

*MASTER
NEGATIVE
NO. 92-81045*

MICROFILMED 1992

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States - Title 17, United States Code - concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material.

Under certain conditions specified in the law, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that the photocopy or other reproduction is not to be "used for any purpose other than private study, scholarship, or research." If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

This institution reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

VIRGIL

TITLE:

**P. VERGILIUS MARO
VARIETATE**

PLACE:

LIPSIAE

DATE:

1800

Master Negative #

92-81045

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

87VI
EOO

Works. 1800.

Virgil.

~~Vergilius Maro, Publius.~~

P. Virgilivs Maro varietate. lectionis et
perpetva adnotatione illvstratvs a Chr. Gottl.
Heyne, accedvnt indices; editio tertia, novis
cvris emendata et avcta ... Lipsiae, Sumtibus
Caspari Fritsch, 1800.

V. 1-4, 6 front., illus. (incl. maps) port.
23cm.

Title-pages of v. 2-5⁴ undated. Each vol.
has dated colophon: Lipsiae, Ex officina Dür-
ria: v. 2-3: 1797; v. 4-5: 1798; v. 1: 1799;
v. 6: 1800.

CONTINUED ON NEXT CARD

87VI
EOO

Works. 1800.

Virgil.

~~Vergilius Maro, Publius.~~ P. Virgilivs Maro
... 1800. (Card 2)

"De codicibus et editionibus P. Virgilii
Maronis": v. 5, p. 393-538.

Engraved title-vignettes.

Contents.--v. 1 Bucolica et Georgica.--
v. 2-4. Aeneidis libri I-XII.--v. 5. Carmina
minora.--v. 6. Indices.

Another copy in Special Collections (Gonzalez
Lodge) 1800. 6 v.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35
IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB

REDUCTION RATIO: 1/4

DATE FILMED: 11/30/92

INITIALS MA4

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

REEL 1
VOLUMES 1-2

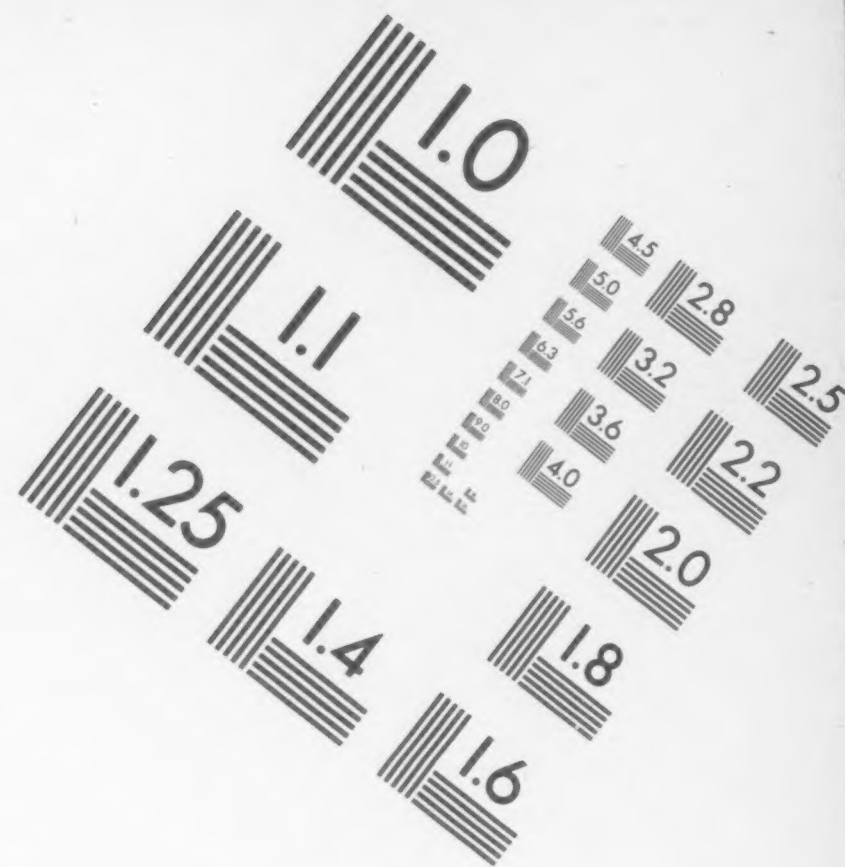
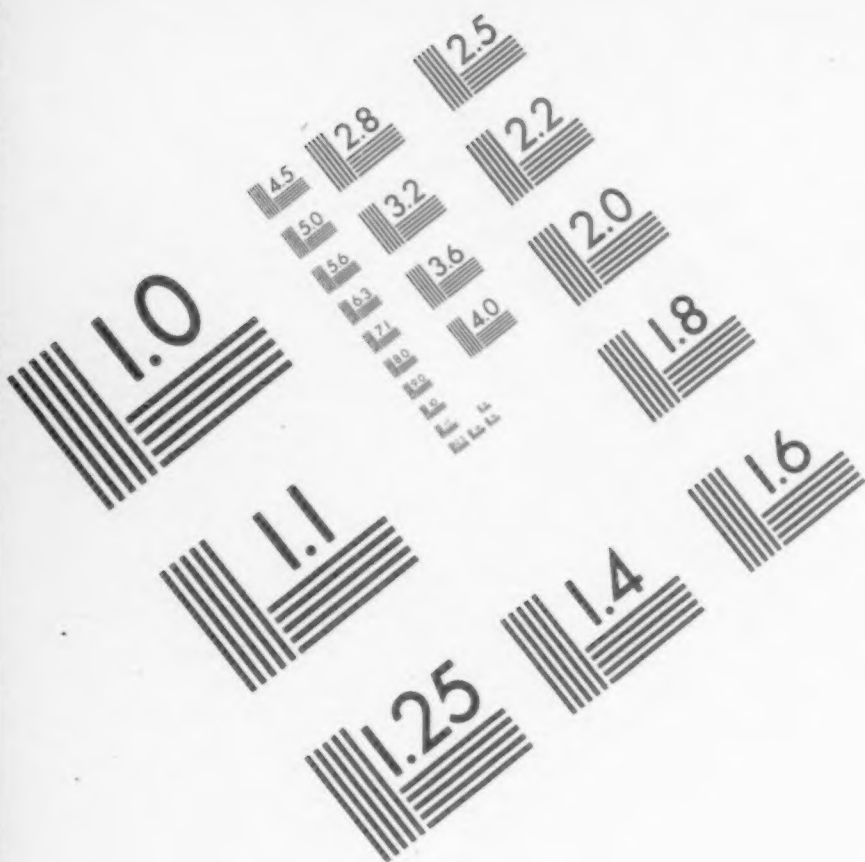

AIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

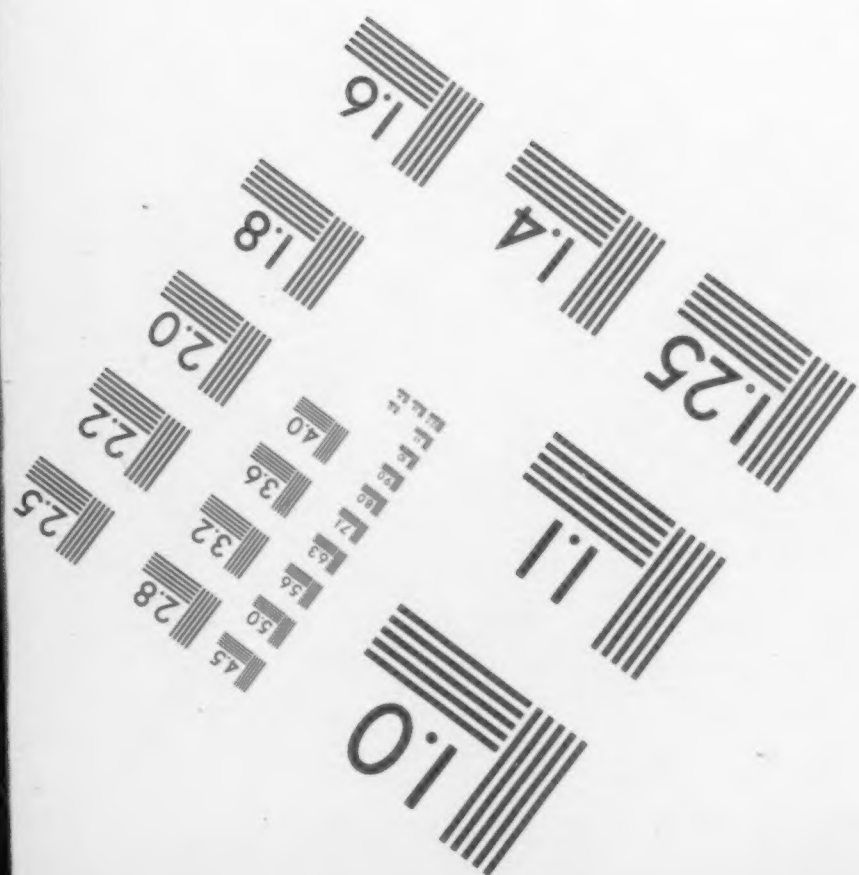
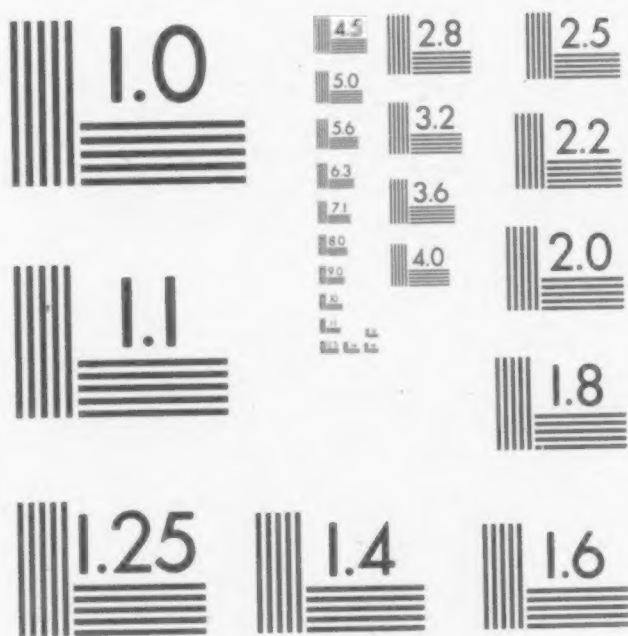
301/587-8202

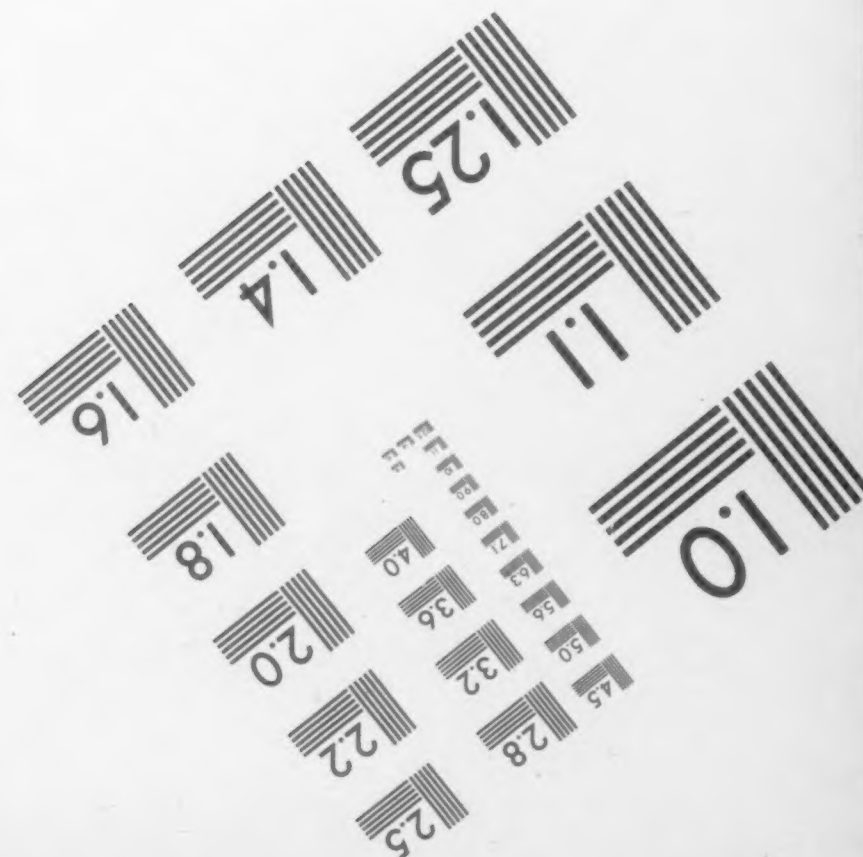
Centimeter

Inches

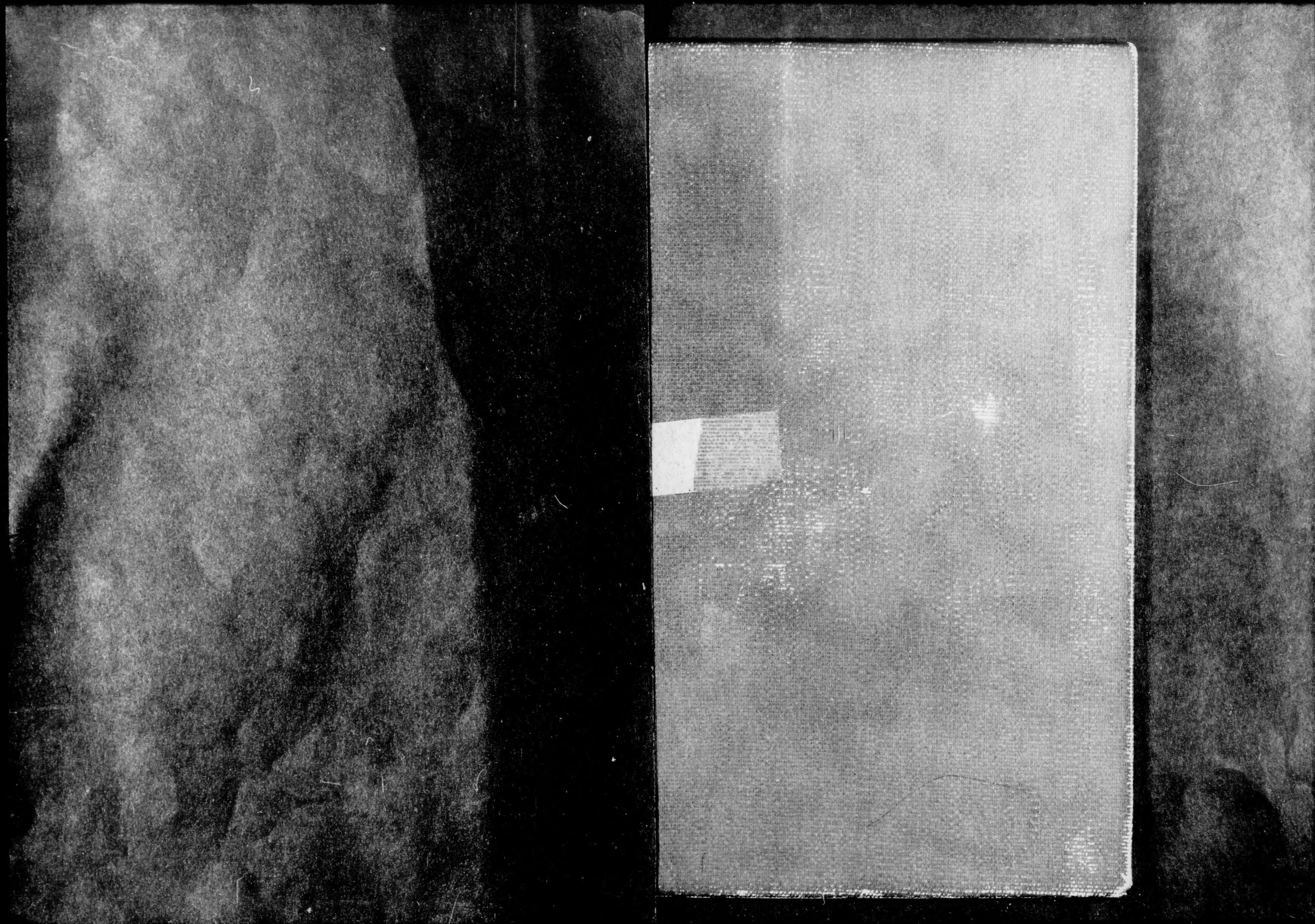
MANUFACTURED TO AIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

VOLUME 1

Columbia University
Library

*

Mortimer Lamson Earle

BORN 1864-DIED 1905

*

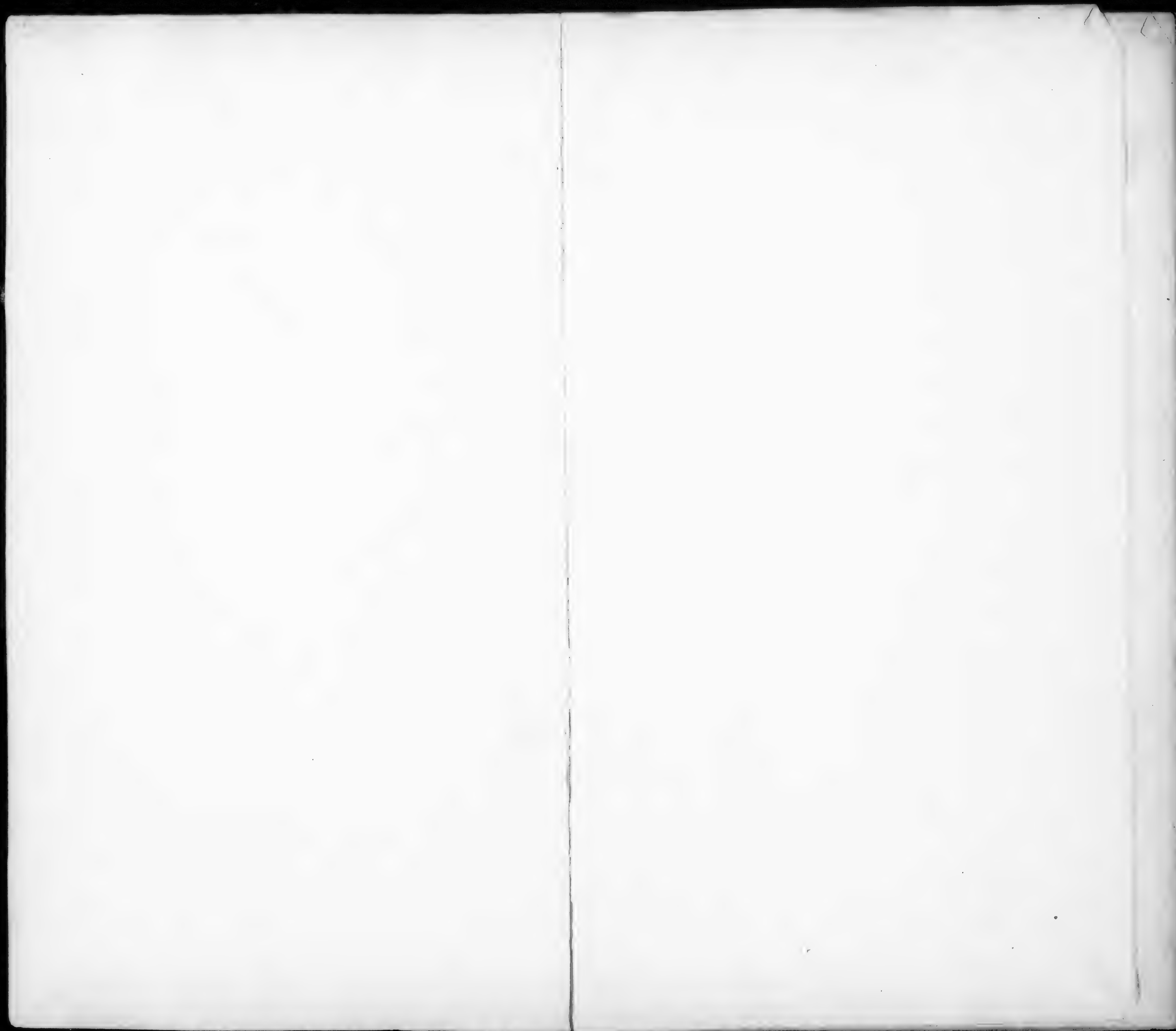
PROFESSOR OF CLASSICAL PHILOLOGY
IN COLUMBIA UNIVERSITY
SCHOLAR AUTHOR TEACHER

*

AS A MEMORIAL OF HIS LIFE AND WORK
HIS STUDENTS AND FRIENDS GAVE
HIS LIBRARY
TO HIS ALMA MATER
A. D. 1907

Κλεινὸς δ' ὁ πόνος μοι
θεοῖσιν δούλαν χερ' ἔχειν.

James W. Law.

Litchfield.

1847.

✓
P. VIRGILIUS

M A R O

VARIETATE LECTIONIS

ET

PERPETVA ADNOTATIONE

ILLVSTRATVS

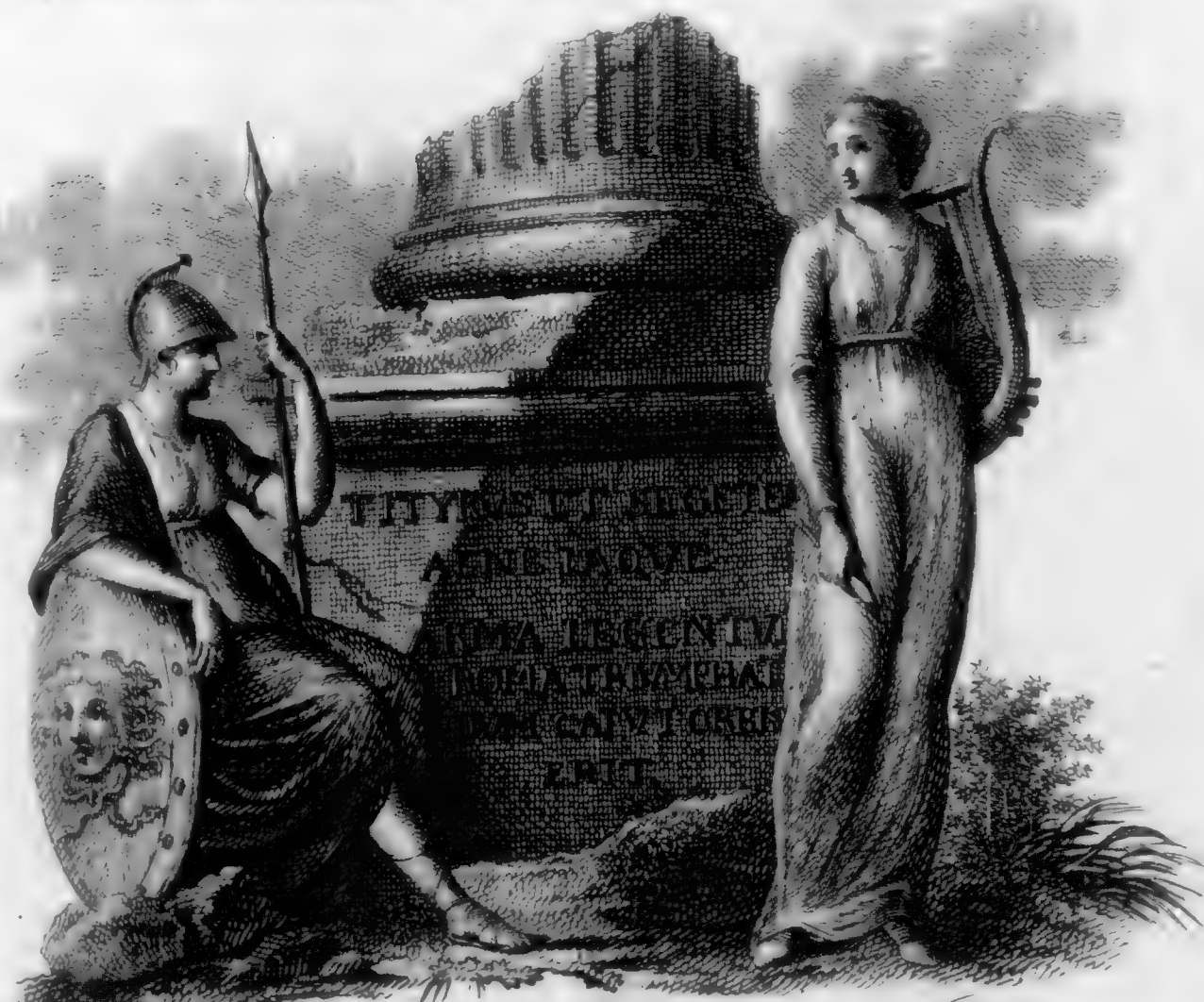
A

CHR. GOTTL. HEYNE.

ACCEDVNT INDICES.

EDITIO

NOVIS CVRIS EMENDATA ET AVCTA

VOLV MEN PRIMVM

BVCOLICA ET GEORGICA

LIPSIÆ

SVMTIBVS CASPARI FRITSCH

M D C C C

P. VIRGILIUS
M A R O

VARIETATE LECTIONIS

ET
PERPETVA ADNOTATIONE
ILLVSTRATVS

A
CHR. GOTTL. HEYNE.

ACCEDVNT INDICES.

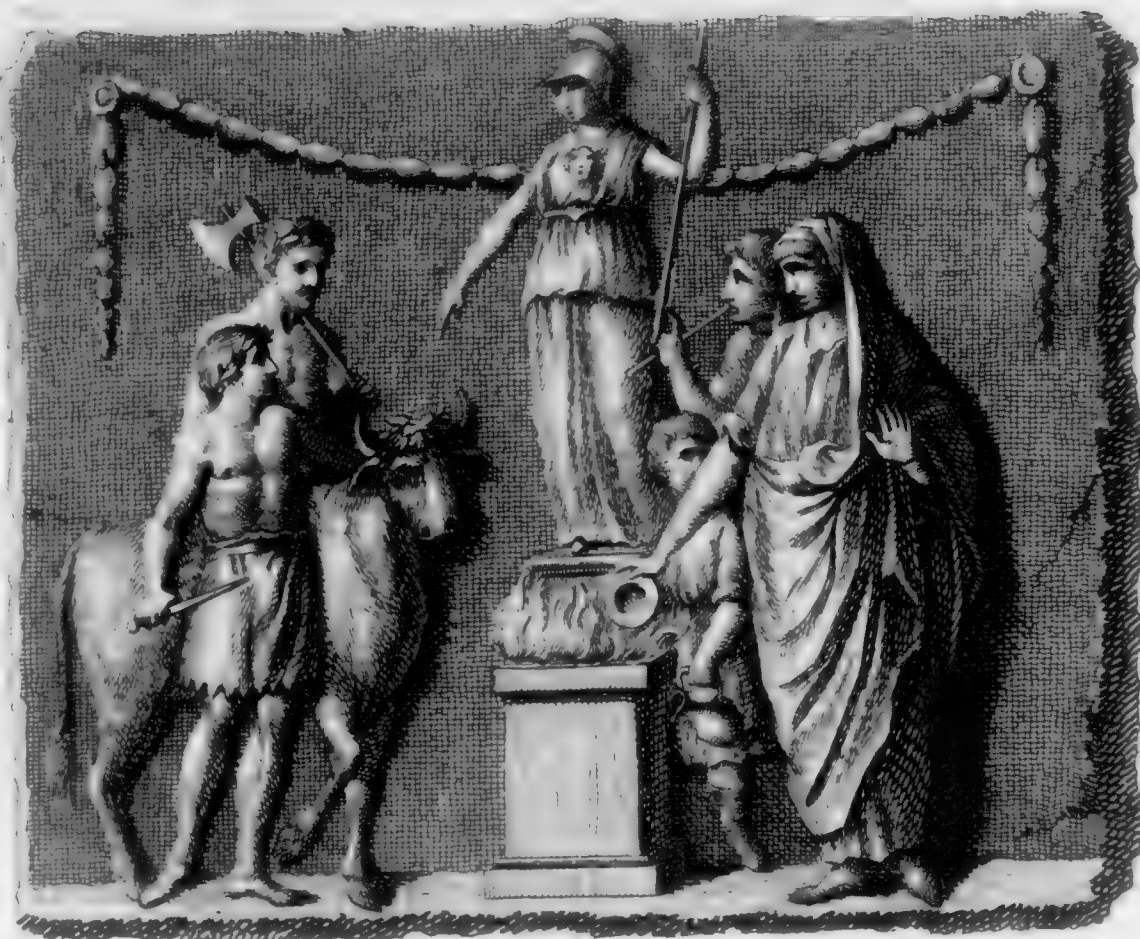
EDITIO
NOVIS CVRIS EMENDATA ET AVCTA

VOLV MEN PRIMVM
BVCOLICA ET GEORGICA

LIPSIÆ
SVMTIBVS CASPARI FRITSCH
MDCCC

PRAEFATIO
TERTIAE EDITIONIS

Quod nec expectabam nec sperabam,
ut tertia vice ad Virgilium nouis curis
retractandum euocarer, id mihi propitii
numinis beneficio contigit. Post primam
enim editionem annis LXVII—LXXV
curatam, cum editio minor, ad solam
interpretationem poetae instituta, anno

Tom. I

a

87VI

E00

val

v.1-4.5

ECO

P R A E F A T I O
T E R T I A E   E D I T I O N I S

Quod nec expectabam nec sperabam, ut tertia vice ad Virgilium novis curis retractandum euocarer, id mihi propitii numinis beneficio contigit. Post primam enim editionem annis LXVII—LXXV curatam, cum editio minor, ad solam interpretationem poetae instituta, anno

T O M. I

3

LXXIX excusa esset, iterum operam meam ei commodavi in editione altera annis LXXXVII—IX vulgata, et aliquot annis postea Londini repetita; cum interea prelo repetita esset editio minor emendatior a. LXXXIX. Iudicia expertus sum virorum doctorum tam liberalia, ut ea ipsa mihi hoc tanquam onus imponere viderentur, ut, quantum possem, studium in emendanda et perficienda opera mea collocarem. Eaque in re tanto religiosius mihi versandum esse putavi, quanto melius ipse cognita ac perspecta haberem ea, quae in illa opera mea aut desideranda essent, aut aliter constituenda. Nequaquam enim ad Virgilium nova annotatione instruendum eo animo et consilio accesseram, quod postea sequutus sum. Nam cum, ante annos hos fere XXXV, a librario, sollerti et honesto viro, quaereretur, qui editionem Virgilii notis selectis et excerptis novisque nonnullis adpersis, instructam, cuius gene-

ris editiones ista aetate in magna existimatione habebantur, curaret: Ernestius negotium mihi imposuerat: cuius auctoritate et consilio victus illud in me recepi, etsi tum recens adhuc in hoc litterarum genere, nec nisi nuper academico muneri admotus, cui, viribus corporis ingeniique longa multiplicique aerumna fractis, nondum parem me esse sentiebam. Cum ita voluntate non satis proclivi rem suscepissem, studium quoque meum retundebatur iudicio, quod de illo genere notarum fouebam; etenim ad subtilem diligentiam illud vix adducere seu commentatorem seu lectorem posse videbatur, contentum utrumque iis copiis, quae ad manum essent, nec penitus in poetae doctrinam, studium, artem, se insinuantem. Vix itaque opus ingressus, si ad praescriptum illud exsequi vellem, taedio ferendo me imparem esse sensi, primoque cunctanter meum sensum ac iudicium sum sequutus, tandem

in Aeneide prorsus mihi ipsi obtemperavi. Ita autem euenit, vt opera mea aliquantum dispar esset comparatis Eclogis et Georgicis cum Aeneide; nec nisi in repetitis editionibus ad eundem modulum omnia constituere allaboravi; etsi vel sic bene intellexi superesse naeuos, quos penitus eluere vix liceret, in corpore ad aliam formam ab initio designato. Quod tamen licuit, satagere haud refugi, vt, quoties noua editio pararetur, non modo relegerem poetam cum meis annotationibus, sed etiam retractarem loca saltem potiora et emendarem, quae quidem emendanda esse videbam, etiam ea, de quibus monitus essem; ea autem praeterirem, in quibus male essem reprehensus, ea relinquerem intacta, quibus meliora non allata vidissem, obliuiscererque ea, quae illiberaliter in me essent effusa: quibus non tam dolui mei causa, quam propter imminutam litterarum nostrarum dignitatem, et ob detrimentum, quod

bonis moribus suaeque quisque existimationi inter bonos ipse afferret. Sed sunt homines, qui ne hanc quidem aliorum animi aequitatem aequo animo ferunt, sed pro nouis offensis irarumque causis eam tibi imputant. εἴη μὴ ποτέ μοι τοιοῦτον ἦθος, ὦ Ζεῦ! vt cum Pindaro loquar. Iam in praefatione prioris editionis professus eram, me inchoatam tantum et descriptam operam publice proponere, quae tamen pro fundo esse possit studiis virorum doctorum coniunctis in perficiendo eo quod designatum a me erat; multo enim vtilius fore, si vna aliqua editio repetitis plurium studiis et curis emendetur et locupletetur, quam si plures iteratis itidem vicibus eadem recoxerint, aut *veterem querelam*, vt cum nostro loquar, iterum iterumque *cecinerint*. Nec tamen vel sic cuiquam inuidebo suis auspiciis meliora in medium proferenti, qui id imprimis per omnem vitam cordi habuerim, vt alia potius in-

genia excitarem et acuerem, quam ut meum, qualecunque illud sit, iactarem. Quamdiu enim in his studiis versatus sum, id egi, ut litterae emendarentur et perficerentur siue per me siue per alios; et soleo laetari, quoties inter vulgaria haberi video ea, quae olim noue et audacter dicta haud raro displicebant seniorum iudiciis. Neque omnino hanc rationem commentandi in veteres auctores classicos tanquam vnice probandam et amplectendam venditavi; contra vero cum aliis in locis, tum in praefationibus studiose declaravi diuersa diuersis consiliis accommodata commentandi genera, et locum suum assignavi huic nostro; memoravi quoque, quam laudem studium vertendi in vernaculum sermonem, et quas opportunitates et commoda illud habeat, interdum ad ipsam interpretationis subtilitatem; nec omnino illud multum ab annotatione perpetua discrepat, saltem quatenus veram auctoris

mentem et sensum in vtroque redditum esse volumus.

Descriptionem operae meae et consilium exposui in praefationibus superiorum editionum, quas ea de causa, ut hic iterum apponerem, necessum esse vidi, tum in disquisitione de Carmine epico et aliis passim locis, quae iis saltem inspicienda erant, qui iudices sedere et de summa operis calculos ferre volebant. Nunc itaque non nisi pauca subiungenda sunt de editione hac noua: cuius omne consilium debetur Fritschio nostro, viro intelligenti et sollerti, bonaeque laudis cupido: qui cum in altera editione adornanda exemplaria multis ornamentis, argumento ex antiquis operibus petito, caelo expressis, sumtu haud mediocri, adornasset, mox librariorum nonnullorum inter Britanos lucri cupiditate oppressum se videns, quandoquidem illi formulis suis repetere eam editionem constituerant, consilio hoc et necessitate circumuentus totum ex-

emplarium apparatus iis vendiderat: quo illi in lucrum suum verso, noua exemplaria typis excuderunt; tum Fritschius apud se decreuit, post certorum annorum decursum editionem, eamque multo elegantiore ac splendidior, parare, ut hoc exemplo constaret, nec arte et industria Germanos Anglis cedere, nec generoso sensu laudisque studio; sine improba et sordida lucri auiditate. Obsequendum duxi optimo viro: cumque nouissima iam vitae spatia ingressus vltimam manum imponendi huic operae opportunitatem se mihi offerre viderem: nolui fortunae deesse, iterumque retractavi ea, quae a me in Virgilium scripta essent, inprimisque priori volumini, quod Bucolica et Georgica complectitur, quantum per alias curas liceret, studium aliquod meum addixi; inprimis, quod expectandum erat, fore, ut redemptor operis eandem hanc editionem pretio multorum facultatibus magis accommodato venalem excudi curet.

Reddere rationem sigillatim eorum, quae in tertia hac editione accesserint, quia sine ostentationis specie memorari talia nequeunt, supersedeo. Sufficit, obelo me confodisse multa, nec pepercisse iis, quae, olim admodum probata aut probabilia visa, nunc fundo idoneo destitui videbantur. Video quidem hoc esse inter mala operae meae, quod nulla est harum editionum, quae alteri vbique respondeat. Quid tamen in humana hac infirmitate facias, cum, quotiescunque aliquid, a te curatum aut elaboratum, iterum inspexeris, toties videas esse, quae mutata et emendata esse malles, etiamsi non nimis morosus sis tuae operae iudex ac censor. Itaque venia quoque danda mihi est, si interdum mutarim sententiam, alia amplexus sim, aut ad pristina redierim. Est immensa rerum moles, quae in tam longo operae cursu occurrit; nec semper idem est animi habitus et sensus; afferimus imprudentes ea, quae mente in aliis negotiis

occupata meditati eramus, et cum iis, ad quae accedimus, copulamus aliena, quae lusum ingenio faciunt; eaque alio tempore a nobismet ipsis damnari quis miretur? Quae res animaduersa, si nullam aliam modeste de nobis sentiendi et aequa statuendi de aliis causam haberemus, vel vna satis esset ad retundendam omnem animi arrogantiam et in alios acerbiter. Cum excuderetur liber typis alia in vrbe, nec mihi facultas data esset plagularum inspiciendarum: in fortunae beneficio habeo, obtigisse mihi, vt in superioribus editionibus, ita in hac quoque, correctorem virum doctum et eximie his litteris imbutum, *Carolus Christianum Wendler*, A. M. cuius diligentiae et sollertiae in assequendis calami mei ductibus et in ipsis sententiis perspicuendis multum me debere gratus profiteor.

Excursus nonnulli accessere noui: quos in Conspectu operis subiecto designatos

videbis genere characterum diuerso. Ornamenta libri, aere expressa, liberali fortunarum erogatione a redemptore, *Casp. Fritschio* facta, debentur ingenio et arti *Io. Domenici Fiorillo*, nunc Professoris Academiae Georgiae Augusta; argumentis ex antiquae artis operibus ita petitis, vt cum ipso carmine aut cum Excursibus aliqua ex parte conueniant, vt voluptati ex lectione poetae perceptae accedat alia oblectatio oculi animique ex contemplatione rei cum carmine cognatae et coniunctae. Hoc enim illud est, quod ab utroque rerum genere expectamus, vt iucunditate honesta animum perfundamus, eumque modo grauioribus modo molestis curis studiisque fessum recreemus, sensum autem pulcri et cum eo sensum veri et honesti acuamus; fatendum enim nobis est vel inuitis, ad honestatem et veram humanitatem mente imbibendam maiorem vim habere sensum animi recte informatum, bonarum rerum adspectu et cogita-

XIV PRAEF. TERT. EDITIONIS

tiōne firmatum, et assiduo cultu vsuque expolitur, quam notiones subtiles et argutias dialecticas; etsi per se nec ipsas inutiles. Argumenta et notationes horum ornamentorum subiectas videbis Volumine sexto. Reiecta quoque sunt in hac editione ea, quae ad litteraturam Virgilianam et ad Vitam Virgilii spectabant, ex primo Volumine in quintum; vt ne aliud volumen mole nimis magna turgeret, aliud exilius gracilesceret.

Iamque ea, quae Maro aut expectare aut admittere potest, noua ornamenta relinquo felicioribus seu ingeniis seu studiis, hicque subsisto. Tu autem, diuine Maro,

— *extremum hoc munus habeto!*

Scr. Gottingae Septembri exeunte

CIO DCCC XCIX.

PRAEFATIO
PRIORIS EDITIONIS

M D C C L X V I I

— *peffimus morbus, vt multa ex obscurioribus transiliant, in satis vero perspicuis ad fastidium immorentur et exspatiantur scilicet. BAGO DE AVGMENT. SCIENT. lib. VI, cap. 8.*

Difficile est Virgilium et sine interprete recte legere, et cum interprete. Sunt enim multa in doctissimo poeta, quae pueros non modo; sed viros satis acutos exercitatosque, etiam in repetita lectione, tenere, aut quae, cum non sine multarum rerum scientia nec sine subtiliore et subacto iudicio cognosci possint, legentis oculum fugere soleant, quamuis sint summa cum arte posita, pulcerrime a poeta dicta et ad sensum iucundissima; vt adeo voluptatis et vtilitatis ex lectione percipiendae fructus liberali boni interpretis opera non parum siue maturentur siue augeantur. Dum tamen cum interprete poetam legis, vix fieri potest, vt cum recto sensu ac iudicio

eum legas. Infringitur enim animi modo ad poetam, modo ad commentatorem conuersi intentio, et retardatur impetus; pectus vero, quod magnarum, sublimium, et pulcerrimarum rerum ac sententiarum spiritu incaluerat, subinde refrigeratur; auocatur mens ab operis summa et ab vniuersae virtutis ac praestantiae cognitione, quae non tam in singulis rebus quam in partium inter se convenientia et ad commune consilium conspiratione cernitur; ex singulis tantum et minutis modo sententiis modo verbis aestimare poetam; et saepe id adeo ad alterius tantum nutum et nasum facere, discimus; quo ipso voluptatis ex carminis dulcedine capiendae magna pars intercipitur, quae, iam per ipsam ex retardatione molestiam, non admodum imminui non poterat. Huic tamen malo medela parata est ex repetita lectione. Enimuero nec minores difficultates ipsum premunt interpretem. Namque eius et ingenium rerum minutarum infinita copia ac subtilitate obtundi, obscuraque opera obscurari, et, dum in aliorum sensu acuendo defudat, proprium sensum obrui et hebetari necesse est. Ita, dum vndique et ad singula verba, quibus aliqua difficultas, ad aliorum quidem intelligentiam, adhaerescere forte possit, circumfert et intendit animum, multa interdum occurrere solent minus cum re coniuncta; et excidere nonnunquam id, quod ad illum locum ab

initio quaerebatur. Cum etiam multa sint, quae sentiri quidem facile possint; sed quae exponere admodum difficile sit, dum in iis commode explicandis et illustrandis defixus animus est, fieri solet, ut sensim sensimque ad alias rerum notiones et imagines delabatur, et tandem explicationem et interpretationem subiungat, quam, si in alio deprehenderit, quomodo ei in mentem venerit, assequi vix possit. Quae omnia non modo nostram sed communem interpretum conditionem duram satis et iniquam esse docent, ita ut in eo genere perfectae aliquid et absolutae operae vix expectari possit.

Mihi vero in Virgilio perpetuis commentariis illustrando, nam variantes lectiones congerere, aut notulas passim adspargere, aut excerptas observationes ex schedis colligere et transcribere non tantum difficultatis habuisset, sed in Virgilio perpetuis commentariis illustrando et maiores et plures molestiae obiiciebantur ex superiorum interpretum copia et multorum operosa commentatione. Nam in poeta versabar, a tot interpretibus tentato, ut, si vnusquisque ex iis vel vnum tantum locum satis illustrasset, nihil in toto Virgilio obscuritatis relictum esse, sin vnum saltem quilibet locum obscurasset, in toto nobis Virgilio caecutiendum esse videri deberet. Quos quidem omnes a me perlectos esse, neminem a me ex-

pectare velim: primo loco Seruium, Probi lacinias, cum exscriptore Iulio Sabino, Donatum et Philargyrium, tum Heinsum et Burmannum, a quibus tamen ad interpretationem parum fructus feras, Cerdam, doctum et laboriosum, minus forte ingeniosum, interpretem, praeter Guellium et Vrsinum, cum Martino, interdum Catroeum et Ruaeum, euoluere satis habui: e quibus commentariis multum me profecisse non infitior, saepe tamen iis in locis, in quibus ipse haererem, utilitatis parum, taedii vero plurimum, inde ad me redire sensi. Destitutus enim ab iis, quoties eorum operam desiderabam, in aliis, quae nullum alienae opis desiderium faciebant, tam copiosos ac doctos eos esse videbam, ut, quomodo tot elegantium et acutarum observationum fructu adolescentes nec plane priuarem, nec cum taedio satiare, non facile inuenirem. Offendi ad alia praue accepta, male exposita, aut obscurata, quae mihi satis clara ac perspicua visa erant; ita ut interdum nescirem, in quam partem me verterem; illustrationem enim haec a me postulabant, an vero ea, quae minus bene allata erant, refellerem dubitabam. Ab hac enim illiberalitate intactum pectus semper habui, ut refellendis aut eleuandis aliorum dictis indignam et ignobilem gloriam captarem. Multo magis abhorruui a foedo illo more, cauillationes scurriles et contumeliosa

dicta in alios laude seu merita seu immerita ornatos iaciendi, aut, ut habeas, quo eos explodas, ab iis dicta impudenter calumniandi. Contra gratum mihi et iucundum ingenuaque indole dignum visum est, profiteri per quos profecissem; meque meliora edoceri a melioribus atque etiam refelli, animo aequo fero, et vero etiam laetor. Quemadmodum tamen, minus recte aliquid dictum esse, facile interdum est animaduvertere; quae tamen in re erroris momentum lateat, dicere, et nebulas erroris obiectas sine longa disputatione, dispellere, difficile est: ita multum interdum consumsi operae, ut vno verbo erroris fontem et causam declararem, aut ut illud apponerem, quo simili aliorum errori occurreretur: cum modo usum loquendi poeticum, modo poeticum aliquod phantasma, modo mythicam rationem parum recte teneri viderem. Sed monui fere verbo tantum; cuiusmodi si nonnulla forte occurrent, quae, cur a me apposita sint, non statim assequi possit lector paullo acutior: respectu ad nobiliorem aliquem commentatorem, quamuis a me non nominatum, habito, adiecta ea esse meminerit, ut, cum viri etiam docti in eum errorem essent abrepti, adolescens, qui in similem errorem aut difficultatem aut in eundem interpretem inciderit, statim habeat, quo eum redarguat. Ceterum eam legem, quae unicuique interpreti

proposita esse debet, ut nihil, quod luce aliqua indigeat, cum ad illustrandum difficile sit, omit-
tat ac praetereat, nihil autem, quod satis lucis per se habeat, alienis luminibus affusis offuscet et obscuret, nunquam ex oculis dimisi, eaque industria et cautione me illud assequutum esse spero, ut, si non raram doctrinam et exquisitas ubique observationes attulerim, at utiles tamen commentarios in poetarum principem condidisse videri debeam, in quibus ea proposita sint, quibus eius lectio adiuuari, commendari, et, si non omni molestia liberata, at cum voluptate tamen aliqua coniuncta, videri possit. Itaque nec doctrinam poetae *) illustrare neglexi, et, si qua ab eo erudite, hoc est, siue ex fabulis et historiis arcessita siue ex Graecorum poetarum imitatione posita essent, illa loca, si supersunt, excitavi, nec tamen, etsi hoc nunc factum esse interdum mallet, integra adscripsi, ne moles commentariorum modum excederet. Quo eodem metu nec exempla coaceruare in dictione explicanda volui, sed cum breuitatem vnam omnium maximam virtutem talis operae esse putarem, quotiescunque

*) Profitetur eam poeta ipse in Epistola ad Augustum Aeneidem puta. Haec sunt Caesarem; ait enim: *se impertiri* (h. e. adhibere) *alia quoque studia, quam numerorum et poetices, mul-* *toque potiora, ad id opus, Aeneidem puta. Haec sunt ea, quae ad antiquitatem mythicam, inprimis Italiae, et ad Tragicorum lectionem spectant.*

licuit, aut verbo rem monui, aut ad viros doctos lectorem remisi, qui copiosiorē disputationem desideraret.

Nec tamen totam meam qualemcunque operam his finibus circumscribi passus sum. Cum Virgilius is sit, in quo legendo magna iuuenilium studiorum pars consumi soleat, eo quidem consilio, dummodo multi id sibi propositum haberent, ut ad adolescentum ingenia polienda, ad sensum et gustum pulcritudinis acuendum, ad iudicium de omnibus iis, quae ab arte et ingenio elaborata et expressa oculorum animique sensui subiici possunt, informandum valere illa lectio et vim habere debeat, *) feci id, quod in alio poeta, qui non ita omnium manibus teritur, aut non nisi a callentioribus et doctioribus legitur, non mihi faciendum esse putarem, ut non modo ad ea, quae difficilia ad intelligendum et obscura sunt, verum ad illa etiam legentium animos ad-

*) Quintil. I, 8, 4. *Cetera inciperet; quamquam ad admonitione magna egent, intelligendas eorum virtutes inprimis, ut tenerae mentes firmiore iudicio opus esset. Sed huic rei superest quicquid rudibus et omnium ignavis infederit, non mel legentur; interim et modo quae diserta, sed vel sublimitate heroici carminis animus assurgat, et ex discant. Ideoque optime magnitudine rerum spiritum ducat, et optimis immero atque Virgilio lectio buatur.*

verterem, quae pulcra in poeta et praeclara insignique aliqua venustate nobilitata sunt, ut iisdem, in aliis poetis, siue observandis ac deprehendis siue diiudicandis, adfuerent. Quam interpretum siue sollertiam siue industriam cum saepe in puerili lectione desiderarim, aliorum votis similibus satis facere hoc instituto volui, simulque exemplum proponere iis, qui alia bona disciplina vti non sunt, ut habeant, ad quod se componant, si in iuuenili coetu poetas praelegunt et interpretantur. Quamquam enim illa ratio difficultatis aliquantum, paullo plus etiam in se habet, quam promittere videtur; sine tali tamen interpretationis genere vix ullus verus fructus ad elegantiam et ingenii perpolitionem aut orationis exornationem ex poetae lectione capi potest.

Poeta ipse ex Burmanni recensione, quae Heinianam sequitur, vnicuique expressus est;*) nec quicquam in contextu mutatum; non quod non loca in Virgilio adhuc aut mendo aut mendi suspicionem laborare existimem, verum quoniam magna harum correctionum pars ad sensum parum spectat, nec ubique ad orationis elegantiam, sed plerumque in verbis et formulis versatur, in quibus librarii, grammatici, critici, et editores contendere inter se solent, ut quod alius eiecerat, alter reuocet. Omnino autem in recensione scriptoris

*) In prima scilicet editione.

antiqui, in ipsis eius verbis innouatio omnis critica non modo periculi et dubitationis habet plurimum, verum etiam, dum subinde noua exemplarium discrepantia infertur, ea res plus molestiae et taedii quam fructus et vtilitatis affert; ut adeo, ex quo lectio alicuius scriptoris semel fuit ad codicum fidem accurate satis constituta, ea, quae siue ingenii acumine siue codicum ope mutari possint, nisi ipsam scriptoris sententiam afficiant, notis et observationibus seruari malim. Virgilius autem a trecentis inde annis tot doctissimorum virorum studia expertus est, ut, in primis post Heinii ac Burmanni operam, nemo facile tam vanus auctor reperiatur, qui e libris scriptis multa praeclara, quae nondum ex aliis libris notata sint, polliceri ausit. Aliter se rem habere noui in scriptoribus, quorum exemplaria pauca aut extant aut inspecta sunt. At eorum scriptorum, quorum codices et aetate et bonitate praestantes magno numero iam inspecti sunt, si alios codices vulgares comparaueris, omnis fructus plerumque ad sollennes aut nouos errores librariorum, et varietates iam aliunde notas redit; ita male collocatur otium. Itaque, si quis lectionis varietatem ex optimis libris ad nostrum usque tempus vndique congestam consideret, ad emendatiorem et ornatorem Virgiliani carminis lectionem operam recentiore multo minus fruc-

tuosam fuisse intelligat, quam superiorum temporum diligentiam; a nouissimis autem Criticis vix quicquam varietatis e codicibus esse enotatum, quod non ex aliis libris iam notatum et plurium librorum consensu esset confirmatum; pleraque, quod ipsi tribus codicibus comparandis experti sumus, ad aberrationes librariorum redire; at in iis locis, quae vulnus habent, quod sententiam orationis obscurat, restituendis ac sanandis, ab his codicibus non magis quicquam utilitatis quam a ceteris arcessi posse. Itaque ex innumeris iis codicibus, qui adhuc passim in bibliothecis latent, licet eos excuti non omnino inutile fore pronuntiem, ad summam tamen rei vix quicquam valde memorabile et insignis alicuius utilitatis expectandum esse arbitror. Plerisque, e Latinis certe, auctoribus, qui quidem accurata et sollerti lectione digni sint, emendandis et poliendis satis insudatum est, ut iam iis venia certe danda sit, qui emendatae huius lectionis fructum aliquem capere, nec omnem operam in rimanda lectionis varietate, aut ariolandi et coniectandi lubidine, ponere, aut auctores ad grammaticam modo et criticam subtilitatem recte intelligere, verum, cum ipsis rebus et sententiis, etiam eorum artem in inveniendis, eloquendis, et ornandis rerum argumentis, sententiarum ac verborum delectu, perspicere et eorum exemplis addiscere velint,

quomodo ipsi sibi maiorem ingenii et orationis elegantiam comparent. Cum tamen Virgilium eum esse meminissem, in quo criticae alicuius facultatis copiam, qua nullus ingenuae doctrinae homo sine magno et suo et disciplinae, ad quam sese adiungit, detrimento carere possit, adolescentes optime possint sibi parare, nolui vel hanc utilitatem ab hac editione seiungere. Itaque non modo variantes lectiones ex Burmanniana editione, praeter paucas prorsus inutiles, omnes excerpti, in meliorem ordinem digessi, iudicio etiam qualicunque meo adiecto; verum etiam varias lectiones ex Pierianis notationibus, quae Tomo istius Editionis quarto seorsum excusae sunt, subiunxi. Ex Martiniana porro Eclogarum et Georgicorum recensione septem Codd. varietates suis locis inserui, et ex Edimburgensi emendationes Cuninghami, Codicem Mediceum a Foggino expressum, Vaticani Codicis fragmenta a Bottario excusa, Codicis Romani varias Lectiones ad calcem ab ipso adiectas sedulo comparavi et descripsi; trium etiam Codicum, quos cum insigni aliquo bene de me et de Virgilio merendi studio Vir Illustr. Iul. Car. Schlaegerus et obtulerat et inspiciendos miserat, excerptas lectiones, de quibus paullo post dicam, subieci. Constitutum quidem ab initio habebam, dilectum aliquem variantium lectionum, quod iussus eram, facere.

Enimuero, quo magis rationes, causas, et usus earum in quocunque scriptore intellexeris, eo difficiliorem huius consilii effectum esse praevidas.*) Deinde, si iuventutis utilitatem respiciendam esse duxeris, ut ii aliquem harum rerum usum consequantur, in tali editione, multo autem magis in tali poeta nihil abesse volebam, quo ad varietatem lectionis eiusque usum omnino cognoscendum adducerentur. Reiskii coniecturas nonnullas et observationes pro multiplici variaque doctrina, quae in eo Viro est, et generosiore in correctionibus spiritu, non contemnendas, in variis ad Georgica locis inserui; miserat enim ad me Vir et olim mei studiosus pro benevolentia sua et humanitate Georgicorum exemplar manu sua notatum ea lege, ut, quae inde tollere aut relinquere vellem, libertatem faceret.

Et hactenus quidem de conatibus meis in ipsum poetam. Restat, ut breuiter indicem ea, quae huic praefationi subiecta sunt. Primum, cum variantes lectiones ex satis magno codicum scriptorum numero excitandae essent, quorum ut alii, qui eandem mecum telam non detexuere, notitiam, et quanta cuiusque auctoritas esset, in promptu haberent, postulari non poterat; sub-

*) Vid. modo Wetstenii in p. XX. Ven. Ernesti praef. proleg. ad N. T. p. 199 — Taciti a. 3.
201. Pierfon. praef. ad Moe-

iungenda erat aliqua eorum notatio et descriptio, in qua, re ipsa inuitante, non modo nonnulla diligentius excussi, quae ad horum codicum historiam spectarent, verum etiam, cum valde turbatam et confusam hanc critices partem esse viderem, altius rem exorsus sum, ut omnino de codicibus quaererem, quorum quidem vnquam ab editoribus Virgilii mentionem et notitiam factam videram. In quam commentationem cum semel incidissem, eo deductum me vidi, ut in eas editiones inquirerem, quae ex codicibus scriptis excusae aut emendatae esse traderentur. Processit ita non animaduertenti studium ad ipsam contextus poetae quam dixeris historiam, in qua cum omnia fere tenebris obducta et obscurata viderem, cumque, quae animi humani natura est, indigne ferrem, quoties de antiqua aliqua editione ageretur, haerendum et dubitandum esse, quorsum illa referenda, quae eius auctoritas habenda esset, opera tandem hac semel defungendum esse arbitratus sum, ut in editionum ordines et classes, stirpes ac familias, paullo accuratius inquirerem. Qua in re ut quadam tenus saltem procedere liceret, editionum ante omnia annales quidam erant conficiendi. Ea omnia subiunxi, non quod in iis eo, quo contendebam, peruenisse mihi videbar: non enim haec ab vno homine perfici possunt; et multa erunt, quae ad alterum ac sequentes

forte Tomos accuratius et emendatius tradere licuerit; verum quoniam, si vel lineae earum rerum duci possent, utile et hoc ad critica haec et litteraria studia esse arbitrabar. Quem enim fructum satis magnum ex his litteris tulissem, nisi inde animum ita comparare et instituere didicissem, ut aliorum utilitatis potiore rationem habendam esse putem, quam vani alicuius metus, ne existimationi meae ac laudi quicquam inde decedat, dum inchoatam et descriptam tantum operam publice propono, in qua unicuique facile sit et promptum, habere forte et memorare, quae ad eam perficiendam deesse possint. In promptu enim erit unicuique, cui editio mihi non visa ad manus sit, aut erroris aut omissionis me arguere. Vitam etiam Virgilii meo studio confectam subiunxi, de qua quidem sub eius initium nonnulla monui; rem autem utilissimam atque etiam necessariam suscipere putavi, cum aliis de causis, tum propterea, quod multa in Eclogis, multa in Georgicis, episodica etiam nonnulla in Aeneide, ex reip. Rom. statu et conditione eorumque annorum rebus gestis explicanda sunt. Itaque etiam in notis et in ipsis argumentis Eclogarum et Georgicorum, in quibus naturam et artem carminis potissimum tradere volebam, nonnulla commemoravi, quae ad tempora, in quibus ea carmina scripta sunt, cognoscenda spectarent. Nisi enim

vita, conditio, fortuna auctoris, et publica rerum facies, quam ipse ante oculos habebat, cum scriberet, nota sit, multa in vnoquoque scriptore obscura nec satis expedita manere necesse est. Quamobrem hoc interpretationis genus, quod ex interiore eiusmodi historiae notitia petitur, imprimis probandum esse existimo. *)

*) Subiiciam hic ex priore editione disticha, quibus eam *Fr. Wilh. Iahno*, amicissimo viro, inscripseram.

VIRGILIUS

Si tibi, cui recte tradas me, quaeritur, ipsa
 Quemque Thalia probet, cuique placere velim:
 Aude temnere opes; fuge lubrica limina regum.
 Quos colui, haud omnes Caesaris aula tulit.
 Sat tolerata mihi fastidia lenta potentum!
 Saepe alter *Bavius* tu mihi, *Caesar*, eras!
 Nunc mihi quaere *Bonum* et *Sapientem*; in pectore
Sancto
 Cui *Rectam* mentem *Musa Deusque* dedit;
 Qui servare fidem *nulla mercede*, probare
 Recta, *interque minas* et *sine laude*, queat.
 Hic mihi sit *Varius*; iunget huic me iungere amicum,
 Inque tui *IAHNI* delituisse sinu.
 Addideris cari fidum *HENNI* pectus: amicis
 Redditus ah! priscis sic mihi visus ero.

Plotius et Varius — Virgiliusque
— animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque quis me sit devinctior alter.
 Horat. Serm. I, 5, 40.

Cum autem altera editio inscripta esset Serenissimis
 Magnae Britanniae Principibus Regiis, *Ernesto Augusto*,
 Том. I d

Augusto Friderico, Adolpho Friderico, disticha praefixa fuerunt haec:

Caesaris alta domus quem, Caesar et ipse, probavit;

Quem vatem coluit maxima Roma suum:

Cuius diuinum carmen, ceu fonte perenni,

Sensibus ingenuis pectora vestra rigat:

Guellica progenies faustis penetralibus orta,

Hic audet vestras vester adire fores;

Proque vno Ascanio ternos miratus Iulos,

Quos aluit magnis insula freta viris,

Ingemit et, Vestrae cur non in tempora famae

Vt seruarer, ait, Fata dedere mihi!

PRAEFATIO
SECUNDAE EDITIONIS

Subiiciendum nunc est paucis, quid in noua hac editione assequi voluerim. Primo quidem illud, quod in priore propositum erat, infixum habui animo, ut iis, qui exemplo bonae interpretationis domi destituerentur, traderem in manus poetam principem ea animaduersione instructum, qua, si studium adhiberent, ipsi, vel sine magistro, ingenium fingere, interpretandi artem addiscere, et multarum notionum, sine quibus nec alii scriptores recte legi possunt, copiam sibi parare possent. Cum porro multo rerum usu didicissem, nihil difficilius esse in scriptoribus classicis, imprimis poetis, interpretandis, quam *cum sensu grammatico coniunctum retinere sensum poeticum*; et, dum sermonis proprietatem, orationis retexendae et ad logicum ordinem reuocandae artem, multoque magis, dum criticam subtilitatem sequeris, videre, quid ex poeticae orationis genio poeta dixerit, quidque phantasmatis poetici ratio obiicere eius animo debuerit: nunc, minus quam antea, criticis seu gramma-

ticis subtilitatibus implicitus, animum liberiore cursu *ad ipsum poetam* intendi, ut totius carminis descriptionem, partium consensum, inuentorum fontem, et inuentis vtendi artem, phantasmatum poeticorum et rationem et auctoritatem excuterem. Itaque nulla facile pagina mansit intacta, quin manus emendatrix accederet, alia recidendo alia supplendo seu substituendo. Cum summam breuitatem in interpretatione sequendam esse viderem: claritatem tamen et perspicuitatem cum ea coniunctam esse volui. Quod si ad Cerdam, Heinsum, Burmannum et alios remitto, hoc non pro inutiles citato habendum, verum quaerendam ibi esse exemplorum copiam seu vltiorem declarationem eius, quod verbo tantum notauimus; nec ablegauimus ad alios, quin ipse rem et summam obseruationis apponerem: nihil enim esse potest molestius, quam, vbi in notis virorum doctorum ad aliquam difficultatem offendas, si nihil aliud videas adscriptum, quam videndum esse hunc vel illum virum doctum. Atqui, si alios consulere voluissem, non inspexissem te, o bone! Igitur ipsa res saltem est apponenda; vberior declaratio quaerenda apud eum, qui in ea illustranda singularem operam posuit. Illa vero iniqua lex est, vbi editor magnum aliarum editionum numerum in struem ingentem circa se coaceruatum habet, et tamquam in or-

gano pneumatico modo hanc modo illam tibiam inflat, si idem nunc a te, qui legendi causa librum in manus sumis, postulatur, ut, quoties difficultate aliqua obseptum te videas, totum illud organum manu tractes, et omnem apparatus et ipse circa te instruas. An plantarum aliarumque rerum nomina Linnaeana apponerem, diu dubitavi; verum, virorum doctorum iudiciis exploratis, vidi in plerisque opiniones esse varias et inter se dissonas; cum itaque rem a meis studiis alienam non ita tractare possem, ut meo quicquam iudicio definirem, allatis autem variis aliorum iudiciis nihil proficerem, nec longis disputationibus in poetae interpretatione locus esset, nolui consilium illud tenere, sed auctores, qui antiqua nomina illustrarunt, inque his imprimis Martinum sequi satis habui.

Cum de interpretatione maxime essem sollicitus, et ea quidem eiusmodi, ut non verba modo, sed iudicium poetae, inuentum et artem, declararem, primo iterum inspexi veteres interpretes, ex iisque, quae frugi essent, adsciui; Macrobio et Iulio Sabino in partes assumto; iterum in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Scriptores Rei Rusticae et Geoponicorum scriptores, in Aeneide Homerum mente ac memoria recolui; tum vero non parum interpretationem poetae meliorem adiuuisse videor argumentis di-

ligentioribus praemissis, inprimis Bucolicis et Georgicis, quibus quidem nulla adhuc adieceram argumenta. Omnino Bucolicorum et Georgicorum expositio in hac recensione elaboratior est quam in prima. Excursus alios refinxit et retrac-
taui, alios adieci novos: Bucolicis quidem accessere quatuor: I *Ecloga IV graece versa*, II *de Varo*, III *de C. Cornelio Gallo et Euphorionis Chiliafi*, IV *de Scylla*. Georgicis: lib. IV Exc. I *de Pleiade Piscem fugiente*, II *de Nympharum domo et Penei regia*. Aeneidi autem: lib. I Exc. I* *de ministerio deorum, inprimis Iunonis, in Aeneide*, VII* *de Antenore*; lib. II Exc. IV* *de Palamede*; lib. IX Exc. I *Narrata de Aenea et Anchise ante b. Troiani tempora*; lib. XII Exc. V *Censura eorum, quae in Aeneidis oeconomia reprehendi possunt*.

Sunt alia, quae ad externum operis habitum spectant, in quibus diligentia adhibita est quanta adhiberi potuit; inprimis ut emendatissime expressa essent ab operis omnia. Cum in contextu poetae inductam ab Heinsio scribendi rationem nollem deferere, qua de re postea dicetur, retinui in notis alteram sollennem, quae et ipsa interdum pro illustratione esse potest.*)

*) At sunt alia leuioris momenti, in quibus nolui nimis seuerus esse, quia tanti rem non esse putabam; v. c. quod syllabarum diuisione et nexus ab operis librariis eo

Induxerat in animum librarius, honestus vir, ornamenta addere huic editioni figuris aere expressis. Non soleo equidem huic librorum pretia excandefaciendi consilio multum tribuere; omnino enim a luxu hoc typographico, in quo nostra aetas sibi placet, parum utilitatis ad ipsas litteras et litteratores proficisci video; quandoquidem non nisi opulentis hominibus talia appetere licet; emunt autem illi studio vano, ut in pulpitis et cancellis pretiosas has opes, ne inspectas quidem, occludant; nolui tamen deesse librarii votis, utque aliqua saltem lectori cum voluptate pararetur utilitas, diligenter conquisiui et delegi monumenta antiqua, quae cum versu aliquo Virgiliano forte conuenirent; saltem ut lusui ingenioso locus esset. Subieci Volumini ultimo fontes horum ornamentorum, unde petita sint. Id quidem cauere volui, ne in eadem ar-

modo factus est, quem pro honore compellant *Vir Ill.* vero ac iusto habere non possum: cum v. c. scribitur in Totum hunc morem facetum, extrema linea *auc-* in altera seu verius ineptum, quo *caedimus et totidem plagis tumnus; ag-men*, et sic *consumimus hostem*, utinam porro. Aut si interpunctio sublatum esse vellet aetas ad calcem parentheseos nostra. Non ex loco et ordine ac dignitate, verum ex ingenio, doctrina et meritis; nominibus virorum doctorum, quos viri litterati sunt censendi; et commemorauit, inprimis vita defunctorum, nolui ubique nomine cuiuspiam audito asurgendum est, non titulo et adiicere honoris causa: *Vir Cl.* aut quo nunc se mutuo honore pronuntiato.

gumenta artificis opera incideret, quae iam in editionibus per Knapton et Sandby, Edge Pine et Henr. Iustice curatis prostant; pleraque parum aut nihil ad Virgilium facientia; nisi quod oculos forte legentis teneant. Iucundius auditu fuit, quod librarius recepit, chartae et litterarum nitore se virorum elegantiorum, inprimis exterorum, votis esse satis facturum; nam nostrates, qui litteras amant, de internis librorum dotibus magis solliciti esse solent.

Cum in priore editione lectionem Heinſianam a Burmanno constitutam reddere decreuiſſem, nihil mutare volueram, nisi in manifestis erroribus; in posterioribus tamen Aeneidis libris intelligebam ab eo consilio mihi esse discedendum, cum in iis Burmannianam editionem viderem haud satis emendate expressam esse; maxime in scriptura seu orthographia, forte quod operis aliud exemplar excudendum traditum fuerat, Redii itaque ad recensionem Heinſianam. Omnino tamen, quicquid seu in lectione, seu in interpunctione mutavi, in Var. Lect. notare haud neglexi. Verum, cum semel in hoc incidi, omnino quaedam ea de re ut interponam, consultum esse videtur.

Quam incerta et lubrica res et sit et esse debeat scripturae ratio et mos in omni lingua, neminem fugit, qui animum ad haec aduerterit;

inprimis tamen Romanus sermo hac parte multo magis laborat, quam Graeca lingua, quoniam ad grammaticam subtilitatem serius fuit reuocatus et quia seriore aevo, e quo pleraque monumenta ad nos venere, temporum hominumque barbarie ille fuit corruptus. Nullus itaque rectae ac verae rationis fundus est satis fidus, siue etymum sequaris, quod nullus populus in omnibus retinet; siue auctoritatem; nam antiquiorem in numis et marmoribus videmus fluctuare, seriore autem ita contaminatam esse, ut vix habeas quod sequare. Persuasum tamen sibi habuere passim viri docti, priscam scribendi rationem reuocari posse aut a se reuocatam esse. Etiam Nic. Heinſius suam Virgilio orthographiam restitutam putabat expressa scriptura codicis Medicei. Verum antequam id affirmares, docendum erat, hanc scripturam esse veram illam antiquam Virgilianam. Nisi id feceris, hoc vnum concessero, esse hanc scripturam eius aevi, quo codex est exaratus; atqui fuit illud ab Augusteo saeculo valde remotum et multis sermonis vitiis contaminatum. Dicat aliquis, antiquiorem saltem scribendi rationem in illo codice seruata esse. Atqui ne hoc quidem satis tuto affirmes; nam Fragmentum Vaticanum, quod hoc Mediceo antiquius habetur, vulgarem nostram rationem exhibet, *attrahere, illustris, collapsus*. Romanus autem, qui et ipse

Mediceo antiquior est, modo hoc modo illud sequitur. Quid? quod ne ipse quidem Mediceus certam et constantem rationem seruat, sed in eadem interdum voce modo ad hoc modo ad illud aberrat? Plus efficias, si rationem certam adhibeas et hunc in modum argumenteris: antiquiorem rationem haud dubie fuisse duriorum ad aurem et severiorem; succedente tempore molliorem et leniorem; quemadmodum antiquissima aetate rudis fuerat, horrida et aspera; Maronem media illa ratione esse usum, etsi nonnulla ex asperitate prisca aspersa habuerit, ut *olli* pro illi; si modo Macrobius et Gellius non sibi imponi passi sunt, cum antiquos codices pro Virgilii manu sibi obtrudi non animadverterent. Verum tamen sequamur hoc et relinquamus Maroni scripturam illam, quam antiquiorem esse putamus: an vero putabimus nos illam habere satis certam? et Mediceum codicem esse fundum, cui, ut ad eius morem omnia refingas, satis inniti possis? Hoc vero nihil videas magis lubricum, omninoque tota ratione nihil inconstantius, si quidem ad certa principia rem revocaveris. Praecipit illa ratio, ne praeposita in verbis compositis colliquescant cum verbo, utque adeo scribatur *includere*, non illudere; *concludere*, non colludere; *adcipere*, non accipere. Cur tamen non eodem more *inperat* scribitur? et, si, *inperat*, cur non et *inperium*? cur non: *obpe-*

tere, obponere, obpremere? dum interea *obfero, obfulsit*, scribitur; cur non *subcedere?* *subcurrere?* Quod si in his auri obtemperatum esse patet, quo fideiussore contendes, hoc idem non eodem aevo factum esse in ceteris? *Volgus, voltus, Volcanus, volnus, volfus*, pro antiquiore scriptura haberi solet; quid si illa pronuntiationi, mediae inter fuscam et liquidiorum sequente littera liquida *l*, debetur, quam ex vulgari usu nonnulli in scripturam male traduxerunt; ut alii in *linquont, voluontur*. Sic fragm. Vat. *pollulat*. Simili modo sequente littera *m* et *r* sonus τὸν *u* abierat in *o*, in *diuom, Argiuom*; aut, quod aliunde doceri potest, *o* in tali positum tam fusco sono pronuntiatum fuit, ut pro *u* haberi posset et scribi. Fac hoc tantum in secundo casu locum habere, adeoque non pariter *aeuom, laevom* scriptum esse: etsi *quom* pronuntiarunt; at cur non aequè *equom* pro equorum Aen. VII, 691? *vorto, vortex*, eodem modo pronuntiatum. At Medic. *vertex, vertitur*. Si *maxumus, optimus*: debebat etiam esse *plurimus*; si *inmanis, conpages, immunis*: cur non et *communis?* *commodus?* si *subplet*: cur non *subplex?* Sunt alia, in quibus manifestum mihi sit, deteriore rationem pro antiquiore vulgo haberi. Veteres Romani τὸν *u* extulerunt per *u* breue, pronuntiatum ut Gallorum *u*, grammatici intulere *y*, in-

docti, aut forte qui docti sibi esse videbantur, ut in nostro sermone vernaculo, scribere *i. inclusus* vera scribendi ratio est, non inclutus et inclitus. *lacrumae*, non lacrymae et lacrimae. Porro non modo deterioris aevi, verum iam Catulliani, ut e Quintil. I, 5, 20 constat, pronuntiatione *c* in *ch* mutavit in plerisque: scribi adeo coepit *lachryma*, *anchora*, *pulcher*, *pulchrior*, *sepulchrum*. Recte adspiratio in his est expulsa; eodem tamen iure scribi debuerat *pulcer*, et, si veram antiquam rationem servare volebas, *polker*, ut *Karthago*. Veteres Romani *tia* nunquam pronuntiarunt ut *cia*: quo iure *nuncius*, *precium*, et similia scribimus? scilicet ex seriore pronuntiatione. Iterum certam rationem nemo sequitur in litteris geminandis: *litus*, *litera*, scribimus forte; at cur non et *belua*? *cela*? *ile*? Veteres omnino Graeci et Romani una littera scribebant, pronuntiatione eam geminabant: quod si semel antiquam rationem sequeris, ea sequenda erit in omnibus, adeoque, si *baca*, etiam *vaca*, *bucina*. Si poetae litteras geminant, ut syllaba producat, scriptum videas promiscue *quatuor*, *relligio*, et *Iuppiter*, hoc alterum etiam perperam, nam primam in *Iuppiter* nusquam correptam vidi, et est contracta vox ex Iouispater. *rettulit* indocte scribi, docuit Io. Schrader. Quanto pere fluctuat scriptura in sequentibus: *sequor*,

secutus: cur non aequè *sequutus*? *quum* pro cum, et *cuius* ex quis; qua tandem ratione *obtus* scribendum dixeris, si *confusus* scribitur? aut *praegnas*, si *coniunx*? Grammaticorum et sequiorum aetatum ludibria in his esse video, rationem desidero. Praeclara illa est a Bentleio primum prodita observatio, veteres nunquam non protulisse Imperi, negoti, consili: adeoque sic Lauini et alia. Quid tamen si ex Ennio laudare possum: *Tarquinii corpus bona femina lauit et vnxit*? Accedit quod ipse poeta ad aurium iudicium ponere potuit aliis locis id, quod in aliis spreuerat aut reiecerat; cuius generis nonnulla credita sunt ab antiquis Maronis iudicio deberi. Apud Gellium XIII, 20 a Probo grammatico in libro manu ipsius poetae correcto fuisse traditur Ge. I, 25 *urbisne inuisere Caesar*, non, *vrbes*: contra Aen. III, 106 *Centum vrbes habitant*. Aen. II, 460 *Turrim in praecipiti stantem*. II, 224 *incertam excussit ceruice securim*. X, 349. 350 *Tres quoque Threicios — Et tris quos Idas*. Adeo nihil satis certi et tuti est in omni hac subtilitate grammatica; quam equidem, si primus auctor constituendae lectionis Virgilianae fuisset, iure ac merito ad communem usum constitutam reliquisset; qua enim in re nihil satis ad liquidum perducere potest, inprimis si magni per se momenti non est, quorsum multa moliaris, quae

consilio ex parte tantum respondent? Locum enim hic habet illud Terentianum: *Here, quae res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes.*

In prima editione, cum, quod supra dixi, expressam esse vellem lectionem Burmannianam, multa mox turbata esse vidi propterea, quod operae non ea, sed alia editione ad Burmannianam emendata, vti erant; innumerae itaque aberrationes emendandae fuere in altera editione minore; tum vero nec ipsa Burmanniana recensio in operis tenore satis sibi constat. Nunc vidi ad certas regulas rem esse constituendam; amplexus itaque id sum, quod probabilius esse videbatur: Retinui *ad, in, con,* adeoque scripsi *adrigo, inrisae, inpune, complexus;* dedi vero operam quantum potui, ut lectio haec ubique sibi constaret; operam molestiae ac taedii tam plenam, ut in pistrinum abdi malim; etsi vel sic fieri potuit, ut interdum operae aberrarent; ut *colligit* alicubi relictum esse memini. Quandoquidem auri aliquid in his tribuendum esse videbatur, eligendumque adeo, grauius ac sonantius quod esset: retinui *maxumus, optumus, quum, coniunx, inmunis, communis, obfero, obfulsi, opponere, opprimere, submonere, supplere,* quia *supplex* tenendum erat. Reliqui auctoribus *οἰμώζεν, lacrimari, proelia, coelum, maestus, maereo,*

leuis pro *laeuis, caecus.* Ad meliorem morem reuocaui *saepum, saepsit, sacculum, frenum, femina* et *fetus* a *feo, letum, obscenus, cestus,* et formas nonnullas antiquiores, ut *tris.* Scripturam quarti casus, *is* et *eis* et *es* vidi esse tam incertam, ut nollem quicquam in ea mouere. Verum pudet in his operam consumere; quae apposui, ea de causa monenda fuere, ut ex causis et rationibus haec diiudicare discant studiosi, intelligantque, non omnino ea esse contemnenda nec tamen magnopere commendanda.

Multo grauioris momenti res mihi visa est interpunctio: qua emendata vidi sexcenta loca melius constitui posse, nec quicquam magis ab omni ratione et consilio alienum esse, quam interpuncti rationem in exemplaribus scriptis et in plerisque editis. Librorum itaque auctoritas in interpunctione omnino esse potest nulla. Nec maiorem tamen curam aut certam rationem, ad quam interpungerent, tenuere editores. Atqui ad sententiam constituendam et expediendam in plurimis locis omne auxilium est ex interpunctione; ut altera ex parte sensum nihil magis turbat quam praua interpunctio: quandoquidem huius ratio et principium quaerendum est in hoc, ut exacte respondeat illa enuntiationis partibus cum maioribus tum minoribus; quo eodem modo etiam pronuntiatio regatur; ut adeo vnum idem-

que sit recte cogitare, recitare et scribere; distinctio enim iusta interponi non potest, nisi enuntiatione in partes suas rite resoluta; si non calamo, saltem mente et animo. Ad interpunctionem itaque primum in altera minore editione maiorem curam adhibueram, tum multo magis in hac tertia adhibere studui.

In lectione mutanda nunc paullo plus mihi indulgi, quam in edd. prioribus; frenum tamen et hic inieci impetui rationibus certis apud animum propositis. Possunt innumera cum specie aliqua mutari, pauca cum ratione, quae vincat, ita scriptum fuisse: nec tamen, si acre iudicium adhibeas, alia in contextum recipienda esse iudicabis. Plurima in hac critices parte sunt, quae ad ingenii lusum reuocare soleo; in plerisque ne quidem ingeniosum satis. Nam, cum sint innumera, inprimis in poetis, in quibus perpetua esse soleat scripturae varietas, ut sensui tamen parum inde seu decedat seu accedat, quae tandem laus illa esse potest, ut ubique nullo ad scriptorem fructu pro altero alterum inculces? Porro in poetis sunt certa phantasmata, verba sollennia, epitheta communia, quae, si semel memoria complexus sis, promptum est, ubique afferre, et inde seu emendationis seu coniecturae, interdum valde ingeniosae, materiem quaerere. Aliae coniecturae proficisci solent ex ser-

mone poetico, quem quis ad normam aliorum restituere studet, aut auctori suum morem vindicare. Pleraque ex his in marginem aut in lectionem variantem ac criticam reicere satius est: in contextum nihil admittendum, nisi quod tam liquido constet, ut nulla dubitatio, nedum cavillatio, illud infringere possit.

In alio critices genere seuerior fui, in eo inquam, quod ad vlcera detegenda, ad versus adulterinos et supposititios, spectat: quandoquidem nimis alieni ab ea suspicione fuere editores. Erexerit animum Brunckii auctoritas, qui suspensiones huius generis a me communicatas pro iudicii acumine admodum probavit, et in editione sua versus eiecit. Nolui tamen auctoritatem sequi in hoc quoque, ut, quae suspecta essent, rescinderem et ex contextu excernerem; nam primum id mihi videbatur imperiosius factum quam meum quidem ingenium ferret: tum versus quaerentibus et librum euoluentibus valde molestum est, si versus numerum turbatum esse videant.

Lectionis varietatem, partim ex Burmanniana haustam, partim ex Pierianis, Martinianis, aliisque codicibus et edd. dimidio auctiorem, non modo intactam reliqui, verum etiam emendatiorem reddidi et novis accessionibus, de quibus post dicam, locupletavi: cum semel id agere in-

situisssem, vt, quotquot quidem lectiones variantes alicubi repertae essent, in hoc saltem poeta in vnam editionem essent congestae: vt hoc exemplo proposito adolescentes studiosi omnino variantis in codd. et edd. lectionis morem et vsum addiscerent, sollennesque lapsus et allucinationes librariorum sibi familiares redderent. Curavi tamen simul hoc, vt hoc ipso exemplo proposito omnino de toto hoc genere recte statuere assuescerent. Bene enim ex prima aetate recorder, quam parum explicitas et iustas notiones de lectione variante imbiberim: cum non modo eruditionis liberalis summam in critica, verum etiam critices summam in lectionis variantis diligentiore studio et in elicienda aliqua felici emendatione vel coniectura, contineri audirem. Atqui maior huius curae pars ad solum editorem spectat, ad lectionem et interpretationem parum aut nihil, nec nisi in locis dubiis, obscuris et corruptis. Verum et ipse editor ex omni illa farragine perpauca tollere potest; quorsum enim pro lectione variante sollennia et ad sensum obvia vitia librariorum, errores et stupores manifesti, sexcenties obtruduntur? inprimis vbi melior iam lectio in bonis editionibus vbique vulgata est. Subtilitate maiore in scriptoribus parum perpolitus aut in locis corruptis opus est. Est alia varietas, quae nec in sententiae nec in

orationis nitore quicquam mutat; vt parum aut nihil referat, vtro modo legas. Vbi lectionem receptam et ipsam bonam esse videas, cur eam mutes eaque mutatione maiorem molestiam inferas, quam vtilitatem? Est alia, vbi in vtramque partem rationes possunt memorari idoneae: quo iure vulgatam deseras, alteram amplectaris? Sunt innumera, in quibus vera scriptoris ratio, mens et vsum, non, nisi ipso auctore pronuntiante, constare potest: nisi eum ex inferis euocatum audire licuerit de se pronuntiantem, quis tibi ius in eum dedit, vt tu pro eo pronunties? Quin relinquis id, quod semel volumina occupauit et cui longo vsum et lectione assueuimus? Omnino minutis his et exilibus, in quibus maior harum rerum pars versatur, animi et ingenii acumen et impetum frangi et atteri molestum est. Quo ipso factum est, vt magni Critici ad rerum summam et argumenti tractationem tractationisque artem, saepe ad singulas sententias, tam parum attenderent; vtque emendationes de verbis singulis afferrent, cum rerum ac sententiarum summam non assequerentur. Non nisi vitiosa extirpanda sunt; si modo substituere possis vera, saltem satis probabilia. Reliqua, quae nihil interest, vtro modo legantur, relinquere intacta satius est. Nam, ipsam manum veteris poetae in singulis et omnibus redhiberi posse, nemo prudens opinetur.

Contra molestissima res est, si, quod *pro suo sensu* Heinſius eiecerat, *pro suo sensu* Burmannus receperat, idem *pro meo sensu* iterum eiicio, ut alius *pro sensu suo* hoc itidem expellat. Verum de toto hoc genere aut plura dicenda sunt, quam quae hic locus capit, aut, si paucis rem expedias, diuerſa ſtudentium his de rebus iudicia, si modo iudicia sunt, vix refinxeris.

Copiis criticis, vnde huic nouae editioni aliquid ornamenti accederet, vſus ſum haud contemnendis. Primo quidem ſchedis *Io. Schraderi*, viri doctissimi, cuius ſubtile in re critica ingenium ex Emendationibus in lucem editis perſpectum habebam. Schedas eius in Virgilium, in auctione ſupellectilis librariae veneuntes cum ſuis copiis huius generis inferre poſſet, maluit vſibus meis permittere vir humaniſſimus et amiſſiſſimus, *Laur. van Santen*, I. V. D.; eas itaque in Bibliotheca noſtra Academica reſoſui. Operam adhibendam eſſe vidi valde moleſtam ac difficilem extricandis innumeris, quae in chartam coniecerat, modo memoriae cauſſa, modo ut varia tentaret, diuerſis quidem temporibus repetiſſeque vicibus, ut exquirerem ac ſeligerem id, quod vir doctiſſimus probaturus fuiſſet ipſe et in lucem proditurus: iniurius enim eſſet in Manes viri docti, qui omnia eius meditata vulgare ex ſchedis poſtumis vellet. Appoſui igitur illa, in

quibus ingenii acumen et poeticae elegantiae ſenſum deprehendere mihi viderer, ne quid, quod delectare poſſet, arbitris harum rerum inuiderem, nec in caſſum tot viri docti conatus ingenii recidere paterer. Alia, quae fruſtra tentata eſſe viderem, ſaltem vtilitatem mihi praefiterunt hanc, ut interdum vulgatam, modo interpretatione adiecta, cum eam a docto quoque viro male intellectam viderem, illuſtrandam, modo vſu poetico probato firmandam eſſe intelligerem. Aliam ſymbolam grato animo accepi a Viro doctiſſimo *Iacobo Bryant*, qui humanitate et amore ſuo ad omne officii genus prouocauit me; miſit idem ad me *Stricturas in Virgilii loca* eo cum acumine et perſpicacia ſcriptas, ut, in multis ei adſtipulandum eſſe, viderem, in aliis, cum iudicio meo dilectum vſumque relinqueret, etiam meum ingenium in defendendo poeta aduerſus ea, quae reprehenſa eſſent, acui ſentirem. In multis iudicium viri ſubtile iam in prior editione anteuenteram; alia nunc appoſui praeclare animaduerſa.

Fuere viri docti, qui ſive per litteras ſive ſcriptis prelo expreſſis ſeu monita ſeu conſilia ſeu coniecturas in Virgilium mecum communicarent; in his *Io. Henr. Lud. Meierotto* in libello quem inſcripſit: *De rebus ad auctores quosdam clafficos pertinentibus Dubia — Chr.*

G. Heyne proponit. Berolini 1785, 8. Grato animo accepi omnia; transtulique in meum vsum ea, quae vel locum habere posse vel consilio meo respondere arbitrabar. Potuere me fugere alia, imprimis in versionibus virorum doctorum latentia; ad haec tamen operose indaganda et colligenda nimis eram occupatus in aliis studiis. Potuere etiam per intervalla, quibus deponendus ex manibus erat Virgilius, et per interpellationes crebras, multa animo excidere; nemo itaque in invidiam adducat, si quid a se monitum forte non commemoratum repererit. Professus quoque iam ab initio eram, non eam editionem me parare, quae omnia, quae vquam in Maronem animaduersa sint aut animadverti possint, complectatur; sed quae pro fundo esset, cui alii superstruerent, adderent, dederent, pro consilio aut ratione aut copiarum suarum apparatu.

Cum iam pararetur a librario noua haec editio, in lucem prodiit praeclara *Rich. Franc. Phil. Brunckii* recensio Argentorati excusa nitide et emendate. Animaduertit vir doctissimus idemque acutissimus criticus, magnam esse scripturae inconstantiam in Burmanni recensione, a qua nec ipse in priore editione recedere voveram; scilicet quod tum, cum primo ad Virgilium accederem, nondum cognoueram, non

redditam esse exacte Heinſianam lectionem a Burmanno; nec tamen culpa viri docti alia, quam quod exemplum non satis emendatum operis librariis excudendum tradiderat. Expertus ipse didici, quam parum tuta res sit, emendare apographum prae exaratum, aut emendandum relinquere iis, qui madidas e prelo chartas corrigere recepere. Redeundum itaque haud dubie est ad Heinſianas editiones. Enimvero etiam hae inter se valde discrepant, cum in ſcriptione seu orthographia, tum maxime in interpunctione. Constituit itaque iure suo Brunckius exarare Virgilium scriptura constanti, imprimisque ad veterem rationem reuocata; qua de re quid mihi longo rerum usu edocto compertum sit, supra exposui.

Contigit mihi ceteroqui ea fortuna, ut lectionis Virgilianae annales melius condere possem, quam in priore editione. Cum enim omnes Aldinas ad manus haberem, comparatione diligenti facta intellexi, tertiam, a Naugerio emendatam, omnium esse emendatissimam, et Heinſii opera plerumque nos superſedere potuisse, si eam editionem exprimere curassent editores inſequentium temporum; at maluerunt illi ad antiqua redire et Aldinas priores, Florentinasque ex iis ductas, excudendas tra-

LII PRAEF. SECVNDAE EDITIONIS

dere operis, aut ex vtraque Aldina, priore et
 tertia, nouam lectionem miscellam conflare.
 Verum de his v. inf. de Edd. Scr. Gottingae
 M. Decembri MDCCLXXXVII.

CONSPECTVS EORVM QVAE HAC EDITIONE CONTINENTVR

Vol. I

<i>Praefatio nouae editionis</i> *)		P. III
Praefatio primae editionis	-	XV
Praefatio secundae editionis	-	XXXI
P. Virgilii Maronis Bucolica	-	I
De carmine bucolico	-	3
Ecloga I	-	29
II	-	52
III	-	69
IV	-	93
V	-	120
VI	-	138
VII	-	160
VIII	-	175
IX	-	196
X	-	210
Excursus I Ecloga IV graece versa in Oratione Constantini M.	-	229
Excursus II de Varo	-	233
Excursus III de C. Cornelio Gallo simulque de Euphorionis Chiliafi	-	238
Excursus IV de Scylla	-	244

*) Characteres hoc litterarum expressa in editione hac accellerunt.

III PRAEF. SECVNDAE EDITIONIS

dere operis, aut ex vtraque Aldina, pricre et
 tertia, nouam lectionem miscellam conflare.
 Verum de his v. inf. de Edd. Scr. Gottingae
 M. Decembri MDCCLXXXVII.

CONSPECTVS EORVM QVAE HAC EDITIONE CONTINENTVR

Vol. I

<i>Praefatio nouae editionis</i> *)		P. III
Praefatio primae editionis	-	XV
Praefatio secundae editionis	-	XXXI
P. Virgilii Maronis Bucolica	-	I
De carmine bucolico	-	5
Ecloga I	-	29
II	-	52
III	-	69
IV	-	95
V	-	120
VI	-	138
VII	-	160
VIII	-	175
IX	-	196
X	-	210
Excursus I Ecloga IV graece versa in Oratione Constantini M.	-	229
Excursus II de Varo	-	233
Excursus III de C. Cornelio Gallo simulque de Euphorionis Chiliafi	-	238
Excursus IV de Scylla	-	244

*) Charactere hoc litterarum expressa in editione hac accellerunt.

P. Virgilio Maronis Georgica	P. 249
Prooemium in Georgica	251
Georgicon liber I	269
Excursus I de aratro Virgiliano	399
Excursus II* vl. 393 sqq. <i>ad locum de prognosticis tempestatis serenae ex pluuiali</i>	403
Georgicon liber II	407
Georgicon liber III	537
Georgicon liber IV	651
Excursus I vl. 232 de Pleiade piscem fugiente	769
Excursus II vl. 317 de Nympharum domo et Penei regia	773

Vol. II

Aeneidos Lib. I—IV	P. III
Praefatio in Aeneidem	xv
Disquisitio I de carmine epico Virgiliano	LXIII—LXXXIII
Disquisitio II de rerum in Aeneide tractatarum inventionione	I
Aeneidos lib. I	I
Excursus I* ad vl. 4 de ministerio deorum, inprimis Iunonis, in Aeneide	156
— I† ad vl. 8 <i>Musa mihi causas memora</i>	160
— I** vl. 42 <i>Pallas fulmen iaculans</i>	164
— I, 51. 52 de insula Aeolia	167
— II, 71 Nymphae Iunonis comites	168
— III, 85 Vna Eurusque Notusque ruunt	170
— IV, 108 Arae in mari ex aduerso Carthaginis	172
— V, 124 Neptunus grauiter commotus idemque placidus	175
— VI, 159 de loco littoris Libyae ad quem Aeneas appulit	177
— VII*, 242 de Antenore	182
— VII, 244 de Timaeo fluuio	185

Excursus VIII. 267 de Iuli cognomine Alcanio indito	P. 190
— IX. 291—296 Cana Fides et Vesta	192
— X. 297 Mercurius ad Poenos placandos missus	195
— XI. 353 Dido a Sichaei Vmbra monita	196
— XII. 378 Pius Aeneas	197
— XIII. 402 De iis quae deorum praesentiam arguunt	199
— XIV. 442 Equi caput omen Carthaginensium fortunae	207
— XV. 453 Pictura in templo Carthaginis ab Aenea perlustrata	209
— XVI. 469 De Rhefo	210
— XVII. 474 De Troilo	211
— XVIII. 483 De Hectore circa Troiam raptato	213
— XIX. 489 De Memnone	215
— XIX* 490 <i>De Amazonibus auxilium Ilio ferentibus</i>	217
— XX. 498 Dianae et Nympharum choreae	219
— XXI. 530 De antiquo Italiae nomine	223
— XXII. 580 Auro inclusum ebur, marmor, argentum	225
— XXIII. 619 Teucris ad Sidonios accessus	227
— XXIV. 653 De Ilione	228
— XXV. 716 Et magnum falsi impleuit genitoris amorem	228
— XXVI. 750 Multa super Priamo rogatans	229

Liber II	P. 231
Excursus I. ad pr. de auctoribus rerum Troianarum	352
— II. 8. 9 Noctis per caelum transuectio	381
— III. 15. 16 De Equo Troiano	383
— IV. 57 De Sinone	387
— IV* 81 De Palamede	388
— IV** 164 <i>Palladium a Diomede et Vlyſſe raptum</i>	392
— V. 199 De Laocoonte	395
— VI. 222 Laocoontis clamores	401
— VII. 237 Equus Troianus in urbem inductus	403
— VIII. 250 De nocte Troianis funesta	404
— VIII* 274 <i>Hector classi Achiuorum ignem inferens et victor Patrocli rediens</i>	406
— IX. 293 De Penatibus, Palladio et Vestita	409
— X. 341 De Coroebo	419
— X* 403 Cassandra raptata	421
— XI. 425 De Priami nece	425
— XII. 567 De Helena recepta	427
— XIII. 721 Anchises humeris Aeneae asportatus	428
— XIV. 735 De Creusa	429
— XV. 781 Praedictio aditus Hesperiae obscura	429
— XVI. 801 Luciferi ortus ab Ida	430
— XVII. sub fin. De Aeneae discessu ex urbe; eiusque patre et stirpe	432

Liber III	P. 439
Excursus I. de Aeneae erroribus	560
— II. de errorum Aeneae annis	572
— III. 49 Polydorus	582
— IV. 73 De Delo	582
— V. 102 Teucris et Teucrorum e Creta originibus	584
— VI. 167 De Dardani originibus ex Arcadia vel ex Tyrrhenia et urbe Corytho	585
— VII. 209 de Harpyiis	589
— VIII. 255 Vaticinium de mensis ambelis	594
— IX. 286 de clipeo Abantis	595
— X. 294 Heleni et Andromachae occurſus in Epiro	597
— XI. 321 Polyxenae immolatio	601
— XII. 327 Neoptolemi caedes	602
— XIII. 500 De cognatione inter Epirotas et Romanos	604
— XIV. 551 de Herculeo Tarento	606
— XV. 571 de Aetna	608
— XVI. 623 Foeda ad sensum a poeta narrata	609
— XVII. 710 Anchisae obitus	610
Liber IV	612
Excursus I. De Didone eiusque amoribus et aetate	728
— II. 143 Apollinis accessus ad Delum	734
— III. 173 de Famae specie	737
— IV. 483 Templum Hesperidum	739

Liber V

P. 1

- Excursus I. Super Aeneae accessu ad Siciliam 126
 — II. 23 De Eryce - 130
 — III. 73 De Elymo, Entello, aliisque ex
 antiquitate Siciliae - 133
 — IV. 250 Vestis cum raptu Ganymedis in-
 texto - 135
 — V. 545 De Ludo Troiae - 138
 — VI. 604 Classis Troiana incensa 139
 — VII. 833 Episodiu de Palinuro 141
 — VIII. 838 Somnus Palinurum opprimens
 141

Liber VI

143

- Excursus I. Necyiae in poetarum carminibus fre-
 quentatae - 308
 — II. Locorum circa Auernum descriptio, seu
 topographia agri Cumani 313
 — III. Eadem topographia ad mentem Maro-
 nis - 317
 — IV. De Aeneae accessu ad Italiam 321
 — V. 35 Deiphobe Sibylla et sacerdos 325
 — VI. 136 Ramus aureus - 327
 — VII. 162 De Miseno - 329
 — VIII. Chorographia locorum inferorum ex
 poetae mente - 329
 — IX. 296 De fluminibus inferorum 334
 — X. Descensus ad inferos an ex mysteriis
 Eleusiniis sit adumbratus 338

Excursus XI. 431 De iudiciis apud inferos P. 340

- XI* 517 *Orgia Bacchica poetarum vsibus*
inferuentia - 343
 — XI** 535 *Tempora descensus Aeneas ad*
Elysium - 344
 — XII. 585 De Salmoneo - 347
 — XIII. 724 Animarum origines et fata 349
 — XIV. 752 Futurarum rerum praedictiones in
 carmine epico - 357
 — XV. 894 Portae Somni - 365

Liber VII

371

Excursus I. Ad v. 1. 2 De Caieta et Insula Circes

510

- I* 14 *Pecten et Kεραλς in antiqua tex-*
trina - 517
 — II. 29 De accessu Aeneae ad Italiam 519
 — III. De locorum in quae Troiani escen-
 derunt, situ; adeoque de agro Lau-
 renti et Troia noua, vrbibus Lau-
 rento et Lauinio, Numicio fl., Iutur-
 nae lacu, et vrbe Alba Longa 527
 — IV. 37 Veteris Italiae origines, populi et
 fabulae ac religiones 535
 — V. 45 Historiae veteris Italiae mythicae
 capita potiora de Saturno, Iano,
 Pico, Fauno, Latino - 550
 — VI. 81 De oraculo Fauni in luco Albunea
 in agro Tiburtino - 558
 — VII. 371 De fabularum Graecarum vsu,

CONSPECTVS

	et de Italicarum in earum naturam deflexarum habitu; tum de Turno	P. 560
Excursus VIII.	640 ad recensum populorum, qui cum Latino armorum societatem in- ierant	567
Liber VIII		585
Excursus I.	51 Euander Arcas eiusque sedes in monte Palatino	695
— II.	314 De priscis Italiae incolis et nomi- nibus	699
— III.	478 Super Etruscis et Mezentio	706
— IV.	625 De Aeneae clipeo	713
	<i>Vol. IV.</i>	
Liber IX		1
Excursus I*	263 Narrata de Aenea et Anchise ante belli Troiani tempora	119
— I.	638 De deorum interuentu in Aeneide; et vnde poetae acceperint ea signa, quae praesentiam numinis arguunt	123
— II.	715 De Insula Inarime et de Arimis	127
Liber X		131
Excursus I.	166 Auxilia Aeneae ex Etruria	275
— II.	564 De Amyclis tacitis	282
Liber XI		285
Excursus I.	243 De Diomedis sedibus in Apulia	411
— II.	532 De Camilla	416
— III.	775 De chlamyde in nodum collecta	417

TERTIAE EDITIONIS

Liber XII		P. 421
Excursus I.	113 De temporis spatio, in quod sex posterorum Aeneidis librorum res gestae a poeta dispescuntur	551
— II.	134 De Iunonis deorumque interuentu in extrema parte Aeneidis	553
— III.	189 De rebus gestis et fatis Aeneae inde ab aduentu in Italiam, et de poetae artificio in his rebus tractandis et or- nandis	555
— IV.	391 De lapide medico	565
— V.	Censura eorum, quae in Aeneidis oeco- nomia reprehendi possunt	568

Vol. V

Carmina minora

Praefatio		I — VI
P. Virgilii Maronis Culex		I
Prooemium		3
Culex		15
Culex probabiliter restitutus, cum notatione inter- polationum		84
Prooemium in Cirin		99
Ciris		113
Excursus de Carme, Britomarti, Aphaea et Dic- tynna		202
Prooemium in Catalecta		205
Catalecta		210
Prooemium in Copam		241
Copa		247
Prooemium in Moretum		255
Moretum		263

LXII CONSP. TERTIAE EDITIONIS

Testimonia de Virgilio et argumenta operum	P. 279
De Vita Virgilii	313
Tib. Claudii Donati de P. Virgilii Maronis vita	318
P. Virgilii Maronis vita per annos digesta	355
De Codicibus et Editionibus P. Virgilii Maronis	393
Codicum Elenchus ad quos quidem Virgilii recensum factum esse constat	395
De Virgilii Editionibus	429
De antiquis Virgilii interpretibus	529

Vol. VI

Notatiuncula

Index Verborum

— Nominum

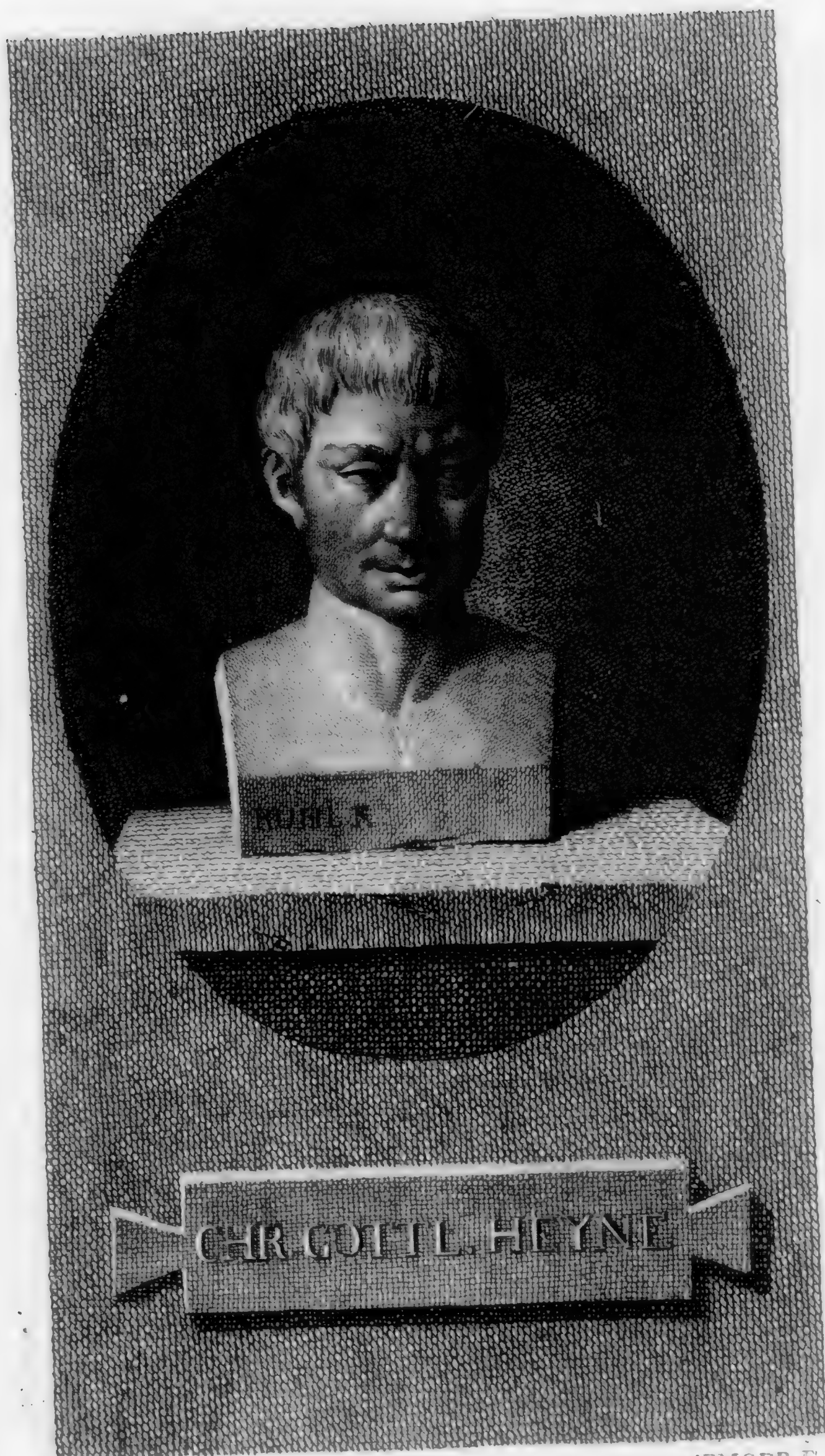
— rerum notabilium in Notis et Excurſibus

Recensus Parergorum

Supplenda et Corrigenda

FIORILLO DEL.

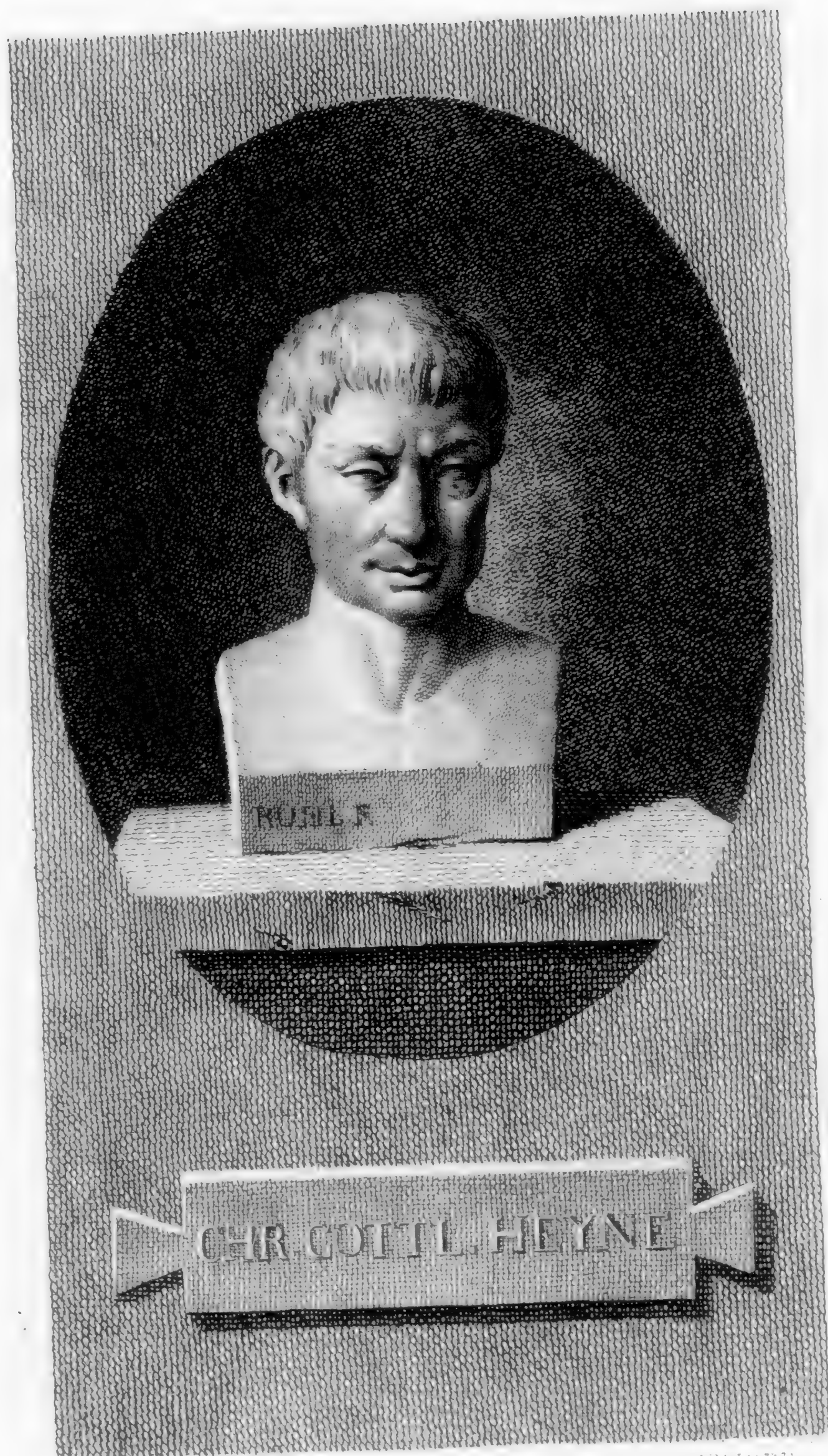
GEYSER F

P. VIRGILII MARONIS
B V C O L I C A

TOM. I.

A

PIORRELLI DEL.

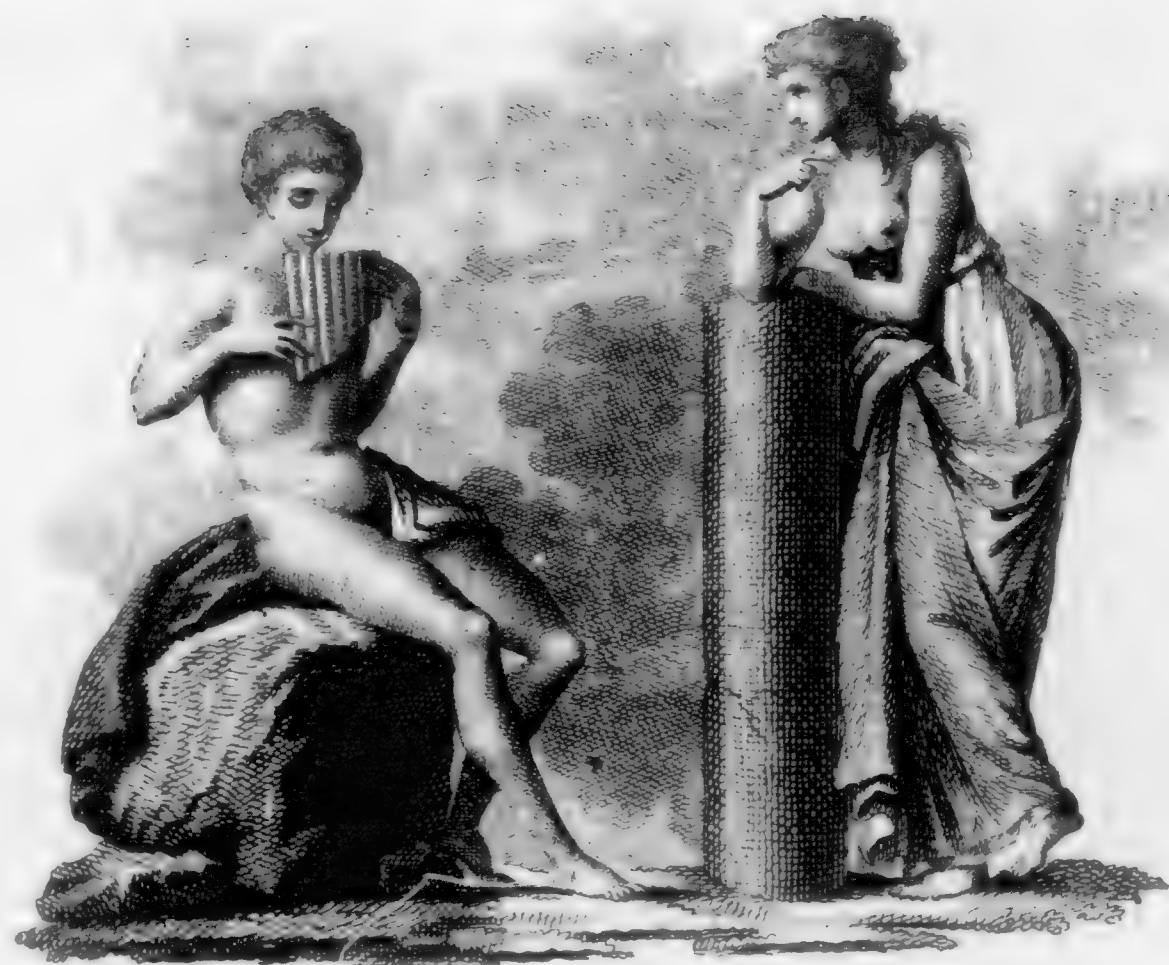
SCULPT. S.

P. VIRGILII MARONIS
B V C O L I C A

Tom. I.

A

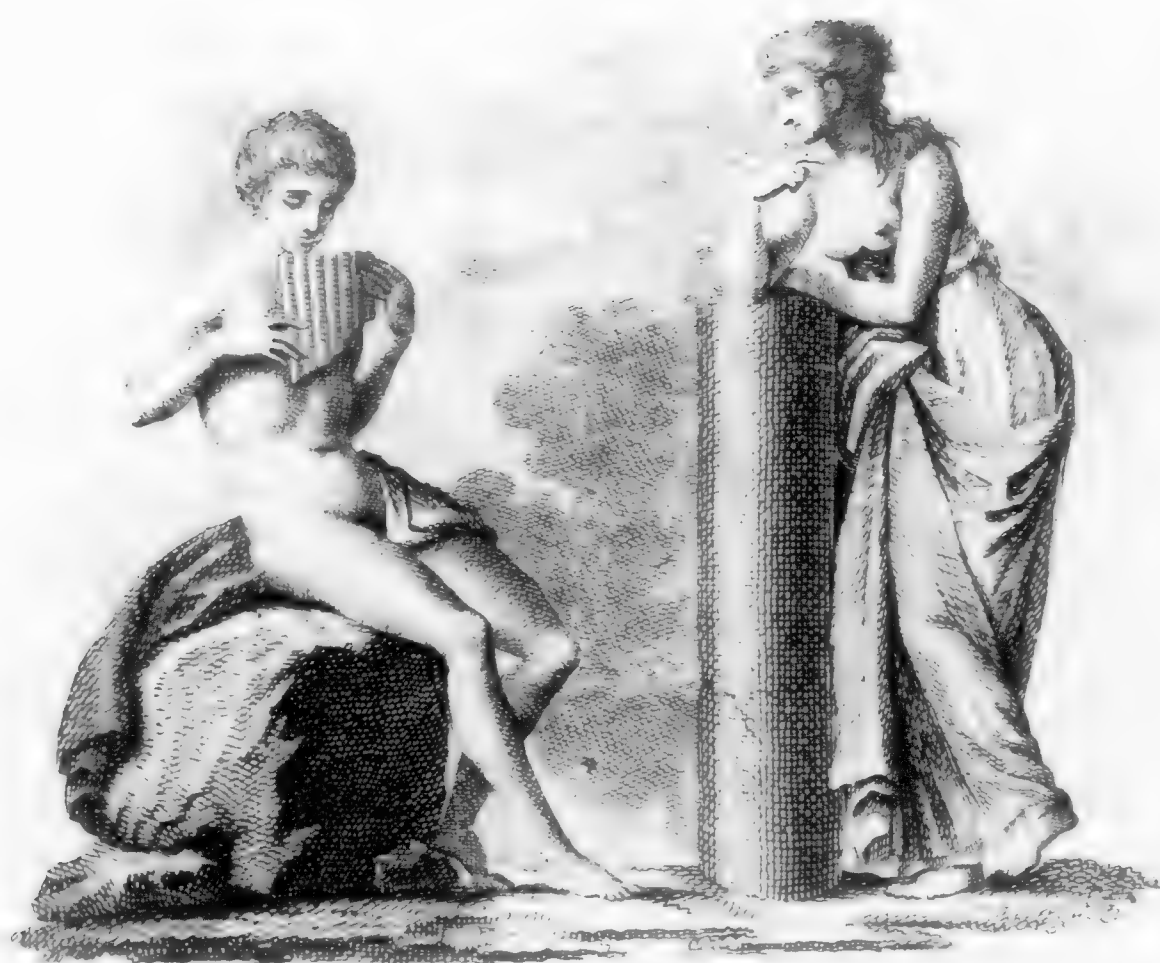

DE
CARMINE BVCOLICO

Cum non modo id acturi simus, ut verba ac sententias poetae explicemus, quamquam eo ipso satisfecisse muneri suo bonus interpret videri potest, sed etiam eam curam adhibeamus, ut, quantum quidem in hoc commentandi genere fieri potest, rationem et indolem cuiusque carminum generis, artificium in invenienda, tractanda, et ornanda re, dilectum, elegantiam et honestatem, convenientiamque rerum, sententiarum et orationis, notemus; in Eclogarum Virgilianarum inter-

DE
CARMINE BVCOLICO

---

*Cum non modo id acturi simus, ut verba
ac sententias poetae explicemus, quamquam
eo ipso satisfecisse muneri suo bonus interpres
videri potest, sed etiam eam curam adhibea-
mus, ut, quantum quidem in hoc commentandi
genere fieri potest, rationem et indolem cu-
iusque carminum generis, artificium in inue-
nienda, tractanda, et ornanda re, dilec-
tum, elegantiam et honestatem, conuenien-
tiamque rerum, sententiarum et orationis,
notemus; in Eclogarum Virgilianarum inter-*

pretatione vix defungi officio nostro videbimur, nisi de bucolico carmine vniuerse nonnulla monuerimus, de quo si recte sentiamus, dubium non est, quin in ipsis his Eclogis multa rectius ac facilius intelligantur et sentiantur. Permagni enim refert, ut ab initio statim veras rerum notiones et aliquam in animo informatam veritatis et pulcritudinis rationem et normam, ad quam singula exigere possis, afferas. Vix autem aliud est carminis genus, in cuius natura constituenda adeo in diuersas sententias abierint, qui his de rebus tradiderunt; neque hoc miraberis, si memineris, ipsum genus latius patere, ingenium autem cuiusque et iudicium circumscribere illud, naturamque et rationem carminis ex sensu suo finire ac designare. Nobis tamen cum Virgiliani potissimum carminis ratio habenda sit, ea tantum attingere licebit, quae ad eius indolem et artificium declarandum aliquam vim habere videantur.

Et Carminis quidem bucolici, ἀπὸ τῶν βουκόλων, quod pastorum genus honestissimum erat, dicti, h. e. pastoritii, origo varie traditur et a diuersis fabulis repetitur. Sunt qui eius initia in aetate aurea, sunt qui in Arcadia aut in Sicilia quaerant.*) Alii auctorem

*) Vide Seruius pr. Comment. Putsch. Grammaticus Graecus Auctor Vitae Virgilii Donatianae pr. Theocriti. c. 21. Diomedes lib. III, p. 483.

Diomum aliquem, alii Daphnidem, alii Stesichorum, alii Theocritum faciunt.**) Sed fluctuat tota haec disputatio et incerta fertur, quod non animaduertunt docti viri, aliud esse carmen pastoritium, quo homines, qui greges pascere, ut nostris temporibus, ita primis statim vitae humanae initiis, longum diem sefellerint, aliud, quo homines ingeniosi vitae rusticae bona ac delicias certa ratione et arte adumbrarint. Prius illud haud dubie inter antiquissimos homines viguit, antequam in magnos coetus et ciuitates coirent; idemque inter omnes populos visitatum esse debet, qui siue vagis, Nomadum more, siue certis sedibus utentes dant gregibus alendis operam:

Et zephyri caua per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cauas inflare cicutas;
Inde minutatim dulces didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Aua per nemora ac siluas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta atque otia dia.**)

Quemadmodum itaque apud Hebraeos et Arabes carmina fuere pastoritia ad veram vitam expressa, et regum principumque filii, cum inter ipsos, tum inter Troianos, Phryges et Hellenes memorantur, qui greges et armenta pauerunt: ita potuere Arcades et Siculi, qui, uti bonis pascuis abundabant, ita vitam gregum curae

*) Athenaeus XIV. pag. 619. Diodor. IV, c. 84. Aelianus V. H. X, 18, ubi vid. Not.

**) Lucret. V, 1381 sqq.

impendebant, inuitante ipsa locorum amoenitate, caeli clementia (cf. Diodor. IV, 84), animi a curis vacuitate et otio, carmina pastoritia condere et vulgari usu habere; potuere esse inter eos, qui cantu excellerent, qui certamine vincerent. Consecrarunt quoque poetarum fabulae nomina pastorum veteris vitae, ut Daphnidem. vid. ad Ecl. V. Forte etiam festa, quae Apollini, Dianae, Cereri, Pani aliisque diis rusticis celebrabantur, uti maiorem celebritatem, ita maius studium, maiorem artem, et concinnitatem carminum, forte etiam certantium, et sibi mutuo respondentium sollertiam, quae amoebaea carmina peperit, attulere; quo ipso apparet, cur initia Musae bucolicae ad festum fere Dianae aut Apollinis Nomii, alteriusue Numinis agrestis, referantur.*) Tandem, multo tempore post, forte etiam post multos alios, qui idem tentauerant, inter quos certe Stesichorus fuisse fertur,**) tum Sicelidas Samius, seu, ut grammatici tradunt, eius filius Asclepiades Samius, cum Lycida Cydoniata et Phileta, elegis nobilitato,***) extitit homo ingeniosus, Theo-

*) v. Vitam Virg. Donat. §. 84 sq.

**) Aelian. l. l.

***) Sicelidam et Philetam memorat Theocr. VII, 40. ubi istum Asclepiadem esse contendit Schol. de quo inter epigrammatum auctores videndi Reiske,

Schneider, Jacobs. Meleager in Corona v. 46 Sicelidam cum Posidippo et Hedylo memorat, quibus ἄγρια ἀρούρης ἀνδρα tribuit; Moschus autem III, 97 sq. Sicelidam Samium, Lycidam Cydonia Cretae oriundum, Philetam et Theocritum.

critus nomine, qui, cum videret, quantam gratiam ista carmina rudia et indocta haberent, quantamque, si arte paullulum polirentur, venustatem et suauitatem habitura essent, genus hoc carminis bucolici excogitavit, quod antiquam quidem illam indolem referret, politum tamen magis et excultum, numerisque ac legibus adstrictum, cuiusque ea natura esset, ut pastoritiae istius vitae, cuius species animo humano ipsius naturae quodam lenocinio iucundissima esse solet, bona, tranquillitatem, securitatem, innocentiam, delicias et gaudia numeris modisque adumbrando, animos hominum deliniret et grata fraude delusos teneret. Cum autem duobus id potissimum modis effici posset, aut narratione, in qua, tamquam a pictore in tabula, agri, greges, silvae descriptae exhibentur, aut actione aliqua et ad dramatis formam, per dialogum, dum colloquentes inter se sensus suos, fortunam, facta exponunt ac declarant: priore quidem illo, quod vix diu placere potest, et ipsum peculiare carminis genus, haud tamen copiosum ac secundum, efficeret, omisso, alterum arripuit, et pastoritium carmen ita condidit et descripsit, ut actionem aliquam ex ista vitae simplicitate et felicitate, seu rem gestam, aut quae contingere in ista vita posset, sacrum aliquod festumue, forte etiam casum memorabilem, ut inter tales homines, aut

etiam cultum et colorem eius vitae, *sed* facto aliquo expressum, quo istorum hominum studia, officia, rationes, affectiones declararentur, per sermones istorum hominum inter se confabulantium ita exhiberet, ut animi audientium iucunda rerum imagine et vitae istius grata specie frui viderentur. *) Capi autem et demulceri istis delinimentis animi non possunt, nisi ab urbanae vitae curis ac molestiis auocati in agris silvisque inter greges et armenta et pecoris magistros versari videbuntur, atque id curabitur a poeta, ut ne quid subeat animos, quod molestiam, tenuitatem, ac sordes istius vitae in memoriam reuocet, adeoque suavissimam illam oculorum fascinationem solvat; qua ipsa de causa factum est, ut pastoritia potius, quam omnino rustica vita, aut aratorum et opus rusticum facientium conditio in hoc carmine exhiberetur, cum haec quidem paullo plus offensionis haberet, nec facile ea laborum taedio, et attriti corporis defatigatione omninoque aerumnis suis, poetae arte et ingenio liberari posset. Sed haec a multis satis diligenter sunt praecepta et ad prima huius generis elementa pertinere putanda sunt. Itaque

*) Appellare licet hanc argumentum aliquod tractandi rationem dramaticam, quoniam aliud nomen, quod magis accommodatum sit, non habemus; nec tamen

vel sic carmen bucolicum pro dramatici genere haberi, aut inductum esse, aut cum mimo Sophronis, multo minus cum mimis Romanorum, comparari potest.

Et secura quies et nescia fallere vita,
Diues opum variarum, et latis otia fundis,
Speluncae viuique lacus, et frigida Tempe,
Mugitusque boum mollesque sub arbore somni
Non absunt, *)

omninoque totum carminis pastoritii argumentum ad silvas agrosque spectare, ruris et veris amoenitate commendari, et locus facti siue dramatis ita declarari debet, ut sensus nostri rebus ipsis interesse videantur. Quod animorum deludendorum artificium descriptione locorum ac temporis non parum iuuatur, cui veteres tam parum indulgisse mirari forte possis; quamquam Theocritus hac arte Virgilio multum praestat: sunt enim inter eius descriptiones nonnullae veris ac ruris suauissimae et dulcissimae **); frequentius, et in multis feliciter, eo Gesnerus usus est, suauissimus poeta, quem antiqua illa Graecia aut suum esse popularem credidisset, aut nobis inuidisset. Ex eodem fonte deriuatur illa ratio, qua praecipitur, ut non modo, quicquid veri fructus, otii et felicitatis, vitae rusticae siue pastorali insit, ad pastoritii carminis suauitatem arcessatur, verum etiam ut, quicquid ad amplificandam, exornandam, ac cumulandam istam veram iucunditatem animi vis excogitare ac fingere possit, ad maiorem suauitatem liberaliter congeratur. Quicquid enim animum delectare et illecebris

*) Ge. II, 461 sqq.

**) Vide Idyll. VII.

quibusdam delinire potest, in id poeta ius habet. Sed non in omni genere omnia ad delectandum vim habere possunt; et perperam statuitur, quod multi credere videntur, satis esse ad carmen rusticum, modo res e vita rustica, quaecunque istae sint, verbis ac versibus reddantur. Sunt multae partes et casus vitae rusticae, nimis tenues, humiles, et viles, ita ut ornatum respuant aut ipsis ornamentis displiceant sagacioribus; sunt alia, quae in alio forte carmine feliciter adumbrata placere possint; sed in nostro genere tantum ea sunt admittenda, quae otiosam, securam, liberam et omnibus curis solutam negotiisque vacuam vitam exhibere et subiicere sensibus nostris possunt, qualis eorum hominum et olim fuit, et adhuc in quibusdam terris est, qui nondum in ciuitates redacti aut imperii aliqua forma descripti sunt: Qui homines cum aut venatione aut pastione victum quaerant, nam cum aratione et magnos hominum coetus cogi et naturali libertate exui necesse est, cumque venatio multum feritatis habeat; eorum, qui gregibus pascendis libere per siluas camposque vagantur, vita et minimis malis laborat et maximis plurimisque bonis cumulata est. In tractando itaque pastoritio argumento poetae necessario ita versandum erit, ut partim pastorum suae gentis conditionem malis, quibuscunque premitur, cogi-

tatione liberet, bona autem omnia passim in ea obuia et maiora efficiat, et in vnum congesta ita fingendi licentia exornet, ut cumulatissimam felicitate vitam adumbret; partim ad fabulas de primorum hominum vita et aetate aurea, nec non ad narrationes siue de maiorum vita, antequam per vicos et vrbes habitarent, siue de populorum Nomadum pastoritiamque vitam agentium moribus et institutis confugiat et hinc suo argumento colores petat.

Iam non magna iudicii subtilitate indigere videtur ea quaestio diiudicanda, qua natura huius carminis ab argumentis piscatorii, venatorii, messorii, vindemiatorii et similis generis aliena esse existimatur. Carmina etiam huius argumenti bene condi posse quis neget? Sane erunt illa seu in descriptione et narratione, seu in actione aliqua ex vitae istius partibus ac generibus exhibenda occupata; non vero in vitae pastoritiae simplicitate. Quod per se nihil habet, quod improbes. Quid? quod pastoritii generis materies omnino est parum locuples; ipsa vitae simplicitas et tranquillitas perpauca argumenta idonea suppeditat, et tractandi simplicitas non magis magnam tractandi varietatem admittit. Neque adeo fieri potest, ut magna copia bonorum carminum bucolicorum unquam speranda sit. Quidni igitur liceat quamcunque tandem vi-

tae conditionem ac fortunam huic generi inferre, et fabulae semper eodem tenore procedentis taedium grata variatione leuare, modo iucundas rerum imagines, quae delectent, et congruas sententias, adhibeas? Enimuero id ipsum difficultatis habet hoc argumenti genus, quod raro *) molestis iniucundarum rerum imaginibus liberari et ad gratam illam, inhaerentem animo nostro, simplicitatis, libertatis, et tranquillae felicitatis notionem reuocari potest; quo pacto et infecundum ingratumque hoc genus est, et, dum in angustiore gyro coercetur, multo tamen magis laboris, artis, et subtilitatis requirit. Quotum enim quodque ex Sannazarii idylliis caret iis vitiis, quibus tota huius poetices ratio, ut iucundis et gratis rerum imaginibus delectet, tollitur?

Enimuero, si totam bucolici carminis rationem his quidem finibus, quibus modo eam circumscripsimus, contineri libeat, quid magnae Theocriteorum et Virgilianorum carminum parti facias, videndum tibi est. Et Virgilii quidem quinta, septima, et octaua haud dubie, quodammodo etiam tertia ecloga ad bucolicum genus referri poterit, reliqua ab eo aliena esse facile apparet. **) Quae qui-

*) Fieri enim potest, ut ingenio et arte, qua tractata et enuntiata sunt, ea ipsa, quae natura molesta sunt, asciscant gratum colorem et propter ipsam artem, quam animaduertimus, mirationem faciant.

**) Seruius in prooem. in Bu-

dem res, cum Virgilii et Theocriti carmina tam diuersi generis sint, tam diuersis doctorum hominum de huius generis natura et arte iudiciis locum fecit; cum aut naturam bucolici carminis ex illis exemplis constituere aut ad notionem e natura rei institutam reuocare illa exempla vellent. Scilicet uti ea notio recte eo, quem sequuti sumus, modo informari videri potest, ita ingeniosorum hominum sollertia, quae intra artis ac praeceptorum angustias vix coerceri potest, alia genera inuenit, quae cum illo coniuncta nec tamen plane eiusdem modi sunt. Et Virgilius quidem, nam ad hunc omnis nostra spectare debet disputatio, nouum genus constituit in eo, ut non tam notiones et species rerum ex aurea aetate repeteret, sed ipsam auream aetatem repraesentaret, homines, deos et heroes, qui in ea vixissent, exhiberet, iisque sententias ac mores congruos tribueret. Id genus inuenire mihi videor, si Silenum, eclogam VI, et Pollionem, eclogam IV, inspicio. Et de illo quidem res manifesta; de hoc non magis dubia, si facultatem illam vaticinandi et poesisin afflatis illis diuino spiritu hominibus propriam ad antiquos homines pertinere memineris. Quod quidem cum nouasset Maro, consequutus est simul hoc, ut epico carmini pro-

col. „Sane est sciendum, VII Theocritus X habet.“ Exclut eclogas esse meras rusticas, quas puto IV. VI. X.

pius admoueret bucolicum, cum ex prisca heroum vita sensus et sententias inferre liceret; id quod omnino non modo ad excusandum, verum et probandum, Maronis spiritum in bucolico genere valet. Licuit non minus Maroni id facere, quam Theocrito Cyclopem Idyllium scribere; et antiquioribus, post Tragœdiam et Comoediam Drama Satyricum condere, quod quodammodo comparari potest. Aliud porro carminis pastoritii, modo tantum variato, genus est hoc, vt, ad maiorem animorum voluptatem, rem, factum aut casum nostrorum hominum, nostrorum temporum, coloribus et pigmentis a vita pastoritia petitis ornemus, et non modo ad fabulae bucolicae modum tractemus, sed etiam in fabulam inter pastores gestam commutemus; interdum etiam rem in antiquorum illorum temporum simplicitate et securitate agi aut euenire fingamus. Cuius generis, quod priore illo multis modis inferius habendum est, nec tamen sua laude, sua gratia ac suauitate, caret, reliquae fere Virgilii sunt eclogae. Quid enim? prima et nona an quicquam aliud, quam poetae casum et Mantuanorum fortunam, aut, si hoc magis placet, istorum certe temporum calamitatem enarrat?*) Decima Galli amores, sub pastorali fabula, exponit. Quarta

*) Non potuere Maronem Vagradem ille similem fortunam
Illi Catonis Dirae fugere, si Sullana proscriptione expertus et

autem, quamquam eam ad aliud genus modo retulimus, cum hoc tamen commune habet illud, quod natales nobilis alicuius pueri celebrat. Ecloga tandem secunda, Corydon inscripta, naturae pastoritiae nihil aliud habet, quam quod amoris miseri in puerum aestus imaginibus, sententiis, et notionibus pastoralibus exprimitur. Nam ad illud genus, in quo vitae pastoritiae libertas, innocentia, et simplicitas commendatur, id plane non pertinere, quis non videat? Quid? quod argumentum hoc, cum plane nullam huius generis voluptatem afferat, et a vitae pastoritiae integritate abhorreat, eo minus iucundum est, quod Corydon pastor seruilis conditionis est, qui domini sui pusionem amat. Hoc tamen, etsi infimum, genus recentiores fere poetas, cum bucolica carmina condere sibi videbantur, sequutos esse, non opus est, vt multis doceamus.

Materia itaque et argumentum carminis bucolici seu pastoritii quale sit, videtis. Iam mores ac sententiae, verba atque numeri, facile ex ipsa vitae pastoritiae conditione duci possunt. Simplicitas et naturalis aliqua venustas omnia ea continent, quae copiosius ab aliis hac in parte disputata sunt. In hac

agro Battaro exutus fuerat. Sunt et loca ex eo carmine, quae animo tenuisse Maro videri potest, vi Dir. 4 sq. 15 sq. 26 sq. 30
Nec mihi saepe meum resonabis, Battare, carmen. Sic porro, inpr. 2 v. 82 sq.

ipsa tamen simplicitate excluditur ex hoc genere, quicquid, etsi ipsam vitae rusticae veritatem exprimit, ingratum tamen ad sensum ac molestum est; neque adeo admittendae sunt sordes, quae nauseam moueant, non verborum rusticitas et asperitas, non agrestis et foeda spurcities: qua in re haud pauci egregie falsi fuere, dum imitationis veritatem male iactarent. Posse sane cum arte et cum ingenio carmine reddi omnia, quis neget? Quorsum tamen studeas imitando exprimere ea, a quibus, si casus obtulerit, oculos animumque auertimus? et quae illa laus esse potest, si imitatione ea bene reddideris, quibus, si in vera vita expresseris, omnibus ingenuae natis importunus ac molestus foedusque videaris? Contra, modo placeat poeta ac delectet, si consilio suo respondere eiusmodi audaciam videat, quid eum vetet interdum ad mythicam hominum vitam nos reuocare, et talem rerum ordinem, modum, et situm exhibere, qui nullus vnquam nisi in hominum egregia imaginandi vi pollentium animis fuit; ea tamen cautione adhibita, ut ne incredibilia plane et ad praesentem vitae consuetudinem nullo modo verisimilia fingat. Interdum vero quid eum negemus antiquam vitae pastoritiae rationem elegantius et delictis e nostra vita petitis, modo satis consentaneae sint, temperare commode posse? Non

enim natura huius carminis statim tollitur, si naturalis simplicitas, paullo horridior forte illa et incultior, nostra venustate et elegantia temperetur; quamquam prior illa ingenuis animis maiorem voluptatem asferre solet. Quae res vel ipso Theocriti et Virgilii exemplo declarari et comprobari potest. Illius enim quam simplicior et verior humilitatique argumenti accommodatior est ratio! huius vero quanto elegantior et ornatior! Sed habebat vterque, quod sequeretur; non enim abhorrebant Graecorum ingenia a simplicitate et nativa aliqua castaque venustate; ipsius sermonis ac dialecti Doricae natura, non potest dici, sentiri facile potest, quantam simplicitatem prae se ferat, et quantopere huic rerum generi apta et idonea sit, ut nec docta nec inculta et horrida oratio sit. At Virgilius sermonis et dialecti suauitate destitutus*), qui politiore aeuo, inter homines urbanos et elegantiam cum fastu sectantes, viveret, multa ex vitae pastoritiae veritate aut seponere aut verbis honestare necesse habuit, quae nude et ad rei veritatem proposita et expressa superbas Romanorum aures offendifsent; quae eius elegantia adeo in laude fuit, ut et Horatius eum ab hac dote com-

*) Recte Probus Theocritum vidi potest, ideo Latinis dispoetam facilius ait Bucolica sicile fuisse, quia necesse est scripsisse, quia apud Graecos per eadem verba accommodo sermo rusticanus a ciuili dare sensus.

mendet: *) Molle atque facetum Virgilio annuerunt gaudentes rure Camoenae. Ad Eclogas enim et Georgica respexisse Horatius videri debet; ad Aeneidem nec Musae agrestes nec mollis et faceta oratio spectare potest; ut scriptam esse necesse sit Satyram, ante quam Aeneidis coeptae aliqua fama exisset. Eam vero eius laudis sententiam, quamquam de ea iam veteres dubitasse videntur, esse probabile sit, ut poetam ab aequabili aliqua elegantia commendet. **) Et facetum quidem quid sit, iam a Quintiliano ***) expositum est, qui decoris magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem putat; et refertur facetum omnino ad id, quod placet et iucundum est, propter elegantiam maxime et urbanum aliquem leporem; sed molle ita accipiendum est, ut suauitatem significet, quae cum aequabili et remisso genere coniuncta est; opponitur enim epos forte Varii acris, et apud Ciceronem mollis et remissa oratio vehementiori et intensiori, qua animi tumultus ac motus excitantur.

*) Sat. I, 10, 46.

**) Non male Boilauius expressisse videri potest in vulgato illo:

L'Idylle —
Son tour simple et naïf n'
a rien de fastueux,

Au contraire cet autre ob-
ject en son langage
Fait parler ses Bergers, com-

me on parle au Vil-
lage —

Entre ces deux Excès la route
est difficile.

Suivés, pour la trouver,
Theocrite et Virgile.
Que leurs tendres Ecrits, par
les Graces dictés,

Ne quittent point vos mains
jour et nuit feuilletés.

***) Instit. Or. VI, 3, 26.

Atque his dictis vix quicquam addendum est, ut illam causam, quae tam diuersis hominum doctorum iudiciis disceptata est, diiudicemus, utrum Virgilius Theocrito praestet. Qua in comparatione difficile est assequi, quid magna eorum pars sequuta sit, qui Virgilium Theocrito in genere bucolico quam maxime anteferendum esse existimarunt; sed consuetudine fere, auctoritate, caecoque aliquo amore et impetu eos duci videas *); quamquam interdum ne ii quidem ipsi, qui Theocritum huius carminis verum magistrum esse largiuntur, iudicii subtilitatem et acumen nobis satis approbant, dum fere minutis nescio quibus et grammaticis rem rationibus decidunt. Virgilio elegantiae laudem, dignitatis et doctrinae nemo inuidebit; sed simplicitate et naturali aliqua venustate rerumque copia ac varietate non minus cedit Theocrito, quam ars naturae, quam vincere quidem illa operose in singulari aliqua re potest, sed in summa rei iners et vana habenda est. Verum, etiamsi par laus utrique in iis ipsis rebus, quae maximae sunt, esset, Theocritus tamen in eo primas tuetur, quod ea inuenit,

*) Nolo Scaligeri criticon in poetic. lib. V, et qui cum sequuti sunt, hic excitare. Sed, quae nuperae Virgilii editioni Romanae adiecta est, Franc. Schmeizii

TOM. I.

similis disputatio ita comparata est, ut adolescentulorum vicem doleas, qui talibus magistris iudicii critici subtilitatem acunt.

in quibus retractandis alter et poliendis se continuit; quod quamuis magno plerumque ingenio factum nemo neget, interdum tamen tam sollicite Theocriti vestigia premit, ut sublegere potius illi sua, et versus undique conquisitos latine conuvertere, quam suo ingenio uti videatur. Sed de his ita quisque, uti libitum est, sentiat. Si tamen aliqua Virgilii ea in re culpa est, quod Theocriteas lacinias confarcinavit, satis graues poenas dedit, cum post eum vix quisquam aut veterum aut recentiorum bucolicos versus condiderit, quin ex Virgilio nouam rhapsodiam bucolicorum versuum et sententiarum adornaret. Facilitas haec in nonnullis vitae rusticae tabellis tamquam musiuo opere coagmentandis inducere plerumque solet nascentes poetas, ut in idylliis condendis ingenii periculum faciant.*) Cum tabellarum harum, ut ita dicam, ex vita pastoritia, quae placere possint, perexiguus sit numerus; multo ille etiam minor futurus, nisi e vita prisca et ex antiquo sermone mythico multa in pastoritium sermonem migrassent: difficile est multa in his variare, ut nec tamen a simplicitate, sine qua hoc genus placere nequit, recedas. Qui primi

*) Hinc etiam in bucolicis carminibus apud Interpretes tanta copia locorum similium et comparatio earundem sententiarum afferri ac cumulari solet. Inspi-

ciat aliquis Cerdam vel Martynum post Virinum. Equidem non nisi ea apposui, quae aut Maroni ante oculos fuere aut illustrationis vim habere possunt.

e nostratibus in hoc genus inuolarunt, saltem vertendis ac repetendis antiquis ingenium approbare poterant. Nunc fere taedium faciunt, qui centies dicta repetunt, quae dum ingeniose variare volunt, in argutias et lusus incidunt. Romanae artis omnino non exigua pars in eo continebatur, ut, quae a Graecis naturali aliqua cum venustate et lepore dicta acciperent, ea orationis suae dignitate, gravitate, ac copia ornarent. Hoc vnum monebo, nisi memineris, in Virgilio plus artis, in Theocrito plus natiuae elegantiae, esse, te non mirari non posse, cum videas, etiam praestantissimos ex hoc genere poetas recentiorum temporum Virgilium maluisse sequi quam Theocritum. Artis scilicet semper faciliior imitatio; naturalem venustatem difficillime assequare.

Quod ad descriptionem et oeconomiam huius carminis attinet, varie ea quidem institui potest, semper tamen spectandum hoc, ut ea potissimum ratio ac via ineatur, qua maxima voluptas legentis animo afferri possit; cuius quidem rei eo diligentior ratio habenda est, quod huius carminis simplicitas et humilitas interdum in exilitatem abire, lenis et mollis tenor languere, solet. Raro itaque poeta narrantis aut describentis partes

suscipit; nisi ille in argumento admodum suavi et copioso ac florido versetur; sed convertit fere rem in drama et in actionem, ipsosque pastores colloquentes ac narrantes inducit, ut res non tam narrari, quam potius geri, ac lectoris oculis subiici, et ille inter silvas errare, in umbra arboris assidere, cantantes audire sibi videatur; quod non ita accipiendum, tamquam si omne carmen pastorale dramaticum esse debeat, ut cum Fraguero *) plerique, qui hoc de carmine, nuper quoque, scripsere, existimant, verum quia haec ratio poetae consilio fere maxime respondet.

Situs ac loci temporisque designatio, quae cuiusque carminis argumento conueniat, uti poetae ingeniosi non infima laus est, ita ad maiorem ex lectione suauitatem capiendam non parum facit. Cuius enim animus veris ac ruris, pascuorum et armentorum, suavi descriptione non vehementer delectatur, aut quis tantum pastoris non multo gratiorem esse sentit, si ille sub fagi umbra, ad riuuli murmur, in molli herba inter gregum exultationes, sedens otia indulgeat?

*) Dissertation sur l'Eclogue les Memoires de l'Academie par Mr. l'Abbé Fraguier, dans des Inscript. T. II, p. 132.

*Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ouium carmina, fistula
Delectante deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent. *)*

Potest is locus interdum adeo duplex esse, ut et is designetur, in quo pastor cantet, et alter, in quo res commemorata gesta sit; ut in Ecloga decima a Virgilio factum videbimus,

Supereft, ut nonnulla adiciamus, quae ad Virgilianas Eclogas propius spectant. Iam primum nisi alia essent, quibus Maro magni poetae nomen consequutus est, solis Bucolicis relictis vix eum in censum principum poetarum venturum fuisse arbitror. Ingenii enim in inueniendo vix magnam habet laudem; Argumenta carminum, uti paullo ante vidimus, alia sunt ex Theocrito mutuata et interdum ieiune satis traducta, aut e pluribus Idylliorum locis coagmentata, ut tertia et septima Ecloga; alia non bucolicae erant naturae, sed tantum ad bucolicorum morem sunt tractata, ut prima, quarta, sexta, nona, decima. Sententiae autem et verba magnam partem ex Theocrito sunt conuersa; alia sunt a bucolici carminis natura aliena. Quis pastorem ferat decantantem illa; Ante perer-

*) Horat. Carm. IV, 12, 9.

ratis amborum sinibus exul Aut Ararim Parthus
bibet aut Germania Tigrim; et illa: At nos
hinc alii sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam
et rapidum Cretae veniemus Oaxem. Quod in-
fames mores pastorum vno saltem loco ex-
pressit (Ecl. III pr.), hoc erat quod vix ab
eius urbanitate expectabamus; non magis
quam haec nimis obnoxia et seruilis pene
Theocriti imitatio. Contra mirationem facere
potest, quod metrum bucolicum, cuius Theo-
critus studiosissimus fuit, plerumque ne-
glexerit: quod passim a multis obseruatum
est: cuius rei causa potissimum in sermonis
Romani indole pedumque et numerorum na-
tura inesse videtur. An vero in verbis
agrestia et soloeca sequutus sit, non equidem
ausim pronuntiare. Nam diuersa res est;
esse dura nonnulla, quae in his eclogis occur-
rant, quae tamen corrupta potius et inter-
polata dixeris. Ex vno vero illo, quod cu-
ium pecus reprehensum fuisse Grammaticus
narrat, vix satis tuto iudicium facias. Vt
tamen Virgilius tantam apud populares suos
laudem per Bucolica consequeretur, fecit in-
primis rei nouitas, felixque in carmine Si-
culo, quod ipsa sermonis Romani asperitas
respuere videbatur, transferendo audacia.
Nondum enim sermo Romanus ad hoc rerum

genus, ad venustam hanc simplicitatem, ad
numerorum hanc mollitiem, expolitus erat,
cum Maro primus tentaret carmen bucolicum
scribere. Sunt praeterea multa magni poetae
in his ipsis carminibus vestigia, inprimis doc-
trina copiosa, orationis dignitas et elaborata
limataque in plerisque elegantia. Eclogae
quidem nomen, non minus quam Idyllii, haud
dubie Grammaticis debetur. Cum illud primo
latius pateret, et ad quoduis carminis siue
operis genus pertineret, quod e pluribus de-
lectum esset, aut e pluribus eiusdem formae
constaret; vt Horatii Sermones in nonnullis
codicibus eodem nomine insigniri narrant
viri docti; quandoquidem plura carmina
minora, licet eiusdem generis, duobus libris
comprehensa et collecta sunt; adhaesit id no-
men, e Grammaticorum doctrina, generi bu-
colico; constat enim eiusmodi liber e pluribus
carminibus; quae quidem vt ex aliis sui ge-
neris selecta sint, qui proprius vocabuli signi-
ficatus est, minime necesse esse arbitror. Quo
nomine Virgilius ea in vulgus emisit, non
constat; de titulo et inscriptione librorum ve-
teres non valde laborabant; Bucolicorum ta-
men nomen verius et antiquius est. Ipsum
poetam postquam singula ea carmina vul-
gauerat, vno volumine cuncta esse complexum

probabile fit, cum Tityrus initium Bucolicorum constituisse feratur iam inter Maronis aequales: Tityrus et fruges Aeneiaque arma legentur, Roma triumphati dum caput orbis erit; ipse autem Maro Ecl. X pr. finem Bucolicis se imponere velle profiteatur.

De tempore et ordine eclogarum ad Vitam Virgilii, maxime ad a. 717, satis copiose disputatum esse arbitramur. Monendum adhuc de allegoria Eclogarum Virgilii, in qua dici non potest, quam vanam et inanem operam a Servio inde viri docti consumserint. Et Servius quidem, cum exigua commentariorum pars antiquo illi Servio debeatur, tot tamque variis et ab omni historiae fide alienis commentis et nugis consarcinatus est, ut unicuique argutias captanti magna satis copia materiae ad manum sit. Catroeus autem, cuius vanitatem ut feras, magna animi aequitate et patientia opus est, tamquam si in Romanensi fabula versaretur, adeo multa nova et tam confidenter mentitus magis quam commentus est, ut interdum, quorsum euasura res sit, plane haereas. Verum ex reliquis etiam Interpretibus, qui maiore cum pudore, iudicii acumine et veritate, Eclogas enarrarunt, vix quisquam est, qui ab eo morbo

intactus manserit. Quod si in nonnullis, ut in I. IX. X, allegoriae locus relinquendus est, eius tamen natura eiusmodi est, ut poeta uniuersam rem fabula arcessita inuoluisse, singulas vero partes proprie tractasse suisque ornamentis honestasse videri debeat. Nihil itaque nec odiosius, nec a rei ratione magis alienum, quam singulas sententias ad allegoriae subtilitatem reuocare velle.*), Sufficit v. c. in prima Virgilii ecloga, tenere, communem omnium temporum opinionem esse, Virgilium partim ad suam partim ad Mantuanorum fortunam respexisse, et Augusto pro redditis agris gratias agere voluisse. Sed ea, quae de Tityro memorantur, singula anxie cum Virgilii persona comparare, id quam putidum sit, quis non sentiat? Appellat ipsum se Tityrum Ecl. VI, 4. Sed ad eundemne versum 55 Ecl. VIII referas? Quid IX, 23? Plerosque tamen interpretum multos in eo esse videas. Non quidem, quo se tueantur, habere nego. Fecit idem hoc antiquitas. Sed omnino huius generis bucolicorum carminum ratio et natura melius in-

*) Recte, quisquis ille est dict etc., et in Seruianis ad Ecl. Grammaticus, in attextis Vitae III, 20 Refutandae sunt allegoriae in bucolico carmine, nisi Virgil. §. 99 Illud tenendum esse praedicimus, in Bucolicis Virgilii neque nusquam neque ubique aliquid figurate ditorum necessitate descendunt.

telligi poterit, si ea memineris, quae paullo ante de eo genere disputabamus, quo res e praesenti vita arcessita, maioris suauitatis caussa, pastoritiae fabulae suauitate et ornamentis ex ea vita petitis commendatur. Quod consilium recte si teneas, non erit, quod in singulis sollicite et anxie labores.

P. VIRGILII MARONIS
B V C O L I C O N
LIBER

E C L O G A I
TITYRVS*)

ARGVMENTVM

Meliboeus, agris suis exutus, dum patria extorris capellarum gregem ante se agit, in Tityrum incidit, quem cum in communi calamitate summa securitate et otio frui videret, miratus hominis sortem, cui acceptam eam ferat, rogat. Narrat Tityrus, quomodo et a quo agros suos gregesque saluos recuperauerit, 20sqq.;

*) *Tityrus.* Inscripti hi tituli poetae: retineri tamen possunt, cum ipso Eclogarum nomine debentur. Grammaticis, non ipsi poetarum auctoritatem satis antiquam.

telligi poterit, si ea memineris, quae paullo ante de eo genere disputabamus, quo res e praesenti vita arcessita, maioris suauitatis caussa, pastoritiae fabulae suauitate et ornamentis ex ea vita petitis commendatur. Quod consilium recte si teneas, non erit, quod in singulis sollicite et anxie labores.

P. VIRGILII MARONIS
BVCOLICON
LIBER

ECLOGA I
TITYRVS*)

ARGVMENTVM

Meliboens, agris suis exutus, dum patria extorris capellarum gregem ante se agit, in Tityrum incidit, quem cum in communi calamitate summa securitate et otio frui videret, miratus hominis sortem, cui acceptam eam ferat, rogat. Narrat Tityrus, quomodo et a quo agros suos gregesque saluos recuperauerit, 20. sqq.;

*) *Tityrus.* Inscripti hi tituli poetarum: retineri tamen possunt, cum ipso Eclogarum nomine debentur Grammaticis, non ipsi poetarum auctoritatem satis antiquam.

scilicet se, iam aetate prouectum, libertatis consequendae causa Urbem adisse, ibique ab heri facilitate hoc obtinuisse, ut greges suos tuto ac libere pascere liceret. Putandus est adeo Tityrus esse unus ex pastoribus seruis in fundo a domino habitis: cf. ad v. 28. Interea alter de malis ac molestiis migrationis suae conqueritur, tandemque aperte de veteranorum immisione in agros loquitur v. 70. Subsistit dialogus in eo, ut Tityrus miserum exulem in suo tugurio pernoctare iubeat.

Atque hoc quidem verum ac proprium carminis est argumentum; quod, quantum a natura carminis pastoritii proprie dicti absit, facile apparet, et quale nouum genus constituat, in disputatione de Bucolicis Virgilianis expositum est. Sed communis omnium temporum opinio, veterum Grammaticorum fide firmata, obtinuit, Eclogae huius rationem ad illa tempora et Virgilii fortunam accommodatam esse, eoque anno eam (V. C. 713) scriptam esse, quo Triumvirorum pactione decreta nefanda illa agrorum inter veteranos diuisio ab Octauiano facta est; de qua v. Appian. Civil. lib. IV, 3. (ed. Amst. 1670, p. 954,) Dio XLVII, 14. Ante enim, quam Antonius et Octavianus aduersus Cassium et Brutum proficiscerentur, icto ad Mutinam foedere, quae est infamis illa Triumvirorum pactio V. C. 711, ut exercitum, ex veteranis fere conscriptum, in fide retinerent, militibus praeter alia praemia colonias urbium Italicarum, et opibus et solo et aedificiis inter ceteras insignium, octodecim, quae Cassii partes amplexae erant, inter quas Capua, Rhegium, Venusia, Beneuentum, Nuceria, Ariminum, Vibona et Cremona memorantur, promiserunt; h. e. receperunt in se, se eos, bello feliciter confecto, in illas urbes, tamquam colonias, deducturos, et eorum, qui nunc incolerent, agros iis assignaturos esse. Quam

rem cum, Cassio et Bruto caeso, in Italiam rediit Octavianus perficere vellet, partim ex militum insolentia et auaritia, partim ex electorum de suis bonis indignatione magni motus ac tumultus orti sunt. vid. Appian. Civil. V, 3. 12 sq. (p. 1081 sqq. ed. Steph.) Dio Cassius XLVIII, 5—9; adde Sueton. Aug. XIII. Erat autem eorum, quibus praemia soluenda essent, ingens numerus, legiones nimirum, si Appiano fides habenda l. l. p. 1075. 1076, non minus XXVIII, quae una cum annumeratis in legiones (μετὰ τῶν συντακτομένων) efficiebant centum et septuaginta virorum milia, praeter equites et turbam militarem; quamquam eorum, quibus ad Mutinam promittebantur agri, numerus etiam maior erat; habebant enim triumuiro sub signis legiones XLIII, ut adeo quindecim legiones bello confecto desiderarentur; siue quod tanta hominum vis interiit, siue quod nonnullae legiones ab Antonio in Asiam abductae sunt, aliae vero, nondum stipendiis emeritis, ad nulla militiae praemia adspirare poterant; certe octo mille ex hoc numero memorantur apud Appianum l. l. pag. 1073.

Inter eos, quorum agri assignati sunt veteranis, fuere Cremonenses, qui et ipsi Cassii Brutique partes erant sequuti. vid. Seru. ad Ecl. IX, 28. Quorum agri cum pro militum immissorum numero nimis angusti essent, vicinos Mantuanorum agros additos esse narrant. Cuius rei etsi nullam, praeterquam Grammaticorum, auctoritatem reperio, fidem tamen ei faciunt alia. Appianus quidem l. l. p. 1082 militum auaritiam non sese continuisse intra suos agros memorat, sed eos passim vicinos agros insolenter inuasisse; plus, quam concessum esset, usurpasse, et quos meliores iis, qui sorte obtigerant, putarent agros, suos fecisse. Potuere itaque milites transgredi fines et Mantuanos agros inuadere; ut vel sic Mantua Cremonae nimium

vicina dici posset. Inter Mantuanos, qui hanc iniurias indignitatem subirent, Virgilium fuisse tradunt: eum tamen, siue suo siue Asinii Pollionis consilio, Romam profectum ab Augusto obtinuisse, ut agri sibi restituerentur; qua de re v. ad *Vitam Virgilii* a. 713, ut adeo sub Tityri persona suam fortunam poeta adumbraverit. Atque ea iam veterum opinio fuit. v. Nemesian. *Ecl.* II, 82. Calpurn. IV, 162. Sidon. lib. I, Epist. 5, ut Quinctilianum taceam. Quae res bene se habere potest; modo allegoria non ad omnes versus et verba singula circumferatur. Grammaticorum omninoque Interpretum, in his Catroei, intolerabiles sunt in allegoria expedienda argutiae et nugae. Locus autem, in quo pastores conueniunt, est ad umbram sagum in loco arboribus confito, sub qua Tityrus recubans pastoritio cantu otium consumit, dum gregem errantem prospicit. Versu tamen 52—59 accuratius describitur loci prospectus, et quantum v. 48. 49 quamuis lapis omnia nudus — intelligitur, ex ipsa rerum veritate. Ad maiorem rei iucunditatem facit contraria alterius pastoris fortuna; quae miserationem mouet, et qua nihil disertius ad Tityri felicitatem illustrandam commemorari poterat.

Sunt tamen multa in hac ecloga, in quibus subtilius poetae iudicium desideres. Primum ipsum hoc genus argumenti, quod, etsi pro mera allegoria haberi nequit, ad allegoriam tamen quodammodo accedit, adeoque in perpetuo rerum ac verborum lusu versatur, vix satis magnam grauitatem ac dignitatem vnquam habere potest. Nec in eo potuit vitae rusticae propria vis ac ratio (characterem vocant) recte seruari. Vix e persona pastoris apotheosis illa heri satis placere potest. Comparatio autem seu allegoria non vbique commode procedit. Sic v. 28 Tityrus, ut libertatem suam impetret, Romam proficiscitur; obtinet ab hero libertatem greges pascendi: quid mirabimur hoc factum, si

quidem ille heriles greges pascit? v. 46 Pascite, ut ante, boues. Si libertatem consequutus est, quomodo haec securitatem et tutam in agro a vi hostili vitam praestare debuit? In sententiis autem ac verbis plurima sunt ab hoc rerum et hominum genere aliena: quae suis locis notauimus. Ita plures versus sunt fere epici, ut 7 illius aram Saepe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus. Sic 60 sq. 65 sq. Cum tamen semel poeta suum sibi bucolici carminis genus constituerit, quo a vitae pastoritiae simplicitate recedendum ei esset, licuit et haec et alia in carmen suum recipere.

MELIBOEVUS. TITYRVS

M. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi
Siluestrem tenui Musam meditaris auena:

1 Tityre multi, vitiose; sed est Τίτυρος. cf. Burm. 2 Agrestem Quinctil. IX, 4 memoriae vitio ex *Ecl.* VI, 8 laudat: recepit Egnat. v. Pier. et Heinl., vtrumque apud Lucret. V, 1397. IV, 539. conf.

In interpretandis Bucolicis omnino maior difficultas est, quomodo copiam inutilem euites, quam nouas opes afferas. Facta enim sunt ea fundus obseruationum grammaticarum et philologicarum certatim huc congestarum et accumulatarum. Inter haec tamen de singulis potius verbis aut sententiis laboratum erat, quam de carminum summa, argumento, et forma, nec quaesitum, conueniantne illa satis naturae suae,

praescriptisque quae ex ea ducta sunt, aut duci possunt. Venia itaque dabitur, si ad haec potissimum cum in Argumentis praefixis, tum in singulis locis animum aduertimus: ut tamen unicuique iudicium suum relictum esse velimus liberum.

1. Meliboeum puta, agendo gregem ante se, accedere ad Tityrum sub fago sedentem et fistula canentem. Tityrum siluestrem — musam, carmen pastoritium, medi-

Nos patriae fines et dulcia linquimus arua;
 Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
 Formosam resonare doces Amaryllida siluas. 5
 T. O Meliboeë, deus nobis haec otia fecit.

Cerda, qui *siluas* ad rem pastoritiam, *agros* ad rem agrorum, referri docet; quod hactenus verum est, ut communi *agrestium* rerum vocabulo et pastorum vita comprehendi possit, ut v. 10 *calamo agresti*. 3 *Nos p. f. nos d.* quartus Moret. et fragm. Moret. a pr. m. *linquimus*, quod e Cod. Mus. Brit. probat Wakef. ad Lucret. I, 275 est quoque in Parrhaf. *patrios fines* idem coni. Wakefield Silv. P. IV p. 62 ne *patriae patriam* se excipiant, et ut sit pro *paternos fines*. 4 *letus* Rottend., h. laetus, sollenni variatione. v. Burm. h. l. et passim alii.

tari, exercere, μελετᾶν, h. e. *Sed quia tu nostrae Mucantui eum vacare, indulgere, ait, et quidem tenui auena, ut culmus pro fistula sit. v. Ecl. III, 27. quod, nimis forte argute, ad genus carminis humile et tenue referunt; quamvis eius notio ipsi naturae carminis bucolici sublit. Ornans epitheton tenuis. An satis conveniat bucolici generis indoli Mucantui meditari auena, pronuntiare vix ausis, nisi usus exempla essent. Est tamen in Theocr. I, 20 καὶ τῆς βουκολικῆς ἐπὶ τὸ πλεονέκω Μώσας. Lucretium praeiuisse Maroni in noto versu: *Fistula siluestre ne cesset fundere versum* constat. Et sequuti sunt alii bucolici; Nemesian. I, 27*

*Sed quia tu nostrae Mucantui eum vacare, indulgere, ait, et quidem tenui auena, ut culmus pro fistula sit. v. Ecl. III, 27. quod, nimis forte argute, ad genus carminis humile et tenue referunt; quamvis eius notio ipsi naturae carminis bucolici sublit. Ornans epitheton tenuis. An satis conveniat bucolici generis indoli Mucantui meditari auena, pronuntiare vix ausis, nisi usus exempla essent. Est tamen in Theocr. I, 20 καὶ τῆς βουκολικῆς ἐπὶ τὸ πλεονέκω Μώσας. Lucretium praeiuisse Maroni in noto versu: *Fistula siluestre ne cesset fundere versum* constat. Et sequuti sunt alii bucolici; Nemesian. I, 27*

6 — 10. *deus*, dominus Tityri, quem Romae adierat, quemque infra vl. 43 *iuuenem* appellat. Octavianum Caesarem declarari, Diui Iulii filium, dubitari nequit, quatenus Virgilius suam fortunam adumbravit sub Tityri persona (Apud Pompon. Sab. est: *deus*, Augustus — „vel Roma, ut ait Apronianus;“ ergo et is his argutiis litauit?). Nunc tamen herus Tityri *deus* ipsi est beneficiis. Pronior autem veterum sermo in hunc vocis usum

Namque erit ille mihi semper deus; illius aram
 Saepe tener nostris ab ouilibus inbuet agnus.
 Ille meas errare boues, ut cernis, et ipsum
 Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti. 10
 M. Non equidem inuideo; miror magis: vndique
 totis

Vsque adeo turbatur agris. En, ipse capellas

7 In *semper* — *deus* nugantur Grammatici. vid. Pier. Benedictus in Ed. Flor. 1520. 8 *imbuit* Rottend. 9 *meis* Rottend. 10 *promisit* Zulich., sollenni errore. 11 *totis agris* Io. Schrader. in mss. coni. *notis*. 12 *turbamur* multi et ipse Rom. v. Pier. et Heinfl., sed damnat iam Seru., et alterum confirmat Quinctil. I, 4, 28.

fuit, ut eos, a quibus seruati essent, deos et σωτήρας appellarent. Per *otia* intelligit securitatem inter tantas turbas et tumultus bellicos.

7. Obserua poeticam orationem, pro, *ei sacrificabo*, sollennem tamen; ut apud Theocr. Epigr. I, 5 Βωμόν δ' αἰμάξει κεραὸς τράχος οὗτος ὁ μαλλός. 8. *ab ouilibus*, nostri ouilis; et tum *ouile* pro grege. cf. Burm. 9. Burmannus valde contendit, ita iungi debere, ut sit, *ipsum hoc, quod animi causa et tam securus canto*. Cic. XIII ad Attic. 28 *ut vivere ipsum turpe*. Multo tamen simplicius et pastore dignius, *ipsum me ludere permisit*. Mox *ludere* animi causa cantare.

Ludere enim de omni re non graui et operosa, ac de carmine tenui infr. Ecl. VI, 1 *Prima Syracosio dignata est ludere versu*.

11. *Non equidem inuideo*. Κοῦτοι τι φθονέω Theocr. I, 62, quae forte verba hinc defendi possunt tamquam Maroni lecta. *miror magis* pro vulgari: sed potius; non tam inuideo, quam miror: *vsque adeo totis agris turbatur*. In prosa per *nam* vel *quum* efferendum erat; miror te tam tuto et tranquille agere, quem tantae vndique in nostris agris turbae et calamitates exortae sint; quum immissi in nostras possessiones coloni nostros agros occupent, nosque depellant. *Ipsae*,

Protenus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter densas corulos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! filice in nuda connixa reli-
quit. 15

Saepe malum hoc nobis, si mens non laeua fuisset,
De coelo tactas memini praedicere quercus.

Saepe sinistra caua praedixit ab ilice cornix.

13 *Protenus* nonnulli ap. Heinf. et Burm., quos vide; vana dis-
putatio; viriusque scripturae vis eadem; Antiquior tamen scriptura
Protenus corrupta per pronuntiationem *Protinus*. vid. Not.
14 *Hinc* Augustin. de Gramm. *Haec* duo. *corulos*: alii *corilos*,
vel *corylos*. Nil refert; sed nullus dubito antiquam scripturam in
his et similibus fuisse *u*: ex pronuntiatione autem fuisse compara-
tam cum Gr. *υ*; hincque tot voces per *y* scriptas inuasisse Lati-
num sermonem. Conuersae inde fuere nonnullae in *i*: vt *lacrimae*
pro *lacrumae*, cum factum esset *lacrymae*. *densos* Leid. a m. sec.
15 a al., vt fere semper in antiquioribus membranis; seriores *ha*.
in *media* Cod. Nonii Marcelli. *Silice in nuda* notat Quinctil. I,
6, 2 quod maluit poeta pro *nudo*. *connixa* sex MSS. antiquo more.
v. Heinf. 17 *De coelo memini tactas* Menag. 18 Versus hic
a vetustioribus, etiam a multis serioribus, vt a nostris, fere abest;

eiectus paternis bonis, af-
fecto quamuis corpore (nisi
aeger pro *aegre* accipias, vt
Aen. V, 468. 432, quo du-
cit *hanc etiam vix*), ago
capellas, dum hinc migro etc.
13. *Protenus*, porro tenus,
longe a finibus, Seruius ait.
Simpliciter accipiendum pro:
ante se agere; opp. *τῷ ἐρ-
rare*, *vagari*, quod fit, dum
pascendi causa aguntur; at
hic abiguntur. Vnam vero
ducit, fune trahit. 15. *con-
nixa reliquit*, quod in prosa,

enixa est. reliquit, maiorem
etiam miserationem excitat.
filice in nuda, non substra-
tis herbis, Ge. III, 297
Edico — *et multa duram
stipula filicumque manipulis
Sternere subter humum*.
16. Bene haec ad superstitionem
talium hominum dicun-
tur, cum aduersi aliquid iis
accidit. Debuisset se hanc
calamitatem praeuidere ait
ex arboribus frequenter ful-
mine tactis: quod est inter
ostenta. In *quercubus* cete-

Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

τ. Urbem, quam dicunt Romam, Meliboeae, pu-
taui 20

Stultus ego huic nostrae similem, quo saepe sole-
mus

Pastores ouium teneros depellere fetus.

eiectus a Naugerio in Ald. tert. et iam ante ab Egnatio; adfutus et
adumbratus ex Ecl. IX, 15. v. Heinf. et Pier., in cuius binis erat
dicebat ab ilice. misit versum nunc ed. Parmensis. Et 18. 190
ab erat a Monac. 2. 19 *quis sit* septem Codd. ap. Heinf. tres
Burm. cum Goth. pr. Sed v. Heinf. ad Ecl. II, 19 et passim alios.
qua Moret. vn. a m. sec. *quoi* coni. Burm. qui haerebat in no-
tione *τῷ depellere*, vt esset: in cuius vrbis gratiam, commo-
dum et facilitatem victus, nos saepe lacte depellere solemus. vid. Not.
22 *deducere* vnus ap. Torr. ad Hor. IV Od. 2.

risque Seruius alique Gram-
matici hic argutantur. *laeua*
mens, stupida, tarda. Horat.
Art. 301 *O ego laeua* etc.
19. *da*, ede, dic, ediffere,
vt *accipe*, audi, Aen. II, 25.
Seru. Notent in iis, quae se-
quuntur, tirones longas nar-
rationis ambages pastoris im-
peritiae non male conuenien-
tes, vt ne (v. c. cum nupero
Poetices Gallicae auctore,
acutissimo homine, Marmon-
telio, *Poetique Françoise*
T. II, p. 85. 86) hoc vitiose
fieri putes. Debebat narrare,
se libertatis petendae causa
Romam venisse et cum hac,
vt tuto greges pascere posset,
a domino impetrasse: haec
v. 34 sequuntur.

20. Adit Tityrus Romam,
cum alias tantum ad vicinum
oppidum excurrere solet.
21. *huic nostrae*, Mantuae,
quo agnos agere solemus.
depellere forte nimis violentum,
nam portantur a pasto-
ribus agni tenelli; ait Bur-
mann. Verum ii, qui iam
a lacte remoti lanio tradi
debent, haud dubie agi et
depelli possunt. Seruius a
lacte remouere interpretatur,
qua de re proprie *depellere*
Ecl. VII, 15. III, 82. Ge. III,
187; quo tamen sensu ad-
ditur fere *depulsus ab ubere*.
lacte. aut ipsa res eo ducit.
Calpurn. II, 47 *Ne depulsa
vagos quaerat fetura pa-
rentes*. Sed *depellere* dixit

Sic canibus catulos similis, sic matribus haedos
Noram; sic parvis componere magna solebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit
vrbis, 25

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
M. Et quae tanta fuit Romam tibi caussa videndi?
T. Libertas: quae, sera, tamen respexit inertem;

23 Sic catulos canibus nonnulli; et agnos pro haedos nonnulli ap. Burm. 25 Haec inter alias tantum Franc. tantum inter alias Goth. pr. altis coni. van Hoven Campens. III. p. 224. 26 virgulta quartus Moret. 27 Ecquae olim aliquae vulgg. ap. Fabric. Nam Et quae statim ab Aldo editum. 28 Libertas: quae, sera, tamen r. Alii aut non distinguunt, aut: quae, sera tamen, r.

pro pellere, agere; Sic compellere Ecl. II, 30. ἐλαύνειν toties ap. Theocr. pro ἄγειν. ut statim III, 2 καὶ δὲ μοι αἴγες βόσκονται κατ' ἔρος, καὶ ὁ Τίτυρος αὐτὰς ἐλαύνει. 26. Viburna sunt fruticis s. virgulti genus flexile et lentum in saepibus obuium, viendis h. ligandis fasciculis vtile. vid. Cerda. Viorne, Wald-Rebe, Klein Mehlbaum. Aiunt esse Viburnum Lantana L.

28. Libertas, h. libertatis obtinendae spes ac desiderium. Ut nihil de ineptis huius loci interpretationibus dicamus, quas ipse Burman. sequitur, quamquam vix omnia ad liquidum perducere pos-

sunt, verba tamen nullum alium sensum suppeditant, quam hunc: Tityrus intelligendus est esse aliquis ex servis, quorum Romani tantum numerum in fundis suis et agris habebant, quibus siue agrorum siue pecudum cura mandata erat. Hoc pastorum genus isto tempore, quo latifundiis occupata erat Italia, cf. Plutarch. in Gracch. pag. 828 A. Appian. de B. Ciu. I, c. 7, per omnem Italiam erat frequentissimum. Neque alius Corydon Ecl. II, 1. Sunt quidem et apud Theocr. V Comatas et Lacon, vterque servilis conditionis; quamquam aliis in locis ipsi domini gregum

Candidior postquam tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, et longo post tempore venit, 30

30 R. tandem Cod. Köler., non male. Sed totus versus tam scaber est, ut vix eum a poeta profectum, sed e margine illatum esse putem. Respicit locum Propert. II, extr. 71. 72. v. ad Vitam Virgilii a. 717.

loqui et canere intelligendi sunt. Sed in Italia villici, et quicumque in agris essent, non facile alia quam servili conditione aut libertini fuisse videntur. Qui homines an recte in pastoritio carmine, quod sensibus nostris nil praeterquam amoenissimam quamque et suavissimam vitae rusticae speciem exhibere debet, a poeta excitari potuerint, nunc non disputo; sed ii homines, si peculium sibi satis magnum parassent, pretio dominis soluto in libertatem se vindicare poterant. Nota res, de qua nemo facile dubitet. Subministrauit tamen vir doctiss. auctoritatem Lipsii ad Tac. XIV, 42. Burman. ad Petron. 75, et Ouid. Am. I, 8, 63. conf. Apulei. Met. VIII, 43. Iam iisdem hominibus, nunc libertis suis, herus poterat greges suos committere, certa mercede dicta; unde pastores mercenarios memoratos legimus. Tityrus, qui per

TOM. I.

multos annos, dum Galateae amor indulserat, peculii parum diligentem rationem habuerat, iam senex factus, cum Amaryllidem, quae frugalior et parcior erat, amicam haberet, ut libertatem sibi compararet, Romam ad herum suum profectus est. Iam de libertate quidem, quam obtinuerat, iam v. 28. 29. 30 memorauerat; facilitatem tamen heri et humanitatem maximam expertum esse se significat, in primisque illud obtinuisse ait, v. 46, ut tuto ac libere greges suos pascere posset. quae sera tamen r. quae, etsi sero, tamen aliquando mihi contigit, ut v. 30 repetitur. Respicere de Libertate, ut proprie Fortuna respiciens. A deorum signis hanc designationem ductam esse, existimat Spencius Polymet. p. 155, nimis argute. Pietas labores humanos respicit Aen. V, 688. 30. Respexit tamen et longo post tempore venit. Sin-

E

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque, fatebor enim, dum me Galatea te-
nebat,

Nec spes libertatis erat, nec cura pecull.
Quamuis multa meis exiret victima saeptis,

31 *Galatea*, Γαλάτεια. male in multis *Galathea*. 34 *saepis*.
Hanc scripturam h. l. vix duo Reg. et Mentel., in aliis locis an-
tiquiores agnoscunt. Nonnulli distinguunt post *pinguis*, ut sit
victima pinguis, ut Ecl. VI, 4. At sic alterum, *caseus*, subii-
ceretur sine epitheto: quo extenuatur oratio: poetae itaque prius
sine epitheto relinquere solent, alteri epitheton addere. *erraret*
victima Parrhaf. Burm.

gula ad declarandum tempus,
quo libertatem obtinuit, va-
lere debent. In senectute
barbam memorat, quia liber-
tatem consequutus eam de-
ponit. Contigit tamen, in-
quam, libertas, et multo post
mihi data est, *postquam*, ex
quo tempore, a Galatea re-
lictus, in Amaryllidis, con-
seruae (quam v. 3 carmine
recolebat, et quae moerore
suo ex Tityri absentia amo-
rem suum prodebat vsq. 37
sqq.), contubernio sum: Ami-
ca ne illa proprie dicta, an
quae in contubernio esset,
Romano sensu, quandoqui-
dem seruorum non coniugi-
um erat, sed contubernium,
non dicam. *longo post tem-
pore*, ut v. 68 iterum. Sic
tanto post Ge. III, 476. Fa-

tendum tamen, insidere his
nescio quid inuenisti et in-
comiti: cf. V. L.; quamquam
et alia nonnulla in hoc pri-
mo carmine paullo ieiunius
dicta videri possunt. Multo
vero magis inficeta haec sunt,
si cum aliis per alteram ami-
cam, Mantuam, per alteram,
Romam declarari pronunties.

34. Quamuis iuuenius
vnus et alter ex meis armen-
tis deductus venderetur in
vrbe, aut eo deportarentur
a me casei. Habuit autem
Virgilius in animo Catull.
XX, 10 — 13 (al. CXIV),
si quidem Catulli carmen est.
Georg. III, 400 *Quod sur-
gente die mulsere horisque
diurnis*, Nocte premunt;
*quod iam tenebris et sole
cadente, Sub lucem expor-*

Pinguis et ingratae premeretur caseus vrbi: 35
Non vnquam grauis aere domum mihi dextra
redibat.

M. Mirabar, quid maesta deos, Amarylli, vocares;
Cui pendere sua patereris in arbore poma.

Tityrus hinc aberat. Ipsae te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa haec arbusia, vocabant. 40
T. Quid facerem? neque seruitio me exire li-
cebat,

Nec tam praesentis alibi cognoscere diuos.

37 pro *Amarylli* al. *Galatea*, ita malit Cerda; inani allego-
riae seruandae studio. 38 *mala* Rom. a pr. m. et in alio scri-
ptum *poma* in rasura. 39 *Tityrus hinc aberat ipse* Goth. pr.,
perperam.

tans calathis, adit oppida
pastor. 35 *ingratae*, quod
nihil inde argenti referret,
v. seq. Burmannus nimis ar-
gute exponit: *Mantuae iam
non gratae, postquam oc-
cupata a veteranis, nouis
colonis*. Martinus pro *in-
felici* accipiebat. Ceterum si-
milis sunt illa Moreti 81 *No-
nisque diebus Venales ole-
rum fasces portabat in vr-
bem; Inde domum ceruice
leuis, grauis aere, redibat*.

37. Nunc in animum re-
vocat moerorem Amaryllidis,
cuius causam ignorabat tunc
Meliboeus, nunc facile asse-
quitur. Ceterum desiderium

Tityri absentis bene poeta
exprimit; quod vero subii-
cit 39: *Ipsae te, T.*, etsi bu-
colici carminis nota figura
est (sic apud Theocr. IV, 12),
ab hoc tamen loco, si recte
iudico, aliena est. Quor-
sum enim nunc hoc, cum de
Amaryllidis desiderio age-
batur?

41. *Quid facerem?* ne-
cessario mihi Romam pro-
ficiscendum erat, nulla Ama-
ryllidis querelarum ratione
habita, cum neque liberta-
tem recuperare alibi, neque
tam *praesentes* h. propitios,
fauentes (v. Cerda) deos,
tam praesens eorum bene-

Hic illum vidi iuuenem, Meliboeë, quotannis
 Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
 Hic mihi responsum primus dedit ille petenti: 45
 Pascite, ut ante, boues, pueri; submittite tauros.

43 *quot annis* diuissim antiquiores. v. Pier. 45 *hoc* reposuit Wakef. et necesse esse ita legi pronuntiat. *primum* Longob. Pierii. 46 *greges* Menag.

ficium, alibi experiri possem. hinc iussa dicuntur: nec tam magnifice, quam apud Horat. 43. Hac in vrbe herum meum vidi, tam munificum et lenem, ut eum pro deo colere decreuerim. Non enim eum diuersum facere videtur a iuvene. Dicta haec esse respectu ad Caesarem Octavianum habito, dubitari vix potest. Nec tamen sunt nimium urgenda: alioqui dicendum esset, Octavianum possessiones in agro Mantuano habuisse, in quo Tityrus esset. Ei se mensuris sacris litare velle ait. cf. v. 7. 8. *fumant* pro *fumabunt*. 45. Hic, cum Romae essem ipsumque herum adiissem, primum tuli responsum illud, h. facultas nobis data est, ut nos pueri, vernae, serui, libere pascere et tauros submitteremus. Color similis carminis Agathiae: Analect. Brunck. To. III, p. 46. XXXVII. *Responsum* non nunc eo sensu, quo oracula

hinc iussa dicuntur: nec tam magnifice, quam apud Horat. C. S. 55 *Iam Scythae res sponfa petunt*: sed simpl. respondit petenti, annuit. *Submittite tauros*. Varie interpretes exponunt. Servius cum aliis: iugo submittere ad arandum: recte, modo *iugo, aratro*, aut simile quid adiunctum esset; etsi vel sic a pastorum persona alienum foret. *Submittere* est alere ad gregem suppletum; nam subiunguntur reliquis et aggregantur ii tauri, quibus grex suppletur. Ge. III, 73 *quos in spem statues submittere gentis*. conf. 159. v. Burm. h. l. Gesn. in Thes. *Submittere* enim esse mittere in alterius locum, supplere, dubitandum plane non est. An dictum esse possit pro: *tauros admittere*, dubitare licet. Femina submittitur, non taurus boui, ut *submittere equas* Pallad.

M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt!
 Et tibi magna satis; quamuis lapis omnia nudus
 Limosque palus obducatur pascua iunco.

48 Ex hoc et v. 52 expressus v. 11 in Epigr. 177 Anthol. lat. I, 1 *Haec tibi semper erunt, hic inter flumina nota* etc. Totum carmen ex Virgilianis versibus est contextum. 49 *obd.* omnia m. Köler. e sup. versu.

Mart. 13, 65 *submittendae tauris vaccae*, idem Iul. 4, 1; *in feturam submitti possunt vaccae* ibid. Nemesianus tamen dixit Cyneg. 114: *Huic* (cani feminae) *parilem submitte marem*; aliud autem exemplum nondum vidi. Nisi et ibi est submittere ut admittatur v. Vlit. ad e. l. Theocritus IX, 3 eadem forma uti videtur: *Μέσχως βωσὶν ὑφέντες, ὑπὸ στέραισι δὲ ταύρω;* etsi et hic dubia lectio est, cum in aliis *ἐπὶ στ.* sit; et vix *ὑφένου* eodem versu duplici sensu dixit poeta, ut et sit *vitulos vberibus matrum admoovere* (ut vulgo ea vox adhibetur, v. c. IV, 4 *ἀλλ' ὁ γέρων ὑφίσσι τὰ μασχά*), et *admittere vaccis taurum*. Debebat ad e. l. audiri Reiskius, nimium interdum neglectus.

47. *Ergo tua rura manebunt* tibi, non eripientur, et ea quidem *satis magna*, ad pascenda armenta. Quae se-

quuntur varie interpungi et exponi possunt. Aut ut nova sententia fiat: *Quamuis — obducatur pascua iunco: Non* (tamen) *insueta g.* aut ut cum antecedenti iungas: *et tibi magna satis, quamuis lapis — iunco. Non i.*, ut sit sensus: *manebunt tua pascua, satis tibi magna, quamuis lapis et palus omnia obducatur*. Iam hoc duplici potest modo dictum esse, aut ut ager ille Tityri saxosus et palustris sit; aut ut inter aliorum agros saxosus et palustres pascua Tityrus habeat satis bona et tolerabilia. Hoc praeferam, ut neglectum culturae agrorum colonis suis ereptorum ea res arguat. Scilicet haud dubie haec dicta sunt cum respectu fortunae istorum temporum. Prioribus dominis erepti agri a veteranis male culti sentibus horrebant, lacunis et paludibus erant obducti: id quod mul-

Non insueta grauis tentabunt pabula fetus; 50
Nec mala vicini pecoris contagia laedent.
Fortunate senex, hic inter flumina nota

50 *pascua* nonnulli ex antec. pro *fetas*, aut vt vulgo male scribitur (est enim a leo) *foetas*, nonnulli cum Goth. sec. *foetus*, vt sint agni. 51 *Non* Schol. Iuuen. II, 81. *Ne mala — laedant* Charif., male. 52 *intra* Goth. sec.

to magis ita se habere debuit in agris ad Mincium fl. sitis, cuius et stagnatione et frequenti exundatione paludes facile existere poterant; Erant autem Maronis agri a cliuo inde collis ad eum fluvium siti, quibus adiacere debuere alii eodem situ eademque conditione: Ecl. IX, 7. VI, 12. Ge. III, 14. 15. II, 198. 199. Aen. X, 205. 206. Nunc igitur Meliboeus pergit v. 50 comparare suam calamitatem: cum, inquit, a meis agris discedendum mihi sit: neque ex partu male affectas capellas conueniente pabulo reficere, neque, cum mihi illae, quas fors dabit, agenda sint, satis cauere iis possum, ne in greges contagio, quod *malum* h. noxium dicitur, tactos, aut in infecta saepta incidant. Sic etiam in sqq. istius sortem cum sua comparat. 50. *grauis* — *fetas* dixit, vt *fetas* intelligas eni-

xas, partu liberatas, vt saepe: vide vel Burm. ad Sammon. c. 13. cf. Gesner. Thes. h. v. Eo sensu *feta vulpes* ap. Horat. III, 27, 4, vt recte Bentleius accipit. *Gravis* h. aegras e partu. *Tentare* de morbis proprie. Ita non necesse cum aliis distinguere post *pabula*, et *graves*, grauidas, *fetas* autem, quae peperere, intelligere, vt Cerda fecit.

52. *Flumina nota* Mincius et Padus; quorum prospectus ex eo loco esse potuit: nescio saltem, an de situ horum agrorum, de quibus hic agitur, satis constet; Mincius, ex lacu Benaco vbi processit, non longe a Mantua lacus sit quinque mille passuum, mox aliquantum progressus Pado se iungit. Iucundus vero ille tractus et bonus pascuis. v. Georg. II, 198. 199. Ab aliis tamen flumina de campestribus riuis istius loci accipi video. Sub-

Et fontis sacros frigus captabis opacum.
Hinc, tibi quae semper vicino ab limite saepes
Hyblaeis apibus florem depasta salicti, 55

53 *frigus captabis. tentabis* vnus Rottend. 54 *a limite* Ven. *saepes* Rom. et Oblong. Pierii: et sic alibi vetustiores. cf. ad v. 34. Haud dubie verius totusque locus contaminatus: quem se non intelligere iam Markland. ad Stat. I Silu. 3, 43 professus est; suspectum etiam Burmann. merito habuit. Haeret interpretatio in *quae semper*, quod ieunum, et in defectu verbi in enuntiatione *quae saepes*. Burm. tentabat: *Hic tibi quae surgit*, vel *serpit v.* Multa possent alia coniectari: vt *hinc tibi vicino praetenta* (l. *praetexta*) *ab limite saepes* — *Saepe l. f. suadebit i. f.*, nisi haec et alia longius recederent. In ms. Köler. erat: *Hinc tibi vicino q. semper ab limite sepes*. Leniorem medelam esse vidi, si *Hic, tibi qua* resingeretur; vt sit: *hic inter flumina nota frigus captabis opacum; hic*, inquam, *tibi qua saepes suadebit etc.*, h. e. quae apes susurro ad somnum te inuitabunt. Verbo. sedes vulneris manifesta est: *Hinc . . . vicino a limite saepes etc.* — Iungunt quoque alii *Hinc tibi, quae*. 55 *salicta* Prisc. ed. Putsch. laudat, vitio operarum.

iunguntur sane fontes; durum tamen altera ex parte, in regione intra Padum et Mincium sita flumina si memorentur, de riuis potius, quam de illis proprie fluminibus dictis esse cogitandum. 53. *Frigus opacum* est frigus loci opaci, nemoris umbrae. Ecl. II, 8.

54. Hunc locum, vti nunc se habet, ita expedire, vt nihil supersit quod offendat, quamcunque rationem ineas, non adeo facile est. Inter ceteras tolerabilior ratio haec est, quam Burmannus

quoque iniit, verbis in hunc modum iungendis: *Hinc saepes a limite vicino*, h. agrum vicinum a tuo determinans, limitaneus (nisi malis *Hinc a limite vicino*, h. e. ab ea parte, qua vicinus limes est, vt Oudendorp. ad Suet. Aug. 91 monet, *saepes*), *quae semper depasta est florem salicti apibus*, cuius salices, e quibus ipsa structa est (cf. Georg. II, 434. 435. 436), semper depascuntur ab apibus (quas epitheto ad ornatum facto *Hyblaeas* a monte Siciliae appellat), *suadebit saepe*

Saepe leui somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras;
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aerea cessabit turtur ab vlmo.
τ. Ante leues ergo pascuntur in aethere cerui, 60
Et freta destituent nudos in litore piscis:

56 *suadebat* Goth. pr. 57 *alte vnus* Heinfl. *ad aures* Par-
rhaf. quod refellit Burmann. 58 *rauci* apud Pier. nonnulli.
59 Seru. h. l. laudat: *turtur cessabit ab v.* 60 *in aethera*
Gud. et duo alii: quartus Moret. pro diuersa lect. *in aequore*,
quod ad iustas oppositionis leges accommodatius foret; itaque pla-
cet Burm. et Trillero Obfl. Crit. c. 27 et olim Cerdae; malim et
iple, modo non correctorem redoleret. Recepit nunc Wakefield.
61 *nudo in litore vnus* Ven., deberet saltem *nudato*.

tibi susurro leui apum (α-
λὸν βομβεῖν Theocr. dixit I,
107) inire somnum. Vltima
expressit Auson. Ep. 25, 12
Hyblaeis apibus saepes de-
pasta susurrat.

57. *Frondator*, qui vites
amputat et vitium folia sirin-
git, decerpit. vid. Georg. II,
365 seqq. 400. 407. 410.
Ecl. II, 70. IX, 60. *ad au-*
ras, vti de *clamore*, eum
exire in auras, *tolli ad ae-*
thera etc. conf. Burm.; alii
spirantibus quis et aestum
leuantibus; subtilius etiam
alii. Aliter dicta turris *stare*
ad auras alte Aen. VI, 554.
sub rupe in rupe, accipit
Burm. Mox v. 59 *gemere*
turturum ac columbarum
proprium. v. Cerda. et *ae-*
ria ab vlmo, perpetuo ar-
borum epitheto, vt multi
docuere, et Burmannus ad
Anthol. lat. pag. 100.
60. *Ante leues ergo*,
quasi dicat: recte vtique
haec bona mea enumeras,
Meliboeae, et propterea grato
per totam vitam in patro-
num meum ero animo; id
quod omnino ad pietatem
liberti spectabat. *Pascen-*
tur in aethere cerui, pro
volabunt, *et maria desti-*
tuent pisces, h. et pisces in
siccio viuent; itaque *nudos*
dixit. Assumpta autem for-
mula ex antiquo sermone.
v. Herodot. V, 92, 1. cf. inf.
ad Ecl. V, 76.

Ante, pererratis amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:
Quam nostro illius labatur pectore vultus.
m. At nos hinc alii sitientis ibimus Afros; 65
Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus
Oaxem,

63 Ingeniose tentabat Io. Schrader. *Aut Albim Parthis*,
Παρθῆς pro Παρθύ. 64 *cultus* coni. vir doctus apud Burmann.
66 al. *Oaxen*, *Oaxin*, *Eaxem*. *Oaxes* Cretae fl. nemini memo-

62. *Pererratis amborum* dicant, hanc ipsam locorum
finibus, ad ornatum spectat: infcientiam indoctum seru-
ita vt alter alterius fines per- lum non male decere. Ve-
errauerit, ad alterius sedes rum, populos Gallos et Ger-
peruenerit; h. antea Parthi manos vulgari sermone fere
migrabunt in Germaniam, confundi, satis constat. v.
et Germani sedes Parthorum Burmann. h. l., item Ruaeum
occupabunt; quod, nisi vic- et Martinum. Et fit hoc ea-
tis et subactis Romanis, fieri dem fere ratione, qua Tigris,
non poterat. *Exsul* hic non qui Parthorum fines facit,
vrgendum; simpl. apud poe- Parthorum fluuius appel-
tas, qui ad alienas terras latur.

63. *Aut Ara-* 65. *Ibimus Afros*, elisum
rim Parthus bibet. Re- in; quod in epico carmine
prehenduntur haec, et me- melius fieret, Homérico more.
rito, tamquam aliena a pasto- *alii* et *pars*, pro alii et alii.
rum memoria, nomina, ni- v. Burm. et alii. Musgrau.
misque longe petita. Sed ad Eurip. Bacch. 407 *et - et*
recessit Virgilius ab antiqua esse pro *aut - aut* contendit:
simplicitate in moribus, quos quod sane fit interdum; etsi
pastoribus suis tribuit. Porro Aen. VII, 675 *Homolen*
Germania et *Arar* sibi *Othrynque niualet Lin-*
respondere debebant; hic *quentes* huc non referam.
vero Galliae fluuius est, qui At h. l. est: et pars veniemus
in Rhodanum se immittit. ad Oaxem et pars ad Britan-
Defendunt poetam sic, vt nos. 66. *rapidum Cretae*

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

En, vmquam patrios longo post tempore finis,

ratus, praeter Vibium Sequestrem, forte ex hoc ipso loco; de vrbe tamen Cretae, *Oaxo*, non dubitatur, forte eadem, quae *Axus* est ap. Herodot. IV, 154, vbi v. Wessl. p. 348, 53, nunc adde Eckhel Doctr. numor. P. II, p. 305; neque illud ignotum, Cretam *Oeaxida* dictam esse. v. Apollon. I, 1131, cuius versus ab Varrone Atacino expressos Seruius recitat. Mirantur porro sagaciores, cur tam obscuri nominis fluius h. l. a pastore nominetur, neque illud satis assequuntur, quomodo post Africam et Scythiam, quum remotissimorum finium terra expectaretur, *Cretae* mentio facta sit. *Oaxim* itaque iam veteres modo Mesopotamiae modo Scythiae fluium haberi maluerunt, nulla tamen nominis commemorata auctoritate. Fuere, qui *Araxem* reponi mallent; et sane apud Claudian. B. Gild. 31 inter *Oaxem* et *Araxem* Codices fluctuant. Possit etiam confirmatio huius emendationis e Theocrito peti, vt eum noster ante oculos habuerit. Is enim, Hieronis laudes *ultra pontum Scythicum et Babylonem* vt extendantur, precatur Idyll. XVI, 99. 100. Eodem itaque modo Virgilius Scythiam et *Araxem* diuersarum Orientis regionum fluium memorare potuit. Verum, etiam si hoc liceret, vel sic *rapidus cretae* iungendum esset, qui rapit terram albam, radendo litus, h. lutulentus: atque hoc durum. Alii *Oxum* inferunt nunc a poeta sine exemplo *Oaxum* dictum, qui *limum vehit turbidus semper* secundum Curt. VII, 10. Excusemus poetam, quem defendere equidem non ausim. Sufficit fluium huius nominis in insula Creta esse, cuius mentionem hic fieri minus mirabitur, qui, vt *Afros*, seu Libyas, et *Scythas*, sic insulas ab Italia remotas *Cretam* et *Britanniam* sibi opponi, obseruet. Probabile mihi sit, Maronem ante oculos habuisse locum ex antiquiore aliquo poeta, quem nimis docte et loco alieno expressit. 67 *Britanos* e libb. notat Ge. Fabric. 68 *En patrios*

veniemus Oaxem; alii adi-
bimus Cretam. De *Oaxi*
Cretae v. Var. Lect. Totus
locus alienus a pastoritii car-
minis indole; nec modo tra-
gicum quid spirat, (Lyricus
dixit *ultimos orbis Bri-*
tannos I, 35, 29) verum
adeo ἀπὸς διόνυσον, quomo-

do enim pastores, agro Man-
tuano eieci, armenta sua
agentes per Africam et Scy-
thiam errare aut Britanniam
et Cretam insulas adire pote-
rant? Expressit tamen locum
Nemes. Cyneg. 67. 68.

68. *En vnquam* pro vn-
quamne. inf. Ecl. VIII, 7 *En*

Pauperis et tugurI congestum cespitem culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor ari-
stas? 70

Impius haec tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? en, quo discordia ciuis
Produxit miseros! en, quis conseruimus agros!

numquam Ven. *En nunquam* vnus Heinf. 69 *tugurI* v. Pier.
72 Wall. apud Heinf. distinguebat: *Impius* — *miles habebit Bar-*
barus? has segetes? vt et erat in cod. Franc. 73 *Produxit*.
Ita ex Heinf. et Pierii Codd. edidit Heinf.; vulgo, *Perduxit*, quod
grauis auctoritas Vatic. et Longob. tuetur; quodque nunc repetit

erit vnquam Ille dies. Il-
lustrat Heinf. ad h. l. Intpp.
Liu. XXIV, 14. XXX, 21.
70. Vulgo *aristas* de annis
exponi notum est. In hunc
sensum iam Claudianus ac-
cepisse videtur, qui IV Conf.
Honor. 372 *decimas emen-*
sus aristas dixit. Huc etiam
Rhiani, *χεῖματά τε ποιάς τε*
δῶν καὶ εἰνοσι πάσας, aduo-
cari possunt, ap. Pausan.
IV, 17 extr. Enimuero *mea*
regna subiiciuntur *patriis*
finibus v. 68, ac *tugurio*
v. 69, et eosdem agros et
possessiones miseri Meliboei
denotant; haec itaque vi-
dens *post*, posthac (ex v. 68
longo post tempore), h.
quando eos aliquando iterum
adspicere mihi continget,
rarae in illis aristae ali-
quot oculis occurrent? *hi*

tam culti agri (noualia
dixit v. 71 omnino pro agris
quibusuis) *per novos suos*
colonos inculti neglectique
iacebunt? vt Ge. III, 476
Nunc quoque post tanto vi-
deat desertaque regna Pa-
storum. In sequentibus poe-
ta sui obliuiscitur: pastor de
segetibus, de ciuibus, de po-
morum insitione, de vinea
agit. 71. *Impius*, sceleratus,
nefarius: vipote in bello
ciuili. Et si omnino perpe-
tuum epitheton est: *impia*
bella. *impius hostis*. *im-*
pius ensis. vt synonyma sint
τοῦ saeuus, durus, crudelis.
Contra *pius* est mitis, hu-
manitatis sensum habens.
72. *Barbarus*, Galli, ali-
que, qui in legionibus Ro-
manorum tum erant. 73. *En*
quis c., quibus, in quorum

Inferre nunc, Meliboeae, piros, pone ordine vitis.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae. 75
Non ego vos posthac, viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam; non, me pascente, capellae,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.

τ. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere
noctem 80

Fronde super viridi; sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, et pressi copia lactis;

Wakef. Voces hae fere permutantur. Sic inf. Ecl. VI, 60 *perducant* alii *producant*. Est tamen *perduxit* id quod proprie hic locum habet; alterum erit pro exquisitiore habendum. *en quis* vel *queis* *consequimus agros*; ita optimae edd. et codd. At Rom. Cod., quo Pierius usus erat: *his nos consueuimus agris*, sed expuncto primo *v* in *consueuimus*, corrupte et interpolate. Arreptum tamen hoc a nonnullis: v. Burm. *en quis consueuimus agris* Zulich. *en quis consequimus agris* Gud. 75 *quondam felix* alii ap. Heinf., et sic vulgo editum, vsque ad Pulmann. Meliorem ordinem iam Pierius docuerat e suis. 77 *Fronde* Medicus Pierii, et Pompon. Sab. *de rupe procul pendere* Parrhaf. Seru. ad Ecl. IX, 50, et edd. ante Pierium. Quod nunc editur est quoque apud Arusianum Messium. 78 *nec me* ms. Lengnich. *pastore* vnus Mentel. pro var. l. 79 *amatas* coni. Vlit. ad Gratii Cyneg. 390. 80 *hanc — noctem*. Sic iam inde ab Aldo editum. Occurrit tamen in scriptis et edd. *hac — nocte*; sed illud tuentur Heinf. Burm. Martin. *poteras* editum iam a Nauger. in Ald. tert. firmavit e Rom. et Medic. Pierius, et ex optimis Heinf. Alii *poteris*, vt fere Codd. in his temporibus variant. Illud prius elegantius. cf. Ouid. Met. I, 679.

utilitatem agros coluimus. *ni, pyros*: siue vt sit de infusione proprie dicta accipiendum. 74. Ironice dictum accipies. Quid iuuat nunc insensisse! 76. E Theocrit. I, 116. 117. 79. De *Cytiso* v. ad Ecl. II, 64. 80. Ex Theocriti XI, 44 sqq. 82. *Castaneae molles*

Et iam summa procul villarum culmina fumant;
Maioresque cadunt altis de montibus vmbrae.

varie explicantur, vt sint *sui*. Potuit tamen improprie pro *maturis molles* appellare. *Pressi copia lactis*, h. casei, quia serum e coagulo, siue concreta lactis parte exprimitur, et *adiectis* etiam pro *soliditate acquirenda ponderibus*, vt Palladius loquitur, *eliquatur*. 83. *Et iam — nox ingruit*. conf. Ecl. II, 67.

Inferre nunc, Meliboeae, piros, pone ordine vitis.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae. 75
Non ego vos posthac, viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam; non, me pascente, capellae,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.

τ. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere
noctem 80

Fronde super viridi; sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, et pressi copia lactis;

Wakef. Voces hae fere permutantur. Sic inf. Ecl. VI, 60 *perducant* alii *producant*. Est tamen *perduxit* id quod proprie hic locum habet; alterum erit pro exquisitiore habendum. *en quis* vel *queis consequimus agros*; ita optimae edd. et codd. At Rom. Cod., quo Pierius usus erat: *his nos consequimus agris*, sed expuncto primo *v* in *consequimus*, corrupte et interpolate. Arreptum tamen hoc a nonnullis: v. Burn. *en quis consequimus agris* Zulich. *en quis consequimus agris* Gud. 75 *quondam felix* alii ap. Heinf., et sic vulgo editum, vsque ad Pulmann. Meliorem ordinem iam Pierius docuerat e suis. 77 *Fronde* Medicus Pierii, et Pompon. Sab. *de rupe procul pendere* Parrhaf. Seru. ad Ecl. IX, 50, et edd. ante Pierium. Quod nunc editur est quoque apud Arustianum Mellium. 78 *nec me* ms. Lengnich. *pastore vnus* Mentel. pro var. l. 79 *amatas* coni. Vlit. ad Gratii Cyneg. 390. 80 *hanc — noctem*. Sic iam inde ab Aldo editum. Occurrit tamen in scriptis et edd. *hac — nocte*; sed illud tuentur Heinf. Burn. Martin. *poteras* editum iam a Nauger. in Ald. tert. firmavit e Rom. et Medic. Pierius, et ex optimis Heinf. Alii *poteris*, vt fere Codd. in his temporibus variant. Illud prius elegantius. cf. Ouid. Met. I, 679.

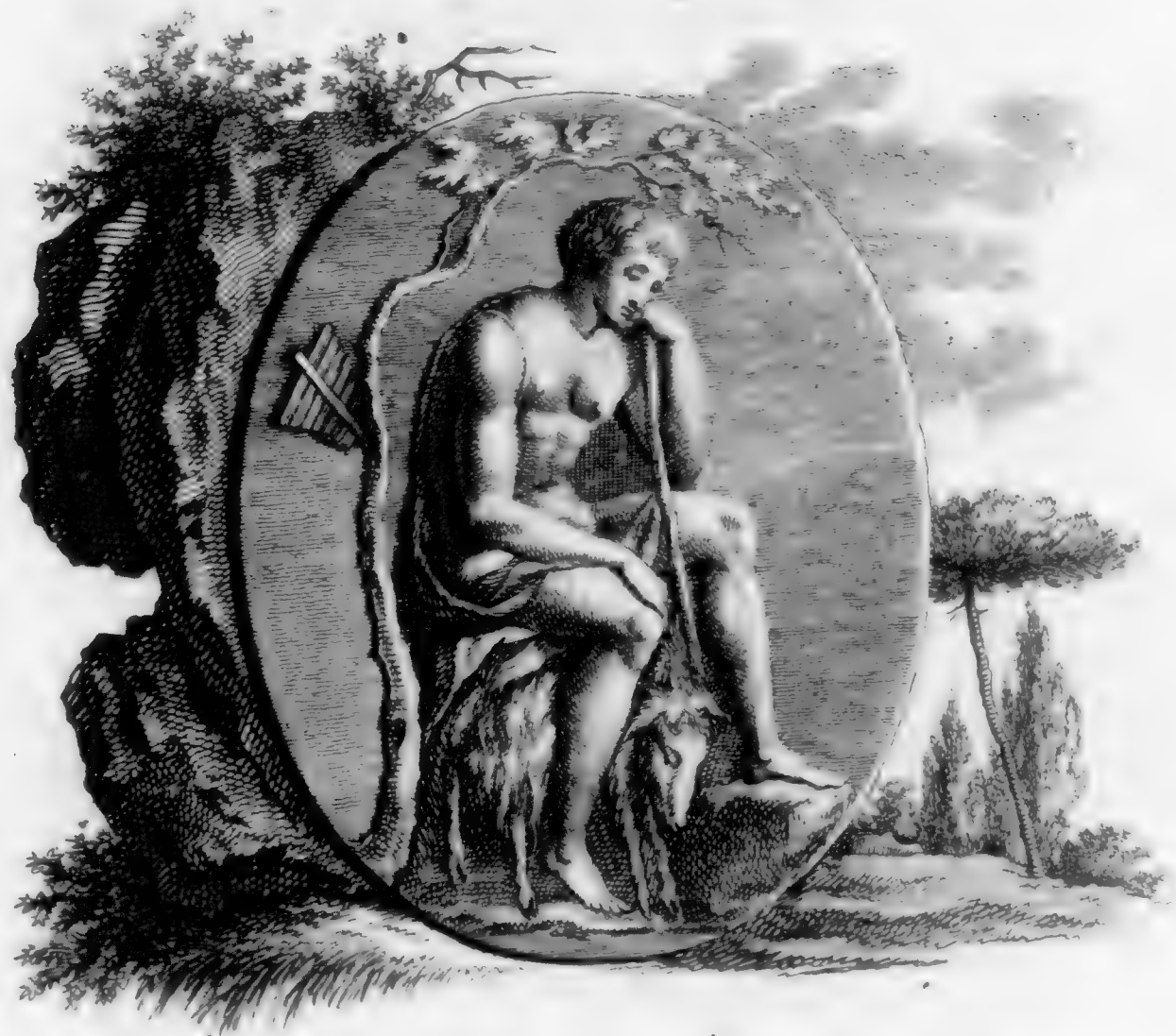
utilitatem agros coluimus. *ni, piros*: siue vt sit de infusione proprie dicta accipiendum. 74. Ironice dictum accipies. Quid iuuat nunc insensisse! 76. E Theocrit. I, 116. 117. 79. De *Cytiso* v. ad Ecl. II, 64. Siue vt *inferere* sit pro plantare, quod sit pluribus modis: quod contendit Martyn ad Ecl. IX, 50 *Infero, Daph-* 80. Ex Theocriti XI, 44 sqq. 82. *Castaneae molles*

Et iam summa procul villarum culmina fumant;
Maioresque cadunt altis de montibus umbrae.

varie explicantur, vt sint *sui*. Potuit tamen improprie pro *maturis molles* appellare. *Pressi copia lactis*, h. casei, quia serum e coagulo, siue concreta lactis parte exprimitur, et *adiectis* etiam pro *soliditate acquirenda ponderibus*, vt Palladius loquitur, *eliquatur*. 83. *Et iam —* nox ingruit. conf. Ecl. II, 67.

ECLOGA II ALEXIS*)

ARGUMENTVM

Corydon pastor, Alexidis pueri, qui a communi utriusque domino amabatur,**) infano amore quum fureret, miserum sui animi affectum hoc carmine exponit. In votis habet, ut ille ruri secum habitet. Enumerat copias suas et opes rusticas v. 20, suam oris speciem 25, suam artem canendi 31, sua munera puero parata,

*) Alexis, alii, etiam Medicus, Poeta, Corydon ex antiqua narratione apud Seru.; Gud. addit de amore pueri. Leid. Carmen vel micticon; Poeta, Corydon, Ecloga secunda. Voss. Coinon vel Miston, forte pro κοινόν et μισήτονος h. impurum et libidinosum.

**) Si modo recte accipio v. 2. delicias domini, ut idem utriusque dominus esset. Verius nunc arbitror: Alexin esse Iolae puerum alterius pastoris; ipsum autem Corydonem hominem sui iuris, pastorem gregis sui: qui adeo bene iactare poterat opes suas v. 20 sq. Mille meae →

fistulam 36, et duo capreolos 40, tum corollas variorum florum 45, mox tamen damnat ipse amorem suum 58. Dominus per Iolae nomen declaratus esse videtur v. 57. Idem Corydon amauerat Amaryllidem, asperam puellam, et Menalcam puerum v. 14 sq. 52. Etiam in huius Eclogae allegoria retexenda misere se torquent interpretes, quum a Seruio et aliis traditum accepissent, Alexin siue Asinii Pollionis siue Maecenatis puerum fuisse, a Virgilio amatum; quanquam eius rei non satis constans fama fuit; cf. Heinf., Martinus ad v. 1 et Catroeus. Quae ita secusne sese habeant, scire utique nihil refert; neque de castis Virgilii moribus disputare h. l. attinet; etsi ille in dilecti talis argumenti morum suorum castitatem parum nobis approbavit. In interpretatione tamen satis est aut tenere, aut statuere, Virgilium ingenii causa, forte ut Theocritum imitatione exprimeret, haec scripsisse, et exprimi hac Ecloga egregio cum artificio aestum et furias amoris, quo pastor, verna Iolae, nomine Corydon, in Alexin misere exarserat, qui domini amasius erat. Locus autem, in quo ille dolorem animi carmine mitigat, conuenientissime describitur v. 3—5; amant amantes solitudinem silvarum. Siculos in hac Ecloga pastores inducere videtur poeta, v. 21. Mille meae Siculis errant in montibus agnae. Quo ipso argutiae allegoriae concidunt; quae plane corruunt, si expressa pleraque ex Theocrito cogites, imprimis ex Idyll. XI. XXIII et III, quae tamen, si cum his compares, multo dulciora esse, vix inficiari possis. Transtulit poeta in Corydonem nonnulla, quae melius de Polyphemo dicta erant, ut illud v. 25 nuper me in littore vidi. Inuerso modo Polyphemi amores ad Corydonis exemplum expressit Ouid. Met. XIII, 776 sq. 801 sq.

ECLOGA II ALEXIS*)

ARGUMENTUM

Corydon pastor, Alexidis pueri, qui a communi utriusque domino amabatur,**) infano amore quum fureret, miserum sui animi affectum hoc carmine exponit. In votis habet, ut ille ruri secum habitet. Enumerat copias suas et opes rusticas v. 20, suam oris speciem 25, suam artem canendi 31, sua munera puero parata,

*) Alexis, alii, etiam Medicus, Poeta, Corydon ex antiqua narratione apud Seru.; Gud. addit de amore pueri. Leid. Carmen vel micticon; Poeta, Corydon, Ecloga secunda. Voss. Coinon vel Miston, forte pro κενόν et μιστόν h. impurum et libidinosum.

**) Si modo recte accipio v. 2. delicias domini, ut idem utriusque dominus esset. Verius nunc arbitror: Alexin esse Iolae puerum alterius pastoris; ipsum autem Corydonem hominem sui iuris, pastorem gregis sui: qui adeo bene iactare poterat opes suas v. 20 sq. *Mille meae* →

fistulam 36, et duo capreolos 40, tum corollas variorum florum 45, mox tamen damnat ipse amorem suum 58. Dominus per Iolae nomen declaratus esse videtur v. 57. Idem Corydon amauerat Amaryllidem, asperam puellam, et Menalcam puerum v. 14 sq. 52. Etiam in huius Eclogae allegoria retexenda misere se torquent interpretes, quum a Seruio et aliis traditum accepissent, Alexin siue Asinii Pollionis siue Maecenatis puerum fuisse, a Virgilio amatum; quanquam eius rei non satis constans fama fuit; cf. Heins., Martinus ad v. 1 et Catroeus. Quae ita secusne sese habeant, scire utique nihil refert; neque de castis Virgilii moribus disputare h. l. attinet; etsi ille in dilecti talis argumenti morum suorum castitatem parum nobis approbavit. In interpretatione tamen satis est aut tenere, aut statuere, Virgilium ingenii causa, forte ut Theocritum imitatione exprimeret, haec scripsisse, et exprimi hac Ecloga egregio cum artificio aestum et furias amoris, quo pastor, verna Iolae, nomine Corydon, in Alexin misere exarserat, qui domini amatus erat. Locus autem, in quo ille dolorem animi carmine mitigat, conuenientissime describitur v. 3—5; amant amantes solitudinem siluarum. Siculos in hac Ecloga pastores inducere videtur poeta, v. 21. Mille meae Siculis errant in montibus agnae. Quo ipso argutiae allegoriae concidunt; quae plane corruunt, si expressu pleraque ex Theocrito cogites, imprimis ex Idyll. XI. XXIII et III, quae tamen, si cum his compares, multo dulciora esse, vix inficiari possis. Transtulit poeta in Corydonem nonnulla, quae melius de Polyphemo dicta erant, ut illud v. 25 nuper me in littore vidi. Inuerso modo Polyphemi amores ad Corydonis exemplum expressit Ouid. Met. XIII, 776 sq. 801 sq.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini; nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat; ibi haec incondita solus
Montibus et silvis studio iactabat inani: 5

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;
Nunc viridis etiam occultant spineta lacertos;

1 Formosum Rom., de qua scriptura v. Pier. Corydon, Κορύδων. Male Coridon et Choridon. Alexin: alii Alexim. v. Heinf. hic, et quoties eadem varietas redit, v. c. Daphnim et Daphnin. prius Heinf. praefert ex observatione usus doctioris. Est tamen Daphnin ad astra feramus. cf. ad 15. 26. 73. Tum in cod. Rom. Corydon pastor ardebat. Legerat Eclogam Propert. II, extr. 73. v. Vitam Virgilii 717. 2 nec quod sp. edidit Brunkius sine libro: ex usu Ciceroniano, quod iam maluerat Nodell. Obfl. Crit. p. 39 et Io. Schrader. 4 Drakenb. ad Sil. Ital. III, 429 malebat solis Montibus. Sed et solus satis se tuetur. v. Burmann. Pro ibi Goth. sec. ubi; nec male. 5 Idem hemistichium in Ciri 208. 7 coges Rom. et Heinf. meliores, et defendunt ex Theocr. ἀπάγεσθαι με παῖσις. Sed praesens, quod et ipsum boni codd. Pierii et aliorum agnoscunt, maiorem vim habet. v. Cerda, Burmann. 9 Nunc etiam virides Ven. ap. Burm. et Goth. sec.

4. 5. Vid. Theocr. XI, brata sunt sequentia. ad 17. 18. iactabat, vt verba, v. 8 cf. Georg. III, 327 sqq. voces, iacere, et Ecl. V, 62. 9. Ex Theocr. ductum VII, voces iactare ad sidera. 22 σαῦρος ἐφ' αἵμασι κα- Nunc silvis in montibus con- θεύδει, vbi ἐφ' ex h. l. com- queritur spretum amorem mendabat Valk. Diuersa ta- suum, men αἵμασι ex caementis a

7. Ex Theocr. III, 9. 8-13. spinetis; affident lacertae In summo aestiui temporis maceris, aut insident: prae- aestu tua vestigia sequor. stat saltem ἐν, quod codd. praebent. Suauiter e vita rustica adum-

Thestylis et rapido fessis messoribus aestu 10
Allia serpyllumque herbas contundit olentis:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustrō,

inculant Moret. fragm. lacertas idem fragm. Moret. et codd. plu- res ap. Burm., it. Goth. sec. 10 rabido emend. Clericus, rustice a Burmanno exagitatus, quanquam et illud bene dicitur et locum habet. 11 Nonnulli Alia; antiquus mos consonas geminas vna tantum scribendi. In talibus haerere nihil attinet. Porro alii serpyllum, serpullum, serpelium; sed est ἐρπυλλον. quod latine scribi debuit serpullum. 12 Ac Rom. Heinf. malebat distin-

10. rapido aestu, h. vehe- et Vrsin. in Virg. coll. ad h. l.), mente, magno, quia sol ra- id. vero, ne subtiliter magis; pidus dicitur, ducto vocabu- quam vere dictum sit, ve- lo ab iis, qui rapido cursu reor. Serpyllum esse nostrum h. magno et incitato feruntur, Quendel, Feldkummel, wil- adeoque incalescunt, feruent. der Thymian, Martinus ad Georg. IV, 30 docet; dubi- Burmannus, qui h. l. Cleri- tant alii, an diuersum sit.

12. Arbusia resonant ci- 11. herbas olentes, Nam ita mecum accipere cadis mecum h. me can- iubet ratio grammatica, quam tante, illis vna stridentibus. hic illustrabo. Ge. I, 41 Ignarosque viae mecum miseratus agrestes: mecum, qui eos miseror ipse. Ge. II, 8 musto tinge nouo mecum crura, mecum, qui et ipse tingo, calco vuas. Aen. I, 675. Sed magno Aeneae mecum teneatur amore. mecum, simul, vt ego eius amore teneor. Meminisse debebam haec, ad locum Aen. IV, 115 expediendum, vbi

Sole sub ardenti resonant arbusa cicadis.
 Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras
 Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan? 15
 Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses.
 O formose puer, nimium ne crede colori.
 Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

guere: *At me, cum raucis — cicadis, resonant arbusa*, vt Ecl. I, 5. 14 *melius* Zulich., ex interpretatione. 15 *Menalcan* a Pierio ex optimis commendatum, a Pulmann. Commelin. aliis receptum; alii *Menalcam*. In his igitur graeca terminatio pro exquisitiore habita est. v. ad vl. i.

Iuno ad Venerem: *mecum neglecta, adeoque iacent. erit iste labor: erit tibi labor hic vna mecum; me vna tecum allaborante. In aliis locis res est apertior vt statim inf. vl. 31 Mecum vna in siluis imitare Pana canendo, vna mecum, qui ipse imitor. Apud Horat. sic collige mecum. Eodem igitur modo h. l. arbusa resonant cicadis mecum, me canente; resonant arbusa et cicadis strepentibus et me vna canente. 15. nonne Menalcan? nonne pati satius erat Menalcae fastidia? quod v. sq. confirmatur. Erat hic colore fusco vt verna ruri natus.*

17. *ne crede*, confide formae. Seruius e Sallustio laudat: *Virtuti satis credebant.* 18. cadunt, decidunt

vaccinia nigra esse eundem florem cum hyacinthis ferrugineo colore, satis conuenit inter viros doctos. v. h. l. Cerda. cf. inf. v. 63. X, 39, coll. Theocr. Idyll. X, 28 *Καὶ τὸ ῥοῦ μέλαν ἐντὶ καὶ ἁ γράπτὰ ὑάκινθος.* Ge. IV, 183, vbi Martinus *hyacinthum* poetarum *lilium floribus reflexis*, siue *Martagon*, forte id genus, quod *Imperial Martagon* appellant, *Türkisch Bund*, esse putat, et eius effigiem apposuit. Salmasius ad Solin. pag. 1224 *gladiolum*, nobis *Schwerd-lilie*, intelligi contendebat: causas breuiter recensuit Ruaeus ad Ecl. III, 62. Add. nunc Schreber. ad Theocr. X, 28. Sed de *ligustris*, Italiae flore, maior dubitatio.

Despectus tibi sum, nec, qui sum, quaeris, Alexi;
 Quam diues pecoris, niuei quam lactis abundans. 20

Mille meae Siculis errant in montibus agnae.
 Lac mihi non aestate nouum, non frigore desit.
 Canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,

19 *nec, qui sum*: ita meliores ap. Pier. et Heinf. conf. ad Ecl. I, 19. Vulgg. cum aliis codd. *quis sum*. Primum mutatum video in Pulmann. et Commelin. Est *qui* mollius et doctius. vid. Heinf. 20 *niuei* et ad *pecoris* et ad *lactis*, nam utrumque recte dicitur, referri potest. Prius Seru. et Mart., posterius Heinf., sequuntur. In pecore epitheton maiorem vim quam in lacte niueo habet. Si tamen poeticum morem, de quo monui ad I, 35., si porro aurem, consulas, non dubitabis eo modo distinguere, quo nunc fecimus. 22 *Hic mihi* Menag. alt. *nec frigore* alii ap. Burm. *desit* Goth. pr. *Lac mihi non aestate, nouum non frigore desit*: ita distinguit Burm. Hieme enim *lac nouum* (v. Ecl. V, 67) suppetere, id demum esse gloriosum. Atqui ineunte hieme partem edunt oues. Verum, etiam si post *nouum* distinguas, repetendum utique idem voc. in altero membro de hieme. De *colustro* vero non accipi potest. v. Martin. Locum ante oculos habuit et expressit Ouid. Met. XIII, 829. 23 *si quanto arm. vocabant* m. Barth. Burm. coni. *vacabant*.

v. Martin. ad h. l. Vulgo *troene, Rainweide*, reddunt; alii *conuoluulum maiorem* intelligunt: Plinius arborem appellat. Graecis *Cyprus*. cf. Pompon. Sab. Sufficit, hunc florem, licet pulcrum, negligi, dum hyacinthus, coloris non aequi grati flos, ametur.

19. Ex Theocr. III, 7. et reliqua ex XI, 29 sqq. 21. *Siculis*. Renocatur adeo hoc carmen ad pastores Siculos. Tom. I.

v. Argumentum. nec potuit Corydon esse verna Iolae; sed pastor sui iuris. 22. Suppetere sibi per totum annum vaccas ait, quae bonam lactis copiam praebeant, vt quotidie lac recens apponi possit. Theocritus pro lacte *caseum* posuerat Idyll. XI, 36, etiam hoc ex more harum regionum: vide modo Georg. III, 400. 401.

23. *armenta vocabat*, re vocabat, compellebat, vt in- G.

Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.

24 Scribitur *Arachinctus*, *Arachintus* etc.; item *Arctheo*, lapsu vario. Item *Dirceus*. At est *Διρκάιος*. Pindar. P. 9, 155 *Διρκάιος ὑδάτων*. Totus versus ex Graeco factus est: *Ἀμφίων Διρκάιος ἐν Ἀκταίῳ Ἀρακύνθῳ*, vt adeo manifestum sit poetam Graecum esse expressum.

primis fit vesperi, vt domum pastor gregem reducat. vid. suauem locum Apollon. I, 575 sq. et Cerd. 24. in *Actaeo Aracyntho*. Huius nominis nobilis mons est Acarnaniae siue Aetoliae; v. vel Strab. X, p. 692 A; nam fines harum regionum modo angustius modo latius patuerunt; non longe ab vrbe Pleurone. Ad hunc referenda haec esse contendit Palmerius Graec. ant. IV, 10, docetque eum tractum *ἀκτῆν* dici apud Homerum, quia Ithacae et Cephalleniae insulis ex aduerso situs est in continente. Amphion tamen in Acarnania fuisse nusquam legitur. Occurrit et huic rei ita, vt partim nos non omnia de hac fabula memorata tenere dicat, partim verba haec: *In Actaeo Aracyntho*, initium carminis noti faciat, vt apud Theocr. Idyll. IV, 31, 32 fieri putat, et vt noster fecit Ecl. V, 86. 87, vtque alii faciunt, v. c. Aristoph. Nub. 964. Alia exem-

pla v. ap. Bentr. ad Horat. I Sermon. 3, 7. Et forte ad eundem modum trahendi versus Bionis Idyll. III, (al. VI.) 7. sq., vt argumenta carminum sint, quae poeta Amorem edocuerit. Verum satis contorta est omnis illa Palmerii ratio, et tota Amphionis, qui lyrae cantu Thebas condidit (Horat. Art. 394), fabula ad Boeotiam pertinet; etiam hic *Amphion Dircaeus* a fonte Boeotiae. Tum vero nec deficit Aracynthi montis nomen et memoria in Boeotia: Nam non modo Steph. Byz. *Ἀράκυνθος, ὅρος Βοιωτίας, ἀπ' οὗ Ἀθήνῃς Ἀρακύνθια*, et Vibius Sequester id asserunt, add. Lutat. ad Statii Theb. II, 239, et Sext. adu. Grammat. I, 12, p. 270; verum et illustris est Propertii locus III, 13, (al. 16.) 41 *victorque* (vltus matris iniuriam) *canebat Paeania Amphion rupe, Aracynthe, tua*. (ad quem locum miror in Burmanni edit. nihil esse notatum.) Simile quid in Euripidis

Nec sum adeo informis: nuper me in litore
vidi, 25

Quum placidum ventis staret mare; non ego
Daphnin

25 Non Ven. et Parrhaf., et in nonnullis deest in. 26 Dum placitum quatuor ap. Burm. *Daphnin* multi Pieriani et Rufinian.

pidis Antiope lectum fuisse de Amphione, colligebat ex Probo Valkenarius Diatribe pag. 66. 67. Probi verba sunt: *Amphionem et Zethum Euripides, Iouis ex Antiopa Nyctei filia natos, ait cantando potuisse armenta vocare*. Si recte haec a Probo scripta sunt, firmatur inde lectio Codicis in Propert. I. c. *Prata cruentantur*: *Zethus victorque canebat P.* vt sit *Zethus victorque Amphion* docte pro *Zethus Amphionque victores*. Nam frigent *Prata Zethi*, durum est *Prata cruentantur Zetho*; et, quae alii coniectant, *Prata cruentantur late*, vel quae coniectari possint, v. c. *laetus victorque c.*, lubrica sunt. Quod tandem *Aracynthus Actaeus* vocatur, puta eo spectare, quod mons ille fuit in sinibus Boeotiae et Atticae, vnde *Actaeus*; omnis enim Attica *Actaea* dici-

tur, h. e. littoralis, ab *acte*, quae pro *littore* dicitur. Sextus I. I. *Ἀράκυνθος τῆς Ἀττικῆς ἐστὶν ὄρος*. Add. Barth. ad Stat. II Theb. 239 *Illa* (Diana) *suas Cyntho comites agat, haec* (Pallas) *Aracyntho*. Copiosi ad h. I. Cerda et Martinus.

25. E Theocr. VI, 34 sqq. Verum in eo commode haec de Cyclope dici poterant; non aequae nunc de pastore, qui melius fonte, riuo, amni, pro speculo vititur. At Seruius omnino negat mare vnquam esse satis tranquillum, vt imaginem reddat. Videtur is de alto cogitasse; nam ad littus maris facies satis tranquilla et pellucida esse potest: conf. Cerda et Burm. Seruio tamen obtemperarunt alii, in his Alb. Gentilis, qui de lacu Mantuano accipere maluit, vt Aen. I, 244 mare de Timauo. *Quum placidum ventis staret mare*, h. a ventis, per ventos. v.

Iudice te metuam, si numquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura
Atque humilis habitare casas, et figere ceruos,
Haedorumque gregem viridi compellere hibisco! 30

cum pluribus Burm. Si Menalcan scribas, debuit et *Daphnin* scribi cum Pulmann. Commel. Conf. Heinf. ad v. 73. Conficitur res ex V, 52. *Daphnin ad astra feramus.* Itaque *Daphnim* expunxi. *Daphni* Rufinian. p. 272, quod ornari posset, si tanti esset, 27 *fallat* meliores Pier. et Heinf.; et sic elegantior sermo ferro putatur pro vulgari usu *fallit*, quod erat ante Heinf. vulgatum, Mentel. pr. et Ven. *fallet*. 28 *O libeat tantum* duo Burm.

inf. Ge. IV, 484. cf. Tibull. IV, 1, 126. Explicat Seneca Quaes. nat. V pr. *Itaque si legeris*: Quum placidum ventis stare mare, *scito illud non stare, sed leuiter succuti, et dici tranquillum, quia nec huc nec illuc impetum capiat.* Est hoc philosophi argutantis. Quantopere Tassus, dum eandem rem in *Amynta* ornare vellet, a rerum natura recesserit, docuere viri docti.

28. *O tantum libeat*, vt Theocr. XI, 65. *sordida rura*, h. l. non in vitium dictum, sed pro vilis, pauper. Seruius *tibi sordida* iungit, quae tibi sordent. 29. *figere ceruos*, si ferae sunt, telo, iaculo, Georg. I, 308. Aen. V, 516. VI, 803 cf. Burm. h. l. Venationis tamen studium a vita pastorum alienum

esse videtur. Praestat hactenus alterum, quod Seruius habet: „aut furcas, quae figuntur ad casae sustentationem: quae dictae sunt cerui, ad similitudinem cornuum ceruinorum.“ et praecesserat mentio casae; nisi alia ex parte id parum opportune commemoratur inter cetera ad vitae rusticae commendationem. Probarunt tamen hoc Lips. et Duker. in Specim. Not. ad Seru. To. I Virg. Burm. In re militari obuia est vox, v. ad Tibull. IV, 1, 84 et Intpp. ad Liu. XLIV, 10. In vita communi aut pastoritia vox non aequae occurrit, et omnino poeta non satis caute dilogiam intulit: dum *figere ceruos* dixit. 30. *hibisco*. Hibiscus e maluarum agrestium genere esse creditur, Graecorum

Mecum vna in siluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere pluris
Instituit; Pan curat ouis ouiumque magistros.
Nec te poeniteat calamo triuisse labellum:
Haec eadem vt sciret, quid non faciebat Amyntas? 35

Est mihi disparibus septem compacta cicutis

31 *Meque vna* fragm. Moret. Deest versus in Zulich. 32 *primum* Rom. et Goth. sec. *cerac* Leid. Locum multi expressere vna cum VIII, 24. vt Ouid. Met. XI, 154. cf. Tibull. II, 5, 31. 32. Itaque quoque mox 40sq. expressi ap. Ouid. Met. XIII, 834sq. 33 *ministros* Franc.

althaea: et si, quae de ea disputantur a viris doctis, *magistro*, et alibi. Sic *gregis magister* Tibull. II, 5, 55 *pecori pecorisque magistris* Ouid. Fast. IV, 747 et sic saepe.

34. *Nec te poeniteat*, pigeat, molestum videatur aut parum te dignum. cf. Tibull. I, 4, 47. 35. *quid non faciebat* omnia fecisset, nihil intentatum relinquens. Nota formula. Corydon igitur cantu fistulae excelebat: eiusque artis aemulus erat Amyntas. 36. *cicutis* pro cannis. Ecl. V, 85. Expressa quidem haec a multis, satis ingeniose tamen ab vno Popio *Pastor*. II, 39, si expendas ac compares versus 43. 44.

Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim,
 Et dixit moriens: te nunc habet ista secundum:
 Dixit Damoetas; invidit stultus Amyntas.
 Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti, 40
 Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ouis vbera; quos tibi seruo.
 Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
 Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
 Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis 45
 Ecce ferunt Nymphae calathis; tibi candida Nais,

41 Pierii Vatic. vetustissimus distinguebat: *sparsis etiam nunc pellibus. ambo Bina die siccant. ambo Bina die siccant* Goth. pr. Sic et in nonnullis Heinl. Sed *ambo* otiosum, post duo. vid. Burm. 42 quod Rom. 43 *ipso* a me Rottend. a me illos Leid. Schrader. coni. optat.

40. E. Theocr. XI, 40 sq. III, 34 sq. *nec tuta mihi valle reperti*, commendat donum a difficultate; periculo a feris contempto capreas has siluestres ceperat. conf. Ouid. Met. XIII, 834 sq., quo toto loco hanc Eclogam ante oculos habuit. Quem praebere vbera capreolis, exemplo non caret. 41. *sparsis pellibus albo*, vt maculae fuerint albae. Ducta res e Theocr. XI, 41, vbi vid. disputantes Intpp. *etiam nunc* vero, quia accessu temporis mutant colorem, ait Seruius, ex albo in pallidum an liuidum. Nisi, durius quidem, ad *siccant* referas; etiamnum lactent. 42. *die*, quotidie Ecl. III, 34. Aen. XI, 397. 44. *Et faciet*, abducet; ex Theocr. III, 36. Ad 45 sq. cf. XI, 47. 56. 57. 46. *ferunt Nymphae*. Repente a vita vera et communi aberrat poeta et transit in vitam mythicam et poeticam; quod vix bene fit: Inopinato enim in vitam vulgarem inducuntur deae, Nymphae et Naides. Forte tamen non nimium in hoc argutandum; ita enim loqui et deos deasque agrestes lumbis pastorum interesse dicere, genus carminis bucolici

Pallentis violas et summa papauera carpens,
 Narcissum et florem iungit bene olentis anethi;
 Tum, casia atque aliis intexens suauibus herbis,
 Molli luteola pingit vaccinia caltha. 50

47 *Palantes* Leid. a m. pr. 48 *bene iungit* fragm. Moret. *acanthi* coni. Schrader. An bene oleat acanthus, ignoro. 49 *Cum casia* Ven. et Parrhaf. *Tunc* multi. 50 *Pinguia* l. Nonius

forte fert. Splendidi autem 681.) *Anethum* nostrum hi versus 46—55. 47. *Pallentis violas*, sunt nostrae violae flavae, *gelbe Violen*, vid. Martin. ad h. l., inter vernos flores numerandae; *λευκόων* s. albam violam, flore sine albo sine flauo sine purpureo, vocant veteres. *Pallens* vero pro flauo; si corpora hominum calidiore in plaga viuientium reputes, quae, cum pallent, subflauescunt. *Papauera* sunt ex genere siluestri, flore rufo, quod in aruis cum hordeo maxime nascitur. Plin. XIX, 9. vid. Martin. h. l. et ad Ge. I, 78. *Narcissus* ex eo utique genere est, quod nos ita appellamus. v. eund. ad Ge. IV, 122. Schreber. ad Theocr. I, 133 cum Linnaeo consentit, qui *Narcissum poeticum* edidit. (Quae autem Iulius Sabinus h. l. habet de Narcisso, coronis Erinnyum destinato, petita sunt ex Schol. Sophocl. Oed. Col. 681.) *Anethum* nostrum *Tille*, s. *Dille*, *dill*, *anet*, esse putatur, quod et in nostris hortis visitur, flore flauo. *ἀνηθον* etiam Theocritus cum rosis et violis iungit VII, 63: Dubites tamen de alio loco Idyll. XV, 119. Cum maluis et apio iungit *τό τ' ἐνθάδ' ὄλον ἀνηθον* Moschus Idyll. III, 101. 49. *Casia* a Plinio inter herbas ac flores recensetur coronarios, et inter eos, quos circa aluearia serere iubet. Vulgo *lauendulam* nostram esse putant. vid. Cerda ad Ge. IV, 30, p. 480. Sed Martinus, comparatis inter se Plinio, Dioscoride ac Theophrasto, docet, *Casiam* hanc esse *cneoron* Graecorum, s. *Thymelaeae lini folio*, quae grana *cnidia* fert. v. Martin. ad Ge. II, 213. 50. *pingit vaccinia*, variat, *caltha*, tamquam flore diuersi coloris, *intexens herbis* n. violas et reliqua.

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; honos erit huic quoque pomo;

Marcellus in *caltula*. 53 *poma* Ven.; porro *et* ante *honos* in vulgg. edd. et in nonnullis libris ad euitandum hiatum; male. vid. Pier. Heinf. h. l., qui primus eiecit, et ad Ge. I, 4, 221. Wafium de Senar. c. 4. Ad Graecorum imitationem, quibus aspiratio sonum consonae similem reddebat, *v* vel *w*, *f*. poeta et hoc accommodavit, est quoque hiatus in caesura, sententia subsistente.

Aen. VII, 488 *ceruum Mol-* interpretatio confirmari etiam
libus intexens ornat cor- potest ex Alcimi Epigram-
nua fertis. Caltha vulgo mate Antholog. Burm. T. I,
nostra *Ringelblum*, *marg-* n. 211, quod ex h. l. ex-
gold, Soucy, habetur. vid. pressum, ubi *haec mala*
Cerde, quamquam de eo ad- redduntur *velleribus hirsuta*
huc dubitat Martin. ad h. l. *cydonia canis*. Calpurn.
De *vacciniis* vid. ad v. 18. Ecl. II, 90. 91 *vt in arbore*
molli, tenera, vt Ecl. V, 38 *saepe notavi Cerea sub*
mollis viola, VI, 53 *tenui lucere cydonia lana.*
hyacinthus et vt nostrum cf. Martial. X, 42 aliosque a
sanct. viris doctis ad utrumque lo-
cum laudatos. 52. Respicit

51. *cana legam tenera* hunc versum Ouid. Art. II,
lanugine mala. *χνοάοντα.* 267. III, 183. 53. *cerea*
Intelligunt vulgo mala cydo- *pruna*, siue flaua, siue ma-
nia, *f. cotonea*, nobis *Quit-* tura; hoc sensu dictum illud
ten, quae cana lana *f. lanu-* Alcmanis, quod h. l. laudat
gine obduci satis constat. Fabric., *κηρίαν ὀπώραν*, illo
Quum tamen ea palato puel- videtur accipere Ouid. Met.
lae parum grata fuisse videri XIII, 818 *prunaeque, non*
possint (oblitus erat vir doc- *solum nigro liuentia succo;*
tissimus, h. l. de re coronaria *Verum etiam generosa no-*
agi, ad quam referuntur quo- *vasque imitantia ceras.* Me-
que calathi floribus et pomis morantur quoque cerea pru-
nucibusque scite ornati), con- na in Copa 18. Alia loca
iicit Martinus significari a Cerda laudat. cf. Intpp. ad
poeta *praecocia*, *f. nostra* Horat. I Carm. 13 *cerea*
Apricosen. Sed vulgata in-

Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte:
Sic positae quoniam suavis miscetis odores. 55
Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis;
Nec, si muneribus certes, concedat Iollas.
Heu, heu, quid volui misero mihi! floribus austrum
Perditus, et liquidis inmisit fontibus apros.

56 *est Rom.* 57 *certet idem, et concedat*, quod praestan-
tiores Heinssii tuentur; idque editum inde ab Aldd. At Pierius
editum laudat *concedet*, sicque multi codd. *concedit* pr. Moret.
Iollas in plerisque: quod metrica ratio requirit. *Iolla* Rottend.
sec., vt Ecl. III, 79. *Est* *Ἰόλη*. *Ἰόλαος*. *Ἰόλας*. 58 *Heu! heu!*
Rom. et alii vetustiores: itaque recepit Burm.; vulgo editur et scri-
bitur *Eheu*, vt et apud alios. v. h. l. Mufon. et Burm. 59 *im-*
misit Parrhas. *Perditos* Rom. ex antiquo vsu. v. Pier. *Proditus*
quart. Moret. *Perditis* Lutat. ad Stat.; at satis notum, *perditus*
pro miser, vt, amore.

Telephi brachia. 54. *proxi-*
ma myrte, quae in calathio
proxima laureis frondibus
ponetur; et iunguntur fere.
v. Horat. Od. III, 4, 19. v.
h. l. Burm. *Laurus* vero non
est accipienda de eo genere,
quae accuratius *laurocerasus*
dicitur, et versus finem sae-
culi XVI ex Trapezunte et
Constantinopoli ad has terras
allata fuit, sed de ea lauro,
quae in siluis et saepibus pas-
sum per Italiam visitur. Ce-
terum imaginem huius *feri*
florei expressam dedit Mar-
tinus ad h. l.

56. *Rusticus es*, stultus;
nisi poeta exprimere voluit
Theocr. XX, 3 *Βωκόλος ὦν*

T O M. I.

ἐθέλεις με κύσαι τάλαν;
quod tamen paullo argutius
esset dictum. *Iolas*, domi-
nus Corydonis et pueri huius
delicati. Fluctuat autem in
sqq. et iactatur variis curis
animus miseri amantis ab
alio ad aliud abreptus.

58. 59. Ita intelligo: me
miserum! qui munerum men-
tionem feci, quibus te ex-
pugnare et mihi conciliare
vellem; quam meae caussae
male ipse consului, quum,
vt munerum rationem ha-
beas, te horter; habes enim
herum tuum, amatorem, qui
multo maioribus te corrup-
pere possit. *Perditus*, n. amo-
re, amens. Ecl. VI, 88.

H

Quem fugis, ah demens? habitarunt di quoque
 filuas, 60

Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
 Ipsa colat: nobis placeant ante omnia filuae.
 Torua leaena lupum sequitur; lupus ipse capellam;
 Florentem cytifum sequitur lasciuia capella;

60 *Quam f.* Menag. sec. *a, ah, ha,* o alii, vt fere in libris
 variatur scriptura. 61 *quae condidit* Pier. ex Rom. vt sit ipsa
 illa dea, quae condidit arces. 62 *colit* duo Burm. *colant* Rom.
 63 *capellas* Rom. 64 Hic versus abest a Ven. et Rottend.

60. *habitarunt di quoque* ras ardoris sui incredibilem
filuas. Notum exemplum vim et impetum siue expo-
 Phoebi. Ouid. Art. II, 239. nere siue excusare putandus
 Tibull. II, 3, 11. Paris autem est. *Torna* est truculenta,
 inter pastores adoleuit. Pal- ipso adspectu terribilis, βλο-
 las vero πολιάς, πολιοῦχος, *συνά.* *sequi* autem non vno
ἀνράϊα satis nota. v. Spanhem. sensu ponitur; alio enim
 ad Callim. Lau. Pall. 53. cf. modo Corydon Alexin se-
 Cerda. Enimvero quid est, quitur, quam leo lupum.
quas condidit? An plures 64. *Cytifus* fruticis genus,
 arces, ἀροπόλεις, Mineruam rhamno similis, colore albi-
 condidisse constat? Scilicet cante, ramis fere cubitalibus,
 reuocanda res ad solas Athe- iucundo foliorum odore et
 nas: habitet Athene suas sapore, apibus et capris gra-
 Athenas, quarum tutela illa tum. Nostorum *Cytifus*
 est. Etiam haec paullo doc- *Marantae.* Plin. XIII, 24.
 tiora, quam pro pastorum v. Martin. Ge. II, 431. Audio
 ingenio, videri debent; mo- tamen etiamnum frustra hoc
 nuit quoque Klotzius Opusc. asseri; nec constare, qui cy-
 pag. 285. Ornauit haec Po- tifus veterum sit. Certe e
 pius *Pastor*. II, 59 sqq. XVII speciebus in Linn. ed.

63. Ex Theocr. X, 30, Murray p. 666 nulla conue-
 quo loco, quidquid Gramma- nit; esse forte medicaginis
 tici pro Virgilio dicunt, multo arborescens genus suspican-
 commodius et elegantius po- tur artis periti. Verum ad
 situm est. Hic Corydon in- veteres poetas haec sunt
 ter alias animi aestuantis cu- ἀπροσδιόνυστα. 65. *trahit*

Te Corydon, o Alexi; trahit sua quemque vo-
 luptas. 65

Adspice, aratra iugo referunt suspenfa iuueni,
 Et sol crescentis decedens duplicat vmbras:
 Me tamen vrit amor; quis enim modus adfit amori?
 Ah Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!
 Semiputata tibi frondosa vitis in vlmō est. 70
 Quin tu aliquid saltem, potius quorum indiget vsus,
 Viminibus mollique paras detexere iunco.

66 *iugo vt referant* Leid. et alii quidam. Sic Ecl. IV, 52.
 V, 6. Aen. X, 20 et al. v. Burm. *Aspice, vt* Goth. pr., paullo in-
 scitius; idem *referant.* 67 *descendens* pr. Ed. et Vossian. a pr.
 m. *discedens* Pier. ex nonnullis, sollenni lapsu. 69 *O Corydon.*
 In aliis *a. ah.* v. Pier. 70 *tibi est f. vitis in vlmō* vnus Heinf.
 Iunius Philargyrius laudat e Varo anapaestos: *Et frondosam*
semiputatam queritur vitem. 71 *potior quorum indiget vsus*
 elegans est emendatio Marklandi ad Statii Silu. p. 341. Sed μᾶλλον
 etiam in Theocr. loco XI, 74. 72 *para* tres Burm.

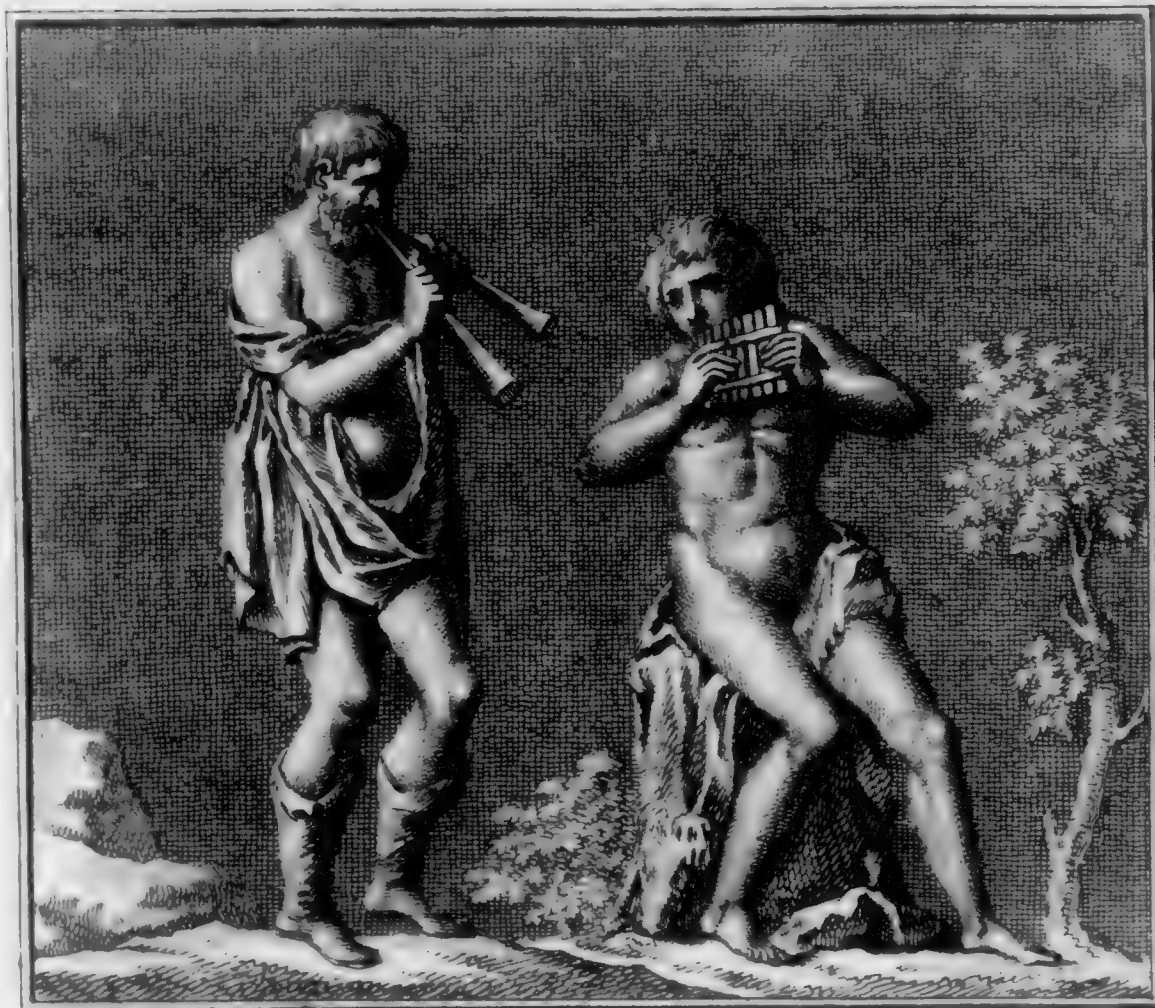
sua q. voluptas, amor, li- et epice in Aen. V, 465
 bido. vide Burm. Theocr. X, *Infelix, quae tanta ani-*
 31, vnde haec conuersa, ἐγὼ *num dementia cepit!* Ob-
 δ' ἐπὶ τὴν μεμάνημαι. cf. Mar- iurgat se ipsum, quod amori
 tin. ad Ge. III, 130. 66. *ara-* indulgens curam operis ru-
tra ex iugo suspensa, inuer- stici negligit; debuerat du-
 so vomere, vt solum verrant, dum vites et vlmōs amputare
 protracta. Horat. Epod. II, 63 et opus inchoatum et omif-
videre fessos vomerem in- sum absoluere. Itaque v.
uersum boues collo trahen- 70. 71 subiicit *Semiputata*
tes languido. Color horum *tibi f.* cf. ad Ecl. I, 57, et
 versuum petitus ex Theocr. Georg. II, 410. Seruius ad
 II, 38. 39. Graecis vna voce h. l. superstitionem veterum
 est βουλευτός. 67. Ecl. I, commemorat, *in sacris dici*
 84 *Maioresque cadunt al-* *furore corripi eum, qui*
tis de montibus umbrae. *sacrificauerit de vino, quod*
 68. Theocr. VII, 56. *θερμός* *est de vitibus imputatis;*
γὰρ ἔρως αὐτῷ με κατὰθει. atque talis lex inter Numae
 69. Ex eodem XI, 72 sq. *leges memoratur: Diis ex*

Inuenies alium, si te hic fastidit, Alexin.

73 hic abest a Rotund. sec. fastidat Rom. Alexin Heinl. re-
posuit e melioribus, in quibus Alexin et Alexim, vulgo si te hic
fastidit Alexis, quod et ipsum bene se habet.

imputata vite ne libanto. Cuius opinionis ad acuen-
dam rusticorum industriam
summa vis esse debuit. Am-
putantur autem vites bis in
anno, primum aestate, dein-
de post Idus Octobres, vt
maturitatem capere fructus
et sole coqui possint. Colum.
V, 5 Pampinandi autem
modus is erit, vt opacis
locis humidisque ac frigidis
aestate vitis nudetur, folia-
que palmitibus detrahan-
tur, vt maturitatem fruc-
tus capere possit, et ne situ
putrescat. De altera hac am-
putatione accipiendus locus
Theocriti VII, 134, quod ap-
paret, si conseras ib. vll. 24.
25. Idem in arboribus fieri
necesse est, quibus vites se
adiungunt, et sustinentur, ne
aemula umbra viti noceat.
Mart. h. l. 71. quorum indi-
get usus, quae ad vsum vitae
rusticae necessaria; scil. vas
aliquod, vel calathum. de-
texere iunco cf. Tibull. II, 3,
15. mollis, flexilis, ὑγρός.

E C L O G A III PALAEMON

ARGVMENTVM

*Disceptant hoc carmine alternis versibus duo pasto-
res, Damoetas mercenarius, Aegonis oues pascens,
et Menalcas, puerili aetate (v. 33) constitutus, et
puerili petulantia alterum laceffens: cuius carminis,
amoebaeum illud dicitur, ea lex est, vt is, qui re-
spondet, iisdem versibus ac numeris aut contrarium
aut maius et pulcrius aliquod dicat, aut vlla alia
ratione simile quid subiiciat. Neque ex eodem omnia
argumento necesse est esse petita, sed a variis ac di-
versis plane rebus arcessita; cuius quidem rei bene
memores esse debemus, ne argutemur in constituendo
sententiarum ordine et nexu. Etiam nostro tempore
eius generis carmina apud Italos in pretio haberi, et*

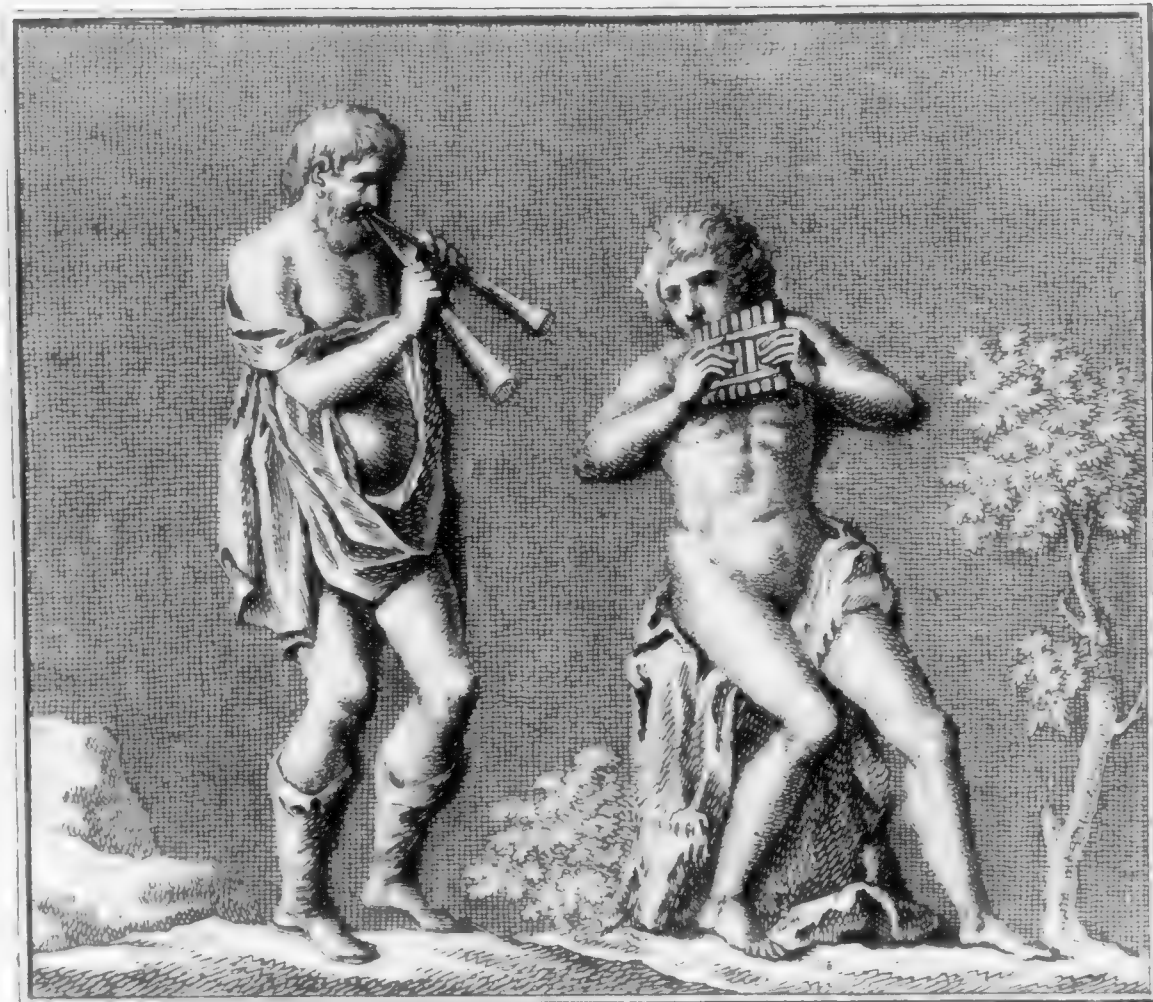

Inuenies alium, si te hic fastidit, Alexin.

*75 hic abest a Rotund. sec. fastidat Rom. Alexin Heinl. re-
posuit e melioribus, in quibus Alexin et Alexim, vulgo si te hic
fastidit Alexis, quod et ipsum bene se habet.*

*imputata vite ne libanto. Cuius opinionis ad acuen-
dam rusticorum industriam
summa vis esse debuit. Am-
putantur autem vites bis in
anno, primum aestate, dein-
de post Idus Octobres, vt
maturitatem capere fructus
et sole coqui possint. Colum.
V, 5 Pampinandi autem
modus is erit, vt opacis
locis humidisque ac frigidis
aestate vitis nudetur, folia-
que palmitibus detrahan-
tur, vt maturitatem fruc-*

*tus capere possit, et ne situ
putrescat. De altera hac am-
putatione accipiendus locus
Theocriti VII, 134, quod ap-
paret, si conseras ib. vss. 24-
25. Idem in arboribus fieri
necesse est, quibus vites se
adiungunt, et sustentur, ne
aemula umbra viti noceat.
Mart. h. l. 71. quorum indi-
get usus, quae ad usum vitae
rusticae necessaria; scil. vas
aliquod, vel calathum. de-
texere iunco cf. Tibull. II, 3,
15. mollis, flexilis, ὑγρόε.*

E C L O G A III PALAEMON

ARGVMENTVM

*Disceptant hoc carmine alternis versibus duo pasto-
res, Damoetas mercenarius, Aegonis oues pascens,
et Menalcas, puerili aetate (v. 33) constitutus, et
puerili petulantia alterum laceffens: cuius carminis,
amoebaeum illud dicitur, ea lex est, vt is, qui re-
spondet, iisdem versibus ac numeris aut contrarium
aut maius et pulcrius aliquod dicat, aut vlla alia
ratione simile quid subiiciat. Neque ex eodem omnia
argumento necesse est esse petita, sed a variis ac di-
versis plane rebus arcessita; cuius quidem rei bene
memores esse debemus, ne argutemur in constituendo
sententiarum ordine et nexu. Etiam nostro tempore
eius generis carmina apud Italos in pretio haberi, et*

laudari poetas Improvisatori, nota res est (cf. Spencius, Anglus elegantissimus, Ecl. VII pr.) Occasio huius certaminis parum feliciter a conuiciis mutuis et probris, quibus se inuicem laceffunt, petitur, in quibus non modo honesti et decori nulla ratio habita, verum ne id quidem, quod poetae nomen et naturam efficit, spectatum est, ut non nisi gratae et iucundae res exhiberentur. Vitae et moribus huius generis hominum conuicia ista haud esse insolita, nemo dubitet; verum poeta, si ingenio et carmine recte utitur, nunquam ad sordida et flagitiosa, turpia ac foeda, carmine exprimenda se demittet: multo minus, si carmina virginibus puerisque cantare se meminerit. Nec omnino inuenti magna laus esse potest, non modo in summa carminis; est enim petitum argumentum ex Theocrito Idyll. IV et V; verum et in singulis versibus pastorum sibi respondentium: nihil enim in illis est, quod naturali aliquo sententiarum ordine vinctum vim ad animum habeat. Singula disticha sunt singula carmina; scopae solutae. De tempore huius carminis v. Vita Virgil. a. 711. cf. 709. Agitur res inter pascua et greges per agros gramen carpentes. cf. v. 55.

MENALCAS. DAMOETAS. PALAEMON

M. Dic mihi, Damoeta, cuium pecus? an Meliboei?

D. Non; verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.

1 ain' M. vnus Leid.

1. Ex Theocrit. IV, 1 sq. addebat Virgiliomastix, ut cuium iam desuetā vox Pseudo Donatus §. 61 merat; sic rure loquuntur, morat.

M. Infelix o semper, oues, pecus! ipse Neaeram Dum fouet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur, Hic alienus oues custos bis mulget in hora: 5 Et fucus pecori, et lac subducitur agnis.

D. Parcius ista viris tamen obicienda memento. Nouimus et qui te, transuersa tuentibus hircis:

3 oues iam Ald. fec. Steph. et aliae, firmauitque Heinf. ex Pier. Rom. Oblong. aliisque Codd. ouis vulgo, quod secundo casu capiebant; at si est quartus casus, facile admittes. 4 ille veretur Leid. Seruii. Sic et Rom. 5 Hic' alienus. Sic Marius Victorin. in Grammat. monet legendum. Scilicet vbique ante vocalem ita erit scribendum; enimvero iam vbique conuentum est in hoc, ut Hic producta syllaba sit pro hicce. ouis vett. edd., Marius Victorinus et potiores scripti cum edd., sed iam Aldd. oueis; tum mulgit Mentel. 6 fucus vbique antiquiores: recte a fugendo. 7 Parcius: ista, ita distinguunt Codd. nonnulli et Seruius: atqui sic esse debebat: ista viris te obicere memineris. 8 hircis Grammatici et pars codd., siue ut sit pro hircis, diuersa scriptura, siue ut sint ὄγλοι, oculorum anguli. v. Pier. Sed vid. Not. Apud Ouid. Fast. I, 283 Ianus attollens oculos diuersa tuentes legitur.

4. Dum ipse Aegon Neaerae assidet, hic mercede conductus gregem eius perdit. Fere ut ap. Homer. Od. ρ, 246 ἀλαλήμενος αἰὲν Ἄστου κατ' αὐτὰρ μῆλα κακοὶ Φοῖβεος νομῆες. cere debebat, qui sunt puris moribus, h. mihi; ut apud Suet. Vesp. cap. 13 Vespasianus notae impudicitiae homini respondet: Ego tamen vir sum.

8. Nouimus et qui te, scil. corruperit. Non me latet, te inter greges, hircis intuentibus, et in ipso sacello Nympharum turpi libidine pollutum esse. hircas s. hircuos multi ex interpolato Seruio, de angulis oculorum accipiunt, h. oculis prae libidine in angulos reductis. Sed

7. Parcius ista viris. Conuicium conuicio opponit Damoetas, et Menalcae infamiam pathicae libidinis exprobrat. Dicit itaque, etiam si haec iure exprobrari mihi possent, at ista tamen conuicia certe non homo mollis, effeminatus et turpis, iis sa-

Et quo, sed faciles Nymphae risere, sacello.

M. Tum, credo, quum me arbustum videre Miconis

10

Atque mala vitis incidere falce nouellas.

D. Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum

10 *Miconis* nunc scripsi e Theocrito hoc ipso loco, quem expressit: *Μίκωνος* Idyll. V, 112. Vulgo *Myconis*. 12 *Daphnidos* Valer. Prob. in Arte Grammat. agnoscit.

hoc inter argutias interpretum harum Eclogarum referendum; idque manifestum sit, si quis Theocrit. V, 41. 42, vnde haec expressa, et Plinii locum (qui in nostro Plinio non occurrit), a Servio laudatum, comparet. *sed faciles Nymphae risere* n. sacrilegum hoc facinus, cum alii dii seueriores id grauiter vlturi fuissent. Potest itaque *faciles* hactenus ad lasciuia Nympharum referri, quae causa huius facilitatis erat: quae proprie in iniuria ferenda, h. l. e violata religione, spectatur.

10. 11. Aliud Menalcas Damoetae exprobrat flagitium malitiae in Miconem, corrumpenda eius vinea. Tum, credo, hoc factum, cum Nymphae viderunt me etc. Noto ironiae genere de se praedicat flagitium al-

terius. Imitatus est hoc, vt solent homines digna indigna imitari, Calpurnius VI, 84 sq. *mala falce*, obtusa, rubigine exesa, qualis falx ramis et vitibus tanto magis nocet. Ita exponit Burm., docte utique, vt tamen nihil huic loco insit, quod ad istam argutam rationem ferat. Damoetam furtim per malitiam vites incidisse ac corrupisse sufficit. Accipiamus itaque simpl. *malam*, nocinam, perniciosam. Tibull. III, 5, 20 *Et modo nata mala vellere poma manu. arbustum* potest esse synonymum *vitium*, vt Georg. II, 416 *Iam vineae vites, iam falcem arbusta reponunt*. Nec tamen necesse; cum vites sint fatae inter arbores iisque iunctae.

12. Recriminatur hic, simileque eius, quo se petitum videbat, malitiae et in-

Fregisti et calamos: quae tu, peruerse Menalca,

Et, quum vidisti puero donata, dolebas;

Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses. 15

M. Quid domini faciant, audent quum talia fures!

Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum

Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?

Et quum clamarem: Quo nunc se proripit ille?

Tityre, coge pecus; tu post carecta latebas. 20

D. An mihi cantando victus non redderet ille,

Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?

15 *aliquid* Ven. et Parrhaf. *aliquem* Rottend. alter. *ex aliqua* Voss. 16 *faciant* Heinf. ex optimis codd. etiam Pierianis iterum reuocauit; ediderat iam idem Nauger. in Ald. tert. Vulgo *facient*. *facient* vnus Moreti. *Quid facient domini, audent* Scalig. et Gifan., euitandi ingrati soni causa. 17 *Nonne* ego Menag. et Goth. pr.; idem mox *correcta*. 19 *Et dum* multi.

vidiae flagitium obiicit Menalcae. *quae donata* v. 13, sc. *arcum* et *calamos*. Arcus non alienus a pastorum vita ad defendendos greges a feris.

16. *fures*, serui, ex oppos. *domini* et vetere interpretatione Seruii; cum nunc ille mercenarius pastor conuiciari audeat. Vsum vocis in vulgari sermone arguunt Comici, qui fures pro seruis improbis, ac de scelesti plebe adhibent. 20. *Tityre, coge pecus*, quod dispersum vago discursu palabatur; tacite

vero eo ipso indicabat, suum rem adesse, qui caprum ex grege dolo interciperet. *Tityrum* vero Damonis seruum intelligere debemus, aut eum certe, qui eius pecus pasceret. *Carex* apud Catull. cum *iunco*, apud Colum. cum *filice* iungitur; Georg. III, 231 *acuta* appellatur; videtur itaque *iunci* genus esse commune, *Riedgrafs*. v. Martin. ad Ge. III, 231.

21 — 24. Non furtum factum, sed debitum a Damone esse exactum profitetur Da-

Si nescis, meus ille caper fuit: et mihi Damon
Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.
M. Cantando tu illum? aut vñquam tibi fistula
cēra 25

Iuncta fuit? non tu in triuiis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

N. Vis ergo, inter nos, quid possit vterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit vberē fetus) 30
Depona: tu dic, mecum quo pignore certes.

M. De grege non ausim quidquam deponere
tecum:

23 *quem mihi* Rottend. fec. 25 *haut vñquam* Goth. pr.
pro *aut*; nonnulli *haud* apud Burm. et Pierii Medicus. Cetera
similia Ecl. II, 32. 26 *Vincta* Rom. et alii, sollenni lapsu. Sed
vid. Heinf. Nonnulli *num tu*, et v. 27 vnus Heinf. *misere. di-*
spargere mf. Lengnich. quod etiam Wakefield. in animum venerat
ad Lucret. I, 418.

moetas. 23. *Si nescis*, h. vt alterne; ad amoebaeum car-
hoc scias, ne hoc ignores. men referendum. cf. Ecl.
Ouid. Epist. XX, 150 *Si* V, 50. Damoetas vaccam
nescis, dominum res habet in sponsione collocat. conf.
ista suum. Theocr. VIII, 11 sq. 30. ex

25. *Cantando tu illum?* Theocr. I, 25. 26. Est au-
vicisse te ais? cf. Theocr. tem iuuenca *διδυματόκος* ali-
V, 5. 27. *in triuiis — mi-* ter quam apud Theocritum,
serum addita intellige, vt in quo *ἐς δύο πέλλας* posi-
efficiat, ea esse quam vilis- tum est, vt tantum lactis ex
sima; vti *disperdere* h. e. mulctu proueniat, quantum
corrumpere, vitare, deprava- ad duo mulctralia replenda
re, inuidiose pro canere. satis sit. *pignus* dictum pro
in triuiis, multo minus in sponsione. cf. Theocr. VIII,
certamine. 14 sq.

28. *vicissim* h. l. per vices,

32. Theocr. VIII, 15 sq.

Est mihi namque domi pater; est iniusta nouerca;
Bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
Verum, id quod multo tute ipse fatebere maius, 35
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, caelatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis

33 *iniusta*. Io. Schrader. malebat *infesta*, χαλεπή, vt ap.
Theocr. χαλεπὸς δ' ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μάτηρ. Idem mox conf. *pe-*
cus, altera haedos. vt sit nouerca. 35 *tute multo ipse* Leid.
tu ipse Ven. Ed. 1472. 36 Distinxere alii, vt iam in scriptis,
post *libet*, alii post *quoniam*, siue eodem sensu, siue vt ipse Me-
nalca de se dicat, se insanire, qui depositurus sit contra vitulum
poculum (poetice dixit plur. *pocula*), multo maioris rem pretii.
37 *Alcimedontis*. Multis modis aberrant librarii; est Ἀλκιμέδων.
38 *facilis* fuisse a prima Virgilii manu testatur Seru. ad Aen. II, 592,
agnoscit quoque Donatus, estque idem illud in quibusdam Codd.
parum commode post *lenta*. Etiam *fragilis* Rom. et al. v. ad Ouid.
Met. XV, 169 B.

34. *alter et haedos*, fetum tuis alio loco (*Antiquar.*
pecoris h. matrum caprarum, *Aufsätze* II P. pag. 145 sq.).
numerat. 36. *Insanire* scil. Reputandum erat, h. l. agi
mecum certando. *pocula po-* non de Graeci alicuius artifi-
nam: aut pluralis pro singu- cis (nisi et hic volumus Vir-
lari positus aut sunt duo po- giliū immiscuisse aliena a
cula: vtrumque sit paullo vita rustica), sed de pastoris
durius; praeferam tamen opere, qui nec *torno* tor-
prius; cui alter tamquam nare poculum, nec *caelo* vt
maius aliquid vs. 44 subiicit: potuit, sed *scalpello*, quo et
Et nobis — duo pocula. *excauauit* illud et *caelauit*,

38. *Lenta quibus torno* exsculpsit in poculi exteriori
f. Multo plus pulueris com- area opus *anaglyphum*. Est
motum est in hoc loco cum adeo *tornus* h. l. parum
ab aliis tum a me ipso (in proprie dictus pro scalp-
Addend. Ed. pr. p. 212), seu cultro pastoritio ad scal-
quam necesse erat. De *tor-* pendum adhibito. Nihil am-
no et caelatura egi diser- plius: hocque vno animad-

Diffusos edera vestit pallente corymbos.

39 *palante* Rottend. sec. et qu. Moret., vt Ecl. II, 47.

verso expedita satis sunt reliqua. Itaque Salmasio et Burmanno nolis accedere, vt torno tantum politum et rotundatum poculum, caelatura vero vitis superaddita sit, h. in plana et laeuigata superficie exsculpta extet. Iam reliqua ita iungenda: *quibus*, h. cui poculo *vitis lenta superaddita*, exsculpta, *torno facili*, ope scalpelli, qui *facili* h. e. docta et perita manu tractatur. v. ad Ouid. Art. I, 160. Tibull. I, 4, 40. — *vitis vestit corymbos diffusos hedera pallente*, explicat se supra hedera, cuius corymbi diffusi sunt, eamque adeo implicat suis racemulis. Scilicet anaglyphum erat ita factum, vt, collocatis in medio duorum hominum signis, oras ambiret vitis hederæ implicita. *Corymbi* sunt racemi hederæ in orbem circumacti, vt Plin. 16, 34, et acinis ac baccis, qui fructus hederæ, quas vuas vocant, graues. *Hedera* dicta *pallens*, quia genus eius albo colore conspicitur; namque est alia nigro colore, et nigro aut

croceo fructu. v. Martin. ad h. l. *Vitis* autem explicare se et serpere super *racemos diffusos hedera*, h. racemos hederæ, hederaceos, adeoque super hedera, putanda est, atque ita ambire duas caelatas imagines Cononis et Arati. Nam *vitem* de hederæ vimine, viticula appellatur quidem Plinio, cum W. Clarkio (*Connexion of Roman, Saxon and English Coins* pag. 224) accipere non licet: ita vimen hederæ, adeoque hedera hedera, ambire diceretur. Erat in his ante oculos Maroni locus Theocriti I, 29 sqq., quem h. l. illustratum dabo: Ibi in cissybi, quod maius vas erat pastoritium, superficie tres sunt areae: quarum prima mulierem sedentem inter duo amatores cum ipsa amatorie expostulantes exhibet, in altera piscator rete trahit mari, in tertia vinea est cum puero custode. Totum poculum ambit acanthus flexibus suis: ad summam oram hedera et helichrysus sunt implicitae inter se mutuis nexibus: ex his

In medio duo signa, Conon: et quis fuit alter, 40
Descripsit radio totum qui gentibus orbem;
Tempora quae messor, quae curuus arator haberet?

42 *haberet arator* duo Burm.

expressit illa Maro: Τῷ περὶ μὲν χεῖρῃ μαρτύεται ὑψόθεν κισσὸς, *ambit oram vasis hedera*, κισσὸς ἐλιχρύσῳ κεκονισμένος, flore helichryso (de quo quomodo dubitare possunt, qui Idyll. II, 78 legerant?) *vestita*, implicita, ἃ δὲ ἐλὶξ ἀγαλλομένα καρπῷ προκένοντι εἰλεῖται κατ' αὐτόν, hederæ autem racemuli, *corymbi diffusi hedera*, corymbi hederæ, diffusi, fructu croceo seu baccis ornati (cf. Benth. ad Horat. Ep. I, 19, 10), voluntur circa illum (helichrysum), florem eum implicant. Ita sere ap. Nemesian. Ecl. III, 18. 19 *vitea ferta plicantur corymbis*. Cf. sertum Theocr. III, 22. 23. Ceterum, qui hos *helichrysus* sit, ignoro cum aliis; florem esse patet. An sit gnaphalium stoechas Linn. quod coniectatum vidi, dispiciant botanices magistri. Atqui illi clamant, tam parum certos characteres plantarum a veteribus proditos esse, vt

Tom. I.

certi aliquid de iis pronuntiare liceat.

40. *In medio duo signa: Conon.* Fuit Conon celeberrimus mathematicus et astronomus, qui circa Ptolemaei Philadelphi tempora vixit, cuius Archimedes aliquoties, tamquam sibi amicissimi et doctissimi hominis, et Catullus *de coma Beren.* v. 7 ex Callimacho mentionem fecit. cf. Mart. h. l. *quis fuit alter* — de celebri astronomo loqui eum necesse est, qui caeli plagas, ortus occasusque siderum, et anni tempora in agricolarum usum descripserit. Ad Aratum (male Ptolemaeus interponitur, qui CL annis serius vixit), Eudoxum, Seruius, alii ad Hesiodum, Anaximandrum, Archimedem, referunt. Iam Archimedem familiarem Cononis fuisse, et sphaeram e vitro confecisse, constat vel ex Claudiano epigr. 86. v. ibi Gesn.; verum, eum rem rusticam sua arte adiuuasse,

I

Necdum illis labra admoui, sed condita seruo.
 D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
 Et molli circum est anfas amplexus acantho; 45

43 *Nondum* Goth. pr. hic et 47.

memoriae tradidit nemo; quod contra in Aratum cadit, qui astronomicas rationes ad usum agricolarum transtulit, cuiusque *phaenomena et prognostica*, propter utilitatem magis, forte, quam propter poetae ingenium, celeberrima inter veteres fuere, et, cum fastorum et Kalendariorum usus non tantus nec tam frequens esset, utilissima esse debueret. Forte tamen *radius* melius tribuitur Eudoxo, quippe astronomo. Laudabat Schrader. locum Auieni *Arati Phaenomen.* pr. ubi is late illud Arateum exposuit; Grot. *Arateor.* p. 84 *Hic* (Iupiter) *primus Cnidii radium ducis intulit astris Mortalemque loqui docuit conuexa deorum.* *Radius* enim proprie geometrarum virga est, qua in puluere formas delineabant; nec in aliam rationem intelligendum videtur, quando Vraniae signis, aut, uti sollenni more fit (cf. Aen. VI, 851), astro-

nomis tribuitur, cum et figuris et numeris opus habeant. Ceterum certauit cum his Popius *Pastoral.* I, 35 sq., qui etiam minus ambitiose nonnulla dixisse videri potest. At v. 42 allusum esse videri potest ad Hesiodum E., 384 Πληιάδων — επιτελλομένων, Ἀρχεσθ' ἀμητοῦ, ἀρότοις δὲ, δυσσομένων. 43. conuersa ex Theocr. eod. l. v. 59. 60.

44. Inuidia punctus hic duo pocula pro vno commemorat, verum ambo, ut apparet, eodem exemplo facta. Pro vite hederæ implicita nunc ambit ora acanthus; in media poculi area Orpheus cantans effictus. Est autem *Acanthus* apud Virgilium et plantæ Aegyptiacæ, ex acaciæ genere, v. Georg. II, 119. ibique Mart., et herbae filuestris hortensisque ac topiariæ genus, hic et Ecl. IV, 20. Georg. IV, 123 et 137, vbi v. Mart. add. Aen. I, 649. 711. v. Böttigeri doctam notam ad Vasa picta

Orpheaque in medio posuit filuasque sequentis.
 Necdum illis labra admoui, sed condita seruo.
 Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.

M. Numquam hodie effugies; veniam, quocumque vocaris.

46 *in medium* Goth. pr. *sequaces* alter Rottend., quod illustrat Heinf.; nam ponitur et ipsum pro *sequentes*. 48 *Si ad* non displicuisse duram synaloephen ex eo patet, quod *ad* abesse poterat. *spectas* reposuit Heinf. e potioribus: idem iam Ald. pr. dederat; sed Naugerius et ceteri *spectes*; in compluribus etiam *laudas*. quo *pocula laudas* Menag. cur p. *laudes* Ven. 49 *Non hodie* Zulich. *vocabis* Goth. sec.

p. 80. et iam Ciofan. ad Ouid. Met. XIII, 701. Nos *Baerklau* dicimus. *Mollis* ad artificis facilem et leuem manum referri contendit Burm., nimis docte; nam *mollis* est proprium ex acanthi lubrica et flexuosa natura epitheton; vide modo laudatum locum Georg. IV, 137 *Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi* et ap. Theocr. I, 55, vnde haec expressa, ὑγρὸς ἀκανθοῦ: cf. Martin. h. l. add. doctam notam Ciofani ad Quid. Met. XIII, 701. 48. *Si ad vitulam spectas*, h. si tamen poculum tuum ad iuencam exigis, cum ea comparas: non est quod illud vitula potius habeas; nec opus est,

vt ego, etsi duo pocula et ipse habeo, alterum ex iis pro sponsione ponam. Scilicet Damoetas veretur, ne Menalcas iuencæ aliam iuencam in sponsione opponere recuset eo consilio, vt certamen propositum effugiat: Qua suspitione incensus Menalcas mox crimen in eum vertit: *Numquam hodie effugies.*

49. *Numquam hodie effugies*: verba a Naenio mutuata esse ap. Macrobi. VI, 1 asseritur p. 576. *veniam quocumque vocaris*: quod vulgo, descendere ad omnia, h. l. omni conditione proposita tecum certabo: modo arbiter certaminis adsit!

Audiat haec tantum, vel qui venit, ecce, Palaemon.
50

Efficiam posthac, ne quemquam voce laceffas.

D. Quin age, siquid habes, in me mora non erit
vlla;

Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palaemon,
Sensibus haec imis, res est non parua, reponas.

R. Dicite: quandoquidem in molli confedimus
herba; 55

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent siluae, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camoenae.

50 Palat. et Reg. distinguunt post *vel qui*? At vero: *Audiat haec aliquis* Ven. et Parrhaf.; hic quoque *vel quis*. Tandem Moret. quartus *Audeat* — ipse P. Ceterum de *Palaemonis* nomine, quod fatale visum Grammatico Remmio Palaemoni, arroganti homini, v. Sueton. III. Grammat. 23. 55 in abest a nonnullis Pier. et Heinfl. *confedimus umbra* Ven., perpetua librorum aberratione. vid. Burm. conf. ad Tibull. II, 5, 93. 59 *alterni* Menag. et ed. Ven., etiam hoc bene.

50. *Audiat haec tantum* — volebat subiicere *aliquis*, vel nomen pastoris alicuius, cumque circumspicienti se offerret Palaemon, *vel hic Palaemon*, inquit, *audiat, qui ecce venit*. cf. Theocr. V, 61. 62. VIII, 25 sqq.

52. *siquid habes*. Eadem formula Ecl. IX, 32. V, 11. *Nec quemquam fugio* iudicem recuso.

56. *Et nunc omnis ager* — ex Bione Idyll. VI, 17 *εἶναι πάντα κύνει, πάντ' εἶναι ἀδέα βλαστει*. Cf. Propertius Pastor. IV, 5. 58. Theocr. IX, 1. 2. 59. *Alternis*, δι' ἀμοιβαίων, Theocr. VIII, 61. *amant alterna Camoenae*: notum Homeri Iliad. α, 604 *Μουσάων δ', αἱ ἀείδον ἀμειβομένοι ἐπὶ κελῇ*.

D. Ab Ioue principium Musae: Iouis omnia
plena. 60

Ille colit terras; illi mea carmina curae.

M. Et me Phoebus amat: Phoebus sua semper
apud me

60 *A Ioue* alii: sed sollenni poetarum usu alterum dicitur. v. Burm. Potest quoque, quod Seruius iam monuit, interpungi: *A Ioue principium, Musae*. vt sit, o Musae. 62 *At me* tres Heinfl., vt 66. *Et Menag.* cum Goth. pr.

60. 61. Esse verum 60 illud πάντα θεῶν πλήρη εἶναι ex principio Phaenomenorum Arati translaturum, iam Seruius monuit. cf. La Cerda, Vrsinus et al., quamquam colorem ex Theocr. V, 80 — 83 mutuatus esse, et quoad prima verba respexisse ad Idyll. XVII, 1 videri potest; et a laudibus Iouis carminum initium facere sollenne antiquioribus v. Pindar. Nem. II, princ. Dixerat vero Aratus, *Iouis omnia plena esse*, ex Stoicorum mente, dum animam mundi intelligeret, quae vniuersum hoc permearet, cf. Georg. IV, 220 sqq. *deum namque ire per omnis Terrasque tractusque maris etc.* audiuerat enim Stoicos, Dionysium Heraclitum, et Persaeum Citiem. Attamen in indocti pastoris ore videntur haec nimis esse subtilia. Omnino illud πάντα θεῶν πλήρη εἶναι varia sententia dictum occurrat, saltem inter philosophos: cf. Dauis. ad Cic. de LL. II, 11. Gesner. Comment. Soc. Gott. To. I, p. 87, vt difficile sit definire, quo sensu a poeta pastoris ore dictum sit. *Colere terras* idem dicitur h. curare, seu, cum Seruio, amare, frequentare et saepe in iis versari, vt Aen. I, 15 Iuno fertur Carthaginem coluisse. Nisi philosophicum illud in animo habuit poeta: Iupiter, s. mens et anima mundi, omnes terras penetrat; per eas diffusus est. cf. Aen. VI, 724 sqq. *Curae vero illi carmina*. Nouum hoc, si bene memini, certe non vulgare, Iouem carmina curare. Apollini et Musis probari ea dici solent. Forte dictum respectu Musarum in Olympo canentium.

Munera sunt, lauri, et suaue rubens hyacinthus.

n. Malo me Galatea petit, lasciuia puella;

Et fugit ad salices, et se cupit ante videri. 65

m. At mihi sese offert vltro, meus ignis, Amyntas;

Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.

n. Parta meae Veneri sunt munera: namque

notaui

Ipse locum, aeriae quo congersere palumbes.

m. Quod potui, puero siluestri ex arbore lecta 70

Aurea mala decem misi; cras altera mittam.

65 Burmannus ad Anthol. lat. p. 37 rectius legi putabat: *sed se cupit a.* Idem malebat Drakenb. ad Liu. Epit. l. XLVIII. 68 *iamque* Voss. *namque notaui ipsa locum* praestare putat Wakefield Silu. P. IV, p. 4. 69 *quo concessere* coni. Heinf. *confedere* Io. Schrader. Notat Quintil. I, 6 pr. quod, *aeriae palumbes*, non *aerii*, maluit poeta. 70 *Quot* quatuor; sed vulgatum tuetur Burm. *Quae potui* Franc. Respicit locum Propert. II extr. 69sq. v. Vitam Virgilii 717.

Qui sit 63 *hyacinthus*, v. ad Ecl. II, 18. *laurus* ib. ad 54; vtramque in dei gratiam et honorem colere ait.

64. 65. Ex Theocr. V, 88 sq., vbi *λεῖος ὑπαντῶν* ex hoc ipso Virgilii loco, *sese offert*, defenditur; et VI, 6 sqq., vbi admodum suauiter expressa res. 67. *Delia* nomen amicae, quae frequenter pastorem suum conueniebat, more antiquo; cf. Ecl. VII, 40. Tibull. II, 5, 36: cui vs. 68 alter suam opponit, nominans eam *Venerem*; Ob-

seruat praeterea Burm., vtri- que animalia, *deabus, quarum nomina habent*, sacra et cara, tribui, Deliae, quod nomen Dianae est, canes, Veneri columbae; lepide, hercle!

Versus 68 sq. ex Theocr. V, 96 sq. 69. *quo congersere p.* Notandum absolute dictum pro vulgari *nidum congerere*; aduocat Burm. Horat. Od. III, 4, 19 *collata myrtus*, at ibi ea tegitur puer dormiens. 71. *Aurea mala*, Theocritus III, 10,

n. O quoties, et quae nobis Galatea locuta est!

Partem aliquam venti diuom referatis ad auris.

m. Quid prodest, quod me ipse animo non sper- nis, Amynta,

Si, dum tu sectaris apros, ego retia seruo? 75

72 *quotiens* codd. Pier. vt alibi, more prisco. 73 *auras* Menag. et ed. Ven. 1472, vt Ecl. I, 57. 74 *ipso animo* nonnulli codd. et edd. *Amyntas* alii cum Goth. pr. 75 *Si, tu dum* Goth. pr. r. cerno Ven.

vnde haec petita, simpl. *μῆλα* dicit, vt epitheton adeo tantum ornatus caussa adiectum, et *aurea* pulcra esse videri possint. De malis tamen Cydoniis (*Quitten*, v. ad II, 51), melle condiri solitis, accipi potest. Mala citrea, s. medica (*Citronen*), intelligi non possunt, quoniam, cum ea arbor Mediae propria esse dicatur Georg. II, 126, nondum ea *siluestris* Italiae *arbor* esse potuit. Ea, quae Galli *Oranges* appellant, veteribus plane ignota fuere. Martinus, qui hic videndus, *poma Punica*, seu *granata*, significari non temere contendit.

72. Certat cum Theocr. V, 132 — 135. 73. *Partem aliquam* n. eorum, quae locuta est, *o venti*, etc. Vota irrita, et verba ac promissa, quae ad nihilum recidunt,

noto loquendi more, ferre venti dicuntur. v. Tibull. I, 5, 35. III, 49, 96, vti perinuria amantium ib. I, 4, 21. III, 6, 50. Iam pastor ex omnibus iis blande dictis ac promissis partem saltem ratam esse et euentum habere precatur: dum addit *diuum referatis ad aures*. Variavit Theocriteum VII, 93 *τὰ πού καὶ Ζανὸς ἐπὶ θρόνον ἤγαγε Φάμα*. Burmannus ideo eum velle ait ad deorum aures promissa illa peruenire, vt puellae perfidiam vlciscantur. 75. *ego retia seruo*; ferebat mos, vt hoc esset obsequii genus. v. Tibull. I, 4, 50. IV, 3, 12. Ouid. Art. II, 189; vt vero, vti nonnullos accipere video, pericula sibi cum eo communia esse velit, id ex nostrorum hominum elegantis est. Scilicet hoc vult pastor, obsequium suum

D. Phyllida mitte mihi; meus est natalis, Iolla:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere
fleuit;

Et, Longum formose vale, vale, inquit, Iolla.
D. Triste lupo stabulis, maturis frugibus im-
bres, 80

Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
M. Dulce satis humor, depulsis arbutus haedis,

76 *meus* et Mentel. pr. *Iolas* coni. Burm. At vid. Notam.
De scriptura *Iolla* v. ad II, 57. 77 *vitulam* Rom. et Medic.
Pierii, Reg. et Voss. cum ed. Ven. Burmanni; etiam Non. Marcell.
in *facere*. Sed istud etiam Priscian. et Macrob. Porro Alcuin.
Grammat. vet. *ipsa venito*; ac si *Iola* feminae nomen esset:
male: v. Ecl. II, 57. 80 *imber* tres vetusti et Franc. quod Burm.
praefert, quum omnes fere huius verius voces in sibilum exeant.
81 *Amaryllidos* vnus Moret. pro var. lect.

fructu carere, cum puer ve-
nationi intentus sit; non suo
amori. Ceterum haec a pa-
storis persona ne aliena sint,
vereor.

76. Intelligenda est Phyl-
lis fuisse siue serua siue ami-
ca Iolae; quem Damoetas,
quasi praesentem, rogat, vt
Phyllidem ad sacrum natali-
tium venire iubeat: alter,
Menalcas, vt eius dictis ob-
trectet, se etiam amari ab
ea dicit, quia se discedente
fleuerit, ac, tamquam ipsi
comes adhaesura, Iolae ama-
tori valedixerit: *Longum*
vale, vale, o formose Iola.

Hac ipsa interpretatione sen-
tentia de h. l. nostra satis in-
telligitur. Ea certe ratio
vnice ferri potest. 77. *Cum*
faciam vitula pro frugibus.

Sacrum ambaruale. Georg.
I, 345. cf. Tibull. I, 1, 21.
II, 1. *facere pro frugibus*
πέποιτι ὑπὲρ Δαναῶν Iliad. α,
444. 79. *Longum vale,*
μακρὰ χαῖρε, Claud. Rap.
Prof. 234 *Sis memor, o,*
longumque vale. vid. Burm.
et Cerda.

80. Secundum Theocritea
illa Idyll. VIII, 57 sqq.
82. *depulsis haedis*, h. a
lacte remotis. Ecl. VII, 15.

Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.
D. Pollio amat nostram, quamuis est rustica,
Musam:

84 *quamuis est* Heinl. e Rom. suisque melioribus: vt sit:
quantumuis rustica; non, *quamuis est*. Vulgo *sit*: quod pe-
destris oratio postulat. Alii et.

cf. ad I, 22. *arbutus*, in Ita-
lia valde frequens et obuia
arbor, fructum habens fragis
similem, vt tenuiorum victus
esse possit. v. Martin. ad
Georg. I, 148. Italis dici
solent *Sorbole pelose*, et
Romae *cerase marine*. Fron-
des eius ac folia grata ca-
pellis, vid. Georg. III, 300.
Horat. Carm. I, 17, 5, quae
iisdem a lactis materni desi-
derio leuantur. Calpurn. Ecl.
II, 47 *nouas vt carpere*
frondes Condiscant — *Ne*
depulsa vagos quaerat fe-
tura parentes. *Salix* vid.
Ecl. I, 79.

84. *Pollio* gratia apud
Augustum, amicitia M. An-
tonii, ingenio, tragoediis
studiisque suis in Virgilium
Horatiumque notissimus. cf.
Horat. Od. II, 1, et Vitam
Virgilii ad a. 715. Ei alter,
tamquam iudici carminum
suorum intelligenti et ele-
ganti, vitulam, alter, tam-
TOM. I.

quam poetae nobili, iuuen-
cum decernit. Non vero in
alterutro horum munerum
argutandum, sed res simpli-
citer ad amoebaei carminis
naturam exigenda est, cum,
quod primus posuisset, alteri
amplificandum et augendum
esset. Cum itaque ille iudi-
cem carminum et vitulam
posuisset, hic poetam et iu-
uencum commemorat simpli-
citer, vt hoc et iudicii et in-
genii praemium esse debeat.
Alioqui Ruaei non inelegans
coniectura est, qui eo respici
putat, quod Pollio circa il-
lud tempus (V. C. 715) ex
Illyrico, victis Parthis, ad
triumphum habendum Ro-
mam decesserat, quo adeo
tempore triumphalia sacra ac
victimae pro Pollionis victo-
ria parandae erant. cf. Ecl.
VIII, 6. Hor. Od. II, 1, 15. 16.
Nam, quod Burm. amplecti-
tur, pasci et vitulam et iu-
uencum Pollioni dici, vt
istam tamquam lyricus, hunc

Pierides, vitulam lectori pascite vestro. 85

M. Pollio et ipse facit noua carmina: pascite
taurum,

Iam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.

D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque
gaudet.

87 Idem versus Aen. IX, 629, et sane epico poeta dignior:
Qui c. Parrhaf. Qui iam cornupetat Ven. cornum Rom.
 88 *qui te quoque* ed. Ven. et Mediol. *quo te quoque laudes*
 coni. Burm. At v. Not.

tamquam epicus, poeta im-
molet, id nimis doctum adeo-
que multo magis vitiosum in
tali carmine; quamquam in
similem modum argutatur
Schol. Horatii ad Epist. I,
3, 36. Quod vero *lectorem*
carminum memoravit, parum
scite fecisse et personam in
hoc pastoris male sustinuisse
videri debet Maro; Pastor
canit carmina et auditur eius
cantus: non vero scribit car-
mina et legitur. Ferri po-
terat Ecl. VI, 12 in prae-
fatione ipsius poetae. Alias
Pastor in cortice fagi versus
incidit; recte Ecl. V, 13.
Multo minus comtum est,
quod Pollionem *lectorem*
Pieridum facit; etiam si
statuere malim, *lectorem*
esse h. l. qui carmina recitat.

86. *noua carmina*, h. praeclara, qualia nunquam ante facta, vt Horat. Od. I, 26, 10 *fides nouas* dixit. Pollionis autem laudem ex tragicis studiis tenemus ex Horat. Carm. II, 1, 9. 10. Serm. I, 10, 42 *Pollio regum facta canit pede ter percusso*, h. tragoedias scribit senariis.

88. *veniat, quo te quoque gaudet.* Quod primum occurrit, est, vt suppleas, *peruenisse*; vtque ad felicitatem omnino referas, quam apprecetur ei, qui Pollioni faueat. Cum quo conuenit v. 89, in quo adeo aurei saeculi felicitas exprimitur: v. Ecl. IV, 30. 25. Si tamen Menalcae verba compares, et, quem expressit Maro, lo-

Mella fluant illi, ferat et rubus asper amo-
mum.

M. Qui Bauium non odit, amet tua carmina,
Maeui; 90

Atque idem iungat vulpes, et mulgeat hir-
COS,

D. Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in
herba,

89 *fluunt* Mentel. pr. *robust* Leid. *rubus aspera* conl. Heinl.
sed vid. Burm. 90 *Meni* Ven. *Meui* Rom. 91 *mulceat*
Rom. et duo tresue.

cum Theocrit. I, 20 καὶ τᾶς
βωκολικᾶς ἐπὶ τὸ πλεόν ἵμεο
Μούσας, apparere arbitror,
hoc, *quo te quoque gaudet*
peruenisse, esse referendum
ad cantus facultatem; illi,
tam bonum poetam contin-
gat esse, quam Pollio est; vt
contra, qui Baium non odit,
tam malus iudex carminum
esio, vt Maenium probet.
89. Adumbratur ad ductum
Theocr. V, 124 sq. *Amo-*
mum fruticis genus Indici,
quod tamen quale fuerit pa-
rum constat. Plinii et Diof-
coridis loca v. ap. Martin. et
Salmas. ad Solin. p. 284, qui
amomum fere de omni aro-
mate sincero dictum docet.

Rubus est nostratum Brombeerstaude. 90. Nihil his, quae alter subiicit, cum Pollione commune esse, aut huic Bauium opponi, cum nulla rei auctoritas adsit, censendum est; sed, cum iste bonum poetam laudasset, ipse malum memorat, eiusque studiosis mala maxima precatur, n. amare Maeuium, peiorem etiam poetam etc. Creditur idem esse quem exagitat Horat. Epod. 10. *iungat vulpes ad arandum.*

93—95. *Frigidus anguis*
dictus ex natura horum
reptilium: licet Ecl. VIII, 71.

M. Parcite, oues, nimium procedere; non bene
ripae

Creditur: ipse aries etiam nunc vellera sic-
cat. 95

N. Tityre, pascentis a flumine reice capellas;
Ipse, vbi tempus erit, omnis in fonte lauabo.

M. Cogite ouis, pueri; si lac praeceperit
aestus,

Vt nuper, frustra pressabimus vbera palmis.

N. Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus
in eruo! 100

Idem amor exitium pecori, pecorisque ma-
gistro,

94 ante pr. Zulich. *producere* Rottend., vt pueros appellet;
quod illustrat Burmann. nam bene ed. Dan. Heinf., vitiose.
95 etiam sua Menag. 98 *perceperit* Ven. et Parrhaf. *aestas*
Rom. cum aliis Pier. 99 *pressabit* ed. Ven. *pressabimus*
Zulich. *pulsabimus* Moret. 100 *Heu! Heu!* Burmann. ex
nonnullis pro vulg. *Eheu.* conf. ad Ecl. II, 58. *in eruo* ab
Heinf. reductum et firmatum e libris permultis, et Plinii ac Co-
lumellae auctoritate; vulgo *aruo*, quod Manutius inuexisse vide-
tur; nam Aldd. recte *eruo*. Tuentur *aruo* Rom. Longob. et alii.
101 Ante Burm. *est* ante *pecori*; in Codd. Pierii et aliorum

Parcite, caute, nolite, 98. *Cogite* ad umbram et
oues, nimium *procedere*; frigus captandum. *praecipit*
o oues, ne procedite; ex *lac aestus* siccata vbera.
gr. *Φείδου προελθεῖν.* non 100. *Eruium* leguminis,
bene creditur; Horat. II nostratum *Wicken*, genus,
Serm. 4, 21 fungis — aliis bubus iam olim pastum dari
male creditur. Adumbrata solitum, vt ex Columella
autem haec ex Theocr. V, docent Intpp. Versus ex-
100 etc. pressus ex Theocr. IV, 20,
vt 102 ex IV, 15.

96. 97. Ex Theocr. V, 146.

M. His certe neque amor caussa est: vix ossibus
haerent.

Nescio quis, teneros oculus mihi fascinat agnos.

N. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus
Apollo,

Tris pateat coeli spatium non amplius vlnas. 105

M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum

modo post *pecori*, modo post *magistro*; itaque Burm. sustulit;
a Goth. vtroque abest. 102 Elegans Heinfi et iam Stephani con-
iectura est: *Hi certe (neque amor caussa est) vix ossibus hae-*
rent; eamque recepere Cuningh. et Brunck. Gulielm. eodem
modo dispungebat, vt tamen *his ossibus* retineret. Moreti quartus
omittit *est*. 103 *oculis* Marius Victorin. Pro *agnos* habet *hae-*
dos Goth. pr. 105 *Coeli* scripserunt nonnulli, vt poetam Man-
tuanum tetigerit Maro, qui bonis omnibus consumtis tantum modo
spatii sibi seruauerat, quod sepulcro sufficeret. *vlnis* Ven. et ed. Ven.
vllas Rom.

104. 5. Simpliciter intel-
ligam cuiuslibet loci puteum,
in quem cum quis descen-
derit, tantum caeli prospicit
spatium, tantum caeli, quan-
tum puteus patet, h. e.
putei latitudo permiserit.
In talibus Grammatici, (quo-
rum pericula in soluendo
aenigmate dabit Seruius,
cum Philargyrio, vbi sunt
qui ad ea, quae, etsi non
valde ingeniosa, ex ipso
Virgilio audita fuerant, pro-
vocant, alia Burmannus,) 106. Nota res de hyacin-
tho, de quo sup. ad Ecl.
II, 18, in cuius foliis passum
posita nuper ab Abbate

Diutotio ratio, vt ad Pan-
thei tholum referatur, et
ab pastoris ingenio, et ab
eo tempore, quo plura hu-
ius modi formae aedificia
Romae visebantur, plane
aliena est. Alio eoque ma-
gis arguto, nec tamen ma-
gis vero, lusu possit aliquis
huc arcessere cryptam ad
Pausilypum in Campania,
eiusque ingressum veterem:
quod fecit quoque Paoli
Antiqq. Puteol. fol. 11.
106. Nota res de hyacin-
tho, de quo sup. ad Ecl.
II, 18, in cuius foliis passum
litteras si inscriptas, siue vt

Nascantur flores; et Phyllida solus habeto.

P. Non nostrum inter vos tantas componere litis:

Et vitula tu dignus, et hic: et quisquis amores

Aut metuet dulcis, aut experiatur amarus. 110

107 *Nascuntur* multi et Pier. et Burm. Sed est paullo ante pateat. 108 *Non vestrum inter nos* Parrhaf. *inter nos* Voss. pr. 109 *dignus es*, et Goth. pr. 110 *metuat et experiatur* Ven. *metuat et experiatur* Leid. duo cum Goth. sec. *metuet et experiatur* Moret. quartus. Ebertus coniciebat *et quisquis amarus aut metuet, dulces aut experiatur amores*. Ita sane metuet magis conuenit. Recepit hoc Wakefield. Nondum me poenitet eorum, quae ante hos XX annos in Notis moxque in Addendis Tom. IV,

Aÿ Aÿ, heu! heu! quae confirmari ex Theocr. V, 138 *παύσασθαι κέλομαι τὸν ποιμένα*. Apollinis de Hyacintho lamenta adumbrarent, siue vt Aÿαντος s. Aiakis nomen expressum esset, veteres memorabant. Cf. Ouid. Metam. XIII, 398. *Reges duces Graecorum voce Homerica*. Apud Ciceronem Agamemnon *rex regum*. 107. *Phyllida*, quam vterque amicam sibi vindicarat. v. 76 sq.

108. *Non nostrum* scil. est. Seruius tamen contendit interpungendum esse: *Non: quasi interloquatur Index, non, non habebis Phyllida etc. nostrum est, arbitrium ferre*. Sed hoc durum: nec satis potest

109. *et quisquis amores* etc. Vt haec verba per se sensum satis, obuium habent, non tamen, quid ad reliquam sententiam faciant, ab vlllo interprete monitum aut dictum est, neque vquam dici posse, existimo. Referre interpretum commenta nil attinet; frigare enim ea cum ipso carmine necesse est. Verum Palaemon eiusmodi arbitrium facit, vt vtrumque parem esse dicat, vt adeo alter, Menalcas, *vitula*, ab Damoeta in sponsione posita, Damoetas

Claudite iam riuos, pueri: sat prata biberunt.

p. 215 adscripseram: necdum, etsi discendi valde cupidus, vidi vllam rationem aut grammaticae aut sententiae satis consentaneam, qua scabri hi versus defendi possint. Nam quae tandem haec est sententia: *Et vitula tu dignus et hic, et quisquis*: vt vterque vitula remunerandus sit (atqui alter poculum ferre debebat); multo minus ferri potest, vt et tertius aliquis vitulam ferat, et omnes alii praemium idem ferant, et quidem non propter victoriam, sed propter amores infauos. Quis tandem locus praemio in hoc? et quorsum vitula? an pro puella amata? Sin sententiam ab antecedentibus seiunctam facias, vt sit: *Et vel At quisquis amores Aut metuet — aut experiatur*, primo sententia est contorta, obscura, et, si expeditam dederis, a loco aliena; quorsum enim repente amores? de cantu agebatur; praemium debebatur ei, qui cantu superior esset; nunc autem ambo cantu erant pares, non amore felices aut infelices; tum vero grammaticae aduersatur hoc, vt *quisquis* sit vnusquisque. Nam *quisquis* relatiuam vim habet, nec absolute poni potest; nisi addito aut subintellecto verbo: *quisquis* ille fuerit, *quicquid* illud est: multo minus *quisquis* de duobus pro vterque dictum esse potest. Mihi itaque satis, liquere videtur, duo hos versus esse fetum Grammatici, qui supplere volebat sententiam breuiter a poeta enuntiatam: *Non nostrum inter vos tantas componere lites*. Forte plures interpolationis auctores fuere. Adscripserat prior: *Et vitula tu dignus et hic poculo*. Casu appinxerat alius versum paraeneticum in margine: *Aut metuat dulces aut experiatur amarus*. Fuit librarius, qui vtrumque versum male confarcatum intexeret. Fruatur tamen per me iudicio quisque suo.

autem poculo sagino Menalcae dignus videri debeat. Melius Theocr. VI extr. Iam, quorsum reliqua hoc et seq. versu spectent, non facile dicas; neque quicquam ex Calpurnio Ecl. II, 99 diuines, vbi haec adumbrat: *Este pares et ab hoc concordēs viuite; nam vos Et decor et cantus et amor sociavit et aetas*. Melius Theocr. VI extr. *Νίκη μὲν οὐδ' ἄλλος, vicit neuter, ἀνάστατοι δ' ἐγένοντο*. Meliorem quoque viam iniit Popius *Pastoral*. I, 92 sqq. 111. *Claudite iam riuos*. Exisse Palaemon intelligendus, vt seruis suis imperaret,

vt riuos seu canales ad irriganda prata aperirent; interea a Menalca et Damoeta arbiter aduocatus, nunc, finito certamine, ad seruos suos iterum se conuertit. vid. Seru. et Burm. conf. Calpurn. II, 96. 97.

ECLOGA IV POLLIO*)

ARGVMENTVM

In hac Ecloga interpretanda dici vix potest, quam inanem operam et olim Grammatici et hinc viri docti vana religione capti nauauerint. Vaticinationem Sibyllae de Christi natalibus expressum esse, quam Virgilius ingeniose ad natales nobilis pueri transtulerit, iam Lactantius, Instit. VII, 24 statuēbat, et Constantinus M. in Orat. ad Sanctorum coetum, graece reddita a non indocto homine, Eusebii libris de Vita Constantini adiuncta c. 19 sq. (quam in Exc. I ad Bucolica iterum excudi curauit), demonstrare voluit, eiusque auctoritatem cum ista aetate plerumque Christiani homines (cf. Wernsdorf. Poet. min. To. IV, p. 767 sqq.), tum

*) Pollio. In plerisque vet. Saeculi noui interpretatio. Zulich. Laus nouae progeniei.

vt riuos seu canales ad irriganda prata aperirent; interea a Menalca et Damoeta arbiter aduocatus, nunc, finito certamine, ad seruos suos iterum se conuertit. vid. Seru. et Burm. conf. Calpurn. II, 96. 97.

E C L O G A IV

POLLIO*)

ARGVMENTVM

In hac Ecloga interpretanda dici vix potest, quam inanem operam et olim Grammatici et hinc viri docti vana religione capti nauauerint. Vaticinationem Sibyllae de Christi natalibus expressam esse, quam Virgilius ingeniose ad natales nobilis pueri transtulerit, iam Lactantius, Instit. VII, 24 statuebat, et Constantinus M. in Orat. ad Sanctorum coetum, graece reddita a non indocto homine, Eusebii libris de Vita Constantini adiuncta c. 19 sq. (quam in Exc. I ad Bucolica iterum excudi curavi), demonstrare voluit, eiusque auctoritatem cum ista aetate plerumque Christiani homines (cf. Wernsdorf. Poet. min. To. IV, p. 767 sqq.), tum

*) Pollio. In plerisque vet. Saeculi noui interpretatio. Zulich. Laus nouae progeniei.

aetatibus nostris viri docti sequuti sunt plerique omnes, de via ac ratione tantum solliciti, qua reconditum huiusmodi vaticinium ad Romanos peruenire potuerit. Vide inprimis Chandler's Vindication of the Defense of Christianity Book II, ch. 2, sect. 2, et T. II. Postscript p. 44. Whiston's Supplement to the literal accomplishment of Scripture Prophecies p. 94 sq. Cudworth Systema Intellect. c. IV, §. 16. Certis tamen rerum argumentis destituitur ista opinio; quamvis ea multis aliis exornari possit, quae a viris doctis minus animaduersa sunt. Sic, v. c. e Ioseph. Ant. XV, 13, qui Herodem regem Pollionis hospitio et amicitia usum esse memorat, colligere aliquis possit, ab Herode facile, Virgilio praesente, Pollioni de Messia narrari, aut Nicolaum Damascenum, doctum hominem, cuius ministerio Herodes usus est, Augusto percarum, de Iudaeorum opinionibus commemorare potuisse, et id genus alia. Enimuero, quicumque sensum Romanorum et ingenium vel e longinquo inspexit, facile tenebit, nunquam Iudaeorum tantam auctoritatem ac fidem aut fuisse aut esse potuisse apud Romanos, longe aliis sensibus, religionibus, iudiciis imbutos, ut istorum opiniones publice admitterent et carminibus celebrarent. Meminit superstitionis Iudaicae Horatius: verum ut eam risu exploderet.

Vt ordine agamus: videamus primo loco, quodnam carminis argumentum sit per se spectati. Carmen bucolicum ad Consulem, quem v. 11 Pollionem nominat, se exorsurum esse profitetur Maro: 1—3. Agi nunc ultimam aetatem a Sibylla memoratam: Inde restitutio nem rerum in pristinam faciem, ἀποκατάστασις, nouum saeculorum ordinem, nouam hominum progeniem, melioris aetatis vitam, humano generi reddituram esse pronuntiat; idque euenturum esse puero aliquo nato, in Pollionis quidem Consulatu 4—14. Ille adscriptus erit

heroibus, et orbis terrarum pacati erit regnator 15—17. Iam vero melior illa aetas, aetati aureae ac Saturniae similis, per gradus succedet, ita ut puero nato exordia, 18—25; incrementa vero sua habitura sit, quando ille adoleuerit, 26—36; cumulata autem ut sit et perfecta ab omnibus partibus, ubi ille ad virilem aetatem peruenit: 37—45. Reliqua sunt exultantis laetitia et vota facientis ac gratulantis poetae: 46 ad fin.

Iam in his facile agnoscas, si modo nulla praeuia opinione imbutus accesseris, primo poetam phantasmata ab aureae aetatis narrationibus petiisse; tum vero, eum illa cumulasse in certo aliquo sui temporis euentu declarando, quem paullo obscurius designauit, quoniam in vaticinium rem mutauit, adeoque vaticinantis verbis et phantasmatibus sensa sua exposuit. Solent autem poetae cupide et ambitiose vaticinia argumenta carminum facere, cum nihil ad entusiasmum poeticum sit accommodatius: quod multis exemplis doceri posset, si nunc id ageretur. Summa sententiarum haec est, insequenturam esse temporum felicitatem magnam; eamque initium habituram esse a natalibus pueri, Pollione Cos. nati. Quinam ille puer fuerit, et quid poetam adduxerit, ut tantam rerum conuersionem eo nato insequenturam polliceri posset, hoc est, quod quaeritur. Scilicet inter omnes populos, magna inprimis aliqua calamitate oppressos, vaticinia circumferri assolent, quae siue grauiora minari siue laetiora solent polliceri, eaque, necessaria rerum vicissitudine, melioribus aliquando succedentibus temporibus, fere semper euentum habent. Nullo tamen tempore vaticiniorum insanius fuit studium, quam sub extrema reipublicae Romanae tempora, primosque Imperatores; cum bellorum civilium calamitates hominum animos terroribus omnis generis agitados ad varia portentorum, prodigiorum, et vaticiniorum ludibria conuertissent. Inprimis autem

ad Sibyllas multa vaticinia referebant, cuius oraculorum generis omnino et alias inter Romanos et tunc multo magis erat magna auctoritas. Collegit ex illa aetate oracula nonnulla Sibyllina Fabricius Bibl. Gr. Tom. I, lib. I, c. 30, §. 6 sqq. Sed rem satis vel vnus Suetonii locus Octau. c. 31 declarat; cum Augustus librorum fatidicorum Graeci Latiniq. generis, qui nullis vel parum idoneis auctoribus ferebantur, supra duo millia contracta vndique cremauerit. Iam in magno illo numero vaticiniorum et oraculorum, quae partim superstitione partim fraudibus hominum celebrata, et siue sub aliis nominibus siue sub Sibyllarum nomine passim vendita fuere, vnum fuit aliquod, quod magnam aliquam felicitatem futuram promitteret, eiusque descriptionem ab iis, quae de saeculo aureo memorassent poetae, mutuaretur. Erat alia ab Etruscis profecta fama de octo saeculis genti Etruscae datis, et de saeculo nono inde a Sulla exorso, tum de decimo, periodi rerum, quae tum erat, sine. cf. Censorin. c. 17. Plutarch. in Sulla p. 456 A. Opinionis vestigium aliquod apud Seru. ad Ecl. IX, 47 est de noni saeculi exitu et ingressu decimi. Erat alia de magno anno vertente e Platonis et Stoicis petita opinio, quo omnium rerum ἀνακύλῳσις et ἀποκατάστασις esset futura, tum alia de magno Rege venturo fama: vid. Sueton. Aug. 94. Quascunque autem in hoc genere descriptiones nouae felicitatis habemus, siue in Orientis siue in Graecis ac Romanis poetis, omnes fere inter se similes sunt: bestiae ac ferae cicures, serpentes innocui, fruges nullo cultu enatae, mare placidum, dii praesentes in terris aliaque eiusmodi in omnibus memorantur. Nullum in his phantasma est, quod non mens humana magno metu contacta concipere possit, si ad vitae simplicitatem, a pestibus et malis magnarum urbium et magnorum imperiorum liberatam, cogitatione se retulerit.

Haec eadem aetatis aureae, saeculi Saturnii, bona constituunt. Translata ea partim ad Elysium, et ad Hyperboreos, ac similia commenta.

Hoc itaque oraculo et vaticinio seu commento ingenioso Virgilius commodè vsus esse, et, quae de aetate aurea, imprimis ab Hesiodo, memorantur, ad ea tempora, in quibus hanc eclogam scriberet, et ad pueri, circa id tempus nascituri, natales, quasi cum iis aetas aurea initium habitura sit, transtulisse videri debet. In quo aliquid sumi a viris doctis video, quod omnino necesse esse non video; volunt enim puerum nasciturum noui rerum ordinis auctorem, certe pignus, a poeta pronuntiari: quod ita se non habet. Tempora felicia ait esse successura, eorumque initium natalibus pueri ita assignat, vt cum vitae humanae gradibus ea incrementa habitura esse ostendat. Potest ita noui saeculi felicitas, ex pace Brundisina ducta, simpliciter, tamquam epochae, alligari natalibus pueri, qui tum expectabantur. Fuit enim annus V. C. 714, Coss. C. Asinio Pollione et Cn. Domitio Caluino, vt ex v. 11. 12 patet. Eo itaque anno, post summos, ne bellum ciuile inter Octavianum et M. Antonium, qui ex Asia cum copiis in Italiam traiecerat, recrudesceret, metus, Maecenatis et Pollionis opera Brundisii pax composita fuit, cuius quasi pignus Octauia, Octaviani soror, Antonio in matrimonium tradita est. Erat ea ex priore marito, Marcello, gravida, id quod disertis verbis Dio memorat, lib. XLVIII, c. 31; infantem illum M. Marcellum, generum mox Augusti, de quo Aen. VI locus nobilis est, fuisse, putant; an omni dubitatione maius hoc sit, non cum Catroeo, qui sublectam hanc Badio Ascensio aliisque rationem tamquam a se profectam mirifica vanitate iactat, decidere ausim: sunt enim, quae contra moneri possint. Sed, cum ea pace confirmata tandem publica tran-

quillitas videretur, satis commode Virgilius hunc tamquam fundum sui carminis facere potuit, ut ex eo tempore, rerum fortuna in melius mutata, auream aetatem esse reuersuram diceret, eamque sententiam iis omnibus exornaret, quae a poetis de felicitate eius aetatis commemorari solent. An Saturnaliorum dies inter ea commemorandi sint, quibus poeta in rem suam usus sit, paullo longius petita est coniectura. Haec quidem, quamquam difficultatibus ea suis laborare non ignoro, inter alia parum probanda, saltem aliqua cum veri specie dici videntur. In difficultatibus tamen est imprimis haec, quod puer ex Octavia suscipiendus, non ex nouo sed ex pristino matrimonio erat nasciturus. cf. *Vitam Virgilii* ad a. 714 exeuntem, ut adeo non appareat, quanta spes ex huius pueri natalibus de felicitate publica concipi potuerit; maior erat spes ex Octaviae prudentia, si Antonium in officio retineret.

Aliam magnae expectationis prolem eidem anno assignari posse viderunt alii viri docti, inque his Nauzeus, (Mem. de l'Acad. des Inscript. Tom. XXXI), et iam ante eum vir doctus (Boulacre in Bibliothéque Françoise Tom. XXVIII, p. 243, accessit quoque nuper Sam. Henley, vir elegantis ingenii, in libello mox commemorando), ex nuptiis Octauiani cum Scribonia, quacum tamen anno sequente diuortium fecit, suscepta ex ea Iulia. Duxerat eam Caesar initio anni, quo Pollio Cos. erat, eamque sub anni exitum, quo pax Brundisina facta est, partui vicinam fuisse, ex eo intelligitur, quod Iulia sub anni sequentis initium nata est. Cum in expectatione esset Roma, quam prolem Scribonia editura esset, quippe vxor Caesaris, III viri iam tum Lepidi et Antonii praevalentis opibus, potuit Virgilius filium ominari et meliorem inde rerum conditionem augurari; etsi de Augusto rerum domino nondum illo anno quisquam cogitare poterat.

Errat inter duo hos partus interpretatio, cum vterque habeat, quod iudicium inclinare possit. Quod Pollioni inscripta est Ecloga, pro priore opinione facit, quandoquidem is inter eos fuit, per quos pax Brundisina fuit composita: missus erat ab Antonio, cui fuit familiaris et studiosissimus; ex nuptiis adeo eius cum Octavia haud parum laetam spem concipere debuit. Nec obstat, quod idem Pollio mox iterum in Antonii partibus fuit; est enim res ex eius anni, quo pax facta est, actis dispicienda.

Iam quod ad Pollionis filium, Saloninum, vulgo e Seruianis commentis ad vs. 11. (idque ceteris doctius persequutus est Boecler. *Diff. Acad.* Tom. II, pag. 388), aut ad Salonini fratrem, C. Asinium Gallum, ex alio istis commentariis adfuto panno ad v. 11, res refertur, non magis fide historica nititur; nam Pollioni puerum illo anno natum esse ignoramus. Effet adeo hoc, inferre aliquid de suo in poetam, et tum ex eo, quod intulimus, probationes petere. In Drusum incidisse virum doctum video in *Comment. Trauolt.* 1703, p. 7, id vero temporum rerumque rationibus repugnat. cf. Ruæus pr. huius Eclogae. Multo vero molestiorem et nulla ope tuendam rationem proposuit Vignolius (in *Biblioth. Germ.* Tom. XXXV, pag. 173 sqq.), qui hanc Eclogam in annum 730 coniecit, ut tamen v. 11 de M. Tullio Cicerone, M. F. Consule suffecto 724, accipiat, et Tullio pro Pollio legat, et ad magnae aerae Alexandrinae initium, quod a magni cycli canicularis, qui est 1461 annorum, decimo quarto saeculo procedebat, retulit; quae sententia cum hactenus speciosa sit, ut valde probabile fiat, poetam ad magnam istam aera, quae pro reuolutione magni anni et ἀποκατάστασις omnium rerum habebatur, respexisse (cf. des Vignoles *Chronologie de l'Hist. Sainte* Tom. II, pag. 710. 711), in annum tamen memoratum 730 reici ipsa

ecloga non potest, nisi perquam contorte et aduersa rerum verborumque omni natura, ut probare se eam rem Burmanno potuisse mirer. Enimuero quorsum bonum otium contero in exponendis opinionibus et ariolationibus, in quibus nihil ad liquidum perducere potest!

Quid autem, si ne locus quidem ariolationi est, quis puer ille fuerit, quem Maro nascentem memorat? Potest enim ille nihil aliud voluisse, quam, calamitosi bellorum ciuiliu temporibus successura nunc esse tempora laetiora; quae εὐφρασύνης poeta per aetates mythicas declarat; cum autem funestum hoc et ferreum saeculum non protinus mutari posset in aureum, inuersa ratione per gradus res ad saeculum aureum adducenda fuit. Cum porro melior rerum conditio esse nequeat, nisi homines meliores deterioribus successerint: eam rationem ingressus esse putari potest, ut nouam progeniem prodituram esse dicat; haec progenies ut primordia sua habeat necesse est; deflexit itaque orationem ad puerum illum, qui primus in huius saeculi auspiciis est nasciturus. In hanc fere sententiam vidi quoque incidisse vnum ex meis olim familiaribus Kuithan, Tremonensem, acuti ingenii iuuenem, Rectorem nunc Gymnasii Lünensis Westphaliae. Puerum illum iam herois nomine et loco recte impertiit; potuere quoque Iouis pueri incunabula animo poetae insidere; recte quoque patrias virtutes commemorat, natus enim ille puer est a deo aliquo, tamquam heros. Manent quidem vel sic in figmento hoc nonnulla obscura nec satis commode inuenta; verum probe arrogantem esse necesse foret eum, qui hoc sibi sumeret, aut sibi satis consideret, ut omnia a se expedita in hoc carmine esse pronuntiet; ipsa enim res, vaticinii indoles et lex, enuntiationis modus per mythica ornamenta, omnem conatum sufflaminant.

Non oraculum Sibyllae sed Hesiodi quatuor aetates a Marone respici contendebat Fabric. in Bibl. Gr. Tom. I, 31, 19. Fuere tamen huius generis et vatum et poetarum lusus multi alii. In ipso quoque Hesiodo non satis aperta est aetatum ratio, loco forte interpolato. De obscuritate carminis perperam conqueruntur homines docti, quandoquidem hoc ipsum ad vaticinii indolem pertinet, ut per ambages obscurata sit oratio. Tum vero singulos versus ad singulare aliquod istorum temporum factum reuocare velle, non minus inane studium est, quam quod interpretes oraculorum sacrorum sequi videas, cum singula phantasmata vatum, tamquam si in annalibus Taciti alicuius versentur, inter ipsas res gestas referunt, et poetica ornamenta ad factorum fidem explorant. Etiam Lowthius Summe Ven. Episc. Londin. Praelect. XXI erudite de hac Ecloga agit, eamque omnino expediri posse negat, nec multum abest, quin sibi persuadeat, non sine veri dei afflatu eam scriptam esse: Contra quam sententiam disputatum est nuper singulari libello a viro docto, Sam. Henley. Si quis tamen animo reputet, aliorum quoque populorum, praeter Iudaeos, vates et vaticinia olim fuisse permagno numero; eorum porro vatum ingenia non minus incaluisse phantasmatis et visis poeticis, seu poeticum ornatum admittentibus; quotiesque in eodem argumento seu calamitatum praedicendarum seu felicitatis publicae privataeque ostendendae versarentur, necessario in eadem rerum phantasmata eos incidere debuisse: non adeo mirabitur, adumbratas esse in hoc carmine, ut in tot aliis, rerum species ac formas ex aetate aurea iisque similes, quae in Hebraicis vatibus occurrunt; ut illud taceam, in magno illo Sibyllinorum oraculorum numero, quem paullo ante vidimus, multa esse debuisse a Syris et Iudaeis hominibus propagata.

Noluerunt viri docti hanc Eclogam inter Bucolica referri: quae res omnino ex carminis Bucolici notione ac definitione diiudicanda est. Illud notari debet, etsi argumentum ex ipsa vita rustica petatum dici nequeat, ita tamen illud esse tractatum, ut sententiae et imagines rerum siue ab ea vita siue a vita antiquissimorum hominum arcessitae sint. Ceterum et in hoc carmine poetam interpretabimur ad sensum nostrum: ad refellendum quemquam non descendemus. Quoties fide historica certa destituimur, omnisque res ad coniecturam redit, liberum cuique esse debet, pro ingenio suo ariolari, aut, si nolit, omnino non ariolari: in qua quidem secta me esse profiteor. Imitatione magnam partem expressit Calpurnius Ecl. I, 36 sq.

Sicelides Musae, paullo maiora canamus;
Non omnis arbuta iuuant humilesque myricae;
Si canimus siluas, silvae sint Consule dignae.

¹ Sicelides passim codd. Pier. et Burm. Verum est Σικελίδες, Σικελίδες ex Σικελοί. ² humilesque genestae Pierii Medic. myricae, penultima longa, cum Theocrito μυρίαι. At Homer. Iliad. K, 467 corripit: — μυρίαις τ' ἐγείνηταις ὕδους. ³ sunt Goth.

¹ Sicelides Musae, Paustis, myricis, et siluis ex-
storitii carminis praefides, primit. Myrica virgulti ge-
Theocriteae, omninoque bu- nus in Italiae oris, quod ri-
colicae. Σικελὸν μέλος Bion pas fluminum obsidere solet.
Idyll. VII, 1. Σικελικαὶ Tamariscum esse docent
Μοῖσαι Moschus Idyll. III. post Iulium Sabinum viri
Paullo altius se pro bucolico docti. conf. Mart. Tamar-
carmine aggredi argumen- cem Gallicam Linn. Schre-
tum bene praefatur. Idem ber ad Theocr. I, 13. 3. sil-
genus bucolicum porro ar- vae sint consule dignae, sit

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo. 5

sec. cum al., et sic Pierius in plerisque esse ait: sententia parum commoda. 4 Cymaei plerique ap. Pier. temporis Menag. iam venit Leid.

carmen hoc bucolicum satis ex dignitate Pollionis Cos.

4. 5. Agitur iam ultima aetas carminis Sibyllini; iterum procedent saecula, quae fuerunt: 6. 7. Adeoque redit nunc saeculum Saturnium, et cum eo hominum genus, quale saeculo illo aureo fuit. Itaque v. 8. 9 subiicitur: puero nato ferream aetatem desinere, auream exoriri. Haec sunt ipsa poetae phantasmata, si nihil aliunde adscueris. Igitur carmen tum supererat, quod ad Sibyllam Cumanam vulgo referri solebat, in quo, vbi *ultima aetas* aduenisset, quam de sua aetate interpretatur poeta, meliorum temporum ordo, per ἀποκατάστασιν aliquam, denuo procedere nuntiabatur; Nam, *Cumaeum carmen* de Hesiodo, a Dio eius patre, Cumis oriundo (vid. Opera et Dies v. 636 sq.), secundum Valerium Probum, Grammaticum, intelligere (cum Fabricio Bibl. Graec. I, 30, 14, et Graevio

Lect. Hesiod. c. 5), non licet. Nihil enim in illo de reuoluentibus se ac redituris aetatibus melioribus occurrat: nisi obscure elicias ex vs. 175 ὅφειλον — ἢ πρόσθε θανεῖν, ἢ ἔπειτα γενέσθαι. Quot aetates Sibylla constituerit, ex h. l. non constat. Etiam in retracto aetatum cursu mox tantum memoratur melior seu aurea aetas, sua exordia, incrementa, et ἀκμὴν habens. Si quem vero illud male habet, quod, cum Cumanae Sibyllae libri in Capitolio seruarentur, nihil ex iis a poeta sciri aut vulgari potuerit: tenendum est, auctoritate Senatus, quae quidem talia agi fas erat (v. Dio lib. XXXIX, c. 15), multa passim ex libris Sibyllinis vulgata, et praeterea magnum effatorum Sibyllinorum numerum, vndecunque acceptum et ex cunctis gentibus apportatum, vulgo inter homines iactatum fuisse. v. Argumentum. Constituit autem poeta aetatem auream

Iam redit et Virgo; redeunt Saturnia regna;
Iam noua progenies coelo de nittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Definet, ac toto surget gens aurea mundo,
Castia, faue, Lucina: tuus iam regnat Apollo. 10

7 dimittitur alii ap. Burm., solita variatione. 9 et Menag.
at Goth. sec. 10 Erat vir doctus, qui accipiebat de Pollione:
tuus iam regnat Apollo.

per certos gradus ac progressus, quos secundum vitae humanae gradus constituit; per pueritiam, 18—25 dum aetatis ferreae mala desitura, aureae bona reditura sunt; tum per adolescentiam, qua perfectior quidem aetas, heroicae tamen similis, processura sit; 26—36 cum virili autem aetate, tamquam tertio gradu ipsum saeculum Saturnium esse successurum. Poetica haec esse phantasmata, nec historici quicquam argumenti, ne vaticinium quidem, subesse, satis apparet, dummodo nihil aliunde intuleris, et, ubi intuleras, ex eo argumenteris ac disputes. 6. *Virgo, Δίκη*, Iustitia, vt Hesiod. *Epy.* 256. Nota res vel ex Ouid. *Met.* I, 149, et *Ge.* II, 414. Hesiod. *Epy.* 200. *Saturnia regna* vt Romanus poeta laudat (vid.

Excurs. V ad Aen. VII, pag. 550.) Graeci tamen et auream aetatem ἐπὶ Κρόνου memorant: Hesiod. l. l. 109 seq. Attigit noster eandem *Georg.* I, 125 sq. II, 536 sq. 7. *noua progenies*, nouum hominum genus, noua successio, nascitur, νέα πληθὺς ἀνδρῶν, h. meliores et iustiores, vt in nouo rerum ordine et aurea aetate. Eadem mox v. 9 *gens aurea*. Hesiod. O. et D. 109 *χρυσέον γένος μερόπων ἀνθρώπων*. Non igitur ad puerum referri hoc potest; qui ab ea discernitur. *demitti caelo* simpliciter esse nasci, statuas ex v. 8 *nascenti puero*. et si notio *ἰ-ὅθεν γενᾶσθαι*, diuinitus, numine propitio, nasci. *surget*, procedet, ortum et initium habebit hoc puero nato.

10. *tuus iam regnat Apollo*. „Vltimum saeculum

Teque adeo decus hoc aevi, te Consule, inibit,
Pollio; et incipient magni procedere menses.

lum ostendit, quod Sibylla ita dicitur: *ineunte anno, Solis esse memorauit.*, *Seru. menſe; iniens aetas*: quidni etiam *annus init?* et eodem modo dictum *ingredi* pro incipere, vt *Ge.* I, 42 *ingredere*. (Burmannus, vt ita iungamus, auctor est: *Apollo*, hoc est, Augustus, hunc sere intelligunt interpretes, *inibit decus hoc aevi, te, Pollio, Consule*. Melius subiectum esset sic ipse *puer nascens*, qui idem ex nostra ratione *Apollo* est, qui hanc praeclaram vitam, hoc aevum, inibit. Videri aliis possunt verba v. 12 *et magni incipient procedere menses*, quae ad *nouam progeniem* spectant, postulare, vt et illa *decus hoc aevi inire* putetur. Sed praestat vulgatum retinere.) 12. *magni menses*, illustres, insignes, memorabiles, vt v. 5, vtpote saeculi aurei. Nimirum *magnus annus* est; vtique hinc et *magni menses*. Quis, nisi apud Iulium Sabinum e pleniore Seruio legeretur, crederet, iam Afconium Pedianum libro secundo de praetura urbana putare potuisse, Virgilium

11. *decus hoc aevi*, praeclara haec aetas. *inibit*: simplicissima est ratio, vt *inibit* sit pro, cursum inibit, incipiet; eamque Seruius et vulgo interpretes sequuntur. *Inire* quidem absolute ita positum non occurrere, bene monet Burmannus; participium tamen nunquam non

Te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri
Inrita perpetua soluent formidine terras.
Ille deum vitam adcipiet, diuisque videbit 15
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis;

13 *primi vel nostri* Köler. mf. 14 *poenas* Ven. 15 *di-*
vosque Rottend.

intellexisse de Iulio et Augusto, qui menses nomina tum de D. Iulio et Augusto Caesare acceperant.

13. *Te duce*: auspice, a tuo inde consulatu; expiabitur primo omne scelus, quo contaminatum est hoc hominum genus: scilicet ut sanctior et castior aetas succedere possit. *sceleris vestigia nostri*: belli civilis reliquias spectari, manifestum est. Nam perpetuum hoc, ut de bello civili ἄγος, *scelus*, praedicetur; Notum: *Cui dabit partes scelus expiandi*. Quo, quo, *scelesti, ruitis*. Nunc inprimis de illo tempore agitur, cum post Brundisiam pacem Sext. Pompeius adhuc maria Italiae infestaret, et com meatu Romam intercluderet. Pax quidem etiam cum hoc paullo post apud Puteolos inita; verum, quod Ruaeus post hanc pacem Eclogam nostram scriptam arbitratur,

unde scilicet tanto maior auri saeculi spes affuisse videri posset, id propterea commode dici non potest, quia pax illa sequenti decimo anno composita fuit, v. Dio XLVIII, c. 36; partus vero ille pueri adhuc eodem anno expectabatur, ut v. 11 et 61. Mox ornatus v. 14 pro eluentur, tollentur. *Inrita*, abolita. *formido* est propter τὸ ἄγος et reatum ex scelere conceptum.

15. 16. *Ille deum vitam a.*, aget vitam deorum, et inter deos heroesque. Adumbratum ex iis, quae praedicantur de aurea aetate ὡς τε θεοὶ ἔζωον, ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες Νόσφιν ἄτερ τε πόνων etc. cf. Hesiod. Epy. v. 112 sqq. Erat enim hoc inter aurei saeculi bona, ut dii praesentes inuiserent homines. Ouid. Fast. I, 251 et passim. 16. *et ipse videbitur illis*, scil. permixtus iis, h. e. admixtus erit. ἀναμῖξ

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
Errantis ederas passim cum baccare, tellus,

17 *patriis* Mentel. pr. et in vetustissimis aliquot Pierii. f. pro patriis. 18 *Ac tibi* Rom. *primo* Parrhaf.

ἐκάρητο, Aratus Phaenomen. 104, quem ante oculos habuit. 17. *Pacatum orbem reget*: etiam hoc ex aurea aetate, quod in ea pacata omnia sunt: obscurius est, quod addit, *patriis virtutibus*, omnino, maiorum: et ad hoc, tamquam ad scopulum, offendit quaelibet opinio de puero nascituro. Marcellorum quidem nomen in annalibus Romanis clarissimum: hactenus puer, qui ex Octavia, Octavianii sorore, Marcello nupta, nunc autem Antonio desponsa, patriis virtutibus ornatus esse poterat: at quae spes esse potuit, ut ille *orbem reget*? Non magis in puero ex Octaviano et Scribonia id locum habebat: nam de herede imperii et successore designato eo tempore cogitari nondum potuit. Multo minus haec cadunt in Pollionis, viri consularis, prolem. *Regit orbem terrarum populus Romanus*, (*Tu regere*

imperio populos, Romane, memento) regit postea *princeps*, at nec Senatus, nec magistratus.

18. Felicitatis *aureae* huius *aetatis*, ex versibus forte Hesiodicis l. l. 130 sqq. suborto commento, *initia* cum pueritia procedere facit, *incrementa* vero cum adolescentia, cum virili tandem et perfecta aetate *vitam perfectissimam*. *nullo cultu*, uti omnia in saeculo aureo nascebantur, Hesiod. l. l. v. 118 καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα Ἀυτομάτη πολὺν τε καὶ ἄφθονον: hic tamen, utpote in infantia eius pueri, herbas tantum et flores sua sponte terra editos memorat; at fruges cum adolescentia v. 28, cum virili tandem aetate omne genus prouentus terrae sponte nascetur v. 39. Ovidius adeo, *sine semine*, addit Met. I, 108. 19. *Baccar*; Plin. XXI, 6 f. 16 *Bacchar* quoque *radicis tantum odoratae*

Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho. 20
 Ipsae lacte domum referent distenta capellae
 Vbera; nec magnos metuent armenta leones.
 Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
 Occidet et serpens, et fallax herba veneni

20 fundat ap. Macrobi. Sat. VI, 6. fundit Gud. a m. pr., et
 mox referant. fundet Schol. Horat. II Carm. 6. 22 metuant
 Mentel. et Menag. 24 Interpungunt alii post veneni, ut ite-
 retur occidet.

est; a quibusdam nar- lad. III, 24, 14. *Acanthus*
 dum rusticum appellatum h. l. est Aegyptia arbor,
 — Odor est ei cinnamomo Acaciae genus. Cf. ad Ecl.
 proximus. Formam Diosco- III, 45. *ridens* est florens,
 rides satis accurate descripsit, pulcer; notissimo usu vocis
 sed, qualis illa sit, inter re- *ridere*, γελᾶν, γάρος, γα-
 centiores nondum constat, νοῖσθαι et similia, etiam
 ut docet Martinus. Fasci- in vernaculo sermone.
 num depellere creditum esse, 21 — 25. *Ipsae*, sponte,
 discimus inf. Ecl. VII, 27. nullo ducente, ut satis no-
 20. *Colocasia* s. *colocasia*, tum. Sic αὐτὰι pro αὐτό-
 planta palustris Aegyptia, μαται Theocr. Idyll. XI, 12, et
 tissimis foliis, caule specta- mox v. 23 *cunabula fundent*
 bili, quo quidem non minus *ipsa flores*, quos *blandos*
 ac radicis bulbo vesci solent; dixit seu colore et adpectu seu
 fabas esu gratas pro fructu odore gratos et tactu. Quod
 habet. Circa haec demum ex iis flores sponte nascun-
 tempora in Italia feri coe- tur, ductum est ex iis, quae
 pisse, ex Plinio colligere li- de deorum praesentia et ἐπι-
 cet; non tamen post victam *φανεία* passim narrantur:
 demum ab Augusto Aegyp- tellurem sub eorum gressu
 tum, ut Seru. ad h. l. No- et obtutu virefcere ac flo-
 tissima etiam nunc haec rescere. 24. Aut *herba ve-*
 planta est inter Aegyptios *neni*, graeco more pro ve-
 nomine *Culcas*. cf. Martin. nenata; eadem *fallax*, ut
 et Cerda, Schneider ad Pal- Georg. II, 152 *nec miseros*

Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum. 25
 At, simul heroum laudes et facta parentis
 Iam legere, et quae sit poteris cognoscere virtus;
 Molli paullatim flauescet campus arista,

25 *Assyrium* et v. Pierii Longobard. Versus deerat Leid.
 26 *Ac* multi. Et vnus qu. Moret. *facta parentum* fragm. Moret.
 et Gud. a sec. manu, et Rom. Pierii. Memorabilis haec est lectio,
 et poterit hac vii, cuius animo insidet aliqua opinio. Tutum iu-
 dicium fieri nequit, quamdiu inuolucra, quibus sententiam suam
 obscurauit poeta, retexere nequimus. 27 *et poteris, quae sit*
 vnus Heinl. 28 *flauescit* Gud. a m. pr. Rottend. tert. et qu.
 Moret.

fallunt aconita legentes,
 aut *fallax veneni*, veneno
 fallaci; exquisitiore usu poe-
 tae, ut audax animi. *Occi-*
det, verum ut *herba mori-*
tur. 25. *Assyrium* — *ama-*
mum; quod genus fruticis
 aromatici est, v. ad Ecl.
 III, 89. *Assyrium* vero, cum
 Armeniae et Mediae ea plan-
 ta esset, cf. Mart. h. l.

26. 27. Vbi adoleueris.
 Hoc splendide enuntiatum.
heroum laudes sunt facta
 laude digna, ut *ἡλέα ἀνδρῶν*
ἡρώων apud Homer. Iliad. X,
 520. *Parentis*, cuius *facta*
 legere poterit, aut ipse Oc-
 tauianus est, si de Scribo-
 niae puero agitur; aut, si
 de Octaviae partu, C. Mar-
 cellus; cuius tamen virtus
 cum parum nobilis et cele-

brata sit, arripienda foret
 coniectura, a Martino ad v.
 15 proposita, ut sorte infans
 ille ab Octauiano adoptatus,
 aut certe in pacis conditio-
 nibus aliqua ratione ei in-
 signiter prospectum fuerit.
 Cum tamen et huius rei
 fides laboret; altera lectio,
facta parentum, h. maio-
 rum, tamquam tutior, am-
 plectenda erit. 27. *quae*
sit — *virtus*, pro, virtu-
 tem cognoscere: frequenti
 poetarum, inprimis Home-
 rico, usu. Nimis argute ad
 philosophiae disciplinam tra-
 hunt.

28—30. Vbi puer adole-
 verit, maior iam terrae cul-
 tus et felicitas erit (conf. ad
 18); nascentur sponte fru-
 ges, vuae, mel. Quod
sponte haec fiunt, nullo cul-

Incultisque rubens pendebit sentibus vva;
Et durae quercus sudabunt roscida mella. 30

30 *Eduræ* coni. Vossius, vt Ge. IV, 145. *rosida* et hic scribitur in binis, vt alibi.

12, conf. Ouid. Met. I, 109. 110 ex omni consilio poetæ manifestum: etsi non satis diserte expressum est. Disertius Horat. Epod. 16, 43 *Reddit ubi Cererem tellusi* narata quotannis, *Et imputata floret usque vinea, Germinat et nunquam fallentis termes olive, etc.* Haec ornate extulit. *Mollis arista* quo sensu dicta sit, ambigitur: communi vsu et ratione erit, quae adhuc est in herba, gramen tritici, herba. Sic Seneca Epist. 124 *cum folliculo se exserit spica mollis*. Ita *arista* improprie dicta. Atque ita poetam sensisse nullus dubito: noua segete sponte enata paullatim ager efflorescet. Si vero *aristam* proprie dictam contendas, vt sit spica frugis iam adulta et firmata, quandoquidem *flauescet* adiectum est, tum in epitheto *mollis* haerebis; et aut accipiendum erit, vt sit laevis: cum nunc grana tenuibus quibusdam et acutis acubus, tamquam vallis, obsita sint, novo miraculo aristae tum erunt glabrae. Ita etiam Martinus. Aut *molles* erunt tenerae, quod aristarum epitheton Aen. VII, 809 habetur: *neo teneras cursu laessisset aristas*. Ita *molles* h. e. tenerae aristae, vt *mollis acanthus, mollis iuncus, mollis filer*. 30. *sudabunt*, stillabunt, eliquabunt. Exemplum dat Cerda. Inf. Ge. II, 118 *odorato sudantia balsama ligno*. Nam duplici more haec efferuntur. Videntur antiqui hoc aetatis aureae bonum dupliciter extulisse, vt aut mel, quod in quercubus apes faciunt, tam copiosum esset, vt in terram deflueret, vt Ouid. Am. III, 8, 40. Horat. Od. II, 19, 11. Epod. 16, 47. conf. Hesiod. Epy. 233; alios v. apud Vrsin. ad h. l.; aut vt folia ilignea mel eliquarent et sudarent pro glutine, quod nunc illa folia certis temporibus obsidet. Sic Ouid. Met. I, 112 *Flanage de viridi stillabunt ilice mella*. Ge. I,

Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
Quae tentare Thetim ratibus, quae cingere
muris

Oppida, quae iubeant telluri insindere sulcos.

32 *Thetin* duo ap. Heins. qui vbique praefert Latinam terminationem tamquam minus vsitatam. 33 *infundere* tres, aberratione solita. *tellure* Rottend. tert. *tellurem insindere sulco* Róm. vnus, pro quo *fulcis* Vatic. oblong., quae et ipsa bene se haberent. Recepit quoque posterius Wakefield.

131 *mellaque decussit foliis*, initiis iactabantur, vt dei de Iouis aetate; et hunc in praesentia mella passim defensum dictum h. l., quare et *roscida mella* accipio, Eurip. Bacch. 142 sq. 703. quae roris more per folia 710. Horat. II Carm. 19, 11. guttatim se colligebant. Eiusmodi mel ex certis arboribus,

31—36. *Pauca tamen*. Heroum erit haec aetas, nondum illa Saturnia: ad quam per istam exactam rerum orbis redibit. Enarrat adeo poeta illa, quae ab heroica vita non abfuere. *vestigia fraudis*, sceleris, *προτέρως ἄτης*, vt 13 *sceleris vestigia nostri*, h. mala et vitia nonnulla, ex serioribus aetatibus inolita, quae cum Saturniorum temporum simplicitate et innocentia non satis conueniunt; vt nauigatio, urbium munitio, aratio; quae omnia cum adulta pueri aetate cessabunt v. 37. Cum in vate versetur, interpreti subsistendum in hoc phantas-

Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat

Argo

Delectos heroas; erunt etiam altera bella; 35

Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Hinc, ubi iam firmata virum te fecerit aetas,

Cedet et ipse mari vector; nec nautica pinus

Mutabit merces: omnis feret omnia tellus:

Non rastroso patietur humus, non vinea fal-
cem; 40

34 *Argos* duo, male; mox duo *Achillis*. *delectos heroas* illustravit Mitscherlich noster Lect. in Catull. p. 3. 37 *Hic Parrhas.* et Ven. 38 *maris* Goth. sec. a m. pr. *victor* Mentel. et Dan. Heinf. ed.] 40 *Nec Vratisl.* et Franc.; alter et mox *nec vinea f. falces* Menag.

mate poetico; nec quaerendus euentus, qui respondeat. Magis argute itaque quam vere ad res eius anni referas, quod post Brundisiam pacem metus de Sexti Pompeii classibus adhuc supererat, quem annus sequens pace Puteolana sublatum vidit. 34. Indulget sibi poeta, ea, quae heroicis aetatibus euenisse narrantur, commemorando; Argonautarum scilicet navigationem, et Achivorum ad Troiam expeditionem. Sunt vero plane adumbrata ex Hesiodicis vll. 161 sqq.

37—45. Cum virili aetate perfectum ab omni parte suc-

cedet saeculum Saturnium, aurea aetas. Ab hac itaque aberunt omnes pestes et mala vitae, quae per cupiditates hominum inferuntur. Contra omnium rerum ubique per terrarum orbem copia erit summa, *omnis feret omnia tellus*, ut navigatione externa bona ne petere quidem necesse sit. Nulla adeo erit navigatio v. 38. 39; erit contra frugum omniumque e terra nascentium prouentus sine cultu 40 sqq., quae est perpetua laus aetatis aureae, ex antiquo sermone petita. Quid? quod adeo loquendi mos inualuit, ut etiam populi, qui iustitiam colit, vita

Robustus quoque iam tauris iuga soluet arator.

Nec varios discet mentiri lana colores:

Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti

Murice, iam croceo mutabit vellera luto;

Sponte sua sandyx pascentis vestiet agnos. 45

41 *Robustus* Ven. et Parrhas., sed et illud epitheton ornat. 44 *fucabit* con. Io. Schrader., ut Ge. II, 465. IV, 335. Virgilium expressit Claudian. 29, 73 *roseis formosus Duria ripis Vellera purpureo passim mutavit ouili.* 45 *sandyx* multi apud Burmann. Fuit vir doctus, qui *nascentes* coniceret: aduersus

eodem modo redhibeatur ab Hesiodo Op. 232 sq. 236. 237. Ad v. 38—40. Nulla opera humana indigebit ager. cf. Arat. Phaenom. 110. 111. Genus operae in vitium cura est amputatio. v. ad I, 57. II, 70. Respexit autem noster Catullum LXIII, 39 sqq., ut nostrum Ovidius Met. I, 101.

42—45. Nouum ac mirum phantasma in vaticinio! pecudis color natiuus erit purpureus, croceus ac roseus. Hoc ita declarauit, ut tingendi necessitatem abfore dicat. *Mentiri lana* dicitur, dum fucum imbibit, alieno colore tingitur. Ad Etruscam disciplinam referre hoc vult cum Seruio Grammaticus ap. Macrob. III, 7; ex ea enim: *purpureo aureo colore ouis ariesue si aspergatur:*

Tom. I.

principi generis claritatem significari. Potest hoc ita se habere; potuit tamen nec minus poetae satis esse, ut lanae pulcritudinem in gregibus inter fausta et laeta adspectu aureae aetatis numeraret. 44. *mutabit vellera luto*, permutabit, adeoque tinget, inficiet, naturalem velleris colorem *ipse*, sponte, naturae beneficio, non opera hominum, purpura et luto, ut naturalis color iam purpureus sit et aureus. Pro coloribus materias colorum posuit. *Luteum* seu *lutum*, ac *lutea*, herbae genus, qua tincta lana flauo et croceo colore inficitur. Notus eius vsus etiam nostris tinctoribus sub nomine *Wau*. Cf. Martin., it. ad Tibull. I, 8, 52. ubi meliora e Beckmanno nostro apposui. *Sandycem*

N

Talia faecla, suis dixerunt, currite, fufis

quem disputavit Burmann. ad h. l. et ad Ouid. III Art. 25 et ad Calpurn. Ecl. II, 37. Scilicet fuit is Bentleius (in *Bibliothèque Angloise* T. I, p. 186). Haeserat autem ille in voce *pascetes*: si enim inter pascendum mutatum est vellus: pabuli ea vis esse debuit, ut fucus accederet lanae. Enimvero fraudem fecit non animaduerfa poeticae orationis indoles: *pascetes*, epitheton, ornat tantum agnos; nihil amplius. Idem hoc non animaduerlum adduxerat veteres, et ipsum Plinium (v. in Not.), ut Virgilium crederent *sandycem existimasse herbam esse*. In quo iniuriam faciunt poetae. Quod si vel maxime id se ita haberet, ieiunum esset: repente inter pascendum sandyce gustato mutari vellus. Interea tamen fatendum, *nascetes* melius scriptum fuisse a poeta. 46 *currere* Parrhas. et Pierii Mediceus. Io. Schrader. coni. *ducite*.

v. 45 a Virgilio pro herbae genere habitam esse, post Plinium XXXV, 6 (23) credunt Interpretes; de natura tamen coloris nihil dixit poeta; coloris tantum genus indicare voluit, quo vellus ouillum splendeat: ut *sandycem* sit color sandycis, et ornate dixit, quod erat; habebunt agni vellus rubrum nemine tingente. Est vero coloris seu pigmenti genus ex metallo; interdum etiam factitium, ex sandaracha tolsta et rubrica aequa parte admixta: ut ibid. Plin., quo rubeus color efficitur. Nisi cum viris doctis, in his cum Beckmanno, sandycem pro herba tinctoria, forte rubia, habere malis, quandoquidem cum altera herba, *lutea*, iungitur. Referunt quoque eo *pascetes*, quia depasta rubia ossa

pecudum infici solere observatum est. Paullo tamen subtilius haec ita accepta putem. Constantini Interpres l. l. c. 20 *purpuream Sandycem* appellat: Σάνδυκι πορφύρεω λάχνην ὑπόεσσαν ἀμείβων. Est autem ὁ et ἡ Sandyx.

46. 47. Dixerunt Parcae suis fufis: *O talia faecla, currite!* pro vulgari: o fila. Pro filo ex colo deducto fata sunt, seu faecla: haec neri dicuntur; ut apud Homerum toties ἐπιλάθειν fata alicui destinare, nendo scil. Ἄλλ' οὐ μοι τοιοῦτον ἐπέκλωσαν θεοὶ ἔλβον. Habuit autem, quod iam Macrobius VI, 1 vidit, Maro ante oculos Catull. LX, 320 sqq., ubi est *Currite fusi*. Sed vos, quae fata sequuntur, *Currite ducen-*

Concordes stabili fatorum numine Parcae.
Adgredere o magnos (aderit iam tempus) honores,
Cara deum suboles, magnum Iouis incrementum!
Adspice conuexo nutantem pondere mundum; 50

47 Idem fere versus in Ciri 125 — *regnumque futurum Concordes stabili firmarunt numine Parcae*. 48 *Adgredere*: scripturam e libris firmat Burmann., nescio cur hoc potissimum loco. Tuenda erat ex eo, quod tenorem et constantiam sequi consentaneum est. 49 *Clara* Moret. quart. et Scheff. recentiss. Idem versus in Ciri v. 398. *suboles* vetus scriptura, quam Festus firmat h. v. versu laudato. 50 Sic in Ciri 228 *culti nutantia sidera caeli*. etsi ibi minus commode. *sidera* enim *micant*, *nictant*, scintillant. At nutant quae aut quassantur, aut quae pondus habent. Sic *nutant cristae*, *silvarum cacumina*, *terra mota*.

tes subtemina, currite, incrementum, alumnus et *fusi*. Tum 47 *Concordes stabili fatorum numine Parcae. fata sunt stabilia*, immutabilia, iisque *numen* h. vis et potestas aequae ac voluntas diuina tribuitur. *Parcae concordis fati*, h. in fati hominum rerumque definiendis et constituendis. Solent autem poetae modo in nuptiis modo in natalibus Parcas, *Μοῖρα*, adhibere fata canentes.

48 — 52. Dicere haec ἐν θουσιῶν de puero, iam ad virilem illam aetatem adulto, existimandus est poeta, impatienter ferens moram, et iam animo providens praefagia ac prodigia, quae magnam rerum mutationem portant. 49. *magnum Iouis*

nutricius, *ἰσχυρὰ Διὸς*, *διατρεφῆς*, ut: Ioue natus. cf. Cerda. 50. Eorum, quae sequuntur, ambigua est et structura et sententia: Potest prior versus: *Aspice conuexo nutantem pondere mundum* per se accipi tamquam phantasma propheticum seu visum prodigii, quod instantem rerum inuersionem portendit: versi terrarum orbis motus ac tremor. *mundus nutans conuexo pondere* ornate dictus pro: mundus conuexus, caelum conuexum, nutans: bene tribuitur caelo moles, pondus, in primis in motu. *Nutat* autem et concutitur orbis terrarum, tamquam aduentu et apparitione numinis,

Terrasque tractusque maris coelumque profundum;
Adspice, venturo laetantur vt omnia saeclo.
O mihi tam longae maneat pars vltima vitae,

51 *Terrasque et tractusque* Menag. alter, scilicet ad fulciendum versum. *Terramque* nonnulli ap. Pier. Versus repetitur Ge. IV, 222. 52 *laetantur* Rom. Pierii. conf. Burm. ad Ecl. II, 66. Bentl. ad Horat. Epist. I, 1, 91. et hoc vulgato *laetentur* praefendum in poeta arbitror. 53 *longe* aliquot vet. edd., vt Flor.

quod in ἐπιφανεῖς deorum simpliciter libratum mole fieri solenne est. Quae sua aequaliter. Est vero sequuntur, cum antecedente sic graeca structura: *Aspice mundum, terras* etc., vt iungere licet, vt et ipsa *laetentur*, pro: aspice, vt terra, mare, caelum, nutent; vtque subiiciatur sic mundus etc. omnia laetentur ad declarandam causam: vis moli ac ponderi tribui *adspice vt omnia laetentur* hoc potest, vt nutare cum venturo saeclo, instante vi et δεινότητι dicatur, vt magna illa rerum inuersione. de ruina tamen aut dissolutione nihil significetur. Ita *nutatio mundi* futuri Sic *rami pondere nutant* laetum ac faustum signum apud Ouid. Art. II, 263. habendum. Quemadmodum Nec aliter acceperat Constantini Interpres. v. Excurs. ad hanc Eclogam. Quo minus hanc interpretationem III Carm. 18, 14 *Spargit* praeferam, mouet me, quod *agrestes tibi silua frondes,* ita *mundus et caelum* 50. haud dubie nutantibus cuminibus. 51 non bene discerni possunt. Alter modus 53 — 59. *O mihi tam;* iungendi verba est: vt vnicum praedicatum sit: *Aspice,* adumbratum ad Hesiodi ductum l. l. 174 sqq. Sit mihi *ce, vt laetentur omnia:* tam longa vita! cumque eius et vt in enumeratione partium mundus epitheto ornatur: *conuexo nutantem* non nisi extrema pars ea tempora attingere possit, pro eo dixit: *longae pars vltima vitae.* *Spiritus,* ingenii

Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus, 55
Nec Linus; huic mater quamuis, atque huic pater adsit:

Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.

Pan etiam, Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.

Incipe, parue puer, risu cognoscere matrem; 60
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Egnat., et hinc recentiores nonnullae. Sed iam Alld. et ex his ductae *longae*, quod firmat Heinfl. post Pier., nam et libri variant. In multis etiam *tum*: quod praetulit Wakefield, nec incommode. 54 *sua* Heinfl. vnus. *fata* Rottend. 55 *Thraceus* nonnulli. 56 *atque* deest in vno Rottend. 57 *Orphi, Orpheo, Orphea. Calliopea.* Sic variant libri edd. et Grammatici. *Orphi* Rom. et Priscianus agnoscunt: 'Ορφεῖ, 'Ορφεῖ. Et Καλλιόπεια. 58 *Pan etiam, Arc.* firmata ab Heinfl. omnium libb. lectio, excepto vno Oblongo Pierji: in quo *Pan deus*, quod hinc irrepsit in edd. Pulmann., et hinc in alias. Potest quoque interpungi: *Pan, etiam Arcadia mecum si iudice certet, Pan etiam A. si i. cantet* Aurel. Vict. de Orig. gent. Rom. 5, memoriae vitio. 59 *dicet* nonnulli ap. Heinfl. 61 *tulerunt* agnoscunt Grammatici, Probus et Donatus, cum libris,

vis vigorque poeticus; et 60—63. *Incipe, p. p.,* mihi sit tantus, quantum eius *risu cognoscere matrem.* spiritus sat erit ad facta tua Desiderii impatientia poeta dicenda. 55—59. *Non me c. ἐνθουσιῶν* vix moram fert, Tanta erunt tua facta; tanta quod fausti saeculi initia nondum exorsum habere videt, erit, tamque magnifica ac cum pueri natalibus coniuncta. Vulgari ratione esset: diuina, materia tuae laudis, nascere puer! nam decimus vt ingenium meum ab ea excitatum, inflammatum et diuiniore spiritu actum, supra iam mensis agitur, iustumque omnes excellere, et ipsos adeo matri vtero ferenti tempus expletum. Omnia haec deos canendo vincere possit. ornauit, vt poeta: cum deo *adfit*, vt inuocati dii adsunt, cem menses memorat, *fasti-* opem ferunt, fauent poetis.

Incipe, parue puer; cui non risere parentes,

inpr. Rom. et Gud. Male metuentes metro alii: *tulerint, tulerant. abstulerint* legi, addit Seruius. 62 qui emendarant viri docti, vi iam Quintilianus IX, 8 legerat, v. Pier. Cod. Burmann., receptum quoque in Aldd., et in tertia interpunctum: *qui non risere: parentes Nec.* Sensus aut' nullo aut parum commodo: at cui indubitate vera lectio; antiquiores etiam quoi. In Parrhaf. cur. Io. Schrader. coni. *qui non risere parenti, Nec deus hos m.* saltem lenius, quam Withof. *cui non ridere parenti est, —*

dia addit, cum temporis huius decursu satis iam magna oneris sui taedia ei sint. Exprimit porro rem a signo valde iucundo, a voluptate et laetitia matris, cum qua recens natum infantem intuetur; ut eo risu se quasi matrem probare videri possit. Vix dici potest, quantum h. l. trepidant interpretes, qui ab antiquissimis inde temporibus (verum tamen Iulius Sabinus vidit) ad risum pueri matri arridentis haec retulerunt. At hoc non admittunt seqq. *cui non risere parentes*: Scilicet poeta volebat: incipe in dias auras prodire, et oculos in matrem coniecere, eamque quasi ex hoc, quod tibi ea arridet, agnoscere. Poeticum sensum ad talia afferre necesse est. 62. *cui non risere parentes, Nec.* Exprimit id, quod iam dicendum erat: risum hunc matris ad puellum natum laetitiam matris arguere, eumque expectandum esse ei puero nato, qui matri gratissimus sit, quippe qui aliquando inter heroes et deos locum sit habiturus: a contrario; quae conuersio rationi poeticae valde consentanea est. Quem infantem recens natum tali cum risu non exceperere vlnis suis parentes, adeoque de nato puero non laetati sunt, est is ingratus et inuenustus homo, adeoque ad deorum vitam et consortium admitti non potest, quod puero promiserat vl. 15. Conueniret adeo in eum, quod Pindarus ait Pyth. II, 80 γόνου οὐτ' ἐν ἀνδράσι γεραςφόρον, οὐτ' ἐν θεῶν νόμοις, de Centauro Ixionis f., aut quod apud Homerum est, θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε τραφέμεν τε Odyss. γ, 28. Designari autem recepti inter deos herois vita duabus rebus solet, convictu cum Ioue et deae aliquis coniugio. Sic de Her-

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

63 est abest a nonnullis. *cubile est* duq, et *cubilest* in Rom.

cule Horat. Od. IV, 8, 30 *Iouis interest optatis epulis,* parum delectata fuisset, ita ut eum de caelo praecipitaret, Hymn. in Apoll. 316 sqq., idemque Heben coniugio accipit. cf. Virg. Georg. I, 31. exclusus ille est (ad tempus certe, nam aliis locis in consilio Iouis nominatur) deorum confesso et conuiuio, et a dea Minerua spretus, cuius ille coniugium appetierat. Ad Vulcanum hactenus respici potest, quod, cum eius deformiter nati aspectu Iuno

Incipe, parue puer; cui non risere parentes,

inpr. Rom. et Gud. Male metuentes metro alii: *tulerint, tulerant. abstulerint* legi, addit Seruius. 62 *qui* emendarant viri docti, vti iam Quintilianus IX, 8 legerat, v. Pier. Cod. Burmann., receptum quoque in Aldd., et in tertia interpunctum: *qui non risere: parentes Nec.* Sensus aut nullo aut parum commodo: at cui indubitate vera lectio; antiquiores etiam *quoi.* In Parrhaf. cur. Io. Schrader. coni. *qui non risere parenti, Nec deus hos m.* saltem lenius, quam Withof. *cui non ridere parenti est,* —

dia addit, cum temporis huius decursu satis iam magna oneris sui taedia ei sint. Exprimit porro rem a signo valde iucundo, a voluptate et laetitia matris, cum qua recens natum infantem intuetur; vt eo risu se quasi matrem probare videri possit. Vix dici potest, quantum h. l. trepidant interpretes, qui ab antiquissimis inde temporibus (verum tamen Iulius Sabinus vidit) ad risum pueri matri arridentis haec retulerunt. At hoc non admittunt seqq. *cui non risere parentes:* Scilicet poeta volebat: incipe in dias auras prodire, et oculos in matrem coniecere, eamque quasi ex hoc, quod tibi ea arridet, agnoscere. Poeticum sensum ad talia afferre necesse est. 62. *cui non risere parentes, Nec.* Exprimit id, quod iam dicendum erat: risum hunc matris ad puellum natum laetitiam matris arguere,

eumque expectandum esse ei puero nato, qui matri gratissimus sit, quippe qui aliquando inter heroes et deos locum sit habiturus: a contrario; quae conuersio rationi poeticae valde consentanea est. Quem infantem recens natum tali cum risu non exceperere vlnis suis parentes, adeoque de nato puero non laetati sunt, est is ingratus et inuenustus homo, adeoque ad deorum vitam et consortium admitti non potest, quod puero promiserat vl. 15. Conueniret adeo in eum, quod Pindarus ait Pyth. II, 80 γόνον οὐτ' ἐν ἀνδράσι γεραιόγονον, οὐτ' ἐν θεῶν νόμοις, de Centauro Ixionis f., aut quod apud Homerum est, θεῶν ἀέκητι γένεσθαι τε τραφέμεν τε Odyss. γ, 28. Designari autem recepti inter deos herois vita duabus rebus solet, convictu cum Ioue et deae aliquis coniugio. Sic de Her-

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

63 *est* abest a nonnullis. *cubile est* duo, et *cubilest* in Rom.

cule Horat. Od. IV, 8, 30 parum delectata fuisset, ita *Iouis interest optatis epulis,* vt eum de caelo praecipitaret, Hymn. in Apoll. 316 sqq., idemque Heben coniugio accipit. cf. Virg. Georg. I, 31. exclusus ille est (ad tempus certe, nam aliis locis in consilio Iouis nominatur) deorum consensu et conuiuio, et a dea Minerua spreus, cuius ille coniugium appetierat.

ECLOGA V

DAPHNIS

ARGUMENTVM

Conuenerant Mopsus et Menalcas, pastores, ille fistula, hic cantu excellens, et se ad canendum mutuo inuicant 1 — 19. Postquam sub antrum concesserant, prior Mopsus 20 — 44 Daphnidis mortem luget; inde Menalcas succedens 56 — 80 eiusdem Daphnidis tamquam diis adscripti laudes persequitur. Mutuis hinc sibi muneribus datis discedunt. Etiam in huius eclogae allegoria exsculpenda molesti fuere interpretes. In Daphnide plerique Iulium Caesarem, eiusque necem et apotheosin (v. *Vita Virgilii* ad a. 712), nonnulli, iam ex antiquioribus, Maronis fratrem Flaccum, mox etiam Quinctilium Cremonensem, siue etiam Quinctilium Varum, item Saloninum, Pollionis filium, quaesuerunt; ut Catroei aliorumque somnia taceam. Quod si altio-

rem, quam verborum ratio fert, sententiam quaerendam putes, ad Caesarem ut putes poetam respexisse, feram equidem; modo non singula allegorice interpretari ausis; quandoquidem illud saltem non incommode fieri potest; quod tamen cogat nos, nihil inest; inferre autem de suo aliquid alieni, quod non in ipso carmine habetur, non est boni interpretis, cui satis esse debet, elicere ea, quae in carmine sunt, non ea, quae sunt extra carmen, inferre. Si carmen animo ab opinione vacuo et intacto legimus, nihil aliud poeta spectasse videri potest, quam ut Theocritei Idyllii I et XIX imitationem institueret, et, ut Ecloga tertia duos pastores a conuiciis ad cantum progressos, ita h. l., idque paullo elegantius, duo alios pastores a mutuis laudibus ad cantus certamen procedentes induceret. Carminis argumentum sunt Daphnidis laudes, nobile laud dubie in vetustis carminibus pastoritiis argumentum, ut ex nonnullis Theocriti, inprimis Idyll. I et VII, 73 sq. locis apparet. Fuit ille in heroico loco inter pastores habitus; cantu ille nobilis et a Nympha amatus; hique eius amores, fata et mors pastoritiis carminibus celebrata et multis modis variata. vid. de eo Seruius ad Ecl. VIII, 68. Diodor. IV, 84, et Aelian. V. H. X, 18, H. An. XI, 13 et ibi Intpp., Schol. Theocr. Id. VIII, f. et primo loco Parthen. c. 29 ex Timaeo. cf. Silius Ital. XIV, 466 sqq. Ouid. IV Met. 276 — 278, et ibi Intpp., Doruill. Sicula p. 27 sq. Epigr. in Analectis T. I, p. 15. et T. III, p. 123. III. Noster vero poeta argumentum pastoritium heroico generi propius admouit, idque ita tractauit, ornauit et amplificauit, ut generosum poetae epici spiritum facile in eo agnoscas; quamquam singulae rerum imagines et characteres ex antiquissimorum carminum indole et colore ducti sunt. Locus, in quo se conueniunt pastores, statim ab initio magna cum suauitate describitur: successerant antro agrestis vitis palmitibus obducto. Carmen

ECLOGA V

DAPHNIS

ARGUMENTVM

Conuenerant Mopsus et Menalcas, pastores, ille fistula, hic cantu excellens, et se ad canendum mutuo inuicant 1 — 19. Postquam sub antrum concesserant, prior Mopsus 20 — 44 Daphnidis mortem luget; inde Menalcas succedens 56 — 80 eiusdem Daphnidis tamquam diis adscripti laudes persequitur. Mutuis hinc sibi muneribus datis discedunt. Etiam in huius eclogae allegoria exsculpenda molesti fuere interpretes. In Daphnide plerique Iulium Caesarem, eiusque necem et apotheosin (v. Vita Virgilii ad a. 712), nonnulli, iam ex antiquioribus, Maronis fratrem Flaccum, mox etiam Quinctilium Cremonensem, siue etiam Quinctilium Varum, item Saloninum, Pollionis filium, quaesuerunt; ut Catroci aliorumque somnia taceam. Quod si ultio-

rem, quam verborum ratio fert, sententiam quaerendam putes, ad Caesarem ut putes poetam respexisse, feram equidem; modo non singula allegorice interpretari ausis; quandoquidem illud saltem non incommode fieri potest; quod tamen cogat nos, nihil inest; inferre autem de suo aliquid alieni, quod non in ipso carmine habetur, non est boni interpretis, cui satis esse debet, elicere ea, quae in carmine sunt, non ea, quae sunt extra carmen, inferre. Si carmen animo ab opinione vacuo et intacto legimus, nihil aliud poeta spectasse videri potest, quam ut Theocritei Idyllii I et XIX imitationem institueret, et, ut Ecloga tertia duos pastores a conuiciis ad cantum progressos, ita h. l., idque paullo elegantius, duo alios pastores a mutuis laudibus ad cantus certamen procedentes induceret. Carminis argumentum sunt Daphnidis laudes, nobile laud dubie in vetustis carminibus pastoritiis argumentum, ut ex nonnullis Theocriti, imprimis Idyll. I et VII, 73 sq. locis apparet. Fuit ille in heroico loco inter pastores habitus; cantu ille nobilis et a Nympha amatus; hique eius amores, fata et mors pastoritiis carminibus celebrata et multis modis variata. vid. de eo Seruius ad Ecl. VIII, 68. Diodor. IV, 84, et Aelian. V. H. X, 18, H. An. XI, 13 et ibi Intpp., Schol. Theocr. Id. VIII, f. et primo loco Parthen. c. 29 ex Timaeo. cf. Silius Ital. XIV, 466 sqq. Ouid. IV Met. 276 — 278, et ibi Intpp., Doruill. Sicula p. 27 sq. Epigr. in Analectis T. I, p. 15. et T. III, p. 123. III. Noster vero poeta argumentum pastoritium heroico generi propius admouit, idque ita tractauit, ornauit et amplificauit, ut generosum poetae epici spiritum facile in eo agnosceret; quamquam singulae rerum imagines et characteres ex antiquissimorum carminum indole et colore ducti sunt. Locus, in quo se conueniunt pastores, statim ab initio magna cum suauitate describitur: successerant antro agrestis vitis palmitibus obducto. Carmen

ad annum 712 referri solet. Vide Vitam Virgilii h. a. Imitatione sequutus est hanc Eclogam Propertius Pastor. IV, quem nascentes poetae cum ea contendunt.

MENALCAS. MOPSVS

Cur non, Mopse, boni quoniam conuenimus
ambo,

Tu calamos inflare leuis, ego dicere versus,
Hic corulis mixtas inter confidimus vlnos?

MO. Tu maior; tibi me est aequum parere, Men-
nalca:

Siue sub incertas Zephyris mutantibus vmbas, 5

1. *confedimus* Pierii Oblongus. Malo nunc distinguere post *leuis*, quam *leues versus* iungere, quae pastoris sensui minus conuenirent. Alioqui epitheton alteri membro iungere praestat. cf. ad I, 34. 35. 3. *confidimus* Heinl. e Gud. Mentel. pr. a m. sec. Mentel. sec. a m. pr. praetulit, utpote in poeta. *confedimus* vulgo. *inter confedimus agros* Menag. prior. 4. *tibi me aequum est* Leid. et Rottend. alter. 5. *Zephyris mutantibus*; hoc ab Heinlio e binis Moret. alt. Rottend. cum Voss. alt. commendatum, accedente Franciano et fragm. Antwerp., cum praeterea alter Mentel.

1. *boni — inflare — di-* In vss. 3. 6. 12 color ductus
cere. ἀγαθοί, ἐσθλοί, σφί- ex Theocr. Idyll. I, 12 sqq.
ζειν, αἰδέειν. Theocr. Idyll. 4. *maior natu.* Sic *maxi-*
VIII, 3 ἄμφω σφίσδεν δε- *mus* absolute Aen. VII, 532.
δαήμενω, ἄμφω αἰδέειν. Con- Quanto haec iucundiora sunt
uenimus in vnum locum. Eclogae tertiae principio!
Calamos leues, ita iunge; Ἀλλὰ πῖδες δὲ ἄμφω δὲ
vt sit fistula e tenui arundine νεωτέρω ἐστὸν ἐμεῖο Iliad.
facta. vt *arundo calamo* α, 259. 5. *mutantibus*
leui in Moreto 62. Sic est (eas) *Zephyris* reddit ratio-
epitheton culmi, stipulae. nem τοῦ *incertas*, quod non

Siue antro potius succedimus. Adspice, vt an-
trum

Siluestris raris sparsit labrusca racemis.

ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

MO. Quid, si idem certet Phoebum superare ca-
nendo?

a m. pr. et pr. Voss. *mutantibus* haberent, reposuit Burm. Vulgo ubique *motantibus*: quod equidem haud deseruissim. Modo recte accipias *Zephyris motantibus* scil. eas vmbas. Nisi alteram *malis motantibus* esse *moventibus* se. Etiam Ecl. VI, 28 *rigidas motare cacumina quercus*. Nunc cum alterum et ipsum locum tueri possit, retinetor illud, ne iterum variet vulgata lectio. Mutauit tamen iterum Wakef. quem cf. ad Lucret. IV, 78. 6. *antra* Parrhaf. *subsedimus* Zulich. 7. *paucis* Leid. e glossa. *variis* con. Schrader. Opposita sunt: *rarum — continuum*. 8. *certat* antiquiores fere omnes cum Arufiano Mellio. v. Pier. et Heinl., quod equidem praeferam. Accommodatius etiam sic vs. sq. sententiae dictum. E nostris idem habet Goth. sec., sicque Edd. Aldd. et hinc aliae. *certet* tamen praesidium habet in Oblongo Pierii, tum in multis aliis. In edd. praecituit Flor. ex emend. Angelii: tum Fabric. *solum tibi certet* Franc. 9. *certet Phoebum*; hoc ordine plures Pier. et Heinl., et inter edd. Ald. tert. et hinc aliae. Alii *Phoebum certet*.

pro vituperio vmbrae haberi vti Burm. et Martin. faciunt; debebat, cum sit longe elegantissima rerum imago. Sic rari sunt racemi; sed simpliciter notat naturam racemorum, siue vuarum, passim e palmitibus per antri ostium serpentibus pendentium, vt adeo per interualla dies intret. Ita et Ecl. VII, 46. *Et quae vos rara viridis tegit arbutus vmbra.* 9. *Quid si idem certet.* Aut dictum hoc cum sensu modestiae, vt Amyntam vnum omnes superare dicat; aut

ME. Incipe, Mopse, prior: liquos aut Phyllidis
ignes, 10

Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.

Incipe; pascantis seruabit Tityrus haedos.

MO. Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas. 15

11 *vt* Leid. Mentel. 13 *Immo etiam viridi* Zulich. *in viridi n. quae in c. Parrhaf.* Heinlius adscripserat: *in viridis — fagi.* 14 *destruxi* Goth. pr. an *destruxi?* Sed vitium est; sic idem Ecl. VI, 12 *praefixit:* *modulansque alterna* Zulich. *notavit* vitium est Ald. 1527. 15 *iubeto, vt certet A.* Rom. Longob. Medic. Pier. cum quatuor Heinf. et Lengnich. Omititur tamen melius *vt.*

est inuidiose dictum: vt pun-
gat pastorem laus aemuli,
eamque adeo ille eleuet, vt
ex audacia potius, quam ar-
tis confidentia, certare eum
cum melioribus significet.
Hoc eum audere, vt se mihi
aequiparet, mecum certet,
nihil mirum, cum idem ille
fatis temerarius sit, vt vel
cum diis congregiatur. Fir-
mes hoc ex v. 15 *tu deinde*
iubeto certet Amyntas.

Apud Theocritum dictum est
sine obrectatione et inuidia
IV, 8 *Φαντί νιν Ἡρακλῆϊ βίην*
καὶ κάρτος ἐρίσθεν.

10. Ex Theocr. I, 19 sq.
Nil nisi nota aliqua pastor-
tiorum carminum argumenta
h. l. memorari et vulgaria

pastorum nomina recitari
puta; qua de re dictum in
Nota ad Ecl. II, 24. Male
hic aut Phyllis a Demo-
phoonte amata, aut Codrus,
Athenarum rex, nominare-
tur. De Codro pastore infra
quoque VII, 22. 26. *iurgia*
Codri, carmen respiciunt,
quo is cum alio pastore can-
tu contenderat. Ita Ecl. III
inscribi posset: *Iurgia Da-*
phni et Menalcae.

alterna notavi, per
aemulorum, alternatim canens
verriculum, et eundem mox
incidens in corticem. Et si
non levis opera esse debuit,
totum hoc, quod sequitur
a v. 20, carmen incidere
conuenit. 15. Vid. Theocrit.

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit oliuae,

Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:

Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

MO. Sed tu desine plura, puer; successimus antro.

Exstinctum Nymphae crudeli funere Daphnin 20

Flebant: vos coruli testes et flumina Nymphis:

Quum, complexa sui corpus miserabile gnati,

Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

Non vlli pastos illis egere diebus

Frigida, Daphni, boues ad flumina; nulla neque

annem 25

18 *mihi* Zulich. *cedet* tres ap. Burm. cum Goth. sec. 19 *Tu*
sed d. Rottend. *succedimus* tres cum Goth. pr. 20 *Daphnin.*
Etiam hic *Daphnim* alii scripti et editi: at inf. *Daphnin ad astra*
feremus. cf. ad II, 26. 22 *Est complexa vnus* Heinf. 24 *Non-*
nulli fragm. Moret., male. 25 *vlla nec nonnulli.* vid. Heinf.

V, 92—95. 17. *saliunca*
herba ignota, forte *nardus*
Celtica. vid. Martin. Iulio
Sabino genus virgulti asperi
est.

20. Luctus super Daphni-
dis, antiqui istius pastoris Si-
culi (conf. Argum.), morte,
quem poeta nunc carminis
argumentum facit, satis de-
clarat lusum ingenii, non ve-
rum affectum et sensum ex
funere vero. Itaque luctus
declaratur phantasmatis
antiquorum poetarum: sen-
tire eum et armenta et feras
25—29, et ipsos agros ac

prata 35—39. Mater eius
fuit Nympha, a Mercurio
oppressa. Retracta igitur res
in aetatem heroicam et my-
thicam: sicque excuset di-
thyrambicam fere vss. 27 sqq.
audaciam. *crudeli fune-*
re, simplic. acerba morte.
23. *astra vocat crudelia;*
h. inuocat, inclamat, deos et
astra incusat. Ieiunum est,
quod vulgo aiunt; dicit astra
esse crudelia.

24. Non pastores prae
luctu armenta ad pascendum,
et post pastum ad flumina
egerunt. conf. Burm. Mosch.

Libavit quadrupes, nec graminis adtiguit herbam.
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri silvaeque loquuntur.

ad flumina nota, nec amnem Zulich., non infelici aberratione: modo *frigida* non praecederet. *ad flumina nulla* iungebat Longob. 26 *quadrupes* codd. etiam hic. vid. Pier. 27 *gemuisse* Rom. Pierii. 28 *ferae* Parrhaf. Mentel. text. a m. sec. et unus Heinl., quo alludunt Menag. sec. et Ven., in quibus *fere*. Haecenus nihil interest, seu *silvae* *ferae* seu *montes* *feri* dicantur. *montes* *feri*, *loca* *fera* h. inculta et alibi occurrunt. Markland. ad Stat. II Silu. 6, 13 coni. *montesque*, *feras*, *silvasque* loquuntur scil. homines; ingeniose quidem. Verum vid. Notam. Tum parum placent *ferae* inter *montes* et *silvas*.

III, 23. 24. Nemef. II, 29. Adeoque ea fuere impasta per eos dies. 26. *graminis herbam* puta hic et Ouid. Met. X, 87. Liu. I, 24 dictam esse, ut *cytisi*, *loti*, herbam, nempe cum de virenti germine fruticis cuiuscunque agitur; nisi noto poetarum more pro herba graminea dictum malis, cum *gramen ipsum inter herbas vulgatissimum sit*: Plin. XXIV, 19. 28. *montesque feri silvaeque loquuntur*. Montibus et silvis vocem dari, satis notum est; et si *ingemuisse montes silvasque* dixisset, aut *queri*, aut *loqui*, eodem, cum isto, sensu, ut in exemplis a Burmanno fieri deprehendas, et in Bionis Idyll. I, 32, nihil offenderet: solet enim rebus inanimatis sen-

sus, adeoque et vox tribui: sic inf. 62 *Ipsi laetitia voces ad sidera iactant* Intonsi *montes*; ipsae iam carmina *rupes*, *Ipsa sonant arbusta*. cf. X, 14. 15. Sed hic est: *montes et silvae memorant, narrant, leones ingemuisse*. Nam pro *resonare* accipi *loqui* non potest, cum praeteriti temporis rem *ro ingemuisse* indicet. Itaque dicendus est poeta paullo durius expressisse idem illud, quod ante dixerat: *coruli testés et flumina Nymphis*: si sunt testes, si meminerunt, nunc etiam narrant audita. *Leones Afros* pastorem in Sicilia extinctum deslere vix poeta credi voluit; sed est epitheton ornans; ut mox *Armeniae tigres* et supra *Cydonia mala*, *Sithonia*

Daphnis et Armenias curru subiungere tigris
Instituit; Daphnis thiafos inducere Bacchi, 30
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.

29 *curru* unus Moreti pro var. lect. *Armenia* Rom. et Leid. 30 *Baccho* ubique editum video. *Bacchi* ex antiquioribus Pierii et Heinl. probatum Heinlio reposuit Burm., memor versus Aen. VII, 390 *etenim molles tibi sumere thyrsos*; iterum eiecit Brunck., cum *Baccho* exquisitius sit. *thyrsos* Parrhaf. Cum *inducere thiafos* obscurum esset Heinlio, coniciebat: *thiafos indicere Bacchi*. *indici* enim sacra sollennia et festi dies solent: quod copiose adstruit Heinl.; forte multo magis hoc ex usu loquendi foret; sed et hoc Daphnidis laudibus convenit, ut ipse duxisse choros dicatur. Possis quoque accipere *inducere*, inferre in vitam, usum, insituere. *θιάσους, τελετάς εισάγειν*, ut bene Mitscherl.

nix; et quod multo magis ad augendas eius laudes et mireris Ecl. X, 59 *libet* amplificandam dignitatem, *Partho torquere Cydonia* Daphnidem suum unum ex *cornu Spicula*. Circum Bacchi commilitonibus et spectius hunc colorem servasse videas Moschum in sociis fuisse fingat, qui sacra Bacchi instituerit inter pastores, atque adeo caerimonias in epicedio Bionis, quod ante oculos habebat Virgilius, in Liberalibus sollennes exhibuerit, inter quas Bacchi res gestae inprimisque ad Indos expeditio repraesentari solebat. Quam convenienter haec de Daphnide pastore narrentur, non dicam. *Bacchum* autem curru tigribus iuncto vehi, innumeris monumentis constat (cf. Montfauc. *Ant. expl. Vol. I, tab. 158.*) 30. *thiafos inducere Bacchi* accipio pro simplici *ducere* choros bacchantium, quales saepe in anaglyphis et geminis. Versu 31 *thyrsus*

29. Haec et sqq. paullo abruptius posita, simpliciter eo interpretanda sunt, ut,

Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuae,
Vt gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis:
Tu decus omne tuis; postquam te fata tulerunt:
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo. 35
Grandia saepe quibus mandauimus hordea fulcis,
Infelix lolium et steriles nascuntur auenae.

32 est abest a Menag. sec. est et vitibus Moreti quartus, qui et mox: Et gregibus t. f. et p. In Theocr. VIII, 79 τῶν δ' αὖτ' τὰ βάλανι κόσμος. Accommodatius hoc quam: Vitis vt arboribus decori est. Arboribus ornatus ex pomis et frondibus est. Io. Schrader. coni. Fetus vt arboribus decori est. Vt Ge. II, 390 Ergo omnis largo pubescit vinea fetus. Sic saepe fetus: Arbori fetus. Quid tamen? si poeta de vlmis et populis cogitauit, quibus iunctae sunt vites? Ornat vlmum vitis, vitem vua. 34 tu- lere vnus Heinf. et Goth. vterque. 36 quidem nonnulli apud Pier. 37 dominantur vulgo editum. Est tamen nascuntur omni- bus fere in vetustis. Iam alterum istud: steriles dominantur auenae extat etiam in Georg. I, 154; docuit vero Heinf. ad h. l. et ad Aen. V, 466. IX, 814. Virgilium, si hemistichio versuue eodem his vtatur, vocem fere vnam alteramue immutare solere. Itaque hic nascuntur verius visum.

describit, quem bacchantes gestabant.

32. Ex Theocr. VII, 79. 34. Ornauit hunc luctum Moschus Idyll. III, 66. fata tulerunt, abstulerunt. σὲ δ' οὐλομέναι κῆρες ἔλοντο Apol- lon. IV, 1485. Hom. Iliad. β, 302 οὐς μὴ κῆρες ἔβαν θανά- τοιο φέρουσαι. 35. Pales et Apollo Nominis agros reli- querunt, deliciis suis, Daph- nide inquam, sibi ereptis et ablatis, vt solitudinem agrorum fugerent. Summo

cum affectu haec, ad iac- turae magnitudinem doloris- que grauitatem, dicta sunt. Cum ea tamen morte eorum- demque deorum discessu, agros summa sterilitas occu- pare debuit; itaque versuum sequentium sententia inde exoritur. 36. 37. In iis ful- cis, quibus hordea, quod hic omnino pro quouis fru- menti genere dictum, sere- bamus, infelix lolium (infe- cundum, vt contra felix seges), et auenae, vani

Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus vm-
bras, 40

Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:

38 viola et p. Rom. Zulich. Diomedem Grammat. purpurea legisse suspicatur Heinf. 39 aut spinis Zulich. crescit paliurus Menag. pr. e glossa. 40 montibus Goth. pr. frondibus Voss. et fragm. Moret. cum Goth. sec. frontibus vnus Leid., vt fertis tem- pora cingant; probatum Klotzio Opusc. p. 300. aras Pierii Rom., vnde ille legit: inducite frondibus aras, vt Manibus arae fertis cinctae ponantur. Sequitur hoc Catroeus. Nec per se improbum. Sed tuetur vulgatam locus Ecl. IX, 19 quis humum florentibus herbis Spargeret aut viridi fontes induceret umbra; quam- quam ad sententiae rationem reddendam nihil inde auxilii accedit, de qua vid. Not. Alio modo dicitur fontes inducere, vbi de satis agitur; vt Columella X, 143 et primum moneo largos inducere fontes. inf. Ge. I, 106 Deinde satis fluium inducit riuos- que sequentes. At in nostro est inducere umbras fontibus, h. obducere umbra fontes. 42 et ante tumulo deest in Moret. quarto.

culmi vitiosi frumenti (Flug- haber,) nascuntur. 38. vid. Theocr. I, 132 sq. purpu- reus narcissus, a purpureo calyce. paliurus fruticis spi- nei et rubi seu rhamni genus, Christdorn, Rhamnus pa- liurus Linn. vid. Martin. ad h. l. et Schreber ad Theocr. XXIV, 87.

40. Spargite humum fo- liis, si proprie accipias, hoc non nisi de florum ac fron- dium sparsione per humum exponi potest. Horat. Od.

III, 18, 14: Spargit agrestes tibi (Faune) silua frondes. Fieri hoc putandum est in honorem Daphnidis. indu- cite fontibus umbras, multo magis vagum et indefinitum est: siue sic accipias, vt ar- bores ponantur circa fontes, siue vt rami frondentes: quod et ipsum ad honorem quodammodo factum specta- re dicas, frondibus et corollis circa fontem suspensis. An vero hoc circa omnes fontes fieri debet, et quorsum?

Daphnis ego in silvis, hinc vsque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.

ME. Tale tuum carmen nobis, diuine poeta, 45

45 nobis carmen ap. Probum Grammat. suauius ad aurem.

Aiunt ritum funebrem esse: fertur. Videtur mihi res sic
sed quis eum vsquam memo- expedienda, vt tumultum
rauit? Circa tumultum arbo- iuxta fontem factum intelli-
res feri mos fuit (v. c. Iliad. gamus. Sic in honorem de-
§, 419), non vero circa fon- functi pastoris, noto more,
tes. Si porro de arboribus humus floribus et frondibus
ponendis ac ferendis accipias, spargitur ac circa tumultum
accommodatum erit, vt prio- arbores feruntur. Incusan-
re quoque loco *spargere hu-* dus tamen vel sic poeta,
hum foliis de satione flo- quod ad sensum animi et
rum accipiamus. Firmat oculi non satis diserte rem
hanc rationem locus Eclogae exposuit. Popius, expressurus
IX, 19 *quis humum floren-* haec, ad alia delabitur *Pas-*
tibus herbis spargeret, aut tor. IV, 21 sq. 43. Theocr.
viridi fontes induceret um- I, 120. 121 Δάφνις ἐγὼν ὄδῃ
bra? Neutrum tamen inter τῆνος, ὃ τὰς βόας ᾧδε νομεύων,
honores mortuis habitos me- Δάφνις ὃ τὰς ταύρας καὶ πόρ-
morari vsquam vidi; quam- τας ᾧδε ποτίσδων; quos ver-
quam ad fontes et in viretis sus, cum multo maiorem sim-
olim sepulcra facta esse, et, plicitatem habeant, mireris
frondes ferre, inter honores Virgilianis polihaberi. *hinc*
et munera mortuorum habi- *vsque ad sidera notus*, epi-
tum esse, non ignoro. conf. cum est, nec in pastoritio
locum, in quo cum nostro carmine satis placere potest.
certat, Nemefiani Ecl. I, 64 Si tamen exemplo defendi
sq. Nihil, quod ad rem potest, quod non per se pro-
faciat, afferunt interpretes, bes, est locus haud multum
neque locus Horatii Carm. dispar in Theocr. VII, 92. 93.
III, 13, 2. O fons Bandusiae 45. Vid. Theocr. I, 1 et 7
— *Dulci digne mero neo* etc. VIII, 78—83. Compara
sine floribus; recte huc re- Popium Pastor. IV, 1—4.

Quale sopor fessis in gramine; quale, per aestum
Dulcis aquae saliente sitim restinguere riuo.

Nec calamis solum aequiparas, sed voce magi-
strum;

Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.

Nos tamen haec quocumque modo tibi nostra
vicissim 50

Dicemus; Daphninque tuum tollemus ad astra;
Daphnin ad astra feremus: amauit nos quoque
Daphnis.

mo. An quidquam nobis tali sit munere maius?

Et puer ipse fuit cantari dignus; et ista

Iam pridem Stimicon laudauit carmina nobis. 55

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,

46 *lassis* Rom. per *gramina* apud Priscian. VII. 47 *re-*
stringere seriores tres, ex more. 48 *aequiparas* scriptum in ve-
tustioribus. v. Heinf. 53 *An quicquid* Gud. *tali nobis* Voss. et
fragm. Moreti. Et, puer, ipse interpungit Wakef. coll. v. 19.
55 *Stimichon*, *Stimycon*, varie scribitur. *Stymacon* et *Stime-*
thon Gothani. In Seruianis confunditur *Σιμίχων* ap. Theocr.
„nonnulli Stimichonem patrem Theocriti dicunt“ hoc quidem
parum certa fide. Verum probabile inde fit, *Stimicoñ* in nostro cor-
ruptum esse ex *Σιμίχων* v. Koen. ad Gregor. Cor. p. 133. *Simichus*
repositum est in edit. Parmensi. 56 *lumen* Menag. alter et Franc.

aquae riuo poetis perpe- IX, 29 *Vare*, tuum nomen
tuum: vid. ad Ecl. VIII, 87. — *Cantantes sublime fe-*
48. *sed etiam voce*, cantu, *rent ad sidera cygni; et*
magistro par es. 49. conf. sup. 43 *hinc vsque ad sidera*
Theocrit. I, 3. 4. 5. 51. *tol-* notus. Porro 54 *puer* est
lemus ad astra, potest esse: Daphnis. Sic v. 49 *puer*
in caelum et inter dinos erat Mopsus, et si aetate
sublatum canam; Est tamen maior sup. 4.

verius ex usu loquendi et 56. Iam Daphnis deus fac-
simplicius: celebrabimus, vt tus celebratur, atque adeo ei,
TOM. I. P

Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris siluas et cetera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas.
Nec lupo insidias pecori, nec retia ceruis 60
Villa dolum meditantur: amat bonus otia Da-
phnis.

Ipsi laetitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes; ipsae iam carmina rupes,

Sicque Gifan. et Canter. et post illos Klotzius Opusc. p. 301.
nomen Menag. prior. 58 et cetera rura. Quam vim cetera
h. l. habeat, non video. Erant tamen epitheto quae adiungi
poterant: *florea. roscida.* Nunc video, etiam Io. Schrader.
coni. *secretaque. securaque.* Poterat quoque scribi *siluas, et*
agros, et rura. 59 pastoresque simul Menag. alter. videt Ven.
Dryades Rom. et Leid. 61 malum alii apud Pier. et Heinfl. pro
dolum. meditatur Menag. pr. 62 laetitiae voces Mentel. pr.
iactant vel tollunt mf. Köler. 63 ipsae et iam Rom.

tamquam nouo numini agre-
sti, ea omnia tribuuntur, quae
sine deorum olim in terris
praesentiae tribuebantur, siue
deorum honoribus institui so-
lebant; summa scilicet laeti-
tia etiam ferarum et rerum
inanimatarum 58—64. Inde
sacrum annuum ei instituen-
dum narrat 65—80. *Candi-
dus*, splendens, micans, vt
fidus. cf. Cerda. Locus autem
longe dulcissimus. 58. *ala-
cris* ratio poetica cum vo-
luptas iungi docet. 61. Non
scilicet illa siluarum et agro-
rum laetitia esse poterat sine
securitate: quam per otia

declarat. Ab hac itaque
enuntiationem mutuatur poe-
ta. Et vs. 62 omnium adeo re-
rum naturae ea laetitia com-
munis esse ponitur. Ductum
autem ex Theocr. XXIV, 84.
85 videtur, vbi, Hercule in-
ter deos recepto, lupo non
amplius insidiatur hinnulo.
63. *Intonsi montes* sunt sil-
vosi, incaedui, vt *Seru.* Paul-
lo aliter *tonsaes valles* Georg.
IV, 277 sunt quas pecudes
tondent, depascunt. *tonsa*
humus Ouid. Rem. 193
defecto gramine vel foeno.
Non vno itaque modo hoc
dicitur. Quibus ipsis con-

Ipsa sonant arbuta: deus, deus ille, Menalca!
Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras: 65
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo;
Pocula bina nouo spumantia lacte quot annis
Craterasque duo statuam tibi pinguis oliui.

64 *deus ipse* Longob. et Medic. *Menalcas* Goth. pr. 65 *an*
Menag. 66 *duoque altaria* vulgo ante Heinfl. *duo altaria* in
nonnullis. *duas altaria* iam e Longob. probabat Pier., ex Gud.
et aliis adstruxit Heinfl. 68 *Craterasque* iam inde ab Aldo edi-
tur; in aliis *Crateresque.* Contra vulgg. *duos.* At *duo* iam e
Rom. commendauit Pier., nunc Heinfl. recepit, aliis assentientibus.
oliuae duo Moret. et fragm. Interpuxi nunc plene post *oliui*, in
fine vs. 68. vt diuersa sint seqq. a superioribus. v. Notam.

cidit dubitatio Martini, qui *tuor* ponuntur. Cuius rei
non nisi a *pecude depas-* equidem rationem noui nul-
sos intelligi posse putabat. lam. 66. *duas altaria*
64. O Menalca, ipsa ar- *Phoebo*, duas aras Phoebo,
buta resonant: Deus, deus quae sint altaria; vt, quod
ille! discrimen inter vtrumque fa-

65. Nunc sacrum ei an-
num decernit. Primo eum
inuocat: *sis bonus o felix-* quatur (vid. Heinfl.), Phoe-
que tuis. felix est propitius, boque adeo, tamquam ex
vt Aen. I, 330 *Sis felix,* superis diis, altare, Daphni-
nostrumque leues quaecun- di, heroi, aram dedicet. Non
que laborem. v. Seru. et tamen placet in poeta ista
Intpp. Mox sacrum eius cum grammatici subtilitas; et po-
alio sacro Phoebi coniungit: tuere duo vocabula promi-
quod obseruatu dignum est: scue a poeta poni, communi
heroi igitur cum deo: forte more. Obseruandum autem,
tamquam cantus praefide. Daphnidi vt heroi sacrum
Porro nouum hoc, quod non fieri lacte, oleo, vino, adeo-
vtrique vna ara sit, vt *σύμ-* que *λοιβῆ, σπονδῆ* non vic-
βωμοι sint; sed quod vtrique tima caesa. Idem Nymphis
sua ara, et quidem vtrique et Pani sit apud Theocr. V,
duas arae, adeoque qua 53. 54 et 58. 59, vnde haec
expressa sunt. *nouo lacte*, vt

Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra, 70
Vina nouum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon;
Saltantis Satyros imitabitur Alphefiboëus.

69 *altaria* Medic. Pierii. 70 *sin aestius, in umbra* conj. Waddel. p. I. 71 *infundam* Menag. et Moret. quart., it. Pier. Oblong. *noua infundam* Moret. sec. Aberrationes in *Ariusia* vid. apud Pier. et Burm.; it. mox in *Lyctius*. Est ἡ Ἀγιοῦρια χῶρα, insulae Chii, et Λύκτος, urbs Cretae.

Ecl. II, 22 *Eae mihi non aestate nouum non frigore defit.* 69—73. Ex multo suauiore loco Theocr. VII, 63 sqq. adumbrata. Ambiguitas est in sqq. sintne omnia reuocanda ad festos dies in Daphnidis honorem habendos, an ad honorem et memoriam eius recolendam in quibusvis sollennibus, ut ei tamquam heroi seu deo libatio fiat; etsi nonnulla interponuntur, quae sacrum in eius honorem instituendum arguant. Videtur itaque sic statuendum esse, ut v. 69 sq. de ceteris sollennibus ac festis diebus memoret, quibus inter epulas festas *Daphnidi* quoque libatio fiat: hoc est v. 71 *fundam*. 70. *Ante focum, si frigus erit*: quod sane et ipsum oblectationem facit; unde

poetae et hoc memorant. cf. ad Tibull. II, 1, 29. 71. *Vina Ariusia* ex promontorio et tractu Ariusio in insula Chio. v. Heinf. ad h. l., et Potter. ad Clement. Alex. Coh. pag. 184. Etiam horum mentio a pastore facta reprehensione digna visa Klotzio Opusc. p. 287; defendi tamen potest, cum inter Chium et Siciliam commercia satis multa fuerint, cumque in carmine maioris spiritus versetur poeta. *nouum nectar*; fuit scilicet vinum dulce. *Calathus* h. l. vasis et calicis genus. 73. *Saltantes Satyros imitabitur*: simpliciter pro saltabit: scil. Satyrorum more, incondite: ut Georg. I, 350 in sacro ante messem *Det motus incompósitos et carmina dicat*. Male accipit Baxter. ad Horat. Epist. II,

Haec tibi semper erunt, et quum sollemnia
vota

Reddemus Nymphis, et quum lustrabimus agros. 75
Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis ama-
bit,

Dumque thymo pascentur apes, dum rore cica-
dae:

Semper honos nomenque tuum laudesque mane-
bunt.

74 *dona* Parrhaf. et pro var. lect. vnus Leid. 75 *et collustrabimus* tres. *conlustrabimus* vnus Burm. 76 *amauit* Gud. a m. pr. 77 *pascentur* Gud., quod tuetur Cort. ad Plin. II Epp. 9, f. 78 *Versus* repetitus Aen. I, 609.

2, 125, vt sit, Satyrum sal-
tabit.

74. 75. Ea, quae antea omnibus diebus festis se facturum esse dixerat, nunc ad duo sollennia insigniora reuocat: alterum Nympharum, alterum lustrationis agrorum. Ipse poeta paullo ante v. 69. 70 bina binis sollennibus tempora assignat, alteri festo hibernum, alteri aesti-
vum: nec tamen ista ad h. l. referri posse videntur. Apud Romanos sollenne Nymphis institutum fuisse aliunde vix constat. *Lustratio agrorum*, siue ambarualia, moribus quidem Romanis fiebant sub casum hiemis, iam vere seren-
no. v. Georg. I, 340, et ad

Tibull. II, 1 pr. Fatendum igitur est, ad Siculos potius ritus accommodata haec haberi debere. Itaque cogitandum simpliciter de festo Nympharum, et altero festo agrorum lustrandorum. Discernit ipse poeta paullo post v. 79 sacrum Bacchi et Cereris ab illo, quod Daphnidi instituetur.

76—78. Fastiditum nunc hoc, quod delectare debuit nouum dictum in poeta, h. l. Aen. I, 607 sqq. et Ecl. I, 60 sqq. vt temporis duratio per eiusmodi inductiones declaretur.— *dum rore cicadae*; antiqua opinio. vid. Hesiod. Sc. Herc. 395. Theocr. Idyll. IV, 16. cf. Vrsin. Cer-

Vt Baccho Cererique, tibi sic vota quot annis
Agricolae facient; damnabis tu quoque votis. So
mo. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine
dona!

Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam litora, nec quae
Saxofas inter decurrunt flumina valles.

ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta; 85
Haec nos, Formosum Corydon ardebat Alexin:
Haec eadem docuit, Cuium pecus? an Meliboei?

79 tibi sua Moreti quartus. 80 damnabis — votis. Place-
bat Heinio voti. Sed utrumque recte. 81 pro munere Leid.
alt. digna Parrhaf. vota vnus Leid. 82 nec mentis f. fragm.
Moret. 85 donauimus ap. Probum in Institutis art. et in pr. Men-
tel. et Reg., quod de parato Menalcae ad donandum animo ac-
cipit Muson., parum apte. ante, antequam discedimus. Paullo
ieiunius hoc a poeta insertum. Praestabat saltem ecce. Coniicit
hoc idem Io. Schrader. et laudat VI, 69 Hos tibi dant calamos,
en accipe, Musae.

da. 79. 80. Referetur ergo preces et vota ad eum, qui
Daphnis in deorum agrestium inter deos relatus est, fiant,
numerum. damnabis tu quo- vtque vota, re impetrata, ei
que votis, h. eo, quod ho- persoluantur. Simili modo
mines earum rerum, quas a numen declaratur per ius-
te precati erant, compotes iurandum: Iurandasque
facis, obligabis eos ad vota, tuum per numen ponimus
quae ea quasi sub conditione aras.
fecerant, soluenda. Res saepe 82. veniens auster est
obuia. sic et voti reus Aen. oriens, flare incipiens. vid.
V, 237. Formula sollennis. Burn. 83. Certauit cum
damnatus voti, sed et voto. Theocr. I, 7. 8. 86. 87. Ex-
Spectat autem hoc ad nu- ordia carminum ad ea de-
men declarandum, vt non claranda posita vt sup. v. 10.
modo sacra, verum vt etiam 11. Ex vll. 86. 87 haud te-

mo. At tu sume pedum, quod, me quum saepe
rogaret,

Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque aere, Menalca. 90

88 Ac Moreti quart. me dum saepe Ven. 89 erat cum
pr. Moret. tunc qu. Moret. et Ven.

mere suspicio nata, voluisse mina memoret: Ecl. II et
Maronem sub Menalcae per- III.
sona agnosci: cum sua car- 88. Cf. Theocr. VII, 43. 44.

Vt Baccho Cererique, tibi sic vota quot annis
Agricolae facient; damnabis tu quoque votis. So
mo. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine
dona!

Nam neque me tantum venientis sibilus austru,
Nec percussa iuuant fluctu tam litora, nec quae
Saxofas inter decurrunt flumina valles.

ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta; 85
Haec nos, Formosum Corydon ardebat Alexin:
Haec eadem docuit, Cuium pecus? an Meliboei?

79 tibi sua Moreti quartus. 80 damnabis — votis. Place-
bat Heinlio voti. Sed virumque recte. 81 pro munere Leid.
alt. digna Parthaf. vota unus Leid. 82 nec mentis f. fragm.
Moret. 85 donabimus ap. Probum in Institutis art. et in pr. Men-
tel. et Reg., quod de parato Menalcae ad donandum animo ac-
cipit Mufon., parum apte. ante, antequam discedimus. Paulo
ieiunius hoc a poeta insertum. Praestabat saltem ecce. Coniicit
hoc idem Io. Schrader. et laudat VI, 69 Hos tibi dant calamos,
en accipe, Mufae.

da. 79. 80. Referetur ergo preces et vota ad eum, qui
Daphnis in deorum agrestium inter deos relatus est, fiant,
numerus. damnabis tu quo- utque vota, re impetrata, ei
que votis, h. eo, quod ho- perfoluantur. Simili modo
mines earum rerum, quas a numen declaratur per ius-
te precati erant, compotes iurandum: Iurandasque
facis, obligabis eos ad vota, tuum per numen ponimus
quae ea quasi sub conditione aras.
fecerant, soluenda. Res saepe 82. veniens auster est
obuia, sic et voti reus Aen. oriens, flare incipiens. vid.
V, 237. Formula sollennis: Burn. 83. Certauit cum
damnatus voti, sed et voto. Theocr. I, 7. 8. 86. 87. Ex-
Spectat autem hoc ad nu- ordia carminum ad ea de-
men declarandum, ut non claranda posita ut sup. v. 10.
modo sacra, verum ut etiam 11. Ex vff. 86. 87 haud te-

mo. At tu sume pedum, quod, me quum saepe
rogaret,

Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque aere, Menalca. 90

88 Ac Moreti quart. me dum saepe Ven. 89 erat cum
pr. Moret. tunc qu. Moret. et Ven.

mere suspicio nata, voluisse mina memoret: Ecl. II et
Maronem sub Menalcae per- III.
sona agnosci: cum sua car- 88. Cf. Theocr. VII, 43. 44.

E C L O G A VI S I L E N V S *)

A R G V M E N T V M

Exordio praemisso poeta se, parum feliciter tentato carmine epico, redire ait ad carmen bucolicum; Vari tamen laudibus celebrandis et hoc haud impar foro 1—12. Inde narrat, duo Satyros cum Nympha Aegle Silenum iacentem aggressos adegisse, ut sibi carmen caneret—30. Exponit inde summam poeta 31—63 carminis argumentum, quod mythicum est; attigerat Silenus fabulas primo e cosmogonia 31—40; inde alias, promiscue memoratas, inter quas copiosius exponit Pasiphaes infaustum amorem tauri 45—60. qui

*) Silenus. Adscriptum praeterea in edd. Faunorum, Satyrorum, et Silvanorum delectatio. Hoc et codd. habent; nonnulli pro Silvanorum Silenorum, ab aliis voc. omnino abest. Pro Silenus in aliis praescriptum Varus.

cur eum potissimum detinuerit si quaeras, vaussam idoneam non reperio, praeter lubitum poetae. Repente inde ad Gallum carmen deducitur, et ad eius laudem poeticam et carmina inchoata 64—73. Tum iterum ad fabulas redit 84. Vespere ingruente facit Silenus finem canendi 85. 86.

Felix in huius Eclogae argumento et eius tractatione fuit poeta. Lucundissimis enim, dulcissimis, ac pulcerrimis rerum imaginibus omnis haec narratio distincta est, qua Silenus ex antiquissimorum poetarum ac philosophorum rationibus originem rerum canit, atque inde per fabulas ornatum poeticum maxime admittentes vagatur. Non enim, quare cum Grammaticis, qui Syronem huc vocant (de quo v. ad Pseudodonat. f. 79), ad Epicuri potissimum placita v. 31 sqq. referam, video; quid? quod quatuor elementa, e quibus uniuersum ibi construitur, quae ad Empedocleam rationem pertinent, ab Epicureorum principe Lucretio exagitantur I, 717, et nititur tota de Virgilio Epicureae philosophiae sectatore fabula fide Pseudodonati et Seruii, aut potius vanissimorum hominum, qui nomina ista sunt mentiti. Fuit autem antiquissima aliqua reconditior fabula de Sileni philosophia et superes naturales et ethicas disputationibus; neque vanum est, quod Seruio insertum est ad v. 13 Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio, sed a Theopompo translatum. Is enim apprehensum Silenum a Midae regis pastoribus dicit crapula madentem et ex ea soporatum; illos dolo aggressos dormientem vinxisse, postea vinculis sponte labentibus liberatum de rebus naturalibus et antiquis Midae interroganti respondisse. Locus fuit hac de re classicus in Theopompi Thaumasis: unde excerpta particula apud Aelian. Var. Hist. III, 18, ubi vid. Inttpp. et quos laudant. Apposita ibi narratio Sophista aliquo dignior de terra Meropide in Oceano sita my-

ECLOGA VI SILENVS*)

ARGVMENTVM

Exordio praemisso poeta se, parum feliciter tentato carmine epico, redire ait ad carmen bucolicum; Vari tamen laudibus celebrandis et hoc haud impar fore 1—12. Inde narrat, duo Satyros cum Nympha Aegle Silenum iacentem aggressos adegisse, ut sibi carmen caneret—30. Exponit inde summam poeta 31—63 carminis argumentum, quod mythicum est; attigerat Silenus fabulas primo e cosmogonia 31—40; inde alias, promiscue memoratas, inter quas copiosius exponit Pasiphaes infaustum amorem tauri 45—60. qui

*) Silenus. Adscriptum praeterea in edd. Tannorum, Satyrorum, et Silvanorum delectatio. Hoc et codd. habent; nonnulli pro Silvanorum Silenorum, ab aliis voc. omnino abest. Pro Silenus in aliis praescriptum Iarus.

cur eum potissimum detinuerit si quaeras, caussam idoneam non reperio, praeter lubitum poetae. Repente inde ad Gallum carmen deducitur, et ad eius laudem poeticam et carmina inchoata 64—73. Tum iterum ad fabulas redit 84. Vespere ingruente facit Silenus finem canendi 85. 86.

Felix in huius Eclogae argumento et eius tractatione fuit poeta. Iucundissimis enim, dulcissimis, ac pulcerrimis rerum imaginibus omnis haec narratio distincta est, qua Silenus ex antiquissimorum poetarum ac philosophorum rationibus originem rerum canit, atque inde per fabulas ornatum poeticum maxime admittentes vagatur. Non enim, quare cum Grammaticis, qui Syronem huc vocant (de quo v. ad Pseudodonat. f. 79), ad Epicuri potissimum placita v. 31 sqq. referam, video; quid? quod quatuor elementa, e quibus uniuersum ibi construitur, quae ad Empedocleam rationem pertinent, ab Epicureorum principe Lucretio exagitantur I, 717, et nititur tota de Virgilio Epicureae philosophiae sectatore fabula fide Pseudodonati et Seruii, aut potius vanissimorum hominum, qui nomina ista sunt mentiti. Fuit autem antiquissima aliqua reconditor fabula de Sileni philosophia et super res naturales et ethicas disputationibus; neque vanum est, quod Seruio insertum est ad v. 13 Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio, sed a Theopompo translaturum. Is enim apprehensum Silenum a Midae regis pastoribus dicit crapula madentem et ex ea soporatum; illos dolo aggressos dormientem vinxisse, postea vinculis sponte labentibus liberatum de rebus naturalibus et antiquis Midae interroganti respondisse. Locus fuit hac de re classicus in Theopompi Thaumastis: unde excerpta particula apud Aelian. Var. Hist. III, 18, ubi vid. Inttpp. et quos laudant. Apposita ibi narratio Sophista aliquo dignior de terra Meropide in Oceano sita my-

thice exornata. Antiquior tamen et ex domesticis Phrygum *) de Mida fabulis ducta mythi auctoritas fuit; saltem Pindari, (Fragm. CLII, p. 148) nam, quod ille Silenum cum Olympo confabulantem induxit, coniunctum cum illo fuit; est enim Olympus Marsyae Phrygis alumnus. Vocem inde ἐφήμερος pro homine laudat Schol. Aristoph. Nub. 223 et ex eo Suidas: (in Pindaro esse debuit, ὃ τάλας ἐπάμερος —) Seruata ex dictis illis sententia: non nasci homini longe optimum esse, proximum autem, quam primum mori Cic. Tusc. I, 48, unde habet Lactant. Inst. III, 19. Ex Plutarch. Consolat. ad Apollon. p. 115 discimus, Aristotelem in Eudemo haec latius exposuisse, unde ibid. D. Δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν ἃ ὑμῖν ἄρειον μὴ γινῶναι. Memorabile autem hoc, quod Silenus nunc inter canentes deos habetur. Quod eum vinciunt, ut cogant canere, Satyri, a furore vaticinantium petatum esse putabimus, quem detrectabant vates: ut vel de Pythia notum. Catroeus, et post eum Martinus ac Wartonus, qui anglicis versibus Eclogas reddidit, si quaeritur, quorsum physicis placitis fabulae istae a v. 43 sqq. subiectae sint, rationem comminiscuntur satis subtilem; tradi scilicet non minus moralem quam naturalem Epicureorum philosophiam, qua reuocentur inprimis a cupiditatibus et immoderatis animi perturbationibus homines; haec autem praecepta, ut decebat poetam, expressa esse fabulis de turpi amore Herculis et Pasiphaes, de superbia Proetium, auaritia Atalantae et immodico luctu Phaethoniadum sororum. Sed Virgilium eas tantum fabulas sequutum esse apparet, quae et frequentatissimae in veterum carminibus essent, et ornatum poeticum

*) Phrygum s. Brigum, cum adhuc loca sub monte Bermio in Macedoniae postea dictae finibus inhabitarent: Herodot. VIII, 138. Conon Narrat. I. cf. ad Philostrati Imag. I, 22 notata. Adumbravit inde sua de Mida et Sileno Ovid. Met. XI, 90—99.

inprimis admitterent. Itaque alias disertius exponit; aliarum non nisi argumenta commemorat, et delectationi adeo studet, ut inter antiquas illas fabulas Galli sui meminerit; loco parum idoneo, nisi versus transponere placuerit: qua de re v. inf. ad 64. Formam et colorem ab hoc carmine ducebat Gesnerus elegantissimus poeta, cum Cantharum fractum scriberet, sed nollemus eum carminis grauitatem ad rem leuissimam deflexisse; quo ipso omnis voluptatis fructus interceptus est.

Ceterum Varo inscriptum est carmen: de quo vid. Excurs. ad hanc Ecl. Fabulam de recitata hac Ecloga a Cytheride mima et Ciceronis exultatione vid. in Pseudodonati Vita Virg. f. 41.

Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, neque erubuit siluas habitare, Thalia.

1 Syracosio. Ita Romanus Pierii. Συρακόσιον ἔπημα. Vulgo Syracusio, mendose: quod iam Benedictus monuit. Syracuso Moreti alter, Menag. alter et Parrhas. 2 neque e scriptis reposuit Heinl. pro nec. siluis Rom. Pierii. conf. Heinl.

1. Syracosio — versu, que Popius Pastoral. I pr. Theocriteo. v. Ecl. IV, 1. Melius de aetate accipias, Prima intelligunt vulgo: e quod in adolescentia iis carminibus se dederat, non epicis, vl. 3, a quibus reuocabat eum Apollo. 2. siluas habitare, ad genus bucolicum refertur. v. ad Ecl. IV pr. Thalia omnino pro Musa dicta videri potest; etsi ea proprie hic memorata, quia bucolicum carmen eius fidei

Quum canerem reges et proelia, Cynthus aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pinguis
Pascere oportet ovis, deductum dicere carmen. 5
Nunc ego; namque super tibi erunt, qui dicere
laudes,

Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella;

4 *admonuit* Rottend. ex more librar. *Pastorum Tityre vitium*
ed. Rob. Steph. 5 *ducere* Moret. quart. et Ven. *deductum*
carmen ex h. l. memorat Quintil. VIII, 2, 9. 7 *Varre* Parrhaf.,
hic et in lqq. *cupiunt* duo Moreti et fragm. Antwerp.

ac praesidio creditum habebatur: quod saltem auctoritate Schol. Apollonii Arg. III, 1 traditur: Θάλεια δὲ (λέγεται εὐρηκέναι) γεωργίαν καὶ τὴν περὶ τὰ φυτὰ πραγματεύεται. 3. Voluit igitur Maro adolescens aggredi statim epos: *reges et praelia*; (quod minus bene de tragodia interpretatur Heinl. ad Ouid. IV ex P. 2, 1) Oudin. in Misc. Obsl. crit. nou. To. IV, p. 308 ad Culicem hoc trahit, Pseudodonato et Servio aduocato. Possis ex Servio etiam laudare, quod res Romanas seu regum Albanorum aggressus esse Maro fertur. Sed parum tuta haec, cum aliis ap. Pseudodonat. in Vita l. 28. *aurem vellit*; notus admonendi mos, qui adeo in gemmis expressus. (v. Museum Flor. T. II, t. 22,

vnde in ed. Lond. Knapt. repetitus.) 5. *deductum carmen*, ex ipsa sententia apparet esse tenue, vt pastorum; oppositum grandiori epico. Ita tamen adiectum expectes: tenui filo, vt ap. Horat. II Ep. I, 225 *tenui deducta poemata filo*. Est enim petium hoc a lana in filum deducta. Ausus igitur est poeta *deductum* absolute pro tenui ponere; Ex Afranio et Cornificio illustrat usum voc. Macrobi. VI, 4, p. 595. 596.

6. *qui dicere laudes tuas cupiant*, qui carmen epicum condant. Magna vero cum venustate rem ad Vari laudes trahit: ac si hoc epici carminis argumentum constitutum habuisset. Varum autem res bello gessisse necesse est, vt eius *bella condi*, carmen

Agrestem tenui meditabor arundine Musam.

Non iniussa cano. Si quis tamen haec quoque,
si quis

Captus amore leget: te nostrae, Vare, myricae, 10
Te nemus omne canet; nec Phoebus gratior vlla
est,

Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho; 15
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant;

10 *legat* Menag. sec. et Moret. sec., et Priscian. ap. Heinl. utrumque dici solet. vid. Burmann. 11 *est* a Leid. alt. abest. 12 *perscripsit* multi, male. *praescribit* Parrhaf. 13 Errores in his nominibus v. ap. Burm. Cronus et Cronys Goth. Χρόνις. Μνάσυλος. 16 *capiti tantum* Rottend. Saltem hoc malum a

de iis componi posset. v. Excurs. II.

9. *Non iniussa cano*, sed ab Apolline iussa; *iussis carmina coepta tuis* Ecl. VIII, 11; tenui ea *quidem* carmine; si *tamen* non infelicer a me elaborata erunt, vt sint, quibus placeant: haec ipsa quoque laudes tuas ornabunt. 10. *myricae* — *nemus* pro rure et pastorebus, qui carmen repetunt. conf. ad v. 2 et Ecl. IV, 2. *pagina* nunc primum a poeta pro carmine dicta, vt *chartae* Horatio, hoc tamen

Ennii exemplo; *pagina* hinc in Ciri, Culice, aliis. Vox a pastoris persona aliena adhiberi h. l. in bucolico carmine potuit, quum e poetae persona haec dicta sint; cf. ad Ecl. III, 85.

13. *Chromis et Mnasylos*. Faunorum vel Satyrorum nomina esse necesse est. Et ita Servius quoque. Rem poeta hic adornavit in artis quoque antiquae operibus obuiam. v. Excurs. II * ad h. l.

16. *Serta procul tantum* c. Hoc in loco me adhuc haerere fateor, nec, *procul*

Aegle, Naiadum pulcerrima; iamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Soluite me, pueri; satis est potuisse videri.
Carmina, quae vultis, cognoscite; carmina vo-
bis, 25

21 *namque* aliquot antiqui Pier., tum Moreti vnus et ed. Me-
diol. Est et in ed. Ven. 1472 et Goth. sec. 23 *Quid* ed. Ven.,
et Pier. in antiqu. aliquot codd. esse memorat; scilicet ex interpre-
tatione.

Graece dictum: Silius XVI, 468 *veluti delapsa corona Victoris capiti foret. Gra-
vis cantharus*, vino plenus, inquit Burmannus, malim omnino vas magnum et capax designari. Nam *pendebat* sc. semisupinus, tantum non euerfus. *attrita*, frequenti vsu. Variavit rem auctor Epithal. Auspicii in Anthol. Lat. et in Poet. min. Wernsdorf. Tom. IV, p. 481 *Ecce pater pando recubans Silenus afello; Cui lacer a summo pendebat cantharus armo.*

21. *iamque videnti*, ex-
pergefacto. Causam pin-
gendi afferunt siue iocum ac
petulantiam, siue honorem,
quod antiquissimo more, qui
deinceps in diis agrestibus
perstitisse videtur, deorum
simulacra minio pingebantur.

Notum, Iouem miniari soli-
tum ap. Plin. XXXV, 45. etsi
alia de causa, ne lignum ab
imbribus putresceret. Prae-
ferendum prius. 24. *satis
est potuisse videri*, vt vi-
deamini me vincere potuisse.
Petitum autem hoc, vt vin-
cere vellent Silenum, quo ad
canendum, quod vellent,
eum cogerent, ab eo, quod
de vatibus memorari solet,
qui repugnabant, nolebant
νύτροχοι fieri, deo impleri;
Notum de Pythia. cf. Lucan.
V, 116 sq. Furor enim ille,
qui mentem occupat, spas-
mos haud mediocres afferre
corporibus debuit. cf. Aen.
VI, 47 sqq. Inde etiam in
diis vaticinantibus hoc idem
locum habuit; itaque Proteus
vinculis constrictus apud Ho-
mer. Odyss. δ, 414 sq. et Ge.
IV, 396. 459. Et Silenus ad

Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
Tum vero in numerum Faunosque ferasque vi-
deres

Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phoebos gaudet Parnasia rupes;
Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Or-
phea. 30

Namque canebat, vti magnum per inane coacta

26 *ille* Ven. et Parrhaf. 27 *Faunos siluasque* Vratisl.
28 *mutare* Longob. Pierii, quod ille exponit, vt mutant arbores
montium cacumina, transeant de monte in montem. *mutare* Par-
rhaf. cf. Ecl. V, 5. 30 *Ismarus urbem* ex Homero bene novi-
mus: nunc *montem* memorari ne dubites; etiam Ge. II, 37 *iuuas
Ismara Baccho Conferere*; quod vnde poeta acceperit, non con-
stat. Fuit etiam Ismaria palus, Herodoto memorata ad Maroneam
VII, 119. *mirantur* e Rom. aliisque melioribus Heinl. Vulgo *mi-
ratur. tanto* Leid. Post hunc in nonnullis libb. et edd. suppo-
sitius, et iam a Benedicto damnatus, versus: *Quantum omnis
mundus gaudet cantante Sileno*; habet etiam Goth. vterque,
alter ab alia manu, quae metrum vapulare nolebat, adscriptum
habet alium versum: *Quantum Sileno siluae laetantur ouante.*
Priorem versum ex Seruii verbis confarcinatum esse vidit Io. Schra-
der. in schedis mss. Non autem semper *τῷ quantum* subiicitur
tantum. Similis ratio erat Ecl. V, 82 sq.

Midam vinctus adductus (ap. Plutarch. Consolat. ad Apol-
lon. Tom. II Opp. p. 115 D.) diu renuit ac repugnat. 26. *Huic aliud mercedis
erit*; secundum illa: *vis
haud ingrata puellis*. 27. *in
numerum*, ad rhythmum sal-
tare, vt *παλῶν*. *Faunis sal-
tantibus* adiungit *feras sal-
tantes*, et subiicit *quercus
mouentes cacumina*, aut

omnino, aut mouentes in
numerum. Tanta scilicet e
cantu audito est voluptas;
tanta carminis dulcedo: Non
autem haec in modorum con-
centu quaerenda, sed in ar-
gumenti mythici nouitate et
fabularum suauitate.

31. Nota ad h. l. seruata
est Probi valde docta, sed
bonis malisque permixta;
partem inde mutuatus est

Semina terrarumque animaeque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; vt his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreuerit orbis;
Tum durare solum, et discludere Nerea ponto 35
Coeperit, et rerum paullatim sumere formas;
Iamque nouum terrae stupeant lucefcere solem,

32 *terrarum, animaeque* Ven. et ed. Ven. *marisque* quatuor
cum Goth.; et sic in edd., vsque ad edd. Pulmann., in quas *ve*
temere inductum miror ab Heinſio et Burm. eſſe ſeruatum. Poſt
v. 32 Goth. ſec. ſubiungit verſum: *Hinc hominum quondam ge-*
nus et primordia rerum. 33 *in his tres* ſcripti cum ed. Ven.
34 *concreuerat* Mentel. vterque. *mundus* Rottend. 35 *ponti*
Zulich. 37 *nouum vt terrae* erat ante Heinſ.; ſuſtulit ille *vt*

Iulius Sab. cum loco e Var- vt *tenerae res* Ge. II, 343.
rone de LL. IV, p. 17. Ex *molliæ terrae arua* Lucret.
Apollonii Argonaut. I, 496 ſqq.
adumbratum hoc exordium
eſt, vt iam notauit Vriſinus.
Macrob. VI, 2, p. 586 lau-
dat loca Lucretii V, 433 ſq.
447. 456. quem Maroni ante
oculos fuiſſe manifeſtum eſt
inde ab eo loco. *Semina*
ſunt elementa, non atomi
Epicturei, ad quos ea reuo-
cant grammatici, inducti per
voc. *inane*; ſed ſunt ele-
menta per chaos ſparſa; ita-
que *coacta* dixit ſemina,
quae paſſim per vacuum fe-
rebantur, nunc ad quatuor
rerum genera redacta. *ma-*
gnum inane, et *anima* pro
aere, et *liquidus* ignis, Lu-
cretiana oratio. *tener orbis*,

et d. Cecinit tum, vt terra
coeperit indureſcere et ſoli-
dari, adeoque aquas diſcretas
et a ſuperficie intra certos
ſines et littora depuſſas mari
includere (cf. Lucret. V, 439.
448. 454. 488. 498 ſq.), et
paullatim herbis arboribus-
que veſtiri. Eae enim ſunt
formae rerum, quae, ex-
cluſis aquis, in ſuperficie
telluris apparuere. cf. Lucret.
V, 781. 37. 38. 39. *ſtu-*

35. *Tum durare ſolum*
et d. Cecinit tum, vt terra
coeperit indureſcere et ſoli-
dari, adeoque aquas diſcretas
et a ſuperficie intra certos
ſines et littora depuſſas mari
includere (cf. Lucret. V, 439.
448. 454. 488. 498 ſq.), et
paullatim herbis arboribus-
que veſtiri. Eae enim ſunt
formae rerum, quae, ex-
cluſis aquis, in ſuperficie
telluris apparuere. cf. Lucret.
V, 781. 37. 38. 39. *ſtu-*

Alius atque cadant ſubmotis nubibus imbres;
Incipiant ſiluae quum primum ſurgere, quumque
Rara per ignotos errent animalia montis. 40
Hinc lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna,

ad ſidem vetuſt. codd. 38 *utque c.* Rom. Pierii. *utque cadunt*
Mentel. pr. a m. pr. et Leid. *ſubmotis ignibus* idem Rom. cum
ed. Ven. 1472. quod Pierius interpretatur ſummota aeſtate. 39 *In-*
ciunt Moreti quart. Leid. ſec. 40 *errant* Moret. quart. et Men-
tel. tert. *currant* Ven. et Parrhaſ. *per ignaros — montes* Rom.
Pierii, it. ed. Ven. 1472, quod commendat et palliue pro *ignotis*
dici oſtendit Heinſ., qui etiam Medic. laudat; atqui is ante v. 48
deſicit. Tuetur vulgatam Burm.; proprium enim *notus* de ſedi-
bus ferarum. Quod quidem verum eſt; *ignarus* tamen doctius eſt
altero: adeoque ad criticam rationem praeferendum erat. 41 In
Cod. Franc. *Hinc lapides Pirre iactos, primordia rerum. Hinc*
hominum pecudumque genus, Saturnia regna; in Voſſ. et Zu-
lich. a ſec. m. *Hinc hominum quondam genus et primordia*
rerum; ita etiam in Fragm. Moreti, niſi quod *regum*. Videtur
interpolatio deberi iis, qui videbant, *Saturnia regna* non bene

peant — cadant — Inci- 41. Hominum originem
piant. Tempus praeſens pro iam exponere debebat; ſed,
praeterito: canebat, *vt* ſtu- et poeticam rationem et ve-
puerint, ceciderint etc., ſed tuſſiſſimorum philoſophorum
valet hoc ad viuidiorem ora- morem ſequutus, ſabulis eam
tionem. Dicta vero haec inuolutam exponit; quas qui
ornate pro, vt ſol et caelum ſingulas vult cognoscere, ad-
factum ſit; leuatis a terra, eat Naſonem alioſue mytho-
quam obſidebant, vaporibus logos, etiam Apollodorum.
et nebulis, collectus aer facit Delectare porro narratione
atmoſphaeram; vnde mox pueros et puellam Aeglen in-
iterum pluuiæ in terras ſtituerat. *Saturni regnum*
deſcenderent. 39. *Incipiant* ad diuerſum mythorum ge-
ſiluae. cum primum ſiluae nus diuerſumque mythorum
inciperent enaſci cum ani ordinem ſpectat, vt et ſub-
mantibus. *montes ignotos,* ductus a Prometheo et ho-
in quibus tum primum ferae minibus impertitus ignis;
vagabantur. ſuntque haec diluuio Deuca-

Caucasiasque refert volucres, furtumque Pro-
methei.

His adiungit, Hylan nautae quo fonte relictum
Clamassent, ut litus, Hyla, Hyla, omne so-
naret;

Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent, 45
Pasiphaen niuei solatur amore iuueni.

Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit!

post Pyrrham poni. 42 *Caucasiasque*; sic vetustiores Pier. et
Heinl. *Caucaseasque* alii. *Caucaseosque* Reg. *Caucasica refert*
Leid. *Promethi* Franc., sicque Seru. ad v. 78, ubi *Tert.* 43 *Hy-*
lan Pier. et Heinl. e melioribus. Vulgo *Hylam*. 44 *quo litus*
ex aliquot mss. laudat Pier. 47 Seruius: Caluus in Io: *Ah virgo*
infelix, herbis pascere amaris.

lioneo anteriora: sed in tali
enumeratione ordinem tem-
porum seruare non necesse
erat.

43. Ex insignioribus anti-
quitatis mythis sunt Argo-
nautica et res Herculis; ex
his vnus laudatur Hylas, Ar-
go ad Mysiam appulsa, a
Nymphis raptus et frustra ab
Hercule quaesitus. v. Apol-
lon. II, 1207 sq. Qui de eo
egerunt, adscripti sunt in
Not. ad Antonin. Lib. 26.
45. 46. Ad antiquiores my-
thos referendi Cretenses, in-
que his Europae genus, Mi-
nos, cui nupta fuit Pasiphae.
v. Apollod. III, 1. Eius
amor tauri inter phantas-

mata est, quae poetica copia
ornari possunt: itaque arri-
puit poeta et in eo moratur:
Haec vna est ratio, qua tueri
possis mythos tam promiscue
memoratos, ut, nec dilectus
nec ordinis, vllam rationem
idoneam reperire queas. *so-*
latur amore iuueni; ele-
gantissima conuersio, pro eo,
quod simpliciter erat, *Pasi-*
phaes amores canit, quae
fabula magna cum arte
ad rerum praesentissimas
imagines reuocata apponitur.
Sic poetae dicuntur *con-*
queri eos, quorum fata ca-
nunt, nunc *solari*. cf. 62. 63.
47. *virgo* h. l., ut puella,
omnino pro femina; nam
nupta illa erat Minoi.

Proetides inplerunt falsis mugitibus agros:

At non tam turpis pecudum tamen vlla secuta est
Concubitus, quamuis collo timuisset aratrum, 50
Et saepe in leui quaesisset cornua fronte.

Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras;

Ille, latus niueum molli fultus hyacintho,

Ilice sub nigra pallentis ruminat herbas;

Aut aliquam in magno sequitur grege! Claudite,

Nymphae, 55

48 *auras* duo Moreti, quod et ipsum bonum esset. *falsas—*
auras vnus Mentel. et fragm. Moreti. Sed Macrobi. IV, 6 et Schol.
Stat. V Theb. 590 agnoscunt vulgatam. 49 *est* abest a Medic.
50 *collo quamuis* vnus Francii, eleganti ordine. *tenuisset* tres
libri; vnde Heinl. coniicit *renuisset*, frustra; mox *quaesisset*,
tres scripti. 53 *sulto* Gud. a m. pr. *suffultus* Leid. Acute quae-
rit Io. Schrader., an in *siluis hyacintho* locus sit? et an *tam*
paruo flore fulciatur bos? coniicit itaque: *suffultus acantho*:
scilicet in pratis quoque passim arbores visuntur, et in saltibus
loca sunt libera herbosa, *ελαμεναι*. Et, *fultum* esse, ornatui inferuit,
si de recubante agitur. 55 *in* deest in Zulich.

48—51. *falsis mugitibus.*

Proeti filiae infania correptae
videbantur sibi in vaccas mu-
tatae esse, mugiebant, et
aratro iungi se putabant. Est
hic inter antiquiores mythos
historici generis: primumque
exemplum morbi hysterici:
a quo liberatae sunt Proeti-
des aluo purgata Melampo-
dis opera. cf. Apollod. II,
2, 2 et Not. pag. 278 sq.
Alia v. Kurt Sprengels *Bey-*
träge zur Geschichte der
Medic. I, 2, p. 37.

52. *erras*, vagaris per
montes, tauri amati inse-
quendi causa. At ille spreto
tuo amore, tamquam super-
bus aliquis puer, *inter her-*
bas ac flores recubans etc.
54. *pallentes — herbas*,
χλωράς, virides; iam Ecl.
II, 47. III, 39. V, 16. *ilex*
vero *nigra* a nigricante
viore.

55. *Claudite Nymphae.*
Ut concitior et acrior red-
datur narratio, ingeniosa
orationis conuersione Pasi-

Dictaeae Nymphae, nemorum iam claudite saltus;
 Si qua forte ferant oculis sese obuia nostris
 Errabunda bouis vestigia; forsitan illum
 Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
 Perducant aliquae stabula ad Gortynia vaccae. 60
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.

56 *Dircaeae* Rottend. *nemori* fragm. Moreti. Distinguunt multi post *Dictaeae* et iungunt *Nymphae nemorum*, quo spectat Zúlich. *Dictaeae*, et *Nymphae*, minus suauiter. 57 *Si quae* Leid. a m. pr. *fata* pro *forte* Goth. pr. *ferent* ed. Dan. *vestris* quinque Codd. cum Goth. sec., quod et ipsum ferri possit. Verum *Si qua* ut *εἴπω*. *εἰν* ap. Homerum, dictum est pro *ut*: occludite siluarum aditus, ut ille mihi in conspectum veniat, euagandi licentia adempta. 59 *herbam* Medic., forte *herba in* addit Burm. Sed est ex vitio scriptiois. cf. in eod. Cod. Ecl. VII, 8, 13. 60 *Producant* fragm. Moreti. v. ad Ecl. I, 73. *Gortynia* pallim codd., male. 61 *Tunc* tres ap. Burm. Parum suavis est iunctura horum versuum: *Tum canit* v. 61, *Tum Ph.* v. 62, *Tum canit*

phae exclamans inducitur. Comparat Seruius *εἰλίποδας βοῶς*, quod remotius est, 60. *Gortynia stabula* a Gortyne, Gortyna, Cretae vrbe, ut sic, sprete Paliphae, aliam amicam sequutus, ad stabulum vaccae perducatur, cum ille e Gnossicis armentis esset. Vix tamen cogit poetica ratio *Gortynia* tam anguste accipere; est enim omnino ornatus causa appositum, quia res in Creta agitur, et intelligenda stabula vaccae nota ac consueta. 61. Atalantam canit, Schoe- nei f. Potest poeta *Hesperidum mala* omnino dixisse

Tum Phaethontidas musco circumdat amarae
 Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum

v. 64. Io. Schraderum video eo deuenisse, ut v. 61 retraheret supra ante v. 54 *Et fortunatam*. 62 Male *Phaetontides* scriptum in ed. Burm. et al.; est enim *Φαίτων* Sol. *Φαεθοντιάς*. *amarae corticis*. notat Seruius propter genus; cum alibi ut Aen. VII, 742 sit masculinum. 63 *aque solo* Gudian. a m. pr., ita variatur fere; hic tamen non male; etsi *a* per se suppletur. 64 Tam importuna est Galli commemoratio in mediis fabulis, cum mox v. 74 ad alias fabulas de Scylla et Philomela procedat, ut semper molestum sensum in his vers. habuerim. Facilis tamen medela est, si

pro aureis; potest etiam sequutus esse veterem poetam, contigisse carmine suo exponit: ut iam ad vl. 46. Ceterum Phaethontis sorores mutatas esse in *larices*, communior fabula fert, populos noster ipse substituit Aen. X, 190, vbi v. Not. Piceas appellat circa fontem Padi sitas, Pades Gallis dictas, Plin. III, 16 f. 20 e Metrodoro. De electro, quod exsudare dictae sunt, multis modis statui potest: quod satis constet, non habemus.

64 — 73. Intertextit his mythis Gallum suum ad Musarum chorum deductum et a Lino fistula Hesiodica donatum: an loco satis commodo, recte dubites: dum antiquissimis rebus immisceatur homo aevi Virgiliani. Per se quidem praeclarum est poetae commentum ad

Aonas in montis vt duxerit vna sororum; 65
 Vtque viro Phoebi chorus adsurrexerit omnis;
 Vt Linus haec illi, diuino carmine pastor,
 Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
 Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,

versus transpositos esse intellexeris; quod si vsquam, saltem h. l. factum arbitror; neque aliter Scaligerum sensisse constat. Scilicet versus. 74 — 81 *Quid loquar* etc. vsque ad *Infelix sua tecta super volitauerit* alis retrahendi sunt in suum locum ante hunc 64, vtque post illos sequatur: *Tum canit, errantem.* 65 *Aonios* vnus Pjerii et Heinsii tres cum edit. Mediol. ex interpretatione. *Ionas* ed. Ven. 1472. *dixerit* Medic. 66 *Atque v.* nonnulli et ap. Arufian. Messum. 67 *hoc illi* Ven. 68 *armatus* duo. 69 *Dixerat* fragm. Moret. *oja a.* con. Heins. *en aspice* Goth. sec.

Galli laudem ab ingenio et poetica facultate. Vt poeticis studiis eum teneri significaret, ait eum errasse in Musarum recessibus. *Permessus* fl. Boeotiae ex Helicone monte descendens; declaratur hic mons per *Aonas montes*, ab Aonibus, primis Boeotiae incolis. v. Strabo IX, p. 615. Finxit autem poeta haec ad exemplum Hesiodi in Helicone oues pascentis et in Musas incidentis Theog. 22 sqq. add. Nicand. Ther. 11. 12 *εἰ ἐτέρον περ Ἀσπραῖος, μυχάτοιο μελισσήεντος ἐν ἔχθραις, Ἡσίοδος κατέλεξε παρ' ὕδασι Περμησσοῖο.* Quod omnes Musas Gallo adsurrexisset ait, honoris testificatio est, non tam ex suae aetatis

elegantia a poeta illata, quam aeno iam heroico frequentata. Sic Ioui venienti assurgunt dii Iliad. α, 533. 534. 535. 67. *Vt Linus.* Duplici modo haec iungi possunt: aut, vt *diuino carmine pastor* sit Linus, pro vulgari, pastor diuini carminis seu cantus; seu vt *dixerit* haec *diuino carmine*: quod praeferam. *Linum*, supra IV, 56 cum Orpheo iunctum, memorat, nomen inter vetustissimae memoriae vates clarum, seruatum illud partim fama ac mythis, partim carminibus, quae eius esse ferebantur. Nunc ille cum Musis versari narratur et earum iussu fistulam Hesiodi Gallo dare. Cur apio

Ascraeo quos ante seni; quibus ille solebat 70
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynei nemoris dicatur origo:

70 *ante solebat* Ven. Parrhaf. 71 *rigidos* fragm. Moret. 72 *Grinei et Grynaei* aberrant. Sed est Ἰγύνειον.

coronatum dixerit, caussa non constat: nisi ad argumentum lugubris cantus in eius mortem spectat: de quo cantu multa occurrunt vel in Paufania. *Ascraeus senex* Hesiodus a vico Boeotiae Ascra. Nouum vero hoc, quod nunc Hesiodo tribuitur, id quod de Orpheo sollenne est, silvas eius cantum esse sequutas.

72. 73. *Grynium* seu *Grynia* oppidum Aeolidis in Asia minore, sano et oraculo Apollinis, quod in luco amoenissimo situm erat, nobile. vid. Strabo XIII, p. 923 B. (622). Pauf. I, 21 f. add. Burm. ad Aen. IV, 345. In magnas difficultates impegit interpretes, quamquam ipsi satis sensisse non videntur, Seruiana aliqua lacinia ad h. v. *Hoc autem* (quod de Gryneo nemore narratum fuerat) *Euphorionis continent carmina, quae Gallus transtulit in sermonem la-*

tinum, unde est illud in fine Ecl. X, 50 Ibo, et Chalcidico quae sunt mihi condita versu Carmina. De his v. Excurs. Si tamen, interpretum nulla ratione habita, verba ipsa sequi in animum induxeris, nihil aliud dici videas, quam, Linum fistulam Hesiodi Gallo dedisse, quo Gryneum nemus cantaret. Quo nihil aliud significari potest, quam, Gallum aut carmine tractasse fabulam ab Hesiodo in parte aliqua τῶν ἡοιῶν memoratam, aut ad Hesiodi imitationem seu scripsisse seu molitum esse opus, quo oraculi Grynei aut Apollinis Grynei fabulae seu historiae exponerentur. Praebuisset autem eas satis materiae ad carmen condendum, discere licet ex iis, quae in Seruianis ad v. 72 exposita sunt de Gryno Eurypyli f., de Pergamo Neoptolemi et Andromaches filio, de Calchante et Mopso. cf. Not. ad Apollod. p. 655.

Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar, ut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,

73 *Nec Goth. vterque. Nec qui sit lucus* Rottend. et Men-
tel. alter a m. pr. *quo plus se* Ven. et Zulich. cum Goth. pr.
74 *Quid loquar aut Scyllam Nisi quam f.* Sic Medic. cum aliis
vet., ut et Goth., sicque edd. Aldd. pr. et sec., ut tamen interpun-
gant: *Quid loquar? aut.* At Nauger. in tertia emendauit *ut Scyl-
lam:* estque ei lectioni auctoritas e cod. Rom. et suffragantur viri
docti, in his Brunck.; et fatendum est, orationem ita fieri lenio-
rem. Gronou. Obss. I, 22 etiam ingeminat: *Quid loquar, ut
Scyllam Nisi, ut, quam f.* Suppleri quidem potest *ut*, toto sen-
tentiarum ordine recte instituto, ex v. 78 *Aut ut m.* Altera tamen
ex parte non minus proclivis fuit lapsus, ut mutaretur *ut* in *aut*:
nec minor auctoritas est Romano quam Mediceo Codici. *Quid
loquar? an Sc. N. aut vnus Pier. in Scyllam Nisi* Parrhaf. Porro
aut Sc. N. aut quam f. f. in Pulmannianas illatum: nec constat
auctoritas. Recte itaque Heinsius secundum codices expulit alterum
aut. Idem obleruat, interpolationem hinc ortam, quod duas
Scyllas, Nisi alteram, alteram Phorci et Crataeidis (apud Homer.
Od. μ, 124. cf. Ciris 65 sq. et ibi notata. Hygin. f. 199 et Muncker),
confundi hic nolebant viri docti; quod tamen passim factum. vid.
Heins. Ouid. Epist. Sabini I, 33. Perizon. Animaduers. hist. c. 9,
et passim alii; etsi non tam confundere dicendi sunt poetae fabulas,
quam potius varios narrandi modos sequi; quod bene monuit doc-
tiss. Ouwens Noct. Hagan. p. 389 sqq. *an Scyllam Nisi an quam
fuere qui emendarent, apud Taubmannum. Fama loquuta est* tres
ap. Burm., sed male post *quid loquar.* A Medic. abest *est*; Rom.
narrauerat. Ceterum in Voss. et Reg. ante v. 74 erat vacuum spa-
tium, quo apponi scilicet alio pigmento fabulae argumentum posset.

73. *Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo;* quod
simplicius Callimach. in Del. 269 οὐδέ τις ἄλλη Γαῖάων
τοσσόνδε θεῶν πεφίλησται ἄλλῃ.

74. *Quid loquar.* Pergit commemorare Silenii carmi-
nis argumentum, non Galli
versuum; breuitatis autem
studio strictim tantum fabulas

percenset. Quid loquar, ut
narrauerit Scyllam, aut ut
Tereum mutatum narrauerit,
h. fabulas de Scylla et Tereo.
Scyllam nunc facit poeta Nisi
filiam, quae aliis poetis alia
ac diuersa est, Phorci qui-
dem filia. v. Var. Lect. De
Vlyssis, dum praeterueheren-
tur, locis a Scylla denotatis
nota fabula. vid. Odyss. μ,

Candida succinctam latrantibus inguina mon-
stris 75

Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut, ut mutatos Terei narrauerit artus;
Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit,
Quo cursu deserta petiuerit, et quibus ante 80

75 — 77 iidem versus in Ciri 59. 60. 61. 76 *gurgite vasto*
Goth. sec. a m. sec. 77 *At Menag. canibus nautas vnus Moreti*
et Leid. *vexasse* Rottend. alter pro *lacerasse.* 78 *Terei* Voss.
prior et Seru., ut 42 *Promethi.* 79 *pararet* Meniel. pr. *para-*
rat Rottend. sec. 80 *Quae cursu deserta* Ven. et Parrhaf., non
male, sed *Quo cursu* melius respondet *quibus alis. petierit* Par-
rhaf. et Reg.

265. *quam fama sequuta nes marini.* v. Excurs. ad
est, simpl. quam ferunt, h. v.

μυθοῦνται, (Expressit voc. 80. Pendet a superioribus:
Φάτις, Φήμη, pro μῦθος, fa- *ut narrauerit, quas dapes
bula) habentem inguina suc- pararit — petiuerit — vo-
cincta canibus marinis, ex litauerit.* Nota vel ex Ouid.
aluo eius prodeuntibus, in- Met. VI extr. fabula. Trep-
festasse Vlyssis nauem et so- daui olim in hoc loco, dum
cios eius deuorasse. Versum non meum sensum sed alios
75 et formam monstrosam interpretes consulueram, qui
Scyllae illustrant numi, gem- Philomelam in lusciniam mu-
mae et alia monumenta. tatam auolasse in siluas vo-
Alia v. in Excursu ad h. l. lunt, et *ante*, antequam vo-
76. *vexasse,* habuisse hoc laret, suas aedes circumuo-
vocabulum paullo maioris litasse aiunt. Poeta, puto,
atrocitatis significatum apud eos sequitur, qui Philomelam
veteres contendunt, et de- in hirundinem mutatam esse
fendunt Virgilium, Gellius memorarunt, ut multi fece-
N. A. II, 6. Macrobr. VI, 7. re: vide v. c. Apollod. III,
Seru. ex Probo h. l. Vide- 14, 8. cf. Notas p. 842 sq.
tur poetae animo infedisse Conon. c. 31. Appositis au-
Homericum βλάπτειν. Ca- tem epulis, ex Ityis filii
Tom. I. S

Infelix sua tecta superuolitaue-
rit alis?

Omnia, quae, Phoebus quondam meditante,
beatus

Audiit Eurotas, iussitque ediscere lauros,

81 *supra volitauerit ales* Rom. *ales* etiam Medic. a m. sec. Ciris 50 de altera Scylla: *ut tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta superuolitaue-
rit alis.* 82 *quodam* Medic. *quae quondam Phoebus* m. Goth. sec. 83 *ediffere* Parrhaf. *edicere* Pierius exhibet, et laudat ex vet. *ramos. laurus* Medic. et

membris paratis (*dapes — dona*), illa cum sorore statim profugit, insequente cum ferro Tereo; hinc illud: *quo cursu deserta petiuerit.* Mox, Tereo instante, sorores in aues mutantur; tum Philomela hirundo facta ingenioso lusu narratur aedes suas circumuolare, quasi pristinae sedis desiderio: Stat. III Silu. 5, 98 *Non sic Philomela penates Circuit amplexens animamque in pignora transfert;* et de altera Scylla in auem mutata Ciris 51 *ut tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta superuolitaue-
rit alis.* Similiter de Callisto in vrsam mutata Ouid. II Met. 490 *Ah quoties, sola non ausa quiescere silua, Ante domum quondamque suis errauit in agris. Quo cursu et quibus alis dicta eleganter pro quomodo;* Sic Aen. I, 750 *Nunc quibus Au-*

rorae venisset filius armis, Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles, pro: multa rogans super Memnone, Diomede et Achille. Tum *tecta ante sua* iungenda sunt, quod iam alii monuere, ut in Ouidii loco: *quondamque suis in agris,* etsi parum suauiter adiectum sentio. Attamen alterum, ut *ante* sit antequam deserta peteret, non minus molestum est. Cursus, *quo deserta petiuit,* videri possit esse bacchatio, qua illa, mariti scelere comperto, ad locum profiluit, quo soror occlusa latebat: Ouid. l. c. 590. 594 sq. Ne tamen sic statuas, poeta ipse intercedit; nam post paratas iam epulas et appositum filium, *cursum in deserta* commemorat, et tunc demum Philomela in auem mutatur.

83. Amauit Hyacinthum, Oebali filium, Spartanum,

Ille canit; pulsae referunt ad sidera valles:

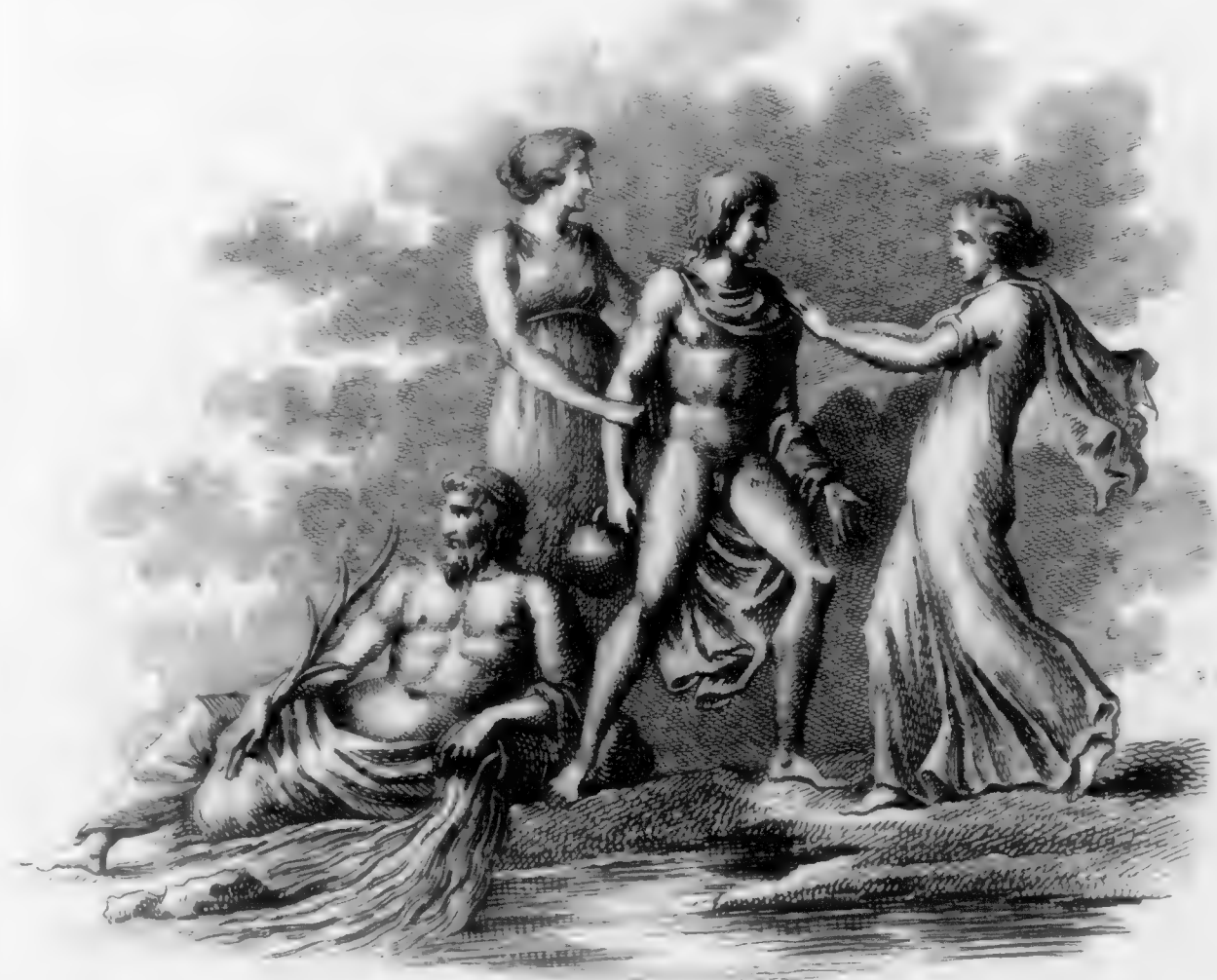
Cogere donec oues stabulis, numerumque re-
ferre 85

Iussit, et inuito processit Vesper Olympo.

Ven. Heinlii. At *myrtos* ad Eurotam plantauerat Catull. Epith. Thet. 89. Staius autem *oleas* IV Theb. 227. Monuit Io. Schrader. 85 *referri* optimus quisque cum Medic. a m. sec., qua exquisitiora ratione vsus interdum Virgilius, ut Ge. I, 130. II, 316. Aen. III, 61. vid. Heinli. idque ipse praeferam. Regius etiam: *numeroque referri.* Sunt tamen veteres grammatici, qui alterum, *referre*, laudant.

Phoebus. vid. Ouid. Met. X, 162 sqq.; ad Eurotae itaque, qui Laconicae fl. est, ripas saepe lyra cecinit; quae ille cecinerat, nunc repetit Silenus. *meditante* v. ad Ecl. I, 1. *pulsae* sc. vocibus, sonis, ut resonarent. 85. Silenus vsque ad noctem canit.

Sed quam poetice hoc expressum! *numerum referre.* cf. Ecl. III, 34. *Vesper* est Hesperus, Veneris stella. *inuito Olympo*, quod caelum aegre ferebat, nocte ingruente carmen finiri. Contendi possunt Popiana *Pastor.* III, 97.

Infelix sua tecta superuolitaue-
rit alis?

Omnia, quae, Phoebus quondam meditante,
beatus

Audiit Eurotas, iussitque ediscere lauros,

81 *supra volitauerit ales* Rom. *ales* etiam Medic. a m. sec. Ciris 50 de altera Scylla: *ut tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta superuolitaue-
rit alis.* 82 *quodam* Medic. *quae quondam Phoebus* m. Goth. sec. 83 *ediffere* Parrhaf. *edicere* Pierius exhibet, et laudat ex vet. *ramos.* *laurus* Medic. et

membris paratis (*dapes — dona*), illa cum sorore statim profugit, insequente cum ferro Tereo; hinc illud: *quo cursu deserta petiuerit.* Mox, Tereo instante, sorores in aues mutantur; tum Philomela hirundo facta ingenioso lusu narratur aedes suas circumuolare, quasi pristinae sedis desiderio: Stat. III Silu. 5, 98 *Non sic Philomela penates Circuit amplexens animamque in pignora transfert;* et de altera Scylla in auem mutata Ciris 51 *ut tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta superuolitaue-
rit alis.* Similiter de Callisto in uisam mutata Ouid. II Met. 490 *Ah quoties, sola non ausa quiescere silua, Ante domum quondamque suis errauit in agris. Quo cursu et quibus alis dicta eleganter pro quomodo;* Sic Aen. I, 750 *Nunc quibus Au-*

rorae venisset filius armis, Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles, pro: multa rogans super Memnone, Diomede et Achille. Tum *tecta ante sua* iungenda sunt, quod iam alii monuere, ut in Ouidii loco: *quondamque suis in agris,* etsi parum suauiter adiectum sentio. Attamen alterum, ut *ante* sit antequam deserta peteret, non minus molestum est. Cursus, quo *deserta petiuit,* videri possit esse bacchatio, qua illa, mariti scelere comperto, ad locum profuit, quo soror occlusa latebat: Ouid. l. c. 590. 594 sq. Ne tamen sic statuas, poeta ipse intercedit; nam post paratas iam epulas et appositum filium, *cursum in deserta* commemorat, et tunc demum Philomela in auem mutatur.

83. Amauit Hyacinthum, Oebali filium, Spartanum,

Ille canit; pullae referunt ad sidera valles:

Cogere donec oues stabulis, numerumque re-
ferre 85

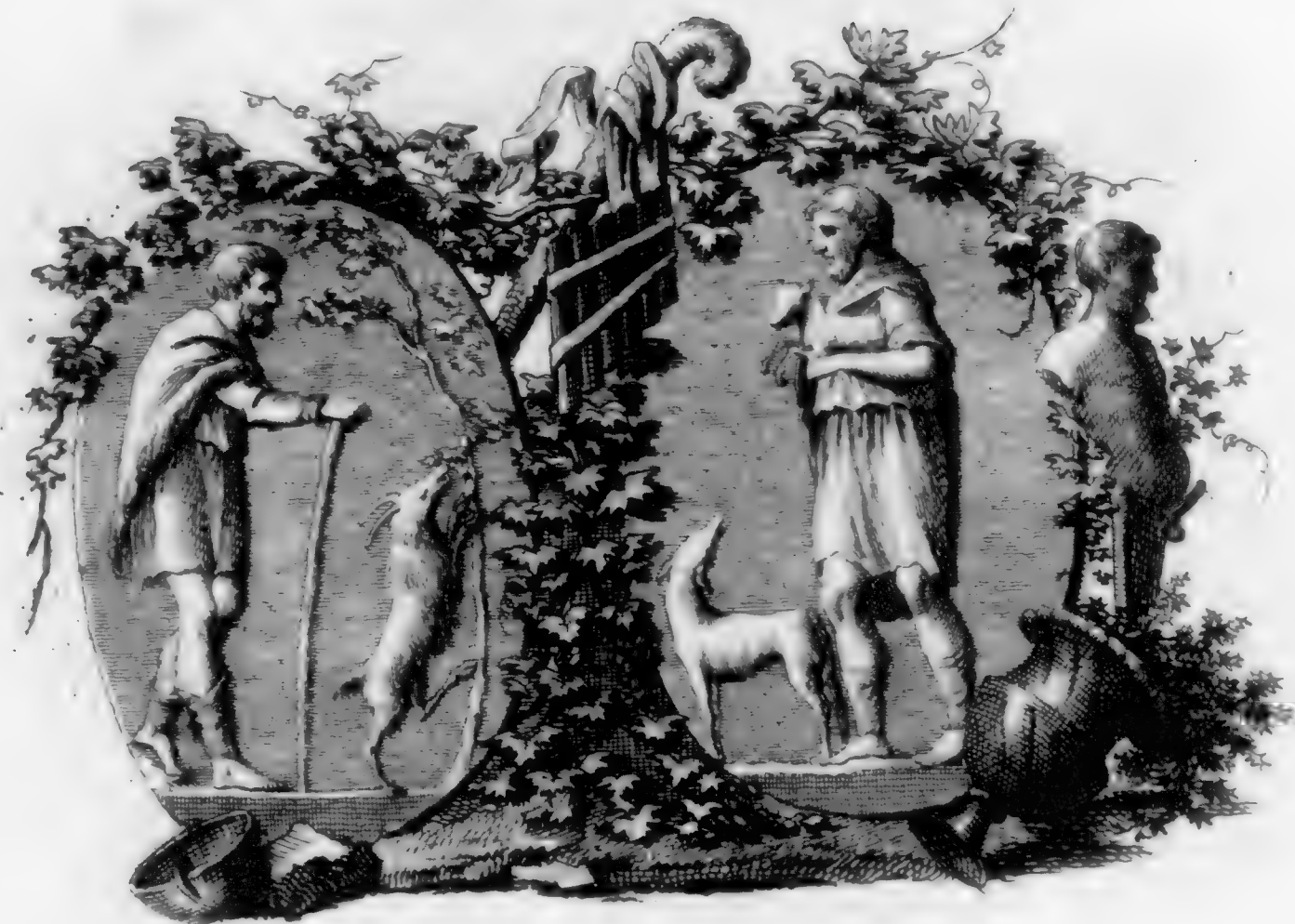
Iussit, et inuito processit Vesper Olympo.

Ven. Heinlii. At *myrtos* ad Eurotam plantauerat Catull. Epith. Thet. 89. Staius autem *oleas* IV Theb. 227. Monuit Io. Schrader. 85 *referri* optimus quisque cum Medic. a m. sec., qua exquisitiore ratione usus interdum Virgilius, ut Ge. I, 130. II, 316. Aen. III, 61. vid. Heinli. idque ipse praeferebam. Regius etiam: *numeroque referri.* Sunt tamen veteres grammatici, qui alterum, *referre*, laudant.

Phoebus. vid. Ouid. Met. X, 162 sqq.; ad Eurotae itaque, qui Laconicae fl. est, ripas saepe lyra cecinit; quae ille cecinerat, nunc repetit Silenus. *meditante* v. ad Ecl. I, 1. *pullae* sc. vocibus, sonis, ut resonarent. 85. Silenus vsque ad noctem canit. 97.

E C L O G A VII MELIBOEVS

ARGVMENTVM

*Meliboeus pastor narrat, se, cum aberrantem caprum quaerebat, in Corydonem et Thyrsidem incidisse, qui, assidente Daphnide, cantu erant decertaturi; obtemperasse se Daphnidis hortatibus, ut ipse assideret et cantantes audiret — 20. Inde Corydon primas, Thyrsis secundas, partes carmine amoebaeo ita sustinent, ut, quemadmodum Ecl. III distichis, sic nunc tetra-
stichis, seu quaternis versibus, comprehensa carmina decantent, sena uterque, Corydon diuersi quaeque argumenti exorsus, Thyrsis, aut similia ac paria aut contraria afferendo. Habet adeo carmen non nihil ex dramatico genere, quo ipso maiorem delectationem facit. Locus, in quo confederant, est sub umbrosa quercu a fauonio leuiter agitata, inter apum susurrus, in vicinia Mincii fluminis, et quidem ea parte, qua*

armenta potum ducebantur. Etiam in hoc carmine putidum esset referre allegorias, quas commentum sunt interpretes, cum haud dubie nihil aliud spectarit poeta, quam ut ad Theocritei Idyllii VI imitationem illud carminis amoebaei genus exprimeret, quod narratione alicuius pastoris, qui interfuerat certamini, continetur. Nec omnino magnam inuenti laudem Maro habet in hoc carmine. Noua arte ac varietate expressit Eclogam Gesnerus in Lyca et Milone. Propert. II, Eleg. extr. 67 hoc carmen respicit: Tu canis umbrasi subter pineta Galaesi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus. Non quasi Maronem narret haec in agro Tarentino cecinisse; verum paullo argutius respectu ad Ge. IV, 126 habito, ubi illorum locorum amoenitatem praedicat Maro.

MELIBOEVS. CORYDON. THYRSIS

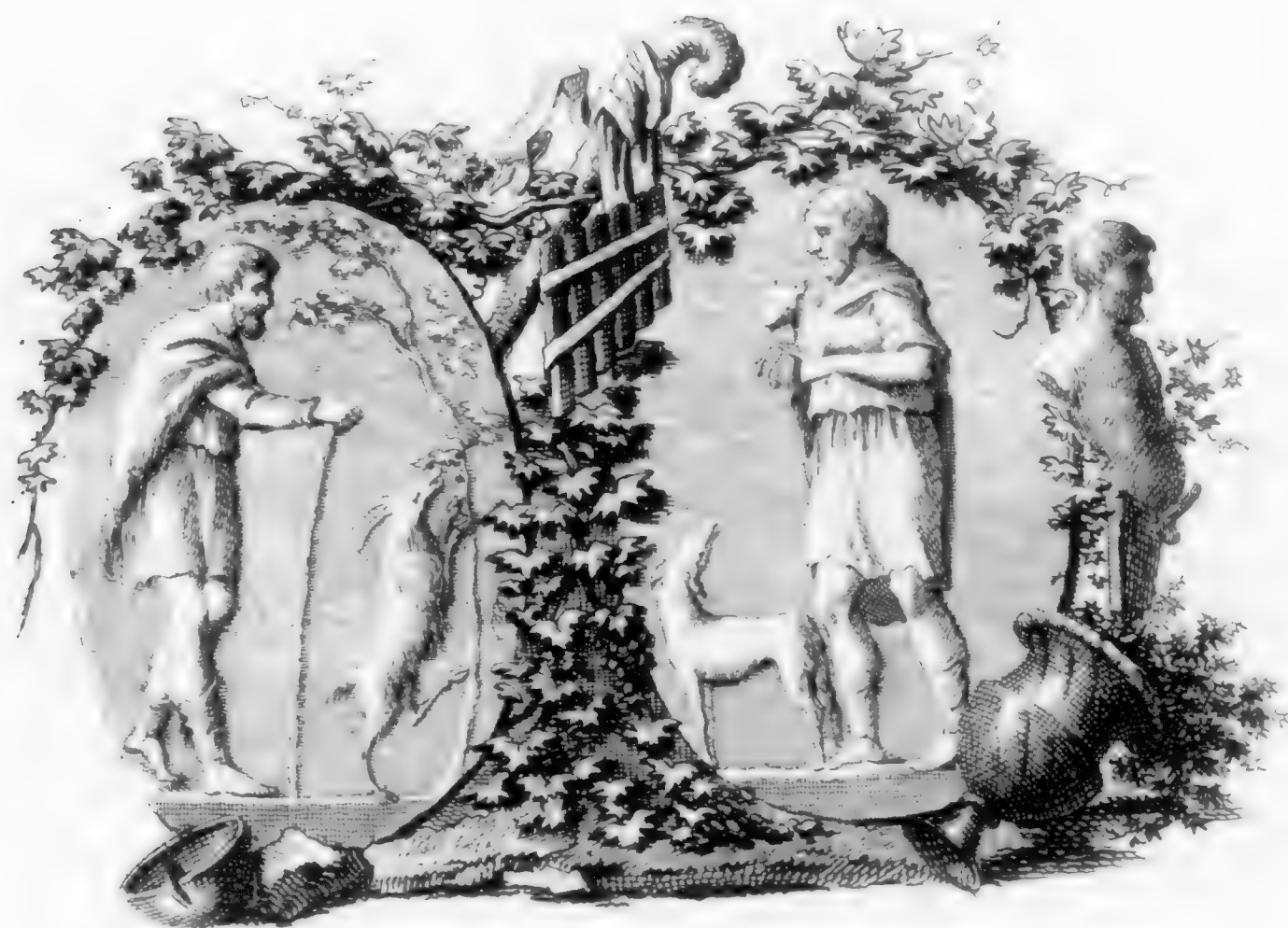
*M. Forte sub arguta confederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in
vnum;*

Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas;

1 sub antiqua Schol. Horat. Epod. 2. considerat Mentel. a m. pr. et Regius, exquisitiore forma; sed tuentur h. l. Grammatici antiqui vulgatam. 2 Compulerat Rottend. gregem alter Rottend. cum Pierii ant. Cod.

1. arguta ilice, leui cum VI, 1 sq. et VIII, 1 sqq. Ipsa susurro ac murmure, seu sibi. Meliboei narratio habet summam et ἀφελειαν et suauitatem. Ilicem in agro Mantuano non nasci, ut nec pinum, pressum vero hoc initium nec iuniperum v. 24, notat carminis ex Theocr. Idyll. Casteluetrus. Sed Rayi et

ECLOGA VII MELIBOEVS

ARGVMENTVM

*Meliboeus pastor narrat, se, cum aberrantem caprum quaerebat, in Corydonem et Thyrsidem incidisse, qui, assidente Daphnide, cantu erant decertaturi; obtemperasse se Daphnidis hortatibus, ut ipse assideret et cantantes audiret — 20. Inde Corydon primas, Thyrsis secundas, partes carmine amoebaeo ita suslinent, ut, quemadmodum Ecl. III distichis, sic nunc tetra-
stichis, seu quaternis versibus, comprehensa carmina decantent, sena uterque, Corydon diuersi quaeque argumenti exorsus, Thyrsis, aut similia ac paria aut contraria asserendo. Habet adeo carmen non nihil ex dramatico genere, quo ipso maiorem delectationem facit. Locus, in quo confederant, est sub umbrosa quercu a fauonio leuiter agitata, inter apum susurrus, in vicinia Mincii fluminis, et quidem ea parte, qua*

armenta potum ducebantur. Etiam in hoc carmine putidum esset referre allegorias, quas commenti sunt interpretes, cum haud dubie nihil aliud spectarit poeta, quam ut ad Theocritei Idyllii VI imitationem illud carminis amoebaei genus exprimeret, quod narratione alicuius pastoris, qui interfuerat certamini, continetur. Nec omnino magnam inuenti laudem Maro habet in hoc carmine. Noua arte ac varietate expressit Eclogam Gesnerus in Lyca et Milone. Propert. II, Eleg. extr. 67 hoc carmen respicit: Tu canis umbrosi subter pineta Galaesi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus. Non quasi Maronem narret haec in agro Tarentino cecinisse; verum paullo argutius respectu ad Ge. IV, 126 habito, ubi illorum locorum amoenitatem praedicat Maro.

MELIBOEVS. CORYDON. THYRSIS

*M. Forte sub arguta confederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in
vnum;*

Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas;

1 sub antiqua Schol. Horat. Epod. 2. considerat Mentel. a m. pr. et Regius, exquisitiore forma; sed tuentur h. l. Grammatici antiqui vulgatam. 2 Compulerat Rottend. gregem alter Rottend. cum Pierii ant. Cod.

1. arguta ilice, leui cum VI, 1 sq. et VIII, 1 sqq. Ipsa susurro ac murmure, seu sibi. Meliboei narratio habet summam et ἀφελειαν et suauitatem. Ilicem in agro Mantuano non nasci, ut nec pinum, nec iuniperum v. 24, notat carminis ex Theocr. Idyll. Casteluetrius. Sed Rayi et

Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et respondere parati. 5
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,

5 *certare pares* Leid. *et respondere periti* coni. Io. Schrader., vt in Theocr. ἀμφὸς ἀντιστέδον δαδανμένω, ἀμφὸς ἀείδων. Scilicet et hoc bene scriptum esset; sed poeta maluit alterum. 6 *Huc mihi* reuocauit Burm., vt in Medic. et aliis antiquis libris, it. Goth. sec. a m. pr. *Hic mihi* erat in Ald. pr. et hinc descriptis, *Huc a* Naugerio receptum; quod iterum eiectionum in Pulmannianis et aliis hinc per Belgium ductis. Interpretatur tamen *Hic* Seruius. *teneros* Voss. *myrtus* Gud. conf. Not. Cum *frigus*, quod myrtos exurit, per aestiuum tempus parum bene memoratum videretur: Vossius delet *a* explicabat: *defendo myrtos frigore* h. vmbra, ne aestu exurantur. Burm. coni. *Hic ego dum teneros defendo a frigore fetus*, vt haedos intelligat, quos in aprico loco posuerit. Ita vero eadem difficultas manet, vnde tantum frigus per aestiuum calorem veniat. Nec aliter se res habet, si cum alio viro

Matthioli auctoritate eum refellit Martinus. Saltem poetae patrius ager notior esse debuit, quam vt in hoc peccaret. Male autem hic *Daphnis* confunditur cum altero illo, mythico, Ecl. V. 4. *florentes aetatibus*, vt poeta dixit, ambo florente aetate. 5. *Et cantare pares*, h. pares cantando, et vterque amoebaeo carmine praestans; hoc expressit *paratus* ad *respondendum*, quod in eo genere difficillimum est. Nemel. Ecl. II, 16 *ambo aeuo cantuque pares*. Similes adeo ii, qui nunc Italis *Improvisatori* dicuntur. Quod vero *Arcades* ambo sunt, id

per se otiosum non esset, cum is populus musica maxime delectaretur; ipsa etiam legum disciplina, ad molliendos hominum nullis vrbibus habitantium mores, ea arte erudiebantur pueri; Erant itaque inter eos plures, qui in ea excellerent; Est tamen altera ex parte, quod parum conuenire videtur, cum in agro Mantuano v. 12. 13 illi greges pascere dicantur. Alterutrum igitur ne memoraret, poeta cauere debebat.

6. *defendo a frigore*, vindico, tegendo eas stramine, sarmentis etc., ne frigore vrantur. Sed hic ea difficultas iam antiquis (v.

Vir gregis ipse caper deerrauerat; atque ego
Daphnin

Adspicio; ille vbi me contra videt: Ocius, inquit,
Huc ades, o Meliboe; caper tibi saluus, et haedi;
Et, si quid cessare potes, requiesce sub vmbra; 10
Huc ipsi potum venient per prata iuueni;
Hic viridis tenera praetexit arundine ripas

docto *matres* substituas. Io. Schraderus inter alia tentabat: *defendo a fidere*, h. sole. Nunc vid. Not. 7 *at ego* Leid. *atque Daphnin* alter. *Daphnim* multi Heinl. v. ad II, 26. 8 *ipse* Zulich. *vbi contra* Leid. 9 *vt haedi* coni. Burm., qui in h. l. argutatur. 10 *potest* fragm. Moreti. *velis* Leid. 11 *veniunt* Leid., quod placet. 12 *praetexit* Voss. prior. *protegit* Zulich. et Leid. sec. *virides etiam* *protegit* Franc. *viridis ripas* iun-

Seru.) animaduersa oritur, quod aestiuo tempore tota huius eclogae res agi videatur, in quo, inprimis clementi Italiae caelo, a frigore nullus metus esse potest. Descenderunt adeo viri docti ad emendationem: vid. Var. Lect. Enimuero agi hic *de verno tempore*, vt statuamus, *et vmbra quercus* et *arundinis tenerae* mentio, et *apum susurrus* permittit, *depulsi* vero a lacte *agni* et *distantiae lacte capellae* etiam iubent; exitu enim auctumnali oues in his Italiae locis parere apparet. Adderem versus 46. 47, sed vid. ad 53. Ineunte autem vere non raro vri arbores

nocturno frigore videmus, et *myrtos* frigoris impatientes esse docet Martinus; et regio ista vltra Padum frigidior. conf. Seru. ad v. 47. 7. *Vir gregis ipse caper*; habet a Theocrit. VIII, 49; *ipse caper* deerrauerat, adeoque et haedi totusque grex; hinc versus 9 *caper tibi saluus et haedi*. Animaduertat eos et in tutum locum compulerat *Daphnis* v. 9. Sed idem Meliboeus armenta pascebat; quibus adiunctum capellarum et ouium gregem habebat. cf. v. 11 et 15. 12. Mincius enim non longe a Mantua lacum efficit et palustres ripas habet. cf. Ecl. I, 49. 52 et Notas. Ge. III,

Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida,
habebam,

Depullos a lacte domi quae clauderet agnos; 15
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, ma-
gnum.

Posui habui tamen illorum mea seria ludo.

Alternis igitur contendere versibus ambo

Coepere: alternos Musae meminisse volebant.

gere nemo dubitabit. 13 *atque* Longob. sec. Moreti et Zulich.
hic que quart. Moreti. Pierius memorat a viris nonnullis doctis
recitari: *eque cqua.* 14 *neque Ph.* fragm. Moreti. 15 *quae*
clauderet haedos Medic. Sic conueniret cum v. 7 et 9, sed in
marg. *agnos. pasceret agnos* fragm. Moreti. 18 *A. ergo c.*
Rottend. sec. 19 *alternis Musae cecinisse volebant* nusquam
legitur: quod magis expeditum esset. *alternos M. m. volebam*
Medic. cum Menag. et pro var. lect. in Moret., vti Seru. alios legere
ait, ut sit sensus: *Optabam, o Musae, meminisse alternos, h.*
omnia, quae dixerunt, tenere, nam et in fine dicturus est:
Haec memini. In vulgari lectione, quam tamen Messius Aruſianus
et Nonius Marcellus agnoscunt, ieiuna est sententia, quocunque te
veritas; siue ut ad duo pastores referatur, ut in Nota feci, siue ut
ad Meliboeum, ut vulgo accipitur; ut sit: *Musae volebant me*
meminisse alternos; h. iubebant. Musae iubent canere, non vero

13 — 15. Ea facie ille a *agnos*, h. a matribus. v. Ecl.
nostris quoque hominibus I, 22. III, 82, atque adeo
describitur. Cf. Aen. X, 205. infirmos et curae diligen-
sacra quercus. Ge. II, 16 tioris egentes. 19. *alternos*
habita Graiis oracula Musae meminisse volebant.
quercus. Ornamenta sunt Si haec vera lectio est, in
petita ex Theocriti I, 106. hunc modum exponenda for-
107. conf. Ecl. I, 54 sqq. te sit: *Musae, quae amant*
Mox *certamen*, pro certan- *alterna*, Ecl. III, 59, hanc
tibus. legem carminis dicebant, ut

15. *Depullos a lacte* alternos versus meminissent,

Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. 20

c. Nymphae, noster amor, Libethrides, aut
mili carmen,

Quale meo Codro, concedite; proxima Phoebi
Versibus ille facit; aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendeat fistula pinu.

r. Pastores, edera crescentem ornate poetam, 25

meminisse ea, quae ab aliis canebantur; etsi nemo dubitet, carmina
audita pallorem memoriae mandare potuisse, ut Ecl. IX, 38. 45. 53.
Equidem totum versum institutum esse arbitror; supplere vetus poe-
taster voluit id, quod prouide Maro omiserat, cum scripisset:
Alternis igitur contendere versibus ambo; Hos Corydon, illos
referebat in ordine Thyrsis. 20 *Haec Corydon* Franc.
22 *concedunt* Menag. *proxima Phoebus* alter Rottend. et Leid.,
male. 24 *His a Ven.* *pendebat* Voff. *quercu* Zulich. a m. pr.
pro *pinu.* *pino* Gud. pro diu. lect., ut Ecl. VIII, 22. 25 *nascen-*

seu recitarent; h. e. ut ver-
sibus alternis canerent. vid.
Var. Lect.

21. Quae sequuntur, par-
ua sunt carmina quaternio-
rum versuum (*Quatrains*
dixeris), sui ac diuersi sin-
gula argumenti. *Libethrus*
fons est cum antro in Heli-
cone. v. Strabo IX, p. 629
A τὸ τῶν Λειβηθρίδων νυμ-
φῶν ἄντρον, alius, isque an-
tiquior, in Pieria; qua de re
disputatum in Commentat.
de Musarum religione p. 44
(in Commentat. Soc. Gott.
Tom. VIII). cf. Martin. Cer-
da. Videri possunt Musae h.
l. inter Nymphas referri: ut

vulgo statuunt. Possunt ta-
men deae loci, Nymphae,
non minus a pastore h. l. in-
vocari, quam Arethusa Ecl.
X, pr. 22. *Codrus* nomen
pastoris, quem iam supra
memorauit cantu certantem
Ecl. V, 11. 23. *aut si non*
possumus omnes; versus fa-
cere proximos (ita exp. τὸ
proxima, neutrum absolute
positum) eius versibus; pro,
si eum aequare carmine non
licet. *proximus* h. l. digni-
tate et praestantia. conf. ad
Tibull. III, 5, 3. *sacra* ut v.
13. Ouid. Met. X, 103. 104.
25. *crescentem poetam.*
De se loqui Thyrsin puta.

Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro;
Aut, si vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

c. Saetosi caput hoc apri tibi, Delia, paruus
Et ramosa Micon viuacis cornua cerui. 30
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota

tem Medic. a m. pr. cum nonnullis alijs ap. Pier., Heinf. et Burm., forte ex interpretatione alterius, quod minus obuium. 26 *Codri* Moret. sec. et Gud. a m. sec. 27 *placidum* Longob. Pier. et Goth. pr. 28 *ne puero noceant mala signa* Glossator Barthii Adu. 37, 5. *futuro* in Voss. altero ab eadem manu superscriptum *fufurro*. 29 *Saetosi* scripturam Burm. e libris emendauit. *Setosi* vulgo. 30 *Micon* reposui: vid. sup. ad III, 10. Vulgo *Mycon*. *Myco* alter Menag. *paruus* (a m. pr.) *Et raros Amycon* Medic. 31 *leni* duo, vt solent.

Obtrectat scilicet laudibus
Codri. 27. *vltra placitum*,
si plus, quam ipsi placet, h.
videtur, laudamur ab eo; si
Codrus nos immodice et
praeter veritatem laudat. Est
autem fascini genus notum,
vt immodica laude efferantur
ea, quibus quis inuideat. v.
Cerde. De *baccare* vid. ad
Ecl. IV, 19.

30. Mirantur, quod de
alieno pastore agat Corydon,
non de se. Verum sunt haec,
vt diximus, parua carmina
promiscue cumulata. Nunc
id, quod sequitur, est epi-
grammatis genus seu votum
a pastore Micone. Dianae
factum, cui similia sunt in

Anthologia graeca. Supplen-
dum vero „Micon tibi dicat,
quod, te propitia, feliciter
venatus fuerit.“ At obscurum
est quod sequitur: *si pro-
prium hoc* ac perpetuum
fuerit, quoniam non certam
habet interpretationem ex
ipsis verbis aut ex re, quid
illud sit, quod per *hoc* de-
signetur. Dicitur aliquid esse
proprium, h. e. perpetuum,
vfu et fructu certum ac tutum,
firmum et stabile. De hoc
nemo dubitet. Sed quaeritur,
quid *hoc* sit. Cum dedicen-
tur spolia ferae ex venatu,
videtur elici posse e Miconis
persona: si tam felici venatu
perpetuo vti contigerit etc.;

Puniceo stabis furas euincta cothurno.

T. Sinum lactis, et haec te liba, Priape, quot annis
Exspectare sat est: custos es pauperis horti.

32 *furas stabis euincta* Goth. pr. 33 *haec tibi liba* multi
apud Heinf. et Burm. cum Goth. pr., quod magis vulgare esset.

hoc sequuntur Seru., Cerda
et Burm. Hoc sensu Aen.
VI, 872 *propria haec si
dona fuissent*. Vt reddas
cum alijs: „si quidem habi-
tus iste tibi proprius est:“
fieri vix recte potest; nam
et friget hoc, et deberet ita
esse est, non fuerit. Alii
apud Seruium *proprium hoc*
ad gregem, quem pascebat
(ita responderet vl. 36 *si
fetura gregem suppleuerit*),
alii ad id, quod v. 21 sq. pe-
tuerat, vt carmen tibi, quale
Codro, contingeret, refe-
runt. Volunt scilicet haec
ex Corydonis persona dicta
esse, vt comparisonem in-
stituere dicatur Corydon:
Micon tibi haec capita cer-
vi et apri dicauit, o Diana;
at ego statuam marmoream,
quod maius est, tibi ponam,
si proprius ac perpetuus grex
hic fuerit. Enimuero sic im-
pedita huius versus manet
ratio; et aduersatur hoc,
quod mox alterum epigram-
ma, etiam ex alterius pasto-

TOM. I.

ris persona subiicitur. De
protomis ferarum Dianae
consecratis et ex arbore
suspensis nota res, et notus
locus Spanhemii ad Calli-
mach. in Dian. cf. Aen. IX,
407. 408. *Dona — si qua
ipse meis venatibus auxi
Suspendine tholo aut sacra
ad fastigia fixi*. Sunt quo-
que huius generis epigram-
mata: vt Analect. Tom. II,
p. 295. 32. Antiquo more
in statuis etiam marmoreis
vestitus coloribus pingi so-
litus; ita h. l. pedum indu-
mentum. In Epigr. in Ae-
neidem: *Marmoreusque ti-
bi, dea, versicoloribus alis
In morem picta stabit
Amor pharetra. Cothurno*,
quod calceamentum venato-
rium est, Diana fere conspi-
cua in signis et gemmis.
euincta potest esse, a pede
ad furas vsque; nisi est sim-
pliciter vincta: vt Aen. I,
337 *Purpureoque alte fu-
ras vincere cothurno*. Li-
uius Andronicus in Inone

T

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at
tu, 35

Si fetura gregem suppleuerit, aureus esto.

c. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
Candidior cynis, edera formosior alba;

Quum primum pastus repetent praelepta tauri,

35 *et tu* Rottend. *ac tu* Menag. 36 *greges* Goth. sec. 37 *Nunc Galathea thymo — mihi* Parrhaf., aperta aberratione. *Nerine:* ex *Νηρίην*, a *Νηρίς*. Alias est *Νηρηίην* a *Νηρίς*. 38 *cigno* alter Rottend. 39 *repetunt* multi ap. Heinf. quod et ipsum defendas. *praelepta* fragm. Moreti, vitiose.

apud Terentian. Maur. de ferebat, ἐκ τῶν παρόντων, Metris: *Iam nunc purpureo furas include cothurno* ἐόντων, ὑπαρχόντων. 36. h. si bona ouium fetura fuerit.

37. *Nerine Galatea*. Nerei et Doridis filia fuit, Nympha illa marina a Polyphemo adamata, quam tamen hic Corydon, Nympham pastorem, tamquam suam amicam, ut vesperi ad se veniat, appellat. Scilicet poeta tantum in hoc elaboravit, ut Theocriteum carmen exprimeret Idyll. XI, 19 sq., uti etiam fecit Ecl. IX, 39 sq. Sic sup. v. 26 *Arcades* pastor memorat, qui inter Mantuanos vivebat. Quamquam hoc ipso minor carminis suauitas esse debet, quod in vera vita istae fabulae minus iucundae sunt. De *Hybla* cf. Ecl. I, 55. *edera alba* vid. ad Ecl. III, 39.

Si qua tui Corydonis habet te cura, venito. 40
t. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, proiecta vilior alga:
Si mihi non haec lux toto iam longior anno est.
Ite domum pastus, si quis pudor, ite iuueni.

40 *tibi* Ven. 41 *Sardois* ex gr. Σαρδῶος. v. Intt. ad Sammonic. de Medic. pag. 431, sicque editum statim in Ald. sec. Sed Medic. cum aliis Heinf. Longob. et Medic. Pierii, et Goth. sec. *Sardonis*, ut et ipsi Gr. Σαρδόνιος. Σαρδόνιον κατὰ κῆμα Theocrit. XVI, 86, nec aliter expressum in edd. antiquis et Ald. pr. *Sardonis* Gud. bini Leid. et Ven. *Sardiniis* Pierii duo. vid. Heinf. *videor* alter Menag. et ed. P. Dan. *videat* fragm. Moreti. *tibi* *witherior* Menag. a m. pr., aberratione calami ex seq. *herbis*, 42 *rusco* Giph. ind. Lucret. ex mss., ut Ge. II, 413. *visco* Parrhaf. 43 *totoque* Voss. *est* deest Parrhaf. *anno* *st* Medic. a m. pr.

41. Thyrsis suam et ipse runt Od. v, 302. *amarior*, amicam inuitat, ut vesperi nam δριμύτατον appellat ad se veniat; desiderique Dioscorides; et hinc amaror sui impatientiam declarat. *mellis Sardois*. 42. *Ruscus* Per *Sardoas herbas*, batrachii s. ranunculi, *Halmenfusus*, genus intelligunt, cuius magnus in Sardinia erat prouentus; vis eius caustica, ut, si cruda folia cuti impo- nantur, pustulas, ut ignis, faciat, Plin. XXV, 13; suc- cus autem potus insanire fa- cit, et inter alias membro- rum contractiones eos oris spasmos efficit, ut ridere vi- deantur. v. Martin. h. l.; hinc de risu Sardonio res no- tissima. cf. Tzet. ad Hesiod. p. 26 ed. Heinf., quem male in ipsum Homerum intule- nere.

c. Muscoli fontes, et somno mollior herba; 45
Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite; iam venit aestas
Torrida, iam laeto turgent in palmito gemmae.
t. Hic focus, et taedae pingues; hic plurimus ignis

45 *mollior alba* Parrhasi, forte pro *alba*, quod repetitum ex v. 42. Burm. 46 *Et quae nos rura* fragm. Moret. nos etiam coniecit Io. Schrader. *Et quae rara tegit viridis vos* Goth. sec. 48 *lento* Medic. a m. sec. 49 *et plurimus* Menag. pr.

45. Felicius fuit poeta in hoc et altero tetrasticho: alter frigus et umbram per aestiui tempus laudat, alter focum hiberno tempore. *somno mollior herba*, ex Theocrit. expressum Idyll. V, 50 *εἴρις ὕπνω μαλακώτερᾳ. τῶπῆτες ὕπνω μαλακώτεροι* XV, 125. cf. Valk. p. 405. 406. *mollis somnus* sollenni epith. Ge. II, 470, non minus ac *mollis herba*; hinc comparatio ducta. Ceterum v. 45—60 cum Theocrito certavit Idyll. VIII, 33 sqq. 46. *arbutus*, v. ad Ecl. III, 82. *rara* vero *umbra*, aut vt ad naturam arboris humilis nec admodum patentis respiciatur, aut pro anni tempore, verno, necdum adulto; aut, quod praestat, vt *rara* non vrgendum sit, epitheton ornatus causa appositum, ex ipsius

umbrae, interuallis distinctae per frondes, natura. vt Ecl. V, 7. Dictum vero pro: *et o arbutus, quae tegit eos* etc., h. et o arbuti, quae tegitis fontes cum herba. 47. *Solstitium pecori defendite*, h. calorem ac vim solis in solstitio constituti, s. simpliciter, aestiui, a pecore prohibete. Horat. Od. I, 17, 3 *Faunus igneam defendit aestatem capellis* etc. Cic. Cat. mai. 53 *uua vestita pampinis nec modico tempore caret, et nimios solis defendit ardores*. Sic *ὄρεϊν, ἐπαρκεϊν, ἀμύνειν, ἀλέξειν, ἀλάλειν*. Mox v. 48 *turgere, ὀργᾶν*. Ornamenta huius versus auide arrepta sunt ab aliis poetis, Quidia et al.

49. *taedae*, ligna, o pinea, seu pinu. Versus ex

Semper, et assidua postes fuligine nigri. 50
Hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
Aut numerum lupo, aut torrentia flumina
ripas.

c. Stant et iuniperi, et castaneae hirsutae;

51 *Hinc tantum* Seruii tempore nonnullos legisse colligas e Schozio ad v. 49. 53 Hunc versum sequenti subiicit Moretius quart. At doctus Britannus, qui mox Corydonis amicam Phyllidem laudari meminerat v. 63, ne nunc ipsi amica eripatur a Thyrside v. 59, versuum ordinem mutabat, et post v. 52 subiiciebat tetrastichon 57—60 et Corydoni asserbat; alterum vero: *Stant et iuniperi*, Thyrsidi. Ita vero Thyrsin tanto manifestius instantiae reum facit, qui intra paucos versus Alexidis et Lycidae amorem proficitur. Scilicet fugiebat virum doctum, quod supra monuimus, non ex sua persona pastores haec canere, sed esse parua carmina in medium allata.

Theocr. XI, 51. 50. *postes fuligine nigri*, vtpote in Theocritea VIII, 41—49. conf. sup. Ecl. V, 32 sq. Iam paupere tugurio sine *καπνοδόκῳ*. 51. Ex Theocrit. IX, 12. 13 et 19. 20. 21. 52. *numerum lupo*, vt numerato pecori parcat. Ita nec curat ripas torrens, quibus coerceri debebat; nec ad focum curat frigus pastor.

53—56. Corydon hoc eloqui vult: esse quidem eius loci ac montis iucundissimam naturam, cum sit arboribus confitus iisque frugum plenis; at Alexidis absentia omnem istam rerum suauitatem obscurari: *Stant* simpl. est sunt. Expressa sunt

pastore Galatae, Alexidis, Phyllidis, amores iactari. Nec tamen aut ingenii multum aut delectationis in his est. Maiore cum arte et suauitate Popius *Pastor*. I, 68 sqq. *castaneae hirsutae* exteriori cortice, seu echino.

Strata iacent passum sua quaque sub arbore
poma;

Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis 55
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.

T. Aret ager; vitio moriens sitit aeris herba;
Liber pampineas invidit collibus umbras:
Phyllidis aduentu nostrae nemus omne vire-
bit;

Iuppiter et laeto descendet plurimus imbri. 60

c. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
Formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo:
Phyllis amat corulos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phoebi.

54 Quod iam antea Heinlii et Gronouii ad Liu. III, 22 alio-
rumque emendatione reponendum esse visum est: *sua quaque*
sub a., nunc recepimus. Ita enim sermonis ratio postulat, ut
aut sit: *iacent poma sub sua quaque arbore*, quod h. l. me-
trum non admittit, aut: *sub quaque arbore poma sua*, h. na-
tura eius arboris, ut Georg. II, 82. Contra aduersante sermonis
genio legebatur: *sua quaque poma iacent sub arbore*.
56 *flumina caeca* Ven. Heinlii, quod Heinl. illustrat. Est tamen
alienum ab h. l. *caecae fossae* sunt opertae, obstructae; non,
siccatae. *siccas* Gud. 58 *uas* Voff. alter a m. sec. 59 *ad-*
uentum Ven. *nostrum nemus* Leid. C. 60 *descendit* quinque
Burm. *imbre* aliquot. 64 *Nec myrtus vincet Veneris*. Sic
praefixum verbis Seruii ad h. v., quod et ipsum habet suauitatem,
ex paritate eius quod respondet: *laurea Phoebi*.

v. Calpurn. Ecl. II, 83. 54. v. tae sunt nimio aestu vites
Theocr. VII, 144. et folia amiserunt. "Seru.

57—60. *vitio aeris*, int. 60. *Iuppiter*, de aere, ut
aestum et nimium calorem. Georg. II, 326, ubi vide
58. *Liber p.* docte dixit, ut (hinc *διπρετης* ex aere ve-
poeta: „aret vinea; exsicca- niens, ut de fluuiis saepe;

T. Fraxinus in siluis pulcerrima, pinus in hor-
tis, 65

Populus in fluuiis, abies in montibus altis:

Saepius at si me, Lycida formose, reuifas:

Fraxinus in siluis cedat tibi, pinus in hortis.

M. Haec memini, et victum frustra contendere
Thyrfin.

*Ex illo Corydon Corydon est tempore no-
bis.* 70

67 ac Medic. a m. pr. 68 *cedat* e Medic. et aliis Heinl.
reposit. Laudabat idem e Longob. Pierius. Vulgo lectum: *cedet*.
69 *Haec memini: victum et f.* Oblongus Pierii. *Thyrfin* multi:
at v. ad Ecl. II, 26.: 70 *noblis* con. Nannius. Dedi versus

et *διπρετης οἶνος* Hymn. in sin victorem pronuntiaffet,
Ven. 4 *aeriae volucres*): iidem huius iudicii causas
ex veteris philosophiae in- et probationes ab iisdem lo-
volucris fabulosis; quod et cis ducturi fuisse videantur.
ipsum vereor, ut pastoris in- Hoc facile perspicio, Thy-
genio accommodatum sit. rin esse perpetuum Corydo-

65—68. *pinus in hortis*, nis obtrectatorem; id quod
pinus sativa, seu domestica, ipsa lex carminis amoebaei
et hortensis, Ouidio Art. III, postulat; huius tamen ver-
69 *pinus culta*, *πίνος ἡμε-* sus qua tandem in re Thy-
ρος, arbor semper virens, et ridos numeris praestent, qui
apibus grata, de qua docta tardus meus sensus est, equi-
ad h. l. disputatio Heinlii. cf. dem non percipio. Inuenti
Cerda ad Ge. IV, 112. 67. saltem laudem in neutro vi-
Praeferam te fraxino et pino. deo esse magnam, maiorem

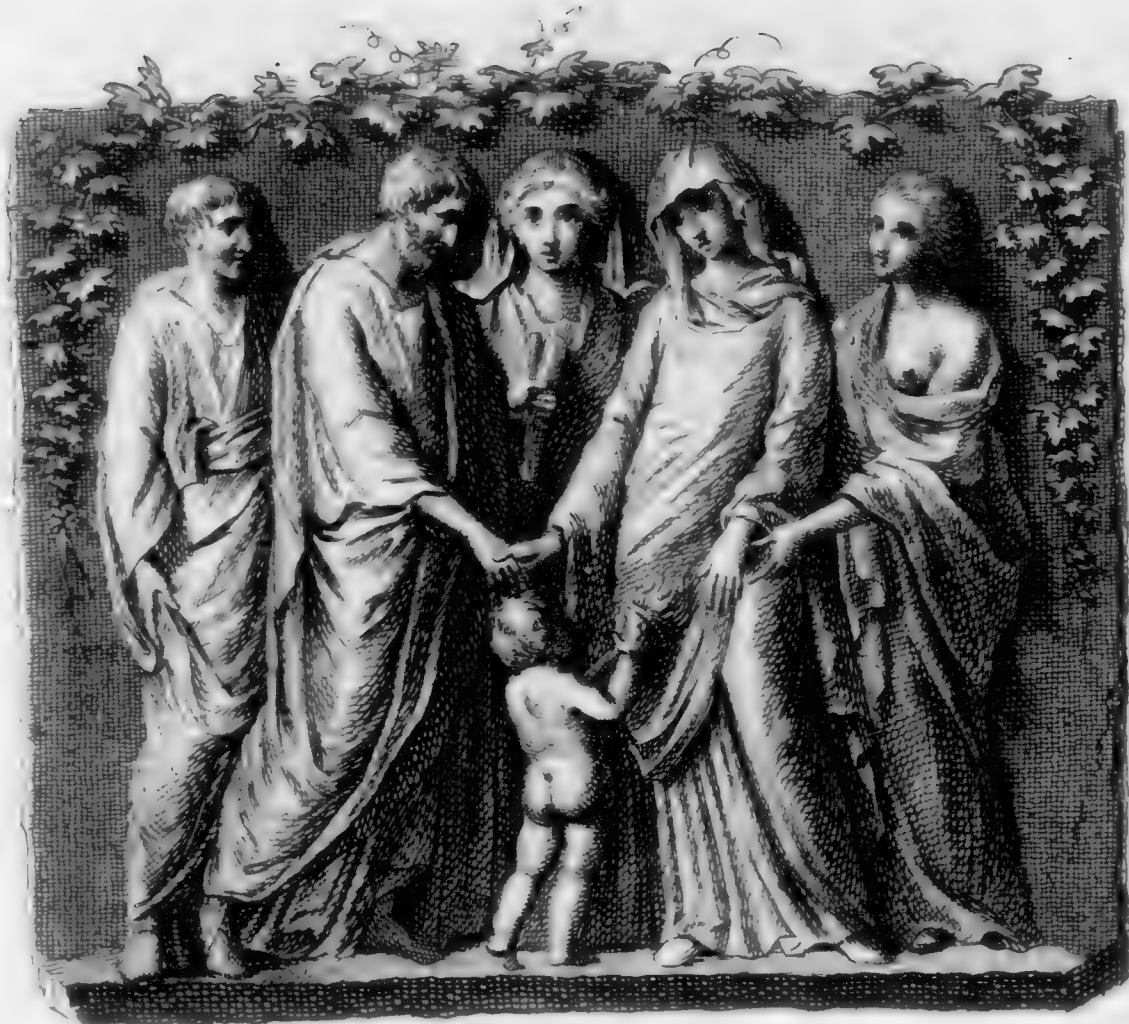
69. Operose docent viri tamen in eo, cui ex tempore
docti per totam eclogam, respondendum est ad id,
quantopere in singulis versi- quod alter ex meditato pa-
bus superior Thyrsi sit Co- ratum habuerat.

rondon, iis tamen fere argu- 70. *Ex illo C.*; accipien-
mentis, ut, si poeta Thy- dum: ex eo tempore animo

interpretationem qualemcunque in Notis. Fateor tamen, non nisi aegre eam ex verbis exsculpi: totumque versum esse tam inertem, ut vix eum a Virgilio profectum esse mihi persuadeam. Si tamen alii aliter statuerint, equidem feram animo aequo.

meo Corydon nobilis ille et Var. Lect. Quantum prae-
praeter omnes excellens can- stat Theocriteum, Idyll. VIII,
tu pastor habetur. Sed in- 92 Κἄν τούτω Δάφνις κατὰ
dignus Marone est versus. v. ποιμένας πρώτος ἔγεντο.

ECLOGA VIII PHARMACEVTRIA

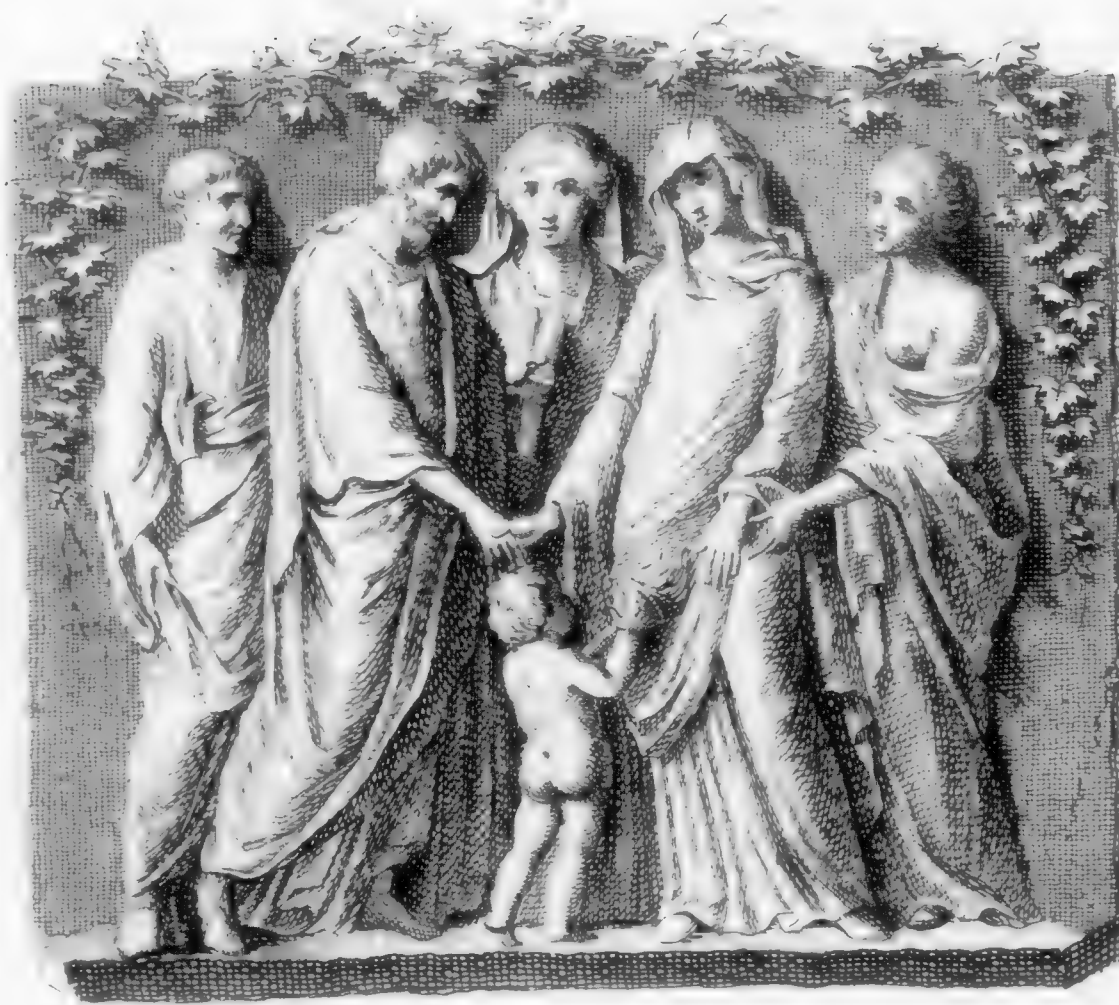
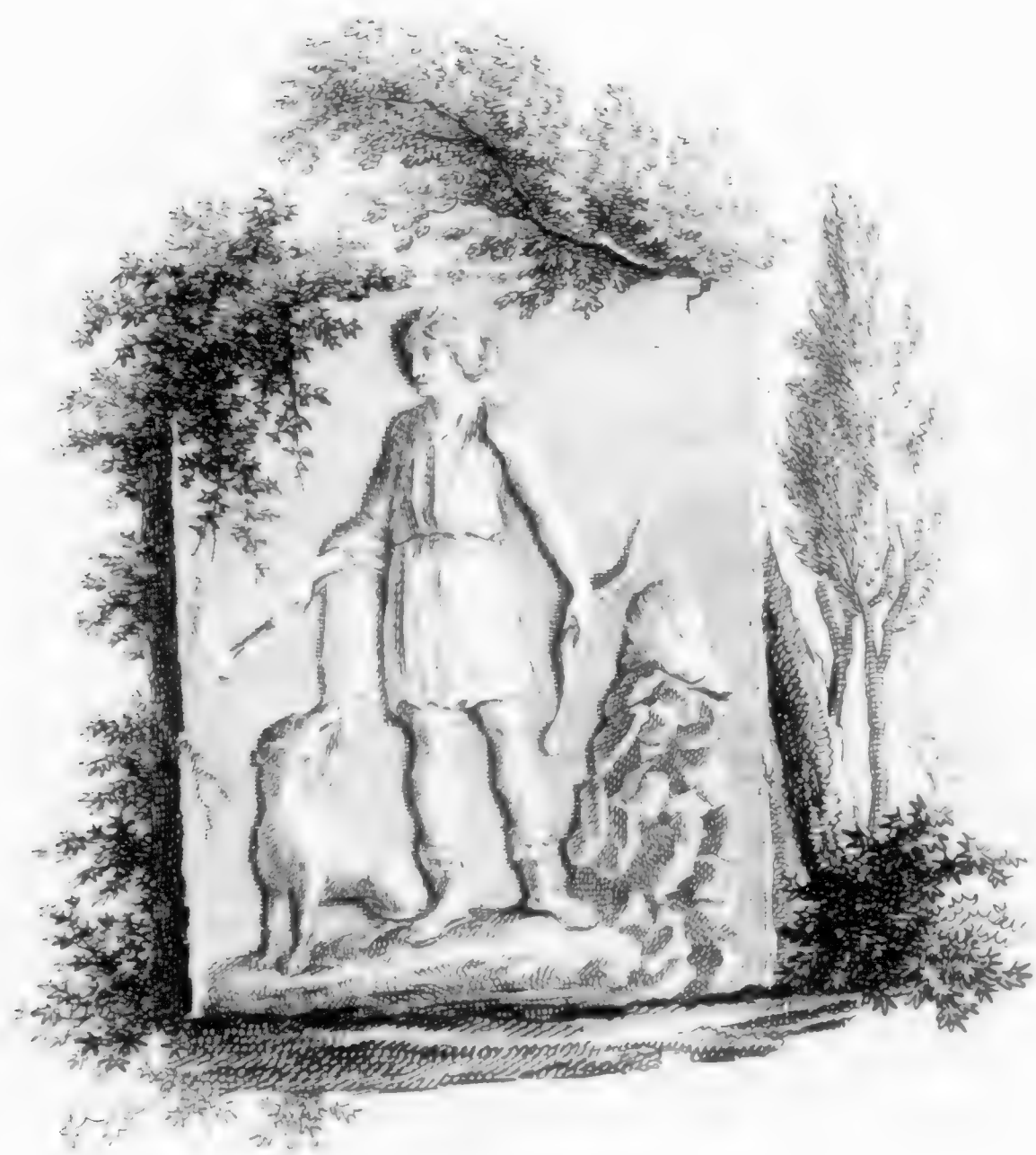
ARGVMENTVM

Duorum pastorum carmina, alterum ex Theocriti Idyll. III alterum ex Idyll. II expressa, recitantur a poeta, tamquam qui ea audierit v. 1—5. 62, 63. In Damonis carmine 17—61 grauis dolor et aegritudo alicuius pastoris, cui Nisa, amata puella, Mopsum rivalem praetulerat, praeclare exponitur; in Alphefiboei carmine 64 ad fin. mulier Daphnin, amantem suum, a quo se desertam esse putabat, incantationibus magicis ad se reuocat. Putandi enim hi sunt esse lusus utriusque pastoris; qui amores aliorum commemorant, non suos. Vtrumque carmen per se sibi constat, nec vinculo villo ea tenentur, nisi quod a binis pastoribus recitantur, qui inter se certasse videntur, si proprie dixit poeta v. 62 responderit. Artem et spiritum poetae in neutro desideres. Nam ipsa incantationis ma-

interpretationem qualemcunque in Notis. Fateor tamen, non nisi aegre eam ex verbis exculpi: totumque versum esse tam inertem, ut vix eum a Virgilio profectum esse mihi persuadeam. Si tamen alii aliter statuerint, equidem feram animo aequo.

meo Corydon nobilis ille et Var. Lect. Quantum prae-
praeter omnes excellens can- stat Theocriteum, Idyll. VIII,
tu pastor habetur. Sed in 92 Κἄν τούτω Δάφνις παρὰ
dignus Marone est versus. v. ποιμέσι πρῶτος ἔγεντο.

ECLOGA VIII PHARMACEVTRIA

ARGVMENTVM

Duorum pastorum carmina, alterum ex Theocriti Idyll. III alterum ex Idyll. II expressa, recitantur a poeta, tamquam qui ea audierit v. 1—5. 62, 63. In Damonis carmine 17—61 grauis dolor et aegritudo alicuius pastoris, cui Nisa, amata puella, Mopsum rivalem praetulerat, praeclare exponitur; in Alphefiboei carmine 64 ad fin. mulier Daphnin, amantem suum, a quo se desertam esse putabat, incantationibus magicis ad se reuocat. Putandi enim hi sunt esse lusus utriusque pastoris; qui amores aliorum commemorant, non suos. Vtrumque carmen per se sibi constat, nec vinculo ullo ea tenentur, nisi quod a binis pastoribus recitantur, qui inter se certasse videntur, si proprie dixit poeta v. 62 responderit. Artem et spiritum poetae in neutro desideres. Nam ipsa incantationis ma-

gicae descriptio non abhorrens ab hoc poetices generis argumentum videri debet; recte enim et ex natura nostra, quandoquidem agrorum et silvarum solitudine mire affici animi nostri et ad religionem componi solent, pastoribus proclivius paullo et pronius in superstitiones et magicas rationes ingenium tribuitur. Inscripta vero, quod primus Scaliger ad Euseb. Chron. 2020 docuit, est Ecloga Asinio Pollioni v. 6—13, qui tum in Illyricum exercitum ducebat, et iam siue pedestri itinere Istriam emensus erat, siue maris Illyrici oram legebat, ut ad Parthinos perveniret, qui versus Macedonicos fines non longe a Dyrrhachio sedes habuere. v. Appian. pag. 1135 extr. Dio XLI, c. 49, ibique Reimar., item Pigh. Annal. ad 714, et Vit. Virgilii hoc anno. Ad extrema enim huius anni, quo Pollio consulatum gesserat, referenda esse res videtur; nam sequenti anno VIII Kal. Nou. triumphum de Parthinis habuit. Catroei argutias veteremque opinionem, qua ad Octavianum carmen hoc spectare memoratur, operose refellit Burm. ad v. 6. cf. Martin. Ceterum comparari velim cum hoc carmine Popii Pastor. III.

DAMON. ALPHESIBOEVS

Pastorum Musam Damonis et Alphefiboei,
Inmemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certantis, quorum stupefactae carmine lynces,

3 carmina Leid. sec. Mentel. pr. et a m. pr. Reg., sicque mss. Lengnich., ut sit Graecismus.

1—5. Mansit hoc ex prae-
corum hominum sermone in
pastoriti carminis simplici-

tate, ut cantus praestantiam
ita declararent poetae, ut
pecudes, seras, et inanimata

Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis Musam dicemus et Alphefiboei. 5
Tu mihi seu magni superas iam saxa Timau,

4 Et mirata suos ed. Ven., quod sane placere potest. suo Medic. a m. pr. liquerunt nonnulli Pier. et Heinf. cum Goth. sec., ex indocta interpolatione. 6 Interpungitur Tu mihi, seu et, Tu, mihi seu: quod Wakef. sequitur. Sufficit, utrobique mihi ex more abundare. iam magni superas seu Parrhas.

eo moueri aut delectari dicerent. 4. Flumina requierunt mutata suos cursus, graece pro: mutato suo cursu, h. l. inhibito. Quamquam, requiescere cum casu quarto nonnumquam iungi, docuit iam Seruius. Ciris 233 Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus. Calpurn. Ecl. II, 15 ita expressit: Et tenere suos properantia flumina cursus. Lynceas vero nolis in tali carmine esse memoratas, quod ad Siciliam pertinet. Certat cum Virgilio Popius Pastor. II, 5 sq.

6—13. Asinio Pollioni, a quo iussus erat carmen bucolicum condere, Eclogam hanc inscribit: pollicitus aliquando carmen maius, quo eius laudes comprehendat: quae duplicis generis sunt, et rerum gestarum v. 8, et ingenii operumque poeticorum 9. 10. Quod nomen

Pollionis adscriptum non est, forte sic excuses, quod in fronte voluminis illud adscriptum erat. Interpungebam olim cum aliis Tu mihi, et accipiebam dictum, ac si voluisset subiungere: ades; sed desiderii aestu esse alio abreptum. Quod tamen non necesse, quandoquidem mihi saepe sic otiose interponitur. Ceterum poeta inceptum sermonem deserit, et interponit ενθουσιων illa: en erit vnam — tibi desinet. Iungenda adeo: Tu mihi — accipe iussis carmina coepata tuis. Timaeus in ora Adriae, non longe ab Aquileia, fluius ex terra nouem fontibus seu capitibus progressus, breui cursu, in vnum alueum collectus, lato altoque flumine in mare exit. cf. Aen. I, 244, et ibi Excurs. VII. Vnde, ex quo loco, egressus sit Pollio in Parthinos profectus, nota-

Siue oram Illyrici legis aequoris; en erit vm-
quam

Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno? 10
A te principium; tibi desinet; adcipe iussis
Carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora
circum

7 *regis* quartus Moreti et Leid. et *erit* Medic. a pr. m.
8 *liceat mihi cum tua* duo Moret. *mihi vt liceat* primus Mo-
reti. *mihi quo l.* Goth. sec. 9 *liceat mihi totum* alter Rottend.
11 *desinit* Schol. Horat. Cruqu. ad Epist. I, 1, 1 cum Leid. 12 *tem-*
pore alter Rottend.

tum nec in Appiano V, 75 *Sophocleo* — tragoedias tuas
nec in Dione XLVIII, 41 Sophocle dignas, siue Sopho-
video. Si cum Caesare et cleam grauitatem ac maiesta-
Antonio post pacem Puteo- tem exprimentes, vt IX, 35
lanam Romam decesserat *Varo et Cinna digna di-*
(Appian. l. c. 74.) et legio- cere. Asinium Pollionem
nes ex Gallia Cisalpina et tragoedias composuisse, su-
Venetia fuerunt collectae: pra vidimus Ecl. III, 84 sq.,
Pollio exercitum seu terra et Horat. Od. II, 1. Eas ta-
per Istriam, Illyricum, Dal- men illo tempore nondum
matas, versus Parthinos du- in vulgus exiisse, ex verbis
xisse, seu mari Adriatico oram his intelligas; etsi non satis
Illyrici praeternauiasse pu- commode Maro Pollionis
tandus est. Itaque ille carmina, si tam praeclara
hoc tempore aut in Istria sunt, *suis* tamen laudibus in
haerere aut vterius progres- notitiam hominum adducere
sus esse poterat. Si prius il- vult. 11. *tibi desinet*, ex
lud: montes erant traicien- τῷ *dicere, ferre*, carmen,
di, in quibus Timaui fontes in te desinet; laudes tuae
sunt. 7. *en erit vmquam.* perpetuum meorum carmi-
cf. ad Ecl. I, 68, 10. *Sola* num argumentum erunt: ita

Inter victrices ederam tibi serpere lauros.

Frigida vix coelo noctis decesserat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba, 15
Incumbens tereti Damon sic coepit oliuae:
d. Nascere, praeque diem veniens age, Lucifer,
almum;

13 *laurus* Charif. lib. 1 f. cum aliis Grammaticis apud Pierium.
14 *discefferat* Pierii Oblong. Parrhaf. et Leid. cum Goth. sec. v. ad
Ecl. II, 67. 15 *herba est*; *sustulit est* Heinf. auctoritate libro-
rum; et iam Pierius suadebat. 17 *postque diem* Zulich. *quae-*
que Leid., male.

simpliciter exponere malim, vt stet pastor nixus baculo;
etsi dura oratio est. conf. et baculus *oleagineus* ex
Theocr. XVII, 1. 13. Per- more. v. Apollon. Argon. II,
mitte, vt inter laudes tuas 34, et sic in parte librorum
bellicas etiam hic ex poetico Ouidii Met. II, 680 *Illud*
encomio honos tibi accedat, *erat tempus, quo te pasto-*
nec Musam meam dedignare. *ria pellis Texit, onusque*
Haec vero quam eleganter *fuit dextrae siluestris oli-*
expressit poeta! Pulcre imi- *ua, Alterius, dispar sep-*
tatus Popius *Pastorals* II, 9. *tenis fistula cannis; etsi*
10 *Accept, o Garth, the* Heinf. ibi ex aliis libris re-
Muse's early lays, That posuit *baculum siluestro*
adds this wreath of ivy to *sinistrae*, quum vulgo lege-
thy bays. retur, *baculus siluestris oli-*

16. *Incumbens* — oliuae; *vae.* Innixum pede pasto-
Wartonus *against an olive's* rem fistula nouem calamo-
trunk reclin'd; hunc enim rum canentem vide, si tanti
moerentis hominis statum res est, in lucerna fictili ap.
esse. Recte vero, modo Borionium in Collectan. An-
vltus loquendi ferret; arbo- tiqu. tab. 87.
ris *trunco* acclinis aliquis 17. *praeque d.* praeue-
stat vel *recumbit*; et alie- niens diem age s. adduc
num tum epitheton *tereti.* Aen. II, 802 *Iamque iugis*
Sed nec alterum absolum, *summae surgebat Lucifer*

Coniugis indigno Nisae deceptus amore
 Dum queror, et diuos, quamquam nil testibus illis
 Profeci, extrema moriens tamen adloquor hora. 20
 Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
 Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
 Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
 Panaque, qui primus calamos non passus inertis.

19 *queror ad diuos* Moreti quartus, sed sic copula desideratur.
 20 *extremam* Gud. *adloquar* Leid. pr. Mentel. pr. et Medic. a
 pr. m. VII. 19. 20 iterum leguntur in Ciri 405. 406. 21 *mea*
fistula Mentel. pr. quod magis pastoritium esset. 22 *pinusque*
 tres ap. Heinf. *lucosque* Zulich. *pinosque sonantes* Medic. ex
 Ecl. X, 28, vti Burm. suspicatur; illustrat loquentes Heinf. 24 *primum* Medic. vid. Ecl. II, 32. *non p. agrestes* Menag. pr.

Idae, Ducebatque diem. imitationem Theocr. I, 64.
Seru. Vigilarat vero noctem II, 17 etc. factus: in eo in-
 miser amator. *diem alium* terponendo non certum ver-
 ut *lux alma* Aen. I, 306 quae suum numerum seruat Maro.
 recreat: vbi v. 18. *Coniugis* *Maenalios* intell. Arcadicos,
 simpl. amicae. cf. infr. 66. pastoritios, quales a pastori-
 Ecl. VI, 52. Aen. IV, 536. bus cani soliti in monte Ar-
indigno amore, h. perfido, cadiae, Maenalo; vnde sqq.
 quo eius fides digna non versus 22—24 subiicit, nam
 erat; adeoque pro puellae in Maenalo inter pineta
 perfidia. 19. *testibus illis*, pastorum carmina ipsiusque
 ab amica, Nisa, saepe amori Panis assiduo audiuntur.
 testando aut iureiurando vo- 22. *pinosque loquentis*,
 cati. 20. *adloquor* incu- idem quod *argutae*, aut
 sandi eos causa: ἤδη γὰρ vento sonorae, vid. Heinf.
 φράσσει πάντ', ἄλιον ἄμμι ad h. l. cf. Ecl. VII, 1. aut,
 δεδύκειν: Theocr. I, 102, quod cum Servio melius
 quae hinc illustres. *queror* statuas, resonantes cantu,
deos et alloquor iungunt propter sqq. *semper pasto-*
 alii. *rum ille audit amores.*

21. Versus intercalaris ad 24. *non passus inertes* esse,

Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus. 25
 Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
 Iungentur iam gryphes equis; aeuoque sequenti
 Cum canibus timidi venient ad pocula damae.
 Mopse, novas incide faces; tibi ducitur vxor.
 Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus
 Oetam. 30

26 *speramus* Moreti pr. *spernemus* Voss. *quid nos speremus amantes?* Burm. coniicit, et Io. Schrader. *quid nunc.* Sed v. Not. 27 *Iunguntur* Moret. pr. *tigres* pro *gryphes* Parrhaf. *grypes* Medic. γρύπες. *sequente* Leid. C. 28 *timidi* Voss. *timidae* Parrhaf. et Rottend. sec. Medic. et Ven., sed iam Charisius genus in h. l. notavit. *timide* Goth. sec. 29 Vir doctus ap. Burm. coniecerat: *incende faces*, vti et in Cod. Diuionensi erat; quia, sponsa deducta, incenditur fax, non inciditur. Nimis argute! Sed tuetur vulgarem Burm. 30 *iam deserit* Ven.

sed canoros; quod Ecl. II, 32 132 sqq. *Gryphes* poeta nouo
Pan primus calamos cera exemplo induxit; fabulosum
coniungere plures Instituit. monstrum ex hieroglypho
 Color idem Ge. I, 124 *nec* ductum, quod ad Apollinem
torpere graui passus sua spectabat. *aeuo sequenti*,
regna veterno. simpl. in posterum. 28. *ad*

26. *Mopso Nisa datur* *pocula*, ad potum.
 sc. nuptum. *quid non speremus amantes* sc. fieri posse? 29. *novas incide faces*,
 nihil non nunc expectare li- incisis lignis para taedas, ad
 cet. *Omnia nunc fient,* nouam nuptam domum du-
fieri quae posse negaram. cendam. Epitheton *novas*
sperare generali notione, vt ornat simpliciter. 30. *Spar-*
ἔλπεσθαι pro *ἐλπίσθαι*. Dicta ge, *marite, nuces*, qui an-
 haec cum indignatione et tiquus in nuptiis Romano-
 dolore videri possunt, vt rum mos erat: eumque adeo
 illa v. 30, etiam cum sarcas- poeta ad pastorum vitam tra-
 mo. 27. *Iungentur amore.* duxit. Spargebantur autem
 Color ductus ex Theocr. I, nuces nupta iam in domum
 et thalamum deducta, adeo-

Incipe Maenaios mecum, mea tibia, versus.

31 *tibia*: de pastore expectabamus fistulam.

que nocte iam orta: quam sponſi in gratiam solito citius oriri ait; hoc enim est: *tibi deferit Hesperus Oetam*. Itaque in votis novae nuptiae ac sponſi tam frequens est Hesperii mentio: cf. Catull. LX, 328 sq. Est autem hoc, quod ab Oeta Hesperus oriri dicitur, ab aliquo poeta Graeco ductum, qui aut in locis Oetaeis montibus subiectis vixit, aut rem in iis locis gestam, si recte coniicio, Pelei et Thetidis nuptias, narravit; inde hoc in sollennem poetarum usum versum est, et quidem promiscue modo in ortu modo in occasu solis ac diei: cum vterque ab Hespero et a Lucifero designari soleat, ut si-
 dus illud ab Oeta in conspectum venire dicatur. v. Cirin 350. Seneca Herc. fur. 132. 133. cf. laudd. a Barth. ad Stat. V Silu. 4, 8. Maroni autem proxime praeiuerat Catull. LIX, 7 *Oetaeos ostendit noctifer ignes*, ubi v. Intpp. Porrigitur illud montium iugum ab oriente versus occidentem, vid. Strab. IX, p. 655. In iis itaque, qui illum tractum habitabant, fuere, quibus Veneris seu Hesperii stella, quoties post solis occasum in summo Oetae vertice, in conspectum veniebat, ab Oetaeis montibus oriri videri potuit heliace. Sic et Cul. 202 *Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta*. Vulgari enim more loquendi, quem poetae sequuntur, astrum *oriri* dicitur, quod in conspectum venit; pro, *oriri*, autem sollenne est *surgere, procedere, venire* de astris, ut X extr. Ita et Servii et Cerdas cum Vossii ad Catull. p. 150, et Huetii in Huetianis subtilitatibus non indiget res. Astrum in numis Locrorum de Hespero interpretantur viri docti: v. Spanh. ad Callim. in Del. 303. Firmat coniecturam locus Strabonis IX, pag. 658, qui Ozolas publico sigillo inscriptum habuisse Hesperum testatur. Visitur autem illud non modo in numis Locrorum Ozolarum seu Hesperiorum ad occidentem habitantium, verum etiam in numis Opuntiorum, ut ap. Golz. in Graec. Num.

O digno coniuncta viro! dum despicias omnis,
 Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellae,

Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
 Nec curare deum credis mortalia quemquam. 35
 Incipe Maenaios mecum, mea tibia, versus.
 Saepibus in nostris parvam te roscida mala
 (Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem;

Alter ab undecimo tum me iam ceperat annus;

32 *Et digno* Leid. alter. *cum despicias* Rottend. alter. 34 *promissa* Heinf. e melioribus, quem v. Vulgo: *prolixa*, quod in omnibus suis libris Pierius legebat; atque ita editum in Aldd., excepta altera 1505, quam, ut hinc intelligas, Pierius tractabat. 35 *credas* Moret. quart. et interpretes Statii ad Theb. III, 350. *credes* Goth. sec. 37 *roscida mella* Moret. sec., ut Ecl. IV, 30 sed recte vulgatam tuetur Heinf. *Therasida mala* Ven. 39 *ab undecimo* Leid. *tum me iam acceperat a*. Sic Medic. cum potioribus, et Eugraphio ad Terent. Andr. I, 1. Tuetur tamen Heinf.

t. XVIII, 3. 4. Pellerin. *Re-* *Saepibus in n.*, h. in horto
cueil T. I, t. XIV. Luciferum prope saepem; adumbrata
 ab Ida oriri Troianis dixit suauiſſima in toto hoc ge-
 noster Aen. II, 801, ubi cf. nere *ῥῆσις* ex Theocr. XI,
 Excurs. XVI ad lib. II. 25—29, ubi pro pomis erant
 32. *O digno c.* cum con- *ῥακίνθινὰ φύλλα*, flores.
 temtu irrifio; nam non mi- 39. *Alter ab v.*, h. duode-
 nus rusticum et multo se de- cimus, ut Ecl. V, 49 *alter*
 formiorem esse eum innuit, *ab illo*, secundus — *me ce-*
 cuius tamen illa causa per- *perat*. Vti *anni accedere,*
 iura fieri sustinuerat; hoc v. *addi*, aut nos *ad annos*
 35 a causa exprimit. conf. *peruenire, annos attingere,*
 Theocr. XI, 31. *dicimur*, ita h. l. *annus ca-*

37. *roscida mala*, rore *pit, accipit* eum, qui an-
 matutino adpersa, *δρῶσθέντα*. num duodecimum ingreditur.

Iam fragilis poteram a terra contingere ramos. 40
 Vt vidi, vt perii, vt me malus abstulit error!
 Incipe Maenaios mecum, mea tibia, versus.
 Nunc scio, quid sit Amor: duris in cotibus illum
 Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Gara-
 mantes,

Nec generis nostri puerum nec sanguinis, edunt. 45

ceperat; scil. vt magis orationi poeticae consentaneum. *tum iam me ceperat* Pierii Oblong. 40 *ab terra* Medic. *a* abest a Goth. sec. *coniungere* Longob., more variandi solito. 41 Versus in Ciri 430. 44 *Aut Tmaros*; ita diserte liber Bembi, Menag. Moret. Gud. *Aut Maros* Medic. *Aut Marus* liber Seru. Colot. *Aut Ismarus* in duobus Seruii ap. F. Vrlin. Vulgo legebatur *Ismarus* aut R., etsi de altera lectione *Aut Tmarus* iam Pierius monuerat, inde Vrlinus ac Fabricius apud Burm. cum Cerda. Variavit Maro Theocriteum: "H 'Αἰὼς ἢ 'Ροδῶνας. Fuit tamen altera lectio *Ismaros* aut perantiqua, cum eam Valerius Probus recitet in Institutt. De Tmaro v. var. lect. ad Aen. V, 620. 45 *generis nostri* Pier. et Heinl. e scriptis: *noster generis* vulgo lectum. *puerum* aut *f.* Leid. vterque: alter et *vestri*.

41. *Vt vidi, vt perii*, ex rationem sequi maluit. *cotes* Theocr. II, 82. III, 42; cum pro cautibus. *Tmaros* Epiri vidi, tum statim amore exar- mons, sub quo Dodona, si. ὡς — ὡς pro ὡς — οὕτως Strabo VII, p. 505. v. con- seu ὡς: vt — ita. *ex quo*, — gesta a Gesner. ad Orph. Ar- *confestim*. De quo passim gon. 264. *Rhodopen* Thra- Heinl. et al. *error* vero pro ciae nemo ignorat; at *Ga- infania*, et hinc pro amore. *ramantes*, extremas, vt ve- v. Cerda h. l. Heinl. ad Ouid, teres credebant, Africae su- Am. X, 9. Met. X, 342. pra Gaetuliam partes inco-

43. *Nunc scio*, sero scil. lentem populum, a pastore Ex Theocr. haec Idyll. III, iactari quis quaeso ferat? 15 sq., sed multo is modestius conf. Aen. IV, 365 sqq. et ex imperiti pastoris per- 45. *edunt*, pro ediderunt, sona decentius; quamquam genuerunt, vt in prosa ora- sagacissimus Popius Virgilii tione dicendum fuisset.

Incipe Maenaios mecum, mea tibia, versus.
 Saeuus Amor docuit gnatorum sanguine matrem
 Conmaculare manus: crudelis tu quoque, mater;
 Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 Improbus ille puer: crudelis tu quoque, ma-
 ter. 50

Incipe Maenaios mecum, mea tibia, versus.
 Nunc et ouis vltro fugiat lupo; aurea durae

49. 50 Etsi audacter dictum videbitur, libere tamen profiteor, versus hos ab inepto homine ex margine illatos videri. Adscripserat aliquis pro suo iudicio: *Crudelis mater magis an puer improbus ille?* Alter, ac si iudex federet, adscripserat: *Improbus ille puer, crudelis tu quoque, mater.* Dignum operculum patella! sed vterque versus eliminandus. 49 *an pater improbus ille; improbus ille pater*, vt de Iasone intelligatur, coni. Meurs. ad Lycophr. Male. vid. Not. 52 *Nunc ad oues vltro fugiat lupo* Zulich., quod aridet Burmanno. vt oues vltro fugit Ven.

47. Haud dubie Medeam culpam remoueri vellet, in suos filios ex Iasone perfido dubitationem incidit, ita tamen, vt tandem culpam marito mactantem respicit; cuius dum immane facinus vtrique communem esse decernat. Vti haec recte, vt feci, defendere me posse arbitror, tamen vt praeclare dicta extollere nolim. Inest enim ieiuni et inepti lusus nescio quid; nec tollitur illud, si mater Venus sit. *Improbus* vero nil aliud, quam *crudelis*, *saeuus*, Aen. II, 80. X, 727, vnde fere permutatur cum *impius*. conf. Anthol. Lat. I, pag. 358. 52 — 56. Ex Theocr. I,

Mala ferant quercus; narcisso floreat alnus;
 Pingua corticibus sudent electra myricae;
 Certent et cecenis vlulae; sit Tityrus Orpheus; 55
 Orpheus in siluis, inter delphinas Arion.
 Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
 Omnia vel medium fiant mare. Viuite, filuae;
 Praeceptis aerii specula de montis in vndas
 Deferar; extremum hoc munus morientis ha-
 beto. 60

53 *ferent* Moreti fragm. 55 *Et certent* Zulich. Ex hoc versu adstruas lectionem *δαρίσαντο* pro *γαρύσαντο* Theocr. I, 136. Contraria via Wakef. monitu amici ex ms. intulit *content*, ut conveniat cum *γαρύσαντο*. 56 *delphines* Zulich. *Orion* in nonnullis ap. Burm. 58 *fiat* Medic. cum Leid. sec. a m. pr. et Gud. 59 *in altum Deferar* legit Scaliger ad Aufon. Cupid. cruc. 24. 60 Versus repetitus in Ciri 267. et vl. 59 ibid. vl. 302.

132—136. 54. *myricae* v. ad Ecl. IV, 2. *aurea mala* v. ad III, 71. 56. *Orpheus in s.*, h. Tityrus, rudis cantu, nunc inter reliqua, quae contra rerum naturam fient, erit alter Orpheus et Arion. Poetica exornatione adiecit utrique determinationem ab externa aliqua ratione: Orpheus inter feras, Arion inter belluas marinas. Ita adiecta erant: *Fraxinus* in siluis, — *pinus* in hortis: Ecl. VII, 68.

58. *medium mare. me-
 dium* interdum non ita definite sed paullo pinguius dici, dudum docuere viri

docti: ita est mare altum. Alioqui est mare, quod est in mediis terris; nunc quidem aquarum terras opprimantium illuue. *Viuite*, valete etc.; ducta haec ex Theocr. I, 115—118. 59. Nimis subtile est, quod respicere volunt pastorem ad scopulos Leucatae, promontorii, Sapphus iactu nobiles, v. Scalig. ad Aufon. Cupid. v. 24, ib. Toll., it. ad Strab. p. 694 etc. *Specula* pro cacumine, ex *σκοπία*. Expressit autem Theocr. Idyll. III, 25. 60. *hoc munus*, int. carmen, quod cecinit; non mortem: quae non posset esse *munus*

Define, Maenalios iam define, tibia, versus.

Haec Damon: vos, quae responderit Alpheis-
 boeus,

Dicite, Pierides; non omnia possumus omnes.

Δ. Effer aquam, et molli cinge haec altaria
 vitta;

61 *Define M. mecum mea t. v.* Voss. alter a m. pr. 64 *Et
 fer aquam* Gud. *Affer* Goth. pr. fragm. Moreti et Zulich., quod
 tamquam sacrificio accommodatius praefert Burmann. Theocr. II, 1
 φέρε θείστολι. Mala ratione ab aqua calida petita tueretur *Effer*
 Cerda. Ex v. 107 videtur colligi posse, agi haec in aedibus, vel
 in aedium impluvio, *ἐπαίδεφ*. Videtur sic convenire Aen. IV, 494
 de Didone: *Tu secreta pyram tecto interiore sub auras Erige*.

morientis. Etsi per se amicae aliquis spiritum ac vitam pro munere offerre velle posset. Respexit ad Theocr. III, 24. 25, et XXIII, 20. 21, et sup. Ecl. II, 7 *mori me denique coges*.

63. *non omnia p. o.* Alpheisiboei carmen, tamquam doctius, recitandum ad Musas refert. Caussam per proverbium reddit: se ei recitando non aequae ac superiori carmini parem esse: quia *non omnia possumus omnes*. Ductum esse ex Lucilio testatur Macrob. VI, 1, p. 575 *maior erat natu: non omnia possumus omnes*. Multo tamen ingeniosior ratio illa Popiana est *Pastor*. III, 56 *Next Aegon sung, while*

T O M. I.

*Windsor groves admir'd.
 Rehearse, ye Muses, what
 yourselves inspir'd.* Est autem hoc, quod sequitur, carmen ex Theocriti Pharmaceutria Idyll. II adumbratum. Mulier aliqua venefica inducitur amatorem suum, a se abalienatum, et ex agro in urbem profectum, magicis sacris ad se reuocans. Loquitur vero cum Amaryl- lide sacrorum horum administratrix.

64. Apparatum sacri magici curare iubet venefica: Stat ara, affertur aqua lustralis, coronatur ara, verbena in ara accenditur, cum ture. *vitta molli*, quia lanea. Theocrit. Idyll. II, 2 *ὅς δ' αὖτε*. quis non meminit

X

Verbenasque adole pinguis et mascula tura: 65
 Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
 Experiar sensus; nihil hic nisi carmina defunt.
 Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
 Daphnin.

Carmina vel coelo possunt deducere Lunam;

66 *Coniugis et magicis* Moreti primus. *auertere sensus Exp. sacris* Moret. quart. et Parrhaf. *insanos vertere* emend. Io. Schrader. 68 *Daphnin* vbique reposui, pro *Daphnim*: vt scriptura sibi constaret: vid. ad II, 26. 69 Versum adoptauit Petron. 134 in versu. de saga 13. *Carmina e caelo* Giphani. ad Lucr. p. 463 e scriptis. *Carmina et e caelo* ex antiquis aliquot exemplaribus

mollem lanam! 65. *Verbenam*. 66. *sanos auertere* — *sensus*. Recte Seru. a sanitate mutare, peruertere; *παρὰ τρέπειν*. Est pro vulgari: in amoris insaniam vertere, insanum amorem reddere. Puellae mentio nulla fit, a cuius amore eum auertere et auocare possit. Apud Theocritum est, sacro magico facto incantare *καταδύσθαι* l. l. v. 3 *Ὡς τὸν ἐμοὶ βαρὺν εὖντα φίλον καταδύσσομαι ἄνδρα*. *sani* vero ornandi causa adiectum: quia ad insaniam et amorem vertebat. *Coniux* simpl. amator, vt sup. 18, et sic Gr. *ἀνὴρ*, vt Theocrit. *carmina* de magica formula accipe. 69. De his teratologiis magicarum artium ad omnes tantum non poetas plurima,

Carminibus Circe socios mutauit Vlix; 70
 Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
 Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
 Daphnin.

laudat Pierius. *Carmina vel lunam caelo deducere possunt* Schol. Stat. Theb. I, 104. 79 *Vlix* Heinl. e Medic. et Mentel., quem vide ad h. l. Nec tamen codices me mouerent, nisi veteres Grammatici obseruarent, dici *Achillei* et *Vlixel*. *Achilli* et *Vlix*. Scilicet, quantum assequi licet, *Ὀδυσσεὺς* fuit pronuntiatum *Vlixes*; et alia flexione, *Ὀδύσσης*, vt *Τύδης*, *Ὀφφης* (Priscian. p. 68). *Vlixes*. Iam occurrit casus secundus *Vlix*; vt Chryses, Chrysi; Hercules, Herculi. cf. ad Aen. II, 7. In edd. legebatur *Vlyssi*, et inde a Pulmann. *Vlyssesi*. At in codd. *Vlixis*, *Vlixes*. *Circe* in Medic., superadscripto *a*, vt sit *Circa*; tum *mutabit* Gud. 71 in *campis* Zulich.

vt solent fere in his munifici esse, loca collegere interpretet; v. ad Horat. Epod. V et XVII. Lucan. VI, 420 etc. Tibull. I, 2, 32, et h. l. Cerda alique; itaque hic paucissimis defungi licebit; nec otium in his conterere placeat. Interea ad superstitionum causas attendere velim animum, vt intelligas, esse fere eas aut a rebus insolitis et praeter naturae morem fieri creditis aut ab aliqua similitudine, modo tropica, modo allegorica, petitas; rebus physicis plerumque ad animorum sensus traductis. 71. *cantando* pro incantando, fascinando. *Frigidus* ex natura anguium dictum, vt supra III, 93, et male alio trahitur. *rumpitur*, disrumpitur. Gesnerus Thef. h. v. malit *a nocendo colibetur* exponere, quia fere *rumpi* dicuntur, qui defatigantur, conficiuntur. Scilicet infederat virō exquisitae doctrinae hoc, quod sisti fere serpens, ac detineri carmine aut torpere, solui ac rigere, dicitur. cf. Tibull. I, 8, 20. Lucan. VI, 488 et al. *δολιχὴν ἀναλύει ἄκωνθον Γηγενέος σπείρης, μήκυνε δὲ μύρια κύκλα* Apollon. IV, 150. Sed et alterum memorari solitum fuisse, nunc vno Ouidii loco docebimus Am. II, 1, 25 *Carminibus disiliunt, abruptis faucibus, angues*;

Terna tibi haec primum triplici diuersa colore
Licia circumdo, terque haec altaria circum
Effigiem duco; numero deus inpare gaudet. 75
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
Daphnin.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;
Necte, Amarylli, modo; et, Veneris, dic, vin-
cula necto.

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
Daphnin.

Limus vt hic durefcit, et haec vt cera liquefcit 80

73 *triplici primum* Goth. sec. *triplici circumdata filo Licia* Donatus memorat ad Terent. Andr. V, 4, 8. *triplice d. c.* Medic. et Menag., qui et v. 105 et 106 hic inferit; sed intempestiue. Vl. 73 cum 75 insertus fere Ciri 371. 373. 74 *terque hanc* Longob. Pierii, vt referatur ad *effigiem*. Praetulit hoc Wakef. 77 *trinos* Ven. *tribus natis* Leid. 78 Mira res est, quantopere ineptie- rint viri docti Saec. XV et XVI in huius versus metro: dum nodos intrudere voluere. Ceteris ap. Burmann. adde Benedictum philolo- gum in Ed. Iunt. 1520, vt sit versus amphimacer. *modos* Zulich. 80 *haec ubi* Ven.

in quem sensum *rumpi* vt *colores tribus nodis*, h. e. accipiamus, suadet sermonis tria fila diuersi coloris, vnum- ratio et vsus. quodque suo nodo, nectere

73. Dum haec loquitur, verba praefatam: Veneris, maga imagunculam, Daph- hoc vinculum se esse velle. nidis an mulieris, tenere
eamque tribus filis, diuersi
quoque coloris, circumdare
et circa aram portare putan-
da est. 75. *deus* vniuerse, 80. Duas Daphnidis ima-
gines, alteram e limo, e ce-
ra alteram, igni admoueri
puta. Cerea etiam ap. Theo-
crit. II, 28 est; minus bene
Seruius alteram ex limo ip-
sius veneficae esse vult: nam
sequitur: *sic nostro Daph-*

Vno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragilis incende bitumine lau-
ros.

Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide
laurum.

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
Daphnin.

Talis amor Daphnin, qualis, quum fessa iuuen-
cum 85

Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos

82 *laurus* Medic. conf. sup. v. 13. *ramos* Pierii Oblongus.
83 *me male vrit* Rottend. alter. *in hac ego Daphnida lauru*
tentabat Io. Schrader. Certe *in Daphnida* requiram; ἐπὶ Δάφνιδι,
h. e. *eis Δάφνιν*. Si tamen Virgilio non placuit ita scribere? Re-
posuit Wakef. 86 *alta* Ven.

nis amore, scil. liquefcit quod ominis loco in hac ar-
molliaturque in amorem bore obseruabatur. Theocr.
mei, obdurefcit vero et ob- l. l. v. 24. v. Cerda h. l. cf.
firmetur animo ad constan- Tibull. II, 5, 81. 83. Mox
tiam amoris. 83 *in Daphnide*, ἐπὶ Δάφ-
νιδι, in Daphnidem, quod
in Daphnidem vertat, vt is
eodem modo flamma amoris
consumatur. Theocr. l. l.

82. Aliud venefica nunc
aggreditur: laurum incen-
dit, vt Daphnis eodem mo-
do amore incendatur. *mo-*
lam, far et salem, vt etiam
Theocr. v. 18 et 21. cf. h. l.
Seru. Cur, pro sulfure, *bi-*
tumine illitas lauros memo-
ret, nam videtur mystica ali-
qua caussa subesse, ariolatio-
nes v. apud eund. *fragiles*
Lucretii VI, 111 auctoritate
a sono ex fragore explicant,
crepitantes in flamma, aut aliis persuadere voluit.

Propter aquae riuum viridi procumbit in vlua,
 Perdita, nec serae meminit decedere nocti,
 Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
 Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
 Daphnin. 90

Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
 Pignora cara sui: quae nunc ego limine in ipso,

87 *concumbit* Gud. *in vlua* Heinf. e melioribus mss. repositum iterum, cum iam a Naugerio in Ald. tert. et hinc in alias inductum fuisset. *Vulgata in herba*, quam Pier. defendebat, ex Ald. pr. propagata est in alias, in his in Steph. conf. Martin. *in umbra* ed. Ven. cum Goth. sec. a m. pr. *confedit in herba* vnus Heinf., sollennes vtique variationes. 88 *sera m. d. nocte* quartus Moreti et alius Heinf. *noctis* fragm. Moreti; vnde Burmann. coni. *sero noctis. discedere* Menag. et Rottend. sec. v. sup. Ecl. II. 67. Ambiguum est, vtrum *perdita* antecedentibus, an sequentibus, vt in loco Varii (in Notis) subiungas. 92 *Pignora* duo. vid. Burm. *limite* Goth. sec.

87. *Propter aquae riuum*; ex vsu poetarum, Horatii, Tibulli I, 1, 28 prae-eunte Lucretio II, 30 *prostrati in gramine molli* *Propter aquae riuum, sub ramis arboris altae*. in Cuius 389 *Riuum propter aquae viridi sub fronde*. Et iam sup. Ecl. V, 47 *Dulcis aquae saliente sitim restinguere riuo*. 88. *nec serae — decedere nocti*, elegantius ad poeticam rationem, quam *sera nocte*; quod aliis verbis dixit Statius Theb. VI, 191 *Tunc piget ire domum, maestoque novissima campo Exit et operpositas impasta auertitur herbas*. Locus omnino pulcherrimus; in quo Varius expressit noster, docente Macrobi. Sat. VI, c. 2. Dixit ille de cane ceruae vestigiis insistente: *Non amnes illam medii, non ardua tardant, Perdita nec serae meminit decedere nocti*. Est Homericum *περὶ δώμας αὖτις*, vt Odyss. μ, 291. nec bene, puto, redditur, ad seram noctem. 91. Simillima haec sacris

Terra, tibi mando; debent haec pignora Daphnin.

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Has herbas, atque haec Ponto mihi lecta venena, 95

Ipse dedit Moeris: nascuntur plurima Ponto:
 His ego saepe lupum fieri, et se condere filius
 Moerin, saepe animas imis excire sepulcris,
 Atque satas alio vidi traducere messis.

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin. 100

Fer cineres, Amarylli, foras, riuoque fluenti

96 *plurima* Medic., vt *maxima*, a m. pr. 98 *Moerim* alii. v. ad II, 26. *Moerim et f. Zulich. animasque* Parrhaf. *excire* Goth. sec. ed. Mediol. 1474 cum aliis antiquis; vti auguror.

magicis a Didone institutis mendantur, quia Medea iis Aen. IV, 495 sq. 93. *debent haec pignora D. expectat* hoc a defossis sub limine vestibis, vt ad eas Daphnis vel inuitus retrahatur et redire cogatur. Variavit Theocriteam rationem l. l. v. 53. 54. 59. 60. *Liminis* autem sollennis mentio in poetica oratione, cum aut admittuntur aut admitti cupiunt, aut excluduntur amantes.

95. Lecta in Ponto, nunc pro Colchide, venena com-

quuntur miracula nimis nota sunt, quam vt aliquis in iis haereat. cf. Cerda, et laud. ad v. 69.

101. Nouum et fortissimum praeter cetera incantationis genus adgredi videtur, vt cineres ex ara in aquam fluentem et pone caput iaciat; quod partim cum expiationis, fluminis aqua viua fieri solitae, ritu, partim cum eo more coniunctum esse puto, quo diis in-

Transque caput iace; nec respexeris: his ego
Daphnin

Adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
Daphnin.

Adspice: conripuit tremulis altaria flammis 105
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bo-
num sit!

Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia sin-
gunt?

102 *nec respexeris* Medic. Pierianus Oblong. Gud.; et hoc
verum est: vulgo *ne*. 105 *trepidus vel tremulis* Cod. Koler.
palmis pro flammis Moret. sec. 106 *Bonum sit* Zulich. a m. pr.
ipse bonus sit Nonii quaedam edd. in *cinis*. 107 *Nescio quis*
ex Ald. ed. pr. *qui* poster. laudat Burmann. Male: nam Ed. pr.
sec. tert. *quid* habent; nec nisi in edd. ferioribus 1527. 1557 va-
rietas illa occurrit. *quit* Medic. *certi est* ex eodem laudat Heinf.,
quod Foggin. non expressit. *Nescio quicquid id est* Zulich. *est*
abest a Ven. Io. Schrader. tentabat: *Nescio quis certe est; ut*
Hylax in limine latrat! Porro *Hylas* fere in libris. 108 *om-*
nia sed superadscripto s Medic. *omina* Canter. ex vet. cod. emen-

feris aliquid deuouetur. v. sona dici. Ipsa illa simul
Cerda. conf. Theocr. XXIV, cum ministra admouere ci-
92. 94. 103. *nihil ille* neri manus poterat. *cinis*
deos, deos, qui inter in- *corripuit tremulis flammis*,
cantandum vocati fuerant. h. flammae ex cinere moto
Quandoquidem omni magi- corripuere aram; h. e. exar-
co ritu nihil adhuc effeci, serunt, in ara; res ominosa,
experiar nouissimum. Et vt notum. *cinis ipse, αὐτός*,
ecce v. 105 hoc effectum sponte. 107. *Nescio quid*
habet. est certe aliquid; euenit,
105. Non necesse haec ex quod veneficio efficere vo-
alia quam ex veneficae per- lui.

Parcite, ab yrbe venit, iam parcite, carmina,
Daphnis.

dabat. vid. Heinf. *qui adamant* Zulich.; Heinf. in ora Codicis,
forte: *ipsis sibi somnia fingunt*; quod minus eleganter dicere-
tur. Deerat hic versus Parrhasiano. 109 *iam, carmina, parcite*
Medic. et Pierii Oblong. Vatic. *Parcite, ab vrbe domum iam*
parcite carmina, Daphnis Medic. Pierii.

Transque caput iace; nec respexeris: his ego

Daphnin

Adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite

Daphnin.

Adspice: conripuit tremulis altaria flammis 105

Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bo-
num sit!

Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.

Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia sin-
gunt?

102 *nec respexeris* Medic. Pierianus Oblong. Gud.; et hoc
verum est: vulgo *ne*. 105 *trepidus* vel *tremulis* Cod. Köler.
palms pro *flammis* Moret. sec. 106 *Bonum sit* Zulich. a m. pr.
ipse bonus sit Nonii quaedam edd. in *cinis*. 107 *Nescio quis*
ex Ald. ed. pr. *qui* poster. laudat Burmann. Male: nam Ed. pr.
sec. tert. *quid* habent; nec nisi in edd. serioribus 1527. 1557 va-
rietas illa occurrit. *quit* Medic. *certi est* ex eodem laudat Heinf.,
quod Foggin. non expressit. *Nescio quicquid id est* Zulich. *est*
abest a Ven. lo. Schrader. tentabat: *Nescio quis certe est; ut*
Hylax in limine latrat! Porro *Hylas* fere in libris. 108 *om-*
nia sed superadscripto s Medic. *omina* Canter. ex vet. cod. emen-

feris aliquid deuouetur. v.
Cerde. conf. Theocr. XXIV,
92. 94. 103. *nihil ille*
deos, deos, qui inter in-
cantandum vocati fuerant.
Quandoquidem omni magi-
co ritu nihil adhuc effeci,
experiar nouissimum. Et
ecce v. 105 hoc effectum
habet.

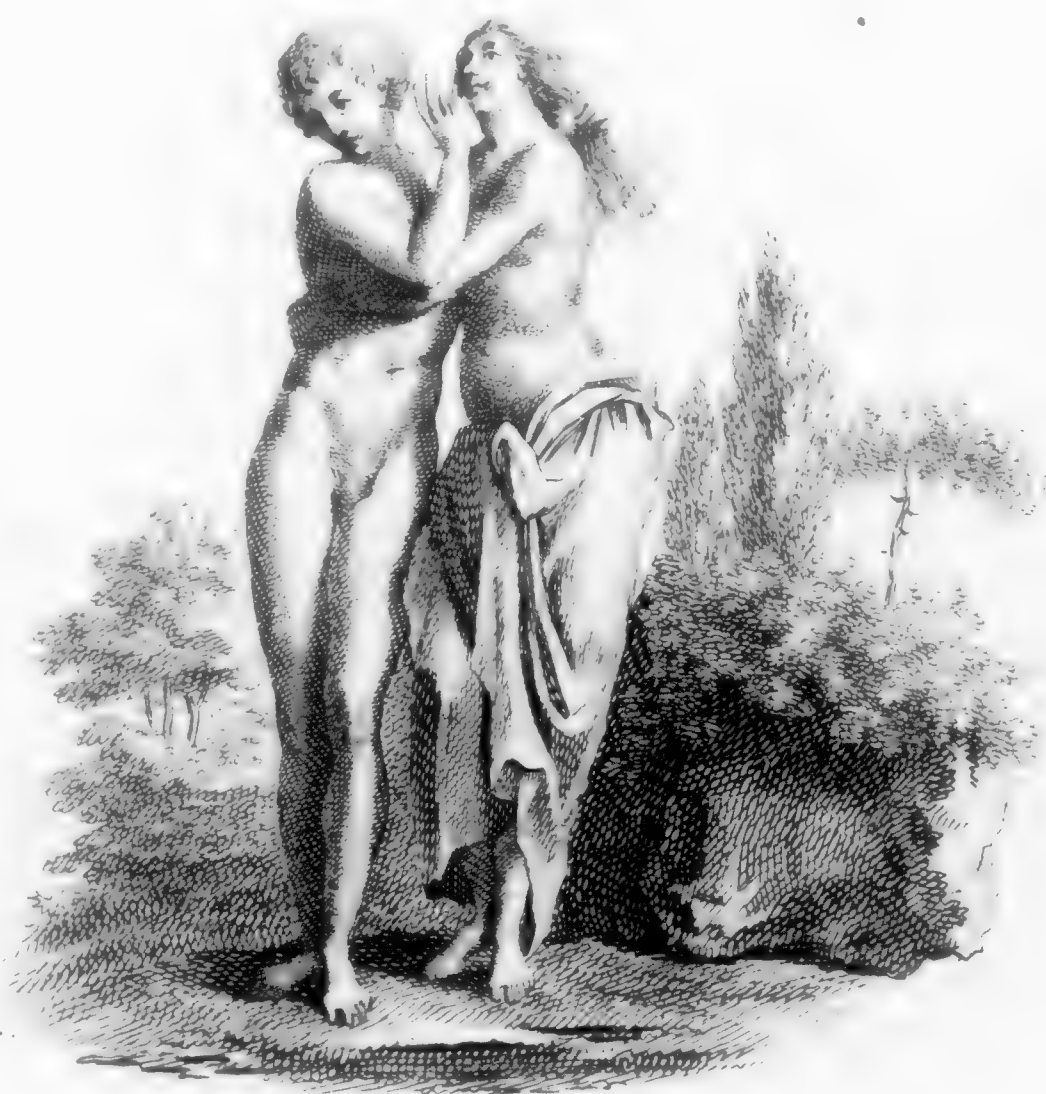
105. Non necesse haec ex
alia quam ex veneficae per-

sona dici. Ipsa illa simul
cum ministris admouere ci-
neri manus poterat. *cinis*
corripuit tremulis flammis,
h. flammae ex cinere moto
corripuere aram; h. e. exar-
serunt, in ara; res ominosa,
vt notum. *cinis ipse, ἀνὴρ*,
sponte. 107. *Nescio quid*
est certe aliquid; euenit,
quod veneficio efficere vo-
lui.

Parcite, ab vrbe venit, iam parcite, carmina,

Daphnis.

dabat. vid. Heinf. *qui adamant* Zulich.; Heinf. in ora Codicis,
forte: *ipsis sibi somnia fingunt*; quod minus eleganter dicere-
tur. Deerat hic versus Parrhasiano. 109 *iam, carmina, parcite*
Medic. et Pierii Oblong. Vatic. *Parcite, ab vrbe domum iam*
parcite carmina. Daphnis Medic. Pierii.

ECLOGA IX MOERIS

ARGUMENTVM

*Ad urbem Mantuam haedulos deportanti Moeri, villi-
co, (qui homines et ipsi serui erant, v. Ecl. I, 28. Cic.
Verr. III, 50:) adiungit se in itinere Lycidas, aetate
florente pastor et carminum studio flagrans; a quo
viae causam rogatus Moeris calamitates suas, domini-
que, Menalcae, iniurias ac pericula inter eundum, id
quod aliquantum iucunditatis habet, commemorat;
cumque sermo ad Menalcae carmina deductus esset,
recitat uterque nonnulla ex iis fragmenta ac locos,
qui fere ex Theocrito conuersi sunt, uti tota carminis
forma ex eius Idyllio septimo ducta est. Totum car-
men ad certum poetae consilium compositum, eiusque,
sub Menalcae nomine, fortunam ac temporum calami-
tatem in eo adumbratam esse, manifestum sit. Iam
Seruius porro haec narrat: Virgilius, postquam paene*

occisus est ab Arrio centurione, cuius in se strictum gla-
dium ut effugeret, in Mincium fl. se praecipitauerat (vid.
eund. ad III, 94), Romam reuertens mandauit procurato-
ribus suis, ut tuerentur agros suos et ad praesens obse-
querentur Arrio. Modo ergo Moeris, procurator eius,
secundum praeceptum patroni, portat haedos Mantuam,
quos Arrio offerat. Quae res cum per se non improba-
bilis sit; effrenis enim libido et insolentia militum in
colonias deductorum erga possessores agrorum, quos
ipsi affectabant, fuisse memoratur, vid. Appian. Ciu.
lib. V, 12. 13 (ed. Steph. p. 1082); apud eundem ta-
men mox alia narratio de Clodio attexitur, qua et
superioris fides infringitur. Haec ipsa a recentioribus
interpretibus multo etiam magis exornata videas. In-
spice modo Catroem ac Ruaeum. Ex ipso carmine
haec saltem confirmantur: scriptum id esse eo anno,
quo agri Cremonenses ac Mantuani inter Veteranos
diuisi essent, V. C. 713, adeoque paullo post primam
eclogam; Virgilii fortunam sub Menalcae persona
adumbrari; hunc quidem causam habuisse, in largi-
tione ista agraria agros suos sibi relictum iri, ut cre-
deret; atque ita vulgo creditum fuisse; eius rei spem
ac fidem carminum gratiam fecisse v. 6 — 10; fuisse
tamen illum possessionibus suis eiectum, neque id sine
magno periculo, v. 15 et 16. Carmina ipsa, quae in-
texta sunt, numero quatuor, sunt partim e Theocrito
versa, partim ad temporum conditionem accommodata
v. 46 sq. Lycidae pueri studium et cupiditas audiendi
delectat 56 sqq. Omnino carmen spiritum Maronis et
dignitatem epicam prodit; etsi in summa argumenti
equidem non multum ingenii agnoscam.

ECLOGA IX MOERIS

ARGUMENTVM

*Ad urbem Mantuam haedulos deportanti Moeri, villi-
co, (qui homines et ipsi serui erant, v. Ecl. I, 28. Cic.
Verr. III, 50:) adiungit se in itinere Lycidas, aetate
florete pastor et carminum studio flagrans; a quo
viae causam rogatus Moeris calamitates suas, domini-
que, Menalcae, iniurias ac pericula inter eundem, id
quod aliquantum iucunditatis habet, commemorat;
cumque sermo ad Menalcae carmina deductus esset,
recitat uterque nonnulla ex iis fragmenta ac locos,
qui fere ex Theocrito conuersi sunt, uti tota carminis
forma ex eius Idyllio septimo ducta est. Totum car-
men ad certum poetae consilium compositum, eiusque,
sub Menalcae nomine, fortunam ac temporum calami-
tatem in eo adumbratam esse, manifestum sit. Iam
Seruius porro haec narrat: Virgilius, postquam paene*

occisus est ab Arrio centurione, cuius in se strictum gla-
dium ut effugeret, in Mincium fl. se praecipitauerat (vid.
eund. ad III, 94), Romam reuertens mandauit procurato-
ribus suis, ut tuerentur agros suos et ad praesens obse-
querentur Arrio. Modo ergo Moeris, procurator eius,
secundum praeceptum patroni, portat haedos Mantuam,
quos Arrio offerat. Quae res cum per se non improba-
bilis sit; effrenis enim libido et insolentia militum in
colonias deductorum erga possessores agrorum, quos
ipsi affectabant, fuisse memoratur, vid. Appian. Ciu.
lib. V, 12. 13 (ed. Steph. p. 1082); apud eundem ta-
men mox alia narratio de Clodio attexitur, qua et
superioris fides infringitur. Haec ipsa a recentioribus
interpretibus multo etiam magis exornata videas. In-
spice modo Catroecum ac Ruaeum. Ex ipso carmine
haec saltem confirmantur: scriptum id esse eo anno,
quo agri Cremonenses ac Mantuani inter Veteranos
diuisi essent, V. C. 713, adeoque paullo post primam
eclogam; Virgilii fortunam sub Menalcae persona
adumbrari; hunc quidem causam habuisse, in largi-
tione ista agraria agros suos sibi relictum iri, ut cre-
deret; atque ita vulgo creditum fuisse; eius rei spem
ac fidem carminum gratiam fecisse v. 6 — 10; fuisse
tamen illum possessionibus suis eiectum, neque id sine
magno periculo, v. 15 et 16. Carmina ipsa, quae in-
texta sunt, numero quatuor, sunt partim e Theocrito
versa, partim ad temporum conditionem accommodata
v. 46 sq. Lycidae pueri studium et cupiditas audiendi
delectat 56 sqq. Omnino carmen spiritum Maronis et
dignitatem epicam prodit; etsi in summa argumenti
equidem non multum ingenii agnoscam.

LYCIDAS.*) MOERIS

L. Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit,
in urbem?

M. O Lycida, viui peruenimus, aduena nostri,
Quod numquam veriti sumus, vt possessor agelli
Diceret: Haec mea sunt: veteres migrate coloni.

1 In Parrhaf. et Leid. alt. ita distinguebatur: *an, quo via ducit? in urbem?* vt hoc ἐπεὶ γὰρ τοῦτο subiiciatur. *aut quo via* Ed. Ven. 2 Vix mihi temperabam in priore editione, quin *Quo, Lycida, viui peruenimus!* reponerem; et sic Ecl. I, 72 *En quo discordia ciues Perduxit m.* Ecl. III, 88 *veniat, quo te quoque gaudet.* Idem iam Heinſio in mentem venerat, nec Burm. improbat. Si hoc tenemus: exciderat, vt centies factum, prima littera in *quo*, propter simile initium vicinorum versuum, et quod magnum spatium litterae initiali primi versus relictum esset. Sic in Regio Cod. *Lycida* ita scriptum erat, vt breue o adpictum esset. Retinebat tamen me, quod ingrata est illa repetitio τοῦ *quo*, et quidem diuerso nunc sensu. Desideratur huc, eo, — vt possessor agelli diceret. Poterat adeo scribi: *O Lycida, viui huc peruenimus*, vel *Huc, Lycida, v. p.* Possis quoque relinere, quod Io. Schrader. in schedis tentabat: *O Lycida, viui quo venimus*, aut vitium in voce inutili *viui* quaerere. Nunc cum nihil afferri possit, quod non alius aliter constituat, relinquenda est vulgata corrupta. Vetus vlcus esse debet, cum iam Seruii codd. infederit. *Viui peruenimus* pro viuendo attigimus, seu, diu viuendo ad ista peruenimus, Seru. exponit; quod durum et sine exemplo esse, recte Burm. affirmat. 3 *Quo nunquam* Moret. quart. et Leid., quod etiam loco mederetur, *viui peruenimus* eo, quo nunquam veriti sumus nos peruenturos esse: nisi durior traectio esset. qua Gud.; forte pro *quae* addit Burm. *Quam nunquam meriti sumus!* Leid. alt., vt sit exclamatio, quasi haec tam indigna immerentibus euenerint. 4 *migrare* Ven.

1. *an in urbem, quo via* πότες ἄγρον, Theocr. XIV, 42. *ducit?* Forma ducta ex 2. *viui peruenimus*, scil. Theocrit. VII, 21 sqq. ἔ. eo, vt possessor aduena

*) *Lycida* quinque ap. Burm., quem v. Zulich. hanc Eclogam post decimam ponebat.

Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat, 5
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus haedos.

L. Certe equidem audieram, qua se subducere
colles

Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vsque ad aquam, et veteres, iam fracta cacu-
mina, fagos,

5 Quamquam duplex epitheton affectui animi non male infer-
vire videri potest, conf. Ge. I, 407, eleganter tamen Burm., dum
duo epitheta ferre se negat, distinguit ac legit: *Nunc, victi, tristes*
quoniam fors omnia versat. *tristes fors* legit etiam Probus In-
stit. Grammat. et recepit nunc Wakef. Vulgata tamen, *Nunc*
victi, tristes, firmatur ex Grammatici imitatione, Anthol. Lat. lib. I,
p. 178, v. 84; vbi v. Burm. Sec.; eamque feres, si *victi* per se
dictum accipias, postquam, quia, victi sumus, nunc tristes mitti-
mus. Quod vero, Cerdae ac Pierii exemplo, *fors* h. l. praefert
Burm., non recte facere videtur. Longe aliter ap. Horat. Od.
II, 3 extr. *fors versari vna* dicitur, quam *fors versat omnia*.
6 *non bene v. vnus* Moret. *nec vertat bene* Menag. et Pierii
Oblong. quod superscripto s Medic. 8 *Incipiant* Goth. sec. *di-*
mittere Goth. pr. et septem ap. Burm., nota variatione. 9 Lectio
haec ab Heinſio e Mediceo probata et a Burm. reposita, vti et in
Gud. a vet. manu emendatum fuerat, et sic Ecl. II, 3 *inter densas*,

agelli diceret; sed v. Var. a collium cliuo vsque ad
Lect. 5. *victi*, oppressi, Mincium fl. et fagos ibi satas
afflicti, quibus id, quod vic-
tis euenire solet, contingit, pertingeret. conf. Ecl. I, 52
vt fundos amittant. 6. *quod* Not. *subducere* se colles di-
nec bene vertat, quae res cuntur, qui ex alto in pla-
in eius perniciem vertatur. cf. Burm.; iidem colles *de-*
Seru., quod male ei sit, cum *mittunt iugum molli cliuo*,
imprecatione noui heri, cui cum dorsum collis molliter
haedi ex agro in urbem ap- decliue lenem ad planitiem
portandi sunt. et fl. Mincium descensum

7. Situm agri Virgiliani praebeat. *Fagos* fractas pu-
puta fuisse hunc, vt ille inde ta seu vi hostili excisas, seu

Omnia carminibus vesirum seruasse Menalcan. 10
 M. Audieras; et fama fuit; sed carmina tantum
 Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
 Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
 Quod nisi me quacumque nouas incidere litis
 Ante sinistra caua monuisset ab ilice cornix: 15
 Nec tuus hic Moeris, nec viueret ipse Menalcas.
 L. Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu,
 tua nobis

Paene simul tecum solatia rapta, Menalca!

umbrosa cacumina, fagos; multo nimirum ea elegantior vulgata:
veteris iam fracta cacumina fagi. Apud Quinctil. VIII, 6, 46
 libri plerique: *confracta c.*, quod Catroeus, sibi mirifice in eo
 placens, recepit; saltem expectabo, donec *infracta* se obtulerit.
 10 *nostrum* Goth. sec. quatuor Burm., it. Ed. Mediol. *Menalcam*
 Medic. 12 *marcida* Moreti fragm. 13 *aquila dicunt* Ven.
 et Cod. Burm. 14 *quocunque* Ven. *quae vel quacunque* Gud.
 15 Conf. ad Ecl. I, 18.

procella et vetustate; quod
 praestat. In priore agnoscas
 imitationem Dirarum Valerii
 Probi 26 *Tu nemus, et*
multum nostris cantata li-
bellis Optima siluarum —
Non fundes virides um-
bras — Militis impia cum
succidet dextera ferro.

13. *aquila veniente, ir-*
ruente, hostili et infesto ani-
mo. cf. Burmann. In animo
 habuit poeta Lucret. III, 751
tremereque per auras Ae-
ris accipiter fugiens ve-

niente columba. Chaoniae
 vero *columbae* sollenni epi-
 theto a Dodonaeo luco et
 oraculo per columbas s. pa-
 lumbe edito. Erat autem
 Dodona vrbs Epiri, vetustissi-
 mis temporibus a Chaonibus
 habitatae. conf. Strabo VII,
 p. 498 C. 14 — 17. Nisi
 augurio monitus fuisset, vt
quacunque via ac ratione,
 iurgia cum veteranis in agros
 immissis praeciderem; capi-
 tis periculum vna cum hero
 Menalca adiissem.

18. *solatia, carmina*

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus
 herbis

Spargeret? aut viridi fontis induceret vmbra? 20
 Vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper,
 Quum te ad delicias ferres, Amaryllidā, nostras?
 Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas;
 Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum
 Occursare capro, cornu ferit ille, caueto. 25

19 *Quis caneret siluas* Fragm. Moreti, at Ecl. V, 20 *Ex-*
tingtum Nymphae etc. *orbis* a m. pr. in Medic. 20 *montes*
ind. Moreti Fragm., etiam male. vid. ib. v. 40. conf. ib. Var. Lect.
 21 *Nam quae* Nonius in *legere.* 25 *capre* Medic. a m. pr.
cornu petit Rottend. sec. et Gud. pro var. lect., frequenti variatione.
 vid. Burm. h. l. et ad Ecl. III, 87. *feret* Medic. a m. pr.

erepta. 20. *spargeret* —
induceret, dicta poetico acu-
 mine, quod Ecl. VI, 62. 63
 vidimus, h. caneret, vt spar-
 guntur — vt inducuntur;
 aut vt sparsa floribus sit terra,
 vtque fontes arboribus um-
 brosis confiti sint. Respicit
 autem *Eclogam quintam*,
 inprimis v. 20 et 40 *Spar-*
gite humum foliis; induci-
te fontibus umbras. Vtrum-
 que vero dici, et, *fontibus*
inducere umbras, et *fontes*
inducere umbris, docet
 Burm. ad h. l.

21. *Vel quae* sc. quis ca-
 neret, quis pecinisset vel ea,
 quae nuper, te non sentien-
 te, cum caneres, ex te di-

dici, quando ad Amarylli-
 dem te conferebas. Tum
 subiicitur vsq. 23—25 breue
 carmen ex Theocrit. III,
 3—5 ad verbum conuersum.
 Comparat ista inter se Scali-
 ger Poet. V, 5 pr., sed suo
 more. Add. Gell. IX, 9.
 22. *Amaryllida, delicias*
nostras: aut communem
 vtriusque amicam dicere vo-
 luit, aut pro, meam amicam.
 Neutrum satis placet; hoc
 tamen magis consentaneum,
 quandoquidem Moeris iam
 senio fractus est v. 51. Vt ex
 alia persona dictum habeat-
 tur, verba versus 22 *Quum te*
 non admittunt, nisi quis
 aliena de suo sensu admisceat.

21. Immo haec, quae Varo nec dum perfecta canebat.

Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,

26 Pro haec, quae Medic. a m. pr. terque, nondum nonnulli ap. Pier., it. ed. Ven. canebant Gud. 27 superent Medic., deleto cupiant, quod ante perscriptum erat. Bare idem, et superiore versu Baro, at v. 35 Varo.

27 — 29. Aliud breue carmen. Aut quis haec caneret, quae etc. Vare, tuum nomen cantantes s. — superet modo — Nexus sententiarum esse videtur hic: Si modo Mantua ab interitu seruata fuerit: nomen tuum per totum agrum Mantuanum celebrabitur. Poetico, si non pastoritio, phantasmate, quo omnis natura sensu rerum iucundarum et molestiarum imbuitur, adolorum cantum id reuocauit: quandoquidem cantus tribui iis solet: ipsi cygni tuum nomen celebrabunt. Commemorat hos, quia Mincius iis abundat Ge. II, 198. 199 Et qualem infelix amisit Mantua campum, Pascen-tem niueos herbofo flumine cygnos. Vt cygni poetae sint, etsi illud aliis locis occurrit, v. ad Horat. IV Carm. 2, 25 et h. l. Cerda, vix video, quomodo com-
mode fiat. Ita esset: poetae Mantuani Varum celebra-
bunt; saltem dictum erit de vno Marone. Verum res ita declaranda esse videtur: Quod vulgo erat: nomen tuum per totum agrum Mantuanum celebrabitur; poetica ratione ad olorum cantum reuocatur. Quod enim poetae sensum tangit, id cum omni rerum natura, animata et inanimata communificatur. Vt igitur simili modo totum nemus aliquem canere diceretur, utque supra Ecl. V Daphnidem lugent et celebrant laudibus siluae ac ferae, et I, 59. 40 fontes et arbuta desiderabant Tityrum; ita nunc cygni concinunt in Vari honorem. Cygnorum cantum, saltem siluestrium, nostra quoque aetate rerum experimento vindicarunt plures viri docti, in his Abb. Mongez. De Varo v. Exc. ad Ecl. VI pr. Meritum eius aliquod fuisse apparet in

Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae!)

Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.

2. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos; 30

Sic cytharo pastae distendant vbera vaccae:

Incipe, si quid habes. Et me fecere poetam

Pierides; sunt et mihi carmina; me quoque dicunt

Vatem pastores: sed non ego credulus illis.

29 Candentes coni. Io. Schrader., sublima ferent e Lucret. inculcare malit Wakef. ad Lucret. I, 341. ferant Gud. Goth. pr. 30 Sic sua Alcuin. Grammat. p. 2124. Cyrneas varie corruptum in libris v. ap. Burm. Est Κύρνος, Κύρνεος. fugient Ven. exagmina Medic., sed transfixo g. 31 distendant Heinl. e melioribus, etiam sic Medic., sicque alii apud Pier., cum vulgo distendent legeretur. distendant Voss. pr. distendent Ed. Ven. 33 dicent Ven. 34 non sum credulus vnus Moreti.

agris Mantuanorum a veteranorum iniuria vindicandis. superet modo Mantua nobis, h. incolumis et salua sit, agris redditus; quo facto, ipsi Virgilio suae possessiones conseruabantur. 28. vae miserae n. Scilicet, cum Cremonensium, qui Cassii et Bruti partes sequuti fuerant, agri militum numero, cui assignati fuerant, non sufficerent, proximi agri Mantuani additi sunt, licet ea vrbs in Augusti partibus fuisset. v. Vita Virg. a. 712.

30. Sic nota obtestandi formula: cf. Ecl. X, 4. Incipe canere, si quid habes, quod canas, aut potius, quod

memineris ex Menalca auditum: sic apibus et gregibus tuis bene eueniat. Cyrneas taxos, Corsicanas, ex Κύρνος. Taxus omnino mellificio exitiosa: Ge. IV, 47 Neu propius tectis taxum sine. Cyrneas ergo non aliter accipies, quam ut a notiore ac famosiore genere epitheton taxis dederit. Mel amarum in ea insula confectum, satis notum post tot de Corsica virorum doctorum commentationes. 33—36. ex Theocrit. VII, 37 — 41. 92 sqq. De v. 34 docta est Macphersoni disputatio in Critical Diss. p. 205, qua efficere vult, vocabulum Vatis Vir-

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere
Cinna 35

Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

35 *Vario* manifeste legit Seru. et Schol. Horat. Cruqu. ad Od. I, 6, qui Thyestae tragoediae auctorem, eundemque nobilem epicum poetam, intelligit; sed in scriptis constanter *Varo*. In edd. *Vario* repositum est ab Egnatio et Naugerio: quod iterum deseruit Paulus Manutius cum edd. lequ. Quae ambiguitas in his nominibus sit, nota res est: v. Exc. ad Ecl. VI. Varum inter viros principes et militia claros istius aetatis fuisse, satis constat; an idem poeta fuerit, non nisi ex hoc loco statuas. De poeta enim cogitandum esse, docet memoratio Cinnae. Itaque, cum perpetua sit horum nominum confusio, cumque veteres Grammatici *Varium* hic in libris legerint, post *Varum* v. 26, illum alterum *Varium*, in locum suum retrahendum esse manifestum sit. *Cigna*, *Cygna*, *Cyna* in libris nonnullis. *neque dicere* Moret. 36 *inter strepet* Ven. Wakef. ad Lucret. II, 410 poetam scripsisse *argutus* censet, vt Ge. I, 143 *arguta ferra* et *argutus anser* ap. Martial.

gilium a Gallis suis Cisalpinis petiisse; fuit enim inter Celtas Vatum seu Eubatam, Euhagum, ordo, Bardos etiam dignitate antecellens. conf. Strab. IV, pag. 502. Ammian. XV f. Enimvero concidit omnis haec subtilitas, si memineris, Virgilium latine reddidisse Theocritea, in quibus *αἰδοῦς* est, nec diuersum esse vatem a poeta.

35. *Varius* nobilis *Thyestae* auctor v. ad Donati Vit. Virg. §. 53. *Cinna* Smyrnain scripserat, carmen, quod decem annis elimaue- rat, v. Catull. 89. cf. Mar- tial. X, 21. Ruaeus parum validis rationibus ad Corne-

lium Cinnam magnum Pom- peii ex filia nepotem refert. Poetas esse hic intelligendos, versus sequens arguit: *inter olores*. 36. *Anserem* ali- quem eius temporis poetam, de quo Ouid. Trist. II, 435. Propert. II, 34, 84. II, 25, 83, et ad quem Cic. Phil. XIII, 5 respicere putatur, hic tacite vellicari, docet Seruius. Sed anserem ex oppositoolorum natum esse et expressisse nostrum Theocritea, proba- bile sit Idyll. VII, 47 Odio mihi sunt Musarum alites, *Μοισῶν ὄρνιθες* (vt ap. Horat. *Maeonii carminis aliti* Va- rio), qui cum Homero con- tendunt, *ὄσσοι, ποτὶ Χῆον ἀοι-*

m. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse
voluto,

Si valeam meminisse; neque est ignobile carmen.
Huc ades, o Galatea; quis est nam ludus in vndis?
Hic ver purpureum; varios hic flumina circum 40
Fundit humus flores; hic candida populus antro
Imminet, et lentae texunt vmbracula vites.

Huc ades: insani feriant sine litora fluctus.

l. Quid, quae te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem. 45

m. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?

37 *Iam pridem ago — mecum ipsa voluto* Zulich. et abest a Goth. sec. 38 *idem Qui valeam m.* 39 *nam* deest fragm. Moreti et Goth. sec. 40 *ver perpetuum* quendam legere notant Guellius et Cerda, quem v. 43 *incani fluctus* mauult Bentl. ad Lucan. II, 673. 46 *Mediceus* etiam quinque sequentes versus refert ad Lycidam. Moeris ab illis incipit: *Omnia fert aetas; nec aliter* Gud. Heinl. *respicis ortus* Zulich. *suspicias* Gud. et Rottend.

*ὄν Ἀντία κοινύζοντες, ἐτῶ-
σια μοχθίζουσι.* *arguti* sunt
canori.

39. Ex Theocr. XI, 42-49. 63 sq. cf. V, 45 sq. ductum, sed oratione variata: nobile vero bucolici generis argu- mentum Cyclopi amor et Galateae in eum asperitas. Quis non ex Theocrito me- minerit Idyll. XI. conf. Bion. Idyll. VII, 3, et fragm. IV. Mosch. Idyll. III, 59. Cum suauitate variauit hoc idem Gesnerus Idyll. *Die übel be- lohnte Liebe*. 40. *ver pur- pureum* pro pulcro, a

TOM. I.

splendore purpurae petitum; non a colore; vt notum.

41. *candida populus*, ἡ λεύκη. 42. Frondes vitium memorat, vtpote in vere.

44. Aliud ex Menalca au- ditum quod Moeridem ca- nentem audierat Lycidas. *pura sub nocte*, serena; illustrauit Burmann.

46—50. Persuasione vul- gi, quae tum erat, stellam crinitam, quae inter ludos D. Iulio ab Augusto habitos apparuerat, V. C. 711 ani- mam Caesaris in caelum re- cepti esse (v. Sueton. Caes.

Z.

Ecce Dionaei processit Caesaris astrum;
 Astrum, quo segetes gauderent frugibus; et quo
 Duceret apricis in collibus vua colorem.
 Infere, Daphni, piros; carpent tua poma nepo-
 tes. 50
 Omnia fert aetas, animum quoque; saepe ego
 longos

47 *Dionaeus* vero recte: *Κῆρυς Διωναία*, apud Theocr. XV, 106.
 48 *et quod* Medic. a pr. m. 49 *a priscis* Zulich. *in vallibus*
 ap. Nonium Marcellum in *ducere*. *apricis in collibus* est quoque
 in Tibull. I, 4, 19. *in apricis saxis* est inf. Ge. II, 522. 50 Ob-
 scurum est quod Pomponius ad h. v. habet: „In codice Aproniano
 hoc scriptum erat *Nepotes* hi.“

cap. 88), ingeniose poeta ita
 vitur, ut eum inter deos ru-
 ris relatum esse fingat. conf.
 Ge. I, 26. 27. 42. De ea
 stella v. Plin. II, 23. ubi ipsa
 Augusti verba adscripta sunt,
 Sueton. Caes. 88. Dio XLV, 7
 et not. Seneca Qu. Nat. VII,
 17. Eandem a. 1680. iterum
 in hominum conspectum ve-
 nisse, Hallerius aliique viri
 docti opinati sunt. Ceterum
 istam stellam in numis gem-
 misque conspici, notum est.
Dionaei, quod Caesar genus
 ab Iulo, adeoque Anchisæ et
 Venere, ducere credebatur;
 mater autem Veneris *Dione*.
Iulium fidus Horat. Od. I,
 12, 47. *processit*, orta est
 stella. Ecl. VI, 86 *innito*
processit Vesper Olympo.
 Alio modo *mensēs proce-*

dunt Ecl. IV, 12. Laudant
 Homer. Iliad. η, 252 *ἄστρα*
δὲ δὴ προβέβηκε, verum hic
 alio modo dictum est et pe-
 titum a motu et progressu
 siderum ad occasum vergen-
 tium ad oculorum sensum no-
 tato. v. Excurs. II ad lib. II
 Aen. p. 381. Eius vero stel-
 lae ortus bonum frugum
 proventum ominari et ma-
 turare fingitur. *Infere* seu
 proprie, seu omnino: plan-
 ta: cf. Martin.

51. *Omnia fert aetas,*
animum quoque. Memoria
 deficiente Moerin subito ob-
 ticiuisse, nec, quod coeperat,
 implere potuisse puta; addit
 itaque cum dolore: Omnia
 aufert, eripit, atterit aetas,
 etiam animi vires, memo-
 riam. Atqui saepe ego me,

Cantando puerum memini me condere soles:
 Nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Moerin
 Iam fugit ipsa: lupi Moerin videre priores.
 Sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas. 55
 L. Caussando nostros in longum ducis amores.
 Et nunc omne tibi stratum filet aequor; et omnes,
 Adspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.

52 *Cantando solitum* Agroetius de orthographia. *Cantando*
longos Scholiafies Horat. Od. IV, 5. *ducere soles* Gudian., sed
ducere modo v. 49. 53 *Moerin* et hic refixi. Vulgo *Moerin*:
 v. ad Ecl. II, 26. 55 *refero* Zulich. 57 *et omnis* Rottend.
 58 *ventosi ceciderunt marmoris iræ* emendabat Triller. in Miscell.
 Lips. Nou. To. VII, P. II. Eum refellit Oudendorp. ad Sueton. p. 1023.

dum puer essem, memini,
 totos dies aestivos cantando
 exigere; nunc tot carminum
 oblitus sum, ipsa etiam vox
 me deficit: *condere soles*,
 ut Horat. IV Carm. 5, 29
Condit quisque diem colli-
bus in suis; pro vulgari, vi-
 det diem condi. Quod fit
 in tempore, tribuitur alteri
 tamquam actio: exigit diem,
 peragit, fugat, finit, adeo-
 que quoque, condit. Prae-
 iuerat Callimach. In Epi-
 gram. 2, 3 *ἐμνήσθην δ' ὅσ-*
σάκις ἀμφοτέρωι Ἥλιον ἐν
λέσχῃ κατεδύσαμεν. Sic et:
noctem, lucernam, pro-
ducere. 54. *lupi Moerin*
videre priores; in prosa ex-
 tulisses: Obticiui (subito desti-
 tuente me memoria), quasi
 lupus me primus vidisset; ex

opinionē ac proverbio vul-
 gari, cui ratio a metus subiti
 contactu subesse potuit. Ha-
 bet et hoc a Theocr. XIV, 22.
 56. *Caussando n.*; cauf-
 sas et excusationes afferendo
 differs meum desiderium, ca-
 nentem te audiendi: Lucret.
 I, 399 *Quapropter, quam-*
vis caussando multa mo-
reris, Esse in rebus Inane,
tamen fateare necesse est.
 57. *aequor*, int. lacum, in
 quem non longe a Mantua fl.
 Mincius diffunditur. *Sterni*
 et *στορεῖσθαι, καταστορεῖ-*
σθαι, de tranquillitate maris
 sollenne, ut Theocr. VII, 57,
 ut et *silere* de ventis cessan-
 tibus, ut Theocr. II, 38
Ἡλίδε σιγᾷ μὲν πόντος, σι-
γῶντι δ' ἄῃται. 58. *ventosi*
ceciderunt murmuris au-

Hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
Incipit adparere Bianoris: hic, ubi densas 60
Agricolae stringunt frondes, hic, Moeri, canamus;
Hic haedos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, si, [nox pluuiam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet vsque (minus via laedat) eamus,

59 est post media deest in Zulich. iamque Menag. alter; nec male. 60 hic tibi Ven. 61 stringunt. Pompon. „In Codice Aproniani sic scriptum erat.“ Forte stringunt. 62 ad urbem Zulichem. 63 At, si Menag. nos pluuiam Parrhas. 64 laedat;

rae in soluta oratione: murmur aurae cecidit, et hoc pro ipsa aura: aura, ventus cecidit. Scilicet, quod Oudendorp. ad Sueton. p. 1023 illustravit, *aura murmuris* dictum est pro aura murmurans, sollemni poetarum Graecorum et Romanorum, atque etiam Orientis, more, adiectiuum vel participium in substantiuum mutandi; unde existit *aura murmuris*. Diuersa est ratio, qua aetheris aura, luminis aura, et sic alia dicuntur: de quo v. ad Georg. II, 47. Epitheton proprie ad auram spectabat: *ventosa aura*, ut Ouid. Medic. fac. 57 *Haec ubi ventosas fuerint siccata per auras*. Ante oculos habebat Maro Theocriti suavisimum versum: τὰ δὲ νιν καλὰ κύματα φαίνει Ἄσυχὰ καχλάζοντα Idyll. VI, 11. 12.

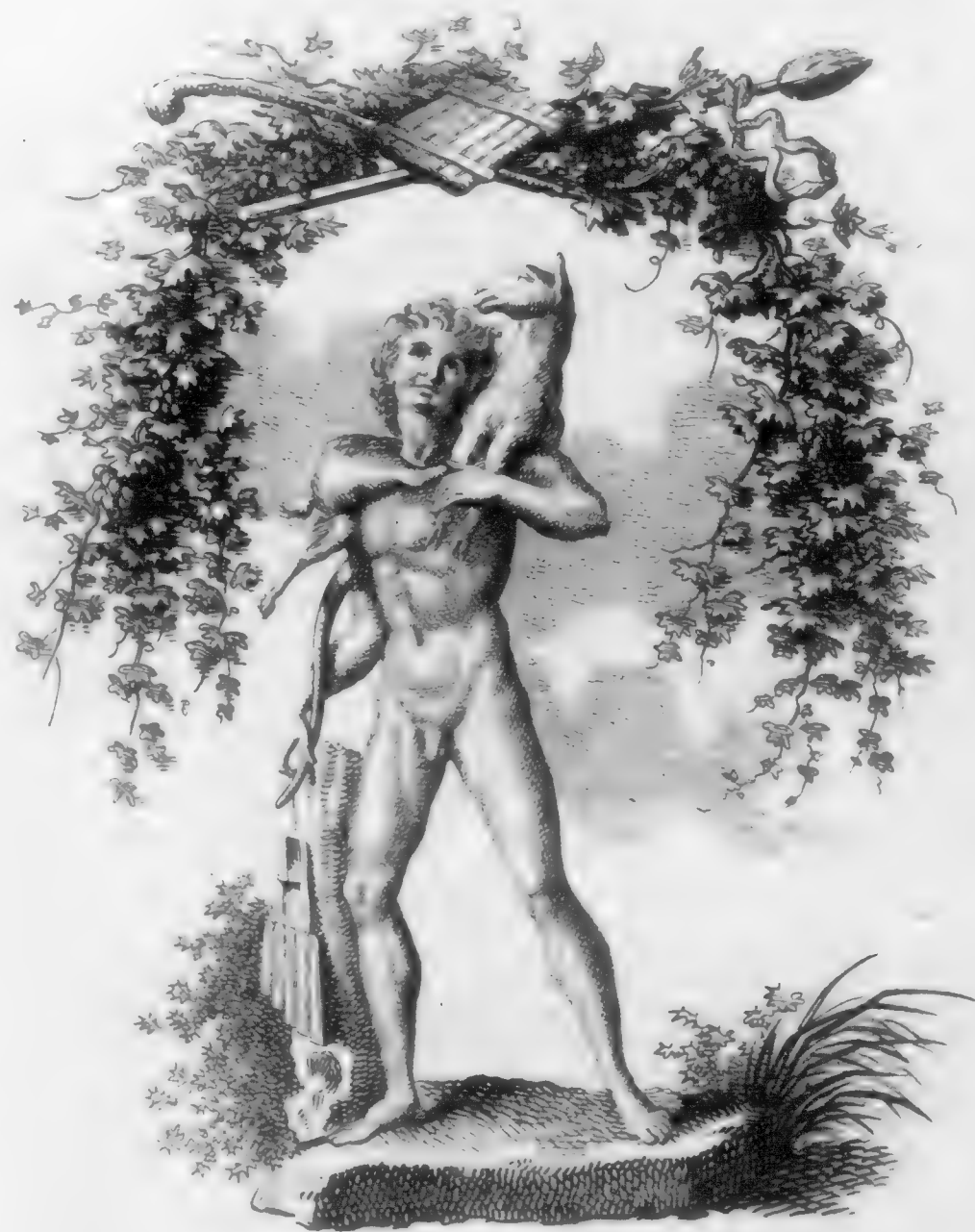
conf. II, 38. 60. *Bianorem* eundem cum Ocno et conditorem Mantuae facit Seruius hic et ad Aen. X, 198—200, quem illustrat, sed suo more, Mazochius in *Diff. dell' Accademia di Cortona* T. III, pag. 27. cf. Excurs. I ad Aen. X, p. 278 sq. Desinitur tamen totum hoc assertum idonea auctoritate, nec alius quam aliquis ex illustribus viris vel ex heroibus Mantuanorum fuisse videtur ille Bianor. Vestigia autem pressit Theocriti VII, 10. 12. *stringere* simpl. int. decerpere, amputare. cf. ad Ecl. I, 57. Ge. II, 368. 62. *tamen veniemus*, „etiam si paullulum quiescentes dederimus operam cantilenae.“ Seru. 63. *nox pluuiam ne colligat ante*, ne cum vespera nubes in pluuiam colligantur. 64. Pressit et hic vestigia

Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo. 65
m. Desine plura, puer; et, quod nunc instat, agamus.

Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

ita Heinf. cum bonis nonnullis, et sic eruditius loquuntur. *laedet* vulgo fere. *laedit* Medic. cum nonnullis aliis: quod equidem praeferam. 65 *ego te hoc* Vossian. *hoc* abest a Goth. sec. 66 *et* deest Leid. sec. *nunc quod nunc* Menag. primus; scilicet vt in Medic. cum errore scribentis omissum fuisset *et*, mox inter *puer* et *quod nunc* insertum est *et nunc*. 67 *tum* Heinf. e scriptis. *tunc* al. *cum venerit ipse Menalcas* Goth. sec.

Theocriti VII, 35. 36. 65. *hoc* tat, onere. 66. *desine plura fasce*, haedorum, quos por- dicere. 67. *ipse*, Menalcas.

Hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
Incipit adparere Bianoris: hic, ubi densas 60
Agricolae firingunt frondes, hic, Moeri, canamus;
Hic haedos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, si, nox pluuiam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet vsque (minus via laedat) eamus,

59 est post media deest in Zulich. iamque Menag. alter; nec male. 60 hic tibi Ven. 61 firingunt. Pompon. „In Codice Aproniani sic scriptum erat.“ Forte firingunt. 62 ad urbem Zulichem. 63 At, si Menag. nos pluuiam Paribaf. 64 laedat;

rae in soluta oratione: murmur aurae cecidit, et hoc pro ipsa aura: aura, ventus cecidit. Scilicet, quod Oudendorp. ad Sueton. p. 1023 illustravit, *aura murmuris* dictum est pro aura murmurans, sollenni poetarum Graecorum et Romanorum, atque etiam Orientis, more, adiectivum vel participium in substantivum mutandi; unde existit *aura murmuris*. Diverfa est ratio, qua aetheris aura, luminis aura, et sic alia dicuntur: de quo v. ad Georg. II, 47. Epitheton proprie ad auram spectabat: *ventosa aura*, ut Ouid. Medic. fac. 57 *Haec ubi ventosas fuerint siccata per auras*. Ante oculos habebat Maro Theocriti suavissimum versum: τὰ δὲ νῦν καὶ κῦματα Φαίει Ἀσυχὰ καχλᾶζοντα Idyll. VI, 11. 12.

conf. II, 58. 60. *Bianorem* eundem cum Ocno et conditorem Mantuae facit Servius hic et ad Aen. X, 198—200, quem illustrat, sed suo more, Mazochius in *Diss. dell' Accademia di Cortona* T. III, pag. 27. cf. Excurs. I ad Aen. X, p. 278 sq. Destituitur tamen totum hoc assertum idonea auctoritate, nec alius quam aliquis ex illustribus viris vel ex heroibus Mantuanorum fuisse videtur ille Bianor. Vestigia autem preffat Theocriti VII, 10. 12. *firingere* simpl. int. decerpere, amputare. cf. ad Ecl. I, 57. Ge. II, 368. 62. *tamen veniemus*, „etiam si paullulum quiescentes dederimus operam cantilenae.“ Serv. 63. *nox pluuiam ne colligat ante*, ne cum vespera nubes in pluuiam colligantur. 64. Preffat et hic vestigia

Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo. 65
m. Define plura, puer; et, quod nunc in fiat, agamus.

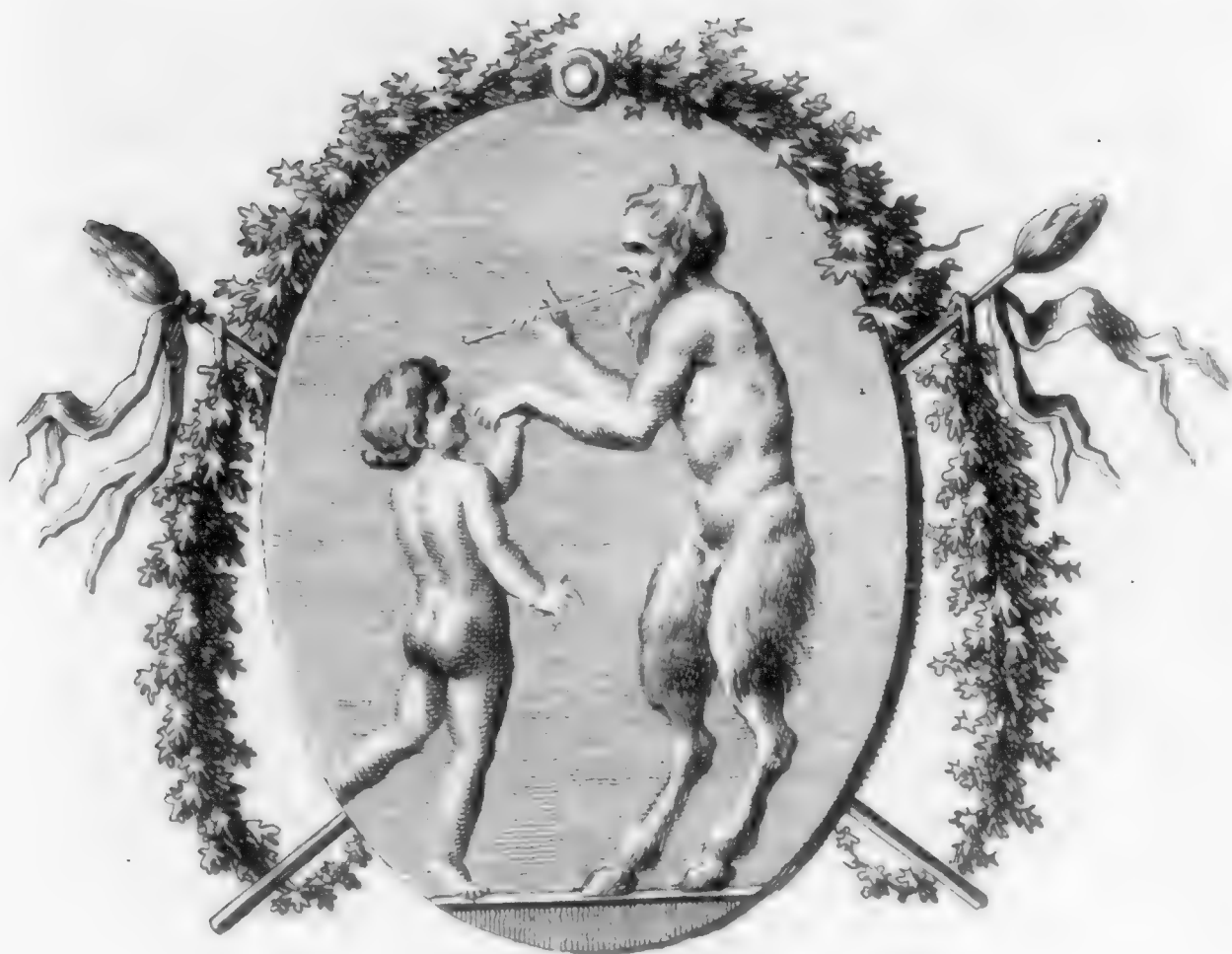
Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

ita Heinf. cum bonis nonnullis, et sic eruditius loquuntur. *laedet* vulgo fere. *laedit* Medic. cum nonnullis aliis: quod equidem praeferam. 65 *ego te hoc* Vossian. *hoc* abest a Goth. sec. 66 *et* deest Leid. sec. *nunc quod nunc* Menag. primus; scilicet vt in Medic. cum errore scribentis omissum fuisset *et*, mox inter *puer et quod nunc* insertum est *et nunc*. 67 *tum* Heinf. e scriptis. *tunc* al. *cum venerit ipse Menalcas* Goth. sec.

Theocriti VII, 35. 36. 65. *hoc* tat, onere. 66. *define plura fasce*, haedorum, quos por- dicere. 67. *ipse*, Menalcas.

ECLOGA X GALLVS*)

ARGUMENTVM

C. Cornelius Gallus, de quo supra ad Ecl. VI, 72 vide, amicam Lycoridem habuit, quam etiam elegis celebravit, saepe a Propertio, Onidio, Martiale, aliisque laudatis; Servius adeo ad v. 1 huius eclogae et Donatus Vita §. 38 libros eius quatuor fuisse Amorum memorant, sub Lycoridis nomine editos. cf. Pompon. Sab. Is a perfida amica desertus, magno dolore oppressus, in hoc carmine tamquam pastor aliquis in Arcadiae montibus ac silvis, sub antro aliquo proiectus, amores suos deplere fingitur. Obiurgat poeta Naidas, quod

*) Conquestio cum Gallo in Sab.; quod non assequor, quor-
scriptis nonnullis. Conquestio sum dictum sit. Poeta ad Gal-
cum Gallo poeta de agris lum. De amore Galli con-
Medic.; et sic fere in sex sep- solatio Gudian. v. Burmann. ad
temus aliis; etiam Pompon. h. l.

solae non adfuerint Gallo amoris curis confecto 8—12: cum tamen amoris et miserationis affectum testatae ei sint ipsae inanimatae res, arbores et saxa, 13—15; tum greges cum pastoribus 16—20. Miserandi et consolandi caussu accedere ipsi dii: Apollo 21—23; Silvanus 24. 25; Pan 26—30. Tum Gallus, in lamenta et questus erumpens, suam sortem et infaustum amorem conqueritur; malle se pastoris vitam agere 31—43. Nunc in castris versari amicam in Gallias profectam 44—49. Videtur tamen vel sic sibi repente in rus migrasse et aliis curis amoris tormenta levare 50—61; sed amoris mox impatientia victus nulla inde solatia expectat 62—69. Praemittitur exordium poetae, cum epilogo, quo singularem Galli amorem testatum facit. Habet hoc carmen miram artem ac suavitatem; primum in ea, quod omnia, ad maiorem Galli dignitatem, non modo ad vitam pastoritiam, sed ad tempora heroica, in quibus permisti mortalibus dii viuerent, relata et ex sensibus et opinionibus istorum saeculorum adumbrata sunt; quare etiam ferre debemus, si quae paullo altiore ac grauiore spiritu hic dicta reperimus; deinde vero quoniam impotentis et sprete amoris aestus ille ac furor, in omnes partes animum rapiens, ipsum legentis animum commouere videtur; quamquam hac in parte Theocriti vestigiis institit, Idyll. I, unde, quae de Daphnide dicta erant, in Gallum transtulit, ut multa tantum latinis verbis reddiderit, in aliis autem cum eo certauerit; vniuerse vero a simplicitate et venustate pastoritii carminis et Theocritea suauitate in plerisque recesserit.

Iam de Lycoride addunt Interpretes Seruio duce: fuisse eius verum nomen Cytheridem, et esse eam eandem cum Antonii amica illa, mima, ex Ciceronis Philipp. II, 24. 25, ad Att. X, 10 et 16, ad Diu. IX, 26. cf. Plutarch. Vita Antonii p. 74 ed. Brian. Plin. VIII, 16 infami, cuius nomen verum fuit Volumnia, quo-

niam Volumni Eutrapeli liberta esset. Quod cum ferri possit: illud alterum, quod, de temporum ratione securi, contendunt ex Seruio ad v. 1, eam propterea Gallum destituisse, quod Antonium ad Gallias euntem sequuta esset, quo v. 22 sqq. 46 sqq. referunt, fidem non habet. Nam primum Antonius Cytheridem iam ante 709 dimiserat; adeoque ante id tempus, quo haec post reliquas omnes ecloga scribi potuit; ea enim de re iam Ciceronis Philipp. II, 28, §. 69 locus est. Decima autem haec ecloga ante 717 vix scripta est, ut paullo post videbimus. Deinde vero iis annis, quibus haec ecloga scripta esse potest, Antonius in Oriente, non in Gallia, fuit. Quae omnia docte demonstravit Martin. ad v. 22. Neque ferri potest doctiss. Morgagni (Opusc. miscell. T. III, epist. Aemil. pr.) sententia, qui, cum Seruium amplecteretur, et Antonii in Gallias projectionem aliquam circumspiceret, illam arripuit, cum Quaesturam Romae petisset, et inde ad Caesarem, qui tum in Galliis bellum gerebat, rediret, quae res ad annum 702 Pompeio Cos. sine Collega referenda esset; quod fieri non potest, si Ecloga haec ultimo loco scripta est, ut versus primus declarat. Fontaninus, vir longe doctissimus, in Hist. litt. Aquilei. p. 28 de fuga Antonii intelligit, cum ad Mutinam 711 victus in Galliam ulteriorem se reciperet, et M. Aemilium Lepidum sibi iungeret. Sed ut alia ne memorem, neque tum quidquam ad Rhenum gestum, quem memorat poeta v. 45. Enimuero non nisi anno 717 V. C. ineunte, M. Agrippa, L. Caninio Gallo Cos., ab Agrippa Cos. exercitus Romanus in Gallias ductus Rhenum transiit. v. Dio XLVIII, c. 49. conf. Martin. ad hanc Eclog. et Vita Virg. ad a. 717; cum quo exercitu Lycoris militem aliquem sequi potuit, dum interea Gallus sub Augusto ad Pompeianas classes ab Italiae littoribus arcendas in armis esset, aut in alia expeditione versaretur. Ita expedita est sententia versusum: Tu pro-

cul a patria — Alpinas ah dura niues et frigora Rheni Me sine sola vides. De v. 44 Nunc insanus amor duri me Martis in armis Tela inter media atque aduersos detinet hostes; ad e. l. accuratius est disputatum. Ios. Scaliger hanc Eclogam Dorica dialecto versam vulgavit.

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.

Pauca meo Gallo, sed, quae legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, quum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat vndam. 5

1 hunc deerat Zulich. cum Medic. a m. pr. hinc Ven. 4. subterlabare vnus Moreti. interlabare Parrhaf. subter labere diuissim Medic. Sicanos, nunc prima breui. v. ad Aen. I, 557. 5 Doris amica Zulich. amata ed. Dan. Heinf., vitium ex edd. Pulmann. in multas propagatum.

1. Arethusam, Nympham ac perfidia, et, tam bonum Siciliae, ut in carmine bucolico, pro Musa, inuocat. cf. Eclog. VII, 21 Nymphae Libethrides. Quidni enim pastor Sículus, ut Pana aliosque deos agrestes, ita numina locorum, inuocet! nec propterea nymphae mutantur in Musas. Solenne autem Nymphas inuocari etiam extra bucolica; ut Coluthus carmen orditur Νύμφαι Τρωιάδες — 2. sed quae legat ipsa Lycoris scil., ut et erubescat de leuitate sua ac perfidia, et, tam bonum ac constantem amatorem indigne deseruisse, ut poeniteat. 4. fluctus subterlabere Sicanos, maris Siculi, Ionii; vnde Doris amara pro aqua falsa ac marina. Videtur hoc primus aliquis ex Alexandrinis poetis novasse, ut Nerei coniugem hanc et Nereidum matrem (Met. II, 268. 269) pro mari diceret. Nota est vel ex Moschi fragm. VII de fonte hoc Siciliae et eius cum Alpheo, flumine Elidis, inter-

Incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera adtondent simae virgulta capellae.
Non canimus surdis: respondent omnia siluae.

Quae nemora, aut qui vos saltus habuere,
puellae

Naides, indigno quum Gallus amore periret? 10
Nam neque Parnasi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonie Aganippe.

7 *tenera tondent* vnus Moreti. *adtondunt* alius. *Dum simae*
adtondunt Ven. 9 *qui nos* Ven. et v. 11 *nobis*. 10 *Naides*
Heinf. reposuit cum Medic. et optimis; nam *Naiades* est quadri-
syllabum. *Nais*, *Naiðes*. At *Naiðs*, *Naiðdes*. Ita tamen iam cor-
rexerant Egnat. et Nauger. Ald. tert. et hinc deductis. *peribat*
in Medic. a m. sec. cum Gud., it. in Rom. Pierii. ex poetica ratione
a vulgari recedente melius: *ὅκα Δάφνις ἐτάπειτο* quod Pierius com-
parat. 11 *Parnasi* per simplex s. Heinf. cum optimis codd. scribit.
cf. Pier. *nobis* Ven. 12 *Aoniae Aganippae* Heinf. reposuerat;
ita ad *iuga* erat referendum: atqui montem Aganippen nemo nouit;

curfu fabula, operose ex-
cussa a Clauer. in Sic. ant.
v. Ouid. Met. V, 513 sqq.
conf. Aen. III, 694, ornauit
eam Statius Silu. I, 2, 203 sq.
Theb. I, 271. IV, 238, vtro-
bique nostrum expressit. cf.
D'Oruille Sicula I, pag. 198.
Add. Avien. Descr. Orb. 1175
et Wernsd. 6. *sollicitos*
amores, qui animum sollici-
tum reddunt, cruciant, *πολυ-*
κηδής, *πολυμέριμος*. Theo-
crit. X, 20 ὦ Φρόντιστος
Ἐρω. 8. *respondent*, re-
sonant, per echo. cf. *Pope*
Pastor. II, 13 sqq.

9 sqq. Solae Naides non
adfuisset Gallo moerenti. Ex
Theocrit. Idyll. I, 66 sqq.
Pope ibid. v. 23, *Milton*
in Monodia, Lycida: *where*
were ye Nymphs etc. 10. *in-*
digno — amore, quo dignus
non erat; cum meliore flam-
ma, vt Horat. Od. I, 27,
dignus esset tam obnoxius,
tam constans amator, non
vt a perfida et leui puella
sperneretur. Naides fontium
et amnium deae sunt, itaque
Parnassus et Pindus respectu
fontium memorantur; vt in
Helicone *Aganippe* est. Ao-

Illum etiam lauri, etiam fleuere myricae;
Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Maenalus, et gelidi fleuerunt saxa Lycae. 15

fontem Boeotiae nouimus omnes. Magna hic est lectionis varietas:
videamus primo de editis. Legit igitur *Aoniae Aganippae* ed.
Ald. pr. cum lunt. 1520 et aliis hinc ductis, *Aonia Aganippe* sec.,
Aoniae Aganippes autem tertia. Tum Manutius induxit *Aoniae*
Aganippe, quod iam vet. edd. Mediol. Ven. et al. habebant; tan-
dem vero Pulmann. Commelin. Steph. et hinc profectae *Aonia*
Aganippe in vulgus propagarunt. Quod ad Codd. attinet, *Aoniae*
Aganippes Heinf. (excepto tamen Mediceo) suos omnes habere
testatur; *Aonie Aganippe* Reg. Voss. et Fr. Moret. *Aoniae Aga-*
nippe Medic. cum Longob. Sic Aganippe Aoniae, h. Boeotiae, fons
dictus esset; parum poetice, arbitror. Omnino ex lubrica librorum
in vocali simplici et duplici fide nihil decidi potest, nec magis ex
Grammaticis; Grammatici veteres, Carisius et Probus, cum aliis ap.
Heinf. *Aoniae Aganippes*, vel *Aoniae Aganippae* agnoscunt. Si
ad rationes criticas haec excutias, potior videri debet ea lectio, a
qua reliquae aberrasse videri possunt: ea autem est haud dubie Ser-
uiana: *Aonia Aganippe*. Casus secundus *Aoniae* male fuit ad-
scitus, atque *Aganippes*, qui fons fuit, *iuga* hinc efficta. Restat
nunc, vt aut *Aonie Aganippe* scribatur, aut *Aonia Aganippe*.
Alteram hanc lectionem, quae Seruiana est, equidem antea prae-
ferebam de causis modo dictis, suauiore quoque ad aures. Enim-
vero prior est prorsus ex graeco ducta et rationem habet vltimae
productae *Ἀωνίη Ἀγανίπη*. Sic et Silius *Ortygie Arethusa* lib. XIV,
515 et sic in multis. Receperat quoque Brunck. 13 *lauri, illum*
etiam fleuere myricae, vt Longob. et pauci alii habent, ante
Heinf. vulgatae inde a Ge. Fabricio et Pulmanno; sed sustulit is ver-
sus male intrusum fulcrum Medicei et optimorum librorum tum edd.
superiorum auctoritate. *laurus, etiam Zulich. lauri, nec non fl.*
Parrhas. et ed. Ven. *lauri, illum fleuere* Rom. Pierii. 14 *tacen-*
tem Barth. e tribus antiquis Aduers. XVIII, 16.

nas olim Boeotiam incoluisse
obuia res est. 14. 15. Si
montes Arcadiae, *Maenalus*
et *Lycaeus* (τὸ Λύκαιον),
Gallum deflerunt: necesse
est, in Arcadia nunc fingi

Gallum sola sub rupe iacen-
tem; Arcadiae etiam accom-
modata sunt reliqua. Poeta
autem putandus est fingere
se Gallo adfuisse; vnde v. 26
se ipsum vidisse Pana ait.

Stant et oues circum; (nostri nec poenitet illas;
Nec te poeniteat pecoris, diuine poeta:
Et formosus oues ad flumina paut Adonis.)

16 — 18 Tres hos versus post versum octauum Scaliger Poet. V, 5 retraxerat, atque ita Taubmann. exhibuit. Alia coniectura est Schützii excidisse post *Stant et oues circum* quaedam a grammatico aliquo male suppleta. Si omnino poeta vna cum his versis. etiam vpiliones et subulcos (apud Theocr. I, 80 sunt βῶται, ποιμένες, αἰπόλοι) omisisset, et post v. 15 statim Apollinem, Silvanum et Panem, subiecisset, nihil utique suauitati carminis detractum fuisset. Dedi trium versuum interpretationem qualemcunque; eos tamen a loco hoc alienos esse bene sentio; et pedibus in Scaligeri sententiam concederem, nisi hoc vnum me retineret, quod versus Theocriteos Maroni ante oculos fuisse video: Vbi Nymphae eratis, cum Daphnis (vt nunc Gallus) contabesceret? Illum deslerunt ferae — tum 74 Πολλοὶ οἱ πᾶρ ποσσὶ βόες, πολλοὶ δὲ τε ταῦροι, Πολλὰ δ' αὖ δαμάλαι καὶ πόρτιες ὠδύσαντο. *uestri nec* Parrhas. v. 18 conuenit cum Theocr. I, 109 ὠραῖός ῥ' ὠδώνεις ἐπὶ καὶ μᾶλα νομεύει. quod Eldik. ἐπ' ἄγχεσι, et ex verbis *ad flumina* in ἐπ' ἄκτῃ mutabat Eichstädt.

16. *nostri nec poenitet illas.* Omnino hanc sententiam afferre voluisse videtur: etiam ipsi ouium greges, pascuorum immemores, tuum dolorem miserari visi sunt; hoc ex Theocr. l. l. v. 74. 75, quod cum nude ponere poetam dedeceret, adiunxit alterum, quod commendati eo nomine greges esse, adeoque nec petitum ab iis carminis argumentum Gallo displicere debeat: vt sup. Eclog. VI, 2 *nostra nec erubuit siluas habitare Thalia.* Scilicet *nostri nec poenitet illas* proprie est, vt Burm. iam

docuit, contentae sunt nobis pastoribus; sed cum vi dictum, pro: gaudent nobis; cantibus nostris delectantur, et nunc etiam nobiscum lugere sortem nostram non dedignantur; nec tu itaque aut curam eorum te indignam iudica, nec in meo carmine sub pastoris persona exhiberi dedignare. Etiam Adonis pastoris munus ac nomen non detrectauit. conf. tamen Var. Lect. 18. Est haec de *Adonide pastore* paullo reconditior fabula; sed est a Theocr. I, 109.

Venit et vpilio; tardi venere bubulci;
Vuidus hiberna venit de glande Menalcas. 20
Omnes, vnde amor iste, rogant, tibi? Venit
Apollo:

19 *vpilio* alter Mentel. *appilio* Voss, *opilio* Longob. et Medic. Pierii cum aliis; f. ex οἰοπόλος nata vox, f. ex ouilio. *tarde* ed. Ven. *clari* Medic. a m. pr. *subulci* idem Medic. cum praestantioribus, Reg. Voss. al. Rom. Medic. Pierii, item *Seruius*; et sequuntur id edd. Aldd. et earum propagines; tum Germanus, Manutius, alii. Sed tuentur viri docti *bubulci* ex vet. Grammaticor., Apuleii, Theocriti I, 80, aliisque auctoritatibus. vid. Heinl. conf. Cerda, Barth. l. l. Ex editis hoc iam exhibuere Egnat. Angelius in Flor. 1520, tum Steph. Pulmann. Elzeu. 20 *Vuidus* ed. Ven. Guellius quosdam *Vuidus hesternus* legere narrat. *Vuidus* Rom. Pierii. 21 distinguunt alii: *omnes, vnde amor iste, rogant,*

19. In repetito *venit* colorem orationis similem Homericae Odyss. 9, 322 agnoscebat Ernesti ad e. l. *Venit et vpilio.* Ad consolandum Gallum accessere etiam pastores; et primum quidem venere quum custodes, tum bubulci, *tardi* a lento et tardo ingressu bouum, quos pascunt. conf. Burm. 20. *Vuidus h.* Venit etiam subulcus Menalcas; de quo, id quod maxime in subulcum conueniret, addit hoc: eum modo de nocte in siluis glandibus ad pastum gregis hibernum legendis vacasse. Hinc *vuidus* a rore matutino. *hiberna glande*; In hiemem a poetis Italis referri solet glandium colligenda-

rum tempus. Georg. I, 305 genialis hiems: — *Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus.* Sic arbutorum Georg. II, 520, vbi de hieme agitur. Lucret. V, 938 *quae nunc hiberno tempore cernis Arbuta.* Hic vero Maronis sagacitatem desideres. Nam, si hiberno tempore Menalcas e siluis redux h. l. fuit, reliquorum, quae memorantur, ratio parum constat. Vt poetam ex his laqueis expedias, esto glans in hibernum vsus parata; Et si sic iterum haerere possis in *florantibus* ferulis et liliis v. 25.

21. *vnde amor iste, h. a qua puella; quam puellam amas?* τίνος ὦ γὰρ δὲ τόσσον

Galle, quid insanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque niues alium perque horrida castra se-
cuta est.

Venit et agresti capitis Siluanus honore
Florentis ferulas et grandia lilia quassans. 25
Pan deus Arcadiae venit: quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.

tibi venit? Apollo: Galle. alii: rogant: Tibi venit Apollo.
Vtroque modo oratio exilis redditur. 23 *Perque niues Alpum*
coni. Schottus Obf. II, 4, male. 24 *capiti* Menag. 25 *violae*
pro *ferulas* Goth. sec., sed vid. Not. 26 *Arcadia* vet. Cod.
Barthii in Aduers. XLI, 26, male. 27 *baccis* et hic multi. *minio-*
que Medic.

ἐρωσσι; v. 78. 23. cf. v. 47 Ouid. Fast. I, 412. III, 84.
et Argument. 24. *agresti* Eximia cum venustate hoc
capitis Siluanus honore, idem transtulit Columella
ornatus ferto e ferulis et X, 43 *Satur Auctumnus,*
liliis. Ita scilicet et a poe- *quassans sua tempora po-*
tis et in priscis monumentis *mis,* et Hymenaeus *marcen-*
Siluanus exhibetur, vt coro- *tes cupio quassare coronas*
nam ex frondibus arboreis, ap. Claudian. XXXI, 96.
aut grandibus floribus et Ceterum in his versibus co-
arundinibus gerat, manu lor ductus esse videtur ab
(cf. Georg. I, 20) cupressum Odyss. ω, 58 sqq. *Ferula*
aut alium arboris truncum autem frutex, foliis foenicu-
teneat. Sic corona pinea lo, specie et vsu arundini-
oneratur in noto marmore bus, quibus pro baculis uti-
ap. Boissard. T. IV, p. 134, mur, similis; Graecorum
et Gruter. p. LXIII, quo ta- *νέρονηξ.* cf. Martin. Nihil au-
men eodem habitu Pan in- tem noui, coronas ex arun-
terdum insignis est. Sic Lu- dinibus, frondibus arboreis,
cret. IV, 591, quem expref- esse factas. Comparari quo-
sisse h. l. noster videtur: que cum his possunt illa Mo-
Pan Pineae semiferi capitis schi Idyll. XIV, 26 sqq.
velamina quassans. add. 27. *rubentem,* cf. sup. ad

Ecquis erit modus? inquit. Amor non talia cu-
rat.

Nec lacrimis crudelis Amor, nec gramina ri-
vis,

Nec cytho saturantur apes, nec fronde capel-
lae. 30

Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus haec vestris; soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter ossa qui-
escant,

28 *Ecquis* Heinf. e Medic. et aliis. *Et quis* alii. *Amorum*
cod. Barthii; quod non habet, cur vir doctus tantopere commendet.
nec talia Parrhaf. 29 *ripis* Medic. a m. pr. 30 *oues* Moret.
et alius pro var. lect. 31 *at ille: Tamen;* ita cum Seruio
Heinf. Vulgo distinguunt: *Tristis at ille tamen: C.*, minus ve-
nuste, aiunt. At nec alterum satis venuste. 32 *Montibus heu v.*
Zalich. *nostris* Ven. et vnus Moret. *olim; c. p.* coni. Florens
Christianus. *parati* Menag., vt supra Ecl. VII, 5. 33 *O mihi*
quam tum Fragn. Moret. *tum* erasum in Voss. *nunc quam* Mo-
reti quartus. *quiescent* idem cum Leid. a m. sec. ed. Ven. Mediol.

VI, 22. *Ebulum* nostris ex eo capit; nec lacrimis
Attich, herbae genus, bac- amantium crudelis eius ani-
cas rubras, in similitudinem mus vmquam satiatur atque
sambuci, *Hollunder*, pro- expletur, aut ad miseratio-
ducens. 29. *Nec lacrimis* nem vertitur; cf. v. 60. 61;
crudelis Amor. Amor h. id quod deinde pastoritia re-
l. de deo accipiendum, si rum assimulatione ornat.
sanam sententiam conficere 31. *Tamen cantabitis A.*,
volumus. Amor χαίρεκατος etfi Amor talia nil curat, ne-
non modo dolorem et cru- que querelis quicquam prae-
ciatum miserorum amantium fidii contra eius superbiam
nil curat, sed etiam ridet, inest, tamen ad leniendum
ἄγρια παύσσει, vt Moschus dolorem meum ac leuan-
Idyll. I, 11, voluptatemque dum faciet, si cantabitis

Vestra meos olim si fistula dicat amores!
 Atque vtinam ex vobis vnus, vestrique fuisset 35
 Aut custos gregis, aut maturae vinitor vuæ!
 Certe, siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
 Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus
 Amyntas?

Et nigrae violae sunt, et vaccinia nigra)

et aliis apud Pierium, item Goth., quod Catroeus recepit; et habet vim ad nostram loquendi rationem. *quiescunt* Fragm. Moreti. 34 *Nostra* pr. Moreti. *sic fistula* Cod. Barthii. 39 *Et morae violae* m. Köler. barbara voce pro nigrae.

haec: s. quae sequuntur, s. Iudicio recto ac simplici vix fortunam suam, amores suos, haec se satis probare possunt; at condonanda ea adeo inter argumenta pastoritii carminis: Galli infelices amores.

35. Ductum ex Theocr. VII, 86. at ibi locum habet suum, cum de pastore dudum vita functo agatur, quo superstite ipse viuere vellet: *αὐτὸν ἐπ' ἐμεῦ ζωὴς ἐναρίθμιος ὠφέλες ἦμεν· ὥς τοι ἐγὼν ἐνόμουν ἀν' ὥρεα τὰς καλὰς αἶγας, Φωνᾶς εἰσαΐων* — At h. l. confunduntur notiones vitae pastoritiae et militaris: Gallus, quem adhuc videbamus pastorem in Arcadia cubantem in antro et amores desilentem, repente in seqq. fit miles in aliqua expeditione versans. 39. conf. Ecl. II, 16. 19,

Mecum inter salices, lenta sub vite iaceret; 40
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes; hic mollia prata, Lycori;
 Hic nemus; hic ipso tecum consumerer aeuo.
 Nunc insanus amor duri te Martis in armis
 Tela inter media atque aduersos detinet ho-
 stis. 45

40 *iaceres* Medic. et Gudian. a m. pr., male. An non requiras *lenta aut sub vite*? Vix enim *salices et vites* eodem agro plantari solitae? Melius in loco Theocriteo, quem expressit, VII, 88. *τὸ δ' ὑπὸ δρυσὶν ἢ ὑπὸ πεύκαις ἀδὴ μελισσόμενος κατακλίτο, δεῖτε Κομάτα.* Io. Schrader. tentabat *inter calices*. 41 *Serta mihi legeret Phyllis* Goth. pr. et m. Lengn. 42 *Lycoris* Medic. 43 *consumeret* Fragm. Moreti. 44 *diri* Leid. vnus. 45 *Liceat* hoc saltem loco emendationem sine codice recipere; facilis enim litterulae iactura est, ne absurda dixisse videatur Maro. Vt nunc constanter legitur: *Nunc insanus amor duri me Martis in armis*

ex Theocr. X, 28, καὶ τὸ εὖν μέλαν ἐντὶ sq.* sed ibi Atqui omnia haec aliena venustius et opportuniore sunt ab eo, qui in Arcadia loco. 43. *aeuo*, senectute, inter pastores desiderare fingitur v. 14. Seruius *me*, 3, 8 *inque tuo caderet* meum animum, interpretatur; mente et animo cum *nostra senecta sinu*: pro Lycoride esse. Videtur adeo vulgari: tecum senectam mederi voluisse vitio, medela consumerem.

44. Ad Lycoridem haec multo deteriore; cum verba spectant in castris cum amatore versantem: *Amor te detinet*. Antea erat, *me*. tam parum eam admittant. Ita vero versabatur eodem Ad allegoricam vero rationem omnia haec transferre tempore Gallus in aliqua si velis, et verbis et naturae expeditione; nisi sub Augusto carminis et sensui animi veris ab Italiae littoribus arcendas et simplicibus inusito id repugnare facile senties. vid. Var. Lect.

Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum!)

Alpinas, ah dura, niues et frigora Rheni

detinet: verba ad Gallum spectant; vt oppositum sit: *Tu procul*; de Lycoride. Gallus in armis detinetur, in militia versatur, *insano Martis amore* adductus: quod commode h. l. vix interpolatum dixeris; tum vero poetam valde absurda finxisse dicendum, si Gallus, qui nunc inter Arcadicos pastores sedere putandus est (v. 14 et Argum.), idem *in armis*, in castris, versatur. Nec magis accommodatum esset, si *Martis in armis* eum *insanus amor detineret*. Sensisse videri debet difficultatem Heumannus, popularis noster, cuius emendationem *duri te Martis in armis* re parum explorata aspernabatur Burmann. Bene tamen illa se habet, vt ad Lycoridem hoc spectet, quae militem in Gallias profectum comitata erat. Nam, vt *Tu procul* oppositionem inferat, necesse non est; nec firmitus alterum, quod Burm. vrgebat, Lycoridem dici non posse *in armis* esse. Immo vero amoris insania detinet eam *duri Martis in armis*, in exercitu, in castris, vbi cum amatore versatur, *inter media tela et hostes*. Quid? eodem modo Gallus pergit: *Tu, procul a p.* Haec eadem iunctim de ea pronuntiauerat v. 23 *Tua cura Lycoris Perque niues alium perque horrida castra sequuta est*. Recte eadem emendatio vindicata est a Medebachio in Amoenit. litt. p. 17, et iam ante a Desfontaines (*Hist. de l'Acad. des Inscrip.* Tom. XXXIV, p. 156) nuncque iterum a Wakef. 46 *nec sic* Medic. a m. pr. *ne sit* Menag. pr. quantum Barthii liber; quod esset *procul quantum*, *τηλόθεν ὅσον*. cf. ad VI, 16. Varie vero haec distinguuntur et distinguere possunt, vt aut iungatur: *procul tantum*, pro, tam procul, aut *vides tantum Alpes*, nil vides praeter Alpes, vt Burmann. accepit et distinxit, quem in priore edit. eram sequutus. Friget tamen sic *τὸ tantum*. Nam videbat plura alia praeter Alpes; aut: *nec sit tantum mihi credere*, vt sit, vti-

46. *nec sit mihi credere*, ad h. l. *Hi omnes versus h. vtinam liceat mihi non credere!* *εἴη μοι μὴ πείθεσθαι*, ne cogar credere; de forma *ne sit* v. ad Tibull. I, 6, 24. *tantum*, tantam, tam atrocem rem. conf. Var. Lect. Ceterum in Seruianis

Galli sunt, de ipsius translati carminibus. Nec improbabile hoc fit, e Galli carmine Maronem nonnulla expressisse. Qui tamen aut quot versus Gallo debeantur, nemo dixerit. Fontaninus

Me sine sola vides. Ah te ne frigora laedant!
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!

Ibo, et, Chalcidico quae sunt mihi condita ver-
su 50

Carmina, pastoris Siculi modulabor auena.

Certum est in filuis, inter spelaea ferarum

Malle pati tenerisque meos incidere amores

nam liceat tantum non credere, modo ne cogar credere; siue, ne in animum inducam, vt tantum cogitem; aut, *nec sit mihi credere tantum*, h. tantam rem credere nec cogar. *μὴ γένοιτο πιστεύειν τοιοῦτό τι*. Tibull. III, 4, 82 *Ah ego ne possim tanta videre mala*. Hoc itaque, vt fas erat, nunc praetuli, praeeunte olim Heumanno. 49 *A mihi non t.* Alcuin. Grammat. 50 *Chalcidico* Medic., sed v. Heinf. Est *Χαλκίς*. 51 *meditabor* duo vet. cum Goth. pr. et Lengnich. *moderabor* Zulich. 53 *incidere* Gud.

hist. litt. Aquilei. pag. 35 nouem vsque ad vl. 54 Galli esse contendebat.

50. *Chalcidico versu* h. Euphorionis, siue latine reddito, siue imitatione expresso (hoc quidem Probus firmat: „Euphorion — cuius in scribendo colorem sequutus videtur Gallus“), et quidem de Apolline Gryneo eiusque oraculo: v. sup. VI, 72 et Exc. ad e. l. Respicit h. l. Quinct. X, 1, 56, qui, quod Chalcidico versu conditorum carminum mentionem facit Maro, inde colligit, Eupho-

rionem ei fuisse probatum. Iam ea carmina fistula canere instituit. Egregie autem misere cruciati et in omnes partes rapti animi inconstantia exprimitur. Nunc enim 52 in solitudinem sese abdere constituit; mox venari, nunc omnia ista aspernatur. 53. *pati*, amores: l. durare et viuere. Sic *pati* absolute positum. vid. ad Lucan. V, 313 *disce sine armis posse pati*, aliosque. 54. *crescent illae; crescantis amores!* hoc vero, si quid aliud, Virgiliana ele-

Arboribus: crescent illae; crescetis; amores.
Interea mixtis lustrabo Maenala Nymphis; 55
Aut acres venabor apros; non me vlla veta-
bunt

Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Iam mihi per rupes videor lucosque sonantis
Ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tamquam haec sint nostri medicina fu-
roris, 60

54 *crescunt illae* Parrhaf. *crescent illis* vnus Moreti. *illae crescent, crescetis* Rottend. *crescente illa* Donat. ad Ter. Andr. III, 3. 55 *mixtus* septem octoue apud Burmann., sed *mixtis* exquisitius. *lustrabor* Moreti quartus. *lymphs* Medic. 56 *necabunt* Leid. pr. *negabunt* alius. 58 *per lucos* *videor rupesque* alter Rottend. 59 *Rhodonea* Medic. a m. pr., sed emendatum. *Sidonia* Goth. sec. *Cydonea* al. vid. Pier. et Burm.; vrbs *Kudonia*, oi *Kudones*, *Kudonios*. 60 *haec sint* Heinfl. e Medic. et tribus aliis.

gantia dignum. Compara Prof. II, 148. 58. *lucosque* Ouid. Epist. V, 23. 24 *Et sonantis*, resonantes siue a quantum trunci, tantum latratu canum ac clamore mea nomina crescant. venantium, siue omnino, Crescite, et in titulos surge cum vento filua agitatur; gite recta meos! hoc quidem cum sermonis

55. *mixtis* — *Nymphis* poetarumque vsu coniunctus. Sic sup. VII, 1 *arguta ilex*, et *filuae sonantes*, pro vulgari: permixtus Nymphis. cf. Benth. ad Horat. *luci sonantes*, passim. *Cydonia spicula* a Cydonia, vrbe Cretae. cf. Aen. XII, 858. Od. IV, 1, 22. *acres* autem proprie de apris; h. animosi, iracundi, *θυμώδεις*, *θερμοί*. *Parthenium*, montem Arcadiae, bene memorat, nunc ipse in Arcadia constitutus. Ante oculos hic locus erat Claudiano de R. 60. In medio verborum cur-

Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Iam neque Hamadryades rursum, nec carmina
nobis

Ipsa placent; ipsae rursum concedite filuae.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec, si frigoribus mediis Hebrumque bibamus, 65

Sithoniasque niues hiemis subeamus aquosae,

haec sit vulgo. *haec* a Voss. primo abest. *medicina laboris* Seruius Danielis. 61 *mitescere* Moreti quartus. 62 *rursum* Heinfl. e Medic. et Rottend. Vulgo *rursus*. 64 *vestri* nonnulli ap. Burm., et sic Ald. tert. Flor. Angelii et al. *possunt nostri* Goth. sec. 66 *Scythoniasque* Aldd. et hinc profectae. *Sidonias* Voss. et Loid. vnus a m. sec. *Sithontas* tamen iam Egnat., tum correxit Fabric. Steph. alii. Editum etiam *Sythontas*. Variatur in hac voce, vt in *Βιστωνίς* et *Βιστωνίς*, v. ad Cir. 165, sic *Sithones*, media breui, et *Sithontus* apud Romanos poetas, vt aliquoties ap. Horat. I Carm. 18, 9. III, 26, 10. Ouid., vt in Fast. *Sithonas et Scythicos triumphos*. Stat. Theb. III, 287 *Sithonia* — *sub Arcto*: Ergo *Σιθωνίος*. Attamen *Σιθωνίη χώρη* ap. Herod. VII, 122 et Steph. Byz.

su iterum amoris aestu victus incallum susceptum a se iri damnat sua vota miser amator. 61. *mitescere*, ad miserationem flecti adeoque dolores miseri amantis finire. 65. *Nec si f.* ex Theocr. VII, 112—114, et quidem ad-

62—69. Iterum mentem ac consilium mutat, nec curarum remedia a vita pastoritiae expectat; ne tum quidem, si in extremo septentrione vel austro versetur: haec ornauit. 63. *concedite*, valete. 64. *labores*, ad venationem refer, quam incallum susceptum a se iri ait, cum amorem nil sit quod animo eximere possit. 65. *Nec si f.* ex Theocr. VII, 112—114, et quidem admodum ingeniose: cum ibi minae Pani fiant. cf. Horat. Od. I, 22 extr. *frigoribus mediis*, media hieme, *χείματι μέσσω*, Thraciam si adeam, cuius gens *Sithones*. Theocritus Edonos. Ἡδωνοῦς dixerat VII, 112. *subeamus*, duremus frigus Thraciae. Burmannus de cadente in

Nec si, quum moriens alta liber aret in vlmo,
Aethiopum versemus ouis sub sidere Cancrī.
Omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori.

Haec sat erit, diuae, vestrum cecinisse poe-
tam, 70

Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides; vos haec facietis maxima Gallo:

At Σιδόνες esse debuerē Lycophroni v. 1357 Ῥίαν γιγάντων Σιδόνων
κεκτημένοις. Hoc enim metrum postulat, non Σιδόνων. Quod hie-
nem *aquosam* memorat, forte parum commode fit, vbi de *niue*
agitur. Io. Schrader. tentabat *Haemi f. aquosi*: ingeniose. *hyemi*
subeamus aquosa Barthii Codex pro *hyeme*. Burmann. tentabat
fulcemus. 67 *Ne si* fragm. Moreti. *commoriens* vnus Moreti
et Gud. *commoriens* Zulich. *libraret in vlmo* fragm. Moret.
68 *seruemus* Barthii siue liber siue emendatio, iam a Florente Chri-
stiano facta. *opes* Moret. 69 Idem hemistichium Cir. 437. *vincet*
Medic. *vicit* Rom. Pierii. *sed nos* ed. Ven. 70 *Hoc sat erit*
nostrum Ven. *Hoc* etiam Goth. sec. et vnus Moreti. *vestrum*,
Diuae duo vel tres. 72 *facietis carmina* fragm. Moreti, illu-
strat Burm. e Petron. 39 et 48.

caput magna niuis vi et co-
pia accipiebat. 68. *Aethi-*
opum versemus ouis, pro
inter Aethiopes, in Aethio-
pia. *versare* h. l. agere, pas-
cere, ex πολεῖν, vnde αἰπό-
λος, οἰοπόλος etc. *liber* vero,
pars corticis interior, om-
nino pro cortice atque ar-
bore. 69. Nexus sententiae
est paullo durior: Nihil est,
quod ab amoris curis soluat
animum, vincit ille omnia
remedia; ergo mihi succum-
bendum est.

70. De se iam poeta lo-
quitur, ad Musas conuersus;
haec se lulisse pastoritio car-
mine v. 71; petit vero ab
iis, vt, quae ipse minima in
Galli honorem fecerit, ipsae
faciant, vt pro maximis Gal-
lo sint, h. eam et gratiam et
dignitatem habeant, quam
carmina grauia, Gallo, cuius
indies maiore amore tenea-
tur. *Fiscella* calathus in
vsum cogendi lactis. cf. Ti-
bull. II, 3, 15. De *hibisco*

Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in ho-
ras,

Quantum vere nouo viridis se subiicit alnus.

Surgamus: solet esse grauis cantantibus vm-
bra; 75

Iuniperi grauis vmbra; nocent et frugibus vm-
brae.

73 *mihi tantum* Parrhaf. et Rottend. 74 *subicit* Medic. Parrhaf.
subrigit con. Vales. in Valesianis p. 182. 75—77 Hos tres versus
nouissimos, tamquam sententia parum aptos et coniunctos, reprehен-
debat Ill. Home (Lord Kaims *Essay of Criticism* c. 1 extr.).
Poterant vtique abesse; nec tamen dedecet carmen, quod sunt ad-
iecti, quandoquidem faciunt ad infigendam animo altius cogitatio-
nem ac sensum, agi haec inter pastores. Tum vero respondent haec
v. 7 *Dum tenera attendent virgulta capellae*. 75 *cunctantibus*
con. Titii Locor. X, 7 probat Cerda et alii. *cantantibus* Barthius
e suo Cod. sensu eodem: vt morentur diutius quam expedit. Pro-
cliuior in hoc est Wakef. ad Lucret. VI, 783. 76 *frugibus*
herbae Rottend. E nonnullis ap. Pierium hic versus exciderat: et
ratio subesse visa est viris doctis, cur sublatum mallet; nam sen-
tentia a loco est aliena. Poeta sub iunipero cur sedebat, si vmbra
grauis est! Saltem otiosa est exornatio sententiae antecedentis ver-
sus: quae tamen ferri possit.

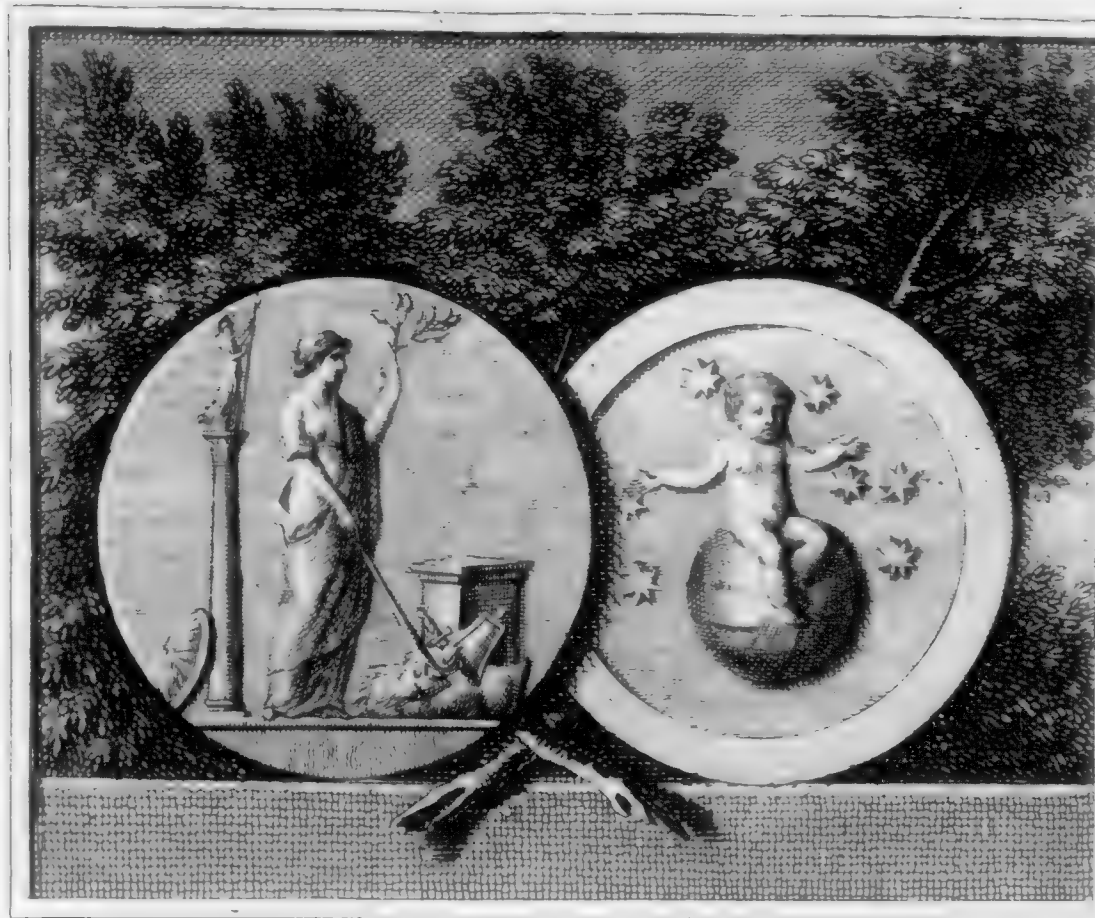
v. sup. II, 30. 74. *viridis* 75. *grauis — vmbra*,
se subiicit alnus, tenera nociua; phycis de caussis,
crescit, conf. Georg. II, 19; vt rheumatismos arcessat ni-
mio calore solutis membris.
est ab iis, quae se attollunt, conf. Lucret. VI, 783 sqq.
sursum erigunt, emicant, *Iuniperi* vero molestiae ex-
ductum; haec enim *se subii-* halationes, inprimis sub noc-
cere dicuntur, vt flamma tem. Inde ap. Apollon. IV,
Georg. IV, 385. Ab eadem 156 ramus, quo medicamen-
re duxit imaginem famae ta sua soporifera draconis
Horat. Od. I, 12, 45 *Crescit* oculis inspergit Medea, iu-
occulto velut arbor aeuo niperi est. 76. *nocent et*
Fama Marcelli.

Ite domum saturae, venit Hesperus, ite, capellae.

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICON
LIBER EXPLICITVS.

frugibus umbrae. cf. Ge. I, *spero surgente*, et minus
121. 156. 157. 77. *venit* definite *surgentibus astris*
Hesperus, in conspectum noster Ge. I, 440. *venit*:
venit, oritur, sole occidente, sic εἶσιν ap. Hom. Iliad. χ,
conf. ad Ecl. VIII, 30, vt 27 Ἀστέρα—ὅς ῥά τ' ὀπώ-
Hor. Carm. II, 9, 11 *Ve-*ρης εἶσιν.

EXCURSVS I

*Ecloga IV graece versa in Orat.**Constantini M.*

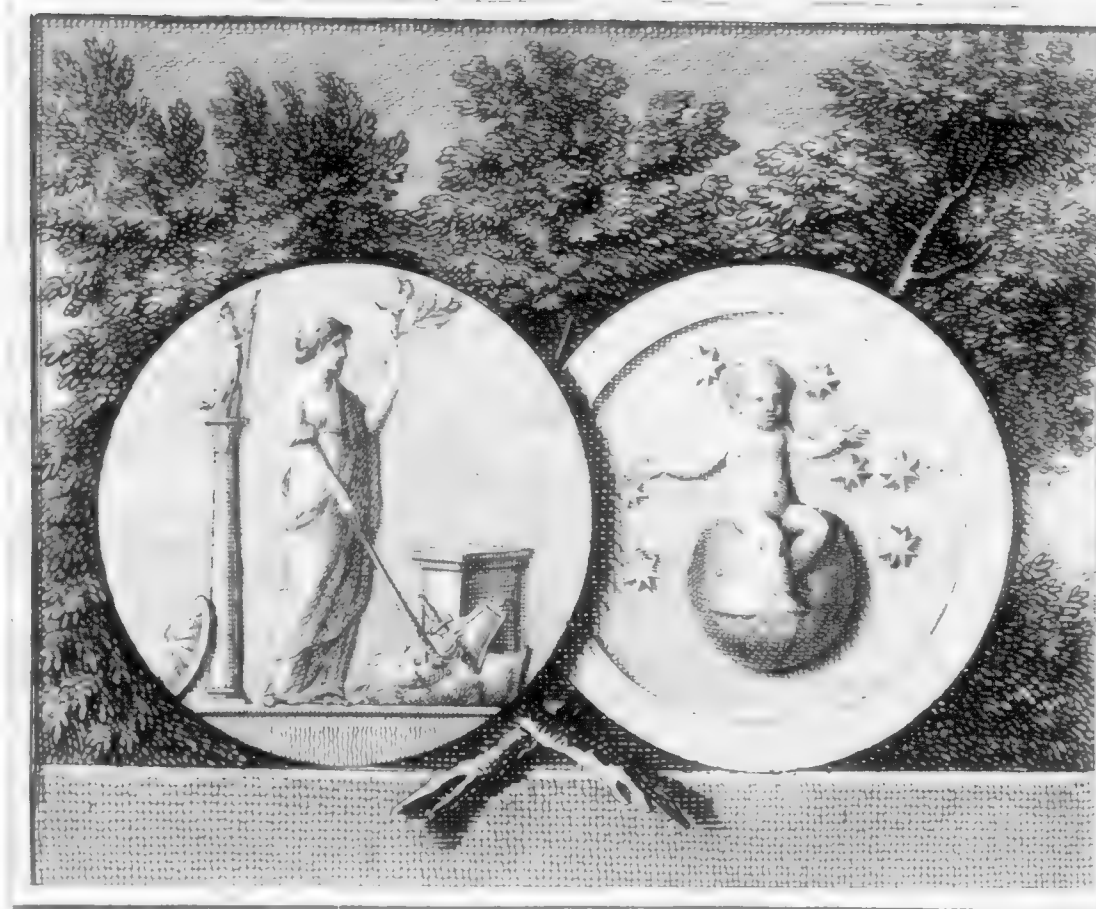
Eclogam hanc graece redditam, et eo consilio appositam, vt aduentum Messiae in ea praedictum esse manifestum fieret, magna ex parte extare apud Eusebium in Orat. Constantini M. ad Sanctorum coetum iam in argumento praefati sumus. Repetitur illud carmen et adiectum edd. Ge. Fabricii Chemnic. Rob. Stephani, aliisque; sigillatim excusum a Fed. Morellio 1583, et post alios a Maittaire in Miscellan. Carminib. pag. 139. Inseruit quoque cum interpretatione, sed nulla crisi adhibita, Boecler. Disf. acad. Tom. II, n. XI, pag. 387 sq. Non alienum erit a studiis eorum, quibus haec editio parata est, si subiecero Graeca ad meum sensum emendata: notato versuum Virgilianorum numero, cui illa respondent:

Ite domum saturae, venit Hesperus, ite, capellae.

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICON
LIBER EXPLICITVS.

frugibus umbrae. cf. Ge. I, 121. 156. 157. 77. *venit* definite *surgentibus astris* *Hesperus*, in conspectum noster Ge. I, 440. *venit*: venit, oritur, sole occidente, sic εἶσιν ap. Hom. Iliad. χ. conf. ad Ecl. VIII, 30, vt 27 Ἀστέρα—ὅς ῥά τ' ὀπώ. Hor. Carm. II, 9, 11 *Ve-* ρης εἶσιν.

EXCURSVS I

Ecloga IV graece versa in Orat.
Constantini M.

Eclogam hanc graece redditam, et eo consilio appositam, vt aduentum Messiae in ea praedictum esse manifestum fieret, magna ex parte extare apud Eusebium in Orat. Constantini M. ad Sanctorum coetum iam in argumento praefati sumus. Repetitur illud carmen et adiectum edd. Ge. Fabricii Chemnic. Rob. Stephani, aliisque; sigillatim excusum a Fed. Morellio 1583, et post alios a Maittaire in Miscellan. Carminib. pag. 139. Inferuit quoque cum interpretatione, sed nulla crisi adhibita, Boecler. Disf. acad. Tom. II, n. XI, pag. 387 sq. Non alienum erit a studiis eorum, quibus haec editio parata est, si subiecero Graeca ad meum sensum emendata: notato versuum Virgilianorum numero, cui illa respondent:

1 Σικελίδες Μοῦσαι, μεγάλην Φάτιν ὑμνήσωμεν.

4 Ἦλυθε Κυμαίου μαντεύματος εἰς τέλος ὁμφί.
5 Οὗτος ἄρ' αἰώνων ἱερὸς στίχος ὤρνυται ἡμῖν.
6 Ἦκει παρθένος αὖτις ἄγουσ' ἐρατὸν βασιλῆα.
7 Ἐνθεν ἔπειτα νέων πληθὺς ἀνδρῶν ἐφαάνθη.
8 Τὸν δὲ νεωστὶ πᾶν τεχθέντα, Φαειφόρε Μῆνη,
9 Ἀντὶ σιδηρείης χρυσῆν γενεὴν ὀπάσαντα,
10 Προσκύνει . . . .

13 Τοῦδε γὰρ ἄρχοντος, τὰ μὲν ἔλκεα πάντα βρότεια
14 Ἄλγεά τε στοναχαὶ τε κατευνάσσονται ἀλιτρῶν.
15 Λήψεται ἀφ' ἑαυτοῦ θεοῦ βίοντον, καὶ ἀθρήσει
16 Ἦρωας σὺν ἐκείνῳ ἀολλέας, ἡδὲ καὶ αὐτὸς
Πατρίδι καὶ μακάρεσσιν ἐελδομένοισι Φανεῖται,
17 Πατροδότοις ἀρετῇσι κυβερνῶν ἡνία κόσμου.
18 Σοὶ δ' ἄρα, παῖ, πρῶτιστα Φύει δωρήματα γαῖα,
19. 20 Βάκχαριν ἡδὲ κύπειρον, ὁμοῦ κολοκάσσι ἀκάνθῳ.
21 Σοὶ δ' ἄρα, παῖ, χίμαροι μαστοὺς καταβεβριδυῖαι
Αὐτόματοι γλυκύ νῆμα συνεντελέουσι γάλακτος.
22 Οὐδὲ θέμις ταρβεῖν βλοσυροὺς ἀγέλησι λέοντας.
23 Φύσει δ' εὐώδη τὰ σπάργαντα ἄνθεα. αὐτῇ

5 Οὗτος ἄρ'. leg. Αὖτις ἄρ'.

13 τὰ μὲν ἔλκεα. ita duo codd.
ap. Valef. Vulgo: μινονεῖα πάν-
τα βρ., quod sane ad sensum
redigi potest: omnia mortalia ex
animi voluntate. Si futurum
praeferas, erit κατευνάσσονται.

19 Βάκχαριν. Vulgo: κριθὴν
ἡδὲ κύπειρον, perperam; κισσοὺς
erat emendatio Morelli ex Latino
facta. Maittair. coni. Βάκχαριν
ἢ κισσοὺς καὶ ὁμοῦ; modo non a
litterarum ductu nimium recede-
ret. Si tamen κύπειρος Cyperum
esculentum Linn. est, non ingrati

graminis genus, potuit cum bac-
cari iungi.

21 Legebatur ὦ παῖ, θαλεροὶ
μαστοὶ καταβεβριδυῖαι. In Vir-
gilio est: *Ipsae lacte domum
referent distenta capellae Vbe-
ra*. Valef. coni. αἶγες.

23 Edebatur ἄνθεα αὐτά. In
Cod. apud Valef. erat ἄσεν' ἐνι-
πὴν et ἄσεν' ἐνιπὴν; quod non af-
sequor. Poterat ἐνιπὴν cum seqq.
iungi: ἐνιπὴν ὦλεσεν ἰοβ. Φύσει
ἐρπετοῦ. Sed in ἄσεν' quid lateat
non video. Suspicio ἐνιπὴν esse
factum ex fine versus sequ. ποίη.

24 Ὀλλυτο ἰοβόλου Φύσει ἐρπετοῦ. ἔλλυτο ποίη
25 Λοίγιος. Ἀσσύριον θάλλει κατὰ τέμπε' ἄμωμον.
26 Αὐτίκα δ' ἡρώων ἀρετὰς πατρός τε μεγίστου
27 Ἐργ' ὑπερηνόρησι κεκασμένα πάντα μαθήσῃ.
28 Πρῶτα μὲν ἀνδρείων ξανθῶν ἤχθοντο ἄλῳαι,
29 Ἐν δ' ἐρυθροῖσι βάτοις παρήγορος ἦλδανε βότρυς,
30 Σκληρῶν δὲ πεύκης λαγόνων μέλιτος ῥέε νῆμα.
31 Παῦρα δ' ὅμως ἔχνη προτέρως περιλείπεται ἄτης.
32 Πόντον ἐπαίξει, περί τ' ἄστεα τείχεσι κλείσται,
33 Ῥῆξαι τ' εἰλιπόδων ἐλκύνμασι τέλσον ἀρούρης.
34 Ἄλλος ἔπειτ' ἔσται Τῖφος καὶ Θεσσαλὶς Ἀργῶ
35 Ἀνδράσιν ἡρώεσσιν ἀγαλλομένη. πολέμου δὲ
36 Τρώων καὶ Δαναῶν πειρήσεται αὖθις Ἀχιλλεύς.
37 Ἄλλ' ὅτ' ἂν ἡγορέης ὥρη καὶ καρπὸς ἵκηται,
38 Οὐχ ὅσῃ νύτῃσιν ἀλιτρώτοις ἀλάλησθαι,
39 Φυομένων ἄμυδις γαίης ἄπο πόνι μέτρω.
40. 41 Ἀγρός δ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος· οὐδὲ μὲν ἀκμήν
Ὀτραλέου δρεπάνοιο ποδησέμεν ἄμπελον οἶμαι.

quod ubique corruptum πίσις,
ποίησις, ποιήσεως.

24 Ὀλλυται vulgo altero loco
cum vitio versus. Malim ὦλετο.

25 κατὰ τέμπε' editum a Va-
lef. Vulgo: κατὰ πάμπαν. Ex
iis, quae Constantinus interpre-
tationis causa adiecit, putes
eum legisse: Οἴχεται Ἀσσύριον,
θάλλει κατὰ τέμπε' ἄμωμον· per-
peram acceptis Maronis verbis.

28 ἤχθοντο. Grauitae sunt
areae, βεβρίθασι, spicis. Vulgo
ἤγοντο sine sensu. Et si hoc ip-
sum Constantinus interpretatur
τουτέστιν ὁ καρπὸς τοῦ θείου νό-
μου ἤγετο εἰς χρεῖαν.

33 Corrupte alii Πῆξαι.

37 καρπὸς. Maitt. coni. κάρ-
τος. Alterum tamen cum ὥρα
bene conuenit.

38 Vulgo Οὐχ ὅσῃ αὐτοῖσιν
ἀλιτροτάτοιςιν . . . . Ex Ma-
rone *Cedet et ipse mari vector,
nec nautica pinus Mutabit mer-
ces* in promptu est in αὐτοῖσι la-
tere ναύτῃσι et in ἀλιτρ. latero
ἀλιτρ. Vidit iam Maitt. ἀλιτρώ-
τοις *navigatione confectis* le-
gendum esse. In fine versus de-
licit vox, quae *navigationem* de-
clarat. Valef. ἀλάσθαι posuerat.
Mox Φυομένων ἄμυδις, h. ἄμα,
non dispersum, sed promiscue
vbique.

40. 41 Ἀγρός δ' sc. ἔσται.
Editum erat vulgo αὐτός, quod
Valef. emendabat αὐτῇ δ'. ἀκ-
μήν. al. ἀμὴν· cum ἀμὴ δρεπά-
νου h. l. sit, parum id commo-
dum, nisi sit ἀμὴ pro fronda-
tione dicta.

- 42 Οὐδ' ἐρίων δεύοιτο βροτὸς πόκον· αὐτέματος δὲ
 43. 44 Ἀρνεῖδς Τυρίοισι παρὰτρέψει λιβάδεσσι·
 45 Σάνδουκι πορφυρέῳ λάχνην ρυπτόεσσαν ἀμείβων.

- 48 Ἀλλ' ἄγε τιμῆεν σκῆπτρον βασιληίδος ἀρχῆς
 49 Δεξιτερῆς ἀπὸ πατρὸς ἐριβρεμέταο δέδεξο.
 50 Κόσμου κητώεντος ὅρα εὐπηκτα θάμεθλα,
 51 Χαρμοσύνην γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἥδ' ἐθαλάσσης,
 52 Γηθόσυνόν τ' Αἰῶνος ἀπειρεσίῳ λάσιον κῆρ.
 53 Εἴθε με γηραλέον ζῶντά τ' ἔχε νήδυμος ἰσχυς
 54 Σὴν ἀρετὴν κελαδεῖν, εἴφ' ὅσον δύνάμεις γε παρείη·
 55 Οὐκ ἂν με πλῆξειεν ὁ Θρακῶν δῖος αἰοιδός,
 56. 58 Οὐ Λίνος, οὐ Πᾶν αὐτὸς, ὃν Ἀρκαδίη τέκετο
 χθών·

- 59 Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς δὲ Πᾶν ἀνδέξεταί εἴνεκα νίκης.
 60 Ἀρχεο μειδιόωσαν ὄρων τὴν μητέρα κεδνὴν
 61 Γνωρίζειν· ἡ γὰρ σε φέρει πολλοὺς λυκάβαντας·
 62 Σοὶ δὲ γονεῖς οὐ πάμπαν ἐφημέριοι ἐγέλασαν·
 63 Οὐδ' ἦψω λεχέων, οὐδ' ἔγνωσ δαῖτα θάλειαν.

42 Non necesse, ut homo tinguat lanam; aries ipse mutabit eam purpura: παρὰτρέψει sc. πόκον.

43. 44 Valef. malit πάρα πρέψει· sed quid πάρα sit, non allequor.

50 ὄρα. Vulgo ὄρα, quod Homericum esset; sed in tali carmine vix frequentatum.

52 Αἰών in personam abiit. Miras in his versib. turbas facit Valef.

55 πλῆξειεν. πλῆσσειν percutere seu in luctu seu vulnere pro νικᾶν· nisi corruptus et mancus locus est.

60 μειδιόωσαν ὄρων. Turbatum et hic erat in Graecis, ut ab interpretibus in Latinis: Ἀρχεο μειδιῶν ἀνορών· in codd. μειδιῶν ὡς ἂν ὄρων. Verum vidit iam Valef.

62 Interpolatum hoc in Graecis, ut sensus sit: At tibi non mortales parentes fuerunt.

EXCVRSVS II

De Varo.

Ecl. VI, 6. 7 namque super tibi erunt qui dicere laudes, Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella. 10 te nostrae, Vare, myricae, Te nemus omne canet; nec Phoebo gratior vlla est, Quam sibi quae Vari prae-scripsit pagina nomen. Ecl. IX, 27 Vare, tuum nomen — Cantantes sublime ferent ad sidera cycni. Quae ex his de Varo, cui Ecloga inscripta est, si modo in vtraque Ecloga de eodem Varo agitur, colligi possunt, haec sunt: fuisse hominem Maroni amicissimum; Musis gratum et iucundum nomen; eum rebus bellicis clarum fuisse (et tristia condere bella), promitti ei nominis immortalitatem; fuisse quoque aliquam eius gratiam ac meritum apud Mantuanos, in vindicandis iis a veteranorum iniuriis. Nec tamen illa sufficiunt ad declarandum, quisnam ille Varus fuerit; cum tot gentium, ut Quinctiliae, Pompeiae, Atiae, Licinae, cognomen illud fuerit, nec alia in scriptoribus Vari huius memoria satis liquido prodita sit. Grammatici vero multo magis turbant disputationem, cum non modo plures Varos confundant, verum et *Varium* cum *Varo* misceant. Franc. Arisius in Cremona litterata T. I, p. 27 sq., a quo haec severius tractata expectabam, et ipse diuerfos homines miscuit; reprehensus iam hoc nomine a populari (in *Giornale de' Letterati d' Italia* To. X, p. 264 sqq.). Dignum tamen nomen hominis a Marone tam studiose celebrati, ut paucis de eo agatur. Nescio enim, quomodo accidit, ut istis aetatibus, quibus magna rerum inuersio facta est, magnique viri, et rebus gestis et ingenio clari, florere, nullum nomen sit, quod non animum impellat et studium nostrum in se conuertat. Tum vero, si magni viri studio semel tenemur, etiam amicos eius cognoscere auide cupimus.

Secernamus primo Varos, quos temere huc vocarunt Grammatici. P. Quinctilium Varum V. C. 761 in Ger-

mania caesum iam ipsa temporum ratio excludit; si quidem florente aetate Virgilius hoc carmen scripsit. Eadem de causa locum nec habet *P. Alfenus* (scribitur et *Alphenus* et *Alfinius*) *Varus*, Col. 754, nobilis ICTus, ad quem male retulere Horatii locum Sat. I, 3, 130.

Alium *Alfenum Varum* ab Augusto Transpadanae provinciae et agris diuidendis praefectum, ne Virgilio ager eriperetur, curasse, memorant Seruiana ad Ecl. VI, 6 et in Pseudodonato l. 30. Hunc esse de quo Virgilius hac Ecl. VI. tam magnifice loquitur, probabile fieret: si modo de hominis rebus bello gestis aliquid constaret, quae tantae essent, ut carmini epico materiem idoneam praeberent.

Quinctilium, acutum et seuerum illum criticum ap. Horat. Art. 438, de cuius morte solatur Virgilium suum Horatius I Carm. 24, et quem Hieronymus Chron. Euseb. Cremonensem appellat, enotato eius anno emortuali ad Olymp. 189, 1 (V. C. 730, ante C. N. 24), nulla idonea auctoritate *Vari* cognomine appellant Grammatici, Seruius ad Ecl. V, 20, et Schol. Horat. cf. Ruæus ad Ecl. VI, 7.

Q. Atium Varum ex Caesaris Comment. de B. G. VIII, 28. B. Ciu. III, 37 huc vocat Martin. nominis similitudine inductus. *Q. VAR.* occurrit in Sarda Dactyloth. Lipp. Tom. II, 2, 219.

L. Varus, Epicureus, Caesaris amicus, memoratur ap. Quinctil. I. Or. VI, 3, 78. Nullam hic lectionis varietatem notatam video; ut nec in altero loco X, 3, 8. *Virgilium paucissimos die composuisse versus auctor est Varus.*

Indubitatum quoque *Vari* nomen est ap. Horat. I, 18 Carm. *Nullam, Vare, sacra.* Et Epod. V, 73, ubi Canidia in eum, tamquam inconstantem amatorem, saeuit.

Nihil in his est, quo manifestum fiat, an de eodem Varo agatur. Qui Horatii amicus fuit, potuit et Virgilii esse; Potuit idem Caesaris amicus esse. Pro eodem itaque cum *L. Varo* Epicureo habuerunt eum viri docti, in his Masson. Vit. Horat. p. 222. Eidem adeo et haec Ecloga VI inscripta videri potest: si verum est, quod Seruii ad v. 31, Phocae in Vita Virg. v. 63, Donati in V. V. l. 79 fide traditur, in

v. 31 sqq. Epicureum dogma proponi; si porro Syronis, philosophi Epicurei e Cicerone noti, vna cum Varo auditor fuit Virgilius. Sunt tamen haec omnia tam parum firmatae fidei, ut nihil illis equidem confidam. Contra grauem dubitationem mouet aduersus hanc Massoni opinionem hoc, quod Varus Virgilii nostri bello clarus fuit; nam Ecl. VI, 7 *erunt, qui dicere laudes, Vare, tuas cupiant et tristia condere bella:* id quod in Epicureum illum philosophum non cadit.

In loco Ecl. IX, 35 vulgo legebatur: *Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores.* Si hoc recte se haberet: recte inferres: Varum aut poetam aut carminum iudicem bonum fuisse; prius illud verius; nam Cinna notus satis poeta fuit, non criticus; ita vero de Varo poeta multo maior dubitatio suboriretur. Enimvero multo probabilius fit, *Vario* legendum et de *L. Vario* tragico locum accipiendum esse, de quo v. ad Donat. Vit. Virg. l. 30 et 53. atque secundum haec *Vario* reposui.

Apud Seruium ad Ecl. IX, 35 legitur: „Nam Varus victor et dux fuit, cui supra blanditur“ unde colligit doctiss. Ruhnken. ad Vellei. p. 364, Varum eum fuisse, non Varium, quem Acron narrat ad Cassium Parmensem occidendum ab Augusto missum. Verum et illud Scholion Acronis et hoc Seruii tam contaminatum est Grammaticorum ineptiis, ut vix quicquam inde conficias. In Seruianis, quisquis illud appoluit, quod paullo ante adscripsi, indocte expressit Horatianum: *Scriberis Vario fortis et hostium victor.*

Restat pro Varo poeta qui memorari possit locus Ouidii ex Ponto IV, 16, 31 *Cum Varus Gracchusque darent fera dicta tyrannis.* Duo tragoediarum auctores memorari manifestum est. Gracchum Tragicum illustrat Heinl. ad e. l. Cum Varii Thyestes tam nobile opus fuerit; Vari autem aliunde nulla profertur memoria; equidem non dubito in Nasone quoque *Varium* substituere: etsi is paullo maior natu esse debuit Nasone puero.

EXCURSVS II*

De Sileno a Satyris et Nymphis victo.

Ecl. VI, 13. *Chromis et Mnasylos in antro Silenum pueri somno videre iacentem — Adgressi, nam saepe senex spe carminis ambo Luferat, iniiciunt ipsis ex vincula fertis. Addit se sociam, timidisque superuenit Aegle, Aegle Naiadum pulcerrima.*

Cum motus mentis magnis sensibus contactae et phantasmata animi concitati ab aetatum priscaurum hominibus nec discerni satis inter se nec ad causas suas possent reuocari, adeoque nec re nec nomine notari: ad furores illi diuinitus mentibus immisos reuocati sunt, modo religiosos modo fatidicos; fidem faciebant opinioni calores animorum et furores in orgiis Bacchicis, et Phrygiis per choros ad numeros concitados tympanorum et tiliarum moueri soliti: de quibus ad locum Strabonis lib. X. disputatum est alio loco (Commentat. Societ. Reg. Sc. Gotting. Vol. VIII.) Iam haec eadem translata esse ad vates, et inde ad poetas, ut et ipsi deo incalescere, furere, *μαίνεσθαι* putarentur, nota res est.

Inter deos, qui vatibus et poetis furores iniicerent, Apollo et Musae mox et Nymphae et alii dii, habiti sunt, tum et *Bacchus*, qui et in Apollinis et Musarum consortium eo nomine venit. Non mirum itaque si, cum ille suos comites et *Διασώτας*, inprimis Bacchas, Maenades inde dictas, furore impleret, Silenum ita *ἐνθεον* ab eo redditum esse *μυθινῶς* narrarunt poetae, ut et vaticinaretur, vtilia moneret, tandem et vatum more caneret; itaque eo deuentum est, ut Sileno tribuerentur carmina, tandem disputationes, de rebus physicis ac diuinis: eo modo, qui expositus est a me in argumento huius Eclogae.

Cum semel ea, quae de vate vaticinante narrari solebant, transferri coepissent ad poetas: Sileno a Virgilio tribuitur hoc quoque, quod vaticinantium erat proprium, ut non nisi inuiti et reluctantes deum reciperent; nam Silenus

ad carmina sua recitanda non nisi inuitus accedit; itaque vi cogunt eum Satyri, ut alibi videmus Proteum aut Pythiam ad vaticinandum vi admota cogi: qua de re v. dicta ad vl. 28.

Adscripti haec in breue collecta in eorum gratiam, quibus haec scripta sunt. Poeta hoc ipsum in lepidum mythum mutauit, cum narret Satyros duo, qui dudum carmina flagitauerant a Sileno, vi tandem adigere eum voluisse ut caneret, adiutrice Nympha. Versa tamen res in lulum, cum et corollis senem vincirent, et Nympha procaciter eius frontem rubro pingeret.

Inter argumenta operum antiquorum nullum est copiosius et locupletius Bacchicis orgiis et lulis. Satyri itaque ludentes, Silenus temulentus et Bacchae, h. e. Nymphae cum Baccho bacchantes sunt inter ea, in quibus artifices ingenia exercuerunt vel maxime. Sunt quoque in his quae cum nostro carmine comparari possint. Silenus recubans in pelle substrata, vtre vini pleno nixus, altera manu cantharum inuersum tenens (qui tamen artificii recentiori vitiatum marmor rescienti deberi videtur) in villa Ludouisia visitur Romae, caelo passim expressus.

Est Silenus ad arborem reuinctus, Satyro ac Nympha exorantium specie adstantibus, in gemma *Lipperti Dactylloth. Mill. I, 1, 183.* Sunt alia apud *Tassie.* Inuentum est nuper in finibus Neapolitanis anaglyphum, Silenum in antro sedentem cum Nympha frondem seu furculum ostentante, exhibens, Satyris duobus auscultantium similibus; pone antrum Sileni asellus cum duobus Satyris saltantibus. Id anaglyphum e nostro poeta adumbratum esse censuit Xaver. Mattei in disl. 1759 edita. Repetitur anaglyphum parum scite et affabre factum et aere sculptum in edit. Virgilii Ambrogiana. Similis fere argumenti aliud est anaglyphum, quod ad *ἀσκολιασμένον* refert Vir doctus in *Disl. Acad. Cortonensis* To. I. disl. VIII. aliud vero manifeste expressum e Virgilio marmor XVI figuris, inter quas Aegle pingens Sileni faciem, visitur in Villa Pembrok. Wilton. Etsi nondum satis confido antiquitati horum monumentorum; vix enim artifices graeci Virgilium edidicerunt.

EXCURSVS III

De C. Cornelio Gallo simulque de
Euphorionis Chiliafi.

Ecl. VI, 64—73 *Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum* etc., et Ecl. X, 2 *Pauca meo Gallo, sed quae legat ipso Lycoris, Carmina sunt dicenda.*

Est Gallus inter eos homines, qui aliorum potius laude, quam sua virtute, nomen ad posteritatem propagatum habent. Iterum nostra aetate multis de eo egere viri docti per Italiam, dum de eius patria decertarent, aliis eum Foroiu-liensem, aliis Foroliuensem fuisse asserentibus. Priores partes tuetur doctiss. Fontanini in Hist. litt. Aquilei. I, 1, quem fere transcripsit Io. Ios. Liruti (in *Notizie delle Vite ed opere scritte da' Letterati del Friuli* Tom. I pr.). At pro Foroliuensibus, post Peregrinum Maferium, Sigism. Marchesium in Supplem. Hist. Foroliu. lib. I, p. 34, et Ge. Viuium Marchesium in Vitis illustr. Foroliu. lib. II, cap. 5, p. 227 sqq., denuo pugnavit eruditiss. Morgagnus in Opusc. Miscell. P. III Ep. 1 et 10. Add. Burm. ad Anthol. Lat. To. I, p. 353. Adeo et huius hominis exemplo proposito contemnere aliquis discat nominis famam et immortalitatem: in qua et ipsa casus et fortuna regnat.

Contigit tamen inter haec, ut multa, quae ad Galli res spectant, accuratius constituerentur. Contra vero nec minus alia virorum doctorum argutiis fuere impedita et obscurata, etiam in iis, quae ad Virgilium spectant. De amica *Lycoride* disputatum est in Argum. Ecl. X. Ingenium Galli et facultatem poeticam pauca testantur fragmenta, quae supersunt; adstruunt autem eam veterum praeconia, inque his Virgilio. Verum hic non tam ab Elegorum felicitate eum celebrat, quam ab alterius generis carmine: altero

loco VI, 72 *Grynei nemoris originem* argumentum illius constituisse innuit: nam, cum Gallum summo honore a Musis acceptum narrasset Maro, Linum ait ei fistulam Hesiodi praebuisset, verbis adiectis: *His (calamis) tibi Grynei nemoris dicatur origo: Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.* Altero loco Ecl. X, 50. 51 Gallus loquitur: *Ibo, ait, et Chalcidico quae sunt mihi condita versu Carmina, pastoris Siculi modulabor auena.* Gallus adeo *versu Chalcidico carmina condiderat.* Euphorionis carmina respici, qui Chalcidenfis ex Euboea fuit, satis conuenit; eiusque necesse est aut transtulisse carmen aliquod in Romanum sermonem Gallum, aut liberiore calamo expressisse. Procliue est ad coniectandum, carmen de Apolline Gryneo eiusque oraculo fuisse illud ipsum carmen. Hactenus consentanea sunt, quae apposui. Similia illis habet Seruius ad Eclog. VI, 72 et X, 50.

Enimuero viri docti suspitione et opinione adiecere alia; ex VI, 69. 70. ubi *calamos ei dant Musae, quos ante dederant Ascræo seni*: ergo Opus aliquod Euphorionis, quod Hesiodi carminis genere scriptum erat, respici. Iam Euphorion Varroni et Columellae inter scriptores rei rusticae numeratur; ideo carmen illud nomine *Hesiodi* inscriptum fuisse visum est; et est ap. Suidam inter Euphorionis scripta *Ἡσίοδος*. Georgica fuisse illud censent. Verum cum argumento hoc parum conueniunt versus subiecti: *His tibi Grynei nemoris dicatur origo* etc. quid enim in tali carmine conuenire potuit cum Georgicis? Videndum itaque est de his paullo diligentius.

Euphorion, Chalcide Euboeae, ut dixi, oriundus, Antiochi M. regis Syriae bibliothecae praefectus, magna olim fama floruit. De eo post Meurs. ad Helladium (Opp. To. VI), et Voss. de hist. Gr. I, 17, et de poet.

Gr. c. 8 cum Casaub. ad Suet. Tib. 70, et Davif. ad Cic. de N. D. II, 64 egit Toupius in Epist. crit. pag. 161, (Emendat. nouae edit. To. II, p. 601) et qui alia, quam in quae is inciderat, attulit, Fontaninus in Hist. litt. Aquilei. p. 29 sqq. Desideratur tamen vel sic iusta de eo commentatio. Laudantur ap. Steph. Byz. et Athen. Euphorionis *Χιλιάδες*. Est porro de eo Suidae locus in *Εὐφωρίων*, in quo ei tribuuntur opera: *Ἡσίοδος, Μοψοπία ἢ Ἀτακτα. Μοψοπία* est idem atque Attica; nam antiquius nomen illud fuit ab Oceanide Μοψοπία: καὶ ὁ λόγος τοῦ ποιήματος ἀποτείνεται εἰς τὴν Ἀττικὴν. (male adiectum in Suida *χιλιάδα*, iam deletum a Toupio, minus tamen bene mutatum in *χιλιάδες*). Respexerat in eo opere eos qui deposito eum fraudauerant docueratque eos certam poenam daturus esse periurii. Inde deductus fuerat ad colligenda oracula, quae per spatium mille annorum prodita erant, et euentus, quos illa habuerant. Haec saltem inter se quodammodo conueniunt. At Suidas aut male exscripta aut interpolata subiicit: εἴτα συνάγει διὰ χιλίων ἐτῶν χρησμούς ἀποτελεσθέντας. *de oraculis per mille annorum decursum euentu probatis*, scilicet suo ut quodque tempore euentum habuerit, ut orfus forte esset librum inde ab Argonauticis. Sequutus in hoc erat Euphorion exempla aliorum, qui χρησμούς collegerant: inter quos Philochorus fuit, Anthidos scriptor, ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς Δ'. ap. Plutarch. de Pyth. Orac. p. 403 E. Sequitur in fine: εἰσὶ δὲ βιβλία ἐπιγράφεται δὲ ἡ πέμπτη χιλιάς περὶ χρησμῶν, ὡς χιλίων ἐτῶν ἀποτελοῦνται. vltima male ab interpolatore accessere. Ceterum haec viri docti ita accipiebant, ut opus illud in quinque Chiliades diuisum putarent, quarum quinta περὶ χρησμῶν inscripta esset. At Toupius *Χιλιάδας* opus statuit diuersum fuisse a Μοψοπία: quintum librum περὶ χρησμῶν inscriptam fuisse. Si tamen mille hi anni *quinto libro* nomen *χιλιάδος* dedere: vnde quaeso quatuor ceteri libri hoc idem *chiliadum* nomen habuere? aut quale earum argumentum fuisse dicemus, quod a millenario numero

quicquam traheret? Estne porro sermoni hoc consentaneum, *Χιλιάδα* appellari librum, in quo oracula exponuntur per mille annos ad euentum perducta? Saltem dicendum erat, *chiliadem annorum* nomen suppeditasse libro, ut *χιλιάς* inscribi posset. Oraculum vero Locrorum, ut per mille annos placarent Mineruam Iliensem, alienum est ab h. l. non enim illud de euentu agit post mille annos. Difficultatem adeo, quae in his erat, non sustulit vir doctus, sed reliquit. Verba Suidae adeo corrupta, et male luxata sunt, ut nihil tuto ex iis colligas, nisi forte hoc; si verum est, totum opus nomen *Χιλιάδων* habuisse, probabile sit, ita inscriptos esse libros quinque, propterea quod mille ἐπῶν erant, h. e. mille versibus singuli constabant. Nihil adeo est, quod impediat, idem opus fuisse *Μοψοπίαν* et *Ἀτακτα*, et *Χιλιάδας* appellatum: sed liber quintus περὶ χρησμῶν, de oraculis, agebat. Atamen dubito an recte ponatur, omnes quinque libros *Χιλιάδας* inscriptos fuisse; Apud Stephan. Byz. et Athen. potuit scriptum esse ἐν *Χιλιάδι*, quo solus liber quintus, idem περὶ χρησμῶν inscriptus, et mille forte versibus constans, designatus fuit. Scripserat Suidas: εἴτα συνάγει διὰ χιλίων ἐπῶν (non ἐτῶν) χρησμούς ἀποτελεσθέντας, responsa et euenta. Ita recte subiecit ἐπιγράφεται δὲ ἡ πέμπτη (pro τὸ πέμπτου) *χιλιάς ἢ περὶ Χρησμῶν*.

Iam quod ad Gallum attinet, ex Ecl. X, 50 *Chalcidico quae sunt mihi condita versu*, ut diximus, intelligitur, eum Euphorionem Chalcidensem seu latine reddidisse, seu quocunque modo eius carmen saltem imitatione expressisse: prius tamen illud tradunt Grammatici. Quaeritur nunc, quodnam Euphorionis opus hoc fuerit. In vff. his 69 sqq. Ecl. VI Gallus, Musarum iussu, a Lino traditam sibi accipit Hesiodi fistulam, qua *Grynei nemoris originem* canat. De oraculo hoc Apollinis fabulae potuere esse plures; fuere quoque in iis multa de Mopso et Calchante (cf. Not. ad Ecl. VI, 72), potuit eas perfe-

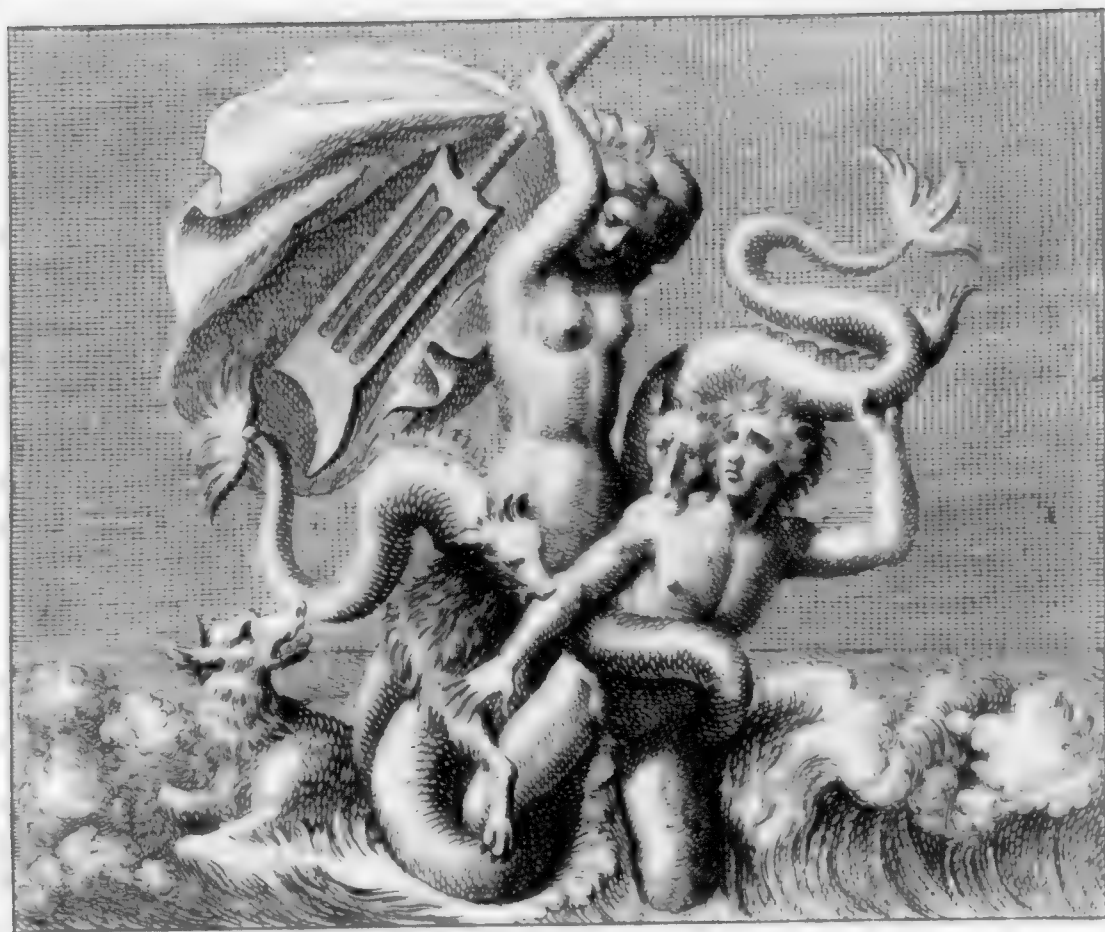
qui Gallus carmine ad Euphorionis exemplum composito: potuit quoque esse Euphorionis liber de illo fano, cuius ad nos memoria nulla peruenit, quem Gallus latinis versibus reddidit; verisimilius tamen est, fuisse *particulam Chiliadis περί χρησμών* a Gallo latine conuersam. Inter alia enim oracula etiam Grynei debuit memoratio fieri. Suspiciari quoque aliquis possit, Mopsi nomen latere in voce corrupta *Μοψοπία*, et fuisse *Μόψου ἔπη*, aut *Μοψο-ἔπειαν*. Inter haec restat difficultas, quod non intelligi potest, quidnam in simili opera Galli ab Hesiodo mutuatum esse potuerit: nam *Hesiodica fistula* haec canere dicitur. Nimis acutum esset si diceres, aliud Hesiodi opus respici non *ἔργα καὶ ἡμέρας*, forte τὰ ἔπη *μαντιὰ*, et *Μελαμποδίαν* olim ei tributam, quam Euphorion aut sequutus erat aut expresserat. Verum simplicius res ita constituitur: Idem Euphorion et *Ἡσίοδον* et *Χρησμών* scripserat; prius illud habebat aliquid coniunctum cum vita pastorum et cantibus. Cum Gallus occupatus esset in altero *Χρησμών* opere, memorari poterat Linus tradere calamos Hesiodi Gallo, quibus vteretur in altero opere eiusdem poetae exprimendo.

Fontaninus l. c. miro acumine plura Galli carmina ex versibus Virgilianis exsculpsit: ex v. quidem 70 colligere vult, eum latinum secisse Hesiodum Euphorionis, ex v. 73 eum vertisse latine Chiliadem, tum ex v. 74 scripsisse eum fabulam Scyllae utriusque, quarum alteram superesse in Ciri Virgilio tribui solita contendit, et v. 77 fabulam Terei et Philomelae. Haec tamen ad Sileni carmen spectare, meliore interpretatione facile edoceri poterat vir doctissimus. Ciri Gallo vindicarant et alii, inter quos Gifanius, vid. Prooem. ad Ciri.

Ceterum Euphorionis, ut ceterorum Alexandrinorum poetarum, magna fuit Romae hac aetate existimatio: et inde interpretandos esse censeo *cantores Euphorionis* ap.

Cic. Tusc. III, 19, non tamquam mollis alicuius poetae amatores: quae interpretatio fundamento idoneo caret, cum eius carmina amatoria nulla vsquam commemorentur. At obscuritate eum, et quidem ex doctrinae copia, non minus quam Callimachum *ἐν Αἰτίοις* et Lycophro-nem, laborasse, vel ex Cic. de Div. II, 64, et Clem. Strom. V, pag. 676 notum est, etsi ob hanc eandem obscuritatem probauerat se Tiberio Caesari, vid. Suet. cap. 70.

EXCURSUS IV De Scylla.

Ecl. VI, 74 *Scyllam Nisi, quam fama sequuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstribus Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis.* Aen. III, 426 *At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris, Ora exsertantem et navis in saxa trahentem. Prima hominis facies, et pulcro pectore virgo Pube tenus; postrema immani corpore pistrinx, Delphinum caudas vtero commissa luporum;* et 432 *Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa;* add. Ciris 58 sqq. 79 sq.

Multum absum ab eo consilio, ut fabulam de Scylla seu potius fabulas recoquere velim; nam magnus earum numerus fuit: vide vel Athen. VII, p. 297. et Cirin 55 sqq. nec omnino de Scyllae forma laboro, verum de eo tantum, qua specie Maro Scyllae speciem apud animum suum

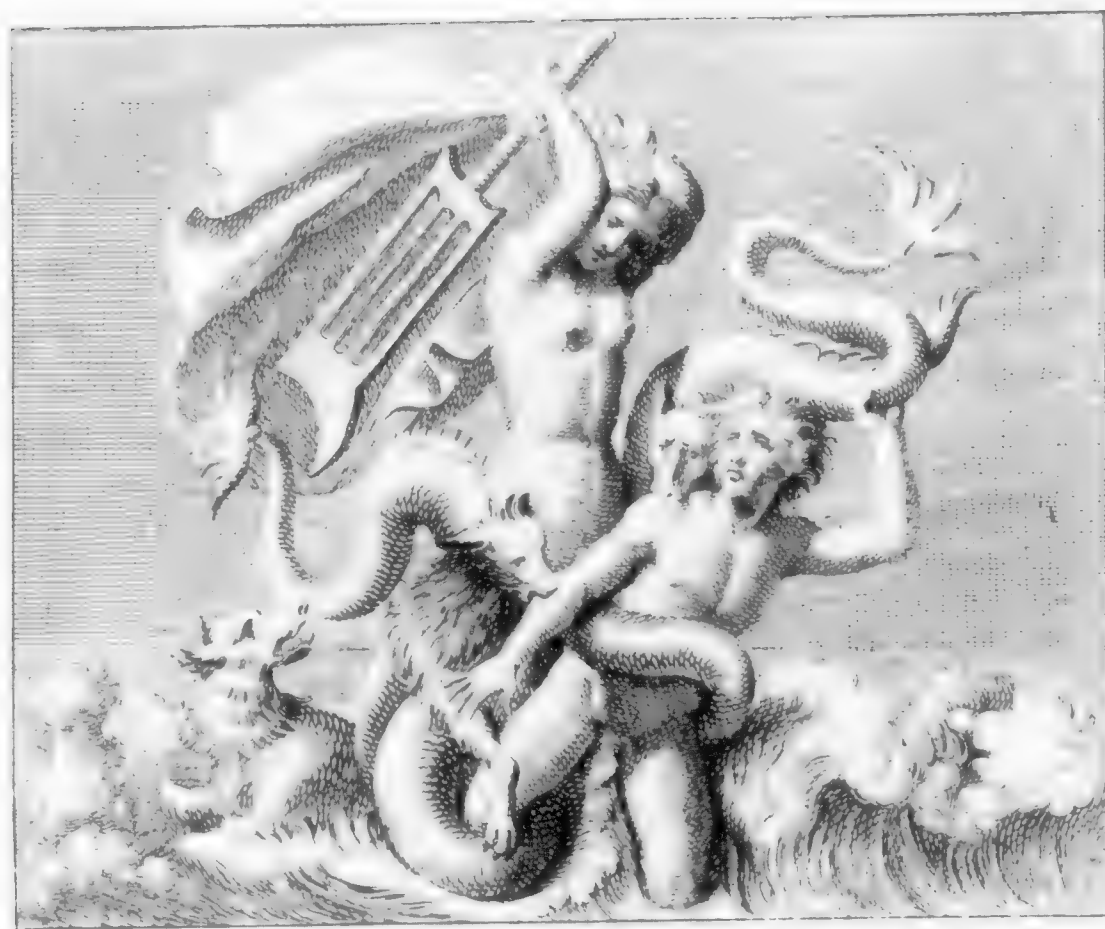
finxerit. Videri enim potest a se ipso disfidere, cum altero loco *canes marinas*, altero *lupos marinos* cum *delphinibus* commemoret, qui quomodo ex eius aluo prodierint vna omnes, haud facile dictu esse videtur.

Apud Homerum, a quo primum Scyllae speciem declarata habemus, mythum omnino simpliciore et rei declarandae magis consentaneum videmus Od. μ, 85 — 100. Scöpus est, cum antro, cuius fundo illa incubat; πόδες δώδεκα πάντες ἄωροι (obscuri sensu) ei tribuuntur v. 89, saltem illa pedibus suis insistere nequit; Itaque medio tantum corpore ex antro prominet et sex sua capita late exerit, ut piscetur, vnde viuat, belluas marinas Δελφῖνας τε κύνας τε καὶ εἵποδι μείζον ἔλγσει Κῆτος. Vox porro eius est qualis catuli v. 86 τῆς ᾗτοι φωνὴ μὲν, ὅση σκύλακος νεογιλῆς, γίνεται.

Mutarunt itaque sequiores poetae fabulam, et *canum* vocem piscationemque *delphinorum* et *canum* ad speciem Scyllae exornandam transtulerunt: ademtis capitibus sex. Pro his enim superne species est puellae, quae tamen inferius corpus monstrosum habet. Ouid. Met. XIII, 732 *Illa feris atram canibus succingitur aluum Virginis ora gerens.* Tibull. III, 4, 89 *Scyllaue virgineam canibus succincta figuram.* Est adeo fabula haec ex eo genere, in quo artificum ingenia pristinae monstri formam in iucundiores mutarunt.

In his ac similibus nihil est, quod haereas. Verum difficultatem facere potest ea species, qua in extrema corporis parte *delphines*, *lupi* et *canes*, vna commissi et coniuncti finguntur. In versu: *postrema immani corpore pistrinx Delphinum caudas vtero commissa luporum* ambiguum est, utrum sit: *pistrinx*, quae commissas habet *delphinum caudas vtero luporum*, an *luporum caudas delphinum vtero*. Neutram speciem facile fingat sibi aliquis animo: imprimis si vulgarem Scyllae formam in pri-

EXCURSUS IV De Scylla.

Ecl. VI, 74 *Scyllam Nisi, quam fama sequuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstis Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis.* Aen. III, 426 *At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris, Ora exsertantem et naus in saxa trahentem. Prima hominis facies, et pulcro pectore virgo Pube tenus; posirema immani corpore pistrinx, Delphinum caudas vtero commissa luporum;* et 452 *Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa;* add. Ciris 58 sqq. 79 sq.

Multum absum ab eo consilio, ut fabulam de Scylla seu potius fabulas recoquere velim; nam magnus earum numerus fuit: vide vel Athen. VII, p. 297. et Cirin 55 sqq. nec omnino de Scyllae forma laboro, verum de eo tantum, qua specie Maro Scyllae speciem apud animum suum

sinxerit. Videri enim potest a se ipso disfidere, cum altero loco *canes marinas*, altero *lupos marinos* cum *delphinibus* commemoret, qui quomodo ex eius aluo prodierint vna omnes, haud facile dictu esse videtur.

Apud Homerum, a quo primum Scyllae speciem declaratam habemus, mythum omnino simpliciore et rei declarandae magis consentaneum videmus Od. μ, 85 — 100. Scopulus est, cum antro, cuius fundo illa incubat; πόδες δυνάμενα πάντες ἄωροι (obsuro sensu) ei tribuuntur v. 89, saltem illa pedibus suis insistere nequit; Itaque medio tantum corpore ex antro prominet et sex sua capita late exerit, ut piscetur, vnde viuat, belluas marinas Δελφινάς τε κύνας τε καὶ εἴποδι μείζον ἔλῃσι Κῆτος. Vox porro eius est qualis catuli v. 86 τῆς ἥτοι Φωνὴ μὲν, ὅση σκύλακος νεογιλῆς, Γίνεται.

Mutarunt itaque sequiores poetae fabulam, et *canum* vocem piscationemque *delphinorum* et *canum* ad speciem Scyllae exornandam transtulerunt: ademtis capitibus sex. Pro his enim superne species est puellae, quae tamen inferius corpus monstrosum habet. Ouid. Met. XIII, 732 *Illa feris atram canibus succingitur aluum Virginis ora gerens.* Tibull. III, 4, 89 *Scyllaue virgineam canibus succincta figuram.* Est adeo fabula haec ex eo genere, in quo artificum ingenia pristinae monstri formam in iucundiores mutarunt.

In his ac similibus nihil est, quod haereas. Verum difficultatem facere potest ea species, qua in extrema corporis parte *delphines*, *lupi* et *canes*, vna commissi et coniuncti finguntur. In versu: *posirema immani corpore pistrinx Delphinum caudas vtero commissa luporum* ambiguum est, utrum sit: *pistrinx*, quae commissas habet *delphinum caudas vtero luporum*, an *luporum caudas delphinum vtero*. Neutram speciem facile fingat sibi aliquis animo: inprimis si vulgarem Scyllae formam in pri-

scis monumentis reputet, in quibus ea in delphinum caudas definit, canibus ex vtero subtus prodeuntibus. Itaque tertiam aliquam rationem ingressus sum in Notis ad e. l., vt sit: *commissa caudas delphinum*, habens caudas delphinum commissas, coniunctas, cum *vtero luporum*, luporum vteris s. corporibus, quae inter binas delphinum caudas ex aluo prominent. Recte haec se habent, modo ex pluribus Scyllae formis eam teneas, quae Virgilii animo infederat.

In antiquae scilicet artis operibus non vna Scyllae forma occurrit; modo ea in delphinum binas caudas definit; nihil amplius; modo intertextae aut intermixtae sunt canum protomae; et haec quidem est sollennis forma, vt in aere maximo Gordiani (Mus. Flor. tab. 73) et Pupieni (Max. mod. Numism. R. Gall. tab. 25) et simili modo Scylla remo sublato ictum intentans in denario Sext. Pompeii, v. c. Thef. Morell. Pompei. t. II, 1. cf. Spanh. de V. et P. N. T. I, pag. 262; et adiunctis binis corporibus iuuenum, per canum nexus implicitorum in Pict. Hercul. Tom. III, t. 21. et vno viro in gemma ap. Lippert. I, 1, 127. 128. et ap. Tassie pl. XXXI. Et cum his, maxime cum Sexti Pompeii numo, comparare malim poetae versus collato Silio V, 135. Est quoque in numis Contorniatis nauis Vlyssis imminente et sociorum vnum rapiente Scylla: de quibus v. Eckhel Vol. VIII, p. 285. Est tamen tertia species, qua aluo adiunctae sunt vtrique duae canum protomae in vnam delphinis caudam coeuntes. Hanc speciem habet numisma Agrigentorum a Principe Torremuzza (*Opusc. di Autori Siciliani* Tom. XIV, tab. VII, IV) editum, et in Siciliae vet. Num. tab. V repetitum, vbi alterum canis alterum hydrae est, et iam ante, parum affabre, adumbratum a Pancratio l. c. nec multum abludit ara in Winkelh. *Mon. ined.* no. 37. exhibita in superiore editione in fronte Aen. III. Vol. II, p. 323. Plures Scyllae species vno loco expressit Pancrazi Antichità Siciliane p. 4.

A poetis fere canes memorantur, eaeque verae ac terrestres. Dubitari tamen vix potest, eos, qui primi fabulam commenti sunt, cum de monstro marino narrent, belluas quoque marinas ei adiunxisse. Etiam Homerus l. I., vbi Scyllam exertis capitibus praedari ait circa scopulum aquatilia, *Δελφινάς τε* narrat *κύνας τε* καὶ εἰποῖσι μείζον ἔλγχι Κῆτος. Probabile itaque fit de phoca eum cogitasse: quam vitulum marinum iam veteres appellarunt, qui idem etiamnum modo *canis* modo *lupi marini* nomine venit; *phocam pusillam* Linn. eam haberi audio. Iconem et descriptionem vituli marini videas ap. Rondeletium de Piscibus marinis lib. XVI, c. 6. Maiorem horum amphibiorum olim in mediterraneo mari frequentiam fuisse constat; ad fines Aegypti desertos notas eorum sedes nouimus ex Odyss. δ, vbi de Proteo agitur. Narrant nostris quoque temporibus canum marinarum circa promontorium Scyllaeum ingentem conspici copiam; multo magis hoc ita se habuit antiquioribus temporibus, cum et thynnorum piscatio circa Scyllaeum belluarum istarum opera exerceretur. *) Duxere quoque viri docti nomen Scyllae ab iisdem; est enim *κύλαξ*, *κύλλος*, *κύλλα*.

Interea in artis priscae operibus, non magis quam in poetis, aliae quam verae canes expressae esse videntur, saltem quantum ex eorum apographis assequi possum; vnum est fragmentum in Marm. Oxon. P. I, CXXXII, in quo os canis propius sit ori bestiae aquatilis. Lucretius V, 890 *rabidis canibus succinctas semimarinis Corporibus Scyllas* dixit: ibi tamen non canes sed Scyllae sunt semimarinis corporibus: quas pro vna Scylla semimarino corpore dixit, respectu caudae. Lufere veteres

*) Cf. Strabo lib. I, p. 43 sq. *κύνας λέγεσθαι φασι*. Etiam e Polybio: qui tamen *canes* de Oppian. Halieut. V, 365. 376 alio piscium genere accepit: *τοὺς canes et phocas* distinguit. *γαλιώτας, αὐτὸς καὶ ξιφίας καὶ*

248 EXCURSVS IV AD BVCOLICA

artifices in forma belluarum e Scylla nascentium (v. c. Pictur. Herculan. Tom. III, pag. 109), modo in caudis, quae in serpentes exeunt in Monumentis Etruscis. Nouat quoque in Scyllae forma Schol. Apollonii IV, 825. dum ei canes prodire ait ex lateribus et pectore. In Cod. Vatic. Virgilii ad lib. VI Aeneidis in inferis Scylla picta est hippocampo similis. In ipso illo numo Agrigentinarum, quem paullo ante memorauimus, alterum caput canis an lupi, alterum hydrae est.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C A

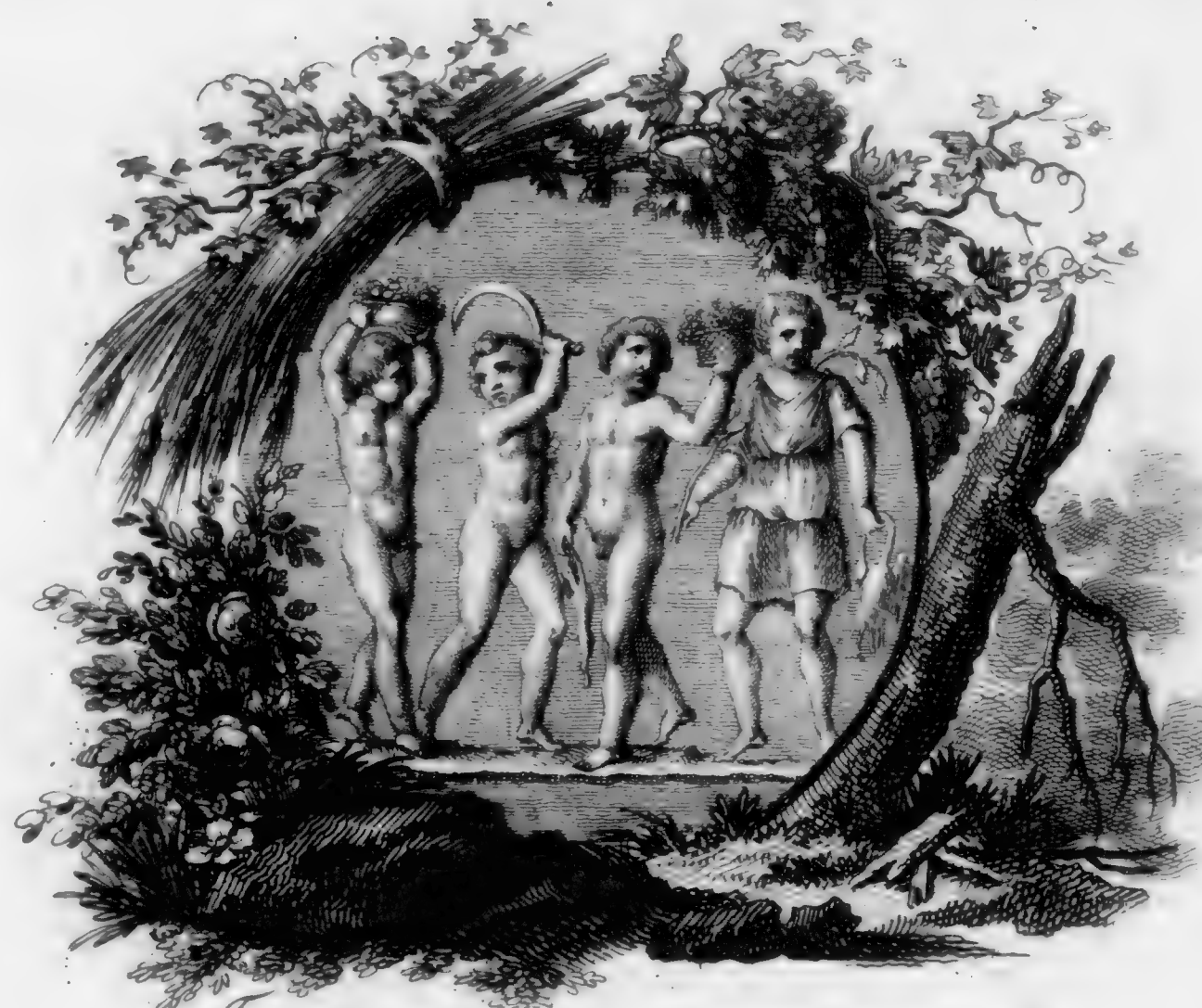
248 EXCURSVS IV AD BVCOLICA

artifices in forma belluarum e Scylla nascentium (v. c. Pictur. Herculan. Tom. III, pag. 109), modo in caudis, quae in serpentes exeunt in Monumentis Etruscis. Nouat quoque in Scyllae forma Schol. Apollonii IV, 825. dum ei canes prodire ait ex lateribus et pectore. In Cod. Vatic. Virgilii ad lib. VI Aeneidis in inferis Scylla picta est hippocampo similis. In ipso illo numo Agrigentinorum, quem paullo ante memorauimus, alterum caput canis an lupi, alterum hydrae est.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C A

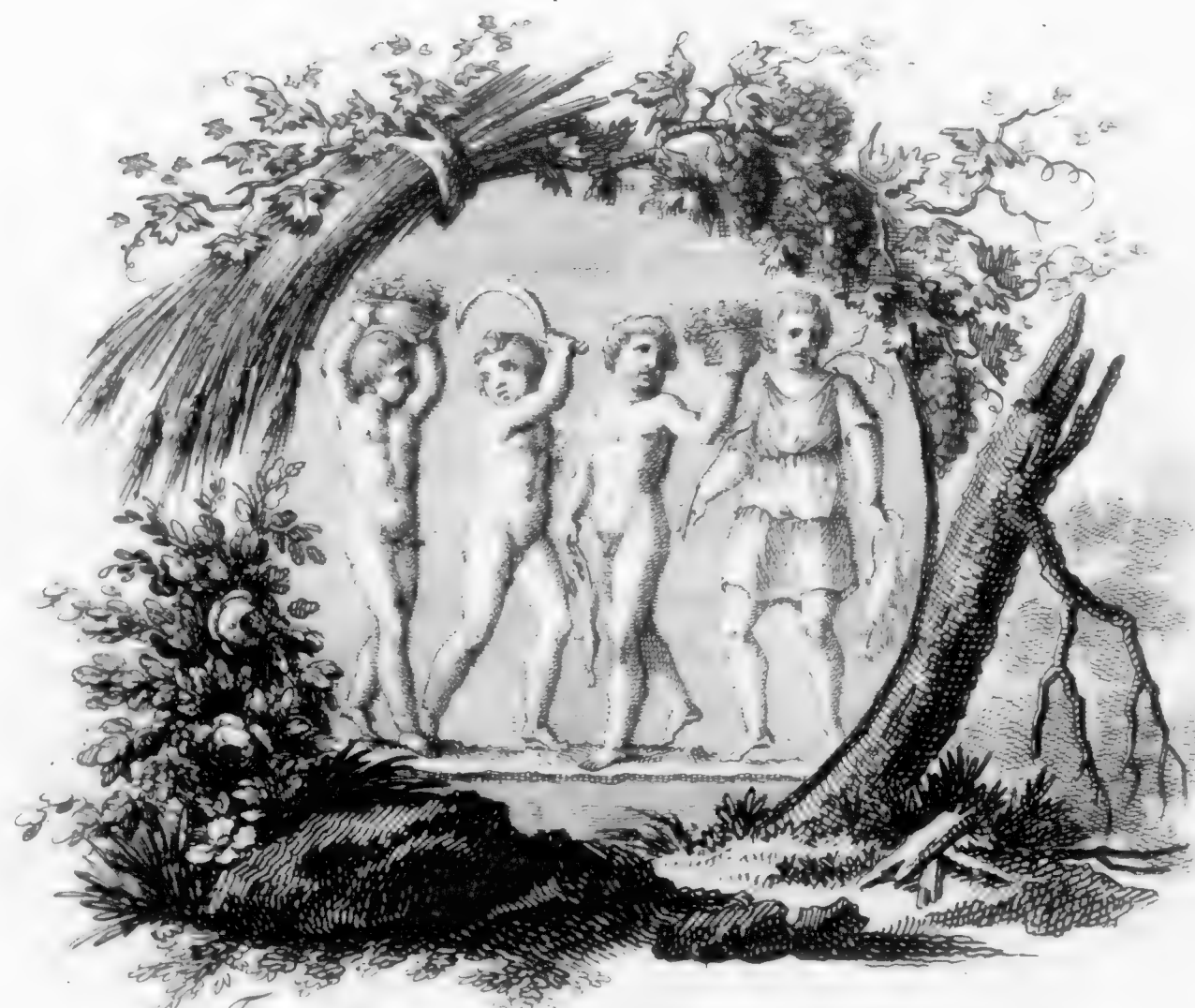
Temporibusque parem vivens quatuor annum.
G. I. 258.

PROOEMIUM

Ad Georgica facetum illud ac molle, quod peculiari aliquo Musarum munere Virgilio concessum esse Horatius memorat*), proprio quodam modo spectare videtur. Mollitudo quidem ex eo venit, quod, cum exquisito aliquo et numerorum et orationis cultu omnia elaborata et expolita sint, nihil duri, scabri et horridi, quod in diuino Lucretii carmine offendit, aspersum est; nihil, quod otiose

*) Sat. I, 10, 44. 45 molle atque gaudentes rure Camenae. vid. facetum Virgilio adnuerunt sup. de Carmine bucolico p. 18.

Temperibusque parem vivens quatuor annis.
1711.

PROOEMIUM

Ad Georgica facetum illud ac molle, quod peculiari aliquo Musarum munere Virgilio concessum esse Horatius memorat*), proprio quodam modo spectare videtur. Mollitudo quidem ex eo venit, quod, cum exquisito aliquo et numerorum et orationis cultu omnia elaborata et expolita sint, nihil duri, scabri et horridi, quod in diuino Lucretii carmine offendit, aspersum est; nihil, quod otiose

*) Sat. I, 10, 44. 45 molle atque gaudentes rure Camenae. vid. facetum Virgilio adnuerunt sup. de Carmine bucolico p. 18.

vacet aut utilius absit. Nec modo verborum dilectu et iunctura, verum etiam sententiarum veritate, lumine ac naturali faciliq̃ue et apto nexu, ingenii artisq̃ue insignis aliqua felicitas, quae in Virgilio erat, effecit, ut leni ac facili cursu omnia defluant. Habent porro decus et excultam aliquam elegantiam, uti Quintilianus*) istud facetum Horatii interpretatur; cum scilicet in argumento tam tenui et humili, quod ad rusticam orationis asperitatem tantopere non modo patebat, sed et deflectebat et inclinabat, omnia sint scite, honeste, et liberaliter tractata, ut politum, elegans, et urbanum ingenium ubique facile agnoscas. Ad iuncturam adeo verborum lenem ac mollem et numerorum artificium, totumque carminis nitorem, et ad cultissimae orationis verecundiam et venustatem referendum nobis esse videtur elogium illud, quod tam variis, incertis saepe et obscuris, modis a viris doctis versatum esse videas. Magnificam autem et praeclaram esse illam Virgiliani carminis praedicationem, quis non videt? Est scilicet summa laus, quae in id carminis genus cadere possit, quod didacticum appellare solemus. Cum enim eius natura in eo posita sit, ut siue notio aliqua, siue sententia, siue sententiarum, adeoque etiam praeceptorum de quacumque siue scientia siue arte, ali-

*) Inst. VI, 3, 20.

quis complexus eo sermonis genere exponatur, quod quam maxime ad permulcendum voluptate aliqua animum vim habeat: voluptatem illam non tam ab ipso argumento, quamquam in eius dilectu et hoc videndum est, ut ne iniucundum sit, quam ab eius tractatione et ornatu expectandam esse facile apparet. Nam cum neque factum aut res gesta, aut actio, neque animi aliqua affectio, voluntatis inclinatio aut vehementior impulsus mentis et perturbatio, quae et ipsa cum actione aliquantum coniuncta sunt, in eo carmine tractentur*); quo ipso fere eius a reliquorum carminum natura diuersa indoles continetur; in re exponenda et ornanda carmen didacticum tanto maius artificium requirit, quo minorem vim res ipsa ad delectandum habere potest, quoque magis cauendum poetae est, ne ad subtilem praeceptionem, qua nemo facile delectatur, aut ad meram rerum descriptionem carmen hoc reuocet, qua animos nostros non diu cum voluptate teneri satis constat**). Itaque ex toto materiae apparatu ea deligenda sunt, quae cum aliqua voluptate audiri, aut, si per se nihil suauitatis habent, ornari et nobilitari ab arte possint; quaecunque autem

*) Vtique non sic, ut carminis summam et argumentum constituent. Alioqui enim haud dubie etiam per narrationem carmen didacticum detexi posse, praeclaro, in ipso Veneris et Gratiarum contubernio elaborato carmine, Musarion inscripto, docuit ingeniosissimus inter venustiores poetas Wielandus nostras.

**) Vid. du Bos Reflex. critiqu. P. I, S. 9.

tractanda selegeris, ea rerum facie quasi ac vultu eoque colore exhibenda sunt, quo maxime niteant, hominumque animos ad cognoscendam rem et contemplandam alliciant et inuitent. Tum perspicuitas a lucido, non autem dialectico, rerum ordine, argumentorum dilectu, dispositione et expositione ad animum tenendum accommodata, arcessenda est. Tenent autem animum ea, quae non modo nihil molestiae ei creant, dum cognoscuntur, verum etiam, dum leni ac facili cursu in animum influunt, non horrida aliqua ac ieiuna subtilitate exarescunt, sed eo corpore ac colore succoque expleta sunt, quo ad impellendos sensus nostros animumque aliquam vim habeant. Quo fit, ut in ornatu summa huius carminis posita videatur. Ad ornatum autem omnia referenda sunt, cum ea, sine quibus ille recte esse nequit, verborum numerorumque recta, elegans, ac suavis ratio, tum rerum argumentorumque, quae, quod ornatum capere videbantur, ad exponendum seposueras, ea elocutio et repraesentatio, quae ad animum continua gratarum rerum, imaginum ac sensuum vicissitudine tenendum quam maxime sit idonea. Quod quidem ita maxime assequi videare, si, iis exceptis, quae nullum ornatum admittunt, et breuiter ac simpliciter exponenda sunt, cetera verbis ac sententiis locupletibus, variarumque rerum similitudinem ac colorem in animum reuocan-

tibus, expressa sint; ea vero, quae vniuerse dici poterant, ad factum aliquod, idque vnum et actionem singularem e multis reuocata, ad viuum repraesentata, descriptione oculis subiecta, exemplis et comparisonibus illustrata, sententiis grauib; sint distincta, omninoque ita tractata, ut non tam animus doceri se sentiat quam delectari: ut non magna animi intentione ad cognoscendum opus sit, sed ut satis sit, modo animus recipiendis impulsibus variarum imaginum sensationumque pateat; ut praecepta et sententiae quasi corpore aliquo inductae sensibus subiectae ante oculos incedere palparique posse videantur, utque, dum in rerum ipsa tractatione et usu versari te existimes, sine omni molestia, putes te adflescere potius rebus agendis quam discendis. Iam res aliae naturali aliqua seu dignitate seu suauitate se commendant, in quibus poetae iam satis parata laus, modo ne eas oratione deterat; sufficit, ut aequet; sin amplificet et augeat, id vero ad tanto maiorem ingenii commendationem facere necesse est: aliae autem res aut natura sua tenues et ieiunae, aut opinione humiles, et nullo suo decore insignitae sunt; quas si poeta cum per se grato aliquo habitu induere, tum externarum rerum, inprimis digressionum, virtute satis ornare potuerit, in eo vero summam poeticae facultatis et artis laudem consequitur. Digressionum itaque ad ornandum

huiusmodi carmen inprimis magna laus habenda *). In iis autem Virgilii ingenium inprimis commendat hoc, quod consilio et argumento carminis ea et dilectu et ornatu accommodata sunt. Est utique in iis liberalior ornamentorum materia, maiorque splendor, pro indole tamen et natura carminis; ars quoque mirifica in iunctura horum locorum et in transitu redituque a digressionem ad praecceptionem; porro in praecipiendi formulis mirificaque earum varietate, quam magna ex parte Arato et Nicandro debere eum videbimus: tandem in venustate, proprietate, copia orationis et dictionis, in qua Lucretianum carmen ante oculos habuit, sed emollitum et expolitum ad poetarum Alexandrinorum elegantiam: quibus rebus efficitur delectatio illa, quam poeta sibi habere debet propositam.

Atque haec illa sunt, a quibus Virgilii laus, si a iudicio aliquo profecta videri debet, inprimis repetenda est. Est is proprius quasi Virgiliani carminis character, ut, si ingenium Homericum in inveniendis rebus desideres, si Theocriteam simplicitatem, et

*) Reprehendit etiam has, et transitus ad eas tamquam parum opportunos, Homius (*Essay of Criticism* cap. 1 extr.). Sed confutit Vir Ill. genera orationis et descriptionis inter se diversissima, maioremque, quam pro poetica ratione, subtilitatem, nullum vero poeticae seu artis seu scientiae sensum, in hoc aliisque iudiciis adhibuisse videtur. Disputavit aduersus eum perdocte Io. Iac. Netzer, Prof. Gymnasii Thorunensis, in *Commentatione de Georgicorum Virgilii lucido ordine*.

natiuam aliquam venustatem, qua animi, inani nostrorum morum fuco nondum contaminati, tantopere capiuntur, frustra in eo quaeras, elegantiam tamen cultumque, eundemque rectum, purum, pudicum ac decorum, simulque elaboratissimum et exquisitissimum, facile agnoscas. Inueniendi quidem sollertiam, si animi sensa libere eloqui fas est, non maiorem in Georgicis quam in reliquis eius carminibus deprehendimus. Adumbrata fere omnia, deprompta et hausta, plurima fere ad verbum conuersa sunt et transumpta ex aliis siue Graecis siue Romanis poetis ac scriptoribus. Ut enim suis locis indicabimus, nonnulla ex Hesiodo, multa ex Lucretio; locum de peste ex eodem et Thucydide; alia, inprimis doctrinam de arborum cultu, ex Theophrasto, doctrinam de apibus ex Aristotele, locum de serpentibus, inprimis de chelydro *), ex Nicandri Theriacis, locum de prognosticis totum ex Arati *Diosemeis* **), nonnulla ex Xenophontis *Oeconomico*, magnam praeceptorum partem, inprimis de pecudum cura, ex Catone et Varrone transtulit. Cuius rei quanto manifestiora habituri essemus indicia, si antiquiores auctores de *Re Rustica* et singulis eius partibus ***), praecipue qui versibus eas illustrarunt, omni-

*) Ge. III, 432 sqq.

**) Conf. Macrob. V, 2.

***) Multa eorum et magna no-

Tom. I.

mina a Varrone, Columella, et Plinio memorata videas, quae congesta sunt ab Vrliano *Virgili* collati pr.

E e

noque poetae Alexandrini, plures superstites essent, inprimis Nicander, Eratosthenes, Parthenius*) Nam, quamquam poetae nostri ingenium satis in se materiae ad exquisitiorem aliquem ornatum ac nitorem carminis habuit; erat enim illud naturae aliqua indulgentia ad praeclarae cuiusque pulcritudinis sensum natum ac factum, inque vita illa per litteras Graecas et urbanitatem Romae sub principe Augusto, et consuetudine cum elegantissimis et urbanissimis hominibus, eximie cultum et politum: variarum tamen rerum comparatione et indagatione progressi hoc nobis animaduertisse videmur, ex Alexandrinis inprimis poetis Virgilium nostrum profecisse; his eum naturalem illam et parum operosam, cum tanto tamen cultu, ornatu, et dignitate coniunctam, venustatem debere arbitramur. Sed ea de re alio tempore accuratius disputandi erit locus. Quid? si alios, e quibus singulos versus, mutuos sumtos aut expressos a Virgilio, Grammaticorum cura nobis seruauit, ut Ennium, Lucilium, Var-

*) Quinctilianus Inst. X, 1, 56 Quid? Nicandrum frustra sequuti Macer atque Virgilius? E Democrito poetam nonnulla sumtisse Plinius monuit. vid. ad Georg. I, 336. Ex Eratosthene translatus locus Ge. I, 233 sqq. e Parthenio versus Ge. I, 437. Seruius ad Ge. I, 43 Sane sciendum, Xenophontem scripsisse

unum librum Oeconomicum, cuius pars ultima agriculturam continet: de qua parte multa ad suum hoc opus Virgilius transtulit; sicut etiam de Georgicis Magonis Afri, Catonis, Varronis, Ciceronis quoque libro tertio Oeconomicorum, qui agriculturam continet.

ronem Atacinum, integros haberemus; annon multo plura irrigati fontibus alienis ingenii vestigia essemus deprehensuri? Non itaque temere posuisse videbimur illud, quod paullo ante commemorabamus, defuisse Virgilio diuinam illam noua et intacta ab aliis proprio quodam nisu proferendi vim, liberum illum animi per ignota et intentata vagantis impetum; quem tamen ipsum verecunda illa, recta et castigata, carminis pulcritudine redemisse et compensasse videri debet; neque in illa morum vitaeque elegantia, certis decoris et honestatis cuiusdam legibus adstricta, aut in illa doctrinae ac litterarum copia, quae in Virgilio fuit, liber ille et supra mortalia emicans et tamquam alatis Platonis equis inter nubes euectus spiritus vigere potuit; fieri enim aliter vix potest, quam ut haec operosae doctrinae quasi sarcina impetum animi diuiniorum retardet; unde, neque ex academica nostra institutione umquam Homericum aliquod ingenium aut prodiiisse aut proditum esse, facile augurari licet; uti contra inter poetas nostros, iis, quorum animis Virgilii et Homeri non nisi obscura aliqua notio, ex puerili tantum institutione, insidet, vix eminebit castigata et elaborata dictio, recta et casta carminis pulcritudo aut elegantia ex ingenii cultu exquisitiore profecta, quae ex diligentiori antiquorum studio comparanda est. Enimuero, si Homero

atque aliis nonnullis forte poetis illa diuiniore, quae in inueniendi felicitate cernitur, ingenii vi cedit Virgilius, in hac, quae secunda esse videtur ab illa, facile omnium est princeps habendus, ut ea, quae ab aliis acceperit, multo ornatiora et pulciora ab eius ingenio prodeant. Quod magistris nostris acceptum nos referre solemus, ut, cum a parentibus vitam acceperimus, ab illis rectae et iucundae vitae usu impertitos nos esse fateamur; hoc in illis, quae iam ab aliis prolata erant, accidere videas, ut ex Virgilii ingenio multo felicius enascantur, et pulcrius efflorescant; ut, si ea non nouitate, at gratia tamen, dignitate, venustate, miros animi affectus moueant, magnaque admiratione perfundant. Qua in re mihi quidem in poesi eundem locum tueri videtur Virgilius, quem Cicero in eloquentia. Nam et huius ingenium, quod ipsum per se non facile praeclari aliquid proferret, in ornandis et amplificandis aliorum inuentis, inprimis in vestiendis oratione Latina Graecorum dictis, eximiae felicitatis et artis fuit. Itaque hoc in genere Virgilium, poetarum Ciceronem appellare nonnunquam lubet. Illa autem ingenii Maroniani propria venustas in nullo eius opere magis cognoscitur, quam in Georgicis, omnibus numeris absoluto, perfecto et expolito, carmine, ut, si in nostra interpretatione hoc assequuti sumus, nos enim id sequutos esse non

negamus, ut non modo verborum ac sententiarum vim declarauerimus, verum etiam carminis pulcritudinem, inprimisque ornatum, sensibus et oculis adolescentum subiecerimus, nos operam nostram non omnino male collocasse arbitraturi simus.

Ex iis, quae adhuc disputata sunt, nuperam censuram Georgicorum, quam Edmundus Burtonus, Britannus non indoctus nec inelegans, proposuit*), ab iudicio parum subtili et limato profectam facile videas, dum hanc ipsam copiam, hunc ornatum rerum tenuium et exilium, ad reprehensionem carminis traxerit. Sed iudicii huius auctoritatem iam satis alio eiusdem viri docti acumine eleuatam dabimus, cum idem ille in Bucolicis summam simplicitatem et humilitatem vitae ac morum a Virgilio expressam dixerit; quo quid a rerum fide ac sensu alienius afferri possit? A tumore ac frigore aut inepto aliquo studio ac nimia sedulitate Georgica vacare confidenter affirmem, qui alioqui non multa me certo tenere affirmare soleam.

Georgica Maecenatis suasu ac consilio scribere suscepisse poetam, ut hominum animi ad agri colendi studia reuocarentur, Britannorum nonnullorum, Wartoni, Crusii, Martini, elegantium virorum, est opinio. Italia sane bellis civilibus tantum non in vastam solitudinem erat redacta; veterani, inter quos

*) *Ancient characters deduc'd from classical Remains* 1763, 8.

agri fuerant diuisi, ab operis rustici molestiis et aerumnis tolerandis alienissimis erant animis; frumenti inopia ab anno inde DCCXIII magna Italiam fame afflixerat; carmine itaque, quo vitae rusticae bona commendarentur, delinitos animos ad agricolationem adduci posse, censuisse Maecenatem. Fundamentum tamen coniecturae idoneum non apparet; quin ea nec satis probabilis esse videtur, cum carmini maiorem vim, maiorem etiam celebritatem, tribuat, quam inter homines indoctos, feroces, per bellorumque civilium licentiam rapinis caedique adsueto, ullo modo expectari possit. Hoc forte fieri potuit, ut, cum multa apud Maecenatem de detrimentis, quae ex agriculturae neglectu reipublicae inferrentur, et de modis ac rationibus, quibus ei honos suus restitui posset, disputarentur et agerentur, Virgilii ingenium ad hanc materiam deferretur excitareturque, ut eam carmine tractandam sibisumeret. Carminis tamen auctoritas apud Romanos fuit summa, omninoque ex ea pendent Columella et Plinius, versibus quoque integris adscriptis. Nec mirum hoc; cum carminum ubique maior apud vulgus et politos homines gratia sit, quam operis philosophica subtilitate elaborati.

Vnum adhuc monebimus. Hesiodi de opere rustico carmen a Virgilio imitatione esse expressum, vulgare et constans fere a Seruio

inde est opinio*), quam poeta ipse fecisse videtur, dum se Ascraeum carmen Romana per oppida canere ait Ge. II, 176, quae ipsa res ad tanto maiorem eius gloriam pertinuit: comparatione enim eius ad Hesiodum instituta, nihil exilius, ieiunius, et aridius Hesiodo, nihil copiosius et plenius Virgilio. Qui tamen hoc primus affirmavit, eum non admodum recentem ab Hesiodi lectione fuisse necesse est. Vix enim in tribus aut quatuor locis Hesiodae sententiae sunt expressae; carminum ipsorum forma non conuenit; diuersa utriusque natura, diuersus genius, diuersum consilium. Hesiodus non Georgica, h. e. de re rustica, scripsit aut scribere voluit, sed totius vitae domesticae, qualis tum erat, coniunctae scilicet illius vel maxime cum agricolatione, rationes tradere, prudentiae etiam et morum praecepta proponere. Quod autem Ascraeum carmen appellat suum opus Virgilius, id eo pertinet, quod in simili fere genere illud versatur, non quod ex Hesiodo petatum aut transcriptum aut ad eius formam est compositum. Potest quidem aliquis in eam opinionem adduci, atque in eam iam Dan. Heinsium Introd. ad Hesiod. c. 4 venisse video**), ut aut quoddam aliud, aut hoc, quod habe-

*) Apud Macrobius quoque: Sat. V, 2 Dicturumne me putatis ea, quae vulgo nota sunt, quod sibi Theocritum fecerit pastoralis operis auctorem, ruralis Hesiodum?

**) Io. Scaliger, qui ad Manilii locum hanc sententiam improbat, ita tamen in verbis Manilii haerebat, ut eum forte Orphei Ἔργα καὶ Ἠμέρας Hesiodo attribuisse coniectaret, cuius sane

mus, Hesiodi opus olim multo locupletius et plenius extitisse existimet. Quis enim in tali argumenti tractatione, qualem nunc in eo videmus, non miretur Catonem, qui apud Ciceronem ita disputat*), ut de stercoreandi utilitate doctum Hesiodum ne verbum quidem fecisse, moneat, cum de cultura agri scriberet? Quid autem Manilium sequutum esse putabimus, qui, dum Hesiodi opera enarrat, Quintetiam, inquit, ruris cultus legesque nouati Militiamque soli: quod colles Bacchus amaret, Quod secunda Ceres campos, quod Pallas vtrumque, Atque arbuta vagis essent quod adultera pomis, Siluarumque deos, sacrataque numina, Nymphas, Pacis opus, magnos naturae condit in usus**). Quo quaeso Operum ac Dierum loco earum rerum vestigium aliquodprehendas? Sed potest hic, quod iam Bentleio visum est, interpolatrix manus grassata esse videri; id tamen cum aegre admittendum sit, videor mihi Manilium Propertii imitatione ulterius, quam vellet, euectum excusare posse. Lynceum is***) amicum suum, poetam graviora argumenta tractare solitum, amore iam captum exagitat, et ad elegos amatorios adhaesurum esse auguratur. Nec tamen eam

operis initium cum Manilianis versibus aliquid coniunctum habere videtur. Seruaturn illud est a Tzetza prooem. ad Hesiodum. Idem Tzetza Orphei librum Georgicorum laudat; sed versus ex iis excitatos in Maximi Philosophi de Electionibus carmine (quod

Fabricius Biblioth. Gr. Vol. VIII, p. 415 inferuit) inueniri vidit Wesseling. Probabil. cap. 17.

*) De Senect. cap. 15.

**) Manil. II, 19sq.

***) Propert. lib. II Eleg. extr. versus finem.

rem ut pudori sibi ducat, aut ut haec carmina minorem inter Romanos habitura esse gratiam existimet, monet: dum bucolica scribat, dum Hesiodi exemplo de re rustica carmen condant, non tamen haec, quae de amore scripturus sit, ulli venient ingrata legenti, Siue in amore rudis siue peritus erit. *Luferant eadem, pergit, alii.* Dum Hesiodum memorat, Tu canis, inquit, Ascraei veteris praecepta poetae, Quo leges in campo, quo viret vna iugo. *Vides exemplo Hesiodi cani dici, non ab ipso Hesiodo; potuit ea tamen Manilius ad Hesiodum ipsum referre, atque etiam, cum in laude poetae versaretur, eo adduci, ut copiosius et ornatiùs, ac res ferebat, efferret.*

Sententiarum et praeceptorum rei rusticae in hoc carmine interpretationem sine tolerabili aliqua agricoltationis peritia recte vix succedere posse, facile intelligitur; eam tamen in mei ordinis homine haud facile esse posse in confesso est. Aliam difficultatem facit hoc, quod praecepta Maroniana ad agri colendi morem in alio solo, sub alio caelo, in alia aetate, spectant. Quod facere licuit, subiunximus scriptorum de re rustica loca, e quibus poetae praecepta vnice illustrari poterant, inprimis Varronis, quem in multis sequutus est, et Columellae, qui perpetuus Virgilii commentator est, cum Plinio. Et habebamus in hoc, quorum opera fere vtremur, Interpretes doctissimos, in nonnullis Guellium et Vrsinum, in plerisque Cerdam

ac Martinum. *Vt autem poeticum ornatum horum praeceptorum adolescentium oculis subiiceremus, utque id cum fructu fieret, nec tamen res notarum modum excederet, ita potissimum nos effecturos esse putauimus, si sententiam pedestri oratione expressam subiungeremus; quod quoties factum est, sit autem singulis locis, in quibus res non ipsa in oculos incurrit, adolescentes monitos velimus, ut poeticam orationem cum solutae orationis formulis illis comparent, et inde cognoscant, quid notioni simpliciter in notis expressae a poetae ingenio et copia siue ad pulcritudinem siue ad suauitatem omninoque ad ornatum accesserit. Ita demum eos intellecturos esse speramus, qua in re poeticae inprimisque Virgilianae orationis pulcritudo ac praestantia quaerenda sit.*)*

Ab istis inde annis, quibus haec scripta erant, quoties retractavi Georgica, non quidem nullam, nec tamen praecipuam aliquam operam in iis illustrandis posueram; quippe qui maiore cum voluptate et operae fructu in Aeneide versarer; nunc tamen, quandoquidem nouissimam hanc, quoad inter mortales versabor, operam Virgilio adhibebam, consului et inspexi libros, qui hisce de rebus, quae in Maroniano carmine memoratae sunt, praecipunt; comparavi quoque ea, quae in illud, nonnunquam cum contumelia mei, scripta sunt; aut in diuersum sensum operose

*) De anno, quo scripta sunt Georgica, v. Vitam Virgilii ad a. 724.

deflexa, ut cachinnis commouendis locus esset; quod quam liberaliter fiat ab iis de quibus bene meritus eram, iudicent alii. Equidem condonatis ingenio asperiori ceteris, sustuli inde illa, quae videbam monita esse vere ac recte, aut quoties non bene recessissem a Cerda et aliis rei rusticae peritis. Me in agri colendi ratione et usu haud versatum, nec rusticarum operarum et instrumentorum satis esse peritum, ingenue eram professus; bene quoque intelligo, hominem operis vitaeque agrestium intelligentem, in multis, quae poeta attigit, videre acutius et maiorem ex lectione capere posse voluptatem, quia res ipsas, quarum equidem tantum speciem aliquam animo fingebam, oculis animoque propositas habet, aut habuit. Enimvero hoc locum habet in omni lectione et interpretatione, ut pro rerum, quae a scriptore tractantur, et pro intelligentiae, quam lectores afferunt, diuersitate diuersus sit sensus, iudicium et iucunditas lectoris cuiusque et interpretis; et debet hoc ipsum verti ad plenum ac perfectum e scriptore capiendum fructum, si plures pro suo quisque modulo, rerum usu ac facultatibus, eam rebus et verbis lucem afferant, quam ab vno aut paucis frustra expectes. Verum ea est labes ingenii humani, ut gloriolam ex aliorum obtreptione aucupari malit, quam utilitatibus ab aliis paratis alias nouas addere, nec tam propria laude florere, quam aliorum virtute obscurata crescere.

Quae in Virgilianorum carminum interpretatione spectauerim, et quantopere in votis habuerim, ut bonis meis meliora alia adderent alii, meamque editionem tanquam pro basi ac fundo, aut, si vellent, pro area haberent, cui inaedificarent, disponerent ac constituerent ipsi melius descripta, ad normam redacta et exquisitiore iudicio elaborata: satis exposui in praefationibus, ad quas aequiorem lectorem aequo ipse animo remitto. Scr. Gottingae M. Maio 6151560XCIX.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N *)
LIBER PRIMVS
AD C. CILNIVM MAECENATEM

ARGVMENTVM

Georgica, seu de re rustica praecepta, arationem, arborum, imprimis vitium et olearum, culturam, pastio-

*) *Georgicon.* Alii *Georgiconum*: sed Graeca in his titulis regnant. vid. Heinl. In multis Codd. et edd. ant. praemittuntur pro libri primi argumento quatuor versus, quos inter Argumen-

ta videbis No. XV *Quid faciat laetas f.* Eos in Rottend. et Menag. *Quidio Nasoni*, in priscis edd. Modestino tribui notauit Burm.

Quae in Virgilianorum carminum interpretatione spectauerim, et quantopere in votis habuerim, ut bonis meis meliora alia adderent alii, meamque editionem tanquam pro basi ac fundo, aut, si vellent, pro area haberent, cui inaedificarent, disponerent ac constituerent ipsi melius descripta, ad normam redacta et exquisitiore iudicio elaborata: satis exposui in praefationibus, ad quas aequiorem lectorem aequo ipse animo remitto. Scr. Gottingae M. Maio MDCCCXCIX.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N *)
LIBER PRIMVS
AD C. CILNIUM MAECENATEM

ARGUMENTVM

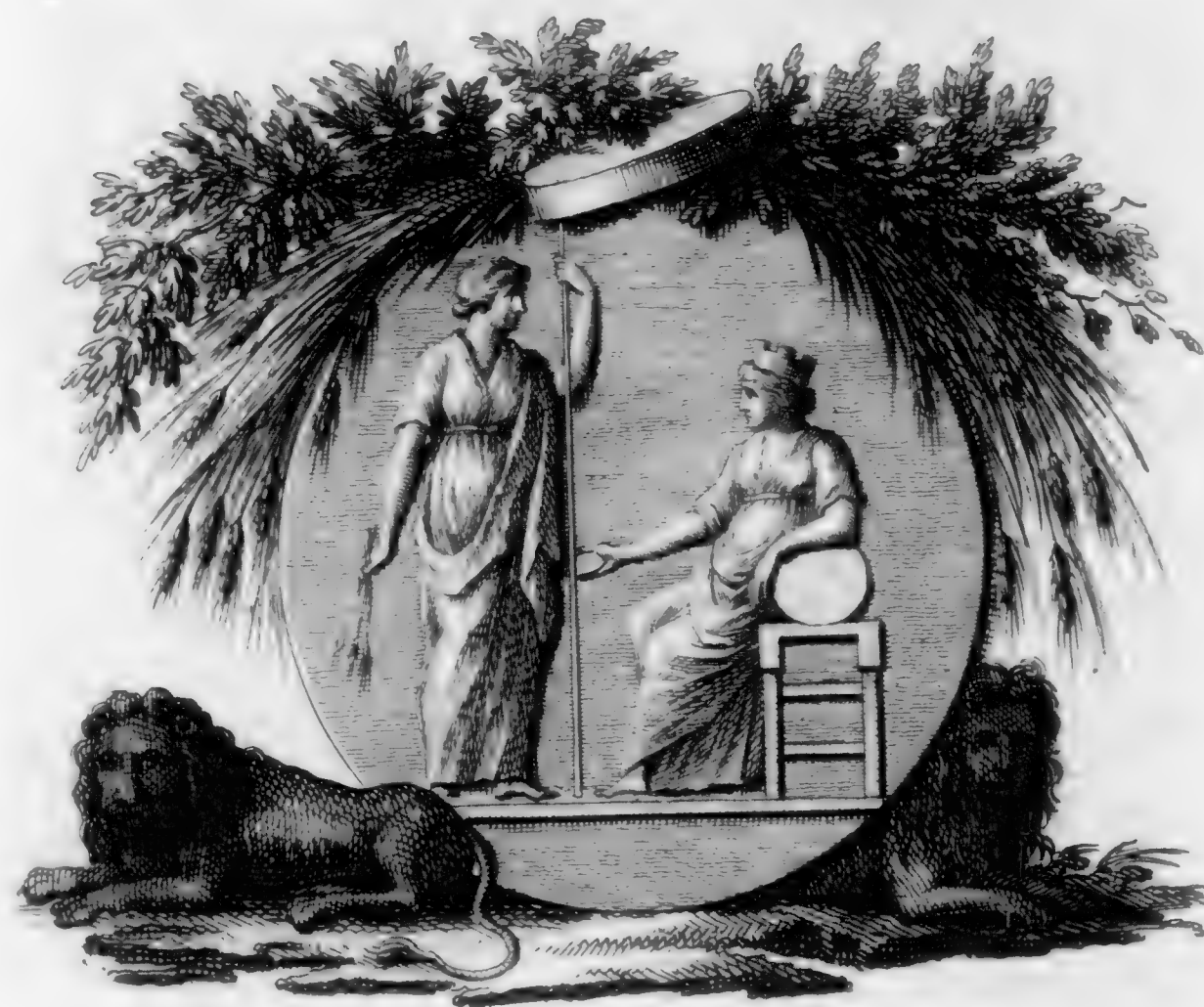
Georgica, seu de re rustica praecepta, arationem, arborum, imprimis vitium et olearum, culturam, pastio-

*) *Georgicon.* Alii *Georgiconum*: sed Graeca in his titulis regnant. vid. Heinf. In multis Codd. et edd. ant. praemittuntur pro libri primi argumento quatuor versus, quos inter Argumen-

ta videbis No. XV *Quid faciat laetas f.* Eos in Rottend. et Menag. *Ouidio Nasoni*, in priscis edd. Modestino tribui notavit Burm.

nem et mellificium, e Romanorum notione complectuntur. Ordinem dicendorum ducit Propositio et argumentum operis v. 1—5. Inde Inuocatio numinum agrestium cum ipso Caesare Augusto — 42. Nunc de prima operis rustici parte, quae est de Aratione: primo quidem quando illa incipienda sit — 49. Ante omnia caeli solique natura est exploranda — 63, unde leges culturae diuersae proficiscuntur, inprimis arationis — 99, et sationis — 121. Cum in his multum laboris et aerumnae tolerandum sit, digreditur ad causas huius rei mythicas inde a Saturni aetate — 159. Inde de instrumento rustico — 175; tum de aliis ad opus rusticum faciendum curandis, in his de area ad terenda grana paranda — 186. Iudicium de futuro anni prouentu unde facere liceat — 192, de semine medicando — 196, de seminum dilectu faciendo — 203. Sequitur locus de temporibus operum rusticorum diserte tractatus. Tempus sationis — 230. Digressio de solis cursu annuo et quatuor anni tempestatibus — 256. Quae curanda sint tempore pluuiis — 267; diebus festis — 275. Dierum lunarium, qui fausti vel infasti sint, observatio — 286; nonnulla noctu melius tractanda — 296; alia per calorem aeris — 299; alia hieme — 310. Parat sic sibi viam ad duas anni tempestates poetica arte describendas, alteram auctumni, alteram veris ineuntis, utramque procellosam; observanda itaque esse earum tempora 337, et religionibus deos exorandos — 350. Esse etiam certa tempestatum per vices succedentium prognostica. In his exponendis et ornandis copiosus est poeta — 463. Multo ornatus est episodum, ad quod aditum sibi struxit, de prodigiis Iulii Caesaris nece facta bellum civile subsequutum portendentibus — 497. Subiunguntur vota pro Augusto — ad fin.

*Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit* (p. 1. 147.

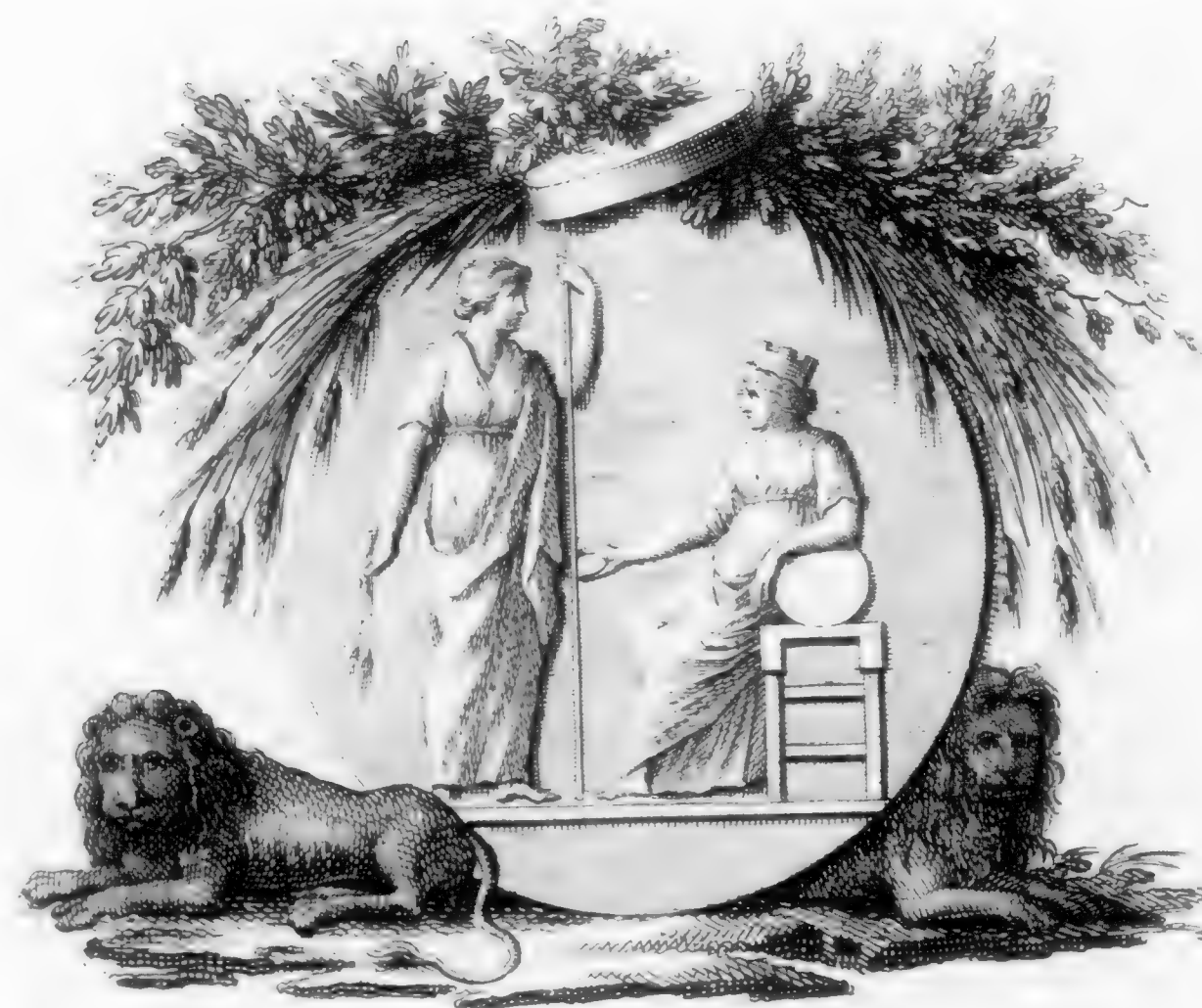
Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram

1. Primis quatuor versibus versu Hesiodi operis, etsi argumentum operis exponitur: agricultura et rusti-
catio, lib. I; vini et omnino arborum cultura, lib. II; res pecuaria, lib. III; res apiaria, lib. IV. Primo

argumento valde diuersi, titulum ἔργα καὶ ἡμέρας expressum esse, iam Seruius monuit: quo opere et quibus temporibus ager colendus sit. Est autem ad ver-

nem et mellificium, e Romanorum notione complectuntur. Ordinem dicendorum ducit Propositio et argumentum operis v. 1 - 5. Inde Inuocatio numinum agrestium cum ipso Caesare Augusto — 42. Nunc de prima operis rustici parte, quae est de Aratione: primo quidem quando illa incipienda sit — 49. Ante omnia caeli solique natura est exploranda — 63, unde leges culturae diversae proficiuntur, inprimis arationis — 99, et sationis — 121. Cum in his multum laboris et aerumnae tolerandum sit, digreditur ad causas huius rei myticas inde a Saturni aetate — 159. Inde de instrumento rustico — 175; tum de aliis ad opus rusticum faciendum curandis, in his de area ad terenda grana paranda — 186. Iudicium de futuro anni prouentu unde facere liceat — 192, de semine medicando — 196, de seminum dilectu faciendo — 203. Sequitur locus de temporibus operum rusticorum diserte tractatus. Tempus sationis — 230. Digressio de solis cursu annuo et quatuor anni tempestatibus — 256. Quae curanda sint tempore pluuiis — 267; diebus festis — 275. Dierum lunarium, qui fausti vel infasti sint, observatio — 286; nonnulla noctu melius tractanda — 296; alia per calorem aeris — 299; alia hieme — 310. Parat sic sibi viam ad duas anni tempestates poetica arte describendas, alteram auctumni, alteram veris ineuntis, utramque procellosam; observanda itaque esse earum tempora 337, et religionibus deos exorandos — 350. Esse etiam certa tempestatum per vices succedentium prognostica. In his exponendis et ornandis copiosus est poeta — 463. Multo ornati-
us est episodium, ad quod aditum sibi struxit, de prodigiis Iulii Caesaris nece facta bellum civile subsequutum portendentibus — 497. Subiunguntur vota pro Augusto — ad fin.

• Prima Ceraferre mortales vertere terram
• Instituit G. L. 17.

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram

1. Primis quatuor versibus versu Hesiodi operis, et si argumentum operis exponitur: agricultura et rusti-
catio, lib. I; vini et omnino arborum cultura, lib. II; res pecuaria, lib. III; res apiaria, lib. IV. Primo
versu Hesiodi operis, et si argumento valde diuersi, titulum ἔργα καὶ ἡμέρας expressum esse, iam Seruius monuit: quo opere et quibus temporibus ager colendus sit. Est autem ad ver-

Vertere, Maecenas, vlmisque adiungere vites
Conueniat; quae cura boum, qui cultus ha-
bendo

Sit pecori; apibus quanta experientia par-
cis:

2 *Maecenas. Μαρκίανος.* Male scriptum *Moecenas.* vid. Pier. Heinf. *vlmis adiungere* Toll. 3 *quis cultus* alii scripti et editi, ex more; sic iam Ecl. I, 19. *qui* iam Nauger. edidit. *habendus* Toll., male. vid. Burm. et conf. Not. 4 *pecori atque apibus* fere codd. et edd. *pecorique* nonnulli. Sed fulcrum hoc versus

borum ornatum statim in *Italiae situm loquutus est,*
primis versibus attendendum. *in qua vites altius eleuan-*
Ait se agere velle primo lo- *tur.* Seru. 3. De re pe-
co de agri et vitium cultura. *cuaria agam: qui cultus*
laetas segetes, quod He- *habendo sit pecori;* pro
liod. εὐφρονα καρπὸν dixerat *vulgari, quae cura sit pe-*
"Epy. 775 epitheto proprio, *coris, quod quis habet, pos-*
Cicero de Or. III, 38 *laetas* *sidet, siue alit, seruat. ha-*
segetes etiam rustici di- *bendo ad ornatum adiectum*
cunt: quod enim decla- *pro epitheto. Solenne ve-*
rari vix verbo proprio po- *ro in re pecuaria est habere.*
test, id translato cum est *vid. Burm. cultus, pro*
dictum, illustrat id, quod *cura, vt Cic. de N. D. II, 158*
intelligi volumus, eius rei, *quae quidem (oues) neque*
quam alieno verbo posui- *ali, neque sustentari, ne-*
mus, similitudo. Vites *que vllum fructum edere*
pro omni arborum genere *ex se, sine cultu homi-*
ponit. In his: 2 *vlmisque* *num et curatione potuissent.*
adiungere vites; secundum 4. *quanta, quae, experien-*

Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mun-
di

Lumina, labentem coelo quae ducitis annum,

iam a Pierio conuulsum sustulit et Medicei et optimorum librorum auctoritate Heinf. conf. ad Ecl. II, 53. *pecori quanta apibus* ed. Ven. *paruis* alii legunt ap. Stephanum; non inuenio, quinam illi sint. Reposuit tamen Wakef. *paucis* Meadii liber, vt sit: *paucis hinc canere incipiam;* quod exile esset. 6 „*Numina* fuit, sed „emendauit ipse, quia postea v. 10 ait: *et vos agrestum praesentia „numina Fauni,*“ inter Seruiana legitur. Intulit tamen et hoc,

tia apibus sc. habendis, seu anni efficiuntur. Habuit apum habendarum ad melli- ante oculos versus Lucretii ficiam sit; pro *cura* sub- V, 1435 — 1438. *Sidera* iunxit aliud, quod apum *annum,* eiusque *tempora,* cultui accommodatum esset, vicissitudines ac partes, du- *experientiam* et vsum, quo cere, tamquam regant et mellificationis ratio exulta moderentur, solenne est. *est.* Georg. IV, 315. 316 *conf. Burm. Scilicet quo-*
Quis deus hanc, Musae, quis *niam ortu illa et occasu suo*
nobis extudit artem? Vnde *vices istas temporum desig-*
noua ingressus hominum *nant. Argutatur Macro-*
experientia cepit? Nam *I, 16 extr., qui veterem lu-*
apum experientia, etsi iis *narem et nouum solarem*
aliqua tribui potest, v. inf. *declarari vult. ducunt au-*
IV, 156 sq., huc vocari ne- *tem annum caelo, h. in*
quit. 5. *Hinc,* post buco- *caelo, in quo ipsa oriuntur*
lica aiunt. Omnino initium *et occidunt, et pro cursu*
designat; vt alias *nunc.* *anni, dixit annum laben-*
Quae sequitur vsque ad *tem, procedentem; quod*
v. 45 innocatio, est haud *proprium de temporis fuga*
dubie inter partes carminis *seu decursu est. In seqq.*
ornatissimas ac splendidissi- *incerta est interpretatio:*
mas.

5. 6. *labentem caelo alma Ceres* per epexegefin *quaes ducitis annum; h.* *dicta et iuncta, an sint di-*
quorum decursu tempora *versa. Est in vtraque ra-*

numina, Wakef. An *dii mundi* bene dicantur, nescio. *qui ducitis* Pierii Oblongus, fragm. Moreti et Mentel. a m. pr., sed confirmant *quae* Apuleius, Probus, Macrobi. vid. Heinl.

tione, quod inuēt, et quod premat. Si diuersa sunt, ita vt *lumina*, *labentem caelo quae ducitis annum*, sint Sol et Luna, vtque subiungantur, tamquam diuersa, *Liber et Ceres*; dura est oratio, quod nulla interposita est copula. Nisi forte sic oratio continuata sit: *Vos, o lumina* —, (et vos) *Liber et alma Ceres*, — et vos *Fauni Dryadesque ferte pedem*, adeste. Ita communis vsus, quem tenere fas est poetam, seruatur. Etiam apud Varronem RR. I, 1, 5 in XII diis rusticis ista numina inter se distinguuntur. Quod si ita *Sol et Luna ferre pedem*, dicuntur parum commode, generalis notio elicienda est, fauete, sitis propitii. Sin alterum sequi placet, quod ipse probo, vt *Sol et Luna*, mox per *Liberum et Cererem* declarentur: poetam h. l. philosophicam opinionem eorum, qui Solem et Lunam sub Liberi et Liberae nomine coli contenderant, non popularem sequi, dicendum est; v. Macrobi.

Sat. I, 18. Num vero doctrinae copia, an poetae graeci imitatione, haec posuerit, non definiam cum Euangelio apud Macrobi. I, 24. Interpretatio haec numinum in diuersos sensus poetae aetate iam admodum frequentabatur, partim e philosophorum disputationibus, vt vulgi religiones emendarent, partim ex teletarum doctrina arcana, partim ex comparatione religionum a patribus acceptarum, quae in quaque fere vrbe, tractu ac populo diuersos ritus, opiniones et mythos sacrauerat. In nulla autem magis, ac maturius, quam in Bacchica religione confusio illa numinum et attributorum regnauit: quod docent vel chori in Bacchis Euripidis aut chorus in Sophoclis Antigone, 1128 sq. Πολυδώνυμοι Καδμείας — Ceterum pro diuersis culturae generibus diuersa numina inuocare putandus est. Ad lib. I spectat Ceres; ad lib. II Bacchus, Fauni et Nymphae cum Silvano, Minerva autem propter oleae culturam; ad

Liber, et alma Ceres; vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Pooulaque inuentis Acheloia miscuit vuis;
Et vos, agrestum praesentia numina, Fauni, 10
Ferte simul Faunisque pedem Dryadesque puellae;

7 *vestro si numine* Medic. a m. sec. et Colot. cum Arund. nostro Ven. 8 *Chaonia* Gud. 10 *praesentia* vitium edit. Genev. 1636. 11 Pro *Faunisque* memorabilis lectio *Satyrique* in Gothano pr. Nam frigere videtur *Fauni* altero loco iteratum; et iunguntur Satyri Dryadesque v. c. Cul. 115 et saepe. Si codex paullo antiquior esset, dicerem veram eius lectionem voci ex antecedente versu reuocatae cessisse. Nunc interpolatori deberi dicenda est lectio; vulgatum, *Faunisque Dryadesque*, dictum esse puta pro: Et cum Faunis vos, Dryades,

lib. III Neptunus, quippe cum sicio homines vini vsum inde equorum cura agatur, venerunt. Nam *miscere* tum Aristaeus et Pan (Ge. III *vinum* sollenne pro bibere; pr. etiam Pales cum Apolline Nomio); tandem ad sic *κεράσαι* pro *ἐγχέειν*, *πίνειν*. *miscuit pocula Terra*, lib. IV idem Aristaeus mellificii auctor. 7. Quando h. vitibus editis effecit, vt quidem vobis arationis ac quam splendide! *Acheloum*, vitium sationis inter homines Aetoliae flumini, pro quouis flumine et aqua quacunque, tamquam priscis carminibus celebratissimum, initia debentur, *ferre pedem*, adeste vos mihi carenti, *Tellus* permutauit more antiquorum Graecorum, cuius tantum caussa et dixit. Docta est de h. l. instrumentum fuit: pro glandibus vesci coeperunt homines frumentis. 8. *Chaoniam*, v. ad Ecl. IX, 13. Ecl. I, 42. 11. *Ferte simul* *pingui*, ἀέροζ, granis tumenti, grandi. 9. Vestro bene-
phaeque simul. *Dryades*;

Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem

Fudit equum, magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pingua Caeae

12 o omittunt Codd. Serui ad Aen. I, 541 et Goth. sec. 13 *Fudit aquam* antiquissimos libros habuisse testatur Seruius; male tamen haud dubie, quod fabula de equo paullo magis recondita esset, de aqua vero facile vnusquisque cogitaret. Idem ad Aen. I, 1 laudat: *cui prima furentem*; sed eod. lib. v. 541 *fremmentem* habet. Mox *tridente* Gudian. Schol. Statii et vterque Gothanus. 14 *cultor pecorum* coni. Io. Schrader. in schedis, quia *nemora* et *dumeta* se excipiunt, et statim v. 16 iterum *nemus*. Sic *cultor pecorum*, vt v. 3 *qui cultus habendo sit pecori*; et Sallust. lug. 54, 3 *agri ac pecoris magis quam belli cultorem*. *Caeae* de scriptura post Pierium vid. Heinl. ad Ouid. Epist. XX, 222. Est *Kēos*, *Kēos*. Vnde *Kēos*, et ex hoc, producta priore, Romanis *Cea*. Male scriptum passim *Caeae*.

tamquam deae siluarum et saltuum, in quibus greges pascuntur.

12. Sequuntur Neptunus, Aristaeus, Pan, Minerva cum Siluano: v. ad v. 6. *Munera vestra*, ex anteced. frumenta, vitem, armenta, greges. *cui prima frementem* *Fudit equum*, cuius iussu primum e terra equus editus est. Nota fabula, Atheniensibus domestica, de Neptuni cum Pallade certamine, cum dii arbitrium tulissent, vt, vter rem mortalibus vtilissimam produxisset, eius nomine noua vrbs (Athenae) appellaretur. cf. Bentl. ad Horat.

Carm. I, 7, 7. Neptunus inde *Ἰππίος*. *Fundere* proprie de partu felici ac facili; hinc omnino, procreare. *percussa tridenti*, sollenni deorum more, quoties aliquid e terra prouenire volunt. v. Callimach. in Del. 30, in Iou. 29 sq. 14. *Cultor nemorum*, h. e. pascuorum, adeoque et gregum, curam habens, est Aristaeus, Apollinis et Cyrenes filius, qui, Cycladibus magna siccitate et fame afflictis, cum, Ceam arcessitus, Sirium placare monstrasset, quo facto etefiae aerem temperare coeperant, Iouis Aristaei et Apollinis Nomii nomine cultus fuit.

Ter centum niuei tondent dumeta iuueni; 15
Ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycae,
Pan, ouium custos, tua si tibi Maenala curae,
Adsis, o Tegeaeae, fauens; oleaeque Minerua
Inuentrix; vncique puer monstrator aratri;

16 τὸ Λύκαιον ὄρος. Male *Lycei* edebatur. conf. Ecl. X, 15. Mox τὰ Μαίναλα ὄρη sunt. 17 *si sint tibi* Moret. primus. *tua sit tibi* Vratisl., sed *si* ex formula obtestandi ductum. Elegans tamen est Schraderi emendatio Obfl. I, 3 *tua seu tibi M.* etiam a Brunckio recepta, seu Maenala tua tibi curae sunt, h. Maenalum nunc frequentas, in eo monte verlaris. Idem coniecerat in schedis *munera*. 18 *Tegeaeae*. Recte iam ab Aldo editum: *Τεγῆαιος*. Alii *Tegeee* et *Tegaeae*, sed vid. ad Aen. V, 299.

Pind. Pyth. IX, 104 sq. Apollon. II, 500 sqq. IV, 1132. cf. ibi Schol. et h. l. Seru., quem plenior habuit Iulius Sabinus. inf. Ge. IV, 317 sqq. Diod. IV, 81. 82. Hic propter pascuorum et saltuum curam inuocatur. *nemora* dicta sunt pro saltibus, in quibus pascua sunt. Etiam v. 15 *dumeta* pro saltibus, loco arbutis confito. *pinguia*, herbosa. *tondent*, pascunt herbas inter arbuta natas. Aut praesens pro praeterito positum; aut, tamquam poeta deum adhuc in insula praesentem agere cernit. In seqq. ante oculos erant versus Theocriti Idyll. I, 123, 124. 17. *tua si tibi Maenala curae*, quandoquidem Mae-

nalus, Arcadiae mons, pascuis egregius, tibi est longe gratissimus, tu mihi rem pecuariam tractanti propitius, precor, adsis. 18. *Tegenaeus* Pan ab Tegea oppido Arcadiae, in qua et montes Lycaeus et Maenalus. *Si* in inuocationibus et obtestationibus frequentissimum. v. h. l. Burm. 19. *vncique puer monstrator aratri*, Triptolemus Eleusinius a Cerere arationem edoctus. cf. Callim. in Cerer. v. 22 ibique Spanhem. In gemmis aequae atque in aliis monumentis occurrit modo puer, modo bigis draconum vectus. Quod nomen non apposuit, fecit vt poeta; non quasi litem de aratri inuentione suam facere noluerit; vt

Et teneram ab radice ferens, Siluane, cupressum; 20

Dique deaeque omnes, studium quibus arua tueri;

Quique nouas alitis non villo semine fruges;
Quique satis largum coelo demittitis imbrem;

20 a radice octo ap. Burm. 22 non villo Heins. e Medic. et quinque aliis verustioribus, quibus adde Goth. pr., quo alludit etiam Parrhas. Vulgo nonnulli, quod et Seruius interpretatur, sed sententia aut nulla aut parum commoda. non villo de semine Rom. Alibi, inquit Pierius, nullo de semine habetur. Hoc postremum Catroeus, egregie loquax interpres, poetae vindicatum it; sed est haud dubie ex interpretatione vetusta. messes vel fruges Cod. Köleri. 23 dimittitis alii ap. Burm.

Nic. Loensis Epiphyll. I, 11 contendebat. Ceterum obseruatu dignum, quod Tripolemus heros nunc inter deos inuocatur.
20. Tali habitu Siluanus tenerum cupressi truncum ferens in marmore ap. Boissardum P. VI, tab. 30 occurrit. Ramum cupressi ferens expressus est a Spencio Polymet. Pl. XXXV, 7. Fuit quoque fabula de Cyparisso puero amato: v. Seru. ad III Aen. 680. Siluanus pinifer apud Beger. Thes. Brundel. T. III, pag. 158, et in Marm. Oxon. P. I, n. LXXX visitur. Hinc ille inculto termite gaudens ap. Gratium Cynege. 20. Eo refertur Siluanus Den-

drophorus apud Gruter. p. LXIV, 7. conf. Salmas. Exerc. Plin. p. 294. cupressum a radice h. truncum cupressi. 21 — 23. Dii agrorum, siluarum et tempestatum, praesides. Nam hi sunt, studium quibus arua tueri; quique — quique, — Videtur sane deos Romanorum agrestes, miris nominibus ab omni re rustica petitis, declarare voluisse. 22. fruges latius pro plantis dixisse videtur. non villo semine, nulla satione, sua sponte, prouenientes. opp. v. sq. facta; sic et Ge. II, 10. 11. 14 Namque aliae, arbores, nullis hominum cogentibus, ipsae Sponte sua veniunt —

Taque adeo, quem mox quae sint habitura deorum

Concilia, incertum est: vrbisne inuisere, Caesar, 25

25 Consilia alii ap. Pierium, ut fere solent, quod idem Catroeus arripit, at male interpretatur de decreto a diis faciendo. Immo vero esset idem deorum coetus, qui et concilium est. Hor. Carm. III, 25, 6 egregii Caesaris Aeternum meditans decus Stelis inferere et concilio Iouis; ubi etiam alii consilio, quod tamen accommodatius ibi esse videtur, non propter Aegyptiam fabulam a Baxtero memoratam, sed quia Iouis consilium ibi habetur. At in nostro simpliciter de numero ac coetu deorum agitur. vrbes Medic. cum nonnullis aliis, ut ambiguitas, ne vrbis pro secundo casu habeatur, vitetur. Sed vrbisne auctoritate vet. grammaticorum confirmatur ap. Gell. N. A. XIII, 20; ubi Probus ait auris iudicio vrbis praelatum esse a poeta pro vrbes. Ergo Vrbis terrarumque curam non iunxere veteres, nec inuisere curam ferendum esse putarunt pro suscipere.

Pars autem posito surgunt inuisere vrbes proprie dictum accipiamus, tumque in altero membro substituamus ex voc. inuisere generalem notionem, habere, suscipere, terrarum curam. De tali verbi eiusdem iunctura duplici v. Burm. ac Bentl. ad Horat. Carm. I, 1, 7. Proprie dii inuisere dicuntur terras et vrbes, quas aut praecipue amant et colunt, aut in quibus instituta sibi sollennia sacra frequentant. De his επιδημιας et επιθαυελας deorum agit Spanhem. ad Callim. in Apoll. v. 13. Hoc loco tamen inuisere esse videtur inspicere; nam subiicitur cura, curatio, administratio; adeoque est re-

24. Omnibus diis inuocatis; adeo et tu, o Caesar, adsis propitius, tamquam mox deus futurus, quamquam incertum est, cuius ordinis ac generis; quicunque tamen deus futurus es, v. 40, adsis. 25. vrbisne inuisere, Caesar, Terrarumque velis curam; et — Multis modis haec inter se et cum ceteris iungi possunt. Omnibus tamen tentatis, nulla est ratio tutior, quam ut

TOM. I.

G g

Terrarumque velis curam, et te maxumus orbis
Auctorem frugum tempestatumque potentem
Adcipiat, cingens materna tempora myrto;

26 *te et m.* Menag. pr. 27 *frugum caeli terraeque p.*
Goth. sec. a m. pr. 28 *Accipiet* Voss. Durum esset iungere
gere, moderari. Scilicet lius I, 393 ex h. l. *Caesar*
poeta pergere volebat, *vr-* *nunc terris, post caelo*
besne inuifere et terras maximus auctor, regnator.
curare. hoc inuertendo mu- iam debebat sequi, *te cinc-*
tauit, *velisne curam terra-* *tum materna tempora myr-*
rum. Est autem *velle,* *to;* nunc idem orbis *cinc-*
etiam, praeferre, fere vt *gens tempora myrto* dictus,
Homero βούλεσθαι· βούλομ' scilicet corona myrtea orto
ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, pro a Venere Augusto, nouo deo,
βούλομαι μᾶλλον, praefero. imposita. Magnificum phan-
Bene autem Caesar inter tasma! Fac te videre Orbem
deos urbium et terrarum tu- Terrarum Augusto stanti co-
telares referri potuit: vti ronam myrteam imponen-
dii sunt *πολιοῦχοι.* Notan- tem; aut Augustum in me-
da vero copia orationis, qua, dio inter Cybelen et Neptu-
splendore cum summo, idem num stantem et ab utroque
toties effert: *velisne deus* corona myrtea coronatum!
esse. Ceterum cf. Lucan. I, 27. *tempestatum*, non de
45 sqq. et Stat. Theb. I, 24 sq. procellis accipiendum, sed
26. *maximus orbis*, seu cae- de caeli aerisque mutationi-
lum, seu, quod verius nunc bus et anni temporibus, quia
esse arbitror, orbis terrarum. cum frugibus illa iungi mos
maximus pro magnus, vid. est. *tempestates* pro tem-
Burin. ad v. 187. *accipiat:* poribus siue statis, siue qui-
habeat *auctorem*, modera- buscunque aliis vel Lucretii
torem prouentus agrorum et exemplo bene dicuntur, vbi
tempestatum, adeoque tute- ad anni caelique temperiem
lam agricolationis; *auctor* et aerisque mutationem, quae
potens ad eandem notionem cum ipsis temporis vicibus
spectant; nam, qui largitur, succedit, respicitur. 28. *ma-*
is habet in potestate; Mani- *terna myrto*, Veneri sacra,

An deus inmensi venias maris, ac tua nautae
Numina sola colant, tibi seruiat vltima Thule, 30
Teque sibi generum Tethys emat omnibus vndis;

Adcipiat: cingens — myrto An deus venias; etsi sic ad maris
imperium myrtea corona respectu Veneris bene referretur. 29 *et*
tua duo. an tua Goth. sec. 30 *seruiet* Goth. sec. *Thylae* Me-
dic. *Thyle, Tyle, Thile* alii; et mox vitiose *Thetis*, sollenni
errore, quo *Θέτις* et *Τηθύς* permutantur. 31 *generum te Thetis*
in o. Goth. sec.

ad quam et Anchisen Iulios *sola:* potentius voc. quam,
genus suum retulisse notum praecipuum numen. 31. *Te-*
est. At, quorsum myrti hu- *que sibi generum Tethys*
ius mentionem hic iniectam *emat* pro vulgari: et vna
dicemus? vt scilicet Augusto ex Oceanitidibus tibi nubat.
e diuino sanguine orto locus Eos, qui inter deos adscripti
inter deos tributus tanto mi- essent, deabus iungi fas erat;
nus admirationis habeat. sic Hercules Hebae. Itaque
29—31 An tu inter deos Augusto, maris deo, vna
marinos recipieris, et qui- Nympharum, filiarum Ocea-
dem princeps. *ventas*, fu- ni et Tethyos, dabitur; sed
turus sis. Iterum tenui ver- pretio proposito et dote nu-
bo substituit ornatus. *Thu-* merata. Sic Perseo Andro-
len ad nostras insulas Shet- medam paciscuntur *Promit-*
landicas a septentrione Bri- *tuntque super regnum do-*
tanniae obiectas referendas *tale parentes:* Ouid. Met.
esse nunc satis constat. *Ser-* IV, 704. Promiscue autem,
vire ea dicitur deo marino, ap. Homerum quoque, mu-
quatenus eius potentia et nera, *ἑδνα*, heroum aeuo,
maiestas per omnia maria et parentum nuptarumque
obtinet: declarantur maria sunt et sponforum. Alia est
per insulas, nuncque per vl- Romanorum coemtio et in-
timas terrarum. Scilicet manum conuentio: de qua
seruire dicuntur poetae ii, v. Cannegieter. Obs. I.
quibus imperatur. Est adeo C. IV, 1, 4. Ea vero locum
idem ac, et an omnis ma- non habet in poeta, qui de
ris imperium habiturus sis. diis agit, adeoque mythici

Anne nouum tardis fidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis

32 *Atque nonnulli ap. Pierium. fidus tardis Ven. messibus*
ed. Ven. 33 *Erigonem alii.*

vel heroici temporis ritus
seruare tenetur. Splendide
adiectum: *omnibus vndis!*

32—35. An nouum fidus,
et quidem in Zodiaco, caelo
accessurus sis. Annorum,
mensium ac dierum, mensu-
ram siderum decursus facit;
itaque *mensēs* memorat.
tardos dixit poetico more,
tantum vt epitheto ornaret;
Nam anni, dies, menses,
modo longi, modo breues,
tardi, celeres, pro consilio
poetae appellari possunt ac
solent. Alii aliis modis ex-
ponunt; inter haec, vt de
aestiuis mensibus accipia-
tur: subtiliore quoque ra-
tione mathematica arcessita.
Enimuero versamur in poe-
ta: cui *aestiui dies* possunt
esse *longiores, tardiores;*
vix *mensēs*. Nec nisi pro
ornante epitheto accipio ap.
Manil. II, 202 *cum sol ad-*
versa per astra Aestiuum
tardis attollat mensibus
annum. Subtilius, quam
pro poetica simplicitate, ex
physicis rationibus Halleium
explicantem sequitur Marti-

nus, dum alii de diebus
aestiuis intelligunt. 35. *Qua*
locus, h. inter signa, Vir-
ginem et Scorpionem, qua
nunc Libra est; quae anti-
quitus ab omnibus astrologis
inter signa non habebatur,
locum vero eius Chelae seu
Scorpionis brachia occupa-
bant; quo respexit Ouid.
Met. II, 195—197 *Est lo-*
cus, in geminos ubi bra-
chia concauat arcus Scor-
prios, et cauda flexisque
utrimque lacertis Porrigit
in spatium signorum mem-
bra duorum. Vacans spa-
tium deinde Libra occupauit,
ita vt ab Scorpio teneretur;
vt etiam expressum in Mar-
more Farnesio conspicitur.
Librae itaque locum assignat
Augusto, respectu iustitiae
et aequitatis, cuius symbo-
lum libra habita est. Simili
lusu ex astrologicis rationibus
sub Libra natis iudicis et le-
gislatoris auctoritas promit-
titur. v. Manil. IV, 548 sq.,
quem adeo Scaliger ad Au-
gustum respicere putabat.
Et in his acquiescendum erat.

Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ar-
dens

Scorpios, et coeli iusta plus parte reliquit: 35

34 *Panditur ipse iungit Seruius. tibi nam Ven.* 35 *Scor-*
prios Heinf. e Medic. et al. *Scorpius* vulgo. *plus iusta* Erf. *re-*
liquit Medic. cum Gud. et Menag., it. Rom. Pierii, Goth. pr. et
Erf. et videbatur hoc, ex elegantia poeticae dictionis, recipiendum
esse, pro vulgari *relinquit*. Interpolate est *vt c. — relinquat* in
Arundel.

Verum multa subtiliter de
h. l. quaeri coepere in dis-
putatione de die Augusti na-
tali: vt etiam poeta credatur
ad illum respexisse, in signo
Librae numini futuro assi-
gnando. Vulgo quidem
signum eius natale habitum
est Capricornus; vide vel
Suet. Aug. 94; idem in nu-
mis Augusti obuium et egit
de eo copiose Schlegel. ad
Morelli Impp. T. I. p. 194.
dies natalis traditur IX Kal.
Octobris, sole ex vulgari ra-
tione Libram ingresso, ex
vera autem adhuc in Vir-
gine versante, non vero in
Capricorno. Scilicet eadem
nocte Luna in Capricorno
erat gradu XVI vel XVII
(vid. Alphonf. *des Vignoles*
in *Hist. crit. de la Rep. des*
Lettres T. XI. XII, qui in
eandem sententiam lectio-
nem Manilii II, 507 trahit:
contra Capricornus in ip-

sam Conuertit visus; quid
enim mirabitur ille Maius,
in Augusti felix cum ful-
serit ortum! cum recepta
sit lectio: *in ipsum* scil. se.
Alii alia commenti sunt. vid.
Scaliger et Faius ad Ma-
nil. l. l. *Lettre de Mai-*
ran in Lettres et Opuscules
p. 275 sqq.). Enimuero suf-
ficit ad poetae mentem,
quod ab initio posuimus.
Chelae autem *sequentes*, vel
quia Scorpionis Virgini a ter-
go est, vel poetico epitheto,
vt hederæ flexiles dicuntur
sequaces. *ardens* Scorpionis
tamquam sidus; hoc simpli-
cissimum. *iusta plus parte*
elegantem; ad signum maio-
ris reuerentiae plus, quam
iustum ac necesse erat, de
loco decessit. Alio modo
locum hunc tractauit de Ve-
spasiano Valer. Fl. I, 16 sq.
cum iam genitor lucebis ab
omni parte poli sqq.

Quidquid eris; nam te nec sperent Tartara regem,

Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamuis Elysios miretur Graecia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem;
Da facilem cursum, atque audacibus adnue coe-
ptis, 40

Ignarosque viae mecum miseratus agrestis,
Ingredere, et votis iam nunc adfuesce vocari.

36 Hic versus in Moret. post v. 38 legebatur. *Quidquid erit* Goth. pr. Sed *Quidquid eris* est pro, *Quisquis deus eris. iam* de Pierii Longob. *nec sperant* Rom. *ne sperant* Medic. a m. pr., sed immutatum: *nec sperent. non te spectent nec* ed. Ven. *spernent* vnus Mead. et ed. Norimb. 37 *tam saeva* Zulich. *dura* Goth. sec.

36 — 39. Exquisita orationis conuersione exprimit vltimum illud: an inferis diis adscribi velit: id quod auersatur poeta. *Tartara* omnino pro locis inferis dixit, non proprie; substituit paulo post campos Elysios in inferorum parte sitos. 38. Et si a Graecis poetis multa praecleara de locis inferis, nominat nunc *campos Elysios*, narrata sunt; *mirari* est celebrare, multis verbis ornare. 39. *Nec — curet*, nolit, noluerit. v. Burm. Videri potest fabulam de Proserpina respicere, quae nunc ignoratur. Nam in vulgari nar-

ratione Proserpina inuita a Plutone retinetur; et comesta mali Punici grana huc vix referri possunt. Nisi sic potius poeta dictum esse voluit: Nec Proserpina nunc, etiam si a matre reuocetur, redire inde velit: adeo amat nunc loca infera, 41. *mecum miseratus* iunge interpretando: seu, *mecum ingredi*, incipe, h. l. dum mihi ades, faues. Ita *ingredi* v. c. II, 174 *tibi res anti- quae laudis et artis Ingredior*. Adde Aen. IV, 107. VIII, 513. XI, 704. 42. *iam nunc adfuesce*, vtpote deus futurus.

Vere nouo, gelidus canis quum montibus humor

Liquitur, et Zephyro putris se gleba resoluit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro 45
Ingemere, et sulco adtritius splendere vomer.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;

44 *zephyro putri* edd. Terentiani Mauri, *perperam. se putris* Toll. 46 *vomis* Medic. a m. sec. tert. Mentel. Reg. a m. sec.; sic inf. 163 et ap. Ouid. Fast. IV, 927. 47 *voti* Rom. *auaris* Zulich. 48 *quae bis* f. Menag. alter. *bis quoque* f. Parrhaf. *sensit* Zulich. duo Moret. et fragm. eiusd. Goth. pr. cum Erf.

43 — 46. Cum primo vere *frigora sensit. seges* h. l. aratio instituenda est: ad est terra, ager. Trepidant in ductum Hesiodi E. 458 sqq., h. l. Interpp. iam inde a Probo, vt componant haec cum aratione tertia, qua vulgo constat feri solitum fuisse, ita vt vere ineunte ager proscinderetur, aestate iteraretur, auctumno tertiaretur, atque ita sementis fieret. conf. inf. 219 sqq. et vide v. c. Colum. II, 4 et II, 8. add. Arat. Diosem. 321 sq. At enim ii agricolae, qui in terra rite subigenda summam culturae ponebant, quater arabant, semel quidem iam sub finem auctumni, tum vere anni sequentis, mox aestate, tandem auctumno, cum sationis tempus instaret. Graecis id sollenne fuisse vi-

47 — 49. At aratio iterato facienda est, vt prouentus agri votis respondeat. *Illa seges — bis quae solem, bis*

Illius inmensae ruperunt horrea messes.

detur, vt colligas e Theophr. Causs. Plant. III, c. 25 καὶ ὅταν μετὰ τοὺς πρώτους ἀρότους νεώσωσι etc. Hoc vero faciebant, vt solem et frigus ager sentiret, ὅπως χειμασθῇ καὶ ἡλιασθῇ, vt idem Theophr. paullo ante. bis vero, quia bis in hibernum, bis in aestiuum (vere et aestate) tempus, aratio talis incidit. vid. Salmaf. Exerc. Plin. pag. 510. Etiam apud Theocr. Id. XXV, 25, vbi de Augiae opibus: τριπόλοις σπόρον ἐν νεοῖσιν ἔσθ' ὅτε βάλλοντες καὶ τετραπόλοιςιν ὁμοίως. Vulgarior tamen tertiationis vsus (cf. Arat. Diof. 321 sqq. de lentisco: latine vertit Cic. de Diu. I, 9), isque iam Hesiodi aetate, si compares Eργ. 384. 448 sq. 462, et νεῖδον τρίπολον ipse Homerus memorat Iliad. σ, 541. 542, et Odyss. ε, 127. Plinii locus XVIII, 20 l. 49. 3 vnica huius versus interpretatio: quarto feri sulco Virgilius existimatur voluisse, cum dixit, optimam esse segetem, quae bis solem bis frigora sensisset; cum scilicet vulgo trina aratione defungerentur aratores Itali, h.

tertiatione. v. Varr. I, 29. cf. 32. 33. 34. Colum. II, 4, 4. Quamquam idem Plinius innuere videtur, iam tum diuersas de hoc loco sententias viguisse. quarto sulco vero pro quarta aratione dictum tum per se patet, tum ex eodem Plinii loco XVIII, 20, l. 49, n. 3 Spissius solum, sicut plerumque in Italia, quinto sulco feri melius est, in Tuscis vero nono. conf. Harduin. Mox tamen v. 64 sqq. poeta in communi more acquiescere videtur, cum pingue solum vere, tenue auctumno arare iubet, vt scilicet sub hiemem conferatur. Nec vero prorsus ignota fuit satio frumenti verna: trimestrem appellabant: cum cogit necessitas, addit Columella II, 9, 7. 49. illius seu segetis, seu agricolae. Prius melius: illa seges — Illius. ruperunt horrea, replent: praeclare ad magnam copiam significandam: conf. ad Aen. XII, 527. Tibull. II, 5, 84 Distendet spicis horrea plena Ceres, vbi vid. Not. Colum. X, 307 Pressaque flammeola rumpatur fisci-na caltha.

At prius, ignotum ferro quam scindimus aequor,

Ventos et varium coeli praediscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum;

50 At p.: ita et Medic. cum al.; at alii: ac, etiam Romanus. immensum Seruius in suo habuit. 51 proprium c. p. morem sex vet. codd. exhibent ap. Columellam I, 4, 4 et reponendum putabat Pontedera Antiqq. p. 479; quomodo enim, quod varium sit, praedisci possit? Sed variare aliqua res potest, et tamen cognosci, et multa ita variant, vt in vno tamen quoque statu aliquantum consistant. Hoc autem loco variat tempestas pro regionum diuersitate. Agitur igitur de re, quae non vnum eundemque habitum vbique habet. praedicere tres ap. Burm., more solito. praediscere firmat cum Colum. l. l., tum Plin. XVIII, 24 l. 56 extr. 52 cultus habitusque, omisso que, multi Pier. et Heinf. cultus

50. Ante arationem et omne opus rusticum naturae solique consideranda est. ignotum aequor, agrum, cuius natura nobis ignota sit. 51. caeli — morem, aeris naturam, temperiem, varium, pro diuersa regionum natura ac situ diuersum. Columella lib. I, praef. 23 Caeli et anni praesentis mores intuentur: neque enim eundem, velut ex praescripto, habitum gerunt etc. Totus ille locus l. 22 sqq. pro commentario poetae est. 52. habitus locorum, h. naturam, genium agri, ex praecepto omnium, qui de re rustica tradidere.

TOM. I

vide vel Xenoph. Oecon. XVI, 2 sqq., quem ante oculos habuisse videtur Virgilius. patrios cultus, colendi rationem vsu maiorum probatam. Dickson Husbandry of the ancients T. I, p. 217. qui, quod facere necesse non est, repetendum esse arbitratus epitheton patrios cultus et patrios habitus locorum laborat in notione alterius rei, quinam esse possint habitus patrii: cur enim illi maiorum aetate diuersi a praesenti agri natura? Dicas esse naturam, qualem maiores vsu cognouerant. Enimuero habitus locorum per se sunt sumendi: et

H h

Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque
recuset.

Hic segetes, illic veniunt felicius vuae;
Arborei fetus alibi, atque iniussa virescunt 55
Gramina. Nonne vides, croceos vt Tmolus
odores,

Gud. et ap. Colum. l. l. 53 quid ferre recuset nonnulli ap.
Pier. 54 illuc Rottend. Hic segetes, veniunt vuae felicius
illic in nonnullis vidit Pierius. A v. 53 ad 58 laudat Sen. ep. 87.
55 Pro iniussa male apud Pier. et Heinl. alii iniussa, iniusta.
56 Molus multi. v. Heinl. cruceos vt molus Rom. Tmolos alii.

eorum cultus est patrius. nobilis, v. II, 98 eum nu-
53. Plin. XVIII, 47 extr. cem, et castaneam, vitem,
In omni quidem parte cul- malum et mala Punica ferre
turae — valet oraculum asserit Theophr. H. P. IV, 6.
illud: quid quaeque regio at eundem a croco commen-
patiatur. Iam in iis, quae datum nunc videmus. Succi-
sequuntur, agnosce poeti- nit Virgilio Columella III, 8,
cam rationem, propositio- 4. qui tamen Maronem sequi
nem generalem per singula potuit; Solini et Marciani
exempla declarandi et or- auctoritas, a Cerda memo-
nandi. 54. sqq. Conuenit rata, est nulla. Contra in
locus cum Aetna 258 sqq. Cilicia crocus frequens pro-
55. Per gramina decla- veniebat, inprimis ad Co-
rari puta pascua. iniussa, rycium promontorium. Ser-
sponte, Colum. X, 16 na- vius Tmolus Ciliciae mon-
tura soli, quae — iniussi tem esse dixerat, vnde Bur-
consternitur ubere mali. mannus Tmolus pro Cilicia
56. Nonne vides: est inter dictum censebat, quia ve-
formulas enumerationum: teres in Ciliciae nomine er-
pro, praeterea, porro: et rarunt, cum viderent Cilicas
habet ἐνάργειαν. οὐχ ὁράας apud Homerum memorari in
Arat. Dios. pr. crocei odo- Myfia; potuisse adeo eos
res pro croco. Tmolus Ly- etiam credere, Lydiam Ci-
diae mons, vino generoso licum fuisse et Cilices vsque

India mittit ebur, molles sua tura Sabaei;
At Chalybes nudi ferrum, viroloque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?

adores Goth. pr. 57 nutrit ebur tres ap. Heinl. mittat Medic.
Scilicet, quod saepissime in Marone notandum occurrit: Est ora-
tionis pedestris exquisitior ratio in multis, vt subiunctiuus ponatur:
ita h. l. Nonne vides vt mittat. At poeta hoc ipso a vulgari recedit,
dum subiunctiuum respuit. Critici fere in his ludunt, et alterum,
quod scriptum reperiunt, mutant in alterum; nulla certa ratione;
sed tantum vt ingenium ostendent. Pontos Moret. pr. a m. pr.
58 Et Ven. vel vt. Calybes et Calibes aberratur. Sunt Χάλυβες.
ferro alter Rottend. 59 Epirus, Epeiros, alii. Ἠπειρος. Si
Seruium audiamus, etiam Romani in pronuntianda voce ex graeca
flexione seruauerunt accentum, et pronuntiarunt h. l. Ἐπιρος. Nam

ad Lydiam fines protendisse, vbi praecipuus earum mer-
ita vt Tmolus pro Ciliciae catus est: est adeo idem ac
monte diceretur. Vide Burm. prouenire. 58. Chalybes
ad h. l. et ad Ouid. Met. nudi, vtpote in ferro cuden-
XII, 109. Atqui haec quam do occupati, vt recte Seru.
longe petita sint vides; nec ad h. l. propter ferri cu-
bene ea olim sequutus eram. dendi studium (ita enim
Potuit et Tmolus crocum leg. pro caedendi); Aen.
ferre cum aliis terris apud VIII, 425 nudus membra
Plinium XXI, 6, 17 memo- Pyracmon. Porro Casto-
ratis, et Virgilius Graecum reum, h. castoris s. fibri
aliquem poetam exprimere. testes. viroloque castorea, te-
57. molles — Sabaei; per- tri odoris, graueolentia; quo
petuum epitheton populo- sensu potissimum virus et
rum Asiaticorum, effemina- virosum dici solet. Ex no-
torum caeli indulgentia et stro petiit Nemes. Cynege. 223.
soli bonitate. Sic tener Castoreum Ponticum prae-
Arabs Tibull. II, 2, 4, vbi stantissimum sui generis ha-
v. Brouckh. ἀβροβίων Ἀρά- bebatur. vid. Strab. III,
βων γένος Dionys. Pe- p. 163 (248). 59. Eliadum
rieg. 968. Mitti vero, h. e. palmas Epiros equarum.
exportari, sollenne de mer- Epirus mittit, alit, equos
cibus, ex eo loco petitis, praestantissimos. Praestantia

Continuo has leges aeternaque foedera certis 60
Inposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem,

fane, inquit, *Epiros graeco profertur; unde etiam E habet accentum; nam si latinum esset, Epirus, Epiri, pi haberet (accentum) quia longa est.* 61 *Nam posuit Mentel. prior a m. pr. primus Goth. sec.* 62 *lapides vacuum Leid. et Moret. unus. vanum Voss. pr.*

declaratur ab eo, quod antecellunt alios equos in certamine cursus. Posuit poeta certum certamen, Olympicum. *Palma*, ut *victoria*, pro victore dicitur. Sic Aen. V, 339 *tertia palma*, ubi conf. Not. Sunt adeo equae victrices inter equas Olympicis ludis decurrentes. *Epirus* εἰπρος, εἰπωλος et generosis equis nobilis Ge. III, 121 *Et patriam Epirum reformat.* Statius Achill. I, 420 *frenat celeres Epiros alumnos.* Etiam boues Epiri passim memorantur. v. Plin. VIII, 45 f. 70. Vnde apud Pind. Nem. 4, 84 *βουβέται πρῶνες* Epiri. Scilicet omnino bonis pascuis illa abundavit, *equas* noto more, quo sexus feminei animantia praestantiora habentur, *Eleus campus* inf. III, 202, *Eleo carcere missus equus* Tibull. I, 4, 32; alios vid. ad Gratium v. 504.

Ad equos palmatos, palmae signa et nomine notatos, nimis subtiliter retulit locum Wernsdorf, ad Nemesian. p. 265.

60. *Continuo.* Vocant huc viri docti usum vocis graecae αἰτία, quod in commemorationis exordio ponitur, et per *exempli gratia* reddi potest: Copiose de eo actum ab Ernestio ad Xenoph. Mem. IV, 7, 2. Callim. I. 76. Ruhnck. ad Timaeum p. 41. Koen. ad Gregor. p. 194. Scilicet res ita illustranda est, ut quasi dictum videatur: *ut statim hoc exemplo utar, ut statim hoc commemorem.* Atqui haec omnia aliena ab h. l. Etenim concluduntur superiora; et est, quod sententiae docent: statim a rerum initio. Nec minus aliena est illa observatiuncula ab aliis locis, ut Ge. I, 169. 356. III, 75.

Vnde homines nati, durum genus. Ergo age,
terrae

Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasque iacentis 65
Puluerulenta coquat maturis solibus aestas.
At, si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:

64 a deest fragm. Moret. 65 *inuertant* scriptura o Medic. Verum si hic: cur non ubique? et si ex solo aurium iudicio: quis hoc sibi arroget in lingua, cuius sonos ac numeros nos nobis fingimus, haud callemus! 66 *maturis frugibus* Pier. e Rom., sed vulgatam defendit Burm. vel ex Gratii Cyn. 85. 67 *Et si* Longob. Aut Goth. sec. 68 *splendescere sulco* Goth. sec. *sulco* duo: quae erat certorum saeculorum pronuntiatio.

IV, 254. Vbique videbis vt salibus ex aere imbibendis esse, principio. In aliis locis est, extemplo, confestim, 259 *terram multo ante memento excoquere.* ubi v. Not.

63. *Ergo age, t.* refer ad vl. 43 *Vere nouo.* Primo vere esse arandum ait. vid. Plin. XVIII, 26 f. 65, 2. Colum. II, 4. *terrae solum, γῆς πέδον.* 66. *maturis solibus*, calore aestatis. *Sol maturus* adultae aestatis, quo maturescunt fruges. *coquat* adeoque rarefaciat, vt salibus ex aere imbibendis solum idoneum sit. Ge. II, 259 *terram multo ante memento excoquere.* ubi v. Not.

67. *si non fuerit tellus fecunda*, h. si tenuis, si gracilis: Interpretatur locum Colum. II, 4 extr. de ipsa re agit Dickson. T. I, p. 469. et de vll. 63 sq. idem p. 480 sq. *sub ipsum Arcturum:* Colum. XI, 2, 63 *Non. Septemb. Arcturus exoritur;* de matutino exortu agi puta: v. Plin. II, 47, XVIII, 31 f. 74. Cf. Mart. ad h. l., et Pfaff. de Ort. et Occas. sid. p. 51. *suspendere*, leuiter proficere.

Illic, officiant laetis ne frugibus herbae;
Hic, sterilem exiguus ne deferat humor are-
nam. 70

Alternis idem tonsas cessare noualis,
Et segnem patiēre situ durescere campum.
Aut ibi flaua serēs, mutato fidere, farra,

69 *offiant* Reg. a m. pr. *efficiant* Ven. 70 *Haec* e Me-
dic. laudat Burm., sed nil tale expressum in exempl. Foggin. *non*
deferat Zulich. 71 *tonsis* Medic. a m. pr. 72 *Aut segn.* alter
Menag. et vn. Moret. cum Erf. *torpescere* con. Io. Schrader., vt v.
124. 73 *Aut ubi, Aut tibi, At ibi* alii; ex more. *mutato se-*
mine Romanus, quod iam Pierius laudauit, quod Catroeus rece-

dere, vomere non alte de-
scendente. 69. *Illic*, in
pingui solo. Nam *Humida*
maiores herbas alit: Ge-
org. II, 251.

71—159. Recreatur ager
et vires sumit variis modis
et hominum studiis et primo
ipsa cessatione cultus. *Idem*
tu alternis vicibus *patiēre*
cessare tonsas noualis. *No-*
vale aruum, *noualis* ager,
proprie est, qui siluis excisis
primum colitur, nunc terras
nouales dixit Maro de agro,
qui alternis annis vacat et
inquitur: id quod perpe-
tuum erat veteri Italiae,
quae triticum serebat. Hinc
nec stercorationis magnus
usus; nam ipsa cessatio sa-
tis recreat agrum in his lo-
cis. Noualem eodem modo

dixit Plin. XVIII, 49, 2 *No-*
vale est, quod alternis an-
nis feritur; et ita accipitur
in Varr. I, 29, 1 *Noualis*,
ubi fuit satum ante, quam
secunda aratione renoue-
tur. tonsae eae terrae, h.
demessae. *situs* pro otio,
cessatione; vnde epithet.
segnem; *durescere* pro re-
quiescere. Totum praecep-
tum ex Virgilio repetit
Plin. XVIII, 21. f. 50. cf.
Colum. II, 10, 7. II, 14, 1.
Varro I, 44, 3. De ip-
sa re disputat Dickson T. I,
p. 240 sqq. interpretatione
tamen poetae haud satis
idonea et p. 458. To. II,
p. 153.

73. *mutato fidere*: an-
no altero. *Sidus* pro sole,
vt saepe; *cum decimum*

Vnde prius laetum filiqua quassante legumen,
Aut tenuis fetus viciae, tristisque lupini 75
Sustuleris fragiles calamos siluamque sonantem.

pit, et mihi (cum eodem Io. Schradero) valde se probare non
diffiteor; magis enim consentaneum reliquae sententiae esse vide-
tur; et v. 82 idem explicatur: *mutatis fetibus. fidere* tamen cri-
ticae rationes tuentur, et reuocari facile ad eandem sententiam illud
potest. vid. Not. 74 *lectum* Rom. Pierii. *foetum* legebat Reisk.,
at sequitur *fetus filiquae*. 75 *tenuis* duo Burm., it. Seruius,
et edd. nonnullae. *lupinis* Medic.

premeretur fidere signum tenuem culmum cum cete-
Ouid. Met. IX, 286. *sol* ris communem haberet. *tri-*
pro anno et pro anni tem- *stis lupini*, amari, vt saepe;
pore. Aen. IV, 309 *hiberno* contristatur enim degustan-
fidere, sole. Igitur altero tis vultus, vt ap. Macrob.
quoque anno legumina in VI, 5; est genus leguminis,
agro serenda esse ait, et pauperum et Cynicorum vic-
tertio iterum far. v. Colum. tus, *ῥέπουος*: non confun-
II, 10, 1. et 11. 74. 75. 76. dendum cum lupulo. Lu-
ornate: vnde prius messue-
ris vicias et lupinos. *legu-*
men filiqua quassante: pinus seges agro stercorendo
quod habet filiquam quaf-
santem se: seu vento seu admodum utilis habita; in
alio impetu agitatum, in primis succedente confestim
primis cum exaruit: Vnde aratro: conf. Plin. XVII, 9,
mox *silua sonans* de agro f. 7, XVIII, 14, f. 36, inpr.
filiquis confito. Sic *quassa* Colum. II, 14, 1 sqq. et II,
cinnama apud Ouidium Met. 15, 5. Alios v. in Not. ad
XV, 399 recte se habent, Geopon. II, 39, 6.— 76. *fra-*
nec alia illa sunt quam ari- *giles calamos*, quia aridi,
da. De faba autem inter- vt Ecl. VIII, 82 et propter
pretatur poetam Plinius l. l. hoc, si mouentur, sonantes.
et XVII, 9, 7. 75. *tenuis* Lucret. VI, 111 hinc *fra-*
vicia, quia tenui semine, *giles sonitus* iunxit. *siluam*
si cum faba compares: nam poetica ratione, qua etiam
herbarum malarum silua inf.

Vrit enim lini campum leges, vrit auenae;
Vrunt Lethaeo perfusa papauera somno.

77 Versus sunt ap. Columell. II, 14, 3; laudat quoque Plin. XVII, 9, 7. 78 *Lethaeum*. *Ληθαῖος*. Alii *Leitheum*, male. v. ad Aen. VI, 705.

vf. 152, et IV, 273 de centurio: *uno de cespite silua* culmorum. *sonantem*, quia calami aridi sunt, vt diximus. *Siluas cannabias* dixit Grattius Cyneg. 47 pro segete. 77. Poetica suauitate pro: lino enim vel auena vel papauere feri nolum agrum interquiescentem; nam ea vrunt h. exsiccant agrum. Repetit ex nostro Plin. XVII, 9, f. 7. Colum. II, 14, 3. cf. II, 10, 17. Pallad. Octobr. 2. Hinc *linum* in agro humido feri solet; et Grattius Cyneg. 334 *Optima Cinyphiae paludes lina dabunt*. cf. sqq. 78. *perfusa somno papauera*, quae habent vim soporificam; quae natura nigri praecipue papaueris est. cf. h. l. Martin.

79 — 83. Quaeritur de iunctura sententiarum: sintne ad superiora inde a vf. 73 referenda, an proxime ad solos vff. 77. 78. Si ad proxima refers, sensus est: possunt tamen, ait, etiam illa, nimirum lina, et auenae et pa-

pauera, alternis annis recte feri, modo satis stercoreatione ager reficiatur. Et hic est sensus, quem naturalis verborum iunctura suppledit, et Columellae locus II, 14, (13) 3 firmat. Sin prius: dicendum est, sensum esse: attamen satis est, terram alternis vicibus cessare, dummodo ager bene stercoretur; etiam si enim ager plane non cesset, aliis autem interea frugibus ferendis exerceatur, vt leguminibus v. 74 sqq., modo tamen stercoreationi largiter indulgeas, ager vel sic requiescere aliquo modo videri potest; fimo enim novas vires, novos sales, recipit, atque interea etiam vtilitatem aliquam, ea enim est *gratia*, ex agro percipisti. Inseruit versus 77. 78 suis verbis Columella II, 14, 3. tum pergit: *Sed omni solo, quod praedictorum leguminum* (in his etiam linum memorauerat) *segetibus fatiscit, una prae-*

Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola; neuē 80
Effetos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arua.
Nec nulla interea est inaratae gratia terrae.
Saepe etiam sterilis incendere profuit agros,
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis: 85

Siue inde occultas vires et pabula terrae

79 Sententiae implicitae ac perplexae. Io. Schrader. occurrere volebat transpositione versuum: 82. 83. 79. 80. 81. 80 *Nec Parthas*. Voff. Goth. pr. 81 *Effossos* Zulich. *Effectos* Vratisl. et Goth. pr., etiam Romanus; aberrationes librariorum. conf. inf. II, 417. *immundos* Menag. alter. 82 *requiescat* Ven. *requiescant* Rom. et ed. Ven. Heinf. emendabat *requiescant*: quod alienum est. *fecibus* error fragm. Moret. 84 *Sentes et steriles* fragm. Moret.

sens medicina est, vt stercore adiunues, et absumentas vires hoc velut pabulo refoveas. — 79. *facilis labor*, s. ipsius agri, vt ei tribuatur labor, quemadmodum fatigari, defetiscere, recreari ille dicitur; s. agricolae in agro colendo, si alternis ille cessat; hoc facilius, illud doctius: vt inf. 150 *mox et frumentis labor additus*.

84. Aliud praeceptum de stipulae incensae ad agrum beneficio. *steriles agros*, ac plantas: puta ex cinere stipulas agri, vt v. sq. ex-

plicatur. Prouocat ad h. l. Plin. XVIII, 72 extr. (30). *Sunt qui accendant in arvo et stipulas, magno Virgilii praeconio.* Summa autem eius ratio, vt herbarum semen exurant. De ipso praecepto disputant scriptores; v. c. Dickson. c. 12. p. 324 sq. 86. *Siue* — *siue*. Pro varia soli, vel macri vel vliginofi vel densi vel rari, natura, varias causas subiicit. *pabula* sunt succi, qui nutriunt semina ac plantas: puta ex cinere crematarum stipularum et

Pingua concipiunt; siue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
Seu pluris calor ille vias et caeca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua succus in her-
bas; 90

Seu durat magis, et venas adstringit hiantis:
Ne tenues pluviae, rapidiue potentia solis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.

87 *aeuum* vel *ignem* Zulich. 88 *exundat* Parrhaf. a m. pr.
89 *pluris* vetustiores praeter Medic. 91 *constringit* Ven. et Par-
rhaf. *restringit* Moreti pr. 92 *tenuis* Rom. cum aliis Hein-
sianis. *rapidiue* Heinf. e melioribus retraxit; nam sic iam Aldd.
pro *que*, quod edd. occuparat.

lixinio. 88. *inutilis humor*, vim habere debet, vt saepe
noxia vlgo. 89. *caeca spi-* epitheta ponuntur, vtque
ramenta, meatus occultos *rapidus* sol, frigus *penetra-*
et latentes, nos *poros* dici- *bile* hoc ipso loco. Ipsa
mus; mox *venas*. Lucretius tenuitate humoris pluuia se
sic fere *spiracula* dixit VI, in humum insinuat. Alio-
492. *Vada latentia* apud qui *pluuias tenues* in vitio
Gratium Cyneg. 423. 91. *ca-* esse possunt, nimio solis ae-
lor adstringit sc. conden- stitu eas coquente: melli-
sando molle et lutosum so- nem vocant. Enimuero in
lum. 93. *Adurere* conue- h. l. illud cadere nequit;
nit proprie frigori tantum et nam vitium illud culmos lae-
aestui solis. Sed, sollenni dit, qui ex humore a sole
figura, generalior inde no- excandefacti corrumpuntur;
tio τοῦ *nocere* elicienda et nec solo durato auerti potest
ad illud: *ne tenues plu-* rubigo, nec in solum illa
viae, referenda est. *Pene-* penetrat. Vir doctus dic-
trale frigus iam Lucretius tas *pluuias tenues* putabat,
dixerat I, 495. *tenues ex* quia tenuem reddunt ter-
natura pluuias petitum epi- ram, adeoque fecunditatis
theton, quod hic nullam caussam afferunt, dilutis fa-

Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertis,
Vimineasque trahit crates, iuuat arua; neque
illum 95

Flaua Ceres alto nequidquam spectat Olympo;
Et qui, proscisso quae suscitatur aequore terga,

94 *rastris*. Io. Schrader. coni. *rutris*, lignibus. Sed Plin.
XVIII, 49, 3 *occasio* — *crate vel rastro*. Alius *rastri*, seu *sarculi*
dentati, vsus memoratur post sationem v. 153. Meliorem locum
haberet coniectura Aen. VII, 725 vertunt *felicia Baccho Massica*
qui rastris: putes *rutris* melius fodi vineas. Verum noli turbari:
Etiam vineas colentes aratro, adeoque et rastro, glebas frangunt;
v. c. Colum. III, 13, 3 de Arb. 12, 2. 95 *nec* Ven. Goth. pr.
96 *spectet* Parrhaf. 97 *suscitat* Moret. pr. *qui suscitatur* Gud.

libus seu partibus resinosis lidae sunt crates in solo ra-
et ignitis. Sed hoc nimis ro ac puluerulento: alioqui
docte factum videtur. sunt dentibus ferreis. 95.

94—99. Omnibus omni- 96. Ex Callimacho suauissima
no modis terram frangen- imago expressa: Οὐς δὲ κεν
dam, comminuendam, et a εὐμειδής τε καὶ Ἰλαος αὖ-
sole excoquendam esse, om- γάσσηται, Κείνοις εὖ μὲν
nes monent de RR. auctores. ἄρουρα φέρει στάχυν etc. H.
vid. Xenoph. Oecon. c. XVI, in Dian. 129, et *flaua Ceres*,
11—14. *glebas inertes* di- vt ξανθὴ Δημήτηρ iam in
cit poeta, quae, nisi com- Homero. *neque* — *nequic-*
minuantur, nil generant. *quam*, h. non sine fructu,
Agit autem seqq. verss. de vt Aen. VI, 117 *nec te*
occatione et pulueratione. *nequicquam lucis Hecate*
cf. Plin. XVIII, 49, 3 (20). *praefecit Auernis: spectat*,
etiam in vinea, Colum. XI, propitia est, respicit, vt Gra-
2, 60. Varro I, 29. 95 *tra-* tius, qui hunc locum ante
hit crates. Colum. II, 18, 4 oculos habuit Cyneg. 426
tum glebas sarculis resol- *nec non tamen illum* —
uemus, et inducta crate *Respicit et facilis Paean*
coaequabimus etc. Ex vi- *adiuuat in artes*. 97. Etiam
mine autem factae satis va- ille multum iuuat arua,

Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat
aruis.

Humida solstitia atque hiemes orate sere-
nas, 100

98 *obliquom* Medic. et Gud. *prorumpit* multi scripti et ex-
cusi ap. Pier. et Heinl., sic et Aldd. pr. et sec. *perrumpit* Voss. pr.
et Bodlei. ap. Martin. *perrumpat* Cantabr. ibid. *in oblitum* Ven.
arator Goth. pr. 99 *armis* Bodlei. 100 *optate* Moret. qu. a
m. sec. Arundel. ap. Martin. edit. La Cerda; et ita legisse videtur
Plin. XVII, 2, nisi potius ex interpretatione dixit, ut etiam a Servio
factum in Nota ad h. l. Recepit tamen Wakef.

qui etc. conf. praecepta ap. otiosius positum videri potest.
Colum. II, 2, 25. Plin. XVIII, Sed habet τὸ *imperare* vim
49, 18. f. 49. a et disputata a coercitionis, acerbitalis et
Dickson T. I, p. 434—491 sq. iniquitatis: Cogit quasi ille
T. II, p. 54 sq. Frequentibus agrum, ut sit fecundus. Sic
autem his sulcis perficitur *imperant vitibus* ap. Co-
tandem hoc, quod demum lum. III, 3, 6. Sen. de Tran-
recte subactum esse aiunt, quill. an. c. 14 *Danda est*
ut non intelligatur, utro remissio animis — Ut fer-
vomer ierit, vid. Plin. ibid. *tilibus agris non est impo-*
49, 2 extr. conf. Colum. II, *randum: cito enim exha-*
4, 1. *torga resoluta* agro riet illos numquam inter-
tribuit id. X, 7. Idem imita- *missa fecunditas.* Inf. II,
tus est hunc locum libro X, 369 *tum denique dura ex-*
vll. 91—93. 99. *Exercet-* *erce imperia.*
que f. tractat, versat. Co- 100—103. De tempesti-
lum. IV, 14, 2 de fossione te monet, quae sementem
vineae: *nam utique fre-* iactam excipit; pro natura
quenter solum exerendum tamen soli Italici. *Humida*
est. Inf. II, 356 *aut presso* *solstitia*, aestates, ut Ecl.
exercere solum sub vome- VII, 47. *Solstitium* pro-
re. Post haec illud, *atque* prie de aestivo latine dici-
imperat aruis, quamquam tur; hiemale *bruma* voca-
elegantem dictum, paullo tur. vide quos ad h. l. lau-

Agricolae; hiberno laetissima puluere sarra,
Laetus ager; nullo tantum se Mysia cultu
iactat, et ipsa suas mirantur Gargara messis.

102 *nullo se tantum* Wakef. refinxit, tanquam mollius, ex
ant. edit. *Moesia* in multis et antiquioribus. vid. Heinl. et Pier.
At *Mysia* Rom. cum alio Pierii, Medic. Gud. Moreti fragm.; et
sic editum a Commelino e Palat., hincque ab aliis: idque ratio
postulat, cum Gargara sequantur. *Mesia* uterque Goth. cum aliis.
Messia Cantabr. 103 Deb. et — *mirantia*; sed est: et non tan-
tum mirantur.

dat Cerda, inprimis Plin. II, Virgilius ad agrum Mantua-
19 f. 17 adde XVIII, 25 f. 58. num respicere putandus.
conf. Salmaf. Exerc. Plin. p. 101—103. *nullo tantum se*
175 et al. *humidum* tem- *Mysia cultu.* Simplicissima,
pus, ut pluviarum irrigatione et nulla praeuia opinione
feruidi caloris vis tempere- occupato animo, ex gram-
tur. Exagitat hunc nostri matica ratione, procedit sen-
versum nobili loco Plin. tentia, eaque cum poetae
XVII, 2, ubi tandem subi- consilio coniuncta: *nullo*,
cit: *Hiberno quidem pul-* non vilo, *cultu Mysia*, cul-
vere laetiores fieri messes, tissima regio, *tantum se*
luxuriantis ingenii fertili- *iactat*, tam insignis est, quam
tate dictum est. Contra tali caeli temperie: quae in
quae tamen defendi poeta illis locis est. Sunt ea loca
potest, et defenditur a Cer- fertilitate nobilissima, par-
da ad h. l., inprimis ex an- tim caeli clementia, partim
tiquo carmine, quod apud situs felicitate sub monte Ida,
Fest. in *Flaminius*, item unde magna riuorum et
apud Macroh. Sat. V, 20 aquarum copia eos agros fe-
extr. et Serv. ad h. l. habe- cundat. Ida πολυπίδακος ex
tur: *Hiberno puluere, ver-* Homero notus est: cf. Iliad.
no luto, grandia sarra, Θ, 47 sq. pars Idae australis
Camille, metes. Scilicet est *Gargara* (τὸ Γάργαρον,
omnia haec pro regionum τὰ Γάργαρα, quibus sub-
et agrorum situ, forte et iecta quoque fuit vrbs τὰ
temporum decursu, variant. Γάργαρα.) Haec, ut dixi,

Quid dicam, iacto qui semine comminus arua
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis are-
nae? 105

104 iacto cum Moret. sec.
sec. Parrhaf.

105 tumulosque Medic. a m.

sponte se offert sententia. Si tamen ante grammaticum usum adhibitum attuleris acumen ingenii, sententia haec prodit: laetus ex tali temperie est ager; nec ager Mysiae, etsi cultissimus, cum eo est comparandus; haec poetice ornasse videri potest Maro. Hanc fere sententiam expressam vides in verbis Macrobi V, 20 „Omnis regio, quae opportunos habuerit humores, aequiparabit fecunditatem aruorum Mysiae.“ Multum recedit tertia ratio, ut sit, *Mysia nullo cultu*, quae non colitur; haec frigent, cum otiose sint adiecta.

104 — 110. Prodest quoque semente facta glebas rastris comminuere, ut semen obruatur, et aqua agrum obducere. *Quid dicam* de eo, *qui*; h. praeclare haud dubie et is facit qui; transitus formula, etiam in pedestri oratione. In hac autem varianda Maro felicissi-

mus. Alius haec omnia praecipiendo extulisset: Faciendum est hoc et illud, et sic porro. — 105. *arua Insequitur*, sulcos factos in aruo prosequitur, alium post alium rastris frangendo, et cumulos seu nimium seu inutiliter pinguis, h. duri, soli, glebas tenaciores, contundit et euertit et omni parte aequat. Fit hoc alias sarritione. De qua v. c. Colum. II, 12. *insequi* idem atque vrgere, instare et sine intermissione aut mora rem statim aggredi, aut prosequi. Sic *sosfor insequitur*, *pampinator insequitur* ap. Colum., et inf. 155 *insectari terram rastris*. Hesiod. Ἔργ. 469 ὁ δὲ τυτθὸς ὀπισθεν Δμῶς, ἔχων μακέλην, πόνον ὀρύττει τιθεὶς Σπέρματα κακρύπτων. *arena* pro solo, terra omnino: ut IV, 291 *et viridem Aegyptum nigra fecundat arena* Nilus. — Ceterum v. 106 sqq. noster Iliad. Φ, 257 sqq. egregium

Deinde satis fluuium inducit riuosque sequentis?
Et, quum exustus ager morientibus aestuat herbis,
Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit? illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arua. 110
Quid, qui, ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriam segetum tenera depascit in herba,

106 riuosque fluentes Rom. 107 herbas Gudian, extuat Goth. pr. 108 diuersi tramitis Menag. alt., forte pro deuersi, h. deorsum versi, ex interpretatione. 109 Eligit Rom. Et licet Gudian. illa scatens Erf. a pr. m. raucumque Medic. 111 grauidus ed. Mediol.

locum ante oculos habuisse videtur. — 106 *fluuium riuosque*: aquis obducatur agrum ad supplendum pluviae defectum, quae post arationem in votis habetur: ut Nubes ap. Aristoph. 1116 promittunt Atheniensibus: ἢν νεοῦν βούλησθ' ἐν ὥρᾳ τοὺς ἀγροὺς, ἴσομεν πρῶτον. — 107. Totus scilicet versus translatus ab animantium sensu: isque ornatissimus cum sqq. — 108. *cliuosi tramitis* pro montis molli-ter cliuosi, in quo riuulis tramitem facit. *supercilium*, ut ὄφρυς, pro superiore montis parte: nota res. Sic iam Iliad. v, 151. 110. *scatebris* simplic. pro aqua, ut v. 106 *fluuius* et *riui*.

111 — 117. Depascenda quoque est a grege pecudum herba segetis nimis luxuri-ans; et colluies aquarum stagnans ex agro deducenda per collicias. — 111. *ne grauidis procumbat culmus aristis*. Verba sunt Hesiodi Ἔργ. 473 Ὡδὲ κεν ἀδροσύνη στάχυνες νεύοιεν ἔραζε. 112. Pro interpretatione sit Plin. XVIII, 44, 2 *Inter vitia segetum et luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbunt*, et c. 45 *Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat; et depastae quidem vel saepius nullam in spica iniuriam sentiunt*. Theophr. Hist. Plant. VIII, 7 Ἐν δὲ ταῖς ἀγαθαῖς χώραις, πρὸς

Quum primum sulcos aequant sata? quique pa-
ludis

Conlectum humorem bibula deducit arena?
Praesertim incertis si mensibus amnis abun-
dans 115

Exit, et obducto late tenet omnia limo:

113 *aequat* Goth. pr. Viro docto ap. Seruium hic versus adeo se probauit, ut adscripsisse narretur: „Sane Virgilii hoc hemistichium vnum de inuictis est.“ 114 *deducit in herba* Goth. pr. ex versu 112. 115 *certis* ap. Probum Grammat. lib. I, quod ferri possit, verum tamen non est. *cum mensibus* Reg. apud Martin. 116 *Exit obducto* Gudian.

τὸ μὴ Φυλλομανεῖν, ἐπιτέ-
μουσι καὶ ἐπικείρουσι τὸν σῆ-
τον; fit idem falce inter nos.
sulcos aequant sata. Sci-
licet sulcus nunc designat
terram inter duo sulcos pro-
prie dictos elatam, *porcam*
dictam. Ponitur enim sul-
cus varie, etiam pro ipso
agro arato, interdum quo-
que sato vt inf. 216 et al.
et pro aratione ipsa sup. 68.

114. Spectat praeceptum
ad agros, in quibus aqua-
rum colluuius facta locis ca-
vis ac depressis. *paludis col-
lectum humorem*, *Wasser-
galle*. Collecta et stagnans
lacunae aqua, putris collu-
vies, deducitur sulcis aqua-
riis factis, quos *collicias*
dixere Plin. XVIII, 49, 3.
Colum. II, 8, 3; *elices* ap.

Festum; hic vero eius gene-
ris sulcus seu fossa exprimi-
tur, qua aqua *arena*, h. e.
per vel ad arenosum locum,
deducitur, ubi in sabulum
se insinuans tandem exare-
scit. Simile fossarum genus
est in solo adhuc inculto,
vt cultui idoneum reddatur:
eae vel patentes sunt vel
caecae. v. Colum. II, 2, 9.
Pallad. VI, 3. Solet quoque
solo humido arena admixta
humor subduci, qua de re
cf. Dickson de agricolatione.
115. *incertis mensibus* veris
et auctumni, quod anni tem-
pus incertae tempestatis est.
cf. Ouid. Art. II, 318; hic
tamen de vernis potissimum
agitur. *exit*, euagatur ri-
pas, vt Aen. II, 496 *aggeri-
bus ruptis cum spumeus*

Vnde cauae tepido sudant humore lacunae.

Nec tamen, haec quum sint hominumque
boumque labores

Verfando terram experti, nihil improbus anser,
Strymoniaeque grues, et amaris intuba fibris, 120

117 *trepide* Menag. pr. 118 *labores* deest Gudiano. *ho-
minumque deumque labores* ap. Seru. Aen. II, 306. *boum* vnus
Mead., perpetuo. *cum sunt* Seru. Leid. 120 *intuba* plerique.
intuba alii. *intuba* antiquior scriptura. v. Pierium. Subest ratio, quod
Romani u Gallico fere more, si breue esset, pronuntiarunt; vnde
substitutum passim γ. In aliis pronuntiatum vt ο, vnde *volnus*,
vortere, *arduos*.

amnis Exit. Tum *obducto*
tenet pro obducit. 117. pro
vulgari: vnde lacunae exi-
sunt. *sudant humore te-
pido*, adeoque putrido et
noxio. *sudant*, madent, lo-
ca, in quibus lacuna existit.

118. *Nec tamen nihil*.
Vides transitum ad aliam
rem: ea, quae noceant se-
geti. Comparat locum Lu-
cretii V, 214 sqq. Macrobius
VI, 2 extr. Multum etiam
officiunt, obsunt, anseres.
119. *improbus*, insatiabilis,
avidus, et hoc ipso noxius.
Scilicet, vt post varias viro-
rum doctorum disputationes
semel moneatur: *probum*
est id, quod verecunde fit,
intra modum est, modera-
tum; adeoque iustum, mo-
dicum, aequum. *Improbum*

Tom. I.

autem, quod modum et men-
suram excedit, adeoque im-
modicum, nimium; iniquum,
iniustum; nimis magnum, et
omnino magnum, grande,
vehemens: conf. ad Aen.
IX, 62. Sic ἀναίδης. Quod
sequitur: *Strymoniae grues*,
a graecis poetis profectum
est. E Thraciae sinibus, cuius
flumen *Strymon*, veniunt
grues in Graeciam, cum hie-
me ingruente migrant. *in-
tubum* e cichoreorum gene-
re, erraticum, fibris seu ra-
dicum minutis filis late ser-
pens; Theophr. Hist. Plant.
VII, 11 τὸ κικώριον — πα-
ραβλαστικὸν δὲ καὶ τῇ εἰσῇ
καὶ ἄλλως μακρόρριζον· διὸ
καὶ δυσώλεθρον· ὅταν γὰρ
ἐκλαχανίζονται, πάλιν τὸ
ὑπόλοιπον ἀρχὴν λαμβάνει
K k

Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit; primusque per
artem

Mouit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni: 125
Ne signare quidem aut partiri limite campum

122 *primusque parentem* Romanus. 124 *sua iura* ed. Ven.
125 *subigebant* Leid. sec. et Voss. VII. 125 — 128 sunt apud Senecam
Ep. 90. 126 *Ne signare quidem* e vetustis multi, etiam Romanus;
perpetua varietate, et sequuntur fere hoc viri docti. Sequar nunc et
ipse pro altero *nec*, cum Wakefield, qui sic in Lactant. Inst. V, 5

γενέσεως. non modo hor-
tense, quod inf. IV, 120,
nobis *Endivien*, sed et fil-
vestre genus est, *πικρὸς* dic-
tum; idem prosequuntur an-
seres et aliae aues domesti-
cae. vid. Colum. VIII, 14, 2.

121. Iam principio rerum
natura ita constitutum est, vt
dii vendant sua bona labore.
Non inuitum lectorem ad di-
gressionem hanc duci intelli-
gis: redit ad propositum v.
150. 155. Adumbratus lo-
cus ex Hesiodi *Ἔργ.* 42 sqq.
Nostrum ante oculos habuit
Manil. I, 79 sqq. et Claudia-
nus XXXVI, 20 sqq. 31.
122. Tribuitur Iouis iussis,
quod sub eius imperio con-
tigit: stimulando igitur ho-
minum animos curis, *Mouit*

agros, h. fecit moueri, arari,
necessitatem colendi impo-
suit. *sua regna*, homines,
quibus imperabat. *veterno*
pro ignauia, inertia. Neme-
sian. Ecl. I, 60 *Nec segnem*
passus nobis marcere iu-
ventam etc.

125. Expressa ex Hesiod.
Ἔργ. 90 sq. et Arato 110 sq.
Inde locus a multis tractatus:
inprimis a Tibullo I, 3, 35 sq.,
vbi v. Brouckh. Hunc ver-
sum respexit, notante Bur-
manno, Seneca ep. 86 de
Scipione: *terram, vt mos*
fuit priscais, ipse subige-
bat. 126. Expressit haec
Ouid. Met. I, 136. Am. III,
8, 42. *Nec fas erat*, h.
sollenne, solitum, vt saepe.

Fas erat: in medium quaerebant; ipsaque
tellus

Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Praedarique lupos iussit, pontumque mo-
veri; 130

legi memorat; at apud Senecam edi *nec*. Debebat vtique alterutra
ratio *constanter* seruari. *signare solum* recitat Macrobi. Sat. I, 8,
forte memoriae fraude. 128 lo. Schrader. coni. *Omnia, et vbe-*
rius. 130 *moueri* ventis Seru. Wakef. vbi inculcat suam ob-
seruationem passui vi media positi; ita quoque h. l. *mouere se*.
quod a sententia alienum est: in motu erat mare iam antea; nunc
succedit motus violentus.

127. *in medium*; quicquid *poscente* h. arante. Supr. 99
acquirebant, parabant, in *imperare aruis. nullo co-*
commune parabant et affe- *gente* Ouid. Met. I, 103.
rebant. Exponit Lactant. 129. Serius subnata sunt
Instit. diu. V, 5, sed suo vitae nostrae mala. *Sub*
more inepta calumnia, cf. *Ioue* serpentes facti sunt ve-
Iustin. XLIII, 1, 3. 128. *li-* *nenati*, lupi rapaces etc.
berius, quam nunc; aut om- *malum virus* indidit, no-
nino pro positiuo, libere, *xium. serpentium* aliqua
satu non coacta, sponte. *genera sunt atro colore.*
Horat. III Carm. 24, 12 *Li-* *atras viperas* Horat. Carm.
beras fruges — immetata III, 4, 17. 130. Efferauit
serunt iugera. Accipi quo- *lupos, pontumque moueri,*
que potest *liberius* dic- *ventorum scilicet vi et pro-*
tum pro liberalius, felicius, *cella, iussit.* Burmannus
ἀφθόνως. Expressum ex He- *remis motum mare* intelli-
siod. *Ἔργ.* 118 *καρπὸν δ'* *gere et ad nauigationem*
ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα *malebat referre; atqui sic*
τομάτη πολλὸν τε καὶ *vf. 136 inanis esset repetitio*
ἀφθονον. Lucret. V, 940 *eiusdem sententiae; et nunc*
Plurima tum tellus, etiam *mala enarrantur, quae in re-*
maiora, ferebat. nullo *rum naturis mutatis super-*

Mellaque decussit foliis, ignemque remouit,
Et passim riuis currentia vina repressit:
Vt varias vsus meditando extunderet artis
Paullatim, et sulcis frumenti quaereret her-
bam;

131 *discussit* Zulich. et fragm. Moret. *suppressit* Moret. pr., quod Burmanno placet; mihi non aequae, esset enim vulgare pro poetico. *remouit* post *moueri* forte non satis gratum. 132 *ri- vos* Ven. 133 et 135 ex more in simili vocabulo variatur. Alii *extunderet*, *extruderet*, *excuderet*, (vt in vtroque Gothano) *exfo- deret*: cf. Georg. IV, 315. *medicando* Menag. alter. Et duo Martin., male pro *Vt*. 134 *Vt vitem et sulcis* coni. Waddel. *herba* Parrhaf.

venere. 131. Non iam, vt *semina flammæ abstru- ante*, folia rorem aliquem *sa in venis filicis*), la- melleum eliquabant: deter- tuit: Κρύψε δὲ πῶρ Hesiod. sum hoc mel est foliis; vt *Epy.* 50. 132. *riuis cur- siluis decussus honor* inf. *rentia vina*: h. e. riuos vini II, 404. De melle hoc v. fluentes. Sic copiam vini sup. ad Ecl. IV, 30. adde eloquebantur veteres, anti- Plin. XVI, 8, f. 11. *Ignem quissimo phantasmate, ad remouit* Iupiter, quem iam magnam copiam declaran- ante Saturnio aevo vsibus dam, vt quasi e fontibus hominum adfuisse necesse est quibusdam huiusmodi flumi- statuere. Nunc eum Iupiter na vinosa prodire dicerent. *remouit*, ita vt eius vsus — 133. Omnia haec Iupiter ignoraretur, vtque adeo ne- ita moderatus est, eo consilio, cesse esset mox eum iterum vt vsu inuenirentur artes, vt reperire et filicum attritu que ingenium et industriam elicere: cum ab eo reperto acuerent homines. *medi- omnium artium initia, om- tando*, exercendo, expe- nisque vitae cultura deducta riundo. Nota res. cf. Cerda. sit. Hactenus ignis in venis 134. *frumenti herbam*, no- filicum tamquam abscondi- to more poetarum pro herba tus, abstrusus (vt mox vl. 135. frumentacea, h. e. frumento, et Aen. VI, 7 *quaerit pars* segete: conf. Ecl. V, 26.

Vt filicis venis abstrusum excuderet ignem. 135
Tunc alnos primum fluuii sensere cauatas;
Nauita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere visco,

135 *Vt* Heinf. e melioribus; antea *Et f.*, vt in vtroque Goth. Eratque hoc haud dubie lenius: nisi etiam *vt sulcis* adsciueris. 136 *Tunc alnos fluuii primum* scripti Heinf. quod Wakef. sequi- tur ex ed. ant. praeter Medic. et Gud. *alucos* Scheff. *alnos* Men- tel. pr. a m. pr. 137 *stellas* Menag. alter. *Nauita cum stellis* laudat Seru. ad Aen. VI, 64. *dum* ed. Norib. 138 *Pliadas* alii: ita *aique Hyadas* scribendum foret. Alii *que* adiciunt. 139 *Tunc* Medic. a m. pr. *laqueo vnus* Mead. *hibisco* coni. virorum doctorum ap. Burm.

quaereret sulcis, aratione *natat alnus* *Missa Pado*. produceret, *vsus*; vt vsu, 137. Sidera locis suis et no- arte, pararentur frumenta. minibus notari coepere; 136. Tum primum naui- Enumerantur autem ea, quae gatio inuenta. Multis modis et lucidissima sunt et inter variatum phantasma apud reliqua omnium prima ob- poetarum: vide Tibull. I, 3, 35. seruata, in primisque ad na- Propert. III, 5, 43. Ma- vigationis prima exordia in nil. I, 78 sq. *Nec vitam vsum vocata. 138. Arctos*, *pelago, nec ventis credere* vrsa maior, Helice, olim *vota Audebant, se quisque* Callisto, *Lycaonis* filia, nota *fatis nouisse putabant*. Le- vel ex Ouid. Met. II, 505. gendum saltem *sua*; Sante- *clara* vero tamquam sidus: nius emendabat: *sua quis- vt sup. v. 5 clarissima mun- que satis sola nasse puta- di sidera*. Nisi forte Vir- bant. — *sensere* tamquam gilius graecum versum ante onus nouum, ipsi adhuc in- oculos habuit: Πληιάδας ὁ τάδας τε, κλυτήν τε Λυκά- vero nominat, quia palustri- ονος Ἄρκτον. 139. *Venatio et aucu- bus et littoribus gaudet: pium* inuentum. Aues hic Ge. II, 451. *Nec non et* inter *feras* comprehensae *torrentem vndam leuis in-*

Inuentum, et magnos canibus circumdare sal-
tus. 140

Atque alius latum funda iam verberat amnem;
Alta petens pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutae lamina ferrae,
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)

140 *Inuentum*: magnos vnus Arund. *Inuentum est*: m. vnus Mead. 141 *tam v.* Gud. *euerberat* mallet Heinfl. *funda la-*
tum ed. Iunt. ex Ald. pr. et sec., vt in Goth. pr. 142 Mutauit
interpunctionem Heinlianam, quae mihi et olim displicebat: *ver-*
berat amnem, alta petens; pelagoque alius tr. Iam apud Ser-
vium erant, qui distinguerent, vt nunc factum est. Cum tamen
displiceat copula in tertium vocabulum reiecta, Reiskius ingeniose
emendabat: *Alta petens pelagosque, aut pelageque.* Putari po-
test poeta variare voluisse numeros in: *alta petens pelagoque,*
alioqui potuisset efferre: *Et pelago alta petens.* Illud autem vix
vsu firmes, quod in antiqua interpunctione loca *alta* de flumine
memorabantur. *ligna* Menag. alt. 143 Alii *ferrae, farrae, lam-*
mina. 144 *primum* admodum multi. Versum totum pro in-
serto habebat Iac. Bryant V. C.; et fateor me ipsum in ea sen-
tentia fuisse. Verba quidem sunt admodum ornata; et iterum
Aen. VI, 181 *cuneis et fissile robur Scinditur.* Et XI, 137 *Ro-*
bora nec cuneis — scindere — cessant: Verum alienum a re
est id, quod inferitur, et sententiarum nexus inde languorem con-

latent, et notio earum ex mari, in altum euectus,
ceteris est elicienda; vt saepe facere necesse est in poe-
tis. 141. Inuenta piscatio. *funda, βόλος,* Ouidio A.
A. I, 763 *iaculum, rete,* in fluium proiectum: itaque
verberat amnem, qui iacit; sed audet iam piscator non,
vt in antiqua interpunctione, *alta petens,* ad medium flu-
uii alueum procedere; sed *alta petens pelago,* in ipso

euerriculis piscari: ita au-
daciae notio augetur ipsa
voce, *alta petens.*
143. *ferrae rigorem* poe-
ta pro ipso ferro rigido
dixit; sequenti eum Manilius,
Prudentius et alii. Intelli-
gitur tamen h. l. vsus ferri
ad instrumenta procudenda,
securim inprimis, durati;
adiicitur *ferra, ferro iam*
in laminas cudi coepto.

Tum variae venere artes: labor omnia vicit 145
Inprobis et duris vrguens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
Instituit: quum iam glandes atque arbuta sacrae
Deficerent siluae, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus: vt mala cul-
mos 150

trahit. *Iam primum* ed. Ven. Enimuero *Nam primum* editum iam
inde ab Aldd. *findebant* Cantabr. *fissile robur* Leidenf. vnus
a m. sec. 145 *rates* pro *artes* Ven. *vicit* recte Heinfl. e me-
lioribus non primus dedit sed reuocauit post Ald. tert. Naugerii.
Vulgo *vincit.* narrantur facta; non sententiose dicta. 146 *sur-*
gens Medic. a m. pr. 148 *sacra* ed. Genen. cum Seruio Daq.
149 *Defuerant* nonnulli apud Pierium. *negarent* Rom. 150 *fru-*
menti Gud. et Goth. sec. a m. pr. *ex frumentis* coni. Burm.,
sed haeret in *labor.* vid. Not. *et m. culmus* Gud. et a m. pr.
Parrhaf.

145. *venere,* prouenere, nus poeticam efficerent); et
inuentae sunt. *labor im-* cum *quercus,* cuius generis
probus, peruicax, qui nulla nobilissima apud Dodonam
aerumna vinceretur. v. sup. siluae, non amplius satis
ad v. 119. magnam glandium copiam
suppeditarent.

147. Inuenta aratio Cere-
ris beneficio, cum ad homi- 150. Redit ad propositum
nes in coetus coactos glan- v. 121. Mox etiam noxae,
dium victus haud sufficeret. mala et damna (*labor,* vt
Cum cultura labores et ae- *πόνος* pro *πῆμα, βλάβη*) in-
rumnae natae sunt. *ferro,* valere frumenta, h. factum,
vomere ac ligone. 148. *Cum* vt segetes variis malis ac
iam siluae, quae poetice morbis laborarent; inuasit eas
diis sacrae dicuntur, *de-* *robigo mala,* exitiosa, quae
ficerent quoad *glandes et* culmos exedit, *carduus,*
arbuta (de his v. ad Ecl. qui et late serpere et semen
III, 82. Possunt verba varie quaquaueus disseminare so-
iungi: sed *glandes siluae,* let; ex vno enim seminis
seu siluarum, orationem mi- grano viginti quatuor millia,

Esset robigo, segnisque horreret in aruis
 Carduus: intereunt segetes; subit aspera silua,
 Lappaeque tribulique; interque nitentia culta
 Infelix lolium et steriles dominantur auenae.

151 *robigo* meliores scribunt: dederat hoc iam Comma-
 lin. e Palat. et reuocauit Heinl. pro *rubigo*. *horrescet*. Ven.
 153 *tribulique* Rom. Medic. et Gud. Sic etiam Georg. III, 385.
virentia culta Parrhaf. et ed. Mediol. Sed vid. Burm. ad Georg.
 II, 211 *At rudis enituit impulso vomere campus*. Obuia sunt,
nitere quae culta sunt, squalere et horrere inculta, ista esse *laeta*
 adspectu, haec tristia. 154 *nascuntur* Moret. sec. ex Ecl. V, 37,

primo, adeoque quinquies *pus*. Nunc in *denso non*
 millies ducenties sexagies cen- *segnior vbere Bacchus*
 tena millia (526,000,000) Ge. II, 275, prouentu. Est
 granorum seminalium altero adeo *segne*, quod nil gignit.
 anno produci posse aiunt: *horreret*, cum vi, pro cre-
 vid. Martin. *segnis*, qui sceret: quatenus *horrere*
 efficit *segne* seu retardat, ad poetis dicuntur omnia, quae
 quodcumque adhaerescit; te- erecta stant, aut eminent, ut
 nax. Quoties tamen ad h. pili in metuentis corpore,
 l. redeo, interpretationem itaque et spinosa virgulta.
 sentio subtilem magis esse 152. *siluam* vocat lappas,
 quam veram. Vir doctus, lolia etc., ut vl. 76 legumi-
 Meierotto, eo reuocabat, num *siluam sonantem*, ea
 quod carduus aratrum seu *subit*, succedit in segetis lo-
 rastrum retardat. Sed prae- cum. 153. *lappae* nostris
 stat manere in simplici ra- *Kletten*. Plinius ἀπαρίνη
 tione a Seruio iam tradita: ita reddidit. vid. Martin. ad
segnis carduus, inutilis, in- h. l. *tribuli*, spinae genus,
 secundus. Nam *segnis*, a in Italia frequens. *lolium*
 motu ductum, ad motus nostris *Lülch*, lolium temu-
 effectus traducitur: Sic lentum Linn., ἀῖφα. vid.
segnes terrae Ge. II, 37, Geopon. II, 43. Galen. de
 quae non mouentur, colun- Alim. fac. I vlt. Plin. XVIII,
 tur, adeoque nec fruges fe- 44, l. 17. *infelix*, sterile, ut
 runt. Sup. 72 *segnis cam-* *felix* arbor pro frugifera.

Quod nisi et assiduis terram infectabere ra-
 stris, 155

Et sonitu terrebis aues, et ruris opaci
 Falce premes vmbras, votisque vocaueris imbrem:

vbi idem versus. 155 *assiduus* Ven. *herbam* Medic. vterque
 cum Regio; et placere potest; sed est interpretamentum, a rei
 rusticae rationibus alienum: agitur enim hic de sarritione, quae fit
 sementi peracta; ad condenda semina: a quibus etiam aues abi-
 gendae sunt; et *insequi arua* iam v. 104 dixerat de sulcis latis,
 et satione facta: nunc *terram infectari*, instare agro lato, raistro
 inducendo. *sectabere* Parrhaf. *ruris* Io. Schrader. coni. et hic.
 Idem praeferebat *herbam*. 157 *vmbram* Medic. Romanus cum
 multis. nec improbo.

vid. Intpp. ad Grat. Cyneg. *ac perflatum non haben-*
 442 et al. Epitheton hoc, *tibus: e diuerso carent*
 tamquam Virgilium aucto- *ea ventosa et excelsa*.
 rem agnoscens, laudat Plin. 155. *assiduis terram in-*
 XXII, l. 77. *auena* pro *sectabere rastris*, assiduo in-
 frumenti vitio olim habita, stare glebis *sarritione*, nam
 ut et hordeum in eam de- de hac loquitur (cf. Colum.
 generare crederent, vid. II, 12): quae fit, semente
 Plin. XVIII, 44, 1; sed pe- facta, ante occasionem, sar-
 culiarem herbam, sui seminis, culo: quod h. l. *rastrum*.
 esse docent recentiores. Re- *Quod, ὁ, καὶ ὁ, quamob-*
 spexit h. l. Plin. XVIII, 17, 2 rem, cum ita res se ha-
 Nam *lolium et tribulos et* beant, nisi etc. Lucretia-
carduos lappasque non num. Ge. II, 425 *Hoc*
magis quam rubos inter *pinguem et placitam*
frugum morbos potius, *Paci nutritor oliuam vbi*
quam inter ipsius terrae v. Nota. *infectabere* pro
pestes, numerauerim. Cae- infectatus fueris; ut et reli-
leste frugum vinearumque qua. Sed ita solent poetae.
malum, nullo minus no- v. Burm. 157. *frondes ar-*
xium est, robigo. Fre- borum *vmbram* facientium
quentissima haec in rosci- amputandas esse dicit: *fal-*
do tractu conuallibusque, *ce premitur* id, quod seca-
 Tom. I L1

Heu, magnum alterius frustra spectabis acer-
vum;

Concussaue famem in siluis solabere quercu.

Dicendum et, quae sint duris agrestibus ar-
ma, 160

Quis sine nec potuere feri, nec surgere, messes:

Vomis, et inflexi primum graue robur aratri,

Tardaque Eleusinae matris voluentia plaustra,

158 *Heu frustra magnum alterius* laudat Sen. de Benef. VII, 5. *expectabis* Medic. Pierii et Bodlei. *sperabis* mss. Mulci Britannici ap. Wakef. ad Lucret. II, 2. quod idem probat. 159 *Concessamque* ed. Gen., male. vid. inf. IV, 81. *Excussa* vnus Mead. 160 *duris quae sint* legi vult Cuningham. Et sunt qui iungant: *Dicendum et arma, quae agrestibus sunt.* 161 *non p.* Zulich. 162 *Vomis* vel *Vomer* Rottend. vid. sup. v. 46. *Vomer* Goth. pr. 163 *Tarde que* Voss. *voluentia matris plaustra* Goth. sec. *Eleusine* edd. vett. et Ald. pr. *Eleusinus* nouauit poeta pro vulgari 'Ελευσίνιος.

tur. Nisi cum Mitscherlichio accipere malis *premere vmbas* comprimere, coercere. Verum et Horat. I Carm. 31, 9 *premunt Calena falce vitem.* — *rus opacum* h. arboribus confitus ager, adeoque pro arboribus. *votisque vocaueris imbrem:* suauiter, nisi votis obtinueris: pro vulgari: nisi tempestiuæ pluuiæ obtigerint: secundum vs. 100. 158. 159. Messē parcam fore ominatur poeta ornate. Ex Hesiod. 'Εργ. 394. 395 *ὥς τοι ἕκαστα Ὀρί' ἀέξεται*

μή πως τὰ μεταξὺ χατίζεν Πρώσσης ἀλλοτρίους οἶκους καὶ μηδὲν ἀνύσσης.

160 — 166. De *instrumentis* operis rustici agit: primum *vomer* s. *vomis*, et *aratrum robustum*; *robur*, *aratri* vt τὸ μένος. Ap. Lucret. I, 881 *fruges robore quum saxi franguntur.* et II, 449 *Et validi silices et duri robora ferri.* tum *plaustra* bobus iuncta; unde *voluentia* se, *tarda*, pro *tardum*, *tarde*, quae voluntur, tracta a bubus, et aguntur *tarde*; forte ro-

Tribulaque, traheaque, et iniquo pondere rasi;
Virgea praeterea Celei vilisque supellex, 165
Arbuteae crates et mystica vannus Iacchi.

164 *Tribulaeque* laudat Nonius Marcellus. Est sane *tribula* et *tribulum* a τριβῆλος. cf. *Ansse de Villoison* V. C. ad Longum p. 220. *trahaeque* Medic. et al. et abest a Voss. pr. *rastra* Goth. pr. *rutrum* et hic Iul. Sab. praescriptum habet; sed ille, ex Probo suspicor, omne instrumentum rusticum enumerat. 165 *Celei* Mentel. Gud. At est Κελεός. 166 *mystica vallis* Romanus, vtrumque scriptura antiqua.

tis paruis iisque solidis, sine radiis: tympana appellant: cf. Probus: cuiusmodi rotae etiamnum passim visuntur, etiam in Lombardia. *Cereri* sacra, quippe a qua omnino operis rustici ratio profecta (non vero, quod eorum vsus in *pompa Eleusinia* praecipuus fuerit, vt inter instrumenta Orgica essent; in pompa enim Eleusinia Ceres in thensis, ἐπ' ὀρχήματος, quadrigis candidis ducebatur. vid. Spanhem. ad Callim. Cer. 122); *Tribulum* sit e *tabula lapidibus aut ferro asperata*, quo (quae) *imposito auriga aut pondere grandi trahitur iumentis tunctis, vt discutiat e spica grana* Varro RR. I, 52, 1. Vfus eius adhuc inter Turcos (v. *Voyage de Paul Lucas fait dans la Grece* etc. T. I, pag. 182,

vbi etiam forma expressa). *Trahea* s. traha, vehiculi genus sine rotis; iungit cum tribulo etiam Colum. II, 21; vide de vtroque Scheff. de re vehic. II, 7. *rasi* admodum magno pondere; puta dentibus ferreis; item, pergit poeta, reliqua *supellex*, quae ex *viminibus et materia rustica*, vt Varro ait I, 22, 1, adeoque *vili* sit? *Celei* appellatur, Eleusinii, cuius filius, Tripotemus, a Cerere, hospitio excepta, sationem frugum acceperat; vid. Callim. Hymn. in Cer. 97 sq. et Apollod. I, 5, 1. Referuntur autem ad illam supellectilem: *crates* et *vannus*, cuius vsus erat in *mysteriis* Eleusiniis; portabatur enim in pompa Iacchi, quae certo Eleusiniarum die ex Ceramico Eleusinem ducebatur. cf. Meurs. Eleu-

Omnia quae multo ante memor prouisa repones;
 Si te digna manet diuini gloria ruris.
 Continuo in siluis magna vi flexa domatur
 In burim, et curui formam adcipit vlmus ara-
 tri; 170

Huic a stirpe pedes temo protentus in octo;

167 *praeuisa* Leid. sec. *reponas* Medic. Pierii; et alii ap. Burm. 168 *mouet* Rottend. pr. 169 *dometur* fragm. Moret. *inflexa* Parrhaf. 171 *ab stirpe* Medic. a m. sec. et al. *proten-*
sus Menag. pr. *praetentus* Moret. quart.

fin. cap. 27. Ceterum He-
 siodi locum ante oculos ha-
 bebat Virgilius ex *Ἔργ.*
 423 sqq. Obseruanda quo-
 que in vs. 160 variata for-
 mula transitus ad aliud re-
 rum caput. *potuere* vs. 161
 aoristi modo, possunt.

167. Ex Hesiod. *Ἔργ.* 457
τῶν πρόσθεν μελέτην ἐχέ-
μεν, οἰκίῃα θεσθαί. με-
mor, prouidus, vt ibid. v.
 422 *μεμνημένος*, non omit-
 tens et obliuiscens, cf. Co-
 lum. I, 8, 8. *prouisa re-*
pones, ornate pro, proui-
 debis. 168. Si satis ma-
 gnam ex opere et re agresti
 laudem consequi cupis. *di-*
vini ruris, vt *θεῖος, δῖος,*
praeclarus; ex more lo-
 quendi.

169—175. Principio (vid.
 ad v. 60) vlmus in *burim* in-
 flectenda est, quod statim in

ipsis siluis sit, cum vlmus a
 rustico ita incuruatur, vt
 curua adolescat. *curuum*
aratrum est nunc pars ara-
 tri, buris. De *vomere* ipso
 nihil monet poeta; de quo
 disertius Hesiodus agit v.
 427 sqq. conf. Plin. XVIII,
 18, s. 48. Sed *burim* ac-
 curatius descripsit, quam in
 ipsis scriptoribus Rei Rusti-
 cae factum legimus: praeter
 vnum enim Varronis locum
 I, 19, 2 *de bura fracta*,
 nulla alibi burae seu buris
 mentio facta constat; vt nec
 de dentali ac reliquis. Iam
 esse *burim* partem aratri
 posticam, tignum illud in-
 curuatum, cui et temo iunc-
 tus est et vomer ipse, h. e.
 lignum seu ferrum rostratum,
 aduncum, glebas eruens,
 non dubitatur. Fuit buris
 aliquando pro temonis tam-

Binae aures, duplici aptantur dentalia dorso.
 Caeditur et tilia ante iugo leuis, altaque fagus
 Stiuaque, quae currus a tergo torqueat imos;

172 *Bina aurt* Moret. pr., probat Heinl., reicit Burm. *Bina*
 etiam Goth. pr. *aureis* Boecler. *dentilia* Moret. sec. Copulam
 nuspiam adlici: *duplicique* miror; cum sollenne hoc sit librariis.
 173 *talea* Gud., male, et aduersante metro. *Editur* et Mentel. tert.
 174 *Stiua quoque et currus* ed. Ven. *Stiuaque currus* Bodlei.
 Molesta utique copula in *Stiuaque*. Debebat esse *fagus, stiua*,
 per appositionem, quae sit stiua. Martinus non male emendandum

quam basi ac fundo; postea
 ei inserta est et iniuncta trabs
 seu pertica, quae pro temone
 esset: Ita huic buri, *a stirpe*
 in inferiore parte trunci, (vt
 Ge. II, 312 *non a stirpe*
valent et *a stirpibus imis* Ge.
 II, 53. *de stirpe imo* Aen.
 XII, 208) temo, *ιστοβοεύς*,
 pedum octo, tum aures et
 dentalia iunguntur et aptan-
 tur. *Aures* esse videntur pro-
 minentiae duae, siue affixi
 utrimque asserculi aut ferra-
 menta, quibus sulcus latior
 efficitur, et lira seu porca
 altior. Hinc Palladius tit.
 I, 43, 1 *aratra aurita* me-
 morat. *Aratra simplicia*,
vel, si plana regio permit-
tit, aurita, quibus possint
contra stationes humoris
hiberni sata celsiore sulco
attolli. *Dentale* accipiebam
 cum aliis, duce Seruio, de
 ligno, quod vomerem reci-

pit, cui vomer includitur;
 quippe cuius rostrum terram
 proscindens dictum est *dens*
 apud Colum. II, 4, 6, et inf.
 262 *vomeris obtusi den-*
tem; sed, quomodo aut *du-*
plici dorso aptari aut ipsum
duplici dorso esse possit,
 difficile dictu erat. Nunc
 meliora edoctus lubens in
 eam sententiam concedo, vt
dentale sit ipse vomeris
 dens, qui solum infringit:
 vti a Columella II, 2, 24
 iuncta leguntur: vbi Celsus
censet exiguis vomeribus
et dentalibus terram subi-
gere. *Duplex* autem eius
dorsum ad duo crura vome-
 ris referemus, quae Seruius
latus utrumque appellare
 videri debet. Mox *ingum*
 ac *stiua* s. manica (*Sterze*)
 conficienda esse dicitur, *quae*
currus imos a tergo tor-
queat, h. aratrum ipsum,

Et suspensa focis explorat robora fumus. 175

Possū multa tibi veterum praecepta referre;
Ni refugis, tenuisque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro,

arbitratur altaque fagus Stiuac quae c. vti iugo, h. vt ex ea iugum fiat, caeditur tilia. Quod tamen stiuca caeditur absurde dictum videtur viro docto, mirari licet; non cogitabat, se in poeta versari, cui dici poterat Stiuac pro: et arbor, quae stiuca sit. Apud eundem vir doctus paullo post legebat *curfus*; non bene. Nam aratrum non *currit*; nec *cursum aratri* quisquam facile dixerit. Io. Schrader. transponit 174. 173. De ceteris vid. Notam. 175 *explorat* reposuit Heinl. e Medic. a m. pr. et aliis, vt et Goth. sec. Sic quoque Pierii Rom. et Oblong., vt cum *caeditur* conueniat. Vulgo in editis et scriptis *exploret*. Eadem varietas in Anglicis Mss. ap. Martin. 177 *cognoscere causas* Oblongus Pierii. 178 *cum primis* Medic. vterque et plerique vet., etiam apud Pierium.

rotis subnixum; quod Gallis peculiare fuisse et Seru. h. l. notat et Plin. XVIII, 48, p. 123, l. 23, modo Harduini interpolationem non admittas. Erat enim antiqua lectio: latiore cuspide vomer: *Id non pridem inuentum in Rhaetia. Galliae duas addiderunt tali rotulas; quod genus vocant planarati* (plaumarati). *Robora* vero, h. materia, seu lignum, unde haec conficiantur, *fumo durata* esse debent. conf. Hesiod. *Ἐργ.* 45. 629. *explorat* videtur exprimere naturam fumi, dum lente per minutas particulas sese insinuat, vt iter, vias, tenebras explorare dicimur.

Potest tamen etiam dictum esse, vt poetis alias *probare*, vt de bonitate ligni inde constet; nisi enim firmum et probum sit, exarescens rimas aget. Nimis subtilis illa ratio, vt *explorare* dictum sit pro exsudare, excoquere, expellere humorem tamquam lacrimas ac *ploratus*. Ceterum aduocant viri docti Hesiodi *Ἐργ.* 427 sqq. Verum de hoc et aliis vide Excurs. I ad h. l.

176. 177. Noua transitionis formula. 178. De *area*, ἀλωξ, veterum cogitandum est: qui erat locus in ipso agro patens et editus, (Varro est *sublimior*; et *area extumida*), qua ventus per-

Et vertenda manu, et creta solidanda tenaci:

Ne lubeant herbae, neu puluere victa fatiscat; 180

Alii cum *primum*, quod vulgare esset, *quam primum*, tum *primum*. v. Gell. XVII, 2. Etiam est ab aliis interiectum. 179 *vertenda* ed. Mediol. Sed fodienda est terra et comminuendae glebae, vt Cato c. 91. *Euertenda* Rottend. sec.

flare posset, solidus ac complanatus, quo frumentum ex agro congestum statim terebatur et ventilabatur; tum purgatum corbe in horrea deportabatur. v. Varro de R. R. I, 51; non enim, vt apud nos, tritura in horreo instituebatur. Scilicet anni tempus, quo hoc faciebant, sic cum et nullis pluuiis obnoxium, quale in istis regionibus esse solet, nullum tectum locum, vt apud nos, requirit: in iis tamen partibus, in quibus caelum inconstantius esset, aut nubilaria vicina habebantur: v. Varro I, 13, 5, aut in horreo periculis exterebantur grana per hiemem. v. Colum. II, 21, 4. Modum conficiendi aream eundem fere cum nostro tradit praeter Varron. I, 51. Cato de R. R. 91 et 129. cf. Colum. II, 20. Pallad. I, tit. 36. VII, tit. 1. Geopon. II, 26. vid. ad Tibull. I, 5, 21. *Operosius* aream instruere Virgilium ait Plin. XVIII, 29.

f. 76. conf. Dickson. T. II, p. 383 sq. c. 40. Pro *cylindro rotundum lapidem vel columnae fragmentum* memorat Palladius. Eundem usum praestabat *pauicula*, instrumentum terrae pauientae et solidandae aptum. Imitatur hunc locum Columella X, 318 sqq., et respexit Plin. XVIII, 29, f. 71.

180—186. Obserua, quanto cum ornatu et copia haec dicta sint: alioqui mures, talpae, bufones aliaque reptilia, item curculiones et formicae, nocent frumento. *neu puluere victa fatiscat*. Rem illustrat Varro, I, 51. quem ante oculos habuit: aream ait oportere esse *solida terra pauitā, maxime si est argilla, ne, aestu paeminosa*, (vox seu antiquata seu corrupta, si ea squalida ἀρχαῖα, fuerit) *in rimis eius grana obli-tescant, et recipiant* (illae) *aquam et ostia aperiant muribus atque formicis*.

Tum variae inludant pestes: saepe exiguus mus
Sub terris posuitque domos atque horrea fecit;
Aut oculis capti fodere cubilia talpae;
Inuentusque cauis bufo, et quae plurima terrae

181 *illudant* Heinl. post Pierium e melioribus firmavit; emendauerat iam Nauger. in Ald. sec. Sic et Goth. sec. *illudunt* alii et Ald. pr., quam sequuntur plerique. *Cum variae illudunt* Ven. Nam *variae illudunt* legebat Reiskius. Clausulam versus miram gratiam habere, iam Quinctil. VIII, 3, 20 censuit: *at Virgilii miramur illud: saepe exiguus mus* et sqq. Recte, modo ne artis summam in hoc quaeras. 182 *domus* Pierii Longobard. Moret. sec. et Goth. sec. 183 *oculos capti* elegantius laudat Nonius Marcellus. Idem *fouere* habet: III, 420 coluber *fouit humum*. IV, 43 *Sub terra fouere larem*. Est tamen nil nisi librarii lapsus.

Fatiscere proprie dicitur, *manibus iactata fatiscit*, quicquid viribus fractis deficit, ita ut solvatur, dissolutum dilabatur, proruat. Sic ap. Valer. Fl. VII, 598 *ille fatiscens in caput proruit*, et IV, 48 *Icta fatiscit aquis donec domus*. Inde Aen. I, 123 *naues rimis fatiscunt*, h. e. soluuntur, ita ut rimae fiant; ab hoc Aeneidis loco duxere viri docti notionem verbi, esse illud, *rimas agere, hiscere*. At nec recte fit illud, nec locum habet, nam si terra in puluerem solvitur, non dehiscit. Respondet vox τῶν *solidanda*, ne solum pulvere *fatiscat*, solvatur, in puluerem attenuetur. Sic Ge. II, 249 *haud vnquam* *suit*, ponere solet. 184 *quae*

Monstra ferunt; populatque ingentem farris acer-
vum 185

Curculio, atque inopi metuens formica senectae.

Contemplator item, quum se nux plurima filuis
Induet in florem, et ramos curuabit olentis:

Si superant fetus, pariter frumenta sequentur,

185 *que* post *populat* exulat a Mediceo Pierii; nec male. *populantque* Moret. pr. et Parrhaf. *gurgulio* scribitur in multis, item *curgulio*. 186 *metuensque inopi* laudat Schol. Horat. Cruquianus Sat. I, 1. 187 *Contempletur* Rottend. a m. pr. 188 *Induit et curuauit* Rufinian. de Schematis Lexios pag. 34. *Induit* Gud. *curuauit* Medic. *curabit* Ven. 189 *sequuntur* Goth. pr.

plurima, qualia multa, οἷον Mos. (III, p. 163, T. II ed. τε πολλά. 185. *populat ingentem farris aceruum* expressit Columella II, 20, ubi de amurca, qua aream conspergere solebant veteres, *nam ea res a populatione murium formicarumque frumenta defendit*. conf. Prudent. in Symm. I, 1052. nouam praeciendi petiit: *contemplator*; Φρόζεο, σκέπτο, τεκμαίρου. Etiam Nicander, ut Ther. 396. 438. *nux induet se in florem*, ut Aen. VII, 20 *quos — Induerat Circe in vultus atque ora ferarum*. Vltatius esset, *induit se flore*, ut saepius apud Auctores R. R., v. c. Columell. IV, 24, §. 12 *induunt se vuis n. vites*, h. vestiunt se; et inf. Georg. IV, 142 *Quotque in*

187 — 192. Ornatus locus. Vt de futuro anni prouentu iudicari possit, obseruandum esse dicit, an nux *amygdala*, quae primo vere floret, abundet multo flore; ita enim magnam fertilitatem anni fore; sin pro flore arbor foliis luxurietur, messem fore malignam. Ad *amygdalam* referendum esse, ex Theophylacto Problem. nat. (c. 16) et Philone de Vita Tom. I. M m

Magnaue cum magno veniet tritura calore; 190
 At si luxuria foliorum exuberat umbra:
 Nequidquam pinguis palea teret area culmos.
 Semina vidi equidem multos medicare ferentes,

191 *luxuries* Voss. ita *umbra* foret casus sextus. *luxuriae* Rom. Pierii. *luxurie* Parrhaf. et Hulf. in ed. Cuningham., qui est Regius Burm., atque sic in eadem edit. expressum est. *luxurians* conl. Heinlii. *exsuperat* duo apud Martin., vitiose. *exuberet* Pierii Mediceus. 192 *pinguis palea* Heinl. e Medic. et aliis; etiam Romano et Medic. Pierii, tum Seru. *pingues palea* Mentel. pr. et Goth. sec. *pingueis* vel *pinguis paleae* vulgo editum. *palea pinguis* Moret. pr. terit Romanus.

flore nouo pomis se ferti-
lis arbor Induerat. nux
plurima vel nux, quae multa
 est in siluis, h. quibus siluae
 abundant, v. h. l. Burm., vel
 ut sit, quando nux *pluri-*
mun, h. cum maxime, se
 induit: Georg. II, 166 Ita-
 lia auro *plurima fluxit*;
 atque hoc poeta dignius.
Fetus nunc flores sunt, mox
 in nuces, fetus arboris, abi-
 turi. Exquisite dicta sunt:
 si *superant*, si eorum ma-
 ior copia est: et pro altero,
 etiam frumenti maior erit
 copia: *pariter frumenta*
sequeuntur. De *tritura* vid.
 ad vs. 178. Nunc dicta est
 pro messe. *umbra* est ar-
 bor ipsa umbrosa, frondosa.
Area teret culmos, poeti-
 ca ratione non infrequente
 pro, culmi terentur in area,

inf. 298. v. ad Tibull. I, 5,
 22 et Cerda ad h. l. Reli-
 qua sic iungere praestat:
Area nequidquam teret
culmos, vtpote *pingues*,
 abundantes, *palea*, non gra-
 nis. Potest enim etiam iun-
 gi: *area teret culmos ne-*
quidquam, frustra, inutili-
 ter, *pingues*, cum non gra-
 nis sint pingues, sed *palea*.

193. *Semina* leguminum
 intellige, nam paullo post:
siliquis fallacibus; quas,
 quod Hallerus censebat, pro
 gluma seu folliculo dici posse
 haud arbitror, et confirmat
 Plinius XVIII, 17 (45) et
 Colum. II, 10, 11. III, 10, 18,
 qui diserte Virgilium de faba
 loqui affirmant. cf. Pallad.
 XII, tit. 1. Geopon. II, 35, 2
 add. c. 18, 1 et f. 12 item
 c. 41. Et si verum est, in

Et nitro prius et nigra perfundere amurca:
 Grandior vt fetus siliquis fallacibus esset; 195
 Et, quamuis igni exiguo, properata maderent.
 Vidi lecta diu et multo spectata labore
 Degenerare tamen: ni vis humana quotannis

194 *prae fundere* Ven. *amurga* scribit Medic. cum al. Vss. 195.
 196 leguntur ap. Columellam II, 10, 11, vbi e cod. receptum nunc
maderet. 196 *igne* Mentel. *Et — tamen*. Expectabam in ali-
 quo libro iri inuentum: *At, q.*, quod nunc reposuit Brunck. et
 Wakef. Sequebar enim alteram interpunctionem, vt iuncta essent:
Et, quamuis — maderent, Vidi lecta — degenerare tamen. Ita
 fraudem fecerat iunctura: *quamuis* sequente *tamen*. Catroeus et
 alii huius versus sine maiorem ponunt *σπινθήν*; vt adeo iungatur:
vt esset et vt maderent. potest auctoritas peti e Colum. II, 10, 11.
 et in hoc nunc acquiesco, meliora edoctus. Antea enim in h. l.
 haerebam, quia vs. 196 ad semina ferenda referebam cum aliis.
 At si monitus fueris, eum versus de leguminibus e semine natis
 agere, statim apparet, id agi, quod ap. Pallad. XII, 1 est: *Graeci*
asserunt, fabae semina — nitrata, aqua resperfa, cocturam
non habere difficilem. 197 *Vidi ego* laudat Colum. II, 9, 12,
 sed altero loco, III, 10, 8, abest. Vtrobique Vss. 197—200 adscripti
 sunt, *laeta* Zulich. et abest Moret. *expectata* idem cum Leid. et

aliarum quoque frugum se-
 minibus hoc idem tentatum
 esse, v. c. in tritico Plin.
 XVIII, 73, amygdalis v. Pal-
 lad. II, 15, §. 7. *Medicare*
 est inficere, macerare alienis
 succis. 196. Non, vt olim
 cum aliis, etiam Dickson To.
 II, p. 43, statueram, ad *se-*
mina hoc spectat, vt aqua
 ad ignem modicum coqui,
 h. e. humectari et molliri, a
 nonnullis fabas ferendas di-
 cat, vt eo citius in agro pro-
 germinet; sed de legumi-
 nibus e semine natis: hu-
 mectari semina ferenda ait,
 vt legumina aliquando eo
 faciliorem coctionem habe-
 ant, citius coquantur. *Sili-*
quae fallaces, quia saepe,
 folliculi cum inanes sunt,
 maiores videntur, vt Seruius
 etiam exposuit. 196. et,
vt properata maderent,
propere aqua seruente *ma-*
derent mollita, molliren-
 tur, citius coquerentur,
igni quantumvis modico.
spectata, dum leguntur, ex-

Maxuma quaeque manu legeret; sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapſa referri. 200
Non aliter, quam qui aduerſo vix flumine lem-
bum

Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in praeceps prono rapit alueus amni.

Voff. *Vidi lecta manu* Mead. ap. Martin., non male. Duplex eſt interpungendi ratio: *Vidi lecta diu, et* et altera poſt *Vidi lecta, diu et m.* 199 *manus* Medic. a m. pr. *legerent* Parrhaſ. a m. pr. 200 *ſublata* Moret. fragm., et Boecler, vt etiam variatur Aen. II, 169. Pro *ac* legitur *hac, et.* pro *ruere* Wakeſ. *fluere.* idque ſe ſidenter repoſuiſſe ait in ipſo carmine, quod factum nolis. Nondum vidi qui diceret, *In peius fluere.* At labimur, ruimus, in procliue, in praeceps, in malum. Verſus iterum legitur Aen. II, 169. 201 *qui ex aduerſo* Leid. ſec. 202 *ſubici:* Seru. quod capiat et pro vero habet Wakeſ. ad Lucret. VI, 719. *ſubiit* Mentel. *remigio* Leid. pr. 203 *trahit* Romanus. v. Burm. *in prono praeceps* legi teſtatur Pierius; et ſic eſt in Rom. *amne* vulgo ante Heinſ.

plorata. 199. Grandiſſima *illo fluere et retro ſub-*
ſemina legere noſtri poetae *lapſa referri* Res Danaum.
auctoritate iubet Columell. 203. *Atque* iam Gell. X, 29
II, 9, §. 11. 12. conf. Varro et Seru. interpretati ſunt,
I, 52, 1 *Quae ſeges gran-* *ſtatim.* conf. Burm. Et eſt
diſſima atque optima fue- haud dubie ea antiqua lo-
rit, ſeorſum in aream ſe- quendi ratio. Sic in XII tabb.
cer. i oportet ſpicas, vt *Si in ius vocat; atque eat,*
ſemen optimum habeas. vbi v. Intpp. Niſi tamen
conf. Geopon. II, 16. *vis* auctoritati parendum putes:
humana, hominum opera, ita facere neceſſe non ducō,
h. homines; habuit in animo modo ſuppleas: *Non aliter,*
Lucret. V, 207. 208 *Quod* *quam is retro ſublapſus*
ſupereſt arui, tamen id *refertur,* qui nauigium agit,
Natura ſua vi ſentibus ob- *— atque illum in praeceps*
ducatur, ni vis humana re- *prono rapit alueus amni.*
ſiſtat. 200. Aen. II, 169 *Ex* aut, ſi magis etiam ſubtilia

Praeterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
Haedorumque dies ſeruandi et lucidus Anguis, 205
Quam quibus in patriam ventola per aequora
vectis

Pontus et oſiriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares vbi fecerit horas,

204 *tam ſint* vnus Moret. 205 *dies ſignandi* Schol. Horat. Carm. III, 1 laudat. vid. Burm. 207 *oſtriferae* fragm. Moret. Rariorem formam o *Abidos* ſequutus eſſe videtur poeta; neſcio qua auctoritate. *fontes* pro *fauces* vitioſe Ven. 208 *die,* vulgo editum, Medic. a m. pr. cum ceteris codd. agnoſcit, et Prifcianus, Donatus, Probus. Contra Charifiſius *dit* ſcriptum fuiſſe contendit;

captes: *non aliter quam* redeuntibus ex Ponto Euxino
lembus *refertur, ſi is, qui* per Hellespontum in mare
aduerſo vix flumine eum Aegaeum. *Abydos* oſtreis
remigiis ſubigit, brachia nobilis. v. Fulu. Vrſinus et
forte remiſit atque illum Cerda; etiam noſtra aetate:
lembum *in praeceps rapit* v. Guys (*Voyage litteraire*
alueus prono alueo. Malo *de la Grece* T. II, p. 238).
ſequi ſimpliciora ap. anti- Ex ſideribus vero poetico
quos interpretes. more ſigillatim aliquot ſep-

204. Agricolis ſiderum or- temtrionalia enumerat, quo-
tus et occaſus non minus rum cum ortu procellae in-
ſunt ſeruandi quam nauigan- gruunt. Ceterum Plinius ad
tibus; v. Colum. XI, 7, 31. h. l. reſpexit libr. XVIII,
Hoc ornat: iis, qui in Pon- ſect. 56 et omnem, qui ſe-
tum et Hellespontum nau- quitur, locum de temporum
gant. *tentare* eſt adire. Ge. obſervatione accurate ante
III, 8 *tentanda via eſt* etc., Maronem tractauerat Varro
quamquam proprie ad iter R. R. I, 27 — 37. quem omni-
ignotum et periculofum re- no ad manus habeas in Ma-
ferri debuit. Maluit memo- rone legendo.
rare redeuntē in patriam, 208. Ab aequinotio auc-
quam iter longinquum fa- tumnali vſque ad brumam,
cientes: *in patriam vectis,* ſolſtitium brumale, hordei

Et medium luci atque umbris iam diuidit orbem:
Exercete, viri, tauros; serite hordea campis 210
Vsque sub extremum brumae intractabilis im-
brem;

scilicet *diei* contracte modo *die* modo *dit* pronuntiatum est. At Gellius N. A. IX, 14 iis credere se ait, qui *dies* in ipso Virgilii apographo lectum fuisse traderent; cum antiqui eodem modo secundum casum extulerint. vid. h. l. Heinf. In Romano ap. Pierium *diei* scriptum erat, in reliquis *die*. *fecerat* Zulich. cum ed. Mediol. 209 *diuidit* Heinf. e melioribus; *diuidet* intulerat Naugerius Ald. tert. 210 Seruius: *hordea* usurpatius ait; — *sane reprehensus Virgilius dicitur a Bauio et Maenio hoc versu*: Hordea qui dixit, superest, ut tritica dicat.

sationem esse ait. Pulcritudo loci, ex forma signi, *librae*, petita, obuia, quam multi imitando assequi studuerunt, inprimis Lucan. IV, 58. 59. VIII, 467. 469. Colum. X, 42 *Cum paribus Titan orbem librauerit horis*. Horae autem *pares*, quia dies tam aestiuus quam hibernus duodecim horis, sed longioris modo, modo brevioris spatii, absoluebatur, adeoque horae, uti etiamnum in Italia, pro dierum spatiis erant impares. *somnus* pro nocte. *Libra*, h. sol in libra, *diuidit orbem*, h. caelum, *medium luci atque umbris*, h. inter diem et noctem diuidit, in linea aequinoctiali constitutus, dum nec versus arcticum neque

ad antarcticum polum processit, neque adeo alterutri parti longiores dies noctesue attulit. *bruma intractabilis*, dura, aspera, ut alias *indomita*, quae vix vinci, superari, tolerari potest. Sic melius, quam ut sit, in qua propter frigoris rigorem nulla res tractari, agi, potest; ita Iustinus XXIV, 4, 4 *loca frigore intractabilia* dixit. *extremum imbrem* noli vrgere; est dictum pro, *vsque ad brumam*; solstitium brumale. Extrema ea anni est pars, itaque adiectum epitheton *extrema bruma* hoc translatus ad *imbrem*: in quo est cogitandum de caelo Italiae, in quo hiemale tempus magna sui parte pluuium est; adeoque pro,

Nec non et lini segetem et Cereale papauer
Tempus humo tegere; et iamdudum incumbere
aratris:

213 *rastris* in Romano et multis ap. Heinf. et Pierium et in utroque Goth. Sic quoque quatuor apud Martinum, qui ita exprimi curauit cum Brunckio et Wakefield ex ed. aut. et placere possunt *rastris*, quia de *lini* et *papaueris* satione agitur iam facta, cui succedit sarratio: at aratio praecesserat. Insolentius sic dictum videri posset *incumbere rastris*: liceret tamen cogitare de *rastris iniquo pondere*: v. 164. Sed versus sequens declarat satis, poetas praecceptum de aratione tempestiue facienda summatim iterare maluisse: eadem autem nec minus ager lino conferendus indiget. *rutris* Mentel. a m. pr. *humo est tegere* Zulich. et *dudum* idem cum Moret.

vsque ad brumale frigus, dici potest, vsque ad brumales imbres. Ita non peccat Maro in praecceptum agricolarum ap. Plinium XVIII, l. 56 *Inter omnes autem conuenit, circa brumam ferendum non esse*. de quo cf. Dickson T. II, p. 175 sq. Colum. II, 9 et al. Varro I, 34. Plin. XVIII, 10, §. 1. 24, l. 56 inpr. Geopon. II, 14 hinc messis nec minus maturior. Si versus in poeta alius regionis ac caeli occurreret, posset sane sic accipi, ut bruma omnino sit tempus hibernum, cuius pars prior pluuiosa sit, quam nix et glacies, tamquam altera pars exciperet; esse adeo hordeum ferendum vsque ad extremos imbres ante frigus ingruens.

Verum scriptores laudati brumam, solstitium hiemale, diferte memorant. De *hordeo* poli aequinoctium ferendo expresse monent Geopon. II, 14, 3. Plin. Colum. l. c. De *lino* v. 212 diuersa idem Plinius, etiam de Transpadanis, tradit XVIII, 56. Decembri mense linum ferere iubet Columella II, 10, 17. *papauer Cereale*, quia Cereris ornamentum symbolicum esse solet, in signis et apud poetas. *incumbere aratris*: omnino mature arandum esse praecipit, etsi etiam ad lini et papaueris sationem terra aratur. *nubila pendent*, eleganter e natura rei, nubibus nondum in imbres solutis. Laudat versus Colum. II, 8, 3.

Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, pu-
tres 215

215 *satio est* Seneca epist. 86 et Parrhaf. *cum te idem et*
Toll. *tunc te* Seneca ibid.

215—218. Vere feritur faba, s. legumina, medica et milium. *Medica*, herba a Medis aduecta per bella Persarum Graecis illata, pabuli genus praestantissimi v. Plin. XVIII, 43. Strabo lib. XI, p. 796 C.; nostrum *Luzerne*. v. Millers *Gardener's Dictionary* h. v. et auctores botanices, imprimis Hallerum de plantis pabularib. p. II, T. I. Nou. Comment. Soc. Gotting. Est idem *ἀκὺθρον τριπέτῃλον* apud Callimach. in Dian. 165, ubi cf. Spanh. Eius laus et cura ap. Colum. II, 11, §. 2. *Fabae*, cuius diuersum a nostra faba genus, et rotundum ac paruum legumen veteribus in usu erat. vid. Indic. Scriptt. R. R.; non idem omnibus ferendi tempus, imprimis si Columellam lib. II, c. 10, §. 9 compares. Verum Plinius: *Virgilius eam per ver feri iubet, Circumpadanæ Italiae ritu*, XVIII, 12, 30, pag. 115. Sed quam varie, quam co-

piose, extulit singula haec poeta! *putres* fulci, fractis et comminutis crebra aratione, stercoreatione et frigoris penetrabili vi glebis. v. Ge. II, 204 et al. Colum. II, 11, 3 *Locum, in quo Medicam proximo vere saturus es, proscindito circa Calendas Octobris, et eum tota hieme putrescere finito*. *Milium* non vere modo, sed et aestate (hoc iam Hesiodi aetate, quem vid. in Cliepo 398. 399) et hieme ferebatur; vnde calumnia Senecae Epist. LXXXVI, de qua vid. Cerda et Martinus. Vere tamen commodissima satio v. Colum. II, 9, 18. XI, 2, 33. Pallad. IV, tit. 3. Geopon. II, 38. *milio venit annua cura* poetica copia dictum quidem pro, milium feritur. v. Colum. II, 9 extr. Plin. XVIII, 26, sect. 66 extr.; sed cum respectu medicae, quae ex vno satudenis (nam apud Plinium l. I. corrupte *tricenis* legitur) annis durat.

Adciunt fulci, et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit quum cornibus annum
Taurus, et aduerso cedens Canis occidit astro.

216 *Accipiant* Menag. et ed. Ven. *Accipient* Parrhaf. 217 *dum* Menag. pr. 218 Disputationes de h. l. vide ap. Heinsium: tam parum expeditas et explicitas, vt non eruditior sed incertior hinc discedas. Vulgata lectio erat *aduerso*: conueniunt in hac Medic. et Romanus, diuersarum alias sectarum duces, cum iisdem alii. Reposuit *auerfo* Heins. Gudianum, Mentel. vtrumque, fragmentum Voss. et Seruium sequutus: sic et Goth. sec., et *auerfo incedens* Medic. Pierii. Cum tamen perpetua in his vocibus sit scripturae varietas: ex ipsa lectione, vtrinque bonis codd. munita, etsi *aduerso* vel sic maiorem auctoritatem codicum habet, confici controuersia nequit. Atqui ad sensum nec minus viraque lectio satis conuenit. Si *auerfo astro* retinere malis, iustas habes causas: quod

217. 218. *Vere — quum*. adscendere caelum tum videri potest; cornibus itaque et capite quasi nixus viam sibi facit, qua specie in asterismis et tabulis Orbis caelestis exhiberi solet, et multo magis olim exhibitus fuit: vide Farnesiam tabulam apud Gorium Thes. Gemmar. ant. T. III, item apud Spencium *Polymet.* tab. XXIV. Seruius hic nimium argute. *Canis* vero, Sirius, tum occidit heliace, h. occultatur, conspici amplius non potest, sole nimium vicino; *cedit aduerso astro* simplicissimum est accipere poetica ratione de Cane occidente, eoque ipso fugienti simili imprimis cum retro cedere videatur

TOM. I. N n

At si triticeam in messem robustaque farra

omnino *fugae* accommodata vox *auersus*, nam qui fugit, non ad-
versus, sed auersus cedit; recte modo verborum iuncturam instituas;
iungenda enim sunt, *Canis auerso astro cedens*, h. e. canis auersus
cedens, non ut *auerso astro* sit, Tauro. Accedit quod Canis pedibus
et cauda prius occidit quam humeris ac fronte: ut bene Pfaff mo-
nuit de ortu et occasu sider. p. 60. Si *aduerso* tueris, tum *cedens*
astro aduerso Canis aut intelligi potest, cedens *soli* ex aduerso
posito, ut apud Columellam X, 54 *Solis et aduersos metuent At-*
lantides ortus; aut cedens *Tauro*, astro sibi ex aduerso posito;
haec lectio et interpretatio, more et usu poetico firmata, praefenda
videri potest propterea, quia secundum astrorum picturas veteres, ut
in Farnesia tabula, quas poetae sequi fere solent (v. inf. Not. ad
IV, 233) canis *aduersus Taurus*, sedet. Iam autem ex poetae
mente, si penitus consideres, vis praecipua phantasmatis in Tauri
capite minaci posita esse videtur, itaque *astro aduerso*, casu tertio,
ut cedat Canis Tauro sibi aduerso, nunc praetuli: inprimis, quia sic
maior codicum auctoritas ius suum in iudicio critico faciendo seruat.
219 *triticea* Goth. sec. a m. sec. in abest a Moret. sec. in *men-*
sem Gud.

occidendo; nam in sphae-
ra sedet, aduersam habens
Tauri frontem. Ergo *cedit*
Tauro minaci, instanti
cornubus; casu tertio; quod
ex tabulae astronomicae ad-
spectu facile percipies. Alias
iunctura fieri possit non
vno modo, ut sit Canis
ipse astro aduerso cedens:
casu sexto. Possit et astrum
aduersum esse Sol, a quo
occultatur Canis. Quae pro
altera lectione *Auerso astro*.
dici possunt, in Var. lect.
attuli. Argutias interpre-
tum v. ap. Heinsum, Marti-
num, Spencium p. 174.
Rem expedit Colum. XI, 2,

§. 36 *XV Cal. Maias sol*
in Taurum transitum fa-
cit — Pridie Cal. Maias
Canis se vespere celat.

219—224. Tritici et far-
ris satio non fit nisi post ma-
tutinum occasum cosmicum
Pleiadum, et post ortum he-
liacum Coronae, h. mense
Octobri. 219. *Triticum*
veterum diuersi a nostro ge-
neris fuisse, inde colligit
Martinus, quod v. 202 et
apud Varr. de R. R. I, 48, 1
arista h. acus tenuis, e glu-
ma prominens ei tribuitur.
Verum sunt omnino plures,
quas vocant species, ut post
Dodonaicum ac Manettum

Exercebis humum, solisque instabis aristis: 220
Ante tibi Eoae Atlantides abscondantur,

220 *solidisque* non malam Waddelii (Animadu. Crit. pag. 7)
coniecturam memorat Burmannus. 221 *abscondentur* Gud.

docuit Hallerus, de Cereali-
bus: Nou. Comment. To. V.
Far (nobis *Dinkel*) *ro-*
buustum, siue cuius praestan-
tia e pondere censetur, ut
apud Colum. II, 6, 1 tritici
genus, *robur* dictum, *quo-*
niam et pondere et nitore
praestet, siue, et hoc verius,
quod aeris, ventorum plu-
viarumque ac frigoris iniu-
riam melius, quam alia fru-
menti genera, ferre possit;
in quam sententiam apud
Theophrast. de Causis plant.
IV, 6 toto capite *πυρὸς ἢ*
αἰσθη inter *τὰ ὀχρῶτα*
referuntur. 220. *solis in-*
stabis aristas, frumenti so-
lius, tritici et farris, cu-
ram et rationem habebis.
221. Pleiades seu Vergiliae,
Atlantis filiae, *abscondun-*
tur Eoae, matutinae, h. oc-
cidunt matutino tempore,
mane submerguntur in occi-
dentali parte, dum sol in-
terea ab oriente emergit.
Absconduntur autem, ita
laudatis verbis poetae nostri
interpretationem subiungit
Columella II, 8, 1 *altero et*

trigesimo die post auctum-
nale aequinoctium, quod
fere conficitur nono Cal.
Octobris: propter quod
intelligi debet tritici satio
dierum sex et quadragin-
ta ab occasu Vergiliarum,
qui fit a. d. IX Calend.
Nouembr. ad brumae tem-
pore. Columellae semen-
tem etiam citra Cal. Octobr.
fieri placet. Sed v. loc. Idem
lib. XI, 2, 77 *XIII et XII*
Cal. Nouemb. solis exortu
Vergiliae incipiunt occi-
dere; tempestatem signi-
ficat — V Cal. Nouembr.
Vergiliae occidunt. Plin.
XVIII, 56 (24) *Virgilius*
triticum et far a Vergi-
liarum occasu feri iubet:
hordeum inter aequinoc-
tium auctumni et bru-
mam; viciam vero, fase-
olum et lentem, Boote oc-
cidente. Sed idem diuersa
fere agricolarum hac in re
esse instituta deinceps ex-
ponit. Respexisse autem
noster Hesiodum putatur in
notis versibus *Epy.* 383. 615.
Omnino tenendum, Graecos

Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae,

222 Alii *Gnosia* scribunt, variatione sollenni. *discedat* Veri. *descendat* Mead. vnus. *succedat* coniciebat Reiskius. Io. Schrader. *procedat*. h. oriatur, vt tollatur dubitatio de h. l. Scilicet, aut in verbis aut in iudicio Virgilii vitium esse necesse est. Est autem in iudicio; et errat Maro. vid. Not.

a Pleiadum ortu, medio *Ardet stella*, dum lucet, Maio, aestatem ac messem, fulget; *stella* Coronae me- ab occasu hiemem cum ara- moratur, aut quia inter ce- tione ac semente duxisse. teras huius sideris stellas vna Loc. class. Arat. Phaen. est luculentissima omnium- 264 sqq., vbi Schol. p. 35 que prima conspicitur; aut ed. Oxon. recentius Scholion, *stella* h. l. pro sidere. Si et pag. 36 antiquius viden- *stella decedere* dicitur, id dum. conf. Plin. XVIII, 29. nihil aliud, quam occidere aut occultari, est. Ad hanc Theophr. de Causs. Plant. tamen anni partem, m. Octo- III, 28. Schol. Aeschyli Pro- brem, non occasum sideris meth. 457. Ex artis prae- huius pertinere, sed ortum, ceptis de re disputat Petau. docent astronomi, et qui Auctar. Operis de Doctrina inde sua petiere: Hygin. Temp. II, 9. conf. inf. ad Astron. 5 *Haec Cancro et Georg. IV, 231 sqq.* Add. *Leone exoriente occidit, Bayer. in Comment. Petro-* *exoritur cum Scorpio Nonis pol. To. V, p. 391. Spectat* *Octobris.* Columella XI, huc b. Afric. 47 *Vergilia-* 2, 51 *IV Non. Iul. Corona rum signo confecto.* vbi *occidit mane; et §. 73 cf. Morum.* 222 *Gnosia* *III Non. Oct. Corona in-* *stella Coronae ardentis* est *cipit exoriri — VIII Id.* sidus Coronae, nouem stel- *Octob. Coronae clara stel-* larum, a corona Ariadnes, *la exoritur — III et pri-* quam Bacchus caelo affixit, *die Idus Octob. Corona* appellatum; erat autem *tota mane exoritur.* conf. Ariadne Minois, regis Cre- Plin. XVIII, 74 pr. Hanc tae, filia, in qua *Gnosus* difficultatem, nihil enim co- vrbs. v. Arat. Phaenom. 71 dices variant, ita post Ser- et ibi Grot. ad imag. p. 33 sq.

Debita quam fulcis conmittas semina, quamque
Inuitae properes anni spem credere terrae.

Multi ante occasum Maiiae coepere: sed il-
los 225

223 *quamquam* Moret. sec. 224 *caedere* Medic. vid. Burm.
properis Gud.

vium viri docti tollunt, vt stellam oriri et emergere heliace non aliter dicant, quam vt recedat a sole, *decedat*, quo videri iam non possit: vt adeo *decedere* h. l. ortum designet. At hoc fit inuito sermonis genio. Nam perpetuo vsu loquendi sidus, quod oritur, *subire*, *succedere*, vti *ascendere*, *emergere*, dicitur: non vero *decedere*. Poterat commentarii loco esse Columellae imitatio lib. X, 52 *Expectetur hiems, dum Bacchi Gnosus ardor Aequore caeruleo celetur, vertice mundi* (h. vertigine et circumactione caeli), *Solis et aduersos metuant Atlantes ortus*: quo quidem loco pro *celetur* legitur *celeretur*, *curuetur*; nullus tamen dubito *celetur* ibi esse veram lectionem ex Virgilii imitatione profectam, Virgilium autem in erroneum calculum incidisse, dum De-

mocriteam rationem sequebatur, quam seruauit Geoponicorum auctor ex Didymo lib. II, 14 *Δημόκριτος δὲ Φυσικὴν τινὰ παρατήρησιν παραδίδους, περὶ τὴν τοῦ Στεφάνου μάλιστα δύσιν σπείρειν συμβουλεύει. — ἄρχεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ τοῦ Στεφάνου δύσις, ἐν τοῖς κατὰ Φοινίκην τόποις τῇ πρὸ ἑπτὰ καλαυδῶν Δεκεμβρίων* etc. Dubitari igitur nequit, quod dixi, e mente Virgilii occidere Coronam sub exitum Nouembris et praecipi sub istud tempus tritici sationem. 23. 24. Ornatissimi versus! *inuitae* terrae, quandoquidem aratione subigenda est.

225. *ante occasum Maiiae*, h. Pleiadum, e quibus vna Maia est. Ad rem Xenoph. Oeconom. c. XVII, 2. Columella XI, 2, 80 *Vetus est agricolarum prouerbium, Maturam sationem saepe decipere solere, seram*

Expectata leges vanis elusit aristas.
 Si vero viciamque seres vilemque faselum,
 Nec Pelusiaca curam adspernabere lentis:
 Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes;
 Incipe, et ad medias sementem extende prui-
 nas. 230

226 *aristas* Heinf. e Medic. fragm. Voss. Moret. pr. et vet. Grammaticis: vt iam Pierius ex Rom. et aliis notar. *aristas* etiam Goth. sec. habet. Vulgata lectio erat *auentis*; quod proprie hac in re dicitur; et quod post Pierium praetulit Cuningham. Videtur tamen procliuor error fuisse, vt ad *auentis* aliquis deflecteret, quam vice versa. *aceruis* Arundel. et Cantabr. Vide hic Martinum. *eluxit* Voss. *deluxit* Parrhas. *illuxit* Rom. 227 Alii *phaselum*, *phasillum*, *fasellum* vitiāque. 229 Aut Goth. sec. *mittit* Medic. fragm. Voss. Ven. *mittat* Menag. 230 *expende* Roman. Arundel. vnus hic repetebat v. 213 *Tempus humo tegere et iam- dudum incumbere aratris*.

numquam, quin mala sit; v. Plin. XVIII, 31; igitur quod et Plin. memorat epitheto ab Aegypti vrbe XVIII, 56. Posterius iam petito ornatur. 229. *Boo-tes*, qui et Arctophylax, cum Hesiodus monuerat *Epy.* stella Arcturo, occasu suo 479 sqq. cf. Geopon. II, 14, pag. 129. tempus ferendae viciae *cer- tum* indicat. Colum. XI, 2, 227—230. Viciae, faseli, 78 *IV Cal. Nou. Arcturus* et lentis satio sub initium *vespere occidit.* et Plin. mensis Nouembris vsque ad XVIII, 74 *Pridie Calendas* multam hiemem. In his (Nouembres) *Caesari arctu- autem omnibus clementioris rus occidit.* Quarto *No- caeli nos memores esse fas- nas arcturus occidit ves- est.* *Faselus* est genus fa- peri. Vide de *lentis* satione barum, quod nobis *Bona* Colum. lib. II, c. 10, §. 15, et *porcina* et *Turcica*. v. In- Plin. XVIII, 31 cum Emen- dex Scrippt. R. R.; prop- dat. Hard. XII. Palladius XII, ter frequentiam *vilis* dicta. 1, 1 *Nouembri—nunc se- 228 Lentis* magna praestan- ritur prima lenticula. tia et copia apud Aegyptios;

Idcirco certis dimensum partibus orbem
 Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
 Quinque tenent coelum zonae: quarum vna
 corusco
 Semper sole rubens, et torrida semper ab igni;
 Quam circum extremae dextra laeuaque trahun-
 tur, 235

231 *Dimensum certis idcirco p.* Zulich. *demensum* Reg. et Iunt. ed. ex Ald. pr. *annum* pro *orbem* habet Rottend. 232 *regat* Leid. alter. 233 *caeli* alios legere a Reiskio notatum video. 234 *ab igni est* Interpres Cruqu. ad Horat. Od. I, 22, ed. Nuremberg. et Goth. pr. Alii *ab igne*.

231 sqq. De zonis caeli eius per illa facto consti- tuuntur ea, quae in caelo sunt, siderum motus ac tem- pora. Adumbravit autem haec poeta ex Eratosthenis versibus *πέντε δέ οἱ ζῶναι περιειλάδες ἐσπεύοντο* (*te- nent caelum*) αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυά- νοιο (*caerulea glacie con- cretae atque imbris atris* et de iisdem mox αἰεὶ Φρι- καλέαι αἰεὶ δ' ὕδατι νοσέου- σαι) ἡ δὲ μία ψαφάρη τε καὶ ἐν πυρὸς οἶον ἐρυθρῇ. (*co- rusco semper sole rubens, et torrida semper ab igni*) (vid. ed. Oxon. Arati p. 46), apud Heraclidem de Allego- riis Homer. p. 476. conf. Ti- bull. IV, 1, 151 sqq. 233. *cae- lum* nunc proprie tellus est, caelo subiecta: 235. *extre-*

232. Ambiguum, fere, vt v. 6 in voc. *caelo*, cui ver- bo τὸ mundi iungendum sit. *orbis mundi* bene diceretur. *Sol mundi, sol caeli*, otiose; his modis ponderatis, prae- stat iungere, *Astra mundi* h. caeli, vt passim *sidera caeli*, vt inf. 335 *caeli men- ses et sidera*. Et si post *di- mensum certis partibus*, scil. spatiis, quae eadem XII signa occupant, *orbem* h. caelum illud apponit. *Cae- lum regit Sol per duode- cim signa*, quatenus cursu

Caerulea glacie concretae atque imbribus atris,
Has inter mediamque duae mortalibus aegris
Munere concessae diuom; via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus vt ad Scythiam Rhipaeasque arduus

arcis 240

Confurgit: premitur Libyae deuexus in Austros.

236 *Caeruleae glaciae* in Medic. Similis aberratio in aliis libris apud Pierium et Martin., quibus apparet, olim in nonnullis *caeruleae* ad *zonae* retractum fuisse. 238 *concessit* Goth. pr. et *via secta* Medic. cum aliis, item vtroque Gothano. Heinsius f. it. 239 *verterit* Leid. pr. *signorum* — *orbis* tentat Io. Schrader.: quod sane et ipsum bonum esset. Sic *signifer orbis*: vid. Lucret. V, 690. At nec minus *ordo signorum* bene se habet. Sic v. c. Manil. I, 563 *Fila* — *per quae dirigitur signorum flammeus ordo*. 240 *Rhipaeas*. τὰ Ῥιπαία ὄρη. libri fere *Riphaeas*. Iterum Ge. III, 381, 2. 241 *diuersus* ed. Ven. *ad austros* ed. Mediol.

mae sunt in extrema parte positae; et *trahuntur* est plenius pro *sunt*; nos vulgo, extendunt se. Ducuntur enim circuli paralleli. 236 *concretae* proprie quidem tantum *glacie*; sed eadem tempestas *atros imbres*, ὄμβρους ζοφέντας, affert, et recte adiuncta ad idem verbum referuntur. Eratosth. I. I. Αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσai, *laborantes*. 237. *aegris* cum [di]lectu h. l. positum epitheton pro miseris; δειλοὶ βροτοὶ Homeri.

238. Zodiaci descriptio; et mox poli arctici et antarctici. Quae sequuntur, facile e sphaerae caelestis doctrina intelliguntur. *per ambas*, inter, vt v. 245 *per duas Arctos*. vid. Macrob. in Somn. Scip. II, c. 8. 240. Omnia ad sensus nostros dicta, si sphaeram ante oculos positam habemus. *Mundus* et hic pro caelo. *arces* poetis omnino pro locis excelsis, adeoque et pro montium iugis. v. inf. IV, 461 et saepe. 241. ita *premitur deuexus* ornate pro ver-

Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
Maxumus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Ar-
ctos, 245

Arctos Oceani metuentis aequore tingui:

242 *nobis sublimis semper* Moret. sec. et *illum* duo. at *illum*, *sub pedibus*, *Styx atra videt*, h. qui est sub pedibus nostris, distinguit Wakef. 244 *labitur* Rottend. alter, fragm. Moreti, vnus Arundel. Sed *elabi* est simpliciter *labi*, *venire*, Aen. V, 151. IX, 632. Burm. 246 *aequora* aberratio duorum libr. *mergi* Arundel. vnus.

git, vt *confurgit*, eleuatur. 242. *Hic vertex*, polus arcticus, *nobis semper sublimis*, adeoque conspicuus. 243. Pulcerrime pro, polus antarcticus latet, οὐκ ἐπίοπτος, vt Arat. Phaenom. v. 25, vnde haec expressit Virgilius, non cernitur; vt ἄδης. pro quo ponitur *Styx* et *Manes*: vident illi subter se polum antarcticum, ei insunt. Sequitur adeo, poetam haden in medio terrae collocasse. Communior tamen poetae ratio est, et nostri et aliorum, vt Hades et Tartarus sit in imis locis subter nostris terris; praefiat itaque accipere, *illum* alterum *sub pedibus*, qui nobis sub pedibus est, *Styx videt*: inferi suspiciunt, vt

TOM. I.

nos caelum. 245. Circumlabitur, circumflectitur Draco, Vrsae vtrique implicitus. Seruius laudat Hesiodum: ποταμῶν ῥέοντι ἐοικώς. Sed tota sententia conuersa ex Arato Phaen. 45—48 οἷη ποταμοῖο ἀπορρῶξ etc. 246. Septemtrionalia illa sidera, interque ea Vrsam maiorem et minorem, Helicen et Cynosuram, numquam occidere, infra ἐρίζοντα seu finitorem non descendere, semper nobis conspici, notum. Fundus poetici ornatus Homeri. Iliad. σ, 489, et Odyss. ε, 273 sq., vbi conf. Intpp. et Toll. ad Apollonii Lex. Exc. V. Iis interuoluitur Draco. *metuentes tingi*, qui nunquam tinguntur, occidunt: quasi ab hoc sibi

O O

Illic, vt perhibent, aut intempeſta fileſt nox,
Semper et obtenta denſantur nocte tenebrae:
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit;
Nosque vbi primus equis Oriens adflauit anhe-
lis, 250

248 *denſentur* erat antiqua lectio: pro qua *denſantur* induxit, quantum intelligo, Paulus Manutius moxque Commelin. Eſt ea Medicei lectio, aliorumque codd. At *denſentur* Rom. cum multis antiquis: ſic etiam Goth. pr.; reiicit illud Burm., ne toties ſyllaba *en* redeat; in aliis locis *denſent*, *denſentur*, praefertur; vt inf. v. 419. Aen. VII, 794. X, 432. *obducta* alter Rotend., ex interpretatione. v. Burm. *fileſt nox* — *obducta nocte*: parum ſuauiſſime! Saltem *nube* dixiſſet! Coniicit quoque hoc idem Io. Schrader. in Schedis. 249 *diemque reliquit* Leid. pr. 250 *Noxque* et *Orion* vnius aberratio. *que* abeſt a Goth. pr.

caueant, quod numquam fundam noctem, altas tene-
faciunt. Ἄρκτοι κινέου bras, eſſe ſignificet! *Nox*
πεφλογμένη ἀπ' αὐτοῦ dix- autem (vt tenebrae) obten-
rat Aratus l. l. cf. ad Horat. diur, obducitur caelo et
II Carm. 2, 7 *penna me- terrae. Homer. Odyſſ. λ, 19*
tuente ſolui, non ſoluenda. Ἄλλ' ἐπὶ νύξ ὀλοή τέταται
247 — 251. *Illic*, ſub po- δειλοῖσι βροτοῖσι. *nox in-*
lo antarctico aut *nox* eſt *tempeſta* iam Ennio et Lu-
perpetua, aut dies ibi eſt, cretio frequentata; vt V, 984.
dum noſtro caelo *nox* exori- 249. *redit aurora* ſcil. ad
tur, et vice verſa. Parum eos; adit eos. 250. *equis*
ſubtiles erant veterum opi- *anhelantibus* tribuitur, *ad-*
niones de terris australibus, *flare* id, quod ante ſe ha-
et altero hemiſphaerio, de bent; vt in curſu certamine
quibus poſt Strabonem Ma- eos, quos ante ſe decurren-
crob. in Somn. Scip. II, cap. tes curſu attingunt. *Adflant*
9 ſq. videndus. Ad noſtrum *equi Solis* eas terras, quas
locum proxime facit Lucret. ſol oriens illuminat. Iam
V, 649 — 654. Quam vero poetica inuerſione dixit: *Sol*
ornate *intempeſta fileſt* (pro *oriens adflat nos equis*;
eſt) *nox* — *tenebrae*, vt pro- vt et Aen. V, 739. *Eſt me*

Illic ſera rubens adcondit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio praediſcere coelo
Poſſumus, hinc meſſisque diem tempusque ſe-
rendi;

251 *Illis* apud Senec. ep. 122. et placet; reſpuit quoque Wa-
keſ. *oſtendit* Ven. 252 *Hic* Mead. *praediſcere* Rom. et alii ex
more; vt v. 51. II, 255. *praediſcere* iam correxerat Nauger. in
Ald. tert. 253 *meſſisque diem* alii, perpetua aberratione. conf.
Ecl. V, 70.

ſaeuus equis oriens adflauit 252. *Hinc*. E ſolis hoc
anhelis. 251. Cum *Oriens* per Zodiacum decurſu, a
paullo ante ſit Sol, vi oppo- v. 231, atque adeo ſucce-
ſui *Veſper* poſſit eſſe Sol dentibus ſibi inuicem anni
occidens. Veſperum tamen partibus, inſtantem tem-
pro Sole dictum nondum peſtatum mutationem diſci-
vidi. *Veſper*, Heſperus, ſole mus. Habuit in animo ver-
occidente, in conſpectum ve- ſus Arati Dioſem. 10 ſqq.
nit, oritur, *lumen ſuum* *Tempeſtates* de quatuor
profert. Ita accepit quoque anni partibus dici, ex v. 258
Silius, qui hunc verſum ex- patet, *Temporibusque p.*
preſſit XI, 516. 517 *Inua-* coniunctam tamen mutati
dunt campum et late ful- aeris ac caeli notionem eſſe,
gentibus armis Accendunt ex adiuncto patet. *Caelum*
ultro lucem ſurgentis Eoi. *dubium*, ſcil. inſtantibus
conf. Lucret. I, 1064. 5. 6. pluuiis, procellis. Ad ce-
Namque nec veſpera *accen-* tera compara Tibull. IV, 1,
dere poteſt crepuſculum, qui, eadem horum *limbo-*
nec illa vulgaris ratio, qua rum ac *balteorum*, ſeu *zo-*
de facibus et candelis acci- narum, enumeratione facta,
pitur, quae vt incenduntur, cum in temperata ſubſtituiſſet,
veſper cauſa eſt, non qui- pergit v. 169 *Hinc placidus*
dem indocta eſt, ſed humilis nobis per tempora *verti-*
tamen et abhorrens a tali tur annus. *Hinc et colla*
carmine. Opportunius idem *iugo didicit ſubmittere tau-*
illud inf. vſ. 291. rus etc. Ex eadem obſerua-

Et quando infidum remis inpellere marmor
Conueniat; quando armatas deducere classis; 255
Aut tempestiuam siluis euertere pinum.

Nec frustra signorum obitus speculamur et
ortus,

Temporibusque parem diuersis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber:
Multa, forent quae mox coelo properanda se-
reno, 260

256 *Et t.* Macrob. Sat. VI, 4. Schol. Cruqu. Horat. Carm. I, 23.
in siluis multi. auertere Zulich. 257 *speculantur* fragm. Moret.
259 *agricolas* laudat Macrob. Sat. VI, 4 et Schol. Horatii Cruqu.
Carm. I, 23. *detinet* ed. Ven.

tione antiquus de Aeolo my-
thus natus. vid. Heraclid.
de alleg. Hom. sub f.
254 *marmor* v. ad Aen.
VII, 26. 255. *armatae*
classes, ὀπισθιμέναι, simpl.
instructae naues. cf. Hesiod.
Erg. 631. 632, et 671. 672.
Sed is meliori iure nauiga-
tionem memorabat, quan-
doquidem illa aetate inter
curas patris familias erat,
frumenta naui deuehi ad
permutanda alia vitae ne-
cessaria. Longe diuersa erat
vitae reique rusticae ratio
Virgilii aetate: etiam in de-
vehendis mari frugibus. Ad
argumentum rusticum com-
memoratio classium non
bene esset accommodata.

256 *tempestiuam siluis*
euertere pinum h. ligna ac
materiem tempestiue cae-
dere. Consulatur Cato de
R. R. c. 31 (vnde vocem
tempestiua ductam esse ob-
seruat Macrob. VI, 4, p. 596).
Plin. XVI, 74. 75, l. 39. cf.
Cerda.

257—267. Habet etiam
alias utilitates, si obserues
siderum ortus et occasus et
vices anni temporum. 260. Si
pluuium tempus *continet*
h. e. domi tenet (v. Burm.
h. l.) agricolam; multa in-
terea parare et facere licet,
quae mox sereno caelo pa-
rum tempestiue curanda es-
sent. Hoc poeta ornatus
extulit, post Hesiodum, quem

Maturare datur; durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem; cauat arbore lintres;
Aut pecori signum aut numeros inpressit aceruis,

261 *Procurare* eadem ed. Ven. *proscindit arator* Moret. sec.
262 *obtusi* Romanus, Medic. et alii; vt veteres solebant. *obtusio*
Parrhaf. et Reg. a m. pr. 263 *inpressat* Rottend. alter et Cod.
Danielis; et sic editum in Cuningham. post Bersmann. Pro vul-
gata laudatur Calpurn. V, 88.

comparsa 493 sqq. Prae-
terea monent Grammatici,
Seruius ad h. l. Gellius X, 11.
Macrob. VI, 8 de dilectu
verborum adhibito a poeta:
Maturari ea, quae accele-
rentur quidem, sed diligen-
tiae tarditate cum industriae
alacritate ac celeritate con-
iuncta. Eadem, cum subito,
raptim et properanter fiunt,
properari dicuntur, nec fa-
cile diligenter et accurate
fieri possunt. Quae an ita
se habeant, equidem non
dixero. Potuit enim poeta
verba simpliciter ponere pro
vulgari; multa nunc facere
licet, quae mox essent fa-
cienda. Vt contra *maturare*
fugam dixit Aen. I, 137
pro praecipitare. De re v.
Cato c. 2, §. 3. Varro I, 36.
262. *Vomeris dentem* aut
proprie, quod sup. 172 erat
dentale, aut dixisse videtur
omnino pro vomere. *lin-*
tres. Si scaphas, et fluuia-
tiles nauiculas intelligas,
possis agrum Mantuanum
omninoque istam Italiae
oram Pado aliisque flumini-
bus perfusam cogitare; conf.
Seruium h. l. Conuenien-
tius tamen vitae rusticae esse
videtur, vt vasa lignea con-
caua et alueos interpreteris,
qui inter rustica instrumenta
sunt. Sic alueos, in quibus
vuae portantur in vindemia,
lintres dixit Tibull. I, 5, 23.
263. *aut pecori signum*:
sic III, 158 *Continuoque*
notas et nomina gentis
inurunt. numeros inim-
pressit aceruis. Aut cum
Seruio tesserae et tabellae
intelligendae, aceruis im-
positae, quibus frumenti nu-
merus designatur, aut *acer-*
vi sunt frumenta faccis seu
vasis condita, quibus vasis
inscribat paterfamilias, quot
modios contineant. *impres-*

Exacuunt alii vallos furcasque bicornis,
Atque Amerina parant lentae retinacula viti. 265
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga;
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

264 *Exacuunt* Rottend. *vallos alii* e suis codd. Brunck.
265 *Amerina* duo. 266 *rubra* Ven. At Seru. *Rubea virga*,
quae abundat circa Rubos, Italiae oppidum: Horat. Seru. I, 5, 94
Inde Rubos fessi peruenimus. Etiam ad e. l. Schol. Cruqu. „hi
„Rubi oppidum; hinc putant aliqui dixisse Virgilium *Nunc facilis*
„*rubea* t.“ Sic scribendum foret *Rubia*, quod et MS. Bersmann.
habebat; atque ita post Scalig. et Torrent. ad Horat. l. l. Cuning-
hamius emendarat. Bene sane *Rubia virga* post *Amerina reti-*
nacula: modo de viminibus circa obscuram hanc Apuliae urbem,
inter Canusium et Barium, aliunde constaret. Apud Iul. Sabin.
est: „Rubiorum oppidum fuit in Campania:“ confundit ille Ru-
fras Aen. VII, 739. *fascina* pr. Moreti, vt Codd. apud Ouid. Fast.
IV, 754. 267 et *frangite* Moreti sec. *saxis* Rom.

fit, ἐνέγραψεν, imprimit. vas vimineum, ad vsus rusti-
265. *Amerina salix* (erat cos, *facilis*, aut quae facili
Ameria, Umbriae vrbs, non opera struitur, quia ex vimi-
longe a Tiberi) inter terna nibus facta, aut quia haec
salicis genera memoratur vimina flecti et texi possunt,
Columellae IV, 30, 4, vbi adeoque ipsa sunt *facilia*.
de pedaminum in vineis, *Mollem iuncum* dixerat
ingorum ac viminum, pro- Ecl. II, 72. conf. ad Tibull.
spiciendorum cura agit. cf. I, 1, 40. II, 3, 15. 267. Sic
Plin. XVI, 69. *Vallos* esse et Aen. I, 182. 183. No-
palos, in promptu est. tum, antiquos aliquando
266. *Rubi* (nostris *Brom-* tostis igne granis vesci soli-
beerstaude) *recisis aculeis* tos fuisse; sed hic de eo
alligant. Plin. XVI, 69 more agitur, cum vita iam
Cetera vincula, qualia ad meliorem cultum per-
sunt ex rubo, maiorem ducta sar igni torrerent, vt
operam, sed in egeno ta- facilius mola, et quidem
men necessariam, postu- manuaria, qua utebantur,
lant. Colum. IV, 31, 1. frangi et glumis exui pos-
Fiscina, calathus seu aliud set.

Quippe etiam festis quaedam exercere diebus
Fas et iura sinunt: riuos deducere nulla
Religio vetuit, segeti praetendere saepem, 270
Insidias auibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio mersare salubri.

269 *diducere* Medic. pr. Moret. Ald. (pr.; nam sec. *deducere*
recepit) et forte Seruius, qui *siccare* interpretatur. Est et in Cu-
ningham. edit. 270 *Religio prohibet* Vrl. *sepem* etiam hic alii:
vid. ad Ecl. I, 54. *sepes* fragm. Moret. 272 *greges* Macrob.
Sat. III, 3. *mersare* Zulich., male.

268 — 275. Non mirum sentit Colum. II, 22, 3. *Ri-*
est, rusticum aliqua facere *vum* tamen *deducit* ac *du-*
debere per pluuias, cum sint *cit* omnino is, qui aquam
quae facere possit etiam festis ex riuo vel lacu per prata
diebus: cf. Seru. add. Mo- irriganda ducit. *Satis flu-*
ret. 67 sq. Locum, qui se- *vium inducit riuosque se-*
quitur, laudat, et copiosius *quentes* supra v. 106 dixe-
rem prosequitur Colum. II, rat. *Deducitur* tamen etiam
22, 1. et XI, 1, 20. *Quip-* riuus siue aqua, cum fossa
pe etiam: noua transitus exsiccat: vt *collectus hu-*
formula; vt *quid? quod*. *mor* supra v. 114, dum edu-
269. *Fas et iura*, h. diuina citur et emittitur. Vt in
humanaque iura, vt iam Ser- sententiam Macrobi dictum
uius monuit. 269. 270. *nul-* sit, de aqua cogitandum,
la religio, h. nullus respec- quae vt per pratum deduca-
tus deorum, nullus metus tur, ne via pracludatur,
peccandi, *vetuit*, vetare so- sordibus purganda est. conf.
let, vetat, vt saepe iam fac- Seru. ad 272. 270. *Quam-*
tum vidimus. *Quod autem* *quam Pontifices negent se-*
ait deducere, nihil aliud *getem feriis sepiri debere,*
est, quam detergere; nam Columella l. l. 271. *Insidi-*
festis diebus riuos veteres *as auibus moliri*; vt re-
sordidatos detergere licet, liquis consentaneum sit, de
nouos facere non licet, auibus praedantibus et no-
Macrob. Sat. III, 3. Con- ciuis intellige. 272. *fluuio*

Saepe oleo tardi colias agitator aselli
 Vilibus aut onerat pomis; lapidemque reuertens
 Incusum, aut atrae massam picis, vrbe repor-
 tat. 275

Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna

275 *Incusum* Romanus, Medic. cum plerisque; item Goth. pr.; etiam apud Martinum: sicque Ald. pr. et sec.; at Nauger. in tertia reposuit *Incusum*; et iam ante Egnat. 1506. Idem proditur e Reg. a m. pr. Goth. sec. *Incassum* Ven. *Incisum* fluxit edit. Masuic. 276 *ipsa dies alios*. nemini in mentem veniet *alias* reponere, cum

salubri. cf. inf. III, 445 sq. v. 227 *vilis faselus*. *La-*
 Argutatur in hac voce ad- *pis incusus*, siue rudis, as-
 iecta Macrob. I, 16, p. 287. per, siue cusus et incisus.
 Idem III, 3 extr. *Caueatur* De mola manuali fere acci-
enim in iure Pontificio, pitur post Seruium. *pix* va-
ut — festis diebus pur- riis vsibus agrestium inseruit;
gandae lanae gratia oues vt multis condiendis etc.
lauare non liceat; liceat Notetur et illa forma: *agi-*
autem, si curatione scabies tator *aselli* — *onerat*, pro
abluenda sit; ideo hoc agricola; quem poma in
quoque inter concessa nu- urbem mittere dicturus, quo-
merauit Balantumque gre- niam aselli opera in eo uti-
ges fluuio mersare; quod tur, *agitatore* *asini* poeta
si hucusque dixisset, licita appellat; non enim de as-
et-vetita confuderat, sed, nario agit. Ceterum ex
adiiciendo salubri, caussam v. 274. 275 patet, feriat
concessae ablutionis ex- diebus etiam mercatus in vr-
pressit. cf. Colum. I, 1, §. 2. bibus habitos esse, vnde ex
 Varro ap. Seruium ad h. l. venditorum pomorum pretio

273—275. Haec ex du-
 riorum patrumfamilias ratio-
 ne; vt Catonis, c. 138. v.
 Colum. II, 22, 5. *Vilia po-*
ma dicuntur ad magnam
 copiam denotandam. Sic

276—286. Etiam dies
 lunares obseruandos esse di-
 cit; esse enim alios faustos,

Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
 Eumenidesque fatae; tum partu Terra nefando

libri grammatici vulgares doceant femininum pluralem vsu haud habi-
 tum esse. Sosp. Charif. Instit. I, p. 18 — *dum tamen sciamus, plu-*
raliter feminine hae dies et has dies non oportere nos dicere.
 277 *quintum* Ven.; et putes sic continuandum fuisse post *dies*
alios. vid. sup. Sed variauit poeta, vt mox 284 *Septima post*
decumam. *Orchus*. alii scribunt, vt et alibi; e more serioris aeta-
 tis, quae vbique τὸ c, K, in ch mutabat; vnde et *pulcher* factum
 ex *pulcer*. 278 *cum vnus* Mead. *partio* duo Mentel.

ad opus faciendum (hoc est, *men recepta: est tamen lau-*
felices operum), alios in- *danda prudentia, quod pau-*
 faustos. Sequitur autem su- *cis ea tantum attingit, et ob-*
 perstitionem Hesiodi, versus *seruanda ars poetae, qua fa-*
 finem Oper. et Dier. 765 sqq., *bulis intexendis locum facit*
 aut potius Democriti (fuit *ac parat. Luna dedit pro*
 enim liber eius de R. R. *dat: vt Aen. IX, 266 quem*
 γεωργικόν, Varroni et Colu- *dat Sidonia Dido. Sic*
 mellae ac Plinio laudatus; *Tarquinius regno pulsus*
 de eo vid. Proleg. Geopo- *fugit ap. Horat. I Serm. 6*
 nic.); Plinius XVIII, 32, l. 75 *13 non quasi praeteritum*
His quae sunt necessaria corripiatur, sed praesens pro
adiiciuntur de luna ventis- praeterito, re praeterita in
que et praesagiis — Nam- tempus praesens adducta.
que Virgilius etiam in nu- Sententia autem est: sunt
meros (tempora) lunae di- dies lunares alii felices, alii
gerenda quaedam putauit, minus. 277—279. Rece-
Democriti sequutus ostē- dunt fere haec ab Hesiod.
tationem: h. doctrinam va- "Epy. 802—804, qui non
 riis a rationibus iisque va- *eo die Orcum et Furias na-*
 nissimis ductam, modo ab *tas memorat, sed Furias per-*
 obseruatione euenti, modo a *iuria hominum vltum ire:*
 numero, modo ab auctori- *"Ορκον τινυμένας, τὸν Ἐρις*
 tate, fraude aut stolidi per- *τέκε πῆμ' ἐπιόρκοις.* Furiae
 suatione. Et si autem mirari *e Croni sanguine ortae:*
 licet haec a Virgilio in car-

Coeumque Iapetumque creat, laeuumque Ty-
phoea,

Et coniuratos coelum rescindere fratres. 280

Ter sunt conati inponere Pelio Ossam

279 *que* abest post *Coeum* in quatuor. *Coeum* Κοῖον, scri-
bunt meliores. *Caeum* alii. *Typhonem* Philarg. ad Ge. II, 460.
281 *Pelion Ossae* Zulich. Menag. et Moret. a m. sec. *Ossan* Schol.

Nouauit hoc Maro nescio et Terrae soboles. E Terra
qua auctoritate, quod Or- et Tartaro *Typhoeus*; de
cum cum Furiis natum edi- quo v. Theogon. 821 et Apol-
dit. Quaeri potest, volue- lod. I, 6, 3. *creat* pro crea-
ritne "Ορκον Hesiodum de- vit. 280. *fratres*: seu Gi-
clarare, deum iuris iurandi gantes, seu Aloidas nunc
et ultorem periurii, an τὸν memorat, Otum et Ephial-
"Αδην, Plutonem, seu potius ten, similia illis molitos: v.
diuersum aliquod a Plutone Apollod. I, 7, 4 et Aen. VI,
inferum numen. Cum plura 580 *Hic — Titania pubes*
astrologica carmina, Alexan- — *Hic et Aloidas — qui*
drinarum superstitionum fe- *manibus magnum rescin-*
tus, extarent, etiam sub *dere caelum Adgressi su-*
Orphei et Melampodis no- *perisque Iouem detrudere*
mine, si modo Marone an- *regnis*. Est autem *rescin-*
tiquiora fuere, ex his hunc *dere* pro exscindere, cum
locum adumbrare ille potuit. notione perrumpendi, ir-
Parum tamen tutum est, de rumpendi, quod bene ob-
his aliquid suspicari, mul- seruat Wakef. ad Lucret. II,
to minus pronuntiare. (v. 406. vti si *vallum, porta,*
Lenz de fragmentis Orphicis *rescindi* dicitur. Comparat
ad astronomiam spectantibus ille *rescindere vulneris os*
1789. et de personati Or- inf. III, 453, pro aperire.
phei "Εργοις καὶ Ἡμέραις Id enim egerunt, ὅς οὐρα-
in *Neuem Schulmagazin* νός ἀμβρατος εἶη, vt vbi
1794 B. II, 2 p. 359. vbi v. Olympum tenuissent, ex eo
p. 378. 379.) *Coeus* et *Ia-* caelum conscenderent Iouem-
petus sunt e Titanibus, Coeli que deturbarent. 281. Ex

Scilicet, atque Ossae frondosum inuoluere Olym-
pum:

Ter pater exstructos disiecit fulmine montis.

Septuma post decumam felix, et ponere vitem,

Et pressos domitare boues, et licia telae 285

Addere; nona fugae melior, contraria furtis.

Cruqu. Horat. Od. III, 4, 51. *impellere* P. ed. Mediol. 282 *im-*
ponere Olympum Schol. Cruqu. ibid. *inuertere* Parrhaf. *fron-*
dosae fragm. Moret. 283 *obstructos* Rottend. *structos* duo.
deiecit Romanus, tres apud Martin., Menag. et ed. Ven., vt inf.
Georg. I, 333, sed *disiicere* plus est, et maiorem impetum habet.
vid. Burm. 284 *vites* Romanus ac multi; sicque vulgo lectum;
at *vitem* alii, etiam Goth. sec., et doctius; vnde Heinf. recepit;
idem malebat e potioribus, *est ponere*, vt et Pierii Longob. a m. pr.
et vnus Arundel. habet, et vt Georg. II, 273. *exponere* Mentel. pr.
et Zulich. *imponere* Ven. 285 *pressos* multi, variatione fol-
lenni; essent iugo imposito pressi. Sed v. Not. *telis* Menag. et

Odyss. λ, 314 fonte huius fa- 794, et septimam vff. 770.
bulae, quae inde nata, quod 805. At quae hic v. 285
motu terrae grauiore Ossa ab enumerantur, ad diem ille
Olympo reuulsa atque con- XIV refert v. 794 — 797.
vallis saxis rupibusque con- Quaeri quoque potest, sitne
strata fuerat. v. Strabo lib. *nona* vl. 286 post decimam,
IX, p. 658 A. 282. *inuolue-* intelligenda, an mensis an
re hic est sursum, in altio- cuiusuis decadis. 285. *pressi*
rem locum voluere. *Scilicet* *boues*, qui libere, necdum
est δὴ poetarum, vel ῥα, iugo iuncti, errabant. He-
quibus vis dictorum augetur; siodus, quem respexit, v. 797
etiam δὴ ῥα, vnde factum δὴ- εἰλίποδας ἑλικας βοῦς —
λαδὴ, ex δηραδὴ. 284. Non Πρηῦνειν, ἐπὶ χεῖρα διδοῦς.
fatis definitum, sitne dies *Addere licia telae*, est te-
XVII intelligenda, an dies lam ordiri; vt adeo tela sit
X felix illa quidem, sed se- siue stamen et trama, siue
cundum eam multo magis ipsa machina textoria, cui
VII. Decimam faustam esse, illigatur iugum. — 286. *No-*
astringat etiam Hesiod. "Εργ. *nus dies* seruis fugitiuis sau-

Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
Aut quum sole nouo terras inrorat Eous.

Leid. pr. a m. sec. 287 *melius gelida* alii; minus concinne; sed praestat forte, ne viroque versu alterum hemistichium *melior, melius* initium habeat. *sub nocte* Zulich. 288 *Vel* cum Romanus et apud Pierium nonnulli, item vnus Mead. *irrigat vnus* Arundel. Apud Lucret. V, 283, 284 *Largus item liquidi fons luminis aetherius sol, Irrigat adsidue coelum candore recenti.* Wakef. ex his Virgilium verba: *sole nouo terras inrorat Eous* petiisse ait et laetatur, additque perurbane alia. Tribui *luci* praedicata ab humore petita notum est; *luce perfundi, rigari* res sollenne est; quia *radit* dicuntur *spargi, fundi*; et eodem modo *nox, somnus, rigare membra, corpora*, dicitur. In his nihil noui. Recto igitur *sol irrigat caelum luce*; Durius tamen dictum

stus, furtum tentantibus infastus. Quorsum hoc? Scilicet cautionem tanto maiorem adhibebit eo die diligens paterfamilias, ut contra de furtis parum sollicito esse licet; est enim is dies furibus parum faustus. *Furta amoris* propter adiunctas seruorum fugas aduocare non possumus; ut nec *fugam* de exilio intelligere cum Seruio, cum in re rustica versemur. Vanas huius generis iudicationes plures videbis in Carmine, Maximo vulgo tributo, de Electionibus v. 320 sq., et de furibus 567 sq., apud Fabric. B. Gr. T. VIII, p. 432, 446.

287 — 296. Sunt etiam noctu vel summo mane nonnulla tractanda. *Dare se*

alii dicitur is, qui ad eius voluntatem se accommodat, gratificatur, concedit. *Res dant se*; ut sese offerunt, occurrunt. Sic et locus, occasio, tempus, se dare dicitur. *Dat se* et illud, quod impulsum inclinat se, flectitur, cedit. Itaque et h. l. *multa se dederunt*, h. se dare solent, occurrunt agenda, perfici et peragi possunt. Seruius: *melius nostro obsequuntur labori.* Aen. IV, 627 *Nunc olim, quocunque dabunt se tempore vires.* cf. Burm. ad Gratii Cynege. v. 143. 288. *Eous ἥως* scil. ἀστὴρ, ἥως φάρος pro Lucifero, atque adeo pro ortu lucis. Sic Ge. III, 324—6 *Luciferi primo cum sidere — dum*

Nocte leues melius stipulae, nocte arida prata
Tondentur; noctes lentus non deficit humor. 290

esset, *dies*, Eous, *irrorat terras sole nouo*, est ferendum. Modo non doctius esset alterum, *Luciferum irrorare*, irrigare terras rore, humectare; agitur enim h. l. de opere quod propter rorem, quo stipulae madescunt, felicius peragi potest: *noctes lentus non deficit humor.* Dicta autem similiter atque Ge. III, 304 *cum — extremoque irrorat Aquarius anno*, irrigat terras pluuiis. Et agricola plantis amicos irrigat imbres Ge. IV, 115. Est autem *irrorare* voc. rusticum: v. Ind. Script. de R. R. Ap. Colum. IX 14, 10 *irroratis floribus*, apes mella conficiunt. Ergo et nox irrorat terras vel Lucifer. Et Ouid. Met. XIII, 622 *Aurora* — Nunc quoque dat lacrimas et toto rorat in orbe. 289 *stipulae melius* al., non belle. 290 *noctis* potiores, cum Grammaticis: conf. Pierius cum Heinio: qui hoc reposuerat, ut pro *noctes* esset.

ros in tenera pecori gratissimus herba. irrorat terras, quia aeris humor et in herbis ros tum sub sensum venit, quod Eurip. Hippol. 78 dixit: ἥως δὲ ποταπλαῖσι κατεύει δρόσους. Solem novum dicunt poetae pro oriente. Dictum igitur, *sole nouo*, h. e. mane, cum rore arua rigata sunt, madent.

289. De foeno Plin. XVIII, 67, §. 4 *Quidam pridie rigant, ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius*, quia sc. noctes sunt humidae. De faba Colum. II, 10, 12 *Silente luna fabam vellito ante lucem.* Ergo *stipulae* non ad frumentorum messem, sed ad

legumina, *prata* ad foeniscium erunt referenda? De *stipulis* tamen dubitare licet, an ita dicantur. Contra vero de frugibus sub diluculum metendis omnes auctores operis rustici praecipunt; ita ut de iisdem accipiendae sint stipulae. cf. inf. ad v. 297. Vir doct. Voss, operis rustici peritus, verba ad eum morem refert, quo post resectos messe facta culmos relictas stipulae serius secantur. Qua de re nihil quidem in Columellae loco hinc expresso lib. II, 18. 19. 20. nec in Plinio, reperio; memoratur tamen ista messonis ratio inter trinas in Italia media visitatas Varro I, 50. Omnino miror

Et quidam feros hiberni ad luminis ignes
 Peruigilat, ferroque faces inspicat acuto:
 Interea, longum cantu solata laborem,
 Arguto coniunx percurrit pectine telas;

Iterum retractum *noctes* a Burmanno, ut ambiguitas tolleretur; et praestat auctoritatem Rom., et, qui eo alludunt, sequi, nisi *nocteis* scribas. *nocte* Longobard. Medic. et duo Codd. ap. Seru. ad Aen. IV, 7. *humidus noctis non* Tollian. *defuit* Ven. 291 *ad* deletum in Rottend. sec. 292 *Peruigilat* fragm. Moret. *exspirat* Ven., aberrationes. 294 *mulier perc.* ed. Mediol. *percuisset* Goth. Versus idem Aen. VII, 14 *Arguto tenuis percurrans pectine telas* de Circe.

Scriptores R. R. de ipsa metendarum frugum ratione tam pauca praecipere. De pratis vero nemo dubitat. cf. Dickson T. II, p. 311 sq. *Noctibus roscidis secari melius*, Plin. XVIII, 67, 4.

292. Eclog. VII, 29 *novas incidere faces*. conf. Plin. XVIII, 63. Colum. XI, 2, 90. *inspicare* novasse videtur poeta, ut sit in spicae formam, adeoque in acutam cuspidem, concidere. *solata laborem*: vid. ad Aen. I, 239. 294. *arguto* et cantui mulieris tribui potest, et *pectini*, ut sit, qui stridorem inter texendum edit. Hoc quidem melius fieri, docet ratio poetica, ne alterum nomen nudum et sine epitheto sit, et poetarum usus: ut quoque *κερκίς*

passim in poetis *μελπομένη, αοιδός. pecten canorus*. (Exempla dabit v. c. Brunck. ad Aristoph. Ran. 1316.) *Tela* est trama, cuius filis inseritur subtemen ope *pectinis*, s. radii aut spathae: (Graecis *κερκίς* est: de qua v. Apollod. II, 8, 1. Antonin. Lib. 25. Sophocl. Antig. 988) cuius formam a nostra naucula textoria diversam et pectini, quo lyra pulsatur, propiorem fuisse necesse est. Loc. Class. Ouid. Met. VI, 53 sqq. cf. Excurs. I* ad Aen. VII, 14. et, qui postquam ista scripta erant, in lucem prodiiit, Indicem Scriptor. R. R. p. 370, in quo a doctissimo Schneidero sub voc. *tela* — omnis res textoria veterum accuratius, quam a quoquam

Aut dulcis musti Volcano decoquit humorem, 295
 Et foliis vndam trepidi despumat aheni.
 At rubicunda Ceres medio succiditur aestu;
 Et medio tostas aestu terit area fruges.

295 *humor* Scaliger legebat, ut esset *decoquit* se. conf. Rutgerf. Var. Lect. V, 17. 296 *trepidi aheni* erat lectio ante Heinl. vulgata; sicque Parrhaf. Voss. alii ap. Martin. *trepidi* dabant Gud. Mentel., vterque Menag. Moret fragm. cum Pierii Medic. et aliquot aliis. *foliis trepidis* Medic., hocque Pier. in editione sua legisse videtur. *trepidus aenis* Rom. De varietate hac vid. Heinl. h. I. et ad Ouid. Met. XII, 279. *tenui aeni* Gud. pro var. lect. *despumat* Moret. quart., hoc et illud in vulgg. edd. Gellii N. A. II, 3, ubi de scriptura *aheni* agitur. 297 *succinditur* Goth. sec. 298 *costas* alios habere Reiskius notabat forte pro *coctas*.

alio, est exposita. Patet autem ex hoc versu, in Italia quoque matresfamilias rusticorum telarum texturae vacasse. 295. Ge. IV, 268 *igni pingua multo Desruta*. Sedula in variis e musto defruti generibus conficiendis veterum fuit opera: vid. Plin. XXIII, 18. XIV, 11. Columella XII, cap. 19—21. *Dulce mustum* laudat Quintil. Inst. VIII, 2, 10 inter epitheta, quae id, quod rei proprium sit, exprimant. 296. *trepidum*, proprie mustum est trepidum, quia, quod ebullit, quasi tremere videtur: Aen. VII, 463 *vndans ahenum*, hinc *vndam* idem mustum

dixit ebulliens et exundans. Fronde autem, forte pampinea, spumam auferunt, dum defrutum faciunt.

297. Messem ait esse secandam et terendam *medio aestu*. *Ceres rubicunda*, quae alias *flava*, quia rubent, flavescent, aristae. Columella II, 21, 2 *aequaliter* flauentibus iam satis, *antequam ex toto grana indurescant*, cum rubicundum colorem traxerunt, *messis facienda est*. At de *medio aestu* dubitari potest: sitne media aestate, an medio die aestiuo. Vtrumque recte ac vere diceretur. *Prius, medio aestu*, aestate, dictum, ut Ecl. X, 65, *frigoribus mediis*, cum sqq.

Nudus ara, fere nudus: hiems ignaua colono.

299 *ara et fere* Leid. pr. *colono est* Rottend. alter et Medic. Pierii; in aliis *colonis*. Notus est iocus παρῳδίας: *habebis frigora, febrim* Donati Vita V. l. 6r.

conuenit, *Nudus ara, fere nudus*, cum mature, aere adhuc tepente, arationem et sationem faciendam esse ait. Et de *messe mature facienda* monent alii quoque: v. Colum. l. l. Omnino hoc idem praecipit Hesiod. 571 sqq., ubi tantum abest, ut de opere per medium diem vrgendo agat, ut etiam mane surgendum et metendum esse moneat. Et Theocr. X, 48—51 simili modo praecipit, *medio autem die quiescendum esse* dicit, ἀρχεσθαι δ' ἀμῶντας ἐγειρομένῳ κορυδαλλῷ, καὶ λήγειν εὐδοντος, ἐλινῶσαι δὲ (κατὰ) τὸ πᾶμα. Spectat quoque huc, quod colligendae sunt fruges sub diluculum; conf. Geopon. II, 25. *Posterius* si praeferas, *medio die*, respiciet antecedentia 289. 290. Inf. IV, 401 *Ipsa ego te, medios cum sol accenderit aestus, Cum sitiunt herbae* etc. ut *medio aestu* sit, *medio die*, interdiu; Sic inf. III, 154 *mediis feruoribus*: ut oppo-

sita sint 287, 8. *gelida nocte*, cum *die nouo*, et nunc *diei calor* s. aestus. Enimvero sic repugnant sibi vs. 389, ubi nocte *stipulas et prata tondenda* ait, et nunc *medio aestu*, meridie, *succidendas fruges*. Ita occurrendum esset sic, ut *stipulas* proprie acciperes, et rem a messe diuersam innui diceres, ut sup. ad 289 monitum est. 298. *Areaterit fruges*: in qua teruntur. v. sup. ad v. 192.

299. Ex Hesiodo petita esse satis constat, "Erg. 391, 392 γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοωτεῖν etc. Monet autem, mature, atque adeo auctumno, arationem et sationem esse faciendam, cf. sup. 208 sq. II, 315. 316, cum tepor aeris satis magnus, ut arator veste non ogeat. *Nudum* esse tantum tunica indutum, toga aut paenula reiecta, post Cuperi Obsl. I, 7 satis notum. *Hiems ignaua colono* esse dicitur, quae colonum otiosum esse iubet, et ab opere sub dio faciendo

Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur, 300

Mutuaque inter se laeti conuiuia curant.

Inuitat genialis hiems, curasque resoluit:

Ceu, pressae quum iam portum tetigere carinae, Puppibus et laeti nautae inposuere coronas.

Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus, 305

Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;

Tum gruibus pedicas et retia ponere ceruis,

Auritosque sequi lepores; tum figere damas,

300 *feruntur* Medic. a m. pr. 302 *curam* Schol. Cruqu. Horatii Od. III, 17 et veteres aliquot apud Pierium. *curant; curas*; non refugit Maro. 303 Heinsius coni. *seffae*, probante Burmanno: est sane hoc proprium in reditu. At *pressae* non minus accommodatum: v. Notam. Reiskius aut *seffae*, aut *piceae* aut *Thressae* coniecit. 304 Idem versus Aen. IV, 418. 306 *miramque oleamque cruenta* Goth. sec. 308 *dammas* Medic. cum al., et ex hoc alii *damnas*.

auocat. *plerumque*, maxima hiemis parte Bion. VI, 5 ἢ καὶ χειμᾶ δύσεργον etc. 302 *genialis hiems*; conuiuiorum hilaritati, risibus iocisque apta, qua genio indulgetur. Grata poetis dictio: ex quo enim semel cum Genio notio hilaritatis, imprimis epularum, coniuncta fuit, *geniale* dictum est, quicquid hilare, festi-vum, gratum, iucundum, corpus animumque recreat. 303. 304. Faustum reditum

ad Lares naues declarabant coronata puppi: in qua tutela nauis collocata erat. *pressae carinae* sunt mercibus oneratae, seu onustae naues, vid. Tibull. I, 3, 40. Ouid. Fast. IV, 300.

305. *quernas glandes stringere* vid. ad Ecl. X, 20. 306. *cruenta myrta*, baccae myrti nigrae succo rubicundo: ad vinum condendum, myrtitem: cuius conficiendi rationem v. ap. Colum. XII, 38. 308. *Auri-*

Stuppea torquentem Balearis verbera fundae:
Quum nix alta iacet, glaciem quum flumina
trudunt. 310

Quid tempestates auctumni et sidera dicam?
Atque, vbi iam breuiorque dies et mollior
aestas,

309 *torquentur* Toll. Edd. Ven. et Mediol. *torquere* Zulich. a m. sec. *torquentes* Romanus. *Stippea* fragm. Moret. *Stuppea* Rom. Medic. alii scribunt, quâ in re parum sibi constant antiqui codices; nam ex more geminatam litteram vna scribere debebant antiquiores. *Stupea* editum erat in Aldd. pr. et sec., in Commel. et al. 310 *iecit* Romanus, aut verius *tegit*, vt Burm. notatum vidit. Ita et ea, quae ed. pr. Burm. 311 *et frigora* vnus Moreti et vnus Arundel., nec non Goth. sec. in litura; sed vulgatum verum et exquisitum; v. Not.; et natum forte istud ex Georg. II, 321 *Prima vel auctumni sub frigora*. 312 *dies, iam mollior* vnus Mead., quod perplacet.

tos lepores Afranio debet Maro. vid. Macrob. Sat. VI, 5, p. 600. *figere* telo, transfigere. 309. *verbera fundae* poeta pro funda dixit, e stupa facta, maiore ornatu, quatenus ea verberat, ferit, emissio saxo, quod iacitur circumagendo, torquendo, fundam.

311—315. Tempestates subiungit, quae duabus praecipue anni partibus frequentius ingruere solent, sub auctumni initium (v. 311. 312. 313) inde a medio Augusto, Colum. XI, 2, 57. 58, et sub veris exitum (v. 313. 314. 315) M. Aprili

medio. Columella ibid. §. 36 sqq. Quam vero ornate haec dixit, et quam procliuis hinc ad ornatissimam tempestatis aestiuæ descriptionem via! *Sidera auctumni*, quia ad siderum ortus et occasus tempestatum tempora atque etiam causas referebant. cf. v. 335.

Atque, quid dicam, *quae vigilanda viris* sunt, *vbi iam br.*; quae curanda et providenda (v. Seru. et Burm.) ab agricolis sub auctumnum: inde a medio Augusto, vt diximus. *mollior aestas*, leniore calore, cum vehementior aestus iam re-

Quae vigilanda viris? vel quum ruit imbriferum ver,

Spicea iam campis quum messis inhorruit, et quum

Frumenta in viridi stipula lactentia turgent? 315
Saepe ego, quum flauis messorum induceret aruis
Agricola, et fragili iam fringeret hordea culmo,

313 *et cum r.* vnus Mead. *umbriferum* alter Rottend. 315 *ex viridi* Leid. *lactantia* multi. *iacentia* Rom. *torgent* Mentel., omnia prauo. 316 *duceret* Medic.; sed ab alia manu in supra scriptum.

misit se. *vel quum ruit aestas, Lactentesque vrens imbr. ver.* M. Aprili, circa *herbas siccauerit omnem Vergiliarum exortum*: videndum nunc, imbrium ingruentium vi ne anni spes a procellis profligetur, se-
Horrere (vid. ad v. 151) *agri aut segetes et sata* dicuntur fere, cum aristae iam maturae sunt; h. l. seges lactescens, in *stipula* h. culmo *viridi*; vagina Varr. I, 48, 3. cf. Iliad. ψ, 598 sq. vid. Cerda. *lactentia turgent* plenius etiam dictum quam lactent; amant vocem poetae. Ouid. Fast. I, 351 *sata teneris lactentia succis*; et saepe. Habuit hunc locum ante oculos Gratius Cyneg. 290 *Inde vbi pubentes calamos durauerit*

316. Quid? quod, id quod multo maius est, in ipsa messe procellae aut imbres saepe ingruunt. v. Plin. XVIII, 35, sect. 78. cf. Colum. II, 21, 2. Similiter de vitibus inf. II, 419 *Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis*. 317. *fragili hordea culmo* dicit poeta pro hordeis simpliciter, aut certe culmis fragilibus hordei; non de certo hordei genere; hos culmos *fringunt*, qui falce secant; dum falcem admouent, tangunt scilicet et fringunt.

Omnia ventorum concurrere proelia vidi:
Quae gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent; Ita turbine nigro 320

318 *concurrere* omnes Heinlii. *consurgere* Rom. et vnus Mead. quod et ipsum recte dicitur; et variant verba et alibi: vid. h. l. Burm.; sed legit in nostro *concurrere* Plinius XVIII, 35, l. 78. 319 *a r.* Zulich. et Parrhaf. 320 *Sublimem* Medic. et Reg. a m. pr. cum Romano, quod vtiq. sollempnitas; sed et alterum vsum habet. vid. Oudendorp. ad Iul. Obsequ. cap. 101, quem Burmannus laudat. *eruerint* Moret. sec. a m. pr. *ruerent* Reiskius coniiciebat.

Ita v. c. lib. II, 368 coll. cum 365 *tum stringe comas*. Solent autem poetae id, quod agitur, a variis actionis momentis designare. Itaque ea, quam Burmannus et Martinus mouent, difficultas, dum pro ligare dictum esse putatur, concidit. Vir doctus *stringere*, pectinibus decerpere, interpretabatur: est id inter metendi genera ap. Colum. II, 21, 2. 3. De his cf. Varr. I, 50. Dickson To. II, p. 368 *stringentem* hordea intelligit eum, qui apprehendit culmum manu, vt falce admota refecet. 318. *ventorum praelia concurrere* plenius quam ventos concurrere; vt acies ad pugnam faciendam. 319. *segetes grandida* proprie ex agro *grauido*. Sed poetae omne id *gravidum* dixisse videntur, item *secundum*, quod succo plenum ac tumidum esset, vt *gravidum vber* Georg. III, 317. *grandidae fruges* II, 143. *grandidae messes* Ouid. Metam. VIII, 781. conf. de hac voce ad Aen. IV, 229. X, 87. 320. Venti segetem *eruunt*, et in aerem expellunt, extollunt; hoc ornatus effert, *sublime expulsam eruunt*, quia *sublimem*, in *sublime*, pro aduerbio, sublimiter, ferunt. Reliqua: *ita turbine nigro* etc. difficultatem habent ex structura, quam qui animaduertunt, varie tollunt. Martinus comparisonem subiici putat, qua tempestatis messem euertentis vis declaratur, cum ea euulsas radicitus spicas cum aristas et radicibus ita sublimem ferat, quemadmodum alias ventus ferre solet leues stipulas; *ita*, tam facili ne-

Ferret hiems culmumque leuem stipulasque volantis.

321 *stipulamque volentem* Franc. *stipulamque leuem culmasque volantes* Zulich. *stipulasque sonantes* Goth. pr.; vt *fragiles calamos siluamque sonantem* Georg. I, 76. *lucosque sonantes* Ecl. X, 58. Enimvero nunc volant, dum ab aura feruntur; non sonant.

gotio, *hiems*, tempestas, l. commentantem ad subtiliorem rationem abducebant. Haec tamen comparatio parum ad augendam rei *δεινότητα* facere, immo eam imminuere ac frangere, videtur. Ru-aeus ita interpretatur, vt verba sint epiphonematis loco: *tam denso nimbo iacabat procella calamos leues et stipulas volantes*. Verum sic *ferebat* dicendum erat. Catroeus vertit, quasi poeta diceret: *aut turbine nigro*. Si emendatione res indigeret, procliuie esset: *ita turbine nigro Versat hiems*; quod firmes ex Lucretio, cuius versus ante oculos habuisse noster videtur lib. V, 218 *Et tamen interdum magno quaesita labore — Aut subiti perimunt imbres gelidaeque ruinae, Flabraque ventorum violento turbine versant*: seu melius *vexant*, vt alii legunt. Atque haec erant, quae me olim in h. l. commentantem ad subtiliorem rationem abducebant. Necdum me iudicii mei poenitet; non enim mihi satis erat, sensum qualemcunque arripere aut inferre, verum ex ipsis verbis grammatica lege et ratione sensum erere. Qui itaque aliquid dicere vult, quod ad rem spectet, ei est grammaticae docendum, quomodo *ita — ferret* possit esse dictum pro, *quemadmodum hiems fert*. Scilicet a poetis, ad variandam orationem, *sic, ita, haud aliter, pariter*, in fine sententiae subiici solent comparatiue; haud aliter hiems, grauis tempestas ea parte anni, qua procellosum tempus esse solet, (autumno et vere vl. 311—315. non quae *nostra hiems* dicitur) orta *ferret*, diriperet, stipulas, quam nunc media aestate radicitus aristas fert. In hac demum interpretatione acquiescere licet. Con-

Saepe etiam inmensum coelo venit agmen aquarum,

Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
Conlectae ex alto nubes; ruit arduus aether,
Et pluuiâ ingenti lata laeta boumque labores 325

322 *ex caelo* Menag. pr. *o caelo* ed. Ven. *ruit agmen* Schol. Statii Theb. I, 356; sed vid. Burm. 325 Aen. II, 306 *rapidus montano flumine torrens Sternit agros, sternit lata laeta boumque labores.*

venit, ex parte tamen, non *alto nubes collectae* Seruio prorsus, Horat. Serm. II, 2, sunt a septemtrione: v. sup. 124 *Ac venerata Ceres, v. 240, quod forte nimis ita culmo surgeret alto* doctum. Alii, vt Iulius Sabinus, e mari; quod in *Explicuit vino contractae* mentem venire potest, si *seria frontis.* vbi Benth. ita Italiam cogites. Simplicissimum vero est petitiu a formula precandi, obtestandi. ita vt nunc precatur, votis expetit.

322. Praeiuera loci insignis Homeri II. π, 385 sqq. *ἤματ' ὁπωρινῶν, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ Ζεὺς* sq. cum Lucret. VI, 255 sqq. *Praeterea per saepe* sqq. *agmen aquarum* de imbre denso ingruente. *venit, ruit; veni* enim etiam hoc sensu satis graue verbum. *Veniunt hostes, barbari,* qui impetum faciunt etc., vt docuit Burm. h. l. et ad Phaedr. I, 21. cf. Aen. X, 456. 324. *ex*

alto nubes collectae Seruio sunt a septemtrione: v. sup. 124 *Ac venerata Ceres, v. 240, quod forte nimis ita culmo surgeret alto* doctum. Alii, vt Iulius Sabinus, e mari; quod in mentem venire potest, si Italiam cogites. Simplicissimum est, *altum* de caelo intelligere; ex aere descendunt contractae nubes; inf. 443 *urget ab alto Notus.* itaque *ruit aether* h. nubes collectae. Aen. V, 695 *ruit aethere toto turbidus imber aqua.* Martial. III, 100, 3 *Imbribus immodicis caelum nam forte ruebat.* Praeiuera Lucret. VI, 290, 1 *Omnis vti videatur in imbrem soluiet aether.* Alias *caelum ruit tonitru;* vnde Aen. I, 129 *caeli ruina* omnino de procella. 325. *boum labores, ἔργα βοῶν* Hesiodi *Ἔργ.* 46. Homer. l. c. Iliad. π, 392, et

Diluit; implentur fossae, et caua flumina crescunt
Cum sonitu; feruetque fretis spirantibus aequor.
Ipse Pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxuma motu
Terra tremit; fugere ferae; et mortalia corda 330

326 *Deluit* fragm. Moret. 327 *feruentque* Goth. pr. *fretis spumantibus* idem cum altero: hoc etiam Romanus exhibet; et est apertius; sed est minus docta lectio. Etiam Aen. X, 291 *Qua vada non spirant, nec fracta remurmurat vnda.* 328 in deest Moret. quart. et in vno Arundel., item in nonnullis Pierii. 329 Reiskius distinctionem post *dextra* sublatam in fine versus ponebat: *Fulmina molitur eo motu, quo maxima molitur.* 330 *fremet* Zulich. *tremuit* Mentel. pr. Alterum Arundel. et Cantabr. sequutus. et post *ferae* Martinus sustulit; non male factum!

hinc alii. v. Cerda et Fulv. esse, in qua fulminis rubor Vrsinus. 326. *caua flumina*, quae in alueis cauatibus fluebant; nunc litus exeunt. vid. Burm. ad Lucan. I, 396. 327. *freta spirantia* sunt aestuantia. Aen. X, 291, vbi v. Heinl. *spirant*, quae efferuescunt, ebulliunt. *freta* autem, vt *vada*, poetice simpl. aquae, mare.

328. Interdum etiam fulmina et tonitrua cum ventis pluuiisque miscentur. Vix bene locus reprehensus, tamquam nunc alienus a re. Praeclarus locus de fulmine. *corusca dextra.* Notum illud Horatii Carm. I, 2, 2 *rubente Dextera.* Ex antiqua tabula adumbratum

ipfam manum illuminabat, coniectabat Spenc. Polymet. pag. 55; saltem picturae idoneum argumentum illud foret. Manum tamen, quae tenet fulmen, ab eo splendere ac coruscare, facile etiam sine tabula picta assequaris. Habet tamen nec minus rationem suam, si *corusca fulmina* iungas. 329. *moliri fulmen* est iacere, vibrare; nam de omni motu ac conatu aut opere *moliri.* *maxima terra* est magna, γαῖα πελώρη. 330. De hiberna procella similia v. apud Hesiod. *Ἔργ.* 511. 512, et 529—533. *fugere* pro fugiunt; vt saepissime, ex aoristo: nisi velis

Per gentes humilis strauit pauor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit; ingeminant austrum et densissimus imber;
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plan-
gunt.

331 *humiles* Moret. sec. *fragranti* primus. *humili* — *flagran-*
tis Romanus. 332 *Athon* Medic. Reg. Pierii Rom. et Medic., it.
alii, etiam ap. Martin., et vterque Goth. cum edd. Aldd. pr. et sec.,
Commel., et ex illis aliae. Ita et legebatur in Valer. Flacc. I, 664.
Tenet tamen alterum post Seruium, Cerdam et alios, Heinsius:
Aut Atho. τὸν Ἄθω. Causa iusta est, quam Benedictus iam at-
tulit, quod *Athon* metro repugnat. 333 *densissimus aether* ed.
Ven. et vnus Mead. Eleganti coniectura Reiskius totum locum ita
constituebat: *ille* (v. 331 *Iupiter*) *Deiicit ingeminans; austrum et*
d. imber Nunc n. — plangunt. Ex Aen. I, 43. 44 facile incidas
in *disiicit*. Idque video factum a Wakef. ad Lucret. V, 404. Quis
tamen cogat poetam semper eandem formulam decantare? 334 *ae-*
quora vel *littora* m. Küler. *plangit* Franc. Reg. Menag. Mentel.,
et sic Rom. et perueriores aliquot ap. Pierium, vt ad *imbrem* refe-
ratur; Wakef. mauult subintelligere, *Iupiter*; sic et in ed. Mafuic.
et al., sed grammaticos mutasse neutrum significatum minus ob-
uium, docet Burm., itaque *plangunt*, vulgatum inde ab Aldo,
tuetur: quod et in vtroque Goth. At *clangunt* Leid. Menag. alter
pro var. lect. et ed. Ven. 1472. *plaudunt* vnus Voss., vtrumque male.
Satis firmatum est, vndarum allisatum esse *plangunt*.

argutari ex vernaculo ser- *fragranti telo*, Homeri et
mone. 331. *humilis pauor* Hesiodi, ψολόεντι κεραυνῷ.
poetica venustate; partim *Alta Ceraunia* ἀπὸ κεραυνῶν
quod reddit humiles, par-
tim, quod *timere* pusillani-
mi et humilis animi est. *stra-*
uit, sternit, pauor, animos,
καταπλήττει, percellit; vnde
etiam *consternare* ductum.
332. Montes fulmine ferit,
dicebas; at quam sublime:
deiicit! Magis etiam exor-
nat haec Silius V, 385—389. *resonant*.

Hoc metuens, coeli menses et sidera serua; 335
Frigida Saturni sese quo stella receptet;

335 *Quod superest, caeli* laudat Nonius Marcellus in *seruare*.
Haec metuens Parrhasi. et ed. Mediol. *caeli mores* substituit Wa-
kef. ad Lucret. I, 297 tanquam ingenii lusu, quia *caeli morem*
meminerat ex I, 51. 336 *quo sese* ap. Senec. Epist. 88 et Goth.
pr. *qua sese* Schol. Statii Theb. I, 305. *sese cum stella receptat*
Schol. Iuuenalis Sat. VI. *receptat* etiam Moret. pr. et Leid.

335. Propter has tem- quod signum se recipiat, cum
pestatum mutationes obser- quo sidere se coniungat; in
vanda sunt *anni tempora*. *Capricorno enim facit*
mox v. 351 prognostica ex *grauissimas pluias, et*
atmosphæra. *Caeli menses praecipue in Italia, — vt*
simpl. tempora intelligam, *in Scorpio grandines*. Haec
quia astrorum, quae in caelo *Seruius*, qui plura super τὸ
sunt, motu definiuntur: vo- *receptat* nugatur dicam, an
lebat subiungere solem et lu- obseruat. (Saturni motum
nam: posuit pro iis sidera; tardissimum esse, et vix binis
caeli sidera erunt adeo de annis sexque mensibus vnum
planetis accipienda, vt sub- signum transire satis constat;
iiciat duo alios planetas, Sa- vt adeo vix intelligas, quem
turnum et Mercurium. Nisi vsum obseruatio tam tardi
malis adhaerere Seruianae sideris ad tempestatum pro-
interpretationi, vt *sidera* gnostica habere possit. Ita
sint duodecim signa zodiaci, tamen a veteribus indicatum
quae totidem fere mensibus est de stellis erraticis, vt plu-
sol peragrat; quapropter viarum aliarumque aeris mu-
menses essent adiecti. Esse tationum augurium ex iis ca-
porro verba deprompta e Me- perent. Fuit in his inpri-
nandro, notat Nonius Mar- mis Saturni transitus: vid.
cellus in voce *seruare*: sed Plin. II, sect. 39, et idem
Graeca corrupta sunt: forte XVIII, 25, sect. 57 *Ideo*
vsum τὸν seruare pro obser- *Virgilius errantium quo-*
vare, ex τῆρεῖν tantum il- *que siderum rationem edi-*
lustrare voluit. 336. Ob- *scendam praecipit, admo-*
seruet, Saturni stella in *nens obseruandum frigi-*
Tom. I R r

Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnae
Sacra refer Cereri laetis operatus in herbis,
Extremae sub casum hiemis, iam vere serenó. 340

337 *signis Parrhaf. caelo* Medic. cum Iulio Sabino, nec prae-
ne caeli menses et ignes caeli sibi occurrant intra tres versus.
1, 6 *labentem caelo quae ducitis annum.* 339 *in aruis multi.*
Etiam Medic. *in orbis* et e correctione *in arbis.* Agnoscunt tamen
vulgatam antiqui Commentatores. v. Heins.; et cum vere ineunte
herbae frugum melius memorantur. 340 *sub casum* Medic. cum
nonnullis; *sub casu* alii maiore numero cum Romano. Ita et
edd. variant: prius Egnat. Manut. Commelin., hoc Aldd. seruant.
Extremo sub casu Ven.

*dae Saturni stellae trans-
itum.* Sunt plura eiusmodi
e Democrito in Geopon.
I, 12. Saturna, extremo
orbe se mouenti planetae,
frigus tribui, memorare nil
attinet. v. Plin. II, 8, sect. 6.
337. Obseruare monet Mer-
curii motum: hoc enim est
errare ignem Cyllenium
(quem hinc mutuatur Clau-
dianus XXII, 440) *in orbes
caeli*, mouere se ad certas
leges, quibus in caelo cur-
sum per orbitam agit.

338. Ad procellarum sub-
inde ingruentium clades
auertendas religionum quo-
que auxilium adhibere mo-
net. Ex Hesiod. *Epy.* 465.
466. Agit autem poeta ut
e seqq. manifestum sit, impr.
345 de *Ambarualibus*; vid.

Tibull. II, 1, cf. sup. ad Ecl. V,
74. 75. et, si *Suouetaurilia*
eiusdem generis sunt, Ca-
tonem de R. R. c. 141.
Sacra refer, repete, et
hinc simpliciter fer, celebra.
Vtroque enim sensu dictum
videbis in exemplis ab Hein-
sio cumulatis ad Ouid. II
Fast. 532. *Operatus* pro
operans. Est autem hoc
voc. sacrorum. vid. Tibull.
ibid. v. 9. 340. Vel hic lo-
cus docere potest, quam pa-
rum subtilis interdum sit
poetica ratio: *Extremae
sub casum hiemis* putes esse
primum veris initium; at
subiiciuntur ea, quae adul-
tum satis significant; quam-
vis non immemor sim, cle-
mentioris caeli in nostro
poeta rationem esse haben-

Tunc pingues agni, et tunc molliissima vina;
Tunc somni dulces densaeque in montibus vm-
brae.

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret;
Cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho,
Terque nouas circum felix eat hostia fruges; 345

341 Ita Mediceum, nisi quod *Tum* scribitur, et Pierii libros
cum aliis expressit Heinsius. Vulgatum erat: *Tunc agni pingues*,
quod multi, ad vitandum scilicet hiatus, habent. Inter eos, qui
ordinem: *Tunc pingues agni*, seruant, ut vitent tamen hiatus,
habent Arundel. vnus, *tum sunt*; Mead. *sunt, tum*; ex nostris
recentior: *tunc et*; at alter: *Tunc agni p. et tunc*; ad tertiam
vsque vicem cum legi malebat Reiskius. 344 *Quoi* Medic. mu-
tatus in *Cul*.

dam. Similiter sup. 230
ad medias pruinis; quod
sane seuerè exigi nequit.
341. Hesiod. *Epy.* 585, vbi
de aestatis initio: *Τῆμος
πίοταται τ' αἶγες καὶ οἶνος
ἄριστος.* *Vina mollia*, sci-
licet hiemis interiecta mora,
asperitate, duritia, *caren-
tia*, mitia, lenia. Ita et
Graecis *οἶνος σκληρὸς* et *μα-
λῶος.* *Durus Bacchi sa-
por* Ge. IV, 102. *somni
dulces* propter adiectas *vm-
bras* nulli alii esse possunt
quam in herba vel sub ar-
bore ad concentum auium,
florum odores et sic porro.
343. Conf. Tibull. I, 1, 23.
344. E lacte, melle, vino
mulsum factum innui, notat

Macrob. III, 11, magis forte
subtiliter, quam vere. Nam
diis agrestibus libatur ex mo-
re, lacte, melle, vino. conf.
idem VII, 12 et Seru. et Ca-
to R. R. c. 134. 345. Du-
citur hostia, lustrandi agros
caussa, circa nouam segetem.
felix hostia, h. secunda, ut
Seru.; quemadmodum *felix
ager, arbor.* De his dubi-
tat nemo; uti nec de hoc,
hostiam sterilem sacris ad-
moueri, nefas fuisse: sed
usus perpetuus ita fert, ut
accipiamus hostiam, qua li-
tari potest, quia pura et sa-
crificio apta diisque grata
est; quaeque adeo est felicitis
ominis, et bonum frugum
prouentum portendit, aut

Omnis quam chorus et focii comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompósitos, et carmina dicat. 350

Atque haec ut certis possimus discere signis,
Aestusque, pluuiasque, et agentis frigora ventos:

346 *comitantur* aliquot ap. Burm. et Goth. pr. 347 *vocant* vnus Moret. et Goth. pr. 348 *quiequam* Goth. pr. 349 *redimantur* Zulich. 350 *incompósitos* Mentel. alter et Goth. sec. 351 *in certis* Franc. *dicere* Goth. pr.; in Medic. τῶν *discere* superadscriptum *noscere*, ex interpretatione scilicet; ibidem a manu prima *possemus*. In Romano erat: *possemus dicere*. 352 Sic plane Goth. pr. At *Aestus et p.* et Goth. sec. a m. pr. *Aestus et pl.* Franc. ed. Mediol. *Aestusque et* ed. Ven. et Medic., inserto et ab alia manu. *pluuias et sine* que vnus Mead. ed. Norimb. et Grimoaldus apud Martin. *agentes fulgura* Franc. et ed. Mediol.

ipsa felicitis prouentus caussa, placatis per eam diis, haberi potest. 346. *chorus et focii*, est chorus sociorum, pro, turba. Int. autem socios operum, vernas, ut II, 528. 347. *vocare in tecta*, ut adsit, inuocare. Laudant Colum. X, 430 *Et te Maenalia, te Bacchum, te quo Lyaeum Lenaeumque patrem canimus sub tecta vocantes*; et Horat. Carm. I, 30, 3 *vocantis Ture te multo Glyceræ Transfer in aedem*. 348. *neque ante falcem m.* Cf. Cato c. 134. *Priusquam messum facies,*

porream praecedaneam fieri oportet sq. 350. De incondita saltatione, qua carmina messoria canuntur, ut de alio festo sup. Ecl. V, 73 *Saltantes Satyros imitabuntur*. *Quernam coronam* in memoriam victus prioris gestatam Seruius tradit.

351. Haec igitur omnia, has tempestatum caeli et aeris vices, de quibus adhuc egit, porro magnum calorem, pluuiam et gelu, e lunae phasibus et variis prognosticis, quae experientia docuit, intelligunt agricolae. Est haec meteorognosia rusti-

Ipse Pater statuit, quid mensirua Luna moneret;
Quo signo caderent austri; quid saepe videntes

353 *moueret* Franc. Parrhaf. Mead. et al., etiam edd., vulgari variatione; de qua multi monuere, ut ad Propert. IV, 1, 107. sed potest h. l. defendi. 354 *quod* multi scripti et impressi apud Pier. Burm. et Martin., etiam Goth. pr. nec ipsum male.

ca. Multa in his sunt, quorum ratio aliqua probabilis reddi potest; enimvero id esset munus non interpretis poetae, sed hominis, qui de rebus a poeta traditis disquirere ac disputare vellet: quae partes ab interprete alienae sunt. 353. Ipse Iupiter statuit, h. fixum et constans esse iussit. Mutatus autem est haec ex Arati Phaenom. v. 10—13, e quo sequentia pleraque petita. cf. Geopon. I, 2 sqq. Plerisque his prognosticis seueriores physices rationes facile assignari possunt (vidimus id nuper factum a W. Jones *physiol. Disquisitiones* pag. 619 sqq.); pro nostra aetate eadem retractauit Thomson (*Seasons: Winter* 118 sqq.). Monet, ut vates monent, qui futura docent, luna prognosticis, quae ab ea petuntur, et mensirua luna praeclare propter mensuras motus vices. 354. Quo signo cado-

rent austri; quod indicium esset venti mox cessaturi. Ita enim *cadere* pro *residere*, *cadit fragor pelagi* Aen. I, 154. Ecl. IX, 58 *ventosi ceciderunt murmuris aurae*. ut contra *surgere* v. 356. Altera Cerdae interpretatio, ut sit *incidere*, quod Ge. II, 107, vel *surgere*, auctoritate destituitur. Nec apud Homer. Odyss. ε, 259 est ἔπεσε, sed συνέπεσε. Σὺν δ' Εὐρώς τε Νότος τ' ἔπεσε. concurrunt. Melius laudares Od. ξ, 475, et Hesiod. Ἔργ. 547 Βορέας πεσόντος, ubi de vento orto, pro ἐμπέσόντος, accipiendum esse videtur; si tamen intentius adspexeris, videbis et ibi esse, *vento cessante*; nam tum nebulae gelidae suboriuntur. Etiam in Aeschyli Agam. 577 πόντος πεσών simili modo dictus est, dum residet. Nec tamen reliqua, quae subiuncta sunt a Marone, efficiunt, ut illud ad poetae rationem me-

Agricolae propius stabulis armenta tenerent. 355
 Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
 Montibus audiri fragor; aut resonantia longe
 Litora misceri, et nemorum increbrescere murmur.

357 *arduis* ed. Ven. et Romanus. Male. vid. Not. 359 *in-*
crebrescere Medic. cum alijs; non *increbrescere*. et si hoc mol-
 lius; at illud austerius et pleniore sono.

lius accommodatum videri XVIII, 35, sect. 85. 86. 87.
 possit. Nam, nonnisi propo- *Continuo*: principio. vid.
 tis inde a v. 356 pluiarum et sup. 60. *ventis surgentibus*:
 fulminum prognosticis, sub- mox vl. 365 *vento impen-*
 iicit v. 393 praeſagia ſere- *dente*; vide modo ad v. 354.
 nioris caeli. *quid ſaepe vi-* *freta ponti* poetica peri-
dentes, h. quo viſo progno- phraſi pro ponto, mari; ni-
 ſtico ſeu indicio. 355. Conf. hil amplius. 357. *aridus*
 Calpurn. Ecl. V, 43 ſqq. *fragor*, qualis aſper et acu-
 tus lignorum aridorum, cum

356 ſqq. — 364. Immi-
 nentes procellas nuntiat ſur-
 dus aeris motus et fragor
 terra marique increbreſcens,
 quo exterriti alites marini in
 littus euolant. Ex Arati Pro-
 gnoſt. 177 ſqq., (909 ſq.)
 qui verſus a Cicerone transla-
 ti ſunt in latinos de Diu. I, 7,
 vbi v. Dauif. cf. Lucan. V,
 565 ſqq., qui in toto illo lo-
 co noſtrum ante oculos ha-
 buit. Aliorum poetarum loca
 ſurgentis tempeſtatis con-
 geſſit Cerda h. l. Eſt enim
 iam inde ab Homero poe-
 ticis ingenijs verſatus lo-
 cus. Virgilium ſequitur Plin.

franguntur. Ita et Lucret.
 VI, 115—119, et Homeri-
 cum *αὖτον αὖσεν*, vt Iliad. v,
 441, et *καρφαλέον αὖσεν*
 Iliad. v, 409. conf. Cerda.
 Effert autem haud paullo or-
 natius Aratea l. l. 180 *κο-*
ρυφαί τε βοῶμεναι οὐρεος
ἀνραι. 359. *Littora misce-*
ri: miſcetur ac perturbatur
 mare littora et ſaxa alluens,
 quibus alliduntur fluctus; et
resonantia miſcentur pro
 ſimplici *resonant*. Aratus ib.
 v. 178. 179 *μακρὸν ἐπ' αἰ-*
γιαλοὶ βοῶντες, *Ἄνται τ'*
εἰνάλιοι, *ὅπότε' εὐδαίη ἤχηε-*

Iam ſibi tum curuis male temperat vnda cari-
 nis: 360

Quum medio celeres reuolant ex aequore mergi,
 Clamoremque ferunt ad litora; quumque ma-
 rinae

In ſicco ludunt fulicae; notasque paludes

360 *a curuis* Pierii Romanus, vterque Mentel. Voſſ. et Reg.
 ſed eraſo *a*. illuſtratum ab Heinfio; nec recte tamen ab eo re-
 ceptum, cum non ſcribendum ſed ſubintelligendum ſit. *Iam ſe*
 Goth. ſec. *cum curuis* Ven. *Iam tibi* Guietus et Gebhardus emen-
 dauerant. *Iam ſibi tum et curuis* alius vir doctus in Miſc. Obſſ.
 Vol. II, T. II, p. 171, male. 361 *Quom* Medic. a m. pr. 362 In
 Arato: *χερσαῖα τινάσσονται περὺ γέσσι*; vnde conicias: *Clan-*
goremque ferunt ad litora. Ergo Virgilius noluit *Clangorem-*
que, quae propria vox foret, ſcribere?

ſai. Littora ripaeque ſi re-
ſonabunt tranquillo: cum
 ventus nondum ſentitur; red-
 didit Plin. XVIII, 35, ſ. 58.
 Similia loca Cerda congeſſit.
 De *nemorum murmure* ſeu
 mugitu cf. Aen. X, 97—99.
 Exprefſit h. l. Lucan. V,
 551 ſqq. *Post vento cre-*
ſcente magis magis incre-
breſcunt Catull. Epith. Pel.
 275.

360. Iam tum ſatis grauis
 tempeſtas in alto, vt nauis
 vix reſiſtat ſatis fluctibus, in-
 crebreſcente procellae vi,
 cum etc. 361. Exprefſa haec
 ex Arato; nec tamen cum
 ſide ac diligenter, ſed per-
 mutatis anium nominibus,
 forte quod communis earum

hac in re eſt natura. Quod
 itaque de *ardea*, *ἐρωδιῶ*,
 dixerat Aratus v. 182 Dio-
 ſem. *καὶ δ' ἂν ἐπὶ ξηρῇ*
ὅτ' ἐρωδιὸς οὐ κατὰ κόσμον
Ἐξ ἀλὸς ἐρχεται Φωνῇ περὶ
πολλὰ λεληνώς, ad *mergos*
 tranſtulit Virgilius: *Quum*
medio celeres reuolant ex
aequore mergi, Clamorem-
que ferunt ad littora. At
 Cicero, qui Arateos verſus
 vertit de Diu. I, 8, *fulicem*
 ſeu fulicam nominauit. Cal-
 limachus *δύπτην* in fragm.
 CLXVII ex Etymol. Contra
 Aratus *mergos* (*τὰς αἰθυσίας*)
in littore (*χερσαῖα*, h. *κατὰ*
τὰ χ., *ἐν χέρσῳ*, vt *ἐν ξηρῷ*,
 Virgilius in ſicco, in littore,
 vt et Aen. X, 301) *alis plan-*

Deferit, atque altam supra volat ardea nubem.
Saepe etiam stellas, vento inpendente, vide-
bis 365

Praecipites coelo labi, noctisque per vmbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus;
Saepe leuem paleam et frondes volitare ca-
ducas,

364 Laudatur versus a Seneca Qu. Nat. VII, 28. *altum volitat super* Zulichem. *altum super auolat* Moret. quart. et Vratisl. *superuolat* Parrhaf., vnde Burm. coni. *super euolat*. 365 *impellente* Parrhaf. et ed. Mediol. vnus Mead., notabili aberratione: dummodo codicum auctoritas aliqua esset. 366 *per umbras* plures forte, quamquam a Burm. nil notatum sit; etiam plures apud Martin. et Goth. pr., sicque editum vsque ad Commelin. Sed recte iam a G. Fabricio praeferebatur *umbram*, quod et Medic. habet, Pierique Rom. et Medic. 367 Ita apud Senec. N. Qu. I, 14, at VII, 20 laudatur: *Longos a tergo flammaram albescere tractus*. Apud Macrobian. Sat. VI, 1: *inuoluere tractus*. Male.

gere memorauerat. Tandem v. 364 cum Arato conuenit noster: *Κινυμένον τε θάλασσαν ὑπερφωρεῖσιν ἀνέμοιο ardea: et moto vento super- volat mare*; hoc exornauit: *notasque paludes Deferit atque altam supra volat nubem*. Etiam: *Quodque ausa volare Ardea sublimis pennae confisa nantanti* Lucan. V, 553. 554.

365. Ex Arato ib. v. 194 — 200. conf. Lucan. V, 561 — 564. Plin. XVIII, 35, f. 80. De his ἀπορροῖαις stellarum

v. loca apud Cerdam. No- stro loco inter diosemeia sunt, at inter omina et prodigia Aen. II, 693. V, 527. 366. Τὸ δ' ὀπίθεν ῥυμοὶ ὑπολευναίνονται. Arat. ib. Lucret. II, 143 *Nocturnasque faces caeli sublimis volantes Nonne vides longos flammaram ducere tractus*, quem locum Macrobian. VI, 1, p. 574 Maroni praeluxisse ait. *albescere*, elucescere, elegantius quam existere, esse. 368. Vid. Arat. ib. v. 190 — 192. Plin. ib. f. 86.

Aut summa nantis in aqua concludere plumas.
At Boreae de parte trucidis quum fulminat, et
quum 370

Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis nauita ponto
Humida vela legit. Numquam imprudentibus imber

369 *molles pro nantis* Leid. pr. a m. pr. *collidere* Toll. *palmas* Goth. pr. 370 *Aut* tres ap. Burm., tres ap. Martin. Goth. pr. 371 *domus tonat* Ven. Lucretium ante oculos in his versis. fuisse putabat Wakef. ad Lucret. V, 744. 372 *omni n. ponto* fragm. Moret. *ponto humida* iungenda esse contendit Wakef. ad Lucret. I, 1084. imbris et nebulis humere vela video: mari, nisi nauis merfa, non assequor. 373 *legunt* in nonnullis apud Pierium, probatum Heinso. At *legit* etiam in Romano. *prudentibus* Medic. a m. pr., hocque praefert cum aliis Io. Schrader. Sane et hoc suum sensum habet. Nec minus tamen alterum verum est.

370. Iam praefagia pluuiarum enarrantur. Primum est fulminum ex omnibus caeli partibus concursus. Omnino, pergit 373, pluuiarum venturae obseruatio in promtu est; tam manifesta eius signa sunt, quae inde subiicit, vt neminem facile, non ante prouisa et animaduersa, pluuiam opprimere possit.

370 — 372. Quando ab omni caeli parte tonat, imbres ingruunt. Conuersi ex Arato ib. 201 — 205, qui vltimus versus ὕδατι γὰρ haud dubie supposititiuus est. conf. Plin. XVIII, 35, f. 81 et de

reliquis f. 87. *domus Euris* suauiter dixit de parte caeli, vnde spirat. *Rura natant*, inundantur.

373. *Nunquam imprudentibus imber* Obfuit, obesse potest vel solet. Ornate extulit id, quod in tenui oratione esset: agricolis non facile imber *superuenire* potest imprudentibus, h. non ante prouidentibus, im- prouiso, vt nec moniti sint praefagio aliquo. Non debebat hic haerere doctorum virorum acumen. Sententia est eadem inf. 425 *Nunquam te crastina fallat. Hora, neque insidiis noctis*

Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
 Aeriae fugere grues; aut bucula coelum 375
 Suspiciens patulis captavit naribus auras;
 Aut arguta lacus circumuolitavit hirundo;
 Et veterem in limo ranae cecinere querelam.

374 *Adfuit* Bynckershoeckii emendatio iam a Burm. reiecta est. Wakef. ad Lucret. VI, 70 *obfuit*, pro obuersatur, dictum esse contendit argutias vix quisquam probabit. *ac illum* Moret. quart. in *vallibus* Leid. a m. sec. *ab v.* Leid. alter. 375 *sen-*
fere Goth. sec. 376 *Suscipiens* Zulich. 378 *Aut* ed. Ven.,

capiere serenae. 374. Di- bulae *surgere vallibus* inae-
 versa sunt Hesiodae *Ἐργ.* rem rariorem. Sed hoc alie-
 448—451. et ad aliud spec- num ab h. l. Prius est verum.
 tant; verum ante oculos Aratus: *στροφάδες δὲ παλιμ-*
 poetae fuere Aratea 299. *πετὲς ἀπονέονται* vbi Schol.
 300, e quibus et Aristot. H. *ὑποστρέφουσαι εἰς τοὺς τό-*
 A. IX, 10 (add. Antig. Ca- *πους, ὅθεν ἐκινῆθησαν.*
 ryst. 46 et ibi Beckm.) patet, 375. 376. Ex Arato ibid.
 solere grues, vbi in altum v. 222. 223, qui conuersi
 euolauerint, *in aerem, ἡ-* sunt a Cic. de Diu. I, 9.
έριαι, animaduersa tempesta- *captavit*, captare solet, cap-
 te, statim se demittere et tat, *auras*, h. ducit, olfacit,
 imbrem fugere; Iam, quod *ὡσφρήσαντο.* Plin. XVIII,
 additur, *vallibus imis*, du- 88 *Et boues caelum ol-*
 plici modo iungi et accipi- *factantes seque lambentes*
 potest, aut, vt grues imbrem *contra pilum.* 377. Vid.
 fugiant *vallibus imis*, reci- eund. v. 212. 213. Versus
 pientes se in vallem; ita totus est ex Varrone Atacino
 conuenit Aristoteles: *καί,* notante Seruio, vna cum v.
ἐάν ἴδωσι νέφη καὶ χειμέρια, 376 et 379. *arguta* ad vo-
καταπτᾶσαι ἡσυχάζουσι, pu- cem refertur. Plin. XVIII,
 ta arborum frondibus tectae, 87 *hirundo tum iuxta*
 aut vt iungantur: *imbrem* *aquam volitans, vt pennae*
surgentem vallibus imis; *saepe percutiat.* 378. Ex
 solet enim imber, h. e. ne- eqd. 214. 215. Plinio sunt

Saeptius et tectis penetralibus extulit oua
 Angustum formica terens iter; et bibit in-
 gens 380

nonnulli ap. Pierium, Bodlei. et vnus Arundel. ap. Martin., qui recepit. 379 *Ocyus* et malit Cerda, quia in Arato *ὄκυος* est. *e tectis* ap. Charif. Inst. Grammat. II, p. 193. *e tectis penetralibus* conii. Voss., male. Sic *foci penetrales.* Apud Auienum p. 121 ed. Grot. *oua cauis effert penetralibus:* quod Io. Schrader. in schedis laudat. 380 *tenens* Goth. pr.

ranae ultra solitum voca- Cerda et aliis. Apud Plin.
les XVIII, f. 87. *veterem* XVIII f. 88 est, *formicae—*
querelam ad fabulam trans- *concurfantes aut qua pro-*
 formationis ranarum (v. Ouid. *gerentes.*
 Met. VI, 316 sqq.) referunt; 380. *Arcus*, iris, *bibere*,
 sed verbis simpliciter inest h. haurire, attrahere, aquas
 notio clamoris continui sem- suis cornibus, pluuiio tem-
 perque eiusdem. Poetis pore, etiam a nostris homi-
 enim *querelam* de quacun- nibus creditur, conf. ad Ti-
 que animalium voce dici no- bull. I, 4, 44. Loca alia v.
 tum est, ap. Cerdam. Alias *nubes*

379. Arat. v. 224. 225 dicuntur *bibere.* Sic in An-
 conuersa a Cic. de Diu. I, 9. thol. Lat. lib. V, 113 de
tecta penetralia, vt *adytum* Oceano: *Te potant nubes*
penetratae Aen. II, 267. (sic leg.), *vt reddant frugi-*
templa penetralia caeli bus imbres. Statius Theb.
 Lucr. I, 1098, vt in nonnul- IX, 405 *At pater arcano*
 lis legitur. *angustum iter* *residens Ismenos in antro,*
καλῆς ὁχῆς, foraminis: si *Vnde aurae nubesque bi-*
 modo Aratum reddere vo- bunt atque imbrifer arcus
 luit; sin omnino naturam *Pascitur, et Tyrios melior*
 formicarum exprimere maluit, *venit annus in agros.* Arat.
angusta calle incedentium, ib. v. 208 *duplicem arcum*
 vt Aen. IV, 405, in loco di- habet: *διδύμη Ἴρις*, ex re-
 sertiore: rectius *iter* de percussa luce in nubibus.
 tramite isto, quo eunt re- Nostrum laudat Seneca N.
 deuntque intelliges cum Qu. I, 6.

Arcus; et e pascu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, et quae Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,

383 *Tum pro Iam* alter Arundel. *variae* Medic, et Gud. Rom. Pierii, vnus Arundel. et Bodlei. Sic iam Seru. lectum fuisse notat, vt *infundere* pro *infundunt* dictum accipiatur. Ita noua sententia facienda: *Nunc caput obiectare — videas. Iam volucres pelagi varias* in nonnullis ap. Pierium. Mox *atque Asia* Medic. Mentel. pr. a m. pr. et nonnulli ap. Pier.; putes, *aut quae*. 384 *mirantur* Reg. a m. pr.

381. 382. Arat. v. 231 — λᾶ — ἐνθα καὶ ἐνθα ποτῶν-
237. *increpuit densis alis* ται ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσι. debbat exprimere τινὰ ξά- Ceterum ad hoc praefagium μενοι πτερὰ πυκνά· in hoc referenda Horatii verba vero πυκνά (pro πυκνῶς) po- Carm. III, 27, 9 *antequam sitantes repetat paludes Im-* situm esse putes pro *cre-* *brium diuina quis immi-* bro. Etiam in epigrammate *nentum*, (Brunck. Analect. Tom. III, pag. 152. VI) Αἰετὲ, τὸν 383—387. Ex auibus ma- χαρίεντα, ποτὶ πτερὰ πυκνὰ rinis et cygnis praefagia plu- τινάξας, Πῶς ἔφες; At viarum memorat, *Iam vi-* Virgilius πυκνὸς *densus* *deas varias volucres — in-* transtulit et (nam *dense in-* *fundere* etc. Cygni hic di- *crepare* nihili esset) πτερὰ *cuntur in stagnis dulcibus* πυκνά, *alas densas* inter- Caystri (in stagnis, quae Cayster fl. egressus ripas, pretatus est, siue vt alarum inundando vicina, facit) *ri-* naturam exprimat epitheton, *mari prata Asia circum-* siue vt ad multitudinem cor- *circa*; pro vulgari, versari vorum referat. Iungenda in iis. *rimari* autem de vero: *increpuit alis densis*; cygnis, pabulum et herbas non vero: *exercitus densis* quaerentibus. Georg. II, 199 dixit Mincium *Pascentem* *alis*. Plin. XVIII f. 87 dixit *nineos herboso flumine* *corui — se concutientes* dixit *cynos: stagna recte dul-* Simplicius Homer. II, β, 462 *cynos: stagna recte dul-* ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολ.

Certatim largos humeris infundere rores, 385
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in
vndas,

Et studio incassum videas gestire lauandi.

Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,

386 *in vndam* Medic. a m. sec. Gud. et vnus Mead. *vndis* Mead. alter, vt nonnulli apud Pierium. *in vnda* alii. 387 *stu-* *dio incensas* malebat Io. Schrader. 388 *Tunc* Nonius in *pluuia*. *rauca voce* Seruius et edd. nonnullae; quod probat Kingius ap. Martin., sed est alterius glossema, *plenam* ed. Ven.

cia, vtpote viui et perennis *tare lauandi, Et velut in-* fluiui, non situ putrescentis *solitum pennis infundere* aquae. *Asiam paludem* *rorem*: partim ab Arato dixit Aen. VII, 701. At Ho- merus Ἄσιον λειμῶνα. Est Diosem. 210. 211 Πολλάκι λιμναῖαι ἢ εἰνάλιαι ὄρνιθες *Asia* angustus tractus Ἄπληστον κλύζονται ἐνιέμε- paluster Lydiae ad Caystrum, ναι ὑδάτεσσιν; h. *caput ob-* non longe a Tmolo, satis *iectant fretis*, s. aquis im- notus ex Homer. Iliad, β, merfant. Quae omnia si in- 461 ἢ κύκνων δουλιχοδείρων ter se compares, poeticam Ἄσιῳ ἐν λειμῶνι Καῦστρίου in nostro, quamquam no- ἀμφὶ βέεθρα· quem expres- vissimus post illos venit, co- sit Virgil. vll. 383. 384. conf. piam non desideres. Plinius Waltheri Animaduers. hist. XVIII f. 87 e nostro: *Et* et crit. n. IV. Reliqua par- *quum terrestres volucres* tim a Varrone Atacino sum- *contra aquam clangores* sit, cuius fragm. in Catalec- *dabunt, perfundentes sese;* tis vet. poetarum: *Tum li-* *sed maxime cornix.* *ceat volucres pelagi tar-*

388. Aratus plenius vll. *daequae paludis Cernere* 217—221 conuersis a Cic. *inexpleto studio ἄπληστον;* de Diu. I, 9. add. 290. 291. hoc est, quod noster *incassum* dixit. At Seruius, quod Nostrum expressere Claudian, XV, 493. Lucan. V, 555. 556. *cornix improba*, siue in- densae plumae non admit- fausti ominis, siue *improba* tunt aquam ad cutem.) *cer-*

Et sola in sicca secum spatatur arena.
 Ne nocturna quidem carpentes pensa puellae 390
 Nesciuere hiemem: testa quum ardente viderent
 Scintillare oleum, et putris concrefcere fungos.
 Nec minus ex imbri soles et aperta serena

389 Post hunc versum addunt nonnulli: *At caput obiectat querulum venientibus undis*, vt in Franc. Leid. et Voff., in hoc quidem, vt et in Bodlei. et vno Arundel., post v. 388. In Medic. Gud. Mentel. Parrhaf. in margine erat scriptus. Reg. et Mead. cum ed. Norimb. habebant: *Et caput*. In Cantabr. deerat *obiectat*. Confectus versus e v. 386. 390 *Nec vulgo. Ne* Medic. Gud. Mentel. pr. et Moret. pr., item Rom., perpetua quidem variatione. Debebat tamen vtiq; et h. l. placere, vt viri docti fere vbique restituerunt: atque sic iam Naugerius ediderat; ergo sequutus sum. 391 *cum testa* Rottend. sec. 393 *eximbres soles* Pierius e Romano et nonnullis antiquis, quod recipit Martinus, ne, cum mox e solis et siderum fulgore praefagia capienda dicantur, pluuio caelo

vocat, pro improbe, clarescit, concretionem diuinare more improbo, nimio, continua crocitate eaque odiosa: vid. sup. ad v. 145. *plena voce*, e pleno guttore, Gallis *gras*: *παχία κρώζουσα*. Eam *vocare pluuiam*, quam denuntiat, iam Lucret. dixerat V, 1084. 1085. *sola secum spatari* dicitur, sola, non gregatim, *ἢ πολλῇ στρέφεται παρ' ὕδωρ*; vt: secum esse, habitare.

390—392. Ornate. Etiam puellae lanam ducentes tempestatem seu pluuiam ingruentem ex scintillatione lucernae et fungi, qui ex suppa in fungi speciem ex-

crescit, concretionem diuinare norunt. *Oleum scintillat*, h. flamma oleo nutrita. *testa* est lucerna fictilis. Vides, quemadmodum rem vilem non ignobili oratione expresse. Nec minus tamen bene et copiose Aratus ib. 244 — 248. 302 sqq. adde. Plin. XVIII, s. 84. cf. Apulei. Met. II, 18.

393 — 414. Sequuntur praefagia serenitatis: et primo quidem ea declarata sunt per absentiam eorum, quae impendentes pluuias significabant apud Aratum 206 sq. tum v. 401 ea apposita sunt, quae nunc fiunt. *Serena*,

Prospicere et certis poteris cognoscere signis.
 Nam neque tum stellis acies obtusa videtur; 395
 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;

id facere praecipiat poeta. Sed vt hoc argutius est, quam verius, nam pluuiarum interualla esse possunt, in quibus stellae fulgeant; ita *eximbres* sola analogia se tuetur. Porro Reiskius coniecit: *soles per aperta serenos*. 394 *agnoscere* Parrhaf. 395 *Nam neque vt* Goth. pr. *tunc astris acies obtusa videri* apud Gellium N. A. VII, 17; hoc posterius impense placet Heinio; et ipse hoc a Virgilio profectum esse malim: vt sit is, quem infinitium historicum appellant: *videri, surgere, ferri. tunc acies stellis inuerso ordine* Mentel. pr. *tum in stellis* Mentel. sec. a m. pr. *cum stellis* ed. Commel. 396 *Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna*. Cum interpretatio in h. v. haereret, et poetae menti et rei memoratae contraria exiret, visa mihi erat fraus latere in *Nec* pro qua sententiam requirere *Et suspicabar*; ita vt locus sic procederet: *Nam neque tum stellis acies obtusa videri, Et fratris radiis obnoxia surgere Luna*, infinitiuo historico; vt sensus sit: nam et stellarum acies tum cernitur non obtusa, et surgit, in conspectum venit, Luna. Nihil impediti in his esset; ornatus causa adiectum: *fratris radiis obnoxia*, soli. Legitur quoque *Et* in Schol. Statii Theb. X, 146. Versum tamen emendatione non indigere, comparato loco Arati, quem poeta ante oculos habuit, docui in Ex cursu ad h. v. Io. Schrader. coniecit *fulgere* pro

vt serenum, absolute dictum, vt alia simili modo, h. *Luna*. Vexatus locus. Sententia quidem per se haud difficilis est ad assequendum: *serenum caelum*, quod *apertum* vocari potest, nullis nubibus obductum: *καθαρὸν φάος ἀμβλύεσθαι* dixerat Arat. Prognost. 281, et *φάτιν καταιρομένην πάσης ἐπένευσεν ὁμίχλης* v. 265, vbi ad vnam stellam hoc praefagium retulit; cum Virgilius omnino stellarum obtusam et obscuratam lucem memoret. 396. *Nec fratris radiis obnoxia surgere* Luna. Vexatus locus. Sententia quidem per se haud difficilis est ad assequendum: lunam pura tunc luce nitere. At verba contrarium produunt: *nec Luna surgit*, h. e. non oritur; atqui, caeli serenitate reddita, stellae lucent et luna conspectui redditur. Varios interpretandi modos grammaticae aduersantes v. in Ex cursu ad h. v. Expedire rem mihi videor ex Arati verbis, quae poeta reddidisse videtur ex

Tenuia nec lanae per coelum vellera ferri;
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
Dilectae Thetidi alcyones; non ore solutos

furgere, nullo cum fructu. *obnixa* Moret. pr. Potest quoque interpunctio mutari: nam neque tum stellis acies obtusa; videtur nec fratris radiis obnoxia surgere Luna. Verum sententia ita non mutatur, quae esset: stellae lucent, luna non oritur. 397 *Tenuia* e Medic., sed altero *u* et *τφ* e linea obducto. 398 *Nec* Leid. pr. et vnus Mead. Nam ed. Ven. *pinnas* Rom. *tepede* Goth. sec. 399 *ore soluto* alii apud Seru.

vll. 281 sq. quos in Exc. apponit: „quando repente stellarum lux obtunditur, offuscatur, nulla apparente causa, nec nubibus obductis, nec caligine alia, nec luna suborta, quae nimirum luce sua eas offuscet, iis officiat. Ergo verba Maronis, qui, e contrario, abesse tempestatis praeſagia declarare vult, naturali vi et sensu posita sunt: nec videtur acies stellarum obtusa, nec surgere, surgit, oritur, Luna, radiis fratris obnoxia, lucem suam a sole mutuari solita, mutuata, scil. non oritur, prodit, vt luce sua stellas obscurare possit. Ergo abesse poeta ait id, quod tempestatis instantis signum esse posset, cum caelum repente, nulla de

caussa apparente, tamquam aere densato, obscuratur. 397. Ex Arato ibid. v. 206. 207. vellera lanae, nubes, culas lanis similes, nostris hominibus ouiculas dictas, serenitatis nuntias, accipiebam; vt alii; male vero: nam ex poetae sententia esse debet prognosticum instantis tempestatis pluuiosae; quod nunc abesse ait. Etiam in Arato sunt νεφεα προπάροιθεν υετων ερχομένων. Sunt ergo nubes per caelum sparsae mox in densiorem et obscuram nubem coiturae: Plin. XVIII, 35. f. 82 Si nubes, vt vellera lanae, spargentur multae ab oriente, aquam in triduum praesagient. Aliena a re loca sunt, quae Cerda memorat, Lucani IV, 124, 5. Martialis et reliqua. 399. Theocr. VII, 59 Ne-

Inmundi meminere lues iactare maniplos: 400
At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt;

Solis et occasum seruans de culmine summo
Nequidquam feros exercet noctua cantus.

401. Aut Moret. sec. et fragm. Moreti. campoque residunt Goth. sec., non male, sed ex interpretatione. 202 de lumine Ven. 403 Necquidquam; frustra, vt sup. 96 nec illum Flaua Ceres alto nequidquam spectat aceruo. Et sic saepe. De interpretatione v. Not. Iungo: Nequidquam exercet c. At Eduard. King.: Nequidquam seruans occasum, quippe qui in tanta caeli serenitate vix possit obseruari. Seruius, quem vulgo sequuntur interpretes, nequidquam pro non poni vult. Io. Schrader. emendabat: Nequaquam.

reidibus dilectas dixerat. soluantur iactando: notum signum instantis mutationis caeli. Etiam Plin. XVIII, 88.

401. Arat. ibid. 256 sqq. 402. ibid. v. 267 — 269, vbi diserte ησυχον αειδουσα: nulla re interpellante eam canentem adeoque continuo. Noctua obseruans solis occasum, atque adeo noctem, sedens in arboris cacumine, canit assidue, sed frustra: Aus enim quamuis ominosa, tempestatisque alias nuntia, nunc tamen, quo minus serenitas redeat, non impedit. Plin. XVIII, 87 Sic noctua in imbre garrula praesagit serenitatem), at sereno, tempestatem. Nihil mihi videtur magis esse expeditum

TOM. I.

T:

Adparet liquido sublimis in aere Nifus,
Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo; 405
Quacumque illa leuem fugiens secat aethera
pennis,

Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nifus: qua se fert Nifus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat aethera pennis.

404 *aethere* Rom. vnus Mead. 406 — 409 in Ciri repetun-
tur: 538 sq. *Quamcunque* Gud., male. *aera* vnus Arundel. *pin-*
nis Medic. Gud. Reg. Mentel., hic et 409. 408 *qua fert se* Rot-
tend. 409 *raptim* Medic. a m. pr. et alter Menag. *partim*
Probus in Grammatica. *rapidis* Voss. alter et Goth. sec. *secat*
aera Parrhaf. Ceterum hos tres versus 407—409 *ταυτολογούντες*
et spurios damnavat Reiskius et ab edit. Argent. abesse notabat.
Essent idcirco translati e Ciri putandi. At sic 406 *Quacumque* simul
erit rescindendus.

hac nostra ratione; v. tamen
Var. Lect.

404. Haliaeetus nunc
cirin infesto volatu persequi-
tur. De Scylla, quae pa-
trem Nifum Minoi prodide-
rat, in auem vna cum patre
mutata, ipsa in cirin, pater
in haliaeetus; qui eam nunc
pertinaci odio persequitur,
si conspexerit. v. Cirin et
Argumentum. Fabula ap.
Ouid. Met. VIII. conf. sup.
ad Ecl. VI, 74. *liquidus*
etiam aeris naturam mo-
bilem denotat. 407. *inimi-*
cus, atrox; potest ita ac-
cipi, vt alterum pro aduer-
bio sit: atrox Nifus inimice

insequitur: quandoquidem
docent viri docti, non bene
duo epitheta iungi; nisi al-
terum participium sit. vid.
Georg. III, 149. IV, 19.
Aen. III, 70. Vbi tamen
orationi *δαινότης* aliqua inest,
non male tum duo epitheta
iungi putem ad augendam
rei grauitatem, siue adiecti-
uum siue participium sit: vt
in illo, quod infra lib. III,
149 *Asper, acerba sonans*.
Idem etiam tum locum ha-
bet, cum res per plura at-
tributa, adiuncta, aut alia,
quae rei propria sunt, de-
claranda ac describenda est:
vti Aen. VI, 283 *Plumus*

Tum liquidas corui presso ter gutture voces 410
Aut quater ingeminant; et saepe cubilibus altis,
Nescio qua praeter solitum dulcedine laeti,
Inter se foliis strepitant; iuuat imbribus actis
Progeniem paruam dulcisque reuifere nidos.
Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis 415

410 *Cum liquidas Ven. presso corui* Moret. sec. 411 *At-*
que ter ingeminat Reg. a m. pr. 412 *dulcedine capti* Menag.
et Goth. primus, vt alias poetae. Sed v. inf. IV, 55. 413 *in fo-*
liis Medic. Gud. sex alii; item Romanus, Medic. Pierii cum aliis;
nec non tres apud Martin. *strepitant foliis* Moret. vnus. *crepi-*
tant Leid. alter, quod sane et ipsum dicitur, vt ap. Avien. p. 122
in hac ipsa re. 414 *et dulces inuifere* Franc. *natos* Vratist.
415 Reiskius eleganter coni. *Haud (equidem credo) quia sit*
diuinitus illis Ingenium; et sequitur *maior*; ergo et *diuinitus*.
Facile itaque praeferam. Video in idem hoc iam alios viros doc-
tos incidisse (in *Hist. de l'Acad. des Inscript.* Tom. XXXIV,
p. 168. 169), etiam Io. Schraderum. est quoque *diuinitus* ap. Io.
Sarisber. de Nugis Curial. II, 2. At Wakef. improbat ad Lucret. II,
180 quia ibi occurrit; *Hoc — ausim confirmare — nequaquam*
nobis diuinitus esse creatam naturam mundi. Ex vulgari lectione
est supplendum: *Haud equidem credo* hac ita fieri, *quia sit*.

opaca, ingens, quam etc. *Χαίρειν καὶ τις ἀίσσοιτο*
Ita si statuas, causas ex ipsa
rei natura petitas teneas. ibid. 274. *dulcedine laeti*
Multo frequentiora haec sunt h. voluptate, gaudio. Similis
in Homericis. locus inf. IV, 55. *imbribus*
actis, exactis, finitis, defi-
nentibus, Burmannus expo-
nebat; vereor, ne hinc te-
nuis nimis ratio exoriatur.

410. Aratus ibid. v. 271—277, sed disertius, et
Lucret. V, 1077 — 1085. Melius *actis*, abactis, pulsis.
presso gutture, coarctato, 415. Non hoc eos prop-
acuto cantu, clangore, λ. terea facere videri ait, quia
γαινόμενοι ομοῖα. *voces li-* illis *diuinitus sit ingenium*,
quidae oppon. raucis: qui- h. e. ex Pythagoreorum, Pla-
bus coruus imbres alias de- tonicorum ac Stoicorum pla-
nuntiat: cf. Plin. l. c. — 412.

Ingenium, aut rerum fato prudentia maior:
Verum, vbi tempestas et coeli mobilis humor
Mutauere vias, et Iuppiter vuidus austris
Denset, erant quae rara modo, et, quae densa,
relaxat;

416 *facto* Franc. *fato rerum* Toll. 417 *mollibus* Goth. pr.
418 *Mutauere vices* Markland. ad Stat. Silu. V, 2, 152 eleganter
coniectat, vt Catroeus etiam ediderat; vtque in vno Arundel. legi-
tur. Sed nec male, procellae seu tempestatis ac nubium via ac
ratio naturaue mutatur, cum sudum fit, et omnino *mutat viam*
quodcunque mouet se, procedit. Paullo diuersa ratione *viae caeli*
dictae Georg. II, 477 pro motu siderum, vt via solis, siderum:
quae pro exemplis laudat Burm. h. l. *vuidus* est ex Medic. *humi-*
du alii, *vmidus* Romanus. 419 *Denset* e Medic. Rom. et me-
lioribus Heinf. conf. Cerda. *Densat* vulgo. cf. sup. ad 248. Mox
et ante *quae* deest Leid. pr. aut *quae* malit Kingius ap. Marti-
num in app., sed et saepissime eadem vi. *relaxet* Ven. et Zulich.

citis *pars diuinæ mentis et* habeo, quod alteram ratio-
haustus aetherii, vt IV, nem reprehendam, quia re-
219. 220, vbi vide, conf. rum prudentia maior (quam
Cicero de Diuin. I, 49, f. in hominibus esse solet) iis
110. 53 pr., aut rerum sit *fato*, vt ante, *diuinitus*,
prudentia maior fato, h. a fato data.
quam fatum, hactenus scili-
cet, vt, quid futurum sit fa- 417 — 423. Verum, vbi
to, ipsi praeuideant et prae- caelum et aer mutatur, et
sentiant: Scilicet solet iis, aer humidus modo densatur,
qui diuinandi facultatem ha- modo rarefit et tenuatur,
bent, potestas aliqua et im- naturae harum auium mu-
perium in fatum poetica ra- tationem aliquam subeunt,
tione tribui. Nescio tamen et motus diuersos a priori-
an vsquam illa diuinandi vis bus sentiunt. *Iuppiter* —
habita sit *maior fato*, quae *denset*. Tribuitur Ioui, quod
fata mutare posset; quod nos de Natura pronuntia-
nec Ioui licebat, qui tantum mus. Is aerem rarum den-
retardare fatum poterat. Nec sat, densum ac grauem rare-

Vertuntur species animorum, et pectora mo-
tus 420

Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris,
Et laetae pecudes, et ouantes gutture corui.

Si vero solem ad rapidum lunasque, sequentis
Ordine, respicies: numquam te craftina fallet 425.

420 *pectore* Mentel. pr. cum duodecim aliis Heinfi et Burm.,
item nonnulli apud Pierium et Martinum et Goth. vterque: ferri et
hoc potest. 421 *Tunc alios* Gud. 422 *hic ille autum con-*
centus Medic. a m. pr. *ouium* Ven. *in auris* malit Io. Schrader.
Wakef. ad Lucret. V, 1082 interpungit: *hinc ille autum concen-*
tus, in agris Et laetae p. 424 *Sin* Mentel. tert. a m. sec. *ad*
solem rapidum tres, ad rapidum solem Moret. fragm. 425 *re-*
spicias Menag. pr. et Seneca Epist. 88. *prospicias* Franc. *pro-*
spicias Parrhaf. Vff. 427. 428. 429. leguntur ap. Senecam Suaf.
p. 27 Gron.

facit. 420. *Vertuntur spe-* 424 — 437. Ad praesagia
cies animorum; paullo ali- e lunae phasibus, *lunas* dixit,
ter ap. Homer. Odyss. σ, 135. et iis, quae in solis specie
136 nobilissimis versibus: apparent, progreditur. Iis
tales hominum mentes, ita enim obseruatis, sequentis
homines animo affecti, adeo- diei tempestatem ac caelum
que laeti ac tristes, vti fors facile praedisci posse, etiamfi
cuiusque diei rerumque ex- noctis serenitas aliud pro-
ternarum conditio ferat: Ita mittere videatur. In his
enim interpretandi versibus: omnibus ante oculos fuit
Τοῖς γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθο- Aratus, qui copiosus est in
νίων ἀνθρώπων, Οἶον ἐπ' hoc prognosticorum genere.
ἡμᾶρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε 426. Sic Aen. V, 851 *caeli*
θεῶν τε; at-in Marone ani- *toties deceptus fraude se-*
morum habitus mutatur ex *reni*. Rem ipsam submi-
tristitia ad laetitiam versus. nistravit Aratus Diosem.
423. *ouantes gutture* h. 46 sq.
cantu, laetam vocem edentes.

Hora, neque infidiis noctis capiere serenae.
 Luna, reuertentes quum primum conligit ignis,
 Si nigrum obscuro conprenderit aera cornu:
 Maxumus agricolis pelagoque parabitur imber.
 At, si virgineum suffuderit ore ruborem: 430
 Ventus erit; vento semper rubet aurea Phoebe.
 Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,

427 colliget Goth. sec. 428 obscurae Medic., sc. Lunae, quod etiam elegantius haberi possit. comprehenditur Ven. aera vetustissima exemplaria habent, idque reposuit Nauger. Ald. tert., at priores aere, quod Pierius et Catroeus praeferebant; ut est in cod. Rottend., minus bene. vid. Burm. et Martin. 429 agricolae ed. Cerdae; et mox virgineo, sine libro, ut videtur, scripto. 430 Aut si Medic. a m. pr. et Menag. ora fragm. Moreti: ita esset: suffundere ruborem sub ora; nec male hoc se haberet, et doctius foret. Coni. Heins. virgineo suffuderit ore rubore; quod vsitatum poetis, sed hac ipsa de causa suspectum. Nunc ore est in ore. 432 ortu in q. editum video usque ad Pulmannum constanter; retinent tamen et post illum Ruai, Catroei edd., et e codd. Parrhaf. Bodlei. alter Arundel. Goth. pr., et sic apud

427—437, Luna renascens si obscura fuerit, est praesagium pluuiae; si rubicunda, venti. Quarta dies a noua luna si puro nitore fulserit, serenitatem per totum mensem portendit. Respicit h. l. Plin. XVIII, 79, qui plura apposuit. Ex multis, quae de luna tradit Aratus, Diosem. 51—55. 69—72. 417 sq. haec selegit poeta; nonnulla quoque v. 432—435 aliter est interpretatus. Virgilium expressit Vegetius de Re milit.

V, 11. 427. 428. Nouilunium. si noua luna nigra fuerit; si nigro aere nouae lunae cornu fuerit obscuratum. 429. agricolis pelagoque, pro nautis. Ne haereas, cur pelago imber minetur. 431. venta h. l. cum ventus futurus est, Arat. Diosem. 52. 53. 432, tertium diem Arat. 51. 52 memorat. Omnino apud eum omnia subtiliora sunt, cum fastidiosa copia talium prognosticorum: qua quidem in re, comparatione vtriusque

Pura, neque obtusis per coelum cornibus ibit:
 Totus et ille dies, et, qui nascentur ab illo
 Exactum ad mensem, pluuias ventisque care-
 bunt; 435

Votaque seruati soluent in litore nautae
 Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.

Sol quoque et exoriens, et quum se condet in
 vndas,

Signa dabit; solem certissima signa sequuntur,

Senecam Suafor. p. 27. namque his Goth. pr. Voss. pr. edd. Iunt. et Ald. pr. hic Voss. 433 Plena nec obtusis Seneca Suafor. In Einonis Chronico vulgato in Analect. Matthaei Tom. III modo vulgatum, modo Laxa nec obscuris recitari, monuit Burm. obtusis in Romano et multis scribitur. nec Pierii libri, et Goth. pr. 434 nascetur Rom. Pierii et Regius Martini. nascuntur Longob. Pierii. 435 carebit ed. Ven. 436 ad littora Romanus. 437 Panoplae Medic. Panopae ed. Iunt. Melicertae Medic. a m. pr. Graece esset: Γλαύκῃ καὶ Πανοπείῃ ἰδ' Ἰνώῃ Μελικέρτῃ. 438 Sol quoque exoriens, sine et, relicto hiato, Medic. Moret. pr. Ven. Sol q. cum e. ed. Ven. condit fragm. Moreti, Gudian. Moret. vnus, Mentel. pr. a m. pr. et praeferam ipse. nec quum se Ven. Reg. a m. pr. cudet Goth. sec. ad vndas Moreti quart. 439 sequuntur Pierius et Heins. e melioribus, sequuntur alii.

poetae facta, facile admirabile Maronis iudicium in dilectu et breuitatis studio. auctor, qui pollicetur, vaticinatur, h. l. praefagit. 436. 437. Secunda erit navigatio. Iam 437 Parthenii verum esse, ex Gell. XIII, 26, et Macrobi. V, 17 nouimus: Γλαύκῃ καὶ Νηρεῖ καὶ (l. Νηρηΐ καὶ) Ἰνώῃ Μελικέρτῃ seu ut Gell. laudat, sed ex

interpolatione, Εἰναλὶς Μελικέρτῃ. Panope vel Panopeia (Πανόπη, Πανόπεια) est inter Nereides: Aen. V, 240. Melicertam autem esse Palaemonem inter deos receptum, Inus f., satis constat.

438—440. Iam de prognosticis ex sole agit, quae ille et sub ortum et sub occasum dat, affert. Ex Arato

Et quae mane refert, et quae surgentibus astris. 440
 Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum,
 Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
 Suspecti tibi sint imbres; namque vrguet ab alto

Emendatiorem lectionem iam Naugerius dederat Ald. tert. *sequuntur* est pro adest, inest, vt Homericum ἐπεται. 440 *austis* Medic. et Rottend. sec. a m. pr., etiam Erf. a m. pr. 441 *orbem* Parrhaf. et ed. Veneta Burmanni; cui abblanditur lectio; modo codicum maior esset auctoritas, nec recurreret versu sequi. *orbe*. Verum etiam paullo ante v. 432 *ortu quarto*; et est hoc exquisitius. vt adeo bene legi et probari possit: *medioque refugerit ortu*. Eadem variatio Horat. Carm. IV. 2, 58, vbi vid. Bentlei. 442 *refulgerit* Rottend. sec., et *refulserit* Erf. Videtur posse referri ad illud phaenomenon, cum ex atris nubibus medius orbis solis erumpit, ὀπότε — τὰ δ' αὖ περὶ μέσσα Φάειν, h. τὰ μέσσα περιΦάειν, *medius solis orbis elucescat*, ap. Arat. v. 98. At vetat hoc sententiarum ordo apud Aratum, quem Virgilium retinuisse manifestum est. Et Avien.: *Sed non ora cauo similis medioque recedens Orbe quasi*. Bergstraesser mutabat: *variauerit orbem — medioque refugerit ortu*. quod Wakef. adeo probauit, vt reciperet in poetae verba. Quod mutare malim, est: *medioue*. Alioqui obscurum est, sintne duo, an trina, an vnum prognosticum quod memoret. Nam diuersum hoc ab antec. *maculis variauerit*.

Diosem. 87 — 89. In seqq. variauit nonnulla Virgilius ex eo ducta, aut plura in vnum contraxit. Plura, quae tamen nec omnino inter se et cum nostro conueniunt, alia etiam ad vnum idemque redire videntur, v. apud Plin. XVIII, 35, l. 78. 441. Sol oriens si maculosus, (Plin. l. c. si *nubes nigrae rubentibus interuenerint*. Et Plinius: *concauus oriens pluuias praedicat*. Ad re-
 dixit v. 452) nubibus obduc-
 tus, ab exteriori tantum sui
 parte conspicuus et quasi
 concavus est, imber porten-
 ditur. *medio orbe refu-*
gere simpliciter accipi posset,
 abdi, e conspectu subduci;
 nam poetis *medium* parum
 accurate dicitur; sed vetat
 Aratus Diosem. 96 ὀπότε
 κοῖλος εἰδόμενος περιτέλλη.
 Et Plinius: *concauus oriens*
pluuias praedicat. Ad re-
 liqua v. Arat. 90. 91. 113.

Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
 Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese 445
 Diuersi rumpent radii, aut vbi pallida surget
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
 Heu, male tum mitis defendet pampinus vuas:
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 Hoc etiam, emenso quum iam decedet Olym-
 po, 450
 Profuerit meminisse magis; nam saepe videmus

445 *At vbi* Rottend. sec. 446 *rumpent* reduxit Heinsius, vt in aliis locis, pro *erumpent*: quod vulgare esset, quodque vulgo legebatur: nec tamen vbique: *rumpent* iam in Egnat. Commelin. occurrit; et habent istud omnes meliores etiam Pierii. *rumpunt* Rom., vt et Regius et Ald. tert., sic conuenit cum *surgit*. Mox *surgit* etiam e melioribus repositum; idem iam Egnat. Commelin. et hinc alii. Ceteri, in his Aldd., *surgit*. 448 *defendet* Pieriani, item Medic. et alii boni libri. At *defendit* Gudian. a m. sec. Moret. duo, Leid. pr. Zulich. ed. Ven. Erf. a m. sec. *defendat* Mediol. *vites* Ven. et Menag. sec. a m. sec. *tam* Ven. 449 *Tam* antiquiores. *Quam m.* apud Nonium in *Grando*. *Tum* Mentel. duo, fragm. Moreti cum octo aliis. *Iam* Ven. Leid. alter a m. pr. Geneu. ed., nec displicet Burm. conf. v. 506. 450 *decedit* Medic. et Pieriani nonnulli. conf. sup. v. 209. *descendit* Rottend. alter. *emisso* Leid. 451 *Profuerat* ed. Ven. *iam* Toll.

114, et 123—125. *ab alto* lux oriens erit pallida, gran-
 seu mari seu ex aethere. vid. do ingruet. Versus est Ho-
 ad v. 324. mericus Od. ε, 1. In v.
 445. Si sub ortum Sol me- 448. 449 ipsa structurae con-
 dio orbe obscurato radios uersione orationem exquisi-
 quaque versus exterius spar- tam factam vides; et ornate
 ferit. Plinius l. c. *Si in ex- crepitans salit* pro, cadit:
 ortu longe radios per nu- cf. Aen. V, 458. 459.
 bes porriget, et medius 450. Si solis orbi prae-
 erit inanis, pluuiam signi- texuntur nubes variae, ni-
 ficabit. v. Aratus Diosem. grae denuntiant imbres, ru-
 97—99 et 152. 447. Cum tilae ventum. *errare* doc-
 Tom. I. V v

Ipsi in vultu varios errare colores;
 Caeruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros.
 Sin maculae incipient rutilo inniscerier igni:
 Omnia tunc pariter vento nimisque videbis 455
 Feruere: non illa quisquam me nocte per altum
 Ire, neque a terra moneat conuellere funem.
 At si, quum referetque diem, condetque relatum,

453 *Caeruleos* Leid. alter. *Caerulus* Reg. 454 *Si Roma-*
nus. incipiunt Medic. Gudian. Leid. pr. a m. pr., it. apud. Pier.
 aliquot: et, si reliqua loca ad idem tempus reuocentur, doctius
 ita dictum arbitror. *inniscerier* Leid. alter, Franc. Mentel. et Gudian.
 alter. 455 *cum pariter* Franc. *tum Rom.* 457 *ab terra,*
 Valer. Probus Art. Grammat. I. at Medic. *moueat* idem a m. pr.
 et ita edidit Catroeus, nec probante Burm. Infrequens quidem, nec
 tamen inuolens, *moueat conuellere*, permoueat ut soluam.

tius quam esse. 452-455. ex *Neu dorso nemoris liceat*
 Arat. Diosem. 102 — 107. *iacuisse per herbam.* Sub-
Sin maculae: sin permixtae lectus tamen et is Arato: ut
 inter se erunt et nigrae et in Phaen. 287 *Μη κείνω ἐν*
 rutilae. Mox 456 *Feruere* *μηὶ περικλύζοιο θαλάσ-*
 elegantius quam, impleri. *σης* etc., de quo loco iam
 Si venti et nimbi quaqua Longin. f. 26 monuit; item
 versus feruent, ut vl. 327 413. 154. 323. Etiam alii:
aequor dictum *feruere*, de Nicand. Ther. 124. Callim.
 magno motu et agitatione. in Dian. 175. Maneth. V, 202.
 In illis autem: *non illa* Quid! quod similis forma in
quisquam me nocte etc. Homero occurrit Odyss. μ,
 suavis orationis, inprimis te- 106 de Charybdi: *μηὶ σύγῃ*
 nuioris, variandae color: *κεῖθι τύχοις, ὅτε βοιβήσεις.*
 similis illis: Georg. II, 315 Mox *moneat*, hortator, auc-
Nec tibi tam prudens quis- tor sit.
quam persuadeat auctor 458 — 460. Si mane et
Tellurem — mouere. III, vesperi sol purus erit ac se-
 436 *Ne mihi tum molles* renus, certum id serenitatis
sub dio carpere somnos, pignus puta; flante aquilone,

Lucidus orbis erit: frustra terreberet nimbis,
 Et claro filuas cernes aquilone moueri. 460
 Denique, quid vesper serus vehat, vnde serenas
 Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
 Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum

459 *nimisque* fragm. Moret. 460 *cernis filuas* Goth. sec.
 461 *quod serus* Zulich. *ferat* Medic. a m. pr. Romanus et Can-
 tabrig. 462 *agit* Reg. Martin. *vnde serenans Euris agat* con-
 iiciebat Reiskius, acute, ut esset quod *Austra* responderet; et quia
 poetam decebat magis, *Eurum* quam *ventum* excitare. Etiam Io.
 Schrader. coni. *serenus Euris*: ut opp. *humidus Auster*. Enim-
 vero, *vnde* Euris veniat, ignorari nequit; sed, vnde ventus ven-
 turus sit, quo nubes dispellantur, hoc dubitari potest. *quid cogitet*
 accipiebat Reiskius, quasi, coagitet et compellat; vti *agat* sit quasi
 abigat. Locum declarauit Spencius Polymet. XIII, p. 203. *quid*
cogat et edd. Aldd. pr. et sec. cum lunt. ex *cogit et* pro *cogitet*,
 ut saepe erratum, v. Burm. *qui cogitat* Moret. quart. Kingius in
 app. edit. Martin. *τὸ cogitet* non ferendum esse putabat; itaque ma-
 lebat *cogat et* aut *conclitet*. Hoc est, minus poeticum praefere al-
 teri, quod poeticae rationi est consentaneum. 463 *dedit* Mo-
 ret. pr.

qui serenat caelum. Si et vt ap. Horat. *quodcunque*
occidit Sol pridie serenus minabitur Euris; et: cum
et oritur, tanto certior amnis saeuit horrendam-
fides serenitatis. Plin. l. c. *que cultis diluuiem medi-*
 Aratus Diosem. 93 — 95. *tatur agris.* Expressit ta-
 126—129. 158. 159. men et ars ventos: inque

461—463. Verbo, ex sole his Austrum, facie truculen-
 praesagia omnino petimus ta, minaci, superciliosa (v.
 certissima, quae circa vespe- ap. Stuartum *Antiquities of*
 ram caeli facies, serena an *Athens* c. III in turri octo-
 nubila, futura sit; a qua gona Andronici Cyrrhestae
 caeli parte ventus dispellens et cf. Spencium Polymet.
 nubes an adducens pluuias Dial. XIII, 13). 463. Hinc
 venturus sit. 462. *quid co-* color ductus Manil. II, 134.
gitet Auster, praeclare, 135 *Quod Fortuna ratum*
 vento in personam mutato: *faciat, quis dicere falsum*

Audeat? ille etiam caecos instare tumultus
Saepe monet, fraudemque et operta tumescere
bella. 465

Ille etiam extincto miseratus Caesare Romam;
Quum caput obscura nitidum ferrugine textit,

465 *aperta* Bodlei. 467 *Tum* fragm. Moret. et edd. Aldd. pr. ac sec. Reg. Martia. *tinxit* scripsit Wakef. ut cum *ferrugine* magis conueniat; ut Ouid. Met. IV, 404.

Audeat, et tantae suffragia vincere fortis! Noster *falsum* pro fallenti dixit.

464. Ingeniosus transitus ad emblemata carminis, seu episodium, non inelegans, quamquam ad nostra tempora minus accommodatum; quo poeta et illud effecit, ut varietate aliqua distingueretur argumenti tenor, et esset, ubi ingenium poetae se iactare posset. *Caecos tumultus* dixit bellicos ex occulto natos; eosdem mox *fraudes* et insidias coniurantium, et *operta bella* explicat. Nostri ante oculos habuit Manil. I, 893 *Quin et bella canunt ignes subitosque tumultus, Et clandestinis surgentia fraudibus arma, tumescere* vero elegantius quam oriri, surgere; trahuntur enim attributa maris ac procellarum ad bellorum motus. Sic *fluctus, aestus*.

Sic et οὐδὲν. Ruhnkenius ad Vellei. II, 15, p. 115 ab arborum et plantarum gemmis ducere malebat.

466. Prodigia post Iulii Caesaris caedem, quae eadem pro praefagiis belli civilis subsequenter habebantur, etiam historicis satis sunt celebrata, a poetis imprimis tractata: Ouid. Met. XV, 782 sq. Tibull. II, 5, 71 sq. ubi v. Obsl. Ex historicis inpr. Dio XLV, 17. Inter ea fuit solis non tam defectus, proprie ita dictus, quam per totum annum pallor. vid. Dio l. c. Plutarch. in Iul. Caes. p. 740. Plin. II, 30. Dio XL, 17. Tib. II, l. c. 75. 76. De causis huius prodigii a multis disputatum est, et nuper satis subtiliter a Liberto Fassono in dis. Virgilii nouae edit. ab Ambrogio curatae praemissa; petuntur eae a maculis solis

Inipaque aeternam timuerunt saecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, et aequora ponti,

Obscenique canes, inportunaeque volucres, 470
Signa dabant. Quoties Cyclopum efferuere in agros

Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam,
Flammarumque globos liquefactaque voluere saxa!

470 *Obscena* canes Medic. solus. v. Burm. *Obscenique* amnes Ven. 472 *Aetnan* Moret. pr.

insolitis. Probabilior, nostro quoque temporum experientia, est opinio, obscuratum caelum nebula illa, ferruginea modo, modo rubente, nostris hominibus *Heerrauch* (*Höhrauch*) dicta: v. Opuſc. Vol. III, no. XI. Primas lineas huius prodigia enarrandi moris duxit Apollon. IV, 1284. Etiam sui consulatus prodigia copiose exposuit carmine Cic. de Div. I, 11. Ad nostri poetae morem alii bellorum grauiorumque calamitatum praefagia commemorarunt; belli quidem civilis Lucan. I, 525 sq. Petron. c. 122, *ferrugo* poetica oratione pro caligine. *impia saecula* homines istius aevi, quo *impium* facinus in Ca-

sarem commissum erat. *saecula* Lucretiano more dixit, ubi *saecula ferarum* et alia. Praeclare solem obscuratum per *caput velatum* prae moerore propter instantes calamitates declarat.

470. Oblata tamen sunt prodigia omnis generis illo tempore. *Obsceni* canes, ominosi, mala portendentes, ut *importunae volucres*, odiosae, molestae, mali omnis cantu. 471. Igitur aliquoties Aetna illo anno ignibus arserat. Esset hactenus reperta causa caliginis totius anni. Aestuantis Aetnae explosi ignes verbis a tempestate maris petitis describuntur. Omnis *vndae* flammis tribuuntur. Exempla dat Cerda. *liquefacta*

Armorum sonitum toto Germania coelo
 Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475
 Vox quoque per lucos volgo exaudita silentis
 Ingens; et simulacra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis; pecudesque loquutae;
 Infandum! sistunt amnes, terraeque dehiscunt;
 Et maestum inlacrimat templis ebur, aeraque
 sudant. 480

474 *sonitus* Menag. sec. Goth. sec. et Schol. Iuuenal. Sat. XI, 111. inferre vult *tonitrum* Wakef. ad Lucret. II, 48. *sonitum ex toto* Venet. *sonitu* Goth. pr. 475 *tremuerunt* Moret. pr. et Zulich. *montibus* Medic. a m. pr. cum aliis, etiam Romanus a m. sec. Probat et reponit *montibus* Wakef. modo apposuisset, quid sint *insoliti montes*? 476 *est audita* Reg. ap. Martin. 479 *omnes* Menag. pr. 480 *inlacrimat* Pierii Oblongus.

saxa, quia massa tum liquefcens mox lapidescit. Est quae vulgo *Lava* appellatur: cf. Aen. III, 576, et Carm. Aetna.

474. Arma in caelo visa saepe narrata sunt; nunc a Rheno. Videtur ei substitutioni *aurora borealis* originem dedisse. Alpes saepe tremuisse Plinius notauit lib. II, sect. 82; mirum, hoc prodigium nunc raro nuntiari: saepius de Apenninis. An forte veteres glaciei perennis ruinas et percussam inde solum et aerem pro terrae motu habuere?

477. *simulacra* mirum in modum *pallentia* e Lu-

cret. I, 124 sunt defunctorum umbrae. conf. Cerda. Mentibus hominum magno imminentis calamitatis metu percussis spectra obiecta esse in locis solis, non insolens res est. Mox 478 intell. *boves vocales*. vid. Tibull. II, 5, 78. Tum *sistunt amnes* se, consistunt. Ad rem refer Horat. Carm. I, 2, 13 sqq. *Vidimus flauum Tiberim*—inde miraculo aucto ad fontem recurrunt amnes: causa adiecta est in *terrae dehiscunt*, scil. motu ac ruina soli, qua obseptus fluminis cursus est. 480. *ebur aeraque*, sunt signa ex ebore et aere; ea *illacrimari* crede-

Proluit infano contorquens vertice filuas
 Fluuiorum rex Eridanus, camposque per omnis
 Cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
 Tristibus aut extis fibrae adparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cessauit; et altae 485
 Per noctem resonare, lupis vlulantibus, vrbes.
 Non alias coelo ceciderunt plura sereno
 Fulgura; nec diri toties arfere cometae.

481 *Proruit* Schol. Cruqu. Horat. Carm. IV, 4. vid. Burm. *vertice* alii. vid. eund. 482 *Pronuntiandum Flujorum*. facit hoc ad grauitatem versus. 483 *armenta trahit* Moret. sec. Zulich. edd. Ven. et Mediol. cum Regio Martini et Erf., quod *sollenne*. vid. Burm. 484 *haud* ed. Mediol. *minacis* Gud. *minantes* alter Rottend. 485 *Haut p.* ed. Mediol. *Nec p.* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 374. *Aut putris* Franc. *altae* Heinf. e Medic. et al. codd. et edd.; h. magnae, proprie altis locis positae, tum altis aedibus, murisque, instructae; tandem simpliciter magnae. Miro modo vir doctus, Wakef. ad Lucret. VI, 580 epitheton eo spectare contendit, quod intra *aedes altas*, vt intra *altas cavernas*, sonus augetur. Obtinuerat hoc edd. inde ab Aldo vulgatas: obfedit inde Batauas edd. *alte* initio a Pulmannianis facto. Cuninghamius emendat *alta*, vt Horat. Sat. I, 6, 43 *magna sonabit*. Reiskius coniecit: *altam* sc. noctem. 486 *Per noctes* Leid. sec. 487 *sinistro* Gud. a m. sec.

bantur, forte dum tepido sudabant humore per tempus pluuium collecto. Adeo in re alioqui satis obuia occaecati metu animi trepidabant.

481. De arte poetae vid. Scalig. Poetic. V, 14, p. 278. Vt ira, rabies, sic furor et *insania* incitato flumini tribuitur. Locum ante oculos §. 14.

habuit Lucan. I, 408 sqq. Padi autem eluuius incredibiles saepe agrorum hominumque strages fecisse narrata est. 485. Ad prodigia haec cf. disputata in Opusc. Vol. III, Proluf. XI et XIV. 487. *Sereno tonuit*. Huc refer Horat. Carm. I, 2, 3. 4. 488. v. Cicero de N. D. II, 5, §. 14.

Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;

490

489. Haec prodigia infelicitum esse ait bellum civile, praelio ad Philippos, Macedoniae adiectae, olim Thraciae, urbem commisso, et Bruti Cassique nece nobilitatum. Poetica ratione Philippos dicit vidisse Romanas acies concurrere, et quidem iterum concurrere, Romanos alterum praelium, post illud in priore bello civili ad Pharsalum habitum, inter se fecisse. *Nec diis fuit*, visum est, indignum, iniquum, pro, iis placuit, in eodem Macedoniae regno, latius accepto, bis stragem Romanorum fieri. *Emathia* Macedoniae est pars, ad quam proprie nec Pharsalus nec Philippi referri possunt; sed poetae latius eo nomine etiam pro Thessalia utuntur. *Haemus* mons est Thraciae, cui poetica ratione vrbs Philippi subiungere dici potest. Lucan. I, 675 *latosque Haemi sub rupe Philippos*. IX, 271 *Emathios Philippos* dixit. Magna pars Thraciae olim Macedonibus paruit. Satis nobis declarasse videmur loci senten-

tiam. Ad virorum doctorum contentiones descendere non possumus, quae maxime errori debentur, quod *τὸ iterum* cum *videre* iungebant, non *iterum concurrere*. Inserta est nuperae Romanae editioni etiam hoc de loco viri docti disputatio; et alia Holdsworthi (in *Disf. upon Virgil* p. 375 sqq.), qui binos Philippos fuisse cum observasset, alteram urbem ad Strymonem, alteram non longe a Pharsalo Thessaliae circa Thebas Phthiae, utramque a poeta respici putabat; mira prorsus ambiguitate, et lusu tanto poeta indigno. In Virgilio tamen nemo haerebit, qui interpretationem recte instituerit. Manilius, qui hunc locum in extrema libri primi parte ante oculos habuit, eandem poeticam rationem amplexus paullo licentius extalit: *Civiles etiam motus cognataque bella Significant* (cometae siue alia meteora), *nec plura alias incendia mundus Sustinuit, quam cum ducibus iurata cruentis Arma Philippeos imple-*

Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.

491. *Non* Moret. sec. Parrhaf. Markland. ad Stat. Silu. III, 68 eum interrogatione legendum esse contendit: *Nec fuit indignum, Superi, bis*. Et sic ed. Mediol. Bene utique et hoc. Vulgata tamen nec minus bene. Itaque nullus emendationi locus. conf. Burm. *superbis* Goth. pr. 492 *laetos* Reg. Martin. cum nonnullis edd.

runt agmine campos. Vix etiam sicca miles Romanus arena Ossa virum lacerosque prius superadstitit artus. Licuit poetae, quamquam paullo crassius, in eodem loco praelium factum dicere, quod in illis regionibus, in eo regno aut plaga, factum. Ut adeo ne tum quidem vitiose dictum videri debeat, si Philippis ipsis dicat iterum concurrisse Romanas acies. Quid? quod contendendi potest, veteres, cum haec Virgiliana carmina legerent, sententias non aliter constituisse? Ex imitatione Onidii iudices. Is Met. XV, 823. 824 de Caesaris ultione: *Pharsalia sentiet illum, Emathiaque iterum madefacti caede Philippi*. Et Lucanus, qui lib. VII sub f. totum hunc locum expressit, *Thessalia infelix!* v. 853 *Ante novae venient acies, scelerique secundo Praestabis nondum siccos*

TOM. I

hoc sanguine campos. Et tandem Petronius cap. 121 (de Bello Ciu. 110) *Cerno equidem gemina iam stratos morte Philippos*. Noli tamen propterea cum viris doctis existimare, veteres Pharsaliam cum Philippis confudisse. Latius *Emathiam, Thessaliam, Haemum, Philippos* et *Pharsalum* in poetis, qui de his praeliis agunt, dici, ac si ad eandem regionem omnia illa referenda sint, ex comparatione dictorum obuia res est. 489. *paribus telis*, cum utrinque a Romanis pugnaretur. Hinc Lucan. I, 7 *infestisque obuia signis Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis*. Et Valer. Fl. VI, 404 *Romanas veluti saevissima cum legiones Tisiphone regesque mouet: quorum agmina pilis, Quorum aquilis utrinque micant*. 491. 492. De creuere diu, fatale fuit, bis

XX

Scilicet et tempus veniet, quum finibus illis
Agricola, incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra robigine pila, 495
Aut grauibus rastris galeas pullabit inanis,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.

493 *tempus veniet et illis finibus, quum iungebat interpretatione Reiskius. Alius forte simili acumine iungat Scilicet et, tempus veniet quum, f. Magis accommodatum esset, iungere: Nec fuit indignum — pinguescere campos, Scilicet, et veniet tempus. Aut cum Wakefield: pinguescere campos Scilicet. Et t. 494 terra ed. Iunt. terrae Venetus. 495 inueniat Rottend. sec. a m. pr.*

caedes Romanorum in finibus Macedoniae fieri.

493. Expressit et haec loco sup. laudato, Manil. I, 908. 909. Natum phantasma ex vulgari: ossibus caesorum Romanorum agros constratos esse. 494. A Lucret. V, 932 *ferro molirier arua*. 496. *inaues* non otiosum galearum epitheton: cum *pulsabit* adiunctum sit; alias *cauas* et ab effectu *sonantes* dicunt. Locus a multis expressus, inprimis Claudiano XXI (de Laud. Stilic. I), 134 — 137. 497. *Grandia ossa* ad communem de vastis priscorum hominum et heroum corporibus opinionem praeclare dixit; cf. Aen. XII, 899. 900. Cum in istis praeliis fortissimi homines cecidissent, po-

steritas, quae corrupto huic et decrepito saeculo succedura est, eodem modo horum ossa mirabitur, vt nos priscorum hominum. Debuit autem hoc, iam Maronis temporibus, saepe contingere, vt terra eruta aratores in magna ossa fossilia inciderent: quae, cum beluarum ex priscis telluris ruinis essent, ad priscos tamen homines ac gigantes referrentur. Debuere quoque, post tanta Italiae bella, saepe agris motis in loca pugnarum factarum incidere homines et ossa cum armis permixta reperire: quod miramur nostris aetatibus; post tam numerosa praelia et caedes factas, rarius fieri, vt arma Romana terris effossis reperiantur.

Di patrii Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
Quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia seruas,
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere saeclo 500

498 *Di patrii, Indigetes, distingui potest. v. Not. Indigenae ed. Ven. Di patriae Heinsius maluisse fertur. 499 Qui fragm. Moret. Voss. et abest a Veneto. 500 Huic Goth. sec. a m. sec. auerso Mentel. pr. a m. pr. iuuenem euerso Venetus.*

498. *Dii patrii et Indigetes* ab aliis pro iisdem, ab aliis pro diuersis habentur. vid. Cerdam, Ruaeum, Martinum et Thesaur. L. L. Nec mirum hoc, pro varia nominum rerumque acceptione. Itaque in hoc otium consumere nolim. A poetis minus seuera diligentia in his requiritur. Pro iisdem habet etiam Spencius, et Iouem, Iunonem, ac Minervam designari putat Pölymet. p. 315. Possunt tamen ex poetae animo distinguenda videri numina, si Ouid. locum Met. XV, 861 sq., qui inde expressus est, respicias. *Dii Indigetes* sunt *ἐγγόριοι*. Ex iis Aeneas erat: vid. Liu. I, 2 extr. Tibull. II, 5, 46. Aen. XII, 794. Idem Aeneas *deos patrios* seu *Penates* a Troia in Latium aduexerat. 500. *iuuenem*, vt Ecl. I, 43, Romani sermonis noto vsu appellat Octavianum Caesarem, tum circa XXVII annum agen-

tem. *Saeclo* (vt v. 468) *euerso* dixit, quod in prosa, *rebus perditis succurrere*; vt *euersum imperium* pro labefactato, ad interitum ruente. v. Duck. ad Liu. XXX, 16, 6. Ceterum nonnulla in sequentibus sunt, quae forte Romanis magis probari potuerunt, a nobis excusari forte satis est; etsi declarare videntur, iam tum poetae animo insedisse Aeneidis argumentum, vt a Troianis rebus fata Romanorum apta et nexa faceret. *Laomedontis* certe *periuria* nimis longe petita videri possunt; nec sententiarum admodum commodus et naturalis ordo et iunctura esse. Verum de Romanorum sensu quaerendum erat, non de nostro. Scilicet magna aliqua calamitas non nisi deorum iras immitti potest: exarsere illae magno aliquo scelere ac piaculo commisso. Ita bella ciuilia referuntur ad maiorum magnum ali-

Ne prohibete! Satis iam pridem sanguine nostro
Laomedontae luimus periuria Troiae.
Iam pridem nobis coeli te regia, Caesar,

501 *Nec Ven. nam pridem* ed. Ven. 502 *Laomedontae*
Voss. pr. Parrhas., e vitio saeculi. v. Burmann. 503 *coeli nobis*

quod *ἄγος*: ab Horatio ad expiare potest: etsi aevi
parrioidium Romuli Epod. huius tantae sunt e bellis ci-
VII, 17, a Virgilio ad Tro- vilibus corruptelae, ut dei
ianorum, qui gentis Roma- alicuius praesentiam vix fe-
nae auctores fuere, facinora. rant. Haec omnia splendide
Iam porro: bellorum ciui- ornauit et amplificauit.
lium scelera nouum sunt 502. De Laomedonte no-
ἄγος, nouum piaculum, quo ta narratio, qui Apollinem
obstricti homines deorum ac Neptunum mercede pro-
iras in se prouocant; inde muris Troiae exstruendis
calamitates easdem iras et pacta fraudauerat. Horat.
nouas portendunt prodigia: III, 3, 21 *ex quo destituit*
quae procuranda sunt et *τὸ* *deos mercede pacta Lao-*
ἄγος expiandum. Verum *medon mihi castaequo*
reatus ille solui nequit nisi *damnatum Minervae cum*
certis ritibus et sacris piacu- *populo et duce fraudu-*
laribus, non nisi ab homine *lento*. Potest tamen ac
puro ac sancto aut a deo ali- debet *Laomedontea* Troia
quo curandis: hic erat Oc- simpliciter pro epitheto ha-
tauianus Caesar, qui idem beri, et *periuria Troiae*
remp. vnus restituere pote- latius ad omnia *ἄγῃ* et fa-
rat. Hoc idem persequutus cinora Troianorum, eoque
est Horat. I Carm. 2. Iam ipso ad fata ac mala inde
his notionibus imbutum ani- nata, referri, quae in Ro-
mum si habueris, facile ex- manos, eorum posteros, re-
pedies singula: Permittite, dundarunt. Adeo infederat
dii, ut Caesar remp. restituat hominum animis illud iudi-
et belli ciuili scelera expiet. cium: numinis iras non nisi
Satis malorum experti su- poenis scelerum placari pos-
mus: 501. 502. Ne nobis se, et, si scelerum auctores
eum eripite, tamquam vnum eas effugerint, expeti has a
illum, qui culpam nostram nepotibus. 503. Retrahen-

Inuidet, atque hominum queritur curare triumphos:
Quippe vbi fas versum atque nefas; tot bella per
orbem, 505

Tam multae scelerum facies; non vllus aratro
Dignus honos; squalent abductis arua colonis,
Et curuae rigidum falces conflantur in ensen;
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum;

Romanus, 505 *versumque* Franc. 506 *Iam multae* Reg.
Goth. pr. *Tum multae* Moret. quart. *non nullus* Menag. pr.
nullus aratro Cessit honor Seru. ad Aen. IV, 103 citat vitiose.
507 *adductis* Rottend. alter. 508 *curuantur in ensen* Franc.
formantur Nonius Marcell. in *rigidus*, et Seruius ad Aen. XII,
304. *Flare tamen et conflare* sollemnus de ferro, aere, cudendo,

dum est ad v. 500: vnus est fides, et paullo post graues
Caesar, qui remp. labefac- inimicitiae; inter Caesarem
tam restituere et mala tol- et Sext. Pompeium bellum re-
lere, deorum iras placare crudescibat; Antonius cum
potest; at hic, ipse diis par exercitu aduersus Parthos
et mox deus futurus, veren- iam dudum Syriae infestus
dum est, ne ab hac scelerum ibat; ab Agrippa, qui Rhe-
contage subductus nobis eri- num transierat, in Galliis
piatur: Fere ut Horat. I bellum modo confectum erat.
Carm. 2, 45, qui totus lo- Haec omnia in vnum con-
cus inde a v. 25 pro aemu- ferre potuit poeta, ut gra-
latione huius loci Maroniani uior esset sententia. Si de
haberi potest. apparatu belli Actiaci hac

505 — 511. Ad annum ab Georgicorum parte agi cum
V. C. 717 M. Agrippa et L. Martino existimare malis: v.
Gallo Coss. haec spectant; 509 latiori sensu erit accipien-
aut, quod melius fiet, ad dus de extremis imperii fini-
apparatum pugnae Actiacae bus, vnde copiae contrahe-
per sequentes annos sunt bantur ab Antonio et Caesare.
referenda, conf. Vita Vir- 505. *vbi h. l. apud quos.*
gili ad hos annos. Anno fas nefasque *versum*, con-
illo 717 multis prodigiis tur- fusum. 506. *Nonum scelo-*
bati erant animi, dum in- rum *prouentum* dixit Lucan.
ter Triumuiros parum firma II, 60. 507. *Dignus honos,*

Vicinae ruptis inter se legibus vrbes 510
Arma ferunt; saeuit toto Mars inpius, orbe:
Vt, quum carceribus sese effudere, quadrigae
Addunt in spatia, et, frustra retinacula tendens,

dum liquefcit. 510 *Vicinae inter se ruptis iam legibus* duo Moret. et Menag. pr., nec non Cantabrig. — 511 *Arma fremunt* Wakef. eleganter! Nec tamen quae eleganter dicuntur, nulla alia re virgente, poetae possunt obrudi. Etiam Aen. IX, 133 *gentes arma ferunt Italiae*. XII, 586 *arma ferunt alii. tota Mars improbus vrbe* duo Mss. apud Seru. ad Eclog. IV, 13. *vna vrbe vnus* ap. eund. ib. *secum* aberratum Goth. pr. 513 *Addunt in spatia* Burmannus reuocauit, cum Heinl. *in spatio* praetulisset. *Addunt in spatia* erat lectio Aldd. et ex his profectarum; *Addunt se in spatia* Egnat. Commel. Steph. Pulm., et ex his vulgatae;

latis magnus. 510. De dissi-
diis ciuilibus accipe. *ruptis*
legibus, pactionibus mutuis.
Aen. VIII, 540 *poscant acies*
et foedera rumpant. adeo-
que pace rupta.

512. A Circo sumta com-
paratio tumultuantis orbis;
semel emissi currus cum tan-
to impetu ruunt, vt ab auri-
ga retineri nequeant. *Spatia*
hic de septem spatiis seu gy-
ris accipiunt, quibus in circo
decurfus finiebatur. Nec ta-
men hoc necesse. *Spatia*
pro spatio h. ipso loco, quo
decurritur, et de decursu
aeque bene dicuntur, vt Ge.
II, penult. III, 203. Aen. V,
316. *Addunt* quadrigae *in*
spatia: difficultatem habent,
quam vix ita tolli posse cen-
seo, vt omnes in soluendi
modum conueniamus: nul-

lus enim est, in quo non ali-
quid asperitatis relinquatur
ab insolenti vsu *toũ addere*.
subintelligitur a doctissimis
interpretibus inde a Seruio
cursum, h. intendunt, in
ipsis spatiis currendi sumunt
vires; in quo tamen durum,
omitti *cursum*. *Addere spa-*
tia spatiis esset alium post
aliud decursum facere, aliud
post aliud spatium currere;
at h. l. non hoc, sed *impe-*
tus currentium et feruor
auctus a poeta respicitur,
qui maior maiorque et maxi-
mus esse solet sub decursu
finem. *In spatia*, h. in de-
cursum, iam aliqua ex parte
factum, debet *addi* non
aliud ac nouum spatium, sed
aliud quid, quod adhuc quae-
rimus. Seruius, *in processu*
equorum cursus *augetur*.

ita et multi codd., etiam Arundel. et vterque Gothanus; et sic legitur
in edd. Quinctil. Inst. Or. VIII, 3, 78. At multi codd. *se* omittunt,
vt Heinl. et Pierius de suo Mediceo, Romano, atque aliis testantur;
quatuor alii a Burmanno, inter quos Regius, quinque a Martino et in
ed. Cuningh., e qua et ipsa exulat *se*, edd. 1474 et 1476 laudan-
tur. Pro hac lectione militat Silius XVI, 372 *In spatia addebant*,
vbi tamen verustae membranae *in spatio* habent, quod etiam Dra-
ckenb. vulgauit. Iam in nostro loco Medic. et Gud. habent scriptum
Addunt spatia; nisi quod in Medic. *in* et *a* supra sunt adscripta.
Ita etiam in Mss. nonnullis ap. Quinctil. VIII, 3, 78 legitur. Erat ita-
que pertenuis auctoritas, qua Heinl. nixus *Addunt se in spatio* re-
ponebat; grauior alterius lectionis *Addunt in spatia*: vt *se* supplea-
tur ex antec., vt Aen. I, 440 *Infert se — miscetque viris*. Vel vt
absolute ponatur *Addunt*, vt fit in aliis, pro *Addunt se*. Haec
forte melius expediunt rem, quam quae cumulata sunt ab Heinlio.
Nam de eo nemo dubitet, si adjunctum esset *cursum*, expeditam rem
esse: *Addunt cursum in spatia*; vt *addere gradum* et similia;
item *corripere spatium*. Sic quoque, vtrum *in spatia* an *in spa-*
tio legas, parum refert; nec inde res conficitur, quod ap. Lucret.
VI, 300 est: *Igneat tamen in spatio longoque meatu*. De ce-
teris vid. Not. Schrader. in schedis con. *quadrigae, Ardent, in*
spatia et fr.

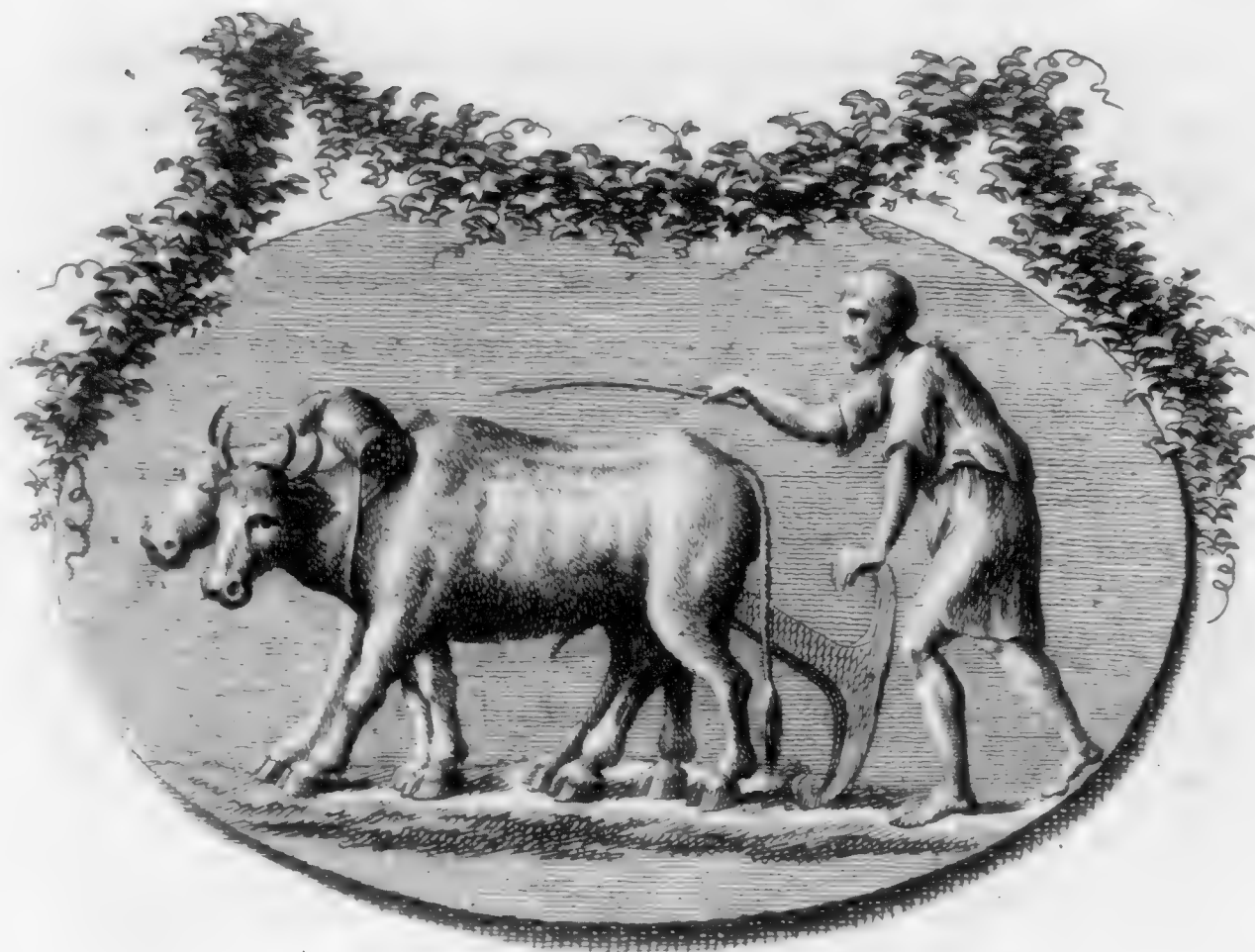
Pomponius: „addunt in spa-
tia, id est, in ipso spatio
currendi *sumunt vires*.“
Addere esse posse augere,
recte ponitur; sed quaeritur
res, quam quadrigae addunt,
augent. Accipiebam *addere*
pro addere se; h. concitare
se, concitato cursu ferri.
Dare se in fugam etiam in
pedestri oratione frequenta-
mus; similia vid. Georg. IV,
528. Aen. XII, 633. *addere*
se pro simplici dare se, im-
mittere se, ruere in decur-
sum, cum impetu ferri *in*
spatia, in decursum, nullo
septem spatiorum respectu,

sed omnino in decursum, ha-
bet analogiam. Scilicet *ad-*
dere se vulgari vsu est, ad-
iungere se, accedere. Vt
Ecl. VI *Addit se sociam*
timidisque superuenit Ae-
gle. Aen. IX, 149 *Addunt*
se protinus omnes Etrusci
socios. Inde, si idem fit
cum impetu, irruere, *in-*
stare, ἐπέχειν vt Od. τ, 71.
Addere pro mittere, inmit-
tere, iniicere dictum esse,
etiam b. Gesnero probari vi-
deo ad Quinctil. VIII, 3, 78
et confirmari a Burm. ad
e. l., quamquam graeca ibi
minus bene laudari puto.

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Teucris addita Iuno pro Iliad. ψ, 375 ἵπποις τὰ θῆ
infesta, in eos concitata et δρόμος. Post omnia haec
exasperata Aen. VI, 90 hinc fateor tamen, ad facilitatem
illustrari potest. Ita *addunt*, Virgilianam nondum oratio-
instant. Expressit nostrum nem videri esse adductam.
Silius XVI, 372 *Iamque fere* 514. Nota figura *currum*, h.
medium euecti certamine equos, *non audire habenas*
campum In spatia adde- dicit, qui regi non possunt.
bant. Gratinus Cyneg. 227 Horat. Ep. I, 15, 13 *equi fre-*
incumbere spatiis (προς- nato est auris in ore. Pin-
κείσθαι τῷ δρόμῳ) eo sensu darus ἄρματα πεισιχάλιον
dixisse videtur; et Homer. dixit Pyth. II, 21.

EXCURSVS I

De aratro Virgiliano.

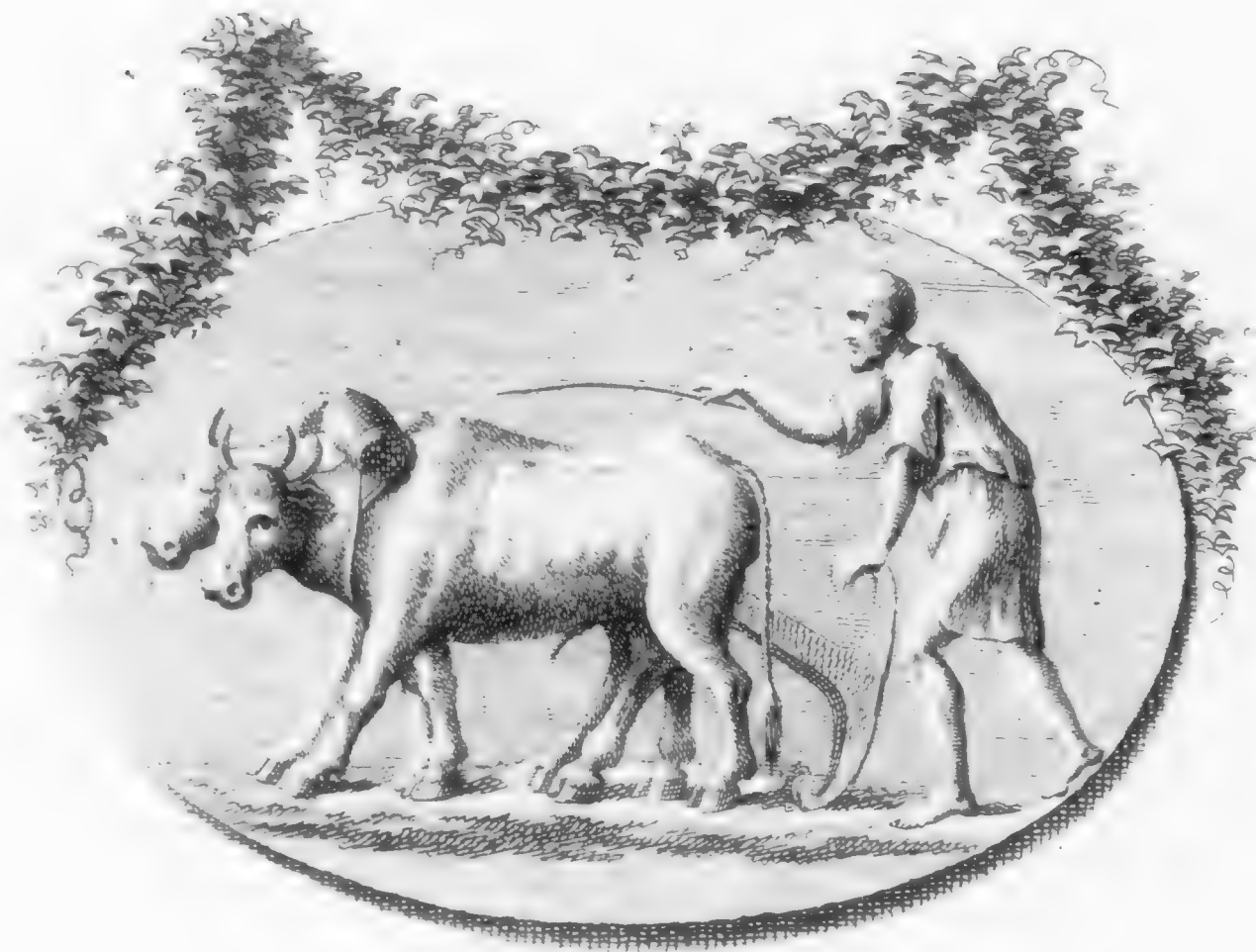
Georg. I, 169 sqq. Continuo in silvis magna vi flexa
domatur In burim et curui formam accipit vlmus ara-
tri: Huic a stirpe pedes temo protentus in octo; Binae
aures duplici aptantur dentalia dorso. Caeditur et
tilia ante iugo levis altaque fagus, Stiuaque, quae
currus a tergo torqueat imos.

Exposui locum quantum potui pro sermonis ratione;
etsi rei agrariae peritia non satis instructus. Admodum
itaque laetabar, cum post illa a me scripta viderem virum
doctum, rei agrariae peritum, eumque perspicacissimum,
de aratro veterum accurate agere (*Betrachtungen teut-
schen Patrioten heilig* III Band 1780, p. 283 sqq.); re-
petiit eadem fere in *Actis Acad. Elect. Mogunt.* 1779,
p. 125 sqq. Proponam ex eo, quae ad Virgilium spectant,

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Teucris addita Iuno pro infesta, in eos concitata et exasperata Aen. VI, 90 hinc illustrari potest. Ita *addunt*, instant. Expressit nostrum Silius XVI, 372 *Iamque fere medium euecti certamine campum In spatia addebant*. Gratinus Cynege. 227 *incumbere spatiis* (πρὸς-κεισθαι τῷ δρόμῳ) eo sensu dixisse videtur; et Homer. Iliad. ψ, 375 ἵπποις τὰ δὴ δρόμος. Post omnia haec fateor tamen, ad facilitatem Virgilianam nondum orationem videri esse adductam. 514. Nota figura *currum*, h. equos, *non audire habenas* dicit, qui regi non possunt. Horat. Ep. I, 15, 13 *equi frenato est auris in ore*. Pindarus ἄρματα πεισιχέλινα dixit Pyth. II, 21.

EXCURSUS I

De aratro Virgiliano.

Georg. I, 169 sqq. *Continuo in silvis magna vi flexa domatur In burim et curui formam accipit vlmus aratri: Huic a stirpe pedes temo protentus in octo; Binae aures duplici aptantur dentalia dorso. Caeditur et tilia ante iugo levis altaque fagus, Stiuaque, quae currus a tergo torqueat imos.*

Exposui locum quantum potui pro sermonis ratione; etsi rei agrariae peritia non satis instructus. Admodum itaque laetabar, cum post illa a me scripta viderem virum doctum, rei agrariae peritum, eumque perspicacissimum, *de aratro veterum* accurate agere (*Betrachtungen teutschen Patrioten heilig III Band 1780, p. 285 sqq.*); repetiit eadem fere in *Actis Acad. Elect. Mogunt. 1779, p. 125 sqq.* Proponam ex eo, quae ad Virgilium spectant,

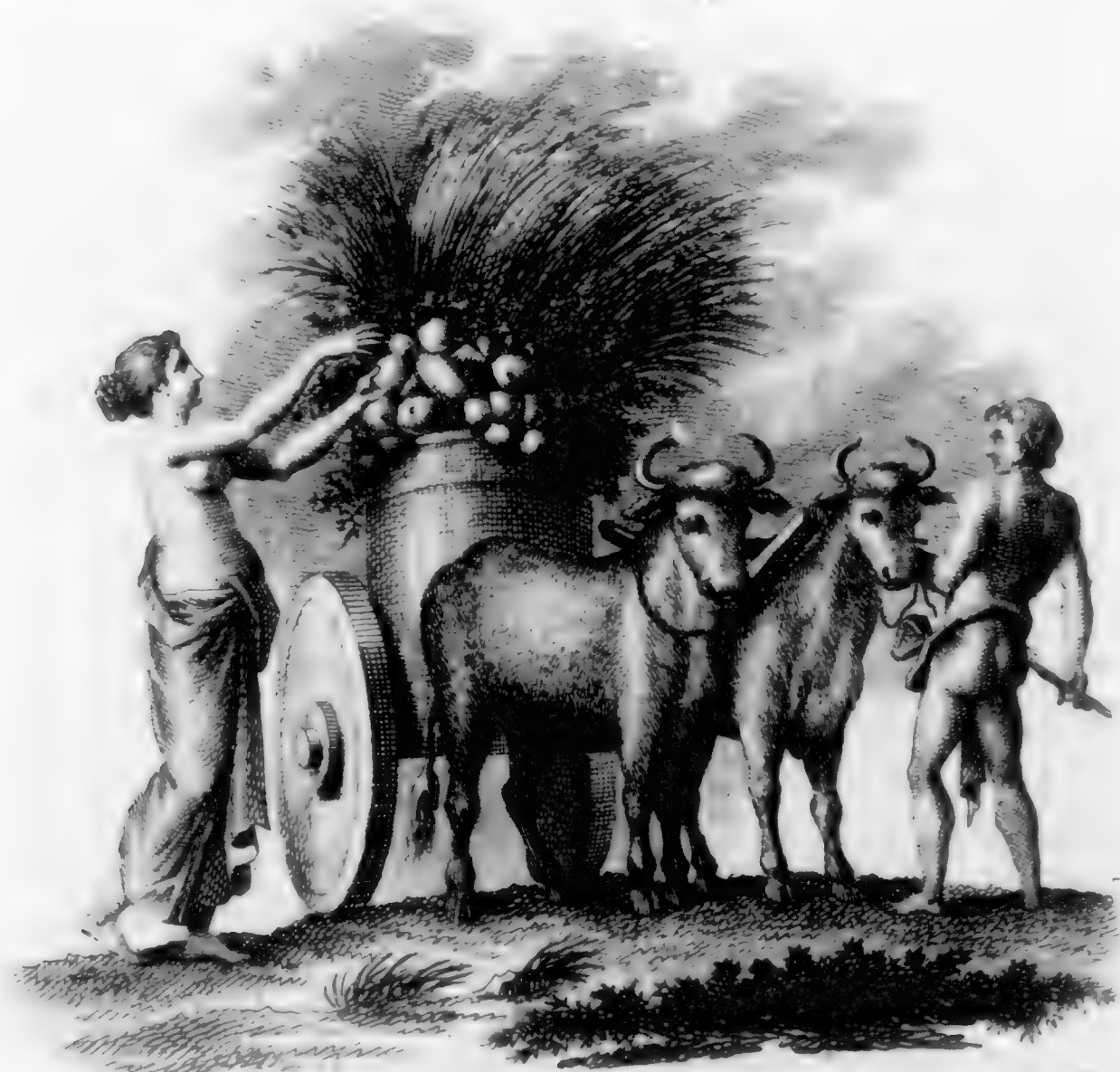
acute utique et ingeniose disputata. De ceteris dispiciet bonus Hesiodi editor, si quis eius carmini aliquando obtigerit.

Primo versus: *Caeditur et tilia ante iugo levis, altaque fagus Stinae, quae currus a tergo torqueat imos*: e Martini iudicio constituit; eosque bono sensu carere pronuntiat, nisi *cursus* emendetur cum viro docto apud Martinum. Enimuero sic Maro latine dicere non potuit: quod sensus quemque suus docere potest, si sermonis usum habeat. At *currum* pro *aratro rotis instructo* dicere per poetici sermonis indolem et usum licuit; eum, h. e. aratrum, regit, *a tergo torquet* arator; *imi currus* epitheto ornante dicti sunt non minus poetice, quatenus vomere alte impresso inferior aratri pars desuper ab eo, qui stinam moderatur, flectitur ac regitur; Exit itaque, modo genium poetici sermonis teneas, e Virgiliana lectione sententia eadem, quam viri docti inferre volunt per lectionem corruptam. Negat vir doctus aratrum rotis instructum iam tum innotuisse. Atqui notum illud fuisse hic ipse locus docere debebat. Quod a Catone et Varrone illud non commemoratum est, pro argumento idoneo esse nequit: cum neuter id agat, ut instrumentorum rusticorum formam curiose describat. Fac vero utrumque id egisse, quod non egit: potuit secundum illos, Virgilii aetate, in agro Mantuano, aliud usu haberi; Innotuere post arma a Iulio Caesare in Gallias illata alia quoque a Gallis inuenta; ut certa vehiculorum genera, carrucae et sic porro; coli coepit in Alpibus secale (Plin. XVIII, 16, 4) Romanis ignotum. Occurrunt alia in Virgilio Italiae superioris agris propria ac singularia. Plinii verba lib. XVIII, 48 a me laudata omnem facile dubitationem tollent, si lectio in eo esset minus incerta. *Dentalia*, h. e. dentale, *ἔλυμα*, bene vir doctus, quem laudaui, docet accipiendum esse de vomeris parte anteriore (*Pflugkopf*), in acumen acta: hoc dentale *duplici*

esse *dorso*, h. e. binis cruribus in formam litterae V (*Sohlhölzern*) aptatum; *binas aures* tandem, tabellas a Varrone I, 29, 2 memoratas, vomeri additas (*das Streichbret und Molterbret*), et utrique cruri ita impactas, ut impresso in solum vomere terra proscissa utrinque accumulata in sulcos attollatur. *Buris* est temo, *ἰστροβόρυς*; scil. proprie pars eius infima, ut iam Salmasius in Solin. p. 576 docuit. Inspicienda et cognoscenda sunt reliqua; etiam de aratro Hesiodico; nisi quod malim eum simpliciter apposuisse, qualem eius formam ac speciem apud animum effingeret, nec de epochis mutationum inter Aegyptios, Graecos, et Romanos tam multa esse ariolatam, quae ad liquidum perducere nequeunt. Quod enim nostro tempore fieri videmus, non minus olim locum habuit, ut in diuersis populis ac regionibus seu more maiorum seu soli natura aliaue necessitate urgente diuersa esset aratri forma, retinereturque deterior multis in locis, cum in aliis dudum inuenta et frequentata esset melior et elaboratior. Euoluat, cui talia curae sunt, Paullum Lucam *Voyages* Tom. I, p. 182. Norden *Voyage en Egypte* Tom. I, pl. 56. add. Goguet *Orig. des Loix* T. I, p. 184 sqq. Sunt antiquae artis opera, in quibus aratrum visitur: vix tamen notionem accuratam inde consequi licet: Comes de *Caylus Recueil d'Antiquités* Tom. V, pl. 82. Museum Etruscum Tom. I, tab. extr. Spon. Miscell. p. 508. IX. Winckelm. *Monum. ined.* p. 105. Gemmae aratrum, obscure tamen, referentes sunt Mus. Flor. Tom. II, tab. 42. Gorlaei Dactyloth. Tom. II, n. 231. Aratrum, quod in Hesiodi edd. ex ant. codd. exhibetur, et in Montfauc. Palaeogr. gr. p. 9 repetitum est, serioris seu commenti seu usus esse patet; nam ab Hesiodo adscriptum nemo dixerit. Formam aratri, quo nunc Mantuani ac Veneti agricolae utuntur, una cum alio exquisitioris structurae, Martyn exprimi curauit ad p. 48. Verum neutra forma cum Virgilianis verbis satis conuenit. Videbatur sibi Anglus, A. I. des Carrieres (*a Dissertation on Virgil's description of*

the ancient Roman Plough 1788.) veram aratri Virgiliani formam reperisse in pondere Romano. Verum qui inspexerit, statim deprehendet mirum errorem, est enim as Romanus cum prora ratis, quam ille pro aratro habuit. (Innotuit mihi inter eos, qui ab eo inde tempore de his egere, Adamus Dikson Husbandry of the Ancients Edimb. 1788. c. XVIII, p. 375 sqq. qui omnino ad carmen Georgicorum consuli potest. Verum ille, etsi verborum interpretes parum idoneus, ipsas res illustrat, praeceptorumque veritatem et vtilitatem explorat; atqui haec ad interpretis poetae provinciam haud spectant. Non sine fructu inspexeris ad h. l. Vossii V. C. Commentar. in Georgica.)

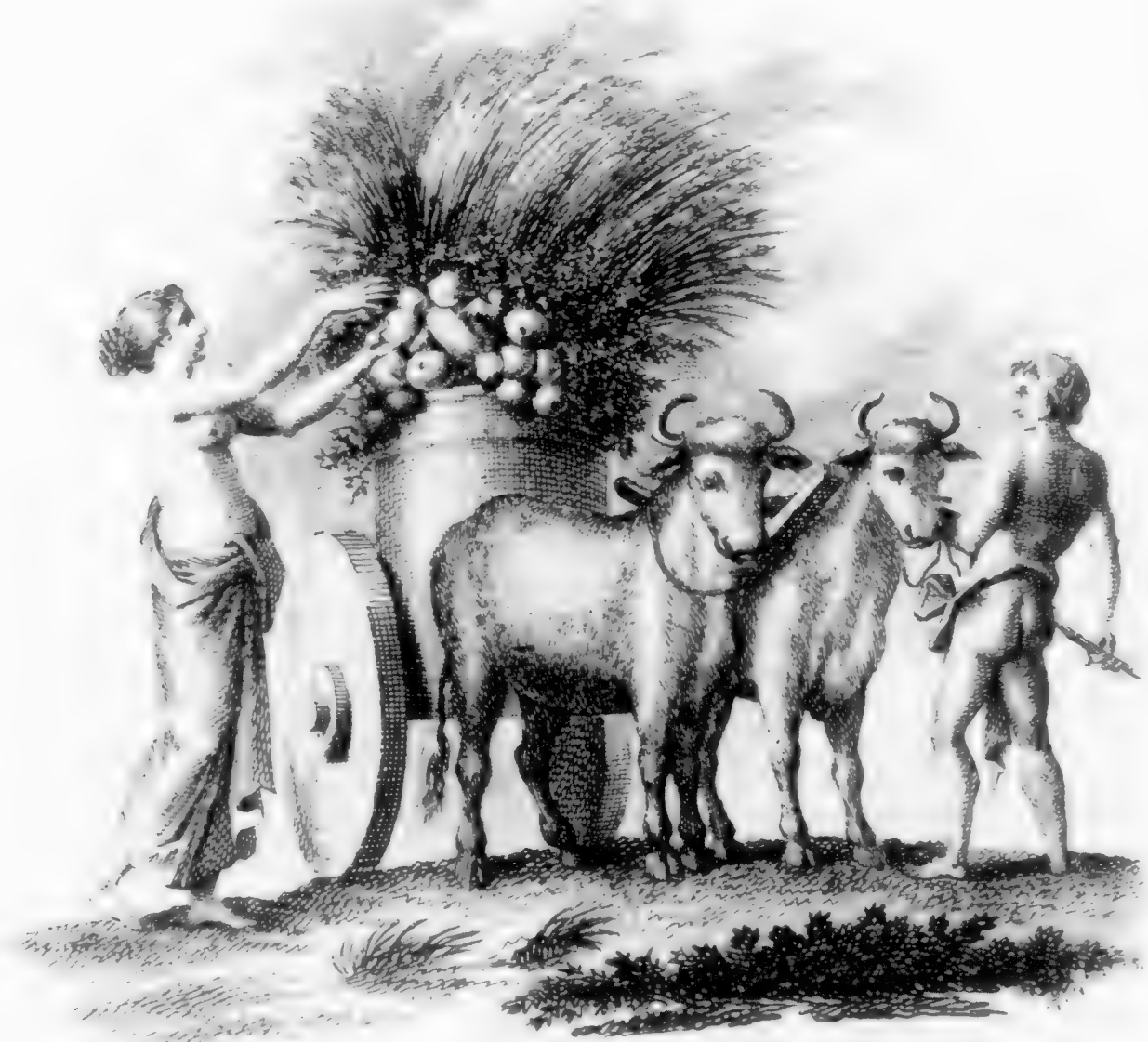
EXCVRSVS II*

Ad locum de prognosticis serenae tempestatis ex pluuiali.

Georg. I, 393. *Nec minus ex imbri soles et aperta serena Prospicere, et certis poteris cognoscere signis. Nam neque tum stellis acies obtusa videtur; Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna; Tenuia nec lanae per caelum vellera ferri; Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt Dilectae Thetidi alcyones; non ore solutos Immundi meminere sues iactare manipulos: At nebulae magis ima petunt* etc. Haesi in his interpretandis et me in iis haerere ingenue sum professus. Spectare enim ad boni interpretis et critici officia, censeo, ea loca, quae non satis assequitur, non intacta relinquere, aliisque fraudem facere, quasi sensus per se sit satis apertus, sed lectorem de iis diligentius etiam, quam de aliis, monere. Inspectis aliis interpretibus, nec aliud quid, quam quod ipse tenueram, afferri, difficultates autem interpretationis multos ne sensisse quidem vidi. Senferat eam forte is qui apud Gellium VII, 17 de notione vocis *obnoxius* h. l. quaerebat. Scilicet sumitur, quod primo statim adspectu occurrit: inde a 395 praefagia serenitatis memorari. Atqui ea, quae memorantur, non conueniunt huic consilio, immo vero repugnant. Sensus enim vss. 395—400 hic esse perhibetur: stellarum et lunae clara ac pura lux est: (quae tamen sententia grammaticae ex verbis erui nequit, ut statim videbimus) *non* nubeculae lanis similes per caelum feruntur (atqui hae adesse deberent, quippe quae sunt sereni caeli nuntii) *non* alcyones alas ad solem expandunt (atqui, si hoc inter praefagia serenitatis est, alas debebant expandere, cum caeli serenitas instet) *non* sues iactant frugum manipulos (an vero per omne tempus pluuium id faciunt sues, nec nisi sereno caelo hoc facere omittunt?) Haec tam parum inter se conueniunt, ut

the ancient Roman Plough 1788.) veram aratri Virgiliani formam reperisse in pondere Romano. Verum qui inspexerit, statim deprehendet mirum errorem, est enim as Romanus cum prora ratis, quam ille pro aratro habuit. (Innotuit mihi inter eos, qui ab eo inde tempore de his egere, *Adamus Dikson Husbandry of the Ancients Edimb.* 1788. c. XVIII, p. 375 sqq. qui omnino ad carmen Georgicorum consuli potest. Verum ille, etsi verborum interpres parum idoneus, ipsas res illustrat, praeceptorumque veritatem et vtilitatem explorat; atqui haec ad interpretis poetae provinciam haud spectant. Non sine fructu inspexeris ad h. l. Vossii V. C. Commentar. in Georgica.)

EXCURSVS II*

Ad locum de prognosticis serenae tempestatis ex pluviæ.

Georg. I, 395. *Nec minus ex imbri soles et aperta serena Prospicere, et certis poteris cognoscere signis. Nam neque tum stellis acies obtusa videtur; Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna; Tenuia nec lanæ per caelum vellera ferri; Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt Dilectae Thetidi alcyones; non ore solutos Immundi meminere sues iactare maniplos: At nebulae magis ima petunt etc.* Haesi in his interpretandis et me in iis haerere ingenue sum professus. Spectare enim ad boni interpretis et critici officia, cenleo, ea loca, quae non satis assequitur, non intacta relinquere, aliisque fraudem facere, quasi sensus per se sit satis apertus, sed lectorem de iis diligentius etiam, quam de aliis, monere. Inspectis aliis interpretibus, nec aliud quid, quam quod ipse tenueram, afferri, difficultates autem interpretationis multos ne sensisse quidem vidi. Senferat eam forte is qui apud Gellium VII, 17 de notione vocis *obnoxius* h. l. quaerebat. Scilicet sumitur, quod primo statim adspectu occurrit: inde a 395 praesagia serenitatis memorari. Atqui ea, quae memorantur, non conveniunt huic consilio, immo vero repugnant. Sensus enim vll. 395—400 hic esse perhibetur: stellarum et lunae clara ac pura lux est: (quae tamen sententia grammaticè ex verbis erui nequit, ut statim videbimus) *non* nubeculae lanis similes per caelum feruntur (atqui hae adesse deberent, quippe quae sunt sereni caeli nuntii) *non* alcyones alas ad solem expandunt (atqui, si hoc inter praesagia serenitatis est, alas debebant expandere, cum caeli serenitas instet) *non* sues iactant frugum manipulos (an vero per omne tempus pluuium id faciunt sues, nec nisi sereno caelo hoc facere omittunt?) Haec tam parum inter se conveniunt, ut

vix assequaris, quomodo poeta tam acutus iungere ea inter se potuerit. De posterioribus nihil vidi monitum; haesit disputatio tantum in prioribus, *Nam neque tum stellis acies obtusa videtur*: quod potest bene ita accipi: aciem stellarum nunc non amplius videri esse obtusam; adeoque eam esse claram, et stellas enitescere; id quod sit dispulsis nubibus et caeli serenitate reducta. At enim alter versus: *nec fratris radiis obnoxia surgere Luna*, nullo modo nec grammaticae, nec sensus paritate conuenit. Antiqua iunctura tradita est a Seruio, ut repetatur *obtusa*. Ita erit: *nec Luna, fratris radiis obnoxia*, quae lucem mutuatur a sole, *videtur surgere obtusa*: contra vero videtur oriri clara. Recte. At enim primo *videtur* alio modo nunc accipitur quam superiore versu, ubi erat pro *cernitur*, nunc autem est *doceat*, et alio modo construitur, cum in finito; Si tamen missum id facias, grammaticae non potest *obtusa* repeti sic nude; antecesserat: *neque videtur acies stellis obtusa*, debet adeo sequi: *neque videtur acies obtusa Lunae*, casu tertio; τῇ Σελήνῃ; non autem: *nec Luna videtur*, „surgere obtusa.“

Aggressus eram cum viris doctis locum interpretatione altera: *et Luna videtur surgere* (cernitur surgens) *oriri, non obnoxia fratris radiis*, soli; quasi esset: ita ut non sit obnoxia, non videatur esse obnoxia; ut sensus esset: luna tam clara et pura luce oritur, lucet, ut non soli debere lucem, sed propria luce lucere videatur. At quae tandem argutiae hae sunt! an luna clariorem lucem habitura esset, si propria luce luceret? vnde hoc suspicari licet? an non a sole lucem foeneratur satis claram ac puram, modo iustum tempus redierit? Venerat in mentem, sententias melius sibi constare, si vs. 396. pro *Nec fratris*, legeretur *Et* adscita altera lectione meliore *videri*, hoc modo: *Nam neque tum stellis acies obtusa videri, Et fratris radiis obnoxia surgere Luna*: infinitiuo historico, ut sit: nam *et* stellarum acies tum,

si serenitas redditur, cernitur *non* obtusa, *Et* surgit, oritur, in conspectum venit, Luna, quae ex natura sua est obnoxia fratris radiis. Lapsus in disiunctiuus similis obseruatus est et aliis in locis, et legitur quoque *Et fratris* apud Schol. Statii Theb. X, 146.

Placebam mihi in his. Mox tamen vidi reliqua, quae sequuntur, non magis sic esse apposita et accommodata sensui poetae. Negantur enim ea, quae serenitatis prognostica esse debebant: *Tenuia nec — Non tepidum. Non ore f.* Ita tandem perspexi a toto poetae consilio aberrari per istam interpretationem; et latere fraudem in eo, quod animaduersum haud erat, poetam primo rem declarare negatiue, dum docet, abesse ea, quae instantem tempestatem nuntiare possint et soleant; tum vs. 401 subiicit ea, quae vere iis tum successerint: *At nebulae magis ima petunt*. Quod et Plinius habet XVIII, s. 83 *nebulae e montibus descendentes, aut caelo cadentes, vel in vallibus sidentes, serenitatem promittunt*.

Itaque in vs. 395—400 negatiue poeta exponit sententiam suam, et successuram caeli serenitatem ominatur primo ex absentia eorum, quae imbres impendentes et tempus pluuiosum denuntiare possint. Sunt autem haec ista: *stellarum acies obtusa, luna latens, nubes tanquam gregales, (ἀγέληδόν) per aërem actae, alcyones ex sensu instantis pluuiiae expandentes alas, fues eruentes frugum manipulos*. Omnia haec nunc non cerni ait, nunc abesse. Contra vero vs. 401 *nubes descendunt in terras, aera tenuato, et demittunt se in valles*, et sic porro. Nunc enim affirmatiue praefagia serenitatis instantis enumerat. Sententiarum veritas in his elucescit, et totam loci interpretationem nunc in Notis sic resinxi.

Ita vero versus, ad quem omnis bona interpretatio offendeat, verum suum sensum facile recuperat: *nec fratris radiis obnoxia surgere Luna*; vere enim sensus est, et esse debet: nec Luna lucet. Enimvero, quomodo hoc cum ceteris conueniat, tandem ex loco Arati asse-

quintus sum, quem poeta expressit: Scilicet Aratus Dio-
sem. 281 sq. ingruentis tempestatis signum apponit hoc:
quando stellae obscurantur, *nulla apparente causa*, nec
nubibus obductis, nec caligine alia, *nec luna subeunte*,
quae scilicet luce sua obscurare eas posset; itaque et in
Marone: *stellarum lux non est obtusa, nec tamen luna*
oritur, lucet, quae luce sua eas obscurare possit. In his
nihil est, quod nos moretur. Apponam versus Arati:

ἤμος δ' ἄστερόθεν καθαρόν Φάος ἀμβλύνεται,
οὐδέ ποθεν νεφέλαι πεπιεσμέναι ἀντίωσιν,
οὐδέ ποθεν ζόφος ἄλλος ὑποτρέχει οὐδὲ σελήνη,
ἀλλὰ τὰ γ' ἐξαπίνης αὐτως ἀμενηνὰ φέρονται·
μηκέτι τοι τόδε σῆμα γαληναίης ἐπικείσθω,
ἀλλ' ἐπὶ χειμᾶ δόκευς —

„Cum autem, ait Aratus, stellarum clarus fulgor he-
betatur (*stellis acies obtusa videtur*) neque tamen ali-
cunde nubes coactae iis se praetexant, *neque aliunde*
caligo alia subeat, neque luna; sed astra extemplo
nulla de causa languida ferantur: non amplius tibi hoc
signum serenitatis habeatur, sed expecta tempestatem.“
(*ἄστερόθεν* est vera lectio; non *οὐρανόθεν*. *ἐπικείσθω* po-
test a calculo ductum esse, ut *ἐπιτιθέναι* apponere in nu-
mero, annumerare; nisi fuit *ὑποκείσθω*, *ne habetor*)
Clarius rem exponit Schol. vetus: ὅταν ἴδῃς ἐν καθαρῷ
ἀέρι αἰφνιδίως ἀμβλυνομένους ἀστέρας, μήτε νέφους, μήτε
ἄλλης τινὸς ἀχλύος ἐπισκιάζουσης, „μήτε σελήνης ἐπιπρο-
σθούσης“ χειμᾶνα προσδόκα. δηλοῖ δὲ, ὅτι ἡμῖν ἀνεπαίσθητος
ὁ αἶθρ παχυμερὲς γινόμενος τοῦτο ποιεῖ. γίνεται δὲ τοῦτο
αὐχμῶ ἐπιπροσθούντος τοῖς ἀστροῖς, καὶ τὸ λαμπρὸν αὐτῶν
ἀμβλύνοντος, τὸ αὖν „οὐδὲ σελήνη“ προσέθηκεν, ἐπειδὴ ἡ
σελήνη σκέπει τῷ ἰδίῳ φωτὶ καὶ ἀμαυροῖ τοὺς ἀστέρας. —
Ita, puto, omnis difficultas est sublata, omnis caligo dispulsa.
Respicit hunc ipsum locum, *luna* tamen haud memorata,
Plin. XVIII, 35 f. 80 *Quum repente stellarum fulgor ob-*
scuratur, et id neque nubilo, neque caligine: pluvia aut
graves denuntiantur tempestates. Ceterum infinitivum *vi-*
deri pro vera lectione me habere iam professus sum.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N
LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM

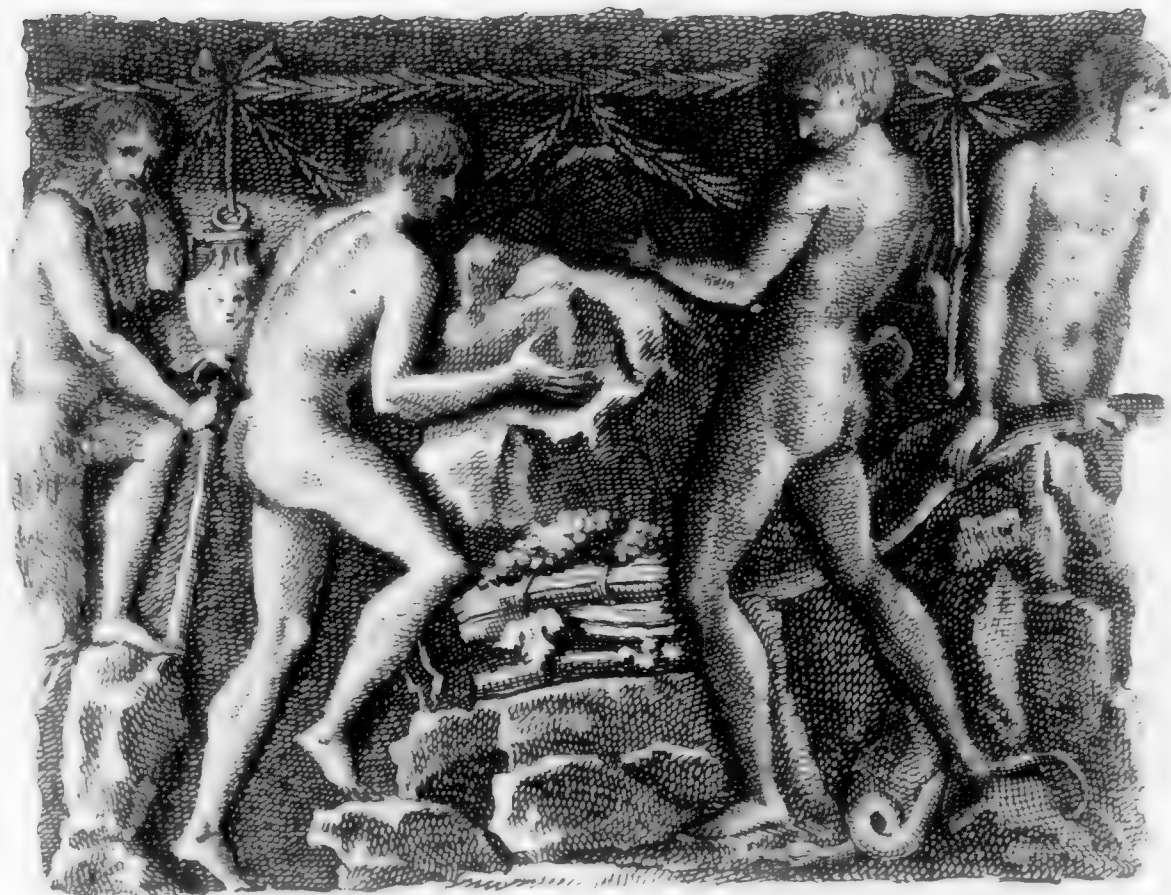
Propositio cum inuocatione Bacchi 1—8. De arbo-
rum imprimisque vitium et olearum cultura acturus,
primo loco varios arborum prouentus, alios a natura
alios ab arte profectos, exponit. Aliae itaque arbores
sponte nascuntur — 21; aliae arte parantur: et qui-
dem auulsione — 23, infossione 24. 25, propagine 26.
27, surculo 28. 29, concisione 30, 31, insitione 32. 33.
34. Nunc edocturus, studium esse adhibendum et suam
cuique arbori pro generis et soli natura culturam:
Maecenatis propitiam voluntatem implorat — 46. Ar-

quintus sum, quem poeta expressit: Scilicet Aratus Diosem. 281 sq. ingruentis tempestatis signum apponit hoc: quando stellae obscurantur, *nulla apparente causa*, nec nubibus obductis, nec caligine alia, *nec luna subeunte*, quae scilicet luce sua obcurare eas posset; itaque et in Marone: *stellarum lux non est obtusa, nec tamen luna oritur, lucet, quae luce sua eas obscurare possit*. In his nihil est, quod nos moretur. Apponam versus Arati:

ἦμος δ' ἄστερόθεν καθαρόν φῶς ἀμβλύνηται,
οὐδέ ποθεν νεφέλαι πεπιεσμέναι ἀντίωσιν.
οὐδέ ποθεν ζέφος ἄλλος ὑποτρέχει οὐδὲ σελήνη,
ἀλλὰ τὰ γ' ἐξαπίνης αὐτως ἀμνηνὰ φέρωνται·
μηκέτι τοι τόδε σῆμα γαληναίης ἐπικείσθω,
ἀλλ' ἐπὶ χεῖμα δόκευε —

„Cum autem, ait Aratus, stellarum clarus fulgor hebetatur (*stellis acies obtusa videtur*) neque tamen aliunde nubes coactae iis se praetexant, *neque aliunde caligo alia subeat, neque luna*; sed alia extemplo nulla de causa languida ferantur: non amplius tibi hoc signum serenitatis habeatur, sed expecta tempestatem.“ (ἄστερόθεν est vera lectio; non οὐρανόθεν. ἐπικείσθω potest a calculo ductum esse, ut ἐπιτιθέναι apponere in numero, annumerare; nisi fuit ἐποικείσθω, *ne habetor*) Clarius rem exponit Schol. vetus: ἔταν ἰδῆς ἐν καθαρόν αἴρι αἰφνιδίως ἀμβλυνομένους ἀστέρας, μήτε νέφους, μήτε ἄλλης τινὸς ἀχλὺς ἐπισκιάζουσης, „μήτε σελήνης ἐπιπροσθούσης“ χειμᾶνι προσδόναι. ἐηλοῖ δὲ, ὅτι ἡμῖν ἀνεπαίσθητος ὁ αἶρ παχυμερὲς γινόμενος τοῦτο ποιεῖ. γίνεται δὲ τοῦτο αὐχνοῦ ἐπιπροσθούτος τοῖς ἀστροῖς, καὶ τὸ λαμπρὸν αὐτῶν ἀμβλύνοντος, τὸ οὖν „οὐδὲ σελήνη“ προσέθηκεν, ἐπειδὴ ἡ σελήνη σκέπει τῷ ἰδίῳ φωτὶ καὶ ἀμαυροῖ τοὺς ἀστέρας. — Ita, puto, omnis difficultas est sublata, omnis caligo dispulsa. Respicit hunc ipsum locum, luna tamen haud memorata, Plin. XVIII, 35 f. 80 *Quum repente stellarum fulgor obscuratur, et id neque nubilo, neque caligine: pluvia aut graues denuntiantur tempestates*. Ceterum infinitum videri pro vera lectione me habere iam professus sum.

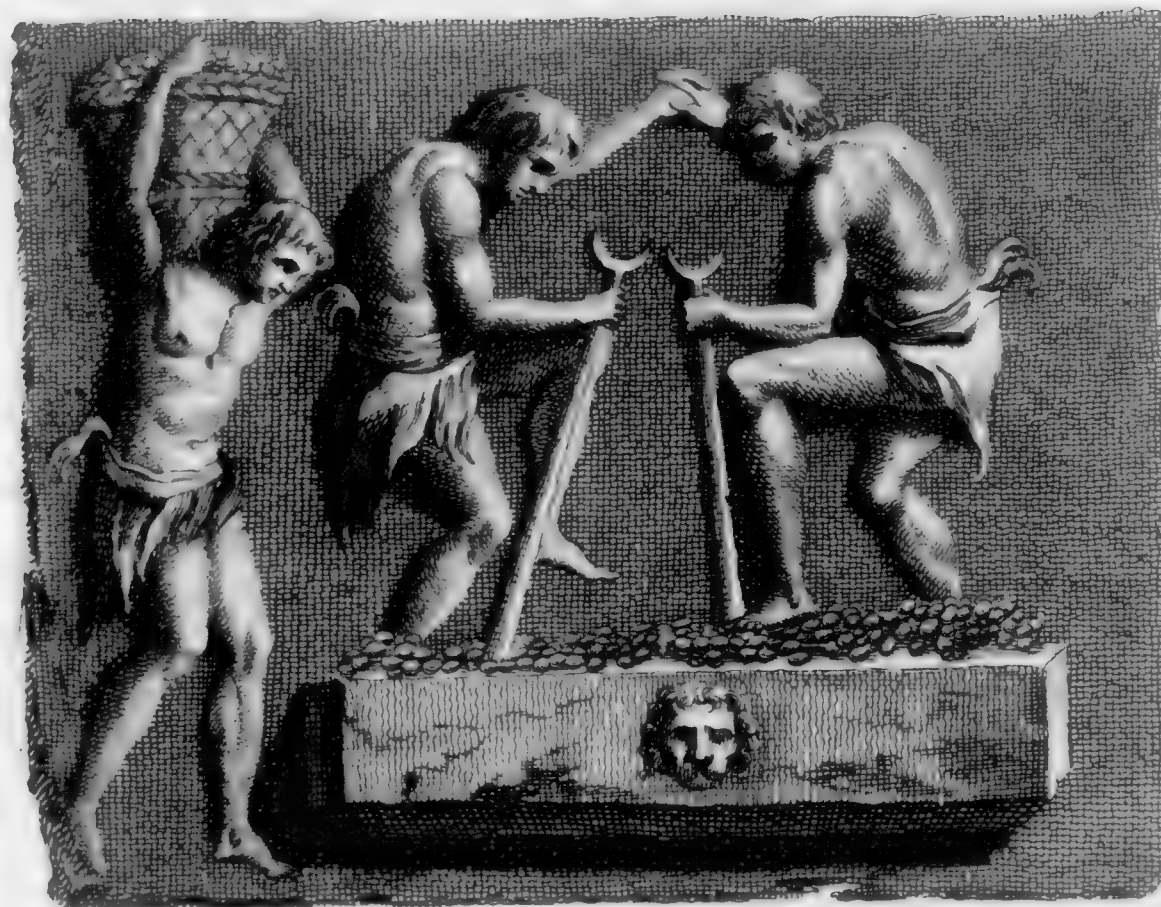
P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N
LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM

Propositio cum inuocatione Bacchi 1—8. De arborum imprimisque vitium et olearum cultura acturus, primo loco varios arborum prouentus, alios a natura alios ab arte profectos, exponit. Aliae itaque arbores sponte nascuntur — 21; aliae arte parantur: et quidem anulsione — 23, infossione 24. 25, propagine 26. 27, surculo 28. 29, concisione 30, 31, insitione 32. 33. 34. Nunc edocturus, studium esse adhibendum et suam cuique arbori pro generis et soli natura culturam: Maecenatis propitiam voluntatem implorat — 46. Ar-

borea, quae sponte proueniunt, cultu emendari possunt — 56; quae satum nascuntur, feliciora habent incrementa transplantatione, et aliis artificialis culturae generibus — 72; imprimis inoculatione et insitione proprie dicta — 82. Deligendae quoque arborum eiusdem generis species praestantiores — 108. Caelum porro cuiusque arboris naturae idoneum est circumspiciendum; nam magna in hoc est varietas — 135; et sic aditum sibi parat ad laudes Italiae, omnium rerum prouentu felicissimae — 176; tandem soli natura est exploranda, cui prouentus generi illa conueniat — 225; subiiciuntur criteria soli cognoscendi et iudicandi — 258; et viae ac rationes soli tractandi et naturae eius emendandae, adeoque ipsa cultura cum omnino arborum, tum imprimis vitium. Scilicet primo docentur quae in plantatione obseruanda sint — 314; etiam de tempore plantationis faciendae — 345; de cura post illam adhibenda, inque hac de putatione (362—370) et de auertendis iis, quae nocere possunt nouellis arboribus (371—379); cumque in his caper sit, excurret in morem mactandi hirci in Bacchi sacro — 396. In vitibus tamen imprimis assidua est cura per totum annum adhibenda — 419. Minus operosa est olearum cultura — 425, et pomorum — 428, exigua aut omnino nulla satiuarum arborum — 457. Inde excursus in laudes vitae rusticae, pars carminis felicissima — ad fin.

*Huc pater o Lenae! — spumat
plenus vindemiae labris. Ge. II, 6.*

Hactenus aruorum cultus et sidera coeli;
Nunc te, Bacche, canam, nec non siluestria tecum

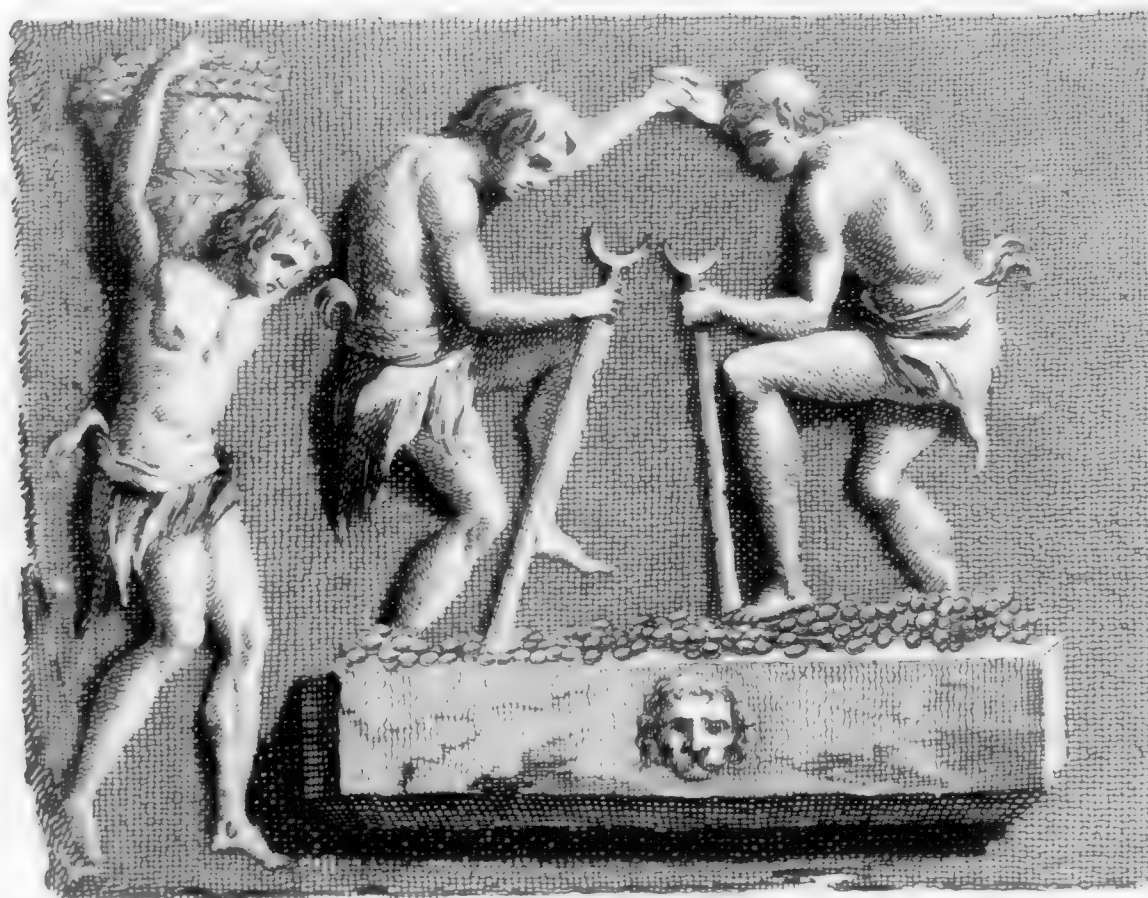
Virgulta, et prolem tarde crescentis oliuae.

1 Deerat hic versus in Zulich., scilicet ut saepe primi versus, a chrysographis supplendi. A Gesnero in Thesaurio LL. voc. *hactenus* inter loca, quibus illud aduerbium temporis esse interdum videri possit, affertur hic versus et subiicitur: „Sed primus versus

1. Respicit ad lib. I, v. 1. omnino pro arboribus dicitur: ut saepe hoc libro, v. c. Poetae exordio utitur Columella III, 1. 2. 3. Nunc arborum curam exponam. Arbores memorat, ut poeta, *vites, virgulta*, h. e. arbores siluestres, et *oleas*. *Siluestria* dubito an ex vulgari dictum sit. *silua* poetis videtur adeo *siluestris* epitheton ornans esse, et *Virgulta siluestria* nil nisi silvae, h. arbores omnis generis. 3. Oleae e semine nascitur tardissima esse incre-

bores, quae sponte proueniunt, cultu emendari possunt — 56; quae satum nascuntur, feliciora habent incrementa transplantatione, et aliis artificialis culturae generibus — 72; imprimis inoculatione et insitione proprie dicta — 82. Deligendae quoque arborum eiusdem generis species praestantiores — 108. Caelum porro cuiusque arboris naturae idoneum est circumspiciendum; nam magna in hoc est varietas — 135; et sic aditum sibi parat ad laudes Italiae, omnium rerum prouentu felicissimae — 176; tandem soli natura est exploranda, cui prouentus generi illa conueniat — 225; subiiciuntur criteria soli cognoscendi et indicandi — 258; et viae ac rationes soli tractandi et naturae eius emendandae, adeoque ipsa cultura cum omnino arborum, tum imprimis vitium. Scilicet primo docentur quae in plantatione obseruanda sint — 314; etiam de tempore plantationis faciendae — 345; de cura post illam adhibenda, inque hac de putatione (362—370) et de auertendis iis, quae nocere possunt nouellis arboribus (371—379); cumque in his caper sit, excurrit in morem mactandi hirci in Bacchi sacro — 396. In vitibus tamen imprimis assidua est cura per totum annum adhibenda — 419. Minus operosa est olearum cultura — 425, et pomorum — 428, exigua aut omnino nulla satiuarum arborum — 457. Inde excursus in laudes vitae rusticae, pars carminis felicissima — ad fin.

*Huc pater o Lenae! — spumat
plenus vindemiae labris. (Ge. II, 10.)*

Hactenus aruorum cultus et sidera coeli;
Nunc te, Bacche, canam, nec non siluestria tecum

Virgulta, et prolem tarde crescentis oliuae.

1 Deerat hic versus in Zulich., scilicet ut saepe primi versus, a chrylographis supplendi. A Gesnero in Thesaurio LL. voc. *hactenus* inter loca, quibus illud aduerbium temporis esse interdum videri possit, affertur hic versus et subiicitur: „Sed primus versus

1. Respicit ad lib. I, v. 1. omnino pro arboribus dicitur: ut saepe hoc libro, v. c. Poetae exordio vltur Columella III, 1. 2. 3. Nunc arborum curam exponam. Arbores memorat, ut poeta, 181 *silua viuacis oliuae*: videtur adeo *siluestris* epitheton ornans esse, et *Virgulta siluestria* nil nisi silvae, h. arbores omnis generis. 3. Oleae e semine nasciturs. 3. Oleae e semine nasciturae tardissima esse incre-

Huc, pater o Lenaeae; tuis hic omnia plena
Muneribus; tibi pampineo grauidus auctumno 5
Floret ager, spumat plenis vindemia labris;
Huc, pater o Lenaeae, veni; nudataque musto
Tingue nouo mecum dereptis crura cothurnis.

abest plane in MS. Verum codex ille Zulichem. in Virgilio tantae auctoritatis non est. Tum vero in vtraque lingua aduerbia loci et temporis inter se permutantur. Ergo et h. l. *Hactenus* et *Nunc* proprie posita sunt de loco: verum temporis notio ei ipsi subest. 4 *Nunc p.* vnus Mead., vt et v. 7. *tuis haec o.* a Cerda editum. sunt in vnum Arundel. ex glossa migravit, vt et in Voss. apud Burm. 8 *dereptis* ab Heinsio bene emendatum. *direptis* vulgo.

menta, iam olim Hesiodo auctore creditum in loco qui nunc cum aliis pluribus ex opere τῶν ἔργων excidit. Plin. XV, 1 Hesiodus — *negavit oleae satorem fructum ex ea percepisse quenquam; tam tarda tunc res erat.* conf. Varro R. R. I, 41, 6. *δυσανξής* dicta Theophrasto; hinc propagare eas, quam ferere, maluit aetas posterior: conf. 31; eadem tamen propter hoc ipsum e naturae lege firma ac *vinax*, inf. 181.

4. Splendida inuocatio! — *hic*, in iis, quae dicuntur a me, in argumento carminis mei. *tibi*, pro per te, Graecorum poetarum vsu; beneficio tuo. *florere* est hic, laetum esse, plenum

esse. *auctumnus pampineus* est prouentus auctumni e vinea, vindemialis, *ὀπωρᾶ*. Eadem tandem notione paullo post *vindemia labra*, (Tibullo I, 1, 10 *latus*.) sunt vasa ad recipiendum mustum apta. 7. Suavissima imago Bacchi vuas calcantis vna cum poeta, dum auxilium sibi a deo ferendum in carmine de vinearum cultura expetit. conf. elegans Epigr. Maecii in Analect. Brunck. Tom. II, pag. 239, XI. *Cothurnatus* exhibitus fere olim Bacchus: quod etiam e signis aliisque monumentis constat. Calcere pedibus vuas etiamnum in Italia solenne. Confer amoenissimam vindemiae descriptionem, a Satyris ha-

Principio arboribus varia est natura creandis:
Namque aliae, nullis hominum cogentibus,
ipsae 10

Sponte sua veniunt, camposque et flumina late
Curua tenent: vt molle filer, lentaeque genestae,

10 *Atque aliae* Goth. pr. 11 *que* abest a Zulich. 12 *et molle* Franc. *laetaeque* Mentel. pr. a m. pr. *genestae* scripturam

bitae, apud Nemesian. Ecl. III, 40 sqq. Fauni super lacu stantes exhibiti sunt ex anaglypho a Com. Caylus (Recueil d'Antiq. T. V, tab. 72. cf. *Pitture di Ercolano* T. I, tab. 35).

9—21. Arbores procreantur aut natura aut arte. *Arboribus creandis*, h. e. arborum creandarum, *natura*, ratio, *est varia*; et quidem naturalis ratio triplex, aut vt sponte veniant, h. pro- veniant (sup. I, 54), aut semine, aut ab radice: Plin. XVI, 32, f. 58. Conf. Theophr. Hist. Plant. II, 1. quem, et Varronem I, 39, 3, expressit Virgilius. item Columella de Arborib. pr., qui ad h. l. respicit. add. Pontedera Antiqq. Gr. Lat. Epist. XII, et Gesner. ad Varron. l. l. Ceterum in iis, quae sequuntur, ornandis quanta poetae ars sit, facile sentiri potest, si ad nudam

pedestris orationis narrationem ea redegeris.

11. *Sponte sua*. Parum subtiliter veteres ea, quae sponte nascuntur, αὐτομάτως, distinxere ab iis, quae semine nascuntur: cum tamen nec ista sine semine proueniant. Voluere scilicet declarare id genus plantarum et arborum, quod primigenium dixeris, quod in loco, quem occupat colonus, iam natum repererat: quemadmodum vulgus herbas malas et inutiles sponte solo nasci dicit: semen, vnde illae gignuntur, vento et aere allatum ac proiectum humique conditum, non in oculos incurrit, adeoque sine semine nasci illae putantur. Iam sup. Ge. I, 22 *novas non vlllo semine fruges* dixerat. Nec aliter Theophrastus, Varro, Plin. l. c. 12. 13. *Siler* salicis forte genus; nec enim satis

Populus, et glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: vt altae

in scriptis plerisque inuenit Heinſius. Vulgo *genistae*, quod tamen etiam in Medic. et Rom. occurrit. Sic quoque variat in Gratio, Calpurnio et al. 14 *surgunt* Ven. *surgunt posito* Zulich.

notus frutex est. vid. ad Plin. XVI, l. 35. *Genesta* fruticis viminei genus (conf. inf. 434. v. Martin.); hinc *lenta*, flexilis, vt *lenta vitis* Ge. I, 265. *Salicta* pro salice, cuius natura pulcre expressa: γλαυρόχροα.

14. Vti illae arbores *nullo*, debebant dicere, caeco et occulto, semine nascuntur, sic nunc alterum genus, etsi et ipsum sine hominum opera, *semine* tamen, quod de arbore in terram fluxit et insinuauit se solo, nascitur. *surgunt*, nascuntur, *posito de semine*, h. ex semine proueniunt, quod decedit: vt castanea et ilex, si nux, glans, deciderit et ab humo recepta fuerit. Plin. XVII, 10 *Ac pleraque ex his ipsa natura docuit, et inprimis semen ferere, quum decidens exceptumque terra viuesceret. Sed quaedam non aliter proueniunt; vt castaneae, iuglandes. Ex*

iis, quae dicta sunt, intelliges alienas esse a poetae mente argutias, vt *sponte venire* dicantur arbores semine non proiecto, sed temere cadente; *posito de semine*, opera et industria hominum in terram sparso aut defixo. Ita Burmannus et Kingius apud Martinum disputant: accommodate utique ad phylices praecepta, de quibus tamen securi veteres agricolae fuisse videntur, cum adeo e philosophis multos eum errorem errasse satis constet. Scilicet h. l. naturales modi nunc enarrantur; de satione artificiali mox agetur. Iterum poeta sponte natas et ex semine quod deciderat (*seminibus iactis*) distinguit inf. 47. 57. Ceterum *semina* si apud poetam, etiam apud alios, audieris, latius illa, nec modo de granis, verum et de nucibus, nucleis, baccis, interdum de radicibus, plantis, stolonibus, et quouis propa-

Castaneae, nemorumque Ioui quae maxuma frondet 15

Aesculus, atque habitae Graiis oracula quercus.

Pullulat ab radice aliis densissima filua:

Vt cerasis vlmisque; etiam Parnasia laurus

Parua sub ingenti matris se subiicit umbra.

15 *frondent* legebat Reiskius, vt sint, nemora quae omnium frondent maxima, scil. aesculus et quercus. Nec male sic locus constitutus esset: *Castaneae, nemorumque Ioui quae maxuma frondent, Aesculus atque — quercus.* 16 *Esculus* alii. Damnat scripturam Heinſ. *atque alte* Erf. forte pro, altae. *Grais* in multis scribitur. 17 *a radice* Ven. et Moret. quart. vide lib. I, 20. 18 *et iam* Gudian. cum aliis.

gandi genere, interdum de omni principio, vnde aliquid gignitur, cogitandum est. Ita *castanearum semina* sunt nuces. Simili modo *ferere* de omni procreandi modo adhibetur. Sane haec loquendi improprietas interdum obscuritatem facit. De *castaneis* v. Columella IV, cap. extr. cf. Plin. XVII, 10, l. 10, et primario loco 20, l. 34. 15. *Aesculus*, arbor glandifera e quercuum genere, admodum procera, conf. inf. v. 291—297. Ioui sacra. Dicta ea *maxima arborum*: accipe pro: in nemoribus. Sic Graeci casu secundo uti solent: ἐψηλοτάτη ἄλσέων

pro ἐν ἄλσεσι dicerent. *quercus habitae oracula*, h. pro sede oraculi Dodonaei. v. Homer. Odysſ. ξ, 327. 328, quamquam modus edendae sortis diuerſe traditus est.

17. *Viuiradices* vocant; quamquam id nomen latius patet, et stolones ac truncos etiam designat, quos transferas in aliam terram. *Subiicit se*, adolescit, crescit. Supra Ecl. X, 74 *Quantum vere nouo viridis se subiicit alnus*. Locum expressit Claudian. X, 244 sqq. Docte autem variata oratio pro: aliae ἀπὸ παρασπάδος, radice infixae solo, gignuntur, vt cerasus, vlmus et laurus.

Hos Natura modos primum dedit; his genus
 omne 20
 Siluarum fruticumque viret nemorumque fa-
 crorum.

Sunt alii, quos ipse via sibi reperit vsus.
 Hic plantas tenero abscidens de corpore matrum

21 *virent* Goth. pr. 22 *Sunt alii quos etiam Medic. a pr. manu, sed a sec. aliae quas; vt ex Foggino colligas. Eo tendit emendatio Scaligeri: Sunt aliae, quas ipse vias sibi repperit vsus; et Heinliu etiam argutius: Sunt aliae quas ipse viae s. Kingius ap. Martin. app. emendabat: Sunt alii (modi) quos ipse viam sibi. Sunt alii quos ipse viam Venetus et. Pierii Longob., quod Pierio et Heinlio venusta videbatur appositione dictum. Sunt alii Mentel. sec. a m. pr. Sunt alii quos ipsa via in Gudiano vidi a m. pr. Sed bene vulgatam defendebat Burmannus. conf. Burmannus Sec. ad Anthol. Lat. pag. 527. 23 *Hic plantas teneras abscidens corpore m. vnus Arundel. abscidens* reposuit*

20. 21. Hi sunt modi naturales.

22—34. Sunt alii modi arborum creandarum artificiales, h. quos vsus ipse sibi reperit, *via*, id est arte, ratione, industria et experientia, vt centies *via* apud nostrum et alios. Colum. X, 338 *salutis Ipsa nouas artes varia experientia rerum Et labor ostendit miseris vsusque magister Tradidit agricolis.* conf. inf. IV, 315. 316. I, 133, et praeclarus Lucretii locus, qui Maroni praeluxit lib. V, 1360 sqq. Sunt autem modi hi: *auulsione, infossione,*

propagatione, furculo, con-
cisione, infitione. cf. Plin.

XVII, 10, f. 9. Omnia, quae sequuntur, cum ex eodem Plinio et aliis, tum imprimis ex Theophrasto de Causis Plant. lib. I et Hist. Plant. lib. II egregie illustrari possunt, vt iam in multis fecere Vrsinus ac Cerda. Ad rem tenendum hoc, pluribus modis eandem arborem gigni posse; ne putes singulis arboribus vnum tandem modum conuenire; est tamen alia alii ratio utilior.

23. Alius auellens *stolones* e radice (vid. v. 17) fossis (sic *fulcus* inf. 289) seu

Deposuit fulcis; hic stirpes obruit aruo,
 Quadrifidasque fudes et acuto robore vallos; 25
 Siluarumque aliae pressos propaginis arcus
 Expectant, et viua sua plantaria terra;
 Nil radicis egent aliae; summumque putator
 Haud dubitat terrae referens mandare cacumen.

Heinl. codicum aliquot auctoritate. *abscidens* vulgo scribitur; ita tamen et Medic. Omnino ex hac varietate nihil inferre licet, cum perpetua sint librorum ludibria in *abscisus, abscissus*, et sic in similibus. *tenerum* Goth. pr. At tenerior arboris pars est eadem illa, qua stolo propullulat. 26 *alii* Leid. 26. 27 *flexos propaginis arcus Nexae spectant* codices quidam apud Seruium ad Aen. IV, 231. (Steph. edit. *Nec se*) 28 *putatum* fragm. Moret.

serobibus mandat. vid. Plin. XVII, 10, f. 13. Idem: *Omnia*, inquit, *celerius adole-*
lescunt stolonibus ablatis,
vnamque in stirpem re-
dactis alimentis, ibid. 13, f. 20. Ita *auulsione* arbores proueniunt.

24. Alius modus est, quo quis *truncos*, seu vastiores ramos ac taleas in pali modum, aut quadripartito fissas, cum radicibus, *in terram infodit.* cf. Plin. XVII, 17, f. 27. Colum. cum alibi, tum V, 9, 3. Quo prodigium spectat, quod aliquando hausta cornea in terram defixa in arborem excreuit.

26. 27. Tertius modus fit *propagine.* Vt aliae, inquit, arbores proueniunt,

incuruatas in terram serobe facto demittere necesse est, et *in terra sua*, h. ea, in qua mater creuit, plantare. Non quidem nescio post Seruium, Cerdam quartum aliquem modum *transpositionis* ex verbis: *et viua sua plantaria terra*, inferre. Tum saltem legendum foret: *aut viua.* Plin. XVII, 20, f. 34 *sunt et propagines castanearum — Sed translata nescit hospitari pauet-que nouitatem.* cf. Colum. IV, 33, 4.

28. 29. Est hoc sationis genus, cum ex summa arbore rescissa virga seu *talea*, tamquam *furculus*, serobe facto in humum defigitur. 29. *referens*, quia, notante

Quin et caudicibus sectis (mirabile dictu) 30
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et saepe alterius ramos inpune videmus
Vertere in alterius; mutatamque insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.

31 *ex ficto* volebat Pontedera Antiqq. p. 153 et in Script. R. p. 1297, antiquae pro *secto*. At v. Not. 32 *At saepe* Menag. et Zulich. 33 *mutata* tres. *Vertere in alterius naturam, atque insita* coniiciebat Heinsius. Inf. 50 tamen haec — *scrobibus* mandat *mutata* eodem modo dicta sunt.

Reiskio, iam ante illinc enatum fuerat. Nisi omnino ornate dictum putandum: *referens mandat* pro simplici *mandat*. Nam fert, *refert* illud *cacumen*, taleam, in illum locum.

30. 31. Nonnullae arbores, et inter has imprimis olea, ita procreantur, *ut caudex* seu stipes, resecta radice et abscissis ramis, idemque disfectus ac fissus, *terrae infodiatur*. Ita ex ipso stipite radix truditur, quae terrae se affigat. *Caudex sectus* per se simpliciter esse posset, resectus et abscissus; sed obtemperandum est viris peritis, praeunte iam Sernio et Cerda, caudicem seu truncum scindi in plures partes, diffindi ac concidi, ita ut ex medulla

noua arbor procreetur. *eficco ligno*, quia truncus resectus est. Plin. XVII, l. 9. *inter genera sationis arborum: et confecto arboris trunco*. Plura in omnem hanc rem sunt ap. Plin. XVII, l. 27. 28. 29. Laudatus iam est a Cerda Theophr. Hist. Plant. II, 1. et 7. Ab illo altero modo sup. 24. 25 memorato hic ita differt, ut infossio fiat truncis cum radicibus; quintus hic modus, resectis radicibus.

32. 33. 34. De *infitione* agit. Tamquam poeta, mala et corna memorat, fructus pro arbore. Quod *struc-turam* verborum attinet, ambiguum est, pirusne ex infitione ferat mala et prunus corna, an inuerse cornus pruna. Cum recte monitum

Quare agite o, proprios generatim discite cultus, 35

Agricolae, fructusque seros mollite colendo;
Neu segnes iaceant terrae. Iuuat Ismara Baccho
Conferere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque vna decurre laborem,

35 o abest a Medic. 36 *cultusque seros* laudant Schol. Horat. Cruqu. Sat. II, 2, 66 et Macrob. Sat. VI, 6, ubi etiam *mollire*, male. 37 *Ne* Menag. Miror neminem tentare: *iuuet!* multo magis, si cum Reiskio exquisitiorem sensum inferas: *decreui canere, quomodo vinum, quale fert Thracia, et oleum, cuius ferax est Taburnus, colatur.* τὰ Ἰσμάρα (ὄρη) etiam Propert. III, 10, 25 de Vlyssē: *Ciconum mons, Ismara.* 38 *Taburnum* Goth. pr. 39 *inceptum vna* Franc. *discurre* alter Rottend.

lit, corna Aen. III, 649 *victum infelicem dare* dici, posterius videtur amplectendum esse. Ex infitione cornus fert pruna rubentia, ut pirus mala.

35. Discite, qui per singula genera, cuique generi, cultus proprius sit. 36. E Lucret. V, 1367 *Inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli Tentabant, fructusque seros mansuescere terra Cernebant indulgendo blandeque colendo.* 37. *Ismarus*, mons Thraciae, vitibus, et *Taburnus*, mons Samnii, oliuis nobilis, quamquam vterque alioquin asper et horridus. Laudat

TOM. I.

Burmān. Intpp. Gratii Cyneg. 509, ubi: *Caudini saxa Taburni. Ismarum* urbem Homerus memorauit et vinum a Marone Vlyssi datum: Odyss. 1, 197. Inde vrbs in propinquo Maronea et vinum Maroneum clarum habent nomen. Montem Ismarium e nostro Aufon. Mosella 159 nominat, ubi de vino agit. Pertinent autem hi versus adhuc ad adhortationem agricolarum, ut arboribus idoneis in locis colendis operam dent.

39—46. Proposito quasi argumento libri ad eius pertractationem Maecenatem in-vocat; commodiore loco,

Z z

O decus, o famae merito pars maxuma no-
srae, 40

Maecenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;
Non, mihi si linguae centum sint, oraue cen-
tum,

Ferrea vox; ades, et primi lege litoris oram.

40 *O patriae* Moreti sec. a m. pr. *O deus et pars maxima nostri* in codd. aliquot Pierii et a m. sec. Erf. 41 *volens* Leid., quod Burm. verum esse putat, atque etiam, ut nunc video, Reiskius, et recepit Wakef. conf. Heinf. ad Aen. V, 219. Ovid. Met. II, 128. probabo et ipse, si codices accesserint. Nunc tamen video nec alterum ineptum esse. Poetis nec minus solenne est *volare* de navibus. Scilicet, si hic *volens* communis lectio fuisset, tum aliquis *volans* elegante coniectura emendasset. Ita enim fere mos virorum doctorum ferre solet. *petenti* Goth. pr. 42 *opto* non est tentandum; quidni dicat se ne cupere quidem hoc, quod nec sibi proposuit. 43 *oraue* Zulich. 43. 44. Repetuntur Aen. VI, 625. 626. *Aenea vox* inutili emendatione reponitur ex Homericis. Erat, puto, poetae liberum, alterutrum ponere. conf. Burm.

quam si paullo ante v. 5—9 munt poetae. Similia v. Baccho subiunxisset priuat- apud Cerdam. 43. Item tum hominem. Nam Caesare- Aen. VI, 625 sq. ex Iliad. rem recte ultimo post deos β, 488 sq. Iam ab Hostio loco ponebat Ge. I, 24 sqq. poeta latine expressa erant *Decurrere* recte quidem ad Homerica: cuius versus ad stadium aut circum refertur; apud Macrobius Sat. VI, 3 sunt: *Non si mihi linguae Centum atque ora sient totidem vocesque liquatae.* 44. Summa tantum rerum capita se leviter perstricturum esse significat; ea scilicet, quae tractari poetice ornarique possunt. Hoc dinavigationis formulis expri-

In manibus terrae; non hic te carmine ficto, 45
Atque per ambages et longa exorsa, tenebo.
Sponte sua quae se tollunt in luminis oras,

Mox littoris undam ed. Iunt. *primum* Regius Martini. 47 *auras*, quod inde ab Aldo in edd. superioribus erat, a Pulmanno in *oras* mutatum, iterum reuocavit Heinf. Sic Medic. a sec. m. cum Gudianis, et ceteri ad vnum omnes. At idem Medic. Aen. VII, 660 constanter habet *luminis oras*, quod Heinf. ibi retinuit; retinendum igitur erat etiam h. l. *oras* Cerda c. Gifanio et Wakefield e codd. Lucret. et inprimis lib. V, 779 tuetur. Ambiguitatem ex antiqua pronuntiatione profectam vix plane tollas; nam etiam *aura* ora pronuntiasse videntur. Itaque si vel maxime *oras* scribimus, potest hoc pro *auras* scriptum haberi. Ita nodum non solueris, si dixeris in Ennio et Lucretio *luminis oras* legi: nam ita nunc in edd. expressum esse constat quidem; quomodo autem isti scriptores acceptum esse voluerint, non magis inde constat. Sufficit, formulam ab Ennio et Lucretio poetae nostro quasi in manus fuisse traditam; iam cum iidem in *aetheris auris*, *aeris auris*, aut simpliciter in *auras* saepius usurpent (v. Burm. h. l.), firmari forte hinc potest et illud: in *luminis auris*. Ductum videri potest ex *ἄερος αὐρά*, v. c. Callim. in Di. 117. *auri auris* Aen. VI, 204, ubi conf. Not. Priscian. Perieg. 1020 *aura viridi quae splendet Iaspis*. Ne tamen in loquendi more argueris, eumque e physica subtiliore ductum putes, hoc tene: aura adductum ad suos sensus odorem, etiam lumen, bene videbant veteres; hinc auram luminosam, et pro ea auram luminis dixere; sic auram aetheris, pro aura aetherea, et hoc pro aethere. Laudatur ex Iliad. v, 837 *Ἥχῃ δ' ἀμφοτέρων ἔκτε' αἰθέρα καὶ Διὸς αὐγὰς*, ubi Barnesii coniectura

terrae in manibus, h. pro. naturales modos, quibus arpe sint, vicinae; *ἐν χερσίν* hores nascuntur 9 — 21. simili sensu Apollon. I, 1113; Nunc primo loco primum non vela in altum dare. *εἰς* modum attingit (v. 9 — 13); *χεῖρα γῆ συνῆψαν* Eurip. quae sponte enasci solent in Heracl. 430. agro inculto, insitione aliisque modis mitiorem naturam consequi possunt. Var-

47. Iam ad culturam arborum progreditur. Et primum quidem v. 47—60 de emendatione arborum siluestrium agit, cum respectu ad *nis oras*, in lucem, adeo-

Infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt.
Quippe solo natura subest. Tamen haec quoque,
si quis

Inferat, aut scrobibus mandet mutata subactis, 50
Exuerint siluestrem animum; cultuque frequenti

αὐλὰς hoc ipso Latinorum poetarum vocabulo refelli potest. — Sin tamen *luminis oras* dictas velis, vt *terrae, caeli oras*, h. e. extrema, dictum esse puta. 49 *foli* Mentel. pr. a m. pr. et tert. a m. sec. interpolatum ad vulgarem loquendi modum. *hoc quoque* Ven. 50 at Menag. et Parrhaf. *mundata* Moret. sec. *mandet multa arte subactis* Reiskius coniciebat. At v. 33 *mutatamque insita mala Ferre pirum*. 51 *culto que* Gud. a m. pr.

que in aetherem. conf. Var. Lect. 49. Quippe solo natura subest. Lucret. III, 274 Nam penitus prorsum latet haec natura subestque. Quintil. Inst. Orat. X, 2, 11 Namque iis, quae in exemplum assumimus, subest natura et vera vis: contra omnis imitatio ficta est. Itaque solo natura subest, h. inest ea naturalis vis ac virtus (v. c. sales, calor, humor, temperies), quae ad procreandas illas arbores necessaria est ac propria. 49. 50. Tamen haec quoque si quis etc. Formula eadem sup. Ecl. VI, 9. Silvestres arbores secundarum naturam induunt, si iis arbores aliae mites (Nam omnis furculus omni arbori inferi potest, si non est ei, cui inseritur, cortice dissimilis: Colum. V, 11, 1) inferantur, aut si eae transferantur. *mutata*. si est ea, quae iam mutata sunt, debet subintelligi ex insitione; ita vt nunc insitae et ex insitione mutatae arbores in plantaria transferantur, quod quam bene fiat ignoro. Vt *mutata* sit mutando, ita vt mutantur, vti antea accipiebam, duriter fieret. Simplicissimum est *mutata* accipere loco mutato, ex suo loco transposita et in scrobe plantata: nam sola transpositione arborum siluestrium natura mitescit, solo, caelo, cultu: qua de re v. agentem Theophrast. de Causs. plant. III, 23. vbi: ὅλως δὲ αἱ

In quascumque voces artis haud tarda sequentur.
Nec non et sterilis, quae stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altae frondes et rami matris opacant, 55
Crescentique adimunt fetus, vruntque ferentem.
Iam, quae seminibus iactis se sustulit arbos,

52 *Ad quascumque* fragm. Moret. *voles* Medic. et Gud. a m. sec. Sic et codd. apud Pierium, nec non *velis*; sed doctius alterum. cf. Burm. *sequantur* Moret. pr. *sequuntur* sec. 54 *faciat* Medic. a m. pr. et Gud. *disiecta* ed. Ven. 55 *Nunc latae frondes* Wakef. P. IV p. 45 et mox *vruntue*. 56 *Crescentisque* quinque, cum Goth. sec. a m. sec., et *Crescentesque* quatuor apud Burmann., hoc etiam Regius et Cantabrig. habebant. 57 *Nam* Gud. et tres alii ap. Burm., duo ap. Martin. et vett. edd. *Namque* vterque Goth.

μεταβολὰι τῶν δένδρων (γίνονται) διὰ τὰς θεραπέας. Plin. XVII, 10 f. 12 qui transitus mirum in modum mitigat etiam silvestres. scrobes subacti, vt, terra subacta, quae soditur. Mox animus eleganter pro natura, ingenio arborum. 52. Suauiter! quascumque artes ad maiorem earum cultum adhibeas, feliciter tibi succedere videbis. 53 — 56. Alius modus siluestribus arboribus mitem naturam induendi est, si stolonones ab radice pullulantes (v. 17—19) in campum vacuum et in solem transferentur, cum ipsis nunc umbra matris noceat, vt adulti aut nullos fructus ferant, aut maligne. Quae eadem res docuit plantaria et seminaria instituere: cf. Plin. XVII, 10, f. 12. 13. et c. 13, f. 21. festus, arborum fructus, saepe, vt supra I, 55. infr. 429. vrere vero perquam accommodate de subducto succo. 57—62. Sequitur altera ratio naturalis procreandarum arborum (supra v. 14—16), ex semine in solum delato, vna cum modis eam arte emendandi et adiuuandi. Ex h. l. dilucidandus Plin. XVII, 10, f. 10. Egerat de semine — Omnia haec tarda proventu ac degenerantia et insito restituenda. 57. seminibus iactis, seu temere,

Tarda venit, seris factura nepotibus umbram;
Pomaeque degenerant succos oblita priores;
Et turpis auibus praedam fert vna racemos. 60
Scilicet omnibus est labor inpendendus; et omnes
Cogendae in sulcum, ac multa mercede do-

mandae.

59 *fucos* Toll. *prioris* Mentel. et Leid. 60 *vna* Menag.
61 *imponendus* laudat Philarg. ad v. 288, male. 62 *magna*
mercede Franc. v. ad Tibull. I, 1, 2.

cadentibus iis in solum, seu manu iactis: utrumque enim nunc complectitur propter parem euentum. 58. Vt Ecl. IX, 50 *Infere, Daphni, pios; carpent tua poma nepotes.* cf. Seneca Ep. 86. Virgilius *nepotes* de arborum sobole accipiebat; quem refellit Burm. 59. *oblita*: de iis, quae aliam naturam induunt; suauiter; haustum ex perenni illo fonte poeti-
corum phantasmatum: cum transferuntur ad res inanimatas ea, quae animantium sunt. conf. Ern. ad Callim. in Del. 34, ubi de insulis: *ἡπειροῖο λάθωνται*. 60. *turpes racemi* praeclare, deficiente cultu, squalidi, rugosi; ut contra *uuae cultae, nitentes, pulchrae, Vna* h. l. pro vite, quae nostris quidem in terris ex acinulis

non procreatur; at in insulis Americae adhuc id fieri narratur.

61. 62. *Artificiales modi* arborum e semine procreatarum incrementa accelerandi; qui non minus locum habent in reliquis arboribus, siue sponte, siue ex viuiradice natis; itaque rem generalius proponit; nec tamen (conf. Theophr. de Causs. plant. I, 6), ut poetam decebat, eundem ac vss. 22 seq. ordinem anxie seruat. *Arbores*, inquit, siluestres omnes transferendae sunt in alium agrum et in scrobibus (hi sunt *fulci*, vide v. 24) cogendae, et *multa mercede*, multi laboris impendio, colendae. Praecepta veterum de his diligenter exposuit Plin. XVII, f. 14 sq. Habuit

Sed truncis oleae melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiae de robore myrtus;
Plantis et durae coruli nascuntur, et ingens 65
Fraxinus, Herculeaeque arbor umbrosa coronae,
Chaonique patris glandes; etiam ardua palma

64 *et Paphiae* Ven. *Respondent melius Paphiae* vnus Arundel., e glossa inter lineas. 65 *et durae* Medic. et ceteri fere omnes ap. Heinl., sicque Aldd. et hinc profectae. Alii, in quibus Goth. sec., *edurae*, quod ille praeferebat, ut esset *valde durae*, ut Ge. IV, 145. Eadem varietas apud Seruium, Pierium, Martinum. Reiskius diuellebat: *Plantis e* vel *ex, durae*. *Edurae* inter editas habent Egnat. Commelin. Fabric. Pulmann., et hinc vulgatae. At recte reuocauit alteram lectionem Burmannus. Nam sententia requirit, ut continua sit oratio: *Et coruli nascuntur melius plantis. nascuntur* Arundel. vnus. 66 *que* abest a Leid. vno. *arbor frondosa* Goth. pr. 67 In illo *Chaonit patris* possit subtimidus aliquis haerere, cum absolute quidem *pater* saepius, vix vero cum gentili aliquo nomine dicatur, *pater Dodonaeus, Olympius, Idaeus*; cui rei parata medicina foret: *Chaoniaeque patris glandes*. Sed Aen. VIII, 454 *pater Lemnius* de Vulcano. et iam

poeta ante oculos Lucret. V, ad Horat. II Carm. 15, 5,) 1360—1377. *-solido de robore*, h. trunco

63—68. Est tamen cuique seu stipite aut vastiore ramo arbori suum culturae genus accommodatissimum. *Oleae* ad pali modum in terram infosso vide v. 24. 25, et *melius respondent*, votis, Plin. XVII, 17, f. 27. At consilio, felicius proueniunt, *furculorum plantatione* (vide v. 28. 29, et Plin. XVII, 17, f. 28) optime sectis (vide v. 30) siue taleis oleaginis (v. Cato 45, 1. Varro I, 40, 4. ubi v. Not. I. Schneid. Colum. V, 9, 1 sqq. Plin. XVII, 18, f. 29) in terram defixis; *vites, propaginibus* in humum demissis (v. 26); *myrti* autem, Veneri sacrae, (v. Bentlei. vt Theophrast. H. Plant.

Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inferitur vero et fetu nucis arbutus horrida;
Et steriles platani malos gessere valentis; 70

Gud. cum tribus aliis et utroque Mead., ut v. 18. *et ardua* Toll. *planta* Franc. 69 *Inferitur vero et nucis arbutus horrida* foetu Medic. a m. pr. Ita plane Gudianus et Goth. sec., nisi quod ille *ex nucis*. Vtrumque ab eo, qui versui metuebat, interpolatum. *arbutus horrens* Rottend. alter, Zulich. et tres Martini, ut iam Seruius male quosdam legere ait. *et foetu* (pro vulgari *fetui*) recte repositum a Burmanno, ut sex libri apud Heinl. cum vno Arundel. et Goth. sec., pro *ex fetu*.

V, 8. — Martinus fuisse Traduntur hic insitionis ge-
sibi ex amicis narrat, qui nera, quae a nostris homi-
quercum, palmam et abie- nibus, qui in hac re aliquid
tem aliter quam ex satione se videre putant, negantur
nasci negaret, quique adeo fieri posse: non enim inferi
cum v. 66 sententiam claudi, posse arborem arbori, nisi
et in illis: *Chaoniique pa-* sui generis. Negat idem
tris glandes etc. *semine* auctor praestantissimus Mil-
subintelligi vellet. Hoc ta- lerus: Conf. Martin. ad h. l.
men fieri nequit, et per- Negat etiam du Hamel
peram dubitatur de illo ve- (*Physique des Arbres* P. I.
terum usu, quo illas arbores *Liv. IV, c. 4. Art. VII,*
plantis seu surculis procrea- pag. 85 sqq.), cum tamen
runt: de *palma* vid. Pallad. alii orno se inseuisse pirum,
April. cap. 5, 2, de *quercu* castaneam quercui, testentur.
Colum. IV, 33, 5. Verum et Colum. lib. V, 11,

69—72. *Insitio* restabat §. 12 antiquos contendit
ex v. 32 sq. Optime inferi- male idem negasse, *et quan-*
tur *arbuto*, in arbuto; in *dam quasi legem sanxisse,*
arbutum, (*horrida* ea dici- *eos tantum surculos posse*
tur a cortice hispido et *coalescere, qui sint cortice*
aspero) nux, platano malus, *ac libro ac fructu consimi-*
fago castanea, orno pirus, *les iis arboribus, quibus*
et *vlmo* quercus. Respicit *inferuntur.* Cuius ille opi-
locum Plin. XV, 15, s. 17. *ntonis errorem discutien-*

Castaneae fagus, ornusque incanuit albo

71 Iam veteres h. l. tentarunt. vid. Seruiana, Philargyr. et Pierium. Scaliger in Proleg. ad Manil. legebat *Castaneas fagus* anti- que, pro, fagi, gessere; quod Cerda amplexus est et Cuningham. Heinl. *fagos* graeca forma accipiebat pro *fagus*. Alii interpunxere: *Inferi-* tur — *et steriles platani malis: gessere valentes Castaneae* fagos. Pro scopulo, cui impingerent, fuit ambigua structura. Vulgo legerunt et iunxerunt verba *Et castaneae fagos* cum ante- cedentibus, ut subintelligatur *gessere*. Ita vero fagus insita esset castaneae: Mira res, quam nemo facile probet. Martinus, cuius septem codd. in *Castaneae fagos* consentiebant, cum castaneae inter obuios et viles fructus fuerint in Italia, fagineae contra glan- des pro dulcibus habitae, non dubitat has castaneis inferi potuisse atque adeo vulgatam lectionem et structuram sequitur, quae in Aldd. pr. et sec. et hinc profectis occurrit, cum Egnat. et aliis. Meliorem lectionem dedit Nauger. in Ald. tert. *Castaneae fagus,* *ornusque*. Ut sententia a superiore versu sit disiuncta, utque *fagus* *incanuit flore castaneae* iungatur. Mirari licet, editores eum iterum deseruisse. Legitur hoc idem in Mentel. pr. a m. sec. et in Goth. sec. Mihi *fagus* a poeta positum, sed a Grammaticis ex inani metu, ne syllaba brevis metrum solueret, in *fagos* mutatum

dum tradendamque poste- mineam salicem fecundant
ris rationem existimabat, *ardua membra castaneae.*
qua possit omne genus sur- Ita salici insita est castanea;
culi omni generi arboris ut h. l. in fago. Quod ad
inferi. Quod ad nucem in verba attinet, tenendum,
arbuto insitam attinet, testa- vulgari quidem ratione: *ar-*
tur Pallad. II, 15, 19. post- *buto nucem inferi*, dici, at
quam inde a s. 6 copiose nec minus tamen rariore
de *nuce*, inprimis *amygdala* modo: *arbutum inferi nu-*
eegerat, subiicit: *Inferitur,* ce, ut h. l. *nucis fetu*, quod
ut plerique volunt, mense non tertio, sed sexto casu
Februario in arbuto; sed accipiendum. *Nux* autem
melius in trunco; ut ali- generale vocabulum, ut sit
qui, et in pruno, vel in nux iuglans, nux auellana,
se. Et in Carmine de Infit. nux amygdala, pinea et al.
163: *Arbuteas frondes* 71. *fagus flore castaneae*
vastae nucis occupat um- et ornus albo piri flore
bra. Et paullo ante: *Flu-* incanuit: h. e. Castanea in-

Flore piri, glandemque fues fregere sub vlmis.

Nec modus inferere atque oculos inponere
simplex.

Nam, qua se medio trudent de cortice gemmae,
Et tenuis rumpunt tunicas, angustius in ipso 75
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore ger-
men

hocque ad antecedentia retractum esse videtur. Vix dici potest, quot poetarum loca corrupta sint ab iis, qui non videbant, caesura ac tono omnem syllabam produci posse. Castaneas autem inferi aliis solitas e Plinio docere possum XVII, 10, 10 *Omnia autem haec* (de satione egerat) *tarda prouentu ac degenerantia et infito restituenda. Interdum etiam castaneae*, sc. ut eae proueniant laetius, inferendae sunt: ut h. l. fago, h. quercui esculentae. Reiskius *ficus* et *fagus* sublituebat. Mox *incanduit* Moret. sec. et a m. sec. Erf. *que* abest a Ven. 72 *glandesque* Gud. et quatuor alii, et duo Martini. Plin. XV, 15, l. 17 *cerasum* pro glandibus laudat, memoriae lapsu. Et si Pallad. de Insit. 143 *cerasum* in lauro, populo, et platano, inferi ait. *fues legere* Moret. pr. male. vid. Burm. 74 *medie* Erf. *trudent medio* Zulich. *ver- tice* Moret. sec.

feritur in fago, conf. Plin. XVII, 10, 10, et pirus in orno: consentit Pallad. de Insitione 60: Pirus — *Fraxineasque suo flectit honore manus. Ornus* enim fraxini siluestris genus. v. Martini. h. l.

73—77. Plures inferendi modos vid. ap. Colum. V, 11, de Arbor. 26. Plin. XVII, 14, l. 22 sqq. qui copiose de iis agit, et Theophrasti. de Causs. Plant. I, 6 et recentiores, quicumque de ar-

borum cultura tradidere, imprimis du Hamel *Physique des Arbres* P. II, Liv. IV, cap. 4 sqq. Est quoque Palladii carmen *de insitione* in libro XIV, quod sigillatim recensuit Wernsdorf in Poet. min. Vol. VI. Ex his inferendi modis, qui sunt varii (*nec modus simplex* est, h. sunt varii ut III, 482 *nec via mortis erat simplex*) non nisi duos insigniores commemorat poeta, *inoculationem* et *insitionem* pro-

Includunt, vdoque docent inolescere libro.

Aut rursus enodes trunci refecantur, et alte
Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
Plantae inmittuntur: nec longum tempus, et
ingens 80

Exiit ad coelum ramis felicibus arbor,
Miraturque novas frondis et non sua poma.

77 *Inducunt* Rottend. alter et alter Menag. pro var. lect., sed vid. Heinf. 78 *At* Moret. sec. et *alta* Parrhaf. cum Erf. 80 *inmittantur* nonnulli apud Pierium. 81 *arbor e* tribus propter sonum praetulit Burm. *arbor* alii. 82 *Mirata est* que Seruius laudat. Sic Gud. *Miratasque* Medic. Mentel. vterque, Franc. Regius cum Goth. sec. *At Mirata que novas* fragm. Gudiano codici assutum, ut auctor notae Seruianae in suo inuenisse videtur. Satis liquere mihi videtur, haec omnia esse eorum, qui post *exiit* idem tempus continuari volebant. *Miratisque* vel *Emtrata* coni. Heinf., hoc alterum quoque Schrader. Expressit versum Silius VII, 208 Hic — florebat Massicus — *Miratus nemora et lucentes sole racemas.*

prie dictam. *Inoculatio* fit, *proprie dicta. rami felices* dum in ea parte, qua *gemmae*, h. noua germina seu oculi *se trudent*, erumpunt ex cortice, *ruptis tuniculis*, h. libro, interiore cortice, vulnus fit; siue *angustus sinus*, h. cauitas, auulsa gemma et cortice in modum scutuli, cuius loco *includitur nouum germen*, ut *coalescat* cum vetere libro. Respicit h. l. Plin. XVII, 14, l. 23 et l. 24, ubi idem: *Virgilius ex cacumine inferi vetat.*

78—82. Iam de *insitione* frondes et non gentilia

sunt arboris feracis, cuius *plantae* h. surculi siluestri arbori inferuntur. *Aut rursus* non contrariam aliquam rationem inferi, ut Kingius putabat; sed altera ratio nunc subiungitur. *refecantur*, fit incisio seu fissura in trunci cortice, qua parte nullus nodus est. — 80. 81. 82. Pulcerrima descriptio; quis non videat? Calpurn. Ecl. II, 40. 41 *Non minus arte mea mutabilis induit arbor* Ignotas

Praeterea genus haud vnum, nec fortibus vlmis,
Nec salici, lotoque, neque Idaeis cyparissis.
Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuae, 85
Orchades, et radii, et amara pausia bacca:

83 *vnum est* alter Menag. 84 f. *lotoue*; sed copulantur sic plura eiusdem generis. *neque I.* in scriptis Heinssii. 86 *Orchades*, quod dudum in melioribus erat, Aldd. et hinc propagatis, etiam Steph., Heinssius e suis et Pierianis reuocauit; quo aliorum codd. aberrationes alludunt. Et sic Gr. *ὄρχας*. Obsidebat tamen ex edit. Egnat. et Manutii emendatione editiones *Orchites*, Seruii auctoritate et vsu perpetuo scriptorum de re rustica comprobatum. vid. Haradin. ad Plin. XV, 1, f. 2 et h. l. Heinss. At hoc metri lex non patitur, vt nec id, quod vnus Meadianus offert, *Orchades, radiique*, nec si *Orchites radiique et a*, scriberes, aliud ageres quam vt vulgare substitueres doctiori. Omnino varie idem vocabulum extulere veteres ex *ὄρχας*, *ὄρχις*, *ὄρχιτης*, *ὄρχις*.

poma. Sed alii luxuriantur in hoc. vid. loca ap. Cerda.

83—108. Ad culturam, in qua poeta versatur, spectat dilectus cum generis praestantioris, tum caeli ac soli idonei: de hoc altero a vs. 109 sq. 117 sq. Itaque varias arborum familias seu species eiusdem generis esse, exemplis, vt poeta, docet. Ornatus locus adiunctorum copia ac varietate. Illustratio vberior e Plinio, Columella, et Palladio petenda.

84. *Lotus* modo herbae pratenfis genus est, iucundum pecudis pabulum, nobis *Steinklee*, conf. inf. III,

394, modo herba palustris ex nymphaearum genere, Nilo frequens; hoc vero loco est genus arboris, *Italiae familiaris*, dulcissimo fructu. *ziziphum* nostram seu iuibam esse putat cum aliis Martinus ad h. l. In *Ida*, Cretae monte, *cyparissi* s. cupressi sponte proueniunt. cf. Vrsin. ad h. l. — 86. Ex infinitis olearum generibus (vid. quos laudant Cerda et Martinus) tria tantum, obseruante etiam Plinio XV, 2, enumerat poeta, *orchadas*, oblongi generis, *radios*, longioris, et *pausias*, quae, dum adhuc virides et acerbae sunt (habent autem tum amarum succum, hinc *ama-*

Pomaque, et Alcinoi siluae; nec furculus idem
Crustumis Syriisque piris, grauibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos; 90
Sunt Thasiae vites; sunt et Mareotides albae;
Pinguibus hae terris habiles, leuioribus illae;

87 *Poma neque, Alcinoi siluae* emendabat Reiskius. 88 *Syriisque pomis* ed. Ven., male. *volaemis* Medic. et Mentel. pr. *volomis* Rottend. 89 *pendent* Medic., quod Heinssia arridet, quem vid. ad Aen. VI, 209. Sed h. l. intempestiua elegantia. 90 *Quamue* Cruqu. Schol. ad Horat. Od. I, 17, male. Est *Μέθυμνα*. de cespite Zulich. 91 *et sunt* Leid. pr. *M. vuac* Erf. a m. pr.

ra bacca), leguntur ac tunc duntur Colum. XII, 47. 1.— 87. *Alcinoi siluae* sunt ipsa *poma*, vt saepe apud poetas. De eius hortis Odyss. 7, 112 sqq. 88. *volema pira* grandia, quae volam facile impleant; a Catone 7, 3 sumtum. v. Plin. XV, 15, f. 16.

89. Italas vites diuersas esse ab aliis ait. *Vindemia* prouentus vitium, vuae. *pendet arboribus*, vel quia iis vites maritantur in Italia, vel vt arbores pro vitibus dictae sint; vt alibi apud Virgilium et Horatium; et hoc praestat. Recensum veterum vitium ac vinorum vide in Athen. I, p. 26 sq. Columella III, 2, Plin. XIV, 3 et 6 sqq., e seriore aeuo

nonnulla v. ap. Coripp. III, 89 sq. E recentioribus inspicenda praeter Andr. Baccium et Edw. Barry, de vitibus Italici soli commentatio in *Giornale d'Italia* T. XI, pag. 253 sqq. Maro h. l. ad XV genera enumerat. Eum Gallica vina ignorasse notat Plin. XIV, f. 3. et f. 4, 7. *Dixit Virgilius Thasias, et Mareotidas et Lageas, compluresque externas, quae non reperiuntur in Italia.* 91. *Mareoticum vinum* notum vel ex Horat. Carm. I, 37, 14 a locis circa lacum Mareoticum super Alexandriam: vid. Borrichii Hermes c. 4; nunc deterius illud, quoniam Arabum latrocinia maturitatem vuarum intercipiunt.

Et passo Pſithia vtilior; tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureae, preciaeque; et quo te carmine di-
cam,

95

Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.

93 *Est passo* reponerat Reiskius. Scribunt libri *Phithia*, *Sithia*, *Sichia*, *Phiria*, *Pſithia*. Variat scriptura iterum inf. IV, 269 *vel Pſithia passos de vite racemos*; etiam ap. Colum. III, 2, 24. *ἡ Ψιθία* sc. *σταφύλη* est Geopon. V, 2, 4 et apud Hesych. Etymol. p. 149. l. 26, et qui primo loco memorandus est ap. Nicand. Alexiph. 181. *Pſythium* est apud Plin. XIV, 9, f. 11 pr. Athen. p. 28 extr. ex Eubulo. Vel sic tamen praeferam *Pſithia*, cum sic in Mediceo sit et in edd. Aldd., cumque librorum senioris aevi aberret fere stupor in *y*. *Lagea* commodam etymologiam non habet (ducunt a *λάγχιος*, pro *λαγῆος*, leporinus); memoratur tamen ap. Macrob. II Sat. extr. et a Plin. XIV, 2, f. 4, 7 ex Virgilio, ubi additur, esse vitem extra Italiam. Variat *ligeos*, *legeos* ut in Goth. pr. — 94 *iunctura* Gud. Menag. uterque, et edit. Iuntae. 95 *praetiae*, *preciae*, *pretiae* scribitur. *praeca quae quae* in Rottend. sec. a m. sec. *quo te nomine dicam* apud Senecam laudatur Nat. Quaest. I, cap. 11. 96 *Rethia* Rottend. *ne cellis* multi ap. Burm. *nec*

93. *Vinum passum* ex vuīs passis, a pandendo, h. in sole coctis, ut exarescerent. Modum conficiendi vid. apud Colum. XII, 39. *Pſithia* vitis, *lagea*, quae facile inebriat, *purpurea* et *precia* vitis apud Plin. XIV, 2, f. 4 sqq., et Colum. III, 2 sqq. videnda. De nominum caussis v. Var. Lect. *olim*, quum aliquando vinum ex ea expressum fuerit. Burm. 95. 96. Plin. XIV, 6, f. 8, 5 *In Veronensi Rhaetica vina*, *Falernis* tantum posthabita a Virgilio. Melior interpretatio, quam quae a Seneca in medium affertur Nat. Qu. I, 11. Laudantur etiam a Strabone lib. IV, pag. 206. Sueton. Aug. cap. 77 *maximo delectatus est Rhaetico*. addo Plin. XIV, f. 3 *Ante eum* (Tiberium) *Rhaeticis prior mensa erat; et vuīs Veronensium agro*. v. Martin. h. l. 96. Variatione noua dicta haec pro vulgari: tamen inferius sit vinum Rhaeticum Falerno.

Sunt et Aminaeae vites, firmissima vina;

cellis adeo in nonnullis antiquis legi et ab Arustiano laudari notas Pierius. 97 In *Aminaeae* et scriptura et syllabarum quantitas variat, et secundum illam vel *Sunt et*, vel *Sunt etiam* scribitur. In Medic. *Sunt et Aminaeae*; quo alii variis modis alludunt. In Ald. pr. erat *Sunt et Amyneae*, in sec. *Sunt et Arynnaeae*. Correxerit Nauger. in tert. *Sunt et Aminaeae*, docte utique. Egnat. *Aminaeae*. Primus interpolavit Paullus Manutius: *Sunt etiam Ammineae*, quod hinc vulgo obtinuit. Non minus poetarum auctoritas et scriptura in Graecis libris variat. vid. Pierium, Cerdam, Heinf., Burm. ad h. l., Harduin. ad Plin. XIV, 2, f. 4, 1, Gesner. in Ind. ad Scriptt. de R. R. h. v., et nuper Niclas ad Geopon. V, 17, 2. Inter haec tamen teneri poterat hoc: *Amineum* (*Ἀμίνειον*) vel *Aminaeum* (*Ἀμιναιῶν*) esse veriore et antiquiore scripturam; nam litterae duplicatae senioris aevi sunt; syllabarum autem quantitatem constitui ex Samonico c. 37 *Aut in Aminaeo* c. 29 *Succus Aminaeae*: et sic in Galeno Method. med. lib. XII, 4, in loco praeclaro de vinorum diuersorum virtutibus *Ἀμιναιῶν οἶνος*, Hesych. et alii meliores. Corrupti codices fuere iam Aufonii aeuo, quippe qui scripsit: *Solus qui Chium miscet et Ammineum*. Origo vitium, unde ad multa loca translatae sunt, iam olim fuit incerta. Si verum est in Probo ex Aristotele legi, vinum ex Chio fuisse: patriam hanc ei assignare licebit; at Philargyr. ex Aristotele in Politicis Thessalos fuisse narrat, qui suae regionis vites in Italiam transtulerint. Porro *fortissima vina* Moret. quart. Burmanno, *Sunt vites vina*, durius dictum videbatur; coniciebat: *Dant etiam A*. At enim: *Sunt etiam A. v.* accipiendum: Aliud vitium genus est Aminearum, unde vinum diuturnae bonitatis conficitur.

97. 98. *Vinum Amineum*, cuius, ut vinorum memoratur, in Peucetia, Calabriae parte, ap. Hesych. vbi v. Intpp. in Tuscia et in Sicilia; maxime tamen in solo Campaniae Macrob. Sat. II, 16 *nam Aminaei fuerunt, ubi nunc Falernum est*. Et Galen. l. c. — *ὅτις Νεαπολίτης ὁ Ἀμιναιῶς, ἐν τοῖς περὶ Νεάπολιν χωρίοις γενόμενος, ὥστε καὶ* Multis utique in locis illud

Tmolus et adfurgit quibus et rex ipse Phanaeus;

98 *Tmolus adfurgit*. Ita Pierii Medic. et Longob., nec non Medic. et reliqui potiores Heinſii, quo ſpectant *Thmolus* Franc. *Timolus* fragm. Moret. *Timolus* Voſſ. pr. *Mollus* vnus Mead. Quod ſi pro vero habendum eſt, nolim tamen cum Burm. regem aliquem Tmolium et Phanaeum intelligere, qui olim in illis partibus regnarint; quae tota ratio ieiuna et indigna foret tanto poeta; ſed aut *montem* Tmolium et Phanaeum ſubſtituerem, pro vino dictum, quod in eo naſcitur, aut verſum ex Graeco aliquo poeta conuerſum dicerem, vbi *Τμώλιος ἢ δὲ Φαναῖος* erat, ſcil. *οἶνος*; et legitur in Seruianis: *De Lucillio hoc tractum eſt, qui ait Χῖος τε δυνάστης*, id eſt, *οἶνος*. Apud Silium VII, 166 *Falernus*. Apud Galenum tamen l. 1. eſt *Τμωλίτης*, non *Τμώλιος*. In Tibullo II, 1, 27 ſunt *ſumoſi Falerni*, ſc. cadi. Sed in edd., vt Aldd. pr. et ſec. Iunt., et codd. Rottend. Gothano ſec. *Tmolus adfurgit* legitur, quod ego olim pro vero habebam; Montes duo, Tmolus et Phanaeus, pro vitibus in iis cultis poetice poni; idque tanto probatius fieri putabam, quoniam Tmolus erat numen montis. v. Ouid. Met. XI, 159 et cf. numum Sardoniorum, qui apud multos viſitur; v. nunc Eckhel Doctrina Num. Vol. III p. 113 qui et p. 123 rariffimum numum vrbis Tmoli eodem capite inſignem memorat; occurrit quoque Tmoli caput in marmoribus et gemmis; eos autem, qui metro metuebant, nec ſibilo geminari litteram videbant, interpolaffe id modo *Tmolus et*, modo *Tmolius*, conf. Var. Lect. ad v. 71. Nunc mihi probabilius videtur, ſcriptum fuiſſe ab Marone: *Tmolus et adfurgit*, excidiſſe poſtea *et*, cumque vitium animaduertetur, reſcriptum eſſe *Tmolius*. *Tmolus et* Nauger. quoque reſoluit Ald. tert., Benedictus in Flor. 1520, et, qui Naugerium ſequuti ſunt, Manut. Fabric. Commelin. Pulmann. Ad hoc itaque redii: Etenim rationem habet, montes poni pro vitibus: Tmolus, et ipſe Phanaeus, rex inter montes vitiferos. Silius VII, 210 reſpiciens hunc locum,

δνομάζουσιν οὕτως αὐτόν. Ad ſtantiam perhibet poeta, vt colles Leucogaeos, ſupra ei adeo vinum *Tmolium*, a Neapolim verſus Puteolos, Lydiae monte vineis nobi- refert et Aminaeos colles, liſſimo (ſup. Ge. I, 56), et et Falernos Martorellus (*I Phanaeum* (fuere Phanae, *Fenici primi Abitatori di Φάναι*, portus et promonto- *Napoli* T. I, p. 171. 190). rium Chii inſulae, quae alias Atque eius tantam ex diutur- vino *Ariusio* nobilis eſt, in na inprimis bonitate prae- eo templum Apollinis Pha-

Argitisque minor, cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per an-
nos. 100

Non ego te, dis et menſis adcepta ſecundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, ra-
cemis.

Sed neque, quam multae ſpecies, nec, nomina
quae ſint,

Eſt numerus, neque enim numero comprehendere
refert:

vbi de tractu Maſſico: *atque ex illo tempore diues Tmolus et ambroſiis Ariuſia pocula ſuccis Ac Methymna ferox lacubus ceſſere Falernis*. Fauenus Vratſl. 99 *Archiusque* alter Rot- tend. *Argitisque* fragm. Moret. non cui Ven. 101 Sic melio- res codd. vbiq. omnes. Ante Heinſ. in edd., vt in codd. nonnul- lis: *Non ego te menſis et dis a. ſ.*, male. *dis aut m. vnus* Arundel. 102 *Transieram* Zulich. a m. pr. et edit. Geneu. *gravidis Bumaste racemis* vnus Mead., ex interpretatione. 103 et *nomina* Voſſ. vnus et Moret. fragm., quod ſolent poetae ad varian- dam orationem adhibere. *quot ſint* Erf. 104 *Et numerus* ed. Ven.

naei), *adſurgere*, cedere, cuius in menſis ſecundis vſus v. Ecl. VI, 66, dicat. conf. erat; cumque de eo ante Var. Lect. 99. Cum illis: omnia Diis libaretur, hinc *Sunt etiam Aminaeae vi- vitis Rhodia dis accepta, tes iunge Argitisque minor.* grata et menſis ſecundis, Eſt etiam Argitis vitis, vua. fere vt apud Horat. III, 11, 7 *Ἀργίτις* ab *ἀργός*, quod vi- lyra *Diuitum menſis et* num candidum reddit. Eſt *amica templis*. 102. Plin. autem *minor et maior*. cf. XIV, 1, l. 3 *Tument mam-* Colum. III, 2, 21. 100. Ea *marum modo bumasti, βου-* vitis, vino inprimis abun- *μαστοί*. dans, *πολύοινος*, eſt, eoque 103 — 108. Locut. orna- firmo ac durabili. tiſſimus. Reſpiciet eum Plin.

101. Vinum *Rhodium*,
Tom. I.

XIV, 2, l. 4 pr. 104. *ne-*
Bbb

Quem qui scire velit, Libyci velit aequoris
idem 105

Discere quam multae Zephyro turbentur arenae;
Aut, vbi nauigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.

Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices; crassisque paludibus alni 110
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni;
Litora myrtetis laetissima; denique apertos
Bacchus amat collis, aquilonem et frigora taxi.
Adspice et extremis domitum cultoribus orbem,

105 *Quem si* Gudian. *Quae qui* Leid. vnus a m. sec. *scire* *volet* vnus Mead., non male. 106 *Dicere* Medic. cum aliis, *perperam. turbantur* in tribus ap. Burm. et apud Charisium Grammat. In Columella III, 2, 29, vbi hi versus memorantur, *versentur* *arenæ* in vulgaribus legitur; sed etiam ibi vetusti *turbentur*. Apud Ammian. Marcell. XXXI, 4 *truduntur* vel *trudentur* legitur. 108 *quod* Gud. *venient* Moret. sec. 112 *mitissima* Franc., vnde Burm. *ditissima*, sed recte nil mutabat. *apricos* emendabat van Hoven Campenl. Fasc. III, pag. 228. 113 *amant* Leid. sec. 114 *et* aberat a quarto Moret. *Adspice et externum, domitis*

que est numerus, enumerandi facultas cuiquam suppetit. *neque enim* positum pro, neque etiam, nec vero numerum tenere necesse est; non numeratu opus est.

109 — 135. Vti diuersa sunt arborum genera, ita etiam diuersum solum, quo aut nascuntur arbores quaeque aut felicius proueniunt. 112. *Littora myrtetis laetissima* exquisitiore forma pro vulgari, *myrti solent esse laetissimae in littoribus*; quod si sit, *littora* haud dubie et ipsa *laeta* videri possunt. Ge. II, 124 *et amantes littora myrtos*. Mox *apertos colles* itidem doctius dixit quam *apricos*, qui forte alicui in mentem venire possint. 114. 115. Exemplo etiam esse possunt arbores exoticae; pro his memorantur

Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos. 115
Diuisae arboribus patriae; sola India nigrum
Fert ebum; solis est turea virga Sabaeis.

cultoribus, orbem Burm. coniiciebat; at vide Notas. 115 *domus* Ven. et Longob. Pierii, Goth. sec. *Gelones* Franc. 116 *Diuisae* Reg. et Mead. Martini. Sic semper variant libri. *sed India* Franc. 117 *hebenum* alii scribunt. *et* Longob. Pierii.

ipae in extremo terrarum *pictum* corpus memoratur, orbe sitae regiones, vt Arabum et Gelonorum. Sunt autem *Geloni* e Sarmaticis populis, qui ultra *Borysthenem* vagabantur. Docte de iis egit Gatterer noster in Comment. de populis Sarmaticis Vol. XII, p. 219 sq. *picti* appellantur, vt Aen. IV, 146 *Agathyrsi*, vbi vid. Not. Scilicet communi plerique barbari et feri populi more corpora pingunt, siue quod in membrorum nuditate id vnum vanitatis et nobilitatis genus restat; siue quod obducta pigmentis et coloribus corpora culices, quorum infinita examina incultae et paludosae terrae alunt, nec non sentes, etiam frigus, minus sentiunt; siue quod horribili adspectu terrorem hostibus incutere volunt. Colorem autem aut cuti acu punctae inungunt, aut inurunt. Hinc modo *pictum* corpus memoratur, modo *stigmatibus notatum*. Claudian. in Ruf. I, 314 *Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus*. Illa autem, *extremis domitum cultoribus orbem*, ex poetica copia dixit pro *extremis terris*. Cum argumenti natura coniunctum erat, vt eas a cultu designaret, et pro *orbem extremum domitum* h. subactum, cultum ab agricolis, *a cultoribus*, poetica inuersione, *extremos cultores* memorat. Male h. l. Seruius et qui eum sequuntur victorias pop. R. huc trahunt. 116. 117. Sunt arborum genera certis terris domestica et propria. Respicit h. l. Plin. XII, 4, f. 8. *India* et de India proprie dicta accipi potest, nam et ibi nasci *ebenum*, narrant multi e veteribus (vid. Theophrast. Hist. Plant. IV, 5) et, quod ma-

Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora Aethiopum, molli canentia lana? 120

118 *Quid et o.* ed. Ven. 119 *bacas* alii. *Balsama* quid
baccas vnus Mead.; vt sit: *Balsama?* quid, *baccas*. Ingra-
 tum tamen sic, quod ter redit *Quid*. *que* abest a Cantabrig.
 120 *albantia* Leid. vnus.

lim, de Aethiopia, cui ebe-
 nus propria arbor. Solet
 enim India latissime dici, vt
 satis notum. cf. inf. Georg.
 IV, 293 ibique Burmann.
 Doctam ad h. v. notam esse
 video Vossii. Sequuntur ta-
 men mox vs. 120 *nemora*
Aethiopum. *Tus Sabaeo-*
rum iam Georg. I, 57.

118. *Opobalsamum* Iu-
 daeae, vallis inprimis Hieru-
 salymitinae, et Arabiae. conf.
 praeter laudatos a Cerda, et
 Paul. IX, 28. De ipsa stirpe
 disputata v. a Wesling. ad
 Alpini hist. nat. Aegypti, et
 in nota illa controuersia de
 opobalsamo orientali Romae
 orto 1639. 1640 liber *Petri*
Castelli, Balsamum exami-
 natum (Messanae 1640), et
 Io. Georg. *Volkamer* Opo-
 balsami orientalis examen
 1644, in quibus ad h. l.
 passim prouocatur. Verba
 ipsa vulgari oratione sic ef-
 ferrentur: ne memorem *ar-*
bore *odoratas* *sudantes*

balsamo. Pro arboribus
 dixit *ligna*. Alias *exsu-*
dat, *desudat*, balsamum.
 119. *Acanthus* h. l. non
 herbae (vt Ecl. III, 45 et al.),
 sed arboris, genus, nec ta-
 men satis comperto, habe-
 tur. Spina est seu Aegyptia
 seu Arabica, nam et hae in-
 ter se diuersae; communius
acantha, vulgare nomen
acacia, vnde gummi Arabi-
 cum colligi solet. v. Alpin.
 c. Wesling. p. 164. Bauhin.
 hist. Plant. Tom. I, P. II,
 pag. 426 sqq. de Plant.
 Aegypt. nunc *mimosa nilo-*
tica Linn. Habet quidem
 ea arbor siliquas, non *bac-*
cas; sed bacca latiore
 significatum habet. Arboris
 huius vsus etiam in sculptili-
 bus fuit. Caesaris triumphus
 Ponticus apparatus ex acan-
 tho habuit; Vellei. II, 56, 2.
 De agrifolio cogitare non
 licet; laudantur enim plan-
 tae peregrinae.

120. Plin. XIX, 1, f. 2 n. 3

Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis: vbi aera vincere summum

121 *depectat* alii apud Seruium, vt *Seres* pro *Ser* sit. *depectant*
 alter Rottend. *despectant* duo. *et foliis* duo. 122 *proprio*
 Voss. a m. sec., forte ex eo, quod est in duobus Martini et ed.
 Nuremb. *proprior*, sollenni lapsu. 123 *Extremique sinus orbis*,
vbi vincere summum Parrhas., ab interpolatione.

Superior pars Aegypti in
Arabiam vergens gignit
fruticem, quem aliqui
gossypion vocant, plures
xylon, et ideo lina inde
facta xylina. Parata ex ea
 byssus.

121. Vulgaris olim vsque
 ad Imp. Iustiniani tempora,
 quibus primum vermiculi,
 quos nos *bombyces* voca-
 mus, Constantinopolin adla-
 ti sunt, opinio fuit, Seres,
 Indicam gentem, Sericum
 ita parare, vt textam a bom-
 bycibus lanuginem ex cer-
 tarum arborum foliis de-
 pecterent. Plin. VI, 17, f. 20
Seres lanicio siluarum no-
biles perfusam aqua de-
pectentes frondium can-
tiem. vid. Salmas. ad Solin.
 c. 63 et al. Cerda ad h. l.
 Nostro tempore cum de Se-
 rico tum de Seribus multa
 accuratius disputata sunt,
 quam ante; constatque non
 vnum esse vermium genus,

nec eandem fuisse serici con-
 ficiendi rationem. Vide sal-
 tem Mannertum, breuiter
 multa complexum, Geo-
 graph. ant. Vol. IV. extr.
 (Extat quoque Brotier Disf.
 in *Memoires de l'Acad. d.*
Inscr. To. XLVI.)

122—125. Plin. VII, 2
Arbores quidem (in India)
tantae praeeritatis tradun-
tur, vt sagittis superari
nequeant. Arbores *Cocos*
 ferentes intelligebat Ca-
 troeus. Nimis anguste. Plu-
 rima vastarum et immanium
 arborum genera in India
 nasci, fidem faciunt recen-
 tiores rerum Indicarum auc-
 tores. *Extremi sinus or-*
bis, interior, adeoque re-
 motior terra, extremae or-
 bis partis: cuius veram et
 explicitam notitiam non
 habuisse veteres, et pro tem-
 porum successu diuersas et
 erroneas notiones aliis alias
 successisse, nunc inter notas

Arboris haud vllae iactu potuere sagittae?
Et gens illa quidem sumtis non tarda phare-
tris. 125

Media fert tristes succos tardumque saporem

124 aut vllae Medic. cum tribus aliis et utroque Goth.
125 haud tarda Schol. Horat. Cruqu. Carm. III, 4. *sagittis* fragm.
Moret. aut dura fragm. attextum cod. Gud.; et sane, inquit
Heinsius, *tardum saporem* proxime subiungit. Burmannus malit
altero versu *durum saporem* h. asperum, vt Ge. IV, 102. Mira-
bar nemini versum totum *Et gens illa quidem sumtis non tarda*
pharetris suspectum fuisse. Vidi nuper Iac. Bryant non aliter
statuere; nunc etiam Brunckium in sua editione. 126 Offendit
tardum post *tarda* superiore versu. *sardumque saporem* conicie-

res est. *aer summus ar-*
boris pro cacumine dictus.
Statius Theb. V, 564 *nemo-*
rumque per aera densi
Disfultant nexus serpentis.
Fere vt: *aura auri refulsit*,
et sic alia. *potuere* ex ao-
rilito pro possunt. *et qui-*
dem, et tamen, *non tarda*
ea gens, malim strenuam in-
terpretari, quam non tardi
ingenii, h. callentem, peri-
tam.

126—135. *Malum Medi-*
cam seu Assyriam; item Per-
sicam: nisi haec ad diuer-
sum genus est referenda.
Ad citrorum genus, s. ad *ci-*
tria, eam esse referendam
dubitari nequit. Quam au-
tem familiam Maro respexe-
rit, non satis liquet. Con-
venit locus maxime cum

Theophrast. H. Plant. IV, 4,
extr. et cum Plin. XII, 3, 7;
adeoque aurantiae (*Pome-*
ranze) genus aliquod poe-
tae ante oculos fuisse vero-
simile fit: v. Bauhin. Hist.
Plant. T. I, p. 90. 92. Pli-
nii aevo adhuc, praeterquam
apud Medos et in Perside,
nusquam proveniebat. Pal-
ladius, qui saeculo III in-
eunte vixisse putatur, prae-
cipuam eius cultui curam
impendisse creditur; v. eum
in Martio X, 11 sqq. certe
is s. 16. cum antea uniuerse
de citro dixisset, eiusque
cultu, pergit: *Asserit Mar-*
tialis (Gargilius) *apud As-*
syrios pomis hanc arborem
non carere — adiectis nunc
iis, quae alii de malo Me-
dica narrant. cf. etiam Ma-

Felicitis mali; quo non praesentius vllum,
Pocula si quando saevae infecere nouercae,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba,

bat Reiskius, qui contrahit os in similitudinem risus Sardonii, vt
Ecl. VII, 41. Wakefield ad Lucret. VI, 780 coni. *asprumque*.
127 *praestantius* Longob. Parrhaf. edit. Ven. et Macrob. Sat. II,
15, frequente errore. Post hunc in Goth. sec. versus 130 sequeba-
tur. 129 *Miscuerint* fragm. Moret. vnus Mead. et vett. edd.
Miscuerant Franc. Cantabrig. Goth. sec. Eadem varietas apud
Pierium. Versus insertus ex Ge. III, 283, vbi v. dudum damnatus
nunc et eiectus a Brunckio et in edit. Parmensi.

crob. Sat. II, 15. vbi ex Op-
pio in libro de siluestribus
arboribus: *Citrea item ma-*
lus et Persica; altera ge-
neratur in Italia, et in
Media altera: tuncque
subiicit fere eadem. Vide-
tur tamen recte Medicam
malum a Persica discernere
Vossius et ad citri genus aci-
dioris referre: de quo vide-
bunt botanici, locis a Cerda
cumulatis inspectis et expen-
sis. Adde fragm. Herodiani
(ad calc. Phrynichi) p. 212
μηλα Μηδικὰ τὰ οὖν κίτρα.
vbi v. Nunnes. Ita *tristes*
succi, aut erunt acidi aut
amari (vt Ge. I, 75 et al.),
siue propter corticis ac gra-
norum amaritudinem, siue
succo, qui cultu deinceps
adiduo mitigari coepit. *tar-*
dus sapor, h. diu palato
immanens, quia acerbus,

pungens, est. 127. *Felix*,
de arbore si dicitur, ad fe-
cunditatem proprie respicit.
Et sane citri fetus perpetua
successione succrescunt. Nunc
tamen ad salubritatem potius
epitheton spectare videtur,
vt contra infelix, infaustum,
est, quod nocet. Pro veneni
antidoto habitum esse po-
mum Medicum etiam ex
Theophrasto, Dioscoride,
Plinio, constat; nec forte
iniuria in certis saltem vene-
norum generibus. 128. *no-*
vercae. Solenne hoc anti-
quis, nouercalia odia, frau-
des, insidias, venena me-
morare. v. c. Horat. III,
24, 18. Ouid. Met. I, 147.
multo tamen magis Romanis,
quam Graecis. 129. *verba*
non innoxia, h. noxia, in-
cantationes; et eodem sensu
herbae non innoxiae, ve-

Auxilium venit, ac membris agit atra venena. 130
 Ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro;
 Et, si non alium late iactaret odorem,
 Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis;
 Flos ad prima tenax: animas et olentia Medi
 Ora fouent illo, et senibus medicantur anhe-
 lis. 135

Sed neque Medorum, siluae ditissima, terra,

130 *agitata* Vratisl. 131 *facieque* vterque Mead. *tauros*
 Medic. a m. pr. 132 *ructaret* Ven. 134 *ad prima* Medic. et
 vetustiores Pierii et Heinlii, item tres Martini. In aliis *apprima*,
apprime. 135 *medicatur* Ven. 136 *ditissima regna* Medic.
 a m. sec., interpolatrice. Accipiebatur olim et interpungebatur:
Medorum siluae, ditissima terra: ita languet appositum hoc.

nenatae. 130. *agit* est exi-
 git, expellit. 134. *Ad pri-*
ma, vt in primis, cum pri-
mis, *apprime*, inter alias
 arbores: non enim decidunt
 flores cito. Mederi Parthos
 iis pomis graueolentiae oris,
 etiam Plinius monuit eod. l.
 post Theophr. 135. *fouent*
 h. curant, *θεραπεύουσι*; cum
 mox substituatur, *medican-*
tur. Est enim genus curae,
 calefacere, reficere modico
 calore, quod proprie est *fo-*
vere; hinc latius etiam de
 aliis.

136—176. Sequitur signa-
 tissimus locus, cum quo cf.
 Plin. H. N. lib. extr. Dionys.
 Halic. I, 36. Varro R. R.

I, 2, digressio in laudes Ita-
 liae, quas similibus aliorum
 scriptorum locis firmauit et
 illustrauit Cerda. Neque
 Media, malis suis felix, nec
 India proprie dicta, ad Gan-
 gem, aut Lydia, cuius est
 aurifer flumini Hermus, e
 Phrygia descendens, et mox
 cum Pactolo eodem alueo
 profluens, nec Bactriana,
 neque Aethiopia, aut si ma-
 vis, reliqua India, neque
 Arabia cum Italia comparari
 potest; multo minus Colchis,
 monstris infamis v. 140.

136. Patet *siluae ditissi-*
ma, iungendum esse: Me-
 dorum terra, ditissima siluae,
 h. e. siluarum, pro, malo-

Nec pulcer Ganges, atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiae certent; non Bactra, neque Indi,
 Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
 Haec loca non tauri spirantes naribus ignem 140
 Inuertere, satis inmanis dentibus hydri;
 Nec galeis densisque virum seges horruit hastis:

137 *aura* Medic. a m. pr. *aut auro* Zulich. vt IV, 9 *neque—*
aut. Variatur tamen haud vno modo negatio iterata. *neque* Goth.
 sec. a m. pr. 138 *certant* Leid. a m. sec. *nec Indi* quatuor cum
 Donato ad Ter. Phorm. II, 1, 14. 139 *Putes esse Totaue*. Sed
 variant poetae has copulas multis modis, vt nihil tuto statuere possis.
 140 *nec t.* Medic. a m. sec. *spirantis* Mentel. duo. 141 *imma-*
nes ante Heinl., male. *immani* Goth. pr. *hydri* Medic. 142 *galea*

rum, quas ante dixerat.
 137. *auro turbidus Her-*
mus per oxymori speciem
 pro aurifer. Expressit hunc
 locum Martialis Epigramm.
 VIII, 78 *turbato sordidus*
auro Hermus. Subtiliter
 magis quam vere monet
 Drackenb. ad Silium I, 159
 Hermum turbidum non suo,
 sed auro per Pactolum illato,
 significari. *Bactra*; Bactria-
 nam, tamquam splendidum
 nomen memorare videtur;
 etsi et illa terra inter felicissi-
 mas est; etiam Oxus in ea
 aurum vehere dictus: de Mi-
 rab. Aufc. 46. 139. *Pan-*
chaia, Arabiae regio, seu
 Arabia nunc est; proprie in-
 sula fabulosa Euemeri, Ara-
 biae ab Oriente obiecta,

quam ex Ennii Euemero no-
 rat Virgilius. cf. Diod. V, 41,
 etsi et ibi diuersa est insula
 turifera. *pinguis*, aut prop-
 ter tus pingue, quod resinae
 naturam habet, aut fertilis,
turiferis arenis, solo are-
 noso, cui frutex turis innas-
 citur, h. pro ture, de quo
 vid. Plin. XII, 14, l. 30 sqq.
 In prosa diceret: habens so-
 lum, quod fert pingue tus.

140—143. Nota fabula
 de dentibus draconis ab Ia-
 sone ad expugnandum vellus
 Colchicum profecto satis, et
 viris armatis hinc enascenti-
 bus, qui Sparti dicti. v.
 Apollon. III, 409 sqq. *hor-*
ruit pulcrius quam extitit,
 exiit, nata est. Versus 140
 translatus ex Lucret. V, 29

Sed grauidae fruges et Bacchi Massicus humor
Inpleuere; tenent oleae armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert; 145
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxuma taurus
Victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,

videtur legisse Auctor Medae v. 256 in Anthol. Lat. pag. 167. *viris* Zulich. 144 *oleaeque* ante Heinsum, qui Pierianos nonnullos et omnes suos sequutus *que* sustulit. In Mediceo additum a manu sec. Deest in libb. Burm., in Regio Martini, et Gothano sec. Ergo codd. auctoritate exulat, quod versum numerosiorem et suauiore faceret. Color idem est in Lucret. V, 204 — *partem montes silvaeque ferarum Possedere; tenent rupes vastaeque paludes. oleae sarmentaque laeta* edit. Argent., notante Reiskio; ab interpolatrice vtique manu. Io. Schrader. tentabat: *arbutaque*. Quod sane et ipsum ferri posset; vti de vitibus ea vox occurrit, et cum oleis melius conueniret. Inciderat quoque in idem Wakef. ad Lucret. V, 1377. Verum poeta transitum ad greges facit. *lata* non modo coni. sed et reposuit Wakef. quia αἰπόλια πλατὴα αἰγῶν ap. Homer. 145 *Hic* hoc et sequ. versu Erf. a m. sec. 146 *Hinc albi, Tyberyne* Goth. sec. a m. pr. *te maxima* Schol. Cruqu. Horat. Od. IV, 2. *tauri* Reg. Martini cum Erf.

Et Diomedis equi spirantes naribus ignem. Plin. VIII, 8. *albi greges,* quia; fluminis aquis ea vis inesse putabatur, vt armentae. 143. *fruges grauidae,* laetae. v. ad Ge. I, 319. Mons *Massicus,* Campaniae, ad Sinuessam, vitibus confitus. 145 — 147. Ornatissimi versus pro: in Italia equi et boues praestantes nascuntur. *Clitumnus,* Umbriae Cisapenninae fluius, vbi iuxta urbem Meuaniam Tiniæ se miscuit, cum eo ad Tiberim descendit. Campi adiacentes etiamnum armentis opulenti. cf. de Clitumno Epp. Omnia haec satis a multis

Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver adfiduum, atque alienis mensibus aestas;
Bis grauidae pecudes, bis pomis utilis arbor. 150
At rabidae tigres absunt, et saeua leonum
Semina; nec miseros fallunt aconita legentis;
Nec rapit inmensos orbis per humum, neque tanto

149 *ver perpetuum* Schol. Cruqu. Horat. Od. II, 6. conf. ad Ecl. IX, 40. *Hic iter* Ven. *messibus* apud Martinum vir doctus legebat, e Claudiani XXXVI, 224 *alieno gramine,* vt de Medica, herba, intelligatur, sed male; de anni tempore cogitat poeta: aestatem etiam per eos menses durare, quibus hiemem aliae terrae sentiunt. 150 *arbor* praetulit Burm., vt v. 81. 151 *rapidae* nonnulli apud Pier. et Burm. cum Gothanis, perpetua variatione. *obsunt* Ven. *leones* Medic. a m. pr., quod placet Heinso; et habet ed. Cuningham. Scilicet epexegetis illa et elegans et Virgilio familiaris. conf. Heinf. ad Claudian. de B. Gild. 138. Sed v. loc. Lucretii in Notis. Reiskius locum sic refingendum coniciebat: *et secla leonum. Semina nec miseros fallunt aconita legentes,* h. nec fallunt aconita miseros illos, qui semina, h. herbas, legunt, aut potius *germina* pro *semina*; namque alias pendebit *legentes,* neque habebit, quo referatur. 153 *Miror* inprimis post alterum *inmensos* τὸ tanto nemini displicuisse, quod explicari quidem potest, non tanto, quam in aliis terris: quod tenue esset; at cum definitum nihil sit, cum quo comparatio instituitur, ad elegan-

illustrata: vide vel Cerdam. Mirab. Aufc. c. 81 et ibi Nota clarissimi editoris. *utilis* Sed ii tauri cum ante triumphantis curram ducerentur, pro fertilis, ab effectu. inf. hinc ipsi *ducere triumphos* 323 *ver utile siluis.* ad templa dicuntur.

149. *alienis mensibus* 151—154. Ornate: Caret *aestas,* hibernis. Ex Lu Italia ferarum monstris, venetatis plantis et reptilibus. 150. *Quod si de* *nihil fierent, subito exorarentur Incerto spatio atque alienis partibus anni.* III, 741 *triste leonum Seminum. tanto,* tam longo, quam alibi.

Squameus in spiram tractu se conligit anguis.
 Adde tot egregias vrbes, operumque laborem, 155
 Tot congesta manu praeruptis oppida faxis,
 Fluminaque antiquos subterlabentia muros.
 An mare, quod supra, memorem, quodque ad-
 luit infra?

Anne lacus tantos? te, Lari maxume, teque

tiam facere vix putamus. In promptu est *lento* legere, Nicand. Ther. 222 *ωρεῖ ὀλίγον*, seu *torto tractu*, vt alias poetae. Nec aliter legisse putes Nemesian. Ecl. IV, 40 *torto non squamea tractu Signat humum serpens*. Qui poetarum lectione tritus est, me non monent alsequetur, sententiae vim non in epitheto quaeri, ornatus causa addito. Alias nec Nemesianus *torto* adicere poterat. 155 *labores* Vratisl. et fragm. Moret., it. Regius Martini. conf. ad Aen. I, 455. 156 *Tunc c. duo*, coniecta Erf. 158 *supra est* Parrhaf. *abluit* al., ex more. 159 *Lauri* duo. Fabricius distin-

155. *operum laborem*, multis fluuiis rigari significet. h. opera, fabricas, aedificia. Nimis angustum est, quod Mox *congesta manu* simpl. ad aquaeductus, Cloacam et exstructa in rupibus. Fuere Capitolum, hos versus re- autem multa per Italiam op- vocant; at poeta *tot vrbes*, pida, inprimis antiquiora, in *tot oppida*, memorat, et editis ac praeruptis locis *antiquos muros*. Et si aquae sita; inque his ipsa Roma. ductibus praesidium parare 157. *Fluminaque antiquos* possis ex Rutil. I, 101, vbi de iisdem egerat: *Inter- subterlabentia muros* esse cepta tuis conduntur flu- possunt siue medias vrbes mina muris. Esset adeo permeantia, siue muros al- intra urbem. luentia. Praefero nunc 158. *Mare superum et subter* est pro praeter, Ta- *inferum*, Adriaticum ac lis enim situs multarum fuit Tyrrhenum, mirae oppor- per Italiam urbium, vt ad tunitatis Italiae ad rerum amnem sitae essent: idque hominumque commercia. nunc eo pertinet, vt Italiam 159. *Lacus Larius maxi-*

Fluctibus et fremitu adfurgens, Benace, ma-
 rino? 160

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,

guere volebat: *Te, Lari, Maxime, teque* etc., vt tres praecipui lacus Italiae memorentur, Larius, Verbanus, qui et Maior, et Benacus. Nimis subtiliter. 160 *insurgens* malebat Wasse ad Sallust. Iug. 33, quia hoc et alias simili sensu occurrit. At hoc ad emendationem nullam satis est. 161 *Quid memorem* Rufinian. p. 251. *abdit* Gud. *claustro* duo.

mus, h. permagnus, sub Al- sum, cum lacu Auerno, qui pibus (nunc *Lago di Como*), isti adiacebat, coniungeret, in agro Mediolanensi, *Lacus* aggerem autem modo dic- *Benacus* in Veronensi (*Lago di Garda*), propter ma- tum, qui V stadiorum erat, gitudinem ventis ac procel- latitudine vix quadrigis reci- lis obnoxius non aliter ac piendis par (Strab. V, p. 245), mare. Idem Mincium am- postquam eo perfollo aditum nem medio alueo transmit- nauibus in portum fecerat, tens. v. Plin. IX, 22 et cf. ita muniret, vt a fluctibus Aen. X, 205. *adfurgens*, superari nequiret, nauibus- que tutus intra eum esset re- tumescens. ceptus. Hic *Portus Iulius*

161 — 164. M. Vipfano vocatus. vid. Sueton. Aug. 16. Agrippa, L. Canidio Gallo Excisae tum siluae, quae lo- Coss. V. C. 717, cum contra ca vicina occupabant. Lo- Sext. Pompeium male rem cus classicus est apud Dionem gessisset Octavianus Caesar, XLVIII, 50, alia dedit Clu- vt reficiendis classibus lo- ver. Ital. ant. IV, 2. Aduer- cum tutum haberet, Agrip- sus Seruium, qui plura mis- pae consilio portum Baianum cuit, disputat Ouwens N. H. in sinu Puteolano (inter Baias p. 581. Praelatus tamen se- et Puteolos) commodiorem quenti tempore portus Mi- et tutiorem ita reddidit, aut senus. Memorat itaque poe- verius nouum portum ape- ta portum Iulium; quem sic ruit, vt lacum Lucrinum, in- ornauit: *portus Lucrinoque* teriecto aggere a mari seclu- *addita claustra*, h. aggerem

Atque indignatum magnis stridoribus aequor,
 Iulia qua ponto longe sonat vnda refuso,
 Tyrrhenusque fretis inmittitur aestus Auernis?
 Haec eadem argenti riuos aerisque metalla 165

162 *magnis clamoribus* Aretinus in Epp. laudat, quod probabat Wasse ad Sallust. l. l. 164 *Auerni* Toll. et Seru.

illum non tum primum factum, sed nouis operibus adstructum, quo ipso portus effectus est. Eodem modo accipiendum est illud Plinii, ex nostro adumbratum, XXXVI, 15, l. 24, 12 *mare Tyrrhenum a Lucrino molibus seclusum*, nimirum, ostio tantum portus relicto. *aequor* autem *indignabatur*, ea parte, *qua vnda Iulia sonat ponto longe refuso*, h. qua portus Iulius immisso mari erat effectus; *refusus*, vt saepe fieri solet, non contrariam aut iteratam actionem notat, sed simplicis vim habet. Possit quidem et ita accipi, vt pontus a mole aggeris in mare proiecti refundi, reprimi videatur, vt ap. Lucan. II, 617 *violentos infula Coros Excipere saxis lapsasque refundere vndas* dicitur: sed alter versus ad eandem sententiam exprimendam valet: *Tyrrhenus aestus*, h. mare aestuans, immittitur, per os portus, *fretis Auernis*, h. lacui Auerno, qui pro intimo portus recessu erat, et ad quem e Lucrino fossa ducta erat. Lucan. II, 616 *Nec tamen hoc artis immissum faucibus aequor Portus erat*. Immutauere locorum faciem longa aetas, terrarum ruinae et subterranei ignes, inprimis Monte Nouo exorto, ita, vt nunc adeo de situ et vestigiis huius portus inter viros doctos disputetur. vid. Paoli Antiqq. Puteolan. Accipitur vulgo de hoc portu Iulio Horatii locus Art. 63 *Debemur morti nos nostraque; siue receptus Terra Neptunus classes aquilonibus arcet, Regis opus*. Mihi ille portum Alexandrinum respexisse videtur; *regum* Ptolemaeorum opus, a quo *aquilo* arcendus erat. 165. 166. In eadem argenti, aeris, aurique metalla. Copiam exprimit per

Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
 Haec genus acre virum, Marfos, pubemque Sabellam,
 Adfuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos,

167 *Hoc* Zulich. et Mead. *viros* Goth. sec. a m. pr. 168 *Adfuetum malo* Zulich., addita ridicula glossa, id est, nauibus vel pomis. *Ligurum* Medic. a m. pr. Mox *Vulscos, Vulcos, Volcos, Volctos* scribitur. *veruto* (scil. adfuetum) Lipsius emendabat. Sed vid. Not.

argenti riuos (ex Lucret. V, 1255) et *auro plurima fluxit*, poetica ratione, pro, plurimum auri in ea est; tametsi hoc ad Padum referri possit, nam apud Plin. XXXIII, 4, l. 21 in Pado *segmenta auri reperiri* traduntur. Ad montes ac silvas aliquando incensas, vt metalla excocta fluerent (Lucret. V, 1242 sqq.), referebat Iul. Sabinus. *aeris metalla* Ostendit venis, quod in vulgari oratione fuisset, *venas aeris ostendit. aeris metalla* h. aes o. in venis. Ostendit autem non otiosum; quia certis tantum vestigiis res credebatur, metalla autem Italiae exercere Senatus consulto vetitum erat: Plin. III, 20, l. 24 extr. XXXIII, 4, l. 21. XXXVII extr. 167—170. *Marfi*, belli-

cosi, cum *Sabinis*, seuera disciplina nutritis, primo loco memorari solent inter Italiae populos. *adfuetum malo* pro malis, aerumnis, laboribus, *κακοπαθεία* (cf. Aen. IX, 604 sqq.), *Ligurem*; colit enim agrum exilem et saxosum. *Inculta Alpium postrema possident*, ait Seruius (cf. Addison's Remarks on several Parts of Italy p. 6). Male hoc in tali carmine et in tali loco ad malam fidem horum hominum trahitur, vt facere videmus etiam nuperum scriptorem (*Observations sur l'Italie* T. III, p. 279), cum eadem nunc opinio de Genuensium ingenio inter Italos obtineat. Idem auctor (*Grosley*, T. II, p. 413. 414) recte, quam diuersa facies Italiae nunc sit, obseruat,

Extulit; haec Decios, Marios, magnosque Camillos,

Scipiadas duros bello, et te, maxume Caesar, 170
Qui nunc extremis Asiae iam victor in oris

169 haec doctos Marios Ven. 170 maxima Gud. 171 extremis actem Goth. pr.

et quam parum in eam cadat inprimis illud: *Magna parens frugum, magna virum!* Volsci autem veruti, h. hastae genere, veru (veru Sabellum Aen. VII, 665 dixit), seu telo veruto, armati. Apparet autem, quod usu communi simpliciter verutum vocatur, esse proprie verutum telum vel iaculum, veru instructum ac munitum. *Scipiadas duros bello* h. induratos ad bellum.

171—173. Vt horum veruum sententiae fides constet, cum Ruao et Catroeo Burmannus eos altera recognitione insertos esse credit, V. C. 734, quo Augustus in Asia signa a Parthis recepit et Medis pacem dedit. Est adeo vir doctus, qui vss. 171. 172 tollendos esse censeat, cum nec a. 724 nec 734 satis conueniant. Cogitandum tamen erat, nos in poeta, non in historico versari; versusque esse tam praeclaros,

vt vix ab aliquo interpolatore eos profectos esse arbitreris. Quod autem ad eam opinionem attinet, qua seniori manu ab ipso poeta inserti esse putantur: equidem in bono poeta vix hoc probandum putabo, si diuersi temporis in eodem carmine vestigia reliquerit. At nec tali suspicioni locus est, spectantque et hi versus ad eodem annos, quos in aliis Georgicorum locis subinnuerat, 724. 725 ab V. C., modo poetam, vt alibi facit, v. c. Georg. III pr., magnifice efferre et ornare cogites id, quod vere nihil aliud erat, quam quod Caesar ex Aegypto, quo paullo post pugnam Actiacam Brundisio traiecerat, per Syriam in Asiam iter fecit, et hieme ad Euphratem exacta Asiae res constituit. v. Vita Virgil. ad a. 724. Itaque *extremis victor in oris Asiae*, vsque ad Euphratem progressus,

Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum, tibi res antiquae laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontis, 175
Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.

172 In bellum aduertis Vratil. artibus duo apud Martinum, quod ex Aen. VI, 853 probare velle, ludus esset. Probabat tamen Wakef. in sua Georgicorum editione; e qua tamen nolo quicquam afferre, quandoquidem seriore omnium carminum Maronis editione ea haud attingit, adeoque ipse damnassee videtur. 174 artem Gud. artes coni. Wakef. 175 Aggredior Priscian. lib. VII, quod est vulgare verbum hoc sensu. Ingrediar fragm. Moret. conf. Burm. excludere Zulich.

et Indum auertit, dum praesidiis fines, h. vrbes in finibus, firmat. Indum imbellem, vt Ge. I, 57 molles Sabaei et omnes Asiae ad Austrum versae populi: petiit hinc Nemes. Cynege. 74 Imbellem fugam Parthorum. Nouum esset imbellem accipere, nulla iam amplius bella tentantem, scilicet, quod arma tua reueretur; vt Reiskius etiam accipiebat. Arces de finibus dici, docet Burm.: scil. quatenus ii arcibus et praesidiis muniri solent. Omnino tamen imperium Romanum declarat. Inf. Aen. IV, 234 est ipsa Roma Ascanione pater Romanas inuidet arc-ces?

TOM. I

173 — 176. Tamquam deam appellat Italiam. tibi in tuum honorem, aut tui gratia, ingredior, adgredior, dicere instituo, res antiquae laudis et artis, rem rusticam apud maiores in honore habitam. sanctos ausus recludere fontis, quia primus inter Romanos hoc argumentum versibus tractat. sanctos, quos accedere metuebant, reuerentia quasi numinis alicuius, adeoque nouos. Ascraeum carmen omnino pro georgico, quia Hesiodus, ex Ascra, Boeotiae vico, oriundus, opus de opere rustico condidit; non vero, quod vulgo putatur, ex Hesiodo adumbratum aut expressum.

D d d

Nunc locus aruorum ingeniis: quae robora
cuique,

Quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrae, collesque maligni,

177 *ingentis*, q. r. *cano* Gud. 178 *aut quae* Arundel. et
edd. vett. cum Goth. pr. *ferendis* tres. *creandis* unus Arundel.
ferendis vel propterea praefendum esse videbat Reiskius, quia
v. 195 *armenta* sequuntur.

177. Nunc locum *de varia ac diuersa soli et agrorum indole et natura*, et a v. 226—258 *de notis ac criteriis cuiuscumque soli* tractat; et quidem vniuerse, vt non modo arborum culturam respiciat, sed et frumentorum ac pascuorum curam habeat. Nunc locus, inquit, est opportunus ac proprius doctrinae de aruorum ingeniis tradendae, *quae robora*, h. quae praecipua vis ac virtus cuiusque soli sit, qua potissimum valet (Claudianus XVII, 178 *Nosse soli vires*); *quis color*, quale ex adspectu iudicium fieri possit, et quam naturam seu naturalem vim ad res ferendas habeat. Videtur in sqq. ante oculos habuisse Theophr. de Causs. Plant. II, 5 et 6, in aliis Xenoph. Oecon. cap. 16, 2 sqq. conf. Varro R. R. I, 9. et Vitruv. VIII, 1.

179—183. Solum argilla-
ceum et calculosum ait esse idoneum oleis. *terrae difficiles* parum feraces, quasi morosae, parcae, vt contra *faciles*, fertiles, quasi liberales, munificae. *frugum facilis terra* Claudian. XXIX, 54. Iunguntur etiam *colles maligni* eodem sensu et respectu ad liberalitatem soli ac fertilitatem: sic quoque *solum benignum*. cf. Burm., qui in notione finienda laborare videtur. Praeceptum ipsum illustrat Theophrastus de Causs. Plant. II, 1. Cato c. 6; neque repugnat, quod olearum cultui alii solum pingue adsignant. Caeli enim locorumque indoles ac situs alibi aliud suadent. cf. Plin. XII, 18, f. 30. 31. Virgilius de regionibus Transpadanis cogitabat, aquarum eluniei obnoxii; vt bene

Tenuis vbi argilla et dumosis calculus aruis, 180
Palladia gaudent filua viuacis oliuae.
Indicio est, tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, et strati baccis siluestribus agri.
At quae pinguis humus, dulcique vligine laeta,
Quique frequens herbis et fertilis vbere cam-
pus; 185

180 *Tenuis vbi argillae dumosis calculus aruis* Probus Arte Grammat. Sed vulgatum tuetur etiam Nonius Marcellus in *Tenuce. arua*, quae sata sunt arata, non posse esse *dumosa* putabat Reiskius; itaque coniiciebat, *dumosis calculus ancris*. Ancrae et antrae sunt αἰλῶνες, στενοὶ τόποι, confragosa, abrupta, curua, sinuosa loca saltuum. Eandem vocem Propertio I, 1, 11. I, 2, 11 obtrudebat Scaliger, e Glossis Isidori. Sed *aruum* poetae est commune omnium agrorum nomen. vide vel II, 177. 181 *gaudet* Medic. Gud. tres alii cum Goth. sec., scilicet quia *calculus* in animo haerebat. 183 *baccis stridentibus* Leid. pr. 184 *At que* Medic. a m. pr. et Gud. *Atque* et alter Menag. *Et quae* Franc.

vidit Martinus. 180. ager, appellamus. v. Martin. *Plurimus*: vt Georg. I, 187 *λεπτός, λεπτόγειος*, solo seu argilloso seu saxoso. *Tenuis cum se nux plurima siluis* argilla Seruio *siue humore, Induet in florem*. vbi oleastri frequentes nascuntur. *quia est* (ex opposito, puta) *et pinguis*. Scilicet est exilis, ieiuna, adeoque sine succo, sterilis. 181. *viuacis oliuae*. Plin. XVI, 44, f. 90 *Firmissimae ergo ad viuendum oleae, vt quas durare annis CC inter auctores conueniat*. conf. Theophrast. de Causs. Plant. II, 15. Hist. Plant. IV, 15. 182. *Oleaster*, diuersus ab eo, quem nos eo nomine

184—191. Solum pingue vitibus colendis idoneum est. *At humus, quae pinguis et vliginosa est, et campus, qui editus austro, versus austrum, est, et — hic tibi sufficiet olim vites praevalidas*, h. e. vitibus colendis idoneus est. Pinguedinem et *vber* h. vbertatem soli (v. ad Aen. I, 531) co-

Qualem saepe caua montis conualle solemus
 Dispicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum; quique editus austro,
 Et filicem curuis inuisam pascit aratris;

187 *Dispicere* Heinl. tuetur hic et ad Aen. VI, 734 e Gud. Mentel. et Menag. *Despicere* vulgo, quod tuetur Wakef. ad Lucret. II, 741 et defendi potest. hic Goth. pr. *linguantur* Medic. a m. sec. et alii. *liquentur* Ven. conf. ad Aen. III, 28. *montibus* Moret, quart. 188 *obditus* vel *vidus austro* coni. Io. Schrader. 189 *filicem* e codd. et edd. vindicat Heinlius. In vulgatas nescio quas irreperat *filicem*. Quod res ipsa non respueret, nam, ut Colum. ait III, 11, 8, *amicus vineis filix*; et filice consitam humum nimis ieiunam esse, quam ut vitibus idonea sit, iudicabat Millerus. Sed *filicem* Plinius confirmat, vid. Not.

lendis conuenire vitibus, docet poeta: consentiunt rei rusticae scriptores: ut copiose ostendit Cerda. Vide in primis Colum. III, 11, 8. Scilicet referendum et hoc ad diuersa vitium genera et diuersam caeli solique naturam. *pinguis*: opp. tenui argillae. 186—189. indicia talis soli in conuallibus et in collibus. 187. *Dispicere* pro vulgari, prospicere, videre. *huc liquuntur*, — *quique editus Austro*, in vulgari oratione fuisset, *quo* — *liquuntur et limum trahunt*; aut *qualem eum campum videmus, qui editus Austro*, h. versus Austrum, adeoque ei expositus est. *felix limus*, ad fertili-

tatem faciens, secundans. 188. 189. Magnus auctorum, qui de vitibus colendis scripsere, in hoc disensus, cum alii austris infestari vineas tradant. Multa loca congeffit Cerda. Scilicet poetam de vineis, in solo humili, pingui et vliginosa satis, alios de collibus loqui, tenendum est. 189. Plin. XVII, 4, l. 3 *Virgilius et quae filicem ferat, non improbat vitibus*. Est nostrum *Farnkraut*, *fougère*. Pterin aquilinam Linn. esse, censebat Schreber. ad Theocr. Id. III, 14. *inuisa aratris* propter implexas inter se et late serpentes radices, easdemque exstirpatu difficiles, *πυλίστα*.

Hic tibi praeualidas olim multoque fluentis 190
 Sufficiet Baccho vitis; hic fertilis vuae,
 Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
 Inflauit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium vitulosque tueri, 195

190 *Hinc* Ven. 191 *Sufficiat* Gud. *vires* Reg. Martini. 192 *libatur* ed. Mediol. 193 *ad auras* Gud. et Goth. sec. 194 *Lancibus et patulis* Medic. a m. pr. et vnus Mead. Burmanno suspectus locus erat; modo *et pateris* conieciabat, minus feliciter; modo *valis* nomen latere putabat. Cur *pandum* tamen, quod et incuruum et reflexum est, de paropside aut patina non aequè dictum putemus, ac de carina, naui? *oneratas lances* dixit Aen. VIII, 284, XII, 215. 195 *studium est* v. vnus Mead.

190—194. Valde ornate videtur. Catull. XXXVII, 11 effert illud: *praestantissimum vinum in tali solo nasci. pateris et auro* notum est, ad quam figuram soleat referri. Mihi tamen id Grammaticorum commentum valde ieiunum videtur. Scilicet poeta *aurum* simpliciter pro *patera aurea* dicere potest; saepe hoc vno contentus est; interdum, ut h. l., hoc ipsum explicatiue adponit, cum generaliorem vocem primum posuisset. Similiter res sese habet in aliis exemplis. 193. Tibicinem Etruscum sacrificiis adhibitum fuisse, vel ex Liuiο notum est. *pinguis* in ludibrium gentis dictum esse

videtur. Catull. XXXVII, 11 *Aut pastus Umber aut obesus Etruscus*. Nam ad buccas inflatas referre nolim. Habitum corporis ex adfuit sacrificiorum epulis, quibus adhibebantur tibicines, exprimi, non male Seruius censebat. *ebur* est tibia ex ebore. *reddimus*: damus, diis offerimus. Sacrorum vocabulum esse, etiam Seruius notat. Aen. XII, 215 *viscera viuis Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras*.

195—202. Obseruetur praeceptorum in his formis variatio et orationis copia. Agros saltuosos et irriguos pascuis idoneos esse monet.

Aut fetus ouium, aut vrentis culta capellas:
Saltus, et saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascensem niueos herbofo flumine cynos;
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;

200

Et, quantum longis carpent armenta diebus,

196 *Aut ouium foetus* Medic. cum permultis. *Aut fetus ouium vrentes* Menag. pr. et *vrentes* ed. Ven. 197 *Et saltus duo. satyri* Medic. a m. pr. Franc. et pr. Moretanus, cum glossa, *id est oppidi*. Habet lectio doctrinae speciem. Ita et veteres Grammatici legerunt et acceperunt, ut sit pro Satyrii; *Satyrium Tarentum*. v. Probus, et, qui inde sua transtulit, Iulius Sabinus. In vetere responso Phalantho dato apud Strab. VI, p. 427 *Σατύριος τοι δάσος*. conf. Opuſc. Vol. II, p. 218. 219. Etiam Stephani Byz. epitome, *Satyrium* tractum prope Tarentum esse, vnde gentile Satyrinus et Satyrius s. Saturius sit; ita *Saturi Tarenti* non male hic legi videtur, pro *Saturii*: Heinſius tamen has e vitio ſcripturae et pronuntiatione vocalis *u* et *y* confusa ortas nugae reiicit. conf. inf. IV, 335, vbi *saturum colore* etiam *Satyro* legitur scriptum. *Satiri* Gud. *Terenti* Medic. a m. pr. 199 *herbofo in f.* vnus Mead, et edd. vet. in omisso *herbofo* Goth. pr. 200 *deerunt* Heinſ. recepit. *derunt* Medic. et ab alia manu adſcripto *e*. Sic sex alii. *defunt* vulgo.

Exempla nunc in ipsum agrorum vbertatem (vid. Horae praeeptum conuertit. *tueri*, ut ſeruare, eo ſenſu, quo conſequenti; ut *pinguis*, et 224 *diues Capua*. Illuſtrat uſum epitheti Heinſius. *longinqua*, longinquos agros. — 198. Notum ex Ecl. I argumento, et Ecl. IX, 27. 28. — 199. Vid. Ecl. VII, 11. 12. 13. *herbofo flumine*; Mincius enim arundine et alga obſitus eſt. —

Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere et preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando),
Optuma frumentis: non vlllo ex aequore cer-
nes

205

Plura domum tardis decedere plauſtra iuuen-
cis:
Aut, vnde iratus ſilum deuexit arator,

202 *reponit* Medic. *reponat* Rottend. tert. 203 *et abeſt* a tribus et Goth. pr. *ex* Gudian. *pingui* Medic. 204 *Vt cui* Seru. et Philargyr. ad 263. *hic* fragm. Moret. *imitantur* Menag. pr. Rottend. et Moreti pr. a m. pr. *imitatur* Medic. a m. pr. et Voll. Io. Schrader. tentabat: *rimamur*. 205 *non nullo* Cantabrig. 206 *discedere* fragm. Moret. *deſcendere* vnus Mead. 207 *deiecit*

201. 202. per noctem ſuc-
creſcit. *ros*, tamquam cauſa
fertilitatis: vnde *ῥῆλος*
ἐέρση: v. c. Graeu. ad He-
ſiod. Sc. H. 395. Poetica
quidem amplificatione dicta,
nec tamen a vero plane ab-
horrentia. cf. Plin. XVII, 4
extr. De Campo Roſeae ad
Lacum Velinum v. Seru. ad
Aen. VII, 712. Cluuer. Ital.
ant. p. 679.

203—211. Tandem hu-
mus pulla ſeu nigra, pinguis,
et *putris*, h. reſoluta, te-
nera, adeoque ſolibus et im-
bribus penetrabilis, (v. Ge.
I, 44 et inf. 262. 263; *ῥῆ*
μανῆ, *κούρη*, *λεπτῆ*, *εὐνδρος*,
εὐδίοδος) agrum frumentis
ſerendis idoneum praebet.
Arationis conſilium eſt hoc

ipſum, vt, quae terra talis
non ſit, glebis fractis ac
comminutis putri ſimilis ef-
ficiatur. conf. loc. Colum-
ellae V, 4, 2. et Dickſon
p. 148 ſq. Idem Colum. di-
ſerte h. l. interpretatus eſt
X, 7 *Pinguis ager, putres*
glebas, reſolutaque terga
Qui gerit, et foſſus graci-
leis imitatur arenas. Lo-
cum ante oculos habuere in
iisdem praeceptis condendis
Colum. II, 2, 4, et de nigro
colore §. 14 ſqq. Plin. XVII,
4, ſ. 3. Pallad. lib. I, tit. 5.
tardis et naturae boum et
oneris notionem, adeoque
plauſtri, quo frumentum ex
agro deuehitur, magnitudi-
nem ſuggerit. 207-211. Al-
terum genus agri frumentosi

Et nemora euertit multos ignaua per annos,
 Antiquasque domos auium cum stirpibus imis
 Eruit: illae altum nidis petiere relictis; 210
 At rudis enituit inpulso vomere campus.
 Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris

Medic. Pierii; sed occurrit ea variatio saepius. conf. Burmann.
 208 *euertit* ed. Mediol. vid. Georg. I, 256. 209 *domus* Ven.
 210 *alium* Ven. *petiuere* Regius. 211 *Aut* Medic. a m. pr.
 Moreti sec. et Voss. cum Regio Martini. Et Mentel. tert. cum vno
 Mead. Et sunt, qui ad sequentia referant; male. *impresso* ed.
 Mediol., ex aliis forte locis, vt 203.

est noualis, caesa vetere sil-
 va: 207 sqq. cf. Colum. I.
 c. II, 2, 11. Versuum pul-
 critudinem vel me non mo-
 nente sentis. *iratus* suauiter,
 quod siluae inutiles bo-
 num solum occupabant. *de-*
vexit poetice; vulgari ra-
 tione id, quod antecedit,
 poneretur, excidit, exstir-
 pavit. cf. v. 408. Ad v. 209
 omnes laudant locum Lu-
 cret. I, 19 *Frondiserasque*
domos auium. At ipsum
 Virgilium pressius sequitur
 Manilius I, 774—777; ha-
 buit etiam ante oculos Si-
 lius V, 505 — 508. Tum
 subiectus est 211 versus pul-
 cerrimus. *impulso vome-*
re, adacto, vt v. 203 *pres-*
so, I, 45 *depresso aratro*.
rudis campus, nunc pri-
 mum profectus. *rudibus*

qua luceat orbita sulcis
 dixit Nemesian. Cyneg. 14.
 Alia dabit Burmann. *enituit*
 autem, enitescit, magna cum
 vi: est enim bona terra *post*
vomerem nitescens, vt Pli-
 nius ait XVI, 5, s. 3. quan-
 doquidem omnino *nitent*,
 quae culta sunt, vt Ge. I,
 153. Aen. VI, 677. conf.
 Burm. Totam vero structu-
 ram in pedestri oratione sic
 institueres: *antiquas domos*
auium eruit, quae altum
petunt, dum interea cam-
pus enitescit etc. Quod si
 meminissent interpretes, non
 versum 211 cum sequentibus
 iunxissent. v. ap. Burm. et
 Martin.

212—216. Notetur noua
 orationis connectendae va-
 riatio, dum *ad notas mali*
agri transit. At solum

Vix humilis apibus casias roremque ministrat;
 Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
 Creta, negant alios aequae serpentibus agros 215
 Dulcem ferre cibum et curuas praebere latebras.

213 *Vix apibus humilis* Erf. 214 *topus* multi scribunt.
fossus Goth. sec. *scaber nigrisque* edd. Aldd. et Iunt. emenda-
 tum a Naugerio. *chelydris* tres. *chilindris* Erf. 215 Vulgo
 interpungebatur post *Creta*: vt *negant* esset: negant homines.
 Ieiune. 216 *faruas* coni. Io. Schrader. *vacuas* et *varias* in
 libris legi notat Vrsinus. At vide Notam. *tenebras* Regius Martin.

glareosum, satis est, si her-
 bas apibus idoneas suppeditat.
ieiuna glarea, infe-
 cunda; *λυπρά*. Diuersum
 solum ab v. 180, vbi etiam
tenue, sed argillaceum et
 calculosum; nunc sabulosum.
rorem, quem apes e floribus
 et herbis sugunt; nuncque
 flores ipsi, quibus ille inesse
 solet. Alienus a pastu apum
 humor, quo noctu irrigan-
 tur prata. *Ros marinus*
 quidem, frutex, a Seruio in-
 telligitur, quem alii sequun-
 tur. Sed nondum locum
 vidi, in quo ille simpliciter
ros appelletur. De *casia*,
 herba coronaria, thymelaeae
 affini, v. h. I. Martinum et
 sup. ad Ecl. II, 49.

214—216. Sententia est:
 Terra tophacea et cretosa
 serpentibus omnium est ap-
 TOM. I

tissima. Hoc ita extulisse vi-
 deri debet: *tophus et creta*
negant alios agros aequae
ferre serpentibus cibum,
 scilicet, ac ipsi, tophus et
 creta, ferunt. Sollemni poe-
 tarum more sic solet rebus
 vita carentibus, vti mens et
 consilium, ita loquela, tri-
 bui. Notum illud Catulli:
Phaselus ille — ait fuisse
navium celerrima. Ita
 etiam *nego*. Nec aliter
 Graeci. Paulo post v. 234
sin in sua posse negabunt
ire loca. Item 268 et al.
 Ita *nolle*, *recusare*, pro,
 non posse; et *nouit*, pro
 potest. *exesa*, cauernosa,
 vt Aen. VIII, 418 *exesa ca-*
minis antra Aetnaea: non
 vero quasi serpentes terram
 exederint. 216. *curuas la-*
tebras pro cauis. Sic et
 Ge. III, 544.

Eee

Quae tenuem exhalat nebulam fumosque volu-
cris;

Et bibit humorem, et, quum vult, ex se ipsa
remittit;

Quaeque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie et falsa laedit robigine ferrum: 220
Illa tibi laetis intexet vitibus vltimos;
Illa ferax oleo est; illam experiere colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris vinci.
Talem diues arat Capua, et vicina Veseuo

217 *Quem* Goth. pr. *fumosque lucoris* Rom. 218 *Vt bibit*
Ven. *Quae* vnus Mead. 219 *semper viridi* Medic. et Moret.
pr., it. Pierii Rom., vterque Goth. *viridis* emendat Faber. Sci-
licet non male ita legeretur, si constaret, poetae ita loqui placuisse.
220 *Haec* vnus Mead. *aut falsa* Medic. a m. sec. cum Leid. et
Goth. sec. *falsa* Menag. pr. 221 *Ipsa* Zulich. *intexit* edd.
aliae et Goth. sec. *tibi in laetis* Mead. 222 *oleo* e vetustis
Pierii et multis suis reposuit Heinf. Sic et laudabat Nonius Mar-
cellus et Arusianus Messius. *oleae* vulgo editum et lectum cum
Medic. *olee* Goth. sec. cum Erf. 224 *erat* Medic. et Mentel.
pr., vterque a m. pr. et Goth. pr. *Vesaeuo* iidem cum Mentel.
Reg., vtroque Voss. *Vesaeo* Rom.

217—225. Post terras sin-
gulis culturae generibus ap-
tas memorat agri genus op-
timum vinetis, oliuetis, fru-
mentis et pascuis aequaliter
idoneum. 217. Plin. XVII,
4, l. 3 *terra optima* —
*quae tenues exhalat ne-
bulas*. 223. *facilem*, libe-
ralem, vberem, copiosum
pabulum praebentem. conf.
ad v. 179. Mox 224 *vi-
cina Veseuo*: antequam

Vesuuii incendiis tractus ille
erat vastatus; quod Titi
Imp. tempore euenit: etsi
etiamnum ea regio agros
habet feracissimos, quotquot
calamitatem experti nondum
sunt. cf. Martial. IV, 44.
Vtuntur hoc loco viri docti
ad docendum, ante cladem
illam anni C. N. 79 nullam
contigisse aliam. Intelligi-
tur tamen ex Strabonis alio-
rumque locis, ante omnem

Ora iugo, et vacuis Clanius non aequus Acer-
ris. 225

Nunc, quo quamque modo possis cognoscere,
dicam.

225 Gellius N. A. VII, 20 scriptum in quodam commentario se
repperisse memorat, a Virgilio primum fuisse editum: *Nola iugo*;
mox ob negatam sibi a Nolanis aquam, in propinquum rus ducen-
dam, poetam offensum nomen urbis in *Ora* mutasse; quod ipsum
Gellio suauius ad aures esse videbatur, antecedente vocabulo in o
desinente. Easdem nugas Philargyrius ad h. l. et in Seruianis ad Aen.
VII, 740. Refellit eas patriae studio Ambros. Leo de Nola lib. I,
c. 2 in Schotti Scriptt. hist. Ital. *Clanis* Parrhas., vt ab aliis appel-
latur. 226 *Tunc*, quo fragm. Moret. *quo quaeque* ed. Ven.
quo cumque Romanus, Moret. quart.; et sic Pierius in codd. fere
omnibus antiquis legi testatur; add. Erf. et ex edd. Mediolan.
quancumque vel *quocumque* Zulich. *posses* Rom.

hominum memoriam, anti- xium, et tamen praeclarum
quissimis temporibus, incen- esse. Enimvero non agri
dio aliquo montem conflag- Acerrani, quibus illa calami-
rasse. 225. *Clanius* arat, tas interdum accidit, sed
h. e. Clanii accolae, qui ager ad Clanium, qui per
fluvius est Campaniae, iuxta multum agrorum tractum
Linternum in mare se im- decurrit, donec Acerras at-
mittens, vicinis agris, et in- tingit, laudatur. Duxit ex
ter hos Acerranis, exun- h. l. Silius VIII, 537 *Clanio*
datione exitiosus; ita vt *contentae semper Acerrae*.
Acerrae infrequentes essent. 226—258. Terra quomo-
Emendatum hoc vitium lo- do sit probanda (*δομικία*
corum deductis per canalem γῆς), quibusque notis eius
aquis stagnantibus per Hispa- natura densa, rara, falsa,
nos: vt didici ex Lupuli Iti- pinguis, humida, grauis, le-
nere Venusino p. 11. Dicas vis, nigra, frigida cognos-
pro exemplo felicitatis pa- cenda. Inter alios cf. Plin.
rum commode agrum circa XVII, 5, l. 3. Colum. II, 2, 19.
talem urbem laudari: potest add. Geopon. II, 10. et Vi-
tamen solum fluuio obno- truu. VIII, 1.

Rara sit an supra morem si densa requiras:
Altera frumentis quoniam fauet, altera Bac-
cho;

Densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo:
Ante locum capies oculis, alteque iubebis 230
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, et pedibus summas aequabis
arenas.

Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis
Aptius, vber erit; sin in sua posse negabunt

227 aut — *si densa* Ven. Zulich. Erf. a m. sec. ed. Mediol. et Geneu. *requires* Medic. a m. pr. cum tribus aliis. 230 *altum-*
que Moret. sec. *videbis* Gudian. cum tribus aliis, et Medic. Pierii,
it. ed. Norimb., ac Goth. sec. a m. sec. 231 *In solidum* fragm.
Moret. ed. Ven. *dimitti* plures, *reponas* alter Moret. 232 *sum-*
mis aliquot apud Pierium. 233 *rarum est* Franc. *Si deerunt*
terrae Parrhaf., utrumque ab interpolante manu mali interpretis,
deerit edd. antiquae vel Pierio teste; et sic ed. Norimb., quod de-
fendi posset; sed alterum, quod inde ab Aldd. legitur, doctius,
deserint vnus Mead. 234 *si in* Mentel. pr. *Sis in* Ven. *Set*
si in Menag. *Si que in* Zulich.

227. *Si requiras*, terra recipi, si non poterunt re-
rara sit an densa: *locum* poni (v. ad v. 215), vt adeo
capies antea oculis — supersit terrae egestae ali-
230. Locum soli solidi eliges, quantum etc. conf. Colum.
in quo *puteum*, altam fo- II, 2, 19. 234. *vber*, vber-
veam, scrobem (*βέθρον* Geo- tas, vber et secundum solum.
pon. II, 11) facias, fodi iu- vid. v. 185; h. l. simpliciter,
beas etc.; at exquisitius, *de-* humus, solum; subiicitur ei,
mitti. Porro τὸ *solidum* pro quod vs. 230 erat, *vber ra-*
loco solido. 233 — 237. *Si rum* fore (cui opp. *spissus*,
deerunt, scil. arenae, terra, crassus ager; v. Colum. III,
ad scrobem replendum, — 12, 2) et pascuis ac vineis
sin eae negabunt posse ire aptum. *vites almae*, v. 233,
in sua loca, foueae spatiis quia praebent, quo alas te;

Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis: 235
Spissus ager; glebas cunctantis crassaue terga
Exspecta, et validis terram proscinde iuuen-
cis.
Salla autem tellus, et quae perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina ser-
vat), 240

Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos,
Colaue praelorum fumosis deripe tectis;

235 *superarit* fragm. Moret. 236 *versaue terga* Moret.
quart., male. 237 *Et specta* Seruius legerat; lapsus frequens est.
Exerce et validis Rom. Pierii. *et ante validis* in Medic. a m.
pr. aberat. 240 *Nec Baccho decus* emend. Io. Schrader., vt
Aen. II, 89 *nomenque decusque Gessimus*. At Colum. X, 38
Quo Bacchi genus aut, ex hoc ipso loco. *numina* Rottend.
seruet Mentel. pr. 241 *tum vnus* Mead. *squalos* Leid. vnus.
spissos v. qualos Longob. Pierii, ed. Ven. 242 *deripe* plures.

et in boni seu muneris par- bus, ita hic, nobilitatem de-
te sunt. *terga* agri, v. 236, signare. *specimen*, docu-
de superficie, in qua sulci- mentum, *δείγμα*, probatio,
fiunt. *ἀπόδειξις*.

238 — 247. Salsum et 241 — 247. Rem vid. in-
amarum solum sapore explo- primis ap. Geopon. II, 10
ratur, aqua colo eliquata. et II, V, 7. Qualos vimi-
cf. Colum. II, 2, 20, et de neos, seu calathos, ac *cola*
Arbor. 3, 6. *quae perhibe-* *praelorum*, h. supponi prae-
tur amara, quam vulgo lis vuarum et oliuarum soli-
amaram appellant. Nisi est ta, vt nouum mustum aut
pro simpl. est. *infelix*, in- oleum in iis exceptum per-
fecunda. 240. Vinum ge- coletur ac liquetur, *deripe*
nerosissimum et poma opti- *tectis fumosis*, pro, fume.
ma in tali terra degenerant. Ornatus inde petitus, quod
genus et *nomina*, eleganter ista vasa, ne humore cor-
Burm. notat, vt in homini- rumpantur, ad fumum re-

Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus vndae,
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae; 245
At sapor indicium faciet manifestus, et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

243 *Huc* Messius Arusiannus legisse videbatur Heinſio; sicque a pr. m. Erf. 244 *luctabitur* alter Menag., vt plerique Pierii. *aquae luctabitur amnis* a m. sec. fragm. Helmſtad. in Analect. litt. Helmſtad. 1783, p. 194. 245 *Ilicet* coni. Io. Schrader., *Scilicet* est dñ. v. sup. ad I, 282. *de vimine* alter Moret. 246 *Et* idem. Sat vnus Mead. Reiskius non male ita interpungebat: *At sapor indicium faciet; manifestus et ora T.*, vt sit *amaror manifestus*; facit hoc idem Wakef. et malim sic ipse interpungere. 247 *amaror* ap. Gell. I, 21 Hyginus Grammaticus in libro, qui fuerat ex domo atque familia Virgilii, inuenisse memorabat. Eandem lectionem amplectebatur Fauorinus et ipse Gellius. Agnoscat quoque Macrobi. Sat. VI, 1, et sic septem ap. Heinſ., quatuor apud Burm., ed. Ven., nostri Gothani cum Erf. et Medic. a m. sec. *amaro* alii, et inter eos quidem vetustissimi, Romanus, nec non Medic. et Longob. Pierii a m. pr. Praefert hoc post Pierium Heinſius, quia durum esset, *sapor; amaror*. Quod mireris, si de canone critico cogites: *amaror* vox exquisita, Lucretiana. *sensum amaror* Tollianus, et vnus Arundel. cum eodem fragm. Helmſtad.

poni solent. 243, *Ager*, pedestri oratione vel manipula terrae ex eo agro; festo, vel indicium manifestum. *Amaror torquebitur*, exquisitius quam *hic*; *sensu ora tentantum*, h. infert enim alterum, huc gustantium, ex Lucret. II, infundantur, et calcentur, 401 *At contra tetra Absinthii natura ferique Centauri foedo pertorquent ora sapore*. Iam hic sensus haud dubie proprie *tristis* appellandus; quod de amaris rebus dici, supra v. c. I, 75 vidimus; et obuium effluet. 246. *sapor aquae* erat poetae iungere, *sensu expressae. manifestus*; in seu sapore *tristi*; at magis

Pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: haud vmquam manibus iactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250

Humida maiores herbas alit, ipsaque iusto
Laetior, ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se praeualidam primis ostendat aristis!

248 *tellus quae sit* alter Moret. et Goth. sec. 249 *aut vmquam* Menag. pr. *manibus tractata* emend. Wakef. ad Lucret. IV, 231. 250 *ad* deest fragm. Moret. et a sec. m. quarto Moret., it. Goth. pr. 251 *alit herbas* Zulich. 252 *a, ha, nimium* multi, vt solent. *ne sit tibi Erf. fertilis vna* Menag. pr., vnde Heinſ. coni. *vuae. vlla* Erf. a m. pr. 253 *Nec se* vterque Medic. cum Romano et aliis, etiam apud Martinum. *Ne se* alii apud Pierium, et Parrhaf. *Heu vnus* Arundel. *praecipitem* Zulich. *ostendit Ven. ostendet* Aldd. pr. et sec. et Iunt., quod placet Burmanno de terra quasi gloriante.

exquisitum, transferre epitheta ad adiuncta; hinc *subtertenuatur habendo*, dum habetur, tractatur. Ad rem cf. Plin. XVII, 4, l. 3. Colum. II, 2, 18 laudato hoc loco.

248—250. Pingue et glutinosum (idemque dulce) solum tactu cognoscitur. *manibus iactata*, versata, tractata, trita, *fatiscit*, atteritur, vt abeat in arenulas, soluantur in puluerem arida facta. v. Ge. I, 180 ibique Not. *ad digitos lentescit*, lenta adhaeret digitis, *habendo*, dum manibus habetur: vt Aen. XII, 88 *aptat habendo Ensem*: vt haberi possit ab eo; vt capiatur manu. *habendo* passiue, vt Lucret. I, 313 *Annulus in digito* *subtertenuatur habendo*, dum habetur, tractatur. Ad rem cf. Plin. XVII, 4, l. 3. Colum. II, 2, 18 laudato hoc loco. 251. 252. 253. Humidum solum prodit se herbis nimium luxuriantibus. *ah nimium ne*. Egregia variatio eius, quod simpliciter efferrent nostri homines: *quod terrae genus nemo sibi optet*. Similis inuersio Ge. I, 456 *Non illa quisquam me nocte per altum Ire iubeat*, vbi v. Not. Rem v. ap. Plin. l. l. *primis*

Quam laetum infodias vitis genus; optuma putri
Arua solo: id venti curant, gelidaeque pruinae,
Et labefacta mouens robustius iugera flossor.

262 *lentum* Zulich. et Leid. alter cum Goth. sec., perpetua
variatione, imprimis in vite. v. Ecl. III, 38. *laetum* hic verum.
Multa enim praecipiant huius sationis auctores de eligendo secun-
dissimo et probatissimo stirpis genere. vid. Colum. III, 6. 263 *cu-*
rent Voss. pr. *gelidaeue* vnus Arundel.

inprimis videndi Columell. lib. III. Geopon. lib. V. Plin. XVII, 35 sq. Seren-
darum vitium tres sunt mo-
di: aut in pastinato (agro in
totum floss, quo mox ferra-
mento bifurco, pastinum di-
citur, defigitur furculus) aut
in sulco aut in scrobe: Plin.
l. l. 35, 7. Colum. III, 13, 1.
Pallad. II, 10 pr. *Exco-*
quere, πέπτειν, πεπαίνειν,
macerare, adeoque exco-
quendum dare, vt Burman-
nus bene monet, sole, gelu,
pruinis: vt ap. Colum. XI,
3, 13. Iam *concidimus*
terram *scrobibus*, dum
scrobes crebros facimus, in-
cidimus in terra; *concisam*
fossis *Aegyptum* e Iusti-
no II, 1 laudat Burm. Cum
autem vineae in collibus fere
plantentur, *montes* memo-
rat poeta. Facit tamen mi-
rationem epitheton *magnos*.
Alia ratio videtur iniri ab

aliis, vt *montes* sint egesti
e fossa colliculi soli: ac si
esset, excidere. *glebae su-*
pinatae, terra ligonibus in-
versa. *aquiloni ostendere*,
exponere, vt flanti peruias
sint. Hesiod. Ἔργ. 612
τότε πάντας ἀπόδρεπε οἴνα-
δα βότρους. Δείξαι δ' ἡελίω
δέκα τ' ἡμάτα καὶ δέκα νύκ-
τας. Nemes. Cyneg. 208 *te-*
pidoque ostendere soli:
hunc et Stat. Theb. VI, 90
lucos ostendere Phoebo,
iam laudauit Burm. Habuit
etiam hunc locum in animo
Colum. X, 74—76. Cauli-
sam coquendi soli apponi
puta vll. 262. 263. Nam
optimus vineis ferendis ager
putris seu resolutus et tener
est; vid. ad v. 204; *putris*
autem fit ventis, pruina et
opere. 264. *iugera lab-*
facta pulcre pro terra vi-
neae, quae pastinatur, seu
per totam vineam pastino

At, si quos haud vlla viros vigilantia fugit: 265
Ante locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, et quo mox digesta feratur;
Mutatam ignorent subito ne semina matrem.

265 *Ac si* Medic. aut duo cum Goth. sec. et Erf. *surgit*
Vratisl. 266 *exquirant* Leid. vnus. 267 *degesta* Mentel. pr.
Moret. sec. Rottend. tert. a m. pr. *egesta* Menag. sec. et Bodlei.
vid. sup. v. 54. *ferantur* Goth. pr. 268 *Mutata* tres apud
Burm., quinque apud Martin. et vet. edd. multae, Pierio et Martino
testibus: nec non Goth. pr. a m. pr., quod et ipsum bonum esset.
sup. 50 *tamen haec quoque si quis* — *scrobibus mandet mu-*
tata subactis, ignorant Moret. duo, *subito ignorent* Menag.
pr. *neu vnus* Arundel. *nec vnus* Mead. Locum Calpurnii II, 50

foditur: fodiendo enim mo-
vetur, concutitur, mollitur.

cem adfigere terrae. h.
transferatur et digeratur,
sive vitarium. In sermone
pedestri diceret: locum simi-
lem ei, quo mox feratur.
Seges, quia *semina* dicit et
serere communi vocabulo,
quo et scriptores rei rusticae
de vineis plantandis vtuntur;
sic et σπέρματα, et σπείρειν;
adeoque *seges* est furculo-
rum. Eadem ab agri cul-
tura petita ratione paullo
ante, *arua*, *glebas*, *iugera*,
de vineis dixit, vt a vulgari
sermone recederet poetica
oratio. *Sationis autem*
duo genera, *malleoli vel*
viuiradicis Columella III,
14, 2; haec sunt *semina*.
268. *Mutatam subito ma-*
trēm, nouam, ignotam,
terram. *ne ignorent*, adeo-

265—268. Diligentiores
patresfamilias in seminario
(plantarium ac vitarium
etiam vocant) educant vites,
quas deinde in vineam trans-
ferant. Conf. Colum. III, 4
et 5. Geopon. V, 3. 266.
267. *Arbores* h. l. pro viti-
bus; vt ex tota oratione pa-
tet: etsi ceteroquin etiam
aliarum arborum seminaria
sunt. Curant illi, vt locus,
vbi prima paretur vitibus
seges, h. seminarium vitium,
simili ingenio ac natura sit,
quam *locus*, *quo mox di-*
gesta feratur, nota loquen-
di forma, vt alterum in par-
ticipium mutetur, vt v. c.
inf. 318 *concretam radi-*

Quin etiam coeli regionem in cortice signant:
Vt, quo quaeque modo steterit, qua parte ca-
lores 270

Austrinos tulerit, quae terga obuenterit axi,
Restituant; adeo in teneris consuescere mul-
tum est.

Collibus, an plano melius sit ponere vitem,

hinc expressum *succos ne forte priores Languida mutata quae-
rant plantaria terra*: et Colum. X, 153 *sicco vt consuescat pul-
vere planta Nec mutata loco siccos exhorreat acstus*: iam lau-
dauit Burm. 269 *signat* ed. Iunt. 270 *Et* Gud. a m. sec.
steterint — tulerint — obuenterit Medic. colores idem a m. pr.
271 *quae terga* Heinf. reuocauit, quod omnes superiores edd. ob-
tinebat; inde a Pulmannianis inualuerat *qua*, quae communis esset
ratio; forte ea non lectio, sed sphaelma librarium. *quae et fragm.*
Moret. *cut* vel *quod* coniecerat Heinf. *terra vnus* Mead. *obuer-
teret* Mentel. pr. Goth. pr. *auerterit* Leid. pr. 272 *in teneris*
Medic. et meliores. *a teneris* alii, ait Heinsius: nec tamen vidi
sic editum, aut lectum; nisi quod Pierius praefixum habet tam-
quam ita in edito, quo utebatur, lectum. At excitari solet a Gram-
maticis *a teneris*, et est illa varietas in Quintil. I, 3, 13, vbi ver-
sus laudatur: vt omnino Grammaticos vulgo *a teneris* laudasse
probabile sit. *a teneris assuescere multum* Schol. Horat. Carm.
III, 11, 9. *mansuescere* fragm. Moret. *multum* *st* Rom. Pierii.
273 *aut plano* Zurich. *vitem* Heinf. e Medic. et alii. *vites* vulgo.
sit quaerere vites ed. Ven.

que nec adfuescant, nec in animo habuit. De arbori-
bus omnino eadem ap. Plin.

269 — 272. Prouident XVII, f. 16. *axi*, polo sep-
temtrionali; vi oppositi.
vt restituant vnamquamque Signatur in planta meridiana
eodem situ, cardinum caeli caeli pars in cortice, vt
ratione habita, quo in semi- translata vitis eadem parte
nario steterat, *quaeque* austrum spectet, adeoque a
paullo altius ad *arbores* tergo septentrionem habeat.
v. 267 referendum. Colum. 273. 274. Vt vulgo haec
V, 6, 19. 20 hunc locum in accipiuntur, siue melius vi-

Quaere prius. Si pinguis agros metabere campi:
Densa sere; in denso non segnior vbere Bac-
chus. 275

274 *Si* Medic. a m. sec. additum. *agris metab. campos* Gud.
mercabere pro var. lect. Moret. pr. 275 *Bacchum* Goth. pr.

neam in colle, an in campo *siccitatem ventosque pati-
facere?* hiat oratio: nec *tur.* conf. Plin. XVII, 22,
enim locus esse videtur huic sect. 35, 16.

quaestioni; et vtrumque et 274 — 277. Iam, si in
recte sit, et fieri potest, et plano vineam facis, densas,
quamquam *campi largius* sin in colle, raras plantato
vinum, colles nobilius fe- vites. In praecepto hoc va-
runt. Pallad. I, 6, 7. Geo- riant scriptores: qui hos
pon. VIII, 1, quod tamen consulere voluerit, adeat
hic subiicitur, nihil ad hoc Notam Cerdæ ad 275. *Me-
facit.* Sed dilectus ratio, *tari agros,* finiendo, h. l.
pro caeli, regionum et trac- de eo, quod consequitur,
tum diuersa natura, variare, intellige, nempe vineam in-
et ea dubitatio existere po- stituere, facere. 275. Haec
test, sub hoc vel illo caelo, aut sic accipi possunt: *in
in tali vineae situ, aut in denso vbere* (v. 234) *non
certo genere vitium, quod segnior Bacchus est;* h.
habeas, vtrum potissimum in solo denso (cf. 229) vini
facere conueniat, campestri- non minus laetus prouentus,
ne an collino solo vineam etiam si nimirum *densa,* h.
serere. Ergo antequam vi- dense, plantes: aut, *in den-
tem ponis, plantas, confi- so,* h. e. cum, minoribus
dera, vtrum illa laetius in spatiis relictis, densae po-
loco plano, an in colle, pro- nuntur vites, *Bacchus non
ventura sit.* Colum. III, 1, 5 *segnior vbere,* h. vbertate
Exploratum tamen habebit est, scil. si in pingui solo vi-
prudens agricola genus vi- neam facis. Alterum hoc
*tis habile campo, quod ne- verius habendum. At in
hulas pruinamque sine denso vbertate vix latine
noxa perfert; colli, quod dicitur. segnis de prouentu*

Sin tumulis adcliue solum collisque supinos:
Indulge ordinibus. Nec secius omnis in vnguem
Arboribus positis secto via limite quadret.

276 *adcliue* Medic. a m. pr., nec tamen a Foggino notatum. *humilis* idem a m. pr. *procliue* Moret. quart. *supini* Nonius in *indulgere*, et Parrhaf.; et potest defendi. *Qui tumulis* Goth. sec. 277 *setius* Medic. Gud., vterque Mentel. Erf. a m. pr. et alii. *segni* Rottend. et vnus Bodlei. cum Erf. a m. sec., solita variatione. *serius* Arundel. De perpetua in hac voce varietate scribendi vid. Heinl. ad Ouid. Met. II, 809. inf. Aen. IX, 441. V, 862. Antiquior vtiq. est scriptura *setius* et *secius*. A *sequius* tamen vel *secus* ducere, syllabae primae quantitas vetat. Puto *secius* a se, pro sine, ductum esse; et formatum vt, ocus. Alii in seqq. distinguunt et interpungunt hoc modo: *Nec secius — quadret: Vt saepe — Mars errat in armis. Omnia — vt sit nec secius vt pro non secus ac: sint arbores in quincuncem posita, vt legio cohortibus per manipulos dispositis.* 278 *saepio* Medic. a m. pr. Fuld. et cod. Vrsini in Seruio, sed recte *secto* adstruit exemplis Burm. *facto* Goth. sec.

v. Not. ad Ge. I, 151. Ceterum hic manifestum sit, So-
cratis disputationem Virgilii
animo infedisse Xenoph.
Oecon. c. XVII, 8 — 11.
276. *Sin* metabere *solum*
adcliue *tumulis*, quia in tu-
mulo situm est, ad tumulum
adsurgit. 277. *Indulget*
ordinibus et is, qui simpli-
citer facit ordines, et is, qui
laxiores ac rariore facit,
magnis spatiis relictis, vt de-
lectari quasi iisdem videatur.
Bene Seruius: „ordines
„effice largiores.“ 277.
278. *Nec secius*, h. item,
porro, etiam, *arboribus*

positis (h. vitibus; nisi de
arboribus cogites, quibus
maritantur vites), *omnis via*
quadret in vnguem, ad
vnguem (quod proprie de
superficie laevi dicitur), viae,
h. e. ordines, exacte conue-
niant, congruant (pro sim-
plici, parentur), *limite secto*,
linea ducta, quae ordines
facit. Scilicet posteriora
haec poetica copia accedunt.
Limitem ad transuersam
viam refert Martinus, nimis
subtiliter. Idem non quin-
cuncem, sed quadratum or-
dinem respici monet: quod-
si ex voc. *quadrare* ducere

Vt saepe, ingenti bello quum longa cohortis
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto, 280
Directaeque acies, ac late fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, nec dum horrida miscet
Proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum;

279 *ingenti in bello vnus* Arundel. 280 *Explicit* sunt.
regio Menag. 281 *Directae* Romanus, Medic. cum multis, vt
mox *demenfa* v. 284. *lato* Ven. at vnus Mead. et edd. vet.
fulgurat tentabat Io. Schrader. 282 *renidenti* multi. *nitenit*
Vratisl. *nedom* Zulich. *misit* Mentel. a m. pr., librariorum quis-
quiliae. At Wakef. ad Lucret. V, 504 vbi pro *commiscet* e libris
eruerat *commisci*, cum in Virgilio locum circumspexisset, vbi idem
locum haberet, scribere iubet h. l. *miscit*. Et si antiqua forma esse
potuit, *misco*, *miscere*, vt in aliis; forte ex *μίσγω*, pro *μίσω*,
μίσσω. *Miscet* vt ad Martem trahatur, per se bene se habeat; sed
quorum mutes vulgatum, quod et ipsum bene se habet? 283 *me-*
diis dubius Rottend. alter.

voluit, recte reprehenditur; quod se explicat. *late tel-*
vt bene Voss. ad h. l. docet. *lus fluctuat aere*, pro eo,
Plin. XVII, 11. s. 15 *In* quod aes in tellure, h. arma,
disponendis arboribus ar- armorum fulgor, fluctuat,
bustisque ac vineis quin- coruscat, dum mouentur
cuncialis ordinum ratio passim arma et conuertuntur.
vulgata et necessaria, non Sic *undantes segetes, flam-*
perflatu modo vilis, verum ma, *fumus. renidenti ex*
et adspectu grata, quoquo Lucret. l. l. 328. *mediis*
modo intueare, in ordinem *in armis*, inter duo exerci-
se porrigente versu. tus. *Mars errat dubius,*

279—283. lubet ordines egregie, cum incertum ad-
vitium esse pares. Splendi- huc est, ab vtra parte et
da comparatio, quacum du- quando pugna initium habi-
dum contulere Lucret. II, tura sit. Nam de euentu
323—332. cf. loca Homerica pugnae dubio hic non quae-
Odyss. ξ, 267 sq. Iliad. ritur. 284—286. *paribus*
r, 362 sq. *longa*, eo ipso, *numeris, Colum. ordinetur*

Non animum modo vti pascat prospectus in-
nem; 285

Sed quia non aliter vires dabit omnibus aequas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere
rami.

Forſitan et, ſcrobibus quae ſint ſaſtigia, quaeras.

285 *vt, poſcat, proſpectus* librariorum errores vid. apud Burm. Porro ex Mediceo laudat Heinſ. *inani*, vt ſit pro inanitate. Verum, ſi hoc legeretur, eſſet potius explicandum in aere, caelo, vt *inane* ap. Lucret. et Virgil., vt Ecl. VI, 31. Fogginius tamen excudi curauit *inane*. Ex ſimili ſcriptura proſpectum, quod Voſſ. habet, *inane*. Burmannus e Britanno codice laudat *proſpectus inanis*; Martin. nullam variationem notauit. Eſt illud etiam e coniectura docti Britanni propoſitum Obſſ. miſc. Vol. I, T. I. pr. facile firmanda ex Aen. I, 463 *animum pictura paſcit inani*. Equidem, ſi vel codices hoc haberent potiores, alterum vel vnus codicis auctoritate tuerer, tamquam exquisitiſſus et poeticae rationi conuenientius. Epitheta ita permutari ad maiorem orationis venuſtatem quis non obſeruauit? *animus inanis* eſt eius, qui proſpectu inani paſcitur; vt *animus vanus* eius, qui vana ſequitur. Transferri ſcilicet talia in noſtrum ſermonem nequeunt. Nam vanus et ieiunus animus h. l. intelligi ac reddi non debebat. In Miſc. Obſſ. IV, pag. 344 Vir doctus (L. Iortin.) *animum inanem* interpretatur vacuum, otioſum, ex Georg. III, 3; at vereor, vt hoc fieri poſſit. 287 *ſe a Rom. abeſt*; et hunc loquendi modum amaro Maronem, notat Heinſ. ad Aen. II, 207. *nec idem Rom.*

vineae paribus interuallis. eſſe ſolet. 287. In tenui iubet igitur Maro ordines oratione tamen poeticae inuitium ſerere pares, non doles eluceſcit. Nam in modo delectationis cauſſa, proſa fuiſſet: *ſed vt terra det* etc. *viſes dabit aequas*, pro, aequae ſuppedi-
tabit alimenta, ſuccum; tandem addito, *in vacuum*, in aerem.
288. De altitudine ſcrobium in plantandis vineis et quae patrifamilias propoſita arbuſtis. Sintne ſcrobis in

Auſim vel tenui vitem committere ſulco:

Altior ac penitus terrae deſigitur arbor; 290

Aeſculus in primis: quae quantum vertice ad
auras

Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.

Ergo non hiemes illam, non ſlabra, neque imbres
Conuellunt; inmota manet, multosque nepotes,

289 *vel Remi* ed. Ven. conf. Burmann. *ter tenui vnus* Mead. 290 *Altius* vulgo. At *Altior* e Medic. Heinſius; eodem ſenſu, ſed exquisitiore uſu; qui Martinum h. l. fugiebat. Sic et nonnulli apud Pierium. *Altior at* coni. Iac. Bryant. *arbor* ſcripti conſtanter. *deſigitur* Voſſ. pr. *deſingitur* Goth. ſec. 291. 292 iidem viſſ. Aen. IV, 445. 446. 292 *radicem* Medic. et Rottend. tert. Parrhaſ., non male. Eadem varietas Aen. IV, 446. *ad Tartara* Ven. 293 *nec* ſt. Arundel. 294 *Conuellunt* Parrhaſ. *nepotes* Heinſ. e Medic. et Vaticano veterrimis repoſuit. *multosque per annos* vulgo ubique, quod et Nonii Marcelli editiones agnoſcunt. conf. ſup. v. 58.

profundum agendi, quaerivites iugantur, altius in ter-
tur. v. Colum. III, 13, 2. ram et penitus deſigendae
IV, 1 pr. de Arb. 4, 3. Geo- ſunt; agitur enim de opera
pon. V, 12, 19. *faſtigium* vinitoria; non de natura ar-
pro profunditate e re ruſtica borum: tum eſſet *deſigitur*,
petitum, v. Indicem AA. de deſigit ſe. 291—297. Or-
RR. Rationem habet eam, natum poeta ex aeſculi, quae
qua profunda *alta* dicuntur. ex quercuum genere eſt, de-
289. *ſulcus* pro ſcrobe. ſcriptione quaerit. Illa:
Meſuram ipſam ſuppedi- *quae, quantum — in Tar-*
tant Plin. XVII, 16, 22, f. *tara tendit*, iterum legun-
35, 7. Colum. III, 13 et 15. tur Aen. IV, 445. 446 de
Adde Xenoph. Oecon. c. quercu; adumbrata ex He-
XIX. Eſt autem vitis *ἐν* ſiod. Theog. 720 ſqq. At
τῶν ἐπιπολαιόφρων. v. The- ex noſtro Valer. Flac. I, 580.
ophraſt. de Cauſſ. Plant. 581. Reſpicit h. l. Plin. XVI,
III, 5. 31, ſect. 56. 294. Optime

290. At arbores, quibus ita iunges: *multos nepotes*
Tom. I. G g g

Multa virum voluens durando saecula, vincit; 295
Tum fortis late ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet vm-
bram.

Neue tibi ad solem vergant vineta cadentem;
Neue inter vites corulum fere; Neue flagella

Iul. Sabinus: „nepotes; vincit longam posteritatem nepotum. Sic intelligendum putat Apronianus.“ Non video, quid in hoc singulare sit Aproniano. Sed Aproniani lectionem eam esse, notare voluit. Iungi sane et distingui potest non vno modo. Non male faciat qui sic constituerit: *multos nepotes, multa virum saecula vincit durando, voluens* sc. ea saecula, voluendo, s. saecula quae voluuntur, voluunt se. 296 *brachia pandens* Gudian. et Leid. a m. sec., vt Aen. VI, 282, et antecesserat modo *tendit*, observante Heinfl. Sed *tendens* Donat. ad Terent. Phorm. I, 2, 56, Burm. 297 *ipsam* Arundel. 298 *vertant* ed. Ven. 299 *corylos* Reg. Martini.

durando vincit, h. vita bet satis validum ad ramos superat, *multa virorum* latissimos sustinendos. *saecula voluens*, exigens. 298. De situ vinearum: Recte Cerda notat, variasse de quo disensus fuit inter Maronem eo flexu versum veteres. Colum. III, 12, 5 Lucret. I, 203 *Multaque caeli — cuius regionem vinendo vitalia volvere quam spectare debeant vineae*. et III, 961 *Omnia si pergas viuendo vincere saecula*. 297. *sustinet* pro vulgari *efficit, reddit*; sed ornate, nam simul ramorum magnitudinem declarat poeta, oneris notione adiecta. Sunt igitur duo, quae radicum altitudine efficiuntur, primo, quod arbor firma et diuturna est, secundo, *tum*, quod ita truncum ha-

bet satis validum ad ramos latissimos sustinendos. 298. De situ vinearum: Recte Cerda notat, variasse de quo disensus fuit inter Maronem eo flexu versum veteres. Colum. III, 12, 5 Lucret. I, 203 *Multaque caeli — cuius regionem vinendo vitalia volvere quam spectare debeant vineae, vetus est disensus — Virgilio de industria occasum sic repudiante: Neue tibi ad s. Plinius XVII, 2 med. Virgilius ad occasum feri damnauit. Vbi v. quae sequuntur.*

299. De arbusito, h. vitibus arboribus iugatis. Plin. XVII, 24, s. 37 *Necant inuicem inter sese, umbra vel densitate, atque ali-*

Summa pete, aut summa defringe ex arbore
plantas; 300

300 *Summa puta* coniecerat Heinfl. Sed v. Burm.; nec deputatione hic agitur. *defringe* Medic. et ceteri praestantiores magna ex parte; sic Romanus et pars Pierianorum, duo codd. et vet. edd. ap. Martin. et uterque Goth. cum Erf., quo alludit *haud summa defringe* ed. Ven., idque vero propius esse existimabat Heinflus. Idem tamen *stringere* copiose illustrat. At Burmannus, si recte eius verba accipio, illam lectionem non probabat; non enim sarmenta sunt manu frangenda, sed ferro acuto abscindenda; Varro I, 40 *et quae de arbore transferas, vt ea deplantes potius, quam defringas*. Enimuero id alienum ab h. l. Virum vtrum legas, *defringe* et *defringe*, idem est, quod *pete*, fume. Potest autem *defringi* et id dici, quod ferro abscinditur. Porro *disfringe* in aliis. *plates* Gud. Tandem *aut summa* Heinfl. post Pierium e Romano et aliis antiquioribus praetulit; cum editum esset *aut summas*, vt in vno Mead. et Erf. legitur.

menti rapina — vitis — velis, non ex superiore vitis parte petendos esse ait: melius enim proueniunt surculi, ex inferioribus vitis partibus sumti: *Tantus amor terrae*, adeo magna, notabili aliqua consuetudine telluris tenentur illae inferiores partes, vt laetiores vbertatem ab iis, quam ex summis partibus, expectare possis. At alii cum Martino ad duo praecepta locum redigunt: alterum, quod posteriore loco memoratur, surculos ex summa vitis parte non esse petendos: *aut* (nunc erit pro *nec*) *summa defringe ex arbore plantas*; alterum: *ip-* rat: surculos, quos defigere forum surculorum summam

Tantus amor terrae; Neu ferro laede retuso
Semina; Neue oleae siluestris inferere truncos:
Nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas 305

301 *Non* Moret. fr. *Ne* Bodlei. *retunso* scribitur in Mediceo et multis etiam Pierianis. *laederet* uno Roman. *laedero* iuso Moret. sec. et Goth. sec., at Reg. apud Martin. *Neu ferro laede vetusto*, et vnus Mead. *Neu ferro lege recuso*; librariorum deliciae! 302 *olea* Medic., quod incommodum esset; non enim hic de insitione agitur. *inferere* hic est interferere. 303 *Iam saepe* coni. Heinl. *incidit ignis* Ven. πῦρ ἐμπίεσθαι ὕλην Homer. Iliad. λ, 155, sed recte vrget Burm. τὰ incautis. 304 *fortem* Medic. a m. pr. *tectus sub cortice primum* Zulich. 305 *illapsus* ed. Ven., male, Burm. Georg. I, 244 *flexu sinuoso elabitur anguis*.

partem esse aspernandam: *interfere* oleastros inter vineae flagella summa peto, h. summam eorum partem, summa cacumina; quae communi vinitorum vsu solent recidi et relici, tamquam parum firma, et dum spongiosa corticis mollitudine humorem nimis facile admittunt, luxuriosa. Cf. Colum. III, 10, 1—4 et sqq. Respicit h. l. Plin. XVII, 14, s. 24 *Virgilius e cacumine inferi vetat*; nec tamen poeta tantum de insitione cogitabat.

301. 302. De hoc praecepto v. Colum. IV, 24, 21. 22. 302. *Semina*, furculi, framenta, quae modo *plantae*. 302—314. *Nec inferere*, s.

interfere oleastros inter vineae flagella summa peto, h. summam eorum partem, summa cacumina; quae communi vinitorum vsu solent recidi et relici, tamquam parum firma, et dum spongiosa corticis mollitudine humorem nimis facile admittunt, luxuriosa. Cf. Colum. III, 10, 1—4 et sqq. Respicit h. l. Plin. XVII, 14, s. 24 *Virgilius e cacumine inferi vetat*; nec tamen poeta tantum de insitione cogitabat. 301. 302. De hoc praecepto v. Colum. IV, 24, 21. 22. 302. *Semina*, furculi, framenta, quae modo *plantae*. 302—314. *Nec inferere*, s. 305. *Robora*, h. truncum

Ingentem coelo sonitum dedit, inde sequutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, et ruit atram
Ad coelum picea crassus caligine nubem:
Praesertim si tempestas a vertice siluis 310
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.

307 *atque alta* Nonius Marcellus agnoscit. *victorque alta* Parthal. Non vitauit poeta *altas* — *alta* bis dicta. 311 *frequens* fragm. Moret. *ferens* Moret. sec. a m. sec., eleganter quidem, sed ab emendatore. *ferens*, flammam et incendia longe lateque spargens, vt Burm.

oleae. 306. *caelo*, ad caelum, vt 309. *sequutus*, progressus, gliscens. 308. *ruit*, agit, emittit, eiectat. *nemus* pro vineto. Loci pulcritudinem vnusquisque facile sentit. Conf. Silius V, 510—514 ex nostro expressus; inf. Aen. X, 495 sq. Hom. Iliad. λ, 155 sq. v, 490 sqq. loca laudata iam a Cerda. 310. *a vertice* poetica copia et ornatu adiectum, h. desuper, de caelo, ὑψόθεν, vt εἰ δέ κε νῆτ' Ὑψόθεν ἐμπλήξῃ δεινὴ ἀνέμοιο θύελλα, Arat. Phaenom. v. 423. Sic fere Aen. I, 118 *ingens a vertice pontus In puppin ferit*, ex Homer. Od. ε, 313 ἔλασεν μέγα κῆμα κατ' ἄκρης. *ab alto*, Ge. I, 324 et al. Et sic *descendunt* venti. Haec sunt simplicissima, eaque tenenda.

Potest etiam superne incumbens ventus propterea commemoratus videri, vt in vitet, tamquam humiliores, ex oleastris incendium immitat. Ita quidem Cerda sequuti interpretanda haec esse olim putabamus; sed sunt haec argute, non vere dicta. Burmannus malebat *a vertice*, a tergo, h. a campo vacuo et puro, vnde incipit silua, qua parte ventus irruens in totum nemus inuoluit flammis: *Vertex* tamen, etiam si ad tergum referri possit, id quod in qua, que re summum est, aut superiores partes, significat. Seruianorum auctor *a vertice*, ab aquilone, interpretabatur (h. a polo arctico), vt Ge. I, 242 *Hic vertex nobis semper sublimis*. Grammatici subtilitas! *siluis*

Hoc vbi; non a stirpe valent, caesaeque reuerti
Possunt, atque ima similes reuirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat
auctor, 315

Tellurem Borea rigidam spirante moueri.

312 Haec fragm. Moret. Hoc vbi non: interpungere alii ap. Philargyr. Wakef. ad Lucret. IV, 662 distinguit; Hoc, vbi ut sit propter hoc, hac de causa, — infelix superat. Mox malim: caesaeque reuerti, nec, si vel maxime superiore parte praecisus truncus fuerit, reuirescunt. 313 ima valent reuirescere Erf. terras Medic. a m. pr. 314 foliis superat Moret. pr. 316 mouere omnes, praeter Romanum Pierii et Mentel. pr., qui, cum

haud dubie de vinea oleastris confita intelligendum.

312. Quod si acciderit, vires quidem reuirescere nequeunt, dum interea oleastri nouas frondes agunt, adeoque foli totam tandem vineam obtinent. In verbis copia est, nec tamen otiosa: non valent a stirpe; h. e. aegrotant et corruptae sunt radicitus et penitus. caesae, praecisae, stipite seu trunco combusto acciso, reciso. superat, superest incendii calamitati, reuirescit, infelix, infecundus.

315—345. De tempore serendarum vitium v. Colum. III, 14, et XI, 2, 22, 26. 79. Theophr. de Causs. Plant. III, 4. conf. h. l. Martinus.

adde Geopon. V, 6. Primo non esse sationem faciendam flante borea. Plin. XVII, 22 f. 33, 8 quiescere ventos sationis die vtilissimum: plerique austros optant, Cato abdicat add. XVIII, 34 f. 77, 1 cf. Vols. Tum vere, et auctumno vitificationem faciendam praecipit noster: et inter haec in locum de vere excurrit. Nova variatione praeceptum orditur: ne tibi quisquam persuadeat; cf. sup. ad I, 456 Non illa quisquam me nocte — quod addit, id orationi vulgaris formae fastidium abstergit, auctor tam prudens, qui enim suadet, is est auctor; et tellurem borea spirante rigidam

Rura gelu tum claudit hiems; nec semine iacto
Concretam patitur radicem adfigere terrae.

Nonio in Rigidus, habent moueri, quod Heinl. recepit. Scilicet est haec forma exquisitior etiam quam altera. cf. ad Ecl. VI, 85. 317 dum Toll. tunc Goth. pr. Rom. nec semina iacta Concretam patitur elegans est coniectura Reiskii: ita enim tollitur difficultas vulgaris lectionis, in qua deest subiectum, quod adfigat radicem terrae: v. Not. nunc esset: nec gelu patitur semen adfigere radicem terrae. 318 Concretum Medic. a m. pr. quod Voss. ingeniose adhibet ad difficultatem loci tollendam, ut concretum antiquum vocabulum sit quale in Lucretio est adhaesum pro adhaesio, et commode laudat Lucret. IV, 1236 de semine tenui: locis quia non potis est adfigere adhaesum. sicque inf. 398 exhaustum. Esset adeo: nec patitur, semine iacto, radicem adfigere concretum terrae; adfigere concretionem; paullo durius et horridius. Habes nunc trinas rationes consulendi versui.

mouere, pro, vt moueas. Mouetur tellus aratro, ratris, ligone, sarculo; h. l. dum scrobes in superficie sua refodiuntur; nam 258 praecesserat: terram multo ante memento — scrobibus concidere. 318. Concretam, poetica copia appositum; ita vt cum terra concreseat, dum adfigitur. Claudian. XXVIII, 77 Hinc tibi concreta radice tenacius haesit Et penitus totis inoleuit Roma medullis. Ex vulgari ratione e Seruio accipitur sic, vt ad frigus glaciemque referatur, quasi radix concreta gelu esset; tum vero concretae terrae legendum esset. Semine

iacto, furculis positus, vt 268. cf. ad v. 267. Sic statim v. 319 satio. Porro et semine iacto non patitur hiems, h. e. gelu, radicem adfigere terrae quaeritur subiectum; debebat hoc peti ex semine iacto; atqui hoc vix latine fieret; dicendum esset: nec hiems semen iactum patitur — sequor ergo alterum, vt affigere pro affigere se, dictum sit, more poetico haud infrequenti. Expediit res est in Prudentii loco in Symm. II, 983 Nec potis est tenuem telluri affigere fibram, nam ibi praecedit subiectum, herba: haec recte dicta affigere fibram telluri.

Optuma vinetis satio, quum vere rubenti
Candida venit auis, longis inuisa colubris; 320
Prima vel auctumni sub frigora, quum rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis, iam praeterit
aestas.

Ver adeo frondi nemorum, ver vtile filuis;
Vere tument terrae, et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens secundis imbribus Ae-
ther 325

319 est post satio meliorum auctoritate sustulit Heinf. *viuentis satio est* Goth. pr. 321 *rapidos* Gud. *rapidis equis* malebat Heinf., at recte Burm. 322 *aestas* scil. si duas anni partes constituas, aestatem et hiemem: ut saepe fit. Interpositum ver et auctumnus. At Wakef. reposuit *aestus*. 323 *frondi est* Medic. Parrhaf. Pro *filuis* coniecit Burm. *fulcis*, ne idem bis diceretur. At copia orationis sine synonymis nulla esse potest. 324 Donatus apud Seruium interpunxit: *Vere tument* (scil. filuae): *terrae et genitalia semina poscunt*. *genitalia* Zulich., perpetua variatione. *poscunt* Medic. a m. pr. 325 *Tunc* Rom. *omnipotens*

319. *vere rubenti*, ut tus locus, quem imitatione alias poetis *purpureum*, expressum vide apud Columellam X, 197 sqq. *Ter- Φοινικόπεπλον*, pulcrum. cf. *rae tument*, ὀργῶσι, quod Ge. IV, 306. 320. De ciconia intelligendum. 322. *Superiora* Ge. I, 312 *ubi iam breviorque dies et mollior aestas*. *hiemem*, signa hiemalia.

323. Ver, non modo vitibus, sed omnibus omnino arboribus ferendis idoneum ac commodum tempus. 324. Ἡ ὥρα γονιμωτάτη Theophr. Causs. Plant. III, 4. Pulcherrimus versus, ut totus agros. Seruatum hoc ex

Coniugis in gremium laetae descendit, et omnes
Magnus alit, magno conmixtus corpore, fetus.
Aua tum resonant auibus virgulta canoris,

Voss. Ingeniose Wakef. ad Lucret. I, 231 coni. *Tum Pater*, omniparens *secundis imbribus*, *Aether* ad exemplum Calpurnii VIII, 35 *Omniparens Aether* et Auieni: — *Iouis omniparentis*: quem confer in pr. Arati Phaenomenon. 326 *latae*, *late*, aberrant quatuor. 327 *permixtus* apud Lactant. de falsa relig. lib. I, 5. 328 *cum* Cantabr. *tunc* Rom. *Aua* vocem futilem pronuntiat Wakef. et emendat *Lacua* ad Ge. II, 596 et hoc esse idem quod mollia, tenera.

antiquo sermone, quo poetae phycas res exponebant et ornabant, unde dehinc magna mythis pars fluxit. Aether h. l. cum Terra coniuge memoratur; alias plerumque Iouis nomine insigniebatur: interdum ut superior, Iuno inferior, regio esset, interdum ut Iupiter omnino omnem aerem, adeoque atmosphaeram designaret, ut h. l. Hinc natum antiquissimum phantasma, ut Amor, Coniugium, Concubitus, Naturae, Aetheris et Terrae, Iouis cum Iunone, commemoraretur, quoties de fecundatione terrae, quae sit vere aut imbre agrum recreante, agitur. Nobilis priscorum poetarum mythus hinc ductus ἱερός γάμος Iunonis (vid. inf. T. II, pag. 375). Ipse Homerus hinc Iunonis suae cum Ioue congressum effinxit Iliad. ε, 346 sqq. Quos versus praeclare conuertit Petron. cap. 127. Expressit vero noster proxime Lucret. I, 251 sq. II, 991 sq. Alia similia ac dissimilia loca vid. ap. Cerdam, qui et cum Virgilio vidit, Aeschylum et Euripidem in hoc praeviisse: quorum loca apud Athenaeum XIII, p. 600 sunt. cf. sup. Ecl. VII, 60. Horat. Epod. XIII, 1. Nuper hoc idem copiose illustravit Wernsdorf. in Poet. min. T. III, p. 536 sq. 327 *magnum corpus* Terrae intelligendum, ut Aen. VI, 727 de hoc uniuerso. Expressi ex h. l. veteris poetae versus in Peruigilio Veneris: *In sinum maritus imber fluxit almae coniugis, Unde fetus mixtus omnes aleret magno corpore.*

TOM. I

H h h

Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager; Zephyrique tepentibus au-
ris 330
Laxant arua sinus; superat tener omnibus humor;
Inque novos soles audent se germina tuto
Credere; nec metuit surgentis pampinus Austros,

329 *repetent* Moret. fr. 330 *omnis ager* Menag. sec. pro
diu. lect. *Parturit alma Venus* vnus Arundel., mala correctoris
manus. *tremantibus auris* Romanus, Gud. cum vetustis permultis;
solita variatione. *strepentibus* Leid. pr. *Zephyrisque* Medic.,
lapsu librarii. 331 *L. a. simul* Erf. 332 *germina* Burm., re-
pouit post Catroem. Vnius Fabricii pro hac lectione auctoritas
laudatur, qui vetustos libros ita legere testatur; cui adde Regium
apud Martinum. Sed iam Celsus pro hac lectione pugnat apud
Philargyrium. Vulgo *gramina* legebatur; reuocauit quoque Wakef.
et quis neget ita dici posse et solere? Itaque exemplis haud indige-
mus. Enimvero quoties de frigore agitur aut adurente aut retar-
dante vernum terrae prouentum, non *gramina* memorantur, quae
gelu ferre haud possint, sed *gemmae* et *germina*, et *flores*.
gramine tres apud Burm. *toto* Ven. 333 *timuit* Ven. *pam-*
pinos Gud.

329. Vid. Lucret. I, 10 sqq.,
in quos versus omnis Venus
infusa est.

331. Terra admodum est
humida. *Superat humor*
abundat, cum respectu ad
lac matris. *laxant arua*
sinus, quae frigore ad-
stricta erant. Lucret. V, 804
Multus enim calor atque
humor superabat in aruis:
Hinc, ubi quaeque loci re-
gio opportuna dabatur,
Crescebant vteri terra ra-
dicibus apti. conf. seqq.

332. Germina communi ra-
tione loquendi *se credunt*
soli. Lucret. V, 780 *nouo*
fetu quid primum in lumi-
nis oras Tollere et incer-
tis tentarit credere ventis.
Sed totum locum in animo
habuit noster, si vtrumque
compares. *Credunt* autem
se, dum in nouum solem
prodeunt, hinc *credunt se*
in solem noue dixit, exemplo
tamen Lucretii VI, 1070 *Vi-*
tigeni latice in aquai fon-
tibus audent Misceri, quom

Aut actum coelo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, et frondis explicat omnis. 335
Non alios prima crescentis origine mundi
Inluxisse dies, aliumue habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri:

335 *tendit* Ven. 339 *hiberni Euri* Medic., minus poetice.

pix nequeat grauis et leue
olium. Transtulit hanc for-
mam Seneca Herc. fur. 147
de lusciniā exoriente die:
Pennasque nouo tradere
soli Gessit. 334. *magnis*
Aquilonibus, vehementibus,
procellosis. v. Burm. Lucre-
tius V, 817 *At nouitas mun-*
di nec frigora dura cie-
bat, Nec nimios aestus,
nec magnis viribus austros.
Vides, vnde noster hauserit.

336. Quanto cum ornatu
exposuit hoc: mundi natales
in vernum tempus incidisse!
An ante Maronem aliquis ita
statuerit, nescio; potuit poe-
ta in illud phantasma incide-
re, dum versus Lucretianos
recognoscebat V, 778 seqq.
Quod poetae fingere licuit:
hoc alii disputationis theolo-
gicae caput facere ausi sunt,
num vere an auctumno mun-
dus exordium habuerit. Vi-
de v. c. Simson. Chronicon

pr. Multa Cerda et alii ad
h. l. afferunt, quae ad alte-
ram vulgatiorem spectant
opinionem, etsi cum illa
priori coniunctam: prima
mundi aetate perpetuum ver
affulxisse: vnde nasci debuit
phantasma paradisi, aetatis
aureae, vigoris hominum re-
centium iuuenilis, et quae
alia sunt his similia. *crescen-*
tis mundi, pro vulgari, nas-
centis. 337. *tenorem* pro
tempestate dixit, cum pro-
prie, si ad tempus referatur,
sit continuatio aliqua tempo-
ris, eaque aequabilis. Non
aliam rerum conditionem,
aliud tum anni tempus, fuisse
putem, cum mundus creaba-
tur. 338. *Orbis agebat*
ver, vt *agere festum*.
Magnus vero orbis, mun-
dus, magna terra, perpe-
tua sunt poetis graecis et la-
tinis; ex antiqua scilicet
poesi; vnde et nomen

Quum primae lucem pecudes hausere, virum-
que 340

Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Inmissaeque ferae siluis, et sidera coelo.

Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,

340 *Cum primae* Heinl. recepit, ex Medic. et permultis, etiam Romano ac Mediceo apud Pierium. *Cum primum* vulgo. *Tum primum* Arundel. ed. Ven. 1472, Par. 1494. *Cum primam* Cantabrig., quod et ipsum ferri posset. *Cum lucem primum* Zulich. 341 *Terrea progenies* apud Lactantium Inst. II, 10 legi iam Pierius notavit. Sic Medic. a m. sec. Probarunt id viri docti ap. Burm., et inter hos Bentlei. ad Horat. Epod. II, 18; receptum adeo est in edit. Cuningham. Burmannus eam lectionem impugnat, forte tamen argumentis parum idoneis. Scilicet quod in vulgata, *Ferrea*, reprehendere possis, est hoc, quod ab h. l., ubi de prima hominum stirpe, adeoque de aurea aetate agitur, aliena est, et ad aetatem seriore, ferream dictam, spectat *gens ferrea*, αἰθέριον γένος Hesiodi, genus hominum ferreum: ad cuius imitationem dictum est de Sparti in Boeotia aut in Colchide, qui cum armis ex terra orti sunt; proprie diceret, fuisse eam *ferream progeniem*. Igitur nunc ad eum sensum recurrendum, ut *ferreum* omnino sit durum: cum quoque alterum adiunctum sit, *duris aruis*. Defendit vulgatam etiam Burm. Secundus ad Antholog. Lat. p. 166. Fateor tamen vel sic me praelaturum fuisse *Terrea*, modo de usu vocis mihi melius constaret; nam, quod *Terrigenas* Lucretio dici ais, nondum satisfacit, ut et *terrea progenies* dicatur; nec auctoritas e Columella est, *terreum* dici pro terrenum. Porro *durum caput* Moret. qu. Goth. pr.; et sic vett. edd. ap. Martin. *agris Franc. armis* Bodlei. 343 *sufferre* Medic. a m. pr., quod commendat Heinl. *proferre* Rottend. sec.

Magnae matris fluxit. Lucret. V, 803 sq. II, 340. *lucem pecudes hausere* Lucretiana loquendi forma, ut II, 1038. Virgilius quoque in Aen. X, 898. Respondet altera, *luce rigari*. 341. Et cum homines primi e terra nati sunt: notissima veterum opinione: *mae etc. laborem*, scil. ex

Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet coeli indulgentia terras. 345
Quod superest, quaecumque premes virgulta
per agros,

344 *Cum iam tanta Ven.* que post calorem omittunt plurimi. Philargyrius primam lectionem fuisse ait *calorque*. Scilicet metuebant boni viri versus mensurae. *Inter et iret* permutatis sedibus habet edit. Norimb. apud Martinum. 345 Burmannus, dum in usu τοῦ excipere haerebat, coniciebat, *exciperet caeli indulgentia ventos*, aut, *adspiceret caeli indulgentia terras*. Sed vid. Notas. Vnus Mead. *haec pareret* habet pro *exciperet*; vnde facile aliquid extricari possit; sed est ab inepta manu. *exciperent* Rom.

frigore ac calore tamquam *cupiunt sese inuicem* res, molestiam, πόνον. *tanta* quae sibi succedunt: tum *quies*, de tranquilla anni etiam res, casus, qui extemperie, moderata inter sunt, emergunt aut succedunt, *excipere nos* dicuntur, ut in illo: *aliud bellum eum exceptit*. Ita videtur h. l. dictum. Alioqui ex eo, quod *excipere*, benigne aliquem tractare, fouere, designat, petitum videri possit, ut Caelum excipere dicatur Terram. Sed hoc argutius, quam par est, dictum esset; nec apparet, quomodo Caelum Terras ut puerum recens natum excipiat. *indulgentia* pulcrius quam temperatio, clementia. Gratius 295 *Dum tepida indulget terris clementia mundi*. 346. Nunc de cura furculorum positorum. Cf. Theophrast. Causs. Plant. III, 5

Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra;
Aut lapidem bibulum, aut squalentis infode con-
chas:

Inter enim labentur aquae, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata. Iamque re-
perti, 350

348 *cochleas* Reg. a m. sec., e glossa. 350 *atque homines*
ed. Ven. *tollunt* alter Menag. *Namque* Ven.

et 7. Colum. III, 15. Geo- ratio suadebat, vt vulgares
pon. V, 9, 21. *virgulta*, modos vitaret; tum *serere*,
sarmenta intelligo, seu fur- *semina, segetem*, iam saepe
culos vitium cuiusvis gene- de vineis et arbutis vidi-
ris, siue malleolos, siue viui- mus.
radices, siue propagines. 348. Vid. Colum. l. l. et
Martinus tantum ad propa- iam laudatos: Theophr. de
gines referri posse putabat, Causs. Plant. III, 5 et 7,
quia *premes* apponatur, quem sine dubio poeta ante
quod proprie de iis dici oculos habuit, et Geoponic.
possit. Enimuero *premere* V, 9. Dixit *lapidem bibu-*
poeta de omni plantatione *lum*, pumicem, aut sabulo-
recte dicere potest, cum fur- sum, et *squalentes con-*
culus in scrobe ponitur, de- *chas*, mucosa aliqua salina
figitur, infoditur. Tum Co- inductas. cf. ad Ge. IV, 91.
lumella III, 15, 4, vbi hosce 349. 350. *tenuis halitus*
versus recitat, de transferen- venti, inter pumicum ac
dis de seminario vitium plan- tellarum fragmenta, tam-
tis, non de propagine aut quam per spiramina, pene-
traduce loquitur: qui nisi trare potest, atque adeo
intercederet sua interpreta- radices fouere et recreare.
tione, malleum non modo de Theophr. l. l. ὅπως συνβροῇ
vitibus, sed etiam de arbori- γίνηται τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦ
bus accipere. Porro *per* θέρους οὗτοι (οἱ λίθοι) κα-
agros est de vineis accipien- ταψύχῳσι τὰς ῥίζας. *ani-*
dum; quod sermonis poetici mos tollent sata, vigorem,

Qui saxo super, atque ingentis pondere testae,
Vrguerent: hoc effusos munimen ad imbris;
Hoc, vbi hiulca siti findit canis aestifer arua.

Seminibus positis, superest deducere terram

351 *saxa* nonnulli apud Colum. III, 15, 4, vbi hi versus repe-
tuntur. *ingentis* firmat etiam Rom., at *ingenti pondere* Medic.
a m. pr. Mentel. pr. a m. sec., et Nonius Marcellus in *urguere*.
ingenti pondere testa apud Colum. l. l. Codex Sangermanensis seu
Goelianus. Mox *Vrguentur* laudat ex eodem Heinlius; at Goe-
siana collatio, *reurgetur*. 352 *et fusos* idem codex. *hic effusos*
Ven. *effusos* Toll. *munimine* vnus Mead. 353 *Atque vbi* Voss. pr.
et vnus Mead. *Aut vbi* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 708. *findit* Erf.
scindit ed. Mediol. 354 *superem* eadem ed. Mediol. *educere*
Pierius ex aliquot vett. laudat. *diducere* quatuor apud Burmann.
Sic Romanus; et defendi illud possit; Vt terra ad malleolum posi-
tum aequetur.

vires, quam praeclare! pro, quotannis est exercenda, et
vites laetissime efflorescent. de qua omnes praecipunt.
Iamque reperti, h. fuere v. Geopon. V, 22, 3 et no-
etiam, qui insuper etc. tam. cf. inf. 398. Colum.
352. *hoc — Hoc*; non est IV, 3, 2 *Deinde malleolo*
h. l. τοῦτο μὲν, τοῦτο δὲ, sed *inter ordines posito crebris*
ad idem referendum; hoc *fossionibus pastinatum re-*
ad idem referendum; hoc *soluere atque in pulverem*
munit furculos aduersus im- *redigere. Sic enim mal-*
bres et aduersus aestum. *leoli et viuiradices et re-*
(Est etiam tertia ratio, vt a *liqua semina, quae depo-*
testa caloris tenaci per noc- *suerimus, conualescent, si*
tem intepefcant vitis.)

354—370. Nunc de iis, *mollis ac tenera humus,*
quae post vitificationem agen- *nullis herbis irrepentibus,*
da; et nunc quidem primo *humorem stirpibus prae-*
loco de *repastinatione* Co- *buerit, nec duritia soli no-*
lum. III, 18, 1. Ap. Pli- *vellas adhuc plantas velut*
nium *fossio* est XVII, 22. *arcto vinculo compresserit.*
f. 35, 17 — *Superest dedu-* Ex his poeta satis illustratus
cere terram, fossione, quae videtur. *Seminibus positis*

Saepius ad capita, et duros iactare bidentis; 355
 Aut pressio exercere solum sub vomere, et ipsa
 Flectere luctantis inter vineta iuuenos.
 Tum levis calamos et rase hastilia virgae
 Fraxineasque aptare fudes furcasque bicornis:

356 *cum vomere* Goth. pr.; et sic edd. vett. 358 *cumulos*
 Ven. 359 *que* ante *aptare* abest in fragm. Moret. et Reg. Mar-
 tini. *trabes* pro *fudes* Franc. *furcasque valentes* Medic. Gud.
 et ad minimum sex alii apud Heins., duo apud Martin., et Roma-
 nus cum aliquot aliis ap. Pierium. Mireris inconstantiam doctorum
 virorum, qui vetustatem ac consensum librorum modo omni rationi
 criticae anteferebant, modo vel leuiori causae posponebant. Hic
valentes haud dubie maxima habet praesidia, *bicornes* solam

pro surculis defixis. Plin. *lium terra transuersis ad-*
 XVII, 22. f. 35, 21 *ponito* *versisque sulcis proscienda-*
in scrobe aut in sulco, *tur.* Id genus *vineti non*
operitoque et bene occul- *conducit agricolae, nisi*
tato. Fodiendo terra *de-* *vbi laetissimo solo vitis*
ducitur ad capita, adduci- *amplo incremento consur-*
 tur, aggeritur, ad radices *git.* cf. Plin. XVII, 22, lect.
 (cf. Seruius) si quidem *ter-* 35, 22 *Interuallum inf-*
ra coaequanda est gemmis *tum arborum, si aretur so-*
extantibus: Colum. IV, 5, *lum,* XL *pedum* sqq. —
 2, 3. *iactare bidentes* sol- 357. *inter vineta,* vt are-
 tionem exprimit adacto li- tur inter vitium ordines, vt
 gone. Colum. IV, 14, 1 inuersa aratro terra glebae
Insequitur deinde fossor, vtrunque versus vites insur-
qui crebris bidentibus ae- *gant.* Nam olim, vt etiam-
qualiter et minutim soli *num in Italia, (conf. Spence*
terga conuertat. Polymet. p. 253) inter me-
 dios vitium aut oliuarum or-
 dines, agri arabantur.

356. Colum. III, 13 *Aut*
scrobibus aut sulcis vineas
plerumque conferuntur, —
vel aratro vel bidente in-
sistunt — vt more noua-

358—361. De *pedatione*
vitium et iugatione ad vi-
tes, non maritatas arboribus,

Viribus eniti quarum, et contemnere ventos 360
 Adsuescant, summasque sequi tabulata per vltimos.

Ac, dum prima nouis adolescit frondibus aetas,
 Parcendum teneris; et, dum se laetus ad auras

rationem exquisitoris vsus. Reposuit quoque *valentes* Brunck.
 361 *Adsuescant* Rottend. tert. *Adsuescat* Goth. pr. 362 *Et*
dum Parrhaf. *Ac cum* Leid. pr. *At* Goth. pr. *adolefcet* idem
 cum tribus et Erf. 363 *Parcendum est* duo ap. Burm., et vter-
 que Mead.; alter etiam: *dum sese* pro *et dum se*.

sustinendas palo aut iugo, aut aliis modis. conf. Colum. IV, 12. Plin. XVII, 22, f. 35, 19. 361. *tabulata* in vineis sunt ordines ramo- rum in arboribus, vltimis in- primis, prominentium, quos recisis aliis, ita in plana ten- dunt, vt Seruius ait, dila- tant ac per gradus deflectunt agricolae, vt robustiores pal- mites vnum post alterum ra- mum attingere iisque sese applicare et se eleuare tan- quam per gradus possint. Locus est apud Colum. V, 6, 11. 12. 23. 24.

362 — 370. *Putationem* seu *pampinationem* in noua fronde plane nullam, in te- nero palmitate non ferro sed vngue tentandam, in adul- tam vitem seuere esse exer- cendam. Praecepti primam partem confirmat Theophr.

TOM. I

de Causs. Plant. III, 9. Ca- to 33, 2, at refellit Columel- la cum l. c. V, 6, 22 sq., tum IV, 11, 1 *nam illam veterem opinionem dam- nauit vsus, non esse ferro tangendos anniculos mal- leolos, quod aciem refor- mident; quod frustra Vir- gilius — timuerunt.* Conf. Geop. V, 23. 25. *frondi- bus:* de vite agit. Sic mox 366 et alibi. Itaque putavi etiam *frondatorem* ad vites spectare Ecl. I, 57, etsi et alias arbores amputari, et frondem pecori substernen- dam parari meminerim, et qui hoc facit, proprie *fron- datorem* dici. Plin. XVIII, 31, f. 74 *Et frondis prae- parandae tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscoinas com- plere in die iustum habet.* Catull. LXI (LXIV), 41 *Non*

Iii

Palmes agit, laxis per purum inmissus habenis,
 Ipsa acie nondum falcis tentanda; sed vncis 365
 Carpendae manibus frondes, interque legendae.
 Inde, vbi iam validis amplexae stirpibus vltimos

364 *quum se* — agit Nonius Marcell. in *laxus*. *aget*, quod in pedestri praefertur, Medic. Pierii, et octo apud Heinl. et Burm. cum Goth. sec. a m. pr. *lapis* Parrhaf. et Reg. Martini. 365 *Ipsa acie nondum falcis tentanda* Burm. recepit, ut plane Medic. et Pierii Romanus, utpote antiquissimi, tum multi alii, etiam Probus Grammat. lib. I, et *Ipsa acie* iam editum erat usque ad Commelin. et Pulmann., qui intulere in vulg. *Ipsa acies falcis nondum t.* At Heinl. ordinem immutavit: *nondum falcis tentanda*, ut est in multis. *Ipsa nondum acie falcis* Rottend. tert. Sane *acies falcis*, seu ferri, potest *tentari*, sed si eam explores, ut in Suetonii illo loco Ner. 49. At hic *acie falcis* (poetica venustate pro *falce*) tentantur novelli palmites, dum putantur. conf. Not. *acie* iam in vulgatis ante Pierium legebatur; in Medic. *acies* a m. sec. rubro adpicta s littera. *sub vndis* in fine versus legebat Goth. pr. 367 *validis amplexae viribus* Medic. a m. sec. Zulich. Moret. quart. pro var. lect. Ed. Mediol. Colot. Vrsini, vnus Meadianus; et arridere potest. Sed est memoriae lapsus ex frequenti poetarum lectione ortus, siue Grammatici nimis acui interpolatio.

falx attenuat frondatorum per inane. (Aliter dixit *arboris umbram*. Servius Horat. de sereno caelo Carm. I, 34, 7.) 365. *Ipsa*, scil. tamen et ipse ad Ecl. I, 57 I, 34, 7.) 365. *Ipsa*, scil. frondatorem de utroque prima aetas, cui tribuitur operae genere frequentari tamquam actio id, quod in docet. Accedit Ouid. Met. ea fit. *Virgulta* ex v. 346 XIV, 649 de Vertumno: repetit Servius. Expressit *Falce data frondator erat* reliqua Quintil. Inst. II, 4, vitisque putator. — 364. *laxis* 10. 11. *interlegere*: videtur hoc novasse poeta, pro *laxis* *inmissus habenis* de celeribus et effusis incrementis; a Lucretio habet V, 785. *per purum*, per aerem; carpuntur. Ceterum communia sunt haec praecepta Lucr. *per auras*; et sup. *in vacuum*, et alias curae aliarum arborum. Mox

Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde:
 Ante reformidant ferrum: tum denique dura
 Exerce imperia, et ramos conpescce fluentis. 370
 Texendae saepes etiam, et pecus omne tenendum,

Praecipue dum frons tenera imprudensque laborum:

368 *tunc* ante Burm., quod Romanus tuetur etiam sequ. v. *tende* Goth. pr. 369 *reformident* duo. 370 *ramos conpescce* *valentes* Romanus, quod Pierius Varronis quidem loco de R. R. I, 31 confirmat; at quantum alteri venustate cedat, facile apparet. Item sup. 359 in parte codd. legitur: videturque adeo vagum in margine vetusti alicuius codicis appictum fuisse. 371 Post *tenendum* ante Heinl. erat *est*; sublatum secundum libros; abest etiam a Mediceo a m. pr. et a multis et. Romanus, vetustissimus liber, et Bodlei. *tuendum*. Arundel. *et iam pecus omne timendum*: interpolatione non mala; ut nunc etiam Reiskium coniecisse video. At vulgata ratio doctior esse videtur. 372 *Praeterea quum frons*

exierint, in altum se sustulerint, excreuerint. cf. sup. v. 81. 369 *dura imperia*, h. seuera, a disciplina militari petitum; siue ab equis regendis vel pueris, ex Burmanni sententia, qui laudat Horat. Carm. IV, 1, 6. 7. Cic. Cat. mai. 15 *vitem* — *quam serpentem multiplici lapsu et erratico ferro amputans* coercet ars agricolarum, *ne siluefcet sarmentis et in omnes partes nimia fundatur*. 370. *ramos fluentis*, diffuentes, luxuriantes. Diuersae sunt *fluidae frondes* Lucretii II, 596, h. molles, a vento facile decussae. 371—419. Post opus solenne cultus vineatici memorantur quae adhuc vinitori curanda sunt: primo loco auertenda sunt, quae novellis vitibus nocere possint: pecudes, frigus, aestus: ducit ea res ad immolationem hirci Baccho fieri solitam; tum vl. 397 sq. repetenda est omnis illa cura vinitoria fodiendi, pampinandi, putandi. — *tenendum* pecus, h. continendum, —coercendum, quo ipso efficitur vulgata interpretatio, arcendum, quo vocabulo Plinius in eodem praecepto utitur XVII, 22, l. 35, 17. 372. *frons im-*

Cui, super indignas hiemes solemque potentem,
Siluestres vri assidue capreaeque sequaces
Inludunt, pascuntur oues auidaeque iuuencae. 375

tenera Nonius in *frons*. *Seruium fruns* legisse credebatur. et Wakef. ad Lucret. II, 596. 373 *solemque tepentem* Menag. alt. pro diuersa lectione. Male. Georg. I, 92 *rapidius potentia solis*. Schrader. in schedis coni. *Edonas hiemes*. 374 *tauri vel vrsi* coni. Cerda. Io. Schrader. *siluestres hirci*: vt III, 314 *Pascuntur siluas*, sc. hirci, vtque apud Homer. *ὄρεσσι κίχες*, et alibi *siluestres capreae*. Idem tentabat: *capreaeque fugaces*. Macrobi. VI, 4 f. „vri Gallica vox est, qua feri boues significantur.“ adeo Virgilium non respuisse peregrina voce *vri*. *assiduo* Ven. *capreaeque* multi cum Medic. 375 *Illudunt* Ald. pr. *oues* Gud. a m. pr. *cut illudunt*, non dixit *illudant* et *pascantur* quae pedestris oratio esset, pro *cum et*, vt ei, *illudant*, quam toties a

prudens laborum, h. frondes ignarae et impatientes iniuriae ex dente pecudis. 373—379. *Cui* frondi illudunt, eamque depascuntur. *Super*, seu plus quam seu praeter. Plus quam frigoris vis et solis potentia, h. aestus, nocent vitibus nouellis boues agrestes et capreae et ceterae pecudes. *indignae hiemes*. Quisquis *indigna*, h. quibus dignus alter non est, quae immerito patitur, omninoque dura, saeva, iniusta, iniuriosa, facit, aut talia fert, eum poetae *indignum* appellant. cf. Ecl. X, 10 *indigno cum Gallus amoris periret*. Itaque *hiemes indignae* h. l. recte a Seruio explicantur *saenae*. 374. *Vros* proprie dictos in Italia nullos esse satis constat. Hercyniae siluae solitudines illo tempore eos incoluisse e Caesare constat. At enim vel ex lib. III, v. 532 manifestum est, *vros* poetae improprie dictos esse pro feris bubus, quales Italia nunc nomine *Bufalo* frequentat. Est autem *bubalus* cornibus compressis, sursum resupinatis, fronte crispa. *capreae sequaces* poetica elegantia, quae vites insectantur, persequuntur, vt Seruius reddit, vnde ap. Horat. II Sat. 4, 43 *Vinea summittit capreas non semper edules*. Mox eadem fere vi *auidae iuuencae*. 375. *Illudunt* multo significantius quam lae-

Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens scopulis arentibus aestas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus
aris 380

poetis desertam videmus, vt oratio sit a vulgari recedens. 377 *herbis arentibus* Goth. sec. a m. pr. *ardentibus* Franc. et Cantabrig. cum Erf. *aestus* Medic. Pierii et Parrhaf. Mead. vnus et Reg. Ed. Ven. 379 In *admorso* magna varietas, quae forte Grammaticis debetur, qui generi *τοῦ stirpe* timebant. Sed vid. Aen. XII, 208. *admorsu* Romanus Pierii. Sic et Pierii Mediceus a m. pr. Mediceus Foggini *a morsu*, mutatum in *a morsu*. Sic et in aliis Pierius ex *admorso* eralium esse *d* aut factum *a morsu* vidit. Eadem varietas apud Heinf. et Burm. *admorso*, *amorso*, *amorsu*. Librariorum et Grammaticorum ludibria. 380 *ob causam* vnus Arundel. et Schol. Statii Theb. V, 259. *Bacchi* Parrhaf., vt sint: omnibus aris Bacchi, de quibus sane solis est accipiendum.

dunt, noua tamquam petulantiae et iniuriae notione adiuncta, vt Georg. I, 181 *Tum variae illudunt pestes*. Et communiter capris tribuitur lasciuia, petulantia. *pascuntur oues*, etiam, cum depascunt, dum frondes carpunt oues.

376. Idem, quod modo dixerat, grauius ac disertius exponit. *Nec frigora concreta* (tributum frigori epitheton, quod rebus improprie conuenit per frigoris tempestatem congelatis et adstrictis). *nocuere tantum pruina cana*, nocent tantum gelu. 377. *grauis aestas*, molesta, exitiosa. *scopuli arentes*, quibus aestas incumbit, h. e. sol assiduus cantes excandefaciens, accommodate hoc loco memorantur, cum de vitibus agitur. Sic *aprica saxa* inf. 522. *venenum* pro salua noxia. Sup. v. 196 *vrentes culta capellas*. 380—389. Varro de R. R. I, 2, 18. 19 *Quaedam enim pecudes culturae sunt inimicae ac veneno, vt istae, quas dixi, caprae; eae enim omnia nouella sata carpando corrumpunt, non*

Caeditur et veteres ineunt proscenia ludi,
Praemiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesidae posuere; atque inter pocula laeti

382 *ingentes* vel *ingentis* vulgo lectum; sc. Thesidae, et si Pierius iam commendauerat alterum: ad quod recipiendum mire-
ris Heinsum hic adeo timidum fuisse. *Ingeniis* reposuit Burman-
nus ex antiquissimis Pierii, Philargyrio, cod. Vrsini, et ed. Ven.

minimum vites atque oleas qui tragico vilem certauit
— Sic factum, ut Libero ob hircum Horat. Art. 220.
patri, repertori vitis, hirci cf. Tibull. II, 1, 55 et ibi
immolarentur, proinde, ut Not., nec non hircinis pelli-
capite darent poenas. Et bus vtres facti, in quos oleo
notus est locus Ouid. Fast. I, inunctos adfiliarent. Tum,
353 sqq.; et quoties non in quod poetae licebat in or-
gemmis caper vites aut ar- natum captandum exspatiari,
bores arrodens occurrit? quomodo ex Graecorum illis
Recte haec; vnde satis ap- sacris Latina eiusdem dei
paret primi versus sententia, sacra fluxerint, commemorat.
ob hanc vitibus illatam no- Illustris locus est; singula
xam hircum in Bacchi sacris videbimus.
mactari; at enim eandem 381. *veteres ludi ineunt*
etiam ob causam ludi sceni- *proscenia*, pro, olim, anti-
ci facti? eandem ob causam quis temporibus, ludi in sce-
ascoliasmus? hincne Libe- nam inducti, facti, exhibiti
ralia? et reliqua? Haec ne- sunt. *proscenium*, proprie
mini molesta fuere. Scilicet ante scenam versus orche-
poeticus ornatus sententiae stram, pulpitem habebat,
recte accipiendae et inter- quo actores prodibant, h.
pungendae obfuit, quae ita l. omnino pro scena positum,
procedere debet: Ea de 382. 383. *Thesidae*, Athe-
caussa caper in Bacchi sacris nienfes, *posuere praemia*,
immolatur, et, cum hircus pro praemio, hircum, *inge-*
semel Baccho sacer esset, in niis, h. poetis, *circum pa-*
vetere tragoedia Athenien- gos et compita. Nota de
sium caper poetis praemium prima rei scenicae origine fa-
erat propositum, *carmine* bula. v. Horatii Art. 275 sq.,

Mollibus in pratis vinctos saluere per vtres.
Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni 385
Versibus incomtis ludunt risuque soluto;

384 *saluere* vetustissima scriptura; alii, ut pronuntiatum iam olim, *salire*. vide h. l. Heinf. et Burm. Sec. ad Anthol. Lat. p. 540. 385 a Troia Leid. et Troia Regius Martin. 386 *ri-*
uque Moret. sec.

quae ad Dionysia ruralia, τὰ κατ' ἀγρούς, per pagos, vti-
que pertinet: e quorum ge-
nere cum ab initio essent τὰ ἐν Λίμναις, s. *Lenaea* (di-
uerfa quidem et haec a *Dio-*
nyfiiis urbanis, seu *maiori-*
bis), auctis tamen vrbis opi-
bus, ea praecipuam celebri-
tatem consequuta sunt, ut
diuerfa plane ab ruralibus
habenda sunt, ut cum exqui-
sitae doctrinae copia ad He-
fychium ad liquidum per-
duxit Ruhnkenius, in App.

384. Ἀσκληιασμὸς, in
Dionysiiis paganis, τοῖς κατ'
ἀγρούς, sollennis, lusus no-
tissimus, quem etiam in la-
pide apud Gorium Inscript.
Etrusc. T. II, p. 105, con-
spici posse iam Burm. no-
tauit, et quem passim in
gemmis et marmoribus ex-
hibitum videas (v. Gorium
Inscr. Etrusc. l. l. Adde v.
c. Gorlaei Dactyloth. T. II,
n. 508). *Vtrium* fuit vsus,

quia in eosdem et vina e la-
cubus transfundere, et vuas
ad torcular deportare mos
erat. v. apud Com. de Cay-
lus *Recueil d'Antiqu.* T. V,
pl. 58.

385 — 389. Liberalia qui-
dem Romae mense Martio
celebrabantur. Et haec re-
spexisse videri potest poeta,
si v. 390 aduerteris. Sed
festum Bacchi celeberrimum
vindemiam factam excepsisse
videtur. Fiebant, vti in
festis post messem conditam
(vid. Horat. Epist. II, 1, 140),
per pagos multa ludicra: pu-
bes rustica, personata et
laruis e cortice factis ora ha-
bens obducta, non modo ia-
ciebat iocos et dicteria in
praetereuntes; quam vinde-
miae licentiam adhuc in Ita-
lia vigere obseruant, qui ex
oris illis ad nos veniunt; et
sua aetate Ausonius narrat in
Mosella 161 — 168; verum
etiam *versibus incomtis*, ex

Oraque corticibus sumunt horrenda cauatis;
Et te, Bacche, vocant per carmina laeta, tibi que
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

388 *Et te Bacche canunt* a Cerda editum.

tempore effusis (*Improui-* Seruius habet ad Aen. VI,
sare nunc appellant hoc 741, qui ad purgationem ven-
idem Itali); Et haec est to vel aere fieri creditam
Fescennina licentia ap. Ho- haec refert. Inter amuleta
rat. II Epp. I, 145; cane- habita esse credunt alii:
bant porro hymnos in Bac- quod saltem de horrendis
chi honorem, et *oscilla*, laruis mihi probabile sit; in
αἰώπαι (cf. Valken. ad Theo- Bacchicis haud aequae: si in-
crit. p. 246), h. laruas e cor- spexeris anaglypha Bacchica;
ticibus factas, quales etiam- sunt pulcra, hilaria. Multa
num in monumentis occur- his de rebus cum ab aliis tum
runt, ex arboribus suspende- ab Casaubono de Satira tra-
bant: ea h. l. *mollia*, h. mo- dita sunt, multa accuratius
bilia, pendula. Sunt gem- et utilius tradi possent. cf.
mae haec *oscilla* referentes: Horat. Epist. II, 1, 145. Ti-
vnam exhibuit Spencius *Pol-* bull. I, 7, 35 — 40. II, 1,
ymet. Pl. XX, fig. 2, plures 55 sq. De *oscillis* inani
v. c. Lippertus in Dactylloth. opera alii post Seruium plu-
cf. *Pitture d'Ercol.* T. IV, rima, et h. l. Cerda. Inpri-
p. 14. Idem elegantissimi mis commentum fuit vul-
ingenii vir, Spencius, ori- gare, quo ab Erigones sus-
ginem et causam huius ritus pendio oscillorum vsus repe-
in eo reperiēbat, quod eos teretur; vid. Hygin. f. 130
Bacchi vultus appensos ven- et ibi Munck. In verbis
to impelli quaquauerfus et *Ausonii, Troia gens missa*,
conuertere volebant agricolae, paullo licentius se iactat
quoniam, qua ille deus faci- poeta. Ausonii, Itali h. l.
ciem conuerterat, summa sunt, cum proprie tantum
agri vbertas sequi credebatur. conf. vl. 392. Acutius
haec coniectata, quam quod

Hinc omnis largo pubescit vinea fetu; 390
Conplentur vallesque cauae saltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit ho-
nestum.

390 *rubescit* Menag. pr. 391 *Complenturque cauae valles*
Moret. sec. 392 Laudat Columella III, 25, 4. *quodcumque* Par-
rhas. *Et quodcumque decus* Schol. Horat. Sat. I, 2, 84. corrupte.
quocumque deos Gud. Quod vero Guellius et ex eo Cerda ad h. l.
laudent carmen in Bacchum, e Mureti Galliambo petiit: ne
fallaris, moneo.

Troia *missi*, profecti erant. cumferri solitam huc aduo-
390. Exoratus et placatus cant Interpretes; saltem
his sacris ac festis deus sum- oscilla poterant memorari.
mam vindemiae vbertatem Probabilius tamen, vniuerse
votis reddit. *vinea pu-* poetam de dei adspectu co-
bescit, satis obuia transla- gitasse. Petitum autem ex
tione, vites exuberant, *lar-* antiqua religione, qua prae-
go fetu, laeto vuarum pro- sentia deorum, imprimis
ventu. *Valles saltusque*, Apollinis et Bacchi, certis
si vitibus confita loca, vt locis ac temporibus fieri so-
probabile videtur, hic ex- lita ferebatur, et, quoties
pressa sunt, improprie di- dii apparerent, omnia ri-
cuntur de vineis, in plano dere, frondescere, proger-
et in collibus satis. *valles* minare, enthusiastica loquen-
adeo pro planis locis, *cauae*, di forma, narrabantur. In
Graecorum exemplo, vt Pin- quod phantasma facile inci-
dar. I, 3, 18 *κοίλα νάπα*. dere potuere homines, quum
392. *Et quocumque deus.* *numinis nutu* ea fieri di-
Pulcerrimus haud dubie cerent, quae naturae vis et
versus. Nihil imagine hac tenor gignit. Locum hunc
viuidius, nihil iucundius. ad Bacchi natales transtulit
Praeuerant tamen haud du- Auiē. Perieg: 1121 sq. vbi
bie Graeci poetae: Com- conf. Wernsd. *caput ho-*
para v. c. Callimach. in *nestum* est pulcrum, formo-
Apoll. 50 sq. in Dian. 124 sq. sum, quale Bacchi expressum
Statuam dei per vineam cir- adhuc in monumentis con-

Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancesque et liba feremus;
 Et ductus cornu stabit facer hircus ad aram, 395
 Pinguique in veribus torrebimus exta columnis.

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
 Cui numquam exhausti satis est: namque omne
 quotannis

393 *suos honores* codd. aliquot Pierii, quod ipsi rem splendidiorem efficere videbatur. *honestum* — honorem displicebat Io. Schradero. 394 *lancesque* et Franc., per se non male. *ferentes* Zulich. 395 *Et ductis* Gud. a m. pr. *Eductus* Leid. tert. *Si ductus* Seru. ad Aen. IX, 627 in edd. quibusdam. *stabit cornu* Leid. alter. *ad aras* edd. Macrobian Sat. IV, 2. Seru. ad Aen. IX, 627 in scriptis. 396 *torquebitur* Medic. Pierii. *veribus* Rom. 397 *curandus* Franc. *alte* Ven.

spicitur. *Carminibus patriis*. Fuere adeo carmina antiqua Romanorum in Bacchi honorem cani solita. Alia fuere Fescennina: de quibus paullo ante. *lances*, et quidem in iis *liba* (cf. sup. ad v. 192), feruntur ad aras. *cornu ducitur* victima ritu sacrorum. Sic et *stare* verbum solenne. vide Seru. Victimae partes, quae non in ara adolebantur, sacris epulis apponebantur, hinc v. 396 *columna verua* ex corylo; quam arborem cum dilectu poniant interpretes ex v. 299 *Neue inter vites corulum fere*. 397 — 407. Restat alius labor in cura vitium (*est etiam alter ille labor curandarum vitium*), qui numquam finitur, ut vineam iterum iterumque repastines (fodias), pampines, vites ablaqueas ac putes, cui numquam satis exhausti (pro exhaustionis, Seru.), h. qui numquam satis exhauritur. Multa de his videbis monita in Colum. IV, 23 — 28. 398. *namque* pro vulgari, nempe quod. Ad rem Columell. IV, 4, 1 *Numerus autem vertendi soli bidentibus, ut verum fatear, definiendus non est, cum, quanto crebrior sit, plus*

Terque quaterque solum scindendum, glebaque
 versis

Aeternum frangenda bidentibus; omne leuan-
 dum 400

Fronde nemus; redit agricolis labor actus in
 orbem,

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.
 Ac iam olim, seras posuit quum vinea frondis,

401 *laboratus* Reg. a m. pr. 402 *Atque ipse sua* Voss. *In se perque sua vestigia* Franc. *annis*, h. per annos singulos, voluitur, sc. labor, malebat Reiskius. 403 *Et iam olim* vulgo ante Heinl. *At* alii.

prodesse fassionem conueniat. Idem IV, 14, 1 *crebros fessoris bidentes* requirit. cf. Geop. V, 25. Hoc idem, puto, innuit Catull. LXI (LXIV), 39 *Non humilis curuis purgatur vinea rastris*. 399. *versis bidentibus*: ligonibus duos dentes habentibus, qui vertuntur ad glebas frangendas, et comminuendas; ut recte docuit vir doctus. 401. *nemus* pro vinea, *leuandum fronde*, quasi importuno onere; putandum; etiam arbores amputandae sunt per vineam. *labor*, qui actus erat, *redit in orbem*, et *annus*, h. annua opera, annuus labor, *voluitur in se*, reuoluit se, redit, *sua per vestigia*, eadem, ac superiore anno, ratione, modo, tenore ac progressu. *Sua se in vestigia voluere* de mundo Varius, ante Virgilium, et post hunc alii poetae dixere; quorum loca vide apud Cerdam. 403 — 407. Auctumno exacto statim in sequentem annum vinitoris cura et opera extendi debet. *seras ponit cum vinea frondes*, cum vites frondes amittunt, quae ad seriore auctumnum durauerant. *siluae* ipsae vineae esse videntur; nisi sunt arbuta iugata vitibus. *honorem* de frondibus arborum frequenter poetae. *Rusticus* est vinitor, sed vides poetam sem-

Frigidus et filius aquilo decussit honorem;
Iam tum acer curas venientem extendit in an-
num 405

Rusticus, et curuo Saturni dente relictam

404 *ut filius* Schol. Horat. Epod. XI, sed aliter Nonius et Priscianus. *e filius* Parrhaf. 405 *extendet* Medic. 406 *Agri- cola* pro *Rusticus* Rom.

per recedere a vulgaribus. res exponitur. Sed haec Tibull. I, 1, 7 *Ipse seram* optantur potius, ut verbis *teneras maturo tempore* insint, quam inesse proban- *vites Rusticus. acer,* dili- tur; sic et pastinatio memo- gens, labori non parcens. randa fuisset. conf. Geopon. *dens Saturni* est falx ampu- III, 13; et ablaqueationem tatoria, notum dei insigne. sub putatione complecti ip- Iam v. 407 *putationem* vi- sum Columellam video IV, tium exprimi, satis patet. 24, 4 sqq. 404. Varronis Colum. IV, 23, 1 *Placet er-* hunc versum esse Servius go, *si mitis ac temperata* testatur. Imitatione expref- *permittit in ea regione,* sit, sed infelicitate, Marklan- *quam colimus, caeli cle-* do iudice, Statius Silu. I, 2, mentia, *facta vindemia,* 154 *Excludunt radios sil-* vis decussa *vetustis* Frigora: arbores altae ac densae ob- *secundum Idus Octobris,* umbrare locum declarat *auspicari putationem* et per *frigus decussum,* ve- rel. Iam Cerda et alii non niens, factum a filius. modo putationem, sed et 406. *relictam vitem,* et ablaqueationem, cum inuti- fructu et frondibus nuda- les radicae ferro rescin- tam; quod itaque eius re- duntur, praecipendam fuisse liquum est, iam nunc est pu- putant, eamque in verbis tantum; quam rationem *vitem attundens* quaerunt. etiam Martinum sequi video. Et sane Colum. IV, 8, 1 Burmannus *neglectam ton-* *Nam post Idus Octobris,* deri interpretatur, praeteri- *prius quam frigora inua-* tam et cui post vindemiam *dant, vitis ablaqueanda* *est;* ubi in seqq. disertius

Persequitur vitem adtondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;
Postremus metito: bis vitibus ingruit umbra; 410
Bis segetem densis obducunt sentibus herbae.
Durus vterque labor. Laudato ingentia rura:

407 *Prosequitur* Zulich. et vnus Mead., sed vid. Burm. *anton-* dens vetusta Nonii Marcelli exemplaria, ut *ancidere. attundens* scribunt alii. *tondens* Franc. *fugitque* Menag. 408 *deiecta* ed. Ven. al. *desecta.* sup. v. 207 *situam deuexit arator.* 409 *et* deerat Ven. *primum* nonnulli; ut semper. *reporto* Voss. alter. 410 *postremos* Rottend. sec. *umbrae* Zulich. 411 *obducant* Leid.

nulla adhuc sit cura adhibita. anno, vere et auctumno, Etiam Servius, *relictam,* pampinationem et runcatio- scilicet a se paullo ante de- nem fieri debere dicit poe- fertam.

408—419. Subiicit nunc tempora operis vinitorii: ut moneat, tempestiue omnia esse curanda. conf. Colum. IV, 27. 409. *vallos,* h. pedamenta, ne imbribus putrescant. v. Varro R. R. I, 8, 6. Quantum enim video, poeta promiscue modo vites ac perpetuam operam requirat vitium cultura: placeant aliis vineae magnae; tibi parua probetur, quae recte et tanto maiore cum fructu a te coli possit. Pallad. I, tit. 6, 7 *Ita in arbitrio no-* *stro est, utrum plus habea-* *mus, an melius — secun-* 412. Cum tam assiduam

Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
 Vimina per siluam, et ripis fluuiialis arundo
 Caeditur, incultique exercet cura salicti. 415
 Iam vinctae vites; iam falcem arbuta reponunt;
 Iam canit extremos effetus vinitor antes:

413 *rusti* nonnulli scribunt. vid. Heinl. *frusci* Iul. Pompon. Sab. *aspere frusci* a m. pr. Medic. in quibus argutandi copia esset. 414 *per siluas* Moret. quart. et Regius Martini. et a Franc. abest. 415 *Creditur* Menag. pr. 416 *vinctae* Medic. a m. pr. et Reg. a m. sec. *iunctae* Moret. sec. et duo ap. Martinum. *iunctae vites*, iungata vinea Iul. Sabin. *falcemque* Goth. sec. 417 *Iam canit effectos extremos vinitor* Romanus; et sic Medic. Foggini, nisi quod a m. sec. *effectus* erat, it. Erf. *effoetos extremos* alii cum edd. vet., vt Argent., et hoc etiam Nonius Marcellus in *antes*

dior est culta exiguitas, tus. cf. Martin. 415. *salices* quam magnitudo neglecta. curandae sunt, h. virgae ex Sed luculentus huius rei et iis parandae. *incultae*, quae loci commentarius est apud ipsae per se nulla cura indigent et sponte proueniunt. Colum. I, 3, 8 sqq. IV, 3, 4 sq. 416. *Iam arbuta*, h. vites conf. Plin. XVIII, 6, f. 7, 3; iam satis putatae sunt; aut, vtrique versus hic laudatur. cum vites iam memoratae sint, arbores, quibus vites Vidit hoc sagacissimus quisque e nostris hominibus, latifundia perdidisse olim Italiam, nunc plerasque Europae prouincias ac terras. Forma orationis ex Hesiodo petita "Erg. 643 Νῆ δ' ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλη δ' ἐνὶ Φορτῇ θεσθαι. Sic h. l. *laudato*, valere iube, aliis relinque, habeant illi sibi, vt *colito* pro praefer, potiori loco habe.

413. *ruscus* virgulti genus, *oxymyrsine*, *ruscus aculea-*

tus. cf. Martin. 415. *salices* curandae sunt, h. virgae ex iis parandae. *incultae*, quae ipsae per se nulla cura indigent et sponte proueniunt. 416. *Iam arbuta*, h. vites iam satis putatae sunt; aut, cum vites iam memoratae sint, arbores, quibus vites iungatae sunt; *reponunt falcem*, dum per eas reponere falcem licet; falcem non amplius requirunt. 417 — 419. Pulcerrime perfectam et absolutam vinitoris operam putandi ac runcandi designat. Peruenit ad extremos *antes*, ordines vitium; *canit* eos, gaudet se eo peruenisse, et quidem *effetus*, viribus exhaustus, qui iam defunctus esse labore sibi videbatur;

Sollicitanda tamen tellus, pulvisque mouendus;
 Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis.

Contra, non vlla est oleis cultura: neque
 illae 420

Procuruam exspectant falcem rastroque tenaces,
 Quum semel haeserunt aruis, aurasque tulerunt.

agnoscit. Possit hoc ferri, si nulla esset variatio. At alii plerique *effectus extremos*. Hinc alia librariorum ludibria: *effoetus* vel *effectos extremos*, *effectus extremos*, *effectos extremos*, *effoetus extremos*, *effoetus extremis* in Goth. pr. Scilicet primam lectionem fuisse, *effetus extremos*, verisimile sit, quam mutarunt Grammatici, qui brevis syllabae productionem non ferebant, vt nunc sit quod per omnes ab Aldd. inde edd. vulgatum: *extremos effectus*. 420 nonnulla Leid. vnus et Bodlei., vt iam Seruius notauit legi. Sed mala ac perpetua aberratione. 422 Maior versibus vigor inesse videtur, si post *tenaces* interpungas, et nouam sententiam ordiaris: *Cum semel haeserunt aruis aurasque tulerunt: Ipsa s.* Similiter subiicitur: *Poma quoque, vt primum—*

iterum tamen ac denuo vinea fodienda seu pastinanda; quae ipsa fossio *pulueratio* dicitur. v. Seru. h. l. et Indicem Scriptt. R. R. *ὑποκόνισις* Graecis. Et post tamen haec omnia nouus labor ex tempestate iniqua et aeris iniuriis oriri potest, vt aduersus grandinem, pluvias, rubiginem, reliqua aeris vitia vitis munienda ac defendenda sit. Ita v. 419 accipiendus esse videtur. cf. Colum. IV, 3, 4, vbi de vinea: *Res enim est tenera, infirma, iniuriae maxime impatiens* etc.

420. 421. Olearum contra nulla est cultura, h. oleae nulla fere cultura indigent. *Leui cultu sustinetur olea* et Indicem Scriptt. R. R. Colum. V, 8, 1, vbi de earum cultu agere incipit. Add. Plin. XVII, 30 sqq. Porro *neque illae Procuruam — tenaces*, h. necputatione nec pastinatione opus est, scilicet non tam assidua ac perpetua. Bene Seruius: *quod tamen ad curam refertur anniuersariam, nam necesse est, licet tarde, oliuam putare*; id quod vel ex Columella notum est. 422. *Cum semel*

Ipsa satis tellus, quum dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, et grauidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor oliuam. 425

Vi propria nituntur. Moneri potest, et monitum est, ita 420. 421 nimis magna polliceri poetam, oleas enim in seminario haud parum operae requirere; recte utique; sed poeta agit de oleis iam e viridario in oliuetum transpositis. Nec tamen tam peruicaciter leuem coniecturam teneo, vt minus eam probanti irasci aut maledicere velim. *tulere* Goth. pr. 424 *grauidas cum foenore fruges* coni. Reiske et Io. Schrader. Vide Notam. 425 *placidam* quinque apud Burm., male.

haeserunt terrae; sup. 317 subministrare *grauidas fruges*, h. vberem oliuarum prouentum. Colum. V, 9, 15 *Nam veteris prouerbii meminisse conuenit: eum, qui aret oliuetum, rogare fructum; qui stercoret, exorare; qui caedat* (putet), *cogere;* et §. 12 *Sed id* (oliuetum) *minime bis anno arari debet, et bidentibus alte circumfodiri.* Tandem *cum vomere* potest quidem ita accipi, vt sit, ducto vomere, aratione facta, sed verius est, vt suppleatur, *cum recluditur vomere:* Scilicet *et tellus sufficit fruges grauidas, cum recluditur vomere.* 425. *Hoc:* est Homericum Τῶ pro διὰ τοῦτο, propter hoc, propterea, vt Lucret. IV, 1087 et alii. *nutritor* pro vulgari *nutri.*

Poma quoque, vt primum truncos sensere
valentis,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostrae.
Nec minus interea fetu nemus omne grauescit,
Sanguineisque inculta rubent auiaria baccis. 430

426 *Pomaque iam* Ven. *calentes* Medic. a m. pr. 428 *que* abest a Parrhaf. et Gifanii libris, etiam a Romano vetustissimo, qui *opes haut* suo more scribit. Agnoscas facile fulcrum versus a Grammaticis submissum. 429 *grauasceit* Mentel. Leid. *virescit* Rotend. pro var. lect. et Goth. pr. 430 *que* abest a Goth. sec. *aluearia* Gud. a m. pr. Mox in Romano v. 432 ante versum 431 ponitur, male.

426. Commendat poeta derant, multo minus reliquarum quoque arborum qua arborum genera multum cultum. *Poma* videntur laboris exigunt, et magnos omnino pomiferae esse arbores. Reliqua sic vulgo accipi video: *truncos sensere*, quibus insitae sunt mali, et cum succos eorum in se deriuarunt. Verum *sensere* vt poeta dixit, pro habuere, habent; vbi semel adoleuerunt et robur habent. *vires suas*, nos, succos necessarios, et *propria vi*, natura sua. conf. vii. 79—82.

429. Pergit in argumentatione vsque ad v. 454; exornauit autem locum arte mirabili. Si oleae et omne pomorum genus non eandem ac vineae operam desin-

TOM. I.

LII

Tondentur cytisi, taedas silua alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines ferere, atque inpendere
curam?

Quid maiora sequar? salices humilesque ge-
netae,

432 *que* abest a Goth. pr. et vno Mead. *ac lumina* vnus Pierii, nimirum Romanus, duo Heinf. et Goth. sec. *fundi* Gud. pro diu. lect. 433 Abest hic versus a Mediceo, et aberat ab Vrsini Colotiano. Sed sententia versum absoluens facile excidere potuit. Verius per se est praeclarus. *curas* Goth. pr. et ed. Dan., non-nullaeque ap. Martinum. *cura* Rottend. tert. et Goth. sec. 434 *se- quor* Erf., quod coniecit Io. Schrader. *genetae* in antiquis scribi, Pierius notat. vid. sup. v. 12.

— *auaria*, „secreta nemo-
rum, quae aues frequen-
tant.“ Seruius. A domibus
poeta ad siluas traduxit.
Sup. v. 328 *auia virgulta*.
431. Cytisus inter arbusculas
apud Theophrasti. et Plin.
Cytisum Marantae videri a
poetis intelligi, docet Mar-
tinus ad h. l. cf. sup. ad Ecl.
II, 64. Mox in pedestri ora-
tione structura fuisset, *tae-
das silua ministrat, qui-
bus, seu vnde, ignes pa-
seuntur*. De *taeda*, proprie
dicta, arbore, *succo par-
cioris liquidioris quam
in picea, flammis ac lu-
mini sacrorum etiam grata*
v. Plin. XVI, 10 f. 19. 433.
Quae cum ita sint, nonne

debeant homines ferere eas
arbores, et hoc quidquid
operae est, iis impendere?
Forma orationis vt in illo
Aen. VI, 807 *Et dubitamus
adhuc virtutem extendere
factis?*

434. *Quid maiora se-
quar?* vulgari ratione: ne
maiora commemorem. Sed
maiora possunt esse vtilita-
tes maiores et arbores maio-
res: hoc Cerda, praeunte
Seruio, sequitur: Quid in-
sistam in narrandis commo-
dis maiorum arborum (de
picea modo egerat), cum
salices et genetae etiam af-
ferant vtilitates suas. *gene-
tae* vid. sup. v. 12. Mox

Aut illae pecori frondem, aut pastoribus vm-
bras 435

Sufficiunt; saepemque satis, et pabula melli.
Et iuuat vndantem buxo spectare Cytorum,
Naryciaeque picis lucos; iuuat arua videre

435 *Et tiliae pecori* multos legere notatum in Seruianis. *vm-
bras* post Pierium Heinf., e melioribus. *vmbram* alii. 437 An
fuit: *Vt iuuat — spectare!* *Cytorum* tres apud Heinf. Scribunt
et *Citheron*, *Citherum*, *Cytheron*. Est τὸ Κύτρωρον. 438 *Ma-
riciae* Daniel. ed. et R. Steph.

435 *illae* ex sermonis venu-
state abundat, et vulgaris
structura ac ratio erat: Ita
verbi causa salices et gene-
tae pabulum, vmbracula,
saepes, mel praebent. *pe-
cori*, capellis. 436. *fata*
non modo agri arati, verum
etiam, vt toties vidimus,
modo 423, sunt arboreta,
vineae, oliueta. *pabula api-
bus*, variata oratione et ex-
quisitiore, *melli* dixit.

437. Locus ornatus. Pri-
mum formulam docte varia-
uit poeta pro vulgari: porro
etiam buxus grata arbor est
et picea. *Cyturus* Paphla-
goniae mons in tractu mari-
timo, buxo nobilis. v. ad
Catull. 4, 13 *Cytore bitxi-
fer*. Adiacebat vrbs eius-
dem nominis (loca veterum
sunt apud Cerdam et Mar-
tinum). *vndantem buxo*,

fluctuantem; qua imagine
segetum, fruticum, et arbu-
storum laeta facies frequen-
tissime a poetis exhibetur.
Docte porro *vndantem buxo*
Cytorum pro, buxum vn-
dantem in Cytoro. *Buxi* au-
tem quanta in aliis terris
magnitudo sit, vel ex eo
discas, quod Bion Idyll. II, 3
paruum Amorem per eius
ramos huc illuc infilientem
facit. 438. Pix e plurium
arborum refina fit, maxime
ex pinu ac picea. Plin. XIV,
20, f. 25. *Naryx*, vel *Nary-
cum*, et *Narycium*, Locro-
rum Epicnemidiorum vrbs,
Aiacis patria. Iam ab his
Locris colonia in Italiam de-
ducta Locros condidit. conf.
Aen. III, 399. Ad vtram re-
gionem *pix Narycia*, cuius
et Columella X, 386 et Plin-
nius XIV, 20, f. 25 memi-

Non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
 Ipsae Caucaasio steriles in vertice silvae, 440
 Quas animosi Euri assidue franguntque ferunt-
 que,
 Dant alios aliae fetus; dant vtile lignum
 Nauigiis pinos, domibus cedrumque cupressos-
 que.

439 *Non rastro* Leid. *Non ullis hominum* ap. Priscian. lib. XVIII. *non nulli* Rottend. sec. et Gud. a m. pr. et vnus Mead. At vulgata ap. Gell. VII, 17. *non vilior noxia* Medic. a m. pr. 440 *Caucaseo* alii. vid. Eclog. VI, 42. 441 *Quos et assiduas* librariorum ineptiae apud Burmann. *teruntque* malebat Voss. 442 *foetos* Gud. 443 *pinus* Gud. a m. pr. et quinque alii, etiam Goth. pr. conf. ad Aen. XI, 135. *cedrumque* Heinl. e suis; vt Pierius in Rom. et antiquioribus aliis, et Martinus in duobus inueniunt; pro vulgari *cedrosque*. Eidem assimilatum in aliis et alterum, *cupressumque*. v. ap. Burm., adde Arundel. *que* post *cupressos* omittunt multi. *cupressus* Parrhas.

nerunt, referenda sit, dubitari posset, nisi *picis Brutiae* satis frequens inter antiquos mentio fieret. vid. Heinl. ad Ouid. Remed. 264. Petebatur ea inprimis e monte et silua *Sila*, de qua cf. Aen. XII, 715. vid. Strabo VI, p. 400 B. 438. 439. *ar. va* siluis confita s. siluas, quae nullo humano cultu indigent. *non obnoxia* nihil labori nostro debentia, vt Seruius; non egentia cura nostra.

441—453. Sunt multae aliae arbores, vnde utilitates

accipimus. Caucasum puta poetice pro quocunque monte ac silua nominari. *steriles silvae* — *dant fetus*; oxymoron; sed priore loco *steriles* sunt sine fructu eduli; *fetus* vero sunt vsus; vt statim *utile lignum* subiicitur. Similiter *viminibus salices fecundae* (vt bene obseruat Meierotto in Dubiis p. 7). *franguntque feruntque* in animo habuit, *agere ac ferre*, h. vexare. 443. Iuniperi certo generi, Oxycedro, nomen *Cedri* fere veteres tribuisse, obseruat Martinus.

Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plausiris
 Agricolae, et pandas ratibus posuere carinas. 445
 Viminibus salices fecundae, frondibus vlmi:
 At myrtus validis hastilibus, et bona bello

444 *Hic — hic* Moret. pr. 446 Potest et hic duplici modo interpungi; aut sic, vt vulgo fit; aut: *Viminibus salices, fecundae frondibus vlmi*. Quod praeferam. *fecundae vitibus vlmi* Zulich. et Medic. a m. pr., vt ap. Burm. commemoratur. At Foggini fide *frondibus vlmi* legitur, d ab recenti manu alteri t adscripta. Est hoc quidem etiam in Leid. *frondibus* Ven. et fr. Edd. Aldd. et Iunt. cum Goth. pr. 447 *Ad* Medic. a m. pr.,

Conf. inf. ad Aen. VII, 13. *hinc* ex illis arboribus, ex illis fetibus v. 442. *triuere*, h. terere solent, atterendo, rotarum radios et plausorum *tympana*, h. rotas ex solidis tabulis compactas (vid. Scheff. de Re vehic. I, 6 et h. l. Burm. Male tecta vehiculorum alii interpretantur), et nauium carinas. 444. 445. De *hinc — hinc* iungit Burmannus, vt sit ex alia — alia arbore, parum commode ad meum quidem sensum; sed

*) Idemque me per litteras docuit Io. Andr. Murray, collega coniunctissimus: „Cedrus Libani ex plerorumque sententia „est Pinus Cedrus Linn., quae, „si ratio habenda partium fecundationis, flores masculos „ac femineos in eadem planta „gerit et fructum strobilaceum „edit; a congeneribus autem „speciebus per folia fasciculata „aucta distinguitur. Cedrum Ita-

liae et Graeciae ex genere Iuniperorum esse multa docent, „quae eo inprimis differunt a „Pinis, et consequenter etiam a „Cedro Libanotica, quod flores „vtriusque sexus diuersis arboribus insident, et fructus bacciferi sunt. Speciem autem certo „definiri hactenus non suppetit, „An Iuniperus Lycia Linn.? an „Iuniperus Oxycedrus Linn.?”

446. *frondibus vlmi*. Vlmius — *frondem* iucundiorrem bubus praebet, etc. vid. Colum. V, 6, 3 et VII, 3, 21. Varro I, 24, 3. 447. *myr-*

Cornus; Ituraeos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliae leues aut torno rasile buxum
Non formam adciunt, ferroque cauuntur
acuto. 450

Nec non et torrentem vndam leuis innatat alnus,

item *bella*. Tum *at bona b.* vnus Mead. *bona telo* coni. Io. Schrader., vt respondeat hastilibus. 448 *Itireos, Tyraeos, Ithyrios, Ithyreos, Ithireos*, inserto et ab aliis, librorum ludibria apud Burm. At *Itireos* aliquot apud Pierium. Graeci scriptores audiendi sunt, in quibus *Ἰτρυγαῖοι*. *curuantur* in nonnullis ap. Pierium, Fabric., Goth. pr., sed est hoc interpretamentum *τοῦ torquentur*, quod fere omnes scripti, Burmanno teste, habent. Videtur alterum legisse Auienus Perieg. 931. de arcibus: *Ambitus hos etonim multus trahit, et graue pondus curuis inest taxis*. Mox v. 450 ante v. 449 in Goth. pr. erat positus. 451 *torquentem* Medic. a m. pr. *adnatat* ex Ed. Argent. notarat Reiskius, vnde refingebat: *torrente vnda leuis adnatat alnus*.

tus: conf. Aen. VII, 817. II, p. 529; hinc praestantissimi-
III, 23. *bona bello cornus*, mos arcus poeta ab iis de-
h. sagittis, iaculis, hastis; signat.

449. 450. *Nec non*, etiam
tilia et buxus tornari et scal-
pi possunt. *buxum* doctius
poeta dixit, ea forma vt *ma-
lus, malum*.

451. Alnus nauigiis utilis
est. Padi ripae *alnis* con-
sitae; itaque vsus earum in
faciendis nauigiis promptus
ac procliuus. Georg. I, 136
*Tunc alnos primum fluuii
sensere cauatas*. Ex Lucan.
IV, 131. 134 colligas, la-
tera coriis fuisse tecta. *tor-
rens* proprie ad Padi natu-

Missa Pado; nec non et apes examina condunt
Corticibusque cauis vitiosaeque ilicis alueo.
Quid memorandum aeque Baccheia dona tulerunt?

Bacchus et ad culpam causas dedit: ille furen-
tis 455

Centauros leto domuit, Rhoetumque Pholumque

452 *exagmine* Medic. a m. pr. 453 *aluo* ab Medic. et aliis
scribitur. vid. Burm. 454 *et quae B.* ab aliis legi, in Seruianis
notatur. 455 *cupam* apud Lutat. ad Stat. vno loco, at altero
culpam. v. Burmann. *culpas* Parrhaf. Goth. pr. vnus Mead.
456 *Rhoetum* scribi ex membranis plerisque notauit Heinsius.
Rhoecum ex Callimacho (in Dian. 221) reponere volebat Pierius.
Rhoecum gigantis nomen esse, *Rhoetum* Centauri, statuerunt alii;

ram. *Missa Pado*, immissa ra multa adeo mala affert.
in amnem de naualibus. At Hoc, vt poetam decebat, a
Burmannus, vt alnus ibi na- generali ac nuda enuntiatione
tae transferantur ad alias re- ne ad facti exemplum dedu-
giones, vt *India mittit* cit. *ad culpam*, h. ad fu-
ebur, Georg. I, 57, quod rores, ad facinora et crimina
alienum a loco. Expressum committenda incendit homi-
esse versum a Claudiano nes; vt iam bene Burmann.
XXXV, 178 *missamque Pa-* exposuit. 456. Vid. Ouid.
do qui remigat alnum, iam Metam. XII, 210 sqq. Alia
alii notarunt. 453. *Cortici-* ap. Cerdam. add. Apollod.
bus cauis, intra corticem, II, 5, 4 et Notas ad e. l.
et adeo intra truncos cauos Habuit noster ante oculos
arborum. Odyss. Φ, 295 sqq. Cum

454. 455. Sationem fil-
varum suadere poetam me-
mineris ex v. 433. Tot tan-
tisque vtilitatibus multum ce-
dunt fructus vinearum, quae
tamen tam assiduam operam
exigunt; quin earum cultu-
non domuit leto. At enim

Et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus. 460

melius dixeris, nomina aut poni promiscue aut confundi. In latinis libris *Rhoetum* constanter scribi, copiose docuit Bentlei. ad Horat. Carm. II, 19, 23. adde Intpp. ad Hygin. p. 5 Stau. *Centaurus*, graeca flexione, ex aliquot vett. notauit Pierius. 457 magna Ed. Iunt. *Hyleum*, *Hileum*, *Ileum*, *Yleum*, *Leum*, scribitur, v. Pro-
pert. I, 1, 13. Graecum est *Ἰλαῖος*. minacem Menag. pr., sed vid. Burm. 458 bona si sua Franc. norunt Moret. pr.

furere caede facile dixeris, numquam *furere morte*, *leto*. Sed tota dubitatio illa inanis est ac vana, si, quanta in his fabulis poetarum variatio sit, et impune esse possit, memineris. Quid enim? Ab aliis *Hylaeus* et *Rhoetus* ab Atalanta in Arcadia occisi memorantur. vid. Apollod. III, 9, 2. Schol. Callimachi in Dian. 221 et ibi Spanhem.

458. Sequuntur laudes vitae rusticae, locus nobilissimus, cuius pulcritudinem qui non sentiat, is nec dignus sit, cui enarretur. Qui dulcedine harum voluptatum captus diutius suis sensibus indulgere vult, is post laudatos iam a Cerda et aliis Statium Silu. IV, 5. Xenoph. Oeconom. conferat Culicem

v. 57—96. Horat. Epod. II. Carm. III, 1, 21—24. Serm. II, 6, 59 sqq. Claudian. LV *Felix qui patriis* etc. Tibull. I, 1. I, 5, 19—35. I, 10, II, 1. II, 3. Statium Silu. II, 2. Senecam H. fur. 159 sqq. Ex recentioribus primo loco Thomsonum *Autumnum* 1232 sqq. Nobis quidem in ornatu huius loci accuratius retexendo, fessum tantarum minutiarum recensu, animum paullisper recreare liceat, inprimis cum in multis eius pulcritudinem non assequutos esse videam interpretes, quos quidem vidi. — *fortunatos nimium*, sollenni modo loquendi, pro multum, valde.

459. 460. *procul discordibus armis*. Atqui saepius quam vellent agricolas in-

Si non ingentem foribus domus alta superbis

festant arma, copiis agros infidentibus (Meierotto in Dubiis p. 8)? Scilicet poeta ponit id, quod in hac vita et agrorum longinquitate plerumque contingit; cum vrbes opulentae saepius expugnentur et diripiantur. Ita et alii poetae; cf. Culex 80. 81. Alioqui sic esset accipiendum: vt ipsi agrestes militiam non sequantur, nec opes et diuitias e praeda. cf. ad Tibull. I, 1 pr. *ipsa tellus*, αὐτὴ, αὐτομάτῃ, lubens volensque. *facilem victum*, qui facile paratur, vt infra v. 500 *fructus*, quos *ipsa volentia rura Sponte tulere sua*, non sunt tantum siluestres, sed amplificatione poetica dicuntur etiam ii fructus, qui facili opera parantur. *fundit*, sufficit, suppeditat; cum copiae notione. cf. Ecl. IV, 20. Translatum inde ad partum, inprimis facilem ac felicem. *iustissima*, quia *creditum reddere* terra, *acceptum referre*, dicitur, eique *fides*, *fenus*, *aequitas* tribuitur. Subiectum esse hoc Menandro statuebat doctus Britannus; cum in Fragmentis sit: Tom. I

δικαιοτάτον κτῆμα ἐστὶν ἀνθρώποις ἀγρός, ὧν ἡ φύσις δέεται γὰρ, ἐπιμελὴς φέρει. Saltem bene conuenit. γήδινον δικαιοτάτον etiam Xenophon dixit Cyrop. VIII, pag. 468. At *tellus fundit humo*. Vavassior de vi et vsu voc. pag. 150 obseruat hoc et ait, esse vtrumque vnum idemque. Male vero. Scilicet habet hoc poeticus sermo praecipui, dum copiam sectatur, vt synonymis ita vtatur, vt alterius latior, alterius angustior ipso positu, significatus sit. *humo*, h. ex solo, culta sua superficie; sic *riuos praetereuntis aquae* Tibull. I, 1, 28, vbi v. Obfl. adde supra Ecl. V, 47. Livium V, 44, 6. Sic supra v. 411 *segetem obducunt sentibus herbae*. Mox 461 *domus totis vomit aedibus*. Sed et *humus* ex sermonis proprietate numquam pro toto terrarum orbe ponitur, sed siue ad frugum culturam (Auien. Descr. Orb. 1193 *Diues humo tellus*), siue ad humationem corporum fere referri solet.

461. 462. Si fastus et luxus potentium abest. Pri-
M m m

Mane salutantum totis vomit aedibus vndam;
Nec varios inhiant pulcra testudine postes,
Inlufasque auro vestis, Ephyreiaque aera;

462 *vomat* Medic. Pierii, Voss. et Moret. quart. et Schol. Cruqu. Horat. Carm. III, 18. Epod. II, quod esset elegantiae oratoriae; praeter codices tamen, Schol. Statii Theb. I, 146 et Macrob. Sat. VI, 2, vulgatam tuentur. *salutate* Ven. notis Reg. Martini, sed vid. Notam nostram. 464 *Inlufasque* Medic. a m. pr., Romanus et al. ap. Pierium ac Martinum, cum Erf.; et sic in Seruianis quosdam male legere notatur; a duobus *que* abest. *Ephyraea*, *Ephyrea*, male alii. Est sane Ἐφυρα, Ἐφυραῖος; sed et Ἐφυρείος, Ἐφυρείος. Forte ad eum modum formatum dixeris τὰ Κύνηρα, Κύνηραῖος, Κύνηρείος, Κύνηρείος.

mo loco Clientium turbam titudo dicitur. Ceterum memorat. Certauit, quod iam Macrob. VI, 2 notauit, cum Lucretio II, 24 — 36 pulcerrimo loco; quo etiam exprimendo iam vires expertus erat in Culice 61 sqq. Aliter suauissimum phantasma ornauerat Catull. LXIII, 269 sqq. *Vomere* sermonis Romani genius in aditu, qui magnam hominum copiam admittit, facile fert, cum et vomitoria, vt in theatro, dicantur: Macrob. VI, 4; *totis aedibus vomit*, ad maiorem etiam multitudinis significationem, quae totam domum, h. e. atrium, replerit, et vomit foribus, per fores. Vix enim placet *domus alta foribus*. Eodem etiam *vnda salutantum* facit; sic et *effusa* mul-

tudo dicitur. Ceterum haec eadem breuius, nec minus tamen grauitur, expressit Horat. *Forumque vitat, et superba ciuium Potentiorum limina*.

463. 464. Si non superba palatia incolunt. Ad verbum: *Si non* habent, at quam splendidius pro eo, *inhiant*, habere cupiunt, si non habere curant, *postes varios pulcra testudine*, h. fores opere variegato, testudineo. Expressos hinc vides versus Lucani X, 120. 121 *Ebur atria vestit, Et suffixa manu foribus testudinis Indae Terga sedent, crebro maculas distincta Zmaragdo. vestes stragulas, auro illusas*, h. pictas (*ludere, lusus, ludibrium ὑβρις*, sunt artificii naturam imitantis vocabula),

Alba neque Assyrio fucatur lana veneno, 465
Nec casia liquidi conrumpitur vsus oliui:
At secura quies, et nescia fallere vita,

465 *fucatur* quatuor ap. Burm. cum Erf. et tres apud Martinum, qui et in textum recepit. Sed vt v. seq. *corrumpitur*, sic h. l. *fucatur*, cum accessione odiosae notiois, quasi vitatur, contaminatur. nec Goth. pr., vt in Seruio aliisque, etiam Romano. *lena* Ven. 466 *liquida* Goth. sec. *liquidae oliuae* e Leid. laudat Burmann. ad Samonic. de Medic. 961. conf. ad Ecl. V, 68. 467 *Ac* Longob. Sed Goth. sec. *vitam* Romanus, alter Mentel. et Menag., quod ferri posset, praeferrī alteri non potest.

Ephyreiaque aera, signa et vasa ex aere Corinthio.

465. 466. Si porro nec purpurae nec vnguentorum vsus habent. *fucus* de adoptato colore quocunque frequentatum; vt et *venenum* de quouis succo, inprimis aut amariore aut acriore. *Assyrium* h. l. pro Syrio et Phoenicio, vt plerumque apud poetas fit: Sic Ἀσσύριον ξείνον accipiendum puto de mercatore Phoenicio ap. Theocrit. II, 162. *vsus oliui*, noua periphrasis, quo quis vitatur. Horat. Od. III, 1, 42 *Nec purpurarum sidere clarior Delinit vsus*. inf. III, 135. *nimio ne luxu obtusior vsus Sit genitali aruo*. De *casia* vid. sup. ad Ecl. II, 49. Georg. II, 212. At h. l. intelligendus est frutex ille, de

quo Plinius agit XII, 43 et de quo inprimis videndus Haselquist. Huius casiae ligna miscebant vnguentis; cum vulgus oleo natiuo vteretur. *Corrumpti* cum dilectu, pro miseri, temperari, quocunque modo, h. l. tamen cum adiuncta notione: in deterius mutationem fieri: vt vitiatum, contaminatum, sit.

467. *secura quies*, quam quis agit secure. Sic in Bucol. *tuta valle*, in qua quis tutus versatur. Lucan. V, 526 *Securus belli; praedam ciuilibus armis Scit non esse casus*. Hoc expeditum. At *nescia fallere vita*, nil aliud esse potest, quam *vita tuta*, ἀσφαλής, certa, nullis casibus adeoque nec metui obnoxia. Antecesserat *secura quies*.

Diues opum variarum; at latis otia fundis,

468 ac in libris ap. Pier. et in Reg. Martin. *laetis* in edd. Macrobi. Sat. VI. 2, quod Heinſio arridet. At enim *laetos campos, agros; fundos autem latos* probandos puto, etiam hoc ſenſu, ut ſint patentes. et *laetis* duo ap. Burm. *lectis* Gud. a m. pr.

Scilicet *vita fallere nescia* Per ſe dicta *fallere nescia* eſt idem ac *vita non fallax*. *vita* pluribus modis accipi poſſit; ut h. l. quoque factum. Vulgo accipiunt ſic, ut ſit innocua (ſcil. ut ſit vita hominum, qui non fallunt, fraudum expertes ſunt; homines ſimplices): Sententia quidem vera, quae et in Culiſce occurrit 72 *Otiæque invidia degentem et fraude remota*. Et ſane *vita, βίος*, pro hominibus. Dura tamen interpretatio. Fuit vir doctus, qui malebat interpretari: *vita*, quae non fallit, non latet, non effugit ſine fructu. Ita tamen adiectum aliquid deſideres, quod ad illam notionem ducat. Nam Horatii I Ep. 18, 13 *fallentis ſemita vitae* alienum eſt; ibi eſt: quae latet, obſcura eſt. In hunc ſenſum expectares h. l. vitam, quae poteſt fallere, h. quae fallit, latet. 468. *opum variarum*. Reprehenditur epitheton ab ill. Homio Tom. III, c. 21 *Elem. Critic.*, tamquam nimis laxum adeoque ener-

Speluncae, viuique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque ſub arbore ſomni 470
Non abſunt; illic ſaltus ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque adſueta, iuuentus;
Sacra deum, ſanctique patres; extrema per illos

469 ac tres ap. Burm., duo apud Martin. et vterque Goth. et Medic. et Comm. Cruqu. ad Horat. Od. I, 21. 471 In antiquis edd. *illi* et *illis* legitur, et *Non abſint*. *illis* etiam Cantabrig, *illinc*. Ven. nec et *et luſtra* nonnulli. 472 At Leid. et Donat. ad Terent. Andr. I, 1, 48, ubi et *paruoque*, quod habent fere omnes ſcripti et editi eodem ſenſu. At *exiguoque* recepit Heinſius. Habent id Romanus, Medicus, Venetus, ed. Ven. et edd. Macrobi. VI, 2. vid. Burm.

vum; debuiſſe enim opes rotto p. 9). 469. *viui lacus*, ſigillatim enarrari, aut vnum aqua perenni. *frigida Tempe*, umbroſae valles. 470. *molles ſomni*, lenes, tranquilli et dulces. Ecl. VII, 45. 471. *Saltus* proprie de paſcuis, *luſtra ferarum*, ſilvae, venationem designant. 472. *operum*, int. opus rutilicum; laborioſa iuuentus, vitae pars melior. *exiguo adſueta*, ut *paruo*. Tibull. I, 1, 25 *contentus viuere paruo*. 473. Illic *sacra deum*; ſcil. ſancta ſunt et habentur, ut Seruius: hoc vult, ſacra ibi caſte coli; illic pietatem et metum deorum eſſe. *ſancti* ſunt *patres*, venerabiles, qui ſancte ac pie coluntur. Niſi argutius haec dicta malis: Illic

Iustitia excedens terris vestigia fecit.

Me vero primum dulces ante omnia Mu-
sae, 475

Quarum sacra fero ingenti percussus amore,

474 *vestigia figit* Cantabrig., vt Aen. VI, 159. 475 *Me vero primum* malebat Reiskius, h. e. οἰκεῖον καὶ ἰδίον ἑαυταῖς, sibi ad-
dictum et proprium. *Dulces Musas* ex h. l. memorat Dialog. de
Orat. 13. 476 *percussus* omnes optimi et antiquissimi. Ante
Heinf. *percussus* quod nimis graue; nam percussus prosternitur;
praua paucorum librorum lectio obtinebat. vid. Heinf. et Bendl. ad
Horat. Epod. XI, 2.

demum sacra vere sacra (pro
sacris vere habita) sunt, il-
lic senum sanctitas visitur.
474. *extrema per illos ve-*
stigia fecit, cum scilicet iam
multo ante aulas et palatia
beatorum reliquisset. Vid.
Arat. Phaen. 100 sqq. Su-
per sunt inter agrestes vesti-
gia priscae iustitiae et inno-
centiae.

475—489. Primum, ante
omnia, studiis philosophiae
ac naturae consecratam vi-
tam agere se velle ait, quod
si non licuerit, at certe ru-
sticam. Vtraque enim vita
beata et exoptabilis; 490 sqq.
alterius tamen deliciis ac
bonis describendis immora-
tur. Expressit haec auctor
Dialogi de Orator. cap. 13,
digno, qui comparetur, lo-
co. Semina sententiarum
iacta iam videas in Axiocho

Platoni vel Aeschini tribui
solito. Comparandus Thom-
son in *Hyeme* 572 sqq.

475. 476. *primum ante*
omnia accipiant me: ita
enim latine dicitur, primo
loco: vt cum verbo iunctum
sit *ante omnia*: vt Ecl. II.
nobis placeant ante omnia
siluae. *Ante omnia pri-*
imum mihi dicendum est.
An *Musae dulces ante om-*
nia bene dicantur, dubito;
saltem in poeta nondum le-
gere memini *ante omnia*
iunctum cum adiectiuo; sed
pulcer ante omnes, non
pulcer ante omnia vt *supra*
omnes pulcra puella est,
non: pulcra est *supra om-*
nia. *felix vna ante alias*
Priameia virgo. non, *ante*
omnia. In serioribus oc-
currit, vt in Plinio *ante om-*

Adcipiant; coelique vias et sidera monsirent;

nia efficax. ante cuncta brabant; vt Bacchi, Cy-
mirabilis. dulces Musae, beles.

μειλίχια Arato Phaen. 16.
17, quem locum in animo
habuit. *Musae accipiunt*
eum, qui se iis tradit, con-
secrat. *Sacra ferre* proprie
est sacrificantis, v. c. Aen.
III, 19, tum omnino sacer-
dotis. Iam autem poetae
Musarum sacerdotes fre-
quenter appellantur. vid.
Cerda. Notum Horat. Carm.
III, 1, 3 et Propert. III, 1, 2
Primus ego ingredior puro
de fonte sacerdos Itala per
Graios orgia ferre choras.
Manil. I, 6 *Ad viridi nu-*
tantes vertice siluas Hospi-
ta sacra ferens. Porro
magno percussus amore
(πληγείς, v. ad Aen. IX, 197)
expressum ex Lucret. I, 922.
923 *sed acri Percussit thy-*
so laudis spes magna me-
um cor, Et simul incussit
suauem mi in pectus amo-
rem Musarum: quo nunc
instinctus, mente vigenti,
Auia Pieridum peragro
loca etc. Ex quo loco sa-
tis patet, poetam duxisse
phantasma ab orgiis deo-
rum, quos qui colebant,
ἐνθουσιῶντες sacra cele-

477. *caelique vias et*
sidera, quod in vulgari ora-
tione, siderum cursum in
caelo. Iam Orpheus Ar-
gonaut. 205 ὅς ῥα πορείας
Οὐρανίας ἀστρων ἐδάη κύ-
κλους τε πλάνητας. *viae*
caeli non vno modo dictae:
v. sup. I, 416. 417, ad Pro-
pert. IV, 1, 103. Quod ve-
ro poeta physicas quaestio-
nes commemorat tamquam
studii sui praecipuam par-
tem, facit propterea, quia
antiquiorum vatum, vt Or-
phei, Lini, Musaei, pro-
prium id studium fuisse tra-
ditum erat; porro quia Em-
pedoclis, post Xenophanem
et Parmenidem, περὶ φύ-
σεως carmina inprimis ma-
gnam auctoritatem habe-
bant, a Lucretio maxime
commendatam, cuius studio-
sus admodum fuisse videtur
Virgilius. Habent etiam
physices capita haec et argu-
menta hoc praecipui, quod
poeticum vel maxime orna-
tum admittunt. Expresse-
runt eundem locum commu-
nem multi poetae, ab Intpp.
laudati, inprimis Manil. I,

Defectus solis varios, lunaeque labores;
Vnde tremor terris; qua vi maria alta tumescant
Obiicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant; 480
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturae adcedere partes,
Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis:

478 *laboris* Mentel. a m. pr. Laudat versum Macrob. de Somn. Scip. I, 15. 479 *tumescunt* Longob. et Voss. pr. 480 *Obiicibus* scribunt alii; et sic iam apud Gellium N. A. IV, 17. *residunt* ed. Dan. et ant. edd. *resident* Moreti pr. 481 *properant* ed. Iunt. *intingere* Goth. sec. 483 *non* quatuor ap. Burm. *non possum* Goth. sec.

99 sqq. Propert. III, 5, 25 sqq. que mensura intellige. Etiam 478. *lunae labores*, defectus. Lucretius V, 750 dixerat: *Solis item quoque defectus Lunaeque latebras* (vel hoc vno versu, Virgiliani carminis quanta suauitas sit, intelliges) *Pluribus e causis* (hi sunt *defectus varii*) *feri tibi posse putandum est*. 479. *qua vi m.*, h. causas accessus ac recessus maris aestuantis. Argumentum sane philosophicae contemplationis sollennius, quam alterum, tempestatum maris causae; quod quidem et ipsum verba ferrent. *Obiices* sunt littora inprimis in aestuariis. 481. Causas varietatis in dierum noctium-

hoc Lucretius exposuerat V, 679 sqq. *Quid tantum properent soles hiberni*, sol in hieme, hiemali tempore, *tingere se Oceano*, occidere etc.

483-489. Si philosophus esse nequit, agricola saltem esse vult.

484. Stuporem animi a frigore sanguinis ducere recte potest poeta, qui tantum probabilia sequitur; inprimis cum e philosophis nonnulli ita sensisse videantur. *Empedocles animum esse censet cordi suffusum sanguinem* Cic. Tusc. Qu. I, 9, vbi vid. Dauies. Quod vero sanguinem *circa praecordia*

Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes; 485
Flumina amem siluasque inglorius. O, vbi campi,
Spercheosque, et virginibus bacchata Lacaeis

485 *rigidi* Rom. Pierii. 486 *O vbi Tempe* coniectura plurimum doctorum virorum apud Burm., at ea v. 469 iam memorata, et vid. Notas. 487 *Spercheosque* dictum vt 'Αλφειός, Alpheus, Πηνειός, Peneus, sic Σπερχειός, Spercheus. Heinsius reposuit, e

cordia memorat, ex antiqua Italorum philosophia peti- tum videri poterat, in qua *praecordia*, Φρένας, πρᾶσι- δας, sedem non modo motuum animi, sed et mentis, faciebant. vid. Cicero ibid.

Sed et hoc ipsum Empedocleum est, cuius versus laudatur in Etymologo Magno in αἵμα et alibi: Αἷμα γὰρ ἀνθρώποις περιχάρδιόν ἐστι νόημα. Notabilis locus Schol. Cruqu. ad Horat. Art. 465 Empedocles — *qui dicebat, tarda ingenia frigido circa praecordia sanguine impediri*. At quomodo ad haec somnia homines delabi potuere? Scilicet, quod primis rerum aetatibus nullus erat sapiens, qui non esset poeta, nullus poeta, qui non maiore animi motu atque aestu raperetur, aut, vt loquebantur, diuino spiritu (ἐνθουσιῶν) ageretur. *Calor* itaque *sanguinis* cum animi vi, ingenii subtilitate,

Tom. I

poetica facultate, naturae aliquam coniunctionem habere videri poterat. Imitatus est versum Lucan. II, 557 *Fernidus haec iterum circa praecordia sanguis Incaluit*.

485. *amnes rigui*, h. l. qui rigant. *amem*, colam. Exemplis illustrat Burm. 486-489. O quam vellem ruri vitam agere! Tamquam poeta nobiliora rura memorat, in Thessaliae, Laconicae, ac Thraciae campis. cf. Culicem v. 93, in quo quasi semina aut rudimenta huius pulcerrimi loci videas. *O vbi* non itaque est, vt situm locorum quaerat, sed vt ibi degat. Habet tamen locus maiorem δεινότητα, si ita iungis: *O vtinam sit, qui me sislat ibi, vbi campi etc.*, entusiasmo abreptus sententiarum ordinem turbauit. *Campi Spercheosque* poetica structura entusiasmo et ipsa consentanea dixit, pro

N n n

Taygeta! o, qui me gelidis in vallibus Haemi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas; 490

Mediceo; in quatuor *Spercheus*. Alii *Sperchiosque*, *Sperchios et*, *Sperchiosque*, hoc quidem in vulgg. edd. v. Heinl. h. l. et ad Ouid. Met. I, 579. 488 *gelidis conuallibus* Medic. et vnus Mead., forte, *gelidi*, inquit Heinl.

campis ad Sperchium, campis Thessaliae, in cuius con-
finiis subter Oetam mon-
tem fluuius ille in sinum Ma-
liacum exit. *Taygeta* sc.
iuga, ὄρη, vt τὸ Ταῦγετον,
montes ex Arcadia per to-
tam Laconicam procur.en-
tes; subiecta iis Sparta et
Eurotas amnis. *bacchata*,
passiue, quae bacchando fre-
quentantur, in quibus vir-
gines Lacaenae bacchari, or-
gia Bacchi celebrare, solent.
Sic *bacchata Naxos* Aen.
III, 125. Erat autem sub
Taygeto Bacchi templum,
quod adhuc Pausaniae aetate
visebatur; ad id solis mulie-
ribus aditus patebat, et mu-
lieres solae sacra in operto
faciebant. vid. Pausan. III, 20.
Ita explicatus locus placere
potest. *Haemus* autem in-
primis siluis abundabat: hinc
vll. 488. 489.

490—493. Beata est, in-
quit, vita philosophi, at nec
minus beata vita rustici. cf.

ad vll. 477. Columella in praef.
iam a Cerda laudatus: *Res*
rustica — *quae sine dubita-*
tione proxima et quasi con-
sanguinea sapientiae est.
Cicero in Cat. mai. 15 *Venio*
nunc ad voluptates agrico-
larum, quibus ego incredi-
biliter delector, quae nec
vlla impediuntur senectu-
te, et mihi ad sapientis vi-
tam proxime videntur ac-
cedere. Philosophiae autem
Lucretianae capita hic pro-
ferri ex primis statim Lu-
cretii paginis manifestum sit.
v. Lucret. I, 49 sqq. ad 150,
qui versus optimi huius loci
commentarii sunt. Forte et
Graecus poeta vtrique ante
oculos erat. Laudatur ex
Empedocle: Ὀλβιος, ὃς
θεῶν παρπιδων ἐκτῆσατο
πλοῦτον ap. Clement. Alex.
Stromat. V extr. Veris au-
tem de natura rerum, deo-
rum et animae, rationibus
ab Epicuro propositis, me-
tus, terrores, ac cupiditates

Atque metus omnis et inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis auari!

491 *ineluctabile fatum* Romanus Pierii, ex Aen. VIII, 334
scilicet. 492 *strepitusque* Reg et vnus Mead. *Acherontis*
auerni Erf. a m. pr.

hominibus detractas et ad
veram felicitatem viam pate-
factam esse, saepe a Lucretio
praedicatur. Conf. Cic. Fin.
I, 13 (vid. Bentleii *Remarks*
upon a late discourse of
Freethinking in a Letter
by Phileleutherus Lipsien-
sis segm. 20). Ipsum Lu-
cretium his laudibus prae-
dicari putabat Spencius Po-
lymet. Dial. II, p. 14, quod
non placet; non quidem
propterea, quod nimis ma-
gnificas, quam pro Lucretii
meritis, laudes esse dicam;
nam quae secta non suum
principem ita extollit? Fecit
hoc idem in Epicuro suo Lu-
cretius. Verum non hic lo-
cum habebat vnus cuius-
quam certi hominis laus et
praedicatio. Non male ex-
pressit locum Seneca Agam.
604—608. Colorem ora-
tionis mutuatus est hinc gra-
uissimo loco Lucan. IV, 394
Felix qui potuit mundi nu-
tante ruina, Quo iaceat
iam scire loco! h. e. nouit,
in tenui hac fortuna, humili

hoc loco, securam sibi fore
vitam; ex magna fortuna se
deici non posse; contra po-
tentes et diuites metus hic
agitat continuus, ne opibus
suis excidant. 490. *qui po-*
tuit, ad formam aoristi, qui
potest. — 492. *metus* ex
superstitionibus falsisque opi-
nionibus natos, inprimis de
fato et de inferis. Lucret.
I, 79 *Quare Religio* (super-
stitio) *pedibus subiecta vi-*
cissim Obteritur. *Metus*
subiectos vide ibid. 67 sqq.
103 sqq. V, 1193 sqq. III, 14
Nam simul ac Ratio tua
coepit vociferari, Naturam
rerum haud diuina mente
eoortam, Diffugiunt animi
terrores, *moenia mundi*
Discedunt, totum video
per Inane geri res, Appa-
ret Diuum numen sedes-
que quietae — *At contra*
nusquam *apparent* Acheru-
lia *templa. strepitum Ache-*
runtis ex Lucret. III, 37 *Et*
metus ille foras praeceps
Acheruntis agendus Fun-
ditus, humanam qui vitam

Fortunatus et ille, deos qui nouit agrestis,
Panaque Siluanumque senem Nymphasque so-
rores!

Illum non populi fasces, non purpura regum, 495
Flexit, et infidos agitans discordia fratres;

494. *Siluarumque senem* ed. Ven. 496 *inuidia fratres* Mo-
ret. sec., e glossmate τοῦ discordia.

turbat ab imo, Omnia suf- tull. LXIII, 384. Itaque is,
fundens mortis nigrore, qui siluas, valles, fontes et
neque vllam Esse volupta- antra frequentat, praeclare
tem puram liquidamque deos agrestes nosse dicitur.
relinquit. Quomodo illum Cul. 76 *Illi sunt gratae*
metum expellat v. eod. li- *rorantes lacte capellae Et*
bro III, 842—907 ad fin. *nemus et secunda Pales.* —
cf. Seneca de Benef. VII, 1. 495—499. Viuit animo
Nam in rationibus, argu- imperturbato, atque, vt ab
mentisque, a quibus illa omni cupiditate, ita ab om-
persuasio ducitur, discrimen ni cura ac sollicitudine va-
inter sanam et insanam phi- cuo, et vere vitam beatam
losofiam cernitur. Quam ex Epicuri formula agere vi-
ornate haec dicta sint intel- deri potest. *Illum non po-*
liges, si reputes nihil aliud *puli fasces* (v. Lucret. III,
haec esse, quam: natura re- 1009) *non purpura regum*
rum rite cognita nec fatum *flexit:* flectit; et sic in seq.
nec mortem a te timeri. *doluit, inuidit, vidit.* nil

493. 494. Vitae rusticae curat honores ac magistratus,
amoenitatem a splendidis, in quem transferantur, aut
et sanctis rerum imaginibus pe- quibus regna siue reddantur
tit, ex primorum hominum, siue eripiantur; quae fortu-
aureae aetatis, vita suntis; narum conuersiones annis
nempe cum innocuis et puris proximis a profligatis Anto-
castisque illis hominibus diu nianis partibus satis frequen-
versabantur, eos frequenta- tes haud dubie inciderant.
bant et in medio eorum con- *et infidos agitans discordia*
spiciebantur: vide vel Ca- *fratres* illum non flexit, nil

Aut coniurato descendens Dacus ab Istro;

497 *Et* Acron ad Horat. Od. I, 35. III, 6. *discedens* multi,
vide Burm. *Daci montibus inhaerent* Florus IV, 12, 18.

monet; nil curat bella ciui- autem, (cum Getis ad Sla-
lia; vt nec bella externa; vicos populos referendi:
Aut coniurato descendens quod docuit Gatterer noster
Dacus ab Istro. Credere Comment. Soc. R. Gotting.
par est, poetam etiam in Vol. XI vbi pag. 186) qui
priori membro, de fratrum montium iuga trans Istrum
discordia, certam aliquam incolebant, vnde *descendens*
personam ac nomen ex illo *Dacus*, vt fere semper, *quo-*
tempore memorare debuisse *ties concretus gelu Danu-*
ac voluisse, vt in altero *bis iunxerat ripas, decur-*
Dacum. Respexit vtique Arsa- *rere solebant et vicina po-*
cidarum disidia, quae in il- *pulari*, Florus IV, 12, 18:
los annos incidunt, quibus ita illo tempore Mysiam et
Georgica perscripta esse et mox Thraciam vastabant.
seruntur et videntur, inter Iam 724 Statilius Taurus
consanguineos, Phraatem et Dacorum agmina palantia
Tiridatem, quos per fratres reiecit. Missus aduersus eos
declarat, agitata. In hoc et Basiarnas M. Crassus, C.
puto, acquiescendum est. Caesare V, et Sex. Apuleio
Sane etiam in Armenia maio- Coss. V. C. 725. Dio LI,
re, cum Artaxiae Artabazes c. 23 sqq. de iis triumphauit
filius successisset, bellum ei a 727. *Ister coniuratus,*
ciuile a Tigrane fratre, Ro- h. populi ad Istrum, qui
ma ab Armenis arcessito, mo- arma cum iis sociabant. Ex
tum est; verum haec in an- nostro Statius I Theb. 20
num 734, decimum a pugna *Et coniurato deiectos ver-*
Actiaca, proximum ante Vir- *tice Dacos.* Iidem Daci
gilii obitum, incidunt. vid. cum Getis aliisque barbaris
Dio LIV, 9. Catoeus qui non cessarunt Istro glacie
dem secundam aliquam Geor- concreto Romanos fines va-
gicorum recensionem com- stare, donec Q. Tuberone
miniscitur, sed nullo plane et Paullo Fabio Coss. V. C.
aut leui argumento. *Daci* 743, et anno sequenti per-

Non res Romanae, perituraque regna; neque ille,
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura 500

498 *res Comanae* Reiskius emendabat. id est, Armenae vel Parthicae; cum indignum poeta, et quidem Romano, sit, rempublicam Romanam *peritura regna* appellare. conf. Notam. Simile fere acumen argutantis Grammatici est apud Rufinian. de schem. Dian. pag. 267, qui locum inter eas figuras refert, cum dicere manifeste parum tutum est: noluisse adeo Virgilium dicere: *Non res Romanae periturae*. 499 *miserans aut non invidit* Zulich., ex interpolatione. 500 *volentia* Ven.

domiti sunt, litusque castel-
lis et vallo munitum est. cf.
Sueton. Octau. c. 21. Ce-
terum Epicuream sapientiam
ab omni republica homines
auocasse, res est satis nota
vel ex Ciceronis disputatio-
nibus.

498. *peritura regna*,
quae pereunt, afflicta; in
prosa: regnorum ruinas,
euerfiones, interitus nil cu-
rat; quot enim regna non
fuere sublata a Romanis!
res Romanae intelligendae
vicissitudines et fortuna im-
perii Romani. Sunt autem
haec accommodate ad hypo-
thesin Epicuri, et intra eius
placita accipienda. Alioqui
enim, in ciue Romano, im-
pium hoc et sceleratum fo-
ret, reipublicae sortem nil
curare.

499. *neque ille Aut do-
luit* (dolet) *miserans ino-
pem, aut invidit habenti*,
non duritie et ferocia animi,
aut Stoica aliqua apathia,
quae male, a Seruio inde,
huc aduocatur, sed nec do-
let nec invidet, quod in
agro remotus ab omni pau-
perum miseria et diuitum
luxu ac fastu animum ab
omni perturbatione vacuum
habere potest. Copiose il-
lustrat locum Burm. Docent
hoc antecedentia: *non po-
puli fasces* etc., quos, in
agro qui degit, non videt,
ideoque nec curat, quis illa
opibus suis et artibus conse-
quatur.

500 — 503. Praeiuerat
Lucret. V, 935 (notante
Macrob. VI, 1 extr.) *Quod
sol atque imbres dederunt*,

Sponte tulere sua, carpfit: nec ferrea iura,
Infanumque forum, aut populi tabularia vidit.

501 *carpit* Macrob. Sat. VI, 1. *rura* Romanus. 502 *Infanum* Rom. trudit Vratisl.

*quod terra crearat Sponte
sua, satis id placabat pec-
tora donum.* Non autem
sunt pro tautologis habenda,
*ipsa, volentia, sponte
sua*; sed facere putanda ad
notionem primariam viuide
et fortiter declarandam. Ex-
pressit sequentia Seneca
Herc. fur. 159 sq. *volentia
rura* ex graecismo exponit
Toupius in Suid. T. II, p. 49,
vbi ex Xenoph. laudat: ἡ γῆ
θέλουσα — διδάσκει et hinc
θέλεμος γῆ T. I, pag. 285.
Praebebatur tamen ipsa res
poetae hoc, vel sine Xeno-
phonte, si *ipsa, sponte sua*,
sane etiam lubentia ac vo-
lentia, h. e. lubenter, fe-
runt fructus rura. Inf. IV,
561 *victorque volentes Per
populos dat iura.* Graeca
ratione poeta uti tum dicen-
dus est, non, quoties vter-
que sermo in aliquam for-
mam naturali sententiarum
modo et ordine consentit,
verum quoties aut a sermo-
nis patrii genio et vsu sol-
lenni recedit, adoptatque

formas Graecas, seu vulga-
res seu poeticas, ita ut, nisi
ex lectione Graecorum scri-
ptorum eas memineris, ex-
pediri locus nequeat; aut
vbi manifesta studii et aemu-
lationis signa et indicia pro-
dit scriptor. Semel haec
dicta sint, cum toties grae-
cismos perperam memorari
viderim. — 501. *Sponte sua*,
v. ad v. 459. Adumbrata esse
haec ex Lucret. V, 935. 936,
iam notatum Macrob. Sat.
VI, 1 extr. — *ferrea iura*,
rigida, quae nec gratia nec
metu vilius flectuntur, nec
miseratione. — 502. *Infanum
forum*, infano clamo-
re, litibus, perstrepsens. Sic
rabies, furor, foro et caus-
sidicis tribuitur. *nec populi
tabularia vidit*, h. nullum
nec vectigal, nec portorium,
nec pascua a populo tam-
quam publicanus conduxit,
quarum redemptionum tabu-
lae, publica instrumenta, in
tabulario seruabantur; quod
Romae erat in atrio Liberta-
tis. vid. Liu. XLIII, 16.

Sollicitant alii remis freta caeca; ruuntque
In ferrum; penetrant aulas et limina regum;
Hic petit excidiis urbem miserosque Penatis, 505
Vt gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro;

503 *freta rauca* Leid. 504 *penetrantque* Menag. a m. sec.
505 *patriosque Penates* Parrhaf. 506 *indormiat* Heinf., ex vno
Mediceo, in quo tamen et ipso a sec. manu in notatum punctis.

503. *freta caeca*, ignota, tem ac ferendum sensum
inexplorata esse videntur. adiunctum est, propter di-
Si essem paullo arrogantior, versos vocum significatus,
dicerem pro imperio „et in ambiguum adeoque obscu-
hunc sensum verbum acci- rum maneat. Sunt haec in-
piendum est.“ Nunc bene ter ea, quae sentiri debent,
noui, vocem habere plures non subtiliter dilui.
notiones, quas alius aliam 505—507. Hic, militiae
non minus bene pro arbi- adscriptus, excindit (excin-
trio suo substituere possit; dere parat) *urbem*, int. Ro-
itaque moneo, posse freta mam, *Penates*, h. patriam
caeca quoque dici et accipi, suam (bella autem ciuilia re-
si quis malit, obscura, ni- spicit); vt luxu diffluat.
gra; vt Aen. III, 200 licet Militia omnino illo tempore
accipere, *caecis erramus* inter modos opum ac diui-
in vndis propter seqq. At tiarum quaerendarum expe-
inf. III, 260 non sunt *fre-* ditiores, scilicet e praeda et
ta caeca, sed *nox cae-* agris assignandis. vide v. c.
ca: Nocte natat *caeca se-* Propert. Eleg. III, 5. Tibull.
rus freta. Seruio sunt no- I, 1, 1—4, vbi v. notata,
stro loco *freta caeca* subito multo magis in ciuilibus
in tempestatem surgentia, bellis, per praemia militiae.
quorum motus caeci, incerti *gemma*, poculum gemme-
sunt. Ad pericula et discrimi- um, ex gemma factum. cf.
mina nauigationis respici pa- Propert. III, 5, 4. *Ostrum*
tet. Scilicet, cauere poetae *Sarranum*, Tyrium, ab an-
interdum vix possunt, quin, tiquo urbis nomine, Sarra
quod ad impellendam men- seu *Tfor*; de quo satis

Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet adtonitus Rostris; hunc plausus hian-
tem

Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque

dormiat vulgo omnes: et nunc reuocaui. Porro *Serano*, *Sarano*,
Serrano, vitiose scribitur. 508 *hic plausus* Medic. a m. pr.
509 *geminatus* ex omnibus scriptis Heinsius reposuit. Sic et Pierii
et Martini libri cum antiquis edd. Vulgatae tamen edd. praeter
vnam Egnatianam *geminatur* aut *geminantur* habebant. Illa *ge-*
minatus enim, in parenthesi posita inde ab Elzevirianis, illustrare
sibi videtur Heinsius ad Aen. X, 874, mihi tamen nondum satis-
facit, nec iple mihi satisfacio. Minus tamen putidus versus ad
meum sensum est, si intra parenthesin aut totum, vt Aldd. pr. et
sec., vt sit: *hunc plausus hiantem (Per cuneos — patrumque)*
Corripuit; aut verba *geminatus enim plebisque patrumque*, cum
Ald. sec. et hinc ceteris, recipias. Friget tamen vtrumque, multo-
que magis, si *geminatus* ad *plebem* et *patres* referas. Immo vero
est, repetitus, iteratus. Seruius enim retraxit; vt sit: *Corripuit*
enim hunc geminatus. Atqui hoc repugnat sermonis genio. Melius
esset dicere, *enim* esse pro δὲ, γὰρ, asseueratiue positum: vt
Aen. II, 100 *Nec requieuit enim*. VIII, 84 *Quam pius Aeneas*
tibi enim, tibi, maxima Iuno, Mactat. Potuisset poeta facile
asperitatem hanc emollire: *geminante manu*.

multa disputauit Bochartus. et cupit gratiofus apud po-
507. Sic et Aen. VI, 610 pulum haberi; *nimum*
Aut qui diuitiis soli incu- *gaudens popularibus auris*
buere repertis. Ex Vario: dixit Aen. VI, 817. *hian-*
Incubet et Tyriis, atque *tem* prae admiratione ac
ex solido bibat auro: stupore, *conripuit*, per-
adumbratum esse verbum, *cussit*, animum commouit,
notarat Macrob. Sat. VII, 1, *plausus per cuneos*, h.
p. 374 (576). conf. Tibull. theatrorum ordines ac sedi-
III, 3, 3 sqq. lia, quo excipiebantur, qui
gratioli essent apud popu-
lum, vt de Pompeio, Cice-
rone, Maecenate (vid. vel
pro rostris dicentem audit; Horat. I Carm. 20. II, 17,
alii populi studia miratur 25) res nota.

Conripuit. Gaudent perfusi sanguine fratrum, 510
 Exilioque domos et dulcia limina mutant,
 Atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.
 Agricola incuruo terram dimouit aratro:
 Hinc anni labor; hinc patriam paruosque nepotes

510 *Corripit*: hi gaudent emendat Marklandus ad Statii Silu. III, 2, 61, non quod in praeterito tempore offendeatur, vi Burmannus putabat, sed quod non sunt, ad quos referas *to gaudent*. Nec tamen alii subiicere post superiora a versu inde 503 adeo durum est. Iple Burmannus *Corripit* coniecitabat; minus feliciter. *sanguine patrum* ed. Norimb. 511 *domus* duo apud Burm. et vterque Goth. *lumina* Zulich. 513 *terram mollis aratro* Mediceus et Colot. Vrsini; forte ex Georg. I, 494. *demouit* Leid. et Rottend. 514 *paruosque penates* Mediceus, quod impenso placebat Heinio; dummodo non v. 505 *miserosque penates* antecessisset. Malim alioqui et ipse: *patriam* (adeoque publicum) *paruosque Penates*; satis recte dici potest agricola, tueri et alere domum ac familiam. Et inf. IV, 155 *Et patriam solae et certos nouere penates*. Add. Ciris 418 et alii. Sane permutantur fere *penates*

510—512. *Gaudent perfusi sanguine fratrum*. h. c. gaudent alii perfundi, ex graeco more. Ad veteranos autem et ceteros refero, quibus promissi per bella civilia (hinc *perfusi sanguine fratrum*) agri assignabantur; ita cum sequente versu sententias arte coniunctas esse videas: relictis agris patriis et solo natali in aliena praedia, alio sub caelo sita, immigrant. Lucretii versus sunt III, 70 *Dum homines paupertatem fugiunt, Sanguine civili rem conflant* — *Crudeles gaudent in tristi funere fratrum*; quem hic expressum esse, iam a Macrobio monitum Sat. VI, 2. 511. *Exilio*, dum in colonias deducuntur. 512. Fere vt Horat. illud II, 16, 18 *Quid terras alio calentes sole mutamus?* Sol pro caelo, plus minusve ex sole, propiore seu remotiore, calente. 513—531. Suauissima bonorum, quae vita rustica habet, descriptio. 514. *labor anni*, per annum, annum opus rustici; nunc tamen

Sustinet; hinc armenta bouum, meritosque iuuen-
 cos; 515

Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
 Aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi;

et *nepotes* in libris: vid. Markland. ad Statii Silu. I, 2, 145, qui etiam *penates* praefert: sed parum graui de causa: „quare enim poeta *nepotes* potius quam *liberos* memoraret?“ Atqui memorat tamquam poeta, cui liberum est et esse debet, ita permutare; alioqui concidit tota poetica. Burmannus praefert *nepotes*, ne bis idem dicat poeta, *patriam* et *penates*; qui metus utique vanus esset; nam *patria* nequaquam ad tugurium ipsum reuocari potest, sed totum rus, vicum et agros, complecti debet, vt Ecloga I, 3. 4. 68. Equidem fateor me ad hoc haerere, quod *patriam* ex annuo labore sustinere dicitur agricola; vix enim hoc aliter fieri potest quam conferendo in publicum et militia ex delectu. Atqui hoc alterum non ex agro petitur, prius non est Romanum, illo saltem tempore; (*vectigalia* ap. Horat. III, 16, 40 sunt redditus agelli, quos porrigere aliquis potest, amplificare, augere, *cupidine contracto*) malim utique *patrem paruosque nepotes* scriptum esse; et potest *patriam* ex versu superiore 512 repetitum videri. Enimuero non agitur de eo, quid in votis habeamus, sed quid scriptum esse a Marone probabile sit: et hic fateor nihil posse ad liquidum perducere. *patrem* tamen reposuit Wakef. Idem Marklandus malebat: *Hic anni labor*; et sic Gud. pro var. lect. nec male. — 516 *quin et* Menag. alter. *exuberat* Menag. quart. 517 *et Cerealis* Mo-

subest simul notio prouentus alit; aleret ciues, sustineret annui ex hoc labore; nam opibus suis amicos. Horat, subiicitur: *hinc sustinet*, Serm II, 2, 104 *cur, im-* alit et educat inde, *nepotes*, *probe, carae* Non aliquid liberos, et *patriam*: de *patriae tanto emetiris acervo*. atqui praecesserat: *quare templa ruunt antiqua deum?* quo v. Var. Lect. Romano 516—518. Nullum anni sensu et sermone amat, tueretur, patriam aliquis, pro ea tempus est, quo cesset ager moritur; haec et alia sunt, afferre aliquid fructus. *po-* quae Horatius innuit in his: *debeat, et quid amicis*, *mis exuberet annus*, poeti- At patriam Romanus non ca ratione, sed sollenni, pro,

Prouentuque oneret fulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande sues laeti redeunt; dant arbuta sil-
vae; 520

Et varios ponit fetus auctumnus; et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis,
Interea dulces pendent circum oscula nati;

nag. alter. 518 *Prouentumque* Goth. pr.; ferrem, si *Prouentus* esset. aut *horrea* Medic. a m. pr. et Zulich. *oneret cellas* coni. Io. Schrader. Fatendum tamen, si seuerius cum poeta agas, totum versum otiosum esse post antecedentia. 520 *redeunt lacti* Rufinian. de Schem. Lex. p. 30. *ardua* Gud. pro var. lect. 521 *ponit fructus* Erf. 523 *pendent dulces* ante Heinfl. sed *dulces pendent* omnes fere scripti, etiam Pierii.

poma exuberant in anno, h. auctumno. 518. *Annus onerat fulcos prouentu*, ante messem, *horrea vincit prouentu*, messe facta. Sunt Tibulli. IV, 1, 185 *Horrea secundas in deficientia messes*, et sup. Georg. I, 49 *Illius immensae ruperunt horrea messes*.

519. Cum hieme, h. e. cum extremo auctumno, oliuitatis tempus ingruit. Oliuae, vt poetarum mos, a praestante aliquo genere adiectum nomen habent. *Sicyonem oliuiferam* etiam Ouid. memorat in Ibin 319, ex P. IV, 15, 10. Stat. Theb. IV, 50. *trapetum*, quo oleae teruntur; mola olearia. v. Ind. ad Scriptt. R. R.; egregie illustrata in doctissimo libello Alb. Lud. Frid. Meisleri nostri *de torculario Catonis*. 520. *arbuta* vid. supra ad Eclog. III, 82. 521. *ponit fetus auctumnus*, dum poma matura decidunt. Ita *poni frondes* supra dixerat v. 403. Potest tamen, si ita placuerit, a partu petitum dici, qui *poni*, edi, dicitur; vt oua ponuntur, 523. Pergit ad gaudia domestica agricolae; *pendent circum oscula* iucundius, quam si, circum ora; sunt enim ad osculandum por-

Castia pudicitiam seruat domus; vbera vaccae
Lactea demittunt; pinguesque in gramine laeto 525
Inter se aduersis luctantur cornibus haedi.
Ipse dies agitat festos; fufusque per herbam,
Ignis vbi in medio, et focii cratera coronant,
Te, libans, Lenaeae, vocat; pecorisque magistris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo; 530

525 *dimittunt* nonnulli: duo omittunt *que* cum vno Mead. 527 *fastos* Ven. *fufosque* Gud. et Goth. sec. 528 *ingenio* pro *in medio* Mediceus; forte *Ignis vbi Gento*, inquit Burmannus, id est, ara ipsi posita. Malim *Ignis vbi, Genio et focii c. c.*, h. in honorem Genii: in quod et Schraderum incidisse, in schedis video. Sed ludibrium librarii esse puto. 529 *Lenaeaeque* Voss. Erat scilicet in alio *Lenaeae*, vt in Medic. a pr. m.

recta. 524. *pudicam mulierem* (Horat. Epod. II, 39), designat. Adscripseram olim *αἰδοῖν παρὰκοῖτιν*. sed recte monitus, eam in Homero esse *αἰδοῦς ἄξιαν*, hoc sustuli. 525. 526. Ex Arat. Diosem. 369. 370. cf. Odyss. x, 412. *κορύπτειν* Theocr. III, 5.

527 — 531. Quicquid in vita rustica iucunditatis esse solet, memorat poeta; itaque et festorum sollennia diis rusticis habita; inque his vnum, in Bacchi honorem. 528. *Ignis vbi in medio*, scil. ara, in qua sacrum fit, ex quo epulae parantur. Tibullus de sacris, messis tempore factis, II, 1, 21

Tunc nitidus plenis confusus rusticus agris Ingeret ardenti grandia ligna foco, Turhaque vernarum, saturi bona signa coloni Ludet. Socii. Horat. Epist. II, 1, 142 *Agricolae priscae — Conditae post frumenta leuantes Tempore festo Corpus — Cum sociis operum pueris et coniuge fida.* Adumbratus e nostro locus Gratii Cyneg. 486 sqq. Nec aliter, quam de sacro Genio vel Lari facto, accipiendum carmen Horat. III, 17, 13 sq. *crater*, vnde libatio fit, corollis ornatur. vid. ad Aen. I, 724. 530. *certamina ponit*, *ἔθλα τίθῃσι*, certaminis praemia. conf. Aen.

Corporaue agresti nudant praedura palaeſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus et frater; ſic fortis Etruria creuit;
Scilicet et rerum facta eſt pulcerrima Roma,

531 *nudant* Burm. recepit, et ſic ſane Romanus, alique vetuſti Pierii, et praetantiores Heinſii ac Burm. *nudat* tamen, quod vulgo editur, excepta Egnatiana recenſione, Mediceus cum fragm. Moret. et parte librorum Martini exhibet; et videtur haec ratio exquiſitior eſſe, ſi paterfamilias *nudat membra*, dum proponit certamen et auctor eſt nudandi membra. Sed in his librorum auctoritati non refragor. *perdura* Medic. a m. pr. *nudat palaeſtrae* idem cum fragm. Moret., quod Heinſio placebat, et Wakefield qui recepit, quia Lucret. V, 969 de hominibus feris: *membra nudabant terrae*, pro quo editum erat, *nuda dabant*. Idem hinc tuebatur Aen. V, 586 lectionem, *Et nunc terga fugae nudant*; in quo tamen loco caſus tertius minus conueniret, quam in noſtro loco. Eſt enim caſus tertius cui, cuius cauſſa nudamur: Lucan. VIII, 425 *Dacis Rhenique cateruis Imperii nudare latus*. Male itaque et in Silio XVII, 444 *Quos ubi nudantes conſpexit Hamilcare cretus Terga fugae* repoſuerant pro, *fuga*. Verba, vt nunc edita ſunt, diſerte recitat Lutat. ad Stat. Theb. VI, 827. 532 Tangit locum Schol. Perſii Sat. I, 87, quamquam mendose. *vitam veteres* Moret. et Parrhaſ. *voluere* Ven. 534 Malim iungere: *Sic fortis Etruria creuit Scilicet, et rerum*. Eodem modo I, 281. 282.

V, 66. *agreſti palaeſtra*, quid ſequutus eſſe, non ap-
lucta. poſuit. Fuere vtique magnae

532—535. Ornate: haec Etruſcorum opes et terrarum
vita ſuit priſcae Italiae. cultus egregius. 534. *re-*
533. *Etruria creuit*, h. *rum facta eſt pulcerrima*,
Etruſci potentes facti ſunt; nota forma, quam Burm. ad
ad magnas opes agricultura h. l. illuſtrat, omnium impe-
peruenerunt. Burmannus riorum praetantiſſimum ac
intempeſtiue Etruriae men- beatiffimum factum eſt. Iis-
tionem, et non niſi in Mae- dem fere verbis Cicero pro
cenatis gratiam, fieri aiebat; Roſc. Amer. c. 18, §. 50.
ſed quid potiſſimum vir doc- Formam tamen et rationem
tiſſimus in hac ſuſpicionem ſe- loquendi non expediuit Bur-
quutus ſit, videtur enim ali- mannus. Eſt ſcilicet Grae-

Septemque vna ſibi muro circumdedit ar-
ces. 535

Ante etiam ſceptrum Dictaei regis, et ante
Impia quam caeſis gens eſt epulata iuencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, nec-
dum

Inpoſitos duris crepitare incudibus enſes. 540

Sed nos inmenſum ſpatiis confecimus ae-
quor;

Et iam tempus equum fumantia ſoluere colla.

535 Idem verſus Aen. VI, 786. *Septem quae vna* Ed. Iunt. et aliae. 536 *Antea* Gud. 540 *Inpoſitos dueros* Medic. a m. pr. 542 *ſpumantia* Rom. et aliquot alii Pierii, item Parrhaſ. Eadem varietas ap. Quinctil. VIII, 6, vbi verſus laudatur. At *fumantia* melius hoc quidem loco; et exhibent Charifiſius et Beda de tro-
pis S. S.

cum *χρῆμα κάλλιστον*, *res* bouem mactando. cf. Arat.
pulcerrima, et doctius *pul-* Phaenom. 132. Cic. N. D.
cerrima rerum. Tum *ſci-* II, 63, §. 159. 539. *claſ-*
licet eſt δὴ, ἄρα, vtique, *ſica inflari*, cani inflato
ſane. Vt Graeca ſint: καὶ cornu, tuba, buccina. vid.
δὴ καὶ Πρῶμῃ ἤμας διὰ Propert. III, 3, 41. 42. (2,
τοῦτο, κάλλιστόν τι πρῶμα. 11. 12) conf. ad Tibull. I,
535. *arces* pro montibus. 1, 4. — 540. Ornate pro,
procudi enſes.

536. Ante Iouem, ſub re- 541. 542. Sed finis fa-
ge Saturno, aurea aetate ciendus eſt libro. Eodem
(vnde poeta ipſum dixit tropo Tryphiod. 664 *Μου-*
aureum), ſic viuebant ho- σάων ὅδε μόχθος. ἐγὼ δ'
mines. *Impia gens*, h. ἄπερ ἵππον ἐλάσσω Τέρμα-
hominum genus, *impium*, τος ἀμφιέλισσαν ἐπιφάου-
quod naturae legem violat, σαν αἰοιδῆν. *aequor immen-*

sum spatii, immensa. *spatia*, h. decursus, habens, immensorum spatiorum campus. De *spatiis* vid. ad Ge. I, 512. *Colla equorum solvere*, dum iugum soluitur, demitur. Sic ὕψ' ἀρματοῦς αὐχένος ἵππων λυσάμεν Callimachus a Cerda laudatus H. in Pall. Lau. 10. λύειν ἵππους, *soluere equos*, solenne.

Te quoque, magna Pales - Ge. II, 1.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N
LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM

Orditur poeta librum ab expositione argumenti 1. 2: tractare se argumentum ab aliis intactum, unde novam laudem Mantuae suae sit paraturus — 39. Inde fauorem ac studium Maecenatis sibi expetit — 48.

Procedit praeceptio a fetura armentorum. Legendae primo loco bonae matres; notae bonarum vaccarum — 62; admissura ita curanda, ut et bos et

sum spatius, immensa spatia, h. decursus, habens, immensorum spatiorum campus. De *spatiis* vid. ad Ge. I, 512. *Colla equorum soluere*, dum iugum soluitur, demitur. Sic ὁφ' ἀρματός ἀρχένας ἵππων λυσάμεν Callimachus a Cerda laudatus H. in Pall. Lau. 10. λύειν ἵππους, soluere equos, solenne.

Te quoque, magna Pales - G. III. 1.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N
LIBER TERTIVS

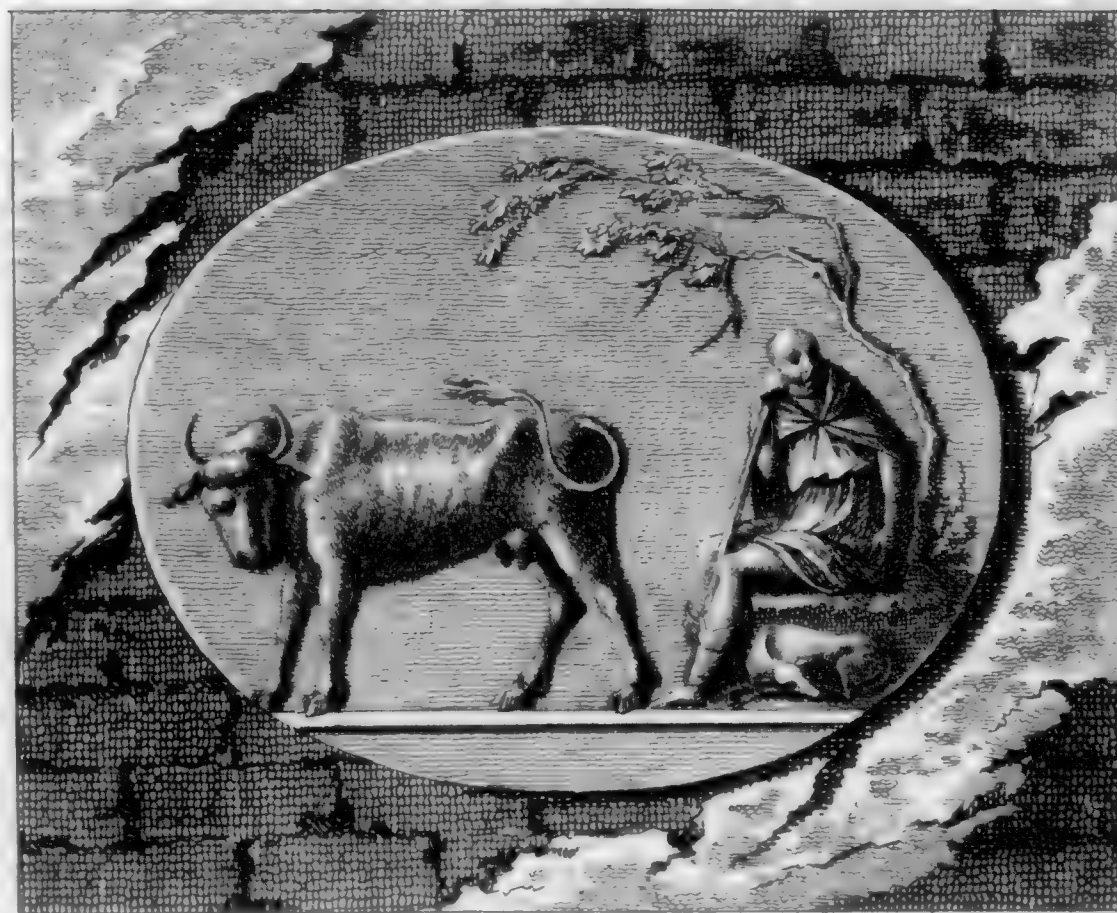
ARGVMENTVM

Orditur poeta librum ab expositione argumenti 1. 2: tractare se argumentum ab aliis intactum, unde novam laudem Mantuae suae sit paraturus — 39. Inde favorem ac studium Maecenatis sibi expetit — 48.

Procedit praeceptio a fetura armentorum. Legendae primo loco bonae matres; notae bonarum vaccarum — 62; admissura ita curanda, ut et bos et

taurus in iuuenta constituti sint — 71. Notae equi generosi et ad admissuram idonei — 122. Tum ea, quae ante admissuram sunt curanda — 137. Cura matrum grauidarum — 156. Cura vitulorum — 178. Cura pullorum equinorum — 208; inprimis arcendi illi a nimia Venere: inter quae locum de Veneris stimulantis furore persequitur — 282. Post curam armentorum progreditur ad curam pecudum: cum praefatione super difficultate argumenti cum dignitate pertractandi — 294. Primo de ea cura, quae ad pecudes in stabulis habendas spectat — 321; tum de pastione vere orto: cum excursionem in narrationem de Nomadibus Afris et Scythis — 383; praecepta de studio lanarum — 393, et lactis — 403. Cura canum — 412. Monita de cauendis animantibus noxiis — 439, et de auertendis morbis — 473. Ita aditum sibi parat ad locum de peste auctumnali armentorum ac gregum nobilissimum — ad fin.

Pascitur in magna silva formosa iuvenca
Ge. III, 219.

Te quoque, magna Pales, et te memorande
canemus

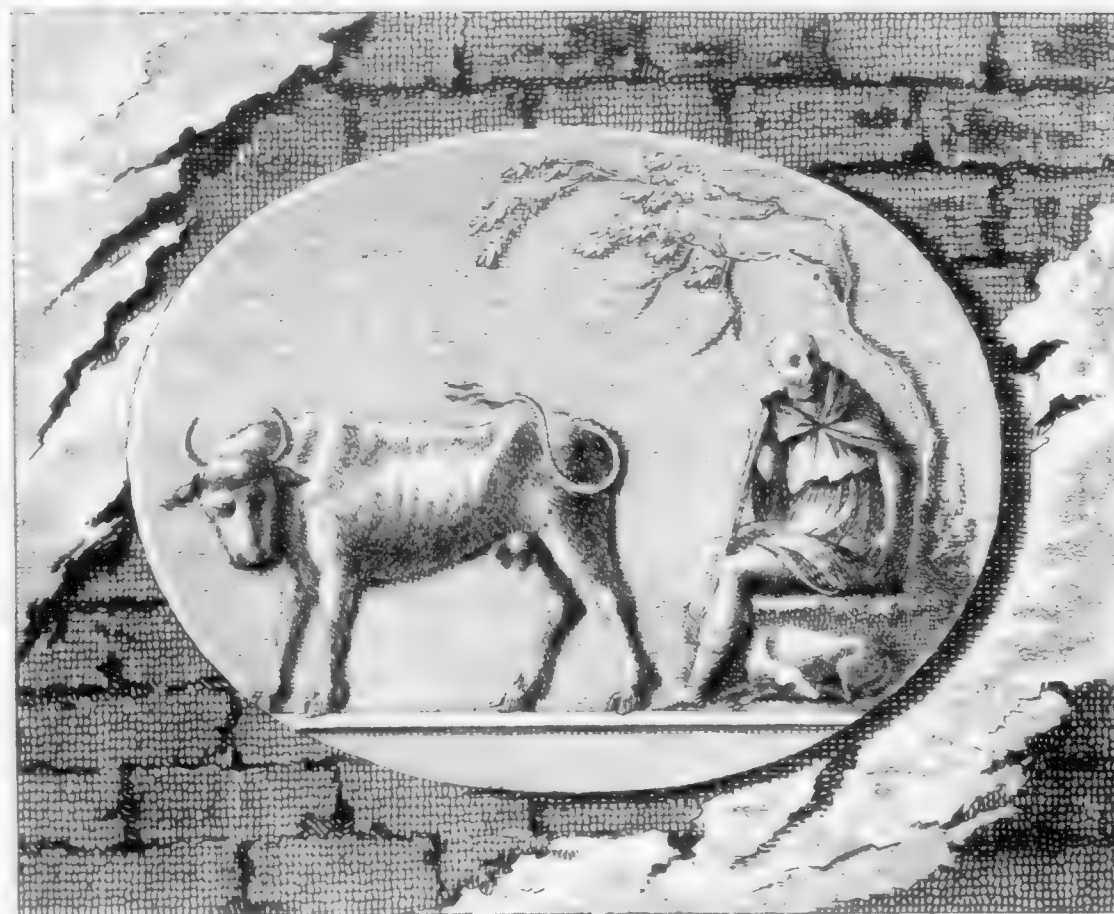
Pastor ab Amphryso; vos, silvae amnesque Lycae.

2 Amphryso Medic. Amphryso Romanus; at Amphryso fragm. Vatic. Variant eodem modo codd. in Callimacho et al. Tuetur simplicem litteram Brunck. ad Apollon. et recte: add.

1. 2. Nunc rem pecuariam to, Pheraeorum regi, serui-
aggrediar. Pro ea Palem, ret, ἐθήτευσε. vid. Eurip.
deam pastoritiam, et Apol- Alcest. pr. et Callimach. in
linem Nomium, et Lycaeum, Apoll. 47 sqq. Tibull. II, 3,
Arcadiae montem Pani sa- 11. III, 4, 67. Nota fabula.
crum, memorat. Amphry- Expressit locum Lucan. VI,
sus Thessaliae, et quidem 368. Pastor ab Amphryso
Phthiotidis, notum flumen; pro Amphrysius, more lo-
ad quod Apollo, boues quendi paullo doctiore.
pauisse dicitur, cum Adme- Graece diceres: Νομεύς

taurus in iuuenta constituti sint — 71. Notae equi generosi et ad admissuram idonei — 122. Tum ea, quae ante admissuram sunt curanda — 137. Cura matrum grauidarum — 156. Cura vitulorum — 178. Cura pullorum equinorum — 208; imprimis arcendi illi a nimia Venere: inter quae locum de Veneris stimulantis furore persequitur — 282. Post curam armentorum progreditur ad curam pecudum: cum praefatione super difficultate argumenti cum dignitate pertractandi — 294. Primo de ea cura, quae ad pecudes in stabulis habendas spectat — 321; tum de pastione vere orto: cum excursionem in narrationem de Nomadibus Afris et Scythis — 383; praecepta de studio lanarum — 393, et lactis — 403. Cura canum — 412. Monita de cauendis animantibus noxiis — 459, et de auertendis morbis — 475. Ita aditum sibi parat ad locum de peste autumnali armentorum ac gregum nobilissimum — ad fin.

Pascitur in magna silva formosa iuuenta
lyc. III, 219.

Te quoque, magna Pales, et te memorande
canemus

Pastor ab Amphryso; vos, silvae amnesque Lycae.

2 *Amphreso* Medic. *Amphryso* Romanus; at *Amphryso* fragm. Vatic. Variant eodem modo codd. in Callimacho et al. Tuetur simplicem litteram Brunck. ad Apollon. et recte: add.

1. 2. Nunc rem pecuariam to, Pheraeorum regi, serui-
aggrediar. Pro ea Palem, ret, ἐθήτευσε. vid. Eurip.
deam pastoritiam, et Apol- Alcest. pr. et Callimach. in
linem Nomium, et Lycaum, Apoll. 47 sqq. Tibull. II, 3,
Arcadiae montem Pani sa- 11. III, 4, 67. Nota fabula.
crum, memorat. *Amphry-* Expressit locum Lucan. VI,
sus Thessaliae, et quidem 568. *Pastor ab Amphryso*
Phthiotidis, notum flumen; pro Amphrysius, more lo-
ad quod Apollo boues quendi paullo doctiore.
pauisse dicitur, cum Adme- Gracce diceres: Νομεύς

Cetera, quae vacuas tenuissent carmine mentis,
Omnia iam volgata; quis aut Eurysithea durum,

Steph. Byz. in Ἀμφρύσιος. Alii *Amphrifo*, *Amphrisio*, vt Goth. Mox *Lycaei* recte omnes scribunt: vt ap. Pausaniam aliosque Graecos scriptores; vbique occurrit: τὸ Λύκαιον. Male confunditur alibi τὸ Λύκειον Athenarum: vt sup. I, 16. 3 *carmine* Burmannus reposuit, vt erat in nonnullis Pierii; in fragm. Vatic. Medic. et aliis *carmina*, quod vulgo editur. Procliuor lapsus in hoc ex illo, quam vice versa; *mentis* idem scripsit ex Rottend. tert. pro *mentes*. 4 *volgata* idem ex Gud. et Mentel. tert. *sunt vulgata* Parrhaf. Bodlei. et vnus Mead.

Ἀμφρύσιος. cf. Toup. Ep. crit. pag. 165. Mox *siluas amnesque Lycaei* memorat pro deo Lycaeuum tenente, Pane; et hunc pro re pastoriia. 3. Pindarum Olymp. Ode II pr. ante oculos habuisse, Cerda putabat; debebat saltem Isthm. VII, pr. comparare; etsi et hoc nimis sedulo fieret. Communis enim illa est ratio multorum poetarum, vt alia sibi praerepta esse, alia vulgaria a se omitti dicant. Magis certum est, nostrum multos imitatos esse, inprimis Manilium lib. III pr. cf. Aetna pr., vbi v. Wernsdorf. Opiian. Cyneg. pr. Nemesian. Cyneg. 15 sq., vbi conf. Titium. *Tenant mentes* ea, quae delectant, et exprimit hoc ipsum delectationis naturam. *vacuae* autem *men-*

tes, a curis, rebus ac studiis feueris, vacantes, solenne de iis, qui poetarum carmina audiunt. Monenda haec propter Burmanni subtilitates fuere.

4—7. Dum *Eurysitheum* memorat, Herculis labores intelligit. Eodem referendi Busris et Hylas. Commemoratur autem fabulas, quas a satis multis poetis tractatas esse constabat; hinc v. 6 *Cui non dictus?* *Dicere* enim de poetis solenne. Fuisse quoque necesse est carmina de Delo, et de Peelope eiusque cursu curuli, quo Hippodamiam Oenomai f. obtinuit: at ea omnia poetarum opera interciderunt, praeter Apollonii et Theocriti loca de Hyla, Herculis amasio, et Deli laudes apud Callimachum. Quae autem

Aut inlaudati nescit Busridis aras? 5
Cui non dictus Hylas puer? et Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque
possim

Tollere humo, victorque virum volitare per ora:

5 *Busridis arces* Medic. a m. pr. *illaudari* Goth. pr. 6 *Quot* in Pierianis: vt Ecl. IV, 62. Et sic fragm. Vatic. 8 *est* abest a Toll. *tum danda via est* Ed. Ven.

ex deperditis excitari hic possent, notae modum excessura essent. 5. De *illaudato*, h. detestando, Busride inprimis multa interpretes cumularunt. Isocratea oratio plane hic commemorari non debebat. Sed videndi inprimis Gell. II, 6, vbi cf. Iac. Gronou. Macrob. Sat. VI, 7. Omni disputatione potiora sunt illa Gellii verba: *illaudatus est quasi illaudabilis et innominabilis, qui neque mentione aut memoria vlla dignus, neque vmquam memorandus est*. Expressit autem Homeri οὐκ ὀνομαστόν Od. τ, 260. 597. Sic ἀπόδητος. v. Toup. Ep. crit. pag. 82; nec ad notam formam λιτότητος confugere necesse est. Etsi autem in iis, quae nunc extant, carminibus Busridis

vix mentio facta occurrit: potuit tamen ac debuit (vid. Apollodor. II, 5, 11) in Ἡρακλείαις (quo nomine plura olim extitere carmina, inprimis Pisandri Camirensis (v. T. II, p. 285 sq.) Nymphios Heracleotae, Panyasios: v. ad Apollod. Notae pag. 324 sqq.) Busris ab Hercule caesus memorari. 8. *Acer equis*, h. arte equestri, *quadrigis* ducendis, strenuus, excellens, δεινός.

9. Circumspiciendum mihi argumentum, cuius tractatione nomen consequar. *victor* poetico ornatu adiectum, vti solent, si de magno aliquo opere peracto, magna re, quam assequutus sis, agitur. Non male Seruius: *victor, effector propositi et voti*. Lucret. I, 76 *Omnia*

Primus ego in patriam mecum, modo vita super-
lit, 10

Aonio rediens deducam vertice Musas;
Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas;

10 *superstes* eadem Ed. Ven. Gell. I, 22 versum laudat, et putat dictum esse ἀνυπώστες, parum proprie, pro, *longinquius diutiusque adsit*. 11 *veniens* Menag. pr. *residens* Rottend. alter, perpetua permutatione cum *rediens*. 12 *Idimeas*, *Idymeas*, *Hydimeas*, ut mox *Mintius* scribitur. *Primus et Idumaeas* Reg. Martin. Est Ἰδοῦμη, Ἰδοῦμαϊος.

*immensum peragrauit Epi-
curus*, — *Vnde refert no-
bis victor, quid possit ori-
ri etc. virorum per ora
volitare*, ornatus quam,
ferri per ora, in ore om-
nium esse. Notum autem
Ennii illud: *volito viuus
per ora virum*. Solenne
porro famam nominisque
celebritatem per volatum
declarari; ornavit notionem
Horat. II Carm. 20.

10—13. Primus ego inter
Mantuanos nomen poetae
consequar. At hoc splendi-
de elocutus est. *Primus*.
Bene Serniana: *Ideo pri-
mus, quod ante illum nul-
lus Mantuanus poeta fuit*.
Argute magis quam vere
modo Graecis poetis carmi-
nis palmam eripere, modo,
quod Catroeus commentus
est, iter in Graeciam susci-

pere velle putatur. Qui
primus inter aliquem popu-
lum poeta clarescit, is *Mu-
sas secum in patriam du-
cere* dici potest, et ornatus
ab Helicone, Boeotiae, *ao-
nibus* olim habitatae, mon-
te; idem *referre* laudem,
gloriam, praemia, victoriae
insignia, *palmam* dici po-
test, respectu *certaminum
musicorum*, quae inter
Graecos haberi solebant:
Idumaeas autem *palmas*
poetico plane epitheto ap-
pellavit, a nobili aliquo ge-
nere. *Idumen* poetae pro
Idumaea ac tota Iudaea di-
cunt; quam quidem palmis
frequentem fuisse notum est.
vid. II. apud Cerdam et al.
arbuslo palmarum dives
Idumo Lucan. III, 216, et
praeclare Stat. V Silu. 2,
138. 139. *An Solymum ci-*

Et viridi in campo templum de marmore ponam

*nerem palmetaque capta
subibis Non sibi felices
silvas ponentis Idumes?*
Debet autem huius versus
suauitatem, ut unicuique ob-
vium est, qui utrumque poe-
tam legit, noster Lucretio
suo I, 118 *Ennius ut noster
cecinit, qui primus amoe-
na Detulit ex Helicone
perenni fronte coronam,
Per gentes Italas hominum
quae clara clueret*.

13. Haec et quae sequun-
tur, et templi huius aedifi-
catio, quam rationem ac
coniunctionem cum ceteris
habeant, omiserunt monere
Interpretes. Scilicet in eo
substitit poeta, ut laudem
poeticam, quam in patriam
suam redux referret, cum
victoria compararet, quam
aliquis inter Graecos ex sol-
lenni certamine victor re-
portaret. Notum autem est,
nullum sollennium ludorum
in Graecia genus fuisse, in
quo non eo tempore ingenii
certamina, ἀγῶνες μουσικῶν,
eloquentiae, poetices inpri-
mis, instituerentur. De
Olympiis et ceteris sollenni-
bus aequae certum est, ac de
Dionysiis, Panathenaeis etc.

Victores autem ex Olympicis
ac ceteris ludis non modo
sollenni pompa urbem suam
ingressos esse, verum etiam
victoriae praemia diis conse-
crasse, interdum etiam siue
templum siue aram aliudue
monumentum in victoriae
memoriam condidisse, mul-
tis ex antiquitate exemplis
ac titulis adhuc superstitibus
declarari potest. Vnum
commemorasse nunc quidem
satis sit, quod Athenis su-
perest, monumentum chora-
gicum, vulgo *Demosthenis
Laterna* dictum, quod post
Sponium *Le Roy* et *Stuart*
c. IV exhibent. Quae qui-
dem a nobis dicta si memi-
neris, nihil quidem abhor-
rens aut insolens in toto
poetae carmine occurret.
Laudis ac victoriae suae
poeticae monumentum ex-
struet templum, in quo
praemia reportata tamquam
donaria consecret; templum
autem ingeniose satis ita or-
nat, ut Augusto non modo
dedicatum, sed et omnibus
iis instructum et excultum
esse iubeat, quae ad Augusti
laudes praedicandas viam
parare poterant. Cum au-

Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius et tenera praetexit arundine ripas. 15
In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,

17 *Illi*, quod ubique editur, tuetur Medic. cum aliis, h. in Caesaris honorem. At *Illic* Romanus, Medic. cum aliis antiquissimis Pierii. Sic in Franc. in Cantabrig. et Arundel., h. e. ad templum. Porro et abest a Franc.

tem inter diuinos honores
etiam ludorum sollennia sint,
etiam haec in Augusti hono-
rem se editurum esse pro-
mittit. Si autem ingenii in
poeta copiam et incrementa
cognoscere volupe est, conf.
extr. partem Aeneid. VIII,
et eum, qui locum ante oculo-
los habuit, Statium Theb.
II, 728 — 740. Ceterum
multa ad h. l. disputantem
vide sagacissimum ac doctis-
simum Virum Hurdium, nunc
Ven. Vigorniensem (Wor-
cestriae) Episcopum, ad Ho-
rat. Epist. ad Aug. Vol. II,
pag. 43.

13. Victoriae monumen-
tum exstruam templum, Cae-
saris titulo ornandum. *po-
nere templum*, τιθέναι, sa-
tis notum. Propter, prope
Mincium, de cuius inun-
dantis vicina aquis stagnan-
tibus supra vidimus ad
Eclog. I, 52. VII, 12. 13.

Georg. II, 198. inf. Aen. X,
206. — 16. Statua dei in
medio templo, ἐν τῷ ναῷ,
sacratio: ut saepe in numis
vilitur.

17. *victor ego*, qui car-
minis palmam ac gloriam in
patriam retulerim; id quod
absolutis Georgicis, quae
Neapoli scribebat, futurum
erat; etsi hoc adiectum ni-
mis angustum videri potest.
Loquitur poeta omnino de
gloria ac laude carminis.
Purpura conspicuum dixit
se, tamquam eum, qui lu-
dos ederet, magistratum
exemplo, qui ludos cura-
bant, praetexta induti; pur-
pura in togae ora praetexta.
At purpurea vestis non fuit
nisi triumphantium eaque
picta, auro distincta. Nisi
in Graecis ciuitatibus alium
morem fuisse contendas. Sa-
cerdotum purpuram huc ad-
vocabat Seruius, conf. Plin.

Centum quadriugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Mo-
lorchi,

Curfibus et crudo decernet Graecia cestu. 20
Ipse, caput tonsae foliis ornatus oliuae,
Dona feram. Iam nunc sollemnis ducere pompas

20 *duro* — *cestu* Romanus Pierii. Sed *crudo* melius, e crudo corio. Aen. V, 69. *decernet* firmanit Heinl. vetustiorum librorum auctoritate; inter quos fragm. Vatic. Sic quoque pars Pierianorum cum edd. inde ab Aldd. At Medic. Longob. et alii *decentet*; quomodo nonnulli ap. Heinl., quatuor Martini, Goth. sec. Erf. cum vet. edd.; et sic Medic. a m. sec., nam prima scriptura in eo et Mentel. pr. ac Franc. et ed. Fabric. *decernit*. cf. ad Aen. VII, 525. Tandem *Graecia ludo* Zulich. 22 *deducere* Ven. alter Menag. Ed. Iunt.

IX, 36, f. 60. 18. *agitabo*
currus, non aliter accipien-
dum, quam poetam editu-
rum ludos, in quibus qua-
drigae mittantur, agitentur.
Centum autem *quadrigas*
tamquam poeta ponit; et
recte hic memores locum
Tibulli I, 7, 49, *centum*
ludis Geniumque choreis
concelebra, nec non Gratii
Cyneget. 520; nam subtilius
quam verius esse videtur,
quod iam Seruius monuit,
ad XXV missus ludorum Cir-
censium hoc referendum esse.
ad flumina, ad Mincium.
Nugas Seruianas audire non
debent Interpretes.

19. Suos ludos, propter

maiestatem numinis, cui
fiant, Graecorum Olympia et
Nemaea celebritate supera-
turos esse dicit. *Alpheum*
Olympiam praeterlabi, et
Molorchum (vid. Tibull. IV,
1, 13) excepisse hospitio
Herculem, cum leone Ne-
maeo interemto ludos Ne-
maeos restitueret, satis no-
tum est. v. Apollod. II, 5, 1,
et Probus ad h. l. *crudus*
cestus, e corio crudo.

21. 22. Iam, quod ad se
pertineat, se *ferre* velle do-
na, h. se sacrificia ad tem-
plum (paullo post, *ad delu-
bra*), esse facturum dicit,
capite corona oleagina redi-
mito. *tonsam oliuam* ap-

Ad delubra iuuat, caefosque videre iuuenos;
 Vel scena vt verfis discedat frontibus, vtque
 Purpurea intexti tollant aulaea Britanni. 25
 In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
 Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;

24 *atque* Argent. Ed., norante Reiskio. 25 *tollent* Menag. alt. *intexta* Menag. pr. 27 *Gargaridum* Rottend., sed Graecis Γανδαρίδαι, quod alii flexisse videntur, dum a Gange ductum putabant: Salmaf. ad Solin. p. 698. *victoris et arma* Parrhaf.

pellat, quae et Aen. V, 774 et 556 *tonsa corona* occurrat, attonsam vulgo esse volunt, ornatus causa; malim dicere simpliciter, quia decerptae sunt frondes ex arbore. Neque aliud est Horatianum illud: *decerptam fronti praeponere oliuam*. Ex edicto tamen aut sub ferulae minis edicere quicquam nolim.

22. *Iam nunc iuuat*; tamquam poeta, id, quod facere gestit animus, ad praesens tempus reuocat, quasi actutum in eo occupatus sit. Rapitur animus aestuans in medias res, tamquam si coram gerantur.

24. 25. Priora, ad sacra pertinebant, in quibus pompa ad templum ducta, et victima caesa, haec iterum ad ludos, inter quos etiam *scenicos* editurus est. Sce-

na, utpote versatilis, circumagitur. Velum autem siue *aulaeum*, prodeuntibus iamiam actoribus, non, vt nunc, demissum, sed in altum sublatum fuisse, adeoque intextas seu pictas imagines, h. l. Britannos, pro-cero corpore, et forte eo habitu pictos, tamquam qui ipsi vela tollerent, quasi ex terra surgere visas esse, vix opus est multis docere. Locus classicus Ouid. Met. III, 111—114. Hurdus l. c. de aulaeo delubri accipiebat.

26—30. Ad ornamenta templi in Augusti honorem condendi transit: anaglypha in foribus, conf. Aen. VI, 20 sqq., (de iis v. Exc. XV. ad lib. I. Aen.) et quidem ex ebore et auro: vt ap. Cic. Verr. IV, 56; tum v. 34 signa ac statuas. *Pugnam Gangaridarum* (Indorum

Atque hic vndantem bello magnumque fluentem
 Nilum, ac nauali surgentis aere columnas.

28 *Atque hinc* Goth. sec. et Brunckii liber; quod ille recepit: erit ergo pro, inde, postea.

ad Gangis ostia ab occidentali parte) memorat, quia communis ille laudum locus in Augusto, vt Indos cum Parthis victos ei aut promitterent aut darent. cf. supr. Georg. II, 171. 172. Aen. I, 289. Curabit itaque a sculptore effingi Indos victos, Aegyptum subactam, post Actiacam victoriam, tum Asiam, Armeniam et Parthiam ad obsequium redactam. Memorat autem res, per quas ars symbolice ea reddere possit: pugnam et victorem Augustum, Nilum et tropaeum columnae rostratae. Quaeras, quomodo vrbes et reliqua? Scilicet, vt in numis videmus prouincias muliebri forma supplices, Armeniam maestam sedentem inter arma, Parthum vnum vel duo ad tropaeum sedentes manibus post tergum reuinctis. Augustum autem per *Quirinum* designatum videri, obuium est. Melius hoc, quam *Quirinum* pro populo Quirini, Roma-

nis, a poeta dici. *arma Quirini* poetica consuetudine pro Quirino in armis, armato. Nisi *arma* pro bello, pugna aut victoria, dicta accipias, quod et ipsum bene fieret.

28. 29. Aegyptum, victis Antonio et Cleopatra pugna Actiaca nauali, in potestatem ab Augusto redactam memorat. *vndantem bello et magnum*, copiose, *fluentem* (nam *fluit magnus, multus*, fluentis, πολὺς ῥέει: cf. Bentl. ad Horat. I Serm. 7, 28), Nilum magno spiritu amnem appellat, propter magnos apparatus bellicos ab Antonio in Aegypto factos; vt populos aut prouincias *bello tumentes* dicunt, cum animose bellum parant; vt omnino superbia, fastu, *tumere* dicuntur homines. Quod cum ad fluuium transfertur, praeclare ille fluctus voluere, aquas augere et incitare, bello vndare dici potest. Fert idem patrius sermo. Hoc melius, quam

Addam vrbis Asiae domitas, pulsumque Nipha-
ten, 30

Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diuerso ex hoste tropaea,
Bisque triumphatas utroque ab litore gentis.

30 *At tunc vrbes* Ed. Ven. *Niphaten* Medic. a m. sec. cum multis aliis. *Niphatem* ante Heinl. *Niphate* Goth. sec. a m. pr., quasi Parthus ab eo monte pulsus esset. Sed virgulae omissione factum puto. *Niphates pulsus* audacter dictum. Si *victus, domitus*, esset, nihil offenderet. Iac. Bryant fuisse coniectabat *pulsumque Phraatem*. 33 *a litore* duo et vett. edd. *caroque ab l.* Leid. vnus. *diuerso a litore* Schol. Horat. Cruqu. Od. I, 35. *ab* abest a Goth. pr.

si *vdantem bello*, h. caede et sanguine, intelligeres; quid? quod nec armis quicquam in Aegypto actum, nullum praelium commissum fuit. *Columnarum rostratam* altero versu describit, tanquam tropaeum. Occurrit illa quoque in Augusti numis. *Surgunt* autem columnae, ut aedificia, moenia; vulgari sermone, stant.

30. 31. Victoriā de Armeniis, quos a monte Niphate designat, ad quem adcolunt, et de Parthis promittit. conf. Vita Virgilii ad a. 734 et 724. De Niphate Horat. Carm. II, 9, 19 sqq. et Comment. ad e. l., et Lucan. III, 245, cui Niphates fluvius est.

32. 33. Exprimet porro in iis foribus duo tropaea, alterum de Oriente extremo victo, alterum de Occidente. Ad meum sensum, non haec sunt historice explicanda; nam non ea, quae iam facta sunt, sed *quae ita fore auguratur*, memorat; si tamen populum bello iam tum destinatum intelligere velles, de Cantabris, non de Britannis, ut Interpp. faciunt, haec essent accipienda. Ad bellum Cantabricum etiam ipse tandem Augustus profectus est V. C. 728, quarto a Georgicis, ut vulgo creditur, ad finem perductis anno. Ei, qui omnia in vll. 33, 4. 5. ad certa tempora reuocare mauult, lia-

Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissaeque ab Ioue gentis 35
Nomina, Trosque parens, et Troiae Cynthus
auctor.

Inuidia infelix Furias amnemque seuerum

34 *Et stabunt* Acron ad Horat. Od. I, 19, sed Cruqu. vulgatum. *lapidis* quatuor, et sic edd. nonnullae. Sed alterum poeta dignius. 35 *dimissae* aliquot: item alii *a Ioue*. *gentes* Menag. alt. 37 — 39 Aberant ab vno Mead.

tuendum est alterum, Georgicis nonnulla serius inserta esse. Neque hoc absurdum esse dicam. *tropaea rapta manu*, poetica ratione de victoria reportata; si tamen in *rapta* argutandum sit, celeritatem victoriae exprimi dicas cum Philargyrio. *diuerso ex hoste*, in diuersis terrarum partibus. Sic *diuersos Celtas* appellat Grattius Cynege. 156, cum Medum modo nominasset. Alter versus eiusdem sententiae noua est exornatio: *gentes utroque ab litore*, h. extremi Orientis et Occidentis, *bis triumphatas*, de quibus bini triumphus habiti sunt (non vulgari vsu, ut bis eadem gentes victae sint); h. totum terrarum orbem victum ab Augusto.

34. *Spirantia aera, viuos vultus*, Aen. VI, 848. 849.

35. Gentis Iuliae progenitores, ut vulgo ferebantur, ducta ab Iulo, siue Ascanio, Aeneae filio, origine. A Iouis et Electrae filio Dardano Erichthonius, cuius filius Tros illum, Ganymeden et Assaracum genuit. vid. Homer. Iliad. v, 215 sq. Ex Ilo Laomedon, ex hoc Priamus. Ex Assaraco Capys, ex hoc Anchises, ex hoc Aeneas. Porro Apollo, Troiae conditor, adiungitur, quia is, tanquam deus tutelaris, inprimis magna religione ab Augusto colebatur, quem adeo Apollinis filium vulgus ferebat. v. Sueton. Aug. c. 94.

37. Altera ex parte in hoc templo signum ponetur Inuidiae, sed debellatae et ad Tartarum proturbatae. Splendide autem omnia exornauit. Scilicet bella ciui-

Cocytus metuet, tortosque Ixionis anguis
Inmanemque rotam, et non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum filuas saltusque sequamur 40

38 *Cocytum* Moret. sec.; ab eodem mox *que* abest. *Ixionis* orbes Romanus; quod perpetuum hac in re; itaque Spencius Polymetis Dial. XVI, 189 et alius Vir doctus, de quo iam Burm. monuit, in Misc. Obsl. Vol. I, p. 269 et 390. Vol. III, p. 309 vulgatae praeferbat, imprimis propterea, quod nullus anguibus in Ixionis supplicio locus est. At vid. Not. et ibi Seru. conf. Schrader. ad Musaeum p. 286. In iisdem Obsl. cum Marklandi coniectura, *Ixionis axes*, tum Bataui Editoris, *Ixionis artus* vel *ungues* proposita. Omnia perperam. *axes* etiam Dauius ad Cic. de N. D. II, 42 coniectabat. 40 *sequemur* Erf.

lia omninoque discordiam
ciuium iam plane coercitam
esse, symbolice innuit; vt in
simili imagine *Claudentur*
belli portae, *Furor impius*
intus Saeua sedens super
arma etc. Aen. I, 293 sq.
metuere Cocytum, Ixionis
et Sisyphi supplicium, Inui-
dia dicitur ornate, quae in
Tartaro versatur, ac si ista-
rum rerum aspectu terrea-
tur; vt alias *horre* ac
terreri dicitur pro simplici
videre. *seuerus*, perpe-
tuum rerum infernarum epi-
theton, vt tristis, saeuus.
38. *tortos Ixionis angues*,
quibus, pro vinculis, reli-
gatus est ad rotam, post-
quam illicitos Iunonis peti-
vit amplexus. Ita et Ser-
uius. Siue poeta hoc ipse
excogitauit, siue, quod pro-

babilius fit, ex poeta Graeco
acceptum habuit: ingeniose
pro vinculis angues innexuit
Ixioni. Vulgo simpliciter
vincula et nexus memoran-
tur: vid. Apollon. Rhod.
III, 62. Alia loca vid. in
Misc. Obsl. Vol. I, pag. 269.
Vol. III, p. 312 sqq. Indul-
sisse sibi poetas in Ixionis
rota voluenda, videbimus
inf. Ge. IV, 484. *Saxum*
Sisyphi notari, obuium est;
quod *exsuperari* non potest
hactenus, quoniam ad sum-
mum montis verticem emo-
veri et adduci nequit. *λαῶς*
ἀναιδής Odyss. λ, 597, im-
probus, ingens, qui pondere
suo vrget, nec submoueri
potest, adeoque grauis.
40. Interea argumentum
se suum de armentorum
cura prosequuturum esse ait.

Intactos, tua, Maecenas, haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens inchoat. En, age, segnis
Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithaeron,

42 *actum* Zulich. *Eia age segnes* Valer. Probus Art. Gram-
mat. I, ap. Heinl. *segnis* Heinl. e potioribus. 43 *vacat* Medic.
a m. pr. Mirum a viris doctis *Cythaeron* edi et scribi; quod male
fit; *Κιθαρόν*.

saltus intactos, argumen-
tum carminis, quod nullus
adhuc inter Romanos poeta
attigerat. *haud mollia iussa*
h. dura, rem non leuem,
difficilem, imponentia. Ita-
que *Te sine*, nisi eo auctore,
seu suaserit, seu iusserit.

42. 43. Praeclare illud:
Ades, o Maecenas! ex eo
ornat, quasi rerum, quas
dicturus sit, turba instet,
nec, vt multis eum exoret,
patiat. Vidit Cerda. *Nunc*
nostra serenae Orsa iuues
Valer. Fl. I pr. ad Caesarem
Vespasianum. Vulgo ita ac-
cipitur, vt poeta se ipsum
alloquatur et excitet. Ac-
cipe saltem dicta pro vul-
gari: Verum ad ipsam rem
accedendum est sine mora.
43. *vocat ingenti clamore*
Cithaeron. Haerebam in
adiuncto: *ingenti clamore*.
Ad sacros Bacchantium vlu-
latus, v. c. Ouid. Met. III,
702. 703, referre hoc non

Tom. I

licet. Ad armenta vulgo
referunt, eumque pascuis
nobilem esse edunt interpre-
tes. De altero hoc equidem
dubitabam; multo magis,
quomodo *ingens clamor* ad
armenta reuocari posset; qui
contra de venatione passim
a poetis frequentatur: conf.
inf. 413; et sequuntur *Tay-*
geti (v. supr. Georg. II, 488)
canes, quod et ipsum ad
venationem spectat. Tradet
autem et canum curam v.
404. Ouwers in Noct. Hag.
p. 583. 584 multis exemplis
docuit, armenta et greges
in Cithaerone errasse: qua
de re equidem non dubita-
bam; occurrit enim res in
fabulis Amphionis ac Zethi
et Oedipi; sed nobilitatem
pascuorum exemplorum vsu
declaratam desiderabam, vt
ab ea Cithaeron poetae me-
morari posset pro quibus-
cunque pascuis. Clamorem
boum et vaccarum occurrere,

Q 77

Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;

Et vox adfensu nemorum ingeminata remugit. 45
Mox tamen ardentis adcingar dicere pugnas
Caesaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.

44 *domitorque* Zulich. *equarum* Leid.; vulgatam agnoscit Lutat. ad Stat. Theb. IV, 123. vid. ad Georg. I, 59 Burmann. 46. 47. 48 qui abelle forte poterant, pro spuris habebat Hurdus l. l. ad Horat. Ep. ad Aug. 16. 46 *Mox etiam* Regius Martini. 47 *tot fama* Zulich. *Caesaris et famam et nomen tot* Rufinian. de Schem. Lexeos p. 32. vid. Burm. Sane non male interpungas: *adcingar dicere pugnas, Caesaris et nomen fama.* 48 *quod* Medic. a m. pr. Romanus, Reg. et Goth. pr. *quotus est* Ven.

non magis inficiabar: at *ingenti clamore* quis boues designet? Decedam tamen de opinione mea ea de causa, quia argumentum, quod versat poeta, non tam ad venationem, quam ad armenta spectat, adeoque boues in Cithaerone requiruntur, ut mox equi. Alterum vero *ingenti clamore* sic tuebor, ut non ad Cithaeronem solum referam, verum ad omnia, quae sequuntur: *ingenti clamore* vocant me Cithaeron, Taygetus et Epidaurus. Ita de vaccarum, canum et equarum vocibus communiter *ingens clamor* commode praedicari potuit. Ita tandem

rem expeditam puto. *Epidaurus* cum tota Argolide *equorum* cura nobilis: nisi ex Homero teneris, vide vel Intpp. Horat. Carm. I, 7, 9 *Aptum dicit equis Argos.* cf. inf. 121 et Strabo VIII, p. 595. 48. Solenni poetarum huius aevi more et artificio Augusti laudes ampliores ad annos seriores maiorque rerum et artis usu firmatos seponit. *Tithonus* et ipse ad gentis Iuliae origines pertinet. Erat enim Trois abnepos, Laomedontis filius. Tempus, quod ab hoc progenitore (nam *a prima Tithoni origine* est, a Tithono) effluxit ad Caesarem, pro in-

Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,
Pascit equos; seu quis fortis ad aratra iuuen-
cos: 50

Corpora praecipue matrum legat. Optuma toruae
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima
cervix,

Et crurum tenus a mento palearia pendent;
Tum longo nullus lateri modus; omnia magna,

49 *miratur* Menag. alt. *praemia pugnae* Nonius Marcell. in *mirari*, errore solito. 50 *seu quis fortis ad aratra iuuen-
cos.* Aut iungi potest *pascit iuuen-
cos ad aratra*, aut *fortes ad aratra.* 51 *Optuma* scripsit Heinl. ex Mentel. et Nonio Marcello, quod cum semel ille induxisset, sequendum fuit per totum Virgilium. 53 *armento* Ven. *ammenio palearia* Goth. pr.

finito tempore ponitur. *Ar-* minum curulium. 52. *tur-*
gutantur et in his Intpp., *pe caput*, fronte lata; ut
inprimis Martinus. *Arden-* omnes scriptores laudati mo-
tes pugnas vl. 46 Augusteo nent; unde et *βοῦς εὐρυ-
saeculo indignas censet War-* μέτωπος et πλατυμέτωπος.
ton. at *studium*, virtus, *Nec ab adspectu decoros*
ardens; ardent pugnan- Columella Apenninum alere
tes, pugna calet, feruet; dixerat VI, 1, 2, et Plin.
quidni et, *ardet?* VIII, 45, l. 70 *Non dege-*

49—51. De fetura ar- *neres existimandi etiam*
mentororum acturus, vacca- *minus laudato adspectu.*
rum optimarum, quae tauro *Nec tamen turpis et magnus*
submitti possint, notas enar- *propterea pro synonymis ha-*
rare incipit. conf. Varro R. *benda. cui plurima cervix,*
R. II, 5. Colum. VI, 1 et 21. *h. ceruice longa et, quod*
Pallad. Mart. tit. XI, 5. *notes, simul firma et crassa;*
Plin. VIII, 45, l. 70. Geo- *nam in ceruice robur tauri*
pon. XVII, 2. *Olympiacae* inprimis spectatur. 54. *La-*
miratus praemia palmae, teribus porrectis, *βαδυπλεύ-
splendide pro, studio certa-* ρους, esse vult eas vaccas.

Pes etiam; et camuris hirtae sub cornibus aures.
55

Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
Aut iuga detrectans; interdumque aspera cornu,

55 *camuris* Rom. Medic. a m. pr. et alii. *cameris* apud Nonium et in libris nonnullis ap. Heins. scribitur; conf. Macrob. VI, 4 extr. *camyris* Medic. a m. sec. et Mentel. alt. *camiris* Gud. Moret. Goth. sec. *curuis* Voss. alt. *cum cornibus* Medic. a m. pr. 56 *Nec tibi* Medic. a m. pr. Parrhas., nec hoc male. *et auro* Zulich. 57 *detrectans* Rom. cum vetustiss. Pierianis; et sic edd. vet., in his Ald. pr., et nonnulli apud Burm., tres apud Martin. *que* abest a Leid. *cornum* Gudian, a m. pr.

Latus autem pro toto corpore, perpetuo usu. 55. *Pes etiam* scilicet magnus est. Hoc naturalis orationis ordo offert. Cerda cum aliis ex Varronis loco II, 5, 8, quem sequutus esse videtur poeta, *pedibus non latis*, etc., hanc interpretationem refellit et iungit: *Pes etiam et aures hirtae esse debent. Aures hirtas, setosas, pilosas*, in laude esse, dubitari nequit; et eas inter notas bonae vaccae omnes referunt: at *pedes hirtos* memorari non vidi. Varronis autem locus frustra huc vocatus, et *pes* nimis anguste ex vulgari ratione acceptus. Poeta totum crus eo nomine designare potuit. Crura autem etiam Varro l. l. *breuiora potius, quam*

longa esse voluit, ut ex libris ibi legendum; sed dum breuia sunt; crassa, *compacta* (ut Colum. VI, 1, 3), eoque magna esse possunt. *σκέλη παχύτερα μᾶλλον ἢ μακρότερα* Geop. XVII, 2. Numquamne nos in poeta versari, memores erimus? *camura cornua* sunt incurua, introrsum conuersa. vid. Macrob. Sat. VI, 4. *ἔλικας βόας εὐρυμετώπους* Homeri (ut Od. λ, 288) non male comparat Vrsinus.

56. *Nec mihi displiceat*, Litotes figura est, inquit Seruius, id est, valde placeat, ut Aen. VII, 261 *Munera nec sperno. maculis insignis et albo*: definire non ausim, vtrum sint maculae nigrae in albo corpore, an albae in nigro ru-

Et faciem tauro propior; quaeque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.

Aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos 60
Definit ante decem, post quatuor incipit annos;
Cetera nec seturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum laeta iuuentas,
Solue mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem. 65
Optuma quaeque dies miseris mortalibus aevi

58 *facie* Rottend. alt. et Voss. pr. 59 *vna* Menag. alt. *verrit* Franc. Goth. 60 *Aestas* Medic. a m. pr. *Lucina* Romanus et Medic. a m. pr. *Lucinamque pati iustosque hymenaeos* Zulich. 63 *iuuentas* Heins., ut Roman. Medic. a m. sec. et ceteri vetustissimi. *iuuentus* vulgo, ut est in Goth. pr. 65 *confice* vnus Arundel.

soue; praestat hoc iunctura, maculis et albo.

60. Aetas iusta admittendi taurum et pariendi. Colum. VI, 24, 1 *Ex his, qui quadrimis minores sunt, maioresque quam duodecim* (noster decem) *annorum, prohibentur admissura* etc. conf. Varro R. R. II, 1, 13 et II, 5, 13. Plin. VIII, 45, l. 70; at vide, quam caste et decore poeta hanc rem expresserit; ut et in seqq. *Iusti hymenaei*, iusta et matura aetate initi. vid. Burmann. 63 sq. *Interea*, in spatia hoc quinquennii, dum iuuenili vigore vtuntur boues ac tau-

ri, hos *solue*, admitte. De tauris nunc non laborat; cum de iis alio loco mox dicturus sit vss. 212 sqq. 64. *pecuaria* non loca h. l., sed ipsa pecora, boues, sunt. conf. inf. 471 *aestiuu. primus*, h. quamprimum mitte, dum iuuenilis aetas superest, durat. Sic mox *Prima fugit*, vulgo, cito. Ut sint *aetatis mediae, magis quae iuuentute minor est, quam quae declinet in senium* Pallad. IV, 11, 4.

66. *Optima dies*, ut *optima, melior, bona aetas*, de iuuentute. conf. Cerda. Ab armentis ad homines re-

Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus;

Et labor et durae rapit inclementia mortis.

Semper erunt, quarum mutari corpora malis:

Semper enim refice; ac, ne post amissa requiras,

70

Antequeni, et subolem armento sortire quotannis.

67 fuit Moret. pr. a m. pr. morbus Franc. Interpungunt quoque senectus Et labor; et d. at labor est aerumna, quae conficit vires. Auferunt nos aerumnae et mors fatalis. 69 Semper erit Menag. pr., noto graecismo, quem expulsum a librariis putabat Broukh. Semper enim vnus Mead. nauis Medic. cum Voss. pr. Parrhaf. et Ed. Ven. tres apud Martin. cum edd. vett. matris Rottend. alter. nauis Goth. pr. 70 an ne Rottend. sec. admissa Medic. commissa Ven. 71 et abest a Longob. et Medic. Pierii.

tulit breuem ac fluxam vitae conditionem. Dicas, non satis cum ceteris vinctam et iunctam esse sententiam; id quidem fateor; fatendum tamen et hoc, sententiae plus dignitatis ex hac ad mortales translatione accessisse.

69. Varro R. R. II, 5, 17 Item (de bobus agebat) ut in reliquis gregibus pecuariis delectus quotannis habendus, reiiculae reiiciundae, quod locum occupant earum, quae ferro possunt fructus. Colum. VI, 22, 1 Sed curandum est omnibus annis in hoc aeque atque in reliquis gregibus peco-

ris, ut delectus habeatur; nam et enixae et vetustae, quae gignere desierunt, summoendae sunt etc. cf. eundem de ouibus VII, 3, 13. 14. quarum corpora, h. quas cum aliis permutari velis; alias iis substituere, sufficere. Semper enim refice, h. igitur, ut γὰρ pro ἀρα, δῆ. amissa scil. corpora. 71. Totum locum, et hunc inprimis verbum vide ad canes translatum et imitatione expressum a Nemesiano Cyneg. 200 — 205. Sortiri etiam sine fortis notione est eligere et substituere.

Nec non et pecori est idem dilectus equino.

Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,

Praecipuum iam inde a teneris inpende laborem.

Continuo pecoris generosi pullus in aruis

75

72 dilectus e Medic. et vet. Heinf., ut ante suboles. Vulgo delectus. ut pecori Ven. esto idem con. Heinfii. 73 statues ab Heinf. ex Medic. et antiquissimis aliis; sic et Macro. Sat. VI, 6, et Probus in Arte Grammat.; sic tamen iam ediderant Egnatius et Naugerius. statuis vulgo. gentes Roman. 75 generosus Cerda edidit, sine auctoritate.

72 — 137. Sequitur locus de equorum cura, et quidem de admissura vsque ad 208. In equo admissario seligendo quae sint spectanda 75. signa e forma, incessu, animo, colore, aetate, tum et vl. 100 parentes ac stirpem, alacritatem et impatientiam in curriculo, ad 123 et victum reliquamque curam subiungit, sub ipsum admissurae tempus etiam in equabus — 137. 73. Exquisita varietate, ut Seruius notauit, cum de taurino genere ageret, matrem nunc, cum de equino, patrem admissarium describit. Submittere dicitur vniuersae de iis, qui substituantur in aliorum locum, aut ad supplendum gregem aluntur; v. sup. ad Ecl. I, 46; nunc proprie de equis, qui ad

admissuram aluntur, h. vt in locum aliorum, feturae inutilium, ipsi succedant. Satis definita res et expedita adiecto, in spem gregis; praecipuam curam iis inpende, quos, vt noua proles inde nascatur, voles substituere admissariis propter vires fractas remouendis. Ita discernere licet plura temere confusa. Vt poeta, permutat voces gregem et armenta, vt grex nunc equorum sit, ita et pecus.

75. Continuo, primo. De forma hac cf. Georg. I, 169. pecus, h. l. equinum v. 72. Notas has generosioris pulli illustrant loca a Cerda congesta: vide Xenoph. de re equestri pr. Varro R. R. II, 7. Colum. VI, 29. Geopon. XVI, 1 et 2. Inter poetas, praeter Oppianum, qui Ma-

Altius ingreditur, et mollia crura reponit.
 Primus et ire viam, et fluuios tentare minaces
 Audet, et ignoto sese committere ponti;
 Nec vanos horret strepitus. Illi ardua ceruix,
 Argutumque caput, brevis alius, obesaque
 terga; 80

76 reflectit Cantabrig. 77 Primus inire viam ap. Senec. ep. 95. 78 ponto Medic. a m. pr. Gud. cum plerisque scriptis et edd., etiam Seneca ep. 95. Sic et vterque Goth. et Erf. Ita pontus quaeuis aqua esset. vide tamen Heinsl., qui defendit ponti; quod habet Rom. Longob. Pierii cum aliis, etiam Edit. Mediol. Colum. VI, 29, 1 si fossam sine cunctatione transibit, pontem flumenque transcendit. 79 varios Edd. Ald. (pr. puta) et lunt. et aliae, Goth. pr., duo Martini. Interiecta haec et parenthesi esse includenda: Illi ardua ceruix — Et giluo dixit Quinctil. Inst. Or. VIII, 2, 15, quod tamen facere necesse non est.

ronem ante oculos habuisse sint. Quod si ars accesserit, videtur, Cyneg. I, 173, cf. tum sinuat alterna volumina crurum v. 192. Ab Nemesian. Cyneg. 240 sqq. Ennio sumtum hemistichium, ex nostro illustrandus, et et mollia crura reponit, Calpurn. Ecl. VI, 51 sqq. notauit Seruius. πῶλον ὑγρῶς Hierozoic. II, 6 sq. 76. Al- κάμπτεν τὰ γόνατα dixit tius ingreditur, Varro l. l. Xenoph. ibid. c. 1, 6. Imit- Cruribus rectis et aequali- tatum esse Silium XVI, 444 bus. Columell. l. l. aequa- obseruat Burmann. tum libus atque altis rectisque mollia crura superbi At- tollens gressus. Versum etiam in animo habuit Gra- et superbiam nunc referen- tius Cyneg. 503 ardua fun- dum. Monuit etiam Marti- det in auras Crura. nus. mollia crura reponit, 80. Argutum caput. Si poetica ratione pro molliter; caput habet non magnum fit autem hoc, dum crura et Varro l. l. §. 5. exiguum caput Colum. VI, 29, 2. ipsa sunt mollia, h. quae fa- breue Horat. Sat. I, 2, 89. cile flecti et incuruari pos-

Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
 Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
 Et giluo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,

82 glaucoque Mentel. tert. a m. pr. albo Parrhaf. albis et giluo iunctum, vt sint albogilui, iam in Seruianis pannis legiunt; ita tamen albo et giluo expectares, aut albis e giluo.

Ergo notio subest venustatis doctorum disputationes hic alicuius cum breuitate et alacritate; si ad animum transfertur, ingeniosae subtilitatis et acuminis. brevis alius, h. venter substrictus. Varro ibid. ventre modico, lumbis deorsum versum pressis. Et Nemesian. 244 Immodicumque latus, parvaeque ingentibus alui. 81. Luxuriat toris animosum pectus, ornate pro, pectus est torosum et emnens pulpis, vt Seru. ait, h. latum ac plenum, vt Varroni ibid. Colum. autem: lato et musculorum toris numerofo pectore. Pallad. pectus late patens. Luxuriari vero ex more de laetioribus incrementis.

82. Inter pulcros equorum colores refert spadice glaucumque. Quamquam de colorum apud veteres nominibus difficilis est disputatio, ex loco tamen classico Gellii II, 26 (post virorum Tom. I. Rrr Dorici vocant auulsum e palma termitem cum fructu. add. Schneideri doctam notam ad Palladium p. 135. Iam glaucus in nostrum grau, quod proxime ad

Stare loco nescit; micat auribus, et tremit artus;
Conlectumque fremens voluit sub naribus ignem. 85

84 *tremet* Mentel. pr. 85 *fremens* Medic. cum quinque Heinl. Cantabrig. Erf. Edd. Ven. et Mediol. et Medic. Pierii a m. sec. *tremens* Franc. a m. pr. At *premens* etiam Seneca epil. 95. quod, noto poetarum more, noticiem primariam roborat, *voluit premendo sub naribus*, vt cum impetu illum expiret; spiritum cum fremitu, ac si interclusus esset, subinde ducto, diductis naribus. εὐθύνας τοὺς μυκτῆρας ap. Xenoph. l. c. Hactenus exquisita est lectio; altera vltatior et ad interpolationem non tam procluis.

caeruleum accedit, incidere, primisque de albo p. 104 sq., ex iis, quae ab Intpp., in- de giluo p. 109. primis Martino, dicta sunt, 83—85. Equus animosus et pugnandi ardore incen- sused. *Album* colorem hic pallidum, et a *candido*, nitente, quem ipse alibi commendat: Aen. XII, 84, diuersum ponere potuit, etsi alias vtrumque nomen promiscue adhibere soleat; quod Martinus docere volebat. Potest tamen et illa ratio probari, vt *candor* in equis quidem aliis laudari potuerit, at in aliis, vt in admillario, de quo hic agitur, improbari. *Giluus* tandem flauus color is esse videtur, qui ad mellis colorem proxime accedat. v. Salmaf. ad Solin. pag. 181. Pro cineritio haberi video ab auctoribus Picturar. Herculan. Tom. I, p. 131, Nota 2 et 138. De coloribus equorum omnino v. Bochart. Hieroz. II, 7, in-

primisque de albo p. 104 sq., de giluo p. 109.

83—85. Equus animosus et pugnandi ardore incensus: locus a multis tractatus; nonnulla collegit Cerdam; add. Statius Theb. VI, 389 sq. VIII, 382 sq. et primo loco Aeschyl. VII ad Theb. 394 sq. iam comparatus cum Marone a Schutizio. *micat auribus*, in soluta oratione, aures micant in capite, celeriter mouentur, arriguntur. *agiles aures* Nemesian. Cyneg. 245. Et pro, tremit artubus, seu artus tremunt, magis poetice dictum, *tremet artus*. 85. *ignem* praeclare dixit ardentes anhelitus; vt et alii poetae. Loca collegit Cerdam. Hinc *Diomedis equi spirantes naribus ignem* ap. Lucret. V, 29. *Fumant humontes calida*

Densa iuba; et dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina; cauatque
Tellurem, et solido grauiter sonat vngula cornu.
Talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poetae, 90

Pro altera tamen lectione grauior est auctoritas, quod manifeste est expressa ex versu Lucretiano V, 1076 *Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma*. Receperat iam Wakef. et Voss. etsi vereor vel sic, fore qui factum improbent. 87 *Aut* tres Burm. Et Parrhaf. *Ac* Erf. 88 *quatit vngula* Rom. Pierii; ex Aen. XI, 875. VIII, 596 et Ennio ap. Macrobian. Sat. VI, 1. vid. Heinl. Cum *solido cornu* melius consentit *sonat. grauiter solido* Menag. pr. 89 *Amyclaeis habenis* Mentel. et Menag. pr. fragm. Moret. Rotend. alter, Reg. *Amycla* et Rom. 90 *Grai* scribunt multi codd. antiquiores, vt et alibi. v. Pierium.

de nare vapores Nemef. *tergum sessile, sic stant* Cyneg. 248. cf. Stat. Theb. VI, 471. 472. Multo magis res in Graecis obuia: πῦρ πνεύοντες.

87. *Duplex spina* ab omnibus veteribus in bono equo laudatur. vid. Varro II, 7, 5. Colum. VI, 29, 2. Geopon. XVI, 1. v. alios ap. Cerdam. Innuere videntur spinam latam, crassam, vt maxime versus clunes tamquam cauum sulcum faciat, nec tamen ipsa spina appareat. Nemesian. Cyneg. 243. *Illis ampla satis laeui sunt aequora dorso*. Idem Calpurn. Ecl. VI, 54 expressit, *Terga sedent*; et forte hinc Ouidii Met. XII, 401 *Sic*

tergum sessile, sic stant Cyneg. 526. *si tenuis dorso curuatur spina*. 88. *solido cornu*; vult vngulas duras esse; vt monent Varro, Colum. l. l., vt solenne epitheton μώνυχες, κρατερώνυχες ἵπποι. *Sonat*, et hoc proprie; *et urbem Eques sonante verberabit vngula* Horat. Epod. 16, 12. vid. Xenoph. de re equ. cap. 1, §. 3. 90. *Cyllarus* equus communiter Castori soli tribuitur, qui ἱππόδαμος iam Homero Odyss. λ, 299 dictus. Nec minus tamen interdum

Martis equi biuges, et magni currus Achilli.
Talis et ipse iubam ceruice effudit equina
Coniugis aduentu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinntu fugiens inpleuit acuto.

Hunc quoque, vbi aut morbo grauis, aut iam
segnior annis 95

Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectae.

91 *Achilli* Heinf. e Mentel. pr. Gud. et duobus aliis. Adde Goth. sec. *Achilles* Medic. a m. pr. pro *Achillet*. At *Achillis* Rom. cum al. v. ad Aen. I, 30. 92 *effundit* Heinf. reposuit, motus auctoritate Romani, Medicei et aliorum vetustiss. codd. Sic et tres ap. Martin.; ratio tamen tuetur vulgatam alteram multorum lectionem: *effudit*. Sic et vterque Goth. *fudit* aliquot Pieriani, et Leid. a m. pr. *ipse comam* Moret. alt. et Rottend. tert. *iubam in ceruice* Goth. sec. *equinam* Menag. pr. et Zulich. cum Erf. *equinae* Rottend. alter. 95 *Hinc* Medic. *grauis* a Goth. pr., et iam abest a Regio Martin. *segnior aetas* Romanus. *annus* ed. Norimb. 96 *et turpi* aut *turpique* emendare voluere viri docti apud Burm., sed vid. Not. *senecta* Gud. a m. pr.

vterque frater equis insidet. extulit!) Saturnus, cum
Sunt tandem et loca ab equi speciem assumisset, vt
Intpp. excitata, in quibus furta sua cum Philyra, Oce-
Cyllarus Polluci tribuitur, v. ani filia (vnde Chiron natus)
Cerde et Martinus. *Amy-* in Pelio Opem celaret. v.
clae, Laconicae vrbs, Tyn- Apollon, II, 1236 sq. Apol-
darei regia, in qua educati lod. I, 2, 4. Hygin. f. 138.
Castor et Pollux. Res nota. Probus ad h. l.

91. *Martis equi* ex Homero 96. Parum diuturnus est
Iliad. 6, 119 noti. Male vigor equi admissarii: hinc
Sernius *Δεῖμον* et *Φόβον*, necessestas imposita, subinde
qui Martis sunt comites ac submittendi alium (vl. 73).
filii, eos appellatos tradit. *abde domo, nec turpi*
currus Achillis, h. equi ap. *ignosce senectae*. Varie
Homer. Iliad. π, 148 sq. tentatus ab Intpp. locus.
92. Talem formam habebat *Et si non video, quid impe-*
(at quam ornate hoc poeta

diat, quo minus equus ad- via. Itaque ap. Tibull. II,
missarius, qui ab armentis 1, 82 *hinc procul abde*
remouetur et in stabulo ad *faces*, ab hoc loco remoue,
opus faciendum habetur, *do-* at idem II, 3, 65 *formosas*
mo abdi dici possit (persistit *tristibus agris abdere* ab-
quoque in hoc tuendo Ou- ducendo eas et seruando in
wens N. Hag. p. 585, et agris. Vides et hoc exem-
laudat Horat. I Epist. I, 5 plo, per edictum gramma-
de emerito gladiatore: *latet* tica constitui non posse;
abditus agro). Litem ta- sed causas esse perspicendas
men dirimere videri debet et eruendas. Iubet itaque
Nemesiani imitatio Cyne- poeta diligentem patremfa-
141, vbi de catulis recenti milias amouere, ablegare, a
partu editis: *Sin vero haec* praedio, quocunque modo,
cura est, melior ne forte adeoque vel vendere, effe-
necetur, Abdaturae domo; tum et inutilem ad admissu-
catulosque probare volun- ram (quamquam ille aliis ad-
tas: vbi apparet esse, abda- huc laboribus sufficere po-
tur a domo, amoueat, re- test) equum, quamuis senec-
moueatur. Aduocarunt eo tae miseratio subeat; esse
et exposuerunt locum no- enim eam *turpem*, vel,
strum Intpp., vt tamen per- communi senectutis epithe-
peram ad solum *τὸ vendere*, to, respectu *iuentae, pul-*
quod nimis angustum est, *crae, speciosae, nitidae*;
reuocent. Copiose quoque vel ex sqq., qua ille se tur-
de h. l. egit Gronou. de Pec. piter det, nec in Venerem
Vet. IV, 81 *Abdere* est satis animi ac virium habeat.
proprie dare abs se, amoue- Ouidius hoc Trist. IV, 8, 19
re, reicere. Iam autem *Ne cadat et multas palmas*
potest aliquid *abdi* vel *a* *inhonestet adeptas*; si qui-
loco, vel in alium locum, dem versus est Ouidii. *tur-*
vt *in eo* seruetur, absconda- *pi finem donato senectae*
tur, ergo in loco. Vnde ad nostri ductum Silius XV,
duplex vsus verbi abdere 654, vt iam Cerda vidit.
cum casu sexto: *abdi domo*, Ouwens l. l. *nec turpi inn-*
i. e. a domo, et vero etiam gebat: *et ignosce senectae*
in domo. Res sic satis ob- *non turpi*.

Frigidus in Venerem senior, frustraue laborem
Ingratum trahit; et, si quando ad proelia ven-
tum est,

Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incaustum furit. Ergo animos aeuumque nota-
bis 100

Praecipue; hinc alias artis, prolemque parentum,

97 in *Venerem est senior* Reg. Martin. in *Venere* *seguior* Medic. a m. pr. 99 in abest a Medic. a m. pr. et Gud. et Schol. Iuuenal. VI, 366, qui tamen male *magnus nam viribus*, at idem ad Sat. X, 205 vulgatum exhibet. in *stipula* Romanus. 100 ruit Erf. *animum* quart. Moret. Forte malis *annos aeuumque*. De annis enim agitur. Verum declarauit vigorem iuuentae *animos aeuumque*. 101 *moremque parentum* emendabat Markland. ad Stat. Silu. V, 3, 138, sed vid. Burm. et Notam. *prolisque parentem* coni. Io. Schrader. Malim: *prolemque, parentesque, Et quis*.

97. Quanto cum dilectu in eo obseruanda, quo *animo* ac spiritu, qua *aetate* quam hoc proprium hac in sit; tum demum altero loco, re. v. inf. ad v. 127) et *in-* *hinc*, etiam alias *artes*, vir- *gratum* et *trahere* pro per- tutes, *prolemque paren-* *ficere* dixit! et 98 *praelia*: *tum*, h. si quos alios iam pullos iidem parentes edide- *quae* perperam ad veram rint, qua ii sint indole, quo *pugnam* ac bellum retulit *vigore*, y. Burm. Nam eo *Cerda*; etsi ad veram pu- sensu, vt pullos, quos olim *gnam* haec transtulit Silius ipse iam procreauerit, respi- *V, 571—573* in loco hinc *cias*, quemadmodum Varro *imitatione* expresso. *praelia* de ariete praecipit II, 2, 4, *Veneris* frequenter. cf. Aen. accipi nequit, quia de nouo *XI, 736*. *admissario* hic agitur; nisi *100*. Procedit nunc Maro *dicas*, non de nouo, nec de *post illa*, quae in equo *vno*, nunc agere poetam, *admissario* eligendo obseruan- *da* sunt inde a v. 72, ad alia *sed de toto* *admissariorum*

Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides, quum praecipiti certamine campum
Conripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Quum spes adirectae iuuenum, exsultantiaque
haurit 105

102 *color vnus* Arundel. 103 *conamine* veteres aliquot ap. Pierium. Redeunt hi versus Aen. V, 144. 145. 104 *que* abest a Menag. pr. 105. 106 *lidem* fere versus inf. Aen. V, 137. 138, vbi vide.

genere. At idem II, 5, 9 104. *corripuere campum*, de bubus: „neque non proprie, spatia per campum, *praeterea, vt mares semi-* campi (cf. inf. 142. noto vsu *nis boni sint, quorum et* poetarum) *certamine*, pro *forma est spectanda, et* cursu, quo certant. *effusi* *qui ex his orti sunt, vt* carcere v. Georg. I, 512. *respondeant ad parentum* 105. *spes arrectae iuue-* *speciem*.” 102. Tandem num, h. aurigarum; in so- *hoc obserua*, quem sensum luta oratione: *animi sunt* *victoriae aut ignominiae ha-* *arrecti spe*. Ita et expo- *beat*. nenda Aen. XI, 452 *arrec-* *tae stimulis laud mollibus* *irae*. V, 138 *laudum ar-* *recta cupido. exsultantia* *corda*, h. micantia, trepi- *dantia*, non modo metu *ignominiae*, vt dixit Lucret. *III, 142 Hic* (in pectore) *exsultat enim Pauor ac* *Metus*; verum etiam om- *nino toto illo animi motu*, *quo in tali tempore animus* *agitari solet*. Arbitror enim, *omnem illum animi tumult-* *tum et aestum spe, metu, ex-* *pectatione, laudis studio, pu-*

103—112. Praeclare haec exemplo splendidissimo exornat. Nota et modum illud efferendi: *Nonne vides*. Deest tamen *vt*. Scilicet pergere volebat: *quantus amor laudum* sit. Cum vero tot alia interposita essent, v. 112 nouam exorsus est sententiam. Expressus autem locus ex Homero Iliad. ψ, 362 sqq., quem comparent harum rerum studiosi; nam singula enotare longum esset; et cf. Aen. V, 144 sqq.

Corda pauor pulsans: illi instant verberere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis;
Iamque humiles, iamque elati sublimē videntur
Aera per vacuum ferri, atque adsurgere in auras;
Nec mora, nec requies; at fuluae nimbus are-
nae 110

Tollitur; humescunt spumis flatuque sequentum:
Tantus amor laudum, tantae est victoria curae.
Primus Erichthonius currus et. quatuor ausus

107 vocat Medic. a m. pr., perpetuo lapsu. 108 elatis Me-
dic. alatis Gud. 109 Aera per tenerum Macrob. Sat. VI, 13,
vt alias poeta Aen. IX, 699, vbi vid. Heinf. exurgere Romanus,
cum quatuor apud Burm. Goth. sec. insurgere Longob. et Oblon-
gus Pierii. in aures iidem cum aliis. 110 vt Zulich., vt sit:
vt tollitur! humescunt spumis. Wakef. vuescunt malit quia Lu-
cret. I, 307 vestes vuescunt occurrit. 112 tanta est Medic. cum
nonnullis. est etiam ab aliis abest. 113 quatuor fere scribitur

dore subinde pectus vexan-
te, a poeta per pauorem
significari. Pauor autem
haurit corda, exhaurit, dum
sanguinis liberum meatum
intercludit et impedit, quod
sensus et experientia docet.
Hinc pallor. Male Seruium
sequeuti interpretabantur: fe-
rit, vt Aen. X, 314 latus
hauritur, de ense; idem
pauor pulsans: nam cor
palpitat pauore. 106. ver-
bere torto, torti flagelli;
aut verber pro flagello; vt
saepissime. 107. volat vi,
cum impetu; nisi iungas:

vi feruidus. -108. 109. Iam-
que humiles, — plane ex
Hom. l. l. 368. 369. Quam
magnifica autem illa, per
aera (nam vacuum ornat,
vt saepe) et adsurgere in
auras! 110. fuluae nim-
bus arenae Tollitur: cer-
tauit cum Homer. l. l. 365
ὕπὸ δὲ στέρνοισι κονίη Ἰστάρ'
ἀειρομένη, ὥστε νέφος ἢ
θύελλα. 111. cf. Homer. l. l.
Iliad. ψ, 380. 112. amor
laudum, cupiditas, vt sem-
per poetae. 113. Erichthonium, Athe-
narum regem post Amphi-

Iungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere 115
Inpositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.

ex more: sed iudicio parum explorato. cf. V. L. ad Aen. I, 223.
114 rapidusque Heinf. e Romano, Medic. a m. pr. et aliis, etiam
Seruio. Vulgo, rapidisque, vt nostri, et omnes Martini, praeter
vnum Arundel. vector, ἐπιβίτης, emendabat Meursius Exerc. Crit.
P. II, lib. IV, c. 27; nec dubito, hoc idem aliis in mentem venisse.
Sed ποιητικώτερον victor; de cursus certamine agitur. 116 Im-
posito Goth. pr. Impositum dorsoque equitem legendum putabat
Reiskius.

cyonem, quadrigas inuenisse, possunt tribus Lapitharum
tradunt quoque alii. Nouum
est, quod, Lapithas (quos
a saltu Pelethronio in Pelio
monte Thessaliae designat)
non Centauros, equorum
primos domitores fuisse, nar-
rat Maro. Apud Plinium
VII, 56 Equo vehi Belle-
rophontem; frenos et sira-
ta equorum Pelethronium;
pugnare ex equo Thessa-
los, qui Centauri appellati
sunt, habitantes secundum
Pelium montem (inuenisse
dicunt). Bigas prima iunxit
Phrygum natio, quadrigas
Erichthonius. Est adeo Pele-
thronius vir Lapitha ap. Plin.
add. Hygin. f. 274, vbi vid.
Not. aut igitur fabulam va-
riauit, aut, quod verius ar-
bitror, Centauros inter La-
pithas retulit; videri enim

possunt tribus Lapitharum
siluestris fuisse montium iuga
inhabitans. Frenorum in-
uentum Bellerophonti Pin-
dar. Ol. XIII, 90 sq. tribuit
loco praeclaro. Scilicet non
historica fide, sed aut fama
obscura aut poetae figmento
taliam nituntur. 114. rotis
insistere, quadrigarum cursu
certare. rapidus (epitheto
a cursu petito) et victor
certamine: omnia ornate!
115. gyros dedere, h. inue-
nere, docuere, equum in
gyrum flectere. cf. ad Tibull.
IV, 1, 94. 116. equitem
veteres Grammatici pro equo
dictum volebant. v. Gell.
XVIII, 5. Macrob. Sat.
VII, 9. Perperam; cur
eques non insultare dica-
tur, qui et incedere, decur-
rere? v. h. l. Burm. Insul-

Aequus vterque labor; aequae iuuenemque magistri

Exquirunt, calidumque animis, et cursibus acrem;
Quamuis saepe fuga versos ille egerit hostis, 120
Et patriam Epirum referat, fortisque Mycenae,

118 *Durus vterque labor* Philargyr., forte ex interpretatione. *iuuenemque* Goth. pr. 119 *que* abest a Goth. sec. *in cursibus* Parrhaf. *calidis vnus* Arundel. 121 *Cyprum referat vnus* Mead. *fortisque* subtilius esset *ve*.

tare docet campis iam Varius ante Virgilium dixerat apud Macrobi. VI, 2 in praecclaris versibus: *Quem non ille finit lentae moderator habenae, Qua velit, ire; sed, angusto prius ore* (leg. orbe) *coercens, Insultare docet campis fingitque docendo.* Tum *eques sub armis*, armatus; idem *eques insultat solo* et *glomerat gressum*, quatenus equum id facere cogit. *Lapithae* itaque insidentes equis *docuere*, exemplo suo, *equitem insultare solo*, h. primi fuere huius artis auctores.

118. In vtroque equorum usu, nimirum et equestri hoc, cursus quadrigarumque, et admissionis illo, iuuentus omnium maxime et vigor iuuenilis spectatur; nec re-

fert, eum iam multis praecclaris interfuisse et praecclaro genere aut stirpe esse ortum; nisi scilicet iuuenilis aetas adsit. Respexi in hac structura verborum sententiarum ordinem, v. 95. 100. Alii, quod sane primo adpectu obuium est, referunt ad proximae antecedentia, usum equi et ad cursum et ad currum; ita vero episodii languere videtur. *magistri*, vt bene monet Ouwens p. 588, h. l. sunt alendorum equorum studiosi, non fingendorum. Sic inf. 445 ouium, et IV, 283 qui apes colit, apiarius. 120. *fuga versos* pro vulgari, in fugam. 121. *Epirus* (v. sup. Georg. I, 59. conf. Bochart. Hieroz. II, 6) et *Mycenae* cum tota Argolide (v. sup. v. 44) equos praestantissi-

Neptunique ipsa deducat origine gentem.

His animaduersis instant sub tempus, et omnis
Inpendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, et pecori dixere maritum; 125

Pubentesque secant herbas, fluuiosque ministrant,

122 *ipsam* vterque Arundel. *origine nomen* Romanus, quod saepe pro gente, genere, familia. vid. Heinf. et Burm. h. l. *mentem* ed. Ven. 1475. 123 *His anima aduersis* Medic. *instat* Menag. sec. *omnem — curam* Erf. 124 *Impendent* quart. Moret. *distinguere* Leid. vnus. 125 *duxere* in Romano fuisse, notatum inuenit Burm., sed a Bartolo nil annotatum. At sic leg. in Cantabrig. et ed. Ven. 1482 et a Paulo Manutio, *dixisse* Franc. *Quem legere virum* Seru. ad Ecl. VII, 7. 126 Exemplum loci, in quo ratio critica codd. consensum eleuat. Antiquissimi omnes *Florentisque*. Sic et Gell. I, 22. At *Pubentesque* Ven. Voff. Moret. quart. et pr. a m. sec. Rottend. tert. pro var. lect. et Reg., item

mos alebant, 122. Quamvis genus ducat ab ipso Neptuno, a quo et Cerere, in equum conuersis, *Arion* ille notissimus in fabulis equus natus fuit. Variat tamen fabula.

123—134. De admissura ipsa praecipit. Equus et taurus (nam v. 49 de vtroque praecipere incipiebat. conf. Martin.) ea ingruente saginandi, equae ac vaccae sunt macerandae. Commune praecceptum Varronis II, 5, 12 et II, 1, 17. Columellae VI, 27, 8, Palladii et omnium, qui hac de re praeceperunt. *pingue* pro

pinguedine; sagina, vt in Lucretii versu I, 258 agnoscebat Philargyrus: *Hinc fessae pecudes pingui per pabula laeta Corpora deponunt*; vbi vulgatum est: *hinc fessae pecudes pingues*; vt iungantur *pingues per pabula*, etsi duo epitheta sic iuncta offendunt, *denso*, non laxo, quod quibusdam potionibus per fraudem agasones facere consueuerunt, vt bene Seruius. Idem *dixere*, h. designauere. Horat. Od. II, 7, 27 *Quem Venus arbitrum dicit bibendi?* *fluuios*, aquam. 126. *pubentes herbas*, la-

Farraque; ne blando nequeat superesse labori;
 Inualidique patrum referant ieiunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta volentes;
 Atque, vbi concubitus primos iam nota volu-
 ptas 130

vnus Arundel. et aliquot Pieriani, et sic Seruius. Primus induxit in editos Ge. Fabric. Commelin. Steph. Nisi dicendum, hanc lectionem ex Aen. IV, 514 translata esse: *Falcibus et messae ad lanam quaeruntur aenis Pubentes herbae.* et XII, 413 *pueribus caulem foliis.* Brunck. *Florentis* reuocauit. 127 *nequeat* e vetustioribus post Pierium Heinf. Ita tamen iam Nauger. correxerat Ald. tert. *nequeant* vulgo. Sic quoque editur ap. Gell. I, 22 vbi ille *superesse* interpretatur *supra laborem esse neque opprimi a labore.* nec — *nequeant* Goth. pr. 128 *nati.* Per Pulmann, edd. irreperat *gnati.* 129 *Ipsi* Leid. a m. sec. recepit Wakef. nocte pro *macie* ed. Argent., notante Reiskio. 130 *nam nata voluptas* coniectabat Burm., et sic Cantabrig., sed vide Not. Io. Schrader. tentabat: *vbi concubitus primi iam mota voluptas,* vel *c. primos innata voluptas* (vt IV Geofg. 177 *innatus amor,* Ouid. VI Met. 458 et saepe) vel *ignota v.*

nuginosas. *pubes* χνοῦς, vnde II, 2, 13 *ordeum si est datum, firmiores fiunt ad laborem susinendum.* cf. supra ad v. 97. 127. Vt possint sufficere — et ne pulli prodant patrum maciem et infirmitatem. Columella VI, 27, 8 *eoque tempore, quo vocatur a feminis, roborandus est largo cibo; et, appropinquante vere, ordeo eruoque saginandus* (hoc est γρασίζειν. v. ad Geopon. XVI, I, p. 1106), *ut Veneri superfit; quantoque fortior inierit, firmiora semina praebeat futurae stirpi.* conf. eund. VI, 24. Varr. II, 5, qui et

II, 2, 13 *ordeum si est datum, firmiores fiunt ad laborem susinendum.* cf. supra ad v. 97. 129. Ipsas autem feminas, equas et vacas, ante admisuram de instituto extenuare solent. *Voluptatem* hic stimulos, desiderium voluptatis, esse, conf. Ecl. II, 65. Aen. X, 846, recte vidit Martinus; reliqua non aequae. Ea voluptas *sollicitat concubitus*, magis poetice, quam *sollicitat*, stimulat, eas ad concubitus. *nota voluptas*, cuius iam sensum

Sollicitat, frondisque negant, et fontibus arcent.
 Saepe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
 Quum grauitur tunis gemit area frugibus, et quum
 Surgentem ad Zephyrum paleae iactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus 135
 Sit genitali aruo, et sulcos oblimet inertis;

131 *et frondibus arcent* nonnulli ap. Pierium. Sic Philargyr. habebat, et Goth. sec. 133 *Tum* in ed. Cerd. *tonsus, iussus*, alii, vt semper. 135 *obtusior* scribunt antiquissimi. 136 *Sint* vnus Mead. *auro* ed. Ven. 1475 et Goth. sec. cum Erf. a m. pr. *sulcosque* ed. Bas. 1586. *ei* abest ap. Bedam. *succos* Zulich. *inermes* Seru. ad Aen. XII, 370. Piget conuerrere tales quisquillas.

habent, quam sentire incipiunt. *Notum* enim latissime patet poetis ad ea non modo, quibus adfueuimus, verum etiam, in quibus cum maxime versamur, quae sentimus, quorum conscii sumus, et quae quocumque alio modo nos attingunt.

132. *quatiunt*, agitant, conficiunt, vt vires relaxentur. Nam, quae quatiuntur, laxantur. Versum 132 expressit Val. Flacc. III, 21 *Dindyma — dum volucris quatit asper equo.* Ad v. 133 cf. Ge. I, 192 et 298, h. medio aestu. Mense Iulio admittuntur tauri; at equi iam inde ab aequinoctio verno. cf. Martin. ad h. l. 134. paleae a frumentis separatae

flante Fauonio Colum. II, 21, 5.

135. 136. Ne partes genitales sint obtusiores, nimia obesitate, ad usum, quem habent in concipiendo fetu. Inde *usus* pro ipsa re, qua quis vititur, adeoque pro natura et habitudine rei, quatenus ea ad certum usum idonea est, dicitur. Sic supra II, 466 *usus oliui* pro oleo. Et apud Horat. Od. III, 1, 42 *purpurarum usus* pro purpura, qua quis vititur. Hoc idem exprimitur altero membro: *ne luxus*, luxurians pinguedo, *oblimet sulcos inertes*, h. ne eae partes (*sulcos* eadem metaphora appellat, qua, secundum Graecos (αῖλανας. conf. ad Eurip. Phoen. 18), iam Lu-

Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere, et succedere ma-
trum

Incipit. Exactis grauidae quum mensibus errant:
Non illas grauibis quisquam iuga ducere plau-
stris, 140

Non saltu superare viam sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluuiosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, et plena secundum

137 *sitiens rapiat* Parrhaf. 138 *turba patrum* Goth. sec.
eadem pro *cadere* Ven. Pollis quoque interpungere: *Incipit,*
exactis — errant. Non illas grauibis. Porro poeta non ani-
maduertit *grauidae grauibis* sibi succedere. 140 *gravidis vnus*
Mead. 141 *saltus* Medic. Menag. alter. 142 *fluuios — mina-*
ces Zulich. ex v. 77. 143 *pascuntur vero siluas* Nonius Mar-

cretius erat vsus, vt *aruum sibus errant.* v. Varro II, 7,
et alia dicuntur) oblimatae 10. 14. et reliqui de R.
sint, h. obductae, pingue- R. scriptores. 140. Proprie
dine interclusae; sed vt ce- plaustra ducuntur a bobus
lenter concipiant genitalem iugo iunctis. Sed poeti-
auram. Haec vltima v. 137 ca ratio vulgarem inuertit.
ex Lucret. IV, 1203. 1204 Quamquam vero idem prae-
expressit, at et castius et ve- ceptum ad equam, quadri-
multius. Praeiuu iam Hippo- gis seu bigis iungendam,
crates de aere et locis c. 10 pertinet, orationem tamen
extr. de Scytharum mulieri- poeta, vt variet, ad ge-
bus. Alio sensu *Venerem ra-* nus bouillum magis deflectit.
pere ap. Horat. Sat. I, 3, 109. *acri fuga,* celeri cursu.

138—156. Admissura facta *Carpere prata fuga,* duc-
admissarii negliguntur, et tum ab eo, quod *carpere*
tota cura in matres grauidas *viam, spatia,* dicimur, dum
conuertitur. singulis gressibus aliquid de

139. Cum vicinae partui *spatio decerpitur, carpitur.*
sunt, *exactis grauidae men-* Res alioqui nota. 143. *Saltus*

Flumina: muscus vbi, et viridissima gramine ripa,
Speluncaeque tegant, et laxea procubet vm-
bra. 145

Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, quoi nomen asilo

cellus in v. *secundum*; forte ex 314. *pascant* equae: non enim
haec est corruptae latinitatis sordidissima macula, vt Wakef.
ad Lucret. II, 995 paullo inclementius pronuntiat, contendens,
agricolas et armentarios pascere greges, et armenta pasci. Non
meminerat Ecl. III, 96 *pascentes capellas* IV, 45 *pascentes agnos*
V, 12 *pascentes haedos*, et sic porro inf. 467 Aen. VI, 199. Di-
citur adeo non vno modo *pascere gregem, pascere se et pascere*
herbas, quod vltatius, depascere. *Pastibus* in expressum a Cerda.
pascunt Medic. a m. pr. Moret. pr. vnus Arundel. 144 *viridi-*
ssima gramina ripae Medic. *gramina ripa* quart. Moret. *ger-*
mine vnus Mead. 145 *procubat* Moret. sec. *protegat* Medic.
a m. pr. Potest autem vel iungi et repeti: *vbi speluncae tegant;*
vel seiungi: *Flumina, muscus vbi et ripa. Speluncaeque tegant*
et f. p. v. 146 *lucus* fragm. Vatic. Medic. a m. sec. et Leid.,
male. *Silari* Medic. a m. pr., quod firmat Heinl. *circum* Ven.
circa Parrhaf. *Est lucum Silari iuxta* Seneca epist. 58. 147 *Plu-*
ribus Seneca ibid. et tres ap. Burm., male; v. Georg. I, 187. *quoi*

vacui, in quibus solae, quie- his locis a poeta declaratur.
tae, otiosae pascantur; sine Etiamnum eas terras ab asi-
maritis, Philargyrius expo- lis infestari docent, qui de
nit. *plena flumina*, ne, iis locis agunt aut narrant.
dum aquam ex alto hauriunt, Est autem *asilus*, noto inter
fetum elidant. Romanos nomine, Graeco

146—156. Arcendum esse *αστρος* dictus (v. Odyss. χ,
a grauido pecore *asilum* ait, 300, et praeter Apollon. I,
qui cum in omnibus pascuis, 1265 sqq. Oppian. Hal. II,
inprimis in pratis aquosis, 521 sqq. cf. loca poetico or-
obuius sit, maxime tamen in natu tumentia ap. Quinct.
siluis montis Alburni, iuxta Smyrn. XI, 207 sqq. Try-
Silarum, Lucaniae fluuium, phiod. 348 sqq.), *volitans*,
qui Tanagrum recipit, fre- h. e. insectum, e vesparum
quens esse solet; vnde ab genere (nec multum ab eo

Romanum est, oestrum Graii vertere vocantes;
Asper, acerba sonans; quo tota exterrita siluis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus aether 150
Concussus, silvaeque et sicci ripa Tanagri.

post Pierium ex antiquis aliquot. At *cul* Heinisiani et alii omnes. *asylo*, *asillo*, alii, male, et mox *oestron*. 148 *est* abest a Goth. sec. et tribus Martin. *Grai* fragm. Vatic. et alii, vt v. 90. *vocando* Longob. Pierii. *Grai* *venere* *vocantes* coniciebat Reiskius; *ἐλα- λῶσαι* (pro *κατελήφθησαν*) *καλοῦντες*. 149 *Aspera* Goth. pr. 150 *Diffugiunt* pro var. lect. Gud. *fugit mugitibus* fragm. Vatic. 151 *Tanacri* fragm. Vatic.

diuersus *μύψ*, forte et *ta- banus* apud Varronem R. R. II, 5, 14, quem eundem vulgo cum asilo putant), sine proboscide, at aculeo seu spiculo in cauda acutissimo, quo oua intra cutem armentorum demittit. Martinus laudat *Ant. Vallisneri Esperienze ed Osservazioni intorno all' origine, sviluppi e costumi di varj Insetti* (in Opp. Tom. I, pag. 225). Adde *Reaumur des Insectes* Vol. IV, pag. 504 lq. 148. *vertere vocantes*, poetica periphrasi, vocant, reddunt, in eorum sermonem versum. Monendum erat; nam argutantur in hoc iam veteres Grammatici. 149. *Asper*, iracundus, qui facile exacerbat. *τραχύς*, *τετραχὺς* *οἶστρος* Apollon. III, 276. *acerba sonans*, pro acerbe; edens alarum membranarum sonitum et susurrum grauissimum. Ex Lucret. V, 34. vbi Hesperidum mala seruans, *Asper, acerba tuens, immani corpore serpens*. et Aen. IX, 794 *at territus ille, Asper, acerba tuens, retro redit*. 150. *Diffugiunt* cf. Valer. Flacc. III, 581—585. Ingeniose suspicabatur Bötticher V. C. (in *Kurt Sprengel Beyträgen zur Geschichte d. Medic.* II. St. p. 28) e loco Longi et Valerii Flacci III, 56. conlternata per asilos armenta locum dedisse opinioni de terrore Panico et de Panis terribulis medio die. *furit aether*, resonat percussus furentum mugitu. Alias: furit mugitus per aethera. 151. *siccus Tanager*, aestu

Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Iuno pestem meditata inuencae.
Hunc quoque, nam mediis feruoribus acrior instat,
Arcebis grauido pecori, armentaque pascēs 155
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Post partum cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas et nomina gentis inurunt,

152. 153 aberant Moret. quart. 153 *pestes* fragm. Moret. 154 *Hoc* Leid. tert. *Hanc* Zulich. *instant* Leid. pr. a m. pr. 155 *quo* post *pecori* inferit Medic. a m. sec. Menag. pr., vterque Mead., male. *pascis* fragm. Vatic. 156 *austis* Cantabrig. et edd. vett. 157 *in vitulos cura* ante Pierium legitur. *deducitur* Oblong. Pierii.

solis exsiccatus, in eundem 155. *arcebis pecori* exquisitius, quam arce a pecore. Silarum defluens torrens. docet Burman. 156. *astra ducunt noctem*, quae iis in conspectum venientibus succedit. Alias noctem, *Noctis currum sequi* dicuntur *sidera*. v. Tibull. II, 1, 87.

152. *Hoc monstro*, hoc asilo, quem immisit, *Inachiam inuenecam*, Io, Inachi filiam, in vaccam mutatam, in furorem coniecit Iuno. 153. *pestem meditata*, graue malum excogitauit. 154. *mediis feruoribus*, medio die; at illud ornatus. Sic inf. v. 331 *mediis aestibus*. de hoc enim vsu dubitari nequit conf. sup. ad I, 297. 298. *acrior instat*, saeuus vexat.

TOM. I

Ttt

Et, quos aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris seruare sacros, aut scindere terram 160
 Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
 Cetera pascuntur viridis armenta per herbas.

159 Turbata oratio in copula: *Et non habet alterum, quod ei respondeat; Non enim satis est dicere, esse ordinem: notas inurunt: et nomina gentis, et quos aut. aut. aut.* Difficultas versatur in hoc, quod ita esset supplendum *et inurunt eos, vitulos, quos.* Atqui rustici *inurunt notas vitulis*, non autem *inurunt vitulos*. Aut igitur dicendum est, quod in nota posui, aut accuratius de loco est quaerendum. Ex coniecturis, quas olim attuleram, nulla nunc placet. *malunt* Moret. pr. vnus Mead. *malit* Ven. et alter Mead. 160 *sacros* omnes vetusti. *sacris* vulgg. edd. ante Heinl. cum nonnullis codd. 162 *pascantur* Voss. pr. Leid. pr. Iungebantur in edd. sententiae: — *inuertere glebis; Cetera pascuntur viridis armenta per herbas.* Hic autem quaeritur, quinam illi sint aut esse possint vituli, praeter tria genera iam memorata. Nam vituli aut feturae, aut lanio ad cultrum vel ad aram, aut arationi destinantur: non apparet, quae sint *cetera*. Difficultatem iam senserat Cerda, tum Martyn, qui ita sustulit, vt versum 162 *Cetera pascuntur* — cum seqq. coniungeret; vt locus ita se habeat: — *inuertere glebis.*

foliisque notas et nomina eorum, quos ad feturam torpere vident. vid. ad v. 73. *mandat.* Et Calpurn. V, 84 *habendo:* ornat, quod habetur, alitur. vt Ge. I, 3. *impressurus oui tua nomina.* Liceret alias poetae quoque dicere, *inurere ouem nota.* At quaeritur de altero, quod sequitur et de eius iunctura *inurunt notas et quos.* Non enim poeta dicere potuit: *inurunt notas vitulis, et inurunt vitulos, quos.* Ergo altero loco supplendum est: *et inurunt notas, quibus designent eos, quos malint.* 159. *submittere in locum*

cum seqq. coniungeret; vt locus ita se habeat: — *inuertere glebis.* eorum, quos ad feturam torpere vident. vid. ad v. 73. *habendo:* ornat, quod habetur, alitur. vt Ge. I, 3. Ad sententiam conf. Colum. VII, 9, 12 de suis. *aris seruare* decentius erat, quam lanio tradere. 161. *campum horrentem,* simpliciter noualem, pro quocunque agro glebas duras et asperas habente. 162. *Cetera armenta,* reliqui quidem omnes vituli in communi grege pascuntur, praeter eos, qui

Tu quos ad studium atque vsum formabis agrestem,
 Iam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
 Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis aetas. 165
 Ac primum laxos tenui de vimine circlos
 Ceruici subnecte; dehinc, vbi libera colla
 Seruitio adfuerint, ipsis e torquibus aptos

Cetera pascuntur viridis armenta per herbas: Tu quos ad studium— pro vulgari dicta, praeter eos, quos ad studium atque vsum formabis agrestem, hos iam vitulos hortare. Martyno parueram in priore editione; deserueram postea, quia durior mihi videbatur iunctura, nam expectabam: *At quos.* Nunc tamen ad prius illud redeundum esse video, Vossio quoque monente, qui etiam *pascantur* adoptauit. Vides me haec saltem non sub ferula dictare, nec cum cuiuspiam contumelia. Expunxi autem comma post *tu;* nam iungere praestat: *quos tu formabis.* 163 *ad studia* Romanus, Gudian. pro var. lect. Parrhaf. a m. sec. *seruabis* fragm. Moret. 166 *At primum* edd. vet. *Et* Nonius. *laxos* Reg. Martini. *circlos* aliquot codd. et ed. Ven. *circos* Gud. pro diu. lect. Parrhaf. Goth. sec. et fragm. Vatic. a m. pr. cum Iulio Sabino; hanc vocem e Lucretio restitutam esse vellet Wakef. ad Lucret. VI, 954. 167 *Ceruice* Medic., sed idem *sub nocte et circlos* a m. pr. *deinde* vnus Mead. 168 *ipsos tunc* Zulich. Goth.

operi destinantur rustico. curam suscipe domandi, h. e. iam tum mature domandi. 163. Transit ad aliud praeceptum, quod formula orditur: *Tu quos;* vt et alibi fecit: quos tu autem ad studium agreste, h. opus rusticum, educare paras, iam vitulos adfuefacere debes labori. Rationem domandi boues a Varrone petiit de R. R. I, 20. et diligentius Colum. VI, 2, 1. Pallad. IV, 12. — 164. *viamque insiste domandi,* artem et rationem ingredere, vimineis illis vinculis; non

Iunge pares, et coge gradum conferre iuuenços;
 Atque illis iam saepe rotae ducantur inanēs 170
 Per terram, et summo vestigia puluere signent:
 Post valido nitens sub pondere faginus axis
 Insirepat, et iunctos temo trahat aereus orbis.
 Interea pubi indomitae non gramina tantum,
 Nec vefcas salicum frondes, vluamque palu-
 stre, 175
 Sed frumenta manu carpes lata. Nec tibi fetae,

sec. ipsos et Moret. quart. ipsis de Oblong. ipsis et Longob.
 Pierii. ipsis ex Reg. ipsis cum vnus Mead. aptis Zulich. actos
 duo. 169 gradus Goth. sec. iuuençis Medic. a m. pr. 170 At-
 que illos Medic. a m. pr. ducuntur Rottend. pr. et vnus Mead.
 Mentel. pr. ductentur Ven. 171 summa Rottend. alter. signant
 Rottend. tert. et Mentel. pr. 172 validoque alt. Menag. 173 In-
 sirepet Goth. sec. terat Erf. vinctos et orbis nonnulli ap. Pierium.
 175 Non alt. Rottend. vefcae Mentel. tert. siluamque Rom. Pierii,
 Parrhaf. in marg. vluasque fragm. Vatic. a m. pr. 176 Nec vbi

ex cornibus, vt iam tum stu-
 por hominum multorum fe-
 rebat. 170. rotae inanēs,
 vacua plaustra, quorum mox
 vestigia intellige leuiter ex-
 pressa in puluere, quia le-
 via sunt. 172. Tandem
 plauastro ponderoso et onusto
 iungantur. At quam ornate
 hoc extulit! Pars ex Homeri
 illo Iliad. 2, 838 μέγα δ'
 ἔβραχε Φήγιος ἄξων, versa.
 temo aereus, aere, nunc
 ferro, firmatus. iuncti or-
 bes, rotae, h. currus, cui te-
 mo iunctus est.

174. pubi indomitae, vi-
 tulis nondum domitis, donec
 dumentur. 175. vefcas sa-
 licum frondes, exiles, te-
 nues, parum succofas. vef-
 cum papauer Ge. IV, 131,
 parua grana habens, vt satis
 docuere viri docti, et iam
 Philargyr. h. l. vluā, her-
 bae ac calami palustris ge-
 nus, eadem cum typha
 nostra habetur. cf. Martin.
 176. Sed etiam frumenta
 lata, herbas nouellae sege-
 tis. vid. Varro R. R. II,
 5, 17.

More patrum, niuea inplebunt mulctraria vaccae,
 Sed tota in dulcis consument vbera natos.

Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
 Aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae, 180
 Et Iouis in luco currus agitare volantis:

Moret. pr., quod Heinsio placebat, vt esset *necubi*, pro ne alicubi.
 Lucan. IX, 1058 *Necubi suppressus pereat gener*. At sequitur,
implebunt. 177 *mulgaria* nonnulli Pieriani, item apud Philargyr.
 et Nonium, qua forma et Valgium olim vsum fuisse notant Gram-
 matici. Ad communem lectionem accedit aliorum scriptura:
mulcralia, *multralia*, *multraria*, vt in fragm. Vatic. a m. pr.,
mulcraria, *mulctaria*, vt in Medic. a pr. m., *multaria*. 178 *Et*
 fragm. Vatic. *consumant* Medic. a m. pr. *consumunt* Rottend.
 tert. *consumment* Gud. 179 *in turmasque* Ven. 181 *Si*
Iouis vnus Mead. volentis fragm. Vatic.

176—178. Praeceptum a rum, matribus olim mulgen-
 multis veteribus et recentio- do fuisse lac subductum.
 ribus, cum de bouillo, tum 179—208. Transit nunc
 de ouillo genere repetitum, ad curam pullorum; Varro
 cf. Varro R. R. II, 2, 17. II, 7, 6. 15. Colum. VI, 29, 1.
 Colum. VII, 4, 3. Geopon. etiam horum dilectum ma-
 XVIII, 3 extr. Et pulcri ture esse faciendum primo
 versus Calpurnii Ecl. V, 36 loco praecipit. Sin magis
 iam ab aliis laudati: *Parce* est studium, *formare* (ex
tamen fetis; nec sint vl. 163) pullos *ad bella tur-*
compendia tanti, Destruat *masque*, h. vsum bellicum,
vt niueos venalis caseus *aut praelabi*, s. praeterlabi,
agnos; Nam tibi praeci- pro, aut vt illi praelabantur,
puo fetura colatur amore. eurrant, cursu certent ad
 Addit *more patrum*, quod ripas Alphei *rotis*, quadri-
 solebant maiores facere, garum certamine, et *agi-*
 prisca patresfamilias et agri- *tare*, vt agitent, *currus*,
 colae. Ambiguum quidem De certamine Olympico eum
 per verba est, vtum fece- loqui, satis patet, quod ha-
 rint; ex Varrone tamen ap- bebatur iuxta Alpheum. vid.
 paret probabilius esse alte v. 19. In luco Iouis erat

Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantis;
Tum magis atque magis blandis gaudere mági-
firi 185

Laudibus, et plausae sonitum ceruicis amare.
Atque haec iam primo depulsus ab vberibus matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris

182 *equis* Medic. *animosque ad bella* alter Rottend. Io. Schrader. post alia tentata legebat: *Primus equi labor est animos, arma videre*; quomodo enim equus animos videre possit? Scilicet *animi*, ut irae, θυμός, pro pugna, quae animose sit; et h. l. *animi et arma bellantum* sunt poetae ipsi bellantes. 184 *stabilis* apud Nonium in *frenos*, et vnus Mead. *audere* Medic. a m. pr. conf. ad v. 188. 186 *Plausibus et plausae* Zulich. pr. Moret. Goth. sec. *amarae* fragm. Vatic. a m. sec. 188 *Audeat* Heinl. recepit ex Medic. ac Gud. a m. pr., Mentelianis, Reg.; et sic Romanus videtur legisse. Ita et fragm. Vatic. *Audiat* vulgo, minus bene. vid. Not. *inque diem, inque viam, inque fidem* tentabat Io. Schrader.

stadium, ut ex Strabone et R. R. II, 7, 12. Geopon. Pausania apparet. XVI, 1; res nota. 186. Ex-

182—184. Ante omnia equus adfuefaciendus est (hoc est: *primus equi labor est*) *videre*, ut videat, videre toleret bellantes, seu pugnas, et lituos tubasque audire, aut strepitum currum frenorumque *ferre*, perferre auribus; *rotam*, currum, *gementem tractu*, stridentem, dum trahitur; et in *stabulo frenos audire sonantes*: de hoc v. Varro

R. R. II, 7, 12. Geopon. XVI, 1; res nota. 186. Expressit verba Nemes. Cyneget. 295. 296 *Cura sit, atque toros manibus percurrere equorum, Gaudeat ut plausu sonipes, laetumque relaxet Corpus*. Est hoc *palpare*, ποτρίζειν. 187. *iam primo depulsus ab vberibus*, pro, quam primum, statim ac. *Audeat*, pro faciat, praeclare; quatenus pullus non expauescit ad plausus. *inuicem*, vi-

Inualidus, etiamque tremens, etiam infcius aevi.
At, tribus exactis, vbi quarta adcesserit aestas, 190
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Conpositis, sinuetque alterna volumina crurum;

189 *et iamque — et iam* Heinl. disiunxerat Charisii auctoritate. Et sic libri nonnulli; cf. Pierium; et edd. vett. Enimvero *iam — iamque* aut *iamque — iamque* dici obuium est; at, *et iamque — et iam*, ut in primo membro altera copulatiua sit otiosa, poni posse valde dubito. Magis itaque vulgatio ratio, *etiam — etiam*, placet; ut in priore parte adiuncta copula iungat reliqua cum antecedente: *Inualidus et etiamnum tremens, etiamnum infcius aevi*. conf. Aen. VI, 485. Atque ita plane fragm. Vatic. Medic. interpolatus *iamiamque tremens, iamiam infcius*, cum a pr. m. *etiamque* scriptum bis fuisset. *iamiamque* etiam in Moret. fragm. *Inualidusque* Regius Martini. *etiamque* Parrhaf. 190 *Ac* Menag. pr. et Reg. Martini. *aestas* Heinl. reposuit, ut habebat Romanus, Gudian. Mentel. pr. a m. pr. et Zulichem., vterque Arundel. Mead., et vett. edd., ut Ven. et Mediol., etiam fragm. Vatic., sicque edidit Naugerius, et qui eum seqq. Ceteri *aetas*, quod an pro anno absolute dixerit vllus poeta, mihi quidem nondum liquet; vbiunque enim legitur, varietatem lectionis inuenias. conf. Pier. et Burm. conf. inf. Georg. IV, 207. Agnoscit tamen hoc Seruius et Nonius Marcellus in *Exigere*. Porro idem Romanus *acceperit*; sic et Regius ap. Burmann., exquisitiore, puto, ratione. conf. Ecl. VIII, 39, at fragm. Vatic. a pr. m. *acceperit*. 192 *currum* Medic. a m. pr. Rottend. tert.

cissim, quod his adfuecit 190. Vid. Varro R. R. opera tua. 189. Equus ferrox, indomitus, potest videri *conscius* esse *aetatis*, iuuentae, vigoris, virium; itaque *infcius aevi*, virium, quas nondum nec habet nec expertus est. Valer. Fl. I, 771 *aevi rudis altera proles*, h. aeno, aetate rudi. Recte Seruius: nondum habens ab annis fiduciam. 191. 192. *Carpere gyrum*, ut viam, campum, sup. 142. h. in gyrum seu orbem ire. *sonare gradibus compositis*, incedere, vngula sonante, gressibus numerosis. *sinuet alterna volumina crurum*, h. alte tollat, iactet, crura alternis; at quam ornate!

Sitque laboranti similis; tum cursibus auras,
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber ha-
benis,

Aequora, vix summa vestigia ponat arena: 195
Qualis Hyperboreis Aquilo, quum densus ab oris
Incubuit, Scythiaeque hiemis atque arida differt

193 *cum cursibus* Reg. et Parrhaf. in marg., fragm. Vatic. a m. sec. cum Goth. sec. *cruribus* Edit. Norimb. 194 *Tum vocet* Heinl. reposuit ex Medic. et optimo quoque; etiam Romanus sic habet: *Prouocet*, quod vulgare, editur vulgo. *Tum mouet* vel *vocat* Zulich. *Cum vocet* alter Menag. *Aduocat* vnus Arundel. *petat* tert. Rottend., ex interpret. 195 *ponit* alter Moret. *verrat* Moret. quartus, qui a m. pr. *resonat vestigiis*. *signat* apud Seru. ad Aen. V, 317. 196 *condensus* Menag. alter. *horis* duo. 197 *Incumbit* Goth. sec. *horrida* Toll. *arrida* Franc. conf. inf.

193. 194. *tum, tum cursibus auras vocet*; h. pro-
vocat, vt recte interpretati
sunt viri docti ex sollenni
poetarum vsu, etiam Grae-
corum. Paullo diuersa ra-
tione *ventos velis vocare*
dicitur, qui extendit vela ad
recipiendum ventum; et
alis ventos vocat, aduocat,
anis, quae eas expandit ad
volatum. In exemplis apud
Heinl. et Burmann. vtraque
notio confunditur; ad poste-
riorem spectant Aen. III, 253.
IV, 417. 223. V, 211. VIII,
707. At in nostro loco ad
currendum non opus est
vento.

196—201. Cursus celeri-

tatem cum vento comparat
spirare incipiente: *volans*—
qualis aquilo, quum incubuit
atque differt, (tum segetes—
fluctus) *volat*; et quia tot
ornamentis sententia erat in-
tercepta, interponit vl. 201
Ille volat. Porro *Hyper-*
boreas oras simpliciter pro
borealibus et septemtrionali-
bus, vt infra v. 381, et IV,
517 dixit. *Aquilo densus*,
non, vt volunt, qui densat
nubila: sed qui magna cum
vi et impetu late fertur;
densus praeterea pro dense.
Ouwens N. H. p. 589 *den-*
sum perpetuo aequalique te-
nore spirantem, non per in-
terualla, accipere vult. *dis-*

Nubila: tum segetes altae campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem
Dant siluae, longique vrguent ad litora fluctus: 200

v. 458. *desert* alter Rottend. Gudian. a m. pr. Ed. Ven.
198 *dum segetes* octo boni codd. cum vno Arundel. et Mead. Mar-
tini. cum Regius. *natantis* fragm. Vatic. *Vrget* Io. Schrader.
campos natantes dici aqua submersos: vt sup. I, 371 *Omnia ple-*
nis Rura natant fossis. Lucret. saepe, v. c. VI, 1140 de Aegypto,
et 266. Silius IV, 162, vbi Drak. Itaque conicit *campique ni-*
tentes: quod frequens de segete dici quis dubitet? Verum cogi-
tandum, *campos* pro segete dictos; nihil autem magis consenta-
neum, quam *segetem natare*, *fluctuare* dici, vento impulsam.
Paullo diuersum est, quod sup. *undantem buxo Cytorum* dixit
II, 437, et II, 281 *ac late fluctuat omnis Aere renidenti tellus*;
eius simili modo dici potuissent: campi segete natantes. Sed proxi-
me ad Maronem Aufonius Mosella 194 *Tota natant crispis iuga*
motibus, et *tremat absens Pampinus*: de vmbra in amnem
proiecta. Vti ap. Statium II Silu. 2, 49 *vitreoque natant praeto-*
ria ponto; et *natat vmbra profundo* II Theb. 42. Imitationem
loci notatam video ex Maximiano (personato Gallo) *Arua sub*
aestiuis undant horrentia flabris. 199 *sonoris* fragm. Voss. *Ete-*
sia flabra aquilonum Lucretii V, 741 poetae ante oculos fuisse
censebat Wakef. 200 *longeque* praescriptum est notae Heinlianae;
nescio vnde; nam vbique legitur editum *longique*, vt etiam Me-
dic. Rom. et alii; et laudat Heinl. *κύματα μακρὰ θαλάσσης*. *lon-*
geque Medic. Pierii cum aliis. pro quo possis laudare inf. 238

fert hiemes seu procellas, vero segetes, vtpote humi-
liores et cedentes, lenius,
arida nubila, nubes sine
pluuuiis. *campi natantes*,
segetes undantes ac fluctuan-
tes; illustratum dudum a
viris doctis: vid. ad Val. Fl.
III, 525, vbi *tenui vagus*
innatat unda Crinis. *Lenia*
flabra videntur ab aquilone,
qui densus incumbit, ali-
quantum esse aliena; enim-
vero segetes, vtpote humi-
liores et cedentes, lenius,
leniore cum strepitu, agitan-
tur; arbores contra, maio-
rem venti impetum sustinen-
tes, sonorem edunt ac fra-
gorem. Mox *longi fluctus*
vrguent, pro longe, at mul-
to exquisitius fluctus *longi*,
qui e longinquo veniunt;
vrguent, protrudunt se, vol-
vuntur. *Ille*, aquilo, volat.

Tom. I

V v v

Ille volat, simul arua fuga, simul aequora verrens.

Hic vel ad Elei metas et maxuma campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret esseda collo.

Longius ex altoque sinum trahit. 201 abest versus a fragm. Moret. *verrit* citat Seru. ad Aen. IV, 72. *ipse vnus* Arundel. *arma* Reg. 202 *Hinc* Medic. a m. sec. Gud. et alii; et sic fragm. Vatic. et Roman.; et recte; ab hoc tempore: quod designatum erat v. 190 et 205. *Hic et ad* Comment. Cruq. ad Horat. Od. IV, 2. et etiam Rom. et Oblong. Pierii. *maxima Circi* *Sudabit spatia* coniciebat Markland. ad Stat. Silu. V, 1, 21, nimis calide; ita *Eleus Circus* a poeta dictus esset. Iungenda sunt: *ad metas et spatia campi Elei.* 203 et abest a Rottend. tert. et Parrhaf. *agit* Leid. a m. pr. et fragm. Vatic. 204 *Bellica* Medic. a m. pr. Moret. pr. vnus Mead. Goth. sec., quod placebat Martino; recte tamen reiecit Heinl. Eadem varietas alibi. v. Heinl. *Belgia* Menag. pr. *ferat* fragm. Voff. *heseda* Parrhaf.

De equo hunc versum parum commode accipias: cum sit *aequora verrens*; (Ita dicendum esset, poetam paulo audacius haec dixisse de equi celeritate.) *fuga*, de celeri cursu ac motu, vt saepe poetae. *Verrere* de ventis, ex more poetarum, pro perflare.

202—204. Hic vel bonus erit in certaminibus, e quibus Olympica, tamquam praestantius genus, memorat; vel agitandis curribus. At quam ornate singula! *maxima spatia*, pro magnis.

De *spatiis* Georg. II extr. *Sudabit*, plus quam, decurret. E curribus *esseda Belgica* ponit. Cum de generosioris equi munere agatur, desiderari videtur nomen currus bellici, inprimis cum v. 179 *Sin ad bellica magis* etc. dixisset. Iam Romani essedis vulgo vsi sunt iter facientes; id quod poeta vix pro dignitate carminis memorare potuit; petierant autem vsum a Britannis, qui ex essedis pugnabant. conf. Cerda et Martin. Aut itaque dicendum: poetam esseda pro nobiliore genere, bi-

Tum demum crassa magnum farragine corpus 205
Crescere iam domitis finito; namque ante domandum

Ingentis tollent animos, prenlique negabunt
Verbera lenta pati et duris parere lupatis.

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Venerem et caeci stimulos auertere amoris, 210

205 *Tu* Reg. *ferragine* Medic. a m. pr. Sic et alii scribunt, aut *feragine*. *fartagine* Heinl. coni. Caussam non video. 206 *domit* tres ap. Burm. 207 *tollunt* duo, et Seru. ad v. 174 in nonnullis Mss. *animos pressique* Zulichem. 208 *Verbera dira* fragm. Moret. *dura* Reg. 209 *nonnulla* fragm. Vatic. a pr. m. *industria feruat* vett. aliquot apud Pierium cum Ed. Ven.; alterum magis poeticum.

gis quadrigisque lautorum potest equus etiam *ferre currum*, h. rapere, raptim auferre. *molli collo*, domito. Seru. 206. *ante domandum*, ante quam domentur, *πρὸ τοῦ πωλοδραμεῖσθαι*. 207. 208. *prensi* proprie. v. Ge. I, 285 *Et prensos domitare boues. verbera lenta*, lenti flagelli. *lupatum*, frenum, lupis seu aculeis ferreis munitum. 209—283. Exspatiatur in locum praeclarum de armentorum furore ex Veneris stimulis. Parat autem transitum commode commemoratione virium nimia Venere exhaustarum. *caeci amoris*,

Siue boum, siue est cui gravior usus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, et trans flu-
mina lata;

Aut intus clausos satura ad praesepia seruant.
Carpit enim vires paullatim vritque videndo 215
Femina; nec nemorum patitur meminisse, nec
herbae.

Dulcibus illa quidem inlecebris et saepe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantis.

211 quot fragm. Vatic., vt v. 6. 212 Atque adeo Moret.
quart., sed v. Heinf. *procul atque infusa resurgunt* Ven. *rele-*
gat Franc. 213 *appositum* Leid., quod Heinf. probabat; recto
reiecit Burm. conf. Not. *nata* Medic. a m. pr. 214 Atque Zu-
lich. 216 *neque herbas* Pierii Oblongus. 218 *subicit* Mentel.
a pr. m.

non, oculis capti, sed, oc-
culti, clam per venas et ossa
saeuientis.

212. Habuit locum ante
oculos Columella VI, 27, 8,
et versus sequentem Gratius
Cyneg. 377 *trans altis du-*
cere valles Admoneo; la-
tumque fuga superabitis
amnem. Ouid. Art. II, 487
spatio remota per loca di-
viduos amne equos dixit,
213. Dum mons est inter-
positus inter duo, vtrique
est *oppositus*, obiectus. *la-*
ta non otiosum est. 214. *sa-*
tura praesepia sunt plena,

vti is qui saturatus est,
215. *vritque videndo*, pas-
sive, macerat, consumit,
dum cernitur.

217. Illa quidem saepe
amantes etiam pugnare cogit
inter se. Loca alia poeta-
rum de pugna taurorum
concessit Cerda. Plura in
Statio et Flacco passim re-
perias. Add. Oppian. Cy-
neg. II, 43 seq. Iactant se
in hoc argumento poetae.
218. Totus versus vnum il-
lud Apollonii II, 89 expri-
mit, ταύρων φορβάδος ἀμφι-
βόδς κενετήστε δηρίακτον.

Pascitur in magna Sila formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi proelia miscent 220
Volneribus crebris; lauit ater corpora sanguis;
Versaque in obnixos vrguentur cornua vasto
Cum gemitu; reboant silvaeque et longus Olym-
pus.

219 *Sila* olim alios legisse, Seruius memorat, quod vt fiat,
nullam hic necessitatem cogere, vt in Aen. XII, 715 *Ac velut in-*
genti Sila, summove Taburno; itaque vulgo ab Intpp. neglectum.
Fateor tamen, mihi versus ante Seruium inspectum iam dudum
nimis tenuem visum fuisse, etiam sono minus gratum; ita vt ex-
punctum esse mallet; tum post *silua* redeunt v. 223 *silvae*.
Nunc video in altero Aen. XII loco eandem comparisonem institui,
et taurorum pugnam narrari. *Sila* autem, mons siluosus, Apen-
nini huc procurrentis iugi pars extrema, in extremis Bruttiorum oris,
vnde laudata illa *pix Bruttia*, conf. sup. ad Georg. II, 438. Du-
bitabam olim, an et *silua Sila* occurreret, cum non recorderer
Cic. Brut. 20 *Nam cum in silua Sila caedes facta esset*, aut
Plinii III, 10 *Inde Apennini silua Sila*, et esse quoque mon-
tes feminino genere, vt Rhodopen inf. 351. Reposui itaque nunc
confidenter *in magna Sila*, quod post ista Brunck. iam admiserat,
et nunc quoque Voss. 220 Idem fere versus Aen. XII, 720—723.
inter se cornua miscent Zulich. *praelia tollunt* vnus Mead.
221 *lauit ater vulnera sanguis* ter apud Nonium occurrit; sed
male, cum eodem iam versu *vulneribus crebris* praecesserit. Heinf.
lauat tres Burmann. Medic. a m. sec. 222 *vergentur* Franc.
223 *Tum* Moret. pr. *resonant silvae* quae Medic., sed *reboant*
et Nonius et Macrob. Sat. VI, 4 agnoscit, qui et a Lucretio (II, 28)
acceptum affirmat. *que* post *silvae* abest a Parrhaf. *longus*
Olympus pro vulgato *magnus Olympus* iam Heinlio probatum re-
cepit Burm. ex vno Mediceo et Macrob. VI, 4 extr., vt sit mons
longo iugo excurrens. Verum h. l. *Olympus* non mons, sed cae-

in magna Sila, silua et 221. *lauit*, poeticum ver-
monte Bruttii in extrema bum pro tingit, perfundit,
Italia. v. V. L. 220. *alter-* defluit de corpore. Mox
nantes, ἀμειβόμενοι, pro *obnixos* cum dilectu et vi.
vicissim, inuicem inter se. Nec omisit huius vocis usum
cf. Aen. XII, 720 — 723. Statius, cum imitatione hunc

Nec mos bellantis vna stabulare: sed alter
Victus abit, longeque ignotis exfulat oris; 225
Multa gemens ignominiam plagasque superbi
Victoris, tum, quos amisit inultus, amores;
Et stabula adspectans regnis excessit auitis,
Ergo omni cura vires exercet, et inter
Dura iacet pernox instrato saxa cubili, 230

lum; vt: *it clamor caelo.* 225 *excubat* Ven. 226 *igno-*
minia Leid. et Menag. sec. 227 Ad finem versus casu exciderat
interpunctio. 228 *stabuli* in Medic. a m. pr. Fogginius tamen
non expressit. *excedit* Zulich. 229 *et intus* Ven. 230 *pernix*
constanter libri et Grammatici, qui a *pernitendo* ductum esse
perseuerantem contendunt. Quod si a Virgilio est, neque dixit.
Nondum enim locum vidi, vbi *pernix* ita dictum esset; sed sem-
per est celer, acer, strenuus, etiam in loco, quem male laudant,
Horat. Epod. II, 42 *Pernicis vxor Appuli.* *Pernox* iam ab Ald.
ed. alt. et tert. editum, male iterum relictum ab aliis, qui primam
Aldinam expressere, multis doctis viris, etiam Scaligero, Heinio,
probatum reuocauit Burm. Ex glossa Regii et Mentel. pr. Schol.
Iuuenal. VIII, 10, Philargyr. (in edit. Commelin. e cod. Palat. ex-
pressa) suspicio erat, hoc iam olim in libris fuisse; et exhibent
sane vterque Mead. Cantabrig. Bodlei. et alter Arundel. Variat limi-
liter lectio ap. Auien. descr. Orb. terr. 946. vbi cf. Wernsd. Porro
instrato cubili, non *strato*; quis dubitet! nuda humo, nudo silice:

locum exprimeret Theb. IV, inuiti relinquimus. *excessit*
399 *Ardua collatis ob-* docte mutato tempore, pro
nixi cornua miscent Fron- excedit.
tibus. 227. Valerius Flac- 229 sqq. Praestantissimum
cus, iam Cerda monente, hunc locum, vt iamdudum
hinc accepit; taurus victor viderunt cum Scalig. Poet.
vbi — *reusit Et patrium* c. 14 Interpretes, imitati
nemus, et bello quos vltus sunt Lucan. II, 601 — 607
amores. L. II, 548. 549. praeclaro loco, Statius
228. *stabula adspectans,* Theb. II, 323 — 330, Silius
respiciens, retorquens ocu- Ital. XVI, 4 — 10. 230. *in-*
los; vt facimus in re, quam *strato*, h. l. non *strato cu-*

Frondibus hirsutis et carice pastus acuta;
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco, ventosque laceffit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, vbi conlectum robur viresque resectae, 235

inde adiectum, *inter dura saxa.* Wakefieldio hoc facetum visum,
et putat ille substernendas esse tauro saltem frondes, ne latus
atterat; itaque iungit: *instrato saxa cubili frondibus hirsutis;*
et carice pastus acuta. Ceterum Lucretianum est: *Atque intem-*
pesta cedebant nocte pauentes Hospitibus saeuis instrata cu-
bilia fronde: lib. V, 984. 985 vbi de *parato hominum* cubili
agitur. 232 Hos versus iterum apposuit poeta Aen. XII, 104 — 106.
233 *innixus* Schol. Iuuenal. XII, sed et ibi Voss. *obnixus.* *ad-*
nixus Toll. *obnixos* Gud. *truncos* alter Menag. 234 f. *in*
pugnam, vt Maronis mos fert. *praeludit* Franc. conf. ad Aen.
XII, 106. *aut sparsa* Roman. 235 *Ast vbi* Medic. Colot. *Post-*
quam c. Goth. sec. *robor* scribit Romanus et Gud. *viresque re-*
sectae Heinl. reposuit e Mediceo, Gud. a m. pr. Rottend. tert.
pro var. lect. Colot. Vrsini. *receptae* ceteri omnes, quod aegre
dimittam. Etiam apud Lucan. l. c. II, 604 *Nec redit in pastus,*
nisi cum ceruice recepta (vbi nunc Burmann. *repleta* reposuit)

bili, in nudo solo. Mox irascens exercet se in cornua,
carex, iunci genus. cf. Mar- seu ad cornuum usum; iam
tin. h. l. et ad Ecl. III, 20. pro *iratus exercet se* sim-
232. *irasci in cornua dis-* pliciter *irascitur* dixit. Ea-
cit. Iterum hoc Aen. XII, dem forma iam Euripides
104 *irasci in cornua ten-* vsus erat Bacch. 742 Ταῦροι
tat. Cum sententia obuia — καὶ εἰς κέρασιν θυμώμενοι.
sit, in ratione grammatica Inf. Aen. X, 725 *furgentem*
aliquis haerere possit. *Iras-* *in cornua ceruum:* qui in-
ci in aliquem nemo, puto, surgit in obuios cornibus,
pro *alicui* dixerit; sic tamen dictum est, et expeditiore
accipi video. Quid ergo est: *Armenti modo*
irasci in cornua? Nemo *dux vires in cornua sumo,*
irascitur in enssem, hastam. Ouid. Met. VIII, 882. Iam
Sed in poetico sermone duo vide mihi doctrinam et hu-
modos confundere licet: manitatem Vossii.

Signa mouet, praecepsque oblitum fertur in
hostem:

Fluctus uti, medio coepit quum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit; utque, volutus

Excussi placuere tori. Et Statius II Theb. 326 *Cum profugo placuere tori, ceruixque recepto Sanguine magna redit.* Vnde Io. Schrader. et h. l. tentabat *cernice recepta. viresque recepta* Zulich. 236 *oblicum* (pro obliquum) Medic. Colotianus, Leid. vnus. Sed hoc insidiantis potius, quam ferocis et cum impetu ruentis. *et fertur* Mentel. alter pro *effertur*, ut Heinl. putat. 237 *uti medio* Romanus cum aliis Pierii, decem apud Heinl. et Burm. tres Martin. Goth. sec.; et ita scribi debebat: *reposuique nunc cum Brunckio pro ut in medio. uti in medio* duo Burm. Oblongus Pierii, et Regius Martin. *ubi in ed. Ven. in primo — ponto* Medic. a m. sec., forte ex Aen. VII, 528 *Fluctus uti primo coepit quum albescere vento*, ubi idem Medic. *ponto* habet. Sed vid. ad eum locum Var. Lect. De interpunctione vid. Not. h. l. 238 *sinus* Menag. pr. *atque volutus* Ven. Parrhaf. Erf.

236. Pulcre ex re militari, re, oriri, surgere. 238. Po- cum signa, aquilae, inferun- test duplici modo interpungi, tur. Ge. IV, 108 de apibus, vel sic ut feci, ut sit: *uti non — Ire iter aut cà- fluctus longius ex altoque stris audebit vellere signa. sinum trahit, quum coepit oblitum*, qui omnem iam *albescere ponto medio.* Solent poetae notionem aduersarii sui memoriam ani- mo dimiserat, adeoque se- curum. Nil hic est, cur aetnes. 237—241. Lauda- ta a multis comparatio, ex Homer. Iliad. δ, 422—426 expressa, notante iam Ma- crob. V, 13, repetita eadem Aen. VII, 528—530 minore cum ornatu. *albescere, coepit cum albescere ponto* quod de spumantibus maris *Longius, ex altoque sinum trahit; utque volutus — sonat.* explendum erit ex

Ad terras, inmane sonat per saxa, neque ipso
Monte minor procumbit; at ima exaestu-
vnda 240

Verticibus, nigramque alte subiectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque fera-
rumque,

Et genus aequoreum, pecudes, pictaeque vo-
lucres,

In furias ignemque ruunt: Amor omnibus idem.

Tempore non alio catulorum oblita leaena 245

239 *nec ipso* ante Heinl., ut alii. *neque ipse* Goth. sec., felici lapsu. 240 *at vna* tres. *et iam* Gud. a m. pr. 241 *subuectat* Medic. Romanus, optimi cum Menag. pr. Moret. quart. fragm. Moret. Ed. Mediol. Goth. sec. Sic et variatur Georg. IV, 385. *Verticibus* et hic Medic. cum al.; et id constanter sequi debebat Heinl. 242 *que* post *ferarum* abest a tribus. 243 *pecudis* Ven. *et pecudes* Leid. sec. Interpungit Wakef. *Et genus aequoreum pecudes.* ut forte conueniat cum Lucretianis II, 342. 344.

antec. uti fluctus *signa mo- vet et fertur in hostem:* cum coepit albescere, ex al- toque sinum trahit. Atqui *fluctus signa mouere et in hostem ferri* miro modo dicerentur; ex seqq. vero ni- hil video quod suppleam; nec iungi potest: *fluctus uti, medio — longius, ex altoque sinum trahit:* quor- sum enim copula spectet? Cur igitur supercilioso ma- gisterio spernenda sit altera ratio, nondum perspicio.

TOM. I.

Accipitur porro *ex alto*, ex profundo: atqui hoc de- mum sequitur vs. 240, 1 *at ima exaestu- vnda Ver- ticibus, nigramque alte subiectat arenam. sinum trahit fluctus*, facit, sinua- tur, ex alto versus litus.

242 sq. Locum de furiis Venerei ardoris in animan- tibus multi poetae varie tractarunt. Sed proxime noster Lucretii vestigia pre- sit, inprimis I, 12 sq., vna cum Aristot. loco Histor.

XXX

Saeuior errauit campis; nec funera volgo
 Tam multa informes vrsi stragemque dedere
 Per siluas; tum saeuus aper, tum pessima tigris.
 Heu, male tum Libyae solis erratur in agris.
 Nonne vides, vt tota tremor pertentet equo-
 rum 250

Corpora, si tantum notas odor attulit auras?

246 *Saeuior occurrit campis* Moret. sec., quod arrisit Heinſio et Burmanno. 247 *infames vrsi* Zulich. *tum multa* Rottend. alter. 248 *Per siluas* Heinſ. e Medic. et aliis compluribus, non restituit, sed reuocasse videri debet, nam sic iam Naugr. ediderat; irrepperat iterum in vulgg. *Per siluam*, quod alii habent. *tunc* hic et paullo post Goth. pr., vt forte plures, v. c. Romanus. 249 *versatur in agris* ex antiquissimo codice laudat Pierius, ex Medic. autem *errauit*. Porro *in aruis* maior codd. pars, teste Heinſio et Martino; male tamen, cum arua culta sint. Burmannus optabat, vt codex aliquis haberet, *erratur arenis*. 250 *pertentat* Moret. sec. et duo Rottend., quod post *vides vt* ferri potest. v. Burm. cf. Ge. I, 56. Vox *pertentare* iterum occurrit Aen. I, 502 *Latoniae tacitum pertentant gaudia pectus*.

Anim. VI, 18. 246. *erravit*, pro est, esse solet. Poeticam orationem considera: dicta haec pro: tum ferae, e quibus leaenas et vrsas primo loco nominat, effertissimae sunt. 247. *infomes vrsi*, deformes, turpes. cf. Cerda; an aliunde nota sit rabies aliqua insignior, vt celebrata est vrsarum rabies ex partu, vrsorum ex Veneris stimulis, videndum erit; ap. Aristotelem l. c. est tantum hoc, χαλεπὸς αὐτὸς γίνεσθαι τοῖς πλησίον. 249. Conf. loc. ap. Calabrum Paralip. V, 373. 374. 377. 378. Formam orationis vidimus iam sup. I, 447 *Heu male tum mitis defendet pampinus vuas*. 250. Verba grauissima in sqq. *si notas odor attulit auras*, exquisitiore ratione dictum, quam, *si odor allatus est*, aut, *si aurae odorem attulere*; modo teneas, *odorem* sic esse rem, quae olfactus sensum excitet, emittendo corpuscula, quibus aurae ingrauescunt.

Ac neque eos iam frena virum, neque verbera
 saeua,
 Non scopuli rupesque cauae, atque obiecta re-
 tardant
 Flumina, conreptos vnda torquentia montis.
 Ipse ruit dentisque Sabellicus exauius sus, 255

252 *At* Franc. Goth. pr. Ed. Norimb. 253 *Nec sc.* Reg. *retardent* pr. et quart. Moret., quod Heinſ. ad *vides vt* referebat; malim nullo cum istis nexu, per se, dictum pro *retardare possunt*. 254 Editum erat *correptasque*; quam corruptelam dudum eiecerant Aldd. sec. et tert., cum his Iunt. Fabric. et al., iterum intulere Cominel. Pulmann. et ceterae Batauae. Itaque *que* iterum eiecimus: quod restituunt Wakef. et Voss. tam varia sunt hominum iudicia. *subiectosque* Goth. sec., forte quod librarii animo infidebat adhuc *obiecta* ex vers. sup. Markland. Ep. crit. ad Franc. Hare pag. 52 emendat *correptos fundo*; nam aliter, inquit, sensum vix efficias. Tu vero iunge: *retardant Flumina obiecta, torquentia montes, saxa, correptos vnda, fluctu et impetu suo*. Io. Schrader. tentabat *pontes*: quod cupide arreptum reposuit Wakefield, quia similis versus Lucret. I, 286 *Nec validi possunt pontes venientis aquae vim subitam tolerare*. 255 *dentemque* Schol. Horat. Cruqu. Od. I, 1, at idem ad Od. III, 6 *dentes*, vt et Donat. ad Terent. excitat.

Conuenit Horatianum II poetarum parens Iliad. λ, Carm. 8 extr. *tua ne retardet Aura maritos*. 253. Varii versus poetae nostro propositum fuisse, notant Interpp. *Non amnes illum medii, non ardua tardant*; apud Macrobi. Sat. VI, 2, p. 381. *Mox montes sunt fragmina, saxa ruentium montium*. 255. Loca alia poetarum congesse Gellius, Cerda, et Beckman. ad Antigon. p. 161. Praeuius Sabini. Iam II, 167 pu-

Et pede profubigit terram, scicat arbore costas
Atque hinc atque illinc, humerosque ad volnera
durat.

Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat caeca serus freta; quem super in-
gens 260

Porta tonat coeli, et scopulis inlisa reclamant

256 *pedibus subigit* Zulich., et in ora Edit. Iunt. notatum a Pierio, heque ed. Paris. 1494. 257 *humerosque* multi ap. Heinl., Romanus cum aliis Pierii, tres Martini cum vet. edd., quod et Martinus recepit, et hoc recepto recte distinguas post *illinc*, vt iungantur: *fricat arbore costas Atque hinc atque illinc; humerosque ad volnera durat.* atque hoc nunc recepi. Antea legebatur: *fricat arbore costas, Atque hinc atque illinc humeros ad volnera durat.* non video, cur ita interpunxerit Heinl. 258 *cum versat* Regius Martin. *durum cui* Nonius in *Durus*; sed in *versat* habet *magnum*, vt et Donat. ad Terent. Andr. I, 5, 44. 259 *adruptis, obruptis, abruptis, a brutis*, sollennes aberrationes hic vide ap. Burm. Defendi potest *obruptis*, ante eius oculos et ora. Defendit quoque Wakef. ad Lucret. V, 505. *Nempe obruerit* Rottend. alt. 260 Hoc ordine omnes scripti Burm. et Heinl. et vetustissimi Pierii. At ex eo apparet, lectum quoque esse: *Caeca nocte natat*; et in Oblongo: *Nocte natat caeca freta serus.* Venetus porro: *Nocte natat tota*, et Goth. pr. *sectus freta.* 261 *et* abest tert. Rottend.

hem Sabellam vidimus, *ligones Sabellos*, h. e. Sabini, ap. Horat.

258 — 263. Ad Leandri Hellespontum tranantis, vt Hero potiretur, audaciam respici, obuium est. Praeter Musaeum et Ouidii Epistolam v. Statii VI Theb. 54a sq. *serus*, sero tempore, *nocte*

caeca, qua caecutimus, nihil cernimus, tenebricosa. *νύχτιον πλωτῆρα* dixit Musaeus, *procellae abruptae*, h. abruptantes se, vt *proruptus, praeruptus*, adeoque praecipites, cum impetu ruentes. cf. ad Aen. III, 199. 261. Dum super eum tonat. *Porta caeli*, pro caelo, ab

Aequora; nec miseri possunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variae, et genus acre luporum
Atque canum? quid, quae inbelles dant proelia
cerui? 265

Scilicet ante omnis furor est insignis equarum;
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumfere quadrigae.

263 *funera* Rottend. alt. *vulnere* Ven. Sed vid. Aen. IV, 308. 264 *pecus acre* Gud. pro diu. lect. Eandem diuersitatem notat. Burm. ex Aen. III, 221. 265 *canes* Erf. *quisque, quidque, quaeque, quique*, aberrationes apud Burm. assentiendum tamen Vossio, qui *quique* tanquam mollius eligit. in *bellis Rom.* 268 *adsumfere, assumfere* ibidem, et in Goth.

Ennio et Homero petium perites esse nolet, eum re-
esse, iam in Seneca Epist. tinet. 264. *maculosa lynx*
108 extr. legitur. Ratio in- Aen. I, 323.
ter plures inanes, quas affe-
runt Intpp., vera est illa, 266. Quid haec singula
quod caelo, Olympo, poe- commemorem, cum omnium
tae tribuunt regiam, adeo- praesentissimum exemplum
que etiam fores, limina, in equis ipsis sit, hinc τὸ
portas. conf. Homer. Iliad. Scilicet, vtique, 267. *men-*
ε, 749. 3, 393 sq. Argu- tem pro indole dixit, vt tam
tantur quoque in hac porta furioso amore rapiantur. Fa-
ac descensu alii, vt Apollon. bula de *Glauco* vel ex Pa-
III, 159 sqq; add. Macro- laephato et Ouidio nota;
I, 17, pag. 306. Nolim au- ad h. l. Probus eam affert.
tem de Ioue cogitari, qui Alebat ille equos *Potniis*,
intra portam caeli stet, et qui Boeotiae vicus erat, non
per ostium fulmina iaciat, — longe a Thebis, quibus Ve-
262. 263. Nec cogitatio de nus furorem immisit, vt ip-
luctu parentum, et quod sius domini membra dilania-
amata puella eius morti su- rent, quoniam ab eo ab ad-
missione arcebantur. Di-

Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem

Ascanium; superant montis, et flumina trasant, 270

Continuoque, auidis vbi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illae
Ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque levis auras; et saepe sine vllis

Coniugiis vento grauidae (mirabile dictu) 275
Saxa per et scopulos et depressas conuallis

269 *Illam* Commentator vetus Horat. Od. I, 35. 271 *vbt* erasum in Gud., male. 272 *redit omnibus* quatuor ap. Colum., VI, 27, 5, vbi excitantur hi versus. *redit calor assibus illis* Romanus. 273 *Ore — verso* Ven. et fragm. Moret., prosaica forma. *Ora* Zulich. pro diu. lect., exquisitius: sed sine auctoritate idonea; *ad Zephyrum* Romanus Pierii; et Mediceus ad verticem vocis, item antiquiss. Goef. liber apud Columellam l. l. 274 *Exspectantque* Medic. a m. pr. et Goth. sec. 276 *depressos* Plotius de metris p. 2630.

versas causas alii memorant. *Πορνιαδες πῶλοι* Eurip. Phoeniss. 1130. 269. Solito more poeta pro quouis monte ac fluuio certum montem ac fluuium ponit. *Gargara*, vertex quidam montis Idae iuxta Troiam, memoratus iam sup. I, 103. *Ascanius* lacus Bithyniae sub Olympo monte, satis quidem notus, at hic fluuius ex eo exiens intelligendus; nam *sonantem* et equis transmittendum memorat.

Meminerat autem eius fluuii *Euphorion* (v. Strabo XIV, pag. 999 C. D), e quo non pauca mutuatum esse Virgilium suspicor. 273. Res vulgata, veteres credidisse, *ἐξανεμοῦσθαι*, vento grauidas reddi posse equas. Praeter Cretam (v. Aristotel. Hist. Anim. VI, 18) in Lusitania circa Olyssiponem (cf. Varro R. R. II, 1, 19) Fauonio seu Zephyro flante id potissimum contingere, existimatum est (loca v. ap. Cerdam),

Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;

In Borean Caurumque, aut vnde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluuiio contristat frigore coelum.

278 *In Boream* ante Heinl. vulg. *Chaurumque* scribit Romanus, Medic. cum plurimis. *Corumque* Toll. *Chorumque* duo cum Longob. Pierii. 279 *pluuiio c. fidere* Romanus Pierii, non improbantibus Heinl. et Burm. Ab hoc tamen loco alienum videtur, cum de austri effectu ac vi agatur, is contristat frigore, hieme, pluuiia; non vero, *fidere*. Sed est sollempnis ea permutatio, conf. ad Ouid. Met. V, 281; *et sidus pluuium* vulgarius. In frigore consentiunt omnes libri Columellae l. l. *pluuiio — puluere* Goth. pr., perperam. *constringit* Ven.

quoniam aestuantes amore equas versus Oceanum currentes Zephyrum hiant ore excipere videbant. Vide inprimis Colum. VI, 27, 3 sqq., vbi totus hic locus adscribitur. Res iam Homeri aetate nota. v. Iliad. π, 150. 151, vbi Harpyia Podarge ad Oceanum pascens Zephyro peperit equos Achillis. Apud eundem ex Borea suscepti equi Iliad. υ, 222 sqq. 277 — 279. *non Eure tuos* — Cum ita conceperunt, uti dixerat, ad Zephyrum versae, diffugiunt ac discurrunt, non ad ortum, sed in Boream Caurumque et Austrum, h. e. septemtrionem et meridiem versus. Illustrantur haec Aristotelis l. l. verbis iam ab aliis laudatis: *θέρουσι*

δὲ οὔτε πρὸς ἑω, οὔτε πρὸς δυσμὰς, ἀλλὰ πρὸς ἄρκτον ἢ νότον (quibus simillima sunt in Aelian. H. A. IV, 6) differt tantum philosophus a poeta in hoc, quod occidentem simul excludit. *Caurus* seu *corus* hic septemtrionalibus ventis adnumeratur; *stat ab occasu solstitiali et occidentali latere septemtrionis a Graecis dictus Argestes, ex frigidissimis et ipse* — Plin. XVIII, 34, l. 77. conf. Martin. — 279. *pluuium frigus*, quod *austro* tribuitur, molestias creat Intpp., inprimis Martino. Enimuero notum satis est, poetico sermone *hiemem* et *frigus* simpliciter de pluuiio tempore dici. Itaque et *frigidus auster* Ge.

Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt 280

Pastores, lentum destillat ab inguine virus;
Hippomanes, quod saepe malae legere nouercae,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba.

280 *Hic* Heinf. e melioribus. Antea *Hinc*. 281 *destillat* omnes scribunt meliores; et recte ita Heinf. *distillat* alii. 283 *que* abest a Menag. pr. *Miscuerantque* duo. *Miscuerintque* Romanus et Mead. Versus hic bis in hoc carmine occurrit, hic et Georg.

IV, 261, qui *humidus auster* Ge. II, 462. Ductum autem ex Homero, qui suum caelum respiciebat. Hinc et Hippocr. II de diaeta c. 5, t. 6 ἀνάγκη δὲ τὸν νότον θερμὸν τε εἶναι καὶ ὑγρὸν, ὅπου μὴ τῶν χωρίων αἱ θεσσεῖς αἰτιαὶ εἰσιν. conf. c. 6, t. 9.

280. *Hippomanes*, humor, non venenum, ut male *virus* accipitur, ex equae, ubi Veneris stimulis incaluit, locis eliquatus, quo pro philtro vltae esse videntur veneficae; ut etiam Probus observat; addit poeta: *vero quod nomine dicunt*, proprie, quia scilicet eo nomine etiam appellatur caruncula, fronti (et linguae) pulli recens editi innasce, et ab equa enixa statim deuorari credita. v. Plin. VIII, 42, f. 66. Aelian. H. A. XIV, 18

Antig. Caryst. 24. c. nota Beckmanni. conf. Aen. IV, 515, 516; porro etiam herba aliqua: Theocr. II, 48. 49. Est de *hippomane* disputatio Baelii in Dictionario, nec tamen quicquam reconditi habens. Praestat Aubentonum et Buffonum (*Hist. nat.* T. IV, pag. 214, et p. 329) audire, qui docuere, fronti pulli talem carunculam raro admodum adhaerere, sed inter amnium et alantoidem membranam eam fere reperiri, et esse pro liquoris interfusi faecibus habendam. Verum in nostro hippomanes prioris generis memoratur: conf. Tibull. II, 4, 58. Propert. IV, 5, 18. Respicit ad eum Plin. XXVIII, sect. 80. 282. *malae*, impiae, iniustae; supra Georg. II, 128 *saenae*; ubi hic idem cum sequente ver-

Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore. 285
Hoc satis armentis. Superat pars altera curae,
Lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum

II, 129. Vix probabile sit in carmine tam elaborato poetam hoc admisisse. Restat, ut iudicandum sit, utro loco insertus esse videri possit ab alia manu. Iam in praesenti loco vix bene eo careas. Altero loco, Georg. II, 129, melius abest, cum ibi de veneficio proprie dicto agatur, cum quo carmina, *verba non innoxia*, non necessario coniuncta sunt: vid. ad e. l. Brunck. 284 *irremeabile tempus* Zulich., ut et vnus Aen. X, 467 exhibet. conf. Burm. ad Anthol. Lat. p. 131. 285 *cum* Rottend. alt. *rapti* Ven. *rapti circumuectamur* Erf. 286 *Hic* Ven. *Supereft* Medic. a m. sec. 287 *Lanigeras* alt. Menag. 288 *Hinc labor* Medic. Pierii cum aliis pluribus; et sic edd. vulg. ante Heinsum, qui bene reuocauit *Hic*, quod iam Nauger. reposuerat. Sic Medic. Rom. et fragm. Vatic. *laudes* Parrhaf. Regius et vnus Mead. *sperare* Ven. Goth. vterque et edd. Ven. 1475. 1476. 289 *Non sum* Rottend. Leid. alter. *verbis euincere* Gudianus, ut Lucret. V, 100 *peruincere dictis. me vincere* Ven. Lucret. V, 734 *Difficile est ratione docere et vincere verbis*.

sus legitur. Videtur cogitandum de amore Phaedrae in Hippolytum aut simili alio nouercae in priuignum. 283. *non innoxia verba*, incantationum, carmina magica.

284—403. Transitus a cura armentorum ad curam ouium et caprarum. Dum omnia haec de armentorum cura sigillatim pertractamus, singula perlustramus, capti harum rerum studio. *agi-*

tare greges proprie agere, pascere, hinc omnino curare. 288. In hoc opera vestra posita esto; cura pecudum vobis inprimis cordi sit. *fortes* h. l. ornat. *laudem*, qualis boni ac prudentis patrisfamilias esse potest.

289—293. Satis quidem noui, quam difficile sit, haec poetica oratione commode exprimere, et res tam tenues pro dignitate carminis satis ornate commemorare. Sed

Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem. 290

Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor. Iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli deuertitur orbita cliuo.

Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore
sonandum.

290 *hinc addere* malebat Burm., ex verbis scilicet honorem addere. Et sic plane Goth. pr. Enimuero *hunc honorem*, ornatum hunc, cui cum maxime operam impendit. 293 *deuertitur* optimus quisque scribit. *diuertitur* alii. v. Burm. adde Pierium. 294 *ore canendum* vnus Mead.

studium huius rei abripit me ad hoc carmen pertexendum, et inflammat me haec ipsa cogitatio, quod in materia versor, a nullo adhuc e Romanis poeta tractata. Vt pulcritudo carminis simul elucescat, ad vulgarem orationem singula reuocauimus. Ita enim demum intelligere poetam videri possumus. Ceterum, quod iam Macrobius VI, 2 monuit, manifestum est, poetam hic vestigia prefuisse Lucretii I, 921 — 929, et V, 98 sqq., hoc quidem loco inter alia: *Et quam difficile id mihi sit peruincere dictis, Vt sit, ubi insolitam rem adportes auribus ante* etc. Nostro autem haec eadem sublegit

Manil. III, 25 — 30 sqq., et locum respexit Plin. XIX, 4, l. 19 extr. *honorem* h. l. pro ornatu, dignitate. *molli cliuo*, vt facilis adscensus et descensus sit. Respicit autem hic *ania Pieridum loca nullius ante Trita solo*. *deuertitur*, deuertit se, deflectit, ducit ad *Castaliam* *νήρυγν* nullus trames, quo prior alius inceserit.

294. *veneranda Pales*, vt *sancta dea*. Videtur tamen ad religiones pertinere. Nam *cana Pales* ap. Statium Theb. VI, 111. *grandaeva Pales* Nemes. Ecl. I, 68. *magno ore* respectu vll. 289. 290 quod rebus tenuibus dignitatem addere constituit.

Incipiens stabulis edico in mollibus herbam 295
Carpere ouis, dum mox frondosa reducitur aestas;
Et multa duram stipula filicumque manipulis
Sternere subter humum, glacies ne frigida laedat
Molle pecus, scabiemque ferat turpisque podagras.

295 *tabulis* Gud. 296 *educitur* Menag. pr. *inducitur* Parthaf. *Edico carpere* — *sternere* — *sufficere et praeberere*: haec ad pastores, primo quod loco ponitur, ad oues spectat; *edico* oues *carpere*, et pastores *sternere*. Sed ferenda haec in omni oratione. 297 *Et multam duram* Goth. sec. *Et multum dura* Ven. *dura* fragm. Vatic., et a m. sec. in *stipula*. *durum* Rom. *felicum* Mentel. pr.

295 sqq. Primo loco per hiemem in stabulis tenendas et alendas esse oues et (v. 300) capras praecipit. *Incipiens*, ἀρχόμενος, vt passim Graeci, h. et primum quidem; aliis locis, *Principio*, *Continuo*, et v. 300 *Post hinc digressus*, h. deinde vero. Obserues et haec eo facere, vt tenuitas carminis vitetur. *stabula mollia* in quibus molliter habentur, explicat vll. 297. 298. De substernendae autem frondis diligenti cura videantur Cato de R. R. c. 7, 7. Varro II, 2, 7. 8. Colum. VII, 3, 8. Adde Calpurn. Ecl. V, 116 sq. locum e nostro adumbratum. *carpere herbam*, in praesepti appositam, h. ali (quae autem eae herbae seu pabula sint, v. apud Colum. VII, 3, 21. 22 et 4, 2. cf. Calpurn. Ecl. V, 98 — 103), *dum mox frondosa reducitur aestas*, non vernum tempus, quo educi possunt in prata tantum vicina et campos, sed aestatem memorat, cum caeli constantia ea est, vt in siluis et saltibus sub dio agere possint. v. Calpurn. V, 44 — 52. 297. De *filice* v. ad Georg. II, 189. Substernere iubet in humo stramina, vt aduersus gelu tueatur: eloquitur altera exquisitiore forma: *substernere humum stipula*, stramine, (I, 289) 299. *turpes podagras*. Videtur *clauum* innuere, morbi genus, cum tubercula in ungulae discrimine nascuntur. v. Columell. VII, 5, 11.

Post hinc digressus iubeo frondentia capris 300
Arbuta sufficere, et fluuios praebere recentis;
Et stabula a ventis hiberno opponere soli
Ad medium conuersa diem: quum frigidus olim
Iam cadit, extremoque inrorat Aquarius anno.
Hae quoque non cura nobis leuiore tuendae; 305

300 *degredus* vnus Leid. *digrediens* Seruius ad Aen. VIII, 546. 303 *At* Menag. pr. *tum f. o. Iam redit* Ven. *dum f.* vnus Arundel. quod pedestri verbo propius, vsque dum. 304 *extremo nudatque* Parrhaf. 305 *Haec quoque — tuendae* Romanus antiquissimus cum fragm. Vaticano; vnde apparet, a lapsu librarii primum ortum habere alteram lectionem Mf. Medic. *Haec —*

Sic et Martinus coniectabat; *spectent magis ad orientem, quam ad meridianum* deformes tuberibus et nodis. *tempus:* et de capris c. 3, 6

300. Etiam caprarum cura *stabulatur pecus melius,* est habenda; primo quidem *ad hibernos exortus si* per hiemem. 301. *Arbuta spectat, quod est alsiosum.* (v. Ecl. III, 82) *frondentia* pro *frondibus arbuti.* cf. Geopon. XVIII, 9. Sed malim affirmare, Virgilium 302—304. Colum. VII, 3, 8 in hoc a Varrone discessisse, de ouibus: *humilia facere* quam huius concordem cum *stabula — vt simul hieme* Varrone sententiam poetae, *calida sint — ea poni de-* tamquam quaestione admo- bent contra medium diem: ta, exprimi, *a ventis*, h. *namque id pecus, quamuis* auersa a ventis, inprimis *ex omnibus animalibus* aquilone. conf. inf. v. 318. *vestitissimum, frigoris ta-* *hiberno soli opponuntur* eo ipso, quod *sunt ad me-* *men impatientissimum est;* *ridiem conuersa.* Tandem *et de capris VII, 6, 5 huic* *cum — anno*, h. hiberno *pecudi nocet aestus, sed* tempore. Aquarius occidit *magis frigus.* Varro qui- medio Febuario. *extremo* *dem de R. R. II, 2, 7 sta-* *autem anno*, s. anni parte, *bula* (ouium) *loco idoneo* *si is a vere initium habet:* *vt sint; ne ventosa; quae*

Nec minor vsus erit: quamuis Milesia magno
Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.
Densior hinc suboles; hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumauerit vbere mulctra:

tuenda. Et hoc interpretantur Seruius, Philargyrius, Grammatici, tamquam exquisitam generis enallagen, et sic plerique libri cum edd. Ven. et Mediol. et Aldd. pr. et sec. At Nauger. in Ald. tert. *Haec — tuendae*, quod ab iis, qui Aldd. priores exprimebant, neglectum Heinfl. recte reuocauit, Philargyrius habebat, et Gud. cum Moret, et omnes Martini libri. *Nec vnus Mead. Haec — tuendum* Heinfl. adscripserat in marg., quae Lucretiana forma foret. Quorsum tamen eam inferas? Calpurn. V, 9 *quos ecce greges a monte remotos Cernis in aprico decerpere gramina campo: Hos tibi da senior iuueni pater; ipse tuendos Accipe. cura breuiore* Ven. *vobis* Moret. qu. pro var. lect. 306 Non deterius foret distinguere: *Nec minor vsus erit, Quamuis Milesia magno — rubores; Densior hinc* (a capris) *suboles.* 307 *incocta colores* Goth. sec., vt et Romanus cum aliis Pierii, male. *rubores* etiam fragm. Vatic. 308 *hic largi* fragm. Vatic. 309 *Quam magis* Heinfl. confirmavit e Mediceo et quos habebat omnibus, excepto tert. Rottend., quod idem ille copiose illustrat, et pluribus e Lucretio illustrare aliquis possit. Vulgarem formam habet alterum, *Qua magis*, in Romano, et aliis Pierii, Ed. Ven. et quod mireris Nauger. Ald. tert. cum seqq. Mox *multra* fere scri-

cum huius enim ortu, operis *res*, pro incocta ruboribus, rustici nouus ordo procedit. lanae coquendo tinctae purpureo colore. 307. Caprini generis curam non esse negligendam ait, 308. Nam διδυμοτοκεῖ δὲ εἰς ἐπὶ πολὺ, καὶ τρέφει τὰ γυνώμενα, καὶ προσόδους δίδωσιν οὐκ ὀλίγας, τὰς ἀπὸ γάλακτος, καὶ τυροῦ, καὶ ἐρέας (aut potius κρέως, vt bene Niclas), πρὸς δὲ τούτοις τὰς ἀπὸ τῆς τριχός: Geopon. XVIII, 9, cf. Colum. VII, 6, 7. 309. Quo magis — eo magis. *Quam magis —*

Laeta magis pressis manabunt flumina mam-
mis, 310

Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, saetasque comantis,
Vsum in castrorum, et miseris velamina nautis.

hant, etiam *mulcra*. vid. ad v. 177. *exhausta* alter Rottend. *vbera* et hic Rom. *vbere exhausto*, est, expresso. 310 *manabunt flumina mammis* ubique editur; sic Mediceus cum bonis aliis; etiam fragm. Vatic. *vbera* Romanus cum aliis Pierii, Parrhaf. et pars libror. Heinf. Goth. pr., omnes Martini, vno excepto Cantabr., edd. Ven. et Medic. Praeferebat hoc Pierius, Gifan., Cerda, Oudendorp. et alii viri docti. *vbera* cum *mammis* iuncta non magis offendant ac *nemorum silvae*, *riuorum aquae* et similia. Sed vt pulcrius, ne *vbera*, *vbere*, succedant in binis versibus, ita verisimilius *flumina*. Obuersari poterat librario *vbere* e versu sup. Vtramque lectionem Parrhaf. memorat. 312 *Cinyphii*, *Cyniphei*, *Cynyphei*, *Cynisei*, male scribunt alii. Est *Kivvφ*. vid. Herod. IV, 198. *hircis* Romanus, et in aliis Pierii *hirquis*; ex interpolatione interpretis. vid. Not. Reiskius modo *tradent* pro *tondent*, vt *hirci* nominatiuus sit, modo *hircis*, vt *Cinyphii* sint ipsi Afri incolae, modo *Cinyphiis hircis* coniiciebat, vt subaudiat: pastores tondent. 313 versus ap. Colum. VII, 6, 2.

tam magis. vt Aen. VII, 787. 788, v. h. l. Heinf. Libyae, in ora nunc Tripolitana, exit in sinum Syrticum. Eodem nomine regio nota; conf. Intpp. Ouidii V Met. 124. *hircus* h. l. ab eo dictus, dum e poetica ratione a praestantiore aliquo genere epitheton ducitur, vt toties iam notatum, et vt mox *Lycaeus* pro quocunque monte, et v. 332 *querus Iouis*. cf. v. 345. Ciliciorum autem ex hircinis villis vsum respici obuium est. Iul. Sab. „centones et

311—313. E Varrone R. II, 11, 11. conf. Geopon. XVIII, 9. 313. *Vsum in castrorum*. cf. Calpurn. V, 67. 68. locum expressit Silius III, 274—276. *tondent*, scil. homines, pastores, vt iam aliquoties vidimus. sicque iam Philargyr. *Cinyphii hirci*; *Cinyps* fl.

Pascuntur vero filuas, et summa Lycae, Horrentisque rubos, et amantis ardua dumos; 315
Atque ipsae memores redeunt in tecta, suosque Ducunt, et grauido superant vix vbera limen. Ergo omni studio glaciem ventosque niualis, Quo minor est illis curae mortalis egestas, Auertes; victumque feres et virgea laetus 320
Pabula; nec tota claudes foenilia bruma.

314 *vere* Parrhaf. 316 *suasque* Ven. *immemores* Medic. 317 *Deducunt* Donat. ad Terent. Hecyr. IV, 4, 27. 318 *ventos glaciemque* Parrhaf. et quart. Moret. *ventosque minaces* Vratisl. *niuos* Venetus. 319 *Quo minor* antiquissimus et optimus quisque Rom. Medic. et alii, et sic cum Seru. ac Philarg. maior pars librorum Heinf. et Martini, etiam Goth. vterque cum Erf.; adde edit. Egnatii et alias nonnullas antiquiores; eodem sensu ac vulgatum *Quo minus*; poetica ratione aduerbium in epitheton aut adiectiuum mutari quoties iam vidimus! Sed a sensu versus plane aberrabant critici. v. Not.; hinc erat, quod alterum praeferebant. 320 *Auertas* Menag. alter. *Auertis* Ven. *largus* malebat Io. Schrader. 321 *claudis* Medic. *claudas* Erf. *feralia* Parrhaf. a m. pr.

coopertoria lectorum. Anacliterna dicuntur Mataratia. 318. Eo magis frigus, cuius

314—321. Addit hoc: facilem esse rationem alendi impatentissimum est hoc pecus, ab eo arcere stude, et hanc ei operam impende tanto magis, quo minus illud in ceteris omnibus rebus cura humana indiget; *est egestas* (h. egent) *curae mortalis*. 320. Conf. Calpurn. V, 96 sqq. 110—115. *laetus* refer ad studium, si quis facit promte, lubenter. 321. Et interdum etiam per

At vero, Zephyris quum laeta vocantibus aestas
In saltus vtrumque gregem atque in pascua mittet:
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dum gramina
canent, 325

322 Legebatur: *At vero Zephyris cum laeta vocantibus aestas: In saltus vtrumque gregem atque in pascua mittet.* Ita vero dura erat verborum iunctura, cum supplendum esset: *quum laeta aestas*, scil. erit. Obuium tamen est, duo versus 322. 323 esse protasin; et mittet et leniorem et elegantiorum orationem efficere; *aestas mittit*, qua incipiente mittuntur. Et sic Mediceus a pr. m. et libri apud Vrsinum habere memorantur. Ceteri omnes, etiam fragm. Vatic. cum editis, *mittes*, pronò lapsu. *mittas* Franc. Obtemperauit iam monenti Brunck. *in ante pascua* abest Rottend. alt. 324 *Lucifero* tres ap. Burm. 325 *Carpamus* omnes libri etiam apud Colum. VII, 3, 23, ubi hi versus exhibentur, nec non fragm. Vatic. Proprio si loquimur, aliter dicimus,

hibernum tempus foenum *gius herbas Quaere; sed*
iis appone. *ante diem pecus exeat.*

322. Haec quidem per 324. Sequentia e Varrone
hiemem; nunc — 384 gre- R. R. II, 2, 10—12. Repe-
gum cura per aestiuum tem- tit versus 322—337 Colu-
pus; locus ornatus digressio- mella VII, 3, 23; senten-
ne, primo 539 de Nomadi- tiam vero cum verbis Pallad.
bus Libyae et 349 de terris XII, 13, 4 sqq. imitatione
borealibus. Refer ad 295. expressit Calpurn. Ecl. V,
296. vid. Var. Lect. Aesta- 51—65. Vt *Lucifer* per-
te itaque redeunte oues et sonam dei induat et pro die
caprae in pascua educuntor. memoretur, a poetis maxi-
Conf. Calpurn. Ecloga ele- me Alexandrinis videtur pro-
gantissima V, 16—23, ubi: fectum. Etiam in pompa
At quum longa dies sitien- Alexandrina Philadelphi ille
tes adferet aestas, Nec exhibitus ap. Athen. V, pag.
fuert variante deo muta- 197 D. *Carpamus rura*,
bile caelum: Iam siluis ipsi carpamus viam, iter, ad
committe greges; iam lon- vel per rura. Alii, educa-

Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, vbi quarta sitim coeli conlegerit hora,
Et cantu querulae rumpent arbusa cicadae:

carpere frigida rura, aliter, *carpere viam, iter*; hoc homini-
bus, illud pecori herbas depascendi, tribuitur: etsi et hoc, sed
alio contexto, vidimus de incessu dictum *carpere campum, prata*,
vt sup. 142. Proclive est, *carpantur* coniicere. Zulich. a m. sec.
carpentur. Io. Schrader. *Quaeramus* tentat: vt in Calpurn. V, 51
iam longius herbas Quaere. Vt tamen nunc legitur, int. cum
grege pererremus rura. *Sed ante diem pecus exeat*, ait Calpurn.
V, 52. Varro, quem ante oculos habuit noster, R. R. II, 2, 10
aestate — cum prima luce exeunt pastum. Porro in fine versus:
dum flumina crescunt Donatus laudat, memoriae vitio, in
Terent. Adelph. III, 2, 52. *dum gramina coment* Goth. pr.
326 *Quum ros* Nonius Marcellus in *tenera*, vbi et est in fine
versus tollitur, quod sustulit Heins. omnium fere librorum auctori-
tate. 328 Versum repetit Copa 27. cf. Cul. 151.

mus greges ad carpenda *collegerit sitim*, aestu tum
rura, h. e. gramina, herbas: succedente, contraxerit, fe-
praeunte Seruio: „carpere cerit, animantibus sitim. Ho-
cogamus capras.“ Imitari ratius noto loco Carm. IV,
aulus est Seneca Herc. fur. 12, 13 *Adduxere sitim*
139 *Pastor gelida cana tempora, Virgili. Hora*
pruina Grege dimisso pa- quarta autem, nobis fere
bula carpit. 326. Idem nona. Nam in Italia quin-
versus Ecl. VIII, 15. Imi- decim horas habet longissi-
tatur Nemes. Ecl. I, 7. 8. mus dies secundum Plin. II,
327. Palladius loco lauda- 75, l. 77. vid. h. l. Martin.
to §. 4 Quarta hora calef- 328. Praeuiuit Hesiod. *Ép.*
cente *potus puri fluminis* 582. 583. Scut. Herc. 393—
aut putei praebeatur, aut 397. Similia alia v. ap.
fontis. In verbis autem, Cerdam. *rumpent arbusa*,
vbi *quarta hora caeli*, cu- solenne de magno clamore
ius mensuram e solis in cae- aut strepitu. cf. ad Ge. I, 49.
lo decursu cognoscimus (sic Graeu. Lect. Hesiod. c. 18.
caeli menses Ge. I, 335; Scilicet proprie rumpitur aer
caeli tempore Ge. IV, 100), clamore per siluam; tum

Ad puteos aut alta greges ad siagna iubeto
 Currentem ilignis potare canalibus vndam; 330
 Aestibus at mediis vmbrosam exquirere vallem,
 Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
 Ingentis tendat ramos; aut sicubi nigrum
 Ilicibus crebris sacra nemus adcubet vmbra;
 Tum tenuis dare rursus aquas, et pascere rur-
 sus 335

329 *At* utroque loco Rom. et fragm. Vatic., vetere more. *ad-que alta* Rom. *Aut puteos* fragm. Moret. *ad vel et ad alta* codd. ap. Columellam l. c. et alias. *aut leta* Erf. Qui talia captat, potest tentare *iubebo*, vt v. 300 *iubeo*, 295 *edico*, IV, 264 *suadebo*. et recepit *iubebo* Wakef. 330 *ilignis*. Ita fere plurimi et fragm. Vatic. In aliis aberratur: *illigneis*, *illignis*, *iligneis*, *ilincis*, *in lignis*, *lignis*, vid. Pier. Heinf. Martin. et Burmannus ad Antholog. Lat. lib. I, epigr. 110, 3. *ligneis* Goth. sec. 331 *ast mediis* Parrhaf. *aut* fragm. Vatic. Regius Martin. Longob. et tert. Rottend. *ac* nonnulli ap. Pier. et edd. vett. *et vnus* Mead. *vt* ed. Ven. 1482. *in* Nonius Marcell. in *aestus*. *adquirere* Longob. 333 *tendet* Leid. alt. *In patulos tendat* Moret. sec., per se non male. *nigra* Gud. *nigram* Mentel. pr. 334 *sacrum nemus* pr. Moret. Parrhaf. Leid. a m. sec., et sic Gud. Sed in tali politu epithetorum perpetua permutatio. *atra* et *arta* pro *sacra* codd. apud Columell. l. c. *incubet* Rottend. tert. et Erf. *gressus* pro *crebris* Medic. a m. pr. In vulgata nil mutat Columella. 335 *Tunc* Rom.

ipsa silua. *arbuta* h. l. inter vites iugatas, vt bene monet vir doctus, secundum Plinium, qui eas *nec in campis nec in frigidis aut vmbrosis nemoribus esse* ait, in loco de *cicadis* lib. XI, 27 l. 32. 334. *nemus adcubet*, adstet, in propinquo situm sit, inprimis si in cliuo sit; vt sup. v. 145 *saxea* procubet *vmbra*. Nisi *accubat* simpliciter accipis pro cubat, sita est; vt apud Horat. IV Carm. 12, 18.

335—338. Tum poti greges iterum educendi et pascendi vsque ad serum vesperem. cf. Calpurn. V, 60 sq. et supra laudatos. *tenuis* simpliciter ornat, a natura

Solis ad occasum: quum frigidus aera vesper
 Temperat, et saltus reficit iam roscida luna,
 Litoraue alcyonen resonant, acalanthida dumi.
 Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu

336 *aere* Goth. pr. Ceterum maiorem interpunctionem e medio versu sustulimus. 337 *roscida* scribunt nonnulli, vt et apud Columellam l. c. et alias. 338 *alcyonem* Reg. *resonant* alter Rottend. *acalanthida* tuetur librorum apud Pierium, Heinf., Martin., constantia, quamquam diuersis modis *achaiantida*, *athalantida*, *acalenthida*, tandem *achantida*, sine *et*, scribitur. *acalantida* fragm. Vatic. *et acanthida* edd. ante Heinf., etiam veteres, infederat; pro quo laudari potest Calpurn. VI, 7 *vt vincat acanthida cornix*. Contra Paullinus: *Nec nisi vere nouo resonant acalanthida dumi*. Similiter non modo *ἀχανθὶς*, verum et *ἀκαλανθὶς* occurrit. vid. hic Heinf. 339 *pastoris* Leid. *versa* Goth. pr., quasi subinde mutari solita. Sed verius librarii est ludibrium.

aquarum petitem. *reficit* fecit haud dubie, vt Lunam *roscida luna*, h. ros cadens, deam γόνιμον, aliam rerum dum luna lucet, noctu; adscriptus vulgari opinioni lunae, tamquam caussae. Hinc illud, quod ab Alemane de rore dictum laudatur ab Intpp. (ap. Plutarch. Sympos. libr. III extr.) οἷα Διὸς θυγάτηρ μέγα τρέφει καὶ Σελάνας δῖας: felici commento facit rorem, τὴν Δρόσον, Iouis et Lunae filiam. *rorisluam Lunam* in Catalectis inuenias p. 239. Contra sideribus tribuitur ab aliis *Humor ille*, quem *serenis astra rorant noctibus* Peruigil. Ven. 20. Ea ipsa de rore et nocturno humore obseruatio

fecit haud dubie, vt Lunam deam γόνιμον, aliam rerum matrem, crederent. *Littora resonant alcyonen*, h. alcyones cantum: memoratae iam Ge. I, 398. 399. *Acalanthis* pro eadem habetur cum *acanthide*, seu *cardue-li*, *Goldfink*.

339 sq. — 383. In saltus et pascua educendos esse greges dixerat a v. 322. Dum poeta vndique ornatum carmini et gratiam ex varietate quaerit, vt ad hanc pascendarum ouium curam exemplo inquit, Aforum nomadum morem memorat, qui per totam aestatem pecus in saltibus habent; at

Prosequar, et raris habitata mapalia tectis? 340
Saepe diem noctemque, et totum ex ordine
menslem,

Pascitur itque pecus longa in deserta sine vllis
Hospitiis: tantum campi iacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclaeumque canem, Cressamque
pharetram. 345

340 *Persequar* Zulich. *mappalia* male alibi scribitur. vid. Burm. 343 *campis* vnus Arundel. et vnus Mead. 344 *Armentarius* fragm. Vatic. a m. sec. *laboremque* Romanus, librarii stupore. 345 *Crassamque* Monag. alt. *pharetramque* ed. Iunt,

contra 349. in septemtrionalibus plagis semper in stabulis pecus continetur. Ceterum locus est ex nobilissimis.

339. *Libyae pascua* iam ab Homero nobilitata Odyss. 8, 85. 340. *mapalia*, caesae seu tuguria cannis ferulise confecta in coni aut furni, aut in carinae speciem, vt apud Sallust. Jug. 21, seu sparsim solo fixa seu plaustris circumferri solita, vt ap. Plin. V, 3. At h. l. prius locum habet; nam sunt *mapalia raris tectis*, h. mapalia rara, sparsa passim per agros, non in vicis collecta. Silius *dispersa mapalia* dixit ex hoc ipso loco lib. XVII, 90. cf. inf.

ad Aen. I, 420. Apud Lucan. IV, 684 sunt *vacua*, h. vacuo et deserto in loco fixa. 343. *Hospitia* pulchrae sedes ac domus, quo se recipiant. 344. Locum hunc imitatus Silius II, 441 — 445. Habuit etiam ante oculos Valer. Flacc. VI, 324 — 339, vt iam notatum apud Burm. 345. *Amyclaeum* (sup. v. 89) *canem*, et *Cressam*, s. Creticam, *pharetram*, a praestantiore genere (vid. ad v. 312) nominat. Licet poetis eiusmodi ornamenta captare. Horat. *Non eget Mauris iaculis*. conf. eundem III, 19, 8. III, 26, 10. Nisi hoc esset, de Nomade Afro talia memorari non possent.

Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam quum carpit, et hosti
Ante expectatum positus stat in agmine castris.
At non, qua Scythiae gentes, Maeotiaque vnda,
Turbidus et torquens flauentis Hister arenas, 350

346 *Haud secus* Quinctil. IX, 3. *Nec secus* Goth. sec. 347 *Iniusto sub fasce* fragm. Vatic. *quom* Rom. et fragm. Vatic. *dum* Nonius Marcellus in *fasces* et Donat. in Terent. Andr. I, 1, 9. Porro *et hostem* Medic. a m. pr. cum aliis nonnullis Heinssii, Regius, Goth. sec. Erf., item cod. Fabricii Chemnic. et Vegetii vett. edd. I, 19, duo vett. libri apud Pierium: sed perperam. In Vegetii codd. porro est *hostis expectatus*, et *hostes* vid. Misc. Obsl. Vol. VII, p. 139. *hosti* etiam Rom. et fragm. Vatic. tuentur. 348 *stat agmine* sine *in* Romanus. *stat in ordine* recitat Arufianus Mellius Grammaticus. Et sic Leid. et margo Periz. ap. Vegetium, quod placebat Viro docto in Misc. Obsl. l. 1. 349 *Maeotia* Heinss. cum melioribus, quem vide. *Maeotica* vulgo. 350 *fluentes* Franc. *Hister* scribunt praecipui codd. hic et alibi;

346. Non secus ac Romanus omnia secum agit, cum armatus incedit. *patriis — armis*, pulcro epitheto; quod *patriam virtutem, disciplinam*, in animum re-vocat. 347. *Iniusto sub fasce*, magno onere, vt Seru. iam explicuit, conf. ad Ge. I, 145. vbi *labor improbus*. Res est nota de Romano milite vel ex Cic. Tusc. Qu. II, 16, et laudatur Veget. I, 19 *Pondus quoque baiulare usque ad LX libras, et iter facere gradu militari* etc. conf. Intpp. ad Taciti German. 30.

348. *Ante expectatum hosti*, antequam hostis expectaret (v. Burm.), h. subito, repente, ἀπρόσδοκῆτως. *stat in agmine*, adstat agmine, vt *incedere, ire, sequi, agmine*. Vltatiore modo diceres: *agmen stat*. Scilicet *agmen* ipse exercitus, dum incedit. *positis castris*, dum interea celeriter castra ponuntur. Nam, cum *agmen* hosti se ostendit, a tergo vallum fit.

349. *At non* ita pascitur itque pecus etc. Debet itaque maior distinctio poni in fine versus 351. 350. Et

Quaque redit medium Rhodope porrecta sub
axem.

Illic clausa tenent stabulis armenta; neque vllae
Aut herbae campo adparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis et alto
Terra gelu late, septemque adsurgit in vlnas. 355
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.

an recte, dubito. Est enim praua sequiorum saeculorum aspiratio.
351 *Quamque iacet* Schol. Horat. Epod. 10, sed aliter idem Od.
III, 10. *radit* video a Pierio excitari, male. *Rhodope medium*
Franc. *sub axe* Gudian. *gelidum* — *sub axem* scribendum esse
contendebat Io. Schrader. Verum *medium* ornatus causa adiectum,
non geographica subtilitate. 352 *nec vllae* Rom. 354 *arbori-*
bus Ven. *aggeribus* Goth. pr. 355 *furgit* Franc. 356 *spi-*
rantis Comm. Cruqu. ad Horat. Od. I, 22, sed ad Od. 25 *spiran-*
tes. *spirantes frigore venti* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 653.
Chauri scribunt fere et hic, ut v. 278.

Ister turbidus torquendo, late informis aggeribus
dum torquet. 351. *redit* niueis et alto gelu, sep-
porrecta simpliciter pro, it, temque in vlnas adsurgit,
procedit, est porrecta, dic- scil. his ipsis aggeribus no-
tum accipies. Vulgaris ratio vis et alto gelu seu glacie.
erat, *iacet*; sed ut, *flectit* Poetica ratione extulit, quod
se, de montibus dicimus, sic communi erat: *nix*, qua ob-
redit pro hoc ipso ponere ducta est terra, *adsurgit in*
potuit. Similiter *vergit*, *septem vlnas*. 356. *Sem-*
tendit, mons ad septemtrio- *per hiems et Caurus*: quem
nem. *sub axem*, polum, paullo ante vidimus vs. 278
non geographica ratione po- et quae sequuntur, de remo-
ni, patet per se. Ceterum tioribus versus septemtrio-
poeta latius septemtrionem nem plagis, etsi ad miracu-
declarat per Thraciam, quae lum aucta, vera sunt, non
a meridie eius fines consti- de iis, quas vs. 349. 350 po-
tuere videri potest. fuerat. Sed poetae haec ad-
354. *Sed iacet terra*, nuuerant, non appendunt;

Tum Sol pallentis haud vmquam discutit vmbras:
Nec quum inuectus equis altum petit aethera;
nec quum

Praecipitem Oceani rubro lauit aequore currum.
Concresecunt subitae currenti in flumine cru-
stae, 360

Vndaque iam tergo ferratos sustinet orbis,
Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaufiris.

358 *Nec dum* tres viroque loco et Goth. sec. *Nec cum vectus*
Parrhasi et fragm. Moret. *altus* Ed. Ven. 359 *latet aequore*
Venetus. *cursum* Goth. sec. 360 *in* abest Reg. Martini.
362 Distinctio huius versus ambigua, ut semper in tali positu.
Posueram antea post *puppibus illa prius patulis*, sane *pandas*

hoc est paullo crassius id, 65 sq. Valer. Flacc. III, 399.
quod volunt, declarant, ut Ouid. Met. XI, 592. —
maior ornamentorum co- 358. *nec quum inuectus*
pia inde suppetat, quoties *equis*, curru, ἵπποις pro ἄρ-
rationem ac delectationem *ματι* et ἵππεύειν curru vehi.
affert rei dignitas, nouitas *per Siculas equitavit vndas*
vel magnitudo. Nec eo *Eurus*. ap. Horat. 359. *ru-*
descendere necesse est, ut di- *bro* — *aequore* non pro-
cas, Thracicas oras olim gra- prio vocabulo, sed ornante,
uiore hieme laborasse; quod pro rutilo, rubescente, igneo.
sane verum esse et ipse ar- Neque hoc loco euincere
bitror; verum in poeta tali potest Cerda, etiam occiden-
subtilitate melius caremus. tale mare rubrum a Virgilio
vocari.

357. Cf. illa Horat. Carm. 360. Ornatissimi versus de
I, 22, 17 sq. *Pone me pi-* glacie: et quidem ex repen-
gris etc. *vmbrae* sunt ne- tino gelu. *Mollesque luti*
bulae et caliginosum caelum *concresecere crustas* dixisse
interdiu. Tres hi versus ex antea Lucretium notant
Homero versi Odyss. λ, Intpp. VI, 626. Idem *ferr-*
15—19. conf. Tibull. IV, 1, *ratos rotarum orbis* VI,

Aeraque disiliunt volgo, vestesque rigescunt
 Indutae, caeduntque securibus humida vina,
 Et totae solidam in glaciem vertere lacunae, 365
 Stiriaque inpexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non secius aere ninguat:

carinas dixerat II, 445. *Burm. patulis ad plaustris* referri malit, et hoc recte, ex canone aliquoties memorato, alterum potius ornandum esse epitheto, quam nomen prius; inde enim maior orationis vis existit: quamvis Wakef. male id fieri pronuntiet ad Lucret. VI, 550. Vir doctus Iac. Bryant totum versum pro suppositio habet; displicebat scilicet acumen a Maronis more et persona alienum. Si tamen sententiam prioris versus reputes: sustinet vnda rotas, adeoque currus, quae prius nauigiis peruia erat: acumen perit; et *hospita* est simpl. quae admittit, qua incedunt plaustra. 363 *disoluunt* Ven. 364 *Induit* Gud. in rasura, vt Heinio coniectura sit, fuisse *Indutis*. 365 *Et totae in solidam* Romanus. 366 Versus abest Romano. 367 *non setius* Rom. et plurimi. *non segnius* Vratisl., vt Seru.; et sic alibi. vid. ad Ge. II, 277. *aequore* vnus Arundel.; et sic apud Priscianum lib. X, sed aliter Charisius. *aequore ninguat* ex vet. libro Giphian. Ind. Lucret. in *ninguere*. *mingit* Franc.

555 — 363. Ge. IV, 135. inf. 379 cereuisia homines
 136 *Et cum tristis hiems* vt narrat poeta? Non esse
etiamnum frigore saxa haec in poeta vrgenda, recte
Rumperet. At de aere lau- monet Ouwens pag. 596.
 datur Strabo II, p. 126 (74) 365. *vertere* se, verti so-
 cum Epigrammate, quod est lent. *lacunas*, fossas inter
 quoque in Analectis To. III, agros intelligit Seruius, ni-
 p. 234. 364. *humida vi-* mis anguste. Dixit poeta
na, h. alias fluida. Non ita pro lacubus ac stagnis.
 que otiosum epitheton, vt
 apud Quinctil. Inst. VIII, 6,
 40. Locum expressisse vi-
 detur Ouid. Trist. III, 10,
 23. 24. Laudat Burmann. 367. *non secius*, non
 Statii Intpp. Theb. IV, 1. minus, atque ante. conf. ad
 Macrobian. Sat. VII, 12. At Ge. II, 277. Mox *pruinis*
 pro niuibus. Videtur poeta
 h. l. certasse cum Homero
 Iliad. μ, 278—286, prae-

Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum; confertoque agmine cerui
 Torpent mole noua, et summis vix cornibus ex-
 stant. 370

Hos non inmissis canibus, non cassibus vllis,
 Puniceaeue agitant pauidos formidine pinnae:
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
 Comminus obtruncant ferro, grauiusque rudentes

369 *Corpora nigra* Toll., forte *pigra*; sed vid. *Burm. con-*
ferto Zulich. et Reg. Martini. *confecto* post Romanum Franc. Ven.
 et Goth. pr., sed vulgata ap. Lutat. ad Stat. Theb. VI, 601. 370 et
 deest Mediceo. 371 *Quos non Parrhas. immensis* Zulich. Ea-
 dem varietas Aneid. I, 125. *nec cassibus* fragm. Moret. et vnus
 Arundel. 372 *Puniceaeue* vnus Mead. *agitant pecudes* Regius.
pinnae o melioribus Heinl. *pennae* vulgares. 373 *Et frustra*
 Romanus. *oppositos* Goth. pr. putes fuisse *opposito*. *pectora*
 Gud.

claro loco. — 368. Si ar- esse debent hiemis remissio-
 menta stabulis tenentur v. ris et saeuioris, etsi 356
 352, quid de his vll. fiet? *semper hiems*. Nam 360
 Difficultatem vidit Iul. Sa- *Concresecunt subitae* —
 binus. Scilicet cogitandum *crustae*: ergo non semper
 nunc de repentinis niuibus durant. Itaque sunt quoque
 per eos quoque dies, quibus tempora, quibus greges ex-
 in pascua aguntur. Succur- tra stabulum in agro habiti
 rere voluit Ouwens p. 594 *repentino* gelu oppressi la-
 dum *pecudes* et *boues* de borant. Neque in *ceruis*
 feris minoribus et bubus haerendum; posuit, vt poe-
 agrestibus seu vris accipie- ta, pro feris quibuscunque.
 bat. Durum id esset. Verum 370. *mole noua*, insolenti,
 non nimis vrgenda quae n. niuis. 372. *formidinem*
 poeta ad miraculum effert hic funiculum illum venato-
 cumulata ex iis, quae de rum plumis intextum esse,
 borealibus plagis remotiori- quo cerui territi in retia
 bus narrantur. Internalla aguntur, obuium est. v. Cer-

TOM. I

Aaaa

Caedunt, et magno laeti clamore reportant. 375
 Ipsi in defossis specubus secura sub alta
 Otia agunt terra, congestaque robora totasque
 Aduoluere focis vlmos, ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, et pocula laeti
 Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. 380
 Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni

376 *defossa* Venet. *speciebus* Rom. *specibus* Gudian. *scrobibus* Vratisl. 377 *que* in fine verlus abest a multis; minus bene. *totis* Leid. a m. sec. 378 *vlmosque* Ven. 379 *Hinc* Voll. pr. et Franc. *ludo noctem* Rottend. alt. *spolia* Goth. pr. 380 *Firmento* Medic. *fromento que* Francianus; notabilis lectio, utpote de cereuisia e frumento cocta. Tacit. Germ. 23 *Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini corruptus.* cf. Geopon. VII, 34. *fermento que* Gud. 381 *Quin*

da. cf. Aen. XII, 750 *Cer- deo seu frumento fermenta-*
vum puniceae septum for- to, h. cereuisia, *atque sor-*
midine pennae. bis. Hoc quidem vinum

376. Vita populorum nullo Romanis vsu frequen-
 borealium adumbrata ex iis, tatum; nam eius ne men-
 quae de Thracibus et Sarmat- tionem quidem faciunt R. R.
 tis narrari solebant, partim antiqui auctores, et Pallad.
 quoque de Germanis. *de-* II, 15, 4 *Item ex sorbis*
fossos specus pro fossis *maturis, sicut ex piris,*
 dixit; ut in Cul. 273 *de-* *vinum fieri* traditur, *et*
fossas domos pro subterra- *acetum.* Memorat tamen
 neis. *defodere* est proprie Plinius inter reliqua vini fic-
 alte fodere, mox et fodiendo titii genera XIV, 16, f. 19, 3.
 aliquid condere. 378. *ad-* Est autem *sorbus* nobis
voluerunt, pro, aduoluunt, *Sperberbaum, Arlesbeer.*
ἀποίρω. 379. *noctem* ap- cf. Plin. XV, 21, f. 23.
 pellat noctes longas hiemis. 381. *Septemtrio* seu *sep-*
 cf. vll. 357. 358. 380. *po-* *tem triones,* h. boues, qua-
cula vitea, vinum, *imitan-* si *teriones* a terendo dicti
tur fermento, ζύμη, hor- (v. Varro L. L. VI, 4, et

Gens effrena virum Rhipaeo tunditur Euro,
 Et pecudum fuluis velatur corpora laetis.
 Si tibi lanitium curae: primum aspera silua,

et H. Schol. Horat. Od. II extr., sed vulgata apud Donat. Pri-
 scian. Bedam. *Hyperboreis* Toll. 382 *Πινυα ὄρη* scri-
 bitur. 383 *velatur* recte Heinl. reposuit, tamquam elegantius
 per graecismum, e Romano, et alio Pieriano a m. pr., item Gu-
 dian. *vellatur* Ven. Wakef. ad Lucret. IV, 591. vbi *Pinea sem-*
feri capitis vallamina quassans pro *velamina* intulerant viri
 docti, recordatus huius loci *vallatur* reponendo egregie locum
 sanasse se pronuntiat. At Naugerius dudum hoc idem exprefferat
 Ald. tert.; redierant tamen editores, ut innumeris aliis in locis, ad
 vulgarem lectionem *velantur*, quae insidet reliquis codd.; etiam
 Medic. *fluuiis* (a pr. m.) *velantur.* Versum languere facile sentias,
 si sententiam excusseris. Tamquam inutilem rescindere quoque vo-
 lebat Iac. Bryant modo a me laudatus. Pedem fixerat poeta in loco
 lubrico. Narrationi finiendae sententiam subiicere volebat hanc:
 Ita viuunt populi septemtrionalium terrarum. Hoc, ut poeta, ornare
 debuit. Pro, ita viuunt, hac vita vtuntur, subiecit ornatio: *tun-*
ditur Euro gens et velatur laetis pecudum: frigoris vim expe-
 riunt, et aduersus illam velleribus ferarum corpus munit. 384 *la-*

Gell. II, 21), sidus, antiquis que *Rhipaeo* adiecit, ut
 Graecis *ῥιπαία* appellatum, borealem ac frigidum decla-
 quoniam sub plaustri specie raret; et si, si arguteris, Rhi-
 septem versus polum arcti- paei montes ab Oriente Scy-
 cum stellas repraesentabant; thiae positi videri possunt:
 ut forte *septemtrio* sit *sep-* de quibus ut de omni Sep-
tem stellarum *terio* seu cur- temtrione pro diuersis tem-
 rus; in plaustri locum mox poribus et opinionum vicissi-
 Vrsa maior et minor, aut tudine multa ac varia fabu-
 altera certe (Homer. Odyss. latos esse veteres, saepe et
 ε, 273) successit. vid. Arat. a multis viris doctis moni-
 Phaenom. 27. conf. ad Aen. tum ac disputatum est, ario-
 I, 744. 382. *Gens effre-* lationibus quoque de iisdem
norum virorum, vulgari rebus interpositis.
 ratione; h. immanium, fero- 384—393. Praecepta su-
 rum. *Eurum* iterum pro per lanarum studio. vid. Co-
 quocunque vento dixit; ita- lum. VII, 3, 9. 4, 4. De

Lappaeque tribulique absint; fuge pabula lae-
ta; 385

Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamuis aries sit candidus ipse,
Nigra subest vdo tantum cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum; plenoque alium circumspice cam-
po. 390

Munere sic niueo lanae, si credere dignum est,

nictum Parrhaf. scribit cum aliis. Aliter meliores. *Sit tibi* quidam
codd. ap. Seru. Aen. II, 140 et Ed. Norimb. 385 *tribulique* Ro-
manus, Medic. Gud., vt Ge. I, 153. *fuge pabula tetra* em. Schra-
der. At v. Notam. 388 *cui tantum* Donat. in Phorm. Terentii
II, 56, Moret. quart. Franc. et Erf. *palatu* Mentel. tert. 389 *Reice*
scribebat Romanus, sed et v. 422 *Deice. nam maculis* Gud.
inficiet Menag. a m. sec. 390 *Nascuntur* Medic. a m. pr. *Pos-*
centum Ven.; pro *Nascentum* credebat Burm. *Nascentis* Mead.
pleno Reg. Martini. *plenumque* Rottend. alt. *campum* Reg.
391 Io. Schrader. malebat *Vellere. sic credere* codex Seruii ad
Georg. I, 16, facili lapsu.

lappis et *tribulis* Ge. I, 153. Democritum Geop. XVIII, 6.
385. *fuge pabula laeta.* v. Varro R. R. II, 2, 4. Co-
lum. VII, 2, 6. 3, 1. Pallad. VIII, 4, 2. Plin. VIII, 47,
2, 3 *pretiosiores lanae ha-*
bentur — quae circa Par-
nam et Mutinam inacris
stabulantur campis; quam-
quam ibi nomen locorum
proprium esse volunt. Phi-
largyr. „quia laeta pascua
solocem lanam faciunt, hoc
est, minutam, duram atque
hirsutam.“ 386—389. Ita
omnes auctores R. R. post

Democritum Geop. XVIII, 6.
v. Varro R. R. II, 2, 4. Co-
lum. VII, 2, 6. 3, 1. Pallad.
VIII, 4, 2. Plin. VIII, 47,
1. 72. Aristot. Hist. Anim.
VI, 13. Cf. Calpurn. Eclog.
II, 36 sqq. 390. Alium cir-
cumspice e grege. Nobili-
tauit rem tenuem: *pleno*
campo.

391. Fabula e Nicandro
sumta, qui Georgica et ipse
scripserat. v. Macrobr. Saturn.
V, 22. Pan in arietem mu-
tatus niuei velleris pulcritu-

Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans; nec tu adspersata vo-
cantem.

At, cui lactis amor, cytisum lotosque frequentis
Ipse manu fallasque ferat praesepibus herbas. 395
Hinc et amant fluuios magis, ac magis vbera
tendunt,

392 *capta* Rottend. alt. In vitroque Meadiano vll. 391. 393
inuerso ordine erant scripti. 393 *tu abest* Parrhaf. *nec es asper-*
nata pr. Moret. *ne es adspersata* Gud., male. 395 *Ille manu*
Romanus et Medic. Pierii, cum pluribus Heinlii, tribus Martini,
Goth. pr. Erf. et vett. edd., quod equidem praeferrem. *Ipse* Me-
dic. Gud. Moret. pr. cum aliis tuentur; bene vtiue et ipsum, quis
dubitet? 396 *magis et magis* ante Heinl., vt in aliis.

dine Lunam in nemorum erant fabulati, qua se etiam
recessus pellexerat. Probus antiquiores esse iactabant,
niuei arietis vellere se cir- *προσελήνους*. v. Opuſc. T. II,
cumdedisse Panem, etiam p. 334 sqq. *Munere lanae*
ex Nicandro, memorat. Plu- niueae, h. pretio; *munus*
res Arcadum fabulae fuerunt appellare potuit poeta sim-
de Luna dea e caelo vocata; pliciter id, quo inducimus
placuit inprimis poetis nar- et fallimus alterum.

394—403. Nunc de lactis
studio. E Varrone II, 2, 19.
cf. Pallad. XII, 13, 8. Geo-
pon. XVIII, 12 et 19. De
loto, herba, quae et *melilo-*
tus, v. ad Georg. II, 84.
396. *tendunt* (f. distendunt,
distant, vt alibi, v. c. Ecl.
IX, 31) *vbera* lacte. Nam
pinguescunt oues potissimum
ex potu. Notauit iam
Aristoteles Hist. Anim.
VIII, 10.

Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi iam excretos prohibent a matribus haedos,
Primaque ferratis praefigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis, 400
Nocte premunt; quod iam tenebris et sole ca-
dente,

397 *occultam* Gud. *referant* Ven. *referent* Rottend. tert.
398 *Multi etiam* Leid. et Moret. quart. cum Goth. sec. et tribus
Martini. 399 *Simaque* Heinf. coni. *praefigunt* Leid. a m. pr.,
vnde Io. Schrader. *praefringunt*. 401 *a tenebris* cod. Leid.
Seruii ad Ecl. III, 5. *cadentii* Rottend. tert. *cadentes* Rom.

398. Vt lactis maiorem crescere, quod et fuit pro-
copiam habeant, multi hae- nasci. *concretus*, a con-
dos non submittunt capellae, crescere, itaque et *excretus*;
sed statim a matre depellunt dictum, vt *adultus* ab ado-
sobolem (et v. c. vendunt, lescere. Aut verba haec
mactant etc.). *iam* accipio vim quoque transitivam ha-
pro porro. *Multi* (eadem buere, aut fuit quoque *ole-*
orationis forma Ge. I, 225 *re*, *adolere*, pro augere:
Multi ante occasum Maiiae de quo disputatum est ad
coeperet et 193 *Semina* Aen. I, 704 et iam sup. Ecl.
vidi equidem multos me- VIII, 65. *Capistra* autem
dicare) *prohibent haedos* int. *περιστομόν* genus acu-
a matribus et *excernunt*, leis insertis, quod non qui-
seu *secernunt*, amouent, dem os obturet, sed si vbe-
hinc ornatus dictum *prohi-* ribus os admoueant, ma-
bent excretos. Seruius *ex-* trem pungat, eamque recal-
cretos, validiores, reddit. citrare faciat.
Duxit adeo ab *excrefcere*: 401. Nocte premunt in
idque sequuntur alii, de caseum; *Mulgent vere ad*
auctoritate vsus securi, cum *caseum faciendum mane*:
aliud exemplum haud ad- Varro II, 11, 4, quod autem
duxerint. Potest tamen res lac vesperi mulsere, aut
analogia confici; vsitatum mane in urbem vendendum
enim est, *cretus* natus, a mittunt, aut caseum inde

Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor;
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed vna
Velocis Spartae catulos acremque Molossum 405

402 *Sub luce* Rottend. tert. *exportant* Romanus, Medic. Gud.
cum multis scriptis et editis; etiam vtroque Goth., item vet. Gram-
mat.; atque ita illa: *adit oppida pastor*, *secernenda* sunt ab
antecedentibus. Alios video distinguere: *quod — cadente*, *Sub*
lucem (sc. premunt): *exportans calathis adit oppida pastor*.
Ita totam noctem caseis premendis exigent. 403 *Vt parco*
Rottend. sec. *Ac parce* qu. Moret. *contingunt* vbique legitur,
nusquam *contingunt*. cf. Not.; vt nec inf. 448 *Aut consum tristis*
contingunt corpus amurca. 405 *aciumque Mol.* alter Rottend.
Molossus scribunt plurimi.

faciunt, et quidem com- *illis: Implebis, quod*
pactum et durabilem; vt *messe fluat*; Mane, inquit,
contra priore loco v. 401 de mulge oues; *implebis quod*
caseo, qui recens consumi- *messe fluat*, lac habebis in
tur, loqui videtur. Sic sa- mellorum vsu interdum: vt
tis expedita res videtur. ap. Maronem in urbem ex-
403. *parco sale*, quia et portatur. Ita nulla emen-
nimio sale imbui potest. datione indiget locus. *ca-*
conf. Colum. VII, 8, 5. Ibid. *lathis* vimineis, vt Copa 16.
§. 4 *caseus rursus torrido* vitilibus.
sale contingitur; vt adeo 404 sqq. — 413. Proce-
contingunt esse videatur dit ad curam canum. Prae-
pro *contingunt*, a *tin-* iuerat iam Hesiodus *Ἐργ.*
gunt, aut, vt veteres scribe- 604. 605. proximo loco
bant, *tingunt*. Calpurn. Varro II, 9. add. Columell.
V, 34 *rursusque premetur* VII, 12. Plin. VIII, 11,
Mane, quod occiduae mul- s. 61 sq.
sum redegerit horae. Quae 405. *Spartani canes* (qui
ibi antecedunt: *At si forte* v. 345 *Amyclaei*), *veloces*,
vaces, dum matutina re- inprimis sagacitate et odora-
laxat Frigora sol, tumidis tu praeslantes, venationi;
spument tibi muletra pa- *Molossi* autem ex Epiro cum

Pasce sero pingui. Numquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incurfusque luporum,
Aut inpacatos a tergo horrebis Hiberos.
Saepe etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas. 410
Saepe volutabris pulsos siluestribus apros
Latratu turbabis agens, montisque per altos

407 *cursusque* Leid. 408 *indignatos* Medic. a m. pr., memoriae vitio. *implacatos* Ven. Ed. Ven. 409 *onagris* Leid., sed v. Burm. *tumidos* vnus Arundel. 410 *lepores* Toll. et Parrhaf. *dammās* scribunt alii, hinc *damnas* Franc. 411 *pulsis* alter Rottend. 412 *turbabis agros montesque per altos* Medic., male. vid. Not. conf. Burm. *terrebus* Romanus.

venationi tum gregum curae
adhiberi soliti. 406. *Pasce sero pingui.* Expressit h. l. Nemesian. Cyneg. 159. Grattius Cyneg. 307. 408. Eodem, quem saepe iam vidimus, poetarum more communi, pro quocunque abigeo et praedone (qui Hesiodo *ἡμερόκευτος ἀνὴρ* l. c.) *Iberum* posuit, quia ea gens rapinis et praedationibus infamis, imprimis cum nondum satis perdomita esset; hinc *inpacatos Iberos* appellat: laudat Burm. Varronem de R. R. I, 16, 2, et L. I ff. de Abigeis. *a tergo*, in vicinia habitantes et insidiantes. — 409. *Onagros*, ferum asinorum genus, Phrygiae et

Lycaoniae, Arabiae, vt nunc Syriae, nec non Africae cum assignent veteres (vid. Varro R. R. II, 6, 3. Plin. VIII, 44, f. 69), nemo in Italiae siluis commemorat. Itaque poetico more, cum omnino feram, quae canibus agitari posset, nominare vellet, certum quoddam, vtque oratio esset doctior, minus notum genus posuit; sic supra *vros*, sic *ceruos* alibi. Sic *cedrum* in Italia recensuit Aen. XI, 137, notante iam Victorio lib. XXXVIII, 1. 412. *agens* ad ornatum adiectum; vocabulum venantium proprium, dum vrgent feras: Aen. IV, 71. *cerua* quam *fixit pastor agens telis.*

Ingentem clamore premes ad retia ceruum.

Disce et odoratam stabulis adcondere cedrum,
Galbaneoque agitare grauis nidore chelydros. 415
Saepe sub inmotis praesepibus aut mala tactu

413 *Ingenti clamore* Vratisl. et Schol. Statii Theb. IV, 323, vt supra v. 43 hoc libro, vocat *ingenti clamore Cithaeron*; et praeferbat Burm.; sed in vtroque modo ornatui tantum inseruit epitheton; neutro vim aliquam suam habet; Igitur pareo auctoritati codicum, quibus accedit Nonius Marcellus. *Ingentes* — *ceruos* Erf. 414 *in stabulis* alter Menag. *incendere* Colum. VII, 4, 6. qui recitat vll. 414 — 418 et 420. 421. 415 *gravi* habebant Seruii libri. Sic Regius et Moret. pr. et edd. vett., vt vel ex Pierio patet; quod firmes ex Nicandro, quem h. l. sequutum esse nostrum manifestum est, qui v. 51 *βαρύδμος ἐπὶ φλογὶ μοιραῖς Χαλβάνη*. Sed reliqui libri constanter *gravis* vel *graves*, et hoc ex propria natura huius serpentis. v. Not. *celidros*, *colydros*, *chelindros*, *cylidros*, aberrationes. 416 *sub ignotis* Romanus,

et I, 192 et omnem Miscet Syria in eodem Amano
agens telis nemora inter monte e ferula (de qua v. ad Ecl. X, 25). *Sincerum frondea turbam.* Ita et 413 *premere*, premendo, *si vratur, fugat nidore serpentes.* Alia loca vid. ap. Cerdam et al. Intpp.

414 sq. — 439. Sequuntur praecepta de cauendis noxiis animantibus. Vide Colum. VII, 4, 6. Geopon. XVIII, 2. Ante oculos poeta habuit Nicandri Theriac. 35. 51—53. Nostri velligia pressit Calpurn. Eclog. V, 86 sq. Cf. h. l. Cerdam. De *cedro*, forte iunipero oxycedro, v. ad Ge. II, 443, et Aen. VII, 13. 415. Plin. XII, 25, f. 56 *Dat et galbanum* (succum viscidum) quae viuos parit Plin. X, 62

Vipera delituit, coelumque exterrita fugit;
Aut tecto adluctus coluber succedere et um-
brae,
Pestis acerba boum, pecorique adspargere virus,
Fouit humum. Cape saxa manu, cape robora,
pastor, 420

non male. Sic quoque Erf. Sed perpetua haec variatio. Sic Aen. XL 327. vid. Burm. 417 *delicuit* Rottend. tert. *dilituit* Gud. 418 *adluctus* Gud. et Moret. pr. *colubris* Rottend. alter. 419 *pecorisque* Gud. *adspargere* Mentel. pr. 420 *Fodit* nonnulli apud Pier., item Venetus; sed hoc ad poeticam rationem haud dubie deterius. Eadem diuersitas Georg. IV, 43.

l. 82. *mala tactu*, noxia, penti hoc proprium est, vt si tangatur. *caelum fugit*, lac exfugat. Latius colubro- h. lucem, stratis motis ad- rum nomen patuisse videtur: missam. Colum. VII, 4, 6 nam etiam in aquis degere *Stabula vero frequenter* dicuntur colubrorum genera, *euerranda et purganda* — et *mala gramina pastus* *nec tantum coeno aut ster-* *coluber* occurrit Aen. II, 471. *core, sed exitiosis quoque* Nec tamen h. l. ex mitium *serpentibus tecta liberen-* serpentum genere esse po- *tur*. Adicitur locus nostri test, quia *pecori adsp-* *poetae. fugit, fouit, ex* *gere virus* solet. 420. *mo-* *more, aoristi forma.* *vit humum.* Magis expli-

418. *Colubrum*, idem cite Ge. IV, 42. 43 *effossis* cum *boa*, de quo Plin. *latebris sub terra fouere* VIII, 14, l. 14 memorat, *larem.* Fouet locum is, serpentis genus esse, puta- qui multus et assiduus in eo- bat Martinus; quia de iis moratur; sic *castra fouere* Plin. „*aluntur primo bu-* Aen. IX, 57, et sic, *fouere* *buli lactis succo, vnde no-* *latebras in humo*; hinc ma- *men traxere*;“ quod mihi- gis poetice, *fouere humum.* *parum* probabile videtur, Mox *Cape saxa.* Ita pu- *dum* magnitudinem boae re- gnantem inducit pastorem *in Culice* 155 sqq. 190.

Tollentemque minas et sibila colla tumentem
Deiice; iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Quum medii nexus extremaeque agmina caudae
Soluuntur, tardosque trahit sinus vltimus orbis.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus an-
guis, 425

421 *timentem* Menag. pr. *tumentem* Goth. pr. cum Ed. Ven. Idem versus Aen. II, 381. 422 *cumque fuga* Medic. a m. sec. *namque* Zulich. et Goth. pr. *timidum* idem cum tribus aliis, Bod- lei. et vett. edd. Norimb. et Ven. 1475. *addidit* Rottend. sec. et Goth. pr. 423 *Dum* quart. Moret. *Tum* Goth. sec. *extremae* *agmina* et a m. pr. *agmine* Mentel. pr. et Romanus. 424 *tra-* *hunt* Medic. a m. pr., quod, Heinsio iudice, non casui debitum videtur, qui ad Aen. VI, 209 plura huius generis collegit, vbi no- mini singulari, cui plurium partium, formarum et indiuiduorum, et cuiusvis tandem collectionis notio subest, aut quod poetico more pro plurali numero positum est, verbum plurale in codd. iun- gitur, vt sup. Georg. II, 89 *pendent vindemia*. Aen. III, 142 Gu- dian. *victum seges aegra negabant*. In perpetuis tamen librario- rum in hoc genere erroribus nihil temere affirmem, nec parum tu- tam elegantiam captem. Alioquin malebat Heins. in nostro loco; *tardosque sinus trahit vltimus orbis*; aut etiam *tardosque* *trahi* f. Scilicet communiore ratione *orbis trahunt sinus*. 425 *Ille malus etiam C. Parrhaf.* *Esse iam ille Romanus.*

421. *colla sibila*, quae sibi- bras sese proripiens; tamen lum edunt, *tumentem*, ex vel sic feriri potest parte ex- Nicandro Theriac. 179. 180 trema. *extremae agmina* *ψαφαρός δ' ἀναπίπλῃται* *caudae*, praeclare ad magni- *αὐχὴν Ἀφρίτα ποίφυσσόντος.* tudinem. Omnino sunt or- cf. eund. v. 21. *Deiice*, nati versus: *orbis*, vt *κύκλοι*, quia *tollentem minas*, h. et *nexus*, proprie de serpen- sublato pectore et capite mi- tibus. *425. De chersydro seu* *dryino et dryina* agit. Est et hic ex hydrorum genere, forma similis fere aspidi *chersydae* paruae. Versus

Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, et
dum

Vere madent vdo terrae ac pluuiialibus ausiris,
Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus
atram 430

Inprobus ingluuiem ranisque loquacibus explet.

426 *Lubrica* pro *Squamea* Moret. pr. et Menag. pr. cum vno Arundel., qui et hunc versum exhibebant post v. 437. Regius, in quo iterum margini adscriptus erat post v. 437, item Parrhas. Sed repetitum est illud cum toto versu ex Aen. II, 473 — 475. *sublata* Medic. a m. pr. 428 *Et qui dum amnes vllis* Parrhas. *vllis* etiam Menag. pr. Rottend. sec. Moret. fragm. Regius Martin. *amnis* Gud. *tuperunt* ed. Ven. 429 *ac* abest Ed. Iunt., etiam Argent. et Rom. *terrae palustribus* Ven. *pluuiialis* Goth. pr. 430 *Versus* abest a Menag. pr. *colet* Gud. *ripisque*; molestum τὸ *que*, et τὸ *hic*: siue ad *stagna* siue ad *ripis* referas: multo tamen molestius est, si prius adoptes. Vereor ne antiqua lectio, metri metu, mutata sit, cum esset: *stagna colit ripisque habitat*; *hic* — *hinc* p. Francianus, quod malim. *tum* p. Nonius in *Improbis*. 431 *Improbis* Ed. Ven. *implet* Gud., uterque Montel., et multi alii, etiam Pierii.

de eo Nicandri Theriac. vt iam Seruius; nam proprie 359 sqq. quos expressit Virgilius. Videtur de eodem in Culice agi; nescio an et inf. IV, 459. Respexit locum Statius Theb. V, 520 sq. 426. *sublato pectore*, erecto: vt ad v. 421. v. h. l. Cerda, 428. *rumpuntur fontibus*, rumpunt se, erumpunt, prorumpunt se; vt Ge. IV, 368. *hic* in ripis, abundat. 431. *ingluuiem* improprio dixit pro ventre, I, 119.

Postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscent:

Exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens
Saeuit agris, asperque siti atque exterritus aestu.

432 *exusta* repositum ab Heinf., ita enim veterrimus quisque, et sic bene dici docebat Burm. h. l. Sed confirmem etiam ex Nicandri loco, vnde expressit: ἀλλ' ὅταν ὕδωρ Σείριος ἀζήνηται (h. *ξηραίνῃ*). *exhausta* vulgo legebatur, vt et in Mediceo Pierii erat interpolatum, et vt Gud. Ven. Goth. pr. et plures Martini exhibebant. A Mead. altero aberat v. 432. 433. *Extulit* Medic. deprauatum *ex exulit*, quod Menag. pr. exhibebat; quamquam Heinf. ad Aen. II, 207 illud ex eo vsu defendebat, quo *se* subicitur, h. *extulit* se. *Exiit* Longob. et Medic. multi Heinf. et Burm. Arundel. et Mead. Goth. alt., minus bene. *et* aberat a Regio Martini; in eodem *lumina* linquens. 434 *Serpit* Zulich. *asperque sinus* Medic. a m. pr. *exercitus aestu* in nonnullis legi Cerda notauit. Sic Colotianus habuit, et alius cod. Doruillio memoratus Obsf. Misc. Crit. Vol. I, pag. 3, sicque legebat vir doctus apud Markland. ep. crit. ad Franc. Hare pag. 121, etiam Io. Schrader. Idem Heinf. pro coniectura adscripserat; Marklandus *extorridus*. In eodem Obsf. Crit. loco *expergitus* coniectatur. At vide Not.

432. Haec plane e Nicandro l. l. 434. *Saeuit agris*, vtique est, vt *furens*, *insanus* exponatur. In Nicandri loco, quem poeta hic repraesentare voluit, v. 371 Theriac. ipse serpens terret alios: ἐν δὲ κελεύθοις Γλάσση ποίφύγδην νέμεται διψήρεας ὄγμους. *in viis vero linguae sibilo exterrefaciens incedit per siccos agros*. Schol. τὸ δὲ ποίφύγδην ἀντὶ τοῦ φυσητικῶς καὶ μεθ' ὁρμῆς ἐκφαβῶν. Sibila, τραγικωτέρως reddit Aeschyl. VII. ad Th. 383 Tydeus — μεσημβριναῖς κλαγγαῖσιν ὡς δρόκων βοῇ. Sed petiit pos-

Ne mihi tum mollis sub diuo carpere somnos, 435
 Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas:
 Quum positis nouus exuuiis nitidusque iuuenta
 Voluitur, aut catulos tectis aut oua relinquens,

435 *Nec mihi* Medic. Franc. duo Martini, cum ed. Paris. 1494, Goth. sec.; et sic ap. Quinctil. IX, c. 3, ubi in aliis: *Nec noctu molles. sub diuo* vulgo editum ante Pulmann., sicque fere codd., etiam Medic. et Rom., idque reuocauit Brunck. Pulmann. intulerat *sub dio*; nil refert; sed *diuo* est antiquior scriptura, ut etiam ex Lucretio patet. Goth. alter etiam *molli* a m. pr. *cliuo* Arundel. 436 *sileat iacuisse* Venetus, pro *liceat*, putat Burm., quem vide. *libeat dormire* alter Rottend., ex interpretatione. 437 *Compositis* Franc. et Parrhaf. Idem versus inf. Aen. II, 473, ubi similis varietas. Alii post hunc versum repetunt v. 426. vid. sup. ad h. v. 438 *reponit* Seru. ad Aen. II, 357. Ceterum, quoties h. l. retracto, otiosi aliquid inesse sentio in his: *aut catulos tectis aut oua relinquens*, et offendunt in tam polito carmine causae appositae

ta suum exterritus ex alio loco v. 417, ubi de *dryino* seu chelydro: *relictis ille paludibus, venans per prata ranas*, Σπέρχεται ἐκ μύωπος ἀηδέα δέγμενος ὄρμη, *furit ab asilo agitatius*, h. exterritus; ut recte adeo ad furias, quibus corripitur, referatur, ut supra v. 149 ab asilo *tota exterrita siluis Diffugiunt armenta. asper siti*, exasperatus, furens sitis impatientia. Videtur, ut iam Gellius monuit, reddere voluisse Graecorum Δίψη παρχαλέος, ut Iliad. Φ, 541. Statius l. c. 521 *siccique nocens furit igne veneni*.

435. Videtur pastoris in Culice memor esse. *Ne mihi tum*, de forma vid. ad Ge. I, 456. Hic autem alium Nicandri locum ante oculos habuit Theriac. 28—34, et 137. 138. conf. Valk. ad Theocr. pag. 253. qui me non habet assentientem in iis, quae disputauit, nec videtur loci difficultatem perspexisse. 436 *dorsum* proprie est montium; hinc, si montes siluis consiti, etiam siluarum, nemorum. Horat. Sat. II, 6, 91 *Praerupti nemoris — dorso*. 438. *catulos aut oua*, Scilicet alia serpentum genera sunt viuipara, alia ouipara. Melius

Arduus ad solem et linguis micat ora trifulcis.

Morborum quoque te causas et signa docebo. 440

quasi a scriptore historiae naturalis qui de incertis pronuntiare non audeat, *aut — aut*. Satis erat afferre ista: *noua peste indutum serpentem cum maxime ira tumentem laeuire*. Nec plura memorantur in altero loco Aen. II, 473—475 *Qualis — nunc positis nouus exuuiis nitidusque iuuenta Lubrica conuoluit sublato pectore terga Arduus ad solem, et linguis micat ore trifulcis*. Neque ap. Nicandr. 31 sq. quem noster ante oculos habuit, annumerantur haec, *aut catulos aut oua*. Sulpicabar itaque duo a poeta poni tempora, quibus serpens furiis maxime exardescit, pelle mutata et e puerperio: ut scriptum esset ab eo: *Quum positis nouus exuuiis nitidusque iuuenta Voluitur, aut catulos tectis atque oua relinquens Arduus ad solem linguis micat ora trifulcis*. 439 et abest a Leid. et Toll. ore Erf. Idem versus Aen. II, 475. 440 *causas*. Cum morborum causas poeta non expediat, sed remedia: Io. Schrader. emendat, *curas*. Nimis seuerè in poeta.

tamen, quod Cerda et alii, nunc Schneider. Physiologia oua aut catulos iam ouis exclusos. Ceterum necesse est, secundum poetam nostrum, ut eodem tempore serpens et pellem exuat et pariat oua aut catulos educet: quae an vere ita se habeant, non reperio. Serpentes festum vere conceptum mense Augusto edere, spoliū autem hieme depulsa, qua sub humo latuerant, incalescente sole, interdum tamen et auctumno exuere, memorantur ab Aristot. H. Anim. lib. V, extr. VIII, 15, al. 17. qui locus de vernatione serpentum est classicus. Vide

nunc Schneider. Physiologia amphibior. Specimen I, pag. 12. 13. 439. Communiore ratione *micat lingua*, dum celeriter mouetur, vibratur; doctius, *serpens micat linguis in ore*. Tum *arduus ad solem*, erectus ad caelum, sed cum dilectu, ad solem, cuius calore recreatur. Iunctura est: *voluitur* h. e. voluit se, *et micat arduus*. — 440. De morbis ouium cf. Varro R. R. II, 1, 21 sq. *Animadvertendum, quae cuiusque morbi sint causas, quaeque signa earum causarum sint, et quae quem-*

Turpis ouis tentat scabies, vbi frigidus imber
 Altius ad viuum perfedit, et horrida cano
 Bruma gelu; vel quum tonsis inlotus adhaesit
 Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
 Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magistri 445
 Perfundunt, vdisque aries in gurgite villis
 Mersatur, missusque secundo defluit amni;
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
 Et spumas miscent argenti, viuaque sulfura,

441 *cum frigidus* Rom. 443 *cum intonsis* Ed. Ven. *inlu-*
tus Medic. et Rom. *adlutus* aliquot ap. Pierium. 444 *hirsutis*
 Medic., vt modo *tonsis* ouibus. Sic et Romanus, et hoc praeferr
 debebat. *hirsute* Franc., pro *hirsutae*. 445 Vnde in Gotting.
 Edit. *pluuvis* irrepperit, nescio. Possit praesidium parari ex Colum.
 VII, 4, 8 *caelestis aqua sub dio solibus in hunc usum durata*
paullum decoquitur. 447 *missosque* Gud. *mersusque* Zulich.
amne Rottend. sec. 448 *amurga* Gud. 449 *viuaque sulfura*,
 quod vulgo editur, nisi quod in Elzeu. *sulfra* scriptum video, quart.
 Moret. Rottend. tert. et alter Mentel. habebant; et tuentur Ser-
 vius, Marius Victorinus, multae edd. vet., et est communis lectio.
 At Rom. Medic. omnesque alii codd. Pierii (Medic. quidem et Lon-
 gobard. a m. sec.) cum Erf. et vel *ac sulfura viua*. *sulfurn vi-*
uaque duo Voss. Porro *sulpura* Rom. et alii scribunt.

que morbum ratio curan- *vio mersare salubri.* —
di sequi debeat. — et Co- 448 — 451. Conf. Varro II,
 lum. VII, 5. 11, 7. Colum. VII, 4, 7.

441. Vide Colum. I. c. 5, 7. Geopon. XVIII, 8 et 15.
 vbi f. 5. ad h. l. prouoca- Compara etiam Gratii Cy-
 tur. 442. *perfedit*, perue- neg. 415. 416. *tristi*, ama-
 nit, penetrauit; alias, in- ra, vt saepe. vt *tristis lapi-*
 sedit. 444. Vid. Calpurn. nus Ge. I, 75. *contingunt*
 Ecl. V, 74 sqq. cf. sup. 403. *spuma argen-*

445. E. Varrone II, 1, 23. *ti*, n. deseruescentis, dum
 Hinc sup. I, 272 erat: *ba-* coquitur (*Silberglütte*). Lo-
lantumque gregem flu- cus de ea classicus apud Pli-

Idaeasque pices, et pinguis vngue ceras, 450
 Scillamque, elleborosque grauis, nigrumque bi-
 tumen.

Non tamen vlla magis praesens fortuna laborum
 est,

Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Vlceris os. Alitur vitium, viuitque tegendo:

450 *vngue taedas* Papirianus apud Cassiodorum de ortho-
 graphia p. 2295. Sed aliter Charisius et Priscianus, hic etiam *pin-*
guis, vt in scriptis. 452 *est* abest Goth. sec. 453 *potuit*. Io.
 Schrader. f. *properat*; sed est aoristus, pro, potest. Vt mox 459
Profuit, prodesse solet.

nium XXXIII, 6, f. 35. *pix* etiam euentus fortunatus, suc-
Idaea, praestantius genus; cessus; ergo etiam fortuna-
 intellige autem liquidam, tus exitus morbi: adeoque
Teer, ex Plin. XXIV, 7, f. 24. id quod eum affert, seu cu-
scilla, cepe marinum. *elle-* ratio seu medela et reme-
borus grauis, a graui odore. dium. Ita *nulla fortuna*
album autem genus h. l. *magis praesens est*, nullus
 spectari, viderunt iam alii certior remediorum adhibi-
 ex Colum. VII, 5, 7. torum successus est, nullum

452. Excitat versus Co- praesentius auxilium, *labo-*
 lumell. VII, 5, 10, habuit rum, huius mali, scabiei,
 ante oculos Gratius Cyneg. nulla certior salus. Aliter
 360 sqq. Calpurn. V, 75 sq. dicta sunt Aen. VII, 559 *ego*,
 Sensus est apertus, nullum *si qua super fortuna labo-*
 esse remedium efficacius. rum *est, Ipsa regam*: casus
labores putare possis esse fortunae. 454. *rescindere*
 ea, quae medendo morbo *ulceris os*, quod vulgo ape-
 parantur. Verum vsu lo- rire vlcus. *vitium*, vlcus,
 quendi *labores* sunt aerum- sanies. *tegendo*, dum tegi-
 nae, mala, h. l. morbus: tur. Mox eadem vlcera,
Fortuna est remedium; sed *vulnera*. Est autem versus
 quomodo? *Fortuna* est adumbratus e Lucret. IV,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera
pastor 455

Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Quum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos aestus auertere, et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam: 460
Bisaltae quo more solent, acerque Gelonus,
Quum fugit in Rhodopen, atque in deserta Ge-
tarum,

456 aut e melioribus omnibus Heinl. et vulgo; porro omina, vt castigatiores habent. Vulgo omnia, vt et Mediceus ac Romanus. 458 Cum fuerit, fueritque, vitiose nonnulli. aut artus Menag. alter, vt et Pierius enotarat e cod. horrida febris Toll. ex arida, vt Franc. conf. sup. ad v. 197. 459. 460 recitat Colum. VII, 5, 10. incensos coni. Heinl. quod nolim, et Wakef. ad Lucret. I, 301. 460 saliente Regius. Bisaltae priore producta etiam Ouidius, et Claudian. XXI, 134. At Gratius 523 corripit facilis tutela Bisaltae. 462 aut in Medic. deserta ferarum Franc., repetitum ex Aen. III, 646, obseruante Burmanno.

1062 Vlous enim viuescit ultra Strymonem. Accurate et inueterascit alendo. de iis agentem v. Gatterer. 456. meliora omina, pro Comment. de Herodoti et consequenti, auxilium deorum. Thucyd. Thracia. Comm. III, p. 33 sqq. (in Commentat. Soc. R. Gott. Vol. VI.) De Gelonis ad Borysthenem v. ad Ge. II, 115. 462. Quum fugit, siue expulsum a vicinis populis, seu simpl. migrat, et a Borystheni inde per Getarum deserta, cis et ultra Istrum ostia, descendit in Thraciam et ad Rhodopen. Si in historico

Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere saepius
vmbrae

Videris, aut summas carpentem ignauius her-
bas, 465

Extremamque sequi, aut medio procumbere
campo

Pascentem, et serae solam decedere nocti;
Continuo culpam ferro conpescce, prius quam

463 lac conceptum Helen. Acro ad Horat. Carm. III, 4. Sed vulgata est in comment. Cruqu. et Porphy. 464 vt Reg. Martini. succumbere vnus Arundel. mollius vmbrae ideq. Reg. 465 et summas Medic. a m. pr. carpentem idem a m. sec. segnius herbas Romanus. 466 Extremumque Ven. 467 et abest ab vno Mead. solum Menag. pr. sera — nocte nonnulli apud Pierium. discedere fragm. Moret. recedere Ven. conf. ad Eclog. VIII, 28. deducere Erf. 468 morbum ferro Zulichem. a m. sec. ferro

versaremur, liceret hinc discere Gelonorum vagos ultra molliam. vmbrae tenerae et cis Istrum errores. De sunt ap. Propert. I, 18, 21. lactis equini vsu videre potes 468. Continuo culpam com- loca ap. Cerdam et passim pesce, h. statim occide. cul- alios. pam, h. causam morbi, ma-

464—469. De lue pecu- lum, vitium, ἀρν. com- dum. Signa pecoris febri pesce, coerce, ne latius ser- pestilenti tentati enumerat: pat, ferro, ipsa pecudis Quam videris. 464. molli caede. Gratius Cyneg. 419 vmbrae. Vmbra est grata, In primo accessu tristici me- iucunda; at quomodo molli- dicina, sed vna Pernicies lis? an in qua molliter re- redimenda anima, quae cumbas? longe petitum prima sequaci Sparsa ma- esset. Verum sensuum vo- lo est, ne dira trahant cabula permutat oratio poe- contagia vulgum. Conf. tica: ita grata et iucunda ibid. v. 369 sq. 467. serae

Dira per incautum serpant contagia volgus.
Non tam creber, agens hiemem, ruit aequore
turbo, 470

Quam multae pecudum pestes. Nec singula morbi
Corpora conripiunt; sed tota aestiua repente,
Spemque gregemque simul, cunctamque ab ori-
gine gentem.

Tum sciat, aerias Alpis et Norica si quis

culpam Aldd. et aliae hinc editae; etiam edd. vett. et omnes scripti Martini, minus concinne. Meliorem ordinem dedit Egnat, hinc Commelin. 470 *ruit aequora* Gud., quod confirmat Heinl. ad Aen. VIII, 63 et Aen. I, 84 et placet admodum; recepit quoque Wakef. *aere* Vratisl. *rubit* Franc., pro *subit* coni. Burmann. 471 *pecodum* Gud. *pecorum* Ven. *Ac singula* Goth. pr. 473 *to- taque ab origine* Zulichem. 474 *Tunc* Medic. *aut Norica* Parrhaf. *et congrua* Ven. *Gnorica* Zulich. *ac Norica* Goth. sec.

decedere nocti, vt Eclog. VIII, 88, exquisitius ac *sera nocte*; vt aduentanti aut accedenti de via decedimus. 473. *Spemque gregemque*, „agnos cum matribus.“ Ser- vius.

470. 471. Infirmum pecus et variis morbis obnoxium pecus ouillum. Videri potest Varro II, 3, 5. 8. Colum. VII, 5. Geopon. XVIII, 9. Gratius Cyneg. 479 sqq. *turbo agens hiemem*, procellas, imbres; non tam creber, crebro, *ruit*, h. non tam crebri ac frequentes turbines in mari exoriuntur. Ge. IV, 80. 81 *non densior aere grando* *Nec de concussa tantum*

pluit ilice glandis. pestes, morbi. *aestiua*, vt v. 64 *pecuaria*, pro gregibus. 474. *Tum sciat* aliquis, morbis totos greges abripi. Sequitur locus de peste autumnali armentorum ac gregum celeberrimus, adumbratus e Lucret. VI, 1136 sqq. Cum quo conferendae sunt a studiosis harum rerum adulescentibus nobiles pestilentiae descriptiones apud Hippocrat. Epidem. III, sect. 3, pag. 1081 sqq. edit. Geneu. (etsi haec non pestis proprie

Castella in tumulis, et Iapydis arua Timaui, 475
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, et longe saltus lateque vacantis.

475 *Iapydis* scribendum. vid. Drakenb. ad Liu. XLIII, 5. Graecis sunt *Ἰάπωνες*. Vt apud Strab. et Steph. Byz. *Iapygis* Roman. et Medic. Pierii, Gudianus. Male defendebat Pierius. *arma* vitiose vulgg. nonnullae. 476 *tantam* Goth. sec. 477 *lateque* Goth. pr. *saltus longe lateque* Erf. *vagantis* Gud. *vagantes* tert. Mentel.

dicta, sed lues). Thucyd. II, 47 sqq., tum Ouid. Met. VII, 518 sqq. Silium XIV, 581 sqq. Lucan. VI, 80 sqq. Senecam Oedip. 35 sqq., qui omnes Maronem, mirum in affectibus mouendis artificem, aemulati sunt, varietate ornatus mirabili, plerumque a phantasia et vi poetica petita. Comparationis huius gustum dare potest Scaliger lib. V Poetices cap. 11. Hic quidem mire- ris, quid Intrpp. adduxerit, vt, post Seruium, hanc pestem eandem cum illa, quae Peloponnesio bello ineunte Atticam inuasit, esse existimarent; quae ipsa res et alteri errori locum dedit, vt omnia vtrique morbo inter homines et bestias communia esse vellent. Respexit haud dubie poeta similem aliquam calamitatem, tum quidem satis notam, quae ante ali-

quod tempus maxime affligerat Noricum, h. terras, quas nunc episcopatus Salzburgicus, magna Austriae pars cum Stiria et Carinthia, occupat. *aerias* Alpes vocat, perpetuo montium epitheto. 475. *Norica castella in tumulis* non esse possunt loca munita, nam agitur de gregibus, sed habitationes in locis editis, adeoque villae, vici in montibus. *Timauium*, in Venetorum oris fluuium, a vicinis *Iapydibus*, Illyrici populo, appellauit. De eo vide ad Aen. I Exc. VII, et de *Iapydibus* vid. ad Tibull. IV, 1, 108. 476. *regna pastorum*, agros, notum vel ex Ecl. I, 70. *post tanto*, tanto tempore post; Ecl. I, 30 *longo post tempore*. Pro saltibus et pastuis dixit ornate *castella in tumulis, arua, regna, saltus*.

Hic quondam morbo coeli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque auctumni incanduit aestu,
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne fera-
 rum; 480

Conrupitque lacus; infecit pabula tabo.
 Nec via mortis erat simplex; sed vbi ignea venis

478 *Hinc* Ven. et vnus Arundel. *coeli morbo* Zulich. 481 *Corripuitque* quinque ap. Heins. et Burm. duo Martin. Goth. pr. edd. ant. *Corripitque* Gudianus, aberrationes solennes. Confirmat aliterum Pierius e Rom. et optimus quisque liber. *que* abest ab nonnullis. *pabula morbo* Ven. 482 Sic *Nec modus inferere atque oculos imponere simplex* sup. II, 73. h. modi varii. *ventis*

478. *morbo caeli*, vitio mortis modi. Ita fere Oros, aeris. cf. Aen. III. 137—139. V, 21 *Nec mortis erat via Tempestas* h. l. temperies. *simplex aut vna conditio*; *totoque auctumni incanduit aestu*, non tam exarsit, ortus est, aut duravit toto auctumno, sed aer inflammatus est tota aestus auctumnalis vi. Solet enim auctumni aestus imprimis grauis et intolerandus esse et morbos gignere. 481. Ordinem, inquit Seruius, sequutus est, quem et Lucret. tenuit VI, 1094 sqq. et Sallustius: primo aerem, inde aquam, post pabula esse corrupta. *tabo*, veneno, miasmate aeris. conf. Lucret. VI, 1123. 1124. 482. *Nec via mortis erat simplex*. *Via mortis non simplex*, non vnus, sed varii erant

Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus:
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo conlapsa trahebat. 485
 Saepe in honore deum medio stans hostia ad
 aram,

Lanea dum niuea circumdatur infula vitta,

Medic. a m. pr. 483 *aucta sitis* Parrhaf. *apta* Goth. pr. *abduxerat* aliquot ap. Burm. cum edd. Aldd. Iunt. (sed emendatius dedit Naugerius Aldin. tert.) Goth. sec., etiam Philargyr., qui explicat, *contraxerat*. 484 *abundabant* Gud. *fluidus* Medic. cum tribus Burmanni, Rom. et Goth. pr., Seruius. vid. Gifan. Ind. Lucret. 486 *media* Ven. *ad aras* ed. Dan. et aliae antiquiores: saltem Egnat. 487 *Linea* edd., quibus Pierius utebatur. *Laurea* aliae edd. vett.

tabescebat colliquatione ac resolutione omnium humorum. *Sitis* pro aestu, calore, vnde sitis oritur, vt iam Seruius exposuit. *sitis ignea*, vt Stat. Theb. IV, 699 *haurit sitis ignea campos*, vbi alii, ex interpretatione, *arida*. *sitis acta omnibus venis*, per omnes venas, omnes humores, penetrans, se insinuans. *Intima pars hominum flagrauit ad ossa*, Lucret. VI, 1166. *adduxerat artus*, cute contracta, quod fit ea exarescente, vt in feбри. *adducta cutis* ex Ouidio nota Met. III, 398. *liquor fluidus*, humores corrupti, colliquescentes, tabum, conf. Lucretiana VI, 1202 et rel. *trahebat omnia ossa in se*, dum quasi in tabo natarent, *ossa minutatim morbo conlapsa*; cuius generis liquationes et resolutiones ossium etiam in aliis morbis videmus. De tabe et putredine cadauerum, non de hac, accipendus Lucanus VI, 88 *Corpora dum soluit tabes et digerit*, diminuit, resoluit, *artus*. 486. *Hostiam* intellige maiorem, taurum, cuius exta inspiciebantur. *in honore deum medio*, in medio sacrificio; noto vsu voc. *honos*. 487. *dum ei circumdatur infula lanea vitta niuea*, poetica ratione, h. infula vittata. *Infula* est

Inter cunctantis cecidit moribunda minifiros.
 Aut si quam ferro mactauerat ante sacerdos,
 Inde neque inpositis ardent altaria fibris; 490
 Nec responsa potest consultus reddere vates;
 Ac vix suppositi tinguuntur sanguine cultri,
 Summaque ieiuna sanie infuscaturn arena.
 Hinc laetis vituli volgo moriuntur in herbis,
 Et dulcis animas plena ad praesepia reddunt. 495
 Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit aegros

488 *magistros* Romanus. Sed *ministri* sunt popae, vt iam alii docuere. 489 *At si* alter Rottend. Zulich. *mactauerit* Leid. alt. et Regius Martini. 491 *potes* Goth. pr. *consulto* Gud. a m. pr. 492 *Aut* quinque Burmann. Goth. quatuor Martini et vett. edd. *At* alii. 493 *scabie* Vratul. *fuscaturn* Menag. pr. Mentel. tert. 494 *vitulis laeti* Goth. sec. 496 *blandis canibus* Parrhaf.

latius quiddam, et capiti, e quo fere pendebat, velando aptum, *vittis* alligari et constringi solita. vid. Lucret. I, 88. 89. Est de hoc copiosa disputatio apud Gesnerum in Thef. L. L. voc. *insula*. 489. *ante*, h. antequam moriens caderet. *Inde*, ex ea neque fibrae, h. exta, ardent impositae altaribus; cum autem nec minus ipsa ara pro victima ei imposita ponatur: hinc, *altaria ardent*, exquisitius dixit. 490. sunt *exta muta*, cum aliqua pars aut deesset, aut corrupta esset.

492. 493. Vix sanguis fluit ex vulnere. *Suppositi cultri*, e sacro ritu subter ingulum adacti. Conf. Aen. VI, 248 et Seru. 493. *ieiuna sanie*, tenui ac exiguo humore eoque corrupto. 494 sqq. Locum, quem poeta iterum tractauit Aen. III, 137 — 140 vbi *Linquebant dulces animas aut aegra trahebant Corpora*, μελίφρονι θυμὸν ἀπύρρα est iam in Hesiod. Sc. Herc. 428. expressit Statius IV Theb. 725 sq. *Hinc — hinc* pro, porro. Procedit enim ad strages armentorum et pecu-

Tussis anhela sues ac faucibus angit obefis.
 Labitur infelix, studiorum atque inmemor herbae,
 Victor equus, fontesque auertitur, et pede terram
 Crebra ferit; demissae aures; incertus ibidem 500
 Sudor; et ille quidem morituris frigidus; aret

497 *et faucibus* Goth. pr. 498 *herbis* Zulich. De interpunctione v. Notam. Permittitur tamen in retinenda interpunctione *Labitur infelix studiorum* Wakef. 499 *adueritur* Lutat. ad Stat. Theb. V, 137. *fortisque* Erf. a m. sec. 500 *Crebro* duo Burm. Longob. Goth. sec. *dimissae* Mentel. pr. 501 *morituri*

dum in pecuariis factas. Contra Aen. XI, 416 *fortunatusque laborum*. Apparet etiam ex imitatione Ouidii Met. VII, 542 *Acer equus quondam, magnaeque in puluere famae, Degenerat palmas*; veterumque oblitus honorum ad praesepia gemit, *morbo moriturus inertis*. 499. *Victor* ad indignitatem rei additur, cum nihil ei profuit vicisse cursus certamine. *fontes auertitur*, potum auersatur. 500. *Crebra*, crebro, vt iam saepe. *incertus*, qui per vices, non certis interuallis constitutas, accedit et recedit, inconstans, *ibidem*, circa aures, capitis sudor; signate. Lucret. VI, 1185 *Sudorisque madens per collum splendidus humor*. 501. *ille quidem morituris frigidus* ex notissimo quidni proprie accipias? 498. *studiorum* (h. cursus simpliciter. Heinsius Circensia partium studia huc reuocabat) *atque inmemor herbae* (cf. v. 520 et sup. 216; nimis argute alii palmam seu victoriam explicant), ita malim iungere; nam *infelix studiorum*, h. infelicitis studii, non est hac in re equus. Non enim nunc aut cursu infelix est aut certamine, sed morbo tentatus. At *infelix studii* est is, qui in studio suo successum non habet, nullum praemium, aut potius ex eo noxam et malum.

Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Haec ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu coepit crudefcere morbus:
Tum vero ardentes oculi, atque adtractus ab
alto 505

Spiritus, interdum gemitu grauis; imaque longo
Ilia singultu tendunt; it naribus ater

Medic. a m. pr. *moriturus* vitiose tres Martini, Goth. pr. *arret* Franc. *arret* Moret. sec. *ares* Rom. 502 *tractandi* Mentel. pr. alt. Rottend. et Medic. a m. pr. *et attactum* Schol. Statii Theb. V. *attractum* Leid. a m. pr., *ex at tractum*, vt in Romano. *ad tractum* Longob. Wakef. ad Lucet. VI, 1193 emend. *attactu*. 503 *Huic* Toll. *dat vnus* Arundel., notanda lectio; ita ad morbum oratio refertur. Succedit tamen alius pluralis *tendunt*. 504 *Sine* in Erf. 505 *abstractus* Regius Martini. 506 Wakef. interpungit *spiritus interdum, gemitu grauis*. Grauius est, quod idem in parenthesi includit vs. 505 — 508. *gemitus* Leid., ad vulgariorem rationem. *altaque longo* Medic. a m. pr. *vnique* Parrhaf. *imaque longi Ilia singultus tendunt* Reiskius coniiciebat. 507 *in naribus* Reg. superfer. *ater et naribus* Rom. *autem* pro *ater* vnus Mead.

dem Hippocratis aphorismo *dior fieri*. Vt contra *mitescere, molliri*, dicuntur, quorum nimia vis imminuitur. 505. 506. Lucretius VI, 1184 *Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus*. Sed, quae tantum illustrant, hic quidem afferre non possumus. Multa huiusmodi apud Cerdam videri possunt. 507. *tendunt* se; vt iam saepe; aut *tendunt* se. pecudes; vt modo v. 503 *dant*. hoc melius, vt nunc ad totum genus redeat; ar-

504. Iungenda: *Sin in processu coepit crudefcere morbus: Profuit inserto l. crudefcere*, crudior ac saevior fieri. Ita demum Ser-
vianum locum habet: *vali-*

Sanguis, et obseffas fauces premit aspera lingua:
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenaeos; ea visa salus morientibus vna. 510
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque relecti
Ardebant, ipsique suos, iam morte sub aegra,
(DI meliora piis, erroremque hostibus illum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.

508 *oppreffas* apud Macrob. Sat. VI, 2, male. *obseffas* Goth. sec. *aspera* vel *arida* quart. Moret. 511 *exitium* Toll., sed vid. Burm. *refecto* Ven. *referti* duo Moret. 512 *in morte* Roman. 513 *Di meliora prius* Parrhaf., *mox quo* abest Leid. *ardoremque hostibus* Romanus. Sed vid. h. l. Burm. *horrorem* cod. Fabricii Chemnic. et Goth. sec. 514 *Discissos* Toll. *Discissos* vnus Mead. *vdiss* — *dentibus* Mediceus a m. pr., vt sup.

mentorum. 508. *lingua* res hac in calamitate commendant: tamquam antimittit, quia simul intumuerat (vt Ouid. Met. VII, 556 *Aspera lingua tumet*), 512. *Ardebant furiis*, furore corripiebantur, quos vinum infusum refecerat. 513. Versus eximio cum artificio insertus; abominatione hac ad miserationem et ipsa faciente: date *errorem*, furorem, mentis abalienationem, vt iam Philargyrius, *hostibus*, profanis, impiis, scelestis, opp. *piis*. Aemulatus est Nicandrum; Ther. 86 *Ἐχθρῶν που τέρα κείνα καρήασιν ἐμπελάσεις*. Placet sibi in hac formula Ouidius: v. c. *Hostibus eueniant conuiuia talia nostris*. Sed

509. Imitatione expressa a Nemef. Cyneg. 228. 229. Vini vsum omnes fere vete-

Ecce autem duro fumans sub vomere taurus 515
 Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
 Maerentem abiungens fraterna morte iuencum;
 Atque opere in medio desixa reliquit aratra.
 Non umbrae altorum nemorum, non mollia pos-
 sunt 520
 Prata mouere animum, non, qui per saxa vo-
 lutus

v. 388 *vdum palatum* et alia. vid. Heinf., qui et coni. *crudis den-
 tibus* vel *audis*; praestaret saltem *duris*. At *nudi* sunt, nudati
 a labiis ore reducto, more ringentium, canum inprimis ac furio-
 forum. Recte Philargyr. „vt foeditatem exprimeret, adiecit *nudis*.“
 Lucret. V, 1063 *Inritata canum — Mollia ricta fremunt duos*
nudantia dentes. Porro *ossibus artus* Parrhaf. 516 *spumis*
mixtum Mentel. tert. 517 *Et tristis* Ven. 519 *reliquit* Do-
 nat. in Andr. Terentii III, 5, 1, Moret. sec. Zulichem.; et Pierius
 ex kodd. ita notarat. Sic et vnus Mead. et vett. edd. et exquisitius
 hoc magisque ex vfu poetae quam vulg. *relinquit*. 520. 521 *Non*
umbra ed. Burm. et nostra prior, e vitio. *non gramina possunt*
Grata mouere edd. nonnullae ante Pierium. *Prata* Zulichem.

et in seqq. mirare dilectum qui prociderat, an vniuerse
 poetae, quo omnia ea po- taurini generis fortunam
 tissimum memorat, quae deplorat poeta? ambiguus
 non tam horrorem, quam haereo. Si, quod vltimo
 miserationem mouere pos- loco posui, probabilius est,
 sint. 515. *fumans* sudore. ad vnum saltem taurum re-
 517—519. Lacrimosam ima- vocauit, vt poeta, quae de
 ginem sensit et expressit Sta- toto genere pronuntiare vo-
 tius Theb. IX, 82 — 85. luit. In verbis expressit no-
 Guellius alium locum laudat ster Lucretiana II, 361—363
 e Tryphiodoro, dignum, *Nec tenerae salices, atque*
 qui comparetur (v. 14—16). *herbae rore vigentes, Flu-*
 520—524. alteriusne huius *minaue vlla queunt sum-*
 iuenci superstitis, an tauri, *mis labentia ripis Oblec-*

Purior electro campum petit amnis: at ima
 Soluuntur latera, atque oculos stupor vrguet
 inertis,
 Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
 Quid labor, aut benefacta iuuant? quid vomere
 terras 525
 Inuertisse grauis? atqui non Massica Bacchi
 Munera, non illis epulae nocuere repostae:

522 et Reg. Martini. 524 *ruit* Erf. *deflexo* Menag. alt.
vertice Regius Martini, e glossa. 525 *iuuent* Nonius Marcellus
 in *grauis*. *quo vomere* Zulichem., non male, vt *quo* pro ad quid
 vel quid ponatur, vt millies; sed quia ambiguum facit sensum, re-
 tineo *quid*. Burmann. *terras* ne sequatur post *terram* Wakef.
 emendat *glebas* ex Lucret. I, 212.

tare animum. 522. *Electrum* metallum, non succi-
 num, intelligendum puto, rum dicto audientem ha-
 quia illud splendore nobilius, buisse. Equidem malim
 et commune fere poetis est, eos tantum interpretari.
 ab argento aquarum perluc- 526. *terras graues*, spissum,
 idum candorem notare. pingue solum, vnde difficilis
 Adstipulatur Seruii auctori- aratio, *glebae cunctantes*,
 tas. cf. Callimach. in Cer. 29 vt Ge. I, 236, quaeque nec
 et ibi Spanhem. *At apo-* minus adeo *gravi vomere*,
dosi h. l. inferuit; vt ἀτὰρ, *gravi labore*, indigent.
ἀλλὰ. 523 *Soluuntur la-* *Massica* vina vid. Ge. II, 143.
tera ima, flaccescunt, cor- 527. *epulae repostae* in
 rugantur. Sed et reliqua tam varia interpretatione
 languorem denotant. malim accipere pro simplici,
 525 — 530. Sex horum *positae, appositae*, vt Ge.
 versuum pulcritudinem ita IV, 378 *et plena reponunt*
 admirabatur Poetices lib. V, *pocula*. Fert hoc vñs sae-
 cap. 11, p. 264 b. Scaliger, culi Augustei, saepius in Ma-
 vt eorum auctor fuisse mal- rone et Horatio notatus ab

Frondibus et victu pascuntur simplicis herbae.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres. 530
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quaefitas ad sacra boues Iunonis, et vris
Inparibus ductos alta ad donaria currus.

528 *et victum* Longob. Pierii, vt sup. v. 314. IV, 181 et alia loca apud Heinl., sed antecessit *Frondibus*. 529 *atque* vbique legitur; nescio vnde in Elzeu. irrepsit *aut*: quod iterum expulit Heinl. Gudianus etiam, *exercita cursum*, vt sit graecismus. *atque excita cursu* Schol. Horat. Od. II, 2. 530 *abrumpit* tres apud Burm. 531 *ducunt* alter Rottend.

Intpp. et iam in Lucretio, vt vexata, fatigata; ornatui III, 347. 105. Si tamen seruit epitheton, vt *seffae erroribus undae*, decurrentes aquae. vid. Burm. Alio in sententiarum ordine esse possunt aquae turbatae equorum tranantium pedibus, non autem h. l.
531. Tum factum esse aiunt id, quod nullo alio tempore in istis terris contigit, vt penuria candidarum vaccarum esset ad rem sacram, fere vt Catull. Epith. Pel. 16 *Illa atque haud alia* (vel *Illaque, haudque alia*) *viderunt luce m.*
532. 533. Male post Seruium Intpp. Iunonem Argiuam et eius sacerdotem, filiorum, Cleobis et Bitonis, pietate notam, huc aduocant. *sacra Iunonis*, cer-

Ergo aegre rastris terram rimantur, et ipsis
Vnguibus infodiunt fruges, montisque per al-
tos 535

Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ouilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum
Cura domat. Timidi damae ceruicè fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur. 540

534 *terram rastris* alt. Moret. *rutris* Io. Schrader. et h. l. vid. ad II, 94. *rimantur* Ven. 535 *effodiunt* Goth. sec. 536 *Contenta* duo, vt fere semper variatur in h. v. *Extenta* Legnich. ms. 537 *insidians* Romanus et Gudian., per se non male. At vid. Not. 538 *Non* Toll. et Franc. Goth. pr. 539 *Timidae* alt. Rottend., at vid. Seruium. *damae* multi. *morbique fugaces* Comment. Cruqu. ad Horat. Ep. II, 1, 136.

tum sacrum pro quibusvis fodiunt, et *fruges*, h. semina, *unguibus*, digitis, *infodiunt*, terra occulunt. *Contenta ceruice*, quae intenditur. Vfus vocis Lucretianus. Quam ornate haec omnia!
537—540. Etiam feras lues tentat. *insidias explorat ouilia circum*, exquisitius quam explorare, exquirere insidiis ouilia, aut obseruare circa ouilia id, cui insidias facere possit, et insidiandi locum. Aeneid. IX, 59 sqq. *Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili* Cum *fremet ad caulas* etc. *nocturnus*, noctu, vt toties vidimus. *acrior cura*, morbi.

Iam maris inmensi prolem, et genus omne na-
tantum,

Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae.

Interit et curuis frustra defensa latebris

Vipera, et adtoniti squamis adstantibus hydri. 545

Ipsis est aer auibus non aequus, et illae

Praecipites alta vitam sub nube relinquunt.

Praeterea iam nec mutari pabula refert,

Quaesitaeque nocent artes; cessere magistri,

543 *ad flumina* Longob. et Regius Martin. 544 *an furuis*,
inquit Burm., sed est pro *cauis*. vid. Georg. II, 216 et ibi Notam.
545 *exstantibus* malit Io. Schrader. 548 *iam nec* e libris repo-
suit Heinf. Ita tamen iam legebatur in Commelin. Pulmann. Elzeu.;
vulgo alii, *nec iam*, cum Romano, ut et Beda de metris. At Ma-
crob. Sat. VI, 2 *Praeterea nec mutari iam pabula*. 549 *cessare*
Medic. a m. pr. *Amychaonius*, *Amitaoniusque Menalpus*, *Ma-*
loampus, *Melampus*, aberrationes. vid. Apollod. I, 9, 11.

541. Aristotelem Histor. Anim. VIII, 19. 20 negare, 543. *insolitae fu-*
pisces villo pestilenti morbo *giunt*, pro insolito more.
tentari, iam Cerda notavit; 545. *attoniti*, torpentes, ri-
et videri potest castissimus *gentes*. *squamis adstanti-*
poeta potius ingenio indul- *bus*, stantibus, erectis, hor-
fisse, quam rerum veritati, *rentibus*.
certe in illis, quae de ser- 549. *Quaesitaeque no-*
pentum v. 544. 545 strage *cent artes*, parata remedia.
memorat, quae qua fide, *cessere magistri*, cedunt
qua auctoritate, posuerit, morbo (*missabat tacito*
ignoro. Sed infectis aquis *medicina timore* Lucret.
pisces contagiosis morbis VI, 1177), vincuntur, artem
vexari, res est inter historiae ei suam imparem esse vident
naturalis auctores nunc satis medici, et quidem *praestan-*
explorata. *Phocae*, vituli *tissimi*, quos nominibus cla-
rissimis exornat *Chironis*, e

Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus. 550

Saeuit, et, in lucem Stygiis emissa tenebris,

Pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,

Inque dies auidum surgens caput altius effert.

Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes

Arentesque sonant ripae collesque lupini. 555

Iamque cateruatim dat stragem, atque aggerat ipsis

551 *a Stygits* tert. Rottend. *semissa* Gud., adhaerente s ex
antec. voc. 552 *agitare Metumque* Ed. Ven. *agitansque Me-*
tumque Erf. 553 *Inque diem* Ven. *affert* Rottend. alt. 554 *mug-*
gitibus aer Chronic. Menconis apud Burmann. *auras* Vratisl.
555 *Horrentesque* Romanus, nec minus bene. Nam pestilenti
anno omnia apud poetas *horrent*, *squalent*, scil. tabe, illuue.
Sed est ea sollennis varietas, et *arere* non minus idoneum, cum
aestus morbi causa sit: sup. 478. conf. Aen. III, 142. *collesque*
superni pr. Moret. Eadem varietas Georg. II, 276. 556 *stragem*
dat Goth. pr. *aggregat* Reg. Martini.

Philyra Nympha et Saturno, et ante se agit Morbos ac
et *Melampodis*, ex Amy- *Metus*, et more eorum deo-
thaone, Aesonis fratre, nati, rum, qui hominibus siue au-
quorum hic quidem auguriis gusta siue terribili forma ap-
et *καθαρμῶς* maxime illustris parebant, sit maior maior-
apud poetas, alter vero her- que (vid. in Exc. XIII ad
bis. Nam hoc Martino in Aen. I), *surgitque* adeo et
mentem venire non debebat, *effert caput auidum*, quia
ut hanc narrationem ad Ar- ipsa est mortis auida, *indies*
gonautarum tempora re- *altius*. — Interea vndique
ferret.

551—553. Versus longe
praestantissimi et pictura om-
ni viuidiore, neglecti tamen
ab Intpp. *Et pallida Tisi-*
phone e *Stygiis tenebris in*
lucem emittitur, aut, quod
gravius est, *emissa saeuit*,

Tom. I

et ante se agit Morbos ac
Metus, et more eorum deo-
rum, qui hominibus siue au-
gusta siue terribili forma ap-
parebant, sit maior maior-
que (vid. in Exc. XIII ad
Aen. I), *surgitque* adeo et
effert caput auidum, quia
ipsa est mortis auida, *indies*
altius. — Interea vndique
circa ipsam armenta et gre-
ges aegrotant, mox toti gre-
ges pereunt 554—557; at
quanto feralius ipsa dea *dat*,
edit, *strages*, etc.! Priora
imitatus est Gratius Cyneg.
373 *Quod siue a Stygia*
Letum Proserpina nocte

Beee

In stabulis turpi dilapfa cadauera tabo:
 Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
 Nam neque erat coriis vſus; nec viſcera quiquam
 Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma; 560
 Nec tondere quidem morbo illuueque perela
 Vellera, nec telas poſſunt adtingere putris.

557 *delapſa* duo Burm. *cadauera morbo alter* Rottend.
 Eadem variatio Ge. IV, 252. 558 *ac* abeſt Goth. pr. *dicunt*
 idem. *discant* Moret. pr. pars libb. Martini et vulgg. edd. apud
 Pierium, quod ei maiorem dignitatem habere videbatur. 560 *flam-*
mis Goth. pr. 561 *Ne tondere quidem* Medic. Gud. Mentel.
 pr. Leid. *ingluueque* Erf. 562 *ne* Ed. Iunt. *telas adiun-*
gere putres fragm. Moret.; non indocte. Ita *telae* dictae ſunt

Extulit, et Furiis commiſ-
ſam vlcifcitur iram, h. et
 emittit Furias, quae vlcifcan-
 tur iras ſuas.

559 ad fin. Vnicus modus
 reſtabat peſtilenti morbo
 medendi (iſque etiam noſtro-
 rum ſapientum iudicio vni-
 cus, qui ſatis efficax ſit), vt
 tacta cadauera ex conſpectu
 hominum auferrentur, *vt*
humo tegerentur. Nihil
 enim ex toto animante vſui
 alicui inferuire poterat. *Co-*
riorum nullus erat vſus, ſi
 quis, id quod tentafſe vi-
 dentur, ea deripere et cor-
 pora iis nudare in animum
 induxerat; *carnes* autem,
 h. e. corpora, quomodo, in
 tanta copia, aut *aqua*, aut
igni conſumi potuiſſent?

Sed 561 nec *lanae* vllus
 vſus erat, corrupta *pelle* per
 vlcera et ſaniem, quae eſt
illuues, nec tutum erat eas
 lanas (*telas* a conſequento
 appellat doctius), peſtilenti
 putredine infectas, *attin-*
gere. Quid? quod adeo,
 563 ſi quis e lana veſtem
 confeceſerat, *amictus inuiſos*,
 quos abhorreſ, appellat,
 eamque induerat, *papu-*
lis, puſtulis, exanthemati-
 bus, carbunculis, rodenti
 ſanie tumentibus, et foetido
ſudore, ac breui tempore
 poſt 565 *ſacro igni* corpus
 infeſtabatur. Eſt autem *ſa-*
cer ignis, de quo Colum. I.
 c. VII, 5, 16. Laudatur quo-
 que Lucret. VI, 1165. ibid.
 660, eryſipelatis *φλεγματώ-*

Verum etiam, inuiſos ſi quis tentarat amictus,
 Ardentes papulae, atque imundus olentia ſudor
 Membra ſequebatur; nec longo deinde mo-
 ranti 565

proprie; quod etiam video placuiſſe Voſſio; caſus tamen an iudi-
 cium lectionem produxerit, non dixero; auctoritas vtiſque codd.
 deeſt. 563 *Quin etiam* Romanus, non male. *etiam miſeros*
 Venet. *temptaret* Medic. a m. pr. 565 *ſequebantur* Ven. et
 Rottend. ſec. Similiter Georg. IV, 8 variatur. *longe* Zulich.

δους genus, vid. Ceſſum V,
 28, 4, quamquam iſ ab ery-
 ſipelate diuerſum facit. Aliis
 phlegmone eſt. 564. *ſudor*
membra ſequebatur, per
 omnes partes ſe diſfundens,
 vt Aen. IX, 812 *tum toto*
corpore ſudor Liquitur.
 565. *moranti* dixit ornate
 pro, ei, h. eius artus ſeu
 corpus; ſcilicet non per
 longum tempus ei moras tra-
 here licebat, cum ſacro igni
 tentari coepit.

Totum locum explanaui-
 mus, quod Interpretibus mo-
 leſtias eum faciliuiſſe vide-
 bamus. Adiungamus adhuc
 nonnulla. *Viſcera abolere*
vndis 559. 560 fere ita ac-
 cipiunt, vt ſit, malum ex
 viſceribus ſiue lauando ſiue
 coquendo abolere, h. ſiue
 morbidam naturam, ſiue pus
 et ſaniem, ſiue, vt Seruius
 ſubiicit, mucorem quendam
 carni corruptae inhaeren-

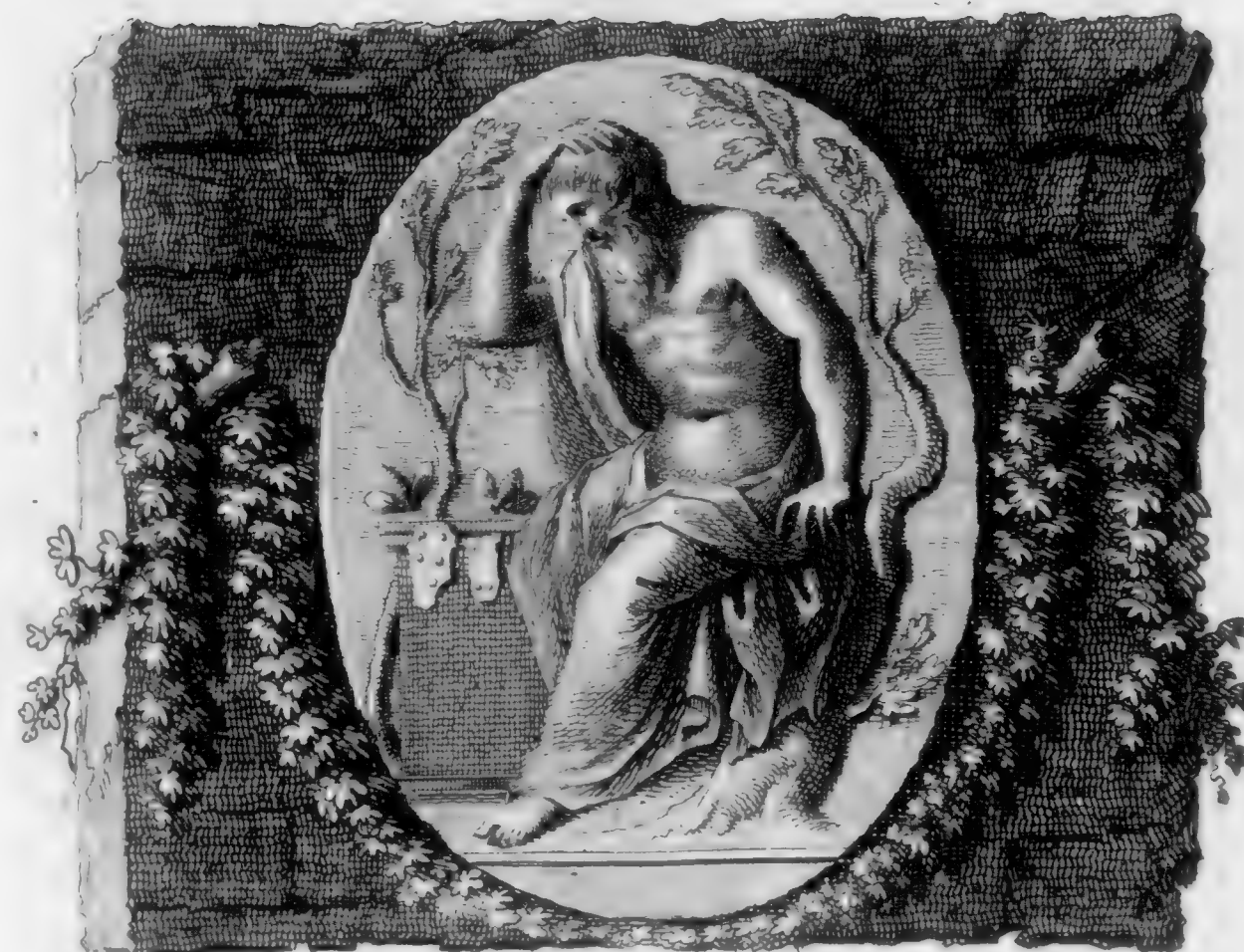
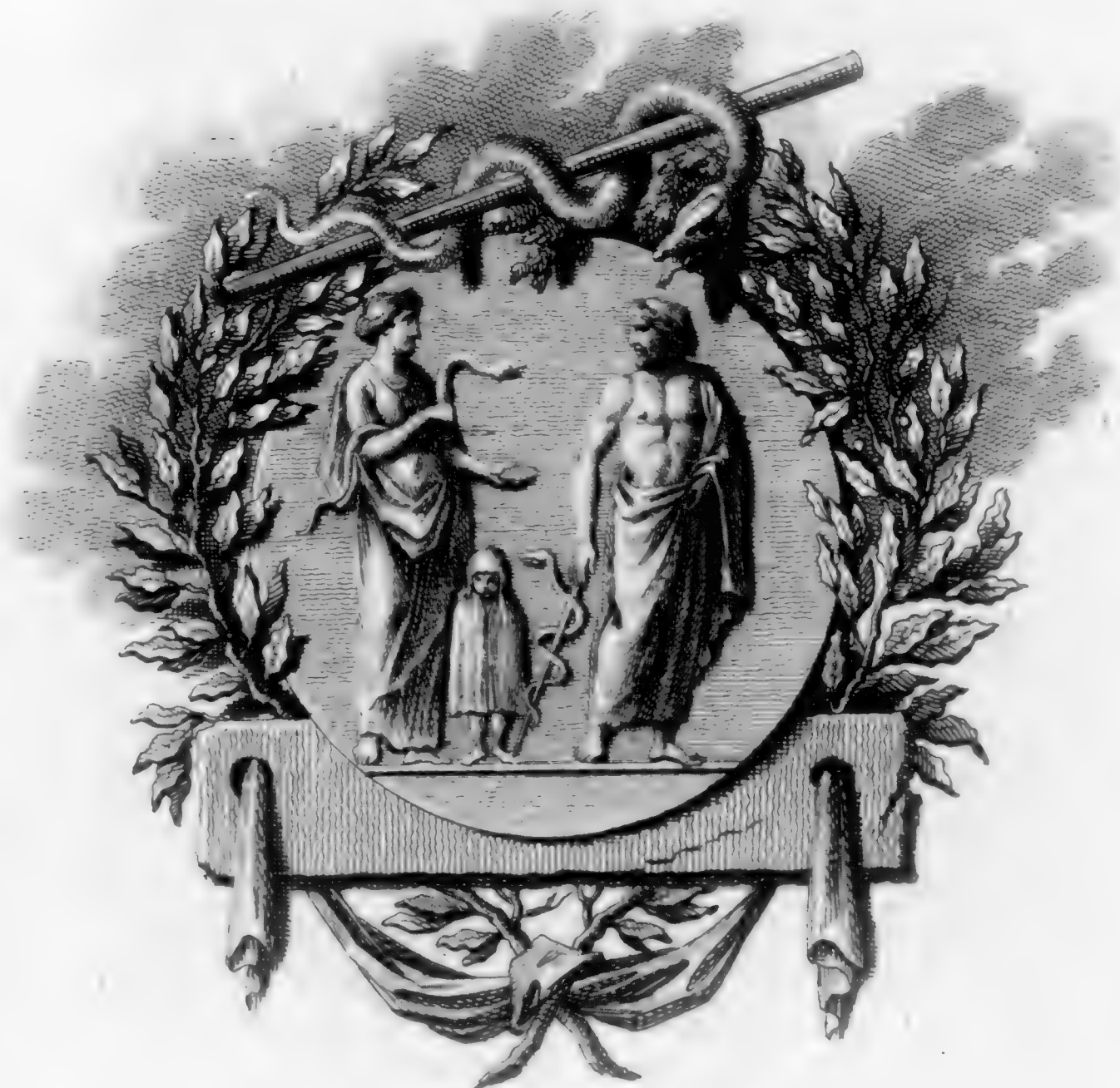
tem. At hoc nec verborum
 nec rei natura aut veterina-
 ria ratio admittit. Alterum,
flamma vincere viſcera,
 aut coquendo, aut torrendo,
 fieri putant: Sane Seruius
 ad v. 490 e Plinio laudat:
morboſa caro non coqui-
tur; et ſimilia narrant alii;
 ſuperſtitioſe potius, puto,
 quam vere; et poſſunt vti-
 que verba per ſe hoc ſignifi-
 catu accipi; non vero, vt vi-
 dimus, hoc contextu. Quid
 tandem naturae rei magis
 conſentaneum, quam vt ca-
 dauera igni cremarent, aut
 in flumina proiicerent, quo
 vtroque modo conſumuntur;
 quod facere deinde tanta ca-
 dauorum ſtrages prohibebat.
 Flamma vincitur proprie res,
 quae concrematur; quorſum
 pertinet ſimilis locus, quem
 Guellius hic commemorat e
 Nicandro Theriac. v. 37 de
 lapide gangite: *ἢν οὐδὲ κρη-*

Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

566 *contractos* vulgares nonnullae edd., etiam codd. *contactos* *sacer* *artus* Rom. *cum tactos* Goth. pr.

τεροῖο πυρὸς περιάλυται ram exponi, vidimus a Paul-
δρμῇ. Vera sententia statim leto (*Recherches sur les*
in oculos incurrit, modo *Maladies epizootiques* T. I,
quis animum aduertat. Est p. 44 sqq.), qui ad ignem sa-
de hoc loco plena ostenta- crum, seu erysipelas vagum
tionis disputatio Itali cuius- ardens et malignum, quod
dam in edit. Virgilii Ambro- statim in gangraenam abit,
giana T. I, p. LIII. Melius pleraque, quae narrantur,
tradi nonnulla, alia perpe- spectare putat.

P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N
LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM

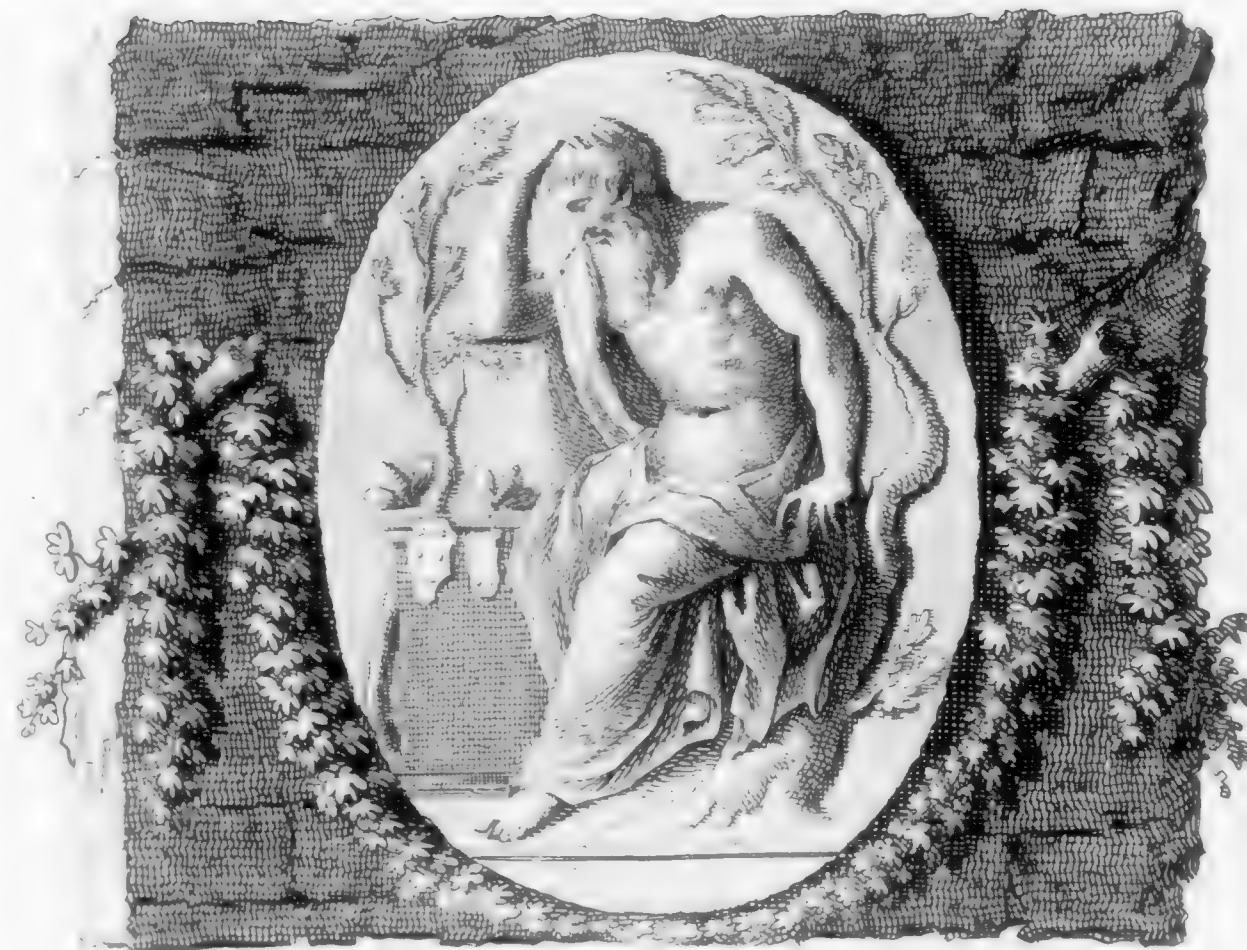
De re apiaria et mellificio in hoc libro acturus, primo loco exponit argumentum, Maecenatisque propitiam voluntatem sibi exorat 1—7. Inde de aluearii situ, fabrica, et apparatu praecipit—50, tum de examinum exeuntium cura, seu vere ineunte vagantur—66, seu ad pugnam exeunt discordibus inter se voluntatibus super rege creando—87. Tum alteruter rex est necandus—102, aut, si temere vagantur apes, partim regibus alae sunt refecandae, partim

Tempore contactos artus facer ignis edebat.

566 *contractos* vulgares nonnullae edd., etiam codd. *contactos facer artus* Rom. *cum tactos* Goth. pr.

τεροῖο πυρὸς περικαίνυται ram exponi, vidimus a Paul-
 ὄρη. Vera sententia statim leto (*Recherches sur les*
 in oculos incurrit, modo *Maladies epizootiques* T. I,
 quis animum aduertat. Est p. 44 sqq.), qui ad ignem sa-
 de hoc loco plena ostenta- crum, seu erysipelas vagum
 tionis disputatio Itali cuius- ardens et malignum, quod
 dam in edit. Virgilio Ambro- statim in gangraenam abit,
 giana T. I, p. LIII. Melius pleraque, quae narrantur,
 tradi nonnulla, alia perpe- spectare putat.

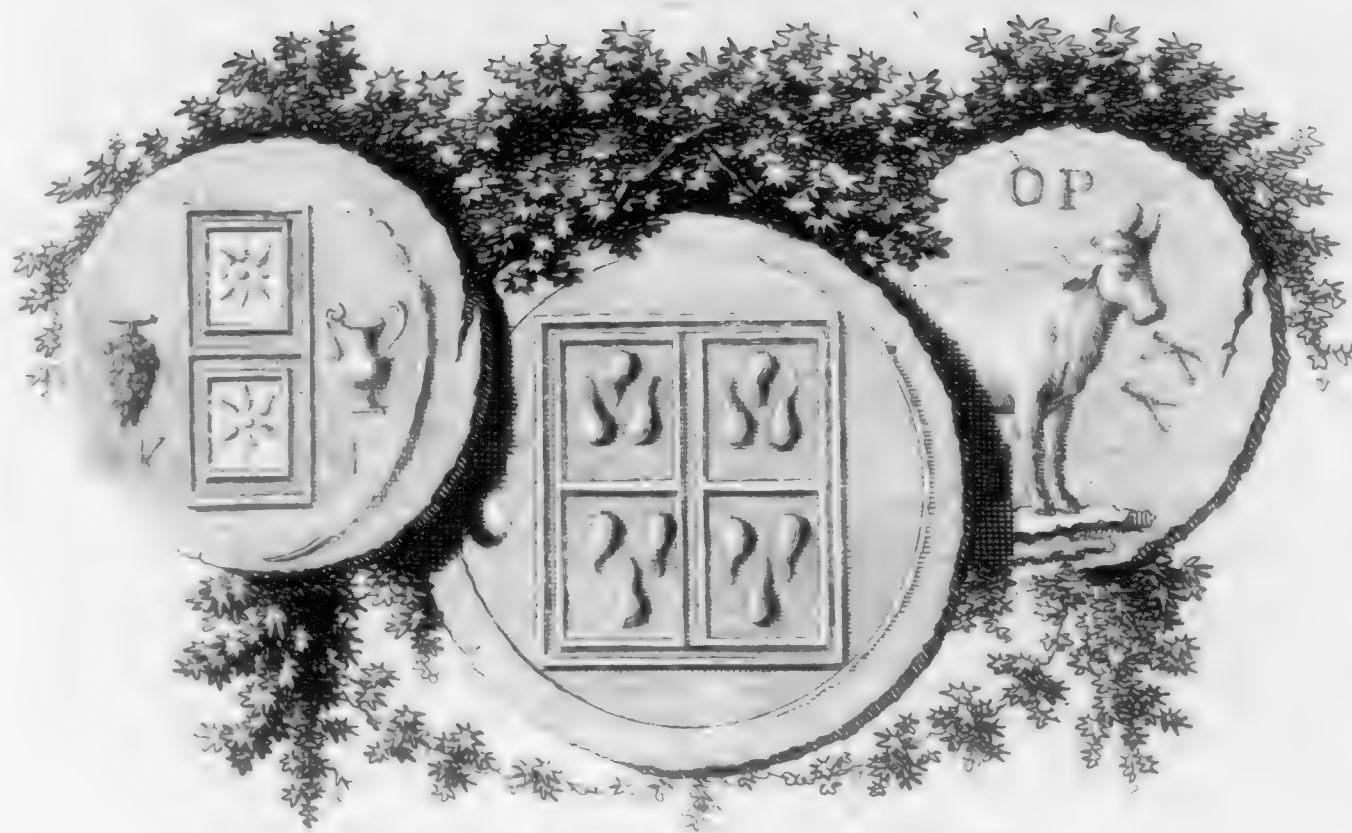
P. VIRGILII MARONIS
 G E O R G I C O N
 LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM

De re apiaria et mellificio in hoc libro acturus, primo loco exponit argumentum, Maecenatisque propitiam voluntatem sibi exorat 1—7. Inde de alvearii situ, fabrica, et apparatu praecipit — 50, tum de examinum exeuntium cura, seu vere ineunte vagantur — 66, seu ad pugnam exeunt discordibus inter se voluntatibus super rege creando — 87. Tum alteruter rex est necandus — 102, aut, si temere vagantur apes, partim regibus alae sunt refecandae, partim

gratae herbae circa alveare ferendae — 115. Cum attingeret locum de horto colendo, hoc argumentum aliis tractandum reliquit — 148. De ingeniis, naturis, et moribus apum agit, reuocata earum oeconomia, quam vocamus, ad reipublicae formam, quam enarrat — 218; tam sollerter institutam illam, ut rationis illae munere impertitae esse videantur — 227. Sequitur locus de exemptione fauorum — 238; sin relinquatur pars fauorum, quae tum curanda sint — 250. De morbis apum et morborum cura — 280. De examinibus extincti reparatione et de progeneratione apum ex iuuenio peremto et putrefacto — 311. Quod cum inuentum Aristaei esse perhibeatur: descendit ad enarrationem fabulae: qua ille fertur extincto examine adiisse matrem Cyrenen, ab hac iussus consulere Proteum, de causis calamitatis et eiusdem remediis, edoctusque, euenisse sibi rem ob piaculum contractum ex Eurydices, Orphei coniugis, raptu, inferias ei fecisse: quo facto boum corpora in luco relictas paullo post examinibus nouis effervere. — ad fin.

— pingues hortos quae cura colendi
ornant — Ge. II, 118.

Protenus aerii mellis coelestia dona
Exsequar. Hanc etiam, Maecenas, adspice partem.

1 Protenus vnus Gud. scribebat: ceteri protinus o vulgari pronuntiatione, cf. ad Ecl. I, 17. aerei tert. Rottend. 2 Persequar Vratisl.

1. Protenus, hinc, deintum: Protinus aerii mellis ceps de mellificio se dicturum esse pollicetur, *aerium mel*, quia ex rare (qui utique ex aere defluit, inquit Seruius), colligi ab apibus credebatur. Seneca Epist. 85 Quibusdam placet, non faciendi mellis scientiam apibus esse, sed colligendi. Hinc mel aerium Virgilio, quod ex rore aeris fac-

caelestia dona. conf. Plin. XI, 12, s. 12. Aristot. Hist. Anim. V, 22. Columell. IX, 14, 20 et alios, quos Cerda laudat. Erroris quidem causa facile intelligitur; eadem tamen de causa, *caelestia dona*, deorum munus, appellat mel, conf. Plin. l. 1. Ceterum ab initio statim huius libri adolescentes ad duo

Admiranda tibi leuium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis

3 *miracula rerum* alter Moret., forte ex v. 441. 4 *totiusque ex ordine* plurimi habent, scripti et editi, etiam Medic. Tam parum peritos rei metricae quis credat grammaticos et librarios? At recte particula metro inimica exulat ex Rom. et aliis melioribus. Mederi voluit vitio quart. Moret. *totasque ex ordine*, Venetus: *totique ex ordine*.

attendant, primum ad artificium rem tenuem et exilem imaginibus cum gratis et iucundis, tum praeclaris et magnificis, sine inepto tamen fastu, ornandi; deinde ad calliditatem in inferenda varietate ac copia in argumentum quamvis ieunum et exile, quorsum maxime episodiorum opes referas. Ornatum quidem ac varietatem maxime modo ab maiorum animantium, pecudum et armentorum, modo ab hominum attributis, inprimis iis, petitum videbis, quae humanae vitae et hominum societati ac coniunctioni, rebus publicis adeo et exercitiis, propria esse videntur: ynde *tecta, aedes, penates, lar, thalami, cunabula, stabula, oppida, vrbs, aula, regna, praetoria, portae* et alia arcessita sunt, quorum quidem usum ipsa suppeditauit vulgaris hominum ratio, dum

intelligentiam nescio quam et sollertiam apum ingeniis tribuunt, eamque mirificis rerum miraculis exornant et quae illae occulto aliquo naturae ductu et impetu, de quo mortalis mens nihil certi statuere potest, faciunt, ad voluntatem et prudentiam, virtutem animi ac pietatem, referunt. Poeta autem praeclare his praesidiis usus est; habet enim insignem ad animos nostros suauitatem, si nostrorum morum ac consiliorum imaginem in aliis animantibus adumbratam videamus. Totus autem hic de apibus locus multis illustrari potest post Varronem III, 16, unde pleraque sumta, ex Columellae libro IX, qui, dum de apum disciplina tradit, praeter Celsum et Hyginum, quorum libri nunc interciderunt, Virgilium sequutus est. Adde Aristot. Hist. Anim. V,

Mores, et studia, et populos, et proelia dicam. 5
In tenui labor: at tenuis non gloria; si quem
Numina laeua sinunt, auditque vocatus Apollo.

5 et abest ante *studia* in Mentel., at ante *populos* in Rom. fragm. Moret., etiam in edd., vt Cerdae, vid. Burm. Ad *populos* offendebat Io. Schrader. in schedis, et coni. *motus*: quod sane locum habere posset; sed *populos* dixit poeta, quia sub diuersis regibus habentur apes. 6 ac Regius Martini et edit. Paulli Steph.; forte *si qua* vel *si quem* scil. laborem, Burm. *si quam* ed. vet. ap. Wakef. At vide Notam. 7 *laeta* Regius Martini. *sinant* Seru. ad Aen. II, 693.

20—22, et IX, 40; et hunc poeta saepe ad verbum expressit. Plin. XI, 1—20. Geopon. XV. Pallad. I, 37—39. Plures scriptores, qui nunc interciderunt, Plinius adhibuerat: v. Ind. libri XI, in his fuit nobile nomen Aristomachi, qui *μελιττουργικὰ* scripserat. Eum tamen Columella tantum ex Hygino laudat IX, 13, 8. Tam parum frequens fuit iam tum tam clari scriptoris lectio. Imago eius in gemma circumfertur sculpta (ap. Agostini P. II, t. 97. Maffei P. I, t. 57), a cuius similitudine marmor eo nomine appellatum Mus. Cap. I, 59. Columellae ea loca adscripsi, in quibus ad Virgilium respexit; alia, quae nec rem nec verba illustrent, sed nota iam per se verbis iisdem

aut variatis efferunt, omisi. Multa ex hoc libro vidi transulisse Quintilianum in Declamat. XIII. Quae autem in ipsa doctrina de mellificio et apum natura a Virgilio ac veteribus perperam tradita esse, post Swammerdamii (*Tr. de Apibus* in *Bibliis Naturae*) et Reaumurii (*Hist. des Insectes T. V.*) sagacitatem ex multis nostrae aetatis virorum diligentissimorum super mellificio libellis satis constat, ea ab his auctoribus petenda sunt. 6. Conf. Ge. III, 289. 290. *si quem Numina laeua sinunt* sc. dicere haec; quod vtique proximum est. Ita si orationem suppleas, facile dispellas nubeculam, Burmanno h. l. obiectam; quamquam, dum negat, *sinere aliquem*, pro, ferre,

Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent,) neque oues haedique
petulci 10

8 *sedes statioque petendas* Moret. pr. et Mentel., at extrita littera ultima, *e.* et receptum hoc erat ab Heinlio. *petenda est* Ven. et Leid. Sed in tali variatione nil facile decernas. vid. Burm. *legenda* coni. Io. Schrader. At *petere* est parare. 9 *sit* odd. nonnullae, male. 10 *nec* Goth. pr.

tolerare, dici, obici poterat inf. v. 47 *Neu propius tectis taxum sine. Numina laeua* accepta sunt ab Intpp. sinistra, aduersa; laudata iam est auctoritas Gellii V, 12 extr. et Nonii Marcelli in *laeuus*. Secundum hos sensus est: non exiguam ex tali quamuis tenui argumento gloriam reportari posse, modo per aduersa numina liceat, h. modo ne quod numen aduersetur, et modo Apollo (pastoralis, Nomius) inuocatus faueat. Fatendum tamen, leniorem esse rationem et iuncturam, si admittas, *laeuum* h. l. ex augurali disciplina petatum significare propitium: etsi Burm. repugnat, quia alia huius usus exempla desiderantur. *Numen, numina*, omnino pro voluntate deorum, eiusque declaratione dici, no-

tum est; itaque dici pro oraculis, vaticiniis, ominibus, auspiciis: Aen. II, 123 *quae sint ea numina diuum*, quale illud sit responsum. VIII, 512 *quem numina pascunt*, aruspiciis vox. et VIII, 78 *tua numina firmes* de somnio. III, 363 *cuncti suaserunt numine diui*. ergo et de augurio dici potuit. In hoc autem sinistra fausta esse satis constat; translatus quoque ad prodigia et ostenta, ut laetum fulmen Aen. II, 693 *Intonuit laeuum*. IX, 630. 631 *Audiit et caeli genitor de parte serena Intonuit laeuum*. Est ergo augurium a laeua parte *numen laeuum*.

8. De aluearii situ praecipit; quae cauenda sint — 17, quae optanda — 32. Eadem praecipunt Varro III, 16, 12 sq., quem poeta om-

Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentis adterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliaeque vo-
lucres;

Et manibus Procne pectus signata cruentis. 15

11 *insultant* Moret. sec. aut *haerens* Franc. *bucula*, *ba-*
cula al. 13 *pallentia terga* Parrhaf. 14 *ab stabulis* Medic.
que post *meropes* abest a quatuor apud Burm. et ed. Ven. Medic.
Pierii et vno Mead. *aliae* videri potest nimis tenue esse vocabu-
lum pro reliquorum dignitate. Sensit quoque Io. Schrader., qui
coni. *meropesque malaque volucres* vel *meropes auidaeque v.*
vel *blattaeque v.* vel *vespaeque v.* 15 *Progne* scribunt dete-
riora, ut *cygnus* pro *cycnus*. Est Πρόγνη. vid. Heinl. ad Ouid.

nino sequutus est, et reliqui, quos supra laudauimus, inpr. Colum. IX, 4—7. Idem locum hunc excitat cap. 4 pr. Epitheton *haedi petulci* Lucretio debetur II, 367, in quo sunt *agni petulci* obseruatum in Macrobi. VI, 5. 12. *surgentes herbas*, crescentes, ut Ecl. V, 39. Ge. I, 161 et alibi.

13. Varia animantia apibus insidiantia ab alueari (pinguia stabula dixit) arcere iubet. Lacertorum varia genera sunt. Stellionem potissimum intelligi (de quo inf. 243) pronuntiat Iulius Sab. At perperam: distinguit utrumque genus Colum. IX, 7, 5. 6. *venenatus*

stellio — et mox *contra fallaciam lacerti*, qui velut *custos vestibulo prodeuntibus inhians apibus affert exitium*. Memoratur *stellio* inf. 242. *merops* nota avis, apibus inimica. *apiastrum* vulgo vocant, aut ab apum comestione nomen imponunt; *Immenwolf*, *Bienenfress* (v. Kleinium *Hist. Auium Fam.* IV, Gen. 15, Tr. 2. Expressa imago apud Albinum *Hist. nat. Auium* T. I, n. 44). Eandem vna cum hirundine, *Procne*, etiam alii commemorant inter aues apibus infestas. v. apud Cerdam. 15. Etiam Ouid. Met. VI, 669 *neque adhuc de*

Omnia nam late vastant, ipsasque volantis
 Ore ferunt dulcem nidis inmitibus escam.
 At liquidi fontes et stagna virentia musco
 Adsint, et tenuis, fugiens per gramina, riuus,
 Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inum-
 bret: 20

Vt, quum prima noui ducent examina reges

Met. VI, 428. *Et maculis Progne* Markland. ad Stat. Silu. V, 3, 84 coni.; eleganter utique, si poetae ita placuisse constaret. Maculas enim ipse poeta declarat suis verbis; eas etiam Ouid. VI Met. 670 appellat *notas*. Si tamen maculas sibi ipsa manu adspersit, quidni *manibus cruentis*, h. cruore, *pectus signassa* bene dicatur? habens pectus signatum manibus suis. 16 *ipsasque volucres* ap. Nonium in *nidos*. 18 *Et* Menag. alter. 19 *at tenuis* melius repeti bene vidit Meierotto in Dubiis p. 22. *riuus* Medic. a m. pr. 20 *inumbret* Heinf. reposuit e Mediceo, Romano, aliisque Pierii, Gud. a m. pr. et Rottend. tert. Vulgo omnes, *obumbret*, quod et Columella agnoscit IX, 5, 4 et ipsum bene se habet. Eadem varietas Aen. XI, 66. *adumbret* Mentel. pr. et Bodlei. 21 *Et cum* quart. Moret. *ducunt* Mentel. *Vt cum vere noui* (Sangerm. *nouo*) codd. apud Columellam IX, 5, 4, omisso versu sequente, exhibent.

pectore caedis Effugere notae, signataque sanguine pluma est. Scilicet maculas in collo hirundinis rubellas ab sanguine repetunt, quo respergit se Procne, cum filium manibus suis iugularet. 16. 17. Et ipsas apiculas rapiunt, ut pullis suis comedendas apponant. Ornatusissimus versus! *nidi* pro pullis.

18. *stagna virentia musco*, stagna intellige dulcis

aquae, siue ripa musco obducta, siue saxis musco coopertis extantibus. cf. Georg. III, 144. Ecl. VII, 45. Lucret. V, 949. Horat. Epist. I, 10, 7. Mox *tenuis riuus* signate, nam profundus ac rapidus abriperet apes aquantes. conf. Varro III, 16, 27 aquam — ita *ut ne altitudine ascendat duo aut tres digitos* etc. *tenuis fugiens riuus*, duplici epitheto. vid. ad Georg. I, 407. 21. 22.

Vere suo, ludetque fauis emissa iuuentus,
 Vicina inuitet decedere ripa calori;
 Obuiaque hospitibus teneat frondentibus arbor.
 In medium, seu stabit iners, seu profluet humor, 25
 Transuersas salices et grandia coniice saxa:
 Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
 Pandere ad aestiuum solem; si forte morantis
 Sparserit, aut praeceps Neptuno inmerferit Eurus.
 Haec circum casiae virides, et olentia late 30

22 Potest quoque distingui: *reges*; *Vere suo ludetque fauis*. *luditque* Ven. Rottend. sec. a m. pr. *laudique* Menag. alt. *laudetque* vnus Mead. *messia* Medic. a m. pr. *cauis emissa* coni. Io. Schrader., non male, de aluari. Verum et *fauis* bene pro eodem; nam faui non modo de melle, verum et de cellis et loculamentis, poetae dicuntur. Sic inf. 104. 179. 161. 23 *Vicina* Ven. *vita colori* Menag. sec., qua de varietate vid. Heinf. ad Ouid. Epist. VI, 54. *discedere* Rom., male. 25 *profluit* Gud. a m. pr. duo Moret. 27 *Pontibus et* Mentel. tert. Reg. *Pontibus et crebris possunt* Gud. *possunt* etiam Goth. pr. 28 *non forte* quart. Moret. 29 *inmerferit* vnus Mead. et vet. edd. 30 *viridis* Mentel. sec.

Cum primum enolauerint. ruptum: quod auersantur 22. *Vere suo*, sibi grato et v. 48 sqq. 29. *aut Eurus praeceps*, ventus vehementior, cum impetu irruens, *immerferit Neptuno*, aquae. Hoc vero est, rem tenuem amplificare! 30. *Circum haec*, quae modo enarrauit, circa fontes, et stagna, amoena praetata esse debent. Colum. IX, 5, 6 *Conferi deinde debent circa totum apiarium arbusculae*. — De casia

Serpylla, et grauiter spirantis copia thymbrae
 Floreat, inriguumque bibant violaria fontem.
 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cauatis,
 Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
 Angustos habeant aditus. Nam frigore mella 35
 Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
 Vtraque vis apibus pariter metuenda; neque
 illae

Nequidquam in tectis certatim tenuia cera

31 *Serpilla* nunc vbique fere edi mizeris. *Serpulla* Medic. cum multis. *Serpylla* Rom. cum aliis. Etiam *Serpila*, *Serpilia*. conf. ad Ecl. II, 11. Est "Ερπυλλον. 33 iura pro suta Ven. 34 *Seu fuerint lento* Franc. *aluaris* Medic. Roman. vid. Burm. et Pierium. *alutarea* tort. Mentel. *vimene* Gud. 35 *aditus* Medic. 36 *ea quippe* Barth. Adu. XXXVII, 6 e Mll. laudat. *calorique facta* Romanus. *calefacta remittit* Parrhaf. *resoluit* alter Rottend., ex interpretatione. 38 *in* abest Zulich.

herba coronaria, alias *thymelaea*, cuius fructus in officinis *granum Cnidium*, monitum iam est ad Ge. II, 213, de *serpyllo* ad Ecl. II, 11; *thymbra* eadem quae saturia, *Pfefferkraut*, aut eiusdem saltem generis. cf. Martin. 32. — et violae pro-veniant; at quam ornate! Imitatione expressit Claudianus XXXVI (de Rapt. Proserp. libr. III), 233 *prima sub luce, cum rore seren-*
us Albet ager sparsosque
bibunt violaria succos. vio-
laria, loca violis consita,

h. l. pro violis possunt accipi. *irriguum*, h. l. quod irrigat.

33. De fabrica aluearis v. Colum. IX, 6, vnde §. 1 col-ligas, *suberis cortices* potissimum h. l. intelligi. Stramineorum aluearium vsum notum fuisse Romanis, non reperiō. 36. *liquefacta remittit*, ornatus pro, liquefacit. *remittere*, pro resoluerē. 37. *neque illae Nequidquam*, h. ac propter hoc ipsum. *nequidquam* h. l. sine causa, frustra; at Georg. I, 95. 96. 192. 403

Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
 Explent, conlectumque haec ipsa ad munera
 gluten 40
 Et visco et Phrygiae seruant pice lentius Idae.
 Saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris
 Sub terra fouere larem, penitusque repertae

39 *succo* Ven. *fuco* linunt et Parrhaf., male. 40 *collec-*
tum haec quart. Moret. *ipsa haec* Goth. pr. 41 *viscosque*
 Goth. sec. *Figiae* Gud. e *Frighae*, quod in aliis. *seruent* idem.
lentius idem Parrhaf. 42 e *fossis* Mentel. 43 *Sub terram*
 codd. apud Pierium, liber Fabricii Chemnic., Mll. Barthii, Venetus,

sine fructu. 39. *Spiramen-*
ta, quae v. 35 *angusti adi-*
tus. conf. Colum. IX, 7, 5. *frigoris aut iniuriae adi-*
fucus est alga vel vlua ma-
 rina vel palustris; quae cum
 ad h. l. minus sit idonea, al-
 terum assumendum est, vt
fucus sit quod allinitur, h.
 l. succus florum; pro quo
 dictum *fucus et flores*; quo
 oblinuntur rimae aluei. *flo-*
ribus, h. succo florum. Ha-
 buit ante oculos Aristot. ver-
 ba H. A. IX, 40, p. 944 ed.
 Paris. D. et 945 A. 40. Pa-
 ratum ad hoc consilium *glu-*
ten, s. glutinum, est *propo-*
lis veterum de apibus ma-
 gistrorum. Plinius XI, 7,
 sect. 6 *E vitium populo-*
rumque mitiore gummi
 propolis, *crassioris iam*
materiae, additus floribus
 (succo e floribus), *nondum*
 Tom. I

tamen cera, sed fauorum
stabilimentum, qua omnes
frigoris aut iniuriae adi-
tus obstruuntur, odore et
ipsa etiamnum graui, vt
qua plerique pro galbano
vtantur. Minus recte ad
pissoceron reuocat poetae
 verba ad e. l. Harduinus, et
 ad *erithacen* Martinus cum
 aliis; etsi nomina haec per-
 mutari verum est: vid. Beck-
 mann. ad Mirab. Aufc. 15,
 pag. 42. Varro III, 16, 23
De his propolin vocant, e
quo faciunt ad foramen
introitus protectum in al-
vum, maxime aestate.
Idaea pix v. Ge. III, 450.

42. *effossis* non quasi ip-
 sae effodiant, vt Seruius ac-
 cipit. *fouere larem* habi-
 tant, v. ad Georg. III, 420
fouit humum serpens.

Ffff

Pumicibusque cauis exesaeque arboris antro.
 Tu tamen e leui rimosa cubilia limo 45
 Vngue fouens circum, et raras super iniice
 frondis.

Regius, Goth. pr. et vett. edd., velut Ven. et Paris. 1494, etiam Egnat., at Aldd. et ceterae vulgg. *Sub terra. Sub terras* Medicus Pierii, et vnus Arundel. conf. Burmann. *fouere* tuetur Medic. Pierii, Gud. cum septem aliis, Regius Martini. *fodere* vulgo ante Heinf. *fodere* Medic. a m. pr. vid. Heinf. et Ge. III, 420. 44 *illis antro* Ed. Ven. conf. Ge. II, 453. *arboris aluo* codd. nonnulli apud Pierium, liber Vrsini, Menag., pro *aluo*. v. Heinf. Sed Macrob. Sat. VI, 7 *antrum* agnoscit et pro cauerna insolenter poni notat. 45 *e* tuetur Heinf. e Medic. et aliis compluribus. Vulgo *et*, quod Nauger. intulit, haud deterius; vtrumque agnoscit Seru. abest vtrumque Toll. *limosa* Zulich. *cubilia* Bodlei. *limo*: In Declamat. XIII, p. 275 ed. Burm. vbi hic locus expressus est: *Iuuabat aut lenta vimina vernis fetibus texere, et — hiantes rimas tenaci linere fimo*, putes eum legisse h. l. *fimo*. Sed *luto et fimo* est in Columella. 46 *fauens* Toll.

43. 44. Et reperiri solent intus in pumicum, s. saxorum, vt Il. B, 87. 88 arborumque cavitatibus. vnde mel repertum in cauis arborum truncis et in rupium cauis. cf. Plin. XI, 18 f. 19.

45. 46. Apum diligentiam apiarii opera adiuuandam dicit. *Laevis limus*, lutum, aqua subactum, sane et tactu lubricum et visu nitidum. *vnge e limo* proprie dictum, vt medici solent. vid. eund. *rimosa cubilia* in pedefiri sermone, rimas cubilis, h. aluearis, *vnge circum*, fo-

uens, hoc poetico ornatu adiectum; nam ad calorem continendum alias id fieri solet, vt rimas obturemus. Cetera illustrat Colum. IX, 14, 14 *Quicquid deinde rimarum est, aut foraminum, luto et fimo bubulo mistis illinemus extrinsecus, nec nisi aditus, quibus commeent, relinqueamus. Et, quamuis porticu protecta vasa, nihilominus congestu culmorum et frondium supertegemus, quantumque res patietur, a frigore et tempestatibus muniamus.*

Neu propius tectis taxum sine; neue rubentis
 Vre foco cancos; altae neu crede paludi,
 Aut vbi odor coeni grauis, aut vbi concaua pulsu
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago. 50
 Quod superest, vbi pullam hiemem Sol aureus egit

47—50 Possunt haec videri alieno loco posita, et supra inter ea, quae cauenda sunt, referenda fuisse. Etiam Io. Schrader. in schedis locum illis suum circumspiciebat post v. 32. Poteras pari iure post v. 17 annumerare. Scilicet si in philosopho *dogmatico* versabaris, id exigi poterat, vt seuerio ac subtili ordine ille vteretur. Seruauit quoque eum Colum. I. l. IX, 5, 4. 5. 6. Nec tamen turbasse ordinem sententiarum videri debebat poeta. Supra v. 8 lqq. de situ aluearii, tum quae in eo cauenda sunt, agebat; inde a v. 33 de ipsa fabrica; spectandum in hac, vt angustum sit ostium; vt, exemplo apum, ab apiario rimae et foramina oblinantur; tandem vt nec odor nec sonus infestus ad apes accedat. 47 *Nec propius* tert. Rottend. *Ne* Arulianus. *taxum sine tectis* alter Moret. *taxum tectis sine* Oblongus Pierii. 49 *odos* tert. Rottend. *olor* Barthii codex, quem v. Adu. XXXVII, 6, et ex eo Keuchen. ad Ser. Samonic. 97. *dolor* pro var. lect. in Gud., forte ex *olor*. *pulso* idem a m. pr. *grandia pulsu* Vratish. 50 *voci* Ed. Norimb.

47—50. Subiicit nonnulla, quae in adornando alveari videnda sunt. cf. V. L. De *taxo* v. Georg. II, 257. Ecl. IX, 30. *De cancri nidore, cum est ignibus adustus* (vri autem solet in variorum morborum cura), vid. Gesneri notam ad Colum. IX, 5, 6. 48. *neue eas paludi aut eiusmodi loco, vbi — odor grauis, molestus, quia fortis et teter est. offensa imago*, h. *folidis adlisa locis*, vt Lucret. VI, 574. Sequitur poeta Varronem III, 16, 12. conf. Colum. IX, 5 extr. Rei causam Plinius adiungit XI, 19, sect. 21 *Inimica est et echo, resultanti sono, qui pavidas alterno pulset ictu.* 51. Ceterum vere ineunte exire incipiunt apes; *schwärmen*. cf. Colum. IX, 14, 1 et 18. *egit pullam*, pepulit, *hiemem sol sub terras*;

Sub terras, coelumque aestiua luce reclusit:
 Illae continuo saltus siluasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, et flumina libant
 Summa leues. Hinc nescio qua dulcedine lae-
 tae 55

Progeniem nidosque fouent; hinc arte recentis
 Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
 Hinc, vbi iam emissum caueis ad sidera coeli

52 *terram* Moret. sec. *terra* Medic. a m. pr. *refulsit* Parrhaf.
 53 *siluas saltusque* Franc. *pererrant* Toll. et Parrhaf., item Ed.
 Parif. 1498. 57 *Excludunt* Rottend. tert. Mentel. pr. Leid. a m.
 pr. Goth. pr. *Extudunt* Moret. pr. *figunt* Franc. Ven. Goth. pr.
 vnus Mead. Sic Seruius et edd. Steph. aliaque. 58 *Kin vbi*
 Mentel. pr. a m. pr. pro *Quin*, vt Heinl. coni. *Hic* Reg. Martin.
 quod praeferam. *missum* Rottend. tert. Gud. a m. pr. vide v. 22.

quod antiquae tabulae poe- natu, quo ipso indicatur,
 tam debere suspicabatur cur suspensae in superficie
 Spencius *Polymet.* p. 191; se librare possint. *Hinc*, ex
 petita verius rei species aut his floribus et fontibus, *fa-*
 a sideribus et ipso Sole oc- vent, alunt, *progeniem ni-*
 cidente, aut a Sole ad alte- dosque

 (vt vl. 17 pro pullis),
 rum hemisphaerium dece- nonos fetus suos. Columella
 dente, *caelum reclusit*, IX, 14, 18 *Nam ab aequi-*
 tectum adhuc et obductum noctio verno sine cuncta-
 nubibus ac nimbis. 54. *Pur-* tione iam passim vagantur,
 pureos flores, simpl. pul- et idoneos ad fetum decer-
 cros, vt saepe, *croceos* ali- punt flores atque intra
 bi, vt v. 109. *metunt*, ele- tecta comportant. *nescia*
 gantius, quam carpunt. Ap, qua dulcedine laetae, idem
 Lucret. III, 11 est *limare*, versus Georg. I, 412.
Floriferis vt apes in salti-
bus omnia limant. ἀμψύ- 58—62. Itaque etiam no-
 σσοῦται sic Callim. in Dian. va examina, cum primum se
 164. 55, *leues* poetico or- aeri credunt, fontes et arbo-
 res petere videbis. *hinc*

Nare per aestatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem: 60
 Contemplator; aquas dulcis, et frondea semper
 Tecta petunt. Huc tu iussos adsperge saporos,
 Trita melisphylla, et cerinthae ignobile gramen;

59 *per aestiuam* Reg. Martin. 60 *mirabile* Goth. pr. Hoc
 idem coniecerat Reiskius, et *Contemplator* pro nomine accipiebat.
 Sed vid. Georg. I, 187. 62 *Huc* Ed. Iunt. cum al. *Hic* fragm.
 Moret. Vratisl. et Reg. Martini. *Huc tu caueis adsperge fauo-*
rum aut *tunfos adsperge saporos* ex v. 267 emendabat Reiskius.
 Sed vid. Not. 63 *melisphylla* Heinl. e Medic. et melioribus
 scripsit; vulgo *meliphylla*, eommuni ratione. Aberrationes alias
 in hac et altera voce *cerinthe* vid. apud Burm. et in Colum. IX,
 8, 13, vbi versus laudatur. Est τὸ κήρυκον. *ignobile carmen* Ven.,
 an *germen*? Burm.

nunc saltem ad operis fa- *nectare cellas Pandit, et*
 ciendi ordinem erit referen- *in dulcem reges emittit*
 dum duce Plinio XI, 6 f. 5. *Hymetton.* vbi Weitz. mul-
Caueas, de alueo, a theatri ta subiicit. 61. *Contempla-*
 sedibus petita imagine. conf. tor; de formula hac prae-
 Colum. IX, 9 pr. 59. *per* cipiendi v. sup. ad Georg. I,
aestatem liquidam, per ae- 487. 62, *Huc*, in arborem,
 rem liquidum, aestiua sere- vt hinc in nouum alueare
 nitate. vt *liquidus aer.* condi possit, nec vterius
aether. *Nare*, volare, vt procedat agmen, *adsperge*
 contra *navis volat* apud *sapores iussos*, succos, quos
 poetas. Philargyr. ex Ennio adspergere moneo, iubeo;
 laudat: *transnavit cita per* inf. v. 549 *monstratas ex-*
teneras caliginis auras. *citat aras.* cf. Varro III, 16,
 Et Lucret. III, 590 prius 30. 31, adde 22, 23 et 14.
quam anima prolapsa foras 63. *melisphyllum*, seu me-
enaret in aeris auras. Mox lissophyllum, apiafter, conf.
 idem: *trahi vento.* 60. *nu-* Varro III, 16, 10, vulgo
bes, perpetuum de examine. *melissa.* conf. Martin. *Ce-*
 Valer. Fl. I, 396 *Fuscat* *rinthe*, nobis hortensis, in
nube diem, dum plenas Italia siluestris ac valde fre-

Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum:
Ipsae confident medicatis sedibus; ipsae 65
Intima more suo sese in cunabula condent.

Sin autem ad pugnam exierint; (nam saepe
duobus

Regibus incessit magno discordia motu,

64 et abest Menag. sec. 65 *confidunt* Mentel. pr. Moret. sec.,
et *mox condunt. concident* Goth. pr. *meditatis* Franc. 68 *in-*
cussit magnos discordia motus Reiskius conieciat. Sed *discor-*
dia incessit, vt *cupido*, *metus*, *incessere* modo *animos*, modo
animis, etiam in pedestri oratione saepe dicitur.

quens, hinc *ignobile gra-* *tiaque aera sequuntur*. Prior
men, h. herba. vid. Plin. ratio eo videtur posse com-
XXI, 12, f. 41. Expressam probari, quod meticulosum
eius faciem habes ap. Marti- animans etiam echo refor-
num. cf. Colum. IX, 9, 13, midat (vid. v. 50), et pul-
vbi et hic versus laudatur, veris iactu a pugna reuoca-
et c. 12. 64. *Matris cym-* tur v. 86. 87. Varro III, 16,
bala, in Magnae Matris 30. Locum etiam ante oculos
Deorum, Cybeles, sacris ad- habuit Claudian. XXVIII
hiberi solita, vt notum. Ce- (de VI Conf. Honor.), 259 sqq.
terum tinnitu aeris apes cogi 65. *medicatis sedibus*, h.
et in aluearia condi, res vul- in loco succis adperso et
gari vsu cognita. Caussam oblito. *medicare semina*
alii a metu, vt Varro III, vidimus Ge. I, 193. *cuna-*
16, 30. Colum. IX, 8, 10. *bula* pulcre, quia de fetu
12, 1, quod sequitur Luca- apum.
nus IX, 284 sqq. pulcerrimo 67 sqq. Quem alii Intpp.
loco; alii a voluptate, quam horum versuum nexum sibi
ex sonitu capiunt, petunt, finxerint, equidem non asse-
vt Aristot. Hist. Anim. IX, quor. Solent enim illa, *nam*
40. Plin. XI, 20, f. 22. Geo- *saepe duobus — discordia*
pon. XV, 3. quod ipse Vir- *motu*, in parenthesi ponere
gilius sequi videtur inf. 151 (quam hic sustulimus) et,
Curetum sonitus crepitan- quae sequuntur, apodoseos

Continuoque animos volgi et trepidantia bello
Corda licet longe praesciscere: namque moran-
tis 70

Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum;

70 *praediscere* Ven. et Vratisl., quod Burmanno in his libris
vsitatus videbatur. 71 *canor inuocat* Sangerm. cod. apud Co-
lum. IX, 9, 4. Ibidem vnus *mox tonitus*. 72 *Auditor* Gud. a
m. pr. *tractos sonitus* tentabat Io. Schrader. ex v. 260 *tractumque*
susurrant.

loco habere; inuito plane piditate, pugnae ardore, tre-
sensu, et particula *que* otio- pidantium, festinantium, sa-
sa. Sed poeta negligentiore tagentium, dum se ad bel-
oratione vsus est, et, dum in lum accingunt, vt mox *tre-*
digressionem abripitur, prae- *pidae coeunt*, h. festinan-
stantissimum omnium confes- tes. Apponam Seruii no-
sione locum, apodosein non tam: „*trepidantia bello*
nisi v. 86. 87 subiunxit; ita *corda*, alacritate pugnandi,
vt reliqua omnia in medio non timore.“ Alibi Ge. III,
interiecta sint; quod nota- 105 *exultantiaque haurit*
tum iam video Philargyrio. *Corda pauor pulsans*.
Si noua examina alueari pro- Transtulit autem poeta ea,
deunt, tinnitu aeris reuo- quae omnium apum migra-
cantur; sin ad pugnam exie- tiones antecedere solent, ad
rint, aspersione pulueris. id, quod illo maxime tem-
Regibus incessit discordia, pore accidere solet, cum
pro vulgari ratione, *reges* bellum ciuile mouetur; et
incessit. *Reges*, quos nunc habuit ante oculos Aristote-
apum matres esse scimus. lem H. A. IX, 40, pag. 946 E.
Dignitatem carminis in re Varronem R. R. III, 16, 30,
tenui in seqq. admirari satis poetam autem vicissim Co-
nequeas. lumella IX, 9. 71. Dum
bombum faciunt. *fracti so-*

69. *Corda bello trepi-* *nitus*, h. non continui, mo-
dantia, h. animos belli cu- do fortiore, modo remissione

Tum trepidae inter se coeunt, pennisque coruscant,
 Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
 Et circa regem atque ipsa ad praetoria densae 75
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.)
 Ergo, vbi ver nactae sudum camposque patentis
 Erumpunt portis concurritur; aethere in alto
 Fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem,
 Praecipitesque cadunt. Non densior aere gran-
 do, 80
 Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.

73 *trepide* vterque Goth. *pinnisque* Gud. et Mentel. pr.
 74 *Spicula exacuunt* sine *que* Mentel. pr. a m. pr. *Spiculaque*
acuuntque Vratisl. 75 *ad* deest pr. Moret. 77 *ver sudum*
nactae Erf. *nactae* Gud. *nate* Goth. pr. *campusque poten-*
tis Gud. Interpungebatur — *ipatientis*: *Erumpunt* — Ita erat
 durior ellipsis τοῦ fuerint, vel sunt. cui occurras, si cum aliis
nactae erumpunt portis: iunxeris. Inde continuatur oratio: *con-*
curritur etc. Itaque mutavi. 78 *Irrumpunt* Aldd. Iunt., et sic
 Goth. pr.; Heinl. mallet *se rumpunt*. v. ad Georg. I, 446. *con-*
currunt Ven. et Goth. sec. Post *aethere in alto* interpungit Zulich.
 cum edd. nonnullis, sic quoque Wakef. Porro *aethere alto* quart.
 Moret. *ab alto* Reg. Martini. 81 *Non de Menag.* pr. et Reg.

Spiritu. 73. *pennisque co-* vires, brachia iactant, vt
ruscant, ex frequenti motu Aen. V, 376. 377. πῆλε δὲ
 πτερὰ ποικίλα. αἰόλα. Idem χεῖρας Apollon. II, 45. 75.
 est micare. 74. *Spicula ro-* praetorium, h. l. ex usu
strorum (sic vulgari more castrensi. *Miscentur* pro
 effertur, pro simplici, ro- conueniunt. *ver sudum* εὐ-
 stra), aculeos, acuunt, seu διον. Mox 79 *mixtae*, pugna
 cum Martyno simplicius, ro- congressae; vtrumque ex
 stris suis acutere videntur μίγνυσθαι, μιχθῆναι. 77. *ver*
 aculeos, quod muscas quo- *sudum*, caelum sudum verni
 que facere videas. *aptant* temporis; idem sunt *campi*
lacertos petitem a pugilibus, *patentes*, aer purus et liqui-
 qui ante certamen explorant dus, non nubibus clausus;

Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentis animos angusto in pectore versant,
 Vsque adeo obnixa non cedere, dum grauis
 aut hos,

Aut hos versa fuga victor dare terga subegit. 85
 Hi motus animorum atque haec certamina tanta
 Pulueris exigui iactu compressa quiescunt.

Verum, vbi ductores acie reuocaueris ambo,
 Deterior qui visus, eum, ne prodigus obfit,
 Dede neci; melior vacua sine regnet in aula. 90
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens;

pluet edd. Commelin. et al. *fluit* tert. Rottend. et Gud. pro var.
 lect. 83 *in corpore* alter Moret. pro var. lect., sed vulgata est
 apud Schol. Statii Theb. I, 417. Post hunc versum in alt. Rotten-
 dorphii erat: *Ipsi inter sese reges fulgentibus alis*. 85 *sube-*
git reposuit Heinl., quem vide, vt omnes Pieriani et excepto
 fragm. Moret. Heinliani, Martiniani, Gothani. Edd. obsidebat
coegit, quod vulgare verbum est. Est tamen Egnat., quae *subegit*
 exhibet. Heinl. etiam *fugae victor dare terga* malebat. Sed et
 alterum Aen. XII, 463. v. Burm. 87 *quiescunt* Medic. et ant.
 plerique codd. apud Pierium, et vnus Arundel. et recepi nunc pro
 vulg. *quiescent*. *quiescant* Bodlei. 88 *ambos* Philarg. et alii.
 Sed meliores *ambo*, vt et Charisius ac Maurus. vid. Pierius.
 89 *obstet* Medic. a m. pr., ἀρχαῖος, inquit Heinl. *ne proui-*
du Zulich. 91 *Alter enim* Sangerm. ap. Colum. IX, 10, 2.

vt bene Seruius. 82. *Ipsi*, sedandum; nunc de specie
 reges. vt Burmann. monet. ac colore regum et cetera-
 84. *obnixa non cedere*, vs- rum apium. *melior*, for-
 que adeo dum; in vulgari tior, victor. *prodigus*, h. l.
 oratione, *ita obnituntur*, qui tantum mel consumit,
 vt non cedant, donec. — nullum ipse parat. 91. Se-
 87. *compressa quiescant*, quentes versus recitat et il-
 comprimuntur. lustrat Columella IX, 10.

90. Disidium ciuile inter Sunt autem fere ad verbum
 examina enecto altero rege ex Aristotele confecti H. A.

Nam duo sunt genera; hio melior, insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius aluum.
Vt binae regum facies, ita corpora plebis. 95

maculis aluo sec. Rottend., miro lapsu. 92 *hinc melior* Menag.
meliorque Medic. a m. sec. Moret. quart. Zulich. et Regius, -vt
versui cauerent. *insignis et auro* Ed. Ven. *meliori insignis et*
ore coniiciebat Reiskius. 93 *clarus gemmis* Burm. 94 *late-*
que quart. Moret. *aluom* Gudian. 95 *corpora plebis* Medic.
et omnes Heinlii, quod hic recepit (idem iam ediderat Egnatius);
et est utique exquisitius, adeoque poeta dignius, quam vulgatum
gentis, neque exemplorum agmine firmare opus erat. Habebant
plebis omnes Martini, vno Bodlei. excepto; habent vterque Gotha-
nus, et apud Colum. IX, 10, 2 meliores, in quo aliae diuersitates
videri possunt.

X, 40, pag. 945 D. E. Ed. *squalent*, quae non sunt
Parif. Opp. *maculae squalentes*, tinctae, obductae, Aen. X, 314, quae vero tan-
auro, h. maculae aureae. tum ab asperitate spectan-
conf. Aen. X, 314. XII, 87. tur, ea *horrere* dicuntur,
Vnde mutuatus est Silius II, etiam sine sordium notione.
547. 583. Putidum est 92. *insignis ore*, forma;
Grammaticorum (v. Gell. mox v. 95 *faciem* dixit.
II, 6. Macrob. VI, 7. No- Plin. XI, 16 *Omnibus* (regi-
nius VI, 26) commentum, bus) *forma semper egregia*
squalere a *squamis* dedu- et duplo, *quam ceteris*,
centium. Sed *squalere*, etsi *maior*. 93. *alter ille hor-*
communiter de corpore il- *ridus*, foedus adpectu (mox
lunie et sordibus obducto di- *turpes horrent*, eodem sen-
citur, ex primo ac proprio su v. 96). *desidia*, incultu
significatu de madore cor- et negligentia, et hoc ipso
rupto ac muco; tum apud *latam trahens aluum*, ob-
poetas de quacunque re, cui *esus*, *πλατυγάστωρ* ap. Ari-
aliquid illinitur, incrustatur, stotelem. Aliorum loca vid.
adeoque etiam de colore ad- ap. Guell. et Cerdam.

Namque aliae turpes horrent: ceu, puluere ab alto
Quum venit, et sicco terram spuit ore viator
Aridus; elucent aliae, et fulgore coruscant
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Haec potior suboles; hinc coeli tempore certo 100
Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum

97 *et sicco terram* aliquot Pieriani; porro Medic. Gud. Moret.
pr. et Rottend. tert. Et sic apud Colum. l. l. Ante Heinl. *et terram*
sicco, vt vulgo omnes. Apud Columellam porro: *quam puluere*
ab alto Cum venit. Burmannus coni. *ceu puluere anhelus Cum*
venit. At inferuebat Columella sententiae suae, vt ex lectione
facile apparet. 99 *et abest* in libris apud Colum. IX, 4, 2. Pro
lita erat ita Moret. quart. Antea cum Philargyrio interpunctum
erat: *ardentes auro, et p.* 101 *premes* Medic. a m. pr. Reg. et
vnus Arundel.

96. *turpes horrent* pro *auro et paribus guttis*,
sunt, sed cum notione aspe- aureis maculis. Locum ex-
ritatis: conf. ad vf. 91. *ceu* preffit et excitauit Colum.
viator horret, quum venit IX, 3, 2. Idem affirmat,
ab alto puluere, alte a ven- Virgilium Aristotelis in his
to in aerem leuato, acto; auctoritatem (Hiflor. Anim.
pro simplici: a via pulueru- IX, 40; adde V, 22) esse
lenta. *spuit terram*, aut sequutum. Conf. Varro III,
in terram; ait Seru. pro 16, 19.
compos, adspuit, inspuit: 100. Ex his praestantissimi
aut re vera terram, propter apum fetus educantur; ex
puluerem,, sc. vt terra dicta his optimum mel paratur.
sit pro puluere; spuit, ex- *caeli* (v. ad Ge. III, 327)
spuit, puluerem. *Aridus*, tempore certo, vere et auc-
pro siccus, sitiens; vt *ἀράλεις* tumno. *premes* eliquando.
apud Callim. in Cer. 6 *ὅκ' ἀράλεις στομάτων πύ-*
αμες ἄπαστοι. 99. *Arden-* cf. v. 140. 101. *mella li-*
tes corpora, corporibus, quida et communi naturae
lita, illita, oblita, inducta, mellis epitheto, et vero
cuntur. Tum autem et in

Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.

At quum incerta volant, coeloque examina
Indunt,

Contemnuntque fauos, et frigida tecta relinquunt:

Instabilis animos ludo prohibebis inani. 105

Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas

Eripe. Non illis quisquam cunctantibus altum

Ire iter, aut castris audebit vellere signa,

Inuitent croceis halantes floribus horti,

Et custos furum atque auium cum falce saligna 110

102 *et ante durum* aberat ab Gud. a m. pr. et Zulich. *ac pr.* Moret. *edomitura* Gudianus. 103 *Et quom* Franc. 104 *Contemtuque fauos — relinquam* Mss. Baribii: prius ferri possit; est tamen ex vulgari ratione. 105 *In stabulis* Medic. a m. pr. et duo alii. *prohibetis* Rottend. sec. 106 *Tu rigidus* Regius Martini. 108 *et castris* Rufin. de Schemat. lexeos p. 32. *tollere signa* vnus Mead., male. 109 *olentes floribus orti* Franc. et vnus Arundel. *alantes* Regius. 110 *custos frugum* Medic. a m. pr. *florum* Goth. sec. *aut auium* Rottend. sec. *et* Menag. pr.

vitio haberi possunt tamquam fluentia, vt v. 36 (opponuntur *tenacia* v. 57), et in laude, vt h. l., vt sint pura, et opponantur iis, quae faece ac sordibus crassa sunt. conf. inf. 163. 164. Porro, quod sequitur, veteres vina melle *condiisse*, atque hinc etiam *mulsum* conficere consueuisse, satis notum est vel ex Horat. Sat. II, 4, 24. *durum saporem*, austerum.

104. *frigida tecta* ex hoc

ipso, quod aluearium ab apibus destitutum est; nam quum assidue incolunt, tum *fouent*, vt v. 43 *fouere larrem*. Sic *frigidus torus* pro viduo. Nam opus, quod *feruet*, huc trahi nequit. 106. Rem eandem tradit Columella, simulque modum IX, 10, 3, et IX, 9, 8. 107. *quisquam*, quasi de militibus loqueretur. *altum iter*, de volatu. 109. horti, in quibus sunt flores halantes. 110. Omnia haec vul-

Hellespontiacy feruet tutela Priapi.

Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis

Tecta serat late circum, cui talia curae;

Ipse labore manum duro terat; ipse feracis

Figat humo plantas, et amicos intriget imbris. 115

Atque equidem; extremo ni iam sub fine
laborum

112 *feres* Reg. Etiam *tinis* legi Philargyr. monet. cf. eundem ad v. 141. 113 *ferat* quart. Moret. 114 *ferentes* quart. Moret. 115 *Affigat humo* Goth. sec.; et sic saepe alibi, vt v. 169 *Afferuet*, et 188 *Affit*, pronuntiandi vitio.

go nota; quid tamen ad apes? dices. Scilicet Priapi signum, in hortis positum, arcere falce sua etiam ab alvearibus fures, et aues terere videri poterat. cf. Horat. Sat. I, 8, 4 sqq. Eum Lampfaci ad *Hellespontum* potissimum cultum esse, nec minus constat, *tutela Priapi*, pro *Priapus*, *custos*, pro, quae custodit hortos a furibus, obseruat fures.

112. De thymo apibus gratissimo res nota. Loquitur autem poeta Romanus de eo, qui nunc *thymus capitatus*, in Italia et Graecia frequentissimus. cf. Martin. *Semper virens pinus* memoratur etiam Columellae IX, 4, 2, et 5, 6; erat autem illa veteribus inter hor-

tenfes arbores, vt vel ex Ecl. VII, 65, vbi v. Heinl., et inf. v. 141 patere potest, conf. Cerda. Chamaepityn, herbam topiariam, Scaliger intelligebat ad Culicem p. 41 Append. Virgil., minus bene. 115. *amici imbres*, aqua ex fonte aut fluuio, *irrigat imbres*, scil. plantis, vel in plantas, exquisitius, quam vulgare, *irrigat plantas imbribus*. Aen. I, 691 *Venerus Ascanio placidam per membra quietem Irrigat*.

116—148. De cura horti colendi argumentum aliis se relinquere tractandum dicit; quam partem deinceps Columella libro X explendam suscepit. Nam Rapini hac de re insipidum opus in hunc censum non venit,

Vela traham, et terris festinem aduertere proram;
 Forsitan et, pinguis hortos quae cura colendi
 Ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti;
 Quoque modo potis gauderent intuba riuis, 120

117 et terris properarem Mentel. pr. pro diu. lect. auertere
 sec. Moret. et Vratisl. Goth. pr. prorae Gud. a m. sec. 118 co-
 lenti Gud. a m. sec., quod ab emendatrice manu profectum, exqui-
 sitius est vulgato. forte colentis, inquit Burm., quod necesse haud
 esset. 119 biferi Erf., indocte. Basti Medic. a m. pr. 120 in-
 tuba, intyba, intiba, scribitur. v. sup. Ge. I, 120. positis —
 fibris Longobard. positis Ed. Ven., et fibris etiam Priscian. lib.
 IX et XI agnoscit. Sed hoc haud dubie ex Georg. I, 120 repetitur.

Plin, XIV, 1. *Quamquam* ad sinum Paestanum, non
videmus Virgilium prae- longe a Silaro, rosis clara
cellentissimum vatem, ea vrbs apud poetas, a triginta
de causa (rerum humilitate) inde annis propter praecla-
hortorum dotes fugisse, et ras ruinas nobilis, itemque
e tantis, quae retulit, flo- numerum veterum reperto-
res modo rerum decerpisse, rum copia. Sunt de his
beatum felicemque gra- multorum opera, inprimis
tiae, etc. Versus sunt longe Thomae Mayor, et Comitis
 ornatissimi, inprimis herba- de Gazola editore Paullo
 rum hortensium epithetis et Ant. Paoli. *biferum* autem
 aliis attributis. propter egregiam caeli cle-
 mentiam, et ad Homeri

118—124. Forsitan de imitationem de Alcinoi hor-
 cura hortorum dixissem, tis Od. 7, 117 — 121.
 Iam ornatum contemplare. 120. Enarrat nonnulla olera
 118. *pingues hortos*, solo hortensia et coronaria ex
 pingui adeoque fertili. *quae* topiariis. De *intubo* vid.
cura colendi ornaret hor- ad Georg. I, 120. *Apium*,
tos, in vulgari oratione: *σέλινον*, varia habet genera,
esset; in qua etiam tempora vt petroselinum. Sed hic
 aliter sibi responderent: *tra-* *palustre* intelligendum vide-
herem, festinare, — ca- tur, nobis *Selery* dictum,
nerem. 119. *Paestum*, f. quod locis riguis gaudet. cf.
 Posidonia, Lucaniae vrbs,

Et virides apio ripae; tortusque per herbam
 Cresceret in ventrem cucumis; nec sera co-
 mantem

Narcissum, aut flexi tacuisssem vimen acanthi,
 Pallentisque ederas, et amantis litora myrtos.

121 *viridis* fragm. Vatic. *totusque* Toll. *per herbas* Goth.
 pr. Regius et Ed. Paris. 1494. 122 *sera* Medic. et alii boni,
 recte; *sero* duo Pierii et multi alii, quod et vulgare est, et metro
 repugnat. 124 *que* abest ab edd. ant. et fragm. Vatic. *Pallan-*
tesque Rottend. sec. At tert. *Pallantisque*, vt *Palantes hederæ*
 sint, velut *Errantes*. Sed sunt aberrationes illae perpetuae; et
hedera alba a nigra distinguitur. vid. Heinf.

Mart. 121. 122. Vfus ea- *σις, καὶ περὶ ἰσημερίαν.* In
 dem imagine Propert. IV, *comantem* vim agnoscit
 2, 43 *Caeruleus cucumis*, Meierotto in Dubiis p. 10,
tumidoque cucurbita ven- vt respiciatur copia florum
tre. 122. 123. De *Nar-* et scaporum, quos narcissus
cisso v. supra ad Ecl. II, 48, habere solet. Mulscherlich.
 et h. l. Martin. Videtur noster Adnotat. ad H. in
 scilicet veterum Narcissus Cer. p. 112, ad v. 12 Hymni
 esse *Narcissus* noster *albus* hoc epitheton aduocat: τοῦ
circulo purpureo vel *cro-* καὶ ἀπὸ ῥίζης ἐκατὸν κάρα
ceo minor. Sed *sera co-* ἐξετεφύκει. *Acanthus* h. l.
mantem, sero florentem, herbae nomen, noster *acan-*
 appellat, quod sub clemen- *thus sativus*, seu *mollis*
 tiore caelo etiam seriore *Virgilii*, apud Bauhin. *Wül-*
 anni tempore, Nouembri ac *sche Bärenklau.* vid. ad
 Decembri, floret, vt de Ecl. III, 45, vbi *mollis*, vt
 Thracia ac Graecia tradide- inf. v. 137, ὑγρὸς Theocrito,
 runt Busbequius et Turne- quod hic *flexus*, quia adul-
 fortius. Et Theophrast. de tior caulis reflectit se et ver-
 Hist. Plant. VI, 6, loco ab git ad humum; propter hoc
 Heinfio laudato: *νάρκισσος* ipsum poetica ratione *vimen*
 ἢ *λείριον* — ὄψιον δὲ σφόδρα ei tribuitur, quod proprie
 μετὰ γὰρ ἀρνιτοῦρον ἢ ἀνθη- non habet, sed caulem.

Namque sub Oebaliae memini me turribus ar-
cis, 125

Qua niger humectat flauentia culta Galaesus,

125 *Oebaliae memini me turribus altis* vulgo ubique legitur. *Oebaliae* — *arcis* apud Arustian. Messium, quod vnice verum esse nullus dubito, nuncque cum Brunckio recepi. Quis enim *Oebaliam* dixerit de vrbe Tarento, aut Tarentina regione? quis *turres Oebaliae*? quis ferat *turres Atticae* pro Athenis? At *arcem* pro vrbe dicere poterat, quamquam et *arx Tarenti* ex Livio satis nota. *turribus autis* Medic. a m. pr. *Oebalio* Goth. pr. Mira ex hoc nomine orta est corruptela apud Corrippum de laud. Iustin. III, 94 *vites* — *Quas manibus propriis Ithacus plantavit Ulysses Arce sub Oebalia Laertia limina seruans, Nondum Troiant vitans discrimina belli.* Nisi *Oebaliam arcem* forte ex Laconica cum Penelope, Icarii filia, in Ithacam transferas, nullus ei locus esse potest. In cod. vnico, vnde carmen profectum est, erat: *Parces vbi Italia.* Nunc Barthii emendatio recepta: *Pace sub Ilinca.* Interea fatendum est, corruptelam in Marone esse videri valde antiquam, quandoquidem in Claudiano ex imitatione dictum occurrit: *Liris, et Oebaliae qui temperat arua Galaesus:* in Prob. 260. 126 *Qua niger* omnes libri, scripti et expressi; nec aliter legerat Sidonius Apollinaris c. 24, 8 *Quales Corycium senem beantes Fuscabat picei lana Galaesi.* At ante Heinfl. editiones Plantinianas et Elzeu. occuparat *piger* ex lb. Scopae collectaneis. Alterum proprie Galaeso tribuitur; ambigitur modo, quo

tortos acanthos dixit Columella X, 241. *Pallentes hederas:* ponit genus certum; nam sunt et nigrae.

125. De *Tarento* loquitur; *arx Oebalia* dicta, h. Lacedaemonia, ab Oebalo, vetere Lacedaemonis rege, Tyndarei patre. Parthenii Spartani, Phalantho duce, diu et per varios casus iactati, tandem in Italiam deferuntur, et, occupata

arce Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, sedes ibi constituunt. Iustin. III, 4. De his et Tarenti originibus actum in Commentat. de legibus Tarent. in Opusc. academ. Tom. II, pag. 217 sqq. Ager autem Tarentinus inter fertilissimos habitus; amne *Galaeso* irriguus, noto ex Horat. Carm. II, 6 *Dulce pellitis ouibus Galaesi Flumen, et*

Corycium vidisse senem, cui pauca relict

sensu. v. Burm. ad h. l. Sed est haud dubie aqua nigricans, quia pellucida et profunda; ita enim solet fundus nigricare, adeoque et ipsa aqua. *Vmbrosum* Galaesum dixit Propert. II, 25, 67. At enim hoc sensu *niger* *omnis* absolute dici vix potest: aliter se habet *silua nigra.* *Galaesus* scribunt Medic. et meliores, *Γαλαῖος.* v. Heinfl. *Galesus* vulgo. Respicit h. l. Propert. II, 34, 67 vbi Maronem in haec loca deducit: *Tu canis vmbrosi subter pineta Galaesi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus.* 127 *Cory-*

regnata petam Laconi Rura Phalantho. 127. *Corycium* nunc *senem* induxisse videtur Varronis exemplo, qui fratres Veianos laudat III, 16, 10. 11. Locum expressit Sidonius Apoll. Carm. XXIV, 58. 59. *Corycus* Ciliciae oppidum, antro et croco satis notum; ex quo agro oriundus senex hic in agrum Tarentinum a poeta adducitur, siue is casu eo peruenerat, siue traductus a Pompeio, qui, narrante Seruio, victis piratis Cilicibus partim ibidem, partim in Graecia, partim in Calabria, agros dedit. Laudes tamen huius senis apud poetam in piratam veteranum vix cadere videntur. Apud Probum alia est narratio: „Pompeius quum oppugnet piratas, remigibus eorum promisit agros, si vicisset eorum adiutorio; quorum proditione victor Tarentino-

rum agros veteranis diuisit, et quicquid deterrimum fuit, remigibus dedit.“ Indocte haec quoque narrata; et, si quid inde tenendum, saltem dicemus, veteranos a Pompeio in agrum Tarentinum tum vacuum ab incolis deductos esse. Inter haec quid vetat, quo minus certum hominem Gilicem intelligamus, quem poeta, quocunque tandem casu ille in Italiam traductus fuerat, in his terris hortum colentem noverat? Venerat enim poeta in haec loca sub a. V. C. 715. v. Vitam. At illa Seruii ratio vix ferri potest, vt *Corycius senex* appellatiue dictus sit, qui more apud Corycios vsitato agrum coleret. *Hortus* quidem *Corycius* recte ita diceretur, a praestantiore cultus genere, non autem *senex.*

127. 128. *cui pauca relict iugera ruris erant.*
H h h h

Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuentis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus albaque cir-
cum 130

tium Iunt. Ed. 129 *Nec Cereri* Salmaf. Exerc. Plin. p. 366 laudat; memoriae sc. viuo. Tum noli cum nonnullis haerere in *illa seges* nec fertilis — nec commoda Baccho. Iungenda sunt: *pauca iugera, illa iugera erant seges* nec fertilis per iuuentorum arationem; nec opportuna. Dicta *seges* omnino pro agro, proprie quidem de proximo. 130 *Hic (rarum!)* in *dumis*, interpungendum coniectat Burm., sed vid. Not. *Hinc* liber Bersmanni; ipse coni. *Huic*: quod et Erf. a m. sec. habebat. *Hinc* etiam Longobard., ex paucis illis iugeribus, inquit Pierius.

relictum rus cum absolute dicatur, vix aliter accipi potest, quam siue de subleciuo, h. in metatione, cum agri assignarentur, intra limites non recepto (v. Goef. Ind. in R. Agrar. Scriptt.), siue de contempto omnino propter ieiunitatem soli neglecto et deserto agro, vt Servius facit (quo et reliqua vocant: *nec fertilis illa iuuentis, Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho* et mox in *dumis*). Nam *ager relictus*, sc. hereditate, auitus, cum nihil, quod eo ducat, adiectum sit, vt v. c. contrarium in illo Martialis: *Res non parta labore sed relictas*, valde dure dictus esset. Habes tamen in hoc Burmanni auctoritatem. 128. 129. *nec fertilis illa iuuentis*, h. iuuentorum labore, aratione. *seges* omnino pro agro, solo. Nec arationi, nec pascuis, nec vineis bonum solum fuisse dicit. 130. in *dumis*, in solo spinoso ac dumis indulgenti, hoc equidem noui latine dici posse; etiam sic, vt sit, inter dumos, in dumeto, quod non videtur locum habere; an vero esse possit latine dictum pro in horto, saepe ducta ex dumis, incluso, quod vir doctus me docet, alii diiudicent. Certe non ausim dicere, olus crescere in saepe, pro in horto saepe cincto, ita nec, in dumo.

Lilia verbenasque premens vescumque papauer,
Regum aequabat opes animis; seraque reuertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.
Primus vere rosam atque auctumno carpere poma,
Et, quum tristis hiems etiam nunc frigore saxa 135
Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis iam tondebat hyacinthi,

132 *aequabit* quart. Moret. *animo* quatuor apud Burmannum, et sic Seru. ad Aen. I, 18. vid. ad Phaedr. II, 3, Burmann. Versus 130. 131 aberant a Goth. sec. 133 *ineptis* Franc. 134 *atque* omittit pr. Moret., hiatu non inaudito. 135 *etiamnum* Heinl. e Medic. et Gud., etiam Pierianis. *etiam nunc* vulgo, et hoc recte; est enim antiquius; itaque reuocaui. Monitum ad Ecl. II, 41. 136 *firmaret* Moret. sec. Pro *glacie* Wakef. *glacies* reposuit, eleganter quidem. 137 Vulgata erat lectio: *Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi*. Mirationem iam per se facit hoc,

premens, plantans, vt Georg. II, 346 *quaecunque premes virgulta per agros*. vt *premere* sit legere, decerpere, metere, adiecta opus esset alia voce, manu, vngue, vt Ge. I, 157 *falce premes umbras*, refecabis. Calpurn. V, 111 *tu tamen aut laeues ederas aut molle salicetum Valle premes gelida*, vbi est seu falce seu manu stringere, frondes decerpere. Mox *rarum olus* potest referri ad pauperem hortum, vt modicum olus inde provenisse dicat; sed verius est ita dici, quoniam proprium sationis et plantationis est, vt olera paruis inter se interuallis, *raris ordinibus*, serantur; id quod in solo tenui multo magis fieri necesse erat. Saltem hoc malim, quam porosum interpretari, vt sponsia rara dicitur. *circum* in oris arearum oleribus consitarum. *Verbenas*, hierobotane, *Eisenkraut*, h. l. apum caussa lata. *vescum papauer*, tenui grano; Ge. III, 175 *vescas salicum frondes* dixit; ad quem vl. vide. 134. *carpere*, carpebat, historico modo, vt et v. 140. 135. *frigore saxa Rumperet*, v. Ge. III, 363. 137. *comam*

Aestatem increpitans seram zephyrosque morantis.
Ergo apibus fetis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis 140
Mella fauis; illi tiliae, atque vberima pinus;
Quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor
Induerat, totidem auctumno matura tenebat.

quod *acanthus*, seu *branca vrsina*, cum inter *semper frondentes* sit (vt Georg. II, 119 *baccas semper frondentis acanthi*), alienus ab h. l. est, in quo de floribus *alieno tempore florentibus* agitur. Iam vero *mollis iam* (non, *tum*) *tondebat hyacinthi* scribunt diserte Mediceus, Gud. Rottend. tert. a m. pr., Mentel. duo, Menag. alt. et Moretani tres (quo Regius alludit: *iam tond. iacynthi*). Eandem lectionem in vetust. libris inuenerat Achilles Statius; itaque nondum receptam esse olim mirabar; et nunc eam recepi, ad stipulante Brunckio. Nam manifestum est, aut importunum metum de metri ratione, aut scripturam sine aspiratione locum dedisse deprauationi in *acanthus* ad ductum Ecl. III, 45, vbi *mollis acanthus* occurrebat. *iam tunc* Ven. At Martini libri cum Gothanis in vulgatam lectionem conspirabant; nec Pierius quicquam de suis monuit. 138 *zephyrosque vacantes* Erf. a pr. m. 139 *multum* Gud. a m. pr. 141 *tilia* Medic., quod merito praefert Heinfl. Et sic emendat Reiskius. 142 *Quodque*, *Quoque* al. apud Burm. 143 *feribat* Schol. Cruqu. Horat. III, 1, quod in prosa ferrem. *legebat* Moret. fragm., quod in cultorem, non de arbore, dici posse, bene monuit Burm.

mollis iam tondebat hyacinthi: h. carpebat hyacinthos media hieme. *coma hyacinthi* pro ipso flore. 138. Argutus versus. Ipse anteuertebat praecocibus floribus aestatem et zephyros, et idcirco increpare eorum tarditatem ac moram videri poterat.

140. Mellificio anteuertebat alios; mella maturius

exprimebat fauis. *apes fetae* melle. 141. *pinus* vid. ad vf. 112. 142. 143. Fidem praestabant arbores, nec frustrabantur spem ex flosculis et gemmis conceptam. Poma futura latent in floribus, hinc *arbor induit se pomis in flore nouo*; at *in florem ipsum induit se arbor* supra Georg. I, 187. 188.

Ille etiam seras in versum distulit vlmos,
Eduramque pirum, et spinos iam pruna ferentis, 145
Iamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis
Praetereo, atque aliis post me memoranda relinquo.

145 *que* abest a duobus Burm. *Iduramque* Leid. pr. a m. pr. *pinum* Medic. a m. pr. *Edurasque pinus* Goth. pr., metro inuito. *spinas* Leid. Zulich. Rottend. pr. a m. pr. Moret. sec. *prunos iam spina ferentis* Ven. 146 *umbras* Heinfl. e Pierianis et suis. Sic Goth. sec. et omnes Martini. *umbram* vulgo. *platanus—umbram* Goth. pr. 147 *haec ipse quidem* nouem apud Burm., vterque Goth. Regius et Ed. Norimb. *haec ipse eadem* Ven. *ipsa* Medic. a m. pr. *exclusus* omnes Pieriani et Heinflani, Goth. sec. et omnes Anglici; et confirmat Columellae imitatio lib. X pr. Vulgg. *disclusus*, male. Altera tamen lectio iam ab Egnatio erat prodita, et e Palat. in ed. Commelin., tum H. Steph. et Pulmann. *seclusus* Menag. pr. 148 *post me memoranda* Nauger. cum Steph., quod

144—146. Ille etiam vlmos in ordinibus, κατὰ στίχους, h. e. ille vlmorum ordines posuerat; at elegantius *distulit*, disposuit, *in versum*, oxyacantha, *Hagedorn*, cui iam prunus insita erat; tandem *platanus* (vid. Georg. II, 70) iam vmbrosa. haec forte ad priorem interpretandi modum reuocare possit. 147. Cf. ad v. 116. Colum. lib. X, praef. et pr. *spatiis iniquis*, spatio nimis angusto, intra quod cursum suum tenere cogitur. Re iam redeo. Ergo *vlmos* appellat *seras*, non tam sero

adolescentes, sed iam adultas, *piros eduras*, h. valde duras, validas; conf. Var. Lect. ad Ge. II, 65. *Spinus*, oxyacantha, *Hagedorn*, cui iam prunus insita erat; tandem *platanus* (vid. Georg. II, 70) iam vmbrosa. haec forte ad priorem interpretandi modum reuocare possit. 147. Cf. ad v. 116. Colum. lib. X, praef. et pr. *spatiis iniquis*, spatio nimis angusto, intra quod cursum suum tenere cogitur. Re iam redeo. Ergo *vlmos* appellat *seras*, non tam sero

Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam, pro qua mercede, canoros 150
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae,

deseruere alii: itaque reuocauit Heinf. e parte librorum; vt Goth. sec. Reg. et Cantabrig. exhibent; et confirmari id potest e Colum. X praef. 3 et X, 5, quo maior pars alludit cum Mediceo et vno Arundel. *post memoranda*, ita, vt similis syllaba exciderit; quam supplere alii, vt in Pierianis aliquot et vno Meadiano: *post haec memoranda*, aut, vt vulgo legebatur, et vt in tribus Martinianis legitur: *post commemoranda. aliis primo memoranda* Ed. Ven.

ad h. v. *Gargilium Martialem* significari prodit; scripsit sane is de hortorum cura, sed est serior aetate, et non nisi Palladio primum laudatus.

149 sq. De re priuata ac publica apum agere orditur. *πολιτείαν καὶ βίον* dixit Arist. H. A. IX, 40, et inde Didymus Geop. XV, 3, 1. Fabula nota vel ex Callimacho H. in Iou. 49 sqq. Fuere tamen multa, quibus fabulam ornauerant poetae: in his v. c. illud, quod Ambrosiam Ioui puero apportabant columbae inter Planctas aduolantes: Odyss. μ, 61 sqq., vbi cf. Eustath. Seruata ad inferiora vsque tempora antri Dictaei religio et apum in eo examina certoque tempore erumpentis ignis prodigium. v. Antonin. Lib. 19.

Obscuriora tamen sunt illa, ad quae Maro h. l. respexit; eoque interpretatio non satis tuta; inprimis propter verba *pro qua mercede*. Nolo iterum ea, quae olim disputata sunt, repetere, sed apponam, quod iam olim praetuli. Iouem puerum apes, allectae *cymbalis Curetum, sub antro* montis Dictes in Creta *pauerant* melle; pro ea re, tamquam mercedis ac praemii loco, miram hanc, et humano ingenio similem naturam iis indidit Iupiter. Extulit haec poeta inuerse: naturas has indidit Iupiter apibus. Poterat pergere: *pro ea re*, quam pro mercede acceperunt, eum puerum olim *pauerant*. Nunc relatiue redditum, *pro qua re, pro qua mercede*, pro eo quod pauere; in merce-

Dictaeo coeli Regem pauere sub antro.
Solae communis gnatos, consortia tecta
Vrbis habent, magnisque agitant sub legibus
aeuum;

Et patriam solae et certos nouere Penatis; 155
Venturaeque hiemis memores aestate laborem
Experiuntur, et in medium quaesita reponunt.

154 *que* abest a quart. Moret. vno Mead. et vett. edd., forte melius, *aeuom* Gudianus. 155 *A patriam* pro *Ah* codd. aliquot apud Pierium. *et ante certos* abest Longobard. 156 *labores* Arundel. Erf. 157 *reponunt* Voss.

dem eius quod. Ita vulgo dicitur, *pro quo*, vt sit: pro eo quod. Euemerum poetam ante oculos h. l. Virgilio fuisse discimus ex Colum. IX, 2, 3 — *an, vt Euemerus poeta dicit, cra-bronibus et sole genitas apes, quas nymphae Phryxonides educauerunt, mox, Dictaeo specu, Iouis extitisse nutrices, easque pabula munere dei sortitas, quibus ipsae paruum educauerant alumnum* (Ita vero a Ioue mel acceperunt, quo Iouem puerum alerent?). *Ista enim, quamvis non dedecant poetam, summatim tamen et vno tantummodo versiculo leviter attigit Virgilius, cum sic ait: Dictaeo — sub antro. Tradiderat autem illa*

Euemerus in *sacra historia*, *ἀναγραφή ἱερὰ*, ab Ennio latine conuersa, in qua cum aliorum deorum, tum *Iouis Dictaei*, tamquam mortalis hominis, natales, patriam ac sepulcrum, persequutus fuerat. v. Minuc. Felix Octau. 21. Lactant. Inst. diu. I, 11. Non ergo admittam coniecturam virorum doctorum, *Eumelum*, de quo v. inf. ad vs. 316. esse legendum in Columellae verbis. Locus, qui sequitur, est ex praestantissimis, propter dignitatem tenuitati rerum additam, ex translatis ab humano genere. 155. *patriam* simili modo dixit Columell. IX, 12, 1. IX, 9, 1. Ad locum facit Ambros. Hexaem. V, 21. 157. Georg. I, 127 *In medium quaerebant.*

Namque aliae victu inuigilant, et foedere pacto
 Exercentur agris; pars intra saepta domorum
 Narcissi lacrimam, et lentum de cortice gluten, 160
 Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenacis
 Suspendunt ceras; aliae, spem gentis, adultos
 Educunt fetus; aliae purissima mella
 Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt, quibus ad portas cecidit custodia forti; 165

158 *victum* quart. Moret. *victui* sec. Moret. *vigilant* apud Priscian. VII. *foedere parco* Reg. Martin. 159 *inter vnus* Arundel. *lecta domorum vnus* Mead. 160 *lente* Moret. quart. *lectum* Longobard. cum aliquot aliis apud Pierium et Reg. Martini, non male; sed recepta lectio est pulcior. 161 *tenacis* Priscian. VII, Rottend. tert. Gud. *tenaces* al. 162 *in spem* Leid. a m. sec. Goth. sec., male. 163 *durissima* Medic. a m. pr., male. *liquen- tia* et mox *dulci distend.* *nectare* Seneca Ep. 84, ex Aen. I, 433, ubi et sequentes versus 167. 168. 169 iterum appositi. 164 *nectare telas* Ven. 165 *ad portam tendit vnus* Arundel. *forte* Leid. et

158. Partitae inter se opus iam in Hesiodo Θ. 596 sqq. ac munera certo ordine (hoc 160. *Narcissi lacrimam*, est *foedere pacto*), aliae guttam, nectar, humorem victu inuigilant, victui dulcem, seu melleum, quem quaerendo, cibo congerendo, operam dant, et exercentur agris, discursu et vagatione vexantur, fatigantur, per agros; quae Graeci per medium, nos reciproce exprimimus, exercent se. vt saepe exerceri laboribus, opere, dicimur, quod tractamus. Habebat hic ante oculos poeta Aristot. H. A. IX, 40, pag. 946 extr. Lineae autem sunt ductae

iam in Hesiodo Θ. 596 sqq. 160. *Narcissi lacrimam*, guttam, nectar, humorem dulcem, seu melleum, quem imus florum calyx exsudat. tum *gluten* e resina, gummi, corticum. 161. *fauis*, cellulis mel recepturis, *fundamina*, propolin: vid. sup. ad v. 40. 164. *distendunt nectare cellas*, ornatius, quam, replent, explent; nam maiorem abundantiam repraesentare animo videtur, quod adeo cellularum latera tumere faciat. *distendet spicis horrea plena Ceres*:

Inque vicem speculantur aquas et nubila coeli;
 Aut onera adciunt venientum, aut agmine facto
 Ignauum, fucos, pecus a praesepibus arcent.
 Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis 170

Zulich. sec. Goth. sec. et Erf. a m. sec. *forti* est idem casus sextus, vt vesperi, ruri. vid. Drakenb. ad Sil. VII, 368, quamquam non video, cur non *forti cadere* res possit, tertio casu, h. in fortem, cum *fors* et ipsa portio ac munus sit. *ad portam* Alcuinus Grammat. vid. ad Liu. IV, 37, 6 Burmann. Sed illud minus poeticum. 166 *quae nubila* Ven.; *accipiunt*: pro vulgari, excipiunt; hoc tamen reposuit Wakef. quia sit proprium. 168 *Ignauum* Gud. *Agrinum* duo Barthii. *a praesepibus urgent vnus* Arundel. 169 *Feruit* coni. Cuningham. et Io. Schrader. sicque legerat Philargyr. *flagrantia*, *flaglantia*, *fraglantia* et in Franc. *frangentia* legitur. v. Burm. 170 *lenti* fragm. Vatic.

Tibull. II, 5, 84, ubi vid. *et sine industria fauis as-*
 Not. et supra III, 124 *den-* *fidens.* Nam neque ali-
so distendere pingui, Quem *menta congerit, et ab aliis*
legere ducem. Hoc idem *inuecta consumit. Verum-*
 alias est *rumpi*, vt Ge. I, 49. *tamen ad procreationem*
 166. An futuri sint im- *sobolis conferre aliquid hi*
 bres, ne reliquae exeant, vt *fuci videntur, insidentes*
 bene Cerda. conf. v. 191. *seminibus, quibus apes*
 168. *fucos, Dronen*, apes *figurantur. Itaque ad fo-*
 maiores iis, quae mel fa- *vendam et educandam no-*
 ciunt. Columella IX, 15, 1 *vam prolem familiaris*
Mox vere transacto sequi- *admittuntur. Exclusis de-*
tur mellis vindemia. — *inde pullis, extra tecta*
Eius maturitas intelligen- *proturbantur, et, vt idem*
tur, cum animaduertimus *ait, a praesepibus arcen-*
fucos ab apibus expelli ac *tur.* Vides veteres non
sugari; quod est genus *vbique in phylis desipuisse.*
amplioris incrementi, si-
millimum apis, et, vt ait 170. *lentis massis*, ferri,
Virgilius, ignauum pecus, quod procudi ac duci potest,
 TOM. I Iiii

Quum properant, alii taurinis follibus auras
 Adcipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt
 Aera lacu; gemit inpositis incudibus Aetna;
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum. 175
 Non aliter, si parua licet componere magnis,

171 alii t. f. auras aberat Longob. Idem versus Aen. VIII, 449 — 453, sed ibi *ventosis follibus*; et *antrum* pro *Aetna*, et *multa vi*, et *tenaci forcipe massam*. 172 *stringentia* Ven. 173 pro *Aetna*, *antrum* in Longobard. Medic. et Pierianis nonnullis, aliis, Rottend. pr. Menag. pr. alt. Voss. Franc. Goth. sec. (in quo alterum pro glossa adscriptum), et vno Arundel., quibus adde fragm. Vatic., forte ex Aen. VIII, 451. 174 *multa vi* Rottend. sec. ex eod. loco; sicque inf. v. 450 et alibi. 175 *massam* in fine versus, Vratisl. et Nonius in *Fornus*; ex Aen. VIII, 453. 176 *opponere* Goth. sec.

properant, properanter conficiunt, *σπεύδουσιν*, *ἐπείγουσι*, sulmen. Sic Callim. in Dian. 49 de ipsis Cyclopi-
 bus: *ἐπείγεται γὰρ μέγα ἔργον*. *Lacus*, vt fontes, pro aqua positus. Lucret. VI, 147. 148 *Vt calidis candens ferrum e fornacibus olim stridit, ubi in gelidum propere* (aut potius *propter*, dum prope adstat aqua) *demersimus imbrem*. Hoc magis poeticum, quam vt *lacus* ipsum vas sit; vt in vineis *lacus* sunt. Ouid. Met. IX, 170 *gelido ceu quondam lumina candens Tincta lacu, stridit*. 175. In

numerum: *ἐν ῥύθμῳ*, *εὐ-
 ρύθμως*. vt Eclog. VI, 27. Ceterum hunc eundem locum refinxit poeta Aen. VIII, 449 — 453. Compara Callimach. in Dian. 59 — 61. 176. Cum essent, qui hanc comparisonem magnae molitionis, studii et laboris apum cum Cyclopium opere fabrilis pro inepta et ridicula haberent, cum res exiguae et tenues tam magnificis exemplis ornentur, Popius in praeclara disputatione (*Postscript*) Odysseae subiecta, monente etiam Martino, eam ita defendebat, vt ex animantium actionibus,

Cecropias innatus apes amor vrguet habendi,
 Munere quamque suo. Grandaevis oppida curae,
 Et munire fauos, et daedala fingere tecta:
 At fessae multa referunt se nocte minores, 180
 Crura thymo plenae; pascuntur et arbuta passim,
 Et glaucas salices, casiamque, crocumque ru-
 bentem,

Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.

177 *Cecropeas* multi scribunt ex more. 178 *quaeque suo* Franc. 179 *figere* vnus Mead., quod hic legendum putabat Burm. Sec. ad Anthol. Lat. pag. 375. 180 *multae* Zulichem. Laudat Burm. Intpp. ad Suet. Aug. 78, Drakenb. ad Liu. V, 26. 183 *tiliam* Gud. a m. pr.

quamvis tenuibus, nunquam risum recte captari diceret; sed tantum ex hominum actionibus, multa ac magna, adeoque inepta et absurda molitione effectum exiguum ac ieiunum conlectantibus. Praeclare profecto; sed vera ratio ad hunc modum erat reddenda: Poetae partes, in hoc inprimis rerum genere, quae per se tenues sunt et exiles, versantur in eo, vt iis ornatu, dignitate et gravitate eam speciem induat, qua probare se ac delectare animum possint: hoc autem assequitur, dum *animantium actiones humanis studiis et consiliis* assimulat, adeoque etiam comparatio-
 nes ab hominibus petitas ad illa transfert. Accedit, quod tota tractatio de apibus nos iam adfuefecit imaginibus a rebus ac fatiis, moribus ingeniisque hominum, petitis. 177. *amor habendi*, h. l. acquirendi studium, cum mel parant. *munere suo*, pro cuiusque vicibus, vt 158 sqq. partibus cuique assignatis. 179. *munire fauos*, pulcrius quam, fingere, facere, fabricari. *daedala tecta* a Lucretio habet. 181. *pascuntur*, depascunt, vt verbi usum vidimus Ge. III, 314. II, 375. De *arbutis* v. Ge. III, 300. I, 148. *glaucas salices*, Ge. II, 13. *casiam*, II, 215. *pinguem*

Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portis; nusquam mora: rursus eas-
dem 185

Vesper vbi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, vbi iam thalamis se conposuere, filetur
In noctem, fessosque sopor suus occupat ar-
tus. 190

Nec vero a stabulis pluuiâ inpendente recedunt
Longius, aut credunt coelo aduentantibus Euris;

184 Distinguunt multi post *quies*. vid. Heinf. et Burm., quod et ipsum ferri potest. *labor omnibus idem* Rottend. pr. vt Georg. II, 244 sed et v. 212 *mens omnibus vna est*. 187 *dum* Edit. Norimb. *pectora* Rottend. sec. vid. Aen. VIII, 607. 188 *mussantque* duo. *mussatque* Leid. *lumina* Ed. Norimb. 190 *suus sopor* Mentel. tert. et Reg. Goth. pr. *suos sopor* Ven. 191 *recludunt* Medic. a m. pr. 192 *haud credunt* Leid. Franc. *aduenientibus* Goth. pr.

tiliam, a melle florum et alueis. 190. *sopor suus*, foliorum, quod exsudant, ex usu huius nominis poeti- glutini apum idoneum. *fer- co*, illis debitus et conue- *rugineos hyacinthos*, alias niens, quippe labore diurno *purpureos, vaccinia nigra* paratus, aut illis solitus et *Ecl. II, 18. Nobis lilia* vsitatus. 191. Arat. Dio- *floribus reflexis, Türki-* sem. 296 inter signa imbris *scher Bund*, conf. Martin., ingruentis: οὐδ' ἂν ἐπὶ *qui hyacinthi huius poetici* ξουθαὶ μεγάλου χειμῶνος ἰόν- *formam exhibuit.* τος πρόσσω ποιήσαντο νομὸν *κηροῖο μέλισσαι, ἀλλ' αὐτοῦ*

188. *mussant*, murmu- μέλιτός τε καὶ ἔργου εἰλίσ- *rant, fremunt:* vid. ad σονται (h. κατὰ, περὶ μέλι- *Aen. XI, 454 flent mae-* τος). 192. *credunt caelo*, *sti mussantque patres.* 189. *thalami*, cubicula, pro fidem habent sereno caelo.

Sed circum tutae sub moenibus vrbis aquantur,
Excursusque brevis tentant, et saepe lapillos,
Vt cymbae instabiles fluctu iactante saburram, 195
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fetus nixibus edunt:

193 *Sed tutae circum* Franc. *pro moenibus* Priscian. VIII, sed vulgatum agnoscit Nonius Marcellus, Prisciano antiquior, in *aquari* apud Heinf. 195 *cumbae* Medic. a m. pr. et Gud. *cymbae* reliqui. *suburram* Medic. a m. pr. et al., aut *saburam*. 196 *hi sese* Leid. *is saepe* Gud. pro var. lect. *vibrant* Menag. alt. 198 *Quod neque* Romanus (in quo a v. 36 ad 181 lacuna erat) cum aliis. *concubito* Mentel. pr. 199 *nixibus* Gud. a m. sec. *nexibus* Medic. Gud. a m. pr. et duo Leid. cum Rom. Eadem

194—196. Obseruatum hoc murii (T. V *Memoire* 9) ob- multis, apes aduerso vento seruationes communis opinio volantes lapillis se onerare, est; vnde mox excludantur ne a vento abripiantur, in apes, cum nouae matres, his Aristot. H. A. IX, 40. tum mares, seu fuci, tum Aelian. H. A. I, 11. Plin. mellificantes apes, in quibus XI, 10. *cymbae instabiles*, nondum vlla sexus nota re- leuitate oneris fluctuantes. perta est: vt adeo apes cum

197. Inter plures veterum formicis nouam animantium de *apum generatione* opi- classem constituent, quae niones erat etiam haec, non triplicem sexum complecta- gigni nec nasci eas, sed ex tur.

197—199. Nouus oratio- nis color: *Illum mirabere*; h. e. alla, eaque nec minus mira, natura est, quod concubitu non indulgent, nec concipiunt, nec pariunt. Colum. IX, 2, 4 *utrum exami- na — concubitu sobolem*

Verum ipsae e foliis natos et suauibus herbis 200
Ore legunt; ipsae regem paruosque Quirites
Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt.
Saepe etiam duris errando in cotibus alas

diuersitas apud Ouid. Met. IX, 294, notante Burm., sed et alibi saepe. 200 *ipsae e foliis* Heinf. e Medic. Gudian. Moret. quart. Franc. Toll. Sic et Roman. et omnes Martiniani cum edd. nonnullis ant. et Goth. vterque. *ei foliis natos et* Rottend. tert. At aliae cum vulgg. e omittunt; sunt etiam, qui ordinem mutant, *natos foliis*; vt apud Pierium et in vett. edd. *natas* Catroeus edidit. *e suauibus herbis* Mediceus et Mentel. pr. *sed suauibus* Romanus. 201 *pabulumque Quirites* Medic. a m. pr., manifesto locordiae vestigio. Heinf. tamen hinc faciebat: *pauolosque*. 202 *que* abest a Franc. *aluorum et cerea regna* Longobard., cum in aliis *tecta* sit, si recte capio Pierium. Verum hoc deterius esset: nam in maius auget rem poeta et alueare in aulam ac regnum mutat. Mox *refingunt* vulgo editur inde ab Aldd., quod tuentur Medic. cum aliis codd. et edd. vett., nec non Seru. et Philargyr. *refingunt*, editum iam a Comminelin. et Pulmann., tuentur Rom. Medic. et quaedam alia Pierii exemplaria antiquiora, ex Heinfsianis Mentel. pr. Rottend. pr. et Leid., forte et alii Burmanni libri, Ed. Ven., tres Martini, Goth. sec.; et multo magis grammatica ratio, cum de fauis agatur; de quorum structura et ratione multa sunt ap. Plin. XI, 10 et al. et *figere* quidem *fauos*, *tecta*, dici possit, non *refigere*, conf. Heinf. ad Ouid. I Fast. 158. 203—205 Primo statim oculorum coniectu, alieno loco hos tres versus positos esse intelligas; quam etiam fuisse opinionem docti alicuius Britannii ex Martino disco; et promptum est locum iis suum post v. 196 assignare, nec eum percommodum fore dubitari potest. Neque aliter Io. Schraderus censebat. Nec vulgarem ordinem defendas facile, nisi in poeta nos versari dixeris, in quo subtilitatem dialecticam male requiras. Ad hanc itaque legem possunt sententiae loci sic constitui: apes ex floribus et herbis fetus legere dixerat v. 200. Quae

procreent, an heredem generis sui floribus eligant, quod affirmat noster Maro. 203 sq. *Saepe etiam.* Ex floribus apes et fetum et fetus cunabula et cubicula, parare dixerat. Subiungit, mutato sententiae ordine: Itaque tanto florum obeundorum studio tenentur, vt etiam alas interdum atterant acutis lapillis, et onere op-

Adtriuere, vltroque animam sub falce dedere:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis. 205

Ergo ipsas quamuis angusti terminus aevi
Excipiat: neque enim plus septuma ducitur aestas:

sequuntur: *ipsae regem paruosque Quirites Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt*, non diuersa, sed eadem sententia, nouis imaginibus exornata, est: *ipsae sufficiunt regem et populum*, scil. ex floribus, siue e *foliis et herbis*; nam hae modo praecesserant; et, vbi illi habitare possint, *aulas et cerea regna refingunt*, h. fauos parant, ex florum succo ac polline. Cum itaque ex floribus et fetum, et fetus cunabula ac cubicula, et cibum etiam capiant: tanto florum ac mellis ex iis conficiendi studio inflammantur, vt etiam onere, quod ferunt, ita humo affligantur, vt alas atterant acutis lapillis, et viribus exhaustae deficiant. Nunc a v. 206 noua omnino propositio exordium ducit: itaque maiorem interpunctionem apposui. 203 *Ipsae etiam* Erf. *certando* Ven. et Ed. Ven. 204 *vltroque* Reg. cum glossa inepta: aquae et florum. 205 *gignendi* alter Rottend. *gratia mellis* con. Io. Schrader. 206 *angustus terminus* edd. plurimae cum Aldd. pr. et sec. et Nonius in *excipere*; minus poetice; et *angusti* defenditur omnium honorum codd. auctoritate. 207 *Excipiant* quart. Moret. *Accipiat* Ed. Ven. et Erf. *aetas* Rottend. tert. Leid. quart. Moret. et pr. a m. pr. Goth. sec. vid. ad Georg. III, 190.

pressae deficiant. cf. V. L. h. vt iis sit. Vt λαβεῖν, λα-
205. *generandi gloria mellis*, h. studium; spes et studium gloriae ex mellis generatione.

206. *Ergo*, cum tam facili ac prompta natalium ratione ex floribus se reficiant — *genus immortale manet*, quod copia poetica trinis modis enuntiat. 207. *Excipiat*, vt fortuna, fors, calamitas nos excipere dicitur; *Romulus excipiet gentem*, Ge. II, 345 *Si non exciperet caeli indulgentia terras*. Aen. III, 317. 318. *quis te casus deiecitam coniuge tanto excipit?* Ita de philosophis: excepit scholam Crantor; et Aen. I, 276 *Romulus excipiet gentem*,

At genus inmortale manet, multosque per annos
Stat Fortuna domus, et aui numerantur auorum.
Praeterea regem non sic Aegyptos et ingens 210
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,

208 Et Rom. At est attamen. manent Franc., non ineleganter, iudice Burm.; ipsae, apes, genus inmortale, manent. Nam videtur nimis tenuiter dictum *genus manet inmortale*. Debebas tamen iungere: *genus manet*, durat, ita vt subiungatur ornans *inmortale*. Benth. ad Lucan. coni. At genus inmortale tamen. recepit Wakef. 210 nec sic Erf. Aegyptos e Medic. Heinl., quem vide. Aegyptus vulgo. 211 Lydia Rom. Lybia male duo apud Burm. Lydia Parthorum populi quart. Moreti; forte India legendum, inquit Burmannus, quae rectius ingens dicitur.

regem eum habebunt Albani.
Nec multum diuersa exempla in Liui. *Septima aestas*. vid. Aristot. Hist. Anim. V, 22. Plin. XI, 20. Colum. IX, 3, 3. *plus*, plus quam. 209. *Fortuna domus* ornatus, quam domus, et hoc pro apum genere. Subire potest animum *Fortuna domus Augustae, Augustorum, Augusti*, proprio ac sollenni more dicta: inprimis in numis; respectu ad statum et conditionem gentis fatali aliqua necessitate perpetuam et perennem: quod et Ruhnkenius in memoriam reuocabat: cf. Oudendorp. ad Suet. Aug. 65. Markland. ad Stat. Silu. V, 2, 76. Dubitare tamen licet, an illo iam tempore,

quo Maro Georgica condidisse traditur, illa notio frequentata sit et frequentari potuerit. Nondum Augusta domus ea dignatione tum habebatur: spectantque illi tituli ad seriora tempora: ad quae adeo et hi carminis versus essent reuocandi tanquam serius inserti: quod opinari licet, probari nequit.

210. 211. Cerdam et alios ad vnum Persarum regem, cui hi populi omnes parebant, referre video. Sed videntur potius plures populi memorari, regum suorum inprimis obseruantes. *Lydia ingens*, non respectu ad reliqua imperia habito, sed ad Croesi victorias et opes. *Medus Hydaspes*, negotium

Obseruant. Rege incolumi mens omnibus vna est;
Amisso rupere fidem, constructaque mella
Diripuerunt ipsae, et crates soluere fauorum.
Ille operum custos; illum admirantur, et omnes 215

Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et saepe adtollunt humeris, et corpora bello
Obiectant, pulcrumque petunt per volnera mortem.

At vide Notam. Porro et *Medus* Medic., sed a m. pr., quod Heinl. firmat hic et ad Aen. VI, 327. *Medus Hydaspes* alii; sed recte reiecit Burm. et vid. Not. 212 *Obseruant regem* Gud. pro var. lect., male. Porro *incolumi* scribunt quatuor apud Burm. est omittunt quatuor apud Heinl. et vnus Mead. 213 *constrictaque* sec. Rottend. Vratisl. 214 *Diripere* Ed. Iunt. et Zulich. 215 *Ipse* quart. Moret. *ille admiratur* Medic. a m. pr. 216 *frementes* Mentel. pr. Zulich. et Bodlei. 218 *per funera* Goth. pr.

facit Intpp. Est enim Indiae fluius, cui epitheton *Medus* parum conuenire videtur. Itaque post Seruium in Media quaesiuere flumen huius nominis, de quo tamen Geographi silent. Haud dubie poeta, forte Graeci alicuius poetae exemplo, designasse videtur imperium veterum Persarum, cuius fines ad Indiae illam partem pertinebant, in qua Hydaspes erat. Egit nunc de hac Indiae parte Persis subiecta accurate Heeren noster P. II. *de commerciis antiq. populorum* p. 300 sqq.

Tom. I

Pro Persico itaque, seu Persiae, *Medum* amnem poetico more appellauit, vt Horat. Od. I, 2, 51 et al. 212. 213. Respicit locum Seneca de Clement. I, 4. 214. *crates fauorum*, pro textis v. Ge. I, 166. Faciunt itaque, quod saepe exercitus fecisse legimus amisso duce suo: rumpunt, soluunt fidem, deficiunt.

216. Vid. Varr. III, 16, 8. Aristot. H. A. IX, 40. 217. *bello Obiectant*, armis hostilibus: ingruentibus hostibus. Omnia haec grauitate et ornate.

Kkkk

His quidam signis, atque haec exempla secuti,
Esse apibus partem diuinæ mentis et haustus 220
Aetherios dixere; deum namque ire per omnis
Terrasque, tractusque maris, coelumque pro-
fundum;

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne fe-
rarum,

Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas;
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri 225

221 *Aethereos* alii, vt semper. 222 *Terras et* Moret. quart.
Et terras Zulich. *Terrarum tractusque* Medic. a m. sec., sed
interpolatrice. Versus legebatur iam Ecl. IV, 51. 223 *Hic* Rom.
224 *nascentur* quart. Moret. *nascentum* Erf., quod defendi posset.
accescere scribunt alii ex more prauo. *accescere* vnus Mead.
vitam Regius Martini. 225 *hac resoluta referri* pr. Voss. Moret.

219 — 227. Ex Pytha- VI, 724—751, et tenendum
goreorum disciplina, quam illud propter multa alia poe-
deinde Platonici ac Stoici, tarum loca. Scilicet magna
quamquam diuersis quique pars poeticorum philosophem-
modis commentantes, am- matum ex Empedocleis est
plexi sunt, haec petita, de petita; quorum magna auc-
anima mundi, h. principio toritas quondam esse debuit.
agente, per omnem naturam 219. Ex his signis, *τεν-*
fusa, omnium animantium *υπίους, atque haec exem-*
animas subministrante, et *pla*, argumenta, *sequuti*.
eadem, dissoluto corpore, Ornauit poeta vulgare no-
iterum in se, tamquam sibi strum: His apum factis qui-
συγγενης, recipiente. Cum dam adducti sunt, vt opina-
autem illa mens subtilissimi rentur etc. 222. *caelum*
ac purissimi aetheris aut ignis *profundum*, altum, in ma-
naturam habere crederetur; gnam altitudinem exurgens;
spiritus ex ea emanantes vt contra *altum mare* pro
aetherios haustus dixit. profundo. 224. *tenuis vi-*
Idem placitum exposuit Aen. *tas*, animas, quippe aethe-

Omnia; nec morti esse locum; sed viua volare
Sideris in numerum, atque alto succedere coelo.

Si quando sedem augustam seruataque mella
Theauris relines: prius haustu sparsus aquarum

fr. Gud. Rottend. sec. (forte pro *huc*). *ad resoluta* Reg. Martin.
aere soluta vnus Mead. *referre* Medic.; at vulgatam tuetur Lu-
tat. ad Stat. Theb. VI, 112. Possis et h. l. *scilicet* iungere cum
antecedentibus: *arcessere vitas* *Scilicet*, *huc* r. 227 *succidere*
Leid. *solo* Toll. *alto se condere caelo* Rom., se recipere in
caelum animas, docte, et vt vulgaris lectio esse possit eius inter-
pretatio. Ceterum varietatis similis exempla vid. apud Burm. ad
Lucan. II, 609. 228 *angustam* Rom. cum al. Pierii; quinque ap.
Burm., sex ap. Martin., vterque Goth., multae vett. et vulg. edd.,
etiam Aldd. pr. et tert., nec sane hoc incongruum aut ab apibus
alienum. Recte tamen Heinl. et Burm., ex Mediceo inprimis ac
Seruio, tuebantur alterum, *angustam*; cum iam dudum regiam
ac palatia aliaque a regum maiestate petita apibus tribui viderimus;
statim autem v. 229. 230 alia adiiciantur, quae ad earum sanctita-
tem pertineant, vt caste ac pure, ore proluto, adeundas esse dicat.
angustam sedem Erf. 229. 230 Magna lectionis in his vers. est
diuersitas: vt plerumque sit in tali nominum et epithetorum positu:

riae naturae. *arcessere*, ac- trati sunt. *in numerum*:
cipere. 226. *Omnia*, h. vti v. c. Vellei. II, 73 *fugi-*
spiritum omnium, quae *tiuos in numerum exerci-*
tam sibi ex aethere arcessiue- *tus sui recipiens*, h. in or-
runt. 226. 227. h. e. euo- dines, in partem, adeoque
lare in aetherem. *Sideris* immiscens, inferens.
in numerum, inter sidera, 228—237. De castratione
nam eadem mundi anima fauorum praecipere incipit,
sidera mouet; cum autem et quidem cum praesidia
corpore soluta anima prop- contra apum iram et furo-
ter aetheriam suam naturam rem, fumum et aquae ad-
altum petit: redit ea in cae- spersionem, tum tempus
lum et astris admiscetur. mellationis vere et auctum-
Successit mox illa opinio, no tradit.
qua iustorum ac piorum ani- 228. 229. *seruata mella*
mas in sidera reponi arbi- *Theauris relines*, pro,

Ora foue, fumosque manu praetende sequacis. 230

prius haustu sparsus aquarum Ora foue. Ita post Grimoaldum Heinfl. emendauit e Gud. a m. pr. Medic. a m. sec. et quatuor aliis; adde Ed. Ven.; et sic Longobard. Pierii a m. pr. et pars Martinianorum legere videtur. Alludunt alii: Rom. Mentel. sec. a m. pr. *haustu*. Medic. a m. pr. *astu*. Moret. sec. *haustu*. Tum *Ora* Moret. pr. a m. sec. et Goth. sec. Ante Heinfl. lectum erat eodem sensu, sed forma minus exquisita: *prius haustus sparsus aquarum Ora foue*: quod et Seruius legerat. Ald. pr. *haustus* — *Ora foue*. Ald. sec. *haustus sparsus aquarum, Ore faue* (quod et in Erf., nisi quod *Ora* scriptum est): tert. *haustu sp. aq. Ore foue*. Est vir doctus qui in *ore* latere suspicatur *rore*; ita leg. *haustus sparsus aquarum rore foue*: ut sit sparsus rore aquarum foue haustus vel haustum. Sequentes editores modo hoc modo illud sunt amplexi. *prius haustus parcus aquarum Ore foue* coniciebat Reiskius, ut *parcus* pro *parce* sit. Ludibria lectionum sunt *auctas* in Reg. *fare* Arundel. At Philargyr. *Ore faue*, „cum religione ac silentio accede.“ Et Seruius: alii *Ore faue* legunt, ut sit, *taco*. Etiam Medic. a m. pr. *Ore faue*, cum Ald. sec. Recepit hoc Brunckius tamquam praecipiti Aproniani iudicio mutatum: esse ex re sacra petum, ut adeo purus et cum silentio accedat apiarius. Premunt tamen hanc lectionem haec: quod aliena esse videtur religionis notio ab h. l. Si „ad sedem augustam (quam de regia ac palatio accipiendam esse, docent reliqua) tamquam ad aram seu delubrum accedere iubetur agricola;“ mira profecto illa esset religio, ut sacrilegium commissurus lingua et ore fauere, et tum fumum inferre iubeatur. Io. Schrader. coni. *prius haustu sparsus aquarum Ora, moue*, scil. alueum: ingeniose saltem: Colum. IX, 15, 6, ubi hac de re: *Talis olla*, (per quam possit afflari) *cum est alueari oblecta* (h. e. admota) *spiritu admoto fumus ad apes promouetur*. Fuit quoque, qui voces, *Ore foue*, ita acciperet, ut esset, *ore foue fumos* (spiritu excita) et manu praetende.

thesauros mellis seruati; interpretandi regulas sequi *relinuntur* resignantur; ris, sententia verbis efficitur proprie amphorae, dolia et haec: ut *fouere ora haustu aquarum*, dicta sint pro, alia oblita pice et obducta relini dicuntur. 229. *fouere aquam haustam ore*, 230. *prius haustu sparsus h. eam tenere, continere, aquarum Ora foue*. Si habere; poetica copia addit vera haec est lectio, et si *sparsus*, scil. ora, quoad

ora; habens ora sparsa, adspersa, proluta, aqua. Expedita hactenus sententia; sed quaeri nunc potest, quorsum hoc factu opus sit. Statuebam, causam esse, ne ora male olentia sint, quod foetorem ferre nequeunt apes: quod veteres miris modis in miraculum auxere; cf. Varr. III, 16, 6. Colum. IX, 14, 3. Geop. XV, 2, 19. 3, 4, ibique Niclas. Fauet usus loquendi: nam sup. II, 134 *animas et olentia Medi Ora fouent illo*, malo Medico. Et credidisse videntur veteres, ei, qui ad apes accederet, videndum esse, ne graui odore eas offenderet. Columell. IX, 14, 3 *Verum maxime custodiendum est curatorum — uti abstineat fere ab omnibus redolentibus esculentis — itemque foetentibus acrimoniis allii vel ceparum, ceterarumque rerum similium*. Pallad. IV, 15, 4 *Haec — efficies, castus et sobrius, et alienus a balneis* (Crescentii liber: *ab alliis*) *vel a cibis acribus, et odoris immundi, atque omnibus salsamentis*. Quibus quidem locis nihil esse potest apertius. Enimvero,

vel sic non satis patet, quorsum graui odori cauere opus esse creditum fuerit, cum fumos mellarius prae se ferat manu.

Seruius ita accepit: „*Ore foue*, ipsos haustus scilicet. Et hoc dicit: Spargendo aquam imitare pluuiam.“ Praeclare ad ipsam rem; nam solere apiarios hac arte aggredi apes, ut eas ex aluearis parte, qua fauos recisuri sunt, fugent, notum est; et sequitur altera similis fraus, ut fumus immittatur; solitosque hoc idem facere veteres, ex Geopon. XV, 6, 1 suspicabatur Beckmann. collega coniunct. hac super re a me compellatus; sequitur Seruium Cerda, et iam ante eum Iulius Sabinus, quem pleniorum Seruium cum Probo habuisse liquet: „Fumo sugantur apes ex alueis; et postquam fugatae sunt, aspergine aquae conglobantur, ut non errent; hoc ideo fit, ut exemto melle facilius inferantur alueis“, et paullo post: „*foue*, continue in faucibus tum sparsus haustus aquarum.“ Ut haec interpretatio locum habeat, adoptanda est altera lectio *haustus aquarum ore foue*;

Bis grauidos cogunt fetus, duo tempora messis:

231 foetos pr. Rottend. „flores emendatum fuit. Et bene *grauidos flores*, quia ex his omnia generant.“ Sic Philargyrius. Vides ineptias Grammatici: qui tamen bene sensit difficultatem inesse voci *fetus*. Versus 231 — 235 interpositi cursum orationis impedire videbantur Io. Schradero; malebatque ille eos post v. 238 collocare. Ita vero alia orationis asperitas suboritur.

sed quid tum est *sparsus*? *micilii et interdum extra nullo sermonis usu defendi potest, sparsus* pro *spargens*, dictum esse. Sed et hic accipiendum est: *asper-sus* ipse aqua, sc. quoad os, aqua repletum. *Fumum praetendere*, h. ante se ferre; quo scilicet apes in vestibulum vel cellam aliamve aluei partem abigantur fauosque eximendos a mel-lario relinquant: cf. Geopon. XV, 5, 5, et 6, 1. Colum. IX, 15, 4. 5. 6. Plin. XI, 16, sect. 15 extr.

231 — 235. Sunt haec interposita. Bis in anno mella eximuntur, vere transacto (Colum. IX, 15, 1), et circa aequinoctium (IX, 14, 11). *grauidos fetus*, apes, melle graues, agricolae, seu mel-larii, *cogunt* bis, compellunt extra aluei vestibulum Colum. IX, 15, 6: *fumus ad apes admouetur: quae confestim nidoris impatien-tes in priorem partem do-*

mucilii et interdum extra domicilium se conferunt. Coguntur ergo in vnum lo-cum. *fetus* ita pro apibus omnino dixit, vt *fetus adul-tos* sup. v. 163, et *fe-tus apum* saepe Columella. Sensum tamen et ipse habeo inesse aliquid duri; itaque bene monentibus concedo: inprimis, quod nunc non ipsae apes sunt graues melle, sed faui sunt graues. Manen-dum igitur in altera Cerdæ, Ruæi et Martini interpreta-tione, qui ad interpretum consensum prodocat, *fetus grauidos* esse ipsum mel. *cogere mella* vidimus supra vl. 140. Dictum erit *fetus* notione generali de quo-cumque prouentu, nunc mellis; non modo pecudum, arborum, agri. *triticeos fetus* Ouid. Fast. I, 693, *gra-uidos Cereris fetus* de fru-mento ac pane, Ciris 230, ergo nunc absolute prouen-tus mellis. *gravidus* autem

Taygete simul os terris ostendit honestum
Plias, et Oceani spretos pede repulit amnis:
Aut eadem sidus fugiens vbi Piscis aquosi

233 *Plias* Heinl. e Medic. et al., vt disyllabum sit, ex Πλειάς. Vulgo *Pleias*, quod esset Πληγιάς. 234 *Piscis amoris* Mss. Bar-thii in Adu. XXXVII, 6 cum glossa, quae fabulam Veneris Typhoei metu in piscem mutatae respicit; inepti librarii seu grammatici acu-

nunc est plenus, diues, vt *gravidas aristas, grauidos culmos* dictos vidimus. *duo tempora messis*, mellationis. De his videndi Aristot. Hist. Anim. IX, 40. Colum. IX, 14, 5. 11. IX, 15. XI, 2, 50. 57. Plin. XI, 16 et 15. At trinam mellis vindemiam Varro memorat III, 16, 34, et Didymus Geopon. XV, 5, 1.

232. 233. h. e. sub ortum Pleiadum (Colum. XI, 2, 36 *Decimo Kal. Maias Vergiliae cum sole oriuntur — Nonis Maiis Vergiliae ex-oriuntur mane — VI Idus Vergiliae totae apparent.* cf. Plin. XVIII, 26, l. 66, 1). *Simulac Pleias*, seu *Plias* ex Πλειάς, *Taygete* (est ea vna Pleiadum, quae h. l. vna cum ipsa intelligendae sunt), *ostendit os honestum*, pul-crum, tamquam Nympha, *terris*, h. in conspectum ve-nit, orta est. cf. Aen. VIII,

590. 591 et alibi. Theocr. XVIII, 26 Ἄως ἀντέλλουσα καλὸν διέφαινε πρόσωπον. et *repulit pede*, quod faciunt, qui in altum enituntur, ele-vant se (cf. Ouid. IV Met. 710. Statius Achill. I, 99 *liquidum ter gressibus ae-quor Repulit*), *amnes Oce-ani* (Homericis vocabulo, vt Odyss. λ, 638, ambit enim terram amnis more), quia sidera cosmice orientia ex oceano assurgere videri pos-sunt, vt sol; *spretos*, ornatu poetico adiectum, quod conuenit alioquin iis, quae pede repellimus.

234. 235. Et sub occasum, qui in VI Idus Nouembris refertur, v. Colum. ibid. §. 84. conf. 77. 78. Plin. XVIII, sect. 59 et 60. conf. sup. ad Ge. I, 221. Vide et Pontederam Antiqq. Lat. et Gr. p. 247, et Gesner. de Hyperb. ad Orph. pag. 470, et nunc Pfaff. de Ort. et

Tristior hibernas coelo descendit in vndas. 255
 Illis ira modum supra est, laetaeque venenum
 Morsibus inspirant, et spicula caeca relinquunt
 Adfixae venis, animasque in vulnere ponunt.

men. *aquosus* est, qui aquas, imbres, concitat. conf. Exc. ad h. l. sub fin. 236 *modum super est* nonnulli Pieriani et Giphani Mss., unde ille *supera* facit, quod Lucretianum est. 238 *Affixae venis* vulgatum inde ab Aldd. *Adfixa in venis* sec. Mentel. a m. sec. et pr. Moret. vnus Arundel. et alter cum Erf. et cum edd. nonnullis (inter quas Argent. 1502, notante Reiskio, cui valde arridebat ea lectio), *Affixa in venis*. Videri potest hoc Grammatici, de metro solliciti, opera interpolatum esse ex *Adfixa venis*, scil. spicula, vt erat in Pierii peruetere libro, Mentel. pr.

occaf. sid. pag. 59 sq. *Aut* ex positu in sphaera. Vlti-
vbi eadem Pleias *descen-* riorem declarationem vid. in
dit caelo, occidit, *tristior*, Excursu ad h. v. vbi eam ex-
 quia tristi, ingrato, anni posui, cum nulla cuiuspiam
 tempore, *in vndas hiber-* contumelia vel verborum ca-
nas, tempestatibus vexatas, lumnia. Mirus est hominum
 quippe mense Nouembri. mos, qui alterius epulis re-
 In mare autem se condere plecti ossa adesa in eius os
 videri possunt sidera occi- illidunt.
 dentia. *fugiens sidus Pis-*
cis aquosi, quandoquidem
 is Pleiadum situs est in caelo,
 vt alter Piscium eas a tergo
 vrgeret et insequi videri pos-
 sit, vtque adeo non sit de
 subsequente aliquo Piscis
 occasu accipiendum; sed de
 Pleiadum occasu vnice aga-
 tur, quae in sphaera ita ex-
 pressae sunt, vt pone eas
 positus sit alter ex Piscibus.
 Descendit itaque Pleias, cui
 a tergo vicinus est Piscis,

ex positu in sphaera. Vlti-
 riorem declarationem vid. in
 Excursu ad h. v. vbi eam ex-
 posui, cum nulla cuiuspiam
 contumelia vel verborum ca-
 lumnia. Mirus est hominum
 mos, qui alterius epulis re-
 plecti ossa adesa in eius os
 illidunt.

236. Coniuncta haec cum
 superioribus; nam, dum
 mel exscinditur, iras apium
 maxime experiare. Varro
 III, 16, 7 *neque ignaua, vt*
non, qui eius opus con-
tur disturbare, resistat.
 237. *spicula caeca*, h. oc-
 culta, breuia, quae possunt
 latere. Seru. *Morsus* pro
 aculeorum ictibus dici, ob-
 vium. 238. *Adfixae venis*,
 grauius quam cuti, corpori.
in vulnere, in inferendo

Sin, duram metuens hiemem, parcesque futuro,

Reg. Moret. sec. Leid., item Goth. sec. et Brunckii libro, *Afixa*
venis Leid. sec. Habet tamen et altera lectio, qua ipsae apes affi-
 gentes se cuti eius, qui eas infestat, Lucret. V, 1321 leae *Deplexae-*
que dabant in terram vulnere victos Morsibus adfixae validis
atque vnguibus vncis; *Affixae venis* dicuntur, cum grammati-
 cam rationem, est enim elegantissima, tum librorum auctoritatem,
 Romani, Medicei, et ceterorum; eodem referendum *Affissae* Zu-
 lichem. At vero *Adnixae* Oblongus Pierii, quod si aliorum libro-
 rum suffragia haberet, non incommum esset. Latius processit inter-
 polatio in Ed. Ven. *Affixas venis animas in*, et in Ed. Mediol.
Affixae venis animas in. Porro *animosque* Moret. qu. *in vol-*
nera Gud., et *in vulnera* Romanus, Mentel. pr. fragm. Moret.,
 vterque Goth. Erf. vnus Arundel. et Pierii aliquot; sicque iam Nau-
 gerius edidit in Ald. tert., et hinc alii, sed pauci. Atque ita No-
 nius in *anima*, Schol. Iuuenal. IV, 91. Macrobi. Sat. VI, 6. extr.
 Probat Oudendorp. ad Lucan. II, 151, sed ita, vt ad eum *roū in*
 vsum referat, cum finem ac causam denotat. Malim ad exquisitio-
 rem illum vsum referre, cum quartus pro sexto casu adiungitur;
 neque adeo praeferre alteri vt magis vulgari dubitem. Neque tamen
 reici *in vulnere*, dum vulnus inferunt, potest, (quod Mediceus
 et alii tuentur. 239 Editum erat *metues*. Pro hoc *metuens* Gud.
 a m. pr. Franc. Toll., porro Roman. et codd. aliquot Pierii et Regius
 Martin. Edit. Iunt., nec reiciendum est, inquit Heinl., quin etiam
 elegantius hoc dictum censo; itaque nunc recepi, probatum quo-
 que Vossio. *metuis* sec. Moret.

vulnus. Nam aculeis amissis
 mori creditae sunt. Plin. XI,
 sect. 19.

239 — 247. Sin apiarius,
 hiemis immitioris metu, cu-
 raque apum et miseratione,
 non omnes fauos exscindat,
 et aliquam mellis partem
 apibus relinquat: at saltem,
 propter variorum insectorum
 insidias sufficiens est alueus,
 inanes cellae exscalpendae et
 recidendae, ne quod in iis

TOM. I

animalculum occultum fla-
 teat. Trepidabant et hic
 Intpp. Obseruata haec om-
 nia iam erant Aristoteli; v.
 H. Anim. IX, 40, p. 946 A.,
 sed in causis reddendis la-
 borabat maximi philosophi
 acumen. Monent eadem
 Geoponici, Varro et Co-
 lumella cum Palladio.
 239. *parces futuro*, condi-
 tioni ac necessitati apum fu-
 turae. Priscianus haec ip-

LIII

Contusosque animos et res miserabere fractas: 240
 At suffire thymo, cerasque recidere inanis,
 Quis dubitet? nam saepe fauos ignotus adedit
 Stellio; et lucifugis congesta cubilia blattis;

240 *Contusos* Gud. et duo Moret. *Concussosque* Regius Martin. *miserabile* idem. Regius cum Ed. Ven. *mirabere* Longobard. a m. sec. 241 *At* omnes fere codd. Heinlii: *Aut* vulgo. *An* Reiskius coniiciebat; an quis dubitet? *Aut sufferre thymo* (*thumos* apud Foggin.) Medic., nec non Roman. et Ed. Ven. *thymum* tres apud Burm. *At suffire simo*, scil. bubulo, coni. Io. Schraderus, ex communi praecepto auctorum de R. R. et Plin. XXI, 14, l. 47. Recte. Verum etiam thymo et cneoro suffumigatur: v. c. Geopon. XV, 2, 37. *cerasque recidere* Zulich. *incidere* Parrhaf. habuisse videbatur. 242 *Quis dubites* Goth. pr. *adhesit* Romanus. 243 *Stellio et lucifugis* omnes Pieriani, omnes fere Heinlii; nec abesse a suis *τὸ* et monet Martinus; nec abest a Goth., extrusum tantum est, id quod et ipse malim factum, in edd. vulgg. ante Heinl., et quidem inde a Manut. Fabric. Commelin. Heinlius reuocauit, ut pes creticus sit; quod mihi merum Grammaticorum commentum esse videtur. Quid enim ieiunius et ineptius a poeta fieri possit, quam in heroico versu alienos pedes admiscere! Verum pronuntiandum est binis syllabis *Stellio*. Hoc ab aliis *Stelio*, *Stilio*, *Stillio* scribitur. Porro *lucifugi c. c. blatti* Zulich. *exesa cubilia* Pierii manus in ora codicis, ex interpolatione non infecta; Io. Schrader. *contexta*. Tum *blattis*, *blactis*, *plattis* scribitur ap. Burm. et Colum. IX, 7, 5. Reiskius ita locum retingebat: *An suffire thymo cerasque recidere inanes Quis dubitet (nam — Stellio), lucifugis congesta cubilia blattis?* ut *ceras*

sa ad apodolm referebat, ut doli, ut supra aliquoties; essent, *parce* et *miserator*. *εἴτα, ἀλλὰ, ἀλλὰ γε*. quod etiam *attamen*. 243. *ignotus Stellio*, non obseruatus, occulte adrepens. *et blattis congesta cubilia sunt*, h. blattae cubilibus eo, in Colum. IX, 13, 8. cf. §. 11. fauos vacuos, congestis, adedere fauos. *lucifugis*, per III, 16, 34 extr. *At* in apo-

noctem vagantibus; ut Ser-

Inmunisque sedens aliena ad pabula fucus,
 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis; 245
 Aut dirum, tineae, genus; aut inuisa Mineruae
 Laxos in foribus suspendit aranea calles.
 Quo magis exhaustae fuerint: hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,

inanes sint haec *cubilia*. 244 *fucos* Gud. a m. pr. Mentel. pr. *ad pocula* Medic. a m. pr., librarius scilicet, qui de se forte agi putabat. 245 *scabro* Medic. a m. sec. duo Moret. Franc. Goth. sec. *crebro* tres alii. *se miscuit* Voss. pr. Moret. fr. Franc. Toll. Ed. Mediol., porro Goth. sec. Erf. et vnus Mead. *imparibusque immiscuit* qu. Moret. 246 *dirum* optimus quisque apud Heinl., hoc idem iam ediderat Nauger. et Egnat., neglectum a sequioribus. *durum* vulgo. *tineae* scriptura vett. librorum. vid. Vrsin. Cerd. Heinl. 247 *In foribus laxos* edd. ante Heinl., sed iam Pierius monuerat, codices aliter habere. *Laxosque in foribus* Zulich. *arachnea* Toll. 248 *fuerunt et mox compleverunt* Medic. *fuerit* Ven. *omnis* multi. 249 *Incumbunt* Zulich. Moret. fragm., idem *fulcra ruinas*. *ruinam* Ed. Vep. *operis lapsi* coni. Schrader.

vius recte explicat. Est verum genus, *tineas*, *Bienenmotten*, *Raupen*, *Bienenwürmer* appellant, ceras depascentium; ex erucis in chrysalides tandemque in blattas lucifugas transformari solent. conf. Colum. IX, 14, 1. 2. 8. 9. *Phalaenam tineam mellonellam* Linn. vocant nostri viri docti. 244. *fucus* (v. ad v. 168) *immutis*, quod ipse nihil operae ad mellificium confert. cf. Hesiod. "Epy. 303. 304. Theogon. 594 sqq.

245. *imparibus armis*, h. l. quibus apes pares non sunt. *asper* vid. Georg. III, 149. 246. *tineae*, quarum papilionones enecare iubet Colum. IX, 14, 8. *inuisa Mineruae*: nota fabula de Arachne. 248. *Quo magis exhaustae* apes sunt melle subducto (nec tamen eo usque, ut fame pereundum sit, nec alieno tempore), *eo acrius omnes* operam dant, ut iacturam tantam reparent; *ruinas generis lapsi*, ut paullo ante, *res fractas*, a

Conplebuntque foros, et floribus horrea texent. 250

Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo;
Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:
Continuo est aegris alius color; horrida voltum

250 *fores* edd. nonnullae, vt Cerdae, et Pierius in ora codicis sui. Possit esse vestibulum. *cauos* l. *fauos* Io. Schrader. ex Colum. IX, 15, 4 et sup. v. 104. In *horrea* duplicem lectionem agnoscit Iulius Sabinus, et *horrea*, et *horea*: nam *horeum* esse mel aestiuum, „et ita legendum esse puto; Plinius sic ait: *Alterum genus est mellis aestiuum, quod ideo vocatur horeum a tempestiuitate praecipua* —“ Male hoc: mel illud est *ἀραιόν* ap. Plin. XI, l. 13. 251 *Sin* quatuor apud Burm. Oblongus Pierii, Goth. sec. *nostris* Rom. et aliquot apud Pierium. 252 *tristis* Moret. sec. *languebant* Moret. pr. *tabo* pro morbo Voss. alter. Eadem variatio Georg. III, 557. vid. Heinfl. ad Ouid. Met. XV, 627. 254 *color horridus alia* Medic. a m. pr. *horrida multum* Franc. et Zulichem. pro diu. lect.

republica et imperio aliquo sumtum. Notum autem inter melitturgos, ex mellis abundantia inertia et luxuria solui apes; itaque etiamnum inter mellificii nostri noxas habetur, quod non satis mellis apibus subducitur, contra vero, vere ineunte, nouus cibus apponitur. Obseruatum iam Aristoteli H. A. IX, 40, versus fin. Hinc nec fucos omnes interimendos esse contendebant veteres. vid. eundem et Colum. IX, 15, 3. 250. *foros*, alueos, fauos in alueis, siue a locis spectaculorum, siue

a tabulatis nauium: et *floribus horrea texent*, florum succo ac polline conficient fauos; proprie cellulas, in quibus tamquam horreis mel reconditur.

251 — 280. De morbis apum et morborum cura. Versus 253 ad 263 interpositos esse memento, nec male forte parenthesi includas. Comparari possunt Varro III, 16, 20. Colum. IX, 13, vbi §. 7 totum h. l. expressit.

252. *Vita tulit*, h. conditio, fors, natura apum, vt *βίος*, et saepe *vita humana*. 254. *alius color*, ἀλλοχρῶν.

Deformat macies; tum corpora luce carentum 255
Exportant tectis, et tristia funera ducunt;
Aut illae pedibus connexae ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes
Ignauaeque fame et contracto frigore pigrae.
Tum sonus auditur grauior, tractimque susur-
rant: 260

Frigidus vt quondam siluis innummurat Auster;
Vt mare sollicitum stridit refluentibus vndis;

255 *Diffomat* vnus Arundel. et corpora Donat. ad Terent. Hecyr. II, 4, 27. 257 an *connixae*? quoniam negant in morbis id solere fieri, vt plures in vuae modum, *βοτρυδόν*, conglobatae aliae ex aliis pendeant; sed tum singulas passim haerere. *connexa* edd., male. Porro: *Atque illae* aliquot apud Pierium. 258 ante omnes distinctionem ponebat Reiskius, nec male, idque ipse nunc sequor cum Wakef. 259 *Ignauaeque* Romanus, sed idem *fama*. et abest Goth. pr. *contractae* Cerdae editio; sed in illa multa vitiose excusa. 260 *tractuque* Mentel, et Bodlei. vid. ad Gratii Cyneg. 362, Burm. *tractumque* Goth. pr. *susurrant* Gud. *susurrant* Franc. 261 *siluas innummurat* Longobard., nec male, v. Heinfl. 262 Abest versus a Parthaf. Aut Medic. Pierii, Moret. pr.

σι. 259. *Ignauae fame*, inedia. Sed proprie potest tamen accipi; est enim *fames hiberna* inter morbi causas: vnde inter remedia infra vl. 280 cibi copia ponitur. *contracto frigore pigrae*, proprie sunt ipsae *frigore contractae*. Sed transfertur hoc, poetico more, ad ipsum frigus. 260. *tractim*, tractu, trahendo se, siue ad tempus re-feras, vt sit continuo, iugi-

ter, siue ad locum, ab vno angulo ad alterum, per omnes alueorum et examinum ordines susurro continuato, *ἐπισεσυρμένως*, nil interest. Hoc forte doctius, vt Lucret. III, 529 mori homines per membra sublato sensu: *post inde per artus Ire alios tractim gelidi vestigia leti*. 261. *Frigidus Auster*, vid. ad Ge. III, 278. 279. Mox 262 *mare sollicitum*, sollicitatum, commotum, *ὄρνις*.

Aestuat vt clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hic iam galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus, vitro 265
 Hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
 Proderit et tunsum gallae admiscere saporem,
 Arentisque rosas, aut igni pingua multo
 Defruta, vel psithia passos de vite racemos,

Zulich. Reg. apud Martin. *stridet* Heinl. e Medic. Gud. Roman. Vulgo *stridet*; quod et Romanus tuetur. 263 *Aestuat inclisus* Seruius Danielis et aliorum ad Aen. V, 595. *ingens* Medic. a m. pr. 264 *Hinc iam* Medic. cum tribus aliis apud Heinl. et Erf. *infundere* Rottend. tert. pro diu. lect. *inferre canalibus vitro*, interpungit Wakef. 267 *tunsum*, *tusum*, *tuscum*, *tutum*, *tonsum*, scriptum vid. apud Burm. et III, 133. *immiscere* Franc. et Reg. Martini. 268 *Ardentesque* Reg. Martin. 269 *psithia* Medic.

μερον, seu defluxu maris reciproco, seu, vt in Homero, fluctibus ad littus impulsis et allisis. 263. *fornaces* sunt fabrorum ap. poetas. Ternas comparationes ex Homero expressas esse post Seruii indicium vidit iam Guellius, Iliad. ξ, 394 — 399. Aliam Homerici loci imitationem in Quinto Smyrnaeo videas, locupletissimi ad ornatus quaerendos ingenii poeta, modo castigatior esset, lib. V, 364 — 380 — 386 — 389. vbi facile agnosces luxuriam, si cum Virgilio compares.

264. De *galbano* v. ad Ge. III, 415. 266. *fessas*,

aegras, vt saepe. 267. *admiscere*, scil. illis mellibus, quae infundis. Colum. l. l. *Id cum accidit, arundineis infusi canalibus offeruntur cibi, maxime decocti mellis, et cum galla vel arida rosa detriti.* Galla, crescens ille in glandiferarum nonnullarum arborum foliis tumor, infectis grauidus, adstringentem habet naturam (vnde h. l. *sapor gallae* pro galla), adeoque profluuium sistit alui, quo laborant vere ex certo pabuli verni generis apes. cf. Colum. IX, 13, 2. Varro III, 16, 22. 269. *Psithia* vitis vtilissima passis vis et confi-

Cecropiumque thymum, et graue olentia centaurea. 270

Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
 Fecere agricolae, facilis quaerentibus herba;
 Namque vno ingentem tollit de cespite siluam,
 Aureus ipse; sed in foliis, quae plurima circum
 Funduntur, violae subluet purpura nigrae; 275

cum quatuor Heinlii: quem vide. *psit haec Romanus. Sithia* Reg. vid. ad Georg. II, 93. *passus* Mentel. pr. 273 *Namque imo* aliquot Pieriani, Franc. et Ed. P. Dan. Basil. et al., item Goth. pr. Erf. vnus Mead. et edd. vett., etiam Egnat.; et probauit Heinl. ad Ouid. Ep. XX, 41 et Catroeus, notante etiam Burmanno; fluxit ex perpetua varietate. Maior librorum auctoritas pro *vno*, etiam sic inde ab Aldd. editum. *de vertice* vett. apud Pierium. 275 *Funduntur* Leid. *Eduntur* Zulichem., *mox subluet* qu. Moret. Goth. pr. *succumbit* Zulich.

ciendo inde vino *passo*: vid. Ge. II, 93. *Defrutum* vinum dulce ac coctum, de quo multa apud Scriptores R. R. 270. *Cecropiumque thymum*, v. sup. v. 112. 177. *centaureum* siue centaureum, maius et minus, *Tausend Guldenkraut*, a Centauro Chirone nomen traxit. v. Plin. XXV, 4, sect. 14. 6, sect. 30. 31.

271. Consentunt viri docti in hoc, *amellum* esse *Asterem Atticum caeruleum vulgarem*, nobis *Sternkraut*; quem in Italia, Sicilia, et Gallia Narbonensi

incultis et asperis conuallibus passim nasci Raius testatur; vnde *facilis quaerentibus herba*. Eius formam excudi curauit Martinus. Pugnat tamen pro Meliloto flore luteo (Trifolio n. 5 ap. Linn.) Wedel. Exercit. med. philol. Cent. 3, Exerc. 5. 273. *vno de cespite*, seu vno eodemque soli loco, seu vna eademque radice, vti exponit Philargyrius, quem sequitur Martinus, vt *cespes* sit radix cespitosa, seu radix fibris inter se in cespitis modum implexa. 274. 275. flore flauo, foliis purpureis violaceo colore.

Saepe deum nexis ornatae torquibus arae;
 Asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
 Pastores et curua legunt prope flumina Mellae.
 Huius odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis adpone canistris. 280
 Sed, si quem proles subito defecerit omnis,

276 Forte *hinc nexis* Burmann. Est sane subintelligendum.
 278 *incurua* (Foggin. *en curua*) Medic. a m. pr., et probat Heinl.
per flumina Romanus, quod admodum placebat Burmanno. *Amel-*
lae Medic. a m. sec. vnus Arundel. et Cantabrig., male. 280 *ex-*
pone Roman., quia in foribus. 281 *Sed si quidem* Medic. et
 aliquot alii apud Pierium, Bodlei. vnus Arundel. et vett. edd.

276. Solent arae fertis ex *flos: ea cum vetera ami-*
 hoc amello nexis (*Festons*) *neo vino decocta exprimi-*
 ornari. 277. *tonsis in val-* *tur, et ita liquatus eius*
libus, quas pecudes tondent *succus datur.*
 (v. Ge. I, 15 et al.); nam 281. Ingreditur nobilissi-
 sequuntur *pastores*, qui in- mum locum de reparanda
 ter pascendum herbam col- stirpe apum, cum morbo
 ligunt. 278. *Mella. Bri-* examina tota interierint. Se-
xia — Flauus quam molli quitur autem opinionem ve-
praecurrit flumine Mella teribus communem, posse
 Catull. LXIII (67), 33. Flu- ex boue caeso noua apum
 vium itaque ex vicinia agri examina excludi; quod Ae-
 Mantuani memoratum vides. gyptiorum inuentum et ar-
 v. Capreoli de reb. Brix. tificium esse vulgo iactaba-
 p. 9 Tom. vlt. Thes. Scriptt. tur. v. Varro II, 5, 5. III,
 Ital. 279. *odorato Baccho,* 16, 4, et multi apud Intpp.
 simpl. *ἀνθοσμία, εὐοσμον,* ibi et ad h. l. laudati. Virgi-
εὐώδη, vt Theocr. XIV, 16, lium auctorem Plin. laudat
 odorum vinum, adeoque ge- XI, 20, sect. 22, et Colum.
 nerofum, intellige. Colum. IX, 14, 6; et cap. 2, 1, vn-
 IX, 13, 8 *Optime tamen* de Magonem et Democritum
facit anelli radix, cuius est potissimum haec tradidisse
frutex luteus, purpureus discas; homines, parum ido-

Nec, genus vnde nouae stirpis reuocetur, habebit;
 Tempus et Arcadii memoranda inuenta magistri

282 *habenis* Rom., ferrem: *habebis.*

nea fide: assenserunt tamen seu puerpera oua deponeret.
 Hyginus ac Celsus. Expe- cf. Mellmann. Comment. *de*
 rimentum rei qui instituerit, *mutatis formis* p. 25. In
 non memoratum vidi. Vi- angustiam illam domum v.
 detur illa Orientis olim com- 295 — 298 apes appositae
 muni opinio fuisse, vt om- casiae thymique fragrantia
 nino infecta, ita apes ex pu- v. 303. 304 alliciebantur.
 tribus cadaueribus generari; Quod autem contundendo
 cui illa obseruatio forte lo- enecabant bouem, id vereor
 cum fecerat, quod apes in ne inani opinioni tribuen-
 iis terris, vbi passim per dum sit; nisi quod forte sic
 siluas et sine cultu vagaban- putrefactio accelerabatur.
 tur, mel interdum in cada- Ceterum Aegyptiorum in-
 veribus, sed exsiccatis, non ventum ad Thessaliam tra-
 vero, quod narrant, sanie duxit Maro v. 317 sq.
 diffluentibus, (etsi nec hoc 282. *genus nouae stir-*
 omnino verum esse perhibe- *pis*, genus nouum, a no-
 tur; v. Nota Becmanni ad va stirpe oriundum, examen.
 Antigon. Caryst. pag. 106) 283. *Arcadii magistri*, pa-
 quam apes auersantur, vt storis, Aristaei, vid. infra
 leonis Samsonii exemplo v. 317 et 539. Sequitur
 constat, facere videbant. igitur in hoc Maro eos, qui
 Huius porro rei obserua- eum Arcadiae heroem edi-
 tione adducti, fuere, qui derant: quod idem Iustin.
 fidem facerent, se, cum XIII, 7, 10, et Nonnus Dio-
 apum examina noua habere nys. XIII, 277 sunt amplexi.
 vellent, verno anni tempore, Ab aliis ad Thessaliam reuo-
 apum fetibus nouis a natura catus Aristaeus heros; idem
 destinato, cadauer bouis Ceae et Cyrenis cultu habi-
 commodo loco exposuisse, tus. Cf. de eo ad Ge. I, 14,
 quo apes tamquam ad al- cum disputatione Thielii
 veum conuolarent, et mater 1774 Gottingae habita;

TOM. I

M m m m

Pandere, quo que modo caesis iam saepe iuencis
 Infincerus apes tulerit cruor. Altius omnem 285
 Expediam prima repetens ab origine famam.
 Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi

284 *caesis iam forte i. pr. Moret.* 286 *patria repetens*
 Ven. *primam* Goth. pr. 287 *Nam quam* Medic. *quas* Gud.
Pellei, Pelei, Palei, nonnulli. *Penei* Franc. Est Πέλλα, Πελλαῖος.

nunc Eckhel Numi vet. p. 108. et Doctrina Numor. vet. P. II, p. 326 ad numum Ceae. Sane et ipse Maro infra v. 317 sqq. Cyrenen in Thessalia collocavit, Penei patris antra inhabitantem, ipsum autem Aristaeum Tempe incoluisse significat v. 317. 284. Et quomodo iam saepe caesis iuencis *cruor infincerus*, corruptus ex putredine, *tulerit*, protulerit, generavit, *apes*. 286. *omnem famam*, rei memoriam, narrationem. Ordinem autem narrationis ita constituit: Aristaeum Tempe Thessaliae incolentem apum examina lue grassante amisisse. Conquestum calamitatem apud matrem cum iisset, ab hac responsum accepit, Proteum in Pallene 392 de causa mali et medela esse consulendum. Adit iuuenis Proteum ex eoque audit luem immissam

esse eius apibus propter tentatam ab eo Eurydicen, Orphei coniugem; expiandum esse flagitium et placandam Nympharum iram: Tum Aristaeus in Thessalam rediit sacrum parat, caesas Nymphis victimas in nemore relictas paullo post reuifens, apum examina ex visceribus prognata videt.

287 — 293. h. per totam Aegyptum. Interpretam aestuantium conatus commemorare nil attinet. Videamus singula. *gens fortunata*, a terrae felicitate, seu fertilitate ex Nili incrementis. *Canopus*, ὁ Κάνωβος, Aegypti vrbs, non longe ab Alexandria; quae, quod iam Martinus, vir elegantis iudicii, vidit, occidentale Aegypti partem designat (est enim Canopicum primum ab occidentali latere Nili ostium); vnde Aeschyl. in Prometh. v. 845

Adcolit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis vehitur sua rura faselis;
 Quaque pharetratae vicinia Persidis vrguet, 290

288 *Adtulit* Zulich. *et fuso* Goth. pr. 289 *pactis* Rottend. sec. *phasellus* Cerda secundum lapides. 290 *Persidis* Goth. pr. *vicina Pathyridos* Clerici coniectura, a Burmanno satis acerbe explosa. Possint huius generis plura coniectari; vt, *vicina Papremidis*, vel *Profopidis*. Sed vid. Not. Nisi *vicinium* haberetur, liceret *confinia* coniectare. Hoc ipsum nunc video Bentleium coniectasse ad Lucan. II, 435. Mira cum subtilitate Persas Herculis comites ap. Sallust. Iugurtha 18 in Africam adductos huc deportat Hasaeus in Disf. et Obf. Bremae 1731, Disf. XI.

ἔστιν πόλις, Κάνωβος, ἐσχάτη χθονός. *Pellaeum*, h. Macedonicum, a nobili Macedoniae vrbe Pella, vnde *Alexander Pellaeus*. Ex quo autem tempore Macedones Aegyptum obtinuerunt, a regibus ipsa terra *Macedonica*, adeo et *Pellaea*, appellari potuit. *stagnantem* pro inundanti dixit poetico vsu: sic Lucan. II, 417 de eodem Nilo — *per Libycas Nilus stagnaret arenas*. Alia vid. ap. Cerdam. Et sane *effuso flumine* stagnat aqua in locis vicinis, etsi ipso alueo aqua concitatior cursu fertur. *pictis faselis*, pulcre, nam hoc proprium Aegyptiorum, quemadmodum ex Diodoro lib. I, 98 et Herodoto II, 96, 97 satis constat, vt certo naucula-

rum genere, *Baris* nomen erat, per Nilum discurrerent.

290. *Quaque vicinia Persidis vrguet*, h. ab ea parte, qua Aegypto Persis contermina est; quae vicina sunt ac contigua, poetica oratione *vrguent*. Solent veteres, multo magis poetae, fines saepe non satis subtiliter, ex geographica ratione, designare. Nysam ad Nilum collocatam vides ex versf. Homero tributis ap. Diodor. III, 66. *Persis*, h. l. pro imperio Parthico, vt iam Burm. accepit, more sollemni Romanorum poetarum; sic *Medus Hydaspes* v. 211; hinc et *pharetrata*, quod de Parthis proprie dici solet; quis Parthorum pharetras ignorat? Multo tamen

Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,

291 In Romano versus ita transpositi, ut sint: *Quaque pharetratae — Et diuersa — Vsque coloratis — Et viridem Aegyptum*. Medic. Gud. duo Rottend. et Leid. duo hos transponunt: *Et diuersa ruens — Et viridem*. Praestat haud dubie utraque verbum collocatio ea, quae vulgata est. Verum vel sic otiosi aliquid manet in versu: *Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena*; etsi in verbis ipsis nihil reprehendendum esse video: nam *arena* pro limo recte, ut poeta, dicere potuit; vid. Notam ad h. v. Mihi valde probabile sit, versum aut fuisse adscriptum in tabulis poetae, cum nondum decretum esset, utrum hunc an alterum *Et diuersa* anteferet, aut ex bono poeta in marginem fuisse appictum a Grammatico. Ita scriptum erat: *Quaque pharetratae vicina Persidis vrguet Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis*. Versu 291 *Et viridem* utique melius caret totus locus: et iam Cerda, sed alia eaque parum idonea de causa, quia v. 190 ad Persidem reuocabat, eo descendit, ut versum 291 damnaret. Acutissimus vir, Iac. Bryant, locum varie tentabat. Primo versus sic collocatos malebat: *Et circum — Et diuersa — Vsque — Et viridem — Quaque pharetratae — Omnis in hac*. Tum damnat stagnantem Nilum; et lusum in verbis agnoscit *nigra arena* et *viridem A*. Tandem eo deuenit, ut alteram loci partem a Nilo ad Gangem transferat, excluso versu 291, aut retracto post v. 289 et emendato: De Gange adeo dicta essent haec: *Quaque pharetratae vicina Persidis vrguet; Et diuersa ruens septem discurrit in ora, Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis*. Sane Gangem per septem ora in mare inferri ipse poeta alio loco memorauit: Aen. IX, 30. 31. Addit vir doctus Melam III, 63 — 66.

commodiorem verborum et finitima, fines, *Persidis vrguet*, attingit; ab orientali Aegypti parte, seu versus ostium Nili Pelusiacum; *et viridem Aeg.* etc. Sed videamus reliqua. *Et quae amnis usque ab Indis coloratis* (Aethiopibus, v. ad Ge. II, 116, ad Tibull. II, 3, 55. 56) *deuexus*, κατὰ Περσῆς, ex altis montibus proclui descensu in plani-

Et diuersa ruens septem discurrit in ora

Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis;

Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.

Propert. III, 22, 16. Incideram et ipse aliquando in hanc suspitionem, inprimis quia Maro etiam altero loco Gangem et Nilum iungit: *Ceu septem surgens sedatis amnibus altus Per tacitum Ganges aut pingui flumine Nilus*. Enimuero reuocabant me plura: primo quod apud generationem nemo ad Indos retulit; quid quod nec mellificium inter Indos memoratum ne ex recentibus quidem de India scriptoribus, memini; tum non minus contortum est illud, quod, *qua vicina Persidis vrguet*, Ganges narratur decurrere. Omnes has nebulas discussas esse arbitror, si, quod in Nota apposui, animaduertis: Nili ostia duo extrema, ab occidente Canopicum, ab oriente Pelusiacum, innui; hoc alterum ad fines imperii Parthici spectare videri potuit, cum Arabes modo armis domiti modo societate armorum iuncti interiecti essent. Tum vero *vicinia a vicinium* ubi deduxeris, intelliges: *eundem Nilum vrgere vicina Persidis*, propiorem habere cursum versus Parthos ostium Nili Pelusiacum. *fecundet* Gud. quod arripuit Wakef. hunc in modum: *Quaque pharetr. Et diuersa ruens. Vsque coloratis. Ut viridem Aegyptum nigra fecundet arena*. 293 *Ille* Rottend. pr. pro var. lect. *roū Vsque. deuexus* nonnullos legisse, ne dubites; sensu plane eodem; sed minus poetice; quod declinui via defertur, id est *deuexum*. *ab vndis* Franc. 294 *in hac* Roman. *regio certam* Franc. *certe* Medic. a m. pr. *iacet* Roman.

ciem dum defertur, pro- Igitur totus locus huc redit: nus, *fecundat Aegyptum*, Per totam Aegyptum, cum *viridem* laeto agrorum pro- in occidentali latere, circa ventu, *nigra arena*, pro Canopum non longe ab limo; est enim *arena* poetis simpl. solum (ut Georg. I, 105 *cumulos male pinguis arenae* de glebis tenacibus. Lucan. II, 417 *si non per plana iacentes Aegypti Libycas Nilus stagnaret arenas*); et *ruens discurrit in septem ora diuersa*, arte, reparandi apes ex

Exiguus primum, atque ipsos contractus ad
vltus, 295

Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt artis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis, obliqua luce fenestras,

Gud. a m. pr. et alii. *petit* Venetus, ex interpretatione. *imbre salubrem* Erf. a m. pr., stupore librarii. 295 *Exiguus* Erf. in *vltus* Medic. a m. pr. et alii, more solito. vid. Burm. *ipsos* ab Mediceo a pr. m. aberat. Lenius fuisset *atque hos*. 297 *premunt aras* Ed. Ven. 298 *aduersa luce* add. nonnullae, vt ex Cerdaliquet.

boum visceribus. Locum vexatissimum videor mihi sic satis commode interpretari posse; in aliorum quidem rationibus siue expendendis siue refellendis moras neque hic nectam. At si iam de ipsa sententia et poetica ratione iudicium ferendum est, Virgilii acumen et verecundiam desiderare mihi videor. Nam et nimis protracta et impedita friget oratio, et paullo ieiunius Nili natura bis describitur: quamquam singula membra suo ornatu ac lumine fulgere facile sentio. Sed et hic mihi videtur Euphorionem aliquem aut alium poetam Alexandrinum expressisse; quem locum qui animo tenebant, Romani poetae copia magis forte delectabantur, ac nunc in nostris animis, hoc auxilio destitutis, fieri potest. Si cui tamen aliter videtur, nil intercedo.

295. Conf. cum seqq. excerptum ex Florentino in Geopon. XV, 2, p. 406 sqq. (p. 1070 sq. Nlcl.). Sequutus forte noster erat Varro- nem, cuius hac de re locus, ad quem Florentinus provocat, intercidisse videtur, *contractus*, coartatus, spatio angusto factus, ad hunc ipsum vltus, *locus, οἶκος, decem cubitorum in altitudinem et latitudinem*, inquit Florentinus. 296. *Hunc locum et angusti imbrice tecti*, h. angusto tecto (cuius fastigiis imponi solent cauae tegulae, *imbrices*), et *parietibus artis*, angustis, *premunt* pro exstruunt, sed

Tum vitulus; bima curuans iam cornua fronte,
Quaeritur: huic geminae nares et spiritus oris 300
Multa reluctanti obsuitur, plagisque peremto
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
Subiiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentis.

299 *bina* sex ap. Burmann. *vima* Medic. *coruans* Gud. 301 *Multa resulant* Menag. pr. *obsuitur* Heinl. reposuit ex vnico Mediceo, in quo *opsuitur*, vt et in Gud. a m. pr., quod iam defenderat ad Ouid. Fast. II, 578. Laudauit tamen idem ex libro Colot. Vrsinus. *obruitur* Ven. Parrhaf. Vulgo legebatur: *obstruitur*, quod vtiq; proprium et pedestri sermoni conueniens erat, ἀποπεφράχθαι. idque tuentur viri docti Voss. et Wakef. neque intercedam: Aen. IV, 440 *Fata obstant placidasque viri deus obstruit aures*. Apud Lucret. VI, 225 est *oppilare*. 302 *Tunsa*, *Tusa*, alii. v. ad v. 267. 303 *in* deest quart. Moret. 304 *recentis* Heinl. reposuit ex scriptis; etiam Pierianis, seu verius renouauit; nam sic iam Eguat. Commelin., hinc alii ediderant; reliquae edd.

multo elegantius, quasi coercent; et quatuor relinquunt spiracula ad quatuor caeli cardines spectantia.

299. Τριακοντάμηνον βοῶν Florentinus l. l. 300. *spiritus oris*, h. os. 301. *multa reluctanti*, πολλὰ ἀεκαζομένη, vt apud Homer. Od. v, 277. Iliad. ζ, 458. 302. *soluuntur*, resoluuntur contusa, comminuuntur, vt in putredinem tanto citius abeant, *pelle* tamen *integra* manente. Sed et simpliciter *soluuntur tunsa*, pro tunduntur: ὁμοῦ ταῖς σαρκὶ τὰ ὀστέα συναλοῦντες Φυλακὴν

δὲ ἐχέτωσαν, τὸ μὴ αἰμάξαι τι τοῦ βοῦς et rel. *viscera* pro omni carne.

303. *in clauso*, luto etiam denso obducta ianua et fenestris; vt diserte Florentinus p. 407, sed, vt adii- citur, XXI die dies et purus aer admittitur, vento tamen excluso; et tum rursus omnia oblita occluduntur. Quo facto, vndecimo inde die, aperta domo examina noua efferuescere reperiuntur. Facile ex his apparet, quomodo mater apis in οἶκον penetrare potuerit. *ramea fragmenta*, ramorum, h.

Hoc geritur, Zephyris primum inpellentibus vn-
das, 305

Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.

Interea teneris tepefactus in ossibus humor

Aestuatur; et visenda modis animalia miris,

Trunca pedum primo, mox et stridentia pen-
nis 310

Miscentur, tenuemque magis magis aera carpunt;

fere, *virentes*, e glossa. vid. Heins. ad Aen. VI, 674. Ouidii Fast. V, 123. 306 *et ante* Roman. 307 *Sarcula quam* Zullich. *signis* Voss. *suspendit* Mentel. pr. a m. pr. pr. Moret., et Nonius in *Garrulae*. 310 *pinnts* video Heinsium emendare, vt fere alias. Et sic in Pierii libris et Romano. Interpungere licet l. post *primo*, vt ad *visenda* retrahas; l. post *miris*, vt iungas: *Trunca pedum primo, mox et str. p. Miscentur.* 311 *tenuem-*

ramos. *casias* v. sup. ad 309. *Aestuatur*, fermentescit. Ge. II, 213. Rem disertius expositam vi-

305—307. Haec faciunt de in Florentini loco p. 407 ineunte vere. Plin. II, 47 extr. Narrata sunt haec, *Ver aperit nauigantibus* essi ex ouis excludi vermiculos, ex his euolare apes satis *maria, cuius in principio* constat, fabulosa, fere ad *Fauonii hibernum molliunt* eum modum, quo animan- *caelum, — Is dies VI est* tia primo esse nata opinati *ante Februarias Idus.* cf. erant indocti physici inter *XVI, 25, f. 39. nouis co-* Aegyptios apud Diod. I, 10. *loribus, floribus. rubeant,* Ouid. Met. I, 422 sqq. *efflorescant, niteant.* Georg. *II, 319 vere rubenti.* 310. *Trunca pedum* graece

308. *humor*, vitiatu putredine sanguis, sup. v. 285 *insincerus cruor. teneris* pro *trunca pedibus*, et hoc *autem ossibus*, quia haec cum expresse, sed suo more, *ipfa contusa colliquescent.* 311. *aera carpunt*, vt

Donec, vt aestiuus effusus nubibus imber,

Erupere; aut vt, neruo pullante sagittae,

Prima leues ineunt si quando proelia Parthi.

Quis Deus hanc, Musae, quis nobis extudit
artem? 315

Vnde noua ingressus hominum experientia cepit?

que magis ac magis Romanus, et alii Pierii, vnus Mead. Goth. pr. Erf. Sic etiam Medic. a m. pr., deleta postea *ac*, et in Menteliano, sed eraso *que* a m. sec., vt sit *tenuem magis ac magis*: quomodo pr. Mentel. et pr. Voss. et alii quinque Heinsii; quatuor Burmanni, tres Martini, Goth. sec. Et sic Ge. III, 185. 306 *magis atque magis*. Probat itaque Heinsius; et est lenius quam: *magis magis*; quod vno Catulli exemplo, quamquam et illo ambiguae iuncturae, defendi poterat LXIII, 274 *Post vento crescente magis magis increbrescent*. Porro *aera captant* Rom., male; hoc facerent spirantes. 312 *et a. effusus* quart. Moret. et vnus Mead. 313 *Eripere* aliquot Pieriani; in aliquot aliis *velut*; quod et in quinque apud Burm. in vno Arundel. Goth. sec. a m. sec. *vel vt* Franc. et vnus Mead. 315 *aut Musae* Moret. quart. *extulit* permulti; sed *extudit*, quod inde ab Aldd. editur, et meliorum consensus, et grammatica ratio defendit, quod est exquisitius; habet etiam adiunctam aliquam notionem assiduitatis. Dicat aliquis, hanc in deum non cadere; verum non ita arguantur poetae. *excudit* vitiose nostri, duo Burm. et plures Martini. vid. ad Georg. I, 133. *qui nobis* codd. apud Pierium. *vobis* Erf. a m. pr. 316 *ingressum* Mentel. sec. *ingressum hominem* Ed. Ven. *coepit* edd. multae apud Burm.

viam, h. volant; quod idem de processit: qua re homines adducti ad hanc artem est, *stridentia pennis miscentur*. 313. *Erupere*, melius quam erumpunt; vt ab experientia suppeditatam *sagittae erupere, neruo arc-* progressi sunt. Lucret. I, 384 *cus pullante, propellente* *Vnde initum primum ca-* *sagittam.* *piat res quaeque mouendi.* Totum hunc locum a secun-

316. *Vnde noua hominum experientia cepit in-* dis poetae curis profectum *gressus*, habuit exordia; vn- esse, tradunt Grammatici. vid. Vitam Virgilii §. 39.

Pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe,
Amisissis, ut fama, apibus morboque fameque,
Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
Multa querens, atque hac adfatus voce paren-
tem: 320

317 *Aristheus* semper Goth. sec. 319 *extremum* libri aliquot
apud Pierium. *extremum sacri* fragm. Moret. *placidum caput*
Medic. 320 *adfatur* Mentel. pr. *adfatus* Goth. pr. *parentem*

De Aristaeo vid. modo ad v. 283. Quod inuentum reficiendarum apum ad eum refertur, ignoratur, quo exemplo Maro fecerit; ignoratur quoque, quo auctore Aristaeo crimen tentatae Eurydices impactum sit. Ex perpetuis fere exemplis Romanorum poetarum ad Graecos se componentium, inprimis Virgilii et Horatii, et ad sensum cuiusvis viri docti, qui lectione varia animum ad haec parauit et acuit, sit probabile, saltem suspicari licet, vel ex summo rerum ornatu, Maronem hic alium, eumque Graecum poetam, expresse. Fuisse vetus poema, *Βουγόναν*, sub Eumeli antiquissimi poetae nomine, ex Eusebiano Chronico constat: num. mcl. et ibi Scalig. cum Vallarf. et Salmaf. ad Solin. p. 602. 603. An is ipse autem ad Aristaeum artem retulerit, quod a Salmasio affirmari video, nulla auctoritate constat. Sapit totum commentum poetae Alexandrini ingeniosam suauitatem. Fabulam ipsam *de bugonia* exponit Ouid. Fast. I, 361, Met. XV, 361 sq. cf. Antig. Caryst. Mirab. c. 23. ibique Becm. 317. Aristaeus ex mente poetae tum in Thessalia degbat, necdum Ceam adierat. *fugiens* simpl. relinquens, *Tempe*, discedens inde ad *caput amnis*, Penei, fontem, v. Exc. ad h. l. Sic fons Timaui — *nouem ora* Aen. I, 245. 246. Ignorantione totius phantasmatist poetici, olim, Burmannum temere sequutus, ostium Penei intelligi volebam. Venat tamen hoc rerum species et locorum ratio, quam poetae animo infudisse manifestum est; etiam si concesser-

Mater Cyrene, mater, quae gurgitis huius
Ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum,
Si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus
Apollo,

est tres ap. Burm. Goth. pr. 321 Distingui potest *mater*! *Cyrene mater*! *Cyrina* Gud. semper, et alter Mentel., forte ex pronuntiatione *τοῦ η* in *Κυρήνη*. Vox haec priorem productam habet h. l. et ap. Apollonium; at correptam apud Pindarum et Callimachum. Obseruauit quoque Spanhem. ad Callimach. in Apoll. 73. 322 *tenens* Mentel. pr. *de clara* Erf. *a stirpe* Rom. cum vno Pieriano, Gud. et sec. Moret. vid. ad Aen. I, 19.

ro, *caput*, uti *os*, *ora*, de fluminum ostio dici posse, quod docuisse sibi visus est Burm. ad Valer. Flacc. V, 351. Lucan. II, 52, aduersus quem docte disputantem vide Ouwens Noct. Hag. pag. 598 sqq. Nec assensum expraemunt seu illa: *extremi amnis*, seu ea, quae infra memorata vss. 359 — 362, haec enim ad fontem et initia fluminis non minus bene referri queunt. Sane antrum, ex quo fons progreditur, perpetua apud poetas Fluuiorum regia, et Nympharum sedes; conf. Spence Polymet. pag. 226. 227, et nunc antra et vasti recessus in visceribus terrae intelligendi, ad quos per ipsum fontem descensus sit. Pro exemplo hic locus esse potest, in poeta interpretando grammaticam et criticam subtilitatem nihil expedire, si sensus poeticus hebeat. Erat autem mater, Cyrene, vna ex Nymphis huius fluminis, eademque Penei filia seu neptis. Apud Pindarum P. IX, 90. 121, ab Apolline illa in Libyam abducitur; at h. l. patris regiam incolit. Porro hunc versum et has querelas ex HomERICA expostulatione Achillis cum Thetide Iliad. α, 549 sqq. expressas esse, notarunt Intpp. Sed mirifice exornauit Virgilius nude ab Homero primum tradita. Conf. etiam Iliad. σ, 70 sq. et Callimach. in Cer. 99. — 323. *Thymbra*, ager Troadis, fluuiio Thymbrio irrigatus, qui in Scamandrum cum Simoente iam iunctum se immittit; fano Apollinis nobilis. Stra-

Inuisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? quid me coelum sperare iube-
bas? 325

En etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum custodia
follers

Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, et ipsa manu felicitis erue filuas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice
messis; 330

Vre sata, et validam in vitis molire bipennem:

324 *an quo* Menag. *noſter* Medic. a m. pr. 325 *quis me*
quart. Moret. *videbas* Goth. sec., perpetuo lapsu. 327 *peco-*
rum tres apud Burm. et aliquot apud Pier. 328 *extulerat* quin-
que Burm. *excuderat* Ven. et duo Martin. cum vett. edd. *excu-*
terat vnus Mead. Hoc *extundere*, inuenire, parare, vidimus iam
v. 315 et I, 133. *temptanti extuderat* Rom. 331 *duram in*
vitis Medic. a m. pr. *in vitis* Gud. *in vitem* Zulich. *in vires*
Goth. pr. *bipinnem* Rom.

bo XIII, p. 893. Est autem cum te deam matrem ha-
versus adumbratus ex Odyſſ. beam. *frugum et pecu-*
1, 529 *Εἰ ἐρεόνυς σὸς εἰμὶ,* *dum*: nam eidem Aristaeo
πατὴρ δ' ἐμὸς εὖχεαι εἶναι. tributa cura pecoris, vt Ge.
324. Ita Aen. II, 595 *quo-* I, 14, vnde idem Νόμιος. cf.
nam nostri tibi cura re- Pindar. l. c. 329. *felices*
cessit. 326. 327. Exornauit *filuas*, arbuſta fructifera-
poeta τὸ ἀτιμᾶν Homeri; rum arborum. 330. *inimi-*
hanc gloriam, quam mihi cum *ignem*; diu notatum,
multo cum labore, longae hunc eſſe τὸ δῆτον πῦρ ap.
experientiae molestia, ex Homer. et alibi. *interfice*
agrorum cultu et pecudum *messes*, perde. Lucretianum
(adeoque etiam ex apum) verbum. *perimere, necare,*
cura paraueram, hunc fruc- in ſimili iunctura dixere
tum amitto, et hoc quidem, etiam alii. 331. *sata* poſt

Tanta meae ſi te ceperunt taedia laudis.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit: eam circum Mileſia vellera Nymphae
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore; 335

333 *thalamos* alter Menag. *thalamo ſonitum* Franc. 334 *Sentit*
vett. aliquot apud Pierium. *Meleſia* Gudian. *verbera* Medic. a
m. pr. 335 *ſatyro* Rom. et tres apud Burm., et ſic Seru. ac Phi-
laryr. vid. ad Georg. II, 197. *vitreo, viridi, hilari*, a nonnullis
lectum fuiſſe e Cerda colligitur. *phaucata* Goth. pr.

messes et cum *vitibus* iunc-
ta cum Martino dices eſſe
arbores ſatas. *molire*, vi-
bra, iacta, vt excidantur
vites.

333 ſqq. Adumbrata haec
ex Homero, vbi Thetis in
imo maris fundo luctum
Achillis reſciſcit Iliad. σ,
35 ſq. *ſonitum*, conſuſum,
nondum diſertam vocem,
qua filium agnoſcere poſſet.
Quae ſequuntur, adumbrata
ſunt ad vitam priſcorum ho-
minum; ſedebant in thalamo
puellae, etiam regiae, aſſi-
dentibus ſeu comitibus et
aequalibus ſeu ſamulis, vt
opus facerent ſeu nendo ſeu
texendo; nunc deabus aſſi-
gnatum opus e lana prae-
ſtantiffima, Mileſia, vt Ge.
III, 307 vidimus, colore cae-
ruleo. 334. *Vellera car-*
pebant, lanam ducebant
fuſo, nebant. 335. *hyali*

colore; voluit colorem *hya-*
linum exprimere, h. viri-
dem, vitro, viridioris colo-
ris puta, ſimilem. *hyalus*,
ὑαλος, pro vitro, noue dic-
tum: forte dum graecum ali-
quem poetam ſequebatur
Virgilius, nam ex vita vul-
gari et tabernis inſitatoriis,
ſi vel maxime, quod ignoro,
hyali vox in iis frequentata
fuisset, eam non adoptaſſet
Maro. Imitatus Aufon. Moſ.
418 *Caeruleos nunc, Rhe-*
ne, ſinus hyaloque viren-
tem Pande peplum. Simili
auſu a Lucret. IV, 1121
thalaffina veſtis dicta, et
θαλάσσαιαν μίτραν ſic dic-
tam puto ap. Tryphiod. 333.
Sunt igitur *vellera fucata*,
lana tineta, *colore hyali*,
vitri, h. colore viridi, *ſa-*
turo, h. quo ipſa vellera ſa-
turata ſunt; nam proprie
lana eſt *ſatura*, quae ſatis

Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Caesariem effusae nitidam per candida colla;
Nesae, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydiippeque, et flaua Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinae experta labores; 340

336 E Graeco: Δρυμό τε, Ξανθώ τε, Λιγεία τε, Φυλλοδόκη τε. Drimo, Drumo, Dremo vid. apud Burm. Xanto alii, et Legea. Phyllidoceque Heinl. reposuit e pr. Mentel. et nouem aliis; vulgo Phyllodoceque, quod tuetur Rom. Medic. alii, item Macrob. Sat. V, 17, nec, cur mutandum fuerit, video: nam Φυλλοδόκη rationem habet grammaticam; Φυλλιδόκη ei aduersatur. Scribitur etiam Philledoce, Philidice, Phillidoce, Phyledoce. 337 Ante hunc sequens versus ponebatur in Goth. 338 Νησαίη, Σπειώ τε, Θάλειά τε, Κυμοδόκη τε: fere vt in Iliad. σ, 39. Neseque apud Macrob. Sat. V, 17. Alii: Neseque, Nisae, Nisaei, Nesea, Nisaea, Nisaeque, Nisea Aepioque. Porro Theleiaque, Tali-que, et Chimodoceque, Cymidoceque, Cynodoceque. Totus versus abest ex optimis Rom. Medic., aliisque plurimis, etiam Mead., et potest ex Aen. V, 826 huc tractus esse videri, eiectus quoque a Brunck. et in ed. Parmensi Bodon. 339 que post Cydiippe a Medic. et plurimis abest. Lycoris alternaque Rom. Lyceris Goth. pr. et al. 340 primum alter Menag. Zulich.

colore imbuta est. Alias, pag. 20. 21. ὑαλοειδέες τὸ-
vbi vitreum mare, vitreus παζοι sunt in Orphicis Λι-
pontus, et similia dicuntur, θηκοῖς VIII.
ad colorem caeruleum spec-
tare id videtur; si vitreus
fons, ad pelluciditatem. Vi-
treum Circen alia audacia
dixit Horat. I Carm. 17, 20
pro marina; vt alias deae
marinae solent dici caeru-
leae; vitreum antrum Ouid.
Met. V, 48. Praeiuerat Co-
rinna, quae ὑάλινον παῖδα
dixerat pro marino. vid.
Toup. App. ad Theocrit. firis quidem sensibus perit

Clioque et Beroe soror, Oceanitides ambae,
Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae;
Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deiopea;
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.

342 inuictae Erf. incinctae vestibus alter Rottend. 343 Ephyra Medic. Epyre Goth. pr. et Asia Heinl. post Pierium e Medic. et pluribus. atque vulgo. Post Asia inferunt et Aldd. Iunt. et aliae. Deiopeia, Diopaea, Diopaea alii. Eli Δηϊόπεια. Hiatus est post Ephyre. ἡδ' Ἐφύρη, ἡδ' Ὀπίς. 344 At tandem Medic. velox positis Schol. Statii Theb. I, 271.

illa suauitas. Ceterum hic Nymphae, et quidem vena-
locus et haec nomina ex Ho- trices; cf. v. 344.
mero petita Iliad. σ, 37 sqq. 343. Asia a tractu Ly-
Add. Hymn. in Cer. 418 sq. diae: v. sup. Georg. I, 383.
Hesiod. Θ. 264 sq. 240 sq. 344. Arethusa velox, ergo
Hygin. p. 4. 5. 341. Ocea- et ipsa venatrix, cum Clio
nitides ambae, hae igitur et Beroe; positis sagittis,
solae Oceani filiae; adeoque quae tum deposuerat arcus;
ceterae Nereides: quas nu- nam assidebat colo tum inter
mero L, illas ter mille fuisse ceteras. Parum placet, quod
traditum: Apollod. I, 2, 2. 7, Seruius habet: „nebridas
vbi vid. Not. conf. Valk. ad habentes; sed hic venatri-
Ammon. lib. III, c. 1. At cum est habitus, quem ideo
Iouis filiae Naides Odyss. Nymphis dat, quia multas
ν, 356. ρ, 240, et Oreades eas legimus ex venatrici-
Iliad. ζ, 420. Odyss. ζ, 105. bus factas.“ Quomodo ta-
Communi tamen vsu omnes men venatrices Nymphae, in
dictae Nereides. Hoc est il- saltibus versari solitae, nunc
lud, quod Grammatici in- in imo aquarum fundo, sub
nuere volebant aut debe- terris, inter Nymphas aqua-
bant, dum eas a Nerei filia- rum deas locum habere, aut
bus distinguebant. v. Am- Nymphae Potamides et ma-
mon. h. v. 342. Ambae rinae inter venatrices deas
cinctae auratis et pictis, h. referri possint, olim dubita-
variis, pellibus, tamquam bam. Nec fundo suo carere

Inter quas curam Clymene narrabat inanem 345
Volcani, Martisque dolos et dulcia furta;
Aque Chao densos diuom numerabat amores.
Carmine quo captae dum fufis mollia pensa
Deuoluunt, iterum maternas inpulit auris

345 *Clymene curam* Erf. *curas inanis* Gud. et vnus Pierii. refinxit Wakef.: *Inter quas Clymene curas narrabat inanes*: ad Lucret. V, 1430. coll. III, 117. *narravit* Goth. pr. *mandabat* Erf. 347 *Atque vitium* edd. Elzeu. ante Heinſ., quem vide et Pierium. conf. ad Ecl. VI, 63. VII, 13, vbi Seru. *Eque Chao* laudat; et *enumerabat*. *Atque chadens os Roman. diuum densos* Erf. *narrabat vnus* Mead. cum edd. Ven. 1476. 1482 et Erf. 348 *fufis dum* Gud. tert. Rottend.

vifa eſt ea dubitatio viro docto et aequo harum rerum iudici Ouwens Noct. Hag. p. 605. Scilicet dicendum eſt, poetas omnino in Nympharum generibus discernendis non vbique eſſe ſolere ſatis ſubtiles ac diligentes, et Nymphas fontium et amnium filius et ſaltibus, contra vero ex montibus et ſaltibus deductas Oreadas et Napaeas venationi immiſceri, adeoque ſagittis et arcubus inſtrui. Ita Diana Nymphas venatrices ex Oceaninis legit ap. Callim. in Dian. 42. Spanhem. ad v. 13. Inf. 383 cum patre Oceano inuocantur Nymphae filiarum et fontium promiſcuae.

345. *curam inanem Vol-*

cani, ſtudio inane in obſeruando adultero et ſumen- da ab eo vltione: vt recte Meierotto p. 29; cum rete fabricaretur, quo Martem cum Venere opprimeret. Reſpexit locum Odyſſ. 3, 266 ſqq. Qui fabulam poſt Homerum narrauerint, dabit Wernsdorf. Tom. IV, p. 53 Poet. min. 346. *Martis dolos* Cerda dolos Vulcani in Martem ſtructos accipien- dos eſſe contendit, ex Odyſſ. 3, 276. Sed vetant adiecta *dulcia furta*. *doli Martis* haud dubie eadem dicuntur, cum clam Vulcano fierent, vt ibid. vſſ. 268. 269. 347. *densos — amores*, cre- bros, magno numero et lon- ga narrationis ſerie per-

Luctus Ariſtaei, vitreisque ſedilibus omnes 350
Obſtupere; ſed ante alias Arethufa ſorores
Proſpiciens, ſumma flauum caput extulit vnda.
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror, ipſe tibi, tua maxima cura,
Triftis Ariſtaeus Penei genitoris ad vndam 355

350 *vitreisque in ſedibus* alter Rottend. *vitreis quoque ſ.* Reg. Martin. *vitreis* binis ſyllabis. *annes* Medic. 351 *Obſtupere* Rom. Medic. cum aliis melioribus, vt toties, quoties vidimus. 352 *flauum* dudum editum a Naugerio et ab Egnatio et hinc in vulgg. firmavit Heinſ. e ſcriptorum omnium cum Roman. et Medic. conſenſu. Aldd. pr. et ſec. et hinc aliae nonnullae *placidum*, repetitum ex Aen. I, 127. conf. ſup. v. 319. *ſummaque ſuum caput* Leid. 353 *Et procul, at gemitu* Leid. *Atque procul gemitu* Zulichem. 355 *Penei genitoris*. Vitioſam lectionem metrum prodit, quod ſagaciſſimus metri exactor, Io. Schrader., monuit Emendatt. praef. p. XXI. Eſt enim Πηνειοῦ ex quo poetarum vſu triſyllabum Latine fit, vt ex Αἰεΐου *Aeneae*. Nec niſi ſeriores poetae in his licentius verſantur; vide v. c. Sammon. et ibi nuperum doct. editorem Ackermann. pag. 23. Multa quidem ad diluendam cauſſam poetae attulit Ouwens Noct. Hag. p. 607 ſq. conf. p. 285. (Si defendere vellem, equidem laudarem Horatianum *Pompei, meorum prime ſodalium* Carm. II, 7, 5.) Alia petita ſunt ex obſeruatione aliorum in re metrica, quae et ipſa a regulis recedunt; hoc eſt culpam culpa diſſoluere; alia ſunt diuerſa. Si v. c. vt ap. Nemeſian Cynege. 272 *Nerei* occurrit diſyllabum; eſt hoc a Νηρεῦς, Νηρεῦς, vnde Νηρεΐδες, Νηρηΐδες. De *Belides* conf. ad Aen. II, 82. Vnus eſſet modus *Penei* diſyllabum defendendi, ſi dixeris, pro Πηνειὸς dictum quoque eſſe Πηνεὸς, vt tot alia in τῖος v. c. ταύγεος, Heſiod. Sc. Herc. 104, et communi vſu alia, vt εὐδήςγεος,

texendos. cf. Ouwens p. 591. Nereides vel Oceanides fuiſſe 350. *Luctus*, querelae. v. intelligi poſſunt. 355. *Pe-* 353 *gemitus. vitrea ſe-* *nei genitoris* Cyrenes. Sed *dilia* nunc proprie e vitro, perpetuum magnorum flu- ſi ita placet. Mox *ſorores:* viorum, *pater, genitor;* et non licet nimis ſeuereum Cyrenes parens alias Hyp- eſſe; poeta dixiſſe videtur, ſeus, etiam ap. Pindarum. quatenus omnes Nymphae Peneum tamen agnoſcit Hy-

TOM. I

O o o o

Stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percussa noua mentem formidine mater,
Duc, age, duc ad nos; fas illi limina diuom
Tangere, ait; simul alta iubet discedere late
Flumina, qua iuuenis gressus inferret. At illum 360
Curuata in montis faciem circumfietit vnda,
Adcepitque sinu vasso, misitque sub amnem.
Iamque domum mirans genetricis, et humida
regna,

σιδήρεος. *Αὐγέλας* et *Αὐγέλας*. *Αἰνέλας* et *Αἰνέλας*, vnde *Aeneadae*: Aen. I, 157. Ita saltem legerem in Theocr. XXV, 15 Πηνεοῦ ἀμ- μέγα τιφός. In poeta nostro proclive est suspicari, *Penei* ex glossemate profectum esse in locum epitheti, quo voc. *genitoris* ornatum erat. Quale tamen illud fuerit, nemo facile assequetur. Bentlei. ad Lucan. III, 191 *magni g.* emendabat; Wakef. *Penei patris ad v.* vox tamen tam plana haud facile excidisset, et pari iure vicena alia substitui possent. 357 *Hic* pr. Rottend. Goth. sec. *Hinc* Ven. vnus Arundel. vnus Mead. Erf. vett. edd. *perculsa* vulg. ante Heinl. Monuerat iam Pierius. 358 *Duc age duc.* Secundum Rhemnium Palaemonem scripserat Virgilius *Duce v.* Wakef. ad Lucret. II, 484. 359 *discernere* alter Menag. *descendere* vnus Mead. 360 *quia iuuenis* Gud. a m. pr. *qua iuueni* Heinl. coni. *ad illum* Gud. 361 *in montis speciem* Medic., sollemni permutatione. *in faciem montis* fragm. Moret. Parrhaf. *in molis speciem* Codex Macrobianus. Sat. V, 3. *facie* Erf. 363 *genetrix* Rom.

gin. f. CLXI. 356. *nomine* trum descendat ad loca sub-
dicit, nominat, poetica pe-
riphrasi. cf. Aen. XII, 652. sunt receptacula et fontes, et
357. *noua formidine*, re- in his, *Penei*. 361. Versus
pentina. 359. Versus ex ex Homer. Odyss. λ, 242
Iliad. ω, 96 ἀμφὶ δ' ἄρα σφί πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα πε-
λιάζετο κῦμα θαλάσσης. Qua ριστάθη, οὐρεὶ ἴσον. 362. *Ac-*
se iuuenis per fontem in cipere nos dicitur locus,
aqua immittit: moles aqua- quem ingredimur, *mittere*,
rum sinum facit et cauum ar- dum per eum transimus.
cum, vt tamquam per an- 363. Hanc mirationem no-

Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
Ibat, et, ingenti motu stupefactus aquarum, 365
Omnia sub magna labentia flumina terra

varum rerum in iuuenis ani-
mo, quamquam graui cura
oppresso, egregie memorari,
vnusquisque facile animad-
vertat. Telemachum Home-
ricum poetae nostro ante
oculos fuisse versatum Odyss.
δ, 43 sqq. putabat Cerda.
Grauioris momenti res esset,
si certo affirmare possem,
vnde ea, quae sequuntur,
hauserit poeta. Siue Alexan-
drinum siue antiquiorem ali-
quem poetam ante oculos
vtique habuit, qui de rerum
originibus tradebat, et Oce-
anum omnium dearum deo-
rumque patrem, et aquam
commune omnium rerum
principium canebat. cf. inf.
v. 381. 382. et loc. ex II. Φ,
195 sq. Certe poeta hic
non fontem *Penei* sed va-
stam aliquam cauernam sub
terra narrat, e qua, tam-
quam e communi fonte, sed
diuersis partibus ac locis,
omnia flumina orta diuersis
viis ad terrae superficiem et
ad suam quodque originem
properent et ex terra pro-
deant. Est tamen eadem
ista cauerna tamquam ali-

qua regia, in qua dii flumini,
fontiumque Nymphae, sua
palatia, suos thalamos ha-
beant, quorum vnum Cy-
rene cum suis Nymphis te-
nebat. Secundum haec fa-
cile erit intellectu, quid sint
speluncis lacus clausi, s. in-
clusi, qui sunt in speluncis,
h. magnae illae cauernae re-
cipiendis aquis; quas ipsi
fontes scaturientes faciunt,
et vnde aqua exsuperans am-
nis fit. Aen. VIII, 74. 75 de
Tiberino: *Quo te cunque
lucus — Fonte tenet, quo-
cunque solo pulcerrimus
exis. lucos sonantes*; cum
ex illis cauernis orta flumina
procedant aliquantum viae
subter terra, donec ad su-
peras auras prodeant, huic
viae littora nemoribus obfi-
ta, quae strepitu aquarum
alluentium resonant, non
incommode dari potuere.
Aliter *luci sonantes* dicti
erant Ecl. X, 58. Seruius
miram hic notam habet:
*Haec — ex Aegyptiis trac-
ta sunt sacris: nam, certis
diebus, in sacris Nili, pue-
ri, de sacris parentibus*

Spectabat diuersa locis, Phasimque, Lycumque,
Et caput, vnde altus primum se erumpit Enipeus,
Vnde pater Tiberinus, et vnde Aniena fluente,
Saxosumque sonans Hypanis, Myfusque Cai-
cus,

370

367 *Spectabant* Menag. pr. *Phasin* Goth. pr. cum al. 368 *primus se erumpit* Medic. *primus erupit* Regius Martini. *primum erumpit* pr. Rottend. duo Moret. pr. Voss. Ita Pierii Medic. a m. pr. et Oblongus, item Goth. sec. *primum erupit* pr. Voss. et vnus Mead. At vulgatam lectionem, *primum se erumpit*, confirmat Medic. cum aliis. v. Ge. I, 446. III, 428. Laudat Burm. Brouckh. ad Tibull. IV, 1, 86 et se ad Grat. Cyneg. 432. Eodem alludunt alii libri: *se primum erumpit* Zulich. *primum se rumpit* Romanus, Gud. Franc. et Toll. *primum se erupit* Arusian. Messius recitat, et sic pr. Mentel. a m. pr. Cantabrig. et Ed. Ven. 1475. *primum se rumpit* tert. Rottend. *Enipeus* plurimi. v. ad Ouid. Met. I, 579. VI, 116, Burm. *Enitheus* vnus Mead. At est *Ενιπείος*. 369 *Vnde caput* vnus Mead. *Armena* Franc. Versum 370 praemittere volebat priori Io. Schrader., vt iuncta essent Italiae flumina: *Vnde pater Tiberinus — Et gemina — Eridanus*: nec male. Idem vir doctus haerebat in iterato voc. *vnde — vnde — vnde*. Exemplum simile Valer. Flacc. IV, 570. 571. I, 219. 220. 370 *Saxosusque, sonans* Rom. Oblong. et Medic. Pierii, inter Heinisianos Medic. Gud. et alii non pauci; sed perperam. vid. Heinf. ad Aen. III, 70. conf. Seru. et Philarg. Vulgatum haud dubie doctius et exquisitius est. *Hypanus* duo Burm. *Mefos, Misus* duo Pierii, Goth. sec.

nati, a sacerdotibus Nymphis dabantur: qui cum adoleuissent, redditi narrabant, lucos esse sub terris et immensam aquam omnia continentem, ex qua cuncta procreantur. Vnde est illud secundum Thaletam inf. v. 382 Oceanumque, patrum rerum. De ceteris v. Excurs. ad v. 517.

367. *flumina diuersa locis*, quod in pedestri sermone, *diuersis locis*. *Lycus* h. l. Ponti fluuius, quia cum *Phaside*, Colchidos fl., iunctus est, vt apud Strabon. XI, pag. 801 B, et vterque in Pontum Euxinum se immittit. *Enipeus* Thessaliae, *Hypanis* Sarmatiae, nunc *Bog* dictum, nota flumina. 368. *caput* h. l. fons. v. ad

Et gemina auratus taurino cornua voltu
Eridanus: quo non alius per pingua culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta

371 *taurino corpore* Medic. a m. pr. *volto* Gud. 373 *effluit* secundum Romanum et aliquot Pierii libros, item Medic. Gud., reposuit Heinf. *influit* vulgo. *influat* Leid. a m. pr. *violentius* Toll. 374 *inter thalami* Zulich. *splendens* legit Valefius, sed refutatus a Brouckh. ad Propert. III, 2, 28, notante Burm. *pomice, punice* scribitur.

v. 319. 371. Fluuiorum dii cornibus taurinis res notissima. Padus vero habet *cornua aurata*; siue propter fertilitatem agri adiacentis, siue simpliciter, quia deorum attributa sollenni epitheto sunt *aurea*. Apud Martialem X, 7 *cornibus aureus receptis* Rhenus appellatur, vnde Spencius locum nostri poetae illustrabat Polymet. Dial. XIV, p. 231, sed *aureum* ibi cum cornibus nil habet commune. Ad sidus Eridani, quod *aureum*, lucidum, sit, aut ad ramenta fluuii *aurea* referebat Cerda. Impetuosissimum autem amnem olim Padum fuisse, ex aliis locis manifestum est; cf. Ge. II, 451. 452, quamquam nunc eius natura diuersa esse narratur. 373. *sic* ἄλλα πορφύρεσσαν, nigrum, vt notum. Est vir doctus

qui *purpureum mare* malit esse albescens. Sane *purpureus* non semper ad colorem refertur; verum etiam ad splendorem ac nitorem purpurae, vt adeo sit pro fulgens, nitens: vt *lumen purpureum, nix purpurea*. Mare tamen purpureum simili modo esse accipiendum, exemplis: Catull. Pel. et Thet. 269 — 275. Gell. XVIII, 11. Cic. Ac. Qu. IV, 33, non conficitur.

374. Peruenit tandem Aristaeus ad thalamum matris, *pendentia pumice tecta*, antrum pumiceum, exsis saxis, ad camerae morem curuum et fornicatum; ergo latera et tholus sunt *pumice pendenti*; vnde poeticus sermo exquisitius etiam *tectum pendens pumice* dicit, vt Seneca Herc. fur. 719 *hic vasto specu pendens*

Peruentum, et gnati fletus cognouit inanes 375
 Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontis
 Germanae, tonsisque ferunt mantelia villis.
 Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
 Pocula; Panchaeis adolefcunt ignibus arae;

375 et aberat Medic. a m. pr. et Regio Martin.; idem *flentes*. *flexus* Goth. sec. *inanes* Burmannus reposuit, pro *inanis*, ne ambigua esset lectio; praeferrem sic *inaneis*, si semel prisca sequenda sunt. Codices utrumque exhibent. 377 *mantelia* Heinl., ut omnes vetustiores. *mantilia* vulgo. vid. ad Aen. I, 702. Salmaf. ad Scriptores Hist. Aug. saepius. 378 *Parce* quart. Moret. *Pars onerat epulis mensas* Parrhaf. 379 *Panchaeis adolefcunt pinguibus* Medic. a m. sec., quasi *pinguia* sint vnguenta, fere vt *densum pingue* Georg. III, 124. vid. Heinl. *adolefcunt* Seru. ad Georg. II, 139. *Sabaeis* Leid. *alae* Menag. Tentat versum Wakef. ad Lucret. II, 416.

tyranni tecta. Exceptus aquam. Excipitur puer ad ille hospitio lauatur et mensa apposita recreatur; sit libatio, in patris quidem Oceani et Nympharum honorem — 383. Inter haec mater, quam ex filio calamitatem didicisse et de remedio cogitasse puta, ex flamma, vino libato emicante, bono omine capto erecta filium ad Proteum ablegat, vt ex eo modum reparandorum examinum comperiat; degit ille ad Pallenes, Thessaliae peninsulae, littora 387 sq. 375. *fletus inanes*, leui de causa susceptum dolorem, et cui facilis et parata medicina esset. 376. *fontes*, cere est augeri; inde pro-

Et mater, Cape Maeonii carchesia Bacchi; 380
 Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
 Centum quae siluas, centum quae flumina seruant;
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:

383 et post siluas Rom. 384 perfudit Medic. Menag. pr.

prie in sacris de igni. Nunc est *pater rerum*: vt adeo *ignes Panchaei*, tura ex omnino naturae parens ille edatur. Hoc Virgilius non ex Homero, sed ex poetis philosophemata decantantibus hausisse videri debet. Segaar et Royaards in Diatribae acad. (1775) p. 81 deceptum putabant Virgilium interpretatione praua versus Iliad. ξ, 246 Ὠκεανοῦ, ὅςπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται, cum πάντεσσιν acceperit ductum a πάντα: cum tamen sint πάντες θεοί intelligendi, cf. v. 201. Verum ipsa loca ex Orphicis et Cratete satis docent, post Homerum alios, qui id proderant, Virgilio hoc suppeditare potuisse. cf. loc. e Servio ad v. 363. 383. Nymphae, sorores Cyrenes generali notione, ab Oceano genus ducentes, vt ipsa Cyrene, Hypseis f. cf. ad v. 341. *seruant*, incolunt, vt saepe poetae. inf. v. 459 *hydrum seruante ripas*. 384. *Va-*

Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit. 385
Omne quo firmans animum, sic incipit ipsa:

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates

Moret. alt. vnus Mead. 385 *sublata* Medic. a m. pr. et Gud. *subiecta* Moret. quart. cum fragm. Moret. Zulich. conf. ad Georg. III, 241. 386 *firma* Medic.; f. pro *firmata*, coni. Heinfl. *formans* Gud. a m. pr. *ipse* ed., quam Heinfl. tractabat, vitium.

flam, ignem. 385. *subiecta*, subiiciens se, emicans et lambens lacunar. Ge. III, 241 vnda aestuans *nigram subiectat arenam*. Erat autem hoc fausti ominis, vt saepe alias; quo omne firmata iam mater, vt consilii sui bonum euentum animo praeciperet, vt Proteum adiret, puero suadet, ex quo reparandorum examinum rationem comperiat.

387. Locum hunc ex Od. d, 364 — 384sq. adumbratum esse, omnes viderunt Interpp., vbi, monstrante Idothea, Menelaus in Pharo, Aegypti insula, eodem modo Protea adgreditur, ex eoque reditus in patriam fortunam exquirat. Fabula de Proteo ex Aegypto ducta haud dubie; sedes eius apud Homerum ad Pharum insulam, in littore tum deserto; hinc in *Carpathio Neptuni gurgite*, h. mari, versatur (nam Carpathos insula Aegypto ob-

versa est); sed alterum illud, quod *Emathiam*, late h. l. dictam, et *Pallenen*, procurrentem illam Macedoniae in formam peninsulae partem pro *patria* ei assignet, hoc fabula aliqua antiquiore nititur, conf. h. l. Seruium; quae etiam Lycophroni Alex. 115 sqq. memoratur. vid. Apollod. II, 5, 9, et Notas p. 385. Forte fuit illa ex fabulis Orphicis mox in Heraclias adscita; nam Hercules in iis locis Protei filios occidit, quo spectat fragmentum narrationis ap. Eustath. p. 686, 24. *Φουενθέων δὲ τῶν παίδων εἰς ὄρος Ὀρρεκινὸν Ἦπυτον ἀναβὰς, ἦπυς θεοῖς ἀποκαταστήναι εἰς Αἴγυπτον*. Orphicae autem fabulae ad illas maxime terrarum partes spectant. Omnino Pieriam adeoque etiam vicinas partes, et inter has *Pallenen*, antiquissimarum fabularum propriam sedem esse, alio loco exposuimus

Caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.

Hic nunc Emathiae portus patriamque reuifit 390
Pallenen; hunc et Nymphae veneramur, et ipse

388 *qui piscibus* Zulich. *piscibus* nimis tenue et exile esse videtur. Miror, Heinsum, qui toties *pistres* vel *pistricas* induxit, h. l. non idem tentasse. Saltem praestat *pistibus* vel *pistibus*. 389 *Eiuncto* Zulichem. *Eiuncto* Parrhaf. vnus Mead. *curfu* Goth. sec. 390 *Hinc* alter Mentel. *remifit* Menag. pr. 391 *Pallenen* Zulich. *Pallentem* Goth. pr. *Pellenen* Medic. a m. pr., solita permutatione vrbis Achaiae cum altera terrae Macedoniae, olim Thraciae. cf. Valk. ad Theocr. p. 352. et abest a Rom. *venerantur* Reg. et vnus Arundel. cum Ed. Paris. 1494. *ipsi* Medic.

(de Musar. relig. eiusque orig. 1766 Commentatt. Vol. VIII, inter Antiquiores, et Progr. de litt. et art. condit. in Vol. II Opusc. p. 299). Ceterum illa narratio de variis formis, in quas se transmutabat *Proteus*, (et apud alios, vt Pherecydem, Schol. Apollonii IV, 1396 *Nereus*, conf. Apollod. II, 5, 11), originem habere videtur ex poetis cosmogonicis, qui rerum origines suis carminibus tradebant, et aquam omnium rerum principium ponebant, cuius adeo transformationes in reliqua corporum genera, ignem, aerem (conf. inf. 409. 410), et rel. symbolica ista fabula exposcebant. Eadem alii tamquam rem gestam narrarunt.

TOM. I

De Proteo v. Hymn. Orphic. XXIV. Vix itaque probabile fit, fabulae fundum aliquem in eo esse, quod rex Aegypti nomine Proteus fuit, qui adeo artem inter Aegyptios natam teneret: quod acute suspicabatur, vt alia de fabulae apum reparandarum caussis, vir ingeniose doctus de Pauw (*Recherches philosophiques sur les Egyptiens* Tom. I, pag. 174. 175).

388. 389. *piscibus et curru bipedum equorum iuncto*, pro curru piscibus et equis bipedibus iuncto, h. equis marinis, qui posteriore sui parte in pisces desinerent, qualia monstra vel ex vulgaribus picturis nota sunt, *metitur*, pererrat, me-

P p p p

Grandaeus Nereus; nōuit namque omnia vates,
Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura tra-
hantur.

Quippe ita Neptuno visum est: inmania cuius
Armenta et turpis pascit sub gurgite phocas. 395

393 *sunt* Zulich. et vnus Mead. *quae fuerant* Leid. pr. Moret. vnus Arundel. *trahuntur* Medic. a m. pr. *trahuntur* Gud. a m. pr. Franc. Reg. Martini. *sunt* et *trahuntur* etiam edd., inter has Argent. *sequantur* Gud. pro diu. lect., et *sequuntur* Macrob. Sat. I, 20.

dium transit, vt saepe poe-
tae. Praeuit Homerus, πέ-
λαγος μέγα μετρήσαντες, et
μέτρα κελεύθου. 392. *Gran-
daeus Nereus*, proprio epi-
theto, est enim ex antiquissi-
mis diis. v. Theogoniam He-
siodi 233. et ipse maximus
natu inter Ponti liberos.
Sic quoque *grandaeva Pa-
les* ap. Nemes. Ecl. I, 68.
392. 393. Praeclari versus
ad declarandam veram va-
tum notionem: quos non
futura modo praedixisse, sed
multo magis praesentia bo-
nis consiliis rexisse et prae-
terita animo tenuisse dicen-
dum est. Versi autem ver-
sus ex Iliad. α, 70. Anti-
quioribus his diis, vt Proteo,
ita Nereo, Glaucō (cf. Not.
ad Apollod. p. 416), sic Ter-
rae, Themidi, diuinandi vis
tribui solita; nec fatis con-

stat, qua de causa, nisi for-
te, quia de diis antiquiori-
bus, tamquam natu maiori-
bus, prudentia insignior prae-
dicari solet. 394. 395. *Quip-
pe ita Neptuno visum est*:
h. Neptuni beneficio, vt sit
γέρας a Neptuno acceptum.
In hoc vero aut mythicam
subtilitatem neglexit poeta;
Protei enim, si quidem Oce-
ani et Tethyos proles fuit,
genus et honores Neptuno
antiquiores sunt; aut sequi-
tur eos, qui Proteum Nep-
tuni filium ediderant. *im-
mania Armenta*, monstra
marina, inter quae *phocae*,
nobis vituli seu boues ma-
rini, *turpes*, foeda specie.
vt sup. Ge. III, 52 bouis
turpe caput. Exornat au-
tem his versibus illud Od. δ,
386 Ποσειδάωνος ὑποδμῶς.
Hinc Horat. Carm. I, 2 *Omne*

Hic tibi, nate, prius vinclis capiundus, vt omnem
Expediat morbi causam, euentusque secundet.
Nam sine vi non vlla dabit praecepta, neque illum
Orando flectes; vim duram et vincula capto
Tende; doli circum haec demum frangentur
inanes. 400

396 *gnato* alii, et sic aliquae ante Heinfl. *capiendus* itidem
ante Heinfl., vt Medic. et alii, *capiendis vinclis* Rom. *vndis*
capiendus Leid. *carpendus* Toll. *captandus* Erf. et omnem
Gud. a m. sec. Mentel. tert. Goth. pr. 397 *Expediant* Rom.
secundet Zulich. 398 *Non sine vi non nulla* Zulich. *Non*
sine etiam alter Rottend. *dabit responsa* Probus Arte Grammat.
lib. I, ex interpretatione. *neque ipsum* pro diu. lect. Gud.
399 *flectes*, quod vbique editur, Rom. cum aliis Pierii, Mediceus
Foggini, Gud. duo Rottend. *vinces* reliqui Heinflani, duo Burm.
cum Ed. Ven. Medic. Pierii et Erf., quinque apud Martin. Goth.
sec., quod Burmannus pro vero habebat, alterum pro interpreta-
mento. 400 *doli demum circum haec* fuisse in edd. ex Pierio
apparet. *dolis circum hac demum franguntur* Roman.

cum Proteus pecus etc., et
omnino poetis hinc pastio
monstrorum marinorum. Na-
ta autem videtur fabula Ho-
merica ex obseruatione,
quod certo diei tempore in-
credibilem phocarum copiam
egredi in littus et apicari
viderent homines: quae res
armentorum speciem habe-
bat, quae a pastore in pascua
aguntur. Est autem ea pho-
carum natura etiam aliis in
locis, vt passim de insulis
Americae narratum legimus.
Ceterum ex Homericō loco
apparet, valde desertam illo
tempore eam Aegypti par-

tem esse debuisse, cum pho-
cae illud littus (insulae Phari
ei obiectae vt dictum ad 387)
frequentare auderent.

396 sqq. Vid. Odyss. δ,
388 sqq. 397. *euentusque*
secundet, euentus secundos
monstret, quomodo ii obti-
neantur; h. remedia fortu-
nae, modos reparandi amif-
sas apes. 400. *circum haec*,
ad haec, his vinculis adhi-
bitis. *inanes*, vt inanes
sint. Ceterum reluctatio
haec vatū, etiam Pythiae
et Sibyllae, adumbrata est
ex spasticis affectionibus,
quibus corripi videbant ec-

Ipsa ego te, medios quum sol adcenderit aestus,
Quum sitiunt herbae, et pecori iam gravior um-
bra est,

In secreta senis ducam, quo fessus ab vndis
Se recipit; facile ut somno adgrediare iacentem.
Verum, ubi correptum manibus vinclisque tene-
bis, 405

Tum variae eludent species atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,

401 *accederit vnus* Mead. 402 *est* abest a Gudian. a m. pr. Moret. quart. vid. ad Ecl. VIII, 15. *vnda* Gud., quod Burmannus defendi posse putabat; at fluxit illa ex *vndis* vers. sequ. 403 *in vndis* Ven. 404 *adgrediare* Mentel. pr. *summo egrediare* Goth. pr. 405 *manicis* Moret. pr., et sic coniecerat Vir doctus. At *corrupti manibus*, non *manicis*, dici, contendit Burm. h. l. et Vir doctus Obss. Miscell. Vol. I, p. 3; quidni tamen et hoc recte dicatur! ut inf. 439 *manicisque iacentem Occupat*. Tum vero quid viros doctos adegit, ut iungerent *corruptum manicis*? Iungenda erant *manicis vinclisque tenebris*: atqui haec duo iungi solent: ut Aen. II, 146. 147. Sil. Ital. XV, 141. Verum h. l. vnus codicis lectio auctoritatem non habet satis grauem, nec quicquam impedit *manus* proprie h. l. dictas. 406 *eludent* Heinl. secundum meliores, Medic. et al., etiam apud Pierium et Martinum cum Goth. sec. ex edd. Brix. Quorsum item referas *elidunt* in Oblongo, et tribus Heinlii, et *ludunt* Roman. At vulgo editum *illudent*, aut *illidunt*; quod est ad vulgarem rationem, idoneum tamen et ipsum. 407 *atra tigris*: mirum epitheton. Sunt tigres

staticorum istorum corpora. 407. *sus* *dilapsus abibit*, ornatus horridus, horrentibus setis, quam, dilabatur. 412. *con-*
conf. ad Aen. VI, 46. Res quae a poeta iam ita ornata
non minus de prophetis He- erant, ut nihil addi posset;
braeorum nota. Recusabant in reliquis autem ornatu ver-
itaque vates subire illos spas- borum et sententiarum cer-
mos. Hinc de Proteo vss. tare. 403. *In secreta se-*
406 sq. 440. 450. 451. *nis*, secretam sedem.

401. Ex Od. δ, 400 sqq.; 406. In varias formas se
quo comparato, videbis Vir- transformabit; at quanto ex-

Squamosusque draco, et fulua ceruice leaena;
Aut acrem flammae sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit. 410
Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnis,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeter quum lumina somno.

Haec ait, et liquidum ambrosiae diffundit odo-
rem: 415

variae, maculosae. Seru. interpretatur „faeua.“ Iul. Sab. „vene-
nosa tigris et faeua.“ Saltem dicendum, serpentes dici atros Ge.
I, 129 v. Benth. ad Horat II Serm. 8, 95 ab atro veneno; hinc
atrum omnino esse pro faeua. Sed atrum omnino quod terrorem
facit: *atra venenis tela* ap. Ovidium. *atrae Erinnyes*. Valer.
Fl. II, 205 *atraeque genis pallentibus Irae*. Io. Schrader. coni.
hirta, quod non minus insolens. 410 *tenuis multi. in aqua*
tenuis Leid. *habebit* Medic., subnotato *h. ex habibit*, ut in Ro-
mano. 411 *vertit* nouem apud Burm. duo apud Martin. Goth.
pr. *vertat* Erf. 412 *Sed quo nate magis* fragm. Moret. Lau-
dat Burm. Donat. ad Terent. Hecyr. III, 4, 3. *Tantum nate magis*
legi, notatur in Seruianis. *gnate* fluxit e recentt. edd. 414 *in-*
cepto — *somno* videri potest paullo ieiunius dictum; quod obser-
vatum quoque Reiskio erat. Procliue est, reponere *incerto*, qualis
primus somnus est. At male hoc fieret. Habemus enim Aen. XII,
852 *inceptum furorem*. IV, 316 *inceptos hymenaeos*. VI, 493
inceptus clamor; et sic alia aliis locis. 415 *Hoc* Moret. sec.,
Hic qu. Mox *diffundit* Heinlio debetur, qui Medic. Gud. et Menag.

quisitius poeta! 407. *sus* *dilapsus abibit*, ornatus horridus, horrentibus setis, quam, dilabatur. 412. *con-*
atra tigris, faeua. Seru. vid. *tende*, intende, contra-
Var. Lect. 408. *fulua cer-* he, *πύξεν* Hom. v. 419.
vice leaena, *ῥύγενος*. ibid. 414. Communior ratio fue-
456. 409. 410. Fiet flam- rat: *cum somnus tegeter*
ma vel aqua. At quam or- *lumina*.
nate! 410. *Excidet*, elabe- 415. Hic vero cum Ho-
tur, effugiet, ut *ἐπιπτεῖν*; merica simplicitate et veri-

Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis conpositis spirauit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus
ingens

utrumque pro se laudat. Addi possunt alii, ut Goth. sec. *diffudit* Reg., uterque Mead. Erf. et edd. inde ab Aldd. *defundit* Heinl. ex edit. laudat nescio qua; sicque multi codd. praefertque id Wakef. ad Lucret. IV, 88. *defendit* Mentel. et Rottend. *defudit* Leid. et Goth. pr. At Rom. *depromit* et mox *corpus perfudit* e glossa, ut Burm. docuit. *ambrosa* vel *ambrosia* Rom. et al. 416 Quo *tactum* fragm. Moret., concinne omnino, inquit Heinl. *Quod totum* alter Menag., male. *permisit* Ed. Ven. *perfudit* Rom. et Vratisl. *producit* Franc. *produxit* Erf. et Iul. Sab. *perducere*, voc. mox a medicis adoptatum: quo aliquoties Serenus Sammonicus vitur. Aufon. Mosella 112 *Lubrica caeruleus perducit tergora fucus* de mustella. 417 *naribus* tert. Rottend. pro var. lect., male, Burmann. *auras* Rom. 418 *Et specus* Franc. Rom.

tate contendit Virgilii elegantia et ingenium; nam in Odyssea v. 444 sqq. *ambrosiae odor* iis, qui sub phocarum pellibus laterent, quam maxime erat quidem utilis, rei tamen ipsius parum iucunda narratio; at in nostro iuuenis corpus ambrosia inungitur, ut ille novum robur, novas vires ad vincendum et domandum senem acciperet: *atque habilis membris venit vigor*; at illa: quod *dulcis spiravit aura*, et quidem *crinibus conpositis*, meri ornatus causa appositae sunt; alterum quidem satis otiose.

Aliter res se habet Aen. I, 589; ubi Aeneae iuvenile decus afflandum erat. 415. *ambrosiae odorem*, h. ambrosiam odoratam, odorem emittentem, *diffundit*, per membra filii. 416. *perduxit*, h. illenit, perunxit; at istud exquisitius. Porro vulgari ratione *perduci ambrosiam per corpus*; exquisitius, *corpus ambrosia*, dicitur. 417. *aura dulcis*, h. odor. 418. *habilis vigor*, qui reddit habilem, aptum, idoneum rebus agendis, fortem. Causam itaque, cur inungeret mater filii membra, poeta ipse ap-

Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur inque sinus scindit sese vnda reductos; 420
Deprensus olim statio tutissima nautis;

419 *lateri* Rottend. in abest a Medic. a m. pr. et Toll. 420 Versus iidem, sed variati, Aen. I, 160. 161 *quibus omnis ab alto Frangitur, inque sinus scindit sese vnda reductos.* 421 *Depressis* Ven. et Cantabrig. *gratissima* Toll. ut Aen. V, 128 *apricis statio gratissima mergis. statio fidissima* Goth. pr., non male; ut contra *statio male fida carinis* Aen. II, 23.

posuit. Alienum itaque, *ἀμβροτος, ἀμβρόσιος*. Quatenus vires impertit, pectori infusum illud cibi ac potus defectum explet Iliad. τ, 347—353 de Achille; ita demum pro cibo ac potu deorum memorari potuit.

418 sqq. Est antrum in rupe exesa, quo plurimum vndae, vndarum, penetrat; sed, postquam intravit, in plures sinus, h. cavitates antri et recessus dispergit se, adeoque, *scindit sese*. Ita malim interpretari, quia de specu agitur. Alioquin non damnum illam rationem, ex qua *sinus reducti* fluctuum, allisorum scopulis, et longo tractu recedentium, cavitatem intus relictam, intelliguntur. Iidem fere versus Aen. I, 160. 161.

421. 422. Haec ita intelligo, ut anteriore huius recessus (*Bay*) parte, patente sub dio, navium statio, in

Intus se vasti Proteus tegit obiice saxi.

Hic iuuenem in latebris auersum a lumine Nympha

Conlocat: ipsa procul nebulis obscura resistit.

Iam rapidus torrens sitientis Sirius Indos 425

422 *Inter* aliquot, notante Martino. *casti* Ed. Norimb. *obiice* in Rom. et al. 423 *Hinc* Gud. a m. pr. *auersum* Toll. *aduersus* Vratisl. *a limine* Gud. pro diu. script. *a flumine* Erf. *a* omittunt tres apud Burm. Romanus et plerique apud Pierium, vnus Mead. Goth. pr. *Nymphe* Moret. sec. *Nymphae* edd. nonnullae. 424 *resistit* omnes vett. apud Pierium et Heinf. et Martin. Fuit tamen in plerisque edd. *recessit*, vt est in Goth. pr. ex glossamate, quod iam expulerat Nauger. Ald. tert. conf. Aen. IV, 76. IX, 710 et inf. v. 490. 425 *rapidus* — *Sirius* scripsit Wakef. *rapido* — *caelo* malit Heinf., idem *sitientis* scripsit e libris et Prisciano pro *sitientes*. *Serius* Rom. et alii scribunt. *Indos*. Recte Io. Schrader. quaerit: cur Indos nunc? agitur de Thessalia; et cur eos solos? Itaque coni. *agros*. *herbas* ex 402. Sane ornatu poetico *Indos* dixit, cum omnino homines vel terras memorare vellet poeta.

interiore, intra scopulos reducta, antrum fuisse dicatur; huic pro munitione ac foribus scopulus obiectus erat, in quo Proteus v. 436 confidet ad recensum armentorum. *deprendi* naues tempestate notissimum. *tegit*, tegere consuevit. *obiice*, in prosa, *obiectu*. fere vt Cyclops ap. Homer. Od. 1, 240 sq. 423. *auersum a lumine*, in loco, quo lumen ab ostio inde antri non permeat. 424. *ipsa procul nebulis obscura*, h. in nebula, ex aequore assurgere solita. *resistit*, stat. vt Apollo in

nube Iliad. ε, 185. ο, 308. Quod Homerus v. 402 Proteo pulcre tribuebat, μελαίνῃ Φρυνὶ καλυφθεῖς, ad Clymenen mutata ratione transulisse videtur, vt ipsa nebula caliginosa obiecta sit. Spencius Polymet. pag. 222 ex antiqua pictura poetam haec mutuatum esse suspicabatur. Praestabat saltem dicere: posse hanc narrationem argumentum idoneum picturae suppeditare.

425. *Sirium* pro sole h. l. accipi volunt. Equidem nondum victus do manus. Mediam aestatem et aesti-

Ardebat; coelo et medium Sol igneus orbem

Hauferat; arebant herbae, et caua flumina siccis

Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:

Quum Proteus consueta petens e fluctibus antra

Ibat; eum vasti circum gens humida ponti 430

Exsultans rorem late disperfit amarum.

426 *Ardebat caelo*, et distinguebatur ante Heinf. sed, vt saepe dictum, alteri membro est vindicandum, id, quod pleniorum facit orationem; contra si plenius est prius membrum, alterum debilitatur et torpet. *medius Sol* Zulich. 427 *Auixerat* fragm. Moret. *ardebant* sec. Rottend. 428 *Fontibus* Zulich. pro diu. lect., quod et Io. Schrader. coni. Verum alterum doctius. 429 *pätens* Goth. sec. 430 *circa* alter Moret. 431 *disperfit* Heinf. e librorum consensu. Sic et Pier. et Martin. libri. *desperfit* pr. Rottend. *dispergit* vulgg. edd. et tres codd. apud Heinf. Tuetur tamen

vum calorem per Sirium Titan — *Hauferit et flammis Lernaei brachia Cancri*; et vt saepe *exaurimus* labores et alia, quae ad finem perducimus. Apuleii illud, Met. XI, pag. 258: *Augusti portum celerissime hausimus* subiiciebat Ruhnck., vbi nunc v. Oudend. p. 809. Ornauit haec Maro, quae Homerus simpliciter posuerat. 428. *siccis faucibus*, alueis. Ornati versus. cf. Ouid. Met. II, 262. 263 et 269. Etiam 430. 431 multo ornatiora, quam Homeri l. l. 448 Φῶκαι δ' ἐξ ἁλὸς ἤλαθον ἀολέες. *rorem amarum*, vt emensus erat. Colum. X, 313 πικρὰν ἁλὸς ὁδὸν ille dixit

Sternunt se somno diuersae in litore phocae.
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper vbi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni, 435
Confidit scopulo medius, numerumque recenset.
Cuius Arisiae quoniam est oblata facultas:
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manieisque iacentem

hoc Medic. et Romanus. 432 *diuersae* Heinf. plurium et meliorum auctoritate, quod dudum Nauger. in Ald. tert. intulerat. Adde Pierii et Martini libros. *diuerso* alii cum vulgg. edd. *in* abest ab Edit. Venet. Burmannus laudat ad Ouid. Ep. XII, 145. 433 *in montibus altis* Vratisl. 434 *vitulas* fragm. Moret. *in tecta* Ven. Parrhaf. *reduxit* vnus Arundel. 435 *Auditisque* e Romano aliisque probat Pierius; addicentibus Medic. et fragm. Moret., quibus adde Cantabrig.; recepit Heinf. *Auditque* vulgo, verum et pro hoc Nauger. iam meliora dederat Ald. tert. 436 *Confidit* Heinf. post Rom. et Medic. a m. sec., quod Fogginius tamen non notauit; item Bodlei. et Cantab.; at Reg. *Conscendit*. Vulgo omnes *Conscendit*. vid. Heinf. h. l. Ecl. V, 3. VII, 1. Aen. I, 719. Ouid. Met. XIII, 780. *recensu* Gud. a m. pr. et Longob. *recensuit* Giphani. o vet. cod. Ind. Lucret. p. 458. 438 *senem est* Ven. 439 *man-*

rat v. 406. 432. *diuersae*, petito verbo, vt numeraretur in prosa, diuersis locis, partibus. vid. yf. 367. 433 — vt nos per denarium. 436. Etiam haec ornatiore, 437. Putandus nunc Proteus in antrum concessisse et quam Odyss. δ, 411 — 413 ad somnum se composuisse: et 450. 451. *Vesper reducit vitulos*, poeticum, pro, vt sup. 418. 422 innuebatur. pastor reducit vesperi, vt in *ἔπειτα δὲ λέκτο καὶ αὐτός*. Eclogis et alibi. Quam ornate illud v. 435 expressit: Sequentia e Graecis Odyss. l. l. 454 sq. *manicis occupat*, vincit, adiuncta notatione celeritatis. 438. *Im-* patientiam praeclare memo-

Occupat. Ille suae contra non inmemor artis, 440
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluuiumque
liquentem.

Verum, vbi nulla fugam reperit pellacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, iuuenum confidentissime, no-
stras 445

Iussit adire domus? quidue hinc petis? inquit.

At ille:

busque i. Franc. vid. v. 405. *vinculisque* Gud. a m. pr. cum quatuor, et Reg. Martini. 441 *Omnia commutat* apud Nonium in *mira-* *spectacula* Ven. vid. sup. v. 3. 442 *fluuiumque liquantem* pr. Rottend. *loquentem* quart. Moret. 443 *pellacia* reuocauit Heinf. ut et multis aliis in locis. Ita vterque Mentel. fragm. Moret. tert. Rottend. v. Heinf., item Pieriani nonnulli, inter quos Romanus esse videtur. Adde Philargyr., Goth. sec. a m. pr. *phal-* *lacia* Medic., et a m. sec. *fallacia*, vt vulgo omnes vulgari vocabulo. *tenuit fallacia* quart. Moret. 444 *redit* Parrhaf. Laudat varie Donat. ad Terent. Andr. III, 5, 15. Adelp. V, 3, 18. *tandem est* Rom., male. 446 *Iussus* alter Rottend. *domus* Heinf. e Medic. et aliis, vulgo *domos*. *hic petis* Menag. pr.

rari in iuvene, nemo non tur; forte h. l. perdam te, videt. 441. *in miracula* nam —; quae inanis esset *rerum*, in miras res, formas. subtilitas. Hoc saltem tenere licet: primum forte possis *suam* ex v. 407 intel- hunc τοῦ γὰρ vsum ita nasci ligere; sic Gr. ὅς. Sed potuisse, cum membrum hoc argutius. orationis subitesceret is, qui

445. *Nam*; satis nunc concitate loquebatur. Hoc quidem noto vsu ex Gr. γὰρ, loco est pro vulgari *Quis-* pro ὅς. cf. Clark. et Ern. ad *nam*. Homer. Od. δ, 462 Iliad. ε, 201. Aiunt vulgo, Τίς νύ τοι — θεῶν συμ- subintelligendam esse propo- φράσσετε βουλὰς; — τέο σὲ sitionem, cuius caussa redda- χρῆ.

Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quid-
quam;

Sed tu define velle. Deum praecepta secuti
Venimus, hinc lapsis quaesitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad haec vates vi denique
multa 450

447 *Proteus*, noto atticismo, Mss. Pierii et Rufinian. de Schomat. Lex. p. 31. *quicquam* Medic. et alii apud Heinl., quem vide. Etiam sic „alii“ apud Seruium, liber Romanus et Colot. Alias auctoritates addit Burm. ad Antholog. pag. 155. praetulit quoque Brunckius; et sic dudum ediderat Naugerius. *quenquam* Moret. fragm. et mss. Brunck., vt sit, *quenquam fallere te*. Legebatur vulgo: *cuiquam*, quae lectio haud dubie est magis perspicua; altera tamen habet auctoritatem criticam. 449 *hinc* e Roman. et aliis iam probat Pierius. Firmabant meliores Heinliani et tres Martiniani. *Venimus huc* vulgo. *huic* Toll. *lassis* Medic. et ceteri Heinliani plerique. Sic et Oblongus Pierii et Goth. sec. *hinc scissis* Gud. pro var. lect. Sed recte *lassis* retinetur. 450 *Tantum* Ven. *Tantus ad hoc fatus* Longobard. *At haec* alter Rotend. *At fatus et haec* Medic. *affatus* Goth. pr. *effatur* edd. nonnullae. *vi denique magna* Erf.

447. Iliad. α, 365 Οἷσθα. Cyrene, Pyth. IX, 75 vbi τῆς τοι ταῦτ' εἰδὺν πᾶντ' Chiron ad Apollinem, σὲ, ἀγορεύω; neque est te fallere quicquam. est sane Notionem fallendi, decipiendi, videntur postulare sequentia. 448. *define velle*, scil. fallere me. Seruius, et ex eo Iul. Sabin., acceperant: *sed tu define velle*, sc. scire; ne quaere ex me. quod ieiunum est. 449. *quaesitum hinc oracula*, h. remedium sortis vice editum, *lassis rebus*, calamitati ex apum internecione.

Ardentis oculos intorsit lumine glauco,
Et grauitur frendens, sic fatis ora resoluit:

Non te nullius exercent numinis irae.

Magna luis conmissa: tibi has miserabilis Orpheus

452 *sic vates* Erf. 453 *Multae nullius* tert. Mentel. a m. pr., et correctus in *Mute*; item in Regio, erasa littera l. 454 *lues*

452. *ora resoluit fatis*, in eum concitatas. Interad edenda fata. Ceterum ponitur Orphei conatus inquod oculos glaucos ardentestorquet et ore frendet: ex inferis. *Non nullius numinis*, h. non humilis, sed magni, inquit Seruius, et ante eum Asper, vt ex Philargyrio patet, et Tisiphonen intelligit; nam scho- lion versus 453 retrahendum erat ad h. v. At est hoc e Grammatici argutiis. Quae ex sermonis genio et vsu se offert ratio, est, vt sit: pro- fecto alicuius dei, Nympharum scilicet, vide v. 532 (At Ouvens ad Tisiphonen mauult trahere N. Hag. pag. 611), *irae exercent*, vexant, persequuntur, *te*; diuinitus haec calamitas tibi immissa est; vt solebant antiquitus pestes, morbi, agrorum sterilitates etc. ciuitatibus ira deorum infligi, ita h. l. Aristaei ὕβρις apum internecone diuinitus vindicatur. 454. *Magna luis com- missa*, pro magno flagitio

453. Sequitur episodium elaboratissimum de tentato ab Aristaeo Eurydices pudore, et eius, dum fugeret, morte ex hydri ictu, de Nympharum ex eius morte luctu, inflictaque Aristaeo poena per diras ab Orpheo in eum factas et Erinnyas

Haud quaquam ob meritum poenas, ni Fata re-
sistant, 455

Suscitat; et rapta grauiter pro coniuge saeuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Inmanem ante pedes hydrum moritura puella

ante Heinf., vt pars librorum habet, et inter hos Romanus. *com-*
missa tibi alios iungere, Seruius notat. 455 *quamquam* Franc.
et Gudian. a m. pr. cum Erf. *quodque* Zulich. *ad meritum*, satis
pro merito, coniectabam aliquando, cum Reiskio; dum male iun-
gebam: *poenas suscitatur haud quaquam ob meritum*, duce
Seruio. Sed iung. *miserabilis haud quaquam ob meritum*; ita-
que Manes Orphei placandi sunt: v. 545; et est *αῖος* commissum,
cuius poenas Furiae expetunt, nec nisi expiatione facta recedunt.
nisi alt. Rottend. *resistant* quidam. *resultant* quart. Moret.
457 *per funera* tert. Rottend., sed vid. Burm. 458 *hydrum* sec.
et quart. Moret. a m. pr.

haec tibi tamquam poena tur. 456. *rapta pro cons-*
inflicta est. *ἄτην* describit, *inge*, verecunde poeta vim
piaculum, in eo commissum, narrat, quam Aristaeus in-
quod Eurydicæ causa fuit ferre voluit Orphei coniugi.
mortis; quae postea Orphei Obscuritatem vatibus sollen-
morti causa fuit. *Orpheus*, nem affectatam esse a Maro-
Orphei vmbra, Manes Or- ne existimabat Meierotto in
phei, nam Orphei mors iam Dubiis p. 11. Saltem per
tum subsequuta erat inf. ambages sciscitanti iuueni
520 sq. *haud quaquam* id, quod quaesierat, aperit.
ob meritum, merito suo, 457. *fugeret praeceps*,
miserabilis, *suscitat tibi* praecipiti cursu; *per flumi-*
has poenas, forte *ποιητικώ-* *na*, h. ripam fluminis, prae-
τερον *Poenas*, h. Furias; ter flumen. Nomen flumi-
ni Fata resistant, h. Parcae: nis poeta non pronuntiat;
conf. Spanh. de praest. Nu- cogitabam de Peneo, ad
mism. T. II, p. 639 sq., nisi quem Aristaeus habitabat
ita euenerit, vt tibi auerten- v. 316 alii de Hebro. hy-
darum dirarum et expiandae drus seruabat ripam, et late-
culpa ratio ac via monstre- bat *in herba*, non in amne.

Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore supre-
mos 460

Inplerunt montis; flerunt Rhodopeiae arces,
Altaque Pangaea, et Rhesi Mauortia tellus,
Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.

459 *in vmbra* Zulichem. a m. pr. 460 *aequali* Roman.
clamore supremo Romanus et alii Pierii; vt sit clamor ille in
funere edi solitus; sed haec Statii alicuius elegantia esset, non
Virgilii; nam hic de discurrentium Nympharum eiulatibus agitur.
Recte vulgatam confirmat Nonius in. *supremus*. 461 *I. colles*
Ven. Parrhaf. *Rhodopaeae* pr. Rottend., male. Est *Ῥοδοπήϊος*.
462 *Antraque Pangaea* Zulich. Goth. sec. *Pangaeae* Mentel. pr.
Panchaea Medic. *Pancheia* Franc. *Pantheia* Goth. sec. *Pan-*
chai Rom., at sunt *τὰ Παγγαῖα ὄρη*. 463 *et Actias* Heinsius
post Pierium omnium codd. consensu, paucis exceptis, qui vulga-
rem interpolationem sequuntur: *atque Actias*. Ratio eadem ac
v. 343. *et Ethias Orithyia* Franc. Toll. *Orinthia* Goth. sec. *He-*
burus et *Orithyia* Rom. At Graecum foret: *Ἡδὲ Γέταις ἡδ' Ἐβρος*
ἰδ' Ἀκτίας Ὀρεῖδαια.

Ceterum comparent cultioris ciam lamenta Nympharum
ingenii adolescentes cum sq. audita sunt. *arces*, *ἄραι*,
Ouid. Met. X pr. Hermesia- vertices, more poetarum.
nactem ap. Athenaeum XIII, vt Ge. I, 240 *Rhipaeas ar-*
p. 597 (nuper a Ruhnkenio ces. Enumerantur Rhodope
illustratum). Adde Senecam et Pangaeus, montes Thra-
Herc. fur. 569 seqq. Herc. ciae, quae *tellus Mauortia*,
Oet. 1031 sqq. 459. *Ser-* Marti sacra, *Rhesi*, qui, post
uantem ripas, incolentem, Orphei quidem tempora, ad
in iis latentem, vt paullo an- Troiam duxerat Thracas.
te, *λοχίσαντα*. *Getae* ex antiquiorum more,

460. *chorus aequalis* non ad geographicas ratio-
Dryadum, pro aequalum nes poetae aetate satis notas,
Dryadum, vna cum ea nu- etiam h. l. memorari viden-
tritarum. conf. v. 532. 533. tur. Memorati iam erant
461—463. Per totam Thra- Ge. III, 462. *Actias Ori-*

Ipse, caua solans aegrum testudine amorem,
Te, dulcis coniunx, te solo in litore secum, 465
Te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manisque adiit, Regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere cor-
da. 470

At cantu conmotae Erebi de sedibus imis

465 *Et dulcis* Rom. 466 *discedente* editio vulgaris nescio quae. Sicque Medic. Pierii; at meliores et libri et vet. edd. *decedente*. conf. Ecl. II, 67. 467 *Trinacrias* Vratisl. *falces et valles* Pierius in libris vidit. *ania ostia* Medic. a m. pr., male. Vulgata est etiam ap. Schol. Statii et Horatii. v. Burm. 468 *nigra testudine* Vratisl., ex v. 464. Io. Schrader. coni. *ferrugine*, ut saepe de locis inferis, v. c. Culex 272. Nec minus tamen *metus et formido*. 469 *que post manes* abest a tribus Burm. *manesque adit* Rom. 471 *Et* Medic. Pierii a m. pr. *cantum* Rom. et al. apud Pierium, ut acciperetur *Ad cantum*, quod etiam Erf. habebat.

thyia: tamquam Nympham Maronem hinc petiisse dico. regionis memorasse eam videtur. Erat Erechthei, Athenarum regis filia (vnde *Ac-tias*; Attica terra littoralis, *ἀκτική*, olim *Acte*, quod nomen inter poetas haesit), a Borea rapta.

464. *solans amorem*, le-

niens. cf. ad Aen. I, 238. 239.

465. *solo in litore*. Com-

parari potest: *αὐτῶ ἐπ'*

αἰόνος Theocr. XI, 14. h. e.

in solo litore. Non autem

secum, vt Ge. I, 389 *sola secum* spatiat. Inf. v. 508 *deserti ad Strymonis undam*.

467. *Taenarias fauces*, specum in Laconica ad Taenarum, in promontorio Taenaro; forte h. l. simpliciter pro aditu dictum. 468. *nigra formidine*, ornate, pro tenebris. 470. Expressit hoc versu *ἀμείλιχον Ἄϊδην* Iliad. I, 158.

Vmbrae ibant tenues simulacraque luce ca-
rentum:

Quam multa in foliis auium se millia condunt,
Vesper vbi aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita 475
Magnanimum heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Inpositique rogis iuuenes ante ora parentum;
Quos circum limus niger et deformis arundo
Cocyti tardaque palus inamabilis vnda

472 *Vmbrae stant* Regius. 473 *in foliis* omnes Pieriani et maior pars Heinlii habebat; itaque hic recepit. Agnoscit item Aru-
sianus Messius, vnus Arundel. vnus Mead. Goth. pr., edd. non-
nullae, vt Argent., et defendit satis ratio critica. *in siluis* Medic.
Mentel. pr. Moret. pr. cum aliis vulg. tuentur. 474 *vbi iam hib.*
quart. Moret. a m. pr. Rottend. pr. *vbi iam — imbres* Goth. sec.,
ab interpolatore non indocto. 476 *nuptaeque* Vratisl. 478 *li-*
mm Rom. 479 *innabilis vnda* nonnulli codd. ap. Pierium,
item Ven. et Parrhaf. Mead. et Reg. et vet. edd., sicque Nauger. in

472—480. Ornatissimus Versus hi adumbrati ex
locus per enumerationem Odyss. λ, 37—43.

cum iudicio factam. Ψυ-

χαί, εἶδ' ὅλα καμόντων Iliad.

ψ, 72 (vnde iam Lucret.

IV, 39 *simulacraque luce*

cautum) ad canentem

confluxere. 474. *vbi ves-*

per aut hibernus, procello-

sus (vt χειμὼν et *hiems*),

imber eas agit e montibus

(v. sup. ad Ge. I, 374. 375)

ad siluas et arborum tecta.

conf. Aen. VI, 309—312.

Odyss. ω, 6 sqq. 475. *cor-*

pora heroum simpl. heroes.

TOM. I

478—480. Quos Cocy-
tus et Styx a reditu prohi-
bent; s. qui in inferis ver-
santur. Iam ornatum vide.

Pro Cocyto, limoso et arun-

dinoso fluuio, *limus niger*

et deformis arundo, cuius,

si late omnia obsidet, iniu-

cundus ac tristis adspectus

est; adeoque *palus inama-*

bilis, ἀνέραστος pro μισητῇ,

inuisa, detestabilis, et *tar-*

da vnda. Porro *circum*,

ab omni parte, *alligat*, et

R r r r

Adligat, et nouies Styx interfusa coerces. 480
 Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
 Tartara, caeruleosque inplexae crinibus anguis
 Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
 Atque Ixionii vento rota constitit orbis.

Ald. tert. At vulgatum post antiquiss. libros, et inter hos fragm. Vatic. (quod et *vndae* habet), defendit etiam Macrobius VI, 7. Cell. II, 6, imitatio Ovidii, *inamoena regna*, et Aen. VI, 438, ubi vll. 479. 480 iterum leguntur. 480 in nouiens Rom. 481 *At qui ipsae* Schol. Horat. Cruqu. Od. II, 13. *stipuer* Mentel. pr., ut alii alias. *obstupuer* vnus Mead. *domos* Rottend. pr. a m. pr. Io. Schrader. coni. *intima Leti Limina*, pereleganter. 482 *caeruleis* Medic. a m. pr. *que* abest a Franc. et fragm. Moret. *implexae* Medic. a m. sec. Gud. a m. pr. Voss. cum tribus aliis Heinlii, Parrhaf. Possit aliquis Tibullum laudare I, 3, 69, sed ibi diuersa ratio est. vid. ad e. l. *implexae*, quod Nauger. primus expressit, verum est, et firmat pars codd. melior, etiam Arufian. Mellius. Eodem alludit *amplexae* in nonnullis Pierianis, quatuor Heinl. Reg. Martin. Erf. et Edd. Norimb. Argent. Aldd. pr. sec. et Goth. pr. *innexae*, quod Romanus habet, et fragm. Vatic., est interpretamentum. Erat sic Aen. VI, 281 *Discordia Iu- pereum crinem vittis innexa cruentis*. 483 *que* post tenuit abest a nonnullis. v. Burm., etiam apud Pierium, et recte puto. 484 *Pro vento* Faber *velox*, Burmannus *cantu*, *lente*, vel *campo*

coerces, implicat, impedit, ut Statius et alii hoc idem efferunt. *Styx nouies interfusa*, dum nouies ambit Erebum. Hoc vltimum exprimere voluere Claudian. XXXIII, 23 *quos Styx li- ventibus ambit Interfusa vadis*, et Statius Theb. IV, 524 *Et Styx discretis interflua Manibus errat*.

481. *ipsae domus*: Plu- tonis regia seu regnum esse possint; enimvero de Tar-

taro nunc agit; praemittitur quoque, *quin ipsae domus Leti et intima Tartara*, splendidius hoc, quam intima loca, penetralia. Tartarum *Leti domum* appellare potuit, ut alias Orci regia, Furiarum domus, audit. Aliter Aen. VI, 277; ubi *Letum* in primo Orci aditu collocat. Reliqua de Tartaro vtrouique conueniunt. v. 555 sqq. 483. *inhians* simpl. hians. 484. Vexatus

coniiciebat. *flendo* reposuit Wakef. Saltem in nota apponi satius erat! *Cantu* firmant vtiq. codd. aliquot apud Pierium; et recepta est ea lectio a Martino, nec aliis doctis viris eam improbari vidi. Docet tamen sensus criticus ex interpolatione eam esse pro- fectam, f. ex v. 471 *At cantu*. *Ixionei* scribunt multi codd. et edd.

locus. Sensus per se aper- tus est: Ixionis rotam sub- stitisse; sed haeremus in ver- bis. Proposueram rationes duas: alteram, ut *rota or- bis* sit pro orbe, et hic pro rota. Iam quid est: *rota constitit vento*? *Ixioniae rotae* alii poetae *turbinem*, ut Seneca Herc. Oet. 1069, *vortices*, ut Statius Theb. VIII, 50. 51, tribuunt; *ven- tum* nemo tribuit, ut ne *auram* quidem, quae rota- tioni proprie daretur. Nec tamen dubito, si plura ve- terum inprimis Graecorum poetarum loca hac de re ha- beremus, v. c. Euripidis Ixionem (nam et is eum ro- tae affixerat, τῷ τροχῷ προσ- ηλῶσαι fertur ap. Plutarch. de leg. poet. cap. 4 [Opp. Tom. II, pag. 19 E.]), cer- tiora nos huius rei argumen- ta habituros esse; nouum erat et illud Ge. III, 38 *tor- tos Ixionis angues*; po- tuere itaque etiam venti ali- quae partes esse ea in re. Etsi enim Iliad. 9, 481 *Tar- tarus sine vento* esse me-

moratur: ubi Titanes οὐτ' αὐγῆς ὑπερλοῦς ἡελίοιο Τέρ- ποντ' οὐτ' ἀνέμοισι; potuit tamen res variari ab aliis. Ita ventis non vacat Tartarus ap. Platon. Phaed. p. 83 C. Frf., et in ipso Homero Odyss. λ, 590 591, ubi Tan- talo poma captante Τὰς δ' ἀνεμος ῥίπτασθαι ποτὶ νέφεα σπιδέντα. Et hinc interpre- tari licet Propertii illud IV 11, 23 *tacent Ixionis or- bes*: quos concitatissimo per aerem motu strepitum fa- cere necesse erat. Venti in Elyso: Aen. VI, 740 et 888 *aeris in campis*, ut in Pind. Ol. 2 in insulis fortunatis. A vento certe causa non male repetitur, siue ut ab eo impellatur rota, cum circumacta Ixionem alliga- tum rotat, siue ut eo cessan- te rota stare possit. *In aera* rota circumagi debuit, et proxime accedit, quod Eu- ripidis Scholiastes Phoen. 1192 haud dubie e vetustio- re aliquo auctore memorat, Iouem iratum Ixionem rotae illigatum permisisse aeri fe-

rendum, et in aere circum-
agendum: ὀργισθεὶς δὲ ὁ
Ζεὺς ὑποπτερῶν τροχῷ τὸν
Ἴξιονα δῆσας ἄφῃκε τῷ ἄερι
Φέρεσθαι — Exscripsisse eum
videri debet Schol. Luciani
DD. 6, pag. 216, T. I, Ζεὺς
— ὑποπτερῶν τροχῷ δῆσας
τὸν Ἴξιονα ἄφῃκε Φέρεσθαι
διὰ τὸν ἄερα μαστιζόμενον.
alata autem h. celeris rota
bene dicitur, vt etiam ap.
Pindar. l. l. ἐν πτερόεντι
τροχῷ. At de casu *vento*
quaeritur: quomodo rota
substitit *vento*. Seruius ait:
„Deest *cum*, et hoc dicit:
cum vento suo rota constitit,
id est, cum caussa volubili-
tatis quieuit.“ Ellipsis per-
dura! Melius, puto, ita ex-
pones: rotam constitisse *a*
vento, cohibuisse se, quo
minus a vento impelleretur:
vt *consistere* aliquis *a cursu*,
dum sistit cursum, recte dici
videtur, vt in loco Ecl. II, 25
Quum placidum ventis sta-
ret mare. Ceteras interpre-
tationes, vt *vento* pro *ad-*
ventu aut *cum ventum*
esset sit, multo duriores, v.
ap. Burm. et reliquos Intpp.
In priore illa interpretatione
displicet, quod *rota orbis*
dicta est, periphrasi, quae
alio exemplo probari vel il-

lustrari nequit; nisi laudes
rotam rhombi stamineam
Propertii III, 4, 26 (III, 6,
26) pro rhombo ipso, cui
stamina, fila, licia, circum-
data sunt. Contrario modo
Tibull. I, 5, 10 *orbe rotae*.
Proposueram in altera edi-
tione alteram interpretatio-
nem: cum *rotae turbinem*
ac *vorticem*, δίνην, tribui
passim videamus, vt ipsi ro-
tae Ixioniae ap. Senec. H.
Oet. 1069 *Haesit non sta-*
bilis rota Victo languida
turbine. et Stat. Theb. VIII,
50. 51, *cur autem audis*
Ixiona frango vorticibus?
videri poetam eodem modo
dixisse *ventum*, turbinem,
rotae, h. rotationem: hanc
cum constitisse dicere vellet,
pro vulgari: *ventus*, seu
turbo, *Ixionii orbis*, Ixio-
niae *rotae*, *substitit*, exqui-
sitius dixit: *rota constitit*
vento, in rotatione sua, in
motu suo. Ipsam *rotam*
pro rotatu, rotatione, *orbis*,
rotae, accipere non aude-
bam, quia usum hunc edoc-
tus non eram; nam in locis
quae laudantur, *rota* est or-
bis, vt Aen. VI, 748 *vbi*
mille rotam voluere per
annos est cyclus mille anno-
rum, *orbis*. et sic in aliis;

Iamque pedem referens casus euaserat omnis, 485
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina
legem;

Quum subita incautum dementia cepit amantem,

486 *ad oras* Vratisl. vid. ad II, 47. 488 *subito* Mentel. Gud.
a m. pr. Regius a m. sec., item Rom. aliiue Pierii. *cepit amorem*

pronuntiare autem tamquam
ex edicto modestia prohibet.
Relinquendum esse video
lectoris iudicio, vtram ra-
tionem praeferat: Meierotto
priorem amplectebatur in
Dubiiis pag. 12. Et sic alius
amplectetur aliam; sunt
enim in interpretatione,
quam interdum diuinationem
verius dixeris, innu-
mera, quae ex suo quisque
sensu constituat in iis, quae
per praecepta critices et
hermeneutices non ita con-
stituuntur, vt omni dubita-
tioni occurrere possit. Quid
igitur est, quod alter alterum
infectatur, odio Vatiniano
exagitat, fugillat, *non mis-*
sura cutem nisi plena cru-
oris hirudo! Debuit certe
aut esse aut fingi caussa ali-
qua, cur rota in turbinem
circumageretur; atqui quae
caussa magis idonea, quam
procella et vorticofus ven-
tus! Non enim satis est *or-*

ὁ Ζεὺς — τὸν τροχὸν ἀειδί-
νῃτον κατεσκεύασε, quod ap.
Schol. Pind. l. c. habetur.
Ceterum ex iis, quae Schol.
Pindari P. 2, 40 ex Ascle-
piade ἐν τοῖς τραγῳδομένοις
repetiit, apparet, prima fa-
bulae stamina ex eo ducta
esse, quod Ixionem vetus
poeta procella abreptum et
in Tartarum praecipitatum
ornate dixerat: ὑπὸ γὰρ
δίνης καὶ θυελλῶν αὐτὸν
ἐξαρπασθέντα φθαρῆναι.

485. Mirum in seqq. nar-
rationis artificium: quod fa-
cile sentias, si ad vulgarem
sententiarum iuncturam re-
voces orationem. Legis au-
tem, ne respiceret, excogi-
tandae consilium ex vulgari
superstitione subnatum esse
videtur, cum res auerfandas,
etiam in sacris magicis, re-
spicere vetabantur; quod
iam Cerda sensit, quem
vide et sup. Ecl. VIII, 102.

Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes;
Restitit, Eurydicenque suam iam luce sub ipsa 490
Inmemor, heu! victusque animi respexit. Ibi
omnis

Effusus labor, atque inmitis rupta tyranni
Foedera, terque fragor stagnis auditus Auernis.

Moret. quart. 489 *Ignosc.* tamen Zulich., sed vid. Burm. 490 *Eurydicemque* Franc. scribit, hic et alibi. 491 *victusque animo* non nisi vulgares quaedam edd. *Vbi omnis* Goth. sec. *ibique omnis* Moret. sec. 492 *raptā t. Foedere* sc. Eurydice coni. Io. Schrader., ludente ingenio. Cul. 292 *Orpheu, Oscula cara petens rupisti iussa deorum.* 493 *stagnis* — *Auerni* multi codd. et edd. Commelin. Pulm., etiam fragm. Vatic. At Romanus: *stagni est auditus Auerni*: ut et vnus Mead. habebat, quod recepit Wakef. *Auernis* ratio critica tuetur; et praeter edd., ut Norimberg. Brix. Aldd. et hinc profectas, e codd. Mediceus, Ven. Rottend. et Pierii Medic. a m. pr. Sic Aen. VI, 118 *lucis Auernis* et saepe, *auditur* alter Mead. alter Arundel. et Edit. Norimberg. et Argent.

490. *iam luce sub ipsa.* cuius calamitatis, aut rerum Senec. Herc. fur. 813 *Postquam est ad oras Taenari ventum* etc., et *superas veniebat ad auras* v. 486. 491. *victus animi*, noto graecismo, pro *animo*, cupiditate.

492. Tum omnis labor irritus. *Effusus*, ut *ἐκκεχυμένος*. *Foedera*, foedus, conditio, a Plutone imposita. At quorsum *fragor* ter auditur? Seruius: „quasi exultarent umbrae redditam Eurydicen.“ Quod recte Martinus explodit, et a prodigiis ominibusque magnae al-

cuius calamitatis, aut rerum conuersionis, saepe per caeli fragorem ac tonitru significatae, Ioue quasi indignante, repetit. Est utique *indignabundi* potius Orci, quam laetabundi. Idem vir doctus Miltonum comparat, quem v. *Paradise lost* IX, 782sq. 1000sq. Praesidium sententiae suae Seruius adiicit hoc: „Lucanus in Orpheo dicit strepitum factum redeunte Eurydice ob hoc, quia *gaudent a luce relictam* (forte, *reductam, reuictam*) *Eurydicen, iterum sperantes Orpheu,*

Illā, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit,
Orpheu,

Quis tantus furor? En iterum crudelia retro 495
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
Iamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
Inualidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!
Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenuis, fugit diuersa; neque illum, 500

500 *fugit in diuersa* Medic. a m. sec. Alterum cum poetico vsu conuenit.

Manes. Vides in hoc exemplum argutiolae imitationis studio subortae; Lucanus pro fragore exultationis signum editum narrauerat, ita enim spem factam Manibus, iterum audiendi Orphici cantus. Aliam, non coniecturam, sed certam sententiam, proponit Vossius: tonitru subterraneum natum esse ex arcana vi, qua Pluto Eurydicen in Erebum retrahit. Eandem vim arcanam, qua ad retrahendam puellam opus erat, mox contendit declaratam esse per furorem: *quis tantus furor!*

495. *Quis, quis tantus furor perdidit*, quae imprudentia, intemperantia, scil. amantis Orphei, qui

respexerat. Sup. 488 erat *dementia*. et amantium infania quoties non est celebrata per voc. *furere. furor.* 496. *natantia lumina*, moribundi, incerto iam motu fluctuantia, satis a viris doctis illustrata sunt. Praeiverat Lucret. III, 479 *Nant oculi.* Illustrarunt *oculos natantes*, *ὄμματα ὑγρὰ*, passim viri docti.

499. *fugit in auras tenues*, ut Aen. V, 740 *Dixerat et tenuis fugit ceu fumus in auras, ceu fumus commixtus* sc. cum aura. Petatum autem ex Iliad. ψ, 100. vid. alia ap. Cerdam. 500. *fugit diuersa*, cum in diuersam, ac qua Orpheus tendebat, partem, h. retro, auferretur. ut

Prenfantem nequidquam umbras, et multa vo-
lentem

Dicere, praeterea vidit; nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu Manis, qua Numina voce moueret? 505
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine mensis
Rupe sub aerea deserti ad Strymonis vndam
Fleuisse, et gelidis haec euoluisset sub antris,

501 *Pressantem* Leid., solito more. 504 *quo se erepta* Me-
dic. a m. sec. *bis rapta* nonnulli apud Pierium. 505 *quae Nu-*
mina Medic. et Rottend. pr. a m. pr., vt et Romanus, in quo
porro: *Quos fletu Manes.* Gudianus a m. pr. *Quod fletu —*
quae nomina. *qua flumina* Vratisl. Liceret saltem scribere:
Quos fletu Manes, quae Numina voce moueret. moneret Me-
dic. a m. pr. *maneret* Franc. 506 *Illa quidem.* Hunc versum
tanquam otiosum, et inter grauiora, quae antecedunt et sequuntur,
interpositum, abesse me malle, olim significaueram. Brunckius non
fatis firmam causam reperiēbat, cur eum poetae abiudicaret. At
Meierotto in Dubiis p. 28 et ipse in id inciderat, vt versum aut alie-
num aut alieno loco insertum putaret, saltem retraheret post *palu-*
dem v. 503. Res sane, vt in plerisque huiusmodi causis criticis,
est ex sensu diiudicanda. 507 *perhibent totos* vnus apud Heinl.
509 *Fleisse sibi* et Rom. cum Ed. Ven. *sub astris* idem Rom. et
aliquot alii Pierii cum alt. Menag. et alt. Voss. Goth. sec., vt et in

sup. v. 367 *flumina diuersa*
locis. 503. *obiectam* poe-
tico ornatu adiectum. vt
Georg. III, 253 *non ob-*
iecta retardant flumina.
505. *Quo fletu — qua vo-*
ce, pro quomodo fletu ac
voce, vt Ecl. VI, 80 *quo*
curfu — quibus alis.

506. *frigida,* morte, vec-
ta retro per Stygem. Mox
507 *ex ordine,* continuos
intellige. Praeuiuit Lucre-
tius. est *ἐξῆς, καθεξῆς.*
509. *euoluisset,* διαπύσαι,
ἐξελλίσσειν. haec, casus
suos, querendo enarrasse; vt
Stat. Theb. I, 2 *fontes*

Mulcentem tigris, et agentem carmine quer-
cus. 510

Qualis populea maerens Philomela sub umbra
Amisissos queritur fetus; quos durus arator
Obseruans nido inplumis detraxit: at illa

vulgaribus nonnullis edd., satis docte, cum *gelidis sub astris* de
sideribus septemtrionalibus accipi posset, sed meo quidem iudicio,
Statio aliquo aut Claudiano dignius. At tuetur *gelida astra* Wa-
kef. et recepit. Ex laudatis saltem facit ad rem Ouid. Epist. II, 123
seu frigida lucent sidera, et multo magis Lucret. VI, 720 *flabra —*
quae gelidis ab stellis axis aguntur. Hactenus praestat haec
lectio. 511 *pampinea* mf. Brunck. 512 *dirus* Franc.

euoluere Thebas. 510. *ti-*
gres, in Thracia, vt poeta
memorat, qui geographi-
cam et physicam subtilita-
tem haud curat. Sic cer-
vos Africae assignauit Aen.
I, 184.

511. Fundus huius compa-
rationis nobilissima est ap.
Homer. Od. 7, 518—524,
adde π, 216 sq. Hinc plures
expressere, quos collegere
Guellius et Cerda. At nemo
elegantius variauit et ornavit,
quam Moschus IV, 21 sq.,
quem et ipsum Virgilius an-
te oculos habuisse videri
potest, forte cum Parthenio
Erot. c. 11 de Byblide ἀγδο-
νίδων — αἰτ' ἐνὶ βήσση Σι-
θονίῳ κόρυς περὶ μύριον
αἰάζουσι. Color certe ac
filum orationis inde est duc-
TOM. I

tam. Pressius ad Maronis
rationem accedit Quintus
Cal. XII, 481—486, etsi ad
hirundinem eadem transtulit.
add. eundem alio loco VII,
329 sqq. Non autem h. l.
ipsa suum filium interemit
mater, vt est τεκνολέτεια
ἀγδών Sophocl. El. 107. Hue-
tii et Casteluētri reprehen-
siones huius loci, inprimis
umbrae populeae, cum ta-
men sequatur: *Flet noctem,*
ex eo, quod poeticae cum
rationis et artis tum oratio-
nis haud recordabantur,
profectae sunt. *Umbra* tam
propriū et perpetuum est
arboris attributum, vt ad
causas physicas ac tempora
respectus plane non habeatur.
conf. praeclaram notam Bur-
manni. *Populeae frondis*

Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et maestis late loca questibus inplet. 515
Nulla Venus, non vlli animum flexere Hymenaei,
Solut Hyperboreas glacies Tanaimque niualem
Aruaque Rhipaeis numquam viduata pruinis

514 *ramoque canens vnus Mead. lacrimabile Ven. 515 et
moestis loca proxima quest. fragm. Moret. loca late Parrhaf. et
Goth. pr. loca tunc cum Zulich. Vulgata in his versibus confir-
matur lectio ex imitatione Grammatici alicuius in Anthol. Lat. Epigr.
lib. II, 368, 3. 4, vbi conf. Burmann. 516 non vlli Romanum
cum optimis Pierianis, Mediceum cum melioribus Heinlianis fide-
iussores habet, itaque reposuit Heinlius. Vulgo vbique editum:
nullique animum. Sine copula nulli animum, Fabric. e suo cod.
probabat; editum nusquam reperiō; sed exhibent illud codd. Ven.
Voss. sec. Parrhaf. Leid. Goth. sec., hiatu non ingrato. Emenda-
tiones in Obss. Misc. Vol. I, pag. 5 et 81 referre non vacat.
517 Tanaimque alii, et edd. ante Heinl. cana iamque Roman.
518 Rhipaeis, Rypaeis, multi et hic scribunt. vid. ad I, 240.*

mobilitatem ac lene murmur
inprimis aptum esse cantus
moestitiae notabat Martinus.
Praeiuerat autem Catull. 56,
r3 Qualis sub densa ra-
morum concinit umbra
Daulias. 514. miserabile
carmen Integrat; iterat;
hoc quidem suauius Home-
rus: "Ἦτε δ' αὖ τρωπῶσα
χέει πολυχέα φωνήν. vbi
variatis modulationis colo-
res expressos vides.

517. 518. Hyperboreas
glacies v. Georg. III, 196.
Ceterum in his poetae inge-
nium paullo licentius effere-
buisse dicendum: Thraciam
memorare voluit ac debuit:

nunc per totam Scythiam
vagatur Orpheus. Adeo no-
mina tantum ornantia cap-
tabat Maro. Nec satis est
dicere, Thraciae antiquiori-
bus aetatibus nomen latius
patuisse, ex ignoratione ter-
rarum borealium; quae in
vulgus nota sunt; ex ea enim
ipsa ignoratione veterum
propagata sunt nomina re-
gionum a poetis sequioribus
promiscue et incerto vsu ad-
hibita. Illa tamen observa-
tio huc non spectabat, quan-
doquidem mirationem facit
hoc, quod inde ab Hebro
idem homo errasse fertur
per Hyperboreos, per Ta-

Lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
Dona querens. Spretae Ciconum quo munere
matres, 520

520 *Spretae Ciconum quo munere matres.* Locum hunc variis
modis et iterata vice tentatum, et, vt interdum putabam, feliciter
expeditum, quoties iterum accessi, toties sensi commode enucleari
non posse. Si verba pro sanis habeantur, quae inter multas alias
mibi visa est maxime tolerabilis interpretatio, eam in Notis subieci.
At bene sentio quam durum hoc sit: *spernit officio, pietate* al-
terius, pro offendi; vt sit: putare, ad sui contemptum hoc pertinere,
quod alter in officio suo manet, neque se ab eo abduci patitur
mei causa et voluntate. A poeta tamen versum tam scabrum et
sententiam tam parum commodam proficisci potuisse haud credo.
Interea non minus lubrica est omnis coniectura, quandoquidem
nullus satis idoneus est fundus, cui eam superstruas; nullum autem
pondus habere potest emendatio, de qua pronunties: potuisse forte
ita scribi; posse tamen et alio modo scriptum esse. Videndi tamen
vel sic sunt potiores virorum doctorum conatus seu interpretandi seu
emendandi. Verum audiendi prius codd. et edd. Vulgata est in pleris-
que libris et in omnibus editis. *Spreto* aliquot antiqui apud Pier. cum
Bodlei. Burmannus ait, et editos nonnullos legere; quos tamen non
vidi. Tum, *quo numine* sec. Moret. sec. et tert. Rottend. Ven. Par-
rhaf. Iam vt de interpretum studiis agamus, primo loco Seruius
adscript: „*quo munere*; nuptiali scilicet;“ addit Iul. Sab.: quasi
non essent dignae illae, nubere Orpheo. Ita putes, saltem *Spreto*
quo munere esse legendum; *Spreta* eius fide et pietate in coniun-
gem: dura tamen vel sic expositum Seruii ratio, nam sic *offensae*
illae essent, non *spreuissent*. Markland. ad Stat. Silu. III, 3, 87
legebat: *quo nomine*, h. quapropter, quamobrem; quod factum
nollem; est enim vel plebeio poeta indigna oratio. Asper Gram-
maticus, quod Philargyrius seruauit, *quo munere* eodem modo ex-
plicabat, *quamobrem*; et b. Gesnerus hoc idem probabat; esse

naim et per montes Rhi- ne adiunari ea lectio possit.
paeos; quae utique Maro Et vocis sane *muneris* signi-
vt poeta dixit, non ex geo- ficatus late patet. Seruius
graphicis antiquitatis rationi- nuptiale munus intelligit;
bus. 520. *quo munere.* quod durum est. Non mi-
Cum ipsi libri *quo munere* nus durum est, vt *munus*,
tueantur (vide var. lect.), donum, sit ipsa Eurydice,
videndum, an interpretatio *prae hoc munere* *Spretae*

Inter sacra deum, nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.

enim οὐ χάριν, qua causa, et laudabat sup. v. 150 pro qua mercede; ferrem, si tam ieiunam sententiam a poeta proficisci potuisse credere fas esset. Burmannus locum vitiosum et vix sanabilem sine codice meliore iudicabat: idem tamen, Seruii vestigia legens, coniecitabat: *Spreto Ciconum quem foedere matres*, ut nuptiale seu coniugiale foedus intelligatur. Varia monebat Io. Schrader., qui et *Cicones matres* malebat, ut Aufoniae, Latinae, Aen. VII, 400. Possunt huiusmodi variationes potius sententiae, quam restitutiones eius, quae a poeta profecta esse videri possit, plures afferri: v. c. *Spreto quo carmine*; *Spretae Ciconum quando agmine*; *Spretae Ciconum, pro numina! matres*; potest *Spretae* ex glossa natum esse, cum esset: *Actae cum numine matres*; quibus tamen nihil plaue ad certum rerum momentum proficias. Quod proximo loco verba suppeditare possunt, est: *Spretae Ciconum quum numine matres*, vi, instinctu numinis, furore ab eo iniecto, *Discerptum sparsere*; ita vero numine interpositum est alieno loco; aut, idque omnium lenissimum foret: *Spretae Ciconum quum munera matres Inter sacra deum*; ut sit *inter munera sacra deum*, quod solenne est apud poetas, ut dona, de sacris. 521 nocturnique omnes fere scripti, inquit Burm.; ita utique optimi Medic. et Rom. et Medic. Pierii. nocturnaque pauci cum edd. Aldd. pr. et sec. et hinc profectis, sed emendatius tert. et Egnat. cf. Bentlei. ad Horat. III, 2, 26. *organa* Zulichem. 522 iuuenem latos Parrhaf.

Ciconum matres. munus alterius amorem admittere. pro officio, pro pietate in 521. Primum genus ponit, defunctum, inferiis, honore, ut poetica ratio fert, *Inter sacra deum*, tum subiungit quo mortuos prosequimur, ex iis id sacrum, in quo res bene dicitur; eritque adeo acta: *inter orgia*, quo nomine omnia sacra enthusiastica et mystica appellabantur, *Bacchi nocturni*, cuius sacra noctu celebrari solita. Porro Macrobi. IV, 3 *Sacer vero locus inprimis pathos* ducere aliam mulierem, aut mouet. *Occisum inducit*

Tum quoque, marmorea caput a ceruice reuolsum
Gurgite quum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua, 525
Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat;
Eurydicen toto referebant flumine ripae.

Haec Proteus: et se iactu dedit aequor in altum.
Quaque dedit, spumantem vndam sub vertice torfit.

523 Tunc Roman. repulsum Menag. pr. recisum Vratisl.
524 medius fragm. Vatic. 526 Ha multi. Amiffam sec. Menag.
A misera Roman. a m. pr. 528 iacto Gud. a m. pr. 529 vor-
tice edd. nonnullae.

Orphea, et miserabiliorem
interitum eius a loco facit:
„Inter sacra deum n. o.“
Haec tandem Grammatico digna in poetam suum observatio! Orgiorum vsus a poeta, qui hanc narrationem primus induxit, ingeniose est arcessitus exemplo aliorum poetarum, maxime Tragicorum: qua de re v. ad Aen. VII, 385 et Excurs. IX ad lib. VI. Ceterum poeta non attingit crimen Orpheo impactum flagitii, cuius odio et ira incensae mulieres eum dilaniarunt: qua de re Phaeoclis versus ap. Athenaeum noti sunt, quos nuper illustratos dedit Ruhnck. in Epist. Crit. sub f.

523. marmorea ceruice, candida, ut saepe alii poetae.

v. Cerda. Lucretio deberi videtur et hoc; aut forte eo antiquioribus; nam iam Naevius in Cypria Iliade dixerat: *Collum marmoreum torques gemmata coercet.* 524. Hebrus Oeagrius, ab Oeagro, Thraciae rege, Orphei patre. Caput Orphei in mare et hinc in Lesbum delatum ibique sepultum: Hygin. Poet. Astron. II, 7 vnde ibi suavis lusciniarum cantus proditus ap. Antig. Caryst. 5. Quod de Orphei tumulo in Thracia tradidere alii ap. Pausan. IX, 30. pag. 769.

529. sub vertice, non capitis, sed, ut vulgo nunc pronuntiant, vortice, quem mota eius insultu aqua ciebat: δίνη, contorta in se

At non Cyrene: namque ultro adfata timen-
tem: 530

Nate, licet tristis animo deponere curas.
Haec omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphae,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende petens pacem, et faciles venerare Na-
paeas. 535

530 est post ultro fragm. Vatic. et Parrhaf. ab alia manu,
531 componere curas Medic. a m. pr., vt Aen. IV, 340. 341, fre-
quenti variatione. vid. Burmann. depellere curas vnus Mead.
533 filius pro lucis fragm. Moret. discobat in altis Voss. pro
ducebat; aut, vt lo. Schrader., pro, miscebat. 534 Tum Me-
dic. a m. sec. 535 Pende Rottend. pr. Burmanno tendere mu-
nera insolitum videbatur; itaque cogitabat: munere supplex Tende,
abi. Nate petens Zulich., vnde Burm. legendum putabat: tu mu-
nere supplex, Nate, petens pacem, faciles venerare Napaeas,

aqua. torfit sub vertice, pharum placationem, sacri-
quod vulgari vsu, vortice vel ficio certo ritu faciendo, et
in vorticem; ita vt vortex inferias Orpheo et Eurydi-
fieret. Nec ratio deest, aut cae ferendas; quo facto ex
analogia. 530. At non Cy- victimarum visceribus noua
rene iactu se in altum dedit examina exortura essent.
et filium reliquit consilii ino- Fatendum est, ea, quae a
pem. Respiciunt vs. 423. 4. matre monentur, haud paullo
namque ducto in specus et grauiora esse Protei monitis.
collocato in latebris filio, 534. munera supplex
ipsa procul nebulis obscura Tende, protende, offer. Aen.
resistit in ipso scopulo. Sci- II, 674 paruumque patri
licet Proteus internecionis tendebat lulum. certe ra-
apum, morbi causam v. tionem non careret, etiam si
397, tantum exposuerat, non exempla deessent. munera
vero fortunae remedium. autem, vt honores, quocun-
Hoc mater subiicit: scilicet que deos placamus aut ve-
culpa expiationem, Nym- neramur. petens pacem, h.

Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios praestanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycae,
Delige et intacta totidem ceruice iuuenas. 540
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum iugulis demitte cruorem;
Corporaque ipsa boum frondoso deferre luco.
Post, vbi nona suos Aurora ostenderit ortus,

Redde Withof. emend. v. Not. 536 iramque Franc. Goth. pr.
Forte praestat interpungere: Namque dabunt veniam, votis iras-
que remittent. 537 quis sit vt vulgo loqui solemus, quart. Moret.
fragm. Moret., vterque Goth., vnus Mead. et edd. vet. vid. ad Aen.
IV, 294. 538 eximio praestantis Rom. 540 Dilige Longo-
bard. Ed. Mediol. intactas Rom. Ed. Ven. Gudianus a m. pr., sed
vid. Burm. 542 dimitte Medic. cum ceteris Heinl., excepto altero
Menag. et Moret. fragm., item tres Burm., vterque Goth. emitte
sec. Moret. iugulis sacrum Goth. sec. 543 Corpora quaeque
Regius Martin. 544 nona dies alter Menag. ostenderat fragm.

vt propitiae sint. faciles, 540. intacta ceruice, iugo,
placabiles. 536. votis, pre- vt toties. De numeri causis
cibus factis. 538. eximios quaerere non licet; non
proprium de victimis; res magis forte quam Ecl. V, 65.
nota v. Cerda. 539. In Ly- vt poeta, certum numerum
caeo, Arcadiae noto monte, posuit. At in nouenario nu-
quomodo Aristaeus, Thessa- mero nouendiale sacrum co-
liae agros colens, armenta gitare potuit. conf. ad Aen.
habere possit, iure miretur V, 762. 541. dearum, Nym-
aliquis. Hactenus sui obli- pharum v. 532. Omnia in
tus est poeta; etsi enim su- hoc versu proprie dicta. ad
pra eum Arcadium heroem delubra statuuntur arae, ante
ediderat, v. 283, non tamen templum, in προνάω ex mo-
nunc ex Arcadia arcessendae re; delubra alta, quia gra-
erant victimae in Thessaliam. dibus adscendebatur ad tem-

Inferias Orphei Lethaea papauera mittes, 545
Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa,
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuises.

Haud mora: continuo matris praecepta facessit.

Moret. *reduzerit ortus* Parrhaf. ex v. 552. *induxerit* vnus Arundel. 545 *Orpheo* Roman., vt et v. 553, sed vid. ad Ecl. IV, 57. *Orphit* Goth. pr., vt et v. 553. *Ὀρφεῖ. Lethaea* al., immo *Ληθαία* ex *Ληθῆναι*. *mittis* Mentel. pr., vt et v. 553. 546 *Placatam Eurydicen*. Hunc versum post sequentem: *Et nigram*, exhibent omnia Heinssii exemplaria vetusta, vno excepto, item Burmanni Regius, Edd. Iunt. et R. Steph., vterque Goth., vterque Arundel. et Mead. Brunck. Erf. Ed. Norimberg. et aliae; tandem fragm. Vatic., minus tamen recte; nam post illa: *Orpheo inferiis factis lucum reuises*, vbi victimarum corpora iacent, quomodo subiungi posset: *Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa*? At vulgatum ordinem habent Mediceus, qui plerumque diuersam a Romano familiam ducere solet, Longobard. Pierii cum al. scriptis et edd. Habet tamen et hic versus ordo aliquid parum congrui: Orpheo papauere inferias feres, Eurydicen placabis vitula caesa et nigra oue. Quae tandem illae inferiae solo papauere? *Nigra ouis* haud dubie ad Orpheum spectat. Adeoque aut delendus est versus: *Placatam Eurydicen*, quod equidem verum esse arbitror, de Eurydice nec nunc nec 454. 553 agitur, aut ille ante alterum collocandus est hoc modo: *Post, vbi — Placatam Eurydicen — Inferias Orphei Lethaea papauera mittes Et nigram mactabis ouem, lucumque reuises*. Ita demum narratio sibi constat. Nam ex seqq. apparet, inferias faciendas fuisse *alio loco*; tum vero, inferiis factis ille 553 *lucum reuisit*, in quo sanum Nympharum erat, ad quod victimae caesae fuerant relictas. 547 *locumque* Gud., vt Goth. sup. v. 468. *reuiseus* Zulich. quod expedit locum, si mutato ordine legeris: *Inferias Orphei. Et nigram m. Placatam*. Et video hoc sequi virum doctissimum, Vossium. 548 *capessit* Medic. et Gud. a m. pr., vt Aen. I, 77. *faciessit* Vratisl. Eadem varietas Aen. IV, 295.

pla. 545. *Lethaea papauera* Manes immissa lue iniuriam vera Ge. I, 78 *Lethaeo* Aristaei vlti erant vl. 454. *persusa papauera somno*. 546. *Placatam*, quae placata Orpheo inferiae sunt, cuius tur, eo modo erit placata.

Ad delubra venit: monstratas excitat aras;
Quatuor eximios praestanti corpore tauros 550
Ducit, et intacta totidem ceruice iuuenas.
Post, vbi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reuifit.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
Adspiciunt, liquefacta bouum per viscera toto 555
Stridere apes vtero, et ruptis efferuere costis;
Inmensasque trahi nubes; iamque arbore summa
Confluere, et lentis vuam demittere ramis.

549 *At delubri petit* vnus Arundel. *monstratasque* Ven. Parrhaf. 550 *eximio praestanti* Gud. *praestantis* Rom. a sec. m. et 551 *intactas*, vt sup. 540; quod etiam in Edit. Ven. 1482. 552 *induxerit* Moret. sec. et quart. Franc. vnus Arundel. vnus Mead. *induceret* Leid. *intexerat* Rottend. pr. *adduxerat* Ven. *reduzerat* Parrhaf. Edit. Ven. *reduzerit* Vratisl. 553 *misit* Franc. 554 *Hinc* Erf. *auditu pro ac dictu* Moret. fragm. Menag. alter. *ac visum* Zulich. Wakef. distinxit: *Hic vero (subitum ac dictu mirabile monstrum!)* *Adspiciunt liquefacta* — 556 *eruptis* Reg. et Cantabrig. 557 *Inmensamque trahi nubem* tort. Mentel. *Immissasque* Zulichem. *que post iam abest* Moret. quart. *trahens* Roman. 558 *visam demittere* Ven. *dimittere* Medic.

550 sq. Iisdem verbis vti- Fast. 377 sq. Met. XV, 36 sq. tur, quibus paullo ante vsus *monstrum*, pro re monstratum, Homericum more: cuius strosa, mira. 555. *liquefacta per viscera*, tabe, putredine, dissoluta. v. sup. v. 308. *efferuere* voc. Lucretianum II, 929. *ἐκζέσαι*. 557. *nubes trahi*, noua examina. cf. ad hos versus Nicandr. Alexiph. 443 sqq., vbi de papauere. 558. *Βορρυδών* Hiad. β, 89 adhaesisse arbori.

554. Cf. sup. 308 sq. Exposita quoque res ab Ouid. I

TOM. I

TIT.

Haec super aruorum cultu pecorumque canebam,

Et super arboribus: Caesar dum magnus ad altum 560

Fulminat Euphraten bello, victorque volentis Per populos dat iura, viamque adfectat Olympo.

Illo Virgilium me tempore dulcis aiebat Parthenope, studiis florentem ignobilis otii

cum quatuor aliis. vide v. 542. 559 sqq. Suspectum iam olim hunc, etsi ab homine satis ingenioso profectum, Epilogum habui, quia a poetarum more alienum est, talia adiungere suis carminibus; contra Grammaticos tali lusu delectatos esse ex pluribus exemplis patet, qui in Anthologia poetarum lat. prostant. Nec aliter de Metamorphoseon clausula statuebam. Vidi mox alios viros doctos non aliter statuere, etsi aliis de causis. Brunckius, tamquam insulsum, et poematis ipsiusque Virgilii gravitate indignum reiecit. Etiam Io. Schrader. offensus erat imprimis illo: *haec ego canebam — dum fulminat.* Addi possunt alia: *canere super aliqua re.* Alia praeclara sunt. 559 culto Gud. a. m. pr. cultum sec. Moret. *pecorisque* apud Diomedem lib. I. 561 *Euphraten* Heinfl. ex optimis. *Euphratem* vulgo. *volantes* Leid. Zulich. 562 *dat iussa* Zulich. 563 *Virgilium* Medic. Rom. et al. vid. Pierium, Cerdam, Burmann. *agebat* Rottend. tert. *habebat* Regius Martin. 564 *Expectares* Neapoli hoc tribui: *Parthenope studiis florens ignobilis otii.* *oci* Roman. *otii* et *otii* alii apud Burm. *horti* Moret. sec. *cul* Erf. a. m. pr.

559 sq. De hoc Epilogo v. Vitam Virgilii ad a. V. C. 724. *pecorum*, adeo et apum. 561. 562. *volentes per populos*, quorum legati vndique eum conuenerant, vt ap. Xenoph. Oecon. 21, 12 ἐδε- λόντων ἄρχων. *Olympo*, ad Olynipum ad immortalitatem nominis.

564. De Maronis secessu apud Neapolin v. eod. loco. *studiis floret* et is, qui laudem inde et existimationem fert, ex iis inclarescit, et is, qui iis cum maxime deditus est; *Floremus* enim iis, quorum copia et abundantia ad manum est. Hoc altero sensu h. l. accipiendum. *Otium*

Carmina qui lusi pastorum, audaxque iuventa, 565

Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON
LIBER QVARTVS EXPLICITVS.

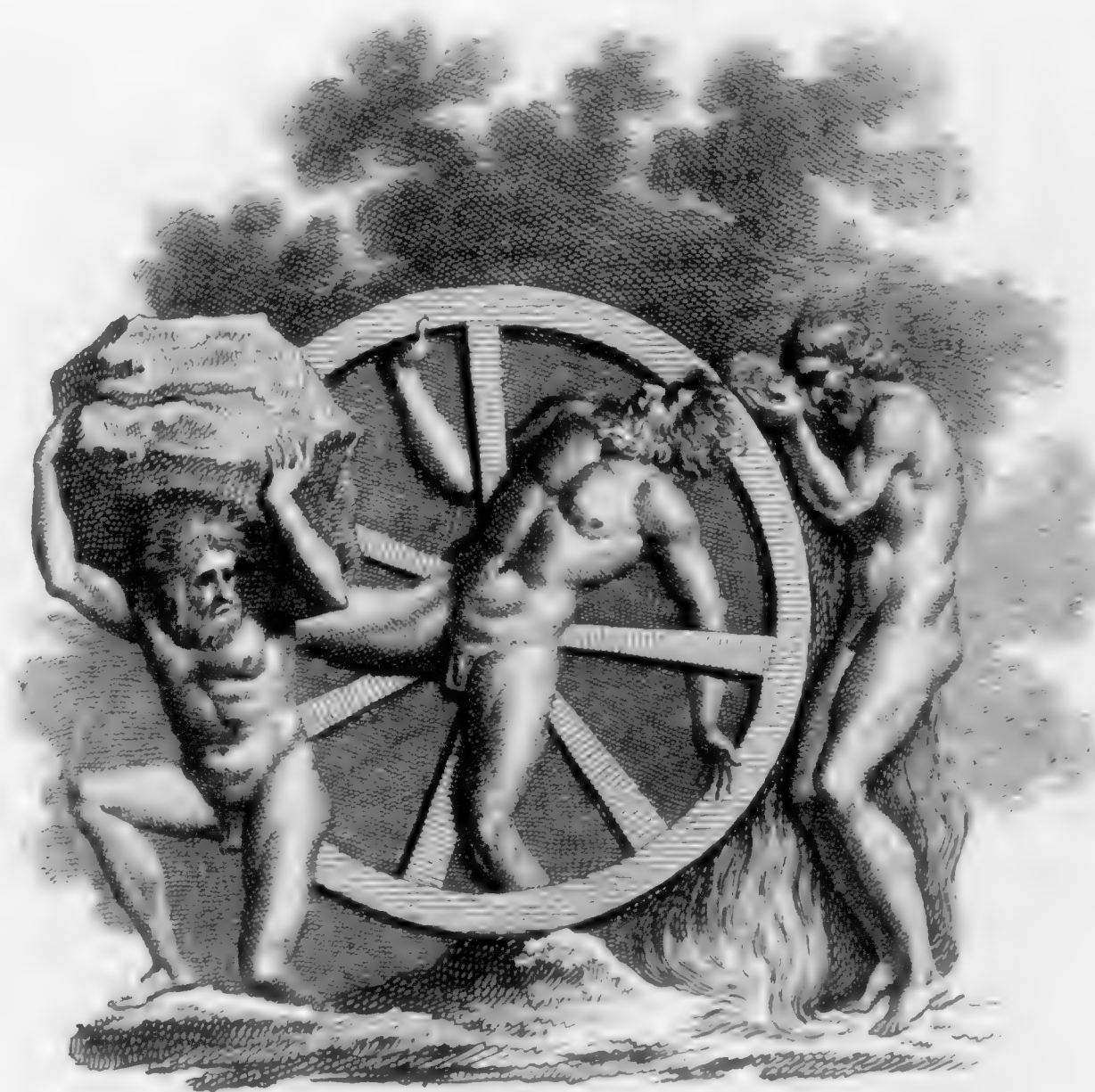
565 quo Ven. Parrhaf. quae Comm. Cruqu. Horat. Carm. I, 32, sed ad IV, 8 qui habet. 566 tu Franc. Menag. cecinit Medic. et alii apud Pierium. cecini patulae sub Parrhaf. et Ven., item Romanus et alii Pieriani. Ceterum de quatuor postremorum versuum, quamquam illi non inelegantes sunt, veritate multo magis me dubitare non diffiteor; solenne enim aliquando fuit, lacinias huiusmodi poetis attexere; et in Virgilium huiusmodi disticha et tetrasticha in Catalectis inuenias. Sed huic forte suspicioni vel propterea aduersabuntur viri docti, quod Harduinus eosdem versus, quamquam non iisdem de causis, reiecit. Nunc Iacobum Bryant video et ipsum hos versus Maroni abiudicare. Verum licet cuilibet iudicium suum sequi; neque irascar equidem aliter statuenti, qui causas irascendi habuissim sexcenties, cum, vt officio interpretis, suas operas retractantis, satisfacerem, Vossii, viri doctissimi, notas euoluerem. Eum quidem censuram in meas notationes agere acerbissime, non erat quod grauiter ferrem; condonandum enim hoc ingenio viri tot aliis laudibus inter populares nostros merito suo, etiam ex ipsis Georgicis praeclare in patrium sermonem versis conspici; dolui tamen vicem viri vsquequaque et in rebus tenuissimis exca- descentis et bile mota efferuescentis: Hem, apud me cogitabam cum Chremete Terentiano, an cuiquam est usus homini, se vt cruciet? quae so tandem aliquantulum tibi parce! Equidem, cum innumera ille cauillando, subfannando aut conuiciando reprehendat, quae nemo facile paullo intelligentior improbet, alia mihi imputet a sensu meo aliena, mihi, cum nihil admittam nisi quod

Romanis omne vitae genus rente conf. Wernsdorf. V. C. a reip. negotiis domesticis in Poet. min. T. IV, Exc. IX, bellicisque alienum, proprie p. 395. 565. *audax iuuenta*, qui omnino carmina vulgare auderet, rem poeti- cam aggrediretur: vt, *audacibus adnue coeptis* Ge. Sic Ge. II, 486 *inglorius*. I, 40, non quod carminis De Neapoli studiorum pa- genus tale esset, quod ma-

grammaticae aut critice constitutum sit, obtrudat alia, quae ipse opinatur, non probat: nihil horum attigi, nisi ut mea firmarem aut illustrarem. Et in hoc magnam viro docto habeo gratiam, quod ita animaduerti plura, quae non satis diserte, minus circumscripte ac circumspicte a me essent enuntiata, eaque correxi, nonnulla recte ab eo animaduersa cum bona eius venia adoptavi. Verum debeo ipsi etiam maiora in hoc, quod haec perpetua mei infectatio animum meum firmavit in ferendis aliorum iniuriis et contumeliis; haec ipsi me debere, ingenue fateor; quae ille mihi debeat, ipse viderit!

gnos ausus posceret. Tenue enim genus est bucolicum. VI, acute, quod in τῷ *audax* haesit; at sententia huius versus quomodo in Casteluetrius Oper. Crit. p. 154, monente Burm., ad duo genera Eclogarum referebat, alterum humile, alterum sublimius, ut Ecl. IV.

EXCURSUS I

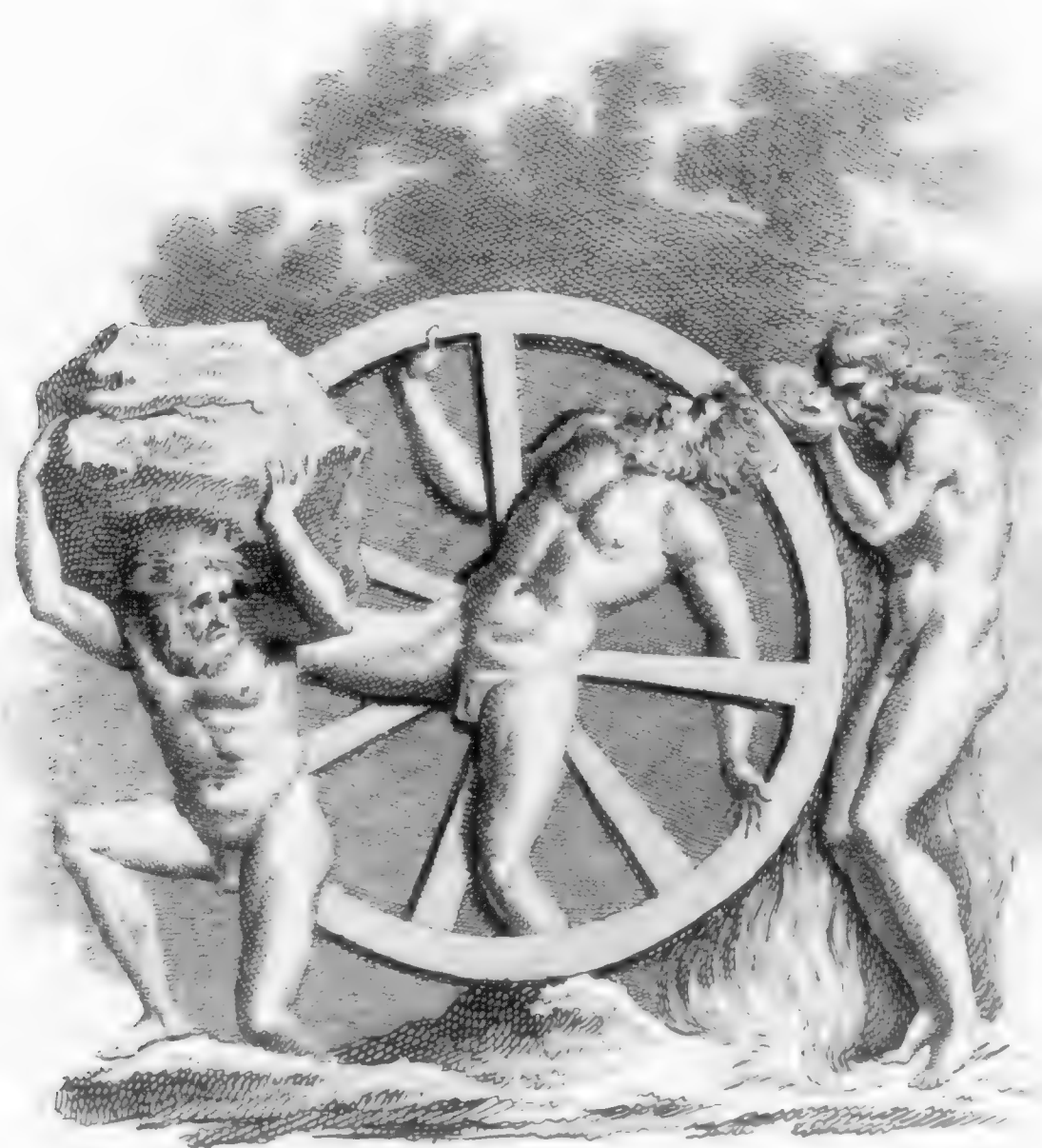
De Pleiade Piscem fugiente.

Georg. IV, 232 *Taygete simul os terris ostendit honestum Pleias, et Oceani spretos pede repulit amnis: Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi Tristior hibernas caelo descendit in undas.* De Pleiadum ortu et occasu agi, manifestum sit, declaratumque id satis est in Notis ad h. v. Altera tamen pars vix satis expediri posse interpretatione vlla videbatur: haerebamque in eo ipse, quatenus Pleias occidere dici posset, *fugiens sidus Piscis aquosi*. Etenim in hoc aestuabant Intpp., quale hoc sidus sit, et qua ratione Pleias illud fugere dicatur, Neque enim, siue per grammaticas siue per astronomicas rationes, *Seruii Piscis australis, nec Pisces, nec Scorpheus, nec Hydra* hic memorari possunt; ut nec *Delphinus*, qui pr. Nonas Ianuarii exoriebatur ex Caesaris ra-

grammaticae aut critice constitutum sit, obtrudat alia, quae ipse opinatur, non probat: nihil horum attigi, nisi ut mea firmarem aut illustrarem. Et in hoc magnam viro docto habeo gratiam, quod ita animaduerti plura, quae non satis diserte, minus circumspecte ac circumspecte a me essent enuntiata, eaque correxi, nonnulla recte ab eo animaduertia cum bona eius venia adoptavi. Verum debeo ipsi etiam maiora in hoc, quod haec perpetua mei infectatio animum meum firmavit in ferendis aliorum iniuriis et contumeliis; haec ipsi me debere, ingenue fateor; quae ille mihi debeat, ipse viderit!

gnos ausus posceret. Tenue enim genus est bucolicum. Casteluertius Oper. Crit. p. 154, monente Burm., ad duo genera Eclogarum referebat, alterum humile, alterum sublimius, ut Ecl. IV. VI, acute, quod in τῶ *audax* haesit; at sententia huius versus quomodo in Casteluertii opinionem redigi possit, equidem non video.

EXCURSVS I

De Pleiade Piscem fugiente.

Georg. IV, 232 *Taygete simul os terris ostendit honestum Pleias, et Oceani spreto pede repulit amnis: Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi Tristior hibernas caelo descendit in undas.* De Pleiadum ortu et occasu agi, manifestum sit, declaratumque id satis est in Notis ad h. v. Altera tamen pars vix satis expediri posse interpretatione vlla videbatur: haerebamque in eo ipse, quatenus Pleias occidere dici posset, *fugiens sidus Piscis aquosi*. Etenim in hoc aestuabant Intpp., quale hoc sidus sit, et qua ratione Pleias illud fugere dicatur, Neque enim, siue per grammaticas siue per astronomicas rationes, Seruii *Piscis australis*, nec *Pisces*, nec *Scorpius*, nec *Hydra* hic memorari possunt; ut nec *Delphinus*, qui pr. Nonas Ianuarii exoriebatur ex Caesaris ra-

tionem, v. Plin. XVIII, 26, l. 64, quem adeo nec fugere Pleias videri potest. Nisi forte *Piscis* in *Pristis* mutetur, quo nomine Cetum veteres astronomi appellant; possunt ita Pleiades quadam ratione eius rictum hiantem videri effugere; vti Orionem fugiunt in eo, quem laudavit Guellius et cum nostro comparavit, loco Quinti Smyrn. Paralip. V, 367 sq. Πληιάδες εὐτ' ἀκάναντος ἐς Ὠκεανὸν ῥέεθρα Δύεθ', ὑποπτώσσουσα περικλυτὸν Ὠρίωνα. Fuit vir doctus, qui ita succurrere volebat, vt distingueret: *Aut eadem, sidus fugiens ubi Piscis aquosi* (scil. est, ibi) *Tristior hibernas descendit in vndas*: quod vix reperiet, cui se satis probet. Petitus de LL. Attic. p. 390 (Iurisprud. Rom. et Att. T. III, p. 483) *Sidus* solem interpretatur, quod satis recte fieri posse, non negem; hunc Vergiliae fugiunt, cum auersam ab illo et contrariam instituant viam. Sole enim e mari emergente illae in mare descendunt. Hactenus bene. Sed tum iungit *vndas piscis aquosi*, vt pro mari dictae sint; hoc vero nullo modo fieri potest, aut certe ieiunissime fieret. Itaque adhaerendum forte Petauii iudicio Auctar. Op. de Doctr. Temp. p. II, 9, et in Var. Disl. ad Vranolog. lib. II, p. 95, esse *locum* hunc de piscibus *inextricabilem*. Subiiciam, quae mihi amicissimus Kaestnerus, hoc de loco consultus, rescripsit. Viri in his litteris principis iudicium quis non lubentissime accipiat! *)

*) „Mit dem Fische ist nichts anzufangen. Das übrige würde ich so verstehen:

Vor etwa 1800 Jahren standen die Plejaden im 4 Grade ♄. Wenn Sie einem Globo die Alexandrinische Polhöhe von 31 Grad geben, von welcher Henischius in Sphaer. Procli p. 207 Virgils Beschreibung nicht hier, sondern Ge. I, 219 At si triticeam messet etc. annimmt, und den 4 Gr. des ♄ etwas

über den Morgenhorizont führen: so werden Sie sehen, daß das Ende des ♄ etwa unter dem Horizonte ist, und die ☉ also darinnen stehen muß, wenn die Plejaden kurz vor ihr aufgehen sollen; die Jahreszeit dazu ist der May, und der Ausgang der Plejaden, den Virgil hier meynt, geschieht kurz vor der Sonne: Ortus matutinus. Führen Sie aber eben den 4 Gr. ♄ in den

Ex astronomicis itaque rationibus nullam plane loci interpretationem procedere omnes fatentur. Enimuero re diligentius perpenſa, male hoc ipsum fieri vidi, quod rationes nostras astronomicas intulere viri docti. Ex poeticis rationibus lux interpretationi petenda erat. Solenne est poetis, etiam iis, qui de astronomicis praecipunt, vt in describendis sideribus tabulas sui temporis caelestes et asterismos in iis notatos sequantur, formasque et figuras pictas ita exprimant, quasi eae in caelo vere conspiciantur, scilicet vt ornatum versibus suis ex earum varietate petant. Est porro poetis commune, vt *fugere* et *sequi se*, *adspicere* vel *respicere*, dicantur sidera non semper ortus et occasus, successionis et motus respectu, nec alia de causa, quam quod in tabula caelesti talis eorum positus occurrit, vt aut ex aduerso sibi collocata, aut quocunque modo opposita vel subiecta sint. Sic apud Manilium I, 263. 264 *Aurato princeps Aries in vellere surgens Respicit admirans auersum surgere Taurum*. Praeuiit statim Homerus in noto versu Iliad. 7, 488, et

Abendhorizont: so steht gegen über im Morgenhorizonte das Ende der ♄, wo sich die ☉ etwa im October befindet, und Virgil meynt vermuthlich, daß alsdenn die Plejaden mit Anbruche des Tages untergehen, wenn die ☉ ihnen gegen über aufgeht.

Ich glaube, Sie werden finden, daß man den Bienen in Italien das Honig im May und October genommen hat.

Die Fische in der Ekliptik gehen allemahl vor den Plejaden unter, auch der Wallfisch; stehen also die Plejaden, nicht die Plejaden sie. Der Delphin ist noch nicht aufgegangen, wenn die Pleja-

den untergehen. Also weiß ich dieß nicht zu erklären.

Ich habe viel Bücher darüber nachgeschlagen, diese Stelle aber nicht berührt gefunden, als bey Ricciolus Almag. nou. T. I, Lib. VI, c. 22, p. 473, vom Fische aber hat er gar nichts, und sagt, Virgil habe ortum matutinum et occasum vespertinum verstanden. Das erste ist mit mir einerley; das letzte hiesse, die Plejaden sollten kurz nach der Sonne untergehen, da müßte die Sonne etwa im Zeichen der ♋ stehen, und das gäbe für die Zeit des Honignehmens etwa den März: hybernae vndas lassen das nicht zu.“

Odyss. 8, 274, dum Vrsam dicit verti circa polum, et Orionem despicere et observare: καὶ Ὀρίωνα δοκεῖν· atqui is longe ab ea abest, Vrsae tamen ex aduerso positus. Ita centies Aratus siderum situm designat, simulque ornatum ex natura animantis vel figurae, quae signum facit, petit; ita Orion insequitur Leporem; at Sirius fertur insequenti similis, Φέρεται μετιόντι εἰκῶς, Καὶ οἱ ἐπαντέλλει, καὶ μὴ κατιόντα διώκει. v. 340 sq. cf. v. 28 sq. 316 sq. Sunt alia innumera exempla apud Manilium, ut in vno loco lib. II, 485 sq., ubi inter alia Taurus *fulgentes videt atque audit per sidera Pisces*. conf. II, 466. 519. 456. lib. I extr. Alia exempla ex Ouidio notare licet. Iam cum apud Virgilium Pleiades dicuntur occidentes *fugere Piscem*, seu Pisces, hoc ad situm siderum in sphaera vnice spectat; nam auersum Taurum, adeoque Tauri caput cum Pleiadi-bus, subsequitur alter Piscium. Simili modo Pleiades oc-cidentales fugere Orionem dicuntur apud Hesiod. "E. 619 Εἴτ' ἂν Πληιάδες, σθένος ὄβριμον Ὀρίωνος Φεύγουσαι, πίπτωσιν ἐς ἡσροσιδέα πόντον, et ap. Quint. Smyrn. V, 367-368 Πληιάδες εὐτ' ἀνάμαντος ἐς Ὀκεανοῖο ῥέεθρα Δύεθ' ὑποπτύσσουσα περικλυτὸν Ὀρίωνα. Ciris 535 *Scorpius alternis clarum fugit Oriona*. Hygin. Astron. II, 26. ita-que constitutum ut, cum Scorpius oriatur, Orion oc-cidat. Eadem haec siderum facies habitus ac situs tot fabu-lis locum fecit, ut v. c. huic ipsi Orioni. cf. Schol. Apol-lonii III, 226. Restat difficultas in epitheto *aquosus*, quod nimis tenue videri potest, si est pro aquatilis. Enimvero *aquosus* est aquas, imbres, cogens, denuntians: ut *aquo-sus Orion* Aen. IV, 52. *Aries aquosus* Ouid. Met. X, 165. *Eurus aquosus* Horat. Epod. 16, 54. *Pleiades aquosae* Stat. IV, 120 imbriferæ. Quid quod etiam *hiems aquosa* Ecl. X, 66. Aen. IX, 671, *nubes aquosae* Aen. VIII, 429. Et iam Ζέφυρος ἔφουρος Odyss. 8, 458. *Pisces aquosum* ex hoc ipso loco Ouidius petiit: Met. X, 165 *quotiesque repellit Vex hiemem Piscique Aries succedit aquoso*. Ceterum simul et ubi sibi respondent, pro, quando.

EXCURSVS II

De Nympharum domo et Penei regia.

Georg. IV, 317 *Pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe* — *Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis* — 321 *Mater quae gurgitis huius Ima tenes* — 333 *At mater sonitum thalamo sub fluminis alti Sensit* — 359 *simul alta iubet discedere late Flumina qua gressus inferret. At illum Curuata in montis faciem circumstetit vnda, Accepitque sinu vasto misitque sub amnem. Iamque domum mirans genetricis et humida regna, Speluncisque lacus clausos lucosque sonantis, Ibat et, ingenti motu stupefactus aquarum, Omnia sub magna labentia flumina terra Spectabat diuersa locis* — *Et caput etc.* Nondum locum vidi alium, qui cum hoc comparari possit, et noua ac mira est rerum facies, quam ex hoc ipso loco apud animum adumbrare necesse est; somnia autem, quae veteres pro suo quisque ingenio de Oceano terram ambiente multis modis effinxerunt, in vnum colligere, et ex iis nouum aliud iterum fabulari, cui alius aliud ex alio substituat, etsi sagacis ingenii lau-dem habere potest, non est tamen interpretari. Narrat poeta vastam aliquam sub terra caernam, e qua omnia flumina orta diuersis viis ad terrae superficiem properent, ubi illa suo quodque fonte ex terra prodeant. Adumbrata sere res ad eam speciem, qua in locis inferis posita nar-rantur ea, quae supra terram sunt, ut luci, flumina: v. c. Ouid. Met. I, 189. Valer. Flacc. III, 402 sqq., aut quemadmodum Styx et Acheron ex inferis emergunt et supra terram sese effundunt. Comparari potest priscum illud philosophema de magna in terrae visceribus abyssu et aquarum receptaculo: de quo secundum antiquiores Plato disputauit in Phaedone Tom. I, pag. 112 (Bipont. p. 253 sq.) et contra eum Aristoteles Meteorolog. II, 2, p. 779, B. C. du Vall., cui inniti puto narrationem ap. Senec. Nat. Qu. V, 15 ex Asclepiodoto: *demissos a Phi-lippo in metallum antiquum olim destitutum — longa via sagittatos, vidisse flumina ingentia et conceptus*

aquarum inertium vastos pares nostris — liberae laxitatis, non sine horrore visos. Fundum autem mythi aut fecit aut illustrare rem potest Oceanus ap. Homerum vll. sup. ad 381, laud. βαθυρρεῖται μέγα σθένος Ὀκεανοῖο, Ἐξ οὐπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρήναι καὶ φρεῖά τε μακρὰ νόουσιν.

Cavernae huius immensae sub terra, facies a poeta adumbrata videtur esse haec: ut sint in ea passim speluncae inque iis lacus inclusi magnaeque silvae, per quas flumina subter terram ex lacubus profluant; ut adeo hi lacus sub terra pro fontibus sint, unde illi ortum habeant, donec aliquantum progressi supra terram emicent fonte vnumquodque suo: *Iamque domum mirans* sqq. 363 sqq. Qua vi, quo motu, flumina ita in altum ferantur, ex imo terrarum fundo assurgant, et, quomodo ex vno loco omnes amnes prodire possint, ut doceret, a poeta expectari non poterat; a physico hoc postulares iure.

Iam Caverna haec pro regia aliqua fluviorum et aquarum non male haberi poterat. Si poeta Oceani regiam eo modo adumbrasset: nihil puto foret quod mirationem faceret. Talis Neptuni regia passim describitur; Iliad. N, 21. conf. Quid. Met. I, 276 sq., in hac Nereidum Chori apud Eurip. Troad. pr. Nerei domus in mari Aegaeo apud Apollon. IV, 772. et Iliad. A, 358. item Thetidis et Eurynomes Iliad. Σ, 402 ubi Vulcanus latuerat. At Maro obscuravit commentum illud poeticum inflexa rerum specie, dum Penei fluminis regiam ad eundem modum adumbravit, quo Oceani vel Nerei, aut forte Acheloi, amnium antiquissimi, describi potuisset. Nam per se Flumini deo domus seu regia recte tribuebatur: et in ipso Peneo hoc ex poetarum usu exsequutus est Ouid. Met. I, 568 sq.: *Est nemus Haemoniae etc. — Haec domus, haec sedes, haec sunt penetralia magni Amnis; in hoc residens, facto de cantibus antro, Vndis iura dabat Nymphisque colentibus vndas. Conveniunt illuc popularia flumina primum, Mox amnes alii.*

Ut ad certam aliquam rerum speciem, quae quidem animis nostris informari possit, haec renocem; ex toto mihi

loco haec constitui posse videntur: Fingamus ingentem illam Cavernam late subterranea loca occupare; esse veram Oceani regiam, seu regnum vastissimum. Ut super terra multi sunt terrarum tractus, diuersi fines imperiorum, sic in isto subterraneo aquarum regno quaquauerfus sunt ingentia aquarum receptacula in marium modum, spelun-
eas dixit, e quibus diuersis locis capita ac fontes fluviorum procedunt, aliquantum inter silvas flumina sub terra cursu facto emergunt et amnium fontes supra terram constituunt. Ex magno hoc magnorum fluminum numero erat quoque Peneus. Fingamus iuuenem per fontem demissum in immensum illud aquarum regnum subterraneum, deductum esse in eam partem, eam cavernam, quae pro fonte, adeoque pro regia Penei, esset; puta esse magnum aliquod specus, quale illud Nympharum in aditu Ithacae apud Homerum. Specus hoc pro *thalamo* Cyrenes; *thalami pendentia pumice tecta* v. 374: reliqua e vita heroum ac deorum sunt petita: assident ei Nymphae opus facientes 334 sq., assident *vitreis sedilibus* 350. Peruenitur ad illud Penei specus descensu ad magnam illam Cavernam facto, qualem descensum praebere adeo necesse est omnes fluviorum fontes ex specubus prodire solitos. Itaque et Aristaeus cum matrem Cyrenen adire vellet, ad fontem Penei accessit: *Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis.* Illa, etsi interiora terrae, specum ac partem magnae istius Cavernae, quo loco Penei patris erat domus, inhabitabat, recte tamen sub fonte Penei degere dici poterat: *quae gurgitis huius Ima tenes; et, mater sonitum thalamo sub fluminis alti Sensit.* Tum ante alias *Arethusa sorores Prospiciens, summa flauum caput extulit vnda* 351. 352, adeoque per fontem prospexit. Quo modo hoc fieri potuerit: recte non attigit poeta: ad sensum enim satis commode res expediri nequit. Nunc mater filium iubet descendere: haud dubie per fontem Penei, dum aquas discedere et viam ei parare edicit: *simul alta iubet discedere late Flumina, qua iuuenis gressus inferret:* 359. 360. Nunc traditur modus: aquae fontis Penei in media sui parte repressae assurgunt in montis excauati speciem, et tamquam viam, in arcus speciem

factam, praebent: *Curuata in montis faciem circumstetit vnda Accepitque sinu vasto misitque sub amnem: 361.*
 362. Tum ille in magnam illam Cauernam, de qua paullo ante dictum, vnde fluminum exordia et fontes procedunt, peruenit et in matris domum seu thalamum adducitur: 363 sq. Cumulantur haec in vss. 363 sqq. *miratur domum genetricis et humida regna, Spehuncisque lacus clausos, lucosque sonantes — Omnia sub magna labentia flumina terra Spectabat diuersa locis,* tamquam in magno regno diuersas prouincias, regiones, tractus, per cauernarum vastitates patentes; et inter has puta fuisse cauernam illam, quam tenebat Penens.

LIPSIAE MDCCXCIX
 EX OFFICINA DÖRRIA

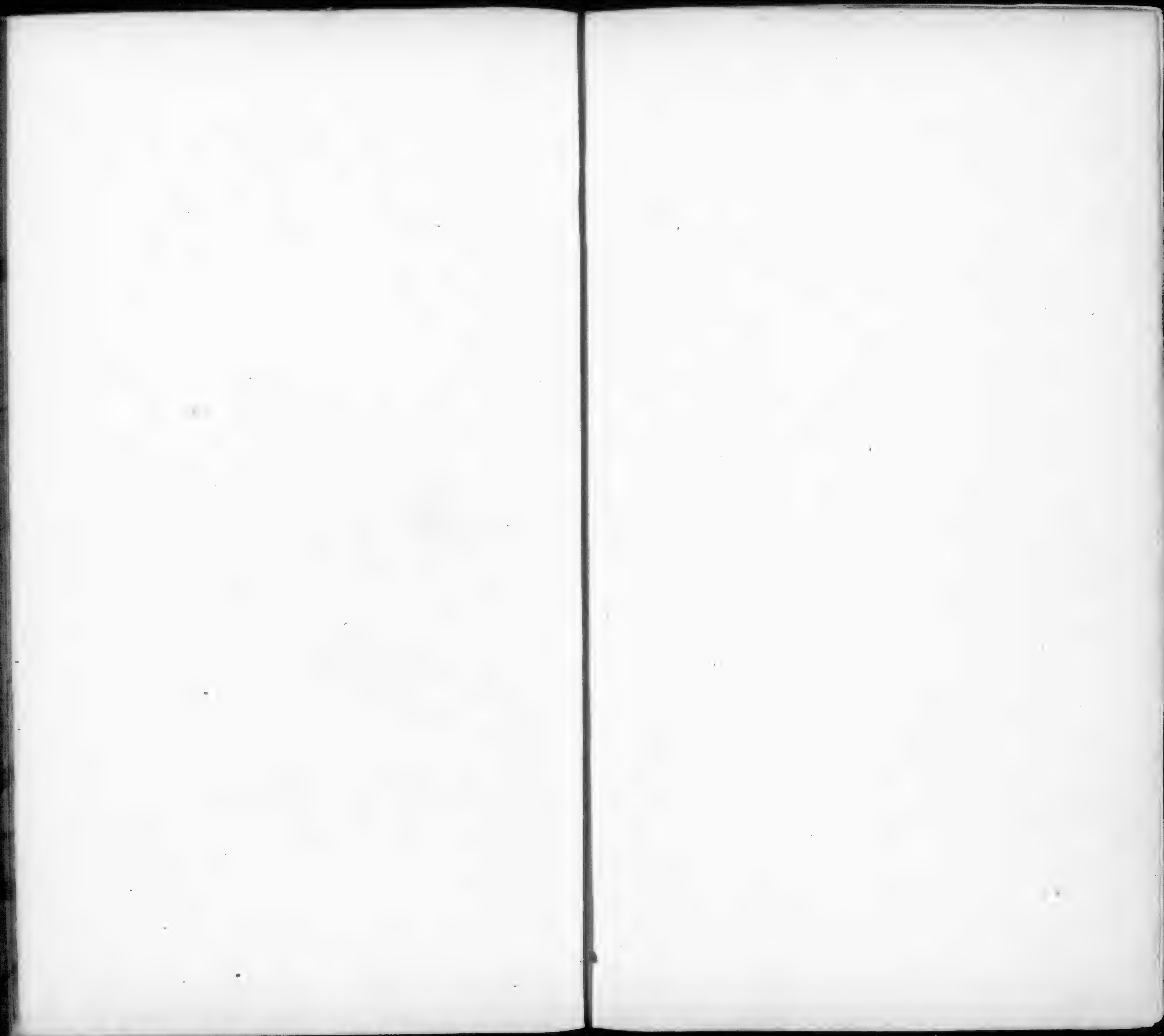
factam, praebent: *Curuata in montis faciem circumstetit vnda Accepitque sinu vasto misitque sub amnem: 361. 362.* Tum ille in magnam illam Cauernam, de qua paullo ante dictum, vnde fluminum exordia et fontes procedunt, peruenit et in matris *domum* seu *thalamum* adducitur: 363 sq. Cumulantur haec in vss. 363 sqq. *miratur domum genetricis et humida regna, Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes — Omnia sub magna labentia flumina terra Spectabat diuersa locis,* tamquam in magno regno diuersas prouincias, regiones, tractus, per cauernarum vastitates patentes; et inter has puta fuisse cauernam illam, quam tenebat Peneus.

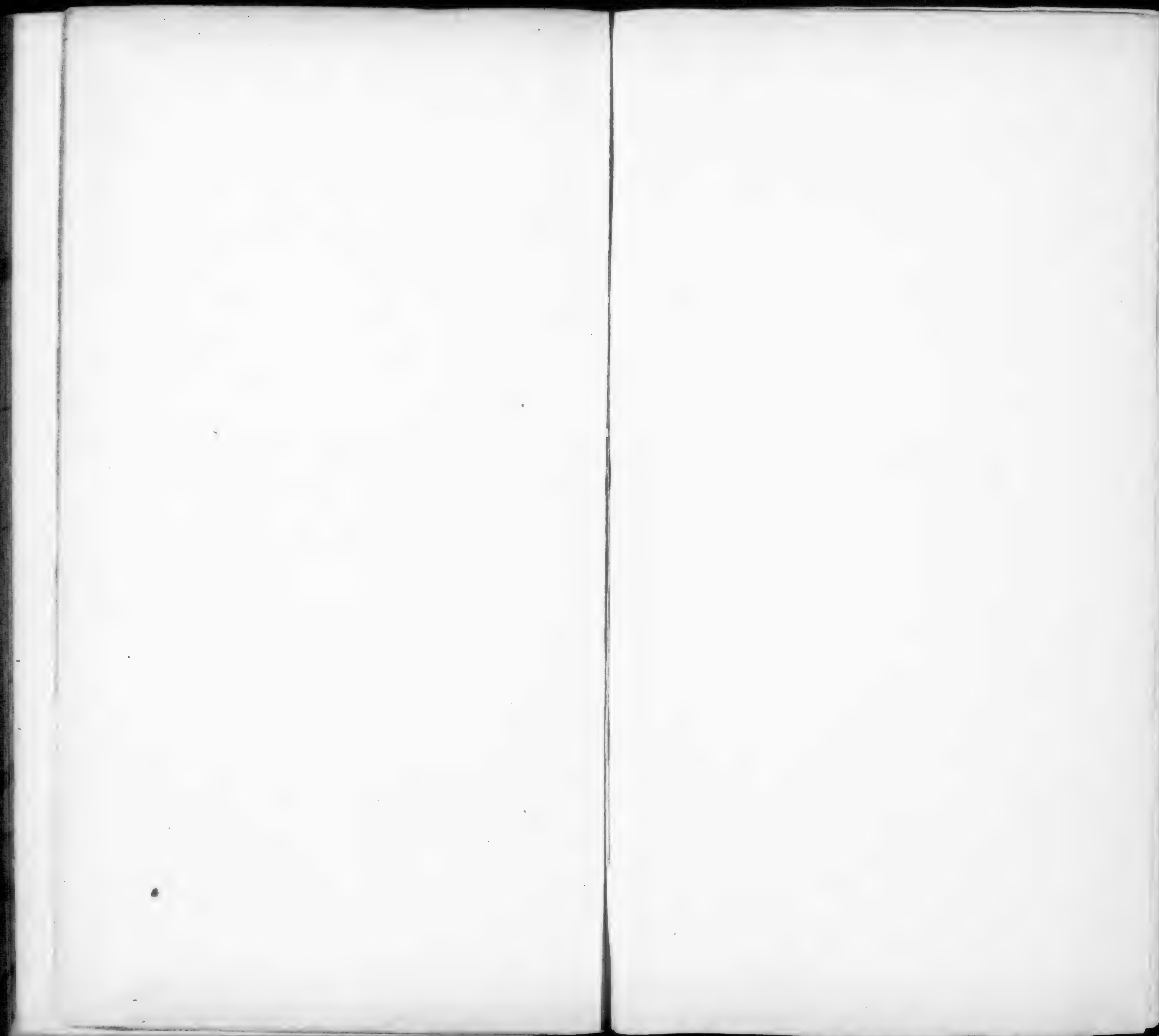

LIPSIAE MDCCXCIX
EX OFFICINA DÖRRIA

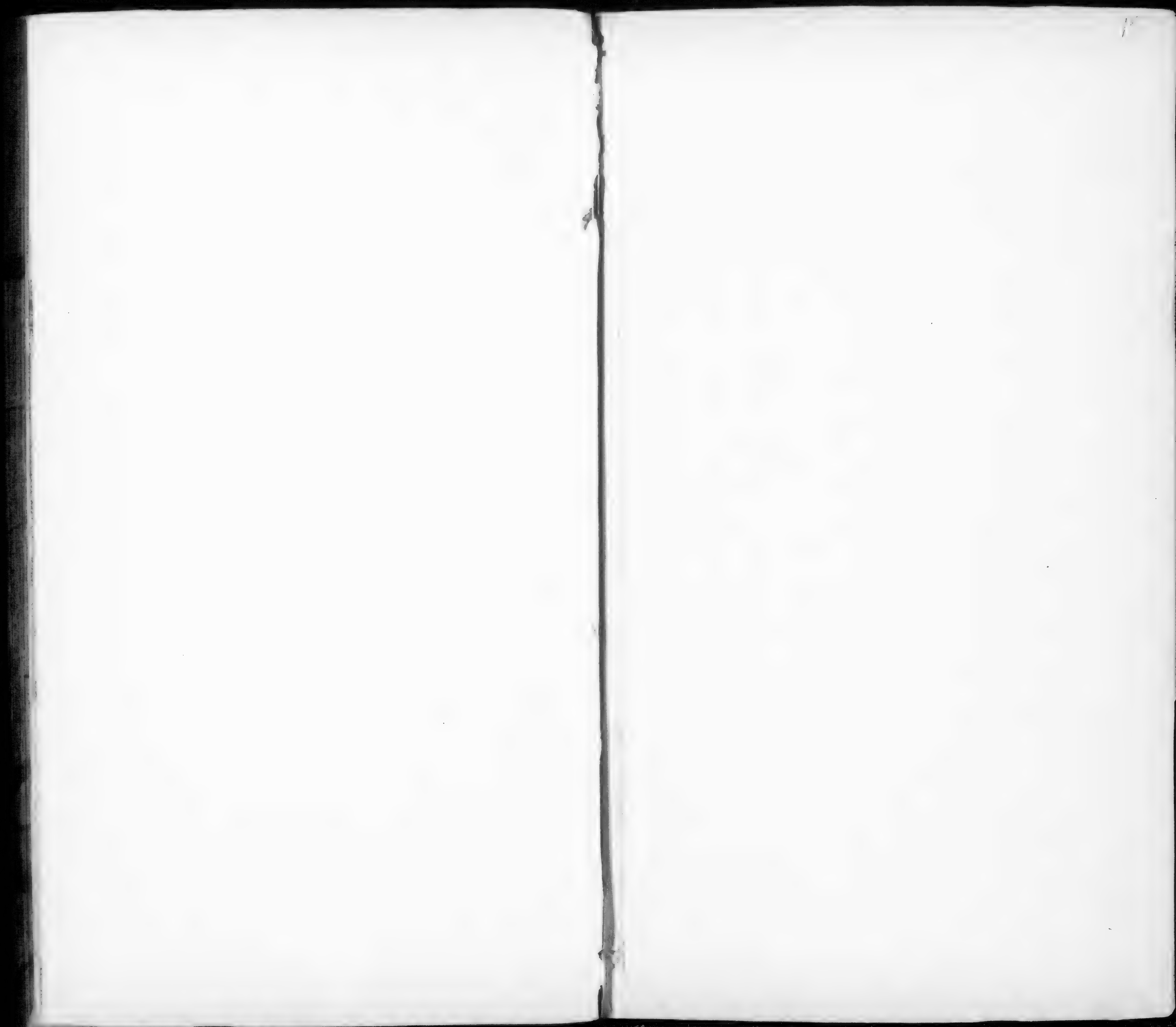

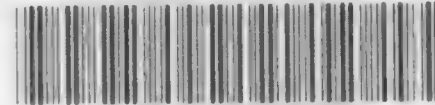

This book is due on the date indicated below, or at the expiration of a definite period after the date of borrowing, as provided by the library rules or by special arrangement with the Librarian in charge.

DATE BORROWED	DATE DUE	DATE BORROWED	DATE DUE
C28 (1149) 100M			

C28 (1149) 100M

COLUMBIA UNIVERSITY

0032025939

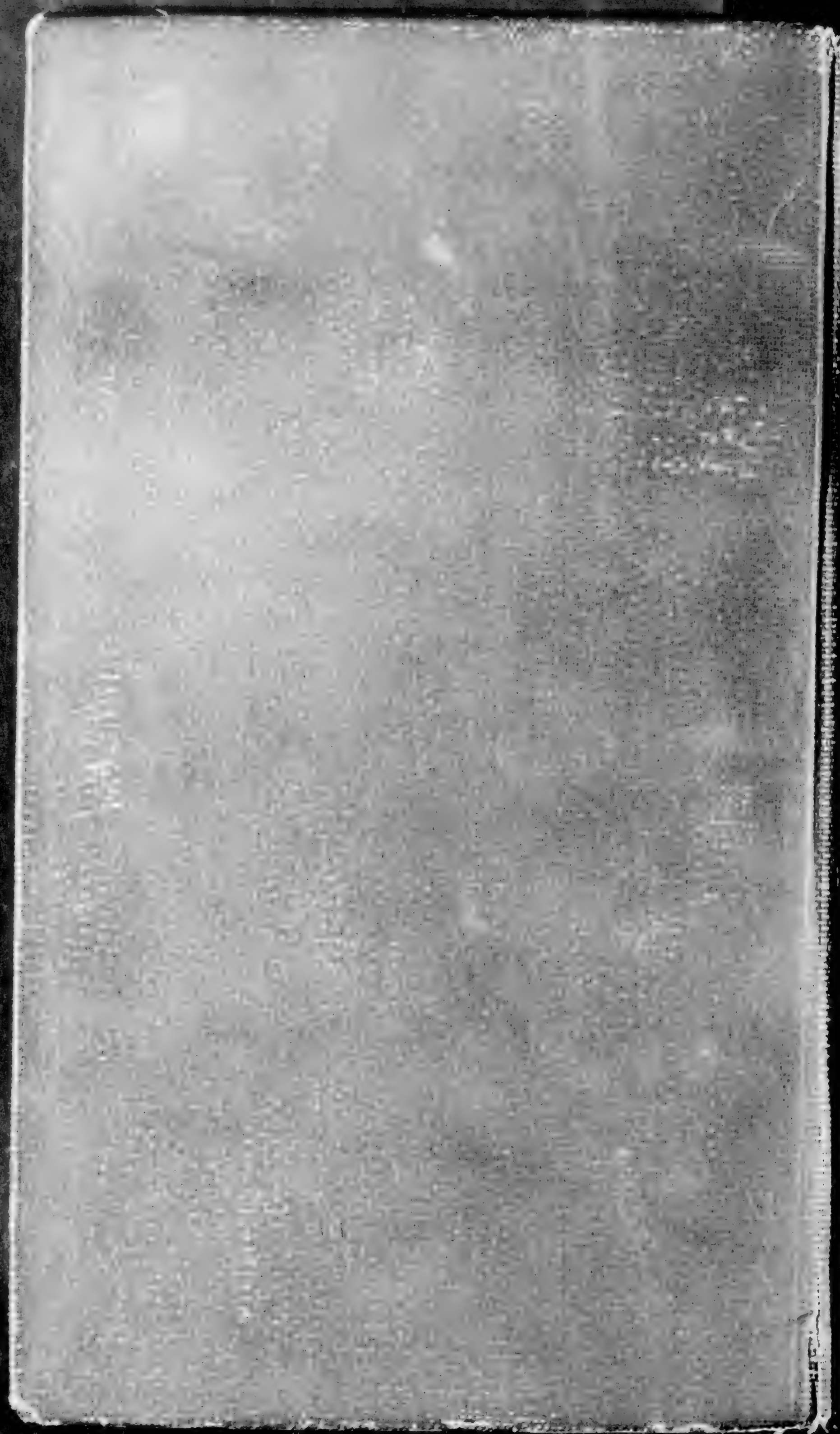
EOO
v.1

EOO
v.1

P. Virgilivs Maro varietate
lectionis et perpetua ...

MAR 13 1950

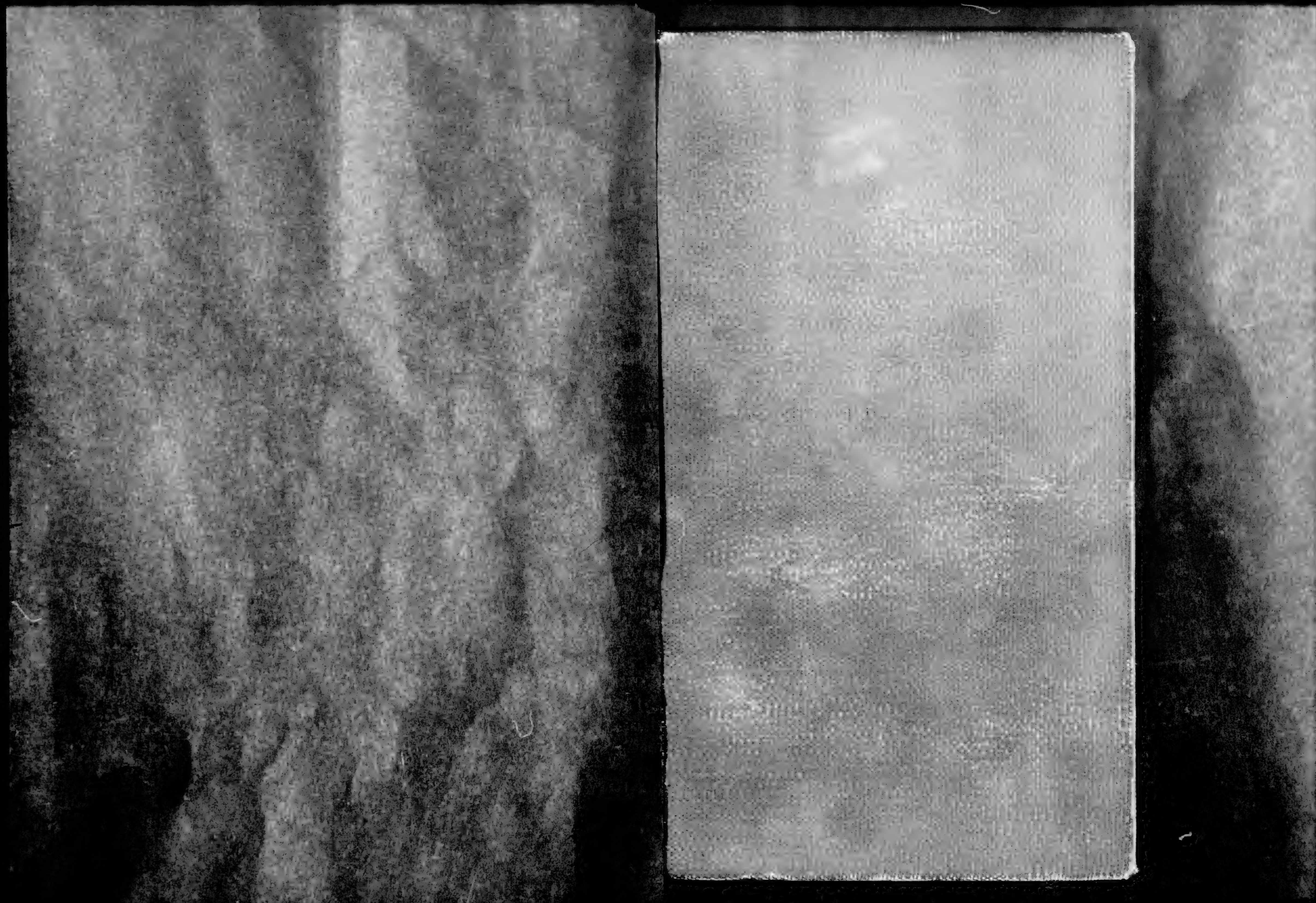

VOLUME 2

Columbia University
Library

*

Mortimer Lamson Earle

BORN 1864-DIED 1905

*

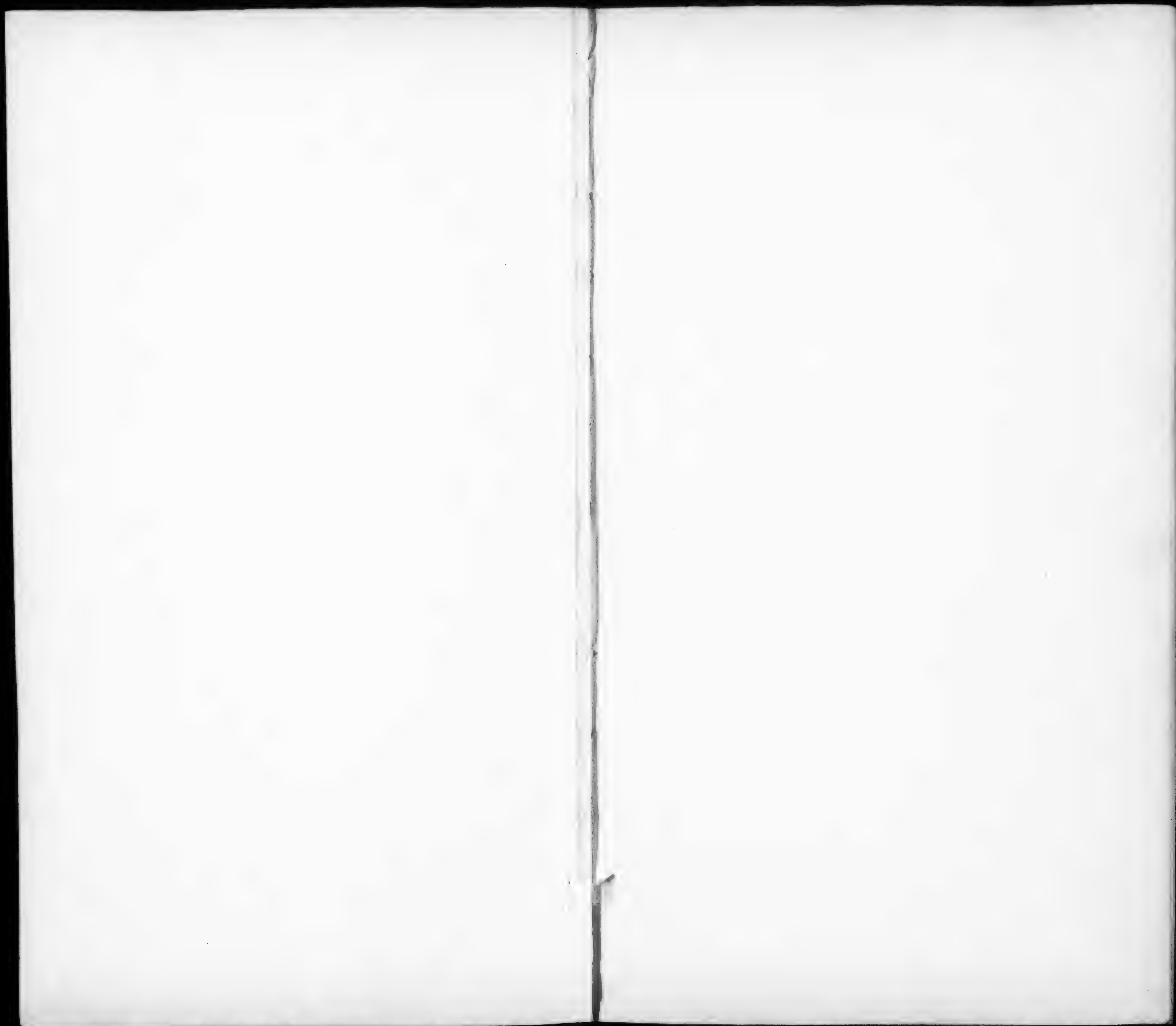
PROFESSOR OF CLASSICAL PHILOLOGY
IN COLUMBIA UNIVERSITY
SCHOLAR AUTHOR TEACHER

*

AS A MEMORIAL OF HIS LIFE AND WORK
HIS STUDENTS AND FRIENDS GAVE
HIS LIBRARY
TO HIS ALMA MATER
A. D. 1907

Κλεινὸς δ' ὁ πόνος μοι
θεοῖσιν δούλων χερ' ἔχει.

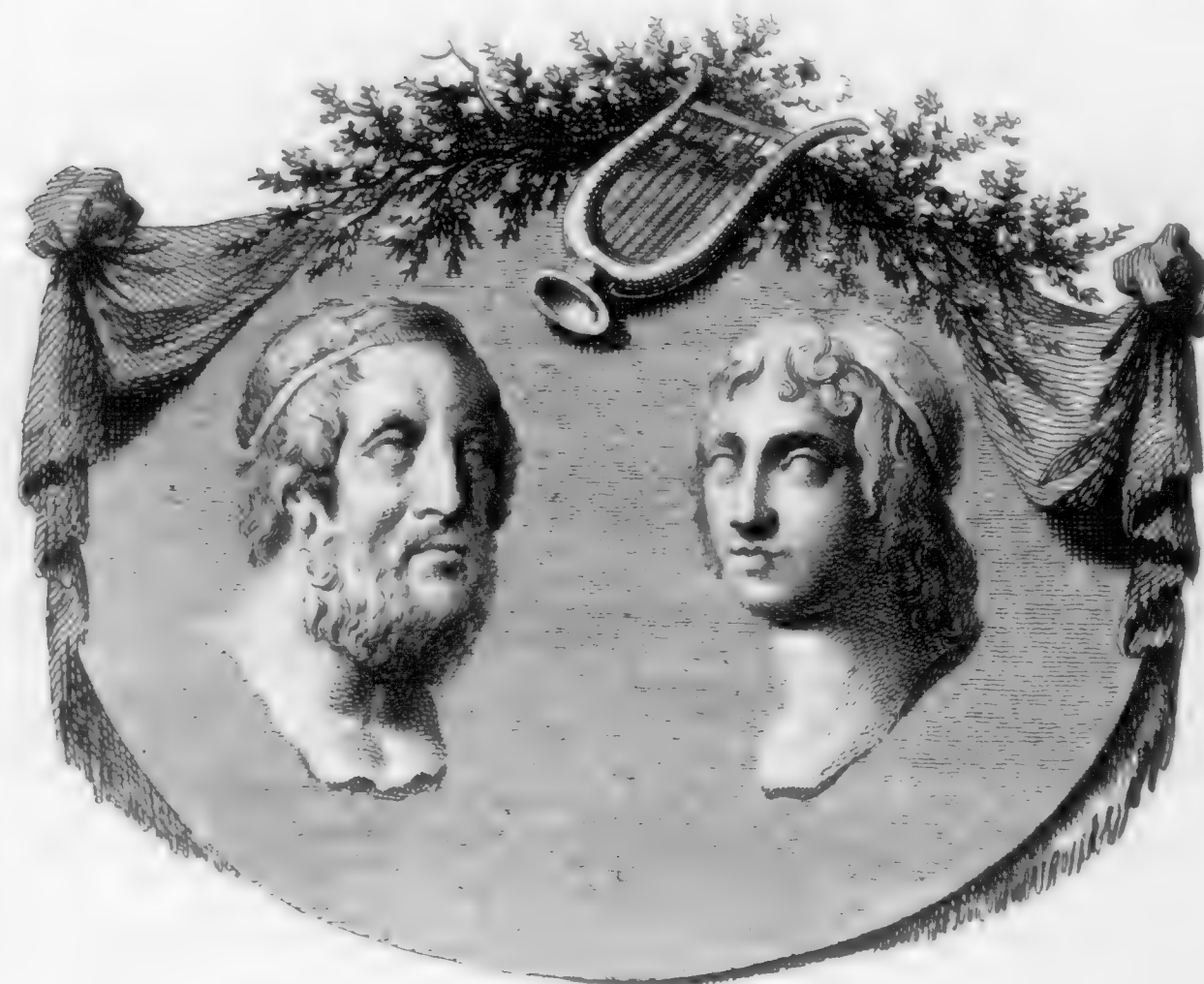

✓ class. r. m.
**P. VIRGILIUS
M A R O**

**VARIETATE LECTIONIS
ET
PERPETVA ADNOTATIONE
ILLVSTRATVS**

**A
CHR. GOTTL. HEYNE
EDITIO TERTIA
NOVIS CVRIS EMENDATA ET AVCTA**

**VOLV MEN SECVNDVM
AENEIDIS LIBRI I—IV**

**LIPSIÆ
SVMTIBVS CASPARI FRITSCH**

P. VIRGILIUS
M A R O

VARIETATE LECTIONIS

ET

PERPETVA ADNOTATIONE

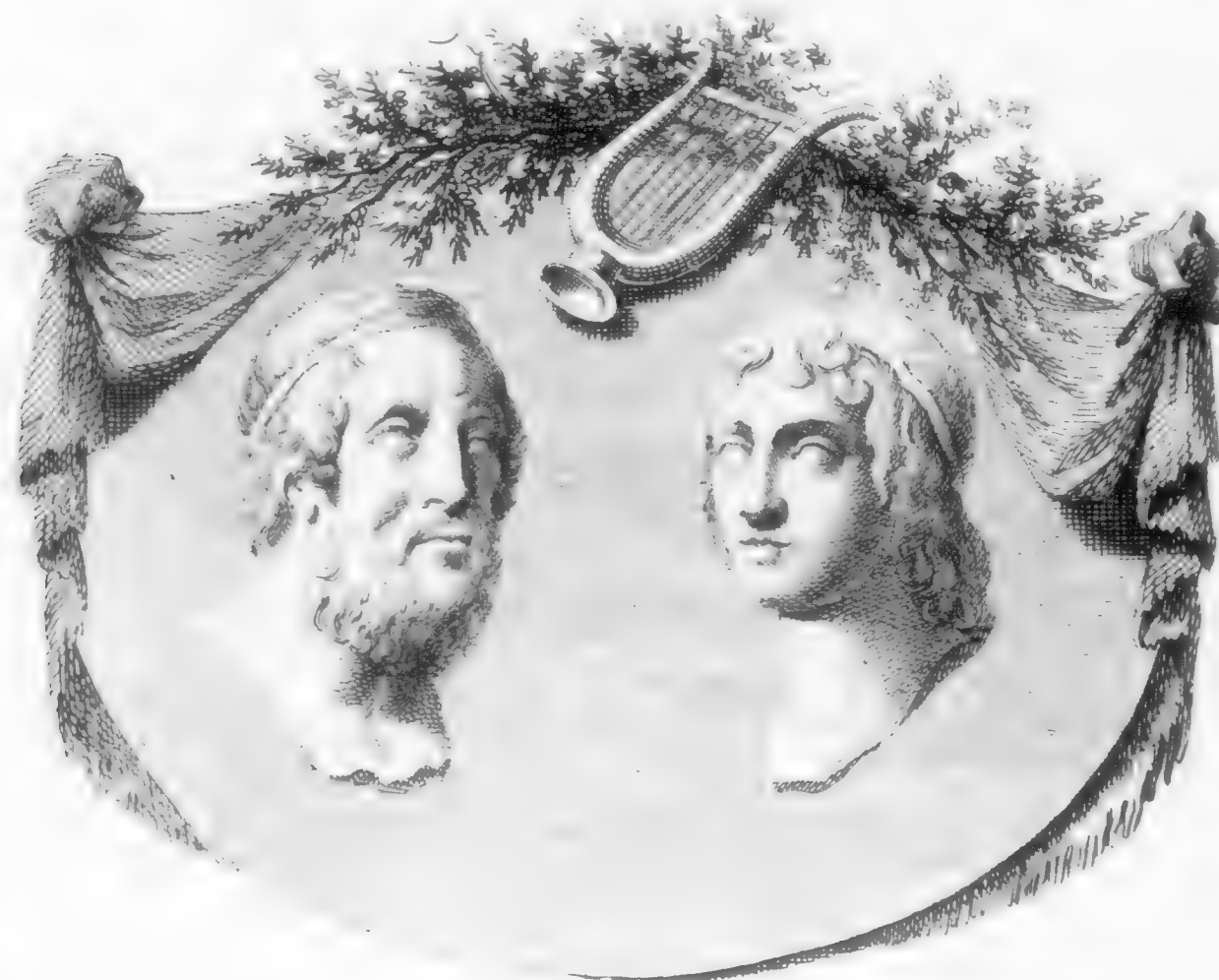
ILLVSTRATVS

A

CHR. GOTTL. HEYNE

EDITIO TERTIA

NOVIS CVRIS EMENDATA ET AVCTA

VOLV MEN SECVNDVM
AENEIDIS LIBRI I—IV

LIPSIAE
SVMTIBVS CASPARI FRITSCH

87VI

E00

v. 2

Nondum me poenitet consilii, aut instituti
et moris, quem in interpretando poeta
ante hos XV annos sequutus sum: non qui-
dem ut omnes aut multos poetas simili com-
mentario instructos esse velim; verum ut *uno*
aliquo exemplo in poetarum principe pro-
posito accuratae interpretationis notionem
et rationem assequi et imbibere possint ii,
quibus institutio bona et docta non contigit;
quam eandem illi etiam ad alios poetas et
scriptores, adhibito nonnullo iudicii acumine,
transferant. Aeneidis autem laudibus cum
toties aures perscrepere sentiant, nec tamen,
quidnam illud sit, quod carminis huius digni-
tatem et praestantiam constituat, diligenter
satis expositum videant: subsistit enim ple-
rumque intra exclamandi verba et locos com-
munes aestheticos, quos vocamus, omnis illa
commendatio: eos habere volui diligentio-
rem praeceptionem de ratione carminis, orationis

poeticae, cuius praecipuus auctor Virgilius est, natura, imprimisque de poetae doctrina, qua ille tantam sui admirationem inter populares obtinuit. Qua de re ex prioris editionis praefatione apponere iuvat ea, quae ad rem facere videbantur:

* * *

Inter Virgiliani carminis dotes praecipuas *doctrinam poetae et sermonis poetici praestantiam* me habere, ex iis, quae passim a me dicta sunt, intelligitur. Vt eas paullo accuratius declararem, quandoquidem Virgilius is auctor est, in quo iuuenilis aetas exquisitioris doctrinae initia imbibere solet, praeter caetera boni interpretis officia, propositum mihi in Commentariis meis esse, iam in praefatione ad priorem Tomum professus sum. Quam operam iis maxime praestare volui, qui non in eo acquiescendum sibi esse putant, ut uniuerse sibi dictum audiant, magnum ac doctum esse poetam; in quo tamen ingenii illa vis ac doctrinae copia orationisque pulcritudo posita sit, non assequantur. Accidit mihi ipsi saepius, quod et aliis euenire solet, ut hunc vel illum locum siue audirem siue ipse bene sentirem esse sublimem, magnificum,

diuinum; dictionem praeclaram, poeticam; ut tamen nec intelligerem, nec, si intelligerem, declarare possem, *qua tandem in re pulcritudo illa, dignitas, et maiestas Virgiliani carminis spectanda esset.* Habebam sensum aliquem praeclarae alicuius pulcritudinis, sed obscurum, iudiciumque mentis confusum et turbidum, quod nec mihi expedire possem, multo minus aliis, nisi ut exclamarem, pulcrum locum esse! Neque aliter rem se habere vidi in vernaculorum poetarum lectione; intellexi enim difficile multis esse, diserte factis exponere, quae tandem in iis, quae pulcre et praeclare conscripta mirarentur, pulcritudinis causae essent; rerumne inuentio, an tractatio, an enuntiatio, laudis summam contineret, et, quando oratio tam laudabilis esset, qua tandem re praeclara illa orationis virtus spectanda vel declaranda videretur. Potest enim aliquis verborum sensus tenere perbene; potest poetarum lectione esse tritissimus, in libris quoque, qui de sensu pulcritudinis agunt, versatissimus; fac critica quoque opera esse exercitatum; tamen is non parum forte haereat, si ab eo postuletur, ut rerum a poeta expositarum claras notiones expositionisque virtutes, tractationis artificium,

orationis ornatum, aliis perspicue et plane declararet. Hoc illud est, quod plerumque in summis criticis animaduertas, ut in detegendo vlcere in verbis latente et in medela inuenienda miram sagacitatem adhibeant, argumenti tamen tractationem locorumque difficultiorum sententias parum ipsi assequantur; quid? quod haud raro ne suarum quidem emendationum aut interpretationem commodam afferre aut rationem idoneam reddere possunt.

Difficultatem hanc sensi obiectam maxime tum, cum *poeticam orationem ad solutam reuocare* vellem. Mox tamen *in hoc ipso rerum cardinem versari* vidi, si quis poetici sermonis vim et naturam, copiam, ornatum percipere velit, ut tum demum profecisse aliquid ad eam rem sibi videri debeat, ubi easdem res ac sententias communi sermone exponere et poetico habitu et ornatu nudatas animorum sensibus exhibere in promptu fuerit; ita enim in sensum oculosque incurrere, qua doctrina, ingenio, orationis vi, a poeta eadem exornatae et commendatae sint. Non nisi in praestantioribus vel difficilioribus locis, nec semper nec ubique, hoc esse faciendum, per se intelligitur.

Vt itaque ornatissimam poetae orationem declararem et explicarem; id vero breuiter facere, consilium et ingenium meum suadebant; nulla mihi ratio visa est commodior, quam ut, versu indicato, *sententiam soluta oratione*, sed *verbis propriis*, subiicerem, iisque dilectu, positu, et iunctura ita temperatis, ut poetici ornatus semina et causas continerent; vnde adeo adolescens, semel monitus, comparatis poetae verbis, facile assequi possit, qualis poetici phantasmatis ratio et natura per se sit, qualisque amplificatio et exornatio poetae arte accesserit, vnde color poeticus, sententiae dignitas vel sublimitas, orationis dignitas et ornatus, petitus sit; quid in ipsis verbis, verborum dilectu, structura, collocatione, grauitate, pondere, ornatu, copia, exquisitiore aliqua flexione, aut toto orationis habitu, cultu, elegantia et dignitate, immutato et inuerso vulgari ordine, poetae artem et iudicium commendare debeat.

Pleraque *verbo* tantum monui; sed ut verbum illud rei et consilio meoque sensui satis consentaneum reperirem et exputarem, etsi illud nunc, cum a me appositum est, satis obuium, et vulgare forte, videri potest, saepe tamen intentiore cogitatione et cura opus fuit,

quam ad multas et copiosioribus notis conscribendas. Alia mihi monenda fuere, cum interpretum aliquem et virum doctum in hoc vel illo loco et verbo haesisse viderem; nam faciebat ea res probabile, fieri posse, ut etiam alius ad eundem scopulum offenderet, etsi meo sensu locus nihil difficultatis habere visus erat; sed monui verbo, plerumque nulla alia re, quam vera interpretatione subiecta; quae si cui otiosa vel levis visa fuerit, antequam de eius inutilitate pronuntiet, alios velim interpretes et commentatores euoluendos sibi esse putet.

Caeterum operae meae etsi tumultuariæ fere et, interiectis temporum et officiorum intervallis, desultoriae, cum post priorem Tomum vulgatum, per plures annos sepositum poetam moxque repetitum, per mensium saepe plurium decursum, aliae curae manibus excuterent: ratio fere haec fuit, ut *primum* particulam aliquam poetae ad meum sensum interpretarer, quaeque monitu necessaria viderentur, adscriberem, *tum* Interpretes consulerem primum veteres tum recentiores. Quam vellem omnes, saltem plures, a me potuisse inspicere, aliorumque copiis meam penum locupletari! Non dubito, et ex vetere

lectione etiam memoria teneo, in sexcentis libris doctorum virorum Virgiliana loca illustrari vel obscurari. Poterunt post me alii aliunde opes novas congerere, aut ex aliorum accuratiore doctrina operam meam emendare; etsi super Virgilio multa dicere facile est, at, pauca recte dicere, satis difficile. Ego quidem cum non possem euoluere omnes, summi in manus optimum, saltem doctissimum, Cerdam, cuius tamen copia et eruditio non raro plus molestiae quam fructus boni habere solet, tum Germanum Valentem Guellium inspexi, et e recentioribus Trappium et Wartonum. Pierii, Heinsii, et Burmanni copiae ad lectionis varietatem et veritatem spectant; ad interpretationem parum inde profeceris. Servium accurate comparavi, tum Ruhnkenii, doctissimi et humanissimi viri, monitu excitatus Iulium Pomponium Sabinum, qui veterum Grammaticorum fragmenta, e pleniori quoque Servio, nonnulla servavit. E Donati grammaticis et rhetoricis argutiis potest forte alius, qui otio abundat, pauca adhuc legere, quae utilitatem habeant; etiam ex diligente comparatione Anthologiae Latinae. Omnino velim mihi aliquem dari, qui a Silii Italici, Valerii Flacci, Statii et Lucani, Auso-

nūque et Claudiani lectione recens studium suum ad Virgilium conuertat! non vt ille loca similia et parallela inani ac vana ambitione congerat; verum Poetae illi, quos ad Virgilium se composuisse totos manifestum est, dum non modo in carminum ratione et ordine, verum in ipsa quoque elocutione, in singulis versibus ac verbis, exprimere eum laborant, saepe interpretationem locorum Virgilianorum suppeditant. Mihi acquiescendum fuit in iis, quae ex pristina lectione memoria retineret, aut quae passim in excutiendis locis vel interpretibus occurrerent.

Vt tandem *poetae artem ac doctrinam* declararem, cum ingenii et iudicii, quo ille celebratur, laus ea in re inprimis emineat; vanum enim est, quod multos iudicare audias, poetam omnia ingenio, nihil arti, debuisse; inuestiganda esse putavi, quae essent vel inventa a poeta vel aliunde, maxime e Graecis, translata, cum in toto argumento et materia singulisque eius partibus, tum in rerum verborumque ornamentis. Quae res cum non semper nota aliqua commode comprehendere posset, sed in disputationem paullo longiorem excurreret, praestare putavi, vt in *Excursus post singulos libros insertos* talia reiicerem.

Quae mihi proposita fuerint, ingenue exposui. Nollem me tam longe abesse ab eo, quod sequutus sum. Sed mihi satis est, exemplum poetici cultus ornatusque declarandi omninoque poetae interpretandi proposuisse, quod nec minus ad poetarum, etiam recentiorum, lectionem rite instituendam vtilitatem habere possit. Scr. in alma Georgia Augusta d. xxii Aprilis cIdIoCCLXXI.

* * *

Quae in noua hac editione accesserint, ambitioso recensu annumerare vel appendere nihil attinet. Sufficit pauca monere: Cum in priore editione verba recensione Burmannianae exprimi curassem, in quibus etsi multa casu ac socordia operarum mutata, nonnulla etiam deprauata, deprehendebam, tamen aliquid nouare nolebam: nunc emendatiorem lectionem in multis locis exhibui; id quoque curavi, vt orthographia semel recepta sibi constaret; quamquam ea in re summam subtilitatem sequi nec volui nec potui: si enim ratio et analogia erat seruanda, innumera fuerant mutanda; tum vero Romani in scribendi rationem constantem ac perpetuam non magis consenserunt quam nostrates, aut vlla

alia natio; nec minutiis his aut meum aut aliorum ingenium onerare volui, inprimis cum mihi longe alia essent in hac opera proposita. Caeterum ex iis, quae, iam antea in superiore editione a me proposita, nunc in poetae contextum recepi, pleraque iam erant acumine critico V. C. Brunckii probata in noua recensione Virgilii superiore anno edita; nisi quod mihi multo pauciora licere putavi. Ea igitur, quae non ita ad liquidum perducta esse videbam, ut quouis pignore contendere possem, ita scriptum fuisse a poeta, aut, ubi manifesta quidem esset corruptela, emendandi tamen ratio haud vna, intacta relinquere aequius esse censebam. Reieci haec in Variantem Lectionem, cui accedere cum alia, in praef. Vol. I commemorata, tum editionum Aldinarum et Iuntinae vtilissima comparatio, lectio cod. Erfurt., inprimisque virorum doctorum animadversiones et coniectationes, publice priuatimque ad me missae: ex hoc genere primo loco *Io. Schraderi* schedae mss. commemorandae mihi sunt, quae cum V. C. *van Santen* officiosa cura ad me peruenissent, iis ita utendum esse iudicaui, ut, quae subtili viri doctissimi acumine haud indigna essent, a me apponerentur. Communicauit alia mecum *Iacobus*

Bryant, Britannus eruditissimus. Nihil horum, quod quidem vtilitatem aliquam ad poetam habere visum erat, interuersum a me aut dissimulatum est. Cum autem omnis haec opera in eorum gratiam suscepta esset, qui exemplum aliquod seu criticae rationis seu interpretationis diligentius factae ante oculos positum habere cupiunt, interposui nunc facpius, quam antea factum erat, iudicium meum, saltem verbo. Eodem consilio innumeris locis non emendaui modo, verum auxi quoque et locupletavi interpretationem subiectam, non modo ut nihil esset quod obscurum ac difficile videri posset iis, qui vulgari more verba poetae in transcurso legunt, verum multo magis ut erigerem et assuefacerem animos acutiorum ad animaduertenda innumera, quae modo in dictione modo in sententiis et rerum expositione aut praeclara sunt, aut reprehensionem admittunt. Volebam enim in hac omnis animorum intentionis remissione et hoc seuerioris studii bonarum litterarum neglectu, quo verendum est ne intra haud multos annos obsolescant omnes hae litterulae Romanae ac Graecae, extaret saltem exemplar aliquod, quo de meliore et fructuosiore veteres poetas legendi et interpretandi ratione

constaret iis, quibus bona institutio haud contigisset. Nec minus constanter institutum meum retinui in poetae doctrina declaranda, quod illud cum voluptatis tum utilitatis fructum habere usu expertus eram incredibilem: itaque Excursus non modo veteres passim retractavi, verum novos quoque aliquot attexui. Quo quidem illud effectum putavi, ut hac poetae summi enarratione magna omnis melioris litteraturae liberaliorisque institutionis pars contineretur, vereque adeo dici posset, perlecto rite poeta principe ad omnem elegantiorum doctrinam aliquantum te profecisse, Ser. M. Iulio cIo Idccclxxxvi.

DISQVISITIO I

DE CARMINE EPICO VIRGILIANO

De carmine epico uniuersae multa disputare, cum tot habeamus libros, in quibus copiose et accurate de eo praeceptum est, et cum pauci sint, quibus expediat, ut in praeceptis diu detineantur, inutile esse arbitror. Neque etiam talis disputatio ullam ad adolescentum animos habere potest vim aut asserre utilitatem, nisi uno iam vel altero carmine epico perlecto diligenter, et docte enarrato; ne nunc illud moneam, praeceptis istis et disputationibus omnino plus promitti quam praestari. Pleraque enim, quae utilitatem habent, talia sunt, ut ab ingenio libera-

liore, vbi vnus vel alter poeta perlectus fuerit, vel, nemine monente, facile animaduertantur; vanis autem et inanibus subtilitatibus et argutiis aetas illa melius caret. Tum vtilitas, quam praestant, intra iudicium de aliorum ingeniorum monumentis quaecunque ferendum subsistit; vt ii vero, qui ingenii sui vires ipsi experturi sunt, ex illis praeceptionibus paullo plus quam ex vno vel altero bono exemplo proficiant, expectari non potest. Eos tamen, qui adolescentibus poetas interpretantur, librorum illorum doctrina imbutos esse velim quam maxime; nam ita demum, vbi ipsi virorum doctorum disputationes accurate cognouerint et animo teneant, in promptu habebunt, in singulis rebus et caussis monere commode et cum fructu enarrare ea, quae adolescentum ingenia alere, iudicia acuere, elegantiae et virtutis sensum aut instillare aut excitare animis possint. Omnino enim praecipendi hisce de rebus vtiliter et cum fructu ad adolescentum animos genus est vnum et fortasse solum, vt non vniuerso de genere multa subtiliter disputentur, verum vt in ipsa interpretatione poetae in singulis locis, rebus, personis ac sententiis ea moneantur salubriter ac breuissimis, quae ex re praesenti et oculis subiecta claritatem suam habent et veritatem. Adolescens quidem, qui tam beatus fuerit, vt Homerum et Virgilium interpretis aliquius opera in hunc, quem dixi, modum insti-

tuta enarratum audierit, disputationes illas *aestheticas* (quidni enim hoc nomine vtamur, cum rei designandae vocabulum aliud idoneum non suppetat?) forte non sine fructu aliquo posthaec cognoscet; sed initio a tali lectione facto si quis ad poetas cognoscendos pergere voluerit, an is ex subtili illa disputatione ad intelligendos et iudicandos poetas multum profecisse se intellecturus sit, admodum dubito, nec, cui illud contigisset, quemquam vidi. Sed, vt peruersis hominum nostrorum studiis occurratur, si modo occurrere potest, satis haec dicta esse arbitror.

I. Quae hic a me exponenda sunt, pauca quidem et summatim, ad Virgilianum carmen sunt referenda. Ad huius rationem intelligendam satis est tenere, *carmen epicum* vniuersae nihil aliud esse, quam *narrationem omnibus numeris absolutam ac perfectam*, seu *narrationis genus praestantissimum et iis virtutibus, quae huic generi inesse possunt, cumulatum*; carminisque adeo *epici naturam positam esse in rei magnae et arduae, magno cum animo et consilio susceptae et gestae, narratione ad admirationem efficiendam instituta*. Eiusmodi enim narratio praestantissima est ex toto hoc rerum genere. *Admiratione* animis iniecta quaeritur hic ea, quae omni carmini proposita est, sed in alio genere ab aliis caussis proficiscitur, *delectatio*; quae vtique, si ingenuo et liberali animo digna

esse debet, a rerum honestate et utilitate seiuncta esse nequit, et tanto exquisitior, generosior, et plenior est, quo maiora virtutis adhortamenta et incitamenta cum hac ipsa voluptate animis se insinuant; ut adeo, si quis carmini epico magnum aliquod ac praeclarum virtutis et vitae, inprimis publicae, praeceptum subiectum esse debere dixerit, ad rerum utique veritatem dixisse ille videatur; sed poetae epico talis utilitas ad philosophicas rationes exacta non ita proposita esse potest, ut poeticas rationes inde petat aut metiatur; *ut rerum narratarum admiratione animi afficiantur*, hoc summum est quod ille sequitur *). Ipsa autem rerum animorumque nostrorum natura ita fert, ut, quod a virtute et utilitate publica vacat, ad animos nostros admiratione impellendos vim satis magnam habere nequeat. Non igitur vlla ratione euenire potest, ut bonum carmen epicum contineat nihil, quod ad publicam et civilem utilitatem valere possit. Contra vero magna et ardua consilia, excelsi et magnifici animorum sensus, virtus ultra vulgarem mortalitatis modulum et morem animosa et fortis,

*) Hactenus bene veteres, etiam Grammatici. Auctor Vitae Homeri (seu potius de virtutibus Homeri cum dictionis, tum sententiarum ac rerum): καὶ τὸ μὲν ὅλον παρ' αὐτῷ διήγησις τῶν πραγμάτων παράδοξος καὶ μυθώδης κατεσκευάσται, ὑπὲρ τῆς πληρῆς ἀγωνίας καὶ θαύματος τὰς ἐντυγχάνοντας, καὶ ἐμπληκτικὴν τὴν ἀρρόασιν καθιστάται. Gale Mythogr. p. 280, vel in Homer. Ernest. p. 153.

nullis aduersis casibus et periculorum terroribus infracta mens, salus ciuium et imperii maiestas vel parta vel seruata ac defensa, haec eadem illa sunt, quibus maxime hominum animis admiratio iniici potest, quae adeo inprimis epico carmini idoneam materiam suppeditant. Coniuncta itaque cum eadem illa admiratione est utilitatis ratio, de qua non minus multa sunt disputata, quatenus poetae epico proposita esse debeat. Narret ille magna, grandia, praeclara; utilitas proficiscitur ex hoc ipso, quod magnos sensus et affectus, magnum animi robur, factis actisque expressum videmus.

II. Admiratio itaque, necesse non est, ut a rerum et naturae miraculis petatur; sed, quod facile vnusquisque intelligit, *admiratione* animos nostros afficiunt omnino *res a magna animi virtute* profectae; non quidem, qualem praecepta philosophiae informauerint; sed vim dicimus animi insignem in excogitandis consiliis, vel in iis exsequendis prudentiam, in laboribus perferendis constantiam, in adeundis periculis audaciam; etiam si illa a gloriae et laudis studio, aut ab ira, odio, vindictae cupiditate profecta fuerit aut ad immania et saeua facta eruperit *). Conuenit

*) Etiam prauos mores ferre carminis epici naturam, ab eodem vetere Grammatico, quem paullo ante excitauimus, pronuntiatum, etsi alio forte sensu: poetam necesse est (sensus requirit τῆτον γὰρ δεῖ, nam παρόντα δὲ corruptum

itaque omnino, ut a magno viro, magna ingenii vi, magnis corporis viribus, magnis animi motibus et affectibus, inter magnas difficultates, casus et pericula, magnis praesidiis et auxiliis, magnis de causis susceptae et gestae res sint; atqui eadem fere res etiam euentu clarae et insignes magnique exempli esse solent, ut aut magni alicuius viri aut populi vel ciuitatis aut generis adeo humani fortunas in vtramque partem contineant. Magnitudinis adeo vim, notionem ac sensum, tamquam animam, omnia permeare, animare et mouere vides. Non difficilis est ad cognoscendum in rhetoricis et poeticis locus de magnitudine; nec tamen omnis magnitudo epici carminis indoli est accommodata, sed ea maxime, quae a sensibus et a phantasmatis proficiscitur, quippe quae eadem ad animos mouendos et admiratione imbuendos imprimis valet; sed haec quidem passim a viris doctis satis diserte sunt exposita.

III. Iam natura ita fert, ut, qui *magnae et mirandae rei narrationem* instituit, eius magnitudine contactum et grauiter affectum animum ipse habeat, motusque adeo animi sui vultu, gestu, imprimisque *oratione* prodat; laborabit mens, rerum specie percussa, ut, quae sentit, aliis impertiat, incidet in noua rerum phantasmata, ad-

est) μιμῆσθαι ἢ μόνον τὰ χρηστὰ ἤδη, ἀλλὰ καὶ τὰ φαῦλα· ἀνευ γὰρ τῶν παράδοξι πρᾶξεις ἔσονται.

hibebit troporum, figurarum, grauium aut oratorum verborum tamquam machinas ad efficiendum quod vult. Altera ex parte non minus in aperto est, ut admiratione tanto magis teneatur audientis animus, non modo rem gestam, quae narratur, et actionem eo attemperatam esse debere, ut mirationem faciat; verum etiam *narrationis genus et rationem* ad admirationem efficiendam vel tuendam idoneam requiri. Quae de re plura monere nihil attinet. Quis enim non videt, orationis genus esse debere nec humile nec molle, sed forte, acre, magnificum, ornatum, etsi pro argumenti diuersa natura diuerse attemperatum, et quae sunt alia. Ab eadem hac causa proficiscitur illa necessitas, ut *carmine* instituenda sit narratio; quandoquidem id genus orationis est praestantissimum (*perfectum* nostri homines, hoc est suis numeris absolutum, dicunt), idemque potentissimum ad tenendos et delectandos animos audientium, ad sensus magnos affectusque mouendos, rerumque mirabilium phantasmata cum elicienda et conflanda tum exprimenda viuide et animanda. Nullum autem metrorum genus ad narrationem epicam virtutes habere tam multas et tam magnas, quam hexametrum, et sensus quemque suus docet, et multis virorum doctorum disputationibus est declaratum.

IV. A binis hisce tamquam principiis, ut et res narratae admirationem faciant et ipsa narratio animum admirationis voluptate delinitum teneat, repetenda sunt omnia, quibus carminis epici argumentum, personae epicae, facta, virtutes ac characteres, sententiae, oratio ac dictionis genus constituuntur; verbo *admiratione quaesita delectatio moderatur in hoc genere omnia.*

Potest autem accidere mentibus nostris admiratio rerum vel hominum modo cum molliore modo cum grauiore animorum impulsu; miramur enim alia attonitis similes, alia terrore percussi, alia cum ira, odio, alia miseratione commoti; interdum magno cum animi aestu miratio est coniuncta, interdum cum leniore ac remissiore impetu, et cum molliore et suauiore animi affectu. Quo ipso sequitur, ut magna in hoc genere esse possit varietas pro argumenti natura diuersa, utque inanis sit virorum doctorum opera, qui Homeri ac Virgilii exemplis omnem carminis epici naturam circumscribere voluerunt.

Eam admirationem rerum, quae cum terrore aut cum miseratione et grauiore omnino animi affectu mentem impellit, imprimis ad tenendos animos valere, magnamque delectationem habere, quis non videat et naturae humanae esse consentaneum intelligat? Res ex parte animaduersa in opinionem induxerat Marmontelium *), ut intra

*) *Poétique Française* T. II, p. 234 sqq.

tragicos affectus non minus epicum genus contineri, et idem argumentum in utrumque usum accommodari posse existimaret. Sed dramate latius patere carmen epicum, hoc est, narrationem per causas et consilia expositam; et magnos affectus non nisi unam esse ex pluribus admirationis mouendae causas, ex superioribus facile intelligitur. Ne illud moneam, epici carminis virtutes multas ex narrationis bonae indole et natura esse petendas, ad quam utique cum caeteris et hoc spectat, ut tanto dulcior sit omnis narratio, quanto magis illa animum terrore vel miseratione exagitat; ut vero, quod vir elegantissimus arbitrabatur, futilis aliqua tragicarum actionum compages bonum epos efficiat, valde vereor. Alia res est, si quis profiteatur, ex epici carminis partibus bonas tragoedias fieri posse, de quo iam Aristoteles egit Poet. c. 23 et 26.

Illud interea negari nequit, cum id, quod admirationis maioris vim et causam habet, ad animos nostros mouendos tanto sit potentius, *heroica argumenta* genus epici carminis nobilissimum constituere; imprimis si *ex heroicis temporibus* petitum fuerit, quibus *deorum interuentu* res aut gestae sunt aut geri creditae; etsi minus bene a Batteusio et aliis tota epici carminis vis ab his deorum ministeriis deduci coepit. Nec quicquam infelicius cedere potest, quam ubi deorum aut geniorum opera uti voluere poetae iis

in rebus exponendis, quas non nisi hominum consilio et manu gestas esse satis constabat.

V. Reliqua, quae de carmine epico praecipuntur, partim *ex narrationis bonae ratione ac praeceptis*, partim *ex poeticae orationis genio*, quatenus in utroque summa perfectaue ratio quaeritur, repetita sunt et facile repeti possunt; v. c. quae de episodiis argute magis quam vere disputantur; et quae de unitatis lege praecipuntur. Vna debet esse actionis summa, si quidem summus in hoc admirationis iniiciendae genere effectus propositus est poetae; ne distrahatur audientis animus infringaturque adeo sensus affectusque vis et intentio, si ad plura auocetur. Neque in his animos generosiores diu detineri velim. Pleraque enim sunt talia, ut, nisi quis tardissimi sit ingenii, primo statim rerum obiectu ea percipiat. Quorsum enim operose multa conscribere aut commemorare, ut factum, quod argumentum epicum contineat, doceas esse debere vnum, et absolutum, et intra iustum temporis spatium comprehensum? quorsum de nectendo et dissoluendo nodo h. e. de difficultatibus aut motis, aut obiectis? de episodiorum affinitate et nexu cum epica narratione? Haec intelligere et assequi haud adeo difficile est *); difficultates

*) Explicata ea sunt a multis; praeferam tamen dicta a Sulzero in *Allgemeiner Theorie der schönen Künste* in voc. *Heldengedicht*; etsi nonnulla sunt, in quorum caus-

paullo maiores tunc nascuntur, si in rem praesentem deducendae sunt istae disputationes, ut appareat, qua ratione et arte in magno factorum numero argumentum carminis ita digeri et adornari possit, ut ad unitatem deducatur res. Hoc ingenio poetae relinquitur; qui, si ad hoc satis ingenio valet, multo magis praeceptorum istorum copiosa expositione carebit.

Vt vero admiratio rei magnae animum tenere et delectatione perfundere possit, quis porro non videt, ea omnia a poeta curari et sagaciter prouideri debere, *quae ad illud consilium prodesse*, cauere debere ea, *quae obesse possint?* adeoque ante omnia lectoris animum *argumenti notione aliqua* esse imbuendum, ut nec tamen exsatiatur; *in mediam rem esse rapiendum*, ut nec tamen rerum nouitas obscuritate laboret; cumque omnia ad sensus et phantasmata in carmine redeant, *rerum obiectarum praestigiis ita deliniendum et fallendum*, ut iam in alia rerum natura et ordine, alia cogitandi, sentiendi, et agendi via et ratione, aliis temporibus, inter alios homines, et extra se solitumque vitae tenorem constitutus, *in nihil incidat*, quo expergefactus quasi ex aureo somnio *sibi lusum fieri animaduertat*; id quod sine indignatione et poenitentia aliqua eius, qui ad se rediit, fieri

sis reddendis aliter sentiam. Multo minus ei adstipulabor in altero loco: *Aeneis*.

non potest. Hinc a viris doctis multa disputata sunt *de probabilitate poetica ac mythica et de verisimilitudine*, quam poeta sectari debet, qui non ipse vult sua acta rescindere. Omnino ad hanc *illusionem*, quam recentiores commode vocant, pleraque, quae de carmine epico cum utilitate aliqua praecipi possunt, reuocare in promptu est; et ad hanc normam vel maxime reuocare soleo ea, quae de multis Virgilii locis a viris doctis disputata sunt.

VI. *Virgiliani igitur carminis*, nam ad hoc ea, quae dicenda habeo, reuocanda mihi sunt, dotes ut recte discernant ac perspiciant; ad id intendant animos adolescentes, auctor sum, *ut, quantum cum in toto argumento tum in singulis partibus insit ad mentes admiratione non sine voluptate tenendas, considerent*. Exponitur a poeta *Aeneae ex Troia capta profugi, post longos errores, in Latium aduentus, et condita ab eo in his locis Troianorum colonia nouaque parata sedes*. Debebant haec certo consilio esse suscepta; cum autem Troiano homini vix in animum venire posset, ut in terris longinquis et ignotis certum animo designatum locum quaereret, opportune adhibita sunt *fata a diis monstrata*. Quis autem non facile intelligat iam ab initio, rem esse magnam, arduam, et admirationis aliquantum habentem, quod profugus aliquis ex urbe incensa et exul fatis ducen-

tibus in tam longinqua terra, in Latio, nouas sedes ponit? Quis non in summis periculis ac discriminibus, in nauigatione et mox in Italia obiectis, inque malis aut fortiter toleratis aut animose depulsis, nouam admirationis efficiendae videat esse materiam? nec minus in singulis carminis partibus, in motibus et affectibus animi, in moribus, sententiis? et eidem consilio accommodatum esse orationis genus et colorem et ornamenta? In his ac similibus disertus esse potest facile vnusquisque carminis interpret.*) Voluptas autem aliter ex nostro, aliter ex Romanorum sensu, quibus ille scribebat, est diiudicanda. Ipse rerum narratarum nexus cum rebus Romanis, animis quidem reuocatis ad earum origines et ad gentis stirpes: altera ex parte subiecta tamquam fundus narratio Homerica, cui partem carminis

*) Egregius est ad animi mei sententiam declarandam locus Baconis de augm. Scientt. lib. II, c. 13, p. 80. Opp. T. I non reprehendendus ille, si ad epicam poesin reuocetur: „Cum mundus sensibilis sit anima rationali dignitate inferior, videtur poesis haec humanae naturae largiri, quae historia denegat, atque animo umbris rerum utcunque satis facere, cum solida haberi non possint. Si quis enim rem acutius introspeciat, firmum ex poesi sumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illustrem, ordinem magis perfectum, et varietatem magis pulchram, animae humanae complacere, quam in natura ipsa post lapsum reperire possit. Quapropter etc.“ Dignus enim totus locus est qui perlegatur.

fui superstrueret, altera ex antiquitate Italiae petita: qua et is delectabatur, qui Graecas litteras didicerat, et is qui Italicis tenebatur: haec omnia, quantam voluptatem afferre Maronis popularibus certe saeculi Augustei debuere!

VII. *Rerum* quidem *inueniendarum* laudem Virgilius habet admodum diuersam ab Homero, nec tamen nullam aut contemnendam. Hic materiam nactus erat tantum non rudem; ille iam a multis tractatam. Homerus famam acceperat, quae res tamquam vere gestas cum fide narraret; easdem multorum poetarum ingeniis ornatas et variatas, tamquam materiem, in qua illi se exercuerant, Virgilius accipit, nouo more ac consilio tractandam, alia aetate, inter alios homines, hominumque sensus et iudicia diuersa. Alterum cum eo comparem, qui verae historiae exornationem suscipit, alterum cum Milesiae narrationis auctore. Scilicet Homerus id agebat, vt narrationem institueret rei ex sua opinione ac persuasione vere ita gestae, cuius magnitudine contactam et inflammata habebat mentem; propius attingebat tempora heroica, ipsam rerum famam sequebatur, qualis ea in popularium ore ferebatur, cum ipse temporum decursus omnia in maius auxisset, et, vt in maiorum factis et prisca aevi rebus fieri solet, humana facta ad diuinam aliquam speciem ac dignitatem euexisset; deorum itaque ministeriis omnia exsequebatur, quoniam priscis homini-

bus hoc erat persuasum, humanis rebus gerendis interesse deos praesentes multoque magis praesentes adfuisse rebus gestis patrum aetate, iniicere eos hominum animis bona vel praua consilia, obiiicere pericula ac discrimina, irasci, dolere, metuere, sperare; versabatur sub eodem caelo et adierat ea loca, in quibus res illae, a fama tam magnifice ornatae, fuerant gestae; utebatur sermone, natura sua poetico, hoc est, per philosophorum subtilitatem, et rhetorum ac grammaticorum argutias, nondum fracto et attenuato, sed qui multum adhuc retinebat ex antiqui sermonis indole. Est autem omnium rudium linguarum ea indoles, vt res ad sensum reuocet, adeoque sensa animi et cogitata, etiam phisicas et ethicas sententias, per rerum naturas, proprietates, vices, vtilitates, propter similitudinem aliquam translatae vel adumbratae, declaret; quibus omnibus poetica vis vel maxime inest. Haec si ad sermonem priscum Graecorum transferimus, non mirabimur euenisse, vt philosophorum quoque antiquiorum opiniones vel praeceptiones, rudium ingeniorum impetu pronuntiatae, speciem narrationis factorum et euentorum induerent. Ortus v. c. mundi ex chao per pugnam elementorum in personas et deos commutatorum ab iis erat enarratus. Successit ecce Homerus, qui ea maxime ingenii sollertia est usus, vt videret, narrationes has poetarum superiorum, quibus illi

philosophicas doctrinas interpretabantur, omnino narrationum poeticarum loco inferuire posse, ita ut, quae a poetis ante se, ex prisca sermonis natura, exposita essent symbolica rerum cogitarum adumbratione, ea a se pro factis et fatis deorum narrarentur. Hac potissimum ratione doctrinam de diis poeticam et systema aliquod mythologicum condidisse; saltem posteris reliquisse videtur Homerus; cumque ad epicam et dramaticam rerum expositionem egregie esset accommodatum, in poetarum inde patrimonium illud cessit *). Vt rem absoluam verbo, Homérico ingenio obstetricabantur et, ut sine doctrina doctrinam, sine arte artem habere videretur, efficiebant plurima, quae, si ab isto aevo discesseris, omnibus poetis deesse necesse est. Virgilius itaque a libero isto ingenii et mentis impetu et praecipite motu interclusus, et tot enthufiasmi fovendi, excitandi, et inflammandi adminiculis destitutus, priorum poetarum exemplis tamquam cancellis circumscriptus, ingenio frenis iam tum ab Aristotele aliisque iniectis, ab arte necesse

*) Diligentius ab eo inde tempore (a. LXX) de his, quae summam veteris poetices et mythices continent, a me actum est in *Commentatione de origine et causis fabularum Homericarum* 1777 (in *Novis Commentariis Soc. Reg. Gotting. T. VIII*). Add. *Prolusio de causis mythorum veterum physicis* 1764 (nunc recusa in *Opuscul. To. I, p. 184*) et de *Apollodoro et litt. myth.* *Commentat. in Not. ad Apollod. To. III, p. 911 sq.*

habuit petere omnia. Alio ille aevo, ab heroica aetate nimis remoto, inter diuersissimas hominum, rerum, temporum, locorum ac caeli rationes, opus suum erat aggressus. Sine doctrinae et multae ac variae lectionis copiis, nulla iam tum ingenii laus erat. Fracto in hunc modum mentis impetu, tamen vel sic magnum eius etiam in inueniendis rebus ingenium ex his agnoscas: Primum vidit carmen epicum Homericum posse perfici et ornari; tum eius vix esse posse argumentum idoneum, nisi ex vltima antiquitate et aetate heroum petitum. Est enim a natura res ita comparata, ut priscorum hominum, multo magis heroum, ipsa nomina, res gestae et fata etiam per se non adeo memorabilia, animum humanum teneant et admiratione afficiant. Est porro illa aetate morum ac vitae simplicitas ea, quae poeticum ornatum sublimesque rerum formas et sententiarum grauitatem multo magis suppeditet, quam vita hominum elegantior; quando etiam ipsa facta corporum magis viribus et animorum impetu ac virtute gerebantur, quam consiliorum sagacitate, et artis vel ingenii subtilitate. Tandem gerendis tum rebus ipsi dii interfuisse credebantur. Ita deorum ministeriis res explicare et ex toto cyclo mythico, quae vellet, depromere poterat. Italicis autem mythis in carmen admissis novam et Graecis incognitam suauitatem adie-

cit *). Tum vero praeclaro iudicio argumentum ex vetere cyclo epico delegit, necdum tractatum a claro aliquo poeta, nec tamen plane intactum, et Homérico aliisque carminibus quasi contiguum ac finitimum **). Ita enim consequutus est hoc, ut materiam haberet copiosam, nec rudem, sed poetica tractatione ab aliis iam subactam et ad epicam dignitatem ac vim accommodatam. Personas et characteres, mores ac facta iam aliunde nota, commendata, constituta ac definita, optauerit sibi poeta unusquisque ***). Illud vero ad intelligendum procliue est, quam expedita ac facilis esse debeat copia ornamentorum et episodiorum in tali argumento tam late fuso et patente; quod ipsum Homerus aut vidit aut sensit, cum ex toto belli Troiani decursu vnum heroem, vnum factum, selegit, adeoque infinitis aliis rebus ex istius belli historia ad exornandum et amplificandum argumentum recte uti potuit. Hoc vno suo iudicio plurima praeclara carminis sui praesidia et vberimos fructus tulit Maro. Non nouus et ignotus est lectoribus rerum priscaarum notitia aliqua imbutis heros, cuius fata ille ex-

*) De hoc vid. Excurs. IV. V. VII. VIII ad lib. VII, tum plures alios ad libros seqq.

**) Vid. mox Disquis. II, et Excurs. I ad lib. II, Excurs. XVII ad e. l. et al. loc.

***) Eo spectant versus Horatiani in Ep. ad Pison. 131 sqq. *Rectius Iliacum c.*

ponit, nec Troianorum nomen ac fortuna tam obscura, quin ab initio statim miseratione afficiamur et virtutis admiratione. Deorum autem interuentus, Iunonis et Veneris irae et studia, ac partes iis tribuendae, egregie erant iam ab Homero definitae. Quando itaque primo statim Aeneidis ingressu Iunonis *memor ira, irarumque caussae, saeuique dolores* memorantur: odia Iunonia ex Homero statim succurrunt legenti et iam ab initio grauem de Aeneae fortuna sollicitudinem iniiciunt *).

VIII. Poetae sollertiam et acumen etiam in hoc spectari volo, quod non modo ex nobilissima antiquitatis parte, qualis rerum Troicarum est, verum etiam ex eo temporum articulo Aeneidis argumentum duxit, qui intra paucorum annorum decursum ingentem vim illustrium facinorum ac memorabilium casuum conuersionesque rerum mirabiles cum Graeciae et Asiae tum Italiae comprehendit. Nam exciso Illo dici vix potest, quantopere vbique turbatum sit. Victi victoresque ad nouas sedes quaerendas per totum terrarum orbem dispersi vagabantur**), et versus occidentem maxime, qui tam parum adhuc Graecis notus erat, ut Circes insulam (Circeios Latii) pro extremis occidentis sinibus habere, et ad haec

) Conf. Excurs. I ad lib. I.

**) Egregius est eam in rem Strabonis locus, lib. I, p. 48 B, et lib. III, p. 150 A.

loca, tamquam incognita et rerum miraculis gignendis idonea, tot fabulose narrata referre posset Homerus. Primum tum a Graecis nauigatio vltra Siciliam frequentari coepit, cum ad illud tempus Phoenices illa maria tenerent, nisi quod e Creta aliisque forte insulis paucae naues Siciliam adibant.

Errores isti heroum ab Ilio redeuntium variis Graecorum *carminibus epicis*, *Nósoi* ea inscripta erant, materiam et argumentum prae-buerant; quae si ad tempora nostra peruenissent, plura forte vestigia in iis deprehenderemus, quibus Virgilius insisterat; quandoquidem in simili argumento cum iis versabatur. Sed eadem historiae seu fabulae de Achiuorum reditu magnae *tragoediarum Graecarum* parti materiam subiecerant, vt inprimis ex Euripide apparet, et multo magis ex tot deperditarum titulis intelligitur. Ex Graecorum autem tragoediis, inprimis Euripidis, omnino poetam plurimum profecisse ex iisque orationis suae dignitatem passim et maiestatem, sententiarum quoque acumen, granditatem, pondus, interdum tragico propius*), affectuumque grauitatem tragicam, vt in Amata,

*) Inprimis hoc in nouissimis Aeneidis libris animaduertere licet, maxime in orationibus, vt Iunonis lib. VII, 292 sq. Turni IX, 128 sq. Veneris et Iunonis X, 16 sq. 62 sq. Drancis et Turni XI, 336 sq. 376 sq. Iunonis ad Iuturnam XII, 139 sq.

in Didone, in Pallante, in Niso et Euryalo, comparasse equidem suspicor. Magna earum pars a superioribus poetis latine iam erat reddita *); quae res poetae non parum adiumenti ad orationis cultum et copiam afferre debuit. Caeterum his aliisque inuentis emendauit vitia, quae argumento inerant eumque haud parum premebant. Loca Italiae, Siciliae, Africae, non erant ignota, vt Homeri aetate; adeoque nec fabulis, quae delectare possent, idonea; nisi in lectorum animis succurreret antiquitatis doctrina et amor; vt omnino poetica vis et delectatio, quam illa affert, plurimum mutuatur ex antiquitatis eruditae, inprimis mythicae, recordatione.

IX. Veniamus ad *dilectum in heroe*, quem sibi sumsit poeta, *factum*. Primum persona eius, genus, fortuna, nomen ac virtus, et olim vnumquemque liberaliter institutum, adeoque Homerica lectione imbutum, tenere debuit, et nunc tenet; qui casus eum in Italiam adduxerit, discere auemus; Troianorum autem e patria incensa profugorum fata lubenter cognoscimus. Longa nauigatio per mare ista aetate parum navibus frequentatum ad terras nondum humano cultu, quem aliquando accepturae erant, celebratas quidni locum faciat plurimis periculis ac difficultatibus, quibus Aeneae virtus in admira-

*) Conf. ad lib. II Excurs. I, pag. 276 sq.

tionem sui rapere poterat? Infestae deae ira asperrima et ex altera parte tot deorum monitus expectationem faciunt magnam*). Quae omnia cum ad rerum magnitudinem, quae animum admiratione detineat, valeant, ad narrationis probabilitatem egregie quoque sunt comparata. Sed cum plura huius generis narrari possint, et in Notis et Excursibus passim notata sint, in dilectu tamen Aeneae magni poetae ingenium ac iudicium doctum et exquisitum nihil magis arguit, quam quod eum potissimum Carminis sui heroem circumspexit, qui in Italiam Troianorum coloniam deduxerat, nouum regnum in Latio constituerat, vnde Albae Longae adeoque etiam Romae origines repetebantur, quique adeo, etsi nec nobis ingratum esse potest, tanti imperii primas origi-

*) Singularis est *Marmontelii* censura in Virgilium (*Poétique Franç.* T. II, p. 237), soli superstitioni superstructum esse Aeneae in Italiam aduentum, adeoque nisi ad animos superstitione simili tactos vim nullam habere posse. Vt verbo rem absoluam: Ponamus Aeneam posthabitis deorum monitis in alia terra consedissee, apud Didonem sedem fixisse, quod vir acutissimus malebat; et cogitemus, quo animo illud laturo simus inter legendum vel audiendum. Aliud est *Battenusii* acumen, qui narrationi de aduentu Aeneae et Troianorum in Italiam nihil inesse videt, quod humanitatis sensum attingat. Quid vero? alienum a te, si homo es, putabis, an magnus et virtute clarus vir ex incensa patria profugus, e clade suorum superstes, post tot aerumnas, et casus fortiter toleratos, tandem ad tutam sedem delatus sit?

nes cognoscere, tamen Romanis, antiquitatis suae tantopere studiosis, vnus omnium maxime acceptus et commendatus esse debuit. Argute itaque et ingeniose in primis statim versibus poeta audientibus pollicetur narrationem rerum, a quibus origo Romae deducta esset: *genus vnde Latinum Albanique patres atque altae moenia Romae.* Quam magnifica haec promissio in fronte noui operis et ad animos expectatione erigendos idonea! De Aenea eiusque erroribus ac fatis omnes veteres annales Romanorum loquebantur, quod ex fragmentis passim a Sext. Aurelio Victore seruatis et ex Dionysio ac Festo fatis colligi potest; attigerat quoque Troianas res Ennius in Annalibus, vt colligo v. c. ex fragm. pag. 6, eundemque Aeneam in nonnullis, quae interciderunt, Graecorum carminibus partes sustinuisse non obscuras, ex Lycophrone, qui antiquiora collegit, et ex imitatoribus seu exscriptoribus veterum intelligas, Quinto Calabro lib. XI et ex Dictye. Cum autem omnino in Graecorum Romanorumque libris de Aenea tam multa narrata essent, paratas ornandi et amplificandi argumenti copias Maroni ad manum fuisse apparet. Quae eius felicitas cum vulgo parum nota et intellecta sit, paullo accuratius mox ea de re*), variis etiam deinceps Excursibus de singulis par-

*) Disquisit. II.

tibus *), agemus. Cum tandem poeta rerum ordine in Italiam deductus esset, noua rerum, hominum, et locorum genera ac nomina subnascebantur, contingebatque adeo, quod in votis ille habere debuit, vt praeter ea, quae a Graecis tractata satis erant, noua et intacta ipse afferre posset **).

Iudicium poetae in dilectu herois, quem ornaret, quam elegans et exquisitum sit, etiam ita iudicari posse puto, si quis aliorum carminum epicorum argumenta comparet, vt Herculis vel Thesei facta, Argonautica, bellum Thebanum, Gigantum vel Titanum pugnam; quae omnia etsi summa cum arte tractata et expolita, non tamen ad eum splendorem excoli potuissent, neque satis momenti ad animos impellendos aduertendosque habuissent; cum contra ad popularium imprimis mentes tenendas Aeneae fata tantam vim habere deberent, quantam paullo ante diximus; accedente quoque Penatium et Vestae aeternique ignis religione, in conspectu posita ***); vt taceam sacra antiquitus accepta, quae a Troianis tradita

*) Excurf. I ad lib. III. Excurf. II et sqq. Tum ad lib. V Excurf. I. II. VI; add. Excurf. IX et XVII ad lib. II et plures Excurfus ad lib. VII et sqq.

**) Vid. ad lib. VII Excurf. II. IV. V. VII. VIII; ad lib. VIII Excurf. I. II. III; ad X Excurf. I; ad XI Excurf. I; ad XII Excurf. III.

***) Vid. mox Disquis. II et Exc. IX ad lib. II ac passim.

vulgo ferebantur. Adeo omnia ea, quae Dionys. Halic. I, 49 ad adfiruendam Aeneae in Italiam aduentus veritatem memorat, simul ad poetae sapientiam declarandam valent: Τῆς δὲ ἐπὶ Ἰταλίαν Αἰνείας καὶ Τρώων ἀφίξεως Ῥωμαῖοί τε πάντες βεβαιωταί, καὶ τὰ δρώμενα ὑπ' αὐτῶν ἐν τε θυσίαις καὶ ἑορταῖς, μνημόματα, Σιβύλλης τε λόγια, καὶ χρησμοὶ Πυθικοὶ, καὶ ἄλλα πολλὰ. ὧν ἕκ ἅν τις, ὡς εὐπρεπέας ἕνεκα συγκειμένων, ὑπερίδοι. Πολλὰ δὲ καὶ παρ' Ἑλλήσι γνωρίσματα, Φάνερα καὶ εἰς τόδε χρόνον λείπεται etc.

X. Neque vero huic argumenti felicitati et tantis materiae copiis poetae ingenium defuit; immo vero ingeniose inuentis ille non minus ingeniose vsus est, et in rebus tractandis, ornandis, et carmine persequendis non minus felix fuit, quam in inueniendis et excogitandis. Vellem id vno in loco a me exponi posset! Sed factum hoc est in singulis carminis partibus singulisque locis opportunius, et, ne hoc loco in immensum rerum campum euagetur disputatio, ratio nobis nonnullorum tantum habebitur, quae quidem praecipua et grauissima videbuntur. Spectant ea partim *ad Homericam imitationem* cum in descriptione carminis tum in singulis partibus ac locis; partim *ad elegantiores phantasmatum et narrationis omnino habitum*; partim denique *ad orationis dignitatem et ornatum*.

XI. Ipsam *Aeneidis ideam, descriptionem, et dispositionem partium ad Homericum partim Odysseae partim Iliadis exemplum factam* esse negari nequit; Efficti enim errores Aeneae ad exemplum Vlyssis, et eorum, quae in Italia ab Aenea geruntur, magna pars adumbrata ad exemplum Iliadis; pauca quoque carminis lumina locaque insigniora, et rerum orationisque ornamenta esse arbitror, quae a Virgilio sine exemplo inuenta, et tum primum ex ipsa rerum natura adumbrata et descripta esse, affirmari posse putem. Certe paucissima ex iis occurrere memini, quorum non aut exempla aut semina aut materias modo rudes modo inchoatas ac praeformatas ex Graeco aliquo poeta excitare aliquis possit. Atqui ex Graecis poetis tam pauci ad nos peruenerunt; quid? si plures essent superstites, maxime Alexandrini? eos enim inprimis, quod suspicor, Virgilius assidue tractauit et orationis colorem inde duxit. Neque dici potest, non studio, sed casu aut necessitate, Graecum et Romanum poetam, dum eundem rerum et sententiarum orbem libero mentis meatu peruagantur, in idem phantasma aut sensum et dictum incidere potuisse ac debuisse. Factum hoc utique et saepe. Nec alterum, quod forte moneas, negari potest, multa passim ab Vrsino, Guellio, Cerda, Clarkio, forte et ab aliis pro imitatis et adumbratis afferri temere, quae partim similitu-

dinem tantum, interdum et hanc satis obscuram, habeant, partim talia sint, ut sanus quisque et rerum intelligens homo, si easdem res exponat, iisdem modis ac verbis, iisdem sensibus ac sententiis usus sit; cuiusmodi multa a me omissa sunt, nonnulla eo consilio apposita, ut comparatione facta saltem delectent. Maroni tamen innumeris in locis Graeca, Homeri inprimis, ante oculos fuisse, probant plura, et primum quidem *totius carminis descriptio* ab Homero petita, *tot versus* ad verbum latine conuersi, *tot loca*, quae exquisitiorem cultum et ornatum vel acumen vel doctrinam aut aliud quid reconditae naturae produnt, quae ea simplicitate, ut reliqua, enuntiaturus erat, nisi fuisset, qui iam occupauerat; fieri enim solet, ut, si qua ab alio iam proprie dicta sunt, ne in eadem verba incidas, *ornate ea et acute eloquaris*; porro *graeca ratio flectendi verba vel orationem*, quae ad indolem poeticae dictionis Virgilianae et genium pertinet; tum *poetae ipsius professio* Ge. III, 10 *Primus ego in patriam mecum — Aonio rediens deducam vertice Musas*; tandem *veterum auctoritas*, ut Senecae Suafor. III, qui Virgilium *non surripiendi causa, sed palam imitandi, hoc animo, ut vellet agnosci*, in multis versibus alios expressisse affirmat. Manifesta haec imitationis Homericæ vestigia in quam diuersas partes laudis vel reprehensionis a viris

doctis deflexa sint, longum est dicere*) Aliis nihil diuinius fuit imitatore Virgilio, aliis nihil ieuius et sterilius. Equidem hoc in loco multa esse video, quae nec laudi magnopere nec veniae locum faciant, sed quae rei naturae et rationi ita sunt consentanea, vt, quomodo aut quare aliter se habere debeant, causa idonea non appareat. Summam carminis ad Homericum exemplum constitutam esse vidimus. Cum itaque semel ad Odyssaeae et Iliadis tamquam magisterium Aeneidem composuisset poeta; quidni Homerum in partibus quoque aut singulis locis sequendum putaret? et, cum omnino vestigiis eius insisteret, quandoquidem argumentum affine ac simile tractabat, difficile erat cauere, ne in easdem passim

*) Comparationes Virgilii et Homeri instituerunt multi inde a Macrobio Sat. V. Librum singularem concinnauit Fulv. Ursinus. Sed piget videre viros doctos plerumque accedere ad eam rem studio in alterutrum poetam incensos, adeoque id agere, vt alterum deprimant, alterum immodicis laudibus extollant, facereque adeo eos vtrumque sine subtili iudicio. Haerent porro in verbis et versibus singulis, nec summam carminis et partium concentum respiciunt, adeoque animum ab eo auocant, quod in considerationem adduci debebat. Discrimen primum statim ipsa temporum, quibus vterque vixit, et hominum, quibuscum vixerunt, et sermonis, quo vsi sunt, diuersitas inferre debuit. Virgilius arte et studio finxit ingenium, et ad sublimitatem ac dignitatem, ad elegantiae sensum aliquem in rebus et verbis, expoliuit. Quam diuersa in Homero fuerint omnia, hoc loco exponere nihil attinet.

rerum ideas, eadem phantasmata, easdem sententias, eadem *πάθη* incurreret. Sunt autem multa, quae vno tantum modo recte dici et efferri possunt; multa, quae, si naturae consentanea esse debent, variare velle ineptum sit. Praeterea non facile assequare, quomodo poeta doctus et Graecorum poetarum lectione subactum habens et ornatum ingenium, cum se ad opus suum conuerteret, ita omnia, quae legerat, animo expellere et exturbare potuisset, vt nihil ex pristina lectione obuersaretur animo: maxima autem eorum, quae imitatione expressa dici possunt, pars eiusmodi est, vt non tam data opera et studio Homerica verba aut sententias reddere voluisse videri possit, quam vt potius in ea incidisse videri debeat, ipsa re ea, quae olim lecta et cognita in simili argumento memoria tenebat, iterum ad animum reuocante. Atqui hoc imitandi genus, tantum abest, vt reprehendi possit (etsi nonnulli id faciunt in nostris quoque poetis, etiam in ingeniosissimo, Wielando), vt poetam doctum nihil magis arguat et deceat. Sed in Virgilio reprehendendo vel laudando id, quod primo loco reputandum erat, non meminerant viri docti, poetam, etiamsi ingenium eum ad noua et intacta tulisset, hoc suae aetati suisque popularibus tribuere debuisse, aut saltem in opinione eius temporis communi excusationem habere, cum ad artem poetae et ad maiorem carminis

suauitatem pertinere crederetur, *si multa ex Graecis essent expressa vel adumbrata.*

XII. Hoc aetatis suae iudicio, a nostro forte sensu prorsus alieno, continetur defensio poetae, et causa perorata est, si illud demonstratum dero. Romani litterarum lumen a Graecis acceperant; sermonem suum ad Graeca expolierant et locupletarant; ex Graecis primi poetae fabulas, mox et epica carmina, conuerterant*); ad Graeca exempla se composuerant ii, qui primi elegantiae et venusti orationis studuerant**). Perlustret mihi aliquis veterum poetarum ante Virgilium fragmenta, inprimis Ennii, pleraque ex Graeco aliquo poeta aut latine expressa aut imitatione adumbrata videbit. Etiam Plautus ac Terentius toti fere ex Graecis vel ad Graecos comparati et constituti sunt. Ad Graeca prorsus ingenia se composuere Romani; in Graecis pueritiam et adolescentiam consumeabant. Ex multis scriptorum, inprimis Ciceronis, locis notior res est, quam ut plura de ea monenda sint. Itaque, etsi exculto iam sermone Romano, et pluribus Romanorum ingeniorum foetibus

*) Ita Cn. Matius Iliadem (vnde fragm. apud Scalig. ad Varron. de LL. VI, pag. 149 Stephan.), Varro Atacinus Argonautica.

**) Graeca expressit in epicis Catullus. Hoc idem secerat C. Heluius Cinna in Smyrna sua, Augustei aetate memorantur multi, qui epe ex graecis fabulis composuerant. conf. Ouid. Epp. ex Ponto IV, 16.

in publicam lucem eductis, tamen ne sub Augusto quidem destiterunt summi viri Graeca exprimere latine, cum Graecis ornatu certare, eorum inuenta sua facere, multo magis si nouum carminis genus in Romanas litteras inferrent. Horatii quidem Carmina pleraque ex Graecis Lyricis adumbrata esse nullus dubito; quandoquidem inter tam pauca fragmenta ex istis lyricis seruata vix vnum et alterum est, cuius non imitationem ab Horatio factam excitare possis; quid itaque futurum putabimus, si Lyricos Graecos integros cum Horatio comparare liceret! Neque aliter se rem in Catullo, Ouidio, Propertio aliisque habituram esse credere fas est, si Graeci Elegorum scriptores, inprimis Alexandrini poetae, adhuc extarent. Quis itaque Virgilium reprehendat, quod popularium suorum sensum, iudicium ac morem, sequutus totum se ad Graecos poetas in suis carminibus exprimendos applicuit? Noua accedere videbatur voluptas, quae delectationem in maius auctam afferret, si praeclara et suavis sententia simul graeci loci recordationem faceret, vnde esset expressa. In Aeneide itaque pauci sunt mores (seu characteres), vix vllum factum notabilius, vix locus aliquis praestantior, in quo non poetae alicuius Graeci, inprimis Homeri, vestigia agnoscas. Sed in eadem Aeneide multo doctiorem et ingeniosorem imitatore agnoscas facile, quam in Bucolicis, in quibus

multa passim aliena a rerum veritate et ratione posita notauimus, et alia facile notari possunt, in quae poeta imitandi studio parum subtili incidit, ut cum pastor indoctus Ararim et Oaxem memorat, aut in illis: *nuper me in littore vidi*, aut: *nouimus et qui te*, et id genus alia. Neque vero haec Graecorum imitatio aut ingenio carere aut iudicio putanda est; est enim illa nequaquam seruilis aut affectata, cuiusmodi ab ingenio exili et ignauo proficisci solet, neque in alterius poetae verbis, modis, et figuris variandis turpiter ingenii vires attriuit poeta; sed, ubi occurrerat aliquid ab alio ingeniose cogitatum vel inuentum, illo tamquam phantasmate tactus Maronis animus, vel, uti fieri solet, si scintilla idoneo fomite excepta est, flamma correptus incaluit, et magno incendio exarsit. Hinc nouae rerum formae, noua genera, nouae interdum naturae. Nemo facile, si singula recognoscat et excutiat, non intelligit Virgilium, etiam ubi presse sequitur, modo castigatiore, pulcriore, vel augustiore rei specie, Latini sermonis elegantia, aut nouo rerum ornatu, modo deducta feliciter ac deflexa ad aliud rerum genus sententia vel oratione, certasse cum Graeco poeta. Inprimis autem se Romanis in Homeri imitatione magnopere probare debuit cultus Augustei saeculi, quo simplicitas inculta, et horrida interdum Homeri vetustas, aut iners languor, modo ad honestiorem et mitiorem cultum

a Marone, modo ad elegantiores ornatum aut ad incitatiorem vim temperata est. Hoc nomine ipse Aeneas commendabilior videri potuit: omnibus eius factis, moribus ac dictis maior aliquis humanitatis cultus inest; apparatus rerum sunt ornatiores; ornamenta dignitas, splendor et elegantia, *μεγαλοπρέπεια*, sed heroum personis digna, illustrat. Quae quidem res in longam disputationem adduci posset, si animi magis lubitum quam scriptionis consilium prosequi malleus*); monemus saltem, unicuique Virgiliani carminis virtutes rite aestimaturum alte hoc menti infidere debere, ut reputet, qua aetate, quo in populo, qua in vrbe, quos inter homines poeta vixerit, quem inde colorem carmen eius duxerit, ut, etsi saluo et integro heroicorum temporum more, pu-

* Scripta haec erant, cum in manus summus *Hurdii*, elegantissimi Britanni (nunc Episcopi Worcesteriensis grauiissimi), disputationem de imitatione poetica, qui praeclare rem expedit, quatenus et rerum a poetis tractandarum et ingeniorum tantam inter se esse affinitatem docet, ut plures eadem aut eodem modo eloqui necesse sit; bene etiam notas verae imitationis apponit. (Adiciamus nunc illud, quod non minus in considerationem venit, carmen epicum iam antea ab Ennio tentatum fuisse *Annalium* libb. XL, quod sane historicum potius fuit quam epicum, multis tamen luminibus et virtutibus probatum et laudatum; nisi quod sermo horridus, ingenium nulla arte expoliturum, et versuum inertia venustioribus displicebat; Virgilio adeo allaborandum fuit, ut carmen ad maiorem orationis cultum, quem ex saeculi genio paratum habuit, eueheret, si exempla Graeca exprimeret.)

rior tamen, mundior, et castigatior esset carminis habitus, affectus et *πάθος* alia mitiorem alia grauiorem naturam omninoque cultioris aevi dignitatem haberent, heroumque mores, sententiae ac dicta, etsi heroicae aetati consentanea, spirarent tamen nescio quid ex elegancia saeculi, urbis et domus Augustae, in qua poeta vixit.

XIII. Ad cultum Virgiliani carminis gratum et amabilem non minus spectat *orationis indoles*, quippe quae in simplicitate mirabili dignitatem seruat et grauitatem. Ornatu enim vario et exquisito, et sermonis poetici nitore, orationis dignitate et grauitate, sententiarum pondere, Homerum longissime antecellit, cuius laus hac in parte praecipua in proprietate et simplicitate, tum in suauitate numerorumque facilitate, posita est (nam sermonis Ionici epicae narrationi tam praeclare accommodati felicitatem aetati suae debuit), etsi nec vis et robur nec pulcritudo et interdum nec ornatus ei desit. Sed nec Virgilius in ornatissima oratione simplicitatem et proprietatem deseruisse videri debet; etsi sequiores scriptores, nec modo poetae, multa orationis suae pigmenta et lenocinia ex eo adoptarint; male in pedesirem illatis iis, quae carmini erant propria. Certe poetici ornatus elegantis nec affectati praestantissimum et vnicum exemplar esse arbitror carmen Virgilianum; in hoc sermonis poetici genium primo constitutum et ad certa rerum principia ac leges ex-

actum deprehendere, et troporum ac figurarum naturas inuersionumque rationes descriptas, et, tamquam a magistro norma proposita, constitutas discere licet *). Quae ipsa res animaduersa me adduxit, ut in sermone Virgilii poetico enarrando et explicando operam collocarem accuratorem, quam in vilo alio scriptore recte consumi a me posse putem. Nolim enim, id quod saepe professus sum, aliis auctor esse, ut omnes poetas eodem modo interpretatione perpetua operose nimis instruendos esse sibi persuadeant; etsi facile intelligo, iis, qui Silium, Statium aut Valerium Flaccum aut similes cum fructu edituri sunt, ad orationem illustrandam non minus, quam ad lectionem constituendam, conuertendum esse studium; a me id saltem spectabatur, ut iis, qui bona institutione egerent, exemplo aliquo proposito, et quidem in poetarum principe, de vera enarrandi ratione constaret, ad quam se, etiam nullo alio magistro adhibito, comparare possent. Attamen in hac ipsa poetici sermonis constitu-

*) Discere adeo licebit et illud, in quo magnos poetas falli videmus, non omnem orationem, omnesque formulas ac modos loquendi, per inuersiones esse mutandos et detorquendos; ne naturalis cultus omnis defluat, et ne succedat oratio contorta, salebrosa, obscura. Hic est ille scopulus, ad quem iam olim offenderunt Virgilii imitatores Statius, Valerius Flaccus, Claudianus; quos propter hoc ipsum inuersionum intempestiuum studium a paucis cum voluptate legi videmus.

tione poetae laus et virtus non tam in inueniendo quam in inuento aliorum cum ingeniosa sagacitate in suos usus transferendo cernitur. Alexandrinis enim poetis, Callimacho, Apollonio, Nicandro, Arato, poetici sermonis exquisitioris indoles et natura vnice est accepta referenda; hoc eorum docent scripta, in summa simplicitate cultum, nitorem, et ornatum admirabilem, quem nulla alia aetas assequuta est, referentia. Videntur scilicet poetae doctissimi et Ptolemaeorum contubernio expoliti animaduertisse, non infelicititer Tragicorum tumorem Homerica simplicitate temperari et natam inde orationis grauitatem aetatis suae elegancia quodam modo imbui, adeoque dignitatem cum venustate confociari posse. Hos Maro auctores habuit, cum tanto maiore iudicii laude, quod Ennius et caeteri, qui praecesserant, de orationis elegancia et ornatu castigatiore parum laborauerant.

XIV. Placet nunc in fine subiicere nonnulla et per saturam monere, quibus virorum doctorum *opinionibus, quas totam carminis indolem vel characterem tollere videas*, tacite aut expresse a nobis occurratur; nam in contentionem cum quoquam descendere nec ingenii nostri nec moris est.

XV. Primum *de consilio*, quod poeta in Aeneide conscribenda sequutus sit, et *de fine*, quem propositum habuerit, multi varia commi-

niscuntur. Iam primum Iuliae gentis origo ab Aenea ducta, et studium gratiae Augusti demerendae potuit forte Virgilii animum ad hoc Aeneidis argumentum aduertere; hactenus non male dici potest, nisi Octavianus in gentem Iuliam adoptatus fuisset, nullam nos habituros esse Aeneidem; sunt quoque multa in Iuliae gentis Augustique honorem in carmine ingeniose intexta; nec tamen dici potest, Augustum Aeneidis caput fontemque esse. Nihil magis alienum esse potest ab epico carmine quam *allegoria*; iugulat enim totam eius vim, rerum et hominum dignitatem attenuat, gratum animi errorem excutit et aestum inter legendum refrigerat, voluptatemque omnem intercipit. Certatim tamen viri docti argutiis suis Aeneae personam nobis eripere et Augustum submittere allaborarunt. Etiam ex parata noua in Latio sede miseros Troianos exturbarunt; adumbratum esse a poeta nouum tum Romae constitutum vnus principatum. Simili acumine alii arcana, nescio quae, dominationis Augustae consilia, in Aeneide condenda deprehendere sibi visi sunt. Ita *Spencius*, elegantis ingenii vir*), πολιτικὸν epos esse Aeneidem sibi persuasum habebat, neque aliud quicquam poetam spectasse, quam vt animis libertatis ereptae desiderio aegris fomenta admoueret, et nouum principem appro-

*) Polymetis *Dialogue* III, p. 17 sqq., quem passim sequuntur *Warton*, *Holdsworth*, et alii.

baret. Nihil tamen Aeneae personam, fortunam, facta et fata habere videas, quod ei consilio respondeat; nullus in Aeneide populus est liber, qui dominum accipiat; nulla regni seu imperii, monarchiam vocamus, bona videas exposita aut commendata; verbo nihil occurrit, quo libertatis amore contacti animi adduci aut allici possint, ut a bono principe malint tuto regnari quam cum libertatis vano nomine paucorum potentium dominatione vexari. In Iuliae gentis honorem, quae ab Iulo Aeneae filio originem ducere videri volebat, nonnulla passim suauiter memorari, ad Augusti laudes ingeniose alia inferi, ipsa carminis lectione manifestum sit, et a veteribus quoque Grammaticis iam monitum est locis pluribus; sed, quantam vim ea res ad dominationem Augusti commendandam habere potuerit, mihi non satis constare lubenter fateor. Neque, si noua Aeneae sedes in Latio diuinis humanisque iuribus vallata fuerit, quale inde propugnaculum nouo Augusti regno partum sit, intelligo; ut adeo, si demonstrari hoc possit, poetae consilium illud in Aeneide condenda propositum fuisse, parum feliciter eum in eo perficiendo et exsequendo versatum videri dicerem.

In eandem tamen opinionem iam ante Spen-
cium inciderat vir doctus inter Francogallos *),

*) L'Abbé Vatri, *Discours sur la Fable de l'Eneide Mem. de Litterat. To. XIX, p. 345.*

qui inprimis similitudinem inter Aeneae et Augusti personam et fortunam diserte persequitur. Ingeniose eum ludere non neges; et conuenit ei cum multis aliis doctis viris, qui opinantur, Augustum sub Aeneae persona esse adumbratum; eo spectare virtutes Aeneae a poeta tributas; eo referunt multa alia. Videas nonnullos tam egregie sibi placere in hoc inuento, ut vndique conquirant et venentur ea, quae ad Augustum accommodari possint. Sic oris dignitas (lib. I, 589 *Os humerosque deo* s.) cum assentatione in Augustum memorata est *). Ignoscenda haec putem alicui ex media assentatorum turba, qui Aeneide lecta vnam vel alteram Aeneae laudem ad Augustum trahe-
ret ut Principi palparet. Sed, ut Maro tam dissimiles personas, fortunas, virtutes et facta ac res gestas inter se comparare voluerit, mihi quidem, si eius iudicium et elegantiam recte teneo, parum probabile videtur. Sapientior erat poeta et rei poeticae intelligentior, quam ut talem cogitationem in animum admitteret. Nam, praeterquam quod Aeneae characterem non inuenit, sed ab aliis iam traditum accepit, circumspiciendae erant a poeta virtutes Aeneae eiusmodi, quae in epico argumento vim et splendorem haberent, et factorum, quae enarranda erant, causas idoneas sup-

*) Plura huius generis v. c. apud Iortinum, elegantia haud minore quam doctrina imbutum virum, Disf. VI, p. 248 et apud alios reperias.

peditarent. Quod si ille studium suum ponere voluisset maxime in hoc, ut Aeneas Augusto assimularetur, quam multa et quam parum consentanea epicae narrationi, argumento, operis characteri, temporum rationi, illaturus in carmen suum fuisset!

Eadem fere via carmen πολιτικόν conditum a poeta visum iam olim erat R. Patri *le Bossu* *), ut Romanos partim ad amplectendum et probandum praesentem rerum statum adducere, partim Augustum ad moderationem ac clementiam adhortari et a dominationis libidine et impotentia reuocare voluerit. Sed nec huic consilio vlla ex parte respondet Aeneidis siue argumentum siue tractatio; profugus ex vrbe incensa Aeneas nouam sedem quaerit, armis vim illatam propulsat, et sic porro; quid tandem his inest, quod ad imperandi artes ac virtutes spectet? Fabulae tamen Virgilianae vniuerse inesse et in singulis carminis partibus aut locis ac versibus occurrere talia, quae principibus pro salubribus praeceptis commendari possint, nemo neget; quin etiam inter utilitates, quae poetarum carminibus debentur, praecipue hoc commemorandum est. Verum non propterea dici potest ac debet: in condendo carmine et in fabula deligenda et ordinanda tale praeceptum propositum poetae fuisse, cuius explicandi causa narrationem institueret. Narrare ille voluit ac debuit rem

*) *Tr. du Poeme epique* Lib. I, cap. 11.

magnam et arduam et mirabilem. Quod narratio illa et delectatio, quae inde accipitur, cum utilitate ad omnes hominum ordines, inprimisque ad principum animos coniuncta est, hoc epicae narrationi per se consentaneum est; ipsa enim rei natura ita fert, ut magnorum virorum facta magna et praeclara sine summo ad hominum animos, mores ac virtutem, fructu exponi et narrari nequeant, multo magis si cum sententiarum splendore et orationis ornatu instituta sit narratio. Vana est hactenus et intra verborum ambages ac tricas vagans disputatio, sitne mera voluptas ac delectatio, an utilitas aliqua proposita cum poetis, tum aliis ingeniosarum artium auctoribus. Fieri scilicet nullo modo potest, quo minus voluptas per ingenii facultatem parata utilitatem ad aliorum ingenia habeat; enimvero voluptas satis magna (perfectam dicunt nostri homines) esse non potest, nisi cum honesti, pulcri, ac veri sensu illa coniuncta sit. Delectandi quidem modi ac mensurae sunt infinitae: delectationem summam nihil affert, nisi quod suis numeris absolutum est. Decedit adeo voluptati ex Aeneidis seu Iliadis lectione capiendae omne id, quod in alterutra sensui, quem diximus, non satis facit. Contra signa Apollinis vel Veneris, quoniam illum sensum, etiam supra naturae modulum, ea explent, voluptate summa afficiunt, quae nec minus ad animi mores et affectus componendos vim habere debet. Adeo vera voluptas

cum vera vtilitate coniuncta est; vti contra speciosa aliqua praestantia, aut in aliquo tantum genere constituta, vel in adiuncto aliquo inclusa, speciosam tantum aut ex parte haustam voluptatem affert, adeoque etiam vtilitatem iisdem finibus circumscriptam.

XVI. Dis similem tamen omnino Homericorum heroum aiunt esse Aeneam; inferiorem Achille et Vlyse; *sola pietate insignem*. Quid igitur? si Aeneas alter esset Achilles? alter Vlyses? annon exscriptum potius et seruii imitatione expressum eum dicturi sint? Non ego is sum, qui caeco aliquo poetae mei amore nihil ab eo peccatum esse contendere velim. Iliadis argumentum feliciorem materiam et epicae grauitatis haud paullo plus habere si quis dixerit, me habet assentientem; et delector ipse multo magis Homeri lectione quam Virgilio; regnat in Homericis heroibus naturalis habitus et affectus, animi impetus, iniuriae acceptae sensus, qualem et ipse habeo, desiderium reditus ad Lares, quale ipse sentiam; in Aeneide sunt consilia de nouis sedibus in terra ignota parandis; nihil quod magnopere animum impellat et percutiat. Enimuero non omnia carmina epica ex vno et eodem genere procedere possunt; post Achillis autem iras et Vlyssis in se ex casibus et periculis obiectis expediendo sapientiam seu vafritiem, quae et priscae aetati et epico carmini accommodatior erat, quam sapientia, cum variandum et nouan-

dum esset aliquid poetae, quidni Aeneae *virtutem*, quam cum caeteris heroibus communem habet, *fortitudine animi in perferendis calamitatibus et obsequio erga deos* temperaret? Ad hoc eum ipsa rerum ac temporum mutata ratio ducebat, et ea, quae de Aeneae erroribus et aduentu in Latium tradita a superioribus poetis erant, reuocabant. *Monitis deorum et oraculis* omnia ab Aeneae suscepta et confecta, Penatēs et sacra patria ab eo in nouas sedes illata, narrauerat antiquitas (v. Disquis. II); quid itaque magis rei consentaneum, quam vt heros *insignis pietate et religione* exhiberetur? Neque vero non videre debuit tantus poeta, ad rerum magnitudinem et augustam aliquam dignitatem religiosas res, causas et consilia, eximiam vim habere. Itaque hoc quidem tamquam rerum cardine praeclare est vsus, vt praedictionibus variis animos spe et expectatione teneret suspensos, religiosamque aliquam et augustam speciem rerum euentibus praetenderet *). Achilleum quidem robur et iracundia aliena erant a toto argumento; sedata et placida et humanitatis sensu temperata est Aeneae virtus; et, licet concedendum sit, epicam vim maiorem Achilli inesse, non tamen omnes epicas personas Achillem referre posse manifestum est. Meras pugnas Homericis similes et belluinam fortitudinem vix probasset Au-

*) Multus est Seruius passim in hoc, vt Aeneam ex Flaminis alicuius vel Pontificis persona plurima egisse doceat v. c. IV, 29, prauo vtique acumine, cuius tamen fundus aliquis esse debuit. cf. Macrob. III, 1 sq.

gustei saeculi elegantius et mollius iudicium. Cum itaque omnino Aeneidis alius ac diuersus prorsus sit character quam Iliadis, quis non videt importunum esse, in Aeneide requirere ea, quae Iliadi sint propria; easdem animorum inflammationes, aestus, tempestates? insunt Aeneidi alia, quae probes; quidni in his acquiescas? Sed infinitum esset omnia persequi, quae ab iis, qui subtiles poetarum iudices videri volunt, dum rerum argumenta, exempla, causas et rationes miscent, temere laudantur ac reprehenduntur, inprimis quoties Virgilium et Homerum inter se comparant. Sed nobis retundendus est omnis, quo abripi possemus, impetus. Itaque nec Warburtoni sententiam attingemus *), qui perfectum reip. condendae et legum ferendarum auctoris exemplar in Aenea exhibitum esse a poeta voluit; inprimis cum alio loco (ad Lib. VI, Exc. X) eam opinionem attigerimus.

Aeneidis argumentum *in septimum annum* produci, alii cum reprehensione monuere. Perperam utique. Aeneae errores septem annos explere verissimum est (v. Excurs. II ad lib. III). Sed ipsa carminis narratio non nisi *cum septimi anni aestate exordium habet* (v. ibid.) *eodemque anno absolvitur*. Pari errore Odyssaeae argumentum octo, nouem vel decem, annis comprehendi creditum est, cum tamen illud intra triginta sex vel septem dies ad exitum perducere manifestum sit ei, qui animum aduerterit.

*) *Divine Legation of Moses T. I, B. II, Sect. IV.*

XVII. Multo minorem esse *characterum*, hoc est, virorum factis ac virtutibus insignium, numerum ac varietatem in Aeneide quam in Iliade conqueruntur passim multi; nec sine poetae reprehensione versus memorant ex Aen. I, 220 sqq. *fortemque Gyam fortemque Cloanthum*; inique admodum et ut sibi ipsi, quid velint, parum constare videantur. Nam locus quidem laudatus nullos heroes recitat, quorum personae vim aliquam habere debeant epicam; non magis quam *Asius Imbrasides Hicetaoniusque Thymoetes Assaracique duo* etc. X, 123 et sic alii; sed veniunt illi viri in censum et turbam eorum, qui tantum nomine laudandi et epitheto suauitatis causa ornandi sunt: quales apud Homerum innumerum illi pugnantes vel caesi *ἑσθλοὶ, ἀμύμονες, κρατεροί, αἰχμηταί*, et sic porro. Excusant Voltarius et Addisonus poetam, sed tam argute, ut summo virorum subtilitatem mireris: alter, cum Homerus, inquit, cessantem a pugna Achillem exhiberet, alios interea fortia facta edentes exhibere debuit, quod in Aeneide secus sit; alter ad Virgilii elegantiam hoc refert, quod, cum Augustum vellet adumbratum, neminem ei virtute parem adiunxerit. Enimuero cum argumenti indoles et natura totius tractationis mensura et regula sit, plures utique factorum et rerum gestarum loci et participes esse nequeunt, quam quos res ipsa postulat. Quod si adeo paucos alios, qui virtute emineant, in carmen suum induxit poeta, argu-

menti necessitati id condonemus, concedamusque, hactenus Homericam copiam et varietatem morumque diuersitatem plus delectationis afferre; at sapientiam viri miremur saltem in hoc, quod tanto magis inter omnes vnus Aeneas insignis virtute eminet, nec eius splendori quisquam alius, nisi Turnus forte, officit *). Quae res tanto difficili-
 or erat, cum is nec Achillea aliqua corporis animique virtute omnes mortales antecellat, nec, quorsum immanis efferati animi iracundia aut acceptus Patrocli funere dolor erupturus sit, sollicitos nos teneat.

XVIII. De versu Virgilii epico eiusque ad aures suauitate ac grauitate nonnulla disputare iu-
 uaret, nisi maiorem subtilitatem ea res haberet, quam vt legentium animos et oculos tenere possit. Illud vnum monebimus, in errorem inducere iu-
 venilem animum videri eos, qui nimii in eo sunt, vt ad rerum sonos et naturas accommodatos et formatos velint esse versus. Equidem non diffi-
 teor sensum me animi refragantem habere, quotiescunque persuadere mihi volo, magnum aliquem poetam aestu tantarum rerum abreptum et magno-
 rum phantasmatum vi inflammatum in sono cur-
 sus equestris vel tubae vel aliarum rerum reddendo laborare; Attenuat ea res et deprimit ingenium poetae et artis poeticae dignitatem. Sunt tamen, ais, tales versus in optimo quoque poeta. Recte; sunt vtique multi; etsi plures alios ad hoc lusus

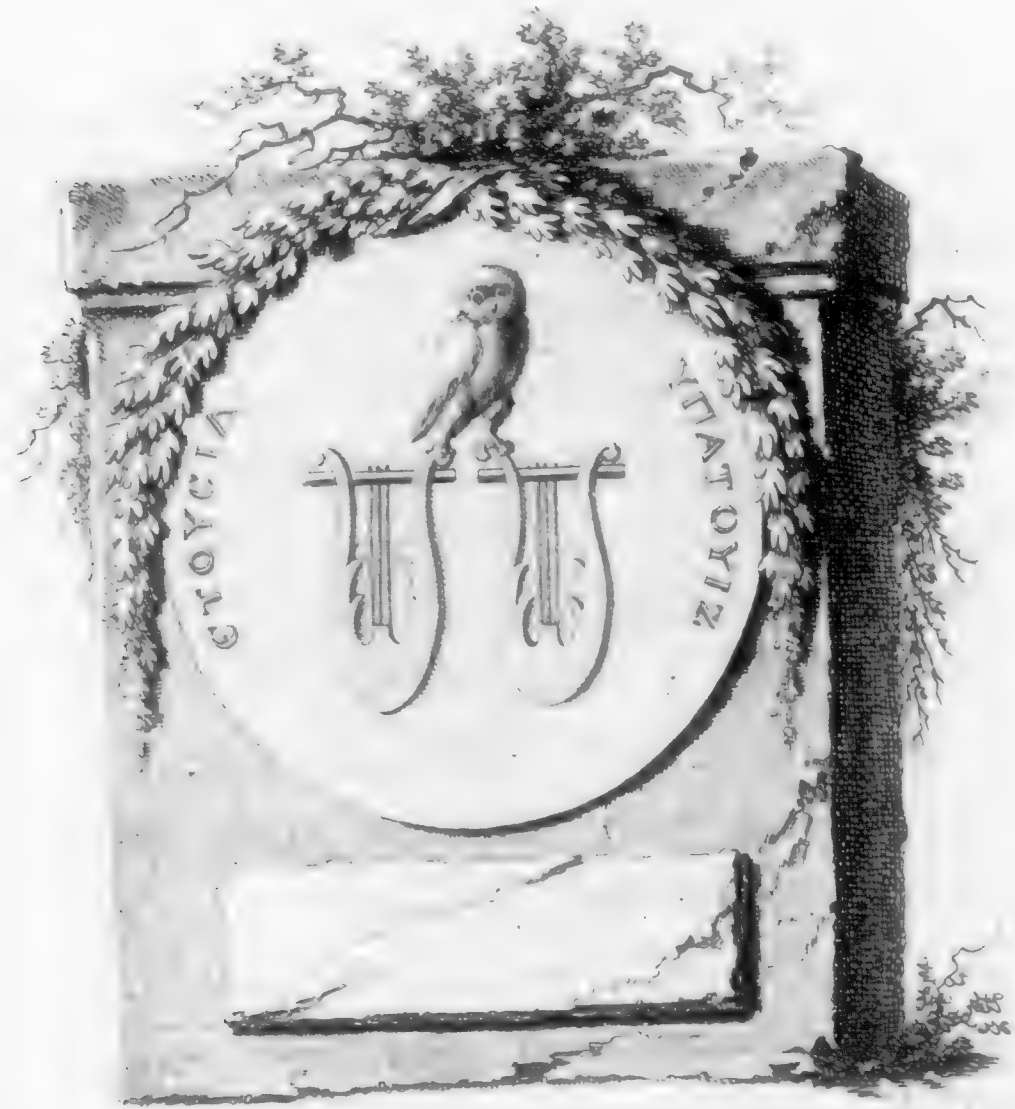
*) Vld. ad lib. VII prooem.

genus accommodare solet eorum ingenium, qui talibus rebus indulgent: Quis enim, nisi iam animum ad leues hos lusus deflexerit, studium aliquod poetae agnoscat in illis ac similibus, cuiusmodi sunt: *Patris magni parere parabat Imperio.* Aut: *Auia* tum resonant *auibus* virgulta sonoris. Mihi vtique ad poetices indolem propius esse videtur siatuere, ipsam orationis naturam ita esse comparatam, vt multarum rerum sonos exprimat; inflammatum autem phantasmatum specie obiecta animum, cum, rerum species sibi obu-
 santes vt oratione viuide exprimat, laborat, necessario in ista vocabula incidere, vel orationis proprietate ducente. Ita graues et celeres, lenes ac duos, sonos vel non id agens et curans ad rerum naturam accommodabit et orator quisque bonus et multo magis poeta. Aliud est, in quo viri docti argutantur, quod versus imperfectos non ei causae, quam ipsi Maronis familiares prodiderant, quod opus ab eo non absolutum fuit, verum iudicii alicuius subtilitati tribuere voluere. Casu fieri potest, vt versus imperfectus et abruptus in sermone abrupto occurrat, adeoque laudem nescio quam poetae facere possit, v. c. Aen. IV, 361 *Italiam non sponte sequor*, abrupto Aeneae sermone; vbi Seruius: „et oratorie ibi finiuit, vbi vis argumenti consistit.“ Atqui hoc acumen est declamatore dignum, non poeta; multo magis ab epica grauitate abhorret, nec potest placere in oratione metro illigata versus

LXII DISQ. I DE CARM. EPICO VIRG.

metro imperfecto relictus, μέτρον ἄμετρον. Aliter res se habet in oratione pedestri, in qua propositionum ad aurium iudicium mensura est liberior, quae adeo variari potest. At in Aeneide ubique manifestum sit studium poetae properantis ad novam sententiam et locum novum; cum ingenium consumere nollet in explenda et expolienda sententia antecedente, cuius summa capita apposuerat. Sed nolo in his taedium facere; attingi quoque rem Tom. I ad Donati Vitam Virgilii § 59.

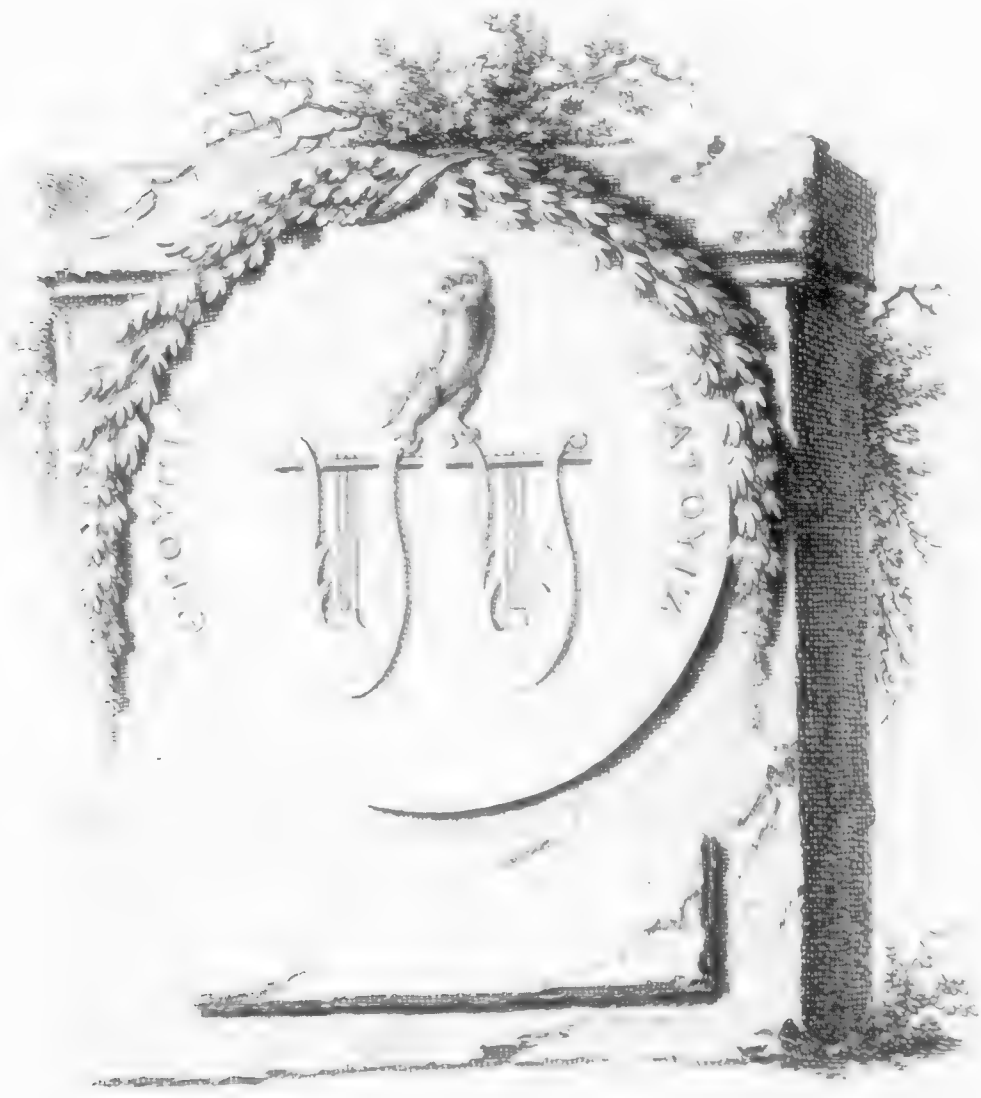
DISQVISITIO II DE RERVM IN AENEIDE TRAC- TATARVM INVENTIONE

Quale in inueniendis rebus omnino Virgilii ingenium fuerit, non tam secundum illud in excogitandis nouis rerum generibus, nec audax ad suscipienda vel tentanda intentata ab aliis et intacta, aut ea, quorum successus esset dubius et incertus; sed, quae nec minor laus est, natum et factum ad inuenta priorum rudia et inchoata perficienda et polienda ornandaque; quam admirabilis porro ac felix fabulae, quam sibi carminis argumentum fecit, natura sit et quantum iu

LXII DISQ. I DE CARM. EPICO VIRG.

metro imperfecto relictus, μέτρον ἄμετρον. Aliter res se habet in oratione pedestri, in qua propositionum ad aurium iudicium mensura est liberior, quae adeo variari potest. At in Aeneide ubique manifestum sit studium poetae properantis ad novam sententiam et locum novum; cum ingenium consumere nollet in explenda et expolienda sententia antecedente, cuius summa capita apposuerat. Sed nolo in his taedium facere; attingi quoque rem Tom. I ad Donati Vitam Virgilii § 59.

DISQVISITIO II
DE RERVM IN AENEIDE TRAC-
TATARVM INVENTIONE

Quale in inueniendis rebus omnino Virgilii ingenium fuerit, non tam secundum illud in excogitandis nouis rerum generibus, nec audax ad suscipienda vel tentanda intentata ab aliis et intacta, aut ea, quorum successus esset dubius et incertus; sed, quae nec minor laus est, natum et factum ad inuenta priorum rudia et inchoata perficienda et polienda ornandaque; quam admirabilis porro ac felix fabulae, quam sibi carminis argumentum fecit, natura sit et quantum iu

hoc dilectu iudicium emineat: superiore Disquisitione expositum est. Restat, quod illo loco polliciti sumus, vt paucis declaremus; *unde poeta fabulam suam eiusque tam copiose instruendae et ornandae materiam acceperit; vt inde clarius appareat, quae et quanta inuenti laus poetae ingenio ea in re debeatur, et quam limatum et subtile eius fuerit iudicium in deligendo sibi argumento eiusmodi, quod ingentes rerum et ornamentorum haberet copias ab aliis iam paratas et subministratas, vt doctrina tantum et iudicii sagacitate opus esset ad dilectum faciendum.*

I. Solent sere Interpretes, quantum intelligo, quique alii hac de re agunt, ita statuere, vt poetam famam aliquam obscuram de Aeneae in Italiam aduentu sequutum esse dicant. Enimuero ex iis, quae a Dionysio Halic. lib. I, 49 sq. 53 sq. 72*), a Strabone lib. XII, a Plutarcho in Romulo, a Festo in *Roma*, Solino c. 1, Sext. Aurelio Victore de O. G. R. et a Seruio passim ad Virgilium

*) Omnino is ea, quae de Aeneae in Italiam aduentu narrata erant, studiose est persequutus inde a c. 45; quod ipse profitetur ab initio: βέλομαι δὲ καὶ περὶ τῆς Αἰνείας παρασίας εἰς Ἰταλίαν — μὴ παρέργως διελθεῖν, τὰς τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰς Ῥωμαίων τῶν μάλιστα πεπιστευμένων ἱστορίας παραβαλόν. Ita legendum. Fatendum tamen, Dionysium suo et aliorum Graecorum more veteres fabulas in historias accurate ad pragmatici scriptoris exemplum expositas mutasse c. 46, in quo Hellanicus iam praeiuerat, vt c. 48 pr. ipse declarare videtur.

memorantur, omninoque ex accuratiore historiae cognitione, manifestum fit, *fuisse hanc de Aeneae erroribus, deductaque Troianorum in Latium colonia, narrationem inter illustriores et a multis Graecis Romanisque scriptoribus poetisque expositas ornatasque historias.* Poterant hoc docere saltem ea, quae, etsi diuerso consilio, congeffit Ryckius in Disq. de primis Italiae colonis et Aeneae aduentu (ad calcem Holstenii Notar. ad Stephan. Byzant.). Praeterea, id quod primo loco erat commemorandum, communis ac tantum non publica illa erat Romanorum persuasio, quam religiones patriae, Lauinii ad seriora vsque tempora celebrari solitae, firmabant: v. Strab. V, pag. 355 A. erant sacra Penatibus et Vestiae a magistratibus Romanis facta: Macrobi. Sat. III, 4. cf. Dionysii locum sup. Disqu. I. f. IX. appositum, et Strab. lib. V, pag. 355 A. Obuersabatur adeo Romanorum oculis auribusque Aeneae Troianorumque memoria; nec Maro adeo aliud argumentum clarius et illustrius excogitare potuit *).

*) Liceret forte certiora docere, si Νόσοι superessent; vt Antenoris, sic Aeneae errores in iis expositi esse potuere. Fuit forte in iis, qui primus Aeneae errores ad Vlyssis exemplum effinxerat, cumque hic apud Circeen substitisset, Aeneas ab eo ad vltiora, et ad ipsum Latium fuit deductus. Fuisse in mythis antiquiorem aliquam horum locorum notitiam, colligas ex Hesiodi Theog. 1013 vbi Circe ex Vlyssē peperisse dicitur

II. Omnino quidem *de Aeneae in Italiam aduentu* fabulae (si *fabulam* dicimus, non ficta ac commentitia res ponitur; sed fabula, *μῦθος*, omnem veterem famam, historiam et narrationem a maioribus acceptam designat, antequam litteris consignari et sermone pedestri exponi coepisset *)), huius igitur fabulae fundus habetur Homeri ille locus notissimus Iliad. γ, 307. 308 **), ubi Neptunus diis auctor est, ut Aeneam cum Achille congressum imparem pugna educant, ne eius morte Dardani posteritas deficiat, quem tamen Iupiter prae caeteris liberis diligat omnibus; at Priamum cum progenie Ioui nunc esse inuisum; itaque Aeneam eiusque posteros Troianis esse imperaturos:

"Ἀγριον ἦδ' ἑ Λατῖνον ἀμύμονά τε κρατερόν τε, Οἳ δ' ἡ τοι μάλα τῆλε μυχῶ νήσων ἱεράων Πᾶσιν Τυρρηνόισιν ἀγαλκλειοῖσιν ἄνασσαν. Habuit adeo poeta, qui haec scripsit, notionem Etruscorum, at valde obscuram, *longe, in insularum recessu*, h. in insulis eos collocat: errore forte ab insula Circes nato.

*) [Vid. ad Apollodor. pag. 911.]

**) Translatus ille ac repetitus in H. in Vener. 197. 198, ut pro praedictione Veneris ad Anchisen facta esset: copiose ornatus a Quinto Smyrnaeo XIII, 300 sq. inpr. 336 sq., et a Virgilio praeclare in oraculum Delphis Aeneae datum conuersus: *Antiquam exquirite matrem. Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris Et nati natorum et qui nascentur ab illis* III, 96 — 98. Et hinc versus illi pulcerrimi lib. IX, 446 — 449 expressi.

Νῦν δ' ἐ δὴ Αἰνεΐας βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,

Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Regnum his versibus Aeneae posterorumque eius declarari manifestum est; sed quo in loco illud futurum sit non eloquitur, nec ea de re certa apud veteres fama fuit; quandoquidem de Aeneae erroribus ac sedibus omnino tam diuerse traditum erat *), cum alii eum in Thraciae littore, in Arcadia alii, alii in Sicilia, alii in Italia, quae fama tandem prae caeteris credita ac celebrata est, consedisse et vitam finisse narrassent; fuerant quoque qui in ipsa Troade regnum illud constitutum esse vellent. Non nobis iam id quaeritur, quae harum narrationum caeteris aut verior aut verisimilior sit; verum nostra eo spectat disputatio, ut ex hac ipsa narrationis varietate manifestum fiat id, quod volumus, non obscurum aliquem in vetere historia aut inter poetas virum fuisse Aeneam, nec eius fata et res a Virgilio inuentas esse et excogitatas. Illa enim ipsa narrationis diuersitas arguit diuersitatem auctorum, qui de Aenea traderant, et poetarum, qui idem argumentum tractauerant. Ut enim poeta quisque in materiam ab aliis ante se tractatam incidit, ita, ut suo consilio vel totam fabulam vel inde partem accommodet, refingere nonnulla et mutare, addere vel detrudere, solet. Diuersis itaque modis eandem rem exponi necesse est. Historici autem Graeci

*) Vid. ad Aen. III Excurs. I.

dum suae ciuitatis seu populi origines repetebant, popularem famam sequebantur. Solenne enim hoc Graeciae ciuitatibus, vt stirpis vel vrhis conditorem aut haberent aut haberi vellent clarum aliquem ex vltima antiquitate heroem. Eiusmodi famam popularem per multas aetates propagatam quis adeo constare sibi expectabit, vt nulla diuersitas narrationis inter plures tribus aut ciuitates incidat? quemadmodum altera ex parte eandem veterem famam ad se reuocant et sibi vindicant plures ab communi stirpe profectae familiae? Eodem modo cum multae passim per varia loca sparsae essent Troianorum coloniae, quid mirum, eas omnes originem suam ad Aeneam referre maluisse? Vnde diuersitas illa, partim consensio, famae et narrationis necessario oriri debuit. Non itaque, vt hoc obiter moneamus, antiquis fabulis omnino fidem detrahit narrationis diuersitas; manet enim semper fundus aliquis non magis veritate sua destitutus quam quae ab auctoribus grauissimis traduntur; et nescio an sint fabulae veterum, quibus plus verae rerum fidei insit, quam multis historicorum fide copiose, diserte et ornate, expositis, siue in antiqua siue in recente historia; his enim fundus quidem aliquis, vt iisdem priscais mythis, subest, accedere tamen reliqua, quae illi superstruuntur, ex ingenio vel audacia, interdum impudentia, narrantis. Si *fabulas* itaque *Troianas* loquimur, narrationes maio-

rum auctoritate acceptas et a poetis scriptoribusque ornatas intelligimus; et praeclare hactenus Thessalus Hippocratis f. *) Οὐ μῦθος τὰ Τρωικά, ἀλλ' ἔργον adeoque vanam disputationem instituisse videri possunt Cluuerius et Bochartus, qui ex ista opinionum diuersitate probare voluerunt, Aeneam nunquam ad Italiam accessisse. Acriter satis eorum impetum retudit Ryckius in dis. laudata **), sed argumentis promiscue effusis et iudicio parum subtili. Nec enim aliter, quam vt eam famam certam ac constantem obtinuisse doceas, quaestio illa de Italia ab Aenea adita expediri et firmari potest; est tamen talis fama in omni remotiore antiquitate vsque ad ea tempora, quibus res scripto consignare coeptum est, pro fide ac probabili ratione, in qua acquiescere et quam sequi necesse est; nec fuit aut est antiquiorum temporum vlla alia historia, quam mythica, seu fama ac narratione maiorum accepta, mox litteris consignata, cuius adeo fidem ne is quidem, qui primus litteris mandauit, praestare potest nisi hactenus, quod candide ac diligenter famam veterem exposuit aut in diuersitate narrationis sano cum iudicio dilectum fecit.

*) In Πρεσβευτικῷ ad Athenienses, ne Cos vnquam ab iis euerteretur; fetu rhetoris alicuius, inter Epistolas Hippocrat. versus fin. p. 949. Lind.

**) Iterum Wood p. 227 sq.

Iam poetae ne ista quidem rerum fides ac probabilitas nimis religiose est sectanda. Si tamen ille satis tenere animos vult, nec committere, ut paullo doctiores auditores commentorum licentia offendantur, ea narratio ipsi sequenda est, quae celebritate et claritate ad popularium animos maximam vim habere potest. Et si itaque inter Graecos scriptores magnus erat ea de re disensus, cum tamen Romani scriptores de Troianorum in Italiam aduentu Albaeque Longae originibus ab Aenea eiusque progenie repetitis vno ore traderent*), iure suo Maro fabulam hanc inter Romanos celebratam praeferre caeteris potuit ac debuit.

III. Antequam ad alia progrediamur, *de loco Homérico* supra memorato pauca adhuc monebimus. Produnt Homeri verba satis aperte regnum aliquod, quod Aeneas eiusque posterii obtinuerant. Homerus itaque, qui propior aetate ad Troiana tempora vixit, (sumimus enim hoc, tamquam pro concessio, locum hunc non a seriore aliquo rhapsodo insertum esse) famam, ut solent,

*) Vt p. LXV declaratum est; v. inpr. Sext. Aurel. Vict. de O. G. R. Post Virgilium narrationem de sedibus Troianorum in Italia vulgo, etiam inter Graecos, obtinuisse, nemo mirabitur; ita apud Quintum Smyrnaeum; apud Tryphiodorum: vbi v. 650 Venus Aeneam cum Anchise abduxit τῆλε δὲ πατρὸς Αὔσονίην ἐπένασσε. (leg. ἀπένασσε).

aliquam illo tempore superstitem ea de re sequutus est; nisi forte ipse in itineribus suis in posteros Aeneae incidit. Fuisse regnum illud in ea ipsa Troade, in qua Priamus regnauerat, ea est verborum sententia, quae legentibus locum prima occurrit; atque ita veteres locum sunt interpretati (v. Strab. XIII, p. 608 C, 906 A, Almel.). Ornata etiam est narratio apud Schol. ad e. l. ex Acusilao: vbi memoratur Venus propter hoc ipsum cum Anchise esse congressa, quod audierat, fatale esse, ut, Priamidis excisis, regnum Troiae ad Anchisae stirpem aliquando rediret. Nato itaque Aenea, cum ei vellet regnum maturius parare, Paridi illa Helenae amorem instillavit bellumque concitavit, ut Priami stirps tanto celerius excideretur. Fuerunt, qui, cum Aeneam in aliis potius terris, quam in Ilii solo aequati ruinis, regnum condidisse mallent, interpolatione facta πάντεσσιν pro Τρώεσσιν, in suas partes poetam traherent. *) Alii diuersum ab Anchisae Venerisque filio Aeneam fuisse statuebant; erant quoque, qui de patre male memoratum dicerent, quod ad Ascanium esset reuocandum; alii denique Aeneam rebus in Italia constitutis Troiam esse reuersum ex eodem illo loco sibi persuaferant. v. Dionys. Halic. I, 53. Quam ce-

*) ap. Strabon. l. l. p. 906 B. quod sequutus est Virgilius Aen. III, 97. Et domus Aeneae cunctis dominabitur oris.

lebrata inter veteres et nobilis debuit esse narratio, quae cum tanta opinionum varietate in diversas partes tractaretur!

Strabo quidem vulgari narrationi de Aeneae erroribus et Italiae aditu omnino repugnare locum Homericum existimabat; in hoc enim innui, Aeneam ad Troiam (ἐν τῇ Τροίᾳ) mansisse, in regnum successisse idque posteris suis reliquisse. Potuit tamen Troianis imperari ab Aenea etiam aliis in locis, etiam in Italia; et vel hoc posito, sententia sua Homérico loco constat; quod iam Dionys. Halic., acutus scriptor, vidit, lib. I, c. 53. Quod tam obscure oraculum illud Neptuni extulit Homerus, ad naturam et morem vaticiniorum accommodate factum est. Ratio eius rei reddi potest etiam haec ipsa, quod in terris longinquis regnum illud Aeneae constitutum erat; unde non nisi obscura et incerta fama inter Graecos de eo esse poterat. Quam parum enim frequentatum Graecis et notum mare Tyrrhenum et Adriaticum Homeri aetate fuerit, vel ex Odyssae fabulis intelligas, quae intra illa maria continentur, neque satis probabiliter a poeta narrari potuissent, nisi eius popularibus parum adhuc nota adeoque fabulis idonea plaga illa fuisset.

IV. Vt tamen Troia eversa discessuque Achivorum facto dispersos fuga Troianos iterum in ea loca conuenisse et in patrio solo regni aliquam speciem restituisse credamus, plura fidem

faciunt, et eo plures poetarum narrationes alludunt; illud tantum in incerto est, quo duce, auctore aut rege, exules conuenerint. Alii Antenorem, alii Hectoridas, alii Aeneam, Ascanium alii, res Troianas restituisse narrauerant (v. de his ad lib. II Exc. XVII, p. 318 sqq.). Suspiciari licet in regno hoc seu condendo seu condito turbas factas inter viros principes ex regia stirpe oriundos, et hinc noua discidia, nouos discessus et in alia loca profectiones et inde iterum reditus sequutos, vt adeo diuersi restituti Ilii auctores prodi potuerint. Hoc quidem modo diuersissimae istae scriptorum rationes componi et conciliari inter se facile possunt.

V. Sed, vt diximus, nobis non tam id agendum est, vt diuersitatem narrationis in consensum redigamus, quam vt *copiam rerum narratarum*, quae poetae *pro materia carminis* esset, *ex hac ipsa varietate* declaremus. Sunt autem multa, quae, etsi ab aliis alia ratione tradantur et ormentur, fundum tamen communem priscae alicuius et a maioribus acceptae narrationis aperte prodant; sunt alia, in quibus omnes fere conueniunt, vti Callistratus, Satyrus et Arctinus, hic quidem antiquissimus, in hoc, quod Aeneas Penates cum Palladio abstulerit (vide ib. c. 68. 69, adde Lycophr. 1261 sqq. Xenoph. de Venat. non longe a pr.); quod patrem et filium secum duxerit (v. partim ibid. par-

LXXIV DISQV. II DE RER. IN AEN

tim Auct. de Orig. G. Rom. c. 9 et 11 et inprimis egregius ex Sophoclis Laocoonte locus ap. Dionys. I, 48 Νῦν δ' ἐν πύλαισιν Αἰνείας, ὁ τῆς Θεᾶς, Πάρες, ἐπ' ὧμων πατέρ' ἔχων κεραυνίῃς Νώτε κατα-
 τάζοντα βύσσινον φάρος. Κυκλεῖ δὲ πᾶσαν οἰκετῶν
 παμπληθίαν, συνοπάζεται δὲ πλῆθος, ἔχ' ὅσον δο-
 κεῖς, Οἱ τῆς δ' ἐρῶσι τῆς Φρυγῶν ἀποικίας; ita enim
 lego pro ἔχ' ὅσον δοκεῖ σοι, τοῖς δ' ἐ. *confluit mul-
 titudo maior quam tu putas* (eorum), qui *huic
 Phrygum discessui interesse cupiunt* *). conf.
 inf. Exc. XVII ad II, p. 320). A Strabone XIII,
 p. 607 inter πολυθρόνητα memoratur et hoc, et
 alia, de quibus sigillatim suis locis videbimus,
 inprimisque quod in Latium discesserit Aeneas,
 et secundum oraculum eo loco confederit, ubi
 mensam comederant. Vulgarem hanc inter Ita-
 los fuisse fabulam, ut et alteram illam de sue
 grauida **), copiose docet Dionys. Halic. I, 55. 56,
 Conon Narrat. 46 et ex Lutatius, Catone et Cae-
 sare, Auctor de Orig. G. R. c. 11. 12; e quo
 omnino patet, ex scriptoribus Romanis antiquis
 non facile ullum fuisse, qui Aeneae fata et ad-
 ventum in Italiam non exposuisset. Item Varro
 de RR. II, 4. Adde Lycophr. 1250 sqq. (ubi male
 πύργος τριάντα iungunt, iam inde a Scholiaste;
 sed per πύργος exponi puta χώραν, et τριάνοντ'

*) Et sic nunc editum video e Tyrwhitti emendatione in
 noua edit. Sophocl.

**) Vid. Excurs. II ad lib. VII.

TRACTAT. INVENTIONE LXXV

ἐξαριθμήσας γονὰς ad suam spectare). Inter cae-
 tera tamen omnium maxime notabile videtur
 illud, quod Graeci scriptores dudum ante Au-
 gusti tempora originem Romanorum a Troianis
 Aeneaue duxerunt, et imperium orbis terrarum
 ex Homericis de Aenea versibus ad eos transtu-
 lerunt; v. Conon Narrat. 46 et inprimis Lyco-
 phron v. 1226 sqq. Apponerem loca, nisi breui-
 tati studerem; erit etiam nonnulla ex his perse-
 quendi commodior locus, quando de singulis
 agatur. Est enim nobis hoc inprimis propositum,
 ut vestigia, etiam obscura, veteris historiae per-
 sequamur, quibus institisse ubique poeta videri
 potest. Nec enim ille facile sine auctore loqui-
 tur. Simul adolescentes exemplum mature ha-
 bere cupimus, nam praeceptis haec res non fa-
 cile expediri potest, quo consilio, qua ratione,
 ac quo studio in narrationibus mythicis cognos-
 cendis versandum sit. Nihil enim aliud agere
 velle, quam cognoscere ac quaerere et in vnum
 locum congerere, quid hic vel ille et sexcenti
 alii eadem in re tradiderint, censuerint, somnia-
 verint, hoc est, opera et otio abuti. Contra uti-
 litatis illi studio et honestatis inest plurimum, si
 modo veteres historias populorumque origines,
 modo priscorum hominum mores ac vitam vel
 sermonem vel religiones, modo poetarum inuen-
 ta, notiones, sententias, inde illustres, addiscas-
 que quae illi, quos nobis fortuna seruauit, ex

antiquioribus poetis hauserint, ante oculos habuerint, quomodo illa variauerint, ornauerint, quid in quaque re, in quoque consilio, quod sequerentur, spectauerint; utque ab ingenuis poetarum fabulis inepta illa grammaticorum, monachorum et interpretum, commenta diligenter discernas. Simili studio versandum sibi esse teneant adolescentes in oratione, eiusque structura, singulisque loquendi formis obseruandis. Ut in aliis liberalibus studiis, sic in hoc antiquiorum litterarum, proposita esse debet saltem utilitas aliqua, otio nostro, hoc vitae viriumque modulo digna, honesta et liberalis. Nihil autem ieunius esse potest ista doctrinae ostentatione, qua modi loquendi rariores ac difficiliore, exemplorum turba vndique conquisita et ad digitos disposita, illustrantur: nisi simul aut ipsis locis lux aliqua inde affunditur, aut orationis proprietas, elegantia et ornatus, declaratur, ita ut ad rei notionem seu speciem menti insidentem accedat inde aliquid, quo illa viuidior, plenior, apertior, iucundior, fiat. Hoc saltem modo is, qui eos modos animo et memoria tenuerit, ubi lectione ad illa aut similia loca perrexerit, lucratus est ex illa doctrinae copia hoc, quod sensum eorum, quae legit, habet et veriore et acriorem. At enim nihil aliud tenere quam formulas loquendi exquisitas et raras, miserum et inane studium est, non minus, quam illud, si in auctoribus

classicis legendis id vnice agas, ut, emendandi et corrigendi, saltem coniectandi, sagacitatem quo loco adhibere possis, circumspicias, de ipsis autem rebus et sententiis, propter quas de verbis laborandum erat, parum sis sollicitus. Sed nunc vniuersae nonnulla, quae ad fabulam Aeneidis spectant, summatim exponere consilium erat.

VI. Quod *per praedictionum ambages* totus Aeneidis decursus praecipitur, inter felicissima ingeniosissimi poetae inuenta a me numeratum est *). Miram enim ad hominum animos vim habent futurarum rerum denuntiationes, et ex iis euentus. Quippe ea est generis humani tamquam imbecillitas, ut, si futura, etiam si *obscure et ambigue*, et *nullo cum fructu*, praeuisa et praedicta audiamus, maiore miratione contacti simus omnes, quam si praesentia bene constitui, prudenter geri, videamus. Est porro accommodatissima poeticae arti et orationi illa expectatio, quam vaticinia faciunt, et poetae spiritum nihil maiore cum vi impellit et inflammat, quam vatium furor, et oraculorum ambages. Tandem Virgilius ea aetate vivebat, qua totus terrarum orbis miro vaticiniorum et oraculorum amore insaniebat: cf. Argum. Ecl. IV, ita ut ista expediendae narrationis epicae ratio pro felicissimo inuento vulgo haberi deberet. Est tamen etiam

*) Sup. Disqu. I. f. IX. XVI.

hoc commentum ita comparatum, ut rem non excogitasse sed commode oblatam sapienter in usus suos conuertisse dicendus sit. Miro enim omnium scriptorum consensu tota de Aenea narratio per vaticinia, oracula, somnia, auguria et omina exigitur, siue hoc poetarum, a quibus ab initio ea fuit tractata, siue antiquorum hominum, a quibus posterius eam acceperunt, ingeniis tribuendum est. Troianos sane e Phrygia, auguriorum omninoque vaticinandi ac diuinandi artium quasi matre ac sede, digressos multas huius generis fabulas in Graeciam et Italiam apportasse probabile sit. Fuisse adeo, qui disciplinam auguralem e Phrygia in Italiam allatam traderent, e Seruio ad lib. III, 359 discas; etsi Tyrrhenos iam antea communi barbarorum superstitione eas artes tenuisse credendum est. Omnino enim prisco tempore, antequam naturae studium subtilius et philosophiae acumen increbuit, gens fuit nulla, quae non significari futura, et a quibusdam intelligi praedicique posset (Cic. de Diuin. I pr.) *). Inprimis vero in deducendis coloniis summa oraculorum vaticiniorumque auctoritas erat; quod satis vel ex vno Herodoto constat (cf. Cic. l. c. c. I f.) **).

*) [Nunc de eo accuratius actum in Proluf. I. II. *Historiae naturalis fragmenta ex ostentis, prodigiis et monstris* 1784.]

**) [Conf. Opusc. T. I, p. 315. 316.]

Ad sedes itaque Troianis in Italia constituendas oraculis et vaticiniis nihil videri debuit accommodatius. Poeta certe egregie hanc veterum superstitionem seu religionem est amplexus, maiorumque fama et historiarum fide in Troianis suis eo usus est, ut per fatorum decreta ac deorum interuentum omnia ab eo narrata procederent. Inde Aen. X, 33 *sin tot responsa sequuti Quae superi Manesque dabant*. Fuit in his idem illud de Anchisae stirpe, quod Venerem sequutam esse sup. l. III. ex Acusilao vidimus traditum. Etiam Apollinis Grynei et Lycii sortes, quibus Italiam quaerere iussus erat, memorat Aeneas apud Didonem lib. IV, 345. 346. add. VI, 59—61. (At quod in Cypriis ab Heleno in Paridis profectione editum vaticinium a Proclo memoratur, ad belli Troiani mala spectauit.) Callide autem ab obscuris et incertis ad certiora magisque definita progressus discendi cupiditatem subinde nouis stimulis incendit. Etsi enim Cassandra dudum *profectionem in Italiam* praedixerat; factum tamen erat obscure (in *Hesperiam*, terram aliquam occidentem versus sitam) et ab ea vate, cui nemo fidem haberet: Aen. III, 183 sqq., ubi Anchises: *Sola mihi talis casus Cassandra canebat: Nunc repeto, haec generi portendere debita nostro Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vocare. Sed quis ad Hesperiae venturos littora Teucros Crede-*

ret, aut quem tum vates Cassandra moueret? et ignorabatur situs Italiae: sunt Heleni verba III, 381 *Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam, Vicinosque, ignare, paras inuadere portus, Longa procul longis via diuidit inuia terris.* cf. 478. 479. Recte adeo Aeneas dicere poterat lib. III, 7 se Troia profectos *Incertos, quo fata ferant, vbi sistere detur.* cf. Excurf. XV ad lib. II. Verum in ipso rerum narratarum ordine apud poetam primum lib. II, 281 sq. Hectoris vmbra Aeneae per somnum suadet fugam, *nouamque in alia terra, vltra mare,* quod Troadem alluit, *coloniam* promittit. Mox auspiciū, primum flammae in Iuli capite, II, 681, tum exorti subito meteori v. 692 receptum ad Idae munita loca et *spem posteritatis ex Iulo* ostendunt; nec non Creusa *Hesperiam* sedem futuram, et quidem *Tiberi* fluuio nunc primum nominato, interpretatur v. 781 sqq. (vbi Excurf. XV videndus). In Delo Phoebi oraculum eam terram declarat esse adeundam, e qua *Troiani originem ducant; ibi magnum imperium constituturos esse Aeneae posteros* III, 94 sqq., quae, cum illi auctore Anchise, qui Teucrum e Creta oriundum meminerat, male de Creta acciperent, inque hac confidere vellent, Penates per somnum Aeneae oblatis de Italia manifestius exponunt, v. 163 sqq. esse terram, *Hesperiam* Graecis dictam, antiqua fama; soli fer-

tilitate, incolarum virtute nobilem, Oenotriam olim dictam, nunc Italiam ab Itali ducis nomine: hinc Dardanum aliquando profectum Troiae loca adiisse; esse in ea terra Corythum, seu urbem seu heroem, et regionem Aufoniam Troianis exquirendam. Inprimis ingeniosum est, quod Troianorum origines ex Italia repetuntur per Dardanum, lib. III, 167 sqq. VII, 205 sqq., fabulis diuersi generis confusis, sed exemplo aliorum: v. Excurf. VI ad lib. III. Quibus narratis ab Aenea Anchises vaticiniorum Cassandrae de adeunda Hesperia et Italia reminiscitur v. 183 sqq. Post haec recte iam illa ab Aenea dici potuerunt lib. I, 380 sqq. *Italiam quaero patriam Matre dea monstrante viam, data fata sequutus.* Vnum aliquid adiiciunt Harpyiae de comesis post epulas mensis, tamquam futurae sedis ac coloniae signo, III, 254 sqq. Tandem Helenus in Epiro omnes casus errorumque ordinem manifeste ac clare exponit III, 374 sqq., etiam de sue XXX porcellos enixa, et de mensis comesis, alia a Sibylla expectanda esse monet v. 441 sqq. Saepe in somnis Anchises Aeneam admonuerat: IV, 351 sqq., eadem Anchisae anima in Sicilia per somnum descensum ad inferos, V, 730 sqq., apud Cumas autem Sibylla accessum ad Lauinium, bellum et Euandri societatem, praedicat VI, 83 sqq. Adde his posteritatis recensum apud inferos, et VI, 891. 892 *Exin*

(Anchises) *bella viro memorat quae deinde gerenda, Laurentisque docet populos urbemque Latini, Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.* Omnia haec secundum aliquam auctoritatem apponi, partim in singulis locis videbimus, partim ex sequentibus patebit. Nec minus apud Latinos praedictus erat Fauni oraculo, tum variis ostentis monstratus: exterorum aduentus et Lauinae coniugium cum aduena: v. lib. VII, 58. 64 sq. 71 sq. 96 sq. 254 sq. 267.

VII. Scilicet omnino iam ante Troiae excidium, et a primis inde temporibus, praedictionem aliquam fama iactatam fuisse, qua, euerso Ilio, Anchisae Aeneaeque maior rerum ordo, maiora fata promitterentur, ipsi Homerici versus declarant supra (p. LXVII) memorati, ex Iliad. v, 307. 308. Ad Venerem retulisse homines eam praedictionem multa docent. Ita in Sophoclis Laocoonte Anchisen, *mandatorum a Venere acceptorum memorem*, de fuga cogitare, filiumque, vt in Idam se reciperet, hortari, videas in fragmento supra (p. LXXIV) memorato ex Dionys. I, 48, quod forte noster respexit, dum Venus Aeneam hortatur lib. II, 619 *Heu fuge, nate dea* etc. Omnino Venerem Aeneae saepius obviam factam notauimus ad Aen. I, 407. Eadem viae dux fuisse filio Troia excedenti narratur Aen. I, 382. *Bis denis Phrygium conscendi nautibus aequor Matre dea monstrante viam, data*

fata sequutus et ap. Quint. Smyrn. XIII, 326, et stellam, quae profectionis augurium fuerat, Aen. II, 694 sq., ei debitam fuisse probabile sit. Fuisse tamen, qui Mercurio aliquas ea in re partes tribuerent, non modo ex Marcelli in Regillam Herodis vxorem carmine intelligitur: nam ibi Mercurius missus Aeneam vrbe capta eduxerat *); verum etiam, et multo magis, e tabula Iliaca, in qua (n. 109) Mercurius praecedit Aeneam vrbe egredientem. Aliud Veneris monitum apud Cononem narratum fuerat; Aeneas, postquam Troia excefferat, aliquamdiu Idam incoluerat, vnde πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ὥχετο κατὰ Ἀφροδίτης ἐπίσκηψιν **). Mox mugiente boue

*) v. 24 sq. lunula in senatorum calceis inde repetitur, quod Mercurius similem lunam ἐν τῷ πεδίλῳ habuerat, cum Aeneam vrbe educeret Νύκτα διὰ δνοφερήν· ὁ δὲ οἱ περὶ ποσσὶ σωτήρ Παμφανόων ἐνέκειτο σεληναίης κύκλος αἴγλης. Obscurum est, quale ex mente poetae lucidum hoc ostentum fuerit; forte lumen in pedis calce lunae simile, quo Mercurius ductor insignis esset. Ita quoque statuit V. C. Visconti (*Iscrizioni Greche Triopee*) p. 84. Habuit auctor haud dubie veterem poetam, quem expressit. Lunam ea nocte illuxisse tradiderant Cyclici v. Exc. II. ad lib. III.

**) Conon c. 46. Aeneas διαφυγὼν τοὺς Ἀχαιοὺς, τὸ μὲν πρῶτον ὤκει τὴν Ἰδην. Postea cum Oxynius et Scamander, Hectoris filii, ex Lydia reduces paternam ditionem occuparent, ἀναλαβὼν τὸν πατέρα καὶ ὅσους δύναιτο τῶν συμφυγάδων, πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, ὥχετο κατὰ Ἀφροδίτης ἐπίσκηψιν. Ita versus orientem profectus esset

Idaea terrarum circa Aenum Macedoniae imperium suscipit; *τὸτο γὰρ Ἀφροδίτη ἐπέσκηψε*: cf. de hoc Cononis loco Excurf. I ad lib. III. Etiam praedictionem illam, sedis condendae locum fatalem illum fore, vbi fame compulsi menfas comedissent, iam pridem Anchisae a Venere factam, e Caesare lib. I et Lutatio lib. II monet Victor O. G. R. 11 *Tum Anchisa coniciante, illam esse miseriarum errorisque finem, quippe meminerat, Venerem sibi aliquando praedixisse* etc. et cap. 9 ex Alexandro Ephesio lib. I de bello Marfico: — *Idam petit, ibique navibus fabricatis — oraculi admonitu Italiam petit*; et Dionys. I, 55 — ne in vteriores Europae partes classis Troiana nauigaret, οἱ τε χρησμοὶ ἐγένοντο αἴτιοι, τέλος λαβόντες ἐν τέτοις τοῖς χωρίοις καὶ τὸ δαιμόνιον πολλαχῶς τὴν ἑαυτῆ βέλησιν ἐνδείκνυμενον. Narrat inde portenta in appulsi ad Laurentum facta, laticeos fontis repente e terra profilientes, menfas absurtas, et vocem ex luco repente auditam. At Sibyllae monitus, quos alii ibid. apud Dionys. I, 55 Erythris acceptos narrarunt, quosque Tibullus II, 5 nouo exemplo,

Aeneas Veneris monito; cum tamen mox narretur Aeneas Hellespontum traiecisse. Sed Photius, cui excerpta haec debemus, etsi parum commode, dicere voluit: *orto sole* Aeneam ex sedibus ad Idam discessisse, vt ab ipso Virgilio II, 801. in discessu Aeneae: *Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae, Ducebatque diem — Cessi —*

oestro vaticinantis in elegiam illato, arripuit, praeteriit Maro, cum Sibyllae alius locus in carmine, aliae partes essent, in lib. VI. Interea Apollini omnino honos ille mansit perpetuus, vt ad eum fatorum Aeneae et posterorum, Italiaeque ab iis occupatae, fatalis ordo referretur. Nobile illud Horatii in Carmine saeculari: *Condito mitis et seqq. Roma si vestrum est opus, Iliaeque Lit-tus Etruscum tenere turmae, Iussa* (oraculo) *pars mutare Lares* etc. add. C. IV, 6, 3. 21. Refertur quoque ibid. 21. ad communem Apollinis et Veneris operam, vt Troiae excidium post Achillis fata differretur, ne omnis Troianorum stirps a saeuiente illo excinderetur.

VIII. Fuisse etiam *somnium* aliquod Aeneae celebratum a multis, ex Cic. de Diu. I, 21 apparet: *Sint haec, vt dixi, somnia fabularum, hisque adiungatur etiam Aeneae somnium: quod in Numerii Fabii Pictoris Graecis annalibus eiusmodi est, vt omnia, quae ab Aeneae gesta sunt, quaeque illi acciderunt, ea fuerint, quae ei secundum quietem visa sunt.* Narratum igitur erat apud Num. Fabium, qui, dum graece scripsit, Graecos auctores sequi potuit, somnium, quo fata Aeneae exponerentur per quietem ex ordine, quae deinde euentus comprobauit.

Etiam *Penatium monitus*, quos per somnum acceperat Aeneas, passim fuisse memoratos, ex

Seruii loco discere licet ad III, 148 Penates — *quos quidam dicunt, ideo inductos a poeta monere per somnum: monitu nam eorum per quietem iussu cum Latino foedus fecisse; eorum etiam monitu Latinum Aeneae se coniunxisse* (haec eadem apud Dionys. I, 57 occurrunt); *eosdem tradit* (Varro) *visos aliquoties in somnis, quid fieri vellent, imperasse, eaque nostros publice curasse maiores.* Etiam dubitationem post appulsum ad Laurentem agrum de loco nouae urbis capiendo secundum nonnullos oblatis per quietem Aeneae dii patrii diremerant ap. Dionys. I, 56. Descripta et haec e Catone in origine gentis Romanae, quem eo toto loco Dionysius sequitur; nam totidem verbis ex illo libro leguntur ista ap. Auct. de O. G. R. c. 12 extr.

IX. Latinus Fauni oraculo monitus fuerat, ut generum sibi sumeret extraneum aliquem et cum eo regnum communicaret. Sic Virg. Aen. VII, 58 sq. 81 sq. 254 sqq. Paria ex Catone (non ex Q. Lutatio) prodit Victor de O. G. R. 13. — *utpote qui* (Latinus) *in hoc consilium auctoritate numinum cogeatur; namque extis ac somniis saepe admonitus erat tutiorem se adversus hostes fore, si copias suas cum aduenis coniunxisset.*

X. Similiter etiam in caeteris, quae ab Aenea in Italia gesta sunt, poetam id egisse, ut

antiquas historias narrationesque de oraculis et ostentis suis consiliis accommodaret, ex iisdem auctoribus clarum est, et infra quoque suo loco sigillatim monebitur. Quam auctoritatem in excidio Troiano sequutus sit, pluribus Excursibus ad lib. II declarabitur.

XI. Ex iis, quae adhuc dicta sunt, satis, puto, intelligitur, non male hoc a me pronuntiatum esse: materiam carminis poetae mira fortuna oblata fuisse, non ab eo excogitatam et inuentam; tractationem autem et orationem etsi non magis poeta a se petiit, cum Homeri vestigiis insisteret, ita tamen eum illa in re versatum esse, ut elegantiore iudicio, maiore cultu et exquisitior ornatu, omnia persequeretur.

Etiam hanc argumenti, quod poeta tractandum sibi sumserat, felicitatem aliquam habendam esse supra (Disqu. I. f. VIII) diximus, quod, cum *per dearum ministeria* res esset exsequenda, offerrent se Iunonis et Veneris numina, quae poetae causae tam praeclare seruiunt, potentissima illa, et ipsa fabula iam dudum consecrata; nam, quod insigni Veneris cura habitus est Aeneas, id ex Homero familiare sibi habet lector, et Iunonis odium in Troianos non minus ex Homero notum est. Iam eximio aliquo fortunae beneficio res ita ferebat, ut alterius deae numen Carthaginensibus et mox Turno accommodari posset, altera autem dea non modo tamquam

Romanorum tutela constanti religione coleretur (conf. Lucret. I pr.), verum etiam Iuliae gentis prima stirps et origo haberetur. v. ad lib. I Excurs. I* In Iunonis autem odio tractando et ad poeticam vim temperando poetae prodesse potuere etiam Ἡρακλεΐα, carmina, quae olim ex-
tabant de Hercule, quale v. c. Stesichori fuit. Iunonis enim odiis plurima in his videntur fuisse expedita; qua in re iam tot in locis Homerus praeiuerat, v. c. Iliad. σ, 119. ζ, 256 sqq. ε, 25 seqq.

Inferretque deos Latio. I. 6.

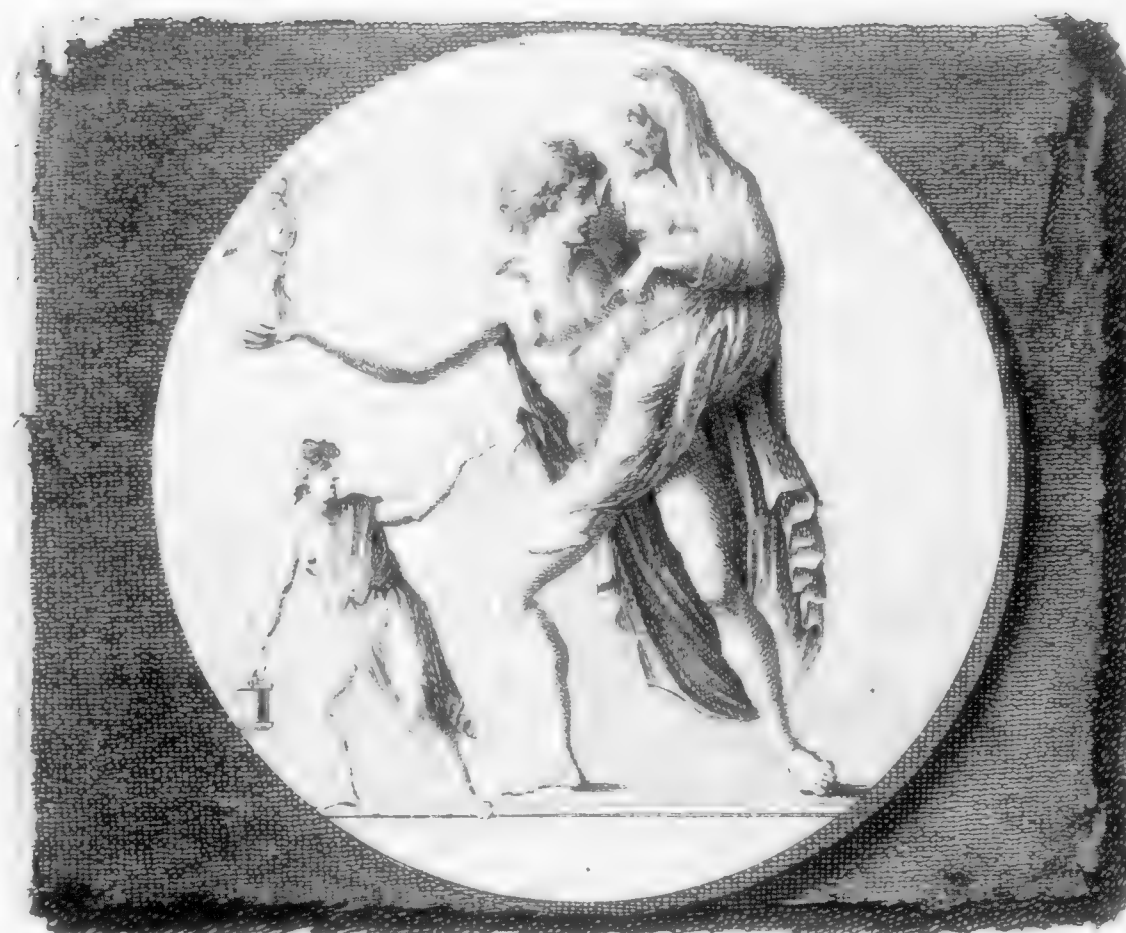
P. VIRGILII MARONIS
A E N E I D O S
LIBER PRIMVS

ARGVMENTVM

Troia capta Aeneas, Anchisae et Veneris filius, vir singulari pietate parique fortitudine praeditus, cum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam nauigat, immissa ab Aeolo rege ventorum, rogatu Iunonis, grauissima tempestate ad Libycum littus adpellitur 1 — 169: egressusque in terram, septem ingenti magnitudine ceruos sagittis prostermit, singulosque in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegat) aequaliter distribuit: socios deinde, longis iam erroribus fatigatos, spe futurae quietis ad tolerandum

Romanorum tutela constanti religione coleretur (conf. Lucret. I pr.), verum etiam Iuliae gentis prima stirps et origo haberetur. v. ad lib. I Excurs. I* In Iunonis autem odio tractando et ad poeticam vim temperando poetae prodesse potuere etiam Ἡρακλεΐας, carmina, quae olim exstabant de Hercule, quale v. c. Stesichori fuit. Iunonis enim odiis plurima in his videntur fuisse expedita; qua in re iam tot in locis Homerus praeiuerat, v. c. Iliad. σ, 119. ζ, 256 sqq. ε, 25 seqq.

Inferretque deus Latii. l. 6.

P. VIRGILII MARONIS
A E N E I D O S
LIBER PRIMVS

ARGVMENTVM

Troia capta Aeneas, Anchisae et Veneris filius, vir singulari pietate parique fortitudine praeditus, cum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum a Sicilia in Italiam nauigat, immissa ab Aeolo rege ventorum, rogatu Iunonis, grauissima tempestate ad Libycum littus adpellitur 1 — 169: egressusque in terram, septem ingenti magnitudine ceruos sagittis prosternit, singulosque in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegat) aequaliter distribuit: socios deinde, longis iam erroribus fatigatos, spe futurae quietis ad tolerandum

TOM. II

A

quod reliquum erat laboris hortatur — 222. Interea Venus Aeneae sui Troianorumque causam apud Iouem agit, omniumque calamitatum illarum causam Iunoni imputat. Iupiter contra, referata fatorum serie, spe felicitis posteritatis potentiaeque Romanorum, filiae dolorem consolatur — 304. Cuius oratione confirmata Venus, Aeneae suo, locorum ignaro et explorandae regionis causa huc illuc oberranti, sese obuiam praebet: nauesque dispersas saluas esse nuntiat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem, quam tunc in iis locis condebat Dido — 409. Aeneas itaque, matris beneficio cana nube cinctus, una cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi et socios saluos reperit, et a Didone benigna excipitur — 656. Venus tamen, quod neque Iunonio hospitio neque muliebri inconstantiae satis fideret, sopito in Idaliae lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus et oscula latenter reginae amorem inspirat Aeneae.

*Ille ego, qui quondam, gracili modulatus
auena*

Carmen, et, egressus siluis, vicina coegi,

Ille ego. Vulgaris sententia est, quatuor hos versus auctorem habuisse Virgilium, sed a Vario esse sublato. Quod si ita res se habuit, acutior sane Varius Virgilio fuit. Sed totum illud commentum

A carmine bucolico et georgico ad heroicum se procedere significat, quisquis hos versus scripsit. Sententia integra: *Ille ego — nunc h. M. arma virumque cano.* Bene autem, tam longa oratione interiecta, poterat illud at in apodosi praefigi, quod toties factum videmus; quod adeo reprehendi aut at in et mutari nolim. Reliqua sic iungenda: qui, *modulatus — et egressus siluis*, (re pecuaria relictis, Ecl. IV, 3) *quondam coegi arua vicina, ut parerent colono quamuis auido*, vt, licet ille frugum

*Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia
Martis*

Pseudodonati fide nititur, v. T. I Vita Virg. §. 60, et nobis quidem verisimilius est, a Grammatico aliquo versus hos esse assutos; factum enim est hoc idem in aliis poetis; etiam olim in Hesiodi opere rustico hoc sibi permiserunt Rhapsodi. Caeterum reiecti ii versus sunt doctissimorum virorum suffragiis, v. Burm. ad h. l. Burm. Sec. in Misc. Obfl. Vol. VI Tom. III p. 523 et in praef. Virgil., partim quod ab optimis codd. inprimis Medic. et, quantum aestimare licet, a Romano absunt (cf. Heinfl. it. Miscell. Obfl. Vol. VI p. 523. e nostris non habet Goth. tert.); partim quod ab Ouidio et aliis Aeneis a verbis: *Arma virumque*, tanquam principio carminis designatur; quod tamen argumentum paullo leuius est; poterant enim verba laudari,

terrae sit auidissimus, tamen esse putabimus; forte ab agri, prouentus vbertate, cupiditati eius satisfacerent. cf. Burm. *Parent arua et arua coguntur parere*, agricolae studio et opera, quae declaratur a poetis per *imperium, vim*, et similia: dicuntur agri *domari, seruire, parere*. At h. l. de poeta, super re rustica praecepta dante, idem bene e poetica ratione, qua ad praecipientem, tanquam auctorem, refertur id, quod facere praecipit, dicitur; at forte non nisi in pedestri oratione dictum est: *cogere arua, ut pareant*. Arua vicina possint non incommode dicta videri, iisdem siluis, h. e. pascuis, subiecta. *Arma horrentia* si sunt horribilia, nouatum hoc esse putabimus; forte ab ipso poeta; nam exemplum huius vsus antiquius adhuc desidero. Possunt tamen, vt *tela horrentia, hastae horrentes*, dum erectae, protensae, sunt, dicuntur, ita et *arma horrentia* dicta accipi. Nec aliter *horrentes umbrae*, inf. 165. 311. si de ipsis arboribus accipias. cf. ad lib. X, 237. Notio tamen horroris et sic inest; nec repugnabo, si quis *horrens* more poetis haud infrequenti dictum esse contendat de eo, *quod horrere facit: vt ipsum hoc horridum esse dicitur*; possum quoque auctoritatem lyrii memorare; nam apud Pindarum P. IV, 144 sunt *Φρίσσοντες ὄμβροι*.

Arma, virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lauinia venit

quae commodissime in eam, quam volebant, sententiam transferri possent, ut in illo: *Transtulit in Tyrios arma virumque toros*: cum *Ille ego* incommodum esset. Poterat etiam omissa praefatione ipsius tractationis initium laudari. Sunt, quibus versus Virgilii ingenio indigni esse videntur. Omnibus tamen argumentis grauius est hoc, quod rationi epici carminis aduersantur, cuius maiestas non modo, sed et ingenii, quod poeta rerum narrandarum magnitudine occupatum, earumque mole laborans, habere debet, impetus, atque etiam lectoris studium, auocato ad poetae lusus animo, infringitur: multo autem peius id fieret in ipso carminis exordio. Quod quidem tanto poetae obseruatum non fuisse, credere vix licet. Nam Orphicorum auctoritates ad carmen cultissimum nullam vim habere possunt; si forte in eius exordio poetam de se mentionem facere memineris, idque exemplum ad Virgilium trahere volueris.

² *Lauinia* Medic. a m. pr. alique codd. sed pauciores. Commendabat illud Heinf. recepit Burm. Sic tamen iam editum ed. Iunt. 1520 per Nic. Angelium, unde in alias edd. venit. aliae retinere *Laviniaque*. Eadem varietas apud Gell. X, 16, et al. Enimuero *Lauinia arua* inf. IV, 236, et sic alii poetae. Etiam Graecis *Λαουινίον* et *Λαουινία*. Nihil autem nisi forte *Λαῶνα* ap. Dionys. Halic. I, 59 (ubi tamen Vat. *Λαουινία* habet) occurrit, quod *Lauinum* scribatur. Apud Propert. II, 25, 64 igitur *Lauinis litoribus* erit pro *Lauiniis*. Est tamen Iuuenalis versus Sat. XII, 71 *nouercali sedes praclata Lauino*: ubi nulla contractio locum habet; quod iam monui ad Tibull. Obss. II, 5, 49.

1—3. De Aeneidis argumento hoc et poetae professione monitum ac disputatum est in praemissis Disquis. I. II. *Arma*, h. e. bella (sub Aeneae aduentum in Italia orta), *virumque cano*, qui venit: hoc est, ut verbis vulgaribus diceret, et aduentum viri a Troia profugi in Latium, eo quidem loco, quo

Lauinium posthaec ab Aenea fuit conditum. Est autem haec Aeneidis summa, quae absoluitur sede in Italia accepta, Turni caede et ex foedere cum Latino: XII, 187 sqq. *Arma virumque* melius ita nos et epici carminis dignitati conuenienter interpretari putamus, quam pro *armato viro*, ut aliis

locis recte dicitur, v. c. inf. XI, 747, aut, ut *vir* ad sex priores, *arma* ad sex posteriores libros pertineat, aut cum Burmanno ita accipere, quemadmodum in solenni formula: *arma virosque ad bella polliceri*, et in similibus. Videtur enim haec alia loquendi forma eaque aliena ab h. l. et grauitate epica haud satis digna esse; et existeret sensus: apparatus bellicum caesere incipio. Immo vero *bellum* narrare pollicetur *Aeneae*, qui *Troia profugus in Latium venerat*, post multos aerumnosos errores. *Fato* praeclare ponitur, ut ad deorum interuentum poeta viam muniat; *profugus venit*: ornatè illud adiectum, et melius iungitur: *Troiae ab oris profugus venit*. — *primus*: videri potest dictum, respectu suae stirpis ac gentis novae in Italia, cuius ille fuit auctor ac princeps; *primus* etiam fuit, qui veniret in haec loca: *primus qui venit Italiam, Lauinia litora*. Interpretes multa moliantur in h. l. quoniam Antenor iam ante ad Italiam accesserat. Aeneas tamen recte *primus* e Troianis in has certe Italiae partes ad Lauinium (quod iam auctor libri de Orig. G. Rom. c. 1 monuit) peruenit; nam Antenor ad Venetos in intimo sinu Adriatico, adeoque in alia Italiae parte, quae Galliae Cisalpinae erat, appulerat. cf. inf. 247. Quamquam et, *aliorum Italiae proprie dictae colonorum respectu*, primus Aeneas, utique *e Troianis*, Italiam adiit; nam qui ante eum Italiam frequentarant, Oenotrii, Euander et Hercules, ex Graecia aduenerant. Sed arguta haec potius quam vera puto; et poetae animo hoc vnicum infidere debuit, quod ab antiquissima memoria repetita res est. Est autem *primus*, *primo*, simpliciter dictum pro *olim*, *antiquitus*, ut mox 24. *belli prima quod ad Troiam gesserat*: h. e. antea, olim. Aen. VIII, 319. *Primus ab aetherio Saturnus venit Olympo*. Horat. II. Serm. 2, 93. *hos utinam inter Heroas natum tellus me prima tulisset. venit Italiam*, Homericæ ratione; *ἡμε πάλιν* et innumera, omisso *εἰς*. Omnino hoc infigendum animo, ut semel monitus sis, poetam Graeco more praeposita ista,

Litora; multum ille et terris iactatus et alto,
Vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram;
Multa quoque et bello passus, dum conderet vr-
bem, 5

3 et ante *terris* abest in nonnullis ap. Burm. Caeterum non bene maior interpunctio poni videtur ante *multum*, vt noua sententia exsurgat. Sed iungendum: *virum, qui venit -- Italiam, Lauinia litora; multum ille iactatus et t. et a.* Neque video, cur infra v. 6 ante *Genus* maior sit distinctio illata. 4 et ante *saevae* auctoribus libris et edd. ant. abiecit Heinl. post Pierium.

in, per, ad, negligere. *Italiam* et *Lauinia litora* declaratiue cumulata sunt; *Lauinia* autem *litora*, in quibus aliquando vrbs Lauinium erat condenda, vt solent poetae petere epitheta etiam a postmodo factis.

3. 4. *Venit iactatus et passus*, interponitur ex more *ille*. postquam magnos labores maritimis erroribus, et tentata frustra variis in locis noua sede, tolerauerat. Πολ-
λὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλ-
γεα ὃν κατὰ θυμόν. Odyss.
α, 4. *Vi superum*, numine ac voluntate deorum: ἐκ
θεῶν. ἐκ θεῶν. *memorem Iu-
nonis ob iram*. proprie *Iu-
nonis memoris*; cuius ira, h. e. vindictae cupiditas, cum acceptae iniuriae pertinaci memoria erat coniuncta, adeoque et ipsa ira memor.

Sic et Graeci. Exempla cum-
mulauit Guellius ad h. l. Suf-
ficit vnum, *μνάμων μῆνις* Ae-
schyl. Agam. 161. Ad rem cf.
Aen. V, 781 sqq. Reuocatur
autem hoc versu rerum nar-
ratarum ordo ad interuen-
tum Iunonis et caeterorum
deorum: *de quorum mini-
steriis*, quae hic statim ab
initio pollicetur poeta, v.
Excurs. I* ad h. v.

5 — 7. *Multa* quoque
passus, etiam *bello*. Quam-
quam quoque et pro simplici
quoque etiam alibi occurrit.
dum conderet urbem, do-
nec Lauinium condidit se-
demque ibi imperii fixit; cu-
ius rei signum certissimum, si
patria religio instituta est,
vnde: *Inferretque deos La-
tio*. cf. XII, 194. quo etiam
splendidior facta est oratio:
quam si *in Latio eum con-*

Inferretque deos Latio: genus vnde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso,
Quidue dolens, regina deum tot voluere casus

6 inde Zulich. a m. pr. 8 v. Excurs. I† ad h. v. 9 *Quidue*
Deum R. dolens. Hamb. pr.

sedisse audias. Caeterum in
hoc et seq. versu poeta *ope-
ris characterem ex fine pro-
posito* satis declarauit: se-
dem nouam in Italia, post
toleratos in erroribus et in
ipso accessu labores et discri-
mina. Importunum itaque
est, Achillis irati vehemen-
tem affectum in Aeneide de-
siderare, quem poeta exhi-
bere noluit nec debuit. At
illud praeclaro cum iudicio
in prima statim fronte egit,
quod rerum narrandarum
summam *ad Romanorum*
originem retraxit ac deduxit,
adeoque popularium suorum
studium audiendi excitauit.
cf. Disquis. I, de Carm. epico
f. IX. *Inferretque deos La-
tio*, inferret in Latium Pe-
nates Troia aduectos. A re,
quae religionem et venera-
tionem habet, accessum Ae-
neae praeclare designat. *Vn-
de*, alii ad *Latium* et ad *vr-
bem* retulere, alii ad *Ae-
neam*. Melius: *qua ex re*,

quo factum est, vt Abori-
gines cum Troianis aequati
communi Latinorum nomine
sint comprehensi (cf. Aen.
XII, 823 sq.), vt ab Ascanio
Alba sit condita, et ex eius
posteris *urbis Romae condi-
tores* ortum habuerint. *Al-
bam* autem bene ab *Albanis*
patribus designat, h. e. se-
natu, tamquam a nobiliore
populi parte. cf. IV, 682. VII,
727. *Romam* autem per *al-
tae moenia Romae*, plenio-
re ore.

8. *Musa, mihi causas*
memora: Nam quae deo-
rum interuentu aut consiliis
et machinationibus alicuius
dei euentum suum habuerant,
nisi a dea edoctus, poeta
scire non poterat. Itaque
ille munit viam sibi, vt iis
commode uti possit. Summa
sententiae est aperta; sed
haeremus in verbis: *quo nu-
mine laeso*. Quod primum
se offert: *quo deo laeso*, non
conuenit cum altero: *quidue*

Insignem pietate virum, tot adire labores 10
Impulerit; tantaene animis coelestibus irae!

Vrbs antiqua fuit; Tyrii tenuere coloni;
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, diues opum, studiisque asperrima belli:

11 *Impulerat* Rom. cum aliis ap. Heinl. ad v. 4. 12 *Cur Tyrii t. coloni* parenthesi includantur, non video. Est enim ea poetica forma, ut absoluta enuntiatione dicatur, quod in prosa esset, vrbs fuit, *quam T. c. tenere*, habitarunt. 13 *Karthago* Medic. cum multis aliis: item Goth. sec. Alii *Cartago*, ut et apud alios. *Tiberina* omnes h. l., cum alias tantopere varient libri in scriptura. *Hestia* Mediceus. it. Goth. pr. et tert. pro corrupta sequiorum saeculorum scriptura.

dolens Iuno. Omnibus tentatis et expensis, quae in Excursu I† reiecit, quamquam duriores, praeferas rationem iam a Seruio propositam: *quo*, qua re, qua in causa, (exponuntur causae vss. 25 — 28.) *numine laeso*, maiestate diuina, h. e. ipsa Iunone. Subiicitur pro explicatione: *quidue dolens* — *impulerit* dea virum (exquisite, h. e. coegerit) *tot casus voluere*, h. e. ut subiret, adiret. Quae enim graua, difficilia et molesta sunt, et quae magna cum difficultate mouemus, machinamur, molimur, perficimus, ea *volvi* poetis dicuntur; nunc et ea, quae tolerantur.

12. A Iunonis odiis orditur, quippe per quae obiectae

sunt difficultates, quibus ab Italiae aditu auerteretur Aeneas. Exponuntur odii causae: quae lectorem rerum Troianarum haud prorsus rudem studio legendi nescio quo imbuunt. Cur a Carthagine initium narrandi faciat poeta, v. mox ad v. 34. *Vrbs fuit*, quoniam illa tum erat euerfa, a Tyriis condita et habitata. *antiqua*, non tam quoniam noua Carthago deducta nuper a Caesare colonia erat, ut fere interpretes; sed quoniam antiqua origo inprimis in urbium laude memoratur. inf. II, 363 de Troia: *Vrbs antiqua ruit*. et de Italia: *Terra antiqua, potens*.

13. 14. *Longe*, procul sita, magno interiecto mari,

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam 15
Posthabita coluisse Samo; hic illius arma,

15 *Hanc* Bigot. *fertur terram* Sprotianus pro var. lect. *vna* Parrhas. 16 Ad biatum in hoc versu impugnandum neminem video quicquam attulisse, ut mirum sit, cur ad alios offenderint.

ex aduerso Italiae et quidem Romae, quam per *Tiberim* designari puto. *studiisque asperrima belli*, grauiter dictum pro: *dedita, vacans studiis belli*: quod *asperum* dici solet; tum poetis studium dicitur asperum, tandemque *vrbs aspera studiis belli*. Virtus bellica a poetis per *iram* exprimitur eiusque attributa. *Exasperatur* autem is, qui offenditur et ad iram prouocatur. Itaque *asper*, *τραχύς*, modo iratus, vehemens, ferus, ferox, saevus, modo fortis, bellicosus, modo acer, ardens, concitatus, flagrans, ut h. l. Similiter *acres* iracundi, calidi, *δριμύεις*, mox strenui, *πρᾶντοι*, tum vehementes, *δεινός*, et sic fortes. Semel monuisse expedit ad poeticam orationem, quam inprimis perspectam esse volumus, declarandam.

15. Quam Iuno fertur unam omnium maxime amasse, etiam Samo praetulisse, in qua antiquissima et cele-

berrima Iunonis religio erat. De templo Iunonis Samiae v. Herodot. III, 60. Carthagine sub *Vraniae* nomine h. e. ea appellatione, quae graece ita reddi posset, Iuno fuit culta, aut coli credita. Nam comparatio illa deorum apud exterarum gentes coli solitorum parum docte a Graecis et Romanis facta est: ita ab aliis haec ipsa Poenorum dea cum Venere comparata est. vid. Selden. de Diis Syris Synt. II c. 2.

16. *Hic illius arma, hic currus fuit*, ducta, puto, rei imago ab antiquis heroibus, qui curribus vecti ad pugnam egrediebantur, reduces autem eos in loco tecto collocabant ac reponabant. v. II. 3, 441. s, 194. traducta illa, ut alia, ad deos, quibus currus sui essent, qui in iis locis, quae potissimum frequentarent dii et colerent, reponerentur. Pro talibus locis habentur poetis eae vrbes eaque templa, quae celebriore aliqua

Hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque fouetque.

17 regni Goth. pr. 18 *Sinunt* Medic. a m. pr. et pr. Moret. *sinent* editi quidam et Goth. tert. *si quae* Zulich. *intendit* Puget. et Parrh. a pr. m. quae varietas et alibi occurrit. cf. Burm. *fauetque* tres ap. Burm. *vouet* coni. Heumannii. v. Not.

religione eminent. Egregius hanc in rem locus Il. 2, 21 sqq. de Aegis Neptuno sacris. Iunonis autem currus e nobili Homeri loco Il. 8, 720 sqq. (adde Odyss. 8, 381) notus est. Burmannus laudat Val. Flacc. V, 184. Poetica tamen potius quam vera descriptione uti videri debet poeta. Nam Carthaginenses non currui sed leoni infidentem expressisse memorantur coelestem suam deam. cf. Apuleius Met. VI, 6. Porro *arma* Iunoni tribuuntur, non, quatenus inter reliquos deos deasque armata praeliis ante Troiam interfuit, ut Il. 2, 70 et Aen. II, 614 *Iuno ferro accincta*. cf. Valer. Flacc. V, 288. 289. debent enim *arma* h. l. esse aliquod proprium ac perpetuum; ut adeo de *Iunone armata* cogitandum sit, qualis *Ἡρα ὀπλοσμία* fuit Elide culta, Lycophr. Cass. 610. 858, et *ἱπρία* h. e. curru vecta Olympiae ap. Paulan.

V, 15 p. 414. Hasta tamen ei quodam modo propria fuit, etiam ex Latinorum religione. Nota Sabinorum *Iuno Curitis*. cf. Cerda. Sed optime Seruius: *Sic autem esse etiam in sacris Tiburtibus constat, ubi sic precantur: Iuno curulis, tuo curru clipeoque tuere meos curiae vernulas sane*. Locum nostri poetae expressit Ovidius Fast. VI, 45 *Poeniteat, quod non foui Carthaginis arces, Cum mea sint illo currus et arma loco*.

17. 18. Carthagine, Romae aemula, praeclare utitur poeta h. l. ut ea vrbs regnum gentium, caput imperii terrarum, sit, *Iuno iam tum*, prisca illa Aeneae aetate, ante Romam conditam, *tendit*, contendit, al- laborat, operam dat, *fouetque*, pro vulgari, studet; *fouet* hoc, hanc rem, hoc consilium, animo et cogitatione. *Si qua* ratione.

Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces; 20
Hinc populum, late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyae; sic voluere Parcas.

19 *Troiano sanguine*, sine a Moret. pr. et Leid. sed v. Heinfl. Iudicium de hoc versu obscurum Quintiliani Inst. IX, 3, 14. vbi v. Interpp. 20 *quae euerteret* duo ap. Burm. alii ap. Pier. ut et alibi variatur. *auerterat* tert. Rottend. *quum verteret* Puget. 21 *Hic* Schol. Cruqu. ad Horatium Epod. 5. Si *hunc populum* legere liceret, reprehensioni inanis repetitionis nullus locus foret. 22. *Libyes* ed. Ven.

19—22. Enimvero e Troiana stirpe ortum habituram esse acceperat gentem, (*progeniem* dixit) quae Carthaginem aliquando esset eueritura. Populum enim, ab ea gente oriturum, ad excindendam Carthaginem in Africam copias suas esse traiecturum. Si ita exposueris, poetam forte aliqua ex parte a reprehensione inanis tautologiae liberes, nec Cerdae (ad lib. X, 213. 214) nec P. Angelii Bargaei subtilitate indigeas, in Epp. Clar. Viror. lib. I pag. 85 (Lugd. 1561), qui, ut ne eadem res bis dicta esset, explicabat: *venturum*, futurum et euasurum late regem ab excidio Libyae. Iam expende rationem poeticam. *Hinc*, ex hac progenie, posteritate Troianorum. Minus bene

TOM. II

reuoces ad *sanguinem Troianum*. *populum late regem* pro late regnantem, v. Burm. ad Petron. c. 82 extr. Comparant *εὐρυκλείων* Homericum et *εὐρυμέδων*. cf. inf. I, 235. *Hinc fore ductores, reuocato a sanguine Teucris, Qui mare, qui terras omni ditione teneant*. — *bello superbum*, exquisitius quam potentem, ferocem, utpote victorem, *κυδιόωντα*, semel de hoc usu vocis apud poetas monemus. *Libya* nunc plenius pro Carthagine in ea Africae parte sita. *venturum* duplici modo potest accipi: vel prouenturum, oriturum, futurum; vel, quod praefero, *venturum exitio*, ad exitium, ut *auxilio, subsidio*. v. Burm. Audierat *Parcas sic voluere* siue fila sua nere et cum iis

B

Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
 Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis:
 Nec dum etiam caussae irarum saeuique dolores 25
 Exciderant animo; manet alta mente repositum
 Iudicium Paridis, spretaeque iniuria formae,
 Et genus inuisum, et rapti Ganymedis honores:

24 *Agris* Medic. *gesserit* Moret. qu. *prima*. Iortin (*Tracts* T. II p. 177) reddit: princeps, dux. 25 *necdum iam* fragm. Moret. *saeuique labores* Pierii Longob. cum aliquot aliis ex vulgari permutatione. sed *dolores* proprie irarum inprimis muliebrium. cf. Burm. 26 *Exciderant* vnus Leid. in inter *alta et mente* iam Pierius sustulerat. 28 *raptis* Rom. *genus inuisum* ad solam Priami progeniem referre malebat aliquis: nescio quo cum fructu.

fata, ἐπικλῶσαι, siue haec *moliri, machinari*: hoc alterum verius.

23. 24. *Veteris belli*, paullo ante gesti, vt *vetus et antiquus* interdum. v. Burm. *prima*, primum, prius. *Argi* pro *Argiuis*. Versus 25 — 28. in parenthesi esse positos puta. *Id metuens, et belli memor, arcebat Troas*. Cum autem alias causas interpoluisset, *iniquum Paridis iudicium, quo Iunonis forma inferior pronuntiata fuerat, et Ganymedis raptum*, addit v. 29 *His accensa super*, super caetera, insuper, etiam his sibi factis iniuriis inflammata, *arcebat Troas*. Aliorum interpretum ratio, *id me-*

tuens cum antec. *audierat* iungas, orationem efficit elumbem et languidam. Anacoluthum agnoscere satius esset, sed necesse non est, alioqui possit poeta videri mutasse structuram paullo durius; cum pergendum esset: *id metuens Iuno — et memor belli — et caussarum* etc. 24. *prima*, prius, olim. v. ad v. 1. — 26. *Manet repositum* pro vulgari, est repositum in animo *alte*, profunde. Comparanda autem cum his Homericis *Il. ω*, 25 — 30. Formam adumbravit Statius Theb. I, 246, vbi Iupiter: *neque enim arcano de pectore fallax Tantalus et saeuae periit iniuria mensae*. Hinc Ouid.

His accensa super, iactatos aequore toto
 Troas, reliquias Danaum atque inmitis Achilli, 30
 Arcebat longe Latio; multosque per annos
 Errabant acti fatis maria omnia circum.
 Tantae molis erat Romanam condere gentem.
 Vix e conspectu Siculae telluris in altum

30 atque aliquot in codd. abest. v. Pierium. *Achilli* Medic. aliiq. ap. Pier. et Heinf., quem vide hic et ad 120 et ad Ecl. VIII, 70. siue quod veteres, grammatica nondum satis constituta, ita flexerunt, siue ex *Achilleus*, pro *Achillei*, quod verisimilius;

Fastor. VI, 43 *Causa duplex irae: raptu Ganymede dolebam: Forma quoque Idaeo iudice victa mea est*. Caeterum versus est ex ornatissimis. 27. *spretae iniuria formae* adiectum ad declarandam iudicii indolem. *spretu forma*, est Iunonis pulchritudo pulchritudini Veneris posthabita; et, quandoquidem id cum Iunonis iniuria factum, hoc plenius: *spretu formae iniuria*. 28. *Genus inuisum*, propter Dardanum, Iouis et Electrae, pellicis, filiae Atlantis, filium, a quo Troiani ducunt originem. Seru. v. Exc. VI ad lib. III. *rapti* (v. Aen. V, 255) *Ganymedis honores*, ministerium poculorum, ad quod Ganymedes raptus a Ioue receptus est, remota Hebe. Seru.

29 — 33. *His accensa super*, insuper. vt sit iunctura: *Id metuens — memorque — et insuper his accensa, arcebat*. v. ad v. 25. *reliquias Danaum*, a Danais et ab Achille relictos Troianos; qui Achiuorum manus effugerant. Mox *multos annos* h. e. septem. v. Exc. II ad lib. III. 32. *acti fatis*. non tam, quoniam hoc Iunonis odium fatale erat, vt Seru.; Sed potius, quoniam hi ipsi Troianorum errores fatales erant. — 33. *molis*, molitionis, difficultatis. In prosa: *Tam difficile erat*, vt Troiani in Latium peruenirent, ibique stirpis, e qua Romani orturi essent, auctores fierent.

34. Hic, vt in Odyssaea, in medias res abripitur lector. Quomodo enim e Sicilia sol-

Vela dabant, laeti et spumas salis aere ruebant; 35
 Quum Iuno, aeternum seruans sub pectore volnus,
 Haec secum: Mene incepto desistere victam,
 Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?

nisi sic scribendum erat. Mox v. 41 *Oilei* in Med. est *Oili*. Inf. 220 est *Oronti*. nam ab *Achilles* frustra ducere id Grammaticos puto. Vulgo h. l. *Achillis*. 35 *salis* in Medic. supra adscriptum, aberat, vt esset hiatus. Sed et X, 214 *campos salis aere secabant*. Minus bene interpungebatur: *Vela dabant laeti*, ita alterum membrum ieiunum erat. 36. in *pectore* Zulich. ex glossa. aut in ex alio ordine, qualis in Doruill. *seruans aeternum*. 38 *Nec possum* Rotend. sec. *non posse* Puget. et sic Donatus legit. *auertere* Goth. pr. *auertere gentem* tres ap. Burm. et Goth. tert. *classem* Zulich. pro var. lect. ex versu sequi.

verit Aeneas, qui tum classe in Italiam tendebat, infra videbimus sub finem libri III. Sed tempestate mox orta a cursu auertitur et ad litus Africae, tantum non naufragio facto, eiicitur. Rerum autem ordinem ipsamque adeo dictionem ad Homeri exemplum instituit Odyss. ε, vbi Vlysses ex Calypso insula Ithacam petens, cum iam Phaeaciam in conspectu haberet, tempestate a Neptuno excitata naufragus enatat. Quod ibi Neptunus facit, tributum h. l. Aeolo, quodque Lencothoea, hic Neptuno. cf. Macrob. Sat. V, 2. In Homero tamen maior rerum varietas narrationisque suauitas.

35. *Vela dabant*, cum per epexegefin hoc vellet explicare, saltem verbis erat ornandum, cum sententia eadem maneret; itaque *spumas salis*, ἁλμης, maris; occurrit et alibi. *aere*, aëra, ta naui, (nec modo *rostra aerata* sed et *puppis aëratae et aërae*, vt Aen. V, 198) *ruebant*, secabant, vt terra *ruitur* sulco facto, eruitur, *laeti*, alacres, Italiae, laborum metae, nunc tandem propiores, πρόθυμοι, cf. II, 394. 395. *Seru*. Habuit forte poeta ante oculos versum 269 Odyss. ε, γηρόσυνος δ' ἔρω πέτασ' ἱεὶα δῖος Ὀδυσσεύς.

36—38. *Aeternum volnus*, qui v. 25 *saevi dolo-*

Quippe vetor satis. Pallasne exurere classem

res: i. e. ira. ita gr. ἔλπος. Adumbrata autem Iunonis indignatio ex Odyss. ε, 281 sqq., vbi similis oratio Neptuni. Hinc nullus fere est poeta, qui non eundem ad modum iram alicuius dei sinxerit. Similem prorsus locum videbis inf. lib. VII, 286—320; quem comparasse non poenitebit. Ex utroque Bacchi Ioui supplicis verba sinxit Statius lib. VII Theb. 151 sq. 182 seq. Caeterum legenda haec sunt oratione per irae et indignationis impetum intercepta: vt solemus in magno animi motu eloqui. *victam* poetica copia adiicitur. *Teucrorum regem*, ducem.

39 sqq. Potuit tamen Pallas, (quanto magis ego: 46.) vel contra fata (h. e. quamvis faustus reditus fato erat destinatus), Achiuorum classem coelesti igni comburere et fluctibus opprimere, vnius Aiakis vlciscendi causa. Ab Euripide haec sumta esse, Macrob. V Sat. c. extr. monet. Vrsinus ad *Aiacem Oileum* fabulam Euripideam prouocat, quae nulla fuit, sed Οἰλέως credita fuit, quae

Συλεύς legi debet, vt Heathius docuit. (Ex eo nunc fragmenta vid. ap. Valk. in Diatr. et ap. Musgrav. De Syleo v. ad Apollod. p. 443) Euripidis locus, quem Virgilius respicere debuit, est in Troad. v. 77—86. vnde etiam versus 23 sqq. Virgilio ante oculos fuere. Fabulae fundus est in Homero Odyss. γ, 135 sq. et multo magis δ, 499 sqq., sed ibi Neptuno tribuitur, quod h. l. Minerva facit: *Illum exspirantem — Turbine corripuit*. Homerum autem sequuti poetae cyclici, varie et copiose, imprimis in Νέσῳ suis, tractasse videntur hanc narrationem, vt ex Quinto Cal. colligo, qui copiose Aiakis fata exponit lib. XIV, 420 sqq. Etiam Lycophron in Cassandra v. 392. 3. cum vulgari narratione consentit. Virgilianam tamen rationem, praeter Schol. ad II. v, 66 ex Callimacho, ἐν Αἰτρίῳ, Hyginus habet fab. CXVI. vnde colligo, Tragicum aliquem Mineruae partes has olim dedisse, quas Homerus Neptuno dederat; quamquam et hic ipse huic va-

Argiium, atque ipsos potuit submergere ponto, 40
 Vnius ob noxam et furias Aiakis Oilei?
 Ipsa, Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
 Disiecitque rates, eueritque aequora ventis;
 Illum, exspirantem transfixo pectore flammam,
 Turbine conripuit, scopuloque infixit acuto. 45

40 *ipso* Graeu. male. *potuit atque ipsos* tert. Moret. *sub-*
vergere vnus Leid. sed superscripto altero. 41 *furtis* Pierii
 obl. quod defendi posset. cf. Burm. *Oili* Medic. v. ad v. 30.
 42 *e nauibus* tert. Rottend. et Menag. a m. pr. *vnus* pro
ignem Goth. tert. 43 *Deiecitque* tres ap. Burm. quem vide.
euerit Giphani. Ind. Lucr. et van Hoven Campenl. Fasc. III,
 p. 232. *inuertit* Hamb. sec. ap. Cort.; sed *euertere* pro *subuer-*
tere efficax verbum. Cur tamen hic non *ratiss* scriptum occurrit?
 44 *Spirantem* Mentel. pr. *transfixo corpore* Sprot. et Menag. sec.
tempore Probus legit in Seruianis, et memoratur pictura Ardeae
 in templo Castoris et Pollucis, Capaneus *fulmen* (fulmine) *per*
*utraq*ue tempora traiecit. — Sed qui legunt *pectore*, de Accio
 translatus affirmant, qui ait in Clytaemnestra de Aiace: *In pectore*
fulmen inchoatum (f. indo actum) *flammas ostentabat Iouis.*
 45 *Infixit* legerunt nonnulli ap. Pierium. et sic Iunt. et iam olim
 Cornutus ap. Seru. Sed *acuto* scopulo *infigi* melius.

riationi locum fecisse videri
 potest, dum interdum totam
 reditus Achiuorum calamita-
 tem ad solam Mineruam re-
 fert, vt Odyss. α, 326. 7. γ,
 135. 145.

40. 41. *Vnius* ob noxam.
 Ergo dea Achiuis antea stu-
 diosissima vnus Aiakis scele-
 re adeo exarsit, vt nunc in
omne nomen Achiuum sae-
 viret. cf. Tryphiod. 647 sq.
Ipsos Argiuos; nisi doctio-
 rem rationem vis sequi, vt
 post classem *nautas* intelli-

gas; vt nonnunquam fit. cf.
 Burm. ob *Aiakis*, *Oilei* f.,
 insanam libidinem, stupro
 Cassandrae illato in Miner-
 vae templo, in conspectu
 ipsius deae. De Cassandra
 eique illata iniuria vide inf.
 ad lib. II, 403. Facinus hoc
 honeste, grauiter tamen, de-
 claratur per *noxam* et per
furias.

42 — 45. En exemplum
 deae fulmen moderantis.
 Aliud Iunonis est inf. IV, 120
 v. Exc. I. ** ad h. v. Arguta-

Asi ego, quae diuom incedo regina, Iouisque
 Et soror et coniunx, vna cum gente tot annos
 Bella gero. Et quisquam numen Iunonis adoret
 Praeterea, aut supplex aris inponat honorem?

46 *Diuom* Burm. ex Gud. 47 *annis* Hamb. pr. et Zulich. per-
 petua variatione. 48 *aut quisquam* Pierii Longob. cum aliquot aliis;
 item quinque ap. Heinl. Voss. *haud qu.* ap. Pierium alii: *aut quis*
iam, vel *ecquisquam* Goth. sec. et *quis iam* edit. Mediol. et Goth.
 pr. *en quisquam*. Sed praestat *et*. Porro *nomen* nonnulli, vt solent.
adorat et imponet Rom. et alii ap. Pier. Medic. et multi alii ap.
 Heinl. et Burm. it. Goth. tert. inter quos nonnulli *imponit*. Vul-
 gatam defendit Burm. Heinl. vero alteram, et meo quidem iu-
 dicio rectius. Maior enim vis absolutae orationi inest. *impendit*
 Moret. sec. *imponit odorem* Mentel. alt. a m. sec. *honores*
 Goth. tert. Hamb. sec. in Exc. Cort. ed. Ven. 1472.

tur Seruius aduocans disci-
 plinam Etruscorum, vt solet.
 Facta per tempestatem na-
 vium dispersione ad Capha-
 reum, Euboeae (cf. inf. XI,
 260) promontorium, Aiax
 Oilei f. ad Gyrae petras, pro-
 pe Myconum insulam, actus
 naufragium fecit. Ipsum ve-
 ro Pallas fulmine percussus
 procellae vi scopulo etiam
 illisit. — Illud vero castum
 poetam ausum esse miror,
 eum, qui *fulmine percussus*
 erat *in pectore, ignem ore*
exhalare. Haud dubie hoc
 ex Tragico aliquo adsciuerat.

46. 47. Cf. Aen. VII, 304.
 307 — 310. *incedo*, h. e.
 quae sum; sed illud maiore
 cum dignitate. Incessus dea-
 rum, inprimis Iunonis, gra-

uitate sua notus. Propert. II,
 2, 6 *incedit vel Ioue digna*
soror, h. e. tamquam altera
 Iuno. *Iouis soror et con-*
iunx ex Homero: *κασιγνή-*
την ἄλοχόν τε II. π, 432. cf.
 Cerda. — 48. Praeclare ad
 inuidiam *bella gero*, pro,
 eam perdere cupio. *numen*
Iunonis, me. at quanto gra-
 uius! Adumbrata autem haec
 ex Odyss. γ, 128 sqq. — 49.
Praeterea, post talia, in
 posterum; est Homericum
ἐπειτα. *honor*, solenne poe-
 tarum de sacrificiis, libatio-
 nibus etc., quae in deorum
 honorem sunt, aliquantum
 ornatus habet. Expressit ver-
 sum Ouid. Am. III, 3, 33
Et quisquam pia thura fo-
cis imponere curet? Iam

Talia flammato secum dea corde volutans, 50
 Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris,
 Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
 Luctantis ventos tempestatesque sonoras
 Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
 Illi indignantes magno cum murmure montis 55

51 *loca plena* Leid. vnus ex interpr. Locum ante oculos habet et versus ex eo repetit Seneca Qu. Nat. VI, 18. 53 *luctatos* Gud. 54 *et v.* Nonius et duo Burm. 55 *vasto cum m.* Oudart. et Leid. solenni variat.

vides *honorem* plus dignitatis epicae habere. Maius etiam decus adiecto *supplex*, vocabulo religioso, quod omnino, vt *supplicare*, ad cultum deorum refertur, sacris vel precibus factis.

50. Nota narrandi artificium: non ante verbis consilium Iuno exponit, sed statim, quid ea peregerit, subiicitur. Habuit autem poeta ante oculos Il. ̑, 230 sqq. vbi Iuno Somnum adit.

51. 52. *Nimborum* h. l. ventorum, qui *perturbati aeris*, *repentinorumque ac praecipitum pluuiarum* causae sunt. *feta* poeticum, vt *grauida*, plena *austris*, omnino ventis, sed *austri* sunt saeuissimi in mari Mediterraneo; igitur melius hoc genus ponitur. ad *insulam Aeoliam* venit h. e. vnā ex

Aeoliis seu Vulcaniis et Liparaeis. Sed vnā tantum norat Homerus Odyss. ̑, 1 sq. v. Excurs. ad h. l.

52 — 56. Ornati versus: Aeolus inclusos tenet ventos. *vasto antro*, naturale enim est, vaporem et spiritum per loca concaua (subterranea) motum concitari, sicque fieri *ventum*. vid. Seneca Qu. nat. VI, 18. — 54. *imperio premit*, grauius quam regit, et *frenat* plus quam tenet, cohibet. *vincula* per *carcerem* declarantur. non enim compedes esse possunt. Sunt igitur pro custodia.

55. Optime iunges: *fremunt cum murmure montis*. Certe *murmur montis* recte iungitur. nam quae oculorum auriumue sensu accipiuntur aliquo in loco, ea ipsi loco tribuuntur. cf. inf.

Circum claustra fremunt. Celsa sedet Aeolus arce
 Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
 Ni faciat, maria ac terras coelumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris, 60

56 *circum* Heinf. ex scriptis omnibus. vulgo: *circa. circum castra* Hamb. sec. *ferunt* Menag. pr. 57 *tenet* Doruill. *mollisque vnus* Heinf. 58 *Ni faciant* Priscian. et Medic. Etiam Pomponius Sabinus. 59 *rabidi* Moret. sec. *verrantque* Menag. pr. et ed. Ven. 1472. *versantque* Vratisl. *traherentque* Oudart. *traerentque* Leid. vnus. *ruerentque* Hugen. sed *verrant* egregie pro diripiant, spargant; et est omnino voc. ventorum. *per auras* Iunt. ed. 60 *addidit* tres Burm. inter quos Hamburg. pr. *addidit imis* pro var. lect.

124. Praeuiit autem nostro mat, *δρυαῖ*, reprimit ac coer-
 Lucret. VI, 196 *Speluncas* — cet eorum impetus, et *iras*,
venti cum, tempestate co- furores.

58. *Ni faciat* — *quippe* ferant exquisitius quam vulgare, quod *ni faciat Aeolus, ferant utique*, *δὴ, δὴ ῥα*. Etiam pedestris oratio postularet: *Quippe, ni faciat, ferant*. alio ordine. *profundum coelum*, altum, v. ad Georg. II, 288. Habuit poeta ante oculos Lucret. I, 279. 280 *Venti* — *corpora*

56. 57. *Celsa in arce*, extra antrum, alto in montis cacumine, infra 140 *aula* dicta s. regia. Sic apud Homerum Odyss. ̑ pr. habet regiam Aeolus, vt et apud Quintum l. c. 475. *mollit animos*, mitigat, h. e. do-

Hoc metuens; molemque et montis insuper altos
Imposuit; regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est:

Aeole, namque tibi diuom pater atque homi-
num rex 65

Et mulcere dedit fluctus et tollere vento,
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat aequor,
Ilium in Italiam portans victosque Penates:
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;

61 *Id metuens* tres ap. Burm. ex v. 23. 63 *lapsas et iussus dare sciret* iidem. 66 *emulcere* Mead. *ventos* Donat. Acro et edd. nonnullae; etiam Hamburg. sec. minus docte. cf. Burm. 68 *Ilion Italiam* sex ap. Burm. cum ed. Ven. 1472. in omittit etiam Goth. pr. in Italia Leid. at Ouid. Ep. VII, 51 *Ilion in Tyrios transfer felicius urbem*. cf. Burm. 69 *que abest a Ven. summerfasque* Rom. et alii. *subuersas* coni. nonnulli ap. Pierium, quia obrui prius quam submergi; male in poeta.

molis est explicatio) *montes* (Homeri exemplo γὰρ v. c. *altos* iis imposuit. Nisi prae- Iliad. ω, 354; vbi cf. Ern.) stat *insuper* ad *imposuit* re- formam pedestris orationis in- ferre, superimposuit mon- causa reddenda relinquit et tem altum. *foedere certo*, simul orationi vehementiam affectus conciliat: *Aeole*, quandoquidem *tibi Iupiter*, *premere*, habenas inhibere, *πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε*, retrahere: opp. *laxas dare*, *dedit hoc, ut possis tempe- laxare*. modo coercere (v. 54 *states excitare et sedare*, *frenare*), modo liberio- rem *concita ventos, ut aut ob-* impetum concedere, omni- *rnatur fluctibus classis mihi* noque moderari. *iussus a inuisa, aut disiiciatur. Mul-* Ioue. cf. 77. *cerere fluctus*, reprimere, et

65 — 69. *Aeole, nam-* tollere eos vento, h. e. con- *que* — poetica ratio, qua citare, ut alte insurgant. Il-

Aut age diuersos; et disiice corpora ponto. 70
Sunt mihi his septem praestanti corpore Nymphae,
Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeam

70 *diuersos* Heinf. restituit e Codd. consensu etiam ap. Pie- rium. vulgo *diuersas*, quae vulgaris ratio foret. Habent hoc pauci codd. (vt Goth. tert. a m. pr.) sed legitur ap. Diomedem in arte Grammat. et Donatum in Andr. Terent. et Schol. Lucani IV, 457. *disiice* scribunt fere post Medic. et Rom. libri; solent enim veteres et librarii et marmorarii e duabus literis *i* alteram tantum exhibere. v. Heinf. *corpora dissiice* Oudart. *diuide* Reg. pro glossa. *discute* alter Hamb. *vento pro ponto* Moret. pr. et Leid. a m. pr. eadem diuersitas VII Aen. 528, Lucan. V, 570. Burm. 72 *Quae for- mam pulcherrima* Medic. Heinfio notante, cui graeca ratio im- pense placet; non tamen ita expressum a Foggino, sed *forma*.

lustrant verba Cerda et Burm. *vim*, impetum, iram, *ven-* Sumtum ab Ennio Annal. *tis*, tertio casu. Sic melius. XVII Auster et Aquilo *Endo* h. e. ventos concita auctis *mari magno fluctus extol-* viribus. Seruius ex Ennio: *lere certant*. Odyss. κ, 21. *dictis Romanis incutit iram.* 22 Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέ- *submersas obrue* grauius *μων ποίησε Κρονίων, ἥ μὲν* quam, submerge. *age di-* *πανέμενον, ἢ δ' ὀρνύμεν, ὅν* *uersos*, dissiipa, disperge per *κ' ἐθέλῃσι*. Illustrat et Dio- diuersa, vt Seru., et *disiice* *nyssii Perieg. versus 464 Αἰό-* *corpora*, h. e. eos, sed prae- *λα, ὃς θηητὰ μετ' ἀνδράσιν* clare, *corpora*, quippe nau- *ἔλλαβε δῶρα, Κοιρανίην ἀνέ-* fragio facto mari mersos. At- *μων κλονεόντων, ὃ' ἰσαμένων* que sic factum vides inf. 118. *τε*. *nauigat per aequor*. 128. 129. Vi tamen oppo- 68. Pulcherrimus versus ver- siti aliam sententiam requi- borum dilectu! vt in Italia ras: vt per varia maria erro- nouam sedem quaerat. cf. ribus exerceantur. Sed ob- VIII, 12. quo ipso Ilium stat voc. *corpora*. restitutum videri poterat in 71. Locus expressus ex Italia. Ouid. Fast. IV, 251 Iliad. ξ, 267 sqq. Alias Iu- *Cum Troiam Aeneas Italos* noni Charites vel Horae ad- *portaret in agros*. 69. *In-* sunt; h. l. Nymphae: quod *cute*, vt iniicere, immittere, obseruandum. Vid. Excurs.

Connubio iungam stabili propriamque dicabo:
 Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, et pulcra faciat te prole parentem. 75
 Aeolus haec contra: Tuus, o regina, quid optes
 Explorare labor; mihi iussa capeffere fas est.
 Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu sceptrum
 Iouemque

Concilias; tu das epulis adcumbere diuom,

quae est forma Hamburg. pr. *quae forma est* Bigot. *Deiopea* non modo Medic. sed et Rom. cum aliis Pierianis, Heinlianis tribus exceptis, Zulich. tres Goth. Librorum itaque auctoritate erat recipiendum, nisi lybrica in fine τὸ m sedes esset. Porro alii *Diopea*, *Diopeam*. Gr. est *Δηϊόπη* et *Δηϊόπεια*. cf. ad Georg. IV, 343. 73 In *connubio* noli cum Grammaticis putare mediam corripere, aut systole aliqua id fieri posse; sed pronuntiandum *connubio*, ut sint tres syllabae. 75. *faciat te prole beatum* Bigot. 76. *Aeolus e contra* sex ap. Burm. a librario barbaro, ut fere semper. *quod* nonnulli ex Heinlianis; item ex Pierianis. *quod optas* duo Hamb. et ed. Ven. 1472. ut et alibi. 77 *labos* Zulich. 78 *quodcumque* hic r. Goth. pr. 79 *Concilia* Rom.

II ad h. l. — 73. Verba *stabili propriamque dicabo*, h. e. dabo simpliciter, ad ornatum et declarationem refer *τῶν connubio iungam*. aemulatus poeta est illud *Δῶ-τω ὀπιόμεναι καὶ σὴν κε-κλῆσθαι ἄκοιτιν*. Dicas forte, vll. 74. 75. sententiam nimis esse protractam ac verbosam. At oratoria arte moratur Iuno in exponendis iis quae vim ad Aeoli animum habere possint. — 74. *Omnēs ut tecum*. ἥς αἰὲν ἐέλδεαι ἡματα πάντα.

77. *Explorare*, recte secusne id fiat, quod velis fieri. h. e. Rectene haec an secus a me postules, tu ipsa videris. Praemunit transitum ad Neptuni indignationem de Aeoli audacia v. 130 sqq. Simplicius Homerus Iliad. ξ, 195 *Ἀῦδα, ὦ, τι Φρονέεις, τέ-λεσαι δέ με θυμὸς ἄνωγε*, Venus ad Iunonem; quem versum et alibi repetit, ut Odyss. ε, 89. — 78. Verba hanc sententiam fundunt: tuis in me officiis debeo totum hoc ventorum regnum,

Nimborumque facis tempestatumque potentem. 80
 Haec ubi dicta, caelum conuersa cuspide montem
 Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
 Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.

80 *parentem* Hamb. sec. 82 *at v. tres* Burm. non male.

quod mihi a Ioue impetrasti, tiam eius *regnumque* ab eo quin et ipsum inter deorum impetrando. ordines locum; is enim designatur antiqua poesi per istud: *epulis accumbere Diuum*. ut de somno Homer. l. l. v. 241 *εἰλαπινάζων*. Obscuriorem aliquam fabulam, quam antiquior poeta haud indocte inuenerat, subesse necesse est: scilicet antiquiores poetae, qui aerem, atmosphaeram nos dicimus, per Iunonem declararunt, eius beneficio Aeolum deum factum narrasse videntur; quandoquidem aer concitatus ventos creat. Certauit autem Maro cum Homero Iliad. ξ, 238, ubi Iuno Somno *θρόνον* ab Vulcano affabre fabricandum promittit. Cerda ita illustrat, ut veteres dicat credidisse, in Iunonis potestate regna et imperia esse; parum commode. — Verba *concilias, das*, pro praeteritis. *Conciliare* ad plura refertur. *Iouem*, propitium reddendo, beneuolen-

81 — 83. Haec eadem ap. Quintum l. l. XIV, v. 479 sqq. Aeolus *χερσὶν ὑπ' ἀναμάττει-σιν ὄρος μέγα τύψε τριαίνην* — *βίᾳ δ' ἔβρηξε κολώνην*. (non male epitheton adiecit noster *cauum* montem, propter antrum.) cf. loc. Val. Fl. I, 608 sq. *Tum valido contortam turbine portam Impulit Hippotades* etc. Egre- gie autem dei et potentia et impetuosum obsequium declaratur, vno sub ictu monte (non, ut olim accipiebam, in latus dimoto, verum) latere montis percusso hasta dei, perrupto et sic patefacto. *In latus* est pro in latere, ut inf. v. 114 *Vnam — in puppim ferit*. Alius poeta (quamquam et nostrum idem facere volunt interpretes v. Burm.) repagula ostiorum solui iussisset. Simplicior Homerus Od. ε, 291 sq. nec tamen minus sublimis. Statius Virgilii vestigiis insti-

Incubuerunt mari, totumque a sedibus imis
Vna Eurisque Notisque ruunt creberque pro-
cellis 85

Africus, et vastos voluunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes coelumque diemque
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.

84 *tortumque* legebat et hic Marklandus Epist. crit. p. 52. ubi illud *tortum* in plura poetarum loca reducere allaborat. 85 *crebrisque* Mead. Goth. tert. a m. pr. Caeterum nullus habet: *Vna Euris Boreisque ruunt*, vel *Vna Eurisque Aquiloque* r. hunc tamen in hac tempestate imprimis expectes, qua ad Libyam deferatur classis. 86 *Africus* multi scribunt. *Affricos* Rottend. et Goth. pr. *ad sidera* Bigot. et idem Goth. pr. *tollunt ad sidera* Hugen. pro div. lect. scilicet ex v. 103. 87 *It coelo clamorque* v. ap. Priscian. libro VII, sed aliter scripti et Eutyches Grammaticus ap. Heins. 88 *Arripiunt* Hamb. pr. forf. *Abripiunt* Burm.

tit: *dubiamque iugo fragor impulit Oeten In latus.* rem et admirationem narrata. Quod undique venti erumpere narrantur, non eo spectat, ut vno eodemque tempore momento omnes venti spirent; verum uti, quod natura tempestatis fert, crebrae aeris mutationes ab omnibus inde coeli plagis sibi succedant, cf. Exc. III ad h. v.

84—86. *Incubuerunt*, incumbunt, *ἐνέπεσον, ἐπέχραον, ἐνέσκηψαν.* a sedibus imis ruunt, h. e. eruunt a fundo: 87. Laudat Servius ex Pacuvio in Teucro: *armamentum stridor et rudentum sibilus*; funium nauticorum.— 88. 89. Odyss. ε, 293 *σὺν δὲ νεφέεσσιν κάλυψε Γαῖαν ὄμβρος καὶ πόντος ὀρώρει δ' ἔρανόθεν νύξ.* cf. Odyss. ι, 66—

Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether; 90
Praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra.
Ingemit, et, duplicis tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati!
Quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis 95
Contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis

90 et abest a Sprot. Hamb. pr. et ed. Ven. et malim deesse; habet Schol. Horat. I od. 34 c. caett. Sed infinita loca in poeta sunt, ubi aurium iudicium aut sententiae vis postulant, ut eiiciatur copula, quae tamen tuta latet sub codicum praesidio ac tutela. Nihil adeo novare licet. *aer* MSS. Graev. 91 *montem* Medic. a m. pr. 92 *Extemplo* scribitur in nonnullis. 93 *tendens geminas* Bigot. 95 *ora deum* pr. Hamb. Super *quis* Servius ita est intelligendus: Duplex fuit forma: *qui, quorum, quis.* (non autem *quels*) et *ques, quium, quibus*, siue ab initio, *queis, queium, queibus.* 96 o deest ed. Ven. 1472.

69 et inf. III, 198, ubi *nimbi*, re, qua, cum inhumati iacerent, qui mari absorpti essent, tanto grauior naufragii horror esse debebat, nimis argutum arbitror. Priscis heroiibus et metuere et flere haud indecorum est. — 93.

92. Naturae veritatem sequutus poeta, exemplo Homeri Od. ε, vnde locus expressus, v. 297 *καὶ τότε Ὀδυσσεὺς λῦτο γένατα καὶ φίλον ἦτορ*, Aeneam suum metu vacare non iubet. Aliud est Achillis exemplum, qui mortem a Xanthi eluie instantem similiter exhorrescit Iliad. Φ, 272. Antiquam sepulturae religionem huc aduoca-

94—96. ibid. 306 *Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ* etc. Compara locum. cf. Iliad. Φ, 279 sqq. nostrum imitatur Seneca Agam. 515 sqq. *oppetere mortem*, vulgare; poeta absolute posuit: ut *obire mortem*, mox, *obire* simpliciter.

Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse; tuaque animam hanc effundere
dextra!

Saeuus vbi Aeacidae telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon; vbi tot Simois conrepta sub vndis 100
Scuta virum galeasque et fortia corpora voluit.

97 *Tyde* multi male scribunt. Est *Τυδείδης*. mox: *'decum-
bere flammis* Hamb. pr. sed cum Diomede in campo ante Troiam
congressus est. v. not. 98 *hanc animam* Parrh. *tua hanc ani-
mam* Bigot. *animamque tua hac* (saltem deb. *hanc*) Moret. pr.
99 *et ingens vnus* Pierii, vnde Gifan. facit *vt.* 100 *Sarpedo*
Medic. a pr. m. *sub vndas* alii ap. Seru. Verum hunc repetit
inf. VIII, 539. 101 *pectora* Oudart. Hamb. fec. et Leid. nec
non Goth. tert.

96 — 98. Diomedem, Ty- cum *saeuus* proprie ad iram,
dei f., potissimum inter Achi- furorem, ac vehementiam
vos memorat, quoniam cum spectet: pro communi epi-
eo congressus Aeneas a Ve- theto, saepe tantum in or-
nere morti ereptus fuerat. v. natum, adhibetur in omni-
Iliad. ε, 239 sqq. 311 sqq. bus rebus, quae ad bella,
Fortissimum eum appellat ex pugnas, virtutem; ad impe-
Iliad. ζ, 98, vbi Helenus de ria, regna, iussa; ad mare,
eodem: *Ὅν δ' ἔγὼ κάρτισον* ventos, tempestates, perti-
Ἀχαιῶν Φημι γενέσθαι. (Alie- nent. Quo fit, vt nonnun-
na affert Schottus II. Obs. 15.) quam per *fortis*, *inagnus*,
99. Odyss. γ, 108 Nestor *potens*, declarari possit, vt
facta Achiuorum ante Tro- Homericā *δεινός*, *αἰνός*, *ἀπη-
iam* recensens *ἐνθάδ' ἔπειτα* *νής*. *telo*, hasta, v. Iliad. χ,
κατέκτανεν ὅσοι ἄριστοι *ἔν- 319. iacet*, periit, *κῆται*.
θα μὲν Αἴας κῆται Ἀρήϊος, quamquam et corpus Hecto-
ἐνθα δ' Ἀχιλλεύς, ἐνθα δὲ ris sepulturam sub moenibus
Πάτροκλος — ἐνθα δ' ἐμὸς Φί- vrbis habuit, v. Iliad. ω, 786;
λος υἱός. suauissimus locus! non vero Sarpedonis, qui in
saeuus Hector simpl. pro for- Lyciam fuit abductus. Sar-
tis, vt *acer*, *asper*, v. 14. pedon *ingens*, *πελώριος*.
Scilicet, vt semel moneamus, 100. 101. Contendit cum

Talia iactanti stridens aquilone procella
Velum aduersa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi; tum prora auertit, et vndis
Dat latus; insequitur cumulo praeruptus aquae
mons. 105

103 *auersa* vna Iuntina ed. *fluctumque* Medic. a m. pr. cum
aliis. v. Burm. 104 *proram auertit* (f. procella f. nauis) Medic.
et Gud. item Rom. cum nonnullis aliis. *proram vertit* Sprot. sed
cedit codd. auctoritas poeticae rationi, qua *auertere*, pro se a., ab-
solute dici solet. cf. Heinl. et Burm. *proram aduertit* quatuor ap.
Burm. *prora aduertit* Leid. a m. pr. 105 *proruptus* alter Hamb.
cf. inf. 247.

Homero Iliad. μ, 22 sq. καὶ in ornatu, etiam vbi alios
Σιμόεις, ὅθι (in cuius littore) loquentes inducunt. Vide v.
πολλὰ βοάγρια καὶ τρυφά- c. inf. Iunonis verba 229 sqq.
λαι Κάππεσον ἐν κονίησι, et Iouis 257 sqq. neque hoc,
καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν. nisi in immodica pigmenta
Inf. XI, 257 *Quos Simois* excurrat poeta, vitio dabis,
premat ille viros: quod mi- vbi semel memineras, Ioue
nus audacter dictum videri et Iunonem non propriis,
potest, quam *volui flumine* sed poetae verbis vti.
h. l. *scuta et galeas*. De 102 — 105. *iactanti* simpl.
quo v. ad 119. Egregie au- dicenti. Homerus Od. ε, 313
tem reddita est Simoentis na- *Ὡς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε*
tura, qualem eam adhuc esse *μέγα κύμα κατ' ἄκρης Δεινὸν*
memorarunt ii qui haec loca *ἐπεσσύμενον — μέσον δέ οἱ*
adierunt. Praelia autem in- *ἰσὸν ἔαξε Δεινὴ μισγομένων*
ter Simoentem et Scaman- *ἀνέμων ἐλθῶσα θύελλα.* (Lo-
drum facta. (cf. Comment. cum Iliad. ο, 624 sqq. non
de acie Homericā p. 154. bene comparant viri docti.)
To. VI *Comm. Soc. R. G.*) *stridens aquilone procella*,
Potest sane oratio nimis or- h. e. ab aquilone incitata,
nata videri ex Aeneae per- immissa; plus autem est in
sona; sed innumeris locis *stridens*. Magna igitur venti
poetae cum epici tum tra- vis a septemtrione veniens
gici ac lyrici sibi indulgent *ferit velum* et lacerat, *ad-*
TOM. II D

Hi summo in fluctu pendent; his vnda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit aestus arenis.
Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet:

108 *adrepas* sex Burm. *arreptas* Goth. tert. *ad* f. Sprot. ducit Hamb. pr.

versa, a prora irruens, excitatque fluctum ingentem, quo vtrunque citra navis latera se prouolvente remi franguntur, seu, quod proprie dicitur, *detergentur*; Graecorum *παρὰσῦρεν τὰς τὰρσας*. cf. Diodor. XI, 18. unde sequitur *τὸ παρὰφέρεσθαι, φέρεσθαι πλαγίως τὰς ναῦς* vel *ἐπιναρσίως*; deterfis sc. remis iam obliquo cursu fertur navis, adeoque *prora auertit* se, incerta in hanc vel illam partem fertur, et navis *undis*, fluctibus, *dat latus*: quod nolim cum Cupero Obs. II, 2 a palaestra arcescere. Illustrantur haec ex Valerii Fl. imitatione I, 618. 9. *Excussi manibus remi, conuersaque frontem Puppis in obliquum resonos latere accipit ictus*. cf. Quint. Cal. XIV, 592. Fundus est in Odyss. 1, 70 sqq. de Vlyse a Ciconibus progresso: ingravescit aquilo et naues αἰ μὲν ἔπειτ' ἐφείροντ' ἐπιναρσίω, ἰσία δὲ σφιν Τριχδά τε καὶ τετραχδά διέσχισεν ἰς ἀνέμοιο

(*stridens a. p. velum ad-versa ferit*). Locus est e praestantissimis. 105. *insequitur mons aquae prae-ruptus cumulo*, h. e. praeruptus, propter altitudinem cumulatae aquae. Intelligit autem *decumanum fluctum* (Graeci *τριφυμίαν* dicunt, forte pro maris diuersa natura), vt iam Scaliger vidit, qui aliis minoribus ipse maior succedit. Eo autem insequente alterum navis latus, aut altera pars, alte deprimitur, altera exstat. Itaque *Hi*, alii ex iis, qui in naui sunt, v. c. in prora, aut in transiris dextris, *pendent s. in fl.*, alii, qui sinistris, aut in puppi sunt, merguntur mari. Nisi placet v. 106 seiungere a superioribus, et de aliis navibus accipere.

108 — 112. *Aras* proprie dictas seu *Aegimuri insulas* designat, ex aduerso Carthaginis in mari sitas, in nostris quoque tabulis geographicis obuias. Vid. Excurs. ad h. v. *saxa latentia*, ἔρυατα

*Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus,
Aras:*

Dorsum inmane mari summo. Tris Euris ab
alto

110

In breuia et syrtis vrguet, miserabile visu,
Inluditque vadis, atque aggere cingit arenae.

109 *mediisque in fl.* Medic. et duo alii etiam pr. et sec Goth. et quinque Heinf. *mediis quae fluctibus*, quo ducit Mentel. tert. *mediisque fl.* Hoc placet, et, nisi aliam normam semel praescriptam sequendam mihi esse putarem, cum Brunekio *mediis quae fluctibus*, reponerem. Montalb. cum ms. Helmstad. *mediis in fl.* etiam hoc rotundius. Sed totum versum ab impura Grammatici manu accessisse cenfeo. Saltem valde alienum est a poetae iudicio in medio tempestatis aestu interponere observationem grammaticam. Suppetit forte ratio aliqua, qua labes poetae, si non elui, at dilui saltem potest, si *Aras*, vt fecimus, scribas. non *aras*: ita vt sit certus in mari locus; tum si interpungas: *Tres Notus a. in saxa latentia torquet, Saxa*, (inquam), *vocant Itali mediis quae fluctibus Aras, Dorsum inmane m. f.* h. e. in scopulos *Aras* dictos. Dicendus ita poeta expressisse, intempestiua quidem, docta tamen aemulatione, Homeri aut Pindari etymologias nominum propriorum vt huius in Iamo, illius in Batia ac similibus. Ieiuna tamen vel sic exit oratio, et indignus tanto poeta versus: quem delendum esse etiam Bryant V. C. statuebat. 111 *Syrtis* v. Pier.* *mirabile* sex Burm. 112 *Impellitque* Hamb. *illuditque* Comm. Cruqu. ad Horat. I, Od. 3.

ὄφρα, vt saepe — *dorsum* ca, qualia alias littorum sunt; alias *taenias* appellant. *mari* opp. *profunda*, *alta* vel *summo*, sub maris superficie *aperta*. Inf. v. 221 de scopulis latentes scopuli: οἷός τι δ' ἄλμη Ἀπλόος εἰλεῖται γαίης tamen arenosa loca dicuntur *breuia*; eadem mox *vada*. IV, 1270. 71. e quo loco, Non autem de Syrtibus proprie ita dictis, maiore ac minore, in Libyae littore, cogitandum; nec *Notus* et *Eurus* proprie dicti sunt. v. Exc. laud.

Vnam, quae Lycios fidumque vehebat Oronten,
 Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 In puppim ferit: excutitur, pronusque magister 115
 Voluitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
 Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore
 vortex.

Adparent rari nantes in gurgite vasto;
 Arma virum, tabulaeque, et Troia gaza per vndas.

113 *ipsumque vehebat* Puget. v. Burm. *Orontem* vt *Aenean*, *Achaten*, *Acesten*, firmat Heinl. alii *Orontem*, *Oruntem*. 114 *ingenti vertice* h. e. procella coni. Lennep. Animadu. ad Coluth. p. 97. sed v. not. 116 *istam* Hugen. 117 *et deest in binis*. *Verte* scribit Medic. semper. v. Heinl. et Pier. 118 *gurgite summo* Hugen. pro var. lect. 119 *Troica* alii. Sed graeca ratio poetis frequentata.

113—115. *Vnam ingens* prolabitur: quamquam et
pontus, (δεινῶς pro fluctus, ipse fluctus adiungere satis ca-
 quod incitatus: Valer. Fl. suum hominis potuit.
 IV, 666 *effluit imber spu-* 115—119. Vides Home-
meus et magno puppim pro- rum l. l. Od. ε, 314. περὶ δὲ
cul aequore vestit) ferit in σχεδὴν ἐλέλιξεν, Τῆλε δ'
puppim, ictu in puppim de- ἀπὸ σχεδὴς αὐτὸς (Vlysses)
 lato, κατὰ πρύμναν, (non πέσσε· πηδάλιον δὲ Ἐν χειρῶν
 ἐπὶ πρύμναν, quae diuersa προέηκε· μέσον δὲ οἱ ἰσὺν ἔαξε
 plane res est, ἐπὶ πρύμναν Δεινὴ μισγομένων ἀνέμων ἐλ-
 ἐλαύνειν) a vertice, h. e. de- θῆσα θύελλα. Τῆλε δὲ σπεῖ-
 super, v. sup. ad Georg. II, ρον καὶ ἐπίκριον (velum et an-
 310, (non vero a prora, etsi tenna) ἔμπεσε πόντω. Τὸν
 a fronte fluctus ingruere de- δ' ἄρ' ὑπόβρυχα θῆκε etc.
 buit) alte insurgens fluctus Obseruanda autem in Virgi-
 desuper in caput irruit. Odyss. lio variatio in diuersis na-
 ε, 313. ἔλασε μέγα κῦμα κατ' vium casibus. *Magistrum*
 ἄκρης Δεινὸν ἐπεσσύμενον. nominat Aen. VI, 334 sqq.
 Puppi itaque depressa incli- *Leucaspim et Lyciae ducto-*
 natur gubernator et in mare *rem classis Oronten*: vbi in

Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatae, 120
 Et qua vectus Abas, et qua grandaeuus Aletes,

120 *Iam inuvalidam* Sprot. *naum* Moret. pr. et qu. v. Heinl. *qua* f. Hamb. pr. et Sprot. *Achati* agnoscit Charif. Inst. Grammat. lib. 1. quod illustrat Heinl. cf. sup. ad v. 30. 121 *Aletes* cum me-
 lioribus Heinl. ex Ἀλήτης. male vulgo *Alethes*, *Alaetes*.

eundem Orontem in locis *Scuta virum galeasque et*
 inferis incidit Aeneas. et, *fortia corpora voluit*. Adde
 quod *pronus voluitur in ca-* Aen. VIII, 539 *quam multa*
put, translatum est ex ver- *sub vndas Scuta virum ga-*
 bis: δ' δ' ἄρ' (κυβερνήτης) *leasque et fortia corpora*
 ἀρνευτῆρι ἐοικώς Κάππεσ' ἀπ' *volues, Tibri pater!* cf.
 ἱκριόφιν — Odyss. μ, 413. *Doruill. ad Chariton. p. 627,*
 Mox vorat v. 117 est absor- *qui et Manil. V, 51 laudat.*
 bet, καταπίνει. Videtur flu- *De galeis forte fluitantibus*
 ctus ingens irruendo in mare *dubitari potest. At cogitan-*
 profundam voraginem effe- *dum de galeis corio factis,*
 cisse: in quam dum reuolu- *etsi forte lamina aerea orna-*
 tum mare fertur, nauis la- *tis. Erant autem militum*
 teri illud impingitur eamque *arma in puppibus religata.*
 circumagit. *inf. v. 183, vbi Seru. X, 80.*

118. *rari* epith. ornans, *Nauium tamen armamenta*
 vt et *vastum*, nihil amplius. *alii malunt intelligere. Sed*
gurges, μέγα λαῖμα θα- *arma virum* dicit.
λάσσης. Conspiciuntur pas-
 sum nantes (cf. Odyss. μ, 417. *120. 121. Nomina sunt*
 418) et *arma* h. e. clipei, *ex Homero, non autem ipsi*
 quos, cratibus textos corio *homines. Achaten, Aeneae*
 indutis, quis dubitet aqua *amicum video in Schol.*
 ferri potuisse? Laudant Liu. *Ven. A. accepisse nonnullos*
 I, 37 *multique mortales —* *de eo qui Il. B. 701. est*
in flumine ipso periere, *Δάρδανος ἀνὴρ, a quo Prote-*
quorum fluitantia arma ad *filaus caesus est. — 122. Vi-*
urbem cognita in Tiberi. *cit hiems, tempestas, χει-*
 etiam ante 100 *vbi tot Si-* *μῶν, labefactauit, soluit na-*
mois correpta sub vndis *uium latera, vt aqua subiret.*
imbrem, aquam maris post

Vicit hiems; laxis laterum conpagibus omnes
Adcipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hiemem sensit Neptunus, et imis 125
Stagna refusa vadis, grauitur conmotus; et alto

123 *Vincit* vnus Heinf. cum Cod. Argent. Boecleri ap. Cunin-
gam. *laterum laxis* Hamb. pr. 123 *remis* Goth. tert. 124 Heinf.
malebat *pontus*, vt *misceri* esset infinitiuis historicus, quod sane
non insuaue esset. 125 *Immissamque* Bigot. et Reg. male. emissam
erat ab Aeolo. *immissamque* Zulich. et vnus Leid. superscripto *i.* vul-
gari variatione. *sensit* duo alii ap. Burm. *hiemem vt sensit* emendat
Markland. ad Stat. V, Silu. 2, 113. Sed et alterum poetae vsitatum
est: quorsum igitur conuicimus alterum! 126 Interpungebatur
vulgo: *Interea — sensit Neptunus, et imis Stagna refusa vadis;*

Ennium et Lucretium dixit; at seruat eum Minerva v.
et post Virgilium saepe alii 382 sqq. nam a Neptuno tem-
poetae, vt Stat. III Theb. 250. pestas fuerat immissa. *Sensit*
251. *inimicum* granius acci- Neptunus *pontum misceri*
piendum pro *exitioso*. Ma- magno cum murmure et
teriem ornatissimi loci habuit *sensit hiemem* emissam, —
haec verba: ἀπὸ τοῖς Λῶσιν et *stagna* refusa. Duplex
κλύδων πρόπιος· τὴν δὲ ψιλὴν structura, vt saepe. *stagna*
Φέρει κῆμα. — *rimisque fa-* pro mari, quod *refusum*,
tiscunt, soluuntur, vt ri- erutum et exturbatum erat
mas agant. v. ad Ge. I, 180. ex *imis vadis*, fundo; quod

124—156. Tempestas tan- v. 84 *ex imis sedibus*, βυσ-
dem deferbuit. Locus poe- σόθεν, nisi cum Seruio, quem
tice Neptuni interuentu ex- Cerda sequitur, per *stagna*
ornatus: quem extra rerum profunda maris velis indicari.
Iliacarum nexum intulit: nam Sed *stagna* pro mari nouasse
in Homero Troianis ille ira- videtur poeta ex λίμνη apud
tus Achiuorum partes tue- Homerum.
tur. Cf. V, 799. Apud Ho- 126—129. *Grauitur com-*
merum l. l. Odyss. ε, 334 *motus*. turbatus, συγχυθεῖς
Vlysem prospicit Leucothea rei nouitate, sensit Neptu-
et offert suum κρήδεμνον, nus tempestatem in mari com-

Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda.
Disiectam Aeneae toto videt aequore classem;
Fluctibus oppressos Troas coelique ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis et irae. 130

grauius commotus, et alto Prospiciens, summa placidum caput
extulit vnda. Ita grauis et difficilis crisis exorta, quomodo idem
Deus *grauius commotus*, iratus, *placidum* tamen *caput* extollere
possit. Commenta virorum doctorum v. in Excursu ad h. v. Dispul-
sam nubeculam vides virgula sublata et alio traducta. nunc pontum
misceri sentit grauius commotus; et *alto Prospiciens*. vide not.
ab alto Leid. 128 *disiectam* Bigot. cf. v. 43. *disiectam* Graeu.
disiectamque Leid. 1010 *Aeneae* Bigot. *vidit* Mentel. tert. *nauem*
Zulich. a m. pr. 129 *ruinam* Rom. et ed. Iunt. nec male hoc;
praestat tamen alterum, quod propius ad consilium poetae spectat.

motam; tum ille e mari ca- 254 sqq. *Vt cum turbatis*
pite sublato prospicit. Valer. *placidum caput extulit vn-*
Fl. I, 641 *undique feruent* *dis Neptunus, totumque vi-*
Aequora, cum subitus trifi- *det totoque videtur Regna-*
da Neptunus in hasta Cae- *tor ponto, saevi fera mur-*
ruleum fundo caput extu- *mura venti Dimittunt, nul-*
lit. placidum caput: Aliis *lasque mouent in frontibus*
in locis, alio respectu ad *alas: Tum sensim infu-*
maris furores habito, eidem *sa tranquilla per aequora*
Neptuno truculentus vultus *pace Languentes tacito lu-*
tribuitur. At h. l. *placidum* *cent in litore fluctus. alto*
adiectum est certo cum iudi- *prospiciens* int. ex fundo ma-
cio: quod tempestatem *non* *ris, in quo regia dei est. dis-*
ab ipso deo, ex ira in Tro- *iectam — oppressos.* v. sup.
ianos, commotam esse signi- v. 69. 70. *coeli ruinam* gra-
ficare voluit poeta. *Extulit* *uissime* dixit pro vento ac
caput placide: pro quo *procella.*

dictum poetico more, *pla-* 130. Statim Neptuno in
cidum caput; et ipse mox *animum* veniebat, Iunonis
placaturus est tempestatem. *machinatione*, vt exfatiaret
Difficultates ab aliis in h. v. *odia sua erga Teucros, hanc*
motas v. in Excursu ad h. v. *tempestatem esse conflatam.*
Expressit locum Silius. VII, Ita *dolos* et *iras* accipe. Ha-

Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia satur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam coelum terramque meo sine numine, Venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles?
Quos ego. Sed motos praestat componere
fluctus. 135

Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro:

132 *nostri* Sprot. et Hamb. pro var. lect. et Lutat. ad Stat. II, Theb. 4. 133 *terram caelumque* Parrhaf. 134 *audetis et tantas* Menag. pr. 135 *Quis* Bigot. a m. pr. Vir doctus coni. *Vos ego*, quod vel in pedestri oratione deterius esset; vt praecclare iam monuit elegantiss. Ruhnkenius in docto Comment. ad Aquil. Rom. p. 147. Io. Schraderus, qui istam emendationem proposuerat in Obss. I, 5. eandem defendit in praef. Emendat. p. LII. argumentum, quo emendationem firmabat vir poetices callentissimus, petitum erat ex imitatione Statii IV, 514, vbi Tiresias euocatis Umbris venire cessantibus: Ne spernite senectam, inquit, nam grauiora quoque carmina noui: *Iamque ego vos*. Quae quam diuersa sint, ex ordine hoc rerum manifestum fieri arbitror. Alia praeterea aduersus Schraderum monet Ouens in Noctib. Hagan. p. 613 sqq.

ouisse fertur poeta ante oculos Homer. Iliad. α, 536, 7. Sed verba ex Apollon. IV, 753. Οὐδ' ἄλοχον Κρονίδαο Διὸς λάθον. Simile argumentum vide tractatum ab Ouid. I Met. 601 sqq.

131 — 141. Duo ventos *Eurum* et *Zephyrum* pro toto ventorum agmine manifeste ponit tanquam poeta; nam neutrius in hac tempestate partes debuerit esse praecipuae. *generis vestri*. non tam originis, quam omnino gentis; tantumne vos confidentiae in vobis, in vestris viribus, habetis? Arguantur h. l. Interpp. post Nonium, cum videant in natalibus Ventorum, ap. Hesiod. Theogon. 378. 379. nihil esse reprehendendum. *meo sine numine*, voluntate, iussu. *tantas moles*, rerum perturbationes, tempestatem. Nam *moles* omnis magna molitio, magna res quam quis molitur. — *Quos ego* grauissime vlciscar, pu-

Non illi imperium pelagi saeuumque tridentem,
Sed mihi sorte datum. Tenet ille inmania saxa,
Vestras, Eure, domos: illa se iactet in aula 140
Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat;

138 *pelagi imperium* Parrhaf. *magnumque tridentem* Leidenf. pro var. lect. ex glossa. 140 *domus* Mentel. pr. Rottend. tert. et Goth. pr. *iactat* Hamb. alter. Oudart. Goth. tert. *regnat* alter Menag. et Hugon. 142 *citius dicto* Hamb. pr. *timida* alter Menag.

niam; vel, punire possem, *trum* v. 52. 140. *Vestras*, vel deberem. Notus locus. *Eure, domos*, Nota figura, Scilicet intelligendum: (Vos adscitis in regimen verbi sociis Euri. Ita IX, 525. XI, 686. 7. Totus autem locus adumbratus ex Homer. Iliad. α, 179 Οἰκάδ' ἰὼν σὺν νηυσὶ τε σῆς καὶ σοῖς ἐτάροισι, Μυρμιδόνεσσιν ἄνασσε. At ornatius noster extulit: *se iactet* — *aula*, regia. cf. ad 56.

Maturate fugam, accelerate receptum in antra vestra; *mature* h. e. ocyus discedite. Ineptum est apud Seruium Macrob. VI Sat. 8. et Gellium X, 11 in h. l. interpretando subtilitas. 138. *imperium — tridentem*. praecclare, vt v. 78. quodcumque hoc regni — *sceptra*. Et sic saepe poetae. Hinc et *saevus tridens*, quia poetis *saevum imperium*, v. ad v. 99. 139. *sorte*, sortitione inter fratres. cf. Iliad. ο, 187 sqq. *immania saxa*, vastum an-

Tom. II.

142 — 156. Placata tempestas. Aliter simile argumentum tractatum vides ab Ouidio I Met. 330 sqq. *dicto citius* non, antequam diceret; aut, citius quam dici potest, vt Seru., sed, *antequam orationem finiisset*. Nondum omnia erat eloquutus, cum iam mare esset placatum. Quale illud vulgatum: Dictum factum. *ἔμ' ἔπος ἄμ' ἔργον*, et Iliad. τ, 242 Αὐτὶν' ἔπειθ' ἄμα μῦθος ἔην, τετέλεστο δὲ ἔργον. F.

Conlectasque fugat nubes, solemque reducit.
 Cymothoe, simul et Triton adnexus, acuto
 Detrudunt naus scopulo; leuat ipse tridenti; 145
 Et vastas aperit fyrtis, et temperat aequor;
 Atque rotis summas leuibus perlabitur vndas.
 Ac, veluti magno in populo quum saepe coorta est

144 Cymothe, Cymothoe, Cymothae, male scribitur: est Κυμο-
 θόη. 145 Detendunt Goth. pr. leuat atque Hamb. pr. ille Doruill.
 tridentem Goth. tert. non male; nisi alterum doctius esset. 146 Et
 magnas Graeu. v. ad 55 et 138. 147 pellabitur al. v. Pierium.
 148 Et veluti quatuor ap. Burm. in magno populo. in populo
 magno. magno populo. varietates v. ap. eumd. magna Moreti
 sec. et Montalb. et sic Ge. Fabricius legi viderat, vt esset, magna
 seditio. temere. cf. Burm. cum forte Hamb. pr. in excerpt. Cort.

144. Splendidi hi quatuor ves expedire se possent: vt
 versus v. 144 — 147 quanta- saepe poetae de aditu facto;
 rum scilicet rerum adumbra- sic mare aperitur. refer au-
 tio! Habuit forte ante oculo- tem ad tres naues v. 110. 111.
 los Apollon. IV, 930 sqq. et temperat mare, fluctus
 vbi Thetis cum Nereidibus placat. 147. Talis Neptu-
 nauem Argo inter erraticas nus quadrigis vectus etiam
 rupes saluam deducit, et in gemmis occurrit: Mill. I,
 1609 sqq. Cymothoe vna ex 1. n. 121. Dactyl. Lipp.
 Nereidibus: Apollod. I, 2, 7. Alias laudatas v. a Saxio
 inter Oceani filias ap. He- V. C. ad Virgil. Iustic. T. V,
 siod. Θ, 245. Detrudunt na- p. 37. Est enim et ibi simi-
 ves scopulo refer ad eas v. lis gemma expressa. Conf.
 108 quas Notus in saxa la- Aen. V, 817 sqq. Pulcre au-
 tentia torquet. Porro ipse tem singula celeritatem expri-
 Neptunus leuat n. naues: munt, etiam τὸ labi per vn-
 itaque post scopulo nolim das. VIII, 91 Labitur vncta
 plene interpungi, ita vt Nep- vadis abies.
 tunus Syrtes leuasse dica- 148 — 156. Neptuni pro-
 tur: quod non bene fieret. spectu mare placatur, vt po-
 146. Aperit fyrtes, via ex puli seditio ad spectu viri
 arenosis vadis facta, vt na-

Seditio, saeuitque animis ignobile vulgus;
 Iamque faces et laxa volant; furor arma mini-
 strat: 150

Interpretamentum hoc esse τοῦ saepe, atque hoc eo sensu esse ac-
 ciendum, vt sit ὥς, τὰς, existimabat Abresch. Diluc. Thucyd.
 P. I, p. 174. Opinionis auctoritatem aliam desidero; tum h. l. lan-
 gueret oratio, sequitur enim statim 151 si forte. Enimvero poetis
 saepe est in comparatione solenne; vt sit idem, quod interdum,
 nonnunquam, sine definita aliqua notione numeri: vt in Gr. οἶατε
 ποῖα. Sic v. c. Aen. X, 723 Impastus stabula alta leo ceu saepe
 peragrans etc. V, 273 Qualis saepe viae deprensus in aggere
 serpens etc. Retrahenda autem est dictio saepe ad maius mem-
 brum: ac veluti saepe, cum coorta est s. cohorta scribunt tres
 Burm. Goth. tert. coacta Oudart. 149 feruetque Schol. Horatii
 Cruqu. lib. I. Od. 1. 150 iam saxa ed. Cuning. ex MS. Bersman.
 volunt iam Seruii aetate legebatur, quem vide. Iam fasces Bigot.
 a m. pr. et tecta Hamb. sec. et tela Zulich. a m. pr. fudes et
 saxa Freinshem. ad Flor. III, 21 emendarat; Heinl., vt refellat, do-
 cet quidem, faces et saxa etiam alibi iungi: sed de hoc nemo
 dubitet, docendum erat, vnde in seditione, quae interdum fit,
 faces ad manum sint. Scilicet cogitandum est de domo eius, in
 quem populus exarsit, diruenda et incendienda.

auctoritate conspicui — Ac quae nuda oratio esset: ar-
 veluti silentium, cum. In det ira vulgus. furit. 151.
 prosa: vt saepe in magno Grauem, venerabilem, pie-
 populo cum coorta est sedi- tate ac meritis, religione
 tio silent. Comparatio sedi- erga deos et sanctitate, be-
 tionis cum mari satis frequens neficiisque in patriam ac ci-
 est, et ab Homero Iliad. β, ves collatis. Vtrumque homi-
 144 — 146 ducta; at h. l. nibus auctoritatem conciliat.
 inuerse maris tumultus cum 155. 156. Coelo aperto,
 seditione fit comparatio: cu- sereno, quod adhuc nubi-
 ius nouam ac praeclare or- bus erat obductum, in-
 natam tractationem facile in- vectus per mare. Equos
 telligas, inprimis in voc. mag- Neptuni v. Homer. Iliad. v,
 no — coorta est saeuitque 23. 24. Seniores poetae tri-
 animis (ira) ignobile vulgus buunt Neptuno hippocampos.
 (vt vile, epith. ornans) seu, v. Stat. Theb. II, 45 — 47.

Tum, pietate grauem ac meritis si forte virum quem
 Conspectere, silent, adrectisque auribus adstant;
 Ille regit dictis animos, et pectora mulcet:
 Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
 Prospiciens genitor, coeloque inuectus aperto, 155
 Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.

Defessi Aeneadae, quae proxima, litora cursu

151 *grauem populi* Hamb. alter. 152 *arreptisque* quatuor
 Burm. *erectis* Zulich. et Leid. pro var. lect. *abstant* Montalb. v.
 Heinl. *astant* al. 154 *Sic omnis* Moret. sec. *pelagi cunctus* Bi-
 got. *cecidit furor* Puget. *aequore* coni. Heumannus. sed v. Burm.
 155 *Aspiciens* Sprot. *que abest* a pr. Moret. Miror neminem ma-
 luisse: *pontoque inuectus aperto*. 156 *flectat* Leid. a pr. m. *flexit*
 tert. Mentel. a m. sec. *fluctuque volans* Romanus et alii aliquot ap.
 Pier. minus poeticè. 157 *Aenidae* Leid. vnus. *Aeneidae* Goth.
 alt. Sed *Aeneadas* iam ex Lucretio nouimus: *Aeneadam* *genetrix*,
hominum diuumque voluptas, *Alma Venus*; praeter nostrum,
 apud Ouidium et alios; etiam in serioribus: v. disputata ad Aui-
 defer. orb. 117. Nam cum proprie sit *Aeneae progenies*, inde
Troiani omnino, tandem *Romani* sunt *Aeneadae*. Itaque Re-
 gilla in Marcelli carmine (v. c. Brunck Anal. T. II. p. 302) fuisse
 dicitur ἐξ Αἰνεαδάων, Ἀγχίσεω κλυτὸν αἶμα καὶ Ἰδαίης Ἀφροδίτης,
 h. e. simpliciter, matrona Romana, Herodi Atheniensi nupta;
 Γήματο δ' εἰς Μαράθωνα. Pronuntiatum autem Αἰνεάδας et Αἰνεάδαι.
 Vt in Pindaro Olymp. VI, 149 Ὀτρυνον εἴνεται εἰσέως, Αἰνέα. Et de

vt Proteo Georg. IV, 389. Bacchus, Apollo, h. e. ve-
curru secundo, celeri; pro-
prie cursus est *secundus*; At Burmannus vult *ita dici*
 ductum a nauī, quae *secun-*
do amne deuehitur. Caete-
 rum hunc locum ornatissi-
 mum ante oculos habuere
 Silius VII, 254 — 259 et Sta-
 tius Theb. V, 704 — 709.
genitor, pater: Sic proprie
 omnes seniores dii, mox et
 quicumque alii, vt Mars, *fessae naues*.

Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
 Est in secessu longo locus: Insula portum
 Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto 160
 Frangitur inque sinus scindit sese vnda reductos.
 Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur
 In coelum scopuli, quorum sub vertice late
 Aequora tuta silent; tum siluis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet vm-
 bra. 165

nostro Aenea in Rhelo Αἰνέα et Αἰνέαν duabus syllabis 90 et 585.
 Est quoque in Argonaut. Orphic. 138. Βούτης Αἰνεάδης, quod cor-
 ruptum esse patet. Fuit ille Atheniensis et potuit dici a tribu
 Αἰνέδης. quae littora proxima alter Hamburg. 160 obiectum
 Menag. alter. *amnis* Hamb. pr. a m. sec. 161 *scinditur*, inque
 f. Hamb. sec. *sese scidit vnda* Sprot. cf. Ge. IV, 420 vbi idem ver-
 sus. 162 *rupes vastae* Puget. Male post *rupes* interpungebatur,
 vt suppleretur *sunt*. Immo vero minantur rupes et scopuli. 163 *lato*
 Rouend. alt. 164 *scaena* Medic. alique praestantiores. vel sic
 tamen male. *stat siluis umbra* c. Hamb. pr. non male; nisi se-
 queretur *umbra*. 165 *eminet* Puget. minus bene.

159 — 169. De toto loco obiecta et continenti prae-
 vide Excursum. Primae eius texta. Haec *insula* efficit
 lineae petita sunt partim ex *portum obiectu laterum*
 Odyss. ε, 404 et 411 sqq. vbi suorum; tam late illa prae-
 Vlysses enatat naufragio in tenditur; *portum* appellat
 Phaeaciam, partim Odyss. tutam nauium stationem,
 v, 95 sqq. vbi in Ithacam quoniam insula obiecta ven-
 escendit. *in secessu longo* torum et fluctuum vim exci-
 sc. littoris. Sinum *secretum* pit: *lateribus* enim, ad in-
 interpretatur Seruius. Sal-
 tem tractum littoris remo-
 tum et infrequentem defig-
 nat poeta, cuius aditum et
 conspectum intercipit nau-
 gantibus insula ex aduerso
 IV, 420. solent enim fluctus

Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum;

166 *Fronde Graeu. auersa Goth. pr.*

allisi longo tractu retrorsum
acti disfolui.

159. Insula non est ap.
Homer. in loco, quem hic
expressit Odyss. v, 97, sed est
alius locus, quem et hic ante
oculos habuit, in descriptio-
ne terrae Cyclopi Odyss.
i, 116 Νῆσος ἔπειτα λάχεια
παρὲν λιμένος τετάυνται Γαίης
Κυκλώπων, ἔτε σχεδὸν, ἔτ'
ἀποτηλῆ, Ἰλῆεσσ'. Ex eo-
dem loco cerui inf. 184 poe-
tae in mentem venere.

160. 162. In portu Phor-
cynis l. l. Odyss. v, 97 sqq.
Δύο δὲ προβλήτες ἐν αὐτῷ
Ἄγκαι ἀπορῶνες, λιμένος
ποτιπεπτηῖαι (mutuo ad se
vergendo, in cornua coeun-
do, κατὰ τοῦ λιμένος. Ety-
molog. εἰς λιμένα νενευκῖαι).
Αἶ τ' ἀνέμων σιεπάσσι δυσ-
αίων μέγα κῦμα Ἐκτοθεν
(ab alto).

162 sqq. Nunc ad *seces-
sum*, s. interius litus, con-
tinentis nimirum, procedit.
Est hoc rupibus confitum,
prominentibus ad dextram et
sinistram duobus scopulis;
omnia siluis obsita. Ingressis
recessum hunc ex aduerso
166. occurrit antrum subter

littore scopuloso. 164. Su-
perior littoris ruposi ora sil-
vis obsita est. Pro interpre-
tatione sunt vss. 310. 311.
*Classē in conuexo nemo-
rum sub rupe cauata, Ar-
boribus clausam circum at-
que horrentibus umbris Oc-
culit.* Littora huius generis
saepē memorantur; v. c.
Apollon. II, 734. 5. 6. — *Sce-
nam* noue dixit poeta de
prospectu longo inter *siluas*,
h. e. arbores. Hanc *scenam*,
h. e. prospectum, *siluarum
coruscarum*, tremula inter
interualla luce micantium,
dum vento mouentur (inf.
XII, 701. 2, aut ipse *corus-
cis* Cum fremit ilicibus
quantus — Apenninus), et
hoc *nemus* Virgilius ex vna
olea ap. Homer. 102 propa-
gavit, tamquam ex furculo.
horrenti umbra cf. sup. ad
Prooem. 4. Post *siluas* me-
moratur *nemus*: tamquam
post latius, id quod partem
vel genus constituit: sere vt
in Horat. I, 21, 5. *nemorum
coma quaecunque promi-
net nigris siluis.*

166 — 168. Hoc antrum
itidem ex Homero v. 103 —

Intus aquae dulces, viuoque sedilia saxo;
Nympharum domus. Hic fessas non vincula nauiis
Villa tenent; vnco non adligat ancora morsu.
Huc septem Aeneas conlectis nauibus omni 170

168 *Hinc* f. Menag. pr. *nauiis* Heinf. e Prisciano et scriptis.
169 *aequora* alter Rottend. *ullo* non emendabat Scaliger.

112. Sed apud hunc tam
angusta loci facies, tam ve-
neranda antiquitatis sancti-
tas, vt Virgilius ab antro
ornando plane abstineret.
Atqui et hoc iudicium magni
poetae est. *Fronte sub ad-
uersa*: de interiore conti-
nentis littore (non de insula)
hoc est accipiendum: quod
est aduersum intransitibus si-
num. *Nympharum domus*
etiam Odyss. μ, 318 de an-
tro in insula Solis: ἐνθα δ'
ἔσαν Νυμφέων ναλοὶ χοροὶ
ἡδὲ θόωκοι (h. *planities*,
quam ad choreas aptam di-
ceres, et *sedilia*).

168. 169. *Hic*. non, in
antro; sed, in loco inter
littus et insulam, qui pro
portu, seu tuta nauium sta-
tione erat, in sinu pone in-
sulam, in *secessu* 159 memo-
rato. Ἐκτοθεν δὲ ἄνευ δε-
σμοῦ μέναι Νῆες εὐσσελμοί,
ὅταν ὄρμυς μέτρον ἴκωνται.
ibid. v. 100. 101. Vides vbi-

que Virgilium, si sententia
certare non poterat, verbo-
rum ornatu cum Homero
contendisse. At indicabimus
et huius ornatus lineas: Od.
i, 136. Ἐν δὲ λιμὴν εὐορμος,
ὃν δ' ἔχρυν πείσματός ἐστιν, ἔτ'
εὐνὰς βαλέειν, ἔτε πρυμνήσι
ἀνάψαι etc. vides *vincula et
ancoram*, sed ornate: *vnco
non alligat a. morsu*; trans-
lato epitheto ancorae ad *mor-
sum*. Inf. XII, 274 *mordet
fibula*. Simile Nymphaeum
ad Heracleae Ponticae agros
transtulerant veteres poetae,
quod repetiit ex iis Quintus
Cal. VI, 470 sqq. versibus non
malis.

170 — 173. *Septem na-
uibis*; Vna, qua Aeneas
vehebatur, tres e scopulis a
Tritone, tresque aliae e syr-
tibus, seu vadis arenosis, a
Neptuno expeditae. Caete-
ras praeter vnam seruatas
mox videbimus; fuit enim
(vid. v. 381) tota classis XX
nauium. cf. Exc. I. ad lib. III.

Ex numero subit; ac, magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troes arena,
Et sale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum filici scintillam excudit Achates,

171 *subit* Parrh. et m. at m. nonnulli. 172 *Troes potiuntur* tres ap. Burm. cum vno Goth. at tert. *spaciantur* T. 174 *At primum* aliquot Burm. et ed. Iunt. *Hinc* vnus Heinl. *filici* praeclare Heinl. e melioribus libris et e Grammaticis. vulgares libri *filicis*. Etiam in codd. parte et ed. Ven. male *excussit*.

172. Praeclarus versus! Od. ε, 463 δ δ' ἐκ ποταμοῖο λιανθεῖς Σχοίνω ὑπενλίνθη, κύσε δὲ ζείδωρον ἄρεσαν. *arena*, littus: et telluris *amor*, πόθος, desiderium, soli attingendi cupiditas. *tabentes artus sale*; vnda marina resperfos, madidos, simplicit. Poetae enim *tabem* proprie de humore corrupto, mox de quocunque, inprimis sordido. *θάλασσα δὲ κήκισ πολλὴ* "Αν σώμα τε ῥῖνας τε. Odyss. ε, 455.

174. Reprehendit hic et in sqq. inprimis 210 sqq. poetam Homius (*Elements of Criticism*. T. III, p. 232. 229), quod eadem orationis gravitate res humiles narrat, quae grandes et sublimes. Voluit sane Virgilius hoc ipso verborum ornatu nobilitatem tenuibus rebus addere. Aliiter Homerus, qui orationem

rebus accommodat; et praeceptum sane primum in tali re est, leues res leuiter esse attingendas, ut obiter tantum lectoris animum praestringant. Sed habet poeta vnusquisque saeculi sui Genium, cui in nonnullis est litandum; et verborum ornamenta alia splendoris et sublimitatis sunt, alia elegantiae et suauitatis, quae, ut in hoc et similibus locis factum, recte rebus etiam humilibus accommodari possunt. 176. *Rapuitque in fomite flammam*, raptim excepit lignis aridis pro fomite subiectis. alias *fomes rapit flammam*, quam raptim concipit. cf. Seru. Virgilium hic Theocr. Idyll. XXII, 33 et Hymn. in Merc. v. 110 imitatum esse, locis inspectis vix probabile habeas.

Suscepitque ignem foliis, atque arida circum 175
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam vndis Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis et frangere saxo.

Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem 180

175 *suscepit* olim Seruius in libris habebat, quem v. 144 et sic alter Mentel. it. Goth. pr. et ed. Mediol. cf. Scalig. IV poet. 16. 176 *ex fomite* Oudart. Leid. et Hamb. pr. pro var. lect. nec hoc male; sed in f. doctius. a *fomite* pr. Moret. *flammas* aliquot Burm. et Goth. tert. 177 *corruptam* Exc. Burm. 179 *Extorere* Zulich. et Hamb. pr.

177 — 179. Hic vides 267). *Cerealia arma*, h. vtenfilia, instrumenta, ad pin- nem et artem panis confi- sendum, et ad coquendum ciendi, non ingrati illam panem. puta esse haec ipsa et iniucundam cognitu homi- saxa, porro mactram, seu nibus, qui, a quibus initiis alueum, quo farina subige- vita humana ad hunc cultum retur. De fermento enim progressa sit, quaeri sciant a nondum cogitabant; sed fa- philosophis, qui humanae vi- rinam illam subactam, seu tae annales aut condere aut pultem, continuo in qua- cognoscere cupiunt. *fruges*, drarum forma sub cinere co- h. e. grana, *receptas*, e ma- quebant. Recte Seruius ho- ri seruatas, *torrent*, ut ex- nestatem sermonis hic com- uant glumam et facilius com- mendat. Aliter *ἐντεα δαυτός* minui possint, tum *frangunt* Odyss. η, 232. *fessi rerum*, *saxo*, ut multi populi etiam- ex calamitatibus et casibus, num grana saxi contundunt. quos subierant, (ita *res* poe- (cf. Goguet *Origine des tis*) exhausti viribus, quae *Loix* etc. P. I Liv. II art. 2 propterea cibo erant refi- *Opuscula* nostra Tom. I, p. ciendae.

330 sqq. de *Originibus pa-* 180 — 184. *Omnem pro-* *nificii*, et supra Georg. I, *spectum late petit pelago*, Tom. II. F

Prospectum late pelago petit; Anthea si quem
lactatum vento videat, Phrygiasque biremis,
Aut Capyn, aut cellis in puppibus arma Caici.
Nauem in conspectu nullam; tris litore ceruos

181 *pelago late* tres Burm. *Anthea* libri potiores; 'Ανθίος ex ἄνθος. Ductum inde nomen femininum 'Ανθεία, quod, ut ex Xenoph. Ephes. nouimus, etiam 'Ανθία fuit s. ex 'Ανθίος. alii *Antea*. si qua a multis olim lectum fuit, quod et Carisius testatur. cf. Pier. et Fabric. retinuit Cuning. in sua edit. Sed voc. *aliquis* cum nomine proprio eleganter iungi satis docuere viri docti. 183 *Capin*, et *Capim* alii, ut Goth. *Caici*, a nomine fluminis Mysiae. al. *Cayci*. 184 *Nauim* aliquot ap. Heinf. et Goth. sec. cf. ad v. 120.

in prosa: prospectum capit, prospectat, quantum licet, per omne pelagus. cf. Odyss. II, 146 sq. et 95 sq. si videat, pro: ut videat, sollenni more, Homeri exemplo: εἰ. ἐὰν. εἴπω. pro ἴνα, ὥστε. v. c. εἴπω' αὐτῆς σχολιάτο Iliad. β, 97. In biremibus non est haerendum; poeta simpl. pro nauibus posuit. In v. 183 aut *Caicum*, debebat dicere vel *Caici* nauem; nunc ponit *arma Caici in puppibus cellis*. *arma* in puppibus religata cum Seruio intelligere vix possis, quippe haud facile e longinquo conspicua; nec commodum exemplum ex Aen. X, 80. Insignia navis h. e. parafemum male interpretantur alii; erant ea in prora, non in puppi. Saltem aut de *aplustribus* sum-

pliciter aut de tutela nauis erat accipiendum; illud quidem melius. Verum poetico ornatu omnino dicta puto *arma in puppibus*, pro armis puppis s. nauis *Caici*; ita ut *arma nauis*, seu armamenta, dicta sint pro ipsa *nauis*, quam prospicere volebat Aeneas. Hoc verius.

184. *Cervos* ex Homeri capreis fecit, v. sup. ad 159. Nullos tamen cervos in Africa inueniri Herodotus, Aristoteles, et Plinius post illos VIII, 33 s. 51 affirmauerunt. Firmat tamen se ipsum Virgilius Aen. IV, 154 et Lucan. IX, 921. Oppianum et Philostratum memorant praeterea Cerda et alii. Verum primo talis quaestio ex historia naturali aliena est a poeta; est quoque ἄλογον ἔχει

Prospicit errantis; hos tota armenta sequuntur 185
A tergo, et longum per vallis pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
Conripuit; fidus quae tela gerebat Achates;
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, sternit; tum volgus; et omnem 190

Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum nauibus aequet.

185 *Aspiciit* Puget. Hemistichium idem Aen. XII, 719. quos tota et tot armenta vett. nonnulli ap. Pierium. 186 et abest Bigot. et vallis, per longum Menag. pr. 188 quae et tela Menag. pr. 193 fundit et aequat Hamb. pr. cum Goth. tert. quod

μυθούματος (ut appellat Aristoteles de poetica s. 44) tum forte eos cum aduersariis ita in gratiam reuoces, ut aut cervos post Aristotelem in Africam illatos aut cerui nomen latius ab iis usurpatum dicas. Sunt certe, quod historiae naturalis auctores docent, varia ceruorum et capreolorum genera per Africam sparsa. Verum cervos etiam proprie dictos nunc per oras Africae versus septentrionem sitas errare, affirmat, ut Leonem Africanum, de la Croix, et alios taceam, Shaw Travels p. 243. cf. inf. ad V, 37.

189 — 193 *Cornibus arboreis*. Ecl. VII, 30 *ramosa cornua*. *Capita alta cornibus*, vulgari ratione, *capita altis cornibus*, vel *alta c. habentia*. Etiam *ferentes* pro exili voce, *habentes*. *Miscet agens turbam*, ornate, pro agit, agitat, perturbat, κλονεῖ, ut promiscua fuga se ipsi inuicem trudent, cum antea longo agmine incederent; 192 *septem ingentia corpora* grandius, quam *cervos*. *victor*, ornatus poeticus. Mox 194 *portum* non proprie dixit, sed pro statione nauium: v. sup. ad 159.

Hinc portum petit, et socios partitur in omnis.
 Vina bonus quae deinde cadis onerarat Acesties 195
 Litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
 Diuidit, et dictis maerentia pectora mulcet:
 O focii, (neque enim ignari sumus ante malorum)
 O passi grauiora; dabit deus his quoque finem.

rui licet vsu poetarum, substituendi modum indicatuum, quoties vulgaris vsus subiunctiuum amat. alii *fundit* et *aequet*, aut *fundat* et *aequat*. Hoc placet Burmanno. Sic iungenda *absistit* et *aequat*. *Fundet* Goth. alt. *humo* Medic. cum aliis praestantioribus it. Goth. tert. at Romanus *humi*. pro *numerum* Moret. pr. *meritum*. 195 *deinde bonus quae vina* Hugon. et sic iam codd. ap. Pierium. 196 *Tenario* Zulich. sed c. superfer. *abeuntibus illis*. Bigot. *abeuntibus hospes* Medic. Pierii. non malo lapsu. 198 *enim* abest a Moret. sec. *sumus ignari* Voss. *neque enim immemores sumus* Medic. Pierii. 199 *Et passi* Rottend. pr.

195 — 197. *Deinde vina, quae* etc. In Drepani portum, qui Siciliae est, classis Troiana delata fuerat Aen. III, 707, non longe aberat *Aegeſtia* vel *Segeſtia*, quam Graeci et *Egeſtam* scribunt, condita ab *Aegeſto* Troe, quem Virgilius *Aceſtiam* appellat: cf. V, 31. 61 et Exc. I ad e. l. Benigne fuerant ab ipso excepti, ut etiam inf. I, 558. 570. hinc *bonus*. Idem iterum hospitio Aeneam excipit Aen. V, 36 sqq. Quod *vina* commendat, ut Acestiae munus *ξενήιον*, id ut poeta, et Homeri imitatione, facit: Odyss. I, 197 sqq. *Vina onerare cadis* quasi pro

onere inferre, infundere cadis, pro vulgari *cados onerare vinis*.

198. 199. In prosa: O focii! satis meministis, vos grauiora his, quae modo experti sumus, passos esse: spem itaque retinete, habitura esse finem etiam haec mala praeteritis leuiora. *ante mala, τὰ πρὶν κακά*. Horat. I Carm. 7, 30 *O fortes peioraque passi Mecum saepe viri*. Locus autem expressus ex Odyss. μ, 208. ὦ φίλοι, εἰ γὰρ πώ τι κακῶν ἀδαήμενες εἰμέν. Οὐ μὲν δὴ τόδε μέισρον ἐπὶ κακόν, ἢ ὅτε Κύνλωψ ἔλπει ἐνὶ σπηϊ γλαφυρῷ κρατερῇφι βίηφιν.

Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
 Adceſtis scopulos; vos et Cyclopia saxa
 Experti. Reuocate animos, maesiumque timorem

200 *vos* ad S. Rottend. pr. *Scyllaeus* recte: est Σκυλαῖος. vii ap. Athenaeum VII, p. 311 F. Σκυλαῖος πορθητός. 201 *scopulia* Moret. pr. *adceſtis* Heinf. puto rescriptit, ut sibi constaret. *acceſtis* ipse Medic. et Rom. *Cyclopea* multi; sed in hoc et similibus penultimam produci docuit Heinſius. Est enim ex α. Κυκλώπειος. at *Cyclopius*, ex Κυκλώπιος. cf. inf. ad 665. nonnulli etiam *Cyclopeia* male. 202 *animum* sec. Moret.

Ἀλλὰ καὶ ἐνθεν ἐμῇ ἀρετῇ, βελήτε νόητε, Ἐκφύγομεν καὶ πρὸ τῶνδε μνήσεσθαι οἶω. Macrobi. V Sat. 11 Maronem in his locupletiore Homero existimat. At inter Seruiana legitur: *Totus hic locus de Naeuio belli Punici lib. translatus est*. Scilicet is ipse Homerum latine loqui fecerat.

200. *Scyllaeam rabiem*, seu quoniam Scylla canibus cincta, v. sup. ad Ecl. VI, 75, quorum *rabies* proprie dicitur; seu simpliciter, quatenus furor, saeuitia, rabies, mari, tempeſtati, procellis, tribuitur. *sonantes scopuli*, fluctibus allisis, et quidem *penitus*, in interioribus adeo rupis recessibus et antris, sunt ii ipsi, quibus Scylla insidebat. *Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere*, III, 566. *acceſſistis* ad

eos, hactenus, quod iam fretum Siculum ingressi non longe ab iis aberant, cum dati ab Heleno oraculi memores statim ad laeuam conuertunt cursum. v. inf. III, 555. 8. 566. 7. *Cyclopia saxa*, littus Cyclopum saxosum in Sicilia, cuius illi rupes et antra incolebant in Aetnae vicinia, in orientali littore. v. inf. III, 569. 644. 675. *Acceſſerant* (doctius dixit, *experti* erant) scilicet et ad hoc littus et in portu escenderant, sed ab Achae-menide moniti fugiunt. Est quidem in Seruianis docta nota: *Quidam tamen haec saxa inter Catanam et Tauromenium in modum metarum situ naturali dicunt esse, quae Cyclopea appellantur, quorum medium et eminentissimum Galate dicitur*. Sed sunt

Mittite. Forſan et haec olim meminiffe iuuabit.
Per varios caſus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes vbi fata quietas 205
Oſtendunt. Illic fas regna reſurgere Troiae.
Durate, et voſmet rebus ſeruare ſecundis.

Talia voce refert; curiſque ingentibus aeger
Spem voltu ſimulat, premit altum corde dolorem.

205 *ſedes ibi* codd. ap. Pier. *quietis* ſc. nobis, vetus MS. ap. eundem. 207 *durare* et *ſeruare* vnus Heinſ. 209 *alto corde* Rottend. pr. alter Hamb. Puget. Leid. vn. etiam aliquot codd. Pierii, nec hoc indocte. Exulat h. l. et ante *premit*; quod ſaepe fit — Similem verſum videbimus IV, 477. *Conſilium vultu tegit ac ſpem fronte ſerenat.*

haec a poeta aliena, qui ſunt tamen *res* pro rebus adſimpliciter littus Siciliae memorat. verſis, periculis, accipi, vt v. 178. *ſedes vbi fata q.*

203 — 207. *Forſan et haec olim meminiffe iuuabit*: nobilem ſententiam illuſtrant Cerda et alii. Sed pertinet huc Euripideum, quod Macrob. VII Sat. 2 laudat, Ὡς ἰδὺ τοι, σὺ θέντα μεμνησθαι πόγων, latine conuerſum a Cic. de Fin. II, 32; et ante Euripidem Homeri locus Odyſſ. 6, 397 — 400. Ingenioſa imitatione haec ſequutus eſt Statius I Theb. 472 *Forſan et haec venturus amor praemiſerit iras, Vt meminiffe iuuat.* 204. Per hos ipſos caſus, per haec discrimina rerum: pleonaſmus poetis frequentatus. Poſ-

Oſtendunt h. e. oracula et auguria praedicunt, promittunt. *Oſtendere* egregie in primis poetae, hac in re. Iidem *fas* eſſe dicunt ea, quae fatiſque volentibus et oraculorum monitu ſunt. De ipſa re cf. ſup. Diſqu. II f. VI. et Excurſ. XV ad lib. II. *Durare* pro *durare* ſe, animum ſuum, poetae primum, mox alii ſcriptores, vt Tacitus. Τλῆγε, Φίλοι. II. β, 299. cf. Cerda.

208. 209. *Magnanimum* Aeneam vides. *Premit*, occultat, vt ſaepe. *altum* proprie, alto corde, h. e. intimo, ſed docte poeta epitheto

illi ſe praedae adcingunt dapibusque futuris: 210
Tergora deripiunt coſtis, et viſcera nudant;
Pars in fruſta ſecant, veribusque trementia ſigunt;
Litore aena locant alii, flammasque miniſtrant;
Tum victu reuocant vires; fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguiſque ferinae. 215

210 *Illic* Goth. ſec. *Accingunt ſeſe praedae* Puget. Diſtinctionem ita inſtitui vult Burmannus: *praedae accingunt, dapibusque futuris Tergora deripiunt c.* 211 *Deripiunt* Heinſ. ex ratione grammatica, quam tamen vnus Rottend. tuetur. Sic iam emendarant Turnebus et Giſan. v. Cerd. 212 *verubus* al. v. Pier. et inf. ad V, 103. 213 *Littoreque aena* Montalb. *flammiſque* Hugon. quod dictum eſſet, vt *velis miniſtrare* Aen. VI, 302 et alia. Burm. 214 *renouant* Voſſ. r. *animos* Sprot. ex 202 repetitum. *per herbas* vnus Heinſ. 215 in ſec. Moret. τῶν *ferinae* ſubiungitur *munere* cum gloſſa: *hemiftichium*; vt ſit vnus ex verſibus, quos imperfectos Maro reliquit. Sed amat caſus ſecundos Maro. Et laudatur hic ipſe verſus a Grammaticis eam in rem. v. Heinſ. *ferinae* Rottend. pr. et duo in Exc. Cort.

ton transfert ad *dolorem*, epitheto imaginem ſenſui obiiici dixerim. 213. *Aena locant.* quorſum? certe non ad elixandas carnes, quibus

210 — 215. Sequentia cenſenda ſunt ex ornatu rerum vtebantur, vt notum eſt. Et exilium. cf. Iliad. α, 459 ſqq. ne forte poetam ab antiquo vbi εἰδεραν hic ornatus: more reſeſſiſſe videri putes, *Tergora deripiunt* (alii: quorſum laudare poſſis Valer. Fl. VIII, 254. aut Ouid. Met. I, 228. *torreri carnes* mox *pars*) *coſtis* (artubus) et in antec. verſu ſignificatur. *viſcera nudant.* Recte Seru. Igitur his ahenis aquam calefaciunt, cf. Aen. VI, 218. *viſcera*, quicquid ſub corio 219, vt ſe lauent ante epulas, ex more. vt quoque eſt, h. e. carnes. 212. Totus ex: Μίτυλλον τ' ἄρα τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἐπειραν ibid. 465. *trementia*, ad huc palpitantia, vt et Seru. Seru. Quaerere velle, vnde Non equidem ſuauem in hoc tot lebetes habuerint, qui

Postquam exempta fames epulis, mensaeque re-
motae:

Amisissos longo socios sermone requirunt;
Spemque metumque inter dubii, seu vivere
crédant,

Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.

216 *exempta* f. Zulich. a m. pr. *extincta* Hamb. pr. *epulis*
exempta f. Ondarti. 218 *credunt* Mentel. Post *inter* distinguunt
nonnulli Codd. et edd. ut sit: *dubii seu v. credant*. Burm.
219 *seu extrema* duo ap. Burm. *seu iam e.* Puget.

tanto hominum numero suf-
ficerent, putidum esset in
poeta. — *Flammas mini-*
strant, ornatè, ut omnia in
h. l., pro, *subiciunt aenis*
ignem. 215. Satiant se et

carne ferina et vino. Iam
excute ornamenta verborum.

216. Hoc est Homericum:
Αὐτὰρ, ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδη-
τύος ἐξ ἔρον ἔντο. cf. inf. VIII,
184. *mensae remotae* noto
vetere more, quo mensa cum
epulis conuiuiae apponeba-
tur et auferbatur. At h. l.
fusi per herbam epulantur?
Itaque improprie dictum.
217. *Longo sermone*, non
tam qualis post coenam esse
solet, quam potius multis
cum querelis. *Amisssa socio-*
rum parte dolentes Multa-
que conquesti, Ouid. Met.
XIV, 242. — *requirunt so-*
cios; declarat voc. *require-*

re desiderium amissorum so-
ciorum. (v. Burm. ad h. l.)
lamentantur eos sibi ereptos,
Μνησάμενοι δὴ πείρα, φίλος
ἔκλαιον ἐταίρους, Odyss. μ,
309. Vulgari oratione dice-
res: multa de sociis amif-
sis inter se conqueruntur.

219. H. e. siue iam esse mor-
tuos. *Extrema pati* proprie
dicuntur, qui crudeli suppli-
cio affecti animam efflant,
h. l. simpliciter, qui moriun-
tur morte violenta, fluctibus
submersi, *nec iam exaudire*
vocatos, h. e. esse mortuos,
quos inuocari ab amicis et
conclamari notus mos erat,
inf. III, 67. VI, 505. cf.
Odyss. ι, 65. Ad prosaicam
sane subtilitatem debuisset an-
tecedere: num extrema eos
passos esse credant, et iam
conclamatos? Sed in poeta
illa non requiritur.

Praecipue pius Aeneas, nunc acris Oronti, 220
Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et iam finis erat: quum Iuppiter aethere summo

220 *Orontis* plures Codd. et edd. etiam ap. Pier. Scilicet est Oron-
tes, Ὀρόντης, Oronteus, Orontei et Oronti. v. sup. ad v. 30. *Oronti*
etiam fragm. Vatic. 221 *Amici* alii. *Tunc Anthet* Hamb. pr.
casus Leid. et Sprot. Illud *secum* non debet offendere. nam *gemit*
secum A. c. 222 *Lycus*. idem memoratur lib. IX, 556. *Giam*
multi, etiam nostri, vel *Gian*. *Cloantum* castigatiores, notante Hein-
sio, ut Goth. pr. *Choantum* Leid. Nomina promiscue posuit, ut poeta.
Amycus, Ἀμύκος, ad exemplum regis Bebrycum, de quo Apollon. II.
pr. et inf. V, 373. diuersus est ab illis qui inf. X, 704. IX, 772. XII,
509. eodem nomine occurrunt. *Lycus* inter Troianos iterum IX,
545 f. *Gyas* et *Cloanthus* in ludis in Sicilia editis lib. V, 118 sqq.
Diversi sunt *Gyas* inter Etruscos X, 318, et forte alius XII, 460.
223 Noli in vulgariis incidere, ut emendes: *Et iam finierat*. — Se-

223. *Et iam finis erat* sc.
longi sermonis, h. e. quere-
larum, aut omnino, coenae
factae. Pompon. Sabinus *fi-*
nem diei interpretatur. nam
mox dormitum concedunt, v.
inf. 305. Quin omnino sic
accipe: *Postquam haec fi-*
nita erant, f. his factis, Iu-
piter prospexit etc. Fateor,
nexum vel transitum mihi
non videri esse felicissimi in-
venti. cf. inf. Exc. I. ad lib.
IX. Cogitandum tamen de
Ioue stante et Troianorum
fortunam in Africa mente
voluente, et rationem, qua
succurri possit, circumspi-
ciente. Hoc habitu Iouem si
semel ante oculos tibi consti-

tueris, bene se habent reli-
qua, et totus, qui sequitur,
locus, e praestantioribus est
habendus, cum poeta hoc
ipso et miraculum addat ho-
spitio Aeneae apud Didonem,
et, quod multo maius, Ro-
manorum animos in carminis
statim aditu ad Aeneam et to-
tam adeo carminis fabulam
aduertat. Lineas primas huius
artificii videas in Odyss. ε,
5 sqq., vbi Minerva apud Io-
vem (ut iam Odyss. α pr. fe-
cerat) de intercepto Ulyssis
reditu conqueritur, mittitur
etiam tum Mercurius. Ve-
nerem Ioui supplicem nota
gemma, sed a recentiore,
suspitor, manu, expressam

Despiciens mare veliuolum, terrasque iacentis,
Litoraue, et latos populos, sic vertice coeli 225
Constitit, et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum talis iactantem pectore curas

quitur *Iuppiter*: in his ac similibus nouare aliquid nolui: Si mei arbitrii res esset, scriberem *Iupiter*, ex antiquiore ac veriore ratione, quam in Virgilio redhibitam esse volumus: vt statim 225 *litora*. Scilicet antiqui litteras in his geminabant pronuntiatione, non scriptura; recentiores etiam scriptura: recte et hoc: sed tum tenendum est alterutrum constanter et in omnibus, quibus eadem ratio subest. 224 *Respiciens* Bigot. *despiciens* duo, et *prospiciens* duo alii ap. Burm. sed *despiciens* etiam Macrobi. VI Sat. 4: *terrasque latentes* Hamb. 226 *terris* Puget. 227 Miror neminem in *tales* haesisse, et *tacitas curas* coniectasse. Sed cf. not.

ad Virgilii plane ductum videre licet (cum alibi tum in *Suite des Pierres gravées* par Mme le Hay n. XV.)

In versf. 223—227 plura Homeri loca ante oculos habuit: inprimis Iliad. 7, pr. et 9, 51. 52. *mare veliuolum* exquisite, in quo vela volant, cum proprie naues sint *veliuolae*. *terras iacentes* praeclare, respectu quidem Iouis ex alto prospicientis, porrectae sub ipso et late patentes; quamquam *terrae iacentes*, *gentes iacentes*, et alibi ap. poetas occurrunt simpliciter *positae*: similiter *lati populi* sunt dicti. *sic*, *αὐτως*, non semper est temere vel frustra, sed, *sic*, vti res se habet, quo statu illa est: *sicut erat*, Romanorum

poetarum, cf. Iliad. ε, 255; et habet fere *μυμητικόν* aliquid, vt Iliad. γ, 220 *Φαίης* *κέν ζῆλον τινὰ ἔμμεναι ἀφρονα δ' αὐτῶς*. cf. Iliad. ζ, 400. η, 100. κ, 50. λ, 388. et al. Non temere Iouem oculos in Africae littora et Aeneae naufragium intentos habuisse, arguunt illa: *defixit lumina—tales iactantem pectore curas*. Igitur accipiendum: *sic*, vt erat, *despiciens constitit*, pro simplici, prospexit terras. Ornate, *constitit*, quod homines facere solent, qui oculos animumque in aliquam rem intendunt, (stantem autem contra morem, non sedentem Iouem hic cogitare necesse est) et *defixit oculos regnis Libyae*, in littore Africae, ad quod Aeneas naues

Tristior, et lacrimis oculos suffusa nitentis,
Adloquitur Venus: O qui res hominumque deumque
Aeternis regis imperiis, et fulmine terres, 230
Quid meus Aeneas in te committere tantum,

228 *atque oculos lacrimis* f. Priscianus et Alcuinus ap. Heinl. *offusa* Seruius citat inf. ad 482. 229 *Adloquitur* scripsit Heinl. cum Medic. aliis et numismatis antiquis, in quibus *Adlocutio*. *deorumque* malint Heinl. et Benth. ad Horat. I Od. 12, 14. 231 *Quod* Diomedes.

subduxerat. Notabili autem orationis breuitate Iouem cogitabundum stetisse declarat poeta, et *curas*, cogitationes et consilia, de parando Troianis apud Poenos hospitio, (inf. 297.) agitalle. Itaque respectu *τῆ* sic subiicit, *tales curas iactantem*, h. e. cum hunc in modum oculis animoque in Aeneae satis esset defixus. 228. Obserua artem poetae. Vt miserationem faciat Venus, *tristis, flens* et *pulchra* inducitur.

229. Macrobi. VI Sat. 2 *In principio Aeneidos tempestas describitur, et Venus apud Iouem queritur de periculis filii, et Iupiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus a Naeuio sumtus est ex primo libro belli Punici. illic enim aeque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur: et se-*

quantur verba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Comparari potest etiam Minervae et Iouis super Vlyssae altercatio Od. α, 44 sqq. et multo magis Thetidis alloquium Iouis Iliad. α, 497 sqq.

230. *Et fulmine terres*, possit otiosum videri post illa: *qui res—imperii*; sed *fulmen* insigne summi imperii; grauius autem *fulmine terres*, quam *fulmen geris, iacentis*. 231. Manifesta adumbratio versuum ex Iliad. δ, 31 *Δαιμόνι*, Iupiter ait ad Iunonem, *τί νύ σε Πρίαμος Πριάμοιο τέ παῖδες Τόσσα κακὰ ῥέξουσιν, ὅτ' ἀσπερχές μενέαινε*; etc. ipsa autem orationis forma ex Odyss. α, 44 sqq. expressa, vbi Minerva apud Iouem de Vlyssae aerumnis conqueritur, et vbi v. 62 *τί νύ οἱ τόσον ὠδύσασα*, Ζεῦ. tum Iupiter simili modo atque hic respondet.

Quid Troes potuere? quibus, tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato a sanguine Teucris, 235
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. Quae te, Genitor, sententia vertit?

233 *Cluditur* post alios Gudianus. 234 *hinc* abest a sec. Moret. *Certe hic* Ven. *Certe in Romanis* Zulichem. a m. pr. 235 *a* omissum in Gud. Moret. pr. et multis aliis, etiam ap. Pierium; et in fragm. Vatic. a pr. m. vt fere et alibi cf. Burm. Equidem abesse malim. 236 *ditione* omnes vetustiores Heinf. *terras omnis* fragm. Vatic. a Campiglia expressum, cuius lectionis etiam Seruius meminit. Nec diffiteor hanc lectionem multo magis epicae dignitati conuenire videri, quam subtilem omnium generum potestatis comprehensionem. 237 vide an lenior fluat oratio, si

232. *Quibus tot f. agnosce* *nerent*. Si quidem sup. v. 21 poeticam orationem, pro, *populum late regem* simili quid potuere committere, vt modo dixit. Alioqui *ductores Romanos* intelliges Caesarem et Octavianum. *Voluentibus annis* sc. se, nota poetica ratio, quoniam annus in orbem redit: *περιπλυνέντων ἐνιαυτῶν*. *omni ditione*, Seru. omni potestate, pace, legibus, bello. Praestat dicere: *omni*, hoc est, summa potestate. Est enim

234 — 236. *Hinc*, ab his Troianis, *hinc, a sanguine Teucris reuocato*, a stirpe Teucris instaurata per nouam progeniem, (cf. sup. I, 19 sqq.) *fore*, orituros esse, *Romanos* — *ductores*, populum regnatores, *qui m. qui t. — te* *vertit* exquisite, quod no-

Hoc equidem occasum Troiae tristisque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos 240
Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achiuis,

distinxis: *Certe hinc — pollicitus, quae te, genitor, sententia vertit?* h. cum sis pollicitus. Durum enim illud *pollicitus* sine *es* vel *eras*, in fine sententiae absolutae. 238 *casum* quatuor Burmanni. *casus* Bigot. 241 *rex summe* Hamb. sec. in Exc. Cortii. 242 *delapsus* alter Hamb. et Franc. Versus 242 — 9. recitat Auctor de progenie Aug. c. 10.

vum consilium vertit te, mutauit animum tuum? Vulgari ratione *vertitur* sententia, animus, consilium. Mox 238 *occafum Troiae solabar* etiam exquisite, vt fere semper poetae. Vt semel dicam: proprie *solamur animum*, solamur nos, h. e. fractos nos erigimus, recreamus: tum solamur dolorem, curam, luctum; sic *cantu longum solata laborem* Ge. I, 293: tandem earum rerum causas, mala et casus *solari* dicimur, h. e. solando aut tollimus aut minuius seu mala, seu sensum malorum. Sic h. l. *excidium Troiae* solatur Venus, dolorem inde animo conceptum leuat. 239. *Fatis contraria fata rependens*. etiam hoc docte; *rependens*: compensans, *fata contraria*, Tro-

ianorum calamitates, *fatis* sc. melioribus, nouo Italiae regno, h. e. sperans, fortunam Troianorum futuram esse tanto laetiores. Plane aliter *contraria fata* dicuntur Aen. IX, 136. 241. Quem *das* finem, pro, facis, constituis? Poeticae orationi et hoc propius: *δοῦναι*, dare, pro facere.

242 — 249. Antenor, et ipse Troia profugus, nouas sedes nactus est condito Patavio; cur Aeneas simili fortuna non potitur? Locus est valde ornatus. v. Excurs. ad h. l. vbi de toto loco iudicium fertur. Liuius I, 1 — *casibus deinde variis Antenora — venisse in intimum maris Adriatici sinum*; hic sinus poetae doctius *Illyrici sinus*, namque maiori Adriatici sinus parti Illyricum prae-

Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
 Regna Liburnorum, et fontem superare Timai;
 Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis 245
 It mare proruptum, et pelago premit arua sonanti;
 Hic tamen ille vrhem Pataul sedesque locauit
 Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
 Troia; nunc placida conpositus pace quiescit.

245 magno Parrhaf. ex v. 55. cum vasto alter Hamb. 246 proruptum defendit Heinſius hic et alibi. cf. inprimis ad Silium III, 51. Est sane exquisita vox hoc sensu, pro prorumpens. multi praeruptum, cf. Cerda. etiam Fragm. Vatic. a pr. m. et ap. Senec. Qu. nat. III, c. 1. quod sane defendi posset. cf. sup. 105. praereptum Ed. Ven. in mare proruptum Moret. pr. et Franc. 247 vrbes Zulich. sedemque Exc. Burm. 249 Troica tres ap. Burm. cum placida c. p. quieuit Menag. alter.

tenditur; idem *intima regna Liburnorum*, nam versus interiores recessus habitarunt Liburni, Illyrici populus, tum Istri, hinc Veneti et Euganei, in quorum sedes Veneti successerant. Spectat autem ad dignitatem orationis poeticae, vt declarentur regiones non vulgari, sed exquisitiore nomine, v. c. a finibus ac finitimis populis petito: quod si teneas, poetam male a Seruio accusatum dices, quod Antenorem Illyricum et Liburniam tenuisse ille dixerit, nec minus male post Corradum a Burmanno defensum ex vsu voc. *penetrasse*, quod h. l. sit, transiisse. In-

mo vero a poeta finibus latius constitutis Venetorum ora his ipsis vsf. 243. 4 doctius declaratur, quam nudo nomine geographico. Quod vero *tutus*, seu incolumis, ad Venetos peruenit, hoc simpliciter ad errorum discrimina referam. Potuere tamen et alia esse Antenoris fata, quae nunc ignorantur. Ita colligo ex Sex. Aurel. Victor. de orig. G. Rom. c. 1 *Quare autem addiderit tutus, suo loco planissime annotauimus in commentatione, quam conscribere coepimus, recognitam ex eo libro, qui inscriptus est de Origine Patauina.* (Sic enim

locum illum forte constituas). Tandem etiam, poetarum more, qui a finitimis locis clarioribus aut notabilioribus multa designant, (scilicet vt ornatum inde et nouarum rerum notionibus suauitatem versibus suis quaerant,) *Timauum*, quamquam paullo remotiorem fluium, sed notio-riorem et veterum forte poetarum vsu frequentatum, ad situm eundem declarandum commemorat. *Fontem Timai superauit* Antenor, quatenus classe littora legens (neque enim aliter, nisi cursu propius ad Illyricum littus seruat, mare Adriaticum tuto nauigari potest: cf. Liu. X, 2) praeternectus erat sinum Tergestinum, in quem Timauus immittitur. Non longe a mari in Carnorum finibus ille inter rupium caernas compluribus ingentibusque aquarum fontibus erumpit, qui paullo post in vnum alueum delati flumen faciunt, quod, vbi vix M. passus emensum est, lato ostio in mare exit. Fontes olim habiti sunt nouem; ex iis prorumpit aqua magno cum fragore: vasto cum murmure montis; statimque in vnum flumen collecta maris speciem refert late agros inundantis: *It mare proruptum et pelago premit arua sonanti.* Latius haec illustrata v. in Excursu ad h. v. *Hic tamen*, noli haerere ad fontem Timai; sed latius, in oris his littoris Adriatici, et quidem, cum ad intimos sinus recessus penetrasset, inter Euganeos, qui tum haec loca tenebant, Patauium ille condidit, et *genti nomen dedit*; at quale? dicunt *Antenoridarum*: apud poetas vtique; non vero vulgare nomen. sed *Venetorum* nomen, quod vulgo veteres ab *Henetis* Paphlagoniae, quos Antenori viae socios fuisse aiebant, ductum esse volunt. *armaque fixit Troia*, pace sc. et tranquillo otio parto; quod suauis rerum imagine reddidit, petita illa ab iis, qui militia missi arma suspenderent et figerent. cf. Pompon. Sab. ad h. l. *Nunc placida conpositus pace quiescit*: quo sensu haec dicta sint, dubitare licet; aut enim de morte aut de otio et tranquillitate, qua Antenor reliquam vitam exegit, accipi potest; in vtroque tamen duri aliquid inest. Sane *componi* absolute mortui dicuntur, et iidem *quiescere*. inf. IX, 445

Nos, tua progenies, coeli quibus adnuis arcem, 250
 Nauibus (infandum) amissis, vnus ob iram
 Prodimur, atque Italis longe disiungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptris reponis?

251. *Infande* duo Burm. (et sic apud Seruium legendum: *infandum* pro *infande* posuit.) *amissis infandum* Doruill. 252. Dubitat Burmannus, an *aquo* sit scribendum. Verum etsi non scribitur, subintelligendum tamen: *atque ab Italis oris disiungimur*, interiacente mari et aliis terris. *aruis* Leid. vnus et Hamb. pr. pro var. lect. 253 *in regna* pro var. lect. Hamb. sec. et Oudart.

placidaque ibi demum morte quieuit. VI, 321 *Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam*. Veneris tamen consilio, dum Aeneae calamitatibus Antenoris fortunam secundam comparare vult, parum conueniret, Antenoris *mortem placidam* laudare; At si de quietis sedibus, rebus placatis, vita tranquilla agitur, tum fere *res compositae* memorantur, non *ipsi homines*; aut si hoc fit, tum adiectum aliquid videas: *ad pacem, ad modestiam* etc. Atque ita etiam in iis ipsis locis sit, quae h. l. a Burmanno laudantur. Dicendum itaque, aut poetam h. l. *compositum* nouo exemplo adhibuisse, vt et voc. *quiescere*, pro, vitam quiete exigere; quiescit *rebus compositis*, adeoque et ipse *compositus*; aut manendum in priore significato:

vt a Venere interpositum hoc sit, tranquillitatem Antenori ad extremam vsque vitam contigisse. Ita *pace* pro morte.

250 — 253. Argumentatur Venus ab exemplo simili. Magno autem cum artificio se ipsam facit vnā ex Troianis, qui iniuriam tulerint: *Nos, tua progenies, quibus annuis arcem coeli*, h. e. coelum, promittis Aeneam post mortem inter deos iri relatum. cf. mox v. 259. Callide et inuidiose etiam illa: *vnus ob iram se. Iunonis, et nauibus a.* pro nauium parte et *prodimur*, per fraudes perdimur, per insidias Iunonis calamitatibus vexamur. 253. *Pietatis*, qua Aeneas insignis. At ipsa suam personam interponens: haec pietatis et amoris erga te praemia? *in sceptris*, in promissis

Olli subridens hominum fator atque deorum
 Voltu, quo coelum tempestatesque serenat, 255
 Oscula libauit natae; dehinc talia fatur:
 Parce metu, Cytherea; manent inmota tuorum

255. *tempestatemque* Bigot. 256 *dein* tert. Goth. 257 *Cytherea*. Mirum ex τὰ Κῦθηρα, Κυθήρα, factum esse Κυθήρα, etiam sum Italiae regnum, cum Troiano exciderat, *reponis*, pro vulgari, restituis.

254 — 296. Sequitur nobilissimus locus, in quo sub vaticinii specie, arte non improbabili, explicantur Romae origines, incrementa splendorque imperii Augusti.

254 — 256. Aliter haec Virgilius adstruxit, quam Homerus sua, cum Thetidi annueret Iupiter Iliad. α, 517 sqq. in quibus Iouis maiestas augustior. At hic placidi, μετλήεις, Iouis suauis imago. Osculum Veneris ori impressum ex Iliad. ε, 372 poetae in mentem venisse videtur, vbi Dione mater Venerem amplectitur. In singulis tamen obserua decorem. Vs. 254 secundum Ennium: *Olli respondet rex Albae longae* et alia. *subridens*, μειδιῶν. In v. 255 Ennium ante oculos fuisse notat Seruius: *Iupiter hic risit; tempestatesque serenae Riserunt omnes risu Iouis omnipotentis*. Sed

TOM: II.

Ennius, vtut oratio horrida sit, multo viuidius rem expressit: *Ridet Iupiter; et tempestates arident*. Apud Gudium Inscr. p. V, n. 3 *Iovi Opt. Max. Serenatori* legitur. *Oscula libare* potest sane cum Salmasio post Seruium accipi, os alterius leuiter labiis suis perfringere; sed si *libare*, delibare, summo ore carpere, pro *osculum*, basium, *sumere*, *eripere*, accipias, poeticae dictionis genio et carminis dignitati consules. *libare*, (vt XII, 434 *Summa per galeam delibans oscula*) *oscula*, libando, leuiter attingendo, sumere; vt in illis, *amnem, fluuium, libare*. *Natae* cum energia adiectum, licet iam *olli* antecessisset; vt reuocaretur in animum persona eius, de quo agitur. Ita semper fere Homerus: τῷ δ' — *Ἐκτορι* et al. Non videbat hoc Seruius.

257 — 260. *Parce metui*, parce metuere, noli. — *Φείδεο*

H

Fata tibi; cernes urbem et promissa Lauini
Moenia, sublimemque feres ad sidera coeli
Magnanimum Aenean; neque me sententia
vertit. 260

Hic (tibi fabor enim, quando haec te cura re-
mordet,

Longius et voluens satorum arcana mouebo)

Κυδερήια. Itaque aliam originem vocis petunt grammatici ἀπὸ τοῦ
κεῦθεν τὸν ἔρον s. ἔρωτα apud Hesych. et Etymolog. In vitroque
Hesiodi versus est, qui laudatur Theog. 198., non Homeri. 258 et
in al. deest, monente G. Fabricio, conterraneo nostro, quem sequen-
tus est Cuningamus. Lauini scripsi v. ad vl. 2. 260 vertit
Rottend. sec. Moret. sec. 261 Antiquae edd. iungunt fere: Hic
tibi. Ex Graeu. notat Burm. Hinc (Tibi f. enim) q. Duo hinc.
quando te haec Menag. alt. 262 euoluens Hamb. pr. Paris. a pr. m.

τῷ δεδοικέναι. Cernes urbem; rum loca, qui Ennium ante
sentis quam ἐνεργᾷ; sit ex- oculos habuerunt, inprimis
pressum. Mox manent pro Ouidii Fast. II, 487, ubi Mars
exili sunt. 259. Propter ad Iouem: Redde patri na-
v. 250 coeli quibus annuis tum (Romulum) — Vnus
arcem. Bene addidit feres, erit, quem tu tolles in cae-
ut gratius esset, quod per rula coeli, (quae ipsa lectio
ipsam fieret, monente Ser- ex Ennio tuenda) Tu mihi
vio. Recipietur utique olim dixisti. Sint rata dicta Io-
Aeneas inter deos Aen. XII, vis. Adde Met. XIV, 813 sqq.
794 Indigetem Aeneam scis 260. Neque me sententia
ipsa, et scire fateris, De- vertit. ad v. 237 quae te g:
beri coelo satisque ad side- sententia vertit? Caeterum
ra tolli. Vtrumque ex En- magnanimus, ut semel mo-
nio I Annal. Vnus erit, neamus, male de generosa
quem tu tolles ad caerula animi indole accipiunt; est
coeli Templa; qui versus non fortis, animosus, ex μεγά-
ex Veneris, ut Columna pu- θυμος, μεγάλῳ, μέγα φρο-
tat ad e. l. p. 34, sed ex Mar- νέων, quae omnia ad belli-
tis oratione seruatus est. Do- cam virtutem referenda.
cent hoc sequiorum poeta- 262 — 266. Quandoqui-

Bellum ingens geret Italia, populosque ferocis
Contundet; moresque viris et moenia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit aestas, 265
Ternaue transierint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo

Dorüll. Ed. Ven. vii Waddel. Animadu. Crit. p. 10. emendat; et
sane de temporum historiis commodè τὸ euolui. Sed non bene co-
pula desideretur; et epicae orationi accommodatissimum: mouebo
voluens longius, pro petam, repetam. Hoc fere Ge. II, 295 Aescu-
lus — immota manet multosque nepotes, Multa virum voluens
durando saecula vincit, et sic alibi voluens simili sensu: Tum ge-
nitor veterum voluens monumenta virorum — ait Aen. IV, 102. ac
voluens Parrh. Sed et v. etiam fragm. Vatic. monebo ed. Dan. et
quae eam sequuntur. docebo Puget. et vn. Guelf. in Exc. Cort.
264 mortesque Zulich. moenia condet Oudart. et Hamb. pr. pro
var. lect. a glossatoris manu. 266 transierant qu. Moret. cum
alter Hamb. 267 Iulus Exc. Burm. sed Iulo defendit etiam Rufin.

dem haec cura te mordet, Virgilio et hinc ab aliis. po-
cruciat, rem tibi exponam et pulos, viros, feroces con-
longius voluens satorum ar- tundet. vides praelia cum
cana mouebo, h. e. fata al- Rutulis et Etruscis per victo-
tius repetam. Vsum τῷ mo- riam declarari. 264. Mores-
vere exemplis bene declara- que viris et moenia ponet,
uit Bentlei. ad Horat. III, urbem condet Lauinium et
Carm. 7, 20. Ratio in eo in- nouum imperium fundabit le-
est, quod quae ἐκφέρουμεν, gibus, (leges ponet, νομοθε-
proferimus, promimus, ma- τήσκει,) per illud triennium,
nifesta facimus, declaramus, quo regnum tenebit. Haec
proprie mouere dici possumus. 265. Tertia dum h. e.
longius voluens, euol- donec. terna hiberna, pro
uens, repetens. Praeclare hibernorum temporibus h. e.
autem poeta e Iouis persona per tres hiemes, tres annos.
fata Aeneae et posterorum 266. Rutulis subactis, Tur-
potiora recenset. Ad totum no victo ac caeso.
locum cf. Exc. III ad lib. XII, 267. Inter Troianos, dum
189. 263. Italia, in Italia, Troianum regnum fuit inco-
more Graecorum adoptato a lute, Ilus dicebatur. regno,

Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
 Triginta magnos voluendis mensibus orbis
 Imperio explebit, regnumque ab sede LauinI 270
 Transferet, et longam multa vi munit Albam.
 Hic iam ter centum totos regnabitur annos

de Schem. Lex. p. 33. ap. Burm. *quot* fragm. Vatic. 268 Ver-
 sus suspectus. aut totus insertus, aut suppletus post *additur*. v.
 Excurs. ad h. v. Erat tamen versus in codd. iam tempore Auctoris
 de progenie Augusti, qui vs. 267. 268 recitat. 269 *annos* Longob.
 Pierii, sollemni lapsu. 270 *ab f.* Heinf. e Medic. et al. adde Rom.
 antea: *a f.* Sprot. et Parrhaf. *a sede Latini*. Caeterum si *Lau-*
inium vnice verum est, cf. sup. ad v. 2, scribendum hic et v. 258 *La-*
uinI. 271 *magna vi* Zulich. vt et alibi. v. Burm. *vi multa*
 Oudart. et sic alii ap. Pier. *munit urbem* sec. Hamb. 272 *ter-*
centos Montalb. et Ven. *trescentum* fragm. Moret. *Hinc* Seru. et

sub regibus; at nunc euerfa
 Troia, Iulus dici coepit. Sed
 v. Excurs. ad h. v.

269 — 271. Trigesimo re-
 gni anno Ascanius Albam
 Longam condidisse, sedem-
 que regni a Lauinio in nouam
 urbem transtulisse traditur.
 Quod si is verborum sensus
 esse debet, antique locutus
 est poeta pro: Ascanius XXX
 annos imperio explebit, *cum*
 regnum transferet. Si ta-
 men ad communem rationem
 grammaticam verba accipias,
 nihil definit poeta, sed Asca-
 nium XXX annos esse regna-
 turum, et in hoc regni tem-
 pore urbem nouam conditu-
 rum ait. Prius tamen illud
cum poetae rationibus conue-

nit: cf. inf. VIII, 42, 47, 48.
orbis, annos, *magnos*, lon-
 gos, vt alibi, epitheto ex na-
 tura anni depromto, quate-
 nus plurium mensium spatia
 in se comprehendit. Argu-
 tatur Macrobius in Somn. Scip.
 II, 11 et Seru. cum aliis in-
 terpretibus in h. v. In Ecl.
 IV, 12 *magni menses* vim
 habere possunt ex reliqua
 oratione. *voluendis mensi-*
bus, qui voluntur, volunt
 se. *munit* exquisitius quam
exstruet. *multa vi*, magnis
 opibus, magno hominum re-
 rumque apparatu; at Burm.
 contendit esse, magno impe-
 tu, animi ardore, studio.

272. 273. Per CCC annos
 reges e Troiana stirpe Albae

Gente sub Hectorea; donec regina sacerdos
 Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
 Inde lupae fuluo nutricis tegmine laetus 275
 Romulus excipiet gentem, et Mauortia condet
 Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.

MS. Bersmanni, quos sequitur Cuningamus; et sic aliquot Hein-
 siani; *hoc* duo. Cum *regnabitur* absolute dictum sit, tum autem
 ex more dicendum esset, *genti Hectoreae* h. e. ab *g. H.* Burmannus,
 Vir latinissime doctus, emendat: *Haec* sc. Alba regnabitur. Nescio
 tamen, annon vulgata ad eundem loquendi modum accedat: *regna-*
tur est regnum tenetur, habetur, *sub gente H.* vt Homeri *ὑπὸ*, cum
 notatione obsequii aut imperii, quod patitur quis. Il. 5. 159. *Ζεὺς*
γὰρ οἱ ὑπὸ σκήπτρῳ ἐδάμασσεν Argiuos. *Haec* tamen expeditior est
 lectio. 274 *Partu geminam* sec. Hamb. 275 *tectus* Vratisl.
 276 *accipiet* Hamb. pr. cum vno Guelpherb. in Exc. Cort. nec
 hoc male. 277 *ducit* alter Hamb.

Longae esse regnatos ait ad
 Romulum vsque. De ratio-
 nibus historicis olim in Ex-
 cursu III ad lib. XII, 189 dis-
 putabitur. *Gens Hectorea*
 est Troiana simpl. vt V, 190
Hectorei socii. sic et alii: v.
 Burm. Ex Troiana saltem
 stirpe, si forte non omnes
 ex Aeneae profapia, oriundi
 fuerunt reges, qui Albae Lon-
 gae imperarunt, quamuis illa
 non modo Troianos sed etiam
 Latinos Aborigines haberet
 incolas. *regnabitur sub gen-*
te Hectorea, regnum dura-
 bit sub Troianae stirpis regi-
 bus. cf. Var. Lect. Aen. XII,
 826 *Sit Latium; sint Albani*
per saccula reges etc.

274. *Ilia*, tamquam Tro-
 iana stirpe oriunda, poetis
 dicta, ab Illo Troiae, Rhea
 Siluia, *sacerdos*, Virgo Ve-
 stalis, *regina*, h. e. regio
 sanguine orta, vt *βασιλισσα*,
Marte grauis, e Marte gra-
 vida, gemellos vno partu
 edet.

275 — 277. Romulus Ro-
 mam condet. Quam ornate
 et splendide hoc poeta extu-
 lit! Vt *lupam nutricem* at-
 tingeret, Romulum, antiquo-
 rum heroum more, pro cas-
 side lupi exuias, seu lupi-
 nam pellem, gessisse narrat.
Et galea hirsuta comta lu-
pina coma, etiam Propert.
 IV, 10, 20 de Romulo. Hoc

His ego nec metas rerum nec tempora pono;
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno,
Quae mare nunc terrasque metu coelumque fa-
tigat, 280

278 *metam* Bigot. minus poetice. 280 *quas terrasque* qui-
dam codd. ap. Burm. et Pier. sed sic melius *que* abesset.

igitur habitu occurrere de-
buere vetera Romuli signa.
laetus tegmine, pro ornatus,
aut, qui habet. *tegmen lu-
pae* pro exuniis lupae. v.
Burm. Nec vero accipien-
dum, quasi lupae ipsius, a
qua nutritus fuerat, pellem
detractam sibi imposuerit; sed
ornat epitheton *nutricis lu-
pae*: quia ex eo genere fuit
illa, a qua ipse nutritus esset;
vt bene obseruat Meierotto
V. C. *Romulus excipiet gen-
tem*, proprie, *regnum gen-
tis*, imperium gentis Hecto-
reae, f. Troianae; succedet
in regno Albano Romulus.
De voc. *excipere* de rebus,
quas nanciscimur, aut nacti
sumus, v. ad Ge. IV, 207.
Sunt haec omnia, vaticinio-
rum et oraculorum more, per
ambages ac pleniore ore ex-
posita, quam in oratione Io-
vis ad filiam expectari pote-
rat. *Moenia Mauortia*, Ro-
ma a Martis filio condita; vt
saepè al.

278. 279. *Rerum metas*,
h. e. limites *imperij*. *sine
fine*, aeterna vrbs, vt in nu-
mis et monumentis. A poe-
tis haec innumeris in locis
ornata et variata.

280. 1. 2. Ipsa Iuno ali-
quando studio Romanorum
tenebitur. Fuit enim cum
Ioue et Minerua Romanarum
rerum praefes. *Quae m. —
metu c. fatigat*. si metu,
h. e. prae metu, Iuno fatigat
omnia sc. precibus, hortatu,
minis; habes auctoritatem v.
23 *Id metuens veterisque
memor Saturnia belli* etc.
Sic tamen tenue nescio quid
infertur orationi. Sin Iuno
fatigat metu h. e. terroribus,
mare, terras, coelum, ve-
rearis forte, ne turgere vi-
deatur oratio. Sed dicta haec
sunt ad vulgarem loquendi
modum: terroribus omnes
agitare et vexare. itaque, Iu-
nonem omnia *versare, mi-
scere*, vt Troianos perdat.
Inf. XI, 400 *Proinde omnia*

Consilia in melius referet, mecumque fouebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas,

281 *mecumque iuuabit* sec. Moret. sollennis varietas. cf. Burm.
282 *Progeniem rerum dominos* Bigot. Sed *Romanos* firmat Sue-
ton. Aug. 40 et, qui et ipse versum repetit et ad Domitiani laudes
transfert, lib. XIV, 124, Martialis. 283 *placitum est* Leidenf.
male cum aliis ap. Pier. v. Burm. ad Lucan. II, 5, et inf. ad Aen.
II, 428.

*magno Ne cessa turbare
metu*. et VII, 301 *Absum-
tae in Teucros vires coeli-
que marisque*. *Fatigare*,
vt *exercere*, de rebus, qui-
bus vel abutaris vel frequen-
ter, multum, nimium vta-
ris; vnde est turbare, afflige-
re, vexare. cf. ad VIII, 93.
281. Iunonem animo mutato
in meliorem partem, *εἰς τὸ
βέλτιον*, iam consulentem (sic
XI, 426 *Multa dies — Ret-
tulit in melius*, tulit, muta-
vit) Romanisque placatam ex
Horatio reminisceris Carm.
III, 3 *Gratum elocuta confi-
liantibus Iunone diuis* etc.
282. Augusto frequentatum
hunc versum, ex Sueton.
Octau. 40 notum. Versus
dignitatem in prima parte fa-
cile percipias; at post *Roma-
nos rerum dominos*, annon
languet *gentemque togatam*,
h. e. a vestimenti genere de-
signatam? Quis enim nunc

simile quid ferret in Gallis,
Anglis, designandis? Scilicet
Romanos *belli pacisque ar-
tibus claros* memorat poeta:
Romanos, rerum dominos,
h. e. orbis terrarum regnato-
res, an hoc sine armis? sine
bellica virtute? Iam *gentem-
que togatam* intelligas spec-
tare ad togae, h. e. pacis, ar-
tes ac virtutes. Et cogitan-
dum, maiorem dignitatem in
toga olim fuisse quam nunc
in vllo vestimenti genere.
The enrob'd people diceret
non minus grauiter Britan-
nus aliquis; vt belle mone-
bat me Brandes. V. C. *Sic
placitum*, ita ego constitui,
decreui. De formula agit
Burm. ad Aen. II, 428.

283 — 285. Splendide Ro-
manorum bella cum Graecis,
et Achaïam in prouinciam
pop. Rom. redactam, desig-
nat. In simili acumine ver-
satur Epigramma Adriani

Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae
 Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis. 285
 Nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
 Imperium Oceano, famam qui terminet astris;
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo:

284 *Pythiam*, *Phythiam* male scribitur. 285 *Imperio* Parrhaf. ex interpretatione. et v. duo. *cunctis* Hamb. pr. cum nonnullis Pierianis. 287 *Et famam* sec. Hamb. *fama* deleta lit. in Regius. *terminat* Oudart. et duo Leid. a m. pr. 288 *dimissum* ple-

Imp. seu verius Germanici, *Ernet ille Argos, Agamem-*
 in Ilium nouum Anthol. Gr. *noniasque Mycenae*. Gra-
 lib. I, p. 98 Steph. Analect. *villima* vocabula et ista: *Ser-*
 Brunck. T. II p. 285. II. et *vitio premet — dominabi-*
 latine, sed minus venuste, *tur*.
 Anthol. Lat. lib. I, ep. 103. 286 seqq. Ad Augustum re-
Placitum est, de iis, quae in *feras* haud dubie verius quam
 fatis habentur. *lustris*, doc- *ad Iulium Caesarem cum Ser-*
 tius quam, annis. *domus* *vio*, Cerda et aliis ap. Burm.
Assaraci, Romani a Troia- *Nam nec terrarum imperium*
 nis oriundi, inter quos Assa- *v. 287 facile Caesari tribui-*
 racus, Trois filius, ex Aeneae *tur, neque is spoliis Orien-*
 fuit maioribus. v. Apollod. *tis onustus*, neque ab eo pax
 III, 12, 2 et Not. Conon. *restituta v. 290. Contra de*
 c. 12. Graecia praeclare per *Augusto illa vbique obuia. v.*
Phthiam, vtpote Achillis pa- *inpr. Aen. VI, 793 sq. Et is*
 triam, et *Mycenas*, Aga- *Caesar, Iulius* adoptionis
 memnonis regiam, declara- *iure, hinc Troianus, ab*
 ta; nec non per *Argos*, ab *Ascanio Troiano genus du-*
 quos tum Diomedes tenebat; *cens; itaque Iulius, nomen*
 (Iliad. β, 559 sq.) erant tamen *demissum a magno Iulo, h.*
 illi tantae tum dignitatis, vt *e. nascetur Caesar, Iulius no-*
 apud Homerum tota Grae- *mine, quod nomen ab Iulo*
 cia per *Argos*, et totus *in eum venit. pulchra ori-*
 exercitus *Argiuorum* nomi- *gine* simpl. clara. Nec ad Ve-
 ne insigniretur. inf. VI, 839 *nerem respici posse puto, per*

Hunc tu olim coelo, spoliis Orientis onustum,
 Adcipies secura; vocabitur hic quoque votis. 290
 Aspera tum positis mitescent saecula bellis.
 Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
 Iura dabunt; dirae ferro et conpagibus artis

rique vitiose. 289 alii olim *honestum*, sec. Seru. natum scilicet ex *honustum*, vt scribebatur. 290 *Adspicies* Fabricii MS. cum Goth. tert. et quatuor ap. Burm. qui *accipies* Schol. Cruqu. Horat. aucto- ritate et Ge. I, 28. *et te maximus orbis — Accipiat*. Sed est om- nino grauius, et habet plus *ēgyptias* respectu Veneris. Sic v. 259 *sublimemque feres*. 291 *mitescunt* Hamb. alt. Caeterum Burm. coni. *Aspera quum p. — Cana Fides — iura dabunt*. Sed hoc est, vaticinationis impetum et vim infringere. Sunt scilicet talia ab- ruptis sententiis efferenda. 293 *Et deest* Bigot. *arctis* al. vt male scribi solet.

sermonis vsum. 289. *Hunc* rum orbem restitutam recte
— spoliis Orientis onustum. refertur. cf. Virg. Vit. ad h. a.
 haec illa perpetua poetarum Nēc tamen hinc probare ali-
 inprimisque Virgilii de Augu- quis suscipiat, hoc ipso an-
 sti in Parthos expeditione va- no primum Aeneidos librum
 ticationis. v. Vit. Virg. ad ann. esse scriptum. *saecula aspe-*
 724. 725. 734. cf. ad Georg. *ra mitescent*, tempus illud
 II, 170. neque in vnum cer- erit pacatum, finitis bellis.
 tum annum ea cogere ne- Tribuitur tempori, quod ho-
 cesse est; quin, adeo ante minum est. Quae sequuntur,
 signa a Parthis reddita, poe- v. 292 — 296 magnifice ex-
 ticus ingenii feruor haec ita prella sunt: v. Excurs. ad h.
 recte efferre potuit. 290. *se-* v. Ait fidem, religiones pa-
cura, nemine intercedente, trias, et ciuium concordiam,
 Iunone placata. *vocabitur* extinctis bellis et discordiis,
hic quoque votis, praecla- rempublicam esse temperatu-
 re honores diuinos habendos ras. *Fides cana*, prisca, an-
 Augusto ostendit, vt Georg. tiqua, qualis maiorum fuit.
 I, 42. *Vesta*, patria eaque antiquis-

291. Ad Ianum clausum V.
 C. 725 et pacem per terra-
 TOM. II

Cum his *Romulus* et *Re-*
 I

Claudentur Belli portae; Furor inpius intus,
Saena sedens super arma, et centum vinctus
aenis 295

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Haec ait: et Maia genitum demittit ab alto;
Vt terrae, vtque nouae pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aera magnum 300
Remigio alarum; ac Libyae citus adstitit oris.

295 *Saena* Franc. et Parrh. 297 *Maiae* sec. Moret. et sic Rom. a m. pr. *demittit* ex melioribus reposuit Heinf. Vulgo *dimittit*. *demisit* Ald. et Iunt. et sequitur *arceret*. Verum in poeta epico non locum habet ea obseruatio e Cicerone petita. *dimisit* pr. Goth. *demittit Olympo* Goth. sec. 298 *atque* al. et sic vulgo ante Heinf. 300 *aethera* Leid. et al. *aera multum* ed. Ven. 301 *ac deest* pr. Moret.

mus iura dabunt, imperio Romano praeerunt, ita vt ad pristinam illam temporum sanctitatem et integritatem, quae ante parricidium Remi a Romulo commissum fuit, rediisse res videri debeat. *Bellum*, ὁ Πόλεμος, h. l. dei personam sustinet; idem mox *Furor*. *Belli portae* respiciunt Iani templum (cf. Aen. VII, 607), quod pace restituta clausum quali pro carcere et custodia Belli haberi potest. Reliqua vsq. 294, 5, 6 ad terrorem animorum composita sunt.

297—304. Obserua, quam succincta in seqq. narratio sit.

Bene autem in hospitio Teucris parando ministerium deorum interponitur, ne res miraculo careat. 299. *Fati*, seu, quo Troianis Italia erat petenda; seu omnino numinis voluntate ac iussu, adeoque fato Troianos ad Libyae littus esse delatos; quod ignorans Dido, ne aduenae in his littoribus sedem figere vellent, vereri, eosque ab escensu in terram prohibere poterat; cf. 527 sqq. Mox 301. *remigio alarum* ornat. Alae auium cum nauium remis comparari solent. Lucret. VI, 743 et Graeci: πτεροῖς ἐρέσσει Eurip. Iphig. in T. 289. et

Et iam iussa facit; ponuntque ferocia Poeni
Corda, volente deo. In primis regina quietum
Adcipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Aeneas, per noctem plurima volens, 305

Vt primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare nouos; quas vento adcefferit oras,
Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feraene,

302 *Omnia iussa* Oudart. *At iam i. gerit* Hamb. pr. 306 *alta* sec. Moret. *locosque* *Quaerere* constituit, quos vento a. — *Explorare* Menag. pr. Ex quibus illa possis tenere: *locosque Explorare* nouos, quos vento adcefferit; oras *Qui teneant*, — *hominesne feraene*. Apud Rufin. de Schem. Lex. p. 253 corrupte: *Expl. locos, q.* 307 *accefferat* Leid. 308 *vident* Medic. a m. pr. *feraeue* male multi.

in Ione 162 ἐρέσσει κύκνος. neae interuenit. *Per noctem* primoque loco Aeschylus *plurima voluens*. ἐκ' Ἀτρείδην — ὅπως ἔχε γλυκερὸς. πολλὰ Φρεσὶν ὀρυκάνοντα Iliad. II, 4. *lux alma*, grata, iucunda. Vt semel moneamus, *almus* conuenit fere cum nostro *wohlthätig*, quo poetae vtuntur. 307. *Explorat* loca noua, et explorat, ad quas oras adcefferit, ventivi, seu tempestate, appulsus — *exacta*, quae explorasset, comperisset, *referre*. 308. Color ductus ex Odyss. ζ, 119 sqq., vbi Vlysses in Phaeacum insula expurgiscitur; et multo magis ex Odyss. II, 144 sqq., vbi Vlysses ad Aeaeam insulam appellit.

305 — 308. Paratur nunc Aeneae ad Carthaginem accessus; cui et ipsi mater Ae-

Quaerere constituit, fociisque exacta referre.
 Classsem in conuexo nemorum, sub rupe ca-
 vata, 310

Arboribus clausam circum atque horrentibus vmbris
 Occulit; Ipse vno graditur comitatus Achate;
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Cui mater media sese tulit obuia silua,

309 abest *que* a Longob. et al. Pierio non probante. 310 *con-
 nexu* Zulich. Oudart. Leid. a m. sec. et Exc. Burm. 311 iudem
 fere versus inf. III, 229, 230. 312 *Achatae* Medic. sed *Achate*
 firmat Heinf. Prisciani auctoritate. *atque vno* Hamb. pr. et Puget.
 313 *lati ferri* Hamb. pr. pro var. lect. quod ex Servio esse deriu-
 tum Burm. vidit. cf. IV, 131. 314 *sese obtulit* nouem ap. Burm.
 quod recte reiecit. Sed ratio est, quod *sese tulit* exquisitius est;
 vt et illud: *obuia se tulit*, quam *tulit se obuiam*. Sic inf. 439.
Infert se saeptus nebula. III, 598. *mox sese ad littora prae-
 ceptis — tulit*. Nec tamen semper hoc sequitur poeta. Nam inf. 503
talem se laeta ferebat, non, *talis*.

310. Classsem occultat sub
 conuexa rupe nemoribus con-
 sita 162 — 165. *horrentibus*
 vmbris; arboribus. v. ad X,
 257 et sup. prooem. 4. I, 165.
 312. 313. *Crispans*, exqui-
 sitius quam vibrans, habens.
 Crispantur, quae incuruan-
 tur, inflectuntur; Est τὸ πρὸς-
 σεν de hastis II, 1, 134.
 Binas hastas gerere, mos fere
 heroum cum apud poetas,
 cf. XII, 165, tum apud arti-
 fices. Res vana esset, exem-
 pla congerere. *Achates* Ae-
 neae comes datus, vt ap. Ho-
 mer. *Δεράποντες* heroum et
ἑταῖροι. Idomenei Meriones,

Diomedis Sthenelus, Achil-
 lis Patroclus.

314. Antequam siluam lit-
 toris esset egressus, *sese tu-
 lit*, se egit, incessit, facta
obuia (cf. inf. 503) ei Venus,
 puellae venatricis vultu et
 amictu. Habuit, quem imi-
 taretur, Homerum Odyss. 7,
 19 sqq.: 7, 221 sqq., vbi Mi-
 nerua altero loco puellae,
 aequalem gestanti, in altero
 pastori assumulata Vlyssi ob-
 via et viae dux fit. Sed non
 infeliciter rem variauit Vir-
 gilius.

Virginis os habitumque gerens, et virginis ar-
 ma 315

315 *ferens* Sprot. et Hamb. pr. *Virginis — et virginis*
Spartanae miror nemini displicuisse sic iuncta, quippe parum
 suauiter. Assimulauerat se facie ac vestitu *puellae*, et erat armata
puellae Spartanae more. Nec importunitatem mutata interpun-
 ctione sustuleris. Expectabas Nympham vel Dianam: *Naidos os*
habitumque gerens, aut simile quid; vt Ouid. Met. I, 691. 5 *Naias*
una fuit — ritu quoque cincta Dianae Falleret, et credi posset
Latonia.

315 — 320. Arcum cum iisque ad semur vsque disfu-
 sagitta habebat, et veste suc-
 cincta, coma sinuque soluto,
 erat, puellae Spartanae vel
 Thressae more. Hoc structu-
 rae forma variauit. De Spar-
 tanarum puellarum exercita-
 tione, quam huc vocant in-
 terpretes, palaestrica nota res.
 Enimvero tum *nudae* erant,
 vt tot loca docere possunt;
 vel Plutarchi ille classicus in
 Lycurgo p. 47 F. et — *More*
*triae gentis nitida dum nu-
 da palaestra Ludis*, Paris
 ad Helenam apud Ouid. Epist.
 XVI, 149. cf. Propert. III,
 14, 1, vbi v. Intpp. et Crag.
 de rep. Laced. lib. III. t. 9.
 inf. 4. In nostro autem poe-
 ta *vestitae* illae sunt et *arcu*
pharetraque instructae. Ita-
 que ad communem potius
 puellarum Lacaenarum habi-
 tum erit referendum, cum
 militaria opera tractarent, at-
 que ideo breuib. tunicis,
 iisque ad semur vsque disfu-
 tis, vterentur, vt nudum se-
 mur in incessu appareret
 (vnde *Φανουργίδες* Spartanae
 puellae; qua de re loc. class.
 Plutarch. in Lycurgo p. 76. F.
 Eurip. Andromache 596 sqq.,
 vbi v. Barnes. et hic Cerdam.
 Pollux VII, 55. adde Clem.
 Alex. II, Paedag. 10). Hic
 tamen, idque obseruatione
 dignum, ab eo potissimum
 Spartana virgo designatur,
 quod arcum cum sagittis ge-
 rit; et probabile fit, puellas
 Spartanarum venationibus quo-
 que operam dedisse. Nam
 coma soluta ad eas non spe-
 ctat; si vel Horatium memi-
 neris: *in comtum Lacae-
 nae more comam religata*
nodum II, Carm. 11, 23
 (quem locum intactum esse re-
 linquendum putamus). — *vel*
 (talis virginis) *qualis fatigat*
 (est, cum fatigat) *equos*,
 equo incedit: quod proprium

Spartanae; vel qualis equos Threiffa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga praeuertitur Eurum.

316 *Virginis arma Sarranae* h. e. Tyriae (cf. Georg. II, 506) ingeniosa est emendatio Marklandi ad Statii Silu. V, 2, 118. Burmannus eam h. l. exagitat, quod de Tyriis colonis Aeneas nondum aliquid cogitare poterat; Spartanae autem vel Threiffae virginis species occurrere iam ante Aeneae debuerat. De Spartana tamen non minus dubitare licet, an vsquam Aeneae visa fuerit. Enimvero poeta non declarat, qualem sibi Aeneas deae speciem animo nunc finxerit; sed lectori delineat formam et habitum Veneris, qualem lector suo animo eam repraesentare sibi debeat. Marklandi autem emendatio locum habet nullum propterea, quod ipsam comparationem iugulat. *Spartanarum* virginum vel Thracicarum formae habitusque notissimi sunt; his igitur vti debuit poeta ad declarandum id, quod per se sensibus legentis subiici satis clare non poterat. Infra autem Venus, ne dea crederetur, recte se Tyriam aliquam puellam simulare poterat, cum iam expositura esset, qui essent, qui haec loca incolerent. *Threiffa*, Θρεῖσσα, Θρήσσα, Θρήσσα, vt Θρεῖξ, Θρήξ. 317 al. *Arpalyce. Harpalice*. Sed est Ἀρπαλύκη. Mox vulgo legebatur *Hebrum*; at *Eurum* Rutgerfii, Huetii aliorumque (v. Cuningam. ad h. l.) emendatio est, obuia sane et in quam quilibet facile incidat. Docte de ea egit Burm. ad h. l. cf. Benth. ad Horat. I Carm. 25, 20, vbi recte Euro Hebrus cessit; etiam nuper in Epit.

Amazonibus. *Threiffa Harpalyce*. Si omnino puella de qua ex Euphorione Parthenius Erotic. c. 13 narrat. Amazone haec acciperem: Hic tertia, paullo notior illa cf. inf. ad lib. XI, 659. Idem caeteris, Harpalyci, Amymsequerer, si de Harpalyce naeorum (ita legendum, sic Amazoni mihi constaret. Tradita tamen de Amazonibus Steph. Byz.) Thraciae regis fuere multa, quae nunc accurate non tenemus. Caeteroqui *Harpalyces* in vetustis fabulis notum nomen. Alia filia, quae in siluis educta et Hygin. f. 193. Ea nunc est ab Iphiclo spreta, a qua v. 317. ventos cursus velocitatem superat. *fuga*, Φυγή, Ex Aristoxeni ὑπομνήμασι fugere, Φυγεῖν, sollennia narrat Athenaeus XIV, 3 p. poetis de *cursu* celeri.

Namque humeris de more habilem suspenderat
arcum

Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque sinus conlecta fluentis. 320

Iliad. 737 ap. Wernsdorf. In nostro loco *Hebrus* defendi potest vsu poetarum comparandi motus cursusque celeritatem cum fluuiorum impetu. Neque obstat, quod Hebrum nonnulli leni et placido flumine procedere tradunt; poetarum enim non semper est in his summa subtilitas. v. Burm. ad Valer. Fl. V, 180. Assumi quoque in indicium animi potest: venari Harpalycen ad ripas Hebri; itaque eam secundum amnem decurrere velociorem ipso amne. *Eurum* tamen toti comparationis consilio accommodatiorem esse, negari nequit; nec satis in fluuium, etiam rapidissimum, cadit *fuga*, *volucer*, *praeverti*; at de ventis haec verba sunt sollempnia. Itaque, Brunckii quoque V. C. exemplo, *Eurum* reduxi. Inf. VIII, 223 *fugit ilicet ocyor Euro*. 319 *comam* Heinf. ex scriptis, vt magis poeticum; et sic omnes meliores, etiam Pieriani. Al. *comas. defundere* Sprot. et Rottend. pr. *dispergere* Leid. vn. ex gloss.

318. *De more*, qui venantium mos esse solet. Vulgaris fuisset oratio: *more venatricis. habilem arcum*, qui facile haberi, tractari, potest; εἰ ἀραρότα. cf. inf. ad IX, 365. h. l. levis, vt Valer. Fl. III, 523 *levis omnibus arcus*: I, 109 *Tela puer facilesque humeris gaudentibus arcus Gestat Hylas*. Sane alias *habile telum* potest et de magno gravique dici, si scilicet is, qui gerit, sit robustior, v. c. de Aeneae clipeo Aen. XII, 432. cf. ad Tibull. I, 9, 7 et Burm. ad Ouid. II Met. 531. 319. *dederat ventis comam* diffundere, δῶκεν ἀνέμοις Φέρεθαι, h. e. ὥστε, diffundendam; scilicet comam solutam habebat. Amplificauit haec, vt solet, Claudianus de R. P. 30 sqq. 320. *Nuda genu*, adeoque succincta, vt venatrix; v. ad Callim. in Dian. v. 11, vbi v. Spanhem., et ad Oppian. I Cyneg. 97, cothurno tamen furas reuincta, vt v. 337 subiicitur. — *Sinum collegerat nodo*; possis intelligere fibulam, vt inf. IV, 139 *aurea purpuream subnectit fibula vestem*, vbi cf. not., et de Charonte VI, 301 *Sordidus ex humeris nodo dependet*

Ac prior, Heus, inquit, iuuenes, monstrate
mearum

Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Subcinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis,

321 *Et prior. At prior. Ac prius* in al. *inquit, nobis m.* Goth. sec. 322 *Si quam hortantem* Zulich. 323 *pharetram* habebant codd. Prisciani tempore et sic Hamb. sec. et aliquot Pieriani. Ita scribendum etiam esset *tegmina*, vt Gudian. a m. pr. *maculoso* Mentel. pr. aut m. Menag. pr.

amictus; et Claudian. de R. *Nodus* omnino pro quouis vinculo. P. 40 *Collectae teneri nodantur iaspide vestes.* Sed, 321. Quo sermone ac lingua hic in Africae oris, Venus et mox Dido, et sic alii in Sicilia et Italia, cum Aenea vti potuerint, vt, quae dicerent, ab hoc, Troiano homine, intelligi possent, aliena a poesi epica est quaestio, ne dicam inepta. Omnem enim eius vim, illecebras et gratam fraudem interceperet talis subtilitas. Conuentum est inter poetam et lectorem tacite in hoc, vt communi sermone inter se vti putentur Troiani et Achivi et sic porro. Semel monuisse satis est. 323. *Succinctam pharetra*, vt gladio, ferro, succinctum dicimus: scilicet non modo *vestis* succingitur adducta, sed *succingere* est interdum instruere ita, vt cinctus ope adiungamus rem. Pharetra autem

Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus: 325
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O, quam te memorem? virgo; namque haud tibi
vultus

Mortalis, nec vox hominem sonat; o, Dea certe;
An Phoebi soror? an Nympharum sanguinis vna?
Sis felix, nostrumque leues, quaecumque, labo-
rem: 330

325 *at* Seru. et edd. Ald. Iunt. Scilicet erat ea vulgaris lectio, quam Pierius e codd. consensu emendauit. *sic f. inquit* sec. Hamb. quod meliorem sonum facit, addit Burm. nisi forte *insit* praestat. 326 *mihi est* Franc. nec Goth. pr. 327 *O quid te* ed. Ven. *vultus* e Gudiano. *cultus* Hamb. sec. Interpunctionem horum versuum mutavi. 328 *vox hominum* Gud. a m. pr. cum al. *neque vox vn.* Moret. 329 *Aut-aut* vet. exempla ap. Pier. it. Oudart. et Bigot. praestat *an-an*. Sed, si accuratius interpungas: *An P. soror? an N. f. vna?* non vero: *an P. soror, an.* Non enim est pro *utrum an*; sed sunt duae diuersae interrogationes. 330 *quemcunque* Hamb. sec. et Parrhaf.

humeris pendet cingulo vincula. Apud Homerum est *ἀμφοῖ* vel *περὶ* — *ἐβέλετο ἔλφος* simili more. *tegmen lyncis* vid. ad v. 275. 324. Georg. III, 413 montisque per altos *Ingentem clamore preme ad retia ceruum.* Hic etiam doctius pro *apri, cursum apri premere*, insequi. Nausicaa respondet fere v. 192 sqq. vt Venus v. 338. Adde Odyss. δ, 376 sq., vbi Menelaus cum Idothea sermonem habet. cf. Hymn. in Vener. 92 sqq. 107 sqq. Imitatus est vsque ad fastidium copiosus Statius IV, 746 sqq. cf. mox ad 534.

327 sqq. Lineas horum est. *homo* pro abstracto: humanum quid. 329. *sanguinis*, e genere Nympharum vna. 330. *Sis felix*, *χεῖρε θεᾶ, ἰλγθι*, sis propitia. Ecl.

Et, quo sub coelo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore;
335

Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte furas vincere cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem:

331 *et quo sub tandem coelo* Parrhaf. 332 *iactamur* Leid. *locorum et locumque* nonnulli. 333 *et vastis* Heinf. e libris, suadente iam Pierio. antea *vastis et*, vt multi boni codd. cum Romano, quos v. ap. Cuningam. item, omnes Gothani. 335 *tum* Heinf. e scriptis. v. *tunc*. 336 *pharetras* Bigot. et Exc. Burm. 337 *que* abest a Reg. *altae* Gudian. *aptare* Seruius citat ad Ecl. VII, 32. 338 *urbes* Medic. a m. pr.

V, 65. *Sis bonus o felix-* ctum Vlyssisque responsio
que tuis. petitum ab auspiciis et ominibus. *quaecunque*, qualiscunque dea es, nostris malis succurre, docendo, sub qua parte coeli etc. 332. *iactemur*, versetur; nam et hoc exilius erat: et mox *erramus* pro sumus. Haec et similia nisi obseruaveris, poetici sermonis vim et indolem non assequeris. Caeterum Odyss. π, 183 sqq. Telemachus Vlyssē a Minerva augustiore forma ac corporis specie ornatum, tamquam deum aliquem, alloquitur simili fere oratione. Neque dissimile Alcinoi di-

Od. η, 199 sqq. 208 sqq. 335. *Tali honore*, ex v. antec. int. hostia, sacrificio. Vult enim mortalis virgo videri, non dea. 337. Ad venantum habitum spectat cothurnus. Res nota; ne a sentibus et filicibus laederentur crura. Versus ex Livio Andronico adumbratus: *Sed iam purpureo furas include cothurno.* cf. sup. Ecl. VII, 32.

338. *Agenoris urbem*; a progenie Agenoris conditam, quem Graecorum mythi (v. Apollod. II, 1, 4. III, 1, 1) Phoenicum conditorem, ex

Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta, 340
Germanum fugiens. Longa est iniuria, longae
Ambages; Sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus agri

339 *sunt fines* L. Bigot. *Libyci fines* Doruill. *fines Libye* Goth. tert. et Guelpherb. vnus a Cortio collatus. *genus insuperabile* Pieriani aliquot, Moret. quart. et Goth. sec. Leid. et Reg. pro gloss. forte ex IV, 40. *intractabile ferro* Oudart. 342 *Vestigia* Parrhaf. Menag. pr. Hamb. pr. et Rottend. pro var. lect. Nec hoc male. sed *fastigia* sunt capita narrationis. 343 *Mirum*, in *Sychaeus* priorem syllabam produci, mox autem v. 348 (vbi scribi poterat *Is Sychaeus*) post tam paucos versus corripit; vt semper aliis in locis corripitur. *Sychaeus* ad scripturam Medicei Cod. aliorumque vetustiorum scripsit Heinf. cum antea esset *Sichaeus*: quam scripturam retinuerat lib. IV, 502, 552. In Pier. nonnullis *Suchaeus* erat. Heinf. tamen *Synchaecum* a poeta exaratum fuisse autumabat. nam sic scribi ap. Graecos (apud Eustath.

Aegypto oriundum, et eius *nus intractabile bello*, in-
posteror Sidonis reges faci-
domitum, ἀναμύκνεται, ἀπ-
unt, non Tyri, quae multo
τοῦ. Mox 340. *imperium*
serius et floruit et Graecis
regit exquisitius quam, te-
innotuit. Sidonii — *Tyron*
net, habet. 341. 342. In
urbem ante annum Troia-
prosa esset: longa esset nar-
nae cladis condiderunt, In-
ratio; sed rem summatim ex-
stin. XVIII, 3. Noli itaque
ponam. Etiam in talibus
mirari, Sidonem, non Ty-
poeticam vim agnosce. *fasti-*
rum, Homero memorari. *gia* sunt rerum capita, κορυ-
339. *Sed fines Libyci* sunt, *Φαὶ λόγων*. Pind. O. 7, 125.
h. e. solum est Libyae pars; 343. Narrationem quae se-
(fines saepe pro ipsa regione, quitur, Iustinus persequitur
vide vel Burm.) simulque XVIII, 4, 5. cf. Excurs. XI.
fines pro incolis, Libybus, Sichaeus ditissimus inter
dixit, qui erant populus in-
Phoenices; hoc spectat: ge-
Phoenices; hoc spectat: ge-
possessione. (vid. Burm.) *mi-*
serae dilectus, τῇ σχετλίᾳ,
pro *a misera*, graece; et

Phoenicum, et magno miserae dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque iugarat 345
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat

tantum, si recte meminij, ad Perieget. v. 196). Brunckius V. C. *Sychaeus* edidit, Συχαῖος, praeclare. Verum sic alia, eaque multo magis ingrata, varietas eiusdem vocis intra decem versus diuersimode scriptae infertur. Alioqui simile exemplum variatae pronuntiationis est in *Sicania* I, 557, et *Sicani* V, 293, et al. Collegit plura Drakenb. ad Silium IV, 778. Ex *Sicharba* nomen *Sichaei* fecisse poetam Seruius ait. *Aceruas* aut forte verius *Adherbas* Iustino dictus. *Huic Sichaeus erat coniux* Goth. tert. *ditissimus auri* iam Huetiana emendatione tritum est. Me non tam v. 349, 358. 9 et 363 moueret, quam hoc, quod in tali gente, qualis Phoenicum, mercatu et navigatione inclita, ex *auri* potius copia quam ex latifundiis declarari debuisset videntur diuitiae. Et Iustinus XVIII, 4, 6 *Huic* (Elissae marito) *magnae sed dissimulae opes erant*, aurumque metu regis non tectis sed terrae crediderat. Enimvero potuit et inter illos esse, qui multas terras in ditione haberet adeoque seruorum et clientum opibus valeret; et habuit forte poeta historicos, quos sequeretur, ut ex scriptoribus apparet, sequioribus quidem, sed qui vetustiores exscribere, ut Id. Malala p. 206 ed. Oxon., qui Seruium compilauit, sed alium, quam qualem nunc habemus, et Cedren. Hist. Comp. p. 140 B. διαφρονόμενος αὐτῷ ὡς πολυευπάρε καὶ δυνατῷ. Verbo: speciosa est emendatio *auri*, quam et ipse amplectar; nec tamen talis, ut alteri renuenti hoc idem persuadere possim, aut ut altera lectio pro inepta et absurda haberi queat. Etiam inf. X, 563 *ditissimus* agri *Qui fuit Ausonidum et tacitis* regnavit *Amyclis*, et Silius V, 260 — 266. 344 *misere* Zulich. sed hoc iam in magno amore latet. 345 *iugauit* Menag. pr. 346 *Pro Ominibus*, *Connubiis* Hamb. alter, Menag. sec. *annis* Bigot. utrumque ex interpretatione.

hoc pro, *ab ea*, ornate, solent; vnde traxit *omina*. *Misera* autem amore; uti Guellius laudat e Propertio aliqua *misere* amare dicitur (III, 19, 14): *Contineant nobis omnia prima fidem* pro pro, valde amare. 345. *Intactam*, Homericum κρηιδίην amore. *Pater* autem Belus, ex poetae narratione v. 621. 346, *Germanus* int. Didonis. Rem Iustinus exposuit paullo aliter lib. XVIII, 4 sq.

Pygmalion, scelere ante alios inmanior omnis.
Quos inter medius venit Furor. Ille Sychaeum
Impius ante aras, atque auri caecus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum 350
Germanae; factumque diu celauit, et aegram,
Multa malus simulans, vana spe ludit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis; ora modis adtollens pallida miris,
Crudelis aras traiectaque pectora ferro 355
Nudauit; caecumque domus scelus omne retexit.

348 *quos inter medios* Medic. et Moret. pr. Leid. vnus a m. pr. etiam nonnulli in Seruianis, duoque Gothani. Vtrumque dicitur; sed *medius*, puto, exquilitius. 349 *aram* sec. Moret. *incautum ante aras* — *Clam ferro inimitis superat* Bigot. 350 *amorem* Medic. *amore* videtur Rufinianus legisse, ut Rottend. sec. habet. 352 *vna spe* Pierius ex vno ant. et sic Goth. pr. *spe vana* Bigot. *eludit* Zulich. *Multa malus, simulans*, male in Burm. edit. interpungitur. 353 *in somnos* Voss. sec. 354 *tollens pallentia* ed. Ven. Distinctio post *coniugis* est a Burmanno; antea non nisi post *miris*. 355 *Transiecta* Menag. alt. Goth. pr. 356 *domus et scelus* Medic. *caecumque dolis* Doruill. non male. *scelus esse* vn. Heinf. *scelus oro retexit* Goth. pr.

Quos inter, int. Sychaeum et *veo Securi pelagi atque* Pygmalionem. *Furor* quanto *mei*. Mox 352. *malus* ad to potentius quam ira, inimicitia! 350, *ferro superat* ut δαμάσ simpliciter caedit, nulla cum vincendi notatione. *Securus amorum* g. nil curans; ne ea quidem cogitatione a scelere reuocatus, quod forori, quae misere coniugem amabat, summos luctus crearet. VII, 303 *optato conduntur Tibridis al-* 353 — 356. *Inhumati* c. auget rei atrocitatem et somnii narrati probabilitatem epitheton hoc, si memineras, infepultos, nisi humentur, quieti reddi non posse. In verbis ante oculos habuit notum Lucretianum: *simulacra modis pallentia miris*,

Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
 Auxiliumque viae veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
 His commota fugam Dido sociosque parabat. 360
 Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat; naus, quae forte paratae,
 Conripiunt, onerantque auro. Portantur auari
 Pygmalionis opes pelago; Dux femina facti.
 Deuenere locos, vbi nunc ingentia cernes 365

357 patriaque Medic. quod illustrat Heinfl. patriamque antiquissima aliquot exemplaria Pierii, alter Hamb. Franc. et Witt. quod haud dubie doctius. Sed fugam praecesserat; vnde errori illud deberi potest; tum minus ingratum est auribus patria, quod praefert post Henr. Steph. Burmannus. 358 auxilioque viae Mediceus Pierii. veteris nonnulli, sed ambigua fieret oratio. Burm. 359 thesauros veteres scribunt. v. Pier. ad h. l. ingens Zurich. sed altera lectione superscripta. 362 metus aeger Goth. sec. non male, sed acer fortius spirat. naues sunt forte p. Zurich. an: naues tunc f. paratas Corripiunt. Burm. 363 arripiunt Graeu. ornarunt auro qu. Moret. idem portentur. 364 facta est Puget. facta Goth. tert. 365 cernes recte defendit Burm. superato demum colle inf. 419. Mediceus tamen cum multis cernis.

h. e. miro modo pallida. 361. Odium crudele, πῦ-
 Crudeles aras, h. e. scelus σος ἀπηνές. proprie quale
 crudele ad aras in se commis-
 sum, traiectaque pectora est immanis animi. Sic fae-
 ferro, h. e. caedem suam, vus, crudelis, atrox, et
 Nudavit, cum clam facta similia, poetis pro, magnus,
 esset, manifestam fecit; nam ingens. metus autem acer,
 nudare exquisitè pro rete- δριμύς, vehemens, proprie
 gere, recludere, monstrare. de animo exasperato. 364.
 hinc caecum scelus, occul- In Pygmalionis opes vis et
 tum, domus, a fratre in fo- acumen inest; scilicet quas
 roris marito commissum. cf. ille animo et spe iam prae-
 Ouid. Ep. VII, 113. De re- ceperat; vt et in illis: dux
 liquis v. Excurs. ad h. l. femina facti, pro, sua-
 dente Didone.

Moenia, surgentemque nouae Carthagini arcem;
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,
 Quoue tenetis iter? Quaerenti talibus ille 370
 Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:

366 surgentesque — arces Oudart. 367 Byrsam Zurich. Leid. Goth. sec. mercatique sc. sunt solum, etsi durius, maluit poeta, quam mercatumque solum, emtione paratum, sc. cernes, vt orationem variaret noua iunctura. Sollicitat versum 367 Beck V. C. de sensu crit. II. p. 62. quippe similem ei, qui supra erat 109. Saza vocant. Potest tamen h. l. ferri ex historiis petium, et iis declarandis inseruiens. 368 Taurinum Goth. pr. quantum taurino Sprot. possint Medic. possunt pr. Voff. 369 quibus aut venistis Heinfl. e Medic. aliisque reuocauit; et confirmant id Nonius Marcellus et Priscianus. Romanus tamen cum Oblongo et Mediceo Pierii aliam codicum sectam facit, quibus aduenistis; hanc sequitur Cuning. scriptura per t caussam varietati dedit. 370 quoue Mentel pr. quodue Menag. pr. quoque Hamb. pr. 371 ab p. fragm. Moret. de p. Franc. et Menag. pr.

366. Sane Didonem arx haud dubie ortam, poeta Byrsa tamquam propriam sequitur. In taurinum ter-
 conditricem habuit; urbem gum prouide vulgare corium
 enim iam illa aduentante ste- euitat.
 tisse probabile fit. At hic 369. Qui tandem operose
 nolim ita argutari. Arx Car- eliquat Burm. Praestat sim-
 thaginis est Carthago. Ἰλὶς pliciter dicere, interrogatio-
 ἀρχα. 367. Deuenere — et nis vim augeri particula tan-
 mercati sunt solum, Byr- dem, (τί ποτε. τίπτε ap. Ho-
 sam h. e. locum, in quo mer.) et desiderium sciscitan-
 posita Byrsa arcem condi- tis intentius inde elucescere.
 derunt, seu Byrsam verius; qui venistis, h. e. qui estis,
 vt post Scaligerum ad Euseb. vos, qui venistis. vt Graeci:
 Chron. multi, quos enume- τίς δ' οὕτω κατὰ νῆας ἀνὰ
 rare ambitiosum foret, do- στρατὸν ἔρχεαι οἶος. II. 11, 82.
 cernerunt. Sed recte βόειον et saepe. 371. Βαρυσενάχων
 βύρσαν, sabulam, a Graecis Homer., vt Iliad. α, 364 et

O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper Olympo.

372 primum Hamburg. alt. 373 et placet Franc. a m. pr. tantorum a. l. Macrobi. III Sat. 2, sed alio loco vulgata exhibetur. nostrorum a. parentum vetus codex Pierii, quod frustra ille firmat. 374 vesper componet Hamb. pr. componat Corradus ait alios legere. v. Burm. Sunt scil. codd. ap. Pierium. Post v. 374 in Graeu. cod. spurius versus subiectus erat: Quam tibi nostrorum statuatur summa laborum.

saepe alibi. ἐξ ὑπάρτοις ἐγέρσεως ἀμπνεύσας Apollon. II, 207.

372 — 374. Si ego fata nostra ordine exponere, et tu ea audire velles, dies nos deficeret. Quam ornate singula! Homerus minus sobrie Od. γ, 113 sqq. et ξ, 196 annos pro die ponit. repetens pergam, pro, si repetam. In annalium nomine arguitur Macrobi. III Sat. 2 et post eum alii. Grauius est vocabulum quam narratio, historia, adeoque magis epicum. Coelum clauditur modo nubibus obductis, modo tenebris noctis praetentis, ut h. l. Nec huc trahenda porta coeli Georg. III, 261. Vesper componet diem quasi mortuum et sepultum; inquit Cerda post Scaligerum et Turnebum; „qua imagine poetae noctem repraesentare non refugiunt.“ Vel-

lem idoneis exemplis hoc firmassent viri docti. Dies obire et occidere alio modo dicitur: petittum a sole. Recte Burmannus monuit, componere simpl. esse finire. Sic et Seru. ad XII, 109; sed quaeritur de causa vocis. Ducta scil. notio a cogitatione Solis s. Diei quieti se reddentis et componentis se ad somnum, dum occidit. Ducit eo quod adiectum est clauso Olympo: uti quis clauso thalamo se quieti tradit, somno componit: cf. sup. ad 249. Alioqui omnino dicuntur componi, quae ordinata et absoluta de manu deponimus. Neque simile est illud: condere diem, ut Ecl. 9, 52 condere soles, et illud Horatii: Condit quisque diem collibus in suis, IV, 5, 29. Nam in his occultare, tegere, est, adeoque exigere diem, donec sol occiderit.

Nos Troia antiqua, si vestras forte per auras 375
Troiae nomen iit, diuersa per aequora vectos
Forte sua Libycis tempestas adpulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam, genus ab Ioue summo. 380

375 Vestras si forte Heinf. vnus. 376 iit Zulich. iactos, vnus ap. Pierium. 377 forte Bigot. a m. pr. et al. forte mala Zulich. pro var. lect. applicat Sprot. quod Burm. praefere malit. Equidem vim ac virtutem lectionis non capio. 378 qui non agnoscit Moret. pr. et sane concinnius subintelligitur. v. Heinf. 379 aequora Menag. pr. et sec. Rottend. 380 et ante genus susulit Burm. auctoribus libris Montalb. Hamb. alt. Bigot. cf. not. ab I. magno Romanus.

375 — 377. Troia antiqua, epitheton cum dilectum positum; tanto clarior urbis fama esse debet, quo antiquior illa est. si per auras iit, variauit vulgare: si peruenit ad aures vestras. diuersa aequora, simpl. alia via quam qua iter parabamus; ex illis: Οἴκαδε ἱέμενοι, ἄλλ' ἢν ὁδὸν, ἄλλα νέλεν. 378 Ἡλ' ἴδομεν. tempestas adpulit, δεῦρο πέλασε κῦμα. forte sua, casu, qualem tempestas afferre solet. Habet in his, quam sequeretur, poeta orationem Ulyssis ad Polyphemum Od. ι, 259 sqq.

378. Sum pius Aeneas. v. Exc. ad h. v. pius est religiosus, quoniam omnia ad deorum oracula exsequutus

est. Itaque castum dixit Horat. C. S. 42. Penates. v. lib. II, 293 et ad e. l. Exc.

380. Fabulam poeta sequitur, qua Dardanus a Corytho Tyrrheno genus ducere ferebatur, cum Corythus Samothracicus in eum esset translatus similitudine nominis. v. Aen. VII, 205 sqq. 240 sq. VIII, 134 sq. adde III, 167, 8, ubi v. Excurs. III. Hinc lib. VII, 122: Hic domus, haec patria est. II, 620 tutum patrio te limine sistam. Hactenus Italia est Aeneae patria; et hactenus genus, a Ioue ductum, h. e. stirpem et originem generis a Ioue ducti, quatenus Dardanus, Iouis filius ex Electra, et generis auctor, ex Italia

Bis denis Phrygium conscendi nauibus aequor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus.
Vix septem conuolsae vndis Euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura queren-
tem 385

381 Inepte Grammatici super *Bis denis* commentantur: *viginti* fuisset pedestris orationis forma. 382 *ata fata* Graeu. *erata* prima littera, quasi voluerit *rata*. Sed vulgatam firmat Burm. *data f. sequuntur* Goth. pr. 383 *conuolsae* Romani et Medic. adeoque optimorum scriptura. 384 *pererro* Hamb. pr. eadem diuersitas IV, 72. Burm.

oriundus est. cf. III, 94 sqq. hoc *quaerit*, petit, h. e. terram, in qua progenitor ille ortum habuerat. At Burmanus eam rationem sequitur, ut *genus* nominandi casu positum accipiat: *ego Aeneas*, *genus a Ioue*, h. e. Iouis, ut V, 45, quaero patriam. Quae ratio per se est bona, sed dura est oratio, et haec stirpis memoratio paullo ferius, quam reliqua oratio fert, subiici videtur.

381. *Phrygium aequor*, littori Troadis seu Phrygiae minoris praetentum. *conscendi aequor nauibus* doctius dictum, pro vulgari, *conscendere naues*. Qui enim in altum euehitur, is et *aequor conscendere* dici potest. 382. *Matre dea*

monstrante viam. Aen. II, 589 sqq. nihil de via a Veneri monstrata monetur, sed tantum de fuga v. 619, 620. Verum fuere aliae in eam rem fabulae: v. sup. Disquis. II, f. VII. p. LXX. Quae Seruius et Pomponius ex Varrone de Veneris stella hic incommode satis memorant, potuere insidere poetae animo in libro II, 693 *de coelo lapsa* etc. *data fata*, monstrata cum per auspicia tum per oracula III, 95 sq. 163 sq. 375 sq.

In 383 — 385 obserua magnificam dictionem ex verborum dilectu. *ignotus* Seru. exponit *quasi* propter v. 379 *fama f. a notus*. Enimuero est in terra ignota, inter homines, quibus ipse ignotus

Passa Venus medio sic interfata dolore est:

Quisquis es, haud, credo, inuisus coelestibus
auras

Vitales carpis, Tyriam qui adueneris urbem.

Perge modo, atque hinc te reginae ad limina
perfer.

Namque tibi reduces socios classemque rela-
tam 390

Nuntio, et in tutum versis aquilonibus actam:

Ni frustra augurium vani docuere parentes.

386 *est* abest a nonnullis. v. Burm. 388 *carpis vitalis* Montalb. 389 *ad r. l.* Exc. Burm. *ad* omittit Rottend. sec. quod forte doctius. *teque hinc r.* Parrhaf. et Venet. quod est lenius. *ad lumina* fragm. Moret. et edit. Geneu. *profer* Leid. sed v. Burm. 390 *socios reduces* Doruill. *classemque receptam* Sprot. Hamburg. pr. Leid. vn. et Zulich. sed *relatam* recte defendit Burm. Ego addam: hoc exquisitius esse altero; et, ut *ferri in portum* proprium in re nautica est, sic poetica oratione *referri* ex alto vel tempestate iactatum in portum bene dictum. *relictam* Goth. tert.

est. Sic *solus* aliquis errare apud Homerum: *ὁ γὰρ ὁῖω* dicitur in solitudine. 385. *Οὐ σε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι* Eum interpellauit, vel, non *τε τραφέμεν τε*, ut Od. γ, 27. *passa querentem*, pro, non *vitales auras* ex antiquo sermone habet, v. c. ap. Lucret. III, 406 et al. *passa eum queri plura*, graeca ratione; vel, *interfata querentem. non passa* 390. *Classem relatam*, sc. queri *plura*: *οὐδ' εἴα* reductam, reducem. *versis* *αὐλίων* Iliad. η, 427. Semper autem apud Homer. *ἐἶν* simpliciter. Mox 392 *vani* cum infinitiuo; non cum participio. ad ornatum egregie. *Vanus*; non modo qui pollicetur, quae praestare nequit, sed et qui profitetur vel falsam vel inanem doctrinam. cf. Seru.

387. 388. Ornate. O carum te superis, cum Carthaginem delatus sis! Expressit autem illud, quod aliquoties

Adspice bis senos laetantis agmine cynos,
 Aetheria quos lapsa plaga Iouis ales aperto
 Turbabat coelo; nunc terras ordine longo 395
 Aut capere, aut captas iam despectare videntur.
 Vt reduces illi ludunt stridentibus alis,
 Et coetu cinxere polum, cantusque dedere:
 Haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
 Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo. 400

393 Heinſius varie tentat, aegre ſcilicet ferens procedentes eodem tenore caſus *bis ſenos laetantes*. Malit *laetanti bis ſenos*, vel *bis ſeno laetantis a.* vel *bis ſenos laetanti examine.* Sed vulgatam et codd. et Priſcianus defendunt; vnus Sprot. pro var. lect. *luctantes*. Tu vitio ſic occurre, vt accuratius interpungas et legendo moram facias: *Adſpice bis ſenos, laetantes agmine, cynos.* 394 *Aetheria quos forte plaga I.* ales ab alto vn. Heinſ. et Parrhaſ. 395 *turbauit* Doruill. *turbarat* ed. Ven. cum aliquot codd. Pierianis. *turbabit* Romanus. 396 *captis* Mentel. tert. pro var. lect. Reg. a m. pr. ſed aduerſatur ſententiae. *reſpectare* Gudian. a m. pr. *iam nunc ſpectare* Doruill. *iam* abeſt Franc. *deſperare* eſt vitium operarum edit. Heinſ. 398 *vt coetu* Moret. pr. a m. pr. v. inf. 486. *coetum* Medic. ſed *m* notatum. *cinxere ſolum* conſ. Burman, ſed v. not. 399 *pubesque tuae puppesque* Bigot. v. Burm. 400 *portus* Hamb. pr.

393 — 400. Duodecim naues cum Antheo, Sergesto, Cloanthoque ſeruatas mox videbimus. Has totidem olores innuunt, quos, ab aquila modo agitados et diſperſos, hoſte abacto ludibundos plaudentesque terram aduolare oſtendit Venus. *turbabat* eleganter pro agitabat *ἐκλό-ναι*, inſequabatur. *aperto coelo* alii ſereno, vt ſup. v. 155, ego malim pro libero, peruio volantibus. Quae ſe-

quantur, 395. 396. varie accipiuntur et accipi poſſunt. Difficultas eſt in voce *capere* et *captas*, cuius ea notio exquirenda eſt, quae cum voc. *deſpectare* conueniat: ſiquidem terra *iam capta*, occupata, *deſpectandi* locus eſſe non videtur. *Capere* autem eſt aut occupare, aut oculis designare, eligere, petere. Plerique Intpp. *terras aut capere* h. e. tenere, inſidere, aut *captas*

iam deſpectare, h. e. deſpicere in terram iamiam *capendam*, cui iam appropinquant volatu, vt capiant, occupent; qui quidem modus loquendi, eſſi durus, non infrequens eſt, vt in illo: *εἰ δύναμαι τελέσαι γε καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστίν.* Od. ε, 90. Burmannus *captas* intelligit a prioribus, qui in terram iam deſcenderant, *captas*. Quod ieiunum eſſet. Aliam vocis notionem eſſe diximus, *oculis animoque designare, eligere, appetere*. In hunc ſenſum Seru. *capere*, eligere. In Georg. II, 230, quem laudat, eſt *capere oculis*. Iam ſi *deſpectari* aliquid dicitur, quod iam *captum* eſt, debuit vtique τὸ *capere* antecedere; praeferendumque adeo videri poſſit hoc, vt ſit: cynos terram aut petere, volatu ex alto deorſum facto, aut ad eam, petitam et oculis volatue designatam, iam propius ferri, ideoque eam deſpectare; et nunc ludere facto in orbem volatu, donec humi conſidant aut amne mergantur. Scilicet cogitandum eſt, cynos adhuc recto volatu per aerem fuſiſſe, nunc deorſum ferri verſus terram, littus puta maris vel flu-

minis, quod antea inſederant: (nam 397 *vt reduces illi*). Igitur haec ratio per ſe optima eſſet, niſi id, ad quod mox comparatio transfertur, alio duceret: nam v. 400 *classis aut portum tenes* (atqui hoc erat *terras capere*) aut *pleno subit ostia velo* (hoc, *deſpectare*). Haec igitur ſatis declarant poetam aliter haec non accepiffe quam, cynos aut *capere* occupare, tenere, terras, aut eas *deſpectare*, volatu deorſum facto. *Captas iam* videri debet adieciſſe ornatus poetici cauſſa, cum in eo eſſent vt iam caperent, et, tantum non captam, terram e propinquo proſpicerent. Conueniunt haec cum participantium vſu apud poetas. Iam et ii, qui deuolabant, et ii, qui conſederant, ex terra euolando per aerem ludunt: quippe metu depulſo. 397. *stridentibus alis* exquisitiſſe quam clangentibus. 398. *coetu cinxere polum*, agmine facto *cingunt* (ad oculorum ſenſum; vt alias coelum ſubducunt oculis in aere viſa) *polum*, coelum, aerem; in hunc alis ſublatis ludunt volando in orbem, vt ſolent, vel gyrum. Ita puto omnia

Perge modo, et, qua te ducit via, dirige gressum.

Dixit, et auertens rosea ceruice refulsit,
Ambrosiaeque comae diuinum vertice odorem

401 *quo te* Pierii Longob. et multi ap. Burm. quod equidem dicerem vulgarius esse. *ducat* ed. Ven. *duxit* Zulich. *via ducit* Bigot. *derige* Gud. et Rom. 402 *aduertens* Hamb. sec. male. 403 *A vertice* octo ap. Burm. quod probat vir doctissimus propter τὸ *auertens*. Sed semper lubricum in talibus iudicium; poetica enim eaque exquisitior ratio praepositionem respuit; et tamen plurimis locis poetae vulgari ratione vtuntur; vt, vbi ea a librario potius quam a poeta profecta sit, dictu sit difficile.

fatis expedita, in quibus et Burm. haerebat. Cur autem augurio e cygnis vtatur poeta, subtiles rationes afferunt interpretes. v. Seru. et Cerda. Praestat hoc vnum monere, quod *Cygnus in auguriis nautis gratissimus ales*: *Hunc optant semper, quia nunquam mergitur undis*; laudat versus Seruius ex Ὀρνιθογονίᾳ, Macri scilicet Aemilii. (v. Brouckh. ad Tibull. p. 275, ex Isidoro XII, 7.) Nec prorsus alienus a Venere ales est cygnus; nam et curru cygnis iuncto fertur Venus; vt alias columbis aut passeribus. *Disident autem olores et aquilae* auctore Plinio X, 74 l. 95. cf. Cerda. Athen. IX, p. 393 D μάχεται δὲ (ὁ κύκνος) καὶ τῷ αἰετῷ, αὐτὸς μάχης μὴ προαρχόμενος. Et hinc ap. Homerum in cygnorum anse-

rumue gentem irruens aquila inducitur, egregio v. c. loco Iliad. o, 690 sqq. 399. *Pubes tuorum* dictum puto vt *turba tuorum*. *Ostia* docte, h. l. vt V, 281 aditus portus.

402. Numen suum Venus sub discessum prodit, more deorum, qui speciem humanam mentiti mortalem aliquem conuenerunt. Declaratur autem diuina Veneris forma per summam pulchritudinem ceruicis, comas ambrosia delibutas et odorem late spargentes, tum per palam et per incessum. Vid. Excurs. ad h. v. Si in *rosea ceruice* non tam Horatii I Carm. 13, 1 auctoritatem, quam rationem desideras, aut puta *roseum* esse omnino suaue vel pulchrum, aut colorem floridum exprimi in tenera cute etiam candidissi-

Spirauere; pedes vestis defluxit ad imos;
Et vera incessu patuit dea. Ille, vbi matrem 405
Adgnouit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus inculsat, gressumque ad moenia tendit. 410
At Venus obscuro gradientis aere saepfit,
Et multo nebulae circum dea fudit amictu:

406 *est* abest Menag. pr. et Hamb. sec. male. *fugientem tali est* v. f. Longobard. Pierii. 408 *dextras* Rottend. pr. *dextram i. dextrae* Hamb. pr. 409 *aut veras* alter Rottend. et v. tert. Goth. *ac reddere* sec. Hamb. et *notas audire ac r.* Parrhaf. ex VI, 689. 410 *vertit* Bigot. *ducit* Puget. 411 *gradientem* Hamb. sec. *saepfit* scriptura est Medicei et Romani. 412 *fundit* Bigot. *fulsit* Wallian.

ma pelluentem. *Ambrosias comas*, ambrosia, deorum hoc vnguentum est, delibutas, ab Homero habet, Iliad. α, 528. *palla* Veneris vel ex illo nota, quod legitur Iliad. ε, 315 πέπλοιο φαεινὸν πτύγμα et 338 Ἀμβροσίᾳ διὰ πέπλῳ, ὃν οἱ Χάριτες κάμουν αὐτά. habitum itaque deae declarat; *incessum* autem cogita leuem illum et volatui similem, columbarum instar.

407. *toties*. Saepius igitur Venus iam ante nato visa fuerat. Sic Aen. II, 589 *Quum mihi se, non ante oculis tam clara, videntem* Obtulit, et pura per

noctem in luce refulsit Alma parens etc. cf. Disquis. II. p. LXX. 408. 409. Cf. verba Vlyssis ad matrem inter vmbras. Od. λ, 209 sqq.

412. Densa nube circumfudit eos. Ab Homero cum hoc traxisse notum est, apud quem saepe hoc occurrit; imprimis compara Odyss. η, 14. 39—43, quem locum iam monstrauit Macrobius V, 4, de Vlysse, quando Alcinoi regiam intrat; ad cuius exemplum totus Aeneas ad Carthaginem et Didonem aditus est adumbratus. adde Apollon. III, 210—214, et alios. cf. h. l. Cerda. Totum lo-

Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Moliriue moram, aut veniendi poscere caussas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuisit 415
Laeta suas: vbi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calent arae, fertisque recentibus halant.

413 aberrant codd. in *ne quis* et *neu quis*. v. Burm. *possit* plurimi, male. *neu qui cognoscere possint* Voss. vnus. 414 *Moliriue* *viam* Hamb. pr. *que* Bigot. *moram veniendi ac p.* ed. Ven. *discere* *caussas* post Longobard. et alios, Pierio inspectos, Rottend. vterque et Hamb. vn. pr. var. lect. forte ex Aen. VI, 488 in edd. nonnullis esse videtur *exposcere*. aliquot codd. ap. Pier. *exquirere*. 415 *Paphon* Hamb. pr. cum al. aut. *adit* aliquot ap. Burm. et Pier.

cum expressit Valer. Fl. V, 400 sqq. Facile vero principes huiusphantasmatis auctores ipse oculorum sensus, nebulis ac nubibus vicina loca obducentibus, illud docere debuit; multo magis cum deos quoque nube amictos et oculis subductos vulgo narrent. 413. 414. *Contingere*, vim, iniuriam inferre iis tanquam aduenis: barbarorum populorum more. *moliri moram* ponderosius quam facere, excitare. Est enim struere vel mouere poetis *moliri*. 415. Cf. ad v. 16. Versus ex Homero sed ornatus expressi Odyss. 9, 362 sq. Compara Hymn. in Vener. 58, 59 sqq. et Odyss. 7, 80, 81 sqq. de Minerva. At ex Virgilio Statius V Theb. 61 *Illa Paphon veterem, centumque*

altaria linquens. Quod autem turis et fertorum odores exhalantium tantum sit mentio, non victimarum caesarum, satis docte interpretes referunt ad morem sacrorum Veneris, quod arae nullus sanguis offundebatur, maxime Paphiae Veneri. v. Tacit. Hist. II, 3. cf. h. l. Cerda. Alius cum elegantiae sensu ad id, quod deam delectiarum et voluptatis arbitram decere possit, referat: quomodo enim, inquit, aut victimarum nidore illa delectari, aut inter odores turis et florum istum nidorem desiderare potest? Comparat locum Callimachi de Apollinis Carnei ara H. in Apoll. 80 sqq. Guellius. *laeta* v. 416 accipe, quoniam gaudet Papho. *Sabaeo* v. Georg. II, 117.

Conripuere viam interea, qua semita monstrat;
Iamque adscendebant collem, qui plurimus vrbi
Inminet, aduersasque adspectat desuper arces.

420

Miratur molem Aeneas, magalia quondam;

420 *adspectant*, vt ad Aeneam cum comite referatur, Gudianus a m. sec. cum Rottend. pr. Hamb. pr. et aliis ap. Burm. quem vide; item fragm. Vatic. Bottar. p. 170. Sed collis *adspectat* haud dubie melius; nec temporum consequentia aliter permittit. *expectant* Leid. vn. *expectat* Puget. 421 Vnus Leid. aberrat in *mapalia*. Haec sup. Georg. III, 340 vidimus esse *aedificia calamis canisquē plexa*, (v. Silius XVII, 89, 90) *oblonga, incuruis lateribus tecta, quasi nauium carinae sunt* ex Sallust. Iug. 211, qualia adhuc sunt tuguria in conum exeuntia plurimorum populorum, et ea quidem *plaustris vecta*, adeoque *mobilia*. At *magalia*, priore etiam syllaba producta, sunt agrestia aedificia *statiua*, eoque nomine inprimis veniebant suburbia Carthagini. v. Bochart. Chan. I, 24 et II, 9: Wasse ad Sallust. l. l. et Gesner. in Thes. h. v. Omnium fundus Seruius ad h. l.

418. *Corripere viam*, doctius quam, *iter*, h. e. celeriter, raptim, facere, exigere; sic *corripere gressum*; doctius etiam V, 144 *corripere campum currus*. Similiter *rapere* dictum occurrit. v. ad Valer. Fl. I, 4.

419. *Qui plurimus vrbi imminet* ad magnitudinem refero montis sub ipsis vrbs moenibus accubantis; Seruius *longum*, Cerda *altum* exponunt. Simpliciter in vulgari oratione dixisses: *Imminet vrbi collis aliquantum editus, et Byrsam despicit. Hunc iam adseenderant.*

T O M. II

Pro magno monte poeta diceret *multum montem*, vt Georg. III, 52 *plurima cervix*, longa et crassa. Minus commode diceret dictum pro *collis plurimum imminet*. Caeterum poeta hoc sumit ex topographia Carthagini. Tales enim colles asperos et difficiles in ipso aditu Isthmi, in quo Carthago sita erat, describit Polyb. lib. I, c. 46 τῶν γεωλόφων, τῶν ἐπιζευγνύντων τὸν αὐχένα τὸν συναπτόντα τὴν Κ. etc.

421. Sic Vlysses Phaeacum urbem: *Θαύμαζεν δ' Ὀδυσσεὺς λιμένας καὶ νῆας εἶσας* etc.

M

Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
 Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
 Molirique arcem, et manibus subuoluere saxa;
 Pars optare locum tecto, et concludere sulco. 425
 Iura magistratusque legunt, sanctumque senatum.

422 *astra* v. fragm. Vatic. sed *strata* in marg. *virorum* Hugen.
 423 *ardentes instant* Moret. sec. 424 *molirique* a. ac m. Parrhaf.
subducere Rottend. alter. Vulgata est ap. Schol. Cruqu. Horat. III,
 Carm. 1. 425 *aptare* plurimi Heinlio et Burm. inspecti. etiam
 Rom. a pr. m. perpetua varietate. cf. inf. 552. *conducere* tert. Mo-
 ret. cum glossa, id est, *deducere*. perperam. *tecta et c. f.* tert.
 Goth. a m. pr. *tecto* singulari numero magis poeticum h. l.
 426 Versus a loco alienus: de quo secundis curis statuendum fuisset a

Od. 7, 43 seqq. quem totum
 locum poeta ante oculos ha-
 buit. Magnum aedificii opus
 bene cum casis et tuguriis
 componitur: ea sunt *maga-*
lia, de quibus v. var. lect.
 Dixeritne autem poeta hoc,
magalia quondam, ex Ae-
 neae persona, an ex sua, du-
 bitare possis cum viro docto
 (*Meierotto* in *Dubiis* p. 34),
 et, si illud, an recte dictum
 sit. Poterat tamen etiam Ae-
 neas audiri haec accepisse;
 nec necesse poetae ut hoc
 moneret. *strata viarum* doc-
 tius quam viae stratae. Exem-
 pla similia collegit Cerda.
 Viarum autem cura in noua
 colonia satis est memorabilis:
 occurrit ea quoque in Cyre-
 ne recens condita apud Pin-
 dar. P. 5, 117—124.

423—425. *Instant* operi
 Tyrii; ut plene extulit Silius
 II, 407 sqq. in loco hinc ex-
 presso. *subuoluere* bene, ut
 declaret, in altum educi ar-
 cem. *optare*, ut III, 109,
 est eligere h. l. v. Cerda et
 al. *concludere sulco*, fossam
 ducere, definire aedium si-
 tum ac locum fossa facta, in
 quem fundamentum immit-
 tatur seu crepido. Male de
 aratro cogitant.

426. *Iura* sunt iudicia, usu
 sollemni, adeoque h. l. ipsi
 iudices. Habentur igitur *co-*
mitia creandis iudicibus,
magistratibus et senatori-
bus. ita equidem interpre-
 tor. Nam si *iura* loca sint,
 ubi ius dicitur, durum sic,
legere iura; et quid tum,
legere magistratus? sena-

Illic portus alii effodiunt; hic alta theatri
 Fundamenta locant alii, inmanisque columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
 Qualis apes aestate noua per florea rura. 430

Marone. v. not. Nisi confictus ille fuit alia manu ex 507 ubi Dido
Iura dabat legesque viris. 427 *Hinc* sec. Hamb. *portas* Mon-
 talb. et Leid. cum al. etiam ap. Pier. Sed de his iam v. 422. *fo-*
diunt qu. Moret. *lata* fragm. Vatic. Desidero utique aliud epithe-
 ton pro *alta*, quod tertio versu iterum legitur: in quo offendebarur
 quoque b. Schraderus; etiam Iortin (*Tracts* Vol. II p. 463.) *thea-*
tris lectio est fragmenti Vaticani; porro codicis Romani cum tota
 familia, quae eum sequitur; et hoc Heinl. praetulit. Alteram ducit
 Mediceus, *theatri*, quod Burm. reuocauit, quia non verisimile sit,
 ut in noua vrbe theatra existant. Si tamen ad hanc subtilitatem
 descendere velimus, theatri mentio hic omnino nulla fieri debebat. v.
 not. Sed alterum est magis epicum. 428 *Fundamenta petunt*
 alii ap. Pier. etiam fragm. Vatic., quae alterum in marg. habet.
 429 *excidunt* Zulich. 430 *florida* pr. Moret.

tum? Debebunt scilicet et
 hi pro *curiis* positi intelligi,
 h. e. pro locis, ubi illi con-
 veniant. Burmannus *iura*
magistratusque magistratus
 iuridicos, qui ius dicant, ex-
 plicat. Sed cogitandum erat,
 Aeneam de monte prospici-
 entem ea omnia, quae hic
 ponuntur, oculis suis cogno-
 scere. Vnde igitur intellige-
 re e longinquo poterat, ma-
 gistratus iuridicos nunc legi?
 Si mecum omnino ad *comi-*
tia, quae habentur, referas,
 tolerabilis saltem est ratio.
 Sed vel sic hic versus inter
 reliquos quasi alienigena ali-
 quis habitat; quandoquidem

neque grammatico aliquo vin-
 culo caeteris adnectitur, nec
 sententia ipsa colligatur; nam
 reliqua omnia ad aedificia
 noua, quae excitantur, spec-
 tant.

427—429. An theatri
 structuram Phoenicibus recte,
 atque adeo in ipso rerum ini-
 tio; dederit, viderit poeta;
 Graecarum sane ciuitatum
 coloniis hoc accommodatius.
 Sed res praeclare ob oculos
 posita. Portus *cothön* dictus
 proprio nomine ap. Liu. et
 al. v. Bochart Chan. I, 24.

430—436. Expressa ex
 Georg. IV, 163—169, ubi
 v. quae ad interpretationem

Exercet sub sole labor; quum gentis adultos
Educunt fetus, aut quum liquentia mella
Stipant, et dulci distendunt nectare cellas;
Aut onera adciunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a praesepibus arcent; 435
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam moenia surgunt!
Aeneas ait, et fastigia suspicit vrbs.

431 *gentis adultae* Hamb. sec. Traducta nonnulla o Ge. IV, 163 sqq. 432 *excidunt* Graeu. a m. pr. *perducunt* Oudart. an *producunt*? addit Burmannus. Sed *educunt* ex alueariis; et Macrobius V Sat. 2 defendit. *et conliquentia* Goth. tert. *stillantia mella* Hamb. pr. cf. Ge. IV, 164. 433 *distendent* malit Cuning. sed v. ad Ecl. IX, 31. adde Ge. IV, 164. *aut d.* Zulich. 434 *excipiunt* Bigot. 436 *Fragrantia tecta* malit vir doctus in Obfl. misc. crit. T. II, p. 29, quia *mella* iam v. 432: ratione parum idonea. cf. Burm. *flagrantia* etiam hic codd. vt alibi; sic Goth. tert. 438 *suscipit* tres ap. Burm. c. Goth. pr. *conspicit* Hamb. pr. *prospicit* Vratisl. merae utique aberrationes. Aedificia alta et excelsa *suspiciamus* proprie. Commode itaque poeta hac voce usus est, vt altitudinem aedi-

ficiunt, inprimis de mellificio. cf. Aen. VI, 707. 8. 9. Comparationem, quam mireris cuiuspiam displicere potuisse, aduersus H. Stephanum disl. de Criticis p. 111 defendit Burmann. Praeiuerrat Homerus Iliad. β, 87—90. Deest quod τῶ comparanti *qualis* pro qualiter, quomodo, respondeat: *tales*, eodem modo. *sub sole* Burm. vult esse, sole oriente, summo mane. Georg. IV, 185 *mane ruunt portis*. Sane ita res fert; nec intercedo,

quo minus sic accipias. Alio-
quo *sub sole* per se est, simpl.
interdiu, per diem. Ita nec
sub die, sub nocte, tam anguste accipitur a poetis. Ouid. Met. I, 602. 3. *Et noctis faciem nebulas fecisse volucres* *Sub nitido mirata die*. Supra quoque Ecl. II, 13 *sole sub ardenti* aliter dictum non est.

437. Egregie ad affectum haec exclamatio! quid enim his rebus conspectis Aeneas per maria et terras erranti, vt nouam sedem quaereret,

Infert se saeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris; neque cernitur
vlli. 440

Lucus in vrbe fuit media, laetissimus umbrae,
Quo primum, iactati vndis et turbine, Poeni
Effodere loco signum, quod regia Iuno

ficiorum eo ipso subiiceret animis. Hinc etiam *fastigia vrbs* dixit pro tectis. 439 *se saeptum* alter Menag. at vide ad 314. 440 *viros* Bigot. et vnus Heinl. Et sic iam Pierius fuisse memorat, qui legerent: *Per medios miscetque viros* sc. se. 441 *umbrae* tamquam exquisitius recepit et docte illustravit Heinl. Adde Markland. Ep. crit. p. 121. Vel Probi auctoritas in Seruianis, et latius in Pomponio Sabino, satis erat grauis; accedebat Codex Montalb. et inter Burman. codd. Bigot. et tert. Mentel. a m. sec. Vulgo *umbra*. 443 *effudere* vitiose Exc. Burm. *locum signo* ed. Ven. ap. Maittair. quo r. I. Leid. et Voss.

noua vrbe condita optabilius
videri debuit!

439. 440. Obserua, quomodo in singulis vulgarem formam euitauerit; etiam ipso graecismo: *μίσγεται ἐν δροσίν*, immiscet se turbae, nec cernitur ab vlllo, *ἐδενὶ ὄψεσται*. Confer tamen Homericam Od. η, 37—42.

441. Praeclare poeta hoc adornauit, vt epica dignitas inesset omnibus, quod Didonem conuenit Aeneas in templo, ad quod eum via ipsa duxerat; regina autem in eius vestibulo pro tribunali sedens, negotia publica curat. Templum in luco conditum, ex vetere more; et

quidem *eo in loco, quo* portentum se obtulerat terram fodientibus, caput equinum, pro omine acceptum. 443. *Signum*, omen intelligam. *Ostendant caput effossa telure repertum Bellatoris equi, atque omen clamore salutant*, Silius II, 411. seruatum inde in numis Carthaginensium *equi caput*. v. c. Raschii Lexic. numismat. voc. *Carthago*. Poetam agnosce in hoc, quod non simpliciter inuentum, sed *a Iunone monstratum*, obiectum fodientibus, narrat. *Sic nam* (per hoc *signum*) portendebatur, fore Poenos gentem bellicosam (cf. inf. III, 539 sq.)

Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per saecula gen-
tem. 445

Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine diuae:

444 *Monstrabat* Gud. Zulich. Graeu. *monstravit* Montalb. et Hamb. alter. *monstraret* fragm. Moret. *signam* (ex sic nam) et ab alt. manu *signum* Gudian. *signum* tres al. ap. Burm. et iam ap. Pierium. 445 *facilem victus* coni. olim Burm. ad Val. Fl. VI, 323, sed *victu* eodem sensu accipi posse ad h. l. fatetur. Eset tamen alterum elegantius. Turbas, de quibus in Exc. ad h. v. egi, fecit in hac forma, quod permutata fuit cum altera illa, quasi *facilis victu* esset dictum ac *facilis visu, auditu, cognitu*. ductum quoque illud modo a *vivere*, modo a *vincere*: unde fuit vir doctus, qui *haud facilem victu* corrigeret. Sed *victu facilis* ducendum erat ex *victus facilis*. Qui victum habet facilem, is *victu facili esse*, et exquisitius *facilis victu* vel *victus* dicitur. Gens *victui facilis* iterum diuersum quid designaret, vt vel exemplo intelligas: *ager pecori facilis*, qui praeclaris suis pascuis pecus facile alit.

et *facilem victu*, hoc est, quae habitura esset victum facilem et expeditum, annonam affluentem ex agrorum vbertate et cultu. De hoc v. Excurs. XIV ad h. v.

446. *Templum donis opulentum et numine diuae*. *dona* de vasis, vtenfilibus totoque apparatu sacro intelligo: *numen* cum Seruio accipio de simulacro deae ex auro aliaue pretiosa materia facto, quod *to opulentum* postulare videtur; (nec tamen sic *numen* est simula-

crum, sed *numen diuae* pro *diua*, et haec ad simulacrum refertur). Alii *numen* eo referunt, vt numinis praesentia horrorem intrantibus incutiat, quod Burmannus malit. Ita vero *opulentum* paulo durius dictum. Ad magnificentiam templi, in quo conde-
dendo occupati erant Poeni, declarandam magis idonea esse videtur prior interpretatio; neque omnino in templo exstruendo numinis praesentia operis faciendi pars est.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaeque
Aere trabes; foribus cardo stridebat aenis.

448 *nixae* multos legere iam Seruius notauit. Eandem lectionem codices a Burmanno enumerati habere videntur, non, *nexae*. *Trabes aere nixae* Catroco arriferunt, vt sint columnae aeneae epistylis subiectae, quod adeo columnae ex aere innititur: vt constat *capitulis aereis columnas* vtitas aliquando fuisse. cf. Plin. XXXIV, 7. Enimvero de portarum postibus agi ea, quae virinque adiunguntur: *surgebant limina* — *foribus cardo* st. a. satis declarant. Possent et ipsi postes aeneis basibus innixi dici: verum sic de limine bis poeta memoraret. 449 *cardo* st. ahenus vir doctus legit Miscell. Obs. Voll. II T. I p. 85, inuiti plane emendatione.

448. 449. Ad heroico-gradus, sunt subiectis gradibus per quos ad ea adscenditur. Sed quid est alterum: ex aere fecit. Vnam laudabo Alcinoi regiam Odyss. η, 86 sqq. Homerus eandem elegantiam ad deorum sedem, Olympum, transtulit. Quid? quod Romae talis magnificentia erat frequens, cuius adhuc in Pantheo vestigia deprehenduntur, vt Spencius bene monuit. Ornatissime autem singula extulit. *Aerea gradibus surgebant limina*, h. e. limen erat ex aere: seu vt *limen* pro foribus dictum accipias, seu vt *proprie* dictum sit, id quod malo; quia fores mox memorantur. *Surgere* non modo aedificium, sed et singulae partes dicuntur, quae in eo sunt, inprimis editae et altae: surgunt itaque limina gradibus, per gradus, sunt subiectis gradibus per quos ad ea adscenditur. Sed quid est alterum: *nexae aere trabes surgebant?* *trabes* haud dubie sunt postes; *aere nexae* vulgo sic accipi videas, vt *positum*, h. e. trarium ex ligno, v. c. abiegnarum, vincula et clauis seu vinci sint ex aere. At hoc pro reliqua templi magnificentia quam esset ieiunum: quod recte sensit Catroco. Alii indutos postes aereis laminis intelligunt; at nec hac siue sensui siue iudicio nostro satisfacit. *Nexas aere trabes* putabam olim dictos postes aeneis cardinibus iunctos; idque patere vel ex Claudiani imitatione XXXIII, 237 *ferrati postes; immensaque nectit claustra chalybs*, h. e. ex chalybe erant cardines immensarum

Hoc primum in luco noua res oblata timorem 450
 Leniit; hic primum Aeneas sperare salutem
 Ausus, et adflictis melius confidere rebus.
 Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo,
 Reginam opperiens, dum, quae fortuna sit vrbi,
 Artificumque manus inter se, operumque la-
 borem, 455

450 *Hic* tres ap. Burm. *in templo* Puget. *res ablata* Hamb. pr.
 451 *Hoc* primum (sc. in luco) Longob. Pierii. *Spectare* Zulich. Goth.
 tert. 455 *labores*, quod in vulgaribus nonnullis edd. visitur, duo
 Goth. Menag. pr. et sic alibi variatur. v. Burm. Vide porro annon
 accuratius distinguatur: *dum, quae f. sit vrbi, artificumque ma-*
nus inter se, (sc. quae sint) *et (dum) o. l. miratur*. Sed *miratur*
manus inter se est exquiste, sc. *dum inter se comparat*.

valuarum. Non videram ver-
 borum ordinem esse hunc:
nexaeque liminibus, adiunc-
 tae et impositae limini *tra-*
bes, postes, *surgebant*,
 erant ex, *aere*. Tandem
foribus cardo stridebat ae-
nis, h. fores erant aenae.
 Quod autem toties materiam
 repetit, facit Homeri exem-
 plo. cf. Burm. ad Ouid. II
 Met. 107.

452. *Afflictis melius con-*
fidere rebus. de *rebus af-*
fectis explet Seru. et caeteri.
 Sed et absolute sic ponitur
 etiam apud Ciceronem; nunc
magis fiduciam habere for-
 tunae suae coepit, bene de
 ea sperare.

455. *Artificum manus h.*
e. opera, et operum labo-
res, opera affabre elaborata.
inter se, dum varii generis
 et artificii opera *comparat*.
 Picta autem in pariete fuisse
 ea putanda sunt, quorum
 argumentum mox exponitur,
 area dispertita in plures areo-
 las, quae singulae singula
 argumenta capiebant. Com-
 memorantur ex iis *septem*,
 obseruatu etiam pictorum in-
 geniis digna: 1) pugna Tro-
 ianorum et Achiuorum, for-
 tuna varia. 2) Rhesi noctu
 oppressi caedes. 3) Troilus
 fugiens. 4) matronarum Tro-
 ianarum pompa peplum in
 Palladis templum deportan-
 tium. 5) corporis Hectorei

Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnās,
 Bellaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas, Priamumque, et saeuum ambobus
 Achillem.
 Constat; et lacrimans, Quis iam locus, inquit,
 Achate,

457 *Volgante* Sprot. 458 *Atridem* Seneca Ep. CIV, forte
 ille caussae, inquit, quam ibi agit, seruiens. *Atridam* Bigot. et
Atridem ex Seneca Cerda recepit. *Atriden* etiam Cuningham. Iam
 si rationes criticas audias, leuior ista est auctoritas, quam vt ei ali-
 quid tribui possit. Possunt tamen altera ex parte librarii videri repo-
 suisse pluralem *Atridas* tamquam sibi notiore; cum non viderent,
 durum esse et insolens, vt *ambobus* ad tria capita referatur; tum vni
 tantum Atridae, Agamemnoni, saeuum fuisse Achillem, non vtrique.
 Studiose tamen poeta *ambobus* posuisse videtur, cum *saeuum cuspide*
Achillem, vel alio modo dicere potuisset (locum Homer. Odyss. δ,
 335—339, possit aliquis pro exemplo laudare, nam et ibi *vespōi* cum
 matre cerua in *ἀμφότεροις* spectati videri possunt; sed hinnulos ibi
 poeta binos a matre relictos ponit). *saeuum* Moret. qu. *Priamum*
saeuumque Voss. *ferumque* Goth. alt. *Achillen* Probus et Cleo-
 nius Grammaticus, vt Doruill. et al. 459 *Quis non* Bigot. *quis*
nam Leid. vnus. *qui* Cuning. edidit e cod. Mark.

redemptio. 6) pugna Mem-
 nonis. 7) pugna Amazonum
 ad Troiam. Occurrere au-
 tem in pluribus tabulis Achil-
 lis persona debuit, modo in
 acie pugnans, modo Hecto-
 ris corpus Priamo reddens,
 modo Troilum caedens, mo-
 do Memnonem, modo Pen-
 thesileam. De caeteris v.
 Excurs. ad h. v. 458. *Sae-*
uum ambobus Achillem;
saeuus fuit in Priamum, Hec-
 tore caeso; in Agamemno-
 nem saeuit ira et peruicaci

TOM. II.

odio propter ereptam Brisei-
 dem: itaque saeuum omni-
 no accipiam, exquiste pro
 infestum, iratum. (nam *sae-*
uus poetis de iracundo). Si
Atridas recte legitur (v. V.
 L.) *ambobus* ita positum est,
 vt et illos et hunc, adeoque
 tres, designet; etsi non sine
 exemplo, cum alterum no-
 men collectiuum sit duorum.
 Si tamen alteri ex Atridis in-
 fensus fuit, quidni et fratrem
 odio habitum dicat poeta?
 Vt *ambobus* de vtroque ex-

N

Quae regio in terris nostri non plena laboris? 460
En Priamus. Sunt hic etiam sua praemia laudi;
Sunt lacrimae rerum; et mentem mortalia tangunt.

460 in omittunt tert. Mentel. et Regius, hic cum glossa: *scilicet in nostris* ed. Iunt. — *in nostris terris* alter Menag. 461 *sunt hic et Franc. haec Parrhaf.* 462 *En lacrimae Parrhaf.* Heinl. in ora cod. sui mutauerat distinctionem: *sunt lacrimae: rerum et m. m. t.* Arridebat hoc Burmanno, ut mortalia rerum sint, res mortales; quod illustrat. Et hoc quidem ita dici posse, nemo dubitet. Sed primum illud durum, quod interfertur ita datur: *rerum et mentem mortalia.* Sensisse hoc videtur ipse Burmannus; itaque apponit alterum: *sunt lacrimae, et rerum m. m. t.* Tamen vel sic manet alterum, quod monere volebam, ut illud nude positum: *Sunt lacrimae*, sibi quid velit, non videas. Tentabat idem vir sagacissimus: *et gentem mortalia tangunt*; ita vero poetica vis plane iugulatur. Scilicet accidere hoc nostrum cuique solet, ut semel offusa menti nube in sudum emergere nequeamus. Burmanno sensu carere videbatur illud: *lacrimae rerum.* Sed res simpliciter pro rebus humanis, casibus mortalium, atque etiam de rebus aduersis passim dici, virum doctissimum non latebat; ut in illo *quantum spes ultima rerum libertatis habes?* Lucan. VIII, 454. *tanta homines rerum inconstantia versat* Ouid. Met. XIII, 646. Rebus humanis si illacrimamur, ferunt illae et accipiunt lacrimas, quae ipsis debentur; sunt illis lacrimae; et doctius: *sunt lacrimae rerum.* Imitatus haec Valer. Fl. I, 723. 4. sed alium in sensum. Pelias vindictam de Iafone sumpturus: *Sunt hic etiam tua vulnera, praedo; sunt lacrimae carusque parens.* h. est hic, quo lacrimae tibi exprimi pollint, parente necato.

exercitu accipiam, nihil prae- rebus gestis, quae laudem
cessit, quod, ut faciam, in- merentur, ut saepe. v. Certl.
ducat me. et Burm. scil. ex Homeric

460. *Nostri laboris* pro, κλέος, ut contra ἀρετή pro
laborum, πόνων. h. e. famae laude saepe apud Pindarum.
de nostris calamitatibus. Est Virtuti etiam hic honos suus
autem hoc rhetoricum. Ap. habetur. 462. *Sunt etiam*
Seuerum in Ethopoeia III in hic *lacrimae*, h. e. misera-
Gale Rhet. select. p. 222 Her- tio, *rerum*; deflentur res,
cules: τόπος εἰς τῶν ἐμῶν h. e. casus humani; sunt hic
ἀμάρτυρος πόνων καὶ ἐσθλῆς. pectora, quae lacrimas im-
461. *Laudi* pro virtute et pertiant casibus et calamita-

Solue metus; feret haec aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,

463 *metum* multi scripti et editi. scilicet hoc vulgare et pedestri orationi magis consentaneum. Ita etiam doctius dixit: *soluere metum* quam *soluere metu* sc. animum. *feret haec* Franc. v. Burm. 464 *Hic ait* Franc.

tibus aliorum. *et mentem mortalia tangunt*, et res humanae casusque, quibus iactari solent mortales, afficiunt hominum, qui has terras inhabitant, animos miseratione. Tali interpretatione satis lucis affusum versibus videtur; nisi fallimur. Illud vero praeclarum, quod humanitatis cultum ex conspectis artis operibus, ex eorumque argumentis, colligit; paullo aliter quam Aristippus, qui, naufragio ad Rhodum cum enataisset, conspectis in littore figuris geometricis, bono animo esse iussit comites, hominum enim se vestigia videre: Vitruu. VI, praef. Imitationem loci habes in Val. Flacco lib. I, 723. 724. Iam 463. *Haec fama*, quod Troianorum calamitates in his ipsis terris innotuerunt, hoc nobis horum hominum animos reddet propitios. Sed, cum maiore beneuolentiae significatione, ad Achatem amicum retulit: *tibi.*

464. De *pictura* v. Exc. ad 453. *pascit*, βεβηλῆ. ut spe vana *pasci* dicimur. *inanem* appellat epitheto ornans a natura artis, non ipsas res, sed rerum imagines quocunque modo repraesentantis, petito. Caeterum in seqq. obserua artificium poetae in descriptione rerum et h. l. quidem tabularum, quando v. 474 tempestiue transit ad eam orationis formam, qua res quasi ante oculos geri videntur, non pictae adspici. Mox *largoque humectat flumine vultum* ad nostri sermonis morem non est exigendum: non magis, quam Homericum, δακρυχέων ὥστε κρήνη μελάνυδρας et *humectat* est exquisitae pro irrigat; neque adeo *humectat* ieiunum putandum post, *largo flumine*. Tum *multa gementis*, πολλὰ στενάζων. Habuisse autem inter Graecos videtur poeta, quos in hoc loco sequeretur. Apud Aristot. enim Poet. c. 13, al. 16,

Multa gemens, largoque humectat flumine vol-
tum. 465

Namque videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Troiana iuuentus;
Hac Phryges; infialet curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhēsi niueis tentoria velis
Adgnoscat lacrimans; primo quae prodita somno 470
Tydides multa vastabat caede cruentus;
Ardentisque auertit equos in castra, prius quam

467 *Grai* Mentel. 468 *Ac* nonnulli ap. Burm. 469 *haud*
vel *non p.* Gud. *haud* etiam Montalb. et tert. Rottend. pro *niueis*
Graeu. iuuenis; librarii errore. 470 *adgnoscat* scriptum cum
Medic. et Gud. hic et al. vt inf. 438, consentiente adeo Vaticano
fragm. *agnouit* Zulich. *dedita somno* Zulich. frustra. nam pro-
prie poetis: *prodi somno*, et cf. Heinl. 471 *Vastauit* alter
Hamb. *cruentis* alter Gud. 472 *albentes* — equos sec. Moret.
habet; quem sane colorem constanter Rhēsi equis tribuunt Homer.

l. 15, 3, inter agnitionum ge-
nera in tragoedia etiam est
ex Dicaeogenis Tragici Κυ-
πρίοις (fabula erat οἱ Κύπριοι,
a choro inscripta) aliquis, qui
ἰδὼν τὴν γραφὴν ἐκλαυσεν —
ὅθεν ἀνεγνωρίσθη.

465 — 468. Respicit potis-
simum pugnam Patroclo oc-
ciso factam, cum versus ca-
stra fugerent Achiui insequen-
tibus Troianis et instante
Hectore, Iliad. ρ, quo facto
die sequenti Achilles nouis a
Thetide acceptis armis pro-
dit et Troianos fugat, Hec-
torem occidit Iliad. τ — χ.
Cum adeo Rhēsus mox se-

quatur, noluisse poeta tem-
porum ordinem seruare di-
cendus est. Cum v. 467 be-
ne comparant Iliad. ξ, 14
Τῆς μὲν ὀρινομένης, τῆς δὲ
κλονέοντος ὀπισθεν et Iliad.
ο, 7. In *cristatus* v. 468 Ser-
uius vim quaerit; nam secun-
dum Homerum in Achillis
cristis terribile quiddam fuis-
se Iliad. τ, 380. Verum id
quidem; sed, vt ab caeteris
armis, ita a galea et crista
saepe petunt epitheta poe-
tae. Sic *καρυθαίολος* Ἐκτωρ.
469 — 473. De Rhēso Iliad.
κ, 433 sqq. 470 sqq. *tentoria*
primo somno prodita, h. e.

Pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.

l. l. 437 τῶ δὲ καλίστῃς ἵππῃς ἰδὼν, ἡδὲ μέγιστος. Λευκότεροι χιό-
νος, θεῖναι δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι. Et sic Rhēsi drama v. 304 Πῶλων —
χιόνος ἐξαυγετέρων. cf. 616 — 619. Sed sic *candentes* equi erant
dicendi vt XII, 84. Homericum transtulit, *qui candore niues an-
teirent, cursibus auras.* et Epit. Iliad. 735 de Rhēsi equis: *multo
candore nitentes.* Nam *albus* color minus gratus Georg. III, 82
color deterrimus albis. An poeta euitare voluit concursum τῶν:
niueis velis et candentes equos? Itaque *ardentes* dixit, forte
illa Homeri sectatus v. 547, vbi equi hi Αἰνῶς ἀκτίνεσσιν ἐοικότες
ἡελίοιο? Quamquam et hoc ipsum *candore* potius fuisset expri-
mendum. Verum probabile sit, infedisse poetae animo ἵππους αἰθα-
νας Homero dictos β, 839 et μ, 97. incerto tamen et ibi sensu:
referunt enim illud et potest referri ad splendorem, ad colorem, ad
ardorem animorum. Aut itaque manendum est in hoc, vt *ardentes*,
acres, alacres, impetuosos accipiamus; vt *calentes, igneos*, aut, quod
mihi plus quam probabile videtur, scribendum *candentis*: priore
littera exorta restabat *ardentes*, vnde factum *ardentes*. Porro *ar-
bentes* a m. sec. Hamb. prior habere dicitur. Videtur et is *albentes*
a prima manu agnouisse. Idem *euertit* habet, et alii ap. Burm.
aduertit. male. *Auertere* de praeda abigenda satis frequens, vt
h. l. Burm. Drakenb. ad Sil. III, 311, et al. v. inf. X, 48.

Thracēs in tentoriis cuban-
tes. Pulchre autem somno
tributum τὸ *prodere*, quod
per somnum factum. *Dio-
medem* sine Vlyssē nomina-
re, liberum erat poetae. *ni-
ueis tentoria velis.* De his
vid. Excurs. ad h. l. Dixit ea
poeta deserto priscae aetatis
more: erant enim Achiuo-
rum et Troianorum κλισίαι
potius tuguria, stipitibus vi-
minibusque intertextis, et
terrae aggere munita. *ar-
dentes equos* acres dixit; si
loquendi vsum audias. Si de
colore accipias, quod durum
esse puto; non *candentes*

cum Seruio, sed *fului, αἰθα-
νες*, essent. at hoc repugnat
Homero et Euripidi. v. var.
Lect. *auertit* est abigit ex-
quisite; non, intercipit. 472.
473. Fatale hoc fuisse siue
Rhēso siue Troianis, si equi
gustassent herbam et aquam
Scamandri, Homerus non
habet; vt ex poetae lectione
promptum cuique esse potest;
neque is, quem Euripidem
non esse nuper post alios
eueicit Valkenarius, et Be-
ckius, V. C. auctor Rhēsi.
Nam v. 600 — 604 vix eo re-
ferre possis. At memorat
eam rem, tamquam oraculo

Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli, 475
 Fertur equis, curruque haeret resupinus inani,
 Lora tenens tamen: huic ceruixque comaeque
 trahuntur

Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 Interea ad templum non aequae Palladis ibant

475 potest per parenthesin interpositus accipi. Olim ap. Ser-
 vium interpungere quoque *Infelix! puer atque impar congressus*
Achilli. 477 *tenens tantum* Montalb. Quintilianum VII, 9, 7
 mireris dubium facere, sitne *tamen* ad *tenens* an ad seqq. trahen-
 dum. *tenet* aliquot ap. Pier. male. *Hinc* duo Burm. 478 *versa*
 est κεκλιμένον δόρυ a *verrendo* duci nequit. Sic enim *pulvis* ver-
 ritur, non *hasta*.

proditam, Eustath. et Schol.
 ad *u*, 435, nec non Seru.

474—478. De *Troilo* v.
 Excurs. ad h. v. Congressus
 hic Priami filius in curru
 cum Achille, ante Iliadis
 tempora, vulnere accepto
 exciderat curru, pedibus in-
 ter lora impeditis, ita ut su-
 pina ceruice traheretur, *ar-*
mis amissis, clipeo ex manu
 dimisso; nam hastam tene-
 bat, sed inuersam, ut adeo
 per terram tracta illa fulcos
 faceret. Non enim accedam
 Seruio, qui Troilum hastam
 Achillis, qua transfixus erat,
 vulnere inhaerentem traxisse
 ait. Aliter enim enuntiata
 essent illa: *et versa pulvis*
inscribitur hasta. Obserua

autem poetam recedere a
 more Homérico, quo he-
 roes, qui pugnant de cur-
 ru, habent alium qui regat
 equos; nam Troilus solus et
 pugnare et regere equos de-
 buit. Notandus quoque lo-
 cus propter monumenta artis
 priscae, in quibus heros bigis
 fertur habenas et clipeum,
 vel habenas et hastam te-
 nens.

479—482. Ex Iliad. 2,
 269—312, ubi Heleno mo-
 nente Hector ad urbem re-
 gressus Hecubam ad Miner-
 vae templum in acropoli Tro-
 ianarum matronarum (*Ili-*
dum) pompam ducere, do-
 nariiue loco deae peplum
 egregie elaboratum consecra-

Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant 480
 Suppliciter tristes, et tonsae pectora palmis;
 Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
 Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab
 imo: 485

480 *Sparsis* multi a Pierio et ab Heinl. inspecti, et ed. Ven.
 Sed, *sparfos* crines furentibus, supplicibus *passos* conuenire arbi-
 tratur Burm. 481 nescio an melius *suppliciter ferebant* iungas.
tonsa al. *tonsis* Parrhaf. 482 *aduersa* multi. 483 *tracta-*
uerat alii ap. Corrad.

re iubet, ut Diomedis impe-
 tum illa reprimeret. *Interea*
 non ad tempus posse referri
 in aperto est; sed inter cae-
 tera tabularum argumenta,
 ecce, occurrit hoc, quod—
non aequa, iniqua, Troia-
 nis infensa, irata Pallas. *Di-*
ua solo fixos oculos auersa
tenebat. quippe in pictura
 expressa. at in narratione
 poetae Hom. l. c. v. 311 Ως
 ἔφατ' εὐχομένη, ἀνένευε δὲ
 Πάλλας Ἀθήνη. Sed in Vir-
 gilio ut picturae accommoda-
 tior, ita suauior rei imago
 esse videtur, *auersa* dea fa-
 cie, *oculis in terram fixis*,
 quam in Homero *renuens*
caput. Peplum autem illud
 interdum deae signo iniicie-
 batur pro amictu, v. c. ap.
 Statium Theb. X, 65. 66. in-

terdum tantum ad genua ap-
 ponebatur; ut apud Home-
 rum l. c. et sic Athenis in
 Panathenaeis Mineruae; cf.
 inf. ad Cirin v. 21 seq. Iu-
 noni Olympiae et sic porro.
 cf. Excurs. de Palladio inf.
 ad II, 293.

483—487. Nouum argu-
 mentum in pariete expres-
 sum: *redditio corporis Hec-*
torei, ex Iliad. ω. Bene vel
 ad artis rationem: *raptau-*
erat; nam hoc antecesserat,
 et corpus lacerum et foeda-
 tum immanem eam contu-
 meliam vel in tali opere ar-
 guere poterat. Expressum
 autem putetur Achillis ten-
 torium, ipse Achilles sedens,
supplex ei factus Priamus
 (vide Iliad. ω, 478 sqq.) et
 diuinum illud: Μνήσασθαι πα-

Vt spolia, vt currus, vtque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
Se quoque principibus permixtum adgnouit Achiuis,

486 *Currum* fragm. Moret. et Hamburg. pr. sed magis poeticum: *currus*, vt ap. Homer. ἄρματα. *curfus* Hamb. alter. *atque* alii. male. 487 *conspexit* Voss. Non bene cum Burmanno tollas distinctionem post *inermis*, vt continues prosaica aliqua forma: vt *conspexit* et se quoque *agnouit*. Porro *inermem* Goth. alter. 488 *agnoscit* praefens tempus picturae conuenientius arbitrabatur Ge. Fabric. idque iam v. 470 vidimus. Et hoc habet Romanus, cum fragm. Vatic. teste Bottario p. 170, vt adeo, si auctoritatem sequaris, quod etiam Cuning. fecisse videmus, recipiendum sit, cum totus orationis tenor id flagitet. Nec minus tamen ferri quoque potest alterum, *adgnouit*, et variasse videri potest poeta. Sic et censebat Brunck.

πρὸς σῆο — iamiam fari incipiens; in conspectu, adducta a Priamo redimendi corporis pretia; ἀπερείσι (— χρυσὸν δὲ εἴσαο. ἔφερε δέκα πάντα τάλαντα. vnde v. 484 *auro corpus vendebat Achilles*.) adsiant alia ex parte *spolia*, h. e. arma, quibus caesum Hectorem spoliauerat victor, *currus*, cui illigatum eum raptauerat, et *ipsum corpus amici*, sc. Hectoris, ex curru supinum, pulueri incumbens, quod die quoque orto ter circa Patrocli tumultum ductare solebat Achilles. v. Iliad. ω, 14 sqq. Si ita praesentata singula singas, nihil iam est, quod cum Conrado, Burmanno aliisque vel

desideres vel haereas. Possis et illa 485—487, diuersum aliquod opus facere, *raptationem caesi Hectoris*, non illam circa muros factam, sed hanc, qua ad naues oneratum spoliis et cadauere alligato currum agitare victor; ex Iliad. χ, 395 sqq. (cf. Dictys III, 15, 16) non tamen, vt arbitror, satis commode. De decursu Achillis circa urbem *ter* facto v. 483 vide Excursum. 487. *Manus inermes* noli inertem putare ornatum. Nam eo spectat, quod intrauerat hostilia castra supplex ad genua Hectoris procubiturus. Totus hic locus est ex felicissimis.

488. Cum Achiuis *permixtum* praelio, προμάχοις μι-

Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis 490
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet
Aurea subnectens exsertae cingula mammae
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,

490 *duxit* Menag. pr. et Zulich. *ducit* etiam Schol. Stat. et Nonius habet. v. Burm. In v. 491, 492 distinctionem in fine versuum sustuli. 492 *Exsertae* codd. ap. Pier male. cf. Aen. XI, 649 et 803. 494 *haec cum* Doruill. et ita Rufin. ap. Burm. Idem *Aeneae* pro

χθέρτα, seu pugnantem, Aeneam saepe ap. Homer. inuenias, inprimis Iliad. s et v. at h. l. ad seriora tempora respicitur: v. Exc. I* ad Aen. IX.

489. Agnouit Memnonem pugnantem, quod autem *nigrum* appellat et *Eoas acies* memorat, id eo pertinet, quod, quandoquidem auxilia ex terris ab oriente sitis, quae tum sub Assyriorum ditione fuisse videntur, Auro-rae ille filius adduxit, re in maius aucta, Indos et Aethiopes adduxisse fabulose dicitur. Vide Excurs. ad h. l.

490—493. De Amazonibus duce Penthesilea auxilium Ilio ferentibus v. Quintum Smyrn. libro I. et de Amazonibus artificum operibus expressis v. Excurs. ad h. l. *peltae lunatae* proprie

TOM. II

Amazonum fuere. *subnectens cingula mammae*, s. mammis, exquisitius quam *subnectens*, subnexam habens, *mammam cingulo*, s. balteo, quem in monumentis videre in promptu est. *Dextra* scilicet papilla erat nudata. Nota omnia. Loca classica ap. Strabonem sunt lib. XI et XII. vid. Petium omnino *de Amazonibus*. cf. inf. ad XI, 649. *ardet*, furit, fortiter pugnat, *mediis in millibus*, doctius quam in turba vel acie. *audetque viris concurrere virgo* ex Homericis — Ἀμαζόνες ἀντι-*νείρας* Iliad. ζ, 186, γ, 189, natum videri, notarunt iam alii. Totus hic de Amazonibus locus est pulcherri-mus.

494 sqq. Interea, dum miranda haec opera contem-

U

Dum stupet, obtutuque haeret defixus in vno: 495
 Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
 Incessit, magna iuuenum stipante caterua.
 Qualis in Eurotae ripis, aut per iuga Cynthi,
 Exercet Diana choros; quam mille secutae
 Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pha-
 retram 500

Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis;

*ab Aenea positum esse docet. Recte, si quid video. Nam, si ex-
 ponas: ei videntur esse miranda, pedestrem habeas orationem,
 non poeticam. 495 obtutuque duo. diffixus pr. Rottend. in
 imo duo Goth. frequente lapsu. 497 iuuenum magna Sprot.
 comitante post Romanum Menag. pr. Hamburg. pr. Iuvenes Ty-
 rios principes esse, nil dubites cum Burmanno. 499 secuntur
 Parrhaf. 501 ingrediensque ap. Macrob. scripta nonnulla; sed
 v. Heinf. gradiensque dea ex scriptis Giphani. Ind. Lucret. et Rom.*

platur Aeneas, dum ab eo Colebatur illa praecipuo cul-
 videntur, inspiciuntur, et tu Lacedaemone et in Delo
 dum vnice intentus in ea insula. Illa pharetram fert
 quae intuetur: Dido adue- humero: debebat iunctum
 nit. Cum hac oeconomia esse: ferens gradiensque;
 rerum cf. laudatum locum adiecta autem haec sapien-
 Odyss. 7, 153 sqq. et de v. ter, obuersatur quippe ocu-
 498—503. v. Exc: ad h. v. lis nostris extans inter caete-
 Comparatio est splendida Di- ras dea humeris tenus. De-
 donis cum Diana, quam cus autem eius potenter de-
 tractauit poeta post Home- clarauit poeta per tacitam
 rum Od. 2, 101 sq. et Apol- laetitiam matris Latonae:
 lon. Rh. III, 875 sqq. II, 938. tacitum pertendant gaudia
 qualis, pro qualiter, quo pectus, h. e. gaudia tacita.
 habitu; pro qualis est, cum Sic IV, 364 totumque perer-
 exercet choros, ducit, in- rat luminibus tacitis. Etiam
 stituit. Frequentantur au- pertendant feliciter pro, sub-
 tem a poetis Nympharum eunt; cf. lib. V, 828. Ge.
 chori, ducente eos Diana. III, 250.

Latonae tacitum pertendant gaudia pectus:
 Talis erat Dido, talem se laeta ferebat
 Per medios, instans operi regnisque futuris.
 Tum foribus diuae, media testudine templi, 505
 Saepta armis, folioque alte subnixa, resedit.
 Iura dabat legesque viris; operumque laborem
 Partibus aequabat iustis, aut sorte trahebat:

cum al. ap. Pierium, it. Goth. alt. Sed maior vis in deas, et ab-
 sorptus sibilus sequente littera. 502 Latonae et vn. Heinf. et
 Parrhaf. male. praetendant pr. Hamb. pertendat duo Heinf.
 504 opere Rom. a pr. m. 505 male iungunt alii post Seruium:
 instans o. r. futuris, Tum foribus Diuae. in foribus Nonius
 in testudines. in media Parrhaf. media in t. Goth. sec. Offende-
 bat aures b. Schraderi, medios et media in binis versibus. Mede-
 lam tamen nullam video. 506 Saeptam fragm. Vatic. alto Mentel.
 pr. et Moret. sec. vt veteres nonnulli ap. Pierium. Sed alte subnixa
 exquisitius, ad ornandum το resedit. Cogita sedes dearum et heroi-
 narum. Sic Helena Odyss. 6, 136 εἴτερο δ' ἐν κλισίῳ, ὑπὸ δὲ θρόνους
 ποσὶν ἦεν. resedit al. male. 508 ac f. Hamb. alter. haut f.
 fragm. Vatic. sorte ferebat Goth. tert.

504. Urbem condendam plis senatum cogi, ad fores
 praeclare opus regnumque tribunalia poni, notus Ro-
 futurum appellat. 505. 506. manorum mos, ad quem
 Media testudine templi, h. poeta hoc refinxit. folio al-
 e. medio templo, latino vsu, te subnixa resedit ornate.
 quatenus intra fores conse- Erant autem throni excelsi,
 derat; cum omnia dicantur ideoque pedibus subiecta sca-
 media, quae sunt post prin- bella.
 cipia, adeoque non sibi re-
 pugnant: in foribus et in
 media testudine templi. Sep-
 ta armis, armatis, satelliti-
 bus; quod vulgare est mo-
 nitu; vt et hoc, iura leges-
 que dare nihil esse aliud
 quam ius dicere. In tem-

507. 508. Opus aedifica-
 tionis partiebatur inter ci-
 ves suos vel de sententia vel
 sorte. sorte trahebat opus
 doctius, quam trahere sor-
 tem, ducere, ad assignan-
 dum opus; sorte ducta opus

Quum subito Aeneas concursu adcedere magno
Anthea Sergestumque videt fortemque Cloan-
thum, 510

Teucrorumque alios: ater quos aequore turbo
Dispulerat, penitusque alias auexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
Laetitiaque metuque; auidi coniungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat. 515
Disimulant; et nube caua speculantur amicti,
Quae fortuna viris; classem quo litore linquant;

509 *tum* f. Leid. *iam cursu* alter Moret. *cum cursu* Zulich. Voss. *ascendere* Victorin. ap. Heinf. 510 *Sergestum* Montalb. vitiose. 512 *auexerat*, non, *aduexerat*, meliores ap. Pier. et Heinf. cum binis Goth. In Medic. d. appictum ab alia manu. *auerterat* Gud. et duo Rottend. cum fragm. Vatic. *aduerterat* Sprot. et Montalb. *aduxerat* Doruill. et *adduxerat* vnus Pier. *altas* alter Goth. 513 *Obstupuit* veterrimos ad vnum omnes hic vt et in aliis poetarum exemplaribus (et inf. 613) scribere, monet Heinf. cf. Pier. Etiam ita Romanus; et *obstipuit* vetustiss. fragment. Vatican. a Bottario editum; idem cum Romano aliisque Pierianis (item binis Goth.) *percussus* habet, cum in Mediceo aliisque optimis Heinfianis miro consensu legatur *percussus*, quod bene reiectum ab Heinfio, cum, *percussus laetitiaque metuque*, coniungendum sit. Malim adeo maiorem distinctionem post *metuque* ponere. 514 *Laetitiaque metumque* alter Hamb. *laetitiaque auidique metu* Montalb. *contingere* alter Hamb. et Zulich. ac Gud. a m. pr. 515 *animos sed res* quartus Moret. 516 *quia nube* Menag. sec. 517 *classes* Hamb. pr. *classim* Sprot. *quo in litore vnus* Heinf. *linquent* alter Goth. In *linquant* sentis continuatam actionem, adeoque pro, *lique- rint*, poni potuit. Sic v. 546, 547 *quid est ex τίντε pro δια τί.*

assignare. Mox 509 *concur-*
sus aut *cum* plurium con-
cursatione, aut est simpl.
cursus, accursus. 510. sup.
220 sq. inter amissos memo-
rati.

516. *Disimulant*, pro vul-
gari, reprimunt se, conti-
nent se, quo minus prorum-
pant: quia rerum euentus
et praesentem statum non
satis perspectum habebant.

Quid veniant: cunctis nam lecti nauibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Postquam introgressi, et coram data copia
fandi; 520

Maxumus Ilioneus placido sic pectore coepit:
O Regina, nouam cui condere Iuppiter urbem,

518 *cuncti*, quod mireris, lectio antiquissimorum fere et opti-
morum est codd. interque eos Romani, Vatic. fragm. a m. pr. Me-
dicei, qui alias non facile in dubia lectione in idem consentiunt, nec
non Seruii et Donati. *cunctis*, quod haud dubie verius, in paucissi-
mis occurrere videtur; vt in duobus Heinf. et binis Gothanis; fuit
tamen lectio vulgata iam ante Pierium. *cunctis nam lectis* Gud.
a m. pr. *lectis et laeti* aberratur etiam in aliis. *leti* in Rom. a m.
pr. 519 et ab Hamb. pr. abest. 521 *placito* duo. *nunc* pro
sic Hamb. pr.

519. *Orantes veniam* simpl.
propitiam et beneuolam vo-
luntatem, vt ne escendere
ac littus tenere prohiberen-
tur. Scilicet, vt sequens
oratio v. 525 sqq. ad intelli-
gendum expedita sit, cogi-
tandum, naues illas in littus,
quod raro adiri solebat, re-
iectas pro praedatoriis, λη-
σπμαῖς, fuisse habitas. Ac-
currerant itaque Poeni, pro-
hibuerant Troianos escen-
dere, sin facerent, igni na-
ues comburere velle minati
erant.

521. *Maximus I.* sc. natu;
vt 654 *natarum maxima*
absolute: nisi vnuerse est
princeps inter ipsos, et auc-
toritate eminens. Ita simpli-

citer alibi Aen. III, 107 *Ma-
ximus vnde pater — Teu-
crus. placido pectore*, h. e.
nil turbatus, nullo rerum
metu impeditus ac percussus;
nihil aliud. *Ilioneus* hic
aliunde notus non est; male
h. l. a Pomponio et aliis ad
eum refertur, qui Iliad. ξ,
489 sqq. occiditur, Phorban-
tis f. Alium in Troiae euer-
sione ab Diomede caesum,
δημογέροντα, videbis apud
Quint. Cal. XIII, 181 sqq.

522 sqq. Oratio egregie
ad consilium et ad affectum
dicentis audientisque com-
parata; cum qua non sine
fructu compares alteram ad
Latinum R. habitam Aen.
VII, 213 sqq. Praeclarum

Iustitiaque dedit gentis frenare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos a nauibus ignis; 525
Parce pio generi, et propius res adspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas:

25 *Seruare* alter Hamb. 524 *circum* m. Hamb. pr. ex v. 32, et Cuningham. coniiciebat: *circum* vel *huc per*, ad ductum Aen. VII, 228, frustra. Nam praepositiva docte a poeta ad Graecorum ductum omittitur. 525 *infandis* Zulich. a m. pr. 526 *parce*, *precor* alter Hamb. et deest Montalb. *res accipe* pr. Hamburg. sed vid. not. 527 *Tyrios* Bigot. *Iliacos* Sprotianus; neutrum male: sed in *Libycos* consentiunt libri. 528 *aduertere litora praedas* Venetus Heinlii. *ad litora tollere* Sprot. *a litore vertere* Leid. cum aliquot codd. Pierii.

hoc: *nouam cui condere Iuppiter urbem*. haec enim ex Troianorum sensu votorum summa; et graue ex altera parte ad humanitatis officia argumentum apud Didonem. Similiter expende reliqua. 523. *gentes superbas*, feroces, int. Afros, non Poenos. *iustitiam* ad totum mitiorem vitae cultum *legesque ac iura data* refer, quibus feritatem eorum mitigavit Dido.

525. 526. *Infandos ignes*, qui aduersus fas iusque gentium inferuntur. *pium genus*, Troiani h. l., qui nullam iniuriam, nullum nefas, commiserant, praedas agendo. *Pietas* pro iustitia in-

terdum dicta, quatenus haec a metu deorum et religione proficiscitur. *propius adspice res nostras*, conditionem et locum, quo sumus, accuratius inspicere: sc. deprecatur iudicium de se ex primo rerum adpectu fortunaeque specie, postulatque a regina, vt accuratius sibi, qui sunt, exponi patiat. 527. Non se ad depraedandas incolarum terras ac sedes venisse ait. Comparat Cerda Orphica Argonaut. 827 sqq.: sententia saltem non adeo dispar est. Add. Apollon. III, 386 sqq. 528. *Vertere praedas* exquisite pro auertere, abigere: vt est lib. VIII, 208. X, 78.

Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt, 530
Terra antiqua, potens armis, atque vberem glebae:
Oenotri coluere viri; nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

529 *animo est* Sprot. *animis non tanta* ed. Venet. 530—533 repetuntur III, 163 sqq. 531 *Patens* Goth. pr. *aruis atque v. g.* mera aberratio. 532 male al. *Oenotrii*. Graecum est *Οἰνωργοί*. cf. l. l. a Burm.

529. *Ea vis*, audacia, vt alias. eadem mox *superbia*, insolentia.

530. Ex Enniano: *Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant*, expressum esse, iam Seruio notatum et Macrobio VI, 1, elegantiore vtique oratione. Caeterum ad hos vsq. 530—533. cf. Excurs. *Est locus* h. l. pro regione. Non hic locum habet grammatica subtilitas. Quod autem *Hesperiam* pro Italia dicit, maiorem habet antiquitatis auctoritatem. Quod Graecum nomen inter Tyrios memorat, super hoc argutari in poeta epico nefas. cf. sup. ad v. 321. 531. Nobilissimus inter veteres versus. *Terra antiqua*, a prima inde hominum memoria habitata, adeoque non ignobilis et obseura; *potens armis atque*

vberem glebae, incolarum fortitudine et soli vbertate excellens. *vber glebae* ductum videri potest ex Homérico II. 2, 141. *ὄψαρ ἀρούρης*, vix tamen prisco illo significato, quo vber seu mamma ac lac soli de fertilitate vsurpari solebat; sed *vber* pro vbertate dictum Grammatici docent. Poetae tamen veterem loquendi morem non ignorarunt. Callimach. in Del. 48 *νήσοιο διάβροχον ὕδατι μαστὸν* dixit. *Oenotri* Pelasgi, qui principio agrum in interiore littore inferioris Italiae occupauerant: vnde Oenotria dicta primum ager, tum tota regio. *minores*, proprie *natu*, Virgilius ad posteros vel seriores transferre solet, vt v. 753 et al. *gentem* autem doctius posuit pro *terra* Homérico more; *δῆμος Φαιήκων* pro insula.

Huc cursus fuit:

Quum subito adsurgens fluctu nimbofus Orion 535
In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris
Perque vndas, superante salo, perque inuia saxa
Dispulit; huc pauci vestris adnauius oris.
Quod genus hoc hominum, quaeue hunc tam
barbara morem

534 Medic. cum multis bonis: *Hic cursus fuit*; quod accipien-
dum est: is fuit c. — *huc cunctis* (fuit) *ire voluntas*, expletur
versus in Doruill. inepte. 538 *Perpulit* Doruill. a pr. m. *vestris*
Arufian. Mess. laudat. *aduenimus* aliquot ap. Pier. ex interpre-
tatione. 539 *Nam g.* Goth. sec. *Quae genus haec h.* fragm.
Moret. *Quod g. est h.* Menag. pr. *quae hunc tres* ap. Heinfl.
quaeue tam Leid. Potest interpungi: *Quod genus hoc hominum?*
sc. est. Sed non hoc quaeri poterat; verum: qui homines, *quae*
patria, quae tam barbara, est *haec terra vestra*, ut permittat
hunc morem?

535 — 538. *Subito fluctu*, tempestate victos, partim per
repentina tempestate com- altum, partim inter scopu-
mota, *assurgens*, ut *mare* los, penitus nos disiecit.
assurgit fluctibus, cum pro- *procaces austri*, venti ve-
prie *fluctus assurgant in* hementes: Horatio *proterui*.
mari. Orion dictus omnino Gr. *ἀσσελγής*. vid. Cerda. *su-*
de tempestatibus ac procel- *perante salo*, fluctibus, vic-
lis, quales fere eius ortu vel ta a maris ac procellarum vi
occasu exoriri solent; alioqui nauigantium arte et labore.
Orion etiam cum iudicio a Ita sup. *vicit hiems*, et inf.
poeta positus esse videri pot- II, 311 *Vulcano superante*.
est. Incidit enim eius or- *adnauius*, appulimus, ut
tus, etiam in his Africae poetae solent.
plagis, in mensem Iunium. 539. Furium, siue is M.
Aestas autem agebatur tum. Furius Antias seu Bibaculus
v. inf. v. ult. *in vada caeca*, fuit, VI. Annal. praeiuisse
latentia, vid. v. 111. *proca-* poetae Macrob. VI, 1, exi-
cibus Austris, ornate; ven- stimat: *Quod genus hoc ho-*
torum procellosorum vi ac *minum? Saturno, sancte*,

Permittit patria? hospitio prohibemur are-
nae! 540

Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma:
At sperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter,
Nec pietate fuit nec bello maior et armis. 545

540 *patriam* pr. Moret. a m. sec. *hoc spatio* Menag. pr. miro casu.
541 *considerare* Oudart. sollenni varietate. 542 et deest in nonnullis,
etiam Pierianis. 543 *deas* Voss. *fandique nefandi* quinque ap.
Heinfl. 545 *Non pietate* Doruill. *bello nec* sec. Moret. Argutatur

create. Sed ex his et simi- deos esse iusti iniustique in-
libus poeta vix multum pro- spectores iniuriaeque adeo
ficere potuit: nec nos ex ta- vltiores; *θεῶν δ' ὑποδείσαντες*
lium comparatione. Anti- *μῆνιν* Odyss. β, 66. In *spe-*
quitati tamen debetur hoc, *rate* inest notio *τῆς metuere*,
ne eius auctoritatem in his quod frequens est Graecis
negligamus. — *quae tam* Latinisque poetis.

barbara patria, terra, per-
mittit. graeco more pro:
quae terra tam barbara est
haec, ut permittat. 540. *Ho-*
spitio prohibemur arenae,
ornate, pro, a littore, ab
escensu in littus; mox *pri-*
mam terram dixit.

542. Agnosce poetici ser-
monis indolem; pro abstrac-
to: si *humanitatem*, huma-
nitatis iura et officia, et vin-
dictam iniuriae, quam hu-
mana ira exigere a vobis pot-
est, (haec enim sunt *mor-*
talia arma) pro nihilo du-
citis: saltem illud reputate,

TOM. II.

544. Oeconomia carminis
in hoc occurſu Aeneae et so-
ciorum, et in horum laudi-
bus Aeneae, quem ignora-
bant eas audire, est praecla-
ra. *Iustior pietate*, ut vul-
go iungi video, mihi quidem
durissimum videtur. Prae-
stat iungere et interpungere:
Quo *iustior alter*; *Nec p.*
h. e. Quo nec alter iustior,
nec maior fuit pietate, bello
et armis. *Ἀμφοτέρων, βα-*
σιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ'
αἰχμητής, de Agamemnone
Iliad. γ, 179.

P

Quem si fata virum seruant, si vescitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris:
Non metus, officio ne te certasse priorem
Poeniteat. Sunt et Siculo regionibus vrbes,
Aruaque, Troianoque a sanguine clarus Ace-
stes. 550

h. i. Burm. qui cum Seruio discrimen facit inter *bellum* et *arma*; sane eandem rem declarant sed tropis diuersis. 546 *et vescitur* pr. Hamb. 547 *neque adhuc* constanter codd. Heinf. et multi Pier. alii *nec. occupat* tres Burm. 548 Vulgatâ erat lectio: *officio nec te*: in quam mirum est optimum quemque codicem, atque etiam Grammaticos, (v. Heinf.) conspirare; est enim manifesto falsa: *nec te c.* vel *neque te*. Sensus quidem qualiscunque extorqueri inde potest; sed occurrit unicuique in oculos, legendum esse: *Non metus, officio ne te c. p. p. è φόβος, μή*. Non metuendum est, ne te poeniteat aliquando beneficiis nos priorem demeruisse. Et exstat haec lectio in Hamb. a m. sec. Habent edd. vt, Cerdæ. Cunningham. In fragm. Vatic. totus locus desideratur. *Nec metus* Medic. Pierii cum aliquot aliis. 550 *Aruaque*. Vulgo legebatur *Armaque*.

546. 547. *Vesci aura* antiquum est, et ex Lucretio notum, pro *frui*: *occubat umbris*, exquisite secundum illam formam, *occumbere morti* lib. II, 62. A tautologia hos duos versus liberatum it Cerda. Sed ratio in hoc quaerenda, quod ea maxime notio disertius et significantius exponitur, quae rei summam continet, et cui adeo animus maxime immoratur seu deliberatione, seu animi affectu. cf. v. 555 et 556. Ante oculos habuit poeta illa: *Εἴπε ἔτι ζῶει, καὶ ἔρξῃ Φάος ἡελίοιο. εἰ δ' ἤδη* τέρνῃκε, καὶ εἰν αἰῶνα δούμοισιν etc. Odyss. v, 207. ξ, 44 et al. 548. *Non metus, ne*: non metuendum est, ne te poeniteat aliquando, beneficiis nos prouocasse. 549. Sunt duo quae per hunc et sequ. versum praestruit. Ostendit, Troianos in his terris sedes haud petere nec vt petant necesse habere; sed aut supersit Aeneas in Italiam traiecturos, aut eo interemto in Siciliam habitatum redituros esse. 550. De *Acesta* cf. sup. ad 195. Eiusdem vrbs *Aegeſia* intelligenda.

Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et siluis aptare trabes, et stringere remos.
Si datur Italiam, fociis et rege recepto,
Tendere, vt Italiam laeti Latiumque petamus.
Sin absumta salus, et te, pater optume Teu-
crum, 555

Pontus habet Libyae, nec spes iam restat Iuli:

Etiam hanc lectionem prauam esse arbitrati mutauimus, etsi a Seruio, Cod. Romano aliisque praestantioribus libris agnoscat. *Arma* quidem aiunt memorari ad timorem Poenis incutiendum. At alienum hoc a toto orationis consilio rerumque facie, potiusque ad animos exasperandos idoneum. Medic. cum Colot. Vrsini legit *arua*; et hoc verum. Nam eo spectat oratio, vt metum intercipiat, ne in his terris confidere velle videantur. Sunt in Sicilia vrbes, et agri, et popularis noster Acestes. Et explicatur hoc idem v. 557 *At frēta Sicaniae saltem* sedesque paratas — *regemque petamus Acesten*. adde responſionem Didus v. 572 et inf. IV, 311. Porro *Troiano a. f.* Moret. qu. 551 *vento* Hamb. pr. 552 *optare* Montalb. quod ornat Heinf. *tangere* Hamb. sec. 553 *Aufoniam* sec. Moret. 554 *at I.* Heinf. coni. at sequitur hoc v. 557 et vide not. 555 *abrupta* solus Hugen. *nec iam spes* tres Burm. 556 *Libyes* Oudart.

551. 552. *Subducere classem*: ἐρῶεν ἡπειρόν δε Homero. vulgo κατέλκιν. κατέλκιν. 552. In *siluis trabes aptare* nauibus, et *stringere* ferro, amputare, dolare, adeoque, id quod antecedit, omnino incidere arbores, quae *pro remis* sint, h. e. naues reficere. Mox *rex* pro duce, vt saepe. 554. *Vt Italiam petamus*: docte omisso, ex Graecorum more, verbo, a quo *vt* cum subiunctiuo pendeat: curabimus, efficiemus, vt. Nam si continuare: *aptare trabes et stringere remos*, eo consilio, vt I. p., profaicum id foret: similiter v. 557. 558. sed sine *vt*: quod communius est.

555. 556. *Sin absumta salus*, adeoque nulla est salus, nulla salutis spes; *sint perimus*, siquidem is perit, in quo res nostrae posita sunt, vna cum Iulo; *spes Iuli* bene pro Iulo.

At freta Sicaniae saltem, sedesque paratas,
Vnde huc aduecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidae. 560

Tum breuiter Dido, voltum demissa, profatur:
Soluite corde metum, Teucrici; secludite curas.
Res dura, et regni nouitas me talia cogunt

557 *Ad* quatuor ap. Burm. *Sicaniae*, priore longa, altera breui, vt III, 692. VIII, 416. at aliis locis prima breuis et altera producta: *portius venere Sicanos* VIII, 328. V, 24. 293. VII, 795. XI, 317. Ecl. X, 4. Occurrit similis varietas in graecis: Callim. Di. 57. *Ἀὖτε δὲ Τρινακρίῃ, Σικάνων ἔδος* — at Lycophr. 1029. *ἐμπλην Παχύνου Σικανὸς προσμάσσειται*. 558 *hunc* Rom. *petemus* sec. Hamb. *Acestem* multi. 559 *cunctis* Medic. a pr. m. e sequente littera. 561 *vultu* alter Mentel. *dimissa* tres Burm. 562 *Soluite corda metu* Parrhaf. forte cum aliis. v. Burm. quod vulgarius esset. *corde metu* vn. Moret. *pellite corde metum* Bigot. Sed *soluere metum* exquisite; vt sup. 463 *f. c. metus* plurali numero, antiqui plerique codd. teste Pierio; et hoc doctius. *seducite curas* Bigot. 563 *Mallit* Burmannus cum edd. quibusdam antiquis distinguere et legere: *Res dura: at regni*, h. e. durum quidem est, fateor; sed — Enim-

557. Siciliam iterum petere in ipsa oratione pudor cum liceat. dignitate, sprudentia cum

559. *Fremitus* h. l. ac summa humanitate maxime murmur adsensum commotis hominum animis indicat. elucescunt.

Simplicius Homericum: *Ἐνθ' ἄλλοι μὲν πάντες ἐπευφύμηνσαν Ἀχαιοί*. 562. 563. *Secludite curas*: exquisitius quam excludere, eiicere, deponere, sollicitudinem ac metum. cf.

561. *Vultu demisso* et Seru. *Res dura*, quod vulgo: res durae, dura rerum conditio, quae cogit aliquid vel inuitos facere (*moliri*). Mox *custos* pro viris in custodia finium et praesidio locatis.

Moliri, et late finis custode tueri.

Quis genus Aeneadam, quis Troiae nesciat urbem, 565

Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?

Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni;

Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.

vero, ferri quidem potest, fateor; sed doctior est vulgata lectio. v. not. *res dira* Gouh. sec. 564 *finis* ex Medic. *lato* ed. Ven. *forti c.* Bigot. *teneri* sec. Hamb. et a pr. m. alter Rottend. 565 *Troiam* Graeu. *nescit et urbem* ed. Venet. 566 *tanta* in vulgg. edd. ante Heinl. *ac tanti* duo Burm. *et t.* ed. Dan. et aliae iam ante Pierium. 567 *obtusa* scribit Rom. Medic. cum aliis Heinl. *obscura* Zulich. 568 *aduersus* multi, vt semper. Bene Burm. Gronou. laudat ad Senecae Medeam 10. *subiungit ab v.* sec. Hamburg. *sol mergit* Menag. pr. *vergit* Ven. Heinlii sed v. Burm.

566. Possis sane per *virtutes virorum* exponere. Sed adeoque ad feritatem et immanitatem transfertur, et remotiores a solis orbita terrae propriam tamen vtrumque vim pati id creduntur. Alienum habet suam; nec amplectar plane est, quod Seruius et diadyein. *virtutes*, res praeclarae, fortiter gestae, vt Pomponius Atrei et Thyestae fabulam huc aduocant: *ἀρεταί* v. c. apud Pindarum. aliter hic *sol auersus* ob horrorem et auersationem sceleris; vt et alii poetae de nefanda facinore. Sic caelis 567. 568. Non adeo *obtusa pectora*, h. e. stupida ingenia, habemus, non tam barbari sumus, vt Troianorum res praeclare gestas et fata ignoremus. *Nec tam auersus equos Tyria sol iungit ab vrbe*, h. e. nec tam remotas a sole, a solis cursu et orbita, terras incolimus. id est Theb. I, 683 sq. *Scimus*, quod tandem ad eandem sententiam redit, quatenus *Mycenis Vult iter. Regifrigus* ad animi stuporem *num et furias oculosque*

Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arua,
 Siue Erycis fines regemque optatis Acesten: 570
 Auxilio tutos dimittam, opibusque iuuabo.
 Vultis et his mecum pariter confidere regnis?

570 *Finem* ed. Ven. *regnumque petatis* Menag. et Hamb. pr. et quart. Moret. Porro v. 571 et 573 à Goth. tert. aberant. 572 et hic Sprot. et Bigot. *pariter mecum* Ven. *sin vultis mecum* Wall. quod prosaico esset propius. *consistere* aliquot Pierii et Burmanni tres cum Parrhaf. cf. inf. 629. Burmannus coni. *confidere*, parum feliciter, et quid tum *pariter mecum?* c. *terris* Romanus; quod poeticam dignitatem minus spirat.

pudentes (pudore erutos) Fl. I, 518. vbi Sol loquitur de Colchis: *Quid regio immanis, quid barbarus amnis, quid vallis Phasis et auerfis proles mea gentibus obstat?* Iam in Virgilio haec non esse subtiliter exigenda apparet, si African cogites; sed hoc vnum tenendum, Poenos non esse barbaros, non adeo esse remotos a clementiore coeli terraeque plaga, respectu Troianorum. 569. *Hesperiam magnam* simpl. potentem. Aliter *Graecia magna* dicitur. *Eryx* Siciliae. vid. V, 759. *optatis* h. l. praefertis. 571. *Auxilio tutos*, quod in prosa: rebus necessariis instructos, munitos. Pedestris esset oratio, si acciperes: *dimittam tutos cum auxilio*. Mox *statuo* exquisitè pro condoputatio. ut pono. 572 sq.

Urbem quam statuo, vestra est; subducite naues;
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 Atque vtinam rex ipse, Noto compulsus eodem,
 575

Adforet Aeneas! equidem per litora certos
 Dimittam, et Libyae lustrare extrema iubebo;
 Si quibus eiectus filius aut urbibus errat.

His animurn adrecti dictis, et fortis Achates

573 Piget ineptiarum super hoc versu. *Quam urbem statuo, ea vestra est*; Graecorum loquendi more. *subd. remos* Puget. 574 *Tyriosque* Medic. a m. pr. *agentur* Sprot. *habetur* apud Nonium Marcellum, ex interpretatione. Guyetus legebat: *habetor*. Sed *agetur* est eruditius; in pedestri oratione: *nullo discrimine habebitur*, vel *nullum eorum discrimen habebitur*. 575 c. *ibidem* Puget. 577 *Emittam* Sprot. *videbo* Ven. 578 aut *montibus* Montalb., qu. Moret. et Zulich. et probat Burmannus: *quum rarae admodum in Africa essent urbes, certe sub ditione Didonis hoc tempore, neque proprie in illis errare dici quis posset, sed per urbes oberrare; in montibus vero passim greges errare etiam dicantur, ego montibus praeferebam*. Enimvero nec de Didonis ditione hic agitur; nec urbes magnas ciuitates necessario designant; urbes sunt omnino habitationes, vici; et *urbibus errare* docte dictum, pro, per urbes; et si greges errant in montibus, an et propterea naufragi? Immo vero *montibus* damnandum propter hoc ipsum, quod *silvae* et *montes* fere iungi solent adeoque librarii lapsus facile produnt. Heinf. coni. *rupibus*; littorum scil. respectu. Sed quidni tempestatibus in ignotas terras delati vicinos vicos petant? et *Gaetulae urbes* IV, 40. *erret* Exc. Burm. 579 *animi* Parrhaf. Ven. a m. pr. minus docte. *animum erecti* Zulich. et ed. Ven., quae est interpretatio exquisitoris voc. *arrecti*. *dictis arrecti* qu. Moret. *animum* pro *animos* dixit. v. Burm.

Comparare licet Apollon. haberi possit, non respectu Arg. I, 827 sq. perfidiae Poenis exprobrari

575. *Compulsus*, non, coactus; hoc tenuè esset; sed, solitae; sed *certi* dicti pro iis, qui certa nuntient: similiter aliquis *fidos* assumisse dicitur. *Dimittam*, in di-
tus h. l. non proprie. Mox *certos* exquisitè, quibus fides veras partes mittam.

Et pater Aeneas, iamdudum erumpere nubem 580
Ardebant. Prior Aeneam conpellat Achates:
Nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides; classem, sociosque receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum; dictis respondent cetera matris. 585
Vix ea fatus erat, quum circumfusa repente
Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum.
Resistit Aeneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram

580 *erumpere nube* pr. Moret. et duo Rottend. a m. sec., quod scilicet vulgare est. *nubem* doctius. cf. Burm. *abruptere* codd. Pieriani aliquot, Rom. a m. sec. Montalb. et al. infcite. 582 *animum* f. *vertit* Bigot. *animos* f. *vertit* ed. Ven. 583 *reductos* Menag. pr. Ven. et Parrhaf. cf. v. 590. 584 *medio fluctu* Puget. *medio quem fluctu* Montalb. sine *in*, vt toties alibi. 586 *ita* f. alter Rottend. *circum cum fusa* emendabat Cuning. *quae circumfusa*; r. notabilis lectio fragm. Vatic. a Bottario editi. 587 *in aera* Montalb. et Doruill. sed pro vulgata Nonius Marcellus. 588 *adstitit* Vratisl. *constitit* Parrhaf. vtrumque vulgare, et si eodem sensu. 589 *similes* Sprot. *os humeros similisque deo* Franc.

582. *Animo sententia surgit*, ad eam formam, qua *aetherem apertum*, vt aer purus redderetur, et *clara stare, sedere, insidere* dicitur. 584. *Vnus*, Orontes. v. 113 sqq. 585. *Sup.* Nunc puta Aeneam *adstitit* se multo pulcriorem adpectu quam vnquam alias: Quod poeta per miraculum et Veneris interuentum auxit. Declaratur Aeneae pulcritudo et dignitas per partes; sunt species corporis, iuuentus et gratus oculorum vigor. *refulsit* pro vulgari: apparuit, nihil amplius. 589. *Hume-*

Caesariem nato genetrix, lumenque iuuentae 590

590 *genetrix nato* pr. Rottend.

ros int. latos ac torosos, herois vel dei, v. c. Mercurii vel Martis, qui corporis robur viriunque efficaciam declarant; quod apparet in statuis veterum, et obseruatum est post Iunium a Winkelmanno, idemque tradunt ipsi picturae linearis magistri. Locus insignis est Valerii Fl. II, 491, vbi Hefione Herculi: me eripe — *namque potes: neque enim tam lata videbam* Pectora, Neptunus *mu. ros cum iungeret astris; nec tales humeros pharetramque gerebat* Apollo. Caeterum notatum iam aliis, locum effectum ad Homericam formam Odyss. ζ, 229 — 235, et (nisi huc iidem translati) ψ, 156 — 162, vbi Vlyssi Minerva simile decus diuinum impertit. Conferenda sunt a studioso talium rerum singula; sed nec Scaliger, neque alii temere audiendi, qui de hoc vel illo praefereundo pronuntiant. Ita *os humerosque deo similis* tantum ornatiue exprimunt formam augustam et diuinam, quam Homerus simplicius: *Θῆκε — Μείζονά τ' εἰσιδέειν* — *καὶ πάσσονα*. cf. Odyss. π, 174 sq. 590. *Ipsa decoram caesariem nato genetrix — adflarat*, non quasi comas eius breuiores in promissiores mutarit; sed, si iuuenili specie adflare dicendus erat Aeneas, efficiendum quoque erat a dea, vt coma similis esset comae promissae Apollinis vel Bacchi, qui in vulgus notabiles caesarie sua. Similis locus de Iafone Apollon. III, 919 sq. At Homerus Vlyssi a Pallade *crispos crines* asfingi facit? καὶ δὲ κάρητος Οὔλας ἦκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας. scilicet Mercurio eum assimulare volebat; vt et aliis in locis corpus athleticum Vlyssi tribuit. — *lumen iuuentae purpureum* ornate pro *iuuenta* eximia et pulchra. *lumen* est nitor; nitor autem iuuentae proprie tribuitur. *purpureus* aut pro pulcher, omnino, aut pro splendidus, nitens: quandoquidem non modo color, sed nitor, commendabat purpuram. v. ad Horat. IV Carm. I, 10, qui idem III, 3, 11, 12 ad diuinam for-

T O M. II

Q

Purpureum, et laetos oculis adflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo

591 *laetosque* Montalb. *latos* duo Burm. *laetis* Goth. tert. Sed tumentur vulgatam grammatici. v. Burm.

mam retulit, quos inter *Augustus, recumbens* purpureo bibit ore *nectar*. Iuuentam autem cum caesarie iunxit etiam Tibull. I, 4, 37 *Solis aeterna est Phoebo Bacchoque iuuentas, Nam decet intonsus crinis utrumque deum*: h. habent enim iuventutis insigne certum, comam promissam.

591. *Laetos oculis afflarat honores*: inerat oculis desiderabilis aliqua venustas, gratia, *χάρις καὶ ἡμερος*. Primum *laetos honores* dixit pro honore; *honos* autem pro pulchritudine; res nota. *laetos* non tam ad hilaritatem, quae adpersa fere est oculis nitidis et pulchris (*ὀμματα φαεινὰ*), quam potius ad oculorum fulgorem, qualis in lucido iuuentae et pulchritudinis flore esse solet, referes; nam *laeta* poetis proprie lux, nitor. Sic *tempora laeta*, fulgida, lib. VIII, 681. *afflarat*, quod Homerus dixit, affuderat, *κατέχευε χάριν πεφαιγμένην τε καὶ ἁμῶν*, et — *κακὴν φάλαγγα χεῖν*

πολὺ κάλλος Ἀθήνη. *afflare*, ab initio proprie dictum videtur de oris anhelitu, quo quis aut crederetur, aut, tamquam symbolico actu, videretur inspirare alteri vim aliquam aut suam aut praeternaturalem. Ita Apollo afflasse narratur ore nonnullos, quibus diuinandi vim impertiret. De nutrice vel matre nutricium halitu suo fouente dictum est in Hymno in Cer. 238 et in locis ibi laudatis. Inde omnino *afflare* contingere est, proprie quidem leuiter, quia contactus hoc genus est, parum sub sensum cadens; itaque et vates et poetae *afflari* dicuntur, quippe *contacti, percussi*. Ita et *fulmen afflare* dicitur, vt lib. II, 649. Alio sensu *afflare* et *adspirare* a nauigatione et vento secundo ductum est. Etiam aliud est, si de exhalationibus corporis, ambrosiae, *spirare* et *afflare* dictum occurrit.

592. 593. Versus olim sic accipiebam, vt *decus*, h. e. pulchritudo, iuuenilis nitor

Argentum Pariusue lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam adloquitur, cunctisque repente
Inprouisus ait: Coram, quem quaeritis, adsum 595
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiae miserata labores,
Quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,

593 *Argento* pr. Moret. *Pariisque* Wall. *circumdatus* codd. ap. Seruium ad Aen. III, 126. 594 *Tunc* Goth. pr. cum aliis. 595 *I. adest* pr. Hamb. 596 *abreptus* sec. Hamb. 598 Idem fere versus sup. 30. 599 *exactos* Zulich a m. pr. *iam copiis omniumque* Parrhaf. sed in marg. *exhaustis iam casibus*: quod deterius foret.

et oculorum insolitus splendor, Aeneae esset affusus, quale decus (pulchritudo) illud est, quod manus (artifex) addunt ebori vel argento vel marmori Pario, quando auro circumdatur, includitur. Ita cum Iensio de stilo Homer. p. 296 poetae iudicium desiderabam. *Iuuentae lumen purpureum* et *laeti honores* multo plus splendoris habere videbantur, quam ea, quibuscum comparantur v. 592. 593. Enimuero vidi posthaec comparisonem ita male vulgo institui; eoque auocare pravam interpunctionem, cum plene post *honores* distinguitur; esse potius comparationem retrahendam ad Aeneam

nube circumfusum, quod *clara in luce refulsit*, vt opus vel ornamentum eburneum, argenteum vel marmoreum auro inclusum, aurea ora ambiente, qua ex auri splendore ipsum opus, quod inclusum est, auctum nitorem mutuatur. cf. Aen. X, 135 sqq. et adi Excurs. ad h. v., qui est XXII. Verba autem sic interpretanda: *refulgit et refulsit* tali cum decore, *quale manus* (artificis) *addunt ebori decus*, h. e. quale est decus operis eburni aut argenti marmorisue candidi auro circumdati.

595 sq. Praeclara et affectus plena oratio. 598. *reliquias Danaum*, a Danais relictos; passim, vt aiunt;

Vrbe, domo, socias! grates persolvere dignas 600
 Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid vblque est
 Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
 Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
 Vsquam iustitia est et mens sibi conscia recti,
 Praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
 runt 605

601 Nil opis Zulich. nostri Menag. pr. est omittunt tres Heinf. o Dido Goth. sec. 602 Dardanidae tres ap. Burm. quae magnum pr. Moret et Bigot. aspersa sec. Rottend. Sed hemistichium hoc abesse forte malis? Auget tamen sententiae vim. Confederant autem Troiani exules partim in vicinis Troadis oris, partim in Thracia, Creta, Epiro, Sicilia, Venetorum oris. 603 respectent ed. Iunt. 604 si quid Vsquam iustitia est. Ita rescripti, etiam Brunckio V. C. adstipulante. Vt vulgo legitur, etiam in fragm. Vatic., si quid vsquam iustitiae est, impedita sit ratio eius, quod sequitur: et mens sibi conscia recti; quod adeo iungendum cum sup. Dii et mens f. c. r. Praemia digna ferant. Et hactenus secundum Stoicos poetam locutum dicere potuit Seruius. Legenti tamen facile cuique occurrere potest: si quid vsquam iustitia est et mens sibi conscia recti, h. e. in illo pretio est. Quo altera interpretatio Seruiana spectat: si valet apud homines iustitia. Et lectionem hanc praefertur Gudianus, qui inter praestantissimos est, cum ed. Dan. Heinf.; sicque coni. H. Stephanus, qui tamen rationem emendationis non perspexit. Habet scilicet maiorem *δενόματα* oratio, si sic procedat: si pietatis, h. e. recti iustique ex metu deorum, respectus est apud deos; si iustitia rectique conscientia non inane nomen sunt habendae; dii tuam humanitatem remunerabuntur. recti est Puget. 605 ferent vir doctus (Io. Iortin) in Obsf. Misc. I, p. 7, vt IX, 254 dii moresque

stragi Troianorum caedique de ac praemio digna. cf. V. ab Achivis perpetratae superstites. exhaustos, attritos, ad Nauticaam oratio pulchra- consumptos, vexatos. cf. Burm. rum sententiarum plena, vbi socias, de conatu, recipe- Odyss. ζ, 180 Σοὶ δὲ θεοὶ τό- re vis. σα δοῖεν, ὅσα φρεσὶ σῆσι με-

603. Si quid vsquam iustitia est: si non inane nomen est: sed res, virtus, lau- 605. Felix hominum aetas, in qua te tam generosam se-

Saecula? qui tanti talem genuere parentes?
 In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
 Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet:
 Semper honos, nomenque tuum, laudesque mane-
 bunt;
 Quae me cumque vocant terrae. Sic fatus, ami-
 cum 610

dabunt vestri. Stat. Theb. VII, 379 Nec laudare satis dignas- que rependere grates Sufficiam; referent Superi etc. Sed nec ferant damnandum, quod omnes libri habent, etiam Vatic. fragm. quae te iam Goth. pr. tulere duo Burm. vt emendabat Cuninghamus. 606 talem tanti Parrhaf. 608 Conuexa veteres librarii (praeter fragm. Vatic. Pierjique oblongum, in quibus recte post conuexa interpunctio posita) et scholiastae fere cum sidera coniungunt; male utique. nam coelum est conuexum, non astra. Hoc tamen posito Heinf. coniiciebat: dum montibus umbrae Lustra dabunt. ingeniose; nisi conuexa obesset, et Lustrabunt multo etiam magis esset ingeniosum. Pro lustrabunt, instabunt Bigot. et pr. Hamburg. pro var. lect.: vnde Burm. coni. constabunt, parum feliciter. Etiam Marklando ad Stat. Silu. p. 102 locus visus est corruptus; nam interpungebat et ipse post lustrabunt. at v. infra notam. polis dum f. nonnullae edd., male. polum dum f. pascent Hamb. alter. palus misere emend. Brodaeus II Misc. 17. pascit Medic. c. al. ap. Heinf. quod mireris. pascet fragm. Vatic. 610 quo sec. Hamburg. et Parrhaf. vocent alter Rottend. a m. sec. et Goth. sec.

minam nasci contigit! laeta e. latera et ambitus, obscu- sunt fausta, felicia f. Compa- rabunt, et ornatus, lustra- ra l. c. Odyss. ζ, 154—157. bunt, umbra pro flexu solis De forma laudandi hac v. procedente et circumagente Ouid. IV Met. 322 sq. et ibi se. 608. polus dum sidera Burm. pascet, pro tenui: habebit.

607—610. Quod Tibul- polus pascere sidera dici lus I, 4, 65 nude: dum ro- potest, pro sidera pasci in po- bora tellus — vehet, hoc lo, quatenus stellae errare et ornatius extulit Virgilius: do- vagari per coelum videntur. nec in montibus umbrae sil- Et Callimachum expressum varum conuexa montium, h. esse a nostro, iam ab Anna

Ilionea petit dextra, laeuaque Sereſtum;
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Obſtupuit primo adſpectu Sidonia Dido;
Caſu deinde viri tanto; et ſic ore locuta eſt.
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus 615
Inſequitur? quae vis immanibus adplicat oris?

611 *Sergeſtum*, *Sereſtrum*, *Segeſtum* al. hic et alibi. v. Burm. et Pier. *Sergeſtum* et *Sereſtrum* vnum eundemque eſſe, ſtatuerе video V. C. Brunk. I, 343, quod vix feram ne in malo quidem poeta; et quid faciemus verſui XII, 561 *Mneſthea Sergeſtumque vocat fortemque Sereſtum*? Etiam mox *Gigam*, *Giam*. 613 *primum malebat* Heinf., ſed *primo* eodem ſenſu capi par eſt. 614 *Caſum deinde viro* Hamb. ſec. 616 *quae vis immanibus applicat auſis* emendat Marklandus ad Stat. Silu. III, 3, 17. hoc ſenſu: *quae vis maior admouet te tam immanibus auſis, tam ingentibus cōceptis*? ingenioſe quidem Markl. vt ſemper. Enimuero quod ad littus Libycum tempeſtato erat delatus, caſui debebat.

Fabri a iisque et ante omnes Tibull. I, 4, 44. 609. 610.
a Germano Valente ad h. l. Sunt iungenda: Quocunque
eſt notatum, in Del. 176 — abiero, beneficii accepti memor
ero. *manebunt*, animo
Τείρεσιν, ἥνικα πλεῖστα κατ' meo; nunquam excident.
ἡέρα βεκολέονται. Cum tam
men Lucretianum I, 232 610 — 613. Laetus et gratus
vnde aether sidera pascit? beneuolentiae et amicitiae af-
et alia loca, inprimis V, fectus in his verſibus obſ.
384 ſqq., multo magis videri
poſſint poetae animo inſe-
diſſe: Seruianam interpreta-
tionem non plane ſpernas,
vt ad philoſophorum opinio-
nem referas, qua aſtra ma-
rinis terrenisque humoribus
attenuatis (*ἀπορροίους*) ali pu-
tabantur, vid. Cerda et l. l.
a Burmanno; quemadmodum
iris imbibere imbres. v. ad
vt v. 377 *appulit*.

Tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchifae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, noua regna petentem 620
Auxilio Beli: Genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, et victor ditione tenebat:

tur; nihil magni conatus et auſi in hoc. Frigide et contra decorum
Didonem ſua regna *immanes oras* vocare ait. At Libyae vicinas gen-
tes intelligit. cf. 339. IV, 40 ſq., vt bene Burm. ad h. l. monuit.
implicat Bigot. 617 *An tu ille* Ven. *Anchiſe* nonnullos legere
Pierius monet. *Dardanio A.* ad graeca *Δαρδανίῳ Ἀγχίσιῳ*. 618 *ge-
nuit Phrygii* Ven. *Simountis* Leid. vn. *in vnda* Menag. pr. *ad
vndas* Schol. Statii, duo Heinf., ſed recentes, cum Doruill. tuen-
tur vulgatam Donat. et Prifcian. 619 *memini Teucrum* tres ap.
Burm. et ſic Rom. Hunc vl. et 620 recitat Auctor de progenie Au-
guſti c. 6. 621 *cum B.* Menag. pr. et Leid. 622 *ditione pre-
mebat* Menag. pr. male, inquit Burm.: an quia hoc de aſpero tan-
tum imperio putabat dici? Sane *ditione tenere* et alibi, ſup. 236,
VII, 737 variatur, at X, 53 *premere* conſtanter; exquisitiuſ ſcil.
quam *tenere*.

617. 618. Secundum ver- paranda alienos et infeſtos
ſus Iliad. β, 820. 821. Sic experiebatur. v. Exc. XXIII
Nympharum partus ad flumi- ad h. v. *Opimam Cyprum*
num ripas collocant plerum- dixit, quam in proſa, *opu-
que poetae. Exempla dat lentam*, et laude ferebat
Germanus. pro efferre laudibus. 624 *re-
ges Pelasgi*, pro Achiuorum

619 — 626. Teucer, a Tro- ducibus, etiam hoc licentius
ia redux, a patre Telamone et ſeriorum poetarum grae-
non admiſſus (cf. Horat. I, corum exemplo; nam Home-
7, 21), cum Cyprum petiſſet, acceſſiſſe ad Belum, Si- ro Pelasgi diuerſus ab Achi-
donis ac Tyri regem, putan- vis ſunt populus. *Teucros*,
duſ eſt, vt, cum ab eo co- Troianos; ab antiquiore illo
piae in Cypro haberentur, Teucro, a quo Dardanus
earum auxilio aduerſus inco- fuit exceptus, cum in terram
las inſulae ipſe vteretur, quos Troianam e Samothrace tra-
in noua ſibi ſede, Salamine, ieciſſet. v. Apollod. III, 12, 1,

Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troianae, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat, 625
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, o tectis, iuuenes, succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco. 630
Sic memorat: simul Aenean in regia ducit
Tecta; simul diuom templis indicit honorem.

626 *ab* Heinf. e Medic. et aliis. Olim *a*. cf. ad Georg. I, 171. Aen. VIII, 130. *ab* vel *a* deest plane in fragm. Moret. et Sprot. *a stirpe videbat* sec. Moret. 627 *o iuuenes, nostris s. tectis* Zulich. *o iuuenes, tectis* quatuor alii: *o nostris, i. s. t.* Parrhaf. 628 *post multos* Doruill. ed. Iunt. 629 *hac* deest Medic. *confidere* Gud. tertius Moret. pro diu. lect. Hamburg. pr. et Bigot. cf. v. 571. Sed post *iactatam* melius *consistere*. 631 *sub regia* quart. Moret. 632 *diuom* Heinf. secundum Gudianum. *diuis* Sprot. *honores* Montalb. et pr. Hamb.

et notae p. 738. 739. Ab poetarum lectione statim ab his originem ducere videri gas, suadeo. Turbas Burm. volebat Teucer Telamonius, post Seruium facit. Sensus: propter maternum genus, ut ipsa *ἐκ ἀπειρόβαντος*, ipsa tot recte Seru. Erat enim ex aduersa experta, animum Hesionē Laomedontis filia habeo pronum ad succurrendum aliis, qui et ipsi fortuna aduersa iactantur. *disco*, acceperat. vid. Sophocl. Ai. teneo, noui. 1319 sqq.

630. Nobilissimus versus; grauiissima sententia; cuius, supplicatione diis propter fecum v. 628. 629, vi percepta, licem Aeneae hospitis aduentum decreta cum Seru. Do- si adolescentem non voluptate gestire videas, nae illum a nato et Pomponio intelligi-

632. *Simul diuum templis indicit honorem*. Si de

Nec minus interea fociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pinguis centum cum matribus
agnos, 635
Munera laetitiamque dii.

634 *Triginta* alter Hamburg. in Sax. Exc. 635 *centum pingues* Montalb. cum *m. haedos* Menag. ex Ecl. I, 23. 636 Gell. IX, 14 *in illo versu nihil dubium est, quin dii scripserit pro diei*: Munera laetitiamque dii. Quod imperitiores, dei, legunt *ab insolentia scilicet vocis istius abhorrentes*. Sic autem dies dii a veteribus declinatum est, ut fames fami (igitur veteres *fames, famel?*), perniciēs pernicii, progenies progeni, luxuries luxurii. Ita et legebat, monente Heinfio, Iulius Romanus in libello de Analogia, teste Solipatro. Occurrit eadem lectio in Seruianis simul cum altera, *die*, id est, diei. Commemorat etiam Pompon. Sab. cum Gelliano loco (qui conferendus cum editis; habet v. c. *extra dabantur*, ubi nunc *extrudebantur*). N. Heinf., ut hanc lectionem probaret, a se impetrare non poterat. Mihi tamen vnice vera videtur; primum quidem, quod exquisitior illa lectio et eadem antiquissimae auctoritatis, tum autem, quod lenius decurrit: *mittit tauros, sues, pecudes, munera laetitiamque diei*; quibus diem tam faustum ac festum exhilararent, ut hospitalibus donis fieri mos erat, quam altera: *munera laetitiamque dei*: quocunque tandem modo illam exponas. *Munera laetitiamque dei* alii iungunt, ut vinum

mus, nec aliam rationem iniri posse video, a more antiqui saeculi recedere dicendus est poeta et deflectere ad suae aetatis vitam. Nam, ut ex toto Homero satis constat, heroicis temporibus, hospitii aduentu in domo statim sacrum fit, caeditur victima et ex ea epulo sacro hospes excipitur. Veterem illum heroum morem Virgilii exemplo deseruit Valer. Fl. II, 650. 651. *Simul hospita* *pandi Festa iubet, templisque sacros largitur honores*. 634. *Horrentia* setis seu pilis, et *terga suum* pro suis. In toto loco ante oculos poeta habuit Odyss. 3, 59 sqq. 636. Mittit Dido pecudes quae pro munere sint, et quarum epulis dies hilariter exigatur: *laetitiam diei*. Solent sic *gaudia* dici de rebus quae faciunt, et Val. Fl. IV, 534. Phineus *noua miratur gaudia mensae*.

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant conuiuia tectis.
Arte laboratae vestes, ostroque superbo;
Ingens argentum mensis, caelataque in auro 640
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.

munus et γάνος Διονύσου, χάσμα Βάχου dictum sit; atque hoc puto leniorem orationem efficere. At alii cum Heinſio *munera* cum superioribus iungunt: *mittit* — *munera*, simul cum his, *laetitiam dei*, h. e. vinum laetificum. Nolim quidem sensu abundare; dure tamen et lyrica potius audacia mihi ita dictum videtur *laetitia dei*; ferrem *laetitiam Bacchi*. Aliter quoque γάνος βοτρυών, ἀμπέλας. Aliter etiam infra: *Adsit laetitiae Bacchus dator*, v. 734. Ex quo Silius *Bacchi dona* duxisse videtur. Sane in codd. fere *dei*; sic ipse Romanus; occurrit et in Seruianis, et in Donati interpretatione. Et sic iam Rufius Apronianus, monente Pomponio Sabino (male in ed. Lucii *die* excusum est) legerat; quod sine dubio ad eam recensionem pertinet, e qua Mediceus codex prodit: nam, cum in eo ab initio *de* esset, *i* rubro adscriptum est, ut *dei* sit. Sunt tamen et codd., in quibus alterum occurrit; nam Pierius tres illas lectiones sigillatim e codd. laudat; et, *die* Doru. *Diae* Parrhaf. recepit quoque dii Brunck. V. C. 639 *superbae* Hugen. a m. sec. interpolatrice. 642 Vulgatum ante erat *antiquae ab origine gentis*. At, quod nunc cum Brunckio V. C. dedi, *antiqua ab origine gentis*,

637. Iam Catullus dixerat *superbum*, splendidum; inf. LXI, 46 *quacunque opulenta recessit Regia* — *Tota domus gaudet regali splendida gaza*. cf. reliqua. *luxu* praeclare pro apparatu regali. 639. Breuitatis, utpote in narratione, et poeticae elegantiae studium omissionem verbi peperit: *sunt*, vel *instruuntur*. int. autem vestes stragulas purpureas magna cum arte textas. *Ostrum* *Abhandl. P. II p. 135.* At

Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naus praemittit Achaten,
Ascanio ferat haec; ipsumque ad moenia ducat. 645
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,

obtrulerant Gudianus, duo vetustiores Rottend., tres alii c. fragm. Moret. et quatuor Burman. cum Goth. pr. Et sic Medic. Pierii et Longob. cum aliis aliquot ap. eum. quod equidem praefero tamquam doctius et melius; et sic iam editi nonnulli habere videntur. *primaque ab o.* pro diuersa scriptura in alt. Hamb. *ducta suae antiqua* ed. Ven. 643 *mente* apud Germanum fuere, qui legerent: male. *mentem* omnes libri tuentur. *Mens non consistere*, sed fluctuare, dicitur, quando curis et sollicitudinibus agitur; uti et animus vel mens quassa, concussa, conquassata. 644 *ad nauem* Oudart. *transmittit* Menag. pr. *permittit* Moret. sec. et Graeu. Burm. con. *remittit*; quod tamen metrum ferre negabat Schrader. Emendatt. praef. p. XLIII. IV. At tenendum, *praemittere* poetis dici ut *προπέμπειν*. *προϊέναι*. pro simpl. *πέμπειν*. *Achaten* e Grammaticis firmavit Heinſ. vulgo *Achatem*. 645 *Ascanio ut ferat* Venet. *ipsaque* pr. Moret. a m. pr. *secumque ad m. d. Parrhaf. ad limina* Menag. pr. 646 *stat cari* Montalb.

ducta non ad opus e metallo, sed ad *seriem* spectat.

645. *Ferat*, nuntiet omnia haec, quae accidissent, ut bene iam Donatus et Seruius, qui idem bene illustrat. In v. sequ. *τὸ stat* pro *est*, vulgari verbo. *cari patris*, *φίλου πατρός*, h. l. pro amantis.

647 — 656. Apud Homerum munera fere ξενίῃς hospitibus aduenis dantur ab iis, qui excipiunt; abeuntes isti remunerantur v. c. Val. Fl. I, 660 vbi cf. not. Hoc loco iubet Aeneas apportare e na-

vibus, quae Didoni donet. *palla signis auroque rigens*, intextis rerum vel hominum formis ex auro. Laudant Pindari Isthm. VI, 58. 59 *ὄλκον Φιάλαν χρυσῷ πεφρικυῖαν*. Sed hoc illustraret *pa-teram aureis signis horrentem*, h. e. asperam signis extantibus. Sed *rigent vestes* plenae ac densae auro. Sic quoque Burm. Aen. XI, 72 *Tunc geminas vestes auroque ostroque rigentes Extulit Aeneas*: quas Dido — *tenui telas discreuerat au-*

Ferre iubet; pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivae Helenae: quos illa Mycenis, 650
Pergama quum peteret inconcessosque Hymenaeos,
Extulerat, matris Ladae mirabile donum.

649 *circumtexto* sec. Moret. *achanto* scribunt nonnulli hic vt alibi. 650 *Ornata* Leid. f. ex *ornamenta*. 651 *Dum p.* Menag. pr. *peteres* Fabric. laudat. 652 *Abstulerat* alii, male. Commode laudat Burm. ad Sueton. Neron. 49, vbi adde not. Ernesti et Oudendorp. Sic Gr. ἐκέρειν. ἐξείρειν. Odyss. v, 137 πῶλ' ὅς' ἄν ἐδέετο Τροίης ἐξείρειν Ὀδυσσεύς etc. cf. Guell.

ro. rigentes togas ex nostro nostro expresse III Silu. I, duxit Claudian. I, 205. Et 37, 38 *Hic tibi* (Hercules) *Sidonio celsum pulvinar acantho* (h. e. cui intextus sit ex purpura acanthus) *Texitur, et signis crescit torus asper eburnis*. (Vestes apud Seruium ex acantha vel acanthio, spinæ genere, factae, bombycinis similes (v. Plin. XXIV, 66), alienae sunt ab h. l.) *Velamen* de peplo accipiunt; Seruius *cycladem* reddit; forte quod hoc inter feminea vestimenta inprimis est lautum. Non satisfacit; est κρήδεμνον, vel κάλυπτρα, qua caput et velari et, si complicaretur, coma religari poterat. Homero vero more v. 650—652 commendatur *velamen* illud ab Helena, in cuius mundo fuerat. Abstulerat autem cum Helena (Ἀργείην

Praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxumá natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam. 655

Haec celerans, iter ad naus tendebat Achates.

653 *Ilionae*, vt sit *sceptrum Ilionae*, habent Mentel. pr. duo Rottend. et Leid., nec ab eo refugit Heinf. Enimuero nimis nude ponerentur tum illa: *quod gesserat olim*. 656 *Nec c.* Goth. pr. *Hac celerans* alter Mentel. a m. sec.: vnde *Accelerans* pr. Rottend. Montalb. Vratisl. *Has celerans* Oudart. *Accelerans* tert. Moret. Vides, quam parum talibus variationibus sit tribuendum.

Ἑλένην latiore sensu, et si Spartanam, iam Homerus appellauerat.) Paris multas vestes et ornamenta, κειμήλια, quae ipsa cum Helena repetebant Achiui. v. Iliad. γ, 70 et al.

653. Habes sceptrum h. e. hastam vel scipionem, insignem puellae regiae, vt omnino hominum genere vel honore insignium. v. Stat. Theb. VI, 81. Sic ap. Eurip. Troad. 150 Hecuba Σκήπτρον Πριάμους διερεϊδομένα choros se celebrasse dicit. *Ilione* e Priami filiabus fuit: v. Excurs. ad h. v.

655. Coronam intelligo duplici materia, h. e. diadema, nam de eo agitur, aureum, gemmis distinctum, quo in monumentis, inprimis Italorum, saepe deas ornatas vi-

deas. Ouid. Met. XIII, 704 *Dant pateram, claramque auro gemmisque coronam*. neque aliter dictum, quam ad Virgilii imitationem (sententia tamen ex Homero expressa Iliad. χ, 470, 1.) apud Valer. Fl. VIII, 235, vbi Venus Medeam ornat: *ipsa suam duplicem Cytherea coronam Donat*; nam ipse Flaccus sese interpretans subiicit: *et arsuras alia cum virgine gemmas*; et paullo antecesserat similis forma: *ipsa suas illi croceo subtemine vestes Induit*. Vix accedam, si, vt interdum solet, *duplicem* simpliciter pro magna, praeclara, accipias positam. Diuerso sensu *geminas coronas* Claudian. X, 203 simpl. pro binis; et si Gesn. ibi aliter.

At Cytherea nouas artis, noua pectore versat
 Consilia: vt faciem mutatus et ora Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat, donisque furem
 Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem. 660
 Quippe domum timet ambiguum Tyriosque bi-
 linguis;

658 *mutatusque* Franc. 660 *atque* tenuit Heinl. propter con-
 sensum librorum edd. que vet. ac pr. Moret. *utque* nonnullae edd.

657 sqq. Scilicet Venus, *igni*, h. e. ipsis ossibus ac
 filio suo Aeneae timens, ne medullis (vt de amore loqui
 Iunonis fraude Didonis ac mos est, v. Cerda et al.) flam-
 Poenorum voluntas mutetur, mas inferere, immittere, in-
 Didonem amore eius inflam- sinuare: pro vulgari, admo-
 mat; eodem metu impulsa vere: dictum, vt *inuoluere*
 in nuptias consentit inf. IV, *omnia flammis, incendio;*
 107 sqq. Viderunt iam Ger- quoniam etiam in vulgari
 manus et Vrsinus, in toto oratione *flamma inuoluit*
 Veneris artificio et machina- *domum*. Quod autem do-
 tione Virgilium ante oculos nis mox afferendis tantopere
 habuisse Apollonium, quem confidit Venus, quodque Di-
 cf. lib. III, 7 sqq.: inpr. 25 sq. do regina, quae cum thesau-
 112 sqq. ris effossis Tyro fugerat (v.

358. 363), donis illis tan-
 659. 660. *Donis furen-* topere mouetur (709 sqq.),
tem vix nisi dure admodum offendebat Schraderum, acu-
 dicas; quamuis v. 713 *Ex-* tum poetarum iudicem. Sci-
pleri mentem nequit arde- licet artem, qua elaborata
scitque tuendo. Melius vt erant, palla, velamen et re-
donis incendat reginam fu- liqua, et auctorem muneris,
rentem, vt amore furat; quo Aeneam, in illis inprimis
 Serui interpretatio spectat: probari putabimus.

qui simili modo accipit dic-
 tum IV, 22. *animumque la-* 661. 662. *Domum ambi-*
bantem Impulit. ossibus im- *guam* Seru. incertam, in qua
plicet ignem, exquisitiore habitat mutabilis femina; du-
 forma, quam *ossa implicet* re, meo quidem sensu. Ma-

Vrit atrox Iuno, et sub noctem cura recurſat.
 Ergo his aligerum dictis adſatur Amorem:
 Nate, meae vires, mea magna potentia, ſolus,
 Nate, patris ſummi qui tela Typhoia temnis; 665
 Ad te confugio, et ſupplex tua numina poſco.

vide ad v. 298 et 486. 662 *reuerſat* Franc. v. IV, 3. 663
Ergo quis Goth. pr. *dictis compellat* vn. Guelpherb. in Sax. coll.
 664 *mea regna* ſec. Rottend. 665 *Typhoea* omnes, ipſe Me-
 dic. c. fragm. Vatic. *Τυφωεύς*, *Τυφώιος*, vt *Ἀχιλλεύς*, *Ἀχιλ-*
λεος, *Ὀδυσσεύς*, *Ὀδυσσεος*. Dubito equidem, an hoc e ex ei natum a
 poeta corripiatur. cf. ſup. ad v. 201. Apud Seru. multi, *Typhoia*;
 hoc eſt verius: vt ductum ſit a *Typhos*, *Τυφός*, vnde *Τυφώιος*; ita-
 que cum Bruncio recepi. In Franciano erat *Typhea* et ſuperſcr. *on*,
Typhonea; debebat ſaltem *Typhonia*, vt eſt in Goth. ſec. Apud
 Claudian. de R. Prof. III, 183 *Typhoia* recte expreſſum in Heinſ.,
 male *Typhoeia* in aliis, aduerſus metrum: *Τυφώιος*. 666 et
 deest in binis. *tua munera* duo alii ap. Burm. *lumina* Gothi tert.
 omnia ſolito errore.

lim *domum* pro ſtirpe, gen- Vesperī haec geruntur. v.
 te, Didonis dictam et ad inf. 726.

fraudentum Pygmalionis in- 664 — 666. *Meae vires,*
 genium reſpici. Locus Aen. *mea magna potentia*, ſplen-
 IV, 96, 97 aliter ſe habet. dide pro, per quem ego va-
 Recte itaque iungitur ipſius leo et potens ſum. Petiere
 adeo populi ingenium, *Ty-* hinc alii, vt Statius I Silu. II,
riosque bilingues eodem ſen- 137 *tu, mea ſumma pote-*
 ſu, h. e. fallaces. non enim *ſtas*; adde Ouid. V Met. 365,
 cadit in poetam, vt mixtum quod a poeta forte graeco
 aduenarum Phoenicum et Virgilius ſumſerat. Paulo
 Afrorum indigenarum ſignifi- aliter filii patrum *σθένος*, ro-
 cet. *Vrit* infeſta Iuno, co- bur, dicuntur; vnde et Tra-
 gitatio de Iunonis in Aeneam gici: v. c. Eurip. Troad. 570
 odiis et conſiliis eam cru- Aſtyanax *Ἐκτόρος ἱνις*. Con-
 ciat. *ſub noctem*: narra- temtus, quo Amor Iouis ful-
 tum de dea ſecundum huma- mina habet, elegans poeta-
 num morem, quo nocte in- rum et artificum veterum lu-
 gruente curae recrudeſcunt. ſus, ſuaui cum varietate ex-

Frater vt Aeneas pelago tuus omnia circum
Litora iactetur, odiis Iunonis iniquae,
Nota tibi; et nostro doluisti saepe dolore.
Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque mora-
tur 670

Vocibus; et vereor, quo se Iunonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.

668 *iacteturque*, maxima codd. pars apud Pierium, Heinf. et Burm., atque adeo ipsi Medic. Rom. et fragm. Vatic., in quo tamen forte a m. sec. Etiam sic Seruii Codices exhibebant. *iacteturque dolis* Voss. pr. *iactatusque* Goth. sec. omnia a praua manu, quae cauendum esse putabat, ne vltima in *iactetur* laboraret. *Iunonis acerbae* Longob. Pierii et fragm. Vatic. a m. pr. Similis commutatio a Burm. notata lib. XI, 587. 670 *Nunc* alii scripti et editi apud Pier. Heinf. et Burm. et sic fragm. Vatic. a m. pr. et habet, suo placeat. 671 Heinf. coni. *vt vereor*. Heumannus olim: *At u-*

pressus passim occurrit, etiam in gemmis, v. c. Mus. Flor. T. II t. 16, 1 *tela Typhoia*, quibus Iupiter usus est in Typhoeum. Pomponius Sabinus *Aetnaea* reddit, quatenus Aetna, Cyclopum, qui fulmina fabricantur, officina, Typhoei pectori imposita esse a nonnullis dicta. *Typhois Aetna* Ouid. Ep. XV, 11. — *tua numina posco*, tuam opem et auxilium, quod per *potentiam* et *numen* declarat.

667 — 672. *Nota tibi* sunt (vt Graeci pro, notum tibi est), quemadmodum Aeneas fr. Magna autem cum arte et cum dilectu singula ora-

tionis membra sunt efficta; vt illud: *frater tuus*. 670. Adumbratum putant ex notis versf. Odyss. α, 55 — 58, vbi Vlysses similiter a Calypso retinetur. 671. 672. Sollicita est Venus et metuit, ne hospitium hoc Aeneae in Iunonia vrbe ad eius exitium vertat (cf. IV, 96 etc.), Iunonis in Aeneam odiis. *tanto cardine rerum*, in articulo, ἀμύγῃ, in tanto rerum momento, dum res summa agitur, an Troiani ab Italia fatalique regno auerti possint, illa sc. Iuno *non cessabit*, sed nouas aduersus Aeneam machinas parabit, quo eum perdat.

Quocirca capere ante dolis et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo se numine mutet:
Sed magno Aeneae mecum teneatur amore. 675
Qua facere id possis, nostram nunc adcipe mentem:
Regius aditu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago et flammis resstantia Troiae:
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera, 680

673 *quodcirca* Bigot. arte Oudart. et Leid. vn. *flammis* sec. Moret. 675 *Aenean* Medic. a m. pr. *mecum Aeneae* Sprot. *mecum magno Aeneae* Moret. sec. 676 Quo aliquot ap. Pierium et Heinf., qui coni. *qui*. Quo facile Zulich. a m. pr. *quam* Gudian. a m. sec. addita intp. *prout* vel quomodo. v. Georg. III, 309. *quid* Leid.; sed recte *qua*, qua via et ratione, tuentur Heinf. et Burm. *posses* Romanus. 677 *accitus* fragm. Vatic. 678 *puer ille* pr. Hamburg. 679 *et abest* a Doruill. 680 *Nunc ego* fragm. Moret. vt sup. 670. *Citheron* Parrhaf.

673. *Cingere flamma*; vt *meos amores, me adniten-* X, 119 *moenia cingere* te (h. e. per me), quam et *flammis*. Sic *flamma in-* Cerda amplexus est. Laudatur IV Aen. 115 *Mecum erit* amore, vt *amore irretiti*, *iste labor*, h. e. apud me, *illaqueati*, tenentur. *ne quo* fiet per me, meus erit. Si- *se numine mutet*: ne Iuno- lius VIII, 330 *mecum erit* nis machinatione aliqua ani- *haec prorsus pietas*, h. e. mus eius mutetur. cf. ad I, 8. aderit, inerit mihi. Lenior 675. *Sed magno Aeneae* ratio habenda est prior. *mecum teneatur amore*. Iun- 677. *Ascanius* designatur genda: *teneatur mecum*, vt per *regium puerum*, quate- *magno* pro epitheto ornante nus *Rex Aeneas* saepe dic- sit; ita sensus esto: amet Di- tus. *maxima cura*, h. e. do Aeneam, quem ego amo, amor, carus Veneri. 679. tueor, tamquam mater. In Cf. 647. 680. Inf. X, 86 *Est Paphus, Idaliumque ti-* interpretatio: *mecum, per* *bi, sunt alta Cythera*. Cy-

Aut super Idalium, sacrata sede recondam;
 Ne qua scire dolos, mediusue occurrere possit;
 Tu faciem illius noctem non amplius vnam
 Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus:
 Vt, quum te gremio adcipiet laetissima Dido, 685

681 *Idaltam* Bigot. sec. et Rottend. tert., scilicet vt conueni-
 ret cum v. 693 *Idaliae lucos*; sed v. not. *Idalia* Goth. alter.
secreta Leid. et pr. Hamburg. *reponam* Sprot. a m. pr. 682 *ne*
quis multi ap. Burm. *mediusque* Hamb. alter. 683 *ipsius* pr.
 Moret. 685 *Et* Goth. tert. vt *te cum vnus* Guelpherb. in Sax.

thera, τὰ Κύθηρα, insula ap. Bion. Idyll. 1, 36. 37, vt
 ipsa, Laconicae obiecta, h. expeditas interpretes). Sed
 l. *alta*, quatenus montosa *super alta Cythera*, pro,
 est, hinc etiam *super*; nisi *super Cytheris* (vt I, 295 *se-*
 forte aliquis montes in ea *dens super arma*), est pro
 designari malit, vt et Idalium *in*: vt ὑπὲρ simili modo dic-
 τὸ Ἰδάλιον ὄρος in Cypro; et tum occurrit. Nisi malis ad
 sequuntur vtique v. 692 *alti* motum referre, vt lateat no-
Idaliae luci; et si et ipsa tio τῆ ἀβδύτου super Cy-
 vrbs *Idalium*; τὸ Ἰδάλιον. v. thera et Idalium. *sacrata se-*
 Stephan. h. v., quae paullo *de, ἐν τεμένει*. vt Erechtheus
 post 693 *Idalia*, Ἰδαλία χώ- abditus erat in Minervae sa-
 ρα, vt *Venus Idalia*, dicta. crario (II. β, 549) aut Phae-
 Urbem saltem altero loco in- thon in Veneris templo ap.
 telligas X, 86, quia cum Pa- Hesiod. Theog. 990. 682. *ne*
 ppho Idalium memoratur; et *qua*, ratione ac via; *scire*
 ante v. 51 erat: *Est Ama-* pro rescire dictum. *medius*
thus, est celsa mihi Paphos *occurrere*, in medio nego-
atque Cythera, Idaliaeque tio, sup. 348 *Quos inter me-*
domus. Sic Γόλγοι καὶ Ἰδάλιον ap. Theocr. XV, 101. *dius venit furor*. h. l. de
 Erat autem templum in mon- eo, qui impedimentum affert.
 te positum. cf. Strab. XIV, 683. *faciem falle*, mentire,
 p. 1001 c. cum nota Casaub. simula, fallam exhibe. cf.
 (urbem et montem intellige German. *facies* pro toto cor-
 pore, et habitu. v. h. l. Burm.

Regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
 Quum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
 Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
 Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli. 690
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem
 Inrigat, et fotum gremio dea tollit in altos

collect. *accipiat* sec. Moret. male. 686 *Regales epulas inter*
 Montalb. 688 *obscurum* alter Hamburg. *fallaxque venenum* ed.
 Venet., non infelici errore. 690 *et vultu* Schol. Stat. II Theb. 96.
gressu gradiens Sprot. a m. pr. *incessit* Doruill. 691 *placitam*
 tollenni vitio aliquot ap. Pier.

cf. v. 658. *notos vultus*, ex mox 696 *duce laetus Acha-*
 more poetarum, de vultu *te*, — *quietem irrigat*, vt
 cuiusque suo, ac proprio. *somnum infundere*, et, vul-
 686. *laticem Lyaeum* pro gatiore ratione, *perfundere*
 vulgari: latex Lyaei. Sed *somno, irrigare membra*
 poetarum more pro deriuato *quiete*, habet ab antiquiori-
 adiectino, *latex Lyaeius*, bus poetis, Lucretio et Fu-
 quod ipsum vix vsus ferret, rio Antiante, apud Macro-
 ponitur. 688 *inspires ignem*, VI, 1. Et hi duxere ex
 nonne paullo durius hoc? et Homericis ἐπὶ γλυκύν ὕπνον
 iungitur etiam noua rei ima- ἔχουεν. περὶ δ' ἀμβρόσιος νέ-
 go: *fallasque veneno*, h. e. χυδ' ὕπνος. Nata autem lo-
 per fraudem venenum ei in- quendi forma ex notione hu-
 stillis. Quod autem hoc ita moris, forte a rore ducta,
 adstruit poeta, vt Didonem quo herbae perfunduntur,
 inter conuiuii hilaritatem, primum *nocti*, tum *somno*
 quae animum relaxat, amo- adiuncta; vnde ὑγρὸς ὕπνος.
 re inflammet, naturae huma- Ex eo ipso artificum ratio
 nae conuenienter communi- ducta, quod Somnus cornu
 scitur. defundit quietem vel somnia;
 non inuerse, vt vulgo credi-
 tur. 692. *fotum gremio*,
 ornatius quam, *positum*. hae-

690—694. *Gaudens sua-*
 viter adiectum vt alias, *lae-*
tus paret, h. e. lubens, et

Idaliae lucos: vbi mollis amaracus illum
 Floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
 Iamque ibat, dicto parens, et dona Cupido 695
 Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
 Quum venit, aulaeis iam se regina superbis
 Aurea composuit sponda mediamque locauit.

Iam pater Aeneas, et iam Troiana iuuentus
 Conueniunt, stratoque super discumbitur osiro. 700

694 *floridus* et *amplectitur* Zulich. cum Parrhaf. 697 *con-*
venit Goth. tert., sed in eo fere semper *con* pro *cum*. 699 Ma-
 lim cum superioribus iungere: *Cum venit, a. iam se regina f.*
composuit — *Iam pater A. conueniunt*, h. e. iam etiam p.
 700 *conuenient* Rom. a m. pr. *decumbitur* Commelin. *structoque*

rent interpretes. cf. 718 *interdum gremio fouet. amaracus*, sampuchum vel *maiorana*, quae inter coronarias est. v. Plin. XXI, 11 f. 35. 39 *in Cypro laudatissimum et odoratissimum*, ibid. c. 22 f. 93, et, vt *umbram* h. l. efficiat, luxuriantius ibi nasci debet. Suauiter autem singula in v. 693. 694. *complectitur adspirans*, adhalando odores, ἡδύπνευς. 695. 696. *Duce laetus A. ornate* pro habens ducem. cf. 690.

697. 698. Accumbebat iam mensae in toro Dido, cum falsus Iulus aduenit. *Aulaea* sunt vestes stragulae: v. 639, spondae et toro iniectae; et subiicitur *sponda*. Alia sunt

aulaea Georg. III, 25. Cerda cum aliis de velis appensis, quae proprie *aulaea*; vt Horat. II Sat. 8, 54. sub quibus torus eius collocatus fuerit. — *se composuit*, pulchre pro confedit. *Sponda aurea* iungendum, ne *sponda* nude sit posita. Dicta autem *sponda* exquisitius quam lectus. *mediamque locauit*, inter Aeneam et falsum Iulum, in triclinio, aiunt. Copiose explanat Cerda. Verba tamen tantum hoc suppetant: eam confedissee in lecto; et *mediam* se *locauit* ad poeticum sermonem referendum. Sunt quoque mox sedes Troianorum diuersae. 699. 700. *Strato ostro*, super

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris

Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.

Quinquaginta intus famulae: quibus ordine longo
 Cura penum struere, et flammis adolere Penates.

ed. pr. Burmanni. adde Pierium, vnde male adscriptum Pomponio in edit. Basil. Lucii. 701 *Dant manibus famuli* Medic. (hic vtique: *Dant m. famulae*) Gudianus cum al. optimis; item Romanus, Longob. alique Pieriani; adde quos Cuninghamus laudat. Vulgatum ordinem retinuisse Heinl. videtur Prisciani auctoritate motus. *Dant f. lymphas manibus* Hamb. pr. *lympham* Hamb. sec. 702 *tunfis* Medic. *mantelia* Heinl. post Pierium cum vetustiss. Rom. Medic. aliisque. Vulgo *mantilia*. v. Georg. IV, 377. 703 *longam penum* a Virgilio dictam, Carisius lib. I Instit. auctor est. Duplex scriptura iam Gellii aetate circumlata est. v. IV N. A. c. 1. *longam penum* expressit etiam Aufonius. Donatum et Seruium frustra laudat Ge. Fabric. Retinuit tamen Heinl. *ordine longo* praecclare, propter codd. consensum, et Nonii Marcelli Eugraphique auctoritatem. Adde etiam poeticam rationem, quod *ordine longo* grauius ac dignius dictum, *instruere* porro legitur ap. Gell. l. c.

toro purpurea veste, stragula, strato. cf. 639.

701. 702. *Post discubitum* hoc loco (etsi non semper, quod Intpp. volunt, ita veterum mos ferebat. v. Od. δ, 52 sq. η, 172) aqua afferuntur ad manus lauandas; afferuntur ad eas tergendas (non ad mensas integendas, vt quidam commentantur; hoc enim vt ne opus esset, mensas cum ipsis ferculis tolli mos erat) *χειρόμικτρα* laeua ac mollia (v. ad Georg. IV, 377) simulque instruitur mensa pane e canistris de-

prompto et appposito. Apud Homerum panis (quippe crustae vel placentae nostrae similior) in canistris apponitur, vt Odyss. α, 147 et al., quod pressius sequitur noster Aen. VIII, 180, 181.

703. 704. In interiore aedium parte erant feminae, quae panem in canistris struerent, vt circumferretur et distribueretur conuiuiis: quod v. 701. fiebat. Nam hoc est, iis curam fuisse, *struere penum*. In fraudem me induxerat Fanorini disputatio apud Gellium IV, 1 vt redderem:

instruere et adornare edulia ac cibos. Enimuero versamur hic in poeta epico et in vita heroica. *longo ordine*, quoniam L. numero, (respexisse poeta putatur Odyss. 7, 103 sq. de Alcinoi regia, cuius conuiuium expressit in seqq. ex Odyss. 9, 57 sq.) *et flammis adolere Penates*. Penates aut pro aris ac focis, aut pro ipso penetrali, omninoque pro domo accipi possunt. Iam *eos adolere flammis* dixit Virgilius poetico orationis more, pro, flammis adolere in Penatibus, s. aedibus, h. e. in aris ad Penates. vt VII, 71 *castis adolet dum altaria taedis* pro taedas in altari, exquisitiore ratione, vt passim alibi, *adolere focos* et alia. Eodem modo Ge. IV, 378. 379 *Panchaeis adolefcunt ignibus arae*: h. e. tura in aris adolefcunt vel ardent. Statius, qui totum h. l. expressit, sed, vt solet, ad fastidium vsque productis singulis rerum momentis I Theb. 512 sqq., ait: *adolere focos, epulasque recentes Instaurare, iubet. Adolere focos*, etiam Silius dixit XI, 278 in loco, qui et ipse ex nostro est adumbratus; quod

iam ante Cerdam vidit Pomponius. Iam autem quaeras, quorsum, in vita utique heroica, inter epulas in foco ignis incendi solitus sit? Non sane frigoris depellendi causa; nec ad carnes coquendas: Verum perpetuus ille, etiam per sequiora tempora, religiosus mos fuit, vt in festis saltem epulis focus igni luceret, in deorum utique honorem, Penatium maxime vel Genii vel Laris; facta quoque in focum libatione vini, seu ture cremato; heroica vita etiam carnis profectis in ignem iniectis. De ture testatur locus e Ge. IV, 378. 379 excitatus. In explicando voc. *adolere* nugantur Grammatici. Videtur *olere* ab initio omnino notionem augendi habuisse, sed substituisse tandem in vno rerum genere, quod incrementum habet continuum, seu quod continuatur, scilicet flammae in fomite nutritae; vnde *adolere* est cremare; tum fumi et odoris ex cremata victimae carne vel ture; vnde *olere* est odorem emitte. Nonnulla de his iam in Perizon. ad Sanct. p. 757 occurrere video.

Centum aliae, totidemque pares aetate ministri,

Qui dapibus mensas onerant, et pocula ponunt.

Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes

Conuenere, toris iussi discumbere pictis.

Mirantur dona Aeneae; mirantur Iulum,

Flagrantesque dei voltus, simulataque verba, 710

706 Antea *onerant. ponant*. Sed *onerant. ponunt*. Rom. cum plerisque aliis peruetustis Pierii, quod recte illi probatur, tamquam quod nescio quid picturatus habeat, quum res ipsa ita geri videatur. Scilicet omnino hoc in Marone obseruare licet (vide v. c. IV, 27); recedit ille ab hac consequentia temporum, cui tantopere studebat Cicero, et ex qua dicendum esset, quod antea hic editum erat: *Centum ministri sunt, qui — onerant et ponant: dapibus onerant* iidem; et Giphani. Indic. Lucret. p. 462 e scriptis vindicat. *onerant et ponunt* etiam Ald. pr. Parr. c. Goth. pr. et tertio. *onerant et ponant* ed. Ven. Iunt. Aldd. 707 *limina nota* Doruill. 708 *visi d.* Menag. pr. vt saepe. *discrimine* Goth. pr. 710 *flagrantis* Medic. c. Mentel. pr. Parrhaf. et al. Etiam sic Rom. qui alias quatuor casus per *es* effert. sed *flagrantem deum* vix feras; et epitheton h. l. requiritur in *vultus. flagrantis* multi alii. *ful-*

705. 706. Ducentis aliis faciendam ad finem coenae; ministerium dapum et vini vt et hic inf. 723.

apponendi mandatum. *pares* 707. 708. *Per limina laeta*, simpl. in domo. Mox *tori picti* iterum sunt vestes stragulae. 710. *Flagrantes dei vultus*. Seruius: *ardentes diuinitate*; sed hoc parum clare. Nec clarius Donatus. Vt de roseo genarum colore cum Cerda accipias, vix loquendi ratio fert. Arbitror *oculos fulgentes* indicari, vtpote Amoris: saepe ap. Quidium *igne, ignis ful-*

Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Praecipue infelix, pesti deuota futurae,
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phoenissa, et pariter puero donisque mouetur.
Ille, vbi complexu Aeneae colloque pependit, 715
Et magnum falsi inpleuit genitoris amorem;
Reginam petit. Haec oculis, haec pectore toto

gentisque Sprot. e glossa, quae in Leid. vn. *vultum* Menag. pr. 711 *Pallamque* — Versum hunc post superiorem abesse aequo animo ferrem. 713 *videndo* Hamb. pr. ex interpr. 714 *Vulgata* erat: *puero pariter donisque. pariter puero* omnium librorum Pierii, Heinf. et Burm. lectio est, quam etiam Carisius agnoscit, vt mireris eam non esse receptam: id quod cum Brunckio V. C. nunc fecimus: inprimis cum obseruatum nobis sit, illam inter duas voces copulatas aut inter nomen et epitheton interponendae vocis rationem esse exquisitioris vtique elegantiae, naturalem autem hunc positum priscæ simplicitatis et maiestatis. *Vulgatam* Hamb. pr. et Goth. pr. tuentur, et Ven. cum pr. Moret. *pariter donis pueroque.* 716 *Huc oculis* Goth. tert. et *pectore* pr. Hamb. ed. Iunt.

gore micantes, item flagrantia oculi, flagrantia lumina amantum. Mox *pictum* int. h. l. *circumtextum*, ex 649.

712 — 714. *Pesti deuota futurae deuotæ*, pro amori exitiabili destinata, eo amore iam contacta. Vis poetica mox in eo, quod *mentem* addit, et quod *ardescit* et quod *tuendo* pro intuendo. Mox *mouetur* cum dilectu plus quam, *delectatur, tenetur.*

716. Desiderium ex absentia, quo pater tenebatur, di-

xit amorem magnum, quem puer nunc expleuit, satiauit, amplexu. Cf. Exc. ad h. v. 717 sq. *Haeret* in puero — *gremio fouet*, tenet. noli ex nostro sedendi more aestimare (quod etiam Valesium fefellit in Valesianis p. 63); sed accumbentium situs animo est repraesentandus: qui alteri proxime accumbit, applicat se eius sinui ac gremio. Iulus iam tum pubescere debuit, si quidem ante septem annos patris ductu e Troia egressus est. Idem IV, 56 exultat inter venantes; et

Haeret; et interdum gremio fouet; inscia Dido,
Insidat quantus miserae deus! At memor ille
Matris Acidaliae, paullatim abolere Sychaeum 720
Incipit, et viuo tentat praeuertere amore
Iam pridem resides animos desuetaque corda.
Postquam prima quies epulis, mensaeque re-
motae:

718 *inscia, quantus* malebat Iortin (*Tracts* II p. 465) 719 *insidat* Medicei et optimorum codd. ap. Heinf. est lectio, quam et Seru. ac Donatus agnoscunt, cum Nonio, tamquam archaismum, adeoque doctiorem. Vulgo *insideat*; quam codd. et edd. familiam ducit, vt alias, Romanus. De voc. vi v. German. Val. *quantum m. d. ac memor* Franc. 720 *abolere* alter Menag. 721 *peruertere* Montalb. Leid. *peruertere amorem* ed. Ven. et sic Romanus antiquiss. *praeuertere tentat amore* Puget. *vino t. p. amorem* Goth. tert. 722 *disueta* qu. Moret. et Wall. 723 Idem fere versus sup. 216.

lib. IX, ei summa rerum creditur in castris, absente patre. *miserae* pro *sibi*, quanta cum vi! et ex poetae cogitatione et sensu egregie est insertum: *inscia Dido Insidat quantus miserae deus.* *Acidalia* Venus ab Acidalio fonte, qui est in Orchomeno Boeotiae ciuitate, in quo se Gratiae lauant, quas Veneri constat esse sacratas. *Seru. abolere Sychaeum*, h. e. Sychaei memoriam, desiderium, amorem. *praeuertere* exquiste pro simplici, occupare amore. Nam, quod occupamus, in eo simul praeuertimus alios, ne occupent.

TOM. II.

amore viuo, vt *flamma viua*; opp. *resides animi*, animus ad amandum, vt bene Seruius, iners et qui desuevit amare. *Amor* autem *puer* h. l., vt in vet. signis apud Winckelm. *G. d. K.* p. 233.

723. *Postquam prima quies epulis* h. e. cumprium epulandi finis esset factus. Nam *libatio* ad finem coenae fiebat, v. ad v. 705. VIII, 184 et 273, 279, 280. De spatio inter primam et secundam mensam frustra Cerda multa. *mensae remotae.* cf. ad v. 216.

T

Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant 725

724 crateres aliquot ap. Burm. magnas tert. Rottend. et Leid. quasi a cratera ductum sit. Crateras laeti f. Nonius et Crateras longe f. Lutatius, ap. Burm., forte ex Aen. VII, 147. 725 It stre-

724. Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρου ἔντο, Κῆροι μὲν κρητῆρας ἐπέεψαντο ποτοῖο, Νάμυσαν δ' ἄρα πᾶσι (quod quidem hic aliter v. 729) Iliad. α, 470, 471. Alter versus etiam alibi repetitur vt Odyss. α, 149. δ, 339. Meminisse autem necesse est ex Homero, statui ad coenam maiora vasa, crateras, et minoribus poculis ex iis hausta vina distribui inter singulos conuiuas, apud Homerum quidem per praecorem ad singulos conuiuas accedentem, v. c. Odyss. β, in Alcinoi conuiuium, quod Virgilius respexit. Sedebant enim conuiuae in solis parietem ambientibus, et vnicuique apponebatur mensa cum cibo. Iam vina coronant: quo sensu dictum a poeta sit, vix satis definiri potest. Si ad Homeri locum, vnde reliqua adumbrata sunt, respiciendum est, et, si κρητῆρας ἐπέεψαντο ποτοῖο expressum est: aliter quam de impletis vsque ad ora pocu-

lis intelligi nequit. (et sic Pomponius et Seruius, qui tamen et alteram interpretationem habet) Sic et Iliad. β, 232, vbi de copia cibi potusque: πίνοντες κρητῆρας ἐπίσεφείας οἶνοιο. Alia brevitatis studio omittimus. Vina tum dicta sunt pro poculis, quorum oram ambit, coronat, στέφει, vinum infusum. Altera interpretatio est minus recondita, vt coronata sint pocula, sertis impolitis. De corollis his cogitare heroici temporis mos sane non patitur, cf. Athen. I, 15. p. 18. E. F. De sequiore vero aevo non dubitatur, vt Georg. II, 528. *socii cratera coronant.* Hoc si tenemus, dicendum, poetam maluisse sui temporis morem inferre, quam antiquum retinere; quod idem commisit inf. lib. III, 525. *Tum pater Anchises magnum cratera corona induit impleuitque mero.* cf. Hotting. V. C. Mus. Turic. T. I.

725. Comparant illud:

Atria; dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina grauem gemmis auroque poposcit
Impleuitque mero pateram: quam Belus, et omnes
A Belo soliti. Tum facta silentia tectis: 730

pitus tectis Gud. a m. pr. pr. Menag. Rottend. tert. Leid. a m. sec., quod et in Seruii Codice fuit, nec Burmanno displicet. Mibi quidem nimis in maius rem ferre videtur, cum de strepitu, sermonibus et clamoribus inter vina agatur. Scythicum foret, si *strepitus ad tecta it.* vt, *clamor coelo it.* Aliter infra IV, 666. Didonis morte cognita: *It clamor ad alta Atria. vocesque* Bigot. alter Rottend. cum Schol. Cruqu. ad Horat. III, od. 19. *per ampla* vna voce nonnulli Pieriani cum pr. Moret. idque probabat Iortin. l. I. *per alta* Longob. cum aliis Pierianis, item Zulich. ex lib. IV, 665, obseruante Burmanno. 726 *lychyni, lichini*, aberrationes ap. Burm. Praeclare Seruiana: Graeco sermone vsus est, ne vile aliquid introferret; nam offendisset *lucerna. lacuaribus* ab aliis scriptum fuisse, ibidem monitum videas. *laquearibus altis* vnus Guelpherb. in Collat. Cort. 729 *qua* magna pars codd. ap. Heinf. item ed. Ven. et pr. Goth. sed recte reiectum; est enim minus doctum. *a bello* Zulichem. addita glossa: festiuis diebus. 730 *dum* f. Longob.

Μνηστῆρες δ' ἐμάδθησαν ἀνὰ μέγαρον σκιδέντα, Odyss. α, 365 et alibi repetitum. Lectissimis verbis vsus et noster, imprimis in *volutant*: loquuntur quae audiri possent per totum coenaculum. 726 sq. Continuatam in multam noctem coenam indicare vult poeta. Verbis similibus vtitur Statius I Theb. 520. 521 et Silius XI, 281. 282, iam supra laudati, cf. Cerda. Obserua et hic v. 726. 727 summum ornatum verborumque dignitatem in re tenui. Non lucernas vel candelabra posuit, sed *lychnos, funalia*, h. e. funiculos cera illitos; h. e. faces. cf. Odyss. η, de regia Alcinoi, 100 sqq. 728—730. Etiam hinc sua duxit Statius l. c. 539 sqq. *soliti*, sc. mero implere, h. e. qua vsi fuerant. A Belo autem Tyrionum regum stirpem ducebant Graeci v. Seru. sup. ad 642. Apollodor. II, 1. cf. Salmaf. Exerc. Plin. p. 402. Ex nostro idem Silius I, 87 sq.

Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur,
Hunc laetum Tyriisque diem Troïaque profectis
Esse velis, nostrosque huius meminisse minores.
Adsit laetitiae Bacchus dator, et bona Iuno.

Et vos, o, coetum, Tyrii, celebrate fauentes. 735
Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,

733 *que* abest Menag. alteri. 734 Ante Pierium vulgo lectum, *adsit*. Sed omnes eius libri habebant *adsit* vel *assit*: neque aliter Heinſiani cum Macrob. III Sat. 4. Comment. Cruqu. ad Horat. I od. 18; *utramque* lectionem agnoscit Seruius. *At sit* Medic. 735 *O Tyrii coetum* quatuor ap. Burm. 736 *in mensa* vulgg. sed *in mensam* Macrobi, optimorumque librorum et exemplorum copia firmanit post Pierium Heinſ. Redit res eo, quod doctius dicitur hoc, quam illud. nonnulli etiam apud Pierium, et nostri tres Gothani, *immemsum*, quod eodem alludit. adde lib. VIII, 279.

731 — 735. Preces inter *νύσσε πολυγηθέος* ap. Hesiod. libandum ad Iouem *ξένιον*, Op. et D. 614. *bona Iuno*, hospitalem, factae. *hospitibus te dare iura*, praeesse, sub tutela eos habere; (non aliter vsus loquendi fert, nam *dare iura* simpliciter est, imperare. Dicerem esse, *qui hospitibus illatas iniurias ulcisceris*; sed, an *dare iura* pro ulcisci dicatur, dubito). Expressa autem illa Homericæ Odyss. η, 179 sqq. Adde Odyss. ν, 50 et plur. al. loca. Illud *nam* causam interponens Homericum esse satis constat. cf. Ernest. ad Odyss. μ, 320. — *minores*, nepotes, sup. 532. — 734. *Bacchus laetitiae dator*; Germanus laudat *Δῶρα Διω-*

νύσσε πολυγηθέος ap. Hesiod. Op. et D. 614. *bona Iuno*, propitia, *χρηστή, ἀγαθή*. Invocatur autem hic, ut patrium Tyriorum numen. cf. sup. v. 15. 735. *coetum celebrate*, bene Seru. conuiuium; *fauentes* interfitis huic conuiuiio.

736 — 740. *Laticum*, laticis, *honorem*, h. e. vinum in deorum honorem ac cultum libatione effusum. *libato*, h. e. postquam libatum erat, vel libato laticum honore, alteri tradit vel tradi iubet poculum, vnde primo loco gustauerat, regina, ut et ille libatione facta biberet; quod et is laetus lubensque facit. *πρόπινεν* illa et *dedit*,

Primaque, libato, summo tenus adtigis ore.

Tum Bitiae dedit increpitans; Ille inpiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.

Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas 740

737 *libatos* n. latices coni. Heinſ. et alii viri docti. Nec inficiandum, verum concinniore et suaviore inde exire. *libatos latices attigit* h. e. poculum, vnde pars vini in mensam iam erat effusa. *libatum* alter cod. Hamburg. videlicet honorem. *sacro tenus* Sprot. cum *Bithiae* Hamb. pr. *Biciae*, *Byciae* al. 739 *summo* f. p. Menag. pr. *prosluit* Oudart. f. f. p. ore nonnullos libros legere Pierius docet.

propinauit. Is enim vitae heroicae mos, ut singulis conuiuiis deinceps poculum repletum praebeatur, vnde libatur, tum vinum ebibitur. *increpitans*, simpl. adhortans, inuitans, ut et ipse biberet; nil amplius. Sic et aliis in locis exponi potest. Obiurgandi hic nec locus, nec dignus vel reginae vel epici poetae persona talis sarcasmus: ut nec illud ex poetae mente sit, quod Didonis verecundiam in bibendo, Bitiae audiditatem, praedicant. Aliena haec a loco et consilio poetae omnia. Sed dicendum: quod poetae memorandum erat, in eo illum verecundiam sexus feminei obseruasse; inprimis antiquorum temporum more, cum matresfamilias vino non vterentur. Recedit quo-

que a nostro more hoc, quod non Aeneae hospiti offert poculum Dido; nam in honorem eius aduentus diis libatur. — *summo ore tenus*. primis labiis degustauit. *Bitias* Punicum nomen, quod et alibi occurrit. *pleno auro se proluit*, poculum vini plenum exhaustit, quod tantum labris attigerat Dido; *proluere se*, gulam, dictum puta, ut *vino perfundi, madere, tingui*, de ebriis; quae omnia notiora sunt. Burmannus docte, non eleganter, haec illustrat. *Multa prolutus vappa* etiam Horat. I Serm. 5, 16.

740. Ad Homeri imitationem, inprimis Odyss. θ, 62 sq. Heroicis temporibus semper *αἰδοῖς* conuiuiis, quae fere cum re diuina erant coniuncta, aderat. cf. Quintil.

Personat aurata, docuit quae maxumus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisque labores; [ignes;
Vnde hominum genus, et pecudes; vnde imber, et

741 docuit quem Medic. cum parte codd. Heinf. nec non Romanus cum aliis Pierianis. Etiam Seruius: quae legendum, non quem. docuit quam Graeu. *Atlans* Romanus, et sic Mentel. 742 scripsisse nonnullos is, Pierius monet. Scilicet hic eius loco positum. Atque is quidem (Iopas) canit etc. 743 vnde genus hominum et pecudum — Hamb. pr. pecudes, aqua, imber et i. ed. Ven.

I, 10, 10, (quem locum sine auctore affert Pomponius.) *crinitus*: proprius is citharoedorum habitus, comam aleste; forte Apollinis exemplo. Traduxisse tamen ex suis temporibus ad vetera videtur Virgilius. *personat*, canit cithara ea, quae docuit, cecinerat prior, *Atlas*. Sic poetis *sonare*, et *docere*, *didascuev*. Praeclare et hoc, ad illorum temporum, quibus omnis philosophia naturae qualicunque contemplatione continebatur, rationes, quod carminis argumentum ex cosmogonia et ex phisicis petatum est. Quod autem Atlantem cantus magistrum facit, fabulam alicuius poetae Graeci exquisitorem redolet, veluti quod Ecl. VI Silenus phisica docebat. Atlanti vulgo tributa siderum notitia ac sphaerae inventum. cf. Intpp. Ouid. IV Met. 631 etc.: ad Apollod. Not. p. 681 sq. Idem inter primos philosophos recensetur a Diogene Laert. in prooem. Quamquam haec omnia ad solum astronomiae studium referri possunt. Cum Iopas Tyrius, nunc Poenus, citharoedus induendus esset a poeta, acute Atlantem a vicinis Mauretaniae montibus auctorem carminum, quae caneret, ei arcessiuit. *maximus Atlas*. Aen. VIII, 136 *maximus Atlas*, — *aethorios humera qui sustinet axes*. Est autem simpliciter dictum pro magnus. Sic *maxima Iuno*. et alia. 742 — 746. *Errantem lunam*, pro *lunae errores* seu cursus. *solis labores*, defectus, eorumque causas. Georg. II, 478. *Defectus solis varios lunaeque labores*. Alioqui *Solis labores* et ipsi de cursu solis accipi

Arcturum, pluuiasque Hyadas, geminosque Triones;

Quid tantum Oceano properent se tingere Toles

Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausu Tyrii, Troesque sequuntur.

scil. aqua ex glossa. et ignis Sprot. et Rottend. tert. et pecudes, genus vnde ferarum Medic. Pierii. 744 *Pliadasque Hyadas* plures ap. Heinf., et duo Goth. *Plyadasque hyades* ed. Ven. *Pleiadasque Parthas*, scilicet quoniam alias *Pleiadasque Hyades* iungi norant (sup. Georg. I, 138. Iliad. -σ, 486. Ouid. Met. XIII, 293): inuito metro, plane vt Aen. III, 516, vbi idem versus recurrit, factum videmus; v. Heinf. ad e. l. *septemque triones* Hamb. alter. 745 *Qui* Goth. sec. *properant tres* Burmanni. *se intingere* pr. Moret., qui et mox, *obstat*. 746 *tum quae* Goth. sec. non male. Idem hi duo versus 745. 6 supra Georg. II, 481. 2 occurrebant. 747 *plausum* vulgares libri habent. Sic etiam in Seruianis. Sed *plausu* Romanus c. aliis vetustiss. Pierii, item Medic.

possunt. *imber et ignes*, h. *Bootes*, qui deinde, *Vrsae* fulgura, ex nubium afflictu. *Arcturus* stella posita in signo Bootae, et *Hyades* stellae in fronte Tauri. cf. Seru. ad h. l. *geminique Triones*: sunt Helice et Cy-nosura, *Vrsa maior* et minor, *teriones*, h. e. boues, dictae (v. ad Georg. III, 381), quia ab antiquis hominibus sub bouum, iugo iunctorum, forma sidera haec comprehensa fuisse videntur; hinc iisdem, et interdum maiori *Vrsae soli*, (vt Odyss. ε, 273), tributum nomen *ἀμάρξ*, *plausum*; et hinc *minare* absolute quoque di-

Nec non et vario noctem sermone trahebat
 Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
 Multa super Priamo rogicans, super Hectore
 multa: 750

Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis;
 Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus
 Achilles.

Immo age, et a prima, dic, hospes, origine nobis
 Infidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
 Erroresque tuos: Nam te iam septima portat 755

cum caeteris Heinſ. praeter Sprot. et Ven. adde Waſſ. ad Salluſt.
 b. I. 5. *plauſu* etiam duo ex Goth. In tert. Moret. *plauſus*. Sed
 praeclare *plauſu* reuocat Heinſius, qui et exemplis illuſtrat pro-
 miſcuae poſitis, quibus tamen apparet tantum hoc, *ingeminare* ab-
 ſolute dici: *ingeminat clamor*, *ingeminat plauſus* (ſc. ſe) et ſic
 alia. Scilicet dicendum: *plauſu ingeminare* eſſe doctius et exqui-
 ſitius dictum, quam *plauſum*, vti multa alia ſimiliter immutari
 ſolent, vt poetica dictio a vulgari recedat. cf. Heinſ. ad Aen. II, 207.
 Sic illud Ouid. Faſt. VI, v. extr. *increpuitque lyra pro, increpuit*
lyram apud Horatium. 748 *trahebant* ed. Ven. 750 *ſuper*
Hectora Gudianus. 751 miror neminem conieciſſe: *quibus A.*
venisset filius oris. 753 *Nunc age* Hugon.

citur. 748. *Noctem sermo-
 ne trahebat* doctius quam
 alterum, *sermonem trahere*
in noctem. — 749. *longum*
bibebat amorem, imbibe-
 bat, quaſi longo hauſtu. Me-
 taphora per ſe frequens.

751. 752. Ornate pro: ſu-
 per Hectore, Memnone, Dio-
 mede et Achille. Debut autem
 in armis Memnonis ali-
 quid memorabile eſſe, quem-

admodum in caeteris quo-
 que. Vid. Excurs. ad h. v.

753. *A prima o.* excidium
 Troiae a ſimulato inde Achi-
 vorum reditu equoque fabri-
 cato. Male alii poſt Ser-
 vium: a raptu inde Helenae.

755. Annorum numerum vel
 ex ipſo Aenea vel ex Teucro
 ſcire potuit. cf. 619 ſq. De
 ipſo annorum computo v.
 Excurs. ad lib. III. pr. Ca-

Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

756 *Fluctibus* — *omnibus aestas* alii. *ac fluctibus* Menag.
et terris et fluctibus aliquot libri ap. Pierium, quod, inquit, ſen-
 tentiam reddit vberiore. Et ſic quoque MS. Bersman. et ed. Cu-
 ning. In Goth. pr. ſubiicitur: *Funera Dardaniae narrat fletus-
 que ſecundo.*

terum Homius c. XXII Elem. neae narratione nouus plane
 crit. reprehendit libri clauſu- rerum ordo exſurgit, adeo-
 lam, cum ipſa *πραγματεία* que memorabilem interquie-
 nullum hic, ad quod illa ſcendi locum ſubiicit. De
 incidi potuerit, momentum clauſulis et exordiis librorum
 ſuppeditet. Monitum hoc, Aeneidis non male diſputan-
 vt plura a ſummo viro, ſub- tem video Ioſ. Trappium ad
 tilius quam verius. Cum Ae- h. I.

Ipsa Taphum sublimis abit. Aen I. 415.

EXCURSVS I*

*De ministerio deorum, inprimis Iunonis,
in Aeneide.*

I, 4. *Vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram.*
Cum omnino exordium hoc multo cum iudicio et verbis significantibus elaboratum sit: quippe quod omnia, quae in actione hac epica potiora sunt, complectatur; quo ipso Virgilius Homeri simplicitatem arte superavit, qui hoc vnum narrare se velle profitetur, quomodo ob similitudinem, quae inter Achillem et Agamemnonem intercesserat, magna Achiuorum strages facta sit; tum hic versus statim ab initio expectationem facit ministerii deorum, inprimisque pericula et labores ex odiis Iunonis minatur; discrimina enim, quae quis a diis obiecta adit, tanto graviora esse probabile fit, facitque adeo ea res ad notionem magnitudinis. Cum de re ipsa alio iam loco actum sit vniuersae (Disquis. I, de Carm. epico f. VII. f. IX), agendum exponamus vno loco,

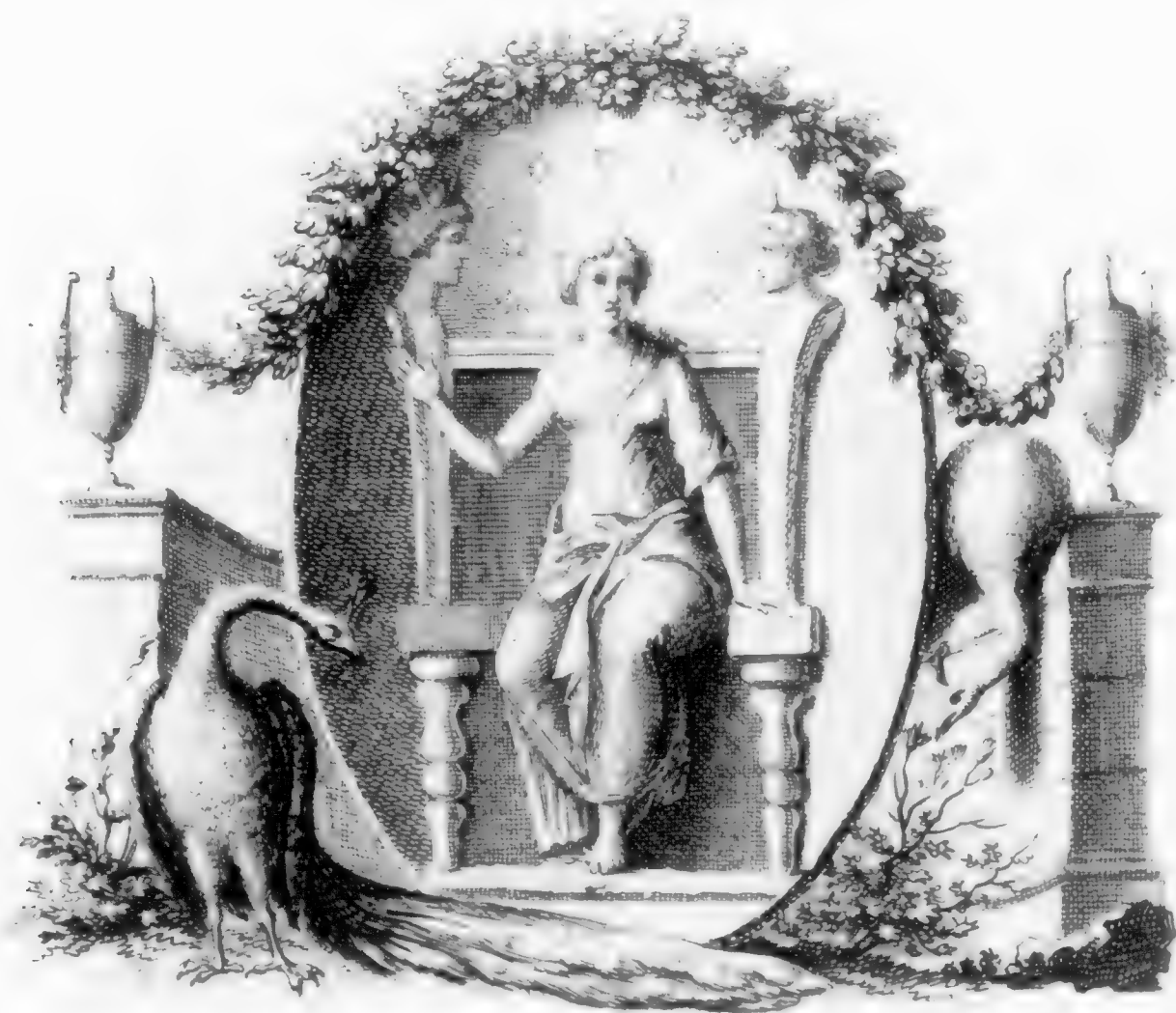
quomodo Virgilius in toto carminis sui tenore inuento hoc vsus sit. Intelligemus scilicet, verum esse quod illo loco dictum est, valde diuersam illam rationem esse ab ea, quam Homerus sequutus est; hic enim afflatu diuino abreptus omnia cum fide narrat, tanquam is qui sibi persuasit, ea ita gesta esse; in Marone vero studium fingendi ea, quae aliis persuadere cupiat, subtile acumen, et mira sagacitas in rebus Romanis cum Troianis consociandis eminent.

Primo quidem Iuno, cum iam alias satis graues irarum in Troianos causas haberet (lib. I, 23 — 28), nunc multo maiore eos odio persequitur, quod Carthagini suae metuit; quandoquidem rescuerat, ex Troianis populum exorturum esse, a quo aliquando Carthago delenda esset (I, 12 — 23). Illa igitur, vt ab Italia, destinata Aeneae a fatis sede, Troianos arceret, nihil intentatum relinquit. Etiam tum, cum a Sicilia soluerant, tempestate Aeoli ope mota eos a cursu in Italiam deiecit; ita Carthaginensium littori admotae, tempestate a Neptuno sedata, ad littus illud, vna amissa, naues Troianae appellant I, 158 sq.; Neptuni autem opera ad Aeolum coercendum satis erat accommodata.

Parandum nunc erat inter barbaros tutum Troianis hospitium (I, 223), nec minus Iunonis Poenis studentis consilia metuebat Venus (IV, 96. 97): Exoratus a Venere Iupiter mittit Mercurium: is Didonem propitiam in aduenas reddit Poenosque placat (297 — 304). In sermonibus inter Iouem et Venerem habitis (v. 229 sq.) multa praeclare exponuntur, quae Romanos ad carmen legendum aduertere possent: A Troianis orituros esse Romanos terrarum dominos (234 — 237); fata Aeneae in Italia; Ascanii regnum; Alba condita; Romae origines; Iunonis odia olim placanda; Graecia a Romanis subacta; Iulius Caesar diis adscribendus; Pax terrarum orbi reddita ab Augusto (258 — 296).

Interea Aeneam novas terras explorantem mater Nymphae speciem mentita occurrens edocet, in quae loca venerit, eius animum firmat (305 — 417), et nube septum tuto in mediam urbem deducit. Eadem, vt Didonem penitus

EXCURSVS I*

De ministerio deorum, inprimis Iunonis, in Aeneide.

I, 4. *Vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram.*
Cum omnino exordium hoc multo cum iudicio et verbis significantibus elaboratum sit: quippe quod omnia, quae in actione hac epica potiora sunt, complectatur; quo ipso Virgilius Homeri simplicitatem arte superavit, qui hoc vnum narrare se velle profitetur, quomodo ob simultatem, quae inter Achillem et Agamemnonem intercesserat, magna Achiuorum strages facta sit; tum hic versus statim ab initio expectationem facit ministerii deorum, inprimisque pericula et labores ex odiis Iunonis minatur; discrimina enim, quae quis a diis obiecta adit, tanto graviora esse probabile sit, facitque adeo ea res ad notionem magnitudinis. Cum de re ipsa alio iam loco actum sit vniuerse (Disquis. I, de Carn. epico f. VII. f. IX), agendum exponamus vno loco,

quomodo Virgilius in toto carminis sui tenore inuento hoc vsus sit. Intelligemus scilicet, verum esse quod illo loco dictum est, valde diuersam illam rationem esse ab ea, quam Homerus sequutus est; hic enim afflatu diuino abreptus omnia cum fide narrat, tanquam is qui sibi persuasit, ea ita gesta esse; in Marone vero studium fingendi ea, quae aliis persuadere cupiat, subtile acumen, et mira sagacitas in rebus Romanis cum Troianis consociandis eminet.

Primo quidem Iuno, cum iam alias satis graues irarum in Troianos causas haberet (lib. I, 23—28), nunc multo maiore eos odio persequitur, quod Carthagini suae metuit; quandoquidem rescuerat, ex Troianis populum exorturum esse, a quo aliquando Carthago delenda esset (I, 12—23). Illa igitur, vt ab Italia, destinata Aeneae a fatis sede, Troianos arceret, nihil intentatum relinquit. Etiam tum, cum a Sicilia soluerant, tempestate Aeoli ope mota eos a cursu in Italiam deiecit; ita Carthaginensium littori admotae, tempestate a Neptuno sedata, ad littus illud, vna amissa, naues Troianae appellunt I, 158 sq.; Neptuni autem opera ad Aeolum coercendum satis erat accommodata.

Parandum nunc erat inter barbaros tutum Troianis hospitium (I, 223), nec minus Iunonis Poenis studentis consilia metuebat Venus (IV, 96. 97): Exoratus a Venere Iupiter mittit Mercurium: is Didonem propitiam in aduenas reddit Poenosque placat (297—304). In sermonibus inter Iouem et Venerem habitis (v. 229 sq.) multa praeclare exponuntur, quae Romanos ad carmen legendum aduertere possent: A Troianis orituros esse Romanos terrarum dominos (234—237); fata Aeneae in Italia; Ascanii regnum; Alba condita; Romae origines; Iunonis odia olim placanda; Graecia a Romanis subacta; Iulius Caesar diis adscribendus; Pax terrarum orbi reddita ab Augusto (258—296).

Interea Aeneam novas terras explorantem mater Nymphae speciem mentita occurrens edocet, in quae loca venerit, eius animum firmat (305—417), et nube septum tuto in mediam vibem deducit. Eadem, vt Didonem penitus

deuinciret Aeneae, amore eam incendit (657—722). Iuno cum sua consilia ad perdendos Troianos elusa videt, id saltem machinatur, ut Aeneas cum Didone coniugio iunctus Carthagine sedem figat; ita enim fore, ut satis ei destinatum imperium in Africam transferatur (IV, 102—106). Venus fraudem subodorata saltem coniugium paciscitur (127—129); ita enim Aeneam tanto tutiorem ab insidiis fore videt. At Iupiter, quem Iarbae Mauri, qui Didonem sibi in matrimonium petierat, precibus motum poeta narrat (196—218), mandatis Mercurio datis Aeneae denuntiat, ut Carthagine decedat (v. 220 sqq.). Etiam in his Iouis mandatis iterum memorantur satis datae Aeneae in Italia sedes, posteris eius terrarum imperium et primo loco Ascanii regnum (229—236).

Postquam Aeneas Africa relicta iterum Siciliam appulerat, ut discessu ex insula et aditu Italiae eum intercluderet, nouam fraudem molitur Iuno; Iride missa et in anum Beroen mutata mulieres Troianas hortatur, ut classem incendiant (V, 608 sqq.). Parte tamen Troianorum Segeftae relicta, naues, quae supererant, conscendit Aeneas et cursum in Italiam absoluit; ut tuta esset nauigatio, Venus Neptunum exorat (779—824).

Elcensu ad ostia Tiberis ab oriente in litus facto et animis portento mensarum comensarum firmatis castra ponunt, et ad Latinum regem legatos mittunt VII, 1 sqq. Qui et ipse, multis portentis et vaticiniis iam ante de exteriorum aduentu edoctus, non modo hospitium et societatem regni, verum et coniugium filiae Lauinae pollicetur (VII, 1—285). Tum Iuno (VII, 286 sqq.), cum fata se retexere posse desperat, id saltem meditatur, ut rerum euentus differat: idque bello aduersus Troianos moto (313—322). Belli huius semina hunc in modum a Iunone iacta, ut Alecto, Furiarum vna, missa, Amatam, Lauinae matrem, quae filiae matrimonium Turno pacta erat (341—403), tum Turnum ipsum, ira et furore inflammaret (408—457), Latinos quoque in Troianos exasperaret, Ascanio venanti obiecta cerua sacra, quam ille vulnerat (475—502), tum

Tyrrhei filio in tumultu agrestium caeso (531—539). Ita bellum conflatur. Iani portas ipsa Iuno referat (620—623).

Aeneam de nouis rerum casibus sollicitum Tiberis deus confirmat per somnum, portentumque suis cum XXX porcellis paulo post occursum edocet, utque, Pallanteum profectus, Euandrum cum Arcadibus in societatem belli adsciscat, hortatur (VIII, 1—80): Obiicitur portentum suis, quam Aeneas Iunoni mactat, eiusque iras deprecatur (81—89. 59—61). Tum Venus arma ipsi a Vulcano fabricanda petit (VIII, 370—453), mox demissa illa coelo (523—540, 608—ad f.).

Interea dum Aeneas apud Euandrum et Etruscos auxilia conquirat, Turnus castra Troianorum oppugnat. Facit illud Iunonis monitu, missa ad eum Iride (IX pr.). In hac castrorum oppugnatione, ut Ascanius e pugnae discrimine subduceretur, Apollo in Butae speciem mutatus a pugnando eum absterret (638—663). Turnus, postquam per portam patentem in castra irruperat, Troianos perterritos fugat, Iunone ipsi fauente; donec Iouis iussu ab Iride auocatur (802 sqq.). Omitto Cybeles interuentum in classe Aeneae seruanda, nauibus in Nymphas mutatis (IX, 69—122, X, 219—250).

Concilio deorum facto, Iupiter disidia mouentes obiurgat: differre saltem odia in illud tempus iubet, quo Carthago et Roma concursurae sint (X, pr.). Venus de iniuriis et periculis Aeneae creatis conquesta, ut saltem Ascanius incolumis discedat, precatur; satius alioqui fuisse, ut Troiae fatum commune experti essent pater et filius (X, 18—62). Iuno refellit Venerem et Turnum defendit (62—99). Tandem Iupiter neutri parti se studere, sed satis totam rem committere velle significat (100—115). Interspersa sunt alia nonnulla: Lausum et Pallantem congredi vetat Iupiter (X, 436), Mezentium ad pugnam instigat (X, 689), inde Tarchonem (XI, 725). Venus monstrat herbam, qua Aeneae vulnus sanatur (XII, 111). Grauiora sunt, quod Turno adest Iturna nymphea soror (X, 439. XII, 139). Aeneae aduentu Troiani tandem castris erumpunt, et copias

utrinque iungunt; belli itaque tota mole in Turnum conversa, Iuno a Ioue precibus consequitur, ut eum pugna subducere liceat (X, 606 — 688).

Tandem, rerum summa ad pugnam inter Turnum et Aeneam deducta, Iuno, ne ipsa nec pactioni nec pugnae interfit, discedit, Iuturnam hortatur, ut fratri, quacunque possit ratione, succurrat (XII, 134 — 160 *), quod illa variis modis frustra facere tentat (468 sqq. 623 sq. 784 sq.). Nouissimo enim certamine congrediuntur Turnus et Aeneas. Nunc Iupiter, ut illam placaret, accurate cum ea agit, eiusque precibus hoc tribuit, ut, Troianorum nomine abolito, Latinorum nomen obtineat, sermone quoque Latino seruato, Troiano extincto; oriundos ex mixta hac gente Romanos pietate in ipsam Iunonem insignes fore (791 — 841). Inde Iupiter omen instantis Turno mortis mittit bubonem: quo viso Iuturna, desperata fratris salute, discedit (843 — 886). Si hoc modo rerum momenta ponderantur: deorum interuentum haud dubie magnam vim et utilitatem ad res epica cum grauitate expediendas habere apparet.

EXCURSVS I⁺

8. *Musa, mihi causas memora, quo numine laeso, Quidue dolens regina deum tot voluere casus Insignem pietate virum, tot adire labores Impulerit; tantaene animis coelestibus irae!* Sententia est expedita; haeremus tamen in ipso exordio tam splendidi carminis, poetae castigatissimi, in enuntiatione, quae nec satis elaborata nec epica grauitate satis digna esse videtur. Causas quaerit poeta e Musa, cur Aeneas tot malis et laboribus obiectus fuerit. Repetuntur illae, antiquitatis heroicae sensu, a *deorum ira*. Iam poterat quaeri aut omnino, *cuius numinis ira* ea fuisset, aut, si de numine constabat, *quid* eius iram prouocasset.

Iam primum ambigua est in poeta oratio, tum laborare videtur iunctura, quae est admodum molesta et ingrata.

*) Ad nouissima haec cf. Exc. II ad Lib. XII.

Musa, *memora, quo numine laeso, quo deo laeso, debebat sequi: vir pietate insignis impulsus fuerit voluere tot casus etc.* Sequitur tamen alterum: *quidue dolens regina deum tot voluere casus virum impulerit.* Recessit itaque poeta a priore iunctura, et transit ad aliam; quod exemplo haud carere memini: in exordio tamen factum miror. Porro non bene quaeri potuisse a poeta videtur: *quodnam illud numen fuerit; cum de Iunone* satis constaret; nec ex Musis id quaerendum erat, nam ipse statim subiicit *Iunonem*; latebant tantum causae irae Iunonis, *quas mox a Musa compertas poeta varie exponit.* Videtur ita tota sententia *ad vnā Iunonem* reuocanda esse: Tum autem molestiam faciunt verba: *quo numine laeso, quidue dolens regina deum virum — impulerit;* si enim *numen* diuersum ab ipsa est: non videtur probabile esse, eam *alterius dei* iniurias vlcisci voluisse. Dicas, exemplo id Iouis facere eam posse, qui in Palladis gratiam Aiacei Oilei vltus est inf. 43. Verum non constat de numine aliquo, cuius causam Iuno suscepit; suas illa iras, sua odia exercuit. Sin *Iunonis numen* est: quo tandem sensu potest quaeri: *quo numine laeso?* Suntne eius *numina plura?* ut quaeri possit, *quod eius numen laesum fuerit?* et, si quaeratur, quam ieiunum hoc est in poeta, et in carminis exordio! Placuit tamen hoc iam veteribus apud Seruium; sequitur hoc Cerda cum aliis, ornatque Burmannus. Scilicet, cum *numen* sit voluntas, tum potestas ac maiestas dei, (vnde tandem pro ipso deo eiusque natura, aut nomine ac titulo ponitur) potentiae autem partes esse possint, diuitiarum, regnorum, coniugiorum, partus, cui illa praecerat, aiunt quaeri: *qua parte eius potentiae laesa?* quod ieiunum et vapidum esse, dices. *Vni* quidem *deo plura numina inesse*, nec vsu nec ratione mihi quidem liquet. Si poetae de *vno* deo *numina* memorant, id fit poetica ratione, ut pluralis pro singulari ponatur. Ad dam: occurrere in poetis notiones *numinis* alias; poni pro *religione* numinis, pro sacris, porro pro *monitis* numinis, iussis, vaticiniis, consiliis. Verum his significatibus nec

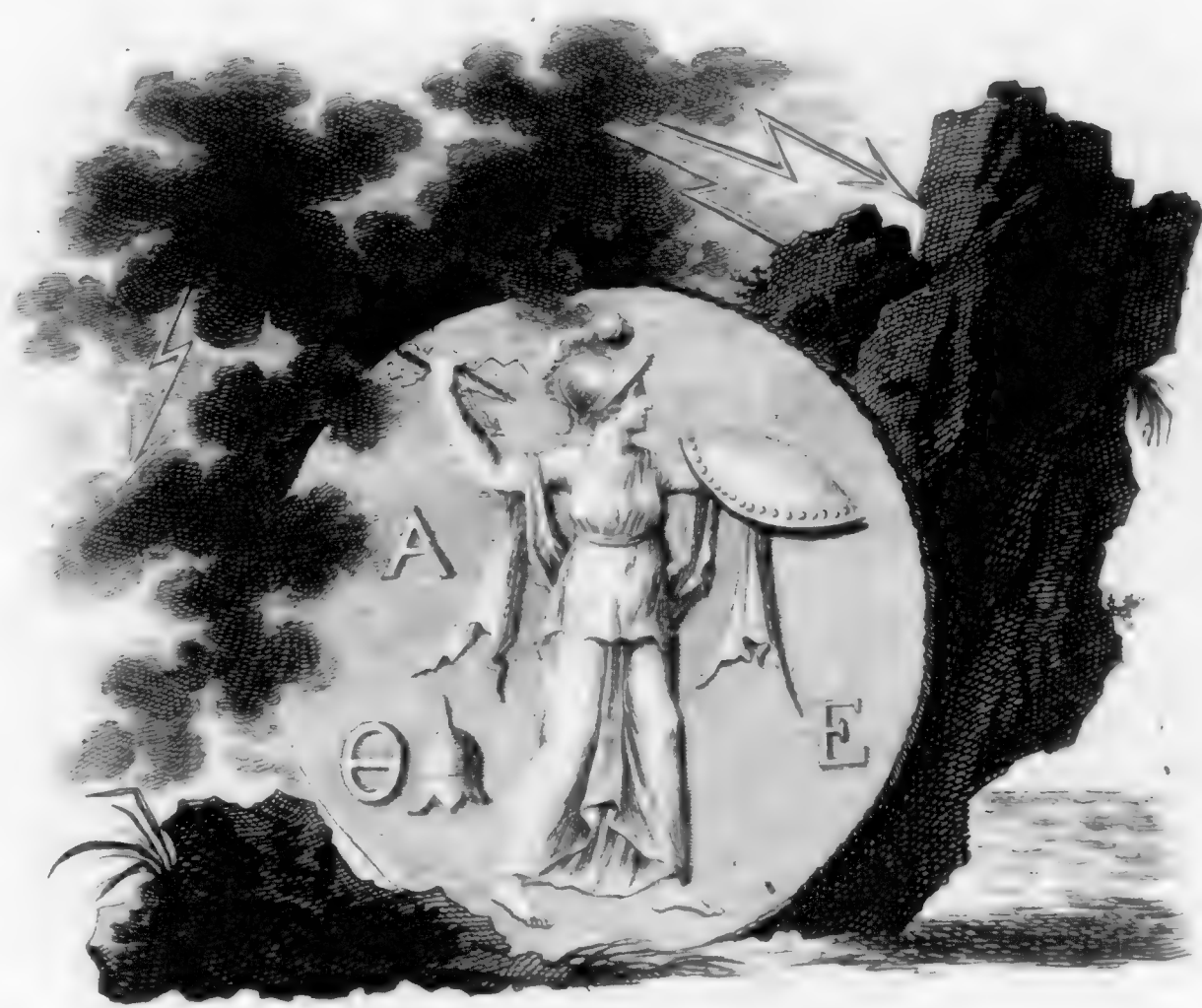
quo nec laeso conuenit. *Laedi* numen dicitur violata eius maiestate, adeoque ad iram et ultionem illud prouocari; frequentatur imprimis de periurio, vt apud Horat. *Cum iu. magnorum numen laesura deorum In verba iurabas mea.* Sic Tibullus aliquoties et alii; et de sacrilegio inf. II, 183. *pro numine laeso.*

Restat, vt accipiamus *numen Iunonis laesum* multis rebus ac causis; quaerique adeo, cum satis constaret, laesum esse, qua in re laesum fuerit; *quo*, qua in re, *numine laeso.* Hoc quam ingratum, et pedestri orationi propius, sit, sentio equidem; non tamen videntur sensisse viri docti. Nam et Seruius hoc appositum primo loco: („*quo*, in quo, in qua causa; et est septimus casus, et communis elocutio; dicimus enim: *quo te laesi.*“ Recte sane, vix tamen bene duplici ablatiuo.) et Heinsius, Io. Frid. Gronouio Obs. IV, 9 laudato auctore, probauit; subiicit tamen „*posse et simpliciter capi, vt infra 674 ne quo se numine mutet.*“ quae quomodo cum his conueniant non video. Nam ibi est potestas dei in fraudem versa: ne quo dolo, qua fraude alicuius dei, eius mens mutetur.

Post haec omnia dixeris, cum nulla satis commoda ratio interpretandi suppetat, de corruptela esse cogitandum. Videtur tamen illa in exordio tam noti ac celebrati carminis vix locum habere; aliter se res haberet in carmine in vno vel altero libro lacero seruato; tum vero nondum vidi, nec ipse exputare possum, emendationem satis probabilem. Venit statim in mentem: casus rectos, *dolens* et *regina*, requirere *laesa*; verum quid est: *quo numine laesa Iuno?* estne, ipsa a quo numine laesa? an redibimus ad molestam interpretationem: *quo numine*, qua suae maiestatis parte? Incidere procliue est in alterum, *quo nomine laesa*, qua causa, qua re, qua de re. In hoc Catroeus, Heumannus, iam olim Scioppius inciderat in *Paradoxis litterariis* (sub *Pascasii Grosippi* nomine Mediolani 1628. vulgatis) vbi p. 24 recte exagitat Seruii rationes, tum legere suadet: *quo nomine laesa* (non *numine*, quod ad h. l. Virgilii Heinsius adscripsit) laudatis

locis Suetonii in Galba c. 16. *Subinde iactauit, legere se militem, non emere consueuisse: Atque eo quidem nomine omnes qui vbique erant milites exacerbauit*, illo scilicet nomine laesi, ea causa exacerbati fuere milites, quod ita iactasset. Seru. Sulpicius apud Ciceronem IV ad Div. 5. *Quid est, quod tu, aut filia tua, cum fortuna hoc nomine queri possitis?* Ipse quoque Cicero de Fin. II, 7. *qui cum luxuriose viuerent, a summo philosopho non reprehenderentur* eo nomine. „Quaerere ergo poetam, ait Scioppius, quo nomine exacerbata, quo Aeneae facto laesa, quidue grauiter ferens Iuno Aeneae tam addita infestaque fuerit: in quo periculum non est, ne per tautologiam aliter atque aliter rem eandem extulisse verbis indicetur: — sed profecto aliud *laedi* est, aliud *dolere*. Nam et vsu venire potest, vt doleat, qui laesus non sit, et rursus, quem quis laeserit, aequo sit animo, nec quicquam ea in re moueatur.“ Praeclara critica, nec esse video, quod in ea moneatur, nisi quod *forma orationis pedestris* in poetam insertur. Possis substituere magis poeticum, *quo crimine*, vt apud Lucan. VII, 847. *quo tanto crimine, tellus, Laesisti superos?* aut *quo vulnere laesa*: vt mox: Iuno *aeternum seruans sub pectore vulnus*, et Ouid. Met. IV, 720. *vulnere laesa graui*: enimvero et nimis ea recedunt a scriptura nec satisfaciunt iudicio morosiori. Restat igitur vt locum referamus in numerum eorum, quae mutaturus, si licuisset, erat poeta.

EXCURSVS I**

Pallas fulmen iaculans.

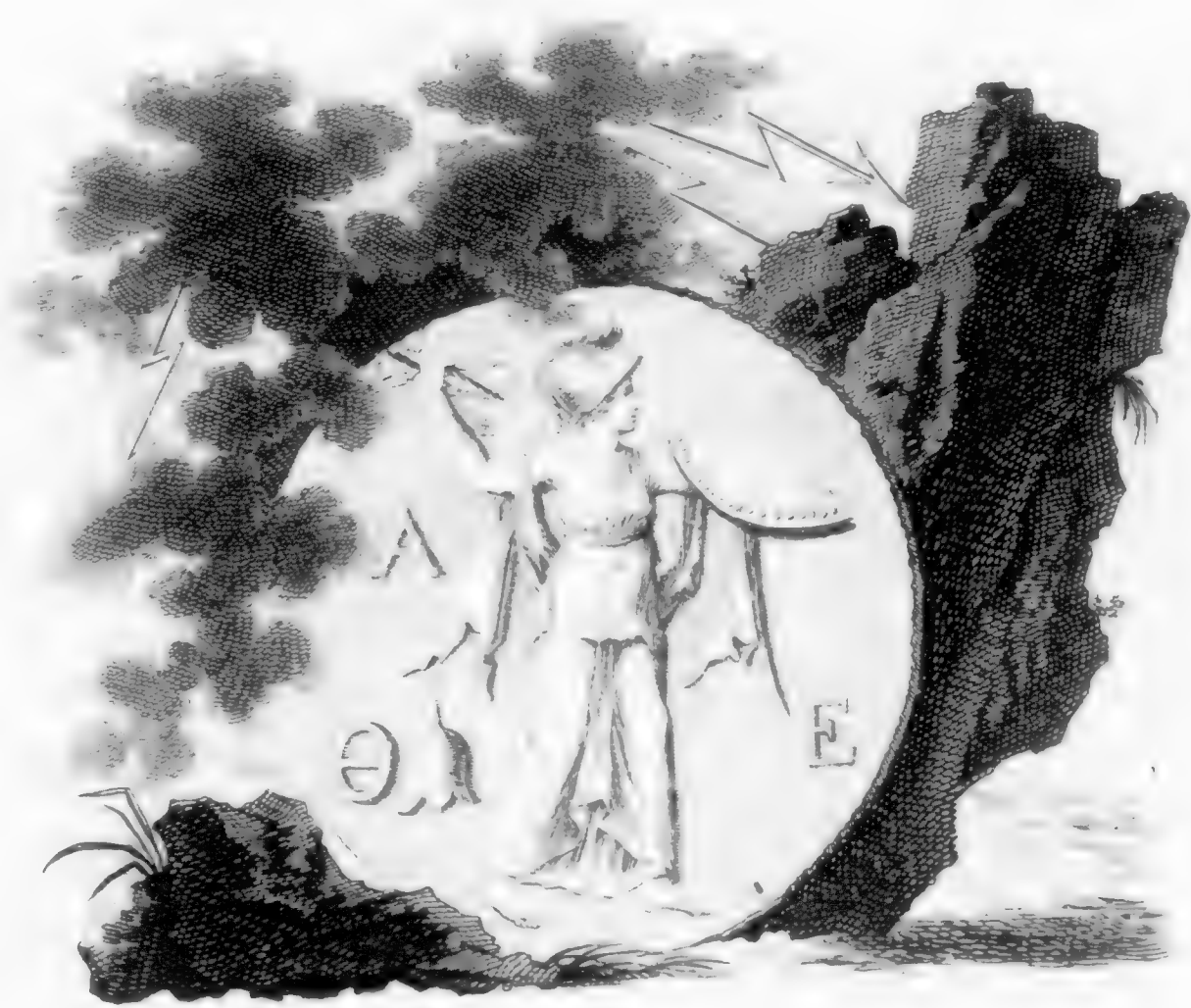
I, 42. Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem
Disiecitque rates euertitque aequora ventis; Illum, ex-
spirantem transfixo pectore flammis Turbine conripuit
scopuloque infixit acuto. De diis fulmen iaculantibus
cum multa argutatus esset Seruius cum aliis, viri docti
diligenter commentati sunt; ita vt nunc inter notas res
illud sit. Videndi de his Cuper. Harpocr. p. 100. Bur-
mannus in Ioue Fulguratore c. 15. et Winckelmann. *Mo-
num. ant. ined.* T. II. c. 2. Res in gemmis obuia. Multo
tamen magis celebrata est Pallas fulminatrix in numis,
maxime Domitiani Imp. Occurrit etiam in graecis, vt An-
tigoni Gonatae, Agathoclis Syrac. et in iplis Syracusarum
numis. Est quoque Palladis caput cum fulmine in numo
aereo Locrorum apud Magnan, Pellerin. et Eckhel Doctri-
na numor. T. I. P. II. p. 191. Alio modo in numis Athe-

nienfium noctua cum fulmine cernitur. Nec minus alii dii
cum fulminibus occurrunt, vt vel ex Lexico numism. Ra-
schii cognoscas T. II. P. I. p. 1199.

Aiacis Oilei f. interitus est inter narrationes non vno
modo a poetis ornatas. Sunt inprimis duae, altera epico-
rum, altera tragicorum. Praeuerat Homerus Odyss. δ,
499 sq. Aiacem is Neptuni ope iam Gyrus admotum in eo
fuisse narrat, vt incolumis enataret in petras, cum eius su-
perbis dictis (Φῆ δ' ἀέκῃτι θεῶν Φυγέειν μέγα λαῖμα θαλάσ-
σης) Neptunus irritatus tridente rupem percussit ipsumque
cum rupis parte, quam manu prehenderat, praecipitem
mari submerfit: (qui sequuntur duo versus 509. 510 ab
interpolatore, forte rhapsodo; profecti sunt.) Copiosius
haec exposuit Quintus XIV, 547 sqq. (vbi et ipse turbat
narrata 579 — 586 ita vt eum versus adulterinos modo
memoratos in suo legisse appareat, nam cum iam vna cum
rupe apprehensa in mare praiceps ruisset, aliam rupem
Neptunus in eum deuoluit.) Ad Homeri mentem fabula
exposita erat a Callimacho ἐν Αἰτίοις, vt discimus e Schol.
II. γ, 66. et ad eundem Homeri ductum adumbratus erat
Aiacis infaustus casus in tabula apud Philostrat. Imagg. II,
13. nescio an eodem modo Apollodori *Aiax fulmine in-
census*, quem Pergami spectari ait Plinius XXXV, 9. l. 36, 1.
In priscorum operum reliquiis nullum Aiacis vestigium vidi
memoratum, praeterquam *Aiacem petra descendente*
(non in rupem enixum) in gemma Stofschiana ap. Win-
ckelmann. Mon. ined. no. 142. Idem tamen argumentum
in aliis gemmis ad Martem descendente ad Rheam Siluiam
referri memini. Aiacem, nudum galeatum, cum clipeo et
gladio irruenti similem, in Locrorum Opuntiorum numis
occurrere putant viri docti; in aliis fulmen et Palladis caput
ad eum spectare. cf. Eckhel v. i. Doctrina numor. Vol. I.
P. II. p. 192.

Est altera ratio, qua praecipuae in vlciscendo Aiace
partes Mineruae tribuuntur. Coniunctas eas cum Neptu-
ni opera fuisse iam ex Odyss. loco laud. δ, 502 tenemus.
Vbi Aiax est ἐχθόμενος Ἀθήνη. In eadem γ, 135. loeda

EXCURSVS I**

Pallas fulmen iaculans.

I, 42. *Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem Disiecitque rates euertitque aequora ventis; Illum, exspirantem transfixo pectore flammam Turbine conripuit scopuloque infixit acuto.* De diis fulmen iaculantibus cum multa argutatus esset Seruius cum aliis, viri docti diligenter commentati sunt; ita ut nunc inter notas res illud sit. Videndi de his Cuper. Harpocr. p. 100. Burmannus in Ioue Fulguratore c. 15. et Winckelmann. *Monum. ant. ined.* T. II. c. 2. Res in gemmis obuia. Multo tamen magis celebrata est Pallas fulminatrix in numis, maxime Domitiani Imp. Occurrit etiam in graecis, ut Antigoni Gonatae, Agathoclis Syrac. et in ipsis Syracusarum numis. Est quoque Palladis caput cum fulmine in numo aereo Locrorum apud Magnan. Pellerin. et Eckhel Doctrina numor. T. I. P. II. p. 191. Alio modo in numis Athe-

nienfium noctua cum fulmine cernitur. Nec minus alii dii cum fulminibus occurrunt, ut vel ex Lexico numism. Raskii cognoscas T. II. P. I. p. 1199.

Aiacis Oilei f. interitus est inter narrationes non vno modo a poetis ornatas. Sunt imprimis duae, altera epicorum, altera tragicorum. Praeuerat Homerus Odyss. δ, 499 sq. Aiacem is Neptuni ope iam Gyrus admotum in eo fuisse narrat, ut incolumis enataret in petras, cum eius superbis dictis (Φῆ δ' ἀέκητι θεῶν Φυγέειν μέγα λαΐτμα θαλάσσης) Neptunus irritatus tridente rupem percussit ipsumque cum rupis parte, quam manu prehenderat, praecipitem mari submerfit: (qui sequuntur duo versus 509. 510 ab interpolatore, forte rhapsodo, profecti sunt.) Copiosius haec exposuit Quintus XIV, 547 sqq. (vbi et ipse turbat narrata 579 — 586 ita ut eum versus adulterinos modo memoratos in suo legisse appareat, nam cum iam vna cum rupe apprehensa in mare praiceps ruiisset, aliam rupem Neptunus in eum deuoluit.) Ad Homeri mentem fabula exposita erat a Callimacho ἐν Αἰτίοις, ut discimus e Schol. II. 7, 66. et ad eundem Homeri ductum adumbratus erat Aiacis infausus casus in tabula apud Philostrat. Imagg. II, 13. nescio an eodem modo Apollodori *Aiax fulmine incensus*, quem Pergami spectari ait Plinius XXXV, 9. f. 56, 1. In priscorum operum reliquiis nullum Aiacis vestigium vidi memoratum, praeterquam *Aiacem petra descendente* (non in rupem enixum) in gemma Stofschiana ap. Winckelmann. Mon. ined. no. 142. Idem tamen argumentum in aliis gemmis ad Martem descendente ad Rheam Siluam referri memini. Aiacem, nudum galeatum, cum clipeo et gladio irruenti similem, in Locrorum Opuntiorum numis occurrere putant viri docti; in aliis fulmen et Palladis caput ad eum spectare. cf. Eckhel v. i. Doctrina numor. Vol. I. P. II. p. 192.

Est altera ratio, qua praecipuae in vlciscendo Aiace partes Mineruae tribuuntur. Coniunctas eas cum Neptuni opera fuisse iam ex Odyss. loco laud. δ, 502 tenemus. Vbi Aiax est ἐχθόμενος Ἀθήνη. In eadem γ, 135. foeda

tempestate immiffa Mineruam ira concitam classem Achiuorum Troia redeuntium difperfilfe narrat poeta: τῷ σφέων πολέες κακὸν οἶτον ἐπέσπον Μήνιος ἐξ ὀλοῆς Γλαυκῶπιδος ἑβριμοπάτρης. Similia funt Od. ε, 108. 9. Cauffam irae Mineruae subiecerant Cyclici, raptam in excidio Troiae Caffandram: de qua nuper praeclare egit Böttger Vir doctiffimus. Pro primo famae huius auctore haberi potest Arctinus in Ilii excidio; quod ex Procli fragmento faepe laudato intelligere licet: vbi Ajax Κασσάνδραν πρὸς βίαν ἀποσπῶν, συνεφέλκεται τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ξόανον. petita mox ab eo poena facrilégii ad Mineruae aram confugit Ajax et feruatur; tum difcedunt Graeci, καὶ Φθόρᾶν αὐτοῖς ἡ Ἀθηνᾶ κατὰ τὸ πέλαγος μηχανᾶται. Expofita adeo in ifto carmine videtur fuiffe ratio, qua Minerua Aiace m ulta eft: fcilicet quod illa ipfa fulmen feu arripuit, feu a Ioue obtinuit, quo Aiace m traiecit et fcopulo affixit. Hoc fequenti funt Tragici. Certe Hyginus fab. 116. quem argumentum Ναυπλίου πυρκαῖας Sophoclis exponere fufpicari licet: *in qua*, inquit, *tempestate Ajax Locrus fulmine eft a Minerua ictus; quem fluctus ad saxa illiferunt; unde Aiaceis petrae funt dictae*: fcilicet quae vulgo funt Gyrae feu Gyraeae petrae. (Eadem, fed Neptuno adfcito, in Agamemnone Senecae 528 fq. tragico tumore funt narrata.) Patet adeo ex his, Virgilium Tragicos etiam in Aiace efle fequentum. Tzetza Antehom. 300 fq. Aiace m in difcrimen adductum ait, quia odio Vlyffis reliquerat classem; dilucidat hoc Philoftratus Heroic. 8. narrans, Agamemnonem infidiatum Aiace, cui Caffandram eripuerat, falfo crimine opprimere voluiffe eum, quem iniuria a fe affectum fibi irafci norat.

EXCURSVS I

De infula Aeolia.

I, 51. 52. *Ventorum in patriam, loca feta furentibus austris, Aeoliam*, in infulam Aeoliam, venit Aeneas, h. e. vnam ex Aeoliis, quas et Vulcanias et Liparaeas appellant. Vnam *Aeoliam* memorat Virgilius Homerī exemplo Odyff. κ, pr. ad quem obfcura de his locis fama peruenerat. Cum plures et nunc funt et olim fuerint: feptem veteres nominant: quae nam ex iis Aeoli fedes ac regia fuerit, nec Homerus declarauit, nec Virgilius. In *Strongylen* tamen (nunc *Stromboli*) confenfilfe videtur antiquitas: Strab. VI, p. 424 B. Στρογγύλη — ἐνταῦθα δὲ τὸν Αἰόλον οἰκῆσαι Φασίν. add. Plin. III, 9 f. 14. *Hieram* autem (*Volcano* nunc dictam) Vulcano plerique affignant; alii Liparam: v. ad Aen. VIII, 416. Variasse in his veteres mirum non eft, cum ipfa illa natura, a qua ductae fabulae funt, pluribus infulis communis fit, siue flammaram erumpentium, siue ventorum subterraneorum fremitum cogites: vti praeter Strabonem, principem auctorem de his infulis VI p. 422 fq., aliosque veteres a Cerda ad h. l. Apollonii Schol. IV, 761. III, 41. Spanh. ad Callim. in Dian. 47. Cluuer. in Sicilia lib. II, c. 14 laudatos, e recentioribus inprimis Houel (*Voyage pittoresque de Sicile, de Malte et de Lipari* To. I, c. XI), Strongyles prospectum ediderat Illuftr. Hamiltonus in *Campis Phlegraeis* (To. II, pl. 37). Videndus de hac infula quoque Aetna v. 431 fq. Vt autem veteres ventorum et Aeoli, qui eos reget, sedem has infulas, seu vnam ex illis, facerent, naturalis haud dubie eos adduxit habitus; siue antra, quae ex antiquioribus ignibus supererant, ventis subterraneis peruia, seu quod obseruatum erat, ex fremitus diuerfa ratione, flammaeque, fuliginis et efflationis, praenosci posse ventos surgentes; etiam, quis tertio post die spiraturus sit ventus: vid. Strabon. VI, p. 423 C fq. (276). Plinius l. c. *Strongyle in qua regnavit Aeolus; quae a Lipara liquidiore flamma tantum differt; e cuius fumo,*

quinam flaturi sint venti, in triduum praedicere incolae traduntur; unde ventos Aeolo paruisse existimatum. Aeoli autem mythum alio modo ornauit Homerus, cum Anni vertentis symbola in eum transtulit Odyss. κ, 1, quo toto loco comparato intelliges, Aeolum Virgilii plus dignitatis habere, etiam in hoc, quod *utres*, quibus venti includuntur, absunt; qui sane in Homericis fabulis locum suum tuentur, in Virgilio autem absurde positi fuissent. Comparato tamen Quint. Cal. loco XIV, 474 sqq. intelligere mihi videor, praeiuisse Virgilio ex cyclicis poetis aliquem, qui tempestatem in Graecorum classem, Aiacis Oilei f. vlciscendi causa, excitatam simili modo descriperat. Nam Quintus loco Virgiliano multa habet consentanea. Virgilium in hac fabula expressit Valer. Fl. I, 576 sqq. sic ut facile imitatore intelligas; breuius narrationem exsequitur Silius IX, 491 sqq. Apollonii exemplo IV, 777.

EXCURSVS II

Nymphae Iunonis comites.

I, 71. *Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae.* Habet igitur etiam Iuno suas Nymphas, non modo Diana. Memorantur earum nomina ap. Pompon. Sab. ad h. l. Sed ne fallare, exscripta ea esse teneas ex Georg. IV, 336 sqq., ubi Nereides Clymenes comites enumerantur. Locus autem Virgilii expressus ex Iliad. ξ, 267 sqq., ubi tamen Iuno Somno promittit *Χαρίτων μίαν ἐπλοτεράων*. Charites enim Iunoni adsunt antiqua religione. Ita ap. Pausan. II, 17. Sed fingunt poetae nonnulla praeter religiones. Sic Statius Palladi non minus quam Dianae comites dat Theb. II, 239. Alioquin Horae Iunoni adsunt, quas ad quatuor anni tempora reuocat Quintus Cal. X, 336 sqq. In Homero multa sunt, quae minus displicent. Somno coniugem promitti, magis est consentaneum, quam Aeolo, XII iam ex vxore filios habenti v. Odyss. κ, pr., cui ideo nec v. 74 aliquid praeclari admodum promittitur, pulcra cum prole parentem futurum. Dicendum tamen, Virgi-

lium hac in parte fabulae ab Homero recessisse, Aeolumque nondum vxori iunctum posuisse. In 74. 75 voluit poeta Homericis verbis ex l. l. Iliad. ξ vti; ibi v. 269 Somno promittitur Pasithea *ἧς αἰὲν ἐέλδεαι ἡματα πάντα*, cuius amore tu flagras ab omni inde tempore, cuius amore iam dudum teneris (vide 276, cf. Odyss. ε, 210, 219): quae multo melior est muneris commendatio. Sed Virgilius, nisi in diuersam sententiam versus Homericos deflexit, ita accepisse videtur, *quam tu semper amabis, ἐέλδεαι* pro futuro tempore; quod et ipsum accommodatum est prisco vsui loquendi. Vide v. c. Hymn. in Venerem v. 149, et Odyss. ζ, 281 *ἔξει δέ μιν ἡματα πάντα*. Vnde apparet, vetere aeuo omnino hanc fuisse formulam designandi coniugii.

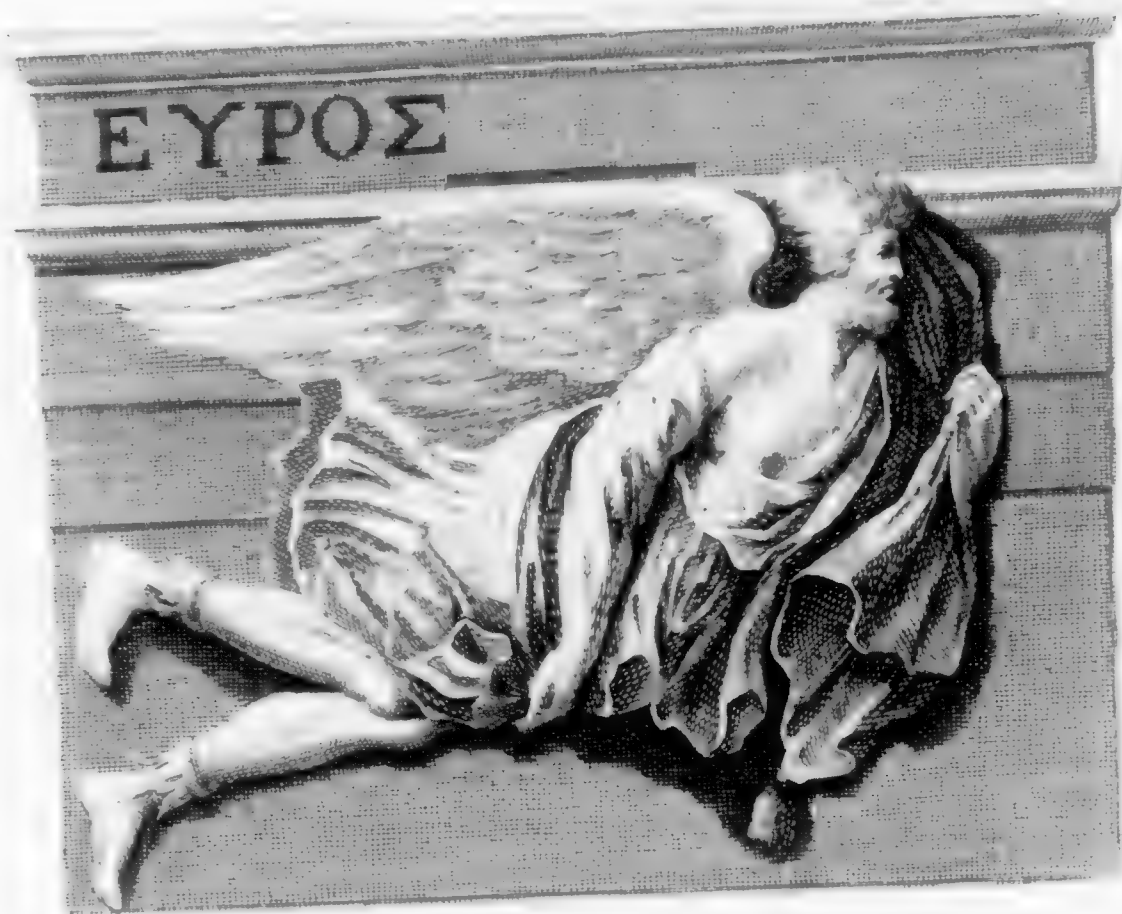
EXCURSVS III

I, 85. *Vna Eurisque Notusque ruunt creberque procellis Africus.* Aquilonem cum his non memorari miror equidem. Nam, quod Seneca Nat. Qu. V, 16, ubi h. l. excitat, *Vna*, inquit, *Eurusque Notusque — Africus*, et, qui locum in illa rixa non habuit, *Aquilo*, verum non est; nisi tantum hoc dicere voluit, omisum esse Aquilonem a poeta. Nam ad classem Aeneae, quae a Siciliae littore occidentali euecta cursum ad Italiam tenebat, versus Africae littora reiciendam, Aquilonis sane, aut alterius venti ex vicino cardine, partes esse debuerunt praecipuae. Sed eum omisum tanto magis mireris, quandoquidem in loco Homeri, quem verbis expressit, Odyss. ε, 295, ubi Vlysses ex Calypso insula redux graui tempestate opprimitur, cum caeteris ventis Βορέης αἰθρηγενέτης memoratus sit. Et in altero loco Odyss. ι, 80. 81, ubi Vlysses, qui ultra Maleas prouehi non poterat, versus Libyae littus, ad Lotophagorum insulam, Meningem esse putant, reicitur, Borea vento, et quo alio vento fieri id potuisset? id factum memoratur. Similiter de Argonautis apud Apollonium IV, 1231, quos ex Ionio mari in Syrtes tempestas impingit, καὶ τότε ἀναρπάξ-
δην ὅλοῃ βορέαο θύελλᾳ Μεσσηγύς πέλαγός τε Λιβυτικὸν —
φέρ'. Habuit autem et hunc ipsum locum ante oculos Virgilius, ut e pluribus vestigiis intelligas. Dicendum itaque, poetam ventos promiscue h. l. posuisse, nec ad subtiliorem

aliquam rationem; in vna saltem procella ipsum Aquilonem nominat inf. v. 102. Porro aliam difficultatem in h. l. mouere videri potest Seneca l. l., ubi, recitatis his versibus, *in vnam tempestatem omnes ventos congregari posse negat*: res scilicet ita ad libramentum rediret, et Aquilonem reprimeret Auster, et sic porro. Poetarum vsu defendit nostrum poetam Cerda cf. inf. II, 417, et alterius Senecae imitationem Agamemn. 473—476 habes. Enimvero cogitandum est de subitis ventorum conuersionibus, ac procellarum ab omnibus plagis circumagentium se vicissitudine. Naturam rei clare expressit Hom. Odyss. ε, 331. 332: *Nauem ἀμπέλαγος ἄνεμοι φέρον ἔνθα καὶ ἔνθα*, Ἄλλοτε μὲν τε νότος βορέη προβάλεσκε φέρεσθαι. Ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὐρος Ζεφύρῳ εἴξασκε διώκειν. Caeterum in Senecae N. Q. loc. laud. vereor ne verba: *quod fieri nullo modo potest*, ab alio assuta sint.

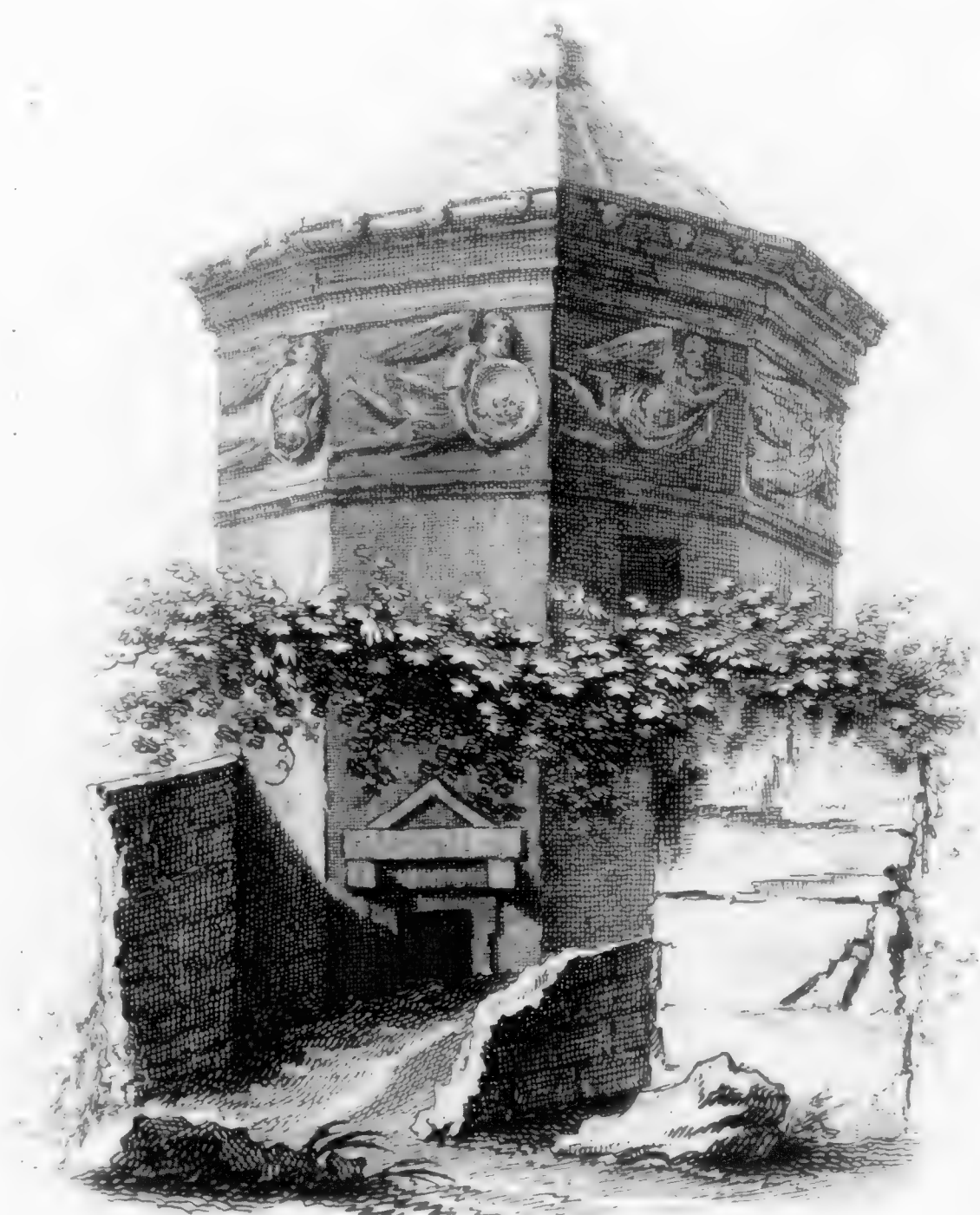

EXCURSVS III

I, 85. *Vna Eurisque Notusque ruunt creberque procellis Africus.* Aquilonem cum his non memorari miror equidem. Nam, quod Seneca Nat. Qu. V, 16, ubi h. l. excitat, *Vna*, inquit, *Eurusque Notusque — Africus*, et, qui locum in illa rixa non habuit, *Aquilo*, verum non est; nisi tantum hoc dicere voluit, omissum esse Aquilonem a poeta. Nam ad classem Aeneae, quae a Siciliae littore occidentali euecta cursum ad Italiam tenebat, versus Africae littora reiciendam, Aquilonis sane, aut alterius venti ex vicino cardine, partes esse debere praecipuae. Sed cum omissum tanto magis mireris, quandoquidem in loco Homeri, quem verbis expressit, Odyss. ε, 295, ubi Vlysses ex Calypso insula redux graui tempestate opprimitur, cum caeteris ventis βορέης αἰθρηγενέτης memoratus sit. Et in altero loco Odyss. ι, 80. 81, ubi Vlysses, qui ultra Maleas prouehi non poterat, versus Libyae litus, ad Lotophagorum insulam, Meningem esse putant, reicitur, Borea vento, et quo alio vento fieri id potuisset? id factum memoratur. Similiter de Argonautis apud Apollonium IV, 1231, quos ex Ionio mari in Syrtis tempestas impingit, καὶ τότε ἀναρπάγειν ὅλον βορέας θυέλλα Μεσσηγὺς πέλαγός τε Λιβυτικόν — φέρ'. Habuit autem et hunc ipsum locum ante oculos Virgilius, ut e pluribus vestigiis intelligas. Dicendum itaque, poetam ventos promiscue h. l. posuisse, nec ad subtiliorem

aliquam rationem; in vna saltem procella ipsum Aquilonem nominat inf. v. 102. Porro aliam difficultatem in h. l. mouere videri potest Seneca l. l., ubi, recitatis his versibus, *in vnam tempestatem omnes ventos congregari posse negat*: res scilicet ita ad libramentum rediret, et Aquilonem reprimeret Auster, et sic porro. Poetarum vsu defendit nostrum poetam Cerda cf. inf. II, 417, et alterius Senecae imitationem Agamemn. 473—476 habes. Enimvero cogitandum est de subitis ventorum conuersionibus, ac procellarum ab omnibus plagis circumagentium se vicissitudine. Naturam rei clare expressit Hom. Odyss. ε, 331. 332: Ναυὴν αὐπέλαιγος ἄνεμοι φέρον ἔνθα καὶ ἔνθα, Ἄλλοτε μὲν τε νότος βορέη προβάλεσκε φέρεσθαι. Ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὐρος Ζεφύρῳ εἴλασκε διάνειν. Caeterum in Senecae N. Q. loc. laud. vereor ne verba: *quod fieri nullo modo potest*, ab alio assuta sint.

EXCURSVS IV

Arae in mari ex aduerso Carthaginis.

I, 108—112. *Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet: Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras: Dorsum immane mari summo. Tris Eurus ab alto In breuia et fyrtis urget, miserabile visu.* Aut *Itali*, Romani, omnia quaecunque saxa, omnes scopulos, medio in mari *aras* vocant, quemadmodum *ara* omnem crepidinem et eminentiam veteri sermone designabat. Notus locus Scalig. Aufon. Lect. II, 22. At sic frigidissima esset oratio. Aut de certo aliquo loco agitur. Erant autem ex aduerso Carthaginis, CCXXX ab vrbe stadiis, inter Apollinis et Mercurii promontoria (cf. inf. Exc. VI ad v. 159) duae insulae seu verius scopuli, saepius pro vna insula habiti, nunc Afris *Zowa-moore*, in geographicis tabulis *Zimbra*, vitiose in Gallicis libris, *les Isles des Imbes*, dicta, (de qua v. *Shaw Travels* p. 146) olim *Aegimorus* vel *Aegimurus* insula. Plin. V, 7 *Contra Carthaginis sinum duae Aegimori Arae, scopuli verius quam insulae, inter Siciliam maxime et Sardiniam* (Compara Liu. XXX, 24). *Auctores sunt, et has quondam habitatas subsedisse: ut adeo sub mari laterent (saxa malignis submersa vadis* Statius diceret I Theb. 373). Varro ap. Seru. ad h. l. *verentur in pelago latentem insulam, quem locum vocant Aras.* Eas *Neptunias* fuisse vocatas idem Seruius e Claudio Quadrigario docet, at *Sifenna propitias* appellaverat. Iam *Arae* possunt dictae videri, quia scopuli sunt super aquam eminentes. At Seruius: *quod ibi Afri et Romani foedus inierunt et fines imperii sui illic esse voluerunt.* Inducias quidem in ea insula ruptas sub finem belli Punici secundi Liuius l. l. memorat; non pacem ibi factam. Et fines imperii in pacis conditionibus apud Polyb. III, 22 sqq. aliter constituuntur. Sed, qui istum Seruianis adfuit pannum, *Aegates* insulas, Lilybaeo Siciliae oppositas, ad quas victi a C. Lutatius Catulo Poeni bello

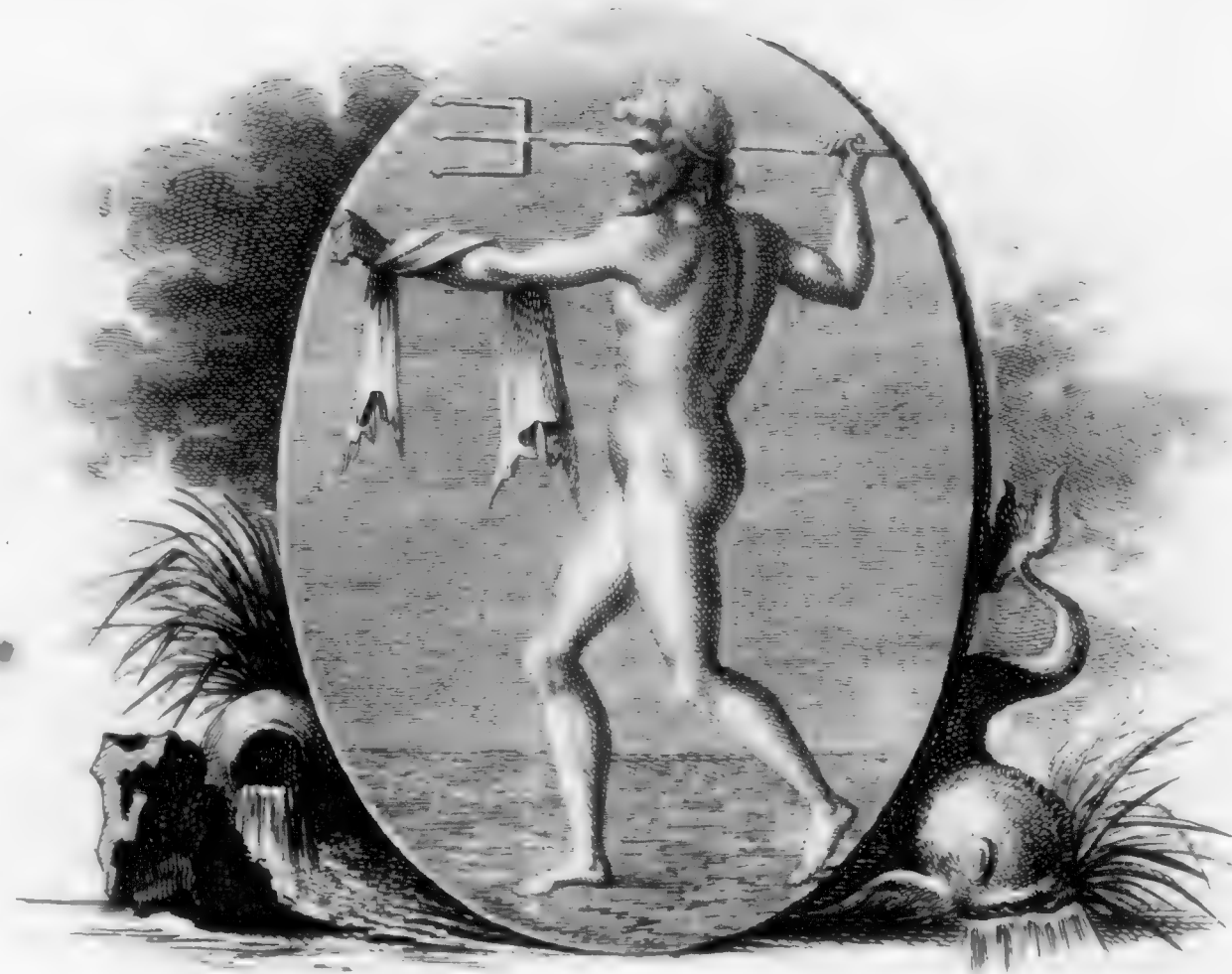
Punico primo finem fecerunt, cum Aegimurò confudit: Quod et a Pomponio Sabino factum video. Alia lacinia in Seruianis docet, in his saxis, quae insulae submersae olim reliquiae essent, Poenorum sacerdotes rem diuinam facere solitos.

Hactenus de vocis *arae* interpretatione. nunc de toto versu, quem solent laudare docti viri, tamquam doctrinae, quae in poeta fuit, argumentum. Recte quidem. Sed quis poetam serat in medio rerum aestu, cum omnia tempestate magna turbata sunt, cum omnia mortem intentant, grammaticam aliquam subtilitatem alienissimo loco interferentem? Sensisse hoc frigus iam alios non dubito; et eundem sensum se habere priuatis aliquando ad me litteris significabat Artium inter populares nostros sospitator, Hagedornius. Cum autem vix probabile sit, hoc sensu vacasse poetam elegantissimi ingenii, Maronem: suspicioni locus est, totum versum a mala manu esse illatum.

Sed alia difficultas occurrit in locorum ac ventorum descriptione. Tres naues *Notus* in *Aras* abripit; atqui ad eas *Aquilo* ferre debebat naues a Sicilia in altum euectas? Verum et hic *Notum* temere pro quocunque vento ponere potuit; ut Aen. V, 2 Aeneas ex Africa versus Italiam tendens *fluctus Aquilone secabat*. Potuit etiam classis iam tum ad occidentales vel australes Ararum partes delata esse, vnde *Notus* in *Aras* propelleret. Paullo post v. 110 *Eurus tres alias naues in breuia et fyrtes* agit. Iam vulgo omnes, quotquot vidi, interpretes *Syrtes* proprie ita dictas (de quibus v. Sallust. Iug. 78) intelligunt. Enimvero, ut taceam, ab occidentali Siciliae littore prouectos *Eurus* non potuisse ad has partes abripere; huic enim dubitationi eodem, quo paullo ante vsi sumus, modo occurrere potest; omni, quantum video, geographicae rationi hoc repugnat, ut tam ingenti marium spatio ad *Syrtem* minorem, multo magis ut ad maiorem, delata Troianorum classis pars fuerit, cum altera pars *Aris*, h. e. insulis Carthagini obuersis, adhaesisset. Porro tempestate sedata iactatae naues v. 158 *proxima littora* petere dicuntur; et appellant sane illae

ad Carthaginense litus. At quantum littoris hoc esset intervallum inter Carthaginem et Syrtim minorem; nam maior multo etiam longius remota. Quo efficitur, ut, nisi poeta dormitavit (quod fere est, ut verearis, si cf. V, 192. VII, 302. VI, 60 cum V, 51. IV, 41), Syrtes saltem appellativa de arenosis locis quibuscunque accipiamus; quem in modum Syrtin illam, in quam *ἐκπεσέιν* timet navis Paullum vecta Act. Ap. XXVII, 17, de loco aliquo arenoso circa Clauden insulam, non de magnis Syrtibus, accipiendam putamus. Fuisse igitur in ea maris parte, circa Aras seu Aeginuri insulas, loca arenosa credendum est, in quae pars navium Troianarum incidit.

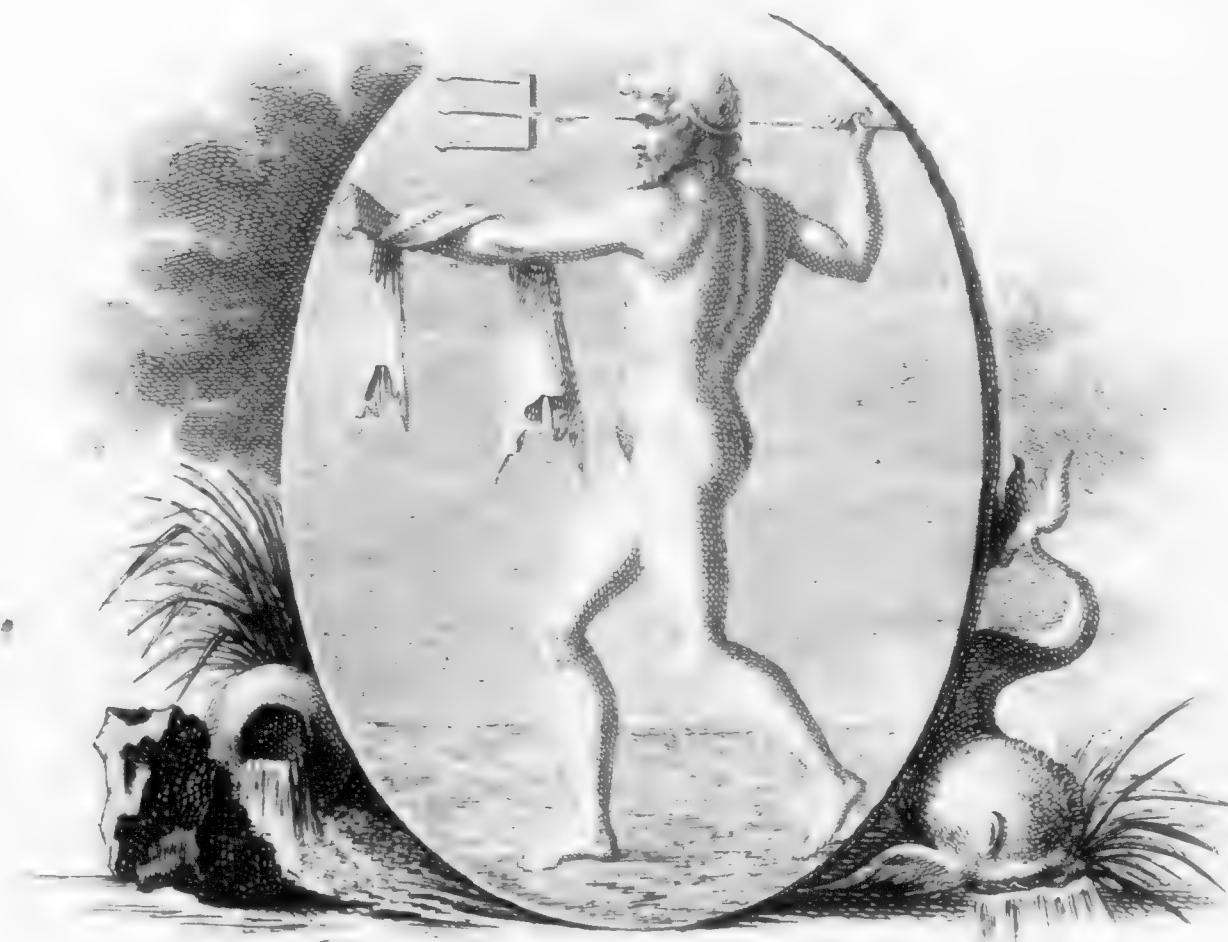
EXCURSVS V

Neptunus graviter commotus idemque placidus.

I, 124—129. Interea magno misceri murmure pontum Emissamque hiemem sensit Neptunus et imis Stagna refusa vadis: graviter commotus et alto Prospiciens summa placidum caput extulit vnda. Hic graviter commotus, ira, et caput placidum habere videntur primo obtutu, quod sibi repugnet. Observarunt iam alii et nuper Ill. Homius in Element. Critic. Nec tamen defuere iam olim qui defenderent. Sed Grammaticorum veterum levissima est ratio, ut alterum ad Aeolum, alterum respectu Aeneae, dictum sit. Artificum autem, quibus animi motus in deorum ore ita sunt exprimendi, ne placida numinis maiestas inde minuatur, exemplo et ratione, ad quam Spencius prouocat, tueri poetam nolim. Nam diuersa est in his poetices et plastices ratio atque indoles. Plastes enim vel pictor iram etiam placidi vultus exprimere potest; et in Neptuni ore iram ita pingi posse, ut placidi vultus

ad Carthaginense litus. At quantum littoris hoc esset intervallum inter Carthaginem et Syrtim minorem; nam maior multo etiam longius remota. Quo efficitur, ut, nisi poeta dormitavit (quod fere est, ut verearis, si cf. V, 192. VII, 302. VI, 60 cum V, 51. IV, 41), Syrtes saltem appellativè de arenosis locis quibuscunque accipiamus; quem in modum Syrtin illam, in quam *ἐκπεσείν* timet navis Paullum vecta Act. Ap. XXVII, 17, de loco aliquo arenoso circa Clauden insulam, non de magnis Syrtibus, accipiendam putamus. Fuisse igitur in ea maris parte, circa Aras seu Aeginuri insulas, loca arenosa credendum est, in quae pars navium Troianarum incidit.

EXCURSVS V

Neptunus graviter commotus idemque placidus.

I, 124—129. *Interea magno misceri murmure pontum Emissamque hiemem sensit Neptunus et imis Stagna refusa vadis: graviter commotus et alto Prospiciens summa placidum caput extulit vnda. Hic graviter commotus, ira, et caput placidum habere videntur primo obtutu, quod sibi repugnet. Obseruarunt iam alii et nuper Ill. Homius in Element. Critic. Nec tamen desuere iam olim qui defenderent. Sed Grammaticorum veterum levissima est ratio, ut alterum ad Aeolum, alterum respectu Aeneae, dictum sit. Artificum autem, quibus animi motus in deorum ore ita sunt exprimendi, ne placida numinis maiestas inde minuat, exemplo et ratione, ad quam Spencius prouocat, tueri poetam nolim. Nam diuersa est in his poetices et plastices ratio atque indoles. Plastes enim vel pictor iram etiam placidi vultus exprimere potest; et in Neptuni ore iram ita pingi posse, ut placidi vultus*

vestigia non modo maneant, verum etiam ipsam iram temperent et mitigent, nemo dubitat. Verum poeta, cum *graviter commotum* et *placidum* sigillatim vnum post alterum ponit, diuersis animi sensum ac contrariarum rerum imaginibus impellit, adeoque alterum altero subeunte iungat. Dixeris, *nunc* esse *placidum*, cum antea fuisset *graviter commotus*. Atqui nihil euenit noui, quo placatior reddi potuerit: viderat mare turbatum; prospicit et videt disiectam Aeneae classem: quid in hoc erat, quo exhilarari posset? Meliorem rationem ac viam defendendi poetae suppeditabat Brandesius, Vir summus, artium litterarumque politiorum egregius arbiter, cum et ipsis poetis eam legem scriptam et ab Homero (vt in ipso Neptuno Odyss. 3, 282 sqq.) et praestantissimo quoque poeta obseruatum esse diceret, vt dignitatem et maiestatem deorum etiam in ira vel exultatione alioque affectu animi seruarent, eique hactenus consulerent, ne faciem aut ira tumentem aut rictum cachinno diductum, legentium sensui obicerent. Etiam in illis: *Quos ego — sed praestat placidam illam dei maiestatem a poeta esse proditam*. Tamquam numinis itaque proprium omnino habendum esse *placidum caput*, quod et placato et irato conuenit ac manet, adeoque h. l. mari efferrī etiam ab irato. Sed nec video, quare *graviter commotus* de graui ac vehemente ira, qua exardesceret, acceptum sit. Est enim nihil aliud quam, quod Neptunus, cum ortam subito, ignota de causa, tempestatem sensisset, rei miraculo turbatur. Est Homericum *συγχυθείς*. Effert itaque caput suum, vultu, quo esse solet, *placido*, qui dei esse solet. Aliam dubitationem facere possit, quod Neptuni et animus et os atque vultus, mythologorum ac poetarum consensu, paullo tristior, iracundus et toruus exhibetur, adeoque *placidum caput* ei praeter naturam tribui videtur. Multa hic dici possunt; nam in talibus disertum ac doctum esse non adeo difficile est; sed etsi Neptuni ingenium et os τὸ μελίχχιον Iouis non semper habere solet, tamen ista vultus trilitia, qua a Ioue discernitur, non ad iram ac furorem assurgit; sed est vultus seueritas, barba

paullo hispidiore, coma minus comta, fronte contracta. Si autem poetarum loca sunt, in quibus oris truculentia aut animi saeuitia paullo insignior ei tribuitur, videndum, an poeta non potius maris, cuius imperium deus habet, ingenium respexerit; vt in illo: *suisque immanior undis*. Hactenus ad communes rationes a me disputatum erat. Nunc illud monebo: omnem difficultatem sublatam esse interpunctione mutata. v. Var. Lect. ad v. 126.

EXCURSVS VI

De loco littoris Libyae, ad quem Aeneas appulit.

I, 159 — 169. *Est in secessu longo locus. Insula portum Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto Frangitur, inque sinus scindit sese vnda reductos. Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur In coelum scopuli: quorum sub vertice late Aequora tuta silent. Tum siluis scena coruscis Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra. Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum: Intus aquae dulces, viuoque sedilia saxo; Nympharum domus. Hic sessas non vincula naui Vlla tenent: vnco non adligat ancora morsu.* Cum de hac loci, ad quem Aeneas appulerit, descriptione in diuersas abierint sententias interpretes, et facies locorum omnino non libero satis prospectu menti se offerat: accuratius de ea mihi erit agendum. Interpretationem sententiarum singularum iam supra apposui. Summa erat haec: Est in hac littoris Libyci parte locus in sinum curuatus, cui insula praetexitur, quique adeo, cum fluctus ab alto obiectu insulae franguntur, tutam nauium stationem efficit. Hunc sinum subeunt Troiani. Iam in singulis nonnulla sunt, quae ambiguitatem habere possunt. *In longo secessu*, sinuoso Libyae littore, *est locus*: qui pro statione nauium est. *Insula*, quae continenti est obiecta, *efficit portum obiectu laterum* suorum (hoc ipso, quod obiecta, opposita est), *quibus*, ad quae, *omnis vnda ab alto*, omnis fluctus, *Frangitur*,

gitur et in sinus reductos sese scindit, fracta recedit: potest accipi de interioribus sinus recessibus, in quos fluctus fracti mox irruunt; ut fere Ge. IV, 420 accepimus; et ut Cerda h. l. de intervallis inter insulae latera et continentis scopulos prominentes: sed tribuuntur et alibi sinus ipsis fluctibus allisis, qui repulsi sinus faciunt; et Ge. III, 238. fluctus longius ex altoque sinum trahit. Hinc atque hinc, aut in ipsa insula, ab utraque eius extremitate, aut in continenti; si tamen in insula fuissent duo scopuli, fluctus ex alto allisi non praeuissent quietam stationem; necesse igitur est, in ipso Libyae littore prominentes scopulos intelligere; in hoc ergo vastas rupes geminique scopuli minantur in coelum (duo scopuli eminent), quorum sub vertice (subter quibus) late Aequora tuta silent. Haec et pulcre dicta et intellectu facilia. Tum, praeterea, desuper imminet (supra est) scena silvis coruscis, prospectus silvarum, et atrum nemus imminet horrendi umbræ (in ipso continenti; non in insula, ut olim acceperam). Sub aduersa fronte, in littore hoc continenti, ex aduerso iis, qui ex alto ingrediuntur, antrum est scopulis pendentibus — Hic (non tam in hoc antro, quam in tota hac sinus parte, quae pro portu est) sessas non vincula navis Vlla tenent. Verba v. 162. Hinc atque hinc vastas rupes, visa mihi olim erant referenda esse ad insulam; quia antecesserat: Insula portum, et sequitur: Fronte sub aduersa. Ita quoque visum erat Scaligero Poet. V, 3. Expenſis tamen omnibus ipsam rerum rationem id postulare vidi, ut ad continentem referantur omnia. Etiam apud Homerum δύο προβλήτες ἀπὸ τοῦ ἀπορρώγες in ipso continenti visuntur. In eo tamen nulla omnino insula obiecta est.

Exoritur altera disputatio, in qua Africae parte, et quidem in vicinis Carthagini littoribus iste locus sit, aut fuerit. Iam cum talem locorum situm a nemine alio commemoratum viderent, Interpretes post Seruium, quem habemus, et Pompon. Sabinum fere in eam sententiam discessere, ut totum locum poetae ingenio deberi, neque eum vnquam vere extitisse existimarent. Et verum utique est,

quod iam Macrob. V Sat. 3 et Seruius ad h. l. notarunt, poetam expressisse nobilissimum Homeri locum de Phorcynio portu et Nympharum antro Odyss. v, 96 sqq. atque adeo transtulisse ea, quae Homerus de insula Ithaca memorauerat, ad ornandum littus Africae. Enimuero mutauit non pauca, ut siue certasse cum Homero siue certi loci naturae sua accommodasse videri debeat. Fuere porro interpretes, qui, secundum Seruium, poetam portum suum ad portus nouae Carthaginis in Hispania speciem adumbrasse putarent; quoniam apud Liuium descriptio istius portus est huic loco simillima: lib. XXVI, 43 Caeterum sita Carthago sic est. Sinus est maris media fere Hispaniae ora, maxime Africo vento oppositus et quingentos passus introrsus retractus, — huius in ostio sinus, parua insula obiecta ab alto portum ab omnibus ventis, praeterquam Africo, tutum facit, ab intimo sinu peninsula excurrit, tumulus is ipse, in quo condita vrbs est. Prospectum vrbs delineatum dedit Cerda. cf. Silium XV, 220—229. Addisonus (Remarks on several Parts of Italy p. 153 sqq.) sinum Neapolis vrbs Virgilii oculis esse obuerſatum putabat, nec ab eo dissentit, qui haec loca adiit, Grosleius (Nouveaux Memoires sur l'Italie T. II, p. 105. 106) et potest hoc speciem aliquam habere, si poetam Neapoli otium suum consumsisse reputes; et Capreae insulam obici littori montibus et silvis munito memineris. In his tamen omnibus nonnulla sunt, quae probare vix possis. Parum sapientem parumque gnauum poetam dicas, qui in littore Italiae obiecto, quod quotidie tot Romani frequentarent, quodque adeo notissimum esset (nam aliter res se haberet in ignota regione), vellet locum fingere, qui nusquam esset, et tantum hoc agere; ut locum ex Homero latine conuerteret. Simili ratione Nympharum antrum apud Homerum poetica licentia effectum multi voluere; at habemus Artemidori Ephesii fidem ap. Porphy. de A. N. cap. 4, qua constat verum huius descriptionis fundum fuisse. Quod descriptio porro loci cum situ portus Carthaginis nouae et Neapoleos conuenit, id mirum non est, cum multorum

portuum idem situs sit, idque pro praestantissimo facile portus genere habeatur, quod obiectu insulae efficitur: cuiusmodi plurimi memorari possunt portus. Talis erat Brundisii, de quo v. Lucan. II, 613 — 621, Alexandriae Caes. B. Ciu. III, 112. Maneat itaque, etsi nunc ignoratur littoris huius Libyci vera ratio, aut immutata est eius facies naturalibus de causis, Virgilium tamen veri loci situm adumbrasse, quamquam additis forte nonnullis, quae ad poeticam amoenitatem et ornatum facerent; quod, ut poeta, recte facere potuit.

Atque haec ne Virgilii magis studio quam aliqua veri specie arbitrari videamur, *Shavium*, doctissimum virum, auctorem laudare possumus, qui similem in Carthaginiensi littore locum deprehendisse sibi visus est. In Tunitano sinu, in quo eodem Carthago olim fuit sita, inter promontoria Apollinis et Mercurii, quorum hoc quidem, nunc *Cap Bon*, ab Oriente, illud, nunc *Cap Zibeeb* vel *Zebibi*, ab Occidente, sinum claudit, in hoc itaque sinu, cuius os inter duo promontoria undecim leucas patet, supra *Misumam*, versus promontorium Mercurii, seu Hermaeum (*Cap Bon*) circum ea loca, in quibus *Aquilaria* olim fuit sita, (nunc vicus *Lowhareah*, qui unam tantum leucam a promontorio illo abest) a littore inde usque ad vicum hunc mons procedit, qui totus effossus et excavatus, a mari inde ad vicum iter subterraneum praebet. Patet enim via, ad cuniculi speciem, a solo ad verticem ad viginti vel triginta pedes, relictis per intervalla ad montis molem sustentandam columnis et arcibus seu fornicibus; spiramentis etiam passim aer et coelum desuper admittitur. Fuisse has lapicidinas Straboni XVII, p. 1191, A. commemoratas, suspicatur idem *Shavius*; recte, nec ne, nunc non disputamus; unde Carthago, Utica, et aliae vicinae urbes materiam peterent. Mons ipse silva obsitus. Antri ostia versus mare patent, iisque obiecta est Aegimurus insula (de qua sup. ad v. 108 — 112). In antri aditu fontes aliquot inter rupes prorumpunt; in prospectu passim sedilia e viuo saxo, quibus operae olim pepercerant, dum caetera exciderent. Hunc locum itaque *Shavius* (*Travels* p. 159. cf. mappam geogr. ad p. 146)

poetae ante oculos fuisse non dubitat, dum locum describebat, ad quem Aeneas appulit. Videntur sane omnia sic satis esse accommodata. Accedit locus ap. Caesarem de B. Ciu. II, 23 *C. Curio in Africam profectus — appellit ad eum locum, qui appellatur Aquilaria. Hic locus abest a Clupea passuum XXII millia, habetque non incommodam aestate stationem; et duobus eminentibus promontoriis continetur.* Intelligenda scilicet haec eadem duo promontoria Apollinis et Mercurii supra commemorata. Insula tamen scrupulum facere potest, si Aegimurus illa est, cum eandem illam per Aras declarari supra viderimus. Sed Aegimurum seu duas potius insulas, *Zimbras*, seu *Zowamores*, ita esse sitas, constat, ut ipsi Mercurii promontorio subiacere videantur, maior quidem quatuor leucas, at minor parum remota a littore. Potuit igitur ad maiorem pars classis adhaerere; at altera minor habeatur pro insula littori obiecta. Potuit etiam poeta ornare locum, aut sequi famam, qua Aegimuri scopuli olim insula fuisse memorabantur. Nec tamen poetam leuitatis et vanitatis accusare possemus, ne tum quidem, si nullum huius locorum situs vestigium in Africano littore nunc compareret. Totum enim istius tractus littus maris alluvie incredibili modo est immutatum, et, quod vel ex Shavio satis apparet, procedit nunc littus inter Ruscinonem et Carthaginem multo altius in mare, quam olim. Si quis ultra instare et calumniari velit, a monte per Shavium designato ad Carthaginem usque locorum intervallum esse maius forte, quam ut altero die Aeneas navibus progressus satis mature Carthaginem peruenire potuerit, eum dicemus poetam in ordinem cogere et historiae seueriori legi obnoxium facere. Caeterum haec et illa sup. ad v. 108 sqq. paullo subtilius disputasse non poenitebit, imprimis si descriptionem geographicam errorum Aeneae, qualis ipsi Virgilio Burmanni praefixa est, inspexerit aliquis; in qua Nympharum antrum ultra Mercurii promontorium versus Syrtin minorem, naufragium vero classis ad Syrtin maiorem, et ex altera parte Arae in partibus occidentalibus ultra Carthaginem expressae sunt.

EXCURSVS VII*

De Antenore.

I, 242 sqq. *Antenor potuit, mediis elapsus Achiuis, Illyricos penetrare sinus atque intima tutus Regna Liburnorum, et fontem superare Timaui: Vnde per ora nouem, vasto cum murmure montis, It mare proruptum et pelago premit arua sonanti: Hic tamen ille urbem Pataul sedesque locauit Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit Troia; nunc placida compositus pace quiescit.*

Fuit Antenor inter eos, in quorum rebus ornandis ii maxime scriptores laborarunt, qui narrationes Homericas nouis commentis de suo onerarunt; non aliter ac si delectatio a mere fabulosis et temere effusis figmentis proficisceretur. Scilicet non tenebant, narrationes illas Homericas fide maiorum, fama antiqua, acceptas ex antiqui quidem sermonis indole et formulis, opinionibus hominum, motaeque mentis impetu, poeticoque ornatu, adscititios colores traxisse, mox multis modis et multis de causis, in carminibus cyclicorum, lyricorum et tragicorum esse variatas. At illi homines laudem quaerebant ex eo, quod res, quas Homerus seu summam expofuerat, seu strictim percurrerat, in historias, copiose et ordine omnibus, quae inciderant, enarratis, conuertebant aut clarorum heroum nominibus facta et fata commentitia assignabant: quorum nihil, interdum ne vestigium quidem, in antiquioribus extaret; alia ex Cypriis carminibus aut e Lescheo aliisque poetis cyclicis arripuere, saltem ex riulis inde ductis hausere. De *Antenore* perpauca ab Homero memorata sunt. Clarior est eius vxor, *Theano*, Hecubae e Cisseo soror, Mineruae sacerdos (v. Iliad. 2, 297 sqq.), nec non filii, passim in pugnam prodeuntes; ipse inter seniores, qui prudentia alios antecellebant: Iliad. 7, 148. idem suadet, ut Helena reddatur, 7, 347 sqq. et Vlyfsem cum Menelao, antequam arma sumta erant, ad res repetendas Troiam missum hospitio exceperat: Iliad. 7, 205 sqq. Itaque Troia capta a Menelao seruat cum sobole. cf. Tryphiod. 655 sq. Hoc tamquam fundo

superstruxere fabulatores illi, e quibus Pseudodictys et Pseudodares adhuc superstites sunt, alia, v. c. de Antenore a Laomedonte Delphos misso (Seru. ad Aen. II, 318) de legatione ad Achiuos sub extrema urbis fata (Tzet. Posthom. 607 sq.) inprimis vero plurima de prodicione urbis ab eo et a filiis facta. cf. Seru. ad v. 242. Praeiuera tamen alii antiquiores, ut Lycophr. 340 sqq., nec dubito in his vnum ex cyclicis poetis fuisse. Proditionis ab Antenore factae auctoritatem iam olim Polygnatus agnouerat in tabula sua ap. Pausan. X, 27. p. 865 Sophoclis fuere *Ἀντηνορίδης*, quae ex fabula Strabo XIII, p. 905 B. memorat pantherae pellem Antenoris foribus iniectam, ut tuta esset domus ab Achiuorum iniuriis; id quod factum in gratiam hospitii pristini ap. Quintum XIII, 293 sqq. Menelao tribuitur beneficii accepti memoria Tryphiod. 647. De Antenoridis Lyfimachus *ἐν Νόσοις* egerat; adierant illi Libyam, et Cyrenen infederant: seu quod cum Graecis versari nollent, ut Lyfimachus tradiderat, seu quod Menelaum et Helenam sequuti tempestatis vi de cursu deiecti fuerant: quod Pindarus sequutus est Pyth. 5, 108 sq., ubi v. Schol.: add. Schol. Lycophr. 874, ubi pro *περὶ τὴν Κρήνην* et *ἐν Κρήνῃ* leg. *περὶ τὴν Κυρήνην* et *ἐν Κυρήνῃ*. Nam in hac fuit *Antenoridarum collis*. Antenori a Tragicis partes facundi senis datae, ut in vss. Eurip. ap. Athen. XV, pr.

Fuit tamen ex iis commentis vnum caeteris illustrius, quo profugus ex urbe capta in Italiam Henetos duxisse et Patauium condidisse narratus est. *Henetorum* nomen (*Ἑνετῶν*) poeta memorat *), Paphlagoniae populi, cuius regio mulis siluestribus abundabat; e quo Pylaemones, Paphlagonum dux, oriundus erat. Hos igitur Henetos Antenor sibi adiunctos in Italiam adduxisse et Venetos ibi in sedibus suis collocasse narrarunt **). Nominis similitudi-

*) *ἐξ Ἑνετῶν*. II. β, 852. Male Zenodotus refinxerat *ἐξ Ἑνετῆς*. v. Strab. XIII, p. 830 C. 819 A.

**) V. inprimis Strab. XII, p. 819 A. B. XIII, p. 905 B. V, p. 325 A. Veriora ille de Venetorum origine a Venetis Belgica gente ducenda monuit lib. IV, p. 297. 8. cum Herodotus ex Illyriis eos ortos esse tradidisset lib. I, 196. Polybius II, 17, ubi de

nem etiam in huius populi origine ludificatam esse veteres, in aperto est: cum diuersi essent populi, alter Sinus Adriatici, alter Asiae. Qui primus fabulae auctor fuerit, incerta res est. Strabo iam sua aetate inter vulgo narrata (τὰ θρυλούμενα) eam refert (lib. XIII p. 905 B. C.); idem Menandrium scriptorem memorat tamquam testem idoneum (p. 830. A. B.). Antiquiorem auctoritatem non memini quam Scymni Chii (*Perieg.* 388. 9). Nec tamen siue in duce Antenore, siue in populo, quem adduxit, nec in cursu, quem tenuit, omnes consensere; ut facile appareat, a multis poetis ac scriptoribus rem narratu acceptam tractatam fuisse. Ita fuere, qui Henetos a Troia reduces, fuga dilapsos, aut, Pylaemene duce, in Thraciam se recepisse, atque inde errando longius processisse dicerent (cf. Strab. l. c. et Eustath. ad Dionys. 378, qui Strabonem exscripsit). Auide commentum arripuere Romani scriptores, qui Antenorem cum Aenea compararunt: in his ipse Liv. I, 1 et iam Nepos, teste Plinio VI, 2 et inde Solino c. 44, Catonem forte sequutus, qui idem narrauerat, ut e Plinio discimus III, 19. f. 23. *Antenoridem* scripserat *Largus*, Ouidio aequalis IV. ex P. 16, 17 *Ingeniique sui dictus cognomine Largus, Gallica qui Phrygium duxit in arua senem.* quem Aelium Largum ap. Dion. LIII esse acute suspicatur Wernsdorf. V. C. ad Poet. min. T. IV, p. 582.

Seruata sunt nonnulla ex antiquioribus in personato *Messala de Augusti progenie* c. 19 *Antenor ex Ionio aequore ad dexteram flectens, inter Dyrrhachium et Brundisium, per latissimas superi aequoris fauces, ad septentrionem conuersus, hinc Dalmatas linquens, Illy-*

Venetis, quos ille Gallis simillimos moribus et cultu, at sermone diuersos esse dixerat, περί ὧν οἱ τραγωδιογράφοι πολὺν τινα πεποίηται λόγον καὶ πολλὰ διατίθενται τερατεῖαν. in quibus ille tragoedias Antenoris et Antenoridarum nomine inscriptas respicere putandus. In iisdem fabulas Phaethontis et Eridani variis modis expositas fuisse suspicor. Nostri aetate Henetos seu Venetos accenferi Sarmatis vidimus, ab aliis autem Slaui-cae stirpis haberi.

ricos ac Liburnos, illinc Apulos atque Picenum, ad caput Adriatici maris cursum tenuit; et, relicto aequore, aduerso flumine, quod Brentesia dicitur *), sursum contendens, terra potitus, sedem sibi suisque elegit, et expugnatis Euganeis, qui tum ea incolebant loca, Patauium condidit. Is inter caeteros comites, Enetorum multitudinem numerosam secum duxerat; qui Paphlagonia orti, patria pulsi, exules ad Troiam, quae bello tum laborabat, concesserant. Hi in proxima finitimorum praedia longe lateque diffusi, quia multitudine cuncta compleuerant, ex se gentibus nomen dederunt, et Venetiae regio dicta. De hoc Antenoris aduentu sic meminit Virgilius: Antenor potuit etc. Sequitur inde apud hunc scriptorem mirum acumen super versu: *armaque fixit Troia*; alloquitur Imperatorem, qui, quodnam insigne vexillis Antenori et Aeneae fuisset, dubitauerat; acceperat itaque ille arma de vexillo: tolerabilius foret, si saltem de insignibus clipei intellexisset; et si et hoc absurde. Respondet scriptor, armorum insigne fuisse scro-fam; Troia namque vulgo Italice Latineque scrofa vel sus dicitur. Quid expectabis ab hominibus, qui in poetarum lectione argutias tam vanas captabant? Caeterum de Antenore Patauio sepulto vetus fuit opinio; et detectum Antenoreum sepulcrum a. 1274, inter recentiores fabulas satis vulgata est. v. Pignor. in Anten. c. 8. Vrsat. in Monum. Patau. lib. I. f. 10. Accessit epitaphium, quod insertum quoque legitur Anthol. Lat. lib. I. ep. 111, vbi v. Burmann.

EXCURSVS VII

De Timauro fluuio.

Sequitur nunc 244—246. locus de Timauro: *fontem superare Timaui (eo loco), vnde per ora nouem vasa cum murmure montis It mare proruptum, et pelago*

*) Meduacus maior.

premit arua sonanti. Primum versus hi, licet pulcherrimi; cum tamen non poeta haec narret, cui ornatum sectari licet, verum ex Veneris persona Ioui supplicantis pronuntientur, alieno loco Timauis descriptionem intrudere videri debent; quod iam Vrsinus recte vidit, qui simili loco Homeri Odyss. 8, 708 excusare rem velle videtur. Fit sane omnino hoc grauissimorum poetarum more et exemplo, ut etiam, quando ex aliena persona oratio sit, ornatus idonei materia, qua variari oratio et delectari legentis animus possit, non dimittatur manibus; cum delectationis maior sit ratio habenda, quam iudicii animorum sedati. Potuit adeo fluuius ille, etiam in Veneris oratione, verbis ornari, inprimis cum eius natura, ad hunc modum descripta: *unde per ora nouem — It mare proruptum*, ad amplificationem periculorum, quae tamen ab Antenore superata sunt, facere possint. Tametsi forte hunc in modum excusari versus 245 et 246 possunt, nullo tamen modo probare se possunt iudicio paullo acutiori; et erant illi haud dubie inter eos, quos sublato Virgilius mallet. Improbantur hos versus et alii, et Iac. Bryant V. C. Quibus autem in terris fluuius ille quaerendus sit, magna fuit inter viros doctos controuersia. Si enim notus ille Istriae fluuius est, quid ille cum Pataui communi habere potest, ut v. 247 *Hic tamen ille urbem Pataui — locauit?* (sed v. ad e. v.) Maluere itaque alii referre ad Meduacum s. Brentam, nonnulli adeo ad Padum; quos ipsa res refellit et Paullus Pincius cum aliis doctis viris a Burmanno praef. Tom. VI. Thef. Ital. nominatis. Si tamen Timauus Istriae fluuius est, difficultates contra hos versus vel sic, non Catroeus primus, sed multi ante eum viri docti (v. c. Cerda) mouerunt, qui Timauum aut plane nullum, aut huius, quem poeta narrat, admodum nunc quidem dissimilem esse contenderent. Sed frustra; nam Strabonis lib. V, p. 214. 215, et Melae auctoritas poetam defendit, ut Timauis olim istam naturam fuisse dubitari nequeat. Scilicet inter Aquileiam et Tergeste, in Carnorum sinibus, apud vicum S. Ioannis, non longe a castello Duino (*Tywein*), qui totus tractus saxeus

et scopulosus est (sunt autem montes calcarii *)), complures ingentesque inter rupium antra aquarum fontes profiliunt: quorum praecipuos sex numerabat Cluuerius, qui haec loca adiit et singula accurate explorauit (v. *Italia ant.* p. 192), nec plures *Valuasor*, quem cum eo comparauimus, in *Crainia* T. I, p. 272 sqq. 612 sqq. Scilicet pro anni tempestate plures paucioresue sunt, ita ut modo septem modo nouem fontes numerentur: (teste *Linharto historia Crainiae* p. 66. **) Hi fontes tribus alueis paululum delati, mox in vnum flumen confluunt, quod vix mille passuum viam emensum vno ostio in mare exit. Italis etiam nunc *maris parentem* (*la madre del mare*) appellari *Holdsworthus* tradit; quod nomen iam Polybii aetate frequentabatur. vid. Strab. l. c. p. 214 D., ac si mari magna aquarum accessio inde fieret. Cum Strabo cum aliis *septem*, Mela cum Virgilio *nouem ora* seu *capita*, et fontes (sic *ora* et alii v. c. Statius IV Theb. 852) mement, non inexplorata tradita ab iis esse e modo dictis apparet; nec necesse est, alias in vicinia scaturigines, quae in eosdem alueos deferuntur, quarumque vna ex lacu prodit, a veteribus adnumeratas esse suspicari, quod Cluuerius faciebat. Haec eadem diligenti inuestigatione persequutum videmus *Holdsworthum*, elegantissimi ingenii virum, dum viueret, p. 600. 601. Inmutauit longa aetas locorum faciem; quid? quod inualecente indies versus hoc littus boreale mari Adriatico reprimi creditur aquae in ipsis fluminis ostiis impetus, ita ut nunc longe minore spatio flumen, sub ipsos fere fontes stagnans, per planitiem ad mare deferatur ***). Caeterum cum per subterraneas cauer-

*) V. Franc. Grifelin Lettera nel Giornale d'Italia. To. XI, p. 118.

**) Vnus ex his fontibus sub castello Duino insignior est ceteris v. Gruber Briefe über Krain Vindob. 1781. p. 156. c. tab.

***). Cf. Schlözer Briefwechsel II Th. Heft XII, p. 340. add. Hacquet Oryctograph. Carniolica To. I. p. 61. Antiquiorem locorum faciem in tabula videre licet in libro apud Iuntas

nas mari ad Timauī fontes iter pateat, cum aestu maris magnam illi aquarum molem accipiunt; quo fit, ut ingenti cum fragore et mugitu subterraneo Timauus inter rupium antra prorumpat (hoc est nostro, *vasto cum murmure montis*), nec, iam in vnum alueum coactus, contineri in eo possit, sed vicina late loca inundet, antequam ad mare perueniat. Hinc ille *it mare proruptum*, ad maris speciem, magnos fluctus voluentis (quod magna aquae vi prorumpit se, effunditur, ut Pompon.), et, nostra aetate saltem hiberna tempestate, *premit arua*, operit, inundat, *pelago*, aquarum vi pelago simili, *sonanti*, propter aquarum copiam et impetum *). De origine Timauī multa disputant iidem, quos memorauimus, auctores. Cum plena sit Carnorum regio fluminibus subeuntibus terram moxque iterum emergentibus, etiam Timauus simili ratione idem esse flumen videtur, quod XIV millia passuum (XVIII vel XX. Irenaeus de Cruce *Istoria di Trieste* lib. I. c. 2 et V, 10 memorat) supra hos fontes ad vicum D. Catiani (*S. Kazian*) bis terue subter rupium caua viam sibi facit, tandemque cuniculo subterraneo totum conditur. *Rekam* id flumen esse, Valuasor docet, qui rectius haec exponit, quam Cluuerius. Enimuero iam apud Strabonem lib. V. p. 329 A. Posidonium hoc idem tradidisse videas, e montibus delatum Timauum voragine terrae absorberi, *ἐξ ὑπὸ γῆς ἐνεχθέντα περὶ ἑκατὸν καὶ λ. σταδίας* (XVII millia passuum) *ἐπὶ τῇ θαλάττῃ τὴν ἐκβολὴν ποιῶσθαι* male accipitur: *in mare effluere*. Vert. *ad mare, non longe a mari, emitti iterum*. Hoc Plinius tradit lib. II, s. 106

Venet. 1553 fol. vulgato: *de Balneis, omnia quae extant apud Graecos, Latinos et Arabas* p. 306.

*) Minus bene Wood V. C., loco mox laudando antiquam interpretationem reuocat, qua *mare proruptum* de ipso mari Adriatico accipiebatur, quod, quoties exaestuauit, in interiora littoris exundans Timauī cursum reprimit. Hoc locorum naturam ita ferre nemo neget: sed verborum structura sermonisque ratio manifeste repugnat isti sensui: est enim *fons*, unde h. e. *ex quo, mare proruptum it*, non vero, *fons in quem, versus quem*, mare procedit.

Et in Atinate campo fluuius mersus post XX mill. passuum exit, et in Aquileiensi Timauus. Restat ut hoc moneamus, *fontem Timauī* h. l. pro ipso Timauo dici; eum autem ita *superasse* Antenor intelligendus, ut cursu nauium iuxta littora seruato, nam cum classe haec loca adiit, ostia fluuii praeteruectus ad vteriores plagas et interiorum sinum pergeret. Est enim is poetarum v. c. eorum, qui Argonautica exponunt, mos, ut in nauigatione facta littoris vicini populos, vrbes, et amnes enumerent. Aliam rationem, eamque subtiliorem, suppeditauit Wood l. c., docet enim, nauigationem ex Ionio mari in interiora Adriae aliter tuto fieri non posse, quam ut littus Illyricum legatur *): ubi ad intima Istriae peruentum est, etiamnum recta traiecit mare aduersus Venetias. cf. Liu. X, 2. Quae observatio, etsi huic loco expediendo prorsus necessaria non est, alterum tamen locum illustrat in Ecl. VIII, 6, 7, ubi de nauigatione Asinii Pollionis versus Parthinos Illyrici: *seu magni superas iam saxa Timauī, siue oram Illyrici legis aequoris*. Factam enim secundum littus nauigationem innuit. Caeterum hunc locum certatim expressere Lucanus, Silius et Statius, qui Timauo etiam ex hoc loco ad ipsos Patauinos fines designandos poetico more vsi sunt. Vnde inter recentiores inanis et vana de hoc fluuio, sitne Patauino agro an Istriae adnumerandus, orta est controversia; de qua v. Burman. praef. T. VI Thesauri Italiae p. 13. Sed praestat illud adicere, nostro iudicio, si verum quidem huius moris sensum animus imbibit, ex anteriore poeta, et quidem Graeco, qui nunc interiit, forte Argonauticorum aut Antenoridis scriptore, Virgilium suū transtulisse videri; vnde et eodem amne vsus est ad Asinii Pollionis nauigationem declarandam l. c. Est enim et in ornando nimius, quod fere in talibus locis solet, et ornamenta paullo exquisitiora cumulat.

*) Wood's *Essay on the original Genius of Homer*. p. 54 sqq.

EXCURSVS VIII

De Iuli cognomine Ascanio indito.

I, 267. 268. *At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo Additur, Ilus erat, dum res stetit Ilia regno.* Ab Iulo vulgo ducta gens Iulia; sed h. l. etiam nomen gentis Iuliae ab Iulo, cognomine Ascanii, deriuatur. Sane, licet alia gentium nomina ducta fere sint a praenominibus, ut ab Aulo Auliae, ab Marco Marciae, non tamen nominum gentilitiorum exempla defunt, quae a cognominibus venisse videntur, ut Gentis Flaviae, Fulviae, Rutiliae, al. cf. Cerda ad h. l. Iam porro hoc cognomen Iuli formatum poeta esse vult ab *Ili* nomine, quod Troianum fuit, et quo Laomedontis pater fuit appellatus; sed ratione grammatica plane refragante. Verum in etymologiis cum Graeci tum Romani argutias plerumque captant, non sermonis rationem et analogiae veritatem sequuntur. Nec multo subtilior altera ex Iulii Caesaris Pontifical. lib. II, et Catone in Origg. memorata etymologia, ut Iulus a Ioue, *Iobus, Iolus, Iulus*, ductum sit. v. Auct. de Orig. G. Rom. c. 15. Altera in h. l. quaestio est, an pro carminis epici maiestate, et in Iouis oratione, eaque ad Venerem, Aeneae matrem, etymologia talis recte inserta esse videri possit. Partem difficultatis vidit Britannus in *Miscell. Obs.* Vol. I. p. 5 et 82, aduersus quem et ibi doctiss. Editor et ad h. l. Burmannus disputant, nescio an commode satis. Potest quidem, suffragante Brandesio nostro, defendi poeta hactenus, quod in Augusti gratiam et ad maiorem, quam populares sui inde capere poterant, voluptatem, etiam praeter *τι-θανότητα* et subtilitatem, intexere aliquid non dubitavit; potest quoque, quod Eschenburgio V. C. placuisse video, Iupiter videri Veneri voluisse hoc in memoriam reuocare. Nec tamen minus ita alterum versum ab aliena manu accessisse suspicor, siue totum, siue post *Additur*, cum a poeta scilicet imperfectus esset relictus. Nam interpretatio ista:

Ilus erat, dum res stetit Ilia regno, per se inepta, multo etiam magis a loco hoc aliena est. Tum an *regno* satis latine adiectum sit, nescio: dum resp. Troiana, regnum Troianum, stetit, duravit, *regno?* nisi putes defendi posse ex lib. II, 88 *Dum stabat regno incolumis* Palamedes: ubi dictum tamen esse apparet poetico vsu pro, *dum regnum eius stabat incolume* h. e. eius regia dignitas erat salua et intacta. Certe iudicio acutiori parum se probare potest versus tam ieiuus. *De Ascanio* v. Exc. XVII ad lib. II.

EXCURSVS IX

I, 291—296. *Aspera tum positis mitescent saecula bellis. Cana Fides, et Vestia, Remo cum fratre Quirinus, Iura dabunt: dirae ferro et compagibus artis Claudentur Belli portae. Furor inpius intus Saena sedens super arma, et centum vinctus aenis Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.* Splendidissimus locus et Ioue vaticinante dignus. Fidem ait, religiones patrias et concordiam abolitis bellis ac discordiis esse regnaturas. Mutata haec in personas, et quidem deos deasque: *Fidem, Vestiam, patrem Quirinum.* *Fides cana*, quia alias *prisca, antiqua*, dicta. *Vestia*, quippe Romanis patria eaque antiquissima religione culta cum ipsis Penatibus, cf. Aen. II, 296, et imperii praeses, in cuius aede ignis sacer servabatur. (Vt *pudicitia* per eam designetur, Romano equidem more fieri posse non arbitror.) Quod autem *Quirinum cum fratre Remo* nunc *iura dare*, h. e. regnare, imperio Romano praeesse, rem Romanam tueri, ait, in his concordiam quidem civium innui posse, Burmanno non refragabor, ut forte pro eo, quod diceret, fore ut concor-

dia et pax bellis civilibus et discordiis sopitis vigeat ac floreat, poeta Romulum et Remum, quos dira discordia diiunxerat, iterum regnatos esse dixerit. Meo tamen sensu rei sermonique poetae accommodatius est hoc: Bellorum civilium noxa interdum a Remi caede repetebatur, qua tota posteritas culpa et piaculo erat obligata; iam bellis civilibus expiatus Remi sanguis videbatur, ut v. c. Horat. Epod. 7, 17. Itaque ea poetae mens: Temporum antiquorum integritatem et puritatem iri restitutum, qualis illa fuerit, antequam fraternus sanguis in terram defluxit primumque illud parricidium fuit commissum. Pacatis iterum animis et fraterna concordia pristina rem Romanam moderari et tueri quasi videbuntur Remus ac Romulus. De Agrippa cum Servio et aliis cogitari non posse, recte Burmannus monuit. Quod vero poetae animum ad has rerum imagines deduceret, ut *Fidem*, et *Vestiam*, cum *Remo* ac *Romulo* commemoraret, fuisse suspicor etiam hoc, quod, ut ex topographiis Romae disci potest, in Palatino monte, adeoque circa Palatinam Caesaris domum, templa Fidei, Vestae ac Romuli Remique erant. Maiorem igitur haec omnia suavitatem habere debuere, si Romanus ea legeret, qui illa templa ante Augusti domum posita meminisset. Mox v. 293. 294 *Bellum* hic personam dei induere puto; est δ Πόλεμος. Diversa Belli a Bellona et Marte persona. Apud Plin. XXXV, 36, 16 *Apelles Belli imaginem restrictis ad terga manibus* pinxit, *Alexandro in curru triumphante.* Eam cum altera tabula Apellis Augustus in Fori sui partibus celeberrimis dicauerat. Ut tamen picturam hanc Virgilius hic ante oculos habuisse videri debeat, quod iam in Servianis suspicatus aliquis, necesse non est. Notio haec admodum obuia et communis, ut Discordiam, Bellum, Martem, vinctos, religatis post tergum manibus, fingere animo liceat; inprimis inter eos, qui triumphum agi, in eoque hostes captos vinctis post tergum manibus duci viderant. Occurrit quoque simile argumentum in artis priscae operibus. Erat Spartae vetus signum Martis vinculo impediti. Pausan. III, 15. p. 245.

EXCURSVS IX

I, 291—296. *Aspera tum positis mitescent saccula bellis. Cana Fides, et Vestia, Remo cum fratre Quirinus, Iura dabunt: dirae ferro et compagibus artis Claudentur Belli portae. Furor inpius intus Saeua sedens super arma, et centum vinctus aenis Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.* Splendidissimus locus et Ioue vaticinante dignus. Fidem ait, religiones patrias et concordiam abolitis bellis ac discordiis esse regnaturas. Mutata haec in personas, et quidem deos deasque: *Fidem, Vestiam, patrem Quirinum.* *Fides cana*, quia alias *prisca, antiqua*, dicta. *Vestia*, quippe Romanis patria eaque antiquissima religione culta cum ipsis Penatibus, cf. Aen. II, 296, et imperii praefes, in cuius aede ignis sacer servabatur. (Vt *pudicitia* per eam designetur, Romano equidem more fieri posse non arbitror.) Quod autem *Quirinum cum fratre Remo* nunc *iura dare*, h. e. regnare, imperio Romano praefesse, rem Romanam tueri, ait, in his concordiam quidem civium innui posse, Burmanno non refragabor, ut forte pro eo, quod diceret, fore ut concor-

dia et pax bellis civilibus et discordiis sopitis vigeat ac floreat, poeta Romulum et Remum, quos dira discordia diiunxerat, iterum regnatos esse dixerit. Meo tamen sensu rei sermonique poetae accommodatius est hoc: Bellorum civilium noxa interdum a Remi caede repetebatur, qua tota posteritas culpa et piaculo erat obligata; iam bellis civilibus expiatus Remi sanguis videbatur, ut v. c. Horat. Epod. 7, 17. Itaque ea poetae mens: Temporum antiquorum integritatem et puritatem iri restitutum, qualis illa fuerit, antequam fraternus sanguis in terram defluxit primumque illud parricidium fuit commissum. Pacatis iterum animis et fraterna concordia pristina rem Romanam moderari et tueri quasi videbuntur Remus ac Romulus. De Agrippa cum Servio et aliis cogitari non posse, recte Burmannus monuit. Quod vero poetae animum ad has rerum imagines deduceret, ut *Fidem*, et *Vestiam*, cum *Remo* ac *Romulo* commemoraret, fuisse suspicor etiam hoc, quod, ut ex topographiis Romae disci potest, in Palatino monte, adeoque circa Palatinam Caesaris domum, templa Fidei, Vestae ac Romuli Remique erant. Maiorem igitur haec omnia suavitatem habere debuere, si Romanus ea legeret, qui illa templa ante Augusti domum posita meminisset. Mox v. 293. 294 *Bellum* hic personam dei induere puto; est δ Πόλεμος. Diverfa Belli a Bellona et Marte persona. Apud Plin. XXXV, 36, 16 Apelles *Bellæ imaginem restrictis ad terga manibus* pinxit, *Alexandro in curru triumphante.* Eam cum altera tabula Apellis Augustus in Fori sui partibus celeberrimis dicaverat. Ut tamen picturam hanc Virgilius hic ante oculos habuisse videri debeat, quod iam in Servianis suspicatus aliquis, necesse non est. Notio haec admodum obvia et communis, ut Discordiam, Bellum, Martem, vinctos, religatis post tergum manibus, fingere animo liceat; imprimis inter eos, qui triumphum agi, in eoque hostes captos vinctis post tergum manibus duci viderant. Occurrit quoque simile argumentum in artis priscae operibus. Erat Spartae vetus signum Martis vinculo impediti. Pausan. III, 15. p. 245.

Nostrium ante oculos habuit Calpurn. I, 46 de Numeriano Caesare: *dabit impia vinctas Post tergum Bellona manus, spoliataque telis In sua vesanos torquebit viscera morsus, Et, modo quae toto civilia distulit orbe, Secum bella geret.* Huius porta dira, quia dei diri et abominandi, clauditur ferro et compagibus artis s. vinctulis h. e. foribus ferratis. Hom. ἰάνης πυκινὰς et πυκινῶς ἀραρυῖαν. *Iani templum*, quod *Ianus Quirinus*, vel *Ianus Quirini*, vel *Ianus geminus* appellatur, respicere putatur et recte. Aen. VII, 607 *Sunt geminae Belli portae, sic nomine dicunt. Centum aerei cludunt vectes, aeternaque ferri Robora, nec custos absistit limine Ianus.* vbi vid. Not. Plutarch. de Fort. Rom. p. 322 B. ἐκλείδῃ δ' ἔν τότε (sub Numa) καὶ τὸ τῷ Ἴανι δίπυλον. ὁ πολέμῳ πύλῃν καλᾷσι, vt recte iam Xylander vertit non τύχην. Pax occludit Ianum ap. Lucan. I, 61. 62. Contra Pacem clauso Iano inclusam teneri, interpretatio et sententia Ouidii esse videtur Fast. I, 281, si locum recte capimus. Apud Aristoph. in Pace 222 sqq. Πόλεμος Pacem antro incluserat. Adeo variis modis et accipi et reddi potuit res, cum antiqua Iani aedícula, ad modum templi amphiprostyli virinque peruia, quae, bello indicto, prisco more patebat adeuntibus et supplicantibus, pace facta occludi solet; visum enim est Bellum modo coerceri portis clausis, ne ille deus portis apertis foras erumperet, modo Pax inclusa teneri, ne auolaret. Itaque idem templum et Iani et Belli et Pacis habitum. Si Valer. Flacc. III, 253 *tunc porta trucidis coit infera belli* hunc locum respexit, probabile sit, alteram in eo loco lectionem, *porta effera* veram esse. Iam porro *Furor impius*, h. e. Bellum civile; vt apud Horat. Petron. et al. Ouid. I ex Pont. 2, 126 de Augusto: *Clausit et aeterna ciuica bella fera.* cf. Petron. B. Ciu. 256 sq. *nodis* exquisite pro vinctulis, catenis. Virgilium ante oculos habuisse videtur Manil. iam Cerdae laudatus, I, 921 *iam bella quiescant, atque adamanteis Discordia vincta catenis Aeternos habeat frenos in carcere clausa.* et Ouid. I. Fast. 702 *Gratia Dis domui-*

que tuae: religata catenis Iampridem nostro sub pede Bella iacent. At ipsi Virgilio praeiuerat Ennius apud Horat. I Serm. 4, 60 *postquam Discordia tetra Belli feratos postes portasque refregit.*

EXCURSVS-X

Mercurius ad Poenos placandos missus.

I, 297. *Haec ait: et Maia genitum demittit ab alto* sqq. Videtur hunc poetae locum expressisse caelator gemmae non ignobilis e Museo Bourdalouii, post Montefalc. in Virgilio Londinensi, Iusticiano et Ambrogiano repetitae, in qua Iupiter in medio sedens, Venus iuxta cum Amore Ioui supplicans, ex altera parte Mercurius cum mandatis Iouis discedens; modo satis liquido constaret, an a manu antiqua opus illud profectum sit; mihi tamen omnes illae gemmae Virgilianae, vt aliae Romani argumenti, recentia ingenia prodere videntur; non enim id fuit suorum poetarum studium Romanis, nec Graeci artifices latini carminis peritiam tantam habuisse videntur; contra saeculo XV et XVI cum Graecae fabulae vulgo ignorarentur, ad Romanam historiam ac ritum reuocari prisca monumenta, ad eundem alia recentia opera confici, passim solebant. Caeterum celeritati bene consulitur a poeta, omni Iouis sermone omisso, quo mandata Mercurio data erant; quatenam illa fuerint intelligimus ex iis, quae Mercurius exsequitur. Mercurius autem animis, vt h. I. Didonis et Poenorum, molliendis et flectendis inprimis idoneus deus, qui *feros cultus hominum recentum*, adeoque et barbarorum, quales Poeni erant, formauit. Scilicet hoc ad persuasionis vim pertinet, in monendo, consiliis dandis, et sic porro; vt Odyss. α, 37 ad dehortandum a scelere Aegisthum Mercurius mittitur. Omnino oeconomia fabulae huius primi libri est eximiae artis. Carthaginis aduersus Aeneae fata tuendae studio (v. sup. 13. 19) Iuno Aeneam immissa tempestate perdere voluerat. Atqui haec ipsa tempestate in Carthaginis huius, cui Iuno metuit,

littus elicitur Aeneas. Iam mireris utique poetam hoc casu non eo uti, ut tanto maiorem nobis super Aeneae discrimine ac periculo, ex Iunonis odiis in illa ipsa terra et vrbe, quae deae tantopere curae cordique erat, impendente, sollicitudinem faciat. Sed poeta aliam viam est ingressus. Ne Aeneas vllum in his locis periculum adeat, mittitur Mercurius ad Poenorum Didonisque inprimis animos placidos et propitios efficiendos. Quo facto, cum tamen vel sic Venus haberet, quod Iunonis odia et iras metueret, Cupidinis mox illa opera vitur (inf. 670 sqq.), ut Didonis animum amore in Aeneam inflammet, quo minus illa Iunonis aliquo monitu in diuersa consilia impulsam in eius perniciem conspiret. Interea Iuno, dum his iam malis aliter occurri non posse videt (v. IV, 90 sqq.), hoc ipso Didonis et Aeneae amore ad auertendum ab Italia Aeneam et intercipiendam adeo Romae fata uti constituit; sed quo minus illa res exitum habeat, Iupiter, cui fatorum ordo inprimis curae esse debet, cauet (ibid. v. 222 sq.). cf. sup. Excurs. I*.

EXCURSVS XI

Dido a Sichaei Umbra monita.

I, 353—359. *Ipsa sed in somnis inhumati venit imago Coniugis, ora modis attollens pallida miris, Cru- delis aras traiecitque pectora ferro Nudavit, caecum- que domus scelus omne retexit; Tum celerare fugam patria- que excedere suadet, Auxiliumque viae veteres tellure recludit Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.* Quae de mariti specie per somnum oblata narran- tur, a poeta ipso adornata videntur, nec incommode ad epicam poesin, ut miraculo animum teneat. Forte poetae, praeter historiam, debetur etiam illud ad rei atrocitatem adiectum v. 349 *ante aras*. Nam vulgo, cum venatum exisset, a fratre vxoris insidiis petitus interiisse Sichaeus traditur: vide Cedrenum p. 140 B. et Io. Malalam Chronograph. p. 68 (p. 206 ed. Oxon.), qui Seruium ad h. l.

descripsit, sed, ut apparet, multo integriorem quam qua- lem nunc habemus. cf. Eustath. ad Dionys. Perieg. v. 195. Sed, ut poeta ante aras id factum mallet, occasionem fingendi praebere potuit hoc, quod maritus Didonis sacer- dotio Herculis functus esse memoratur. cf. Iustin. XVIII, 4. Iam somni visum potest illud quidem ita accipi, ut ipsam facinus somniantis animo fuerit obiectum, ita ut illa ipsi caedi interesse, eam fieri cerneret, poeticae tamen rationi magis consentaneum, ut, quae a Sichaei Umbra verbis sunt exposita, tamquam gesta *nudentur*, enuntientur; ut in notis exposuimus. Similiter Umbra Sichaei mox abdi- tos thesauros indicat, quo loco repositi sint, ut itineris subsidium ac viaticum Didoni fugienti sint. Sic Hectoris Umbra inf. II, 297 *effert* sacra, efferenda esse gestu signi- ficat. Thesauri Didonis adhuc Neronis tempore lusum auaritiae fecere. v. Tacit. Annal. XVI, pr.

EXCURSVS XII

P i u s A e n e a s.

I, 378. 379. *Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates Classe veho mecum, fama super aethera no- tus.* Notati hi versus, quod Aeneas egregie se ipsum com- mendat. Recte, nostris moribus si rem aestimes; secus, si heroicis; ut ex toto Homero satis constat. Exempla aliorum v. ap. Pierfon. Verisim. p. 206: adde Spencium (in *Essay on Pope's Odyssey* P. I. p. 52). Hic ipse versus ex Homero adumbratus Odyss. I, 19. Vlysses apud Alci- noum: Εἰμ' Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν Ἀν- δρώποισι μέλω (carus et honoratus sum propter sagaci- tatem consiliorum in re bellica) καὶ μεν κλέος ἔρωνόν ἔμει. *fama super aethera notus*, ex poeticae orationis genio, nihil aliud quam simpliciter, celebrer et inclytus. Inclytum autem ac notum se calamitatibus suis dicere, mi- nus habet offensionis etiam nostris moribus; et pietatis mentio facta hominum animos beneuolos ipsi reddere pot- erat. Verum et *pius*, ut omnino in Aeneide, perpetuum

est Aeneae attributum, quod, Homérico more, proprio nomini tamquam aliud proprium adiungitur. Sic et *pater Aeneas*, quod antiquiore sermone honoris vocabulum fuit, ac reuerentiae amorisque, inprimis regibus tributum. Sic Odyss. 3, 145 ξείνς πατήρ. Cum autem *pietatis* notio tam late pateat: quaeri potest, quo tandem sensu poeta accipi voluerit. Fuit enim Aeneas *pius in patrem*: unde III, 481 de Anchise: *o felix nati pietate*, fuit *in filium, in patriam, in deos*. Scilicet hoc ultimo respectu dictus est *pius* a poeta, θεοσεβής, religiosus. Docent hoc adiuncta, h. l. *raptos qui ex hostie Penates classe veho mecum*. Lib. II, 691 *Iupiter, adspice nos, et, si pietate meremur, Da deinde auxilium*. Conuenit, quod in omnibus rebus monitis deorum obtemperat. Cum pietate iustitia iungitur inf. 544. 545. Quod autem in Penatibus, de quibus v. Exc. IX ad lib. II, quos secum abduxerat, Aeneas inprimis gloriatur, ad veterem religionem pertinet. Nondum excisa plane et euerfa videbatur resp. superstitionibus adhuc diis tutelaribus seu patriis, eorumque vasis et sacris instrumentis. Qui in coloniam mittebantur, sacra metropoleos suae secum abducebant. Si sacra, h. e. dii patrii et eorum vtenilia, essent seu vi seu fraude et furto ablata, grauissima calamitas ea habebatur. Vt deos elicerent, qui urbem oppugnabant, aut vt deos vinculis ligarent, qui obsidione graui premebantur, ad eandem religionem pertinebat. Capta igitur vrbe, praecipua ea cura inprimis sacerdotum, vt deorum signa et vasa salua essent, dum aut absconderent ea, aut secum asportarent. Sic Panthus Apollinis sacerdos II, 319 fugiebat, *sacra manu victosque deos* ferens. Sigillatim haec satis exposita passim sunt a viris doctis; nobis curae fuit, vt ad rationes suas et causas ea referrentur; idque teneri velim etiam in aliis.

EXCURSVS XIII

De iis quae deorum praesentiam arguunt.

I, 402 — 404. *Dixit, et auertens rosea cernice refulsit, Ambrosiaeque comas diuinum vertice odorem Spirauere; pedes vestis defluxit ad imos, Et vera incessu patuit dea.* Habemus hic exemplum ἐπιφανεῖας numinis insigne. Non iniucundum erit, paucis exponere, quibus modis poetae, Virgilius et Homerus, deorum praesentiam vel in discessu arguant, inprimis cum viri docti, qui in hunc locum inciderunt, sequuti fere sint Heliodori Aethiop. lib. III. p. 148. 149 ed. Bourd., a quo tamen non tam poeticas rationes, quam theosophorum commenta exposita esse manifestum sit.

Quoties igitur poetae, inprimisque principes isti, deos cum hominibus agere iisque interesse faciunt; faciunt autem hoc saepissime, ex recepta inter veteres persuasionem, ad quam diuinae naturae species humana vulgo credita necessario ducere debuit, in priscorum hominum et heroum vita, fere vt in vita patriarcharum, deos inuifere homines, ad eos deuertere, eorum hospitio vti, iis occurrere, sermones ac consilia communicare solitos; quoties igitur deos inter homines agere memorant poetae: si modum quidem et rationem exponunt, quam tamen saepe declarare negligunt: aut dii, etsi cum hominibus agunt, plane se hominum visui non subiiciunt, aut in conspectum veniunt manifesti, aut forma humana adsumta se offerunt, vt tamen mox, saltem in discessu, diuinae praesentiae nonnunquam signa aliqua edant.

In variandis his sequuntur poetae nonnullas alias opiniones inter priscos homines receptas: primo quidem, deos propria sua ac diuina specie a mortalibus aut omnino cerni non posse aut non nisi cum vitae discrimine,

(pro exemplo sit Semele) saltem oculorum caecitate, (v. c. Hymn. in Vener. 188. v. ad Callim. L. P. 82 Spanhem. et ad 102) non posse cerni: nisi forte ab hominibus, qui θεοφιλεῖς, a diis amati essent: ἔγω γὰρ πάντεσσι θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς, Odyss. π, 161. Contra χαλεποὶ δὲ φαίνεσθαι ἐναργεῖς, Iliad. υ, 151. cf. Spanhem. Callim. Ap. 9. Quoties igitur alios homines adeant dii, specie eos humana assumpta illis occurrere: esse vero diuinam speciem humana maiorem, longeque pulcriorem; itaque quoties pulcritudine insignis aliquis mortalis sese offert, numen sub ea specie latere suspicari solent; vt in Hymno in Dionys. 19. 20: porro deos nube modo candenti modo caliginosa amictos ad homines, quibuscum agunt, accedere. Quae omnia cum sensuum nostrorum iudicio ita coniuncta sunt; vt omnium temporum populorumque opinione, nisi qui aut belluino more vivunt aut ad summam philosophiam expoliti sunt, recepta ea fuerint. Iam si in hominum conspectum, quibuscum tamen agunt, omnino non veniunt dii: solent fere verba eorum tantum audiri, quibus is, quem alloquantur, facile numen agnoscere potest, vel quod deus suum nomen effatur, vel quod dei vox iam olim nota et saepius audita erat. Ita Vlysses (Iliad. η, 512) et Achilles de Mineruae vel non conspectae voce nihil dubitant, et notum Aiakis illud apud Sophoclem: ὦ φίλῳ Ἀδάνῳ φίλτατῳ ἐμοὶ θεῶν ὧς εὐμαθὲς σε, καὶ ἄποπτος ἦς, ὅμως φωνήμ' ἀκέω etc. Diuersa ratio est, qua Apollo Iliad. π, 788 sqq. loco inter paucos splendido, Patroclo etli inuisus terrorem infert.

Sin in conspectum veniunt dii manifesti: diuina specie, hoc est maiores ac pulciores humana forma, tum apparent; multa fere luce oculos obtundunt: ita vt haec ipsa lux praesentiam numinis arguere credatur. Sic inf. IV, 358 Ipse deum (Mercurium) manifesto in lumine vidi Intransiens muros, vocemque his auribus hausi. Etiam plena luce domus memoratur, v. c. Hymn. in Cerer. 188. 190, vbi cf. Rubnk. Interdum tamen ad terrorem omnia

comparata sunt: species, oculi, habitus; ita nube caliginosa et atra amicti sunt dii, vt Venus lib. XII, 416. Iuno vero cum procella venit: lib. X, 633 coelo se protinus alto Misit agens hiemem, nimbo succincta, per auras. Enimvero hoc spectat iam propius ad illa, quae a consilio nostro aliena sunt, cum deorum praesentia omnem naturam sensu aliquo perfundere creditur: dum dii, modo cum aeris, ventorum, marisque tranquillitate et aurae silentio adueniunt: in quam rem loca congesta v. ap. Valken. ad Theocr. 2, 38: modo ventorum marisue tumultus praesentiam dei arguit. Cum his coniunctae sunt ἐπιφάνειαι deorum in templis, sub sacrorum sollennium aut oraculorum edendorum tempus: de quibus nunc non agitur, et copiose actum ab aliis, inpr. a Spanhem. ad Callim. Itaque nec attingam, quae ex his ipsis deorum apparitionibus ad Manes aut Umbras per somnum oblatas translata sunt; vt de Creusa Aen. II, 773: tandem etiam ad homines diuinitus afflatus, vt de Sibylla VI, 49. 50. Verum vt ad illum deorum conspectum redeamus, quo, quoties eorum ministerio poeta utitur, illi prodeunt: si manifesto numine occurrunt, fieri id fere animaduertas vel occurfu alterius dei, vel vt filio, marito, aut amato a se homini, in conspectum veniant. Sic inter pugnas dii sibi occurrant in Iliade, sic Achilli Thetis, et Aeneae se mater Venus — non ante oculis tam clara, videndam Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit — confessa deam, qualisque videri Coelicolis, et quanta, solet, lib. II, 591. Veniunt quoque dii in conspectum vnus tantum, etli in magna hominum frequentia, ita vt caeteri omnes ne sensum quidem numinis praesentis habeant: sic vni Vlyssii eiusque canibus manifesta sit Minerva, Od. π, 160. Sic soli Peleo Thetis apud Apollon. IV, 854 sqq. et Achilli in media Achiuorum concione, sed soli, conspicitur Minerva, statimque agnoscitur, δεινὸν δὲ οἱ ὅσσε φαίνεσθαι, Iliad. α, 200: Iliad. ρ, 354 Aeneas Apollinem ἔγνων ἐσάντα ἰδών. Caeterum ex loco hoc Heliodorus illud duxisse videtur, quod ex fixo et constanti obtutu deum intelligi dixit. Species autem diuina modo

ab aeterna deorum iuuentute, ac pulcritudine, modo cum attributis ex poetarum et artificum doctrina et usu, declaratur.

Verum frequentissima ratio ea est, ut ad eum, quem volunt, accedant eumque alloquantur, *humana forma induti*, noti fere alicuius et familiaris, sicque ei ludum faciant, ut cum mortali se agere ille putet; Tumque dii consequuti id, quod volebant, interdum abeunt, ut nec agnoscantur: v. c. Iliad. ρ, 70. cf. φ, 285 sqq. χ, 226 sqq. Sic etiam inobseruati discedunt, qui per somnum se offerunt, ut Minerua Od. ζ, 41 sqq. δ, 795 sqq. et cum Tiphys illa per somnum adstet Orph. Arg. 538. 554. Interdum, ut numen suum prodant, forma humana deposita, diuina conspicui fiunt: Sic Venus in Anchisae amplexibus: Hymn. in Ven. 181 sqq. 175. cf. Burm. ad Anthol. Lat. IV, 13, 12 si irati sunt *maiores maioresque* fiunt: Callimach. in Cer. 59. cf. Wessell. ad Herod. VIII, 38: aut inter dicendum agendumque oculis, voce, toto corporis habitu mortali forma maiore produnt se, ut omnino diuinae naturae indicium vel originis habita est oris corporisque maiestas, vel pulcritudo. *Specto*, ait ille ap. Ouid. III Met. 609, *cultum faciemque gradumque: Nil ibi, quod posset credi mortale, videbam.* Ita Iris, quae Beroen simulabat, Aen. V, 647 *diuini signa decoris Ardentisque notate oculos, qui spiritus illi, Qui vultus, vocisque sonus vel gressus eunti.* cf. Odyss. ν, 288, ubi Minerua, proditura se deam, repente inter dicendum femina fit eximia specie; de Cerere autem Hymn. 188. 189, ubi v. Ruhnck. Inprimis autem huc spectat Iliad. γ, 396 sq., ubi Veneris anui assimulatae consiliis obsequi cum nollet Helena, tum illa manifesta adstet dea, καὶ ῥ' ὥς ἔν ἐνόησε θεᾶς περικαλλέα δειρὴν, Στήθεά δ' ἰμερόεντα, καὶ ὄμματα μαρμαίροντα, Θάμβησέν τ' ἄρ' ἔπειτα quem ipsum locum Virgilius versibus supra adscriptis ante oculos habuit, rem tamen aliter tractauit: *auertens rosea ceruice refulsit* etc. Scilicet occurrit apud poetas tandem et illa ratio, ut *non nisi sub discessum*, modo ad terrorem faciendum, modo ad numen

testandum, mortali forma exuta, diuina specie numen spectantium oculos praestringat. Itaque h. l. diuinam speciem numenque arguit pulcra ceruix, coma suauiter spirans, palla deae defluens, cum antea venatricis more esset succincta, tandemque incessus. Videamus de singulis.

Scilicet si abeuntes numen manifestum ac confessum faciunt, signis fere atque notis id faciunt sequentibus: Peractis mandatis modo discedunt sic ut ad Olympum redeant, ut de Mercurio iuuenis faciem mentito Odyss. κ, 307. 308 Νῆσόν ἀν' ὑλήεσσιν ille ad Olympum redit; modo subito ex conspectu eorum, quibuscum loquebantur, auferuntur, euanescent vel auolant. Alias abeuntes, forma adscititia abiecta, diuinam speciem a tergo ostendunt. Sic Apollo in Butae formam conuersus: *Mortales medio adspectus sermone reliquit, Et procul in tenuem ex oculis euauit auram. Adgnouere deum procures diuinaque tela Dardanidae, pharetramque fuga sensero sonantem*, Aen. IX, 657 sq. Apollinem hic vides in aerem sublatum; cum alibi nube vel obscura caligine involuant se dii, quippe qui omnino, ut inuisi sint, nube se operiant, atque eos quoque, quos subducere vel occultare volunt, nube obducant, ut toties ap. Homerum fit. Sed aliis locis abeuntes deos declarat incessus leuis ac celer, et volanti similis, ut vix pedibus terram attingant; qualis omnino deorum incessus esse fertur, ἔτε χθόνα μάρπτε πόδεσσιν, Iliad. ξ, 228. cf. 284. 5, modo stellae fatuae cadenti Iliad. δ, 75, modo columbae, modo accipitris volatui comparatus. Notus locus Iliad. ε, 778 Αἰ δὲ βάτην τρήρωσι πελειάσιν ἴθμαθ' ὁμοῖαι. Harpae etiam, quae ex aquilarum genere est, Minerua coelo descendens assimulatur Iliad. τ, 350. 1, et Neptunus Calchantis habitu Achivos ad pugnam adhortatus Iliad. ν, 62 sqq. Αὐτὸς δ', ὥς ἵρηξ ἀκύντερος ὄρτο πέτεσθαι etc. et subiicit Aiax: non hic fuit Calchas: Ἴχθυα γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἢ δὲ κυνημάτων Ρεῖ ἔγνω ἀπρόντος (leui scilicet et suspenso gressu). ἀρίγνωτοι δὲ θεοὶ περ. At in Odyss.

α, 320 Minerva, cum sub Mentae persona Telemachi animum erexisset, ἀπέβη, Ὅρις δ' ὡς ἀνόπαια διέπτατο, et Odyss. γ, 371. 2 eadem apud Nestorem ἀπέβη Φήνη εἰδομένη· θάμβος δ' ἔλε πάντας ἰδόντας. Serpentis lapsum ac tractum nusquam a poetis Graecis vidi deorum incessui assimulari: vide tamen Spenc. ad h. l. Singulare est inf. IX, 15. 19, quod Iris arcu et sereno coelo discessum suum mirabilem facit.

Cum dei discessu coniunctum interdum illud, ut praeter naturam mira aliqua vi affici sentiat modo animum modo corpus is, qui cum deo in mortalem mutato egerat. Sic supra memorato loco Iliad. ν, 62 sq. Neptunum, qui Calchantis personam induerat, agnoscit Ajax manuum pedumque insolito vigore viriumque refectione, v. 74. 75, et tetigerat eum deus discedens sceptro suo. Imitatus hoc est Quint. Cal. XI, 142 — 144. Aliud exemplum habes Iliad. ν, 81. 110. Apollinis Aeneam restituentis: Ὡς εἰπὼν ἔμπνευσε μένος μέγα ποιμένι λαῶν, et Odyss. α, 320 Minerva discedens Telemacho non modo incessu, sed et ex eo manifesta fit: τῷ δ' ἐνὶ θυμῷ Θῆκε μένος καὶ θάρσος. Hoc idem faciunt interdum dii tacite et occulte, ut Pallas Menelaum novis viribus recreat Iliad. ρ, 569.

Quandoquidem in ipso discessu diuina species humanae formae succedit, commemorantur quoque illa, quae in specie diuina memorabilia sunt: summa oris pulcritudo aut maiestas, corpus humano maius et augustius, cum pulcritudine candor corporis, ceruix pulcra, comae promissae, quales perpetuam deorum iuuentam decent, ut in Cerere, Hymn. v. 277. 8, et in loco nostro Virgilii.

Quod inter praesentis numinis signa refertur gratus odor, quem siue totum corpus siue coma exhalat: uti in Venere, h. l. *ambrosiaeque comae diuinum vertice odorem spirauere*; et Dianae nec in adspectum prodeuntis praesentia ex diuino odore agnoscitur ab Hippolyto apud Eurip. Hippol. 1391: id quidem ductum est

ex antiqua vita, quando regiae opulentiae erat, vnguentis suauibus delibutum corpus habere, antequam frequentioribus commerciis copia maiore et expeditiore sumtu vnguenta Asiae in Europam illata sunt. A regum autem luxu, qualis tum erat, adumbrata deorum vita, adeoque in eam traductum etiam vnguentum ambrosia dictum. Sic de Iunone Iliad. ξ, 170 sqq. et de Venere Odyss. θ, 364. 365 et sup. Georg. IV, 415 sqq. Etiam ap. Hesiod. Scut. Herc. 7. 8. Alcmenae a capite et superciliis suaves odores spirant, tanquam a Venere. (et si versus vix a primo carminis auctore sunt.) Ducta hinc sunt ea, quae de veste stragula Bacchi habet Apollon. IV, 430 sq. Hoc tamen diuinae naturae argumentum non nisi in elegantioribus diis locum habere potest; ut in Venere et Apolline; in Diana etiam apud Eurip. l. c.; in Flora apud Ouid. Fast. V, 376: alia exempla v. apud Burmann. ad Anthol. Lat. IV, 13, 30. Insignius caeteris est in Hymno Homer. in Cer. 274 sqq., quod apponam, quia reliqua quoque praesentis numinis argumenta sub discessum continet: Ὡς εἰποῦσα θεὰ μέγας δὲ τε καὶ εἶδος ἄμειψε, Γῆρας ἀπώσαμένη· περὶ τ' ἀμφότες κάλλος ἄητο, Ὀδμή δ' ἰμερόεσσα θυγέντων ἀπὸ πέπλων Σκίδνατο. τῇλε δὲ Φέγγος ἀπὸ χροὸς ἀθανάτοιο λάμπε θεῆς, ξανθὴ δὲ κόμη κατενήνοθεν ὤμους· Αὐγῆς δ' ἐπλήσθη πυκινὸς δόμος, ἀεεροπῆς ὥς· Βῆ δὲ δι' ἐκ μεγάρων. Videmus hic sub discessum Cereris formam diuinam receptam: pulcritudinem, ambrosium odorem, candens corpus, comam promissam; lucem per domum suam. Imitatione quoque expressa res in templis: v. c. de Dea Syria et in teletis: ut apud Apulei. XI.

Et hi quidem priscae et epicae poeseos praecipui modi diuinam praesentiam declarandi, super quibus multa possint argutius disputari, nisi hoc a consilio nostro esset alienum; et facere hoc cuius ex superioribus est in promptu. Quando autem de origine et causa huius phantasmatis hominum mentibus subnati quaeritur, ablegandus est lector ad Exc. I ad lib. IX, 633. Nec tamen existi-

mandum est, semper haec tam accurate et diserte a poetis tractari. Quin saepe satis habent, deum memorare cum mortali agentem, numen suum manifestantem, et a mortali agnitum, nulla tamen re adiecta, qua intelligatur, quomodo id fieri potuerit. Scilicet iam ab initio inter poetam et lectorem tacito consensu conuenerat, posse et solere a diis fieri ea, quae naturae morem deserunt eoque ipso mirationem faciunt. Exempli vide Iliad. v, 319, ubi Neptunus Aeneam non latet, et p, 334 Apollinem idem *Ἐγὼ ἐσάντα ἰδών*. adde Iliad. β, 172. ε, 794. 815. Sic inf. XII, 632 *Iuturnam* sororem agnoscit Turnus, nec additur, quo signo vel argumento.

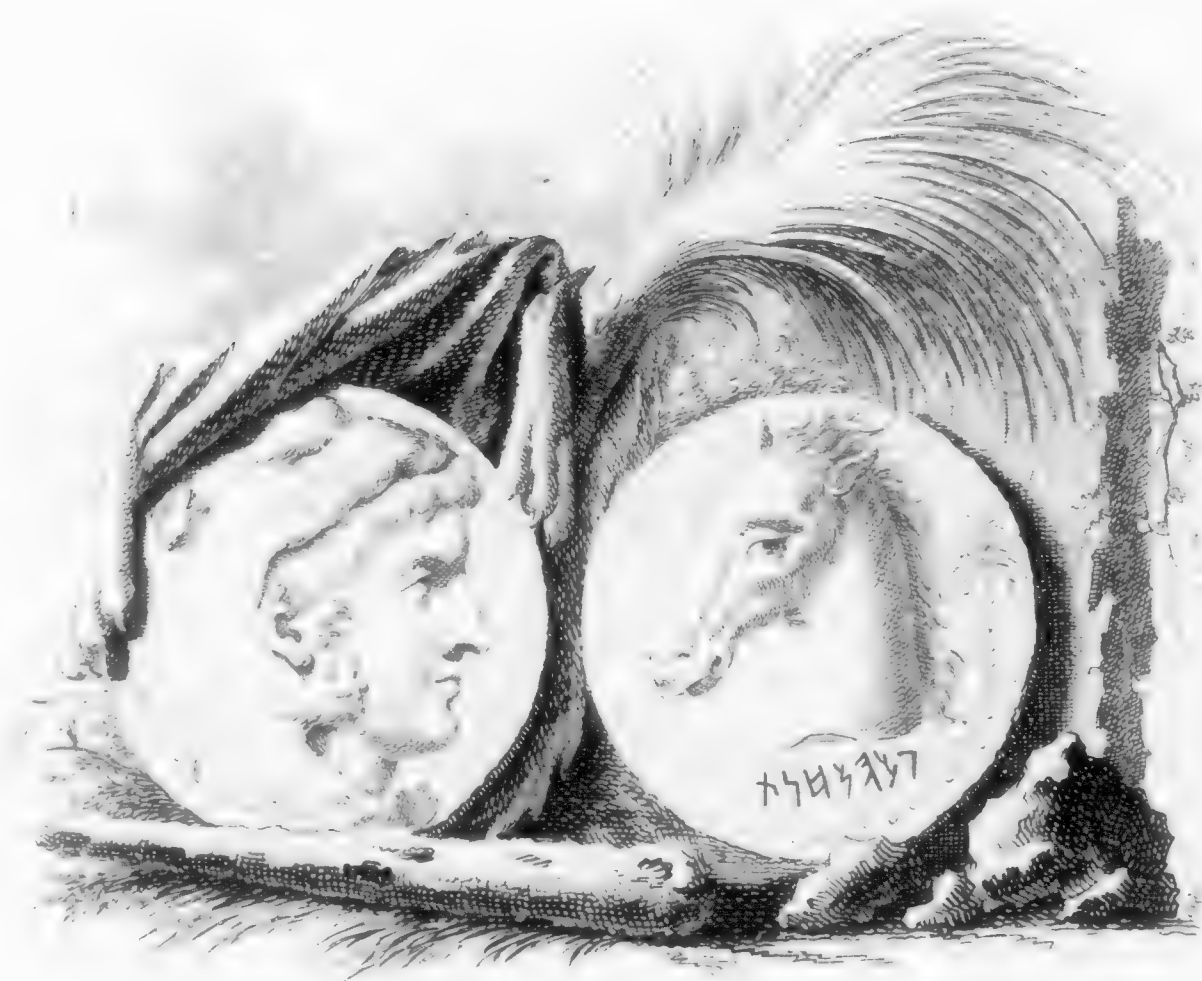
EXCURSVS XIV

Equi caput omen Carthaginiensium fortunae.

I, 442 — 445. *Poeni Effodere loco signum, quod regia Iuno Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello Egregiam et facilem victu per saecula gentem.* Caput equinum adeo auspiciū et omen fuit futurae fortunae; fore Poenos gentem bellicosam et rerum copiis (ex agricultura, nauigatione et commerciis populorum) affluentem. Iustin. XVIII, 5, 16 *Ibi quoque equi caput repertum, bellicosum potentemque populum futurum significans, urbi auspiciatam sedem dedit.* Quas fideulas verbis, *facilem victu* fore gentem; interpretandis adhibuerint viri docti, vide ap. Cerd. Burm. Trapp. Si Carthaginiensium historiam inspicere meminissent viri docti, in multis huius et quarti libri locis minus turbassent. Celebrata satis inter veteres res est, Carthaginienses agri colendi studiosissimos fuisse, et totum illum Africae tractum laetissimo cultu summae fertilitatis effloruisse. Itaque praeclare iis portenditur perpetua victus copia et affluentia; *et facilis victu*

mandum est, semper haec tam accurate et diserte a poetis tractari. Quin saepe satis habent, deum memorare cum mortali agentem, numen suum manifestantem, et a mortali agnitum, nulla tamen re adiecta, qua intelligatur, quomodo id fieri potuerit. Scilicet iam ab initio inter poetam et lectorem tacito consensu conuenerat, posse et solere a diis fieri ea, quae naturae morem deserunt eoque ipso mirationem faciunt. Exempla vide Iliad. v, 319, ubi Neptunus Aeneam non latet, et ρ, 334 Apollinem idem Ἔγνων ἐσάντα ἰδών. adde Iliad. β, 172. ε, 794. 815. Sic inf. XII, 632 Iuturnam sororem agnoscit Turnus, nec additur, quo signo vel argumento.

EXCURSVS XIV

Equi caput omen Carthaginiensium fortunae.

I, 442 — 445. Poeni Effodere loco signum, quod regia Iuno Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello Egregiam et facilem victu per saecula gentem. Caput equinum adeo auspicium et omen fuit futurae fortunae; fore Poenos gentem bellicosam et rerum copiis (ex agricultura, nauigatione et commerciis populorum) affluentem. Iustin. XVIII, 5, 16 Ibi quoque equi caput repertum, bellicosum potentemque populum futurum significans, vrbi auspiciatam sedem dedit. Quas fidiculas verbis, facilem victu fore gentem, interpretandis adhibuerint viri docti, vide ap. Cerd. Burm. Trapp. Si Carthaginiensium historiam inspicere meminissent viri docti, in multis huius et quarti libri locis minus turbassent. Celebrata satis inter veteres res est, Carthaginienses agri colendi studiosissimos fuisse, et totum illum Africae tractum laetissimo cultu summae fertilitatis effloruisse. Itaque praeclare iis portenditur perpetua victus copia et affluentia; et facilis victu

est is, qui facilem et paratum victum habet: εὐπορος, ut agrum frugibus vel frugum facilem dixere veteres. Tenendum scilicet, ea, quae in vulgari oratione τὸ facilis pro adiectiuo adiunctum habent, poetice ita efferri; ut si *alloquium regis facile* exprimendum sit, *facilem regem alloquio* vel *alloqui* dicat poeta, ut Val. Fl. V. 407 *littus quod faciles appulsus habet*, idem *littus facile appulsibus*. Ita, quae *victum facilem* fundit humo tellus Georg. II, 460, est etiam *tellus victu facilis*; et sic *gens victu facilis*, quae habet victum, alimenti copiam paratam, affluentem, propter agorum scilicet fertilitatem et vbertatem. Simili modo infinita alia ad prosaicam formam comparanda sunt. Aen. VIII, 318 *asper victu venatus*, h. e. qui victum asperum, qualis est vitae asperae, durae et pauperis, praebet. *nox aspera curis*, Val. Fl. III, 362, quae curas asperas secum affert, et sic porro. *Equus* autem quidni ferax et laetum solum, equis alendis idoneum, ominetur? quum hoc armentum pabuli copiam et vberem agrum inprimis sibi poscat. Vide, si talis res auctoritate indiget, Columellam de R. R. VI, 27. Varia quidem de hoc portento inter fundamenta urbis reperto fuit narratio, nam alii (v. Iustin. l. c. Seru. et Pompon.) primo caput bubulum, alii palmam simul repertam tradiderant, proxime tamen ad nostrum alii ap. Eustath. ad Dionys. Perieg. 195 εὐρον κεφαλὴν ἵππου, καὶ συμβαλόντες σημεινέσαι σχολὴν αὐτοῖς καὶ παρ' ἄλλων δόσιν τροφῆς, καὶ ἄ καὶ τοῖς ἵπποις, ἔκτισαν ἐν τοιαύτῳ τόπῳ Καρχηδόνα. sane diuersa interpretatio de otio ac pacis studiis, inprimis ex mercatibus; vides tamen hoc ipsum, *facilem victu*, ita expressum, ut sine multo labore victum inueniant. Quod Aen. III. 540 sqq. diuersum ex equis augurium petitur, nihil officit. Poterant enim eadem res diuersis temporibus et rerum conditionibus ad diuersa trahi omina. Ita ἵππον πολέμιόν τε καὶ ἐπὶ λυδὰ, *bellicosum et aduenam* interpretabantur vates Telmessenses ap. Herodot. I, 78.

EXCURSVS XV

Pictura in templo Carthagini ab Aenea perlustrata.

I, 453 sqq. *Namque sub ingenti instrat dum singula templo, Dum — Artificumque manus inter se operumque labores Miratur, videt Iliacus ex ordine pugnas.* De pictura vulgo haec accipiuntur; et v. 464 *picturam* expresse appellauit. Quod si verum est, aduersus temporum rationem peccare poeta maluit haec commemorans, modo gratis rerum imaginibus delectaret. Nam *Iliacis temporibus non fuisse* pingendi artem *apparet*. v. Plin. XXXV, 6. Obseruatum hoc iam est Goguetto *de origg. legg. art. et discipl.* Tom. III, p. 346. Et Homerum sculpturae opera in omni metallorum genere memorare, *nullae picturae*, vnicuique Homerum legenti facile succurrit. Videndum igitur, an Virgilius non de pictis tabulis, sed de anaglypho opere, et quidem ex aere, quod antiquissimum fuit genus, et quo ducunt fores ex aere factae v. 448. 449, agere dicendus sit? Nam, quod *picturam* dixit, hoc poetica elegantia de quouis opere, quod figuras rerum ac signa repraesentat, bene memorare potuit. Accipiendum autem ita esset de sculptorio opere in foribus templi ac valuis ex aere facto: in his enim, ut et in fastigiis, templorum pariter ac palatiorum frequens fuit caelatura: cf. Paus. I, 24. V, 10. X, 19. VIII, 45. Cic. Verr. IV, 56 et porticus templi Iouis Olympii apud Agrigentinos: v. Diodor. XIII, 82 in qua et exsculpta ἑλῶσις τῆς Τροίας heroibus suo quoque habitu expressis. et solent poetae in argumentis eiusmodi sculpturae sibi placere: ut noster Ge. III, 26 sqq. Aen. VI, 20 sqq. Sic Ouid. Met. II, pr. in regia Solis. Silius III, 32. in templi Herculis foribus. ad q. l. cf. Drakenb. Valer. Fl. V, 411 in fastigio templi (ita quidem nobis videtur) et in foribus 417 — 465 expressas historias apud Colchos memorat; sapienter quidem hoc; sed idem in operis summa infelix; non enim apparet, quorsum ista descriptio anaglyphi inserta

fit. At noster poeta ad confirmandum Aeneae animum his rerum imaginibus egregie vitur. Anaglypha idem et alibi memorat, vt inf. 640. Inter haec tamen commento illi sculpturae h. l. non magis confidam, quam ei, quod multo minus probabiliter in animum venit viro docto, vt crederet, hic de textura agi. Nisi vim facias verbis, non nisi de tabulis pictis agere poeta potuit: et dicendus ille est maluisse morem Italiae suae sequi, in qua passim visebantur porticus templorum pictae. Res Troianas inter argumenta fuisse, vel ex Petronio 29 et 89 discere licet: cf. Wernsdorf. P. Min. T. IV, p. 605. Nihil frequentius eodem more inter Graecos, quos, parietes templorum et porticus picturis exornasse, multa docent exempla apud Plinium et Paulaniam, vt Athenis I, 17 in Thesei templo; I, 18 in templo Dioscurorum; I, 20 in t. Bacchi; cf. c. 25. 26. et Athenaeum X, p. 456 extr. inprimisque templum Mineruae ap. Cicer. Verr. IV, 55. Troiani autem belli historiae, etsi in populo, qui nihil cum Troianis et Graecis commune haberet, recte tamen poterant operis ab arte perfecti argumentum praebere. Solet enim ars externas historias, inprimis claras et nobiles, sibi materiem facere; et ab Etruscis, saltem ab Italis, similiter belli Troiani historiam, quamquam illa aliena ab hoc populo erat, in tot monumentis, inprimis sepulcralibus, expressam videmus. Caeterum ea, quae mox memorantur, non continui alicuius operis vniusque tabulae argumentum sunt habenda; certe nihil in poeta video, quod ita statuere iubeat; sed singulae historiae singulorum operum argumentum constituere putandae.

EXCURSVS XVI

De Rhefo.

I, 469. *Nec procul hinc Rhefi niueis tentoria velis.* Nouit plura in rebus Troianis Maro, ab Homero aliena, et morem aetatis suae praetulit; Tragicos ea in re sequutus, qui equites, tubas, et alia memorant, quae heroica vita ignorauit. Nunc *tentoria* narrat *niueis velis*: in qui-

bus non tam illud me mouet, quod *niuea* tentoria fecit, eo scilicet, vt vel noctu nitore fulgentia late essent Diomedi et Vlyssi speculantibus conspicua; sed quod Troianis temporibus tentoria nondum erant *lintea*. Achiuorum κλισία σιπίτιβυς lignisque constabant, vimine intertexto humoque aggesta, adeoque tuguria potius. v. Iliad. ω, 449 sqq. cf. Eustath. ad Iliad. α, 185. Recte et Tzetza in Antehomericeis, a viro doctissimo Iacobs nunc editis, Achaei: τεῦξάν δὲ κλισίας πλεπτάς, σαβάρας (h. e. σαυροῖς) ἀραρυίας. et Tryphiod. 159. πῦρ ἴδιον πλεπῆσιν ἐν κλισίῃσι βαλόντες. ad quem versum loci nostri haud oblitus est doctiss. Northmore. Thraces vero illa nocte ne in talibus quidem tentoriis, sed, vt erant, nuda humo recubabant; πεδοσιβείς vt in Rhefo 763 sqq. quid? quod totus Troianorum exercitus sub dio noctem agebat, quantum quidem ex Homericalectione memini. Etiam Rhefi Trag. auctor tantum εὐνάς Thracum et καίτας memorat. At Dictys tentoria memorat p. 60, l. 45.

EXCURSVS XVII

De Troilo.

I, 474 — 478. *Parte alia fugiens amissis Troilus armis, Infelix puer, atque inpar congressus Achilli, Fertur equis, curruque haeret resupinus inani, Lora tenens tamen; huic ceruixque comaeque trahuntur Per terram, et versa puluis inscribitur hasta.* Troilus Priami f. (aliis Apollinis. cf. Not. ad Apollod. p. 762) admodum puer, h. e. in prima iuuenta constitutus (*impuem Troilon* Horat. dixit II, 9, 15: *nimum cito Congressu Achilli Troile* Senec. Agam. 747. 748) ab Achille victus. Factum iam ante Iliadis tempora. Nam libro ultimo inter occisos ab Achille filios Priamus Τρώϊλον ἱπποχάρμην memorat, Iliad. ω, 257. Meminit etiam Quintus Paralip. IV, 155. 419 sqq. inter superiorum temporum res ab Achille gestas; et in hoc praeiuisse auctorem Cypriorum carminum, e Proclo didici. Alii serius et post Memnonis demum interi-

tum collocasse videntur, vt ex Lycophrone 307 sqq. et Tzetza ad e. l. et in Posthomer. 353 sqq. colligas. Et sic manifeste Dictys qui vulgo fertur IV, 9. Post Hectorem Ausonius Epitaph. 18, qui h. l. expressit. Omnino varie hanc narrationem a priscis poetis tractatam fuisse necesse est. Inprimis tamen infames fuere Achilles amores in Troilum pulcerrimum puerum, vid. Tzetza ibid. et ad e. Canter. Nou. Lect. II, 9, et h. l. Cerda post Seruium: quamquam Tzetza pro solita sua stultitia sponfione certat, Troilum magnum iam natu fuisse. Nata autem sine dubio est ea fabula e poetarum lusibus, qui puerorum amores inprimis Achilles exemplo defendebant; quam ad rem summum illud occisi Patrocli desiderium memorari solebat. Fuere ex eo genere plures, vt Phanocles, cuius Ἐρωτες ἢ Καλοὶ nuper in memoriam reuocati fuere fragmento e Stobaeo a Ruhnkenio V. C. retractato. cf. Notae ad Apollod. p. 532 sqq. Illud mireris, quod iam Lycophron fabulam hanc Troili interpolatam sequutus esse videtur l. l. et Arae auctor carminis, quod inter Simmiae παύγια habetur. Caeterum Virgilius Troili caedem ita narrat et tractat, vt is cum Achille congressus vulnere accepto curru exciderit, pedibus tamen ita impeditus, vt supinus e curru delapsus ab equis raptaretur (compara Iliad. ζ, 42. 43), cum interea nec hastam nec frena e manibus dimitteret; itaque hasta inuersa per terram tracta sulcos in puluere tractim faciebat. Aliter Dictys l. l. Dares c. 33. Iosephus Iscanus VI, 289 sqq. Tragoediae Troili nomine inscriptae fuere olim Sophoclis, et aliorum. Obseruabimus tandem recentiorum quoque fabularum factum esse Troilum argumentum, Lollii quidem Vrbinatis, et Guidonis de Colonna. Vnde Chaucer duxit suum Troilum et Cressida. Extat quoque mss. Alberti Stadenfis carmen elegiacum historiam belli Troiani complexum, Troili nomine inscriptum in bibliotheca ducali Guelpherb.

EXCURSVS XVIII

De Hectore circa Troiam raptato.

I, 483. *Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros Achilles.* Obseruatum et hic et ad Homerum iam ab aliis (add. Wernsdorf ad Epit. Iliad. P. M. T. IV, p. 742), Homerum raptati circa Troiam Hectoris non meminisse. Ter circa vrbis muros fugit Hector (Iliad. χ, 208), caesus autem e curru ligatus statim ad naues trahitur, v. Iliad. χ, 399 sqq., vbi ter quotidie circa Patrocli tumultum raptare eum solebat Achilles, Iliad. ω, 14 sqq. Tractum igitur Hectoris cadaver circa muros aut vni ex Cyclicis aut ex Tragicis deberi puto, qui omnia fere belli Iliaci facta variis modis tractata et ornata pro consilii ratione saepe inflexerant et variauerant. v. Excurs. ad Aen. II, pr. Fuere autem huius argumenti tragoediae olim plures Aeschyli, Timothei, Dionysii Tyranni, Ennii, Ἐκτορος λύτρα inscriptae, aliorum Πρίαμος, Ἀχιλλεύς. Virgilius tamen inprimis ante oculos habuisse videtur Euripidem, quem inter

tum collocasse videntur, ut ex Lycophrone 307 sqq. et Tzetza ad e. l. et in Posthomer. 353 sqq. colligas. Et sic manifeste Dictys qui vulgo fertur IV, 9. Post Hectorem Ausonius Epitaph. 18, qui h. l. expressit. Omnino varie hanc narrationem a priscis poetis tractatam fuisse necesse est. Inprimis tamen infames fuere Achillis amores in Troilum pulcerrimum puerum, vid. Tzetza ibid. et ad e. Canter. Nou. Lect. II, 9, et h. l. Cerda post Servium: quamquam Tzetza pro solita sua stultitia sponfione certat, Troilum magnum iam natu fuisse. Nata autem sine dubio est ea fabula e poetarum lusibus, qui puerorum amores inprimis Achillis exemplo defendebant; quam ad rem summum illud occisi Patrocli desiderium memorari solebat. Fuere ex eo genere plures, ut Phanocles, cuius Ἐρωτες ἢ Καλοὶ nuper in memoriam reuocati fuere fragmento e Stobaeo a Ruhnkenio V. C. retractato. cf. Notae ad Apollod. p. 532 sqq. Illud mixeris, quod iam Lycophron fabulam hanc Troili interpolatam sequutus esse videtur l. l. et Arae auctor carminis, quod inter Simmiae πάγνια habetur. Caeterum Virgilius Troili caedem ita narrat et tractat, ut is cum Achille congressus vulnere accepto curru exciderit, pedibus tamen ita impeditus, ut supinus e curru delapsus ab equis raptaretur (compara Iliad. ζ, 42. 43), cum interea nec hastam nec frena e manibus dimitteret; itaque hasta inuersa per terram tracta sulcos in puluere tractim faciebat. Aliter Dictys l. l. Dares c. 33. Iosephus Iscanus VI, 289 sqq. Tragoediae Troili nomine inscriptae fuere olim Sophoclis, et aliorum. Obseruabimus tandem recentiorum quoque fabularum factum esse Troilum argumentum, Lollii quidem Vrbinatis, et Guidonis de Colonna. Vnde Chaucer duxit suum Troilum et Cressida. Extat quoque ms. Alberti Staden- sis carmen elegiacum historiam belli Troiani complexum, Troili nomine inscriptum in bibliotheca ducali Guelpherb.

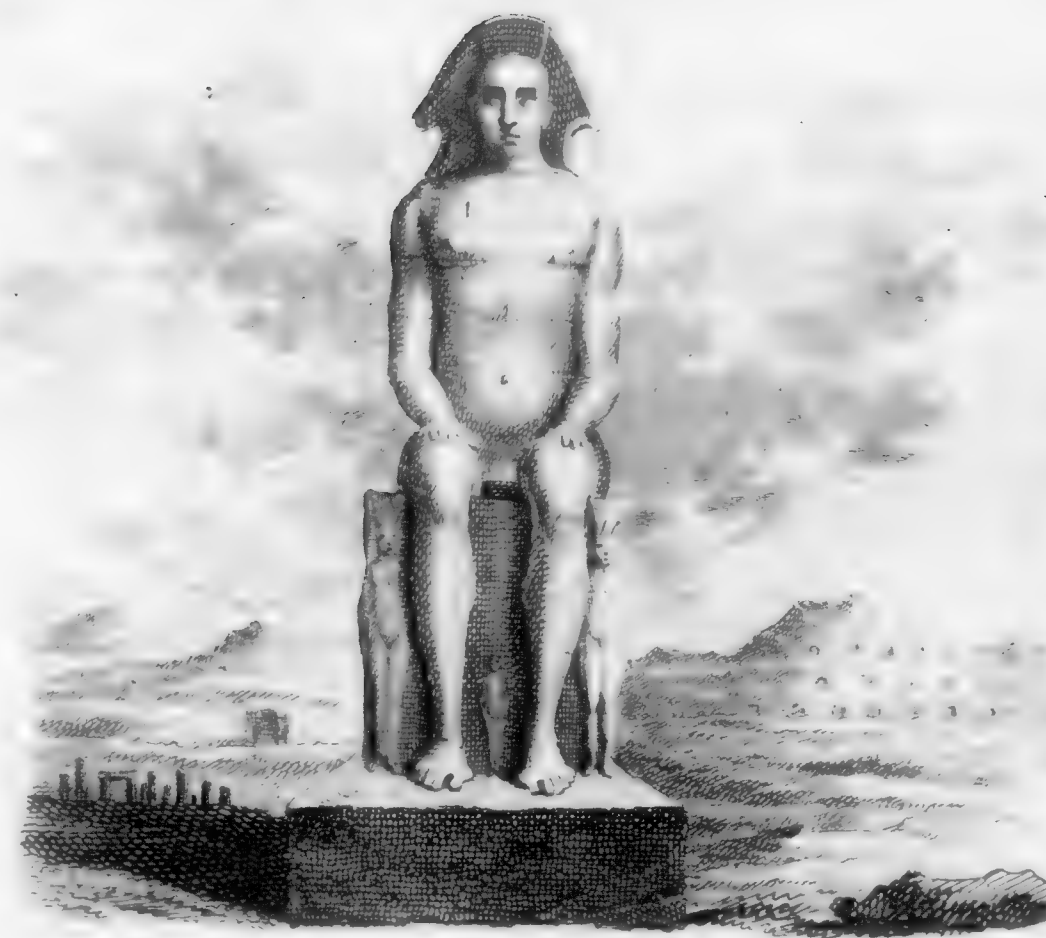
EXCURSVS XVIII

De Hectore circa Troiam raptato.

I, 483. *Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros Achilles.* Obseruatum et hic et ad Homerum iam ab aliis (add. Wernsdorf ad Epit. Iliad. P. M. T. IV, p. 742), Homerum raptati circa Troiam Hectoris non meminisse. Ter circa urbis muros fugit Hector (Iliad. χ, 208), caesus autem e curru ligatus statim ad naues trahitur, v. Iliad. χ, 399 sqq., ubi ter quotidie circa Patrocli tumulum raptare eum solebat Achilles, Iliad. ω, 14 sqq. Tractum igitur Hectoris cadaver circa muros aut vni ex Cyclicis aut ex Tragicis deberi puto, qui omnia fere belli Iliaci facta variis modis tractata et ornata pro consilii ratione saepe inflexerant et variauerant. v. Excurs. ad Aen. II, pr. Fuere autem huius argumenti tragoediae olim plures Aeschyli, Timothei, Dionysii Tyranni, Ennii, Ἐκτορος λύτρα inscriptae, aliorum Πρίαμος, Ἀχιλλεύς. Virgilius tamen inprimis ante oculos habuisse videtur Euripidem, quem inter

caeteros ille probavit, Androm. v. 105. 106. Hanc Ennius latinam fecerat, ex eaque hic ipse locus de miserrabili Hectoris caede superest: v. Fragm. Ennii p. 239. Est ex ea vox sonora et splendida *raptauerat* petita. cf. inf. II, 272. Actum est nuper pluribus de raptato Hectore ad Ilium non circa Ilium ad libellum Lechevalerii, qui Descriptio Troadis inscribitur.

EXCURSVS XIX

D e M e m n o n e.

I, 489. *Eoasque acies et nigri Memnonis arma:* Memnonis ad Troiam aduentus, et pugna cum Achille ac caedes, inter res Iliacas post Iliadem celebre argumentum, quod imprimis nobilitauerat *Arctinus Milesius*, cuius *Aethiopis* libris V olim fuit lectitata: Eius argumentum a Proclo seruatum e cod. Vatic. datum vid. in *Biblioth. ant. litt. et art.* unde intelliges, carmen illud initium cepisse ab Penthesileae accessu ad urbem, atque etiam post Memnonis mortem complexum esse Achillis extrema, ludos funebres ei factos et iudicium armorum inter Vlysses et Aiace. Nihil itaque mirum, quod Schol. Pindar. I, 4, 58 Aiace *αὐτοχειρίαν* ex illo carmine docet. Etiam in Tabula Iliaca a Fabretto edita *Αἰθιοπὶς κατὰ Ἀρκτῖνον τὸν Μιλήσιον* adscripta, tamquam ex qua rerum expressarum pars petita sit. Arctinum ad Olymp. IX Suidas, ad IV refert Eusebius Hieronymi MCCLIV, ubi v. Pontac. Scalig.

Vallarf. item Salmaf. ad Solin. p. 599. 600 Ryck. de prim. Ital. colon. p. 440. Eidem *Ἰλίου Πέρσις* tributa, de qua v. Excurs. I ad lib. II pr. Secundum veteres, quos amissimus, late describitur Memnonis fatum a Quinto Paralip. lib. II et Dicty IV, 4. VI, 10. et ultimo loco a Tzetta in Posthom. 212 sqq. vbi v. Iacobsii nota, qui Sturzium quoque excitat ad Hellanici fragm. p. 149. Multis etiam olim tra-goediis fuit celebratus Memnon, Aeschyli inprimis et Sophoclis, cuius *Αἰθίοπες* eiusdem argumenti fuisse videntur, et, quod probabile sit, vna eademque cum *Memnone* fabula. Memnonem etiam Homerus ipse memoravit Odyss. δ, 188. vbi Nestor filium Antilochum ab eo caesum prodit; est ibi *Ἡὸς Φαειῆς ἀγλαὸς υἱός*. Et λ, 521 Vlysses Neoptolemum praedicat *κίχλυστον μετὰ Μέρμωνα δῖον*. Fuit itaque Memnon pulcerrimus iuuenis. Virgilius tamen *nigrum* appellat. Scilicet Tithoni et Aurorae filius Indos et Aethiopes adduxisse fertur, vt Troianis opem ferret: siue quod fama acceptum erat, venisse Troianis socios et auxilia ex terris ad orientem Troadis sitis, siue quod a Cycladicis tota illa narratio fuit illata rebus Troicis. Obscurior est de Memnone fabula, et quae modo ad Aegyptum superiorem, modo ad Assyriorum adeo origines reuocetur. Vide a Pocockio congesta ad Memnonis signum illustrandum in ruinis Thebarum (*Descript. of the East* Tom. I, p. 101 sqq. et in Inscription. ant. graecis p. 80 sqq. 91 sqq.). Sed ne poetae absurda commenti esse videantur, hoc saltem monebimus, Assyriorum imperium videri illo tempore vsque in Asiam minorem prolatum, atque ex iis finibus, adeoque ex Oriente (hinc *Eoae acies*), non vero ex Assyria proprie dicta, potuisse fingi vel tradi aliquem Memnonem, Aurorae, *Ἡὸς*, filium, copias Troianis adduxisse; Indos et Aethiopes poetae vocant; quo nomine omnes ad Orientem sitos populos, in australibus inprimis plagis, declarabant veteres. Ornata deinde variis modis et amplificata fabula. cf. Pausan. X, 31 p. 875. Schol. Pind. Nem. 6, 85. 3, 106. add. inf. ad v. 751. Fuit quoque Memnonis sepulcrum haud longe ab Aesepo ad septentrio-

nem Troadis finium: Strab. XIII p. 878. C. Confusa tandem cum alio Memnone Aegyptio, *Pha-menopha* apud Paus. I, 42 p. 101, alibi *Amenophis*, f. Amun-no-phi, secundum Iablonsk. de Memnone p. 31. Erat is sol oriens: id quod statua quoque sub orientem solem vocalis declarabat.

EXCURSVS XIX*

De Amazonibus auxilium Ilio ferentibus.

I, 490. *Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet, Aurea subnectens exfertae cingula mammae, Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.* Quae mythi de Amazonibus origines fuerint, incertum est; fuisse tamen fundum aliquem historicum, famam antiquam, multa arguunt. Verum de his disputandi locus hic non est. Vide notata ad Apollod. II, 5, 9. Not. p. 372 sq. Quae cum Virgiliano loco coniuncta sunt, partim e belli Troiani historiis, partim ex Amazonum specie et habitu repetam.

Induxerant Amazones in belli Troiani historias poetae, qui post Homerum scripsere, et in his primo, vt suspicor, loco Arctinus in Aethiopide, quantum ex Proclo colligere licet (*Biblioth. d. a. Litt. P. I. p. 33 Ined.*) quia antiquiore aliqua fama celebratae erant Amazonum irruptiones in Asiam minorem factae, inprimis in Lydiam et Phrygiam; quarum vna in Priami tempora inciderat: II. γ, 189. Intulere hinc Amazones in heroum tempora et facta Cyclici propter rei nouitatem admodum licenter; memoratae adeo Amazonum pugnae sunt in Argonauticis, Hera-clea, Theseide, etiam in Bacchi profectioe ad Indos: quae omnia fuere poetarum commenta; at illud, quod in Homero memoratum erat, a fama profectum. Priamus aduersus eas arma tulerat; at Penthesilea auxilio Troianis fuit accita. Post eos, qui periire, exponit cyclicorum narrata Quintus lib. I. et pleraque ex eo Tzetta in Posthomeri-cis pr.

Virgilii locus inprimis disertus est in specie et habitu Amazonum reddendo. Satis notae sunt earum *peltae lunatae*. Quod *ex equis* pugnarunt, non attigit. At *mammam nudam* memorat.

Dextra fuit ea mamma, fabulis et arte celebrata; fabulis quidem, quod *exusta* fuisse fertur, arte, quod ea *exerta* est, non exusta, quod visu ingratum respuerat ars. Verum et ipsa res docere potest, dextram fuisse, quae exureretur, ne arcui intendendo et remittendo tumor esset impedimento. Inf. XI, 649. Amazon dicta Camilla est *unum exerta latus*, quod Silius imitatus lib. II, 79. reddit *dextrum nuda latus*.

De Amazonum specie in priscae artis monumentis obvia, plura nunc in vulgus innotuerunt quam illis annis, cum prioribus vicibus commentabamur in poetam. Neque adeo necesse est, nunc multa commemorare. Attingam tantum potiora, quae iis, quorum studia in ea antiquitatis parte collocata haud fuere, prodesse possunt. Antiquae artis frequens fuit argumentum iam inde a Phidia, sculptum in scuto Mineruae Athenis, Amazonum praelium (Plin. XXXVI, 4, 4) et in basi simulacri Iouis Olympii (Pausan. V, 11. p. 402). In lorica autem seu humili pariete, ante Iouis simulacrum ducto, Penthesilea vulnerata, picta a Panaeno, Phidiae fratre (ibid.). Alia erat Penthesileae pictura Polygnoti Delphis (ibid. X, 31. p. 875 f.) et pugna Thesei cum Amazonibus, picta in Poecile a Micone (ibid. I, 15) Certamen artificum in dedicando ex aere signo in templo Ephesiorum v. ap. Plin. XXXIV, 19 pr. Fuere ii artifices Polycletus, Phidias, Ctesilaus, Cydon et Phradmon. Praeterea Plinius Desilai Amazonem vulneratam, (XXXIV, 19, 15) et Strongylionis Amazonem *eucnemon* (ibid. f. 21.) utramque ex aere, memorat. Debit Phidiae alia esse Athenis Amazon *hastae innixa*, si vera dixit Lucian. Imagg. 4. Antiquius omnibus enumeratis signum fuit Aristoclis Cydoniatae ultra Ol. XXIX. assurgens aevo, (Paus. V, 25. p. 445.) Olympiae positum, Herculis cum Amazone equestri pugnantis. Narrata haec sunt eo confi-

lio, ut quam vulgatum artis argumentum hoc fuerit, appareat, utque recte hoc a Marone inter picturas referri intelligatur. Ex iis monumentis, quae ad nostra tempora seruata sunt, facile princeps est signum e marmore, cum titulo: *translata de schola Medicorum*, (ἐκ λέσχης) olim in hortis Matthaeiorum, nunc in Museo Pio-Clementino (Vol. II, 38) in pulcerrimis habitum; mamma dextra nudata stans. Sunt alia in Museo Capitolino, alia aliis in locis, praeclara Amazon equestris ex aere inter Herculanensia; sed ad locum nostrum facit anaglyphum in Villa Borghesia apud Winckelmann. (*Monum. ined. CXXXVII.*) in quo Penthesileae aduentus ad Priamum exhibetur. Amazonum imagines frequentes sunt in numis multarum Asiae urbium, quae origines suas ab Amazonibus repetebant.

EXCVRSVS XX

Dianae et Nympharum choreae.

I, 498 — 503. *Qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi Exercet Diana choros, quam mille secutae Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram Fert humero, gradiensque deas supereminet omnes; Latonae tacitum pertendant gaudia pectus. Talis erat Dido; talem se laeta ferebat Per medios.* Expressa suauissima formae Didonis et speciei corporis procerae cum Diana comparatio, cuius semina iam in nobilissimo illo versu de Helena Odyss. δ, 121. 122 Ἐκ δ' Ἑλένη θαλάμοιο θυώδεος ὑψορόφοιο Ἦλυθεν, Ἀρτέμιδι χρυσηλακάτῳ εἰκυῖα latent, et Odyss. ζ, 101 sqq. Τῇσι δὲ Ναυσικάα λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς. Οἷα δ' Ἀρτέμις εἴσι κατ' οὖρεος ἰοχέαιρα, Ἦ κατὰ Τηϋγετον περιμήμετον ἢ Ἐρύμανθον Τερπομένη κάπροισι καὶ ἀκείης ἐλάφοισι, Τῇδε δ' ἅμα Νύμφαι, κοῦραι Διὸς Αἰγιόχοιο, Ἀγρονόμοι πάϊδες, γέγηθε δέ τε Φρένα Λητώ. Πασάων δ' ὑπερ ἤγε κάρη ἔχει ἡδὲ μέτωπα, Ῥεῖά τ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι. Ὡς ἢ γ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής. In qua Homerum cum Virgilio contulerunt viri docti, iniquo fere iudicio, cum

modo in singulis partibus haerent, et ex accessoriis rebus vim totius comparationis definirent, modo alterius poetae caeco amore omnem laudem ad eum, contempto altero, traherent. Probus, etiam Pomponio Sabino ad h. l. laudatus, ap. Gell. IX, 9 (cf. Macrobian. V Sat. 13 et 14) *nihil quidquam tam improspere Virgilium ait ex Homero vertisse* — quem locum ibi vide et expende Grammatici primum acumen. Nam singula refellere non vacat. Contra Iul. Caes. Scaliger in Poetica V, 3 p. 219 *Virgilianos versus a magistro, Homericos vero a discipulo confectos ostendere vult*. Sed erat summus Vir omnino Homero iniquior. Probum vel Scaligerum exscripserunt vel sequuti sunt plurimi alii, etiam nuper Martorellus (in *gli Euboici secondi Abitatori di Napoli* p. 405). Nobis quidem, ut in aliis, inuenti laudem, quae haud dubie est maior, Homerus, maioris ornatus commendationem habere videtur Virgilius; et esse in utroque, quod probes, quod mireris. Choros egregie substituit Virgilius, cum Homerus *lusum* memoret: *παίσεις*, quod, etsi et ipsum de choreis ac saltatione solenne, ut v. c. Odyss. 9, 250. 251 (et paullo ante *μολπή* cantus cum saltatione. v. Graeu. Lect. Hesiod. c. 19); vix tamen Homerus, quae eius verba sunt, alia de re quam de incessu et discursitatione venantium cogitare potuit. Variavit itaque Virgilius rem, et multo splendidiorem speciem exhibuit *χορευούσας*, non discurrentes, Nymphas.

Vituperant tamen in Marone choros Dianae, deae venatrici, tributos, et praeferre hactenus possis Silium, qui in re venatoria substitit in loco e nostro expresso lib. XV, 772 sqq. *Vt, cum venatu saltus exercet opacos Dictynna, et laetae praebet spectacula matri, Aut Pindi nemora exentiens, aut Maenala lustrans, Omnis Naiadum plenis comitata pharetris Turba ruit, striduntque sagittiferi coryti: — exsultat vertice montis Gratam perlustrans oculis Latonia praedam.* aut illam Claudiani R. P. II, 62 — 70, ubi Amazonum *cohors* memoratur. Scilicet non meminere viri docti, cum antiquorum hominum more solennis in solennibus festis et sacrificiis esset saltatio cum

cantu, traductas esse choreas, ut alia vitae humanae gaudia, ad beatam deorum vitam. Ducit chorum Bacchus, ducit Apollo, ducit Diana, Venus. Inprimis autem puellares choreas dederunt veteres Veneri cum Gratiis et Nymphis; quod ex iis in suum carmen deriuauit Horat. I, 4, et Dianae cum Nymphis, v. c. apud Callim. in Dian. 170 sq., unde eius Nymphae *χορηγίδες* v. 13. 14. In talibus autem choris haud dubie, quae procerior et pulchrior est corpore, eminet super caeteras. Aliam viam ingressus erat Apelles, qui *Dianam* pinxerat *sacrificantium virginum choro mixtam: quibus vicisse Homeri versus videbatur, id ipsum describentis*. Plin. XXXV, 36, 17. Velim utique Plinium aut disertius aut subtilius rem exposuisse; si sacra facientes puellae chorum ducebant, non bene intelligitur, quo iure Dianam illis inferere potuerat Apelles: cui enim sacra faciebat dea? aut quomodo sacris seu suis seu alienis interesse illa poterat? Tum quomodo artifex Homeri versus vincere dici potuit *id ipsum describentis!* cum Homerus longe aliam Dianae cum Nymphis ludentis speciem exprefferit. Corruptelam in voce *sacrificantium* quaerere cum Lessingio (in *Laocoonte* p. 224) vix ausim, cum nulla adsit ratio critica probabilis. Dubitare licet, siue *sacrificantium virginum chorus* de choro proprie dicto accipiendus; an *chorus* dictus sit pro turba ac multitudine: ut ap. Ovid. II Met. 441 sqq. *Ecce suo comitata choro Dictynna per altum Muenalon ingrediens* etc. Pinxerat forte Apelles sacrum Dianae, cui ipsa dea interesse dignata erat; ut ap. Apollon. III, 875 sq. ubi Medea comparatur cum *Diana ad sacrum properante: incedit illa τηλόθεν ἀντιόωσα πολυκύνισσου ἐκατόμβης*.

Eurotam tribuit Dianae Virgilius, Laconicae fluvium, qui *Taygetum montem* alluit, quem Homerus memorauerat. Nec *Cynthus* inepte nominatur, utpote Deli insulae mons. Magnus numerus Nympharum bene declaratur: *quam mille sequutae Hinc atque hinc glomerantur Oreades*. Nympharum comitatum Latonam circumstantem pulcre etiam Apollon. expressit in loco insigni paullo ante

laudato, et cum hoc comparando III, 875—884: incedit ibi Diana curru vecta Nympharum comitatu stipata, sacro interfutura. Alio inuento Penthesilea inter Amazones emittens cum Luna inter sidera et cum Aurora comparatur a Quinto Smyrnaeo I, 36 sqq., quod proxime accedit ad illud Horatianum: *velut inter ignes Luna minores*. Quod *pharetram fert humero* Diana, otiosum (quamquam vel sic positum, ornaret tamen; cum dea sit ἰοχέαιρα) haberi nequit, siquidem Nymphas *supereminet omnes*: conspicuique adeo sunt humeri deae. Iam hoc quidem ornatus extulisse Homerum, negari nequit: Πασάων δ' ὕπερ ἥγε κάρη ἔχει ἡδὲ μέτωπα, 'Ρεῖά τ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι. in quibus imprimis nouissima verba praeclara dicta sunt. Recte itaque ab his abstinuit poeta Romanus. In versu autem 502 cum Homero certasse videri potest: cuius γέγηθε δέ τε Φρένα Λητώ reddidit: *Latoniae tacitum pertendant gaudia pectus*; quod enim Homerus in medio collocauerat, ipse in fine subiecit. Est etiam hoc in artificio magnorum poetarum, ut in fine comparationis adiciant adiunctum vel factum aliquod, quod illam notionem, ad quam illustrandam tota comparatio erat instituta, imprimis animo audientis infigit. Feliciter illud interdum ab aliorum sensu et opinione ducitur, aut a vi, quam res ad eorum animos et affectus habet. Ita h. l. praeclara Dianae species mirifice declaratur Latoniae matris sensu, quae si miratione filiae defixa fuit, quid de aliorum iudicio expectabimus? *Latoniae tacitum pertendant gaudia pectus*; exultat tacite et in sinu gaudet, animaduersa hac filiae suae diuina formae maiestate. Atque hoc decus Virgilius sibi conflauit ex illo, quod temere inter caetera abiectum repperat: γέγηθε δέ τε Φρένα Λητώ. Conf. imitationem Claud. R. P. II, 69 sq. In illis: *gradiensque deas supereminet omnes*, multi certarunt cum Virgilio. Statius I Silu. 2, 115 *Latias, metire, quid ultra Emineat matres, quantum Latonia Nymphas Virgo premit, quantumque egomet Nereidas exto*. Incessum Aeneae simili modo per Apollinis incessum declaratum videbimus inf. IV, 142 sqq. Iuuat

tandem obseruare et hoc, post alios, nisi fallimur: in forma Didonis describenda vno epitheto desungi poetam: *pulcherrima Dido*: tam parum poeta vltiore pulcritudinis descriptione immorandum sibi esse putabat: nec facile corporis formosi speciem per partes describere vllus poeta, si sapit, laborabit.

EXCURSVS XXI

De antiquo Italiae nomine.

I, 530—533. et III, 163—166. *Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt — Oenotri coluere viri; nunc fama, minores Italiam dixisse ducis de nomine gentem*. Nomina Italiae omnia a Graecis venisse videntur; an inter incolas toti huic terrarum tractui nomen commune impertitum fuerit ac quale, ignorari, aut verius, nullum omnino ab initio fuisse, putamus. Ita enim fert rerum hominumque ratio ac mos, ut nomina non imponantur rebus nisi iis aut ab aliis aut inter se discernendis; adeoque nec terris ac regionibus imposita fuere nomina nisi hominum commerciis subnatis; ut aut diuersarum stirpium ac gentium sedes designarentur, aut ut accolae ac fines dirimi ac regi possent. Inuenta itaque terrarum nomina partim inter tribules ac populares, partim ab aduenis. Prioris generis nomina, id quod ipsa rei ratio credere iubet, ad angustos tractus, quos aliqua stirps, tribus, vel gens tenebat, spectarunt; alia nomina in his subistere, alia inde latius ad proxima quaeque loca proferri coeperunt. Aliter res se habere potuit in nominibus, quae ab aduenis seu negotiandi seu visendi causa fines ingressis inuenirentur; quippe quae magnum terrarum tractum iam ab initio declarare possunt, dummodo, fines aut oram ac littus aut populum tam late protendi, primo statim aditu constabat. cf. Exc. II extr. ad lib. VIII. Potuit adeo isti terrarum tractui, quam Italiam appellamus, initio a certa orae maritimae parte vel loco facto, nomen impositum esse a Phoenicibus, quod tamen nunc ignoramus. Nomina, quae tenemus, Graecae

fere originis sunt: verum Graeci non nisi exiguos littoris tractus ab initio cognitos habuere. *Saturniae* quidem nomen, quod Dionysius Halic. I, 34 putabat, vix fuit commune ac vulgare, sed est poetarum; etsi primo ad locum aliquem circa Tiberim spectasse dicitur: v. ad lib. VIII Exc. II extr. *Hesperiae* nomen, terram ad occidentem sitam declarans, commune fuit cum Hispania; vt satis appareat, Graecis ex omni Europa primam innotuisse Italiam, nec nisi navigatione ad vltiora facta, Iberiam quoque in notitiam venisse. Reliqua Italiae nomina, cum certo agro vel certae regioni, quam primum adierant vel coloniis frequentarant Graeci, essent propria, ad remotiores terras, modo angustius modo latius, tandemque ad totum hunc ab Alpibus procurrentem tractum fuere traducta. *Oenotria* ab initio fuit ager inter Lameticum s. Terinaeum finum ac Scylacium, qui serioribus temporibus Brutiorum erat. Appulerunt enim Oenotri Pelasgi in littore hoc Italiae interiore, atque Ausonibus hinc eiectis protulerunt fines suos primum versus Laum fluvium et Metapontum urbem, mox usque ad Silarum et Bradanum, forte etiam latius; Dionysius quidem hos ipsos Pelasgos ad Latium progressos Vmbri Siculisque expulsos et cum Aboriginibus permixtos ea loca tenuisse narrat; sed ex opinione ita statuens; cum non meminisset, alteram Pelasgorum multitudinem in mare Adriaticum euectam aliunde per Vmbriam ad ista loca penetrasse. Propter cognationem tamen stirpis, aut etiam secundum illam Dionysio quoque probatam opinionem, Oenotri totam Italiam obtinuisse dici possunt, et ipsa Italia *Oenotria*, vti a prioribus incolis *Ausonia*, et a Chonibus, Oenotrorum parte, *Chonia*. Accuratius haec, etsi primis lineis, secundum Aristotelem de rep. VII, 10 et Strabonem VI p. 391 comparato Dionysio I, 11 sq. 35 sq. post Cluverium a nobis exposita sunt in *Guthriani* operis (*Allgemeine Weltgeschichte*) recensione T. IV p. 75 sq. et al. Successit Italiae nomen, idque paullo serius: *nunc fama*, minores Italiam dixisse ducis de nomine gentem; Ergo Troiani saltem belli tempore in Oenotriae locum alterum

Italiae nomen successisse, audierat Virgilius. Convenit hoc fere cum eo, quod Dionysius Halicarnassensis habet, XVII γενεάς seu aetatibus h. e. 459 annis ante bellum Troianum, Oenotros Italiam accessisse: etsi hoc coniectura tantum, neque ea satis probabili, apposuisse videri debet: cf. Exc. IV ad lib. VII. Add. Commentat. de fabulis Gr. inter Etruscos in Tom. III. *Nou. Comm. Soc. Sc. Gotting.* p. 35. 36. Ipsum Italiae nomen ab initio illi parti fuit proprium, intra cuius fines Oenotria principio includebatur, Antiocho Syracusio teste apud Strabonem VI, p. 391, et Dionys. Halic. I, 34. Ab *Italo*, qui ex regibus post Oenotrum gentis conditorem fuit, nomen ductum idem Antiochus tradiderat v. loca laud. Hellanicus autem Lesbios cum Timaeo ap. Gell. XI, 1 aliisque a *vitulis*, *ἰταλούς* (Leguntur eadem in Apollodoro II, 5, 10, sed v. Notas p. 400 sqq.); vtrumque tamen coniecturae potius Graecae, quam acceptae a maioribus narrationis fidei, deberi videtur. Saltem hoc ex iisdem locis teneri forte potest, circa Herculis Thebani demum tempora Italiae nomen invaluisse. Omnino super nominis origine multa alia aut commenti sunt aut tradidere veteres. v. Seru. ad h. l. I, 533. adde his Bochari somnia (*Canaan* I, 33). Siculorum regem appellat Italum etiam Thucydides VI. cf. Cluver. Ital. I, p. 10 sqq., qui tamen frustra conatur efficere, vt Italiae nomen Latii proprium fuisse videatur. Caeterum, quod in Seruianis ad v. 532 lib. I legitur: *Oenotria, vt Varro dicit, ab Oenotro, Sabinorum rege*, videndum est, an a seriore manu inculcatum sit. Consentit enim cum iis, quae a Catone Anniano p. 6 traduntur.

EXCURSVS XXII

Auro inclusum ebur, marmor, argentum.

I, 588—593. *Restitit Aeneas, claraque in luce resulsit, Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo Argentum Pariusue lapis circumdatur auro.* Comparationem vulgo male institutam in altera editione deferue-

ram: recte quoque aduersus illam disputauit Meierotto V. C. in Dubiis p. 35. Primum conferenda cum h. l. inf. X, 135 sqq. Homer. Odyss. ζ, 229—235. ψ, 156. 162. De statua ex ebore, argento, vel marmore facta vix recte haec accipias; quorsum enim pertinere τὸ *circumdatus* dixeris? nam ad inaurandi artificium multo minus bene hoc referas. Cogitandum saltem de sculptura vel anaglypho. Enimuero accipere praestat simpliciter de ornamento aliquo vel cimelio, ex ebore, argento, vel marmore facto, quod intra aliam materiam, h. l. aurum, comprehensum et inclusum est, vt ita auri splendore repercusso interioris materiae candor et nitor tanto clarius effulgeat. Ad similem modum viri diuina oris dignitate ornati species erat tanto magis insignis et praeclara, quod *nimbus fulgidus* eum circumdabat. Quod etiam multo magis patet ex altero loco lib. X, 135 sq. *Qualis gemma micat, fuluum quae diuidit aurum* (auro inclusa) *Aut collo decus aut capiti; vel quale per artem* Inclusum buxo, aut *Oricia terebintho* Lucet ebur. Ascanius scilicet inter caeteros pugnautes conspicuus est oris nitore et pulcritudine. At Homerus, e quo vterque locus expressus, dum Vlysses lotum et vinctum noua corporis dignitate enituisse declarare vult, simpliciter *argentum auro inclusum* memorat, versibus tamen nitidissimis; inprimis ad declarandam notionem τῆς τῷ περιχέουσας χάριν, adhibet illud: Ὡς ὅτε τις χρυσὸν περιχέουσαι ἀργύρεα ἀνὰ ἴδρις — in quo argentum, h. e. ornamentum aliquod et ἀγαλμα, muliebris v. c. ornatus, ex argento, ferruminatione (κολλήσας, συναφῇ), inclusum auro, intelligere in promptu est; in quo argenti nitor ac candor inter aurum suauius ac viuidius elucescit; auri enim rutilantis splendore repercusso argenti nitor multo magis efflorescit. Apparet ex his ipsis locis talem argenti aurique in vno opere consociandi usum ac morem viguisse, et placuisse, Homeri saltem aetate: Talis erat calathus Helenae ex Aegypto apportatus Odyss. δ, 132. τάλανον Ἀργύρεον· χρυσῷ δ' ἐπὶ χεῖλεα νεκράαντο. Talis erat crater ibid. v. 615. Omnino variis metallis vas vel vtenfile exornandi morem

fuisse declarat v. c. lectus Vlyssis Odyss. ψ, 200. At eboreis aurique, inprimis in anaglypho opere, miscendi mos a Graecis Romanisque est frequentatus. cf. Ge. III, 26. Coepit quoque *lignum ebore distingui, mox operiri*: Plin. XVI, 43 l. 84.

EXCURSVS XXIII

Teucris ad Sidonios accessus.

I, 619 — 626. *Atque equidem Teucrum memini Sidona venire, Finibus expulsum patriis, noua regna petentem Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam Vastabat Cyprum et victor ditione tenebat.* Multa cum arte et sagacitate haec ex tragicorum fabulis ad maiorem rei probabilitatem traduxit poeta. Teucer, redux a Troia, a patre Telamone aspere acceptus, siue quod fratrem Aiacem non esset vltus, siue alia de causa (v. Seru.), neque in insulam Salaminem admissus, sorte Phoebi accepta, profectus, nouam Salaminem in Cypro condidit. Plures fuere huius argumenti tragicarum fabulae. Nunc ea de re Helena Eurip. 89 sqq. 144 sqq. est consulenda. Extiterunt forte etiam lyrica carmina, vnde Horatius I Carm. 7 expressit, nisi is Pacuuium ante oculos habuit. v. Cic. II de Or. 46. Iam Cyprum a Phoenicibus coloniis fuisse frequentatam, atque etiam ditione habitam, vel ipse insulae situs probabile facit. Forte tamen et historiarum monumenta traderant, a Tyriis vel Sidoniis, et quidem a Belo aliquo, Cyprum fuisse bello petitam. Paullo tamen licentius in his, iure quidem suo, versatur poeta. Facit Beli, Tyri regis, sedem *Sidonem*, quae tamen, Troianis saltem temporibus, suos reges ipsa habuit (cf. ad *Guthrium* T. I, p. 439). Paridem Sidonem venisse et urbem euertisse, narratum erat in Cypriis, vt ex fragmento Procli Escorial. didici. Accesserat mox ad Cinyram Palamedes in Cyprum missus ad societatem belli petendam: quod ex eodem, vt suspicor, carmine narratur in Alcimedantis Or. in Palamed. p. 73. Fundus erat Iliad. λ, 20—23. Porro *Beli* nomen, tam-

quam mollius, recte praetulit poeta vero nomini, quod pater Elifae et Pygmalionis, Tyri rex, habuit *Mutgonis* vel *Matgeni* ap. Ioseph. in Apion. I, p. 927, *Metinum*, *Mettem*, *Methrem* appellant alii, v. ad Iustin. XVIII, 4, 3. Adde Seru. ad Aen. I, 343.

EXCURSVS XXIV

De Ilione.

I, 653. *Praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim.* Ilionen inter Priami filias ab Apollodoro et similibus memorari non videas, ab Hygino tamen fab. 243 et 109 ex tragoedia scilicet Graecorum aliqua, quae interiit. Est ibi illa Polymnestori Thracum regi nupta, et ad eam frater Polydorus educandus mittitur. Etiam Pacuui tragoedia hoc nomine fuit; et Accii *Ilionen* ex Nonio laudari videas, male ab aliis, etiam a Columna, inter Ennianas fabulas commemoratam. Ex ea dictum illud: *Mater te appello* e Cic. Acad. Qu. IV, 27 et Horat. II Seru. 3, 61 notum. adde Seru. ad h. l. et III, 15. Laodicen frustra huc vocat Cerda, de qua v. Quint. Cal. XIII, 544 sqq. Tryphiod. v. 648 et Pausan. X, 26.

EXCURSVS XXV

I, 716. *Et magnum falsi inpleuit genitoris amorem.* Videamus paullo accuratius de h. l., in quo mihi dissentendum est a doctiss. Interprete. Nam, quae prima legentis cogitationi occurrat, sententia esse videtur haec, ut Alcanius falsus desiderium patris, a quo absentiam filii impatienter ferente arcessitus erat, primis amplexibus et osculis expleret. Ita *magnum* amorem bene dixit, et *falsus* genitor est elusus, deceptus, vel simpl. cuius verus filius Amor non esset. *Implere amorem*, vt, *dolorem*, *luctum*, bene dicitur; communius *explere*. Burmannus tamen Corradum, qui ita exposuerat, reprehendit, alteramque rationem proponit, vt sit: *partes filii, patrem vehementer*

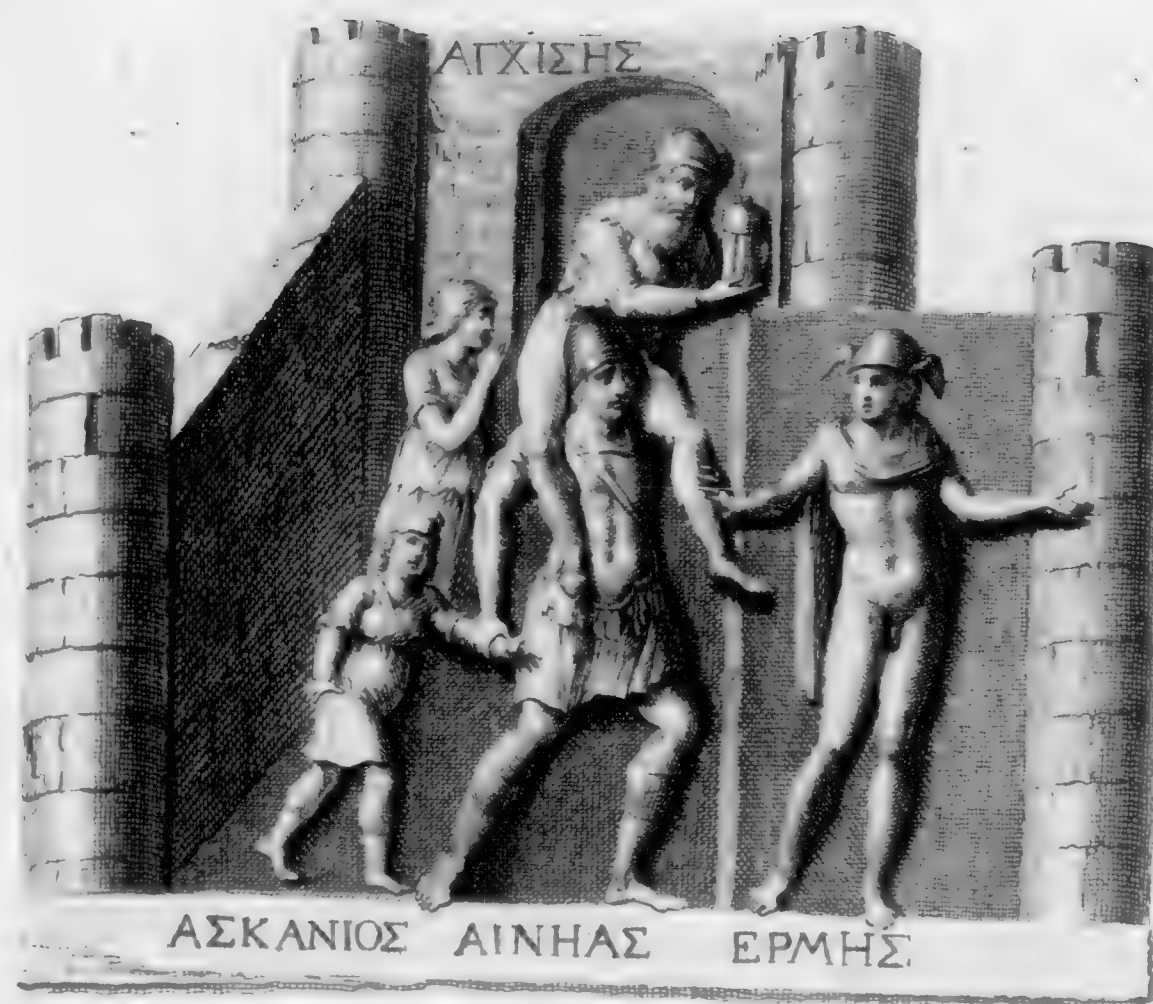
amantis, bene egit; erga patrem amorem ostendit omnibus numeris ita perfectum, vt is crederet, esse verum filii affectum. Sane *amor genitoris* est etiam amor in genitorem; et vt *impleri officium* dicitur, cui satisfacimus, ita *amor* recte videtur dictus *impleri*, cum debitus amor praestatur. Sed primum toti rationi subesse aliquid coacti ac duri videtur; nec, quorsum *magnum* amor pertineat, dicere in promptu est; et Aeneae desiderium potius erat explendum, cuius omnis in Alcanio cura stabat et animus haerebat. Caeterum Seruius locum obscure interpretatur, nec Donatus vel Pompon. Sab. quidquam iuuant.

EXCURSVS XXVI

I, 750—753. *Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa; Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis; Nunc, quales Diomedis equi; Nunc, quantus Achilles.* Memnonis (de quo vid. Excurs. XIX sup. ad 489) *arma* nec apud Pindarum, nec apud Dictyn et Quintum quidquam habent praecipui. Apud Hesiodum Theog. 984 Memnon *χαλικορυσῆς*, sed hoc simpliciter *armatus*, vt passim alii heroes. Nisi itaque poeta fabulam parum nunc notam sequutus est, nec commentitium est, quod in Seruianis legitur, a Vulcano facta fuisse ei arma; ad barbaricum exercitus Memnonii apparatus, a Troiano more diuersum, referendum est. cf. Dictyn IV, 4 et 5. Quod nisi probare malis, accipienda verba sunt simpliciter, vt sit variata oratio pro vulgari: *multa rogitans — porro super Memnone, et Diomede et Achille.* Similis forma orationis Ecl. VI, 80. 81 *Quo cursu deserta petiuerit, aut quibus ante Infelix sua tecta superuolitaueit alis*, pro, quomodo ille narrauerit, quemadmodum Philomela primum in solitaria loca fugerit, mox vero, in hirundinem mutata, pristina sua tecta iterum petierit, et circum ea volauerit. Sed, vt in nostro Aeneidis loco rationi propositae non satis confidam, facit primum, quod etiam supra v. 489 *nigri Memnonis arma* memorata singulare quid de armis eius in-

nuere videntur; tum in hoc ipso loco v. 752 *Diomedis equi* subiecti similiter certa aliqua ratione sunt dicti, etsi nec, illi quidnam praecipui habuerint, dicere in promptu est. Si equi sunt currus, quos Sthenelus regebat: *Iliad.* δ, 366. 367, non memini vlla insigniore laude eos a poeta commendari. Sin equi sunt Rhese caeso abducti: sup. v. 469 sq., ii Rhesi erant dicendi, non Diomedis; qui etiam aliis equis, Aeneae abductis, superbiebat in ludis funebribus Patrocli, *Iliad.* ψ, 290 sq. Quod Seruius Diomedis equos a Diomedis Thracis equis carniuoris originem ducere dicit, inter Grammaticorum acumina referendum esse videtur. Tandem *quantus Achilles*, quam magnus corporis viribus et animi virtute.

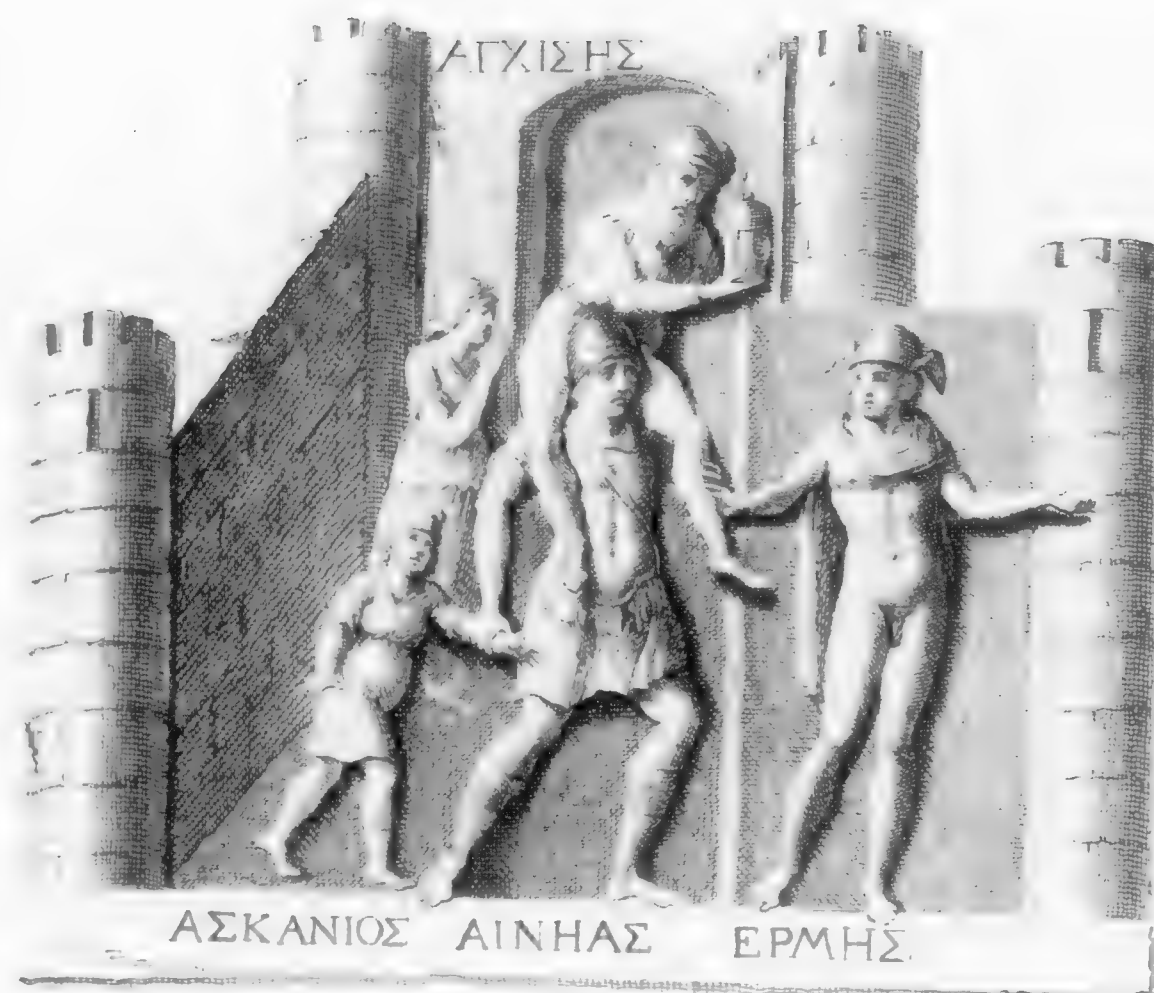
P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM

Didonis voluntati morem gerens Aeneas, exsidiū Troiani seriem narrat; ea est huiusmodi: Graeci decimo belli Troiani anno attritis iam viribus, virtuti-que diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea, quae urbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo tantae magnitudinis, ut portis urbis recipi non posset, eius utero lectissimum quemque procerum includunt. Troiani partim fraude Sinonisi impulsī, par-

nuere videntur; tum in hoc ipso loco v. 752 *Diomedis equi* subiecti similiter certa aliqua ratione sunt dicti, etsi nec, illi quidnam praecipui habuerint, dicere in promptu est. Si equi sunt currus, quos Sthenelus regebat: Iliad. δ, 366. 367, non memini vlla insigniore laude eos a poeta commendari. Sin equi sunt Rheseo caeso abducti: sup. v. 469 sq., ii Rhesei erant dicendi, non Diomedis; qui etiam aliis equis, Aeneae abductis, superbiebat in ludis funebribus Patrocli, Iliad. ψ, 290 sq. Quod Servius Diomedis equos a Diomedis Thracis equis carniuoris originem ducere dicit, inter Grammaticorum acumina referendum esse videtur. Tandem *quantus Achilles*, quam magnus corporis viribus et animi virtute.

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM

Didonis voluntati morem gerens Aeneas, exidii Troiani seriem narrat; ea est huiusmodi: Graeci decimo belli Troiani anno attritis iam viribus, virtuti-que diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea, quae urbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo tantae magnitudinis, ut portis urbis recipi non posset, eius utero lectissimum quemque procerum includunt. Troiani partim fraude Sinonisi impulsu, par-

tim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte, equum in arce statuunt 1 — 249. Nocte intempesta Graeci a Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, urbem inuadunt. Sinon re-ferato equi vtero armatos emittit: omnia ferro flam-misque foedantur — 267. Aeneas interim ab Hectore in somnis admonetur, ut sibi fuga consulat, deosque patrios incendio eripiat — 297. Ille tamen, honestam mortem turpi fugae praeferens, frustra in arma ruit: satis feliciter primus impetus succedit Troianis, donec Coroebi consilium secuti, sumtis Graecorum armis, suorum telis obruuntur — 437. Interea Priami regia oppugnatur, Priamusque ipse a Pyrrho Achillis filio interficitur — 558. Aeneas itaque frustra tentatis omnibus, cum iam nihil spei reliquum esset, sacra Anchisae patri committit, eoque in humeros suos sub-lato, assumtisque Ascanio filio Creusaeque uxore, fu-gam arripit — 728. Graeci a tergo insequuntur. In eo tumultu Creusam uxorem amittit: cuius quaeren-dae causa per totam urbem oberranti obuia fit uxoris Umbra, virumque mortis suae certiolem facit — 794: ipse ad socios reuertitur; quo iam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, eius auspiciam, quocumque terrarum abducere vellet, sequi paratus.

Hic et tertius liber Episo-dium de Troiae excidio Ae-neaeque erroribus complec-tuntur; quod praeclare poe-ta intexit, quippe cum Ae-neae satis inprimis coniunc-tum, et ad admirationem ex-citandam natura sua et mag-na rerum inter homines sa-ma eximie aptum. Quod au-tem Aeneae narrantis partes

tradidit, in eo illud commo-di assequutus est poeta, ut tota narratio habeat maio-rem auctoritatem, magisque miserationem faciat, cum ab eo exponantur res, qui ea-rum pars magna fuit ipse; Delectus porro rerum ita re-lictus erat poetae, ut profer-re tantum ea liceret, quae vel mouent inprimis vel or-

Conticuere omnes, intentique ora tenebant;
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:

Infandum, Regina, iubes renouare dolorem;
Troianas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danaï; quaeque ipse miserrima vidi, 5
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando

2 Ab alto est Medic. Pierii. 3 renouare iubes regina
Hamb. pr. 4 opis Hugon. 5 ipsa Franc.

natum admittunt; Tandem ipse audientium confessus post sollennes epulas, et Didonis in Aenea haerentis vultus, habet, quod legentis animum quodammodo afficiat. Noc-tem ipsam, iam prouectam, habere quoque, quod men-tem teneat, putabat Trap-pius. Est hic liber inter per-fectissimas operis partes ipsius poetae iudicio habitus; quip-pe quem cum quarto et sex-to Augusto speciminis loco praelegerit. v. sup. T. I Vita V. c. 12. §. 46 sq. Quem autem ex antiquioribus poe-tis ante oculos habuerit Vir-gilius in excidio Troiae ex-ponendo, disputatum est in Exkursu ad huius libri princ. scilicet Iliadem paruum cum Euripidis tragoediis.

1. Intenti ora tenebant,
ornate, erant intenti; habe-bant vultus et oculos inten-

Tom. II

tos et conuersos in Aeneam. Mox v. 2 altus tantum or-nat. Et erant tricliniares lec-ti magnificentiae causa alti; accedebant puluini.

3. Cf. Odyss. 1, 12 199. et 7, 241. 242, sed in Virgilio omnia ornatiora; ut v. 4 or-nate pro, ut regnum Tro-ianum euerterint Achiui, eruerint et Troianas opes dixit, et regno adiecit epi-theton, lamentabile, quod lamentabile exitium habuit. Eadem expressit Statius suo more Theb. V, 28 sqq.

6 sq. Reluctatur Aeneas narrationemque principio de-precatur: nimium enim sibi animum iri commotum ha-rum calamitatum recordatio-ne, quas ne Achiui quidem, cladis auctores, sine lacrimis narraturi sint; noctem prae-terea extremam (cf. Od. 1, 329 sqq.) vix longam narra-

D d

Myrmidonum, Dolopumue, aut duri miles Vlixī,
 Temperet a lacrimis! et iam nox humida coelo
 Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
 Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros, 10
 Et breuiter Troiae supremum audire laborem;
 Quamquam animus meminisse horret, luctuque
 refugit;

7 *diri* Goth. tert. *Vlixī*, vulgo *Vlyssēi*. Franc. *Vlixis*. Goth. pr. et tert. et edd. nonnullae *Vlyxēi*. At *Vlixī* scriptura est Medic. Romani aliorumque codd. etiam Prisciani ap. Heinl. scilicet pro *Vlixēi*; Sic *Oronti* I, 220. inf. 30 *Achilli*. cf. ad Ecl. VIII, 70. Habet scriptura *Vlixes* vel *Vlixēus* auctoritatem codd. (v. ad Ouid. Epp. I, 1) non rationem: nam ex *Ὀδυσσεύς* saltem fieri debuit *Vlyssēus*. 8 *Temperat* Gud. et Goth. sec. 10 *Sed cum* Hamb. pr. *Et si* Franc. *agnoscere* Gud. cum aliis vett. ap. Pierium: *cognoscere* tantos Graeu. in marg. vel c. *tantos*. 12 *luctum-* que sec. Moret. Parrhaf. et ed. Vett. praeter aliquot codd. Pier. et

tionem ferre — *quorum pars* ponius. Imitatus h. l. Silius II, 650 sqq.
magna fui, quarum calamitatum magna pars me ipsum attingit, ad me spectat. Nam praecedit *miserrima*. Alias is, qui princeps in rebus agendis est, erit *pars rerum*. *Myrmidones* et *Dolopes* ad Achillem et Neoptolemon eius f. spectant. vid. Iliad. β, 684. cf. inf. 29. *durus* autem Vlysses, vt *saenus* III, 273. (melius h. l. quam, si *patiētiens*). *miles Vlixī*, h. e. Ithacensium aliquis. Mirum est, quod de Achemenide (vide lib. III, 614) hoc accepisse Asinium Pollionem memorant Seruius et Pom-

11. *Supremum laborem*, cladem, ipsum urbis excidium. *Mox refugit*, ad formam aoristi, exquisitae, cum in re, quae per plura momenta durat, etsi vulgari usu praesens frequentetur, prae-

Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi,
 Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
 Instar montis equum diuinā Palladis arte 15
 Aedificant, sectaque intexunt abiete costas;
 Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.

Donatum, quod mireris Burmannum probasse, inprimis post Caetreeum; nam est vulgare et tenue prae altero, vbi de horrore (h. l. ex recordatione rerum tristium; itaque *luctus*) et auersatione rei ingratae et molestae agitur. Quod proprie de membris vel de sanguine dicitur, ad animum transfertur. *luctus* Carisius habet, notante Pierio. 15 *diuinā* Menag. pr. 16 *factaque* Ven.

teritum tamen non minus locum habeat. Locum expressere alii, v. c. Seneca Agam. 416 sqq. E Ciceronis Phil. XIV expressum versum volebat Muretus Var. Lect. V, 3. Saltem similia sunt: *Refugit animus, P. C. eaque formidat dicere, quae* —

13. *Fatis repulsi*: quoniam fatale erat, non nisi post nouem annos Troiam capi. v. Iliad. β, 313 sqq. 15. 16. De Equo Troiano vid. Excurs. ad h. v. *Instar montis*, ad montis magnitudinem; breuiter magnam imaginem rei animo obiecit, statim ab initio. *Palladis arte*, ὑποδημοσύνησι. — τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ. Odyss. θ, 493. *intexunt costas abiete secta*, h. e. trabibus abiegnis, tantum ad declarationem vl-

teriore *τὰ* aedificant spectat. *intexunt* simpl. est *texunt*. *Texere* autem de trabibus iunctis et in fabrica e ligno, inprimis nauium, frequens est. v. Cerda. cf. inf. 112.

17. Sparserant famam, equum hunc Palladi esse positum, votis pro reditu susceptis. Hoc, vt poeta, extulit. Seruius *votum* pro participio habet, id est vouisse pro reditu. Ibidem: *Accius in Deiphobo inscriptum dicit: Minervae donum armipotenti Danai abeuntes dicant*. cf. Hygin. f. 108 et ibi not. Quod hic ex voto equus dicatus dicitur, non repugnat iis, qui ad Palladem placandam exstructum dicunt Quint. XII, 38. 370. In idem etiam consentit Virgil. infra v. 162 sq.

Huc delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri, penitusque cauernas
Ingentis vterumque armato milite complent. 20

Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, diues opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis.

18 *dilecta* Gud. a. m. pr. 20 *ingentis* Heinf. scripsit cum
veterrimis et Prisciano. 21 *Tenedus* Rom. cum al. antiquis ap.
Pier. 22 *manerent* Bigot.

18—20. Ductores Danaum servasse non poeniteat, quam
sortiti, sortitione facta, *in-* ornate poeta equum extule-
cludunt huc caeco lateri, rit eiusque notionem quam
h. e. in latus, h. e. corpus mirifice variauerit; quod iam
equi occultum, in quo oc- Seru. ad v. 230 et Cerda ad
culti latere poterant, *delec-* h. l. monuit, vt *cauernam*,
ta virorum corpora exqui- *uterum, latebras, curuam*
site pro, viros delectos; hoc *compagibus aluum* et sic
idem declaratiue exornauit porro.
in iis quae subiicit: *penitus-* 21—23. *Tenedos* insula,
que cauernas milite com- olim *Leucophrys*, agro Tro-
plent. Ornate omnia pro, iano praetenta XL stadiis a
equo huic includunt delectos continente abest. *diues opum*
viros. Fuerunt autem Vlyf- propter incolarum diuitias;
sis praecipuae ea in re par- nisi ad templum maxime
tes. Odyss. 3, 494 "Οὐ ποτ' Apollinis Sminthei respicit,
ἐς ἀκρόπολιν, δόλον, ἥγαγε quod in insula erat, Iliad. α,
δῖος Ὀδυσσεύς, duxit, fecit, 38. Eodem, quod *notissi-*
vt duceretur in arcem. et *mam* (fama poetice ornat)
sic caeteri, vt Quintus XII, vocat, pertinere puto, nunc
22 sq., apud quem Calchas tantum *sinus et statio*, h. e.
vates primus fraudis auctor ea vastities in insula facta,
est, modum et rationem frau- vt ea hoc vno nota sit, quod
dis Vlyffe subiiciente, at apud *naues* tempestate iactatae in
Tryphiod. 44 sqq. Helenus littorum recessu, quem *si-*
Troia profugus. Tandem ob- *num* appellat, *stationem*,

Huc se prouecti deserto in litore condunt.
Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenae. 25
Ergo omnis longo soluit se Teucra luctu.
Panduntur portae; Iuuat ire, et Dorica castra
Desertosque videre locos litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic saeuus tendebat Achilles;
Classibus hic locus; hic acie certare solebant. 30

24 *proiecti* Longob. sed est: *huc prouecti condunt se*. In
Goth. tert. *condunt* in marg. vel *ponunt*. 25 *Vos et abiisse* ed.
Ven. *ventoque petiisse* Menag. pr. et Leid. *abiisse et petiisse* etiam
in Romano. 26 *soluit longo se* Montalb. *se* deest Moret, sec.
posuit se Schol. Horat. IV Od. 6, scilicet explicuerat per *posuit*
luctum. 27 *ad Dorica c. Desertosque locos, litusque videre*
relictum Wittian. 29 *scaeuus* Franc. vt al. *Ulixes* pr. Hamburg.
30 *acie* Heinf. e melioribus, imprimis Rom. Medic. Gud. vulgo
acies, quod praeter codd., inter quos omnes Gothani, Rufinianus
de Schem. Lex. p. 33, nec non Pomponius Sabinus agnoscunt. Bur-
mannus virumque illustrat. Sed dicendum: *hic acie certare sole-*
bant esse exquisitius adeoque poeta dignius; alterum profaicum.

et si *parum tutam*, habeant. 25—30. *Mycenas* pro
Eodem mox spectat *deser-* vulgari, Graeciam. *vento*,
tum littus, quo condunt se vento secundo. *omnis Teu-*
Achiui. Dubitatum esse vi- *cria* sc. *gens*, ait Seru., om-
deo, verene haec et ex na- nes utique Troiani. Malim
tura situque locorum dicta de *regione* accipere. Sic
sint. Nunc autem per eos, *Dardania*, v. c. 282, pro
qui haec loca adierunt, in ipsis Teucris. *soluit se luctu*:
compertis habeo, ex locis exquisitius quam soluere, de-
illis, quae Ilii vestigiis as- ponere, finire luctum. *sol-*
signari solent, (*Bunarba-* vere autem de luctu dic-
seli) Tenedum haud du- tum, quoniam dolor, tristi-
bie prospici; et esse in eius tia, moeror, congelare, con-
littore australi stationem na- trahere, adstringere, vinci-
uium, quae earum conspec- re, dicuntur. cf. Burm. —
tum oculis ex Ilio prospicien- 27. *Dorica castra*. Habet
tium eripiat. hoc a senioribus poetis. Ho-

Pars suppet innuptae donum exitiale Mineruae,
 Et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
 Duci intra muros hortatur, et arce locari;
 Siue dolo, seu iam Troiae sic fata ferebant.

32 *Thymoetes* varie corrupta vox in libris. v. ap. Heinf. et Burm. Sed est *Θυμοίτης*. 33 *inter Ven. infra* sec. Moret. *in arce* qu. Moret. 34 *manebant* pr. Hamb. *parabant* alter. *volebant* Montalb. sed vide Burm. Trappius, non adeo inelegantis vir iudicii, versus malebat sic disponi: *Et molem — Siue dolo — Duci intra*, quod mollius quid habere ipsi videbatur. Recte quidem. Sed, ut nunc est, grauior est oratio.

merus Achaeos, Argiuos vel quibus Phoenix praeficitur, Danaos, memorat. *Dorum* intelligitur ex Iliad. 1, 480. nullae fuere opes, nisi post- *tendebat*, tentorium habebat. militare verbum. cf. Cerda. Caeterum comparandus cum poetae verecundia notus Ouidii lusus Epist. I, 31 sqq. *Atque aliquis posita monstrat fera praelia mensa — Hac ibat Simois* etc.

31—34. In *stupet* — *migratur* male arguantur; est poetis utrumque idem, et iungunt talia, modo ad varietatem orationis et copiam, modo ad ornatum vel vim addendam, eadem notione aliter atque aliter exposita. *innuptae*, epitheton manifeste expressum ex Eurip. Troad. 536 *χάριν ἄνυος* (h. e. *ἀγάμης, παρθένου*), h. l. tantum ornat; ad rem nihil facit. *donum Mineruae*, h. l.

At Capys, et quorum melior sententia menti, 35
 Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
 Praecipitare iubent, subiectisue vrere flammis;
 Aut terebrare cauas vteri et tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria volgas.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterua, 40

35 *m. f. surgit* sec. Hamb. ex I, 582. pro *menti, cordi* Goth. tert. 37 *iubent* habet codd. et grammaticorum auctoritatem; non minus tamen grauis est fides *τῷ iubet*. v. Heinf. Mox legebatur: *subiectisque v. f.* Recte inter Seruiana: — *disiunctiua, quae hic esse debuit*, mox tamen: — *Antiqua tamen exemplaria ve habere inueniuntur*. Nec dubito, *ve* esse scribendum: etsi passim viri docti repugnant et *que* disiunctiue poni aiunt. Nam diuersa haud dubie inter se apponuntur. Ita et *ἡ* — *ἡ* Odyss. l. c. 40 *ante alios* aliquot Pieriani. At Goth. alter: *primus ibi iuuenum*, notabilis lectio. Sic enim durum illud, quod *τῷ ante omnes* inhaerere videbatur, sublatum esset; et possit hoc ex glossa irrepsisse videri; iungendum adeo: *iuuenum magna c. caterua*.

quod oblatum Mineruae: relinquere. — *arce locari*, Seru. etsi serius hoc competunt Troiani inf. 183. Sapientius autem Virgilius de equo consilia inire Troianos facit, antequam in arcem deductus erat, quam apud Homerum deducto iam in arcem equo: Odyss. 9, 504 sqq., e quo loco pleraque hic expressa. *Thymoeten* nominat ex auctoritate Euphorionis, quantum quidem ex Seruio ad h. l. constat: fuit is inter senes Iliad. 7, 146 recensitos. Apud Quintum II, pr. Penthesilea caesa suadet urbem

35—39. Ornate singula. Capys et quibus melius consilium placebat. *tentare* exquisite pro explorare equi cauitatem. *Vulgus scinditur in studia contraria*, in diuersas partes; additur ad ornatum, *incertum*. *Capys* videtur esse is, qui mox inter Aeneae comites fuit: sup. I, 183. X, 145.

40. De Laocoonte v. inf. 201 sqq. *primus ante omnes*, quia sequitur, *magna*

Laocoon ardens summa decurrit ab arce;
 Et procul, o miseri, quae tanta infania, ciues?
 Creditis auctos hostis? aut vlla putatis
 Dona carere dolis Danaum? sic notus Vlixes?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui, 45
 Aut haec in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos, venturaque desuper vrbi;
 Aut aliquis latet error; Equo ne credite, Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.
 Sic fatus, validis ingentem viribus hastiam 50

41 *Lauchoon, Laochon, Lachoon, Laucon*, hic et infra, aberrationes codd. *Laucon* Medic. semper. Et v. 230 *Laocounta* Doruill. 42 *infamia* alter Menag. sollenni varietate. *Burmamnus*. 43 *aut illa* Goth. alter et tert. 44 *et sic* Menag. pr. 45 *hic* sec. Moret. *incluso* Wallian. 46 *Aut haec*. Vide an accom- modatus sit: *atque haec*. Nam pro diuersis haberi nequeunt. 47 *domus* Leid. 48 *nec c.* aliquot. Donati auctoritate a non- nullis male distinguitur: *latet error equo*; Ne. v. Heinl. et Pier. 49 *haec dona* Parrhaf. 50 *validis contorquet viribus* sec. Moret.

comitante caterna, quam exquisite. 49. H. e. habeo turbam ille decursantem ar- Danaos suspectos etiam, cum dens ira anteuertebat. cf. vltro offerunt dona. *Burm. Arx, Πέριγμος ἔκρη.* 50. *Validis viribus* pro vnde prospectus versus lit- magnis. Mox ornatissime ite- tus. rum equum ligneum decla- rat. In *latus* et *alius*, quae 46. Vt sit pro turri rotis in vnum iuncta, non est ar- subiectis muro admoneri so- gutandum. Iunguntur a poe- lita, vt demisso ponte escen- tis synonyma sine omni sub- sus fiat in murum. — 47. Vt, tilitate. Etiam Tryphiod. 61 qui inclusi sunt, ex ea, tam- Ποίει δ' εὐρυάτης μὲν ἐπὶ quam ex turri, speculari vr- πλευρῆς ἀραρυῖαν Γαστέρα. In- bem et desuper ex altiore fra v. 231 *tergum* ponitur. loco in muros desilire pos- In partium ac formarum ge- sint. *error* mox pro fraude,

In latus inque feri curuam compagibus aluum
 Contorsit. Stetit illa tremens, vteroque recusso
 Insonuere cauae gemitumque dedere cauernae.
 Et, si fata deum, si mens non laeua fuisset,
 Impulerat, ferro Argolicas foedare latebras; 55

51 Quantopere veteres Grammatici in *feri* trepidarint, ex laci- mia intelligitur, quam Pomponius h. l. ex vet. Scholiis seruauit: *FERI*, id est, equi, nam lib. VII, 489 *ferum* appellat ceruum. *Apronianus* legit *Ferit*, pro percussit *curuam aluum in compa- gibus* (hoc in Cod. Mediceo habetur, quamquam a nemine adhuc notatum). *Alii* legunt *Feri*, vt sit *ferus*, *feri*, pro equo, vt *fera*, *ferae*, pro quadrupede. *Alii* legunt *Feri*, vt sic sit, id est *feram*, propter verba similiter cadentia (vt sit pro *feram cur- uam aluum*) — Porro *feri c. compaginis a.* MS. Prisciani p. 134 notatum in Collect. Sax. *aluom* Gud. 52 *Intorsit* sec. Rottend. quod defendi possit. *recusso* Reg. a m. pr. et tert. Mentel. cum binis Goth. *recluso* pr. Hamb. et sec. Moret. *perperam*. 53 *sonitum- que* Bigot. ex interpret. *cateruae* Sprot. pro var. lect. quod prima fronte aridere potest, si v. 243 memineras: *utero sonitum quater arma dedere*. Sed nec *gemitus* nec *cauae* respondent. 54 *non coeca* duo Guelpherb. in Collect. Sax. 55 *Impulerant* Hugon. male. *tentare latebras* Hamb. pr. pro var. lect. repetitum, vt Burm. monet, ex v. 38. *aperire* Hamb. sec. *foedere* Goth. tert. ex inter- pretatione. v. not.

nerumque designatione sum- *vtus, νοῖλον δόρυ.* Odyss. 3, mam libertatem orationis 507. *gemitus* pro sonitu re- poeticae indoles ac ratio fert. sultante. *ferum* exquisitè dixit pro 54 sq. *Et — impulerat.* Et equo, vt docent Lexica et sane impulisset Laocoon Tro- viri docti ad Phaedrum. cf. ianos, effecisset, vt equi la- h. l. Cerda ac Petron. 89, 12. tera refringerent, puta se- *alius curua compagibus* h. curi impacta etc. et interiora e. ex compage lignorum cur- aperirent. Enimvero, *ecce vorum. Stetit tremens*, pro manus iuuenem etc. *si fata contremuit. utero recusso,* *deum non fuissent* h. e. si reperculso. *cauernae* doctius non fatale fuisset (*Ἄστα γὰρ ἦν* etc. Odyss. 3, 511. *Quin-* quam cauerta h. e. equus ca- *Tom. II* *E e*

Troiaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus iuuenem interea post terga re-
vinctum

Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae: qui se ignotum venientibus ultro,
Hoc ipsum ut frueret, Troiamque aperiret Achi-
vis, 60

Obtulerat, fidens animi, atque in vtrumque pa-
ratus,

56 *staret et maneres*, hoc a m. pr. Medic. ad Seruianam nor-
mam: „Si *staret* legeris, *maneres* sequitur, propter ὁμοιοτέλετον.“
Etiam alii codd. variant. v. Heinf. Sed *stares* — *maneres* Romanus,
omnes Pier. alique probi codd. Pomponius Sabinus haec habet:
staret et maneret legit Apronianus. Esset tamen hoc altero vulgarius.
57 *manu* Montalb. *iuuenem* duo ap. Burman. cum Rufiniano edit.
Steph. male. 59 *Dardanidem* sc. regem, ap. Barth. Aduers.
XII, 2, e quatuor libris. *quis se* Seruius, cum septem ap. Heinf. et
Leid. pro var. lect. Goth. tert. a m. pr. pro *quibus*; quod placebat
Tollio ad Aufon. p. 566, sed vulgata lenius decurrit. 60 *ut* deest
Moret. pr. *instrueret* Goth. tert. 61 *fidensque* pr. Moret. *fidens*

tus Cal. Palladem nominat ibi not. VII, 575; vnde et
XII, 587). *mens laeua*, stul- cum ea voce iungitur: II,
titia Troianorum. v. Ecl. I, 286. h. l. diffingere et dis-
16. Forte tamen melius iun- soluere machinae compagem.
xeris: *mens non laeua* h. e. Ad verbum omnia expressa
sana, si fatum et mens sana apud Petron. c. 89 v. 20 sq.
fuiisset. *si fata fuissent* inf. 57. De Sinone episodii:
v. 433. cf. III, 16. *Argoli- v. Excurs. IV. eum trahe-*
cas latebras, equus quo la- bant, cum festinatione ad-
tebant Argini. *foedare*, ex- ducebant, ut VI, 753 *Con-*
quisite pro lacerare, ut aliis *ventus trahit in medios.*
in locis de vulnere, aut mu- Seru.
tilato corpore, ut *αἰσχύνην*, 59 — 62. Qui se iis ultro
λωβᾶσθαι, sed et simpl. pro obtulerat. Reliqua ampli-
vulnerare: v. inf. III, 241 et candi et ornandi studio ad-

Seu versare dolos, seu certae occumbere morti.

Vndique visendi studio Troiana iuuentus

Circumfusa ruit, certantque inludere capto.

Adcipe nunc Danaum insidias, et crimine ab vno 65
Disce omnis.

Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis,

animo Romanus. *ad vtrumque* Oudart. v. Burm. quod vulgare
foret. 62 *versare dolo* Longob. Rottend. a m. pr. Sprot. pro
diu. scriptura. Leid. a m. sec., quibus adde Seruium. Hoc ita dici
posse docet Burm., nec de eo dubitatur: quid? quod etiam doctius
ita dicitur: *versare dolis Troianos*, ut, *versare animum con-*
siliis, curis pro, curas animo; ut et Graeci, v. c. quod modo in
manu habemus, Tryphiod. 112 *Ἀντὰρ ὁ δαίμονίησι νόον βαλῆσιν*
ἐλίσσων. At h. l. ultima littera a sequentis voc. initio intercepta esse
videtur. *certae morti*, quod ipsa ratio monstrabat, Heinf. recepit
ex Nonio Marcello, Longob. Pieri, Moret, sec. et Rottend. tert.
Vulgo certe. Notabilis Pomponii Sabini nota: *certe* aduerbium est:
sic legit Apronianus. 64 *certatque* Romanus, Witt. et Parrhaf.,
sed alterum doctius. 65 *Aspice* Doruill., male. *Accipe* est audi.
ut saepe. *crimen ab v.* ed. Iunt. Habuit idem in suo codice Dona-
tus: legitur et in Seruianis. sed ab interpolatore est: *A. n. D. in-*
sidias et crimen; ab vno Disce omnes. 67 *in* abest a multis
codd., etiam Gud.

iecta. *hoc ipsum ut frueret*, *συντο περιπαδόν. circumfusa*
sc. ut adduceretur ad regem. *ruit*, ornate, pro circum-
frueret voc. insidiarum et funditur. *certant illudere*
doli. v. Cerda. *fidens animi capto*, h. e. certatim illu-
exquisitius quam, *animo*; et dunt, contumeliis afficiunt,
hoc pro profaico: animo fi- *αἰνίζεσι*.
denti; vel fidens, confidens.

versare dolos, ut, consilia, 65. *Ab vno crimine disce*
curas, h. e. agitare, h. l. cum *omnes*, exquisite pro vulgari
adiuncta notione, efficere, *ex vnus scelere*, et h. l. qui-
ad exitum perducere. dem fraude, ex vno exem-
plo, cognosce, quales, quam

63. 64. Ornatus quam Quintus Cal. XII, 356 ἄλλο.
Θεν ἄλλος Μέσσον ἐκκελῶ. Ita simpliciter accipio.

Constitit, atque oculis Phrygia agmina circum-
spexit:

Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora
possunt

Adcipere? aut quid iam misero mihi denique
reliat? 70

Cui neque apud Danaos vsquam locus; et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt,
Quo gemitu conuersi animi, compressus et omnis
Inpetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidue ferat; memoret, quae sit fiducia capto. 75
(Ille haec, deposita tandem formidine, fatur.)

68 *Phrygia circum agmina spexit* Moret. pr., quod non de nihilo est, iudice Heinsio; eodemque Venetus alludit: *Phrygia circum agmina vidit*. utrumque tamen interpolatoris esse videtur, qui metro consultum esse volebat, Hamb. vn. *Ph. a. circum vidit* ex glossa. *spexit Ph. a. circum* alter Goth. 69 *quae me tellus* Cuning. ex citat. ap. Quintil. IX, 2. *quaenam nunc tellus* Moret. pr. *possent* alter Hamb. 71 *vnquam* edd. Iunt. perpetuo lapsu, et *super*, h. e. praeterea, bene Pier. et Heins. ex librorum opt. consensu defendunt. Vulgares, *insuper*. duo Moret. et *insuper*. 73 *compressi* vnus Guelpherb. in Collect. Sax. *comprehensus* Doruill. 75 Interpunctione locus adiuuandus. Male distinguitur: *Quidue ferat memoret*, qua oratione nihil ieiunius post *hortamur fari*. *memorem* alij legunt in Seruianis. *cepto* Zulich. a m. pr., cui Burm. fauere ait VIII, 15 *Quid struat his coeptis*. 76 Versus hic abest a Medic. et Mentel. pr. item a Witt. In Mentel. sec. Gu-

69. Quorsum confugiam? pro *ei*; num habeat, quod ad veniam impetrandam asserere possit. Similis oratio inf. III, 608 sq. Ex v, 59. *poenas cum sanguine*, h. e. 60. 61 sensum infert Burm., qua fiducia se ipse captiuitati obtulisset. At *fidens animi* 75. *quae sit fiducia capto* ibi alium sensum habet.

73. *Conuersi* h. l. mutati. 75. *quae sit fiducia capto* ibi alium sensum habet.

Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcumque,
fatebor

diano, Rottend. pr. Graeu. et Regio ab alia manu est scriptus, Etiam rationibus eum deturbat sede Heins., quod lib. III, 612 iterum legitur, et quod Sinoni, homini audaci, non conueniat, *deposita formidine*, et quod v. 107 *Prosequitur pauitans*. Ei accedit Brunck, adde similia apud Cerdam. Enimuero, ut haec satis graua sunt, ita non minus altera parte sunt quae moram faciunt: fingit Sinon et hoc, quasi deposuerit formidinem; ut v. 67 *turbatus constitit*, h. e. qui vellet videri turbatus (*timentem turbatumque oculis* Aen. VIII, 222). Nec h. l. bene abesset versus: nec ita abrupte verba ordiri solent loquentes apud nostrum. Etiam Quintus XII, 365 *ὁ δ' ἐνθάδε vos φρεσὶ κάετος, τοῦτ' ἄρ' ἐν μέσσοις δολοφρονέων ἀγόρευσε*. Et potest casu versus in vno apographo omissus esse. Nam Mediceus, Gudianus, Rottendorphius primus, nec non Menteliani, vnam faciunt familiam, ut multis locis cognouimus. Enimuero ex Pomponii scholio, ad h. l. referendo, didici, Apronianum, e cuius recensione Mediceus Codex est, versum sustulisse, quod Virgili esse non putabat: quod ita accipiendum: Mediceum hoc versu carere, quem ille pro Aproniana lectione habebat. Itaque iudicium grammatici habemus, non auctoritatem criticam. 77 *quidem* Medic. Pierii. v. h. l. Burm. *fuerit quodcumque* Pierius et Heinsius, optimorum codd. et Phaedri, Seruii, Donatque auctoritate defendunt. Vulgo, *fuerint quaecumque*.

77. Haec Sinonis oratio etiam miserationem mouet; eximio artificio est composita, imprimis v. 137 sqq., quos sine motu animi vix perlegas. Quod facile in singulis declarabit interpret, vel vnusquisque sibi lector. A veris incipit dicere et in falsa definit, ut bene Seru. Nota enim erant et confessa, quae de Palamede et Vlyssis odiis narrat; verum etiam Calchantis responsum; sed a Tragicis fere ad Polyxenae sacrificium in Achillis tumultu tractum. Praeterea, ut animi audientium tanto magis capiantur, etiam miserationem mouet; inprimis v. 137 sqq., quos sine motu animi vix perlegas. Videtur haec oratio, nisi ex tragoedia est ducta, tota Virgilio deberi. Certe in iis, quos habemus, Quinto Calabro et Tryphiodoro, qui excerpere veteres, Quintus quidem propius ad nostrum, a Sinone ea, quae in fraudem finxerat, simpliciter exponuntur. *Cuncta fatebor vera*, vere, *fuerit quodcumque* h. e. quicquid euenerit,

Vera, inquit; neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque inproba fin-
get. 80

Fando aliquod si forte tuas peruenit ad auris
Belidae nomen Palamedis, et incluta fama
Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi

78 *Vera*, nec *Argolica* me iam de ed. Ven. ab interpolatore, qui inquit non ferebat post *fatur*. 79 *ne si* Ven. et ed. Ven. 80 *finxit* Gud. e tribus aliis. *finxit* ed. Ven. *finxit* Goth. tert. iam *vanum et mendacem* Doruill. 81 *aliquod* praeclare Heinfl., sc. *nomen*, ex optimis codd. Vulgo etiam apud Grammaticos *aliquid*, v. Heinfl. et Burm. 82 Carisius notat, veteres legisse *Belida*, quomodo *Σιμωνίδα* et *Λεωνίδα* pro *Λεωνίδης* et *Σιμωνίδης* dicebant, notante Heinfl. In Zulich. pro diu. lect. *Nauplide*. In *Belidae* pro *Naupliadae* profodia haereo ambiguus inter rationem grammaticam et usum. Si a *Belus* est, esse debet media breui *Belides*: vt Aeolides, Phylacides. Nec producta illa esse potest, nisi, vbi orta vox fuerit ex *eus* vel *us*. v. Etymol. M. in *Ἀργείδης*. Aut itaque dicendum, patronymicum h. l. ductum esse a *Βηλεὺς*, quod non occurrit; aut formandum *Belides*: quod non magis occurrit; etsi sic etiam Danaides a Belo dictae *Belides*, non *Belides*. Cum igitur et hoc exemplo careat; omnino autem permutationem duorum Naupliorum epitheton illud arguat (v. Exc. IV ad h. l.): statuere malebam, vitium lectioni insidere, et amissa priore syllaba *Belidae* superesse ex vetere lectione *Naupliadae*; hoc etiam Brunck. reposuit. Inter haec tamen non ausim quicquam mouere: nam etiam Statius VI, 291 *Belidae fratres*, et Ouid. Ep. XIV, 73 *surge age, Belide*. Nolo commemorare *Tyrrhidae* inf. VII, 484 a *Tyrrhus*, nam hoc verius *Tyrrheus* legi arbitror. At Ouid. in Ibi v. 503 *Quique Lycurgiden letauit*; huic quid faciemus? Et sunt alia, quae in his variant: vt docte nuper pluribus declarauit Ouwers, eruditus vir, in

mihique exinde acciderit. Be- VI, 1 *Nam si a me regnum*
ne Seru. i. e. *quicumque me* *Fortuna atque opes Eri-*
sequatur euentus. *pere quirit, at virtutem*
non quirit.

79. *Hoc primum* sc. ve- 81—85. *Fando* h. e. nar-
rum fatebor. Sic iunge. Re- rando, aliorum narratione.
liqua ex Accio in Telepho Formula exordii etiam apud
sumta Macrobio teste Sat.

Infontem, insando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci; nunc cassum lumine lugent; 85
Illi me comitem, et consanguinitate propinquum,

Noctib. Hagan. III, 23, vt in multis duplex forma admissa esse videatur. Haec igitur et similia dicendum est obseruanda esse, non mutanda. Ita et illud, quod male me habuit, Mars *Gradius* prima longa a *gradiendo*: Aen. V, 208 *trudes a trudendo, disertus a disferendo*. cf. ad Ge. IV, 355. 84 *qui* vitium est edit. Gotting. quos pr. Hamburg. f. *quod*, vt est in Goth. tert., qui porro: *bella* vocabat. 85 *Dimisere* multi h. l. vt alibi, male. v. Heinfl. et Burm. nec c. Goth. tert. 86 *et* deest sec. Hamb.; id quod ipse malim. *et sanguinitate* Parrh. et Ven. Pro declaratiua particula et h. l. est habenda, vt conicere necesse non sit: vt c. pr.

alios obuia: v. c. Apollon. nam litteras eius ad Priamum II, 1141, vbi Brunck. notavit Ouid. Met. XV, 497. *gloria inclita* adiecto *fama* ornatum est. *Pelasgi* h. l. Achivi, seriorum Graecorum more. Nam Homerus nunquam ita: agnoscit ille tantum Pelasgos in Thessalia Larissam incolentes Iliad. β, 840: porro Pelasgos inter Troianorum socios cum Lelegibus, Cauconibus et aliis: Iliad. κ, 429. *bella vetabat*, disuadebat bellum et oppugnationem *Troiae*. *demitte neci*, exquisite, ad similitudinem alterius formae: *demitte Orco, umbris*, h. e. ad loca infera, ex Homericis: *ψυχὰς αἰδὶ προΐαψεν*, vbi v. Clark. *falsa sub proditione*; h. e. sub falso crimine proditionis, vt bene Seru.

nam litteras eius ad Priamum datas, sed a se fictas, protulerat Vlysses. *cassum lumine*, priuatum vita, anti-que et docte. Palamedes hic Nauplii f. *Belides* h. l., quoniam eius auia Amymone, Danaï filia, Beli neptis. v. Excurs. ad h. v. Quae ad h. l. illustrandum faciant, possunt fere ex Ouid. Met. XIII, 56—60 peti; nisi quod ibi alia odii causa. 86. Ita plures apud Homerum comites dati heroibus. Sic Achilli Phoenix, Aiaci Telamonio Teucer. Versus 87 eximii artificii. cf. inf. III, 614 sq. et copiosorem locum Ouidii Met. III, 583—596. *misit in arma*, h. e. ad bellum. Quod *pater pauper* est, ad amplificationem Homericæ similem pertinet;

Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regumque vige-
bat Conciliis: et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. Invidia postquam pellacis Vlix 90

87 *in annis* Witt. *ab armis* Bigot. Idem fere versus inf. III, 595.
88 *regio incolumis* Goth. tert. a pr. m. *regumque* Heinf., secun-
dum optimos codd. Vulgo *regnumque*. Obscurior versus, in quo
haesisse quoque acutum iudicem Io. Schraderum e schedis intelligo.
89 *Conciliis* Medic. cum melioribus. Alii *Consiliis*, ut omnes Pie-
riani, duo ex Goth. Gudian. Mentel. Moret. pr. Sane Regum seu
Principum de regno deliberantium fuere *consilia*, et ita proprie de-
berent dici. Sed poetae videntur id sequi, quod a vulgari usu recedit,
et ponunt *concilia*. 90 *fallacis* multi codd. ap. Heinf. et Pie-
rium, quem v., quod est vulgare. cf. Benth. ad Horat. III Carm. 7, 20.
Vlyxi Heinf. h. l. ut sup. v. 7, ubi vide. alii *Vlyxei* vel *Vlyxis*. in-
felicis Vlyxis Zulich. ex VII, 613.

vti aliis in locis, quod *pater*
diues est; nec in eo argu-
tandum. *primis ab annis*,
ab initio belli, bene Burm.
post Seruium.

88. 89 *Dum stabat regno*
incolumis Palamedes. Du-
rior oratio: dum erat ipse
incolumis, *regno*, per reg-
num, h. e. potestatem seu
auctoritatem, quam habebat;
aut *dum regnum eius sta-*
bat, erat, incolume, ut
regnum sit auctoritas, qua
quis *regnare* dicitur, hoc
est, potens esse, opibus va-
lere: nam, ut regnum sit
dignitas regia, multo durius
fieret. Esto ergo: quamdiu
ille erat incolumi inter cae-
teros Achiuorum principes

auctoritate, unde ille quo-
que *vigebat*, valebat, *in*
conciliis regum; etiam ego
propter Palamedis cognatio-
nem in aliqua dignatione sui
habitus. *stare* dicuntur, qui
florent rebus prosperis, auc-
toritate, opibus; ut notum.
Summa autem Palamedis erat
sapientiae ac consilii in prin-
cipum confessibus auctoritas;
quippe σοφώτατος ἀνδρῶν, et
multarum rerum, etiam lit-
terarum, inuentis clarissimus.
etiam nos *aliquod nomen* ac
decus, h. e. honorem, *ges-*
simus, habuimus.

90 — 93. *Pellax* Vlysses
exquisitus quam fallax, qui
in fraudem pellicit. v. Cerda
et var. lect. Est Homer. πολύ-

(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
Adflctus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum infontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens; et me, fors si qua tulisset,
Si patrios vmquam remeassem victor ad Argos, 95
Promisi ultorem; et verbis odia aspera moui.
Hinc mihi prima mali labes; hinc semper Vlixes

91 *loquar vnus* Leid. a m. pr. *excessit* Longob. *decessit* Pu-
get. *discessit* Zulich. quae omnia vulgaria sunt. vulgatam lectio-
nem etiam Donatus agnoscit. *ab auris* Exc. Burman., soliti lapsus.
92 *adflctans* alii monente Taubmanno. *vita*, erasa littera m,
Regius Cod. *luctumque* Franc. a m. pr. 93 *casu* Venetus.
94 *Nec t. infelix* pr. Moret. *et fors me si qua* ed. Ven. *fors* multi,
vitio sollenni. 95 *vsquam* duo. *remearem* Sprot. *ad agros*
idem, sec. Hamb. et Ven. *in agros* Leid. et duo pro diu. lect. Ma-
lim equidem ita scripsisse, cum de homine privato agatur, non de
Diomede, cui tale quid conuenientius esset: *si remeassem victor*
ad Argos. 96 Lectio, quam Faber ex Seruio ad h. l. exculplit
et Cuning. recepit, *hinc ascita mihi labes*, nihili est et plane
nulla. Nam recentior Grammaticus explicauerat vocabulum *adscita*
rarius, quod in Seruii explicatione occurrit, per vulgare *adsumta*,
nullo ad ipsum poetam respectu.

μητις. ποικιλομήτης. *supe-*
ris ab oris, e vita, ad loca
infera. sup. 85 *Demifere ne-*
ci. v. 92. 93 pulcri versus.
in tenebris, inclusus domi,
vitatis hominum conuentibus.

96. *Promisi ultorem*, mi-
natus sum: ut alibi quoque.
v. Seru. h. l. et Burm. *ver-*
bis odia aspera moui exqui-
site pro, Vlyssis odium ex-
asperaui, exacerbaui.

97 — 99. *Prima mali la-*
bes elegantius quam origo

Tom. II

vel caussa. καὶ δ' ἄρα οἱ πέ-
λεν ἀρχή Iliad. λ, 603: siue
ut labes serpentis vlcis vel
morbi primam maculam et
notam denotet, siue ut pri-
mam compagis solutionem,
antequam ruina sit. Expli-
cat Iustinus Cerdæ laudatus
(XVII, 1): *Haec* prima mali
labes, *hoc* initium impen-
dentis ruinae *fuit*. *Crimi-*
nibus terrefere nouis, elegan-

ter pro crimina noua profer-
re, eum criminationibus exa-

Ff

Criminibus terrere nouis; hinc spargere voces
In volgum ambiguas, et quaerere conscius arma.
Nec requieuit enim, donec Calchante mini-
stro — 100

Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata
reuoluo?

Quidue moror? si omnis vno ordine habetis Achiuos,

99 *In vulgum ambiguam* Sergius in Artem Donati; sed v. Heinf. In altero hemistichio etiam Io. Schraderum haesisse, lubens cognoui. 100 *magistro* Goth. alter. Quia in media sententia interpellat se, inepti quidam in MSS. supplerunt: *Hostia tum* (sum) *miser ac sacras reputatus ad aras.* 101 *autem* deest fragm. Moret. et ed. pr. Burm. *sed autem*, vt ap. Plaut. Rud. II, 5, 11. *nequidquam* ap. Macrob., vt passim in MSS. v. Pierium h. l. *ignota reuoluo* ed. Venet. 102 *in ordine* Exc. Burm.

gitare. et quaerere conscius arma. Variè haec in Seruio exposita videas; nam e recentioribus nihil proficias. Arma esse possunt consilia, quae agitabat Vlysses ad depellendum imminens sibi a Sinone periculum, sic *consci*us sc. periculi imminens; possunt etiam esse fraudes et insidiae, quas in Sinonem parabat, *consci*us, tacite intra se; aut *consci*us est cum aliis, communicato scilicet cum aliis consilio. Hoc verum videtur, cum statim Calchantem consiliorum socium assumisse dicatur. Neque sane (δὲ, enim) *requieuit* etc. Arma autem dicta de con-

siliis et insidiis, fere vt *machinae*, μηχανήματα, μηχαναί, τεύχεα. Mox reticere Sinonem summa cum arte, tum, quum maximam expectationem excitasset, facile quisque sentit.

102 — 104. Vno ordine, pro vulgari, vno loco, Seruius vno reatu, et a causarum classibus vel ordinibus explicationem nimis docte petit. *idque audire sat est.* Variè et hoc exponitur et exponi potest. Placet, *audire id*, esse me vnum ex Achiuis; et ad primam enuntiationis partem refero: *si sat est.* Ad apodosin retulisse videtur Cerda, vt sit, vel

Idque audire sat est; iamdudum sumite poenas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridae.

Tum vero ardemus scitari et quaerere causas, 105
Ignari scelerum tantorum artisue Pelasgae.
Prosequitur pauitans, et ficto pectore fatur.
Saepe fugam Danai Troia cupiere relictā
Moliri, et longo fessi discedere bello.

Fecissentque vtinam! saepe illos aspera ponti 110

104 *Haec I.* Marius Victorinus in Arte Grammat. v. Heinf. inf. ad 664. *hoc magno* tres Moret. Menag. pr. Leid. et Schol. Horat., nec displicet; scil. vt copula absit. *Ithacus*, Ἰθάκος cum Euripide, v. c. Cyclops v. 103 et aliis. Apud Hom. Ἰθακήσιος. 105 *Dum vero* Leid. *scitare* Exc. Burm. *scrutari* Goth. sec., quod vulgare esset. 106 *Pelasgi* Excerpta eadem. 108 *voluero* Carisius p. 193, vbi *saepe* pro *aliquoties* explicat Burm. 109 *et* abest Parrhaf. *decedere* nonnulli, vt editum a Germano et Cerda. Enimvero aut *decedere* absolute vix bene diceretur, aut *decedere bello*, vt, nocti III Georg. 467, *calori* IV Georg. 23, alium sensum daret. Contra *discedere* est proprium de exercitu dimisso. v. Burm. 110 *et saepe* sec. Rottend. *portum* Montalb. a m. sec., scilicet vt esset illis a. portum I. hiems.

haec audire satis est, nil vt amplius addam necesse. Sed *id* et *que* et *audire* pro *audiuisset* valde duram orationem efficerent. Manendum adeo in prima interpretatione, quam et Seruius agnoscit. Mox *iamdudum* ita positum, vt possit per *quam primum* exponi, vt saepe. cf. Burm. Vulgo diceremus: iamdudum sumere debeatis poenas. Versus 104 illustratur ex Iliad. α, 255 Ἡ κεν γηθήσαι Πριάμοις, Πριάμοιό τε παῖδες, Ἄλ-

λοι τε Τρῶες μέγα κεν πεχάροισιν θυμῷ, Et — Ithacus pro Ithacius Vlysses, vt *Italagens* et similia. Alias Ἰθακήσιος, *Ithacensis*. *mercentur* elegantius quam magno emant.

107. *Ficto pectore*, ad fraudem composito animo, h. e. subdole et fraudulenter. Mox 108. 9. *moliri fugam* graue vocabulum pro parare, v. sup. I, 404; et *fessi longo bello* eleganter adiectum τῷ discedere.

Interclufit hiems, et terruit Aufter euntis.
Praecipue, quum iam hic trabibus contextus
acernis

Staret equus, toto fonuerunt aethere nimbi.
Sufpenfi Eurypylum fcitatum oracula Phoebi
Mittimus, isque adytis haec triflia dicta repor-
tat: 115

Sanguine placafis ventos et virgine caela,

112 iam cum Medic. cum hic Doruill. confectus pr. Hamb. contextus Menag. alter. conceftus Franc. 114 Eurypylum, Euripulum, Euriphilum librariorum lapfu. Est Εὐρύπυλος. fcitatum defenditur ab Heinſ. et Burm. Plerique codd. fcitantem, etiam Gud. a m. pr. at Medic., inquit Heinſius, probe fcitatum. Sed ne mireris, Gudianum a Mediceo hic diſidere, tenendum, in Mediceo a prima manu fcitantem eſſe ſcriptum, quod erratum eſſe poteſt ex fcitantem, veriorque adeo haec et eadem doctior lectio, quam et ex Longob. Pierius aſſert et Seruius exponit. Pomponii memorabilis eſt nota: fcitatum, non ſi tantum. Igitur Aproniana, quam ille fere ſequitur, lectio, ac potius correctio, eſt fcitatum; eam exhibent tres Goth. poſt Regium; etiam Cariſius memorat. v. Pierius, et in Seruianis aliquis. Porro ſcitari Puget. cum Bigot. et binis Hamburg. pro var. lect., quod graecum eſſet, ſed recte Burmannus monet, graecismum non ubique contra codd. eſſe intrudendum. ſcitatam ed. Mediol. citatum Zulich. vitioſe. 115 que abeſt ab Parrhaſ. in que alter Hamb. fuſque Montalb. triflia dona pr. Hamb. 116 placafſi alter Hamb.

111—113. Terruit eun- 114—119. Sufpenſi, ſol-
tes, ire volentes, (vt Seru.) liciti, dubii, quid facerent.
deterruit, quo minus irent, Eurypyli plures; v. Bur-
nauigarent, vt Graeci etiam mann. ad Ouid. Met. XIII,
poetae. Mox 112 trabes 357: celeberrimus Telephi f.,
acernae, ſupra v. 16 ex abie- qui Troianis auxilio venit et
te. contextus (v. ſup. v. 16). poetis cyclicis atque etiam
ſtaret, eſſet; vt mox fonue- tragicis argumentum nobile
runt nimbi; orti ſunt turbi- ſuppeditauerat. De quo la-
nes. Omnia ad ornatorem te Quint. Cal. VI, 119 ſqq.
orationem ſpectant. At h. l. intelligendus is, qui

Quum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica. Volgi quae vox vt venit ad auriſ:
Obſtupere animis, gelidusque per ima cucur-
rit 120

Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios; quae ſint ea numina diuom,

118 animamque Argolicam alter Hamb. cum Longob. litan-
dum eſt Medic. Pierii. 120 animi Seruius. Sic et Doruill. cum
Gothanis et aliis ſine dubio codd. et edd. nonnullis, quod eſſet vul-
gare: hoc tamen maluit Heinſ. inf. IX, 123 Obſtupere animis
Rutuli. Obſtipere ſcribitur et hic in codd. 121 parant Hamb.
ſec. petant alter Goth. paret coni. Viri docti miſc. Obſ. crit. T.
II, p. 86, vt Apollo intelligatur; quod haud dubie leniorem iunctu-
ram facit. Receptam tuetur Burm. 122 Hinc Sprot. magno va-
tem tres ap. Burm. et tert. Goth. Calchanta male ſcribunt librarii.
Calchante Montalb. 123 ea munera pr. Hamb. perpetuo lapſu.

fere apud Homerum occurrit, tis. animaque litandum Ar-
Euaemonis filius, ex Orme- golicum, verba cum dilectu,
nio Theſſaliae copias ducens. ex religionum formula.
v. Iliad. β, 734 ſqq. virgine: 121. Cui fata parent, h.
expetita victima Iphigenia, e. metuentium, cui hoc ſatis,
ſubſtituta tamen mox cerua. h. e. oraculo, deſtinatum ſit,
Sed, cum haec fabula poſt vt mactetur pro victima. Vt
Homerum demum adſcita et parent ſc. mortem, ſuppleas,
varie olim tractata fuerit, vi- fieri non poteſt, nam mor-
dentur etiam fuiſſe, qui Aga- tem omitti non potuiſſet.
memnonis filiam vere immo- Dictum vti: quid fata pa-
latam traderent. Quod et rent; et, in quem. Mox
Lucret. I, 85 ſequitur: Au poſcere proprium de fatiſ,
lide quo pacto Triviai vir- oraculiſ, deorumque volun-
ginis aram Iphianaiſſai tur- tate.
parunt ſanguine foede etc. 123. Quae ſint ea numi-
cum veniſtis, venire voleba- na diuum, quod numen,

Flagitat. Et mihi iam multi crudele caneant
 Artificis scelus, et taciti ventura videbant. 125
 Bis quinos filet ille dies, tectusque recusat
 Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Conposito rumpit vocem, et me destinat arae.
 Adfensere omnes; et, quae sibi quisque time-
 bat, 130

125 *ventura timebant* Hamburg. pr. pro diu. lect., sed v. Burm. *taciti* erasum erat in Gudiano v. eund. *pauidi* coni. Io. Schrader. 126 *bis senos* Bigot. 127 pro *aut* neminem video legere. *atque*. 128 *magni* editio Dan. Heinfl., vitiose, *clamori- bus auctus* Zulich. 129 *Compositam* Longob. et Goth. pr. *rupit* Medic. cum maiore librorum parte, etiam ap. Pier. *compositor rupit* Vratislau. *ut me* Goth. tert. 130 *timebant* Gud. a m. pr., non male, ut etiam in Seruianis monitum. *sibi q. parabat* Goth. tert. a m. pr.

h. e. quae voluntas Phoebi et sententia oraculi sit. Recte Seruius: *numina diuum* pro oraculis posuit, id est ut ambiguitatem oraculi interpretetur; et quaerit modo, non quid dicant, nam planum; sed, quis debeat immolari. Nolim Burmannum sequi, qui malebat: quatenam sint tam crudelia numina, quae iterum sanguinem poscant. Nam haec esset et otiosa quaestio, et responsio parum consentanea, v. 129 et 127.

124. *Multi caneant*, vaticinabantur, diuinabant, ut *videbant*, providebant; ta-

citi, apud se, secum; aut etiam secreto inter se. cf. Burm. 126. *Tectus*, ornate additum, est dissimulans, ut saepe etiam apud Cicero- nem; scilicet tamquam qui rem horrendam et in aliorum exitium vertentem eloqui detrectaret. mox *prodere* cum dilectu pro edere, nominare. 129. *Vocem rumpit*, ut *ρήσσει*, emittit. Sic saepe Graeci et Latini. v. Burm. et Cerda, qui et illustrant *τὸ destinare*, voc. proprium de damnatis. exquisitè etiam *composito* pro *ex* vel *de composito*. Caeterum Calchantis tergi-

Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
 Iamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et falsae fruges, et circum tempora vittae.
 Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi;
 Limosoque lacu per noctem obscurus in vlua 135
 Delitui, dum vela, darent si forte, dedissent.
 Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi,

132 *Ergo dies* ap. Nonium in *dies*, sed v. Heinfl. ad Ouid. III Met. 519. *dies infesta* Goth. tert. *parantur* Goth. pr. 134 *leto* fateor tres ap. Burm. *fateor me leto* duo ibid. 135 *lacus* Goth. pr. Sic deb. Limosoque *lacus* — *vlua*, quod imitatione expressum putare possis a Lucano in noto illo: *Exsul limosa Marius caput abdidit vlua*, II, 70. 136 *dilicui* Menag. alt. *daret* fragm. Moret. *si forte tulisset* alter Hamb., solita variatione in hoc verbo; nisi putes: *si fata tulissent*. Sensus commodum versui subieci interpunctione mutata: ut sit, *dum vela dedissent, si forte darent*. Vulgo legebatur ieiune et incommode; *dum vela darent, si forte dedissent*. Multa argutantur Seruius et Donatus; nihil, quod ad rem faciat. Itaque malebam suspicari, versum imperfectum: *Delitui, dum vela darent*, ab aliena manu male esse suppletum.

versationem adumbrasse videtur ex Iliad. α, 69 sqq.

Multa h. l. argutantur Seruius et Cerda.

131. *Conuersa tulere; ex-* quisite pro *conuerterunt*. 133. *Salsae fruges*, mola falsa, h. e. far tostum contusum sale adperso. *Σπονδάς τ' ἐλοχύτας τε μάλ' ἐσσυμένως ὑπαλύξας* Quintus Cal. XII, 375. 134 sq. *Vincula* non sunt vittae, sed, quibus ligatus seruabatur, et ad aram adducebatur, etsi iam vittatus. v. infra 156. Ante aram vero soluta stabat hostia.

137. Sequentia egregie ad miserationem ficta. In quibus respexisse videri potest Iliad. ε, 408. 409. *patriam antiquam*, pristinam. nihil amplius. Omnibus colonis, exsulibus, transfugis prior patria est *antiqua patria*. cf. Cerda. *Ob nostra effugia*, plenius quam exile: ob fugam meam — *piabunt*, h. e. expiabunt, pro punient, vlciscentur, exquisite.

Nec dulcis natos exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserorum morte pia-
bunt. 140

Quod te, per superos, et conscia numina veri,
Per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantum; miserere animi non digna ferentis.

His lacrimis vitam damus, et miserescimus
vltro. 145

138 Ex Seruianis apparet, fuisse olim, qui *duplices* legerent, quia *dulces* leue esset et commune epitheton liberorum. Inepte. 139 *fors et p.* Medic. Gud. et Rottend. tert., quibus adde Seruium. ut sit: *quos fors etiam illi poenas reposcent. poscere* cum duobus accusatiuis illustrat Heinl., sed recte monet Burmannus, iis locum esse, ubi aliquid poscimus, quod ille ipse, a quo poscitur, dare vel facere possit; at filii ipsi Sinonis vice puniendi poscebantur. *fors et ortum* ex scriptura antiqua at pro *ad.* Iunxere apud Seruium alii *forset* pro *forset*, fors sit, fortasse. Vulgatam habet Pomponius. *Quos illi ad p. fors* ed. Ven. 140 *refugia* Bigot. 142 *restet* ab Heinl. receptum, quippe elegantius post *si qua est*, ex Medic. a m. sec. Gudiano sec. et tert. Rottend. et Menag., adde Goth. tert. Vulgo *restat. unquam* Medic. a m. pr. et alii, vitiose. 143 *horum m. laborum* Bigot. *malorum* Ven. 144 *miserere viri* Bigot. 145 *veniam* MS. Petau. sollenni varietate, sed bene Burmannus monet, h. l. *veniam* per *vitam* potuisse explicari, non facile *vitam* per *veniam.* *vltro* pr. Hamb. pro var. lect. Caeterum possit distingui ante *vltro*; nec tamen satis bene.

141. *Quod*, qua in re, vt rectique obseruantia, h. l. saepe transitui seruit. Seru. iuris diuini et humanitatis. propter quod te oro. cf. Burmann. Est ex Gr. ὁ pro καὶ ὁ; δι' ὅ. *conscia numina veri*, inspectores ac testes, me vera narrare. Mox 143 *fides*, quam hic inelamat, est iusti

145. *His lacrimis*, propter has lacrimas. quod vulgare esset, ipsi cum lacrimis narranti. *vltro* est libenter, facili promptoque animo. Mox *leuari* est laxari proprie, vt

Ipse viro primus manicas atque arta leuari
Vincula iubet Priamus; dictisque ita satur amicis:
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios;
Noster eris; mihi que haec ediffere vera roganti.
Quo molem hanc inmanis equi statuere? quis
auctor? 150
Quidue petunt? quae religio? aut quae machina
belli?

Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasga,
Sustulit exutas vinculis ad sidera palmas:
Vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum

146 *Ipse vltro primus* Sprot. *manicas primus* alter Hamb. *alta* Hugon. *arta atque* Graeu. *leuauit* Goth. tert., deberet sequi: *Vincula senex* vel *bonus Priamus.* Pro *ita fatur* Goth. tert. *adstat*, forte ex *adfatur.* 148 *hic* Leid. et alt. Rottend. *hinc nam* pr. Moret. *hinc obliuiscere* Bigot. 149 *mihi haec* hiatu relicto Leid. Montalb. alt. Hamb. *mihi que* hoc Sprot. *mihi que ediffere* duo aut tres Heinl. Sed *mihi que haec* agnoscit etiam Donat. ap. Burm. 150 *quid molem* Hugon. *qui* pr. Moret. a m. pr. *hanc* abest sec. Hamb. *strauere* Ald. *quis actor* Hamb. pr. 151 *petant* tres Burm. *petit* Sprot. a m. pr. 153 *exhaustas* Leid. vnus. *exustas* Goth. alter. 154 *vestrum* N. Speciosissima est Marklandi

bene Burm.; sed tum poetis fuit aliqua religio, qua per omnino de demtis vinculis. moti equum statuerunt? Quid in equo fabricando spectant? num religionis causa, vt deo alicui consecrarent, an vt machina bellica esset, fabricati sunt? Mox v. 152 *dolis instructus* Homericum

148. *Hinc*, porro, in posterum, *amissos Graios*, quorum vsu et contubernio nunc priuatus est, dixit vt liberos, amicos, sup. 217 socios, *amissos*, quibus priuati sumus, exquisite. 149. Iliad. 2, 384 et aliis locis: ἄλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἄτρε- νέως κατὰλεξον. 151. An

Το μ. II

G g

Testor numen, ait; vos arae, ensesque nefandi, 155
 Quos fugi, vittaeque deum, quas hostia gessi:
 Fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,

emendatio ad Stat. p. 7 *Vestae N.*, qui etiam praeclare aduocat versus inf. 296. 297. cf. Iortin (*Tracts* Tom. II. p. 465) Firmat eam codex Ge. Fabricii, forte et hoc, quod Sinon, qui iam Troianus cinis videri volebat, numen Troiae tutelare inuocat. Obstat tamen, quod iam a viris doctis monitum, non *ad urbem et arcem*, in qua seruabatur sacer ignis, *conuersum*, sed *manibus ad sidera sublatis* haec dicere Sinonem. cf. Burm. 156 *vittaeque, deum q.* ita distinguitur in Mentel. et in Pierii codd., et sic iam olim distinctum Seruii tempore. Placebatque Cerdæ ea ratio. Sed *vittae deum* sunt diuinis rebus adhibitæ. et *vittaeque* Witt. 157 *secreta* Leid. Hamb. sec. et pro var. lect. alter Leid., quod a Couertio male defensum recte reiecit Burmannus. *reoluere* Hamb. pr. et Menag. alter.

ac Donatus acceperunt. nam paullo ante: *Sustulit ad sidera palmas*. Iis aeternitatem, numen, et locum in iureiurando tribui, iam satis notum, et docuit Burmann. ad h. l. Etiam *non violabile* bene ad periurii ultionem retulit; per quos nemo impune peierat; minus bene Seruius ἀφ' ὧν exprimi putabat. De Penatibus aut Vestæ igne, quem etiam Pomponius ad h. l. vocauit, qui Troianorum esse deberet, vix Sinon loqui sine aliqua affectatione potuit, inprimis cum *aræ ensesque, quos fugit*, sequantur, qui cum istis nihil commune habebant. cf. var. lect. *Enses, μάχαρα, σφαγῆς*, inuidiose pro singulari.

157. *Sacrata Graiorum iura* sunt, nostro iudicio, ciuitatis ius, saltem ius commune popularium, quod *resolvere* se dicit, vt patriis legibus solutus in ciuitatem Troianam transeat, amplius iam Graecus non sit, sed vnus e Troianis. itaque subiicit: *patriæ teneor nec legibus vllis*. In hunc fere sensum, vt a sua quasi patria tamquam familia se abdicet, accipit Donatus. At Seru. et Pomponius ad sacramentum militare referunt, quale scilicet inter Romanos erat, quo ad bellum exiens miles adigebatur. Burmannus multo etiam argutius de conscripto sacrata lege exercitu, qua iurabant se non reditu-

Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus vllis.
 Tu modo promissis maneat, seruataque serues 160
 Troia fidem; si vera feram, si magna rependam.

Omnis spes Danaum, et coepti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit. Inpius ex quo
 Tydides sed enim, scelerumque inuentor Vlixes,

158 *ac o.* Oudart. et cuncta qu. Moret. et cunctas Menag. pr., omnes vitiose. 159 *patriæ teneor* Leid., meo sensu mollius. *teneor* Heuman. coni., non male; vide tamen Burm. 160 *Dum modo* Wall. *iurataque* tert. Moret. *promissaque* Goth. tert. 161 *si vera rependam* Menag. alter, ex priore loco. *rependam* nonnulli apud Pierium. Sed magnam mercedem pro salute sua perfoluit, arcana Graecorum retegendo. 162 *capti* Vratisl. *coepti* et Ven. cf. v. 75. 163 *auxilio* tres Burm., quod vulgare esset. *semper fuit* Bigot. 164 *Titides* libri, vitiose. *scelerumque re- pector* Graeu. ex glossa. vid. Burmann.

ros domum nisi victores. Sed *sacrata iura* simpl. pro *ius sacrum*; *resoluit* ius, qui eo se liberat; quale illud sit, declarat v. 159. Mox 158 debebat sequi: Fas mihi sit ex iusto odio in eos omnia arcana (haec sunt, *si qua tegunt*) proferre. In inuersione agnosces poetam. 160. *Seruata* egregie adiectum, vt, quod *reuelaturus sit*, ad Troianorum salutem pertinere videatur. *si vera feram*, pro vulgari, dicam.

162. Fabulam instruxit Sinon hunc fere in modum: Equum esse donarium Minervæ destinatum ad deam pla-

candam, quod Palladium ex eius templo fuerat subreptum. Iram deæ fuisse declaratam prodigiis 171—175. Omni iam Troiae capiendae spe sublata, Calchantem monuisse, vt domum redirent, nouisque captis auspiciis Palladium Troiam reueherent nouamque protectionem instituerent — 182. Interca dea videri debuit donario Equi sibi dicato acquiescere. *Fiducia* est eadem quæ spes certa; *belli* docte adiectum, de belli exitu, vt et *stetit* pro vulgari, *posita fuit in*. 164 — 170. Palladio rapto fortuna Achiuorum mutata

Fatale adgressi sacrato auellere templo 165
 Palladium, caesis summae custodibus arcis,
 Conripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
 Virgineas ausi diuae contingere vittas:
 Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
 Spes Danaum, fractae vires, auersa deae mens. 170
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstribus.
 Vix positum castris simulacrum: arfere coruscae

165 egressi Graeu. aduellere Menag. alter pro abuellere.
 168 virgineasque ed. Dan. Heinl. diuas Menag. alt. sunt diuae
 ausi Ven. et Parrhaf. 169 retro ac f. Menag. et retro duo
 Burm. sublata Hamb. pr. et pro diu. lect. Zulich., sed vindicat
 vulgatam Nonius in fluere et repetitus idem versus Georg. I, 200,
 ubi pro fluere, ruere. Sane, quae retro labuntur, ruunt proprio
 voc., sed fluere exquisitius pro hoc ipso ruere. Et h. l. poeta
 non de monte sed de flumine petiisse notionem videri potest.
 170 aduersa Gud. cum quinque aliis, sollenni varietate.

est. Ornate singula. Diome-
 des impius propter Palla-
 dium ablatum. De quo v.
 inf. Excurf. IV **. 165—
 168. Grauiissime singula —
 etiam quod vittas virgineas
 deae memorat; nam est nihil
 aliud quam deam virginem
 (supra innuptam) attingere,
 contrectare, manibus impu-
 ris. Vittae h. l. esse debent
 in capite Minervae; adeoque
 fuit sine calide: nam, ne
 vittas signo vel arae iniectas
 intelligas, vetat epitheton
 virgineas, quod ad ipsam
 deam spectat. 169. 170. Or-
 nate, vt iam Georg. I, 200.

Ex illo tempore spes bona
 Achiuorum Troiae expugnan-
 dae euanuit. fluere, diffloe-
 re, dilabi. retro sublapsa
 referri pro pedestri; retro
 ferri, labi, de mole, quae
 in altum erat euecta. Caete-
 rum ex his inferre liceret,
 non vnus ob noxam Aiacis
 Oilei sup. 41 succensuisse Mi-
 neruam Achiuus. Verum hoc
 esset argutari in poeta.

171—175. Vnde Tritonia
 Pallas dicta sit, iam veteres
 ignorarunt. E pluribus, quae
 memorantur, caussis maxime
 probabilis est, quod a τριτων,
 quod Aeolibus caput est, sit

Luminibus flammae adrectis, falsusque per artus
 Sudor iit; terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmamque ferens hastamque tremen-
 tem. 175

Extemplo tentanda fuga canit aequora Calchas;
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis;
 Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago et curuis secum auexere carinis.

173 arreptis Zulich., vitiose; idem frementem. Porro expecta-
 bat forte aliquis parmam vibrans hastamque tr. aut simile quid
 paullo fortius. Sed sobrie ac pudenter poeta in tali reperiit; ma-
 luit is deae formam declarare, et satis habuit trementem addere, deae
 signo a terra subfiliante, tamquam prae ira. (Quod in Seruio ad
 173 est, sudor falsus: „Hoc autem Ennius de Lamis dixit;“ leg-
 de lacrimis. Locus esse debuit, qualis Accii in Phoenissis: Salseis
 cruorem gutteis lacrimarum laui. Ex Ennio laudatur apud Ma-
 crob. VI, 2 Neque miserae lauere lacrumae falsum sanguinem).
 177 Non Goth. tert. excindi multi scribunt etiam ap. Burm.; adde
 fragm. Vatic. excidi Zulich. 178 Omina vulgg. Numina ni r.
 Zulich., ab interpolatione, ex iis, quae sequuntur. 179 pelago
 et curuis carinis, ornate satis, sed forte secundis curis a Virgilio
 delendum. et nusquam deletum video. auexere post Pierium debe-
 tur Heinl. o melioribus codd. petiit. vulgo, aduexere (quod ta-
 men et ipsum fragm. Vatic. exhibet), et Voss. vn. cum Goth. tert.
 adduxere, male.

appellata Τριτογένηα, capite erecta; vt semper poeta, v.
 Iouis nata. Alii modo ab c. v. 206, erigere oculos,
 amne, modo a palude seu vultus, vt contra, demitte-
 Libyae, seu Boeotiae, seu re, deiicere. porro Palla-
 Thessaliae, seu Argolidis duc- dium sudauit, subfiliit clipeo
 tum nomen esse volunt. mon- hastaque mota; quibus ipsis
 stra h. l. ostenta — arfere eius habitus a poeta decla-
 coruscae luminibus flam- ratur.

176—179. Tentanda fu-
 Palladii exarsere ira; lumi- ga aequora, ornate, pro
 na arrepta exquisitius quam reuertendum esse. Omina

Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenae, 180
Arma deosque parant comites, pelagoque remenso
Inprouisi aderunt. Ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio, moniti, pro numine laeso

180 *Et nunc quae* Menag. pr. Vide an poeta dignior sit oratio ex mutata interpunctione: *Et nunc, quod — Calchas, Hanc pro Palladio — effigiem statuere.* In medio posita reliqua, tanquam in parenthesi. 181 *parent* Parrhaf. *parant socios* Goth. tert., non malo lapsu. 182 *aderant* Medic. a pr. m. *omina* bene Heinl., librorum meliorum consensu. vulgo, *omnia*, quod sane ad intelligendum facilius. Sed v. not. 183 *Et pro n.* Rottend. tert. *numine raptO* Oudart., sed *laeso* doctius; nam laesa dea, quod fuerat rapta.

ni repetant Argis ductum videtur, vt Seruius et Pomponius iam notarunt, ab imperatoribus Romanis, qui ad auspicia repetenda ac renouanda Romam nonnunquam ex castris reuerti solebant, si v. c. malum omen inciderat. Itaque similiter statuit, esse Achiuis Graeciam repetendam, auspicia ibi instauranda, et cum ipso Palladio auecto, vt restituatur in sedem suam, reuertendum.

180. 181. Et nunc quod in Graeciam redierunt, hoc eo pertinet, eo consilio factum est, vt parent — sed poeta exquisitè medium orationis membrum neglexit. *arma parant*, h. e. opes et copias bellicas instaurant, *deos parant comites* factis sacris placatos. 182. *Ita digerit omina Calchas.* Ita *omina*, (*monstra* v. 171) h. e. ostenta, simulque eorum procurandorum rationem, *digerit*, ordinat, interpretatur Calchas. Sic Seruius quoque accepisse videtur.

183. Interea *moniti*, Calchantis monitu, Palladii vice, quo raptO deae sibi iram conflauere, ad sacrilegium expiandum, *hanc effigiem*, hoc equi signum, statuerunt; quod quatenus Palladi poni potuerit, quaesitum est Excursu III ad v. 15. 16. At Sinon rem hunc in modum interpretatur: Achiuos ait hanc fraudem machinatos esse, vt Troiani vicissim ad sacrilegium committendum pellicerentur, donario Miner-

Effigiem statuere; nefas quae triste piaret.
Hanc tamen inmensam Calchas adtollere mole-
lem 185

Roboribus textis, coeloque educere, iussit:
Ne recipi portis, aut duci in moenia possit;
Neu populum antiqua sub religione tueri.

185 *Hanc adeo* MS. Fabric. cum Mediceo Pierii; nisi hunc eundem Fabricius respexit. *tamen recte*, quod vim propriam hic habere, intelliges ex nostra interpretatione. *inmensum* Goth. tert., ex interpretatione, vt sit pro immense. 187 *Neu recipi* Priscianus lib. XVII cum codd. aliquot. *in portis* sec. Moret. *nec duci* primus Moret. *posset* Priscian. ibid. c. Gudiano et al. 188 *Nec* alii. Sed in his varietas MSS. ad fastidium. *teneri* Priscian. l. c., vitiose.

vae violato: quo facto ira 185—188. Quam ornate, deae ab Achiuis in Troianos si singula expendas! Ne tamen votiuus hic equus in urbem inferri, et pro tutela statui possit, ad tantam magnitudinem Equum fieri (ad tam ingentem molem, trabibus contextam, extollere et tantam, vt ad coelum pertingere videatur) iussit Calchas. Etiam in membrorum ordine et collocatione poetam agnoscis. *antiqua religione*, h. e. ea, qua surreptum Palladium antea coluerant; ne nunc pro Palladio Equus haberetur; quo cultu demerita et propitia reddita Pallas eandem, vt ante, tutelam colenti populo praestaret.

Nam, si vestra manus violasset dona Mineruae,
Tum magnum exitium (quod di prius omen in
ipsum 190
Conuertant!) Priami imperio Phrygibusque futu-
rum.

Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem:
Vltro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.

Talibus infidiis periurique arte Sinonis 195
Credita res, captique dolis lacrimisque coactis,

190 *excidium* Priscian. ibid. alter Hamb. et Voss. 191 *con-*
uertent Puget. *Phrygiis* Hamb. pr. cum aliquot codd. Pierii et
fragm. Vatic. antiquissimo. Burmannus laudat Drakenb. ad Sil. VIII,
245. *Frigibus, Frugibus* male scribitur. 192 *vestris manibus*
Parrhaf. et Ven. cum Goth. tert. 193 *magnam* Hamb. pr. *Pe-*
lopea Heinf., recte, cum Mediceo et Schol. Statii. adde Goth. sec.
Vulgo *Polopeta*, quod et ipsum bene scribitur, sed non h. l. *ad*
Pelopeia sec. Hamb., interpolate. 194 *in nostros* Witt. et *vestros*
Bigot. 196 *coactis* Heinfio acceptum ferendum, qui Medicei opti-
morumque codd. et Grammaticorum, Seruii imprimis, forte et Do-
nati auctoritatem recte sequutus est. Probat quoque Tyrwhitt. apud
Dawes Misc. crit. cum Burgeff. V. C. p. 386. Sic et a Pomponio
lectum et in fragm. Vatic. illustrat *lacrimas coactas* Heinf. et h. l.
eas defendit ipsa rerum ratio ac veritas. Vulgo *coacti*, sicque omnes
Pierii.

189 sqq. Melius haec quam *Larissaeus* simpl. Theffalus;
apud Tryphiod. 288 sqq., si alias non satis accurate; nam
conferre lubet. 192 — 194. Larissa tum Achilli non pare-
bat, sed Letho; et a Pelas-
gis habitabatur. v. Iliad. β,
840 sqq. *mille carinae* nu-
mero paullo liberius expref-
so, vt solent poetae. v. Po-
pium ad Iliad. β. Barnes. ad
Eurip. Androm. 106. Munc-
ker. ad Hygin. 97 fab. etiam

195 — 198. Egregium epi-
phonema, inclusum senten-
tia aliqua imprimisque ad mi-
serationem aptum. *Achilles*

Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.

Hic aliud maius miseris multoque tremendum
Obiicitur magis, atque inprouida pectora tur-
bat. 200

Laocoon, ductus Neptuno forte sacerdos,
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.

199 *Huc aliud* Donat. *miseris maius* pr. Hamb. *timendum*
idem. vulgata est apud Nonium in *tremere*. 200 *Obiicitur mon-*
strum Bigot. Sed id iam peti poterat ex 171. *Nec dubiis ea signa*
dedit Tritonia monstis. Sed *aliud* est alia res. ac impr. Leid. vn.
201 *Laocoon, Lachoon* in Gothanis; et sic sine dubio etiam in
aliorum libris fuit. Ita enim fere librarii. v. sup. 41. cf. ad Petron.
89, v. 19 et 43. Burm. Anthol. lat. lib. I, ep. 110. *Neptuni* Bigot.
et a m. pr. Hugon. a sec. Hamb. pr. Sed alterum doctius. 202 *tau-*
rum immensum sec. Hamb. *ingentes m. ad aras* Goth. pr. Porro

Cerdam ad h. l. et Vrsin. nu-
per quoque Wernsdorf. V. C.
P. M. T. IV, p. 645.

199. Sequitur locus de
Laocoonte, in quo animad-
vertendum, quam accommo-
date poeta omnia *ad terro-*
rem extulerit, quem osten-
tum hoc iniicere Troiano-
rum animis debebat. Vide
v. 228 sqq. Vid. Excurs. V
ad h. v.

199. Homericum locum
Iliad. β, 305 sqq., quo Ne-
stor ostentum Achiviis Aulide
occlusis obiectum memorat,
Virgilio ante oculos fuisse,
coniectura est ingeniosi viri,
Herderi (*Critische Wälder*)

TOM. II

P. I, p. 98 sqq.). Res ipsae
inter se satis dispares esse vi-
dentur; formulae tamen, qua
orditur vterque narrationem,
est aliqua similitudo. *obiici-*
tur eleganter, vt de ostentis
et rebus miris vel inopinatis,
pro, *euenit. inprouida pec-*
tora, h. e. Troianos, qui
tale quid non praeuiderant.
Repentinum et inopinatum
prodigium, quod adeo tan-
to magis animos turbat ac
percellit. cf. Cerda.

201. 202. *Ductus forte*.
Siue ex historiis hoc habuit,
interemto enim Neptuni sa-
cerdote, ex aliis, vt mos
erat, sacerdotibus Laocoon,

Hh

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora ten-
dunt: 205

Pectora quorum inter fluctus adrecta iubaeque
Sanguineae exsuperant undas; pars cetera pontum

sollennis sacerdos olim iunxere viri docti. v. Pompon. Sabin.; at
cf. not. * 203 *a Tenedo gemini* Hamb. pr., quod mollius. *gemi-
nae — angues* pr. Moret., vt solet nonnunquam. Sed vni libro tali
in re non parendum. 205 *incumbent* Mentel. 206 *erecta* pr.
Hamb. et Bigot., quod vulgare. cf. not. ad 173. *arapta* Goth.
tert., vt ibidem codd. 207 *superant* omnium librorum lectionem
esse apparet, praeter recentem Venetum Heinlii. Nam Pierius nec
ipse in suis codd. aliud inuenisse videtur, et *superant* etiam in
priscis edd., quas euolui, extare vidi, praeterquam in Iuntinis et
Stephan., in quibus vulgaris lectio *exsuperant* comparet, vt ex Al-
dina adeo primum profecta esse videatur. Mireris itaque, cur eam

qui Apollinis Thymbraei erat, tim laetitiae publicae tumul-
forte obtingente, Neptuni tu de sacro, Neptuno facien-
sacra curabat, cf. Seru. ex do, cogitatur, mirum videri
Euphorione; Siue vnum sa- potest. Videtur hoc Seruio
cerdotii adipiscendi modum obuersatum: *mactabat*, in-
e pluribus posuit, vt poeta. quit, *scilicet, vt Graecis*
Quod autem in his adiunctis *mala naufragio proueni-*
paullo copiosior est, in eo rent. Potest tamen simpli-
artem poetae agnosce; facit cior ratio reddi, vt soluta
enim expectationem. *aras* obsidione inter caeteros deos
sollennes dixit docte, ad Neptuno sacra parata sint
quas sollenne sacrificium pa- *χαριστήρια*, et quidem in ipso
rabatur; vt *sollennis circus*, littore, vt et ap. Hygin. 135
in quo sollennes ludi habent- *vt sacrum faceret Neptuno*
tur, Ouid. V Fast. 597: *sol-* *ad littus*; et sic alibi apud
lennia theatra, I Art. 133: Homer. Neptuno sacra fiunt.
campus sollennis, Claudian. 203 — 209. Ornatissimus
de VI. Conf. Hon. 5. Cae- locus. *incumbunt pelago*,
terum, quod in primo sta- praeclare, pro innatant, sed

Pone legit, sinuantque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: iamque arua tenebant,
Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni, 210
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Heinlius retinuerit. Sed varianda forte visa oratio propter v. 219
superant capite et ceruicibus altis. superant undis nonnulli
Pieriani; alterum tamen, *superant undas*, doctius arbitror dictum.
208 *Pone secat* Zulich. a m. sec. *sinuantque* ab Heinlio reuocatum
ex Mentel. pr. et aliis pluribus; etiam Pierianis, adde Goth. sec.,
vt *terga sinuant* absolute dictum sit, pro *sinuant se*; cuius formae
multa exempla ad h. l. congescit. Sic modo *superant*, inf. 229 *infi-*
nuat, 235 *accingunt*, et infinita apud ipsum Virgilium. Vulgo *sinuat-*
que, etiam in Seru., vt Georg. III, 192 *sinuatque alterna volumina*
crurum. 209 *solo* alter Menag. 210 *suffecti* vel *infecti* Zu-
lich., male. *igne* alii multi. v. ad Valer. Fl. I, 821. Burm.

cum significatione magnitu- tinctis. *ora sibila*, vt Ge. III,
dinis. *iubae sanguineae*, Φό- 421 *colla sibila*, *σπρίζοντα*.
νια, hydorum, nam hoc *Lingua vibrans et lambens*,
genus intelligendum, fuluae *λιχμῶσα*, in praecipuis est
barbae seu comae. cf. Cerda ornamentis poeticis, quoties
ad h. l. Ap. Homer. Iliad. β, de serpentibus agitur: cf.
308 *δράκων δ' ἐπὶ νῶτα δα-* Hesiod. Θ, 826: Sc. 235. De
Φοινός. exsuperant undas, hoc ipso serpente, de quo
eminet supra mare. *legit* noster loquitur, sed minus
pontum egregie de vestigiis orate, Quintus XII, 448
incessus lenis vel tractus in *ἐπεσμάραγγσε δὲ πάντες Νισ-*
superficie. *sinuantque im-* *σομένων, καὶ κῦμα δίστατο*
mensa volumine terga, h. *τοῖδ' ἐφέροντο, Αἰὼν λικμῶν-*
e. pars posterior serpentum *τες*. Caeterum similia de in-
sinuat se in immensum volu- gentium draconum allapsu
men, spiram. v. V. L. plura sunt poetarum loca
209 — 211. Etiam haec (cf. Cerda), vt de draconibus
valde ornata. *arua* pro lit- ab Hercule puera et a Cad-
tore. *suffecti*, h. e. habentes mo interemtis, comparanda
oculos suffusos sanguine, ru- illa quidem non sine fructu,
bentes. Omnino erant ii ocu- si otio abundes, ita tamen,
lis fulgore rubenti infectis, vt iudicium in cognoscendo

Diffugimus visu exfanguis. Illi agmine certo
Laocoonta petunt. Et primum parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterque
Implicat, et miseros morfu depascitur artus; 215

212 *exanimis* Oudart. *ex agmine* Sprot. *agmine cepto* pr. Moret. a m. pr. *agmine facto* tres ap. Burm., quod scilicet et alibi occurrit. 214 *iam amplexus* Rottend. pr. *complexus* Moret. fragm. *complexus* Hamb. pr. perpetua variatione. 215 *teneros m. d. artus* Vir doctus (I. Iortinus) coni. in Obs. Misc. Crit. T. I, p. 29. IV, p. 29, quia puerorum corpora. Et ferri sane id possit. Sed poetae aliter placuit. *miseros artus* exquisitè pro artus miserrum puerorum.

rerum dilectu, varietate narrationis et suauitate, acuas, non, vt inanem lectionis copiam ostentes ieiunamque inde verborum rerumque similitum copiam memoria comprehendas. Ex Virgilio haufere Ouid. IV Met. 688 sqq. et Manil. V, 540, 579 de bellua Andromedam, et Valer. Fl. II, 479 sqq. de bellua Hesionen inuadente; Silius II, 584 sqq. inprimis VI, 149 sqq. de hydro ad Bagram caeso. Adde Statium VI Theb. 506 sqq. de serpente, qui Archemorum puerum deuorat, et Petron. c. 89. v. 29 sqq. de eodem monstro, de quo noster agit.

212. *Agmine certo*, exquisita latinitate, pro vterque simul destinato in eum lapsu. 215. *Implicat*, cir-

cumdat spiris seu nodis ac voluminibus. *morfu depascitur*, ἐπιέμεται, ornate pro, admordet, deuorat (sic poetae, *morfu lacerare, consumere*); nec aliter intelligendus Lycophronis πειδαβρῶς Πόρνης. *tela ferentem*, cum telo in manu appropinquantem. *bis circumdati collo squamea terga*, cum vterque serpens corpus et collum eius, h. e. omnino superiorem corporis partem, tractibus inferioris corporis sui bis circumdedit, super eius caput eminent, emicant suis capitibus. *bis* ita proprie dictum accipio. At si *collo* proprie dictum habeas, quod *bis* ab utroque serpente circumdari vix potuit, *bis* esset, binis spiris, seu binorum serpentum spira.

Post ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
Conripiunt, spirisque ligant ingentibus; et iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite et ceruicibus altis.
Ille simul manibus tendit diuellere nodos, 220
Perfusus sanie vittas atroque veneno;
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Qualis mugitus, fugit quum saucius aram
Taurus, et incertam excussit ceruice securim.

216 *auxilium* Moret. sec. et Hugon. *et tela* Bigot. et Hugon. *tela parantem* fragm. Moret. et Sprot. 217 *collo bis* alter Menag. 219 *collo vnus* Guelpherb. in Collect. Sax. *et crinibus* Voss. alte Goth. sec. *capite et ceruicibus altis*, quod debebat esse *capitibus et ceruicibus* suis. 220 *deuellere* Mentel. pr. et Moret. pr. cum aliis vett. ap. Pierium. 221 *perfusus* aliquot ap. Burm. *saniae* Gud. et Voss. 223 *Qualis* Grammaticorum et Codicum auctoritate recepit Heinl. Vulgo *quales*. Est tamen et *qualis* de plurali accipiendum. *mugitus veluti* ap. Macrob. II Sat. 5, at idem lib. VI, 13 *Qualis m.* Apud Lactant. de M. Persec. 33 vitiose laudatur: *quales mugitus fingit saucius taurus. aram* Heinl. ex libris, post Pierium, probauit. Vulgo *aras*. 224 *securim* per i Virgilium scripsisse, Probi Valerii testimonio constat apud Gell. XIII, 20.

220—224. Pro serpentinibus docte *nodos* ponit; et Adde aliam apud Silium V, egregie ad horrorem facit v. 64. 65. Sapienter autem 221, quod *vittas*, infulas boue non quacunque, sed, sacerdotis, narrat. *Clamores*: super his v. Excurs. ad vt dignitatem res haberet, boue victima in comparatione usus est; quod iam in sacro Neptuni Heliconii fecerat Homerus loco, quem noster ante oculos habuit Iliad. v, 403—405. Male comparisonem Senecae Agam. 777 rant Iliad. p, 520 sqq. *ceruice taurus vulnus in-*

At gemini lapsu delubra ad summa dracones 225
Effugiunt, laeuaeque petunt Tritonidis arcem;
Sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta nouus per pectora cunctis
Insinuat pauor; et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur 230
Laeferit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque diuae

225 *lapsi* alter Hamb., sed vid. not. 226 *Diffugiunt* alter Hamb. in Collect. Sax. *Tritonidos* ap. Macrobi. IV Sat. 4, et edd. Fabric. et Cuning. 227 *clypei sub* Franc. 228 *trema facta* Reg. 229 *expandisse* Menag. pr. v. Burm. *insinuat* v. ad 208. 230 *sacrum quia* pr. Moret. *qui sacrum* Puget. 231 *torserit* Zulich. 232 *sedem* Zulich. a m. pr. *sedis* pr. Moret. *horrendaque* Franc. a m. pr.

225 — 227. *Lapsu effugiunt* orate pro labuntur; serpunt; ne *lapsu* nude stare putes. *delubra ad summa*, Mineruae templum in arce summa. Minerua h. l. *laeua*, irata Troianis. At Palladium ex arce abreptum supra vidimus, v. 164: vnde ergo h. l. Palladis signum? dicendum scilicet, fuisse aliud ac diuersum ab illo arcanae religionis Palladio. cf. Excurs. IX extr. ad II, 293. *sub pedibus*, h. e. inter pedes, et post clipeum. Egregie hoc a poeta adumbratum ex eo, quod Palladis signa (*ξόανα*) interdum draconem pedibus adporrectum habent: vt in

ipso illo praestantissimo Phidiae signo in arce Athenarum. v. Paus. I, 24. Illud tamen satis portentosum, quod a mari per campum Troianum ad urbem et arcem hydri se voluendo perueniunt. Modestius, quod II. v, 147. bellua marina (*τὸ κῆτος*) persequitur Herculem a littore in planitiem *ἀπ' ἡϊόνος πεδίωνδε*.

228 — 232. *Scelus expendisse*, exquisite, poenas meritas pro scelere, sacrilegio, in equum, Mineruae donum, commissio. *tergum*, v. sup. ad. v. 50, vbi *latus* et *aliud* dixerat. At variauit vt poeta; et patet *tergum* latius.

Numina conclamant.

Diuidimus muros, et moenia pandimus vrbis.
Adcingunt omnes operi, pedibusque rotarum 235
Subiiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Feta armis. Pueri circum innuptaeque puellae

233 *conclamat* tert. Mentel. a m. pr. 234 *diffidimus* Schol. Cruqu. Horat. III Od. 16 ad v. 13 *diffidit urbium portas Vir Macedo*. At vulgata retinenda non modo propter librorum consensum, sed et quod doctior et exquisitior est. cf. Markland. ad Stat. I Silu. I, 10 *Hunc neque discissis cepissent Pergama muris*, quo in loco, ex Virgilio expresse, Marklandi emendationem *diuissis* non bene spernit Burm. ad h. l. 235 *operi omnes* alter Hamb. cum Goth. tert. *stuppea* scribunt optimi. 236 *subiiciunt* multi, veteri ac sollenni more in talibus, vt *obicit, obicitur*. 238 *pueri circum* Heinl. ex optimis codd. Vulgo *circum pueri*.

ad sedes, deae, h. e. templum, quod in arce erat. *simulacrum*. Homericum *μεγ' ἀγαλμα θεῶν θελητήριον* Od. 3, 509. *orandaque diuae Numina*, numen eius exorandum, placandum.

234 — 236. *Diuidimus muros*, exquisite pro dissoluere et dirumpere, vt aditus fiat, aut vt h. l. latius pateat; nam de porta Scaea agitur, a qua non longe stabat equus; *ἐν πύλαις*, vt Eurip. Troad. 521. *moenia* h. l. proprio significatu, vt aedificia intra muros sint. v. Burm. h. l. et Lexica. *accingunt* se, v. var. lect. ad v. 208. *rotarum lapsus* egregie pro simplici, *ro-*

tas, quae *labentes* dicuntur poetis, quando voluntur — sic et *intendunt* exquisitius, quam illigant, innectunt. cf. IV, 506. In collo noli argutari: cum fune ex eo nexo trahi equus vix commodè posset. Intellige simpl. funem ex anteriore parte aptum. Occurrit aspectus in anaglyphis. Caeterum poetam, saltem 238. 9. ad thessas Romanorum suorum sacramque pompam respexisse non improbabile est.

237 — 240. *Scandit muros*, h. e. transcendit, maior imago quam si portam intrat, quae, murorum impositorum et attingentium

Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
 Illa subit, mediaeque minans inlabitur vrbi. 240
 O patria, o diuum domus Ilium, et incluta bello
 Moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
 Substitit, atque vtero sonitum quater arma dedere.

241 *Ilion incluta* nonnulli libri et Priscian. ap. Heins. *Ilion et*
 duo Burm. cum Goth. sec. 242 *ipse* Ven. v. Burm. *limine poste*
 Exc. Burm.

parte deiecta, erat latior
 facta, conf. inf. VI, 514. 515,
 et *machina fatalis*, exitium
 fatale Troianis afferens, et
feta armis, plena armatis
 viris; vt iam ἐγκύμων ἵππων
 τευχέων apud Eurip. Troad.
 11, l. e. ἐνοπλος, vt ibid. v.
 520: supra 20 *uterum* dixe-
 rat. *grauis* inf. VI, 515 *et*
armatum peditem grauis
attulit aluo. Locus autem
 ex Ennianis expressus apud
 Macrob. VI, 2 *nam maximo*
salu superauit grauidus
armateis equis — *Qui suo*
partu ardua perdat Perga-
ma. *Sacra canunt* h. e.
 hymnos, vt bene Seru.; sci-
 licet quemadmodum alias
 apud poetas, *canere dulce,*
ferale. Hic, et in toto loco,
 manifesta Euripidei chori ve-
 stigia Troad. 522 sqq. *me-*
diae vrbi, omnia media di-
 cuntur post initia, adeoque
 tota vrbs intra muros; etsi

vtique per mediam urbem ad
 arcem ductus est equus, vt
 Palladis in templo collocare-
 tur. cf. Eurip. l. c. 546, 1 et
 Odyss. 3, 504. *minans* simpl.
 ad altitudinem ref. Nam,
 quae altitudine sua super cae-
 tera eminent, minari iis di-
 cuntur. cf. Aen. IV, 88 et
 Seru. Melius autem iungi-
 tur *illabitur vrbi mediae,*
minans; quam *minans me-*
diae vrbi, quod tenuius.

241 — 243. *diuum domus*,
 incertum esse potest, quo
 sensu dixerit poeta. Pro-
 prie tamen vrbs ita appellari
 debet propter angustia tem-
 pla et religiones; et ex per-
 sona pii Aeneae haec accep-
 tio est conuenientissima. Sic
 et in numo ap. Eckhel. V. C.
 Numi vet. anecd. p. 170 vrbs
 Germanicopolis Paphlag. dic-
 ta est ἐσία θεῶν vt et de aliis
 vrbibus dictum meminimus.
 Caeterum v. 241 totus En-

Instamus tamen inmemores caecique furore,
 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce. 245
 Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 Ora, dei iussu non vmquam credita Teucris.
 Nos delubra deum miseri, quibus vltimus esset
 Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

247 Male ab aliis ad antec. referri *dei iussu*, monet Burm. *iussu*
 Oblongus Pierianus. 249 *per vrbes* alter Hamb.

nianus esse fertur apud Ser-
 vium. Scilicet in verbis:
O pater, o patria, o Pri-
mi domus. v. inf. ad 502.
 Vs. 242. 243 ad omina per-
 tinent, quae putide exsequi-
 tur Quintus Cal. XII, v.
 491 sqq. Expressa e nostro
 esse Senecae Agam. v. 626 sq.,
 iam Cerda monuit. *Sonitum*
 plus quam tragice declarat
 Eurip. Troad. 519. ἵππων —
 οὐράνια βρέμοντα. *ad coe-*
lum frementem, sonantem,
 dum trahebatur. Videtur
 totus locus Maroni ante oculo-
 los fuisse; est certe chorus
 comparandus.

244. *Instamus tamen*.
 Quintus Cal. XII, 419 οἱ δ'
 ἅμα πάντες Ἕλληνας ἐπιβρί-
 σκοντες etc. *inmemores* h. l.
 improuidi, incogitantes (cf.
 eund. v. 512 sqq.), quippe
 quos monuerant dii tali omi-
 ne, nec tamen Troiani eo-

TOM. II

rum monitum intellexere.
monstrum infelix praeclare
 de Equo portentosae magni-
 tudinis, qui exitium vrbi erat
 allaturus. Sic Ciceroni *fä-*
tale prodigium portentum-
que pro pernicioso homine.

246. 247. De Cassandra
 vate, cui ne nunc quidem
 creditum et fides habita, co-
 piosius Quintus Cal. XII,
 516 sqq. Tryphiod. v. 346 sqq.
 Tzetza Posthom. p. 168 in
 Tab. Iliaca n. 99, in qua
 Priamus eam retrahere vide-
 tur. *dei iussu*, Apollinis:
 cuius amores illa eluserat. res
 nota. Adi vel Seruium h. l.
tunc etiam int. pro *etiam*
tunc. alias languet.

248. 249. *Velare* proprium
 hac in re, suspensis super
 templorum postibus coronis
 ac fertis, etiam frondibus,
 infulisque. Traduxit aliis lo-
 cis poeta ad quodcunque co-

Ii

Vertitur interea coelum, et ruit oceano Nox, 250
Inuoluens vmbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per moenia Teucrici
Conticuere; sopor fessos conplectitur artus.

Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae, 255

253 amplexitur tres ap. Burm. 254 At iam sec. Moret.
falanx, phalanx, male in libris. ibant aliquot ap. Pierium cum
Donato, et probat Heinſius. 255 tacite duo Goth.

ronandi genus, etiam victi-
marum vel sacerdotum, sup-
plicum quoque, sola corona
vel infula ac vitta.

250—253. *Vertitur coe-
lum.* Circumacto coelo (ad
oculorum fraudem iudicio
facto, quasi hoc singulis noc-
tibus fiat: v. Excurs. II ad
hunc librum). *ruit* exquiste
pro venit, surgit. *vmbra
magna*, v. ad Georg. II, 358.
Myrmidonum dolos, quam
ingeniose adiectum et vere
tamen! *per moenia* nunc
est per urbem dispersi. *so-
por fessos conplectitur ar-
tus.* Non moratur poeta in
comissionibus Troianorum,
quas adtingit tantum v. 265.
At vide ineptias Quinti Cal.
XIII pr.

254. 255. *Phalanx* docte
pro classe. *tacitae per ami-
ca silentia Lunae* ornate
pro noctu. *Silentia noctis*

saepe apud poetas; eadem
tacita, silens, taciturna.
Nunc Virgilius *silentia* ad
Lunam transtulit; quod ma-
gis etiam poeticum; cumque
silentia Lunae per se dici
recte possint pro nocte, siue
Luna fulgeat siue lateat; poe-
ta tamen versu 340 *oblatis
per Lunam*, satis declarasse
videtur, se *lunam* cum ra-
tione posuisse, adoptata eo-
rum opinione, qui Troiam
plenilunio excisam tradide-
rant. v. laudd. a Burmanno,
inprimis vero Vet. Schol. Eu-
ripidae Hecub. 913 et Pe-
tron. 89, 54. 55. Praeclare
de h. l. egit Burm. Nihil
expedierat cum aliis Parrhaf.
Quaef. per epist. I. Sunt sa-
ne etiam *silentia maris et
ventorum*, et possunt illa
cum silentio noctis coniunc-
ta esse; de his tamen poeta
nunc nihil memorauit. *amica*

Litora nota petens: flammis quum regia puppis
Extulerat; fatisque deum defensus iniquis,
Inclusos vtero Danaos et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus; laetique cauo se robore pro-
munt 260

256 flammis tum pr. Moret. 257 fatis diuum Zulich. quod
malim; nam copula parum commode interposita est. *fatisque dei*
Gud. pro diu. lect. v. Burm. 258 Danaos vtero Puget. 259 Post
Sinon finita priore sententia nouam ordiendam puto. *Laxat clau-
stra Sinon.* Illos p. — Epeos. *Inuadunt urbem* etc. Vulgata
distinctio parum commoda. Mox post *promunt* interpunct. mutau.
Porro *Laxat castra* e nonnullis Heinſ. laudat Burm. ad Petron. 89,
v. 7. 260 cauo se r. *promunt* maior librorum pars; et sic pro-
prie hac in re dicitur. Enimvero Longob. Pierii, quem etiam Ge.
Fabricius respicere videtur, *produnt* habet; quod sane exquisitius,
se *prodere*. Itaque Heinſio illud probatum ad Claudian. IV Conf.
Honor. 643, et Ouid. V Fast. 508. *promit* si agm. Moret. *cauo de r.*
promunt Leid. cum Goth. tert. a m. sec.

silentia, grata et fauentia
insidiis Achiuorum.

256. Fax sublata, signum
profectionis, e navi praeto-
ria; nunc reditus versus lit-
tus Troianum. v. Excurs. VIII.
257. *fatisque deum defen-
sus iniquis: fata deum* ex
more. Nam modo fatis ipsi
dii tenentur; modo deorum,
inprimis Iouis voluntate, con-
stituuntur, et pro diis ini-
quis fata iniqua dixit, sc.
Troianis infesta. *defensus*,
seruatus Sinon a Troianis.
258. *Danaos et claustra* (in
latere fores) *laxat*, solito

more, vno verbo duobus no-
minibus accommodato, pro-
prie diuersis; aperit et Da-
naos emittit. *ἐκλύσας* apud
Lycophr. 343, quod Brunck.
ad Apollon. I, 955 e cod.
restituit, pro illustratione
esse potest: *γασρὸς ἐκλύσας
ζυγὰ*, est soluta alui com-
page.

259 — 264. De his equo
inclusis vid. Excurs. III ad h.
lib. *se promunt*, prodeunt.
*ἰππάρθην ἐκχόμεναι, ποῖλον
λόχον ἐκπρολιπόντες* Odyss.
9, 515. *Theſſandrus*, seu
verius Theſſander, Polynicis

Theſſandrus Sthenelusque duces, et dirus Vlixes,
Demiffum lapſi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipſe doli fabricator Epeos.

261 *Tiſandrus*, *Theſandrus*, *Therſandrus* in libris ſcribitur et in edd. hic et alibi. In Graecis eſt *Θέſανδρος*, vt ap. Pind. Ol. 2, 76. Apollod. III, 7, 2. Pauſ. IX, 5 et al. Ita et pro *Sthenelus* aberratum *Stenetus*, *Scelenus*, *Schelemus*, *Schoenous*. Porro *durus* Ven. et Franc. poſt Longob. Vide Pierium, qui et *diuus* e codd. et grammaticis memorat. *diuus* etiam a m. pr. fragm. Vatic. 262 *dimiffum* alii, ex more. *demiffam* Rottend. alter. *Acamas* bene poſt Pierium ab Heinfio reſtitutus e libris. Vulgo *Athamas*, perpetua varietate. 264 *Epeos* Heinf. e libris, vulgo *Epeus*. *Ἐπειός*.

et Argiae f., ſecundum Seru. (ex *Aetolia* ait Pompon. ad h. l. et Dictys lib. I, c. 14, adde c. 17. f. leg. ex *Boeotia*). Deſideratur ſane inter caeteros heroes nomen ali- quod clarum; verum Ther- ſander Polynicis f. locum vix tueri poteſt; cum vbique ille tradatur in pugna cum Tele- pho in principio b. Troiani cecidiſſe. v. Pauſ. IX, 5. Dic- tys II, 2. Et ſic Cypria car- mina tradiderant, vt e Pro- clo MS. didici. Aut itaque alius hic Therſander haben- dus, aut *Tiſandrus* verior eſt lectio. In Homero neu- trum nomen occurrit. De *Acamante*, altero Theſei filiorum et Demophaontis fratre, v. *Intpr.* ad Hygin. f. 108 et h. l. Heinf.; de caete-

ris ſaltem Seruium. *Demif- ſum lapſi per funem*, h. a. delapſi fune demiffio. Ex hi- ſtoria hoc acceperat; v. Ex- curſ. III: at egregie ad mag- nitudinem equi declarandam accommodauit. Itaque em- phafin Quintil. agnouit Inſt. VIII, 3, 84, vbi v. not. et Vrſin. ad h. l. *primusque Machaon*: intelligo, qui pri- mus, inter primos, egreſſus eſt. Argutantur in hoc iam veteres. Vide Sext. Aurel. Victor. G. Rom. c. 1. *Ma- chaon* apud Theſſalum in *πρεσβευτινῶν* ſub f. memora- tur paullo poſtquam equo exierat vitam amiſiſſe. *doli fabricator*. Sic *δόλον* pro equo ad infidias facto Hom. Odyſſ. 3, 494. *Epeus*: de quo v. Exc. III. pr.

Inuadunt urbem ſomno vinoque ſepultam; 265
Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Adcipiunt ſocios, atque agmina conſcia iungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
Incipit, et dono diuum gratiſſima ſerpit.

In ſomnis, ecce, ante oculos maetiſſimus Hec-
tor 270

Viſus adeſſe mihi, largosque effundere fletus,
Raptatus bigis vt quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes traiectus lora tumentis.

Medic. *Epeos*. Gud. a m. pr. cum alijs *Epios*. tres *Epius*. Alii vitioſe: *Epyus*, *Opeus*, *Ipeus*, *Ypheus*, *Epheus*, *Efeus*, *Ephius*, *Epheos*. 265 *ſomnoque meroque* Hamb. ſec. *vino ſomnoque* Goth. tert. et *ſopitam* alter. 268 *erat*, cum fuere qui legerent teſte Guellio; ſed vtrumque dici mos eſt. 270 *Inſomnis* vna voce, multi ap. Heinf. *inſomnes* Montalb. *inſompnis* Leid. vn.; ſed non inſomnem fuiſſe Aeneam patet ex v. 302, vbi *excuti- tur ſomno*; quod iam Burm. monuit. *in ſomnis* diuiſim etiam fragm. Vatic. 271 *refundere* Medic. Pierii. *fluctus* aliquot Pier. *fletus* Hamburg. alter, v. inf. 298. 272 *biugis* Rottend. tert., quod Heinf. praeferebat. Suſtuli importunam interpunctio- nem poſt *bigis*.

268 ſqq. Locus, cui ſimi- les e pluribus poetis excitari poſſint, quoties per ſomnum ſpecies obiicitur, adumbra- tus videtur ex Iliad. ψ, 62 ſq., vbi Patrocli Vmbra Achilli apparet. Virgilium plane ex- preſſit Statius V Theb. 265 ſq. et totum locum, qui ſequi- tur, Seneca Troad. 438 ſq. *mortalibus aegris*, ſane vt alias miſeris, *αἰζυροῖς*, *πλυ- τόνους*, proprie tamen inſir-

mis. Barmannus feſſos la- boribusque et curis diurnis fatigatos interpretatur. *ſer- pit*, quando latenter mem- bris infunditur. Seru. 271. *Viſus adeſſe*, adſtare ſic, vt *quondam* viſus erat *rapta- tus*, cum raptabatur: v. ſup. I, 483. *ater* plus quam re- ſperſus, inquinatus. cf. ver- ſus Homericos II. χ, 401 ſqq. *tumentes*: *οἰδᾶν* ſimiliter in fabula Oedipodis.

Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuias indutus Achilli, 275
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, et concretos sanguine crinis,
Volneraque illa gerens, quae circum plurima muros
Adcepit patrios. Vltro flens ipse videbar

274 *Ei* Medic. fragm. Vatic. Rottend. pr. *heu* alii. Caeterum Gronou. Diatribe Stat. c. 22, p. 124, ordinem verborum ita instituendum edicit: *ut quondam erat raptatus. — heu mihi! qualis? q.* Durissime. 275 *exuiis* aliquot ap. Pier. et Burm. *inductus* aliquot apud utrumque *Achilli* Heinf. cum melioribus etiam h. l. Vulgo *Achillis* et *Achillei*. cf. sup. I, 30. 276 *iaculatum* Goth. pr. 277 *et* abest Franc. *concretoque* qu. Moret. *et concreto* f. Menag. pr. a m. sec., quod vulgarius esset. conf. Burm. 278 *Vulnera illa* Leid. *vulnera et illa* Bigot. *vulneraque ipsa* Franc. et Witt. Stat. III Theb. 364 *Vulneraque ista ferens putri insiccata cruore.*

274—279. Nobiles versus ex eo loco ducti, qui magnos adfectus habere solet, fortunae pristinae et praesentis comparatione. Similia loca congeffit Cerda. Versum 274 Ennii esse Servius docuit. Quam diuersus ab ea specie, qua redibat victor Patrocli, et vna iam antea naue Achiuorum incensa. cf. Excurs. VIII *. *qui redit* pro qualis redibat, paullo insolentius; et inf. 279 *accepit*, pro acceperat; poetica, etiam graeca, saltem Homericâ, structura. *exuias A.*, arma Achillea Patroclo detracta: Iliad. p, 194. *Danaum puppibus,*

in naues Achiuorum. respicit *ναυμαχίαν* Iliad. v sqq. et π, 122 *τοὶ δ' ἔμβαλον ἀναματον πῦρ Νηϊδοῖ* —. 277. *concretos sanguine crines,* foedum quidem, sed quod horrorem non minus quam miserationem facere queat. Porro 278 *vulnera* omnino in pugnis cum Achiuis factis accepta interpretabar; nunc intelligo haec non conuenire cum caeteris, quae miserationem facere debent; meliusque referri ea ad *τὸ ἀνίστασθαι*, vulneribus foedato corpore caesi Hectoris ab aocurrentibus Achiuis: v. Il. x, 369. adiunctis tamen la-

Compellare virum, et maestas expromere voces: 280
O lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
Exspectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque vrbisque labores
Defessi adspicimus! quae caussa indigna seren-
nos 285

Foedauit vultus? aut cur haec volnera cerno?

280 *Incertas exp.* fragm. Moret. *maestas promere* Exc. Burm. et Menag. alter a m. sec. *has promere* Bigot. *effundere* Menag. pr. Moret. qu. Vulgata est apud Nonium in *maestas*. 281 *Dardania* alter Hamb. et Franc. cum Goth. sec. et tert. *Dardanidum* aliquot Pierii. *spes o sanctissima* Schol. Cruqu. Horatii I Sat. 7 et IV Od. 5. Sed vulgatam etiam Macrob. IV Sat. 2 habet. *fidissima* scribunt codd. antiquiores ap. Pierium, et in vno *firmissima* vel *fortissima*. 283 *quem te post* Zulich. *multa dierum* Gud. a m. pr. *post tanta vnus* Guelph. 284 *per varios* Oudart., vt lib. I, 628. *post hominum varios v.* Bigot. 285 *accipimus* Hamb. pr. et Goth. tert. a m. sec. Et potest exquisitius videri. *seueros* Hugen. a m. sec. 286 *et cur* Leid.

niationibus tracto circa muros corpore: quandoquidem adiectum *circum muros patrios*.

282—286. Quasi immemor caedis Hectoris, eum obiurgat, quod tam diu abfuerit et nunc demum ad auxilium Troianis ferendum adveniat. Etiam in his Ennium ante oculos habuit, cuius versus apud Macrob. VI, 2 *O lux Troiae, germane Graiis. serenos foedauit Hector! Quid ita cum tuo lacerato corpore miser? Aut, qui te sic respectanti-*

bus tractauere nobis? Lux autem non ad gloriam referendum, sed de *salute* accipiendum, si quidem ex Homericis *Φάος* expressum, quo is hoc sensu plerumque utitur; excepto forte loco Iliad. p, 282. *ut te p., ὥς*, h. e. quomodo: *defessi* cladibus, vt eleganter poetae v. c. Horat. II Carm. 4, 11 *Tradidit fessis leuiora tolli Pergama Graiis. serenos foedauit vultus*, quoniam et *foeda tempestas* proprie dicitur. cf. Seru.

Ille nihil; nec me quaerentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia. 290
Sat patriae Priamoque datum. Si Pergama dextra
Defendi possent: etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troia Penates:
Hos cape fatorum comites; his moenia quaere,

287 *Ipsa* Montalb. *nec quaerentem me fec.* Hamb. *nec me remoratur vana querentem* Menag. pr. *fata moratus* ed. Ven. 288 *de p. fundens* Parrhaf. 289 *Heus f.* Leid. vn. *tete corr.* Cuning. *eripe telis* Doruill. 290 *a deest* Doruill. Menag. pr. et Mediceo Pieriano. Adde Goth. tert. In secundo *Alte a c. alto culmine* superscripto a fragm. Vatic. *ab c.* Leid. vnus. Doruillius bene coni.: *ruit alta a culmine Troia*, quod significantius est, et sic Acronem legisse, Iani vidit ad Horat. IV Carm. 6, 3. et Homer. Iliad. v, 772 ὤλετο πᾶτα κατ' ἄκρης Ἴλιος αἰπινή. adde Iliad. o, 557. 558. 291 *Priamo patriaeque* sec. Hamb. *datum est* Witt. 292 *possint* alter Rottend. Olim distinxere nonnulli — *defendi possent etiam, hac d.* pro adhuc. v. Seru. 294 Heinl. distinguere volebat: *his moenia quaere magna, p.* et ita in Witt. erat. Contra Burm. disputat magis subtiliter quam vere. Declaranda res ex eo, quod elegantior loquendi modus, si epitheton vel adiectiuum possit

290. *Ruit alto a culmine* 293 — 297. *Penates* sunt Troiae publici, patrii dii, vrbis tutela. Vid. Excurs. IX. ad h. v. *Sacra et Penates* possunt pro eadem re haberi, ut illa, quibus generis notio inest, declarentur per hos. Sic mox v. 320 *Sacra manu victosque deos — trahit.* Et sic saepe *sacra* vniuersae, de deorum simulacris, etiam de his ipsis Penatibus. v. c. Ouid. Fast. I, 527. cf. Cer-

291. 292 cf. inf. XI, 288. 289. Habet patria et Priamus omnia, quae a te ad ipsum defendendum fieri ac praestari poterant. *etiam hac, δεικνύς*, Hectoris manu, h. e. mea.

Magna pererrato statues quae denique ponto. 295
Sic ait; et manibus vittas Vestamque potentem
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diuerso interea miscentur moenia luctu;
Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus arboribusque oblecta recessit, 300
Clarescunt sonitus: armorumque ingruit horror.

relatiuum ponitur: *moenia, quae magna*, pro vulgari, *moenia magna, quae*. 295 *qui* Longob. et alii ap. Pier. 297 *affert* duo ap. Burm. v. ad Georg. IV, 311 et ad Ecl. VIII, 64. 298 *m. fletu* Leid. vnus. v. sup. 271. 299 *at magis* Medic. a m. pr. 300 *oblecta* Guelpherb. vn. in Collect. Sax., non male. 301 *concrepiscunt* cod. antiquissimus Pierii. Videtur Heinl. etiam *crebrescunt* inuenisse. cf. Burm. *que abest* Franc. *irruit* Goth. tert. male. *ingruunt* bene de iis quae accedunt, propiora sunt. *error* pro *horror* pr. Moret., perpetua aberratione.

da. Mox tamen v. 296. 297 *to* potentius, quam, *errorum, viae, casuum! Moenia* int. urbem Lauinium. *magna* dixit respectu Romae inde oriundae; vt et III, 159. 297. *adytis penetralibus effert*: Visus est Hector ex ipsa Vestae aede deae simulacrum cum igne sacro efferre. Quo vero loco Penates positi fuerint, poeta non docuit.

298 — 301. Interea *vrbs miscetur luctu*, h. e. in vrbe miscetur *luctus*, eiulatus, clamor, (mox v. 301 *sonitus*) *diuersus*, a diuersis vrbis partibus. *domus secreta recessit* ornate pro, est se-

Excutor somno, et summi fastigia tecti
 Adscensu supero, atque adrectis auribus adsto:
 In segetem veluti quum flamma furentibus austris
 Incidit, aut rapidus montano flumine torrens 305
 Sternit agros, sternit fata laeta, boumque labores,
 Praecipitesque trahit filuas; stupet inscius alto
 Adciens sonitum saxi de vertice pastor.

305 *saxi de vertice torrens* Schol. Horat. IV Od. 14 ex v. 308
saxi de vertice pastor. montano a vertice Bigot. ex VII. 567 et
torto vertice torrens. rapidos pr. Moret. et Franc. *a flumine*
 Moret. tert. 306 *hominumque labores* pr. Hamb. pro diu. lect.
 ex I Georg. 118 *haec quum sint hominumque boumque labores*
Versando terram experti — laborem. Voss. et fragm. Moret.
boumque labores fragm. Vatic. 307 *sedet* pro *stupet* Quintil.
 VIII Inst. 6, memoriae vitio. 308 *aspiciens* Sprot. pro var. lect.

creta, remotior a littore et
 porta Scaea, eaque parte, qua
 Achiui urbem ingressi erant.
 Statii imitationem notat Bur-
 mann. Theb. V, 242 *et si*
lata recessit Vrbe domus.

302—308. *Adscensu su-
 pero*, pro adscendo, orna-
 te, in re tenui. Comparan-
 tis et comparati ratio primo
 intuitu non satis aperte de-
 clarata esse videtur. Latet
 autem in illis: *arrectis auri-
 bus adsto*, et *stupet acci-
 piens sonitum*: vt sic com-
 ponas: *adsto arrectis auri-
 bus*, aures arrigo, veluti pa-
 stor accipit stupens sonitum,
*quum flamma in segetem in-
 cidit.* Quae sequitur, com-

paratio adumbrata est ex II.
 β, 455. 456. λ, 155 sqq. et
 Iliad. δ, 452—455. adde ε,
 87 sq. λ, 492 sqq. Lucret. I,
 282—290. Conf. inf. 496 sq.
 Georg. II, 304 sqq. Aen. XII,
 523 sqq. et X, 405 sqq. Ar-
 gutantur in comparandis lo-
 cis Macrobi. Scalig. Cerda.
 Dicendum simpliciter, poe-
 tam Homeri inuenta egregie
 suis verbis reddidisse et or-
 nasse. Nisi forte in hoc re-
 prehendendus videri potest,
 quod *ex Aeneae narran-
 tis persona* talis comparatio
 non satis commode intexta
 sit. Quod et Wartono ita
 visum video. Sed illius nar-
 rantis recordationem suauitas

Tum vero manifesta fides, Danaumque patefcunt
 Infidiae. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam, 310
 Volcano superante, domus; iam proxumus ardet
 Vcalegon; Sigea igni freta lata relucent.
 Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
 Arma amens capio; nec sat rationis in armis.
 Sed glomerare manum bello, et concurrere in

arcem

315

310 *alta* Hamb. sec., vt saepe alias. 312 *Vchalton* Rottend.
 sec. In aliis codd. alio modo vitiose. *Sigeoque igni* Parrhaf.
 315 *et currere* Sprot. *ad arcem* Moret. pr.

narrationis iamdudum animis
 audientium excussit. *furen-
 tibus austris* dicit vt poeta
 pro, ventis flantibus. *tor-
 rens*, χείμαρρος, *rapidus*
montano flumine, auctus
 aquarum colluue e montibus.
 308. Iliad. δ, 455 Τῶν δὲ τὸ
 τηλόσσε δ᾽ ἔπον ἐν ἔρεσιν ἔκλυε
 ποιμήν.

309—313. *Tum vero ma-
 nifesta fides* ornate, vt *re-
 bus fides fieri* dicitur euen-
 tu: manifesta iam res erat.
 Alii interpretes aliter. *Dei-
 phobi* domus prima incensa;
 duxerat is Helenam post Pa-
 ridis mortem, vt iam Ser-
 vius. cf. Quintus Cal. XIII,
 354 sqq. Odyss. β, 517 sqq.,
 qui locus fundus fabulae. cf.
 Exc. XII. (etsi, si argutari
 velis, sui oblitum dixeris poe-

tam, nam in arce cum caete-
 ris Priami filiis ille habitauit)
 proxima domus Vcalegontis,
 qui e principibus erat et in
 consilio Priami Iliad. γ, 148.
Sigea relucent, prospicienti
 ex vrbe per tenebras. cf.
 Quintus ibid. 464 sqq. *lata*
 cum dilectu li. I. positum:
 nam late relucet mare circa
 promontorium Sigeum. (cf.
 Cerda. Male, puto, Seruius
 et Pompon., quod illic fre-
 tum Hellespontiacum incipit
 dilatari.) Denique *tubarum*
clangor, Euripidis et Tragi-
 corum exemplo, memoratur,
 etsi Iliacis temporibus non-
 dum fuere tuba et lituus.

314—317. *Nec sat ratio-
 nis*, h. e. parum consilii, *in*
armis, nec mihi satis ipsi
 constabat, quantum his ar-

Cum sociis ardent animi. Furor iraque mentem
Praecipitant; pulcrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achium,
Panthus Othryades, arcis Phoebeique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, paruumque nepo-
tem 320

Ipsē trahit, cursuque amens ad limina tendit.

317 Praecipitat Gud. praecipitent sec. Hamb. 318 Achium Heinl. e Medic. et Gud. Vulgo Achium. Achius pr. Menag. Sprot. et alter Hamburg. 319 Pantos, Panteus, Pantheus, Phanteus, hic et mox vitiose in MSS. Est Πάνθος et Πάνθους. In Sprot. Panthoys et mox Panthoy, expressa enuntiatione graeca. v. Heinl. Otriades, Otyriades, Oetriades male vulgo hic et infra. Όθρυάδης. 320 tactos tert. Rottend. viatus Gud., sed v. Burm. 321 cursumque Moret. qu. et sic legebatur Seruii aetate, cursusque Menag. pr. et Witt. Eadem varietas et alibi. v. Burm. Vtrumque autem recte etiam in poeta dicitur, videtur tamen cursum remotius a vulgari esse — ad litora paucissimorum librorum videtur

mis profuturus essem captae et incensae iam vrbi. ardent animi glomerare manum bello, ardeo, hic vnus impetus erat, colligere milites ad pugnam, et cum iis (cum sociis) in arcem ad regem concurrere. 317. et illa vna cogitatio animum subit, quam pulcrum sit, fortiter pugnando mori. Sic Georg. IV, 218. pulcrumque petunt per vulnera mortem.

318 — 321. Panthus sacerdos Apollinis, cuius templum erat in arce. Ponunt autem poetae primo loco continens, tanquam latius: arcis Phoe-

bique s. Panthus inter primores Troianorum est Iliad. γ, 146; filii eius Polydamas et Euphorbus, Πανδοῖδαι, saepe Homero commemorati. Nunc Othryos filius ipse editur. Sacerdotis persona ducta ex Iliad. ο, 522, vbi Apollo Panthi filium, Polydamantem, tuetur. Adde inf. v. 430. Fabula de Pantho, Delphis abducto, quam Seruius memorat, etiam apud Eustath. p. 900 l. 47 occurrit, seriorum forte poetarum commentum. Etiam mox genus primo loco, sacra, et tum finitius, deos, h. e. si-

Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?

Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:
Venit summa dies et ineluctabile tempus

esse lectio; vnum Hamburg. pr. laudat Heinl. Caeteri, quotquot inspecti sunt, etiam e nostris vnus (in duobus lumina) et vet. edd.; porro Seruius, Donatus, Pomponius, ad limina prae se ferunt: quod adstipulante Brunckio recepi. Alterum illud ex sollenni lapsu in h. v. ortum videri potest, et subiisse primum Aldinam; vnde in Iuntina, quam ex illa expressam conicio, et in al. excusum video. At eam deseruit Rob. Stephan. Consensum librorum firmat ipsa rerum ratio et ordo. Nondum consilia exsequi coeperat Aeneas: vide v. 314 — 317, antequam domo exeat, ecce tibi offert se ei Panthus, qui ad eius domum, quippe in remota vrbi parte sitam (vide v. 299. 300), confugiebat. Forte et hoc ipsum poeta ad Aeneae pietatem retulit, vt religionum minister ad eum confugiat. Pomponius haec habet: limina domus meae: in hoc auctoritas et dignitas Aeneae videtur. Seruius autem: Aeneae et religio laudatur et virtus. limina igitur ipsa re satis definita, quod sint Aeneae. Sic XI, 267. Quae pro altera lectione dici possint, v. ap. Burm. 322 Quo res s. loci? pr. Rottend.; sed v. Burm. Idem vir doctissimus coni.: qua prendimus arcem? qua via, ratione, ad arcem peruenire possumus? Mihi quidem hoc tenuiter dictum videtur; et adi notas. qua tendimus arcem coni. Io. Schrader. Panthu: ex Πάνθος. os. ov. 323 eram gemitu, cum distinguit Leidenf. 324 ineluctabile fatum Macrob. V, 1 recitat; ex lib. VIII, 334 ineluctabile tempus ed. Ven., quod et in Witt. Cod. superscriptum.

mulacrum Apollinis: vt v. da. trahit cum dilectu positum pro ducit. ad limina, Aeneae. 322. Frustra laborant in interpretatione, qui arcem de Pergamo accipiunt. Optimum factum, vt arcem pro perfugio accipias: quo confugimus? 324 sqq. Admirabilis oratio, grauitatis et doloris plena, et ea quidem sacerdotis

Dardaniae. Fuimus Troes; fuit Ilium, et in-
gens 325

Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit. Incensa Danaï dominantur in vrbe.
Arduus armatos mediis in moenibus adflans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,
Insultans. Portis alii bipatientibus adsunt, 330
Millia quot magnis vñquam venere Mycenis.

325 *Dardanidae* Moret. tert. *Ilium* nonnulli, vt sup. 241.
326 *omina* Bigot. pro var. lect. Et sunt, quae pro hac lectione dici
possint. cf. sup. ad 178. Transferuntur enim auspicia, et auspiorum
habendorum ius, cum imperio; sed argute magis, quam vere.
328 *mediisque* aliquot ap. Burm. 329 *fudit* nonnulli codd.
Heinf. et Burm., nec male hoc. Seruius vulgatam lect. interpreta-
tur; et habet *fundit* grandius quid, quam *fudit*. Nimis argute *τῶ*
fundere h. l. a partu repetunt, quia v. 238 *feta armis*. Est simpl.
emittit. Odyss. 9, 515 *ἰπποδὲν ἐκχύμενοι*. que abest Regio. *fictor-*
que Sinon coni. Waddelius; sed v. Burm. *victor*, propositi effector,
recte interpretatur Seruius. 330 *Exsultans* Menag. pr., quod mi-
nus esset. *alii portis* sec. Moret. et Leid. vnus. *portisque alii*
Menag. et Sprot. *alibi patientibus* Gud. *alii patientibus* Rottend.
a m. pr. *alii in bipatientibus* Leid. et Moret. tert. *aliique petenti-*
bus ed. Venet. 331 *vñquam* Heinf. cum libris potioribus; alii,
vt vulgo, *nunquam*, quod et Priscianus lib. XVII habet. Sed totum

Apollinis, et in tali rerum *tulit*, Argiuis victoriam et re-
conditione! Euripidis illa rum summam permisit, Tro-
Troad, 581 si respexit poeta: ia nunc euerfa.
Πρὶν ποτ' ἦμεν. Βέβακεν ὄλ- 329—335. *Mediis in moe-*
βος. Βέβακε Τροία, quan- *nibus*, in media vrbe, nam
tum ille de suo attulisse vi- in arce. cf. 240. 252. *incen-*
deri debet! *ineluctabile*, fa- *dia miscet*, plus, quam pro-
tale. Euripideum: *τύχα, τύ-* miscue, passim, facit. ita
χα δυσπάλαιστος ἦμεν. Alcest. *miscere caedes*. haerent in
892. 326. *Ferus Iuppiter*, vt h. v. interpretes. *alii*, — *mil-*
alias *faeuus*, h. e. iratus, *lia quot*, h. e. tot millia,
crudelis. *omnia Argos trans-* quot eorum etc. pro vulg. re-

Obsedere alii telis angustia viarum
Oppositi; stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci; vix primi proelia tentant
Portarum vigiles, et caeco Marte resistunt. 335
Talibus Othryadae dictis et numine diuom
In flammās et in arma feror, quo tristis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et sublatu ad aethera clamor.
Addunt se socios Rhipeus, et maxumus armis

versum abesse malim: quot enim ex illis millibus per decem annos
caesos esse putare licet! Etiam Iac. Bryant V. C. suspectum habebat
versum. Vt defendas, dicendum: alii ad portas ruunt, tanto nu-
mero, vt vix plures prima statim profectione e Graecia exiisse puta-
res. 332 *Obsidere* sec. Moret. et Goth. tert. a m. pr. inf. v. 450.
333 *oppositis* Gud. cum magna parte codd. Heinf. et Pierian., quod
Heinfio non displicebat. Etiam Pomponius *telis oppositis* exponit.
Videtur tamen alterum, quod etiam Goth. pr. et sec. habent, exqui-
sitius, poeticaque adeo dictione dignius esse. Adhaeserat *s* ex sequenti
voc., v. Burm. *ferrea acies* Hamb. pr., v. Heinf. *stat perniciēs*
nonnulli codd. ap. Pierium cum Donato. *stant* Goth. sec. *umbone*
corusco ed. Ven. 335 *resistent* sec. Rottend. 338 *quod fr.*
Gud. *quo gemitus* Doruill. et Witt. *in aethere* sec. Hamb. *ab*
aethere pr. Moret. 339 *sociis* Menag. pr., sed Ecl. VI, 20 *addit*
se sociam. Mox *Ripheus*, *Repheus*, *Rypheus*, scribitur. *Ῥίπης*
est. Quae sequuntur, obscura nomina sunt, nec in iis morandum.
maximus annis, quod a nonnullis legi Pierius et Ge. Fabricius
testantur, interpolatum per eos, qui v. 435 *Iphitus aevo iam gra-*
vior meminerant, quasi idem cum Epyto esset.

liqui omnes. *portis bipaten-* ensis. *caeco Marte*, noctur-
tibus, variatum pro simplici: no praelio, quo cerni ac dis-
patientes, apertae. Intelli- cerni hostis nequit.
gendae autem portae Scaetae.
cf. sup. v. 266 *portisque pa-* 336 — 338. *Numine di-*
tentibus omnes Accipiunt *vum* tamquam a deo aliquo
socios. Obsedere oppositi or- actus — in medium incen-
nate et hoc adiectum. *stat* — dium et pugnās ruit Aeneas.
stricta pro stricta est; *stat*, *Erinnys*, quae ante *Furor*,
quippe sublatu et erectus h. e. animi impetus.

Epytus; oblatis per lunam Hypanisque Dymas-
que; 340

Et lateri adglomerant nostro; iuuenisque Coroebus
Mygdonides. Illis ad Troiam forte diebus
Venerat, infano Cassandrae incensus amore;
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
Infelix, qui non sponsae praecepta furentis 345
Audierit.

340 Epytus (Ἐπυτος) ex libris Heinl. restituit. Medic. Aepi-
tus (Aepytus, Ἀπυτος non minus recte diceretur), in aliis vitiose:
Epitus, Epithus, Ephitus, Aephitus, Iphytus. Et Pythus; et
mox Hyphantis, Hipanis et Dimas, Dumas. cf. inf. 394. Τῆραυς.
Δύμας. oblecti Wall. a m. pr. per lucem coni. Waddelius; at v.
Burm. Forte autem suauior iunctura erit, si interpungas: addunt
se socios Rhipens et — Epytus, oblatis per Lunam, Hypanisque
Dymasque, Et lateri agglomerant nostro. 341 glomerant Reg.
Coroebus vnice vere; ab Heinlio restitutum ex Κόροιβος. Vulgo
fere Chorebus, Chorebus, Corebus. Puget. Thorebus. 342 Mir-
doneis Goth. tert. in litura. Est Μυγδωνίδης. illis qui ante Heinl.,
qui Medicei et vetust. libb. (adde Seruii) auctoritate qui sustulit;
ut iam Pierius e suis libris auctor fuerat. Suadet idem poetici ser-
monis genius. cf. sup. ad I, 378. illis qui Troiam Parrhaf. 343 Ca-
sandrae in multis scribitur; et sic fere in geminanda littera semper
variant veteres. cf. Heinl. neque adeo in eo haerendum, modo te-
neas, antiquiores vnam litteram pinxisse, sequiores adiecisse alte-
ram. accensus quatuor ap. Burm. captus amore quinque ibid.
346 audierit concinnius Heinl. e Medic. et melioribus; adde Colot.
Vrsini. Vulgo audierat. Etsi aliis in locis contrarium sequuntur
critici, et indicatuum vindicant poetae, ubi exquisitior Ciceronis
oratio subiunctiuum ponere solet. Tam incerta sunt plurima in ver-
borum critica.

340 — 346. De Aeneae pugna lege Quintum XII, 300 sq. — per lunam docte
adiexit poeta: v. narrata de tempore excidii inf. Exc. II.
ad lib. III pr. Adglome-

rant, docte, se adiungunt.
sup. 315. glomerare manum
adiungere manus, sociare.
Suauiter rerum miserabilis
facies distinguitur episodio
breui de Coroebo Mygdonis

Quos ubi confertos audere in proelia vidi:
Incipio super his: Iuuenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi (quae sit rebus fortuna videtis: 350
Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat; succurritis vrbī

347 concretos Goth. tert. a m. pr. confectos Franc. confertos
Wall. et Witt. cum aliis ap. Pierium, qui e melioribus libris con-
fertos tuetur. v. Burm., qui et coni. ardentem in p., quia auden-
tem v. 349 statim redit. 348 Quae sequuntur, meo iudicio aut sic,
ut feci, sunt interpungenda, ut parenthesi intra (quae sit — suc-
curritis vrbī Incensae) contineatur; ut sit: si vobis cupido est
audentem extrema sequi, moriamur; causis a principio statim,
ut plerumque sit, commemoratis; aut sic sunt constituenda line pa-
renthesi: Iuuenes, fortissima frustra Pectora, si vobis auden-
tem extrema cupido Certa sequi (agite, sequimini me; quod mem-
brum orationis ita omitti saepe videas), quae sit rebus fortuna,
videtis; Excessere — Di, quibus imperium hoc steterat; Suc-
curritis vrbī Incensae. Moriamur et in media arma ruamus.
Explicationem v. in notis. In vulgari ratione et interpunctione, quae
haec erat: (quae sit rebus f. v. — Di quibus imperium hoc
steterat) in hac, inquam, succurritis nihil habet, quicum commodè
copuletur. Seruius quidem frustra succurritis iungit parenthesi
incipienda a si vobis. Sed intricate et contorte omnia. fortissima
frustra separanda non sunt. 349 nobis Goth. tert. audendi duo
Goth., aliquot ap. Heinl. et apud Seruium nonnulli audendi vel
audenti; etiam Donatus audendi interpretatur. in extrema Franc.
ut 347. cupido est etiam tres. 351 adytis omnes Zulich. 352 hoc
aberrat sec. Rottend. et Leid. a m. pr. succurrimus Parrh.

filio, de quo v. Exc. X ad ma. Sic ὁπίσθιος, ut statim
h. v. gener autem h. l. spe. Iliad. β, 38.

praecepta h. l. sunt monita 347 — 354. Audere in
vatis a deo actae; scil. ne proelia exquisite, cum au-
communi Troianorum cladi dacia procedere in pugnam.
ipse tamquam pars accede- super his, simpl. pro post-
ret, nec suas nuptias spe- haec, inde. Quae sequun-
raret. Infelix suauiter, ut tur, sic ordinare iuvat: O
saepè poetae per epiphone- iuuenes, frustra fortes! si vo-

Incensae): Moriamur, et in media arma ruamus.
Vna salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis iuuenum furor additus. Inde, lupi
ceū 355

Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relictī
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostis
Vadimus haud dubiam in mortem; mediaeque
tenemus

354 *superare* Goth. tert. 356 *in* deest fragm. Moret. et vni
Leidenf. 359 *in mortem haud dubiam* Oudart. et Leid. vn.

bis cupido certa est, sequi Troad. 23. iam Macrob. V
audentem extrema, h. e. f. cap. extr. comparauit. cf.
me, f. omnino aliquem, qui Tryphiod. v. 496. 497. Hinc
extrema mortis pericula ad- euocatio deorum, de qua h.
eat, agetum! moriamur, et l. Seruius. 354. *Vna salus*,
in media arma ruamus; nam int. honestam mortem, qua
videtis, quae sit rerum for- se ab hostium potestate libe-
tuna et conditio; videtis, rent. 355. *Furor additus*.
deos tutelares ac praefides Incensī sunt eorum animi.
Troiae nos plane deseruisse; Laudat Burmanni. Statium V
succurritis urbi Incensae! Theb. 33 *O miserae, qui-*
fero ad patriam defendendam bus hic furor additus.
properatis, quippe iam cap- 355 — 360. Homerus com-
tam et incensam. Nihil su- paratione luporum saepe vti-
perest, quam honeste mori. tur v. c. Iliad. λ, 72 οἱ δὲ, λύ-
Moriamur etc. v. 351 ex ve- κοι ὡς, Θῶνον. inde et alii,
teri superstitione satis nota vt Apollon. II, 123 sqq. *lupi*
interpretandus, qua vrbes raptores ex epitheto σύνταξ
captae vel capiendae a diis Iliad. π, 353 natum videtur.
deseri credebantur. v. Vrsin. et π, 56 λύκοι ὡς, Ὠμοφά-
Muret. Var. Lect. V, 19. qui γοι. item Odyss. ζ, 133 de
tamen argutatur, et Cerda leone: πέλεται δὲ ἑ γαστήρ
ad h. l. Euripidis locum e Μύλων πειρήσονται — ἐλθεῖν.

Vrbis iter. Nox atra caua circumuolat vmbra. 360
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrimis aequare labores?

360 *Nox a. — vmbra.* Haec assuta esse et versum imperfectum reliquisse Virgilium, credebat Ortuinus ap. Burm. At optimo poeta hoc hemistichium admodum dignum videtur. Nisi quod *atra* redit post 356. 361 *foenera* alter Mētel. *vulnera* Sprot., perpetua variatione. *talia* Doruill. ex huius libri initio. 362 *lacrimis* possit Ven. *per lacrimas* Doruill. e glossa. *possit animis aequare* ed. Ven. *lacrimis explere* Sprot. pro var. lect. Porro *aequare dolores* pr. Hamb., perpetua aberratione. *dolorem* nonnulli codd. apud Macrob. V, 1. Tandem *lacrimas aequare dolori* Vratisl., quod sane et ipsum dicitur, sed vulgariū; et forte natum e glossa; Nam etiam Pompon. interpretatur: *laboribus aequare lacrimas.*

Propius tamen est: λύκοι tum et furorem notare ver-
ἀρπυγῆρες. Etiam ap. Quin- bum notat Burm. Saltem
tum sunt ληϊστὰ ἀναιδέες μή- tali in contexto, puta. Ita et
λων. quos improba (magna) ire et ἐλθεῖν et alia. *Nox cir-*
ventris Exegit (egit, quia cumuolat, quippe alata: inf.
prodeunt ex latebris) cae- VIII, 396, vt Somnus, Som-
cos rabies; quantum orna- nia. v. ad Tibull. II, 1, 89.
tius! vt etiam reliqua: *atra caua vmbra*, quatenus ipsi
in nebula, ex obseruatione ea circumdantur, quasi tecti;
sagacitatis in talibus animan- puto equidem.

361. Odyss. γ, 114 τίς κεν ἐκείνα Πάντα γε μυθήσαιο κατὰ θνητῶν ἀνθρώπων; imi-
tatus Silius V, 421 sqq. et II, 650 sqq., vbi plura in Sa-
gunto euerfa ex altero Ae-
neidis libro petita sunt; Sic
illa mox 363, quae inter
eximia loca equidem ponere
soleo, *Vrbs antiqua ruit*,
belle translata sunt ibid. v.
654 sqq.

Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
 Plurima perque vias sternuntur inertia passim
 Corpora, perque domos, et religiosa deorum 365
 Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
 Quondam etiam victis redit in praecordia virtus;
 Victoresque cadunt Danaï. Crudelis vbique
 Luctus, vbique pavor, et plurima mortis imago.

Primus se, Danaum magna comitante ca-
 terua, 370

Androgeus obfert nobis, socia agmina credens
 Inscius; atque vltro verbis compellat amicis:

363 fuit Hugen, durata Goth. alter, ex compendio scripturae
 orto vitio. 365 domus duo Heinl. perque vias et religiosa d.
 omissis mediis Voss. vnus. 366 dant poenas qu. Moret. 367 Le-
 gitur et quaedam teste Ge. Fabricio. Sed vulgatam etiam gramma-
 tici firman. 369 noctis imago aliquot ap. Pier. 370 Primus
 sed Rottend. magna Danaum Doruill. 371 Androgeus rescripsit
 Heinl. post Pierium cum libris potioribus. Vulgo Androgeos, v.
 Heinl. se offert alii ap. Pier. effert Hugen. 372 affatur Bigot.

364. Inertia corpora, pos-
 sunt esse sine vita et motu,
 si modo sternuntur est, fra-
 ta sunt, iacent; verum ster-
 nuntur corpora inertia, in-
 certum hominum, malim ac-
 cipere de imbellibus, senum,
 infantum, seminarum. Bene
 lactenus Seru. et Pompon.
 exponunt: „non repugnan-
 tia“ vt inertia pecora inf.
 IV, 158. Mox poenas dant
 pro caeduntur, moriuntur,
 vt Seru. bene. 367. Senten-
 tia eadem, aliter tamen ex-

pressa, Iliad. ε, 480. 481.
 368. 369. Crudelis luctus,
 vt, saeuus dolor, qui in nos
 saeuit. plurima mortis ima-
 go, h. e. vbique caedes sac-
 ta cernitur; passim caesorum
 cadauera proiecta. Magis hoc
 accommodatum antecedenti-
 bus, quam varias caedis for-
 mas et genera intelligere.
 370. Androgeos alibi non
 occurrit in Troicis. Pompo-
 nius Sabinus: miles Mne-
 sthei, ducis Athenarum;
 nescio vnde habeat. Diuer-

Festinate, viri, nam quae tam sera moratur
 Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
 Pergama: vos cellis nunc primum a nauibus
 itis? 375

Dixit; et extemplo (neque enim responsa da-
 bantur

Fida satis) sensit, medios delapsus in hostis.
 Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
 Inprouisum aspris veluti qui sentibus anguem
 Pressit humi nitens, trepidusque repente re-
 fugit, 380

Adtollentem iras, et caerula colla tumentem:

373 tam lenta Witt., sed in marg. sera. 375 nunc deest
 Menag. a deest Parrhaf. et Goth. tert. nunc primum celsis a nauti-
 bus Exc. Burm. vos nunc a nauibus Lutat. ad Stat. VII Theb. 229.
 a puppibus Hamb. sec. In fine versus interrogationem addunt duo
 Heinliani. 376 neque iam Bigot. 377 delapsus meliores, vt
 Medic. Gud. a m. pr. Moret. pr., item alii ap. Pier., vulgares
 dilapsus. Apud Priscian. XVIII illapsus, qui interpretatur, se
 illapsus esse. Sed hoc prosaico propius. ad hostis etiam non-
 nulli apud Pierium. 378 retorfit pr. Hamb. pro var. lect. 379 im-
 prouisam Hugen, v. sup. v. 203. qui in sentibus Menag. pr. an-
 guen alter Rottend. 380 gradiens trep. Parrhaf. ex interpr. ni-
 tens pedibus trep. Wittian. 381 colla mouentem Oudart.

fus est Minois filius VI, 20. ciunt, adeoque suspecta. Re-
 373. nam quae, quae tan-
 dem v. ad Ge. IV, 445. 535—537. sensit delapsus,
 374. Rapiunt feruntque, ῥάπτειν ἐμπεσόντων, vt notum, ad
 ἄγασσι καὶ φέρει, vt notum. formam graecam, intellexit
 v. vel Cerda. Quatenam seg-
 nities tam sera, quae seros
 facit, id est, tardos. Seru. 379—381. Comparatio ab
 376. Responsa non fida Iliad. γ, 33 sqq. Hinc alii
 fatis, quibus fides haberi non
 potest, quae fidem non fa-
 merum Iuuen. I, 43 noto-

Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat:
Inruimus, densis et circumfundimur armis;
Ignarosque loci passim et formidine captos
Sternimus. Adspirat primo fortuna labori. 385
Atque hic successu exultans animisque Coroebus,
O focii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
Mutemus clipeos, Danaumque insignia nobis

382 Post versum 378 abesse poterat alter hic. Eum otiosum esse, sensit quoque Io. Schrader: sed idem bene observauit similitudinem Homeric loci, ex quo haec expressa diximus: Iliad. 7, 31 *κατεπλήγη* etc. et 36 *ὡς αὖτις* etc. 383 *circumfundimus* multi ap. Pier. et Heinl., quem v.; Gud. a m. pr. *circumfundimus*. 384 *et passim* Ven. et Goth. sec. 386 *successu exultans* Heinl. e libris post Pierium. Vulgo *exultans successu*. 387 *quae prima* aliquot. *quam* Rottend. sec. et Gud. a m. pr., addita intp. *in quam partem*. Rottend. tert. *qua primum*, non male. *quod prima* Leid. a m. pr. At *qua* recte. Inf. VI, 95. 96. *tu contra audentior ito, Qua tua te fortuna finet*. 388 *qua se ostendit* sec. Hamb. *se* abest a Zulich. et Goth. tert. *sed* alter. *extendit se dextra* fragm. Moret. et eiusdem codex quartus. 389 *mutamus* Gud. a pr. m. *mittemus* Deg. *ciclopes* Goth. pr.

versu: *Palleat; ut nudis* turis vel de galeis et crista;
pressit qui calcibus anguem. Poetica tamen ratione ipsi
humi nitens, pedem figens. clipei sunt insignia, quatenus
attollentem iras, h. e. caput Danai his ipsis insigniuntur,
iratum, adeoque simpliciter, erigentem se vel caput
prae ira et rabie. III Georg. 421 *tollentemque minas et*
sibila colla tumentem. tamen verum est, in tragicis,
forte et in cyclicis, Achiuorum et Troianorum clipeos
insignia habere: et ex tragicorum usu dictum esse 392
clipei insigne, pro clipeo, qui

388. *Qua ostendit se dextra*: fortuna se dextram, faventem ac propitiam, ostendit. 389. *Insignia* vel de clipeorum insignibus ac sculp-

Aptemus: Dolus, an virtus, quis in hoste requirat? 390

Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam clipeique insigne decorum
Induitur, laterique Argium adcommodat ensem.
Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque iuuentus
Laeta facit; spoliis se quisque recentibus armat. 395

Vadimus inmixti Danais haud numine nostro,
Multaque per caecam congressi proelia noctem
Conferimus; multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naus, et litora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi 400

390 *quis ab hoste* aliquot Pier. *requiret* nonnulli apud eund. *requirit* Hugon. et Goth. alt. et apud Macrob. V, 16. *reuisat* alter Hamb. 391 *Arma? dabunt ipsi*. Ita Seruius distinguit; minus bene. *dabunt hostes* Bigot. *dabunt* int. dictum pro *dent*, ministrent. *clade* pro *deinde* Goth. sec. 392 *Androgeo* nonnulli ap. Pierium et Doruill., ex interpolatione, vt inf. 425. *Peneleo* cf. VI, 20. *clipeique i. decori* sunt qui legant ap. Pierium, et sic Goth. tert. 395 *armant* Gud. 396 *non n. n.* Witt. *nomine nostro* Gud. a m. pr. vel *omine bono* Zulich., ex interpr. 397 *per totamque* ed. Ven. *lumina* pro *proelia* Menag. pr. 398 *Dimittimus* Medic. c. caeteris fere omnibus. cf. Heinl. etiam Goth. duo, at tertius *committimus. demissimus* Leid. 399 *defugiunt* Sprot. et Menag.

insigne habet. De mutatione autem clipeorum cf. Paul. IV, 28 f. 390. *Dolus, an* 395. *Spoliis recentibus, virtus sit, adhibeatur.* Mox exquisitius quam, nouis, aliis, quam quae habuerant, armis. 396. *Haud numine nostro,* h. e. auerso, nobis non propitio. *at si—Audiant auersa*

Scandunt rursus equum; et nota conduntur in aluo.

Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis!

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra adytisque Mineruae,
Ad coelum tendens ardentia lumina frustra: 405
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

401 *Scandere* Moret., bene, nisi conduntur sequeretur. v. Burm.
402 *quicquam* Wall. *quamquam* Bigot. *quenquam* *confidere* ed.
Ven. 403 *sparsis* tres cum ed. Ven. *parffis* et a m. sec. *sparsis*
Goth. tert. *virgo P. sparsis* Wall. a m. sec. 405. 406 *idem* ver-
sus in Ciri 402. 403 occurrunt. Versus 406 *Lumina nam t.* pro Vir-
gilii epica gravitate paullo leuior nimisque ingeniosus videri potest.
Iac. Bryant V. C. eum sublatum esse volebat; reuocatus tamen mox
ea ratione, quod auctor Ciris eum versum iam legere debuit, quia
illum ex Virgilio transtulit. *iam t.* Bigot. *geminas* Moret. sec.

non meus aure deus Tibull.
III, 3, 28, ubi v. not. et h. l.
Cerde. mox 402 *inuitis di-*
vis. ἀέννητι θεῶν. Nimis acue-
te cum aliis apud Sernium
Pomponius: „quia ferebant
Minervam, Graecorum nu-
men, in clipeis, non Neptu-
num, Troianorum insigne.“
397. *nox caeca*, in qua nihil
cerni potest, vt iam supra,
et saepe. 401. *Scandunt rur-*
sus equum. Forte dictum
nolis a poeta; nimis enim
portentosum hoc; et abhor-
rens a fama virtutis Achiuo-
rum; etsi *formidine turpi*
adiicit. Certe sensum meum
offendit in heroico carmine.

Vidit hoc elegantissimus, dum
viueret, Holdsworthius. *fi-*
dere absolute pro audere;
nimium rebus confidere.

403—406. Vim Cassandrae
ab Aiace Oilei f. coram Pal-
lade illatam esse vulgo me-
morant. Ita *trahi* potest doc-
tius dictum videri. Potest
tamen poeta simpliciter de-
clarare voluisse, eam capti-
vam vi abductam fuisse. Rem
disertius expositam reieci in
Excursu X* ad v. 403. Te-
nendum autem est, eam ad
templum Mineruae confugisse,
supplicem deae factam,
ἀντερόντων. arcebant, anti-
que, continebant, coerce-

Non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
Et sese medium iniecit periturus in agmen.
Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis 410
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes,
Armorum facie et Graiarum errore iubarum.
Tum Danaï, gemitu atque ereptae virginis ira,
Vndique conlecti inuadunt; acerrimus Aiax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus om-
nis. 415

Aduersi rupto ceu quondam turbine venti

408 *iecit* Ven. et Parrhaf. cum Goth. tert. v. Burm. *medium*
mittit Witt. *periturus* Heinf. post Pierium e melioribus. Vulgo *mo-*
riturus, sollenni permutatione. v. Burm. 409 *concurrimus* alter
Hamb. 411 *Obruimur nostrorum* idem. 412 *horrore* Witt.,
vt sup. 301; idem *tubarum* a m. pr., vt et alibi. 414 *vadunt* ed.
Ven., vide sup. 359. 415 *Dolopumque* scripti et edd. multi.
416 *diuersi magno* Macrob. VI, 2, sed vulgatam idem alibi et Lu-
tat. ad Statium agnoscunt. v. Burm. *adverso rupti* Witt. *quondam*
rupte ceu alter Hamburg.

bant, *ἔργον.* Versus 405 410. *Delubrum* int. Mi-
praeclarus est: at 406 *Lumi-*
na, nam t. Ouidiano lufui
erat abducta. cf. v. 425. Erat
propior est; Ouidius tamen
autem illud in acropoli; ad
castior nunc ipso Virgilio,
hanc igitur iam peruenerat
Met. XIII, 410. 411 *tracta-*
Aeneas, mediam per urbem
ta comis antistita Phoebi
v. 359. 412. Quod arma,
Non profecturas tendebat
quae induerant, Graeca erant,
ad aethera palmas. 409. et cristae Graecae. 413. *Ge-*
Densis armis, vel ipsi den-
mitu, h. e. dolore, *atque*
sis ordinibus, denso agmine,
ira ereptae virginis, prop-
ter Cassandram sibi a Coroe-
bo caeterisque ereptam, *in-*

T O M. II

M m

Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et laetus
Eois

Eurus equis: stridunt siluae, saeuitque tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.

217 *confugiunt* Goth. tert. a m. sec.: forte cum fuisset *confu-*
gunt. *Zephyrique* Rottend. sec. *notus Eois* pr. Hamb. 418 *aquis*
Ge. Fabric. emendare volebat; et sic in vno Leid. superscriptum.
Male. v. not. *strident* aliquot; sed *stridunt* etiam Probus agnoscit
ap. Heinf. 419 *ponto* Menag. sec.

vadunt undique, collecti.
Ajax est idem ille, qui Cas-
sandram abduxerat, Oilei f.
Mox *gemini Atridae, dis-*
col' Atreïdai ap. Eurip. *Do-*
lopes v. sup. II, 7.

417 — 419. Ad Homeri
ductum Iliad. I, 4 — 7 et En-
nii ex Annal. XVII ap. Ma-
crob. VI, 2, sed multo orna-
tius et variate; porro Home-
rica cum arte, in compara-
tionibus ei sollenni, effectum
rei attexit: *stridunt siluae*
etc. *Eurus laetus Eois equis*,
ad ornatum spectat. *equi*, vt
ἵπποι, Homericō vsu, pro
curru. Bigis vecti venti apud
poetas et sculptores. Nec
Ζέφυρον ἱππεύσαντα Eurip.
Phoeniss. 220 et *Eurum equi-*
tantem Siculas per undas
Horat. IV Carm. 4, 44 aliter
accipere debebant quam de
curru inuectis. Commune
enim hoc omnibus diis, quo-

niam prisco illo tempore,
quo religiosae hae notiones
primum in hominum animos
venerunt, bigis vecti reges
vel quadrigis, nunquam equis
insidentes, conspiciebantur.
Itaque nemo vidit equitan-
tem Iouem et sic porro. Va-
na adeo Spencii ad h. l. sub-
tilitas. *laetus* autem, vt su-
perbus, gestiens, ἀγαλλόμε-
νος. pro tenui, vectus. cf. I,
690. 276 et saepe. Caete-
rum Virgilium plures expref-
serunt. cf. Columna ad En-
nium p. 114; adde inf. X,
356 sqq. IV, 440 sqq. Valer.
Fl. I, 610 sq. *Nereo* h. l.
tridens tribuitur, quod no-
tandum. *Spumeus* h. l. spu-
ma maris adpersus, spumo-
sus. *saeuit tridenti*, elegan-
ter, vt alias *flagris*, *verbe-*
re, infert tridentem mari, ad
impellendum illud et fluctus
excitandos.

Illi etiam, si quos obscura nocte per vmbram 420
Fudimus insidiis, totaque agitauimus vrbe,
Adparent; primi clipeos mentitaque tela
Adgnoscent, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero. Primusque Coroebus
Penelei dextra, diuae armipotentis ad aram, 425
Procumbit; cadit et Rhipeus, iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris et seruantissimus aequi:

420 *obscuram* Menag. sec. *per umbras* pr. Hamb. *sub umbram*
aliquot Pieriani, et Leid. 421 *Fundimus* Gud. a m. pr. et quinque
Heinf. cum binis Burm., quibus adde duo Goth. *totamque a. vrhem*
Longob. Pierii. *agitamus in vrbe* sec. Hamb. 422 *apparent*
primi: alii distinguunt apud Pier. et *apparent primo* aliquot codd.
ap. Heinf. *clipei primos* Goth. pr. 424 *Illic* ed. Ven. *illicet*
sere in libris scriptum; sed v. Pier. *illico* Goth. alt. *irruimur* Par-
rhaf. 425 *Peneleo* Doruill. a m. sec. Vide sup. 392. In Homero
est Πηνέλεως, sed et Πηνέλεος occurrit. *Rhipeus*, Πίπεύς, vidimus
394. 339. *Penelei* Sprot. 426 *procubuit* Carif. lib. I Inst. Gram-
mat. et Macrob. IV Sat. 3, cum Doruill. a m. sec.

420 — 423. *Illi etiam*, v. templum in προνάω vel in πε-
sup. 370, 383 sqq. *mentita* ριβόλω, vt et expressum vi-
tela, falsa arma, quae nos des in Tab. Iliaca n. 104.
Graecos esse mentiebantur, cf. Excurs. X. *Peneleus* hic
vt Seru. Mox 423 *signant* alius esse debet, quam Ho-
h. l. agnoscunt. Sic *nota-* mericus Boeotorum dux: nam
re etiam vulgari sermone, is ab Eurypylo erat occisus,
et σημειῶσθαι, τελευτᾶσθαι. Telephi filio: Pausan. IX, 5 f.
Porro *ora sono discordia*, Dictys IV, 17. Eurypylum
ad poeticae orationis genium, Antenor's filium memorat
pro, obseruant discordiam et Pomponius ad h. l.; non vi-
discrepantiam sermonis; quip- deo quo auctore. *cadit et*
pe qui Troiani essent. *Rhipeus*, *iustissimus vnus*

424 — 430. *Diuae a. ad* omnium — *et seruantissimus*
aram, in ipso adeo templo *aequi*, qui adeo cadere non
Mineruae sup. 403, nisi ante debuisset, communi homi-

Dis aliter visum: pereunt Hypanisque Dymasque
 Confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
 Labentem pietas nec Apollinis insula textit. 430
 Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
 Testor, in occasu vestro nec tela nec vllas
 Vitauisse vices Danaum; et, si fata fuissent,
 Vt caderem, meruisse manu. Diuellimur inde:

428 *visum est* aliquot Burm., quem v. ad Lucan. II, 5.
 429 *Confixi* Vratisl. a deest Montalb., qui et a m. sec. *confisi. ab*
sociis Exc. Burm. *Panthu* Wall. *Phantu* Goth. alt. v. sup. 319.
 430 *neque A.* Gud. c. binis aliis. 432 *nostro* Vratisl. in hoc
casu nostro Goth., non infelici lapsu. 433 *manus pro vices pr.*
 Hamb. *si fata dedisset* Leid. tert. *tulissent* Bigot. et Zulich. pro
 var. lect., quod verum putat Burm., quoniam proprie ita dici solet.
 Ita vero quid facias sup. v. 54 *si fata deum, si mens non lacuna*
fuisse. 434 *mea* pro manu Sprot.

num iudicio; sed diis aliter
 visum, de causis et rationi-
 bus, quae nos homines la-
 tent. Copiose de h. l. agit
 Burm. Laudant etiam Ho-
 mericum Odyss. α, 234 Νῦν
 δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακῶς
 μητιόωντες.

431—434. Quanto cum
 affectu, egregia orationis in-
 flexione, se incolumem abiis-
 se narrat! cf. Senecae Troad.
 28 sqq. Potest dubitari, *Iliaci*
cineres et *flamma extre-*
ma meorum sintne de rogo,
 an de incendio urbis acci-
 pienda. *Iliaci cineres* ex lo-
 quendi usu ad Ilium in cine-
 res versum ducunt: tum: et

vos, o mei, quibus incen-
 dium urbis pro rogo fuit. in
occasu vestro, sup. I, 238
occasum Troiae tristisque
ruinas. Est tamen vsui ma-
 gis consentaneum, *flamman*
extremam meorum de rogo
 et funere, seu morte, acci-
 pere; Est quoque solenne,
iurare et obtestari per cine-
res, rogam, flammam, ca-
rissimorum. Testatur igitur
 funus patriae et funera suo-
 rum. Argutius enim quam
 par est foret, iungere: *cine-*
res et flamma meorum, epi-
 theto adiecto *Iliaci*, quia
 Troiani erant aut cum Troia
 occubuerant. *vices* fortunae,

Iphitus et Pelias mecum: quorum Iphitus aevo 435
 Iam grauior, Pelias et vulnere tardus Vlix:
 Protinus ad sedes Priami clamore vocati.

Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
 Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe,

435 *Iphitus, Iphytus, Ephitus, Hyphitus, Iphicus*, in libb.
 436 *Pelia et v.* Barth. codex ad Stat. XI Theb. 310. et abest etiam
 a Parrhaf.; Burm. coni. *Pelias ex vulnere t. V.* *Vlix* Heinf. e
 libris potioribus, vt et expressum ap. Gell. IX, 12. vulgo *Vlyssi*. alii
Vlixis, Vlixei. v. Heinf. Versus 435 et 436 Quintil. Inst. IX, 3, 35
 laudat, vt exemplum regressionis. 437 *vocari* Heinf. coniiciebat,
 vt sit pro vocatur. Interpungebat adeo plene post *Vlix*. Heuman-
 nus, probante Burmanno distinguebat: *Diuellimur inde, I. et P.*
mecum (quorum — Vlyssi) Protinus ad sedes P. c. vocati. Possit
 sententia vsque ad *Cernimus* continuari, vt sit: *Vlix, Protinus —*
vocati, Hic vero — Cernimus. Sed neutro opus. Iungenda sunt:
diuellimur inde; Iphitus et Pelias mecum (sc. diuelluntur a cae-
 teris), *clamore vocati ad sedes Priami.* Dum alii discurrunt, hi
 tres ad arcem pergunt.

casus, et quidem h. l. pug-
 nae: quae, vt vidimus, mo-
 do secunda, modo aduerfa
 fuerat. Recte adeo Seruius
 omnino per *pugnas* interpre-
 tatur. *manu meruisse* pugna,
 virtute, strage, quam inter
 hostes edebat. Ita Seru. id
 est fortiter dimicasse; hi
 enim merentur occidi. Cen-
 ties autem *manus* pro pug-
 na. Pompon. „meruisse, di-
 micasse; idem est merere,
 pugnare, dimicare.“ Respe-
 xit scil. stipendia. Iunxere
 alii *manu vt caderem.* Ita
 erit interpungendum: vita-
 visse vices; Danaum et, —

vt caderem, meruisse, ma-
nu. si fata f. cf. sup. 54.
 436. Gell. IX, 12 laudato lo-
 co: *quum diceret vulnus,*
non quod accepisset Vlyxes,
sed quod dedisset. Sunt au-
 tem hic *Iphitus et Pelias* di-
 versi ab iis, quos Homerus
 memorat. Iung. *Iphitus et*
Pelias vocati.

438—558. Sequitur nar-
 ratio de pugna in Pergamo
 acropoli ad Priami domum
 facta, domus expugnatione
 et Priami caede. *Ceu nulla*
prius lamenta, nec atri Ma-
nassent imbres Statius III

Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta
ruentis 440

Cernimus, obfessumque acta testudine limen.
Haerent parietibus scalae, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris

440 *Hic M.* tres Heinf. cum Zulich. a m. sec. Male puto. *ad bella* Exc. Cortiana Saxii. *que* non male abest a Goth. tert. 441 *alta* Hamb. pr. Bigot. et Zulich. Parrhasius in marg. scripserat *atra* (f. pro *arta*, vt in Silio mox laudando nonnulli legunt), *perperam*; sed et, *atra* superscripto, *acta* fragm. Vatic. *Testudo* proprie *agi* dicitur, etiam cum scutorum est. Eadem varietas ap. Silium I, 365 *condensis actae testudinis armis*. 443 *ac tela* Med. Gud. cum aliis apud Heinf. et Pier.; it. Goth. pr., quod *prae* vum est. Etiam in Seruianis occurrit cum altera lectione. *ad tecta* nonnulli Pieriani, cum fragm. Vatic. superscripto *tecta*. *que* abest post *clipeos* in tert. Moret. *clipeisque* Hugen.; vnde Heinf. coni. *clipeisque ad tela sinistras P. o.*

Theb. 122, monente Burmanno.

441. Haud facile est speciem locorum assequi, qualem poeta apud animum suum finxit. Puta ad ipsum aedium aditum fuisse, e more veterum, *turrim* eductam, quam 460 nominat; haec oppugnatur, et a Troianis desuper propugnatur. Aditum appellat nunc *limen*. *Acta testudine* scutorum haud dubie; *συνασπισμῶν*. nimis enim alienae forent ab illa aetate machinae bellicae. Praeiuverant antiquiores poetae graeci, vt colligas ex Quinto Cal. XI, 357 sqq.,

vbi simili modo oppugnantur moenia Troiae (cf. mox 443. 444). Mox *haerent*, in prosa, adnotae sunt.

442. *Postesque sub ipsos Nituntur gradibus*. Cum *scalae* memoratae sint: *gradus* vix alii esse possunt quam *scalarum*; per quos *nituntur*, enituntur, *postes sub ipsos*, simpliciter, in foribus aedium. *Fastigia* pro ipso tecto dicta esse possunt; aut pro turris summa parte. ita *ἐπάλξεις* vt murorum, sic *turrium*, sunt. alioqui erant *fastigia* in templis et palatiis in fronte aedium. Voluit poeta cumulare vno in loco

Protecti obiiiciunt; prensant fastigia dextris.

Dardanidae contra turris ac tecta domorum 445

Culmina conuellunt: his se, quando vltima cernunt,

Extrema iam in morte parant defendere telis;

Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,

Deuoluunt; alii strictis mucronibus imas

Obsedere fores: has seruant agmine denso. 450

444 *prestant* duo, et *pensant* alter Menag., solita aberratione. *dextris f. prensant* tres ap. Burm. 445 *e contra* pr. Moret., male. v. Burm. *turres et* aliquot Pier. *tota domorum* post Medic. Pierii, Moret. tert. et Hamb. sec. pro var. lect. et idem cum altera lectione in Seruianis laudatur. *tuta d.* Moret. qu. Sunt et viri docti, qui *Culmine* legunt, h. e. a culmine, vt v. 603, sed v. not. 446 *hi* Sprot. et ed. Ven. *hisce et q.* Parrhas. et Goth. tert. a m. pr. Caeterum quorsum parenthesis hoc et sequ. versu faceret, non videbam: itaque eam sustuli. 447 *in* abest a magna librorum parte, vt fere alibi; sed est in fragm. Vatic. et al. *parent* Parrhas. 448 *Aeratasque trabes* antiqui codd. apud Pierium, quod recte h. l. reiiicit. *aeratasque* Hamburg. pr. pro var. lect., sed v. Burm. *alta* in duobus aut tribus antiquis omissum viderat Heinf. et in Gudiano erasum; Pierius autem in nonnullis: *decora illa*; hoc et fragm. Vatic. habet, superscripto *alta*; quod defendi possit, et *decora ampla* ed. Ven. sed *decora alta* verum esse, vel ex Statii imitatione apparet V Theb. 422. 423. Adde sup. lib. I, 429 *columnas — scenis decora alta futuris*. 449 *fractis* Hamb. pr. *vnas* duo ap. Burm. cum aliquot Pierianis, perpetuo vitio. 450 *Obsidere* pr. Moret. cum

plures pugnae species. *obiiiciunt sinistris clipeos ad tela protecti*, vt aduersus tela superne missa protegerent se.

445. *Culmina domorum tecta*, docte pro ipso tecto iisque rebus, quibus superior domus pars tegitur, h. e. te-

gulis. *tecta penetralia* eodem modo I Georg. 379. Etiam *turres* pro eodem tecto dicit, quia altum est. Agitur autem de vna Priami domo: cui magnificentiorum speciem adiecit, quam quae apud Homerum erat. 449. Videntur hi stetisse intra fores. cf. inf. 484. 485.

Instaurati animi, regis succurrere tectis,
Auxilioque leuare viros, vimque addere victis.

Limen erat, caecaeque fores, et peruius vsus
Tectorum inter se Priami, postesque relict
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant, 455
Saepius Andromache ferre incommitata solebat

fragm. Vatic. Vide ad IV Georg. 436: sup. 332, et al. *quas ser-
uant* Menag. pr. *asseruant* Leid. vnus a m. pr. *adseruant* in
Seruianis. *ordine longo* Bigot., memoriae lapsu, ex aliis locis.
451 *animis* pr. Moret. Montalb. sec. Rottend. et Witt. Nec displi-
cet, vt *succurrere* infinitiuus historicus sit. Vulgatam etiam fragm.
Vatic. habet et Pompon. Sab. interpretatur. 452 *viros leuare*
Wall., male. *et vim* Menag. pr. *vimque addere victi* coni. Heinf.
(scilicet, si *addere* pro finito modo positum est). *a. tectis* Bigot.
et Wall. a m. sec. 453 *deuius* Goth. tert. a m. sec. 455 *quo*
duo Burm. cum Goth. pr. *qua se infelix* Menag. pr. *tum r.* aliqui
in Seru. 456 *Andromacha* alter Menag.

451. Hoc ipso rerum ad- ignotae aliis nec cognitu
spectu renouatum in *Aenea* faciles et obuiae, *fores* —
consilium ac propositum, *peruius vsus tectorum Priami*
quod iam pridem ceperat, *mi inter se*, h. e. qua com-
(v. 315 *concurrere in ar-* meare et conuenire se inui-
cem), vt regiae Priamoque cem commode poterant, qui
succurreret. inhabitabant regiam; h. e.

453—458. Cum aditus ad familia regia per plures do-
regiam obsideretur ab hosti- mos, vt apud Homerum est,
bus, postica porta eam in- vel palatii partes dispersa.
trat Aeneas et a tergo perue- *postes relict a tergo*, h. e.
nit ad portam regiae, qua porta, quae a tergo erat,
parte versus aditum a fronte opposita illi, quae est in ae-
domus pugnatur. Illa porta dium fronte. *ad foceros*,
postica cum ornatu, quem Priamum et Hecubam, —*tra-*
tam vulgaris res vix videba- *hebat*, accommodatum bre-
tur capere posse, designatur vibus pueri gressibus; pro
per quatuor determinationes: ducebat. Sic sup. v. 320 *par-*
est *limen*, sunt *caecae*, h. e. *vimque nepotem Ipse tra-*

Ad foceros, et auo puerum Astyanacta trahebat.
Euado ad summi fastigia culminis: vnde
Tela manu miseri iactabant inrita Teucri.
Turrim, in praecipiti stantem, summisque sub
astra 460

Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaum solitae naues, et Achaia castra,
Adgressi ferro circum, qua summa labantis

457 *Astyanacta* Wall. *Astianacta* alii. Totus versus deerat
Goth. pr. 458 *ad* omittit Eugraph. in Eunuch. Terent., sane ele-
gantius; sed scriptis contra dicentibus; praeter Goth. pr.: Guiet.
coni. *Euado hac f. f.*, quod et Seruius supplet. *inde* Sprot.
459 *iactabant vndique* Excerpta Burm. *inertia* a m. pr. fragm.
Vatic. 460 *turrem* Carisius lib. I Inst. Gramm. agnoscit. At Gel-
lius XIII, 19 Valerium Probum *turrim* legisse testis est; nec aliter
scripti. v. Pierium, Heinf. et Erythr. Ind. h. v. 461 *inde* Sprot.
462 *Achaia*, forma poetae sollemnior, Heinf. tantum in recentio-
ribus repererat; at accedentibus Franc. Witt. Parrhaf. ed. Ven. et
Doruill., quibus addendi nonnulli codd. Pierii, et primo omnium
loco fragm. Vatic. p. 171, reposuit Burmannus. Vulgo *Achaica*.
Totus versus deerat Goth. tert. 463 *circum ferro* Parrhaf. *quae*
Gud. a m. pr. *labentes* duo Burm. cum binis Goth.

lit. euado, sc. hac porta in- fundamentis, tandem in ob-
gressus regiam. 458. *Euado* sidentes deiiciunt. *qua sum-*
ad summi fastigia culminis *ma tabulata dabant inunc-*
441. 445. tecti in ipso do- *turas labantès*. Scilicet tur-
mus aditu ac foribus. res habebantur quatuor et

460—467. *In praecipiti*, plurium tabulatorum adeo-
turrim in editiore loco posi- que et *contignationum*; qua-
tam, eandemque altissimam, rum tigna vel trabes, capiti-
hanc, siue ipse adscenderat, bus suis, immissae esse de-
et culmen in hostem deiicit, bent parietibus. Iam h. l.
siue e vicinis locis, vt equi- *summum tabulatum*, cur
dem arbitror, ferreis vncis proprie dictum nolis, caussa
et contis quassatam et labe- idonea non est: hoc facile
factatam *altis sedibus*, e adimitebat vncos et contos

Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, inpulimusque; Ea lapsa, repente rui-
nam 465

Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina late
Incidit. Ast alii subeunt: Nec saxa, nec vllum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus

464 *imis* Hugen. pro var. lect., ex interpretatione. In hoc et sequ. versu distinctionem mutavi. Nam sententia non absoluitur nisi post *impulimusque*. 465 *que* abest Franc. et ea Doruill. *Elapsa* pro *ea lapsa* Gudianus cum nonnullis aliis ap. Heins. et Burm., nec non cum Pierianis plerisque et duobus Gothanis; vitio tamen. *ruinas* Vratisl. 466 *agmine* ed. Dan. Heins.

in iuncturis suis (h. e. qua parte trabes insertae et sustentae erant pariete), quae facilius cedebant et insertum vncum recipiebant, quam solidus paries; itaque *labantes*, cedentes, laxantes se. Servius bene: *faciles ad resolutionem: et dabant iuncturas*, plus quam habebant; praebebant scilicet aggredientibus turrim ferro. Quibus conuulsis superior turris pars in oppugnantium capita decedit. *ruinam trahit* exquisitius quam *facit*: et sollenne hoc: solutis enim iuncturis et euulsis trabibus euelluntur et conuellantur reliqua, ut ruentia sequantur. *Ελχ', ή δ' έσπετο πασα* Iliad. II, 398, qui locus comparan-

us in *τερχομαχίας* narratione. Subeunt tamen alii in caesorum locum v. 467, et interea ex posterioribus ordinibus tela e longinquo ingeruntur. Narratio inde in solo Neoptolemo subsistit. v. 461 *unde omnis Troia videri*: illustrant intpp. ex II. II, 13. 14; etsi ipsa turris poetae ex Iliad. Φ, 526 sqq. nata esse videtur, ubi Hectoris fatum ex ea prospicit Priamus cum Troianis. Egregia autem cum arte haec inserta sunt a poeta ad rerum faciem variandam, quod etiam War-tono observatum.

469 sqq. Expugnatur tandem regia per Neoptolemum Achillis f., qui ipsas fores

Exsultat, telis et luce coruscus aena. 470
Qualis, ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat;

470 Vulgo interpungitur *Exsultat telis*, quod mutavi. *coruscat* Montalb. Wall. et ed. Ven. *aena* scriptum a sec. manu in peruerter exemplari Gell. II, 3 testatur. 471 Praestat interpungere post *tegebat*, ut sit: *Qualis sc. exsultat coluber, quem tegebat. in lucem* offendit post *et luce* versu sup. et quod otiosum est: etsi aut *exsultat* repetas, aut ad *conuoluit* trahas. Burmannus Homericum *ἐπὶ χειρὶ* comparans coni. *e lustris*, ut referatur ad: *micat arduus*, dubitat tamen an *lustrum* de serpentis cubili et latebra dicatur. Mihi videbatur *ingluuiem* latere in corrupta lectione, quo ducere possunt *mala gramina pastus* et *tumidum*. *pastus ingluuiem mala gramina*, paullo exquisitius, sed propter hoc ipsum forte a librariis corruptum. Georg. III, 431 de serpente chersydro: *hic piscibus atram Improbus ingluuiem ranisque loquacibus explet*: ex quo loco etiam alia in hanc comparisonem traducta mox videbis. Ut igitur ibi *explere ingluuiem*, sic h. l. dictum est *pascere ingluuiem*, fere ut alibi *pascere ventrem*. Silius autem *satiare ingluuiem* dixit imitatione Virgilii lib. VI, 155 *Ingluuiem immensi ventris grauidamque venenis Aluum deprensi satiabant fonte leones*. Malebat Valk. ad Theocr. p. 252 inter loca habere, quae Virgilius retracturus fuisset. Schrader. varie tentabat locum: *in lucis. in siluis*. ut apud Silium XVII, 449, loco ex nostro expresso, est *in campis*. Poterat et scriptum esse: *Qualis ubi exiluit vel exultat coluber*. 472 *sub terram* Parrhaf. v. IV Georg. 43 et Sil. VI, 150, et saepe. *gelidum*, sed correctum, *tumidum* Doruill.

erat aggressus. Nam hoc est *Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπόμενων*. 471—475. Respexit locum Nicandri Ther. 31—34, simul tamen ad Homeri ductum, sed ornatius et cum variatione, Iliad. χ, 93—95 *Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειρὶ δρέτερος ἄνδρα μένῃσι Βεβρωκὸς κακὰ Φάρμακ'* (*mala, noxia et venenata*, ut saepe, *gramina pastus*) *ἔδν δέ τε μιν*

Nunc positis nouus exuuiis nitidusque iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, et linguis micat ore trifulcis. 475
Vna ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon, vna omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammam ad culmina iactant.

473 *Tum* pr. Hamb. *cum* aliquot apud Burm. *compositis* alter Rottend. et Leid. a m. pr. *compositis* sec. Hamb., quod non displicebat Heinio. Similis varietas III Georg. 437. vbi hic idem versus repetitur. 474 *corpore* Cod. Thuan. Macrobi V Sat. 5, perpetua variatione. *sublato pectore tergo* MS. ap. Pierium; male. Georg. III, 426 *anguis squamea conuoluens sublato pectore terga*; hinc τῷ conuoluit terga, quia sit sublato pectore, addi poterat ornatè: *Arduus ad solem*. 475 idem versus III Georg. 439. cf. Silius VI, 222. 223. 476 *Peryphas*, *Peryfas*, *Perifas*, male in libris scriptum. 477 *Automedon* et *Syria*, *Schiria*, *Serta* vitiose in libris. *Automedon* Pompon. Sab. omnes Medic. 478 *succedunt muro* Seruius inf. ad v, 723, vbi et in MSS. *et flammam ad fastigia iactant*.

χόλος αἰνός, Σμερδαλέον δὲ 285 ἐπεὶ τ' ἐκορέσσατο Φορ-
δέδορκεν, ἐλίσσόμενος περὶ βῆς. at in Homero sunt, vt
χαῖν (lubrica conuoluit pec- modo vidimus, κατὰ Φάρμα-
tora). ὥς Ἐκτωρ — ἔχ ὑπε- κα. Expressere hunc locum
χώρει. At apud Virgil. Pyr- certatim alii, vt Statius IV
rhus non sustinet hostem sed Theb. 95 sqq. Silius XVII,
aggreditur. Porro *in lucem* 448—451. XII, 6—10. VI,
trahendum aut ad *exsultat*, 155 et passim alii. — 473—
aut ad *conuoluit*: (sed v. 475. iam vidimus Georg. III,
var. lect.) *tumidum*, quo- 437. 8. 9.
niam *gramina pastus*, qui- 476—478. Occurrit Peri-
bus nouum vigorem sibi pa- phas apud Homerum, sed
rauit, vt apud Nicandr. 33. non hic; Automedontis ἰπ-
34. at *gramina mala pastus*, πηλάτε, aurigae Achillis, sae-
adeoque succis venenatis re- pius sit mentio. *Scyro*, in-
pletus, ex vulgari hominum sula de Cycladibus vna, co-
opinione. Ap. Nicandr. Ther. pias adduxerat Pyrrhus, ab

Ipse inter primos conrepta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque a cardine vellit 480
Aeratos; iamque excisa trabe firma cauauit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
Adparet domus intus, et atria longa patefcunt:
Adparent Priami et veterum penetralia regum:
Armatusque vident stantis in limine primo. 485
At domus interior gemitu miseroque tumultu

479 *correcta* vnus Leid. 480 *prorumpit* Menag. pr. *prae-*
rumpit Venetus. *a c. rumpit* Wall. a m. pr. 481 *auratos* pr.
Hamb. *ferratos* Voss. *et iam* Menag. pr. *excissa* Oudart. *cauabat*
Longob.

auo Lycomedes acceptas, cu- μωο Ἀθρόοι ἐγχριμφθέντες
ius filia, Deidamia, Pyrrhi ὑπ' ἀμφιτόμοις πελέκεσσι Πῆ-
mater ex Achille. cf. Iliad. τ, ξαι τεύχεα μακρὰ, πύλας δ'
326 sqq. Odyss. λ, 505 sq. εἰς ἑδρας ἐρεῖσαι Θαιρῶν ἐξεργ-
Sed fabulam de Achille apud σαντες. Tandem perruptae
Lycomedem latente Home- et perforatae fores laxata af-
rus non habet. *succedunt ferum vel tignorum coagmen-*
tecto, h. e. fores adoriuntur. tatorum compage: *iamque*
479—482. *Ipse*, Pyrrhus, *cauauit robora firma*, fores
quis dubitet: ex 469. 470 et roboreas, *excisa trabe*, af-
491. *dura limina*, ipsas fo- fere; et *dedit*, effecit, *fe-*
res e dura materia, ilice, *nestram*, aperturam, *ingen-*
factas; eas etiam per *postes*, *tem lato ore*, foramine, quo
et quidem aere obductos, prospectus intra atrium effi-
aeratos, intelligo, quos *vel-* citur: 483.

483 sqq. Ad affectum haec magna cum arte traducta esse, iam alii post Scaligerum vide-
runt. 485. *Armati* sunt, qui
v. 449. 450 memorabantur.
486 sqq. Proprie *clamor*,
lacrimae, gemitus miscetur,

Miscetur; penitusque cauae plangoribus aedes
 Femineis vlulant; ferit aurea sidera clamor.
 Tum pauidae tectis matres ingentibus errant,
 Amplexaeque tenent postes, atque oscula figunt. 490
 Instat vi patria Pyrrhus; nec claustra, neque ipsi
 Custodes sufferre valent. Labat ariete crebro
 Ianua, et emoti procumbunt cardine postes.

487 *clangoribus* quatuor ap. Burm., sollenni varietate. 490 *postes* ex Probi sententia. *postis* alii. v. Pier. *postesque* et Witt. *figunt* Ven. et Leid. vnus a m. pr., vt saepe alibi. 491 *neque ipsi* Heinl. e Medic. et aliis. Vulgo *nec*. 492 *sufferre* aliquot. *proferre* sec. Moret. 493 *emoto cardine* Nonius ap. Pierium, Hamburg. et ed. Ven. Sane vtrumque recte dicitur, etiam a poeta. v. exempla ap. Heinl. et inf. v. 610. VI, 382; vulgatam tamen suauiore esse puto. *remoto* c. Franc. *ordine* p. Bigot.

quatenus promiscue a pluribus vel diuersis fit; hinc, si quo in loco hoc factum significatur, vt h. l. in domo ipsa, *domus miscetur gemitu*, pro pedestri: *impletur*. Mox *cauae* cum dilectu positum epitheton respectu habito ad sonum. *vlulant* exquisitius quam *resonant*; exemplo Graecorum *βοῶν* in simili re, v. c. Eurip. Troad. 29. Proprie vlulatus fit in aedibus cum plangoribus, qui resonant. Porro versum 486 ex Ennii Annal. II de Albae excidio esse translatum Seruius ad h. l. notat. cf. inf. XI, 213 sqq. et Liuius de Alba I, 29. *Quod matres* familias

errant, discurrent, per tecta, id ex veterum moribus tanto magis ad affectum, quod thalamo inclusae alias latebant. *osculantur postes* (cf. Ouid. Met. XIII, 412. 413), quippe vltimum vale dicturae, iamiam ab hoste abstrahendae. Apollonium IV, 26 iam Seruius huc aduocauit; et Ariostii locum egregium (*Cant. XVII Stanza, 13*) Wartonus.

491 — 493. *Vi patria*. *πατρός ἐξ καταείμενος ἀλκὴν* Quint. Cal. XIII, 219. *sufferre*, sustinere Pyrrhi impetum non potuere nec *claustra*, h. e. fores roboreae v. 481. 482 firmitate sua, *nec*

Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
 Inmissi Danaï, et late loca milite conplent. 495
 Non sic, aggeribus ruptis quum spumeus amnis
 Exiit, oppositasque euicit gurgite moles,
 Fertur in arua furens cumulo, camposque per
 omnis

Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
 Caede Neoptoleum, geminosque in limine Atridas. 500

Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque
 per aras

494 *irrupunt* Hamburg., minus bene. *rapiunt* MS. Fabricii, bene, sed non h. l. 496. 497 *cum spumeus exit Amnis et oppositas euicit* Hamb. pr., a manu interpolatrice. 497 *euicit* Ven. *erupit* Macrob. V, 5. *trahit de g.* Scheffer. ex v. 499. *oppositas euicit* Goth. tert. 498 *arma* duo ap. Burm. *tumulo* ed. Ven. 499 *rapit* Menag. pr., vt et alibi permutatur cum *trahit*. *parat* Hamb. sec. *fremementem* Paribaf., quod praeferas post *furens* 498. 500 *que* abest Bigot. *Atrides* pr. Hamb.

ipsi custodes, qui v. 485 et 449. adstant foribus, pugnatu-
 ri. Burmannus mauult: *sufferre* sc. se, sustinere se. *arietem* nolim accipere proprie; quippe quod inuentum Troianis temporibus serius est. cf. ad 441. Sed de arietatione et pulsatione ac concussionem forium ad arietis instar. 494. *Rumpunt aditus*, faciunt sibi aditum; at quanto potentius illud! Tandem fores emotae sunt, irruunt Achiui.

496 — 499. Irruunt, fluminis instar exundantis, rup-

to aggere. v. sup. ad 305, vbi huius comparationis semina in locis Homericis et Lucret.: sed ornatiùs omnia Virgilius suoque more. Expende singula. *fertur cumulo* aqua cumulata. v. sup. 105 *insequitur cumulo prae-ruptus aquae mons*. 499. 500. *Καὶ τὸν Φυτεργὸν Πριάμον — τοῖςδε δ' εἶδον ὄμμασιν Αὐτὴν κατασφάγν' ἐφ' ἐρκίῳ πυρρῷ* Eurip. Troad. 481 sqq. 501. *Centum nurus* latius dictum, quinquaginta enim erant filiae, totidem filiorum

Sanguine foedantem, quos ipse sacrauerat, ignis.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbarico postes auro spoliisque superbi,
 Procubuere. Tenent Danai, qua deficit ignis. 505
 Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.

503 Q. *intus th.* Goth. pr., non male. *spes illa* legunt nonnulli apud Pierium, et sic edit. Iunt. *spes quanta* vnus Pierii, ab interpolatore. *ampla* Medic. Pierii, Gud. ed. Ven. cum Goth. sec. *alta* Scheffer. 506 *fuerint Priami* Oudart. *fuerunt* Franc. a m. pr. *requiris* tres Burm. *requires* Witt. Voss. et Carilius Grammat.

vxores seu nurus. Mox 503 *quinquaginta thalami* secundum Homer. Iliad. 2, 243 sqq. ubi XII thalami filiarum sunt. 502. In toto loco ante oculos Enniana illa apud Ciceronem Tusc. Qu. I, 35 ex Andromacha: *O pater! o patria! o Priami domus — Vidi ego te, adstante ope barbarica* (vt hic v. 504) *Tectis caelatis laqueatis, Auro, ebore, instructum regifce — Haec omnia vidi inflammari, Priamo vi vitam euitari, Iouis aram sanguine turpari. foedantem plus quam cruentantem. sacrauerat, accendat diis Penatibus.*

503—505. *Quinquaginta illi thalami*, illi tam magnifice exstructi, prostrati iacent. *Barbaricum aurum*, h. e. Phrygium, vt saepe poc-

tae; et modo Ennius, quem Maro expressit. (Vide vel Cerdam et Guellium, quosque Burmann. laudauit.) cf. inf. XI, 769. 770. *Φρυγία σκυλεύματα* dixerat Eurip. Troad. 18. de hoc ipso auro. Nec in eo argutandum, quod h. l. verba Troiani illa sunt: vtitur enim ille sermone Romano, adeoque vsum eius sermonis sequitur. Petiere eum vsum Romani a Graecis, quibus Troiani, et hinc Phryges, inprimis dicti barbari. Non sunt iidem thalami, sed de tota regia accipiendi sunt. *postes spoliis superbi*, ornati, Romanorum notissimo more. v. inf. VII, 183—186. *Tenent Danai*, h. e. occupata habent loca, quae ignis nondum peruadit.

506. 512. Cf. Excurs. XI de Priami nece. Tota nar-

Vrbis vti captae casum, conuolsaque vidit
 Limina tectorum, et medium in penetralibus
 hostem:

Arma diu senior defueta trementibus aevo
 Circumdat nequidquam humeris, et inutile fer-
 rum 510

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.

Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris axe,
 Ingens ara fuit; iuxtaque veterrima laurus
 Incumbens arae, atque vmbra complexa Penates.

507 vti Heinl. reposuit e Mediceo aliisque melioribus. Vulgo *vbi*, quod interpretamenti loco esse potest: *vbi hic* Ven. et Parrhas. *casus* Hamb. pr. *collapsaque vidit* Schol. Iuuen. ad Sat. X, 268. 508 *mediis penetralibus* et *mediis in p.* passim codd. ap. Pierium, Heinl. et Burm., manifesta corruptela exquisitoris formae: *medium in p. hostem*. vide sup. I, 348, et saepe alibi. cf. Burm. *in* omisum in nonnullis. 509 *senio* Goth. pr. *distincta* Wall. *timentibus* Rottend. sec. 510 *nec quicquam* Franc. cum al. 511 *hac densos* tres Burm. *moriturus fertur* Oudart. *ad hostes*. aliquot Pierii codd.

ratio, intexta inprimis Politis caede, egregia cum arte elaborata est ad summam miserationem cum horrore: notatis scilicet cum dilectu et ante oculos positis iis, quae in fato multis communi propria tamen inprimis essent huic seni et summopere miseranda. Commendat eum, quod herois personam grandaeuus adhuc seruat; vbi vidit fores conuulsas et deiectas, armat se; reuocatu ta-

TOM. II

men ab vxore, et supplex sedet in ara.

512. Graecis poetis erat ara Iouis Hercei in atrio aedium Priami, *ἐν αὐλῇ*, v. Excurs. laud.; eam aram Virgilius in impluuium transtulit, *nudo sub aetheris axe*, sub aethere, sub dio, vt Penatium ara esset; propius hoc ad Romanum morem. — 513. Notabis morem, aras sub arbore poni solitas; alibi

OO

Hic Hecuba et natae nequidquam altaria cir-
cum, 515

Praecipites atra ceu tempestate columbae,
Condensae, et diuom amplexae simulacra sedebant.
Ipsam autem sumtis Priamum iuuenalibus armis
Vt vidit: Quae mens tam dira, miserrime coniunx,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit. 520
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet
Hector.

Huc tandem concede; haec ara tuebitur omnis:
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, et sacra longaeuum in sede locauit. 525

515 altaria cingunt Goth. tert. 517 sedebant Heinl. iterum
reduxit vetustiorum codd. etiam Pierianorum auctoritate; et recte
idem Burmannus monet conuenire τῶν altaria circum et condensae.
Vulgo tenebant, quod cum multis aliis Medic. a m. pr. habet et
Ge. Fabricius ex Ouid. XIII Met. 413 defendere volebat. ferebant
alter Moret. 518 iuuenalibus Heinl. cum Medic. et aliis meliori-
bus, etiam Pierii. Vulgo iuuenilibus, at poeta rarius sequi debet.
521 non def. Montalb. def. astis Menag. pr. 522 meis Montalb.,
male v. I, 232. III, 489 Burm. 524 Vel m. Parrhaf. affata plu-
res Burm. 525 longaeuom Gud. in abest Excerptis Burm. et
Goth. tert. a sede Bigot.

in media area. — 517. Se- filia agitatur. — 522. eget,
debant ἡσυχάζουσιν. vnde non locus est. — 525. Sa-
523. haec ara tuebitur, inre cra sede, ara, v. 513. et al-
ἡσυχάζουσιν. — at sedebant ne- tare, 515.
quicquam, nullum fructum 526. Polites inter Priami
salutis e loci sanctitate habi- filios iam ex Homero notus;
turae. — praecipites, deno- celeritate pedum insignis sta-
lantes ad loca tuta. — 519. tim Iliad. β, 791 memoratus
Mens dira, quae dira, male idem inter pugnantes. Eius
ominata, abominanda con- filium, Priamum, videbimus

Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
Vnus natorum Priami, per tela, per hostis
Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
Saucius. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, iam iamque manu tenet, et premit
hasta. 530

Vt tandem ante oculos euasit et ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media iam morte te-
netur,

528 fuit duo Burm., vt forte alibi. fugiens vacua Bigot.
529 infecto sec. Moret. et ed. Dan. Heinl. infausto Menag. pr.
infecto in vulnere Oblongus Pierii, saucius enim erat Polites, quod
ferri posset. 531 euasit et ante p. quidam Pieriani, e glossa.
532 et vitam multo Wall. fundit plerique Pieriani. 533 in-deest
sec. Menag. Hamb. sec. et Parrhaf., quod et ipse abesse malim. me-

inter Aeneae socios inf. V, Burm.; vt sane saepe vulnus
564. De Politis caede v. in reddi potest. cf. inf. VII, 533.
Excurf. XI. X, 140. XII, 376: scil. quan-

528. Porticibus longis. Si do de telo ita agitur, vt vul-
Homericis et non sua potius nus ab eo factum simul me-
tempora sequutus est, αἰῶ- moretur. premit hasta, ex-
σας expressit, quae αὐλῆν ab quisitius quam transfigit. cf.
vtraque parte ornabat. Mox IX, 330. Proprie premit
lustrat h. l. discursu, et va- hastiam is, qui eam infigit,
cua cum dilectu, vt significet adigit, ἐπειδόμενος. Polites
Troianos iam fuga dispersos, igitur vulneratus fugit, alter
cf. Burm. ad Val. Fl. IV, 21. insequitur, nouum vulnus il-
529. infecto vulnere insequi- laturus. In 531. 2. misera-
tur, infeste, hostili more, vt tio ad summum affectum ad-
vulnus inferat; sed alterum ducta: quod concidit ille in
multo magis poeticum, vul- parentum conspectu.

533 — 543. Media mor- te, praesenti mortis periculo.

Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit.
 At tibi pro scelere; exclamat, pro talibus ausis, 535
 Di, si qua est coelo pietas, quae talia curêt,
 Perfoluant grates dignas, et praemia reddant
 Debita: qui nati coram me cernere letum
 Fecisti, et patrios foedasti funere voltus,
 At non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540
 Talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
 Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.

dia iam in pr. Moret., vide sup. 508. 535 *Ac tibi* ed. Ven. *Et t.*
Voss. pro scelere tanto pr. Hamb. 536 *si qua coelo* Bigot. *si*
qua coelo est Doruill. *in coelo* Leid. *est pietas coelo q. t. curat*
Menag. pr. curent Medic. et Parrhaf. 539 *f. vulnere v.* Ven.
 Parrhaf. sec. Hamb. et Goth. pr. *sanguine* Bigot. a m. pr. Doruill.
 et Wall., quae solennes sunt aut aberrationes aut interpolationes.
 Posterius quidem non displicere video Burmanno ad Antholog. Vet.
 Lat. p. 338, nec, quod ad sensum attinet, dissentias; sed *funus* haud
 dubie exquisitius postaque dignius. *Fecisti, patrios f. et v.* sec.
 Moret. *vultus* Medic. pro *vultus* v. Heinfl. 540 *a quo te* Reg.
 542 *exhibuit* Bigot. *quo abest* a nonnullis Pierii, Heinfl. et Burm.
 543 *recessit* Parrhaf.

abstinuit exquisite, continuit h. l. ipsi *vultus*, tantum non
 se. 536. *pietas* h. l. respectus adspersi et contaminati *funere*
 ac miseria eius, qui indigna patitur. *grates* h. l. poena; *funus*
 et sic *praemia* frequentius. *patrios foedasti funere vultus*,
 graviissimis verbis et atroci spectaculo accommo-
 datis. Re funebri pollui et contaminari homines, reli-
 giosa erat opinio; et adsperso eius, qui caeditur, cruore
 foedatur, cruentatur, aliquis. h. l. ipsi *vultus*, tantum non
 adspersi et contaminati *funere*, caedo, sanguine. (*funus*
per cadauer interpretatur Seruius.) Forma versus
 540 *At non ille* sqq. illustratur a Burmanno ad Antholog. Poet. Lat. p. 338.
in hoste exquisitius quam *in hostem*, v. Drakenb. ad Liu.
 XXVIII, 43, 8. Respicit autem redditum Priamo cada-
 ver Hectoris Iliad. extr. *iura*

Sic fatus senior, telumque inbelle sine ictu
 Coniecit: rauco quod protinus aere repulsum, 545
 Et summo clipei nequidquam vmbone pependit.
 Cui Pyrrhus: Referes ergo haec, et nuntius ibis
 Pelidae genitori. Illi mea tristitia facta,
 Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

544 *fatur* Bigot. et Leid. vn. 545 *Proiecit* Parrhaf., quod
 admodum se commendat, ut hoc verbo irritum ictum notet, vel Bur-
 manno iudice. *repulsum est* Puget. Parrhaf. et ed. Ven. cum Goth.
 tert. *sepultum* et *sepultum est* e suis codd. laudat Pierius, unde
 Gitanus faciebat *repultum*, antiquae pro *repulsum*; Male. v. Burm.
 546 *E summo* Vratisl., ut dudum ipse malueram. et non citat Lutat.
 ad Stat. I Theb. 377. *repellit* alter Hamb. 547 *Cum P.* tertius
 Moret. *tum* sec. Moret. 548 *illic* Zulich., et mirum veteres illi
 pro adverbio h. l. accepisse. Sic Donatus et Seruius. *fata* sec. Mo-
 ret. Sprot. et Donat. ad Terent. ap. Heinfl. *dicta* Nonius in *triste*.
 Sed v. not.

fidemque supplicis, τὸ ὄσιον *netraret*; sed perforato co-
 τῆς ἡμετέρας, sanctitatem sup- rio, quo scutum erat induc-
 plicis, nam de *fide* proprie tum, (nam mox, *pependit*)
 dicta et supplici data h. l. ab aere resiliiret. κωφὸν βέ-
 agi nequit: sed est *fides* loς dixit Hom. Iliad. λ, 39b.
 quam supplex habet in reli- *rauco aere*, aereo clipeo,
 gione eius, cui supplex fit. qui percussu raucum, sur-
 Tum supplex *in fidem ali-* dum, sonitum edebat — et,
cuius h. e. tutelam venit; *nequidquam*, sine effectum et
 debetur itaque ei incolumi- *vulnere*: etsi Seru. per, non,
 tas. Nunc *fides* est id, quod interpretatur. *pependit* in
 alter facit aut facere debet, clipei pelle, ut Burm. (Ma-
 propter fidem ab alio in se le Seruius) qua aes clipei in-
 positam. *sepulcro*, ad sepul- ductum erat. Sin aeream
 turam. *in mea regna*, in clipei superficiem fuisse ma-
 regiam. Sequutus est no- lis, dicendum est, hastae
 strum Seneca Troad. 1103. aciem aes penetrasse quidem,

544—549. *Sine ictu*, quod sed impetu debilitato hae-
 vulnus non faceret, non pe- fuisse, nec ulterius prouectam.

Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa tre-
mentem 550

Traxit et in multo labstantem sanguine nati,
Implicuitque comam laeua; dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit, ensem.
Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, et prolapsa viden-
tem 555

Pergama; tot quondam populis terrisque superbum

550 Hoc Heinl. consensu codicum, etiam Pierianorum; vulgo haec. 551 laxantem Ven. pr. Hamb. et Goth. pr. 552 impleuitque sec. Hamb. coma Gud. a m. pr., non male, si laeuam legas cum Burm. 553 scapulo Sprot. a m. sec. et Witt. addidit idem cum Goth. sec. 554 Haec finis v. Gell. XIII, 20, et Heinl. ad Aen. III, 145. Hic f. duo Goth. Hic f. Priami, hic fatorum exitus Francian. hac exitus illum sorte tulit coni. Heinl. 555 et lapsa aliquot ap. Burm. 556 populis quondam Parrhaf. et Wall.

Saepe de ictu imbelli talia apud Homerum, v. c. Iliad. γ, 347 sqq. et de Aenea clipeum Achillis feriente Iliad. v, 267 sq. tristia facta, atrociam h. l. Mox de sarcasmo ex Homero ducto: *Referes ergo haec* etc. videndus est Popius ad Iliad. XIII Obf. 31.

550 sqq. (Seneca expressit Troad. 44 sqq. ubi *Aeacidae* retinendum). In ipsa ara tamquam victimam immolauit Priamum Neoptolemus. *implicuit comam*, ergo cum caeteris armis v. 509 sq. *galeam* non sumferat. *extulit*

ensem, non, vagina extraxit, monet Burmannus: sed sustulit, intentauit. Versu 529. 550 *hasta* utebatur Pyrrhus; cum eminus peteret Politen.

554 — 559. Epiphonema ad commiserationis affectum praeclare compositum; simplex tamen et obuium. Placeat non minus illud de Achille apud Ouid. Met. XII, 615. 616. *Iam cinis est, et de tam magno restat Achille Nescio quid, paruum quod non bene compleat urnam.* Sententia inde a multis expressa. *sorte*, fatali necessi-

Regnatorem Asiae. Iacet ingens litore truncus,
Auolsūque humeris caput, et sine nomine corpus.

557 *aequore* pro *litore* Doruill., Burmannus coni. *limine* sc. regiae. Non est sollicitanda bona lectio, quam confirmant Manilius et Seneca. v. not. 558 *auolsūque* Gud. cum Medic. *abscissūque* Oudart. et Leid. vnus; sed atrocius *auulsū*. v. Burm.

tate abstulit. Seru. *Asiae*, quam locus, qui ibidem ad magnae saltem partis Asiae minoris. v. Strab. XIII pag. 875 A. *regnatorem populis*, pro populorum: nisi melius est, *regnatorem Asiae, superbum tot populis terrisque* pro vulgari, tenentem terras. *iacet ingens litore truncus*. Scilicet insepultum proiectum fuit Priami corpus. Hoc alii simpliciter narrant, nulla apposita loci notatione; praeter Quintum XIII, 241. 244, Seneca Troad. 54 sqq. Auson. Epitaph. 23, quod ex nostro adumbratum est. Eurip. Troad. 1313. Σὺ δὲ Πρίαμε, Πρίαμε, — ἄταφος, ἄφίλος, ἄταρ ἐμῶς ἀϊστος εἶς. Adiciunt alii *littoris* notionem, vt adeo corpus ab Achiuis *ad litus tractum, et illic relictum sine capite* fuerit, vt Pompon. Sab., quae vnice vera interpretatio, obuia eadem in Serrianis; vnde etiam intelligitur, ad Pacuuii tragoediam poetam respexisse; quam-

scriptus fuerat, excidit. Nisi forte fuere verba illa Ennio ab aliis tributa Tusc. Qu. I, 44 [Heu] *Reliquias semiaffis regis denudatis ossibus Tetræ* (nam sic cum Dauis. legendum) *sanie delibutas foede diuexarier*. Sed imitationem notarunt viri docti ex Manil. IV, 64. 65 *Priamumque in litore truncum, Cui nec Troia rogos, et Seneca ex hoc eodem loco Troad. 140 magnoque Ioui victima caesus Sigea premis littora truncus. Littus* de Troia, tamquam *littorali plaga*, accipere, durum arbitror. Quod Seruius addit, Pompeii tangere historiam Virgilium, hoc eo dumtaxat pertinet, quod huius loci maior ac suauior aliquis sensus esse debuit Romanis, qui Pompeii simile fatum memoria tenerent. *sine nomine corpus*, sine nota, qua agnoscisci posset, quatenus *sine capite* et vultu erat.

At me tum primum saeuus circumstetit horror.
 Obsupui; subiit cari genitoris imago, 560
 Vt regem aequaeuum crudeli volnere vidi
 Vitam exhalantem; subiit deserta Creusa,
 Et direpta domus, et parui casus Iuli.
 Respicio, et quae sit me circum copia lustro.
 Deseruere omnes defessi, et corpora saltu 565
 Ad terram misere aut ignibus aegra dedere.

[Iamque adeo super vnus eram: quum limina
 Vestiae

559 *Vt me* Menag. sec. cum primum quatuor Burm. at mecum
 p. Witt. error Hugon. 561 *funere* Oudart. et Parrhaf. a m. pr.
 v. sup. 539. 562 *subit et* multi Pierii, Heinsii et Burm. Cur vero
 ante *Subiit* maiore distinctione sententiam iugulent vulgo editiones,
 non video; itaque eam mutauit. 563 *ut d.* codices ap. Pier. et
deserta alii ap. eund. 564 *Despicio* Oudart. *me circum* Heins.
 e codd. vt mollius; vulgo *circum me*. In Wall. a m. pr. *quae sit*
rerum mihi copia. 566 *dederunt* Bigot. 567 Versus hi XXII

559 sqq. Hic artem poetae obiciebatur, quasi iam facta.
 agnosce. Priami casu con- *casus Iuli*: quid Iulo accide-
 specto patris Anchisae remi- re possit. Mox 564 *copia*
 niscitur. Quis Aeneae in pa- docte pro copiis; notant
 trem, omninoque in suos, Grammatici. cf. Burmannus.
 pietatem nunc eum rerum 565. Aeneam e turri pugnan-
 cardinem fore expectabat, tem meminisse necesse est,
 quo narratio ad id, quod re- supra v. 458. 460 sqq. incen-
 rum caput erat, Aeneae dis- dio iam per regiam Priami
 cessum, conuerteretur? Et sparso desiliunt alii in terram,
 quam accommodata haec Ae- alii dum vires ad fugam ca-
 neae personae! et quam ap- piendam deficiunt, igni ab-
 ta ad studia nostra animos- sumuntur. *corpora aegra*,
 que in virum tam eximiae quia *defessi* pugnando, ex-
 pietatis conuertendos? 563. hausti viribus.
Direpta domus, in prosa, 567—574. Sequuntur versf.
 direptio domus meae animo XXII a codicum parte exu-

vaeque ad v. 588 ab omnibus Pierii, Heinsii, et Burmanni codd.
 aberant, excepto Menag. alt., in quo recentiore manu erant adscripti,
 addita subscriptione: *Ista metra non sunt de textu*. In nonnullis
 ap. Burmannum (non in omnibus libris, vt Catroeus iactat) non hic
 sed initio Aeneidis exarati reperiuntur. Neque hos versus Seruius,
 Donatus, et Pomponius interpretantur. Desunt etiam in edd. non-
 nullis antiquis, sed paucis. E Codicibus vnum Doruillianum, nullius
 auctoritatis codicem, Burmannus memorat, in quo illi legebantur.
 At e nostris Gothanis primus et secundus eos exhibent, vt et Bon-
 garf. alter in Excerptis Cortii et Vaticani nonnulli, sed omnes re-
 centiores. v. praef. Bottarii ad Fragm. Vatic. p. VIII. Iam hos ver-
 sus Virgilianos esse, non est, quod dubites, si eorum indolem et
 numerosam venustatem exquiras. At relictos mox ab ipso vel ab aliis
 relectos esse necesse est. In Doruilliano adscriptum erat: *Tucca et*
Varus (l. Varius) *detraherunt haec Virgilio carmina, quum*
emendarent hunc librum iussu Octauiani (cf. Vitam Virgilii
 c. 14. 15). Similis nota in aliis quoque occurrit, vt in Brunckianis.
 Etiam in Hamb. sec. et in Guelpherh. vno, quod in Excerptis Cortii
 notatum video, similis nota occurrebat; addita ratione: *Sed Tucca*
et Varus hoc (quod Aeneas Helenae manum inferre volebat) *non*
competere stilo heroico, quia turpe esset viro forti in mulierem
manus inieciſſe, illos subtraxerunt. Hausta videntur haec ex Ser-
 uio, quem v. ad v. 592, vbi additur alia causa, cur sublatis fuerint,
 quod contraria his (et sup. versibus 310 sq. iam D.) dicantur Aen.
 VI, 510 sqq. Quod quidem paullo grauius, alterum vero leuissimum
 est argumentum; non enim indecorum videri Aeneae, quod Helenae,
 omnium malorum causae, conspectu, paullo grauius exarserit, si
 penitus rem inspicias, facile intelligas. Neque sine iis versuum 589.
 592. 594. 595 sententia constat. Si tamen sublatis fuere ii versus,
 Tuccae et Varii iudicio, aut forte ipsius Virgilii, cum in eius auto-
 grapho essent expuncti, melioribus nondum substitutis, mirandum
 hoc non est, quod sententia sine illis versibus constare nequit, cum
 sublatis quidem illi, non autem totus locus immutatus, nec in ex-
 punctorum locum alii repositi sint, nec reponi potuerint. In Seruio
 P. Danielis leguntur haec ad v. 566. *Post hunc versum versus fue-*
runt, quos Tucca et Varus obliui sunt, vt in poematis recensu

lantes, quos narrant a Tucca *Erranti*; ergo Aeneas iam
 et Vario recisos. v. V. L. De de turri vel tecto regiae do-
 Helena ab Achiuis recupera- siluerat, et per regiam erra-
 ta v. Exc. XII ad h. l. *Su-* bat vacuum; vt sup. v. 528.
per vnus eram. οὐδ' ἔγωγε Ho- *inuisa*, abdita. Sic melius,
 mericum, vt Iliad. λ, 401. puto.

TOM. II

Pp ,

Servantem et tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida adspicio; dant clara incendia lucem
 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti. 570
 Illa sibi infestis eversa ob Pergama Teucros,
 Et poenas Danaum, et deserti coniugis iras,
 Praemetuens, Troiae et patriae communis Erinnyes,
 Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.
 Exarsere ignes animo; subit ira cadentem 575
 Vlcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
 Scilicet haec Spartam incolumis patriasque My-
 cenas

Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?

sive casu, sive alia de causa, forte, quia in poetae autographo erant in margine scripti, omitti fuerint. Enimuero panno illi affuto parum fidei haberi potest; et videtur *obliti sunt* praue pro *omiserunt* dictum esse. Defenderunt hos versus multi ap. Burmann. suo quisque more, quos vide; inprimis *Campani* Quaestionem Virgilianam super h. l. et cum iis Trappium ad h. l. *lumina* ed. Iunt. *vasto* Rottend. sec. a m. sec. *vaste* et *vastae* aliquot ap. Burm. 568 *tacita* Voss. 569 *Tyndaridem* ed. Ven. 570 *per c. tuenti* ed. Ven. 571 *obversaque* P. ed. Ven. 572 *Et Danaum poenas vel poenam* alii ap. Burm. *Et D. poenas deserti* et Goth. sec. 573 *Praemetuens* Heinfl., cum melioribus. Vulgo *permetuens*. patriae c. ob iras Goth. sec. 574 *Argis* MS. in Seruio Dan. et Goth. sec. 575 *ignis* duo Burm. 576 *an: sceleratae sumere poenas* h. e. de scelerata? ut malim, inf. 585 *merentis sumfisse poenas*. Et sic iam Valesium coniecisse docet Cuningh. Inde a 577. 578 XII versus stellulis notati sunt in splendidissima editione Parmensi Bodonianis litterarum typis exarata, tanquam Grammatici alicuius acumini debiti, cum decem superiores et Marone digni esse et ad sententiam necessarii videantur. 578 *regnata tr.* MS. in Seruio Dan. cum Goth. sec., sed v. Burm.

575 sqq. Sequentia ex Euripideis expressa in Oreste v. impetus ex ira, ut vlciscerer 1132 sqq. *Exarsere ignes* excidium patriae. *sceleratas animo* pro vulgari *animus*. poenas, paullo insolentius,

Coniugiumque, domumque, patres, natosque
 videbit,
 Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris? 580
 Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
 Dardanium toties sudarit sanguine litus?
 Non ita. Namque, etsi nullum memorabile nomen
 Feminea in poena est, nec habet victoria laudem;
 Extinxisse nefas tamen, et sumfisse merentis 585
 Laudabor poenas; animumque expleffe iuuabit
 Vltricis flammae, et cineres satiasse meorum.

579 *patris* alter Menag. 580 *et deest* nonnullis. 581 *ferro Priamus* Goth. sec. *ferro ut P. Menag. ferro Priamo ut tres* Burm., alius *f. Priamus ut. Reg. ferro pro Priamo ut Troico. Iuntina a. ignis.* 582 *sudaret vel sudari* Reg. *sudavit* al. in Seruio Dan. Porro Heinfl. post Vales. coni. *vndarit*, quod valde aridet. sed v. not. et Drakenb. ad Sil. II, 455. *Dardanio vnus* Guelph. in Exc. Sax. *Dardanidum* alius. 584 *habet haec* quatuor Burm. et Seruio Dan. cum Goth. sec., male. 585 *tanti et f.* ed. Ven. *merentes* alter Menag. cum MS. in Seruio Dan. et sic explicat *merentis* Heinfl. Enimuero vide annon malis poenas *sumfisse merentis* exquisitè pro *a merente*. 586 *animum expresse* ed. Ven. 587 *famae* MS. in Seruio Dan. cum utroque Goth. et ed. Iunt. *flammam* Rottend. *famam* sex Burm. Malim refingere cum Burmanno: *ultrici flamma*, non tamen, ut illam in incendium mittat, sed ut satiet, placet cineres, manes suorum, flamma et rogo ac morte Helenae. Sed totus locus desiderat curas secundas poetae. *seruasse* Goth. sec.

pro, poenas a scelerata semina, humectatum. Ex Enna sumtas: nam, ut sint poenae per scelus exactae, alienum a loco est. 579. *coniugium*, coniugem pristinum. 583—587. *Non ita*, & dñ. *patres*, parentes. *Phrygiis ministris*, Troianis captiuis illi in seruitium addictis. *sudarit sanguine*, madefac-

tum, humectatum. Ex Enniano: *Terra sudat sanguine* apud Nonium in *sonere*. Alia sunt apud Cerdam, 583—587. *Non ita*, & dñ. *ta*. Vulgo *absit hoc! Nequaquam. nullum in nomen, nulla gloria. tamen laudabor*, quod extinxerim nefas

Talia iactabam, et furiata mente ferebar;]
Quum mihi se, non ante oculis tam clara, vi-
dendam

Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit 590
Alma parens, confessa deam, qualisque videri
Coelicolis et quanta solet; dextraque prehensum
Continuit, roseoque haec insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura re-
cessit? 595

588 *ferebam* unus Burm. *loquebar* MS. in Seru. Dan. 589 *Tum*
mihi sex Burm. cum Goth. pr. *ante oculos* Medic. sec. Hamb. et
Sprot. *tum mihi ante oculos sese* Wallian. *ante oculos t. c. vi-*
denda Franc. 590 *et clara* Bigot. et glossematia loco Regius. *in*
nocte refulsit Zulich. a m. pr. 592 *dextramque* Medic., vt grae-
cisset Maro, addit Heinl.; potius ex solito librarii lapsu. 594 *quid*
Oudart. *quis indomitus tantas* Menag. sec. et Exc. Burm. *tantus*
furor ante Pierium legebatur. 595 *vestri* Goth. pr.

h. e. nefariam feminam He- specie sua diuina. Imitatio
lenam. *animumque expleffe* Homeri manifesta Iliad. α,
iunabit Vltricis flammae. 193 sqq., vbi Minerva Achilli
Duriter dictum videtur de soli in conspectum venit eum-
vlescendi ardore, siue iun- que ab ira et impetu reuo-
gas animum vltricis flam- cat. Ad 592. 593 cf. ibidem
mae pro, flammam animi, v. 361. Erat autem is tem-
vlescendi cupiditatem; siue, poris rerumque articulus, qui
quod praestat, *animum ex-* deae praesentiam postulare,
pleffe flammae vltricis, h. e. et quidem, vt tanto maior
flamma s. ira vltice, h. e. consiliorum auctoritas esset,
vltione. *poenas merentes*, ipsa diuina specie occurren-
vt v. 576 *poenas sceleratas*, tis, de quo in conspectum
a merente. veniendi more v. Exc. XIII

588—593. Aeneae Venus ad lib. I.
apparuit, non nube obducta, 595—600. *Nostri cura*
aut alia forma assumpta, sed pietas esse videtur matri Ve-

Non prius adspicies, vbi fessum aetate parentem
Liqueris Anchisen? superet coniunxne Creusa,
Ascaniusque puer? quos omnis vndique Graiae
Circum errant acies, et, ni mea cura resistat,
Iam flammae tulerint, inimicus et hauserit ensis. 600
Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacaenae,
Culpatusue Paris; diuom inclementia, diuom,
Has euertit opes, sternitque a culmine Troiam.

596 *aspicias* Leid. vnus. *ibi* Medic. a pr. m. 597 *Anchi-*
sem plurimi. *super est* multi ap. Pierium et Burm. *coniuxque*
Witt. *coniux superetne Creusa*, quod suauius foret, nullus habet.
599 *circuerant* ed. Ven. 600 *abstulerint* Bigot. *inimicusque*
edd. ante Pierium. *hauserit ignis* Oudart. a pr. m. 602 *diuum*
i. diuum recte probata post Pierium et alios Heinlio lectio, optimo-
rum librorum et grammaticorum auctoritate. Vulgo edd. *verum*
incl. d.; plerique Pieriani: *sed enim incl. d.* Sprot. *saecum i. d.*
Zulich. a m. pr. *vnquam i. d.* Bigot. *Diuum i. summis.* 603 *sternit*
a Leid. vn. a m. pr. et Voff.

neri praestanda in eo, vt mum, hauritur sanguis ense:
Anchisen, ab ipsa amatum, hinc ipse ensis haurit; vt hau-
tueatur ac seruet; et sic Ser- riat, penetrat, transfigit la-
uius: *et hoc loco, vt solet,* tus, corpus, vt X, 314.
vnam se de Aeneae familia 601—603. Non tam Paris
facit. Nisi reuerentia est, et Helena Troiae euerfae auc-
quam Venus exigit in hoc, tores sunt, quam repetenda
ne Helenae; quam ipsa tue- calamitas a deorum ira. Sen-
batur, filius iniuriam faceret. tentia ex Priami verbis apud
Verum sequentia ad prius il- Homerum petita Iliad. γ, 164.
lud reuocant. *aspicies*, vt 165. adde Odyss. α, 347. 348
poeta, pro *circumspicies*. et frequens apud veteres. v.
600. *quos hauserit ensis*, vt Cerda post Guellium. *Tyn-*
passim poetae, v. Drakenb. *daridis facies inuisa Laca-*
ad Silium V, 524, pro con- nae ornat pro Helena, Oυ
fodere, transigere, αφύσσειν γάρ τοι Έλένη πέλει αίτήη etc.
Homer. vt Iliad. ξ, 517: pri- v. ap. Quint. Cal. XIII, 412.

Adspice: namque omnem, quae nunc obducta
tuenti

Mortalis hebetat visus tibi, et humida circum 605
Caligat, nubem eripiam. Tu ne qua parentis
Iussa time, neu praeceptis parere recusa.
Hic, vbi disiectas moles auolsaque saxis
Saxa vides, mixtoque vndantem puluere fumum,

604 *adducta* Menag. pr. *timenti* Zulich. pro diu. lect. 605 *Mor-*
tales visus h. Wall., superscripto *que. hebetet* Franc. *tibi limina*
circum Leid. vnus. *lumina* Goth. tert. a sec. m. 606 *Tu ne qua.*
Dubito an Maro secundis curis haec, parum commode interpolita,
relicturus fuisset. 607 *ne* Leid. duo. 608 *Hic tibi* sec. Menag.
deiectas Bigot. *discretas* Menag. pr. *disiectaque saxis* Hugen.
609 *sanguine* pro *pulvere* Zulichem. a m. pr. v. sup. 582. *Puluis*
est ex ruinis.

culpatus, pro grauiore voc.
nefandus, scelestus. Sic culpa
pro scelere. *a culmine*, *αὐτὸς*
ἄνωγος. v. sup. 290.

604 sqq. Pulcerrimus, qui
sequitur, locus, dum caussae
occultae magni euentus a
diis repetitae oculis subiiciun-
tur tanquam manifestae, (v.
622. 623) partim Homeri
auspiciis Iliad. ε, 127, 128,
vbi Minerua Diomedis visum
acuit, et in vss. 608 sq. Iliad.
μ, 13 sqq., 27 sqq., vbi Nep-
tunus et Apollo vallum Achi-
vorum diruunt (cf. imitatio-
nem Quinti Cal. XIV, 651—
651), partim aliorum poeta-
rum ductu elaboratus. Nam

in Troiae excidio diis mani-
festa aliqua opera ab anti-
quioribus poetis est tributa,
vt ex imitatoribus patet. v.
Quintus Cal. XIII, 415 sqq.
add. Tryphiod. 550 — 560.
nubem int. caliginem, vt
Hom. *νέφος* l. l. et Iliad. ο,
668, υ, 341, 342. Imita-
tiones sublimis huius loci pas-
sim in recentioribus obser-
ves. Miltonum lib. XI, 411
et Tassum Cant. XVIII Stan-
za 93 Wartonus laudat.

606 — 607. *Tu ne qua pa-*
rentis Iussa time: propter
illa, quae v. 619 sqq. subiun-
get. Mox *vndantem* pulcre,
v. VIII, 257.

Neptunus muros magnoque emota tridenti 610
Fundamenta quatit, totamque ab sedibus urbem
Eruit. Hic Iuno Scaeas saeuissima portas
Prima tenet, sociumque furens a nauibus agmen
Ferro adcineta vocat.
Iam summas arcis Tritonia, respice, Pallas 615
Infedit, nimbo effulgens et Gorgone saeua.

610 *immota* Menag. alter. *remota* Vratil. cf. sup. 493.
611 *ab f.* Heinf. e Gud., v. eum ad III Aen. 687. Vulgo *a sedibus*.
612 *socias* Doruill., e versu sequ. 614 suppluit Doruill. *saueas-*
que accendit ad iras. 616 *Infidet et n.* Bigot. *Obsedit* sec. Mo-
ret., vt v. 450. Sed et Homerus *ἐπέσχετο Περγᾶμιν ἄστυ.* *nimbo et*
fulgens Medic. *nimbo fulgens* ed. Mediol. *effugiens* ed. D. Heinf.
limbo Moret. sec. pro var. lect., vt iam olim lectum, in Seruianis
notatum. *clypeo* Zulich. a m. sec. F. *Infedit nimbo, eff. et G.*
Gorgona Franc.

610. Ex loco II. μ, 27 sqq.,
vbi Neptunus vallum Achiuo-
rum diruens describitur: h. l.
aequat urbem solo. Sunt au-
tem hi ex infestis Ilio diis
praecipui, Neptunus, Iuno,
Athene. Vide vel Iliad υ,
33 sq.

612 — 614. Iuno praeit
dux, — *prima* quippe in vr-
bis ingressu — *socium ag-*
men, Achiuos, — *vocat*, vt
apud Homerum Neptunus II.
υ, 83 sqq. et Apollo apud
eundem Troianos de muris
Troiae inclamat. Imitatur
nostrum Statius de Venere,
V Theb. 281. Quae super
h. l. Spencius Polymet. p. 56

disputat, dum Iunonem *ar-*
matam miratur, hic et I, 16.
aliena sunt; sed dicendum
erat, alia Iunoni tribui, qua-
tenus religiose colitur, aut
artis operibus exprimitur,
alia, quatenus poeticum est
numen ad res, humana vi
maiores, exsequendas adop-
tatum.

615. 616. Pallas infidet ar-
ci Pergamo, vt apud Home-
rum Apollo Iliad. ε, 460, sed
ibi ad tuendum, h. l. ad
euertendum; saltem tanquam
victrix acropoli occupata.
nimbo effulgens et Gorgo-
ne saeua; aegide. Si virum-
que eodem modo dictum est,

Ipse Pater Danais animos viresque secundas
Sufficit; ipse deos in Dardana suscitatur arma.
Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine
sistam. 620

617 vires animosque Wall. 619 excipe nate Puget. fuga vnus Leid., et lic conī. Scioppius et facile est conicere, vt subintell. te. Burm. conī. *arripe nate fugam*; quamquam et huius formae exemplum desideres; vt sit dictum pro *rape*, *raptim cape*; quem vsus illustrant passim, vt ad Val. Flacc. II, 252. Probat tamen Oudendorp. Cur. sec. ad Frontin. p. 356. Io. Schrader, acutius conī. *I rape*. Melius esset dicere, compositum pro simplici positum, vt mos poetis, et quidem in hac ipsa voce inf. VII, 119 eripuit pro rapuit, excepit. Et similia passim alibi. Enimuero veram rationem hanc esse cenleo: est eripere, h. e. rapere fugam ex his rebus, et hoc labore. Vulgare esset: eripere se fuga. 620 nunquam Exc. Voss. et Med. a m. pr., perpetua varietate. patrio

vt illa fulgeat, vt aegide, ita deorum ambiente in poeta nimbo, nimbus, qui de obscura fere vel atra nube dicitur, h. l. de candida et lucida nube accipiendus erit, quod alibi non facile occurrit; nisi vnum locum inf. IX, 110, 111 huc trahas: *Hic primum noua lux oculis affulsit, et ingens Visus ab aurora coelum transcurrere nimbus*. Verum effulgens est pro conspicua; aut effulget illa aegide, quia fulgentem aegidem tenet, a qua relucet nimbus, nubes obscura, qua illa cingitur: quod solenne est, vbi de diis iratis agitur. cf. Exc. eund. XIII ad lib. I. De nimbo capita 632. 634.

619. Eripe pro fugam raptim capesse, accelera. v. Var. Lect. labori, pugnae, discede ab armis. Ego te per hostes medios tutum reducam domum tuam. cf. 632. 634.

Dixerat; et spissis noctis se condidit umbris.
Adparent dirae facies, inimicaque Troiae
Numina magna deum.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignis
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troia; 625
Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum
Quum ferro adscisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolae certatim; illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Volneribus donec paullatim euicta supremum 630
Congemuit, traxitque iugis auolsa ruinam.

tutum te lumine Wall. in limine sec. Menag. limite quatuor Burm. patris te in limine Franc. 622 facies dirae Wall. 624 visum est quatuor Burm. in igne sec. Hamb. 625 post Troia nolim plene interpungere, vt vulgo fit: nam repetendum in seqq. ac visa est ruinam trahere, veluti ornum, quum eam etc. r. traxit. Dura tamen haec, et curis secundis facile expectes in leniora haec mutaturum fuisse poetam. 626 ac veluti summis. pr. Hamb. antiquam summis. 627 abscisam duo Burm. abscisam Menag. alter. actam pro instant Codex Thuan. ap. Macrob. V Sat. 2, memoriae lapsu. 629 Et t. Wall. 630 supremo pr. Hamb.

622. Dum illa loquitur, Aeneae cernuntur dii occupati in vrbe euertenda. Grande et mirabile phantasma! — dirae facies, non, monstra, sed, dirum visum.

626 — 631. Similia ex Homero II. d, 482 sq. et Apollonio IV, 1682 sq. loca laudant Macrob. V, 11., Vrsinus, Guellius et Cerda; sed ad occisos, non ad vrbis excidium, instituta, verborumque ornatu cum h. l. neuti- quam comparanda. Ab initio deficit commoda transitus formula: *Ac veluti*. non enim sequitur apodosis: quae facile expectari poterat. Nunc explendum: *visa Troia verti*, euerti, *ac* ruinam trahere, *veluti ornum traxit*, trahit, *ruinam*. e v. 631. Ornatum illud *Vulneribus supremum ingemuit: et traxitque iugis auolsa ruinam*, plus quam

Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis
Expedior; dant tela locum, flammaeque recedunt.

Atque, vbi iam patriae peruentum ad limina sedis
Antiquasque domos, genitor, quem tollere in
altos 635

Optabam primum montis, primumque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troia,
Exsiliumque pati. Vos o, quibus integer aevi
Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam. 640

632 *Discedo* pr. Hamb., et ita ap. Macrob. *dea* alii codd. apud Pier. Heinl. et Burm., sicque duo e Goth. *abducente* vel *adducente* deo vel *dea* aliquot apud Pier. et Burm. *hac d.* Bigot. *deo* in Mediceo. emendatum ex *dea*, et est sane *deo* doctius: v. not.; at idem sono ingratum: *descendo ducente deo*. Verum ultimam poetae manum flagitabant et illa in binis versibus: *flammam, flammaeque*. 633 *experior* Schol. Horat. ad Carm. sec. Perperam. 634 *Atque vbi* post Pierium Heinl. e melioribus. Vulgo *Ast vbi*. *Ac vbi* Leid. 636 *primos montis* Sprot. 637 *excissa* malint Guellius et Cerda, quia *excidium* inde duci debuit. Sed virumque dicitur. v. inf. ad IV, 425. *abscisa* alter Hamb. *perducere* sec. Moret. 639 *corpore* Parrhaf., male. 640 *et rebus seruata secundis* suppletus versus in Franc. ex lib. I, 207.

duxit, fecit; et haec pro,
euellitur arbor, prornit.

632. 633. *Descendo* de arce; non de turri; nam hoc iam factum v. 570. 588. *expedior*, liberum iter habeo inter hostium tela et flammam: vt contra *impedimur*, obstante turba. Vulgari sermone *via* ipsa *expediri*, *expeditum iter*, dicitur. *ducente deo* ex gr. ὁ θεός, sae-

pe exquisite pro *dea*, aut *deus* absolute τὸ θεῖον, numen; vt bene monet Verheyck ad Anton. Lib. c. 29. *dant tela locum*: intactus telis et igni iter facit. cf. Aen. VI, 110, 111.

638 — 640. *Exsilium pati*, vt Πυγῆν, grauiter de patria relinquenda. Negat se esse Troia discessurum. *integer aevi sanguis*, h. e. integri

Me si coelicolae voluissent ducere vitam:
Has mihi seruaissent sedes. Satis vna superque
Vidimus excidia, et captae superauimus vrbi.
Sic o, sic positum adfati discedite corpus.
Ipse manu mortem inueniam. Miserebitur ho-
stis, 645

Exuiasque petet. Facilis iactura sepulcri.

643 *et* in multis Burm. deest. 644 Abfuerat ab initio hic versus a Mediceo. *dimittite* pr. Hamb. 645 *miserabitur* Ven. et Moret. sec. An placet interpungere: *Ipse manu mortem inueniam, miserebitur, hostis*; *Exuiasque petet*. vt iungas: *manu hostis*. 646 *petat* Hamb. sec. In fine versus est additum erat in edd. nonnullis ante Pierium. Licet etiam suspicari: *Exuiasue p.*

aevi, iuuentae, adeoque pro
iuuenilis vigor. Mox *agita-
ro* (animo) *fugam* proprie
est, de fuga deliberare. cf.
Burm.

642. *Satis superque vna
excidia vidimus*, exquirit;
satis superque est, quod semel
Troiam (ab Hercule propter
Laomedontis perfidiam) ex-
pugnatam vidi et vrbi captae
superuixi, ne bis idem ex-
periar.

644. *Sic positum corpus*,
pro me, νέμενον, quasi iam
funus, siue iam efferendum,
siue iam sepultum, *sic*, vt
sum, me *adfati* extremum
illud Vale! Vale! Bene Pom-
pon. Sab. *praestare mihi fu-
nebre officium et vbi effati
estis ultima illa verba, quae*

*dici solent mortuis, disce-
dite*. cf. ad Tibull. III, 2,
15. — Vide tamen, an vi-
vidior exeat oratio: *Sic, sic
discedite*, sic, vt estis.

645. *manu* non, mea, vt
Cerda post Guellium, cum
imbellis senex sit, sed hostis,
vt bene Burmannus ex sequ.
miserabitur hostis, vt vel
miseratione motus me sup-
plicantem, vt vita liberet me,
occidat; vel *exuias petet*,
et occidet me, vt spoliet me.
Priorem partem Seruius ha-
bet: *dixit affectu eius, qui
cupiebat interimi, vt eum
hostis quasi miseratus occi-
deret*, vt inf. IX, 495. X,
676. Cadauer insepultum
abici, quod aliis tam hor-
rendum, mihi graue non est.

Iam pridem inuisus diuis, et inutilis, annos
Demoror: ex quo me diuom pater atque homi-
num rex

Fulminis adflauit ventis, et contigit igni.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat. 650
Nos contra, effusi lacrimis, coniunxque Creüsa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum

647 *annis* Sprot. et Franc., male. v. Burm. 649 *igne* Oudart., sed alteram formam Virgilius sequitur. cf. Burm. 651 *Nos circum* Montalb. *effusi lacrimis* quinque ap. Burm., quod vulgare esset. *effusi lacrimas* Rottend. sec. et Exc. Burm., graecismo paullo duriore. 652 *euertere* Menag. pr. et qu. Moret., vt alibi. v. Burm.

647—649. Fundus fabulae in Hymno in Venerem v. 287—289: afflatus fulmine et secundum alios excaecatus, iuxta nostrum tantum debilitatus membrisque caput, Anchises, quod consuetudinem cum Venere euulgarat. cf. Excurs. XVII ad h. libr. *annos demoror*, quasi festinantes diu viuendo destineo. *Seru.* Dictum pro morari in vita, *morari vitam*, (ne decurrat) *annos*, vt: *morari mortem*, *fata*, *Orcum*, *animam*. Exemplum dat Burm. *fulminis adflauit ventis*, pro fulmine, quandoquidem aer fulminis iactu impulsus et rarefactus intercludit spiritum; saltem motus et impetus aeris cum ful-

mine sentitur: recte enim monet Meierotto in Dubiis p. 56, nostram subtilitatem physicam in vetere poeta locum non habere: verum docebat ipsa res, cum aeris impulsu fulmen cadere: hinc noto vsu loquendi dicta *aura fulminis*; vnde ipsum *adflare* ductum. 650 *fixus*. affixus loco, non discedens domo. cf. 699.

651—654. Lugubris sane et miseranda rerum facies, si singula cogites; sed an Warton assentiaris, qui Lebrunium melius hoc argumento vsurum fuisse putat, quam Darii tentorio, forte dubites. Maior vtique rerum fortunaeque conuersio in hoc rege cernitur, quam in fami-

Cuncta pater, fatoque vrgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et sedibus haeret in isdem.
Rursus in arina feror, mortemque miserrimus
opto. 655

Nam quod consilium aut quae iam fortuna dabatur?

Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet vrbe relinqui,
Et sedet hoc animo, perituraeque addere
Troiae 660

Teque tuosque iuuat: patet isti ianua leto;

653 *obcumbere* Zulich. 654 *que* abest Wall. 656 *et quae* Moret. pr. *iam* deest Mentel. pr. Hamb. pr. a m. pr. et Leid., et placebat hiatus Heinso; sed bene Burmannus monuit, *iam* necessario h. l. requiri. *aut mihi quae f.* aliquot Pieriani. 657 *Mene ferre* Zulich. et pr. Rottend. et *ferre* Medic., quod et adscripsit Pomponius Sab. 659 *ex tota* Oudart. a m. sec. 660 *periturae te addere* pr. Moret. 661 *Te quoque, nosque iuuat* Donat. legisse videtur. *iuuet* pr. Rottend. *istic* plurimi codd. apud Pier. et Burm. cum binis Goth. et ed. Mediol. *illic* ed. Ven.

lia priuati hominis, Aeneae. *currentem incitare, praecipitantem impellere.*

657 sqq. Ad patrem Anchisen conuersus haec dicit. Affectus nota impetum, pulcre expressum abruptis etiam sententiis. *tantum nefas*, vt suaderet rem tam nefariam. 661. *patet isti ianua leto*, ad talem mortem ab hoste accipiendam via patet; ea mors facile obtineri poterit. Similia loca v. ap. Cerdam.

Iamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad
aras.

Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
Eripis, vt mediis hostem in penetralibus, vt-
que 665

Ascanium, patremque meum, iuxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine, cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux vltima victos.

662 *Namque* Montalb. *aderat* Zulich. *Priami multo* Leid. et Witt. et Pieriani nonnulli. *multo maculatus sanguine* Ven. 663 *gnatum* scribunt plurimi ap. Pier. et Heinf. et mox *patremque*. *qui obtruncet* Maronianum esse, notat Heinf. et hoc exhibet Mentel. pr. a m. pr. E v. 526 sq. facile eo carere possumus: cum alibi notatum iam sit, poetam hanc temporum et modorum subtilitatem Ciceroni relinquere. Quid? quod et vim habet *obtruncat*, qui solet obtruncare. 664 *Hocce* Moret. pr. et tert. a m. sec. At olim lectum fuisse *hocce* testantur Grammatici, Priscianus alique ap. Pier. et Heinf., quod et exhibent Montalb. Witt. et ed. Mediol. *per hostes* Ven. et Parrhaf. 665 *Eripit* Medic. *in* abest Parrhaf. *atque* duo Burm. *vsque* vitiose in vulgaribus edd. 666 *Ascaniumque* p. edd. vulgg. ante Heinf. *Ascanium Anchisemque patrem iuxtaque* C. Parrhaf. 667 *mactato* sec. Rottend. et sec. Hamb. hic quidem addito: *vel mactantem*. *mactatum* vel *mactatos* Wall. *maculatum* Parrhaf. *iactantes* pr. Hamburg., vnde Heinf. coni. *iactatos*. v. Burm. 668 *lux optima* Wall. a m. pr., errore solito. cf. Burm.

Idem quod 645 *ipse manu* 668. *Arma, viri*, sc. quae *mortem inueniam*. 662. ingressus domum deposuerat. 663. Refellit ista v. 645. 646 Male olim Grammatici hic *miserebitur hostis* etc. *multo de sanguine*, cum dilectum positum epitheton, quem effudit sine omni senis miseratione, et 663 respicit v. 529 sqq.

Reddite me Danais; finite instaurata reuisam
Proelia. Numquam omnes hodie moriemur
inulti. 670

Hinc ferro adcingor rursus, clipeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniunx
Haerebat, paruumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum; 675
Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui paruus Iulus,
Cui pater, et coniunx quondam tua dicta relinquer?

670 *Nusquam* Pieriani aliquot; sed e potioribus suis et Grammaticis exemplisque defendit vulgatam Heinf. *vnquam* Franc. 671 *Hinc* Heinf. cum codd. propriis et Pierianis. Vulgo *Hic*. *clipeco* rursusque Wall. *clipecumque sinistrae* aliquot antiquiss. Pier. cum Donato. 673 *comprehsa* pedes Hamb. pr., per graecismum. *in limina* Hugon. - 674 *que* abest Franc. 675 *trahe in o*. Voss. *cape* Doruill. 676 *inermis* Goth. tert. 678 *tua quondam* Doruill. *tua cura* Goth. sec., non male.

piunt. 669. *Reddite me Danais*. Idem color inf. X, 61. etc. 399 sqq., in discessu Hectoris ab Andromache, vti noster Val. Flacco in Aesone et Alcimede lib. I, 762 sq. fuit. *tendebat* doctius, quam *ostendebat*, et *patri*, quam, *mili*. Apollonii I, 558 *Φίλῳ* *δειδίσκετο πατρὶ* comparabat Brunck. 676 *expertus* additum: ex pristinis virtutis experimentis, factis. 678. *Coniunx quondam tua dicta*, h. e. quae eram. Non h. l. Homerum, notarunt iam

672 sq. Ante oculos fuisse argutandum. vt notum illud:

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Quum subitum dictuque oritur mirabile mon-
strum. 680

Namque manus inter, maestorumque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.

679 *tectum illa* Hamb. sec. *repleuit* aliquot Pier. *repleat* fragm. Vatic. 680 *Cum subito* Medic. cum multis aliis, etiam Pierianis. At *subitum* poeticum. Ortus error ex scriptura *subitū*. *miserabile* Gud. Ven. Parrhaf. v. III, 26. 681 *arma pro ora* Ven. 682 *levis* Montalb., sollenni vitio. 683 *lucem* Seruius, seu quisquis hoc Seruio assuit, legisse videtur. cf. Burm. *tractuque* lectio erat a Burm. reposta, de qua latius egit ad Grat. Cyneg. 362, cum enim semel *tractus flammaram* arrideret, vbique fere obtrudere eum volebat. Est tamen *tractus flammæ* etiam ab h. l. alienissimus; emicare enim talis flamma, errare, lambere, tantum debuit; atque hoc est *tangere, tactus*, quod libri habent plerique omnes, etiam Medic. et fragm. Vatic. Ad *tractum*, qui est flammæ per longum spatium ductæ, referre melius possis mox, quæ de stellæ lapsu 693 sqq. Maior difficultas in *mollis*, quod antea legebatur, et sane accommodatissimum est τῷ *tactu*, nec tamen nisi forte in recentissimis codd. et in vet. edd., quas equidem euolui, omnibus occurrere videtur. Contra quicquid est codicum, et in his antiquissimi, Medic. cum fragm. Vatic., *mollis* habent, Parrhaf. et ed. Ven. cum sex Heinl. et antiquo vno apud Pier. *molles*; quomodo igitur *mollis* deleri possit, non video. Sane tum et *mollis comas* et *mollis flamma* iungi potest; *flamma mollis* est levis, vt *mollis somnus*, vel mobilis, vt Georg. II, 389 *molliæ oscilla*. Ita *levis apex* et *mollis flamma* sibi respondent. Verum et *comas molles* in puero recte dicuntur.

καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτον, h. e. esse. *cui relinquo*; cum notione tutelæ. inf. IV, 323 *cui me moribundam deseris, hospes?*

679—684. Mutat Anchises consilium omine obla-

to. Flamma e capite micans ostenti et praelagii regiae dignitatis genus vel ex narratione de Seruio Tullio notum. Conf. inf. VII, 73 sqq. Doctus autem Anchises auguralis scientiæ Veneris munere.

Nos pauidi trepidare metu, crinemque flagran-
tem 685

Excutare, et sanctos restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera laetus
Extulit, et coelo palmas cum voce tetendit:
Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris vllis,
Adspice nos; hoc tantum; et, si pietate me-
remur, 690

685 *trepidi* Wall. *manu crinemque* Hugén. 686 *sacros* Goth. sec. Mentel. sec. et ed. Dan., ex compendio litterarum. v. Burm. *extinguere* qu. Moret. et Voss. 687 *Et p.* Franc. 688 *Ac coeli* Rottend. pr. et *palmas coelo* Zulich. *ad coelum* aliquot Pier. *ad coelos p.* Rottend. sec., male. cf. Burm. 690 *hos pro hoc* Medic., sed a m. pr. *nos tantum et si quid p.* Hugén.

Vide Exc. XVII ad h. lib., nate autem dicta singula. cf. vbi de Anchise. *apex*, flamma in apicem acuminata, visus is est *fundere lumen de vertice Iuli*, h. e. lucere; vt Ouid. Fast. VI, 636 *inque coma Flammeus arsit apex*. Hanc rationem damnare equidem nolim; et sic *levis* bene de flamma. Burm. tamen cum Seruio *apicem* proprie dictum accipit, sc. de pileo Phrygio, qui, vt pueri, esse debuerit *levis*: vix satis scite!

flamma visa lambere tactu, contactu (cf. Var. Lect.), ita vt innoxia esset, pro innoxie. *Lambere, pasci*, pro ardere quam ornate! ex ignis natura. *fontibus*, docte pro fonte, et hoc pro aqua. Or-

TOM. II

Rr

Da deinde auxilium, pater, atque haec omina
firma.

Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit laeuum, et de coelo lapsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecti, 695
Cernimus Idaea claram se condere silua,
Signantemque vias; tum longo limite sulcus
Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant.

691 Turbatum hic aliquid olim esse debuit, si Pompon. Sabinum inspicias: *Probus ait*: atque haec omina firma, *nisi enim petisset omina, nunquam confirmari optasset* (an hoc ad lectionem omina spectauit, pro quo in multis omnia legitur? Fuisse suspicor in nonnullis: *atque haec omine firma.*) *Et Apronianus auxilium legit, ut sit: Da deinde auxilium pater et firma omina.* Atqui haec constans omnium librorum est lectio. Forte olim fuit: *Da deinde auspicium.* haec omisum in Hugon. et fragm. Vatic. 693 *laeuum* Burm. ex Gud. *umbram* Franc., vt alibi. 694 *magna cum* Doruill. 695 *labentem* Doruill. 696 *siluam* fragm. Vatic. 697 *longo tum* Cuning. ex Hulf. *limite* firmavit post Pier. Heinl. e codd. Vulgg. *lumine* vel *limine* — *fulcos* pr. Rottend. *cum l. l. fulcans* Wall. F. mollius: *Signantemque vias tum l. l. f. Dat lucem.*

putarunt, vt ederet omen; et, quod etiam absurdus, elici posse Iouem per certos ritus, vt in conspectum veniat et seu impetrandi ominis modum doceat seu rerum euentum moneat.

693 — 698. Stella cadens sup. inter prognostica Georg. I, 365 sqq. cf. Spanh. ad Callim. in Del. 38. at nunc inter auspicia habitum, et h. l. quidem laetum fugae suscipien-

dae; sic faustae nauigationis apud Apollon. IV, 294 sq. et venti secundi apud Theocr. XIII, 50 sq. bene ad Dioscurus traductum apud Val. Fl. I, 568. Respexisse videtur poeta Homerum II. d, 75 sqq. et Apollon. IV, 294 sqq. cum III, 1376 sq. Iterum inf. V, 527 *coelo ceu saepe refixo Transcurrunt crinemque volandia sidera ducunt.* Mirum tamen, quod stella illa

Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Adfaturque deos, et sanctum sidus adorat. 700
Iam iam nulla mora est. Sequor, et, qua ducitis, adsum.

Di patrii, seruate domum, seruate nepotem!
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine
Troia est.

Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.

699 *His vero* pr. Rottend. pro var. lect. *se tollere* Gud. a m. pr., eleganter, modo *affari* et *adorare* sequi posset. *in auras* alii ap. Pierium; *ad aras* nonnulli ap. eundem, et Zulich., sed vid. Burmann. 700 *sanctum lumen* Zulich. 701 *quo* aliquot Pier. Leid. et Goth. sec., sed v. lib. I, 401. Ecl. IX, 4. 702 *nepotes* sec. Moret., sed v. Burm. 703 *Vestrum o augurium* vn. Leid. v. Burm. ad Ouid. I Ep. 101. *augurium est* Menag. *est* in fine deest Moret. sec. 704 *gnate* Montalb.

fatua h. l. cum tonitru coniuncta est, nec modo cum sulfureo halitu. Ad Luciferum, Veneris stellam, Aeneae conspectam, traxerant alii. v. sup. ad I, 382. Disquis. II. f. 7. Nec de fulmine stella accipi potest. Non autem cucurrit multa cum luce, sed stella ducens facem multa cum luce, h. l. habet speciem facis longae. Hinc 697. *longo limite sulcus Dat lucem.* Totam augurii rationem per partes explicat Seruius more suo.

699 — 704. *victus*, expugnata tandem voluntate. *se tollit ad auras* pro sim-

plici, e strato se attollit, surgit. *adfatur deos*, precatur. *vestroque in numine Troia est*: acumen tragicum: quod dubiam admodum interpretationem habet, et insolens est; *in numine esse.* Cum haec verba coniuncta sint cum illis: *Vestrum hoc augurium*, poeta declarasse videtur, *numen* ipsi simili significato esse dictum, h. e. pro *augurio*, *omine*, vt inf. VII, 119. In hoc omine *est Troia*, h. e. fatum Troiae, et, quod ex caeteris elicias, iudicium Anchisae de hoc fato: Troiae excidium instare et urbem ei esse deferendam.

Dixerat ille; et iam per moenia clarius ignis 705
 Auditur, propiusque aestus incendia voluunt.
 Ergo age, care pater, ceruici inponere nostrae;
 Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit;
 Quo res cumque cadent, vnum et commune pe-
 riculum,

Vna salus ambobus erit. Mihi paruus Iulus 710

705 *Ille etiam* Witt. et Goth. sec. *ille quidem, per* ed. Ven.
 706 *quo abest* Voss. *voluit* Ven. 708 *subito* pr. Menag. et Ven.,
 male. cf. inf. IV, 599. Heinf. 709 *cadant* quidam ap. Pier. *ca-*
dunt Wall. *cadet* duo Burm. *cadet* Witt. *cadit* Hamb. sec. *pe-*
riculum est Leid. vnus. 710 *mihi solus I.* Donatus legisse videtur,
 quod placebat Pierio. cf. Heinf.

Simplicissima itaque ratio
 haec est: Troia haec, quam
 ego deferere, cui ego super-
 fies esse nohii (sup. 637), ve-
 stro hoc augurio declaratur
 mihi deferenda esse. *Troia*
est, Troia mihi erit, non
 haec, quae nunc incensa est,
 sed, quocunque vestrum au-
 gurium, o dii, ducet nos.
 Nam, vt nouum Troiae or-
 tum ostendi sibi Anchises pu-
 tet, multo argutius, quam
 illud, esse videtur, quasi sit:
Troia est in vestro numine,
 h. e. Troia altera promittitur
 hoc omine, vt III, 86 *Serua*
altera Troiae Pergama. Ita
 tamen videtur accepisse, quis-
 quis Seruianis haec attexuit:
Augurium numenque ve-

strum efficiat (immo, *effi-*
cit) *ne putem Troiam pe-*
risset. At Seruius ipse hoc
 habet: *in vobis habeo Tro-*
iam, propter illud sup. 642:
Has mihi seruassent sedes.
 quod forte in prioram no-
 stram rationem interpretari
 possis; namque alias haec
 cum caeteris non satis bene
 conuenire videntur, vt nec
 illa interpretatio, quam Burm.
 sequitur: *in vestra potesta-*
te, tutela, Troia est.

705. *Clarius ignis* h. l. cla-
 rius strepitus ignis, *propius-*
que incendia voluunt ae-
stus, h. e. calorem, ornatissi-
 me, pro flamma, incendium,
 propius adserpit.

Sit comes, et longe seruet vestigia coniunx.
 Vos famuli, quae dicam, animis aduertite vestris.
 Est vrbe egressis tumulus templumque vetustum
 Desertae Cereris, iuxtaque antiqua cupressus,
 Religione patrum multos seruata per annos: 715
 Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam,
 Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
 Me, bello e tanto digressum et caede recenti,
 Adtrectare nefas; donec me flumine viuo
 Abluero.

Haec fatus latos humeros subiectaque colla 720

713 Heinf. malebat *urbem*; sed vtrumque vsitatum. cf. Burm.
 716 *Hac coni.* Heinf. *ex diuersa* Leid. vnus. *e diuerso* duo. *ex*
aduerso Menag. pr. *veniamus* tres Burm. 717 *Tum* Leid. a m.
 pr. *saxa* Ven. 718 *bello tanto* Dormill. cum al. Pier. *ex tanto*
 alii eiusdem, cum Goth. tert. et tanto sec. Rottend. *bello egressum*
ex tanto Witt. 719 *Adtrectare* et *attractare* in nonnullis Pier.
 et Burm. scriptum. *donec in f. duo.* *flumine in vno* Hugen.
 720 *abluero.* Terent. Adelph. I, 2, 47. *abiero* pro abibo, gram-
 matici. 721 *Hoc* Zulich. *proiectaque colla* aliquot Pier., quod

711. *Longe seruet vesti-* *verso*, ex diuersis partibus
gia, h. e. obseruet gressus ac viis, quibus dimittuntur.
 meos; e longinquo autem, Caeterum haec locorum de-
 ne, si multi vna exirent, de- signatio sitne ex antiquiore
 prehenderentur ab hostibus. petita an a Marone inuenta,
 Itaque et famulos per diuer- ignoratur.
 sas vias dimisit. Ita bene Cer- 717. *sacra et Penates*, vt
 da post Seruium. Mox 712. sup. II, 293. siue vt *sacra*
 pro vulgari *aduertite ani-* sint genus, complexum cum
mos ad ea, quae dicam. Palladio, Vesta, igni sacro,
 inprimis Penates; siue vt sint
 diuersae res. v. Exc. IX.

714. *Deserta Ceres* exqui-
 site dicta, cuius templum erat
 desertum vetustate vel belli
 decennalis tempore. *ex di-* 721 — 723. Instrauit Ae-
 neas humeris vestem, vesti-

Veste super fuluque internor pelle leonis;
Succedoque oneri. Dextrae se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus aequis.
Pone subit coniunx. Ferimur per opaca lo-
corum. 725

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae; sonus excitat omnis;
Suspendum et pariter comitique onerique ti-
mentem.

Iamque propinquabam portis, omnemque vi-
debar 730

Euassisse vicem: subito quum creber ad aures

arridebat Heinio, vt porrigeret Aeneas ceruicem ac praeberet oneri. Sed longius quaesitum hoc. *submissa* Goth. tert. 723 *paruulus* Mentel. pr. *Iulos* Moret. pr. 725 *subiit* Mentel. tert. *per o. viarum* vnus Guelph. in Exc. Cort. 727 *examine* duo Burm. cum Goth. sec. 728 *aurae terrent* sec. Moret. 729 *et abest* Doruill. *comiti onerique* duo Burm. *timebam* Goth. tert. 730 *propin- quandum* Exc. Burm. 731 *euassisse vicem* Marklandi, ad Stat. V Silu. II, 152, coniectura, Burmanno improbata, sed vnice vera, et ab editore in textum recipienda. Nam neque omnem adhuc viam

que pellem. Superinternor *merati ex agmine* (v. sup. 414) doctior ratio; quamuis veste et pelle leonis (ante 414) doctior ratio; quamuis oculos habuit II. n, 326 sqq., et ipsi in *agmen* colligebant vbi Agamemnon simili habitu se, ex hostilibus tamen co- inducitur) humeros et colla piis confluxerant. subiecta, h. e. collum, quod 730 — 734. *Portis*. Est subiicio, submitto oneri im- porta ab hoste auersa, ad posito. cf. Excurs. XIII et Idam ducens, et ad partes XVII. australes, vnde littus peti poterat, et in eo Antandrus III,

726 — 729. Suaniter et ex affectus veritate! Comparant 6. v. Excurs. XIV. *omnem* Apollon. III, 953. 954. *gla- vicem*, fortunam, periculum.

Vilus adesse pedum sonitus genitorque per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; pro-
pinquant.

Ardentis clipeos atque aera micantia cerno.

Hic mihi nescio quod trepido male numen
amicum 735

Confusam eripuit mentem. Namque, auia cursu
Dum sequor, et nota excedo regione viarum,
Heu! misero coniunx, fatone erepta, Creusa

erat emensus, nec de via ad portas facta bis memorare attinebat: at hoc erat memorabile, quod iam omnes fortunae vicissitudines, omnia, quae timuerat, euassisse sibi videbatur; falso tamen. Recepti itaque eam hac altera editione; quod iam fecerat Brunck. Vulgg. *viam*. 732 *umbras* sec. Hamb. 733 *Respiciens* Ven. et Goth. tert., male. 734 *Ingentis cl.* Hamb. alt. 735 *nescio quid* duo Burm. 738 *fatone* Doruill.

v. Var. Lect. *adesse ad au-* *numen male amicum*, inimi-
res dictum potest videri pro cum, infestum; *δαίμων τις*
accedere, vel accidere ad *κακός. mentem confusam*
aures, allabi auribus, vt inf. *eripuit*: duo iunxit, quae
IX, 474. Poeticae tamen dic- fere sigillatim poni solent.
tioni conuenientius iungere: *eripere mentem*: *ἐξελέσθαι*
creber ad aures sonitus, qui *Φρένας*; *mens confusa*, per-
crebro, clarius clariusque, turbata: *σὺν δὲ γέροντι νόος*
auditur. *prospiciens*, quip- *χῦτο*, vtrumque Homericum.
pe in humeros filii sublatus. cf. Guell. *nota regione via-*
Non ad metum referendum. *rum* pro excedo, deflecto,
ardentes clipeos, relucente de viis notis, frequentibus.
flamma, quippe aereos. tum pro *via* poni possunt *lo-*

735 — 741. Super decoro *ca; partes, regiones*, per
in hoc loco seruato, si ad quas viae patent; hinc *regio*
nostros mores ac sensus aesti- *viarum* poetis ducta. Exem-
mes, quod apud amantem pla ap. Burmannum sunt. —
Didonem haec narrantur, non 738. Iungi possunt: *fato*
male disputauit Segraisius. *erepta Creusa, substititne*

Substitit, errauitne via, seu lassâ resedit,
Incertum; nec post oculis est reddita nostris; 740
Nec prius amissam respexi, animumue reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sa-
cratam

Venimus: hic demum conlectis omnibus vna
Defuit; et comites, natumque, virumque sefellit.
Quem non inculcavi amens hominumque deo-
rumque? 745

Aut quid in euerſa vidi crudelius vrbe?
Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Pe-
nates

Conmendo focîis, et curua valle recondo;
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renouare omnis, omnemque reuerti 750

739 *errauitne viam* Franc., seu *capta* pro diu. lect. Gud. et pr. Rottend. a m. pr. cumque iis Goth. tert. *lapsa*, sollenni lapsu, in Goth. pr. et multis ap. Heinſ. et Burm., quod mireris potuisse probari viro doctissimo. 740 *Incertum est* multi ap. Burm. 741 *animumue* Heinſ. e melioribus: vulgo *que. reflexi* Voss. 742 *Cereri* Moret. sec. 744 *reflexit* Exc. Burm. a m. pr. 745 *inculso* Hamb. sec. *deosque* Leid. *deumque* multi ap. Burm. et duo Goth. *hominum demensque deorum* Franc. 748 *In valle* pr. Moret. a m. sec. 750 *reuocare* Ven. et alter Menag. et Goth. tert. cum aliquot Pier., minus bene. *renouasse* alii aliquot Pier. r. meos Zulich. r. urbis Doruill.

an errauit via. „Non enim *dem*, collis, in quo antiqua dubitat fato esse sublatam; Cereris erat aedes, sup. 713. cf. inf. 777.“ Ita Seruius. Male de sepulcro Potter. Gr. Melius tamen: *coniux mihi Ant.* T. I, p. 174. Mox 746. *erepta Creusa fatone substitit, an errauit de via an crudelius*, h. l. quod magis doleret. 749—755. *Ipse urbem repeto* — *Principio muros re-*

Per Troiam, et rursus caput obiectare periclis.
Principio muros obscuraque limina portae,
Qua gressum extuleram, repeto; et vestigia retro
Observata sequor per noctem, et lumine lustrô.
Horror vbique animos, simul ipsa silentia ter-
rent. 755

Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
Me refero. Inruerant Danai, et tectum omne
tenebant.

Illicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur; exsuperant flammae; furit aestus ad
auras.

Procedo, et Priami sedes arcemque reuiso. 760
Et iam porticibus vacuis Iunonis aſylo

752 Cerda coni. *obsessaque*. vid. not. Deerat versus Moret. sec. 755 *animo* septem Heinſ. Exc. Burm. et duo Goth., intercepta a sequentis vocis initio, vt et in Medic. factum. *animum* Schol. Stat. Theb. I, 494. *tunc ipsa f.* Doruill. *nunc* idem Schol. lib. I, 368. 757 *Irruere* Gud. a m. pr. *intus erant D.* pr. Hamb., eidem abest et. *omne replebant* Menag. pr. 758 *Illicet* plerique scribunt. *fastigia tecti* Schol. Cruqu. Horat. lib. II Od. 4, et Medic. a m. pr. 759 *et superant* Goth. sec. 760 *Procedo et P.* Heinſ. cum vetustioribus, etiam Pierianis; et Donato, vt inf. III, 349 et sup. 632. Vulgo *Procedo ad P.* vel *Protinus ad P.* cf. Burm. *praecedo* Moret. pr. *sedemque arcemque* ed. Ven. 761 *At iam* Goth. sec.; hoc desideres, vel *Hic iam*.

peto. Quod in verbis ingratum est, mutaturus erat Maro. Declarat autem prius *per opaca locorum.* 754. *lumine lustrô*, simpl. circumspicio. 755. horror noctis vbique terret me. 761—766. A domo sua, quam expilatam et incensam

Custodes lecti Phoenix et dirus Vlixes
Praedam adseruabant. Huc vndique Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensaeque deorum,
Crateresque auro solidi, captiuaeque vestis 765
Congeritur. Pueri et puidae longo ordine matres
Stant circum.

Aufus quin etiam voces iactare per vmbram,
Inpleui clamore vias, maestusque Creusam

762 laeti duo Burm. durus Parrhaf. in marg. cum nonnullis
Pier. et Goth. tert. 763 obseruabant alii ap. Pier. Heinf. et Burm.,
sollenni lapsu ex afferuabant. obseruant Parrhaf. hic Goth. alter.
765 craterasque Medic. que abest duob. Burm. et alteri Goth.
767 Supplent versum Venetus: et crebris sua carpunt pectora
pugnis, Exc. Burm.: crebrisque premunt sua p. p., Guelpherb.
vn. in Exc. Cort.: et crebris pulsant sua p. p., Wittianus: et tacitis
implent mugitibus auras. 768 umbras multi ap. Burm. et duo
Goth., vt iam toties variatum vidimus. per urbem coni. Heinf., v.
Burm. quidni tamen: per noctem, per noctis silentia! 769 viam
nonnulli ap. Burm.

ardere videt, ad arcem et re-
giam tendit: hic vero hostem
videt asseruare praedam et
captiuos; Creusa itaque nec
hic reperta, discedit. Por-
ticibus vacuis. sup. 528.
Porticibus longis fugit et
vacua atria lustrat. Iuno-
nis asylo, simpl. pro templo,
quod in arce fuit. cf. sup.
ad 567. Eurip. Troad. 32
simpl. ὑπὸ σέγαις ταῖς δ'. 766.
vueri et matres captivae ab-
ducendae. Expressum mise-
rabile hoc captiuorum agmen
in Tabula Iliaca n. 111 et in

Polygnōti pictura ap. Pausan.
X, 25. 26. cf. inf. III, 323.
Ouid. Met. XIII, 412 sqq.
Notatum autem in h. l. Tro-
ianis iam temporibus prae-
dam non temere cuique pro
se parare licuisse, sed vnum
in locum fuisse congerendam,
mox certis legibus diuiden-
dam; vnde munera ἐξαιρετα
locum habebant. Id quod
inter cultioris vitae elemen-
ta referri solet. Porro, non-
dum illa aetate religioni ha-
buisset victores, sana expilare
et incendere.

Nequidquam ingeminans iterumque iterumque
vocaui. 770

Quaerenti, et tectis vrbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
Visa mihi ante oculos, et nota maior imago.
Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus
haesit.

Tum sic adsari, et curas his demere dictis: 775
Quid tantum insano iuuat indulgere dolori,
O dulcis coniunx? non haec sine numine diuom
Eueniunt. Nec te hinc comitem asportare Creusam

770 nec quicquam Franc. iterum iterumque aliquot Heinf. et
Burm. cum Goth. sec. 771 sine more tert. Moret. et Leidenf.
vnus; quod alias Virgilius amat: sed h. l. non conuenit. ruenti ali-
quot boni libri Heinf. et Burm. Minus bene: nam furere magis
ἐναγγὲς quam ruere. 772 vnus umbra Zulich., sed ipsius etiam
Nonius in imago. 774 Obstupui scribitur etiam hic ap. Pier.
steterantque aliquot Pier. et tres Burm., prae. steteretque Franc.,
vt etiam lib. III, 48 habet, vbi hic versus repetitur; hemistichium au-
tem alterum repetitum XII, 868. IV, 280. 775 tunc alii ap. Pier.
et Goth. alter. effari Hamb. sec. v. sup. 700. 776 dolori Heinf.
librorum auctoritate restituit; vulgo labori, vt nonnulli libri, etiam
Goth. alter, forte ex lib. VI, 135, quamquam ea permutatio sollen-
nis. Hic tamen dolor potius, quam labor, locum habere videtur;
nisi quod labor exquisitè pro dolore ponitur. Arusianus Messius lau-
dat: Quid iuuat insano tantum i. dolori, Vratil.: Quid tandem
i. i. i. dolori, et pr. Moret.: Quid tam insano, ex compendio
litterarum. 778 nec te comitem hinc asportare Cr., vt in non-

771. 772. tectis vrbis, lib. I. Imitatione nostri Hy-
intra vrbis moenia. simula- las Herculi per somnum ob-
crum, εἰδωλον, infelix, in- iectus apud Valer. Flacc. IV,
feliciter amissae Creusae. 773. 18 sqq. — 43. 774. Ex Iliad.
nota maior i., h. e. pristina; ω, 358 — 360.
igitur iam dea facta. Nota 777. Iliad. 6, 185 Οὐχ ὅγ'
veterum opinio. Loca con- ἀνευθε θεῶν τὰδε μαινεται. Et
gessit Cerda: v. Exc. XIII ad similia alibi. Omnino haec

Fas; aut ille finit superi regnator Olympi.

Longa tibi exilia, et vastum maris aequor
arandum; 780

Et terram Hesperiam venies: vbi Lydius, arua
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res laetae, regnumque, et regia coniunx

nullis legitur, olim libros obsedisse, ex Servio patet; quod Grammatici adeo defendere satagebant. Retinuit metri vitium Cuning. Alii aliter emendare voluerunt; nam Medic. cum aliis: *nec te comitem hinc portare* (pr. Moret. etiam *portasse*), Hamb. sec.: *nec te hinc c. portare*, duo Moret.: *nec te comitem portare*. Parrhaf.: *nec te comitem asportare*. 779 *aut ille f.* ex Medic. et aliis optimis reposuit Heinfl., vt iam ed. Ald. et aliae vett. Vulgo *haud ille*. sed ex Codd. non facile tale quid diiudicari potest. Witt. *haud ille finet*. Porro *summi* Exc. Burm. *puri* Goth. alter. 780 *longum* Gud., pro var. lect. *rs vastum*. *auxilla* Goth. tert. 781 *Et terram H.* Heinfl. cum optimo quoque, etiam Pieriano; Virgiliano more ex Graecis ducto, vt *ad* omittatur. Vulgo tamen *Ad t.*, vt et nonnulli codd. habent, et Probus in Arte. Heinfl. coni. *Vt t.* Parrhaf. *Hesperiam*. 782 *laeto f.* Doruill. cum nonnullis Pier. 783 *res Italiae* Medic. et Colot. ap. Vrsin., miro lusu. *res laeta* et

oratio est affectus plena. 779. *ci ἀνδρῶν. leni fluit agmine.* Fas, fatum, seu voluntas Supra Georg. I, 322 *agmen* deorum. cf. Heinfl. 780 — *aquarum* dixerat; at h. l. absolute Ennii exemplo Annal. 784. *exilia* pro *exilium*, V *Quod per amoenam urbem leni fluit agmine flumen* apud Macrobi. VI, 4. et hoc pulcre pro longo itinere vel errore, adiuncta notione, quod extra patriam fit. cf. Burm. Ductum ex *Φυγή* et ex *arandum* adsumendum verbum latius; *abeunda*, vt iam Seru. *Lydius Thybris* pro Etruscus, Creusae umbra de sedibus in ex vetere opinione originis Italia quaerendis: cf. Disquis. Etruscorum a Lydis ductae. II, f. 6. Porro de hac locorum, quo peruenturus erat v. Exc. III ad lib. VIII. *arua virum* signate, exemplo Grae.

Parta tibi; lacrimas dilectae pelle Creusae.

Non ego Myrmidonum sedes Dolopumue superbas 785

Adspiciam, aut Graiis seruitum matribus ibo,
Dardanis, et diuae Veneris nurus:

Sed me magna deum Genetrix his detinet oris.
Iamque vale, et nati serua communis amorem.
Haec vbi dicta dedit, lacrimantem, et multa volentem 790

Dicere, deseruit, tenuisque recessit in auras.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum;

res latae nonnulli; sed *res laetae* praeclare poeta de felici et prospero rerum statu et conditione, vt saepe alibi. 785 *superbam* Franc. 786 *haut* vel *haud* aliquot. 787 *et tua coniux* supplent nonnulli versum in Seru. 788 *me detinet* Hamb. *hic destinet* ed. Ven. 789 *serua nati* Montalb. *amores* Graeu. 790 *plura v. d.* Leid. 791 *Discere* sec. Hamb. 792 *conatus erat* Ma-

dicio facta sit, v. Exc. XV *sedes superbas*, regiam suad h. lib. 784. *parta tibi* perborum dominorum. — nunc, fato destinata. *lacrimas Creusae*, propter Creusam: vt alia. 788. Magna deum Mater. Videtur innui: a Cybele eam in consortium esse assumptam

785—789. Praeclari versus; metuere autem debuit, tanquam Nympham in patrio solo. De Creusae fatis cf. ne illa in hostium manus incidisset et captiua abduceretur. Exc. XIV. — 789. plenus affectus versus. Praeclarum locum Propertii IV extr. 73. Similitudinem habent 74, et Eurip. Alcest. 378 inf. III, 321 sq. Andromachae verba; et quoties non iam Cerda laudauit. decantata est haec calamitas

in Tragicis! Memorat autem 792—794. Versus ducti Neoptolemi regiam v. 785. ex Homero Odyss. λ, 205—207. Vnde petierunt et alii. tanquam praecipuam praecipui inter Achiuorum duces. cf. sup. Georg. IV, 500.

Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios consumta nocte reuiso. 795

Atque hic ingentem comitum adfluxisse no-
vorum

Inuenio admirans numerum; matresque virosque,
Conlectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Vndique conuenere, animis opibusque parati;
In quascumque velim pelago deducere terras. 800
Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae,

crob. V Sat. 7. *colla et d.* Doruill. *circumdare brachia collo*
sec. Moret. 792 — 794 lidem versus inf. VI, 700 — 703. 793 *com-*
prensa Heinl. cum Medic. et optimis caeteris; alii *compressa*, quod
Pierius praetulisse videtur. Zulich. *compressa*. sec. Hamb. *conata*;
perpetuae variationes. Aliquot Pier. etiam, *manu*. 794 *Par l.*
vennis, v. *f. vento* Medic. Pierii, ex interpolatione. *f. fumo* Ma-
crob. V Sat. 5, ut alibi: inf. V, 740. IV Georg. 449. *ferro* Leid.
a m. pr. Faber emendabat *somno*, quia *ὄνειρος ἱκέλος* ap. Grae-
cos occurrit. Sed *somno* quidni poeta aequè bene dixerit, qui et
ipse, si excussus, dispulsus fuerit, soluitur, diffluit, euanescit.
Nec, si somnium cogitare necesse sit, quicquam impedit, quomi-
nus *somnum* de eo accipias, ut simile plane sit illi ap. Apollon.
IV, 877 *Αὐτὴ δὲ πνοὴ ἱκέλη δέμας, ἥντ' ὄνειρος* Bñ ὁ ἱμεν.
796 hic abest tert. Rottend. *effluxisse* duo Hamb. 798 *ex Ilio*
Heinl. secundum Donati scripturam probabat, sed inuito metro.
Mox idem malit iungere: *mis. vulgus vndique conu. et mis.*
Rottend. tert. *mirabile* Leid. 799 *animisque* Moret. sec. et pr.
Rottend. 800 *decurrere* Gud., pro diu. lect.

798. *Collectam exilio*, ad sidera de montibus proximis
fugam, *pubem*, iuvenes quo-
que. Mox 799 *opes*, fortu-
nas ad naues faciendas, in-
struendas et sic porro.

801. Noto poetarum more, sidera de montibus proximis
cf. v. c. Apollon. I, 1273. XVI.

Ducebatque diem; Danaique obseffa tenebant
Limina portarum; nec spes opis vlla dabatur.
Cessi, et sublato montem genitore petiui.

802 *que* abest Franc. 804 *montes* Medic. cum altero Me-
diceo Pierii et aliquot aliis ap. Burm. Vtrumque rationem habet.

802 — 804. *Limina por-* cessi. *montem*, int. Idaei
tarum, portas. *Spes opis*, iugi partem, qua ad An-
auxilii patriae ferendi, Seru. tandrum via ferebat. conf.
Est simpl. salutis. Igitur dis- IX, 80.

Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios consumta nocte reuiso. 795

Atque hic ingentem comitum adfluxisse no-
vorum

Inuenio admirans numerum; matresque virosque,
Conlectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
Vndique conuenere, animis opibusque parati;
In quascumque velim pelago deducere terras. 800
Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae,

crob. V Sat. 7. *colla et d.* Doruill. *circumdare brachia collo*
sec. Moret. 792 — 794 lidem versus inf. VI, 700 — 703. 793 *com-*
prensa Heinf. cum Medic. et optimis caeteris; alii *compressa*, quod
Pierius praetulisse videtur. Zulich. *compressa*. sec. Hamb. *conata*;
perpetuae variationes. Aliquot Pier. etiam, *manu*. 794 *Par l.*
vennis, v. f. *vento* Medic. Pierii, ex interpolatione. f. *fumo* Ma-
crob. V Sat. 5, vt alibi: inf. V, 740. IV Georg. 449. *ferro* Leid.
a m. pr. Faber emendabat *somno*, quia *ὄνειρος ἱελος* ap. Grae-
cos occurrit. Sed *somno* quidni poeta aequè bene dixerit, qui et
ipse, si excussus, dispulsus fuerit, soluitur, dissiluit, euanescit.
Nec, si somnium cogitare necesse sit, quicquam impedit, quomi-
nus *somnum* de eo accipias, vt simile plane sit illi ap. Apollon.
IV, 877 *Αὐτὴ δὲ πνοὴ ἱέλῃ δέμας, ἥντ' ὄνειρος Βῆ ὅ' ἔμεν.*
796 *hic* abest tert. Rottend. *effluxisse* duo Hamb. 798 *ex Illo*
Heinf. secundum Donati scripturam probabat, sed inuito metro.
Mox idem malit iungere: *mis. vulgus vndique conu. et mis.*
Rottend. tert. *mirabile* Leid. 799 *animisque* Moret. sec. et pr.
Rottend. 800 *decurrere* Gud., pro diu. lect.

798. *Collectam exsilio*, ad sidera de montibus proximis
fugam, *pubem*, iuvenes quo-
que. Mox 799 *opes*, fortu-
nas ad naues faciendas, in-
fruendas et sic porro.

801. Noto poetarum more, *Lucifer*, stella Veneris ac-
commodate. Vid. Excurs.
cī. v. c. Apollon. I, 1275. XVI.

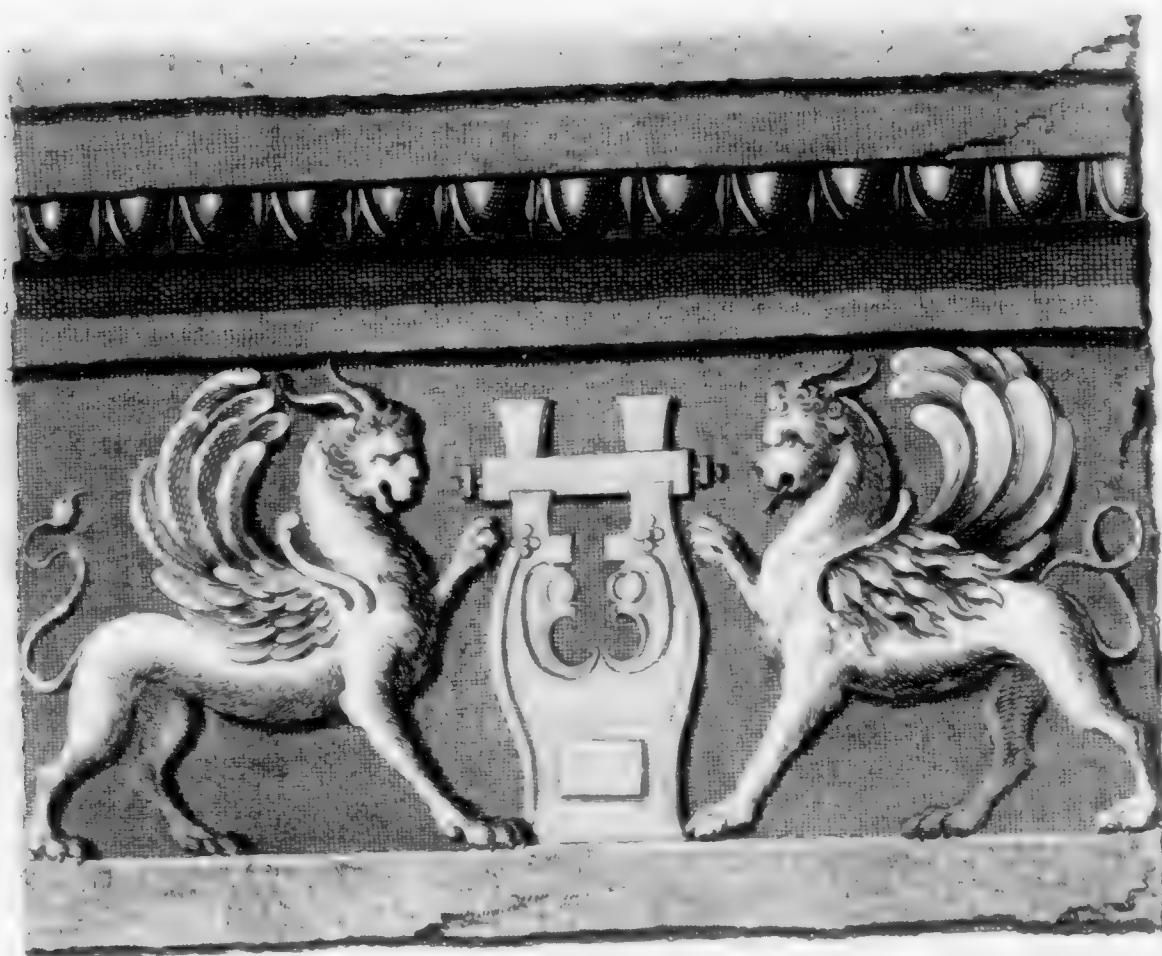
Ducebatque diem; Danaïque obsessa tenebant
Limina portarum; nec spes opis vlla dabatur.
Cessi, et sublato montem genitore petiui.

802 *que* abest Franc. 804 *montes* Medic. cum altero Me-
diceo Pierii et aliquot aliis ap. Burm. Vtrumque rationem habet.

802 — 804. *Limina por-* cessi. *montem*, int. Idaei
tarum, portas. *Spes opis*, iugi partem, qua ad An-
auxillii patriae ferendi, Seru. tandrum via ferebat. conf.
Est simpl. salutis. Igitur dis- IX, 80.

EXCURSVS I ad Aen. II princ.

De auctoribus rerum Troianarum

(τῶν Τρωϊκῶν).

Post sermonis poetici elegantiam, poetae doctrinam declarare nobis inprimis esse propositum, ab initio sumus professi. Cum itaque in libro altero ille excidii Troiani casus mira rerum varietate et incunditate exponat, multaue, quae in Homero non occurrunt, commemoret; quandoquidem in inveniendis rebus aut in aliorum inuentis sapienter adoptandis, variandis, ornandis, disponendis, eloquendis, vel maxime poetae ingenium cognoscitur; ut intelligatur, quaenam ille ab antiquioribus poetis iam ante exposita ad sui carminis naturam, rationem ac consilium, attemperauerit, non intempestiuum fore arbitramur, si, qui ante Virgilium praeter Homerum res Troianas, excidii inprimis, de quo nunc potissimum agitur, exposuerint, quosque ex iis potissimum Virgilio ante oculos fuisse probabile sit, paulo accuratius indagemus; etsi in nonnullis nos doctioris disputationis tantum lineas ducere, in aliis nonnulla, quae

EXCURSVS I AD LIBRVM II 355

copiosius iam ab aliis dicta sunt, summam colligere non ignoremus.

Res igitur Troiani belli omnino post Homerum; primum auctorem, *) longo tamen temporum intervallo, centum saltem annorum, nec nisi postquam vulgo circumferri coeperant Homeri carmina, fuerunt tractatae a poetis cyclicis, hoc est, ab iis poetis, qui, Homeri exemplo, non modo rerum bello Troiano gestarum, quae Iliadem siue antecesserunt siue sunt sequutae, verum adeo, Proclo apud Photium teste, totius mythologiae a Coeli et Terrae inde nuptiis ad finem errorum Vlyssis, modo singula capita modo plurium capitum complexum, carmine epico, hoc est, ad Homerici carminis numeros, tractandique et eloquendi modum, composito, exposuerant, et ex quibus certa dispositione a nescio quo collectis et ordinatis syntagma epicum concinnatum, extitisse putatur. Accurate de iis, post Nicolaum Loensem in Epiphyll. II, 4. Salmas. in Solin. p. 597 et Casaub. ad Athen. VII, 4. Dodwell. de Cycl. p. 802, qui soli consuli merentur, egit Schwarzius Altdorf. in Diss. de poetis cyclicis. Adde Fabric. B. Gr. T. I p. 281. Sunt tamen admodum pauca in hoc argumento ad liquidum perducta.

Nam primo, quorum poetarum nomina et opera hoc cyclo comprehensa fuerint, res est partim obscura, partim controuersa, etiam inter veteres; nec satis constanter traditur, quam late eius argumentum patuerit; modo enim intra belli Troiani fines ille substituisse, modo ad ipsam cosmogoniam euagatus esse narratur. Quo ipso constare puto, intra priuatam nonnullorum doctorum Grammaticorum opinionem totam hanc de cyclo epico praeceptionem substituisse in diuersa abeuntium. Neque vnquam tale corpus plurium poetarum aliter confectum, quam ut grammaticus aliquis

*) De his accuratius disputandi locus erit ad ipsum Homerum. Nunc reliqui intacta ea, quae ante Iliadem cum Scholiis Venetis a Villoisfono editam mihi probabilia esse videbantur. Alia dies docuit, docebitque, ut fieri necesse est in iis, quae tantum probabiliter constitui nec, fide historica deficiente, ultra probabilitatem assurgere possunt.

eorum recensum seu indicem faceret, et singulari sorte libello aut in opere grammatico ederet; nec facile omnes, quorum magnus fuit numerus, qui Genealogias deorum, Titanomachias, Gigantomachias, Argonautica, Thebaica, Heracleas, et sic porro, tum in rebus Iliacis, qui Νόστος scripserunt, tali indice enumerati fuerunt. *Arctinum Milesium, Eumelum, Leschen et Cypria carmina* eo comprehensa fuisse plerique tradunt; *Antimachum, Stesichorum*, alios inferunt alii, fide non satis explorata. Videntur porro plura in hac quaestione confundi: Alius est *Cyclus mythicus*, h. e. fabularum complexus inde a genealogiis deorum ad Troiae vsque excidium deductus; alius *Cyclus Troianus*, h. e. fabularum ad bellum Troianum spectantium. Iam *ab his cyclis* dictos arbitror *poetas cyclicos et carmina cyclica*, quorum argumenta intra alterutrum mythorum complexum et orbem continerentur: non vero ut ipsi cyclum aliquem constituerent. Ex priore genere fuere Theogoniae, Cosmogoniae, Titanomachiae, qualis fuit seu Eumeli Corinthii sub Olympiadum initia, seu Arctini, Corinthii (non Milesii), Gigantomachiae, Φορωνίς, Δαναίς, Eoeae, Naupactica, Ἡρακλεία, Argonautica, Θηβαίς (κυκλική dicta) τὰ ἔπη τὰ εἰς τὸν πόλεμον τῶν Ἐπιγόνων, Ἀλκιμαίων, Μινυῶς, Αἰγίμιος, Οἰχαλίας ἑλῶσις, Κήρυκος γάμος, Ἀμαζονικά, Θησής; ex altero autem Arctinus, Lesches, Stasinus Cyprius. Confusus cum his cyclis *cyclus epicus*, quem grammatici Alexandrini, Aristarchus et Aristophanes Byzantinus, constituerant, dilectu inter poetas epicos veteres facto, et principibus tamquam in canonem et in censum relatis; fuere illi Homerus, Hesiodus, Pisander, Panyasis, Antimachus (v. Quintil. X, 1, 51 sqq. Proclus Chrestomath. et hinc Tzetza Prol. in Hesiod. et in Lycophr.). Translatum est hoc nomen cycli epici etiam ad illa duo cyclicorum genera, quatenus res Troianae et mythi hexametris erant expositi. Tractum aliquando nomen ad duo carminum genera, quibus tamquam nota aliqua eo ipso inureretur: alterum, quoties poetae in argumento iam ab aliis tractato, in rebus notis ac tritis, *circa vilem patu-*

lumque morarentur orbem (Hor. Art. 132): alterum, cum epici carminis naturae et artis ignari narrationem a primis rei primordiis repetitam per singulas partes, tamquam scriptores pedestres, exponerent: quod v. c. Statius in Achilleide tentavit: ad hoc genus spectat Epigr. in Anthol. II, 40 p. 163 Steph. Nata hinc illa: apud Acronem in Horat. cyclicum poetam esse, qui variare res nesciat; et Isidor. VI, 17 ea carmina cyclica vocari, quae cuiusque materiae simplici forma facta sint. Hunc in modum diuersarum rerum discrimine facto, licebit tandem aliquid certi et explorati de *poetis cyclicis* tradere.

Horum poetarum opera, quantum ex fragmentis, tum ex Quinti Smyrnaei imitatione, et ex argumentis Cypriorum Carminum et Νόστων apud Proclum, colligere licet, tota ad Homeri non tam artem quam sermonem potius ac colorem et epicam dictionem fuit composita. Nec tamen res intra poetices spatia substitit, sed liberius est euagata. Nam, cum pedestris orationis usus et cultus increbescere inter Graecos coepisset, multique essent, qui antiquissimos mythos historiasque Graeciae, partim singularum urbium fabulis, religionibus ac sacris, festis ac ritibus, locorum etiam monumentis, templorumque donariis consecratas, partim ex prisca carminibus, quae supererant, collectas litteris mandarent; inter quos *Pherecydes Atheniensis*, et *Acusilaus Argivus*, *Hecataeus Milesius*, et post hos alii *Θεογονιῶν* auctores, genealogiis deorum ac cosmogoniis condendis inprimis inclaruerant; successerunt alii, qui Graecorum post mythicum tempus historias, adeoque etiam bellum Troianum perscriberent, inter quos nescio an primo loco *Hellanicum Lesbium* ponam, cuius magnum opus *ἱστοριῶν* fuisse videtur, ad quod tamquam partes referenda erunt quae laudantur: Φορωνίς, Ἀτθίς, Ἀτλαντίς, Δευκαλιώνια, Τρωϊκά. (Fragmenta eius nunc collecta sunt a doctissimo viro, F. W. Sturz.) In Troicis rebus fides eius inprimis fuit probata, ut etiam Dionysius Halic. lib. I. c. 46. 47. 48 in Troiae excidio Aeneaeque fuga narranda eum potissimum sequendum existimaret; et ex Clemente Alex. I

Strom. p. 139 satis constat, eum Troiae captae epocham inter caeteros accurate definiisse. Laudantur eodem loco alii, sed nominibus tantum noti. Celebrius nomen est *Dionysii Milesii*, qui Herodoto paullo antiquior circa Olymp. LXV vixisse traditur, *κυκλογράφος* Suidae et Tzetzae dictus, non tamquam cycli epici auctor, quod male traditur, sed propter opera, quae cyclum mythicum et historicum efficiebant, eaque in hunc modum ordinanda, ut scripserit *Μυθικά*, *Ἀργοναυτικά*, *Τρωϊκῶν βιβλία γ'*, tum *Κύκλον ἱστορικὸν ἐν βιβλίοις ζ'*, sequebantur *τὰ Περσικά* et tandem *τὰ μετὰ Δαρείον*; nisi duo haec vnum idemque opus fuere; in quo ipso habemus historiae catholicae scriptorem antiquiorem illis, qui vulgo habentur *).

Et si autem cum temporum decursu ab antiquis illis rebus mythicis ad seriorum temporum res et casus historiae procederent, tamen et sequiores scriptores ab antiquioribus Graecorum rebus orsi bellum fere Troianum, quoniam ab eo inde tempore ciuitates ac regna Graeciae siue ad certam formam fuerant descripta, siue futurarum opum prima initia ceperant, in principio operum suorum modo breuius modo copiosius repetebant; quod nec *Thucydides* facere recusauit. Et in hunc, puto, censum veniunt nonnulli scriptores, qui Troianas res perscripisse dicuntur; quos in transcursu modo eas leuiter attigisse existimandum est. Ita apud Dionys. Halic. I, 48 *Menecrates Xanthius* historiam ab Achillis funere auspicatus narratur, exordio quoque libri subiecto; quo tamen summatim tantum, cum ad Lyciae res (*τὰ Λυκικά*) exponendas ille properaret, Troianas res perstrictas fuisse credere licet. Etiam *Callisthenes*, cuius *Graecae Historiae* olim celebratae fuerunt, ab anno pacis Antalcidae Ol. XCVIII, 2 deductae, quando de Troia capta egisse memoratur (v. Schol. Euripid. Vet. apud Vrsin. ad

*) Cf. ad haec *Notas ad Apollodor.* p. 921 sq. 980 sq. *Commentat. II de fontibus historiar.* Diodori in *Commentation. Soc. R. Sc. Gott.* T. VII. Omni tamen hac opera me non nisi lineas duxisse iis, qui in haec accuratius inquirere vellent, obscurum esse non potuit.

Virg. II Aen. 255 et interpolatus ab eo locus Iliad. β. memoratus est a Strab. XII, p. 817.) primo saltem Graecarum Historiarum libro Troianas res summatim narrasse videtur; etsi, hoc ita factum, ut separatim aliquod opus particula illa haberi posset, suspicari possis ex Cicer. V ad Diu. 12.

Cum ab his scriptoribus, qui res vel vniuersae Graeciae, vel singularum ciuitatum certique temporis exponerent, tamen Troianum bellum non plane praetermitteretur: fieri id multo magis debuit ab iis, qui Historiarum systemata conderent, ut res Troianas omninoque totum cyclum mythicum operibus suis intexerent aut praefigerent. Et hoc factum vides a *Diodoro Siculo* in libris quinque prioribus, qui extant, in quibus eum Dionysium maxime Milesium supra memoratum exscripsisse suspicor. cf. lib. III, 52, ubi v. Wessel. *) Idem ante eum ab *Anaximene Lampsaceno* factum, qui Alexandri tempore vixit et ab antiquissimis Graeciae rebus (*ἀπὸ Θεογονίας καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου γένους τῶν ἀνθρώπων*) orsus (*τὰς πρώτας ἱστορίας* vel *τὴν πρώτην τῶν Ἑλληνικῶν*) historiam usque ad pugnam Mantineensem pertexuerat. vid. Diodor. XV, 89 et Voss. de Hist. Gr. I, 10, nec non in Pisandri opere infra laudando. Fuit quoque scriptor antiquus (*συγγραφεὺς παλαιὸς πάνυ* apud Dionys. Halic. I, 72, et I, 49 *ἀρχαῖος καὶ λόγου ἄξιος*) *Cephalo* Gergithius seu Gergethius (*τὰ Γέργηθα* vrbs Aeolidis), qui *Τρωϊκά* scripserat: cf. Notae ad Apollod. p. 740: diuersus ille, etsi obloquatur Leo Allatius de patria Homeri c. 1, a *Cephalione* vel *Cephalaeone*, cuius *σύντομος ἱστορικός* fuit *Musarum* nomine inscriptus, res a Nino ad Alexandrum narratione persequutus; lectus ille Photio c. 68, et in epitomen redactus a Sopatro: ibid. c. 161. add. Syncell. p. 167, et ib. not. Quid tamen facias Athenaeo IX, p. 393 E,

*) Cf. Commentationem paullo ante laudatam. Viam ad hanc mythicae cum vera historia conferendae rationem munierat Dionysius Milesius paullo ante memoratus; et ipse Hellanicus Lesbicus, qui in libris supra laudatis mythicae narrationi historias subtexuisse videtur. cf. Dionys. Halic. I, 48 pr.

vbi Hegesianax Alexandrinus ὁ τὰ Κεφαλίωνος ἐπιγραφόμενα Τρωϊκὰ συνθεῖς? Scilicet suspicari licet, veterem illum librum interiisse et in eius locum temere a nonnullis substitutum fuisse similem librum Hegesianactis. Fuerunt alia Τρωϊκὰ Metrodori Chii, qui Hippocratis magister fuit, laudata apud Athen. lib. IV exeunte, p. 184 A. Non mihi constat, ad quod tempus referendus sit Theodorus Ilienſis, qui ἐν β' Τρωϊκῶν excitatur apud Suidam in Παλαιόφατος Ἀβυδηνός. Fabulosum Syagri nomen ex Aeliani V. H. XIV, 21 laudare nil attinet. Seruius ἐν τρίτῳ τῶν Τρωϊκῶν excitatur in Schol. Ven. B. ad Iliad. Φ, 242. Verum hi ad superiores relegandi esse videntur: de quibus postea memorabitur.

Aliquamdiu res Troianae communi aliquo inter scriptores consensu erant traditae, prout ab Homero et poetis cyclicis, ex maiorum fama ac narratione, antiquo sermone, hoc est, poetico, fuerant expositae. Sed cum poetices honos inter Graecos frequentari coepisset, essentque primum, qui sigillatim particulam aliquam ex toto illo cyclo mythico decerptam carmine tractarent, ornarent et delectationis causa variarent, tum alii, inprimis lyrii, qui carmina sua suauibus episodiis distinguerent, ex eo tempore res Troianae quasi materiae poeticae loco esse coeperunt, qua ingeniosi homines in quamcunque formam diffingenda vterentur, vnumque id propositum haberent, vt cum probabilitate aliqua delectarent.

Ab historiae fide multo magis recessum est, cum Tragicis poetae fabularum suarum ὑποθέσεις et argumenta ex cyclo illo peterent, et pro consilio suo tragoediaeque natura varie ea tractarent, ornarent, inflecterent, noua affingerent, et saepe in diuersissimas partes traherent. Quae quidem res cum vel ex Sophocle et multo magis ex Euripide notissima sit, haerere in illa nolumus.

Iam historicis et tragicis successit nouum hominum genus, quod omnia miscuit ac turbauit, Interpretes poetarum dico et Grammaticos, maxime ab Ptolemaeorum inde

saeculo *), quorum alii Cyclos illos in epitomen redegerunt; qualem habemus adhuc Apollodori Bibliothecam, quam cycli epici compendium esse iam Salmas. ad Solin. p. 847 vidit **); alii separatim hanc vel illam particulam ex toto orbe exposuerunt. Ita Lysimachus Alexandrinus τὰ Θηβαικὰ, et τὰς Νόστας, de quibus inf. Excurs. V. Euphorion autem suis Chiliadibus (de quibus v. ad Ecl. 6, 72) suis locis res Troianas inferuerat; vt de Laodice: v. Pausan. X, 26 extr. et inf. Excurs. V. Similiter alii Grammatici τὰ τραγωδόμενα scriptis peculiaribus explicuerant, quibus tragoediarum argumenta ac fabulas exponebant, interdum et commentabantur: quo ex genere vtinam superessent saltem Asclepiadae τῶν τραγωδουμένων libri! verum iis aliisque multis amissis, nonnulla superesse videntur in Hygini fabulis ex veteribus tragoediis excerpta; nam maior operis pars ex orbe Graecorum mythico est confarcinata, vt inspicienti facile apparet; facto enim a genealogiis deorum initio per Cadmeas ac Thebanas fabulas ad Argonautica, Heracleam et Troica ex more procedit ***).

Qui post illos scriptores iterum veteres mythos, adeoque etiam Troianum bellum, nouis libellis repetebant, cum antiquissimos scriptores sequi, et tragicorum ac lyricorum caeterorumque poetarum commenta ac lusus sollerter ab illis discernere deberent, omnia inter se miscuerunt, totamque adeo veterum mythorum rationem turbauerunt, vt in plerisque difficile sit perspicere, quid ac quantum veteris vel philosophiae vel religionis vel historiae vel prisca sermonis sis subesse credendum sit. Cuius corruptelae auctores habendi inprimis iidem sunt Grammatici, qui commentarios in veteres poetas scripserunt. Dum enim illi ad illustrandam aliquam fabulam, omnia, quae vsquam legerant, nullo iudicio collegerunt, et ex vno loco in centum alios, modo additis nonnullis modo recisis, transtulerunt; perditis

*) Cf. Prolus. de saeculi Ptolemaeorum genio in Opusc. T. I, p. 94. 98. 105.

**) Vid. Notas ad Apollod. p. 936 sq.

***) Vid. ibid. p. 945.

nunc antiquis scriptoribus, vnde hauserant, ipsi ab eo inde tempore fabularum auctores, indocti pariter et leuissimi, facti sunt *).

Etiam *Philosophorum*, *Sophistarum* ac *Rhetorum*, opera aliqua fuit in corrumpendis mythis et historiis antiquissimis; *illorum* quidem in theogoniis maxime aliisque deorum fabulis allegorice interpretandis **); ex quo semel Pythagoras, Heraclitus, et Xenophanes ad mythologiam, tamquam theologiae aliquod systema subtiliter conditum, offendissent; *horum* autem in heroum rebus et Troiano inprimis bello, dum declamationum argumenta inde caperent et laudem ex eo captarent vani homines, si haberent, quae contra res vetustissimae fidei probabiliter dici viderentur. Habemus adeo *Dionis* Chryf. oratunculam de Troia nunquam capta, qua mireris nonnullos ad eleuandam veteris historiae fidem, inprimis in rebus Troianis, vti. Ex eodem genere sunt *Philostrati* Heroica.

Ausi etiam ipsi *historici*, qui veterum scilicet historiarum fidem suis temporibus et solito rerum gerendarum mori ac consuetudini accommodare volebant, res Troianas in *πραγματείας* formam redigere, aut diuersarum narrationum naturas eo consilio miscere, vt maior probabilitas nouae narrationis existeret, v. c. vt Romani populi originibus a Troianis ductis consulerent. *Demetrius* autem Scepheus, ὁ τὸν Τρωϊκὸν διάκοσμον ἐξηγησάμενος, vt Strabo XIII, p. 609, Grammaticus Crateti et Aristarcho aequalis, in Scepriorum gratiam multa in rebus Troianis aliter ac caeteri tradiderat. v. Strabo l. c. Librum XVI et XXIV laudari videas ap. Athen. IV, p. 173 F. 175 A.

Cum iam Graecia a Romanis in seruitutem redacta cum caeteris libertatis bonis etiam accuratae doctrinae habitum, tandem etiam sensum, amisisset, deperditis iam tum aut delitescantibus plerisque ex praeclaris illis antiquioribus poetis ac scriptoribus, ecce tibi prouenerunt multi non poetae, sed *versificatores*, qui ex nonnullis, qui supere-

*) Ibid. p. 929 sq.

**) Ibid. p. 932 sq.

rant, poetis cyclicis antiquis noua carmina conscriberent, aut etiam ex grammaticorum vel historicorum doctioribus libris breuiores *epitomas* conficerent, censendas istas et diiudicandas fere non modo ex propria doctrina, sed etiam ex eorum, quos exscripserunt, fide ac iudicio. Ex priore genere poetam habemus non infimo loco habendum, *Quintum Calabrum*, in quo emaculando Laur. Rhodomannus, Ilfeldensis olim sub Mich. Neandro disciplinae aeternum decus, tale ingenii acumen exhibuit, vt ex summis recentiorum temporum criticis paucos habeam, quos cum ipso comparandos putem. Sed Quintus ille haud dubie ante oculos habuit aliquem aut plures ex veteribus poetis cyclicis, inprimis Lefchen, vt mihi quidem visum est, comparandis cum eo fragmentis Lefchae et iis, quae aliunde de parua Iliade cognoscere licuit *). Sunt in eo loca egregia et quae praestantiore quoque poeta non indigna sint. Alter est *Tryphiodorus*, cuius Ἰλίσ ἄλυσιν habemus, sed multo indoctior et saepe ineptus homo, et cum eo *Coluthus*, in Ἑλένης ἀρπαγῇ in vtroque tamen facile melioris venae vestigia passimprehendas, tanto gratiora illa et iucundiora, quo aridius et sterilius solum est, in quo flores illi enascuntur. Ex hoc genere infima iam aetate, infimo loco, fuit *Tzetzis*, qui Antehomerica, Homerica et Posthomerica **), versibus scripsit parum doctis; stolidae iactantiae homo, qui, non tam, quod Dodwellus augurabatur, veteres cyclicos, quam misellos potius Grammati-

*) Accurate hoc persequutus est *Tychsen* noster, V. C., in *Commentat. de Quinto Smyrnaeo* (1783), cuius nouam recensionem parat. Perspectum nunc mihi est, in quinque prioribus libris *Arctini Aethiopidem* expressam esse, inde *Iliadem parvam*, vsque ad librum XII. Tum librum XIII et XIV. esse argumentum τῆς Ἰλίου πέριδος *Arctini*. Per quae multo magis firmatur id, quod antea mihi persuaseram, plura antiquorum poetarum vestigia et loca in hoc carmine nobis esse seruata, et illud esse *Cyclum Troicum ex antiquioribus istis poetis exscriptis concinnatum*.

**) Edita nunc illa sunt in lucem et docte illustrata a Fred. *Iacobs* 1793.

cos et compilatores, qui eum antecesserant, exscripsit, nec sic tamen negligendus, quippe ex quo, in tanta meliorum scriptorum iactura, multa, quomodo a superioribus tradita fuerint, intelligi possint, modo quis satis magna doctrina instructus sit.

Inter eos, qui in morem verae historiae rhetorica arte pedestri sermone bellum Troianum seriore aetate condiderunt, is qui *Dictyis Cretensis* nomen mentitus est, quem adhuc latinum habemus, non indoctus fuit homo, et qui, si non veteres passim cyclicos, interdum et tragicos poetas, tamen eos, a quibus isti fuerant exscripti, ante oculos videtur habuisse. Hunc Graeci fere recentiores exscripserunt, ut Ioannes Malelas, Cedrenus, Tzetza et Constantinus Manasses p. 44 seqq. in Synopsi historica a Meursio edita. Praeter illum tamen alium adhuc Troianarum rerum interpolatorem inter seriores Graecos extitisse necesse est sub *Sisyphi Coi* nomine; ex quo multa petiisse videtur Io. Malelas. Alius *Idomeneus*, qui ἐν πρώτῳ Τρωϊκῶν excitatur a Schol. Apollonii Arg. I, 916. de Electra Dardani, Eetionis et Harmoniae matre. Videtur ille Hellanicum esse sequutus, ut eum forte auctorem habuit Nonnus Dionys. III, 115. 132. 274. ubi similia narrantur. At *Daretis Phrygii* de excidio Troiano libellus haud dubie ineptum aliquem Sophistam habet auctorem et declamationis potius genus constituit, quo poetarum fabulae in historiae pragmaticae formam deflectere propositum est. Characteres heroum, quos intexuit, sunt ex μελετῶν genere, cuiusmodi passim alibi occurrunt. Ex Dictye repetiit *Isaac Porphyrogennet.* p. 304 seqq. in περὶ τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου: quae sunt Posthomerica rhetorice exposita; edita in Allatii *Excerptis variis* (Ro. 1641, 8) p. 259. Melioris notae est fragmentum τῶν Τρωϊκῶν ex Cod. XXIV *Bibliothecae Vffenbach.* P. II, p. 655—686, quod Antehomerica complectitur multaque habet quae cum Tzetza conueniunt.

Fuere etiam olim Τρωϊκὰ *Palaephato* tributa, sed iunioris Grammatici, eiusdem forte nominis, fetus. v. Suidas h. v. et Voss. H. Gr. III h. v. Ex iis depromptum esse

videtur, quod Seruium laudare video ad lib. III, 8 „quamvis Palaephatus tradat, capto Ilio Aeneam post triennium nauigasse.“ Idem de Anio rege et sacerdote egerat, v. eundem ad III, 80, scilicet secundum antiquiores, quos exscripserat. Ad eum Ioan. Malelae quoque locum refero Chronogr. p. 101. Troica *Abantis* apud Seruium ad Aen. IX, 264 memorata video. Ex his ac similibus, qui veteres, quas narrabant, historias simul interpretabantur, fluxisse videntur absurda commenta, quibus contaminata est Troiani excidii Historia in *Malela*, *Cedreno*, forte et aliis Graeculis, qui ex telesmatica adeo et astrologia multa intexere ausi sunt v. c. de Palladio etc.; alia autem allegorice exponere, ut ipsius *Tzetzae* allegoriae Homericae in bibliothecis seruantur; quarum similia multa in Chiliadibus appositum. Non eo usque audaciae sunt progressi, sed intra Dictyis fere et Daretis commenta subsisterunt scriptores posterioris aevi latini, ut *Elinandus*, et qui eum excerptit, *Vincent. Bellov.* Specul. Histor. lib. III, 62; item *Guido de Columna* in Historia Troiana circa 1287 scripta et 1477 edita; quae si quis non meminerit, unde ducta sint, non parum haereat, si tot inauditas res a scriptoribus superiorum saeculorum narrari videat.

Romanos poetas, antiquissimos quidem, nihil aliud fere egisse, quam ut Graeca latine conuerterent, ab his autem aetate proximos, et omnino praestantissimum quemque poetam, Graeca latine expressisse, Graeciae flores in viridaria Romana transtulisse et omnino ex Graecis profecisse vnice, ad eorumque exemplum poeticum aliquem sermonem, qui a pedestri oratione plane discrepat, conformasse, in confesso est. *Ennius*, qui Iliadis riuos in Annales suos traduxerat, Tragoedias plures latine conuerterat: et sic Tragici ac Comici veteres fere omnes faciendum sibi putauerant. Sed de hoc nunc non agitur; verum Iliadem Homeri transtulerat *Cn. Mattius*, et *Cypria carmina* infra videbimus a *Naenio* latine facta, et, si alii inter Romanos memorantur, qui argumentum belli Troiani tractarunt, ut *Macer* Antehomerica, v. Ouid. II Am. 18,

et Posthomericæ II ex Ponto 10, 13, item *Camerinus*; IV ex Ponto 16, 6, ubi v. not. ex Graecis fere eos sua effinxisse, exemplum eorum, qui superstites sunt, credere iubet. Verum de *Latinis Homeristis* docte nunc egit *Wernsdorf*. in *Poet. minor.* T. IV, p. 565. 568 sq. 579.

Munita iam et patefacta est via, ut accedere possimus ad id, cuius causa totam hanc disputationem suscepimus, ut scilicet quaeramus, quem potissimum ex veteribus poetis *Virgilius in excidio Troiano enarrando sequutus sit*. Esse hunc inter eos, qui interierint, facile intelligitur, quandoquidem nec cyclicorum poetarum aliquis, nec eorum quisquam, qui proximi aetate fuere, omninoque qui ante *Virgilium* vixere, ad nostra tempora pervenit. Sedula tamen multarum rerum et eorum inprimis, qui, seriores quidem, veteres tamen exscripserunt, et *Tabulae Iliacae* a *Fabretto* vulgatae, in qua auctores adscripti sunt, una cum *Polygnoti* tabula apud *Pausaniam*, comparatione, nunc autem multo magis ex *Procli* Fragmento coniectare licet, *Virgilium potissimum Arctini* Ἰλίου πέρσιδα, et cum hac *Leschei Iliadem parvam expressisse*, multa tamen, ut infra in singulis videbimus, passim ex *Graecis tragicodiis*, inprimis *Euripidis*, hausta intertexuisse, quod tot loca ex *Hecuba* et *Troadibus* traducta docent; ut omnino *Euripidem* plurimum videatur probasse *Virgilius*. Quod autem poetae animum inprimis ad tragoedias fructumque inde ad ornandum epicum carmen vberimum petendum potuit convertere et adducere, hoc fuisse arbitror, quod magna fabularum Graecarum pars ab *Ennio*, *Accio*, *Luio Andronico*, *Naeuio*, *Pacuvio*, *Varrone*, forsitan et aliis, latine erat conuersa. Proficere ex his poeta non parum debuit non modo ad narrationis varietatem, verum multo magis ad orationis poeticae, cui elaborandae inprimis studebat, dignitatem et ornatum. Etsi enim diuersissima sit tragicae epicaeque orationis indoles, tamen tragica illa oratio *Virgilianae* dictioni gravitatem illam, quam tantopere miramur, et maiestatem, interdum δεινότητα aliquam rhetoricam, eloquentiaeque modo copiam modo acumen,

comparasse videtur. Quam proclive autem *Virgilio* fuerit, in bello et excidio Troiano, de quo nunc potissimum quaerimus, tractando et ornando Tragicorum inuentis vi, ex eo apparebit, si tragoediarum huius argumenti copiam, inter Romanos saltem, ante oculos positam habeas. Ita *Luivius Andronicus Achilles, Helenam, Laodamiam, Protefilaum* (nisi eadem cum *Laodamia* fuit fabula), *Aiacem*, — *Equum Troianum*, — *Odyssæam, Aegisthum, Hermionen* in scenam produxerat. At *Naeuii* fuere tragoediae *Iphigenia, Protefilaus, Telephus, Hector, Equus Troianus, Aegisthus*; *Pacuvii Chryses, Armorum iudicium, Tencor, Iliona, Anchises, Hermiona, Dulorestes*; *Accii Achilles, Telephus, Diomedes, Nyctegresia, Epinausimache, Myrmidones, Armorum iudicium, Euryfaces, Neoptolemus, Philoctetes*, — *Troades, Andromache, Astyanax, Hecuba, Iliona, Deiphobus*, — *Clytaemnestra, Aegisthus, Agamemnonidae, Aeneadae, Antenoridae*; *Ennii Iphigenia, Achilles, Telephus, Phoenix, Ajax*, — *Hectoris Lytra*, — *Andromache, Hecuba, Alexander*, — *Dulorestes, Eumenides* (quae *Ennio* vulgo tribuitur, *Iliona*, *Pacuvii* fuisse videtur); *Varronis* tandem *Cygnus, Ajax, Armorum iudicium, Eumenides*. Harum partim fragmenta, aliarum nomina tantum ad nos pervenerunt; sic *Atilii Electra*, *L. Pomponii Secundi Armorum iudicium*. Et quot non cum ipsis nominibus intercidisse putabimus! Quae igitur poeta in sua narratione a vulgari ratione habet recedentia, aut in quibus auctorem, qui ei praeiuerit, desideres, ea ex tragicis suis in epos suum traduxisse nobis videtur; in vulgari autem narratione *Arctini* Ἰλίου πέρσιδα f. πέρσιν tum *Iliadem parvam* diximus ipsi potissimum fuisse propositam; de quibus nunc paucis est exponendum.

Ilias parva, Ἰλιάς μικρά, non tam totum bellum Troianum, quod tradunt, quam res Iliacas post *Homericam Iliadem* comprehendere debuit, si ea reputes, quae, tamquam eius argumentum, *Aristot.* de *Poet.* v. 25 memorat, plus quam octo tragoediis sufficere, cum *Iliadis* *Homericæ*

argumentum tantum vnam, ad summum duas, suppeditet. Nam Ὀπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πρωχέια, Λάονοις, Ἰλὶς πέρις, καὶ Ἀπόλλες, καὶ Σίνων καὶ Τρωάδες, haec omnia, inquam, ad res post Hectoris atque post ipsius Achillis caedem gestas spectant. Dici vix potest, quantopere viri docti, inprimis Salmas. ad Solin. p. 800. sq., in iis turbent, quae super hoc disputant. Ad Ὀπλων κρίσιν pertinuerunt versus a Schol. Aristoph. laudati ad Equ. 1053, forte et is qui in Schol. Pindari servatus ad Nem. 6, 85 de Achillis hasta: ἀμφὶ δὲ πόρην χρύσεος ἀεράττει, καὶ ἐπ' αὐτῷ δῆυρος αἶχμη (ita lego, pro corrupto ἐπ' αὐτῷ δῆυρος διή) versus effectus est ad Iliad. ζ, 320. 3, 895. Ex particula Ἰλὶς πέρις versus excerptus esse videtur, Scholiastae veteri Euripidis ad Hecub. 914 (Scholion in nostris editis, ne in recentissimis quidem, non extat; sed ex schedis Fulvii Ursini laudatur ap. Scalig. de Emend. Temp. lib. V, p. 378 ed. Geneu. 1629; nam in edit. pr. 1598 nondum reperitur) et Tzetzae ad Lycophr. v. 344 laudatus; Νύξ μὲν ἔην μέσση, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, qui et in Tzetzae Μεδομηρηνῶς repetitus est apud Dodwell. de Cyclis p. 803. nunc v. 720. 773 ed. Jacobs. cf. Exc. VIII ad Aen. II, 250, et ad lib. III, 8, Exc. II. Ex Ἀπόλλες carmine puto esse undecim illos versus de Aenea cum Andromache abducto a Neoptolemo ap. Tzetzae ad Lycophr. 1263, cf. eund. ad 1232, ubi additur, eum post Neoptolemi apud Delphos caedem liberatum fuisse. De Sinone inf. dicetur Exc. IV, de Coroebo a Lesche tradita Exc. X memorabuntur, Palladium furto Diomedis et Vlyssis ablatum idem exposuerat, ut ex Hesych. in Διομήδεος ἀνάγκη constat; quomodo autem ab eo res narrata fuerit, intelligi forte poterit ex Zenob. III, 8; est enim huius narratio simplicissima. Voces et ῥήσεις aliae nonnullae videri possunt apud Barnes. Homer. Tom. II Fragm. p. 108. Iam post ista scripta in manus venit fragmentum Procli, quod Ἰλιάδος μικρὰς δ' Ἀέσχεω argumentum servavit*); ex hoc intelli-

*) In Βιβλιοθ. d. alt. Lit. u. Kunst, Tom. I. p. 35. Haberet nunc vir doctus opportunitatem conficiendae collectionis Frag-

gitur, poetam exorsum esse narrationem statim ab armorum iudicio, et produxisse usque ad equum in urbem receptum et Troianorum ex commessatione somnum. Habitus et huius parvae Iliadis auctor olim a nonnullis Homerus, ut ex auctore de vita Homeri, qui vulgo Herodotus fertur, patet, c. 16, ubi et primi duo versus occurrunt. Διατρίβων δὲ παρὰ τῷ Θεορίδῃ ποιῆι Ἰλιάδα τὴν ἐλάσσω (ita hic appellatur, nec audiendus Salmas. Polyh. p. 598 sq., qui Cypria carmina et Ἰλιάδα ἐλάττω vnum esse nullo argumento contendit), ἧς ἡ ἀρχή: Ἰλίου αἰδῶ καὶ Δαρδανίην εὐπῶλον, ἧς περὶ πολλὰ πάθον Δαναοὶ θεράποντες Ἄρης. Fabricius, qui l. l. hoc idem repetiit, tamen mox initium poematis Leschei narrat, quod Horatius perstrinxerit v. 136 *Fortunam Priami cantabo et nobile bellum*, Ἀείσω Πριάμοιο τύχην πόλεμόν τε κλεονόν. Sed is versus a Salmasio confictus et pro parvae Iliadis Lescheae primo versu venditus est l. c. p. 601 A, scilicet is Iliadem ἐλάσσω diuersam ab Iliade parua, et eandem cum Cypriis carminibus esse volebat. Sine auctoris nomine eam laudant Clemens Alex. et Vet. Schol. Euripidis ap. Fabric. B. Gr. T. I, p. 279. 280, et Pausan. III extr. et X, 26. At communior sententia ad Leschen eam retulit. vid. Fabric. ibid. pag. 180, et si Ryck. p. 444, qui p. 446 contra eam sententiam disputat, sed cupide magis quam grauius ac vere. *Lesches hic f. Lescheus, Ἀέσχεως*, Aeschyleni f. Aeschyli f. Lesbius, Pyrrha ciuitate oriundus, ab Euseb. Hieron. ad Olymp. XXXIII memoratur: *Lesches Lesbios, qui fecit parua Iliadem*, ut inter antiquissimos adeo habendus sit. Eundem in multis expressit auctor Tabulae Iliacae, olim in palatio gentis de Spagna, nunc in Capitolio seruatae, quam a Fabretto vulgatam ad calcem *Syntagm. de Columna Traiani* videre licet p. 315, nuncque in Museo Capitol. Tom. IV. t. 68,

mentorum Poetarum Cyclicorum, praemissa Proeli expositione singulorum carminum; et subiecta comparatione eorum, quae passim in Tragicis aliisque poetis aut simili aut alio modo sunt pertractata. Expedita quoque inde erit illustratio carminis, quod sub Quinti nomine habetur.

Adscriptum quoque in illa est: Ἰλιάς μικρὰ λεγομένη κατὰ Λέσχην Πυρραίων. Etiam Quintum Smyrnaeum Leschis vestigiis insituisse nuper docuit is, quem supra laudavi, *Tychsen* noster in *Commentat.* p. 28 sq.

Iam *Cypria carmina*, modo memorata, τὰ Κύπρια ἔπη, vel τὰ Κύπρια, apud Aristot. de Poet. c. 23 videas una cum parua Iliade laudata, quo ipso manifestum sit, diuersa ea carmina fuisse; uti ex Paul. X, 26 saltem hoc patet, ab Leschei Ἰλίσ πέρσαι diuersum opus fuisse. Videntur ea comprehendisse anteriora Iliadis. Certe ab Herod. II, 117 super Helenae raptu laudantur, de Helena e Nemese nata ap. Athen. VIII, p. 334. et versus ex libro XI ab Athen. XV, p. 682 E. F. exscriptos ad iudicium Paridis pertinuisse, facile aliquis suspicetur: tum vero pro ἐν τῷ ἰά haud dubie scriptum fuit ἐν τῷ ἁ. Aliquot versus ap. Schol. Iliad. α, 5 recitantur, qui non longe a principio libri locum habuisse videntur; emendati a doctiss. Wassenberg. p. 134, duo versus de Menelao ad Nestorem deuertente sunt apud Suidam in οἶνος, quos sine carminis nomine legimus apud Athenaeum lib. II. pr. et, quod triduo Paris Sparta Troiam redierit, ex Cypriis carminibus docet Eustath. p. 663 A. Interspersa quoque erat narratio de Dioscuris Leucippidas abducentibus et pugna cum Apharetidis, ut discere licet e Schol. Pind. Nem. 10, 114 (quo spectat locus Paul. III, 16 pr.), et de Thetidis nuptiis, ut in Schol. Iliad. π, 140 habetur. De Palamede fabulas ex hoc fonte fluxisse intelligo e Paul. X, 31, p. 874, qui scriptor Neoptolemi quoque nomen et Aeneae coniugem Eurydicen inde illustrat c. 26. In iisdem fabula de Anii filiabus erat narrata, teste Tzetza ad Lycophr. v. 570: atqui et ea in belli Troiani initia incidebat; ut adeo manifestum sit, Cypriorum Carminum argumentum vix aliquid habere, quod in Virgilianum carmen transferri potuerit. Posthaec cum communicata mecum essent, mox vulgata, a doctissimo *Tho. Chr. Tychsen* Excerpta Procli e cod. Escorialensi Iliadis descripta, (in *Biblioth. ant. litt. et art. Vol. I.* *)

*) Repetitum nuper inde est hoc fragmentum a Tyrwhitt ad Aristot.

confirmata sunt et illa, et multo magis consiliit, *Cyprium* carmen (τὰ Κύπρια) XI libris constituisse; initio ducto a Pelei et Thetidis nuptiis et orta inde dearum de pulcritudinis principatu contentione, narrationem fuisse deductam vsque ad Palamedis mortem, et ad Iouis consilium, ut subueniret Troianis, dum abstraheretur Achilles a societate belli per seminata inter eum et Atriden disidia; catalogo sociorum Priami subiecto. Auctor varie a variis est traditus. Fuere olim qui Homerum proderent; et eum filiae suae Carmina Cypria dotis loco dedisse, fabula est apud Aelianum e Pindaro, puta grammatico aliquo: sed diuersa in Cypriis et dissona ab iis, quae Homerus de Helenae raptu tradiderat, occurrere, iam Herodot. II, 117 monuit. Alii alium ediderunt auctorem. v. Athen. VIII, p. 334. XV, p. 682. Proclus ap. Phot. Cod. 239, Salmas. ad Solin. p. 599 (qui eum suspicabatur esse, qui *gemino* bellum Troianum *orditur ab ouo*), et, qui aduersus eum disputat, Ryck. de pr. Ital. init. p. 446, Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 374, Hemsterh. ad Polluc. X, 85, Perizon. ad Aelian. V. H. IX, 15, et quos laudat Interpres Herodoti doctiss. ad l. c. Sed *Stasinum Cyprium* fuisse auctorem, probabilior et communior est sententia. Nomen hoc etiam Scholliis Iliad. α, 5 reddendum. add. Tzetz. Chil. XIII, 639 sq. Ab huius poetae patria *Cypro* nomen carminum ductum esse, in aperto est. Latine Cypria carmina reddiderat Naeuius, cuius *Cypria Ilias* laudatur Carisio (v. de ea Wernsdorf. *Poet. min.* Tom. IV. p. 572); quo ipso probabile sit, eam Virgilio saltem lectam fuisse. Ex eadem fonte sunt, quae Seru. ad Aen. I, 273. III, 10 recitat.

Sed *excidium Troiae*, de quo nobis nunc, inter caeteras Troianas res, potissimum quaeritur, quam diuersis modis tractatum olim esse debuerit, vel inde colligas, quod carmina tam multa ab antiquis memorantur Ἰλίσ πέρσαι. h. e. *Ilii vastatio* vel *excidium*, inscripta. In libris fere ἐν Ἰλίσ περσίδι inflectitur; quod praeter rationem fieri Sca-

de Poetica p. 186. at mireris argumentum Iliadis paruae ibid. p. 189 non memorari.

liger ad Euseb. Chron. p. 72 a, Maussacus ad Harpocrat. in voc. καθελῶν, et Salmas. ad Solin. p. 800 monuerant; nam ἐν Ἰλίσ πέρσει esse dicendum. (Nec Ἰλιόπερσις recte a nonnullis scribi videtur; nam flecti deberet Ἰλιόπερσις.) Fallit tamen in hoc ratio grammatica; nam cum tot locorum, etiam Pausaniae, tum Procli, auctoritas firmat vulgatam illam scripturam; modo refingas πέρσιδι, non περσιδι. Nobilissima inter caeteras *Stesichori* Ἰλίσ πέρσις saepius veteribus laudatur, v. c. Pausan. X, 26 pr. (ubi inter captivas Troianas Clymene. Κλυμένην μὲν οὖν Στησίχορος ἐν Ἰλίου πέρσιδι κατηρίθμηκεν ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις. ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀριστομάχην ἐποίησεν Ἔννος θυγατέρα μὲν Πριάμου. Leg. ἐποίησαν ἐν Νόστοις.) item c. 27, p. 865 Hecubam in Lyciam ab Apolline fuisse abductam. Alia col- legit Suchfort noster in docta dis. de *Stesichori fragm.* p. 32 sqq. Ab eodem Pausania p. 864 de Medusa, vna e Priami filiabus, Apollodoro quoque memorata III, 12, 5 f., in verbis: κατὰ τὴν Ἰμεραίς αὐτὴν hoc idem carmen designatur, quod lyricum fuisse videtur, sub *Himeraei* nomine; erat autem Stesichori patria Himera Siciliae; adeoque male inde nouum auctorem nonnulli effinxerunt. Etiam in Iliaca Tabula inter auctores, e quibus artifex Iliadem supplcuit, Ἰλίσ πέρσις κατὰ Στησίχορον legitur. Fuit hoc carmen lyricum: quale fuit aliud Bacchylidis: vaticinium de excidio Troiae: quod expressisse videtur Horat. I Carm. 15. Quod in eadem Tabula iis verbis subiicitur: Τρωϊκός, non eius carminis nomen habendum erat; sed subintelligitur κύκλος Τρωϊκός, complectens ea, quae sequuntur: adscribitur enim paullo post: Ἰλιάς κατὰ Ὅμηρον. Αἰθιοπὶς κατὰ Ἀρπύριον τὸν Μιλήσιον. Ἰλιάς ἢ μικρὰ λεγομένη κατὰ Λέσχην Πυρρῶν. Alia Ἰλίσ πέρσις, a Stesichori carmine diuersa, a Pausania X, 25. 26 memoratur, et quidem Leschei nomine; iam cum apud Aristot. Poet. c. 23 (vt paullo ante vidimus) Ἰλίου πέρσις inter partes Iliadis paruae memoretur, dubitari vix potest, hanc a Pausania laudatam Ἰλίου πέρσιν Leschei nullam aliam fuisse quam partem Iliadis paruae eo nomine inscriptam. Memorat ex ea Pausanias Me-

getem vulneratum ab Admeto Argiivo in pugna nocturna (sc. quae capta Troia facta est), et Lycomedem Creontis f. ab Agenore; Aethram a filiis agnitam; Astyanactem de turri deiectum; Aeneae vxorem Eurydicen; Astynoum a Neoptolemo interfectum; Helicaonem in eadem *νυκτομαχίᾳ* vulneratum; Eioneum caesum a Neoptolemo, Admetum a Philoctete; Coroebum a Diomede; Priamum ab ara abstractum et ante fores caesum a Neoptolemo; Axionem, Priami f., ab Eurypylo, Agenorem a Neoptolemo. Quod si idem Pausanias Leschei Iliadem parvam seorsum memorat, vt c. 26 pr. p. 862, seiunctam hanc partem carminis a reliquo corpore eum habuisse apparet.

Apud Euleb. Hieronymi MCCLIV *Arctino Milesio*, praeter *Aethiopida*, de qua v. Excurs. XIX ad I, 489, tribuitur *Iliaca vastatio* (Ἰλίας πέρσις). Cum nemo alius huius carminis meminerit, interpolati Hieronymi levis auctoritas esse possit: nam siue ex margine, quo quis similis carminis erat recordatus, siue ex interpretatione Aethiopidis, irreplisse videri potest. Enimuero omnem dubitationem tollit Procli fragmentum e bibliotheca Scorialensi, in quo argumentum Ἰλίου πέρσιδος β' Ἀρκτίνου breuiter exponitur. Complexum illud erat libris II nouissima Troiae, inde ab equo Troiano ab Achiuis relicto, et substituit sub reditum Achiuorum. Conueniunt pleraque cum Virgiliana narratione; ita vt statueretur liceat, eam ad Arctini Ἰλίου πέρσιδος maxime esse adumbratam. Ex ea etiam illa, quae ex Arctino Dionys. Halic. lib. I, c. 68. 69, de Palladio narrantur, in hoc carmine locum suum bene habere potuere. Suboritur inter haec suspicio, non aliam forte fuisse Ἰλίου πέρσιν Pausaniae sub Leschei nomine laudatam, quam hanc ipsam Arctini nomine apud Proclum inscriptam: nam continuatur in ea narratio Iliadis paruae vsque ad Equi in urbem deductionem perductae; et in Tabula Iliaca solius Leschei nomen est appositum, cum tamen Ἰλίου πέρσις expressa esse videatur.

Sacadae, non, ut vulgo legitur, *Acati*, Argini, Ἰλίου
 πέρσιν ex Athenaeo XIII, p. 610 C. (cf. Mauffrac. ad Har-
 T. O. M. II X x

pocrat. in καθελόν) laudarunt iam alii, etiam Vrsinus ad Virgil. Carmen illud lyricum fuisse credo: nam fuit ille musicus. Primus τὸ πυθικὸν αὔλημα ἤυλησε Delphis: Paus. II, 22, quod factum primis statim Pythiis Ol. XLVIII, 3 et alteris Ol. L, 3 v. Paus. X, 7, p. 814. Statua eius ingentibus cum tibiis in Helicone stabat: Paus. IX, 30, p. 768. Excidium Ilii non minus persequenti videntur, qui τὰ Τρωϊκὰ condidisse narrantur, inter quos Syagrus, vix dixeris, qua fide, omnium primus iam ante Homerum argumentum hoc tractasse ferebatur, sec. Aelian. V. H. XIV, 21; de reliquis Τρωϊκῶν auctoribus supra dictum est.

Fuere et Tragoediae Troiae excidium titulo praeferentes: uti Iophontis Ἰλίου πέρις apud Suid. h. v. ex certa virorum doctorum emendatione, et Sophoclis Ἰλὶς ἄλωσις quam apud Strab. XIII, p. 608.prehendisse sibi visi sunt. Neque Nicomachi Πέρσις ἢ Πολυξένη alio trahenda esse videtur, ut nec Phormios Ἰλὶς πόρθησις; at Timothei Πέρσαι ἢ Ναύπλιος leg. πυρσοί vel πυρσά. De Sophoclea tamen fabula admodum dubitandum esse putamus, an vlla extiterit. Nam primum totus ille Strabonis locus: Σοφοκλῆς γὰρ ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Ἰλίδος παραλέαν Φησι πρὸ τῆς θύρας τῆς Ἀντήνορος προτεθῆναι σύμβολον τῆς ἀπόρθητον ἐαθῆναι τὴν οἰκίαν, totus igitur ille locus ab aliena manu, margini forte appositus, in contextum venisse videtur; nam Demetrii Scepsii narrationem intempestive satis interrumpit, nec cum caeteris cohaeret; etsi res ipsa etiam apud Pausan. X, 27 in Polygnotti tabula occurrit. Sed et dubitari potest, an is ipse, qui verba adscripsit, fabulam Sophoclis hoc nomine declarare voluerit. Narrare enim voluisse videtur rem, quae capta Troia inter caeteros casus contigerit; multoque magis ea exposita esse debuit in fabula Sophoclea Ἀντηνορίδω, passim a veteribus laudata, *) quae ad eam narratio-

*) Cum vnus ex his versibus apud Strabonem laudatis καταστάντου κυνὸς Σπολάς Δίβυσσας παραλαβόντων δέρας apud Schol. Aristoph. Au. 954 laudetur: Αἰάντι Δοκρῶ, concedendum est elegantis ingenii viro Iacobs, ex hac potius fabula locum illum seruatum esse.

nem instituta fuisse videtur, quam Dictys exposuit lib. V extr., cum Antenori regnum Troianum ex pacto cum Graecis relictum ab Aenea frustra tentatur. cf. sup. Exc. VII* lib. I. de Antenore.

Sed iam dudum possum videri si non inani, aliena tamen a poeta, opera defunctus esse, siquidem luculentissimo Macrobian Sat. V, 2 loco satis iam expositum est, quem Virgilius in hoc libro sibi propositum habuerit: „vel quod „euerfionem Troiae cum Sinone suo et equo ligneo caeterisque omnibus, quae librum secundum faciunt, a Pisan- „dō paene ad verbum transcripserit? qui inter Graecos „poetas eminet opere, quod, a nuptiis Iouis et Iunonis in- „cipiens, vniuersas historias, quae mediis omnibus saeculis „vsque ad aetatem ipsius Pisandri contigerunt, in vna „seriem coactas redegerit et vnum ex diuersis hiatibus (h. e. „internallis; noli tentare, tractibus) temporum corpus ef- „fecerit. In quo opere inter historias caeteras interitus „quoque Troiae in hunc modum relatus est. Quae fideliter „Maro interpretando fabricatus est sibi Iliacae urbis ruinam. „Sed et haec et talia (nempe omnino quod Virgilius Grae- „cos poetas imitatus sit) ut pueris decantata praetereo.“ Praeclara narratio, et in qua vellem acquiescere posse. Sed dispiciamus eam accuratius, et primum quidem videamus, quisnam ille Pisander, et quale hoc eius opus fuerit.

Nomen autem illud per duo maxime inclaruit poetas. Alter fuit serior, τῶν Ἡρωϊκῶν Θεαγανιδῶν auctor, de quo postea dicam; alter antiquus poeta Pisander, qui circa XXXIII Olymp. vixit, quamquam alii Hesiodo antiquiorem et Eumolpo aequalem tradiderunt, Camiro Rhodi oriundus, Heracleae libb. II auctor, h. e. carminis de rebus ab Hercule gestis, cuius non infrequens inter Grammaticos mentio. Diserte de eo agit Suidas. cf. Kuster. ad e. l. Meurs. in Rhodo II, 11. Stauer. et Muncker. ad Hygin. Astron. 24. Burmann. Sec. ad Vales. Emend. IV, 14, qui Pisandri nomen praecclare aduersus substitutum Terpandri tuetur, et Koppiers Obss. p. 110. Tertium quidem aliquem Pisan-

drum poetam facit Vales. ad Hesych. in Νῆς & παρὰ Κενταύροις, et cum eo alii. Sed in Schol. Aristoph. Auib. 1555 παρωδόμενος aliquis Pisander memoratur, cuius saepe apud Schol. mentio fit, qui etiam Platonis comoediam eo nomine insignitam laudat. Adde Suidam in Εἰ τι Πείσανδρος. Etiam *Pisandrum Physicum* Fulgentius excitat Mytholog. I, 14; verum Grammaticus ille in scriptorum nominibus omnino est contaminatissimus. Sed *antiquior* ille *Pisander* inter principes poetas epicos post Homerum, Hesiodum, Panyasin et Antimachum fuit habitus, et a Grammaticis Alexandrinis in canonem et cyclum epicum relatus: v. sup. p. 354; adde fragm. Cenforini c. 9 et idem διασημώτατος ποιητής apud Stephan. in Κάμειρος; Quintilianus vero X, 1, 56 *Quid? Hercules acta non bene Pisander?* Habemus quoque in eius laudem Epigramma inter Theocritea XX. Etiam Strabo XIV, pag. 655 D. inter celebres Rhodios, καὶ Πείσανδρος δὲ ὁ τὴν Ἡράκλειαν γράψας, Ῥόδιος. Idem lib. XV, p. 688 C., ubi de Bacchi et Herculis in Indiam expeditionibus agit, dum refellit fabulam, haec subiicit: „quod Hercules leonis spoliis amictus, et clauam gestans exhibetur, Troianarum rerum memoria posterius est, πλάσμα τῶν τὴν Ἡράκλειαν ποιησάντων, εἴτε Πείσανδρος ἦν, εἴτ' ἄλλος τις.“ Quod non ita accipiendum, quasi fuerint, qui pro re incerta haberent, an Pisander Heracleae auctor esset; etsi Pisino Lindio Pisandrum sublegisse Heracleam fama olim fuit, ut ex Clemente Alex. intelligitur Strom. VI, p. 266 f. loco, quo de scriptorum plagis agit; verum, quia plura carmina hoc nomine insignita fuere, e quibus vnum aliquod exuvias leoninas et clauam primum inter reliqua Herculi tribuerat. Fuit enim et alia Ἡράκλεια, quae *Panyasin* Halicarnass. auctorem habuit, quam Erotosth. in Catasterism. c. 11 laudat: cf. Schol. Pind. P. 3, 177 et adi Munker. ad Antonin. Met. c. 20 pr. *Creophyli Οἰχαλίας* ἔλυσιν in ea fuisse exscriptam, Clemens Alex. Strom. VI, p. 266 f. prodere videtur. Sed ad hanc alteram Strabonis dubitatio spectare vix potuit, ut nec ad alteram *Nymphios* Heracleotae, aliquoties in Schol. Apol-

lonii laudatam. Hactenus de antiquiore. Videamus de *altero*; qui Alexandro Mammatae imperante floruit, Nestoris Larandensis f. Laranda Lycaoniae et ipse oriundus; Habuit adeo patrem rei poeticae studio non minus clarum Seueri Imp. tempore; cf. de eo Niclasius ad *Geopon. Prolegom.* p. LXII. Fuit huius Nestoris Ἰλιάς λειπογράμματος, egregii scilicet acuminis opus! facit quoque eius mentionem Menander rhetor apud Ald. in Rhet. ant. Filii autem, *Pisandri*, opus fuit, quod Ἡρώων θεογαμιῶν titulo Suidas, Ἡρώων θεογαμιῶν Zosimus Hist. V, 29 laudant. Praetuleram aliquando cum Fabricio B. G. To. VI, p. 606 prius nomen; tamquam ab Ἡρᾷ ductum, quod apud Macrobiū Pisander „a nuptiis Iouis et Iunonis incipiens“ vniuersas historias persequutus esse narratur; tum quia Iunonis nuptiae argumentum suere in priscis fabulis decantatissimum (v. viros doctos ad Hesych. in Ἰερὸς γάμος, et loca laudata in Hemsterhuisiana nota apud Valkenarium ad Adonias. p. 366. 367, et nuper Wernsdorf. To. IV Poet. min. p. 462. Fuit adeo inter Epicharmi tragoedias Ἡρᾶς γάμος, alia Alcaei Athen. Ἰερὸς γάμος. Origines fabula e Creta duxisse videtur; ubi quoque alia vestigia extabant: cf. Diod. V, 72 l. 96); et manavit forte ex illis fabulis locus Iliad. ξ, 295 sq. Profectum est ex iisdem, quod in Schol. Ven. Iliad. A, 609 occurrit: Iouis et Iunonis amores clam per CCC annos exercitos fuisse. Fabulam quoque respici putā in Theocriteo XV, 64. *omnia norunt mulieres, καὶ ὡς Ζεὺς ἡγάγεθ' Ἡρᾶν.* Verum inaudita forma esset Ἡρώϊος, et ab Ἡρᾷ formari deberet Ἡρώϊος; tum, si de Iunonis nuptiis carmen egisset, ineptum fuisset in altero voc. θεογαμιῶν latens nomen θεός; nam ex Iunonis nomine satis intelligitur, *deae* nuptias celebrari. Corruptos quoque esse in hac voce Suidae codices, inde colligas, quod Eudocia, quae Suidam exscripsit, p. 351 Ἡρώων θεογαμιῶν legerat. Quid igitur, inquis, poeta in hoc carmine tractauit? nempe Ἡρώϊας θεογαμίας, id est, *deorum dearumque nuptias cum heroibus aut heroinis*, seu cum mortalibus viris seu feminis, adeoque etiam *de heroibus* ex illis congressibus *prognatis*:

Hesiodi, seu quisquis poeta ille fuit, exemplo, qui in extrema parte *theogoniae* et in *heroogonia*, cuius partem superstitem habemus, idem argumentum versauerat. Fuere quoque τὰ θεογάμια, ludi, quae in numis Nyfæ et Coryci Ciliciæ occurrunt: v. Eckhel Doctrina numor. To. I. P. III p. 53 et in numo Aegyptio *Eugamia*, ibid. P. IV. p. 442.

Reliat nunc, vt illud quaeratur: ad vtrum Pisandrum Macrobius respexerit. Valkenarius quidem, gratum litteris graecis nomen, vtrumque carmen et Ἡρακλείας et ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν vnum idemque fuisse cenfebatur; memorabatque ille in Diatribe ad Eurip. p. 24 Macrobi locum ita, vt *Pisandrum* diceret *Herculis acta ita cecinisse, vt a nuptiis Iouis et Iunonis incipiens vniuersas historias — in vnam seriem coactas redegerit*. Vt adeo Suidas turpiter lapsus videri deberet, dum in duo diuersos Grammaticos incideret, alterum doctum alterum indoctum, qui nominis similitudine deceptus recentiori Pisandro assignasset, quae veteri tribuere debuisset. Iam Suidam eo modo saepius peccasse, nemo dubitet; satis magna exemplorum copia profiante; hoc loco tamen simile crimen nullo modo ei impingi potest, quoniam ipsa res omnem suspicionem diluit; fieri enim nullo pacto potest, vt illa duo carmina pro vno eodemque habeantur.

Pisandri quidem Rhodii seu Camirensis *Heracleae* non nisi *duo libri* memorantur: quibus, siue molem voluminis, siue argumenti naturam cogites, vix probabile fit *inde a Iouis et Iunonis nuptiis vniuersas historias, quae mediis omnibus saeculis vsque ad aetatem ipsius Pisandri contigerant, in vnam seriem coactas* fuisse. Contra ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν libri vsque ad XXVI laudantur; et plures numero olim fuisse probabile fit; Ἰσορίαν ποικίλην δι' ἐπῶν bene appellat Suidas ἐν βιβλίῳς ἐξ, quod falsum esse, vt nec minus Valesii ad Euagr. I, 20 emendationem, qui *sedecim* libros fuisse statuebat, ex iis patet, quae modo dicta sunt. Sunt duo MSS., in quibus est ἐν βιβλίῳς ξ: quod non improbabile est, si, quam late argumentum operis patuerit, reputes. Zosimo nec minus dicitur Pisan-

der πᾶσαν ὡς εἰπεῖν ἰσορίαν περιλαβών. Laudantur porro sub Pisandri Rhodii nomine ea, quae cum Herculis factis coniuncta sunt; cum librorum vero VII. X. XIII. XIV. XXVI nota ea, quae quomodo inter Herculis facta locum habuerint, vix assequare; sunt porro illa leuia, et grammaticum acumen, quale seniorum scriptorum est, habent, aut in etymologiis versantur. De quo vt tanto melius constet: agendum comparemus loca ex vtroque Pisandro passim laudata.

Ad *Camirenses* respicere arbitror loca sequentia; Apollodor. Biblioth. I, 8, 5, vbi, *quam alii Hipponoi filiam narrant, ex qua Oeneo Tydeus natus sit, Gorges filiam* Pisander tradit: Πείσανδρος — λέγει. Fuit autem inter Herculis aequales et socios Tydeus. Eratosthenes in Catasterismis c. 12 Pisandri auctoritate firmat, *Herculem leonis Nemei a se occisi exuias gestasse*: λέγει δὲ περὶ αὐτῶ Πείσανδρος ὁ Ῥόδιος, ὅτι καὶ τὴν δορὰν αὐτῷ ἔσχευ, ὡς ἐνδοξον ἔργον πεποιημένος. Schol. Germanici Arateor. Phaenonom. p. 114 *Periandrus* (emendarunt iam VV. DD, *Pisandrus*) *Rhodijs refert, eum (leonem) ob primos labores Herculis memoriae causa honorifice astris illatum*: sic Eratosth. paullo ante: τινὲς δὲ φασιν, ὅτι Ἡρακλῆες πρῶτος ἀθλος ἦν εἰς τὸ μνημονευθῆναι. Hyginus Astron. II, 24 de Leone — *De hoc et Pisandrus et complures alii scripserunt* (cf. Munck. ad eund. f. 30). Pausan. II, 37 inter eos, qui Hydrae Lernaee plura capita affinxere; Πείσανδρος ὁ Καμειρεὺς, et VIII, 22 *Stymphalidas crotalorum ope fugatas ab Hercule idem Pisander Camireus prodidisse* narratur. Athenaeus XI, p. 469 D, vbi *de cratere Herculis*, Πείσανδρος ἐν δευτέρῳ Ἡρακλείας. Schol. Pindari Pyth. 9, 185, p. 294. Antaei, ab Hercule is est caesus, filiam Ἀλκυίδαν dictam, ὡς φησι Πείσανδρος ὁ Καμειρεὺς (lege Καμειρεὺς). Apud Schol. Apollonii sunt loca, quae aperte ad Herculem spectant, Pisandri testimonio firmata: I, 1196 de claua Herculis (ad quem loc. cf. Suid. in Πείσανδρος), IV, 1396 de Ladone, dracone; at res non aeque manifesta est in IV, 58 de Endymione; lib. I, 151 de Idae et Lyncei Argonautarum matre, Polydora; I, 471

de Arene, Peloponnesi vrbe, nunc Hierana; II, 98 de Amyco; II, 1090 de Harpyis. Potuerunt enim illa forte in carmine de Hercule occurrere; sed nec eum satis refellas, qui ad alterum Pisandrum omnia haec traxerit. Nam Argonautica apud hunc satis copiose fuisse tractata, ex Zosimo V, 29 apparet, qui ex eo Argonautarum iter ex Istro in mare Adriaticum, condita vrbe Emona in Pannonia (nunc *Laubach* Carniolae esse creditur), narrat*); et, quod dolendum est, Grammaticorum manibus recentiora illa opera cyclica multo diligentius versari solebant; ut etiam tum, cum vetustiores auctores laudant, eorum fere, quos exscribunt, fide id faciant. Vnus est modus, quo cum Ruhnkenio V. C. ei rei occurras, ut reponas, in Indice eorum scriptorum, quorum testimonia in Scholiis Apollonii afferuntur, nullum esse, qui non Augusti et Tiberii aetate superior sit; si ad lib. II, 329 Lucianus laudatur, eum ab interpolatore intrusum videri. Atqui hoc idem illud est, quod incertum parumque tutum facit omne hoc de scholiorum auctoritate et aetate iudicium. Ita nec ausim pronuntiare de Schol. Eurip. Phoeniss. v. 1748 super Sphinge ex Aethiopia arcessita, et de loco Etymologici M. in *κεραυνός* **).

*) Repetit eadem Sozomenus H. E. I, 6, uterque, ut equidem suspicor, ex Olympiodoro, cui Zosimus multa debet. Fabula ipsa iam antiquioribus erat frequentata: cf. Notae ad Apollod. p. 207, Plinius III, 18 f. 22.

**) Super hoc loco non inuidebo popularibus meis animaduersionem praeclaram Ruhnkenii, viri doctissimi: „agit, inquit, Etymologus hoc, ut doceat veteres *κέρατι ἀντὶ προχέου* vfos esse. Pro Πείσανδρος autem legendum Πίνδαρος. Ecce tibi Pindari locum, quo Etymologi glossa pertinet: apud Athen. XI, p. 476 A. *ἐξ ἀργυρέων κέρατων πίνοντες ἐπλάζοντο* (v. Fragm. Pindari p. 69. cf. Gataker. Miscell. postum. c. 5, p. 455). Contrario errore peccatum est in Zenobio VI, 49 *ὡς φησὶ καὶ Πίνδαρος ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς περὶ Ἡρακλέους*. Repone Πείσανδρος. Versus, quos respicit Zenobius, seruauit Schol. Aristoph. ad Nub. 1047. Idem error apud Etymol. MS. Bibl. Regiae Paris., qui, cum formam *ἀὲς* pro *ἀἰ* Doribus tribuisset, statim addit: *ἐπεὶ καὶ τὸ ἀἰ παρὰ Πείσανδρον*, vbi scribendum *παρὰ Πίνδαρον*, quem Dorice scripsisse scimus. Ad Pindarum igitur referenda Hesychii glossa: *ἀἰ ἐπὶ τῷ ἀἰ καὶ ἑως*."

Et toto Pisandro versum vnum integrum seruauit Io. Stobaeus Serm. XII de Mendacio p. 140 *Οὐ νέμεσις καὶ ψεύδος ὑπὲρ ψυχῆς ἀγορεύειν*; duo alii leguntur in Schol. Aristoph. Nub. 1047. An carminis pars adhuc in Idyllio inter Theocritea XXV seruata sit, uti non improbabilis est suspicio, ita aduersus repugnantem probari nequit.

Ad Pisandrum vero *Larandensem* primum Zosimi locum paullo ante laudatum, tum loca Stephani Byzantini refero omnia, in quibus Pisandri testimonio utitur; nihil enim ea habent, quod ad Heracleam villo modo trahi possit, aut si habent, uti locus in voc. *Ἀγάθυρσοι, Βοαύλεια* et in *Ἀσανός*, nam Herculis sane res gestae etiam ad Scythiam et Bithyniam spectant, tamen librorum numerus adiectus euincit, ad Larandensem ea loca esse referenda, non minus ac reliqua in *Οἰνωτρία, Ἀπέννιον, Λυσιόζεια, Νιφάτης* (quo loco etiam versus integer e lib. VII laudatur, qui idem apud Suidam in *Νιφάτης* legitur: *Ταύρου πυρυνώρειαν εὐσπύλον τε Νιφάτην*), *Κυβέλεια*. Nam *Heraclea* duobus libris constabat; at Stephanus Pisandrum laudat libro VII. X. XIII. XIV. XXVI. Porro ex hoc altero petatum esse debet, quod Euagrius H. E. I, 20 Antiochiam Syriae iam olim Graecorum coloniam fuisse affirmat, quae narratio qualis fuerit, ex Ioanne Malela disci potest Chronogr. p. 32 sq. et Cedreni Compend. Hist. p. 134 sq. Etiam is, qui inter Epigrammatum auctores recensetur, iunior hic Pisander cum Fabricio videtur esse habendus: nec enim epigramma, quod sub Pisandri Rhodii nomine laudatur (v. Brunck. Anal. T. II, p. 294), antiquitatem aut simplicitatem redolet. Latere etiam ille videtur sub *Theffandri* nomine ap. Seru. ad II, 211. cf. inf. Excurs. ad II, 199.

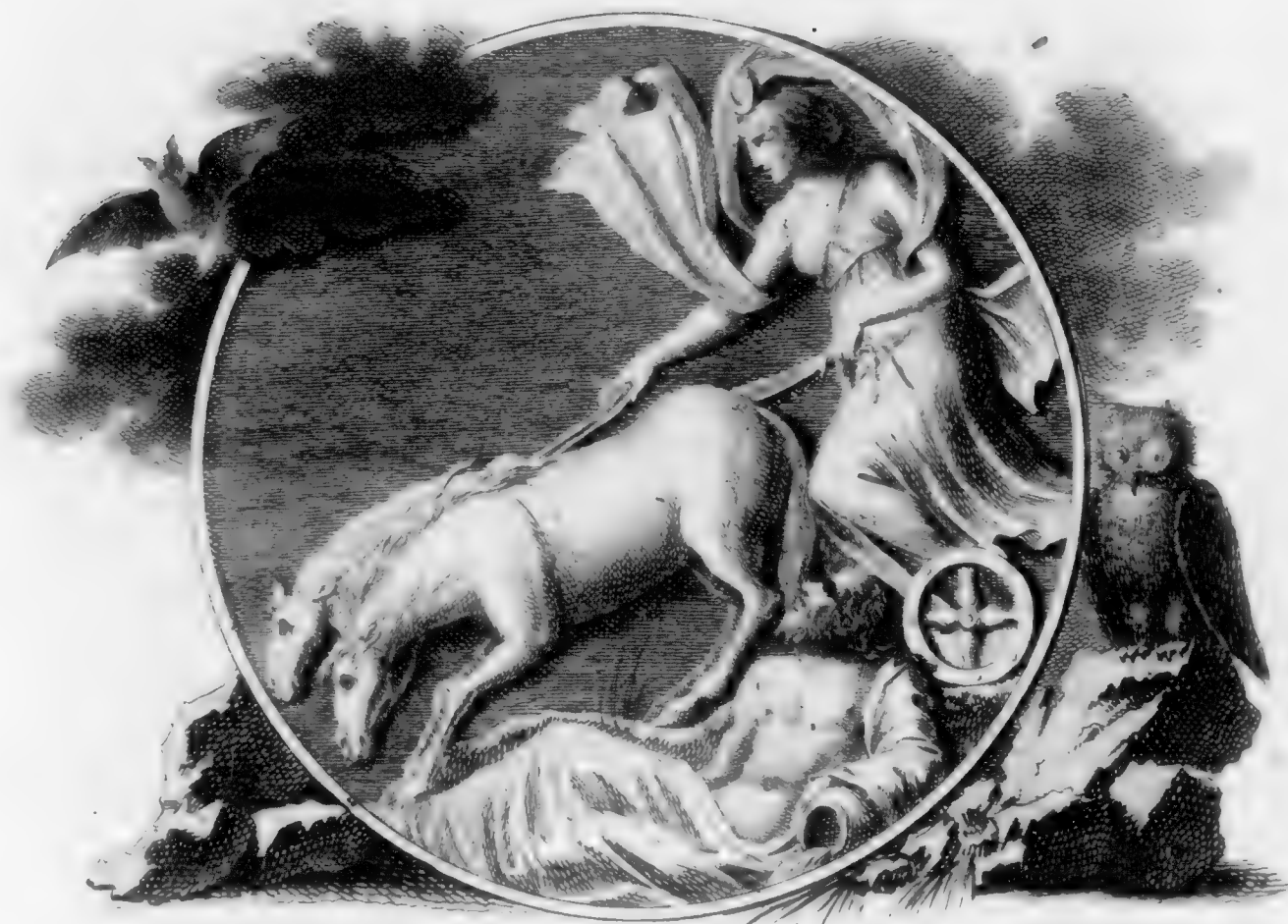
Quae adhuc commemoravi, ea me, qui nullo seu rei seu opinionis studio teneor, mouent, ut id, quod olim sequutus sum, retinendum arbitrer: diuersa fuisse opera *Ἡρακλείας* et *ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν*: nam ut contrarium tuearis, plura aut sine ratione aut aduersus omnem rationem amplectenda sunt. Superest, ut de ipso Macrobio dispiciamus, qui *euerfionem Troiae Virgilianam a Pisandro*

paene ad verbum transcriptam testatur. Qua in re necesse est, aut Macrobiū grauit̄ errasse, aut ἡρωιδὴς Θεογυίας non Larandensis, quod Suidas asseruerat, sed alterius poetae, qui ante Virgiliū vixerat, opus fuisse. Videamus, vtrum sit probabilius.

Si hoc ponas, fuisse carmen illud Virgilio antiquius, vt nec tamen ad Pisandrum Rhodium referri illud possit; id quod vidimus fieri non posse; sumere aliquid necesse est, quod et omni auctoritate caret, et vero etiam probabilitate, nam nemo alius aut talem Pisandrum, aut tale carmen memorauit, quod tamen iis aetatibus scriptum esse deberet, de quibus satis multa nobis tradita sunt. Macrobiū autem Grammatici auctoritas tanti non est, vt tam parum probabilia amplecti malim. At alterum cum ipsa rerum fide et ratione coniunctum est; nam fuit aliquis Pisander Larandensis; fuit Nestoris poetae, qui sub Seuero Imp. floruit, filius; pater Iliadem denuo exarauerat; filius omnem mythologiam vno opere complexus erat. Consentaneum hoc est illarum aetatum genio; est et illud solenne, vt, neglectis antiquioribus, carmina ex iis aetatibus magnam apud grammaticos sequentium saeculorum auctoritatem habeant: Zosimi aetate vix quicquam Pisandri Rhodii et aequalium supererat. Hoc altero igitur admissio, conueniunt inter se omnia, nec quicquam turbat, praeterquam Macrobiū aut grammatici, quem ille loquentem inducit, assertum; quod temere, nec inspecto Pisandro, et falsa de eo concepta opinione, aut confuso Pisandri nomine, cum antiquum illum Rhodium poetam auctorem esse putaret, prolatum fuisse manifestum sit *). Potuere tamen in eo inter caetera res Troianae exponi, et, tamquam a Romano auctore, siue ad Virgiliū exemplum, siue ad communem narrandi morem, qualis ab eo inde tempore inter Romanos fuit, constitui. De Sinone et equo Troiano, quae exempli loco a Macrobio memorantur, suo loco videbimus.

*) Nunc video de Macrobiū errore disputatum iam esse a Io. Mer-
rick ad Tryphiod. Diss. p. LXIV sqq.

EXCURSVS II

Noctis per coelum transuectio.

II, 8. 9. *et iam nox humida coelo Praecipitat.*
A Solis curru, vt omnino de poetica hac ratione semel moneamus, similis imago traducta ad Noctem, vt ei tribuantur *equi, currus, axis, orbita* per coelum, v. c. inf. III, 512 *necdum orbem medium Nox horis acta subibat.* v. ad Tibull. II, 1, 87. Itaque *Nox praecipitat*, sub finem decursus per coelum in mare descendit; quemadmodum *procedit ad Oceanum, medium iter exegit* et similia, omninoque ad hanc formam dictum accipiendum, si *Nox oritur, surgit, venit*, ab Oceano: inf. v. 250 *ruit Oceano Nox*, adde Iliad. 9, 486; et quidem modo sic, vt ab Oriente Nox quasi Solis vestigia preinat, modo, vt Sole in Oceanum descendente Nox ab hac ipsa parte Occidentis surgat, vt apud Ouid. *lux tarde decedere visa Praecipitatur aquis et aquis Nox surgit ab isdem.* Similiter *Sidera sequi Noctis currum*, et singulis noctibus cursu per coelum

paene ad verbum transcriptam testatur. Qua in re necesse est, aut Macrobiū graniter errasse, aut ἡρωίδης Θεογυίας non Larandensis, quod Suidas asseruerat, sed alterius poetae, qui ante Virgiliū vixerat, opus fuisse. Videamus, vtrum sit probabilius.

Si hoc ponas, fuisse carmen illud Virgilio antiquius, vt nec tamen ad Pisandrum Rhodium referri illud possit; id quod vidimus fieri non posse; sumere aliquid necesse est, quod et omni auctoritate caret, et vero etiam probabilitate, nam nemo alius aut talem Pisandrum, aut tale carmen memorauit, quod tamen iis aetatibus scriptum esse deberet, de quibus satis multa nobis tradita sunt. Macrobiū autem Grammatici auctoritas tanti non est, vt tam parum probabilia amplecti malim. At alterum cum ipsa rerum fide et ratione coniunctum est; nam fuit aliquis Pisander Larandensis; fuit Nestoris poetae, qui sub Seneca Imp. floruit, filius; pater Iliadem denuo exarauerat; filius omnem mythologiam vno opere complexus erat. Consentaneum hoc est illarum aetatum genio; est et illud solenne, vt, neglectis antiquioribus, carmina ex iis aetatibus magnam apud grammaticos sequentium saeculorum auctoritatem habeant: Zosimi aetate vix quicquam Pisandri Rhodii et aequalum supererat. Hoc altero igitur admissio, conueniunt inter se omnia, nec quicquam turbat, praeterquam Macrobiū aut grammatici, quem ille loquentem inducit, assertum; quod temere, nec inspecto Pisandro, et falsa de eo concepta opinione, aut confuso Pisandri nomine, cum antiquum illum Rhodium poetam auctorem esse putaret, prolatum fuisse manifestum sit*). Potuere tamen in eo inter caetera res Troianae exponi, et, tanquam a Romano auctore, siue ad Virgilio exemplum, siue ad communem narrandi morem, qualis ab eo inde tempore inter Romanos fuit, constitui. De Sinone et equo Troiano, quae exempli loco a Macrobio memorantur, suo loco videbimus.

*) Nunc video de Macrobiū errore disputatum iam esse a Io. Merzick ad Tryphiod. Diss. p. LXXV sqq.

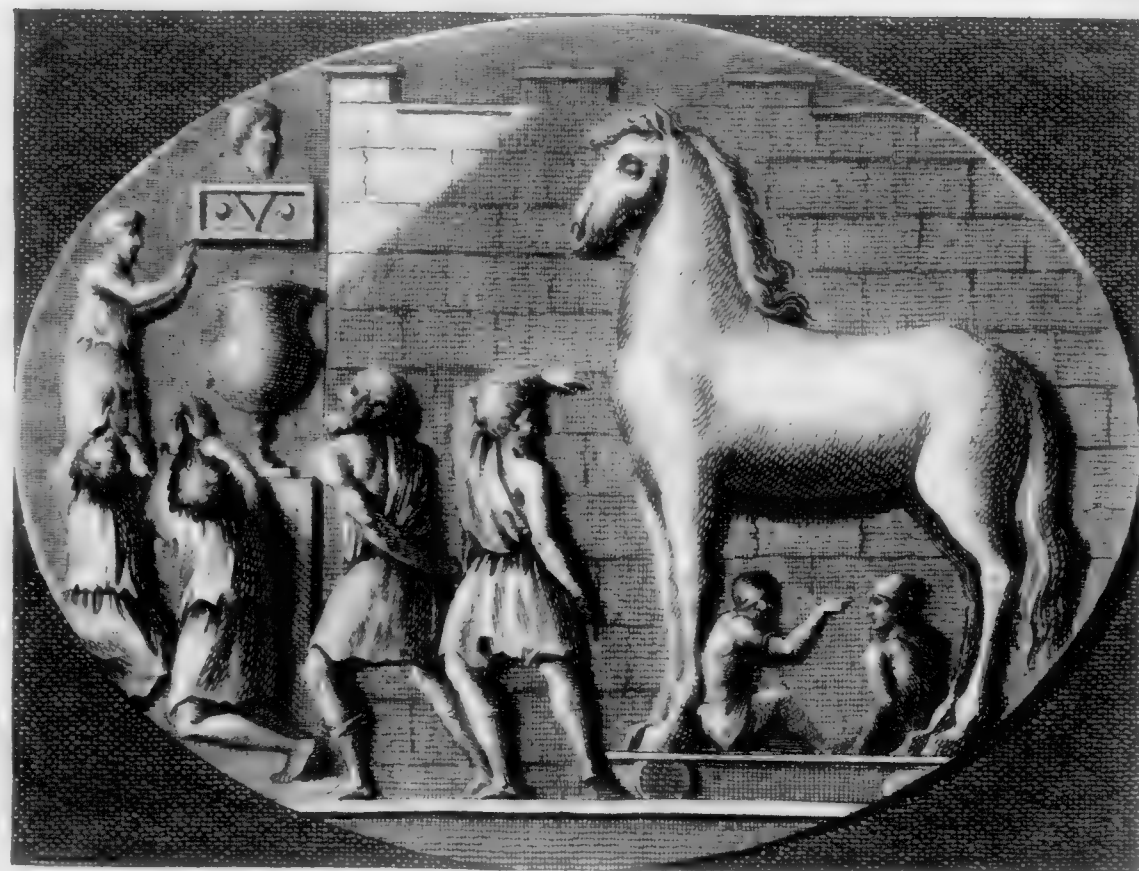
EXCURSVS II

Noctis per coelum transuectio.

II, 8. 9. *et iam nox humida coelo Praecipitat.* A Solis curru, vt omnino de poetica hac ratione semel moueamus, similis imago traducta ad Noctem, vt ei tribuantur *equi, currus, axis, orbita* per coelum, v. c. inf. III, 512 *necdum orbem medium Nox horis acta subibat.* v. ad Tibull. II, 1, 87. Itaque *Nox praecipitat*, sub finem decursus per coelum in mare descendit; quemadmodum *procedit ad Oceanum, medium iter exegit* et similia, omninoque ad hanc formam dictum accipiendum, si *Nox oritur, surgit, venit*, ab Oceano: inf. v. 250 *ruit Oceano Nox*, adde Iliad. 9, 486; et quidem modo sic, vt ab Oriente Nox quasi Solis vestigia preinat, modo, vt Sole in Oceanum descendente Nox ab hac ipsa parte Occidentis surgat, vt apud Ouid. *lux tarde decedere visa Praecipitatur aquis et aquis Nox surgit ab isdem.* Similiter *Sidera sequi Noctis currum*, et singulis noctibus cursu per coelum

exacto mane occidere et in mare immergi, omninoque labi, procedere, ruere, sermone poetarum receptum est, et hinc mediam noctem ita declarant, ut sidera, praecipue septentrionalia, culmen coeli ac verticem seu polum tenere, mox inde vergere, cursu declivi ferri, nocte iam exacta occidere dicantur, v. c. in illis Ovidii Met. X, 446 *Tempus erat, quo cuncta silent, interque Triones Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes.* cf. Seneca Troad. 439. Herc. Fur. 129 et al. v. c. Orph. Arg. 534 'Αλλ' ὅτε πρὸς μέσῃ τὸν νυκτὸς πρὸ βαινεν ἀταρπὸς, "Ἀστρα τε τηλεφανῇ δύνεν (in eo iam erant ut subirent) ῥόον Ὀκεανοῖο. Ductum hoc ab antiquissimis poetis. Par modus est, quando ad oculorum sensum iudicio facto modo sidera circumagere se in coelo ac circumuoluere per nocturnum spatium (v. c. quod ad manum est, Quint. Cal. X, 101 Ἦμος δ' αὐγλήεντα περισρέφει ἑρᾶν ἄστρα) modo coeli inuersionem et variationem singulis noctibus, ut diebus singulis, fieri dicunt. Sic inf. 250 *Vertitur interea coelum, et ruit Oceano Nox*, h. e. surgit, prodit cum coelo verso; quasi nouum hemisphaerium oculis sese offerat per noctem. Haec non animaduersa miras interdum interpretum argutias pepererant. Lucan. II, 15 *Nox ubi sidera condit*, h. e. mergit mari occidentia sub Solem orientem. Omnium harum loquendi formarum, ad sensum oculorum a rudibus inde aetatibus frequentatarum, primae lineae occurrunt in Homero, sicuti etiam cadentia sidera h. l. et inf. IV, 81. VIII, 59: et procedentia sidera: Iliad. κ, 251. 252 'Αλλ' ἵομεν· μάλα γὰρ νύξ ἄνετα, ἐγγύθι δ' ἦώς, "Ἀστρα δὲ δὴ προβέβηκε. Adde Odyss. μ, 312. ξ, 483. Hesiod. E. 620.

EXCURSVS III

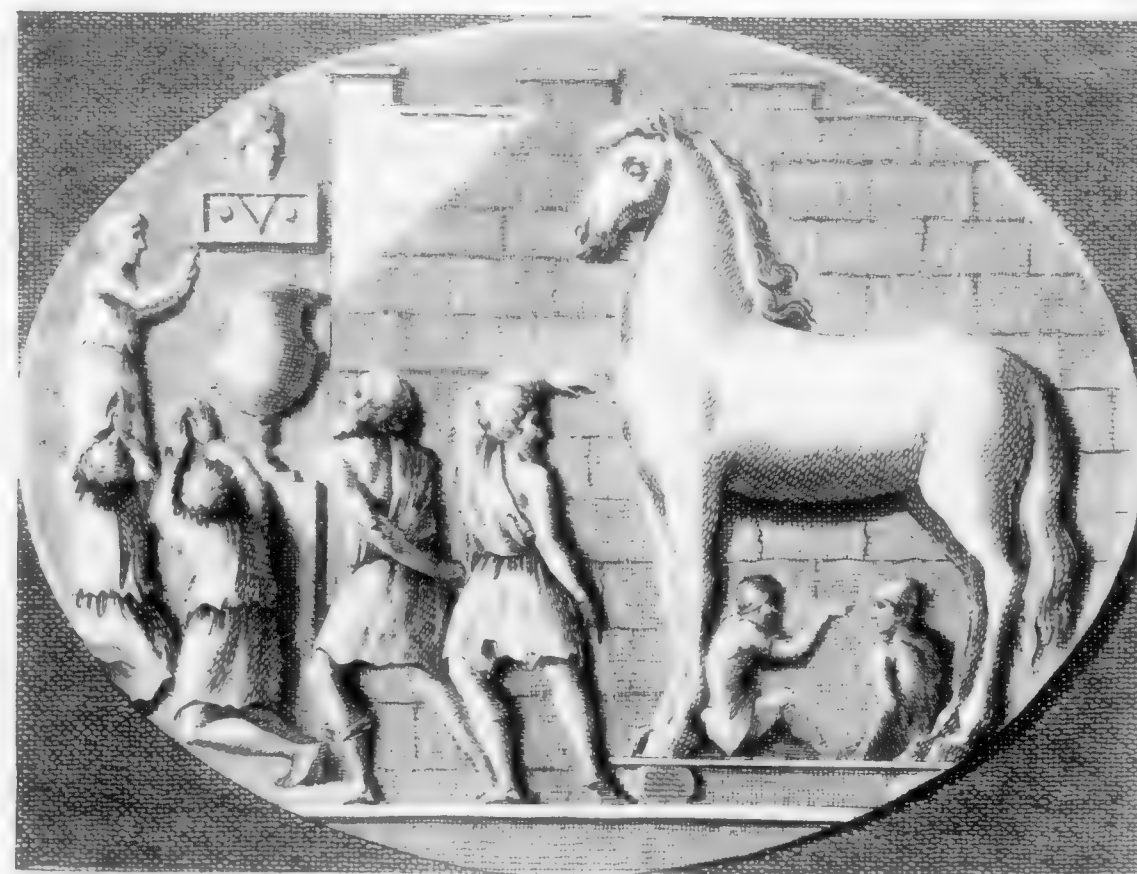
De equo Troiano.

II, 15. 16. *De Equo Troiano* episodium ex Pisandro peti- tum esse, falso a Macrobio traditum, supra declarauimus Exc. I ad hunc librum. Videamus igitur, an probabili aliqua ratio- ne expediri possit, quem alium auctorem sequutus sit poeta.

Homerus iam Iliad. ο, 71 mentionem rei obscuram inie- cerat, εἰσὶν Ἀχαιοὶ Ἴλιον αἰπὺ ἔλοιεν, Ἀθηναίης διὰ βε- λάς. Sed disertius idem de Equo egit Odyss. 9, 492. δ, 271 sqq., de quibus locis infra videbimus Exc. VII. Huic tamquam fundamento superstructa fuit communior aliqua narratio, quam partim a Lescheo partim ab Arctino in Ἰλίου πέρσειδι, nisi utriusque idem fuit auctor, expositam esse, ex Procli fragmento discimus: utrumque Virgilius se- quutus esse videtur: ut ex comparatione intelligitur. Quin- tus Cal. XII, 134 sqq. copiosus est hac in re; et occurrit Equus Troianus simili fere forma ac statu in Tabula Iliaca, quae in hac parte Iliadem paruam sequi profitetur. Diuerse tamen nonnulla cum a nostro tum a caeteris poetis et gram- maticis narrari videas, cf. Hygin. f. 108. et Not., quae ipsa res argumento est, multos ex antiquioribus poetis in eā

exacto *mane occidere et in mare immergi*, omninoque *labi, procedere, ruere*, sermone poetarum receptum est, et hinc mediam noctem ita declarant, vt *sidera*, praecipue septentrionalia, *culmen coeli* ac verticem seu polum *tenere*, mox inde *vergere, cursu declivi ferri*, nocte iam exacta *occidere* dicantur, v. c. in illis Ouidii Met. X, 446 *Tempus erat, quo cuncta silent, interque Triones Flexerat obliquo planstrum temone Bootes.* cf. Seneca Troad. 439. Herc. Fur. 129 et al. v. c. Orph. Arg. 534 'Αλλ' ὅτε πρὸς μέσχατον νυκτὸς πρὸς βαινεύεν ἀταρπὸς, "Ἀστρα τε τηλεφανῇ δῶνεν (in eo iam erant vt subirent) ῥόον Ὠκεανοῖο. Ductum hoc ab antiquissimis poetis. Par modus est, quando ad oculorum sensum iudicio facto modo *sidera circumagere se in coelo* ac *circumuoluere* per nocturnum spatium (v. c. quod ad manum est, Quint. Cal. X, 101 Ἥμος δ' ἀγλήεντα περισρέφει ἑρᾶν ἄστρα) modo *coeli inuersionem* et *versionem* singulis noctibus, vt diebus singulis, fieri dicunt. Sic inf. 250 *Vertitur interea coelum, et ruit Oceano Nox*, h. e. surgit, prodit cum coelo verfo; quasi nouum hemisphaerium oculis sese offerat per noctem. Haec non animaduersa miras interdum interpretum argutias pepererant. Lucan. II, 15 *Nox ubi sidera condit*, h. e. mergit mari occidentia sub Solem orientem. Omnium harum loquendi formarum, ad sensum oculorum a rudibus inde aetatibus frequentatarum, primae lineae occurrunt in Homero, sicuti etiam *cadentia sidera* h. l. et inf. IV, 81. VIII, 59: et *procedentia sidera*: Iliad. II, 251. 252 'Αλλ' ἵομεν· μάλα γὰρ νύξ ἄνετα, ἐγγύθι δ' ἦώς, "Ἀστρα δὲ δὴ προβέβηκε. Adde Odyss. μ, 512. ξ, 483. Hesiod. E. 620.

EXCURSVS III

De equo Troiano.

II, 15. 16. *De Equo Troiano* episodium ex Pisandro peti-
tum esse, falso a Macrobio traditum, supra declarauimus Exc. I
ad hunc librum. Videamus igitur, an probabili aliqua ratio-
ne expediri possit, quem alium auctorem sequutus sit poeta.

Homerus iam Iliad. II, 71 mentionem rei obscuram inie-
cerat, εἰσὶν Ἀχαιοὶ Ἴλιον αἰπὺν ἔλκοιεν, Ἀθηναίης δὲ βε-
λάς. Sed disertius idem de Equo egit Odyss. II, 492. δ, 271 sqq., de quibus locis infra videbimus Exc. VII. Huic
tamquam fundamento superstructa fuit communior aliqua
narratio, quam partim a Lescheo partim ab Arctino in
Ἰλίου πέρσειδι, nisi vtriusque idem fuit auctor, expositam
esse, ex Procli fragmento discimus: vtrumque Virgilius se-
quutus esse videtur: vt ex comparatione intelligitur. Quin-
tus Cal. XII, 134 sqq. copiosus est hac in re; et occurrit
Equus Troianus simili fere forma ac statu in Tabula Iliaca,
quae in hac parte Iliadem paruam sequi proficitur. Diuerse
tamen nonnulla cum a nostro tum a caeteris poetis et gram-
maticis narrari videas, cf. Hygin. f. 108. et Not., quae ipsa
res argumento est, multos ex antiquioribus poetis in eā

narratione ornanda operam collocasse. Heleni consilio Equum exstructum esse, traditum ab aliis: v. Conon. 34. At Proclus e Lefcheo: καὶ Ἐπειὸς κατ' Ἀθηναίους προαίρεσιν τὸν Δούρειον ἵππον κατασκευάζει. Panopei ille filius, Phocensis, genus ab Aeaco ducebat: v. Pausan. II, 29. p. 178. vnde intelligo, quomodo ille Αἰανίδης appellatus sit apud Tzetiam in Posthom. 632. ad quem locum alia de eo notavit Iacobs. In Tryphiodoro v. 61 et in Petronii halosi Troiae rhetoricam ambitionem facile agnoscas. Ineptior tamen Tryphiodorus. Operum nonnullorum veteris artis argumentum fuit hic idem Equus Δέρειος vel Δαράτεος, vt in arce Athenarum ex aere, ap. Pausan. I, 23 et in *Polygnoti tabula* apud Delphos ibid. X, 26 (quem simile argumentum Athenis in Poecile pinxisse ex Plutarcho in Cimonis Vita p. 481 A apparet, vbi τὰς Τρωάδας et inter eas Laodicen ad amatae sibi Elpinices speciem expressisse memoratur) in qua Epeus exhibitus erat nudus, Troiae murum solo aequans, καταβάλλον εἰς ἔδαφος τῶν Τρώων τὸ τεῖχος, prominente inter ruinas capite Equi Duratei. A quibus multum discessit Comes Caylus in interpretatione et adumbratione huius picturae (*Hist. de l' Acad. des Inscr.* Tom. XXVII, p. 34). Sed Epeus ex artificis mente ruinam muri ampliabat, vt prospectus in urbem pateret, intra cuius moenia erant patefacienda nonnulla, quae ad argumentum spectabant. Praeter artificis tamen animum ac graeca Pausaniae, expressa sunt a Caylo etiam alia nonnulla. Ad nostrum tempus seruata opera, in quibus Equus Troianus visitur, Winckelmannus olim numerabat quatuor, picturam, satis inscite factam, Codicis Vaticani a Bottario ed. p. 43 et 47; tabulam Iliacam a Fabretto vulgatam, num. 95 et 100 (vnde Begerus transtulit in lib. de Bello et Excidio Troi.); gemmam apud Licetum p. 310 (e quo Goriaeus repetiit P. II n. 523); et picturam Herculanensem Tom. III t. 40 re in risum versa, vt pro parodia scenica haberi res possit; quibus ipse addidit quintum exemplum e gemma, *Monum. ant. ined.* CXL, quae cum Virgilio hactenus conuenit, quod in ea expressum id quod v. 262

legimus: *Demissum lapsi per funem*; tamen simul scala admota equo cernitur, quam Quintus Cal. XIII, 52 et Tryphiod. v. 89 memorant, Tabula etiam Iliaca num. 100 exhibet. Cernuntur ibidem *claustra* (v. inf. 259), quae Sinon laxat et aperit, h. e. θυρίον seu ostiolum; quod idem cum fune in pictura Codicis Vatic. p. 47 occurrit. Est tandem patera Etrusco, seu Italico opere, apud *Lanzium* (*Saggio di Lingua Etrusca*) Tom. II, p. 223. Habebat igitur poeta fabulam a multis tractatam et vulgarem ante se positam, sed cum ea simul tragicos suos ex Graecis expressos. Nam *Liuii Andronici* fuit fabula, *Equus Troianus*, e qua fragmenta pauca supersunt, aliaque *Naenii* ap. Macrobi. VI, 1, et de eo actum fuit in *Accii Deiphobo*. v. Seru. ad II, 17. vti quoque in Tragicis Graec. memoratur, v. c. Eurip. Troad. 9 sq.

Sed grauior obseruatio forte est illa, qua arte poeta fabulam per se puerilem et nullam πιθανότητα habentem ita tractauerit, vt nihil nos in ea offendant, multa delectent. Fabulam dixi puerilem et per se parum probabilem; etsi interpretatione sua eam iuuare conati sint multi etiam inter veteres. Vide vel Seru. et Cerdam ad h. l. et plura satis inepte excogitata ap. Licetum *Gemmis Annular.* p. 310 sqq. Sed haud dubie in veteris Graeciae prisco sermone, audaces et insolentes figuras sectante, obscura huius Equi origo latet. Quod tamen me in hac fabula multo magis tenet, est hoc, quod ille Equus Palladi voti causa offertur. Nam, si Neptuno, Equestris rei auctori, Ἰππῶ, consecratum viderem, non mirarer. Quod Pallas artibus praest, id tantum ad artificium equi ligno facti pertinere potest. An equus, naus symbolum (nam nauigationem antiquiores per equitationem adumbrabant; vt forte hoc ipso ortum videatur, quod Neptunus equum produxisse proditus est), pro nauigatione felici dedicatus fuit? Palladi autem, quia ea dea propter ablatum Palladium erat placanda? Nauigio etiam actuario equum adsimulat Eurip. Troad. 538 in chori verbis, quae antiquum sermonem sere aemulantur; ad naus etiam modum et rationem a vectoribus infessae

effectum eum exhibet Tryphiod. v. 62. 181. Quod vero in Virgilio fabula per se inepta placere potest, id efficitur primum eius antiquitate; nam in multis mythis hoc suus quemque sensus docere potest, quo propiores illi rerum hominumque originibus priscaeque vitae asperitati aut simplicitati sint, eo facilius in iis ferri res parum probabiles (cf. inf. ad III, 209 et 250); tum tractatione sapienter et magno cum iudicio instituta poeta omnia ab oculis remouit, quae attenuare rem et officere dignitati epicae poterant; contra multa apposuit, quae ad probabilitatem faciunt; cumque inprimis vix in stolidissimos homines cadere videatur, ut patiantur sibi tam turpem fraudem fieri, ut, suspitione de viris in Equo conditis semel orta, tamen eum intra moenia recipiant, callide poeta plura eaque, quae ad religionem spectant, rem ad hominum animos potentissimam, attulit, quae Troianos a proposito reuocarent, primum Sinonis dolos, tum Laocoontis exitium. De quibus omnibus Homerus, pro saeculi sui simplicitate, parum laborauit, fabula nude exposita Odyss. δ, 272 sqq. At Virgilii iudicium multo magis intelligas, si Quintum Calabrum et Tryphiodorum compares. Ut vnum commemoremus, noster v. 260 — 264 eos, qui Equo infederint, memorat *nouem* (cf. Hygin. f. 108); cum Homerus simpliciter πάντες ἀπισεῖς dixisset. Ecce tibi Quintum, qui (XII, 310 sqq.) ad *triginta*, et Tryphiodorum, qui (v. 153 sqq.) *duo ac viginti* commemorat; at Cedrenus Hist. Compend. p. 131 C *quatuor et viginti*; et, si multo magis insaniens audire lubet, legendi Tzetza ad Lycophr. 930 et Eustath. ad Odyss. λ, p. 1698, 1. cf. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 367. et nunc Iacobs ad Posthomer. 642. Varie inter hos scriptores eorum, qui Equo latuerunt, nomina tradi, vix opus est monere. Ex iis, quos Virgilius inf. II, 261 sq. recitat, Thessandrum et Machaonem nemo habet alius, nisi Hygin. fab. 108. In Equo ex aere facto, qui Athenis in arce stabat, Menestheus et Teucer cum Thesei filiis (Demophoonte et Acamante) ex Equo prospiciebant, ὑπερυπτασιν ἐξ αὐτῶ ap. Pausan. I, 23, p. 55 satis ridicule, fere ut in Cod. Vatic. Quantum

ineptierint circa hunc Equum veteres, scilicet dum seriores tractatum a superioribus poetis argumentum variare et ornare volebant, saltem ex eo colligas, quod ap. Seruium ad II, 150 mensura Equi lignei traditur; *fuisse eum longum CXX latum XXX*, pedesne an cubitos, non adiectum.

EXCURSVS IV

De Sinone.

II, 57. Etiam narrationem de *Sinone* ex Pisandro ductam a Virgilio, tradiderat Macrobius. V, 2, sed v. sup. Excurs. I ad h. lib. Sinonis fraudes etiam Quintus, Tryphiodorus, Dictys et Dares memorant. Datum ei genus maternum commune cum Vlysse, nam filius Aesimi fuit, nepos Autolyce, cuius filia Anticlia, quae Vlysssem edidit: Schol. Lycophr. 344 et Seru. ad h. l. Videntur in eum poetae, qui Homericas fabulas ornarunt, transtulisse, quae de Vlysse narrata Odyss. δ, 244 sqq., praeiuisse autem omnibus Lefches. Nam Iliadis paruae particulam constituebat *Sinon* apud Aristot. Poet. 23. ὡς ὁ Λέσυχης Φησὶν, addit Tzetza ad Lycophr. 344. Ex eodem repetita res in Tabula Iliaca n. 98. Apud Proclum in argumento Ἰλίου πέρσιδος memoratur: ut nouo hoc argumento sit, non Arctini carmen, sed Lefchis extremos Iliadis paruae libros eos fuisse. Fuit Sinon etiam fabulae Sophocleae argumentum Hesychio laudatae. Ex hac aut alia tragoedia profecisse videtur Virgilius in Sinonis oratione, quae Graecarum tragoediarum eloquentiam et acumen redolet. Est vero omnino apud Virgilium totus hic locus de Sinone eximie elaboratus et ornatus, etiam ad probabilitatem magis, quam apud caeteros. Ita apud Quintum v. 355 prope equum adstat Sinon, quod minus probabile, quam hic II, 57 sqq. In Cod. Vatic. pictura p. 43 reuinctum fune suis brachiis ducit equum Sinon. Porro apud eundem Quintum interrogatus de equo respondere recusat, nec nisi αἰνιζόμενος, verberibus, naribus auribusque rescissis, fraudem effatur. At apud Tryphiod. 211 et Cedren. Hist. p. 131 D se ipsum ver-

beribus lacerat, vt Troianos fallat. Sapientius omnia Virgilius; etiam hoc quod in palude se delituisse narrat, v. 135. At apud Quint. v. 375 Sinon ad Equum tamquam ad asylum se recipit.

EXCURSVS IV*

De Palamede.

II, 81—85. *Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures Belidae nomen Palamedis, et incluta fama Gloria; quem falsa sub prodicione Pelasgi Infontem, infando indicio, quia bella vetabat, Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.* Memorabile Palamedis nomen est cum aliis de caussis, tum quod in eo insigne exemplum habemus variatae per tragicos, inde per rhetores, tandem per grammaticos, fabulae (Diserte ea exposita apud Schol. Eurip. Orest. 432 et ad Lycophr. 386. Hygin. f. 105, et ibi laudd. Seruium ad Aen. II, 81, Pompon. Sab. ad e. l.). Omnino Homerus nec patrem Nauplium nec filium Palamedem agnoscit; ita vt obscurum esset, vnde hic in res Troianas illatus sit: nisi partim e Pausan. X, 31 pr. partim e MS. Escorialensi Procli iam supra memorato docere possem, *Cypriorum carminum* auctorem primum ei aditum et nomen in fabulis Troianis fecisse. Nam in primo belli apparatu cum Vlysses militiam detrectaret, Atridae *μαίνεσθαι προσποιησάμενον* 'Οδυσσεά ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν συστρατεύεσθαι ἐφώρασαν; Παλαμήδους ὑποθεμένου, τὸν υἱὸν Τηλέμαχον ἐπὶ κόλασιν ἐξαρπάσαντες. et sub finem carminis: *ἔπειτα ἐστὶ Παλαμήδους θάνατος*. ita vt omnis de Palamede narratio ad Antehomerica spectasse videri debeat. Et si autem, quibus modis fabula tractata a Stasino et ornata fuerit, aliunde non liquet, nisi quod e Pausania l. c. apparet, iam in Cyprio carmine lectum fuisse, quod Palamedes tesserarum ludum excogitarit, et quod, cum piscatum iisset, Vlyssis et Diomedis fraude in aquis demersus interiisse dictus sit: e superioribus tamen scriptoribus, si commenta eorum detraxe-

ris, satis assequi possumus, in illo carmine odia inter Vlysses et Palamedem agitata, insidiasque huic ab isto factas, tum sollers Palamedis ingenium et summam ex rerum usu prudentiam fuisse adumbratam. Nec mirum adeo in rhetoricis scriptis nihil tritius esse Palamedis integritate, iniusta nece, et Vlyssis fraude: v. c. Dion. Chryf. Or. XIII, p. 428 ed. Reisk. Or. LIX, p. 360. Inuolarunt post haec in argumentum Tragici Sophocles et Euripides, ille quidem non modo fabula Palamede, verum, vt probabile sit, nec minus in duplici Nauplio; sed multo clarior fuit Palamedes Euripidis, cuius fragmenta nonnulla habemus, et in his notissimum illud: *ἐκάνετ' ἐκάνετε τὰν πάνσοφον, ὃ Δαναοί, τὰν οὐδέν' ἀλγύνουσιν Ἀηδόνα Μουσῶν*, *Neci dedistis, ah, neci doctissimam, Danaei, innocentem, musicam, lusciniam*; quod in Socratem versum est a spectatoribus, cum post eius necem in scenam reuocata fuisset illa fabula (v. in fragm. Eurip. et in Diatribe Valk.). Intellectu haud difficile est, Palamedem ex tragicorum invento sustinuisse personam modo imperatoris sollertis et strenui, iuxta posita Agamemnonis superbia et cupiditate, (v. Plato de Rep. VII, p. 522 D) modo viri iusti, constantis, sapientis, quem ciues iniusti et ingrati pro beneficiis acceptis iniuria et maledicentia persequuntur. Ad talem personam alludere puto Xenophontem de venat. I, 11, vbi ultio, quae ei a diis contigisse dicitur, respicit Nauplii consilia: quae exposita videbis v. c. ap. Schol. Lycophr. 384. Conf. Xenoph. Mem. S. IV, 2, 33. Apol. Socr. f. 26. Pari modo Vlysses in Tragicis personam induit demagogi perniciosi artibus popularem auram captantis. Amphionem in Antiope Euripides in philosophum studiis et otio litterario addictum, Hippolytum idem in sapientem Pythagoreum transformauerat.

Inde Sophistae Palamedis causam ab Vlysse prodicionis accusati, ingenii ostentandi, tum rhetores exercitandi causa, propoliere: Scilicet cum, vt in iudicio armorum inter Aiacem et Vlysses, ita in hac Palamedis causa materiam idoneam viderent ad argumenta eruenda et refel-

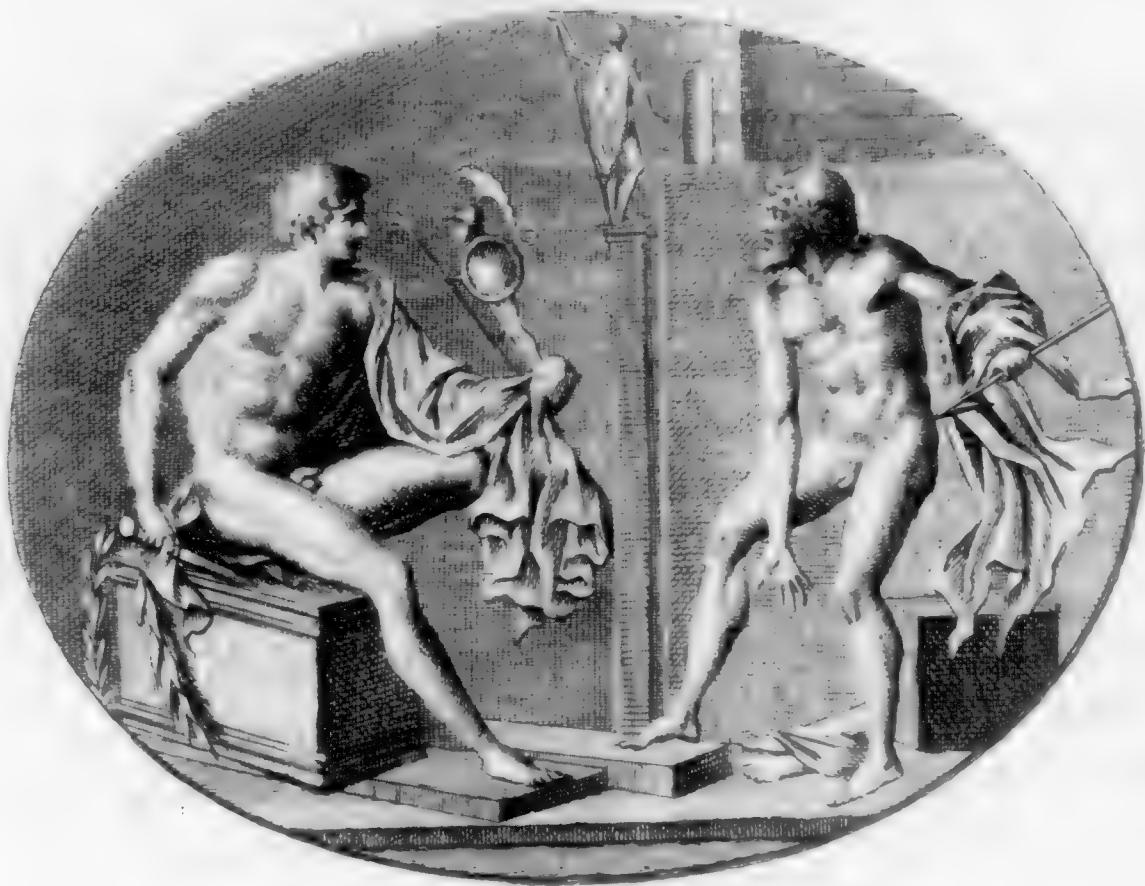

lenda; cf. Cic. Topic. 20, f. 76. ad Herenn. II, 19. Extat sub *Alcidamantis* nomine accusatio Palamedis, κατὰ Παλαμῆδους προδοσίας, quae nihil habet memorabile, praeterquam quod, ut suspicor, rerum argumenta ex carmine Cyprio adumbrata sunt; ductum est crimen a sagitta inventa, in cuius arundine latebant litterae Paridis: crimini etiam hoc datur, quod clipeum tridente insignitum gessit, et quod inuenta rerum falso iactavit. Alia est *Gorgiae* defensio ὑπὲρ Παλαμῆδους ἀπολογία (vtraque in Reiskii Oratt. Gr. Vol. VIII) Sophisticis argutiis referta; ubi etiam p. 118 locus de inuentis diserte tractatur: de quibus cf. Fabricii B. Gr. I, 23. Inprimis loc. Sophoclis in Palamede apud Achill. Tat. ad Arat. p. 122. Vranolog. Petau. Ex ferioribus Sophistis locum habemus in Philostrati Heroicis c. 10 sq., qui, cum omnino pro Achille, forti quidem, sed iracundo, perucaci et immani homine, Palamedem, quippe perfectae sapientiae et virtutis exemplum, ab Homero delectum esse cuperet, quem epica narratione celebraret, cumulavit in Palamedem omnia, quae in sapientem Stoicorum cadere possint; contra Vlyssis prudentia ad fraudes méras, scelestia consilia et bonorum obtrectiones refertur. Exponuntur copiose semina et caussae odiorum inter hunc et Palamedem; sollertia huius inuenta et consilia: in quibus hoc memorabile, quod pestilentia tentatos Achinos iubet tenuiore victu motuque intentiore uti; interdicit mercatu carniū exercitum, pomis vero et oleribus refectos milites vult, in altum euectos, laboribus assiduus exerceri (§ 4). Non multum ab his abludit narratio in fragmento τῶν Τρωϊκῶν e cod. XXIV Biblioth. Vffenbach. p. 682—686, ubi et hoc occurrit, quod, dum lapidibus obruitur, Palamedes exclamat: χαῖρε, Ἀλήθεια, πρὸ ἐμοῦ γὰρ τέθνηκας. tum in Tzetzae Antehomericis v. 114 sqq., in quibus eadem verba sic reddita sunt: Χαῖρε, Ἀλήθεια κυδρὴ, πρόθανες γὰρ ἐμοῖο. Hoc singulari in Palamedem studio captos videre licet etiam Grammaticos; finguntque ii adeo Palamedem poetam fuisse, cuius Homerus nullam mentionem fecisse dicitur invidia contactus:

v. Suid. h. v. Iam Dictyn II, 15 et Daretem c. 19 sqq., supposititios auctores, commemorare nihil attinet, quorum ille rhetorice historiam commentitiam conscripsit, hic declamatorie idem argumentum persequutus est. Poeta noster, an veteris scriptoris exemplo, nescio, Palamedis nomine praeclare usus est ad auctoritatem Sinonis dictis comparandam, siquidem illi Sinon comes fuit et consanguineus. Quod autem, *quia bella vetabat*, occisus ab Achiuis narratur, recedit a vulgari narratione, qua prodicionis arguebatur, litteris ab Vlysse per fraudem submissis.

In Palamedis stemmate turbas fecere iam veteres. v. Burm. in Argonaut. voc. *Nauplius*. et Not. ad Apollod. p. 274 sq., et ipse Maro in eo lapsus est, cum *Belidem* eum appellat. Nam is Palamedes, de quo agit, Nauplii Euboici e Clymene, Catrei filia, erat filius: cunque mater esset soror Aeropes Plisitheni nuptae, quae Agamemnonem et Menelaum partu ediderat, Atridas ille materno genere attingebat. Diuersus fuit Nauplius, qui ad Argiuas fabulas spectat, Neptuni et Aymones filius: quae cum Danai esset filia, Belique adeo neptis, hactenus Palamedes, perperam ab eo ductus, *Belides* dictus est. Septimo gradu a Belo originem trahere falso dicitur a Lutatio ad Statii Achill. I, 94 et a Seruio ad h. l. Aen. II, 81, ubi Apollonio auctore id traditur.

EXCURSVS IV**

Palladium a Diomede et Vlyffe raptum.

II, 164 — 168. Tydides — scelerumque inuentor
Vlixes, Fatale aggressi sacrato auellere templo Palladium, caesis summae custodibus arcis, Corripuere sacram effigiem manibusque cruentis Virgineas ausi diuiae contingere vittas. Celebritatem habet hoc Diomedis et Vlyssis facinus multo magis per gemmas artificio nobiles quam per poetas. Diuersis modis res ab iis est narrata, imprimis de ortis inter utrumque iris; cum Vlysses Diomedi Palladium, quo ille iam potitus erat, eripere vellet; tum vero hic stricto ense in Vlysses irruit, eumque ante se agit, ne a tergo insidias ille machinetur. v. Conon. Narr. 54. et Eustath. p. 822, 19, per episodiu narratur a Quinto X, 350 sq. Adde Zenob. in *Διομήδεως ἀνάγκη*, et in h. v. Suidas, item Hesych. vbi: *Ὁ δὲ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα* (sc. *γράφας*) *ἐπὶ τῆς τοῦ Παλλὰδίου κλοπῆς γενέσθαι* (sc. *Φησί*). Et hoc vere; nam in argumento *Ἰλιάδος μικρᾶς* apud Proclum est versus finem: *καὶ μετὰ ταῦτα* (Vlysses) *σὺν Διομήδει τὸ Παλλᾶδιον ἐκκομίζει ἐκ τῆς Ἰλίου.* Virgilius rem

tantum attigit, ita vt nec appareat, quem ex pluribus narrandi modis sequutus ille sit; videntur ex eius mente uterque templum Mineruae esse ingressus et uterque manibus contrectasse deam.

Nobilitauit, vt dixi, fabulam ars, cum aliis operibus, tum maxime gemmis. Praeiuerat Pytheas, caelator, Plinio auctore, lib. XXXIII, 55. *cuius binae vnciae X. venierunt: Vlysses et Diomedes erant in phialae emblemate, Palladium surripientes.* Sunt anaglypha, huius argumenti, obscurioris tamen famae, vt in Sarcophago apud Gorium Inscript. Etrusc. To. III tab. 39. et apud Buonarroto (*Osservazioni istoriche sopra alcuni Medaglioni antichi*: in titulo operis) qui Vlysses cum Alcino exhi-beri putabat, adstante Diana cum ancora: probabiliora dicas, si Vlysses cum Diomede de raptu Palladii consul- tantem exhiberi dixeris; naus apposita Vlysses, puto, declarat ex artificis mente; statua autem columellae im-posita ei similis quae in gemmis huius argumenti occurrit, parum cum fide reddita esse videtur. Si Diana est, colu- mellae insistent, saltem arcum tenere videri debet. No- biliores sunt gemmae; aliae, quae totam fabulam, Diome- dem et Vlysses ante templi fores inter se altercantes de Palladio, quod iste manu tenet, exhibent: in quo genere princeps est Sardonyx nunc in Dactylitheca Ducis Marl- burienfis seruatus, verbis insculptis. *Καλπουρνίου Σευηρου* et in ara *Φηλίζε ποιεῖ*: (delineatus ille in splendidissimo opere: *Gemmae antiquae Ducis Marlburienfis To. I tab. 39.* maiore cum fide quam in Stoschiano opere *Gem- marum caelatarum* tab. 35 aut a *Braccio* tab. 75). Similis alia est in *Museo Florent.* II, 28, 1. Aliae gemmae modo Diomedem solum, modo Vlysses exhibent, eodem tamen habitu ac gestu, ac si alter adstaret, cum quo contentio est. Diomedem solum Palladium manu tenentem et de ara desilientem reddunt gemmae omnium nobilissimae, Dioscoridis altera, altera Solonis nomine insignitae: illa in gaza Ducis Deuonienfis, haec in domo Stroziorum asseruata. Succedere artificum aemulantium certamina.

inprimis in Diomede, cuius generis multae sunt gemmae summae artis; sunt aliae ab imitatrice manu, etiam a Lipperto et Tassio expressae, quas hic commemorare necesse non est. Agebatur a me tantum hoc, ut nobilitatem et celebritatem fabulae declararem. Vnum attin- gam: Commemorat noster *caesos custodes arcis*: visi- tur autem in gemma Dioscoridis aliisque prostratum in terra et obuolutum corpus (in vna gemma Musei Florent. nudum conspicitur). Alcathoum esse probabile sit, quem caesum edit Quintus X, 352. Porro in columella adstat signum paullo obscuriore specie, vulgo pro Minerva ha- bitum, etiam a Winckelmanno; nunc aliarum gemmarum comparatione intellectum est, Apollinis id esse *πολιούχου* seu *πατρώου* Troianorum.

EXCURSVS V

De Laocoonte.

II, 199. *Hic aliud maius miseris multoque tremen- dum Obiicitur magis atque improvida pectora turbat: Laocoön.* Sequitur apud poetam locus vel nuperis viro- rum doctorum disputationibus nobilissimus, et a Virgilio summa cum arte tractatus; super quo et nobis liceat par- tim de poetae inuentis, aut vnde ille narrationem eiusque ornamenta acceperit, partim de Vaticano similis argumenti signo quaerere, num ei quicquam cum poeta commune sit. Sed ad utramque quaestionem satis expedita fore vi- detur responsio, si viderimus, qui alii poetae veteres fabu- lam de Laocoonte tractarint, et ornarint.

Et primum quidem varie omnino olim a variis narra- tionem hanc esse tractatam, vel ex senioribus scriptoribus intelligimus, qui nihil aliud fecisse putandi, quam ut supe- riores auctores aut seruiliter imitarentur aut exscriberent.

Exponunt autem illi narrationem de Laocoonte copiose et in multis diuerse.

Ita apud Quintum Calabrum XII, 388—409 iam tum, cum hasta percusserat Equum Laocoon, Palladis numine terra sub eius pedibus mouetur, vnde eum repentino terrore attonitum stupor et ἀνυσθησία occupat. Mox tamen, cum Equus v. 436 etc. in urbem duceretur, ille non desistit hortari et obtestari Troianos, vt eum comburerent; tum ex insula Calydna Minerua dracones aduocat, qui, dilapsa, quae aderat, turba, v. 466—490 duo Laocoontis filios correptos malis frangunt, frustra ad patrem manus tendentes, Πατρὶ φίλῳ ὀρέγοντε εἰς χέρας. εἰ δ' ὅς ἀμύνειν ἔσθ' ἐνευ. Inde duo dracones non, vt apud Virgilium, in Mineruae templum in arce confugiunt, sed sub terram euanescent, circa templum Apollinis in arce Pergamo, vbi adeo cenotaphium iis factum narrat (In ipso templo Apollinis Thymbraei filios interiisse Tzetza memorat ad Lycophr. v. 347, nescio an alio rei auctore). At pater oculis capitur. Hactenus Quintus, qui, quam diuersus in multis sit, obuium est. Tryphiodorus Laocoontis plane nullam mentionem facit, vti nec Dictys et Dares. At Hyginus f. 135, proxime ad Virgilium, patrem cum filiis necatum narrat. Facit is, nisi ab exscriptore vel excerptore corruptus est, Laocoonem Acoetis filium, Anchisae fratrem; at Antenoris filium tradit Tzetza ad Lycophr. 347. Apud eundem Hyginum Laocoon est Apollinis, non Neptuni, sacerdos, et contra eius voluntatem uxorem duxit, eique ab Apolline dracones immittuntur; quae non admodum ab iis discrepant, quae Seruius ad v. 201 ex Euphorione adfert. Filiorum quoque duorum nomina apud Hyginum adscripta sunt: *qui filios eius Antiphantem et Thymbraeum necarent.* at apud Seru. ad v. 211 Theffandrus *Echroem* et *Melanthum* nominatos edidit. Quid? quod et draconum nomina occurrunt; *Porces* quidem apud Lycophr. v. 347, vbi Tzetzes alterum *Charibaeam* excitat (ὁ Πόρνης — ἡ Χαρίβοια), vtrumque etiam ex Lyfimacho commemorat Seruius l. c. et, si alteri Seruii loco ad v. 204 fides habenda, nomina ea iam

Sophocles in Laocoonte protulerat. Dracones ingeniose satis *Typhonis soboles* produntur a Quinto v. 443. Ab eodem dracones a Calydna arcessuntur, seu potius a Calydnis, cum Lycophrone l. c. (ad quem loc. v. Schol.), quae duae sunt insulae iuxta Tenedum. Apud Virgilium ab ipsa Tenedo prodeunt, in quo Hyginum habet consentientem.

Immoramur his per se leuibus eo, quod vel ex his intelligitur, varie olim hanc fabulam a pluribus poetis fuisse tractatam. Sed liberior nobis progrediendi locus datur, et possumus etiam scriptores laudare Virgilio antiquiores, qui de Laocoonte egerint. Nonnullorum quidem nomina iam ante adscripsimus. Et si *Theffandrus* quidem, modo e Seruio memoratus, excitari a nobis non potest; nam is *Pisandrus* esse videtur, quem supra ad horum Excurs. princip. ad seriores auctores relegauimus, corrupte ille et alias *Tifandrus* vocatus. Alter autem scriptor, a Seruio laudatus, *Lyfimachus* Alexandrinus sine dubio fuit, non ignobilis olim auctor περὶ Νόσων, quem cum aliis similis argumenti scriptoribus laudatum vides in Schol. Apollon. I, 558 et particulam ex primo eius libro in Tzetza ad Lycophr. 874. cf. Voss. de Hist. Gr. lib. III, p. 180 a. Attigit etiam fabulam *Lycophron* poeta, qui et ipse Alexandriae vixit, Ptolemaei Philadelphi aetate, in *Cassandra* v. 347. Alius fuit ex schola Alexandrina, qui fabulam de Laocoonte non attigit tantum, sed pertractauit, et ille quidem poeta olim clarissimus, *Euphorion*. Ex eo fabulae ornamenta nonnulla satis recondita narrat ad h. l. v. 201 Seruius, et ex eo, puto, corrupte tamen, Pompon. Sab. Omnino quidem Euphorionem fabulas Troianas suo more tractasse et narrasse, ex iis patet, quae eum de Laodice, Priami filia, diuerse ab Homero et Lescheo σύν ἑδενὶ εἰκάζει, narrasse Pausanias prodit lib. X, 26 p. 864. Potuit autem de Laocoonte agere Euphorion, in opere, (*Μετοπία* vel *Ἀτακτα* inscriptum erat) quo reconditae et obscurae ex tota fabulari historia fabulae non secus atque a Callimacho in *Aitriis* et a Lycophrone in *Cassandra* erant expositae. v. sup. ad Ecl. VI, 72. In quinto libro, qui Chilias inscriptus erat, prisca

oracula, eorumque euentus, collegerat, adeoque et ea, quae excidium Troiae antecesserant, memorare debuit: ut iam sup. Exc. I monitum est.

Non vana hinc suspicio oriri potest, Euphorionem etiam Virgilio in hac fabula ante oculos positum fuisse. Nam, quam magnifice Virgilius de eo poeta senferit, ex Ecloga VI, 72 et X, 50 intelligitur; unde etiam Quintil. X, 1, 56 *Quid? Euphorionem transibimus? quem nisi probasset Virgilius, idem nunquam certe conditorum Chalcidica versu carminum fecisset in Bucolicis mentionem.* Et omnino Alexandrinis poetis inprimis operam dedisse Virgilium nostrum, ex iisque profecisse in doctrina poetica, qua excellit, admirabili, et in simplicitate orationis pura, tersa ac nitida, cui dignitatem tamen et grauitatem, qua illi carent, ex Tragicis, ut supra exposuimus, petitam adiecit, coniiicimus. Certe ex illis poetis tota Augustei saeculi elegantia ac nitor fluxisse videtur, et Romae ab elegantioribus hominibus Alexandrinos illos vnice frequenti lectione tritos fuisse, vel ex Cicerone apparere puto Tusc. Qu. III, 19, ubi Ennium *ab his Euphorionis cantoribus* (h. e. iis, qui eum vel latine redderent, ut Cornelius Gallus, vel eum imitatione sequerentur aut omnino valde frequentarent) contemni ait; scilicet tersiorem et puriorem Euphorionis orationem indicabant Enniana. Etiam Tiberium Caesarem Euphorionem, Rhianum, et Parthenium admodum probasse, ut et eorum imitatione carmina graeca scriberet, e Sueton. Tib. 70 constat. Non igitur veri adeo disimile videri potest, si quis Euphorionem a Virgilio in hac fabula expressum esse censeat, cum, quae a Seruio ex eo commemorantur, Virgilianis fere conueniant. Idem in fabula de Coroebo auctor Virgilio fuisse perhibetur: inf. Excurs. X.

Tota tamen ratio, qua poeta hoc episodium tractauit, tragicum potius spiritum orationemque affectibus grauem et ornatam prodere videtur. Debuit autem in multis tragoediis graecis latinisque, quarum argumenta excidium Troianum respicerent, haec narratio occurrere. Inprimis tamen nobilis olim fuit *Sophoclis* tragoedia, *Laocoon* in-

scripta, e qua versus aliquot seruauit Dionys. Halic. I, 48 (quem vide) et duo alios Harpocraton in *ἀγνῶς*. Ex eadem esse videtur, quod Eustath. ad Odys. p. 1496 l. 36 a Sophocle Equum Troianum eleganter *ὑπελον* dictum memorat. An ex illa Sophoclis, nescio, sed ex aliqua certe Graeci poetae tragoedia breuiter narrata est fabula ab Hygino f. 135; iam autem is cum Virgilio multo magis, quam cum caeteris auctoribus, consentit.

Iam omnium horum fontem vnum aliquem ex Cyclicis poetis fuisse, dudum suspicabar, inprimisque Leschen, quem utique Quintus expressisse visus erat. Dubitationem tamen faciebat hoc, quod Tabula Iliaca, quae post Homerum et Arctinum ex *Iliade parua* expressa est, Laocoontem ignorat. Sed potuit ea res ac debuit cum caeteris, quae desiderantur, in altera Tabulae parte, quae periit, exhiberi. Nunc ex Procli fragm. haec tradere licet: Praecipuus huius fabulae fundus fuit *Ἰλίου πέρις* Arctini: seu, quod probabile sit, Leschis; in cuius initio statim expositum fuit: *ὥς τὰ περὶ τὸν ἵππον οἱ Τρῶες ὑπόπτως ἔχοντες, περιστάν- τες βουλευόνταί, ὅ, τι χρὴ ποιεῖν· καὶ τοῖς μὲν δοκεῖ κατακρημνίσαι αὐτὸν, τοῖς δὲ καταφλέγειν. οἱ δὲ ἱερὸν αὐτὸν ἔφασαν δεῖν τῇ Ἀθηνᾷ καταθῆναι. — ἐν αὐτῷ δὲ δύο δράκοντες ἐπιφανέντες τὸν Λαοκόοντα καὶ τὸν ἕτερον τῶν παίδων διαφθείρουσιν.* Contra in *Iliadis paruae* argumento, quod in Equi in urbem deductione subsistit, nulla Laocoontis sit mentio. Secundum hunc alium habeo, quem inter primos fabulae auctores nominare possis, *Bacchylidem*; nam is, Seruio quidem teste, *de Laocoonte et uxore eius vel de serpentibus a Calydnis insulis venientibus atque in homines conuersis* meminerat; Qui, si antiquus ille fuit *μελοποιός*, Pindari aequalis, in lyricis suis aut Stesichori exemplo carminis argumentum facere, aut digressione facta fabulam attingere potuit, ut tamen eius verba profundo essent reliquis poetis. Vna adhuc supereft fabulae de Laocoonte narratio ap. Petron. c. 89 in *ἀλώσει* Troiae v. 29 sqq., sed ea ex Virgilio, in nonnullis tantum non pueriliter, in aliis declamatorie omnia in maius efferendo,

expressa (etsi in multis bene eam aduersus Tollium, qui in Fortuitis p. 14 Petronium cum Virgilio contulit, defendat. Burm.), siue is vere tabulam aliquam tum supersitem ante oculos habuerit, siue habere sinxerit. Inter alia, cum Virgilius intactum reliquisset, vtrum Laocoon morsu serpentis perierit, nec ne, ille v. 49 sqq. patrem cum filiis exanimatum exhibet; porro v. 44 de pueris; *paruulas illi manus Ad monstra vertunt; neuter auxilio sibi, Vterque fratri transtulit pias vices, Morsque ipsa miseros mutuo perdit metu.* Placent haec mutui fratrum amoris cogitatione; sed accuratius dispicienti vix ex rerum veritate dicta videri possunt; sibi enim, non alteri, *in graui ac repentino terrore* consulit quisque; et importuno verborum lusu expressa talia nolis. Sed haec iam animaduersa a Lessingio in Laocoonte p. 57 videas. Caeterum, quod *paruulas manus* tribuit, admodum pueros videtur significare velle; et Virgilius: *parua duorum corpora* natorum. Talia quoque in Codicis Vaticani pictura, admodum in scite facta, expressa videas. Si tamen sacrificanti patri ministerium praestiterunt, tamquam Camilli; vix adeo teneros exhiberi a poeta posse putes. Et tales impuberes (quamquam et ii ipsi reprehensi, quod patris speciem non satis aequant. vid. *Richardson, Descript. de divers Tableaux* etc. p. 513. *Comes de Caylus* Tom. XXV Mem. de l'Ac. des I. p. 329) in nobilissimo illo Laocoontis cum filiis duobus signo, quod olim Viridarium Pontificis Max. Romae, nunc Museum Pio-Clementinum habet, siue Rhodiorum artificum opus, siue eius exemplum, exhibentur. In reliquis, meo quidem iudicio, aut nihil in signo illo occurrit, quod magnopere cum Virgilio conueniat; aut vnum et alterum, quod adeo, nec artificii vel carminis ratione ita postulante, diuersum sit, occurrit; contra vero, id, quod in opere Vaticano inprimis attendendum erat, momentum rei gestae, quod artifex cum iudicio delegit, in carmine ne quidem attingitur: serpentum autem nodi prorsus sunt diuersi; nam vterque serpens implicita Laocoontis ceruice supra caput eius eminet. Quae cum ita sese habeant, parum materiae ei disputationi

inde suppetere videri possit, vtrum poetam artifex, an is poetam sequutus sit. Neuter enim alterum, neque vterque commune aliquod exemplum, vel eundem auctorem, ante oculos habuisse, sed vterque suos auctores, (quos plures in hac fabula extitisse vt constaret, supra a nobis allaboratum est); suaeque artis rationes sequutus esse dicendus. In hanc tamen de discrimine inter poetae et artificis opera, eorumque causas ac rationes, disputationem incidisse Lessingium, est quod gratulemur, cum ei librum praeclarum eo nomine inscriptum debeamus. In Holdsworthii et Spencii Annotat. et Obsl. ad h. l. etiam nonnulla nuper legimus, sed vulgaria fere, partim et falsa.

EXCURSVS VI

Laocoontis clamores.

II, 222. *Clamores simul horrendos ad sidera tollit* Laocoon. Quae docti viri nostrates nuper super h. l. disputarint, recenti tenetur memoria. Mihi quidem, quid in poeta excusandum vel defendendum videri debeat, nondum satis liquet. Certe ne clamores memoraret, nihil eum detertere potuit. Nam in Laocoonte nec herois aut magni viri fortitudo et constantia, nec Romani pectoris gladiatoris spectaculis efferati immanitas omnino vllum habere potest locum. Agendum erat poetae inprimis hoc, vt portentum terroris et horroris plenum offerretur, quo Troiani obstupescere suspicionem fraudis animo dimitterent et Equum in urbem reciperent. In tali consilio *clamoris* ratio haberi a poeta poterat hactenus, quod ad terrorem augendum clamores ingentes, quos tolli audias, facere possunt et ipsi, in tam atroci casu, in quo naturae impulsus ita fert, vt clamorem tollas. Neque ea res fastidium aut reprehensionem habere potest. Enimvero doloris victi, questusque repressi vel temperati, laus omnino fuisset nulla. Non enim de pugna vulnereque accepto agitur. Nihil hic de virtute militari, nihil de fortitudine sapientis. Constantiam ac tolerantiam in prodigio eiusque horrore declarando

nemo desiderat. Aliter res se haberet in Laocoonte in scenam producto, quando mores eius simul sunt exprimendi. Virgilius vero omnia ad terrorem efferre et debuit et voluit. Scilicet, quod iam alio loco (*Antiquar. Abhandlungen* II St. pr.) a me monitum est, cum multa subtiliter et acute super Laocoonte disputata sint, imprimis super comparatione carminis et symplegmatis, sunt tamen pleraque a re et a poeta aliena. Inanis erat disputatio omnis, utrum artifex poetam, an hic artificem, ante oculos habuerit; restat enim tertium, quod verum est, habuisse utrumque diversos auctores quos sequeretur; fuisse quoque utriusque consilium plane diuersum: alter enim hoc efficere voluit, ut miserationem moueret, alter autem, Maro noster, ut terrorem. Haec si animaduerteris, ut saepe fit, omne acumen concidit: redit res ad summam simplicitatem.

EXCURSVS VII

Equus Troianus in urbem inductus.

II, 237 sqq. *Scandit fatalis machina muros etc.* Non male haec, sine dubio e vetere poeta, ornantur apud Tryphiod. v. 318 sqq. Pallas ibi ipsa Equum impellit, Iuno autem et Neptunus portae compagem laxant. Priamum ipsum inducendi auctorem fuisse, etsi Cassandra reclamante, alii tradiderant; ut ex Hygino f. 108 intelligitur. Omnino plures hanc narrationem ornandi modi, variis nouis casibus ac miraculis rerum intextis, apud veteres fuisse videntur; cum illa a tenuissimis initiis profecta esset; v. sup. Excurs. III. Iam Odyss. 9, 492 Vlysses Demodocum hortatur: Ἀλλ' ἄγε δὴ, μετάβηθι καὶ ἵππου νόστον ἄριστον Δουρατέου, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ, "Οὐ ποτ' ἐς ἀκρόπολιν δόλον ἤγαγε δῖος Ὀδυσσεύς, Ἀνδρῶν ἐμπλήσας, οἳ Ἴλιον ἐξαλάπαξαν. Inde Demodoci ipsum carmen subiicitur v. 500—520, in quo nihil est quod admodum improbes. At omnem πιθανότητα egressus est Homerus in notabili episodio de Helena Equum obambulante Odyss. 8, 274 sqq.,

quod in alio forte vetere poemate probabilius fuit tractatum, vti etiam ex Tryphiodor. 452 sq. apparet, vbi propius ad veri aliquam speciem res exposita. Nam, vt Helena voces Achiuorum ita simulauerit, vt, qui in Equo latebant, crederent, suas vxores aduenisse Troiam, absolum est. Mihi de illo loco ita statuendum videtur, vt, suspicione de conditis in Equo Achiuis semel orta, Helena accesserit, et varia tentauerit, quo efficeret, vt, qui inclusi essent, seminae sibi amicae se proderent. Itaque non modo se suumque nomen profata suamque erga Achiuos, populares suos, benevolentiam et in pristinum maritum fidem intemeratam testata est, verum etiam reditus sui ad Achiuos et in Graeciam desiderium commemorauit, quod sibi commune esset cum vxoribus Achiuorum apud Troiam desiderantium; quippe quae votis precibusque assiduis reditum maritorum expeterent. Quae vt tanto magis ad affectum mouendum essent dicta, mulierum istarum, quippe quas olim familiares sibi habuerat, ipsa verba, blandasque maritorum suorum compellationes vocesque adeo ad desiderii amorisque significationem compositas imitatur. Nec multum aberat, quin ea res successum haberet. Omnium enim animis recordatione et miseratione coniugum relictarum motis, multi se vix continebant, quin Helenae responderent.

EXCURSVS VIII

De nocte Troianis funesta.

II, 250 sqq. *Vertitur interea coelum et ruit Oceano nox etc.* Praeiuisset Ennium Annal. VI *Vertitur interea coelum cum ingentibus signis*, Macrobius VI, 1 observauit; id quod tantum ad verba pertinet, de quibus vt sup. Exc. II. Rem iam Lesches docuerat, qui suam de Troia capta narrationem sic erat orsus: Νύξ μὲν ἔην μέσση, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, quando Sinon facem sustulit, apud Schol. Lycophr. 344. Omnino tamen Virgilius Euripidem ante oculos habuit Troad. 542 sqq. Adde chorum Hecubae 914 sqq. Alia de hac nocte, deque mense et anno traden-

tur inf. ad lib. III Exc. II. pr. Facem diximus a Sinone sublatam, quae vulgaris est narratio; legebatur illa quoque in Arctini Excidio Ilii, vt e Proclo discitur. at inf. Aen. VI, 517 ab Helena factum narratur. Coniunxit vtrumque Tryphiod. 498 sqq. et potuit sane alterum post alterum fieri. Ab Antenore facem sublatam et alium equi apertam alii tradiderant: Schol. Lycophr. 340. At in hoc ipso loco II, 256. 257 facem nauis imperatoria Agamemnonis extulisse dicitur: *flammas cum regia puppis extulerat*; quod Seneca sequitur et imitatur Agam. 427. 428. Sed hoc est signum non prodicionis, sed profectionis, classi ab imperatore datum. Post haec videamus, qualem oeconomiam rerum per hanc noctem pbeta dispescuerit. Nox non erat illunis, aut sublustis: sed plenilunium: v. not. v. 255. Classis a Tenedo redux face e naui praetoria sublata ad littus Troianum appellit; aperit iis portas globus heroum, qui ex Equo prodierant: 250 — 267. Per somnum Aeneas Hectoris viso monetur, vt fugiat: 268 — 297. Expergefactus caede et incendio omnia misceri videt; exit domo, et cum manu alia Troianorum per mediam urbem incedit: 359. Occurrit Androgeos, quo cum comitibus caeso Troiani Coroebos auctore caesorum arma induunt; at eiusdem Coroebi temeritate proditi cladem accipiunt. Aeneas cum paucis ad acropolin peruenit: 437. Pugnatur et hic, sed cum Troianorum strage. Aeneas motus ad spectu caedis Priami, tum a Venere monitus, domum suam repetit: 559. 588 — 632. Anchisen patrem, primo reluctantem, mox prodigio monitum, cum coniuge et nato abducit: 720. Iam urbem egressus desiderata vxore redit in urbem: ab eius umbra meliora edoctus ad suos redit, et sub diei ortum (801) Idam fuga petit.

EXCURSVS VIII*

*Hector classi Achiuorum ignem inferens;
et victor Patrocli rediens.*

Aen. II, 274. 5. *Hei mihi! qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore, qui redit exuias indutus Achilli, Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.* Hectorem, qualis paullo ante vss. 272. 3 describebatur, *Raptus bigis ut quondam, aterque cruento Puluere, perque pedes traiectus lora tumentes,* videramus iam libro I, 483. ubi *Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros Achilles:* de quo v. Excurs. XVIII ad c. l. Hector omnino frequens gemmarum Homerocarum argumentum, non vno

habitu ac statu; quod tamen ipsa res intra Iliados fines continet; cum multas alias gemmas e cyclicis poetis adumbratas esse putare possis; nisi potius dicendum est, artifices vulgares libellos, qui fabulas exposuerant, sequutos esse; nisi forte etiam iis Tragici argumenta operum praecipuo loco suppeditasse dicendi sunt: atque hoc exemplis declaratum dari possit; commemorabo tantum Amphionem et Zethum cum Dirce tauro illigata: argumentum ex Euripide adumbratum (*Antiquar. Aufätze: P. II.*). Homericas tamen fabulas ex ipsa Iliade et Odyssea petitas et adumbratas esse probabilius sit. Ex iis Hector frequens argumentum, ut dixi, quandoquidem species eius oris et habitus ab arte ita est constitutus ut vbique sui similis sit, et sibi constet; est vbique barbatus et capite galeato: is, inquam, modo cum Andromache et Astyanacte, occurrit, modo facem iniiciens naui, cuius puppis apposita est: cuius argumenti gemmam militem *incendiarium* exhibere dixerat Gorius (*Mus. Flor. To. II, tab. 6σ, 2*). At extat alia verum Hectorem expressum habens puppi naus apposita: apud Franc. Pallazzi (*Borioni Collectan. t. 56, etiam in Lipperti Dactyloth. Mill. II, 2, 6*). Ei respondet Ajax de puppi pugnans in alia gemma. Verum prior illa plane conuenit versui Virgiliano: *Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.* Minus certa fide sunt aliae gemmae, Hectoremne an alium heroem referant; ut, vulneratus sub clipeo deficiens, (ap. *Natter. tab. VIII, et alibi.*) Est Hector in Sarda saxum portae castrorum Achiuorum impingens (v. Iliad. μ. extr. ap. *Lippert. Mill. II, 2, 5.* neque alium esse arbitror *Mill. III, 2, 6.* expressum). Incertum quoque esse potest, an inter heroes bigis instantes Hector quaerendus sit; certior fides est numerorum: inter quos *numi* notissimi *Iliensium* sunt, ad Commodum, M. Aurelium, et Caracallam spectan-

tes, Hectorem quadrigis citis insistentem exhibentes, v. c. Mus. Farnes. Vol. V, t. 17, 3. Merito dixeris hunc Hectorem esse, *qui redit exuvias indutus Achilli*. Caeterum Hectoris caput in aliis Iliensium numis visitur; et est vnus numus in Numismat. Albani T. I, t. 59, 2 in quo Hectori corpus Patrocli abstracturo obiciunt se Menelaus et Ajax, affabre effecti.

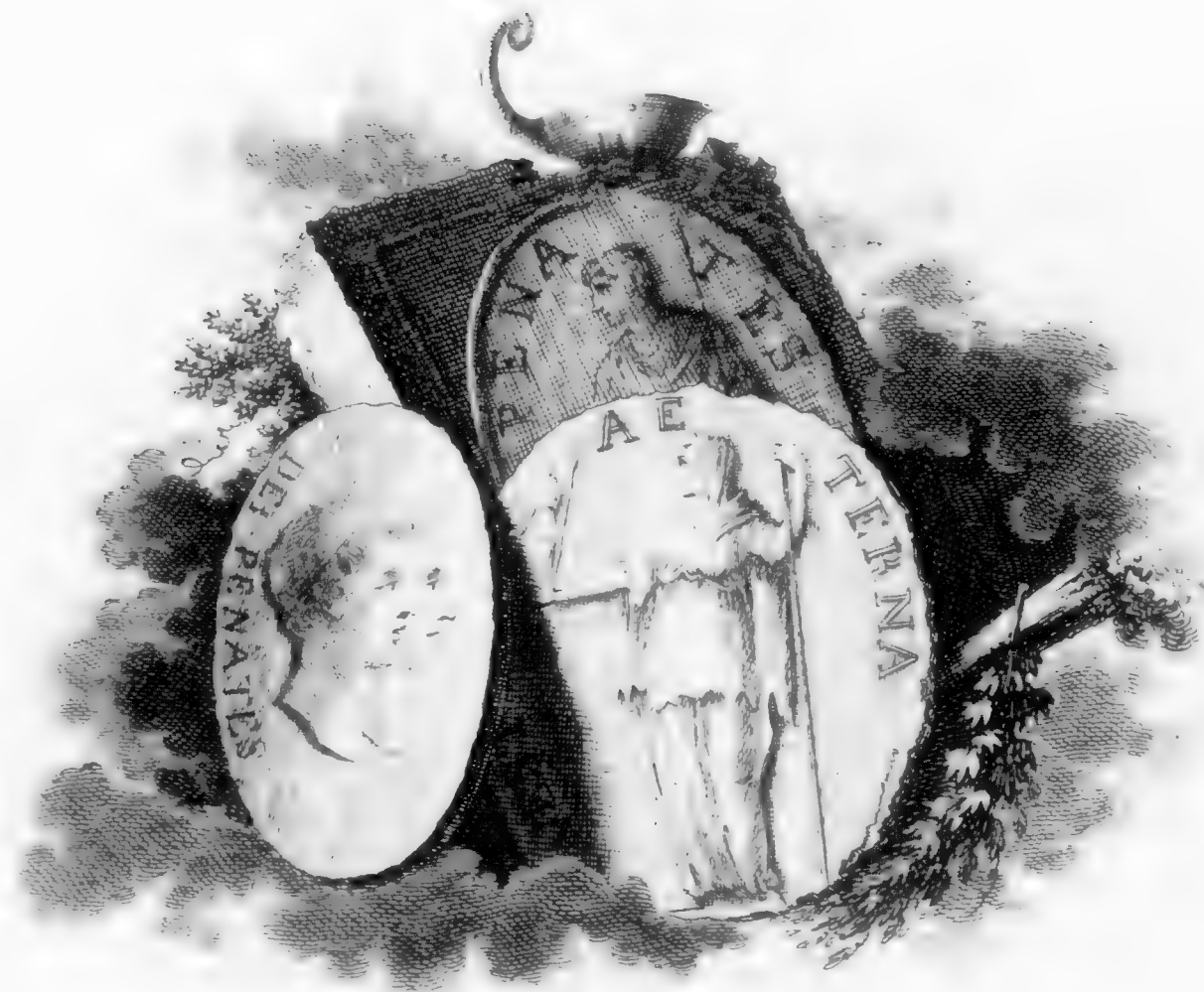
EXCURSVS IX

De Penatibus, Palladio et Vesta.

II, 293. 296. 297. *Sacra suosque tibi commendat Troia Penates — Sic ait et manibus vittas, Vestamque potentem, Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.* Quid tandem illud sit, quod Aeneas capta Troia secum in Italiam abduxerit, nam modo Penates, modo Palladium, modo Vesta memoratur, fuerintne priuati Aeneae an publici Penates, et qua specie vel fuerint vel sint crediti, paucis iuuat inquirere, quantum quidem ad loca nonnulla poetae declaranda facere id potest; quandoquidem poeta Penatium religione tam praeclare vsus est ad maiorem Aeneae fati, errori et ad Italiam accessui, dignitatem mirationemque conciliandam. Multo enim augustiora omnia videri facile intelligas, si inferre Aeneam Latio Penates (*inferretque deos Latio*) quam Latium accessisse audias, et sic porro. Primum poeta *Palladium* rem facit a Penatibus diuersam, surreptum illud ab Vlyse et Diomede lib. II,

tes, Hectorem quadrigis citis insistentem exhibentes, v. c. Mus. Farnes. Vol. V, t. 17, 3. Merito dixeris hunc Hectorem esse, *qui redit exuvias indutus Achilli*. Caeterum Hectoris caput in aliis Iliensium numis visitur; et est unus numus in Numismat. Albani T. I, t. 59, 2 in quo Hectori corpus Patrocli abstracturo obiciunt se Menelaus et Ajax, afflabre efficti.

EXCURSVS IX

De Penatibus, Palladio et Vesta.

II, 293. 296. 297. *Sacra suosque tibi commendat Troia Penates — Sic ait et manibus vittas, Vestamque potentem, Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.* Quid tandem illud sit, quod Aeneas capta Troia secum in Italiam abduxerit, nam modo Penates, modo Palladium, modo Vesta memoratur, fuerintne privati Aeneae an publici Penates, et qua specie vel fuerint vel sint crediti, paucis iuvat inquirere, quantum quidem ad loca nonnulla poetae declaranda facere id potest; quandoquidem poeta Penatium religione tam praeclare usus est ad maiorem Aeneae fatis, errori et ad Italiam accessui, dignitatem mirationemque conciliandam. Multo enim augustiora omnia videri facile intelligas, si inferre Aeneam Latio Penates (*inferretque deos Latio*) quam Latium accessisse audias, et sic porro. Primum poeta *Palladium* rem facit a Penatibus diuersam, surreptum illud ab Ulyse et Diomede lib. II,

poeta non potuit, qui Aeneae domum in alia urbis parte sitam esse voluit, vnde mox ad arcem accederet. Apponam Hellanici Lesbii, vetustissimi scriptoris, narrationem ap. Dionys. Halic. I, 46. 47. Urbe capta, inquit, Aeneas cum suis Dardaniis se recepit in arcem Pergamum, ἐν ᾗ καὶ ἱερὰ τὰ πατρῶα τοῖς Τρωσὶν ἦν, eamque defendit. Cum tamen videret, hostium impetum diu sustineri non posse, hominum corpora καὶ τὰ ἱερὰ τὰ πατρῶα et opes seruare studet; tum, infirma multitudine praemissa, ipse cum iuuenibus in Idae munitiora loca discessit, ἀγόμενος ἐπὶ ταῖς συναρίσι τὸν τε πατέρα καὶ τὰς θεὰς πατρώας. Inde induciis cum hostibus factis discessit, παραλαβὼν τὸν πατέρα καὶ τὰ ἔδη τῶν θεῶν h. e. simulacra. Et agro Laurento capto c. 55. f. alii in locum indictum Penates (τὰ ἔδη τῶν θεῶν) e nauibus efferunt, alii vero bases (βάθρα) et aras ipsis statuunt, mulieres autem cum vlulatu et choreis sacra prosequuntur, et c. 57 ἰδρύεται τὰ ἔδη τῶν θεῶν ἐν τῷ κρατίζῳ. Vides Hellanici verba maxime poetae animo insedisse; et viguisse omnino famam antiquam de seruatis Troiae simulacris vetustate sua venerandis: quae excidio urbis facto secum abduxerit Aeneas.

Fuisse autem Penates simulacra deorum, et quidem, cum ab Aenea portari possent, lignea, formaque deorum solita, vittis coronata, ex locis seqq. apparere videtur: III Aen. 148 *Effigies sacrae diuum Phrygiique Penates, Quos mecum a Troia mediisque ex ignibus urbis Extuleram, visi ante oculos adflare iacentis*, et v. 173 *coram cognoscere vultus Velatasque comas praesentiaque ora videbar*. Servius ad III, 148 haec habet: „Varro „sane *Rerum Humanarum secundo* ait, Aeneam deos Penates in Italiam reduxisse (hoc et Macrob. III, 4 repetit), „quaedam lignea vel lapidea sigilla, quod euidenter exprimit dicendo: *Effigies sacrae diuum Phrygiique Penates*; quamuis alio loco alias opiniones sequutus diuersa „dixerit.“ Romam, vt mox videbimus, deducti arcana primum religione haberi, mox tamen hominum conspectui libiici ac vulgari coeperunt. Nam Dionys. Halic. I, 68

Romae in aede deum Penatium sub Velis (v. paullo inf.), duo Genios seu adolescentes sedentium habitu et hastam manu tenentium viderat, eoque Timaei fidem eleuat, qui mera κηρύκεια, *caduceos*, esse ab indigenis audierat; forte tamen nec hoc falso, si id ad informia rudis artis opera referas; tum potuere antiquis cum temporis successu substitui alia signa minus rudia. Diis magnis Samothracicis eos comparat Dionys. I, 69 specie et habitu, qui cum iis signis conuenit, quae in numis adhuc videmus. In numis, gemmis, marmoribus, vt in Tab. Iliaca n. 98 et 117 (sed talia vnicuique, libros euoluenti, occurrentia ambitiose memorare piget), Anchises Aeneae humeris haerens tenet capfulam vel aediculam, qua Penates inclusi sunt; in aliis tamen Palladium tenet; quod nonnunquam ipsis Aeneae manibus insistit; nam peplo inuolutos Penates tenens Aeneas (πέπλος περισχών, vt Lycophr. 1266) mihi nondum in priscis monumentis occurrit.

Haec igitur simulacra, hos Penates, Italiae inferri, fatale erat. cf. III, 167 sqq. Atque habuit utique res euentum suum; collocati sunt Penates Lauinii (secundum Lycophr. 1261 in Palladis templo), vnde mox, Alba Longa condita, cum in nouam urbem deducendi essent, cedere loco noluerunt, v. Dionys. Halic. I, 67. Orig. G. Rom. 17 et alios. Romam tamen aliquando migrare non recularunt, siquidem Penatium aedes Romae fuit sub Velia, non longe ab aede Vestae, v. Dionys. ibid., incendio Neroniano deleta. v. Tacit. Ann. XV, 41. Non enim recte alii tradiderunt in Vestae templo Penates seruatos. v. ad Tacit. l. c. cf. Donat. III, 3 de Vrbe Roma.

Etiam *Vestam* cum igni aeterno Aeneas abstulisse Troia creditus. Aen. II, 296 *vittas Vestamque potentem effert adytis penetralibus* h. e. templo Vestae, Hectoris umbra. V, 744. 745. *Pergameumque Larem et canae penetralia Vestae Farre pio et plena supplex veneratur acerra* h. e. supplicat Penatibus et Vestae. Adde Ouid. Fast. III, 423 sqq., vnde *Iliaci foci Vestae, Iliaci ignes* etc. In sacro Lauinienſi a Coll. faciendo cum Penatibus etiam

Vestae sacrificatum, Macrobi. III Sat. 4 et Serv. ad Aen. II, 296 notarunt.

Palladium tandem, h. e. signum Palladis, antiqua religione cultum et διπτερές habitum (v. Apollod. III, 12, 3, et Not. p. 744 sqq.), cum ipsis Penatibus Aeneam extulisse narrant quidem alii, et ipse Arctinus id tradiderat: v. Dionys. I, 69. poeta vero, ut supra dictum, non memorat, quippe qui eam narrationem sequitur, quae pro antiquiore habenda est, furtim illud ab Ulyssae et Diomede iam ante Troiam captam ablatum fuisse, v. Aen. II, 164 sqq., Heleni consilio, v. Conon. 34, ab Antenore proditum Achiuis, (cf. Tzetza Posthom. 505) ut alii addunt; sed res variis modis a poetis ornata. Ita sponte et volentem sequutam esse Palladem alii memorauerunt. vid. Ouid. Fast. VI, 431. In quem sensum Tryphiodori v. 54 ex lectione Cod. Medic. (secus quam Lennep. ed. Coluth. v. 196 volebat) est constituendus. Ἡλθε δὲ καὶ Δαναοῖσιν ἐὼν βρέτας ἀγνὸν ἄγνωστα Ληϊστὴ μὲν ἔασα, Φίλοις δ' ἐπὶ κερὸς Ἀθήνη, h. e. *furto quidem abducta, Achiuis tamen propitia*. Distinguendus autem hic Ulyssis in urbem ingressus ab altero illo, quo, sub extrema oppugnationis tempora, mendici habitu res et consilia Troianorum speculatus est. v. Odyss. δ, 244 sqq. Eurip. Hecuba 239 sqq. add. Rhel. 501. 710 sq. Quintus Cal. utrumque ingressum tantum strictim memorat, X, 346, quod miror; nam Leschen in eo exponendo operam nauasse discimus ex Procli argumento Iliadis paruae: Ὀδυσσεὺς δὲ αἰνισάμενος ἑαυτὸν, κατόσχοπος εἰς Ἴλιον παραγίνεται, καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὑφ' Ἑλένης, περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως συντίθεται. κτείνας δὲ τινὰς τῶν Τρώων ἐπὶ τὰς ναῦς ἀφικνεῖται. καὶ μετὰ ταῦτα σὺν Διομήδεϊ τὸ Παλλάδιον ἐκκομίζει ἐκ τῆς Ἰλίου. Helenae Hecubam adiunxit Eurip. in Hecuba l. c. Tzetza in Posthom. 604, loco valde turbato, Ulyssis comitem dedit Diomedem: cf. Iacobs ibid. p. 157. 159. Creditum tamen inter Romanos Palladium hoc Romae in Vestae templo seruari, fatale etiam hoc urbi habitum; nec ulli viro, ne Pontifici quidem Maximo, videre illud fas fuit. Quibus de rebus multi egerunt. Satis est comparare

Ouid. VI Fast. 421. 431 sqq. Hinc Vestam interdum cum Palladio videas, ut in Sarda apud Maffium Gemm. ant. P. II, n. 76. Omittimus quae de gente Nautia, in cuius tutela Palladium habebatur, aliisque rebus disputari possint. Adhuc sub Commodio in templi Vestae incendio seruatum illud, ap. Herodian. I, 45, et ab Elagabalo loco motum, lib. V, 15, narratur. Ex altera parte non minus Athenienses Palladium Troianum in sua arce seruare videri volebant, v. Pausan. I, 28; item Argini, Paus. II, 23; et notum est, omnino plures urbes Palladium sibi vindicasse: cf. *de Theil* To. XXXIX *Hist. de l'Acad. des Inscr.* p. 238. A Diomede Aeneae redditum Palladium comenti erant seriores: ut Cedren. p. 135 C. D. et Malelas p. 212. Scilicet religionum harum tam diuersarum a poetis variis modis ornatarum cum fidem adstruere vellent urbium scriptores, passim et grammatici, atque ostendere, quomodo ad Aeneam rediisset Palladium a Graecis ablatum, multa commenti sunt, quibus tota haec de Palladio quaestio ita obscurata est, ut multorum doctorum virorum, qui expedire rem volebant, otium consumserit. Nobis satis est causas diuersitatis indicasse. Occurrit autem cum Palladio Aeneas, in multis numis gentis Iuliae, armata virguncula stantis habitu; eadem fere specie, qua in monumentis id quoque Palladium conspicitur, quod Diomedes cum Ulyssae abstulit; cf. Apollod. Biblioth. III, 12, 3, et ipse Virgilius Aen. II, 172 *Vix positum castris simulacrum; arsere coruscae Luminibus flammæ* arrectis, — *terque ipsa solo Emicuit parnamque ferens hastamque trementem*. An vero Palladis signum hoc idem habendum sit, aut a poetis habitum fuerit, quod in templo Palladis in arce Ilii sito visebatur, et in cuius genibus pepulum Troianae mulieres apponunt Iliad. ζ, 273. 303, Burmannus illo loco quaerit; sed ut idem haberi possit, nolim cum viro doctiss. Θείαν Ἀθηναίης ἐπὶ γένεσιν interpretari *ad genua*, quod iam Strabo refellit, multo minus peplo deam *induere*. Nam diuersa in arce Palladis signa esse et potuere et debuere: Etiam in nostro poeta lib. II, 225 sqq., postquam v. 165 sq. ablatum iam Palladium me-

moratum erat, angues, qui Laocoontem cum filiis eliserant, in templum Mineruae in arce fugiunt; *Sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur*. Et quale dicemus fuisse Palladis signum illud, quod, Cassandra ab Aiace Oilei violata, auertit vultum? v. Lycophr. Cassandra v. 361. Quint. Cal. XIII, 425 sq., quod bene poeta noster ad aliam rem ornandam transtulit Aen. II, 172. Non igitur Maro sui oblitus videri debet; sed in poetarum fabulis, quae in his, ac similibus, et famae et historiae vices praestant, diuersa fuere in arce Palladis signa; nec modo diuersis in locis, sed et eodem in loco; nam fatale τὸ διοπετὲς Ἀθηναῖς Παλλάδιον, πολλῶν ὄντων τὸ σμικρότατον (ap. Conon. 34.) in Mineruae templo in arce diligenter custoditum Arcini versus docent: Dionys. I, 68. 69. Diuersum a Penatibus Palladium illud διοπετὲς a plerisque, et ab ipso poeta, habitum vidimus; sed ex aliorum doctrina *Pallas* cum *Iunone* iis ipsis diis Penatibus erat accensenda. v. Macrob. III, 4. exemplo forte Palladis et Iunonis cum Ioue Romam tuentium. *Apollinem* et *Neptunum* alii apud eundem, frustra aduocato versu Aen. III, 119; at *Tusci Cererem*, *Palem* et *Fortunam Penates* tradiderant. v. Seru. ad Aen. II, 325, adde eund. ad II, 119. III, 12.

Inter haec Penates Troianorum confundi coepere cum diis Samothracum *magnis*. Nec mirum; si quidem communis vtraque fuit religio; vtraque vetustate memorabilis. Redit adeo disputatio ad *deos Cabiros*, de quibus, post Guthberleti libellum, et Bochartum, multa satis subtiliter quaesita sunt etiam a Frereto (*Hist. de l'Ac. des Inscr.* Tom. XXVII), sed ad opiniones magis et coniectationes, quam ad veterum historiarum fidem: ad eius inprimis ductum de iis disputatum est nuper a Viro doctiss. *Ste Croix* (*Recherches sur les Mysteres* p. 26). Inter Britannos ingenia in hoc argumento exercuere (*Wise*) *Of the first Inhabitants of Europe* p. 38, et Vir doctiss. idem et sagaciss. *Iac. Bryant Analysis* Tom. II, p. 461. Quando quidem Gemini in Zodiaco ab Aegyptiis constituto occurrunt, ad Gattereri nostri ductum Cabiros ex Calendario Aegyptiorum illustra-

vit Herman: *Mythol.* Vol. III. p. 160 sqq. Alienum ab h. l. et consilio esset, ad hypotheses et opiniones deerrare. Loca class. sunt Strab. X, p. 723—726. Schol. Apollonii I, 916. Dionys. Halic. I, 67—69. Varro de L. L. IV. p. 17. Macrob. III, 4. Quae ex his, vt simpliciora, ita probabiliora habeo, haec sunt: religiones istas et antiquitate et origine fuisse obscuras; ipsam deorum formam parum docte expressam, vt nec appareret, iuueniline an senili specie essent habendi: id quod in rudis operae simulacris euenisse mirum non est; videri itaque Phoenicum Pataecis similes fuisse, forte etiam ab illis profectos Cabiros; (cf. Herodot. III, 37) magnas intercessisse mutationes harum religionum: ab initio fuisse Coelum et Terram; postea accessisse duo alios: nunc quatuor ista numina, domesticis nominibus insignita, interpretatione varia ad diuersos deos Graecorum referri coepisse: igitur in illis memorari videas Cererem et Proserpinam, Haden et Mercurium, ab aliis Bacchum et Iouem; etiam Vulcanum in iis quaesitum, item Cybelen: nec improbabile sit, adscita fuisse haec ipsa sacra seriore aetate; quae fortuna fuit cum aliarum religionum, tum inprimis arcanarum: in quas, vt nostra quoque aetate factum videmus, intulerunt quae quisque vigilans stertensue somniabat, inprimis super rerum natura eiusque vi genetrice. Quia autem duorum simulacrorum, prisco more, tamquam fratrum iunctorum, species oculis occurrebant: confusi tandem dii magni sunt cum Dioscuris; dictique adeo et hi magni Dii et Penates. Turbas alias fecit hoc, quod et ipsi sacerdotes dicti sunt Cabiri.

Caeterum Penates, ignem sacrum, et Palladium etiam iungit Lucan. IX, 990—994 docto in loco; et quae de Palladio tradita erant, traducta aliquando sunt ad *deam Pessinuntiam*: v. Herodian. I, 35. Egit quoque, quod nunc didici, de diis Penatibus Meziriac. ad Epp. Ouid. T. II, pag. 185. Interea, hac opportunitate data, obiter adhuc monebo, vt animaduertas, quanta *religionum Troianarum*, quippe quae inter antiquissimas fuere, *simplicitas* fuerit. Suis sane nominibus, hoc est Graecis, numina

Troianorum effert Homerus: facile tamen ad elementorum naturae genera et formas deos illos reuoces. Colebatur in arce *Minerva* et *Apollo*: Iliad. ζ, 88. ε, 446, Quint. Smyrn. XIII, 433 sqq., *Iupiter* in Ida sacrarium habebat, alterum in acropoli: Iliad. χ, 171, 2, alia religio *Neptuni* erat. Cum his *Penates* e religione antiqua Samothracica. Commode his numinibus et sacris memorandis vsus est Maro: E templo *Palladis* Palladium raptum II, 165 sq. ex Iliad. ζ, 297, et in idem pompa cum peplo ducta I, 479 sq. Aliud *Palladis* templum in vrbe fuit: e quo *Cassandra* abstrahi vident Troiani II, 404. 425, nam ab hoc ad arcem pergunt *Aeneas* et *focii* 437. *Apollo* *Thymbrae*, et *Sminthei* nomine *Chrysaë*, tum in ipsa arce, Pergamo, templa habuit: vnde eius sacerdos *Panthus* II, 318 *arcis Phoebeique sacerdos*. add. 429. 430. *Apollini* cum *Neptuno* sacra facit *Aeneas* III, 119 tamquam diis patriis. Scilicet ille Troiae tutela et praefes deus: VI, 56. *Neptuni* sacerdos *Laocoon* sacra ex antiquo more ad littus faciens II, 201. *Cybele* e Creta repetita III, 111 proprie ad Phryges spectabat: in Ida coli solita: IX, 80 sq. X, 252 sq. *Vestam* addit Virgilius, (II, 567 vbi *Helenam* limina *Vestae* seruientem memorat; et II, 296. 7. vbi *Hectoris* Umbra visa est efferre adytis penetralibus *Vestam* et *Ignem* sacrum; quae vix aliter quam de *Vestae* aede accipi possunt.) nescio an de suo; si auctoritatem habuit, ad Phrygum religionem, *Matrem deum*, spectare illa potuit; nisi probabilius sit, hanc in *Venere* latere, quam Homerus inter numina Troianis studentia retulit, etsi alia eius deae religio Troiae non occurrit. Veneris tamen templum in arce effectum video in Tabula Iliaca n. 107. At Veneris εν Τρωάδι signum in Museo Capitol. To. IV. p. 353 non bene ad veterem Troiam refertur; est enim Alexandriae Troadis. *Iunonis* quoque Maro fecit templum in arce II, 761, et *Cereris* facellum ante urbem II, 714; haec forte de suo; nam in Homero memorata non memini.

Cum autem Romani et ipsi *Iunem*, *Iunonem* et *Palladem*, in arce colerent tamquam deos imperii praefides,

voluere interdum poetae et hos e Troia Romam traductos haberi. In conditionibus quoque pacis inter Latinos et Troianos habetur hoc, quod sacra Troiana recipiuntur a Latinis: XII, 192 *sacra deosque dabo*, et 836 *morem ritusque sacrorum adiiciam*.

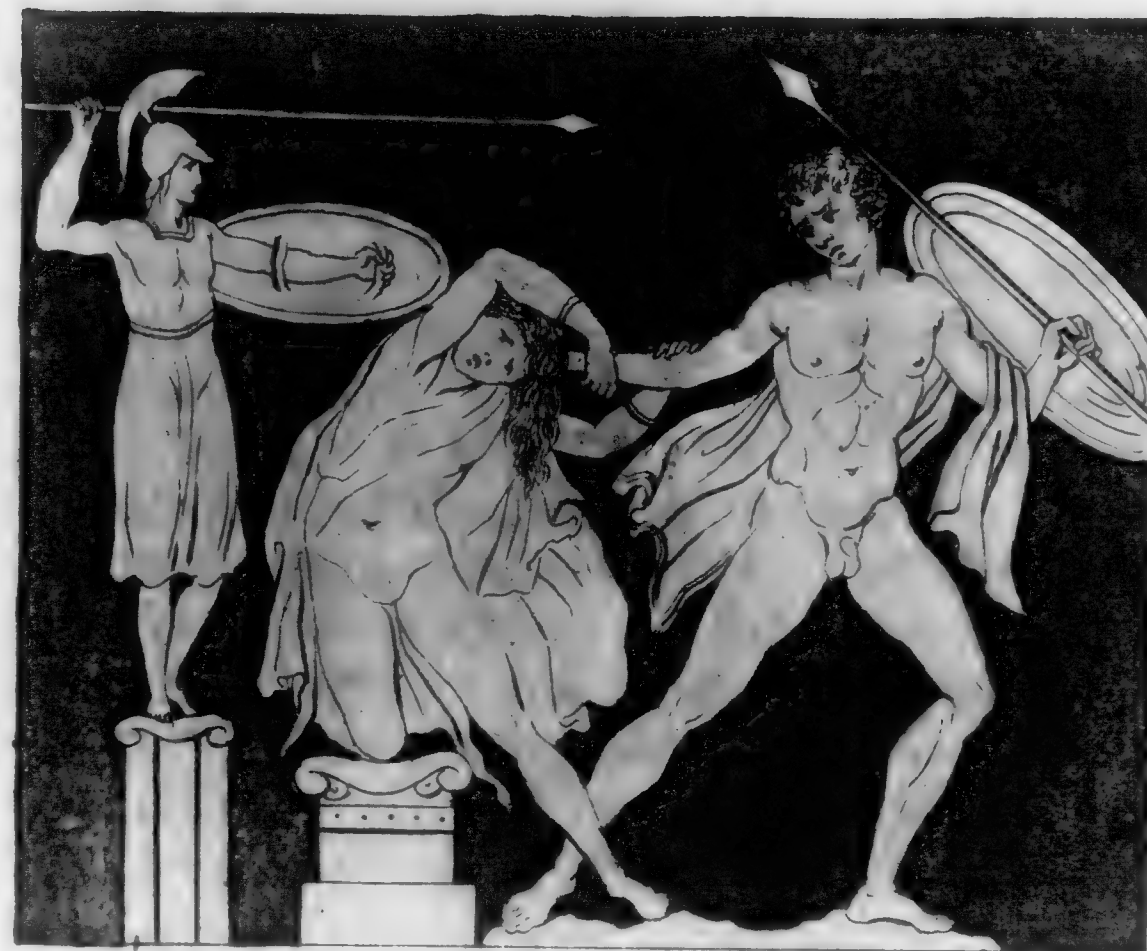
EXCVRSVS X

De Coroebo.

II, 341 sq. 386 sq. 424. 425. De Coroebo Mygdonis f. argumentum, pro episodio inductum a Virgilio, variis modis a veteribus fuisse tractatum videtur, donec tandem stulti et vecordis hominis personam ei induerent, vt adeo in prouerbum abiret: de quo v. loca ap. Cerdam. Ad v. 341 *Seruius*: *Hunc autem Coroebum stultum inducit Euphorion, quem et Virgilius sequitur, dans ei inf. 390 Dolus an virtus quis in hoste requirat? cum sit turpissima dolo quaesita victoria*. Prius illud notatu dignum; *Euphorion* enim *Coroebo*, temerario forte in *Achios* facto impetu, personam vecordis hominis primum addidisse videtur; dum scilicet argumento ab aliis tractato nouitatis gratiam conciliare volebat. Etiam *Pompon. Sab. Euphorion*, inquit, *inducit eum stultum*. Sed alterum, quod in *Seruius* *Euphorionem Virgilius sequi* traditur, grammatici commentum est; non enim vecordem et stolidum exhibuit *Coroebum*; nec, nisi alia fuere in *Euphorione*, quae expressa forte sunt a poeta, aliunde liquet, an *Euphorionem* ante oculos habuerit Virgilius; quod adeo sine fundo idoneo ex h. l. ponit *Iac. Nic. Loensis Epiphyl. II, 3*, vt non magis vera sunt, quae de carmine *Minxade* deprompta a Virgilio esse vult. In *Polygnoti* tabula ap. *Pausan. X, 27* *Coroebus* etiam erat expressus, vbi ille addit: eius monumentum nobile in Phrygum finibus, et Mygdonas ab eo nomen habuisse; quod falsum: nam *Mygdones* antiqua Thracum stirps fuere. Venisse eum ad *Cassandrae* nuptias, et occisum, ως μὲν ὁ πλείων λόγος, a *Neoptolemo*; *Lescheus* autem a *Diomede* interemtum carminibus pro-

didit. In hoc Virgilius tertium aliquem auctorem sequutus est, nam is v. 425 a Peneleo interfectum tradit. Cum Lescheo facit Quintus Calab. XIII, 168 sq. Ad aram interfectum exhibet etiam Tabula Iliaca n. 104. Coroebum Mygdonis filium inter vigilum duces nominat Auctor Rhesi 539. Patrem saltem *Mygdonem* Homerus suppeditaerat; nam Mygdonem et Otreum Priamus olim copias Phrygum adversus Amazones ducere viderat: Iliad. γ, 184 sqq. In Epitome Iliados v. 248 est *clara fatus tellure Coroebus*: quod non satis assequor. Venerat ille e Phrygia. Alius Mygdon est Amyci frater in Heracliis et Argonauticis: v. Not. ad Apollod. p. 379. Caeterum quae subiiciuntur, Coroebum Cassandrae amore incensum operam Priamo in hoc bello obtulisse, eleganter ab Homérico Othryoneo Il. ν, 363 sqq. traducta sunt, sed multo suavius et ornatus, inprimis hoc: *Infelix qui non sponsae responsa futurae Audierat.*

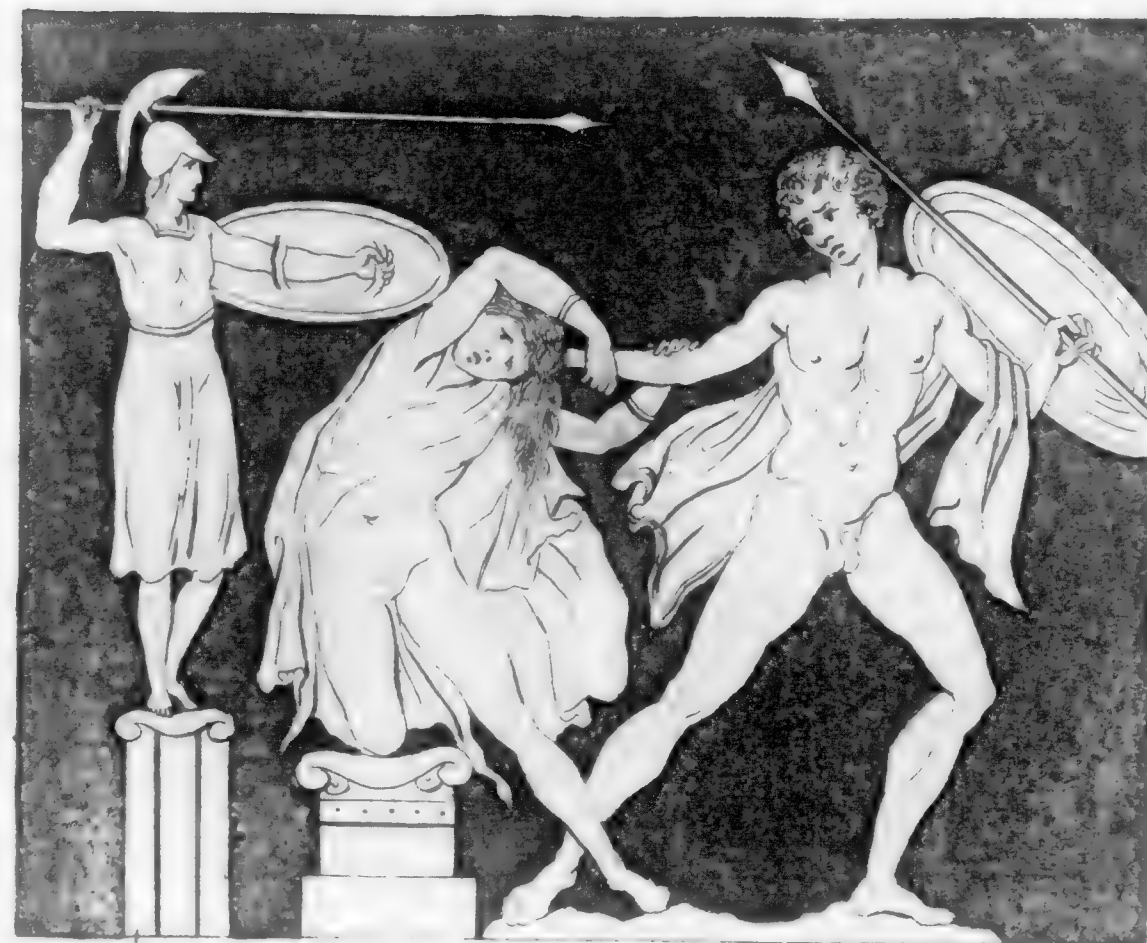
EXCURSVS X*

Cassandra raptata.

II, 403—406. *Ecce trahebatur passis Priameia virgo Crinibus a templo Cassandra adytisque Mineruae, Ad coelum tendens ardentia lumina frustra: Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.* Cum mihi propositum sit, ex Notis ea, quae pro digressionem haberi possint, etsi cum *Maronis doctrina* coniuncta, sublata in Excursus reicere: reuocabo ad h. l. ea, quae antea in Nota ad h. v. disputaueram, reiectis aliis, post ista a me notatis, quae nunc in Commentatione elegantissima doctissimi Böttigeri copiosius sunt disputata. Redibant autem illa partim ad ipsum mythum diuersis modis narratum et tractatum; partim ad Virgilianam rationem. Et in priore quidem parte otium fecit nunc laudata modo Böttigeri docta de hoc argumento in Vase picto commentatio. Monebo tantum haec pauca:

didit. In hoc Virgilius tertium aliquem auctorem sequutus est, nam is v. 425 a Peneleo interfectum tradit. Cum Lescheo facit Quintus Calab. XIII, 168 sq. Ad aram interfectum exhibet etiam Tabula Iliaca n. 104. Coroebum Mygdonis filium inter vigilum duces nominat Auctor Rheli 539. Patrem saltem *Mygdonem* Homerus supeditauerat; nam Mygdonem et Otreum Priamus olim copias Phrygum adversus Amazones ducere viderat: Iliad. γ, 184 sqq. In Epitome Iliados v. 248 est *clara fatus tellure Coroebus*: quod non satis assequor. Venerat ille e Phrygia. Alius Mygdon est Amyci frater in Heracliis et Argonauticis: v. Not. ad Apollod. p. 379. Caeterum quae subiiciuntur, Coroebum Callandrae amore incensum operam Priamo in hoc bello obtulisse, eleganter ab Homérico Othryoneo Il. γ, 363 sqq. traducta sunt, sed multo suavius et ornatus, imprimis hoc: *Infelix qui non sponsae responsa futurae* Audierat.

EXCURSVS X*

Cassandra raptata.

Il, 403—406. *Ecce trahebatur passis Priameia virgo Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae, Ad coelum tendens ardentia lumina frustra: Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.* Cum mihi propositum sit, ex Notis ea, quae pro digressionem haberi possint, etsi cum *Maronis doctrina* coniuncta, sublata in Excursus reicere: reuocabo ad h. l. ea, quae antea in Nota ad h. v. disputaueram, reiectis aliis, post ista a me notatis, quae nunc in Commentatione elegantissima doctissimi Böttigeri copiosius sunt disputata. Redibant autem illa partim ad ipsum mythum diuersis modis narratum et tractatum; partim ad Virgilianam rationem. Et in priore quidem parte otium fecit nunc laudata modo Böttigeri docta de hoc argumento in Vase picto commentatio. Monebo tantum haec pauca:

Homerus facinus Aiakis in Cassandram commissum ignorat: quod iam Strabo obseruauerat XIII p. 896 C. Cassandram vatem, Priami filiam, cum caeteris captiuam abductam esse, iam antiquiores narrasse videntur. Seruata illa in reliqua praeda, tandemque sorte ducta Agamemnoni cesserat. Apud Proclum in argumento Arctini Ἰλίου πέρσιος hoc vnum narratur: Κασσάνδραν δὲ Αἴας Ὀϊλέως πρὸς βίαν ἀποσπῶν συνεφέλκεται τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἑόανον (quod Cassandra deae supplex, ἱκετεύουσα, amplexa erat) ἐφ' ᾧ παροξυνθέντες οἱ Ἕλληνες καταλεῦσαι βουλεύονται τὸν Αἴαντα· ὃ δὲ ἐπὶ τὸν τῆς Ἀθηνᾶς βωμὸν καταφεύγει καὶ διασώζεται ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Apparet ex his, fabulam disertius fuisse tractatam in eo carmine. Fuit enim Ajax in iudicium vocatus propter sacrilegium; hoc est iudicium illud, quod in Poecile pictum erat Athenis: Pausan. I, 15 p. 37. οἱ βασιλεῖς ἡθροισμένοι, διὰ τὸ Αἴαντος ἐς Κασσάνδραν τόλμημα et Delphis in Lesche a Polygnoto pictus Ajax erat ὀμνύμενος ὑπὲρ τοῦ ἐς Κασσάνδραν τόλμηματος Pausan. X, 26. Videtur adeo Ajax professus esse, falsi se criminis accusari, nec vim puellae a se esse factam. Vlysses accusatoris partes egisse ex c. 31. pr. colligas, vti et alibi memorari memini, Agamemnonem fraudem Aiaki esse machinatum, vt Cassandra, cuius amore captus erat, potiretur; Duxit inde commenta sua Philostratus in Heroic. 8. Stupri quoque ab Aiace illati memoratio vix apud eos potuit esse, qui Agamemnonem amore Cassandreae incensum in scenam prodixerant: vt Euripides Troad. et al. Vnde et Horatii versus II, 4. 7, 8. *Arsit Atrides medio in triumpho Virgine raptā.* qui Agamemnonis amorem narrabant, vix vitiatam ab Aiace Cassandram narrare potuere. Verum redeamus ad Cassandram.

Hanc Mineruae supplicem factam, cum ab Aiace abductam primi auctores memorassent; adiecere alii et cyclici et tragici vim ab eo Cassandreae pudori factam, tandem stuprum in ipso templo in conspectu deae factum. Vtuntur veteres vocabulo, quod rem sere ambiguam facit, ἔλκε-

σθαι, ἐλκεῖσθαι, ἐλκύνεσθαι, quod et de *abstractis* in captiuitatem, et de *vi corpori illata*, dici solitum, ad ipsam narrationis amplificationem ducere potuit; nam ἄγεσθαι vocabulum commune, ambiguitatem eam haud admittit; v. c. Iliad. π, 332. At Odyss. λ, 579. Tityus Latonae vim inferre voluit. Λητὼ γὰρ ἤλκησε — Πυθῶ δ' ἐρχομένην. quae apud Apollod. I, 4, 1. reddita sunt: Οὗτος Λητὼ θεωρήσας, πύθῳ κατασχεθεὶς, ἐπισπᾶται. Aliis locis simpliciter captivae abductae, et, quia inuitae discedunt, abstractae et raptatae feminae sunt. Ita Iliad. χ, 62 in Priami lamentis, cum Hectorem in moenia reuocare studet, ὕδης τ' ἄλλυμένους ἐλκηθείσας τε θύγατρας, — ἐλκομένας τε νοοῦς ὁλοῆς ὑπὸ χερσὶν Ἀχαιῶν. Adde ἐλκηθμόν Andromaches Iliad. ζ, 465 et de voc. cf. Valken. ad Iliad. χ p. 51. Multo magis autem supplices vi abstractae ab ara et asylo: ita Andromache Eurip. 566 καὶ νῦν με βωμοῦ Θέτιδος — Ἄγους' ἀποσπάσαντες. Etiam *capillis prehensas* ita abductas esse nihil est, quod mixeris.

Secundum haec in ipsa Cassandra ambiguum plerumque sit, vtrum poeta declarare voluerit, vim illatam an abstractionem captivae; alterum hoc simplicius esse censeo. Apud Eurip. Troad. 69. 70. Minerua: Οὐκ οἶδ' ὕβρισθεῖσάν με καὶ ναοὺς ἐμοῦς; Οἶδ' ἤνιν Αἴας εἴλκε Κασσάνδραν βίᾳ. Et apud Lycophr. 358. ipsa ait: Τέως βιαίως — ἐλκυσθήσομαι. His narratis vbi sunt poetae et artifices diversis modis pro consilio quisque suo, omnino tamen sic, vt Cassandra capillis prehensa abstrahatur ab Aiace, signo deae apposito aut ab ea apprehenso. Captiua ea sic abducitur. Factum est tamen nescio quomodo, vt de stupro illato vel inferendo cogitent homines, etiam vbi nihil est, quod eo ducat: vt in ipsis gemmis et vasis pictis; in quibus nihil oculis obiicitur quam Cassandra supplex deae vi ab Aiace abstracta. Neque in veteribus operibus aliud quid significatum fuit; vti primo loco in Cypseli arca apud Pausan. V, 19. Πεποίηται δὲ καὶ Κασσάνδραν ἀπὸ τοῦ ἀγάλματος Αἴας τῆς Ἀθηνᾶς ἔλκων. ἐπ' αὐτῷ δὲ καὶ

ἐπίγραμμα ἔστιν· Αἴας Κασσάνδραν ἀπ' Ἀθηναίας Λα-
κρὸς ἔλκε.

Iam poetae nostri verba per se spectata non magis
aliquid de vi pudori illata innuunt; Cassandra vi e tem-
plo Minervae abstrahitur, manibus vinctis, tanquam cap-
tiva, Si quis haec ad poetae pudorem trahere, et *lu-
mina ardentia* ira et *crines passos* eo referre velit, vt
stuprum iam passa esse arguatur, videndum est, ne argute
magis hoc fiat, quam vere.

EXCURSVS XI

De Priami necē.

II, 506 *Forſitan et Priami fuerint quae fata re-
quiras.* Etiam ſuper Priami caede narrationis fuit diuer-
ſitas. Adeat, qui ſingula cognoscere cupit, Seruium, Pom-
pon. Sab., Quintum XIII, 220—241 ſqq. Abstractum ab
ara ad fores regias a Neoptolemo caesum Leſches narraue-
rat: vt eſt apud Pauſan. V, 27, p. 865. Virgilius vulgarem
rationem, quae tamen cum altera conciliari poteſt, ſequitur,
cuius fundum fuiſſe Ἴλίου πέρσιν Arctini nunc ex Proclo
compério, eximie tamen omnia ornauit. Sed ab Euripide
Troad. 479. 481 ſeqq. mutuatus eſt ea, quae de *Hecuba*
515—525 egregie ad miſerationem ficta ſunt, ſimul tamen
Homeri ductu Iliad. ω, 200 ſqq. (non ex Iliad. π, 108 ſqq.),
vbi Priamus ad Achaeorum caſtra iter ſuſcepturus, ſtat ἐν
μέσῳ ἔρκει libans et preces faciens ad Iouem. *Politas*
caedem memorauerant et alii, vt e Quinto Cal. XIII, 214
intelligitur, et forte primo loco Stesichorus in Ἰλίου πέρσει,

ἐπίγραμμα ἔστιν· Ἄλλος Κασσάνδραν ἀπ' Ἀθηναίας Λα-
κρός ἔλκε.

Iam poetae nostri verba per se spectata non magis
aliquid de vi pudori illata innuunt; Cassandra vi e tem-
plo Minervae abstrahitur, manibus vinctis, tanquam cap-
tiua. Si quis haec ad poetae pudorem trahere, et *lu-
mina ardentia* ira et *crines passos* eo referre velit, vt
stuprum iam passa esse arguatur, videndum est, ne argute
magis hoc fiat, quam vere.

EXCURSVS XI

De Priami nece.

II, 506 *Forſitan et Priami fuerint quae fata re-
quiras.* Etiam ſuper Priami caede narrationis fuit diuer-
ſitas. Adeat, qui ſingula cognoscere cupit, Scruium, Pom-
pon. Sab., Quintum XIII, 220—241 ſqq. Abstractum ab
ara ad fores regias a Neoptolemo caeſum Leſches narraue-
rat: vt eſt apud Pauſan. V, 27, p. 865. Virgilius vulgarem
rationem, quae tamen cum altera conciliari poteſt, ſequitur,
cuius fundum fuiſſe Ἰλίου πέριςιν Arctini nunc ex Proclo
comperio, eximie tamen omnia ornauit. Sed ab Euripide
Troad. 479. 481 ſeqq. mutuatus eſt ea, quae de *Hecuba*
515—525 egregie ad miſerationem ficta ſunt, ſimul tamen
Homeri ductu Iliad. ω, 200 ſqq. (non ex Iliad. π, 108 ſqq.),
vbi Priamus ad Achaeorum caſtra iter ſuſcepturus, ſtat ἐν
μέσῳ ἔρκει libans et proceſs faciens ad Iouem. *Politae*
caedem memorauerant et alii, vt e Quinto Cal. XIII, 214
intelligitur, et forte primo loco Stesichorus in Ἰλίου πέριςι,

vt ex Tabula Iliaca conicias, quae totum hoc factum eodem modo, vt Virgilius, exhibet n. 105. 106. Nam *Lesches* de Priamo aliter tradiderat, vt iam ex Paul. X, 27 notauimus. Quae vero ad miserationem poeta comparata interposuit, non alibi inuenio; etsi orationem Priami ad Pyrrhum habitam recitat Quint. Cal. XIII, 225 sqq. Tryphiodorus affectum infert non male v. 624 sqq. Porro Priamus *ad aram Iouis Hercei* (Ἑρκείου) caeditur, communi poetarum et grammaticorum narratione. Sed in hac difficultas occurrit. Veteres enim Graeci eam *in aula* sub dio positam memorant. Athen. IV, p. 189 E. Ὁμηρος δὲ τὴν αὐλὴν αἰεὶ τάττει ἐπὶ τῶν ὑπαίθρων τόπων. Ἐνθα ἦν ὁ τῷ Ἑρκείῳ Ζηνὸς βωμός. (scilicet apud Homerum qui aedes intrat, primum ἕρκος, in hoc αὐλὴν subit, tum πρόδομον, tandem ad θάλαμον procedit). Vide Eurip. Troad. 482. 483. Pausan. IV, 17, p. 321. X, 25. p. 865, adde II, 24 (vbi narrat, Iouis huius Hercei signum trinis oculis fuisse, transportatum Argos a Sthenelo; is enim illud in praedae parte acceperat: lib. VIII, 46, p. 694). Quintum Cal. XIII, 222, vbi not. Tryphiod. 622, alios Cerda laudauit. Nec aliter Διὸς βωμός Ἑρκείου in Vlyssis domo: erat in aula: Odyss. x, 335. 376. 379. Sed primo loco nominare licet Arctinum l. l., e quo Proclus: καὶ Νεοπτόλεμος μὲν ἀποκτείνει Πρίαμον ἐπὶ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ἑρκείου βωμὸν καταφύγοντα. Virgilius ex parte hos auctores ante oculos habuit, ex atrio tamen in *impluium* rem traduxit; *Penates* enim memorat (priuatos vtique Priami, puto, non publicos), quorum ara in penetralibus tecti esse solebat, sub impluuiio, non in aula. *Aedibus*, inquit, *in mediis, nudoque sub aetheris axe Ingens ara fuit*. Forte dicas illum aut (quo Seruius ducit) Iouem per Penates esse interpretatum (etsi plura simulacra, non vnum Iouis signum, videtur agnoscere v. 517. Sed et de vno intelligi potest, et cf. Ouid. Met. XIII, 412. 413), aut Penates pro ipsa domo dixisse, quam inumbrabat laurus; vt iam Cerda acceperat. Sed haec dura sunt; et manendum est in hoc: Virgilium Romanum morem esse sequutum, posithabito more Graecorum: quem in

Tragicis quoque reperies; vt ap. Sophoclem Elect. 1591 (Br. 1374.) χωρεῖν ἔσω, πατρῶα προσκύσανθ' ἔδη θεῶν, ἄσπιπερ πρόπυλα ναίουσιν τάδε. Caeterum si alii, vt Quintus Cal. VI, 147. XIII, 436, aram Iouis Hercei in arce ponunt, recte vtique hoc faciunt; nam regia Priami erat in arce.

EXCURSVS XII

De Helena recepta.

II, 567 sqq. Helenae recuperationem varie a veteribus poetis fuisse expositam, vel ex lib. VI, 525, vbi illa et urbem et maritum Deiphobum Achiuis prodit, et ex imitatoribus, quos habemus, apparet; v. Quint. Cal. XIII, 354 sqq. 385 sqq. (vbi, quae hic de Aenea memorantur, Menelao tributa videbis: impetum occidendi Helenam et Veneris interuentum) XIV, 39 sqq. Tryphiod. 602 — 621. Multo magis variarunt narrationem Tragici pro consilio suo, et modo crimen et culpam perfidiae in eam cumularunt, modo extenuarunt. In Arctini Excidio Ilii ita traditum erat: Μενέλαος δὲ ἀνευρών Ἑλένην, ἐπὶ τὰς ναῦς κατὰγει, Δηΐφωβον φονεύσας. Euripidem plane hic deserit Virgilius, si nobilissimum Troadum locum compares 860 — 1058. Mox *limina Vestae seruantem* dixit Helenam. Ad templum Vestae referunt, ad quod illa (quippe domo incensa v. 310.) confugerat; quod sane esse debuit in Pergamo, acropoli, vt templum alia: de quibus sub f. Excurs. IX dictum est. Vestam autem Aeneas abduxit, cum Ilio excederet: II, 296. 297. v. Excurs. eund. Erat Helena in thalamo Deiphobi, vnus ex Priami filiis; adeoque, vt reliqui stirpis regiae, in ipsa regia, cf. sup. 503. Iiad. § 242 sqq. Pugna grauis facta est ad eam domum, Menelao et Vlysse irrumptentibus: Odyss. 9, 517. Aen. VI, 525 sqq. Paride autem a Philoctete occiso, Deiphobus Helenam abduxerat: v. Eurip. Troad. 952 sq. cf. Conon. Narr. 34 et sup. not. ad v. 310. nunc etiam Iacobs ad Tzetz. Posthom. 601. 729. Nec minus luxuriarunt Tragicorum ingenia in reducenda Helena:

cum Homerus simpliciter eam cum Menelao domum rediisse narrasset. Alia esse debueret commenta lyricorum, ut Pindari, Stesichori (cuius fuit κατηγορία Ἑλένης et παλινωδία: de qua v. Pausan. III, 19) Ibyci, Simonidis, cf. Eustath. ad Iliad. 2, 417. Singulare est, quod cum Antenoridis Helena Cyrenen peruenisse narratur: Pindar. Pyth. 5, 110. Verum Antenoridae erant in comitatu Menelai, cum quo illa inter caeteros errores, per quos maritus iactatus fuit, etiam Libyam adiit. Exposuerat haec Lyfimachus ἐν Νόσοις, cf. Schol. ad Lycophr. 874.

EXCURSVS XIII

Anchises humeris Aeneae asportatus.

II, 721—723 *Haec fatus — Succedoque oneri.* Plurimum veterum monumentorum notum argumentum, inprimis gemmarum et numorum, v. Fabrett. ad Tab. Iliac. p. 373. 374, in qua n. 109 haec etiam Aeneae fuga occurrit, et quidem Mercurio duce; (de qua v. Disquis. II, f. VII.) et Saxius ad Virgilium Iustic. T. IV, pag. 41. Praeiuenerat haud dubie inter Cyclicos Lesches in extremis libris, qui sub Aretini nomine memorati sunt Proclo: vbi tamen maturius urbem relinquit Aeneas; serius apud nostrum, et in Quinto Smyrn. XIII, 300 sqq. add. Tzetza Posthomer. 737. Disertissime exponit Aeneae discessum ex vrbe Dionys. Hal. I, 46. 47. et quidem ex Hellanico, ut ipse testatur c. 48. Subiicit deinde diuersa a Sophocle in Laocoonte, et a Menecrate. Ut autem humeris asportandus esset Anchises, non tam decrepita senectus, quam debilitatio ex fulminis afflatu effecerat. v. Exc. XVII. Obseruare licet etiam in gemmis nonnullis τὸ βύσσινον Φάρος in Anchisae tergo fluctuans, quod Sophocles in *Laocoonte* notaue- rat ap. Dionys. Halic. I, 48. de quo v. Disquis. II, f. V. et inf. Exc. XVII.

EXCURSVS XIV

De Creusa.

II, 735 *Creusa* in Polygnoti tabula apud Delphos inter captiuas erat relata. v. Paus. X, 26, vbi addit, secundum alios eam tamquam Aeneae uxorem per deorum Matrem ac Venerem a seruitute fuisse liberatam. Atque hoc sequitur Virgilius: hactenus ut Cybelen memoret; v. 788. At Lescheus eodem Pausania teste et Cypria carmina Eurydicen Aeneae uxorem ediderant. Videntur tamen iidem eam Aeneae fugae comitem addidisse; namque in Tabula Iliaca n. 109, quae ex Lescheo magnam partem expressa est, vxor Aeneam sequitur. *Creusa* Sophoclis fuit fabula, sed, an ad hanc nostram trahenda, ignoratur. Creusae nostrae et Apollinis filium Anium, nepotem Andrum, tradebant scriptores, qui de Andriorum originibus scripserant. v. Conon. Narrat. XLI. cf. Excurs. I ad lib. III. Mox, vbi Aeneas *portis* se appropinquasse narrat, *Porta* intelligenda est ab hoste auersa, versus Idam et partes australes, vnde tamen non minus littus peti poterat. Quintus Cal. X, 338 sqq. ex antiquioribus poetis cyclicis, ut arbitror, quatuor portas Troiae memorat: Scaeeas, Idaeeas, tertiam, quae versus campi planitiem, et quartam, quae ad Simoentem ducebat. Scaeeae versus occidentem spectabant, eadem etiam Dardaniae dictae; etsi has alii versus orientem sitas esse volebant, vide Eustath. p. 608. 609. 1274, 1, et Hesychium in Δαρδάνια. Adde Daret. Excid. Tr. c. 4. Haec per se leuia ac vana in *Troiae topographia* ad poetarum loca nonnulla declaranda vtilitatem habent. v. de ea Commentat. in Tom. VI *Commentatt. Soc. R. Gott.* et quae posthaec in libello de Troade sunt disputata.

EXCURSVS XV

Praedictio aditus Hesperiae obscura.

II, 781. 782 *Ad terram Hesperiam venies, vbi Lydius arua Inter opima virum leni fluit agmine Thybris: Illic res lactae regnumque et regia coniux Parta tibi.*

In his versibus grauis censura poetae occurrit. Audierat scilicet Aeneas iam tum ex Creusa, quam in terram fata eum essent ductura: norat Hesperiam et Tiberim; ipse Tiberim in discessu ab Andromache facto memorat lib. III, 500 sq. Latium sociis ostendit laborum finem I, 205 *Tendimus in Latium* etc. et Apollinis Grynei oraculum, quod lib. IV, 345. 346 de sedibus in Italia fato destinatis haud dubie iam ante discessum e Troia acceperat. Atqui in sequente libro Aeneam in Thracia, mox in Creta confidere videbimus, Hesperiae et Tiberis plane immemorem, neque oraculum Apollinis in Delo acceptum, nec Penatium monitum in hunc sensum interpretantem, quod tamen facere necesse erat ei, qui haec ex coniuge sua audierat. Quomodo porro classem parare poterant III, 7 *Incerti quo fata trahant, ubi sistere detur?* et 87 *Quem sequimur? quoue ire iubes? ubi ponere sedes?* In Servianis iam olim fuisse videtur, qui haec deprehenderet: *Cur ergo, inquit, Aeneas horum non meminit et confidit in Thracia et aliis locis?* Et ad III, 181 etiam alios hic haesisse intellexi e Burm. nota. Potest tamen aliquid, nec sine colore, responderi: quod *Hesperia* siue *Italia* terra tum erat ignota, obscuri nominis et ignoti situs, multo magis Tiberis; unde de eo non male inf. lib. V, 83 *Ausonium*, quicumque est, *quaerere Thybrim*; quodque Creusae monitum, ut solent res obscurae aut minus probabiles, parum alte in Aeneae animum descenderat; non magis ac Cassandrae vaticinium lib. III, 183 sqq. Unde et Anchises ibi adiungit v. 186. 187 *Sed quis ad Hesperiae venturos littora Teucros crederet!* Bona est in hanc fere sententiam nota Holdsworthi p. 236. cf. p. 232.

EXCURSVS XVI

Luciferi ortus ab Ida.

II, 801 *Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae Ducebatque diem.* Noto poetarum more sidera montibus oriuntur vel occidunt; v. c. Apollon. I, 1273, quem autem

alium quam Idam montem memorare h. l. poterat poeta? Ita Eurip. Troad. 1068. Idam *τέρμονα πρωτοβόλον ἄλλω* eadem ratione memorat. Grammatici tamen alteram illam formam, *tibi deferit Hesperus Oetam* VIII Ecl. 30. comparantes super Ida argutantur. Pompon. Sab. ad h. l. *Describit diem, cum sol in ariete est; tum videtur oriri e cacumine montis Idae. Ergo et mense Martio direpta fuerit Troia.* De hoc quidem, quod ultimo loco positum, aliter tradiderant veteres, v. Excursum ad lib. III princ. Quod ad prius illud attinet, an verum sit id, quod satis subtiliter enarrat Grammaticus, nescio. At illud satis constat, poetam non de Sole, sed de Veneris stella loqui. Aliud circa solis ortum phaenomenon memoratur ex monte Ida, sed non nisi circa Caniculae ortum, apud Diodor. XVII, 7. et Lucret. V, 662 sqq. vide Voss. ad Melam lib. I, c. 18. *Lucifertum* autem, seu Veneris stellam, etiam cum respectu fabulae memorasse videtur a Servio et Varrone laudatae. Stellam enim illam ab Aenea, donec ad Laurentem agrum venisset, semper fuisse visam, narratum est. cf. Disquis. II f. VII. Est aliqua poetarum ars etiam in his, cui tamen indulgere admodum quemquam nolim.

EXCURSVS XVII

*De Aeneae discessu ex vrbe; eiusque patre
et stirpe.*

II sub fin. Copiose et ornate poetam fata et facta Aeneae in ipso Troiae excidio exponere vidimus. Vt tamen appareat, partim haec minime poetam temere et ad libidinem finxisse, partim quo ille iudicio inter plures narrationes eam, quae sibi vtilissima erat, amplexus sit, ea breuiter, quae ab aliis his de rebus narrata sunt, subicere non pigebit.

Quod igitur vrbe ab hostibus ex insidiis capta Aeneas ad arcem accurrit, multaque strenue facit, noli poetae commentum existimare. Fuit utique ea de Aeneae virtute fama, et, quam multa ad arcem Pergamum defendendam fortiter ac sapienter egerit Aeneas, quomodo, salute desperata, partem ciuium fortunarumque saluam per portam auersam in Idae tuta eduxerit, pactioneque cum Achiuis facta discesserit, ex Hellanico, antiquissimo scriptore, diserte narrat Dionys. I, 46. 47 (pag. 36), quod iam dictum est Exc. XIII. In Arctini Excidio Ilii Aeneas iam post Laocoontis necem in montem Idam secesserat. In Quinto lib. XIII, 333 sq. abit ille illaefus Calchantis vatis monitu, postquam fortiter pugnaverit a v. 300.

Virgilius quidem Aeneam quasi in vrbe Troia, domicilium habentem inducit, Anchisaeque domum in parte vrbis ab arce remota memorat II, 299 sqq. At Homerus Aeneam ab vrbe Dardano adduxit v. Iliad. B, 819 sqq., quam cum regione Dardania ille regebat v. Strabo XIII, p. 596 D. Sita illa ad ipsas Idae radices, vnde Anchisae habitatio in ipso Ida ab auctore Hymni in Venerem ponitur, v. 68. 75. cf. Quint. Cal. VIII, 97. 98. Troianos ex Dardano et Ophrynio Aeneae paruisse, ex Hellanico tradit Dionys. Hal. I, 46. 47. Ex iisdem locis aliisque vrbibus Troianis, etiam ex Bebrycia (cf. ibid. c. 54), confluisse ad eum, cum in Idam se recepisset, magnam multitudinem hominum, idem

Hellanicus ibid. memoriae prodiderat; vnde Virgil. II, 796 *Atque hic ingentem comitum adfluxisse nouorum* etc., et illustris ex Sophoclis Laocoonte locus ibid. c. 48 *Adest Aeneas* — Κυκλῆϊ δὲ πᾶσαν οἰκετῶν παμπληθίαν, Συνοπάξεται δὲ πλῆθος, οὐχ ὅσον δακτύς, Οἱ τῆς δ' ἐρώσι τῆς Φρυγῶν ἀποιμίας.

Aeneam cum Achiuis pactione facta saluum discessisse, miro consensu inter veteres traditur, etsi id, diuersissimis modis, modo ad prudentiae laudem modo ad perfidiam ducis trahitur. Ad vtramque rationem siue firmandam siue ornandam causasque consilii reddendas, scilicet vt in loco, qui a multis erat tractatus, multa ac varia a veteribus erant commemorata, locis etiam Homeri in eas partes tractis, de quibus copiose disputare nihil attinet. Occurrunt illa apud Dionys. Halic. Strab. Dictyem, Auct. de Orig. G. Rom. et Seruium aliosque passim; sed prima iniquae huius famae semina sparsisse videtur Homerus Iliad. v, 180 sq., vnde suspicari licet, Aeneam de regno Troiano occupando clandestina consilia iniisse; quos versus quod olim Grammatici tollere voluerunt, ad hanc ipsam controversiam pertinet; et Iliad. v, 459 sqq. de occultis odiis inter Aeneam et Priamum, cf. dicta in Disquis. II. f. III. Poetae necessario fuit melior de Aeneae fide fama sequenda, in qua et alios habuit consentientes, inque iis Hellanicum Lesbium ap. Dionys. I, c. I, 47. Fuere enim adeo, qui causam Aeneae operose defenderent, aut eum excidii tempore ab vrbe abfuisse comminiscerentur, vt scilicet tanto facilius a crimine liberarent.

Ad poeticum tamen ornatum animique affectum dulcissimum comparatum est inprimis illud, quod per medias flammis Aeneas patrem humeris susceptum cum diis patriis vrbe capta effert. Itaque in eam rem certatim poetae involarunt, eamque mirifica varietate exornarunt. Sed loca ad obseruandum aequae atque ad intelligendum obuia sunt. Ex antiquioribus Sophoclis locum ex Laocoonte iam supra vidimus: adde Lycophr. 1264 sqq.

In Disquisitione modo dicta *de inuentionis laude rerum in Aeneide tractatarum* f. III. famam aliquam acceptam de regno *ab Aenea* in Troade condito viguisse vidimus: pro Troade alii regnum Aeneae in Epiro, in Phthiotide Thessaliae, alii in Italia constituerunt. Tractus honos est ab aliis *in progeniem Aeneae*: nam *Ascanium* cum Scamandrio Hectoris f. Scephni tenuisse, et viramque familiam diu apud se regnasse Scephni contende-
bant, ut ex Strabone XIII, p. 607 (904) discimus. Deme-
trius Scephius Aeneae etiam regiam in ea vrbe fuisse tradi-
derat. At eandem gloriam ad se trahebant Phryges, qui
agrum Dascyliticum, in quo lacus Ascanius est, incolebant;
aiebant enim illi Ascanium arcessitum apud se regnasse,
eumque paullo post Scamandrium et caeteros Hectoridas,
qui a Neoptolemo e Graecia dimissi ad ipsum confugerant,
in patriam sedem Troianumque regnum reduxisse; ita ex
Hellanico Dionysius I, 47, unde petiisse putandus Pompon.
Sab. ad Aen. III, 17. Non admodum diuerse narrata haec
videas ap. Conon. narrat. 46, qui Aeneam ait capta Troia
secessisse in Idam; cum vero Scamandrius et Oxynius Pri-
ami filii e Lydia, quo emissi fuerant, rediissent et omnia
circa Ilium loca sibi vindicarent, Veneris iussu eum disces-
sisse. Ut tamen idem Conon. narr. XLI narrat, Ascanius
in monte Ida regnum retinuisse videtur; quod et ipsum ad
Scephni, quippe in Idae *ὑπὸρείου* sitam, spectare potest.
Contra secundum eos, quos Dictys lib. V extr. sequitur,
regnum Troianum, ex pacto Antenori ab Achiuis conces-
sum, mox fuit ab Aenea tentatum, sed frustra. Tandem
secundum Seruium ad Aen. IX, 264: „Quidam ab Abante,
qui Troica scripsit, relatum ferunt, post discessum a Troia
Graecorum, Asryanacti ibi datum regnum; hunc ab Ante-
nore expulsam, sociatis sibi finitimis ciuitatibus, inter quas
et Arisba fuit; Aeneam hoc aegre tulisse, et pro Asryanacte
arma cepisse, ac, prospere gesta re, Asryanacti restituisse
regnum.“

Quam diuerfas poetarum olim sectas fuisse, quam di-
versos eiusdem argumenti tractandi modos, existimes, si

audias, in Iliade parua Aeneam captum cum Andromache
a Neoptolemo Phthiam abductum fuisse! Versus ipsos
Tzetza ad Lycophr. 1263 affert: etsi hoc idem non de
Aenea sed de Scamandrio aliisque Hectoridis traditum a
nonnullis Dionys. I, 47 memorat. Habet tamen et Dictys
V, 16, quem adeo et hoc a Lesche petiisse, ex hoc ipso
constare videtur. At vero in Schol. Iliad. 2, 459 nullo ap-
posito auctore narratum: Aeneade vrbe condita (*Aenia in
Pallene*) filium patri superstitem in patriam rediisse, inde
assumptis colonis in Italiam discessisse (v. locum inf. Excurs. I
ad lib. III, ubi de Aeneae accessu ad Pallenem).

De *Anchise* post Hymnum Homericum in Venerem et
fidem aliquam historiae obscuram non minus varia a variis,
qui haec tractauerant, seu coniectando seu argumentum
ornando fuerunt inuenta. De eius morte Excurs. XVII ad
lib. III, 710 videbimus. Debilitatum se igni caelesti ipse
profitetur lib. II, 647—649 *Iam pridem inuisus diuis, et
inutilis, annos Demoror: ex quo me diuom pater atque
hominum rex Fulminis adflauit ventis, et contigit igni.*
In Homericis Hymnis in Ven. 287—289 tantum hoc mina-
tur Venus: sin edixeris meos amplexus et palam extuleris;
Ζεὺς σε χολωσάμενος βαλέει ψαλόεντι κεραυνῷ; sc. non ut
ictus intreat, verum ut afflatu debilitetur. Qui primus hoc
disertius exposuerit (cyclicus an tragicus, e quo forte rem
narrat Hygin. f. 94), non reperio: sed quisquis ille fuit an-
tiquior poeta, vocabulo utique *πρωθήναι* vsus erat: quod
alii ad caecitatem retulere, cum proprie quamcunque cor-
poris seu truncationem seu debilitationem innuat. Similis
amphilogia fuit in Thamyri. v. Schol. ad Iliad. 3, 599.
Adde de Phineo Apollod. I, 9, 21, et *πρῶς, πῆρως* tan-
dem absolute pro excaecatione ibid. III, 6, 7. Vlcus ex
fulminis ictu purulentum mansisse in Anchisae corpore So-
phoclis versus ex Laocoonte supra Disquis. II f. V. laudati,
ut quidem a Plutarcho adscripti sunt, arguunt. Versus ap.
Dionys. I, 48 sic leguntur: Aeneas ad portam est, ut discedat,

— ἐπ' ὤμων πατέρ' ἔχων κεραυνίου
Νώτου κατασάροντα βύσσινον Φάρος.

est adeo νῶτον κεραυνίον *dorsum fulmine percussum*, et Anchises, cuius dorso vestis iniecta defluit, dicitur κατασάζων τὸ βύσσινον Φάρος, (κατὰ) τοῦ νώτου. Ad longe diversa Plutarchi locus ducit de virt. et malit. p. 100 D, ubi animi hilaritas diffundere se dicitur per omnem animi corporisque habitum: ὥς γὰρ ἀρώματα τρίβωνας εὐώδεις καὶ ῥάκια ποιεῖ, τοῦ δὲ Ἀγχίσου τὸ ῥάκος ἰχῶρα πονηρὸν ἐξεδίδου.

μοτοῦ κατασάζοντα βύσσινον Φάρος, οὕτως μετ' ἀρετῆς καὶ δαυτα πᾶσα καὶ βίος ἄλυπός ἐστι καὶ ἐπιτερπής. Secundum haec *Anchisae vestis saniem malam edebat destillantem ex vulnere per pallam byssinam*. Id tamen quomodo satis commode ex tragici verbis effici possit, in promptu non est: nam in versibus erit πατέρα κατασάζοντα (κατὰ) βύσσινον Φάρος (ἐκ) μοτοῦ κεραυνίου: ut μοτός vel μοτόν, *linteum conceptum in vulnus indi solitum* (Hesych. μότα, πληροῦντα τὴν κοίλην τῶν τραυμάτων ῥάκη. nostrum *Charpie*), pro ipso *vulnere* dictum sit: erit porro κατασάζειν absolute dictum pro κατασάζειν ἰχῶρα, αἷμα, Φόνον, aut simile quid. Tertia forma apud Soph. Philoct. 796 est: σάζει γὰρ αὖ μοι Φοίνιον τόδ' ἐκ βυθοῦ κηκίον αἷμα. Verum tamen idem v. 844 Ἰδρὼς γέ τοι νῦν πᾶν κατασάζει δέμας dixit propius ad nostrum locum. Interpres Plutarchi et Meziriac. ad Ouid. Heroid. T. II, p. 144 μοτοῦ cum Φάρος iungunt: parum commode; hic etiam in Plutarcho Ἀγχίσεα τὸ ῥάκος minus bene in ἔλκος mutat: nam *opponuntur vestimenta, quae aromata exhalant*, et *Anchisae vestimentum tetrū odorem exhalans*. Verum satis de hoc loco, cuius illustrationem a doctissimis editoribus Sophoclis et Plutarchi aliquando expectamus. Nunc potissimum illud tenendum, cum Anchisae personam omnino poeta egregie tueatur, quippe cui semper det partes iubentis, praecipientis, monentis, quod ad parentum ac senum temporibus heroicis auctoritatem ac sanctitatem praeclare est comparatum, inprimis tamen ei diuinandi et cum auguria, omina ac somnia, tum oracula interpretandi facultatem tribui a Virgilio, ut lib.

II, 687 sqq. III, 9. 538. VII, 122 sq., quod Ennii non modo et Naeuii auctoritate facit sed Graecorum fere scriptorum consensu. Ennii versus erat: *Atque Anchises doctus, Venus quem polcra dearum Fari donavit, divinum pectus habere*: Fragm. p. 11, ubi Columna locum Naeuii apposuit. Vterque habetur in Probo ad Ecl. VI, et in Pomponio ad h. l. Etiam Sophocles in Laocoonte Aeneam induxerat in Idam secedentem Anchisae patris iussu, qui partim acceptorum a Venere mandatorum memor (ex quibus Virgilius mandata Veneris Aeneae data adumbrasse videtur II, 619 sqq.) partim prodigium, quod modo in Laocoonte eiusque filiis acciderat, interpretatus, vrbis interitum praeuidebat apud Dionysium I, 48. Veneris iussu Aeneam fugisse, etiam apud Cononem inuenias Narrat. XLVI, quae et monuerat urbem eo loco condendam, ubi bouem sibi admugire deprehensus esset; et a Venere seruatum Aeneam cum Anchise, narrat Tryphiod. 642 cum Quinto XIII, 326. At Mercurio duce discedit Aeneas in tabula Iliaca; et in Inscript. Regillae Herodis v. 23 loco notato Disquisit. II, f. VII.

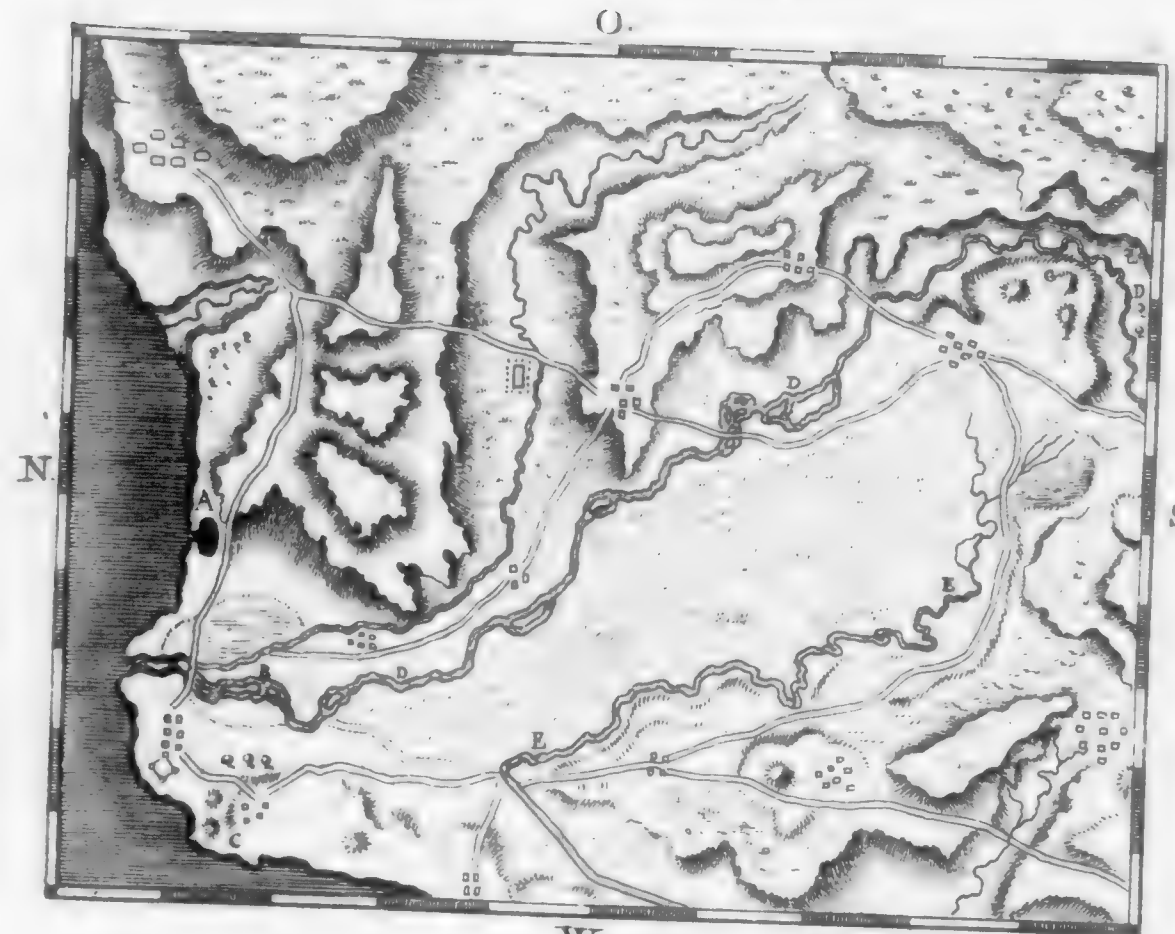
De *Creusa* Exkursu XIV egimus. Sed, quam varie Aeneidis argumentum a poetis tractatum fuerit, etiam ex coniuge Aeneae data apparet. *Codonen* et *Anthemonen* ipsi in matrimonio habitas ex iisque duas filias susceptas in Arcadia relictas vel elocatas ex Agathyllo Arcade videas apud Dionys. Halic. I, 49; at Anii filiam, *Launam*, Aeneae desponsam, videbimus Exkurs. I ad lib. tert. Hinc etiam in liberis assignandis magna diuersitas; cf. Dionys. Hal. I, 72.

Quod tandem ad *Ascanium* attinet, Homero ipsi nunquam memoratum, eum quidem in Troade relictum nouum constituisse regnum, paullo ante a nonnullis proditum vidimus. Communior tamen opinio, secundum Dionysium Halicarnass. quoque et Strab. XIII, p. 608 A, fuit haec, eum cum patre in Italiam venisse. Ascanii nomen in fuga demum ipsi inditum, cum prius esset *Eury-*

438 EXCURSVS XVII AD LIBRVM II

leon, apud Dionys. I, 65 reperias, adde Orig. G. Rom. 14, quod et ipsum antiquo poetae deberi videtur. *Alios duo parvulos filios ab Aenea tradere, alios unum, cui Iulo cognomen, post etiam Ascanio, fuerit, secum extulisse*, Q. Lutatius scriptum reliquerat, v. Orig. G. Rom. c. 9, et sic ex Hellanico narrat Dionys. I, 47 relicto Ascanio Aeneam reliquos liberos cum patre et diis Patriis secum auxisse. Ascanium tamen, etsi relictum in Troade, mox, cum pater in Macedonia obiisset, eo accessisse novosque colonos inde secum in Italiam abduxisse, tradiderat alius vetus auctor, quem Schol. Iliad. v, 459 exscripsit, loco iam supra memorato. Multo maior circa Ascanium diuersitas post aduentum in Italiam; sed de his nunc non agimus. vid. Excurs. III ad lib. XII.

Campus ubi Troia fuit. III, 11.

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM

Euerfa Troia, Aeneas collectis suorum reliquiis, quae caedi flammisque supererant, parataque apud Antandrum viginti navium classe, primum in Thraciam defertur: ubi, cum futurae urbis fundamenta poneret, territus Polydori a Polymnestore caesi prodigiis, Delum petit 1—77. Consultoque ibi Apollinis oraculo, cum antiquam gentis suae matrem, hoc est, primam originis suae terram repetendam didicisset, falsa Anchisae patris interpretatione adductus, Cretam contendit — 120. Verum cum ibi quoque, vasis iam moe-

nibus, grauissima peste exagitaretur, in somnis monitus a diis Penatibus, relictæ Creta, Italiam petit — 192. Ibi subito oborta tempestate, primum ad Strophades insulas appulsus, ab Harpyiis infestatur — 269. Mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat — 290. Inde, Corcyram praeteruectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi caedem Andromache in coniugium cesserat. Helenus Aeneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiumque terrarumque periculorum certiore facit — 505. Aeneas, relictæ Epiro, Tarentum primamque Italiae oram praeteruectus, ad eam Siciliae partem, quæ Aetnae monti adiacet, appellitur. Ibi Achemenidem, ab Ulyssæ in Cyclopiis antro desertum, supplicem recipit, edoctusque ab eo de Cyclopium feritate, inde ancoras soluit — 681: memorque praeceptorum Heleni, vitæ Charibdis et Scyllæ periculis, Siciliae littora longo circuitu circumuectus, tandem Drepanum aduehitur, ubi Anchises, tum senio tum longae nauigationis iactatione fatigatus, satis concedit — 713. Inde Italiam petiturus, immissa ab Aeolo subita tempestate in Africam eiicitur: quam partem libro primo exsequutus erat poeta.

Rerum varietate et doctrinae copia hic liber caeteris facile praestat, totus ille ad Odysseae exemplum conscriptus. cf. in primis Clauer. Sicil. ant. p. 452 sqq. Quod tamen minus vulgo lectores suauitate sua detinet, non tam id facit, quod Segræus iudicabat, quod liber secundus grauissimi argumenti, nam de Troiae excidio agit,

antecedit, et Didonis amores suauissima narratione sequuntur; sed potius hoc, quod multarum rerum, in primis quæ ad mythos veteres et geographiam antiquam spectant, notitiam habere debet is, qui omnia, quæ poeta leuiter tantum attingit et perstringit, intelligere velit.

Postquam res Asiae Priamique euertere gentem
Inmeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuersa exilia et desertas quaerere terras
Auguriis agimur diuom, classemque sub ipsa 5
Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae;

1 Priamique vertere Medic., sed a m. pr. 2 Immeritum Rottend. tert. visum est multi ap. Pier. Heinl. 3 Ilium sex ap. Burm. fumat male Probus acceperat pro fumauit. Recte post cecidit mutatur tempus, fumat; quod non vno temporis momento absoluitur. 4 et diuersas q. terras aliquot veteres Pieriani, et Menag. Voss. pr. Hamburg. alter pro var. lect. Parrhas. Doruill. Brunck. Haeret Burmannus. Suauior, puto, esset illa lectio; sed ad fidem criticam probabilior est altera lectio desertas, cum codd. auctoritate, inter quos Fragm. Vatic., tum quod ea vix nasci potuit ex altera, in quam facile aliquis incidere poterat. Quod autem τῶν desertas terras putant repugnare arua opima II, 781, et similia; id leue est; possunt enim agri esse deserti et cultoribus vacui, et tamen fertiles haberi, in primis si cultus accesserit; et terra, in quam noui coloni sunt immigraturi bene deserta et non satis frequentata hominibus dicitur. Sed id plane h. l. non quaerendum. Poeta enim hoc vnum agit, vt miserationem moueat. Praeclare autem post Ilium superbum: desertae terrae; in quibus ipsis sedes nouae erant condendae. 5 classimque Sprot. classesque pr. Rottend. pro var. lect. 6 et abest nonnullis ap. Heinl. et Pier.

1 — 3. Splendidum exordium, pro: Postquam Troia in hunc modum fuerat euersa. res Asiae, regnum Asiae v. sup. ad II, 556. flammae v. 682 et Creusae monitum v. 780. In Antandro argutantur Grammatici, et Cerda in adiecto ipsa. Simpliciter ex Strab. XIII,

4 — 8. Diuersa exilia, p. 606 D. tenendum, versus desertae terrae, ad miserationem satis grauiter, pro meridie ab Ilio, ad sinum Adramyttenum, fuisse, saltem senioribus temporibus, terris nouis ac diuersis, longinquis, inhabitandis. Auguriis diuum sup. II, 691 sq., urbem Antandrum, nauale, ad Idaei montis radices. Nisi addere malis prodigium nil igitur mirum, si poeta

Incerti quo fata ferant, vbi sistere detur;
 Contrahimusque viros. Vix prima inceperat aestas;
 Et pater Anchises dare fatis vela iubebat:
 Litora quum patriae lacrimans portusque relin-
 quo. 10

Et campos, vbi Troia fuit. Feror exsul in altum
 Cum sociis, natoque, Penatibus et magnis dis.

7 *ferent* duo Heinf. 8 *Vt prima* Hamb. pr. *inceperit* Me-
 dic. a pr. m. 9 *At p.* duo Burm. *Et pro cum* in Montalb. ex
 interpr. *Vt p.* con. Heinf., sed et exquisitè apud poetas pro *ut*,
cum; etsi nolim praestare, quod Seruius ait, velocitatem inesse.
dare ventis vela duo Hamb. pro var. lect. et ed. Ven., quae sane
 communis poetarum ratio, sed propter hoc ipsum suspecta; eisi
 non diffitendum, *fatis*, in quo optimi Codd. consentiunt, etiam
 fragm. Vatic., propter ambiguitatem, sitne tertius an sextus casus,
 minus commodum h. l. videri. Est utique casus sextus, *fatis*, fa-
 tali necessitate: et hanc inprimis Anchises norat et monebat. v.
 Exc. XVII. sub fin. ad lib. II. 10 *cum* Heinf. e Medic. aliisque;
 vulgo *tum*. Liberior sic erat orationis cursus. — *iubebat*. *Littora tum*
p. — *relinquo*. duo *dum*. 12 *gnatoque* scribunt multi. *cum*
magnisque p. et dis Menag. pr.

naues Aeneae in tam nobili
 et comodo loco aedificatas
 tradit. Materies classi aedi-
 ficandae ex monte Ida, et
 quidem ex iugis in mare pro-
 currentibus Gargaris, (τὰ
 Γάργαρες sunt) suppetebat:
 cf. Wood (*Essay on Homer*
 p. 323). 7. *Incerti quo fata*
ferant. ad h. l. cf. dicta in
 Disquis. II l. VI. Exc. XV ad
 lib. II.

8. *Vix prima i. aestas* f.
 aestatis prima pars, h. e. ver.
 Nam Troia euerfa fertur sub

initium veris. v. Excurs. I.
 9. *Fatis*, propter deorum
 iussa et monita, de quibus
 ad v. 5 dictum. *Vela dare*
fatis tertio casu, permitte-
 re, ut *velis*, vix Romanum
 esset.

10 — 12. Notabilis est Ser-
 vii nota: „*Amat poeta,*
quae legit, immutata ali-
qua parte, vel personis,
ipsis verbis proferre. Nae-
 vius enim inducit uxores
 Aeneae et Anchisae, cum
 lacrimis Ilium relinquentes,

Terra procul vastis colitur Mauortia campis,
 Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo;
 Hospitium antiquum Troiae, sociique Penates, 15
 Dum fortuna fuit. Feror huc, et litore curuo
 Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis;
 Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

14 *erant* sec. Moret. et Medic. a m. pr. *Ligurco*, *Iygurgo*,
 et *Ligurgo* passim in codd. scribitur. 16 *Cum* Leid. vn. et in
 litore Franc. *coruo*, *curro*, duo Burm. 18 *Aeneades* Medic.
 a m. pr. *gentes de n.* Montalb. pro var. lect. v. ad III Georg. 122.
 Est ἐπώνυμος. cunctos tert. Rottend.

his verbis: Amborum vxo-
 res noctu Troiad exhibant,
 Capitibus opertis, flentes
 ambae, abeuntes Lacrimis
 cum multis. *Hoc iste Ae-*
neam eodem in tempore
eiusdem rei causa inducit
fecisse, cum dicit: Littora
 tum p. — *relinquo*.“ Vnde
 haec deprompta sint, docet
 Vossius in not. ad Naeuii
 fragm. p. 76 sq. *Et campos*
vbi T. f. pathos in breuitate
 iam Macrobi. miratus est V, 1.
cum sociis v. sup. II, 796.
 Apud Pompon. seruatum est
 antiquum Scholion: „Cum
 sociis: versus est Ennii, et
 sunt verba Pyrrhi.“ Frag-
 mentis Ennianis ergo adden-
 dus erit. *Penatibus et mag-*
nis dis: hi inter se discer-
 nendi quomodo sint, vix di-
 cere habeo, cum et perpe-
 TOM. II.

tuo pro iisdem habeantur, et
 nullos alios Aeneas secum
 Troia abstulisse memoretur.
 Explicatiue igitur alterum
 adiectum: cum *Penatibus*,
magnis diis; aut cum *mag-*
nis diis, qui nostri *Penates*
 sunt: ut inf. v. 148 *Effigies*
sacrae diuum, Phrygiique
Penates. Nisi simplicissimum
 est accipere dictum, *cum*
magnis diis Penatibus. Nam
dii Penates vulgari quoque
 sermone dicti sunt. cf. Exc.
 IX pr. ad lib. II.

13 — 18. Primum Thraciam
 vniuerse designat, *Terra Ma-*
vortia (nam, Thraciam Marti
 sedem tribui iam ab Home-
 ro, notum est, et cf. inf. 35).
vastis campis — *Thraces*
arant (natum forte ex pri-
 mis Hecubae Euripideae vers.
 8. 9). *acri*, saeuo (v. h. l.
 Ddd

Sacra Dionaeae matri diuisque ferebam
Auspiciibus coeptorum operum; superoque niten-
tem 20

19 Ab h. v. noua narratio. Itaque interpunxi. 20 *auspiciis*
Witman. *auspiciisque* Vratisl. *superunque* Parrhaf. in margine.

Guellium), quondam regna-
ta Lycurgo e fabulis de Bac-
cho noto, v. Homer. Iliad.
2, 130 sqq. *regnata*: passi-
ue, v. Dauis. ad Cic. de LL.
III, 1. Mox 15. dum *hospi-*
tium antiquum Troiae me-
morat, regem Thracum hos-
pitii iure cum Priamo iunc-
tum indicat: neque *socios*
Penates aliud, quam decla-
rationem eius hospitii esse
puto; debuerunt enim hos-
pites eosdem deos tutelares
habere; Certe societate iunc-
tos reges innuit. Docte qui-
dem, nimis tamen subtiliter,
Pompon. Sab. ad communem
Thracum et Phrygum origi-
nem refert. Regem Thra-
ciae, qui tum erat, sequen-
tia v. 49 declarant esse Po-
lymnestorem. Iam hunc Cher-
onesum Thracicam tenuisse
vulgo narratum erat; quod
inprimis Euripidis auctoritate
constat, in Hecuba v. 8 et al.
Itaque Virgilius, dum ad He-
bri ostia urbem ab Aenea
conditam memorabat, fabula

a vicina regione petita nar-
rationem ornare facile po-
tuit. Quid? quod Polymne-
storis ditio ad Hebrum vsque
potuit extendi. Certe Pli-
nius IV, 11 *Oppidum Aenos*
liberum cum Polydori tu-
mulo, Ciconum quondam
regio. De vrbe *Aeneadis*
v. Exc. I. *fatis iniquis* siue
propter ea, quae sequuntur,
fatis sinistra, siue quod om-
nino iniqua fortuna decede-
re patria et alienis terris se-
dem quaerere coegerat. Am-
mianus XXII, 8 pr. priorem
sententiam firmare videtur;
respicit enim h. l. his verbis:
„*Aenus*, qua diris auspiciis
coepta, moxque relictas, *ad*
Ausoniam veterem ductu
numinum properauit Ae-
neas.“

19 sq. Sacrum parans Ae-
neas diis, inprimis Veneri et
Ioui, dum frondes, quibus
aram ornet, petit, eccepro-
digium offertur: furculi, quos
solo euellit, cruore stillant.
Parat autem sacrum Aeneas

Coelicolum regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
Adcessi; viridemque ab humo conuellere siluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras: 25
Horrendum et dictu video mirabile monstrum.

22 *tumulus iuxta* Montalb. 24 *auellere* Exc. Burm. 25 *vt*
abest a sec. Hamb. *aram* tres Burm. 26 Vocibus transpositis
Montalb. *H. video et dictu m. m.* quod placet. Pugetianus: *H.*
dictu video m. m. Wallian. *H. dictu et video m. m.* Nonius in
Horrendum: *H. dictu video, m. m.* Macrobius III, 10 *H. dictu*
et visu m. m. Sed *dictu mirabile monstrum* iam vidimus lib. II,
680. *miserabile* aliquot Pieriani et Ven. a m. pr., vt alibi.

in nouae urbis primordiis et
auspiciis: quorum religio ad
Apollinem potissimum refer-
tur. 20. *nitentem* candidum
potius quam pinguem intel-
ligo; candor enim spectat-
ur in victima Ioui ferenda.
Eti etiam pro altero lauda-
re possis Homerum Iliad.
β, 403.

22 — 25. Ornata oratio.
Sentis, si in vulgarem trans-
feras: *in cuius vertice cor-*
nus et myrtus stabant. Cum
inde frondes coronandae
arae peterem. Porro *tu-*
mulus h. l. simpl. collis; nam
insepultus fuerat proiectus,
vt ex v. 62 sq. apparet, et
cf. 45. 46. Arena autem,
inventorum fluctuumque im-
pulsu aggesta, in colliculi

speciem, corpus erat tectum.
In mare proiectum corpus
in littus fluctu eiicitur apud
Eurip. Hecuba v. 26. 697 sqq.,
quem sequi maluit Ouid. Met.
XIII, 437 sqq., vbi pleraque
ex Euripide expressa. *horri-*
da noli aliter accipere, quam
myrtetum horrere densis vir-
gultis; vti omnia prominen-
tia *horrere* dicuntur. *hasti-*
lia pro virgis myrti (Burm.
laudat Intpp. ad Grat. Cyneg.
129), vnde hastas et iacula
faciebant veteres; quod iam
vidimus Georg. II, 447 *At*
myrtus validis hastilibus,
et bona bello Cornus. Iaculis enim confixus Polydo-
rus inf. v. 45. 46. quae in-
fixa terrae radices egerant.
Myrtus autem bene in litto-

Nam, quae prima solo ruptis radicibus arbor
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine san-
guis. 30

Rursus et alterius lentum conuellere vimen
Insequor, et caussas penitus tentare latentis:
Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.

27 cum quae Sprot. Namque ut pr. ed. Mediol. namque
ubi p. aliquot Pier. arbor Burmann. e codd. reposuit, ne sibilus
in arbor aurem laederet. 28 hinc atro aliquot Pier. Franc. et
ed. Mediol. liquuntur multi Pier. et Heinf., vt et II Georg. 187.
33 Alter codd. plerique Pier. et Heinf. etiam edd., sollenni lapsu.
Alterque alterius Zulich. Rursus et alterius Hamb. pr. a m. pr.
alter et a. a m. f.

rali plaga. Georg. II, 112
Littora myrtetis laetissima.
conf. Cerda. tegerem: te-
gere, velare, proprium in
re sacra de coronis ac fertis;
cf. sup. II, 248. 249: myr-
tea ferta, vtpote in sacris Ve-
neris.

28. Liquuntur sanguine
guttae ornate pro, ex ea
manant guttae sanguineae,
pro succo scilicet; proprie
sanguis liquitur, ῥήκεται, dis-
solvitur in guttas. Ge. II, 187.
liquuntur amnes rupibus,
fluunt. Et mox: terram ta-
bo maculant, quanto orna-
tius, quam, cadunt in ter-
ram! atque sic porro. Mox

tentare est explorare. Cae-
terum fabula, quam Virgi-
lius et ipsam, vt tot alia, a
poetis cyclicis accepisse vide-
tur, satis probabilis videri
debuisset olim iis, qui in arbo-
res mutari puellas, Nymphas
Hamadryadas cum arboribus
nasci, sacris arboribus succi-
sis guttas sanguinis manare,
legissent. cf. Seru. ad v. 46.
Exempla sunt apud Callimach.
H. in Cer. Apollon. Arg. II,
479 sq. Si quid mirum vi-
deri debet, sit forte hoc,
quod nostris adhuc tempori-
bus Tassus, Ariostusque cum
Spencero eadem fabula feli-
citer vsi sunt.

Multa mouens animo, Nymphas venerabar agrestis,
Gradiumque patrem, Geticis qui praesidet ar-
vis: 35

Rite secundarent visus, omenque leuarent.
Tertia sed postquam maiore hastilia nisu
Adgredior; genibusque aduersae obluctor arenae:
Eloquar, an fileam? gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris: 40
Quid miserum, Aenea, laceras? iam parce sepulto;
Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troia
Externum tulit; aut cruor hic de stipite manat.

35 Gradiuumque Gud. a m. pr. quod praeferam. Mirum au-
tem in hac voce primam produci. Brevis est ap. Silium XV, 15.
grandaeuumque duo. armis Hamb. sec. oris Menag. pr. 36 se-
cundaret et leuaret Wittian. et Goth. sec. 37 Tertio Caril. v.
Pier. et Heinf. maiori Leid. nisu Heinf. ex codd. et edd. vet. re-
posuit. Vulgo nizu. cf. Pier. 38 auersas alter Rottend. 39 allo-
quar Ven. 40 auditus e vet. cod. laudatur in Seruianis. et deest
Menag. pr. ad auras quatuor Burm., vt saepe alibi, sic inf. 93.
41 sepulchro codd. et Donatus ap. Pierium. 43 extremum Witt.
cum codd. Pier., perpetuo lapsu. E. dedit Wall. aut restituit
Heinf. e libris (adde fragm. Vatic.) et Grammaticis, quem vide.
Vulgo haud; in quo fere semper variant libri. aut vero pro nec
etiam in prosa ponitur in simili sententia, sc. non de stipite sed
de meo corpore.

34—36. Valde animo aestuans super prodigii caussis
adoro Nymphas Hamadryades et Martem Indigetem, vt
malum omen auertant. visus pro visum h. e. ostentum,
portentum, quod secundum, felix esse et leuari, in bo-
num conuerti vult, vt bene Seru. Mox 38 obluctor, ἀν-
τιβαίνω, vt Burm., aut ἀν-
τεπίδω. 41—45. Iam tandem par-
ce f. — 42 parce scelerare, h. e. noli, (vt apud Horat.
et al.) polluere scelere ma-
nus. Male alia Seruius; at
recte idem sepultum h. i. vi-
dit esse fortuito obrutum ter-
ra. (cf. ad v. 22.) — 43. me

Heu! fuge crudelis terras, fuge litus auarum.
 Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea textit 45
 Telorum seges, et iaculis increuit acutis.
 Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus
 haesit.

Hunc Polydorum auri quondam cum pondere
 magno

Infelix Priamus furtim mandar at alendum 50
 Threicio regi; quum iam diffideret armis
 Dardaniae, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractae Teucrum, et Fortuna recessit,

44 *amarum* sec. Hamb., *perperam*. cf. Burm. 46 *impleuit*
 aliquot Pier. cum pr. Rottend. et Sprot. 47 *Nunc vero* alter
 Hamb. 48 *steterantque* aliquot Pier. et Burm., ut sup. II, 774.
stetereque Franc. et abest a Doruill. 49 *magno c. p. vasto* Par-
 rhael. *magno c. p. quondam* Cuningh. ex Hulf. 50 *commisit alen-*
dum Exc. Burm. ex interpretatione. 51 *Thraicto, Traicio* scribi-
 tur. 52 *insidione* alter Hamb. 53 *et deest* Montalb. et aliquot
 Pierianis. *Teucrum fr. fortunaquo r.* Doruill.

tibi non externum Troia esset, *seges telorum incre-*
tulit, protulit, genuit, h. e. *vit ex iaculis*, h. e. *telis*.
 Troianus sum. Non cruor (Igitur telis fuit confossus;
de stipite, sed de meo cor- cf. Aufon. Epitaph. XIX ali-
 pore manat. ter atque apud Euripidem,

45. 46. *Seges telorum in-* qui eum ferro concisum nar-
creuit iaculis acutis, h. e. rat): 47. *Pressus formidine*,
 tela, ut emissa erant in me, puta positum pro vulgari,
 in hoc tumultu (sentit mecum *oppressum*.
 Pompon. Sabin.) excreuerunt

49. Ad sqq. v. Excurs. III
 in arbores, unde iacula pe- de Polydoro. Rex erat Po-
 tuntur. Ita *iaculis* est ca- lymnestor.

53. Rem et caussam Aga-
 Alioqui copia otiosa dictum memnonis potiore factam;

Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
 Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat; et
 auro 55

Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
 Auri sacra fames! Postquam pauor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres, primumque pa-
 rentem,

Monstra deum refero, et, quae sit sententia, posco.
 Omnibus idem animus scelerata excedere terra; 60
 Linqui pollutum hospitium, et dare classibus
 austros.

Ergo instauremus Polydoro funus, et ingens

55 *abrumpit* quinque Burm. *obtrumpit* tres alii. *erupit* Goth.
 sec. 56 *corpora* Wall. 57 *caeca f.* Wall. *relinquit* duo
 Burm. 58 *Dilectos* alter Hamb. *p. et proceres* Menag. pr. *pa-*
rentum aliquot Pieriani. 59 *et deest* Menag. pr. 60 *abscedere*
 Goth. tert. 61 *Linquere* pars codd. et edd. At Heinſius cum
 aliis, inter quos Medic. Gud., *linqui*, eadem vi, sed poeta potest
 videri voluisse orationem variare. *polluto* tert. Rottend. *austrium*
 pr. Hamb. 62 *Polydori* sec. Rottend. Moret. sec.

partes Agamemnonis. 55. *Fas* citur, sic exquisitiore ratione
omne abrumpit, paullo au- *navi ventus*, ut vela ventis
 dacius dictum videtur, diui- pandantur et sic porro.

na humanaque iura infringit, 62 sqq. Locus *de inferiis*
 violat. Mox 56 *quid non—* classicus. Nota rerum ac ver-
cogis pro *ad quid*. Sed borum proprietatem. *Instau-*
 praepositio omittitur: illu- *ramus funus*, religioso vo-
 strat Burmannus. Sic *πὸς τι* cabulo, pro facinus. *tumu-*
 pro *πὸς τι*. lo, ut tumulus vere dictus et

61. *Dare classibus austros* rite paratus isque, e more
 non est hypallage, quam vul- priscorum hominum, altissi-
 go iactant, ut peruerſa ratio- mus, fieret, non temere ag-
 ne res efferantur; sed, ut gestus, ut v. 22. *stant arae*,

Adgeritur tumulo tellus; stant Manibus arae,
 Caeruleis maestae vittis atraque cupresso;
 Et circum Iliades crinem de more solutae. 65
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis et sacri pateras: animamque sepulcro
 Condimus, et magna supremum voce ciemus.

63 *cumulo* alter Hamb. et pr. pro var. lect. *tellus tumulo* Sprot. 64 *nexae* Voss. *cupressu* tres Burm. cum Pierianis, vt alibi variant. cf. Pier. 65 *At* pr. Hamb. *Iliadas* Voss. *crinis* libri ap. Pier. 66 *trepido* Hamb. sec. et Exc. Burm. *sumantia* Oudart. *Kymbia* Parrhaf. 67 *sacras p.* Exc. Burm. *animaque* Franc.

doctius, quam, ara statuitur. *acclamatum: Vale. Haue. cf. inf. VI, 374. 379, vt apud Homer. v. c. Odyss. i, 65. 66.* *caeruleae* vittae sunt nigrae v. Seru. Burm. *moestae vittis* moestitiam declarantes, Quod Burmannus *animam* exquisitae, cum *ornatae, velatae*, dicere deberet. *cupressinis* frondibus coronatur pro corpore vel homine dictam ait, quamquam id interdum, sed in aliis sententiis, h. l. ara. *Cupressus atra* fieri certum est, h. l. tamen non natiuo colore; sed quia vix conuenit; corpore enim funebris arbor, Diti sacra. insepulto vagatur anima, sepulto autem redit ad quietem sepulcri, vt bene Seruius, qui ad h. l. videndus, suae vt aliquamdiu cum corpore vel cinere daret, siue vt inde loca infera sedesque Manium subeat; nam magna superstitionis circa haec diuersitas. cf. ad Tibull. III, 2, 15. *Anima* ergo conditur sepulcro, non in sepulcro; sed, sepulcro facto, sepultura corporis peracta.

Inde, vbi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, et lenis crepitans vocat auster in
 altum, 70
 Deducunt focii nauis, et litora complent.
 Prouehimur portu; terraeque vrbesque recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus

69 *prima quies* Goth. tert. *prona fides* pr. Moret. a m. pr., sollenni potius lapsu (de quo v. Burm.) quam exquisitoris epitheti studio, quod nec facile feras h. l., multo minus delideres. *placataque* Parrhaf. 70 *lenis crepitans*. displicet merito duplex epitheton, etsi similitum exemplorum auctoritate defendi forte possit. v. Burm. Heinfl. coniecerat *segnes crepitans*, Burm. *lenos c.* Toupius in Suidam P. III, p. 138 *lenitcrepitans*, quod in Lucretio non displiceret. Iortin (*Tracts* Tom. II, p. 470) iungit: *Auster lenis vocat crepitans*. Pierius e codd. aliquot laudat *lene crepitans*, quod consuetudine Virgilii satis tritum teneri potest. Nam quod vltima in tono et ante duplicem consonam producit, insolens esse non videtur. Io. Schrader. tamen in schedis ingeniose coni. *lene increpitans*. 72 *Prauehimur* duo Burm., male. *terrae* sine *que* duo. 73 *medio colitur* Gud. cum multis aliis. Porro Burm. h. l. et iam ad Ouid. Fast. VI, 177 emendat *gratissima Delus*, probante Burmanno Secundo ad Anthol. Poet. Lat. p. 460, addit Schrader. Emendat. c. 3, p. 39. quod sic quoque in Ciri v. 473 legitur. Et habet sane quo placeat. Videamus tamen, annon poetica ratione exquisitius ponatur genericum nomen, *tellus*. Porro in tali positu, vt hic verba vides: *Sacra — gratissima tellus Nereidum matri* potest forte *tellus* magis placere. *Tellus* autem pro insula non adeo abhorre ab vsu poetarum videtur. Subeunt

69 — 72. Ornati versus. pro vento omnino. — *lenis crepitans*, v. V. L. *Venti dant maria placata*, quatenus ipsi sunt *placati*, placidi. *terrae — recedunt*: cf. inf. ad 411.

73 — 77. Delus olim mari vaga tandem inter Gyarum Myconumque, Cyclades, consedit, *ἐσπίρηται*, fixa est. ni-

Nereidum matri et Neptuno Aegaeo:

Quam pius Arcitenens, oras et litora circum 75
Errantem, Gyaro cella Myconoque reuinxit,

modo illa animum: Claudian. de R. Pr. I, 192 Ceres de Sicilia: *salve gratissima tellus*. Ouid. Met. III, 597 *Forte petens Delum, diae telluris ad oras Applicor*. et inf. v. 127 *crebris freta confita terris*. Etiam Senecae locus Herc. fur. 15 tamquam ex nostro expressus vulgatae lectionis columnen haberi potest: *Quibusque natis mobilis tellus stetit*. 74 *Neptunio* aliquot ap. Burm. Pier. Ald. pr. *Neptuno Ennosigaeo* Titius Loc. controu. XV, 16. Versus haud dubie ex poeta antiquo arreptus, forte idem ex Graeco versus. v. Excurs. IV. 75 *prius* interpretatur Pompon. Sab. et notatum pro var. lect. in Seruianis; sicque aliquot Pierii tresque Burm., quod iam Broukh. probarat, et docte illustrauit Burmann. Secundus ad Anthol. l. c. p. 460, ut sit *prius errantem*. Ad terrae tamen motum sub Augusto, si Tertulliano fides habenda, factum referri hic nihil potest. *arcitenens* scribitur in Medic. et aliis v. Heinf. *Actius arcitenens* coni. Cuning., parum feliciter. 76 Ordo verborum ab Heinf. Medicei aliorumque, etiam Pierianorum, codd. auctoritate est restitutus. Vulgo in scriptis et editis leg. *Mycone celsa Gyaroque*. Sed, *Mycone* vitiosum esse, et Pierius vidit et facile apparet; est enim *Μύκωνος*; ortum forte, ut Heinf. vidit, ex *Mycono e celsa*, cf. eund. ad Ouid. Ep. XXI, 81, docentque id var. lect. e Burm. codd. *Myconoë*, *Miconae*, *Michonaë*, it. *M. excelsa et celsa*, ut in Goth. Sed Heinf. porro rescripserat *Gyaro e celsa*, sine libro, quod recte Burm. reliquit. *celsae* vnus Leid. Aberratur etiam: *Micone*, *Micono*, — *Giaro*; cuiusmodi errores notare piget, praetermittere tamen non licet. *reuinxit* Codex Amstel. ap. Burmann. Secund. l. c. *ligauit* pr. Hamburg. In laudato Epigrammate: *Delos iam stabili reuincta terra*.

hil amplius. *mari medio* seu 104. *Nereidum matri*, Doridi, et *Neptuno (Aegaeo)* dicto, quod eius sedem in Aegaeo mari poetarum narratio consecrauit, ut vel ex Homero notum, v. Guell. vel Cerdam). *Gratissima* iis Delus, ex antiqua fabula: v. Exc. IV ad h. v. 75. *pius*,

Inmotamque coli dedit, et contemnere ventos.
Huc feror; haec fessos tuto placidissima portu
Adcipit. Egressi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacer-
dos, 80

Vittis et sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit; veterem Anchisen adgnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto.

77 *componere* Oudart., male. v. Burm. cum fixa sit, iam non agitur ventis, ut ante; sed est *ἡνεμόεσσα καὶ ἄτροπος*. 78 *et fessos* Exc. Burm. *huc f.* Doruill. *toto* Montalb. 81 *lauru* Carif. lib. I, 109 legit, notante Heinf. 82 *Aberrant* fere codd. Heinf. et Burmanni in *Anchisem*; ut vero metro consulant, concinnant reliqua varie: *veteremque A.* vel *veterem Anchisemque* vel *v. A. cognouit*. Etiam pro *agnoscit* plerique ap. Pier. et Heinf. *agnouit*, etiam sic vetustiss. fragm. Vatic. 84 *veneramur* aliquot ap. Pier. et Heinf. et vnus Burm. ex antecedente oratione, aut

gratus erga insulam, *Φίλην* 82. Ex antiqua fabula repetendum, cuius vestigia Res vel ex Callimachi Hymno in Delum nota. *Arcitenens* vox iam Naeuio aliisque poetis ante Virgilium frequentata. v. loca ap. Macrob. VI, 5 et Vrsinum. *oras et littora circum Errantem* illustrant illa apud Callimach. l. c. v. 41 sqq. De reliquis v. Excurs. IV et de *Anio* v. Excurs. I. Est autem ille inter exempla regum, qui iidem ex prisco more, sacerdotio fungebantur. 79. *πρὸς-κυνούμεν*. 83. *Iungimus hospitio dextras* illustrat Burm., int. hospitii pristini iure, propter hospitium, quod iam inter Anchisen et Anium fuerat. cf. XI, 65. 84 — 89. Notabili cum breuitate, sed quae exem-

Da propriam, Thymbraee, domum! da moenia
fessis, 85

Et genus, et mansuram urbem! Serua altera
Troiae

Pergama, reliquias Danaum atque inmitis Achilli!
Quem sequimur? quoue ire iubes? vbi ponere
sedes?

Da, pater, augurium; atque animis inlabere
nostris.

forte ab aliquo, quem offendebat post v. 79 *veneramur*, quod sequitur, *venerabar*. Eadem de causa et quia oratio paullo molestius decurrit, Iac. Bryant acute suspicabatur, versus 80 — 84 esse inuictos. Saltem hoc concedendum: versus a poeta nondum satis politos et reliquis adaptatos esse. Equidem suspicabar versus 79 post *Accipit* inexpectum relictum, male esse ab alia manu suppletum. 85 *patriam domum* Schol. Horat. Cruqu. lib. III Od. 13, quod illustrat Heinl. *Da T. domum propriam* Montalb. 87 *Achilli* firmat Heinl. et h. l. cf. sup. I, 30, al. *Achillis*. At *Achillei* fragm. Vatic.

plo non caret (vide v. c. inf. locum vult. Adsciuisse tamen v. 265, vbi etiam desit: *inquit*), significat poeta Aeneam esse ingressum templum, adorasse deum et preces fecisse. Latius euolvere Virgilii verba videtur Ouid. Met. XIII, 633 — 637. *Templa saxo structa vetusto*, quis dubitet esse *vetustum templum*? Argutatur tamen in hoc Macrob. III Sat. 6, vbi etiam in iis poetam in ordinem cogit, quod ad Apollinis *γεννητορος* aram et religionem referri totum

Macrobii commentum videtur Seruius cum aliis Grammaticis. v. Seru. ad v. 83. 84. *Da*, indica, vt Seru.; *data fata* sup. I, 382. *propriam*, perpetuam, stabilem, firmam Seruius exponit. cf. inf. VI, 872 et ad Ecl. VII, 31. *Thymbraeum* h. l. appellat nulla alia quam poetica ratione; etsi patrius erat deus. *Thymbra* erat Troadis vicus cum Apollinis luco ac templo. v. Strabo XIII, p. 598 A, B, cf. ad Ge. IV, 323. ad Tzetiam

Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente, 90

Liminaque, laurusque dei; totusque moueri
Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, et vox fertur ad auris:

90 erat Parrhas. in marg. 91 *Liminaque et l. duo ap. Burm. limina sunt Zulich. que post limina plane abest a Franc. laurosque* Rottend. tert. a m. pr. 93 et deest Leid. et Oudart.

p. 132. Et *genus* inter caetera: *domum, moenia, urbem*, aliud esse nequit, quam locus generi futuro, sedes stirpis, a qua noua posteritas originem ducat. Respondet igitur τῇ *domus*, quae sine certa sede esse potest nulla. *reliquias Danaum*, cf. sup. I, 30. *Da pater augurium*, exemplo Priami iter in castra Achiuorum parantis Iliad. ω, 310 sqq. 89. *animis inlabere nostris*. Proprie Phoebus descendit in mentem vatis sui; insinuat se, suam vim, eius animo; h. l. etiam illis, quibus forte data rem obscuram explicat et illustrat, φράζει. *augurium* vero h. l. pro oraculo, vt etiam alibi. Oraculo autem proprie erat locus, veteri more, in nouis sedibus quaerendis. cf. de Batto locum ap. Herodot. et Callim. in Apoll. 65 sqq.

90 — 93. Solenne scilicet hoc, tamquam numinis sortem edituri praesentia, vt tota natura numen sentiat: commune ἐπιφανείας deorum, etiam in festis et sacris, quae in eorum honorem celebrabantur. Notum vel ex Callimachi H. in Apoll. pr. et Spanh. ad e. l. *omnia* deinde per species redduntur: *liminaque laurusque*. v. Burm. *Mons circum*, Cynthus. Nam templum in campo situm; v. Exerc. de Delo in Misc. Obfl. *cortina*, ὄλμος, operculum tripodis, *mugit*, vento subterraneo e specu, cui imposita est, surgente, siquidem credere licet, ad Delphici tripodis instar haec fuisse adumbrata. cf. Spanhem. ad H. in D. v. 90. *adytis reclusis*, ipso templi penetrali per motum terrae patefacto. 93. *Submissi petimus terram*, exquisire, pro-

Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 Prima tulit tellus, eadem vos vbera laeto 95
 Adcipiet reduces. Antiquam exquirite matrem.
 Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.
 Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tumultu

ad auras aliquot Pier. sec. Hamb. et Witt. v. sup. v. 40. 94 *de stirpe* aliquot Pieriani. 95 *laeta* pr. Rottend. pro var. lect. vel *toto* Sprot. 96 *exq. terram* Zulich. ex interpr. 98 *ab ipsis* Ven. 99 *excita* Hugon.

voluimur; Lucretiano loquendi more.

94—98. Oraculum, magna cum arte verbis sententiisque ambiguis et obscuris conceptum, Italiam, vnde Dardanus originem habere ferebatur, respicit, vid. inf. 163: atque hinc *Dardanidas*, non *Teucros* aut alio nomine, nunc appellatos vult Macrob. I in So. Scip. 7 et Seru. ad h. l. *duri*, labores tot experti, *πολυτλήμονες*. *Vber terrae* antiqua loquendi forma in ornatum versa v. ad I, 531, h. l. pro ipso solo. Versus 97. 98 nobilissimi illi Homericici sunt Iliad. v, 307. 308 *Νῦν δὲ δὴ Αἰνείας βίη Τρώεσσιν ἀνάξει, Καὶ παῖδες παίδων, τοὶ κεν μετόπισθε γένοντο*, ex Neptuni persona dicti; nunc feliciter in sortem

Apollinis versi. Memorabile est, quod h. l. Servius habet: *Orpheo* hunc Homericum versum alterum esse sublatum. Item *Orpheus de oraculo Apollinis Hyperborei* sc. sumsit: nam ita esse intelligendum, ex Pomponio Sab. patet, qui Servianum illud repetit: *Hunc eundem* (versum) *Homerus ab Orpheo sumsit; Orpheus ex oraculo Apollinis*. Probabile fit, aliquem poetam, forte Euphorionem in Chiade, hanc sortem ab Orpheo repetiisse. De interpretatione versuum, cum *cunctis* dominabitur *oris* dictum sit, quod in Homero erat, *Τρώεσσιν ἀνάξει*, v. Disquisit. II *de inuent. rerum in Aeneide tractatar.* f. II et III.

Laetitia; et cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt; 100

Quo Phoebus vocet errantis, iubeatque reuerti.
 Tum genitor, veterum voluens monumenta virorum,

Audite, o procures, ait, et spes discite vestras.
 Creta Iouis magni medio iacet insula ponto;
 Mons Idaeus vbi, et gentis cunabula nostrae. 105
 Centum vrbes habitant magnas; vberima regna:
 Maximus vnde pater, si rite audita recordor,
 Teucrus Rhoeteas primum est aduectus ad oras,

100 *sint haec* Ven. *quae sunt* Leid., sed v. Burm. cf. sup. II, 123. 101 *iubeatue* ed. Ald. et Iunt. Goth. pr. 102 *voluens* veterum multi. *priorum* Montalb. 103 *o deest* quatuor Burm. *dicite* tres. 104 *medio magni* Goth. tert. 105 *ibi* multi ap. Burm. et deest Zulich. 106 *urbis* multi Pier. et duo Heinl. At *urbes* Valerius Probus in codice, qui ipsius Maronis fuerat, scriptum repperat, ap. Gell. XIII, 19. 108 *Teucrus* defendit Heinl. e libris et Grammaticis; adde fragm. Vatic. alii *Teucer*, vel *Teucros*, v. Pier. et Bened. *adductus* alter Hamb. *delectus* pro *delatus*, et a m. sec. *deuectus* Leid. vnus. *primum transuectus* Goth. sec. in *oras* multi ap. Pier. fragm. Vatic. p. 172, et tres Goth. *Cri-theas* — in *oras* Doruill.

102. *Voluens*, reuolvens animo veteres historias. Quod autem Anchisae interpretis huius oraculi partes tribuuntur, etsi nunc parum folleter ea in re est versatus, fit illud idonea de ratione: quoniam siue senectutis auctoritate, siue munere Veneris singulari hoc sibi praecipuum habet Anchises. v. Exc. vlt. ad lib. II, vbi de Anchise. 103. Comparant illud Odyss. β, 229 *Κέκλυτε δὴ νῦν μεν, Ἰθακήσιοι, ὅττι κεν εἴπω*. 104. Expressus locus ex Odyss. τ, 172 sqq. *cunabula*, origines vulgo: quae communes fuere inter Cretam et Troadem. v. Excurs. V. 106. *Centum vrbes*. *ἐκατόμολις* Iliad. β, 649; res nota. vid. Meurs. de Creta I, 5. 108. Ad promontorium igitur

Optauitque locum regno. Nondum Ilium, et arces
Pergameae steterant; habitabant vallibus imis. 110
Hinc mater cultrix Cybelae, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus; hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominae subiere leones.

109 *Optauitque* aliquot Burm. cum Goth. sec. *regni* Hamb. sec. *Ilium* et duo etiam hic. 111 *Hic* Nonius Marcellus in *colere*, Seru. ad Aen. X, 220 et Wall. Porro varie scribitur, *Cybele*, *Cybeles*, *Cybili* (hoc quidem inani, ut solet, verborum apparatu ornat Catroeus) apud Pier. et Heinsum, cuius docta nota est ad h. l. et, ut *Cybeles* cum caeteris conueniret, mutatum etiam *mater* in *matris*, et refinxere adeo: *Hinc matris cultri Cybeles* ap. Pier. Nam librariorum lapsus sunt *Cybili*, *Cibili*, *Cibelli*, *Cybile*, *Cibelae*, et al. Sane mons ille Phrygiae, qui Matri deum nomen dedit, recte scribitur et *Cybelus*, sc. mons, et *Cybele*, et *Cybelon*, Graecisque τὸ Κύβελον, τὰ Κύβελα, ἡ Κυβέλη (vnde ipsa dea ἡ Κυβέλη et Κυβήλη). Heinsum *Cybelae* praetulit hic et XI, 768, quoniam Virgilius talem formam amat, et quod hoc proximum est lectioni vulg. *Cybele*, quae in plerisque libris, etiam Medic. et Fragm. Vatic., occurrit (item in tribus Goth.), et a Nonio Marcello firmatur. Interpretati autem erant vulgo, ut ex Pompon. Sab. apparet: *mater Cybele cultrix*, sc. sacrorum. *C. ira* Witt. pro *aera*. 112 et *fida* Schol. Cruqu. Horat. III Od. 1. 113 *vincti* Franc. *victi* Doruill.

Rhoeteum descendit Teucer, p. 592 (885) de illo loco Homero disputantem. *optavit*: ut I, 425. *Pars optare locum tecto*: deligere, destinare. 111—113. Ex Creta tracta in Troadem sunt sacra Cybeles, declarata ea per partes: *Mater* deum, quae colit, inhabitat, *montem* Phrygiae, *Cybelen*, (v. Heins. et Burm. Anthol. I, 53) *Corybantum saltationes*, cum

Ergo agite, et, diuom ducunt qua iussa, sequamur:
Placemus ventos, et Gnosia regna petamus. 115
Nec longo distant cursu; modo Iuppiter adsit,
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactauit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcer Apollo;
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

114 *diuom* Gud. quo Goth. sec. *qua ducunt* tres Burm. *qua fata* ed. Ven. 115 *Gnosia* e scriptis tuetur Heins. Gud. et alii *Cnosia*. Vulgo *Gnosia*; sed de hac scripturae varietate auctores de numis et marmoribus sunt videndi. Diudicanda omnino res est ex eo, quod simplici littera veteres, geminata seriores, utebantur. 116 *Nec distant longo* Menag. sec. 117 *sistet* Hamb. sec. cf. Burm. 118 *mactabat* ap. Nonium in *honor*, et ap. Macrobr. IV Sat. 1.

cymbalis; Ex Ida Cretae nomine ductum *montis Idae* in Troade, in quo illa sacra habebantur, ipsa *mysteria* Idaea (haec sunt *fida silentia sacris*; in sacris, hoc est, sacrorum) et in iis *Cybeles leonibus vectae* repraesentatio. Quae omnia satis illustrata sunt cum ab aliis tum a Pignorio.

115. *Placemus ventos*, sacra diis maris praesidibus faciamus! cf. v. 119, et petamus Cretam! 118. *Honores*, docte pro victimis, quae in deorum honorem mactantur in *aris*, ad aras. 119. *Neptunum et Apollinem me-*

TOM. II

FFF

Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, defertaque litora Cretae;
Hofte vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque velamus,
Bacchatamque iugis Naxon, viridemque Donu-
sam, 125

121 *regno c. paterno* pr. Hamb., quod esset pedestre. 123 *dō-*
mus aliquot Heinl. vt fere semper variant scripti in h. v. *domum*
aliquot Pieriani, it. fragm. Vatic. *atque vacare* Zulich. a m. sec.
Porro libri et grammatici olim distinxerunt: *defertaque l. C. Hofte,*
v. d. Possit etiam distinguere: *defertaque l. C. Hofte vacare,*
domos sedesque a. r. Sed vulgaris interpunctio satis commoda.
125 *Bacchantemque* Menag. pr. *Naxum* fragm. Vatic., vt mox
Olearum et *Parum*. *Naxum* aliquot Pierii, quem vide. *Donyfam*
vulgo legitur: sed *Donufam* aliquot eiusdem, vt in codd. Plinii
et Taciti scribitur; et Graece *Δονούσα* vel *Δονουσία*; nemo scribit
Δονύσα, et si ex *Δονουσία* ductum esse volunt. v. Steph. h. v. *Do-*
nifam, *Doniffam*, *Dinofam* alii, vitiose.

121—123. Idomeneus in Troianis Cretam adire vix tu-
tum fuisse. Cretam redux factus (vid. Odyss. γ, 191. 192.) iterum
a suis fuit exactus, tandem-
que, vt inf. v. 400 videbi-
mus, in agro Sallentino ex-
tremae Italiae confedit. Res
et causa varie in *Nότοις* tra-
dita esse videtur; siquidem
diuersae narrationes sunt Ser-
vii ad h. l. Strabonis X, pag.
480. Schol. Odyss. γ, 259.
cf. inf. XI, 264. Alios vide
ap. Meurs. Creta III, 4. *ad-*
stare pleniore ore quam *sta-*
re, esse. Neque vero sine
consilio haec de Idomeneo
sunt adiecta: nam alioqui

Troianis Cretam adire vix tu-
tum fuisse.

124. *Ortygia* vnum ex ve-
tustis nominibus Deli. vid.
Spanhem. ad Callim. et al.
Caeterum discessum Aeneae
ornatius exhibet Ouid. Met.
XIII, 679 sqq., qui in cae-
teris Maronem ante oculos
habet, et totum Aeneae cur-
sum ex eo mutuatur. 125.
Naxon, insulam, in qua vel
ipse Bacchus, ex India re-
dux, aliquando *est baccha-*
tus, h. e. egit chorum bac-
chicum, vel in qua insu-
la, Baccho frequentari solita,
Bacchica turba *bacchari* so-

Olearon; niueamque Paron, sparsasque per aequor
Cycladas, et crebris legimus freta concita terris.

126 *Olearon* Heinl. secundum Medic. et vetustiores alios. *Olea-*
rum fragm. Vatic. At alii *Oliaron*. Graece utrumque scribitur
Ἠλιάρος et *Ἠλέαρος*. v. Heinl. et Pier. *Parum* aliquot Pier. cum
fragm. Vatic. *Pharon* Medic. et al. 127 *freta concita* omnes
fere libri, etiam fragm. Vatic., edd. item (cum Seruio et Donato)
Grammatici ap. Heinl., qui tamen praetulit *confita*, vt iam Dan.
Heinl. ediderat, laudatque pro ea lectione primum Moret. Ad Spo-
radas referendum id esse, facile patet. Sed, quid in illa tot tan-
tisque auctoritatibus firmata lectione *concita* reprehendendum sit,
non facile videas. Hoc porro video, esse eam doctiorem, quam
confita, et ex maris natura in fretis. Denique non intelligo, quam
poeticum hoc sit, tam accurate Cycladas et Sporadas distinguere,
quod vix in geographicis libellis fieri solet. Suo iam tempore *con-*
sita a multis lectum narrat Cerda, recte tamen inhaeret alteri, vel
Paullini auctoritate, qui et ipse legerat ac probarat *concita*. *con-*
cita remis aliquot Pier. *ventis* pr. Hamb. pro var. lect. Wall. a
m. pr., sed *terris* a sec.

let, h. e. sacra Bacchica ce-
lebrare, in *iugis* insulae, in-
de et ipse locus dicitur poe-
tis *bacchari*, passiva forma,
βακχεύεσθαι, *βακχευθήναι*.
vt Georg. II, 487. *virgini-*
bus bacchata Lacaenis Tay-
geta. Imitatur Claudian.
XXXIII, 205 *vlulatibus Ide*
Bacchatur et Valer. Fl. III,
20 *Dindyma sanguineis fa-*
mulum bacchata lacertis:
loca iam aliis notata. Ducia
autem forma e Tragicis. cf.
Longin. 15, 6. *Donufam*
insulam a colore marmoris
viridem appellari Seruius
monet, et Petronii 153 *vi-*
ridem Thason comparat Cer-
da. Malim simpl. *filuosam* vel
herbosam intelligere, qua
specie praeternauiantibus il-
la occurrere debuit. Et sic
mox *niueam Paron*, a can-
didis marmoribus, quae in
montium passum iugis longe
conspici possunt; et ita *Cy-*
clades omnino *nitentes* et
fulgentes Horatio III. Carm.
28. 14. I, 14, 20. Adde in-
primis Dionys. Perieg. 530.
127. *Crebris freta concita*
terris, Sporadas esse volunt.
Sufficit respici angusta maris
inter insulas spatia, quae
fluctus impediunt, quo mi-
nus explicari late possint; vt
adeo illi tanto altius assur-

Nauticus exoritur vario certamine clamor;
Hortantur focii, Cretam proauosque petamus,
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis, 130
Et tandem antiquis Curetū adlabimur oris.

128 *exagitur* Oudart. *vario hortamine*, cum hiatu, *fuere*, qui conicerent iam ap. Pierium, et nuper firmare voluit vir doctus inter Danos, vt ex Noua Biblioth. Litt. et Artt. eleg. T. IV, P. I, p. 5, intelleximus. Verum *clamor nauticus* est illud ipsum *celeusina* vel *hortamen*, neque adeo cum hortamine exoriri potest; sequitur porro: *Hortantur focii*. Denique *vario certamine* bene ex poetici sermonis more adiectum; certant inter se manuum opera, studio, dum discessum parant. *vario discrimine* Goth. tert. lapsu librarii, qui e supinis et stupidis prorsus fuit in illo codice. 129 *Cretan* pr. Moret. *Cretas* Hugon. 131 *Set tandem* Mediæ. *allabitur* idem a m. pr. et Venetus, *illabitur* Zulich., sed correctum. *labimur* sec. Hamb.

gant: haec sunt *freta concita* propter insulas, *terris crebris*.

130. Est ventus secundus, *ἄρος, Φέρον, Ἰχθυεος* Odyss. 2, 6. Iliad. 2, 479. cf. Virsin. Guell. Cerda. *surgens*, flans. v. h. l. Seru. Mox *Curetum orae*, ora, Creta. Varii de *Curetibus* et obscuri mythi; incerta interpretatio. Satis est tenere, spectare eos ad antiquissimas Cretae origines, forte ad Phoenices incolas; fuisse auctores et interpretes sacrorum, quae cum saltatione celebrabantur; et narratas de iis fabulas circa Iovis natales: dictos eosdem Dactylos Idaeos. Traductum

hinc nomen ad similia sacra Magnae Matris Phrygum, quae cum furore sacro peragebantur, et habitos Curetes, qui Corybantes dicti; hinc confusas religiones Creticas, Phrygias, Samothracicas. Altera ex parte confusi cum iis Curetes, Aetoliae populus; et argutati sunt alii in etymologia, Haec colligas e loco class. Strabonis X, pag. 723 sqq. (472). *adlabimur* iam Seru. ait ostendere, prosperam navigationem fuisse; etsi malim simpliciter accipere; adnavigamus, accedimus, *antiquis oris*, vt solent poetae, de locis antiqua fama celebratis,

Ergo auidus muros optatae molior vrhis,
Pergameamque voco, et laetam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque adtollere tectis.
Iamque fere sicco subductae litore puppes; 135
Connubiis aruisque nouis operata iuuentus;
Iura domosque dabam; subito quum tabida membris,

132 *aptare* librarii lapsu ex *optate* Wall., vnde Burm. notaverat virum doctum, qui hinc mallet: *aptare emolior vrbis*, Eum coniectorem se fuisse, Burm. Sec. proficitur ad Anthol. Lat. Poet. p. 467. Simili lapsu sup. 109 *aptavit* pro *optavit locum regno*, 133 *Pergameonque* ed. Ven. et reuocauit Heinl., omissum in aliis. Distinxere olim alii: *P. voco laetam c. gentem. H.* 135 *f. l. classes* Hamb. pr. 136 *Poterat scribi*, saltem pronuntiandum est *Connubis. armisque* Ven. 137 *dabant* Zulich.

132—134. Locum designat nouae vrbi, Pergamo dictae. cf. Exc. I, vbi de accessu ad Cretam. *gentem*, socios a Troia profectos, *laetam cognomine*, nomine vrhis a pristina sua patria petito, *hortor amare focos*, domicilium sibi parare et priuata tecta; sed maior vis inest *τῷ amare*, quod bene Burm. explicat, libenter incolere, vt sedem perpetuam futuram, *arcemque attollere tectis*, acropolim condere: more antiquarum vrbiū. Proprie *attolli* de aedificiis in altum eductis. cf. sup. II, 185. Attolluntur *tecta arcis*, et tandem *arx ipsa tectis*.

135—137. *puppes*. Cum a parte sua declarandae essent naues, proprie *puppis* dicta, subductarum *in sicco* nauium; prora spectante in altum. *operata* non ad rem sacram est trahendum; sed simpl. operam dare. vt ad Tibull. notatum: II, 1, 65 et II, 3, 36. *iura domosque dabam*. domos h. e. locum domiciliis statuendis, agrosque assignabam; et dabam *iura* h. leges et instituta, utpote in noua ciuitate, condebam. Argutum nimis esset, ad ius publicum priuatumque referre. Aliter *iura* I, 426.

137—142. Ornatū versus, inprimis v. 140, qui tamen

Conrupto coeli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, et letifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant 140
Corpora; tum sterilis exurere Sirius agros;
Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.
Rursus ad oraculum Ortygiae Phoebumque remenso

138 *Corrupta* Rottend. a m. pr. *tactu* Hamb. pr. a m. pr. *tracta* Mentel. tert. 140 *et l. annus* Linquebat d. a. aliquot codd. ap. Pier. 141 *dum* Parrhaf. in marg. *serius* Menag. *exuere* Wall. 142 *Ardebant* tres Burm. cum fragm. Vatic. *seges ipsa* alter Goth., ex lapsu librarii. *negabant* Gud. et Mentel. a pr. m., quod placebat Heinio. *negare* fragm. Vatic. a pr. m. 143 *Oraculum* plene in multis codd. et edd. *reuiso* Puget., sed v. sup. II, 181.

ex Lucretio V, 987 et Ennio (v. Column. ad eius fragm. p. 53) est adumbratus. Porro totum locum ante oculos habuit Statius Theb. I, 632 sqq. *Venit* (quod fere de malis calamitatibusque ingruentibus ponitur) *membris arboribusque satisque lues* (quod eleganter, ut mox *seges aegra*, ab aeris miasmate, ad arbores segetesque tetro solis aestu exustas tractum). *Corrupto coeli tractu*, aeris plaga, regione, ut alibi, h. e. aere. Alia Burmanni est interpretatio, ut *tractus*, ductus, haustus aeris sit. Laudat egregie ad rem Lucret. VI, 1126. Lucan. VII, 412. Docta et arguta interpretatio; sed priorem illam vulgarem offert res et iunctura: *arboribusque satisque lues* non venit *haustu* aeris, sed aeris *corruptela*, v. c. ex humido calore. — 140 *anima* dicitur *relinquere* nos, et nos *animam*; utrumque recte. v. Burm. Sed exquisitius hoc, adeoque poeticae dictioni adcommodatius. Canicula autem et h. l. pro aestu coeli, qui cum eius ortu ingruit (cf. Seru. et v. sup. ad Georg. IV, 425), et hic pro pestilentiae causa; quod toties apud veteres occurrit. cf. Apollon. II, 519. 143—147. Forma est similis Iliad. α, 62 sq. *veniam precari*, placare deum, cf. ad I, 519, ut ille vere edicat, *quam finem fessis rebus*, ca-

Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam fessis finem rebus ferat; vnde laborum 145
Tentare auxilium iubeat; quo vertere cursus.
Nox erat, et terris animalia somnus habebat.
Effigies sacrae diuom Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troia mediisque ex ignibus vrbis
Extuleram, visi ante oculos adstare iacentis 150
Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras;

145 *Quam finem* Heinf. e Grammaticis et codd. post Pierium restituit. Adde fragm. Vatic. alii *quem. quem finem fessis* tres Burm. 146 *temptari* Leid. vn. et Oudart. (scilicet scribitur fere *temptare*) *auxiliumque iubet* alter Hamb. 147 *in terris* pr. Hamb. a m. sec. *et somnus t. a. h.* Doruill. 149 *ab T.* Parrhaf. in marg. et fragm. Vatic. *que abest a Moret.* sec. Porro Burm. coni. *vrbe Extuleram.* 150 *iacentes* Menag. et Witt., sed *oculi iacentes* argutius quid habent quam pro carminis epici dignitate. *iacenti* Graeu. et Leid. eleganter, iam Burmanno iudice. Nec tamen deterius est *iacentis*, sc. Aeneae. 151 *In somnis* passim editum: est hoc exquisite pro in somno, per somnum. Hactenus bene. Sed, si visi adstare Penates *multo manifesti lumine* et quidem *lunae*, quae per fenestras se immittebat, non somnium esse hoc potuit. Et inf. 173 *Nec sopor illud* etc. Quod si hoc forte aliter expediri posset: tamen prius illud necessario requirere videtur *Insomnis*, quod alii habent, ut vigilanti species deorum fuerit exhibita. Dubitationem recte mouit etiam Trappius; datam solutionem vix probes. *insomnes* pr. Rottend. *manifesto lumine* aliquot ap. Heinf. sollemni aberratione. *manifeste* Leid. 152 *incertas* Menag. pr.

lamitatibus, *ferat*, oraculo tis ipsi esse destinata sedem. De viso hoc et Penatium forma v. Excurs. IX ad Aen. II, 293. Sunt *diui* iidem qui Penates, et declaratiue dictum: *Penates et effigies sacrae diuum.* 152. *insertas fenestras* simpl. dictum ac-

Tum sic adfari, et curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit; et tua nos en ultro ad limina mittit. 155
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti;

153 Deesse hunc versum in multis exemplaribus, Seruiana monent. Cum Goth. sec. 154 Quae t. d. Ortygiae Sprot. Quid tibi Parrhaf. in marg. dilato Hamb. sec. est abest a tribus Burm. 155 Hinc tert. Rottend. en ultra Hugon. en tua nos ultro Doruill. nos ultroque Puget. lumina Hamb. sec. 156 incensa tua Wall.

cipe pro: fenestras, quae sunt in pariete. cf. Burm. Multa hic Guell. Cerda post Seru. perperam argutantur. Videri potest vocabulum nimis exile pro epica dignitate. Verum tenendum illud, fenestras esse *aperturas* in pariete: non quae nos dicimus praetenta iis specularia. Sic II, 482. in foribus *lato dedit ore fenestram*. Simili modo *πύλας* de apertura, qua insertae sunt fores. Aliter Apollon. III, 822.

155. *tua ad limina*. atqui seruabantur iam in Aeneae domo? Scilicet de ipso cubiculo *limina* accipienda. 156 — 160. *Nos — Iidem tollemus* etc. *tua arma*, non proprie, sed imperium, ductum; et sic Seruius; melius, quam si turbam, quam ducebat, accipias; mox, *sub te*, h. e. te duce. *tollemus*

in astra non ad Caesaris apotheosin, ut iam Seruius, mox alii, sed, quod docet adiectum: *Imperiumque vrbi dabimus*, ad summum potentiae fastigium refero; quod fere cum gloriae ac famae summo fastigio coniunctum esse solet, de quo proprie illa dicuntur. *moenia* refer ad Laninium, ab Aenea conditum. Sup. II, 295 diserte iam dicta vidimus: Penates — *his moenia quae-re, Magna pererrato statues quae denique ponto, magna enim sunt*, propter magnarum rerum seriem ex huius urbis primordiis aptarum; si tamen, quia *Vrbi*, quod modo antecedit, ad Romam potius spectare videtur, etiam *moenia magna* de Roma acceperis, etsi haec Aeneas non condidit, potest tamen *parare ea* a poeta

Nos tumidum sub te permenli classibus aequor:
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque vrbi dabimus. Tu moenia magnis
Magna para, longumque fugae ne linque laborem. 160

Mutandae sedes. Non haec tibi litora suasit
Delius, aut Cretae iussit confidere, Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque vberem glebae;
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores 165
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem;
Hae nobis propriae sedes; hinc Dardanus ortus,

157 *permisti* Sprot. a m. pr. *emenfi* Doruill. a m. pr. *permesit* olim in multis, ut Seruiana monent, addito: *Hic versus variasse dicitur*; quod ad istam scripturae varietatem refero. 158 *ad astra* Mentel. pr. et Seru. Fuld. ad I, 22 cum binis Goth. 160 *neu* Hamb. pr. *furor* Wall. a m. pr. 161 *suadet* Sprot. pro var. lect. 162 *haud* aliquot Pieriani, Ven. et ed. pr. variatione solenni, quam et paullo ante vidimus. *in Creta* e Cledonio Heinfl. Porro *Crete, Creta, certe* librariorum aberrationes. *consistere* Goth. pr. Hamb. pr. et ed. pr. perpetuo lapsu. *confidere iussit* duo Heinfl. et aliquot Pier. 163 — 166 *Iidem* vll. sup. I, 530 — 533. 165 *Oenotrii* Medic. et alii, male. v. sup. I, 532. *tenere* Wall. et Vratisl. perpetua mutatione. 166 *duxisse* fragm. Vatic. aliquot Pier. et Montalb. *gentes* duo ap. Burm. 167 *Haec* Menag.

dici, quatenus ea omnia exflecta navigationem ad vltiora loca. Mox v. 162 *Cretae confidere* pro in Creta, docte.

163 — 166. *Iidem* versus intexti erant supra lib. I, 530 — 533, vbi vide.

167 — 171. *Hae nobis propriae sedes*. Supra ad Apol-

Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, et haec laetus longaeuo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque re-
quirat 170

pr. et Franc. *vobis* Franc. *haec vobis* Witt. *hae propriae nobis* Wall. *hic D.* tert. Mentel. a pr. m. 168 *vestrum* ed. Ven. Cum *Dardanus pater* potius commemorandus h. l. videatur, quam *Iasius pater*, cogitare possis leg. *Dardanus Iasiusque patres*. Sed potest poeta idem voluisse et altero loco neglexisse: *Dardanus pater Iasiusque pater*. Omnino si semel manifestum sit aliquo in loco, poetam noluisse accurate loqui, in singulis haerendum non est. 169 *haec* abest a Witt. 170 *dubitata* Zulich. *Corythum* scripturam e libris et ratione grammatica restituit Heinf. Est enim *Kóρυθος*. Vulgo *Coritum*, et librariorum ludibria: *Choritum*, *Chorithum*, *Corintum*. v. Burm. h. l. et ad Rutil. Itin. I, 600. *requirat* Heinf. cum melioribus, etiam fragm. Vatic. v. Bened. Vulgo alii *require*. Nonnulli *requiras*.

linem v. 85 *Da propriam*, num referendum sit, sic locum expono, ut dictum sit pro: *a quibus*, seu: *Dardanus*, cum *Iasio*, a quo accipias, habet tum a quo expeditam interpretationem. Sed e Servio, qui e vetustioribus fabulas servavit, adparet, sequutos esse Italos hac in re Graecos mythos, qui Iasium Dardani fratrem tradidere, cum quo is in Samothraciam abiit, ut adeo *pater* posteritatis respectu dictus sit. Nam, si *multum aetate prouectum* ita designari cum Holdswortho statuas, vix probe feceris. Igitur cum a quo necessario ad *Dardano* referendum sit, sic locum expono, ut dictum sit pro: *a quibus*, seu: *Dardanus*, cum *Iasio*, a quo accipias, habet tum a quo expeditam interpretationem. Sed e Servio, qui e vetustioribus fabulas servavit, adparet, sequutos esse Italos hac in re Graecos mythos, qui Iasium Dardani fratrem tradidere, cum quo is in Samothraciam abiit, ut adeo *pater* posteritatis respectu dictus sit. Nam, si *multum aetate prouectum* ita designari cum Holdswortho statuas, vix probe feceris. Igitur cum a quo necessario ad *Dardano*

Ausonias. Dictaea negat tibi Iuppiter arua.
Talibus adtonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat; sed coram adgnosceret
vultus,

Velatasque comas, praesentiaque ora videbar.
Tum gelidus toto manabat corpore sudor.) 175
Conripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad coelum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis. Perfecto laetus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Adgnouit prolem ambiguum, geminosque pa-
rentis; 180

Seque nouo veterum deceptum errore locorum.

172 *iussis* tres ap. Burm. et voce Medic. cum al. Heinf. et Pier. 174 *Vittatasque* Wall. ex interpr. 175 *pectore* duo Burm. Parenthesin vix necesse ad huius versus finem continuare. Poeta data opera *ἀνάντες* loqui potuit tali in re; tumque versus sic decurrunt: *Talibus attonitus visis ac voce deorum* (scil. factus sum.) *Nec f.* — *manabat corpore sudor.* 176 *e* deest aliquot Pierianis et Franc. ex Voss. ex *structis* Doruill. cf. Burm. 178 *Praefecto* Franc. 179 *Anchisem* multi. 180 Nonius forte *ancipitem*. sed v. Heinf. 181 *decepto* Rottend. tert. *errore viarum* pr. Hamb., sed v. Burm. *e. parentum* aliquot Pier.

172 — 189. Aeneas expergefactus visum religiose expiat, mox patri exponit, qui antiquae famae recordatus, responso parere iubet. Ita Creta disceditur. 174. *Velatae comae*. Erat adeo Penatium caput vitta redimitum. cf. Excurs. IX ad II, 293. et Pompon. Sab. ad h. l. 175. Ad Ennii ductum apud Macrobi. VI, 1. 177. *munera intemerata*, vinum purum, pure, rite libatum. quod *munus*, mox *honos*. 180. 181. Agnouit duplicem Troianorum ortum ac stirpem: alteram a Dardano, alteram ductam a Teucro; adeoque *ambigua proles* ipsi sunt Troiani, qui et Dardani et Teucra (et hi sunt *gemini*

Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis casus Cassandra canebat.
Nunc repeto, haec generi portendere debita
nostro;

Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vocare. 185
Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret?
Cedamus Phoebos, et moniti meliora sequamur.

182 *Italicis* Sprot. *flammis* Goth. tert. a m. pr. *factis* fragm. Vatic. 183 *casus tales* duo Burm. *canebas* pr. Hamb. *monibat* sec. Moret. *tenebat* Goth. pr. In Witt. hic versus post sequentem legebatur; perperam. 184 *Nam* Exc. Burm. 185 *vocavit* Hugon. 186 *Italiae* Montalb. *ab H. v. litore* Ven. ex interpolat. 187 *ut quem* nonnulli. *quem tu* alii. *quem etiam* Wall. *moneret* multi ap. Pier. et Burm. *moueres* pr. Hamb. a m. sec. 188 *Cedamus* Ven. *moniti et* Montalb. *maiora* f. alter Hamb. Comparatur Il. α, 216. sententia duntaxat.

parentes) genus erant. Agnovit porro Anchises in interpretando Apollinis Delii oraculo, cum *antiqua mater et prima tellus* esset exquirenda, *se deceptum* esse *novo errore veterum locorum*, h. e. errore circa loca vetera interpretanda; quod duas terras, a quibus stirpis Troianae auctores olim originem traxisse vetus fama erat, nunc non distinxerat, sed alterius aduentus, Dardani scilicet, ex Italia immemor, in altera terra, vnde Teucer venit, tantum haeserat. Igitur *vetera loca*, terrae vetere ali-

qua fama celebratae, tamquam eae, vnde Troiani originem haberent; et *novus error*, quatenus a se nunc, adeoque seriore aeuo, erratum est circa haec loca interpretanda: et si *novus* solito more post *vetus* ornatus causa adiectum. Satis expeditus videtur locus, vexatus a Servio aliisque. cf. Exc. VI ad h. lib.

183—188. Cassandrae vaticiniis nunquam creditis egregie utitur poeta. cf. de iis inf. X, 67. 68. Disquis. II f. VI. *tales casus*, hanc nostri generis fortunam, ut ad

Sic ait: et cuncti dicto paremus ouantes.
Hanc quoque deferimus sedem, paucisque re-
lictis 190
Vela damus, vastumque caua trabe currimus
aequor.

Postquam altum tenere rates, nec iam amplius vllae
Adparent terrae, coelum vndique et vndique
pontus:

Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit vnda
tenebris. 195

189 *dicto* Heinf. e melioribus, et tamquam concinnius. Est scilicet alterum *dictis* prosaicum. *dictis cuncti* multi. Versus 192—195 videbis inf. V, 8—11, sed partim variatos. 193 *vlla apparet tellus* codd. et edd. ap. Macrob. V Sat. 3, sed v. Heinf. 194 *instat* Hugon., ut ingruit, ἐπένεεν.

Hesperiam, vnde Dardanus 192—195. Homius P. III, generis auctor erat oriundus, c. 21 in his tautologiam inobis sit reuertendum. 184. esse arbitratur. Videtur vir 185. Nunc bene *repeto* memoria, eam *portendere*, quae pleniore copia a poeta praedicere, hoc esse *debitum*, fato, *generi* nostro, et et *inhorruit vnda tenebris*, eam multum memorare Hesperiam et novum regnum in de mari nigrescente, et illa: Italia. De ignorata Hesperia cf. Excurs. XV ad II, 781 h. e. tenebris coelum obducens, coniuncta sunt; nec tamen sunt eadem. Sed quis, et Disquis. II, l. c. nisi omni carminis suauitate

190. *paucis relictis* recte. sublata, poetae neget hoc, Nam vrbs Cretae fuit, Pergamum. 191. Ἡ δ' ἔειπεν vt rem primum simpliciter *κατὰ νόμον* aliquoties Homerus. v. ad Iliad. α, 483. exponere, mox eandem ornatus, grauius, copiosius,

Continuo venti voluunt mare, magnaue surgunt
Aequora; dispersi iactamur gurgite vasto.
Inuoluere diem nimbi, et nox humida coelum
Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, et caecis erramus in vndis. 200
Ipse diem noctemque negat discernere coelo;
Nec meminisse viae media Palinurus in vnda.

196 *voluunt* Gud. *voluent* pr. Moret., vel *agitant* sec. Hamb.
197 *iactatur* Mentel. tert. a m. pr. *turbine* Exc. Burm. et alter
Hamb. 198 *coelo* pr. Mentel. a m. pr. et alter Hamb. nimirum
diem abstulit. 199 *abrupti n. ignes* Moret. sec. et sic Giphon.
legit secundum Lucret. II, 40 et Lambin., sed et alterum hoc, quod
omnes libri cum fragm. Vatic. tuentur, bene dici solet, etiam poetae,
nubes, coelum, ruptum, abruptum, scissum fulmine. v. Drakenb.
ad Sil. Ital. III, 196. *imbribus* Goth. sec. 200 *caecisque* sec.
Hamb. et *cessis* Wall. 201 *discernere* pr. Hamb. *discrimine*
Sprot. 202 *viam* Medic. *mediis P. in vndis* ed. Ven.

declarare possit? modo illud *adstitit imber*, ex Hom. Od.
teneas, fieri id non posse, μ , 405 sq. item ξ , 301 sqq.
nisi in notionibus seu oratio- explicandum, vnde totus lo-
nis partibus eminentibus in- cus hic et inf. V, 8 sqq. ex-
ter caetera. *inhorruit vnda* pressus, $\Delta\eta\ \tau\acute{o}\tau\epsilon\ \kappa\upsilon\alpha\nu\acute{\epsilon}\eta\nu\ \nu\epsilon-$
tenebris. Mare horret, ex- $\Phi\acute{\epsilon}\lambda\eta\nu\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\eta\sigma\epsilon\ \text{K}\rho\omicron\nu\acute{\iota}\omega\nu\ \text{N}\eta\delta\epsilon\$
asperatur, fluctibus motis: $\acute{\upsilon}\pi\epsilon\rho\ \kappa\epsilon\Phi\alpha\lambda\tilde{\eta}\varsigma$. Etiam alias
quatenus ii nigri sunt, dicti $\kappa\alpha\tau'\ \acute{\alpha}\nu\theta\eta\varsigma$, a vertice, $\acute{\epsilon}\nu\acute{\epsilon}-$
sunt *tenebrae*. Tempestatem $\pi\epsilon\sigma\epsilon\nu\ \acute{\alpha}\epsilon\lambda\lambda\alpha$, vel $\tau\acute{o}\ \kappa\tilde{\upsilon}\mu\alpha$. v.
autem ortam puto cum flexu sup. ad I, 114. Profecit quo-
circa Peloponnesi promonto- que ex Homero Apollon. IV,
ria; exemplo Homeri in Vlyf- 1694. Mox *magna aequo-*
se Odys. I, 80; nam ibi ma- *ra*, grande voc. h. e. magni
re vndosum, aestus et pro- fluctus. et *gurgis* de mari
cella, ex Aegaeo Ionium ma- sup. I, 118.
re petentibus etiamnunc sol- 198—202. *Inuoluere diem*
licitudinem faciunt. *caeru-* *nimbi.* Procellae adspexit
leus, niger, supra caput coeli, lucemque ac solem,

Tris adeo incertos caeca caligine soles
Erramus pelago; totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se adtollere tandem 203
Visa, aperire procul montis, ac voluere fumum.
Vela cadunt; remis infurgimus; haud mora,
nautae
Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.

203 *Tris* codd. et grammatici ap. Heinf. *treis* Schol. Horat.
Vulgo *tres. caeca in caligine* Ven. et Parrhaf. *caeca incertos c.*
aliquot Pier. *caeca* redit post *caecis* v. 200 et *vnda* post *vndis*.
204 *Erramus vento* Parrhaf. et *totidem* Hugon. *totidem* et Mon-
talb. vtrumque etiam in Pierii codd. occurrebat; recte sublatum.
Porro Seruiana ad h. v. *Hinc Pelopis gentes Maleaeque sonantia*
saxa Circumstant, pariterque vndae terraeque minantur. Pul-
santur saevis et circumfistimur vndis. Hi versus circumducti in-
uenti dicuntur, et extra paginam in mundo (h. e. margini alliti;
ab indocto viique interpolatore.) *Circumductos* versus Burm. ex
Suet. Aug. 88 interpretatur. 205 *primo* tert. Mentel. 206 *vel-*
lere f. Hugon. *ducere* f. Medic. Pierii. *summum* Zulich. pro var.
lect. 207 *remisque* Hugon. *infurgunt* sec. Moret. et Parrhaf.
cf. Burm. 208 *obnixi* Nonius, sed v. Heinf. *adnisi* Ven. Ver-
sus denuo occurrit IV, 583.

eripiunt. *nox humida, te-* 203. *incertos soles, dies,*
nebrae ex pluvia. cf. sup. I, propter iter incertum. Ser-
88. 89. Fulmina *ingeminant* vius: obscuros, vt Aen. VI,
se abruptis nubibus. Ful- 270 *incerta luna:* quod me-
mine *nubes, coelum, rum-* lius, adiuncto: *caeca cali-*
pi, abrumpi, scindi, findi, gine. Ante oculos autem lo-
dicitur. Alias ipsum *fulmen* cus Odys. ϵ , 388 sqq. cf. I,
rumpit sc. se, erumpit. Haec 74 sq. et multo magis Apol-
semel tenenda in poetis. v. lon. IV, 1694 sqq.
Lect. Var. et cf. sup. Georg. 205—208. Pulcri versus
III, 259. *caecis in vndis,* ad sensus veritatem in pro-
ignoto in mari, incerto. *me-* spectu terrae ex alto. Terra
minisse, pro noscere, tenere *aperit* montes, dum in con-
cursu nauis. spectum eos admouet, ex

Seruatum ex vndis Strophadum me litora primum
Adcipiunt, Strophades Graio stant nomine
dictae, 210

Insulae Ionio in magno: quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam
Clausa domus, mentesque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec saeuior vlla
Pestis et ira deum Stygiis sese extulit vndis. 215

209 *prima* Medic. et Gud. 210 *Excipiunt* iidem cum fragm. Vatic. et multis aliis, et sic etiam Pierii aliquot. Sed *accipere* poetae solenne. *stant Graio* pr. Hamb. *stant de Franc.* 211 *I. in magno Ionio* pr. Hamb. *in* deest Zulich. a m. pr. nec alibi: quod miror; nam melius abesse *in* videtur. Caeterum non video, quomodo viri docti, qui hiatus in Marone admittere nolunt, huic loco occurrere velint, cum manifestum sit, poetam aequae bene *Insulae in Ionio* scribere potuisse. Verum, quod negari nequit, Virgilius graecismum et doctrinae auctoritatem etiam in his hiatibus affectauit. Idem studium elucet in syllaba tono producenda, etiam vbi alia satis commoda oratio et verborum iunctura suppetebat; eum spectasse scilicet arbitror partim hoc, ut oratio grauitatem haberet, etiam duriore iunctura, partim ut exquisitiorem rationem inferret exemplo Graecae orationis. 212 *Φινεία*. *Pheneia* duo Burm. *Phyneia* fragm. Vatic. 214 *Tristior haud illis monstris* Witt. aut Medic. et ed. Iunt. *illo* Schol. Iuuen. IX, 38. *haud saeuior* Ven. 215 *a stygiis* tert. Rottend.

quo ipsa visa est. *voluere* *gimus*, dum eleuatur corpus *sumum* incensis passim ignibus in littoralibus habitationibus: ut fieri solet. Nam de nebulis se autollentibus accipere velle, esset phylici, non eius, qui poetam interpretatur. cf. Odyss. κ, 99 et al. *Vela cadunt*, demittuntur, ut, tamquam in locis vadosis, remis ad terram agatur navis. *remis insur-*

magnum ad nisum. exquisitius quam innitimur, incumbimus. cf. inf. 560. V, 189. Graecis *ἐμβαλεῖν τοῖς κόποις* sc. *τοῖς χείρασι*. *spumas, caerulea*, pro mari. Adumbrati versus ex Ennii Annal. XIV. v. Fragm. Enn. p. 103. 104. 210—215. *Strophades* insulae duae in mari Ionio, ex aduerso Peloponnesi ante Za-

Virginei volucrum voltus, foedissima ventris
Proluies, vncaeque manus, et pallida semper
Ora fame.

Huc vbi delati portus intrauimus: ecce
Laeta bouum passim campis armenta videmus, 220
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Inruimus ferro, et diuos ipsumque vocamus

216 *vultus volucrum* pr. Hamb. 220 *Lecta* Goth. tert. *passis* idem. *in campis* Goth. sec. 221 *caprigenumque genus* alter Hamb. et sic Cod. Thuan. Macrobi VI Sat. 5. *per herbas* ex optimis et plurimis reuocauit Heinl. adde Pierium. Vulgo *per herbam*. 222 *et* abest a binis Burm.

cynthus sitae; olim *Plotae* et in gemmis obuia v. Exc. dictae. Sed, propulsis ex VII. *ventris proluies* sic Phinei domo ad eas vsque satis honeste pro fordibus effusis. *vncae manus*, ungues, vt Seruius; *γαμψώνυχες* enim Harpyiae. inf. 233 *pedibus vncais*.

219 sq. Habuit poeta ante oculos episodium Odyss. μ, 262 sqq., qui locus conferendus, de armentis in insula Solis. *laeta armenta*, pingua iam Seru. exposuit; puto, adspectu laeta, καλά; vt *seges* et alia. *caprigenumque pecus* ex Pacuio et Attio ductum, (v. Vrsin. ad h. l.) pro capris: *nullo custode*, scil. erant armenta consecrata alicui numini, ἀνειμένα, ἀφιερωμένα, h. l. Harpyiis: vt apud Homerum Soli. Vnde Harpyiarum ira inf. 247.

216. 7. 218. De Harpyiis earumque facie in anaglyphis
TOM. II

H h h

In partem praedamque Iouem. Tum litore curuo
Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opi-
mis.

At subitae horrifco lapsu de montibus adsunt 225
Harpyiae, et magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Inmundo; tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum atque horrentibus um-
bris, 230

Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diuerso coeli caecisque latebris

223 Restituit ordinem verborum ex libris Heinl. post Pier. Vulgo
In praedam partemque. mox tunc vulgo alii. 224 *que abest*
ab ed. Iunt. post *dapibus.* 225 *Et Voll. Ac Witt. subito* vulgo
ante Heinl., qui meliores sequutus est. *horrifco* Sprot. *de*
montibus altis Goth. sec. 226 *plangoribus* aliquot Pier. *allas*
et in marg. *halas* Parrhaf. *aves* (f. auras) Gud. et Puget. Ser-
uius haec habet ad h. v. „*Sed sane hic versus, qui circum-*
ductus est (cf. sup. ad v. 204), *talis auditur*: resonant magnis
stridoribus alae. 229 *rursus in* aliquot Pier. *rursus secessu* vn.
Leid. 230 Idem fere versus sup. I, 371. vbi v. de epitheto, *hor-*
rentibus umbris. *clausam* Medic. Gud. et Mentel. pr., sed priores
illi duo expuncta *m.* *clausa* sex ap. Heinl. et Burm. et Goth. tert.,
quod sane ferri possit. *clausum* Franc. *clausas* coni. Heinl. et sic
Vratisl. omnia perperam. 231 *ignes* duo. *mensis arisque* r.
ignes sec. Hamb. *imponimus* Montalb. et sec. Menag. 232 *coelo*
Zulich. a m. pr. *tenebris* Leid.

223. *In partem vocamus* $\chi\alpha\iota$; diis consecrare. *toros*,
honestius quam, *participem* ornat rem tenuem, cespitem.
facimus. *In praedam vo-* 225. *lapsu*, volatu, vt sae-
camus, parte carniū tosta-
rum religiose diis apposita: *pe, adsunt*, aduolant. Mox
(cf. Cerda.) vt in epulis mos *vox dira*, stridor.
erat carniū tanquam $\alpha\pi\alpha\rho$. 231. *aris* simpl. focis; sed
alterum voc. grauius. argu-

Turba sonans praedam pedibus circumuolat vncis;
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capeffant,
Edico, et dira bellum cum gente gerendum. 235
Haud secus ac iussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt ensis, et scuta latentia condunt.
Ergo, vbi delapsae sonitum per curua dedere
Litora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cauo. Inuadunt socii, et noua proelia ten-
tant, 240
Obscenas pelagi ferro foedare volucres.

233 *dapibus* Goth. tert. a m. pr. *T. f. pedibus subito* c. ali-
quot ap. Pier. Iungenda *turba pedibus vncis, sonans, c.* 234 *so-*
cii tres Burm. cum Goth. tert. *capeffant* sec. Hamb. *capeffant*
Franc. 236 et i. Witt. *faciant* tert. Rott. *rectosque* Montalb.
per herbas Parrhaf. cum aliquot Pierii. cf. ad v. 221. *per orbem*
pr. Rottend. pro var. lect. 238 *delapsae* Heinl. cum melioribus
libris maluerat. Sed recte ab eo discessit Burm.; nam ex alto de-
labuntur in mensas Troianorum, non in diuersas partes. *dederunt*
sec. Hamb. 240 *coeptant* vn. Leid. 241 *ferro pelagi* Par-
rhaf. *foedare* explicui, vulnerare: Et occurrit illud hoc sensu
simpliciter dictum, nulla ratione etymologiae habita: et lib. II, 55
ferro Argolicas foedare latebras; vbi v. not. fatendum tamen
h. l., vbi de foedis volucris agitur, parum accommodatam videri
vocem. Et erant alia ad manum: v. c. *temerare*. In lib. I, 527
erat *ferro popolare*.

tatur Seru. cum al. 234. *Pol-* *nas*, foedas visu olfactuque,
luit plus quam *contingit de-* *volucres pelagi*; ex alto
vorando. enim aduolant. Seruius eo

238 — 241. *Sonitum* clan- refert, quod Ponti et Terrae,
gorem alarum 228. *Misenus* seu, secundum alios, Nep-
tubicen classis inf. VI, 164. tuni proles habitae fuerint.
165. et Excurs. VII ad e. l. Sed Ponti dicendae erant
tendant noua praelia, foe- neptes secundum Hesiodum.
dare, graece, vt foedent, cf. Apollod. I, 2. 6 et hoc
caedant, vulnerent, *obsce-* sequi possumus, nec inpedi-

Sed neque vim plumis ullam, nec volnera tergo
 Adcipiunt; celerique fuga sub sidera lapsae
 Semelam praedam et vestigia foeda relinquunt,
 Vna in praecelsa confedit rupe Celaeno, 245
 Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:

Bellum etiam pro caede hominum stratisque iu-
 vencis,

Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,

Et patrio Harpyias insontis pellere regno?

Adcipite ergo, animis atque haec mea figite
 dicta; 250

242 *vulnere* alter Hamb. 243 *fidere* duo pr. Moret. 244 *se-*
messam Parrhaf. *semenfam* Gud., qui et *relinquunt*, 246 *rum-*
pitque Heinfl. e suis. Vulgo *rumpitque*. 247 *bella* pr. Hamb. v.
 Burm. iam pro Goth. tert. *caesisque* i pr. Moret. 248 *bel-*
lumque aliquot Pier. 249 Ordo verborum reuocatus est e scriptis
 et editis ab Heinfl. post Pierium. Vulgo alii *patrio insontes Har-*
pyias. Nec refert quo ordine haec se excipiant, modo ne cum
 Heinfl. *Harpyias* ad quaternas syllabas reuoces; est enim in Grae-
 cis et in Romanis poetis trisyllabum: quod monuit quoque ad-
 versus Heinfl. Schrader. praef. Emendatt. p. 39 *Arpias insontes*
 Wall. 250 Heinfl. distinxit post *ergo*, alii post *animis*. Nil re-
 fert, cf. Burm. *figite dextra* Medic. a pr. m.

quod *Stygiis undis* v. 215 *stra*, Servius: nuntia infeli-
 prouenisse dixerat. Est enim citatis, vt Iliad. α, 106 *Μέντι*
 haec poetica forma, vbi de *κακῶν*. *rumpit vocem* sup.
 malae rei origine agitur. II, 129. edit.

245. Quem poeta in hoc 247. Ingeniose ex eo, quod
 sequutus sit, vt vnam Har- sup. 220 armenta mactaue-
 pyiarum fatidicam induceret, rant Troiani, petitur cum
 non liquet. Tribui tamen iis epularum foedatio, tamquam
 potuit, quod interdum Fu- pro vindicta et poena, tum
 riis, quibus assimulantur v. praedictio famis futurae.

252. vt mala denuntient. in- 250 — 252. Ἄλλο δέ τοι
felix vates simpl. *dira*, fini- *έρω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλω*

Quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus
 Apollo

Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando,

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis

Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.

Sed non ante datam cingetis moenibus urbem, 255

Quam vos dira fames nostraeque iniuria caedis

Ambelas subigat malis absumere mensas.

Dixit; et in siluam pennis ablata refugit,

At fociis subita gelidus formidine sanguis

252 ego deest aliquot Burm. et Pierianis. 253 Post *vocatis*
 interpungunt codd. ap. Heinfl. et Burmannum, qui ita malit: *ven-*
tosque vocatis. Sed cf. not. *petitis cursu* Franc. 254 *que*
 abest ab sec. Mentel. a m. pr. 257 *subigit* vn. Leid. *subiget*
 Voss. *assumere* nonnulli. *consumere* alter Hamburg. a m. sec.
 258 *in siluas* aliquot Pier. Parrhaf. et ed. Ven. *pinnis* Medic.
 Gud. et tert. Mentel. et Seru. ad v. 246.

σῆσι Iliad. α, 297 et alibi. 253 — 257. *ventis vocatis*
 Porro Apollinem, quae dicit, doctius quam ventum secun-
 a Ioue habere, res nunc no- dum nacti. Scilicet *vocant*
 ta. cf. vel h. l. Cerdam et ventum nautae, dum velis
 Burm. ad Seru. Verba ex excipiunt; vt apparet v. c.
 Aeschyli fabula, *Τέρεαι* in- inf. V, 211. VIII, 707. 708.
 scripta, petita esse vult Ma- *datam*, fatis concessam, vt
 crob. V Sat. extr. *Πατρός* bene Seru., vel praedictam.
προφῆτης ἐστὶ Λοξίας Διός. et Sic I, 382 *data fata sequu-*
ταῦτα γὰρ πατὴρ Ζεὺς ἐγκα- *tus*. 255. Sedes certas non
σῆσι Λοξία θεσπίσματα. *Fu-* inuenietis antequam mensas
riarum ego maxima, scili- comederitis. Euentum res
 cet confusae tandem fuere habuit lib. VII, 116. *nostrae*
 Harpyiae cum Furiis. Ex his *iniuria caedis* dictum cum
 alia est natu maior et minor. vi; assumenda enim animo
 v. c. Eurip. Iphig. in Taur. ultio et poena huic iniuriae
 963. cf. Excurs. VII ad h. l. debita. De vaticinio v. Ex-

Deriguit; cecidere animi; nec iam amplius ar-
mis, 260

Sed votis precibusque iubent exposcere pacem,
Siue deae, seu sint dirae obsceanaeque volucres.
Et pater Anchises passis de litore palmis
Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
Di, prohibete minas! di, talem auertite casum! 265
Et placidi seruate pios! Tum litore funem
Deripere, excussosque iubet laxare rudentis.

260 *Deriguit* Heinf. e libris. Vulgo *Diriguit*. non *Zulich*.
iam deletum in Parrhaf. 262 *durae* Parrhaf. 263 *Et* Heinf.
e codd. Alii vulgo *At*. En Sprot. a m. sec. et Parrhaf. *sparsis*
Zulich. 264 *que* abest a Leid. *indicit*, quod de votis factis
accipio, praeclare e codd. et edd. iunt. aliisque reuocauit Heinf.
Vulgo vitiose *inducit*. 265 *Di*, p. *nefas* — *pestem* pr. Hamb.,
vt iam ex nonnullis suis notarat Pierius, *talemque a*. Exc. Burm.
aduertite Montalb. 266 *Dii placidi* pr. Hamb. *placide* Gud.
a m. pr. *f. viros* Goth. pr. 267 *Deripere* Heinf. e melioribus
et ratione grammatica. Vulgo *Diripere*, *extensosque* Oudart. pro
var. lect., scil. ex interpretatione, *lassare* Ven. perpetuo errore.

curf. VIII ad h. l. et Exc. II
ad lib. VII.

260. 261. *Exposcere pa-*
cem, veniam, eorum, quae
in Harpyias peccauerant, vt
et apud Apollon. II, 252. 3.
Boreadae verentur ne *ἀτην*
committant depellendis Har-
pyiis, placare eas, siue deae
sint, seu monstra, et quidem
votis precibusque: non *ar-*
mis. De pace proprie dicta,
quae et *armis* peti potest,
hic agi non potest. Itaque
ea forma orationis est, vt

non quidem ellipsis sit infe-
renda, verum de inuerfa et
immutata oratione sit cogi-
tandum. Principio poetae
animo infidebant haec ver-
ba: *nec iam armis, sed vo-*
tis precibusque esse agen-
dum; alterum hoc sic extu-
lit: *sed votis precibusque*
deorum pacem esse expo-
scendam. Nam *pax* est pro-
pitia, propensa, voluntas.
263 — 267. *Honores* vt
modo v. 178 nunc, vt diis
supplicet et vota faciat. *mi-*

Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus vndis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Iam medio adparet fluctu nemorosa Zacyn-
thos, 270
Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna,
Et terram altricem saeui exsecramur Vlixi.

268 *ferimur* Heinf. e Gud. et quatuor aliis; accedit pars libro-
rum Pierii et Goth. sec. Vulgo *fugimus*. 269 *curfu* Hugen. *cur-*
sus Goth. sec. *vocabat* etiam hic multi codd. Pierii, Heinf. et
Burm. 270 *Zacynthus* libri et grammatici ap. Pier. Heinf. et
Burm. *Zacynthus*, *Iacynthus*, *Iacynthos*, *Iacintos* librariorum
ludibria. Est *Ζάκυνθος*. 271 *Same*, *Samos*, *Samo* libri exhi-
bent, sed plures *Same*. Medic. *Samae*. v. Burm. *Nerytos* Medic.
Nertus Franc., male. Nam Nericus erat in continente oppidum v.
Odyss. ω, 376. 272 *Effugimus Ithacae scopulos* nonnulli scripti
et editi ante Pierium. *Ithacae et L. r.* Medic. Pierii, et Witt. cum
Goth. sec. *Ithaci Lerceaque regna* Wall. 273 *ultricem* Goth.
tert. *Vlixi* Heinf. et h. l. e scriptis reposuit. Vulgo *Vlissis* vel
Vlxis. *Vlixz* Gud. a m. pr. *Vlixes* Moret. a sec. m. *Vlyxei*
Medic. Pierii.

nas, malum sinistro vaticinio 268. 269. Conf. Odyss. λ,
denuntiatum. et *placidi ser-* 9, 10. *Tendunt vela Noti*:
vate pios, ornatus in tenui, *ἐπρησεν δ' ἄνεμος μέσον ἰστίον*
pro *seruate nos*. 266. Sol- Odyss. β, 427 et al. 270—
vere *funem*, *τὰ πρυμνήσια*, 273. *Nemorosa Zacynthus*
vel *τὰ πείσματα*, vt in Or- *Dulichiumque Sameque*. Δε-
phic. 621. 622. at *rudentes* *λίχιόντες Σάμη τε, καὶ ὑλήεσ-*
excussi, euoluti, antenna- *σα Ζάκυνθος* Odyss. ι, 24.
rum sunt, ad vela pandenda. *ἐν ὑλήεντι Ζακύνθῳ* occurrit
Caeterum, quod iam sup. 102. et alibi. At *Σάμη* lectum fuit
vidimus, nec hic, nec inf. etiam a Virgilio, contra at-
471, 2, sine iudicio Anchisae que Apollodorus volebat ap.
auctoritate res parari facit Strab. X, p. 453 D. Sa-
poeta. cf. Excurs. XVII ad ne communius nomen *Samos*
lib. II. etiam apud Homerum, quae

Mox et Leucatae nimboſa cacumina montis,

Et formidatus nautis aperitur Apollo. 275

274 *Leucaten umbroſa* Sprot. *Leucatem* Oudart. 275 *formidandus* alter Menag.

deinceps Cephallenia. *Dulichium* eſt prope Cephalleniam, vnde etiam nunc *parva Cephallenia* vel *Teaki* appellatur. conf. *Wheeler* p. 35 ſqq. *Neritos* Virgilio videri potuit diuerſa ab Ithaca inſula, vt Melae II, 7: et hoc malim; poteſt tamen etiam *Neritos*, qui Ithacae mons eſt, primo loco ad designandam Ithacam poſitus eſſe, quae mox diſerte et ipſa memoratur. *ſcopulos Ithacae* Iliad. γ, 200. *Λαερτιάδης πολύμητις Ὀδυσσεύς, Ὃς τράφη ἐν δῆμῳ Ἰθάκης, κραναῆς περ ἐέσης.* Ex eodem itaque loco fluxiſſe videntur *Laertia regna* — *Et terram altricem Vlyxi.*

274. 275. *Leucates*, ὁ *Λευκάτης*, nobile amantum ſaltu promontorium *Leucadis*, ſeu *Leucadiae*, olim peninſulae, poſtea inſulae. *Hoc aperitur*, in conſpectum venit (cf. inf. ad 411), *et Apollinis ſanum*. Interpretes, a *Servio* inde, quantum video, haec iunctim de vno loco, de Apollinis templo *Leuca-*

tae impoſito, accipiunt, quod ſane *Strabo* lib. X, p. 452 B memorat. Verum habet ea res haud vnam difficultatem, quam interpretes ſenſiſſe non videntur: nam primum *parva vrbs* v. 276 nulla alia eſſe poterit quam *Leucas* in ſeptentrione inſulae ſita, ita vero non bene conuenit narratio. Hunc Apollinem, hoc promontorium *in australi* parte petimus et vrbi ſuccedimus in ſeptentrionali latere ſitae, aliquot dierum navigatione interiecta. Porro ſequitur locus de ludis Actiacis celebratis: an vero illi *Leucade* celebrati? Maniſtum porro ſit, poetam haec inſeruiſſe in *Auguſti* gratiam, a quo in victoriae Actiacae memoriam ludi Actiaci quinquennales inſtituti erant. cf. *Dio* LI pr. Actium igitur, non *Leucas*, commemorandum erat. Quocunq; me vertam, quae hic ſequuntur: quod ad hoc ſanum appulerint, urbemque intrauerint, ludosque Actiacos celebrauerint; meo qualicun-

Hunc petimus feſſi, et paruae ſuccedimus vrbi.

Ancora de prora iacitur; ſtant litore puppes.

276 *Succeſſimus* *Zulich.* a m. pr.

que iudicio ad alterum promontorium ipſis ſinus *Ambracii* faucibus praetextum ducunt: in hoc ſinu Actium oppidum et portus tutus et ſanum Apollinis Actiaci. v. *Strabo* lib. X, p. 451 D. VII, p. 325 A. *Thucyd.* lib. I, c. 29. Quod ſi, hoc poſito, alia difficultas ſuboritur, quod Actium promontorium, intra ſinum *Ambracium* ſitum, et intra exteriorem portum recedens, ex alto conſpici et formidari nautis nequit (v. descriptionem ſinus *Ambracii* ab *Anvillio* factam *Mem. de l'Acad. des Inſcr.* T. XXXII, p. 215): reputandum eſt: *Troianos littus legiſſe*: ita perueniſſe ad promontorium *Anactorium*, quod os exterioris ſinus eſt; hinc proſpectus Actii promontorii habetur. Erit igitur oratio v. 274 et 275 *progreſſiua*: vt non copulenter, ſed deinceps enu-

merentur *Et Leucatae* — *Et* (ſc. vltius progreſſis) *aperitur Apollo*. Fuit autem nobile templum Apollinis Actiaci, idque, vt nunc ex h. l. intelligitur, in loco edito, ex more templorum; et conſtat iam ſatis ea de re e loco *Strabon.* VII, p. 500 B (p. 325). Itaque bene *Pompon. Sab. Apollo, id eſt, pars illa ſaxea, in qua templum Apollinis erat.* De templo conf. *Sueton. Octau.* 96 extr. ibique *Interpp.* De Apollinis ſigno aliquo, quod in promontorio ſteterit, *Spencium Polymet. Dialog.* VIII, p. 33 haec accipere mireris. Nam nobilem Apollinis Actiaci ſtatuum in templo iſto fuiſſe neceſſe eſt ex communimore. *) *Vrbis* autem et templi vetuſtatem ad tempora *Troiana* reuocat poeta ſeu auctoritate ſeu commento ſuo.

*) *Apollinis Actiaci* ſignum in multis *Auguſti* numis et in noto *Antiſtii* denario occurrit. Male olim fallente memoria in ſine notae adieceram, Apollinis ſignum eſſe aliquando *Conſtantinopolin* auectum. Traditum illud eſt de aſino cum aſinario: de quo *Sueton. Octau.* 96. Hunc *Cpolin* auectum in hippodromo poſitum eſſe narrat cum aliis *Theodorus Metochita Hiſt. Rom.* p. 2. 4. et *Anonym. de Antiqq. Cpol.* n. 313.

Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Ioui, votisque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis. 280

278 *potimur* Puget. 279 *Lustramusque* ed. Ven. *Lustra-*
murque deo: coni. Io. Schrader. sc. Apollini; vt *Ioui* e mala
interpretatione prouenerit. *votis inc.* tert. Rottend. 280 *Accia-*
que multi, etiam ap. Pier. *Acteaeque* duo. *Acteiaque* Voss. *cele-*
brantur vn. Voss.

279. Antequam ludorum aris vel impositum thus et
sollennia rite celebrari pos-
sint, expiatione et lustratio-
ne opus est. *Lustramur Io-*
vi, innocato Ioue, cui sacrum
piaculare offertur. Quaeri-
tur tamen, cur Ioui, non
Apollini? cui ludi ipsi in-
stituti esse debuere. Varia
commenta vides in Seruia-
nis. Sed primum ad obser-
uandum in promptu est, sol-
lenne fuisse priscis homini-
bus, vt in sacris cuicunque
deorum factis Iouem in par-
tes vocarent. Porro expia-
tiones et lustrationes proprie
ad Iouem referuntur, quippe
ultorem et vindicem caedis
omnisque piaculi, quod ex-
piandum est. conf. Apollon.
Rhod. IV, 699. 700sq. Pia-
culum in Harpyias commis-
sum potes cum Seruio sigilla-
tim huc trahere. *votis in-*
cendimus aras, forma Ho-
ratio quoque frequentata: vt
I, 4, 7. docte, pro, vota in

aris vel impositum thus et
victimam; vt dona de victi-
mis, de libatione et reliquis
in sacris fieri solitis; Alii, *vo-*
tis, votorum persoluendo-
rum causa. Nam *εἰς εὐχα-*
ριστίαν instituti ludi, vt bene
Cerda obseruat, ideo sub-
dit: *inuat euasisse tot vr-*
bes etc.

280. Proprie ludi Actiaci
celebrari dicendi erant. Sed
exquisitius, quoniam locus
hominum frequentia *cele-*
brari et ipse dicitur, *littus*
Actium h. e. Actiacum, me-
morauit, et *ludos Iliacos*
Troiano ritu habitos. Viden-
tur autem iam antiquitus lu-
di ad Actium celebrati esse,
quos poeta commode in rem
suam vertit. E Callimacho,
περὶ Ἀγώνων, Harpocraton
et Suidas τὰ Ἀκτῖα memo-
rant; sed ea huc trahere vix
ausim. Succedere celeberrimi
ludi Actiaci ab Augusto, vt
diximus, in victoriae Ac-

Exercēt patrias oleo labente palaestras
Nudati socii. Inuat euasisse tot vrbis
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hōstis.
Interea magnum sol circumuoluitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus asperat vndas. 285
Aere cauo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus aduersis figo, et rem carmine signo:

AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBVS ARMA.
Linquere tum portus iubeo, et confidere transtris.

281 *lactente* Sprot. a pr. m. At v. Burm. 282 *Audaces*
focti Puget. 282. 283 extant apud auctorem de progenie Augusti.
284 *circumuertitur* Zulich. 286 *Aere nouo* Sprot. *clypeo*
Rottend. sec. 287 *auerfis* fingo Ven. 289 *tum penitus* Goth.

tiacae memoriam instituti: vanas argutias circa hanc vo-
de quibus v. Wernsdorf. Exc. cem delabatur Catroeus, dum
IX ad Saleii Bassi Carm. in ad annum intercalarem lustrī
Pison. T. IV. p. 395. refert. *asperat*, exasperat,

281—283. *palaestras* pro ludis gymniciis dixit. *Oleo*
labente, exquiste, quod di-
labitur, diffluit, corpori illi-
tum. *fugam tenuisse*, vt inf. 686 *cursum tenere*. Bene
Seru. *feliciter nauigasse*.

284. Vid. Excurf. II *de an-*
nis Errorum Aeneae ad a. 2. in templi aditu. *carmen*, de
Sol circumuoluitur m. an- vno versu, tenere te non
num, *εἰς* vel κατὰ, sic vt an- debet. *haec arma*, hunc cli-
nus absoluitur, peracto an- peum consecrauit: *Ἀνείας*
nuo solis cursu. *magnum* ἀπὸ τῶν Δαναῶν vt in simili
annum, simpl. ad ornatum; re saepe: v. c. apud Pausan.
quoniam multos dies intra se lib. I, 13, p. 31.

289—293. *portus* Portum
Actiacum. v. ad v. 274. 275.

Certatim focii feriunt mare, et aequora ver-
runt. 290

Protenus aërias Phaeacum abscondimus arces,
Litoraue Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et cellam Buthroti adcedimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbis, 295
Coniugio Aeacidae Pyrrhi sceptrisque potitum:

sec. consistere duo Burm. perpetua variatione, sed male h. l.
291 ascendimus duo Burm. cum aliis, praue. *urbes* Sprot.
292 portusque f. Chaonio Medic. a m. pr., mox correctrix manus
adiecit s. Et sane portusque f. Chaonios et c. multi codd. ha-
bent, vel contra metrum, et olim, vt vel ex Seruio patet, habue-
runt. Hinc grammaticorum tricae, de quibus v. Pier. et Heinf. Sed
facile est ad intelligendum, primum librarii errore factum, vt
communiore more portusque subimus scriberetur; hinc accommo-
darunt alterum. Burm. putabat scriptum primo fuisse portumque
f. Chaonium. Chaonia Zulich. E Gothanis pr. et tert. veram
lectionem agnoscunt. 293 Brutoti, Butroti, Bythroti, Bitroti,
Biroti, Burrhoti, et quot modis non peccatur! accedimus Heinf. e
melioribus post Pier. reuocauit. Vulgo adscendimus. 294 Hinc
ed. Mediol. 295 Priamidenque Wall. Versus 294. 5. 7. recitantur
ab auctore de progenie Augusti. 296 regnisque p. Leid. vn. Si
versus 296. 7. abessent: maiorem videtur poeta mirationem motu-
rus fuisse; etiam mox Andromache se inopinato obtulisset Aeneae.
Verum has nostrorum hominum artes adspernatur Maro.

considerare transtris. saepe aperitur. cf. inf. ad 411.
Homer. ἐπὶ κληῖσι καὶ δίζον. aërias Phaeacum arces,
Mox feriunt mare, vt toties montes Corcyrae ὄρεα σκυόεν-
τύπτειν ἄλα. abscondimus τα Γαίης Φαιήκων Odyss. ε,
praeteruehimur Corcyram, 279. portu Chaonio. est
eaeque a tergo relicta, adna- portus Pelodes ad Buthro-
vigamus littori Epiri. Pro- tum Epiri Chaonibus quon-
prie dicendum erat: insula dam habitatae.
absconditur nobis, oculis 296—305. Audito, Hele-
nostris. Dictum abscondere num has terras tenere, ad
eodem modo vt sup. v. 275 eum visendum pergit Ae-

Et patrio Andromachen iterum cecisse marito.
Obstupui: miroque incensum pectus amore,
Conpellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classis et litora linquens. 300
Sollemnis tum forte dapes, et tristia dona,
Ante urbem in luco, falsi Simoentis ad vndam,
Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat

298 incensum est p. aliquot Pier. incensus pectus, vt grae-
cismus sit, quatuor ap. Burm. amore est Parrhaf. 299 agno-
scere Ven. 300 Egredior portu et Leid. classes ac Hamb. pr.
classemque et Parrhaf. linquo Hamburg. pr. a m. sec. 301 Heinf.
cum; ante vulgo: Sollemnes tum, quod cum Brunckio reuocauit:
est enim grauior sic et minus impedita oratio; etsi Heinio accedit
fragm. Vatic. dapis Gud. a m. pr. 302 Simeontis, Simoontis
aberrant. vndas duo ap. Burm. 303 Andromachen fragm. Vatic.

neas; incidit in Androma-
chen inferias Hectori suo fe-
rentem; comperit ex ea for-
tunae casus, quos illa subie-
rat, et ex Heleno vate navi-
gationis suae ordinem vsque
ad nouas sedes in Italia ob-
tinendas. De hoc Heleni et
Andromaches occurfu in Epi-
ro cf. Exc. X. Mirationem
facit, Helenum Troianum
Graecas vrbes tenere et reg-
no ac coniuge Pyrrhi, qui
Troiam euenterat, potitum
esse. Est hoc Episodiu in-
ter felicissima et pulcerri-
ma ad affectum et ad orna-
tum. Tragicum spiritum fa-
cile agnoscas. Conuerte nar-
rationem in drama; finge

Andromachen inferias feren-
tem te videre, finge loquen-
tem audire. Si perueneris
ad illa: aut si lux alma re-
cessit, Hector ubi est? pal-
pitare pectus in sinu senties.
patrio marito, eiusdem ori-
ginis, sc. Troianae. Erat
Helenus frater Hectoris. In
cessisse argutantur interpre-
tes post Seru. Nil aliud est,
quam matrimonio teneri, ha-
beri, vel relinqui, venire in
potestatem alterius viri. 298.
amorem esse poetae cupidi-
tatem et studium, noli ani-
mo dimittere.

301—305. Ornati versus.
Andromache inferias fere-
bat Manibus Hectoris. do-

Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespitem
 inanem,

Et geminas, caussam lacrimis, sacrauerat aras. 305

Vt me conspexit venientem, et Troia circum

Arma amens vidit: magnis exterrita monstis

Deriguit visu in medio; calor ossa reliquit.

Labitur, et longo vix tandem tempore fatur:

Verane te facies, verus mihi nuntius adfers, 310

304 *cumulum* alter Menag. 305 *geminans* Sprot. cum Goth. sec. *caussa* Leid. vn. *causas* Hamb. sec. 306 *Troica* Hamb. pr. 307 *Arma timens* Hamb. sec. *ext. rebus* Leid. a m. sec. cf. Burm. 308 *Deriguit* e melioribus et h. l. Heinf. adde fragm. Vatic. v. sup. 260. Porro multi distinguunt post *Deriguit*; minus bene. *relinquit* duo Burm. cum Goth. tert. 310 *verum mihi* Medic. *adfert* Zulich. et Exc. Burm. ita lenior oratio foret, at minus docta.

na h. l. in re sacra de libatione. *Simois* erat simulus. cf. inf. 349 sq. et 336, vt solebant coloniarum conditores patriorum locorum ac fluminum nomina transferre ad nouas sedes. Hectori *tumulum viridi cespitem inanem*, h. e. *cenotaphium*, extruxerat. *geminas aras*, siue vt Ecl. V, 66 *Ecce duas tibi Daphni*, siue vnam marito, alteram filio, Asryanacti. Vtramque caussam iam Seru. attulit. Ad posteriorem referri potest, quod *caussam lacrimis*, adiectum est. Nisi ad religionem nescio quam spectauit, quod duae arae

positae sunt in inferiis: vt modo in Daphnidis inferiis vidimus. In his illa effundit *χρᾶς* inter lacrimas.

306—309. *Troia arma*, viros Troianos. *monstis*, adspectu, qui ipsi monstri et prodigii instar erat. 309. *Δὴν δέ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε* — *Ὅψ' ἐδὲ δὴ μιν ἔπεσσιν ἀμειβομένη προσέειπε* Odyss. δ, 706.

310—313. Tunc vere ades ipse? *affersne te* (cf. inf. 346) *mihi* tamquam *vera facies* viri, cuius speciem habes? tamquam *verus nuntius* tui? vt vere ille sis, quem vultus nuntiat? *aut si lux alma*,

Nate dea? viuisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector vbi est? dixit, lacrimasque effudit, et
 omnem

Inpleuit clamore locum. Vix pauca furenti

Subiicio, et raris turbatus vocibus hisco.

Vino equidem, vitamque extrema per omnia
 duco. 315

Ne dubita: nam vera vides.

Heu! quis te casus deiectam coniuge tanto

311 *an si lux* Goth. sec. 312 *effundit* tres ap. Burm. 313 *Compleuit* Exc. Burm. 315 *omina* fragm. Vatic. 316 *Nec* duo Burm. *Ne dubites* alter Leid. *Ne d. ne vera vides* Gud. a m. pr. *vera fides* in sex lectum videbis, sed recentibus, ap. Heinf. et Burm., quod Heinfio Marklandoque arridet. Enimvero de oculorum fide, visuque adeo, hic agitur, non de narrationis et auditionis fide. Recte *vides* etiam fragm. Vatic. seruat.

vita, *recessit*, et haec umbra Aeneae est, quae mihi apparet, *Hector vbi est*, qui et ipse inter umbras versatur, *dixit, lacrimas effudit* etc. In hoc Andromaches *πάθει*, piissimae in mariti memoriam feminae, quis non magnum poetam agnoscat? conf. Excurs. X.

313. 314. *furenti*, impatienter dolenti, vt bene Seru. Omnino *furere*, *μᾶνεσθαι*, infinitis locis simpl. est commoto esse animo, quacunque de causa. *Subiicio*, *ὑποβάλλω*, respondeo. *hisco* exquisitius quam *loquor*.

315—319. *extrema per omnia*, ad pericula et discrimina refer. 317. *deiectam*, *δεινότερον* quam priuatam, viduatam, Hectore. Nam *deiciamur* gradu, spe, honore omninoque magna aliqua re, quando ea priuamur. *quis casus te excipit*, ad quam fortunae conditionem redacta es? Seruius eo refert, quod *excipiuntur* proprie, quae cadunt; recte quidem, sed forte hic nimis subtiliter. *Excipiunt nos* ea, quae nobis alia post alia accidunt et eueniunt. *digna satis* l. te l. priore illa fortu-

Excipit? aut quae digna satis Fortuna reuifit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia seruas?
Deiecit voltum, et demissa voce locuta est: 320
O felix vna ante alias Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
Iussa mori, quae sortitus non pertulit vllus,

318 *qua d. Reg. digna sacris* Zulich. *remansit* Wall. *F. fuisset* Goth. tert. a m. pr. 319 *Andromachae* Mentel. pr. *Andromachen* nonnulli iam ap. Pierium, et Leid. duo, pr. Hamb. et Exc. Burm. vt sit: *quae digna satis Fortuna reuifit Hectoris Andromachen?* *Pyrrhi* quatuor ap. Burm. et *Pirri* duq. Goth. *Pyrrhi an c.* aliquot Pieriani. *seruat* Gud. a m. pr. Omnia deteriora. Vulgatam exhibet etiam fragm. Vatic. Dubito tamen an n? ab epico poeta sit. 320 *dimissa* alii, vt solet. *submissa* Exc. Burm. 321 *altos* Montalb.

na. cum illa videatur meliore, quam pro captivae forte vti. 319. *connubia seruas*, accipio, vt Gr. *Φυλάσσειν*, pro *ἔχειν*, de iis, quibus tenemur et obnoxii sumus; pro, matrimonio iuncta es, haberis. Vtitur voce honestiore *connubii*, vere enim, tamquam captiua, corporis sui vsum praebebat, pellicis vel concubinae loco. Versus pulcerrimus habet tamen, quod offendat: Rogat Aeneas, an Pyrrho iuncta sit Andromache. Atqui 296. iam audierat Heleno eam cessisse.

320 sqq. Artem poetae iam Scaligero III Poet. 14 aliisque obseruatam facile asse-

queris. Andromache, casta et pudica femina, virique amantissima, non nisi per ambages respondet. Felicem praedicat Polyxenam, quae ad Achillis tumulum caesa seruitutem morte anteuerterit. Haec praemittit iis quae de se captiua a victore in amplexus accepta narratura est. Ad sequ. cf. Excursum XI. Versuum 321 sqq. color similis illi, qui erat lib. II, 785 *non ego M.* 323. Sortitio captivaru in partitione praedae: obuia in Homero et in Tragicis. cf. Excurs. XI sub. f. In v. 324 *nec tetigit captiua cubile*, potuit respicere Homericum illud *λέχος ἀντιώσαν* Iliad.

Nec victoris heri tetigit captiua cubile!
Nos, patria incensa, diuersa per aequora vectae, 325

Stirpis Achilleae fastus, iuuenemque superbum,
Seruitio enixae, tulimus; Qui deinde, secutus
Ledaeam Hermionen Lacedaemoniosque Hy-
menaeos,

Me famulo famulamque Heleno transmissit habendam.

Ast illum, ereptae magno inflammatus amore 330

325 *vecti* fragm. Vatic. 326 *fastum* aliquot Pier., minus poetice. *fatus* alter Mentel. a m. pr., forte et Zulich., vnde Heinl. coni. *status*: sed v. Burm. 327 *enixe* tres Burm. et sic Donatus interpretatus est; male. v. Heinl. et Burm. et Pier. 328 *que* abest ab vno Leid. 329 *Me famulo famulamque* Heinl. recepit; ita enim fere omnes Pieriani et Heinliani omnes, cum Donato (adde fragm. Vatic.), excepto Hamb. pr., cui adde Goth. sec. et tert., qui tuentur id, quod olim legebatur: *Me famulam famuloque*. Ingratum tamen vtrumque. Non male itaque Heinl. coni. *Me famulo famulam Heleno*; vt hiatus imperiti librarii ferre noluerint; etsi hiatus intercedit Schrader. Emendatt. p. 138, nec tamen aliam medelam apponit. Ingratus est versus, quocunque te vertas. Poterat tamen poeta refingere: *me famulo famulam dominus transmissit habendam. Me famulamque famulo* ed. Mediol. transmittit Sprot. concessit pr. Hamb. permisit Goth. tert. 330 *inflammatus* Gud. et fragm. Vatic. cf. Burm.

a, 31, (h. e. *κατὰ, πρὸς, λέχος*) et similia. Solet fortuna captivaru plerumque a tristitia hac necessitate designari.

325 — 327. Cf. Eurip. Androm. 109 sq. *diuersa aequora* longinqua v. sup. v. 4. *enixae* de partu accipendum, vt iam post Pompon. Sab. Cerda et Heinl. docue-

Tom. II

re. Nam Andromache serua Neoptolemo filium Molossu pepererat, vt vel ex Euripidis Andromacha notum.

327. Is deinde Hermionem Helenae filiam Sparta coniugem adduxit, meque Heleno in coniugium dedit. Cf. Eurip. Androm. 1244 *Γυνῆκα δ' αἴ*. 330. Pyrrhum au-

Kkk

Coniugis, et scelerum Furiis agitated, Orestes
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit, 335
Pergamaque Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?

331 *Furiis scelerum Ven.* 332 *Excipit incautum insidiis* Seru. citat ad III Ecl. 18 cum interpretamento. Mox *que* deest binis Burm. 334 *Sors Heleno* Voss., haud dubie elegantius. cf. Burm. 335 *Ch. urbem* pr. Hamburg. *a Troiano* tert. Rottend. dixi sec. 336 *Pergameamque* Medic. Lectum scilicet olim fuit a nonnullis *Pergameam Iliacamque*, vt ex Seruio patet. Vnde autem lectio illa fuerit, Pomponius Sab. memoriae reliquit; *sed Apronianus*, inquit, *Pergamiam legit*; is scilicet, e cuius recensione Codicem Mediceum habemus. 337 Burm. in difficultates hic nescio quas se induerat, et coni. vel *qui cursum huc venti* vel *quo cursum venti*, quo f. d. Potuisse enim Andromachen satis scire, qui venti ex Troade ferrent. Enimuero sic argutari possis et in vulgari: *quomodo huc venisti?* et in Odyss. α, 171 *πῶς δέ*

tem Orestes, cui Hermione
illa, Helenae filia, Ledaque
adeo neptis, iam olim pro-
missa fuerat, interemit *pa-*
trias ad aras, Delphis, an-
te aram patri Achilli, tam-
quam heroi, factam. De re-
liquis circa hos versus v. Ex-
curs. XII.

333 — 336. *pars reddita*
simpl. data. vt Seru. *pars*
autem, respectu alterius par-
tis Phthiae in Thessalia. In
v. 334. 335 poeta inseruit ar-
gumento, vt Troianorum no-
men per totum terrarum or-

bem clarum ac celebre ha-
beatur, dum fabulam hanc
de Chaonum nomine amplex-
titur. Chaones enim longe
ante Chaonem Troianum (de
quo Seruiana consule) et He-
lenum fuerunt, ex antiquissi-
ma scilicet Pelasgorum stirpe.
336. *addidit*, imposuit monti
arcem Pergami nomine, tam-
quam in nouo Ilio.

337 — 343. Affectus haec
muliebris plena et Androma-
ches ingenio consentanea!
De Ascanio sollicita est, ex
tacita Aistyanactis sui memo-

Aut quisnam ignarum nostris deus adpulit oris?
Quid puer Ascanius; superatne, et vescitur aura?
Quem tibi iam Troia **** 340
Ecqua tamen puero est amissae cura parentis;

σε ναῦται Ἥραγον εἰς Ἰθάκην etc.; Scilicet si vulgari sermone vsa
esset Andromache, quaesiuisset illa sic: *quo casu ad has terras*
accessisti? Iam hoc poterat factum videri vel tempestate vel fato
vel deorum numine. Et haec, vt vides, expressit poeta. 338 *Quis-*
nam Heinl., vt fere omnes libri etiam Pieriani cum fragm. Vatic.
Vulgo *quis te* ex glossa. *quis iam* ed. Ven. 339 *aut v.* Exc.
Burm. *vescitur auras* plerique codd. Pier., nec improbat Heinl.
Fuit etiam in Parrhas. a m. sec. et in fragm. Vatic., vbi v. p. 174.
cf. ad Tibull. II, 5, 63, et sup. I, 546. 340 *Quae tibi* alter Menag.
In melioribus, inter quos Medic. Gud. fragm. Vatic., versus man-
cus est relictus; in aliis varie suppletus: *Quem tibi iam Troia*
peperit fumante Creusa. — *obsessa est enixa Creusa.* — *Troia*
est obsessa enixa Cr. — *Troia natum fumante reliqui;* inepte
omnia. vid. Burm. post Pier. Ex vno Guelpherb. in Exc. Cort. no-
tatum video *Troia* — *peperit florente Creusa.* Scilicet Ascanii
aetas id postulare visa erat. Dubito equidem, an ex Virgilio schedis
hoc fragmentum seruatum sit; haud dubie enim illud rescissuri
fuissent Tucca et Varius. Probabilius mihi sit, fuisse olim in mar-
gine ab aliquo versificatore varia in h. l. tentata; vnde sequens
librarius expedire se non posset. Caeterum etiam hic locus docet;
ex vno aliquo transcripto exemplo omnia fluxisse exemplaria Ma-
ronis. 341 *Et quae iam* ante Heinl. legebatur. At meliores

ria. cf. inf. v. 489 sq. *su-* poterat, aut post illa v. 340 sq.
peratne et vescitur aura ex 337 sq. debebat. Manifeste
antiquo sermone. cf. sup. I, tamen poeta ponit, Creu-
546. Sane interrogationem sae satum Andromachae iam
illam v. 341 de desiderio aliunde innotuisse; et, cum
amissae matris Creusae per se de Ascanio quaeratur, recto
non malam (cf. Eurip. He- ordine procedit interrogatio
cub. 992 *εἰ τῆς τεύξεως τῆςδε* primum de pietate in matris
μέμνηται τί μιν, adde Electr. memoriam, tum de exemplo
351) tamen hic forte abesse patris et aui, quam illud ad
malis; vix enim Andromache pueri animum vim habeat!
Creusae satum rescivisse aut *Parentem* de patria accipe-

Ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
Et pater Aeneas et auunculus excitat Hector?

Talia fundebat lacrimans, longosque ciebat
Incaustum fletus: quum sese a moenibus heros 345
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,

Heinf. et Pier. cum Donato et Carisio: *Et qua tamen* vel *Ec qua tamen*; hoc et fragm. Vatic. habet. Alii *Etque tamen*, *Et quae* vel *Ecquae tam*, *Quae tamen et p.* *Qua tamen et*; vt in talibus errari fere solet. *Ecquaenam* Goth. pr. *Ecquae* Pompon. Sab. interpretatur. *amissi parentis* apud Carisium. v. Pierium ad h. l. Probat hoc etiam Markland., sed v. Burm. *amissae est c.* etiam nonnulli. Equidem hunc versum dudum suspectum habui; et adhuc persuasum mihi habeo, e vetere quidem libro eum ad nos peruenisse, sed aliquando ad marginem aliena manu adscriptum adhaesisse, vna cum fragmento superioris versus, cuius reliqua pars oblitterata erat; Et, si bene auguror, a poeta tantum illa scripta erant: *Quid puer Ascanius. Ecquid in antiquam v.* Brunckius vtrumque versum a poeta temere in chartam coniectum fuisse existimabat, vt olim ab eo retractaretur. Vix tamen haec omnino poetae in animum venire potuere, cum aliena sint a re et loco. 342 *Et quid* multi, vt solent. 343 *auunculus* Gud., vt semper in similibus. 344 *multosque c.* Menag. pr. *iamnosque* alter Hamb., vnde Heinf. coni. *largosque*. 345 *In casum* Zulich. cum glossa: *Aeneae et Troianorum*. cf. Burm. 346 *Priamides Helenus multis* duo Burm. aliquotque Pieriani; quod simplicius, vt sup. v. 295. cf. Pier. *adfert* Heinf. e codd. suis omnibus. Vulgo *offert. tres effert*.

re, importunum. 342. 343 tor et Aeneas genus duce-
generosi versus! ex communi bant, erant Trois filii. No-
illa sententia, vt, qui magni tatu dignum, quod hic in
viri filium se esse meminerit, Seruianis: *Quidam* auun-
plus ad virtutem incitamenti culus *humiliter in heroico*
habeat. *in*, h. e. ad, *anti-* *carmine dictum accipiunt*.
quam virtutem int. maio- 345 — 348. *a moenibus*,
rum. *auunculus Hector*, la- via ex vrbe. *se affert* v. sup.
tius dictum pro consangui- v. 310, inf. VIII, 477, vt *fer-*
neo. cf. inf. XII, 439. Nam *re se, inferre se, efferre se,*
Ilus et Assaracus, a quo Hec- *offerre se*. cf. h. l. Heinf.

Adgnoscatque suos, laetusque ad limina ducit,
Et multum lacrimas verba inter singula fundit.
Procedo, et paruam Troiam, simulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognominerium 350
Adgnosco, Scaetaeque amplector limina portae.
Nec non et Teucris socia simul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex adciebat in amplis,
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterasque tenebant. 355

347 *agnouitque* alter Hamb. *ad limina* Heinf. cum maiore codd. parte. Sic et omnes Goth., nisi quod vnus *lumina*. Vulgo *ad moenia*, quod in paucis recent. ille repperat. 348 *lacrimans* aliquot Pier., aliquot Heinf., et edd. vet. nonnullae; manifesto sed proclui lapsu. Nec aliter fuerat, puto, in Gudiano, qui lituram hic habebat, e qua Heinf. tamen excitabat: *multum lacrimae* pro *lacrimarum* curiose potius quam vere. Nam *multum* Homericum *πολλόν* est, pro valde, admodum, et talia amare Virgilium satis constat. *lacrimis* Exc. Burm. Porro *fudit* plerique Pier. et aliquot Heinf., tert. Goth., male; idem tamen Pompon. Sab. interpretatur. 349 *ad paruam* Sprot. *et patriam* Zulich. et Leid. a m. pr. *f. multis Perg.* Witt. a pr. m. 352 *feruntur* Ven. et alter Hamb. pro var. lect. 353. 354. 355 hos tres versus ab aliena manu insertos esse vidit Iac. Bryant, quia cum reliquis non bene cohaerent. Patrocinium eorum quomodo agi possit, vide in Notis. Erit tamen imputandum aliquid fortunae carminis, cui secunda poetae manus haud obtigit; vltimus vtique versus friget. 353 *Illas* Montalb. 354 *in* deest optimis; sed tuetur Heinf. grammaticorum auctoritate. 355 *Impositisque* Witt. *tenebat* Ven.

suos, populares. Recte Seru. rum. Troiam alteram adstare
addit: *Et bene verba Hele-* putasset. *simulata magnis*,
no post Andromacham non assimilata. cf. inf. IV, 512.
dedit; ne frigeret; sicut in *amplector* sc. vt exoculari
libro V Aestae (v. 41). solent postes in patriam re-
duces.

349 — 351. Cf. sup. v. 302
et adde Excurs. I de Error. 354. 355. Nec moratur in
Aen., vbi de accessu ad Epi- conuiuii descriptione poeta,

Iamque dies, alterque dies processit: et aurae
Vela vocant; tumidoque inflatur carbasus austro.
His vatem adgredior dictis, ac talia quaeſo:
Troiugena, interpret diuom, qui numina Phoebi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis, 360
Et volucrum linguas, et praepetis omina pennae,

356 *praecessit* Leid. *inflatus* alter Menag. *que* abest a sec. Rottend. 358 *Hic* edd. ante Pier. *et talia* Witt. 359 *qui n. diuum* Witt. a m. pr. 360 *Clarii et lauros* Medic. Pierii, Witt. Moret. sec., quod praefero. *laurus* Medic. a m. pr. cum aliis antiquis, quod antiqui Grammatici defendunt; recepit itaque Heinſ., rursus deseruit Burmannus; forte casu potius quam consilio. 361 *Qui volucrum* Schol. Horat. ap. Heinſ. *omnia* nonnulli. *pinnarum* Medic. Gud. et tert. Mentel.

nec plane intactum dimittit, sed obiter intexit pauca, quae ad conuiuii magnificentiam declarandam valere possint: et quidem religiosam rem, libationem, et vasorum *πολυτέλειαν*. Vltima tamen *paternasque tenebant* vereor ne frigeant, etiamſi ad sacrum factum reuocet. Porticus autem puta aulam circumdixisse.

356. 357. *aurae Vela vocant*, inuitat ventus secundus, vt vela expandantur. Male hypallagen aduocant. Variat haec oratio poetica: modo *vela*, aut *nautae* (vt sup. 253) *vocant auras* vel *ventos*, modo *aurae vela* vel *nautas*; et inf. 454 ipsa

nauigatio et *cursum* vocat *vela*. Conf. sup. 61, inf. 454. 455. *tumidoque inflatur carbasus austro*. Iliad. α, 481 *Ἐν δ' ἄνεμος πρῆσεν μέσσην ἱστίον*. et similiter aliis locis.

359—361. Helenus οἶονο πόλων ὅχ' ἄριστος iam Homer. Iliad. ζ, 76. *qui sentis*, intelligis, ad plura h. l. refertur, de quibus singulis diuerso modo dicitur. Aliter sentit aliquis deum, aliter sidera et auium cantus. *sensit vates Phoebum*, cum deum pectore recipit, seu, dei afflatu tactus, diuinoque furore plenus, futura praedicit et oracula edit; hoc poeta exornauit: *qui numina*

Fare age (namque omnem cursum mihi prospera
dixit

Religio, et cuncti suaſerunt numine diui
Italiam petere, et terras tentare repositas;

362 *Omnis c.* — *Religio* aliquot Pieriani, sec. Rottend. Gud. a m. pr. item Goth. pr., sc. vt sit: *omne vaticinium, omnis deorum monitus*, quod merito arridere potest, quoniam sequitur: *cuncti diui*. Sic *cursum* esset, quem teneo, nauigationem, quam facio versus Italiam. 363 *et abest* a Ven. et Parrhaf. cum Goth. alt. *numina diui* Gud.

Phoebe, *Qui tripodes*, (tripodi insidens Delphis Pythia vaticinabatur) *Clarii lauros* (quatenus, vt fere omnia antiquissima sana, religionis et caloris causa, sacro luco inclusum erat templum Apollinis Clarii apud Colophonem. v. Strab. XIV, p. 442), h. e. qui vim diuinam animo capis, quam Delphis Pythia, et apud Claron sacerdos, mente recipere solet. *sensit sidera*, nosti quae ex iis ad futura praeuidenda intelligi possint. Hoc in Homericis occurrere in vatum laudibus non memini; neque astrologiae omnino studium in vita heroica est frequentatum; at ostentorum et *διοσημείων* observatio fuit; Licet adeo suspicari, *sidera* pro coelo et aere esse posita. Reliqua ad auguria cum ex oscinibus tum ex praepetibus, h. e. ex

auium cantu ac volatu, spectant. cf. inf. X, 175 sq. add. Callim. L. P. 123 sqq. et ibi Intpp. c. Spanh.

362—364. *namque omnem cursum mihi prospera dixit Religio*: etiam hoc per hypallagen explicare volunt, pro, omnis religio prosperum dixit cursum. Perperam. *Religio* proprie de ritibus religiosi et sacris, mox de iis omnibus dicta, quae cum sacris fiunt, parantur, obtinentur, adeoque etiam de extispiciis, oraculis omni-que vaticiniorum genere, accipienda est, h. l. de oraculo et omnino de vaticinio; *prosperum* vaticinium est, quod prospera nuntiat. Totum, qui superest, cursum, quo ille instituendus sit (hoc v. 363. 364 vltius declarat) iam satis definiuerunt praedictiones, quas adhuc acce-

Sola nouum dictuque nefas Harpyia Celaeno 365
 Prodigium canit, et tristis denuntiat iras,
 Obscenamque famem) quae prima pericula vito?
 Quidue sequens tantos possim superare labores?
 Hic Helenus, caelis primum de more iuuenis,
 Exorat pacem diuom, vittasque resoluit 370
 Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
 Ipse manu multo suspensum numine ducit;
 Atque haec deinde canit diuino ex ore sacerdos:

365 nouum Gud. *Arpia, Arpyia, Harpeia* aberrant. codd.
 368 Quodue f. possim tantos Parrhaf., forte etiam, subiicit Burm.,
 qua p. p. vito? qua via, ratione. Nil necesse. at possim nul-
 libi repertum video. 369 primum caelis Ven. et Parrhaf. 371 lu-
 mina sec. Hamb. 372 Ipse etiam pr. Hamb. *suspensus* pro var.
 lect. Hamb. sec. et Seruius. Male. cf. Burm. duxit codices ap.
 Pier. 373 haec deest Leid. vni.

pi, laetae illae et secundae.
numine, etiam hoc pro effa-
 to diuino et sorte. *repositas*
 exquisitius quam remotas, et
 tentare quam petere.

365—367. dictu nefas,
 abominandum. *Prodigium*,
 euentum rerum prodigii si-
 milem. *iras* h. e. calamita-
 tem, malum, ex ira Har-
 pyiae, boum caede et Troia-
 norum armis laetae, poenas-
 que et ultionem parantis. cf.
 sup. 234 sq. 245 sq. *obsce-
 nam famem*: quatenus ad
 vltima redacti etiam ea co-
 medent, quae nauseam fa-
 ciunt. Sic, *obsceus cibus*,

et *obsceus pastu anis* vpupa
 apud Plin. X, 29 f. 44. Hoc
 Seru. volebat: quae homi-
 nes etiam ad *obsceus com-
 pellit*.

369—373. *pacem* bene-
 volentiam dei, vt iam supra
 vidimus; dum oraculum ex-
 petiturus est. Sacrificantium
 et vatium habitus *vitta* vel
insula: *Soluitur* h. l. illa,
 religioso more, siue animi
 respectu, quem iam ab om-
 ni terrena faece vacuum deo
 soli vacare significabant, quo
 fere Seruiana spectant, vel
 quatenus furor diuinus et
 corporis agitatio vincula non

Nate dea; nam te maioribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides: sic fata deum rex 375
 Sortitur, voluitque vices: is vertitur ordo;

375 Si pr. Hamb. a m. sec. his Gud. Ven. Parrhaf. 376 hic
 edd. Ven. et Iunt. sic quatuor Burm. et Goth. sec. his alter cum
 ed. Mediol.

ferebat. At, inquit Cerda, *multum numen* sint multa
 in aliis locis vates iam vatici-
 nium edituri *vittis ligant*,
implicant, caput? Recte;
 scilicet vates non perpetuo
 vittae ornatu vfos esse cre-
 dendum est nec eas fuisse,
 nisi rem sacram facturos; ita-
 que instante iam furore diui-
 no modo vittas sumere modo
 soluere narrantur. *ad tua*
limina Phoebe. Erat igitur
 templum Apollinis in noua
 Troia ad exemplum Perga-
 mei fani. *Suspensum* h. l.
 modo minus vulgari pro per-
 turbatum, percussum, dic-
 tum puto; adeoque *multo*
suspensum numine, turba-
 tum horrore ex praesentia
 dei. cf. inf. VI, 45. 54. *nu-
 men*, maiestas, vis manifesta
 dei, quae horrorem ac reue-
 rentiam facit. Sic *multum*
inesse, adesse, numen, alibi
 dicitur; videbatur enim nu-
 men implere locum, in quo
 horror sentitur. Satis qui-
 dem expeditum et illud, vt

TOM. II

oracula, quae iam ante ac-
 ceperat (vide v. 362), qui-
 bus *suspensus* h. e. sollicitus
 ac dubius eius animus sit;
 mihi tamen hoc minus ar-
 ridet.

374 — 376. Circes apud
 Homerum μ, 37 sqq., forte
 etiam Phineus apud Apollon.
 II, 311 sqq. exemplo, Hele-
 num hic fata ac casus na-
 vigationis Aeneae praedice-
 re facit. Ipsos autem casus
 omninoque Aeneae errores
 ad Vlyssis errores compo-
 sitos esse, facile animaduer-
 tas. Inest tamen forte in
 his maior suauitas ipsa re-
 rum nouitate et probabilita-
 te; nam Homericis tempori-
 bus nondum illa maria Grae-
 cis multum erant frequenta-
 ta; qua in re victus Virgilius
 ornatu et doctrina suae causae
 consulere necesse habuit.
maioribus auspiciis, quam
 vulgo hominibus contingere
 solent; sunt simpl. *magna*

LII

Pauca tibi e multis, quo tutior hospita Iustres
Aequora, et Ausonio possis confidere portu,
Expediam dictis; prohibent nam cetera Parcae
Scire, Helenum farique vetat Saturnia Iuno. 380

377 *tutius* Oudart. et Parrhaf. *aequora Iustres Hospita* Zulich. 378 *consistere* pr. Hamb. et Ven. vide sup. 162. Burm. 380 Distinguunt codd. partim post *Scire* partim post *Helenum*; cf. Pier. et Burm., sed in interpunctione, codicum nulla, meo iudicio, est auctoritas. *vetet* pr. Hamb. Brunck. coni. *Scire, vetatque Helenum fari S. I.*: rotundior utique sic esset versus, sed Virgilius gravitatem numerorum praefert. Alioqui ad manum esset *Helenumque vetat fari* in ed. Parm. Hemistichium abesse malit Iac. Bryant.

h. e. magnarum rerum; adeoque magna fata; quod Livius pr. *ad maiorum rerum initia ducentibus fatis*. Argutatur Servius. Melius idem *fortitur*, disponit, ordinat, *voluit vices*, moderatur vicissitudines rerum. *is ordo* factorum *vertitur*; ita succedunt sibi fata. Omnino *proagere, perficere*, poeticae voces sunt, *voluere, vertere, versare*.

377—380. Fata scire *prohibent* h. l. Parcae; apud Homerum Erinnyes; omnino dii apud Apollon. l. c. II, 311 sq. *tutior*, tutius, minore cum periculo, si rescivit, quae evitanda sint. *hospita aequora* Servius vicina interpretatur. Sane longinqua, ignota, necesse est esse minus

hospita. Si usum loquendi vocis huius recte teneo, esse debent maria nauigantibus amica, quae nauigantes tutos ac saluos transmittant. *prohibent te scire* etc. Nam, vt Lucan. V, 176 *Nec tantum prodere vati, Quantum scire, licet*. v. h. l. Servium, qui bene addit: *prohibet autem scire mortem patris — tempestatem ab Aeolo immissam: amorem Didonis* (qui sane vix commode memorari poterat). *Nouimus autem Iunonem hoc agere, vt, si possit fieri, regnum Italiae Libycas auerteret oras*. *Inopinitum vero dolorem etiam Aeneas conqueritur*, vt inf. v. 712 *nec vates Helenus — Hos mihi praedixit luctus*.

Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinosque, ignare, paras inuadere portus,
Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Ante et Trinacria lentandus remus in vnda,
Et salis Ausonii lustrandum nauibus aequor, 385

384 *Trenacia* Wall. a m. pr., et a m. sec. *Trinacia*; et sunt sane grammaticorum argutiae in ea scriptura, quae tamen fundamento non omnino carent, quandoquidem *Θρινακία* HomERICA est scriptio: conf. Cluuer. et d'Orville Sicula p. 163. Enimvero ad liquidum res perducere nequit, vtra sit verior et antiquior. Idem Wall. *lentendus* a m. pr. *tentandus* Goth. sec. a m. pr. *flectendus* Guelpherb. vn. in Exc. Cort. ex interpr.

381—383. Poterat Aeneas statim in orientali Italiae extremae littore confidere, ex aduerso Epiri. At totum illud littus a Graecorum coloniis tenebatur. cf. inf. 398 sqq. *longa via diuidit Italiam* h. e. Italiae illa pars, quae Aeneae petenda est, diuisa, remota est, *longis terris*, sc. longo illo tractu inferioris Italiae, *inuia* vel difficulter emetienda; (sic Servius acceperat: *significat autem difficilem circuitum*; et sane composita huiusmodi saepe sic accipiuntur, vt *insanabilis, intentatus*, h. e. parum, haud multum, tentatus); vel, quod praestat, plane non peruia, non adueunda Aeneae, terrestri itinere, si eam partem adiisset, quae Epiro opposita est, quod

fata vetabant. Hoc spectasse videtur Pompon. Sabin. *in via volentibus fatis*. Comparant illa Iliad. α, 156 *ἐπειὴ μάλα πολλὰ μεταξὺ Οὔρεά τε σκυρόεντα θάλασσά τε ἤχησσαν*. Caeterum in Virgilii verbis lusus inesse videri potest; *via inuia — longa longis*. Alliterationi huic vetus sermo non tantopere aduersabatur, vt noster; quin in ornatu illa habebatur: *amabam amantem*. Φιλέων Φιλέοντ', ἄγων ἄγοντα in ipso lyrico carmine est Pind. P. 10, 103.

384—387. Ornate. Mare Siculum et Tyrrhenum est peragrandum. *lentendus remus*, agendus, sed exquisitius; curnatur enim et flectitur vi vndarum et nisu remigis. Sic Apollon. II, 593

Infernique lacus, Aeaeaeque insula Circae,
 Quam tuta possis urbem componere terra.
 Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
 Quum tibi sollicito secreti ad fluminis vndam
 Litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus, 390
 Triginta caput fetus enixa, iacebit,
 Alba, solo recubans, albi circum vbera nati:
 Is locus vrbis erit; requies ea certa laborum.

386 *Circae* vetustiorum auctoritate reposuit Heinl., qui copiose aliis exemplis firmat. Vulgo *Circes*; aliquot etiam *Circe*. 387 *posses* alter Hamb. 388 *memori quae* (pro *que*) haec m. t. sec. Moret. vll. 388—393 leguntur ap. auctorem de progenie Augusti c. 12. 389 *undas* aliquot Pieriani et Hamburg. alter, ut supra. 391 *foetus caput* Montalb. 393 *Hic l.* Doruill. et ap. Nonium et Cledonium. *erat* duo Burm.

ἐπεγνάμπτοντο δὲ κῶπαι, Ἡὺ-
 τε καμπύλα τόξα, βιάζουέ-
 νων ἡρώων in traiectu Sym-
 plegadum. Quoniam enim,
lenta quae sunt, facile flecti
 possunt, hinc *lentus* pro fle-
 xilis, et *lentare* flectere. A
 Virgilio Statius et alii petie-
 runt; Virgilius ab antiquio-
 ribus, ut Seru. docet. 386.
infernus lacus, Auernus inf.
 lib. VI. *Circes insula* VII,
 10 sq. *Aeaea*, Colchica, ab
 Aea, Colchidis vrbe, vel
 ex Apollonio Rhodio nota.
 387. *urbem componere*, no-
 ve dictum esse debet, pro
 ponere, condere; ut *tem-
 plum componere* ex Ouid. I
 Fast. 708 laudat Burm. Nisi

est quod vulgo, res vrbis
 componere, pacare, ordina-
 re. Est tenendum alterutrum,
 nec cum Burm. duas diuersas
 notationes in vnum locum
 congerere ausim; quod ser-
 monis humani rationi aduer-
 satur.

388. Vt apud Homer. Σῆ-
 μα δὲ τοι ἐρέω et illud: σὺ δ'
 ἐνὶ Φρεσὶ σύνδεσθαι, vel βάλ-
 λειν σῆσι.

389 — 393. Cf. inf. VIII,
 42 sqq. 81 sq. *Quum — ia-
 cebit: is locus* pro vulgari:
*is locus, in quo — iacebit,
 erit nouae vrbi destinatus.*
 Vfus et hic poeta est oraculo
 sua natura non adeo com-
 mendabili, celeberrimo ta-

Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
 Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo. 395
 Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
 Proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
 Effuge: cuncta malis habitantur moenia Graiis.
 Hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
 Et Sallentinos obsedit milite campos 400

395 *inueniant* quatuor Heinl. 396 *Has inter* Goth. tert.
urbem Oudart. pro var. lect. ad *oram*. 397 *qua nostri* Parrhaf.,
 quod adridet Burmanno, *profunditur* duo ap. eund. 399 *Hinc*
 et *Naricii*, *Naricii*, *Nariti* aberrationes Codicum, *Νάριξ*, *πόλις*
Λοκίδος etc. Steph. 400 *Sallentinos* Heinl. cum aliis melioribus,

men inter populares suos, v. tiis, ad littus Italiae extremae
 inf. Excurs. II ad lib. VII. exterius, Locrorum Opuntio-
 Res ipsa multis in monumen- rum colonia, quorum erat
 tis antiquis, gemmis, numis vrbs Naryx vel Narycium, ex
 exhibita, ut exempla singu- aduerso Euboeae insulae. Lo-
 la laudare velle ineptum sit. cros Ozolas vrbis conditores
secreti fluminis h. e. in par- fuisse contendit Strabo VI,
 te secreta, ab hominum fre- p. 259 B. Sed communior
 quentia remota, fluminis Ti- opinio altera illa. v. Cluver.
 beris inf. VIII, 82 *per sil- Ital. p. 1301 sq. Sequitur ve-
 vam — viridi in littore.* ro poeta eam narrationem,

Caeterum obseruandum, qua qua ex Locris, Aiaceis Oilei
 verborum dignitate ignobile fociis, fuisse crediti sunt, qui,
 argumentum poeta ornauerit. dispersa ad Caphareum pro-
 394. Harpyiae praediction- montorium classe, in Brut-
 nem sup. 255. 365. respicit. tios essent delati. cf. Seru.
viam, rationem et exitum Aliter Lycophr. 1141. 1148,
 oraculi, ipsae res dabunt, et vbi cf. Schol. Vide *Opusc.*
 propitius erit Apollo, ora- *Acad. To. II. p. 46 sq. Eck-
 culi auctor. hel Doctrina Numor. P. I.*

397. *nostri maris*, Ionii Vol. II. p. 257.
 inter Epirum et Italiam. 399. 400. 401. *Sallentinorum*,
 Locri Epizephyrii, in Brut- qui ex antiquis Messapiis fue-

Lyctius Idomeneus; hic illa ducis Meliboei
Parua Philoctetae subnixa Petelia muro.
Quin, vbi transmissae steterint trans aequora
classes,

quem v. et quos laudat Burm. cum antea editum esset *Salentinos*: quae antiquior esse debuit scriptura. *Salantinos* Goth. text. quae antiquior fuit scriptura *Σαλαντινων* quod etiam ex numo laudatur: de quo v. Eckhel Doctrin. num. P. I. Tom. I. p. 145. *Phalentinus* Ven. *Salicanos* Sprot. *limite* Leid. vn. 401 *Lictius*, *Licius*, *Litius*, *Lycius*, *Lytius*; porro *Idomeneos*, *Idumeneus*, *Ydome-neus*, — *Melibroae* — *Philotetae*, *Philothetae*, *Phyloctetae*, *Philoctetae*, librorum stupores, quos ponimus, ut iis mature assuescant iuvenes. 402 *Petelia* Medic. et sic in numis et Graecis script. occurrit: *Πετηλία*; hoc itaque restitui. Vulgo *Petilia*, quod vulgare est. 403 *steterunt* alter Hamb. *naues* pr. Hamb. *puppes* Goth. pr.

runt, tractus erat in penin-
sula Calabria. Infederant eum
mox Cretensium coloniae; cf.
Strabo VI, p. 281 B. atque
has ad Idomeneum Troia re-
ducem, sed mox patria eiec-
tum (cf. sup. 121, et inf. XI,
265), nonnulli retulerunt.
cf. Varro lib. III Rer. Hum.
apud Valer. Prob. ad Ecl. VI,
31. (vnde Pompon. Sab. ad
h. l. petiit, et inf. ad v. 531.)
Lyctus aliquando inter in-
signiora Cretae fuit oppida.
Plin. IV, 12 iam Cerdas lau-
datus.

401, 402. *Petilia* vel *Pe-
telia* in Brutiis supra Croto-
nem a *Philoctete*, Herculis
comite, condita (hoc enim
est *subnixa muro*), cum Tro-

ia redux, vrbe patria, *Meli-
boea* Thessaliae, per seditio-
nem fugeret. cf. Strabo VI,
p. 254 A, quo loco appa-
ret, Lucanorum deinde pri-
mariam urbem eam fuisse.
Philoctetes dux Meliboeus
pro, *Meliboensis*.

403 — 409. Expectandum
erat, ut in hac Italiae ora
appellerent Troiani, et ex
voto sacrum diis facerent.
Hoc igitur certo ritu, velato
capite, qui Romanorum mos
erat, facere praecipit Hele-
nus. Religionis sanctitatem
cum iudicio et hic intexit
carmini Virgilius; mira enim
talis loci suauitas debuit esse,
si Romanorum quis in reli-
giosi ritus originem incide-

Et positis aris iam vota in litore solues:
Purpureo velare comas adopertus amictu; 405
Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc loci morem sacrorum, hunc ipse teneto;
Hac casti maneant in religione nepotes.
Ast, vbi digressum Siculae te admouerit orae 410
Ventus, et angusti rarefcent claustra Pelori,

404 *in litora* Medic. a m. pr. cum tribus aliis. 405 *Pur-
pureas* Doruill. a m. pr. 407 *occurret* Franc. *omnia* multi.
turbat duo. 408 *socios* Medic. a m. pr. 410 *degessum* Sprot.
et inf. 492. *amouerit* duo. *Siculis oris* Franc. 411 *rarefcent*
codd. Seruii inf. ad. 530, in Wall. superfer. vel *clarescent*. Parum
acute. *plaustra* P. Parrhaf. Illustrat. vff. Nodell Not. crit. p. 77.

ret. Illustrationem loci pete-
ex inf. 543. 545; subest ta-
men et hic antiqua fabula de
Diomedis vel Vlyssis in his
locis occurfu, quam Seru. ad
h. l. attingit et olim variis
modis tractasse videntur poe-
tae et scriptores. v. Plutarch.
Qu. Rom. c. 11, 12. T. II
Opp. p. 266 C et Auctor de
Orig. gent. Rom. c. 12. At
vide Excurs. I ad h. lib. sub f.
404. Scilicet appulsa classe ad
Italiam, in qua sedes habi-
turi erant, vota soluent diis
sacro facto inf. 543 sq. *in*
litore, ad Castrum Miner-
vae, supra promontorium
Iapygium. v. inf. 531. *vela-*
re sc. memento; Graeca el-

lipfi. Verius forte imperati-
va forma: ut inf. 545 *Et ca-
pita ante aras Phrygio ve-
lamur amictu*. 407. *omina*
turbet, captata ante rem sa-
cram. Turbari malis omini-
bus sacrificii religionem, et,
ut id caueatur, adoperto ca-
pite esse sacrificantes, notus
Romanorum mos fuit, cuius
originem poeta siue ex anti-
qua fama, siue ex ingenioso
commento ab Troianis repe-
tit. 409. *in religione*, in
obseruatione religiosi ritus, et
caste, *ἀγνῶς*, ut saepe, rite.

410 — 413. Flectendum in
aditu freti Siculi et auerten-
dum, ad exterius mare, cur-
sum et, ut tanto tutior ille

Laena tibi tellus, et longo laeua petantur
Aequora circuitu; dextrum fuge litus et vndas.
Haec loca vi quondam, et vasta conuolsa ruina,
Tantum aeui longinqua valet mutare vetustas! 415

412 *laeta* aliquot Pier. *petentur* Hugen. et Wall. a m. pr. cum Goth. sec. 414 et deest Parrhaf. ex Erf. *conuolsa* Gud. 415 In Wall. versus erat in margine adscriptus; idem *longaeva*. Ennium videtur ante oculos habuisse Annal. XV ap. Gell. IX, 14 *Postremae longinqua dies confecerit aetas*. Adde Lucret. II, 68. 69. duo *motare*, sollenni permutatione v. Burm.

lit, Siciliam ab oriente circumueniendam monet. Fretum appellat ex more *claustrum*. Proprie ea, quae densa sunt, transitum occludunt, hinc *densa* poetis, quae clausa plane, vt Gr. *πυκνόν* v. c. *πυκνόν πῶμα* Odyss. x, 285 *πυκνὸς καὶ θμῶνας* de bene occlusa hara; adeoque, ea, quae laxantur, aperiuntur, patent, *rarefcere* dixit poeta. Iam Seruius bene: *quia venientibus de Ionio (mari) propter curuaturam littorum clausae videntur angustiae, quae paulatim propinquantibus aperiri videntur*. Poeticae orationis genus ad oculorum sensus omnia reuocat. Simili modo *coire, coniungi*, et rursus *discedere, seiungi* et *disiungi*, dicuntur loca, quae ingressum habent. Ita et *aperiuntur* ea, quae e longin-

quo in conspectum veniunt, vt sup. 275 *aperitur Apollo*, et inf. 531 *portusque patescit iam propior*. Contra apud Lucan. III, 7 de discedente: *et dubios cernit rarefcere montes*: vbi idem est quod *vanesccere* vel *euanescere*. *Crescere, attolli, attollere se, surgere* dicuntur ea, quae alta sunt, iis, qui accedunt: vt *recedere*, si discedas: sup. 72. cf. inf. 552 et *abscondi* sup. 291. *mergi* apud Val. Fl. II, 6, 7. add. ibid. 430. 1. 442. 3. *dextrum litus Italiae*. Seruius: *nam de Ionio nauigantes, si fretum petant, dextrum teneant litus necesse est*. *Pelorum angustum* docte dixit pro freto ipso promontorium illud aluente.

414 — 419. De Italia ac Sicilia magno motu terrae

Disiluisse ferunt, quum protenus vtraque tellus
Vna foret; venit medio vi pontus, et vndis
Hesperium Siculo latus abscondit, aruaque et vrbis
Litore diductas angustio interluit aestu.

Dextrum Scylla latus, laeuum inplacata Charybdis 420

Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, et sidera verberat vnda.

416 *protenus* Heinl. reposuit cum Velio Longo et Leid. altero ac Rottend. pr. 417 *forent* Rottend. tert. *medio venit* Moret. pr. Parrhaf. *venit in m.* Ven. *media* Zulich. a m. sec. 419 *deductas* Medic. cum al. antiquis. Vir doctus Britannus (*Gentl. Magazine* 1764, p. 464) *litora diductas* emendabat h. e. quoad littora, resutatus mox ab alio p. 556. Neuter viderat, *litore diductas* esse idem ac mari, quod interuenerat, diductas; nam vbi litus, ibi mare. 420 *laeuom* Gud. *inplacata* aliquot Pieriani, et vnus Leid., quod non bene praeferbat Cerda. *implicata* quatuor Burm. cum Goth. tert. 421 *Obsidet atque imo barathri* Franc., sed talia exscribere piget. Mox *abruptum* Zulich. 422 *in abruptu* aliquot Pier. 423 *egerit* legebant viri docti (et sic Cerda), apud Pierium, qui recte monet, sequentia postulare *Erigit*; quod et per se exquisitius est. cf. inf. ad v. 576. *Elicit* Hamb. pr.

diremta vide loca ap. Cluuer. Sicilia I, 1. *ruina*, motu quoniam in iis angustis materrae. 416. *protenus*, continue, vt iam Seru., *διγνεως*, cum esset vna continens. v. Cerda. 417. *venit* pontus in medium cum vi. Val. Fl. I, 590 *cum flens Siculos Oenotria fines Perderet et mediis intrarent montibus vndae*. — 419. *litore*, mari, iam disiunctas,

Tom. II

aestu angustio, h. e. freto, re aestuat. cf. Seru.

420 — 423. Ex Homero adumbrata esse nemo dubitat, Odyss. μ, 73 sqq. 234 sqq. Variorum loca vides ap. Cluuer. Sicil. I, 5. Firmarunt ea alii, et nuper Spallanzani. (*Viaggi alle due Sicilie* To. IV.) Idem cum aliis docuit, *Charybdin* nihil aliud M m m

At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, et naui in saxa trahentem. 425
Prima hominis facies, et pulcro pectore virgo
Pube tenus; postrema inmani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

424 *Ast* tert. Rottend. cum Goth. pr. 425 *Ora exercentem* alter Hamb., quod a monacho rhythmicis versibus adfucto profectum lepide monebat Burmannus. *exhalantem* Ven. 426 *polchro* alter Hamb. *corpore* Montalb. 427 *pistrix* reuocauit Heinf. librorum auctoritate, qui vel *pistrix* vel *pistrix* exhibent; Vulgo pars codd. et edd. *pistrix*. cf. Heinf. *pistrix* per *s* non per *x* defendit Pompon. Sab. ad h. l. Commemoratur locum Seneca Ep. 92 *ut ait Virgilius noster in Scylla*. Quo sensu hoc dictum sit, v. in *Prooem. ad Cirin*. 428 *caudam* Ven. *commixta* Wall. et Zulich. a m. sec. Male. v. Burm.

esse, quam impetuosiores vndarum fluxum a septentrione in Austrum, ortis vehementioribus flatibus ab Austro, qui illum repellant; Scyllam autem scopulum, humanae forte olim formae, ad littus Italiae, versus Scyllaeum oppidum. Canum latratum assimulant fluctus scopulo illi, et lupos belluasque ex ea nasci narrare potuit antiquitas, quoniam loca plena sunt monstris marinis. cf. Seru. ad 420. *Dextrum* freti Siculi. *implacata*, pro implacabilis, ut solent poetae, saena. *sorbet*, ἀναρπάζει, in abruptum, profundum adeoque praeceps. cf. sup. I, 105 sq. *erigit*,

ἀνίστην, emittit, sed cum v. v. Odyss. l. c. μ, 105, ubi *ter in die*, τρις ἐπ' ἡμέραι, id fieri ait: sed hoc idem omisit altero loco 239 sq., ut adeo nec in Virgilio omisum mireris: in quo sufficit, *ter deinceps* hoc fieri.

424 — 428. Cf. ibid. 93. 94. 99. 100. Prominet spelunca Scylla superiore corporis parte et naues ad se attrahit. *Prima* superiore corporis parte. *postrema*, inferiore. *pistrix* omnino pro bellua marina, *commissa caudas delphinum vtero luporum*, h. e. habens coniunctas delphinum caudas lupinis cum corporibus, in quae virgineum pectus s. corpus de-

Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos et circum flectere cursus, 430
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, et caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris inplet Apollo,
Vnum illud tibi, nate dea, praeque omnibus

vnum

435

429 *Pachyni* scribitur in libris. 430 *Cessantes* Goth. sec. *fluctus* alii, notante Parrhasio. Praeferam suauiore orationem interpunctione: *Pachyni, Cessantem longos et circum flectere cursus*. 433 Alii iungunt: *si qua est Heleno prudentia vati, Si qua fides*. At pr. Moret. non ineleganter, iudice Heinfio, *Si qua est H. p., fatis Si qua fides*; ex non infelici errore. 434 *animam* Messius Arusianus. v. Burmann. Sec. ad Antholog. Lat. p. 125. *si verus* vir doctus coni., quem refellit Ouwers Noct. Hagan. p. 616. 435 *Vnum illud* Gud. a m. pr. *Vnum istud*

finis; simpliciter dic, virgineo corpori subiunctos lupos marinos fuisse protomis suis inter caudas delphinorum prominentibus. ut versu 432 elicias. *Canes autem marinae* videntur intelligendae. cf. Odyss. μ, 96. 97. Schol. Apollonii IV, 825. Variis modis ab Homero inde Scyllae facies exhibita, varie etiam in monumentis veterum; sufficit intelligere, qua specie Virgilius exhibuerit. De hac v. Exc. IV. Bucol. ad Ecl. VI, 75. Caeterum ad Virgilii de Scylla versus Miltonum suos *de Peccato (of the Sin,*

"*Ατην* dixeris) formasse, iam alii monuerunt.

429 — 432. Variavit Homericus l. c. v. 109. 110. *metas Pachyni* docte h. e. promontorium Siciliae australe, *cessantem*, morantem (ut Seru.), plus temporis in navigatione consumentem. *vidisse*, modus loquendi ab Homero ductus l. c. v. 87. 88 et saepe. *Canes* sunt qui paullo ante *lupi*.

433 sqq. Magno cum apparatu monitum a vate et inferri et enuntiari obserua. cf. inf. v. 546 sq. et Exc. X.

Praedicam, et repetens iterumque iterumque
monebo:

Iunonis magnae primum prece numen adora;
Iunoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus supera donis: Sic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relictâ. 440

in marg. Parrhaf: *Verum aliud* pr. Hamb. *proque omnibus* Me-
dic. et alii boni codd. (et Goth. duo) etiam Georg. Fabricii, et
sic Diomedes et Donatus; hocque receperat Heinf., sed reliquo-
rum librorum lectionem *praeque* reuocauit Burm., quod mihi vul-
garius videtur altero. 436 *Praedico* tres Burm. *iterum iterum-*
que multi sollenni vitio. 437 *I. sacrae* Hamb. pr. 439 *S. f.*
votis Wall. a m. pr., quod erat in codd. Pierianis et in libro Do-
nati. 440 *metire* aliquot Heinf. et Pierii, vt sit dictum, quemad-
modum *metiri viam*, *pelagus*, *emensus iter* etc. Sed recte Pier,
et Burm. vulgatum praeferunt. cf. not. Nonnulli vitiose *metiere* vel
meçiere.

437—440. Tale praecep-
tum Phineus dat Iasoni apud
Apollon. II, 425. vt Guell. ad
h. l. monuit. In praecepto
autem hoc de Iunone omni
studio placanda respexit poe-
ta religionem, qua Romani
aliquando Iunonem praeci-
puo honore prosequuti sunt,
et in Capitolio cum Ioue et
Minerua coluerant; quo spec-
tare videbimus, et illa XII,
840 *nec gens vlla tuos ae-*
que celebrabit honores. ca-
nere vota, facile apparet,
esse, facere vota, preces.
Dixisse videtur poeta ad eam
rationem, qua vota formula
sollenni, adeoque *carmine*,
fufcipiuntur: quod iam Bur-
mannum obseruasse video.
libens est in formulis sacris
προθύμως, adeoque nec par-
ce, nec supine. *dominam*,
deam, *δέσποιναν*. *supera*,
expugna sacris factis; hinc
victor. fines Italos mittere,
dimitteris, discedes, Italiam
adibis. Est Graecum *πέμ-*
πεσθαι de nauigatione. Vi-
des in his poetae artem.
Praeftruit enim et praepa-
rat sibi descensum partim ad
tempestatem lib. I Iunonis
fraude excitatam, partim ad
Didonis amores, quibus Iuno
impeditum Aeneam retinere
in Libya volebat, (Bene hoc

Ihuc vbi delatus Cumaeam adcefferis urbem,
Diuiñosque lacus, et Auerna sonantia siluis:
Insanam vatem adspicies; quae rupe sub ima

441 *Cumaeum a. urbem* alii cum Seruio. cf. Burm. 442 *Auerna*
τα, *Auerna loca* ap. Lucret. VI, 740. iterum V, 732. VII, 91.
Graecis est *ἡ Ἀογνὸς λίμνη*. vnde *Auernus* lacus. Tandem et
lacus Auerni vt ap. Liu. XXIV, 12. 443 *Insanem vatem* Sprot.
adspicias Exc. Burm. *sub ipsa* alter Hamb.

obseruauit iam Holdswor-
thius.) et ad incendium clas-
sis lib. V, 604.

441 sq. Cf. inf. VI pr. *di-*
uiños lacus, Auernum, vt
statim addit: *Auerna*. Iam
Auerna sonantia siluis, pro-
num est *in siluis* intelligere.
Sed de *lacu*, non de flumi-
ne, agitur. Itaque accipien-
dum, sonantia siluae strepi-
tu, qua ille lacus erat inclu-
sus; nam inf. VI, 238 *la-*
cu nigro nemorumque te-
nebris; et sic VI, 704 *vir-*
gulta sonantia siluis. adeo-
que est quod in vulgari:
Auernus inter sonantes sil-
uas (vti inuerfa ratione in
Orph. Argon. 1131 *παταγῆ*
δὲ παρ' ἑχέδαισιν ποταμῶν
Δένδρεα, malim intelligere
arbuta in ripa, Acherontis
strepitu resonantia. Variat
autem hoc, quod locis infe-
ris modo amnes flagnantes
ac silentes, modo strepen-

tes tribuuntur.) Hoc malim,
quam dicere, poetam Auer-
num lacum, qualis nunc erat,
repraesentasse, continuatum
cum Lucrino, et, infafo per
huius fauces, mari; vnde
Georg. II, 163 *Iulia qua*
ponto longe sonat vnda re-
fuso, *Tyrrhenusque fretis*
immittitur aestus Auernis,
v. ibi not. *diuiños* autem
lacus vel omnino sacros, con-
secratos, cum Seruio, acci-
pies, vel propter vicinam Si-
byllam diuinam vatem; mox
443 *insanam ἐνδεδιζέσσαν*,
ἐνδεδον, quod semper substi-
tuendum, vt semel monea-
mus; cum de furore, insa-
nia, vatum agitur. *rupe sub*
ima, in antro, mox 450 *ca-*
uo saxo. notas, literas, et
nomina, verba, adeoque
quod in vulgari sermone,
verba scribit. cf. Georg. III,
158. *Continuoque notas et*
nomina gentis inurunt. De
re cf. ad v. 457.

Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
 Quaecumque in foliis descripsit carmina, virgo 445
 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
 Illa manent inmota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verum eadem, verso tenuis quum cardine ventus
 Impulit, et teneras turbauit ianua frondis,
 Numquam deinde cauo volitantia prendere
 saxo, 450

Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.
 Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti;
 Quamuis increpitent focii, et vi cursus in altum

444 *et carmina* Parrhaf., sed v. Burm. 446 *Degerit* Medic.
se clausa Exc. Burm. *reliquit* vulgo ante Heinl. cum parte codd.
 448 *carcere* pr. Hamb. *vento* Menag. pr. 449 *turbauit fla-*
mine ingeniose coni. Io. Schrader. in Schedis. 450 *saxa* Medic.
 451 *nec iungere* Zulich. *carmina iungere* duo. 452 *aedem-*
que Gud. a m. pr. 453 *Haec t.* in marg. Parrhaf. *fiant d.* Hu-
 gen. *tantae* multi, sed male. 454 *increpitant* tres Heinl. et
 vn. Goth. *vi ventus* Leid. pro var. lect. ex v. 356. *et tua cur-*
sus Witt.

445—452. *Digerit in nu-* *situs* positus et ordines folio-
merum, ordinat, disponit in rum, reponere ea in sua lo-
 ordinem, vt bene Seruius, ca. *inconsulti* h. l. quibus
 et vt patet v. 447, atque consultum, responsum non
 antro includit. 445. *carmi-* est. Seruius: sine responso.
na non pro versibus: sed 453—457. Colorem ora-
 vaticinia. *ventus tenuis*; or- tionis illustrabit comparatio
 nat epitheon, a natura, pu- loci Callim. in Del. 318 sqq.
 to, venti sumtum, saltem *Oὐχ οὐτῶ* etc. *Dispendia*
 hoc dignius poeta, quam vt proprie sunt temporis. *Vo-*
 sit: si vel parum venti im- *cant aurae vela* supra v.
 missum fuerit. *ianua* mota, 356, cum ventus secundus
 motaque cum ipsa, aura. spirat. Quoniam talis ven-

Vela vocet, possisque sinus implere secundos; 455
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas.
 Ipsa canat, vocemque volens atque ora resoluat.
 Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
 Et, quò quemque modo fugiasque ferasque la-
 borem,

Expediet; cursusque dabit venerata secundos. 460
 Haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.
 Vade age, et ingentem factis fer ad aethera
 Troiam.

455 *vocet* Medic. a m. sec. Gud. cum aliis; et sic Seruius
 cum Pompon. Sab. legerat; male. 457 *canet et resoluet*, qua-
 tuor Burm., quod possit placere; sed *Ipsa canat* sc. poscas. inf.
 VI, 76 *Ipsa canas*, oro. *canat et resoluet* Gud. *volensque ora*
 Parrhaf. *ipsa ora* duo Burm. Versus hic et sup. 446 aberat a
 Voss. 459 *Et quocunque m.* Witt. *Ex quo et expediat* Franc.
effugias aliquot Pier. 460 *veneranda* Wall. ex interpr. *vener-*
rata sacerdos ed. Ven. et aliquot codd. ap. Pierium et Burm. cum
 Goth. pr. ex compendio scripturae *scdos*. 461 *moueri* Ven.
 462 *fatis* septem codd. Burm. et Goth. alter a m. sec.: et sic au-
 guror poetam maluisse. Nam in *fatis* hoc esse, vt Troia reuocetur,
 vbiq; inculcare amat; idque totius carminis oeconomia postulat.

tus cursum facit, et ad navi- etiam antra erant pro do-
 gationem instituendam vocat, mibus.
 h. l. ipse *cursus* vela vocat 458—460. v. inf. VI,
vi, ex βίη, βίηφι, h. e. σὺν 83 sqq. Non tamen satis di-
 βίη, βίηως, vehementer. *si-* ferte ibi videri possunt expo-
 nus *secundos* velorum doc- sita ista: *Et quo quemque*
 te dixit vento secundo infla- *modo fugiasque ferasque*
 tos. *ipsa*, non foliis vaticinia *laborem*, nisi forte in illis:
 mandat. Natam autem hanc *Tu ne cede malis — via*
 fabulam antiquissimis tempo- *prima salutis — Graia pan-*
 ribus puta, quando scribendi *detur ab vrbe*. Mox 460
 materia erant palmarum aut *venerata*, poetarum more
 aliarum arborum folia. Tum *passive*, ex antiquo sermone,

Quae postquam vates sic ore effatus amico est:
 Dona dehinc auro grauia sectoque elephanto
 Imperat ad nauis ferri, stipatque carinis 465
 Ingens argentum, Dodonaeosque lebetas,
 Loricam confertam hamis auroque trilicem,

463 *affatus* multi ap. Burm., male. *effart* proprie de vatibus. Seruius, ut solet, ex augurali disciplina repetit: *Ergo*, subiicit, religioso verbo voluit uti, qui potuit dicere: *Quae postquam vates sic ore est fatus amico*. est deest pr. Hamb. 464 *Dona dei hinc* ed. Iunt. *grauida* Giphani. in Ind. Lucret. *sectoque* Franc. *elephante* Zulich. 465 *catentis* pr. Menag. 466 *Dodoneosque* aliquot libri: *Dodoneasque lebetas* fere omnes; ante Pier. *lebetes*, quod pauci libri habent. *lebetos* Franc. Est autem Δωδωναίος.

vel inuocata ac rogata, ut dationem obserua. 466. *in-*
 cursum secundum *det*, h. *gens argentum* pro vulgari,
 monstret, doceat, quomodo *ingens argenti pondus*, aut,
 ille obtineri possit. ut sequentia declarant, *vasta*

463—471. Munera hospitii *ingenti argenti pondere* —
 ab hospite data ex Homero *lebetes Dodonaeos*, h. e.
 animo tene; conf. Odyss. 2, quales sunt in templo Iouis
 309 sqq. inprimis 2, pr. Adde *Dodonaei*. Hoc, puto, sim-
 Cerdam. *auro grauia*: sig- plicissimum. Porro 467 *Lo-*
 natur pondus ac perinde pre- *ricam confertam hamis*, h.
 tium. *secto elephanto*, πρι- e. catenulis se inuicem mor-
 σς ἐλέφαντος Odyss. 2, 195. dentibus, ἀλυσιδωτόν, *au-*
 2, 564 h. e. ebore in lamel- *roque trilicem*, h. e. iisdem
 las secto adeoque omnino hamis triplicatis et quidem
 elaborato, polito, *grauia*, aureis. Ductum a textura,
 nunc in ebore simpliciter co- cum trinis filorum ordinibus
 piose instructa, ornata; quod textum sit, τριμύτων. cf. inf.
 in generaliori notione conti- ad V, 259, adde VII, 639
 netur. *stipat* plus, quam in *clipeumque auroque trili-*
 nauim imponit, ut inf. 485 *cem Loricam induitur*, qui
onerat. Tum ornatum ver- locus me reuocat, quo mi-
 borum et munerum commuen- nus, quod malim, quodque

Et conum insignis galeae, cristasque comantis,
 Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces; 470
 Remigium supplet; socios simul instruit armis.

Interea classem velis aptare iubebat

· Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.

Quem Phoebi interpret multo conpellat honore:

467 *confortam* Reg. *squamis a. tr.* Seru. IV Georg. 91.
 469 *Sunt haec* Franc. 471 *instruet* Medic. Versus idem fere
 inf. VIII, 80 *geminasque legit de classe biremes*, *Remigioque*
aptat, *socios simul instruit armis*. 472 *classim* Sprot., ut et
 sup. v. 5. *classes* pr. Hamb. 473 *vento fieret* Parrhaf. *ferenti*
 multi ap. Burm. et sic Goth. alter; male h. l. nam de vento secundo
 agitur, ut bene Seru. 474 *amore* Hugon. et pr. Moret. pro var.
 lect., et ita alibi variatur. Burm.

Seruium facere video, iun-
 gam: *Loricam trilicem*,
confertam hamis auroque.
 468. ornate galeam designat
 a partibus, quae inprimis
 eam commendant. *parenti*
 Anchisae. 470. *duces*, ma-
 gistros equorum, agalones.
 cf. inf. X, 574. Seru. *socii* de-
 clarare putantur *remigium*.
 De hoc tamen dubito. In
 heroica aetate remiges non
 sunt serui; sunt ipsi heroes,
 nunc ipsi Troiani; at supple-
 ri potuere *remi* ipsi et refici:
 et iidem sunt *arma* v. 471.
 Itaque *remigium* nunc est
 ipse remorum apparatus, ut
 l. l. VIII, 80 et Ge. II, 201.
remigiis, remis actis.

TOM. II

472. 473. *Anchisae* auc-
 toritate etiam h. l. res geri-
 tur. cf. ad v. 266. 267. *ve-*
lis sexto casu accipias, ut sit
 naues instruere, adornare,
 velis vento excipiendo ex-
 pansis. Sic *biremes remigio*
aptare, inf. VIII, 80. Vul-
 gare est: *aptare*, apta red-
 dere, *remigium*, *vela*, in
nauib. Sequitur autem in
 hoc historiae fidem. Nam ex
 Epiro Troianos colonos viam
 Aeneae ad Italiam monstra-
 se, antiqua ferebatur narra-
 tio, v. Dionys. I, 51 (p. 41)
 cf. Exc. I sub f.

474—481. *honore*, ver-
 bis honorificis, alias *honor*
verborum, *Coniugio*, ho-

Nnn

Coniugio, Anchisa, Veneris dignate superbo, 475
 Cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
 Ecce tibi Ausoniae tellus: hanc adripe velis.
 Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est;
 Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
 Vade, ait, o felix nati pietate! quid ultra 480
 Prouehor, et fando surgentis demoror austros?
 Nec minus Andromache, digressu maesta supremo,
 Fert picturatas auri subtemine vestis,

475 *Anchise* Priscian., sed vid. Heinf. *Anchisae* Medic., sed *e* expuncta, et Mentel. pr. 477 *eripe* Ven. *repete* Goth. tert. 478 *praeterlabare* quinque ap. Burm. cum edd. Ven. et lunt. *vt praeterlabare* quatuor, sed recentiores. 480 *Vade age o f. n. p. quod* Medic. a m. pr. 481 Imitatus est Auienus fab. XVI, vt Heinf. notat. 483 *subtegmine* et *sub tegmine* libri fere etiam b. l.

nesto voc. vitur. *bis*, semel excisa ab Hercule Troia, propter Laomedontis perfidiam. *arripe velis*, versus hanc ab Epiri littore dirige naues, cf. inf. 552, vt tamen nunc quidem littora modo legas. *quam pandit*, oraculo designat. *prouehor*, sermone progredior. *demoror austros* orientes, h. e. vos demoror, quo minus *austri* vtamini.

482—485. Poterat haec supra subiicere v. 470. Mira tamen cum arte vitur Andromaches affectu. cf. sup. ad 337. *digressu supremo*, exquisite, proprie est supremum, vltimum, digressus mo-

mentum. 483. *picturatas auri subtemine vestes* vtrum de textili an de acu picto opere accipias, dubitare possis. Nam vtroque modo *picta vestis* dicitur; interdum adeo simpliciter pro distincta coloribus et variegata. Si de textili opere accipis: *subtemen aureum* proprie dictum est; et *Phrygia chlamys* acu picta; *vestes* autem erunt stragulae. Sin *pictas acu*, scilicet Phrygio opere, vestes accipere mauis: erit in illis ipsis *Phrygia chlamys*; *subtemen* autem simpliciter pro filo; et *textilia dona* (ex Homericis *ἑσθητά* ἢ *ἱφάν.*

Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit
 honori;
 Textilibusque onerat donis, ac talia satur: 485
 Adcipe et haec, manuum tibi quae monumenta
 mearum
 Sint, puer, et longum Andromachae testentur
 amorem,

484 *Ausonio* Goth. tert. a pr. m. *chlamyden* alter Mentel. *nec cedit honore*: sic Scaurus legebat apud Seruium, siue is inter eos fuit, qui Aeneidem recensuerunt, siue hanc tamquam grammaticus emendationem proposuit. Venit ea lectio in Gudianum, probata Heinfio mihiq. non minus pro vera habetur: siue vt sic accipias: *nec cedit honore* sc. verborum, ad coniugis exemplum v. 474 *Quem Phoebe interpretis multo compellat honore*; siue vt cum Scauro, qui ita explicabat: non cedit Heleno liberalitate et munificentia, cf. Pompon. Sabin. Heumannus olim totum hemistichium ab aliena manu esse putabat; et sustulerant id iam alii ante Cerdam; nec ipse ab iis dissentio; video etiam Brunckium accedere; potuit quoque totus locus a poeta affectus tantum, non autem curis secundis elaboratus esse: apposuerat forte duo hemistichia; poteratque versus sic constare: *Et Phrygiam Ascanio vestem; tum talia satur*. In Mentel. pr. erant tantum illa: *nec cedit*. 485 *Testilibus* in nonnullis scriptum. *quae* deest Graeu. 487 *Andromachae* Heinf. e scriptis et grammaticis. Eo alludunt Medic. et alii: *Andromache*. Vulgo *Andromaches*. Wall. *Andromachen*. Duo Burm. *testantur*, tres alii *honorem* procliui lapsu.

την) mox ab his diuersa sunt. 484. *nec cedit honori*, si verum est, aut cum Seruio explicandum, *tanta dat munerera, quanta merebatur Ascanius*: hoc enim est honori non cedere, *parem esse meritis accipientis*; aut non *cedit honori* sc. munerum, quo prosequutus erat Helenus Anchisen; vt Andro-

mache Ascanium nunc non minus honorifice muneribus hospitalibus impertiat. Possis etiam *verborum honorem* huc aduocare ex v. 474; est tamen hoc longius petatum. Sed v. Lect. var.

486—491. Reminiscitur et hic mater dulcissimi pueri, atroci morte sibi erepti. Locus inter paucos dulcissimi

Coniugis Hectoreae. Cape dona extrema tuorum,

O mihi sola mei super Aftyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat; 490
Et nunc aequali tecum pubesceret aevo.
Hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:
Viuite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.

490 tenebat legit Rufinian. de figg. p. 28. gerebat Nonius in super, sed ferebat Priscianus, Diomedes, Macrobi. cum libris scriptis; et firmat Burm. inprimis ex Statii imitatione I Achill. 339. 492 His et affabor sec. Moret. degrediens Sprot. v. sup. 410. abortis plerique Pier. et nostri Goth. 493 parata Ven., et si Achill. Stat. ad Tibull. II, 4, 1, h. e. constituta et parta. Sed praestat vel sententiae vi alterum: nam peragere dicimur imperata, iniuncta, mandata, labores. Memineris illud inf. IV, 653 Vixi, et, quem dederat cursum Fortuna, peregi, et fortuna h. l. idem quod mox fatum, quod iam notatum Pomponio Sabino. Porro distinguit Cerda cum aliis: Viuite. Felices, quibus — iam sua! cf. Burm. Minus bene. Sed: Viuite felices vos, q. — iam sua, exquisitius.

affectus, etiam sententiarum ac verborum dilectu, inprimis adiuncta declarantium, et multo magis si parentis sensum et affectum habeas. manuum monumenta meorum, cum dignitate, pro manuum mearum opere ex Od. 6, 126 Μνημ' Ἑλένης χειρῶν etc., qui locus Virgilio obuersabatur. 488. dona extrema tuorum, popularium et amicorum. super, quae superes, περιούσα, περιγεγενημένη. 490. Sic oculos, sic

ex Hom. Odyss. δ, 149. 150, ubi Menelaus de Telemacho Vlyssi comparato: κείνῃ γὰρ τοιοῦδε πόδες etc. est autem exquisitè dictum pro, tales oculos habebat, tales manus etc. v. 491 pubesceret ornatius quam esset; Eurip. Ion. 354 Σοὶ ταυτὸν ἤβης, εἴπερ ἦν, εἴχ' ἂν μέτρον.

492 — 499. Durum habere pectus necesse est, cui hi verus miserationem nullam faciant. fortuna peracta, proprie fortunae cursus. v. V. L.

Vobis parta quies: nullum maris aequor arandum; 495

Arua neque Ausoniae, semper cedentia retro,
Quaerenda. Effigiem Xanthi Troiamque videtis,
Quam vestrae fecere manus; melioribus, opto,
Auspiciis, et quae fuerit minus obuia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arua, 500
Intraro, gentique meae data moenia cernam:
Cognatas vrbs olim, populosque propinquos,

495 arandum est Parrhaf. 496 Arua nec Parrhaf. et Goth. tert. 498 Quae sec. Moret. 499 fuerint Gud. cum aliis Heinfl. et Burm. etiam apud Seru. Ita auspicia minus obuia Graiis essent, quae a Graecorum auspiciis ac fati non aequae, atque ante, vincerentur, nec iis essent inferiora. 500 Sic q. Goth. tert. et vicina Witt. a pr. m. 502 Cognatasque ante Heinfl., sed quae abesse a codd. monuerat iam Pierius. qui aliquot Heinfl.

496. semper cedentia retro. nes, quibus obstitit Ilium et inf. VI, 61 Iam tandem Italiae fugientes prendimus oras. 497 — 499. cf. sup. 349 sq. quae fuerit minus obuia Graiis: h. periculis a Graecorum hostili impetu exposita. Sensus recte exponit Seru. id est, quae nullum patiatur excidium; 500 — 505. Ingeniose poeta alludit ad ea, quae paullo ante euenerant. Post pugnam Actiacam Octavianus Nicopolin condidit, contractis in eam Acarnanibus, eamque liberam et cognatam civitatem esse iussit. v. Excurs. XIII ad h. l. Haec tamquam

Epiro, Hesperia, (quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus) vnam faciemus vtramque
Troiam animis. Maneat nostros ea cura ne-
potes. 505

Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Vnde iter Italiam, cursusque breuissimus vndis.
Sol ruit interea, et montes vmbrantur opaci.

503 *Epiri* Voss. *Epiro Hesperiam* Medic. Gud. a m. pr. duo Moret. pr. Rottend. et Zulich. An olim fuit *Epirom*, *Hesperiam*,? — *populosque verendos* Sprot. 505 *Troianis*. M. alter Hamb. 506 Vir doctus Britannus volebat versus 506. 507 collocare post 520; repugnare enim inter se, quod prouecta dicatur classis et tamen mox adhuc in littore moretur. At v. not. *Prouehimus* Leid. vn. v. sup. v. 72. 508 et deest Wall.

ab Aenea in antecessum constituta exponuntur. *data* sc. fato *moenia*. v. sup. 255. Mox *cognatas vrbes populosque propinquos Epiro et Hesperia*, — *vtramque* (retulit ad sequens, pro *vtrosque*, ex vtraque ciuitate, Buthroto et Roma, a Lauinio oriunda) *faciemus vnam animis Troiam*. *Populos Epiro, Hesperia*, accipio, populos in Epiro h. e. Epiri et Hesperiae. Vides me apodofin post *cernam* statim aspiciari, quod iam Cerdam fecisse animaduerto. Vt Burmannus post Heinf. cum Servio interpunxit, procedit prius membrum vsque ad *Atque idem casus*; vt sit, *cernam*

moenia, Cognatas vrbes populosque propinquos. Atqui sic et structura et sententia fit asperior aut nulla. *Hesperia quibus et propinquos Epiro* iungunt alii, quod proflus ferri nequit. Etiam Burmannus illustrat *Dardanus Hesperia* h. e. Hesperia (*Ἑσπερία* cf. Seru.), quod locum hic vix habet. A *Dardano* autem Troianos omnino originem habuisse, adeoque et illos, qui Epirum, scil. Buthrotum, cum Heleno tenebant, et hos, qui cum Aenea Italiam petebant, supra vidimus v. 167.

506—511. Postquam Buthroto soluerant, legendo litus ad montes Ceraunios pro-

Sternimur optatae gremio telluris ad vndam,
Sortiti remos, passimque in litore sicco 510
Corpora curamus; fessos sopor inrigat artus.
Necdum orbem medium Nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnis
Explorat ventos, atque auribus aera captat;

509 *Sternimus* ed. P. Dan. *ad vndas* Ven. 511 *f. f. occupat* Voss. repetitum, ait Burm., ex IV Georg. 198. 512 *atra* alter Hamb. *horas atra* Ven. *horis apta* Goth. pr., non malo lapsu. 514 *vrbus* Goth. pr.

cedunt. Hic sub noctem descendunt in littus, scilicet, vt, cum mutandus iam esset cursus, ventum secundum excipiant. *vmbrantur* ex *συν-σθαι* vel *συνάγεισθαι* Homeric. cf. Od. γ. 487 et al. Quae sequuntur, ex Od. ι. 168 sq. illustrantur. *Sortiti remos*, per sortem diuisi ad officia remigandi. *Seru.* vt adeo pars in naui ad remos pernoctaret: aut, quod verius esse arbitror: nos, qui eramus *sortiti remos*, qui diem remos agitando exegeramus, *sternimur* etc. *irrigat*. sup. I, 692. Venus *Ascanio placidam per membra quietem irrigat*, infundit. At nunc est, perfundit membra somno.

512—517. Traiectum ex Epiro ad Italiae littus iusta

mensura vt declararet poeta: media de nocte classis soluitur. *Necdum Nox subibat orbem medium*, euecta erat coelum (cf. Excurs. ad II, 8. 9), *acta horis*, exquisitely pro horis exactis. Quem poetici sermonis vsum nisi teneas, possis *Noctem*, siue eius *bigas ab Horis actas*, suauiter rerum specie, intelligere. At Horae iungunt currum, non regunt; si bene memini. Media autem nocte, quando scilicet aura, inprimis in plagis maritimis, oriri vel mutari solet, ventus recte exploratur a gubernatore; et *auribus auram captat*, ex leni aeris motu, in fluctuum ac velorum strepitu. At Servius: *naturale enim est, vt, a qua parte flaturus est ventus, ad eam auris admota frigidior fiat. tacito*

Sidera cuncta notat tacito labentia coelo, 515
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Tri-
ones,

Armatumque auro circumspicit Oriona.

Postquam cuncta videt coelo constare sereno:

515 notant Sprot. tacita Gud. 516 Pliadasque H. codi-
cum pars apud Pierium, Heinf. et Burm. cum binis Goth., neque
aliter Macrobius legerat V Sat. 2. Sed repugnat id metro. Idem
versus. sup. lib. I, 744 cum simili varietate. septemque triones pr.
Hamb. 517 circum aspicit Goth. sec.

coelo, quia noctu: cf. Seru. autem poeta vno loco sidera,
ad totum h. v. et notat, ἐσο- non quae vno tempore con-
pᾶ. gemini triones, vtraque spicua sint, oriantur et occi-
vrsa. Sed de hoc et de toto dant; sed e quibus partim
versu 516 v. sup. ad I Aen. tempestatis mutationes om-
744, vbi idem versus. Ar- nino ac victi veteres augura-
matum auro Orionem, χρυ- bantur, partim, quorum con-
σάορα, quia, vt bene Seru., spectus nisi puro ac sereno
et balteus eius et gladius coelo nullus est. cf. v. 518;
clarissimis fingitur stellis. adeoque, cum ea sidera om-
Commentarii loco sit Aratus nia nunc Palinuro in oculos
a Germanico versus: Primus incurrant, securitatem coeli
in obliquo rapitur sub pec- serenit inde captat. vid. Ma-
tore Tauri Orion: nonnulla crob. Sat. V, 11. cf. I Georg.
magis vicina notabit Stella 394. 395 et mox v. 518 coe-
virum, sparsae quum (f. lo sereno. Caeterum in his
sparsaeque in) toto corpo- vers. Homerum ante oculos
re flammae. Tale caput, habuit, egregie tamen or-
magnisque humeris sic bal- navit ac variauit, Odyss. ε,
teus exit, Sic vagina ensis, 270 seqq.; Virgilium vero
pernici sic pede fulget. Ex Ouid. Met. III, 594 sq.
Arat. Phaenom. 586 sq. — 518—520. Omnia videt
Lucanum I, 675 iam Seruius constare, composita et tran-
laudavit: Ensiferi nimium quilla esse; nihil, quod in-
fulget latus Orionis. Posuit constantiam et varietatem

Dat clarum e puppi signum; nos castra mouemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas. 520
Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis:
Quum procul obscuros colles humilemque vide-
mus

Italiam. Italiam primus conclamat Achates;

Italiam laeto socii clamore salutant.

Tum pater Anchises magnum cratera corona 525

520 tendimus alter Rottend. 521 Tumque Franc. 522 Tum
procul idem cum Oudart. o. montes Parrhasi. 523 primum sec.
Moret. conclamant primus Doruill. Statii imitationes IV Theb.
807. III Silu. 2, 23 laudat Burmann. 524 laeti sec. Moret. et
Goth. socii laeto quatuor Burm. et vnus Goth.

coeli ominetur, occurrere. nunt: quia vela naus alae
Videtur ante oculos fuisse esse videntur.
Lucret. IV, 462 Et sonitus 521 sq. Ad Castrum Miner-
audire, seuera silentia noc- vae appellunt Troiani, sub
tis Vndique cum constant. Hydrunto: quo loco planum
At Seruius sic reddit: omnia ac molle littus; hinc humi-
videt habere coelum quae lem Italiam; siue quia pro-
significant serenitatem. — cul ex alto visentibus terra
519. dat clarum signum. semper humilis videtur. cf.
quale hoc fuerit, quaerunt sup. ad v. 76. cf. Seru. vnde
interpretes, num face subla- Pompon. Sab. sua hausit.
ta, an tuba. hoc haud dubie 525 sq. Aliter quam de co-
verum, et probat Burmann. rona vera crateri ex more sa-
sup. 239. dat signum spe- crorum imposita vix haec vi-
cula Misenus ab alta Aere dentur posse accipi; etsi du-
cauo. castra exquisite de bitatio animum subit, vnde
copiis nauticis in littore ten- in alto florum copia fuerit.
dentibus. Similia alibi v. Cer- Sed hoc forte calumniari est.
da. velorum alas h. e. ex- cf. sup. ad I, 724. Cum to-
tremas velorum partes, laci- to autem loco comparandus
nias, angulos. Vulgo expo- Pindarus in diuino de Argo-
T o m. II O o o

Induit: inpleuitque mero; diuosque vocauit
Stans cella in puppi.

Di, maris et terrae tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatae aerae, portusque patescit 530
Iam propior, templumque adparet in arce Mi-
neruae.

Vela legunt socii, et proras ad litora torquent.
Portus ab Euroo fluctu curuatus in arcum;

526 *vocabat* Wall. 527 *Stant* Medic. *prima in puppi* Gud. pro diu. lect. quod probat Heinl., vt varietur hemistichium, quod et VIII, 680. IX, 261 recurrit. 529 *venti* Montalb. ab interpolatore. *v. vel nobis* Zulich. *facilem vento* Dornill. *et adspirate* Wall. *secunde* alter Rottend. 530 *Crebrescunt* multi et hic male. cf. ad Georg. I, 359. 531 *que* abest a Leid. 532 *et* deest Wall. *prioris* Goth. sec. a m. pr. *ad l. vertunt* tres Burm. 533 Vulgo *Eoo*. At *Euroo* omnes paene codd. Pierii, Medic. et

naut. carmine Pyth. IV, in nona Strophe: *ἐπεὶ δ' ἐμβό-
λῃς κρέμασαν ἀγυῖας* etc. vll. 544 sq. Quod autem *in puppi* stat, hoc inde illustrandum est, quod in puppi tutela collocata erat, h. e. signum numinis, cuius tutelae nauis erat credita; vna cum foculo aut ara. Ad hanc igitur libatio et preces fiunt.

529. Afferte, date, *viam* navigationem faustam *vento* h. e. vento secundo immisso; et adspirate, fauete, propitii. Verba singula cum dilectu. Mox 530 *portus patescit*, ad oculorum sensum.

v. sup. ad 411. 531. 2. Ad seqq. cf. Dionys. Halic. I, 51, Strabo VI, p. 281 B. et Excurs. de *Error. Aen.* sub f. Adde Cluuer. Ant. Ital. pag. 1240 etc. *Portus* est *Portus Veneris*. *Arx* pro monte (vt sup. 336. v. sup. ad 521), in quo templum Minervae erat, quod Idomeneus condidisse ferebatur (Pompon. Sab. ad v. 530 *Portus Aetnei*. leg. *Idomenei*). 532. Ad verba compares sup. v. 207. *Vela cadunt, remis insurgimus*.

533—536. *Portum Veneris* describit satis ornate: situs

Obiectae falsa spumant adspargine cautes:
Ipse latet; gemino demittunt brachia muro 535
Turriti scopuli, refugitque ab litore templum.

caeteri vetustiores Heinl. et 'sex Burm. Noua tamen ea forma ab *Eurus*, et si analogiam habet in *Arctous*, *Lesbous* et al., et confunduntur fere *Eurus* et *Eous*; poteratque primo erratum esse *Euo* pro *Eoo*, vt *Eo* est in pr. Hamb. et in multis *Euro*. Vide Heinl. ad h. l., qui *Eoo*, quod vulgatae edd. habebant, cum Pierio retinuit; non tamen, nisi in tribus quatuorue, iisque recentioribus libris, illud repererat; adde duo Goth. at alter *eroo*. *Euroo* tamen etiam Seruius interpretatur; et vsus est ea voce Priscian. in Periegesi, v. 871. *statu* Exc. Cort. ex Hamb. sec., idque videbatur in Parrhaf. fuisse, in quo etiam *Eoo* repositum erat. *curuatur* aliquot Heinl. et Burm. cum edd. Ald. Iunt. *sinuatur* sec. Moret. 534 *adspargine*, antiqua forma, reposuit Heinl., Medic. et Gudiano, Grammaticisque Velio Longo et Nonio auctoribus. Vulgo *aspergine*. De voce Burm. laudat Barth. ad Stat. II Theb. 675. Goth. sec. *vertigine*, quod absolute ita dictum equidem non memini. 535 *demittunt* plerique codd., excepto tamen Medic. et nonnullis aliis. *deducunt* ed. Ven. Porro *Late patet* male Donatum legere, in Seruianis notatum: quod tamen in nostro Donato non occurrit. 536 *Erecti* sc. aliquot Pier. *ab litore* idem ex antiquis, et Heinl. e potioribus. Vulgo *a litore* vt in vno Goth.

est versus Orientem. Efficitur ille sinuoso littoris flexu, scopulis vtrinque procurrentibus in mare et incurvantibus se, vt vtrinque pro mole sint portui praetenta, ad quam maris ex alto allisi fluctus extrorsum franguntur. *Euroo fluctu* ab *Euro*, vt, *Arctous*. v. var. Lect. *scopuli turriti*, in turris modum alti, *demittunt brachia muro gemino*, ab utroque portus latere procurrentes in mare sensim decrescunt; Ea-

dem fere sup. I, 162 sq. *Hinc* atque *hinc vastae rupes geminique minantur* *In coelum scopuli*. cf. Odyss. II, 87 sqq. *brachia* bene tribuuntur scopulis, quoniam ambiunt portus latera, eumque a fluctibus et procellis tutum praestant. iidem *murus*, cuius speciem habebant. *refugitque a littore templum*, dum ab alto intuentibus in ipso littore situm videbatur, propius accedentibus retrocedebat quasi, *quia*

Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentis campum late, candore niuali.
Et pater Anchises; Bellum, o terra hospita, portas;
Bello armantur equi; bellum haec armenta mi-
nantur. 540

Sed tamen idem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, et frena iugo concordia ferre:
Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur

539 *At p. A.* quinque Burm. *Tunc* vn. Leid. sic inf. 558. o abest a Rottend. tert. *bellum contra h.* Goth. sec. 540 *Bella haec* alter Hamb. 541 *Et tamen Ven.* cursu Witt. curru succedere vn. Leid., forte hoc exquisitius. Burm. laudat not. ad Ouid. Met. XIII, 611. 542 *et frena i. c. frena* Zulich. a m. sec. 543 *Spes est p.* ante Heinl., vt plerique codd. et edd., etiam in Seruianis ad v. 537 et sup. ad I, 443. Sed Medic. cum aliis melioribus *Spes et p.* Cum alter Menag. *numina sancta:* Ad h. v. Pompon. Sab. „*Ita et Probus legit et Apronianus.*“ Quae adeo

situm est in colle, qui sen- equo Apollon. IV, 1364 sqq.,
sim crescit a littore, vt be- sed parum illa ad h. l. fa-
ne Seru. ciunt. Caeterum ornate ple-
raque. *Tondentes campum*

537 sq. Anchisae interpreta-
tatio ostenti et hic tribuitur:
cf. Excurs. extr. ad lib. II.
Equos *candidos*, quod fau-
sti ominis est, conspectos in-
terpretatur per bella primo
in Italiae aditu gerenda, quae
tamen pacata rerum condi-
tio excipiet. Remotiora sunt,
si bella Italiae cum Romanis
gesta, vt olim faciebam, in-
terpreteris; et 541. de Ita-
lia Romanorum armis pacata.
Comparant Odyss. λ, 107 sqq.
de bobus Solis et de Neptuni

late, pascentes late vagando,
bello armantur ad bellum.
curru h. e. curru. Multa
hic Cerda, sed argutiolas sec-
tans. Argutatur et Burmann.
ad 543, qui equos candi-
dos triumphantium huc ad-
vocat. Fundus interpretatio-
nis, quam Anchises facit, in
eo est, quod equi etiam iu-
gum ferunt.

543. 544. Palladi sacrum
faciunt, cuius templum in
eo portu, v. sup. 531. Hunc

Palladis armifonae, quae prima adcepit ouantis;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu; 545
Praeceptisque Heleni, dederat quae maxuma, rite
Iunoni Argiuae iussos adolemus honores.

Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum,
Graiugenumque domos suspectaque linquimus
arua, 550

memorabilis hic sit varietas, non assequor; nisi est quod alii *sacra*
exhibuerunt, vt ex sec. Hamb. et Leid. notauit Burm. 544 *quae*
primum duo Moret. et Rottend. sec. 545 *capite* ed. Iunt. *ca-*
pite — *velabar* Rufinian. de Schem. Lex. p. 35 (255). *capite* et
capite velamus sex vel septem ap. Burm. miro lapsu: — *ante aram*
idem Rufinian. l. c. Goth. tert., Montalb. et Voss. hic etiam
velantur, et Wall. a m. pr. *velatur*. 548 *profectis* Franc.
549 *auertimus* coni. Io. Schrader. in schedis. Idem tamen com-
mode laudat Quid. Met. III, 676 *obstantes dum vult obuertere*
remos. antennarum scribunt multi codd. *ante minarum* Goth.
alter. 550 *domus* Gud. cum aliis. *domum* sec. Moret. a m. pr.

intran, et terram capiunt,
ita vt ea, tamquam hospi-
tio, eos excepisse videri pos-
set. *ouantes* ornatus quam
nos. Mox 545 spectat ad sup.
403 sqq. 546. 547. *dederat*
quae maxuma respicit sup.
435 *unum illud* — *praeque*
omnibus unum. praeceptis
pro e praeepto Heleni. *Ar-*
giuae v. sup. I, 24, sed h. l.
tantum ornat.

548 — 550. Item ex prae-
cepto Heleni sup. v. 396 sq.
Potest sacro hoc facto occu-
patio Italiae facta videri. Sed

similes Iuris gentium aut pu-
blici notiones inter veteres
non fuisse; fuit sacrum *χα-*
ριστήριον. obuertimus sc. pe-
lago, vt VI, 3 *Obuertunt*
pelago proras; nam si e sequ.
versu, *domibus* G. h. e. lit-
tori; tum potius esset *auer-*
tere vela, antennas. pro
his doctius *cornua antenna-*
rum, νερούα. velatarum,
h. e. velis indutarum, vt alias
veliferae. Mox de *Hercu-*
leo Tarento v. Excurs. XIV
ad h. v. Obscurum est, quor-
sum illa spectent: *si vera est*

Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
Cernitur. Adtollit se diua Lacinia contra,
Caulonisque arces, et nauifragum Scylaceum.

551 *si fama est vera Ven.* 553 *Callonesque* Wall. Seruius: „*Aulonisque arces*. Aulon mons est Calabriae, vt Horat. II Od. 6 „*et amicus Aulon Fertilis* (ita legitur) *Baccho*; in quo oppidum „fuit, a Locris conditum, quod secundum Hyginum, qui scripsit „de situ urbium Italicarum, Aulon est“ (etsi in his postremis voc. dubia lectio). Potest haec Seruiana lectio doctrinae speciem habere; nam similiter *Aulonisque* exhibet Acron ad Horat. I Od. 16 (sed Cruqu. Comment. *Caulonis*) et *Aulonesque arces* pr. Rottend. Legitur autem ap. Strabon. VI, p. 261 B. ed. Par. *Καυλωνία, πρόσ- τερον δ' Αὐλωνία λεγομένη διὰ τὸν προσκείμενον αὐλῶνα*, h. e. con- vallem. Etiam Steph. Byz. h. v. ab Hecataeo *Auloniam* vocatam memorat, *διὰ τὸ μέσην αὐλῶνος εἶναι* (addit idem ab heroe *Cau- lone* mutatum nomen; qui forte *Caulus* ille est apud Seruium, Cli- tae Amazonis filius; sed probabilius est, dialecti aliqua duritie gut- turalem accessisse, nam in Mazochii somniis ad Tabb. Heracleenf. p. 527 sqq., vbi ex Hebr. *Kol*, de voce tonitru accepta, ducit, non moramur). Ex altera tamen parte primam litteram in principio ver- sus excidisse in vno vel altero codice, quo Seruius utebatur, non minus probabile est. Quod ap. Horat. II Carm. 6, 18 occurrit *et amicus Aulon Fertilis Baccho*, vbi Vet. Schol. montem esse Cala-

fama. In *Herculeo Taren- to* subesse necesse est fabu- lam, nunc obscuram, de Ta- renti originibus ab Hercule ductis; cum vulgo ad Ta- rantem, Neptuni f., cae re- ferantur.

552. Tarentinum sinum a dextra praetergressis in pro- spectu erat *promontorium Lacinium*, tum *Caulonia* in monte sita, et *Scylacium*. Liu. XXIV, 3 *Sex millia aberat ab vrbe* (Crotone) *nobile templum, ipsa vrbe*

nobilis, Laciniae Iunonis; sanctum omnibus circa po- pulis. v. ibi plura. Adde Strab. VI, p. 261 D et, prae- ter Cluuerium, Seru. et Cer- dam, Aristot. de Mir. Audit. p. 726, Schol. et Notas ad Lycophr. v. 856. *attollit se*, quia appropinquantibus aut recedere montes videntur aut surgere. Seru. cf. sup. ad 411.

553. Versus austrum nauigantibus primo loco *Caulo- nis arces* apparent nauigan- tibus, h. e. Caulon, vel Cau-

Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna;
Et gemitum ingentem pelagi, pullataque saxa 555
Audimus longe, fractasque ad litora voces;

briae ait, et Intpp. laudant Martialis illud: *Nobilis et lanis et felix vitibus Aulon*, id ad Tarentinum agrum spectat, non ad hunc Locrorum Epizephyriorum, vt iam satis docti viri docuerunt, adeoque nil iuuat, quod h. l. *Caulonis arces* h. e. mons vel pro- montorium memoratur. eod. v. *nauifragum Scylaceum*. *Σκυλακίων*. Multum aberratum est in his vocibus a librariis: *naufragum, nau- fragium — Scillacaeum, Seyllacaeum, Scillaceum, Silaceum, Scylleum*, v. Pier. et Burmann. 554 *Cum* Rottend. sec. et Hamb. sec. *Trinacia* Seru. sup. ad v. 384. *cernitur hora* pro *ora* Ham- burg. pr. et Graeu., quod et Io. Schrader. malebat. v. Burm. Leid. *cum procul — tollitur Aetna*, non male. Rottend. tert. *Trina- cria cernitur. Aetnam Et gemitum p.* 556 *ab litore* aliquot Heinfl., minus bene. Sic tamen quoque Medic. a manu emen- datrice.

lonia, in alto littore vel colle condita, Achaeorum colonia. v. Strab. VI, p. 261 B. Pau- san. VI, 3 p. 459 et Intpp. ad Steph. Byzant. h. v. Ser- uiana plane ineptiunt. Mox *Scylaceum* vel *Scylacium*, olim *Scylletium*, in conspec- tum venit, in interiore sinu, *nauifragum* h. l. dictum siue propter scopulosum littus, ad quod vrbs illa sita, Athenien- sium colonia, siue propter tempestates inter tria pro- montoria Iapygum et Cócini- tum, frequentes et graues. Nam promontorium Scyla- cium frustra, puto, ponitur.

554—557. Scylacium si- num praeteruectis iam e lon-

gino, tamquam in medio mari (*e fluctu*) Aetna Sici- liae *cernitur* h. e. ex fumo et igni cognoscitur; auditur quoque fragor maris ad sco- pulos Scyllae allisi, iamque (557) apparet et oculis cog- noscitur ingens maris aestus, quo Charybdin in propinquo esse intelligit Anchises. In toto loco ante oculos Vlysses Odyss. μ, 201 sqq. sed, vt recte haec teneas, cogitan- dum est, legendo littus Tro- ianos iam ad interiora freti Siculi peruenisse; ibi et Scyl- la et Charybdis haud longe aberant. Nunc vide orna- tum verborum: *saxa pulsa- ta* fluctibus. 556 *fractas*

Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae.
Et pater Anchises: Nimirum haec illa Charybdis;
Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda ca-
nebat.

Eripite, o socii; pariterque insurgite remis. 560
Haud minus ac iussi faciunt: primusque rudentem
Contorsit laeas proram Palinurus ad vndas;
Laeuam cuncta cohors remis ventisque petiuit.

557 *Exsultantque vado* tert. Mentel. a m. pr., non infelici lapsu. 558 *At* sec. Rottend., vt alibi saepe. Sic sup. v. 539. *haec* abest a Mentel. pr. Goth. sec. *hic illa* Medic. cum aliquot Pierianis. 560 o deest Leid. et plerisque, quos Pierius viderat, cum Goth. alt. *etque* Franc. 561 *hac i.* Franc. *primumque r.* Reg. *rudentes* Gud. a m. pr. et Exc. Burm. *rudente* aliquot ap. Burm. et Pierium, ex interpolatione puto, vt ad funem referrent. *tridentem proram* coni. Heinf. inf. ad V, 143 et Io. Schrader. in Schedis. 562 *laeuam proram* ed. Ven. *in vnda* Leid. a m. pr. 563 *petebant* pr. Hamburg.

voces, maris fragorem; inf. 669 *sonitus vocis*. 557. *va-*
da exsultant h. e. mare ex
imo fundo sublatum in altum
egeritur. v. sup. 420 sq. τῆδ'
ἄποτον βοάσκειν ἀναβλύζουσα
Χάρυβδις. Apollon. IV, 923.
Mari e fundo exaestuante,
aestu, arena miscetur aquae.

558—560. Respiciuntur
Heleni dicta sup. 410 sqq.
Hos scopulos, saxa int. Scyl-
lam: sup. 420. *Eripite nos*.
Vulgaris orationis taedium ex-
cutit poeta et in hoc, quod
pronomina omittit; interdum
ad nostros sensus satis duri-

ter. Sed lenius hoc quam
supplere remos: vt sit: *Eri-*
pite remos, expedite. *in-*
surgite remis, v. sup. ad
v. 207.

561—563. A littore Ita-
liae, cum in medio freto iam
versarentur, cursum deflec-
tunt, adeoque a dextra in
laeuam, ne in interiora freti
aestu impulsâ navis rapiatur.
rudentem proram, ὀγκώμε-
νον, vt *gemere*, βοᾶν, *cla-*
mare, h. e. stridere, impul-
su fluctuum, ac sonare, vt
etiam Seru. Vox et inf. oc-
currit VII, 16.

Tollimur in coelum curuato gurgite, et idem
Subducta ad Manis imos desidimus vnda. 565
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit;
Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.

564 *ad coelum* Medic. Pierii. *turbato* tres Burm., male. *in*
gurgite pr. Hamb. 565 *Subducti* Parrhaf. Mox vulgg. edd. ante
Heinf. *descendimus*; verum reposuerat ille (tamquam exquisitius)
cum Medic. aliisque praestantioribus suis et Pierianis *desedimus*,
quod Bened. et Pierius, tum ipse copiose illustratum dederunt; *de-*
sidimus ex vno Montalb. proferebat, tamquam quod cum *Tollimur*
melius tempore conueniret, et nunc receptum ab Burmanno vides.
confedimus vnus Leid., male. 566 *ad concaua* Parrhaf. *dede-*
runt Ven. 567 Totus versus abest a Goth. pr., alter *rotantia*;
quamquam piget talia notare. 568 *relinquit* tres Burm. duo
Goth. 569 *illabimur* Franc. *vndis* sec. Rottend.

564—567. Maris aestuan-
tis et magnos fluctus mouen-
tis, propter vicinam Charyb-
din et Scyllam, agitationem
et motum concitatissimum in
transcursu sentiunt Troiani.
Sed aucta haec omnia in re-
rum miracula. Videntur au-
tem v. 564. 565 ad Charyb-
din, et 566. 567 ad Scyllam
figillatim spectare. conf. sup.
420 sqq. et Cerda. adde ad
Tibull. IV, 70—75. *desi-*
dere, vt *fidere*, *subsistere*,
proprie de rebus, adeoque
etiam de nauibus, meris vel
depressis. v. Heinf. ad h. l. et
quos laudat Burm. 566. Fluc-
tus cum fragore in cauernas

littoris irruunt aestu maris
propulsi; vnde retroacti in
alios fluctus superuenientes
incidunt; quibus allisi vndam
in medio pressam eiacularan-
tur. *Spumam elisam*, fluc-
tuum ad caudem alliforum,
ἐπιβλύει ὕδατος ἄχνη, Apol-
lon. IV, 1238. *rorantia*
astra, aqua in altum sublata
roris instar guttatim destil-
lante, probasse videtur sae-
culi Augustei genius. Nostri
hominibus vix placeant! Ita
tamen veteres saepissime. v.
c. mox v. 574 *et sidera*
lambit, de flamma Aetnaea.
568. Quam ornate! vesperi
ventus, aquilo, cessat.

Portus ab adcessu ventorum inmotus, et in-
gens 570

Ipse; sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,

570 *incessu* pr. Hamb. *et abscessu* alter. *ab accensu* Zulich. *ab occasu* Graeu., sed adscriptum *accessu* — *motus* Vratisl. 571 *Ipse* Pierius et alii cum *Aetna* iungunt. v. Burm. *ipsa* Erf. sed, *Ipse portus. sub horrificis — ruinis* aliquot ap. Pier.; sed id esset vulgarius; *tonat* meliores, vt vis poetica postulat. Multi *sonat*, vt semper variant. 572 *prorumpit* Doruill. *ad abest* a Gud.

570. Subeunt Troiani Portum Cyclopi. Proprie aqua est immota a ventis: inde eleganter portum ventis inaccessum extulit: *Portus ab a. v. inmotus*. Portum autem hunc, vt totum de Cyclopi- bus, eorumque terra, locum Homero sublegit: Odyss. 1, 136 sqq. *Ἐν δὲ λιμὴν εὐορ- μος* etc., qui versus huius sunt interpretatio. Portus ille Aetnae profluuiis totus nunc est oppletus, vt ex P. Bembo et Facello docuit Clu- verius. cf. *Sestini Lettere* Tom. I, Lett. 9. Extant sco- puli, de quibus accurate nu- per egit *Dolomieu*. Caete- rum e Virgiliana narratione apparet, poetam fuisse inter eos, qui insulam Caprariam et Cyclopium sedes ante Aet- nam in littore orientali col- locarent; non ad Drepanum

et Erycem, vt alii et forte ipse Homerus: quos Cluue- rius sequitur.

571 — 577. Si alia de Aet- na loca vis comparare, v. Cerda h. l. et Cluuer. Sicil. ant. lib. I, c. 8; et quis ne- scit Cornelii Seueri Aetnam? quam nobis docte illustratam dedit Wernsdorf. Poet. min. T. IV. P. I. vbi v. p. 104 et p. 24 alios auctores laudat. Sed ea, quae ad Maronem faciunt, v. in Excurs. XV ad h. l. Ad poetae nostri duc- tum Iustin. IV, 1. 571. *hor- rificis tonat Aetna ruinis* h. e. fragore resonat; quem faciunt ruinae viscerum mon- tis. satis grauit. 572. *pro- rumpt*, emittit, *ἀναπέμπει*, antiquo loquendi modo, vt iam Lucret. conf. sup. I, 246. vbi *mare prorumpit*.

Turbine fumantem piceo et candente fauilla;
Adtollitque globos flammaram, et sidera lambit:
Interdum scopulos auolsaque viscera montis 575
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

573 *canente* a m. pr. Leidenf. *candore* Voss. 574 Haeferant Critici iam apud Gellium (v. Exc. XV) in hoc, quod poeta vno tempore fumum et flammam emitti faciat, cum tamen, quod Pin- darus bene obseruauerit, *interdiu fumet Aetna, noctu flammiget*. Cui, si poeta id vitiose a se poni putasset, facile potuisset occurrere, scribendo: *Attollitque globos*. Enimuero si poeta tam subtiliter rem tractare voluisset, cum noctu Troiana classis appulerit, nihil aliud quam *flammam* memorare debuerat. Sed interualla habet intesti- nus Aetnae labor non modo maiora illa extremi furoris et remissio- nis, vide v. c. Strab. VI, p. 274 A. C., verum etiam cum semel ex- arsit, minora illa, fumi modo continui, modo inter fumum flammae; interdum cum flamma expulsa saxa. Vtrumque sequi poeta potuit; coniunxerat etiam omnia pariter Lucret. VI, 690 — 693, quem ante oculos habuisse videtur Virgilius. 575 *conuolsa* aliquot Pier. et Leid. 576 *Erigit* Heinf. cum melioribus retinuit. At *Egerit* pr. Moret. alter Voss. et tert. Rottend. pro var. lect., Erf. et malit Burm. propter *eructans*, et adstruit copiosius Burm. Sec. ad An- thol. Lat. p. 350. Permutatio sane vtriusque vocis est satis obuia; v. sup. 423, et *egerere* per se elegans esset; sed *erigere* et exquisitius ac doctius esse et maiorem vim habere videtur, vt in altum continuo tractu surgentia saxa ac metalla eniti videas. Inf. IX, 239 *aterque ad sidera fumus Erigitur*. VII, 529 *Paullatim sese tollit mare et altius vndas Erigit*; inde imo consurgit ad aethera fundo. Porro *eruit* Menag. sec. *eruptans* Franc. *sub astra* sec. Menag.

573. *Turbine piceo et fauil- la*: h. e. globis fumi, cum ci- nere permixtis, *Φλόγας καὶ λιγνῶς*, vt Strabo VI, p. 274 A. Aliter non accipiam. *fa- villa candens*, vt *canus ci- nis*; ornans epitheton a rei natura ductum. cf. Lucret. VI, 689 — 692. De scintil- lis Seruius exponit. 576. *Eri- git eructans* ornatius quam eructat, *ἐρεύγει*, emittit, ex- trudit. *liquefacta saxa* h. e. in vitrum conuersa, inter- dum admixtis metallis; vnde *ῥύακες* illi, riui igniti (*La- va*). *fundo*, *ἐν μυχῶν*, vt Pindarus: *voluuntur ab imo fundamenta*, Auctor Aet- nae 197.

Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuât imo.
Fama est, Enceladi semiuſtum fulmine corpus
Vrgueri mole hac, ingentemque inſuper Aetnam
Inpoſitam ruptis flammam exſpirare caminis; 580
Et, feſſum quoties mutet latus, intremere omnem

577 *glomerant* Hugen. 578 *Encheladi* Wall. cum aliis, *seuiustum* merito reuocauit Heinſ. Libri plerique et edd. *seuiusti*, cum non viderent, duas vocales contractas in vnam efferri, vt ſacpiſſime ſit apud Graecos. 579 *more* Gud. a m. ſec. *hae mole* Oudart. *que* deſt Montalb. 580 *expugnare* alter Hamburg. *ſpirare* Oudart. 581 *quotiens* duo Goth. et ſic Medic. *mutet* cum Medic. et aliis bonis libris Heinſ. *mutat* Donatus cum aliis; vt et bini Goth. (tert. *morat*). Sane *mutare latus* bene dicitur; et docuit ſatis illud Heinſ. cum aliis. Ad Callim. H. in Del. 143 fruſtra prouocant: Nam *εἰς ἐτέην Βριαρῆος ἐπωμίδα κινυμένοιο* poteſt eſſe et *motat* (mouet ſe) et *mutat*. Sed *motat* pro mouet agnoſcit codicum pars, etiam ap. Pierium, et defendit Seruius, cum viris doctis; v. Cerda, et ante eum Gueſſius; poſſitque id tamquam exquisitiuſ praeferrî, niſi perpetua et temeraria harum vocum in libris occurreret permutatio. Apud Statium III Theb. 595 *aut vbi tentat Enceladus mutare latus*, Virgilii imitatione, nulla varietas occurrit, niſi quod vnus *verſare* legit. In nonnullis etiam *motet*; in Wall. *moueas*. cf. Burm.

578—582. Nota vel ineptiſ hominum commentis fabula, quae ex antiquo phyſica phaenomena adumbrandi modo proſecta eſt, cum ignem ſubterraneum cum fulmineo igni compararent; hunc itaque ignem in monſtro, quod fulmine percuſſum erat, viuum ac perpetuum durare. Pro Encelado, quem tamen et alii agnoſcunt, vt Orpheus Arg. 1249. 1250. cf. Cornel. Seu. Aetna

70 ſqq., Typhoeum vel Typhonem memorant Pindarus l. c. et Aeſchylus (vt Briareum Callimachus in Del. 143); at Virgilius hunc ſibi ſeruauit ad ſimilem locum ſubterraneo igni notabilem inf. IX, 716 idque Homeri exemplo Iliad. β, 783. v. ad Hygin. f. 152: Cerda et alii. Pari exemplo ad Phlegraeos campos magno terrae motu collapſos Gigantum pugna ſuit traducta. cf. Notas ad

Murmure Trinacriam, et coelum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſiluis inmania monſtra
Perferimus; nec, quae ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus
aethra 585

Siderea polus; obſcuro ſed nubila coelo;

583 *Nocte illa* aliquot Pieriani, et duo Burm., ſed hoc vulgariuſ, *tecti ſiluis* omnes fere libri Pier. et Heinſ. itaque in recte ſublato. De ſenſu ambigunt Cerda et Burm. Sed in littuſ eſcendiſſe Troianos noctemque ibi exegiſſe, dubitare nec narrationis moduſ nec veterum hominum moſ ſinit; neque aliter Vlyſſes in eo ipſo loco, quem Virgiliuſ hic expreſſit Odyſſ. 4, 150. 151. *tecti ſiluis* ad littuſ procurrentibus, in loco nemoroſo, in hiſ ipſiſ ſiluiſ, ab interiore parte, accedentem mane ad ſe vident Achemenidem v. 590. Non autem, eaeque olim latae, ſiluae defuerunt Aetnae, vt ex Pindaro diſcas Pyth. I, altera Antistrophe: *Αἴτνας ἐν μελαμφύλοις κορυφαῖς καὶ πέδω*. *immunia* Medic. a pr. m. 585 *nec l. aether* *Sidera habet. polus* — Sprot. *aether* etiam Voſſ. cum Goth. tert. 586 *obtruſo* — *coelo* Goth. ſec., felici errore, ſi modo error nec priſca lectio eſt, cuiuſ interpretamentum ſit *obſcuro*. Nam *obtruſum* exquisite pro clauſum, occluſum, adeoque obductum, obſcuroſum. In libris fere illud cum vac. *abtruſum* variat, apud Lucan. Stat. et Claudian., quod vel Lexica docent.

Apollod. p. 69. 70, add. Geſſ. *ſubtexere fumo*, exquisite, ner. ad Claudian. p. 444. vt *ſuffundere*. Virumque Diod. V, 71. 579. *Aetnam* Lucret. in eadem re, loco *inſuper impoſitam*, *ὑπερθεῖν ἐπὶ τῷ ὄρει*, *exſpirare flammam caminiſ ruptis* 478—481. 583—587. Eſcenderant h. e. cauerniſ et receptaculiſ nocte oppreſſi in littuſ et in flammae ſubterraneiſ, quae nemoroſo loco noctem exerunt. *monſtra* h. l. monſtroſum phaenomenon, rem portentofam. 584. *ſonitum*, fragorem montiſ. 585. *nec luciduſ poluſ aethra ſiderea* h. e. ſideribuſ; nec coe-

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera iamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimouerat umbram:
Quum subito e filuis, macie confecta supre-
ma, 590

Ignoti noua forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad litora tendit.
Respiciamus. Dira illuies, inmissaque barba,
Confertum tegumen spinis: at cetera Graius,

587 in deest binis Burm. limbo Goth. pr. 588 namque
Montalb. Goth. pr. prono Goth. tert., frequenti lapsu. 589 Hu-
mentesque umbras Ven. v. lib. IV, 7 et saepe alibi. 590 Tum
Leid. Mox e deest Wall., etiam edd. nonnullis vulgg. conspecta
pr. Hamb. pro var. Lect. v. Burm. 591 noua fama sec. Rot-
tend. vultu tres ap. Burm. 592 ad sidera Zulich. a m. pr. et
Wall., librarii lapsu, cuius animo frequentior ratio infederat.
593 Prospicimus aliquot Pieriani. ingluies Sprot. dimissaque
barba idem cum Vratil. cum Goth. sec. (pro demissa); promissa
Nonius in promittere, et Gud. a m. pr.: vtrumque vulgarius prae eo,
quod excusum est. immensaque Witt. Seruium argutari arbitror.
594 tegumen Heinl. scripsit cum Medic. et aliis vetustis. cf. eund.
inf. VII, 666, et ad Ouid. XIV Met. 166. Item Pierius e duobus.

lum stellis fulgentibus luce-
bat. 587. et in nimbo, nu-
bilo aere, tenebat, occulta-
bat, lunam nox. Ἀπὸ γὰρ
περὶ νηυσὶ βαθεῖ ἦν, οὐδὲ σε-
λήνη Οὐρανόθεν προὔφαινε·
κατείχετο γὰρ νεφέεσσιν Od.
I, 143. 144: quem totum lo-
cum Virgilius ante oculos ha-
buit, laude tamen haecenus
integra, quod Achemenidis
persona inducta magnam le-
gentibus mirationem rei no-

uitate facit. Imitatorem no-
stri habes Ouidium XIV Met.
158 sqq., vbi ad Cumas alius
Vlyssis socius substitit.

588 — 592. primo Eoo,
Lucifero, mane, ἥως ἄστρῳ,
cf. Georg. I, 288. umbram
humentem, vti amant poe-
tae noctem humidam (cf.
Cerde), propter rorem.

593 — 595. cf. vet. poeta
de Thyeste apud Cic. Tusc.
Qu. III, 12. inmissa in sa-

Et quondam patriis ad Troiam missus in ar-
mis. 595

Isque vbi Dardanios habitus et Troia vidit
Arma procul: paullum adspectu conterritus haesit,

Caeteri tegimen vel tegmen; hoc habebant edd. vulgg. Mox et
vel ac cetera multi ap. Burm. 595 Vt quondam ita reposuit
Burm. ex Hugon., vt sententiam melius connecteret: Poni enim vt,
quemadmodum saepe, vt erat, sicut erat. Inde illa illuies, inde
detritae vestes, quod diu in obsidione Troiae haeserat. Vulgo le-
gitur Et. Videat lector, an in hoc acquiescere malit; Equidem
hoc reuocaui. Nam primum Vt parum commodum, quocunque
modo accipias; (melius tamen positum dicas pro quippe qui.
Ex Burm. sententia Vt erat plene fuisset eloquendum). erat Graius,
h. e. Graeco habitu, quippe qui ante Troiam fuisset. Haec vix
coherent. Porro, detritarum vestium causas ab obsidione Troiae
repetere, ieiunum videtur. Sufficit aliquem per tres menses vitam
in siluarum latebris exegisse. Itaque sequi malim Seruium: v. not.
Nisi forte, quod arbitror, totus versus alienus et ex lib. II, 87
Pauper in arma pater primis huc misit in annis confictus.
Certe eum, si absit, nemo facile desideret. Lenior medicina foret
haec, vt versu seq. pro Isque legas Namque; vt sic oratio pro-
cedat: at cetera Graius, Et quondam patriis ad Troiam
missus in armis. Namque vbi Dardanios habitus Troia
vidit Arma procul, p. a. c. haesit. Ita omnia inter se nexa;
etsi Seruiana ratio sic satis rem expedit. 597 aspectu paullum
Witt. paucio aspectu Goth. sec. paullum a conspectu Goth. tert.

ciem, adeoque exquisitius
quam promissa barba. Con-
fertum spinis tegumen, ve-
stem laceram ac detritam ha-
bebat, et, ne panni diffloe-
rent, spinis pro filis confu-
tam et sartam. cf. Ouid. Met.
XIV, 166, vbi multa ex Vir-
gilio adumbrata. Ex his ip-
sis tamen pannis agnosceba-
tur Graecus esse: scilicet si
totum vestitum et habitum

hominis reputares. Latius Ser-
uius: Habet enim vnaquae-
que gens incessum et vo-
cem propriam. — 595. pa-
triis ad Troiam missus in
armis, Homeric oratio, nam
saepius similis forma, aliquem
a patre ad bellum esse mis-
sum, occurrit. Adiicit Seru.
ex sequenti eius confessione
hoc didicit Aeneas. At de
toto versu cf. var. Lect.

Continuitque gradum; mox sese ad litora prae-
ceps

Cum fletu precibusque tulit. Per sidera testor,
Per superos, atque hoc coeli spirabile lumen: 600
Tollite me, Teucris; quascumque abducite terras;
Hoc sat erit. Scio me Danais e classibus vnum,
Et bello Iliacos fateor petiisse Penates:
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque inmergite
ponto. 605

Si pereo; hominum manibus petiisse iuuabit.

600 Rufinian. de figg. p. 26 (209 R.) citat: *per superos at- que hoc coelum*; lapsu, haud dubie, memoriae. *perque hoc coeli* Wall., non male. v. Burm. *numen* Leid. *sperabile namque* a m. pr. Medic. 601 *quescunque* aliquot, antiquae. v. Pierium. *in quascunque* aliquot alii Pier. *adducite terris* Medic. a m. pr. *ad- ducite* alii multi Heinf. et Burm., follenni lapsu: *aduertere* etiam alter Hamb. pro var. lect. 602 *de classibus* Montalb. et sec. Moret. 603 *Argolicos* Rufinian. de Schem. Dianoea. p. 269. 604 *sceleris* Medic., sed a m. pr. 605 *in* abest a binis Burm. *in fluctu* Venetus. 606 Praeclare hanc lectionem reduxit Heinf. codi- cum fere omnium, etiam Pierianorum, auctoritate; in edd. vulgg. erat: *Si pereo, manibus hominum, p. i.* Fuere quoque qui distin- guerent: *Si pereo manibus hominum p. i.* multo tenuius. Porro *Si peream* aliquot Pier. Male. Quod *pere*: *hominum* cum nullo hiatus metu ponitur: graeco more fit, quo *a* ante vocalem sequen- tem haud facit hiatus; imprimis in versu articulo.

599—606. *testor*, quae- e Danais. Ex Sophoclis Phi- lo, obtestor. *hoc coeli spi- locteta nonnulla cum his com- rabile lumen*, vitale, de quo parari posse, iam Cerdae mo- (l. quo) spiramus: *Seru. lu- nitum. si sceleris tanta est* men autem pro aethere, au- iniuria nostri, ornate, si sce- ra; vt etiam poetae: *lumi- lus meum tantum est. Spar- nis aura*, quandoquidem lu- gite, cum vi, discerptum di- cem transmittit. *Danais* (pro spargite. Danaicis) *e classibus*, vnum

Dixerat; et genua amplexus, genibusque volutans
Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quae deinde agitet Fortuna, fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa mora-
tus, 610

Datiuueni; atque animum praesenti pignore firmat.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur:

Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlixii,
Nomen Achemenides, Troiam, genitore Adamasto

607 *amplectens* duo Moret. Leid. vn. Goth. pr. *volutus* iidem et alter Leid., sed hoc vulgarius. Vulgatum defendit etiam Carisius. 608 *Qui sit* Heinf. cum melioribus, vt iam ante Pierium lectum; alii *Quis sit* vulgari ratione. *quo fari sanguine* Sprot. *fari a quo* Menag. alter. 609 *agitat* Hamb. alter. 610 *haud plura* Parrhaf., ex communi formula. v. Burm. *loquutus* Wall. a m. pr. 612 Idem versus sup. II, 76 in controuersiam vocatus. *Ipsa* Doruill. 613 *Vlixii* et hic ab Heinf. cf. Pier. 614 *Nomen*, post Ge. Fa- bric. Pieriumque, reuocauit Heinf. e codd. cf. Toll. ad Aufon. p. 297.

607—611. *genibusque vo- ornatu, et in nouo rerum lutans haerebat*: ad genua vel narrationis ordine legi- mus. Temporum rationi qui- prouoluens se inhaerebat, dem aduersatur hoc epis- *προςφύς εἶχ'ετο. dat iuueni*, odium, quod iam apud Ser- vt euitaret tenuem voculam vium notatum videas; Vlyf- *ei. praesenti*, certo, *pigno- ses enim inter initia erroris* re, quod manum dat, adeo- sui ad Cyclopes venerat, at que fidem, tamquam *ἐνέτ'η*. Aeneas multo serius. v. Exc.

613 sqq. Hoc de Achemenide episodum totum Virgilii ingenio deberi videtur, scilicet vt ita Homericus de Cyclope intexere suis versibus posset. Nam delectare solet et hoc, si fabulas, notas quidem nec nouas, noua tamen cum variatione, nouo cum

TOM. II

Qq

Paupere, (mansissetque vtinam Fortuna!) pro-
fectus. 615

Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Inmemores focii vasto Cyclopi in antro
Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens. Ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (Di, talem terris auertite pestem!) 620

Vulgo *Nomine*, quod vulgare. Porro *Achemenides* scriptum, cum Medic. aliisque praestantioribus, etiam ap. Ovidium, ut sit ὁν τὰ ἄχμείνα. Vulgo *Achaemenides*, quod nomen aliunde notius esse poterat. *Achimenides* alii, ut omnes Gothani. *Agamenides* Franc. et sic Nannius. v. Burm. at graecum est Ἀχαιμενίδης. Tandem *Adamas*, ex Ἀδάμαστος, varie corruptum: *Adamasco* ap. Pier. et al., *Damasco*, *Damas*, *Adamas*. 616 *trepidum* Sprot. *tepidi* Ven. *lumina* alter Hamb. et Goth. 618 *Domos* Medic. (a m. pr.) tert. Rottend. Sane *Domus sanie dapibusque cruentis* durissima iunctura dictum, pro *saniola*. Burmannus videtur probasse H. Stephani interpretationem: *opaca sanie et dapibus*; quod et durum et ieiunum est. Obuia est emendatio: *Domus sanie dapibusque cruenta*; sicque Wittianum habere video; modo distinguas: *domus sanie dapibusque cruenta Intus, opaca, ingens*. Saepe epitheta librarii accommodant proximo vocabulo. *Dapes* autem ipsae erant *cruentae*, hinc sine dubio cruentatum antrum. Exemplis res non indiget. Inf. VIII, 297 *ianitor Orci Ossa super recubans antro semesa cruento*. 619 *ingens ipse* iungit Waddellius ap. Burm., qui recte reiecit.

haberem. sup. II, 87 *Pauper* vtinam pauper, adeoque domi, manere maluissem! 616. Cum Vlyssis focii, ne Polyphemus iniuriam vlsceretur, fuga se proriperent, Achemenides forte remansit. *trepidi*, bene adiectum, prae festinatione. 618. *domus sanie*, pro *saniola*, vfu casus sexti paullo durior. v. Var. dictum est elegantius quam: Lect. 620 sq. *pestem*, pe-

Neo visu facilis, nec dictu adfabilis vlli.
Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero quum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum, sanieque exspersa nata-
rent 625

621 *affabilis* retinuit Heinl. codd. Grammaticorumque auctoritate; et Macrobi. VI, 1 ab Accio in Philoctete sumtum testatur: *Quem neque tuert contra neque affari queas*. Statii etiam imitationem affert Burm. III Silu. 3, 72 *Terribilem adfatu passus visuque tyrannum*. Seruius tamen *nec dictu affabilis*, sermone non explicabilis; et inf. v. 644 *infandi Cyclopes*, ineffabiles, ubi ad h. l. prouocat. Esset itaque πέλως ἀφῆτον, vel Hesiodo voc. ὅτε φασίδων, quod Ruhnkenius ingeniose restituit Orpheo v. 926, et videri potest exquisitius. Sunt etiam codices, qui ita legunt, apud Pierium, plerique Heinl. et Burm. possuntque similia memorari, v. c. Silius I, 175 *ferum visu dictuque*. Et affine huic alterum: *visu audituque*, quod saepe occurrit, iam inde ab Orpheo Argon. 901. cf. ad Pindar. P. I, 50. Recte tamen alterum praeferatur, quodoguidem iunctum cum *nec visu facilis*. 622 *pascitur* Gud. tert. Rottend. et alt. Voss. cum pr. Goth. 624 *Prensa* etiam hic duo Burm. cum tert. Goth. 625 *exspersa* Seruius: „Haec fuit vera lectio, id est, madefacta: nam si *aspera* dixeris, „tapinosus et hyperbole. iunguntur, scilicet *adspersa* et *natarent*.“ Fateor me non satis assequi discrimen hoc inter *exspersa* et *aspera*: sed praeferendum video alterum tamquam rarius et doctius: non quod maior vis insit. Erat tamen Seruiana lectio in nullo Pieriano, sed in optimo Menag. et quatuor aliis Heinlii, qui egregie adstruxit,

stilens et exitiosum hominum 623 — 627. cf. Odyss. 1, vitae monstrum. *nec visu fa-* 288 sqq. *corpora*, eleganti-
cilis h. e. cuius adspectum-
non facile aliquis ferat (ἀπρος-
όρατος voce Orphica, δυσαν-
τιβλεπτος. Bene Seru. „cu-
ius possit etiam adspectus
inferre formidinem“) nec
sustineat alloquium. Reliqua
v. in var. Lect.

tius quam viros. *resupinus*,
bene nisum iacentis expri-
mit, dum ad colligendas vi-
res corpus reducit ac recur-
vat. cf. Burm. Homerus no-
tionem magnitudinis et ro-
boris in monstro tuitus est:
Σύν τε δύο μάρψας, ὥτε σκύ-

Limina; vidi atro quum membra fluentia tabo
Manderet, et tepidi tremere sub dentibus
artus.

Haud inpune quidem. Nec talia passus Vlixes,
Oblitusue sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul, expletus dapibus, vinoque sepul-
tus, 630

et in tribus Burm. et tert. Goth. Add. Bened. Reliqui *asperfa* vel *adasperfa* (quod interpretamentum est alterius); *resperfa* Sprot. et pr. Moret. *exsparsa* Witt. in margine. cf. sup. ad v. 534. Est autem *exspargere* proprio foras spargere et hinc dispergere, dissipare; et tandem *limina exasperfa*, resperfa sanie ac cruore *ex illis* humi corporibus. 627 *trepidi artus* Medicei aliorumque vetustiorum auctoritate receperat Heinlius, non offensus eadem rei natura bis expressa: *trepidi* h. e. tremuli, *tremere*. Tacito eum deseruit Burm. antiquo reuocato *tepidi*, scilicet vitali calore. Paullo melius Ovidius XIV Met. 196 *elisi trepidant sub dentibus artus*. 629 *est* deest binis ap. Burm. 630 *meroque* Wall., *perperam*.

λακας, ποτὶ γαίῃ κόπτ'. tantae erant vasti corporis vires! Reliqua a Virgilio ornatius exposita. Nisi et ipsum voc. *resupinus*, cum Seruius, de iacente humi Cyclope accipere mauis: quo ipso magnitudo virtutis appareat, quod resupinus hoc facere potuit. Conf. Ovidii versus XIV Met. 205 sq. ex h. l. expressos. *exasperfa* doctius, quam *asperfa*. v. Var. Lect. *membra fluentia tabo*, oratio poetica pro vulgari, defluente tabo. Caeterum haec ad nostrum palatum haud esse com-

parata, facile sentias. conf. Exc. XVI. 628 sq. cf. Od. I, 299 sqq., 316 sqq. *oblitusue sui est*; *sui*, cum vi, h. e. suae astutiae ac calliditatis; quae ista aetate eadem cum sapientia habita, ut ex Homero observare in promptu est; ibid. v. 420: *Αὐτὰρ ἐγὼ βέλεον — πάντας δὲ δόλως, καὶ μῆτιν ὕφαινον*, "Ως περὶ ψυχῆς μέγα γὰρ κακὸν ἐγγύθεν ἦεν. *in discrimine tanto*. 630. ex eod. l. v. 296. 297 *Κεῖτ' ἐντοσθ' ἄντροιο τάνυσσάμενος διὰ μήλων*. add. 371. *sepul-*

Cervicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
Immensus, sanie eructans ac frustra cruento
Per somnum commixta mero: nos, magna precati
Numina, sortitique vices, vna vndique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto 635
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,

632 *per antrum Immensum*; sic Seruius, Gud. a m. pr. alter Mentel. a m. pr. Voss. pr. duo Hamburg. totidem Moret. et Ven. ap. Heinlium, qui praeferebat; adde duo Goth. *iacuitque per a. Immenfus* Medic. cum caeteris etiam Pierianis; idque Burmannus potius duxit; recte quidem meo qualicunque iudicio; nam et poetica oratione dignius et *ἐνάργειαν* maiorem habet, quam alterum. Nam, quod Seruius ait: *Immensum* ad Polyphemi magnitudinem pertinet, quasi in toto antro iacuerit; id potius ad *τὸ per antrum* valet, quod maius rei phantasma offert, quam *in antro*. Iam etli adicias: *iacuit per antrum Immenfum*, hoc non aequè rem in maius effert; potuit enim immensi antri quaecunque spatium occupare; quam *iacuit immensus*; et nunc *δεινὸν* est illud alterum *per antrum*, ut impleat suo corpore totum antrum. cf. similem varietatem Ouid. III Met. 37, et ad lectionem diiudicandam Quinctil. VIII, 4, 83, idem interpretationem nostram firmat. Porro *Immensam sanie* aliquot Pieriani, et Zulich. a m. pr., Praue. et fr. scripti Heinl. Burm. cum Goth. tert. *cruenta* Witt. 633 *summa p. Numina* Doruill. 634 *Nomina* Medic. *vna ordine* Wall. a m. pr. 635 *tenebramus* h. e. obscuramus, excaecamus, legebat Donatus, cum aliis apud Seruium, aduersus Homeri et Euripidis fidem et exemplum, ut iam Pier. et alii monuerunt: est enim *τρίβειν*, *διναῖν*, *τορνεύειν*. 636 *iacebat* Ven., male. v. notam.

tus, motu et vita priuatus ibid. v. 331 sqq. 634. 635. erat. 631—633. v. ibid. 372. vide ibid. v. 378 sqq. — 374. *κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα* — *inflexam* pro quam erat! vides eadem voce simul toruam frontem, horridas palpebras, hirsutum supercilium, *λασία μὲν ὀφρύς ἐπὶ παντὶ μετώπῳ Ἐξ ὧτος τέταται* Theocr. Idyll. XI, 71.

Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar:
Et tandem laeti sociorum vleiscimur vmbras.
Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite. 640
Nam, qualis quantusque cauo Polyphemus in
antro

Lanigeras claudit pecudes, atque vbera preffat,

637 *Phoebei* Wall. 638 *vmbram* alter Hamb. 639 *a li-*
tore Witt. Edd. Ald. et Iunt. P. Dan. cum tribus Goth. *atque hoc*
ab litore Sec. Moret. *funes* Franc. 641 *Iam* pr. Moret., ele-
ganter, inquit Heinf.; quod vix verum h. l. Versus 641 ad 644
ab aliena manu interpositos acute suspicabatur Iac. Bryant, offensus
inprimis τῶ: *qualis quantusque claudit*: de quo v. not. Omnino
loco huic vltima poetae manus defuit. 642 *preffat* alter Hamb.
v. ad Ecl. III, 99. *preffat* Montalb. *preffat* Franc.

637. *Argolici clipei*: erat is tun esse versum, Faber pro-
Argiuorum inuentum: Paul. nuntiat; sed hoc tantum de
II, 25. Apollod. II, 2, 1. vbi clipei comparatione verum
cf. Not. p. 277. et inf. Exc. est, H. in Dian. 53 de Cy-
IX. ad h. libr. Fuit sane cli- clopibus: τοῖσι δ' ὑπ' ὀφρῶν
peus inde in communi Grae- Φάεα μιν ὀγλήνα, σάκει ἴσα
corum vsu, aliquando etiam τετραβοείῳ, Δεινὸν ὑπογλά-
a Romanis receptus pro scu- σοντα. Ex Virgilio sua sum-
to: potuit tamen Argolicus sit Ouid. XIII Met. 851. 852.
clipeus peculiare quid habe- Mox 638 *vleiscimur* ad duc-
re: quod rotundus erat, cum tum Homeri l. c. v. 475 sqq.
alii clipei essent oblongi; 641 — 644. Ornatum (par-
scuta etiam oblonga quadra- tim ex Hom. l. c. 337. 341)
ta. Etiam Diónyf. Halic. IV vides: *Qualis Polyphemus*
(p. 221, c. 16) Ἀργολικὰς est, *tales Cyclopes multi in*
ἀσπίδας Seruius rex ferre vicinia *sunt, habitant*. Est
iubet ciues primae classis. autem is poetarum mos, Grae-
Phoebeam lampadem esse cis inprimis admodum fre-
Solem, non Lunam, in aper- quentatus, in Pindaro vel
to est. E Callimacho transla- centies obseruatus: vt euite-

Centum alii curua haec habitant ad litora volgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia iam Lunae se cornua lumine complent, 645
Quum vitam in siluis, inter deserta ferarum
Lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cy-
clopas

Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,

643 *haec* abest ab Ven. *hic* Vrat. *habitant curua haec ad*
pr. Hamb. *volgo* Gud. *passim* pr. Hamburg. 644 *et in a.*
duo Burm. *atque altis moenibus* Parrhaf. et tres alii. 645 *lu-*
mina tres, vitiose. *se cornu lumina complent* Sprot. Satis bene.
647 *domusque* Menag. alt. Goth. alt. *vastaque ab rupe* Oudart.
vastoque Franc. *a rupe* tres Burm., quem v. 648 *tremesco*
scribunt fere codices, testibus Pierio et Burm.

tur tenuis oratio per verbum est in hoc, vt ii, quos lo-
substantiuum est, statim at- quentes inducit, poetica ora-
tributa substituunt; itaque h. tione vtantur. Quod nisi ita
l. pro *qualis est Polyphe-* se haberet, quomodo tragoe-
mus, ornatus dixit poeta: dia scribi posset?
qualis claudit atque pres- 647. *domos* sc. *ferarum*
fat; plenior oratio erat: non otiosum post *lustra*;
qualis Polyphemus est, qui nam speciem rei clariorem
claudit. Tenendum hoc est exhibet, quam voc. proprium
in aliis locis, in quibus ea- dabat. *ab rupe Cyclopas*
dem orationis forma occur- iunge; prospicit in monte er-
rit. Sic sup. I, 498 erat: rantes. modo v. 644 *et altis*
Qualis exercet pro *qualis montibus errant*; et inf. 655
est, cum exercet. An vero *summo cum monte vide-*
talis verborum ornatus tre- *mus*; item 675 *e siluis et*
pidanti Achemenidi satis con- *montibus altis*. Mox 649
ueniat, dubitare forte possis. *Victum infelicem*, simpl.
Sed in his cum poeta quo- miserum, tenuem. Argutum
dammodo tacite conuentum puto, de infelici arbore ac-

Dant rami, et vallis pascunt radicibus herbae. 650
Omnia conlustrans, hanc primum ad litora classem
Conspexi venientem. Huic me, quaecumque
fuisse,

Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque absumite
leto.

Vix ea fatus erat: summo quum monte vide-
mus 655

Ipsum inter pecudes vasta se mole mouentem
Pastorem Polyphemum, et litora nota petentem:
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lu-
men ademtum.

650 *auulsis* Wall. pro *et v.* 651 *hanc partem ad litora*
Donatus legit, quod Ge. Fabricio videbatur habere aliquid antiqui-
tatis. *hanc primo a litore* Nonnius in *lustrare*: quod placuisse
Heinsio mireris, cum primae littoris parti vix credere se potuerit,
qui latebras quaerebat; vt recte iam Burm. monuit. Et cf. Ouid.
XIV Met. 218 sq. loco e Virgilio expresso: *Haud procul adspexit*
longo post tempore nauim ad litusque cucurri. *primum in litore*
Ven. Burmann. malit: *hanc primam ad l. classim.* 652 *Pro-*
spexi Medic. Gud. pro diu. lect. Color. Parrhaf., sed iam *Pro-*
spicio v. 648. *Conspicio* Ven., idem *Hinc me.* alter Hamb. *Huc*
me. 654 *assumite* tres ap. Burm. 655 *in monte* aliquot Burm.
et Goth. pr. 656 *gerentem* pr. Hamb. Vnde Burm. coni. *fe-*
rentem. Sed vulgatum *se mouentem* multo praeclarius esse cum
vasta mole iunctum, quis non videat?

cipere. *lapidosa corna* ab se proprie, qui se vendunt,
osse, quod in se habent. vt gladiatores.

653. *Addixi*: signato verbo 658. Πέλωρ, πελώριον θαῦ-
exprimit desperationem, ait μα apud Homerum l. c. *in-*
Seru.; at quatenus? sc. est *forme*, vt ἄμορφον, *defor-*
pro, me tradere decreui, vt *me. cui lumen ademtum,*
alias morti, seruituti, malo, h. e. excaecatam; *deformi-*
se quis addicit. Addicunt *tas noua* praeter naturalem,

Trunca manu pinus regit, et vestigia firmat.
Lanigeras comitantur oues: ea sola voluptas, 660
Solamenque mali.

Ponquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit,
Luminis effossi fluidum lauit inde cruorem,

659 *manu* Medic. (etsi interpolatus, et a recent. manu) cum
praestantioribus omnibus Heinl. et Pier. et vtrique id probatum:
At Burm. veterem lectionem *manum* reuocauerat, recentibus tan-
tum codd. et auctoritatibus firmatam, attamen in Quinctil. Inst.
VIII, 4, 24 lectam, et a qua lapsus difficilior fuisset ad alteram.
Oritur ergo disceptatio inter auctoritatem et rationem. Sed nec
manum bene dictum esset; quorsum enim *manus* a baculo regenda
fuisset, sed *pinus* h. e. truncus pineus, *manu*, h. e. quam manu
tenebat, *regit et firmat vestigia* h. e. gressus. Etiam Seruius *manu*
explicat, sed fere vt Pierius, qui *Monstrum pinus regit* iungere
videtur. Lapsus in primis statim exemplaribus obrepere potuit:
quod factum esse in multis veterum locis animaduertere licet. *Trunca*
manus pinum Goth. pr. et tert. *gerit. format* Leid. 660 *haec*
f. v. Goth. tert. 661 *malis* tert. Rottend. Versus inexplatus in
Ge. Fabricii libris, in Medic. duobus Mentel. vno Pier., quibus
adde Fragm. Vatic., etsi et ibi recenti manu adscriptum supplemen-
tum: *de collo fistula pendet*, quod caeteri fere codd. etiam editi
habent, nisi quod duo tresue *pendebat fistula collo*, vt et Goth.
tert. a m. sec., Montalb. *dependit f. c.* Reiecta haec ab Heinl.
post multas virorum doctorum disputationes. v. Bened. Pier. Cerd
et quos Burm. laudat. Neque, si ex codicum auctoritate rem aesti-
mes, versus facile retineri potest. Nam aliis reprehensionibus in-
terpunctione occurras: *ea sola voluptas; Solamenque mali de*
collo fistula pendet. Si tamen ad sensum meum iudico, etiam
illa tollenda sunt: *ea sola voluptas Solamenque mali*: mani-
festum enim sit, esse eos conatus explendi versus, a diuersis auctoribus
profectos. Nec bene cohaerent: *ea sola v.* cum: *Lanigeras comi-*
tantur oues. 663 *effusi* alter Menag. et nonnulli alii, vt suspicari
licet; item Medic., sed a m. pr. *effuso. fluidum* multi ap. Pier. et
Burm., vt et aliis scribitur. *ille* Menag. sec. *lauat* Goth. sec.

vt Cerda monet. 659. In vbi ad altum vsque maro
manu truncus pineus *regit* processit: pro vasti scilicet
eum, et *vestigia firmat*, fir- corporis modo; 663 *inde*,
mum incessum praestat. Mox ex aequore, aqua marina.
vero 662 *ad aequora venit*, Burmannus.

Dentibus infrendens gemitu; graditurque per
aequor

Iam medium; necdum fluctus latera ardua
tinxit. 665

Nos procul inde fugam trepidi celerare; recepto
Supplice, sic merito; tacitique incidere funem;
Verrimus et proni certantibus aequora remis.
Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torfit.

664 *infrendis* Gud. a m. pr. *infrens* fragm. Vatic. a m. pr., suppletum *infremens*. 665 *fluctu*, quod et ipsum bonum esset, et *fluctus* legi Servius testatur et ex eo Pompon. Sab., sed hoc alterum omnes habent Pieriani, excepto Porcio, in quo *f. abrafa*, et Heinliani, praeter vnum Rottend. *strinxit* aliquot Pier. Leid. *tingit*. Medic. et Sprot. *tegit*, sed ille a m. pr., Fragm. Vatic. nil mutat. 666 *celare* duo Burm. Goth. tert. a m. pr. *Nos trepidi procul inde f. c.* hic ordo verbor. ex Argent. Boecleri ap. Cuning. 668 *Verrimus* edd. etiam antiquiores, quas Pierius respicere videtur, et inter Heinlianos pr. Moret. et Ven. a m. sec. Praetulit hoc Heinl. et Burm., ille, puto, tamquam exquisitae poetici, hic, quoniam *taciti* volebant discedere. At *verrere* de remis vim illam motus taciti non habet; nisi argutias ex etymologia capias; et *vertimus* caeteri omnes, etiam Medic. fragm. Vatic. et Donat., quod sane et ipsum esse poeticum quis neget, quodque et alibi apud poetas occurrit, et inf. V, 141 *freta versa*; quare codicum auctoritatem quid infringat, non video. Neque mihi videtur grauior strepitus exire, si mare *vertant* remi, quam si *verrant*.

666. 667. cum Homericis morum vel vndae remis impulsa, ut sup. 556 *fractae voces* pelagi. Cum poeta plura audacius extulerit, facile et hoc feras. Sin ferendum esse neges, cum Burm. *vocem* de hortamine et celeusmate accipies. Discesserant quidem *taciti*, sed *certantes remos* ad hortamen,

Verum vbi nulla datur dextra adfectare potestas,

Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,

670 Diu haesi, an, *dextra* adfectare, reciperem: potest hoc ratio ac sententia suadere; alterum critica auctoritas; etsi, ut infinitis in locis, in tanta variae lectionis silua, difficile dictu est, in vtram lectionem maior librorum pars consentiat. *dextram affectare* multos codd. habere Pierius affirmat; Heinl. e Medic. a m. pr. laudat, sed vitio forte scriptum, pro *dextrum*, nam sic a m. pr. praefert Fogginius. Etiam Burm. e solo Menag. laudat, *dextram affectare*, non tamen adscriptum, quid in caeteris eius libris legatur. At habet illud fragm. Vatic., cuius est antiquissima auctoritas. Quid sit *dextram affectare*, Servius explicat, esse: *dextram intendere et iniicere*, scilicet ut possit nauem tenere: Terent. Heaut. III, 3, 60 *Ad dominam qui affectant viam*, id est intendunt, faciunt. Subiicit Servius: „Nam, si *dextra* legeris, ait, „ut sit, *dextra affectare*, id est contingere, caret exemplo.“ At multo magis caret exemplo non modo, sed et analogia, *affectare dextram*, nam quarto casu effertur id, quod appetitur, cui manus iniicitur. Sic Georg. IV, 562 *viamque adfectat Olympo*. Sic *regnum, famam, plausum affectare*. Itaque e communi usu *affectare dextram* esset appetere manum alterius, h. l. Troianorum; quod hic sensum non habet. Prorsus nouo itaque more poeta dixisse dicendus: *affectare dextram*, pro admouere. Contra *dextra affectare* sc. nos, nauem; analogiae consentaneum esset, hoc sensu: *τῇ δεξιᾷ ἐκείνου τῆς νῆος*. E codd. tamen istam lectionem enotatam non video, nisi quod a Pierio e nonnullis antiquioribus *dextra attrectare*, quod et pr. Rottend. habebat, vulgatae sc. interpretamentum, a Catroco tamen receptum. *affertare* Wall. in marg. *dextrae affectare* tert. Moret. a m. sec. non male, inquit Heinl. Nam *adiectare* vel *iniectare* dextram, quae facile cuius in mentem veniant, acutioribus non facile se probent. Prius illud, dum Marklandi locum in Epist. Crit. ad Fr. Hare p. 17 a Saxio indicatum euoluo, video a Valesio iam olim propositum, et ab Editore Cantabrig. probatum, a Marklando refelli et *dextra affectare* praeferrari et illustrari. Hoc tandem et ipse cum Brunck. praetuli.

certe mutum, referri posse stram. cf. V. L. 671. Vbi ille obseruat. *vestigia* pro *nec potis est, aequare fluctus Ionios sequendo*, accipi

670. *dextra adfectare* ap- aliter non potest, quam de petere, attingere, nauem no- altitudine maris profundiore,

Clamorem inmensum tollit: quo pontus, et omnes
Intremuere vndae, penitusque exterrita tellus
Italiae, curuisque inmugiit Aetna cauernis.
At genus e filuis Cyclopum et montibus altis 675
Excitum ruit ad portus, et litora conplent.
Cernimus adstantis nequidquam lumine toruo
Aetnaeos fratres, coelo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales cum vertice cello
Aeriae quercus, aut coniferae cyparissi 680
Constiterunt, silua alta Iouis, lucusue Dianae.

672 *Clamorem horrendum* pr. Hamb. *ingentem* alter. *ponit* aliquot Pier. cum fragm. Vatic. a m. pr. 673 *Contremuere* Medic. cum Colot. *infremuere*, quod sane et ipsum frequens de mari et fluctibus. Sed hic iungitur: *exterrita tellus*. 674 *tellus Trinacriae* Parrhaf. et aliquot Pier. cum Goth. pr. ex interpolatione, quoniam *Aetna* sequitur. *immugit* scribitur in multis codd., sed v. Heinf. *caminis* Vratisl., haud dubie ex 580. 675 *Et g.* Ven. *Et gens* Voss. pr. et Hugon. *e montibus* Medic. Gud. cum aliis Heinf. *et filuis Cyclopum et montibus* Ven. Goth. pr. 676 *ad portas* duo Burm. *complet* plures alii. 679 *consilium* alter Menag. cum Goth. tert. *vertice summo* Hugon. 680 *coniferae* tert. Goth. 681 *Constiterunt* Heinf. cum melioribus suis et Pier.

quam pro monstri proceritate: qua aequus, par, ei non est. Nec, dum nos insequitur, par est molis suae magnitudine altitudini maris, quae eo maior est, quo longius a littore proceditur. Porro ad 672 cf. Odyss. 1, 395. Vides poetam ad miraculum et prodigium res augentem.

676. *ad portus* cf. v. 570. *adstantis nequidquam*, quia nocere (nunc) non poterant.

Seru. Aetnaei fratres, populares, gentiles. Mox 678 *coelo*, ad coelum. *concilium*, exquisite pro turba. 680. *coniferae cyparissi*. Cupressus mas fert *conos* nuci pineae non absimiles (v. *Seru.* ad h. l. et sup. ad v. 64); *baccas* appellat Plin. XVI, 33. l. 60. At *κάνες* etiam Graeci. v. Athenaeus lib. I, p. 57. B. C. 681. *silua Iovis*, declarant quercus, ita-

Praecipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, et ventis intendere vela secundis.

* Contra iussa monent Heleni, Scyllam atque
Charybdim

Vulgo *Constiterant*. aliquot Burm. et Goth. sec. *Constiterint*. *Venetus asiterant*. *lucoue* duo Burm. *lucisue* vnus. *que* Goth. tert. 682 *ruentis* fragm. Vatic. 684 *mouent* aliquot Pier. duo Heinf. fragm. Vatic. duo Goth., vt fere alias variatur, *Scyllamque Charybdim* quidam scripti et editi, *Scyllaeque Charybdis* alii ap. Pier. cum Rottend. sec.; at pr. et duo alii Heinf. *Scyllae atque Charybdis*; vnde suspicari possis *Scyllae atque Charybdis Inter utrinque viam* ab aliis lectum fuisse. Heinf. coniciebat *Scyllamque Charybdimque Inter*, non male. *Scyllam Charibdim* ed. Ven. *Charybdim* Gud. cum aliis. *Scylla atque Charybdis* fragm. Vatic., vnde suspicetur aliquis fuisse: *Contra iussa monent Heleni, Scylla atque Charybdis, Inter utramque viam — Ni teneant cursus, certum est dare lintea retro.* aut: *Contra iussa monent Heleni Scyllam atque Charybdim. Inter* et reliqua eodem modo. Sed et hoc parum expeditum foret, et facile praeferas vulgatum, quod et Seruius et Donatus habent. Enimuero et melior sensus, et rei criticae vsus, mosque versificatorum, antiquiorum inprimis aetatum, facile eo adducit, vt tibi persuadeas, tres versus hos esse ab interpolatoribus, et quidem pluribus eundem lapidem mouentibus, profectos, qui, varia tentando, explere volebant ver-

que *lucus Dianae* ad cupressos erit referendus; adeoque de Diana infera vel Hecate aut Proserpina agi necesse est. Nam cupressus feralis arbor, alias Diui sacra, vt Plin. l. c. Potuisse dicas a poeta sic simpliciter ornari voc. *luci*, vt *Dianae* esset, cui omnino saltus curae sunt: esset tamen sic vsus insolens cupressorum.

682. 683. Nos metu agitati quocumque malumus cursum

dirigere, quam in portu manere. *rudentes excutere*, vt vela pandant, euoluere, explicare et intendere; iam sup. 267, *excussosque iubet laxare rudentes*. — *ventis secundis*, int. quo ventus ferret; non expectare ventum, quem cursus postulabat.

684 — 686. E pluribus verborum iuncturis, quas hic facere possis, et quas passim a Seruio, Donato, ac Pomponio Sab. inde Intpp. facere

- * Inter vtramque viam, leti discrimine paruo, 685
 * Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.
 Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori

sum imperfectum relictum: *Contra iussa monent Heleni.* Nisi forte ne hoc quidem Virgilianum erat; sed meminerat aliquis in tempestiuo loco discriminis a vento per fretum ferente, et praeceptorum Heleni sup. vll. 410 sq. Sequebatur post 683 in Virgiliano autographo: *Ecce autem.* 686 *Ne* Gud. cum aliquot Pier., sed *Ni* antique. v. Seru. Heinf. Caeterum hoc hemistichium: *certum est dare lintea retro*, tamquam a sententia alienum, a noua manu ad supplendum versum attextum esse videtur. 687 *ab f.* Heinf. e libris et more poetae. Vulgo *a sede.*

videas, illa videtur verborum iam decreueramus, iterum locique naturae caeteris ad- mare Adriaticum repetere; commodatior: *Ventos secundos*, qui tum a tergo spirabant, fac fuisse Notum vel Austrum; ab hoc reiici debueret versus Charybdin et Scyllam (in quo poeta versus Homer. Odyss. μ, 426 sqq. ante oculos habuit); *Contra Heleni iussa* (monuerat is, ne per fretum nauigarent) *monent, ni* (h. e. ne) *teneant* (naues) *cursum inter Scyllam atque Charybdin, vtramque viam leti discrimine paruo* (per appositionem; vtraque, et Scylla et Charybdis, erat iter periculosum, si per eam nauigatio fieret); Tamen, cum ventus versus has partes ferret, sc. ab australi plaga spirans, *certum est dare lintea retro*, h. e.

687. *Venti* poetis a montibus, tamquam sedibus, petuntur (cf. Markland. Epist. crit. p. 56); itaque h. l. Aquilo

Missus adest. Viuo praeteruehor ostia saxo
 Pantagiae, Megarosque sinus, Thapsumque iacentem.

Talia monstrabat relegens errata retrorsum 690
 Litora Achemenides, comes infelicis Vlixi.

Sicanio praetenta sinu iacet insula contra

689 *Pentagiae, Pantagiae* (hoc et Med. et Rom. cum fragm. Vatic., sed *Πανταγίας*, ὁ ἄγων h. e. ἀγώνων πάντα vndae impetu). *Tapsumque, Tassumque, Taxumque, Thapsumque, Capsumque*, librariorum lapsus: *Tharsumque* Rom. Est Θάψος. 690 *mandabat* Parrhaf. *retrorsus* apud Priscian. et in codd. Pier. et Heinf. *retrorsum* Goth. tert. 691 *Vlyssi* Priscian. et Probus. Vulgo *Vlyssesi*. Vltima, *comes i. V.* ex v. 609 affuta putabat Burm., offensus scilicet epitheto *infelicis*: quod in Aeneae ore grauius aliud desiderabat. 692 *Sicanio*. Fuere qui *Sicano* emendarent: quia

a promontorio Peloro, ad fretum Siculum; hinc *angusta ab sede* — *Missus*: puto exprimi ἡμενος vel ἱεμενος: is nauem fert secundum litus Siciliae orientale versus austrum.

688. 689. *Viuo ostia saxo Pantagiae. Pantagias* (nunc *Fiume di Porcari*) paruus fluius, breui cursu, infra Leontinos, cuius ostium prae-ruptis vtrinque rupibus includitur: de eo v. Cluuer. Sicil. lib. I, c. 11. Doruill. Sicula p. 206. 207. *viuo saxo*, vt I, 167 *viuoque sedilia saxo. Saxa rotantem Pantagiam* dixit Claudian. de R. P. II, 57 in loco hinc expresso. *Megara* sunt h. l.

Hyblensia, quia olim Hybla parua dicta, non longe a Syraculis, in sinu Megarensi, *Golfo Augusta*, quem ab australi parte includit *Thapsus*, peninsula in mare procurrent, *pluna, paene fluctibus par*, ait Seruius, qui insulam appellat, vnde *iacentem* dixit poeta, h. e. humilem, non altam montibus.

690. 691. *relegens retrorsum*. nam cum Vlysse a Lophagorum inde insula, littori Africae praetenta, Siciliae littus orientale ad Cyclo-pas vsque (cf. ad 570) praeternauigauerat. itaque *littora iam errata*.

692 — 696. Insula *Ortygia*, et ex aduerso *Plemmyrium*

Plemmyrium vndosum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare: qui nunc 695
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur vndis.
Iussi numina magna loci veneramur; et inde

media alibi producitur; sed v. ad I, 557. 693 *Plemmyrium* Rom. Medic. et alii duo; vt et graece scriptum ap. Steph. Byz. Sed ple-
rique Πλημμύριον. At *Plemirium*, *Plemurium*, *Pleuron* librariis
debentur. vnde dixere Parrhas. 694 hic ed. Ven. 695 ha-
buisse vias vnus Pier., sed v. Burm. quae nunc duo Burm.
696 confundimur Menag. pr. perfunditur aliquot Pier. 697 Or-
dinem verborum ex optimis libris reduxit Heinfl. Vulgo: *Numina*
m. l. iussi v. Sed alter ordo grauitatis plus habet. *veneran-*
tur Sprot.

promontorium, ad aditum mum verum puto. Nam per
sinus et portus Syracusani. totum librum eae sunt An-
In eadem fons Arethusa, de chisae partes, vt religiones
quo et de fabula super eius et auspicia curet; at Helenus
cum Alpheo Elidis fl. con- tantum de Iunone placanda
gressu v. sup. Ecl. X, 1 et monuerat vl. 436. *Helorus*
4. vndosum h. l. περιχώμον, fluuius in littore orientali
quod aestuantis maris flucti- paullo supra Pachynum pro-
bus alluitur; vnde et ipsum montorium: de quo accura-
nomen πλημμύριον. *occul-* te egit Cluuerius e Fazello.
tas egisse vias subter mare, Primum ille inter specus et
τήν τε θάλασσαν Νέρθεν ὑπο- exesas rupes procurrit, vn-
τροχάει Mosch. Idyll. VIII. de Silio *clamosus Helorus*;
ore tuo, eodem fonte; vnde mox, vbi ad littus accessit,
Pindaro Arethusa ἀμπνευμα placido ac leni cursu incedit,
σεμνὸν Ἀλφείῃ Nem. I, 1. v. et hieme, clauso maris fluc-
Cluuer. Sicil. ant. p. 163. 157. tibus ostio, frequenter ex-
crescit stagnatque, vnde agri

697. *Iussi*, admoniti, sed vicini pinguescunt plurimum
a quo? vel ab Achemenide, (Nunc *Atellaro* et in infe-
vel ab Heleno, vel ab An- riore parte *Abiso*). *Exsu-*
chise, ait Seru. Hoc vlti- *pero*, h. l. praeteruchor.

Exsupero praepingue solum stagnantis Helori.
Hinc altas cautes proiectaque saxa Pachyni
Radimus; et fatis numquam concessa moueri 700
Adparet Camarina procul, campique Geloi,
Inmanisque Gela fluuii cognomine dicta.

698 *Helori* inde a Pier. et Heinfl. Ἑλωρος. Vulgo *Elori*.
699 *Hic* Menag. alter. 700 *Redimus* Goth. sec. a m. sec.
701 *Camerina* sane maxima scriptorum pars. Sed in talibus scripti
non sunt audiendi, sed Graeci; quibus Καμαρίνα: etsi Salmasio
ad Chronic. Euseb. p. 250 hoc dandum, vulgari vsu tandem litte-
ram inflexam fuisse. montesque G. Parrhas. *Geloni* Ven. Vratisl.
Geloti Wall. 702 *Inmanisque Gela fluuii cognomine dicta*.

699. *Pachynum*, promon- et carentes pestilentia, per
torium Siciliae ab australi eam partem ingressis hosti-
parte (*Capo Passaro*). *pro-* bus, poenas dederunt. Si-
iecta saxa expressit Gr. προ- milia narrant Steph. Byz.,
βλήτες σκόπελοι. Suid. et Anthol. Gr. apud
Cluuer. Sed quae illa vrbs

700. 701. *Camarina* nun- expugnatio fuerit, nusquam
quam concessa moueri: ac- declaratur. Ter Camarinam
cipio, palus, quam deus con- fuisse conditam, ex Thucy-
sultus vetabat mouere, cum dide aliisque docet idem Clu-
Camarinenfes canali ducto ver. Caeterum poetam haec
eam exsiccare vellent. *mo-* ex sua potius, quam Aeneae
ventur ea, in quibus aliquid narrantis, persona dixisse,
molimur, nouamus, muta- iam Seruius vidit; quod ta-
mus. Seruii verba apponam: men de toto hoc loco non
„Palus est iuxta eiusdem no- minus tenendum. Nam om-
minis oppidum: de qua quo- nes illae vrbes et locorum
dam tempore, cum siccata nomina Aeneae temporibus
pestilentiam creasset, consul- recentiora sunt.

701. 702. De situ vrbs et
fluuii *Gelae* camporumque
res parum explorata. v., prae-
ter Cluuer. et quos Burmann.

Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
Moenia, magnanimum quondam generator equo-
rum.

Haeremus in voc. *inmanis*, quo modo vrbs Gela ita appellari possit: v. notam. Forte fuit *Innantis* sc. campis fl. vt Horat. III, 17, 7. *innantem Maricae Littoribus tenuisse Lirin.* Gela noli mutare; vrbs proprie ἡ Γέλα, et fluu. ὁ Γέλας. de nomine Parrhas. et Hamb. pr. 703 *A. atque A.* Puget. Fluctuant et hic libri inter *Agragas* et *Acragas.* ostendit alter Menag. 704 *quondam* vatem decebat, non poetam, qui Aeneam narrantem inducit. Io. Schrader. ea re offensus in schedis delet versum, et continuat: *Acragas ostentat moenia longe, Teque d.* Ita vero plura in hoc loco erunt delenda, in quibus temporum ratio neglecta. cf. not. ad 700. 701.

laudat, Doruill. Sicula c. 6. Acquiescit Doruillius in Cluverii sententia, esse Gelam, qui nunc *Fiume di Terra Nuova*, Campos autem Geloos, egregiae fertilitatis planitiem, latius cis et ultra fluvium patuisse, quam vulgo creditur. Sed, quorsum *immanis* spectet, dubitari potest. Loca hinc expressa Claud. R. P. II, 58. Sil. XIV, 218 nihil inuant. *magnam* interpretantur; sed vrbs amplitudinem nemo veterum memorat. Proclive est, ad dominos referre, vt saepe in vrbum epithetis fit, vt ab incolarum vel dominorum moribus et ingeniis ducta sint. Atque eo deuenisse etiam Doruillium video in Sicul. p. 129. Gelae tamen tyrannos saeuos et immanes fuisse, vnde doceri possit, mihi non satis constat. Nam, quae apud Herodot. VII, 153—156 de iis memorantur, ad immanitatem non adsurgunt. Igitur de tyrannis Gela oriundis, Hierone et Thrasylulo, Gelonis fratribus, Syracusarum tyrannis, erit accipiendum. Proponitur etiam a Doruillio altera interpretatio, vt ad vrbs situm ad amnem verticosum et immanem referatur. Ita *Gela immanis* erit in loco immani, horrendo, sita: nec male hoc. Sed neque loci tanta immanitas et fera facies esse videtur, vt ab ea potissimum designari potuerit a poeta. 703. 704. *Agrigentum* in monte Acragante situm, ma-

Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus; 705
Et vada dura lego saxis Lilybeia caecis.
Hinc Drepani me portus et inlaetabilis ora

705 *Selinys* vel *Selinis* etiam hic fere libri. *Salinis* Goth. tert. cum ed. Ven. v. Pier. Heinf. et doctiss. Commentar. Burmanni ad Numism. Sicil. p. 420. 421. Est Σελινόυς, ex Σελινόεις. 706 *caecis L. saxis* Goth. pr. 707 *Drepani* Moret. sec. *portus me* et primus. *me* deest Montalb. *inlaetabilis* Zulich. a m. pr. *illectabilis* Goth. pr.

ximis quondam opibus ex agri fertilitate et Carthaginiensium mercatu refertum; hinc ciuium magnificentia et luxus. Aluere iidem equos ad certamina Graeciae, et inter Olympionicas fuit Theon Agrigentinus a Pindaro celebratus. v. Seru. et Burmann. quamquam ad hunc solum respici a poeta non dixerim. Gratius Cynege. 526 *per illos* (equos) *Cantatus Graiis Acragas.* Vide de hac vrbe Cluver. et Doruill. pag. 88. 89. *quondam* paulo incautius adiecit poeta, contra temporum ordinem. v. V. L.

705. *Selinunte* palmis agrestibus abundasse, ex Cicer. Verr. V, 87 satis constat. Ex nostro expressit XIV, 200 Silius Ital., quem in toto hoc loco comparare iuuabit. De *Selinunte* copiose post Clu-

ver. Doruill. p. 60 seqq. et 420 sqq., vbi et ruinae duorum templorum eius vrbs oculis subiectae sunt. *dati ventis*, orto vento.

706. *vada dura saxis caecis* h. e. latentibus. *dura* (ne *dura* coniectes) *vada* dixit, h. e. locum vadofum fundo saxeo, quoniam extrema Lilybaei promontorii ἄκρα, plana atque depressa, ad III m passuum sub vndis protenditur, in trium circiter cubitorum altitudinem tecta. Cluver. II, 1 pr.

707. *Drepani — illaetabilis ora.* Ager Drepanitanus sterilius et fere arboribus et herbis destitutus; solum enim arenosum; et praeterea multos in tractus aqua marina exaestuatur, stagnandoque salem profert; et ob hunc ruris illius moestiores

Adeipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae casusque leua-
men,

Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, fef-
sum 710

Deferis, heu, tantis nequidquam erepte pe-
riclis!

Nec vates Helenus, quum multa horrenda mo-
neret,

Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.

Hic labor extremus, longarum haec meta via-
rum.

Hinc me digressum vestris deus adpulit oris. 715

708 *actis* omnes Pier. et magna pars Heinl. et Burm. cum ipso Romano. Alii c. edd. *actus*, inter quos et Mediceus referendus. *actum* Voff., scilicet genitorem. *aptis* Goth. pr. Iam *tempestates actas*, hoc est, vel pulsas vel exactas, dici, dubitari nequit. v. h. l. Heinl. cf. ad Georg. I, 413. Sed an tempestates dispulsae fuerint, nunc non quaeritur. Igitur recte, *actus*, de Aenea. Solent autem librarii flectere adiectiua et participia ad propius vocabulum. 709 *oneris* Ven. *omnis* Parrhaf. in litura. 710 *Anchisam* Parrhaf. *Anchisem* Ven. 711 *nequicquam erepte ruinis* Sprot. 713 *nec dira* aliquot Burm. Duo quoque *dura*, 714 *haec* deest alteri Menag. 715 *digressum* Witt. *vestrae* — *orae* Gud. a m. pr., sed v. Burm. *applicat* Parrhaf.

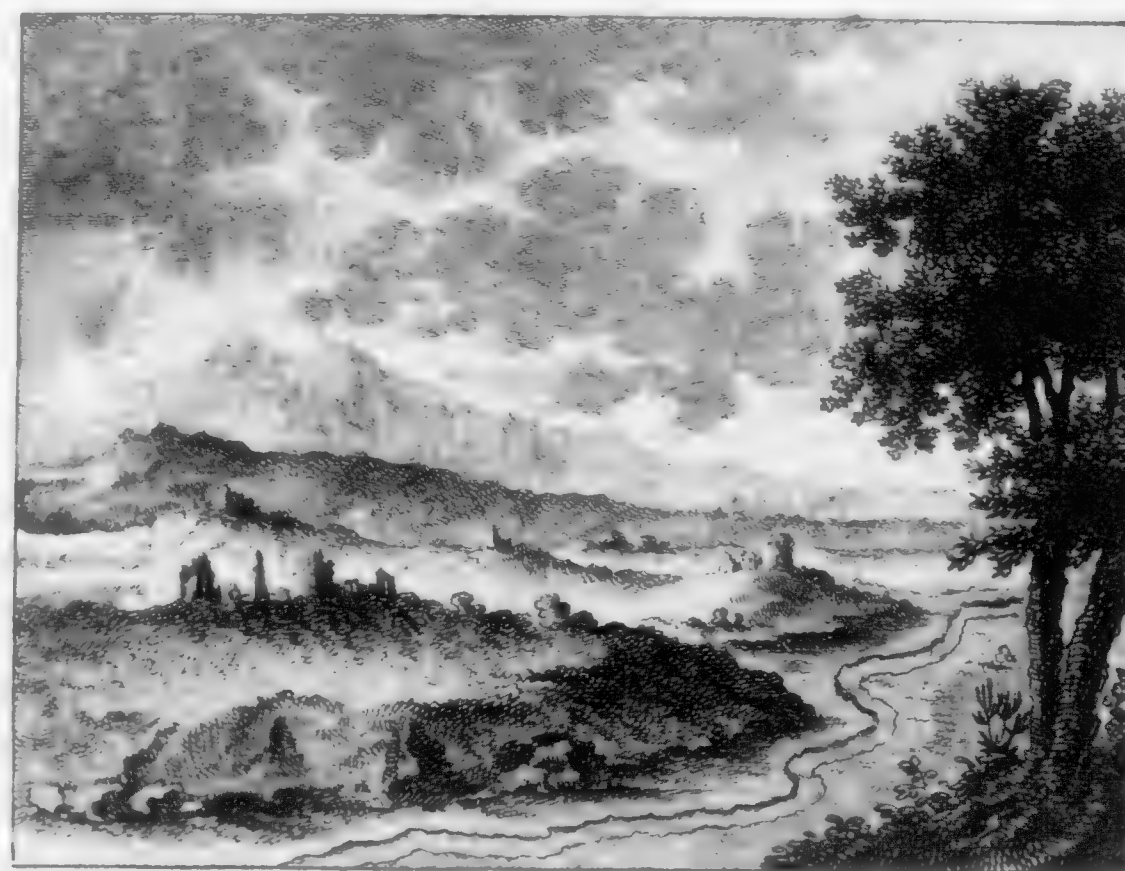
adspectum non minus, quam Comparant Homericam Iliad. p, ob Anchisae hic locorum 407 — 410. Imitatur no- amissi memoriam, ab Aenea strum Valer. Fl. III, 301 sqq. Drepanitana ora vocari illae- 715. Redit ad lib. I, 34. *Vix e conspectu Siculae telluris* tabilis videtur.

710. Super *Anchisae obi-* in altum *Vela dabant laeti.* tu v. Excurs. XVII. 712. Ex Odyss. η, 276. 277. Mox

Sic pater Aeneas, intentis omnibus, vnus
Fata renarrabat diuom, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quieuit.

717 *Fataque narrabat* aliquot Pier. *enarrabat* alter Menag. *recensebat* qu. Moret. Sed *renarrabat* haud dubie vere; non vt argutari velim cum Seruio et aliis, sed vt aut pro simplici et vulgari, *narrare*, sit positum, poetarum more, aut ad eum modum formatum, quo *repeti* et *iterari* res, quas narramus, dicuntur. cf. Burm. *diuom*, parum commode interpositum, offende-
bat quoque Io. Schrader., qui emendabat, *Troum*. 718 *factoque* Rottend. sec. his Sprot.

716 *vnus* sc. inter caeteros *que hic fine quieuit*: orna-
omnes *intentos*. 718. *facto-* te: et narrationis finem fecit.

Adcipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae casusque leua-
men,

Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, sel-
sum 710

Deferis, heu, tantis nequidquam erepte pe-
riclis!

Nec vates Helenus, quum multa horrenda mo-
neret,

Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta via-
rum.

Hinc me digressum vestris deus adpulit oris. 715

708 *actis* omnes Pier. et magna pars Heinl. et Burm. cum ipso Romano. Alii c. eidd. *actus*, inter quos et Mediceus referendus. *actum* Voff., scilicet genitorem. *aptis* Goth. pr. Iam *tempestates actas*, hoc est, vel pulsas vel exactas, dici, dubitari nequit. v. h. l. Heinl. cf. ad Georg. I, 413. Sed an tempestates dispulsae fuerint, nunc non quaeritur. Igitur recte, *actus*, de Aenea. Solent autem librarii flectere adiectiua et participia ad propius vocabulum. 709 *oneris* Ven. *omnis* Parrhaf. in litura. 710 *Anchisam* Parrhaf. *Anchisem* Ven. 711 *nequicquam erepte ruinis* Sprot. 713 *nec dira* aliquot Burm. Duo quoque *dura*. 714 *haec* deest alteri Menag. 715 *disgressum* Witt. *vestrae — orae* Gud. a m. pr., sed v. Burm. *applicat* Parrhaf.

adspexit non minus, quam Comparant Homerica Iliad. 9, ob Anchisae hic locorum 407 — 410. Imitatur no- amissi memoriam, ab Aenea strum Valer. Fl. III, 301 sqq. Drepanitana ora vocari *illae-* 715. Redit ad lib. I, 34. *Vix tabilis* videtur. *e conspectu Siculae telluris*

710. Super *Anchisae obi-* *in altum Vela dubant laeti.* tu v. Excurs. XVII. 712. Ex Odyss. 7, 276. 277. Mox

Sic pater Aeneas, intentis omnibus, vnus
Fata renarrabat diuom, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic sine quieuit.

717 *Fataque narrabat* aliquot Pier. *enarrabat* alter Menag. *recensebat* qu. Moret. Sed *renarrabat* haud dubie vero; non vt argutari velim cum Seruio et aliis, sed vt aut pro simplici et vulgari, *narrare*, sit positum, poetarum more, aut ad eum modum formatum, quo *repeti* et *iterari* res, quas narramus, dicuntur. cf. Burm. *diuom*, parum commode interpositum, offende-
bat quoque Io. Schrader., qui emendabat, *Troum*. 718 *facto-*
toque Rottend. sec. *his* Sprot.

716 *vnus* sc. inter caeteros *que hic sine quieuit*: orna-
omnes intentos. 718. *facto-* te: et narrationis finem fecit.

EXCURSVS I

De Aeneae Erroribus.

Cum errores Aeneae magna cum doctrina persequutus sit poeta, nobis autem hoc propositum sit, ut eam doctrinam curiosius exquiramus: agendum, ut ea penitus inspicatur, de cursu, quem Aeneas tenuit, paullo accuratius videbimus, adhibitis iis, quae ab aliis scriptoribus eadem de re erant tradita *). Ante omnia monendum est, cum certam sedem, quam peterent, nondum haberent, Troianis proxima littora Thraciae legenda fuisse; mare autem recta ne traicerent, metus prohibere debuit, ne aut Achiui in patriam redeuntes eos insequerentur, aut ipsi in Achivorum classem dispersam inciderent.

Ex portu Antandri Aeneas nauibus XX soluit: lib. I, 381 *Bis denis Phrygium conscendi nauibus aequor.*

*) Video nunc similem conatum Abb. de Pluche in *Concorde de la Geographie des différens ages* (1764), ubi p. 356 *La Geographie de l'Enéide, ou le Voyage d'Enée.*

EXCURSVS I AD LIBRVM III 561

Eundem numerum habuit, cum anno abhinc septimo Sicilia discederet. Nam I, 170 septem nauibus ipse ad Africae littus appulerat; XII aliae aliis locis I, 390 sqq.; una Orontis fluctibus merfa I, 113. In altum euectus primum Hellespontum classe petiit, et, ut tum nauigantium mos erat, ut littus legerent, ad ostia Hebri appulit urbemque *Aenum*, seu *Aeneadas*, ut poeta appellat, condidit III, 16—18. v. Excurs. II de Annis Error. Aen. a. 2. Dubitari enim non potest, poetam de hac vrbe cogitasse, quandoquidem fabulam de Polydori umbra subiicit, quae a vicina Chersoneso bene eo traduci potuit. v. Not. ad III, 13. Latius paullo Ouid. Met. XIII, 429 *Est, ubi Troia fuit, Phrygiae contraria tellus, Bistonis habitata viris* etc. Sed in Chersoneso Polymnestoris sedem fuisse dubitari nequit, v. Eurip. Hecuba 569 sqq.; nam iisdem locis Hecuba in canem fuit mutata. Et Cynosfema erat ad Hellespontum apud Sestum, v. Pollux V, 5. Intpp. Steph. Byzant. ad h. v. Cellar. Geogr. ant. Et si non defuere, qui et in hoc discreparent, uti Dictys V, 16, sed de communi fide, quam poetae sequuti sunt, nunc quaeritur.

Habuit autem Virgilius in hoc consentientes plerosque e Romanis scriptoribus. Mela II, 2 *Eximia est Aenos ab Aenea profugo condita*. Plin. IV, 11 *Os Hebri — oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulto, Ciconum quondam regio*; adde Solin. c. 10, et ibi Salmas. miscentem ea, quae apponit. Etiam Ammian. XXII, 8, ubi v. Vales. cf. Seru. ad III, 1 et 17. Nec tamen poeta huius opinionis auctor est putandus, sed habuit veteres auctores, quos sequeretur, etiam inter Romanos Q. Lutatium, nam is in *Historiis* similia tradiderat: *Aeneam primum Thraciam appulsum, Aenum ex suo nomine condidisse, dein cognita Polymnestoris perfidia ex Polydori nece, inde digressum*.

Cur tamen poeta non Aenum sed *Aeneadas* urbis nomen prodidit? Scilicet Aeneadas recte dixeris incolas, eorumque adeo nomine urbem potuit insignire, ut tot

EXCURSVS I

De Aeneae Erroribus.

Cum errores Aeneae magna cum doctrina persequutus sit poeta, nobis autem hoc propositum sit, ut eam doctrinam curiosius exquiramus: agendum, ut ea penitus inspicatur, de cursu, quem Aeneas tenuit, paullo accuratius videbimus, adhibitis iis, quae ab aliis scriptoribus eadem de re erant tradita *). Ante omnia monendum est, cum certam sedem, quam peterent, nondum haberent, Troianis proxima littora Thraciae legenda fuisset; mare autem recta ne traicerent, metus prohibere debuit, ne aut Achiui in patriam redeuntes eos insequerentur, aut ipsi in Achiuvorum classem dispersam inciderent.

Ex portu Antandri Aeneas nauibus XX soluit: lib. I, 581 *Bis denis Phrygium conscendi nauibus aequor.*

*) Video nunc similem conatum Abb. de Pluche in *Concorde de la Geographie des différens ages* (1764), vbi p. 356 *La Geographie de l'Enéide, ou le Voyage d'Enée.*

EXCURSVS I AD LIBRVM III 561

Eundem numerum habuit, cum anno abhinc septimo Sicilia discederet. Nam I, 170 septem nauibus ipse ad Africae littus appulerat; XII aliae aliis locis I, 390 sqq.; vna Orontis fluctibus merfa I, 113. In altum euectus primum Hellespontum classe petiit, et, ut tum navigantium mos erat, ut littus legerent, ad ostia Hebri appulit urbemque *Aenum*, seu *Aeneadas*, ut poeta appellat, condidit III, 16—18. v. Excurs. II de Annis Error. Aen. a. 2. Dubitari enim non potest, poetam de hac vrbe cogitasse, quandoquidem fabulam de Polydori umbra subiicit, quae a vicina Chersoneso bene eo traduci potuit. v. Not. ad III, 13. Latius paullo Ouid. Met. XIII, 429 *Est, ubi Troia fuit, Phrygiae contraria tellus, Bistonis habitata viris* etc. Sed in Chersoneso Polymnestoris sedem fuisse dubitari nequit, v. Eurip. Hecuba 569 sqq.; nam iisdem locis Hecuba in canem fuit mutata. Et Cynosfema erat ad Hellespontum apud Sestum, v. Pollux V, 5. Intpp. Steph. Byzant. ad h. v. Cellar. Geogr. ant. Et si non desuere, qui et in hoc discreparent, uti Dictys V, 16, sed de communi fide, quam poetae sequuti sunt, nunc quaeritur.

Habuit autem Virgilius in hoc consentientes plerosque e Romanis scriptoribus. Mela II, 2 *Eximia est Aenos ab Aenea profugo condita*. Plin. IV, 11 *Os Hebri — oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulto, Ciconum quondam regio*; adde Solin. c. 10, et ibi Salmas. miscentem ea, quae apponit. Etiam Ammian. XXII, 8, vbi v. Vales. cf. Seru. ad III, 1 et 17. Nec tamen poeta huius opinionis auctor est putandus, sed habuit veteres auctores, quos sequeretur, etiam inter Romanos Q. Lutatium, nam is in *Historiis* similia tradiderat: *Aeneam primum Thraciam appulsum, Aenum ex suo nomine condidisse, dein cognita Polymnestoris perfidia ex Polydori nece, inde digressum*.

Cur tamen poeta non Aenum sed *Aeneadas* urbis nomen prodidit? Scilicet Aeneadas recte dixeris incolas, eorumque adeo nomine urbem potuit insignire, ut tot

aliae vrbes, v. c. Gabii, Tarquinii, incolarum nomine designabantur. Sed id non ab *Aeno*, verum ab *Aenea*, *Αἰνεία*, duci potest. An igitur illa ad Hebrum vrbs etiam *Αἰνεία* appellata fuit? Atque sit probabile, hoc ita se habere.

Scilicet alia, eaque constantior, inter Graecos maxime, fama obtinuit, ad *Chersonesum Pallenen* Aeneam appulisse, ibique Aeniam (*Αἰνείαν*) urbem condidisse. Inhabitabant illam tum Thraces *Crusaei* vel *Crossaei*, fidissimi Troianorum socii. Haec Dionysius ex Hellanico docet lib. I, 47 et 49. conf. Herod. VII, 123 et ibi Not. (*Chryseos Thracas* scriptum videas apud Pompon. Sab. ad Aen. III pr., sed eius tota nota ex Dionysio est descripta, ex eoque emendanda; vti altera ad v. 17 ex Herodoto l. c.) Si mireris forte, cur inter Troianorum socios ab Homero illi *Crusaei* non memorati sint, tenendum, eos in Paeonum nomine latere videri ab Axio fl. euocatos Iliad. β, 848 sq. In Pallene Aeneae appulsum etiam collocat Lycophron 1236—1238. Nam, quam ille habitasse dicitur, *Rhaecelos* ad Cissum montem circa Aeniam sita esse debuit. v. Schol. ad e. l. et Not. ad Steph. h. v. et mox *Almopiam* pro Macedonia memorat. Hanc Aeniam *Aeneadas* quoque appellatas (*Αἰνεάδας*) ex Theone, veteri Lycophronis Scholiasta, notavit Steph. Byz. in *Αἰνεία*. Habuit haec Aenia Pallenes commune hoc cum altera, quae Aenos dicta, quod et Pallene priscis temporibus a Thracibus fuit habitata. Facile itaque utriusque urbis origo ad Aeneam nostrum referri potuit; etsi altera illa Thraciae Aenus iam ante Aeneam floruit; siquidem ex ea (*Αἰνόςθεν*) Piro ad Troiam iam ante urbis casum adfuisse memoratur Iliad. δ, 520, et accesserat ad eam Hercules a Troia redux a Poltye hospitio exceptus: Apollod. II, 5, 9, p. 151. cf. Not. p. 384. Sunt autem tales circa similis nominis vrbes errores satis frequentes; vt in hoc ipso exemplo re inuersa Conon Narr. 46 Pallenes Aeniam Aenum appellatam vult; et Tzetz a ad Lycophr. l. c. vtramque confundit. Virgilio propter Episodii de Polydori umbra multo op-

portunior erat altera de Aeno Thraciae narratio, eamque adeo sequutus est. Quippe fuit et ipsa vrbs olim non obscura, condita mox iterum ab Aeolibus, seu Cumis seu Mitylene oriundis. v. Steph. Byz. in *Αἰνός*, Scymnus Chius 695, et Harpocrat. in eodem voc. ex Ephoro. Seruius ad v. 19 h. l. alios urbis nomen ab Aeno, Vlyssis socio, deduxisse, ex Euphorione et Callimacho commemorat. Ad eandem spectare videtur, quod apud Pausan. est VII, 4, p. 530, vbi Samii ab Androclo et Ephesiis insula eiecti partim Samothracen abiere, partim confedere *περὶ Αἰνείαν τὴν ἐν τῇ ὑπέρῳ τῇ πέρῳ βαλλόμενοι τείχος*: scr. *Αἰνείαν*.

In Thracia, hoc est, Pallene, Aeneam vitam finisse, nonnulli olim tradiderant apud Dionys. Halic. I, 49, et inter eos Cephalo Gergethius (de quo v. Excurs. I ad lib. II p. 271) et Hegesippus *περὶ Παλλήνης*, a quo scriptore, cum id consilio suscepisset, accuratius haec tractata fuisse probabile fit; sed idem urbi suae heroem quasi proprium consecrare hac morte voluisse videtur; quod toties factum in veteri historia notavit iam Dionys. Halic. egregio loco lib. I, 54 extr. (p. 43. 44). Patrem Anchisen, ibi sepultum, ex Theone memorat Steph. Byz. in *Αἰνεία*.

Conon, cuius operam potissimum in fabulis de populorum et urbium originibus (*τοῖς ἐθνικοῖς*) colligendis positam fuisse apparet, Narrat. XLVI, Aeneam narrat traiecto Hellesponto primum in Sinum Thermum (Thermaicum Macedoniae) peruenire, vbi patrem Anchisen vita functum humat, oblatumque sibi ab incolis regnum recusat; *hinc*, inquit, *in terram Brusiadem profectus* (*εἰς τὴν Βρυσιάδα γῆν*) omnibus, quibus vteretur, erat gratus et iucundus *κατὰ χάριν τῆς Ἀφροδίτης*. Mugiente ibi, quae ex Ida ipsum sequebatur, boue, moniti a Venere accepti memor imperium ab incolis in se delatum suscipit, boueque Veneri mactata urbem condit primum Aeniam (*Αἰνείαν*) appellatam, posthaec Aenum. *Brusiadem* illam terram facile aliquis mutandam putet *εἰς τὴν Κρητιάδα* ex Dionys. Halic. et Herodoto l. c. Sed *Βρῦσις μοῖρα Μακεδονίας ἀπὸ*

Βρῆς, Ἡμαθίς παῖς, vt Steph. Byz. ibid. Galeo laudatus, et inter Thracas *Bryfæ* apud Plin. IV, 11 f. 18.

Diuersam ab omnibus his rationem, quæ tamen ad illa ipsa, quæ memorata sunt, reuocari potest, ingressus erat is auctor, quem Schol. Iliad. v, 459 exscripsit, *Troia*, inquit, *capta Aeneas sumto secum patre Anchise fugit, naufragioque circa Atho facto in interiora terræ est profectus* (ita accipio, ναυαγίῳ δὲ περιπεσὼν περὶ τὸν Ἀθῶ, ἀνῆλθε σὺν πατρί) *Anchises quidem ad Calaurum montem iuxta Anthemum fluvium moritur et ab Aenea Pyanae, ubi etiamnum Anchisæ dictum sepulcrum est, hamatur; quo facto Aeneas, Veneris monitu, urbem condidit, Aeneadem* (Ἀνεαδὲξ ab Ἀνεαδῆς) *ab ipso appellatam. Mortuo vero Aenea natus ex eo filius clam ad antiquam patris sedem accedit* (cf. sup. ad lib. II Excurs. XVII, vbi de Ascanio), *et vrbe euerfa* *), *assumtisque colonis in Italiam concessit.* Anthemumtem urbem Macedoniae cum agro nouimus; potuit etiam fluuius cum monte Calauo eodem loco esse supra Pallenen. In *Pyana* dubito an *Pydna* lateat. Sane etiam Strabo XIII, p. 608, paullo latius *ad Olympum montem* habitasse Aeneam dicit. *Cissum* montem supra e Lycophrone vidimus, et *Atho* Tzetza ad eundem v. 1263 nominat.

Caeterum hanc in Pallene sedem Aeneae respicit Livius I, 1, *primo in Macedoniam venisse*, et XL, 4 *ductis iam a Cassandro Aeneatibus Thessalonicam — proficiscuntur Thessalonica Aeneam ad statum sacrificium, quod conditori Aeneae cum magna cerimonia quotannis faciunt.* Portus etiam Aeneae in Pallene memoratur ab eodem XLV, 30.

Ex Thracia in *Delum* insulam Troiani sunt delati, III, 69 sqq. Hoc idem Dionys. Halic. I, 50 habet: *Cum e Pallene, inquit, soluissent, in insulam Delum venerunt, cum Anius in ea regnaret; et in hac insula, dum res*

*) τὴν πόλιν ἀναστήσας. restituta; an euerfa? hoc verius. Videtur Ascanius eos, qui Troiam occupauerant, eiecisse, adscitisque colonis nouis discesse.

eius florerent et aedificia flarent (misere autem deuastata est insula ab Archelao, Mithridatis duce. v. Viri docti Exerc. de Delo in Misc. Obss. Vol. VII, c. 9), *multa indicia viscebantur, quæ Aeneae et Troianorum in eam aduentum testabantur.*

Anius hic in veterum poetarum mythis fuit celeberrimus, etiam filiabus Oenotropis, vt docent, quæ apud Diod. V, 62. Ouid. XIII Met. 640 sqq. Lycophronem Cass. 570 et Schol. ad e. l. et versus sqq. Eustath. p. 824, 17. qui Lycophronem fere sequitur, Seruium ad III Aen. 80. Dictyn lib. I sine legi possunt. Nam nos hæc tantum attingimus. Est tamen hæc ex antiquioribus fabulis, si quidem Pherecydem (Atheniensem puta) et Cypria Epe de iis laudat Tzetza l. c. Ad eundem Anium refer loca Suidæ in Ταυροπόλον. Apollinis et Creusæ filius proditur Anius apud Cononem Narrat. 41 eiusque filius Andrus, insulae ab ipso appellatae conditor. v. ibid. Ouid. l. l. v. 649. Diod. V, 79 et Weß.

Anii filiam ab Aenea in matrimonium ductam, secundum alios violatam, Anium partu edidisse, Seruius ad III, 80 narrat. Prius illud e graecis scriptoribus nonnullis etiam Dionys. Halic. I, 59 commemorat, nomen puellae, insuper addit, *Launam* (nisi *Laviniam* ipse Dionysius scripserat) fuisse; nauigasse eam cum Troianis in Italiam, dante hoc Aeneae precibus Anio patre; erat enim fatidica et sapiens mulier; cumque inter nouam urbem condendam morbo fuisset exstincta, et in eo ipso loco sepulta, Aeneam in vxoris memoriam nomen eius vrbi indidisse. Similia Q. Lutatius narrauerat; vnde exscripta in Orig. Gent. Rom. c. 9.

Delo digressos Troianos per medias Cyclades statim ad *Cretam* deducit Virgilius. Ad historiae veritatem comparatum est, quod vrbs *Pergamea* vel *Pergamum* ab iis in Creta conditur III, 132. 133. Relicti in ea nonnulli ex sociis ibid. v. 190. Alios auctores sequutus Velleius I, 1 pr. *ab Agamemnone tres vrbes in Creta*, et in his *Pergamum* conditum narrat. De vrbe hac cf. Seru. ad III

v. 133. et Meurs. in Creta lib. I, c. 13, aduersus quem Seruii locum tuetur Ruhken. ad Vellei. p. 4. Inter *op-pida Cretae insignia* Pergamum enumerat Plin. II, 12. 20. Quod in Creta pestilens annus superuenit, ingeniose poeta ex iis effinxit, quae Idomeneo a Troia reduci euenisse, quaeque Cretam de pristinis opibus deiecisse memorantur, v. Herodot. VII, 171. Eodem alludit Dictys VI, 11, cuius figmenta raro antiquioris alicuius fabulae vel auctoritatis fundo destituta deprehendas.

Sedis in Creta tentatae Dionys. I, 50 non meminit, sed, ubi de Delo memorauerat, *Deinde*, inquit, *in aliam insulam Cythera, quae ante Peloponnesum est sita, venerunt templumque Veneri condiderunt.* Hoc cum ad Aeneae pietatem tam adcommodatum esset, Venerisque omnino opera tam frequens in Aeneide sit, a Virgilio neglectum, mireris forte. Nec facile ignorare doctissimus poeta id potuit, sed derelictum ab ipso suspicor propterea, quoniam, cum similem fere religionem templi dedicandi mox ad Actium erat enarraturus, taedium effugere voluit.

Quod *Cytheris* nonnulli tribuerunt, id alii ad continentem transtulisse videntur. Nam ex aduerso insulae, ad littus Laconicae, in sinu Boeatico, ubi circa Maleam flexeris, fuerunt aliquando duae urbes, mox in Boeas collectae, *Etia* vel *Etias*, et *Aphrodisias*; vtramque ab Aenea conditam fama ferebat, cum ille in Italiam fugeret et in hunc sinum tempestate fuisset delatus. Nomen alteri a Venere, Aeneae matre, alteri ab *Etide* vel *Etia-de* Aeneae filia. v. Pausan. III, 22 extr.

Ad eadem loca referendum videtur, quod Dionys. I, 50 Troianos a Cytheris soluentes in Peloponnesi promontorio amisisse Cinaethum narrat, a quo illud appellatum *Cinaethium*. Videtur idem esse, quod Pausan. III, 22 in eodem sinu Boeatico post Promontorium, Asini maxillam, tradit *Cinadi monumentum*: *Ἐστὶ δὲ καὶ μνημεῖον Κινάδα, νεὼς τῆς Μενελάου καὶ ἔτος κυβερνήτης ἦν.* Variavit et in hoc antiqua fama.

Alia fuit fabula de Aeneae ad *Arcadiam* accessu et Anchisae in iis locis sepultura. Fuisse scilicet aliquem suspicor poetam, qui haec ita tractasset, aut famam, quae ita haec ferret, vt, cum Samothraciae, adeoque et Troianorum, origines prisca aliqua narratione ad Arcades referrentur (v. Dionys. I, 61, 68, 69, ubi de Penatibus agit, vnde etiam explicanda illa Arcadum et Troianorum *συγγένεια* c. 50 memorata, quam renouasse dicuntur tum Troiani), Aeneam cum Anchise in antiquas Arcadiae sedes reduceret, cum fors esset data, *vt antiquam matrem exquireret* (vt Aen. II, 96). Certe ex alio Pausaniae loco lib. VIII, 12. f. discimus, *Anchisium montem* (ἡ Ἀγχισία ὄρος) et *Anchisae sepulcrum* inter Mantineam et Orchomenum Arcadiae monstratum fuisse. Cum enim in sinu Boeatico, quem modo nominauimus, *descendissent, Anchises in ea loca quacunque de causa profectus diem suum obiit ibique est sepultus.* — *Adiacent Anchisae sepulcro templi, quod Veneri dicatum fuit, ruinae.* Consentanea his occurrunt apud Dionys. Halic. I, 49; nam et ibi pars scriptorum Aeneam in Arcadiam adduxisse memoratur, vt *Orchomenum* et *Nesum* inhabitaret et *Caphyas* apud Mantineam conderet, a Caphy Troiano dictas (hoc et Strabo habet lib. XIII, p. 608 A, at Stephanus Byz. in Καφύαι a Caphy, Anchisae patre), sed alii eum ibi mortuum, alii in Italiam discessisse tradiderant, inter illos quidem *Araethus* (ita enim legendum pro Ἀρίσθω, Ἀραίθω γράψαντι τὰ Ἀραδιναῖα, ex Schol. Apollonii Arg. II, 500, etiam apud Hygin. Astron. II, 1 *Ariethus Tegeates historiarum scriptor* leg. *Araethus*, v. ib. Muncker.), inter hos autem *Agathyllus Arcas*, cuius elegos apponit Dionys. l. c., in quibus Aeneas in vrbe Neso duas filias collocasse iisque relictis in Italiam properasse, in qua Romulum genuerit, memoratur. Emendandus ex illo loco Pompon. Sab. ad III, 276.

Insula *Zacynthus* est ex aduerso Elidis. Etiam ad hanc Aeneam appulisse narrat Dionys. I, 50; et erant Zacynthii quoque cognationis iure iuncti Troianis. *Darda-*

num enim, Iouis et Electrae Atlantidis filium, duos ex Batea filios suscepisse tradunt, Zacynthum et Erichthonium; quorum alter ex Aeneae maioribus erat, Zacynthus vero insulae conditor. Omnia haec, etsi fabularum ambagibus inuoluta, eo tamen pertinere videntur, quod Troiani et insulae huius, ut caeterorum locorum, incolae haberent aliquam antiquitus cognationem; erant scilicet, nisi fallimur, omnes ex Pelasgorum stirpe oriundi. Sed de his alibi: v. *Noui Commentar. Soc. R. Sc. Gotting.* T. I, p. 90. De Erichthonio Dardani et Batiae f. Ili fratre v. Apollod. III, 12. 2. Commorantur hic aliquod temporis spatium Troiani, et indigenarum humanitate inuitati et aduersa navigatione impediti. Veneri in templo, quod ibi exstruxerant, sacrificium faciunt, quod ad hoc usque tempus Zacynthii publice faciunt, et cum alia tum etiam cursus certamina iunioribus proponunt. Victoriae praemium autem accipit is, qui templum primus ingreditur. Cursus autem hic Aeneae et Veneris appellatur; et adstant amborum statuae.

Faciunt et haec ad poetae nostri artem agnoscendam. Zacynthum ille tantum nomine attigit lib. III, 270; narrationis moram vero fecit nullam nisi in Strophadibus adiacentibus, quippe quas videbat ornatum ex antiquis de Harpyiis fabulis admittere. Porro, quae historia de ludis in insula Zacyntho ab Aenea celebratis tradiderat, ea ad Actium magna cum laude poeta transtulit, ut Augulium, Actiacorum ludorum auctorem, hoc tamquam blandimento demereri videretur.

A Zacyntho Troiani per altum nauigantes ad Leucadem appulerunt, quem locum Acarnanes adhuc tenebant. Atque hic quoque Veneri templum exstruxerunt, quod nunc est in parua insula inter fossam (διορύκτης) et urbem (cf. Strabo X, p. 451 D). Vocatur Veneris Aeneadis templum. Dionys. l. c. et apud Seru. ad III, 279: Varro templum Veneri ab Aenea conditum, ubi nunc Leucate (ita lego pro Leucatem), dicit; quamuis Menander et Turpilius comici a Phaone Lesbio id tem-

plum conditum dicant. Poeta tamen et hoc neglexit uti, Apollinem solum memorauit v. 274. 275, scilicet ne toties templa Veneri condita memorando taedium lectori faceret. Aeniam ad Acheloum (v. Strab. X, p. 450 C) a nemine vidi ad Aeneam vel ad Troianos referri.

At de Actio non neglexit poeta. Cum ad Actium appulissent, ad sinus Ambracii promontorium stationem habuerunt Troiani. Inde in urbem Ambraciam venerunt, in qua regnabat Ambrax, Dexameni (cuius auus forte fuit is qui Olenum tenuit ap. Apollod. II, 5, 5.) f. Herculis n. (v. Hudf.) et utroque in loco huius adventus vestigia remanent: apud Actium quidem Veneris Aeneadis templum, et prope hoc alterum Magnorum Deorum; quae nunc etiam aetate mea extant, ait Dionys. l. c. Ambraciae vero eiusdem deae templum, et Aeneae sacellum, prope paruum theatrum, in quo etiam est parua operis antiqui statua, quae dicitur Aeneae, eamque sacrificiis colebant sacerdotes, quas ipsi amphipolos vocabant (αἱ καλέμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμφίπολοι). Ergo poetae inuento hoc loco debentur ludi ab Aenea instituti, et suspensus clipeus, in cuius tamen consecratione poeta aliquid habuisse videtur, quod sequutus est; Nam Seru. ad III, 287 Sciendum tamen, inquit, hunc clipeum ab Aenea apud Samothraciam in templo consecratum, quod poeta per transitum tetigit. Deduxere eum in donarii notionem ea, quae Dodonae monstrabantur Troianorum donaria, de quibus statim e Dionysio commemorabo.

Scilicet quod sequitur de appulsi ad Epirum, id a poeta diuerso plane ab aliis modo est tractatum ornatumque. Nam apud Dionys. Halic. I, 51 ex Ambracia cum nauibus quidem Anchises oram legendo Butthrotum Epiri portum subit. At Aeneas et cum eo lectissimi quique totius exercitus, duorum dierum itinere per terram confecto, Dodonam perueniunt, deum consulturi. Atque hic in Troianos cum Heleno incidunt. Accepto deinde de colonia deducenda responso, deo

dona Troiana dicarunt, cum alia tum etiam crateres aeneos, quorum nonnulli adhuc supersunt litteris antiquissimis inscripti, quae donorum dicatorum auctores testantur; et quatuor ferme dierum itinera confecto ad classem apud Buthrotum redierunt. Vides hic, quae poeta ex priorum auctorum narratione in suum usum conuerterit, et quibus ipse ea variauerit. Heleni occursum eiusque vaticinium v. 374 sqq. a Dodona Buthrotum traduxit, omninoque hic suauissimum episodium de Andromache intexuit. Donaria templi dona discedentium tam ornate exposita peperisse videntur v. 464 sqq. Quominus autem Dodonaeo oraculo, quo quis non parum suauitatis et ornamenti carmini accedere potuisset existimet, vteretur, simile de Delio oraculo iam ante accurate tractatum episodium reuocasse videtur poetam. *Troianos oraculum* (et quidem id, quod ab Harpyiis edi maluit Virgilius v. 255 lib. III de ambefis mensis) *a Dodonaeo Ioue apud Epirum accepisse*, Varro quoque narrauerat Rer. Diuinar. II ap. Seru. ad III, 256. Adiungendus iis alius locus, qui ex eodem libro II petitus esse debet, apud Seru. ad III, 349: *Multi putant, ait Seruius, Aeneam de ea venisse (f. non deuenisse) ad Epirum, et ibi haec loca per licentiam poeticam esse conficta. Varro Epiri se fuisse dicit, et omnia loca hisdem dici nominibus, quae poeta commemorat, se vidisse. Idem etiam Varro Troiam Epiri ab Aenea, siue a comitibus eius, Biopatora nuncupatam docet, ubi Troiana classis Aeneam (Dodona reuertentem) expectasse sociosque castra in tumultis habuisse memoratur, quae ex illo tempore Troiana appellantur: unde apparet, diuinum poetam aliud agentem verum semper attingere.* Egregia grammatici obseruatio. Erat utique apud Buthrotum collis, in quo Aeneas castra habuerat, *Troia* appellatus (vt Dionys. ap. Hudson, ex Vatic. lectione restituendus p. 40. l. 32), et ad mare *portus Anchisae* dictus (ibid.), vnde, cum templum Veneri eo quoque loco dedicassent, Ionium mare traiciunt, habentes secum nauigationis comites ac

duces non paucos ex illis oris et cum his Patronem Thurium cum amicis, quorum Patron quidem ad Aluntium Siciliae confedit, reliqui, deductis in Italiam sociis, domum redierunt. Quae in memoriam beneficii huius Romani in Acarnanes contulerint, iam ad III, 500 notauimus.

Fit tandem traiectus ad *Italiae* littus. Dicat aliquis, quorsum Aeneas tam longo errore per mare Ionium vsque ad sinus Adriatici oras, vnde mox Italiae littus ac tota Sicilia legenda classe fuit, siue a Virgilio siue ab antiquioribus poetis deductus est, cum a Creta breue ac rectum iter versus Italiam et Latium esset? Sed et tota antiquitas ita tradiderat, et quicumque illo tempore ex Graecia, multo magis ex Asia, soluentes Italiam adire dicti sunt, oram eius Orienti obuersam acceperunt, quippe quae tum Graecis sola erat nota et frequentata; cum remotiora versus Occidentem inter terras tantum non incognitas tum haberentur. Itaque poeta egregie fabulam suam antiquitatis fidei attemperasse videri debet, cum, audito per somnum a Penatibus Italiam esse petendam (v. III, 163 sqq.), ad inferioris Italiae partem exteriorem Aeneas cursum dirigit, nec nisi ab Heleno vate edoctus mente tandem assequitur, ad interiores Italiae oras se a fati duci. (v. III, 381 sqq.) cf. sup. Exc. XV ad lib. II.

Caeterum etiam in hac errorum Aeneae parte multa fabulosa a Graecis adspersa fuisse intelligitur, quippe quibus hoc erat propositum, vt fabulam multorum ingenio operaue tritam variarent et ornarent; nec argumentum ab eo consilio abhorrens. Et primum quidem narrationes fuerunt variae de occursumodo *Vlyssis* *) modo *Diomedis* **) in hoc Italiae littore; sed bre-

*) Ex M. Octauio Victor. Orig. G. R. c. 12. Lycophr. v. 1242 sq. et al. adde Ryck. de prim. Ital. inc. p. 449. f. Schottus ad Proclum p. 22 in calce Obss. hum. et al.

**) Solin. c. 2. Seru. ad Aen. III, 407 et al. Plutarch. Qu. Rom. T. II Opp. p. 266 C, ubi Aeneas cum sacra faceret, Diomedis occursum caput velauit, morisque sollenni (de quo cf. Aen. II, 405. et Not.) causam et originem fecit. Super Palladio a Diomede

vitatis studio loca tantum indicabimus. Ex antiquissimo autem scriptore, qui *sacerdotum Argiuarum recensum*, συναγωγήν τῶν ἱερείων ἐν Ἀργεῖ, scripserat, Dionys. I, 72 memorat Aeneam statim ex Molossis cum Vlyse in Italiam traiecisse. Singulare plane est quod Dictys lib. V. extr. *Ita coactus*, inquit, *cum omni patrimonio a Troia navigat Aeneas, devenitque ad mare Adriaticum, multas interim gentes barbaricas praeteruectus: ubi cum his, qui secum navigauerant, civitatem condit, appellatam Corcyram Melaenam.* Sed de insula hac sinus Adriatici accuratius dispiciendum ad Apollon. Arg. IV, 566 sq.

Traiectu ad Italiae littus circa promontorium Sallentinum vel Iapygium facto secundum Virgilium III, 530 sqq., *Portum Veneris* ad Castrum Minervae subeunt Troiani et Palladi Iunonique sacra faciunt. Similia prorsus inuenies ap. Dionys. Hal. I, 51, qui et haec habet, in locis his Italiae, quae Aeneas praeternavigauerat, *aduentus sui multa eum reliquisse vestigia cum alia tum etiam phialam aeream in templo Iunonis litteris antiquis Aeneae nomen, qui deae donarat, declarantem.* Templum hoc Iunonis Lacinae est infra Crotonem. Fuit et in his locis Siris olim vrbs Troianorum colonia credita, mox Heraclenseum nauale, in qua Palladium Iliacum dedicatum indigenae monstrabant. v. Strabo lib. VI, p. 264 A.

Tandem in *Siciliam* perveniunt Troiani et ad *Drepana* escensum faciunt. Sed de his alio Excurso agetur ad lib. V.

EXCURSVS II

De Errorum Aeneae annis.

III, 8 *Vix prima inceperat aestas Et pater Anchises dare satis vela iubebat.* Etsi in poeta temporum rationes subtiliter exigere velle importunum foret, multo magis,

Aeneae reddito multa ex antiquioribus fabulantur seniores Graeci: Malelas p. 207. Cedren. Comp. H. p. 135. cf. sup. Excurs. IX ad lib. II.

si tacite ea praetereat aut minus definite apponat ipse poeta: si tamen temporum momentis vel cardinibus expresse adiectis semel animum ad haec conuerterit, ne temere id fecisse videatur, ipsi utique curandum est diligentissime. Sed habet etiam ad multa Aeneidis loca imprimisque huius libri declaranda magnam utilitatem, ut errores Aeneae in annos suos dispertiri possis, et doctrinae exquisitae Virgilii pars non exigua ea re continetur. Pendet autem tota fere annorum ratio ex illo versu lib. I, 755 *Nam te iam septima portat Omnibus errantem terris ac fluctibus aestas*, tum ex iis verbis, quae supra adscripsimus, III, 8, quo tempore Aeneas Antandro solue-rit. Scilicet

a. C. N.

Errorum Aeneae

1184

Troia capta

a. 1

Est is e vulgari computandi ratione a. M. 2820. P. I. 3530. — ante primam Olymp. a. 408 ex Eratosth. Canon. (ap. Diodor. I, 5.) et annus 434 sec. Marmor Arundel. — tandem ante V. C. annus 431. Firmarunt annum viri docti adeo calculis astronomicis: quibus vir acutiss. Gilbert adiecit nuper eclipsin XXVIII Augusti a. ante C. 1185 adeoque anno, qui excidium vrbs praecessit, factam: quam quaerebat in coelo post Sarpedonis mortem obscurato Iliad. π, 567. Troiae excidium paullo ante solstitium aestiuum incidisse, miro consensu (si Aeschylum exceperis Agam. 835. ἀμφὶ Πλειάδων ὄσιν, quae autumnum innuere videtur) tradit vetus Graecia, mense quidem Thargelione, etsi in die non satis sibi constant. v. imprimis nobilissimum locum ex vetere Euripidis Scholiaste seruatum ab Vrsino ad Aen. II, 255, et a Scalig. de Emend. temp. lib. V excitatum (v. sup. Excurs. I. ad lib. II. p. 366), add. Dionys. Halic. I, 63. (p. 51. Sylb.) Plutarch. in Camillo p. 138. B. a pluribus iam laudatos, imprimis Scaligero, Petauio, Dodwell. de Cyclis p. 805, adde Ryck. de prim. Ital. Colon. p. 431. Nos Marmor Arundelianum sequuti noctem inter XXIII et XXIV Thargelionis ponemus, h. e. inter XI et XII Iunii. Pomponius quidem Sab. ad Aen. II, 801

Tom. II

Vvv

menſe Martio direptam urbem narrat, nescio quo auctore, ſed leui certe et indocto.

Luna circa mediam noctem oriente Achinos ex infidiis progreſſos iam Leſches in Iliade parua ediderat: Νύξ μὲν ἔην μεσάτη, λαμπρὴ δ' ἐπέτελλε σελήνη, quod Virgilius expreſſit: II, 250 *Vertitur interea coelum etc.*, 255 *tacitae per amica ſilentia lunae* et 340. *oblatis per lunam*. Hinc omnino ad plenilunium, quod tamen aliquot dies iam praecedere debuit, retulere Troiae excidium chronographi. v. Clemens Alex. Strom. I, p. 321 ſq. (139). Scaliger de Emend. temp. lib. V. p. 378. Dodwell de Cyclis Graec. p. 808, qui Tzetzae loco uſus erat e Poſthomericis Tzetzae, quem nunc habemus plenum in edit. Tzetzae per Fr. Iacobs curata: et poſt hos multi alii, etiam Burmann. cum Seru. Cerda aliisque ad Aen. II, 255. E Clemente ſua hauſit Euleb. cf. Fragmenta Hellanici p. 151. cuius cum Duride praecipua huius cardinis chronici auctoritas fuit; cf. *Tzetza Poſthom.* 778. 9. Tzetza minus accurate apponit plura, ut vſ. 764. annum ante Olymp. I, 418. (pro a. 408) tum Thargelionis diem XII, (vſ. 770) ſed ignorata veteris anni ratione eum cum Ianuario comparat.

Achiui quidem hac ipſa aeſtate littore Troiano ſolvunt, ſed inter varias contentiones exortas paullo ſerius quam factu opus erat, ne in ventos Aquilones ſtatos, etefias vocant, qui hac anni parte in his plagis maris Aegaei flare ſolent, inciderent; itaque claſſis miſere tempeſtate eſt diſiecta. Ita quidem mihi ea de re videtur ſtatui poſſe. Homerus, ut mirationem maiorem faciat, Odyſſ. γ et δ calamitatem hanc Palladis irae et Achiuorum diſidiis moxque Neptuni odiis tribuit. His iisdem ventis, eodem anno, Vlyſſes (v. Od. I, 67 ſq. 80 ſq.), altero Aeneas, verſus Libyae littora ſunt delati; iisdem, ſed anno demum octauo poſt, Menelaus per XX dies in littore Aegypti ad Pharum tenebatur Odyſſ. δ, 351. 475. (cf. *Wood on the original Genius of Homer* p. 55. ed. pr. p. 227 ed. ſec.) Incipiunt autem conſtanter ſpirare circa XVII Kal. Aug.

cum iam decem dies ante exorti ſint: v. Plin. II, 47. Eſt hoc tempus ὀπωρινὸν antiquorum, ὀπώρα apud Homerum, quo boream flare ait II. Φ, 346. Od. ε, 328. Iidem etefiae eſſe videntur, qui in fabula Ariſtaei commemorantur: de quibus v. Apollon. II, 516. 525 et ibi Schol. In hiemem igitur, niſi procelloſum tempus intelligas, dilata Graecorum nauigatio dici nequit. Tradita haec accuratius fuerunt haud dubie a veteribus, uti ex Dictye colligo lib. V, 8, ubi in paciſcendo cum Antenore Vlyſſes vrget, *tempus ad nauigandum idoneum praeteruolare*, et V, 16 *urgente nauigii tempore*, et c. 17 pr. — *veriti, ne per moram, interuentu hiemis, quae ingruerat, a nauigando excluderentur*.

At Aeneas, qui capta Troia ſe in montem Idam cum ſuis receperat, ab australi parte verſus Antandrum deſcendit, et in huius urbis portu claſſem facit. In claſſe facienda et inſtruenda hiems conſumitur, lib. II, 5, 6 *claſſemque ſub ipſa Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae*. Secundum Dionyſii Halic. I, 63 calculos, iam autumnus *) huius anni initio Troiani Hellespontum traiciunt et in Thracia hiemem exigunt, ad historiae veritatem haud dubie propius; ſed hanc deſerere recte potuit poeta. Ab omnium caeterorum fide recedit, quod ad Aen. III, 8 Seruius ex Palaephato (qui iunior ille, Τρωϊκῶν auctor eſſe videtur, v. ad lib. II Exc. I p. 362) notat, *capta Ilio Aeneam poſt triennium nauigaſſe*.

Antenor interea et ipſe diſceſſum parat, et iter quidem, quod et Aeneas facere decreuerat, verſus Italiam inſtituit. Si quaeras, quomodo in hoc conſilium vterque deuenire potuerit, cogitandum eſt, illo tempore terras Europae occidentales Graecis Troianisque fuiſſe eodem loco, atque Europaeis ante haec duo ſaecula et quod excurrit, Americam. Tenebant autem Graeci tum omnia

*) Dionyſ. quidem τῷ ἐξῆς ἔτει, πρώτῳ δὲ μετὰ τὴν ἀλωσιν: ſed vtiur ille anno Attico nouo, qui a nouilunio, quod a ſolſticio aeſtiuo proximum eſt, initium habet et cum annis adeo Olympicis, qui et ipſi inde ducebantur, conſpirat.

maris Aegaei littora, ut adeo nisi in Ionio receptus esset Troianis nullus.

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1183	a. 1	a. 2

Aen. III, 8 *Vix prima inceperat aestas — Litora cum patriae lacrimans portusque relinquo, Et campos ubi Troia fuit. Feror exsul in altum.*

Primum quidem cursum in Thraciam tenuit: III, 13 sqq. — 68 *Terra procul vastis colitur Mauortia campis. Thraces arant.* condit hic in littorali plaga urbem, *Aeneadas*: v. 16 — 18, quod de Aeno Thraciae ad He-bri ostia accipiendum esse, Excursu I ad h. l. vidimus.

Parabat Aeneas Veneri, Ioui, aliisque diis sacrum, quo cum ad aram velandam frondes ex proximo virgulto peteret, prodigio sanguinis ex ruptis ramis fluentis mox-que umbrae Polydori monitu, inferiis ei factis, terra ex-cessit; quod non nisi vere sequente factum.

Hiemem in Thracia (h. e. Pallene) a Troianis exactam, etiam Dionys. ex communi ratione tradit I, 49 et 63, etsi superioris iam anni; nam huius anni hiemem in Sicilia ab iis consumtam ponit; ut adeo sequente anno secundo a Troia capta ad agrum Laurentem peruenerint. Et hanc rationem sequuti sunt alii: ut L. Cassius Hemina ap. So-lin. c. 2.

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1182	a. 2	a. 3

Inde ubi prima fides pelago, placataque venti Dant maria etc. Aen. III, 69. Vere ineunte, *ἔαρος ἀρχομένῃ*, mari patefacto, versus Archipelagum nauigant, Delum perueniunt. Ab Anio Anchisae hospite benigne excepti Apollinem consulunt; a quo cum antiquam matrem ex-quirere, h. e. eam terram repetere, iussi essent, vnde maiores Troianorum progressi ad Troiae loca olim perue-nerant, Anchises eam Cretam interpretatus, vnde Teu-crum ad Troadem appulisse a maioribus acceperat, eam petere iubet. Ad hanc igitur insulam bona spe alacres cursum dirigunt, II, 73 — 131. Idomeneus iam tum Creta

erat a suis expulsus v. 121. Conduunt hic urbem *Perga-meam*; instruant domos, colunt agros, et terra se a fatiis monstrata nunc tandem potitos esse laetantur, v. 132 — 137.

Inter haec annus vnus et alter exire debuit; neque aliter numerus ille septenarius annorum confici possit, nisi ita statueris. Igitur

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1181	a. 3	a. 4

in noua colonia Cretae consumitur. Interea

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1180	a. 4	a. 5

siccitas agrorum, aeris grauitas, lues corporibus infesta. Cum iterum Phoebum in Delo consulere vellent, Aeneam per somnum docent Penates, non Cretam sed Italiam sedem a satis destinari. Itaque paucis in colonia relictis iterum naues conscendunt, III, 137 — 191.

Euecti in altum graui tempestate opprimuntur, ut procellosum in his plagis mare esse solet (v. Not. ad III, 192). Quarto die ad Strophades, quae Ionii maris insu-lae occidentali Peloponnesi littori obuersae sunt, appulsi, cum ab Harpyiis vexarentur, accepto a Celaeno vaticinio, iterum hinc soluunt, III, 192 — 267 et alias huius maris insulas praeteruecti Actium in sinu Ambracio perueniunt. Hic lustratio et Ludi habiti, III, 268 — 283. *Interea magnum Sol circumuoluitur annum, Et glacialis hiems aquilonibus asperat vndas* v. 284. 285.

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1179	a. 5	a. 6

Transacta apud Actium hieme Epiri littore lecto ad Buthrotum escendunt, ubi praeter omnem expectationem in Helenum cum Andromache incidunt. Aliquantum tem-poris cum ipsis commorati, accepto nouo ab Heleno va-ticinio, iterum nauibus in altum deductis (III, 286 — 505) praeter montes Ceraunios prouehuntur, cumque per noc-tem littorum tuta subiissent, altero mane Italiam conspi-ciunt, 506. — 529.

Traiectu facto Portum Veneris paullo supra promontorium Sallentinum vel Iapygium dictum subeunt, et Palladi Iunonique sacra faciunt, 530—548.

Mox sinum Tarentinum, oram Bruttiorum, et Siciliae fretum praeteruecti in Cyclopium littore ascensionem faciunt; sed recepto Achemenide, qui ab Vlysse relictus fuerat (Vlysses igitur paullo ante, et quidem, quod poetae praeter Homeri fidem ponere licuit, ante tres menses v. III, 645 in his littoribus errauerat), Polyphemi metu classem iterum expediunt, et litus Siciliae orientale et australe praeteruecti in occidentali littore supra Lilybaeum promontorium Drepani portum ad Erycem intrant. Hic dum a longis erroribus recreant se, sub aestatis exitum (cf. an. seq.), Anchises moritur, III, 549—714 *).

a. C. N.	a Troia capta	Error. Aeneae
1178	a. 6	a. 7

*) In temporibus, quae nunc succedunt, ordinandis magnam difficultatem iniecit ipse poeta, qui discessum e Sicilia et accessum ad Africam septimo errorum anno factum diserte memorat v. extr. libri I *nam te iam septima portat Omnibus errantem terris ac fluctibus aestas*; idem tamen reditum in Siciliam hoc eodem anno septimo factum narrat lib. V, 626 *Septima post Troiae excidium iam vertitur aestas*. Ea tamen si eo, quo fecimus, modo conciliari possunt, concidit poetae reprehensio. Nolo in exponenda difficultate otium consumere, quam iam veteres versauerunt. v. Seruium ad lib. V, 626, cuius nota tandem in his verbis subsistit: „Ergo constat, quaestionem hanc unam esse de indissolubilibus; quas non dubium est emendaturum fuisse Virgilium.“ Si quis itaque poetam in tempore Aeneidi suae constituendo sui parum memorem fuisse dicat, non multum habeo quod reponam. Illud tamen male haberet, quod poeta temporis notas disertis verbis apposuit, quas, si abfuissent, nemo desideraturus aut in hanc quaestionem descensurus fuisset. Et si vero expediri illa nequit, ita ut nihil forte reponere possis, alterutrum tamen sumendum est, aut sub finem anni autumnio exeunte Aeneam ad Africam accessisse, et altero anno primo vere discessu facto in Siciliam reuersum esse; aut vere demum sequentis anni soluisse Aeneam ex Sicilia, Carthaginem appulisse et eadem aestate in Siciliam rediisse. Hoc si sequare, saltem versuum istorum ratio ac sententia constat. Igitur, dum meliorem rationem aliquis docue-

Vere, ut e sequentibus probabile fit, quando nauigandi tempus aderat, classis Aeneae e Sicilia soluit versus Tyrrheniam et Latium. Ab hoc demum tempore res Aeneide comprehensae exordium habent: v. lib. I, 34 sqq. Vix illa altum tenet, cum subito grauissima tempestas orta, quam poeta ab Aeolo Iunonis rogatu immissam prodit, versus Africam naues reiecit; sex circa Aegimuri Aras, ex aduerso Carthaginis, partim scopulis partim arenarum vadis illisae, una a mari hausta, omnes a ventis fluctibusque admodum vexatae, subsidente tandem tempestate vix in Africae litus sed diuersis partibus eiiciuntur (I, 34—158). Aeneas quidem cum septem nauibus (I, 170 et 383) inter Apollinis et Mercurii promontoria, qui nunc Tunitanus sinus est, portum subit, ad Aquilariam, obiectu insulae, quae altera ex Aegimuri Aris esse videtur, a ventis tutum (v. Excurs. ad I, 159 sq.). Altero die ad exploranda loca digressus et a matre Venere, sub Nymphae specie obuia facta, confirmatus animo, nouam urbem Carthaginem de colle vrbi imminente prospicit. Degressus inde dum in nouo Iunonis templo opera singula contemplatur, Dido regina eo procedit, a qua benigne Aeneas excipitur moxque socios cum parte classis, quam desiderauerat, recuperat (I, 159 — ad f. libri); casus suos inter epulas factas narratione exponit (lib. II — et III).

Gesta haec anni huius vere; quod constat, si cum lib. V, 626 sq. compares illa: *Nam te iam septima portat Omnibus errantem terris ac fluctibus aestas*, I, 755. 756. Itaque I, 31 — multosque per annos *Errabant acti fati maria omnia circum*.

Desidet aliquot menses apud Didonem Aeneas, tandem deorum monitu hac ipsa aestate ex Africae littore soluit, ingruente tamen illo tempore, quo turbari ventis mare

rit, teneamus hoc. Certe Catroeum, quem ad lib. V pr. de his disputasse videmus, omnia ad libitum fingentem audire piget. Nec Wood, qui Iliadis et Aeneidis tempora constituenda alio opere sibi proposuerat (p. 229 sq. et p. 254. vers. germ.) satis probabilis amplexus esse videtur.

folet. Versus sunt hi: IV, 52 *caussasque innecte morandi, Dum pelago defaevit hiems, et aquosus Orion, Quassataeque rates, dum non tractabile coelum.* Mox 193 *Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fouere* etc., tandem v. 309 *Quin etiam hiberno moliris fidere classem, Et mediis properas aquilonibus ire per altum.* Facile ex his colligat aliquis, hiemem apud Didonem fuisse exactam, nec nisi sequente vere hinc discessisse Troianos. In adstruenda hac re multus est Bargaenus. v. Io. Mich. Bruti Epp. Cl. Viror. p. 75 sqq. Possis etiam, quod alii, v. c. Catroenus, faciunt, ita statuere, sub anni superioris exitum Aeneam ad Carthaginem accessisse ibique hiemem exegisse. Sed neutra harum opinionum difficultatibus caret. Nam sic poeta sibi ipsi aduersaretur, qui *septima aestate* Africam adiisse, et *septima aestate* item Siciliam repetiisse diceret eos, qui diuersis tamen annis hoc et illud fecissent. Nec loca, quibus *hiems* memoratur, necessario ad brumale tempus ducunt. Sed primo loco de tempestate agitur, qua Aeneas ad Carthaginem fuerat appulsus; est enim dies ab aduentu secundus; neque altero loco hiems aliter accipienda, quam de tempore procelloso, quod, quale fuerit, tertio loco apparet, *hiberno fidere et aquilonibus*; qui esse possunt illi ipsi statim venti, etesiae dicti, quos paullo ante ad a. 1 medio Iulio et Augusto flare diximus. cf. Not. ad I, 535. Etiam lib. IV, 429, 430 *extremum hoc miserae det munus amanti, Expectet facilemque fugam ventosque ferentes.* Nec Orion lib. I, 535. IV, 52 aliam quam tempestatis ortae significationem habet. cf. Serv. ad V, 626, et Cerdam ad e. l.

Soluit igitur Aeneas Carthagine; vento tamen aduersante cursum versus Italiam non tenet, sed ad Siciliae littora delatus apud Erycem iterum in terram descendit, lib. V, 1—34. Hic anniuersarias patris Anchisae Manibus inferias facit et ludos funebres instituit V, 35—603. Tempora ex his colligas v. 46 *Annus exactis completur mensibus orbis*, et 626 *Septima post Troiae excidium iam vertitur aestas* etc. Interea Troianae mulieres longi

erroris taedio victae, vt tandem in Sicilia confidendum esset, classem incendunt; quatuor naues combustae, reliquae reparatae. Tum Aeneas, relictis apud Acesten comitum parte, qui Aegeſtam seu Segestam incolant, cum meliore parte naues soluit versus Italiam et hac ipsa aestate Tiberina ostia subuectus in agrum Laurentem descendit. Sed de his alio loco videbimus. Ad hunc autem annum sub aestatis exitum haec esse referenda, ex his patet: Ludis apud Erycem altero ab ascensione die (V, 42) indictis inferias (V, 42—103) dieque nono ludos faciunt (104 sqq.): hoc eodem die classis cremata. Ad eam reficiendam et nouam urbem designandam nouem dies dati v. 762. Proximo die discedunt v. 763 sqq.

Quae poetam impellerent, vt in plures annos dispiceret Aeneae errores, qui secundum historiae fidem altero vel tertio anno absoluti fuerunt, meo qualicunque iudicio videntur fuisse plura. Primum quidem, quod maiorem facit admirationem et ipsum hoc, quod non vno alteroue anno sed per septem annos continuos heros Aeneas fatis aduersis fuit iactatus; aemulatus porro est poeta errores Vlyſſis; et poterat omnino maiorem rerum casuumque varietatem intra tale tempus congerere et includere; multa ex historia τῶν Νόστων, de casibus Achiuorum, seriore nonnullorum in patriam reditu, infelici Agamemnonis fato, Pyrrhi caede et Heleni regno Epirotico (III, 295 sqq.), de coloniis Achiuorum in Italiae littore, memorare non potuisset, nisi Aeneae errores in aliquot annos dispertitus esset. Tandem hoc ipso inuento cauit poeta, ne rem parum probabilem narrare videretur, qui factum esset, quo minus Troiani in Achiuos domum reduces inciderent, qui tamen et ipsi a Troia soluentes Thraciam petierant, aut ne Vlyſſis nauibus occurrerent, quae tamen eodem mari, iisdem erroribus, ad eadem fere littora ferebantur.

EXCURSVS III

Polydorus.

III, 49. De *Polydoro* narratio ab aliquo Νόστρων scriptore inuenta, a Tragicis fuit ornata, variis quidem modis, ut vel ex Serulo ad h. l. et Hygino fab. 109 intelligitur: namque ad Ilionen sororem Polymnestori nuptam missum eum educandum illi narrant; porro a rege ignaro filium ex Ilione susceptum fuisse necatum pro Polydoro. v. Excurs. XXIV ad lib. I. Homerus utique aliter, apud quem Polydorus ab Achille occiditur Iliad. v, 407 sqq. Virgilius ante oculos habuit Hecubam Euripideam, in ipsis adeo verbis, statim a principio. cf. Not. ad v. 22 sq.

EXCURSVS IV

III, 73—77. De *Delo*. gratissima tellus *Nereidum matri et Neptuno Aegaeo*. Appellatur ita non simpliciter, quatenus insula; ita enim locus langueret; sed respectu ad antiquiorem fabulam, quae nunc quidem satis expediri non potest. Seruius tamen: *Postea*, inquit, *supplicante Ioui Latona, levata superferri aquis coepit*. Haec primo *Neptuno et Doridi fuit consecrata, postea — Latona — littoribus suscepta est*. Similiter Strabo VIII, p. 574 A, Delum primo Neptuno sacrum, mox Latonae pro Calauria cessam, ex antiquis poetis narrat. Quem locum cum aliis coniecturis iam occupatum video a Viro doctiss. in Exerc. de Delo Misc. Obsf. Vol. VII, p. 79. Omnino mihi videor Graeci poetae vestigia et ipsa verba in hoc versu 74 animadvertere: Νηρῆός τε δάμαρτι Ποσειδάωνι τ' ἀναντι, vel Ποσειδάων' Αἰγαίῳ, in hunc vel similem modum; aut propius ad verba nostri: Νηρεΐδων μητρός τε Ποσειδῶνός τ' Αἰγαίου. Multorum autem carminum argumentum olim fuit Delus. v. laud. Exercit. p. 3, et noster supra Georg. III, 6 *Cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos?*

In iisdem versibus Apollo Delon — *Errantem Gyaro celsa Myconoque reuinxit*, si elegantiam poetarum sequaris

celsa Mycono, epitheto posteriori voci adiecto, iungenda videntur. Sanè Ouidio quidem Met. VII, 463 *humilis Myconos* dicta. Scilicet insula omnis *alta*, quatenus mari eminet, et *humilis* aliarum insularum respectu; etsi interdum ista ipsa epitheta modo ad littorum alta promontoria et scopulos montesque, vel laeue et leniter acclive littus, modo ad interiora (v. c. χθαρμαλή Odyss. κ, 196) spectant, modo, quatenus e longinquo vel e propinquo spectatur terra nauigantibus. Sic inf. III, 522 *cum procul obscuros colles humilemque videmus Italiam*. — *Gyaro celsa* iunxit auctor Epigrammatis, inter Petronii fragmenta, repetiti nuper in Anthol. Lat. p. 460, quod totum ex h. l. expressum, quem cum eo docte comparauit Editor. Sed forte is antiquum verborum ordinem in suo libro habuerat: *Mycono celsa Gyaroque*, v. Var. Lect. Aliam loci imitationem dabit Statius Theb. III, 438. Delum caeteris insulis *humiliorem* esse, Wheelerus docuit *Journey into Greece* p. 58.

EXCURSVS V

Teucris et Teucrorum e Creta origines.

III, 102 sqq. *Creta Iouis magni medio iacet insula Ponto; Mons Idaeus ubi — Maximus unde pater — Teucus Rhoeteas primum est aduectus ad oras.* Locus inter classicos de Cretae et de Troadis originibus. Vt Apollinis oraculum ad Italiam spectans de Creta interpretaretur, facile induci poterat senex Anchises. Nam et omnino inter Cretam et Phrygiam origines fuerunt communes, et Phrygiae minoris, seu Troadis, conditores, Teucris (secundum alios etiam Dardanii) e Creta ortum habuere; accedit, quod aut in Cretam sacra et religiones Dactyli Idaei transulerunt ex Phrygia, aut Phryges accipere religiones a Curetibus seu Corybantibus ex Creta. Nam utrumque traditur. Locus classicus apud Strabon. lib. X, p. 466 sqq. Diodor. V, c. 64 sqq. A nostro proditum: e Creta cum

Teucro sacra Cybeles, et quidem mystica, esse traducta; *Hinc mater cultrix Cybelae Corybantiaque aera Idaeumque nemus; hinc fida silentia sacris Et iuncti currum dominae subiere leones.* Repetiti autem communi opinione Teucris natales ex Creta; etsi Attici scriptores, Phanodemum Dionys. Halic. I, 61 excitat, Atticae eos vindicabant. Multo sapientius illi, qui, Scamandri fluuii et Nymphae Idaeae filium eum prodentes (v. Apollodor. III, 12, 1), indigetem et ignotae originis significare voluerunt, a quo exceptus Dardanus filiam Batiam (*Βάτειαν*) et regnum, h. e. agrum, quem ipse tenebat, obtinuit.

EXCURSVS VI

De Dardani originibus ex Arcadia vel ex Tyrrhenia et vrbe Corytho.

III, 167 — 171. — *hinc Dardanus ortus, Iasusque pater, genus a quo principe nostrum — Corythum terrasque requiras Ausonias.* Traduntur de Dardano tam diuersa, vt, in quo adquiescendum sit, non facile inuenias. Inuestigemus paullisper fabulae vestigia, ac diuersitatem ad causas et genera certa reuocemus.

Homerus Iliad. v, 215 simpliciter *Dardanum, Iouis filium, Dardaniam ante Ilium condidisse* tradiderat.

Electram matrem addidere alii, Atlantis filiam, vt Lycophron (v. 1302 sqq.) apud Schol. ad e. l. et Apollod. III, 12, 1. Vterque rem ita exponit, vt Dardanum, cum in Samothrace vixisset, in obiectam continentem, Troadem, traiecisset, et a Teucro hospitio, filiaeque Batiae (Arisben Lycophron appellat l. c. cum aliis v. Steph. Byz. h. v.) matrimonio exceptum, Dardaniam vel Dardanum (de nomine v. Munck. ad Hygin. f. 275) condidisse dicat: cf. Not. ad Apollod. III, 12, 1. Traiectum ratibus, *σχεδία*, factum, causamque modo fratris Iasionis, nam sic alii scribunt pro Iasio, mortem, modo diluuium memorant cum iidem tum alii; v. Conon Narrat. 21. cf. Schol. Lycophr. v. 73.

EXCURSVS V

Teucris et Teucrorum e Creta origines.

III, 102 sqq. *Creta Iouis magni medio iacet insula Ponto; Mons Idaeus ubi — Maximus unde pater — Teucus Rhoeteas primum est aduectus ad oras.* Locus inter classicos de Cretae et de Troadis originibus. Vt Apollinis oraculum ad Italiam spectans de Creta interpretaretur, facile induci poterat senex Anchises. Nam et omnino inter Cretam et Phrygiam origines fuerunt communes, et Phrygiae minoris, seu Troadis, conditores, Teucris (secundum alios etiam Dardanii) e Creta ortum habuere; accedit, quod aut in Cretam sacra et religiones Dactyli Idaei transulerunt ex Phrygia, aut Phryges accepere religiones a Curetibus seu Corybantibus ex Creta. Nam utrumque traditur. Locus classicus apud Strabon. lib. X, p. 466 sqq. Diodor. V, c. 64 sqq. A nostro prodium: e Creta cum

Teucro sacra Cybeles, et quidem mystica, esse traducta; *Hinc mater cultrix Cybelae Corybantiaque aera Idaeumque nemus; hinc fida silentia sacris Et iuncti currum dominae subiere leones.* Repetiti autem communi opinione Teucris natales ex Creta; etsi Attici scriptores, Phanodemum Dionys. Halic. I, 61 excitat, Atticae eos vindicabant. Multo sapientius illi, qui, Scamandri fluvii et Nymphae Idaeae filium cum prodentes (v. Apollodor. III, 12, 1), indigetem et ignotae originis significare voluerunt, a quo exceptus Dardanus filiam Batiam (*Βάρειαν*) et regnum, h. e. agrum, quem ipse tenebat, obtinuit.

EXCURSVS VI

De Dardani originibus ex Arcadia vel ex Tyrrhenia et vrbe Corytho.

III, 167 — 171. — *hinc Dardanus ortus, Iasusque pater, genus a quo principe nostrum — Corythum terrasque requiras Ausonias.* Traduntur de Dardano tam diuersa, vt, in quo adquiescendum sit, non facile inuenias. Inuestigamus paullisper fabulae vestigia, ac diuersitatem ad causas et genera certa reuocemus.

Homerus Iliad. v, 215 simpliciter *Dardanum, Iouis filium, Dardaniam ante Ilium condidisse* tradiderat.

Electram matrem addidere alii, Atlantis filiam, vt Lycophron (v. 1302 sqq.) apud Schol. ad e. l. et Apollod. III, 12, 1. Vterque rem ita exponit, vt Dardanum, cum in Samothrace vixisset, in obiectam continentem, Troadem, traiecisset, et a Teucro hospitio, filiaeque Batiae (Arisben Lycophron appellat l. c. cum aliis v. Steph. Byz. h. v.) matrimonio exceptum, Dardaniam vel Dardanum (de nomine v. Munck. ad Hygin. f. 275) condidisse dicat: cf. Not. ad Apollod. III, 12, 1. Traiectum ratibus, *σχεδία*, factum, causamque modo fratris Iasionis, nam sic alii scribunt pro Iasio, mortem, modo diluuium memorant cum iidem tum alii; v. Conon Narrat. 21. cf. Schol. Lycophr. v. 73.

Eustath. ad Iliad. v, p. 1204, 1252, qui sua ex isto petiit, et p. 351 cum Schol. ad v, 215, Nonnus Dionys. III, 215—219, de quo loco v. Salmas. de L. Hellenist. P. II, c. 1, p. 333.

Quae adhuc perstrinximus magis quam exposuimus, *Samothracum* fuere *fabulae*; hoc intelliges ex Diodor. V, 48. 49, et IV, 75. Strab. VII, p. 331. Dionys. I, 68. 69.

Quandoquidem Dardanus ex Electra, Atlantis f. fuit susceptus, cuius natales ad Cyllenen, Arcadiae montem, referuntur, cuiusque omnis fabula Arcadium tamquam sedem habet (v. Apollod. III, 10); accidit, ut etiam Dardani origo ad Arcadium referretur. *Graeci et Varro Humanarum Rerum Dardanum — de Arcadiae urbe Pheneo oriundum dicunt*, ait Seru. ad III, 167, et *secundum Arcades* totam fabulam exponit disertissime Dionys. Halic. I, 61. Fuit quoque eius memoria in Elide Triphylia. v. Strab. VIII, p. 532 C.

Ex Arcadia Pelasgos Italiam incoluisse nota est narratio; translatus cum iisdem mythus Arcadum et origo Dardani in Italiam. Nunc Corythus aliquis excitatur; cuius vestigium in Arcadia non reperi, nisi in Tegeatarum demo Corythensium apud Pausan. VIII, 45. Atque hac in eum modum exornata fabula Virgilius egregie est usus ad argumentum suum summae vetustatis auctoritate ornandum. *Dardanus* scilicet et *Iasius* frater ex *Tyrrhenia*, et quidem *Corytho*, vel Corythi sede, oriundi. Dardanus quidem Samothraciam et mox Phrygiam adiit, Dardaniamque condidit. Hactenus Virgilius III, 167 sqq. VII, 207 sqq. VIII, 134. Copiosius fabulam exponit Seru. ad e. l. et Pompon. Sab., qui Diodorum exscripsit. De Iasio v. Muncker. ad Hygin. f. 270, et Astronom. II, 4.

Corythum, Etruriae quae vrbs sit, in controuersiam venit, sed satis iam Cluver. Ital. ant. p. 590 sqq., et nuper Gorius a Burmanno iam laudatus Inscr. Etrur. Tom. II, p. 364, qui tamen Cluuerium fere sequitur, argumentis

idoneis euicerunt, esse eam *Cortonom*. Quae cum varie olim scriberetur, habereturque vrbs Etruscorum antiquissima; vid. Dionys. I, 20. 26 (at in Herodoto I, 57 Cortonae nullus locus esse potest, et mera somnia continet Ridolf. *Venuti* libellus de antiqua Cortona in *Diff. dell' Accad. di Cortona* T. IV, N. 1); nominis similitudo facile ad Corythum, Dardani patrem, ducere potuit, quasi is urbem condidisset eique imperasset. Hinc inter reges et conditores Tyrrhenorum censeri coepit Corythus; unde poeta *Corythi vrbes* pro Tyrrhenia lib. IX, 10. X, 719, et eo, quem supra posuimus, loco; *Corythum terrasque requirat Ausonias*.

In recentioribus passim interpp., v. c. ad III, 167, multa perperam traduntur, quae ex Anianis fabulis petita deprehendi. Ad Graeculorum commenta pertinet, quod de galea Dardani (*κόρυς*) perstrepunt, et quod Corythum Tyrrheniae ad Paridis ex Oenone filium referunt, quodque Dardanus ex Creta, unde Teucer profectus erat, repetunt, vel ad Idam et circa Scamandrum natum affirmant, et plura alia. Quam vellem, multas fabulas in hunc modum detexi liceret.

Vt autem iis adolescentibus, quibus libri, unde haec peti possunt, non ad manus sunt, ad intelligendum haec omnia satis sint obuia, progeniem Dardani et hic secundum Homer. Iliad. v, 214 sqq. Dionys. Halic. I, 62 et Apollod. III, 12 repetere non pigebit. cf. Diodor. IV, 75. In iis tamen, quae ab aliis diuerse traduntur, v. c. a Dicty lib. I, c. 9, hic non morabimur.

Dardanus ex Batia, Teucris f., *Ilium* et *Erichthonium* suscipit. Ilus sine prole moritur.

Erichthonius ex Callirrhoe Scamandri, ut Dionys., vel ex Aftyoe Simoentis f. creat *Troem*; a quo *Troes* dicti.

Tros ex Callirrhoe Scamandri, ut Apollod. (ex Acallaride, Eumedis f. ut Dionys.) *Ilium*, *Affaracum*, *Gany-medem*, cum *Cleopatra* generat. Iam:

Affaracus Hieromneme Simoentis f. vel Clytadora Laomedontis f.

Capys Themis Ili f. vel Nais nympha

Anchises — Venus

Aeneas

Ili autem, a quo *Ilium* conditum, progenies *Laomedon*; *Laomedontis Priamus*, cum *Tithono*, *Hesione* et aliis; *Priami Helenus*, *Deiphobus*, *Paris*, *Hector*, *Troilus*, *Polites* etc. *Ilione*, *Creusa*, *Laodice*, *Cassandra*, *Polyxena* etc. cf. Not. ad Apollod. III, 12.

EXCURSVS VII

De Harpyiis.

III, 209 sqq. *De Harpyiis* fabula antiquissima, quippe iam Hesiodo Theogon. 267 memorata, qua *meteorum* vel *procellosi venti* genus aliquod dearum specie induisse videntur primi homines: unde cum Iride e Thaumante et Electra natae ferebantur: ibid. et Apollod. I, 2, 6. Data hinc *Harpyia Podarge* in coniugium Zephyro ap. Homer. Iliad. π, 150, ubi ea βοσκομένη λειμῶνι παρὰ ῥέον Ὀκεανοῖο (adeoque monstri similis, dicta tamen dea, ut Echidna, Typhon et al.) peperit Zephyro Xanthum Baliumque, Achilles equos: suavi commento, ad celeritatem equorum horum declarandam. Allusum autem ad eandem fabulam in illa narratione, qua equi in Lusitania ex Fauonio concipere narrantur: sup. ad Ge. III, 273. Ad priscam illam Harpyiarum, tamquam ventorum, ac procellarum, notionem spectat antiqua loquendi ratio, qua ii, qui evanue-

Assaracus Hieromneime Simoentis f. vel Clytadora Laomedontis f.

└─ *Carys* Themis Ili f. vel Nais nymphea

└─ *Anchises* — Venus

└─ *Aeneas*

Ili autem, a quo *Ilium* conditum, progenies *Laomedon*; *Laomedontis Priamus*, cum *Tithono*, *Hesione* et aliis; *Priami Helenus*, *Deiphobus*, *Paris*, *Hector*, *Troilus*, *Polites* etc. *Ilione*, *Creusa*, *Laodice*, *Cassandra*, *Polyxena* etc. cf. Not. ad Apollod. III, 12.

EXCURSVS VII

De Harpyiis.

III, 209 sqq. *De Harpyiis* fabula antiquissima, quippe iam Hesiodo Theogon. 267 memorata, qua *meteori* vel *procellosi venti* genus aliquod earum specie induisse videntur priini homines: unde cum Iride e Thaunante et Electra natae ferebantur: ibid. et Apollod. I, 2, 6. Data hinc *Harpyia Podarge* in coniugium Zephyro ap. Homer. Iliad. π, 150, ubi ea βοσκομένη λειμῶνι παρὰ ῥέον Ὀνειαυόῳ (adeoque monstri similis, dicta tamen dea, ut Echidna, Typhon et al.) peperit Zephyro Xanthum Balaumque, Achilles equos: suavi commento, ad celeritatem equorum horum declarandam. Allusum autem ad eandem fabulam in illa narratione, qua equi in Lusitania ex Fauonio concipere narrantur: sup. ad Ge. III, 273. Ad priscam illam Harpyiarum, tamquam ventorum, ac procellarum, notionem spectat antiqua loquendi ratio, qua ii, qui evanue-

rant, *ventis rapti* dicuntur; tandem forma poetica etiam *res, vota, preces* a ventis feruntur. Vlysses mari iactatum ἄρπυιαι ἀνῆρείψαντο Odyss. α, 241, ut alias ἀναρπάξασα θύελλα Ὀχέτο Φέρον. Multo magis manifesta res ex Odyss. υ, 77 comparato v. 63. 66 (cf. Eustath. ad illa loca), ubi Pandarei filias (de quibus v. ad Apollod. p. 843) euauisse ex hominum conspectu declarare volebat poeta: Τόφρα δὲ τὰς κούρας Ἄρπυιαι ἀνῆρείψαντο. v. Paul. X, 30 pr. Sequutus hoc est Sophocles Philoct. 1120—1122. (1092—4.) Latonam ap. Hygin. f. 140. *Iouis iussu ventus aquilo sublatam ad Neptunum pertulit.* In sequioribus poetis mira fabulae varietas; hoc est, saepe et a multis fabula tractata et pro cuiusque ingenio vel argumento ornata et variata. Primum Argonauticorum scriptores, quorum magnus fuit numerus, de Harpyiis narrationem (Orphicorum tamen auctor eam omisit) intexuerunt, et quidem in Phinei historia. Itaque adhuc in Apollon. II, 178 sqq. 232 sq. copiose tractatam videas; nec non in Valer. Fl. IV, 425 sqq. adde Apollod. I, 9, 21 sqq., ubi cf. Not. p. 190 sq. et h. l. Seru. cum Pompon. Sab. Hinc alii poetae aliis argumentis, ut h. l. Virgilius Aeneidi, eam fabulam inseruere, et ex iis quidam ita, ut iniuste factorum vltrices, tamquam Diras ac Furias, exhiberent, ut h. l. 255—7. et apud Apollon. Arg. II, Phineum vliscuntur; ubi v. 289 sunt Διὸς κύνες, ut Κῆρες sunt Ἀΐδαο κύνες IV, 1665. quo factum, ut confusas passim cum his ipsis videas: etsi Homerus diserte eas distinxerat: Odyss. υ, 77. 78. Hoc vnum recte traditum in extrema parte notae Seruianae et in nota Cerdana. Accessit in poeta et hoc, quod mala denuntiant et praedicunt. Nam sic Celaeno: *Quae Phoeba pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.* Tandem etiam Parcarum et Fatorum loco habitae sunt. Sic Herodes Atticus in Inscript. in Regillam: v. 14. οὐνεκα οἱ παῖδας μὲν ἀμύμονας ἐν μεγάρῳ Ἄρπυιαι Κλωθῶες ἀνῆρείψαντο — sunt Μοῖραι. Cf. inf. ad XII, 845. Iecimus fundamenta fabulae a viris doctis, qui veriora exquirere volent,

accuratius dispescendae et dilucidandae. Vanis etymologiis implicitam rem nuper vidimus a Martorello super Colon. Euboic. Neapolim deducta p. 49 sqq. Caeterum mireris forte, tam casto, h. e. tam exquisiti circa τὸ καλὸν καὶ πρέπον sensus et subtilis iudicii poetae, fabulam tam parum iucundam potuisse probari. Cui enim non moueat nau-seam *foedissima ventris proluuiis et contactuque omnia foedant Immundo et teter odor?* Enimvero talium rerum iudicia diuersis in populis, diuerso aeuo, admodum diuersa esse solent; quod Homius meminisse debebat, et a Lessingio olim monitum est. Tum, quod maius est, ea, quae vetustatis auctoritatem habent, in talem censuram vix veniunt. Et habuit Virgilius, quem sequeretur, Apollonium II, 187 sqq. cf. Exc. XVI ad v. 623 sqq.

Supereft, ut de forma Harpyiarum dispiciamus, paullo subtilius quam a Montfauc. et aliis factum vidimus. In Homero sunt *Venti θύελλαι*, a quibus in altum raptae sunt Pandarei filiae; nihil de forma additur. At ubi equos Harpyia Podarge Zephyro peperit βοσκομένη λειμῶνι παρὰ ῥόον Ὀκεανοῦ, manifestum est, quod et Apollonius in Lexico Homer. statuit, *formam equinam* ei esse tributam: Iliad. π, 149. ad quem locum plura videbimus. *Alas* addidit Hesiodus Theog. 267. „Electra Thaumanti peperit ἡνέμους Ἄρπυιαις Ἀελλῶ τ' Ὀλυπέτην τε, Αἳ δ' ἀνέμων πνοιῇσι καὶ οἰωνοῖς ἅμ' ἐπονται Ὀκεῖης πτερύγεσσι. μεταχθόνια γὰρ ἴαλλον.“ Si ἡνέμοι sunt, *pulcris comis*, putes *puellas* fuisse; possunt tamen quoque *pulcris iubis* insignes esse *equae*. Apud Apollon. in Argon. l. I, II, 188. appositos Argonautis cibos raptant γαμφηλῆσι, quod apud Homerum de *maxillis*, σιαγῶσι, γένυσι, dictum, de rostris vulgo accipitur; aduolant quoque illae et edunt clangorem, κλαγγῆν, v. 269. tamquam alites rapaces; ut apud Apollodor. I, 9, 21. ubi Argonautica exponit, πτερωταί sunt et σύν βοῇ καθιπτάμεναι. Omnino in Argonauticis fabula de Phineo et Harpyis disertius exposita fuisse videtur. Hactenus Harpyias *animantia alata monstrosa* fuisse existimes. Virgilius addidit plura; sunt ipsi *Harpyiae volucres, virgineo*

ore, manus unguibus curuis instructas habent, pedes vncos, vocem diram, pallorem ex fame, corpus invulnerabile. (216. Virginei volucrum vultus — vncaeque manus — 226. magnis quatiunt clangoribus alas — tum vox dira — 233. pedibus vncis.). Ad huius poetae ductum cogitandum erit de alitibus virgineo ore insignibus. Conuenit Schol. Lycophr. 653. σώματα γυπῶν, πρόσωπα κορῶν ἔχουσαι, sed idem miro modo addit, ὡτα ἄρκτων, aures vrsinas eas habere.

Iam expressas videmus in numis ac gemmis formas volucrum capite virgineo instructarum: quas variis modis interpretari solent viri docti, modo Sirenes, modo Stymphalides, modo Harpyias. Posterius hoc cum aliqua probabilitate statui posse videtur: conueniunt enim formae cum exemplo Virgiliano, nisi quod vncae manus absunt, et quod plerumque galea apposita est capiti: vide saltem Montfauc. Tom. I. pl. 222. vel Beger. Thes. Brand. T. III. p. 371. Propius ad Virgilium expressa est facies in Cod. Vatic. ad Aen. VI, 289 vbi in locis inferis memorantur Harpyiae; est virgo ibi alata in auem desinens cum manibus vncis. Verum in monumentis hae absunt. Addita igitur est galea, nescio qua de causa; aut dicendum est, merum phantasma artificum, symbolicum forte, eam speciem esse. Possunt quoque omnia haec pariter esse vera, si recte ea constitueris.

Scilicet sunt haud pauca Graecorum, inprimis in Odysea, monstra, quae ab antiqua aliqua forma symbolica ducta sunt; nonnulla quoque conueniunt cum Aegyptiis hieroglyphis, seu casu, seu quod inde ducta erant, aliis tamen modis tractata et ornata. Ita Harpyias Aegyptiis figuris alitibus cum capite virgineo (quales apud Montfauc. sunt) similes esse haud negem; potuere quoque ex Aegypto ductae esse. Eadem forma serius superstitionibus amuletorum inferuit, varieque ea occurrit ornata in gemmis. v. Gorii Gemmas astrif. tab. 135. 6. 7. Extat numus Galensium apud Patinum in Numismat. Imp. p. 243. in quo Harpyia cum Sphinge efficta symbolicam speciem habet.

Cum ea forma semel instructa esset galea, adiecta fuere alia, vt clipeus, hasta, ita vt tandem Palladis symbola ea referre videretur. Tale signum in denario gentis Valeriae occurrit, quod, ductu duarum gemmarum (quas tamen pro amuletis, non pro vere graecis habere malim) apud Montfauc. tab. CXXII, 8. 9. ad Palladem reuocabat Eckhel Doctrina numor. Tom. V. p. 331. Nec tamen ultra opinionationem progredi in his licet.

Sirenum species tam diuersa est, vt eam cum Harpyiis confundi mireris. Sunt eae virgines alatae, inde a femoribus in volucres desinentes; πτερῶται, τὰ κάτω ὀρνίθων ἔχουσαι vt Schol. Lycophr. 653. et Apollon. IV, 898 ἄλλο μὲν ὀλωνοῖσιν, ἄλλο δὲ παρθευῖν ἑναλίγνισαι ἔσθον ιδέσθαι. Tubam fere vel citharam tenent, vt vel apud Montfauc. videas. Exempla extant plurima in numis, in gemmis (v. c. ap. Tassie) et sarcophagis. Nobilis est denarius gentis Petroniae (v. c. Thesaur. Morell. tab. I, 1. et al. add. Spanhem. Tom. I. p. 251). Inprimis numi Neapolis Parthenopen exhibent. Inter gemmas est Sarda, in qua Vlysses alligatus est malo, adstantibus trinis Sirenibus, obuia apud Paciaudum Monim. Pelop. Tom. I. p. 139. Idem argumentum est anaglyphi, quod primus edidit Fabrett. Addend. ad Tabulam Iliacam, pag. extr. Add. Musam Sirenis alis pennas euellentem ap. Winckelmann. Mon. ined. tab. 46.

Tandem Stymphalides nequidem in censum hunc referri debebant; sunt enim aues palustres longis rostris, nulla alia re notabiles. v. Apollodor. II, 5, 6. at Pausan. VIII, 22 nugatur dum ex Arabia eas arcessit. Occurrunt illae in pluribus anaglyphis Herculis et in numo Perinthiorum Gordiani III. in Numism. Albani Tom. II, tab. 70. Add. Pictur. Herculan. Vol. VII, p. 709 Winckelmann. Mon. ined. tab. 65. Gravures de Vases par Tischbein Vol. II, tab. 18.

EXCURSVS VIII

Vaticinium de mensis ambesis.

III, 255 — 258 *Sed non ante datam cingetis moenibus urbem, Quam vos dira fames nostraeque iniuria caedis Ambesas subigat malis absumere mensas.* Vaticinium hoc fuit inter veteres Graecos et Romanos celebratissimum, quod iam in Disquis. de inuentis a poeta rebus f. V. attigimus; etsi diuersum apud alios auctorem habet. Nam Anchisae iam olim a Venere datum esse, e L. Iulio Caesare et Q. Lutatius tradit Victor O. G. R. II, vnde etiam *παλαιὸν θέσπισμα* vocat Lycophr. 1250 — 1252. Aeneae autem siue a Ioue Dodonaeo (Varro Rer. Div. lib. II ap. Seru. ad III, 256 et alii ap. Dionys. Halic. I, 55) siue a Sibylla Erythraea (v. Dionys. ibid.) praedictam rem, narrauerant alii. Poetae inuentum esse videtur, quod Harpyiarum vni oraculum illud tribuit. Exitum sortis datae v. lib. VII, 107 sqq., vbi v. Excurs. II.

Caeterum summa ista vaticinii celebritas mouisse videtur poetam, vt fabulam amplecteretur, per se ineptam et epici carminis maiestate indignam, quippe quae ex vocabulorum lusu pendet; saltem illud ad poetam excusandum valere debet. Nam, vt narrationem suam faciat probabilem ac verisimilem, quoniam in rebus absurdis delectationis fructus intercipitur, poetae epici prima cura est. Itaque in laude ipsi ducendum, si fabulas priscas popularium suorum vel veterum poetarum tam commode argumento suo intexere et ita accommodare nouerit, vt, dum eodem quasi stamine tota tela detexta est, videantur parem fidem habere et illa, quae ipse noua erat commentus. Cum autem in illarum fabularum natura ac ratione nihil mutare possit, nisi sibi ipsi fidem velit detrachere, ferendum est id, quod minus incommodum est, vt interdum in tali fabula insit aliquid, quod iudicii subtilitatem non ferat; imprimis cum multa alia plerumque adsint, quae hoc fabularum vitium eleuent. Nam vetustatis sanctitate consecrata quodammodo earum est auctoritas, imprimis si cum reli-

gione aliqua coniunctae sunt, multo magis in oraculis ac vaticiniis, vt de leuitate earum vel monstrosa natura cogitare ne audeamus quidem. Cum porro etiam doctiores multa lectione a prima aetate istis fabulis adfueuerint, narrationis suauitate ducti ac deliniti non facile in animum inducunt, vt subtili iudicio vti velint. Haec et talia obversata videntur poetae animo, cum similes fabulas in suam Aeneidem reciperet, etiam inf. IX, 79 sqq. de nauibus in Nymphas conuersis. Saltem ea iudicium nostrum a temeritate reuocare debent, etsi id interdum recte se habere potest, si ad nostra tempora nostrosque sensus rem referimus, aut si illas fabulas, quod verum tamen non est, a poeta inuentas et excogitatas ponimus. A fabularum antiquarum auctoritate excusationem poetae iam Voltarius petiit de Poesi epica aduersus eos, qui poetam reprehenderant.

EXCURSVS IX

De clipeo Abantis.

III, 286 *clipeum, magni gestamen Abantis.* Quis Abas ille sit, cuius gestamen, *Φάσμα*, clipeus erat, inter interpretes non constat, et per se parum refert scire, nisi de inuento ac doctrina poetae etiam in hoc quaeras; quae vtiq; honesta est quaestio. Seruiana commenta parum se probant. Abas ille, qui vnus e sociis fuit (sup. I, 121), huc vocari nequit; nam de spoliis, quae vni ex Achiuis caesis detraxerat Aeneas, nunc agitur. Apud Homerum tamen nullus hoc nomine inter Achiuos occurrit. Itaque e poetis cyclicis duxisse videri potest poeta. Equidem olim sic statuebam: quandoquidem ab Homero Abantum ex Euboea virtus celebratur, Iliad. β, 536 sqq., quorum Abas, Neptuni filius, conditor fuit, reconditam aliquam narrationem in animo habuisse videri Virgilium. Nam illi ipsi Abantes a Troia reduces ad Epiri littora tempestate delati circa Ceraunios montes confederant. vid. Pausan. V, 22, vnde Apollon. IV, 1214 *Κεραύνια Ἀβάντων Οὐρεα*.

Satis itaque animose sub illorum quasi oculis tropaeum de Abantibus statuit, fixo clipeo, forte Abantis, in pugna alicui ex Abantum ducibus caesis inter reliqua spolia erepto. Apud Valer. Fl. 453 inter Argonautas Canthus ex Euboea Abantis aui sui clipeum gestat. Suppetit alia, nescio an probabilior, ratio: Abas fuit ex antiquis Argiuorum regibus, Lyncei f. ipse pater Acrisii et Proeti, qui armis inter se certantes clipeum, Argolicum saltem, inuenerunt: v. Apollod. II, 2, 1, et ibi Not. p. 276. 277. Iam poeta aut acceperat hoc traditum, aut fingere tacite potuit, fuisse vnum ex Argiuis principibus, qui ab Abante ad se hereditate transmissum clipeum gestaret: quem a se caesum Aeneas spoliauerit. Abantis autem clipeus aliam habebat famam ex eo, quod ille a Lynceo Abanti donatus occasionem dederat ludis in vrbe Argorum instituendis (in Iunonis quidem honorem, τὰ Ἡραῖα, in quibus victor eo honore afficiebatur, vt clipeum in Iunonis templo affixum tolleretur et in pompa duceretur, mox prisco loco reponendum. Vnde nota ap. Zenob. et al. ἡ ἐν Ἀργεὶ ἀσπίς. v. inpr. Spanh. ad Callim. in P. L. 35). Fabulam narrat Hygin. f. 170, vbi v. Muncker., vnde etiam Seruiana lucem foenerantur. Alludit Ouid. Met. XV, 164. vbi Pythagoras agnouit clipeum Euphorbi *Abanteis templo Iunonis in Argis*. In clipei autem dedicatione Holdsworthus dedicatas ab Augusto post pugnam Actiacam X naues a poeta respici putabat. Veriorem rationem dedisse mihi videor supra Excurs. I ad h. lib. p. 422.

EXCURSVS X

Heleni et Andromachae occurfus in Epiro.

III, 294 sqq. *Hic incredibilis rerum fama occupat auris* etc. Commentatur in h. l. auctor de Augusti progenie c. 12. Poetae artem ex hoc aestima. Antiqua erat fabula *de Aeneae ad Epiri littora appulsi*. v. Excurs. de Aeneae Error., qui primus est ad h. lib. Erat porro narratio in Νόστοις, et multo magis in tragoediis, etiam in lyrico, Pind. Nem. 4, 82. 7, 50, vbi v. Schol., celebrata (relicto Homero, secundum quem Pyrrhus inter eos erat, qui incolumes in patriam redierant, Odyss. γ, 188. 189) de *Pyrrhi, Achillis f., regno in Epiro* constituto, quam ipsi historici frequentarunt, v. Pauf. I, 11. II, 23. Iustin. XVII, 3. cf. de Nicolay diff. in Mem. de l'Acad. des Inscr. Tom. XVIII, p. 529 sqq., etsi Molossi Epiri ad se traduxisse viden-

Satis itaque animose sub illorum quasi oculis tropaeum de Abantibus statuit, fixo clipeo, sorte Abantis, in pugna alicui ex Abantum ducibus caesis inter reliqua spolia erepto. Apud Valer. Fl. 453 inter Argonautas Canthus ex Euboea Abantis aui sui clipeum gestat. Suppetit alia, nescio an probabilior, ratio: Abas fuit ex antiquis Argiuorum regibus, Lyncei f. ipse pater Acrisii et Proeti, qui armis inter se certantes clipeum, Argolicum saltem, inuenerunt: v. Apollod. II, 2, 1, et ibi Not. p. 276. 277. Iam poeta aut acceperat hoc traditum, aut fingere tacite potuit, fuisse vnum ex Argiuis principibus, qui ab Abante ad se hereditate transmissum clipeum gestaret: quem a se caesum Aeneas spoliauerit. Abantis autem clipeus aliam habebat famam ex eo, quod ille a Lynceo Abanti donatus occasionem dederat ludis in vrbe Argorum instituendis (in Iunonis quidem honorem, τὰ Ἡρῶνα, in quibus victor eo honore afficiebatur, vt clipeum in Iunonis templo affixum tolleretur et in pompa duceret, mox prisco loco reponendum. Vnde nota ap. Zenob. et al. ἡ ἐν Ἀργεὶ ἀσπίς. v. inpr. Spanh. ad Callim. in P. L. 35). Fabulam narrat Hygin. f. 170, vbi v. Muncker., vnde etiam Seruiana lucem foenerantur. Alludit Ouid. Met. XV, 164. vbi Pythagoras agnouit clipeum Euphorbi *Abanteis templo Iunonis in Argis*. In clipei autem dedicatione Holdsworthus dedicatas ab Augusto post pugnam Actiacam X naues a poeta respici putabat. Veriorem rationem dedisse mihi videor supra Excurs. I ad h. lib. p. 422.

EXCURSVS X

Heleni et Andromachae occurfus in Epiro.

III, 294 sqq. *Hic incredibilis rerum fama occupat auris* etc. Commentatur in h. l. auctor de Augusti progenie c. 12. Poetae artem ex hoc aestima. Antiqua erat fabula *de Aeneae ad Epiri littora appulso*. v. Excurs. de Aeneae Error., qui primus est ad h. lib. Erat porro narratio in Νόστοις, et multo magis in tragoediis, etiam in lyrico, Pind. Nem. 4, 82. 7, 50, vbi v. Schol., celebrata (relicto Homero, secundum quem Pyrrhus inter eos erat, qui incolumes in patriam redierant, Odyss. γ, 188. 189) de *Pyrrhi, Achilles f., regno in Epiro* constituto, quam ipsi historici frequentarunt, v. Paul. I, 11. II, 23. Iustin. XVII, 3. cf. de Nicolay diff. in Mem. de l'Acad. des Inscr. Tom. XVIII, p. 529 sqq., et si Molossi Epiri ad se traduxisse viden-

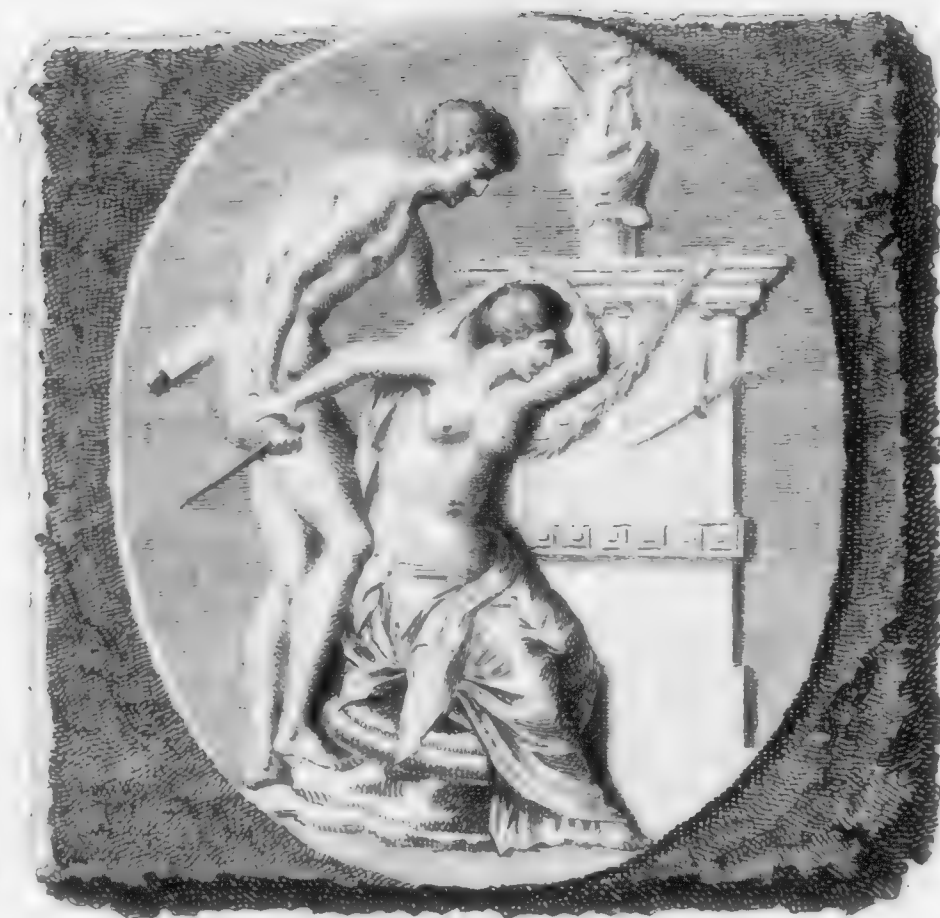

tur, quae Molossis Thessaliae debebantur. cf. Dictys VI, 7—9, quem locum ex veteri poeta descriptum esse apparet; adde c. 12 ex Euripidis *Andromacha* excerptum. v. Excurs. XII. Alia erat narratio de *Andromacha Pyrrho ducta*, et de superinducta Hermione, Pyrrhoque ab Oreste caeso; de quibus inprimis v. Euripidis *Andromache*. Ouid. Epist. VIII. Tandem de *Heleni in Epirum aduentu*, siue in captiuitatem a Pyrrho abducti (quod poeta sequitur inf. 329 *famulo — Heleno*; adde Polygnotti tabulam ap. Pausan. X, 25, p. 860, et Tabulam Iliacam et Fabretti. p. 378), siue classe aduecti (cf. Steph. Byzant. et Etymol. M. in Βεβρωτός), alia passim in poetis erant memorata: Pausan. I, 11. II, 23. De Heleno enim fabulam varie condiderunt poetae. cf. inter alia Sophocli. Philoct. 613 sqq. 1375 sqq. Conon 34. Ouid. Met. VIII, 99, et 335. 336. Adde Quint. Cal. X, 346 sqq. Dictyn IV, 18. V, 9. Multa ex his transcribi possent, nisi breuitatis studium me reuocaret. Omnium fundus fuit Leschei Ilias parua, quantum ex Procli fragm. intelligo. Ibi sub extrema belli tempora Helenus ab Achillis captus vaticinatur Troiam capi non posse nisi arcessitis Herculis sagittis, quas Philoctetes seruabat. In Carmine autem Cyprio ap. Proclum Helenus suscepta a Paride nauigatione περί τῶν μελλόντων προφασίζεται. In eo omnes conueniunt, ut Helenus prudentia et vaticinandi arte clarum nomen habeat: οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος Iliad. ζ, 76. cf. hoc libro 359 sq. 433 f. Vide laud. ap. Io. Schrader. Emendatt. praef. p. XI sq., ubi in Orphicis de Lapid. XI, 50 eum in Palamedis locum, iam ante Tyrwhittum, sagaciter restituit. Virgilius his commodè (etsi aduersus temporis rationem, nam anno demum nono a Troia euerfa Hermione nubuit Pyrrho Odyss. δ pr., sed v. inf. ad 613 sqq.) vsus est ad episodium suauissimum, cui

inprimis, nescio quid ad affectum faciens, eo conciliat quod in ipso escensu Aeneae *Andromachen Hectori inferias facientem* inducit. 302—305. *Ante urbem in luco falsi Simoentis ad vndam Libabat cineri Andromache manesque vocabat Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem, Et geminas caussam lacrimis sacrauerat aras.* Monendum adhuc est de Hectoris tumulo ab Andromache adumbrato: *Hectoreum ad tumulum.* Cenotaphium fuit. Verus Hectoris tumulus Troiae fuerat: ῥίμφα δὲ σῆμ' ἔχεαν, Iliad. ω, 799. Extra urbem fuisse, ex imitatione Andromachae apud Virgilium intelligitur; idque declaratum disertius a Dicty IV, 1. *Interea sepeliuere eum haud longe a tumulo Ili regis quondam: quem ante urbem ad viam versus littus fuisse satis constat, etsi locus verus nondum est repertus.* Tzetza Homeric. 486. Ἐκτὸς τείχους καὶ πόλιος μέγα σῶμα κήαντες Ἐς κάπετον κατέθεντο πελώριον Ἐκτορα δῖον. In Tabula Iliaca monumentum est Hectoris effictum, sed lapidibus exstructum, neque extemporaneo simile. Mireris in eo signum leonis impositum, tamquam virtutis symbolum, quod etiam in gemma Musei Flor. (Vol. II, tab. 32) occurrere memini, pugna Achillis cum Penthesilea ad monumentum, forte Ili, facta. Videtur ipse Tzetza innuere 489. Καλὰ δὲ λαίνεα ποτὶ τύμβον ἀγάλματα θῆκαν. Saxeum opus ipse Homerus prodit ω, 798. ubi cinerem et ossa Hectoris condunt in urna; hanc in humum demittunt: ἐς κοίλην κάπετον θέσαν, αὐτὰρ ὑπερθε Πυκνοῖσι λάεσσι κατεστόρεσαν μεγάλοισι, Ῥίμφα δὲ σῆμ' ἔχεαν — χεύαντες δὲ τὸ σῆμα πάλιν κίον. Caeterum in Epiri littore talem locorum speciem, qualis ad Ilium erat, animaduertere sibi visus erat Lecheualerius p. 184 de Troade. Notum est, quemadmodum in tragoedia simili modo Choephorae fuerint exhi-

bitae cum ab Aeschilo, tum Chrysothemis Electrae soror a Sophocle. Etiam Andromachae mirus in Ascanium affectus, ex Aftyanactis scilicet recordatione, porro adumbrata in noua colonia vetus Troia, Heleni tandem vatis responsa, haec omnia magnam vim ad animum habent suauiter afficiendum. Caeterum ad nostrorum hominum sensus et mores fabulam hanc traductam esse a Racinio, cuius Andromacha extat, vix monere necesse est.

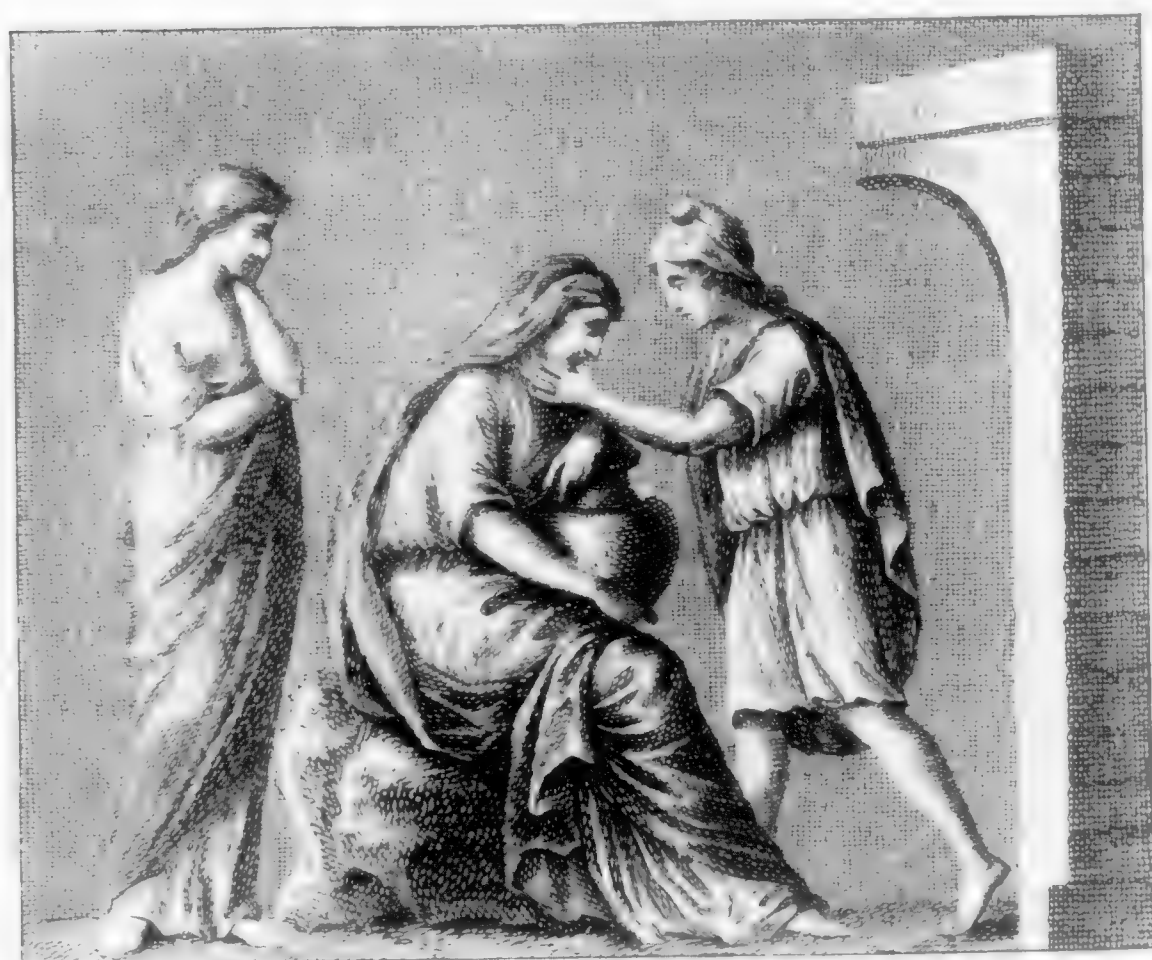
EXCURSVS XI

Polyxenae immolatio.

III, 321 — 324 *O felix vna ante alias Priameia virgo, Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis Iussa mori, quae sortitus non pertulit ullos, Nec victoris heri tetigit captiua cubile!* Fundus sententiae in Eurip. Troad. 626 sqq. Felix utique poeta in eius exornatione. Saepe eam tragici cum grauitate et miseratione adhibuere, nimis luxurianter Seneca in Troad. 143—163 *Non est Priami miseranda mei mors, Iliades* etc., vbi ad v. 148 etiam ex oratoribus exempla laudat Gronou. Caeterum varietas et in huius fabulae tractatione est. Achilles Polyxenae amore captus in insidias inciderat: umbra eius anatam puellam sibi postulat debitam praedae partem. At Polyxena Achillis amore flagrans ad eius tumulum manus sibi infert apud Tzet. Polihom. 498 sq. vbi cf. Iacobs. Laudat Tzetza auctorem *Flauium* 503. Est is Flavius Philostratus, vana commenta pro fabulis antiquis apponere solitus.

bitae cum ab Aeschilo, tum Chrysothemis Electrae soror a Sophocle. Etiam Andromachae mirus in Ascanium affectus, ex Aetianactis scilicet recordatione, porro adumbrata in noua colonia vetus Troia, Heleni tandem vatis responsa, haec omnia magnam vim ad animum habent suauiter afficiendum. Caeterum ad nostrorum hominum sensus et mores fabulam hanc traductam esse a Racinio, cuius Andromacha extat, vix monere necesse est.

EXCURSVS XI

Polyxenae immolatio.

III, 321 — 324 *O felix vna ante alias Priameia virgo, Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis lussa mori, quae sortitus non pertulit vllos, Nec victoris heri tetigit captiua cubile!* Fundus sententiae in Eurip. Troad. 626 sqq. Felix utique poeta in eius exornatione. Saepe eam tragici cum grauitate et miseratione adhibuere, nimis luxurianter Seneca in Troad. 143—163 *Non est Priami miseranda mei mors, Iliades* etc., vbi ad v. 148 etiam ex oratoribus exempla laudat Gronou. Caeterum varietas et in huius fabulae tractatione est. Achilles Polyxenae amorē captus in insidias inciderat: umbra eius amatam puellam sibi postulat debitam praedae partem. At Polyxena Achillis amore flagrans ad eius tumulum manus sibi infert apud Tzetz. Posthom. 498 sq. vbi cf. Iacobs. Laudat Tzetz auctorem *Flauium* 505. Est is Flavius Philostratus, vana commenta pro fabulis antiquis apponere solitus.

Mactata est Polyxena ante Ilium ad Achillis tumulum in Sigeo: quod Virgilius quoque sequitur. Contra, cum Euripide in Hecuba, alii in Thracia demum Polyxenam immolari faciunt, quos sequitur Ovidius Met. XIII, 442 sqq. De sortitione, κληρώσει, hac captiuarum ducibus Graecis in praedae parte assignandarum loc. class. Eurip. Troad. 235 sqq. cf. Quint. Cal. XIV, 382 sqq. et Tabula Iliaca n. 111 sqq. et Fabrett. p. 378, add. Polygnoti tabulam in Pausan. X, 25. 26. cf. sup. ad II, 766.

EXCURSVS XII

Neoptolemi caedes.

III, 327 sqq. *Nos, patria incensa, diuersa per aequora vectae — Ast illum — Orestes Excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.* Primum de hoc monebo: Andromache sequuta erat tamquam captiua Neoptolemum seu Pyrrhum: cuius errores varie traditi sunt, a plerisque ita, ut maritimi essent; ab aliis terrestri itinere: hoc alterum sequutus erat auctor Νόστων secundum Proclum: Νεοπτόλεμος δὲ, Θέτιδος ὑποδεμένης, περὶ ποιεῖται τὴν πορείαν, καὶ παραγεγόμενος εἰς Θράκην Ὀδυσσεῖα καταλαμβάνει ἐν τῇ Μαρωνείᾳ, καὶ τὸ λοιπὸν ἀνύει τῆς ὁδοῦ, καὶ τελευτήσαντα Φοῖνικα θάπτει· αὐτὸς δὲ εἰς Μολοσσούς ἀφικόμενος ἀναγνωρίζεται Πηλεΐ. Noster poeta Tragicos cum Pindaro N. 7, 53 sq. sequutus mari rediisse Pyrrhum significat. Porro: qui deinde sequutus Ledaeam Hermionen Lacedaemoniosque hymenaeos Me famulam famulo Heleno transmisit habendam: cf. Excurs. antec. X. *Ast illum, ereptae magno inflammatus amore Coniugis et scelestum Furiis agitato, Orestes Excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.* Poeta rem ita tradit, ut Pyrrhus Hermiones amore captus fastiditam Andromachen Heleno nuptum dederit, utque postea Pyrrhum Orestes, cui eadem Hermione, Helenae Lacaenae filia Ledaegue adeo neptis, iam olim promissa fuerat (nota res vel ex Ouidii Epist. VIII), interemerit; quo facto pars Epiri, Chaonia, Heleno

regnanda fuit tradita. v. Eurip. in Andromache et in Oreste. Alii aliter; nam varie res a poetis tractata. v. Pind. Nem. 7, 50 et ibi Schol. cf. Seru. sup. ad v. 297. De Hermiones et Pyrrhi nuptiis fundus est ap. Homer. Odyss. δ, 5 sqq. Sed occiditur Pyrrhus *patrias ad aras*. Varie iam olim interpretes acceperunt; v. Seru. et Pompon. Sab. Si ex usu loquendi res diiudicanda; simplicissima ratio est, ut reuersum in patriam Pyrrhum, rem sacram facientem, ante aram Orestes occiderit. Phthiae igitur factum id poeta ponit, in quo hactenus Euripidem Androm. 1243 sqq. sequitur, ut post caedem Pyrrhi Andromache cum Heleno in Epirum dimissa fuerit. Eo etiam ducere videntur v. 333. 334 *Morte Neoptolemi*. — Vulgaris tamen narratio Delphis occisum Pyrrhum tradit; hanc si adoptare necesse sit, sequar illam rationem, quae inter alias in Seruianis allatas occurrit, ut Delphis aram patri constituerit Pyrrhus, ad quam sacra faceret: Neque id sine exemplo factum, ex Pausania, ubi de Delphis agit, declarari facile possit; uti postea Pyrrhus ipse fuit inter heroes Delphis sacello celebratos, quod e Pindaro constat. Nam, *aras patrias* pro ara Apollinis πατρώς dici, durum esset. Sed forte poeta in toto hoc loco poetam aliquem antiquum ante oculos habuit, qui nunc intercidit; et varie hoc argumentum fuisse tractatum, ex Euripidis *Orestie* et *Andromacha*, quam Ennius in *Andromacha* latine verterat, alia fuit *Andromache in Molossis*, porro ex Pindari, Strabonis, Pausaniae aliorumque locis apparet. Polygnoti tabulae in Lesche Delphica ap. Pausan. X, 25. 26. an ad Neoptolemi memoriam recolendam spectarint, ex ipso earum argumento assequi difficile est. Quod autem *ad aram* occisus est Neoptolemus, in religionem versum est, ut euenisse id videretur ad vlciscendam Priami caedem a Neoptolemo ante aram Iouis Hercei factam. cf. Tryphiod. 638 sq.

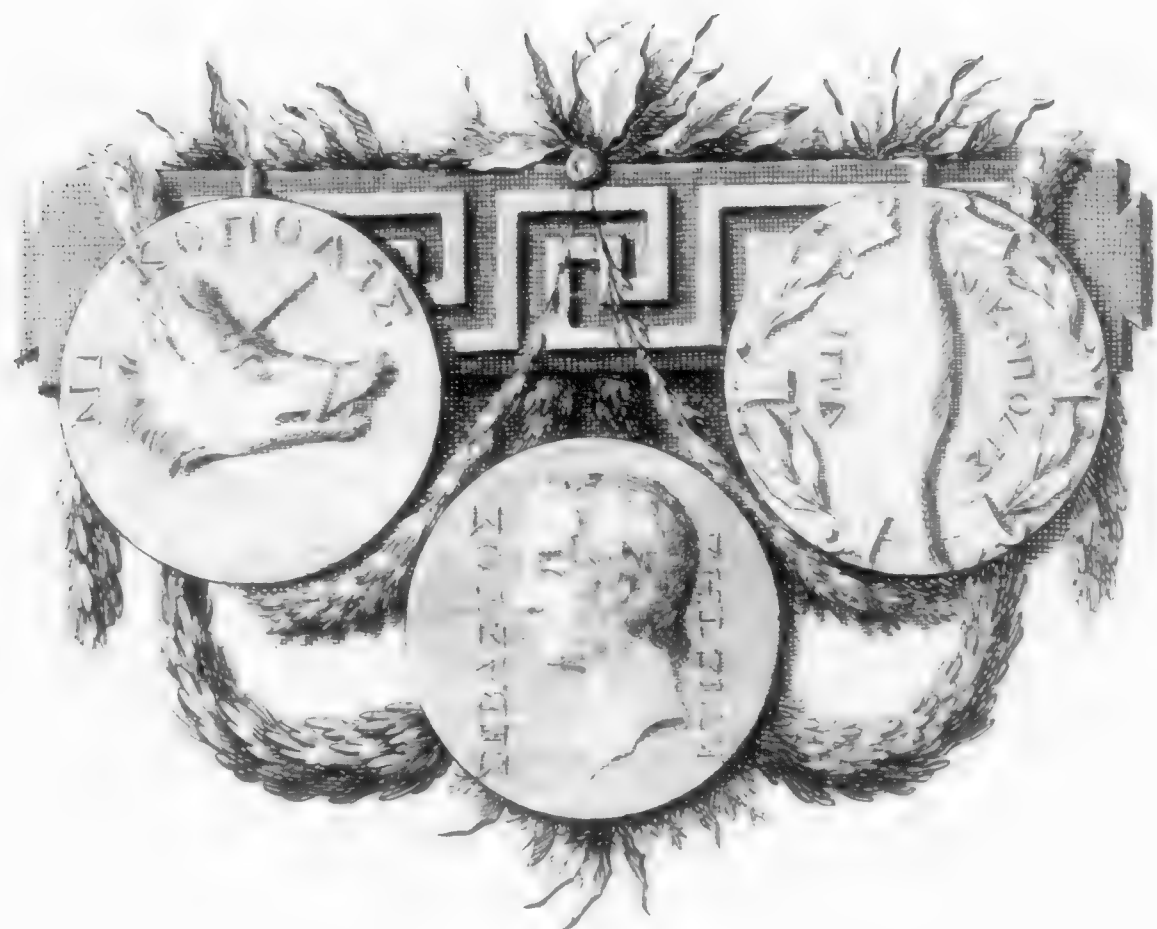
EXCURSVS XIII

De cognatione inter Epirotas et Romanos.

III, 500 — 505. Aeneas, ubi in Italia sedes certas nactus fuerit: *Cognatas*, inquit, *vrbes olim populosque propinquos Hesperia Epiro (quibus idem Dardanus auctor Atque idem casus) unam faciemus utramque.* Ingeniose haec poeta e suis temporibus intulit. Nam ad *Nicopolin* ab Augusto conditam respici, dubitari nequit. Seruius: *Cognatas vero vrbes quidam in honorem Augusti dictum accipiunt; is enim cum in Epiro Nicopolin conderet, cauit in foedere ciuitatis ipsius, ut cognati obseruentur a Romanis.* Certe liberam ciuitatem esse iussit, v. Plin. IV, 3, plerasque Acarnaniae vrbes in eam contraxit aut ei accensuit. v. Strab. X, p. 450 C. VII, p. 325 D. Paul. V, 23. VII, 18, p. 569. Dio Cass. LI pr. Omnino in his oris multi ciues Romani videntur consedisse, navigationis et negotiorum causa. Buthrotum ipsum Romanorum

colonia facta est, v. Plin. IV, 1. Atque intra haec subsistendum. Nam aliis temporibus Romani summam in Epirotas crudelitatem exercuerunt; ut notum vel ex Liuio XLV, 34. Alii, quibus Nannius VII Miscell. c. 12 praeiuit, locum Dionysii Halic. huc trahunt ex lib. I, 51 (41), ubi Troianis ab Epiro soluentibus comites se ac viae duces adiunxisse narrat nonnullos ex incolis; *Romani*, inquit, *cognitionis et beneficii memores Acarnanibus (qui saltem Epirotis vicini sunt) Leucadem et Anactorium Corinthiis ademtum addixerunt, atque Oeniadas in pristinam sedem reducere permiserunt, ex Echinadibus autem insulis vectigalia cum Aetolis communia habere iusserunt.* Haec Dionysius. Grauiore causas alias huius liberalitatis Romanis fuisse, facile intelligitur. Facta scilicet illa, quae enarrat, partim bello cum Aetolis confecto, partim bello Achaico profligato, partim etiam ducta ab Augusto Actium colonia et Nicopoli condita. *Leucas* quidem Aetolis adempta a Romanis, hinc Acarnanibus restituta, paullo post Acarnanum concilio eximitur ap. Liu. XLV, 31. *Anactorium* vero colonia fuit Corinthiorum (v. Steph. Byz. h. v. et Strabo X, p. 452); iis itaque ademtum a Romanis, Dionysius narrat. Idem Corinthii Leucadem tenebant (v. Strabo p. ead. B.) cum toto hoc Acarnaniae tractu littorali, etiam Ambraciam, de qua vide mythum antiquioris aevi ap. Antonin. Liber. c. 4. Schol. Apollon. IV, 1212 et 1216. Oeniadae tandem Acarnanum, captae a Laeuino et Aetolis contributae, (v. Liu. XXVI, 24) mox pace cum Aetolis victis facta Acarnanibus sunt restitutae. v. Liu. XXXVIII, 11; quo facto forte iterum veteres incolae fuere reducti. Inter haec tamen omnia ad ea, quae Augustus fecit, maxime respexisse videri debet poeta.

EXCURSVS XIII

De cognatione inter Epirotas et Romanos.

III, 500—505. Aeneas, ubi in Italia sedes certas nactus fuerit: *Cognatas*, inquit, *urbes olim populosque propinquos Hesperia Epiro* (quibus idem Dardanus auctor *Atque idem casus*) *vnam faciemus vtramque*. Ingeniose haec poeta e suis temporibus intulit. Nam ad *Nicopolin* ab Augusto conditam respici, dubitari nequit. Seruius: *Cognatas vero vrbes quidam in honorem Augusti dictum accipiunt; is enim cum in Epiro Nicopolin conderet, cauit in foedere ciuitatis ipsius, vt cognati obseruarentur a Romanis*. Certe liberam ciuitatem esse iussit, v. Plin. IV, 3, plerasque Acarnaniae vrbes in eam contraxit aut ei accensuit. v. Strab. X, p. 450 C. VII, p. 325 D. Paul. V, 23. VII, 18, p. 569. Dio Cass. LI pr. Omnino in his oris multi ciues Romani videntur consedissee, navigationis et negotiorum causa. Buthrotum ipsum Romanorum

colonia facta est, v. Plin. IV, 1. Atque intra haec subsistendum. Nam aliis temporibus Romani summam in Epirotas crudelitatem exercuerunt; vt notum vel ex Lino XLV, 34. Alii, quibus Nannius VII Miscell. c. 12 praeiuit, locum Dionysii Halic. huc trahunt ex lib. I, 51 (41), ubi Troianis ab Epiro soluentibus comites se ac viae duces adiunxisse narrat nonnullos ex incolis; *Romani*, inquit, *cognitionis et beneficii memores Acarnanibus* (qui saltem Epirotis vicini sunt) *Leucadem et Anactorium Corinthiis ademtum addixerunt, atque Oeniadas in pristinam sedem reducere permiserunt, ex Echinadibus autem insulis vectigalia cum Aetolis communia habere iusserunt*. Haec Dionysius. Grauiore causas alias huius liberalitatis Romanis fuisse, facile intelligitur. Facta scilicet illa, quae enarrat, partim bello cum Aetolis confecto, partim bello Achaico profligato, partim etiam ducta ab Augusto Actium colonia et Nicopoli condita. *Leucas* quidem Aetolis adempta a Romanis, hinc Acarnanibus restituta, paullo post Acarnanum concilio eximitur ap. Liu. XLV, 31. *Anactorium* vero colonia fuit Corinthiorum (v. Steph. Byz. h. v. et Strabo X, p. 452); iis itaque ademtum a Romanis, Dionysius narrat. Iidem Corinthii Leucadem tenebant (v. Strabo p. ead. B.) cum toto hoc Acarnaniae tractu littorali, etiam Ambraciam, de qua vide mythum antiquioris aevi ap. Antonin. Liber. c. 4. Schol. Apollon. IV, 1212 et 1216. Oeniadae tandem Acarnanum, captae a Laeuino et Aetolis contributae, (v. Liu. XXVI, 24) mox pace cum Aetolis victis facta Acarnanibus sunt restitutae. v. Liu. XXXVIII, 11; quo facto sorte iterum veteres incolae fuere reducti. Inter haec tamen omnia ad ea, quae Augustus fecit, maxime respexisse videri debet poeta.

EXCURSVS XIV

De Herculeo Tarento.

III, 551 *Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti Cernitur.* Quae de Tarante heroe et Phalantho, Partheniarum ductore (v. Strab. VI, p. 278 sqq. cf. sup. ad IV Georg. 125), Servius et alii hic memorant, aliena sunt. Nam Taras, Tarenti conditor, notissimus ille vel e Tarentinorum numis (v. Eckhel post Golzium, Magnan, Pellerinum *Suppl. IV au Recueil des Medailles ad pl. II, 10*), Neptuni fuit filius, nihilque habet commune cum Hercule. Phalanthus autem, quem Servius octauum ab Hercule facit, ultra trecentos annos post Troiana tempora vixit. vide vel Simson. *Chronic.* Neque per prolepsin loqui poetam admodum velim, quod Mazochius amplexus est de *Tabb. Heracleens. Prodr. c. 4,*

vbi multis de Tarento vetere agit. Nam *Io. Iuuenis*, qui de *Antiqu. et var. fortuna Tarent.* scripsit, nihil de suo attulit. Caeteris Grammaticorum apud Servium nugis praeferendum hoc, quod Pompon. Sab. habet: *Tarentum sub Herculis tutela fuit; in ea seruabatur Herculis aenea imago a Lysippo facta, quam Fabius Max. secundo bello Punico victor in Capitolium transtulit* (v. Plin. XXXIV, 7, s. 18). Sed Pomponius e Strabone sumit lib. VI, p. 378 B, vnde tamen posterius tantum firmatur: at prius illud, quod Tarentum sub Herculis tutela fuit, etsi id ex eo probabile facere possis, quod ducta postmodum eo ex Lacedaemone colonia Herculem, utpote Heraclidarum suorum auctorem, imprimis religiose colere debuit; et reperiuntur numi Tarentinorum cum Herculis capite, et cum Hercule clauigero leonem suffocante; (v. nunc Eckhel. *Doctrina Numor. vet. Tom. I. P. I. p. 147.*) tamen de eo poeta cogitare non potuit, quoniam addit: *si vera est fama.* De fabula vetere agi itaque necesse est. Erythraeus in *Indice Virg.*, Iunius I *Animaduers.* 9, et, qui iis praeiuit, Parrhasius in docto *Comment. ad Claudian.* ex Aristotele de mirab. *Auscult.* locum afferunt, quo probent, ab Hercule aliquando captum vel infessum Tarentum; quin poetam verba: *si fama est vera*, hoc propter ipsum adiecisse, ut Aristotelis fide non plane se stare ostenderet; id quod plane insolens videtur. Neque in Aristoteleo loco (v. T. II ed. du Val, p. 729) vllum eorum, quae inde ducunt, est vestigium. Male etiam locum interpretantur, de quo docte egit Mazoch. *ad Tabb. Heracl. p. 72 sqq.* Ex Pausan. X, 10, qui, quae alii de Myscelo tradiderant, ad Phalanthum transfert, apparet, narrationes de Tarenti et Crotonis originibus fuisse inter se permutatas a nonnullis. Fac Virgilium in talem scriptorem incidisse; ita Herculi debita origo Crotonis traducta ad Tarentum. Sane tota haec Italiae ora, ut passim aliae Italiae partes, fabulosa Herculis monumenta ostendebat. vid., praeter Serv. ad v. 552, Diodorum IV, 20. 21 sqq. Strab. VI, p. 281 C. Ouid. *Met. XV, 9 sqq.* cf. Dionys. *Halic. I, 39—44.*

EXCURSVS XIV

De Herculeo Tarento.

III, 551 *Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti Cernitur.* Quae de Tarante heroe et Phalantho, Partheniarum ductore (v. Strab. VI, p. 278 sqq. cf. sup. ad IV Georg. 125), Servius et alii hic memorant, aliena sunt. Nam Taras, Tarenti conditor, notissimus ille vel e Tarentinorum numis (v. Eckhel post Golzium, Magnan, Pellerinum *Suppl. IV au Recueil des Medailles ad pl. II, 10*), Neptuni fuit filius, nihilque habet commune cum Hercule. Phalanthus autem, quem Servius octauum ab Hercule facit, ultra trecentos annos post Troiana tempora vixit. vide vel Simson. *Chronic.* Neque per prolepsin loqui poetam admodum velim, quod Mazochius amplexus est de *Tabb. Heracleens. Prodr. c. 4,*

vbi multis de Tarento vetere agit. Nam *Io. Iuuenis*, qui de *Antiqu. et var. fortuna Tarent.* scripsit, nihil de suo attulit. Caeteris Grammaticorum apud Seruium nugis praeferendum hoc, quod Pompon. Sab. habet: *Tarentum sub Herculis tutela fuit; in ea seruabatur Herculis aenea imago a Lysippo facta, quam Fabius Max. secundo bello Punico victor in Capitolium transtulit* (v. Plin. XXXIV, 7, f. 18). Sed Pomponius e Strabone sumit lib. VI, p. 378 B, vnde tamen posterius tantum firmatur: at prius illud, quod Tarentum sub Herculis tutela fuit, etsi id ex eo probabile facere possis, quod ducta postmodum eo ex Lacedaemone colonia Herculem, utpote Heraclidarum suorum auctorem, inprimis religiose colere debuit; et reperiuntur numi Tarentinorum cum Herculis capite, et cum Hercule clauigero leonem suffocante; (v. nunc Eckhel. *Doctrina Numor. vet. Tom. I. P. I. p. 147.*) tamen de eo poeta cogitare non potuit, quoniam addit: *si vera est fama.* De fabula vetere agi itaque necesse est. Erythraeus in *Indice Virg.*, Iunius I *Animaduers.* 9, et, qui iis praeiuit, Parrhasius in docto *Comment. ad Claudian.* ex Aristotele de mirab. *Auscult.* locum afferunt, quo probent, ab Hercule aliquando captum vel infestum Tarentum; quin poetam verba: *si fama est vera*, hoc propter ipsum adiecisse, ut Aristotelis fide non plane se stare ostenderet; id quod plane insolens videtur. Neque in Aristoteleo loco (v. T. II ed. du Val. p. 729) vllum eorum, quae inde ducunt, est vestigium. Male etiam locum interpretantur, de quo docte egit Mazoch. *ad Tabb. Heracl. p. 72 sqq.* Ex Pausan. X, 10, qui, quae alii de Myscelo tradiderant, ad Phalanthum transfert, apparet, narrationes de Tarenti et Crotonis originibus fuisse inter se permutatas a nonnullis. Fac Virgilium in talem scriptorem incidisse; ita Herculi debita origo Crotonis traducta ad Tarentum. Sane tota haec Italiae ora, ut passim aliae Italiae partes, fabulosa Herculis monumenta ostendebat. vid., praeter Seru. ad v. 552, Diodorum IV, 20. 21 sqq. Strab. VI, p. 281 C. Ouid. *Met. XV, 9 sqq.* cf. Dionys. *Halic. I, 39—44.*

Et erat in extrema Italia Herculis Portus, promontorium Herculeum; erat etiam Heraclea vrbs, de qua Mazochius copiose egit, quamquam ea ab initio *Ἡρακλεῖον* dicta (Schol. Lycophr. ad v. 978) templo potius Herculis, quod ibi fuit, nomen debuisse videtur. Igitur manet hoc, antiquam aliquam fabulam, quae nunc nota non est, de Tarenti originibus Herculi adscriptis poetae h. l. in animo fuisse.

EXCURSVS XV

De Aetna.

III, 571—577 *Sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis* etc. In hunc de Aetna locum comparatum cum loco Pindarico (Pyth. I, in pr. Epodo) iam apud Gell. XVII, 10 gravem censuram exercuit Favonius philosophus, sed ut philosophum magis quam criticum poetica elegantia imbutum agnoscas. Nam neque Pindarum exprimere, multo minus ad verbum transferre, voluit aut debuit Virgilius, neque lyrico et epico poetae idem rerum verborumque dilectus esse potest. Refutarunt Gellium a Macrobio exscriptum V Sat. 17 multi (v. ad Gell. et ad h. l. Virgilii), inter quos Ios. Scaliger Poet. V, 4 imprimis et Cerda, quos vide; sed cupide magis, saepe inaniter et frigide, quam ad epicae poeseos naturam et poetae consilium, qui congerere in unum voluit omnia, quae nobis de Troianis rei locique ignaris in Aetnae vicinia noctem exigentibus solitudinem facere possint. Et si illud mihi quidem satis apparere videtur, poetam plus in verborum ornatu laborasse quam in physica subtilitate. Ita miscet plura, ad diuersa rerum momenta et vices spectantia vsq. 572. 3. 4. Saltem ultimum versum redundare sentio. Quamobrem mireris forte, Senecae visum esse Virgilium *argumentum hoc impleuisse* Epist. LXXIX. Caeterum Virgilius historiae fidem insuper habuit; recte tamen ut poeta; nam belli Troiani et ipsius Homeri tempore Aetna nondum intestinis incendiis saeuisset videtur; saltem ille a satis multo tempore cessasse videri debet; (erant forte *antra Cyclopi* anti-

quloris incendii argumenta: de quibus cf. D'Orville Sicilia T. I, p. 247); alioqui Homerus hoc naturae portento, ad poeticum ornatum tam accommodato, haud dubie esset usus; id quod primo loco Pindarus fecit Pyth. I, cuius aetate Ol. LXXV, 4 (paucis annis ante victoriam Hieronis Pythicam) alterum Aetnae incendium contigerat; tertium L annis post, Ol. LXXXVIII, 2. v. Thucyd. III, 5. At primum incendium (ab eo sc. tempore, quo Graeci in insulam immigrauerant) temporis nota destituitur. Cf. de his docte disputantem Wernsdorf. Tom. IV, P. M. p. 378. In Argonauticis expectabam Aetnae mentionem. Planctae ad Vulcanias insulas alludere forte possunt. In vno auctore Orphicorum Argonautic. v. 1249 memoratur flamma Aetnaea Enceladi; In caeteris sane auctor ille diligenter servauit locorum naturas et notationes e prisca aevi ignoratione et errore. Proximum ad Virgilii aetatem incendium Aetnaeum fuit V. C. 718 apud Appian. B. C. V, c. 117.

EXCURSVS XVI

Foeda ad sensum a poeta narrata.

III, 623 sqq. *Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro — Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent Limina; vidi atro cum membra fluentia tabo Manderet et tepidi tremere sub dentibus artus.* Haec et quae inf. 632 leguntur, *iacuitque per antrum Immensus, sanie eructans ac frustra cruento Per somnum commixta mero*: post alios Homio, Viro Ill., sunt reprehensione digna visa, quod non modo horrorem sed et nauseam foeditate sua et auersationem facerent. Faciunt utique nostro sensu; nec essent ea, si nostro aevo scriberentur, sano iudicio probanda; sed faciunt simul horrorem; et hominum belli caedibus rapinisque adfuetorum sensus potuit esse obtusior, stomachusque minus fastidiens. Nam, quod haec inter conuiuium, coram femina regina, narrantur, id poeta nos ab initio statim animo retinere noluit, et totam narrationem ad sui carminis lectores magis quam

ad Didonis et Poenorum auditionem attemperavit. Sed omnino in fabulis antiquis tam laute ac superbe poetae nec versantur nec versari iis necesse est, nec nobis legentibus magis licet philosophica aliqua subtilitate uti; alioqui frigeret tota de Polyphemo et quot non Homericæ Virgilianæque fabulae! In Polyphemi forma ac robore, verbi causa, sunt multa, quae sibi repugnant, multa absurda, si subtilius iudicium adhibeas; sed phantasiae sensusque voluptati ista scripta, non philosophico acumini. cf. sup. ad v. 250 — 252. Homerus multo atrocius spectaculum, et carnificinam verius, exhibuerat; sed alios homines, aliud seculum, quod respiceret, habebat. Ovidius ab omni atrocitate alienissimus non tamen horrendum hoc Polyphemi spectaculum Metamorphoseon lib. XIV iterum exhibere dubitavit. Euripides autem in Cyclope Satyrici dramatis natura tueri se potest. Vide v. 380 sqq. Sane Theocriteus Cyclops paullo humaniore cultu exhibetur Idyll. XI.

EXCURSVS XVII

Anchisae obitus.

III, 710 *Hic — genitorem omnis curae casusque leuamen Amitto Anchisen.* Anchisae obitum non ad historiae magis fidem quam, quod commodum esset, ante Aeneae ad Didonem aduentum commemorat. Quas enim Anchisae partes satis decore inter Aeneam et Didonem tribuere potuisset? Anchisae sepulcrale monumentum etiamnum iuxta Drepanum ostenditur, sed v. Doruill. p. 49 et inf. lib. V, 75 sqq. Mortem eius veteres scriptores tam diverse tradiderant, ut nihil magis. Tumulum eius in Ida pastores et agrestes quotannis coronasse traditum narrat Eustath. ad Iliad. μ, p. 894, 33. In Pallene Theon, in Sinu Thermaico Conon (v. sup. Excurs. I ad pr. v.), in Arcadia Arcades (ibid.) sepultum esse contendebant. Pausanias VIII, 12 Arcadum narrationi subiungit, constare saltem hoc, quod *Aeolenses, qui tum Ilium incolebant, nullum Anchisae tumulum ostendebant;* ut adeo, extra

patriam certe eum obiisse, inde probabile fieret. Verum omnino veteres scriptores monumentis his, fanis, tumulis ac sepulcris, fidem historicam tribuerunt incautius: cum, ubicunque herois σῆμα aliquod extaret, ibidem, vulgarem famam sequuti, eum sepultum esse contenderent; enimvero, nisi aliunde ea de re constaret, in memoriam herois vel viri clari factum esse illud potuit, nec tamen corpus eius conditum tegere. In Italiam Anchisen adduxerant alii, et ipse Cato, ut Seru. ad Aen. I, 570 et alibi. Victor de Orig. G. R. c. 10 et ibi Arntzen. cum Muncker. ad Hygin. f. 260. Meziriac. ad Ouid. Heroid. Tom. II, p. 221, qui plura dabunt. Nos, ut saepe diximus, non, ut vanam eruditionem ostentemus, nec ut, quid veri insit, nunc disquiramus, sed ea de causa haec commemoramus, ut, quam felicem, facilem, ac copiosam materiam poeta tractandam sibi sumserit, appareat.

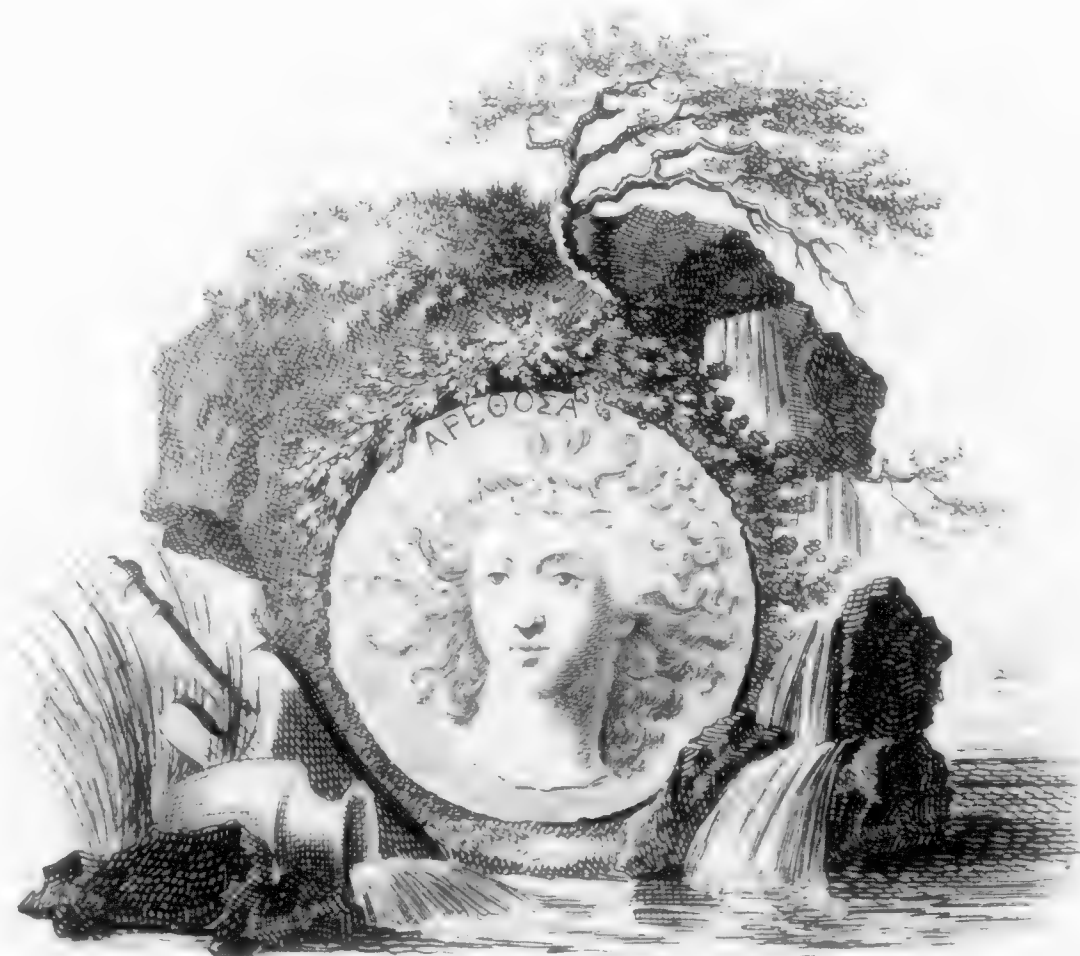
ad Didonis et Poenorum auditionem attemperavit. Sed omnino in fabulis antiquis tam laute ac superbe poetae nec versantur nec versari iis necesse est, nec nobis legentibus magis licet philosophica aliqua subtilitate uti; alioqui frigeret tota de Polyphemo et quot non Homericæ Virgilianæque fabulae! In Polyphemi forma ac robore, verbi causa, sunt multa, quae sibi repugnant, multa absurda, si subtilius iudicium adhibeas; sed phantasiae sensusque voluptati ista scripta, non philosophico acumini. cf. sup. ad v. 250 — 252. Homerus multo atrocius spectaculum, et carnificinam verius, exhibuerat; sed alios homines, aliud seculum, quod respiceret, habebat. Ovidius ab omni atrocitate alienissimus non tamen horrendum hoc Polyphemi spectaculum Metamorphoseon lib. XIV iterum exhibere dubitavit. Euripides autem in Cyclope Satyrici dramatis natura tueri se potest. Vide v. 380 sqq. Sane Theocriteus Cyclops paullo humaniore cultu exhibetur Idyll. XI.

EXCURSVS XVII

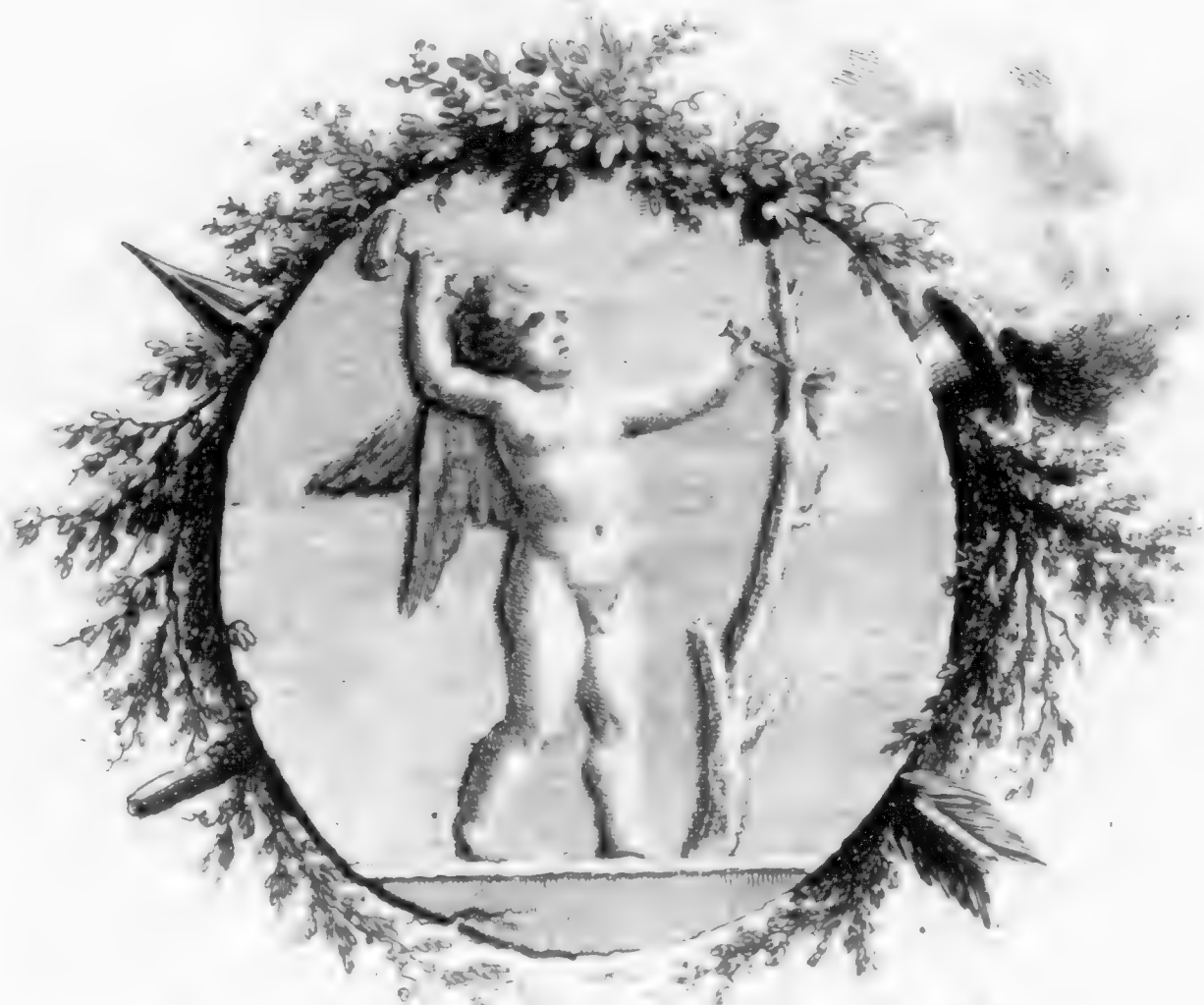
Anchisae obitus.

III, 710 *Hic — genitorem omnis curae casusque leuamen Amitto Anchisen.* Anchisae obitum non ad historiae magis fidem quam, quod commodum esset, ante Aeneae ad Didonem aduentum commemorat. Quas enim Anchisae partes satis decore inter Aeneam et Didonem tribuere potuisset? Anchisae sepulchrale monumentum etiamnum iuxta Drepanum ostenditur, sed v. Doruill. p. 49 et inf. lib. V, 75 sqq. Mortem eius veteres scriptores tam diverse tradiderant, ut nihil magis. Tumulum eius in Ida pastores et agrestes quotannis coronasse traditum narrat Eustath. ad Iliad. μ, p. 894, 33. In Pallene Theon, in Sinu Thermaico Conon (v. sup. Excurs. I ad pr. v.), in Arcadia Arcades (ibid.) sepultum esse contendebant. Pausanias VIII, 12 Arcadum narrationi subiungit, constare saltem hoc, *quod Aeolenses, qui tum Ilium incolebant, nullum Anchisae tumulum ostendebant;* ut adeo, extra

patriam certe eum obiisse, inde probabile fieret. Verum omnino veteres scriptores monumentis his, fanis, tumulis ac sepulcris, fidem historicam tribuerunt incautius: cum, ubicunque herois σῆμα aliquod extaret, ibidem, vulgarem famam sequuti, eum sepultum esse contenderent; enimvero, nisi aliunde ea de re constaret, in memoriam herois vel viri clari factum esse illud potuit, nec tamen corpus eius conditum tegere. In Italiam Anchisen adduxerant alii, et ipse Cato, ut Serv. ad Aen. I, 570 et alibi. Victor de Orig. G. R. c. 10 et ibi Arntzen. cum Muncker. ad Hygin. f. 260. Meziriac. ad Ouid. Heroid. Tom. II, p. 221, qui plura dabunt. Nos, ut saepe diximus, non, ut vanam eruditionem ostentemus, nec ut, quid veri insit, nunc disquiramus, sed ea de causa haec commemoramus, ut, quam felicem, facilem, ac copiosam materiam poeta tractandam sibi sumserit, appareat.

*Improbe Amor: quid non mortalia
pectora cogis! Aen. IV. 412.*

P. VIRGILII MARONIS
A E N E I D O S
LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM

Dido amore Aeneae insaniens, animi sui morbum sorori aperit: eiusque consilium secuta, ad nuptias animum adiicit 1—89. Iuno quoque, ut Aeneam facilius ab Italia auerteret, agit cum Venere, ut eius bona cum venia liceat Aeneae Elisam uxorem ducere: quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit — 128. Postridie Aeneas et Dido venatum proficiscuntur. Ibi omnibus iam praedae intentis Iuno subitam immittit tempestatem; comites alius alio diffu-

giunt; Aeneas et Dido in idem antrum conueniunt, ibique infaustis ominibus coniunguntur — 172. Interim Iupiter, Iarbae Gaetulorum regis, qui aduenam sibi praeferrere iniquo animo ferebat, precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Aeneam, mandatque, ut, relictis Africa, in Italiam nauiget — 278. Ille Iouis imperio morem gerens, quaecunque ad navigationem erant necessaria, clam per socios parari iubet — 295. Caeterum Dido, ubi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, grauitate cum ipso exostulat, precibusque et lacrimis tum per se ipsam, — 302 tum per sororem, — 449 eum ab incepto reuocare conatur. Aeneas, naue iam conscensa, iterum in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte ancoras soluit 554—583. Illa doloris impatiens, mori decreuerat, 450—473 et celans sororem quod meditabatur, exstructa in editiore aedium parte ingenti pyra, sacrum magicum, quo ab amore se solueret, parauerat, 474—521. ubi, recrudescente per noctem dolore furens, 522—553 Troianos discessisse vidit, diris Aeneam deuouet, 584—629 ablegataque Barce, Sichaei nutrice, ne quid destinatae morti impedimenti adferret, necem sibi consciscit.

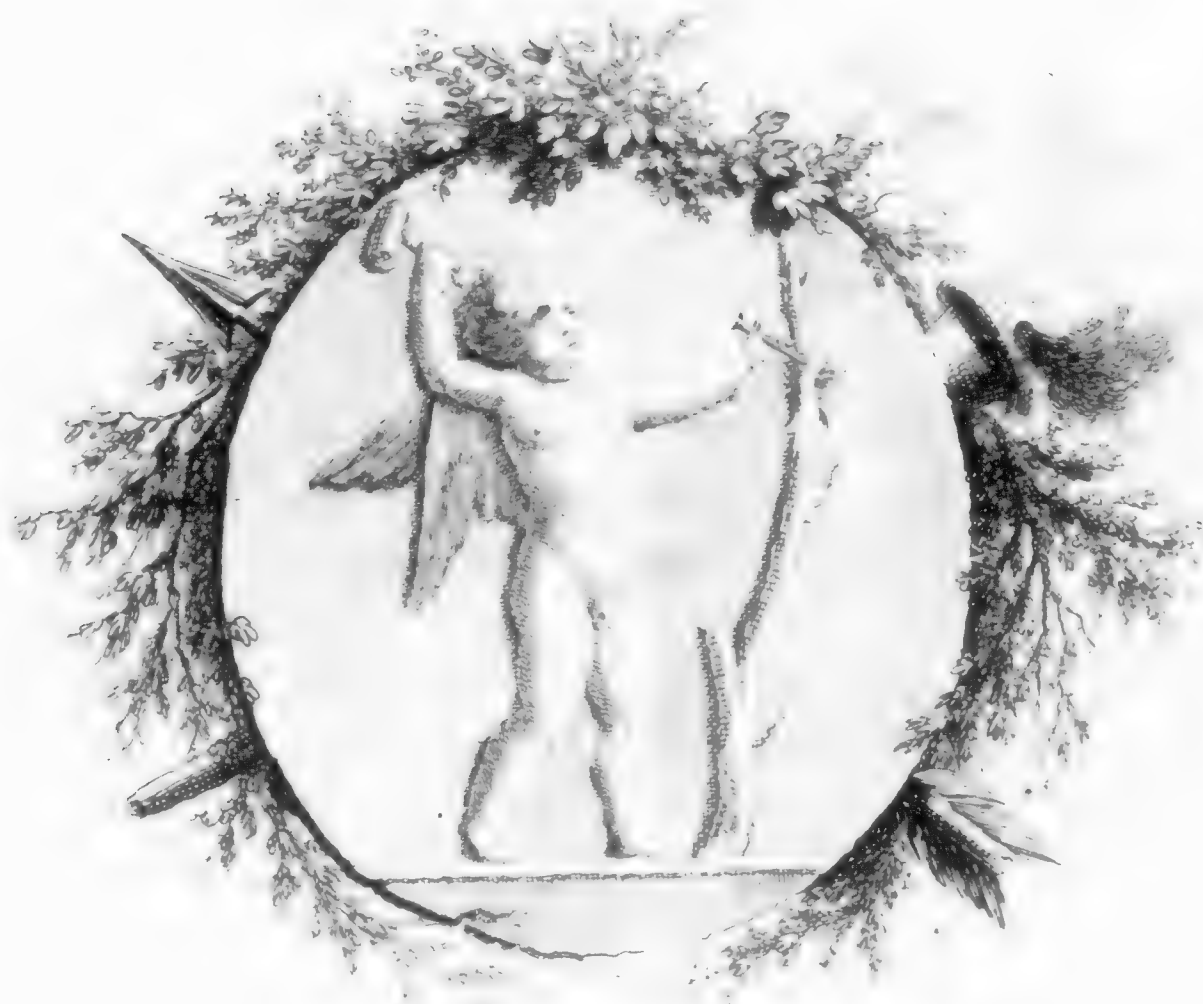
Libri huius artificium quis non sensit? quis non laudibus praedicauit? Est enim ad communem hominum affectum comparata res, amor infaustus et successu carens. Si de iis partibus carminis quaeritur, quae Virgilio propriae sunt, et ex quibus eius ingenium et ars inprimis spectari simulque illud intelligi possit, quantum ad cuiusque poetae indolem aetas

TOM. II

et temporum, in quae incidit eius vita, genius faciat: librum hunc primo loco excitandum esse arbitror. Nihil enim, in Homero certe, habuit, quod sequeretur; nam alienissima res ab Homeri saeculo et moribus, delicias in amore facere, aut exquisitiorem aliquem affectum suscipere. Euripidis Alcesten in nonnullis ante oculos habere potuit. Etiam ex

Zzz

*Impete Amor quid non mortaliu
pectora cogis? Sen. W. 412.*

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS
LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM

Dido amore Aeneae insaniens, animi sui morbum sorori aperit: eiusque consilium secuta, ad nuptias animum adiicit 1—89. Iuno quoque, ut Aeneam facilius ab Italia auerteret, agit cum Venere, ut eius bona cum venia liceat Aeneae Elisam uxorem ducere: quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit — 128. Postridie Aeneas et Dido venatum profiscuntur. Ibi omnibus iam praedae intentis Iuno subitam immittit tempestatem; comites alius alio diffu-

giunt; Aeneas et Dido in idem antrum conueniunt, ibique infaustis ominibus coniunguntur — 172. Interim Iupiter, Iarbae Gaetulorum regis, qui aduenam sibi praeferrere iniquo animo ferebat, precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Aeneam, mandatque, ut, relictâ Africa, in Italiam nauiget — 278. Ille Iouis imperio morem gerens, quaecunque ad nauigationem erant necessaria, clam per socios parari iubet — 295. Caeterum Dido, ubi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, grauitè cum ipso expostulat, precibusque et lacrimis tum per se ipsam, — 392 tum per sororem, — 449 eum ab incepto reuocare conatur. Aeneas, naue iam conscensa, iterum in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte ancoras soluit 554—583. Illa doloris impatiens, mori decreuerat, 450—473 et celans sororem quod meditabatur, exstructa in editiore aedium parte ingenti pyra, sacrum magicum, quo ab amore se solueret, parauerat, 474—521. ubi, recrudescente per noctem dolore furens, 522—553 Troianos discessisse vidit, diris Aeneam deuouet, 584—629 ablegataque Barce, Sichaei nutrice, ne quid destinatae morti impedinenti adferret, necem sibi consciscit.

Libri huius artificium quis et temporum, in quae incidunt eius vita, genius faciat: librum huic primo loco excitandum esse arbitror. Nihil enim, in Homero certe, habuit, quod sequeretur; nam alienissima res ab Homeri saeculo et moribus, delicias in amore facere, aut exquisitiorem aliquem affectum suscipere. Euripidis Alcesten in nonnullis ante oculos habere potuit. Etiam ex

TOM. II

Zzz

Naeui bello Punico eum rem extinguendum frustra a nonnulla retinuisse suspicor; v. Macrob. VI, 2 extr. et Seru. ad IV, 9. Sed communi opinione Apollonium Rhod. sequutus esse fertur iam in Seruianis ad lib. IV pr. et Macrob. V, 17. Scilicet Medae amorem ad Didonem transtulit. Quae tamen alia inde tollere potuerit, praeter pauca, quae ad primos libri versus et passim alibi notauimus, vix quicquam occurrit; et Medae amor admodum diuersus ab amore Didonis; in qua secundarum nuptiarum pudor, et regia dignitas, imperiumque in nouo regno, inprimis vero animum superbia et ira exstimulant. Caeterum hunc Didonis amorem a tot aliis muliercularum amoribus, et a recentiorum studiis, quae toties in tali argumento occupata fuere, admodum diuersum esse facile intelligas. Quod qua potissimum ratione a poeta effectum sit, si forte quaeras, quaeri autem hoc potest, causae rei mihi ex eo potissimum ducendae esse videntur, quod amor a Didone et Aenea non leuiter, sed post multas magnasque molitiones ad ano-

rem extinguendum frustra a Didone factas, et confociata Iunonis ac Veneris ad eam impellendam opera, suscipitur; porro, quod partim nouae urbis incrementum, partim aerumnosae navigationis finis ex eo captatur; quod is amoris affectus cum aliis, iisque grauissimis, affectibus coniunctus est; quod Didonis non modo decus ac fama, sed salus ac vita in eo agitur; quodque miserationi terror ipse est admixtus. Aeneas quidem nostris moribus idonei amatoris personam male sustinere videri potest; nec potest negari, vix te ad libri quarti finem legendo peruenire, quin Aeneae feritatem et immanitatem exsecreris. Subsidit tamen ira, si fatorum necessitatem, vaticiniis et oraculis Aeneae satis declaratam, cogitas. Sed omnino res nostris moribus ac sensibus non est iudicanda; et ex veteribus vitae institutis multas excusationes res habebat, si amicam defereres. Quid? quod maiorem ex ipsa Aeneae truculentia et asperitate dignitatem carmen duxit; et deorum voluntate, fatorum ordine, ipsa in Di-

At regina graui iam dudum saucia cura
Vulnus alit venis, et caeco carpitur igni.

1 Ad multi, vt fere alias variatur. v. Pier. h. l. et Burm. iamdudum Medic.

done amoris impotentia, et facta in eum finem Aeneae oratione v. 332 sqq. culpa eius eleuatur. Dignitati herois sui poeta prouidit etiam in hoc, quod, quo amoris aestu ille arserit, nusquam memorat, etsi is tantus esse debuit, vt Aeneas omnem de monstrata a fatibus in Italia sede cogitationem animo dimitteret. Dolorem vero ac sollicitudinem super discessu suo ac discidio paullo liberius manifestat. Vide v. 279 sqq. 393 sqq. 448 sqq. Et ipse discessus non nimis acceleratus, nec nisi nouo Mercurii monitu factus v. 554 sqq., tacitam reluctantis affectus habet significationem. In quo vero summam artem declarauit poeta, est, quod episodum hoc, per se alienum a re, vt multi adeo conquesti sint, illud ad animum ab Aeneae persona ac rebus gerendis auocandum valere, cum consilio suo et cum ipso argumento tam arcte coagmentauit, vt Iunonis frau-

des ac consilia actionis epicae, quod aiunt, nouum notum faciant, vtque, ne interruptus et omnino interceptus Aeneae in Italiam aduentus sit, iam metuere incipias. Mox vero, sublato eo quidem metu, Didonis dirae, quae vaticinii speciem habent super odiis perpetuis, quae inter Romanos et Carthaginienses intercessura erant, nouam et inexpectatam suauitatem habent.

1—5. Splendida libri frons, et eximia grauissimi amoris declaratio: At respicit vlt. vers. sup. libri: Aeneas finem dicendi hic fecit (nam *quieuit*, dormitum iuit, ieiunius dictum esset); regina vero ex narratione multo magis fuit incensa amore viri, *cura*. *Vulnus*, quod, vt alias pectore, ossibus, nunc alitur *venis*, propter sanguinem amoris aestu [concitatum, et occultus *ignis* (quem ne alienum putes a vulnere, Cupidinis *ἰς πυρφόρος* cogites necesse est, et Apollonius in

Multa viri virtus animo, multusque recurſat
Gentis honos; haerent infixi pectore voltus,
Verbaque; nec placidam membris dat cura quie-
tem. 5

Postera Phoebea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimouerat umbram;
Quum ſic unanimam adloquitur male ſana ſororem:

3 *recuſat* vel *reuerſat* codd. Pierii. v. ſup. I, 662. Miratur Burm. nullum librarium reſcripſiſſe *Magna viri virtus*. Videtur adeo vir doctus non viſiſſe: *Multa recurſat* eſſe pro *multum* poſitum. 5 *dat membris* Menag. pr. 6 *luſtrabat Phoebea* Doruill. 7 Idem verſus iam ſup. III, 589. 8 *Tum* aliquot Pier. *unanimam* Heinſ. reſoſuit ex Medic. et alijs, etiam Pier. alij *unanimem* ſono minus grato.

oculis fuit lib. III, 286. 287) *et quod multum animo recurſat* Aeneae virtus et Troianorum clarum nomen, amoris ſcilicet et cauſſae et excuſationes, ne contra dignitatem ſuſceptus eſſe videretur. Ad v. 4. 5 cf. Apollon. III, 453 ſqq. Amor autem hic, vt in memoriam reuoces, iſt eſt, quo Venus et falſus Aſcanius Didonem incenderant ſup. I, 672. 712 ſq.

6. 7. *Auroram* pro Die, vt Homero Ἥως; dicta eſt, propter reliqua accipio. *luſtrare* in his et ſimilibus eſt obire. (Male Seru. cum alijs: *illuſtrabat*, vel *purgabat*.) *Lampadem* pro face iam Lucretius dixit. *Humentem um-*

bram, v. ſup. II, 8. Duo hos verſus reprehendebat, tamquam alieni et nimii ornatus, III. Homius P. III, c. 21 *Principior. Crit.* Viſentur tamen eiſmodi temporis declarationes, quandoquidem apud Homerum et Virgilium toties recurrunt, in propriae et ſimplicis orationis loco eſſe habendae, et probandae etiam hactenus, quod narrationis ieiunitatem vel tenorem variant et ornant. 8. *male ſana*, inſana, μαινομένη. Etiam amantiffimam ſororem exquisito vocabulo *unanimam* dixit. 9 ſqq. In oratione, quae ſequitur, obſerua amoris et pudoris pugnam, et inanem per-

Anna ſoror, quae me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes! 10
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore, et
armis!

Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe
deorum.

Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille

9 *ſuſpenſo* Medic. a pr. m. et Goth. tert. *ſuſpenſum me* Menag. pr. *terret* a nonnullis lectum, e Seruio et e Pierio patet; et ſic Franc., defendente etiam Pomponio Sabino, vt vigilia ſit attornita Dido. Ex eodem diſco, alteram lectionem *terrent* eſſe Apro-niani, quae haud dubie melior eſt: *inſomnia terrent*. Nam ſomnia poſſunt terrere, non vigilia. 10 *moenibus hoſpes* Franc. At Catulli imitationem cum Virſino agnoſcit Burm. 11 *Quam ſeſe* Parrhaſ., male. *quem f. p. et armis* emendabat Marklandus poſt Valeſ. notante Burmanno, et ſic a m. pr. fuit in Fragm. Vatic. ap. Bottar. p. 175. Bene quidem et hoc dictum eſſet; verum videtur illud ipſum *quem*, h. e. qualem, paullo diſertius exponi in illo: *quam forti pectore et armis*. Tamen vel ſic elegantius legeretur, quam in codd. Leid. Rottend. pr. Hamb. pr. et Reg. a m. pr. cum Goth. ſec. a m. pr. *quam fortis pectore et armis*. 12 *Crede* Gud. a pr. m. vide lib. VI, 849.

vicaciae oſtentationem vic-tamque iamdudum ab affectu mentem. Quod Annam ſororem Didonis inducit, non nutricem, vt fere Graeci in tali re ſolent, admodum placet. Sed debet id Virgilius Apollonio Rhodio, qui Chalciopae, Medae ſorori, ſimile officium tribuerat; a quo et inſomnia habet Didonis et amoris conſeſſionem ſorori factam. v. Apollon. III, 616 ſqq. 645 ſqq. Nam Ho-meri Nauſicaam Virgilius vix

ante oculos habere potuit, quod Cerda volebat. *Annam* iam Naeuius memoraverat, teſte Seruio ad v. 9 in Bello, puta, Punico.

9. *ſuſpenſam* ornate adiectum, ad metum pertinet. Adumbrat haec, vt iam diximus, ad ductum Apollonii III, 636. 13. Inuertit orationem: credo eum prolemedae eſſe, quandoquidem fortitudo ac conſtantia in ferendis laboribus ac periculis generoſam ac diuinam originem

Iactatus fatiſ! quae bella exhausta caneſbat!
 Si mihi non animo fixum innotumque ſederet, 15
 Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali,
 Poſtquam primus amor deceptam morte ſefellit:
 Si non pertaeſum thalami taedaeque fuiſſet:
 Huic vni forſan potui ſuccumbere culpae.
 Anna; fatebor enim; miſeri poſt fata Sychaei 20
 Coniugis, et ſparſos fraterna caede Penatis,
 Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
 Inpulit. Adgnoſco veteris veſtigia flammae.
 Sed mihi vel tellus optem prius ima dehifcat,

14 *bella exacta*. Oudart. Sprot. et Goth. tert. ſollenni variatione. *tenebat* Goth. pr. 15 *innatum* Wall. a m. pr., male. 16 *Nec* duo editi. *vellem vinclo* Venet. *vellem lecto* f. i. Wall. 17 *decepta morte* tres ap. Heinſ., quod ipſi elegantiae quid, parum intellectae, habere viſum; ſed quae aliena eſſet ab h. l. vide Burm. 18 *fuiſſent* Medic. cum ſeptem vett. libris; temere tamen. *fuiſſem* a pr. m. fragm. Vatic. 19 *Forſitan huic vni* ex Auguſtino laudatur, et ſic Goth. ſec. *ſuccumbere* duo. 20 *Sychaei* et hic cum Medic. erat ſcribendum, vt ſup. I, 348, non *Sichaei*. 22 *hicce* Terentian. Maurus legit, vt ſit Creticus; grammaticae ineptiae, de quibus v. Heinſ. ad lib. II, 664. *labantem* Goth. ſec. a m. ſec., caeteri *labentem*, vitioſe cum aliis. 23 *Et noſco* Zulich. ſit ſaltem *En n. — formae* Menag. pr. a m. pr. 24 *Sed me* alter Hamb. *me vt* Goth. ſec. *opto* Rottend. ſec.

arguit. 15—19. Eximio cum 20 ſq. de Sychaei caede cf. artificio ſingula poſita. *deceptam ſefellit* poetica copia plenius pro, morte mariti me ſefellit, ſpem deſtituit. cf. Burm. h. l. *potui* exquiſite pro poſſem, poſt, *ſi non pertaeſum fuiſſet* — *culpa* cum dilectu h. l. pro amore.

20 ſq. de Sychaei caede cf. ſup. I, 349 ſq. 23. Agnoſco amoris, qualem olim expertus ſum, ſigna. 24. τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθόνι Iliad. δ, 182 et al. cf. Iliad. ζ, 464. ρ, 416. *prius — ante quam*, vt Homer. πρὶν — πρὶν ἢ. Egrege ad maiorem vim verſus 26 adiicitur; mox *iura*

Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbraſ, 25
 Pallentis vmbraſ Erebi, noctemque profundam,
 Ante, Pudor, quam te violo, aut tua iura reſoluo.
 Ille meos, primus qui me ſibi iunxit, amores
 Abſtulit; ille habeat ſecum ſeruetque ſepulcro.
 Sic effata ſinum lacrimis inpleuit obortis. 30
 Anna refert, O luce magis dilecta, ſorori,

25 *abigat* aliquot Pierii et tres Burm., male. 26 *Pallantes* qu. Moret., aberratione ſollenni. *Erebo* Gud. cum binis Burmann; His Romanum adde et fragm. Vatic., et ſic etiam Seruianus commentator legit, id eſt, *in Erebo*. Poſſet adeo hoc doctius dictum videri, pro *vmbraſ Erebi*; vt ſolet pro caſu ſecundo tertius poni. Duri tamen quid ineſſe non neges. Vulgatam praefert quoque Schraderus ad Muſaeum p. 101. 27 *Sancte pudor* elegans Marklandi coni. apud Spencium; nec tamen illud *prius — ante — quam* exemplo caret ne apud poetas quidem. *viololo, reſoluo* vetuſtiſſimi Bened. Pier. et Heinſ. cum Grammaticis ap. Heinſ. Etiam ſic fragm. Vatic. et ex Aproniani recenſione eſſe et hanc lectionem Pompon. Sab. docet. At Priſcian. edd. vett. et codd. aliquot recentiores *viololo — reſoluam* ap. Burm. Enimvero iam ad I, 706 obſervatum eſt, conſequentiam illam temporum a poeta epico non modo negligi, verum etiam ſedulo vitari. 28 *primos* Sprot. et Hamb. pr. a m. pr. *primus* Leid. *vinxit* aliquot Pier. Parrhaſ. ed. Ven. 29 *Suſtulit* Sprot. *ſeruatque* Hamb. alter. 30 *affata* Erf. *ſinus* Montalb. et Ven. *abortis* multi.

pudoris int. vim et poteſtatem in ſe: qua a nouo amore et a ſecundis nuptiis deterrita eſt. VII. 28. 29 dulciſſimi ſunt affectus et magnae dignitatis. Vni ſuo marito amorem ſuum ſe addixiſſe ait. *ſinum* v. 30 male Seru. de oculis, cum manifeſte pectoris ſit ſinus. *δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι* Iliad. ι, 566. Hae autem *lacrimae* magnum facile poetam arguunt. Dum vult conſtans et aſpera et ab amore intacta videri, ecce obortae lacrimae laborantem occulto affectu animum produunt. conf. Horat. IV, 1, 33 ſqq. *Sed cur heu, Ligure, cur* etc. 31 ſqq. Egregium ſuaſoriae orationis exemplum in

Solane perpetua maerens carpere iuuenta?
 Nec dulcis natos, Veneris nec praemia noris?
 Id cinerem aut Manis credis curare sepultos?
 Esto: aegram nulli quondam flexere mariti; 35
 Non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas,

34 et manes alii, male. sentire quidam. v. Burm. 35 aegram te n. Doruill. ex glossa inter lineas. 36 Libyes malebat Heinfl. Libye in multis; sed hoc est pro Libyae. v. Burm. Non Libya dixit poeta, ut orationem variaret. despectus duo Burm. Hyarbas Franc.

poeta. Anna refert verba, respondet. v. Burm.

32. Proprie carpitur, consumitur, aetas, iuuenta, vita, φθίvera, κατείβεται αἰών. Simplex oratio esset: consumerisne aetate vidua; at ornator; consumerisne ipsa exigens aetatem perpetuo vidua? Iam melius dictum, iuuenta pro aetate, et moerens perpetua iuuenta, pro moerens perpetuo in solitudine, sola. Imitationem Virgilio in Seneca Hippol. 446 sqq. Aetate frui — cur toro viduo iaces? agnoscit Cerda.

33. Veneris praemia possunt per appositionem ad ipsos natos referri, tamquam matrimonii munera. Si tamen memineris δῶρα Ἀφροδίτης, quo sensu dicantur, melius voluptates et oblecta-

menta coniugum intelliges. Locum quidem Iliad. 7, 54, male comparant, nam ibi δῶρα Ἀφροδίτης sunt illecebrae, quibus Venus Paridem instruit. At sunt alia loca, in quibus usus et fructus Veneris (Veneris gaudia poetis sunt) per munera et δῶρα Ἀφροδίτης declaratur: sic ap. Pindar. Ol. 1, 119. 120. Nem. 8. 12. Hesiod. Sc. H. 47; quae loca etiam aliis laudata sunt, etiam nuper a Ruhnk. praef. ad Hymn. in Cer., in quo 102 similiter, ut h. l., τόκος iungitur et δῶρα Ἀφροδίτης: reliqua nihil commune cum h. l. habent. Comparari potest ἔργα Ἀφροδίτης apud Musaeum 141. hoc est, γάμος. ἔργος. et in seqq. γαμήλια θεσμὰ θεαίνης.

34—36. Manes sepultos ex opinione, puto, de Ma-

Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
 Diues alit: placitone etiam pugnabis amori?
 Nec venit in mentem, quorum confederis aruis?
 Hinc Gaetulae vrbes, genus insuperabile bello, 40
 Et Numidae infreni cingunt, et inhospita Syrtis;
 Hinc deserta siti regio, lateque furentes
 Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam,
 Germanique minas?

37 alios Rottend. sec. Africa multi; hinc Attica Moret. sec. triumphos Rom., male. triumphus diues malebat et hic Heinflus. 38 Placidone quatuor ap. Burm. cum aliis ap. Pierium, et Rufinian. de schem. lex. p. 251, sed et is recte praefert placito, quod et Burmann. ex v. 22 vindicat. oppugnabis sec. Moret. In Goth. tert. hic versus post v. 41 erat reiectus. 39 non veni Parrhas. et Goth. pr. consideris multi, ut fere alias. 40 Getulae in plebisque scribitur. v. Pier., sed Gr. Γαιῦλοι. genus intractabile bello Romanus, forte ex lib. I, 339. insuperabile ferro vnus Leidenf. 41 En N. alter Hamb. Hinc N. Seru. ad X, 750. effreni Hamb. pr. pro var. lect. inferni Vratisl. 42 siti Wall. et Hamb. pr. a m. sec. parentis tres Heinfl., ut iungatur, lateque furentis Barcaei quid bella, sed minus bene. lateque vagantes quatuor Burmann. et sic laudat Hieronymus: sc. ex interpretatione. 43 Brachaei, Barchaei, Barchei, Bachei, scribitur.

nibus compositis et placatis, ubi iusta perfoluta essent; adeoque pro vulgari: Manes sepulorum. In v. 35 mariti pro procis. De Iarba v. inf. 196, et Iustin. XVIII, 6. In aegram latet caussa spreti adhuc amoris, quod recenti dolore erat afflicta, qui nunc resedit. mariti Tyro, a Tyro, Tyrii, ut saepe alibi. 37. Multa igitur bella ab Afris feliciter gesta fuere. Decla-

TOM. II

rat simpliciter gentem bellicosam. terra Africa antiquae, ut saepe Ennius, Cato, alii. 40—44. Gaetulae vrbes, ad terrorem vrbes posuit, nam in mapalibus habitabant. Ita Seru. conf. Sallust. B. I. 21. Melius dices poetam commune illud, et iam Homericum, πόλεις expressisse, quod simpliciter sedem et habitationem designat. Homericum est quoque

Aaaa

Dis equidem auspiciis reor et Iunone secunda 45
Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quae surgere
regna

Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica se quantis adtollet gloria rebus!

Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis 50

45 *auspiciis* Doruill. 46 *Huc* vulgg. *Hunc* Medic. cum posterioribus, nec non sic Romanus cum aliis Pier. et fragment. Vatic. Et codicum auctoritati putem in talibus esse standum, etsi et alterum recte dicitur, ut lib. I, 534 *Huc cursus fuit*. *Huc* etiam Seruius interpretatur. 47 *Quantam urbem* pr. Hamb. a m. sec. et a pr. Leid. 48 et T. Doruill. 49 *attollit* vel *adtollet* tres. 50 *deum* plures Pieriani; sed omnes Burmann. *deos*.

illud *urbes* — *genus*; nam is, et eius exemplo alii, saepe *πόλεις* pro incolis vel populis, et vice versa populos pro insula, vel terra et vrbe. cf. sup. lib. I, 339 *finēs Libyci*, *genus* etc. *Numidae infreni*, equis sine frenis; res nota: de qua cf. Cerda. *Syrtis* int. Afros Syrtium accolat. sup. I, 539. 540 *finēs Libyci*, *genus intractabile bello*. *deserta siti*, inhabitabilis raritate aquae. Seru. Significat autem Anna, a nulla parte quicquam auxilii ac praesidii Poenis posse sperari. *Barcae* a Barce, Cyrenaicae vrbe, per prolepsin hic nominati; nam multo seriores fuerent urbis origines, quippe a

Batti demum nepotibus conditae. v. Herodot. IV, 160, et ibi not. *late furentes Barcae*. Infederant ergo iam tum has terras barbari ferique populi late vagantes. Seruius: „Hi, secundum Titianum in Chorographia (quae Iulii Honorii Oratoris fuit) Phoenicem nautali quondam vicere certamine.“ *Germani minas*. cf. I, 361 sq.

45. Iunonem potissimum propitiam nominat, siue quia inter principes deos Carthaginiensium erat: cf. sup. ad I, 15 et mox v. 59; siue quia coniugiis illa praestit. 49 — 53. *quantis rebus*, opibus, potentia. Mox *deos veniam poscere*, eos placare ac pro-

Indulge hospitio, caussasque innecte morandi:
Dum pelago defaueit hiems, et aquosus Orion,
Quassataeque rates, dum non tractabile coelum.
His dictis incensum animum inflammauit amore,
Spemque dedit dubiae menti, soluitque pudorem. 55

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt; mactant lectas de more bidentis

51 *caussamque* Hamb. pr. D. ed. Iunt. 52 *defaueit* Exc. Burm. *Orio* Medic. a m. pr., ut *Agamemno*, *Iaso*, et similia. 53 *dum non* Heinl. cum vetustioribus, etiam fragm. Vatic. Vulgo *et non*. 54 *impense* olim lectum Seruius notat; et sane fragm. Vatic. *impensum*. *flammauit* plures Pier. Heinl. et Burm. cum eodem fragm. Vatic. 55 *mentis* Gud. cum Rom. 56 *a delubra* Leid. pro *ad*. v. Burm. 57 *Exposcunt* Ven., ex interpretatione. *bidentis* rescripsit Heinl. cum codd. et Prisciano, pro *bit-*

pitios reddere iubet; *caussam* in illis v. 9. quaere: *quae me infomnia terrent*; ad expianda scilicet infomniorum omina. *sacris litatis*, noue hoc dictum (nam proprie litatur diis per sacra s. sacris, victimis), quod Seruius etiam notat, sed Virgilii exemplo et alii dixere *litare victimas*. *indulge hospitio*, hospitalitati, beneuolentiae in hospitem, da operam hospiti beneuole habendo. Versus 52. 53 ad tempestatem spectare, monitum sub f. Excurs. II ad lib. III. *defaueit*, ἀπομηνίει. *aquosus Orion*, qui imbres et nimbos affert ortu suo.

Sic *Piscis aquosus* Georg. IV, 234. *Orion* bene memoratur, cf. I, 535, dum *rates quassatae* (v. I, 551) et nondum resectae sunt; dum *non tractabile coelum* est, alias saeuum, asperum, procellosum.

55. *soluitque pudorem* male accipitur, quasi ad impudentiam sit prolapsa. Sed effecit, quo eam iam minus puderet amor succumbere. Ad sqq. super Didonis pietate mox in impietatem versa multa argutatur Bossu (*du Poeme Epique* V, 3, p. 417).

56 — 59. Vt haec rite perspicias, tenendum, primum

Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique Lyaeo;
Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.
Ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima Dido, 60
Candentis vaccae media inter cornua fundit:
Aut ante ora deum pinguis spatiat ad aras,

dentes. mactat apud Macrob. III, 12. mactat laetas ap. Arufian. Mellium. laetas etiam Menag. pr. lentas Goth. pr. 58 *Fru- giferae* Romanus et alii Pierii ac Heinlii, cum fragm. Vatic. a pr. m. et nostro Goth. tert. Sed alterum doctius. cf. Heinli. et P. alter Hamb. *Phoebo patrique* Ven. 59 *ante alios* Puget. v. ad II, 40. *legalia* Goth. tert., pessime. *vincla iugalia* sunt coniugalia. 61 *fudit* quatuor Burm. cum plerisque Pierianis. 62 *At-* qui quatuor Burm. *autque* Exc. Burmann.

de vtraque sorore, tum de sola Didone agi; et a v. 60 duo esse, in quibus occupata est Dido, ut victimis caelis deos sibi propitios reddat; et a v. 63, ut exta inspiciat. *pacem*, veniam deorum, benevolentiam, v. 50. *Legiferae Cereri*, Δημητρὶ θεῶν. Vitae cultu meliore inuento intra ac leges sunt natae, legitimaque cum his connubia. Seruauit Seruius ad v. 58 versus Calui: *Et leges sanctas docuit, et carat ingavit Corpora connubiis et magnas condidit vrbes.* Cur *Phoebo* et *Baccho* nunc sacra fiant, tantum coniec- tando caussa reddi potest; forte tamquam diis Carthagine olim cultis; etsi inter conjugales deos referri solent

ex hoc loco; ut nuper factum a Passerio Vaf. Etrusc. Tom. I, p. 40. *Bacchum* iam lib. I, 734 memoratum vidimus. *Phoebum*, ut Solem, patrium Poenorum numen esse puto, quod idem Saturno assimulabant Romani; etsi Apollinem etiam Carthagine cultum tradunt. v. Hendereich Carthag. p. 217. cf. h. l. Seruius, qui parum constanter disputat, et Donatus. De *Iunone* cf. ad lib. I, 15. Accommodauit Deae Coelesti, quod Romani ac Graeci Iunoni suae tribuebant, quae ζῶντα et γαμήλια erat.

62—64. Spectant ad extispicium, cuius caussa victimae caeduntur. Illa incedit ad pingues aras, pinguibus

Instauratque diem donis, pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignarae mentes! quid vota furen-
tem, 65
Quid delubra iuuant? Est mollis flamma medullas
Interea, et tacitum viuit sub pectore volnus.

63 Varie tentabat I. Schraderus: *Instauratque dapes votis*, l. *votas*, l. *Tyriis*, sed vid. notam. 64 *spumantia* Sprot. *spirantia* fragm. Vatic. 65 *fatum* coni. Cuningh. cf. inf. VIII, 627. *ignotae* m. Witt. *quid vota furorem* Burm. ex Seruio. *ferentem* Rom. 66 *molles* alii, sed *mollis flamma* Burmannus tuetur. v. sup. II, 683. 67 *et deest* binis. *venit sub* Hamb. pr. a m. sec., male. v. Burm.

victimis, τὰ πλοῦτα μὲν Ho- meri; ipsa adstat victimis extispicii caussa caesis. *Instaurat diem donis*, h. e. sacrificiis; proprie *instaurantur sacra*, quae iterum curantur, seu repetuntur; et est voc. sacrum; sic V, 94: sed h. l. *dies*, h. e. dies festus, quo sacra erant facta; noua subinde sacra in alterum diem indicuntur: sc. ut exta meliora sibi contingant. Hinc *diem instaurare* Virgilii exemplo dixit etiam Statius et alii. Et tandem *instaurare* poetis omnino est facere, instituire: sic funus sup. III, 62, epulas VII, 146. VIII, 283, choros IV, 145. *Spirantia exta*, palpitantia, ut Seru. Impatentiam expectationis

τὸ inhians exprimit. *Consulit* autem Dido *exta* super felici amoris successu.

65—67. *vatum* ad extispicium v. sup. refer; suntque adeo extispices, sacrifici: qui h. l. fausta omnia renuntiant. *ignarae mentes!* cuiusnam rei? infelicitis puta exitus et euentus consiliorum et amoris Didonis. Vide enim ne de amoris medela deos aditos esse existimes: quod alienum esset a loco et more; ab amore soluunt sacra magica; ad quae Dido recurrit inf. 478 sqq. Et de his Silius VIII, 98 agit, cum h. l. exprimit similibus verbis. At vates, et in his extispices minneris consultos esse super pace deorum exposcenda, ma-

Vritur infelix Dido, totaque vagatur
 Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
 Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit 70
 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 Nescius; illa fuga filuas saltusque peragrat
 Dictaeos; haeret lateri letalis arundo.

69 *ferens* tert. Mentel. *confecta* pr. Hamb., pro var. lect.
 70 *Cresia* Heinl. cum melioribus; etiam fragm. Vatic.; quippe
 Κρης, Κρησιος. Vulgo *Cressia*. n. inter *froudea* Hamb. sec.
 71 *linquit* multi, iam apud Pierium, sed alterum doctius; item,
volatile telum ex interpretatione. Sic quoque Goth. tert. a m. pr.
 72 *pererrat* Hugon. et pr. Hamb. cum Goth. tert. v. sup. I, 384.
saltus filuasque p. Dictaeas aliquot Pier. cum fragm. Vatic.
 73 *Dictaeos* Sprot. *fatalis a.* Hamb. pr.

lis ominibus, ut somniorum,
 ostentorum, auerruncandis et
 mentis curis ac terroribus
 placandis; tum de consilio-
 rum coeptorumque successu
 et euentu. Coniuncta haec
 cum sacris, quibus id ipsum
 efficeretur, ut propitii curis
 et consiliis essent dii. ad haec
 refer eodem Sili loco narra-
 ta vll. 116—125. *delubra*,
 aditus delubrorum sup. v. 56.
 Exclamationem hanc ex poe-
 tae persona iam olim non-
 nulli reprehenderunt. Quod
 tamen in epico poeta repre-
 hendi possit, non tam illud
 est, si *ex sua persona* affec-
 tum interponat, quam, si *de*
sua persona quicquam inter-
 texat, quippe quae a carmine
 epico, quod entusiasmum

spirare adeoque in vna re,
 quae argumentum facit, oc-
 cupata esse debet, aliena sit
 necesse est; nisi forte poetae
 persona ad augendam carmi-
 nis vim et ipsa valere possit,
 aut ille noua Musae inuoca-
 tione animum lectoris aduer-
 tat; ut aliquoties etiam in
 Messiae factum videas, v. c.
 lib. III pr. *mollis flamma*,
 leuis, adeoque mobilis. *vi-*
vit pr. de vulnere crudo. Ser-
 vius acceptum hoc ait pro
vescitur, quod ad vlcus po-
 tius spectaret.

68—73. Egregia perditae
 amantis comparatio, in qua
 ornanda recentiores passim
 poetae laborarunt. Ex Iliad.
 λ, 475 sqq. ductam esse vo-
 lunt, Macrobiani forte aucto-

Nunc media Aenean secum per moenia ducit,
 Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam; 75
 Incipit effari, mediaque in voce resistit.
 Nunc eadem, labente die, conuiuia quaerit,
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
 Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim 80

75 *que* abest a binis. *opis* Gud. a m. pr. 76 *ecfari* Gud.
 a m. sec., antique. *affari* Zulich. in v. *recessit* Menag. alter,
 aberratione et alibi notata. v. Burm. 78 *que* abest a Doruill.
 80 *digressum* alt. Mentel.

ritate V, 6. Sed Homero
 poetam hic nihil debere, iam
 Cerda monuit. *agens telis*,
 agitans, vrgens, ornate, ut
 alias, v. c. Georg. III, 412.
Nescius, sc. non viderat te-
 lum vere in ceruam descen-
 disse; sed, frustra emissum
 credens, reliquerat. v. Burm.
 Capra forte melius a poeta
 fuisset memorata, quando-
 quidem ex Solino c. 17 con-
 stat, *agrum Creticum silue-*
strium caprarum copiosum
fuisse, ceruo eguisse. Adde
 Plin. VIII, 58. f. 83. Excus-
 anda tamen talia in poe-
 ta, etsi non commendanda.

74. Totus locus, qui sequi-
 tur ad v. 89 super amoris
 aestu, inter consummatissi-
 mos est et vnicus, etiam post
 Apollonii insignem sententia-
 rum copiam et Valerii Flacci

acumen, libro VII, ac post
 innumeras recentiorum poe-
 tarum in hoc argumento con-
 tentiones. *Breuitatem* in
 summa rerum copia et *digni-*
tatem vix quisquam alius
 est assequutus, si forte affec-
 tum mouere et aliis contigit.
 75. *Sidonias*, Tyro aduec-
 tas, v. I, 363. *urbem pa-*
ratam, egregie, ut non opus
 esset, nouam quaerere per
 longos errores, ut et Burm.
 post Seru. 77. *conuiuia*
quaerit, desiderii nota inest,
 moram impatienter fert, dum
 coenae hora illuxerit.

80—83. De nocte sera agi,
 qua a conuiuio, sub noctem,
labente die, instructo, sunt
 digressi, dubitari nequit: hinc
 et *cadentia sidera*, occiden-
 tia exeunte nocte, v. ad lib.
 II, 9 Excurf. Itaque *lumen*

Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
Sola domo maeret vacua, stratisque relictis
Incubat. Illum absens absentem auditque videtque.

81 c. lumina Menag. pr. 82 Burm. coni. *relicta Incubat* vel *relictis Excubat*. Hoc alterum quoque Io. Schrader. nec felicius aliquis coniiciat *stratisque relectis*, sed v. not.

obscura vicissim Luna premit, nec ad vicissitudinem diei et noctis, nec, cum Burmanno, ad obscurata lunae nitore minora sidera (cf. Horat. I Od. 12, 46—48) referri potest, sed de occasu lunae sub exeuntem noctem accipiendum esse manifestum fit: *premit*, occulit illa lumen suum. Recte is, quisquis inter caetera Seruiana adscripsit: *an ipsa Luna suum lumen reprimit, occidens et se obscurans? vicissim*, postquam per totam noctem illuxerat. Decet autem poetam, certum ac descriptum tempus ponere, pro indefinito; et pro quacunque nocte, quae et illunis et illustis esse potest, noctem serenam nominare. 82. *stratisque relictis Incubat*: non vno modo haec accipi possunt; aut de lecto, ad quem dormiendi causa illa se confert, aut de triclinio, in quo accubuerat. simplicissimum est ita dicere: de nocte agitur, conuiuii iam dimissis, unde *domo vacua*. Nunc sola illa *moeret stratis*, lecto incubans; hoc ut poeta enuntiauit: *moeret et incubat stratis*, et quidem *relictis* a se; ut adeo amoris aestu iactata modo lectum suum reliquerit, modo iterum repetierit. Obscuritatis quidem vitio haec breuitas non caret; a re tamen sententia non est aliena; etsi Lucanus melius V, 790 *Sic fata, relictis Exsiluit stratis amens*. Seruius: *relictis*, ab Aenea, inquit; atqui *torus coniugalibus* eos nondum acceperat: ergo *conuiualem* ille intellexit. Sane ea, quae antecedunt: *Sola domo moeret vacua*, eam per thalamos ac triclinia discursitantem indicare videri possunt; adeoque illa in eo triclinio, quo antea erant coenati, lectum, quo cum Aenea adcubuerat, agnoscit, iterumque ei incubat; quod amantes facere solent, et quod toties amanti-

Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem. 85
Non coeptae adsurgunt turres; non arma iuuentus
Exercet; portusue aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque

85 *si pellere* Goth. sec. *si vellere* tert. Goth. *posset* Franc. *amantem* aliquot Pier. cum fragm. Vatic. *si f. p. imago* Romanus e glossa inter lin. 86 *inceptae* Witt., sed in litura. *exsurgunt* Leid. vn. pro var. lect. *arces* Puget. *arma* Zulich. pro var. lect. 87. 88 *Exercent* alii et mox *parat*. Medic. *parent*. *portusque* — *pendent* — *que* etiam nonnulli. *haut prop.* Goth. pr. *portas* coni. Io. Schrader.

bus a poetis tribuitur. vid. Ouid. Epist. X, 51 sqq. *Saepe torum repeto, qui nos acceperat ambo* — *Et tua, qua possum pro te vestigia tango, Strataque, quae membris intepuere tuis*. cf. Ep. XV, 149. Nec dubitare licet, an strata de toro conuiuorum dicantur. Sic v. c. Ouid. Met. V, 34, ubi de conuiuio agitur, *ut stetit hasta toro, stratis tum denique Perseus Exsiluit*. Est quoque *strata* lectus, ut inf. 392 dictus, quo sedent aut recubant in thalamo seu cubiculo: quandoquidem prius vitae simplicitas eundem torum in eod. em cubiculo et sedentibus et dormientibus desinabat. fatendum tamen, hanc poetae rationem plus artis habituram esse quam

simplicitatis; ut malim praeferre id, quod primo loco apposui. Praeclare autem illud subiicitur: *illum absens absentem auditque videtque*: quod ornatissime persequutus est Apollon. III, 453 sq.

84. *gremio*; accubantium mensae habitum animoreputa. cf. Burm. et v. ad I, 717, ubi *gremio fouet*. Etsi omnino in his mos a nostro diuersus esse potuit. Apud Homerum Iliad. Φ, 506 Diana *δακνύεσσα δὲ πατρὸς ἐφέζετο γούνασι κοῦρη* satis adultilla illa.

86—89. *arma exercet* exquisitius quam, se in armis; et mox *pendent* pro sunt, et *minae murorum*, muri alti, quasi altitudine sua minantes, hoc simplicissimum et vsu

Murorum ingentes, aequataque machina coelo.

Quam simul ac tali persensit peste teneri 90

89 Trappius et Cuninghamus malebant *aequanda*; sed nil necesse. Etsi imperfecti muri, tamen iam aequabant coelum. 90 a tali Reg. et tert. Mentel. in tali Gud. persentit aliquot ap. Pier. et sic ap. Diomed. II. praesensit Ven. et Witt. v. inf. 297 et 448.

poetae frequentatum. sup. I, 162 *Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur in coelum scopuli*. De eminentiis murorum ac pinnis, ἐπάλξεσιν, acceperant iam veteres. v. Seru., sed hoc sensu *minae* technicum, adeoque vix poeticum, et seriorum quidem scriptorum vocabulum fuisse videtur. Burmann. de initiis operis, quae egregios muros promittebant et minabantur; vix bene. *machina* simpl. moles, aedificium: sic melius puto, quam de tignis statuis et colligatis, quibus insunt, qui muros conficiunt (nobis Gerüste).

90 sqq. Habuit poeta Apollonium Rhod. quem sequeretur in consiliis Iunonis et Veneris conferendis. v. lib. III pr., sed suo argumento ac consilio praeclare accommodavit singula. Iuno tantum abesse videt, ut ex tempestate commota Troianisque in Africae littora eiectis quic-

quam sibi res procedant, ut potius Troianis hoc ipsum hospitium saluti sit. Mutatis igitur ex re consiliis, servatos hos se inuita Troianos arcere saltem studet ab Italia, idque agit, ut Troiani cum Poenis vna ciuitate iungantur; saltem sic suos Poenos incolumes fore. Hoc se effecturam sperat, Aeneae cum Didone coniugio inito. Approbare hoc consilium parat Veneri; quae, cum satis teneret, fatale esse Aeneae, ut in Italia confidat, et de Iovis voluntate omnia comperita habens: sup. I, 258. *cerne vrbem et promissa Lavini moenia* etc. dislimulat tamen et dubitationis tantum loco hunc fatalem rerum ordinem memorat; ceterum rem Iunonis arbitrio permittit, utque Aeneas cum Didone congregiatur, facile patitur, cum ad summam causae nihil inde mali timendum esset; non enim ei probabile videri debuit, ut Tro-

Cara Iouis coniunx, nec famam obistere furori;
Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
Tuque puerque tuus; magnum et memorabile
numen,

Vna dolo diuom si femina victa duorum est. 95

91 Clara, quae sollennis varietas est, hic a nemine enotatur. *fuventi* Hugon. pudori pr. Hamb. et Ven. cum Romano, facili lapsu. Sic inf. X, 398. 92 *alloquitur* alter Menag. 93 *ac sp.* Wall. alta Ven. *feretis* Leid. vn. a m. sec. 94 *numen* sane habent veterrimi et praestantissimi Pierii, Heinsii et Burm., qui illud adeo tuentur. Accipiendum: *magnum vero et memorabile erit numen vestrum*, vestra potestas, vis, h. e. vos, dii, si circumueneritis duo vnam feminam. Paullo tamen contortius ita dictum videtur. Contra sollennis formula, *memorable nomen* (cf. sup. II, 583), et hoc Ge. Fabricius praeferebat, et est in aliquot Pierianis et in vno et altero scripto Heins. et Burm. nonnullisque editis. Exempla iam Burm. coniecit in alium usum. Quid. Met. X, 608 *seu vincar, habebis Hippomene victo magnum et memorabile nomen*: praeferebamque adeo sine haesitatione, nisi alterum, quod semel receptum, et ipsum poeta dignum, forte adeo magis epicum esset. Sed et in ipsa Ouidio *Bacchi memorabile Thebis Numen erat* Met. IV, 416 occurrit. *venerabile nomen* Hugon. *mirabile nomen* Leid. vn. 95 *si femina capta* Leid., quod egregie *dolo* conuocant, sed v. Burm. *est* deest tribus.

iani inter Poenos sedes habere malint quam regnum in Italia condere: neque Iovem id admissurum esse bene tenebat.

90—92. *peste*, exitioso morbo, amore. cf. I, 712. *famam*, h. e. famae curam; non illam iam malae famae metu reuocari. cf. v. 170.

93—98. *spolia* ornate pro victoria. *puer*, πῦρ, filius,

res nota vel ex Horatio. *numen*, sc. erit vestrum, h. e. vos dii, si circumueneritis duo vnam feminam! v. var. Lect. Simile acumen et exemplum inuectivae v. apud Tibull. I, 6, 3. 4, et Leonidae in Anthol. IV, 12, p. 464. — 96. *Nec plane ignara sum te suspectam habuisse Carthaginem*; ne Troianis exitium inferrent Poeni. cf. I, 671.

Nec me adeo fallit, veritam te moenia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthaginis altae.
 Sed quis erit modus? aut quo nunc certamina
 tanta?

Quin potius pacem aeternam pactosque Hyme-
 naeos

Exercemus? habes, tota quod mente petisti: 100
 Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
 Communem hunc ergo populum, paribusque re-
 gamus

Auspiciis; liceat Phrygio servire marito,
 Dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.

96 *te numina nostra* Zulich. a m. pr. Hamb. pr. 97 *Su-*
spectasque Ven., male. 98 *erat* Medic. a m. pr. v. Burm. ad
 Lucan. IX, 706. Vulgo: *quo nunc certamine tanto*, mirus co-
 dicum consensus in lectione vitiosa. Et si enim bene supplere possis
uteris? vel *opus est?* tamen ea forma esset prosaica, et perpe-
 tuus loquendi usus elegantior fert *quo nunc certamina tanta?*
 Lapsus quoque librariorum manifestus sit ex antec. *quo*, h. e. quor-
 sum, quod pro sexto casu acceperant; itaque emendarunt ita iam
 Heinl. Marklandus post Harium et Burmannus. Inter Seruianas in-
 terpretationes etiam est, *quo nunc certamen tantum*, et in Reg.
 glossa, *habere*, ut hoc aliquando in codd. fuisse vel hinc colligere
 possis. et *quo* Witt. Reg. *discrimine tanto* Parrhaf. 99 *quo*
 abest a tribus. 100 *quod tota* tres alii cum Goth. pr. 102 *ergo*
hunc duo. populum hunc ergo duo alii. 104 *Dotales Tyrios-*
quo tuae Witt.

certamine tanto? sc. opus tibus, qui auspicia habent
 est. vid. var. Lect. maiora et minora, petitem,

100. *habes*, s. cf. sup. et ab imperio militari; nunc
 I, 675 sqq. 102. *paribus* par et aequale tutelae ius
auspiciis, bene Seru. ae- Veneri et Iunoni in Tyrios
quali potestate. Non enim et Troianos fore. 103. 104.
 nunc nuptiarum auspicia in- Magno cum spiritu ac fasti-
 telligenda, sed a magistra- dio connubium Didonis et

Olli (sensit enim simulata mente locutam, 105
 Quo regnum Italiae Libycas auerteret oras)
 Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens
 Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
 Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror, si Iuppiter vnam 110
 Esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis,

105 *f. voca* Vratisl. et Hugon. 106 *auerteret* vetustiores
 satis constanter; et is poetarum usus loquendi; alii Pierii et Heinl.
 cum al. et D. *aduerteret*. cf. Burm. Praetulit alteram lectionem
 iam Seruius. *Libycis oris* pr. Rottend. a m. sec. et Zulich.
 107 *aggressa* Sprot. et alter Hamb. 108 *Abnegat* Ven. 109 *fa-*
ctum tres Burm. a m. pr. *pactum* malebat Vonk. Lect. Lat. p. 152,
 sed *factum*, ubi hoc factum, effectum fuerit, quod vis. Sunt enim
 duo aliqua in re: primo ut effectum habeat, alterum, ut ille effec-
 tus votis respondeat et talis sit qualem successu et euentu pro con-
 siliis nostris esse volebamus. 110 *factis* Gud. a m. pr.

Aeneae expressit Iuno: *liceat* rus aliquoties. *auerteret* sig-
Didonem servire, in pote- nantius quam transferret ad
 statem venire, nubere, *ma-* Libyam et Carthaginem. *in-*
rito Phrygio, externo et ex- *gressa* simpl. orationem. Ser-
 sulis; de Phrygum contentu- vius hanc vocem insidiarum
 ex gentis molliuie nunc no- significationem habere vult.
 lim cogitari; et liceat eam Etiam sic mox *excepit*.

109. *Si modo — factum*
fortuna sequatur, si modo,
 factum hoc quod vis, euentus
 optatus sequetur, *ἐὰν παρα-*
δραμῆται vel *συνδραμῆται* ἡ
τύχη, adeoque si res ipsa vo-
 tis tuis respondebit.

110 — 113. *Sed incerta*
sum de fatis, propter fata,
 dubito, an Iupiter — qui fa-
 torum auctor est — velit etc.

105—107. *simulata men-*
te, δολοφρονέσαν, ut Home-

Misceriue probet populos, aut foedera iungi.
Tu coniunx; tibi fas animum tentare precando.
Perge; sequar. Tum sic excepit regia Iuno:

Mecum erit iste labor. Nunc qua ratione, quod
instat, 115

Conferri possit, paucis, aduerte, docebo.

Venatum Aeneas vnaque miserrima Dido

In nemus ire parant, vbi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.

His ego nigrantem conmixta grandine nim-
bum, 120

112 *Miscerique* tres Burm. *iubet p.* aliquot Pier., male. *foe-
dere iungi* Ven. Franc. et Erf. quod suauius; sed alterum videtur
doctius. 113 *mollire* Leid. vn. pro var. lect. *τὸ tentare*. 114 *Perge*
modo Witt., sed in marg. al. *sequar*. 115 *ille* vn. Leid. 116 *Con-
ferri* in Rom. et Longob. Pierii et quatuor Heinlii, qui copiose illu-
strat; reliqui fere corrupte *Quod fieri*, *Quo fieri*, *Hoc f.* *Quid f.*
An f., forte quod scriptum erat *Cōferri*. Medic. a m. pr. *Quod*
f., et a sec. *Comf.*, Sprot. et pro diu. lect. Rottend. pr. *Conferri*,
Gud. *Quod f.* in litura. Ed. Ven. *An f. valeat*. Goth. sec. *Con-
pleri*. 118 *parent* Leid. *primus* Medic. et emendatum *primum*;
etiam Rom. *primus*. Doruill. *primos vbi*. 119 *intexerit* Goth.
sec. 120 *Hic ego* margo Nascimb. *ingentem* Zulich. a m. pr.
cum mixta Wall. *permixta* Ven.

Cum caeteris comparare so-
lent Iliad. ε, 211 sqq.

115. *Mecum erit iste la-
bor*. Ex antiquo, puto, ser-
mone. Imitatorem Burm. lau-
dat Silium VIII, 330 *Mecum*
erit haec prorsus pietas.
Puto, pro mihi, apud me
erit, *παρ' ἐμολ' ἔσται*, mihi
incumbet, curae erit. Epit.
Iliad. 93 *mecum labor iste*

manebit: etiam ex h. l.
Alium vsum insolitum *τὸ*
mecum vidimus sup. I, 675.
Sed magno Aeneae mecum
teneatur amore, *ὅν ἐμολ*,
pro *δι' ἐμολ*. *mea opera*. Mox
miserrima Dido, quoniam
in magno amore proprie di-
citur *miserum*.

120. Ergo habemus et hic
Iunonem *κεραυνοβόλον*. conf.

Dum trepidant alae, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, et tonitru coelum omne ciebo.
Diffugient comites, et nocte tegentur opaca;
Speluncam Dido dux et Troianus eandem
Deuenient. Adero, et, tua si mihi certa volun-
tas, 125

Connubio iungam stabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenaeus erit. Non aduersata petenti

121 *siluasque* Witt. In Goth. sec. hic versus post sequentem
est collocatus. 122 *mouebo* Gud. et duo alii ex interpr. 123 *De-
fugient* Sprot. *Dum fugient* Hugon. 125 *Deueniunt* Sprot. *si*
mihi Hamburg. alter; sollenni errore. 126 *Connubio*. Idem ver-
sus I, 73. 127 *aduersata* olim lectum, testante Seruio, et sic Ro-
manus.

sup. I, 42 de Minerua. 121. *altusque indagine* et plagis
alas Seruius de equitibus ac-
cipiebat, quem sequuntur
alii viri docti, vt illi *trep-
ident*, festinent. Sunt sane
alae equitatus sociorum; tum
omnino equitum turmae. Ve-
rum tam absolute alas hoc
sensu poni, cum nihil, quod
eo ducat, adiunctum sit, me-
rito mireris. De illis, qui
indaginem constituunt, aut
qui siluas agitant, vt feras
excutiant, alii: vid. Burm.
Sed id non minus ad arbi-
trium sit. Cum in venatione
versetur, accommodatissima
mihi semper visa est illa ra-
tio, vt *alae* de pinnis in
formidine acciperentur; *hae*
trepidant, motu tremulo,

cingunt. Sili auctoritatem
huic interpretationi laudari
posse puto lib. II, 419, vbi
h. l. respicit: *It clamor ad*
auras Latratusque canum
subitoque exterrita nimbo
Occulant alae venantum
corpora siluis h. e. venantes
latebant post alas indaginum.
Possis etiam *Dum trepidant*
absolute accipere, dum tre-
pidatur, dum studio venan-
di omnes tenentur, dumque
*alae saltus indagine cin-
gunt*, h. e. saltus retibus.
cinctus est: Ita interpunges:
*Dum trepidant, alae sal-
tusque indagine cingunt*.
Forte haec ratio omnium est
maxime expedita.

Adnuit, atque dolis risit Cytherea repertis.

Oceanum interea surgens Aurora relinquit.

It portis iubare exorto delecta iuuentus. 130

Retia rara, plagae, lato venabula ferro,

Massylique ruunt equites, et odora canum vis.

Reginam thalamo cunctantem ad limina primi

129 *Occasum* i. Hamb. pr. *fulgens Aurora* Oudart. similem diuersitatem apud Ouid. II Fast. 500. notat Burm. *relinquit* Heinl. praetulit e Medic. et Sprot. et Pierianis nonnullis, quibus arde Romanum. Vulgg. *relinquit*. 130 *iubare exorto* Hamburg. alter. *dilecta* i. tres Burm. *turbata* i. Excerpta Burm. 131 *et lato* Carif. I Inst. Gramm. 132 *Massylii*, *Masilli*, *Messali*, *Maffali*, *Maffili*, varie corrumpitur vox in codd. 133 *in thalamo* Goth. sec. *in limine* Montalb.

128. Venus risit insidiosa solis. Nimis subtiliter Seruonius oratione, quum scilicet eius consilia euentum non habitura esse bene nosset. v. ad v. 90. *dolis repertis* Seruius compertis vel deprehensis interpretatur, idque Burm. sequitur; vix factis ex usu sermonis; malim *dolos repertos*, excogitados a Iunone, inuentos, intelligere, vt *consilia reperta* et similia. Et sic sup. II, 164 *scelerum inuentor Ulixes*. *risit dolos* fuisset vulgaris ratio.

129. Homericum Ἡὼς μὲν κρονόπεπλος ἀπ' Ὀκεανῶος ῥοάων Ὀρνυτο passim obuium 130—132. Cf. Gratii Cyneg. 223 et Intpp. *iubare* h. l.

solis. Nimis subtiliter Seruius de lucifero. *Massyli* h. l. simpl. de Afris. *odora canum vis*, nota forma Homerica βῆ Πριάμοιο; proprie canes robusti. *fida canum vis* iam Lucretius praeiuerat. cf. Wesseling. Obsl. II, 14. *odorus* noue, qui odoratu excellit, sagax. 133. *cunctantem*. Seru. morabatur studio placendi. Nisi hoc nimis acutum est: accommodate ad illud Terentianum: *Dum moliuntur, dum comuntur, annus est*. Etiam hanc elegantiam Homerus non esset lectatus. At enim *cunctantem* addere poterat poeta ornatus causa, cum *expressant* posuisset.

Poenorum expectant; osiroque insignis et auro

Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit. 135

Tandem progreditur, magna stipante caterua,

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Nec non et Phrygii comites, et laetus Iulus, 140

Incedunt. Ipse ante alios pulcerrimus omnis

135 *Stant* Zulich. et fr. Witt., ac Nonius in *ferus. mordec* alter Hamb. 137 *in picto* sec. Moret. 138 *ex humero* mult codd., sed meliores et Virgiliana ratio defendunt alterum *ex auro*. Sic Rom. et alii ap. Pier., quem vide, et Medic. et alii Heinliani. *nodantur et auro* Sprot. ex interpolatione. Ingratum τὸ *cut*. 140 *Tyrii* c. Rom. et nonnulli Pierii; forte ex v. 162. *et pulcher Iulus* Sprot. et pro var. lect. pr. Hamb., sed *laetus* accommodatius h. l., vt bene Burm. obseruat.

137—139. Chlamyde est etiam chlamydem: hanc induta purpurea, cuius oras ambit limbus acu vel radio pictus et variegatus. cf. inf. V, 259. *crines nodantur in aurum* doctius quam *auro*, h. e. aurea fascia, vel, vt Seru. aureo retiolo, quod colligit comas, quae Graecis πρωβύλη (vsitatus πρῶβυλος) dicitur. *Reticulum* est aliis. *Fibulam*, περόνην, non nisi in tunica vel chlamyde locum habuisse satis, puto, constat: itaque h. l. *vestem* chlamydem intelligemus, venatoribus gestari solitam. Fibula autem in humeris colligebat ac retinebat tunicam, etiam chlamydem: hanc interdum in pectore. Nec tamen talis fibula bene *subnectere* eam videri potest. Dicendum itaque, fibulam hic esse in balteo seu cingulo, quo tunica succingitur: vt inf. V, 312, 3. cf. XI, 776 et not. Supra I, 320 *nodum* dixerat: *nodoque sinus collecta fluentes*; h. e. balteo. Vbi cf. not. Nam, vt fibula inferiorem vestis oram substringat altius, vt ea eleuata sit, nostri moris esse potest, vix antiqui.

141. 142. *pulcerrimus*, Veneris munere puta. lib. I, 589 sqq. *agmina iungit*,

Infert se socium Aeneas, atque agmina iungit:
Qualis, vbi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
Deferit, ac Delum maternam inuifit Apollo,
Instauratque choros, mixtique altaria circum 145
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi;
Ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro;
Tela sonant humeris. Haud illo segnior ibat

144 *Delon* alii, sed Virgilius enuntiationes latinas in his amat, vt Heinf. docuit. 145 *instaurantque* Leid. vn.: ita res transferretur ad *Cretes et Dr.* Instruxitque Hugon. que post *mixti* deest alteri Menag. 146 *Curetes Dryopesque* pr. Hamb., memorabilis lectio; nisi quod ab interpolatore esse potest, qui metrum laborare putabat. *Curetesque Driopesque* Regius. *Cretes Dr.* alii. Fuit forte versus Graeci poetae: Κρήτες τε Δρύονες τ' ἠδὲ στίχτοι Ἀγᾶθυρσοι. *Agathyrsi* scribunt fere librarii. 147 *Inde* Exc. Burm. a pr. m. 148 *Fronte* Medic. et Menag. pr. *fluentes crines* Parrhaf. *fugiens* Exc. Burm. a pr. m. *cingens* pr. Moret. *surgens aut* Goth. sec.

Troianorum cum Tyriis, ait Burm. Scilicet dicendum est, esse exquisitiorem poetae formam: *iungere agmen* vel *agmina* pro adiungere se cum agmine suo. inf. XI, 145 *Contra turba Phrygum veniens plangentia iungunt agmina*, adiungunt. Comparatio autem ita fit: *ipse infert se talis, qualis infert se Apollo* —; *Ipse graditur* — *Haud aliter*.

143 — 149. Locus exquisita doctrina expolitus: Aeneas comparatur cum Apol-

line, festo die prodeunte ad choros ducendos: re, ad venterum, inprimis Graecorum, sensum omnium maxime augusta; vt sup. I, 498 Dido comparabatur cum Diana. Hieme Pataris Lyciae exacta, narratur deus adire Delum, verno tempore, festorum solennium die instante. Instituuntur chori in dei honorem; sed augustius est, quod ipse deus choros parat. *instaurare* cum dilectu; est enim voc. religiosum et sacrum. Ducitur chorus ab iis,

Aeneas; tantum egregio decus enitet ore. 150
Postquam altos ventum in montis, atque inuia
lustra,
Ecce serae, saxi deiectae vertice, caprae
Decurrere iugis; alia de parte patentis
Transmittunt cursu campos atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montisque relin-
quunt. 155

150 *emicat* pr. Hamburg. pro var. lect. *auro* Leid. et Ven. 151 *i. saxa* Parrhaf. 152 *a vertice* Goth. tert. 153 *de rupe* Hugon. 154 *Transmutant* Zulich. *campos cursu* Menag. sec.

qui vel sacra curant, vel frugum primitias Delum apportant: sunt Cretenses, Dryopes et Agathyrsi seu Hyperborei; ii fremunt circa aram, saltant ac cantant. *picti Agathyrsi*, vt *picti Geloni*, Ge. II, 114, vbi de stigmatibus acceperant Seru. et Claudian. in Ruf. I, 314. At Mela II, 1. 2. 86 *Agathyrsi ora artusque pingunt; vt quique maioribus praestant, ita magis vel minus: caeterum iisdem omnes notis et sic vt abluere nequeant*. Nec aliter quam proprie pictos ex eo loco eos produnt Solin. et Ammian. conf. Salmaf. ad Solin. p. 133. Adueniens deus descendit de Cyntho, qui templo imminet, redimitus laurea vittae aureae innexa,

et pharetra ex humeris pendente. Sed maius phantasma, quod *tela sonant ex humeris*, deo incedente, quodque crinem *fluentem*, effusum, qualis Apollinis est, ipse premit *fingens* fronde et *auro implicat*, vitta aurea, diademate. De caeteris v. Excurs. II ad hos vers.

149. 150. Duplex igitur comparationis momentum et concitatoris incessus et pulcritudinis: tam alacri gressu et ipse tam pulcher incedebat Aeneas.

151 — 155. In v. 152. 153 potest Homerus obuersatus esse Iliad. δ, 106 — 108. *deiectae* h. l. quae se deiecerant, quae defilierant. Certe vos alia parte ex montibus decurrentes per campos ag-

At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo; iamque hos cursu, iam praeterit
illos,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte
leonem.

Interea magno misceri murmure coelum 160
Incipit. Insequitur conmixta grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, et Troiana iuuentus,
Dardaniusque nepos Veneris, diuersa per agros
Tecta metu petiere. Ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Troianus eandem 165

159 *discedere* Sprot. 160 *fulmine* a pr. m. Wall. *tur-*
bati m. Goth. sec. et Erf. 161 *comitata* g. aliquot Pier., male.
nimbis Ven. 162 *At T.* pr. Hamb. 164 *Testa* pr. Moret.,
an *tesqua* rogat Burm.

minatim fugere ait. De cer-
vis in Africa cf. sup. I, 184.

156—159. Iuuenilem ex-
ultationem facile sentis. Sed
simul expendendus verborum
dilectus: quam contemtim,
pecora inertia! Importu-
num est, illud in memoriam
reuocare, quod Ascanius Pa-
phum a Venere auetus erat
lib. I, 691 sqq. neque nunc
eum rediisse poetae erat mo-
nendum, in re, quae mini-
sterio diuino non amplius in-
digeat. cf. Burm.

160 sqq. In copia et or-
natu breuitatem et vim ag-

nosce. *Tecta* 164 omnino
loca, quibus tegimur: arbo-
res, cauernae etc. cf. Cerda.
Concubium ipsum fileri quis
miretur, aut poetae pudorem
in eo multis verbis praedi-
cet? quasi vero in epico car-
mine consuetudinis cum mu-
liere descriptio accurata dari
debuerit. Quod in caeteris
honestati studet poeta, ad
temporum magis quam ad
poetae indolem referendum
videtur, diuersam scilicet ab
Homerico aevo. Quod de-
nique honesto nuptiarum ac
coniugii nomine furtum hoc

Deueniunt. Prima et Tellus et pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, et conscius aether
Connubiis; summoque vlularunt vertice Nym-
phae.

166 et ante *Tellus* multis abest; itaque eleganter coni. Heinf.
Primae Tellus et pr. I. 167 *Dat* Franc. Goth. pr. *ignis* Exc.
Burm. 168 *Connubiis* Heinf. e melioribus post Pierium, assen-
tiente poetarum usu; alii *Connubii*. Rottend. *Coniugii* a m.
pr. *Conubio* vn. Pier. Connubjs esse metiendum, iam moni-
tum fuit.

amantium praetenditur, id
ad seruandam personae dig-
nitatem in Aenea et Didone
pertinet. Putant Intpp. Ca-
lypsus speluncam Virgilio ob-
versatam. Quod v. 165 sub
ingressum speluncae non *pius*
Aeneas, sed *dux Troianus*
adpellatur, eximio poetae iu-
dicio factum, Steelius post
Addisonum obseruasse fertur;
nimis argute vtiq. Nam
epicis poetis talia pro simpli-
ci et proprio sunt nomine;
quippe quae tantum ad or-
natum et varietatem valere
debent.

166—168. Mala nuptia-
rum omina enarrare debebat
poeta et videtur enarrare:
motum terrae, aeris frago-
rem vento concitati, fulmi-
na, et per montium iuga au-
ditos clamores vel vlulatus,
quae omnia, cum tempestate
et procella magna interdum

coniuncta, praeclare ad deas
pronubas, Tellurem et Iu-
nonem, et ad Nymphas, tam-
quam carmen nuptiale canen-
tes, referuntur. conf. Ouid.
Epist. VII, 95. 96. *Prima*
malim pro *primum* accipe-
re; (argutari videtur Bur-
mann.) *Vlulatum* Nympha-
rum Apollon. III, 1217, me-
morat: αἱ δ' ὀλόλυξαν Νύμ-
φαι ἐλειονόμοι ποταμῆδες.
vbi praecesserat: πίσαα δ'
ἔτρεψε πάντα. vlulant adeo
prae terrore et sensu magni
mali. Alienus adeo vlulatus
in sacris fieri solitus. Tellus
interdum cum Vesta, inter
deas nuptiarum auspices, ex
disciplina Etrusca. (v. Seru.
ad h. l. et Passer. *Vas. Etrusc.*
Tom. I, p. 4) nec mirum, si
Tellurem genetricem et al-
tricem omnium rerum cogi-
tes. conf. Orphicos Hymnos
XXV.

Ille dies primus leti primusque malorum
Causa fuit. Neque enim specie famaue moue-
tur, 170

Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat; hoc praetexit nomine culpam.
Extemplo Libyae magnas it Fama per urbis:
Fama malum, quo non aliud velocius ullum;

169 *laborum* pro diu. lect. pr. Rottend. et pr. Hamb. et sic Iul. Philarg. ad II Georg. 168. Verum potest illa lectio ex Aen. VII, 481 huc reuocata videri. 170 *famaue* duo. *fama spemue* Goth. tert. *moretur* Sprot. *moratur* Doruill. 172 *protexit* tres Burm., male. 173 *Libyes* aliquot Pier. et ed. Ven. *fit* Goth. sec. *magna fit* Gud. cum trinis aliis Burm. 174 *qua non* Romanus et Medic. adeoque libri vetustissimi; acc. Rottend. pr. a m. pr. et sic Gudianum habere

169. Dies ἀρχέανος Homericoc voc. Iliad. ε, 63. Mox *species*, pro decoro positum videtur: fere vt, *speciosa res, speciosum nomen*. Non iam dedecoris vel infamiae metu mouetur.

171. 172. Nec iam clam amat, non celat amorem. *praetexit culpam nomine* exquisitius quam vulgare praetexere *nomen culpae*, obtendere, ad excusationem. vid. inf. 500.

173 — 188. Nobilissimus de Fama locus. Velocitatem monstri ait augeri ipso cursu; crescere et ipsam speciem; mox v. 180 addit esse illud alatum, toto corpore plumis, oculis, oribus auribusque con-

situm; in caeteris v. 184 sq. assumulatur strigi. De reliquis in h. l. v. Excurs. III. In nonnullis Homericam Eridem ante oculos habuit poeta, Iliad. ε, 440—443, forte cum Cerere Callinachi H. in Cer. 59 ex eadem Eride adumbrata, in primis in versibus 176. 177 *mox sese attollit* etc. Virgilium aemulatus est Ouid. XII Met. 39 sqq. et felicius Statius Theb. III, 426 sqq., vbi illa in comitatu Martis. Valer. Fl. II, 116 sq. et Ouidium et Virgilium expressit.

173. Odyss. ω, 412 Ὅσσα δ' ἄρ' ἄγγελος ὦκα κατὰ πτό- λιν ᾤχετο πάντη.

174. 175. Fama velocissima est: *malum*, vt pestis, res

Mobilitate viget, viresque acquirit eundo; 175
Parua metu primo; mox sese adtollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira inritata deorum,
Extremam, vt perhibent, Coeo Enceladoque so-
rorem

Progenuit, pedibus celerem et pernicibus alis. 180

in Cortii Exc. notatum video. Etiam Seruius ita legi testatur. Nec tamen Heinfl. recipere ausus, etsi impense placeret. Neque id a poeta profectum arbitror, sed a librarii errore. *violentiuss vllum* Hamburg. sec. 175 *adquirat* ex antiqua scriptura post Pier. emendauit Heinfl. Vulgo *acquirat*. Gud. a m. sec. *anquirat*. 176 *parua modi* vel *modo*, h. modulo, mensura; vt Auien. 1351 *magnus uterque modi*; coni. Io. Schrader. in schedis: senserat forte *metu* haud satis aptum esse: sed v. notam. *Parua ortu primo* coni. Goes in Agamemn. p. 42. 177 *Ingrediturque solum* Macrobi. V Sat. 13, at c. 3 vulgata lect. cf. inf. X, 763. *polo* Erf. a m. sec. 178 *inritata* Heinfl. e Medic. et aliis scripsit. *iritata* volebat Pier. pro vulg. *irritata*. cf. Burm. 179 *Caeo* al., male. Nam Κοῖος. cf. ad Georg. I, 279. *Ceo Celeoque* Exc. Burm. *Enceladoque* Menag. pr., vt al. *Enchelado. sorores* Parrhaf. *sorore* tert. Mentel.

perniciosa, h. l. in personam Respiciunt haec incrementa versa, dea seu monstrum; est rumoris ex ipso progressu.

173 — 180. Genealogia antiqua, Hesiodae similis. Coeum Terra ex Coelo, vid. Theog. 133. 134, vel ex Tartaro peperit. Sic et Gigantes ex Coelo: Apollod. I, 6, 1, in quibus *Enceladus* ibid. f. 2; de eo sup. III, 578. cf. Hygin. praefat. ibique Muncker. Propter corporis magnitudinem Gigantum familiae facile Famam adnumerare

Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt cor-
pore plumae,

Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu,
Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit
auris.

Nocte volat coeli medio terraeque, per vmbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno. 185
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat vrbis;
Tam ficti prauique tenax, quam nuntia veri.
Haec tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, et pariter facta atque infecta cane-
bat: 190

Venisse Aenean, Troiano a sanguine cretum,
Cui se pulcra viro dignetur iungere Dido;

181 quod Rom. Mentel. pr. sunt quot Hugon. pectore
Oudart. et Wall. 182 Peruigiles f. pr. Hamb. subsunt Franc.
Parrhas. et plerique Pier. subeunt Ven. Wall. cum Goth. tert.
oculos subius Schol. Lucani lib. I, 472. oculis subsunt ed. Ven.
mirabile visu Exc. Burmann. a m. pr., sed aliunde repetitum.
183 ore alter Menag. auras Gud. a m. pr. 184 in medio Goth.
tert. per umbras aliquot Pier. et Burm. 185 stridet oblongus
Vatic. Pierii et sec. Rottend. declinant Leid., vt int. se. limina
multi ap. Pier. et Burm. lumine pr. Moret. coelo alter Hamburg.
a m. pr. 186 Et nec pro Luce Goth. sec. summo Hugon. et
tert. Mentel. a m. pr. vertice pr. Hamb. pro var. lect. 188 par-
vique Goth. pr. 189 dum, cum, tunc in libb. 191 a deest
Medic. et pluribus aliis, vt et alibi. v. ad I, 19 cf. Burmann.
192 munere D. Menag. pr.

potuit. ira deorum, irata 183. Ornate pro, tot ora
diis propter Titanas in Tar- ei sunt et aures; tota est ocu-
tarum coniectos; vt et Apol- lata, aurita et vocalis. Mox
lod. I, 6, 1, vbi cf. Not. p. 67. 184 sq. strigi similem cogita
68. Apollon. II, 38. 40. vel buboni.

Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fouere
Regnorum inmemores, turpique cupidine captos.
Haec passim dea foeda virum diffundit in ora. 195
Protinus ad regem cursus detorquet Iarban,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.

Hic Hammone latus, rapta Garamantide Nympha,
Templa Ioui centum latis inmania regnis,
Centum aras posuit; vigilemque sacrauerat
ignem, 200

Excubias diuom aeternas; pecudumque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina fertis.

195 diffudit aliquot Pier. et Burm. 196 cursu detorquet
Gud. a m. pr. se, non male, inquit Heinf. Sed cf. Burmann.
Iarban Heinf. e Medic. et aliis; vulgo Iarbam, etiam Hiarbam,
Hiarban, Hiarba. 198 Ammone duo Goth. puto et alii. Aga-
ramantide Doruill. 199 Iouis Montalb. et Wall. 201 Excu-
biasque deum aliquot ap. Pier. externas Hugon. pecurumque Leid.

193. hiemem. Non proprie hiemem. 194. Regnorum,
accipiendum, ita vt Aeneas Carthaginis illa, hic Italiae.
totam hiemem apud Dido- turpi e. inhonesto amore.
nem exegerit, id quod alia vid. Seru. Mox 197 agge-
haud admittunt (v. Excurs. II rat iras exquisite pro auget.
ad lib. III). Verum, cum iam 198—202. Iarbas itaque
sub aestatem extremam haec Ioui Ammoni patri nouas in
gererentur, ita vt hiemale his terris Numidicis religio-
tempus instaret, inuidiose id nes et sacra instituerat. Nam
iam fieri dicitur, quod fieri oraculum Iouis Ammonis in
poterat; nisi alia incidissent. Marmarica huc referri non
quam longa, h. e. hiemem debebat; sed ad eius exem-
totam, cf. inf. VIII, 86 et plum Iarbas in Numidicas su-
saepe al. hiemem fouere ex- pra Carthaginem oras putan-
quisite, hiemale tempus lu- dus est noua sacra inuexisse.
xui dare, vt bene Pompon. cf. 206. 207. Potuit Virgi-
Proprie fouentur amores per lius Graecum aliquem, forte
Tom. II Dddd

Isque amens animi, et rumore adensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina diuom,
Multa Iouem manibus supplex orasse supinis: 205
Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis

205 *incensus* Exc. Burm. *amore* Gud. a m. pr. 204 *muna*
nera olim lectum Sernio teste: qui addit: „hoc est, in media
precatione deorum.“ Immo vero: inter sacra. Et hactenus haec
lectio valde aridet. 205 *supinis* scrib. in binis ap. Burmann.
206 *Iuppiter* mss. et viri docti. Antiquiorem tamen scripturam vna
p fuisse non dubito; nam, vt scriptura pronuntiationem metri re-

Alexandrinum, poetam se-
qui; nam multa in his olim
super Libya fabulose tradita
esse debuerunt, vti ex Apollo-
nio Rhodio eiusque Schol. in-
telligere in promptu est. Et Cy-
renaeorum domesticum ali-
quod fuit mythologiae syste-
ma. Caeterum poeta huic
homini Mauro ritum sacro-
rum Romanum aut Graecum
tribuit; quod poetae facere
licet: faciunt idem historici,
sed minus perite. *Garaman-*
tis Nympha simpl. pro Liby-
ca. conf. ad Ecl. VIII, 44.
rapta ad stuprum. v. sup. ad
I, 28. *posuit et sacrauerat*
pro posuerat; nota enallage;
iunctura mox paullo durior:
sacrauerat ille ignem peren-
nem in aris, et *solum pin-*
gue cruore pecudum, h. e.
sacrificia magno numero, et
limina florentia fertis, h.
festos sollemnesque dies. cen-

tum vt I, 416 Veneri Paphiae
centum arae calent ture.
vigilem ignem, *Excubias*
diuum aeternas, egregie de
igni perenni, ad quem alen-
dum sacerdoti peruigilandum
et excubandum est. Ignis hic
aeternus ex Iouis Ammonis
religione petitus putandus;
nota illa ex miraculo apud
Plutarchum de Orac. defect.
p. 410 B. Caeterum Calli-
machum ante oculos noster
habuisse videri potest in Apoll.
v. 80 sqq., vt etiam ad illum
locum monitum. *et variis*
florentia limina fertis simpl.
ad religionem in sollennibus
sacris templorum fores corol-
lis ornandi referendum. Mox
204 *media inter numina*
diuum, simplic. ante signa
deorum.

206 — 210. Tales preces
saepius occurrunt; primo lo-
co Iliad. 7, 446 sq. et al.,

Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
Adspicis haec? An te, genitor, quum fulmina
torques,

Nequidquam horremus? caecique in nubibus ignes
Terrificant animos, et inania murmura mi-
scent? 210

Femina, quae nostris errans in sinibus urbem

spectu in his sequeretur, serius factum. *Maurisia* al. ap. Pier.
207 *choris* Leid. *odorem* Doruill. *amorem* alter Hamb., perpe-
ram. *Honor* de libatione in deorum honorem facta, frequens ap.
poetas. 208 *Respicias* h. Franc. *Aspicis* hoc Doruill. *haec ge-*
nitor, an cum tua Venet. an nae vel ne mss. Pier. *torquens*
Medic. et Leid. 209 *oremus* Doruill. 210 *immania* m. Doruill.

sed, quod tam impiam vecor-
diam Iarbae tribuit, hoc ca-
lidissimis et ferocissimis Afro-
rum ingeniis accommodare
fecisse videri debet. Vide
modo Herodot. IV, 173 et
184. *Maurisia* gens, Mauri,
vel Mauretani, quibus h. l.
Iarbas imperare traditur, ap.
Iustinum XVIII, 6 *Maxitani*
sunt, iidem forte, qui *Ma-*
zyes vel *Maxyes*, Nomadum
genus, siue improprie Mauri
a poeta dicti (inf. 320 *No-*
mades), siue vt illi ab initio
illas terras tenuerint, quas
temporum successu Numidae
occuparunt; quamquam et hi
origine Mauri esse potuere.
Nam Numidarum nomen non
tam stirpem quam vitae ge-
nus, h. e. Nomadum, desig-

nat, pluribus diuersae stirpis
populis commune. *libatio-*
nem epulis factis (v. I, 728)
omnino pro cultu sacro ac
religione dixit, vt poeta. *to-*
ris pictis v. sup. I, 708, in
domo Didonis, vbi tamen
melius locum suum tueri vi-
dentur quam inter rudes Mau-
ros. *Adspicis haec?* formu-
lam illustrant ex Iliad. 7, 448.
caeci ignes h. l. plus quam
occulti, inuisi; sed, vel qui
vani, inanes, sunt, vel qui
temere et fortuito feruntur,
quasi caeco impetu. Male
Sern. et alii: quorum origo
et ratio ignoratur. *tonitrua*
miscent, h. l. turbant, ani-
mos, aut ignes, fulmina, *mi-*
scent, s. adiuncta habent, s.
faciunt, *murmura*.

Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
Et nunc ille Paris, cum semiuero comitatu, 215
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem.

212 *Exiguum* Medic. a m. pr. *posuit pretio* pr. Hamburg.
213 *Cui leges dedimusque loci* Leid. et Hugen. *locis* Wall.
214 *Depulit* Leid. pro var. lect., sed alterum voc. proprium. v.
Burm. at Steph. et codd. Seruii. *Aeneam* aliquot, hinc Parrhaf.
Aeneam in sua regna r. 215 *At nunc* Hamb. pr., male. v. Burm.
216 *M. m. barba* Nonius in *subnixus*. *Maeonia* male vulgo scri-
bitur. 217 *Subnexus* Leid. vn., et sic iam Geuart. et Salmf.
maluerant. Adde Ruæum, Cuninghamum. Pugnant contra Hein-
f. l. et Gronou. Diatr. in Stat. c. 54. *Subnexus* in Statio etiam
Marklandus probabat, Silu. V, 3, 115, et multa pro hac lectione
afferri possunt. cf. inf. X, 137 et 138, aliaque loca in Indice. Potest
tamen *Subnixus* exquisitius dictum videri. vid. Not.; quodcumque
enim subligatam sibi habet aliquam rem, illud *subnixum* ea re
videri potest. *raptu* m. Georg. Fabric. et pr. Rottend. a m. sec.
Certe *raptum* hoc sensu accipiendum. *rapta* Zulich. id est, stu-
prata. cf. Burm. 218 *flammam* con. Voss., sed v. Burm. *inoue-*
mus pr. Hamburg.

211. De rev. lib. I, 365 sqq. 215 — 218. *Paris ille;*
212. 214 *litus arandum*. Ar- doctius forte quam pro Iar-
gutantur intppr. Est littoralis bae Mauri persona; mollis
plaga et ager in terra mari ille Troianus, qualis Paris
vicina. *loci leges dedimus*, apud Homer. Iliad. γ, 391 sq.
ius, imperium: adeoque lo- aut potius h. l. quatenus Ae-
cum possidendum; ita malim, neas, ut alter Paris, alii quasi
quam locum sub certa lege. pactam coniugem eripuit. Sic
dominum, non maritum, ut et Seru. *semiuero* c. cf. inf.
alibi saepe, sed inuidiose, IX, 617, dictum inprimis
participem regni, quin solum respectu sacrorum Cybeles.
regem et dominum: sic quo- *Maeonia* — *Subnixus* respi-
que Burm. cit Phrygiam mitram, h. e.

Talibus orantem dictis, arasque tenentem,
Audiit omnipotens, oculosque ad moenia torfit 220
Regia, et oblitos famaе melioris amantis.
Tum sic Mercurium adloquitur, ac talia mandat:

219 Hic versus deerat alteri Menag. et poterat, Burmanno iudice,
abesse; sed tuetur eum Macrobi. III Sat. 2 et inf. VI, 124 idem fere
versus. *aramque* Witt. et ed. Ven. cum Goth. sec. 220 *audite*
Franc., vt inf. 672. *vultusque* pr. Hamb. pro var. lect. *ad deuia*
sec. Hamb. 221 *ouantes* Leid. 222 *Tum* Heinf. e codd. post
Pier. alii *Tunc*. *cui talia* sec. Moret.

pileum incuruum, vt Seru. *quo fouemus inanem*, opi-
habet, *de quo pendebat* nionem de potentia dei. Haec
etiam buccarum tegimen, multo magis inuidiosa in re-
binis vel ternis simbriis seu ligione noua, nuper demum
fasciis descendentibus, quae inducta, vide v. 198 sq. Fun-
subter mentum colligari so- dus in nobiliss. loco Hecubae
lebant; adeoque *subnixus*, Euripideae v. 488 sqq. *Ω*
mento ac crine subnixo, mi- *Zeū, τί λέξω; πότρεά σ' ἀν-*
tra; scilicet mitra subligatum *δρώπας ὄρα* etc.

habens *mentum crinemque* 219 — 221. *aras tenen-*
madentem vnguentis. *redi-* *tem*, ex ritu precantium. *obli-*
micula sunt inf. IX, 616. *tos famaе melioris aman-*
Res in veteribus monumen- *tes*, egregie dictum, et ad
tis satis obuia et notata a sensum animi praeclare. cf.
Winkelm. (*Gesch. d. Kunst* sup. 170.

p. 308. *Monum. ant. ined.* 222 sqq. Ex Od. ε, 28 sqq.
p. 155). Alias *mitra* est fa- 43 sqq., vbi Mercurius ad Ca-
scia, diadema: nec alia in lypso mittitur, vt Vlysses il-
Baccho. At de Dioscurorum la dimittat (non ex Iliad. ω,
pileo an eadem vox occurrat 333 sqq.), haec expressa; vt
dubito. *Maeoniam* pro Phry- iam ab aliis notatum. Non
gia dixit, vt poeta, a vicina tamen ibi copiosa illa Mer-
gente. Nam proprie Maeo- curii ad iter se accingentis
nes diuersi a Phrygibus. *rap-* descriptio aequae displicet, vti
to potitur, grauiter, pro stu- ea, quam Virgilius subiungit
pro fruitur, vt Seru. *famam* v. 238 sqq., forte, quoniam

Vade age, nate, voca Zephyros, et labere pennis;
 Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
 Exspectat, fatisque datas non respicit urbis, 225
 Adloquere, et celeris defer mea dicta per auras.
 Non illum nobis genetrix pulcerrima talem
 Promisit, Graiumque ideo bis vindicat armis:
 Sed fore, qui grauidam imperiis belloque fre-
 mentem

Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucris 230
 Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.

223 *Zephyros, elabere* Franc. *pinnis* Medic. et Gud. 225 *da-*
tis pr. Rottend. vide lib. I, 382, porro *perspicit, prospicit, aspicit*
 passim in codd. Pier. Heinf. et Burmann. et nostris. cf. mox
 v. 236. 226 *refer* alter Hamburg. *mea iussa* Ven. *mandata*
 edd. aliquot vulgg. 227 *genetrix nobis* Wall. Goth. sec. Erf.
 229 *bellisque* Parrhaf. *furientem* Wall. 230 deest *a* in multis
 Pier. et Heinf. et al. v. sup. v. 191. *ab f.* Nonius. cf. Heinf.

hic maiore cum festinatione *tas* (v. I, 382 et al. pro mon-
 omnia aguntur atque adeo *stratas*) *urbes*, urbem Ro-
 omnis mora interpolita le- *mam*, v. I, 258. Inf. v. 234
 genti grauis est et molesta. *Romanas arces* dixit, vt II
 Georg. 172.

223. *voca Zephyros.* Vt 227 — 231. Summa *dero-*
venti vocantur, naui parata *ty* horum versuum, inpri-
velisque expansis (v. sup. III, *mis* 229 sqq. *bis*, semel a
 253. V, 211. VIII, 707. cf. Diomede Venus ipsa, Iliad. ε,
 ad Georg. III, 193), sic h. l. 311 sqq., tum ab Achille Nep-
Zephyri (omnino pro ven- tuni opera Iliad. υ, 291 sqq.
tis), *pennis*, siue alis, apta- Alii ad Veneris in ipso Tro-
tis a Mercurio pedibus, ad iae excidio monitum referunt
 excipiendum ventum, quo sup. II, 589 sqq. et 632. *pro-*
 per aerem feratur, volet. cf. *misit* — *vindicat*, quando-
 inf. v. 239. Heinsius et hic quidem haec tempora aliquid
 exponit, *prouoca*, vt Georg. commune habent; cf. Seru.
 III, 193. 225. *fatisque da-*

Si nulla adcendit tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse sua molitur laude laborem:
 Ascanione pater Romanas inuidet arces?
 Quid sinit? aut qua spe inimica in gente mora-
 tur? 235

232 *Quod si nulla mouet* Witt. ex v. 272. 233 *ille* Wall.
sua deest Doruill. *suum* Arufian. Mess., sed mendose. *laborum*
 Medic. a m. pr. et Gud. et v. 273 Parrhaf. *dolorem* Goth. tert.
 234 *indidet arces* Goth. tert. 235 *in* abest in nonnullis. v.

h. l. *gravidam imperiis Ita-* *populos protulit*; quo sensu,
liam. Ex verborum vi non nec alio, dictum arbitror
 vno modo hoc dictum esse apud Aufon. Epigr. IV *Im-*
 potest. Italiam, quae mul- *periis gravidas Pannonias.*
 tos imperatores est paritura, Ita conueniunt haec dicta
 explicat Seru. probante Cer- cum lib. I, 257 sq. vbi *Bel-*
 da et ipso Burmanno. Sic *lum ingens geret Italia po-*
 Claudian Fescen. XII, 24. *im-* *pulosque feroces Contun-*
perio fetam domum dixit, *det.* Videtur adeo haec ultimo
 quae multos imperatores ha- loco posita ratio esse praefer-
 buit. Tenue tamen hoc, sal- enda. *genus — qui prode-*
 tem h. l.; etsi verum. cf. II *ret.* Prodit genus qui auc-
 Georg. 169 sq. Melius alii tor est stirpis; idem stirpem
populum late regem lib. I, propagat; ita h. l. Aeneas
 21 huc vocant; sed verba stirpem a Teucro ductam.
 non expediunt. Scilicet poe- Apud Cic. Off. III, 21. *regno,*
 tice *imperiis* dictum pro *quod a Tantalo et Pelope*
perio, quo terrarum orbem *proditum iure obtinebatur.*
 complexura erat Roma. *gra-* Si tamen *prodere* etiam, vt
vida igitur *imperiis* Italia, *proferre, producere*, illu-
 in qua magnum futurum erat strare est: poterit et h. l. esse,
 imperium, vt inf. X, 87 *gra-* qui Teucris progeniem illu-
vidam bellis urbem, quae stret et nouo splendore in lu-
 bellum gerit. Licet quoque cem proferat.
gravidam imperiis intelli- 232 — 237. Omnia cum
 gere Italiam, quae multos dignitate efferuntur. *Si nul-*
 potentes et late imperantes *la, si non — si ipse labores*

Nec prolem Aufoniam et Lauinia respicit arua?
Nauiget. Haec summa est; hic nostri nuntius esto.

Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio: et primum pedibus talaria nequit
Aurea: quae sublimem alis, siue aequora supra, 240
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille euocat Orco

Burm.: in tert. Goth. expunctum a m. sec. 236 *Haec pr.* Goth. sec. *conspicit* Hugon. vide ad v. 225. *Lauinaque* Sprot. et Exc. Burm. v. ad I, 2. et pro *nec.* v. Burmann. ad Ouid. Met. III, 492. 237 *hoc summa est* emendabat Heumannus, docte quidem, sed frustra. v. Burm. idem *hic nostri nuntius esto*, vt ab alia manu adiecta recidebat, aduersante et hic Burmanno. Sed neuter videt, nuntium h. l. esse non narrantem, sed id quod nuntiatur. *haec summaque* Doruill. *haec* Commelin. *hinc n.* Oudart. et Zulich. 238 *volebat* sec. Moret. v. inf. 390. 239 et abest ab Hamb. sec. primo Goth. tert. *Imperio.* primum Hamb. pr. Leid. a m. sec. 240 *aequora iuxta* mss. ap. Macrobi. V, 6, ex v. 255 puto. 241 *flumine* tert. Rottend. *fulmine* alter Hamb. *portent* Medic. a m. pr. et alii duo Heinf. 242 *rapit* Menag. pr. *ille vocat* vna vocali elisa Longob. Pierii, et Mentel. pr.

fuscipere non vult pro sua laude ac gloria. Burmanni ratio, vt *super* sit, insuper, admodum dura est. *inuidet*, aufert, eum priuat fatali sede. cf. inf. 267. 274. 355. *prolem Aufoniam*, cf. 230. inf. 274. 275. VI, 756, progeniem, cui fata imperium Italiae decreuerunt.

238 sqq. Ex II. α, 339 sqq., vbi Mercurius ad Priamum, et Odyss. ε, 43 sqq., vbi ad Calypso mittitur, haec adumbrata esse, iam ante moni-

tum. Adde Odyss. ω, pr. Virgilium sequuti sunt alii, vt Statius I Theb. 303 sqq. Ovidius etc. Sed classicus de Mercurii officiis locus hic. Omnia nota et vulgaria sunt, et a poeta diserte expressa. — 241. *pariter cum flamine*: Homericum *ἀμα πνοῆς ἀνέμοιο*, vt Od. ε, 46. 242. *euocat* v. c. Protefilaum. v. Hygin. f. 103. cf. Orphic. Hymn. 56. Aeschylus Pers. 642 seqq. *mittit*, ducit, Gr. *τὰς ψυχὰς πέμπει, ψυχοπομπός.* *dat*

Pallentis; alias sub Tartara tristia mittit;
Dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, et turbida tranat 245

243 *sub Tartara tristia.* Ordinem Burm. e codd. Pier. Heinf. et suis restituit. Adde fragm. Vatic. Alii *sub tristia T.* 244 *limina* Gud. et Rottend. pr., quod Burm. arripit et probat, vt Mercurius defunctorum animabus resignet et aperiat limina inferorum. Verum ita nec diuersum hoc ab illis: *sub Tartara tristia mittit*; nec *limina* absolute ita de inferis locis dici posse videntur. cf. not. Nec quicquam proficis, si nocte resignat legeris; nam et hoc ipsum esset otiosum post *dat adimitque*. In fragm. Vatic. totus versus ad calcem pagellae erat adscriptus. Equidem malum hemistichium abesse: *et lumina morte resignat*: quocunque te interpretatione veritas, sententia est a loco aliena. 245 *transnat* Zulich. et Wall. cum nonnullis Pier.

somnos adimitque: ex Od. ω, 4. *lumina morte resignat.* Quis verbi sensus sit, dubitatur. Ad sententiam loci tam accommodatum esset nihil, quam Seruiana ratio, primo loco posita, qua per *claudit* redditum videas. Noue scilicet pro obsignare, occludere, ita dixit *resignare*. Verum nec exemplum memoratur, in quo seu *resignare* seu simplex *signare* eo sensu adhibitum sit, nec alibi facile hoc Mercurii officium laudatur, vt morte oculos claudat. Ad vulgatem verbi usum *resignat lumina* est, aperit, *morte*, in morte: atqui hoc dices repugnare rerum naturae, nam morte clauduntur oculi; nisi argutari malis et

Tom. II

ad oculos morte rigentes et manu comprimendos referre. Forte tamen ita accipiendum erit: *morte*, mortuis. Dicitum hoc esset ad exemplum Pindari Nem. 10 f., vbi Castor e morte reuocatus *ἀνὰ λῦα ὀφθαλμόν*: vt ita Mercurius mortuos in vitam reuocare dicatur. Munus tamen hoc Mercurii aliis exemplis probari nequit: sin ad euocationem Manium referas, ea iam praecessit. Potest tandem *resignare* accipi pro solvere, ademtis et subductis viribus: vt in vetere Epigrammate: *Et postquam satis morientia lumina soluit.* et inf. V, 856. Nulla ratio satisfacit; quia iam antecessera illa, quae eandem rem de-

Εεεε

Nubila. Iamque volans apicem et latera ardua
cernit

Atlantis duri, coelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum addidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pullatur et imbri;
Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento 250
Praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.

247 *fulsit* aliquot Burm. 248 *Atlanti* Ven. et Goth. tert. a m. sec. *qui nubibus* Montalb., sed *cui* Prudentii quoque imitatione firmat Heinfl. *cum n.* Beda ap. eund. 249 *Piniferum* Gud. et duo Leid. *Penniferum* tert. Rottend. *et coelo* Parrhaf. a m. pr. *quassatur* apud Bedam et in binis Moret. ac Donato. Hinc et emendatio Heinfliana in Silio I, 206 loco hinc expresse firmari poterat, aut, si firmata satis esset, eandem lectionem in Virgilio stabilire. *imbre* Beda et Goth. sec. *igni* Goth. pr. 250 *flumina* Goth. pr. 251 *regit* Gud. *rigat* tert. Rottend.

clarant: *evocat animas* et hinc ducta frequens illa *Atlantis* tamquam vasti gigantis descriptio, cumque coelum reliquis tamen media illa ratio vsui loquendi consentanea. 245: *Illa fretus*, ut toties Homerus *πεποιθώς*, pro, *cum illa*, habens illam. *agit* ante se, quis dubitet? dum volatu per auras fertur.

246—251. Famosum *Atlantis* nomen iam in vetere Graecia; nauigantium, puto, fabulis, ut caeterae fabulae Libycae, mox in carmina de Perseo, Hercule, Argonauticis receptae et ornatae: cf. *Notas ad Apollod.* p. 681 add. p. 409. Obuia vel rudi hominum generi imago montis in viri effigiem conuersi; iuga pinus alant. cf. Plin.

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit: hinc toto praeceps se corpore ad vndas
Misit; aui similis, quae circum litora, circum
Pisces scopulos, humilis volat aequora iuxta. 255
*Haud aliter terras inter coelumque volabat;
*Litus arenosum Libyae ventosque secabat

252 *Sic* et *Cyllenius heros* Wall. *Nec paribus primum* Dorvill. *quamvis hic vertice coeli* Latat. ad Statium, sed ex lib. I, 225, ut Burm. vidit. 253 *hic t.* duo Burm. *tanto* Goth. pr. *pectore* Ven. 254 *circum quae* Parrhaf. et sic Cuningh. e codd. Markland. 255 *contra iuxta* Doruill. et omisum *humilis*. vid. Burmann. 256. 257 *Ingrati versus*, et sono in voce extrema eodem bis redeunte, et impedita verborum structura. Haud facile fuit qui Maronem legeret, quin ad hos versus offenderet. De structura v. not. In codd. Medic. et multis aliis Heinfl. et Burm.: *ac Libyae*, vel *et L.*, at Gud. a m. pr. cum aliis *ad Libyae*, quod Brunckiiim praetulisse video. *ventoque* Ven. Sed haec parum iuvant. Heinfl. coni. *coelumque volatu*, vel *volando*. Elegantior

V, 1. Solin. c. 37. Virgilium tam parum itineris compendium fecit Mercurius, dum sed suo more, ut in singulis Atlantem prius adit, quam partibus variandis vel transferendis operam ludat.

252. *nitens* h. l. de volatu. *paribus alis*, leni volatu, ut Seru. cf. IX, 14. Cogita de eo temporis momento, cum inhibetur volatus, ut subsidat ales. 253—255. Ante oculos Odyss. ε, 50—54, ubi aui *λάρος* expressa, quae fulica esse putatur. *ad vndas*, versus mare mediterraneum, quod Carthaginem attingit, *ἐξ αἰθέρος ἔμπεσε πόντω*. In eo non argutandum, quod

tam parum itineris compendium fecit Mercurius, dum Atlantem prius adit, quam Carthaginem; Spectatur tantum Atlantis altum iugum, cui deus ex coelo descendens primo loco insistit, hinc ad humiliora loca procedit. Antiquiorem poetam ante oculos eum habuisse suspicari licet, ex eorum genere, qui Persei et Herculis res fabulosa geographia inuoluerant.

256—258. Si lectio sana esset, distinguere malim cum viris doctis post *Libyae*; ut sit: *Mercurius volabat inter terras coelumque* (Meo-

*Materno veniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primum alatis tetigit magalia plantis:
Aenean fundantem arces ac tecta nouantem 260
Conspicit; atque illi stellatus Iaspide fulua

est Bentleii emendatio ad Horat. I Od. 34 *legebat*. Tan. Faber
versum alterum: *Littus arenosum* iugulabat, qui et Zulich. deest:
verum, si hunc solum sustuleris, sententia manca relinquitur. De-
bet enim Mercurii volatus iuxta mare ac littus declarari. Sunt tan-
dem codd. Pierii et Heinssii et bini Gothani, cum Erf. a m. sec.,
in quibus versus *Materno veniens* praepositur alteri: *Littus areno-*
sum; hoc ardebat Heinssio, cum sic ingratus sonus tollatur. At
Burm., qui docte de hoc loco egit, vulgatum ordinem (cuius
etiam in fragm. Vatic. vestigia visuntur) tuetur similium versuum ex-
emplo, imprimis lib. X, 213. 214. Ita maneret saltem hoc: esse
versus similes in Virgilio, non minus male cufos. Praestat dicere,
esse versus Virgilii, sed manum ultimam eos haud esse expertos.
At nec minus probabilitatem habet illud, non modo vnum vel alte-
rum, sed omnes tres versus: *Haud aliter. Littus a. Materno v.*
deberi inepto interpolatori, qui desiderabat comparisonis apodofin,
qua illa ad Mercurium transferretur. Sunt autem versus tam ieiuni
et salebrofi, ut vix de fraude facta dubitare liceat. Habeo quoque
assentientem hac in re sagaciss. virum Iac. Bryant: nec vereor, quin
idem sensuri mecum sint viri docti, qui haec legunt. 258 In
nonnullis desiderari hunc versum, notauit Ge. Fabric. 259 *allatis*
duo Burm., item *magalia*. 260 *tela n.* ed. D. Heinss. opera-
rum vitio. 261 *ac illi* Goth. tert.; an *ecce illi?* *fuluo* Erf.
In reliquis libri nil mutant. Sed defuit, arbitror, et his manus
secunda poetae; et Tucca cum Varro versus inchoatos coagmenta-

σηγὺς γαίης τε καὶ ἔργων ἀσε-
ρῆντος Iliad. ε, 769 de Iuno-
nis equis) ad, vel versus, *Li-*
tus Libyae; ut v. 253 *ad*
vndas. Omissio praepositio-
nis satis frequens poetae; et
sic aurium etiam fastidio oc-
curretur. Burmannus in vul-
gata distinctione acquiescit,
et ad scriptorum morem re-
fert, quo verbum ad alterum

tantum subiectorum proprie
spectat; ut deficiat aliud ver-
bum simile post *Littus are-*
nosum Libyae sc. peragra-
bat. *Materno ab auo*, per
Maiam, Atlantis f. Verum
de toto loco v. V. L.
259 — 261. *magalia*. v.
sup. I, 421. *Miratur molem*
Aeneas, magalia quondam.
arces pro munimentis vrbis

Ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena,
Demissa ex humeris: diues quae munera Dido
Fecerat, et tenui telas discreuerat auro;
Continuo inuadit: Tu nunc Carthagini altae 265
Fundamenta locas, puleramque vxorius vrhem

runt; finierat forte poeta alterum locum in *Conspicit*. tum alter
adscriptus erat: *illi stellatus I. f.* 262 *laena, luna, leua* aber-
rant in *laena*. 263 *Dimissa* multi, ut solent. cf. Burm. 265 *va-*
dit tert. Rattend, a m. pr.

et pro ipsa omnino vrbe. vid.
sup. I, 424. 425. *fundantem*,
fundamenta ponentem; pro-
prie, fundamentis iactis in-
aedificantem. *tecta nouan-*
tem, priuatas aedes nouas
educentem. cf. Burm.

261 — 264. *Conspicit; at-*
que illi. Offendit haec ora-
tio tamquam paullo ieiunior
pro tali carmine, nec accu-
rata illa vestitus descriptio in
medio rerum cursu expecta-
batur. Est quidem hoc Ho-
mericum, ut structura reli-
quae orationis relictis exter-
nam rei vel hominis speciem
sensibus obiciat poeta; ve-
rum hoc fit, quoties id ipsum
vim habet ad augendum, am-
plificandum vel illustrandum:
nunc autem quam vim habe-
re potest hic ensis, haec chla-
mys, in designando Aenea
occupato in aedificandis aedi-
bus! — Vt saltem *atque* ab-

esset! Sed libri nil mutant.
Nec rem expedit, si ab *illi*
ad *auro* parenthesin facias.
stellatus exquisitè pro distinc-
tus ac fulgens, sc. in capulo
et vagina. *iaspide fulua*, epi-
theton non vrgendum. Non
enim inter praestantiores sui
generis fulvae numerantur.
v. Plin. XXXVII, 37, quem
tamen *fuluas* iaspides omni-
no memorare non video,
quod tamen Seruius affirmat,
nisi *fulua* pro subuiridi ac-
cipienda, ut inf. V, 309 *ful-*
ua oliua. *ardebat* ornate
pro erat, *telas* int. stamina.
Erat igitur vestis haec crassa;
Χλαῖνα, ipsius Didonis ma-
nibus texta. conf. similes lo-
cos inf. XI, 73, et III, 483.

265. *inuadit*. Habitum fu-
turae orationis ostendit. *Seru.*
Malim tamen simpl. pro *ag-*
greditur dictis, alloquitur,
habere dictum. 266. *vxor-*

Exstruis? heu regni rerumque oblite tuarum!
 Ipse deum tibi me claro demittit Olympo
 Regnator, coelum et terras qui numine torquet;
 Ipse haec ferre iubet celeris mandata per auras: 270
 Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
 Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tua moliris laude laborem;
 Ascanium surgentem, et spes heredis Iuli
 Respice; cui regnum Italiae Romanaque tellus 275
 Debentur. Tali Cyllenius ore locutus

267 *Construis* Zulich. 268 *claro tibi me* Menag. pr. *de-*
mittit multi et hic. 269 *ac terram, et terram* alii ap. Heinf.
qui fulmine Parrhaf. 270 *celas* sec. Rottend. 271 *Quis*
Gud. t. omnia ed. Ven., male. 273 *Ne f.* Exc. Burm. *sua*
Mentel. pr. Totus versus abest a Medic., cum quo conuenit Goth.
tert., in nonnullis manu secunda insertus aut margini adscriptus.
 Apud Pomponi Sab. legitur: „Nec super secundum Apronianum.“
 Videtur aliquid excidisse. Nam corrector ille Virgiliani operis (v.
 Tom. I post praef. de cod. Mediceo) versum hunc resciderat, ut ex
 Medicei codicis lectione apparet. VII. 271 — 275 facti ad VII.
 232 — 236. Pierius nil de suis monuit; qui adeo nihil nouasse vi-
 dentur. 274 *spes surgentis* pr. Hamb. Doruill. ex lib. X, 524,
 aut potius ex anteced. verbis. 276 *Debetur* Hugen. et pr. Rot-
 tend. a m. pr. v. IX, 619. *voce locutus* Doruill.

rius cum dilectu dictum, ad Marklandus ad Stat. III Silu.
 Didonis arbitrium. 268 sq. 5, 60. Liu. I, 57. conf. Bur-
 Versus ex Iliad. λ, 201. *cla-* mann. *surgentem* mauult di-
ro Olympo. Ὀλύμπῳ ἀγλῆεν- cere poeta, quam crescen-
τος. 269. *torquet* exquisitius tem. ut I, 366. *surgentem-*
 quam mouet, moderatur. Sic *que nouae Carthaginis vr-*
 XII, 180. *Cuncta tuo qui bem.* Sic *surgens seges,*
bella pater sub numine tor- oleaster. Et iterum VI, 364
ques: regis. numine h. l. *per spem surgentis Iuli.*
 vi sua. *teris otia, exquiste* 276 — 278. *tali ore, ora-*
 ut consumitur, *teritur tem-* tione. *Seru.* Discessum hunc
uis. Exemplis rem firmavit dei non expectata Aeneae

Mortalis visus medio sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis euauit auram.
 At vero Aeneas adspectu obmutuit amens,
 Adrectaeque horrore comae, et vox faucibus
 haesit. 280
 Ardet abire fuga, dulcisque relinquere terras,
 Adtonitus tanto monitu imperioque deorum.
 Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
 Audeat adfatu? quae prima exordia sumat?
 * Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit
 illuc, 285
 * In partisque rapit varias, perque omnia versat.

277 *C. o. l. Mortalis* Ge. Fabric. in m. iunctum viderat. in
sermone aliquot Burm. *relinquit* Exc. Burm. 278 *inuanuit*
 Hugen. *umbram* Ven. 279 *obm. vno* alter Menag. 280 *Erec-*
taeque pr. Hamb. pro. var. lect. v. inf. V, 138. 282 *imperio mo-*
nituque ap. Priscian. lib. XI. 283 *agit* sec. Rottend. *quonam* tres
 Burm. et ita Nonius. *quonum* Leid. 284 *affatum* Exc. Burm.
 et quae alii, sed iustulit τὸ et Heinf., Pierianorum et suorum
 librorum auctoritate. 285 *Atque* omnes codd. et Schol. Cruqu.
 Horatii II Od. 16. Importunum tamen et forte ex lib. VIII, 20 illa-
 tum, ubi duo hi versus repetuntur. Placet Heinlii coni. *Vique*
animum. Brunck. utrumque versum omisit, suo periculo. 286 *deest*
 Gud. a m. pr., item fragm. Vatic. a m. pr.

exculatione aliquantum artis 281 — 284. Egregii versus
 habere, etiam Cerda vidit. rerum veritate et verborum
 cf. inf. de Didone 388 sqq.; dilectu. *Heu? quid agat,*
 quamquam hoc in deorum ut IX, 399 et al. *ambire,*
 alloquiis frequentissimum esse cum dilectu pro adire.
 solet. cf. inf. IX, 656. 657. 285. 286. Putant expres-
 add. sup. Exc. ad lib. I, 402. sum Homericum διὰ δὲ χα μερ-
 279. 280. Homericæ: Στῆ μήριξεν; et v. 287 Ὡς δὲ
 δὲ ταφών. Ὁρθαὶ δὲ τρίχες οἱ φρονέοντι δοῦσατο κέρδιον
 ἔσαν — θαλερὴ δὲ οἱ ἔσχετο εἶνα; ut Iliad. ξ, 23. π, 647 —
 φωνή. cf. Iliad. ω, 358 sqq. 652 et saepe alibi. cf. Odyss.

Haec alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Clo-
anthum

Classem aptent taciti, socios ad litora cogant;
Arma parent, et, quae sit rebus causa nouan-
dis, 290

Disimulent; sese interea, quando optima Dido
Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, et quae mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio laeti parent, ac iussa faceffunt. 295

288 *fortemque Sergestum* optimi libri Medic. Gud. et alii ap. Pier. et Heinf. et fragm. Vatic. ac duo Goth., et potest vulgata ex lib. I, 510 repetita videri; unde etiam *Anthea* in nonnullos venit. *Mestea*, *Cloanta* al. 289 *aptant* — *parant* Goth. sec. et tert. *sociosque* vulgg., sed *τὸ* que sustulit Heinf. post Pier. secundum codd. *ad limina* Exc. Burm. 290 *parant* alter Hamb. et abest ab ed. Iunt. et *quae rebus sit* Gud. cum fragm. Vatic. et binis aliis. Totum versum omittit alter Gudianus. 294 *quis* Heinf. e libris, ut Virgilii mos fert. Vulg. *qui*. 295 et i. fragm. Vatic. *faceffunt* Franc. *capeffunt* pr. Hamb. pro var. lect.

λ, 228. 229. *diuidit* effica- et *disimulare*, qua de caus-
cius quam vertit, versat, vol- sa haec praeter expectatio-
vit, ut V, 701. 702. *alter-* nem faciant.
nanti, varia mente tractanti.
Seru.; immo alternis animo

versanti haec. 293. 294. Pro: *tentatu-*
rum aditus — *tempora* —
et *modum*, qui sit rebus
agendis et consiliis accom-
modatus. *Aditus*, ut inf.
423, de alloquio. *mollissi-*
ma, quando de discessu con-
siliium ei exponi posset mol-
lissime, cum minimo eius
dolore.

288 seq. Forma orationis
poetam decet, pro, Hoc —
optimum factu visum est, vo-
care Mnesthem — eosque
ibere *naues clam instrue-*
re, *socios navales conuo-*
care (cf. Odyss. 5, 332), *ex-*
pedire armamenta naualia,

At regina dolos (quis fallere possit amantem!)
Praesensit, motusque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens. Eadem in pia fama furenti
Detulit armari classem, cursumque parari.
Saeuit inops animi, totamque incensa per vr-
bem 300

Bacchatur; qualis conmotis excita sacris
Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithaeron.

296 *dolo* Ven. a m. sec., scilicet ut iungatur *dolo fallere*; qut
Mentel. tert., ut sit *quomodo*. Verum sic sententia iugulatur.
posset aliquot Burm. 297 *accepit* aliquot Pier. 298 *fata* Goth.
tert. a m. pr. et Menag. pr. *furentis* Medic. a m. pr. et hoc illu-
strat Pompon. Sab. „Apronianus ait, *furentis*, sicque intelligit:
„eadem fama furentis Didonis detulit armari classem.“ Et si hic Apro-
nianus illam lectionem non probasse, sed damnassee, videtur.
302 *Thyias* c. Brunck. recepi adstipulante Medic. Pierii, fragm.
Vatic. a m. pr. Gud. et Mentel. pr., et sic ex Velio Grammatico
reponere volebat Pierius, recte puto; et si prior in *θύω* natura longa
est. cf. Burm. h. l. et Benth. ad Horat. II Od. 19, 9. Est *Θυιάς*, ut
Θυιάς *ἀμοιβόποις* *ἔκλες*. Apollon. Rh. I, 636. *Thyas* vulgo, ut
plerumque; sic et *Harpya* male pro *Harpyia*. *Theias*, *Thias* alii
vitiose, uti mox *triatetica*, *triatetica*. *stimulat* Doruill. a m. sec.
trepidant tr. Velius Longus ap. Heinf. *Bacchi* fragm. Vatic., sed
o adscripta. 303 *nocturnisque* Burm. e Lutatio. *nocturnosque*
Gud. *nocturnoque* Erf., quod ferri posset. *Cithero* Wall.

296 sqq. Egregie omnia 297 — 301. *excepit* auri-
haec ad affectus amoris ve- bus, sensu; animaduertit. *fu-*
ritatem, multoque magis in renti pro ei. *impia fama*,
Didonis a v. 305 sqq. oratio- h. l. saeua, dira. *Baccha-*
ne. Obuium tamen est atten- tur summa cum vi dictum
denti animum in talibus, sin- pro discursitat.
gulorum dictorum vim, ac
verborum dilectum, perci-
pere et aestuantis animi signa
agnoscere.

TOM. II

Ffff

Tandem his Aenean conpellat vocibus vltro:

Disimulare etiam sperasti, perfide, tantum 305
 Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hiberno moliris fidere classem,

305 *discedere* multi ap. Burm. et duo Goth. 308 *vulnere*
 Exc. Burm. 309 *moliri* Medic. cum aliis Heinſ., vt iungatur cum
properas; non male.

brata, a Thracibus in Grae-
 ciam illata, diuerſa ab Athe-
 nienſium Dionyſiis, et inter
 ſacra rudium hominum en-
 thuſiaſtica primo loco nume-
 randa. Extra urbem in mon-
 te Cithaerone nocturnis di-
 curſibus religio haec arcana
 a mulieribus quoque frequen-
 tabatur. Hinc ſingula in his
 verſibus illuſtranda. *commo-
 vere ſacra* (Alias *mouere*, vt
 Valer. Fl. III, 232 *motis vlu-
 lantia Dindyma ſacris*. et
 al.) voc. proprium in ſacris
 de initio caerimoniae facto.
 Bene Seru. „Verbo antiquo
 uſum tradunt. *Moueri* enim
ſacra dicebantur, cum ſol-
 lennibus diebus aperiebantur
 templa inſtaurandi ſacri-
 ficii cauſſa.“ Scilicet profe-
 runtur ciſtae, uſaſa, inſtituuntur
 thiaſi, chori; adeoque
 apud eund. Valer. Fl. III, 539
thiaſos et ſacra mouentem.

Baccho audito, dum clama-
 tur, Io Bacche! *orgia ſti-
 mulant* Baccham, incenditur
 eius animus inter ſacras cae-
 rimonias, quas parari videt
 et audit. cf. loc. Tryphiod.
 357 ſqq.

305. v. ad 296. Potuit
 poeta in hac Didonis expo-
 ſtulatione ante oculos habere
 alteram illam Medae ap.
 Apollon. IV, 356 ſqq.; diuerſa
 tamen Medae et Didonis
 conditio ac fortuna, niſi quod
 vtraque pudorem violauerat.
 Comparat cum iisdem Ariad-
 nes querelas Verſin. apud Ca-
 tull. LXI, 133 ſqq.

309. *hiberno fidere* vt
 Georg. I, 1 *quo fidere*: quo-
 niam ad ſiderum ortus et oc-
 caſus nauigatio fiebat; instan-
 te autem iam ea anni parte,
 qua tempeſtates et procellae
 crebriores eſſe ſolent, classem

Et mediis properas Aquilonibus ire per altum, 310
 Crudelis? Quid? ſi non arua aliena domosque
 Ignotas peteres? et Troia antiqua maneret?
 Troia per vndosum peteretur claſſibus aequor?
 Mene fugis? Per ego has lacrimas, dextramque
 tuam te,

(Quando aliud mihi iam miſerae nihil ipſa reli-
 qui) 315

Per connubia noſtra, per inceptos Hymenaeos;
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
 Dulce meum: miſerere domus labentis, et iſtam,
 Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Te propter Libycae gentes Nomadumque ty-
 ranni 320

310 *In mediis* pr. Hamb. *per Auſtrum* Goth. ſec. 311 *arma*
 Goth. ſec. a m. pr. cf. ad I, 550. *domusque* aliquot Pier. 312 *ſi*
Troia Goth. tert., ſatis bene. 314 *tuamque* multi ap. Burm.
 ſed haud dubie vitioſe. *te* Aproniani lectionem eſſe, Pompon. Sab.
 monuit. 315 *relinqui* Franc. Verſus deerat Parrhaſ., at Vene-
 tus ei praeponit alterum: *Per connubia n.* 316 *inceptosque*
 aliquot Burm. 320 *Libyae* pr. Moret. et ſic Aruſian. Meſſius ap.

aedificabat Aeneas. cf. ſup. recentes, nihil aliud, adeoque
 ad 52. Exc. II ad lib. III. ipſa nouitate dulces, vt Seru.

311—313. Atqui hoc, ma- 317. *aut ſi tibi fuit quic-*
 ri procellis turbato nauigare, *quam dulce* a me proſectum,
 ne tum quidem faceres, ſi ex me, *quicquam meum*. Si-
 reditus in patriam pateret. milis locus Pindari Ol. I, 121.

315. *aliud nihil*, ſcil. quod Mox 320 *Libycae gentes*, in
 ſperare de me poſſis. Com- his *Iarbas*, Numidarum ty-
 parant Eurip. locum (in Iphig. *rannus*. v. ſup. 196 ſqq.
 in Aul. 909 ſq.) Hec. 818 ſq. 320—324. „Dicitur in-
 et v. 316 ſq. Iliad. 6, 39. *in-* genti affectu hos verſus pro-
 cepti Hymenaei, 316 ſunt nuntiaſſe (Virgilius), cum

Odere; infensū Tyrii; te propter eundem
Exstinctus pudor, et, qua sola sidera adibam,
Fama prior; cui me moribundam deseris, hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia
frater 325

Desruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam suboles; si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret;
Non equidem omnino capta ac deserta viderer. 330

Heinf. *Libio* Doruill. *Numadumque* multi et *Numidumque*. Hoc iam Pierius praeferebat. Sed Graecum poetae haud dubie placuit. *Numidaeque* sec. Moret. cf. inf. 535 et al. 321 *et* to pr. Hamb. 323 *Cur me* duo Burm., male. *morituram* legitur ap. Priscian. lib. XIII, aliter scripti. 326 *Desruit* pr. Moret. et Exc. Burm. *en captam* sec. Moret. 328 *paruus in aula* tres Heinf., sed vulgatam tuetur Iuuenalis imitatio Sat. V, 138 *nullus tibi paruulus aula Luserit Aeneas*; et Catulli exemplum LVIII, 216. 329 *qui te tamen* e Medic. et aliis praestantioribus etiam Pier., et Arusiano Mellio, Heinsius, post Bened. Vulgo: *qui te tantum*, alii *qui tantum te*. 330 *aut* alii codd. et edd. ante Heinf. *ac destructa* Puget. *videret* Menag. alter.

priuatim paucis praesentibus *iuge*, hoc solum nomen (sc. *hospes*) mihi restat de te, qui fueras antea coniux. conf. Burmannus. 325—330. *Quid moror?* quin statim moriar. *Pygmalion dum moenia desruat*: propter illa quae exposita sunt sup. I, 360 sqq. *Luderet* ornate et suauiter pro esset. *capta ac deserta* gra- viter pro, relicta a te, cum

Dixerat. Ille Iouis monitis inmota tenebat
Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, numquam, Regina, negabo
Promeritam; nec me meminisse pigebit Elissae; 335
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscon-
dere furto

Speravi, ne finge, fugam; nec coniugis umquam

331 *inuita* Goth. tert., non inficete. 332 *tenebat* alter Hamb., sed v. lib. I, 211. 335 *nec te* Seru. ad I Aen. 74. *Elissae* Heinf. cum Mediceo et melioribus; et sic Graecis *Ἐλισσα*. Vulgg. *Elisa*. 336 *Dum meminisse* Wall. *regit* Heinf. e Medic. et aliis. Vulgo *reget*, alii *regat*. tert. Moret. *regis*. 337 *Pro te* ed. Dan. Heinf., male. v. Burm. *loquor* sec. Rottend. et tres Burm. *ego* deest ibidem in nonnullis. *furtim* pr. Moret., vt alibi. cf. Burm. 338 *nec finge* tres Burm. cum Goth. tert. *ne con-* Exc. Burm.

respectu ad Iarbam v. 326, Patroclo. — 336. *εἰσὶν* *αὐτῇ* *Ἐν στήθεσσι μένη* Ho-
cui relinquitur captiua ab-
ducenda. Caeterum qui v.
328 reprehendunt, nostris
moribus rem aestimant; quod
in vetere poeta et in heroum
vita parum recte fit.

331 sqq. *immota*, vt nec
adspiceret et miserationem
Didonis vultu argueret. Vn-
de 369. *Num fletu inge-*
muuit nostro? num lumina
flexit? curam, h. l. dolo-
rem. *tandem*, *ἐψὲ δὲ δὴ* Ho-
mericum.

335. Comparant Iliad. x,
387. 388. verba Achillis de
foedera, h. e. in has leges,

338 seq. *Praetendi* acci-
piunt, praetuli. Sane nota
res est τὸ *δαδχεῖν* in nuptiis.
Sed non ipse sponsus faces
fert. Malim eo sensu posi-
tum, quo v. 172 *praetexere*;
vt se nunquam *taedas*, iu-
stas nuptias, *praetendisse*,
prae se tulisse, suae cum Di-
done consuetudini nomen iu-
sti matrimonii nunquam tri-
buisse, dicat; nec *haec in*

Praetendi taedas, aut haec in foedera veni.
 Me si fata meis paterentur ducere vitam. 340
 Auspiciis, et sponte mea componere curas:
 Urbem Troianam primum dulcisque meorum
 Reliquias colerem; Priami tecta alta manerent;
 Et recidiua manu posuisssem Pergama victis.

339 *hâud haec* Goth. pr. 340 *voluissent d.* vnus Pierii.
 341 *aut sponte* Hamb. alt. *meas* idem cum aliquot aliis. *deponere* Vratisl. 343 *et ante Priami* secundum codd. Pierii et suos sustulit Heinfl. 344 Si *Aut r.* legas, sententias aliter iungere licet: *Priami t. a. manerent*, *Aut r.* ad mei animi votum, aut superesset Troia, aut a me restitueretur. *recidiua* aliquot Pier., sollenni varietate.

consensi, vt coniux essem. Et sic iam Guellium accepisse video.

340 — 344. Comparant Odyss. π, 148 sq. *meis auspiciis*, qf. meo ductu, idem quod *sponte mea*, sed ornatus, meo lubitu ac voluntate. *componere curas*, exquisite, res ordinare: nam *curae* pro studiis, negotiis, et de v. *componere* cf. sup. ad I, 249. Si mihi viuere liceret, vbi vellem, tamen vel sic caeteris omnibus praeferrem hoc, vt locum veteris Troiae incolerem urbemque euerfam reficerem; tantum abest, vt Carthagine vitam exigere malim. Argutantur interpretes. *Reliquias meorum* aliter vix intelligas,

quam cineres et ossa, adeoque loca ac sepulcra, in quibus illa condita sunt. *Priami tecta manerent*: superessent adhuc, scil. restituta a me. Nam alterum ieunum esset: voluisssem Troiam non eueriti! *recidiua Pergama*: delectatur hac voce Virgilius et alibi, siue a furculis siue a semine repullulascante petita; *recidiua posuisssem*, restituissem, iterum excitasssem. Tribus autem modis eandem rem declarauit; ne forte in animum veniat legere *Aut recidiua*, vel cum Burmann. *colerem* pro *coluisssem* positum putare; Dicendum potius, *posuisssem* pro *ponerem* dictum. Sed et alterum recte.

Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, 345
 Italiam Lyciae iussere capeffere sortes.
 Hic amor, haec patria est. Si te Carthaginis arces
 Phoenissam, Libycaeque adspectus detinet urbis:
 Quae tandem, Ausonia Teucros confidere terra,
 Inuidia est? Et nos fas extera quaerere regna. 350
 Me patris Anchisae, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,

345 *Gryneus*, *Crineus*, *Crynaeus*, passim scribitur vitiose. Est enim Γρύνεος. *Cirrhaeus* pr. Hamb. pro var. lect., quod per se non malum esset, a Cirrha prope Delphos ductum. *crinitus* vn. Guelpherb. in Exc. Sax. 346 *visere capeff.* Goth. sec., incitua librarii. 347 *hic patria est* tres Heinfl. *Carth. altae* Ven. et Gud. pro var. lect. 348 *Libyae* Doruill. *affectus* Hamb. alt. *demeret* Seruius in nouis (bonis) et emendatis libris legi testatur; quod I. Fr. Gronouio Obfl. IV, 9. p. 130 et Heinfl. arridebat. Sed illud dictum recte per se, alienum tamen a loci sententia, bene refellit Burm., et *detinet* tuetur tamquam quod proprium hac in re sit. 349 *Teucro* Hugen. *Troas* Ven. *consistere* duo Burm., perpetua variet. v. ad VI, 67.

345. 346. Omnino Apollinis oraculum Deli (sup. III, 94 sqq.) acceptum significari, Seruius volebat, et cum eo alii, quos vidi. Ita tamen vix locum haberet, frigeret vtique, repetitio illa: *Gryneus Apollo* (cf. ad Ecl. VI, 72) et *Lyciae sortes* (sup. 143): malim itaque ad responsa Apollinis referre in vtroque templo, et illo apud Myrinam Aeolidis, et hoc ad Patara, accepto. Plura autem huiusmodi vaticinia ac sortes Aeneae in Italiam ad-

uentum praedixisse, supra vidimus in Disquis. de *Aeneid.* Inuent. §. VI sq. Ex iisdem priscis historiis ducta somnia v. 350 sq., vt ibidem notauimus.

347. *Hic amor*, cum videtur de patria, quam amat, colit, cuius tanta caritas est, sup. III, 134. *Hortor amare focos*. 350. *Quae inuidia est?* quid vetat, quominus id fiat? vt passim φθονέω et inuidere. v. Burmann. 351. Comparant Iliad. ψ, 105 sq. *surgunt*, oriuntur:

Admonet in somnis et turbida terret imago.
Me puer Ascanius, capitisque iniuria cari,
Quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus ar-
vis. 355

Nunc etiam Interpres diuom, Ioue missus ab ipso,
(Testor vtrumque caput) celeris mandata per auras
Detulit. Ipse deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Desine meque tuis incendere teque querelis; 360
Italiam non sponte sequor.

353 *insomnis* vna voce Franc. et Reg. v. ad II, 220. *noctis imago* Hugon., lapsu librarii. 354 *capitisque iniuria sacri* Ven. et Vratisl. 355 *et* deest Zulich., non male. 356 *Huc etiam* Hugon. *rursus ab* Goth. tert., imperitia librarii. *ab alto* aliquot codd. ap. Heinsl. et Burmannus, quem vide. 357 *utrimque* Goth. pr. 358 *in* deest Wirt. Wall. Erf. *limine* tres, vt al. 360 *Dum sine* Goth. tert. *meque teque* vid. Burm. ad Lucan. IX, 985. *inceffere* pr. Hamb. pro var. lect. *querellis* vetustiores libri Pier. et Heinsl. 361 *quero* Doruill. in docte ex interpreta-
mento: cf. mox ad 381.

v. I Georg. 440. 353. *turbida imago*, turbata, tristis, vt V, 695, ita verius Seru. Ad 354 conf. sup. 234 sq. *tur-*merica voce: vt Iliad. v, 130. Odyss. π, 161. v. Exc. XIII ad I, 402. ἐσέδρανον ἄντην Iliad. ω, 225.

356 sqq. Adornata verba, vt Iliad. ω, 225. *utrumque caput*, meum ac tuum. Hoc in verbis ad Didonem habitis magis consentaneum, quam, si Aeneae et Ascanii intelligas. Formula iurandi ipsa satis est nota, nec de ea quaeritur. Mox, *manifesto in lumine*, vt solent dii mortalibus occurrere, ἐναργῆ, Ho-

360. Iliad. ι, 608 Μῆ μοι σύγχει θυμὸν ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων Ἀτρεΐδῃ ἥρωϊ Φέρων χάριν. *incendere*, quam opportune positum! commouere, luctu, dolore et ira exasperare. Cerda laudat Catulli: *Nostros vt luctus, nostraeque incendia mentis* (LXI, 226). Etiam ap. Valer. Fl. VII, 243. de Medea:

Talia dicentem iamdudum auersa tuetur,
Huc illuc voluens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, et sic adcesa profatur:
Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auc-
tor, 365

Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaeque admorunt vbera tigres.

362 multi *aduersa*, pessime; etsi Burmanno non displiceat. *uerfa* Doruill. 364 *precatur* ed. Cerda; nescio an et aliae, obuiio lapsu. 366 *seu d.* Schol. Horat. I Od. 21. *durus* Oud. *cotibus* Wall. 367 *Hyrcaniaeque* Goth. tert., vt ap. Dionys. Perieg. 690. 699, sed est librarii vitium.

Perpetior durae iamdudum incendia mentis. da et sup. Ecl. VII, 43 sqq. *Caucasus* et *Hyrcanae tigris* poeticae tantum Didoni,

362 — 364. Egregia animi tumidi repraesentatio. *auersa*, adeoque oblique, torue. cf. Cerda. *Luminibus tacitis*, h. e. ipsa tacens. Sic VII, 343 est *tacitum limen Amatae*. Non audiendus Burmann. Eodem sensu Apollon. II, 49 σῖγα ἐς αὐτὸν ἔχ' ὄμματα.

365 sqq. Orationis huius, cum vehementissimis ac gravissimis affectibus insurgat, vim ac virtutem omnes, qui legunt, animaduertunt, et vnusquisque facile percipiat. Primae lineae in Patrocli ad Achillem verbis sunt: Νηλεΐς, ἐκ ἄρα σὸς γέ etc. Iliad. π, 33 sqq., vnde quis poetarum idem non expressit! cf. Cer-
Tom. II

da et sup. Ecl. VII, 43 sqq. *Caucasus* et *Hyrcanae tigris* poeticae tantum Didoni, non verae, conueniunt; nec Homerus ad talia deflexit. Multo tamen magis naturae rerum ac veritati consentanea sunt, quam Andromachae verba apud Euripid. Troad. v. 761 sqq. *Caspian tigris* Seneca Herc. Oet. 145 et *Caucasias* Silius IV, 533 memorat. De aliis Hyrcanis, quam de Caspiis, vix quisquam hic cogitaret, nisi Seruius Hyrcanos Arabiae (de quibus Freretius inter alios ap. Burm. ad h. l. et Bryant Analys. T. I, p. 209 videndi) huc aduocasset; quod si auctoritate interpretum priorum fecit, tenendum est. Nam habet Arabia tigres, et Bac-
G g g g

Nam quid dissimulo? aut quae me ad maiora referuo?

Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lacrimas victus dedit, aut miseratus amantem est? 370

Quae quibus anteferam? Iam, iam, nec maxuma Iuno,

368 quod Rottend. tert., vnde Heinl. *quo dissimulo aut quo me.* Porro quatuor Burm. *aut quid me,* quod Burmanno non displicebat. *qui me* Doruill., quod et ipsum esse possit *qui,* quomodo. Grauius tamen ad sensum illud alterum: *quae me ad maiora referuo?* inest enim, *quid me referuo ad maiora?* et alterum: *ad quae maiora?* et conuenit: *quae quibus anteferam?* Io. Schraderus, qui et ipse impeditum se fenterat, emendabat in schedis: *quae me ad meliora referuo?* 369 *Non, non,* *Non* ter pro *num* aliquot ap. Burm. Alii modo *num* modo *non,* ex more. *Nunc fluctu* Medic. *l. traxit* Hamb. pr. a m. pr. *tegit* Mentel. pr., an pro *tinxit?* 370 *haud mis.* duo Burm. *miseretur* duo alii. *est* omittunt multi, male hoc quidem loco. 371 *ante feram* diuifim multi. *non et neque* tres Burm.

chum inde reducem tigribus vectum exhibet poetarum ratio. Sed grammatico acuminis res propior ac similior est.

368. Nam quorsum me contineo? quasi verendum sit, ne eum ira exasperem? an maiorem ullam iniuriam ac contumeliam accipere, grauius quicquam et durius ex hoc homine audire possum (hoc est: *quae me ad maiora referuo,* ad maiores iniurias)? In sqq. etiam hoc obserua, quam egregie hoc ad dolorem et animi actum va-

leat, quod repente tertia persona vitur!

371. *Quae quibus anteferam?* scil. tamquam leniora durioribus? h. e. Annon haec extrema sunt? durissima et grauissima, quibus contumeliosius quicquam ne cogitari quidem possit? vt adeo illud locum habere nequeat, ferenda esse haec tamquam modica, ne grauiora experiar. Hanc sententiam mihi quidem locus, verba et ipse affectus postulare videntur. Vulgo accipiunt vel, quae

Nec Saturnius haec oculis pater adspicit aequis.
Nusquam tuta fides. Eiectum litore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locaui;
Amissem classem, socios, a morte reduxi. 375
Heu Furiis incensa feror! Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciae sortes, nunc et Ioue missus ab ipso

372 *inspicit* Menag. pr., etiam bene. 373 *Nusquam est t.* aliquot Pier., male ad sententiae breuitatem. *litore egentem* olim inuenerunt Seru. et Prisc., merito improbatum a viris doctis. *litore,* est, in litore. vid. Burm. vel in littus. 374 *Suscepit* Priscian. et Codex ap. Pier., sed vulgatam etiam Seneca habet lib. VII de Benef. 24. *et regem in p.* Goth. sec. 375 *Eiectam cl.* Prisc. lib. VII et sup. versu. *classim* duo Heinl. v. sup. ad III, 5. *sociosque* vel, et *s.* multi, vt solet copula male intrudi. Potest hic verus post superiorem languidior videri: itaque Iac. Bryant V. C. eum delendum esse censebat. 376 *auctor A. Hugon.* 377 *et abest* a Franc. *ab alto* alt. Hamb. cum Exc. Burm. v. sup. 356.

prius, quae posterius, di-
cam? Ita et Seruius; vel, quae
aliis maiora dicam?

373 — 376. Diuina plane haec, sententiarum et verborum grauitate! Et omnino magna suauitas ad amantis deceptae sensum in his querelis de perfidia et ingrato animo. Caeterum ante oculos fuisse videtur primum Calypso Odys. 8, 130 sq., tum Euripidis Medea v. 476 sqq., forte et Ariadne Catulli in Epithal. 149 sqq. *regni in parte:* sup. 214. *dominum Aenean in regna recepit.* 381.

amissam classem sc. renoua-
vi et *reduxi.* Seru.; classem,
quae in summo discrimine
versabatur, vt iam pro amissa
haberi posset, vna cum
Troianis ad loca tuta reduci
iussi. Cum haec enumerasset
in Aeneam merita ac beneficia
sua, dolore et furiis
tantae viri perfidiae amens
subiicit: *Heu Furiis incen-
sa feror!* Nunc aliquamdiu
oratione subsistere putanda;
sicut omnino per interual-
la singulae sententiae pro-
nuntiandae. Inprimis hoc
tenendum v. 380 et post
381.

Interpres diuom fert horrida iussa per auras.
 Scilicet is Superis labor est: ea cura quietos
 Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta re-
 fello. 380

I, sequere Italiam ventis; pete regna per vndas.
 Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
 Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus absens;

378 *durum fert* Goth. sec. *h. dicta* Medic. et Colot. Vrsini. Eadem varietas sup. v. 226. 379 *his* S. vulg. ante Pier. et sic aliquot codd. ap. Heinf. *hic* Probus et Schol. Statii ap. eund. 380 *Sollicitet* alter Hamb. 381 Post *Italiam* distinguunt codd. multi, at alii cum Lutatio et Rufiniano ap. Burm. alteram rationem seruant. *Insequere* Zulich. et Leid. vn. a m. pr. cum binis Goth. ex interpretatione τὸ *sequere*, quod h. l. est *pete, quaero*, vt adeas, vt paullo ante 361. *Italiam non sponte sequor*. Vnde V, 628. *dum per mare magnum Italiam sequimur fugientem*. vt *aula cursu dum sequor*: II, 736. *per auras* Wall. ex 378 cum Goth. tert. a m. pr. 382 *in mediis* Parrhaf. *possint* alter Hamb. *poscunt* Medic. a m. pr. 383 *Supplicia hausurum* fuere olim, qui emendarent, propter insolentiam voc. *hausurus*. In Witt. erat *hausturum*, vulgatiore ratione. *haurire poenas*, vel *exhaurire*, est pro accipere, adeoque luere, dare poenas: modo v. 359 *vocem haurire* vidimus, h. e. accipere, audire; vti alias est excipere, recipere, vti et *bibere*. Haesere in verbi vsu viri docti. *nomina* Wall. *numine* al. ap. Burm. *Didum* alicubi lectum Pierius narrat. 384 *Sequor* alter Hamb. *a. i. ardens* Sprot.

378. 379. *horrida iussa*, 381. Comparant illa Agamemnonis: Φεῦγε μάλ' etc. Iliad. α, 173. 382. *mediis scopulis* vel in medio mari, vel potius poetica ratione, inter scopulos, naufragio factum. Te *supplicia* esse hausurum, daturum poenas. vid. Var. Lect. *pia numina*, a miseratione. 384. *Sequar*

Et, quum frigida mors anima seduxerit artus, 385
 Omnibus Vmbra locis adero. Dabis, inprobe,
 poenas.

Audiam; et haec Manis veniet mihi fama sub imos.
 His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
 Aegra fugit, seque ex oculis auertit et aufert;
 Linquens multa metu cunctantem, et multa pa-
 rantem 390

385 *seduxerit* aliquot Pier. alter Voss. Leid. et Wall. cum Goth. pr. Sed *seducere*, pro abducere, separare, amant passim poetae, vt vel Indices docent. *secluserit* Leid. et ed. Ven., quae varietas et sup. I, 562 occurrebat. *eduxerit* Seruius legisse videri potest. *animae* Pierius perperam Seruio obtrudebat. 388 *abrupit* aliquot Burm. et Goth. tert. *obrumpit* Sprot. 390 *cuncta metu* Exc. Burm. *sectantem* Wall. a m. pr. *volentem* Medic. cum Heinf. et Pierianis ac multis aliis, solita variatione. Qui apud Seru. *Linquens* pro delinquens, deficiens, accipere, in seqq. debuere iungere: *multa — dicere suscipiunt f.*

atris ignibus, multa argu- 65 sqq. 385. *anima sedu-*
 tantur passim interpretes. cf. *xerit artus*, exquisite, se-
 Seru. Praestat Furiarum fa- iunxerit. Vulgare est, ani-
 ces huc reuocare, vt Seruius mam ab artubus. *Anima, —*
 primo loco: *Inuocatas tibi Vmbra — Manes* cf. ad Ti-
 immittam Diras, et Cerda. bull. III, 2, 15. 387. *Au-*
 Vocabis moribundus Dido- diam apud inferos, te de-
 nem; tunc Furiae sceleris in disse poenas. Qui loquendi
 me commissi tibi obuersabun- modus et alibi occurrit. cf.
 tur; siue: ego, etsi absens, Vrsin. Apud Pindar. Ol. XIV,
 tibi occurram tamquam ex 29 Fama ad inferos parenti
 Furiis vna et faces intentabo nuntiat victoriam filii.
 oculis. cf. Sueton. Ner. 34 et 388—392. Abrupto utique
 inf. v. 472. Forte Apollo- hoc sermone nihil disertius,
 nium ante oculos habuit IV, nihil eloquentius, dici pote-
 386 sq. Nunc Ouidii leui- rat. *auras fugit*, lucem:
 tatem compara Epist. VII, *taedet coeli conuexa tueri*

Dicere. Suscipiunt famulae, conlapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.

At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis auertere curas;
Multa gemens, magnoque animum labefactus
amore; 395

Iussa tamen diuom exsequitur, classemque reuifit.
Tum vero Teucri incumbunt, et litore cellas
Deducunt toto nauis. Natat vncta carina;
Frondentisque ferunt remos et robora filuis
Infabricata, fugae studio. 400

Migrantis cernas, totaque ex vrbe ruentis,
Ac, veluti ingentem formicae farris aceruum

392 *Marmoreum thalamum* pro in, nec hoc indocte, Moret. pr. et Exc. Burm. 393 *dolorem* tres Burm. 395 *Deerat* versus Parrhaf. 396 *sequitur* tres Burm. *classimque* Sprot. 398 *tuto* Vratist. 399 *ramos* multi Heinfl. et Burm., facili lapsu. Sed et *Frondentis remi* exquisitius quid, quam *f. ramus*; etsi alias *ramus*, *truncus*, *trabs*, eleganter pro *remo* dici possit. 400 *fugae studio*. Defunt haec pr. Rottend. a m. sec. 402 *velut* Medic. inf. 451, in thalamum se recipere putanda. *aegra* praeclare, quippe mox deliquium animi passura; sed adhuc vires sumit ab irae aestu. Reliquorum vide ornatum pro, suscipiunt eam et reportant in thalamum.

393 — 395. Ornate, quamquam eam solari cupiebat. Multum dolens (*πολλὰ γ' ἔδυρόμενος*) et amore ardens.

397. *Incumbunt*, non remis; sed omnino de studio:

cf. inf. IX, 73. Comparant Iliad. δ, 223 sq. de Agamemnone. Malim illa memorare, Iliad. β, 149 sqq., ubi Achiui de discessu cogitant. Mox *vncta*, pice delibuta, *Seru. fugae*, celeris profectionis, vt poetae solent, etiam Graeci in *Φυγή, Φεύγον*.

402 — 407. Accepit ab Apollonio, IV, 1452 de Minyis ad aquam repertam conuolantibus, sed egregie ornauit. Dignitate compara-

Quum populant, hiemis memores, tectoque reponunt:

It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Conuectant calle angusto; pars grandia trudent 405

Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantque moras; opere omnis semita feruet.

cum aliis. Sic et inf. v. 441. Sed iunctura versuum omnino nondum satis elaborata est. Deficit comparationis apodosis: Ac veluti: — Sic. Interea suppl. *ac sic ruentes videas, veluti formicas, quum pop. aceruom* Gud. ex more suo. 403 *Comportant* Lactant. de Ira Dei c. 7, memoriae vitio. 404 *Et Sprot. nigris campum* Exc. Burm. a m. pr. *per herbam* Nonius, et sic Leid. vn. et Goth. tert. 405 *Conuectat* Witt. collo Leid. 406 *Obnixae* al. 407 *moras operae: omnis* Heinfl. laudat ex Medic. et lunt. ed. Sed in illis vt et in aliis edd. est: *moras: operae omnis*; et est correctum *opere* in Medic. *feruet*; mox 409 *feruere*: tamen nunc in *feruet* consensus est.

tionem carere, censuerunt multi. cf. Burm. forte quod cardinem comparationis non videbant in festinationis notatione verti, non autem in ipso animantis genere. Bene Seru. *ad studium respicit comparatio h. l., non ad personas*. A paruis rebus et animalibus exempla passim petuntur, non modo Homero, v. c. a muscis Iliad. π, 641 sq. β, 469, sed etiam castigatoribus, vt ap. Apollon. l. c. a formitis et muscis, IV, 1298 a pullis, et sic porro. Noster autem etiam oratione et dilectu verborum, quae ab

hominum vita transtulit, rei dignationem fecit: *populant, tecto*, pro cauerna, *it campis agmen, praedam conuectant, humeris obnixae* etc. *Ac* supple, *ruentes ex vrbe ac* tales videas, ita incedentes, *veluti* etc. *hiemis memores*. Notus Horatii locus I Sat. 1, 35. *It nigrum campis agmen*, „Hemistichium Ennii de elephantis „dictum, quo ante Accius est „vsus de Indis.“ *Seru. calle angusto*, proprie ex formicarum natura, *ἀεὶ μίαν ἀτραπὸν πάντες βαδίζουσι*, Aristot. H. A. IX, 38. *trudent*, quae

Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus!
 Quosue dabas gemitus, quum litora feruere late
 Prospiceres arce ex summa, totumque videres 410
 Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor!
 Inprobe amor, quid non mortalia pectora cogis!
 Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando
 Cogitur; et supplex animos submittere amori:
 Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat. 415

408 *Quis tibi nunc* Burmanni emendationi debere videtur, secundum poeticæ orationis usum. Heinſius ediderat: *tunc*; et vulgo libri habent: *tunc* vel *tum*, vel *dum*. D. Heinſii editio habebat: *Quae tibi*. 410 *Aspiceres* Parrhaf. et pro *ex* a pr. m. Medic. *vastumque* v. Wall. 411 *vastis clamoribus* Wall. 412 *corpora* Wall. a m. pr. 414 *antum* multi passim ap. Pier. et Burm. et al., sed poeticus est pluralis numerus. 415 *Nec quid* Wall. Forte placet interpungere: *ne quid inexpertum (frustra!) moritura, relinquat*, h. e. frustra! cum moritura esset; ut poeta de suo interponat; sed est nimis subtile hoc.

portare non possunt, *Seru.* *moras* exquisite pro tardos, morantes, et statim *opere* pro *iis*, quae opus faciunt, formicis. Locum etiam Plinius in animo habuit lib. XI, 31. l. 36.

408. Oratoria apostrophe quam vim h. l. habeat, facile intelligitur. *litora feruere* (quod inf. 416 *properari*) doctius quam, Troianos in littore; sic et v. 411 *misceri aequor* pro clamores misceri in aequore.

412. Color ex Apollon. IV, 446, quando Medea Absyr-

tum iugulat. *ire in lacrimas*, quod vulgari ratione procedere, descendere, ad lacrimas. 414. *animos* non male pro *iras* accipiunt nonnulli apud Seru. Potest et altos, superbos, spiritus declarare. 415. Seruius ita accipit, ut *frustra* ex poetae iudicio dictum sit: ut omnia experiatur; sed frustra! Scilicet turbabat illa vox, cum quaereretur de verborum ordine. Alii iungunt: *frustra moritura*, sc. si quicquam intentatum reliquisset. Qui mala patitur, quae opera et studio suo

Anna, vides toto properari litore; circum
 Vndique conuenere; vocat iam carbasus auras;
 Puppibus et laeti nautae inposuere coronas.
 Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
 Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen
 vnum 420
 Exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
 Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;

416 *litore; circum Vndique conuenere* utique distinguendum cum Marklando ad Stat. II Silu. 5, 13 idque recepi pro: *pr. litore circum: Vndique c.* De interpunctione codices frustra consulas. *litore cursu* Parrhaf. 418 *posuere* Wall. Idem versus sup. I Georg. 304. 419 *tantum potui* aliquot ap. Burm. *spectare d.* emendabat Stephan. de Latin. Lipsii p. 469, quod Burmannus Secundus ad Anthol. p. 721 extr. probare videtur. Sed v. Not. 421 *Nam solam* Doruill. *f. iam* Goth. pr. 422 *arcanas—mentes* Parrhaf.

auertere poterat, subit ea nullo cum fructu, frustra: quia iis carere potuerat. Saltem melior locus τῶν *frustra* in structura exputari nequit.

416 — 440. Commentum poetae est ingeniosum, et, quod Aristoteles diceret (de poetica c. 24) πρὸς τὸν τοῦ ποιήματος ὄγκον faciens, quod Annae sororis ad Aeneam allegatae opera vitur Dido; tanto enim grauior esse debet dolor, quo magis omnia expertus fueris, etiam iis, quae indigna essent, tentatis.

417. *conuenere* v. sup. 289. *vocat auras* velum v. sup. ad

TOM. II

v. 223. *coronas* ex more in re laeta et h. l. in discessu optato, ut alias ex victo hoste, vel saluo reditu, vel festo die, et in re sacra. Quod non agnoscere voluisse videntur veteres Grammatici, qui versus reprehendebant, forte tamquam ex Georg. I, 304 repetitum. Apud Seruium: *Probus sane sic adnotauit: si hunc versum omitteret, melius fecisset.*

419. *si potui*; quod ad vulgarem modum diceret: *si debui*. Quandoquidem dolor hic mihi ab initio expectandus, metuendus, erat (nam

H h h h

Sola viri mollis aditus, et tempora noras.
 I, soror, atque hostem supplex adfare superbum:
 Non ego cum Danaïs Troianam excindere gen-
 tem 425

Aulide iuraui, classemue ad Pergama misi;
 Nec patris Anchisae cinerem Manisue reuelli:

423 *ut t. Witt.* 425 *excidere* aliquot ap. Heins. et Burm.,
 perpetua variatione. *ascindere, incendere, excingere* aberrant
 alii. 426 *classemue* e codd. edidit Heins. Vulgo *que. classimue*
 Sprot. et h. l. v. ad III, 5. 427 *reuulsi* obl. Vatic. apud Pierium;
 sed damnat hanc formam Seruius. *cinerem* Heins. cum melioribus;
 vulgo *cineres*.

praeuidere hunc Aeneae dis-
 cessum poteram ac debebam,
 quippe qui in Italiam tende-
 ret; itaque pectus puto satis
 me esse firmaturam ad eum
 perferendum. Quae praeui-
 dere aliquis potuerat, tam-
 quam quae, rebus ita feren-
 tibus, euenire poterant, ea,
 si euenerint, ferenda sunt,
 tamquam humana, h. e. quae,
 natura rerum sic constituta,
 in hominem cadunt.

423. *aditus.* sup. v. 293
Tentaturum aditus, et quae
mollissima fandi Tempora,
quis rebus dexter modus.
Mox hostem grauiter, ex
 affectu; infestum, odiosum
 virum. Male de hoste pro
 hospite dicto cogitant.

425 sqq. Color orationis
 frequens: Quid tantum in

eum commisi, vt me fugiat?
 tamquam poeta, grauissima
 scelera, quae committi pos-
 sint, memorat. v. Cerda h. l.
 et Tibull. I, 2, 79 seq. Cae-
 terum tota oratione, qua ad
 infimas preces delabitur, ni-
 hil magis oratorium. Plera-
 que argutiis infirmauit Ouid.
 Epist. Didus v. 165 sq., dum
 haec exprimit.

425. Cf. Iliad. β, 303 sq.
 Similis locus sup. III, 602.

427. *cinerem Manisue re-*
velli, docte pro laesi, vio-
 laui. Proprie reuelluntur se-
 pulcra; cum his et urna ci-
 neraria; cum cinere violan-
 tur Manes. Mox *dicta* sunt
 preces, vt saepe latius genus
 pro angustiore: vt 457 *vo-*
ces. ventos ferentes passim
 poetae pro secundis. Res

Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
 Quo ruit? extremum hoc miserae det munus
 amanti:

Expectet facilemque fugam, ventosque fe-
 rentis. 430

Non iam coniugium antiquum, quod prodi-
 dit, oro;

Nec pulcro vt Latio careat, regnumque relin-
 quat:

Tempus inane peto, requiem spatiumque furori;
 Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

Extremam hanc oro veniam (miserere foro-
 ris): 435

428 *negat* Medic. a m. pr. et tert. Rottend. Ita legisse debent
 ii, qui apud Seruium iungebant: *reuelli, cur* (vt propterea) *mea*
dicta n. — dimittere alii, ex more. *immittere* Wall. cum glossa.
admittere ad aures alter Hamb. 429 *Quo struit* alter Hamb.
 431 *Non ego c.* Rottend. a m. sec. cf. inf. V, 194. *connubium* tert.
 Rottend. Erf. *quod perdidit* Sprot. et Puget., vt iam apud Ser-
 uium interpretati sunt nonnulli. 432 *aut L.* duo Burm. *regnumue*
 Gud. a m. sec. 433 *furoris* alter Mentel. a m. pr. 434 *dolore*
 Medic. cum maiore fere codd. parte. Male tamen. 435 *ora* ali-
 cubi legi video in vulgg.

nota. v. Burmannum, quem
 mireris, tam inanem operam
 in Harduini somniis refellen-
 dis passim ponere. 431. Non
 iam coniugii, cuius spem et
 opinionem *ab initio* mihi
 ostendebat, fidem vt seruet,
 oro, quandoquidem illam *se-*
fellit iam. Grauiter singula!

433. 434. Petit tempus ad
 leniendam amoris vim pri-

munque impetum frangen-
 dum, donec ille cum tempo-
 re in dolorem subsidat; cf.
 Ouid. l. c. v. 177 sqq.; quod
 facere graues affectus solent;
 et ipsa mora discimus et ad-
 suescimus, aduersa perferre;
 docte dictum est *dolere* cum
 vi aliqua, moderate dolere,
 patienter ferre; vt oppositum
 sit, impatienter ferre.

Quam mihi quum dederis, cumulatam morte remittam.

436 Virorum doctorum in hoc loco interpungendo, interpretando et, etsi nihil sanius esse potest (v. not.), emendando, aestum vide ap. Burm.; nam singula repetere longum et inutile esset. Si ingenio utendum esset, saltem metaphoræ immanendum erat, et *cumulata sorte remittam* erat coniectandum: ut beneficium cum foenore reddituram se spondeat. Proxime accessit in schedis Io. Schraderus, qui cum alia tentat, tum hoc: *Quam mihi si dederit, cumulatam sorte, relinquat*; quod non satis intelligo. Discrepantias codicum primo loco videamus. *mihi tu d.* Zulich. a m. sec. *cum dederit cumulatam morte r.* Medic., quod Heinf. praestare putabat, etsi, sensus qui sit verborum commodus, non subiecit. Eadem lectio in Parrhaf. et Puget. et, *cumulata*, etiam alter Menag. et Moret. tert. In pr. Moret. *cumulatim* cum glossa, *quod mihi cum dederis cumulatam*. Porro *remittam* Heinf. reposuit e melioribus suis et Pierianis; vulgo *relinquam*; sed est prius illud exquisitè pro *referam* dictum. *remissum* Parrhaf. et Puget. Iam olim super huius versus lectione dubitatum fuisse, ex Servio et Pomponio Sab. patet; Lectionem quidem *dederis* Tuccam et Varium probasse, uterque tradit; at Medicei codicis scripturam *dederit* Aproniano deberi, ex Pomponio discitur, cuius tamen verba si recte intelligo, *cumulatam* Apronianus et ipse tenuisse videtur, non *cumulata*; etsi interpretatio ad ipsum refertur: *cumulando morte*. Adscribam Pomponii locum: *extremam hanc veniam, oro, ut impetres ab Aenea, id est beneficium. id est, ut protrahat discessum suum, donec discam dolere. Si concesserit, nunquam ero immemor talis beneficii. Sic legit Apronianus. Tucca et Varius, referente Sergio (Servio), dederis legunt: cum dederis veniam, cumulatam morte remittam (i. relinquam), id est, relinquam acceptum ab eo beneficium, morte cumulando. ita intelligit Apronianus. hanc opinionem Sergius (Servius) damnat; et recte utique, nam interpretatio ista nullum bonum sensum exhibet; non enim morte Didonis quicquam grati ac iucundi in Annam redire poterat; etsi Servius nihil melioris notae afferat. Manet igitur hoc: Tuccam et Varium probasse *dederis* et ad Annam retulisse; quod vnice verum*

436. Quam gratiam, quod gratiam referam. Hoc, ut beneficium, si mihi praestiteris, usque ad mortem grata ero; Haec est sententia nude enuntiata, et ornatus, cumulatissime usque ad mortem

Talibus orabat, talisque miserrima fletus
Fertque refertque soror. Sed nullis ille mouetur
Fletibus, aut voces vllas tractabilis audit;
Fata obstant, placidasque viri deus obsruit
auris. 440

Ac velut, annoso validam quum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor; et alte

propter illa: *miserere sororis*; quae verba tollenda erant, si alterum locum habere debebat, ut *dederit* legeretur, oratione de Aenea instituta; quamquam ne sic quidem aequè commode illa Aeneae, in longinquas terras profecto, per totam vitam gratiam referre velle videretur. Interpunctione prava totius versus sententia erat iugulata: *Quam mihi cum dederis cumulatam, m. r.* Eam itaque, ut dudum monueramus faciendum esse, mutauimus: *Quam mihi c. dederis, cumulatam morte remittam.* v. Not. 438 ipse m. Doruill. 439 *haud v.* Goth. pr. *nullas* Goth. tert. *illas* Menag. pr. *vllas voces* Parrhaf. 440 *obruit* Goth. sec. et subiicit versum inficetum: *Ne sint ammotae neque sistant gaudia mente* (f. menti). 441 *veluti* nonnulli et hic. cf. ad v. 402. *annoso validam* Heinf. cum melioribus, etiam Pierianis; vulgo *annosam valido*; et *cum corpore* Exc. Burm., vulgari lapsu. Ne in robore haereas, cum *quercus* addita sit: *quercum robore validam*, tenendum, robur esse de trunco accipiendum. 442 *huc* et *illuc* Sprot. 443 *et altae* Medic. cum praestantiore quoque, etiam fragm. Vatic. et Pier. parum referre, ait Burm.; recte utique, quoad sensum; sed altera prosaica forma est, altera, quis dubitet?

tem. Ita, puto, interpunctio post *dederis* facta, res *fertque. placidas*, translatis expedita. v. Var. Lect. to epitheto a viro. 441—437—439. Peruicacia, aut, 446. Comparationem hanc si mauis, constantia Aeneae ex Iliad. π, 765 sqq. adumbratam esse, iam Macrob. verba nuda non sufficerent, volebat, ut et locum sup. lib. comparatione declaratur. *fletus*, II, 416 sqq.; vix tamen tenuissimas lineas ibi reperias; ad Aeneam plus vice simplici. ut vana plane opera in compa-

Consternunt terram concusso stipite frondes;
Ipsa haeret scopulis; et, quantum vertice ad
auras 445

Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas.
Mens inmotā manet; lacrimae voluntur inanes.

Tum vero infelix fatis exterrita Dido 450

poetica. Igitur, qui textum nouat, *altas* reponet. (Miror itaque a Brunckio V. C. id non factum esse). 444 *terras* Goth. pr. cum ed. Hortensii; quod praefeream, si idonea auctoritas esset; est enim magis poeticum et maius aliquid sonat. *percusso* Hamb. pr. *vertice* Menag. pr. *frondes* sec. Rottend. 446 Duplex lectio et hic, ut Georg. II, 292, ubi idem versus: Aesculus — *quae quantum vertice ad auras Aetherias, tantum radice ad Tartara tendit. radice*, quam codicum sectam fragm. Vatic. ducit, et *radicem* Mediceus cum multis aliis Heinl. et Pier. *radicem in t. tendit* oblong. Pier. cum Puget. et Exc. Burm. 448 *persensit* multi Pier. et Heinl. ac Burm. cum binis Goth., alii *praesentit*. v. sup. v. 297. 450 Cum Wall. Mox *fatis exercita Dido* emendabat Marklandus in Epist. Crit. p. 117. *Fatis* aliquem *exerceri* eleganter dici non neges; sic V, 725 *nato Iliacis exercito fatis*; et bene aliquis ad-

rationem et Homeri obtrec- 446 vide sup. II Georg. 291, tationem impendatur. Me- sunt Homeri *πίσαι διηνεῖς*. lius possis forte huc referre 448. *curae* sunt animi aestuantis motus; at *lacrimae* rei ipsa et in rerum natura Didonis et Annae. cf. Burm. et in poetis passim est obuia; 450 — 473. Hunc locum at ornatus verborum notabilis inest: *velut cum Alpini Boreae*, ex Alpibus spirantes, potentius quam venti omnino, *certant eruere — quercum validam annofo robore*, h. e. trunco. *it stridor* pro fit. De vv. 445.

facile inter felicissimos et elaboratissimos referendum esse arbitror. Praefagia illa et ostenta, superstitio ad animos graui moerore percussos tam accommodata, egregie hic commemorantur, temperanter tamen ac pudenter,

Mortem orat; taedet coeli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, turicremis quum dona inponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem. 455

versis casibus vexatus et exercitus vitae capiat taedia tot mala per-
pessae, ut apud Tibullum est, III, 2, 7. Enimvero nec tam diutina
mala experta erat Dido, et *exterrita* imaginem rei affert multo
aptiorem ad faciendam mirationem et *ἐκπληξιν*. Dicuntur scilicet et
illi *exterriti*, qui consternati subito metu vel quouis casu mente
deiecti et alienati insaniunt, vel qui, dum insaniunt, monstris ac
furiis terrentur. Proprie de armentis vidimus Georg. III, 149, adde
ibid. v. 434 et not. ad e. l. De Medea furente Valer. Fl. VIII, 450
fugit ardentis exterrita tauros, quos videre sibi videbatur. Etiam
proxime ad praesentem Virgil. locum inf. XII, 660 *Amata — dextra
Occidit ipsa sua lucemque exterrita fugit*. Ita etiam *malis atto-
nita mens, malis percussa*, passim dicitur. 451 *connexa* Franc.
452 *lumenque* tert. Rottend., quod et ipsum de *coelo* ac *die* tan-
demque de *vita* dici solet. 454 *dicto* Gud. a m. pr. v. Burmann.
dictum fragm. Vatic. 455 *vergere* Zulich. a m. pr.

cum alias poetae in iis luxu- 453 — 455. Inter sacrifi-
riari soleant; multo magis candum vidit vinum, in ig-
somnia v. 465 — 468, quae nem libatum, in sanguinem
ex recondita hominum graui verti; at quam ornate singula,
aerumna afflictorum observa- etiam propriis verbis! *obsce-
tione sunt depromta. Nil di- num* de re mali ominis et
vinus illis: *semperque re- alibi notatum: Georg. I, 470.
linqui Sola sibi, semper* etc. Aen. III, 241. *turicremas*
Inter aduersae fortunae be-
neficia referre forte possis et
hoc, quod talium rerum ac
talium in poetis locorum sen-
sum et dulciorem habeas et
altiore.

450. 451. *fatis exterrita*,
consternata et mente deiecta
malis suis: quae doctius fa-

ta dixit, quippe iam certa.
conf. inf. 464. v. Var. Lect.
orat exquisitius quam optat,
desiderat. *coeli conuexa*, ut
sup. Ecl. IV, 50. Primus Ci-
cero in Arateis v. 314 vsum
hunc inuexisse videtur; mox
placuit Virgilio, Ouidio et
aliis.

Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
 Praeterea fuit in tectis de marmore templum
 Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
 Velleribus niueis et festis fronde reuinctum:
 Hinc exaudiri voces et verba vocantis 460
 Visa viri, nox quum terras obscura teneret;
 Solaque culminibus ferali carmine bubo
 Saepe queri, et longas in fletum ducere voces.

456 *non ipsa* Wall. *ipse* Franc. *affata* Ven. *fata* Moret.
 pr. a m. pr. *sorori est* fragm. Vatic. aliquot Pier. et Doruill.,
 quod et ipse h. l. desiderem, aure iudice. 458 *misero quod*
 fragm. Vatic. a m. pr. *multo quod* pr. Hamb., solenni variatione.
 v. Burm. ad Ouid. II Am. 15, 14. 459 *niueis vel nigris* pr.
 Hamb. cf. Burm. 460 *gemitus et verba* Seru. ad XII Aen. 638,
 sed *voices et verba* vsus fert. Illustrat Burm. ad h. l. 462 *Sera-*
que Nonius in *bubo*; quod epitheton alias in simili re occurrit.
feralia carmina Gud. a m. pr. 463 *fundere voces* Goth. alter.

aras iam Lucretius dixit II,
 743.

456. Ad maiorem horro-
 rem faciendum egregie hic
 versus comparatus. Nunc de-
 mum de Didonis salute de-
 speres. Nam ita humana na-
 tura fert, ut in extrema ruens
 animus, et iam deliberata
 morte defixus, silentio per-
 tinaciter omnia intra se pre-
 mat. Vidit iam Trappius, si
 bene memini.

457 — 461. Hunc locum
 ante oculos habere debuit
 Popius in plenissima affec-
 tus summi epistola Eloisae
 v. 307 sqq. *Templum*, intel-

lige sacellum Sichaei Manibus
 dicatum, forte cum eius sig-
 no, ut Ovidius expressit Ep.
 VII, 99. saltem fuit moni-
 mentum sepulcrum, quod re-
 ligionem habuit. Simile Elif-
 sae templum memorat Silius
 I, 81 sqq. *antiqui*, prioris.
 v. Seru. et Burm. *Velleri-*
bus niueis, infulis ac vittis
 laneis, quae etiam in monu-
 mentis passim marmore ex-
 sculpta occurrunt (vid. Pas-
 ser. Paralip. Dempst. p. 126).

fronde, fertis. Illustrat Cerda.
 462. 3. Plinius X, 12 f. 16.
Bubo funebris, et maxime
abominatus, publicis prae-

Multaque praeterea vatum praedicta piorum
 Terribili monitu horificant. Agit ipse furem 465
 In somnis ferus Aeneas; semperque relinqui
 Sola sibi, semper longam incommitata videtur
 Ire viam, et Tyrios deserta quaerere terra.
 Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
 Et solem geminum, et duplicis se ostendere
 Thebas; 470

464 *piorum* e Medic. aliisque suis et Pier. praetulit Heins. et
 Aproniani illam lectionem esse, testatur Pompon. Sab. Alteram codd.
 familiam, qui *priorum* habent, ducit fragm. Vatic. Equidem non
 perpetuum aliquod et ornans h. l. epitheton requirem, sed *prio-*
rum; misera regina in animum reuocabat prisca vaticinia, de re-
 rum suarum ac vitae decursu iam olim accepta, quae nunc quidem
 exitum suum habere videbat. 467 *longam sola i.* pr. Hamburg.
 468 *Tyriam — Tyrias — desertas q. terras*, aberrationes librari.
 ap. Heins. et Burm. *Teucros* coni. Io. Schraderus in schedis; in-
 geniose. Nam et hoc poterat per somnum obici. 469 *demens*
veluti lectum ex Pier. patet. Apud Pompon. Sab. nota est: „*Vr-*
banus legit anguina serpentum.“ Sectatus est Grammaticus anti-
 quam formam, *anguen* pro anguis, et legerat: *Eumenidum —*
videt anguina. 470 *Per solem* pr. Moret. *se* abest ab edd.
 Ald. Iunt. et deest Goth. tert.

cipue auspiciis, deserta in-
colit; nec tantum desolata,
sed dira etiam et inaccessa;
noctis monstrum; nec can-
tu aliquo vocalis, sed ge-
mitu. Ex hoc loco illustra
 poetam. *Bubo sola* sc. auis,
 ut Seruius.

465. De arte poetae in
 somnio hoc commemorando
 cf. sup. ad v. 450. Nihil ad
 sensum verius; solent enim,
 si graui aerumna ad insaniam

TOM. II

vsque aestuat animus, obici
 eiusmodi somnia: ut per hor-
 rendas solitudines, per de-
 serta palatia aut per porticus
 immensas, sine fine errare no-
 bis videamur. Vrsinus compa-
 rat Ennii versus apud Cicer.
 de Diu. I, 20 *Excita cum*
tremulis etc., qui utique in-
 spiciendi sunt, de simili Iliac
 somnio.

469. 470. Ex Euripide
 ductum Bacch. v. 916 sqq.

liii

Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes:

471 *Agamemnoneis* Wall. *Furiis agitatus* aliquot codd. ap. Pier., quod ex interpretatione profectum et ex lib. III, 331 repetitum facile intelligas. cf. Burmann. Sec. ad Anthol. Lat. p. 170. Nobilissima in h. l. est emendatio Marklandi ad Statium et in Ep. Crit. p. 127 proposita et ornata: *Poenis agitatus*, id est, a Furiis. Amplectar eam, certe tamquam elegantiolem lectionem, et ipse, si declaratum videro, omnium librorum lectionem habere aliquid, quod poeta indignum sit: *Aut veluti in scena Orestes furit a Furiis exagitatus: cum* etc. Nam *scenis agitatus* iungere, et omnibus *tragoediis notus* accipere quid tandem cogit? Vera ratio est: *velut in scena Orestes furit* (quod ex antecedent. eliciendum), *quum fugit agitatus m.* Nouum hoc fateor, quod ad fabulam tragicam in scena exhibitam prouocat. Quod displicet, forte hoc est, quod in narratione ex prisco aeuo interponitur aliquid moris serioris, quodque adeo mens ab illa illecebra, qua tenebatur, cum Aeneae et Didonis fatis ipsa quasi praesens interesset, reuocatur nunc subito, vt delusam se sentiat. Nec tamen haec in ipsa narratione, sed in *comparatione* interpolita sunt. Quidni autem poeta hoc vel ad variandam rerum faciem ausit, qui toties comparationes in hunc modum instituit, vt ex vita communi et vsu hominum aliquid repetat et hac formula vtatur: *vt saepe videmus* etc. Nec hoc adeo idem plane cum eo, quod toties oratores habent: *quemadmodum ille in scena, in fabula* etc. Cic. pro Rosc. Amer. c. 67 *Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepenumero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari et perterreret Furiarum taedis ardentibus.* cf. Aeschin. in Timarch. sub f., vnde haec adumbrata. Adde Cic. de Legg. I, 14.

loco sublimi et terroris pleno, vbi contemtor Bacchi Pentheus in vefaniam actus *καὶ μὴν ὄρῳ μοι δύο μὲν ἡλῆες δοκῶ, Δισσὰς δὲ Θήβας, καὶ πόλιν ἐπτάστομον.* Seruius ad h. v. *Pentheus autem, secundum tragoediam Pacuuii etiam ipse furuit.* Et Pompon. Sab. *apud Pacuuium inducitur Pentheus furens, qui videt duos So-*

les et duas Thebas. Pacuuii quidem fabula tali argumento ac nomine alias nota non est, sed *L. Attii Bacchas* memoratas videas, ex Graeco haud dubie illas conuersas. Virgillum exscripsit Seneca Agam. 728 seqq. *agmina E.* dixit vt poeta, agmen Eumenidum.

471 — 473. Orestes Agamemnonis f. Clytaemnestrae

Armatam facibus matrem et serpentibus atris

Quum fugit, vltricesque sedent in limine Dirae.

Ergo, vbi concepit Furias euicta dolore,
Decreuitque mori, tempus secum ipsa modum-
que

475

Scilicet orator excitat locum e tragoedia; at poeta scenico apparatu ac theatri spectaculo ad comparisonem vtitur. Equidem nihil definire videri volo, sed tantum dubitare, an Virgilius oratoriam formam retinere maluerit? id quod in multis, inprimis posterioribus Aeneidis libris, fecisse eum saepe declarabimus; tum alterum est, rectene hoc fecerit? Valerii Fl. locum VII, 147 sqq. ex Euripide, non ex nostro, esse expressum manifestum est. *agitatur* Rottend. alter. Donatum in his consulere non licet; est enim in lib. IV lacuna in eius Commentariis. 473 *Cum videt* Parrhaf. *Confugit* Hamb. pr. et Rottend. alter. *tum f. Erf. diuae* Gud. a m. pr., quod non displicebat Heinso.

matris Furiis agitatus, dum matrem faces sibi et serpentes intentantem fugiens tecto profilit, in foribus tecti Furias sibi occurrere, seque ad eo vndique terroribus mentis, parricidii in matrem commissi consciae, exagitari videt. Tragoediam poetae ante oculos fuisse per se patet, et bene Seruius: *A Pacuui* (puto in *Duloreste*) *Orestes inducitur, Pyladis admonitu, propter vitandas Furias, ingressus* (Delphis id factum intellige) *Apollinis templum; vnde cum vellet exire, inuadebatur a Furiis. Hinc ergo est:* Sedent in limine Dirae. Pacuuius

igitur (quod et Ennius in Eumenidibus fecit. v. Columna ad Enn. Fragm. p. 251) Aeschyli Eumenides, quodammodo saltem, expresserat. Nam aliter rem ornauit, dum Orestem furem exhibet, Euripides in Orest. v. 255 sqq. Iphig. in Taur. 283 et al., aliter post istas Racinius sub fin. Andromachae. Caetera sic expedienda: *aut velut in scena Orestes furit a Furiis exagitatus, cum fugit m.* etc. cf. Var. Lect.

474 — 477. Exquisita cum arte etiam hoc ex indole ac more hominum, qui extrema animo agitant, vt consilium suum dissimulent. *euicta*, vt

Exigit, et, maestam dictis adgressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:
Inueni, germana, viam (gratare sorori),

476 ac m. Medic. *fictis aggressa* Gud. a m. pr. et Menag. pr. pro var. lect. cum Exc. Burm. d. *affata* alter Menag. et pr. Hamb. a m. sec. 477 et *spem* Parrhaf. *fronte serena* coni. Heinl. Sed v. notam.

poeta, pro simplici *victa* dixit. *exigit* bene pro constituit, quod sit re exacta ac deliberata, *spem fronte serenat*, exquisitius quam frontem serenat, et explicat, spe noua ac meliore concepta vel ostensa; hoc transfertur ad ipsam spem, quae serenior et laetior affulgere potest; adeoque Dido spem serenat, serenior ac laetior ostendit vultu. Vt *spem vultu simulat*, lib. I, 209. Propius ad vulgarem modum Silius: *tristia fronte serenat* XI, 569. *spem fronte serenans* ex Virgilio sumit Nemesian. Ecl. IV, 17.

478 sqq. Simulat Dido, se parare sacrum magicum, quo aut Aeneas iterum amoris illigetur, aut ipsa amore soluitur. Est adeo sacrum, quale in Ecloga VIII vidimus. In toto hoc commento tam operose adornando et instruendo haec respexisse videri debet Dido, ut, sacrificio ar-

cano parando, quo arbitris remotis sola operaretur, ad mortem sibi inferendam opportunitatem, silentium et solitudinem, haberet. Sed et illud furorem misere amantis arguit, quod vestes Aeneae et torum coniugalem secum comburi vult (inf. 495 sq.), quodque Aeneae gladio in se iugulando vitur. Quae a v. 504 sqq. — 521 narrantur, ad praeparandum et auspican- dum sacrum pertinere puta. Namque ipsum sacrum non nisi a v. 630 sqq. peragitur; trahebat ac differebat illud sacrum suamque mortem regina, quamdiu Aeneas praesens erat. Tenenda haec, ut de summa et libri et narrationis consuet. Quod sacerdotem arcani sacri ab Hesperidum hortis aduocat, mirum videri potest, nisi forte Apollonii Medea, ad cuius amorem Didonis amor in Aeneam accommodatus est a poeta, etiam hunc hortum cum dra-

Quae mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.
Oceani finem iuxta, solemque cadentem, 480
Ultimus Aethiopum locus est, vbi maxumus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum:

479 *reddet* — *soluet* oblongus Vatic. Pierii; *reddat* — *soluet* Longob. eiusdem. *soluit* Wall. a m. pr. *reddet* et *absoluet* alter Menag. et Witt. *vel quae me soluat* Franc. et Goth. tert. Sed vulgatam etiam Donatus et Lutatius agnoscunt. v. Burm. 482 *actum* volebat Vossius; at v. Burmann. h. l. et vid. notam.

eone sacrisque magicis lib. IV, 109 sqq. accurate descriptis in poetae ingenio seuit et instruxit. Certe v. 484 — 486 a Medae exemplo petiti sunt, Apollon. III, 530 sqq. Enimvero tenendum praeterea est hoc, extremam illam Africae h. e. occidentalem plagam antiquissimorum poetarum fabulis esse celebratam; nec modo Solis, Noctis, Mortis, Inferorum, Tartari, Elysiorum confinia aut sedes in Oceano constitui solitas, verum in continente quoque Atlantis, Gorgonum et Hesperidum fabulas: de his actum erat inprimis in carminibus de Perseo, Hercule, Argonautis. v. Notas ad Apollod. pag. 296 sq. add. pag. 386 sq. 406 sq. 423 sq. Accommodatissima igitur poetae consilio et hic fuit illa terra fabulis celebrata, inprimis in

narratione, quae ad Africam spectaret.

480 — 484. Comparant Homericum ἐπ' Ὀκεανὸν μετ' αὐμόμονας Αἰθιοπῆας, Iliad. α, 423, nec tamen id nisi ad hoc vnum valet, quod extremum Africae littus *Aethiopiam* nominat, et h. l. quidem occidentale, quae proprie Mauretania est. De Atlante sup. v. 247. v. ad I, 741, et Not. ad Apollod. p. 681 et alibi. 482. *torquet* ornatus quam coelum sustinet; motu simul coeli diurno expressio; praeunte Ennio ap. Macroh. VI, 1 *Qui coelum versat stelleis fulgentibus aptum.* cf. Columna ad Ennii fragm. p. 45. *aptum stelleis*, exquisite; vulgari loquendi modo stellae coelo aptae, h. e. affixae sunt; tum et ipsum coelum adfixum et ap-

Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quae dabat, et sacros seruabat in arbore ra-
mos, 485

483 Hic Montalb. et ed. Ven. Mox *Massylae*, *Massilio*, *Massiliæ*, *Massaliae*, *Massillae*, *Massile* aberrant librarii ap. Burm. et Pier. 485 in *sacros* alter Menag. *sacra f. in arbore* tert. Rottend. a m. pr. Requires forte *dat* et *seruat*; sed retulit poeta ad *monstrata est*, quae *dabat*, pro altero *daret*. Nam consequentem temporum poeta negligit, ut monitum ad I, 706.

tum, alligatum stellis, h. e. alio loco lib. V pr. et XIX, distinctum. Quod vero ex 4 f. 22, apud Lixum, Mauretania excitata animum tamen 483. *Massylae gentis* facit, eamque *Hesperidum hortis* praeficit custodem, ne in eo poeta licenter in minus noti situs populis versatus dicendus sit, ita potius videtur accipiendum, ut *Massylam* animum solito more poeta omnino pro Libyca dixerit, certo nomine pro indefinito posito. *Massylam Euantem* ex nostro petiit Silius I, 101. *Hesperidum* autem *hortos* communi poetarum opinione intra Cyrenaicae fines positos in Mauretanium ad Atlantis montis radices remouit, quandoquidem antiquiores diuerse de eorum situ tradiderant, Hesiodus quidem *πέρην κλυτὴ Ὀκεανοῖο* eos collocauerat Theog. 215. Alii aliter, v. ap. Plin. VI, 31 f. 36, qui

alio loco lib. V pr. et XIX, 4 f. 22, apud Lixum, Mauretaniae ea in Atlantici maris ora vrbs est, Hesperidum hortos collocat; ad *montem Atlantem* etiam Hygin. f. XXX f., vbi v. Intpp. imprimis Salmas. in Solin. pag. 264 sqq. et nuper actum de his ad Apollod. II, 5, 11 Not. p. 406 sqq. 485. *sacros in arbore ramos*, sc. cum pomis aureis ramos, quos Veneri sacros fuisse Seruius narrat; alii Terrae munus poma aurea tradiderant; v. Not. ad Apollod. p. 410. 411. Certe violari eos nefas erat. Narrat autem poeta, si non ipsas Hesperidas deas, hortos tamen earum, quos *templum* appellat, tamquam locum iis sacrum, illo adhuc tempore superfuisse, iisque praefuisse sacerdotem feminam. cf. Exc. IV ad h. l.

Spargens humida mella soporiferumque papauer.
Haec se carminibus promittit soluere mentis,
Quas velit; ast aliis duras inmittere curas;

486 Waddel. iam Burm. laudatus coni. *arcens*. Aut *spargens* accipiebat amouens ex horto, ne draco gustaret et in soporem incideret. Ita ille cum aliis de interpretatione laborabat, et ipse Burmannus. Io. Schraderus in schedis, vbi multa tentauerat, verum damnat et eiicit; at v. Notam. *soporiferumue* multi ap. Burm. 488 *Quis* Goth. alter, an ut sit pro *Quibus*? Cuningh. coni. *innectere*, cum praecedat *soluere*. Temere. Quidni enim poeta variet orationem!

486. Sic inf. VI, 420 Sibylla Cerbero *Melle soporatam et medicatis frugibus offam* Obiicit: verum ibi ad soporem inmittendum. Nunc tantum pro offa ac cibo offertur *μάζα*, placenta mellita, aut, si proprie dicta accipimus, mel liquidum cum papauere. Mella aut placentas mellitas serpentibus sacris apponi, haud mirum; nam si in templis seruare serpentes sacros placuerat, necesse erat iis cibum praebere. Neque quicquam amplius in eo ritu quaeram; neque tum, si ipsa Dea Salus simili more serpentem e patera pascit. „*Incongrue*, iam Seruius monuit, „*videtur positum, ut soporifera species* (papauer) „*peruigili detur Draconi*.“ Multa ad defendendum poetam et ibi et passim alibi afferunt Intpp. v. Cerda. Ex-

cidisse hoc poetae, ut credam facile adducor; quippe qui non meminisset offas papauere aliisue soporiferis succis conditas draconibus apud veteres obiici tum, cum somno illi opprimendi sunt. Nec tamen adeo absurdum, cum melle antiquitas in quotidiano victu vteretur, et papaver certe posterior Graecia in deliciis haberet, cibum serpenti, lautiozem et dulciorrem, inde paratum dici, ut pascatur ille offis mellitis papauere mixtis; ut *soporiferum* tantum ornet. *spargens*, miscens, *Seru.*; h. e. obiiciens, praebens, apponens. Nihil amplius; nisi quod ut poeta docte loqui maluit.

487 — 491. Sollennia haec de artibus magicis ad fastidium repetita a poetis. Vid. ad Ecl. VII, 69. Similem locum v. in Tibullo I, 2, 59.

Sistere aquam fluuiis, et vertere sidera retro;
Nocturnosque ciet Manis; mugire videbis 490
Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam adcingier artis.

489 *conuertere sidera* alter Hamburg. 490 *mouet manes* multi ap. Pier. et Burm. ex glossmate. *vetet* Exc. Burm. a m. pr. *mouit* cum altera lectione, a correctrice manu Fragm. Vatic. 493 *accingere* alter Hamb.

60 et 43 sqq. *curas* et hic de amore. *solvere* animos, proprium hac in re, vt *desigere*. Referuntur enim in re magica ea, quae ad amorem spectant, ad notionem illigandi et soluendi; vti omnino in superstitionibus astrologis, reliquisque diuinationum generibus, pleraeque praestigiae allegorici tropicique generis sunt. *vertere sidera retro*, cursum astrorum mutare, errantium imprimis, vid. Seru. Tum illa euocat Manes sacris noctu ex more factis. *videbis*, vulgo videas; vt sup. v. 401 *Migrantes cernas*. Inuertit poeta orationem, cum sequi deberet: illa motus terrae facit et filuas in alium locum transfert.

492. 493. Sui aeni rationem in hoc habet poeta, quod Dido excusationem quaerit,

dum magicis artibus vtitur. Bene Seruius: „cum multa sacra susciperent Romani, *magica* semper damnarunt.“ Quaeri tamen potest, quibusnam legibus id factum sit? Forte iam ipsis XII Tabb., e quibus memoratur: *qui fruges excantast*; et: *Qui malum carmen incantast*: Plinius XXVIII, 2, l. 4 poena parricidii proposita (v. LL., tab. VIII). Fuere postea quaestiones veneficii e lege: referebantur ad illud quoque incantationes: sed *mala* tantum *carmina*: quandoquidem et *bona* haberi credebantur. Inter principes alii fuere leniores, alii seueriores. Media etiam est constitutio Constantini M. de artibus magicis: sed grauissima Imp. Constantii a. C. 357 et Valentiniani. v. Cod. Theod. tit. de Maleficiis et ibi Go-

Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, et arma viri, thalamo quae fixa reliquit 495
Inpius, exuiasque omnis, lectumque iugalem,
Quo perii, superinponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monumenta iubet monstratque sacerdos.

494 *Tunc* — locuit Carilius laudat. *Tu, Germana* Doruill. 495 *in thalamo* Leid. 496 *que* abest ab aliquot Pier. et binis Burm. *exuiisque* Sprot. 497 *superimpones* Franc. *superimponant* Fragm. Vatic. Medic. a m. pr. cum aliis Pier. *superimponere* alii Pier. *nefanda* ed. Ven. 498 *momenta* Ven. *monimenta* plerique. *iuuat* magnus codd. numerus ap. Pier. et Heinl., quibus adde fragm. Vatic.; itaque Burmannus recepit. Alii, nec minus multi, *iubet*, quae Aproniana lectio esse videtur; nam in Mediceo in litura scriptum videas; quamquam ex pronuntiatione *iubat* orta esse videri potest. Dignitatem tamen maiorem habet *iubet monstratque*. Vtrumque de diis et vatibus solenne. Itaque equidem cum Pierio *iubet* retinere malim; si poeta quidem ita scripsisse videri potest, vt scribere debuit. Nec Bruncium id facere audentem hac editione deferere volui.

thofr. (lib. IX, t. 16, 3. 5 et 11). A Didonis tempore ac more ista cura ac cautio aliena. Nec Homerum, si ea attigisset, ea excusatione vsurum fuisse credere licet.

494 — 498. *secreta*, secreto. Hoc iam notum esse debet. *tecto interiore*, Romanus implutium diceret; *sub auras*, sub diuo. conf. Burm. Penetralia haec domus Didonis in templum Elifae mutauit Silius I, 81 sqq., vbi plura ex h. l. adumbrata. 495. *arma relictæ* idem Bur-

Tom. II

mann. de ense pro munere ab Aenea Didoni dato accipere iubet: non male. v. 507. *ensem relictum* et 647. *ensem quaesitum*, acceptum, memorat. *exuias* vid. inf. 648. 651. Scilicet in sacris magicis amoris extinguendi causa abolentur ea, quae perfidi amantis contactu se commendare poterant; vt contra in reuocando amore sub limine ea condi vidimus Ecl. VIII, 91. *quo perii* cum dilectu posita vox, et cum pudore.

Kkkk

Haec effata flet; pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis praetexere funera sacris 500
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut grauiora timet, quam morte Sychaei.
Ergo iussa parat.

At regina, pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, taedis atque ilice secta, 505

499 *inficit ora* nonnulli ap. Pierium, ex Horat. Epod. 7 putat Burm. 500 *Nec tamen* Zulich. *Haec* Hugon. *praetexere* Medic. a m. pr. *munera* alter Menag. 502 *Concipere* Vir doctus (fuit is I. Iortin; v. *Tracts* Tom. II, p. 473) coni. ap. Burm., nec male; etsi eo carere possumus. *haud* vel *haut* aliquot ap. Pier. et Burm. et Goth. alter. *Sychaei* edd. sup., etiam Burm. cf. ad I, 343. 503 *iussa implet* vnus Guelph. *facit* alter in Exc. Sax. 505 *tactis* atque Goth. sec.

499. Ex intima arte et humanae mentis recessibus huius versus sententia deprompta. *Pallor* ex conscientia cogitatae mortis. *Seru.*

500—503. Annae omnino fidem et beneuolentiam maiorem tribuit, quam ingenii sagacitatem. Itaque et haec recte. *nouis praetexere funera sacris*, exquisitior ratio quam communis: *noua sacra*, insolitam religionem ac sacrificium, praetexere *funeribus*, funeri, h. e. morti obtendere, sacrum per simulationem instruere, eoque consilium mortis occultare. cf. sup. 172; nec illa mente concipit, Didonem in animo

habere tam insanum mortis sibi consciscendae consilium. cf. Burm.

504—508. Exsoluere se amore vult Dido sacris magicis: in quibus, vt modo dixi, illud inprimis factu opus erat, vt flamma abolerentur priscae consuetudinis monumenta. ad sacrum spectant arae; ambiguum est, quo loco pyra habenda sit. Ex consilio, quod dissimulat, et ex euentu, fuit rogos Didonis; quatenus tamen nunc sacrum magicum paratur, aut simpliciter lignorum strues est ad abolendas amatoris exuias, aut arae genus, cui pro victimis caelis imponun-

Intenditque locum fertis, et fronde coronat
Funerea; super, exuias, ensenque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.

507 *funesta* labens memoria citat Lutat. ad Stat. IV Theb. 460.

tur istae exuias. In sacris magicis scrobs feri solitus erat, quo lignorum strues cumulabatur. vide v. c. Orphei Argonaut. 948. 968 sqq. et primo loco Odyss. λ, 25. βόθρον ὄρουσα. In eandem foueam victimarum caesarum sanguis demittebatur. Erat enim illa pro ara, ἐσχάρα. conf. Statium Theb. IV, 451. 455 sqq., qui ex parte hunc locum ante oculos habuit. Scrobis h. l. nulla fit mentio, exstruitur tamen lignorum strue rogos, qui pro ara esse videtur; etsi mox verus rogos futurus, in quo Dido comburenda erat. Nunc illi rogo, illi *pyrae*, pro victimis cremandis, imponuntur vestes et omnes reliquiae e pristina consuetudine amatoris, cuius amore Dido liberari cupit, cum ipsa effigie Aeneae. At eriguntur arae circa pyram, ad quas illa sacrum factura erat victimis v. 635 sqq. 506. *intendit locum*, pyram, *fertis*, exquiritus et hoc quam vulgare, *intendit ferta per locum*, quod sup. II, 236 occurrebatur: *vincula collo intendunt*. Quam non inutile sit, talia monere, discas, si Burmanni notam compares. Nolim autem ex h. l. probare, rogos fertis ornari solitos fuisse. Nam h. l. pyra, tamquam ara, corollis cingitur. Sup. Ecl. VIII, 64. *molli cinge haec altaria vitta. fronde funerea*, cupresso, inquit Seruius, aut potius arborum frondes intellige, quarum in sacris magicis vsus erat. Nam de funere poeta tantum ex euentu rem interpretatur. *Pyrae* imponit Dido ea, quae contactum corporis Aeneae senserant, vestimenta, tum ensen, et torum coniugalem, (inf. 648. *notum cubile*) et in hoc *effigiem*, puta ceream, quae in talibus sacris igne liquefacta efficere debebat, aut vt ipse amator simili modo amore liqueceret ac contabesceret: vt Ecl. VIII, 80. aut vt perfidiam misera morte lueret: Quemadmodum effluuias corporis vestimentis inhaerentes ad phyltrum pa-

Stant arae circum, et crinis effusa sacerdos
Ter centum tonat ore deos, Erebumque, Chaos-
que, 510
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.
Sparferat et latices simulatos fontis Auerni;
Falcibus et messae ad Lunam quaeruntur aenis

509 *crinis passa* pr. Hamb. e glossa. 510 *Ter centum*, di-
visum, ut sit *ter tonat centum deos*, scribunt alii codd. et edd. ap.
Burm. *sonat* Hamb. pr. Praeferas facile vulgatum in utroque loco.
Sunt trecenti dii. 511 *quo* abest a tribus Burm. *ter virginis*
sec. Rottend., male. 513 *F. ad lunam et messe* Franc. *aheneis*
scribunt codd. ap. Pier., male; nam et altera forma usitata: *aenus*.

randum adhibebantur; At h.
l. ad amorem extinguendum.

509—511. *sacerdos* (Mas-
syla illa sup. v. 483). *tonat*,
inuocat (*vocat* Silius I, 94,
vbi hunc locum transtulit)
deos inferos, longo ordine
eorum nomina recitans, qui
in his sacris (exemplum in
ipsa Medea v. in Ovid. Met.
VII, 192 sqq.) mos erat, om-
ninoque in hymnis veterum
et formulis sacris. Etiam hoc
ex more, quod eiusdem nu-
minis plura nomina recitan-
tur, ad vires et potestates
numinis diuersas declarandas,
ut eadem *Hecate triceps*
τρισκεφάλος in Orph. Ar-
gon, 974 (vbi facile apparet
leg. *τρισκεφάλος*) etiam *Dia-*
na est *τρίπλοσπες* *triplex*,
triformis, *τρίμορφος*. conf.

Cerda et Vrsin. Pro *Diana*
virgo tria ara habens doc-
tius posuit alterum poeta.
Quod autem Maura anus no-
mina deorum graeca pronun-
tiat, id, communi Romano-
rum more apud poetas et hi-
stóricos receptum, qui aut
barbarorum religiones suis
nominibus interpretantur, aut
barbaris suas religiones tri-
buere solent, vitio verti poe-
tae nequit. (Minus bene Bur-
mannus rem expedire vide-
tur.)

512—516. Effunditur, in
rogum an in aras, aqua, quae
e Styge petita esse videri de-
bebat. *simulatos*, proprie
h. l. cf. III, 302. 349, quos
fingeat *auernales* (ut Horat.
Epod. V, 26) et ex locis in-
feris petitos esse. Supersti-

Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni;
Quaeritur et nascentis equi de fronte reuollus, 515
Et matri praereptus, amor.
Ipsa, mola manibusque piis, altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta,

516 *praeruptus* aliquot libri ap. Burm. cum Schol. Lucani et
Grammatico, auctore Medae in Anthol. Lat. p. 180, vbi v. Burm.
Sec. *praeceptus* vel *perruptus* Hugen. Sed damnat eam lectio-
nem, ratio et Plinii locus in nota laudatus. 517 *mola* Medic.,
sed expuncta littera, et Montalb. *salibusque piis* coni. in schedis
Io. Schrader. 518 *et veste r.* aliquot Pier. Goth. pr. cum Hugen.
cf. Burm.

tiones magicas diserte enar-
rare nihil attinet; vide vel
Cerdam. Inerat iis lusus ali-
quis a similitudine rerum, ple-
rumque allegorice, petitus:
ut in ligando aut soluendo
amore. Aeris proprius in ro-
magica usus. *Aeneam sal-*
tem ab Sophocle habere Vir-
gilium, volebat Macrobius V, 19,
quem vide. *pubentes herbae*.
vid. Georg. III, 126, in Var.
lect. *χρυσόσσω*, h. e. lanugi-
nosae, *nigri cum lacte vene-*
ni, int. succos venenatos her-
barum vel seminum. *et na-*
scantis equi de fronte reuol-
lus amor: Hippomanes. No-
ta res, v. Aristot. VI H. Anim.
22. VIII, 24. Aelian. XIV H.
Anim. 18, et plura ap. Cer-
dam, et sup. nota ad Georg.
III, 280. Sed ad illustran-
dum poetam Plinii locus suf-

ficat VIII, 42 f. 66. *Et sane*
equis amoris innascei vene-
ficium, hippomanes appel-
latum, in fronte, caricae
magnitudine, colore nigro:
quod statim edito partu de-
vorat feta, aut partum ad
uetera non admittit. Si quis
praereptum habeat, olfac-
tu in rabiem id genus agi-
tur. Vides poetae verba: *et*
matri praereptus amor, h.
e. quod amorem conciliat,
philtrum, caruncula, quae
in philtrum adhiberi potest,
praereptum, antequam equa
feta deuorauerit.

517—521. *mola manibus-*
que piis, Seruius: „farre et
sale — *et manibus puris*.“
Sane *pius* commune ac per-
petuum epitheton in sacris;
inf. 637 *pia vitta*; sequen-
tia docent esse manus pie

Testiatur moritura deos, et conscia fati
Sidera; tum, si quod non aequo foedere aman-
tis 520

Curae numen habet iustumque memorque, pre-
catur.

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, silvaeque et laeua quierant
Aequora: quum medio voluuntur sidera lapsu,
Quum tacet omnis ager, pecudes, pictaeque vo-
lucres, 525

520 *si quid* Leid. vn. a m. pr. et duo Goth., male. 521 *fanc-*
tumque m. Parrhaf. 522 *placitum* alter Hamb. *placidam* — *quie-*
tem alter Menag. *placidam c. membra quietem* ap. Seru. ad I
Aen. 388. cf. ibid. 69t. 523 *quierunt* tres ap. Burm.

precantis, mola salsa in ignem. *aether*, quae se morti immi-
coniecta, ad coelum subla- nentem adspicerent; non au-
tas. *Vnum exuta pedem*, tem respectu fatorum per si-
vinclis, vnum pedem habens. dus natale constitutum. *tum*
nudum, ad religionem per- *numen precatur, si quod*
tinere debuit. Inter plura, *habet curae amantes non*
quae Intpp. afferunt, vnus *aequo foedere* h. e. eorum,
Artemidori locus huc facit qui mutuo amore non aman-
lib. IV, 67. Sed occurrit ea- tur. Erunt in his imprimis
dem res in signis veterum; Iuno, Diana, Venus, habenda.
et in Etruscis simile quid Verbo: omnia eo spec-
obseruare memini Passerium tant, vt ipsa amore soluantur.
Paralip. Dempst. p. 102. cf. 522—528. Suauissima noc-
eund. *ad Vasa Etrusca* Tom. tis descriptio, quae ipsam re-
I, p. 67. *veste recincta*, so- rum quietem spirare videtur;
luta zona; nota res. cf. Ovi- hoc tamen imprimis laudan-
dii locum ex Virgilio expref- da, quod, cum saepe in ea et
sum Met. VII, 179 sq. 182 sqq. alii poetae laborauerint, huic
conscia fati Sidera obtesta- imprimis loco illa conuenien-
tur, vt sup. 167. *consciis* tissima est, vt post illos in su-

Quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis
Rura tenent, somno positae sub nocte silenti.

Lenibant curas, et corda oblita laborum.

526 *dumos* Montalb., vnde Heinl. *dumo*, Goth. sec. *dumi*; vtumque vitium scribentis. 527 *Rura tacent* Sprot. 528 De-
ficit versus in Medic. aliisque praestantioribus exemplaribus; vt vul-
gares taceam. Etiam Erf.; et sane melius eo caret sententia. Pen-
dent enim superiora a verbis *Quum tacet ager*, et *quum tacent*
pecudes volucresque — *sopitae*. Conflatus videri potest versus ex
lib. IX, 224. 225. Adnotauit quoque Pompon. Sab., hunc versum
non legi ab Aproniano. Est autem ex eius recensione lectio Codicis
Medicei. Quam diuersis simus omnes sensibus ac iudiciis, et quam
alienum ab his studiis, quae quanta quanta sunt in probabilitate versan-
tur, sit, ex edicto et cum supercilio aliquid pronuntiare, vel hic locus
docere potest, in quo nobis quidem in oculos incurrere videbatur,
versum hunc iugulare sententiam, structuram euertere, et nervos
orationis praecidere. At Brunckius, qui tam proclui studio ad re-
scindendos versus fertur, miratur Heinlio addititium eum videri
potuisse: „Est profecto, pergit, tam a Virgilii manu, quam quouis
alius e laudatissimis. Absque eo manca et mutila videretur pulcer-
rima haec noctis descriptio, quae sic in participium *positae* desine-
ret, sine verbo finito, et suspensio sensu.“ Sed tota nota digna est
quae inlucitur.

periore loco prodigiorum et dicii tantum et elocutionis in
sacri magici terrores nunc exprimendo Apollonio Rho-
dium III, 743 sqq. *Νύξ μὲν*
ἔπειτ' etc. cf. et IV, 1058 sqq., quem iam ante Virgilium con-
trae Didonis summus mox a verterat Varro Atacinus; cu-
v. 529 amoris aestus animi- ius versus v. apud Senecam
que cruciatus tanto magis Controuers. XVI extr. Vix
percellant. Iam Ios. Warto- me teneo, quin loca adscri-
nus hoc obseruauit; et hoc bam; sed breuitati studen-
monere voluit Seruius ad v. dum est. Similem, aliter ta-
522: *Protenditur ista de-* men adornatam noctis de-
scriptio ad exaggerationem scriptionem videbimus lib.
vigiliarum Didonis. Nec ta- VIII, 26. Similia etiam non-
men hac in re inueni la- nulla sunt in Theocr. Id. 2,
dem habet Virgilius, sed iu- 58 sq., sed in re prorsus di-

At non infelix animi Phoenissa, neque umquam
Solvitur in somnos, oculisue aut pectore noc-
tem 550

Adcipit: ingeminant curae; rursusque resurgens
Saeuit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
En, quid ago? rursusne procos irrisa priores

529 *Phoenissa*, vel Doruill. 530 *ve* abest a Ven. *que* duo
Burm. 532 *magno curarum* qu. Moret. ex lib. VIII, 19, at v.
inf. 564. 533 *voluptat* Doruill. etiam alibi. 534 *Heu quid*
agam Donatus videtur agnoscere ad Terent. v. Heinl. et Burmann.
quid ego Oudart. *agam* Seruius cum codicum parte et edd. Iunt.
aliisque.

versa. Noctis silentia miram
suauitatem habent: *silvae et*
aequora quierant, cessante
sub noctem vento. Non ali-
ter. cf. Trapp. *seffa corpora*,
docte, homines, nisi om-
nino animantia malis. *medio*
voluntur sidera lapsu, cur-
su per mediam coeli partem;
ad rudes hominum sensus.
medium cursum tenent, be-
ne Seru. vid. Excurs. ad II, 9.
positae, compositae, quie-
scentes, sopitae.

529 sqq. Eadem antithesis
ex Iliad. β, pr. x, pr. ω, 677
notata a viris doctis, et hinc
passim ab aliis alia. cf. etiam
Theocr. 2, 38. *At non* scil.
carpit soporem, *ἀντρέϊ*. *Sol-*
vitur in f. exquisite pro solui
somno, quiete. *noctem* pro

quiete noctis ac somno dixit.
531. *Ingeminant curae*, ut-
pote in noctis solitudine.

533 sqq. cf. Eurip. Medea
502 sqq. *insistit* mente et co-
gitatione, ut sit: ita apud se
cogitat; scilicet, quid nunc
sibi agendum sit. Oratorie
pathos in his Didonis verbis
tractatum, facile nostrum
quisque per se intelligit. Con-
fer, si vis, Scalig. in Poetic.
et Cerd. ad h. l. *irrisa*, ut
irridear; epitheton ab effec-
tu rei ex more poetarum. cf.
Ernesti ad Callim. in Del. 117.
procos et Nomadum v. sup.
v. 36. 37. *ultima Teucrum*
Iussa, explicant, suprema;
minus bene, puto; nam io-
iunum hoc; saepe *ultima*
sunt, quae infima sunt; ut in

Experiar? Nomadumque petam connubia sup-
plex, 535

Quos ego sim toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classis, atque vltima Teucrum
Iussa, sequar? quiane auxilio iuuat ante leuatos,
Aut bene apud memores veteris fiat gratia facti?
Quis me autem, fac velle, sinet? ratibusue su-
perbis 540

535 *Nomadum* v. sup. ad 320. *sequar* c. Doruill. et plerique
libri Pier. 536 *sim* Heinl. post Pier. ex melioribus et meliori lo-
quendi ratione (si modo poeta eam sequi voluit: cf. ad 485. I, 706):
Est enim pro, *cum ego sim*. Vulgo *sum*. 537 *iterum* cl. sec.
Rottend. et ego cl. pr. Hamb. 538 *auxilium iuuat* coni. Heu-
manni, quam refellit Burm. ad h. l. *exilio* aliquot ap. Pier.
539 *Aut bene* nonnulli Heinl. et Burm. cum Goth. tert. Vulgo:
Et bene. Est hoc inter sexcenta a Burmanno mutata, ubi nil refere-
bat, hocne an altero modo legeretur. Malim utique intacta ea esse
relicta. Nunc tamen ea iterum mutare velle, multo magis importu-
num esset et nouas turbas inferret. at Sprot. et Doruill., hoc non
male. *sit gratia* Menag. pr., vnde *sit* fecerat Heinsius. 540 *sinat*
alter Hamb. ex Exc. Burm. a m. pr. *ratibusue* Goth. pr. et sic Medic.
cum plerisque Heinl. et Burm. *ratibusue* Parrhaf., quod Brunck. re-
cepit, tamquam vnice verum; equidem et *ne* ferri posse video, et *ne*
accommodatum esse; potest enim sententia versus et hoc et illo
modo pronuntiari. *superbus* ed. Ven., non male. Sed alterum
magis poeticum.

illo Horatii: *non vltima laus* rentur. Bene Pompon. Sab.
est; ergo nunc *ultima iussa*, „puta quod loquatur ad mi-
sunt, infimi generis homini- „serationem, quasi quod, si
bus dari solita; ut altero lo- „nauiget cum Troianis, sit
co Seruius, deterrima; ac- „futura serua.“ 538. *quasi*
commodatissimo epitheto ad *vero hoc iuuat*, et quicquam
indignationem et odium, qua- eo profecerim, quod ipsis an-
si expectandum sibi sit, ut te auxilio fuerim, sc. e nau-
infimo loco habeatur, utque fragio eos excipiendo. *sinet*
sibi tamquam caloni alicui sc. me sequi classem; in sqq.
indignissima quaeque impe- 540—543 verborum dilec-

Inuisam' adcipiet? nescis heu, perdita, necdum
Laomedontaeae sentis periuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouantis?
An, Tyriis omniue manu stipata meorum,
Inferar? et, quos Sidonia vix vrbe reuelli, 545
Rursus agam pelago, et ventis dare vela iubebo?
Quin morere, vt merita es; ferroque auerte do-
lorem.

Tu, lacrimis euicta meis, tu prima furem
His, germana, malis oneras, atque obuiis hosti.

541 *Inuisam* post Pierium Heinf. reuocauit e melioribus codd. et ratione idonea. Vulgo *Irrisam*, quod praecesserat v. 534. Vtrumque etiam Seruius agnoscit. 542 *Laum.* vel *Laomedontaeae*, *Laomedontiadae* aberratio Codd. *gentis p. sentis* Doruill. 543 *Quid cum* Doruill. *comitabar* tert. Rottend. *comitata* pr. Hamb. *euntes* nonnulli Pier., sed *ouantes* est ornatius haud dubie. cf. sup. v. 418. 545 *Inferar* post Pier. e Codd. praetulit Heinf., recte sane, tamquam quod exquisitius dictum esset. cf. inf. X, 576. I, 439. Vulgo *Insequar*. Seruius vtrumque laudat. *Inferor* pr. Hamb. *vix S. ab vrbe* Parrhaf. *reuulsi* Wall. 546 *in ventis* Sprot. *videbo* duo Burm. cum Goth. sec. ex more aberrantes. 547 *abrumpe d.* pro diu. lect. tert. Rottend., quod sane vltatius, idemque potentius; sed alterum a vulgari remotius. 548 Diuer- sam hic Urbani Grammatici interpunctionem narrat Seruius et ex eo Pompon. Sab., quae talis fuisse videtur, vt *Tu lacrimis euicta meis* sc. es, sententiam finiret. 549 *obuiis* Reg.

tum obserua. Troianos quasi cessum parasse. 545. *Infe-
perfidia et periurio infames a
Laomedonte denominat, cu-
ius periuria in Neptunum et
Apollinem, mox in Hercu-
lem, nota sunt. Locus class.
Iliad. Q, 442 sqq. 543. *ouan-
tes*, laetantes; inuidiose et
hoc. Vidimus sup. 294. 295.
Troianos laetos imperio dis-*

cessum parasse. 545. *Infe-
rar*, sequar? v. Var. Lect.
quos paullo ante a Tyro ex-
citauit, iterum nauibus con-
scensis, maritimis cursibus ex-
rare faciam? sc. vt cum Tro-
ianis in Italia confidant. 548.
549. Quod ipsam sororem
amantissimam accusat, sum-
mum affectum arguit, quo

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam 550
Degere, more ferae, talis nec tangere curas!
Non seruata fides, cineri promissa Sychaeo!
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

550 *expertam* aliquot Pier. et Burm., sollenni errore. 551 *ferre* in multis; sensum probabilem inde elicere studet Burmannus; Idem coni. *more meo*. Waddel. apud eund. *more fero*; sed omnia frustra. v. Not. Agnoscit ac tuetur lectionem librorum Quinctil. IX, 2, 64. Hoc illud est, quod toties in re critica bilem mouet, cum magno conatu multa mouent viri docti, vt sub finem subiiciendum sit: *sed sana vulgata*. Si tuo ipsius iudicio sana erat, cur ope- rose tentabas? *ferae* Aproniani lectionem esse obseruat Pompon. Sab. *non tales* alter Mentel. 552 *Non cineri s. fides* Seru. sup. ad v. 52. *Sichaei* Medic. (hoc est, quod Pompon. Sab. habet: *Sic legit Apronianus*) cum aliis Pier. Heinf. et vno Burm. Sed *Sychaeo* est pro *Sychaeio*, noto more poetarum, primitiuum pro deducto: vt *Romula tellus*; et apud Tragicos Graecos infinita. Sic *laticem Lyaeum* I, 686 vidimus; sic *Lenaeum honorem* sup. v. 207. De scriptura *Sychaeo* v. sup. ad I, 343. 553 *fundebat* pr. Hamb. pro var. lect., at recte *rumpebat* vt sup. II, 129, h. e. emittebat; proprie cum vi et impetu. Post hunc versum in Vratisl. legebatur: *Thuraque magnorum longe dat iussa deorum. Huic*

etiam in carissimos iniurii ef- aliis consuetudine ac confor-
se solemus: tu, o soror, per- tio natura. Seruius ad Lyn-
mota lacrimis meis (v. sup. ces referebat, et ex Plinii H.
v. 30), tu prima me in haec N. locum laudabat: *Lyncas
mala impulisti et Aeneae ob- post amissas coniuges aliis
iecisti, homini in meum exi- non iungi*. Quinctil. I. c.
tium facto. 551. *more fe- IX, 2, 64 de matrimonio iu-
rae*, at quam paruum hoc, sto acceperat, a quo alienae
vt saltem ferino more seclu- sunt ferae. *nec tangere*, at-
sam a iucunda societatis con- tingere, sentire, *tales curas*,
iunctione, solam et hominum dolores animi! 552: *Non
adeoque et virorum commer- seruata* est, non seruare li-
cia fugientem, viuere licuif- cuit fidem etc. *cineri Sy-
set! Nihil amplius in senten- chaeo* h. e. *Sychaeio*; vt
tiam est assumendum, quam *Dardana arma*. vid. Var.
abhorrens ab humaniore cum Lect.

Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis. 555
Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
Et crinis flavos, et membra decora iuventae:
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos? 560

se forma vultu v. Idem versus insertus est Goth. sec., sed post v. 557 rursusque ita visa monere est: Duraque m. 554 Aeneas iam c. in p. c. e. Wall. 556 Hinc Ven. 557 iussa m. Franc. ex more librariorum. est deest binis Burm. et Goth. tert. a m. pr. It Gud., vt solent veteriores codd. 558 Mercurii tert. Mentel. a m. pr. que post colorem abest a tribus Burm. 559 iuventa nonnulli Pieriani, Medic. cum duobus aliis Heinl. Adde fragm. Vatic. Sane membra decora iuventa communioformam habent. 560 potis est sub c. Oudart. casu sub alter Hamb.

554 sqq. Non tam Homeri imitatione, apud quem, rhapsodorum forte studio, bis a Ioue Mercurius mandata accipit, vt Calypso Vlysssem dimittere iuberetur; nec ea de causa, vt inuitum discedere Aeneam significaret, de nouo Mercurii nuntium induxisse videtur poeta, quam vt ex propiore hac causa et noua hac Numinis monitione, ipse discessus aliquam dignitatem momentumque ac diuersitatem a vulgari quoque discessu haberet. Vulgaris narratio ita instituenda fuisset: Et iam Aeneae classis satis erat instructa, vt vento secundo sub noctem exorto

illa littore solueret. At quam tenue hoc! Sin vero metus a Carthaginiensium incurfu erat memorandus, Mercurii monitu multo magis res egebat apud poetam.

556 — 559. Comparant Iliad. β, 20 sqq. 57 sq. Odyss. β, 268. Iliad. ψ, 69 sq., sed primo loco erat commemorandum Odyss. κ, 277 seq. Ad 558 cf. inf. IX, 650. colorem oris, qualis est pulchrae iuuentae ex palaestrae sole et puluere. Mercurium e pulcerrimis diis esse, nota res, imprimis ex operibus veterum.

560 — 569. hoc sub casu, exquisite pro periculo ac

Nec, quae te circum stent deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat aestu.
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestis? 565

Iam mare turbari trabibus, saeuasque videbis
Conlucere faces, iam feruere litora flammis:

561 quae te circum stent Heinl. e Medic. aliisque post Pierianos. Adde fragm. Vatic. At vulgg. quae circumstant vel stent te. cf. ad 536. A multis abest te, cernas Leid. a m. pr. 563 deos tert. Mentel. a m. pr. in pectora alter Menag. sub pectore Pieriani aliquot. 564 Lectio haec Medicea aliorumque est codd. elegantior haud dubie illa et poetae frequentata, cf. v. 532, quam altera, quam alii codd. ap. Heinl. et Burm. (cuius Menag. alt. suscitabat habet) cum vno Pier. et fragm. Vatic. variosque irarum concitat aestus. Forte ipse poeta meliorem lectionem alteri adscripserat. 565 Num tres Burm. in praeceps fragm. Vatic. a m. pr. 567 litora feruere Doruill.

discrimine. ducere somnos, gam, quo tenditis? Nec Burm. vult esse h. l. producere per totam noctem. Sed in tanto periculo omnino dormire Aeneam, insolens et mirum erat. deinde videtur otiosum esse; sed lubenter eo vititur poeta ad morem τῆς εἴτης in argumentatione vel consequutione, vt inferatur aliquid; et cum haec ita sint, in tanto casu, εἴτα, deinde, tu non cernis pericula, quibus circumdatus es? εἴτ' ἐν αἰσθήσει; Sic v. c. XII, 889 Quae nunc deinde mora est? IX, 781 quo deinde fu-

multum aliena haec sunt a vulgari vsu pro porro, aut pro in posterum, ab hoc inde tempore. v. c. inf. V, 14. te circumstant, iam Hom. περὶ γὰρ καὶ πάντοθεν ἔσση, Odyss. ε, 270. Zephyros simpliciter pro ventis dicit; vt solet in ventorum nominibus parum accurate versari Virgilius. Haerebat hic Holdsworthus. 564. Certa mori, vide v. 475. 566, 567. Ornati versus! turbari trabibus, impleri nauibus sc. Carthaginiens. cf. inf. 592 sq.;

Si te his adtigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. Varium et mutabile semper
Femina. Sic fatus nocti se immiscuit atrae. 570

Tum vero Aeneas, subitis exterritus vmbris,
Conripit e somno corpus, sociosque fatigat:
Praecipites vigilate, viri, et confidite transiris;
Solute vela citi. Deus, aethere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere funis, 575

569 *Heia* in fragm. Vatic. et in multis. *Ergo age* Pier. aliquot
codd. *ac mut.* Wall. 570 *fatis* Gud. a m. pr. *iam misce.* fragm.
Vatic. a m. pr. *noctique imm.* Wall. *se miscuit* Leid. et Goth.
tert. 571 *subitus* alter Menag. 572 *a somno* duo Burm.
e somnis Leid. *e strato* aliquot Pier. et sup. III, 176. *socios cor-*
pusque Wall. 573 *Praecipitans*, v. v. emendabat Io. Schrader.
in schedis. Offendebat scilicet *praecipites* cum *vigilate* iunctum,
quod poeticus sermo in festinatione bene fert. *Praeuigilate viri,*
moneo sec. Rottend. ludibrium, puto, librarii. et deest alteri Hamb.,
non male. 574 *iussus* Oudart. pro Var. Lect. 575 *F. iubet*
Venet. Mox *que* abest a duobus Burm.

male Cerda *turbari* tempe-
state. 568. *Si te his.* Com-
parant Iliad. σ, 268. 269.
569. *Varium et m. h. l.* tan-
tum eo pertinet, quod in
muliebri animo summus amor
in summam saeuitiam et im-
manitatem verti potest, vt
adeo Aeneae de salute cogi-
tandum sit. 570. *nocti se i.*
a. euauit. sup. v. 278. *tali*
Cyllenius ore loquutus Mor-
talis visus medio sermone
reliquit.

571—575. *subitis vmbris,*
potest forte accipi pro ima-

gine, viso. Melius tamen in
poeta pro caligine subito ex-
orta abeunte deo, qui, vt
mos est, in multa luce ap-
paruerat: vt sup. v. 358.
deum manifesto in lumine
vidi. Fulsit ab inuita nu-
men procul, ait Valer. Fl.
VI, 480. At nunc ille 570
nocti se immiscuerat *atrae.*
Corripit e somno corpus,
Lucretiana oratio, lib. III,
164, h. e. leuat, mouet. *so-*
ciosque fatigat, hortatibus
h. l., vt omnino de saepius
tentato motu dicitur poetis.

Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte deo-
rum,

Quisquis es, imperioque iterum paremus ouantes.
Adsis o, placidusque iuues, et sidera coelo
Dextra feras. Dixit; vaginaque eripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro. 580
Idem omnis simul ardor habet; rapiuntque, ru-
untque;

Litora deseruere; latet sub classibus aequor;
Adnixa torquent spumas, et caerula verrunt.

576 *instimulat* aliquot Heinliani; quod numerosius videri potest;
sed v. Heinl. et Burm. 577 *imperioque tuo* Parrhaf. cum pleris-
que Pierianis. 578 *Adsis en* Ven. *Assis* Menag. alt. cum codd.
Pierii, quem vide. *coeli* Doruill. 579 *Inquit,* v. Parrhaf. *libe-*
rat ensem pr. Hamb. v. ad Ouid. VI Met. 551 et al. 582 *Litora*
Mentel. pr. *sub clausibus* Reg. 583 *Annexi et vertunt* Goth.
sec., vulgari lapsu.

cf. ad I, 280. VIII, 94. *funes,*
retinacula, v. 580. cf. III,
639. 640. 667.

576. 577. Iam Seruius se-
cundum Ennium dixit: *Re-*
spondit Iuno Saturnia sanc-
ta dearum, δῖα Ἰεδωv. In
quisquis es argutatur Seruius
et cum ipso alii. Atqui *for-*
ma dei — Mercurio simi-
lis supra erat; ipsum Mercu-
rium esse, nihil erat, quod
Aeneam certum redderet.
578. *sidera dextra,* proprie
quorum exortu venti secun-
di flant ac prospera nauiga-
tio sit.

580. Vid. Odyss. η, 127.
cf. Cerda. 581—583. Vt in
toto loco, ita inprimis in his
versibus, vel verborum dilec-
tu, vel asyndetis, vel ipsis
verborum temporibus ipso-
que numero festinatio expri-
mitur, vt facile obserues.
latet sub classibus aequor.
Bona rei imago, qua et alii
poetae passim vtuntur. Lo-
ca apud Cerdam. Adspec-
tui subducitur mare per na-
ves aequatis proris proce-
dentes. *spumas,* mare spu-
mans, *et caerula verrunt,*
remis.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 585
Regina, e speculis vt primum albescere lucem
Vidit, et aequatis classem procedere velis,
Litoraue et vacuos sensit sine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percussa decorum,
Flauentisque abscissa comas, Pro Iuppiter! ibit 590

585 *spargebant* Sprot. 586 *et sp.* sec. Rottend. *tum primum* Ven. *cum pr.* aliquot codd. ap. Burm. et Goth. tert. *primam* Gud. a m. pr. et Mentel., eleganter, iudice Heinſio. De quo nemo dubitet. At Maro non minus frequentat *vt primum* pro *cum primum* Aen. I, 306. *Vt primum lux alma data est.* et sic multis locis: quorſum ergo contempta codicum fide mutabimus! 587 *producere* sec. Moreti, solita varietate. 590 *abscissa* multi praestantiores. v. Heinſ., qui recipere debebat, si sibi conſtare volebat, et cf. II Georg. 23. *flauentis abscissa* Reg. *fl. que comas abscissa* Wall. *adscissa* aliquot ap. Pier. *pro I.* inquit Montalb.

584. 585. Homerici verſus Iliad. λ, 1. ω, 695 et alibi, verbis fere Lucretii lib. II, 143. Caeterum locum hunc de Didonis nouissimis fatis variare voluit Silius VIII, 84 ſqq., quae comparet, qui Virgilianum *πρότερος* adcuratius cognoscere vult.

586—588. Seruius: „et bene hanc primum inducit vidisse crepusculum, quae, quasi amatrix, tota vigilaue- rat nocte.“ cf. Ecl. VIII, 17-20. Forte ante oculos fuit Apollon. Rh. III, 818 ſqq.—*e speculis*, ex edita aedium parte. — *vt primum albe- scere lucem vidit.* Credi-

tur ex antiquo poeta Ennio adumbratum esse: *Vt pri- mum tenebris abiectis in- albebat dies.* Vrlin. ac Cer- da h. l. Columna ad Enn. p. 65 e princ. libri VII. Apu- lei Metam. *aequatis velis*, aequalibus ordinibus; sed de- clarauit hoc a velis non obli- quo vento, sed aequaliter plenis, leni ac secundo ven- to a tergo impellente. cf. inf. V, 844 et 232. Homer *ἄνεκ ἐστῶν* comparantur: quae ta- men alio modo aequales di- cuntur.

590—594. Magna est le- gentis expectatio, quae, de- sperata iam salute omnique

Hic, ait, et nostris inluserit aduena regnis!
Non arma expedient, totaque ex vrbe sequentur,
Deripientque rates alii naualibus? Ite,
Ferte citi flammās, date vela, inpellite remos. —
Quid loquor? aut vbi sum? Quae mentem insa-
nia mutat? — 595
Infelix Dido! nunc te facta in pia tangunt?

591 *Hinc*, ait Menag. Hamb. pr. Erf. *l. a. terris* Leid. vn. 592 *Nunc a.* Montalb. *Nonne* Zulich. *expediam* ed. Ven. 593 *Deripientque* Witt. Voss. alt. et Donat. de Schemat. Sed vsus et ratio poliulat *Deripientque*, vti iam Heinſ. emendabat, quem miror hoc non reposuisse, id quod nunc fecimus: expreſſerat iam Brunck. cf. sup. I, 211. Porro codd. distinguunt post *rates*, male. 594 *F. c. ferrum* Gud. pro diu. lect. *date tela* Medic. cum aliis plerisque Heinſ. duobus ex Goth. Erf. Variant quoque Grammatici. v. Heinſ., qui recte nil mouit. *impendite remos* Leid. 595 *lo- quar* Leid. vn. *vbi sunt* Zulich., non inueniſte, iudice Burm. Ni- hil tamen ad vulgatam: *vbi sum?* Mox *quae m. i. versat* tres ap. Burm., non male; ex glossa tamen. 596 *nunc te* Heinſ. tue- tur e Medic. aliisque cum Pier. alii *num te*; etiam Grammatici ap. Heinſ. *nam* Clidonius. *tam te f.* Reg. et Parrhaſ. Porro *facta i.* e Medic. aliisque praestantioribus recepit: Vulgo *fata*. cf. Not., quod bene poterat exponi: *fata impia*, fatum crudele, iniquum,

melioſe spe sublata, futura *pedient*—alii *deripient*, ra- pit miserae reginae oratio. Et *pedient*, rapide educent. pathos verbis inest summum; 596. 597. Variis modis, vt furit, minatur, se accusat, plerumque fit in ſententiis imprecatur. *abscissa* simpl. acutis, haec accipi poſſunt et euulsa, h. e. euellens. *illu- vario cum affectu, siue fa- serit* post *ibit.* vt I Georg. *ta* siue *facta* legas; quoniam 157 *Falce premeſ*—*voca-* haec et Aeneae et Didonis *veris.* cf. Burm. *noſtris reg-* esse poſſunt, et quia *Tum nis*, mihi, tamquam reginae. *deciuit* ſuppleri poteſt vel: Illuſit autem diſceſſu tuto et facere haec ſc. quae v. 592— impune facto poſt tantas in 594 memorauerat, vel: *fac-* me iniurias. *arma*, instru- *ta impia tangere te.* *Tan-* gunt porro, καὶ διανέμει σκ, *Tom. II* Mm m m

Tum decuit, quum sceptras dabas: — En dextra
fidesque!

Quem secum patrios aiunt portare Penatis!
Quem subiisse humeris confectum aetate paren-
tem! —

Non potui abreptum diuellere corpus, et vn-
dis 600

Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro

infaustum. Nunc fato tuo moueris? debebas tum moueri, adeoque de illo sollicita esse et de eo, quod futurum esset, cogitare, tum cum Aeneam in regni societatem admitteres. Variant etiam Grammatici ap. Heins. item Gothani. 597 *Tunc* Gud. cum al. Heins. *Tunc licuit* Parrhaf., sed in eo interpolationes plurimas obserues. 598 *Qui* hoc et seq. v. pro *quem* olim fuit lectum, teste Seruio. *portasse* Medic. et Doruill. 600 *arreptum*, *areptum*, *abruptum*, *deuellere*, librorum ludibria. *auulsum* apud Donat. in Terent. Andr. IV, 3, 3, memoriae lapsu. *corpus diuellere* Menag. pr.

cum ea, quae attingunt, vr-
gent, adsunt, tum, quae ani-
mum mouent, percellunt vel
concitant, metu, terrore, odio,
quocunque alio vehemente
affectu. Ex pluribus hanc ra-
tionem probem: Exhorruer-
at illa modo ac damnauerat
v. 595 atrocitatem consilii;
silet, et mox: quasi vero nunc
demum nefas ac scelus ex-
horrescendum mihi sit! tum
debebam exhorrescere, cum,
defuncti mariti memoria ani-
mo expulsa, in thalami ac
regni societatem perfidum
hospitem recipiebam. Sic v.
214 ac *dominum Aenean in*

regna recepit; adde Ouid.
Epist. VII, 12. 90. Ad sen-
tentiam comparare licet Me-
deae conditionem ap. Apol-
lon. IV, 1080 sqq.

597—599. Vt sup. 307.
*Nec te noster amor, nec te
data dextera quondam —
tenet. En dextra fidesque*
sc. eius, *quem*, h. e. ita
fidem seruat is, *quem aiunt
portare* (pro *portasse*) *secum
Penates*. Non male Vrsinus
laudat Iliad. β, 341. *Ἐν πυρὶ
δὴ βουλὰί τε γενναῖοι μὴδεά
τ' ἀνδρῶν, Σπονδαὶ τ' ἄκρη-
τοι καὶ δεξιὰ, αἷς ἐπέπι-
θεν*.

Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis? —
Verum anceps pugnae fuerat fortuna. — Fuisset;
Quem metui moritura? Faces in castra tulissem,
Inpleissemque foros flammis, natumque patrem-
que 605

Cum genere exstinxem, memet super ipsa de-
dissem. —

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
Tuque harum interpret curarum et conscia Iuno,

602 *patriisque* ed. Iunt. Doruill. et Lutat. apud Burm. *ponere*
Burm. primus recepit, vt scripti fere omnes, etiam duo Goth.
habent, etiam Pierii, praeter vnum eius Mediceum, qui diuersus a
Foggiano est. In hoc vt in vulgg. edd. legebatur *apponere*; duo
ap. Burm. *opponere*, alter Hamb. *imponere*. Sed *ponere*, pro
apponere, frequens poetis. 603 *fuerat pugnae* Menag. pr.
604 *Quem timui* Goth. tert. Heins. coni. in *transstra*. Sed *castra*
plus poeticae audaciae habet. v. Not. 605 *foras, fores, seros*,
aberrationes librorum. 606 *extinctum* pr. Moret. *extinguam*
Lutat. ad Stat. V Theb. 128. *exstinxissem*, quod est interpretis.
Burm. *extinsem* duo Goth. et *memet* quaedam edd. Seruii sup.
ad v. 508. 608 *et* abest a pr. Hamb.

600 — 602. *abreptum di-
vellere corpus*, ornatè, dila-
niare eum. *patriisque epu-
landum ponere mensis?* re-
spicit Thyestae vel Terei coe-
nam.

603 — 606. En affectum,
qui altius adfurgere aut pro-
cedere nequit. Itaque vers.
607 bene ad diras conuertit
se, at quanta cum arte illas
ad religiosum ac sacrum ali-
quem horrorem attempera-
vit! *Quem metui m. prae-*

clare, pro vulgari: quid mi-
hi metuendum fuisset, cum
mori decreuerim! *in castra*,
h. l. classem. III, 519. *Dat
clarum e puppi signum; nos
castra mouemus. foros*, ta-
bulatum, pro ipsis nauibus.
Cum genere, int. Troianos.
dedissem in ignem, cf. furo-
rem Medae apud Apollon.
IV, 392—394.

607 — 612. Solis, tam-
quam dei πανδερνῆς, adeo-
que et iniuriae inspectoris,

Nocturnisque Hecate triuiis vlulata per vrbis,
Et Dirae vltrices, et di morientis Elissae, 610
Adcipite haec, meritumque malis aduertite nu-
men,

609 *per umbras* Leid. vn. pro var. lect. 611 *auertite* multi;
sed alienum a loci sententia. *Accipite haec: animumque malis*
excludite tantis ed. Ven. ab interpolatore.

vt in foederibus (v. Iliad. γ, 277, et inf. XII, 176) ita in diris sollennis mentio. Cerda laudat Sophoclis locum Aiac. 860 sqq. conf. ibid. 839 sq. 850 sqq. Adde Ennii locum ex Medea Euripidea vl. 1251 sqq. conuersum in Fragment. pag. 208. *lustras* de cursu, vt sup. v. 6. Burmanus pro *illustras* accipere malebat; minus poetice. *terrarum opera* vt ἔργα, proprie de cultis locis. *Iuno* (vt sup. v. 59 in sacris mactabat bidentes *Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curae*) γαμήλιος (*pronuba* v. 166), h. l. est *interpres et conscia curarum harum*, huius amoris aut coniugii, adeoque testis periurii et iniuriae. *Interpres* etiam alias, cuius interuentu aliquid efficitur, h. l. nuptiarum, quibus dea praest. 609. *Hecate*, cui noctu sacra celebrantur cum vlulatu, h. e. carmine, precibus, in triuiis; Notus vsus vocis *vlulare*, ὀλίζεν, in sacris. *Hecate vlulata*, vt *bacchata Naxos* sup. II, 125. *Dirae*, h. l. Furiae, vt XII, 845 sq., vbi cf. Notam. *Deos morientis Elissae*, Genios Didonis, mox Manes futuros, intellexeram: cf. XII, 646, et sic fere Seruius primo loco. At Pompon. Sab. *Manes Sichaei vocat*. Nec tamen video, quid vetet, *deos vltiores Elissae* accipere. 611. *Adcipite, aduertite, audite* de eadem re. *numen vestrum*, h. e. vim ac potestatem deorum inferorum vliscendi malos, *aduertite malis*, contra improbos et impios Troianos, *meritum*, quippe qui meruerunt vestrum numen, h. e. poenam, a diis malorum vltoribus infligendam. Exquisitor ratio quam illa, *aduertere vultus, aures, animos*, vt Ouid. VIII Met. 482.

Et nostras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Iouis poscunt; hic terminus haeret:
At bello audacis populi vexatus et armis, 615

613 *I. corpus* Menag. pr. e glossa. et t. Parrhaf. 614 *Et sic* bene Heinl. reposuit, optimis codd. etiam Pierianis auctoribus, etiam Nonio et Macrobio: Vulgo *Et si*. Heinl. coni. *Id si*. In pr. Rottend. pro var. lect. erat: *Et si fata petunt Iouis: hic et t.* 615 *Et bello* Medic. a m. pr.

612 sqq. Eximiam poetae artem in subiungendis diris his, quibus Aeneae fata, post aduentum in Italiam, mox temporum seriorum euentus bellaque inter Poenos et Romanos gesta, ingeniose intexit, vt tanto magis popularium suorum animos aduertet et delectaret, iam alii viderunt. Dirarum vero et imprecationum omnino inventum et vsum a poetis Graecis accepit, in quibus frequens est, vtpote vehementibus affectibus bene inseruiens. Exempla vide ap. Cerdam.

612 — 614. Ante oculos fuere ex Odyss. I, 532 seqq. dirae Polyphemi in Vlyssē: Ἄλλ' εἰ οἱ μοῖρ' ἐστ' etc. Gravitate orationis nota in verbis singulis, vt, *Infandum caput* pro eum, *terris adnare*, pro peruenire ad Italiam. sup. I, 538. *huc pau-*

ci vestris adnavimus oris. hic terminus haeret, est. Seru. „Si hoc est immutabile; quoniam agrorum termini moveri nequeunt.“ Melius sic constitues: et si eo, h. e. in Italiam, fatorum et errorum Aeneae terminum ac finem, peruenire Aeneam fatale est; *haeret*, fixum et destinatum est. Saltem hoc ab agrorum terminis petitur; verbo Lucretiano lib. VI, 65. *finita potestas denique cuique Quanam sit ratione atque alte terminus haerens.*

615 — 621. Reuocata sunt ad has diras ea, quae lib. VII seqq. memorantur, bellum cum Latinis et sociis Rutulis, Aeneae profectio ad Euandrum, auxilii petendi causa, relicto in castris Ascanio, quem interea oppugnat Turnus cum magna Troianorum strage. Reliqua a v. 618 ad mortem Aeneae spectant;

Finibus extorris, complexu auolsus Iuli,
Auxilium inploret, videatque indigna suorum
Funera; nec, quum se sub leges pacis iniquae
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus
arena. 620

Haec precor; hanc vocem extremam cum san-
guine fundo.

Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique haec mittite nostro
Munera. Nullus amor populis, neo foedera sunt.

616 *externis* Hugon. *conspetu auolsus* codd. ap. Nonium
Marcellum. *que* post *complexu* duo Burm. *auolsus* scriptum cum
Medic. et Gud. 617 *que* abest a Mentel. pr. et sic bona codd.
pars ap. Pierium eo caret. 618 *leges sub p.* Hamb. pr. 619 *frue-*
tur Goth. sec. 622 *et* deest Zulich. a m. pr.

namque is quarto, ut pleri-
que tradunt, a foedere cum
Latinis anno, pugna cum
Tyrrhenis facta, in Numicio
flumine periit. conf. sup. I,
261 sq. et Excurs. III ad lib.
XII. *audacis populi*, Ser-
uius: „id est, Rutulorum, si-
cut semper inducuntur.“ Sic
VII, 409. *Audacis Rutuli*
ad muros. *Audax* poetis
est bellicosus, fortis. *Fin-*
ibus extorris, profectus ex
castris in Latio positus. *in-*
digna, miseranda, *suorum*
Funera inprimis Pallantis Lib.
X. *pacis iniquae* v. lib. XII,
823 sqq. cf. Seru. Sed res
in maius aucta. *ante diem*;
non obstat lib. VI, 764.
Quem tibi longaeuo serum
Lavinia coniux Educet sil-
vis regem. Paucos saltem
annos regnavit. *inhumatus*,
quoniam eius corpus nus-
quam inuentum est, ut adeo
inter deos receptus dicere-
tur, ut ex Liuii I pr. notum.
621. *cum sanguine*, cum vi-
ta, sed multo maiore cum vi.
Seruius: „quasi imprecatio-
nes ipsas suo consecraret san-
guine.“
622 — 629. Odia inter
Poenos et Romanos, et bella
perpetua de imperio. *stir-*

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, 625
Qui face Dardanos ferroque sequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.
Litora litoribus contraria, fluctibus vndas
Inprecor, arma armis; pugnent ipsique nepotesque.

626 *sequere* alter Hamb. 627 *quaecunque* Parthas. 629 *Iam*
precor duo Burm. *arma viris* pr. Hamb. *p. ipsique nepotes-*
que Heins. reposuit e Medic. aliisque potioribus codd. Vulgo leg.
ipsique nepotes; et sic Grammatici passim laudant; sic quoque
omnes Goth. (*ipsi pugnentque nepotes* Moret. qu. ex interpola-
tione). In quo facile intelligi possit, alterum *que* librarii culpa ex-
tritum esse. Videtur tamen mihi *que* illud in clausula totius sen-
tentiae et orationis redundans vix locum tueri posse, vel aurium iu-
dicio. Tum *ipsique* non habet, quod commodè huc aduocet.
Nam debent esse aut ipsi *Tyrii*: tum vero languet post superiora
multo grauiora: *pugnent ipsi* et nepotes; aut *populi*: atqui qui-
nam sunt *populorum nepotes*? Heumannus et Trappius et Io.
Schrader. in schedis, totum hemistichium rescindendum esse iudica-
bant, tamquam assutum; scilicet viris doctis non succurrebat, qui
illi Carthaginensium nepotes esse possent. Holdsworthus Iubam
huc vocabat, et laudabat Lucani locum lib. VIII, 283 sqq. Dicat
potuisse poetam latius ipsum Bocchum ac Iugurtham, Afros certe,
etsi non proprie Carthaginensi stirpe oriundos, intelligere. Parum
tamen hoc quoque satis facit. Alterutrum tenendum esse arbitror:
aut, quod malim, ne clausula tenuior sit reliqua oratione, in suspi-
cionem adducendum hemistichium; aut, si malis, cum excusatione
poetae, retinere, simpliciter *nepotes* sunt posterii, fera posteritas,
sc. respectu eorum, qui tum erant, et tollendum importunum *que*.

pem exercete odiis, vexate. pro vulgari, ex cinere meo,
Nisi est exquisitior ratio pro h. e. post me veniat aliquis,
vulgari, exercere odia in po- qui persequatur etc. *dabunt*
steros; nihil amplius. *Mu-* *se*, exquisitius quam, erunt.
nera int. inferias, quae pro- Occurrit et alibi: Georg. I,
prie *mitti* dicuntur. *nec foe-* 287 *Multa adeo gelida me-*
dera sunt, quippe tertio *lius se nocte dederunt.* Bel-
rupta, ut Seru. 625. *ultor*, la scilicet ominatur saepius
Hannibalem ostendit (ut quo- renouata. 628. 629. Seruius
que Seru.), qui Italiam ferro ad foederis condiciones su-
ignique vastavit. *ex ossibus* per limitibus inter Poenos et

Haec ait, et partis animum versabat in om-
nis; 630

Inuisam quaerens quam primum abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem adfata Sychaei:
Namque suam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem;
Dic, corpus properet fluuiali spargere lympha, 635
Et pecudes secum et monstrata piacula ducat.
Sic veniat; tuque ipsa pia tege tempora vitta.

632 *Cum br.* Wall. *Hinc B. breuiter* Hamb. alter. Porro *Barcem, Bachem, Bachen, Braccen, Barchen* aberrationes. *Sichel est* duo Burm. cum Goth. sec. 633 Hunc versum suspectum Britanno docto ac vindicatum vide in *Miscell. Obs.* Vol. I, p. 13. Suspectum haberi video et aliis, vt *Iac. Bryant.*, et *Io. Schradero*, acutis viris. Sane si vitio datur poetae, quod rem tam parui aut nullius momenti interposuit, excusandi facultas esset: cum fidem faciant narratis hoc ipso poetae, quod certis nominibus, rebus, locis, res definiunt; sed sunt in ipso versu plura, quae displiceant: *suam* pro eius; *cinis* in *patria* nutricem habebat. Est itaque haud dubie ab interpolatore profectus. 635 *aspergere* Ven., quod est commune. *mergere* alter Menag. 636 *ducat* Mentel. pr. 637 *Sic veniet* nonnulli a Pierianis. *tuque* sec. Rottend. a m. pr. *tege corpora* Sprot.

Romanos subtiliter satis re- olim apud Tyrum sepeliue-
fert. Enimvero est poetica rat. Vt alias *tumulo, se-*
amplificatione odii et inimi- *pulcro, vrna, haberi, te-*
citiae; vt vulgo solemus di- *neri* dicuntur defuncti: sic
cere: omnia inter Romanos nunc *cinis patria* (tetra)
et Poenos fuisse infesta et habetur.
contraria.

632. Vt sola et sine arbi- 636. *monstrata* a sacerdo-
tro esset, cum mortem sibi te, puto, *piacula*, piamina,
inferre decreuisset, Barcen, h. l. purgamina, quibus in
quae cum ipsa erat, soras sacris magicis utebatur super-
ablegat. — 633. Suam pro- stitio, h. l. ad mentem amō-
priam nutricem Dido iam re exsoluendam. cf. *Ecl. VIII*,

Sacra Ioui Stygio, quae rite incepta parauī,
Perficere est animus, finemque inponere curis;
Dardaniique rogi capitis permittere flammae. 640
Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili.
At trepida et coeptis inmanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculisque trementis
Interfusa genas, et pallida morte futura,
Interiora domus inrumpit limina, et altos 645
Conscendit furibunda rogos, ensēque recludit
Dardanium, non hos quaesitum munus in vſus.

638 *parabam* vet. cod. apud Macrobi. III Sat. 3. 640 *Dar-*
danidique Wall. pro *Dardanidae*, subiicit Burm. *praemittere*
Ven. *flammis* Medic. 641 *Dixerat, illa* Parrhaf. *celebrabat* a
pr. m. Medic. cum aliis, frequenti lapsu. *accelerabat* Goth. sec.
anilem Burmanno inuito in contextum venisse suspicor. Nam Hein-
sianae edd. *anili* retinent, et Burmannus ita rectius legi pronuntiat.
Atque ita Mediceus cum praestantissimis aliis; item Goth. pr. et sec.
a m. sec. Non male sane dictum alterum quoque: expuli tamen
codicum iussu, quod fors intulerat. 642 *Et tr.* Montalb. et ante
coeptis abest a pr. Moret. *At rapidi c.* Exc. Burm. 643 *in-*
voluens alter Voss. 645 *irrupit, perrumpit, prorumpit, ab-*
rumpit, aberrant codd. ap. Burm. 646 *moribunda* Ven. *tho-*
ros Parrhaf. *reclut* Gud. a m. pr. Doruill. et Donatus ad Terent.
Adelph. II, 1. *restringit* vn. Heinfi. 647 *non hosce relictum*
ex v. 507 emend. Tan. Faber. Sed v. Burmann. et not.

73 et 80 sq. 638 — 640. *in-* ambiguum esse potest, sitne
cepta inde a v. 504 sqq. vid. *flamma Dardani capitis*
notam ad v. 480 sq. cf. ad an *rogus Dardani capitis*.
seqq. Silium VIII, 116 sqq., Video nunc hoc mollius esse:
qui sua ex h. l. duxit: *Nigro* rogi, cui imposuerat effi-
forte Ioui etc. sc. Plutoni. giem Aeneae, (sup. 508)
640. *rogum permittere flam-* quasi caput ac vitam eius de-
mae, lignorum struem, py- votura.
ram, incendere: hoc qui- 642 — 647. Notas extremi
dem expeditum est. Verum furoris obserua. *morte su-*
TOM. II Nnnn.

Hic, postquam Iliacas vestis notumque cubile
 Conspexit, paullum lacrimis et mente morata,
 Incubuitque toro, dixitque nouissima verba: 650
 Dulces exuuiae, dum fata deusque sinebant,

649 *parum* duo e glossa. *lacrimas* Goth. pr. *mente remota*
 Sprot. 651 *si fata* alter Hamb. *sinebat* Medic. cum codd. parte,

tura, iamiam cummaxime
 constituta; male enim Seruius
 aliter. *Sanguineam aciem*,
 ἑμμεν ἰφαιμον. *interiora do-*
mus limina, limen interio-
 ris aedium partis; *penetrati*
in sede sup. 504 sq. *tecto in-*
teriore 494 sq. *quaesitum*,
 paratum, acceptum, adeo-
 que etiam datum; sup. 507
 dixerat *ensem relictum* scil.
 dono ac munere. *Arma vi-*
ri, thalamo quae fixa reli-
quit sup. 495.

648—650. *Iliacas vestes*
notumque cubile rogo im-
 posuerat. cf. sup. 507. 508.
 Erant autem vestes inter mu-
 nera e nauibus allata. cf. lib.
 I, 647 sqq. Magnum ac no-
 vum πᾶθος in conspectu ea-
 rum rerum, quae magnope-
 re animum percellere debue-
 re; magnum quoque artifi-
 cium in dilectu rerum ac
 verborum. Expende singula.
mente, defixa in pristini amo-
 ris ac consuetudinis cogita-
 tione. *Incubuit toro*. Com-

parant intpp. loca Sophoclis
 (Trachin. v. 916 sqq.) et Eu-
 ripidis (Alcest. 173—186),
 vbi Alcestis moribunda in to-
 rum coniugalem se proicit;
 at in altero Deianira se ipsam
 super Herculis toro interficit;
 qui locus maiorem cum no-
 stro similitudinem habet. Sal-
 tem praeiuerunt illi aut alii
 tragici poetae in hoc ad mo-
 vendum affectum egregie
 comparato spectaculo. Vult
 autem Dido expiare culpam
 morte in eo ipso toro, in
 quo eam commiserat. At ora-
 tione, quae modo sequitur,
 nihil puto dici posse aut per-
 sonae ac tempori accommo-
 datius aut ad animum mo-
 vendum potentius; illa vero
 v. 653—656 quam sublimia
 sententiis! Et tamen Silius
 se putauit cum poeta in cer-
 tamen descendere posse, lib.
 VIII, 141 sqq.

651 sq. *Exuuiae* — *Acci-*
pite hanc animam — quia

Adcipite hanc animam, meque his exsoluite curis.
 Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi;
 Et nunc magna mei sub terras ibit Imago.
 Urbem praeclaram statui; mea moenia vidi; 655

etiam Pierianorum, doctius: vt mirer id a viris doctis dimissum mani-
 bus esse. At *sinebant* tuetur inter alios fragm. Vatic. 652 *absoluite*
 tres cum Seruio apud Burmann. *his deest* Zulich. *exf. poenis* ed.
 Ven. 654 *mea* text. Rottend. Quod vulgare esset, etiam si me-
 trum ferret.

iis incubans animam est ex-
 spiratura. 653. Male argu-
 tantur in *fortuna* et ante in
fata deusque, iam inde a
 Seruio. Est eadem notio bis,
 ter, iterata. Magni animi
 hoc esse puta, vt in nouissi-
 mis rebus sese erigat, et suae
 laudis conscientia ac rerum
 gestarum claritate fato ac diis
 inuidiam faciat. Ingloria mo-
 rior; at non vixi ingloria.
quem dederat cursum for-
tuna, peregi: sup. lib. III,
 493. dixerat: *Vinite felices*,
quibus est fortuna peracta
iam sua. 654. *imago*, εἰδω-

λῶν, Vmbra, magna rerum
 gestarum nomine ac fama,
 Male aliter Intpp. Splendi-
 dum et illud: *sub terras ibit*,
 moriar; petitum ab Ennio et
 Lucretio. *vlta virum*, vid.
 sup. I, 360—364. *poenas*
recepi, noue forte, nec ta-
 men insolenter pro, cepi,
 sumsi. Bene Pompon. Sab.
recepi, ad debitum refertur.
Felix leu! Comparat Ser-
 vius Catull. 64, 171 sqq., et
 de imitatione Statii III Silu.
 3, 25 vide Burmann. Etiam
 Apollon. IV, 33, sed minus
 ornate *).

*) „Perlato ad nos, dum haec in manibus sunt, grauissimo nuntio
 de morte Munchhufi, immortalis viri, cum perculsus ingenti
 luctu animus vix vterius progredi in opere potest, dolori nostro
 vel alieno loco paullum indulgere liceat. *Vixit et is, vixit*,
 et *cursum*, at quam gloriosum! quam ad omnem posteritatis
 memoriam memorabilem! *peregit*. Poterat et Munchhufius
 suo iure Didonis verbis uti: *Et nunc magna mei sub terras*
ibit imago; quam enim maiorem Vmbra inueniat inter eos,
 qui *vitam excoluere per artes*, *Quique sui memores alios*
fecere merendo (VI, 663, 664)? *Urbem praeclaram statui*;
mea moenia vidi. Quid enim? vidit Georgiam Augustam

Vlta virum, poenas inimico a fratre recepi;
 Felix, heu nimium felix, si litora tantum
 Numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae!
 Dixit; et, os inpressa toro, Moriemur inultae!
 Sed moriamur, ait. Sic, sic iuuat ire sub vm-
 bras. 660

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis.

656 a abest a multis Pier. et Heinf., male. e fratre Hugen. Porro Burm. coni. *Poenos inimico a fratre recepi*, ingeniose quidem; sed nimis forte, vid. Not. Tandem tres ap. Burm. v. 656 antecedenti praeponunt. 660 *Sed moriemur* quatuor ap. Burm. *Si sic* Gud. a m. pr. *Sic?* *sic i.* Fabric. legebat. Sed recte Burm. docet esse, *vel sic quoque*. 661 *ignem oculis* alter Hamburg. 662 *et miserae* Leid. vn. *omnia*, male multi.

659—662. Iterum animi exuias velle videri posset, magni et superbi hoc; vt, in neque verba, quae effatur, gloriam et inultam se mori, tale quid arguunt; sed ore hoc vel maxime pungat. Tandem pro vltione habetur saltem hoc, quod conspectum in torum, cui incubat, immisso, haec eloquitur. 660. suae mortis, et cum hoc 661. Inulta moriar; modo sic spectaculo perfidiae poenitentiam, obiectum iri Aeneae etc. Inter haec verba enssem cogitat, *os inpressa toro*, ab illa pectori applicari putata, *Dardanus* paullo infolentius pro Dardanius, sed Non enim is erat iam mentis et Homerus: *Δάρδανος ἀνὴρ*; habitus, vt exosculari illas et sic alia. 662. Splendide:

suam." Relinquo hunc locum a. LXX perscriptum in altera hac recensione intactum, vt, quantum per me fieri possit, *Munchhusii* nominis caritate etiam tenelli animi imbuantur. Si quid fructus et vtilitatis ex hac poetae interpretatione ad vos redit, o boni, etiam eius partem aliquam isti viro vos debere putate. Nunc — (vt cum Statia loquar) *Inferior volat Umbra deo!*

Dixerat. Atque illam media inter talia ferro
 Conlapsam adspiciunt comites, enssemque cruore
 Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad
 alta 665

Atria; concussam bacchatur fama per urbem.
 Lamentis, gemituque, et semineo vlulatu
 Tecta fremunt; resonat magnis plangoribus aether:

663 *medio* Doruill. a m. sec. *mediam* legi testatur Taubm., ex Pompon. Sab. puto. Etsi enim e Mediceo Foggini nihil occurrat, ait tamen ille: „*mediam* legit Apronianus; nam, qui se transfodit, medius videtur esse gladii.“ Silius I, 307 *Concidit exacti medius per viscera teli*. Recepit Brunck. correctionem Aproniani. *media inter ilia* ed. Ven. Aen. XII, 318 *media inter talia verba*, h. e. in medio horum dictorum; inter haec dicta. 664 *accipiunt* duo Burmann. *cruorem* Doruill. cum aliquot Pier. 665 *et alta* alter Menag. 668 *tremunt* fragm. Vatic. *clangori-*

ex meae mortis indicio ac *plo, apud quos* (tragicos) nuntio infaustum omen nauigans ille secum auferat! Sit illi ferale hoc spectaculum *non videtur, quemadmodum fit caedes, sed facta narratur*. Comites sunt familiares, famulae, quae in pro sinistro viae omine.

663—665. Vide facinus hoc iudicium poetae declaratum ab iis rebus, quae maxime legentis animum impellant, et verbis ornatissimis. Non vident illam se transadigentem ferro, sed *ferro collapsam*, et hoc quanto plus quam *transfixam!* et *spumantem* plus, quam *666. bacchatur* grauissimum pro discurrit, differtur. Mox 668. *Tecta fremunt*, vt iam alias monitum, pro vulgari, lamenta fremunt in tectis.

et *spumantem* plus, quam *666. bacchatur* grauissimum pro discurrit, differtur. Mox 668. *Tecta fremunt*, vt iam alias monitum, pro vulgari, lamenta fremunt in tectis.

Non aliter, quam si inmissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque furen-

tes

670

Culmina perque hominum voluantur perque deo-
rum.

Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Vnguibus ora soror foedans, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675
Hoc rogos iste mihi, hoc ignes araeque para-

bant?

bus pr. Menag. et Montalb. *clamoribus* Witt. et Wall. cum parte
codd. Pierianorum, Goth. duobus, Erf. Aberrationes solennes.
669 *missis* aliquot Pier. et ed. Mediol. Sed bene *inmissis* defendit
Pierius. 670 *Tyros* multi Pier. et Heinf. et amat latinas enuntia-
tiones Maro. Vid. Heinf., qui tot alias aliis locis reduxit. *flammae-*
que ruentes Zulich. 671 *voluuntur* duo Burm. *volitantur* Exc.
Burm. *voluentur* Goth. sec. 672 *casu* eadem Exc. 673 *ac p.*
alter Hamb. 675 *hocc'* ed. Brunck. *quod fr. p.* Bigot. 676 *haec*
ignes Parrhaf. *ignesque* Leid. vn. *ignis* Exc. Burm.

669 — 671. Comparatio
haec et alibi obuia, accom-
modata tamen, et h. l. bene
ornata, primo loco apud Ho-
merum occurrit Iliad. x, 410.
411, ut iam Macrobio nota-
tum IV Sat. 6. Euripidem lau-
dat Cerda (Phoeniss. 1046 —
1049). Ad v. 671, quo ciuium
aedes priuatae, ac publicae
deorum, incendio correptae
narrantur, Burmann, confert
Val. Fl. II, 176 — 180, ex h.
l. expressum, apud quem or-

do verborum hic est: *vel vi-*
disse, patriae per culmen
ignes agi.

672 sqq. Egregie affectus
veritas seruata in Annae luctu
et verbis. Praeuiisse cre-
ditur Briseis Homeri in Pa-
trocli funere Iliad. r, 282 sqq.
Haec autem omnia, quae ef-
fatur, ne a tempore et loco
aliena sint, dum illa incedit,
prolata esse cogita; nam tre-
pido cursu ruit per medios.
Vnde v. 685 *sic fata gradus*

Quid primum deserta querar? comitemne so-
rorem

Spreuisti moriens? Eadem me ad fata vocasses:

Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora,
tulisset.

His etiam struxi manibus, patriosque vocaui 680

Voce deos, sic te ut posita crudelis abessem?

Exstinxisti me teque, soror, populumque, pa-
tresque

677 *Quod pr.* Hugen. *germana querar* Menag. pr. *comitem-*
que Gud. a m. pr. *ve* Menag. pr. 678 *facta* Mentel. pr. a m.
pr. *eadem me fata vocassent* alt. Hamb. 679 *ferret* Oudart.
eadem abest a Witt. *ora* Gud. ed. Iunt. *fuisse* aliquot Pier.
680 *manibus struxi* Parrhaf. *extruxi* Goth. tert. 681 *posi-*
tam Medic. a m. pr. *abessem* Wall. possis scribere: *sic te ut*
posita, crudelis! abessem: ut ad Didonem referatur. Si ad
Annam: retrahes; *ego crudelis struxi.* Nec tamen male: *ut*
crudelis abessem, crudeliter seiungerer. 682 *Exstinxisti* scriptu-
ram ex Pieriano exemplari retinuisse videtur Heinsius; vulgaris
eademque mollior scribendi ratio est *exstinxisti.* Hoc etiam Probus
Art. Grammat. producit ex Marone et Diomedes Grammat. pro
exstinxisti, ut *exstinxem* sup. v. 606 pro *exstinxissem.* Atqui
duriorem pronuntiandi morem in aliis praetulisse creditur poeta,
tamquam epica grauitate digniorem. *Exstincti, exstixi,* eo allu-
dunt, illud in Witt., hoc in binis Heinf. cum glossa *exstinxisti.*
Exstinxisti etiam in fragm. Vatic. diserte legitur, item in Donato.
v. Bened. At est Aldd. pr. lectio: *exstinxisti,* vel *extinxisti,* quam
in omnibus fere exemplaribus repererat Pierius, et sic Moret. Dor-
vill. Puget. Erf. cum tribus Goth. Ita ipsa Anna se accusat, sua

euasferat omnes, 679. *Idem* sum, sollenni sc. precum car-
dolor; vulgare erat, vulnus. mine decantato: Nam: *ergo*
680. 681. *struxi,* rogam, pe- *iussa parat* sup. v. 503. *sic*
te ex v. 676; eum iussu Di- *ut abessem,* seiungerer a te,
donis parauerat sup. 494 sq. auellerer ac te carerem, *te*
patriosque vocaui *Voce* *posita,* mortua, ut II, 644
deos, h. e. ipsa sacrum iussu et saepe. — 682. Grauiissima
tuo parauit et rite auspicata sunt haec, quibus morte sua

Sidonios, urbemque tuam. Date volnera lymphis,
 Abluam, et, extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam. Sic fata gradus euaserat altos, 685
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
 Illa, grauis oculos conata adtollere, rursus
 Deficit. Infixum stridit sub pectore vulnus.
 Ter sese adtollens cubitoque adnixa leuauit: 690
 Ter reuoluta toro est, oculisque errantibus alto
 Quaesiuit coelo lucem, ingemuitque reperta.

opera factum, sua culpa commissum esse, ut communi clade ruant omnia. Graue et hoc; et difficile est alterutram lectionem praeferre. Quomodo in Mediceo legatur, ex Foggiano exemplari vix assequare. Videtur tamen *extinxi* in *extinxi* esse refectum; et ex sensu et iudicio animi si pronuntiandum est, *Extinxi* de Didone est praeferrendum; nam si soror Anna se accusabat: satis erant illa: *Extinxi me teque, soror*. At reliqua: *populumque patresque Sidonios urbemque*, nimii acuminis, nisi de Didone ipsa pronuntientur. *te meque* quatuor apud Burmann. et Erf. Sed amant Veteres se priori loco memorare. Burm. 683 *data* Menag. pr. 684 *erret* quatuor Heinf. et Erf. *esset* duo alii. *exstat* Wall. 686 *S. suam* ed. Ven. *germana* Wall. 687 *f. v. furores* Menag. pr. *colores* Goth. pr. 688 *rursum* Doruill. 689 *stridit* Heinf. e Medic. et melioribus, etiam Pierianis, forma exquisitiore. Vulgo *stridet*. *stridens* pr. Rottend. 690 *cubituque* multi ap. Pier. et Burm. *adnixa* castigationi Heinlianæ debetur, e codd. etiam Pier. Vulgo *innixa*. Sed *innititur*, etiam qui iacet, *annititur*, qui tentat exurgere. vid. Heinf. 691 *est* deest Gud. *que* abest ab ed. Ven. 692 *Quaerebat* alter Hamb. *reperitam* multi

Dido omnia in commune exitium traxisse dicitur: quippe in vrbe recens condita. 688. Est hoc mirum in modum ad affectum comparatum. Non iniucundum fuerit comparare, ut faciunt Intpp., Euripid. Phoeniss. 1438 sqq. inpr. 1446 sq. de Eteocle; et de Pyramo Ouid. Met. IV, 137 sqq. 145. 146. Adde de Alcestide Eurip. 203 — 206. 689. *stridit vulnus*, sanguis ex vulnere erumpens. conf. Ouid. Met. IV, 120. 124. 691. 692. Oculi iam morte

Tum Iuno omnipotens, longum miserata dolorem

codd. ap. Pier. et Burm. cum Seruio: quod et ipsum ferri possit: et recepit Brunck. tamquam exquisitius: verum sensum habet paullo diuersum: quasi *propter lucem repertam* ingemisset. In Medic. *reperita* in litura est, ut adeo haec Aproniana lectio videri debeat; doctior utique illa et commodior. 693 *long. mis. laborem* Montalb. alter Hamb. et tert. Rottend. pro var. lect. voce magis poetica et h. l. accommodatiore.

natantes et caligine obscurati diem recipere laborant, sed aegre colligunt solis radios. *ingemiscit*, ut moribunda. quod est inf. XII extr. *Vita cum gemitu fugit indignata sub umbras*. Et nunc putat oculos iterum claudi.

693 sqq. Noua haec et insolens videri potest religio, quod Iris mittitur, ad expediendam miserae Didonis animam. Sed Iridi tribuit poeta, quod Mercurio supra tributum vidimus vers. 244, quandoquidem a Iunone illa mandata fert, et eius ministerio plerumque Iuno utitur, ut inf. V, 606. IX, 2. Iliad. σ, 166. Communiter tamen, ex poetae religione, v. 698. 699 Proserpinae eae partes esse debebant. Sequuti sunt Virgilium alii, a Cerda iam laudati, Statius II Silu. I, 147. Martial. III epigr. 43. Ad de Horat. I Carm. 28, 19. 20. Orco (Θάνατον appellat) iam ante idem tribuerat Euripides in loco iam a Macrobio V, 19 notato, Alcest. 74 — 77 (ex qua fabula plura ad Mortis imaginem illustrandam peti possunt. Vide v. 261. 438. 844. 1140. 1141. add. Hemsterh. ad Lucian. T. I, p. 512). Iunonem hac de re sollicitam esse, nil mirum, cum ea Didonis et Poenorum causam suscepisset. Vnde vero hoc dicemus petitum, quod *crinis abscinditur*? non enim satis est cum Macrobio l. l. dicere, ex Euripide Alc. 75 id ductum esse. E re sacra puto ductum; nam victima consecratur deo, pilis in fronte euulsis et in ignem iniectis (cf. v. c. inf. VI, 245; est id proprie *κατάρχεσθαι*); ab hoc momento victima deo dicta et sacra. Itaque et is, qui moritur, crine abscisso, diis inferis, tamquam victima, consecratur, Iouique infero Tom. II Oooo

Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,
Quae luctantem animam nexosque resolveret
artus. 695

Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoque adcesa furore,
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per coelum rosida pennis, 700

694 *Difficilemque obitum* Zulich. *dimisit* vulgo scriptum. *dimittit* Franc. *remittit* Parrhas. *ab alto* quinque ap. Burmann. 695 *animum* text. Rottend. *resolverat* Sprot. et Wall. *absolueret* Leid. et Erf. *disolueret* Franc. 698 *Necdum* Gud. cum quatuor aliis Heinl. et Goth. sec. 700 *ad rosida* Bigot. *rosida* Franc. *pinnis* Medic. et Gud.

facer est. Ornauit adeo poeta vulgare illud: quia morti haud matura erat, aegre anima a corpore seiuncta est. Res itaque numinis interuentu egebat. Imitatione expressit Statius Theb. VIII, 9 *Necdum illum aut trunca lustrauerat obuia taxo Eumenis, aut furuo Proserpina postea notarat Coetibus adsumtum furuis*. Reuocavit ille rem ad lustrationem et expiationem Vmbrae, tum ad tabulam in atrio Plutonis propositam, qua inscriberentur defuncti.

693—695. *dolorem*, ἀγῶν. *artus nexos*, corporis cum anima nexum, bene

Cerda vidit, a palaestra et lucta esse petatum. Corpus quasi implicat et circumstrinxit animam, ne elabi illa possit.

696—699. Vid. ad v. 693. *merita nec morte*, nullo immani crimine commisso. Seru. opp. *subito accensa furore*: vti *non fato et ante diem*, ὑπέρμωρα Iliad. β, 155. conf. Guell. *Accendimur* autem non modo ira, sed et dolore, et furore, ex indignatione et ira orto. *caput damnauerat Orco*, h. e. vitam eius, vel ipsam, morti deuouerat. cf. ad v. 693.

700—703. Στῆ δ' ἄρ' ὑπὲρ κεφαλῆς, Iliad. β, 20 de Som-

Mille trahens varios aduerso sole colores,
Deuolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teque isto corpore soluo.
Sic ait, et dextra crinem secat. Omnis et vna
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit. 705

701 *auerso* Bigot., vt semper variatur in his vocibus. *aduersa luce* multi Pieriani, tres Burm. cum Hamb. sec., qui a m. sec. habet: *percusso sole*. Idem versus V, 89. 702 *Aduolat* Bigot. *atque super* alter Hamb. *Huic et Hinc* aberrant. librari. *Hunc ego Orco* Exc. Burm. 704 *crinem tulit* Longob. Pierii. 705 *Dilapsus* duo Burmann. *color* Sprot.

no, (adde Odyss. ζ, 21) omnes laudant. Sed talia delectant forte, at nihil illustrant. qua vita petitur; et: *Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri Omnia*. Nunc tamen vix illa doctrina locum habet; expiratur anima

704. 705. Sane Georg. IV, 223 sq. de anima mundi, e adeoque in aerem abit.

Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,
Quae luctantem animam nexosque resolveret
artus. 695

Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoque accensa furore,
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per coelum roscida pennis, 700

694 *Difficilemque obitum* Zulich. *dimisit* vulgo scriptum. *dimittit* Franc. *remittit* Parrhaf. *ab alto* quinque ap. Burmann. 695 *animum* tert. Rottend. *resolverat* Sprot. et Wall. *absolueret* Leid. et Erf. *disolueret* Franc. 698 *Necdum* Gud. cum quatuor aliis Heinl. et Goth. sec. 700 *ad roscida* Bigot. *roscida* Franc. *pinnis* Medic. et Gud.

sacer est. Ornauit adeo poeta vulgare illud: quia morti haud matura erat, aegre anima a corpore seiuncta est. Res itaque numinis interuentu egebat. Imitatione expressit Statius Theb. VIII, 9 *Necdum illum aut trunca lustrauerat obuia taxo Eumenis, aut furuo Proserpina postea notarat Coetibus adfuntum furuis*. Renocavit ille rem ad lustrationem et expiationem Vmbrae, tum ad tabulam in atrio Platonis propositam, qua inscriberentur defuncti.

695—695. *dolorem*, ἀγῶν. *artus nexos*, corporis cum anima nexum, bene

Cerda vidit, a palaestra et lucta esse petitum. Corpus quasi implicat et circumstrinxit animam, ne elabi illa possit.

696—699. Vid. ad v. 693. *merita nec morte*, nullo immani crimine commisso. *Seru. opp. subito accensa furore: vii non fato et ante diem, ὑπέρμωρον* Iliad. β, 155. conf. Guell. *Accendimur* autem non modo ira, sed et dolore, et furore, ex indignatione et ira orto. *caput damnauerat Orco*, h. e. vitam eius, vel ipsam, morti deuouerat. cf. ad v. 695.

700—703. Στῆ δ' ἄρ' ὑπὲρ νεφελῆς, Iliad. β, 20 de Som-

Mille trahens varios aduerso sole colores,
Deuolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teque isto corpore soluo.
Sic ait, et dextra crinem secat. Omnis et vna
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit. 705

701 *auerso* Bigot., vt semper variatur in his vocibus. *aduersa luce* multi Pieriani, tres Burm. cum Hamb. sec., qui a m. sec. habet: *percusso sole*. Idem versus V, 89. 702 *Aduolat* Bigot. *atque super* alter Hamb. *Huic et Hinc* aberrant. librarr. *Hunc ego Orco* Exc. Burm. 704 *crinem tulit* Longob. Pierii. 705 *Dilapsus* duo Burmann. *color* Sprot.

no, (adde Odyss. 2, 21) om- qua vita petitur; et: *Scilicet huc reddi deinde ac relectant sorte, at nihil illu-* *soluta referri Omnia*. Nunc strant. tamen vix illa doctrina locum habet; expiratur anima

704. 705. Sane Georg. IV, cum habet; expiratur anima 223 sq. de anima mundi, e adeoque in aerem abit.

EXCURSVS I

De Didone eiusque amoribus et aetate.

Cum, si historicam fidem sequaris, Didonis aetas plus quam CCC annis a Troiae excidio Aeneaeque erroribus abfuisse vulgo narretur (quod iam a Servio observatum videas ad v. 459.); modo in accusando modo in excusando poeta, qui Didonis amoribus Aeneam implicuit, multi docti viri passim operam suam posuerunt. Sed hanc disputationem antequam attingamus, alia, eaque nostro quidem iudicio grauior, quaestio est expedienda, quam intactam fere relinqui videas, quid tandem poetam ad hanc cogitationem ac consilium adduxisse videri possit, ut Dido- nis amores in carmen suum inferret? casune an ratione an exemplo hoc potissimum episodio usus sit, cum alia forte cum temporum ratione magis consentanea ad manum essent?

Iam quid poeta in tota hac ratione sequutus sit, dum Aeneam ad Africae littus tempestate atrocissima actum ad-

EXCURSVS I AD LIBRVM IV 729

mouit, et supra est expositum, et iis, qui Odyssæam animo tenent, obscurum esse nequit. Cum enim Vlyssis errores cum ex aliis periculis ac casibus tum ex naufragio maxime et eiectione Vlyssis in ignotam terram, multum habere suauitatis variarique narrationem videret, cum is alia loca tantum attigisse, aliis aliquamdiu immoratus esse diceretur; nisi ieiunam et parum suauem suam vellet esse narrationem de Aeneae navigatione, hoc idem sibi vidit esse sequendum, ut Aeneam ventis ac procellis a cursu deiectum in remotam terram, de qua noua ac mira quaedam narrari possent, expelleret. Cum autem in mari mediterraneo, a Troade versus Italiam, nauigatio fieret, si omnes animo littorales plagas percenseas, nulla facile opportunior terra cogitari potest, quam, qua usus est poeta, Carthaginiensis. Iam primum quod australe potissimum littus adire tempestas coegit Aeneam, factum partim poetarum exemplo partim ventorum natura. Nam in maris huius plagis austrinis, infra Cycladas saltem ac Cretam, grauissimae ab aquilone vento excitantur tempestates, durantque certo anni tempore flatus eius continui per plures dies, ob hoc ipsum dicti etesiae. Videntur hi iidem fuisse, qui Menelaum XX dies ad Pharam retinebant Odyss. 8, 360. His ventis quis miretur eos, qui a Troade Graeciam vel Italiam peterent, versus Africae littora propelli! Itaque Graecos a Troia reduces, cum Maleas circumuecti tempestate a cursu deiecti essent, omnes fere ad has partes actos esse videas. Menelaus quidem Aegyptum adiit, l. c. et Odyss. 7, 300; Paris et hanc et Phoenicen, Vlysses Lotophagorum insulam in Libyae littore, Menigem, v. Odyss. 1, 80 sqq. Apud Apollonium etiam Argo ex Ionio mari versus Africae littora proripitur. Si itaque Virgilius ventorum naturas, poetarum exemplum caeterasque rationes sequi volebat, ad Africae littus classis Troiana erat deferenda. Cum vero reliquae passim partes, Aegyptus ac Libya, essent ab Homero et Apollonio occupatae, feliciter poeta in Carthaginiensem oram incidit. Quae enim opportunior terra commemorari poterat, quam Carthago, cum Romanis suis Aeneidem

EXCURSVS I

De Didone eiusque amoribus et aetate.

Cum, si historicam fidem sequare, Didonis aetas plus quam CCC annis a Troiae excidio Aeneaeque erroribus abfuisse vulgo narretur (quod iam a Servio observatum videas ad v. 459.); modo in accusando modo in excusando poeta, qui Didonis amoribus Aeneam implicuit, multi docti viri passim operam suam posuerunt. Sed hanc disputationem antequam attingamus, alia, eaque nostro quidem iudicio gravior, quaestio est expedienda, quam intactam fere relinqui videas, quid tandem poetam ad hanc cogitationem ac consilium adduxisse videri possit, ut Dido- nis amores in carmen suum inferret? casusne an ratione an exemplo hoc potissimum episodio usus sit, cum alia forte cum temporum ratione magis consentanea ad manum essent?

Iam quid poeta in tota hac ratione sequutus sit, dum Aeneam ad Africae littus tempestate atrocissima actum ad-

EXCURSVS I AD LIBRVM IV 729

mouit, et supra est expositum, et iis, qui Odyssæam animo tenent, obscurum esse nequit. Cum enim Vlyssis errores cum ex aliis periculis ac casibus tum ex naufragio maxime et eiectione Vlyssis in ignotam terram, multum habere suauitatis variarique narrationem videret, cum is alia loca tantum attigisse, aliis aliquamdiu immoratus esse diceretur; nisi ieiunam et parum suauem suam vellet esse narrationem de Aeneae navigatione, hoc idem sibi vidit esse sequendum, ut Aeneam ventis ac procellis a cursu deiectum in remotam terram, de qua noua ac mira quaedam narrari possent, expelleret. Cum autem in mari mediterraneo, a Troade versus Italiam, navigatio fieret, si omnes animo littorales plagas percerneas, nulla facile opportunior terra cogitari potest, quam, qua usus est poeta, Carthaginiensis. Iam primum quod australe potissimum littus adire tempestas coegit Aeneam, factum partim poetarum exemplo partim ventorum natura. Nam in maris huius plagis austrinis, infra Cycladas saltem ac Cretam, grauissimae ab aquilone vento excitantur tempestates, durantque certo anni tempore flatus eius continui per plures dies, ob hoc ipsum dicti etesiae. Videntur hi iidem fuisse, qui Menelaum XX dies ad Phariam retinebant Odyss. 8, 360. His ventis quis miretur eos, qui a Troade Graeciam vel Italiam peterent, versus Africae littora propelli! Itaque Graecos a Troia reduces, cum Maleas circumuecti tempestate a cursu deiecti essent, omnes fere ad has partes actos esse videas. Menelaus quidem Aegyptum adiit, l. c. et Odyss. 7, 300; Paris et hanc et Phoenicen, Vlysses Lotophagorum insulam in Libyae littore, Meningem, v. Odyss. 1, 80 sqq. Apud Apollonium etiam Argo ex Ionio mari versus Africae littora proripitur. Si itaque Virgilius ventorum naturas, poetarum exemplum caeterasque rationes sequi volebat, ad Africae littus classis Troiana erat deferenda. Cum vero reliquae passim partes, Aegyptus ac Libya, essent ab Homero et Apollonio occupatae, feliciter poeta in Carthaginiensem oram incidit. Quae enim opportunior terra commemorari poterat, quam Carthago, cum Romanis suis Aeneidem

scriberet, quibus iucundissimum auditu esse debuit, si belli gravissimi, quo primum populus Rom. aditum ac viam ad terrarum imperium sibi parauerat, semina ac causas in ipsis olim Aeneae fatis ac casibus iacta esse videret.

Vt autem Didonis potissimum amore vteretur, cum Calypsus vel Circes aut Medae amores exempli auctoritate adducere poetam poterant, tum feminae huius claritas ac fama, tum ipsa rei ratio ac necessitas. Quodsi enim semel appulsum Troianorum ad Carthaginiensem littus praefendum esse videbat, in tam antiqua de Aeneae erroribus historia, quae Carthaginis incunabula anteuertebat, quid de hac urbe aliud memorari poterat, quam ipsa eius primordia? Quam opportunum autem ad poeticam tractationem vel in epico carmine argumentum esset amor, Apollonii exemplo intelligere poterat, qui hunc quidem locum in Medae et Iasonis amoribus egregie tractasse videri debet. Sed Virgilius et illum et ipsum Homerum longe post se reliquisse dicendus; quod quidem, si recte iudico, duobus potissimum modis assequutus est, partim *quod Tragico- rum gravitatem et amoris atrocitatem sequi*, partim *quod ab heroici moris simplicitate ad elaboratiorem ac cultiorem vitam deflectere maluit*, qua decoris et honestatis alicuius exquisitioris famaeque laudem propositam sibi habent feminae. In toto enim Homero et ex Homericis temporis sensu amor parum idoneus est ad pathos inferendum.

Quae a nobis commemorata si quis animo consideret, nae is, puto, Segraesii aliorumque rationes ad poetam, tamquam qui tempora confuderit turbaritque, defendendum allatas, vanas fere aut infirmas, non magnopere desiderabit. Delectationis sane potior habenda est poetae ratio quam historicae veritatis; et, si doctrinae laus poetam decet, non tamen illa ex temporum subtili ratione est expectanda, nec in poeta vllum peccatum habet reprehensionem, nisi quoties audientium animos seu rerum seu numerorum illecebris tenere nequit: hoc vnum est, quo adversus praescripta artis suae peccasse videri debet; ad hoc

enim redeunt ea, quae Aristoteles de Poetica disputat c. 25 distinguendo inter ἀμαρτίας, τὴν μὲν κατ' αὐτὴν, τὴν δὲ κατὰ τὸ συμβεβηκός.

Si tamen in ipsas Carthaginis origines variasque super iis veterum narrationes accuratius inquirere voluissent viri docti, totum hoc poetae peccatum et accusatione et defensione vacare omninoque esse nullum facile intellexissent. Tam diuerse enim de condita Carthagine traditur et in tam diuersa tempora eius incunabula reiiciuntur, ut vel historico minus subtili liberum fuisset eligere, quod maxime sequi vellet. Quamquam ea narrationis varietas facile ad certam rationem reuocari potest, si memineris condi vrbes dici non vno sensu, nec modo primis iactis fundamentis, sed et moenibus ductis, colonia noua adscripta, aucta denique et amplificata quocunque modo ciuitate. Certis etiam temporum interuallis a Phoenicibus Africam occupatam, a Sallustio quoque proditum, bello Iug. 22. Saepius itaque haud dubie condita est Carthago, et possunt varie traditae eius origines commode ad certas epochas reuocari. Iam primum L. ante Troiam captam annis Carthago condita esse dicitur a Tzoro et Carchedone, apud Appian. Punic. pr., quod idem ex Philisto repetit Hieronymus in Eusebio latine facto ad Num. 805 in ed. Scalig. p. 91 et ad Num. 798 in ed. Pontani et Vallar., h. e. ante Chr. 1198 (ad Euseb. computum 1217) et ante Troiae excidium, ex eadem Euseb. computatione, a. 37. Graeca Eusebii seruata sunt a Syncello p. 172 ed. Par., vnde Scaliger transtulit in Graeca Eusebii p. 33 I. 31. Adde Chronicon lib. I, p. 18 et p. 126. Tzori quidem et Carchedonis, quippe urbium, nomina imperite, ex antiquo tamen more, ad virorum personas designandas esse traducta, ab aliis Didonis nomen temere in hoc tempus referri, facile apparet; manet tamen illud, paullo ante belli Troiani tempora, L. vel adeo XXXVII annos, Carthaginis prima exordia in veteri historia memorari solita fuisse. Altera Carthaginis conditae epocha est CLXXIII a. post priorem illam, paullo ante Coloniam Ionicam, secundum Chron. Euseb. Hieronymi ad Num. 971,

aut (vt verius apud Syncellum legitur, 'qui Graeca Eusebii seruauit p. 181 A), CXXXIII annis post Troiam captam, h. e. a. C. 1025 (sec. Euseb. 1044). Hac quoque epocha Didonis opera celebratur, quae amplificanda ac munienda vrbe Cartha, et Byrsa arce condenda, maxime fuit conspecta. Ἐπεκτίσθη Καρχηδῶν ait Syncellus: accepit etiam illo tempore suum nomen, cum antea Origo esset dicta; si modo vera tradit Syncellus (XXXI annis serius ab aliis hanc epocham definitam fuisse, ex Eusebio Hieronymi discas ad Num. 1002 sec. Scalig. 1000, quod in ipsa Salomonis tempora incidit). Tandem CXC annos ubi descenderis, tertio loco Carthaginis conditae memoriam fieri videas a Iosepho in Apion. lib. I, 18, p. 1042, et ex eo ap. Syncell. p. 182, post Salomonis templum conditum anno CXXXXIII mense octauo; qui est ante C. N. 861, a Troia capta CCCXXIII, ante V. C. 108 Varr. Et ad has fere epochas alludunt caeteri numeri, qui passim apud alios leguntur, vel ex annis, quibus Carthago stetit dicitur, eliciuntur. Idcirco anni vulgo hac in re memorati sunt: sed termino a quo et ad quem illi pertingerent parum exacto. Auctorem satis diligentem Appianus ante oculos habebat, cum ἐπτακοσίους δ' αὐτὰς ἔτεσιν ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ Ῥωμαῖοι Σικελίαν ἀφείλοντο. Factum hoc ante C. N. 242, quibus si annos 700 addideris, habes annos 942, qui a Troiae excidio 242 annis absunt, adeoque ad mediam fere epocham supra memoratam assurgunt. At mox alii parum diligenter annos 700 ad excidium Carthaginis deduxere, vt in Epitome Liuii LI habetur: cui indiligentiae locum fecisse putandum hoc, quod *per 700 annos floruisse Carthago* vulgo ferebatur: vt in locis Appiani habetur Pun. p. 366, 55 et 493, 35. Ita enim paucis haec expedias. Pluribus aliam rationem ibi exposuit editor doctiss., verum ea, quae super Carthaginis originibus dicta sunt, sigillatim h. l. repetere vel excutere, a consilio alienum est. Vid. viros doctos inprimis Scalig. ad Euseb. et in App. de Emend. Tempp. p. 31. Ioseph. l. c. Vellei. I, 6, 4. Iustin. XVIII, 4. Salmas. ad Solin. c. 27, p. 228, et, si ad manum est, vel

Notata ad Guthrium consulas Tom. III, p. 253 sq., vel Simon. A. M. 3152 cum Wesseling. Nott. Non enim nisi eadem fere recocta passim videas. Est sane tertia haec epocha, paullo maturius forte et illa constituenda, vera Didonis aetas, siquidem illa Pygmalionis fuit soror, Mutgonis seu Mettini filia. Fuisse tamen communem veterum errorem, vt ad Didonem prima Carthaginis exordia referrent, non modo ex iis, qui vetustiores exscripserunt, Cedreno p. 140, et Io. Malela p. 68, verum etiam ex Appiano Pun. pr. constat, qui, memorata ista prima vrbis origine L. ante b. Troi. annis, addit: „conditores fuere Zorus et Carchedon; vt vero Romani et ipsi Carthaginenses opinantur, Dido, mulier Tyria.“ In tanto itaque scriptorum optimorum dissenso tantaque rei obscuritate, et quidem non in patriis historiis, sed exteri populi, quis hoc a poeta postulet vel expectet, vt temporum rationes subtilius, quam ipsi historici nonnulli fecerunt, subducere sustineat? Vltimo loco et illud monendum, iam ante Virgilium amores Didonis et Aeneae videri celebratos fuisse ab historicis Rom. Nam ad lib. IV, 682 Servius: „Varro ait, non Didonem, sed Annam, amore Aeneae impulsam se super rogum interemisse.“ Cf. eund. ad V, 4. Nullam igitur in Didone ad Aeneae aetatem reuocanda reprehensionis materiam subesse, ex iis, quae disputata sunt, satis intelligi puto. Egit de hoc episodio Abbas *Andres* in singulari libello: de quo v. iudicium nostrum (in *Götting. gelehrt. Anzeigen* 1789. p. 1166 sq.) De Didone autem nonnulla minus nota vide in Tr. Anonymi *de mulieribus, quae bello claruerunt* (ab Heeren nostro vulgato in *Bibliothek. der alten Litteratur* 6s Stück p. 15.) Est illa ibi appellata Θειοσσῶ; reliqua fere conueniunt cum Etymologo in Διδῶ.

EXCURSVS II

Apollinis accessus ad Delum.

IV, 143 — 149 *Qualis, ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta Deferit, ac Delum maternam inuifit Apollo, Instauratione choros, mixtique altaria circum Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi; Ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro; Tela sonant humeris.* Insignis phatasmatum et verborum dignitate locus, cuius pars ex Apollonio, sed multum ornatius, adumbrata, lib. I, 307 — 309 *Οἶος δ' ἐν νηοῖο θυνώδεος ἔστιν Ἀπόλλων, Δῆλον ἂν ἡγαθέην ἢ Κλάρον ἢ ὅγε Πυθώ, Ἥ Λυκίην εὐρεῖαν ἐπὶ Ξάνθοιο ῥοῇσι.* (confer etiam versus lib. I, 536 — 539, et lib. II, 677 sqq. item Callim. in Dian. 241 sqq.), reliqua forte ex alio Graeco poeta. Ante oculos locum Maronis habuit Auienus Orb. Terr. 705 sq. ubi compara Wernsdorfii Notam p. 1036 sq. De Neptuni incesu simili ornatu elaboratus est apud Apoll. III, 1239 sq. Sicut Dido cum Diana lib. I, 498 sqq. ita Aeneas incedens comparatur cum Apolline incedente. Iam, ut ornatum intelligas, deum

non simpliciter incedentem, sed festo die, ut sacris suis intersit, prodeuntem sistit; et sacris quidem celeberrimis, in insula Delo: inde ornamenta petiit cum ex his sacris et dei accessu, tum ex loco, unde decesserat. *Lyciam* memorat, eamque *hibernam* appellat, quoniam hiemem Apollo Pataris Lyciae exigit: etsi vel *δυσχείμερον* vel *εὐχείμερον* explicant viri docti. Non videtur alienum a re esse, quod Seruius narrat; grauior enim auctoritas non occurrit; nam constat *Apollinem sex mensibus hiemalibus apud Pataram, Lyciae ciuitatem, dare responsa — et sex aestiuis apud Delum.* Certe et Herodot. I, 182 de Pataraeo oraculo: *ὁ γὰρ ὧν αἰεὶ ἐστὶ χρηστήριον αὐτόθι. ἀποδημίας et ἐπιδημίας* deorum res notissima inprimis post Spanhem. in Callim. *Delum maternam* matri Latonae sacram, seu quod matris causa mari emerferat. Certe et aliis est *Latonia Delos.* Iam in sacris nihil est augustius *choro*, qui ducitur, nihil in poetis memoratu itucundius. *instaurat*, cum dilectu, quandoquidem est voc. sacrum; habet autem plus dignitatis, quod ipse deus parat choros, quam choros in eius honorem duci. Chori inter rem sacram instituantur ab iis, qui sacra curant, partim qui primitias frugum in insulam apportant; v. Callim. in Del. v. 279 sqq.; hos designat poeta per *Cretes, Dryopes et Agathyrsos.* Simplicius Iones memorauerat Hymnus Homericus in Apoll. 147 sq. Facit etiam nominum antiquitas ad maiorem carminis dignitatem. *Cretes* memorari videntur secundum Hymnum Homericum in Apoll. v. 388 sqq. 535 sqq., ubi Apollo apud Delphos sacrorum ministros sibi adsciscit Cretenses naui Pylum petentes; quem locum etiam Tibullus respicit IV, 1, 8 et 9. *Dryopes*, Troianis temporibus Thessaliae circa Spercheum habitatores, inde Parnassi accolae, qua ille versus Oetam procurrat, ea regione, quae Doris appellata est. Ab Hercule fuere victi, cum ille Trachine versaretur. Res copiose ac diuerse tractata esse videtur ab iis, qui Heracleas condiderunt; diuersa enim inter se narrantur apud Herodot. VIII, 51. 73. Apollodor. II, 7. 7. Strab. VIII, p. 373 C. Apollon. I, 1213 sqq. et Schol.

EXCURSVS II

Apollinis accessus ad Delum.

IV, 143—149 *Qualis, ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta Deserit, ac Delum maternam inuifit Apollo, Instauratione choros, mixtique altaria circum Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi; Ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro; Tela sonant humeris.* Insignis phatasmatum et verborum dignitate locus, cuius pars ex Apollonio, sed multum ornatius, adumbrata, lib. I, 507—509 Οἷος δ' ἐν γαίᾳ θυώδεις εἶσιν Ἀπόλλων, Δῆλον ἀν' ἡγαθέην ἢ Κλάρον ἢ ὄγε Πυθῶ, ἢ Λουκίην εὐρεῖαν ἐπὶ Σάνδοιο ῥοῇσι. (confer etiam versus lib. I, 556—559, et lib. II, 67—sq. item Callim. in Dian. 241 sqq.), reliqua forte ex alio Graeco poeta. Ante oculos locum Maronis habuit Auiennus Orb. Terr. 705 sq. ubi compara Wernsdorffii Notam p. 1036 sq. De Neptuni ingressu simili ornatu elaboratus est apud Apoll. III, 1259 sq. Sicut Dido cum Diana lib. I, 498 sqq. ita Aeneas incedens comparatur cum Apolline incedente. Iam, ut ornatum intelligas, deum

non simpliciter incedentem, sed festo die, ut sacris suis interfit, prodeuntem sistit; et sacris quidem celeberrimis, in insula Delo: inde ornamenta petiit cum ex his sacris et dei accessu, tum ex loco, unde decesserat. *Lyciam* memorat, eamque *hibernam* appellat, quoniam hiemem Apollo Pataris Lyciae exigit: etsi vel *δυσεμπερον* vel *εὐχέμπερον* explicant viri docti. Non videtur alienum a re esse, quod Seruius narrat; grauior enim auctoritas non occurrit; *nam constat Apollinem sex mensibus hiemalibus apud Pataram, Lyciae ciuitatem, dare responsa — et sex aestiuis apud Delum.* Certe et Herodot. I, 182 de Pataraeo oraculo: *ὁ γὰρ ὧν αἰεὶ ἐστὶ χρηστήριον αὐτόθι. ἀποδημίας et ἐπιδημίας* deorum res notissima inprimis post Spanhem. in Callim. *Delum maternam* matri Latonae sacram, seu quod matris causa mari emerferat. Certe et aliis est *Latonia Delos.* Iam in sacris nihil est augustius *choro*, qui ducitur, nihil in poetis memoratu iucundius. *instaurat*, cum dilectu, quandoquidem est voc. sacrum; habet autem plus dignitatis, quod ipse deus parat choros, quam choros in eius honorem duci. Chori inter rem sacram instituantur ab iis, qui sacra curant, partim qui primitias frugum in insulam apportant; v. Callim. in Del. v. 279 sqq.; hos designat poeta per *Cretes, Dryopes* et *Agathyrsos.* Simplicius Iones memorauerat Hymnus Homericus in Apoll. 147 sq. Facit etiam nominum antiquitas ad maiorem carminis dignitatem. *Cretes* memorari videntur secundum Hymnum Homericum in Apoll. v. 388 sqq. 535 sqq., ubi Apollo apud Delphos sacrorum ministros sibi adsciscit Cretenses naui Pylum petentes; quem locum etiam Tibullus respicit IV, 1, 8 et 9. *Dryopes*, Troianis temporibus Thessaliae circa Spercheum habitatores, inde Parnassi accolae, qua ille versus Oetam procurrat, ea regione, quae Doris appellata est. Ab Hercule fuere victi, cum ille Trachine versaretur. Res copiose ac diuerse tractata esse videtur ab iis, qui Heracleas condiderunt; diuersa enim inter se narrantur apud Herodot. VIII, 51. 73. Apollodor. II, 7. 7. Strab. VIII, p. 573 C. Apollon. I, 1213 sqq. et Schol.

et alios. cf. ad Apollod. Not. p. 475 sq. Sed ex iis vnum est, quod Virgilius ex parte sequitur, apud Pausan. IV, 34, Dryopas victos ab Hercule Delphos abductos et Apollini deuotos fuisse, τῶν Ἀπόλλωνι ἀνάθημα ἤχθησαν ἐς Δελφούς. Hoc et Seruius habet: *Hi populi, ab Hercule victi, Apollini donati esse dicuntur.* Ex dei tamen responso ab Hercule in Peloponnesum deducti primum Asinen Argolidis, mox Asinen Messeniae occuparunt, et Apollini ac Dryopi Apollinis f. templa dicarunt insigni religione. Videtur igitur ab aliquo poeta traditum forte et hoc, mansisse apud Delphos Dryopes nonnullos inter eos, qui sacra curarent, ut modo de Cretensibus vidimus. Traduxit autem et hos et illos ad Delum suam poeta paullo licentius. At *Agathyrsi* proprie Delum spectant. Nam uti Callimachus Arimaspos, ita Maro Agathyrfos pro *Hyperboreis* posuit, quorum *θεωρία* seu legatio sacra ad Delios res est satis nota. Vide vel Gesneri Praelect. II de nauigat. extra column. Herc. et loc. class. Callimach. in Del. 281 sqq. Ad Scythicum nomen retulit adeo Hyperboreos Virgilius cum Callimacho et aliis, etsi a Graecorum ad Borysthenem et Tanaim coloniis *θεωρία* istas venisse probabile sit. *Altaria circum* sunt chori κύκλοι, de quibus v. Inttp. ad Callim. l. c. v. 313. περὶ βωμῶν etiam Apollon. l. c. lib. I, 538. Quos Seruius ex Melisso Grammatico *Achabas* memorat, Ἀβίας emenda. Versus 147. 148. 149 inprimis ornati de corona laurea, vitta aurea et pharetra. Argutatur et in h. l. Spencius Dial. VIII et poetam modo ad Apollinis Vaticanum signum modo ad Augustum respicere vult. Quod Quinctil. VIII, 3, 73 circa hanc comparisonem monet, a poeticae visionis genio alienum est. *Debet enim, quod illustrandae alterius rei gratia assumitur, ipsum esse clarius eo, quod illuminat. Quare sane poetis quidem permittamus huiusmodi exempla:* Qualis vbi hibernam L. Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonstrat. Enimvero, ad poeticam rationem, phantasma illud Apollinis Delum adeuntis est inter notiora, et saepe in hymnis aliisque carminibus frequentata. *Tela sonant hu-*

meris vim adiunctam non habent, quae erat in Iliad. α, 46, pertinere tamen ad concitatum et celerem ingressum videntur propter v. 149 *haud illo segnior ibat Aeneas.* Sic de pyrrhicha Amazonum Callim. in Dian. 247 ἐπεψόφον δὲ φάρετρα.

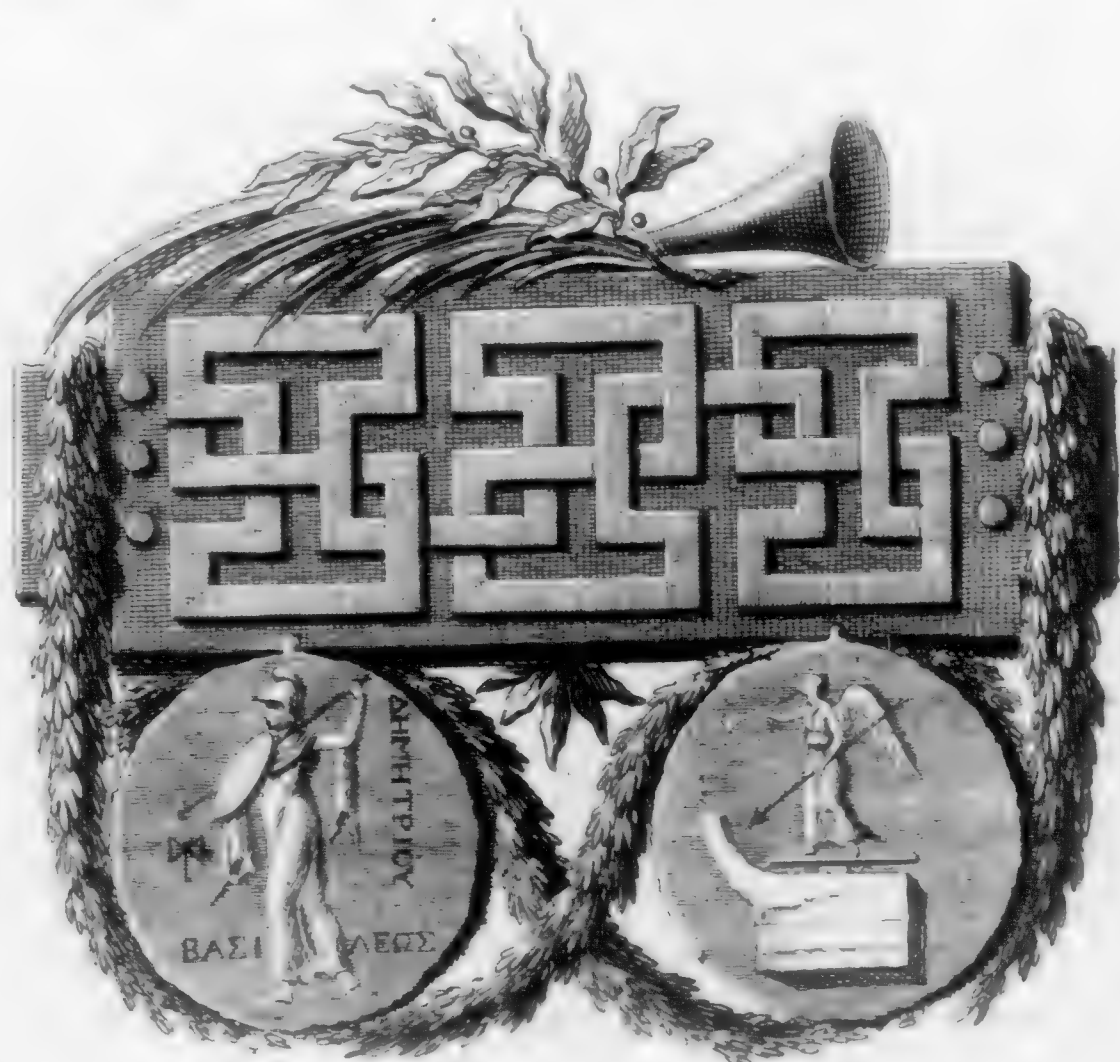
EXCURSVS III

De Famae specie.

IV, 173 sqq. *Fama malum, quo non aliud velocius ullum* etc. Etiam episodium hoc de Fama, nec, si absit, desiderari, et aliis locis aequae bene interponi posse statuebat Ill. Homius. Videtur tamen Famae h. l. memorabile esse momentum ad rerum euentum luctuosiores. Excitatus enim ea Iarbas Iouem precibus mouet, ut Aeneam ille Carthagine euocet. Paullo longius, quam par erat, poetam huic loco esse immoratum, iudicabat Addisonus cum aliis. In his tamen taedium vix suboritur, nisi talibus descriptionibus nimis saepe, et alieno loco, inculcatis. Poeta vero non in specie Famae declaranda ad fastidium vsque substituit, sed et facta eius et mores et originem adeo narrando descriptionis taedium temperauit. Fatendum tamen, esse alia, quae subtiliori iudicio vix satis se probent, a viris doctis non animaduersa. Primo v. 176 male interpositum est *metu*, quod a Fama in deam mutata nos reuocat ad abstractum, quod dicimus, ad ipsum rumorem; debebat esse parua primo motu, cursu, volatu. Nec verborum positus admittit, ut *metu* sit ad metum; ut metum iniiciat. In v. 180 *pedibus celerem et pernicipibus alis* otiose apposita sunt, illo quidem loco, et refecari debebant. Tandem ad speciem, quam mente animoque tibi reddere et exhibere possis, illa quidem sunt praeclara, esse monstrum plumis oculisque consutum; at *linguis, oribus, auribusque*, toto corpore *inductum* quomodo illud esse possit: *tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit aures:* hoc vix assequaris. Quae in extremis posita sunt: *Tam ficti prauique tenax, quam nuntia veri;* excusari possunt; est enim monstrum vocale et loquax, ut Harpyiae, Sirenes et alia. Cae-

terum in Famae specie monstrosa exemplum habemus satis manifestum diuersae poeseos et picturae indolis; picta enim illa laud placere possit. In comparatione Homericæ Eridos cum Virgiliana Fama admodum argutari videtur Macrobius V, 13. Incrementa rumoris ex ipso progressu melius exprimi vix poterant; et v. 177 praestantissimus secundum illud iam a Longino f. 9 laudatum: Οὐρανῶ ἐτήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βεῖναι. Deam fecerat Famam iam Hesiod. Ἔργ. sub f. Φήμη — θεὸς γὰρ τις ἐστὶ καὶ αὐτή. Alia loca dabit Cerda inf. ad 195. Athenis ara fuit Famae, non signum: Pausan. I, 17. βωμὸς τῆς Φήμης, et Aeschines in loco, in quo plura de Fama e poetis afferuntur, in Timarchum p. 18 (p. 140 R.) ὥςθ' εὐρήσετε καὶ τὴν πόλιν ὑμῶν καὶ τοὺς προγόνους Φήμης, ὥς θεοῦ μεγίστης, βωμὸν ἰδρυμένους. de signo deae nec ipse memorat. Est tamen numus Demetrii regis apud Eckhel Num. anecd. T. I, p. 84. tab. VI, 9. de quo iterum egit in Doctrina Numor. T. II, p. 120. In eo deam alatum tuba canentem, ingeniose Famam interpretatus est.

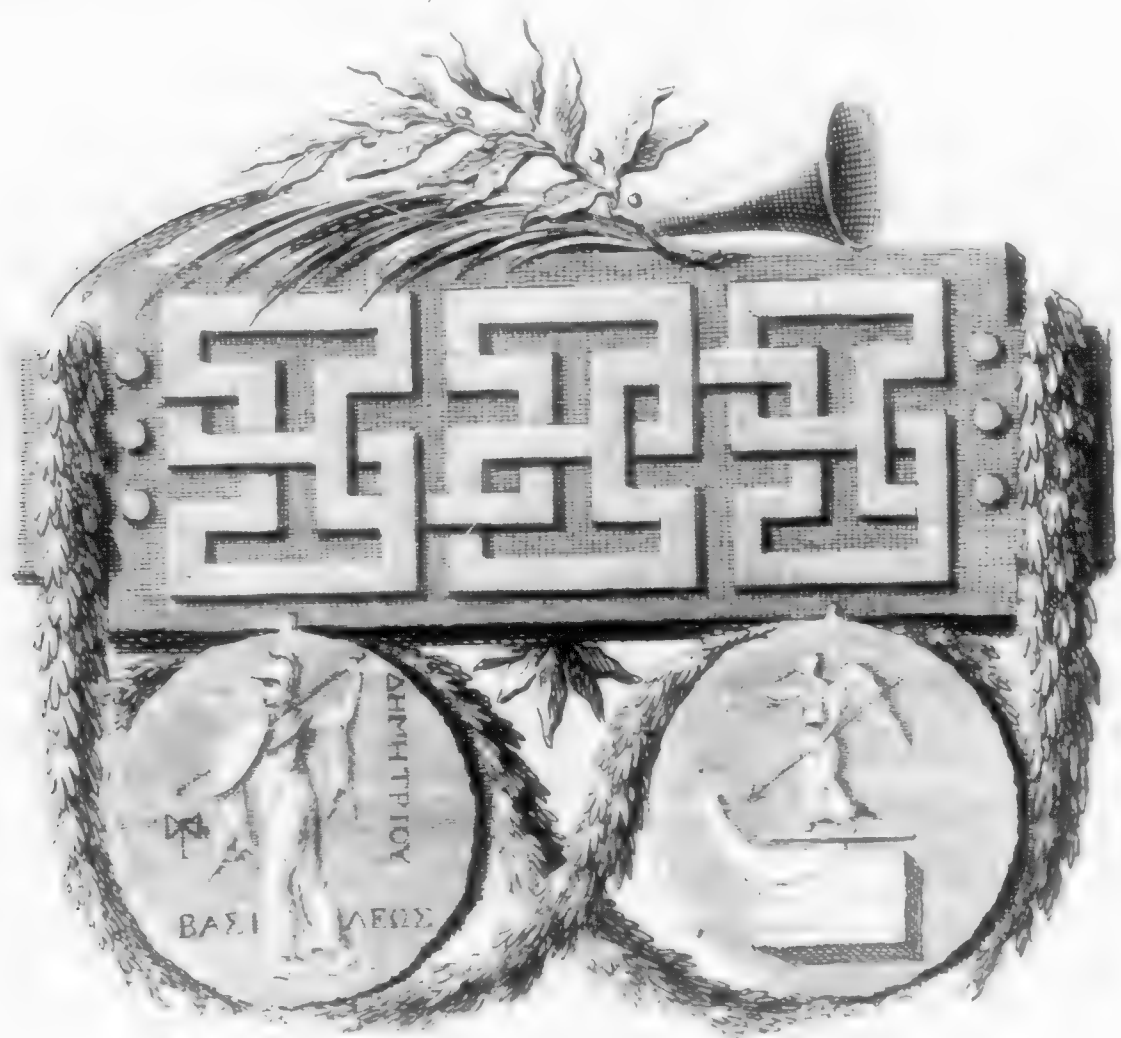
EXCURSVS IV

Templum Hesperidum.

IV, 485—485. *Hinc mihi Massylae gentis monfirata Sacerdos, Hesperidum templi custos, epulasque draconi Quae dabat et sacros seruabat in arbore ramos.* Iure suo ab interprete Virgilii expectet lector, ut clariorem huius loci notionem animo suo informet. Potest itaque poeta videri fingere, hortos Hesperidum, quos per *templum Hesperidum* designet, quosque ab Hercule spoliatos communis ratio ferebat, adhuc Didonis tempore superesse. Non facile tamen poetae, nisi forte tragicos excipias, mythicam fidem ita deferunt, nec veteres notasque fabulas ultra mythicum aeuum in verae historiae tempora demittunt. Malim itaque statuere id, quod cum multorum populorum multarumque Graeciae urbium religionibus consentaneum est, ut Virgilius ponat, templum Hesperidibus sacrum in his terris fuisse, in quo, id quod in multis sacris ac religionibus usu receptum fuit, antiqua fabula repraesentabatur, arbore aurea et dracone in ea constituto, cuius aeditua vel sacerdos anus erat ex indigenis loci. Serpens ille, quem poeta memorat, pascebatur offa mellita; mazam, μελιττοῦταν eam appellant; quemadmodum in templis Aesculapii mos fuit serpentes alii et pasci e patera; unde tot signa Aesculapii et Hygieae serpentem pascentium e patella extant. Procliue esset, e sequentibus conicere, usum nunc aliquem *magicum* draconis fuisse anui; Quemadmodum in nonnullis templis diuinationis genus fuit e serpente sacro captum; variis quidem modis, interdum casu et euentu, ut in eo, quod ab Herodoto commemoratur, VIII, 41. cum Athenas deferendas esse pronuntiaret Themistocles ex eo, quod draco euauerat ἐκ τοῦ σηκοῦ, cum tamen ille alioqui nihil commune haberet cum diuinatione, et haberetur in Parthenone tanquam custos et οἰκουρὸς: ut omnino causae huius religionis seruandorum in locis sacris draconum fuere variae, cum ipsi dracones tam multarum rerum symbola

terum in Famae specie monstrosa exemplum habemus satis manifestum diuersae poeseos et picturae indolis; picta enim illa laud placere possit. In comparatione Homericæ Eridos cum Virgiliana Fama admodum argutari videtur Macrobius V, 13. Incrementa rumoris ex ipso progressu melius exprimi vix poterant; et v. 177 praestantissimus secundum illud iam a Longino s. 9 laudatum; Οὐρανῷ ἐσήμεναι ἡχώρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει. Deam fecerat Famam iam Hesiod. *Ἔργ.* sub s. Φήμη — θεὸς νύ τις ἐστὶ καὶ αὐτή. Alia loca dabit Cerda inf. ad 195. Athenis ara fuit *Famae*, non signum: Pausan. I, 17. βωμὸς τῆς Φήμης, et Aeschines in loco, in quo plura de Fama e poetis asseruntur, in Timarchum p. 18 (p. 140 R.) ὡς εὐρήσετε καὶ τὴν πόλιν ὑμῶν καὶ τοὺς προγόνους Φήμης, ὡς θεοῦ μεγίστης, βωμὸν ἰδρυμένους. de signo deae nec ipse memorat. Est tamen numus Demetrii regis apud Eckhel Num. anecd. T. I, p. 84. tab. VI, 9. de quo iterum egit in Doctrina Numor. T. II, p. 120. In eo deam alatam tuba canentem, ingeniose Famam interpretatus est.

EXCURSVS IV

Templum Hesperidum.

IV, 485—485. *Hinc mihi Massylae gentis monstrata Sacerdos, Hesperidum templi custos, epulasque draconi Quae dabat et sacros seruabat in arbore ramos.* Iure suo ab interprete Virgilii expectet lector, ut clariorem huius loci notionem animo suo informet. Potest itaque poeta videri fingere, hortos Hesperidum, quos per *templum Hesperidum* designet, quosque ab Hercule spoliatos communis ratio ferebat, adhuc Didonis tempore superesse. Non facile tamen poetae, nisi forte tragicos excipias, mythicam fidem ita deferunt, nec veteres notasque fabulas ultra mythicum acuum in verae historiae tempora demittunt. Malim itaque statuere id, quod cum multorum populorum multarumque Graeciae urbium religionibus consentaneum est, ut Virgilius ponat, templum Hesperidibus sacrum in his terris fuisse, in quo, id quod in multis sacris ac religionibus usu receptum fuit, antiqua fabula repraesentabatur, arbore aurea et dracone in ea constituto, cuius aeditua vel sacerdos anus erat ex indigenis loci. Serpens ille, quem poeta memorat, pascebatur ossa mellita; mazam, *μελιττοῦταν* eam appellant; quemadmodum in templis Aesculapii mos fuit serpentes alii et pasci e patera; unde tot signa Aesculapii et Hygieae serpentem pascentium e patella extant. Procliue esset, e sequentibus conicere, usum nunc aliquem *magicum* draconis fuisse anui; Quemadmodum in nonnullis templis diuinationis genus fuit e serpente sacro captum; variis quidem modis, interdum casu et euentu, ut in eo, quod ab Herodoto commemoratur, VIII, 41. cum Athenas deferendas esse pronuntiaret Themistocles ex eo, quod draco euanuerat ἐκ τοῦ σηκοῦ, cum tamen ille alioquin nihil commune haberet cum diuinatione, et haberetur in Parthenone tanquam custos et *οἰκουρός*: ut omnino causae huius religionis seruandorum in locis sacris draconum fuere variae, cum ipsi dracones tam multarum rerum symbola

essent. In hortis Hesperidum, non minus quam in Martis luco apud Colchos pro custodia tantum fuisse traduntur; in istis quidem seruabat draco aurea mala Iunonis; quod ex Pherecydis fragmento et ex Apollodoro satis constat. Seruatos legimus passim in templis dracones, v. c. Lanuui, quibus dapes apponebantur; augurium ex iis cibo vescentibus captum esse, coniiciebat nuper ingeniosus vir, Böttiger, in eandem sententiam augurium Salutis interpretando. De Hesperidibus post ea, quae ad Apollodorum disputata sunt, plura commemorare nihil attinet.

LIPSIAE MDCCXCVII
EX OFFICINA DÜRRIA

essent. In hortis Hesperidum, non minus quam in Martis
luco apud Colchos pro custodia tantum fuisse traduntur; in
istis quidem seruabat draco aurea mala Iunonis; quod ex
Pherecydis fragmento et ex Apollodoro satis constat. Ser-
vatos legimus passim in templis dracones, v. c. Lanuuii,
quibus dapes apponebantur; augurium ex iis cibo vescen-
tibus captum esse, coniiciebat nuper ingeniosus vir, Bötti-
ger, in eandem sententiam augurium Salutis interpretando.
De Hesperidibus post ea, quae ad Apollodorum disputata
sunt, plura commemorare nihil attinet.

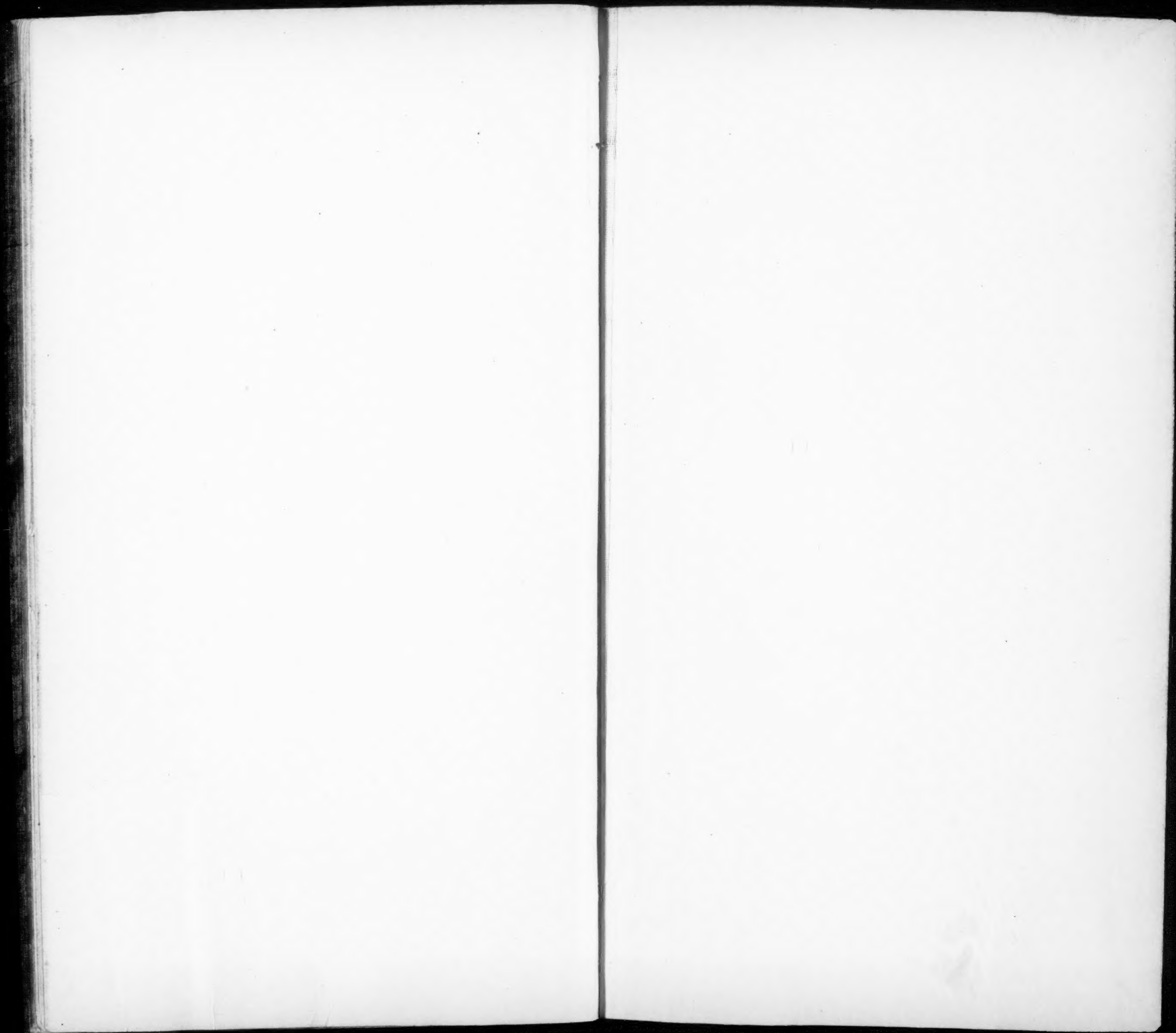
LIPSIAE MDCCXCVII

EX OFFICINA DÜRRIA

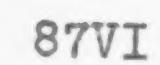

This book is due on the date indicated below, or at the expiration of a definite period after the date of borrowing, as provided by the library rules or by special arrangement with the Librarian in charge.

C28(1149) 100M

· EOO
v.2

87VI

EOO
v.2

Vergilius Maro

P. Virgilivs Maro varietate
lectionis et perpetua ...

MAR 13 1950

